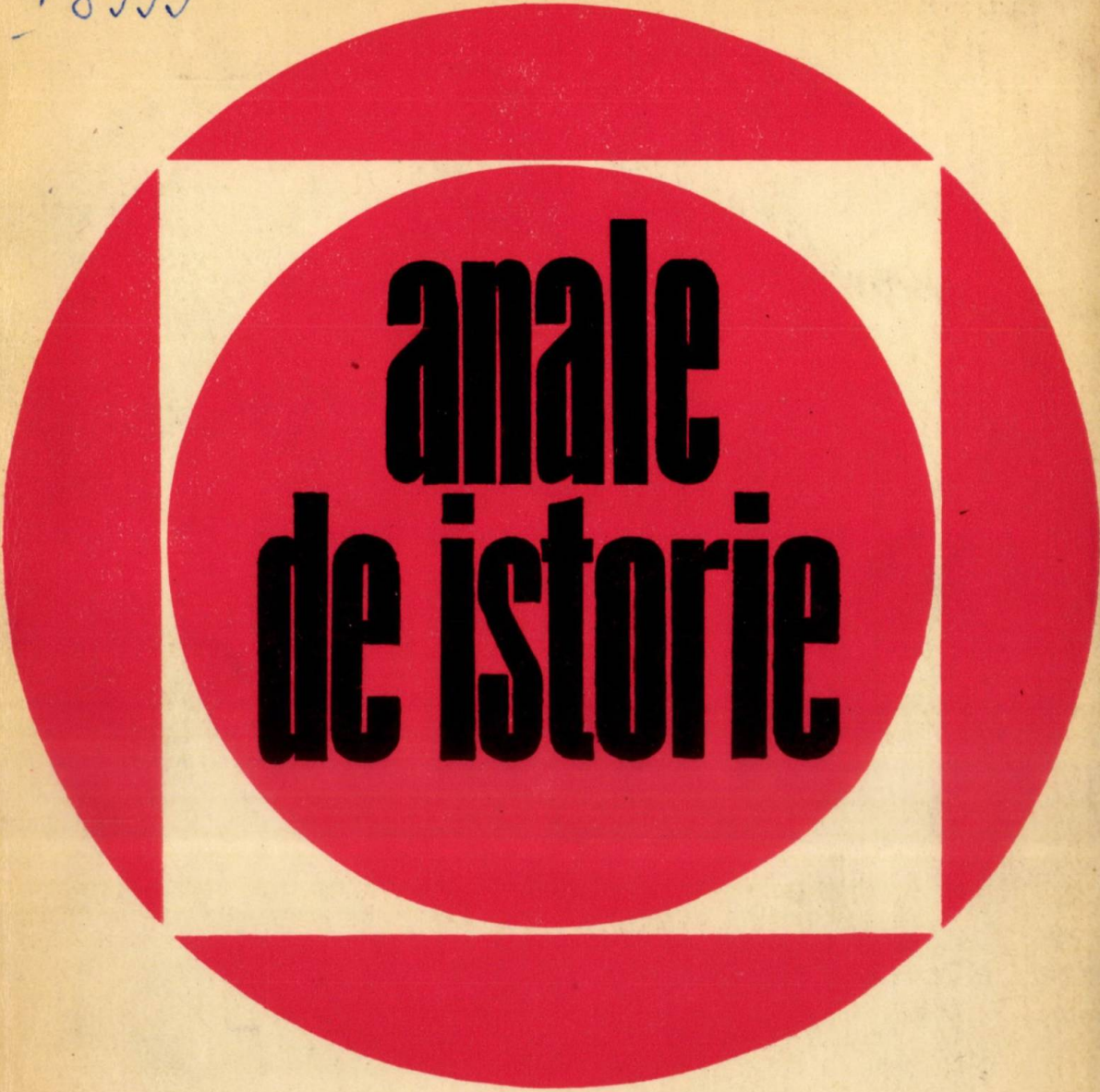

78999

anale de istorie

anul XXVII **1** 1981

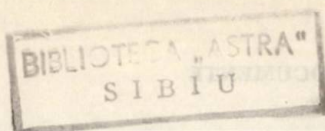
1020

0 JUL 2005

97

78999

-- ULL 2014

Proletari din toate țările, uniți-vă !

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXVII

1

1981

S U M A R

Semnificația istorică a noii revoluții agrare în România	3
MIRCEA MUȘAT : Partidul Comunist Român — stegarul destinului istoric al națiunii noastre	16
GHEORGHE SURPAT : Experiența P.C.R. în asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare în revoluția și construcția societății socialiste . .	33
AUGUSTIN DEAC : Comuniștii — continuatori pe o treaptă superioară a celor mai bune tradiții ale mișcării noastre muncitorești	51
GHEORGHE UNC : Consolidarea statului național unitar român în concepția partidului clasei muncitoare (1918—1921)	68
*	
Dezvoltarea luptei pentru unirea celor trei țări românești în secolul al XVII-lea. Domnia lui Gabriel Bethlen în Transilvania	84

STUDII DOCUMENTARE

Constituirea partidului politic al clasei muncitoare din România — P.S.D.M.R. (1893)	99
---	----

32178.

DOCUMENTE

Dacia în conștiința lumii moderne 128

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Activitatea științifică și editorială a Institutului de studii istorice și social-politice în anul 1980 145

ÎNSEMĂRI

SUMARUL NUMERELOR 1—6/1980.

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMĂRCEA — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA

SEMNIFICAȚIA ISTORICĂ A NOII REVOLUȚII AGRARE ÎN ROMÂNIA

„Putem afirma că avem un program clar, mobilizator pentru dezvoltarea agriculturii noastre socialiste, pentru ridicarea ei la un înalt nivel de dezvoltare, la o calitate nouă, pentru realizarea noii revoluții agrare. Acum hotărîtor este să trecem la muncă și la activitatea practică pentru îndeplinirea în viață a acestor programe“.

NICOLAE CEAUȘESCU

A intrat în tradiția construcției socialismului în patria noastră, care a dobîndit o vigoare și o tinerețe fără precedent odată cu Congresul al IX-lea al P.C.R., ca partidul, pe baza concepției sale revoluționare, cu adevărat științifice, să înscrie în marea carte a bătăliei pentru mai bine pagini de profund realism, de permanent și dinamizator consens cu voința oamenilor muncii. Alăturîndu-se acestora, cel de-al II-lea Congres al întregii țări rănimii confirmă, încă o dată, forța partidului de a crea și perfecționa cadrul pentru manifestarea cu și mai mare eficiență a factorilor dezvoltării economico-sociale a patriei, pentru trecerea într-o etapă nouă, superioară calitativ, de îndeplinire a Programului P.C.R., de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Problematica dezvoltării și conducerii agriculturii înmănușează preocupările clasei muncitoare, ale țărănimii, ale întregului popor pentru materializarea opțiunii programatice a partidului referitoare la făurirea unei agriculturi de înaltă productivitate, care să asigure un volum sporit de produse agroalimentare.

Dinamismul creșterii economice în țara noastră implică pe un plan superior agricultura, rolul acesteia în cadrul economiei naționale căpătînd o nouă ordine de mărime atît în ceea ce privește creșterea producției și a productivității muncii, cît și aportul la sporirea venitului național.

Profunda revoluționare a agriculturii inițiată de partid pornește de la o necesitate socială de prim ordin, emanată din însăși substanța construcției socialiste multilateral dezvoltate și care afirmă, înainte de toate, preocuparea majoră în vederea satisfacerii nevoilor mereu crescînde ale oamenilor muncii. De aici necesitatea unei agriculturi moderne, de înaltă productivitate, care, alături de materiile prime, reprezintă baza de neînlocuit pentru dezvoltarea ramurilor industriale, pentru o creștere economică viguroasă și multilaterală. „Considerăm realizarea unei puternice baze de materii prime și a unei agriculturi dezvoltate — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — drept obiective prioritare, de aceeași importanță, care trebuie să stea în centrul preocupărilor fiecărei organizații de partid, ale fiecărui comitet județean, ale tuturor oamenilor muncii“.

„Prioritate a priorităților“, agricultura trăiește momentul unei reconsiderări de profunzime, noile atribute de industrie a pămîntului devenind coordonatele ei de bază, imperativul intensificării procesului de modernizare și de creștere calitativă a producției agricole. Suportul material al înfăptuirii acestui amplu și complex proces îl reprezintă volumul de investiții, care în acest cincinal însumează 155 miliarde lei. Drept urmare, în 1985 agricultura va dispune de 160 000 de tractoare cu puteri sporite, de 45 000 de combine pentru cereale păioase și 27 000 de combine pentru porumb, precum și de o gamă largă de mașini, care vor permite mecanizarea integrală a lucrărilor agricole de bază, efectuarea semănatului în 15 zile, recoltarea grîului în 8 zile și a porumbului în cel mult 30 de zile, cît și executarea în bune condiții a lucrărilor de legumicultură, pomicultură, viticultură ș.a. Cele 3,8—4 milioane tone de îngrășăminte chimice substanță activă vor asigura o fertilizare superioară a pămîntului, revenind circa 255 kg/ha de teren agricol, respectiv 320 kg/ha de teren arabil, vii și livezi. Se fac astfel pași însemnați pe calea transformării muncii agricole într-o variantă a activității industriale — obiectiv strategic fundamental al politicii agrare a partidului, menit a exercita o influență determinantă asupra creșterii economice, asupra ridicării nivelului de trai al întregului popor.

Din perspectiva acestui obiectiv, cu multiple semnificații sociale, realizarea unei profunde revoluții agrare, care se definește nu numai ca o revoluție mecanică, biologică sau chimică, ci cuprinde relațiile de producție în ansamblul lor, privește atît dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție, folosirea rațională a pămîntului, a întregului potențial tehnic, material și uman, promovarea susținută a științei, tehnicii și tehnologiilor moderne, cît și ridicarea gradului de calificare a oamenilor, îmbunătățirea organizării producției și a muncii, perfecționarea sistemului de conducere democratică a agriculturii.

Cerințele mereu crescînde și diversificate ale societății, coroborate cu dinamica demografică, solicită agricultura pe multiple planuri, la parametri productivi din ce în ce mai ridicați, ceea ce explică rațiunea eforturilor pentru valorificarea deplină a întregului potențial agricol — de la modernizarea tehnicii și perfecționarea conducerii producției pînă la co-interesarea materială a producătorilor. Accentul principal este pus pe sporirea producției de cereale, astfel încît aceasta să ajungă la 27—28 milioane de tone anual. Sporuri însemnate de producție se preconizează la plantele tehnice, în mod deosebit la sfecla de zahăr, floarea-soarelui, in și cîneapă,

precum și în viticultură și pomicultură. Prin ritmul rapid în care se va dezvoltă zootehnia, ponderea acestora în producția agricolă va ajunge în 1985 la 45—50%.

Îndeplinirea exemplară a sarcinilor de creștere a producției agricole aduce în centrul atenției imperativul folosirii integrale și raționale a bazei tehnico-materiale, și în primul rând a pământului. Sporește an de an gradul de tehnicitate a producției agricole; se măresc cantitățile de îngrășăminte și substanțe chimice; se extind lucrările de îmbunătățiri funciare. Totuși, mai mult decât pînă acum este nevoie ca fiecare suprafață agricolă, fiecare palmă de pământ să fie valorificată la maximum, indiferent dacă este proprietate de stat, cooperatistă sau individuală, aceasta fiind o condiție primordială pentru a obține cantități mai mari de produse agroalimentare. Suprafața agricolă de care dispunem nu se poate, desigur, extinde, de unde și necesitatea imperioasă de a gospodări cît mai bine pământul, de a fi mai fermi în a-i menține integritatea dimensională și productivă. „Aceasta este, de fapt, problema esențială de la care trebuie să pornim încă din acest an” — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la ședința de lucru de la Brașov.

Dinamica producției agricole vegetale și animale, cît și nivelul de eficiență economică atestă o sensibilă creștere a gradului de valorificare a pământului, a întregului potențial agricol. În 1978 s-a obținut cea mai mare producție de grîu din istoria țării noastre, iar în 1979 cea mai mare producție de cereale. În 1980 producția agricolă a fost de 4,1 ori mai mare decât cea realizată în 1950. În ultimii ani a crescut simțitor ponderea unităților agricole de stat și cooperatiste care realizează producții de grîu de peste 4 000 kg la hectar după cum tot mai mare este numărul unităților care obțin un vagon și peste un vagon de porumb la hectar, mari cantități de lapte, carne, lînă.

În vederea generalizării obținerii unor producții sporite se impune ca fiecare unitate agricolă să-și ordoneze eforturile în așa fel încît promovarea unei agriculturi raționale, intensive, de înaltă rentabilitate, singura capabilă să amelioreze neîncetat proprietățile fizice, chimice și biologice ale solului, să se întemeieze pe aplicarea unitară a complexului agrotehnic și organizatoric, al cărui ax central să-l constituie organizarea producției vegetale în asolamente, utilizarea combinată a îngrășămintelor organice și chimice, introducerea tehnologiilor moderne, precum și executarea tuturor lucrărilor în perioadele optime și de calitate. Tocmai de aceea, în procesul aplicării depline a principiilor noului mecanism economico-finanțiar este necesar să se desfășoare o amplă acțiune politico-educativă, care să contribuie eficient la schimbarea radicală a concepției lucrătorilor din agricultură asupra dezvoltării producției agricole, în așa fel încît în fiecare unitate agricolă — de stat sau cooperatistă — accentul să fie pus pe factorii intensivi, cum sînt folosirea rațională a pământului, a întregului potențial tehnic, material și uman, aplicarea tehnologiilor moderne și a metodelor industriale, reducerea costurilor pe unitatea de produs, creșterea productivității muncii și a rentabilității. Este necesar — s-a subliniat la cel de-al II-lea Congres al țărănimii — ca în preocupările organizațiilor de partid, ale organelor de conducere colectivă din agricultură să se satornicească grija pentru instituirea, în fiecare unitate pentru realizarea unor producții agricole mari și constante, valorificarea acestora la indici superiori și de calitate, reducerea cheltuielilor de producție, în final, obținerea unei producții nete și a unui volum de beneficii corespunzătoare.

În prezent, cînd agricultura, sub acțiunea modernizării, părăsește cu rapiditate metodele și sistemele vechi de lucrare a pămîntului, transformîndu-se treptat într-o varietate a muncii industriale, conducerea producției devine o adevărată știință, detașîndu-se de formele tradiționale.

În ultima perioadă, partidul a inițiat o suită de măsuri în vederea îmbunătățirii și perfecționării conducerii agriculturii pe toate treptele ierarhice, promovînd cu consecvență forme și metode îmbunătățite de organizare, conducere și planificare a producției. Pe fondul acestor măsuri este promovat un stil de muncă elastic la organele centrale, care să asigure o conducere efectivă, concretă a unităților, iar pe de altă parte lărgirea drepturilor organelor locale în conducerea producției, prin creșterea rolului, a inițiativei și răspunderii acestora. Astfel, au sporit răspunderile consiliilor populare județene — devenite din acest an titulare ale planului pentru agricultură — asupra producției agricole și a asigurării fondului de aprovizionare atît pentru necesitățile locale cît și pentru cele de interes republican. Este modalitatea prin care autonomia decizională și organizatorică a fiecărui județ, în această privință, va materializa principiile noului mecanism economic, ale autoconducerii și autogestiei. S-au creat condiții ca, odată cu îndeplinirea exemplară a planului de livrare la fondul de stat, începînd din acest an, fiecare județ să se autoaprovizioneze.

Ca expresie a democrației socialiste, atragerea oamenilor muncii de la sate la conducerea vieții economico-sociale reprezintă o premisă a asigurării unei agriculturi de înalt randament și eficiență. Față de noile exigențe sporește nemăsurat de mult rolul consiliilor unice agroindustriale în coordonarea tuturor activităților de planificare, conducere, cooperare, industrializare și desfacere a produselor.

Problematica extrem de complexă care stă în fața consiliilor unice agroindustriale solicită competență și discernămint în activitatea de conducere, spirit întreprinzător și perspectivă în acțiunile ce se întreprind. Practica de a aștepta soluții de rezolvare din altă parte cînd ele se află în cadrul colectivului respectiv sau de a recurge la ședințe cînd, în fond, se cere operativitate în depășirea unor greutăți își are antidotul în aprecierea activității fiecăruia după modul în care își rezolvă sarcinile încredințate și participă la soluționarea problemelor. Prin integrarea organică în activitatea unităților agricole, consiliile unice agroindustriale sînt în măsură să desfășoare acțiuni concrete și bine fundamentate de unire a eforturilor tuturor lucrătorilor pentru valorificarea întregului potențial tehnico-material și uman din unitățile agricole, astfel încît sporirea producției să nu se obțină oricum, ci numai în condiții de înaltă productivitate și eficiență.

Măsurile stabilite la ședința de lucru de la Brașov din ianuarie a.c. pe probleme de agricultură, sînt de natură să transforme consiliile unice agroindustriale în organisme vii de conducere concretă a agriculturii, care acționează pe baza unui stil de muncă operativ. Consiliul unic agroindustrial urmează să joace un mare rol în planificarea producției, în organizarea producției și a muncii pe baza celor mai eficiente metode, în folosirea rațională și gospodărirea pămîntului.

*
* . *

Cel de-al doilea Congres al consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărăniimi, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor a făcut bilanțul rezultatelor obținute în cursul cincinalului 1976—1980 și, totodată, a dezbătut

planul dezvoltării economico-sociale a României și planul dezvoltării agriculturii în următorii cinci ani, și în acest cadru a stabilit măsurile pentru ridicarea agriculturii pe o treaptă nouă, superioară, pentru creșterea rolului ei în dezvoltarea generală a țării, în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în România.

Congresul — la care au participat peste 11 000 de delegați și invitați a reprezentat cel mai larg și mai reprezentativ forum al oamenilor muncii din agricultură și celelalte sectoare de activitate, al țărănimii — clasă cu adevărat nouă, liberă și deplin stăpînă pe munca și destinele sale, care, în strînsă alianță cu clasa muncitoare, are un rol deosebit de important în producția materială, în conducerea societății, în construcția noii orînduiri.

Congresul a fost precedat de adunările generale ale cooperativelor agricole de producție, stațiunilor de mecanizare și întreprinderilor agricole de stat, de adunările satești din comunele necooperativizate, de conferințele uniunilor agricole județene, în care oamenii muncii de la sate au analizat activitatea desfășurată pînă acum, spunîndu-și cuvîntul asupra problemelor fundamentale ale organizării și dezvoltării agriculturii noastre în actuala etapă, asupra căilor de îndeplinire a importanțelor sarcini ce revin agriculturii în noul cincinal. Pregătirea Congresului a prilejuit, în toate comunele și județele țării, o largă dezbateră a problemelor de bază ale agriculturii, ale întregii dezvoltări economico-sociale, a politicii interne și externe a țării, constituind o nouă și puternică afirmare a democrației noastre socialiste, care asigură participarea efectivă a țărănimii, a tuturor oamenilor muncii la elaborarea și îndeplinirea politicii partidului și statului, la conducerea tuturor domeniilor vieții economice și sociale.

Congresul a pus în lumină marile schimbări petrecute în societatea noastră ca urmare a lichidării exploatării și asupririi burghezo-moșierești, a cooperativizării și așezării agriculturii pe baze noi, socialiste, profunde transformări revoluționare care au avut loc în viața statelor, a întregii țărănimii, creșterea gradului de civilizație și bunăstare a țărănimii, participarea ei activă, în strînsă alianță cu clasa muncitoare, la făurirea conștientă a destinului nou al României. „Congresul — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea prezentată — este o expresie elocventă a importanței deosebite pe care partidul și statul nostru socialist o acordă agriculturii ca ramură de bază a economiei naționale a României. Viața, experiența au demonstrat în modul cel mai concludent că, în procesul făuririi socialismului, cooperativizarea, dezvoltarea și modernizarea agriculturii ocupă un loc principal, că promovarea unei politici agrare juste constituie o condiție esențială a dezvoltării armonioase a economiei, a edificării cu succes a noii orînduiri sociale. În lumina experienței construcției socialiste din țara noastră apare acum foarte evident că teza industrializării prioritare în detrimentul dezvoltării și modernizării agriculturii a dus de fapt la neglijarea importanței creșterii producției agricole. Aplicarea acestei orientări determină disproporții în dezvoltarea economico-socială generală, influențează negativ asupra nivelului de trai al poporului. În același timp, trebuie spus că practica edificării socialismului în general demonstrează faptul că subaprecierea așezării agriculturii pe temelia relațiilor socialiste de producție generează serioase contradicții în viața socială, dăunează cauzei construcției socialismului și comunismului. Experiența teoretică și practică a țării noastre, ca și a altor țări, în politica agrară, are o importanță deosebită pentru țările în curs de dezvoltare care pășesc pe calea propășirii economico-sociale independente, a progresului și civilizației, punînd în evidență necesitatea acordării

unui rol deosebit agriculturii, pentru dezvoltarea armonioasă a economiei naționale și ridicarea nivelului de trai al poporului, pentru consolidarea independenței naționale“.

Pornind de la principiile generale ale socialismului și de la realitățile concrete ale țării noastre, Programul partidului, Congresul al XII-lea, au trasat ca obiectiv central dezvoltarea concomitentă și puternică, atât a industriei și îndeosebi a producției de materii prime și energetice, cât și a agriculturii — ca ramuri de bază ale economiei naționale. În acest spirit, P.C.R. asigură, odată cu progresul neîntrerupt al industriei, ridicarea la un nivel și mai înalt al rolului agriculturii în dezvoltarea echilibrată a întregii economii, în satisfacerea cerințelor de viață ale poporului, în întreaga operă de construcție socialistă.

Subliniind locul și rolul țărănimii în istoria noastră, activitatea sa revoluționară, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat în expunerea prezentată: „Și la acest Congres țin să aduc un cald omagiu țărănimii noastre, care de-a lungul istoriei a fost clasa de bază a societății românești, luptătoare neînfriată pentru dezvoltarea poporului, a națiunii noastre, pentru apărarea ființei naționale, a limbii și culturii poporului, pentru păstrarea gliei strămoșești, pentru libertatea, neatârnrarea și suveranitatea patriei. Secole de-a rîndul țărănimea a dus lupte hotărîte pentru cauza dreptății sociale, pentru mersul înainte al țării pe calea progresului și civilizației.

Sînt cunoscute marile răscoale țărănești din ultimele 3—4 secole, care au jalonat lupta țărănimii, a maselor populare, împotriva exploatării feudale, a dominației și asupririi străine, și care au avut un rol determinant în făurirea României noi, moderne. De asemenea, sînt cunoscute luptele duse de clasa muncitoare, în strînsă alianță cu țărănimea — odată cu nașterea și apariția proletariatului pe scena istoriei — care au jucat un rol de importanță decisivă în realizarea unității naționale, în formarea statului național unitar și apoi în victoria socialismului în România“.

În condițiile socialismului, alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, unitatea cu intelectualitatea și celelalte categorii de oameni ai muncii, în jurul Partidului Comunist, constituie temelia de granit a noii orînduirii, garanția forței și trăinicieii sale, a înaintării neabătute a României pe drumul prosperității, al civilizației socialiste și comuniste, al întăririi independenței și suveranității patriei noastre.

În cadrul dezvoltării și perfecționării continue a democrației noastre socialiste toate sectoarele economice sînt cuprinse în cele două consilii naționale — Consiliul național al oamenilor muncii din industrie și Consiliul național al agriculturii — care asigură cadrul organizatoric corespunzător pentru dezbaterile și soluționarea problemelor fundamentale ale economiei românești, pentru participarea directă a clasei muncitoare și țărănimii, a intelectualității și celorlalte categorii de oameni ai muncii, la conducerea vieții economico-sociale, a întregii societăți, la elaborarea politicii generale, interne și externe, a României.

Lucrările celui de-al doilea Congres al țărănimii, al tuturor oamenilor muncii din agricultură, silvicultură, industria alimentară și gospodărirea apelor s-au desfășurat într-un profund spirit critic și autocritic. Congresul a dezbătut și aprobat planul dezvoltării economico-sociale a țării și planul de dezvoltare pe un plan superior a agriculturii, stabilind cele mai bune măsuri de creștere a producțiilor agricole, de ridicare a rolului agriculturii în dezvoltarea generală a economiei noastre naționale, în creșterea nivelului de trai al poporului, înfăptuirea Programului de edificare a

societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism, de întărire a independenței și suveranității patriei, de creștere a aportului țării noastre la lupta pentru independență națională, pentru pace și destindere în lume.

OBIECTIVELE FUNDAMENTALE ALE NOII REVOLUȚII AGRARE

Pornind de la obiectivul fundamental al planului pe perioada 1981—1985, Congresul al XII-lea a trasat sarcina dezvoltării puternice a agriculturii, ca una din ramurile de bază care condiționează progresul economico-social general al societății noastre. „Ne propunem, — a arătat tovarășul Nicoale Ceaușescu — de fapt, să realizăm o adevărată revoluție agrară în ce privește producția, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală din satele noastre. Va trebui făcut totul pentru obținerea unor producții vegetale și animale superioare, la nivelul unităților frunțase, care să permită satisfacerea cerințelor științific fundamentate ale consumului populației, precum și celelalte nevoi ale economiei naționale. Aceasta impune valorificarea mai deplină a întregii suprafețe agricole, folosirea judicioasă a bazei tehnico-materiale de care dispune agricultura, a forței de muncă și a specialiștilor. Pe primul plan trebuie să se situeze executarea lucrărilor corespunzător normelor agrotehnice celor mai înaintate, organizarea superioară a producției și muncii și generalizarea experienței pozitive în toate unitățile. Pentru asigurarea creșterii puterii economice a satelor vor trebui să capete o dezvoltare deosebită activitățile industriale și de servicii, prelucrarea produselor agricole și a altor resurse existente pe plan local. Astfel vom putea realiza ridicarea generală a civilizației materiale și spirituale a localităților rurale, apropierea condițiilor de viață ale satelor de cele de la orașe, omogenizarea crescândă a societății noastre pe toate planurile, în spiritul prevederilor Programului partidului“.

Pornind de la rolul deosebit de important al agriculturii în dezvoltarea patriei noastre, în cadrul Congresului a fost dezbătut „Planul dezvoltării agriculturii și industriei alimentare în perioada 1981—1985“ — ca parte integrantă a planului național — care cuprinde atât mijloacele materiale și financiare alocate acestei ramuri, cât și sarcinile de creștere a producției vegetale și animale, obligațiile ce revin sectorului de stat și cooperatist, precum și gospodăriilor populației în asigurarea fondului central de produse agricole, în vederea creșterii puternice a contribuției agriculturii la dezvoltarea economico-socială și întărirea forței patriei noastre socialiste.

În conformitate cu hotărârile Congresului al XII-lea, cu prevederile noului cincinal supus dezbaterii celui de-al doilea Congres al țărânimii, producția agricolă urmează să crească cu 24,5—27,5 la sută față de perioada 1976—1980, asigurându-se astfel aprovizionarea corespunzătoare a populației și acoperirea tuturor necesităților economiei naționale. Pe această bază se va realiza dezvoltarea corespunzătoare a industriei alimentare, la toate produsele vegetale și animaliere, asigurându-se, astfel, condiții pentru o tot mai bună aprovizionare a populației cu produse agroalimentare.

„Pentru a asigura realizarea producțiilor agricole prevăzute — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — în planul pe 1981 și pe întregul cincinal este necesar să acționăm în primul rînd pentru valorificarea cu maximum de randament a întregii suprafețe agricole, a întregului teritoriu al țării. Așa cum am mai arătat, se impune să creăm o comisie națională, de stat, care să asigure gospodărirea științifică unitară a întregului teritoriu al țării, acționînd cu toată fermitatea pentru a se pune capăt risipei, lipsei de răspundere în folosirea pămîntului — factorul determinant al producției agricole, mijloc hotărîtor al dezvoltării noastre economice și sociale. Folosirea în întregime și cu cel mai mare randament a fiecărui metru de pămînt este o problemă care privește pe toți cei ce dețin sub o formă sau alta terenuri agricole — membrii C.A.P., lucrătorii din I.A.S. și S.M.A., ceilalți locuitori ai satelor cooperativizate, cetățenii din zonele necooperativizate, precum și cetățeni ai orașelor. Trebuie să facem totul ca pînă la sfîrșitul acestui cincinal suprafața arabilă să ajungă, așa cum am prevăzut, la cel puțin 10 milioane hectare“.

Cel de-al II-lea Congres, ținînd seama de faptul că în prezent există suprafețe de pămînt cu o fertilitate scăzută, a indicat ca o sarcină primordială ridicarea potențialului productiv al pămîntului, executarea lucrărilor de combatere a eroziunii solului și eliminarea excesului de umiditate, a celorlalte lucrări ameliorative care și-au dovedit eficiența. Congresul a stabilit ca în fiecare județ, în fiecare consiliu unic agroindustrial să se facă analize și să se stabilească necesarul de elemente nutritive pentru toate categoriile de soluri, luîndu-se în considerație cerințele plantelor cultivate. Pe această bază să se stabilească programul de ridicare a fertilității solului, astfel încît peste tot să se obțină producții cît mai mari și stabile. Centrele de chimizare din cadrul consiliilor unice agroindustriale, acționînd în strînsă colaborare cu stațiunile experimentale și cu laboratoarele județene, au sarcina să asigure, pe baza unor studii temeinice, aprovizionarea cu îngrășăminte chimice și aplicarea lor rațională, pe fiecare solă în parte. Totodată, este necesar să se acorde mai multă atenție folosirii îngrășămintelor naturale în scopul ridicării potențialului productiv al pămîntului.

Un obiectiv prioritar în cadrul noii revoluții agrare îl reprezintă irigațiile. Datorită deficiențelor existente în exploatarea sistemelor de irigații, unele cooperative agricole și întreprinderi de stat — s-a subliniat în cadrul Congresului — obțin de pe aceste suprafețe recolte la nivelul celor de pe terenuri neirigate sau, cîteodată, chiar mai mici. Tocmai de aceea este necesar să se ia toate măsurile pentru buna funcționare a tuturor sistemelor de irigații existente, executarea corespunzătoare a lucrărilor de întreținere, amplasarea pe aceste terenuri a culturilor de mare randament. „În cursul anilor 1981—1982 — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie făcut totul pentru încheierea lucrărilor de irigații începute și neterminate și punerea în stare de funcționare a tuturor sistemelor de irigații. Dezvoltarea ulterioară a suprafețelor amenajate pentru irigații trebuie să aibă în vedere crearea condițiilor pentru buna lor funcționare, pregătirea temeinică a cadrelor, dezvoltarea culturilor intensive, obținerea de producții mari, a unei eficiențe economice maxime“.

Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu a pus în lumină faptul că în actualul cincinal vom realiza mecanizarea tuturor lucrărilor agricole atît la producția vegetală, cît și la cea animală, înzestrînd agricultura cu un număr sporit de tractoare, combine autopropulsate și alte mașini.

„Dar trebuie să spunem deschis în cadrul congresului — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — că actuala mecanizare asigură pe deplin realizarea principalelor lucrări în agricultură și trebuie să facem totul pentru a folosi așa cum se cere aceste mijloace de care dispune agricultura. Este necesar ca într-un timp scurt să încheiem procesul de tipizare a tractoarelor și mașinilor agricole, stabilindu-ne la câteva tipuri, strict necesare, verificate pe deplin în condițiile agriculturii noastre. Tractorul de 65 CP va trebui să rămână tractorul de bază și de aceea trebuie să acționăm pentru a-i aduce îmbunătățiri, mai cu seamă în direcția reducerii consumului de carburanți, ținând seama că s-a dovedit un tractor rezistent, ușor de manevrat și care răspunde pe deplin cerințelor agriculturii noastre. Desigur, vom folosi în continuare tractoarele mari, dar pentru lucrări grele, acolo unde se justifică efectiv întrebuințarea lor, precum și unele tractoare destinate executării lucrărilor specifice din legumicultură, viticultură și pomicultură. În întâlnirile și analizele pe care le-am avut în ultimele luni cu specialiștii, cercetătorii și oameni ai muncii din domeniul producției de mașini agricole și mecanizării agriculturii am stabilit o serie de măsuri pentru realizarea unor mașini complexe, de mare randament, care să permită efectuarea simultană a mai multor operații, ceea ce va duce la scurta-re a duratei lucrărilor agricole, executarea lor la timp, economisirea de combustibil și va avea influență pozitivă și asupra solului. Pentru recoltat va trebui să asigurăm dotarea agriculturii și cu combine multifuncționale pentru cereale și alte culturi, ca și a unor mașini perfecționate pentru sfeclă, cartofi și furaje“.

Un alt obiectiv al noii revoluții agrare în țara noastră îl reprezintă cel privind creșterea eficienței investițiilor. S-a trasat sarcina să se acționeze cu toate forțele pentru terminarea cât mai rapidă și darea în folosință a obiectivelor aflate în construcție, aplicându-se soluții simple și economice, folosind cu prioritate materialele locale care se pot procura ușor și cu cheltuieli mici.

Analiza rezultatelor obținute de cooperativele agricole de producție și întreprinderile agricole de stat, s-a subliniat în cadrul Congresului, pune în evidență faptul că în fiecare județ, în toate zonele țării se pot realiza, în mod constant, producții mari la toate culturile. „În 1980, — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — un număr de 299 unități agricole de stat și cooperatiste au obținut peste 4 000 kg grâu la hectar, iar dintre acestea 36 au realizat o producție de peste 5 000 kg. La porumb, 119 unități au realizat peste 6 000 kg la hectar, iar 21 peste 8 000 kg. Dar știți că avem cooperative și unități agricole de stat cu producții de peste 10 000 kg la hectar. La fel se prezintă lucrurile la plante tehnice : la sfeclă de zahăr, în 1980, 230 unități au obținut peste 30 000 kg la hectar, iar 43 peste 40 000 kg. Toate acestea demonstrează marile rezerve existente în agricultura noastră pentru sporirea producției la hectar. Condiția hotărâtoare a valorificării posibilităților de care dispunem este asigurarea în toate unitățile de producție, pe baza cercetării științifice, a semințelor cu cele mai înalte calități productive, precum și proprietăți nutritive.“

În domeniul legumiculturii și culturii cartofului lucrările Congresului au arătat că problema esențială este satisfacerea încă din acest an în întregime a nevoilor de aprovizionare a populației și a industriei. Se impune, însă, să fie respectate întocmai prevederile legii privind aprovizionarea județelor cu legume, cartofi și alte produse din producția proprie, județele cu condiții favorabile asigurând producții suplimentare pentru fondul de stat.

O problemă importantă privește sarcina de asigurare a livrărilor produselor agricole la fondul de stat. „Aceasta — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — este o îndatorire primordială, de înaltă răspundere civică și patriotică a tuturor celor ce lucrează în agricultură, și nu o problemă facultativă. Trebuie lichidată cu desăvîrșire practica unor unități de a repartiza produse pentru consumul propriu înainte de realizarea integrală a livrărilor la fondul de stat, ca și tendința de a se livra statului produse de calitate inferioară. Trebuie să fie clar că așa cum oamenii muncii din industrie, din celelalte sectoare ale economiei realizează producția prevăzută în plan pentru acoperirea nevoilor țării, așa și agricultura trebuie să asigure producțiile prevăzute, îndeplinindu-și întocmai sarcinile planificate pentru constituirea fondului de stat. Așa cum minierii și petroliștii, de pildă, fac totul pentru a asigura cărbunele, petrolul și alte materii prime de care avem nevoie, muncitorii din toate sectoarele lucrează cu abnegație pentru a asigura economiei naționale mașini și utilaje, inclusiv tractoare și mașini agricole — tot așa și oamenii muncii din agricultură, țărănimea trebuie să-și îndeplinească, în cadrul diviziunii sociale a muncii pe plan național, în primul rînd obligațiile față de nevoile generale ale economiei, să asigure creșterea producției agricole și livrarea produselor necesare aprovizionării întregii populații. Acesta este un aspect esențial al alianței muncitorești-țărănești, al raporturilor sociale noi statornicite în societatea noastră care trebuie bine înțeles de către toată lumea. Am în vedere toate sectoarele producției agricole, inclusiv pe producătorii individuali, a căror participare la formarea fondului centralizat de produse agricole poate și trebuie să sporească mult mai mult. Trebuie să facem totul ca agricultura să-și îndeplinească pe deplin sarcina de mare răspundere pe care o are în dezvoltarea generală a societății noastre, ca toți oamenii muncii de la orașe și sate, lucrînd fiecare în domeniile respective de activitate, să contribuie în egală măsură la dezvoltarea economiei naționale, la bunăstarea generală a țării și a poporului.“

În conformitate cu programul stabilit de partid privind ridicarea nivelului de viață al populației, producția industriei alimentare urmează să sporească simțitor în cincinalul actual. Dezvoltarea industriei alimentare trebuie să se realizeze atît pe calea modernizării actualelor capacități de producție, folosirii intensive a spațiilor existente, cît și prin construirea de unități de producție mici, amplasate, de regulă, în consiliile unice agroindustriale, care să asigure reducerea distanțelor de transport și utilizarea rațională a forței de muncă. Este necesar să se asigure lărgirea și diversificarea sortimentului de produse prelucrate, ridicarea calității bunurilor alimentare satisfăcîndu-se cerințele unei alimentații raționale pentru toate categoriile de consumatori. O problemă deosebită în acest domeniu o constituie ridicarea gradului de valorificare a materiilor prime agricole și creșterea ponderii derivatelor proteice de origine vegetală în alimentația oamenilor. De asemenea, în industria zahărului este necesar să fie valorificate, în afara sfeclei, și alte materii prime, iar în industria uleiului și alte plante, obținîndu-se uleiuri cu multiple întrebuințări.

În silvicultură, s-a relevat în cadrul Congresului, avem un program național care va trebui să fie îmbunătățit. „În perioada care urmează — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu — este necesar să se acționeze mai hotărît pentru gospodărirea judicioasă a resurselor de masă lemnoasă, pentru regenerarea pădurilor, reîmpădurirea și îmbunătățirea pădurilor slab productive. Așa cum am arătat și la Brașov, trebuie să păstrăm în patrimoniul nostru silvic speciile valoroase de arbori aclimatizați la noi,

cum sînt stejarul, fagul și altele, restrîngîndu-se ponderea rășinoaselor, care are tendința să se extindă prea mult. Se impune, de asemenea, să se pună capăt risipei de masă lemnoasă, asigurîndu-se participarea locuitorilor satelor la lucrările de îngrijire în pădurile tinere, la curățirea pădurilor, obținîndu-se astfel însemnate cantități de masă lemnoasă, inclusiv pentru mai buna aprovizionare a populației cu lemne de foc. Să luăm măsuri ferme pentru creșterea potențialului productiv al pădurilor, valorificarea fructelor de pădure și a altor resurse naturale, ridicînd ponderea acestui sector important al economiei naționale în creșterea bogățiilor țării.“

Congresul a analizat programul național de amenajare a bazinelor hidrografice, cu deosebire pentru asigurarea apei potabile, a celei necesare industriei, producerii energiei, dezvoltării irigațiilor, precum și pentru apărarea localităților, platformelor industriale și suprafețelor agricole împotriva inundațiilor. S-a pus accentul pe executarea lucrărilor la acumulările complexe și protecția amenajărilor existente, de întreținere a canalelor și a cursurilor de apă cu participarea activă a populației.

O NOUĂ ORIENTARE ÎN TEHNOLOGIILE DE PRODUCȚIE, ÎN CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ

Ținînd seama de implicațiile ce decurg din restricțiile în consumul de energie folosită pentru producerea îngrășămintelor chimice, se impun o serie de măsuri care să ducă la mărirea eficienței acestora.

Pe prim plan este creșterea coeficientului de transformare a energiei încorporate în îngrășăminte în energia aflată în sporul de producție a produselor vegetale, care în prezent se poate considera că este destul de modest, datorită coeficientului scăzut de utilizare a îngrășămintelor chimice folosite.

Pentru îmbunătățirea radicală a activității în domeniul fertilizării solului, Congresul întregii țărâni a stabilit ca în fiecare județ, în fiecare consiliu unic agroindustrial să se facă analize și să se stabilească necesarul de elemente nutritive pentru toate categoriile de soluri, luîndu-se în considerare cerințele plantelor cultivate. Centrele de chimizare din cadrul consiliilor unice agroindustriale au obligația să stabilească pe această bază programul de ridicare a fertilității solului, asigurînd aprovizionarea cu îngrășăminte chimice și aplicarea lor rațională.

Economia de energie necesită trecerea la utilizarea de noi sortimente de îngrășăminte chimice, care se obțin cu un consum mai mic de energie, cum sînt îngrășămintele lichide. Cercetătorii și tehnologii din industria îngrășămintelor mai au de lucru, deoarece la noi se produce acest gen de îngrășămint cu un consum mare de energie. Or, reducerea consumului de energie la producerea îngrășămintelor lichide este o condiție esențială de care depinde utilizarea acestui îngrășămint în producția agricolă.

Cerințele obiective ale sporirii producției agricole presupun și noi investigații pentru îmbunătățirea tehnologiilor de cultivare a plantelor, alături de obținerea unor soiuri și hibrizi cu mare potențial de producție și conținut ridicat de substanțe utile pentru toate zonele, care să ducă la creșterea randamentelor la hectar în contextul crizei de energie, al crizei de materii prime și al reducerii mîinii de lucru în agricultură.

Întrebarea care se pune este dacă orientările date de cercetătorii noștri și de instituturile noastre de profil pentru etapa următoare răspund la problemele care se pun în perspectiva dezvoltării agriculturii în perioada 1985—1990. În cuvîntarea la Congresul întregii țărâni, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat că, deși s-au obținut o serie de rezultate notabile, cercetarea științifică se menține sub posibilitățile de care dispune, nefiind la nivelul cerințelor producției agricole moderne.

Analizînd cu spirit de răspundere orientarea cercetărilor în domeniul chimizării agriculturii, se desprinde necesitatea trecerii acesteia la o nouă calitate, aprofundarea investigațiilor conform cu cuceririle științifice din alte ramuri (biologie, fiziologie, chimie). Numai în acest fel, cercetarea științifică va fi în măsură să lămurească „cauzele” variației recoltei sub influența aplicării produselor chimice, depășindu-se astfel starea actuală, cînd totul se limitează doar la „constatarea” efectului diferitelor doze de îngrășăminte, erbicide, pesticide. Ceea ce este și puțin, și empiric.

„Constatările” unor cercetări experimentale făcute pe scheme vechi nu mai pot să dea soluții pentru o agricultură intensivă, pentru agricultura de mîine. Pentru a interveni competent cu măsuri agrochimice de mare eficiență, este necesar ca cercetarea științifică să lămurească procesele de conversie a energiei chimice în cadrul organizării organismelor vegetale și să explice adevăratele „cauze” care frînează creșterea și dezvoltarea atît sub influența factorilor de nutriție cît și sub influența factorilor de mediu și să propună măsuri practice și economice pentru înlăturarea lor.

Făurirea unei agriculturi intensive, mare producătoare de cereale, carne, lapte și alte produse agroalimentare impune pentru toți cercetătorii o mai mare atenție în introducerea noului din alte ramuri ale științei, cum ar fi, de exemplu, modelarea matematică în optimizarea folosirii îngrășămintelor și a evaluării stării de fertilitate.

Față de direcțiile trasate de partid pentru înfăptuirea unei profunde revoluții în agricultură și față de progresul în diferite ramuri ale științei care au legătură cu agricultura (biologie, genetică, fiziologie, chimie, metode de calcul electronic), este necesar ca cercetarea în domeniul chimizării producției agricole să dea răspuns la o serie de probleme ale practicii agricole, și anume cauzele care fac ca eficiența sortimentului de îngrășăminte să fie scăzută și variabilă de la un an la altul, cauzele care limitează coeficientul de acțiune al îngrășămintelor chimice (azot, fosfor, potasiu) și măsurile ce se impun pentru ridicarea acestuia. De asemenea se impune intensificarea cercetărilor în domeniul controlului stării actuale de fertilitate a fiecărei tarlale pentru a stabili indici care să permită specialistului, fermierului să calculeze mai corect dozele de îngrășăminte. Pe deasupra, este necesar ca cercetarea să fie mai activă în metodologia de etalonare a indicilor agrochimici necesari caracterizării stării de fertilitate, în așa fel încît centrele de chimizare de pe lîngă consiliile unice agroindustriale să poată beneficia de ele în cel mai scurt timp.

În raport cu sarcinile agriculturii privind sporirea producției agricole în acest cincinal, în ceea ce privește îngrășămintele chimice, măsurile ce se impun nu sînt de ordin restrictiv, ci de economisire a energiei prin creșterea coeficientului de bioconversie, prin controlul stării actuale de fertilitate, prin analiza chimică făcută pe teren de fermier, prin recircularea reziduurilor vegetale, prin îmbunătățirea tehnologiilor de cultivare a plantelor.

În viitor poate că este mai corect să se exprime îngrășămintele aplicate sub forma energiei introduse la unitatea de suprafață, iar sporul de

producție realizat — sub forma energiei brute sau digestibile, după destinația produselor. În final trebuie să intereseze randamentul energetic.

Prin hotărârile și programele adoptate de congres, oamenii muncii din agricultură au acum conturate obiective precise și mobilizatoare pentru activitatea lor. Țărănimea noastră, ceilalți oameni ai muncii din sectoarele reprezentate la congres dispun de tot ce este necesar pentru a asigura transpunerea lor neabătută în practică. Decisive sînt acum acțiunile concrete, munca de zi cu zi pentru aplicarea în viață a indicațiilor și orientărilor de importanță excepțională formulate de secretarul general al partidului, a programelor și hotărîrilor adoptate. „Se știe — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Cuvîntul de închidere a Congresului — că oricît de bun ar fi un program, oricît de juste ar fi hotărîrile, ele nu constituie decît începutul, nu fac decît să jaloneze obiectivele ce trebuie realizate. Este drept, existența unui program corespunzător, a unor hotărîri juste are o importanță deosebită pentru a asigura orientarea, pentru a trasa căile și drumul în vederea dezvoltării agriculturii. Dar ele, oricît de bune ar fi, pot rămîne simple documente, dacă nu se va acționa cu toată hotărîrea — în fiecare unitate, în fiecare comună, în fiecare localitate — de către toate organele agricole, de către organele de partid și de stat, pentru înfăptuirea lor. Iată de ce hotărîtor pentru triumful planului și al prevederilor stabilite este munca organizatorică, activitatea vie, de zi cu zi, a minunaților constructori ai socialismului de la sate“.

Congresul a dezbătut noul Plan cincinal pe perioada 1981—1985 și, ca o componentă distinctă a acestuia, planul privind dezvoltarea agriculturii și industriei alimentare, apreciind că obiectivele prevăzute corespund pe deplin orientărilor și hotărîrilor adoptate de cel de-al XII-lea Congres al partidului, asigură ridicarea României pe noi culmi ale civilizației socialiste.

Congresul a dat o înaltă apreciere rolului esențial al tovarășului Nicolae Ceaușescu în elaborarea și înfăptuirea politicii partidului, contribuției sale hotărîtoare la dezvoltarea armonioasă a țării și, în acest cadru, la edificarea unei agriculturi moderne, de mare eficiență și înalt randament, exprimîndu-și adevărată totală la ideea-program, științific fundamentată de a se realiza o nouă revoluție în agricultură în cincinalul 1981—1985.

Dînd o înaltă apreciere cuvîntării tovarășului Nicolae Ceaușescu, document de excepțională valoare teoretică și practică, congresul a hotărît s-o adopte ca program de lucru pentru dezvoltarea în continuare a agriculturii românești, în conformitate cu cerințele economiei naționale și programul de creștere a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor.

Exprimînd întreaga adevărată la politica internă și externă a partidului, Congresul al II-lea al consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănime, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor — cel mai reprezentativ și democratic for al țărănimii — se înscrie ca o etapă importantă în lupta pentru înfăptuirea istoricelor hotărîri ale Congresului al XII-lea al P.C.R., al Programului partidului de înflorire multilaterală a României socialiste.

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — STEGARUL DESTINULUI ISTORIC AL NAȚIUNII NOASTRE

MIRCEA MUȘAT

La 8 mai se împlinesc 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, stegarul luptei revoluționare a maselor largi populare împotriva exploatării și asupririi, pentru dreptate socială și națională, exponentul fidel al intereselor naționale suverane ale poporului român, conducătorul încercat al operei revoluționare, patriotice, de edificare a socialismului în România.

Făurirea Partidului Comunist, eveniment de însemnătate istorică în viața clasei noastre muncitoare, a întregului popor, a marcat o etapă superioară în mișcarea revoluționară și democratică din România, comuniștii preluând și ducând mai departe idealurile luptei de eliberare națională și socială a poporului român, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste. Sub conducerea Partidului Comunist Român, clasa muncitoare, poporul român a străbătut un drum glorios de lupte și victorii, au înfăptuit mărețele țeluri ale revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă în patria noastră, au asigurat transformarea democratică și socialistă a societății, au pus temelii trainice României socialiste de azi, ca țară prosperă, liberă, independentă și suverană.

La scara istoriei, 60 de ani de viață și luptă ai Partidului Comunist Român nu reprezintă o perioadă prea îndelungată. Dar prin drumul parcurs de popor sub conducerea sa, prin transformările sociale al căror inițiator și conducător a fost, prin uriașa influență pe care a câștigat-o în societatea noastră, acești ani se înscriu ca o adevărată epocă istorică. „Niciodată în România — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român — n-a existat un alt partid politic cu o istorie atât de bogată și glorioasă care să fi luptat cu abnegație și să fi realizat atîta pentru fericirea poporului român, pentru măreția națiunii noastre. Partidul nostru s-a născut și a crescut odată cu proletariatul, destinul său este strîns legat de cel al clasei muncitoare, al întregului popor român”¹.

16 ¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 527.

Născut din realitățile stadiului de dezvoltare a societății românești, avînd rădăcinile adînc împlîntate în realitățile țării și trăgîndu-și seva din devotamentul față de interesele vitale ale poporului român, partidul clasei muncitoare din țara noastră a fost rezultatul firesc al evoluției societății românești, expresia organizatorică a necesității imperios resimțite de clasa muncitoare, de forțele democratice și progresiste de a-și făuri forța politică în stare să o călăuzească pe drumul împlinirii misiunii sale istorice.

După cum este cunoscut, în comparație cu alte țări din centrul și apusul Europei, unde relațiile de producție capitaliste începuseră să ia amploare, încă de la răscrucea secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, în țările române dezvoltarea economică și social-politică pe calea capitalismului a fost mult timp frînată de o serie de factori interni și externi. Împrejurările istorice vitrege au făcut ca din cele mai vechi timpuri poporul român să se dezvolte într-o permanentă confruntare cu piedici și greutăți de tot felul, cu nenumărate adversități cauzate de secolele de dominație străine, de distrugere sau înstrăinarea a nenumărate valori materiale și spirituale, de divizarea sau împărțirea unor teritorii românești în disputa dintre cele mai puternice imperii ale timpului — otoman, habsburgic și țarist. Dominația străină era profund interesată în menținerea orînduirii feudale în țările române, în împiedicarea oricăror schimbări cu caracter progresist, în extinderea și consolidarea relațiilor de producție capitaliste, care ar fi impus în mod logic, obiectiv, înfăptuirea unor reforme economice și social-politice menite să consolideze și să lărgască piața internă, să desființeze granițele artificiale ce separau provinciile românești și unirea lor într-un stat național unitar și independent.

Cu toate acestea, în pofida tuturor opreliștilor, cerințele obiective ale dezvoltării economice, sociale și politice au făcut ca și în țările române, începînd cu mijlocul secolului al XVIII-lea, apoi tot mai evident, la începutul secolului al XIX-lea, o dată cu înființarea manufacturilor și a primelor fabrici, să apară relații de producție de tip capitalist și, o dată cu acestea, muncitorii salariați². Procesul de formare a modului de producție capitalist și a celor două clase sociale caracteristice noii etape de dezvoltare istorică — burghezia și proletariatul — a devenit, cu scurgerea anilor și sub impulsul unor mari evenimente și prefaceri sociale, cum au fost revoluția de la 1821, revoluția burghezo-democratică de la 1848—1849, Unirea Principatelor române în 1859 și formarea statului național român modern, proclamarea independenței absolute de stat a României în 1877 — din ce în ce mai accelerat. Treptat, s-au făcut pași însemnați în dezvoltarea industrială a țării, îndeosebi ca urmare a adoptării politicii protecționiste și a legilor de încurajare a industriei naționale. O caracteristică a începuturilor dezvoltării capitalismului în țările române o constituie faptul că stadiul manufacturier al capitalismului nici nu a ajuns să se maturizeze, cînd progresele industriei au ridicat cu necesitate problema introducerii mașinilor industriale, chiar dacă ele nu au căpătat de la început o extindere prea mare în producție.

Unirea din 1859 a contribuit, prin crearea unei piețe comune, mai largi, la accelerarea ritmului dezvoltării forțelor de producție și a relațiilor capitaliste. Reformele înfăptuite — unificarea administrativă și a armatei, reorganizarea și completarea aparatului de stat, noua lege elec-

² N.N. Constantinescu, *Începuturile formării și dezvoltării clasei muncitoare din România* „Anale de istorie” nr. 4/1973, p. 77.

torală, secularizarea averilor mănăstirești — deschideau țării noi perspective de progres și contribuiau la întărirea autonomiei interne. Sub presiunea frământărilor țărănești și a forțelor progresiste ale societății, a eforturilor partizanilor împroprietăririi în fruntea cărora s-au aflat domnitorul Alexandru Ioan Cuza și Mihail Kogălniceanu, în anul 1864 a fost înfrântă opoziția boierimii conservatoare și legiferată reforma agrară. Au fost împroprietărite aproape 468 000 de familii țărănești cu 1 760 000 ha de pământ — care urmau să fie răscumpărate într-o perioadă eșalonată pe 15 ani.³

Cu toate limitele sale, legate în primul rând de menținerea bazelor puterii economice ale moșierimii (aceasta deținea în continuare 75% din suprafața agricolă), reforma agrară din 1864 a constituit momentul cel mai important al procesului de transformare a producătorului direct în om liber din punct de vedere juridic, dar lipsit în mare măsură de mijloacele de producție. Ea a determinat profunde transformări în relațiile de producție, reprezentând o verigă importantă în statornicirea și dezvoltarea modului de producție capitalist. Forța de muncă încătușată a țăranului clăcaș a fost înlocuită cu forța de muncă a țăranului liber, împinsă spre oraș în sfera producției industriale, ca urmare a neînregistrării lui cu pământ, unelte și vite de muncă.

Un cimp și mai larg s-a deschis dezvoltării industriale a țării după cucerirea independenței depline de stat a României în 1877. Acest eveniment a creat condiții mult mai favorabile decât pînă atunci dezvoltării capitaliste a țării. Denunțarea în 1886 a convenției comerciale încheiată cu Austro-Ungaria în 1875, adoptarea unei politici vamale de protejare a industriei naționale, puternicul curent de sprijinire și încurajare a industriei naționale, avînd ca exponenți pe unii dintre cei mai de seamă reprezentanți ai vieții politice și culturale din acel timp : M. Kogălniceanu, P. S. Aurelian, A. D. Xenopol și alții, la care se adaugă reprezentanții mișcării muncitorești și socialiste, au impus, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea adoptarea unor legi menite să încurajeze dezvoltarea industriei naționale, au contribuit la progresul industriei românești. Așa, de exemplu, dacă între 1866 și 1877 s-au înființat cîte 8,2 fabrici pe an, între 1887—1893 s-au înființat cîte 14 fabrici pe an. După unele date statistice ale vremii, la sfîrșitul secolului al XIX-lea existau în vechea Românie 410 întreprinderi industriale avînd în medie cîte 75 de lucrători. Cunosce o însemnată dezvoltare unele centre industriale ca Bucureștiul, Valea Prahovei, Brăila, Galațiul, Iașul, Turnu-Severin ș.a. Se remarcă prezența unor întreprinderi cu un număr relativ ridicat de muncitori peste 500 — cum erau : Atelierele C.F.R., Arsenalul Armatei, Uzinele Lemaitre și Vulcan din București, fabrica de cherestea Goetz din Galați, fabricile de zahăr din Chitila, Roman, Mărășești ș.a. În Transilvania, în aceeași perioadă existau 379 fabrici cu peste 100 de muncitori fiecare. Crește importanța bazinului carbonifer al Văii Jiului, centrele miniere de la Anina și Lupeni, se dezvoltă întreprinderile metalurgice din Reșița și Hunedoara, ca și unele centre industriale — Arad, Cluj, Brașov, Timișoara ș.a.⁴

Dezvoltarea general-capitalistă a țării în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și-a făcut loc și în agricultură, cu toate opreliștile impuse

³ N.N. Constantinescu, *Începuturile formării și dezvoltării clasei muncitoare din România*, *ibidem*, p. 79.

⁴ *Crearea Partidului Comunist Român (mai 1921)* sub redacția Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac, Editura științifică, București, 1971, p. 12—14.

de menținerea unor rămășițe ale relațiilor feudale. Un mare număr de moșieri și arendași cumpără și introduc pe moșiile lor inventar agricol perfecționat. Extinderea tehnicii mai avansate a dus la sporirea numărului de lucrători salariați, atestați, în 1900, de statisticile timpului la circa 156 000 capi de familie, care trăiau exclusiv din vânzarea forței de muncă.

Ieșirea definitivă de sub dependența otomană a asigurat statului român dreptul de a încheia nestingherit tratate comerciale cu alte țări, fapt ce a contribuit la încadrarea României în circuitul economic european, a sporit interesul opiniei publice față de viața economică și social-politică a României.

O trăsătură caracteristică a dezvoltării României în a doua jumătate a secolului trecut o constituie pătrunderea rapidă și creșterea ponderii capitalului străin. Burghezia românească, neconsolidată încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, împărțind în bună măsură puterea economică și politică cu moșierimea, este nevoită să facă concesii marii burghezii străine care acaparează treptat ramurile principale ale economiei naționale. Pătrunderea capitalului străin s-a făcut pe calea împrumuturilor înrobitoare, contractate de stat, prin concesionarea resurselor naturale ale țării trusturilor imperialiste străine, prin investiții în domeniul bancar și comercial. Apare concludent, în acest sens, faptul că din totalul capitalului investit în cele 21 societăți anonime înființate în perioada 1881—1903, peste 90 la sută erau deținute de capitalul străin. Paralel cu transformarea țării într-o sursă de materii prime ieftine și o piață de desfacere pentru capitalul și trusturile străine, acestea dobândeau pe măsura consolidării pozițiilor lor economice, posibilitatea de a-și impune voința în politica internă, știrbind independența și suveranitatea țării. Efectele dominației străine se manifestau cu deosebită ascuțime în Transilvania, mai ales după încheierea pactului dualist din 1867 și formarea monarhiei austro-ungare, ca și în celelalte provincii românești aflate încă sub dominație străină.

Evenimentul cel mai important, cu profunde rezonanțe pentru destinele istorice ale României, l-a constituit în această perioadă formarea, dezvoltarea și intrarea în arena vieții politice a clasei muncitoare din țara noastră. În cursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, pe ansamblul teritoriului țării, numărul muncitorilor salariați se ridică la aproximativ 300 000, dintre care 130 000 formau proletariatul industrial modern de fabrică, de numele căruia este strâns legată nașterea mișcării muncitorești și dezvoltarea combativității ei revoluționare, a luptei de clasă.⁵

Din acest tablou succint al dezvoltării economice și social-politice a societății românești, desprindem faptul că proletariatul român s-a plămădit și format ca o clasă de-sine-stătătoare într-o perioadă de adânci prefaceri istorice în viața națiunii noastre, într-o epocă în care fiecare grup social, organizație politică și chiar fiecare individ s-au aflat nemijlocit în fața unor acte de o importanță națională. Elanul patriotic, spiritul popular, plebiscitar și revoluționar manifestat în înfăptuirea acestor acte istorice, și-au pus puternic amprenta asupra proletariatului — care de la bun început s-a aflat în primele rînduri ale mișcărilor sociale-politice pentru aceste țeluri și căruia eliberarea socială și națională i-au apărut ca sarcini organice indisolubil împletite. „În contextul dezvoltării generale economico-sociale a țării, în schimbările care au loc în raportul de forțe

⁵ *Ancheta industrială din 1901—1902*, București, 1904, p. 118.

politice — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — lupta proletariatului avea drept scop principal eliberarea sa și a maselor muncitoare de exploatare și asuprire, căpătînd, totodată, și un caracter național, patriotic, de apărare a independenței și suveranității țării, de salvagardare a dreptului sacru al poporului român de a se dezvolta de-sine-stătător”.⁶

Analizînd vechimea și rădăcinile istorice ale formării proletariatului român, etapele parcurse de mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră, observăm că, pe lângă coordonatele principale ce caracterizează apariția și maturizarea mișcării muncitorești internaționale, proletariatul român poartă pecetea trăsăturilor social-economice și politice specifice stadiului de dezvoltare al societății românești, pe solul căreia a apărut și s-a dezvoltat. În primul rînd se remarcă faptul că proveniența clasei muncitoare din țara noastră se află în rîndurile țărănimii. Acesta a fost izvorul permanent care a alimentat, mai ales după reforma agrară din 1864, fiecare întreprindere industrială, din care se naștea populația muncitoare a orașelor. Acestea i s-au mai adăugat meseriașii sărăciți ai orașelor, lucrătorii din mine și saline, ca și unele categorii de muncitori străini aduși în țară ca specialiști sau lucrători calificați.

Acest proletariat de primă generație a adus cu el energia revoluționară a țărănimii, care înscrisese în decursul veacurilor atîtea pagini de luptă necurmată pentru dreptate socială și națională imprimînd de la început tinerei noastre clase muncitoare un spirit combativ, revoluționar, pătruns de intransigență față de exploatare și fără a mai trece prin îndelungate stadii specifice breslelor sau tradeunionismului, propriu unor țări apusene. Aici își găsește explicația și atenția cu care mișcarea muncitorească din România a urmărit în permanență în programele sale de luptă problemele țărănimii, care constituia atunci majoritatea populației țării.

La aceasta se adaugă faptul că menținerea rămășițelor feudale și, în consecință, împletirea metodelor feudale și capitaliste de exploatare, desfășurarea producției în condițiile unei înzestrări tehnice înapoiate, inexistența măsurilor de protecție și de legislație a muncii au făcut ca exploatarea forței de muncă să capete în țara noastră forme dintre cele mai ascuțite și apăsătoare. În provinciile românești aflate încă sub stăpînirea străină, unde asuprirea socială se împletea cu opresiunea națională, situația maselor muncitoare era și mai grea, reclamînd schimbări radicale.⁷

Tabloul situației economice și sociale a proletariatului român în a doua jumătate a secolului trecut ar fi incomplet dacă nu am adăuga faptul că regimul politic burghezo-moșieresc, prin sistemul electoral censitar și prin alte opreliști, în practică excludea — participarea clasei muncitoare, ca și a țărănimii, la viața politică a țării. Deși Constituția adoptată în 1866 prevedea unele drepturi democratice, acestea erau continuu încălcate, abuzurile față de muncitori și țărani reprezentînd un adevărat sistem. Toate acestea întrețineau împotrivirea și revolta maselor muncitoare față de regimul politic, constituind un izvor de permanentă alimentare a dîrzeniei și combativității revoluționare a proletariatului din țara noastră.

De la primele conflicte de muncă, atestate documentar la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea continuînd cu cele din prima jumătate a secolului trecut din întreprinderile miniere și din saline, s-a trecut, începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la forme de luptă organizată, la greve, cum au fost cele ale tipografilor din

⁶ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 214.

⁷ *Mișcarea muncitorească din România, 1893—1900*, Editura politică, București, 1965, p. 33—36.

București (1862), ale muncitorilor din portul Brăila (1856), din Timișoara (1869), ale lucrătorilor de la șantierele de construcții ale căilor ferate București—Giurgiu (1869) și Simeria—Petroșani (1876).⁸

O altă trăsătură ce caracterizează mișcarea muncitorească din România constă în faptul că, paralel cu creșterea spiritului combativ, manifestat încă din perioada primelor forme de luptă spontană, încep să apară forme de organizare a clasei muncitoare. De la prima Asociație a lucrătorilor tipografi din Brașov, înființată în 1843, continuând în deceniile următoare cu asociațiile muncitorilor din București, Reșița, Timișoara, Iași, Arad, Cluj, Turnu-Severin, Galați, Brăila ș.a. s-a ajuns în 1872 la 51 de organizații profesionale ale muncitorilor, ceea ce a impus înființarea, în octombrie 1872 a Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România, una dintre cele mai vechi organizații muncitorești din lume.⁹

Paralel cu procesul de organizare profesională, de intensificare și creștere a combativității mișcării greviste, apare și se dezvoltă în țara noastră mișcarea socialistă. Ideile socialiste au fost receptate în România încă din faza lor utopică și au fost concretizate în forme originale prin constituirea în 1835, din inițiativa lui Teodor Diamant, a falansterului de la Scăieni-Prahova.¹⁰ Afirmarea unor idei progresiste, democratice ale unor gânditori români înaintați, ca : Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Simion Bărnuțiu, Cezar Bolliac, C. A. Rosetti, Ion Ionescu de la Brad și mulți alții, inspirați din tradițiile revoluționare, progresiste ale poporului român, precum și din ideile înaintate ale veacului, ca și faptul că mișcarea revoluționară din țara noastră s-a dezvoltat în strins contact cu mișcarea revoluționară internațională au creat un teren propice pătrunderii și răspîndirii în țara noastră a ideilor socialismului științific. În acest climat au luat ființă, în anii 1868—1870, primele organizații socialiste, ele desfășurându-și activitatea paralel cu asociațiile profesionale muncitorești. Așa, de pildă, la numai patru ani de la crearea de către Marx și Engels a Internaționalei I în 1864, a luat ființă la Timișoara Asociația generală a muncitorilor, organizație cu un pronunțat caracter politic, afiliată la Internaționala I. Începînd cu deceniul al optulea al veacului trecut s-au pus bazele, la București și Iași, apoi și în alte orașe ale țării, a primelor cercuri socialiste, care au desfășurat o bogată activitate organizatorică și propagandistică, editînd mai multe publicații, dintre care amintim : „Socialistul“, „Contemporanul“, „Dacia viitoare“, „Emanciparea“, „Critica socială“, „Drepturile omului“ ș.a. O mare însemnătate a avut-o orientarea propagandei desfășurate de socialiști spre masa muncitorilor, pătrunderea lor în angrenajul direct al problemelor și acțiunilor muncitorești. Procesul complex de întrepătrundere a mișcării socialiste cu mișcarea muncitorească a deschis pe planul luptei dintre capital și muncă un nou capitol, dînd acesteia mai multă combativitate și vigoare revoluționară.

Puternicele acțiuni greviste muncitorești de la sfîrșitul deceniului al nouălea al secolului trecut au dovedit creșterea potențialului de luptă al clasei muncitoare, au scos în relief cu mai multă forță decît înainte manifestarea crescîndă a spiritului de solidaritate a muncitorilor, maturi-

⁸ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1872, Editura politică, București, 1971, p. 278—291.

⁹ Augustin Deac, *Internaționala Întîia și România*, Editura politică, București, 1964, p. 103—105.

¹⁰ Munteanu N.G., *140 de ani de la prima rodire a ideilor socialismului pe pămîntul românesc*, „Anale de istorie“ nr. 1, 1975, p. 79—97.

zarea politică a proletariatului. Pentru a ne crea o imagine despre amploarea pe care au luat-o acțiunile de organizare profesională a clasei muncitoare și a mișcării greviste, este suficient să arătăm că în perioada 1848—1906 au luat ființă 785 de organizații profesionale ale clasei muncitoare și s-au desfășurat 845 de acțiuni greviste de amploare.

Activitatea de propagandă socialistă și de organizare politică și profesională a muncitorimii la scara întregii țări, intensificarea luptelor greviste au adus, în deceniul al 9-lea, pe planul discuțiilor necesitatea făuririi partidului politic al clasei muncitoare.

În numele „partidei muncitorilor“ și pentru a direcționa activitatea acesteia, fruntașul socialist C. Dobrogeanu-Gherea publică în anul 1886 lucrarea : „Ce vor socialiștii români“, în care este susținută și argumentată ideea necesității organizării partidului politic al clasei muncitoare. Această lucrare a fost primul program marxist din istoria mișcării noastre muncitorești.¹¹

Idealul clasei noastre muncitoare, organizarea și lupta unită la nivel național aveau să fie încununate la Congresul din 31 martie—3 aprilie 1893 prin constituirea partidului politic al proletariatului român.¹²

Înființarea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, pe baza principiilor socialismului științific, a constituit un moment de însemnătate istorică în dezvoltarea luptelor sociale din țara noastră, în organizarea clasei muncitoare, în afirmarea proletariatului ca forță socială de bază, în dezbaterea principalelor probleme care frământau viața politică și social-economică a societății românești. Făurirea partidului politic revoluționar al proletariatului a sporit rolul ei în întreaga dezvoltare social-economică a țării, a dat o puternică lovitură teoriilor care negau existența proletariatului în țara noastră și care afirmau, în mod nefondat, că în România nu există teren prielnic pentru dezvoltarea mișcării revoluționare a proletariatului.

În anii activității partidului politic al clasei muncitoare a luat un puternic avânt procesul organizării politice și profesionale a proletariatului, mișcarea grevistă, activitatea propagandistică și cultural-educativă. În această perioadă se pun bazele mișcării sindicale, se creează cluburi socialiste la sate, se intensifică activitatea de atragere sub steagul de luptă al proletariatului și a altor categorii sociale. Ancorat în realitățile social-politice ale țării, partidul muncitorilor din România și-a spus cuvântul față de marile probleme care frământau societatea românească din acea vreme, luând poziție și preconizând soluții în conformitate cu cerințele progresului social, cu aspirațiile revoluționare ale proletariatului. El a militat pentru dezvoltarea industrială a României, pentru rezolvarea problemei agrar-țăărănești, pentru desăvârșirea unității statului român și democratizarea vieții social-politice etc. Abordând asemenea probleme vitale în presa socialistă, în congresele partidului, în întruniri și demonstrații sau la tribuna parlamentului, socialiștii aveau în vedere nu numai aspirațiile de clasă ale proletariatului, ci și interesele generale ale poporului, interesele propășirii națiunii române. Obiectivele înscrise în programul P.S.D.M.R. n-a fost rezultatul încercării de aplicare mecanică a unor teze sau idei teoretice formulate în mișcarea muncitorească internațională, ci

¹¹ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, 1865—1900, partea I, p. 188

¹² „Munca“ din 11 aprilie 1893.

au fost rodul unui efort de aplicare creatoare a principiilor socialismului științific la realitățile societății românești.¹³

Lupta pentru făurirea statului național unitar român, pentru apărarea independenței și suveranității țării a constituit o permanență în activitatea mișcării muncitorești și socialiste din România. Preluind și ridicând pe o treaptă mai înaltă idealurile înaintașilor de unitate și progres social, forțele progresiste ale națiunii noastre, în avangarda cărora s-a situat ferm mișcarea muncitorească și socialistă, au militat consecvent pentru înfăptuirea acestor deziderate, ca singura condiție de progres și prosperitate a națiunii noastre. Încă de la primele începuturi, mișcarea noastră socialistă a luat atitudine fermă în problema desăvîrșirii unității naționale și statale. Prin presă, prin lucrări, întruniri și alte manifestări naționale și internaționale, socialiștii români făceau cunoscut punctul lor de vedere. „Voim Dacia așa cum ea fu — scria gazeta «Dacia viitoare» — fiindcă istoria și dreptul, trecutul și prezentul ne dau dreptul a aspira la o Dacie română. Acest pământ, udat de singele și sudoarea străbunilor noștri, înmulțit cu țărina lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru... Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă pe cît timp un frate al nostru va geme în lanțurile sclaviei și vom lupta necurmat, așteptînd cu nerăbdare și credință în viitor fericita zi cînd, mină în mină, vom putea striga liberi și împreună „Trăiască România !“¹⁴

Continuînd să fie o prezență activă în viața social-politică a țării din primul deceniu al secolului nostru, proletariatul român și-a menținut și dezvoltat legăturile de solidaritate cu lupta proletariatului din alte țări, reprezentanții săi făcînd parte din organisme socialiste internaționale, participînd la congrese și la diferite alte manifestări organizate de partidele socialiste din Europa. În spiritul acestor idei, în timpul revoluției burghezo-democrate din Rusia, masele muncitoare din România s-au solidarizat cu proletariatul rus, organizînd manifestații de protest împotriva represuniilor dezlănțuite de ohrana țaristă.

Paralel cu dezvoltarea mișcării muncitorești, la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea, iau o amploare tot mai mare mișcările țărănești, care culminează cu marea răscoală din primăvara anului 1907. Prin proporțiile și intensitatea ei, răscoala din 1907 a scos în evidență necesitatea imperioasă a înlăturării relațiilor de producție feudale din agricultura României, a rezolvării problemei agrare în favoarea maselor largi țărănești, dezvăluind, totodată, marile energii revoluționare ale țărănimii, care a înscris în acel an una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român. În cursul desfășurării răscoalei din 1907 s-a manifestat pentru prima dată în mod activ colaborarea și solidaritatea în luptă a muncitorimii cu țărănimea, prevestind zorii alianței muncitorești-țărănești, care avea să devină cea mai puternică forță socială și politică a societății noastre.

Necesitate istorică inexorabilă, reclamată de legile obiective ale evoluției societății românești, făurirea statului național unitar român, care a angrenat toate clasele sociale și forțele politice atît din vechea Românie cît și din teritoriile istorice românești aflate încă sub străpînire străină au găsit în socialiștii români, în partidul politic al clasei muncitoare țaria argumentelor istorice. Tocmai de aceea, militanții socialiști și-au în-

¹³ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, 1865—1900, partea I, Editura politică, București, 1964, p. 335—338.

¹⁴ „Dacia viitoare“, anul I, nr. 2 din mai 1883.

dreptat atenția asupra epocii lui Mihai Viteazul și a lui Alexandru Ioan Cuza, socotiți ca un simbol al idealului unității și independenței naționale.

În abordarea acestei chestiuni de importanță vitală pentru destinele poporului român, militanții socialiști au avut permanent în vedere toate provinciile românești aflate încă sub dominație străină. Ei au demascat crunta exploatare națională la care erau supuși românii de către marile imperii vecine, descifrând, totodată, atât sarcinile mișcării de eliberare națională, derivate din situația specifică a fiecărei provincii, cât și direcțiile esențiale de acțiune ale partidului politic al proletariatului din România în problema națională. „Cînd vorbim de unitate națională, de ajutarea românilor de a se putea liber dezvolta — declarau socialiștii —, fără îndoială că ne gîndim la toți românii, din orice parte și sub orice stăpînire ar fi. Acesta e un punct asupra căruia nu mai încapе nici o discuție.”¹⁵

În același timp, s-au dezvoltat continuu legăturile pe multiple planuri ale proletariatului din vechea Romînie cu cel din teritoriile cîtropite, concretizate în schimburile reciproce frecvente de delegați la congrese și conferințe, de publicații și corespondență, în permanenta vehiculare de cadre, în acordarea de sprijin material și moral în acțiunile întreprinse. Înseși cerințele luptei au impus îndreptarea eforturilor socialiștilor români spre intensificarea și strîngerea legăturilor dintre ei, în direcția creării, în fapt, a unității pe plan național a mișcării muncitorești a partidului politic unic al clasei muncitoare.

Continua agravare a contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste în direcția unei conflagrații mondiale a impus Partidului Socialist, la începutul secolului al XX-lea, o examinare atentă, realistă și lucidă a situației, sub toate aspectele sale, maturitatea partidului în această împrejurare se degajă și din activitatea teoretică și practică consacrată problemei războiului și păcii, inclusiv participarea la dezbaterile internaționale potrivnice războiului imperialist unde socialiștii români au adus contribuția unei mișcări revoluționare mature. Reprezentanții partidului proletar au dezvăluit rădăcinile sociale, economice și politice ale războaielor, demascînd caracterul imperialist, de jaf și cîtropire a politicii marilor puteri imperialiste cu „adevărata cauză a războaielor”.

Izbucnirea primului război mondial a găsit partidul clasei muncitoare la înălțimea misiunii sale istorice. „Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cîtropire și anexiune teritorială... Aspirațiilor profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile politice ale vremii, presa, puternicele manifestări publice care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost întîmpinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații. Numeroși cetățeni, atît din Romînia de atunci cît și din Transilvania și Bucovina, aflate sub stăpînirea Imperiului habsburgic, s-au înrolat voluntari, cerînd să li se dea posibilitatea de a lupta pentru cauza întregii țări”.¹⁶

Eliberarea națională a poporului român, desăvîrșirea unității statale s-au impus, ca o problemă la ordinea zilei, ca o necesitate imperioasă ridicată de însăși dezvoltarea societății, de progresul economic, politic și cultural al țării. Această necesitate obiectivă se ridică nu numai în fața po-

¹⁵ „Contemporanul”, anul VII, nr. 12, aprilie 1891, p. 541.

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 2, Editura politică, 1968, p. 467—468.

porului român, dar și în fața altor popoare din centrul și sud-estul Europei, care, aflate sub dominația străină, nu reușiseră să-și realizeze state unitare și independente.

Partidul Socialist, în consens cu atitudinea generală a maselor nu a identificat caracterul imperialist al războiului cu dreptul sacru al poporului român de a-și împlini idealul național. Atunci când Armata română a trecut Carpații și s-a pus problema poziției clasei muncitoare față de lupta asumată pentru desăvîrșirea statului național unitar, Comitetul Executiv al Partidului Socialist s-a plasat pe poziția sprijinirii hotărîte a acțiunii de eliberare a pămînturilor românești aflate sub stăpînire străină. Stau mărturie faptele, care atestă că în confruntarea cu situația dramatică, creată ca urmare a invadării unei mari părți a teritoriului țării de trupele Puterilor Centrale, mișcarea muncitorească a dovedit, prin eroism și jertfe, dragostea sa fierbinte de patrie, idealul făuririi statului național român unitar.

Jaful, teroarea, samavolniciile de tot felul au stîrnit revolta și ura profundă a poporului român, neîmpăcat nici o clipă cu gîndul ocupației și al opresiunii străine. În fruntea mișcării de rezistență împotriva cîmpitorilor, care a cuprins cele mai largi clase și pături sociale, s-au aflat clasa muncitoare, animată de un profund patriotism, socialiștii români. Militanții socialiști rămași în teritoriul ocupat au reorganizat activitatea organizațiilor partidului în noile și grelele împrejurări. Sustragerea de la munca forțată, sabotarea printr-o varietate de forme a mașinii de război, activitatea propagandistică, mitingurile de protest, grevele, demonstrațiile de stradă, activitatea de partizani, au constituit, în pofida măsurilor represive brutale, mijloace eficace folosite de clasa muncitoare în acțiunea amplă de subminare a dominației cîmpitorilor. În acest timp, teritoriul liber al Moldovei a reprezentat simbolul salvării întregii țări, al bătăliei de eliberare a teritoriilor cîmpite, de înfăptuire a năzuințelor de făurire a României unite. Muncitorimea, înfruntînd foametea, lipsurile de tot felul și bolile, a depus o activitate asiduă în fabrici și ateliere, a dat dovadă de înalt sacrificiu pentru susținerea potențialului militar al armatei. Un mare număr de socialiști au participat la bătălia, ce a atins momentele de culme ale eroismului popular de la Mărăști, Mărășești și Oituz, pentru salvarea ființei naționale a poporului, mulți dintre ei jertfindu-și viața în luptele glorioase pentru apărarea pămîntului străbun al patriei.

Prăbușirea țarismului în februarie 1917 și victoria Marii Revoluții Socialiste din Rusia au dat un nou imbold avîntului revoluționar al clasei muncitoare, al maselor largi populare de pe toate meridianele globului, răsunînd ca un îndemn înflăcărat în lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și progres ale tuturor popoarelor lumii. Se adevereau astfel cuvintele pe care Engels le scria socialistului român Ion Nădejde încă în ianuarie 1888. „Dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie“¹⁷. Dealtfel, în 1916, V. I. Lenin califică monarhia austro-ungară drept „o uniune șubredă a cîtorva clici de paraziți sociali“, subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Turciei, fiind ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare“¹⁸. Această previziune și-a dovedit valabilitatea în cursul anului 1918. Pe ruinele acestui

¹⁷ *Presa muncitorească și socialistă*, vol. I, 1865—1900, partea I, p. 188—190.

¹⁸ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, București, Editura politică, 1964, ed. a II-a, p. 8.

imperiu de tristă amintire au apărut statele naționale suverane și independente ale popoarelor din centrul și sud-estul Europei : Republica Cehoslovacă, statul iugoslav, Republica Austria, Republica Ungară independentă ș.a.

În această mișcare a popoarelor pentru autodeterminare națională și scuturarea dominației străine se încadrează și lupta maselor populare din toate colțurile pământului românesc.

Lupta națiunii române pentru încheierea procesului de făurire a statului național unitar român, a luat un deosebit avânt antrenînd întreg poporul, atît din vechea Românie, cît și din teritoriile aflate sub dominația străină. În acest context istoric, sub îndrumarea organismelor larg reprezentative de conducere a luptei de eliberare națională, masele largi populare impun în aceste provincii o administrație românească și își exprimă, în cadrul unor impresionante adunări publice plebiscitare, voința nestrămutată de unire cu Țara.¹⁹

Mișcarea muncitorească, reprezentanții săi, s-au situat în primele rînduri ale luptătorilor, afirmîndu-și, în același timp, propriile revendicări. Rolul clasei muncitoare, al partidului său, s-a manifestat pregnant și prin influența exercitată asupra programelor politice adoptate în această epocă de puternică efervescență patriotică, în susținerea unor obiective cu caracter democratic în favoarea poporului muncitor. Faptul că în Declarațiile istorice votate de adunările constituante cu caracter plebiscitar au fost introduse o serie de revendicări cu caracter larg democratic, au fost introduse prevederi ca : votul universal, reforma agrară, libertatea și egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii țării, legislația muncitorească etc. a fost tocmai rezultatul luptei hotărîte a maselor largi, în frunte cu clasa muncitoare, cu partidul său politic.

Încheierea procesului de formare a statului național român, în memorabilul an 1918 — a fost rodul luptei maselor largi populare, a muncitorimii, țărănimii, intelectualității, a cercurilor înaintate ale burgheziei, a principalelor clase și păтури ale societății, opera întregului popor, a întregii națiuni române. Militînd activ pentru desăvîrșirea unității statului național român, declarîndu-se de acord cu hotărîrile de Unire adoptate de adunările populare plebiscitare, socialiștii români arătau într-un document programatic adoptat în februarie 1919 : „Salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român și respectăm legăturile de unire hotărîte. România nouă de astăzi trebuie să devină «România socialistă de mîine»²⁰. Istoria demonstrează că formarea statului național unitar român nu a fost rezultatul unei conjuncturi întîmplătoare, al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor ; tratatul de pace n-a făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată de lupta maselor populare. Unirea din 1918 a constituit înfăptuirea firească a năzuințelor seculare de unitate ale poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice a României.

¹⁹ Ion Ardeleanu, Mircea Mușat, 1918. *Socialiștii români în fruntea luptei maselor pentru încheierea procesului de formare a statului național unitar*, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 6/1975, p. 45—57 ; Mircea Mușat, *Înfăptuirile maselor populare din România și confirmarea lor pe plan internațional*, în „Anale de istorie”, anul XXII, nr. 2/1976, p. 60—72 ; Ion Ardeleanu, Mircea Mușat, *Viața politică în România. 1918—1921*, București, Editura politică, 1976.

²⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, București, Editura politică, 1966, p. 166—167.

Făurirea statului național român unitar, în istoricul an 1918 — victorie epocală a maselor populare din întreaga țară — a deschis noi perspective pentru progresul economic, politic, social și cultural, a contribuit la concentrarea resurselor economice și spirituale ale poporului român, a creat, totodată, condiții favorabile pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei muncitoare, a activității tuturor forțelor progresiste ale societății, pentru o viață mai bună, pentru drepturi și libertăți sociale. Rezultat al dezvoltării mișcării muncitorești, a partidului clasei muncitoare făurit în 1893, Partidul Comunist Român, tocmai pe temeiul unor asemenea rădăcini istorice adinci, a ridicat pe o treaptă superioară lupta proletariatului și a celorlalte mase muncitoare, a forțelor democratice, progresiste, ale societății, pentru o viață mai bună, pentru drepturi și libertăți sociale²¹. Prin făurirea Partidului Comunist Român, la 8 mai 1921, sub conducerea acestui partid, clasa muncitoare a fost prezentă și și-a spus cuvântul în toate evenimentele importante ale țării. În 1921 s-a făurit un partid puternic la nivelul României întregite, fundamental deosebit de celelalte partide politice din România acelei etape istorice. Partidul Comunist Român intra în arena vieții politice a țării, abordând și luptând pentru rezolvarea problemelor majore ale poporului român, vitale pentru soarta dezvoltării viitoare a țării. Idealurile sociale și naționale ale clasei noastre muncitoare, expresie organică a intereselor întregului popor, a imperativelor dezvoltării societății românești, au fost consecvent promovate prin bătălii eroice, al căror fundal l-a format spiritul de solidaritate și unitate a forțelor muncitorești.

Acționind cu fermitate, comuniștii n-au ezitat să-și riște libertatea și viața, iubindu-și cu înflăcărare patria și poporul din rîndurile cărora făceau parte. Fii și conducători legitimi ai clasei muncitoare, trăgîndu-și vigoarea din seva istoriei multimilenare a poporului român, comuniștii au fost și în această etapă istorică stegarii luptei pentru drepturile și interesele maselor muncitoare, pentru apărarea și consolidarea unității, independenței și suveranității naționale a României.

Stegar al intereselor naționale fundamentale ale poporului român, Partidul Comunist Român s-a ridicat ferm în apărarea suveranității și integrității țării, a militat pentru o politică externă de pace și colaborare cu celelalte popoare, împotriva dominației străine, pentru prietenie și alianță cu vecinii, cu toate statele lumii. Luptele sociale din perioada crizei economice, care au culminat cu marile bătălii de clasă ale petroliștilor și cefeștiștilor din ianuarie-februarie 1933, s-au împletit cu lupta împotriva monopolurilor străine care impuseseră guvernului român grele prevederi economice, stîrbind grav independența și suveranitatea României, pentru drepturi economice și politice, pentru democrație, independență și suveranitate națională au avut și o puternică semnificație internațională, ele înscrîndu-se printre primele mari acțiuni de luptă ale proletariatului internațional după înscăunarea la putere a nazismului în Germania.

În deceniul al patrulea, cînd fascismul și revizionismul devenise un pericol real pentru România, Partidul Comunist Român s-a adresat forțelor democratice și progresiste arătînd gravele primejdii care planau asupra țării, atît din interior, din partea agenturii hitleriste — Garda de fier —, cît și din afară, unde Reichul nazist zăngănea deja armele pentru

²¹ *Crearea Partidului Comunist Român (mai 1921)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1921, p. 208—268.

revizuirea granițelor pentru încălcarea Tratatelor de pace și securitate dintre toate statele lumii.²²

Atent la evoluția evenimentelor internaționale, la creșterea primejdiei războinice și revizioniste, Partidul Comunist Român adresa maselor documentul intitulat : „Sarcinile P.C.R. față de pericolul unui război imperialist“, prin care stabilea tactica pentru „atragera întregului popor muncitor la lupta largă și efectivă, la lupta revoluționară contra acestor planuri imperialiste“. Cu deosebită forță de convingere, organul central de presă al partidului scria : „Existența neamului românesc ca națiune, existența României ca țară independentă sînt în joc. Poporul român trebuie să se decidă dacă înțelege să-și apere existența și independența. Iar poporul român nu poate da decît un singur răspuns. Cu toată energia, la nevoie cu arma în mînă, poporul român își va apăra existența contra bandiților hitleriști care vor să ne răpească independența națională“. Referindu-se la calea sigură pentru dobîndirea victoriei, ziarul conchidea : „Frontul popular antifascist, în care să-și dea mina tot ce e cîstit, tot ce e muncitor, tot ce e cultură în România, are un mare rol național. De încheierea rapidă și de lupta energică a acestui front al poporului va depinde nu numai salvarea libertăților lăuntrice ale poporului, ci și existența sa ca națiune“.²³

Cu multă claritate, Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R. după o amplă și realistă analiză a problematicii ce-i stătea în atenție, conchidea : „În caz că Germania hitleristă, dezlănțuind războiul în Europa va ataca România cu ajutorul Ungariei horthyste, comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt al țării noastre... Continuînd lupta pentru asigurarea pozițiilor economice și politice ale muncitorimii, țărănimii și naționalităților asuprite, noi, comuniștii, vom intra în primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste și vom duce războiul pînă la capăt...“

Documentele vremii vorbesc cu puternica lor forță de convingere despre preocupările consecvente ale comuniștilor din România în problemele apărării independenței și integrității patriei. Cu multă căldură apela P.C.R. de fiecare dată la membrii și simpatizanții săi ca ei să se plaseze în primele rînduri ale luptei pentru apărarea hotarelor țării. „Ne cheamă la luptă singele lui Doja, Horia și Tudor Vladimirescu — glăsuia vibrantul apel elaborat de C.C. al P.C.R. în ianuarie 1938. Ne cheamă la luptă dragostea de țară, pe care nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită, dragostea de acest popor, pe care nu-l vrem înghenunchiat și robit“.²⁴ P.C.R. exprima, totodată, părerea că „rezistența înarmată a poporului român în caz de agresiune e legitimă și ea (muncitorimea — n.n.) va merge în primele rînduri ale bătăliei.

În împrejurările grele de la sfîrșitul anului 1938, „Scînteia“ publica un articol intitulat semnificativ : „Nori grei deasupra României“ în care se

²² Vezi *Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României*, București, Ed. militară 1959; *Împotriva fascismului*, București, Editura politică, 1971; Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Vasile Mocanu, *Activitatea P.C.R. în armată (1921—1944)*, București, Ed. militară, 1974; Ilie Ceaușescu, U.T.C. și tineretul din armată (1922—1944), București, Editura militară, 1974; Mircea Mușat, *Continuitatea luptei poporului român pentru înaltele idealuri de libertate socială și națională*, București, Editura politică, 1974; Gheorghe Zaharia, Mircea Mușat, *Lupta pentru independență și unitate națională — permanență a istoriei poporului român*, în „Anale de istorie“ nr. 1/1975.

²³ Arhiva I.S.I.S.P., cota XX—23.

²⁴ A.I.S.I.S.P., cota Ab XX—3, inv., nr. 956.

arăta : „România după München e, mai mult ca oricând — după fericita expresie a lui Iorga —, «o țară pîndită». Și pîndită nu numai de corbii de pradă ai revizionismului maghiar, ci și de sălbatica fiară, îmbătută de sîngele jertfelor sfîșiate, care este fascismul german... Partidul nostru nu va cruța nici o sforțare, nici o jertfă pentru a strînge laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României”.²⁵

Încă în primele zile ale anului 1939, P.C.R. a adoptat o serie de măsuri în vederea intensificării activității antifasciste, pentru pace. Pe această linie, în ziarul „Scînteia” a fost publicat articolul : „24 ianuarie 1859—1939”, în care, după ce se arăta importanța unirii săvîrșite cu 80 de ani în urmă, se sublinia : „Astăzi, cînd independența națională a poporului român și unitatea României sînt din nou primejduite, amintirea luptelor duse pentru unire trebuie să îndemne la o luptă dirză și hotărîtă contra dușmanilor din afară și a agenților lor dinăuntru”.

După invadarea Cehoslovaciei de către trupele hitleriste, C.C. al P.C.R. a adresat la 17 martie 1939 un apel întregului popor român, subliniind : „Trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia și se găsesc la granița țării noastre. Întreg poporul să se pună în stare de alarmă... Să fie pregătit la luptă întreg poporul român pentru apărarea țării, împotriva cotropitorilor fasciști !”²⁶

În filele de aur ale istoriei patriei noastre rămîn încrustate imaginile de un răscolitor patriotism ale acelui remarcabil 1 Mai 1939 în care a avut loc impunătoarea manifestație antifascistă și antirăzboinică din București și din alte centre ale țării pentru apărarea independenței naționale. Patriotismul fierbinte al comuniștilor, conștiința înaltei răspunderi pentru soarta și viitorul României, hotărîrea de a apăra cu orice sacrificiu independența națională și integritatea teritorială a statului — grav amenințate de Germania hitleristă și aliații acesteia — și-au găsit o minunată expresie în lozincile care erau scandate de miile de manifestanți : „Vrem România liberă și independentă !”, „Vrem respectarea granițelor”, „Să ținem piept agresorului !”²⁷

O cuprinzătoare analiză a întreprins Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939 asupra problemelor apărării integrității țării, a independenței și suveranității României. Aprobînd linia politică urmată de partid în acele împrejurări, plenara a apreciat că „primejdia dezmembrării și ocupării României de către Germania hitleristă și statele revizioniste a crescut enorm în urma ocupării Cehoslovaciei, Albaniei, în urma aderării Ungariei la pactul anticomintern, și a creșterii influenței fascismului german în Bulgaria și Iugoslavia”. La capătul analizei întreprinse, s-a apreciat că sarcina centrală a partidului este „să mobilizeze poporul român pentru împiedicarea trădării independenței și a integrității țării de către agenții fasciști ai lui Hitler”.²⁸

Marșul războinic al Germaniei hitleriste, cotropirea succesivă a unor țări europene, începutul celui de-al doilea război mondial au creat o situație din ce în ce mai grea pentru România. Încercările forțelor democratice, antifasciste de a se opune presiunilor cercurilor fasciste interne și

²⁵ „Scînteia”, anul VIII, nr. 14 din 25 noiembrie 1938.

²⁶ Arhiva M.A.N., fond 299, dosar 61, fila 138.

²⁷ Vezi: Olimpiu Matichescu, *1 Mai 1939*, București, Editura politică, 1974.

²⁸ „Lupta de clasă”, anul XX, nr. 6 din iunie 1939, „Scînteia”, nr. 21 din 26 iulie 1939.

ale Germaniei naziste, încercări în care s-au antrenat inclusiv exponenți ai cercurilor burgheze au primit o grea lovitură, la 21 septembrie 1939, când primul ministru al țării, Armand Călinescu — adversar al expansiunii Germaniei hitleriste — a fost asasinat mișelește de către elemente ale Gărzii de fier, cu complicitatea directă a Gestapoului.²⁹

În același timp, anul 1940 a adus cu sine o serie de acte care au contribuit la extinderea focarului de război pe continentul european. Sub loviturile armatelor hitleriste, țările mici apusene au căzut una după alta. Capitularea Franței și înfrângerea Angliei pe continent, amenințarea ei cu invazia hitleristă au agravat și mai mult situația României.

În aceste împrejurări, României i-au fost impuse importante cesiuni teritoriale. La 30 august 1940, prin impunerea Dictatului fascist de la Viena a fost smulsă din trupul patriei și predată Ungariei horthyste partea de nord-vest a țării. Împotriva acestor acte s-au ridicat cu hotărâre Partidul Comunist Român, mișcarea revoluționară, democratică și antifascistă din țara noastră. Țara întreagă a fost cuprinsă de un puternic val de demonstrații de protest.³⁰

Contextul politic care a stimulat activitatea grupărilor fasciste, aducându-le pe primul plan al scenei politice românești, a facilitat, în primele zile ale lunii septembrie 1940, înlocuirea dictaturii regale cu o dictatură militară fascistă și, odată cu aceasta, începutul uneia dintre cele mai grele etape ale istoriei moderne a poporului român.

Mișcarea antifascistă din România a avut, prin obiectivele sale, un caracter profund patriotic, național, precum și un pronunțat caracter internaționalist. Acționînd împotriva pericolului fascismului din propria țară, poporul român și-a adus contribuția la bătălia pe plan internațional contra fascismului, manifestîndu-și activ solidaritatea cu lupta antifascistă a popoarelor de pretutindeni. Partidul Comunist Român a fost conștient de faptul că tăria forțelor antifasciste din propria țară constituie o condiție a tăriei frontului unic muncitoresc și pe această bază a unui larg front popular antifascist, capabil să împiedice ascensiunea fascismului la putere în România, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice ale maselor, a independenței și integrității teritoriale a patriei.

În anii celei de-a doua conflagrații mondiale (1939—1945), comuniștii, clasa muncitoare s-au situat în primele rinduri ale luptei pentru salvarea ființei naționale a poporului român. Preocupat de interesele supreme ale națiunii, P.C.R. a știut să găsească un limbaj comun cu toate forțele și grupările politico-sociale opuse dominației germane, pentru salvagardarea intereselor naționale vitale ale țării în pofida faptului că unele din ele reprezentau interesele de clasă contrare celor promovate de comuniști, exponenți ai clasei muncitoare, ai oamenilor muncii.

Partidul comunist a fost prezent în toate înțelegerile făurite din inițiativa și la insistențele sale și a avut rolul dinamizator al tuturor forțelor care acționau pentru eliberarea țării de sub dominația fascistă. Sub conducerea Partidului Comunist Român s-a înfăptuit cu succes Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. „Răsturnarea dictaturii militarofasciste și a dominației Germaniei hitleriste — sublinia secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a marcat o cotitură istorică în viața poporului nostru, a deschis calea pentru eliberarea deplină a țării, pentru

²⁹ „Scînteia“, anul XX, nr. 23 din 8 septembrie 1939.

³⁰ vezi Mircea Mușat, *op. cit.*, Anale de istorie, nr. 6 din 1978 și nr. 3 din 1980.

trecerea la înfăptuirea transformărilor democratice, revoluționare, pentru întărirea independenței și suveranității țării”.³¹

Insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă, caracterul drept, eliberator al războiului antihitlerist, dragostea de patrie și dorința vie de a o vedea liberă și independentă au stîrnit un puternic suflu patriotic în rîndurile poporului, au dat un avînt nestăvilit maselor pentru alungarea ocupanților fasciști de pe pămîntul românesc. Armata română, cooperînd strîns cu armatele sovietice, a luptat cu eroism pentru eliberarea părții de nord-vest a României, smulsă din trupul țării prin dictatul fascist de la Viena, la 30 august 1940, a stropit cu sînge meleagurile strămoșești de la Întorsura Buzăului la Tîrgu-Mureș, de la Arad la Oradea, de la Luduș la Carei și Satu Mare și apoi dincolo de hotarele țării pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la victoria finală de la 9 Mai 1945.

Toate treptele procesului revoluționar unic din România — cucerirea deplină a puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii, naționalizarea mijloacelor de producție și trecerea lor în proprietatea socialistă, cooperativizarea agriculturii, desființarea exploatării, generalizarea relațiilor de producție socialiste la orașe și sate și crearea economiei socialiste unitare, care se dezvoltă pe baza unui plan național unic, lichidarea opoziției dintre munca fizică și munca intelectuală, făurirea unei structuri sociale formate din clase și categorii sociale prietene, animate de interese fundamentale comune, realizarea deplinei egalități în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, și întărirea continuă a relațiilor tradiționale de unitate și frăție dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare, triumful ideologiei revoluționare a clasei muncitoare, ideologie care călăuzește întreaga noastră societate, victoria socialismului — constituie, totodată, trepte ale întăririi unității și coeziunii poporului în jurul partidului, a unității social-politice a poporului român.

Mărețele realizări obținute în ultimul timp în dezvoltarea multilaterală a țării pe calea progresului și civilizației, evidențiază justetea politicii partidului nostru, faptul că cea mai revoluționară clasă, clasa muncitoare, a știut să-și îndeplinească rolul de clasă conducătoare, întărind continuu alianța cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu celelalte categorii sociale. Aceasta demonstrează ce poate realiza un popor deplin stăpîn pe destinele sale, care își făurește în mod conștient propriul său viitor, propria sa istorie.

România se înalță astăzi între popoarele lumii ca o țară a demnității, a progresului, a libertății și democrației, ilustrînd prin faptele și împlinirile sale forța pe care o dobîndește un popor stăpîn pe destinele sale. Datorită succeselor interne, precum și politicii sale externe principiale și constructive, România se bucură astăzi de un prestigiu în lume fără precedent în întreaga sa istorie. De la România de odinioară, aservită economic și dominată politic de diferitele mari puteri, izolată, puțin cunoscută în lume și jucînd un rol neînsemnat în viața internațională, s-a ajuns la Republica Socialistă România de astăzi, liberă, independentă și înflori-

³¹ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, în *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, București, Editura politică, 1975, p. 82—83.

toare, cu o înaltă autoritate și prieteni pe toate meridianele, respectată și apreciată cu căldură pentru contribuția pe care o aduce la instaurarea unor noi relații între state și a unei noi ordini economice și politice internaționale, pentru prezența sa deosebit de activă și dinamică, pentru cuvântul său chibzuit și realist în soluționarea problemelor mondiale în conformitate cu năzuințele popoarelor dornice de pace și libertate.

Întreaga politică internă și externă a țării noastre poartă amprenta puternicei personalități a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, al cărui rol determinant, esențial, în elaborarea obiectivelor dezvoltării noastre economico-sociale a făcut ca perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului din 1965, de când tovarășul Nicolae Ceaușescu se află în fruntea partidului, să constituie epoca cea mai rodnică și plină de realizări din întreaga istorie a României.

Consecvența și fermitatea cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu promovează interesele poporului român, ale României socialiste, ale cauzei progresului, socialismului, păcii și înțelegerii între popoare, profunda cunoaștere a evenimentelor, relațiilor și fenomenelor internaționale, vastul dialog cu conducători de stat și de guvern de pe toate continentele, cu șefi de partid, cu reprezentanți ai celor mai diferite forțe politice, forța de analiză a secretarului general al partidului și capacitatea sa de a formula, pe baze științifice, concluziile și opțiunile cele mai adecvate în vederea acțiunii practice — toate acestea au asigurat politicii externe a României socialiste o largă putere de înrîurire, o creștere fără precedent a prestigiului și stimei de care se bucură astăzi țara noastră în lume. Pe bună dreptate, spre mândria întregului nostru partid, a întregului nostru popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu este considerat ca una dintre cele mai proeminente personalități, unul dintre marii conducători politici ai epocii contemporane.

Oamenii muncii întâmpină aniversarea marelui eveniment de la 8 mai sub semnul muncii însuflețite pentru îndeplinirea sarcinilor trasate de cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român, pentru obținerea de noi succese în toate domeniile de activitate, în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate, creșterea neconținută a potențialului economic și a patrimoniului spiritual al României socialiste, îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață ale poporului, sporirea contribuției țării noastre la victoria cauzei socialismului, păcii și progresului social în întreaga lume.

EXPERIENȚA P.C.R. ÎN ASIGURAREA ROLULUI CONDUCĂTOR AL CLASEI MUNCITOARE ÎN REVOLUȚIA ȘI CONSTRUCȚIA SOCIETĂȚII SOCIALISTE

GHEORGHE SURPAT

Dezvoltarea multilaterală a societății socialiste românești, întreaga viață politică-socială învederează cu plenitudine rolul primordial al clasei muncitoare ca cea mai revoluționară, mai vajnică forță de propulsare și de accelerare a istoriei noastre, care, în frunte cu partidul comunist, își îndeplinește cu cinste misiunea istorică în conducerea poporului pe calea socialismului și comunismului.

Este aceasta o trăsătură de chintesență a istoriei contemporane românești, în care se condensează o întreagă evoluție și se proiectează mersul sigur și eficace pe treptele viitorului. Căci rolul conducător al clasei muncitoare are adânci rădăcini, se legitimează prin antecedente mari și viroase și este menit a fi identitatea de fapt a unui edificiu istoric de altitudine mereu mai impunătoare. *În întreaga sa existență, clasa muncitoare, prin înseși sorgintea, natura și menirea sa, se afirmă și acționează ca principalul purtător al spiritului nou și novator pe aceste meleaguri, ca supremul lor simbol și resort revoluționar și patriotic, apariția sa fiind rezultatul istoric necesar al ansamblului dezvoltării economice, politice și culturale a țării, al progresului forțelor de producție. Cu alte cuvinte, clasa muncitoare se exprimă și are dintotdeauna un rol de prim plan, un rol înaintemergător pe magistrala luptei pentru un alt destin al maselor, al națiunii noastre.* În anii regimului exploatator, el se materializează și se relevă în superioritatea concepției sale față de oricare alte concepții, în măreția idealurilor promovate, care însemnează o viață nouă, de dreptate socială și libertate națională pentru fiii țării, în conducerea cu succes a luptei maselor pentru înfăptuirea acestor idealuri. După cucerirea puterii politice în stat, clasa muncitoare este forța socială hotărâtoare a progresului multilateral al României socialiste, care poartă pe umerii săi principala răspundere, greul eforturilor și al bătăliei, îndeplinindu-și cu strălucire menirea de a călăuzi poporul în edificarea socialismului. *Ea exercită o înrîurire decisivă asupra întregii dezvoltări economice-sociale și politice, asupra progresului continuu al țării, asigurării independenței și suveranității sale.*

De la apariția sa, în procesul formării relațiilor de producție capitaliste, care începe la mijlocul veacului al XVIII-lea, și apoi în toate momentele însemnate ale istoriei moderne a României, clasa muncitoare, dezvoltându-se unitar, a acționat unită, fiind exponentul și apărătorul intereselor vitale ale celor ce muncesc, ale poporului român, liantul luptei tuturor oamenilor muncii pentru rânduiești noi, de dreptate socială, al aspirațiilor națiunii la unire și neafrânare deplină. În ființa ei s-au încorporat idealurile libertății sociale și naționale afirmate de momente istorice hotărâtoare : revoluția de la 1821 și revoluția română de la 1848, Unirea Moldovei și Munteniei, la 1859, și formarea statului național modern român, cucerirea neafrânării de stat depline, în 1877, care înscriu contribuția activă a tinerei clase muncitoare, aflate în plin proces de dezvoltare și afirmare. În focul acestor evenimente cruciale, al căror fond va fi păstrat și dus mai departe sub semnul idealului proletar, muncitorimea română a înțeles tot mai mult, tot mai adânc necesitatea și semnificația înmănușării forțelor în vederea împlinirii aspirațiilor de emancipare socială, de libertate și unitate națională.

De la aceste repere revoluționare avem explicația apariției timpurii a mișcării muncitorești la noi — constituirea primei organizații muncitorești premerge cu doi ani revoluția română de la cumpăna veacului trecut —, *procesul rapid de trecere a sa pe pozițiile socialismului științific, extinderea și adâncirea organizării sale unitare, cu rezultate de fond în planul luptei revoluționare și patriotice*. Aici identificăm acel valoros filon de gândire și acțiune creatoare care și-a pus amprenta asupra unei caracteristici pregnant reprezentative a mișcării muncitorești de la noi și care s-a materializat, pe măsura însușirii și adâncirii proprii, la lumina realităților românești, a concepției materialist-dialectice, a socialismului științific, în acțiunea stăruitoare și sistematică de concentrare și centralizare a tuturor organizațiilor proletare într-un partid unic și puternic la scara întregii țări, capabil să organizeze și să conducă lupta pentru apărarea intereselor economice și politice ale maselor, pentru aspirațiile de libertate națională ale poporului român.

După numai două decenii de la apariția celei dintâi organizații muncitorești locale în țara noastră, au luat ființă, odată cu anul 1868, primele *organizații socialiste*, și faptul este profund grăitor pentru cursul mișcării revoluționare din România. Urmează, în linie ascendentă, *cercurile muncitorești*, întemeiate din anul 1887. Acestea se vor transforma, din 1890, în *cluburi muncitorești*, care vor reuni un număr mai mare de muncitori și vor fi concepute pe baze mai largi. Cercurile și cluburile muncitorești s-au consolidat și au acționat ca organizații locale ale „Partidei socialiste”, care, deși, formal, nu se constituise ca organism politic centralizat la scară națională, exista și se exprima ca atare. La baza activității organizațiilor locale ale partidului a stat programul socialist din 1886, intitulat : *Ce vor socialiștii români*, care, prin claritatea orientării sale revoluționare, reprezintă *primul program fundat pe principiile socialismului științific elaborat pentru partida muncitorilor din România*. Acest program definea rolul istoric al clasei muncitoare ca forță revoluționară menită a elibera de exploatare întregul popor, astfel încât acesta să devină stăpîn pe avutul muncii sale, într-o țară liberă și independentă : „nația să ajungă singură proprietară asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pămîntului, minelor, fabricilor și altor așezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc. Nația, stăpînă peste toate instrumentele de muncă, va da producțiunii o

direcție unitară și armonică...“¹. Socialiștii români afirmău în acest program că vin „în numele unui ideal frumos, unei vieți mărețe“, ridicînd „steagul socialismului științific european, al socialismului muncitorilor“, vin „cu o idee măreață, dar totdeodată și nouă pentru țara noastră“, și, prin urmare, în direcția acestei idei își asumă datoria de a „lumina pe toți ce este socialismul științific, de a demonstra că în România socialismul nu e o plantă exotică, și că viitorul este al socialismului“².

Întregul proces de rapidă evoluție a mișcării noastre muncitorești detașează o bogăție de sensuri valoroase, pe care Congresul din 1893 le-a relevat cu deosebire. Reunit la București, în zilele de 31 martie — 3 aprilie 1893, Congresul a dezbătut și a adoptat noul program și statutul partidului unic al întregului proletariat român — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România —, a centralizat la scară națională organizațiile politice muncitorești și a ales organul central de conducere a partidului. Este de însemnătate marcantă că, pornind de la raporturile sociale existente și ținînd seama de sarcinile care trebuiau îndeplinite, *partidul a concentrat sub o conducere unitară toate forțele organizate proletare*, a cuprins, iar apoi a îndrumat întreaga mișcare sindicală, de tineret și de femei.

În sinteza sa, programul partidului adoptat de Congres, care dezvolta în noile condiții programul din 1886, reprezenta o puternică acreditare a rolului istoric al clasei muncitoare și al partidului său „*de a organiza proletariatul, de a organiza poporul muncitor*“ în lupta istorică pentru „*desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție și prefacerea lor în proprietate socială*“, *distrugerea societății burgheze și întemeierea societății socialiste*“³.

Victoria de însemnătate cardinală pentru destinele clasei muncitoare, ale poporului român, făurirea partidului politic al proletariatului din România a fost rezultatul firesc al dezvoltării economice-sociale a societății românești, al contradicțiilor acesteia, al existenței obiective a clasei muncitoare. Tocmai de aceea, el a purtat pecetea realităților sociale și naționale în care s-a creat și a acționat. Ceea ce i-a conferit acestui partid posibilitatea de a se afirma, de a conduce clasa muncitoare la îndeplinirea misiunii sale istorice a fost tocmai capacitatea sa de înțelegere profundă, în lumina socialismului științific, a coordonatelor istoriei patriei, a realităților concrete, specifice, social-economice și politice naționale, de a sluji interesele, dezideratele și idealurile poporului din sinul căruia s-a născut. „Anul 1893 — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — este anul nașterii detașamentului revoluționar, de avangardă al clasei muncitoare din România. Iată de ce putem spune cu deplin temei că adevăratele începuturi ale Partidului Comunist Român — care continuă cele mai înalte tradiții de luptă ale poporului și are rădăcinile împlintate adînc în mișcarea muncitorească, socialistă din a doua jumătate a secolului trecut — coincid cu începutul activității partidului muncitoresc călăuzit de teoria revoluționară marxistă“⁴.

Prin clasa muncitoare, organizată în partidul său politic, problemele fundamentale ale țării aveau să cunoască abordările cele mai profunde, soluțiile cele mai adecvate epocii date și perspectivelor de viitor ale societății

¹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, Editura politică, București, 1973, p. 307.

² *Ibidem*, p. 56, 62.

³ Programul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, București, 1894, p. 7.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 263.

românești. Ne apare astfel la adevăratele sale dimensiuni faptul că *clasa muncitoare, înțelegând comandamentele de stringență ale istoriei românești, a situat în prim planul luptei sale, în momentul dat, țelul unirii întregii națiuni române în statul său unitar și independent*, unire care a marcat un moment crucial în destinele patriei noastre, pentru ca, după aceea, să abordeze, într-un nou cadru, înfăptuirea programului său.

În noile condiții de după Marea Unire din 1918, afirmarea puternică pe arena națională a clasei muncitoare ca forța socială cea mai avansată, ca exponentul și promotorul țărilor vitale ale întregului popor român, puneă cu acuitate problema dezvoltării partidului proletar, a organizării sale în așa fel încât să corespundă în cel mai înalt grad sarcinilor istorice care îi reveneau în noua epocă istorică. *Aceasta era voința și dorința întregii muncitorimi române*. Partidul clasei muncitoare, care avea prestigiul unei activități istorice în trecut, era singurul care, imediat după 1918, și-a constituit organizații temeinice pe toată cuprinderea României. De la acest nivel, organizarea sa în lumina noilor coordonate ale istoriei, pe temelia României reîntregite, devenise problema centrală a mișcării noastre muncitorești.

Congresul partidului nostru din mai 1921 pune în lumină acea constantă a concepției și acțiunii detașamentului revoluționar al clasei muncitoare din România materializată în faptul că oricând rădăcinile partidului au fost puternic înfipte în solul natal, că opțiunea sa politică a fost și a rămas, clarvăzător, aceeași — destinul istoriei românești. *Congresul a consfințit unificarea organizatorică a partidului la nivelul statului național unitar român, orientarea sa deplină pe temeiul programului și acțiunii comuniste*. Istoricul forum al comuniștilor români exprimă astfel încununarea unității național-statale, marchează etapa în care intra mișcarea muncitorească din România în condițiile fortificării sale prin cuprinderea într-un tot unitar a rîndurilor muncitorimii din țara întregită. Partidul Comunist Român, *primul partid politic al întregii Românii*, s-a afirmat în acest fel ca unicul reprezentant legitim al proletariatului din toată țara, ca îndrumătorul și conducătorul tuturor organizațiilor politice muncitorești de pe cuprinsul României, detașându-se pe firmamentul politic al țării ca un partid profund patriotic, național⁵.

În noua epocă de după făurirea statului național unitar român — arată secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, „Proletariatul, în frunte cu partidul său revoluționar, își propune sarcini noi, impuse de transformarea democratică a societății românești, devine stegarul luptei pentru salvagardarea suveranității și independenței naționale a României, pentru înfăptuirea aspirațiilor ei fundamentale. Și i-a revenit Partidului Comunist Român, detașamentul de avangardă revoluționară al proletariatului, al tuturor forțelor înaintate din România misiunea de a conduce lupta victorioasă a poporului”⁶. Întreaga perioadă interbelică subliniază cu putere că Partidul Comunist Român și-a păstrat neconștient, a confirmat și a validat rolul său de întâia forță politică a țării, de centru al vieții politice naționale, care a dat soluția reală și certă a libertății sociale și naționale în vatra strămoșească a poporului român, a unit și a condus masele muncitoare în lupta eroică împotriva exploatării, pentru înfăptuirea operei de edificare a socialismului. Linia sa de acțiune statuată de Congre-

⁵ A se vedea pe larg : Ion Popescu-Puțuri, *Organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite. Locul partidului clasei muncitoare în istoria patriei*, în „Anale de istorie”, anul XXVI, nr. 5/1980, p. 3—36.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, p. 256

sul din mai 1921 corespundea vremurilor și noilor împrejurări, potrivit naturii și telurilor sale comuniste, care se potriveau atît condițiilor concrete ale țării, cît și nevoilor și aspirațiilor clasei muncitoare, ale poporului român. Partidul clasei muncitoare a imprimat tot astfel luptei proletariatului un pronunțat caracter patriotic, ceea ce a contribuit la crearea climatului politic și spiritual propice unirii eforturilor maselor muncitoare, ale tuturor forțelor sociale avansate pentru promovarea intereselor sociale și naționale. Tocmai de aceea, muncitorimea va fi în primele rînduri ale luptărilor pentru apărarea suveranității, independenței și integrității României.

Luptînd pentru înlăturarea regimului bazat pe exploatare, pentru apărarea și consolidarea independenței României, clasa muncitoare a avut, totodată, un uriaș rol în crearea bunurilor materiale și sporirea avuției naționale, în făurirea, dezvoltarea și apărarea culturii materiale și spirituale a poporului român.⁷

Capacitatea clasei muncitoare de forță socială hotărîtoare, în frunte cu partidul ei, a apărut în toată amploarea în marile mișcări revoluționare ale muncitorimii române din anii 1929—1933, începînd cu momentul Lupeni 1929 și pînă la corolarul lor — bătăliile ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933. Ele au ocupat un loc important în lupta pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare, au demonstrat grăitor creșterea combativității revoluționare a clasei muncitoare, sporirea capacității partidului comunist de a organiza și de a conduce cu succes lupta proletariatului, a maselor largi muncitoare. Unitatea de acțiune înfăptuită atunci, pe baza frontului unic, a creat condiții favorabile mobilizării maselor largi de oameni ai muncii, comuniști, socialiști, social-democrați, membri ai altor organizații și partide politice sau muncitori fără de partid, dînd luptelor o amploare fără precedent. *Se demonstra astfel în mod palpabil că forța clasei muncitoare constă în unitatea sa, că aceasta este o condiție esențială pentru asigurarea rolului său conducător în lupta întregului popor pentru înlăturarea regimului burghez și edificarea orînduirii socialiste.*

Politica agresivă a statelor fasciste și revizioniste, ascensiunea grupărilor fasciste în interiorul țării, promovarea de către acestea a actelor de intimidare, teroare și violență impuneau o rezistență hotărîită împotriva oricăror amenințări la adresa drepturilor și libertăților democratice, pentru apărarea fruntariilor țării. Era o sarcină grea, cu fundamentale implicații politice și naționale, pe care muncitorimea, în frunte cu partidul comunist, a înțeles-o și a privit-o cu toată răspunderea. Comuniștii s-au ridicat cu cea mai mare fermitate la lupta împotriva fascismului, înscriind ca unul din obiectivele principale făurirea unității de acțiune a muncitorimii, ca etapă importantă în pregătirea terenului pentru realizarea unității organizatorice, politice și ideologice a proletariatului. Atașată organic acestui curs, care a găsit un vibrant ecou, masa muncitorimii române s-a ridicat umăr la umăr, toate organizațiile proletare concentrîndu-și direcția luptei spre punctele de convergență, de conlucrare pe terenul luptei antifasciste.

Drumul spre închegarea Frontului Unic Muncitoresc între comuniști și socialiști este punctat de asemenea momente cu manifestă semnificație, cum sînt încheierea, în octombrie 1934, a acordului de front unic între Comitetul Național Antifascist și Liga Muncii, ca organizații de masă legale îndrumate de P.C.R. și Partidul Socialist Unitar ; acordurile de colaborare

⁷ A se vedea : *Clasa muncitoare — forța socială conducătoare în România socialistă* (sub redacția Gheorghe Surpat), Editura politică, București, 1974, p. 21 și urm.

antifascistă de la Băcia, București și Tebea de la sfârșitul anului 1935, victoriile în alegerile parțiale din anul 1936 ; succesele înregistrate în înfăptuirea unității de acțiune în principalele centre ale României cu prilejul unor lupte ale muncitorilor, alegeri pentru camerele de muncă, întruniri și demonstrații antifasciste.

O vibrantă mărturie a sporirii influenței și capacității politice a partidului comunist de a organiza și de a conduce lupta maselor populare, de a mobiliza clasa muncitoare în cadrul Frontului Unic dintre comuniști și socialiști a reprezentat-o uriașa demonstrație antifascistă și antirăzboinică de la București din ziua de 1 Mai 1939, în a cărei organizare și conducere un rol important a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele României socialiste. Ea a evidențiat cu putere hotărîrea clasei muncitoare de a se opune fascismului, de a apăra interesele naționale supreme ale României. Demonstrația a contribuit la creșterea prestigiului și autorității de care partidul comunist se bucura în sinul națiunii.

Condusă de Partidul Comunist Român, clasa muncitoare a devenit coloana vertebrală a mișcării largi, democratice, naționale, resortul cel mai puternic și nucleul de concentrare a forțelor patriotice și antifasciste în lupta împotriva războiului hitlerist, în pregătirea și desfășurarea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, din August 1944.

În condițiile dezvoltării activității revoluționare, ale luptei patriotice, antifasciste din România, în momentul în care se punea problema unor schimbări radicale, de importanță istorică în viața poporului român, cînd erau la ordinele zilei pregătirea și organizarea insurecției — începutul revoluției de eliberare socială și națională — în vederea răsturnării dictaturii militaro-fasciste, pentru ieșirea României din războiul hitlerist, întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste și alăturarea țării la forțele aliate antifasciste, s-a pus cu o deosebită stringență realizarea mai fermă a unității de acțiune a clasei muncitoare. Tocmai această necesitate imperioasă a făcut ca, în aprilie 1944, să se înfăptuiască Frontul Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, în jurul căruia s-au coalizat apoi, într-un timp extrem de scurt, toate forțele democratice, patriotice, antifasciste ale întregului popor în vederea asaltului decisiv împotriva dictaturii militare-fasciste și a dominației hitleriste, pentru salvarea națională. Realizarea F.U.M., moment de importanță esențială în procesul afirmării clasei muncitoare ca principală forță a luptei pentru transformarea revoluționară a societății românești, reprezenta condiția sine qua non a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, din August 1944.

Unitatea de acțiune a comunistilor și social-democraților era un act politic de importanță națională, un act revoluționar care avea să se răsfrîngă pozitiv în întreaga evoluție istorică a României, fiind, fără îndoială, în acea vreme, cea dintîi unitate de acțiune de acest fel realizată în mișcarea muncitorească din Europa. Activitatea ulterioară în direcția realizării unității de acțiune în întreprinderi, fabrici și uzine, în condițiile creșterii valului luptei antifasciste, a avut o mare însemnătate în pregătirea clasei muncitoare pentru a acționa cu arma în mînă în vederea răsturnării dictaturii militare fasciste și a izgonirii din țară a trupelor Germaniei naziste. Revoluția de eliberare socială și națională din August 1944 a confirmat pe deplin justetea strategiei și tacticii P.C.R., a modului creator de aplicare, la condițiile specifice ale României, a principiilor socialismului științific

despre rolul clasei muncitoare și unitatea ei de acțiune, despre alianțele cu alte clase și forțe politice în vederea atingerii scopurilor propuse.

În noile condiții de după istorica biruință din August 1944, rolul social hotărâtor al clasei muncitoare în evoluția societății românești era determinat de locul pe care-l ocupa în procesul economic, ca și în viața social-politică a țării. Acest loc și rol era rezultatul condițiilor obiective, produse nemijlocit de întreaga evoluție economică și socială a României în epoca modernă. „Condițiile concrete care opun și în România muncitorimea clasei capitaliste — scria Lucrețiu Pătrășcanu — fac din muncitorime principala forță socială în procesul schimbărilor fundamentale ale actualului regim economic, social și politic”⁸.

Ținând seama de sarcinile izvorâte din îndeplinirea misiunii istorice a clasei muncitoare, Partidul Comunist Român a acționat pentru ridicarea pe o treaptă superioară a luptei revoluționare a clasei muncitoare, pentru consolidarea gradului de organizare, a unității de acțiune, dezvoltarea conștiinței politice și înarmarea ei cu teoria socialismului științific. De asemenea, P.C.R. a acționat pentru asigurarea unei largi colaborări cu masele de oameni ai muncii, în care alianța cu țărănimea muncitoare ocupa locul principal. Încă în primele zile după 23 August 1944, Partidul Comunist Român, în colaborare strânsă cu Partidul Social-Democrat, a acționat pentru întărirea Frontului Unic Muncitoresc, a realizat unitatea mișcării sindicale, organizarea comitetelor muncitorești de întreprindere, ceea ce a permis clasei muncitoare să-și amplifice rolul conducător în cadrul procesului revoluționar.

Afirmarea în cursul procesului revoluționar a rolului conducător al clasei muncitoare, pe baza Frontului Unic Muncitoresc, încheierea alianței muncitorești-țărănești, întărirea colaborării cu intelectualitatea legată de popor, atragerea păturilor mijlocii, participarea la luptă, alături de poporul român, a forțelor democratice din rîndul naționalităților conlocuitoare, atragerea armatei de partea luptei maselor, slăbirea pozițiilor claselor exploatatoare și izolarea de mase, în măsură crescîndă, a partidelor acestor clase au asigurat rezolvarea problemei fundamentale a revoluției — aceea a puterii — în favoarea coaliției forțelor democratice. La 6 Martie 1945, prin lupta maselor largi populare, a fost instaurat guvernul revoluționar-democratic, guvern al puterii populare, prezidat de dr. Petru Groza, în care precumpăneau reprezentanții clasei muncitoare și ai țărănimii, unul din momentele-cheie ale schimbării raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliaților ei. Emanatie a colaborării forțelor care se pronunțau pentru adînci transformări revoluționare, sociale și politice, instaurarea guvernului revoluționar-democratic este rodul unei aprige înclăștări de clasă în care au triumfat clasa muncitoare, forțele revoluționare, democratice, în frunte cu partidul comunist.

Clasa muncitoare și aliații ei au folosit puterea de stat pentru a lărgi drepturile și libertățile cucerite de popor și a pregăti condițiile trecerii la construirea socialismului. A fost legiferată reforma agrară, lichidate urmările Dictatului de la Viena. Prin intermediul parlamentului ales în toamna anului 1946, au fost legiferate măsuri cu caracter economic anticapitalist, cum au fost etatizarea Băncii Naționale și introducerea controlului statului asupra întreprinderilor capitaliste; reforma bănească din anul 1947 a pus

⁸ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, ediția a III-a, Editura de stat, București, 1946, p. 283.

capăt inflației întreținute de burghezie. Toate aceste măsuri au consolidat, totodată, poziția clasei muncitoare în conducerea politică a societății.

Ca urmare a consolidării continue a regimului popular-democratic, a slăbit, treptat, rolul monarhiei în viața politică a țării, s-au restrâns posibilitățile acesteia de folosire a prerogativelor cu care era investit regele. La 30 decembrie 1947, regele a fost nevoit să semneze actul de abdicare, iar parlamentul a proclamat statul român Republică populară. *Acest moment a corespuns, practic, cu asumarea de către clasa muncitoare a misiunii istorice de a conduce națiunea pe calea făuririi noii orînduiri sociale.*

În noua etapă istorică — a construcției socialiste — înfăptuirea unității organizatorice, politice și ideologice a clasei muncitoare condiționa însăși îndeplinirea de către aceasta a rolului de clasă conducătoare în lupta pentru lichidarea definitivă a exploatării omului de către om, în opera de edificare a noii orînduiri sociale. Pe măsură ce se adînceau cuceririle revoluționare, iar clasa muncitoare își consolida rolul conducător, formele de colaborare dintre cele două partide muncitorești s-au lărgit. Ascensiunea procesului revoluționar, trecerea la edificarea orînduirii socialiste au creat împrejurări favorabile dezvoltării pe toate planurile a politicii de unitate. În munca și lupta unită desfășurată de comuniști, social-democrați și alți oameni ai muncii, s-au atenuat și au dispărut problemele care făcuseră posibilă și întreținuseră sciziunea, realizîndu-se tot mai mult climatul necesar plămădirii partidului unic muncitoresc, a făuririi unității depline, asupra necesității căreia P.C.R. și P.S.D. ajunseseră la un consens unanim. S-a trecut la constituirea și realizarea unor organizații politice unice ale clasei muncitoare, cu conducere unică.

În aceste condiții a avut loc, în februarie 1948, Congresul de unificare, care a consfințit, de fapt, realitatea din țară. El a proclamat în mod public și solemn unificarea celor două partide într-un partid unic, bazat pe concepția revoluționară materialist-dialectică despre lume și viață, căruia i-a revenit sarcina conducerii luptei poporului român de transformare socialistă a țării.

Preluînd conducerea destinelor țării, Partidul Comunist Român și-a asumat misiunea istorică de a conduce clasa muncitoare, întregul popor în opera de edificare a socialismului și de a încununa astfel aspirațiile seculare spre dreptate socială și libertate națională. Partidul a desfășurat o intensă activitate politică-organizatorică, a îmbinat armonios legăturile generale ale construcției socialiste cu particularitățile și condițiile concrete ale țării, a unit eforturile clasei muncitoare, ale întregului nostru popor în vederea propășirii economice și sociale a țării. El a rezolvat, de pe pozițiile clasei muncitoare, ale intereselor fundamentale ale națiunii noastre, problemele complexe economice, sociale și politice puse de construirea economiei socialiste, a statului socialist, de dezvoltarea culturii socialiste și de educarea maselor în spiritul concepției materialismului dialectic și istoric.

Exercitîndu-și rolul conducător în societate, clasa muncitoare a folosit puterea politică pentru lichidarea exploatării și a oricăror fenomene de asuprire. Ea a înfăptuit, în iunie 1948, naționalizarea principalelor mijloace de producție, act revoluționar care a dus la desființarea ca clasă a burgheziei, care pierduse și puterea de stat, a suprimat pozițiile capitalului străin în economia românească, a creat un puternic sector socialist de stat, proprietatea socialistă — cu rol conducător — în economie, care a devenit temelia puterii clasei muncitoare.

Făurirea proprietății socialiste a deschis o etapă calitativ nouă în evoluția relațiilor economice și sociale din țara noastră, creînd condițiile pentru folosirea conștiință a legilor economice în interesul sporirii avuției naționale, al dezvoltării armonioase a forțelor de producție, pentru conducerea planificată a economiei naționale și aplicarea pe scară largă a progresului tehnic și științific.

Prin instaurarea proprietății socialiste, a fost lichidată principala cauză care determina menținerea clasei muncitoare în situația de proletariat. Natura socială a clasei muncitoare s-a schimbat radical. *Deținerea puterii politice și economice a conferit noi valențe rolului clasei muncitoare — de producătoare de bunuri materiale, adăugîndu-i noi calități — de proprietară a mijloacelor de producție și de beneficiară, împreună cu toți oamenii muncii, a roadelor dezvoltării economice și culturale a țării.*

În procesul construirii noii orînduirii sociale, rolul social conducător al clasei muncitoare, poziția ei cheie sînt generate și determinate în mod obiectiv de o multitudine de factori a) clasa muncitoare este legată în principal, de industrie, care, în condițiile revoluției tehnice-științifice, constituie ramura cea mai importantă, mai propulsivă a progresului tehnic, a dezvoltării economiei naționale. Mînuind cele mai moderne mijloace de producție, clasa muncitoare acționează consecvent pentru promovarea noului ; b) clasa muncitoare este legată în mod nemijlocit de proprietatea socialistă, care reprezintă o bază puternică a îndeplinirii rolului său conducător în societate ; c) clasa muncitoare este principala forță a producției materiale, aducînd contribuția de bază la dezvoltarea forțelor de producție, la crearea bunurilor materiale, a produsului social și a venitului național ; datorită poziției și organizării sale, disciplinei și concentrării sale, ea reprezintă forța social-politică principală a apărării și dezvoltării continue a orînduirii noastre socialiste ; d) clasa muncitoare, în decursul îndelungatei lupte de clasă, a făurit o ideologie și o morală socialiste, o conștiință politică socialistă ; e) idealul socialist, care întruchipează aspirațiile vitale ale clasei muncitoare, reprezintă patrimoniul tuturor celor ce muncesc, care militează pentru înfăptuirea programului partidului clasei muncitoare ; f) clasa muncitoare deține ponderea majoritară în rîndurile Partidului Comunist Român, partid de avangardă al clasei muncitoare, precum și în organul suprem al puterii de stat, Marea Adunare Națională. Pătrunsă de spirit revoluționar, clasa muncitoare se manifestă ca forță hotărîtoare în conducerea statului și economiei. Ea reprezintă forța socială principală din rîndul căreia se recrutează cea mai mare parte a cadrelor de conducere ale P.C.R., ale statului, ale organizațiilor obștești, ale unițărilor economice, ale unor importante instituții ideologice.

Poziția clasei muncitoare ca clasă de oameni ai muncii care are un rol hotărîtor în producția materială generează comunitatea de interese fundamentale cu toate celelalte clase și categorii sociale muncitoare. Rolul conducător al clasei muncitoare nu înseamnă existența unui loc privilegiat al ei în cadrul societății și al statului, și nici dominarea claselor și păturilor sociale cu care este aliată. Exercițarea rolului conducător al clasei muncitoare are la bază deplina egalitate între clasa muncitoare, țărănime, intelectualitate și celelalte categorii sociale și presupune luarea în considerare a intereselor aliaților ei, ale păturilor mijlocii, creșterea activității și răspunderii sociale a acestora în procesul edificării socialismului. Unitatea dialectică a creșterii rolului și activității tuturor claselor și categoriilor sociale are un caracter obiectiv, fiind determinată de unitatea procesului de edificare a socialismului și comunismului. În același timp, *întărirea continuă a unității*

social-politice a tuturor celor ce muncesc, a întregului popor joacă un rol de cea mai mare importanță în consolidarea poziției conducătoare a clasei muncitoare în societate.

Clasa muncitoare își exercită rolul de forță socială conducătoare în strînsă alianță cu țărănimea, intelectualitatea și celelalte păături sociale ale oamenilor muncii. Experiența României socialiste demonstrează că rolul clasei muncitoare de forță socială conducătoare în societate amplifică participarea țărănimii, a intelectualității și a celorlalți oameni ai muncii la opera constructivă, asigurîndu-i finalitățile majore, în deplină conformitate cu năzuințele și idealurile cele mai luminoase ale poporului nostru. Sub conducerea partidului comunist, clasa muncitoare, ale cărei interese coincid cu interesele vitale ale tuturor oamenilor muncii, are capacitatea de a pune de acord interesele fundamentale ale tuturor grupurilor sociale în cadrul ansamblului unitar al intereselor sociale, să armonizeze interesele specifice ale categoriilor sociale existente în funcție de posibilitățile determinate de fiecare etapă a făuririi și dezvoltării socialismului. *Interesele clasei muncitoare, exprimînd interesele fundamentale ale națiunii noastre socialiste, ale progresului social, stau la baza politicii P.C.R. de edificare și dezvoltare a socialismului.*

Etapele istorice parcurse de societatea românească în anii revoluției și construcției socialiste au determinat un caracter *procesual* exercitării rolului conducător al clasei muncitoare. În funcție de conținutul sarcinilor și obiectivelor care se ridicau spre rezolvare în fiecare etapă, clasa muncitoare, în frunte cu partidul ei de avangardă, și-a perfecționat neconținut mijloacele și metodele de exercitare a rolului conducător. Astfel, în perioada edificării bazelor socialismului, datorită existenței în structura socială și de clasă a societății noastre a micilor capitaliști la orașe, a țărănimii, care-și desfășura activitatea pe baza proprietății private asupra mijloacelor de producție, clasa muncitoare și partidul său au elaborat o politică diferențiată față de fiecare clasă și pătură socială. Prin politica adoptată, s-a urmărit întărirea continuă a alianței muncitorești-țărănești, îngrădirea și eliminarea treptată a elementelor capitaliste, exploatatoare, atragerea țărănimii muncitoare și a celorlalte categorii de oameni ai muncii pe calea socialismului. Ținînd seama de schimbările intervenite în structura socială, în poziția claselor și grupurilor sociale după victoria socialismului, clasa muncitoare a folosit și folosește în înfăptuirea rolului său conducător metode și forme politice specifice structurii sociale și de clasă a societății noastre caracterizate prin unitate și alianță. Tocmai de aceea, modalitățile de exercitare a rolului social conducător al clasei muncitoare sînt în continuă evoluție, corespunzător fiecărei etape, în drumul spre făurirea societății fără clase — societatea comunistă.

În anii socialismului, clasa muncitoare a cunoscut o intensă și multiplă evoluție, de transformări cantitative și calitative. În contextul amplelor mutații în structura economiei naționale și în structura socială, ca urmare a industrializării în ritm rapid a țării, dezvoltarea rîndurilor clasei muncitoare a ocupat un loc de frunte. Muncitorii constituie categoria socială cea mai numeroasă în țara noastră. La recensămîntul din 1977, ei reprezentau aproape 54% din totalul populației țării. Clasa muncitoare a căpătat trăsături determinate de esența societății socialiste, de locul și rolul ei în producția materială și în viața politică a țării. O latură calitativă nouă a schimbărilor care au avut loc în rîndurile clasei muncitoare pe linia creșterii rolului ei social o constituie ridicarea nivelului de pregătire tehnică-culturală, sporirea ponderii activității intelectuale în ansam-

blul activității muncitorului. Complexul de măsuri adoptate de partidul și statul nostru pentru dezvoltarea învățământului de toate gradele, îmbunătățirea conținutului acestuia și asigurarea gratuității lui, mărirea duratei învățământului obligatoriu, extinderea învățământului mediu, a învățământului profesional, a liceelor de specialitate, perfecționarea învățământului seral și fără frecvență, introducerea sistemului național de perfecționare continuă a pregătirii profesionale a tuturor oamenilor muncii prin cursuri de reciclare etc. au asigurat ridicarea continuă a gradului de pregătire profesională și generală a muncitorilor. În 1980, aproape 90% din numărul muncitorilor erau calificați.

În ansamblul structurii profesionale a clasei muncitoare, a crescut și crește ponderea profesiunilor care comportă un grad mai ridicat de instrucție și calificare tehnică, a celor legate de dirijarea, supravegherea și întreținerea utilajelor moderne, de organizarea desfășurării fluxului producției industriale etc. Au sporit continuu categoriile de muncitori care minuesc tehnica înaltă, posedând cunoștințe la nivel de școală tehnică sau chiar de învățământ superior. Activitatea acestora se apropie din ce în ce mai mult de calificarea cadrelor tehnice, contribuind la reducerea continuă a deosebirilor dintre munca fizică și cea intelectuală. Adeseori, între muncitorii de înaltă calificare și cadrele medii tehnice există deosebiri numai de ordin administrativ, nu și din punctul de vedere tehnico-profesional, întrucât au același nivel de instrucție și îndeplinesc sarcini profesionale asemănătoare. Marea majoritate a muncitorilor a absolvit 8 sau 10 clase în școala de cultură generală; o mare parte a absolvit liceul. O pondere ridicată dețin muncitorii pregătiți în școala profesională.

Procesul amplu de însușire a ideologiei socialismului științific, de largire a orizontului cultural-științific și profesional al muncitorilor a contribuit la dezvoltarea trăsăturilor conștiinței socialiste în rîndul clasei muncitoare. Însușindu-și tezaurul de cunoștințe, clasa noastră muncitoare rezolvă cu succes sarcinile ce-i revin în conducerea statului și a economiei.

Orientările Congresului al XII-lea al partidului referitoare la evoluția structurii clasei muncitoare din punctul de vedere al ridicării nivelului profesional și al calificării vor avea puternice efecte asupra schimbării în continuare a corelației între muncile calificate și cele necalificate în favoarea profesiunilor care cer o înaltă calificare, un ridicat nivel de cunoștințe generale și de specialitate.

Clasa muncitoare din țara noastră își exprimă interesele, își elaborează programul de acțiune, stabilește obiectivele funcționării societății noastre socialiste, cu un cuvînt își exercită rolul său de forță socială conducătoare prin organizația sa politică — Partidul Comunist Român, prin statul socialist, care reprezintă puterea clasei muncitoare, aliată cu țărănimea, intelectualitatea și cu ceilalți oameni ai muncii, prin syndicate, organizații largi ale clasei muncitoare, precum și prin participarea nemijlocită a colectivităților clasei muncitoare la elaborarea deciziilor la toate nivelurile sociale. Prin urmare, *rolul social conducător al clasei muncitoare în actuala etapă pe care o parcurge țara noastră — etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate* —, se exprimă în *îmbinarea exercitării lui prin intermediul organizației sale politice — partidul comunist — cu participarea directă, tot mai largă, a colectivităților, detașamentelor clasei muncitoare la guvernarea societății*. „Noi concepem clasa muncitoare — subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu ca o

masă chemată numai să realizeze hotărârile, ci ca o clasă conducătoare, ca o clasă conștientă de rolul său istoric”⁹.

Între conducerea, în numele clasei muncitoare, de către Partidul Comunist Român, și participarea directă la conducere a clasei muncitoare există o relație de interacțiune dialectică. *Conducerea de către partid în numele clasei muncitoare se bazează pe voința exprimată de clasa muncitoare, pe cunoașterea reală a stării de spirit și a cerințelor acesteia și a celorlalte clase și categorii sociale ; ea se bazează, totodată, pe atragerea nemijlocită a clasei muncitoare la elaborarea deciziilor. În același timp, participarea nemijlocită a clasei muncitoare la conducerea societății implică permanenta ei organizare și îndrumare.*

Partidul constituie cea mai înaltă expresie a acțiunii social-politice a clasei muncitoare. Partidul fiind o parte a clasei sale, avînd în componența sa și reprezentanți ai altor clase care înțeleg sensul evoluției istorice și aderă la idealul comunist, între partid și clasa muncitoare se instituie raporturi de interdependență complexe, dialectice, care constau în aceea că, pe de o parte, partidul trebuie să slujească interesele clasei muncitoare, iar pe de altă parte este obligat să se comporte ca stat-major, să conducă clasa muncitoare în lupta ei pentru edificarea noii orînduiri sociale.

Partidul Comunist Român a acționat și acționează pe multiple căi pentru afirmarea rolului conducător al clasei muncitoare în toate domeniile vieții sociale, pentru crearea cadrului organizatoric menit să asigure participarea efectivă a clasei muncitoare la conducerea societății. Rațiunea de a fi a partidului este slujirea intereselor clasei muncitoare, ale poporului pe care îl reprezintă. De aceea, clasa muncitoare determină orientarea activității partidului comunist. Calea prin care se realizează aceasta o constituie preponderența elementului muncitoresc în cadrul partidului, exercitarea efectivă a rolului conducător al clasei muncitoare în cadrul partidului, precum și funcționarea autentic democratică a partidului. *Atît prin ideologia sa, cît și prin compoziția sa socială, Partidul Comunist Român are un caracter muncitoresc, este partidul revoluționar al clasei muncitoare, conducătorul recunoscut al întregului popor.* În anii socialismului, rîndurile partidului au crescut continuu, de la 595 389 de membri, în 1955, la 2 960 917 de membri la sfîrșitul anului 1979. Ca urmare a orientării consecvente spre întărirea caracterului de clasă și a nucleului muncitoresc al partidului, la sfîrșitul anului 1979 în rîndurile sale erau cuprinși aproape 1 600 000 de muncitori. Faptul că 74,72% din efectivul partidului își desfășoară activitatea în sfera producției materiale și că aproape 54% din membri provin din rîndul muncitorilor are o deosebită însemnătate pentru fizionomia și activitatea sa de ansamblu.

Compoziția națională a partidului corespunde structurii populației țării noastre, reliefînd în acest domeniu politica națională a P.C.R. de deplină egalitate între toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate, participarea la viața politică a țării, alături de români, a oamenilor muncii din rîndul naționalităților conlocuitoare ; 90,47% din membrii de partid sînt români, 7,48% de naționalitate maghiară, 0,98% de naționalitate germană, 1,07% de alte naționalități.

Compoziția după vîrste, în care 24,65% din membrii de partid se situează între 18 și 30 ani, 52,62% între 31 și 50 de ani, 15,27% între 51 și 60 ani, iar 7,46% peste 60 ani, asigură întregului partid, organizațiilor sale

forță și vigoare, îmbinarea armonioasă a elanului revoluționar și a pregătirii tinerilor cu experiența în muncă și cu înțelepciunea membrilor de partid mai în vîrstă.

Compoziția socială a Partidului Comunist Român, structura sa organizatorică, precum și pregătirea politică-ideologică, profesională și calitățile morale ale comuniștilor asigură unitatea și coeziunea rîndurilor partidului, capacitatea sa de a întări continuu alianța, unitatea clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, a tuturor oamenilor muncii, de a se integra organic în viața societății și de a-și exercita la un nivel tot mai înalt rolul conducător în societatea noastră. De asemenea, compoziția socială a partidului oferă cadrul propice ca interesele clasei muncitoare, țărănimii și ale celorlalte categorii sociale să fie cunoscute în profunzime și reflectate în politica generală a partidului.

O premisă importantă a exercitării rolului conducător al clasei muncitoare, a situării consecutive a Partidului Comunist Român pe linia cerințelor ce decurg din misiunea istorică a acestei clase o constituie compoziția socială a organelor de partid și de stat, în care majoritatea este deținută de reprezentanții muncitorilor legați nemijlocit de producția bunurilor materiale. Tocmai de aceea, partidul nostru acordă o atenție permanentă asigurării ponderii necesare a activiștilor de partid și de stat proveniți din rîndul muncitorilor. „Sintem un partid revoluționar, iar în societatea noastră clasa muncitoare îndeplinește rolul conducător — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —. Pentru ca aceasta să devină o realitate, trebuie să se reflecte și în felul cum clasa muncitoare participă la conducerea diferitelor sectoare de activitate, începînd cu partidul, cu instituțiile de stat, cu organizațiile obștești”¹⁰. Acționînd în spiritul acestor indicații, organele și organizațiile de partid urmăresc îndeaproape promovarea în aparatul de partid, de stat, al organizațiilor de masă a unui număr corespunzător de cadre provenite din rîndul clasei muncitoare. Ca urmare, în 1979 ponderea activiștilor de partid proveniți din rîndul muncitorilor, maiștrilor și tehnicienilor era de aproape 78%.

Concepția partidului nostru asupra politicii de cadre, orientările principiale și sarcinile practice ce revin organelor și organizațiilor de partid pentru înfăptuirea neabătută a acestei politici își găsesc reflectarea în Programul și Statutul partidului, în Codul principiilor eticii și echității socialiste, în documentele Congresului al XII-lea, în hotărîri adoptate de plenare ale C.C. al P.C.R. Pe baza acestor documente de partid, au fost adoptate o serie de legi și instrucțiuni care cuprind orientări și măsuri pentru înfăptuirea politicii de cadre în condițiile ridicării acestei munci pe o treaptă calitativ superioară, potrivit exigențelor etapei actuale.

Participarea clasei muncitoare la conducerea societății se realizează și prin sindicate, care cuprind în rîndurile lor peste 7 000 000 de membri. *Exprimînd interesele clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii din întreprinderi și instituții, sindicatele asigură cadrul organizat prin care clasa muncitoare și ceilalți oameni ai muncii își exercită drepturile și obligațiile de producători și proprietari ai mijloacelor de producție, participă la rezolvarea tuturor sarcinilor construcției socialiste, a problemelor care privesc progresul multilateral al societății românești. În etapa actuală a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, sindicatele și-au perfecționat modalitățile de conlucrare cu organele statului, cu celelalte or-*

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, 1976, p. 551.

ganizații de masă și obștești. Generalizarea principiului conducerii colective și, în acest cadru, instituționalizarea reprezentării de drept a sindicatelor în toate organele de conducere ale țării — inclusiv în guvern — au asigurat acestora largi posibilități de a participa, exprimând interesele clasei muncitoare, ale maselor largi de oameni ai muncii, la elaborarea și la adoptarea deciziilor care privesc mersul înainte al națiunii noastre. Astfel, președintele Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România are, de drept, calitatea de membru al guvernului, iar membrii Comitetului Executiv al U.G.S.R. și alte cadre cu munci de răspundere participă cu drept de vot deliberativ la activitatea organelor centrale de stat de sinteză și a organelor de conducere ale ministerelor și a altor organe centrale ale administrației de stat. Reprezentanți ai organelor de conducere ale U.G.S.R., ai uniunilor sindicale de ramură, activiști și membri de sindicat desemnați de organele de conducere sindicală fac parte din Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, din Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, din Consiliul Organizării Economico-Sociale, din Comitetul pentru problemele consiliilor populare și altele. La rândul lor, consiliile teritoriale ale sindicatelor au reprezentanți în organele locale ale administrației de stat, respectiv în comitetele executive ale consiliilor populare județene, municipale și orășenești, avînd posibilitatea să participe la rezolvarea tuturor problemelor care privesc dezvoltarea economică, edilitară și social-culturală a județelor sau localităților respective.

Sindicatelor organizează, împreună cu organele de conducere colectivă, *adunarea generală a oamenilor muncii*, organ de conducere muncitorească cu spirit revoluționar, care — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — este chemată „să asigure imprimarea unui curs nou de luptă împotriva a ceea ce este vechi, perimat, pentru promovarea cu curaj a noului în toate domeniile de activitate”¹¹.

Avînd reprezentanți în organele supreme ale puterii de stat, în guvern, în Consiliul Național al Oamenilor Muncii, în conducerea ministerelor, instituțiilor centrale, locale și a întreprinderilor, sindicatele, ca exponente ale intereselor fundamentale ale oamenilor muncii, își spun cuvîntul asupra tuturor problemelor care se dezbate, participînd nemijlocit la elaborarea și la adoptarea hotărîrilor care privesc dezvoltarea economică-socială a țării. Sindicatelor acționează, din interiorul tuturor organismelor de conducere colectivă în care sînt reprezentate, pentru a asigura o strînsă împletire a intereselor generale ale societății cu cele ale oamenilor muncii. Recunoscînd rolul Partidului Comunist Român de forță politică conducătoare a întregului nostru popor, sindicatele își desfășoară activitatea pe baza democrației muncitorești și acționează ca persoană juridică în deplină autonomie față de organele administrației de stat și de conducerile unităților economice, în exercitarea, la toate nivelurile organizatorice, a investiturii lor statutare, a drepturilor acordate prin legile țării.

Acționînd ca parte componentă a *Frontului Democrației și Unității Socialiste* — organism politic larg reprezentativ, democratic, cu activitate permanentă — sindicatele au însemnate răspunderi și obligații de ordin politic, economic, social și educațional față de dezvoltarea generală a societății. Ele participă la elaborarea planurilor de stat anuale și cincinale,

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Adunarea generală a oamenilor muncii de la Întreprinderea „23 August” din București*, în „Scînteia”, anul L, nr. 11 970 din 15 februarie 1981.

începînd de la întreprindere și pînă la nivelul economiei naționale, la elaborarea și la înfăptuirea programelor de măsuri privind creșterea productivității muncii. Împreună cu consiliile oamenilor muncii, comitetele sindicatelor asigură pregătirea și perfecționarea profesională a personalului muncitor, acționează pentru întărirea ordinii și disciplinei, a spiritului de răspundere în producție, militează pentru atitudinea nouă, comunistă față de muncă și de proprietatea socialistă. „Există o strînsă unitate între democrația muncitorească și disciplină, ordine — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —. Nu se poate concepe democrația fără ordine, fără răspundere în muncă a fiecăruia ! Numai în aceste condiții democrația muncitorească este superioară, numai astfel se pot asigura dezvoltarea rapidă a patriei noastre, bunăstarea poporului, victoria comunismului în România !”¹².

O deosebită importanță are participarea sindicatelor la planificarea și repartizarea venitului național, la stabilirea indicatorilor nivelului de trai, la elaborarea și aplicarea tuturor legilor și actelor normative care reglementează condițiile de muncă și de viață ale personalului muncitor, drepturile și obligațiile acestuia. În acest sens, *Tezele Consiliului Central al U.G.S.R. pentru Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România* precizează : „Consiliul Central al U.G.S.R. va avea inițiativă legislativă în toate domeniile care privesc munca și viața oamenilor muncii din întreprinderile și instituțiile de stat. Sindicatele vor organiza dezbaterea proiectelor de legi cu masele largi de oameni ai muncii și vor înainta propunerile acestora forului legislativ”¹³.

Sindicatele militează pentru însușirea și înfăptuirea de către mase a politicii interne și externe a P.C.R., pentru formarea și dezvoltarea gândirii științifice, materialist-dialectice ; ele cultivă în rîndul membrilor săi devotamentul nețărmurit față de cauza socialismului, educă oamenii muncii în spiritul solidarității militante cu oamenii muncii de pretutindeni.

Asigurarea condițiilor reale pentru exercitarea de către clasa muncitoare a rolului conducător se referă în mod unitar la toate domeniile de manifestare a clasei muncitoare — atît în producție, cît și în întreaga viață socială. Partidul Comunist Român a desfășurat o amplă activitate, începînd cu Congresul al IX-lea, din 1965, pentru lărgirea și adîncirea democrației socialiste, în concordanță cu transformările survenite în structura socială și dezvoltarea conștiinței politice a maselor, pentru creșterea rolului clasei muncitoare în conducerea treburilor țării. În acest sens, pe lîngă formele reprezentative ale democrației, ale căror atribuții au fost lărgite, s-au creat noi forme și structuri ale democrației muncitorești nemijlocite, care asigură participarea directă a muncitorilor, a oamenilor muncii angajați în producția materială în organele colective de conducere pe întreaga filieră a organismului social. În asigurarea participării directe, ample și sistematice a clasei muncitoare la conducerea societății, Partidul Comunist Român a pornit de la premisa necesității creșterii rolului social conducător al clasei muncitoare în actuala etapă a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră, de la faptul că această participare constituie calea sigură a asigurării unei conduceri științifice a societății, expresia cea mai elocventă a noii democrații muncitorești ce se afirmă în România. Există în țara noastră un cadru organizatoric la nivelul unită-

¹² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Adunarea generală a oamenilor muncii de la Întreprinderea „23 August” din București*, în „Scînteia”, anul L, nr. 11 970 din 15 februarie 1981.

¹³ „Scînteia”, anul L, nr. 11 894 din 16 noiembrie 1980.

ților socialiste, al localităților, cît și la nivel național, de participare eficientă și nemijlocită a clasei muncitoare, a tuturor categoriilor de oameni ai muncii la conducerea societății în concordanță cu transformările calitative din viața economică-socială. S-au creat consilii muncitorești de conducere cu caracter deliberativ în întreprinderi și centrale, departamente și ministere, s-au instituționalizat adunările generale ale oamenilor muncii, ca formă superioară de manifestare a democrației economice. Instituționalizarea adunărilor generale ale oamenilor muncii, organizarea de *consilii ale oamenilor muncii*, acordarea de atribuții sporite tuturor acestor organe de conducere colectivă, lărgirea competenței lor și creșterea ponderii muncitorilor și maiștrilor care lucrează nemijlocit în producție în consiliile oamenilor muncii au creat cadrul organizatoric de participare efectivă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la procesul de elaborare și adoptare a deciziilor, la conducerea nemijlocită a unităților, a întregii societăți, de manifestare deplină a democrației socialiste și de exercitare a autoconducerii muncitorești. La nivelul tuturor unităților economice și al instituțiilor, funcționează peste 5 500 de consilii ale oamenilor muncii, avînd un număr de peste 103 000 de membri. Dintre aceștia, aproape 50 000 sînt reprezentanți ai oamenilor muncii, dintre care aproape 45 000 muncitori, maiștri și alt personal muncitor care lucrează nemijlocit în producție.

Adunările generale ale oamenilor muncii reprezintă forma superioară a conducerii colective, forul prin care clasa muncitoare și ceilalți oameni ai muncii participă în mod organizat la dezbaterile și soluționarea problemelor majore ale unităților economice, la exercitarea controlului muncitoresc asupra organelor de conducere colectivă.

Consiliile oamenilor muncii — organe de conducere colectivă în întreprinderile și unitățile economice — în componența cărora peste 50% sînt lucrători direct productivi, iar dintre aceștia 85% sînt muncitori și maiștri — conduc întreaga activitate a întreprinderii, asigură îndeplinirea planului, folosirea rațională a forței de muncă, organizarea producției și a muncii, administrează și gospodăresc mijloacele materiale și financiare în vederea îndeplinirii în cele mai bune condiții a sarcinilor de plan; totodată, ele se preocupă de problemele sociale, de condițiile de muncă și de viață ale întregului colectiv, veghează la aplicarea corectă a legii retribuției, aprobă bilanțul întreprinderii etc.

Crearea consiliilor controlului muncitoresc asupra activității economice și sociale, a comisiilor pe probleme de pe lîngă consiliile oamenilor muncii a lărgit, de asemenea, posibilitățile de participare a maselor de oameni ai muncii la conducerea activității unităților economice, la soluționarea problemelor complexe care stau în fața organelor de conducere colectivă ale întreprinderilor și centralelor industriale. Peste 30% din membrii consiliilor de control muncitoresc, inclusiv ai Consiliului Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, sînt muncitori care lucrează nemijlocit în producție.

Instituționalizarea *Congresului consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi* și crearea *Consiliului Național al Oamenilor Muncii* au marcat o etapă calitativ superioară în dezvoltarea autoconducerii muncitorești, în asigurarea cadrului organizatoric adecvat pentru participarea efectivă, la scară națională, a clasei muncitoare, a oamenilor muncii la conducerea societății. Totodată, au fost adoptate o serie de îmbunătățiri în componența și organizarea consiliilor oamenilor muncii, care au dus la creșterea rolului acestor organisme ale autoconducerii mun-

citorești. Sporirea numărului membrilor consiliilor de conducere și, în acest cadru, creșterea substanțială a reprezentanților oamenilor muncii din producție, faptul că unul din vicepreședinții consiliului din fiecare întreprindere este muncitor care lucrează nemijlocit în producție au creat condiții ca muncitorii să aibă un rol important în întreaga activitate de conducere a întreprinderii. Desemnarea, ca președinte al consiliului oamenilor muncii, a secretarului organizației de partid, directorul întreprinderii fiind primul vicepreședinte al consiliului și președinte al biroului executiv, a întărit atât răspunderea consiliului de conducere, cât și a biroului executiv, inclusiv a directorului, cu urmări pozitive în îmbunătățirea activității generale de conducere a unităților economice și sociale.

Creșterii rolului clasei muncitoare în conducerea și gospodărirea avuției naționale, adâncirii democrației socialiste i-au conferit noi dimensiuni Plenara C.C. al P.C.R. din 22—23 martie 1978, care a adoptat un cuprinzător ansamblu de măsuri privind organizarea și planificarea economiei naționale, perfecționarea mecanismului economic-financiar, prin introducerea unor noi indicatori — producția netă și producția fizică — de evaluare mai exactă a activității economice, participarea oamenilor muncii la beneficii, îmbunătățirea structurilor de conducere, în sensul întăririi autoconducerii și autogestunii economice ¹⁴.

Măsurile adoptate pentru ridicarea pe un plan superior a autoconducerii muncitorești și întărirea autogestunii economice-financiare ¹⁵ au contribuit la creșterea rolului colectivelor de oameni ai muncii în conducerea vieții economice și sociale, au pus de acord mecanismul economic-financiar cu cadrul organizatoric democratic creat, asigurând unităților economice și organelor de conducere colectivă pîrghii și mijloace economice-financiare de exercitare a drepturilor și răspunderilor conferite de lege în gospodărirea eficientă a părții din avuția națională încredințată de societate spre administrare.

Practica vieții politice-sociale românești dovedește că funcțiile de conducere în țara noastră se află în minile clasei muncitoare, ale oamenilor muncii. Din rîndurile celor ce muncesc provin și s-au format cadrele din organele de conducere ale partidului și statului, pe plan central și local, în toate domeniile și la toate nivelurile. Dintre cei 369 de deputați ai Marii Adunări Naționale aleși la 9 martie 1980, 130 lucrează nemijlocit în producție, 54 în învățămînt, cercetare, știință și cultură, 154 dețin funcții de conducere pe linie de partid și de stat, iar 31 sînt medici, economiști, juriști, ofițeri. Din totalul deputaților, 122 sînt femei; de asemenea, un număr de 37 deputați aparțin naționalităților conlocuitoare. La alegerile de deputați pentru consiliile populare, din totalul de 61 772 deputați aleși, 65,87% sînt muncitori, țărani, intelectuali care lucrează nemijlocit în producție. În ceea ce privește compoziția națională, 89,74% sînt români, 7,71% maghiari, 1,48% germani și 1,01% de alte naționalități.

Întregul proces de lărgire și de adîncire a democrației socialiste se înfăptuiește din inițiativa Partidului Comunist Român, care a acordat și acordă o permanentă atenție perfecționării formelor organizatorice și instituționale ale democrației, asigurării participării clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității și celorlalte categorii de oameni ai muncii la con-

¹⁴ Hotărîrea C.C. al P.C.R. din 22—23 martie 1978 cu privire la perfecționarea conducerii și planificării economico-financiare, în „Buletinul oficial”, nr. 28 din 7 aprilie 1978.

¹⁵ Legea nr. 5 din 6 iulie 1978 cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat, în „Buletinul oficial”, nr. 56, din 12 iulie 1978.

ducerea statului, la luarea deciziilor fundamentale care privesc prezentul și viitorul țării.

Între democrația de partid și democrația în viața societății există o relație dialectică. *Experiența Partidului Comunist Român arată că democrația este nemijlocit legată de felul în care în interiorul partidului există o viață democratică, de felul în care organele și organizațiile de partid acționează în concordanță cu prevederile Statutului P.C.R., care pornesc de la necesitatea afirmării cu putere a principiului conducerii și muncii colective, al participării membrilor de partid, a activului și cadrelor de partid la elaborarea colectivă a hotărârilor și la aplicarea lor în viață.* Rolul partidului de forță politică conducătoare în societatea noastră socialistă face ca funcționarea lui democratică să constituie o problemă fundamentală pentru întreaga dezvoltare a societății socialiste. Asigurând participarea activă a comuniștilor la dezbaterea și rezolvarea tuturor problemelor de partid, creșterea contribuției lor la soluționarea sarcinilor construcției socialiste, democrația internă de partid se înscrie ca un important factor de amplificare a democrației socialiste în viața economică, politică, culturală și socială a țării. *Forța partidului rezidă în legătura sa strânsă cu clasa muncitoare, cu întregul popor, în identificarea sa permanentă cu năzuințele și interesele țării.*

Marile realizări în edificarea socialismului în țara noastră dovedesc forța creatoare a clasei muncitoare, care își îndeplinește cu succes rolul de clasă conducătoare a societății. Așa cum a subliniat, în ansamblul său, Congresul al XII-lea al P.C.R., întregul progres material și spiritual al României încorporează în mod organic aportul hotărâtor al clasei muncitoare, eforturile întregului popor, impulsionate de exemplul forței sociale conducătoare a societății noastre. *Este marea mărturie că idealurile de dreptate socială și libertate națională ale înaintașilor au găsit în clasa muncitoare, în partidul său politic, cel mai demn, mai consecvent și mai lucid apărător și promotor al progresului. Incorporând în însăși fizionomia ei aceste idealuri clasa muncitoare le-a dat sensul idealurilor proletare, ale edificării României socialiste — astăzi măreață în înfăptuire practică.*

Din perspectiva trasată de documentele Congresului al XII-lea al partidului, care direcționează transformările economice-sociale și structurale ale perioadei ce urmează, creșterea rolului conducător al clasei muncitoare, în alianță cu țărănimea, cu intelectualitatea și celelalte categorii de oameni ai muncii, sub conducerea partidului comunist, constituie condiția principală a rezolvării problemelor complexe ridicate de procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

COMUNIȘTII – CONTINUATORII PE O TREAPTĂ SUPERIOARĂ A CELOR MAI BUNE TRADIȚII ALE MIȘCĂRII NOASTRE MUNCITOREȘTI

AUGUSTIN DEAC

Partidul Comunist Român, făurit prin reasezarea organizației revoluționare a clasei muncitoare pe temelia statului național unitar, pe baza ideologiei comuniste, la marele Congres al întregii noastre mișcări muncitorești din mai 1921, ale cărui începuturi „coincid — după cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — cu începutul activității partidului muncitoresc călăuzit de teoria revoluționară marxistă”¹, creat în anul 1893, continuă direct pe un plan superior activitatea acestui detașament de avangardă al clasei muncitoare.

Încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, după cum se știe, în structura social-economică a țării, ca urmare a extinderii și adâncirii relațiilor economice capitaliste s-au petrecut prefaceri adinci, care au dat naștere unei clase sociale noi, *proletariatul*. Acesta, subscriind la idealurile revoluției din 1848, le conferă o nouă semnificație politică și revoluționară; el devine purtătorul de cuvânt al celor mai largi pături ale poporului, ale căror cerințe și interese numai el le apăra consecvent.

În același timp, *proletariatul* a formulat revendicări cu mult mai înainte care depășeau ideologia pașoptistă, fiind inspirate direct din teoria socialismului științific și din condițiile istorice noi, mult schimbate ca urmare a dezvoltării țării pe calea capitalismului. Încă din deceniul al nouălea al secolului trecut, socialiștii români au proclamat cu claritate că țelul final al luptei lor este construirea orînduirii noi, socialiste, demonstrînd că socialismul nu numai că nu este un produs de import, o plantă exotică, ci putea „să se prindă bine și pe pămîntul românesc”², că „roadele ce va aduce vor fi aici tot așa de binefăcătoare”³.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1978, p. 263.

² C. Dobrogeanu-Gherea, *Ce vor socialiștii români în „Presă muncitorească și socialistă din România”*, vol. I, 1865—1900, partea I, Editura politică, București, 1964, p. 328.

³ *Ibidem*.

La aceasta a contribuit, firește orientarea de timpuriu a revoluționarilor români spre însușirea socialismului științific, creat de Marx și Engels, precum și efortul propriu făcut de a înțelege la valoarea ei esența acestei teorii și de a analiza în spiritul acestei concepții, încă de pe acum, situația social-economică și politică elaborînd un program de acțiune, corespunzător condițiilor din România.

Experiența românească evidențiază ca o trăsătură caracteristică mișcării muncitorești, revoluționare din România, tendința timpurie, accentuată apoi, spre centralizarea tuturor organizațiilor socialiste revoluționare din țară, într-o singură organizație politică, într-un partid socialist, văzînd în aceasta un mijloc mai eficace de a se afirma în viața social-politică a țării.

Un moment de mare însemnătate în dezvoltarea procesului de organizare politică a proletariatului român, pe principiul luptei de clasă, a fost înființarea, la 1 octombrie 1872, a *Asociației generale a lucrătorilor din România*, care-și propunea, pentru prima dată în istoria mișcării noastre muncitorești, unirea lucrătorilor din toate ramurile de producție din întreaga țară.

După cucerirea independenței depline de stat a României prin războiul din anii 1877—1878, amplasarea pe care a luat-o acțiunea de propagare a socialismului științific ca și afirmarea politică a muncitorimii în viața politică, a adus pe planul dezbaterilor necesitatea formării nemijlocite a partidului politic al clasei muncitoare. Sînt concludente în acest sens numeroasele documente ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, care, începînd din anii 1878—1879, evidențiază *permanentele cătuări ale revoluționarilor români spre definirea structurii și denumirii partidului politic al proletariatului român*. Astfel în consfătuirea socialistă ținută la Ploiești la 25 februarie 1879, reprezentanții organizațiilor dintr-o serie de orașe ale țării, însărcinați cu întocmirea proiectului de program al viitoarei organizații politice marxiste centralizate la scara națională își propuneau ca denumirea partidului politic să fie *Internaționala democratică din România* ⁴, care să se înfăptuiască prin unirea tuturor organizațiilor socialiste din România. La 27 februarie 1879, în aceeași componență, reprezentanții organizațiilor socialiste, întruniți de data aceasta la București, stabileau necesitatea ca organizația politică centralizată la scară națională „să se pună cît mai curînd în comunicație cu celelalte cercuri internaționale din străinătate”⁵.

În acea perioadă au avut loc încercări de formulare a unor schițe de programe de acțiune ale mișcării marxiste centralizate la scara întregii țări⁶. La 28 octombrie 1879, gazeta ieșeană „Besarabia” sintetiza astfel principiile programatice ale mișcării socialiste române: „Mîntuirea poporului prin el însuși; Emanciparea lui economică; Autonomie comunală...; Solidaritatea poporului muncitor din toată lumea fără deosebire

⁴ Ibidem, p. 626—627.

⁵ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice (în continuare A.I.S.I.S.P.), fondul nr. 1, dosarul nr. 1918, fila 9.

⁶ Loc. cit.

de naționalitate”⁷, — aprecieri care vădesc orientarea după principiile marxiste. În *Credo al socialiștilor*, se constată că „numai egalitatea economică între oameni va aduce adevărata egalitate și fraternitate..., va aduce adevărata egalitate politică, precum și adevărata libertate politică, care chiar în cele mai progresiste și democratice state actuale este himeră..., numai egalitatea economică va emancipa clasele muncitoare de sub jugul economic, politic, intelectual, moral și religios al claselor dominante“. Egalitatea economică — se arăta mai departe — poate fi realizată într-un mod durabil numai prin „sechestrarea instrumentelor mari de producțiune, care sînt astăzi proprietatea individuală a oamenilor deosebiți și trecerea acestor instrumente în proprietatea colectivă a societăților de muncitori“⁸.

În contextul acestor cristalizări programatice, în octombrie 1879 s-a convocat congresul socialist la Iași la care au participat o seamă de reprezentanți ai organizațiilor socialiste-marxiste din țară.

Deși n-a statuat centralizarea tuturor organizațiilor socialiste-marxiste la scară națională și nu a definit programul partidului, Congresul a cristalizat prevederi programatice specifice etapei respective de evoluție a mișcării noastre socialiste, înainte de toate în ceea ce privește orientarea activității spre înarmarea clasei muncitoare din România cu teoria socialismului științific, reușind să întărească și să lărgască atît cadrul organizatoric, cît și sfera și metodele de luptă ale mișcării socialiste. După această dată, în viața social-politică a țării se vorbea tot mai insistent despre existența organizației socialiste fie că se numea „partidă socialistă“, „partidă a muncitorilor“, fie „social-democrație“ etc. Congresul a însemnat o cotitură importantă în dezvoltarea mișcării socialiste, marcînd o apropiere vădită a socialiștilor de mișcarea muncitorească. De la această dată, socialiștii români au acționat nemijlocit și pe planul organizării profesionale a muncitorilor pe principiul luptei de clasă. Elocvent pentru această orientare este faptul că gazeta „Înainte“, editată în 1880, se subintitula, pentru prima oară în istoria mișcării muncitorești din România, „organ democratic socialist și al proletariatului român“.

Remarcînd organizația politică nouă socialistă-marxistă — Partida Muncitorilor — pe care o reprezenta, gazeta „Înainte“ în 1880 în editorialul-program din primul său număr, sublinia: „Sîntem în România avangarda luptătorilor puternicei falange a Occidentului, care a ridicat deja de mult și face să filfii sus și mîndru drapelul roșu nepătat al democrației socialiste... Vom fi, așadar, apărătorul drepturilor de om și muncitor ale proletariatului român“⁹. Era aceasta o înțelegere a marxismului de către revoluționarii români, conștienți acum că „orice program, orice partid care nu slujește ca exponent al intereselor poporului trebuie să cadă. Așa a fost, este și va fi“¹⁰.

Astfel, între anii 1879—1893, deși, formal, nu se constituise o organizație politică marxistă centralizată la scara întregii țări, cu o conducere unitară și cu un statut de organizare, această organizație exista și se manifesta în viața țării. „Sîntem deci un partid nou — declara ziarul «Drepturile omului» precizînd locul și sarcinile partidului socialist în viața social-politică a țării —, un partid care, în sfera economică

⁷ Loc. cit.

⁸ „Besarabia“ anul I, nr. 9 din 28 octombrie 1879.

⁹ „Înainte“ (București), anul I, nr. 1 din 26 octombrie 1880.

¹⁰ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I, partea I, p. 810—811.

și socială, voim să facem acele reforme radicale care vor putea stîrpi sărăcia, care vor putea stîrpi cauza tuturor relelor din societate”¹¹.

În numele „partidei muncitorilor” și pentru a direcționa activitatea acesteia, C. Dobrogeanu-Gherea publică, în 1886, programul intitulat *Ce vor socialiștii români* în care este susținută și argumentată ideea necesității cuceririi puterii politice de către proletariat și a necesității organizării partidului politic al clasei muncitoare la scara întregii țări, fiind primul program marxist al mișcării revoluționare din țara noastră. „Poporul, proletariatul — se scrie în program —, ajungînd la putere, după revoluția socială, proletară, va întrebuița dictatura de clasă ca mijloc pentru a-și întări domnia, pentru a organiza formele de viață ale societății socialiste”¹². Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Această concepție privitoare la modul de realizare a transformării revoluționare a societății și-a pus cu putere amprenta, încă de la început, asupra întregii lupte revoluționare a proletariatului din România și a partidului său politic”¹³.

Documentele vremii atestă convingător faptul că programul *Ce vor socialiștii români* din 1886, a fost acela care a unit ideologic toate forțele socialiste, determinînd crearea de noi și noi organizații politice ale clasei muncitoare în diferite orașe ale țării, gruparea lor distinctă în „Partida muncitorilor”. Membrii „cercurilor muncitorești” se declarau membri ai „Partidei muncitoare”, a „Partidului socialist” iar gazetele socialiste „Dezrobirea” din București, „Muncitorul” din Iași aveau ca subtitlu „organ al Partidei muncitoare”.

Partida muncitorilor, desfășurîndu-și activitatea, de cele mai multe ori la nivelul orașelor, fără o unitate de acțiune și fără o conducere centralizată și un statut corespunzător la scara întregii țări, cu toate că avea un program ideologic practic, a întîmpinat o seamă de greutăți.

Crearea în 1893 a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România „a intrat în istoria noastră ca moment de excepțională însemnătate pentru destinele luptei revoluționare a proletariatului și a maselor muncitoare”¹⁴, ca momentul ce marchează centralizarea organizațiilor politice ale clasei muncitoare pe plan național. Partidul clasei muncitoare din România, constituit pe baza principiilor socialismului științific, a teoriei de clasă a lui Marx și Engels, și-a asumat din prima clipă misiunea istorică de a conduce lupta revoluționară pentru cucerirea puterii politice de către proletariat și celelalte mase muncitoare de la orașe și sate, pentru transformarea socialistă a societății românești.

Cu deosebită claritate în programul P.S.D.M.R. se sublinia: „Avînd ca îndemn interesul material, avînd pentru el forța materială numerică, avînd pentru el tendințele întregii dezvoltări economico-sociale moderne, proletariatul e acea clasă a cărei menire istorică este distrugerea societății burgheze și întemeierea societății socialiste, după cum menirea istorică a burgheziei a fost distrugerea societății feudale și întemeierea societății burghezo-capitaliste”¹⁵. În același program se recunoaște principiul

¹¹ „Drepturile omului”, anul II, nr. 21 din 5 octombrie 1888.

¹² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892)*, p. 317.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, București, Editura politică, 1973, p. 261.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. Documente*, București, Editura politică, 1974, p. 453.

„Ca și social-democrația lumii întregi, cea română, vede leacul în prefacerea tuturor instrumentelor de muncă în proprietatea colectivă a societății întregi și înlocuirea producerii de mărfuri prin producerea de către societate și pentru societate cu mijloacele de producție socialiste“¹⁶. Ținând seama de această menire, și că „socialismul e reprezentantul teoretic al acestei clase“, iar social-democrația (partidul socialist — *n.n.*) e avangarda conștientă și organizatoare a proletariatului, în program se afirma : „datoria dar, a social-democrației lumii întregi este de a organiza proletariatul, de a organiza poporul muncitor, de a-l face conștient de menirea lui istorică și de lupta pe care trebuie să o ducă social-democrația română, să lupte pentru ridicarea puterii materiale și intelectuale a poporului muncitor deci și a puterii lui de luptă, puterii de împotrivire, putinței spre victoria finală“¹⁷.

Conștienți că există o deosebire între condițiile concrete din țară și cele din Europa apuseană, deosebire care „arată numai că tactica și lupta practică a social-democrației române trebuie să fie adaptată condițiilor speciale ale țării noastre“¹⁸, în programul P.S.D.M.R., socialiștii români subliniau totuși : „Ca și social-democrația lumii întregi, cea română e convinsă că prefacerea socială e menită s-o îndeplinească poporul muncitor, organizat și luminat de social-democrație și deci făcînd o largă propagandă socialistă în toate clasele sociale, principala îndatorire a social-democrației e organizarea politică a poporului muncitor, arătarea pozițiunii lui actuale și a pozițiunii ce trebuie să o aibă, ce este el și ce trebuie să fie, care e menirea lui istorică“¹⁹. Cu alte cuvinte, se sublinia în program că principala îndatorire a social-democrației „e prefacerea poporului muncitor într-o armată bună de luptă, conștientă și pătrunsă de menirea ei“²⁰.

Adoptînd statutul P.S.D.M.R., document de mare importanță pentru viața internă, acesta ca și programul partidului a reprezentat un act politic fundamental pentru întărirea și dezvoltarea organizată, centralizată și unitară a mișcării muncitorești din țara noastră pe temeiurile învățaturii socialismului științific. „Partidul social-democrat din România — se menționa în statutul adoptat — se compune din cluburile de muncitori, syndicate de muncitori și toate grupările care vor declara că primesc în întregime programul partidului și hotărîrile Congresului“²¹. Iar în statutele Clubului Muncitorilor din București se specifica la art. 3 că „poate fi membru în Club orice muncitor cu mîinile sau cu mintea fără deosebire de religie, sex sau naționalitate și care va primi statutele de față, precum și programul partidului muncitorilor“²². La art. 4 se prevedea „Oricine va vrea să intre în Club se va adresa Comitetului Executiv, verbal sau în scris, care va hotărî cu majoritate dacă cererea se primește sau nu“²³. În ceea ce privește Datoriile și drepturile membrilor clubului, la art. 27 se stipula : „membrii sînt datori a lucra în folosul Clubului și spre propășirea partidului muncitorilor. Ei sînt datori a rămîne credincioși acestui partid și a face ca faptele lor să nu fie potrivnice scopului societății, necompromițînd prin purtarea lor politică și pri-

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 457.

¹⁸ *Ibidem*, p. 462.

¹⁹ *Ibidem*, p. 457.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 462.

²² *Ibidem*, p. 401.

²³ *Ibidem*.

vată partidul din care fac parte. Orice abatere din partea vreunui membru în această privință atrage excluderea de la Club“²⁴. Iar în art. 28 se specifică că „membrii sînt datori a fi la curent cu plata cotizațiilor. Cînd un membru va rămîne în urmă cu cotizația pe 3 luni — se specifica în Statut — Comitetul Executiv va hotări cu majoritate ștergerea lui din Club“²⁵.

Constituirea în 1893 a partidului politic marxist centralizat la scară națională al clasei noastre muncitoare, a reprezentat un rezultat firesc al dezvoltării mișcării muncitorești și al răspîndirii ideilor socialismului științific în România, o puternică lovitură dată concepțiilor care încercau să susțină că în țara noastră nu ar exista luptă de clasă și ca atare nici teren prielnic pentru dezvoltarea mișcării revoluționare a proletariatului. Deosebit fundamental, prin țelurile programatice enunțate și prin conținutul activității sale, de toate celelalte partide politice, partidul proletariatului a ridicat pe o treaptă superioară procesul de organizare și de luptă al clasei muncitoare din România. P.S.D.M.R. a intrat în istoria patriei noastre ca un moment de excepțională însemnătate pentru destinele luptei revoluționare a proletariatului și ale poporului român, ca moment ce marchează centralizarea în practică, la scară națională, a tuturor organizațiilor clasei muncitoare existente atunci în România.

Partidul clasei muncitoare, făurit pe baza principiilor socialismului științific, și-a asumat din prima clipă misiunea istorică de a educa masele muncitoare, pentru înțelegerea necesității cuceririi puterii politice de către proletariat și celelalte mase muncitoare de la orașe și sate, pentru transformarea socialistă a societății românești. „Anul 1893 — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — este anul nașterii detașamentului revoluționar, de avangardă, al clasei muncitoare din România“²⁶.

Conștienți de deosebirea „foarte importantă în unele privințe între condițiunile economico-sociale ale țării noastre și ale țărilor eminamente capitalisto-burheze“, din apusul Europei, și dîndu-și „perfect seama“ că „proletariatul industrial, care alcătuiește cadrele principale ale forțelor socialiste, e încă slab în țara noastră“, în programul P.S.D.M.R. adoptat în 1893 se remarcă „De aici însă urmează că mai mult decît oriunde lupta socialistă de la noi nu poate viza transformarea imediată a ordinii sociale actuale“²⁷, că „lupta noastră poate și trebuie să fie numai pregătitoare“. Această pregătire — se lămurea în program — înseamnă propagandă socialistă, organizare și luminare a poporului muncitor, luptă pentru îmbunătățirea materială și morală a muncitorilor.³ Tactica aceasta ni se impune prin condițiile materiale ale țării noastre, țară rămasă în urmă cu dezvoltarea ei economică, culturală. Aceeași deosebire între starea economică a țării noastre și țările industriale — se remarcă în acel program — ne impune datoria să ne ocupăm mai ales de luminarea și organizarea proletariatului agricol, pentru că proletariatul industrial la noi este încă puțin dezvoltat“²⁸.

Ținînd seama de particularitățile țării noastre în Programul adoptat în 1893 se arată că „social-democrația română are un program de acțiune apropiat cu condițiile speciale ale țării noastre și care înfățișează cererile

²⁴ Ibidem, p. 402.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 8, p. 263.

²⁷ 80 de ani..., p. 456.

²⁸ Ibidem, p. 456.

imEDIATE ale Partidului Social-Democrat Român. Prin aducerea la îndeplinire a acestor cereri nu se realizează idealul nostru socialist. Acest program de luptă reprezintă numai acele reforme care s-ar putea realiza chiar în societatea actuală și a căror îndeplinire ar fi un pas uriaș către idealul nostru, prin faptul că s-ar stabili o stare mai prielnică pentru întemeierea unei societăți socialiste, prin faptul că s-ar spori bunăstarea materială și intelectuală a poporului muncitor și deci puterea lui de luptă și de împotrivire²⁹. Relevînd tocmai acest deziderat important, revoluționarul român Anton Bacalbașa, scria în gazeta socialistă „Munca” că la elaborarea sarcinilor și activitatea programului partidului „socialiștii români au avut în vedere condițiile speciale ale țării în care trăiesc”.

Întărînd această teză deosebit de realistă în împrejurările de atunci în care acționa P.S.D.M.R., în programul său se specifica că Partidul Social-Democrat Român va lupta acuma pentru aducerea la îndeplinire a unor revendicări principale imediate ca votul universal, egal și direct, obligativitatea instrucției pînă la etatea de 14 ani, garantarea dreptului nemijlocit de înțrînire, asociații, greve în orașe și în sate, impozit treptat progresiv asupra veniturilor, desființarea dărilor indirecte, protejarea industriei naționale, protejarea clasei muncitoare industriale prin fixarea zilei de muncă de 8 ore, desființarea lucrului cu bucata, repaos complet duminical, asigurarea împotriva accidentelor și asigurarea pentru vremea bătrînețelor. Pentru țărănime răscumpărarea treptată a pămînturilor particulare și acelea ale așezămintelor publice și darea acestora în arendă lucrătorilor agricoli etc.³⁰.

Așadar, istoria a demonstrat că formarea partidului muncitoresc a fost rezultatul evoluției istorice a poporului nostru, al dezvoltării forțelor și relațiilor de producție, rezultatul condițiilor obiective și subiective create în societatea românească. Izvorît din aceste realități social-politice, partidul clasei muncitoare a imprimat activității desfășurate o linie pătrunsă de spirit de clasă, orientîndu-se spre problemele majore care frămîntau clasa muncitoare, celelalte pături muncitoare, poporul, națiunea română. În cadrul celor 11 congrese și 4 conferințe ale partidului care au avut loc pînă în 1918, s-au afirmat atît temeiurile de bază ale luptei revoluționare, cît și direcțiile principale de acțiune corespunzătoare complexului social-politic național de atunci. Aceasta a determinat dezvoltarea sa unitară și centralizată, a făcut ca la temelia mișcării revoluționare să fie așezate cu consecvență principiile luptei de clasă, unității de acțiune, ale patriotismului și solidarității internaționale proletare.

Mișcarea muncitorească din România a înțeles în adîncime principiile socialismului științific cu privire la necesitatea și importanța fundamentală a asigurării unității clasei muncitoare în lupta împotriva regimului exploatare, pentru instaurarea puterii oamenilor muncii și construirea orînduirii noi. Unitatea politică, ideologică și organizatorică a clasei muncitoare a fost o caracteristică esențială și permanentă a mișcării socialiste și muncitorești din România de pînă la 1921. „Cu cît veți fi mai puternici — declara tribunul revoluționar Ștefan Gheorghiu în 1910 —, cu atît veți fi mai respectați..., căci numai astfel balaurul capitalist, care cere din ce în ce mai multe vieți, va fi răpus de Făt Frumosul muncitorimii, unirea”³¹.

²⁹ *Ibidem*, p. 458.

³⁰ *Ibidem*, p. 460—461.

³¹ M. Gh. Bujor, *Ștefan Gheorghiu și epoca sa*, Editura politică, București, p. 264.

O caracteristică importantă a mișcării muncitorești a fost caracterul unitar al acțiunii sale, precum și existența unui singur partid al clasei muncitoare. Partidul revoluționar al clasei muncitoare din România care își desfășura activitatea în acești ani sub numiri deosebite ca : P.S.D.M.R. (1893), C.C. al Cercurilor „România muncitoare“ (1906), Uniunea Socialistă (1907) și P.S.D.R. (1910), apoi Partidul Socialist (1918), cît și Partidul Socialist-Comunist Român (1921), a reprezentat singurul partid politic al proletariatului român. Unitatea a fost realizată nu ca urmare a unor cedări de la principiile socialismului științific, ci a însușirii temeinice a acestor principii, puternic și larg confirmate de experiența istoriei. Socialiștii români s-au afirmat unitar și în cadrul a numeroase congrese și reuniuni internaționale, unde au exprimat punctul de vedere al întregii mișcări socialiste din România, situîndu-se pe poziții înaintate în problemele stringente ale epocii.

Crearea în 1893 a P.S.D.M.R. se înscria ca un eveniment de amplă semnificație istorică în evoluția organizării politice a clasei muncitoare, în desfășurarea luptelor sociale, în răspîndirea tot mai largă a ideilor marxiste, al căror conținut avea să fie receptat nu numai de clasa muncitoare, ci și de o sferă tot mai mare de intelectuali cu stare de spirit democratică. Activitatea de propagare a ideilor socialismului științific, cristalizate în bună măsură în programul de acțiune și apoi în studiile de analiză a realităților din țara noastră, a permis P.S.D.M.R. să traseze încă la sfîrșitul secolului al XIX-lea perspectiva sensului și a scopului luptei clasei muncitoare ceea ce constituie meritul lui cel mai mare. Evoluția ulterioară a mișcării muncitorești nu va face altceva decît să clarifice continuu această perspectivă pe măsura limpezirii raporturilor sociale existente în România, a dezvoltării luptei de clasă a proletariatului și a țărănimii și a aplicării teoriei revoluționare marxiste la situația socio-economică concretă a României, precum și să stabilească în fiecare etapă a luptei obiectivele politice imediate și tactica impusă de un moment sau altul.

Procesul de maturizare politică a clasei muncitoare și de ridicare a luptei ei revoluționare pe o treaptă superioară se reflectă limpede în conținutul documentelor programatice ale mișcării socialiste și muncitorești începînd cu ultimele decenii ale secolului trecut. Analiza acestor documente relevă mai întîi faptul că obiectivele urmărite nu au fost rezultatul copierii sau aplicării mecanice a unor teze și idei formulate în cadrul mișcării socialiste internaționale și potrivite altor meridiane, ci au reprezentat o încercare de a aplica creator principiile socialismului la realitățile concrete ale României, din fiecare etapă istorică de a aborda și rezolva problemele specifice societății românești de la sfîrșitul secolului trecut. „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene — se arăta încă în primul program al „Partidei muncitorilor“, *Ce vor socialiștii români* —, noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale... Așadar, să analizăm condițiile de trai ale țării noastre cum urmează din pozițiunea poporului muncitor, din relațiile de clase, din cultura noastră, din temeliile economice“³². Exprîmînd aceleași preocupări, ziarul „Munca“ scria în 1892, în campania de pregătire a Congresului de constituire a P.S.D.M.R. : „Trebuie să studiem bine și cu

de-amănuntul toate nevoile țării, să vedem ce anume puncte din vechiul nostru program corespund situației de la noi, ce puncte noi trebuie să mai adăugăm și mai cu seamă să stabilim un program practic bine adaptat cu cerințele și nevoile unei țări agricole ca o noastră”³³.

În raportul pe care delegația română l-a prezentat în cadrul lucrărilor Congresului de la Bruxelles din 1891 al Internaționalei a II-a se sublinia în legătură cu aceasta următoarele: „E tot așa de necontestat că, din punctul de vedere al tacticii, socialismul român trebuie să aibă armele sale proprii, condițiile economice și cîmpul economic pe care va trebui să lucreze fiindu-i proprii... Îndreptățirea partidului socialist român și strînsa sa legătură cu socialismul european constă în aceea că amîndouă părțile au aceleași convingeri, aceleași tendințe, precum stabilirea unei societăți solidare și armonice, a unei societății în care toate uneltele de muncă vor fi socializate. Cît despre mijloacele prin care s-ar ajunge la acest scop, fiecare va întrebuința pe acelea cerute de condițiile specifice ale țării sale”³⁴.

Demn de relevat este faptul că la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul celui următor, cînd revizionistii din mișcarea muncitorească internațională, în frunte cu Eduard Bernstein, au încercat să golească marxismul de conținutul său revoluționar, socialiștii revoluționari români au respins aceste încercări, susținînd cu și mai multă hotărîre necesitatea înțelegerii profunde a marxismului pentru studierea atentă a realităților din fiecare țară. „Se înțelege — scria Dobrogeanu-Gherea — toate modificările pe care le suferă societatea în mersul ei înainte, toate devierile, toate fenomenele noi și complexe care apar în cursul dezvoltării ei traionice și atît de imens de complicate trebuie să fie cercetate, analizate, studiate în toată complexitatea lor. Însăși metoda și cercetările științifice ale lui Marx sînt pentru noi în această privință cel mai mare îndemn, dar cercetările acestea noi socialiștii trebuie să le facem pe baza înseși a metodei și cercetărilor lui K. Marx. Părăsind această metodă și aceste cercetări, lipsiți de conducerea lor, riscăm să ne pierdem în haosul inextricabil al fenomenelor sociale atît de complexe, riscăm să ne pierdem în cel mai regretabil eclectism științific și în cel mai detestabil oportunism practic”.

Deși, în anul 1899, partidul clasei muncitoare a cunoscut o „criză de conducere”, el s-a dezvoltat pe o linie mereu ascendentă, cu o mai hotărîtă orientare de clasă. Din rîndurile proletariatului, ale intelectualității progresiste s-au afirmat eminenții conducători revoluționari, ca Ion C. Frimu, Cr. Racovski, Ștefan Gheorghiu, Dumitru Marinescu, M. Gh. Bujor, Gheorghe Cristescu ș.a., care au contribuit substanțial la afirmarea partidului clasei muncitoare în viața social-politică a țării.

Relevînd caracterul antagonic al intereselor proletariatului și burgheziei nu numai în ce privește perspectiva transformării socialiste a țării, ci și reformele burghezo-democratice care se puneau atunci la ordinele zilei în fața țării, la începutul secolului al XX-lea socialiștii români subliniau rolul istoric al proletariatului român: „Se înțelege că proletariatul industrial trebuie să lupte pentru îmbunătățirea soartei sale, dar el nu trebuie să-și uite menirea, care la noi în țară, ca și aiurea e menirea sa istorică, de a fi avangarda în lupta împotriva tuturor anomaliilor și nedrep-

³³ „Munca”, anul III, nr. 43 din 13 decembrie 1892.

³⁴ C. Dobrogeanu-Gherea, *Prefață la lucrarea lui K. Kautsky, Bazele social-democrației*, București, 1911, p. XX.

tăților din societatea de azi, de a fi avangarda în lupta pentru apărarea tuturor celor năpăstuiți, obidiți și oropsiți din societatea actuală”³⁵.

Cît privește sarcina istorică a organizațiilor politice ale clasei muncitoare, partidul clasei noastre muncitoare arăta că : „social-democrația și sindicatele socialiste — avangarda și reprezentanta intereselor imediate și permanente ale muncitorimii — trebuie să se erijeze în protectoarea, în apărătoarea tuturor apăsărilor, obijduiților și umiliților din organizația actuală a societății și trebuie să lupte împotriva și pentru înlăturarea tuturor nedreptăților din actuala societate de oriunde ar veni ele... Cine ar putea să apere interesele proletariatului, ale poporului muncitor decît numai el însuși, grupat fiind într-o puternică organizație de clasă ? Părerea de altădată că această grijă și însărcinare — apărarea intereselor clasei muncitoare — revine statului și claselor dominante e o poveste veche, în care nu mai crede nici copiii”³⁶.

Maturitatea clasei muncitoare, a mișcării muncitorești a dus, în anii de început ai secolului al XX-lea, la întărirea bazei proletare a organizațiilor politice ale clasei muncitoare și, implicit, la consolidarea acestora³⁷, precum și a organizațiilor sindicale, la ridicarea capacității lor de acțiune revoluționară, Partidul muncitorilor, cu toate că avea să se resimtă, pentru scurtă vreme, la nivelul central, s-a făcut prezent în viața social-politică a țării, prin continuarea activității cluburilor muncitorești și apoi a cercurilor socialiste „România muncitoare”, care au jucat, în continuare, rolul de organizații de partid locale. La începutul secolului nostru Cercul socialist „România muncitoare” din București a îndeplinit cu succes misiunea de conducător și de îndrumător al întregii mișcări muncitorești din țară, acționînd cu fermitate revoluționară pentru centralizarea organizațiilor politice. În această direcție, un rol important a avut Conferința organizațiilor sindicale și a cercurilor „România muncitoare” din august 1906 „Acest congres — după cum îl aprecia Cr. Racovski — menit a ne uni forțele și organele dispersate pentru a realiza o centralizare” a hotărît crearea Comisiei generale a sindicatelor din România, organizație centralizată la scara națională, și înființarea Comitetului Central al cercurilor „România muncitoare”, cu rol de centralizare și coordonare a tuturor organizațiilor politice ale clasei muncitoare din țară. Cercurile „România muncitoare” și Comitetul Central al acestora reprezentau în acești ani de la începutul secolului al XX-lea partidul clasei muncitoare din România cu organizațiile sale locale și centrale. În acest sens, semnificative sînt aprecierile lui Cristian Racovski, care, în articolul publicat în revista socialistă germană „Die Neue Zeit” din 1906 intitulat : „Congresul de constituire a sindicatelor și organizațiilor socialiste din România”, a fost convocat „pentru a ne uni forțele și organele dispersate, pentru a realiza o centralizare”. După ce comunică sediul Comisiei generale a Sindicatelor din România, Racovski adaugă : „Acolo se află și redacția organului nostru de presă «România muncitoare», care apare săptămînal”³⁸.

³⁵ C. Dobrogeanu-Gherea, *Asupra socialismului în țările înapoiate*, în *Opere complete*, vol. 5, București, Editura politică, 1978, p. 63.

³⁶ *Ibidem*, p. 269.

³⁷ Ion Iacoș, *Partidul muncitorilor din România în viața social-politică a țării. 1893—1910*, Editura politică, București, 1975, p. 15.

³⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1900—1909*, Editura politică, București, 1975, p. 6—7.

Deci partidul muncitorilor își continua activitatea și avea un Comitet Central ales. De relevat în acest sens este și faptul că raportul de activitate al partidului înaintat în 1907 Congresului internațional de la Stuttgart, a fost semnat de Comitetul Central al cercurilor „România muncitoare” și de C.G.S.R. *.

Analizînd în spiritul socialismului științific principalele probleme cu care era confruntată societatea românească la începutul secolului XX și necesitatea de a stabili sarcinile concrete ale luptei clasei muncitoare, militanții socialiști cu o solidă și bogată argumentație, inspirată întotdeauna din realitățile țării și într-o ascutită polemică împotriva curentelor burgheze reacționare, care negau existența în România a condițiilor obiective pentru dezvoltarea mișcării socialiste, demonstrau că lupta proletariatului român avea deplin temei și sorti de izbîndă, întrucît baza obiectivă materială s-a dezvoltat continuu. „Multe ramuri industriale importante s-au înființat în ultimii ani — se arăta într-un studiu apărut în „Viitorul social” din 1908. Au apărut filaturile de bumbac din București și din Iași, fabrici de sticlărie în fostele județe Mehedinți și Botoșani, un șir întreg de uzine metalurgice în Ploiești, București, Galați, Craiova, fabrici de cherestea ca aceea de la Curtea de Argeș”. Creșterea numărului muncitorilor industriali, condițiile vitrege în care trăiesc masele muncitoare, conchidea studiul, îl fac „și pe cel mai orb ca să vadă că socialismul își are locul lui în România”³⁹.

Hotărîrea de afirmare a partidului politic al clasei muncitoare sub denumirea de Uniunea Socialistă din România, adoptată în 1907, al cărei statut a fost votat la Conferința socialistă din ianuarie 1908, are o însemnătate deosebită. Aceasta, așa cum se sublinia în lucrările Conferinței, de constituire a Uniunii „va însemna o viață nouă pentru muncitori”⁴⁰.

De la început trebuie subliniat faptul că toate documentele principale ale mișcării muncitorești din România, au fost supuse ca proiecte, spre dezbateră largă a muncitorilor. Cu ocazia publicării „Proiectului de Program al Uniunii Socialiste din România, gazeta „România muncitoare” sublinia : „Dăm aici proiectul de program al mișcării socialiste, pentru ca muncitorimea să-l studieze, să-l dezbată prin cercuri și întruniri, pentru ca la viitorul congres să putem stabili un program definitiv”⁴¹. „Programul — remarcă oficiosul socialist — este steagul în jurul căruia se vor aduna toți nedreptățiții și asupriții din această țară. El constituie sîmburele care va face să se nască marea mișcare de dezrobire a muncitorimii din România. Publicarea lui în Calendar îl vor face cunoscut și muncitorilor de la țară și prin aceasta va ști cărui partid să se alipească”⁴². „Datoria Uniunii Socialiste din România ca și a oricărui partid socialist — se sublinia în programul adoptat — este tocmai să caute ca prin explicarea neîntreruptă a sensului dezvoltării economice moderne, prin dezrobirea vrăjmașiei adînci ce există între muncă și capital, prin îndrumări sistematice și inteligente a

* De notat că în practica mișcării socialiste de la noi în perioada anului 1907 reapare conducerea partidului sub denumirea de Comitet Central. Această denumire a fost folosită prima dată în Statutele Asociației Generale a lucrătorilor din România din 1872.

³⁹ „Die Neue Zeit”, anul XXV, nr. 9 din 1 decembrie 1906, p. 313—314.

⁴⁰ „România muncitoare”, anul III, nr. 46 din 13 ianuarie 1908.

⁴¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1900—1909*, Editura politică, București, 1975, p. 867.

⁴² *Ibidem*, p. 687—688.

luptei de clasă a proletariatului, să-l organizeze și să-l pregătească pentru marea luptă, pentru definitivă sa dezrobire“⁴³. Uniunea Socialistă din România — se sublinia în program „este un partid internaționalist ce luptă împotriva oricărui privilegiu, ea cere drepturi egale pentru toți, fără deosebire de origine — de neam, de religie, și de sex, ea cere libera-rea de sub orice apăsare religioasă, națională sau alta“⁴⁴.

Programul partidului politic revoluționar al clasei muncitoare este completat acum cu un capitol nou introdus în program intitulat Spre socialism, în care se arăta : „Ca măsuri îndrumătoare pentru socializarea mijloacelor de producție U.S.R. cere : 1) Naționalizarea rafinăriilor de petrol, de zahăr, a minelor, a alcoolului etc. Municipalizarea. Luarea privilegiilor de care se bucură Banca Națională. Monopolul ei de a emite bani în hîrtie trecut unei bănci de stat. 2) Obligația statului și a comunelor de a cumpăra orice pămînt, pădure sau orice altă bogăție naturală sau socială care se vinde la licitație“⁴⁵.

Caracterul revoluționar al Uniunii Socialiste din România, ca partid de clasă rezultă atît din programul și statutul adoptat cît și din întreaga sa activitate. „Uniunea Socialistă din România — se specifica în articolul 1 al Statutului său — are ca scop să întrunească printr-o acțiune comună toată muncitorimea din România, organizînd-o în partid de clasă și îndrumînd-o spre desăvîrșita ei dezrobire economică, politică și culturală. U.S.R. se consideră de secțiune a muncitorimii socialiste internaționale. Ea e afiliată la Biroul Socialist Internațional din Bruxelles, la care a aderat și în care este reprezentată printr-o delegație a sa“⁴⁶. Articolul 3 prevedea că „pot deveni membri ai Uniunii orice persoană de la 18 ani în sus, fără deosebire de neam, religie, sau sex, care recunoaște principiile programului și sprijină Uniunea după puterile sale. Asupra primirii în Uniune hotărăște organizația din fiecare localitate“⁴⁷.

Pentru prima dată în mișcarea muncitorească din România într-un statut muncitoresc se prevede că : „Uniunea este compusă din organizații locale“⁴⁸. În statutul Uniunii Socialiste din România se mai preciza în articolul 4 că „nu poate fi membru al Uniunii acela a cărui activitate este contrarie principiilor sau disciplinei organizației sau care se face vinovat de o faptă necinstită“⁴⁹. Statutul Uniunii Socialiste din România prevede în art. 24 că „conducerea muncii este încredințată unui Comitet Central“ compus din 5 membri aleși odată cu trei supleanți de Conferința anuală⁵⁰.

Congresul socialist din 1910 a statuat existența partidului clasei muncitoare sub denumirea de Partidul Social-Democrat din România care s-a proclamat în mod solemn : „Vlăstar al vechii rădăcini socialiste pe care nimic nu a putut-o distruge“.

Analizînd documentele programatice ale partidului clasei muncitoare adoptate la Congresul din 1910 se poate aprecia că Congresul din 1910 a reușit să analizeze mai profund, în lumina socialismului științific, realitățile concrete ale României de la începutul secolului XX, emițînd aprecieri corespunzătoare noii etape, și conturînd în

⁴³ Documente... 1900—1909, p. 694.

⁴⁴ 80 de ani..., p. 621.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem, p. 622.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem, p. 622—623.

⁵⁰ Documente... 1900—1909, p. 658.

spirit realist sarcinile — imediate și de perspectivă — ale proletariatului. Astfel congresul din 1910 a apreciat în mod just etapa în care se afla România în acest început de secol, ca etapa de dezvoltare a capitalismului, în care relațiile capitaliste se mai îmbinau cu puternice rămășițe feudale. În programul partidului adoptat de congres se sublinia că „Partidul Social-Democrat din România se inspiră din ideile socialismului științific și din principiile de program și tactică elaborate de congresele socialiste internaționale” că el urmărește „desființarea exploatarea muncii sub orice formă și înlocuirea ei prin socializarea mijloacelor de producție inclusiv solul, a mijloacelor de transport și de schimb. În acest scop, Partidul Social-Democrat vrea să cucerească puterea guvernamentală ca unul din mijloacele de prefacere socială”⁵¹. Este pentru prima dată când găsim formulată o asemenea idee, ceea ce denotă că revoluționarii români, față de 1893, când și-au pus în program lor ideea de principiu doar a socializării principalelor mijloace de producție, iar activitatea lui practică era redusă la „propagandă și organizare”, acum în 1910 acest program se completează judicios prin sublinierea că „în acest scop P.S.D. vrea să cucerească puterea guvernamentală”. În același timp în programul adoptat se aprecia clar că P.S.D. este „un partid revoluționar”, întrucât spre deosebire de partidele burgheze „a căror activitate nu trece de marginile societății actuale, P.S.D.R. se pune în opoziție hotărâtă cu acestea, și luptă „pentru completa prefacere a societății”⁵².

Relevînd caracterul de clasă al P.S.D. ca fiind „reprezentantul politic al proletariatului din România” programul a pus în lumină și rolul său de partid „național și democrat în înțelesul cel mai adînc al cuvîntului”⁵³, adică de exponent și apărător al intereselor tuturor claselor și categoriilor sociale oprite ale națiunii. „El (Partidul Social-Democrat) — se menționează în Program — apără interesele generale și permanente ale proletariatului român și intelectual de la orașe și de la sate, din industrie, agricultură, comerț, transport, din întreprinderile particulare, cît și din cele ale statului, făcînd abstracție de deosebirile profesionale, cît și de cele de neam, religie, sau sex, ale diferitelor categorii de proletari”⁵⁴. „Cînd cerem deci îmbunătățiri și reforme, lumină și bunăstare — arăta la congres Mihail Gh. Bujor — noi luptăm nu numai pentru realizarea intereselor unei clase, ci luptăm pentru țara întregă, pentru întărirea națională”. „Astfel Partidul Social-democrat-național și democrat, în înțelesul cel mai adînc al cuvîntului — se specifica în Program — se deosebește de toate celelalte partide, care sub firma de naționale ascund interesele strîmbe ale unei clase sau clice date drept ale națiunii”⁵⁵. Afirmîndu-se ca apărător al intereselor întregii națiuni, ceea ce este firește un nou și mare pas înainte spre înțelegerea misiunii istorice a clasei muncitoare, în programul din 1910 se specifica magistral : „Chemînd la viața politică și culturală întreaga națiune, și mai cu seamă, clasele ei orășenești și sătenești cele mai de jos, ținute în întuneric și apăsare, el se sforțează a le face conștiente spre a lua ele însele în miini destinele României și a avea un loc de vrednicie și fericire în mijlocul popoarelor înfrățite și eliberate de sub jugul capitalismului. La această luptă — se menționa în program — P.S.D.R.

⁵¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 11.

⁵² *Ibidem*, p. 12.

⁵³ *Ibidem*, p. 17.

⁵⁴ *80 de ani...*, p. 631.

⁵⁵ *80 de ani...*, p. 632.

cheamă nu numai proletariatul dar și clasele și straturile sociale care sînt amenințate de același capitalism și de aceeași putere istovitoare a statului, adică pe micii producători de la orașe și sate“⁵⁶.

În program se arată: „Partidul social-democrat se socoate ca pavăza țărănimii cea mai sigură, protectorul ei național, acela care să aducă revendicări pentru dinșii, și să abată de la ea samavolnicia și ilegalitatea“⁵⁷.

În același timp, congresul a vădit o clară înțelegere a sarcinilor internaționaliste ale partidului. „Solidaritatea internaționalistă este vitală pentru triumful socialismului, arăta M. Gh. Bujor. De aceea partidul muncitorilor așeza internaționalismul la temelia activității sale.“ Această, după cum just sublinia revoluționarul român, nu înseamnă distrugerea națiunilor, „Noi voim să se păstreze independența fiecărei națiuni, căci altfel nici nu s-ar putea stabili adevăratele legături trainice între popoare, în care fiecare națiune să aducă tributul propriu de cultură în concertul civilizației omenеști“⁵⁸.

Aflîndu-se într-un continuu proces de maturizare politică, determinat de „înșurubarea“, de „amestecarea“ lui în toate problemele vieții social-economice, politice și culturale ale societății românești din acest început de secol, revoluționarii români, văzînd și simțînd marile nedreptăți promovate de clasele dominante în toate domeniile de activitate, după debateri ample au votat în 1914, un nou statut al partidului muncitorilor, în care, se evidențiază un element nou, calitativ, deosebit de important, aflat pentru prima dată într-un statut. În articolul 1 se specifică că: „Partidul social-democrat din România urmărește organizarea proletariatului român pe terenul luptei de clasă și înțelegerii internaționale a muncitorilor, pentru cucerirea puterii politice, în vederea socializării mijloacelor de producție (fabrici, ateliere, pămînt, mijloace de transport și de schimb) adică transformarea societății capitaliste bazată pe exploatarea muncii într-o societate socialistă întemeiată pe munca liberă și asociată“⁵⁹.

Era astfel sintetizat în lumina socialismului științific rolul activității teoretice și practice a socialiștilor români desfășurat timp de aproape 70 de ani, pe solul realităților românești. Această concluzie programatică care exprimă cu claritate poziția revoluționară, consecventă a partidului clasei muncitoare din România, era una dintre cele mai înaintate poziții la vremea aceea din mișcarea muncitorească internațională.

Avînd o asemenea orientare ancorată puternic în realitățile țării, partidul revoluționar al clasei muncitoare și-a spus cuvîntul față de marile probleme care frămîntau societatea românească la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX și a preconizat soluții concrete, dintre cele mai înaintate, potrivit cu interesele și aspirațiile revoluționare și patriotice ale maselor largi populare, ale întregului nostru popor, cu necesitățile înaintării României pe calea progresului social și material, și pregătirea condițiilor obiective ale transformării revoluționare a societății. Prin poziția adoptată și căile rezolvării depline a acestor probleme fundamentale, partidul revoluționar al clasei muncitoare din România, s-a afirmat ca forța politică cea mai avansată, revoluționară a societății românești. Astfel în întreaga perioadă a anilor 1893—1918, revoluționarii români au urmărit în toată activitatea lor multiplă și diversă, atît la

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 67.

⁵⁹ 80 de ani..., p. 650.

congrese și conferințe, în întruniri și ședințe, cât și în presa socialistă și în activitatea lor de zi cu zi, problemele legate de întărirea organizatorică a partidului, de atragere în rândurile lui a noi și noi contingente de membri conștienți, recrutați în majoritate din rândurile muncitorilor industriali, a țăranilor și intelectualilor. A fost o muncă susținută, de propagandă și acțiune, în care nu s-au precupețit nici eforturile, nici dăruirea de sine.

Pentru îndeplinirea sarcinilor în domeniul educației socialiste s-au tipărit cotidiene centrale ca „Lumea Nouă“, „România muncitoare“ și altele cu ample rezonanțe în viața spirituală a epocii, — până în 1918 au apărut peste 150 de ziare și reviste centrale și locale precum: „Lumea nouă științifică și literară“, „Revoluția socială“, „Literatură și știință“, „Viitorul social“, „Calendarul muncii“ etc. În scopul răspîndirii lucrărilor socialiste, organizațiile socialiste au creat cadrul editorial necesar, prin inițierea unor colecții: „Biblioteca Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România“, denumită din 1894 Biblioteca „Lumea nouă“, Biblioteca socialistă, Biblioteca „România muncitoare“ ș.a. S-au organizat, de asemenea, cercuri culturale, cercuri de studii sociale, cercuri ale amicilor partidului, școli de propagandă în scopul ridicării nivelului ideologic și cultural-științific al muncitorilor, la care au predat cursuri de literatură, istoria patriei și universală, economia politică și limbi străine intelectuali socialiști și personalități de mare prestigiu.

Partidul muncitorilor a impulsionat desfășurarea în continuare a dezbaterilor ideologice în mișcarea muncitorească, ele antrenînd zeci de publiciști, muncitori și intelectuali.

Întărirea partidului politic al clasei muncitoare a impulsionat procesul de dezvoltare a mișcării sindicale. După ce, în anul 1896, s-a ajuns la crearea Uniunii sindicatului breslelor, amplificarea în continuare a mișcării sindicale, sarcinile ce reveneau organizațiilor profesionale în luptele de clasă au dus la făurirea în 1906 a Comisiei Generale a Sindicatelor din România, for central de coordonare la nivel național — sub îndrumarea partidului — a întregii mișcări sindicale. Prin conținutul statutelor adoptate și prin întreaga activitate desfășurată acestea recunoșteau principiul luptei de clasă și al solidarității internaționale, proletare și acționau, de pe aceste baze, pentru apărarea intereselor muncitorimii. Ca urmare, au căpătat o mai mare frecvență și au fost, în general, mai bine pregătite și organizate luptele revoluționare ale proletariatului.

Se creează, de asemenea, organizații menite să vină în sprijinul muncitorilor, cum au fost: Societatea „Munca“ — casă generală a mișcării sindicale, de ajutor reciproc pentru boală, bătrînețe, infirmitate; „Bazarul muncitorilor“ — societate cooperativă a lucrătorilor.

O atenție deosebită a acordat Partidul revoluționar al clasei muncitoare găsirii unor forme organizatorice mișcării de tineret și de femei. Astfel, „Cercul elevilor tipografi“ din București (1894), „Cercul de propagandă al studenților socialiști“ (1896), „Cercul ucenicilor“ (1908) au pregătit terenul pentru constituirea „Comitetului central al mișcării «Tineretul muncitoresc»“ (1912). În același timp, cercurile feminine existente în diferite localități își intensifică activitatea, în vederea atragerii a tot mai multe femei la acțiuni revoluționare și cetățenești. Partidul muncitorimii a desfășurat acțiuni politice de masă pentru votul universal, cu prilejul zilei de 1 Mai și al campaniilor electorale, pentru apărarea drepturilor democratice constituționale.

În Parlamentul țării, partidul muncitorilor, prin cei doi deputați ai săi, în ultimul deceniu al secolului XIX, a luat poziție față de o serie de

nedreptăți săvârșite de statul burghez și de reprezentanții acestuia în diferite domenii de activitate, făcându-și cunoscută poziția sa profund patriotică în problemele fundamentale cu care se confrunta poporul român. Astfel, indiferent de denumirile pe care le-a purtat organizația politică proletară, P.S.D.M.R. — 1893, Cercul socialist „România muncitoare” din București — 1901, Uniunea Socialistă din România — 1907, P.S.D.R. — 1910, iar apoi de Partidul socialist în 1918 și de Partid Socialist Comunist în 1921 aceste denumiri organizatorice au constituit tot atâtea trepte de ascendență organizatorică centralizată la scară națională și ideologică a partidului revoluționar al clasei muncitoare din România.

În același timp, ceea ce apare deosebit de semnificativ în mișcarea muncitorească din România în această perioadă a fost prezența continuă a ideii de unitate, care se manifestă atât pe plan organizatoric, cât și politic și ideologic. Acest principiu fundamental al unității forțelor muncitorești nu s-a exprimat printr-o unitate formală, amorfă sau rutinieră, ci a fost rezultatul unor neîncetate confruntări principiale de idei, de poziții.

Documentele programatice izvorâte din analiza realităților țării cuprinzând sarcinile proletariatului formulate în urma unor dezbateri democratice în cadrul organizațiilor muncitorești și aprobate de forurile socialiste, au exprimat, corespunzător fiecărei etape istorice, preocuparea muncitorimii române de a nu lăsa nimic nelămurit pentru a face din partidul clasei muncitoare, în chip real, forța cea mai înaintată a societății românești.

În noua etapă istorică de după unirea într-un singur stat național unitar român a tuturor provinciilor românești, înfăptuită în memorabilul an 1918, militanții revoluționari, cu același spirit revoluționar au analizat în lumina socialismului științific noile realități ale societății românești, cât și sarcinile proletariatului român, ținând seama de îndelungata lor experiență cât și de experiența partidelor revoluționare din celelalte țări, mai ales experiența revoluției socialiste victorioase în Rusia. Are o deosebită semnificație rapiditatea cu care militanții din Comitetul Executiv al partidului cu sediul în capitala țării reîntregite — București — au reușit ca la scurt timp după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, să elaboreze un proiect de program al partidului clasei muncitoare unificat la scara țării reîntregite, pe care îl denumeau acum *Partid Socialist*, înțelegând prin aceasta o denumire mai adecvată țelului istoric al clasei muncitoare.

Pe alt plan poziția revoluționară a Partidului clasei muncitoare din România, afirmată cu hotărâre în privința caracterului imperialist al războiului mondial al marilor puteri, al acțiunilor inițiate în vederea afirmării principiului solidarității internaționale, cât și contribuția activă la Conferința socialistă internațională de la Zimmerwald, precum și activitatea prodigioasă depusă de delegatul muncitorilor români în Comisia socialistă internațională de la Berna, V. I. Lenin, în scrisoarea din decembrie 1918 adresată lui Cicerin, referindu-se la membrii fondatori ai noii Internaționale Comuniste a trecut pe lista viitorilor participanți la Congres „*Partidul român*”⁶⁰.

Propagarea ideilor comuniste de către majoritatea covârșitoare a membrilor Partidului socialist, ceea ce în acel moment însemna recunoașterea necesității luptei nemijlocite pentru putere, pentru instaurarea dic-

taturii proletariatului pentru îndeplinirea misiunii istorice a clasei muncitoare — rezultat al unui proces intern de maturizare politică și ideologică — a fost de natură să nu se renunțe la activitatea și experiența unui partid care a avut timp de decenii o activitate glorioasă, care a împletit magistral activitatea sa social-politică cu promovarea intereselor întregului popor, cu problemele sale fundamentale. Tocmai de aceea în România, Partidul comunist s-a constituit nu prin siciziunea organizațiilor muncitorești, prin crearea unui astfel de partid în afara țării, cum s-a încercat, ci partidul existent al clasei muncitoare, printr-o profundă analiză a sarcinilor noi care stăteau în fața proletariatului, prin angajarea fermă a organizațiilor politice muncitorești, avînd sprijinul total și al organizațiilor sindicale din întreaga țară, la Congresul istoric din mai 1921 s-a așezat organizatoric pe temeliile țării reîntregite în 1918, adoptînd totodată noul program comunist, al acțiunii prin toate mijloacele în vederea cuceririi puterii politice și construirea noii societăți lipsite de exploatare.

Concluzionînd, putem să subliniem că din 1872 și pînă astăzi, în România a existat o singură organizație politică muncitorească revoluționară care și-a elaborat un program practic în fiecare etapă istorică, pe măsura maturizării și întăririi sale organizatorice, conform sarcinilor pe care le avea de îndeplinit clasa muncitoare în drumul ei pentru cucerirea puterii politice și înfăptuirea transformărilor revoluționare, a societății socialiste. Reflectînd tocmai caracteristicile fiecărei etape și procesul continuu de maturizare politică și ideologică, organizația politică a clasei muncitoare a avut și o seamă de denumiri care-o defineau : În 1872 era *Asociația generală a lucrătorilor din România*, termen împrumutat de la Asociația Internațională a Muncitorilor (Internaționala I) ; în anii 1879—1893 activa *Partida Socialistă* ; din 1893, partidul clasei muncitoare avea titulatura de Partidul Social-Democrat al muncitorilor din România ; în 1906 cea de *Comitet Central al cercurilor „România Muncitoare“* ; în 1907 partidul revoluționar se intitula *Uniunea Socialistă din România* ; în 1910 *Partidul Social-Democrat din România* ; în 1918 *Partidul Socialist din România* ; din 1921 *Partidul Socialist-Comunist din România* ; în 1922 de *Partidul Comunist din România* ; în 1945 *Partidul Comunist Român* ; în 1948 *Partidul Muncitoresc Român*, iar din 1965 *Partidul Comunist Român*.

Eveniment istoric cu ample rezonanțe din istoria României, făurirea în mai 1921 a P.C.R. a însemnat, așa cum s-a subliniat la Ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 10 martie 1981, un „eveniment de însemnătate istorică în viața clasei noastre muncitoare, a întregului popor, care a marcat o etapă nouă, superioară, în mișcarea revoluționară și democratică din România, comuniștii preluînd și ducînd mai departe idealurile luptei de eliberare națională și socială a poporului nostru, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste“⁶¹.

⁶¹ „Scînteia“, an L, nr. 11 990 din 11 martie 1981.

CONSOLIDAREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN ÎN CONCEPȚIA PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE (1918 – 1921)

GHEORGHE UNC

După desăvîrșirea statului național unitar prin Marea Unire din 1918, România a pășit într-o nouă etapă a dezvoltării sale istorice. În fața forțelor sociale și politice s-au ridicat sarcini importante vizînd, în esență, progresul economic, social și cultural mai rapid al țării. „În România — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — se aflau atunci la ordinea zilei probleme deosebit de stringente, care se cereau soluționate fără întîrziere, ca, de pildă, reforma agrară, lichidarea relațiilor de producție feudale la sate, refacerea economiei distruse de război și dezvoltarea unor ramuri noi ale economiei naționale, asigurarea unor condiții de viață mai bune pentru masele muncitoare”¹. Pornind de aici, în primii ani postbelici, toate partidele politice și-au reformulat programele, încercînd să ofere soluții de pe pozițiile claselor pe care le reprezentau.

În acest cadru, dînd expresie intereselor vitale ale proletariatului, ale întregului popor muncitor, mișcarea socialistă și muncitorească s-a afirmat în viața social-politică a României drept cea mai înaintată forță politică a vremii. Trebuie spus că, făurirea statului național unitar român a permis întregirea forțelor organizațiilor politice ale proletariatului, a sporit capacitatea lor de a se situa în fruntea acțiunilor revoluționare pentru progres și democrație. Așa cum scria, pe bună dreptate, ziarul „Socialismul”, partidele socialiste surori s-au înmănunchiat „prin forța istoriei, într-o singură casă, spre a conlucra și mai cu spor spre binele poporului acestei case”².

Amplul proces de care era cuprins³ partidul clasei muncitoare a fost însoțit de căutări programatice menite să definească o linie politică co-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 273—274.

² „Socialismul” din 20 octombrie 1919.

³ Vezi, pe larg : Ion Popescu-Puțuri, *Organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite. Locul partidului clasei muncitoare în istoria patriei*, în „Anale de istorie”, anul XXVI, nr. 5/1980, p. 3 și urm.

responsabile etapei de dezvoltare în care pășise țara. În acest sens, publicațiile socialiste au făcut apel „la organizațiile socialiste și sindicale din România nouă” de a dezbate cu masele muncitoare „problemele noi” ivite, de a căror rezolvare depindeau progresul și propășirea țării⁴. Discutarea tuturor acestor chestiuni s-a făcut într-un spirit creator, de înaltă responsabilitate pentru interesele și năzuințele maselor celor mai largi, pentru destinele națiunii și statului român, militanții revoluționari înțelegând, la fel cum au făcut-o și în trecut, că orientările programatice trebuie să țină seama de condițiile concrete — istorice, economice, social-politice — în care își desfășoară activitatea partidul clasei muncitoare. „Partidul socialist, prin forța împrejurărilor, își dezvoltă activitatea lui politică în cadrul națiunii și al statului modern. El trebuie să țină seama de toate condițiile în care se găsesc clasele sociale ale națiunii respective și în special proletariatul”⁵. Și aceasta — se remarcă la adunarea generală a Secțiunii București a partidului, de la sfârșitul lunii februarie 1919 — întrucât „mijloacele de activitate socialistă diferă după țări și împrejurări”⁶.

Pe aceleași coordonate de dezbateră ideologică profundă, revista „Mișcarea socialistă”, ce apărea la București, atrăgea atenția, în mai 1919, asupra faptului că „tactica noastră trebuie să se adapteze împrejurărilor în care ființează și luptă Partidul socialist. Ea trebuie să fie gata pentru orice eventualitate, fără a regula activitatea partidului asupra unei singure eventualități”. La rîndul său, gazeta „Social-democrația” din Iași sublinia: „Ar fi una din cele mai mari greșeli ale noastre dacă ne-am mărgini să recunoaștem învățăturile stabilite de socialismul științific fără a ne strădui să le aplicăm la condițiile și împrejurările speciale ale țării în care luptăm înarmați cu aceste învățături”⁷. Un alt exemplu privind modul cum socialiștii români concepeau programul partidului clasei muncitoare îl oferă și articolul *Discuții programatice*. Carta partidului — scria militantul socialist I. Sion — trebuie „să ție seama de împrejurările speciale ale țării, de situația clasei muncitoare și de problemele imediate care i se pun... Ceea ce vrem să stabilesc în toate acestea este că aplicarea socialismului într-o țară se deosebește de aplicarea lui într-o altă țară, după cum deosebite sînt condițiile în care el trebuie aplicat”. El aprecia că, „în noua formulare a programului nostru”, să se introducă „un capitol relativ la condițiile speciale ale țării noastre, în care să se arate realitatea economică, politică și culturală în care muncitorimea și țărănimă se găsește. Concluziile care se vor trage din declarația astfel formulată, trebuie să fie în legătură cu principiile teoretice generale, dar și cu realitatea țării românești”⁸.

Fixîndu-și punctele programatice pe baza experienței proprii, socialiștii români au studiat, totodată, învățămintele Revoluției din Octombrie, a celorlalte mișcări revoluționare din țările europene și din celelalte continente. Concluzia majoră desprinsă a fost aceea că deosebirile de situații de la o țară la alta generează, în mod inevitabil, o mare diversitate a formelor de cucerire a puterii politice de către proletariat. Astfel, în articolul *Revoluția rusă*, publicat în „Socialismul” din 19 noiembrie 1918, s-a arătat că orice revoluție, inclusiv cea rusă, a fost și este „determinată

⁴ „Socialismul” din 23 aprilie 1919.

⁵ „Socialismul” din 28 februarie 1919.

⁶ „Socialismul” din 23 aprilie 1919.

⁷ „Social-democrația” din 22 iunie 1919.

⁸ „Socialismul” din 22 mai 1919.

de condițiile economice existente..., de forma politică, de starea culturală și chiar de tradiție“. Or, toate aceste condiții, deosebindu-se de la o țară la alta, „forma pe care o vor lua acolo viitoarele revoluții va fi, de bună seamă, alta decât în Rusia“.

În acest spirit creator au fost elaborate programele mișcării muncitorești după anul 1918, dar, mai cu seamă, documentele pregătite pentru Marele congres al partidului din mai 1921. Analiza lor permite desprinderea unor trăsături semnificative ale dezvoltării și afirmării partidului clasei muncitoare în această epocă. Una dintre ele se referă la faptul că Partidul socialist s-a manifestat ca singura forță politică din țară care s-a preocupat nu numai de soluțiile imediate, ale prezentului societății românești, dar și de cele de perspectivă. Încă în primul program socialist publicat după război — *Declarația de principii* din 9 decembrie 1918 — se specifica cu tărie că Partidul socialist are ca obiectiv suprem „lupta pentru cucerirea prin orice mijloc a puterii politice din mâinile burgheziei“, în vederea trecerii la făurirea societății socialiste pe pământul României⁹.

Desigur, acest obiectiv fundamental al partidului îl întâlnim încă în primul program marxist al mișcării noastre muncitorești, din 1886. Orientându-se în noile împrejurări ale țării și sintetizând experiența revoluționară pe plan internațional, documentul amintit sesizează ca element nou aprecierea cu privire „la intrarea omenirii în faza revoluției sociale“, fază în care „triumful proletariatului se apropie“¹⁰. Pornind de la această constatare, revoluția socialistă în România nu mai apărea ca un ideal îndepărtat, ci era pusă în termeni de acțiune apropiată. În acest spirit, *Declarația* din februarie 1919 a conducerii mișcării muncitorești din România, după ce își reafirma aprobarea față de actele plebiscitare de unire cu Țara a fostelor teritorii românești aflate sub dominație străină, formula în felul următor obiectivul strategic de luptă al forțelor revoluționare : „România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mâine“¹¹.

Acest obiectiv fundamental răzbate cu putere din toate documentele elaborate și pregătite pentru Congresul general al partidului. Așa, de pildă, în Proiectul de statut al Partidului Socialist-Comunist, întocmit încă din octombrie 1920, la articolul 1, se proclama că partidul clasei muncitoare are ca țel „cucerirea puterii politice“, adică „transformarea societății capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, în care munca este organizată după un plan general cu eforturile tuturor“¹². Prin aceasta — așa cum scria „Socialismul“ din 8 noiembrie 1919 — partidul clasei muncitoare s-a înfățișat „în fața tuturor ca singurul partid al viitorului“.

Înscriind pe stindardul său de luptă : „România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mâine“, Partidul socialist și-a elaborat, totodată, un program minimal, cuprinzător și încheiat, cu deziderate practice imediate, potrivit cerințelor noii etape de dezvoltare a țării după făurirea statului național unitar român. Aceasta era cu atât mai necesar cu cât, în noile condiții, așa cum constată ziarul „Socialismul“, multe din

⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 127.

¹⁰ *Ibidem*, p. 125.

¹¹ *Ibidem*, p. 167.

¹² *Ibidem*, p. 627.

dezideratele cuprinse în vechiul program minimal al partidului clasei muncitoare „le găsim astăzi în programele partidelor burgheze”¹³. Noi — arătau militanții socialiști — „am fost primii care am luptat pentru acordarea sufragiului universal..., după cum am fost primii care am recunoscut chestiunea agrară și am reclamat prin scris și prin grăire rezolvarea ei cât mai largă”¹⁴. Aceste deziderate, precum și altele, pentru care Partidul socialist a militat decenii de-a rândul, au fost preluate — sub presiunea luptelor populare și a legităților obiective — de către Partidul liberal și alte partide politice și înfăptuite, nu însă la dimensiunile preconizate de socialiști.

În atare situație, pe primul plan al preocupării mișcării socialiste s-a situat necesitatea alcătuirii unui program de acțiune, adecvat etapei de dezvoltare postbelică a României. Această sarcină și-a asumat-o Conferința națională a mișcării socialiste din 23—26 mai 1919, care a elaborat și votat *Programul electoral*¹⁵ al partidului clasei muncitoare, cuprinzând într-un tot unitar revendicări practice, imediate, cu caracter general-democratic, menite a contribui la procesul de înnoire a societății românești. Realismul acestor deziderate consta în faptul că ele au fost formulate pe baza unei ample analize a realităților țării, a mutațiilor intervenite în structurile sociale și politice, a schimbărilor intervenite în dispoziția forțelor de clasă și a partidelor politice.

Prefacerile pe care le preciza programul minimal al Partidului socialist corespundeau procesului obiectiv al desăvârșirii revoluției burghezo-democratice — etapă necesară pe calea făuririi orînduirii socialiste pe pămîntul României. Ele reprezentau jaloane esențiale care favorizau calea luptei pentru socialism. Relevînd acest fapt, gazeta „Socialismul”, într-un articol scris pe marginea *Programului electoral*, evidenția că prevederile sale „sînt adaptate nevoilor imediate, realizabile... în actuala organizare socială”. Revendicările general-democratice incluse de socialiști în programul practic — scria în continuare ziarul — urmăresc „să netezească drumul care duce spre această societate (socialistă — *n.n.*), utilizînd în acest scop toate mijloacele și forțele de care dispun acum, în actualele împrejurări și în actuala organizare socială”¹⁶. Și, într-adevăr, partidul clasei muncitoare și-a stabilit programul de revendicări practice, imediate ținînd seama atît de prezentul țării cît și de perspectiva dezvoltării ei spre socialism. Pentru socialiști — sublinia organul lor central de presă — dezideratele formulate în programul minimal reprezintă și „un mijloc pentru a grăbi maturitatea proletariatului spre a pune mîna pe puterea politică și a schimba edificiul social”. Aceasta, în timp ce partidele burgheze, prin măsurile de reforme preconizate urmăreau „a întări temelia alcătuirii sociale capitaliste”¹⁷.

Descifrînd conținutul programului minimal socialist se constată că unele din prevederile sale sînt izvorîte din principiile democratice ale Revoluției de la Alba Iulia de unire a Transilvaniei cu România. A fost necesar acest lucru, deoarece burghezia, pe măsura consolidării pozițiilor sale, a limitat și restrîns aceste postulate democratice. „Partidul Socialist din

¹³ „Socialismul” din 30 noiembrie 1918.

¹⁴ „Socialismul” din 17 mai 1919.

¹⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 206—210.

¹⁶ „Socialismul” din 18 iulie 1919.

¹⁷ „Socialismul” din 31 mai 1919.

România, Ardeal și Bucovina, care, din primul moment, și-a însușit programul de la Alba Iulia, va lupta mereu ca el să fie respectat și realizat — declara „Lumea nouă“ la 2 decembrie 1919. Ca reprezentanți nu numai ai clasei muncitoare de la orașe și sate, dar și ai intereselor generale ale țării, ne vom ridica cu hotărâre în favoarea asupriților și lupta noastră va fi necurmată pentru transformarea țării pe baze larg democratice“. Tocmai de aceea, principiile democratice preconizate la Alba Iulia au deținut un loc de frunte în programele socialiștilor români întocmite după anul 1918.

Puternic ancorat în realitățile țării, Partidul socialist și-a spus cuvântul față de problemele majore ale progresului societății românești, a preconizat soluții realiste, avansate. Această poziție înaintată a partidului și-a găsit reflectarea în programele politice și electorale din anii 1918—1921, în publicațiile muncitorești ale vremii, în luările de cuvânt ale deputaților socialiști, în memoriile de revendicări ale muncitorilor, în dezederatele greviștilor.

Analiza tuturor acestor mărturii atestă faptul că obiectivele urmărite se refereau atât la năzuințele clasei muncitoare, cât și la interesele generale ale tuturor oamenilor muncii de la orașe și sate, ale poporului român. Și aceasta, pentru că Partidul socialist „îmbrățișază nu numai interesele unei clase, dar și aspirațiile întregii societăți“. ¹⁸

Influența socialiștilor în epocă s-a datorat tocmai faptului că partidul lor nu s-a mărginit numai la acțiunea de critică a guvernelor care s-au succedat la cîrma țării, ci, dimpotrivă, a preconizat măsuri concrete, înaintate, în folosul poporului muncitor, al progresului material și social al țării. În această idee, ziarul „Socialismul“ scria la 24 octombrie 1919 : „Dacă în toată agitația noastră ne vom mărgini la o acțiune negativă de critică a guvernului..., nu ne-am îndeplini decît în parte chemarea noastră de partid socialist cu o concepțiune socială și cu un program de luptă. Trebuie date soluțiile noastre“.

Realismul programului socialist și caracterul lui înaintat își aveau sorgintea în faptul că socialiștii, trăind și acționînd în mijlocul clasei muncitoare, a țărănimii și a celorlalte clase și păături sociale muncitoare, cunoșteau în gradul cel mai înalt nevoile și năzuințele poporului. „Numai noi, socialiștii — scria un militant al vremii — pricepem comorile ascunse din sînul muncitorimii din tîrg și de la țară și numai noi cerem libera lor manifestare pentru binele masei, care le posedă din orice colț al Daciei ar fi ele“ ¹⁹.

În ceea ce privește politica internă a țării, programul socialist se înscrisa cu obiective majore, menite „să satisfacă pe de-a întregul nevoile și aspirațiile poporului român“ ²⁰. Un loc important în cadrul acestora îl dețineau sarcinile noi, legate de adîncirea drepturilor și libertăților democratice. „Mulțimea, masele populare — declarau socialiștii —, care au dus greul războiului..., cer azi ca de aici încolo să fie părtașe la drepturi, după cum au fost părtași la datorii“ ²¹.

Partidul socialist a salutat legiferarea sufragiului universal, dezederat cuprins în programul său încă „atunci cînd nimeni altul nu-l reven-dica“, decît partidul clasei muncitoare. „Înfăptuirea votului universal

¹⁸ „Socialismul“ din 24 octombrie 1919.

¹⁹ „Socialismul“ din 19 iunie 1919.

²⁰ „Socialismul“ din 16 martie 1919.

²¹ *Ibid.*

— scria „Socialismul“ în numărul din 10 decembrie 1918 — incontestabil că prezintă un succes față de sistemul electoral censitar“. Dar dacă reforma electorală era un punct programatic al tuturor partidelor politice, Partidul socialist a fost singurul care a acționat ferm pentru extinderea sufragiului universal și asupra femeilor și militarilor. El a cerut ca plafonul celor ce votau să coboare de la vârsta de 21 de ani la 18 ani, pentru a da posibilitate tineretului să se afirme mai activ în viața politică a țării. Era, de fapt, un deziderat înscris în proclamația de unire a Transilvaniei cu România, revendicare statuată și în programul de acțiune al partidului.

Acordarea dreptului de vot femeilor, care „formează astăzi mai mult din jumătatea populației“, era justificată de socialiști atât prin sporirea rolului lor în munca productivă, cât și prin menirea lor în opera de educație a viitoarei generații. „Aproape o jumătate de milion de femei — văduve care și-au pierdut bărbații în război... — își întrețin ele singure familiile, lucrînd în afară de casă și contribuind la bogăția generală a țării. Ele duc în spinare, tot așa ca și bărbații, toate greutățile statului și au și ele dreptul să controleze, să vadă ce se face cu bugetul țării, adică cu averea țării, care este și averea lor“²². În plus, femeilor le revine și nobila misiune de a educa copiii în spiritul respectului „față de munca cinstită, de dispreț pentru cîștiguri fără de muncă“, de a pregăti „acea generație de muncitori conștienți“, luptători pentru înfăptuirea unei societăți lipsite de exploatarea omului de către om²³. Pornind de la aceste constatări, Programul electoral socialist din mai 1919 prevedea „completa egalizare în drepturi a femeii cu bărbatul“²⁴.

Motivînd propunerile socialiștilor de coborîre a plafonului de vîrstă al votanților de la 21 la 18 ani, programul electoral al Partidului socialist din mai 1920 evidențiază că tînărul la 18 ani este declarat „bun să facă oștirea“, iar tot la această vîrstă el devine un lucrător, care „muncește pe cîmp și în ateliere și are de cele mai multe ori să se întrețină nu numai pe el, ci și întreaga familie“²⁵. Pe linia adîncirii libertăților politice ale maselor, documentul stipula dreptul alegătorilor de a revoca „îmunitatea alesului“, înainte de expirarea mandatului, în cazul cînd un deputat nu justifică speranțele celor care l-au votat și „consultarea poporului prin dreptul de a propune, a confirma sau respinge legile votate de Cameră“. Acest referendum avea drept scop, în concepția socialiștilor, de a spori responsabilitatea deputaților în elaborarea legilor țării. Totodată, programul se pronunța pentru „suprimarea Senatului“, care se suprapunea Camerei deputaților, știrbindu-i din atribuțiile legiuitoare²⁶. De asemenea, programul de acțiune socialist a pus în discuție libertățile personale ale omului, garantarea dreptului de întrunire și organizare, libertatea presei, sancționarea funcționarilor abuzivi, care efectuează arestări arbitrare și ilegale.

La fel ca și în trecut, programul socialist a pus un accent deosebit pe dezvoltarea industrială a țării, sector de care era legat atât progresul economic, social, politic și cultural al țării, cât și consolidarea independenței sale economice. „Fără industrie — declarau socialiștii — nu se poate

²² Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921, p. 372.

²³ „Socialismul“ din 26 noiembrie 1918.

²⁴ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921, p. 209.

²⁵ Ibidem, p. 373.

²⁶ Ibid.

ajunge la o civilizație desăvârșită”²⁷. Preocuparea constantă a partidului clasei muncitoare față de această problemă pornea de la constatarea că, din motivele cunoscute, țara noastră se număra printre statele „întrziate” în dezvoltarea industrială. Pentru a recupera această „întârziere”, socialiștii au formulat o serie de soluții realiste, destinate a facilita progresul industrial al țării, al propășirii sale economice.

În abordarea acestei chestiuni majore, reprezentanții clasei muncitoare au analizat cei doi factori principali care concureau la dezvoltarea industrială a țării: capitalul și forța de muncă. Ei au arătat că, în condițiile concrete ale României, burghezia industrială nu-și încheiase pe deplin rolul în dezvoltarea forțelor productive ale țării. În articolul *Riscul industrial*, publicat în ziarul „Socialismul” din 20 septembrie 1920, se menționa rolul „pe care l-a avut și, în multe privințe, îl are încă, capitalul în dezvoltarea și progresul economic al țării. Mai ales capitalul industrial este un factor de progres în țările întrziate în dezvoltarea economică. De asemenea, nu vom fi cei de pe urmă care să nu recunoaștem că, capitalul cu setea lui de câștig, a fost un îmbolditor pentru noi dezvoltări și descoperiri în tehnică și știința industrială”. Dar, mai presus de acesta, factorul om, forța de muncă — releva organul socialist central — reprezintă elementul cel mai important al industrializării, făuritorul tuturor bunurilor materiale și spirituale ale societății. În timp ce, în procesul industrializării unei țări „riscul” capitalului este de ordin bănesc, cu totul altfel se prezintă situația muncitorilor. „Sprijinul și sacrificiile lor au fost, în multe cazuri, de natură mult superioară. Câte victime n-au dat lucrătorii, fie ca sănătate și de multe ori chiar viața lor”.

În anii refacerii economiei distruse de război, clasa noastră muncitoare și-a afirmat din plin patriotismul, manifestându-se ca principala forță, „care poartă astăzi pe umerii săi... toată munca și răspunderea operei constructive a României”²⁸. Ea s-a preocupat mereu de creșterea productivității muncii — pîrghie importantă pe linia progresului industrial al țării. „Noi urmărim — declarau reprezentanții clasei muncitoare — organizarea muncii, care să dea maximum de productivitate”²⁹. În acest context, militanții revoluționari au cerut mereu clasei muncitoare și, cu precădere, tinerilor lucrători, să se perfecționeze în tainele meseriei pentru a fi de folos societății. Într-un astfel de îndemn adresat tinerilor muncitori se arăta: „Pe lângă cunoașterea amănunțită a chestiunilor sociale, tineretul socialist de la meșteșuguri trebuie să cunoască tot așa de bine și meseria pe care o învață și prin care își va câștiga dreptul la existență nu numai în societatea de azi burgheză, dar chiar și în societatea socialistă de mâine. Și această îndatorire de a cunoaște mai bine meșteșugul se impune cu atât mai mult, cu cât tineretul de azi de la meșteșuguri va fi viitorul conducător al societății socialiste”³⁰.

Desigur că și exponenții burgheziei liberale abordau problema industrializării, inclusiv sub raportul ridicării productivității muncii. Deosebirea între aceștia și reprezentanții clasei muncitoare — arăta ziarul „Socialismul” — „începe abia atunci când e vorba de alegerea mijloacelor care să aducă într-acolo”³¹. Și, într-adevăr, în timp ce burghezia urmărea cu pre-

²⁷ „Tribuna socialistă” din 4 ianuarie 1920.

²⁸ „Socialismul” din 23 iunie 1919.

²⁹ „Socialismul” din 27 martie 1919.

³⁰ „Tineretul socialist” din 1 mai 1920.

³¹ „Socialismul” din 13 septembrie 1919.

cădere dezvoltarea industriei prin exploatarea la extrem a forței de muncă, militanții socialiști s-au pronunțat cu consecvență pentru introducerea tehnologiei înaintate, pentru folosirea tuturor cuceririlor tehnice ale timpului. Criticînd slaba preocupare a burgheziei în această direcție, ei au relevat că ea este generată de faptul că „marii capitaliști găsesc muncă ieftină și îndelungată, își văd profitul asigurat și fără a se folosi de mașinile cele mai perfecționate. Și la ce să-și bată capul cu perfecționarea tehnicii dacă muncitorii... lucrează mult și ieftin“³². În același sens, „Foaia tînărului“ arăta că burghezia recurge „mai puțin la mașini perfecționate“, punînd accentul „pe prădarea tot mai nemiloasă a muncitorului“³³. Concomitent cu „folosirea rațională a forței de muncă“, arătau socialiștii, trebuie impus și capitaliștilor „introducerea celor mai perfecționate instrumente cunoscute pînă azi în ramura lor“³⁴.

Deosebiri esențiale între proletariat și burghezie existau și în ceea ce privește scopurile și consecințele industrializării. În timp ce burghezia urmărea crearea unor condiții prin care să obțină noi surse de profit, partidul clasei muncitoare vedea în industrializare o pîrghie a progresului economic și social, a ridicării nivelului material și cultural al clasei muncitoare, al întregului popor. Prin „potențarea industriei“ — arătau socialiștii — muncitorii, care duc greul producției, vor „ca rodul muncii lor să aparție comunității în general, din care dînșii fac numărul cel mare, și să nu intre în buzunarul fără fund al capitaliștilor, speculatorilor și politicienilor care-i protejează pe aceștia“³⁵. De roadele industrializării trebuia în primul rînd să se folosească clasa muncitoare, asigurîndu-i-se „o parte mai mare“ din produsul muncii sale, din bunurile pe care le făurea.

În vederea asigurării condițiilor de introducere a progresului tehnic, a restrîngerii profitului capitalist, cît și a limitării concurenței din partea capitalului străin, programele socialiste din această perioadă au avut un punct referitor la „socializarea“ marilor întreprinderi, a băncilor, a societăților de asigurare și a mijloacelor de transport, care „sînt coapte“ pentru a se recurge la aceasta: „Ca partidul cel mai înaintat al țării, pretindem ca refacerea industriei să se facă în strînsă legătură cu socializarea tuturor întreprinderilor mari și a minelor“³⁶. Se avea atunci în vedere etatizarea, prin despăgubire, a industriei petroliere, a minelor de orice fel, a întreprinderilor de exploatare a pădurilor (în care capitalul străin era interesat), a Băncii Naționale, a căilor ferate etc. Administrarea întreprinderilor și instituțiilor etatizate urma să se facă de către comitete compuse din delegați ai muncitorilor, funcționarilor și din reprezentanți ai statului și ai comunei. Numai o astfel de administrație — stipula programul socialist — „va înlătura risipa..., va avea interesul ca să se producă cît mai mult, căci e în folosul tuturor... și va putea face ca să se refacă mijloacele de transport și fabricile aproape distruse și să le perfecționeze cît mai mult, ajutînd astfel la bunăstarea generală“³⁷.

Socialiștii au acordat o mare atenție aspectelor sociale pe care le comportă industrializarea. În această direcție, ei au pledat cu consecvență pentru adoptarea unei legislații moderne a muncii, care să ușureze con-

³² „Adevărul“ din 4 mai 1919.

³³ „Foaia tînărului“ din 1 iunie 1919.

³⁴ „Socialismul“ din 6 februarie 1920.

³⁵ „Socialismul“ din 27 mai 1920.

³⁶ „Tribuna socialistă“ din 2 mai 1920.

³⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 387.

dițiile de lucru și de trai ale muncitorilor, prin : ziua de muncă de 8 ore ; asigurarea tuturor lucrătorilor în caz de boală, accidente, invaliditate și bătrânețe, cu contribuția patronilor și statului ; protejarea muncii femeilor și copiilor ; recunoașterea tuturor organizațiilor muncitorești și a dreptului la grevă etc. Prin aceste măsuri se urmărea, totodată, o democratizare a vieții din întreprinderi, uzine și instituții. „În refacerea industrială — remarcau publicațiile socialiste — muncitorimea nu vrea să mai fie, ca înainte de război, o simplă unealtă de exploatare..., ci reclamă o parte de control și conducere care să-i asigure și o stare materială mai bună“ ³⁸.

Un loc important în preocupările socialiștilor români a continuat să-l ocupe problema agrar-tărănească, antrenarea milioanei de țărani în lupta generală a poporului muncitor. Reflectînd acest fenomen, ziarul „Socialismul“ din 15 martie 1920 scria : „De cînd există în țara românească un partid socialist, el a fost nevoit să se ocupe de această chestiune și să-i caute atît bazele ei teoretice sociale, cît și o rezolvare practică“. Atenția acordată acestei probleme și după anul 1918 era firească, deoarece și în continuare majoritatea populației țării o constituia țărănimea. „Deci — conchidea organul socialist central — acest fapt a făcut ca și de astă dată chestiunea să fie pusă la ordinea de zi“.

În studierea problemei agrare în România postbelică, socialiștii au ținut seama de interesele vitale ale țărănimii române și de asigurarea progresului general al țării, înțelegînd că „importanța acestei probleme este covârșitoare pentru transformarea vieții sociale a poporului nostru“ ³⁹. Pentru soluționarea ei radicală, programele socialiste din primii ani postbelici au prevăzut exproprierea totală a pămînturilor moșierimii, „împreună cu hambarele, conacele, vitele și uneltele de muncă“, iar pămîntul, „cu tot ce e pe el, să intre în mîna țăranilor, în mîna acelor care îl muncesc“ ⁴⁰. Această poziție înaintată a partidului clasei muncitoare în problema agrar-tărănească se înscrisa pe linia procesului desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, în sarcinile căreia, la loc de frunte, se situa exproprierea totală a moșierimii, și lichidarea ei ca clasă socială și ca putere economică.

Pledînd pentru confiscarea latifundiilor moșierești, socialiștii erau conștienți că nu trebuie să se vorbească de exproprierea proprietății mici țărănești, fiindcă — motivau ei — „s-a considerat că singură clasa țărănească va renunța de bună voie la proprietatea mică, individuală, odată ce va avea în stăpînirea sa directă atîta pămînt cît îi trebuie pentru munca fiecăruia cu brațele“ ⁴¹. În același timp, socialiștii au propagat și ideea majoră privind organizarea colectivă a producției în agricultură, prin trecerea pămîntului în stăpînirea obștiilor țărănești și punerea lui la dispoziția sătenilor săraci, după trebuințele fiecăruia și fără plată. „Iar țăranii — specifica programul socialist — care au pămînt dinainte sau l-au căpătat acum, liberi sînt să facă cu dînsul ce vor : să-l lucreze singuri sau să intre în obște“, după modelul străbun, cînd pămînturile țărănești au fost ale obștei ⁴². Desigur, arătau socialiștii, că organizarea în obște a producției în agricultură va fi posibilă atunci cînd proletariatul din fabrici și de

³⁸ „Socialismul“ din 15 martie 1920.

³⁹ „Socialismul“ din 28 noiembrie 1918.

⁴⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 385.

⁴¹ „Socialismul“ din 2 iulie 1920.

⁴² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 386.

pe ogoare va prelua conducerea statului și va construi noua orînduire lip-sită de exploatarea omului de către om.

Militînd pentru dezvoltarea alianței muncitorești-țărănești, Partidul socialist a folosit, în noile condiții, posibilitățile oferite de votul universal pentru educarea și organizarea sătenilor. Campaniile electorale au oferit un bun prilej militanților partidului de a se deplasa la sate și a populariza programul socialist în rîndul maselor de țărani. Activitatea de propagandă la sate a fost întregită prin broșuri speciale adresate țăranilor, prin manifeste cuprinzînd capitole din programul socialist consacrat populației rurale, prin organizarea, în diferite comune, de șezători muncitorești-țărănești etc. Eficiența activității socialiștilor în lumea satului românesc s-a vădit și cu ocazia alegerilor parlamentare din toamna anului 1919, cînd un mare număr de țărani și-au dat votul pentru candidații partidului clasei muncitoare. Subliniind acest fapt, în Darea de seamă a Secțiunii București a Partidului socialist pe anul 1919 se arăta: „Cea mai bună dovadă a simpatiei pe care muncitorii de la sate au început să o capete pentru partidul nostru este faptul alegerii celor trei deputați (socialiști din București — *n.n.*) care își dătoresc mandatul voturilor obținute în cea mai mare parte de la sate”⁴³. La rîndul său, ziarul „Socialismul” constata cu satisfacție că, în cele mai multe județe, listele electorale socialiste „cuprind și voturi conștiente țărănești, iar mandatarii socialiști în parlament reprezintă... și o parte din masa țărănească, care s-a putut dumiri asupra adevăratelor ei interese de clasă”⁴⁴.

Documentele partidului clasei muncitoare înscriu succesele dobîndite de activitatea propagandistică socialistă în rîndurile țărănimii. Astfel, „satele văzînd progresul uriaș al muncitorilor de la orașe, au început să vină să ne ceară sfaturi și lămuriri în chestia organizării”⁴⁵. Țăranii din comunele situate în jurul orașelor participă în număr tot mai mare la întrunirile muncitorești. De pildă, la o astfel de întrunire, desfășurată la Cîmpina, țăranul socialist N. Lambru a declarat că „dezrobirea clasei țărănești stă în strînsă legătură cu muncitorimea de la orașe”⁴⁶. Pe acest fond de afirmare a alianței muncitorești-țărănești și dînd curs cerințelor de organizare a numeroși săteni, Partidul socialist a preluat, în noile condiții, vechea tradiție a cluburilor socialiste la sate. Drept urmare, la începutul anului 1920, întîlnim asemenea cluburi în numeroase comune din județele Prahova, Buzău, Bacău, Neamț, Dîmbovița, Dolj, Ilfov ș.a. Ele erau concepute, la fel ca la sfîrșitul veacului XIX, ca organizații ale Partidului socialist în mediul sătesc. Concomitent, în diferite localități rurale s-au constituit subsecții socialiste, syndicate agricole și grupe de simpatizanți.

Marea semnificație pe care socialiștii o acordau alianței muncitorești-țărănești rezultă și din faptul că, atunci cînd pentru prima oară s-a pus problema convocării Congresului partidului — este vorba de ședința Consiliului general al partidului din 31 ianuarie—1 februarie 1920 — la ordinea de zi a viitorului forum muncitoresc a fost propusă, la loc de frunte, „chestiunea agrară”. Comentînd acest fapt, ziarul „Socialismul” nota: „Faptul că s-a ales din atîtea probleme care se impun deli-

⁴³ *Ibidem*, p. 288.

⁴⁴ „Socialismul” din 23 iulie 1920.

⁴⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 288.

⁴⁶ „Socialismul” din 10 septembrie 1919.

berărilor... tocmai chestiunea agrară nu este întâmplător“ ; aceasta dovedește că partidul clasei muncitoare „ține seama de importanța problemei agrare din România“ ⁴⁷.

În domeniul economico-financiar, Partidul socialist a oferit soluțiile cele mai radicale, menite a redresa finanțele și bugetul țării și a reface economia grav afectată de consecințele războiului. S-a susținut, în acest sens, introducerea impozitului proporțional și progresiv pe venit și avere, precum și taxe pe moștenire ; „adică cu cât averea, venitul, moștenirea e mai mare, cu atât și procentul impozitului să fie mai mare“ ⁴⁸. Totodată s-a cerut confiscarea, în folosul statului, a averilor realizate în timpul războiului sau prin fraudă, „în timp ce soldații și populația mureau de foame sau umblau goi“ ⁴⁹. De asemenea, s-a propus exproprierea Băncii Naționale și transformarea ei într-o instituție de stat. Prin aceste reforme — precizau socialiștii — statul va putea dispune „de mijloace suficiente pentru a-și acoperi cheltuielile“ ⁵⁰.

Partidul socialist a conferit o atenție deosebită instrucției publice, în programele sale existind un capitol distinct consacrat învățămîntului. Popularizîndu-și programul în acest domeniu, reprezentanții clasei muncitoare relevau : „Pe noi, ca socialiști, nu ne interesează numai silabisirea și puțința de a iscăli ; pe noi ne interesează cultura generală a neamului, procurarea posibilității ca individul să se dezvolte conform aptitudinilor sale intelectuale și să-și dea întreaga măsură a capacității sale în folosul comunității. Numai așa un popor, ca și un individ, își merită locul sub soare... ; analfabetismul și incultura sînt elemente de stagnare și regres“ ⁵¹. Socialiștii au propus ca obligativitatea învățămîntului, care era declarat de mult în România, să fie însoțită de sprijinirea materială a copiilor de muncitori și țărani lipsiți de mijloace : „Comuna să fie datoare să întrețină pe acești copii cu hrană, îmbrăcăminte și cărți, ca să nu fie o sarcină pentru părinții lor“, iar acei fii de muncitori și țărani „care s-au distins la studii și dovedesc că vor fi adevărați intelectuali, care vor ști să folosească semenilor lor, să fie ajutați de comună și stat să-și desăvîrșească studiile la universități“ ⁵².

Alte soluții preconizate de socialiști în acest domeniu s-au referit la punerea învățămîntului pe baze științifice, la laicizarea lui, la etatizarea școlilor confesionale. Ei s-au pronunțat pentru dezvoltarea învățămîntului tehnic, deoarece într-o țară menită să devină industrială, se impune a se pregăti cît mai multe cadre tehnice cu pregătire medie de specialitate ; totodată au propus crearea la sate de școli tehnice agricole, în care să se predea discipline privind „lucrarea rațională și intensivă a pămîntului“ ⁵³.

Pentru a completa cunoștințele generale ale muncitorilor, dar mai ales ale celor tineri, Partidul socialist a creat, pe lângă fiecare secțiune locală, un cerc de studii, „un fel de școală săptămînală a proletariatului, unde muncitorul din orice breaslă... vine să asculte și să învețe reciproc, unul de la altul, minunățiile științei“ ⁵⁴ ; la rîndul lor, cercurile Tineretu-

⁴⁷ „Socialismul“ din 6 februarie 1920.

⁴⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 383.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 384.

⁵⁰ „Socialismul“ din 28 decembrie 1919.

⁵¹ „Socialismul“ din 22 septembrie 1919.

⁵² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 379.

⁵³ „Socialismul“ din 17 decembrie 1920.

⁵⁴ „Socialismul“ din 20 octombrie 1919.

lui socialist au organizat cursuri „de educație elementară socialistă”⁵⁵.

Socialiștii s-au interesat și de soarta intelectualilor, punînd cu precădere accentul asupra îmbunătățirii situației învățătorilor și profesorilor din învățămîntul secundar. S-au lansat apeluri către intelectuali, cerîndu-li-se să intre în partidul clasei muncitoare și a se pune în slujba poporului. În *Scrisoarea către intelectuali*, publicată în „Socialismul” din 30 august 1919, se menționa : „Partidul socialist, care reprezintă la noi, ca pretutindeni, marile interese politice și sociale ale poporului muncitor, nu e închis nici unei minți luminate din orice clasă ar face parte, care s-a încredințat de adevărul ideii socialiste și a hotărît să se puie cu inima curată în serviciul poporului muncitor”.

Soluții înaintate și realiste au oferit socialiștii și în ceea ce privește organizarea „asistenței publice” la orașe și sate. Ele au vizat ocrotirea mamei și copilului, a muncitorilor bolnavi și bătrînilor aflați în suferință.

Partidul clasei muncitoare și-a definit clar poziția față de problema națională, militînd cu fermitate pentru lichidarea oricăror discriminări, pentru egalitatea deplină în drepturi a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate. Prin aceasta, el s-a situat cu consecvență pe principiile democratice ale Rezoluției de la Alba Iulia, la întocmirea căreia și-a adus o contribuție activă. În spiritul acestor principii, programul socialist prevedea că, în zonele în care alături de poporul român locuia și populație aparținînd naționalităților conlocuitoare, aceasta „să aibă dreptul să-și aleagă funcționarii publici și judecătorii care să priceapă limba și obiceiurile ei, iar în școli să se predea în limba maternă a copiilor, școlile să fie pentru fiecare naționalitate în parte, iar comuna și statul să întrețină deopotrivă toate școlile”⁵⁶.

În ceea ce privește politica externă, „sîntem — evidențiau socialiștii — singurul partid din țara românească care are o linie de conduită certă”⁵⁷. Această „linie de conduită” înaintată se referea la dreptul imprescriptibil și inviolabil al națiunii noastre, ca, de altfel, al tuturor națiunilor lumii, la o viață liberă și independentă, la stabilirea de relații prietenești de conlucrare și colaborare cu toate țările, în primul rînd cu cele vecine, la rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor dintre state.

Mișcarea socialistă, care și-a adus din plin contribuția la făurirea statului național unitar român, era vital interesată ca actul fundamental al poporului român să fie consfințit în tratatele de pace de la Paris. În acest scop, ea l-a împuternicit pe Ion Flueraș să se alăture delegației române prezente la Conferința de pace de la Paris, cu scopul de a susține, de pe pozițiile clasei muncitoare, cauza Marii Uniri a poporului român, realizată prin lupta maselor populare⁵⁸. Comentînd acest fapt, publicațiile muncitorești evidențiau și cu acest prilej patriotismul mișcării socialiste din România, care și-a desemnat un reprezentant în cadrul delegației române de la Paris, cu misiunea „de a contribui cu cunoștințele lui de socialist... la rezolvarea problemelor naționale”⁵⁹.

⁵⁵ „Foaia tînărului” din 1 iunie 1919.

⁵⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 378.

⁵⁷ „Socialismul” din 18 octombrie 1919.

⁵⁸ Augustin Deac, *Activitatea pe plan internațional a reprezentanților muncitorimii române pentru recunoașterea desăvîrșirii statului național unitar român (1919—1920)*, în „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 4/1979, p. 60.

⁵⁹ „Socialismul” din 27 martie 1919.

Pornind tot de la necesitățile consolidării Unirii, organizațiile socialiste din Transilvania au mai continuat un timp conlucrarea cu Partidul Național. Argumentînd această atitudine, ziarul „Socialismul“, în articolul intitulat *Colaborarea necesară*, din 16 martie 1919, aprecia că „sprimul trebuie continuat atîta vreme cît burgheziile străine pun piedici alipirii cerute la Alba Iulia“. Organul socialist se referea cu precădere la vechile clase guvernante din Ungaria, care nu erau dispuse să recunoască dreptul la autodeterminare a poporului român, unirea Transilvaniei cu România. Efectuînd, la sfîrșitul anului 1919, un bilanț cu privire la aportul mișcării muncitorești la opera de consolidare a unității țării, socialiștii au consemnat că partidul lor și-a adus din plin serviciile „cauzei națiunii române“, subliniind că tot ceea ce s-a făcut a izvorît „din datorința firească, din conștiința socialistă și din iubirea față de neamul nostru român și de fercirea lui în viitor“⁶⁰.

O direcție a activității partidului clasei muncitoare, afirmată cu putere și în acești ani, a constat în lupta împotriva capitalului străin, pentru apărarea independenței economice și politice a țării. Această poziție pornea de la premisa justă că dependența economică a unei țări față de străinătate atrage după sine și lezarea independenței sale politice. De aceea, socialiștii s-au ridicat cu hotărîre împotriva oricărei știrbiri a independenței economice a țării, împotriva amestecului străin în afacerile ei interne. Așa, de pildă, reprezentanții clasei muncitoare s-au raliat opiniei publice din țară, care a criticat acele clauze economice și politice din tratatele de pace cu România, care-i afectau unele din atribuțiile suveranității sale. „Capitalismul antantist — dezvăluiau socialiștii — ne impune cunoscutele clauze nu de dragul minorităților sau al libertății comerțului, ci pentru dezvoltarea nestingherită a capitalismului lor, pentru acapararea bogățiilor și muncii țării. Așa fiind, socialiștii nu pot avea altă atitudine decît aceea de a se opune acestor încercări, de a păstra țării bogățiile ei... Să nu uităm că o țară robită economiceste este robită și politiceste“⁶¹.

Aceeași poziție intransigentă s-a remarcat și cu prilejul cînd unele voci din țară au considerat că pentru refacerea căilor ferate mijlocul cel mai adecvat ar fi concesionarea lor unor trusturi străine, care s-au oferit să participe cu fonduri și tehnicieni. Denunțînd aceste intenții, socialiștii arătau : „Muncitorimii organizate a țării românești... nu-i este indiferent noul jug economic pus țării prin concensionarea căilor ferate“, deoarece lezarea economică a țării atrage după sine „și amestecul politic al capitaliștilor din alte țări“⁶². Reprezentanții clasei muncitoare și-au manifestat totala încredere în capacitatea inginerilor, tehnicienilor și muncitorilor români, demonstrînd că, cu ajutorul material al statului, ei sînt în stare să refacă, în condiții superioare, întregul arsenal al căilor ferate, distrus în anii războiului.

Partidul clasei muncitoare, care are de apărut „interesele generale și permanente ale societății“, s-a pronunțat cu claritate ca toate avuțiile statului român, lui să-i aparțină, ridicîndu-se cu hotărîre împotriva înstrăinării bogățiilor țării, „fie materia primă, fie forța de muncă“. Într-un cuvînt, declarau socialiștii, „proletariatul, fiind moștenitorul firesc al burgheziei, nu-i poate fi indiferent, nu se poate dezinteresa nici de chipul cum e administrată, chiar astăzi, moștenirea sa și nici dacă ea i se înstrăinează“.

⁶⁰ „Socialismul“ din 5 decembrie 1919.

⁶¹ „Socialismul“ din 18 octombrie 1919.

⁶² „Socialismul“ din 25 decembrie 1919.

De aceea, susțineau ei, atitudinea Partidului socialist față de penetrația finanței străine în țară este de „rezistență” : „Hămesita exploatare internațională trebuie să se izbească de vigoarea sindicatelor noastre”. Iar atunci când marile puteri încearcă să se amestece în „politica internă”, aceste ingerințe „trebuie să se izbească... de toate puterile națiunii, pe care numai Partidul socialist le poate organiza cu eficacitate” ⁶³.

În programul său de politică externă, Partidul socialist pleda pentru „relații prietenești cu toate statele”, iar „diferențele dintre țări să fie rezolvate pe cale de arbitraj”, prin tratative ⁶⁴. El s-a declarat pentru o politică de strînsă colaborare cu țările mici și mijlocii, și cu precădere, cu „statele balcanice”, care erau direct interesate pentru înstituirea unor noi raporturi internaționale, fondate pe egalitatea între state. În același timp, socialiștii români recomandau tuturor acestor țări să se preocupe de problema „ridicării capacității lor de producție”, adică de industrializare, element de bază în apărarea și consolidarea independenței naționale. Numai devenind „producătoare”, țările mici și mijlocii încetau a mai fi „simple consumatoare pentru mărfurile marilor puteri” și se puteau „emancipa” din situația „de veșnic deuseu pentru capitalurile și produsele lor” ⁶⁵. De asemenea, consecvenți crezului lor politic de instaurare a păcii universale între popoare, socialiștii români au apreciat în mod pozitiv constituirea Ligii Națiunilor, văzînd în aceasta un mijloc să impună respectarea dreptului internațional, un instrument de facilitare a colaborării pașnice între state, a cooperării lor pe multiple planuri : industrial, comercial și cultural ⁶⁶.

Acestor preocupări de politică externă, militanții partidului clasei muncitoare le-au adăugat soluții realiste, menite să potențeze capacitatea de apărare a țării, între care, în prim plan, s-a situat concepția tradițională socialistă despre înarmarea întregului popor („miliția națională — releva programul Partidului socialist — înseamnă popor înarmat”) și despre rolul armatei permanente, care „trebuie să fie numai pentru apărarea țării” ⁶⁷.

Continuînd bogatele sale tradiții revoluționare, Partidul socialist a îmbinat și în această epocă principiul patriotismului cu cel al solidarității internaționale, manifestîndu-se cu putere ca detașament activ al mișcării muncitorești internaționale. Definind corelația între național și internațional, militanții clasei muncitoare au reafirmat poziția tradițională a mișcării noastre muncitorești, în sensul că cele două noțiuni nu numai că nu se exclud, ci se completează reciproc. Așa, de pildă, cînd un ziar de dreapta „a acuzat” partidul clasei muncitoare, susținînd că principiul solidarității internaționale ar afecta, chipurile, interesele statului național unitar român, socialiștii au reacționat prompt prin organul central al partidului, arătînd : „Să nu se teamă *Românimea* (organ de presă conservator — *n.n.*) că internaționalismul nostru ar amenința unirea tuturor țărilor locuite de români. Unirea tuturor muncitorilor lumii e făcută pentru o luptă împotriva capitalismului și nu pentru distrugerea statului național” ⁶⁸.

⁶³ „Socialismul” din 8 august 1919.

⁶⁴ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 390—391.

⁶⁵ „Adevărul” din 20 ianuarie 1919.

⁶⁶ „Adevărul” din 20 ianuarie și 9 mai 1919.

⁶⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 380, 381.

⁶⁸ „Socialismul” din 5 ianuarie 1920.

În planul acțiunii practice, proletariatul din România, socialiștii români, toate categoriile sociale progresiste și democratice și-au exprimat, în ample manifestații, solidaritatea cu Revoluția Socialistă din Octombrie din Rusia, cu Republica Sfaturilor din Ungaria. Mișcarea muncitorească și-a manifestat, totodată, solidaritatea cu puternicele mișcări revoluționare din China, Germania, Turcia, cu lupta muncitorilor din Bulgaria, Iugoslavia, Austria, Franța, Italia ș.a. Paginile presei muncitorești și socialiste constituie o mărturie grăitoare a solidarității proletariatului român cu lupta de eliberare națională a popoarelor din Coreea, India, Egipt, Cuba etc.

Poziția înaintată a Partidului socialist față de problemele fundamentale ale dezvoltării țării i-au atras simpatia și încrederea maselor de oameni ai muncii, a intelectualității progresiste, a oamenilor de știință și cultură, a altor categorii sociale, fapt reflectat și cu prilejul primelor alegeri din România reîntregită pe baza sufragiului universal din noiembrie 1919. Deși Congresul extraordinar al Partidului socialist din 13—14 octombrie 1919 a hotărât abținerea partidului de la alegeri, socialiștii au întrunit 273 303 voturi, obținând 7 mandate în Adunarea deputaților⁶⁹. După aproape 20 de ani s-a putut auzi din nou în Parlamentul României cuvântul reprezentanților clasei muncitoare. Puterea de atracție a partidului muncitorilor s-a reflectat și cu prilejul alegerilor parlamentare din mai 1920, la care a luat parte activă, și în urma cărora Partidul socialist a obținut 21 de mandate în Cameră și 3 în Senat⁷⁰. Succesul obținut — după cum scria „Socialismul“ — era „urmarea firească a contactului nostru permanent cu masele, ale căror interese le apărăm zi cu zi, a căror educație cetățenească o facem încontinuu“. Prezenți în corpurile legislative ale României reîntregite, reprezentanții clasei muncitoare au făcut cunoscute și susținut soluțiile avansate ale partidului, menite a contribui la consolidarea și dezvoltarea democratică a statului național unitar român.

Pentru crearea unui larg front de opinie în vederea înnoirii societății românești, partidul clasei muncitoare a preluat, în noile condiții, experiența pozitivă a mișcării noastre muncitorești cu privire la politica de alianțe cu celelalte forțe democratice, fără a afecta cu nimic fizionomia sa proprie. În legătură cu această problemă, s-a apreciat în mod judicios că tactica partidului față de alianțele cu alte forțe democratice și progresiste nu trebuie să fie „nici rigidă ca o dogmă, nici inflexibilă ca un comandament religios“, ci ea trebuie să „se preteze împrejurărilor“, întrucât încheierea unor alianțe cu forțele „burgheze de stînga“, pe probleme concrete vizînd acțiunea pentru înfăptuirea unuia sau altuia din dezideratele democratice, reprezintă o politică „inevitabilă și chiar necesară“⁷¹.

Desigur, partidul clasei muncitoare, în politica sa de alianțe, a pornit de la aprecierea generală justă cuprinsă în programul său, potrivit căreia „toate celelalte partide existente, atît cele reacționare cît și cele progresiste, întrucît vor menținerea proprietății private, deci a claselor,... sînt și rămîn partide de conservare a societății de azi“⁷². În același timp, aprecierea nuanțată la adresa acestor partide a dat posibilitatea socialiștilor de a desfășura unele acțiuni comune cu formațiunile progresiste, în Parlament

⁶⁹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România. 1918—1921*, ediția a II-a completată, Editura politică, București, 1976, p. 343.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 347.

⁷¹ „Socialismul“ din 7 ianuarie 1921.

⁷² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 204.

și în afara acestuia, în scopul apărării și afirmării intereselor politice și economice ale maselor populare. Printre formațiunile politice de stînga din epocă, socialiștii au situat pe prim plan Partidul Țărănesc, apreciind programul acestuia „ca cel mai radical program burghez pe care l-a avut pînă acum un partid”⁷³. La rîndul lor, fruntași ai Partidului țăărănesc, ca Virgil Madgearu, dr. N. Lupu și alții, au susținut unele soluții preconizate de Partidul socialist pe linia democratizării țării.

Partid de luptă și de acțiune, partidul clasei muncitoare nu s-a mulțumit numai cu propagarea orală sau în scris a punctului său de vedere privind soluționarea, în conformitate cu aspirațiile revoluționare ale proletariatului, a marilor probleme care frămîntau societatea românească din acea vreme. Acțiunea de înnoire a structurilor societății românești a fost susținută, în primul rînd, printr-o amplă luptă de clasă, materializată prin greve repetate și acțiuni viguroase politice, cu profund ecou în rîndurile tuturor oamenilor muncii. Toate aceste acțiuni au culminat cu greva generală din octombrie 1920, care a demonstrat că, prin unire, proletariatul român constituie acea forță socială capabilă să-și asume rolul de conducător al întregului popor în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, să conducă destinele întregii națiuni.

Ca o concluzie se poate spune că, și în primii ani postbelici, partidul clasei noastre muncitoare s-a situat ferm pe pozițiile politice cele mai înaintate, propunîndu-și ca obiective fundamentale soluționarea chestiunilor arzătoare izvorîte din realitățile concrete ale țării, din necesitățile dezvoltării României pe calea progresului material și social. Toate aceste probleme vor face obiectul Congresului din mai 1921, care a pus la temelia acțiunii partidului strategia și tactica comunistă, care se potrivea atît condițiilor concrete ale țării, cît și nevoilor și aspirațiilor clasei muncitoare, poporului român. Relevînd semnificația istorică a făuririi Partidului Comunist Român, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, subliniază că, „Partidul comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională”⁷⁴.

⁷³ „Socialismul” din 9 iunie 1920.

⁷⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, p. 275.

DEZVOLTAREA LUPTEI PENTRU UNIREA CELOR TREI ȚĂRI ROMÂNEȘTI ÎN SECOLUL AL XVII-LEA. DOMNIA LUI GABRIEL BETHLEN ÎN TRANSILVANIA

Statul strămoșilor noștri daci, centralizat și independent, înfăptuit de Burebista cu peste 2050 de ani în spațiul carpato-danubiano-pontic, a constituit un factor politic de cea mai mare importanță pentru întreaga evoluție a evenimentelor în această parte a Europei.

Înflorirea puternică economică și socială a statului antic *Dacia*, sub conducerea înțeleptului și viteazului Decebal în secolul I al erei noastre, a rămas întipărită pentru totdeauna în conștiința poporului român, moștenitor al marilor virtuți și tradiții ale glorioșilor săi înaintași.

Afirmarea statului dac, după cum se știe, ca și ulterior a statelor feudale românești, a avut loc în condițiile vecinătății poporului român cu puternice imperii (roman, mai apoi bizantin, apoi regatele ungar și polonez, iar mai apoi cu cele trei mari imperii otoman, habsburgic și țarist). Această împrejurare a făcut ca mileni de-a rândul poporul român și teritoriul său să fie obiectul planurilor expansioniste, al tendințelor de dominație străină. În aceste condiții, o constantă a istoriei sale a devenit lupta pentru a-și apăra glia strămoșească, propria ființă, neatințarea. Închegarea voievodatelor, a „țărilor” românești în perioada evului mediu timpuriu, a fost legată, pe lângă funcțiile lor interne de sprijinire a dezvoltării social-economice și politice și de cea externă a apărării împotriva unor năvălitori, cotropitori. Stau mărturie eroica rezistență opusă de renumiți voievozi, ca Gelu, Glad, Menumorut, Ioan, Farcaș, Litovoi, împotriva tendințelor de cucerire a regatului feudal ungar. Victoria lui Basarab I — la Posada 1330 — împotriva invaziei regelui maghiar, și lupta purtată de Bogdan I contra dominației aceluiași regat au consacrat independența Țării Românești și a Moldovei, în timp ce Transilvania, cunoscută în istorie sub denumirea de Dacia de mijloc, din teritoriul căreia importante părți din sud — Făgăraș, Almașul, Severinul și est, Ciceul ș.a. — cirmuite de domnitori munteni și moldoveni a fost dependentă vremelnice de regatul feudal ungar.

La sfîrșitul secolului al XIV-lea, și începutul secolului al XV-lea, invazia otomană, ajunsă la Dunăre, amenința grav independența statelor feudale românești. A urmat o perioadă grea, dar glorioasă, a istoriei lor, de luptă pentru stăvilirea expansiunii otomane și salvagardarea ființei de-sine-stătătoare a Țărilor Române.

Caracteristică pentru această perioadă este preluarea succesivă — în funcție de o serie de factori — de către una dintre cele trei țări române, a rolului central în organizarea rezistenței militare împotriva ofensivei Imperiului otoman, în jurul fiecăreia adunîndu-se și forțe ale celorlalte două. Mai întîi Țara Românească pe timpul lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418), stăvilește pătrunderea otomană în spațiul carpato-dunărean, apoi Transilvania condusă de voievodul Iancu de Hunedoara (1441—1456) joacă un rol important în întîrzierea ofensivei otomane de-a lungul Dunării spre Viena; din nou Țara Românească pe timpul domniei lui Vlad Țepeș, a cărui campanie din 1462 împiedică Imperiul otoman să o anexeze; apoi Moldova lui Ștefan cel Mare, ale cărui războaie, în special cele din 1475 și 1476, opresc ofensiva otomană și spre Polonia și Ucraina.

În condițiile în care Imperiul otoman devenise însă forța politico-militară preponderentă în întreaga zonă politico-geografică din sud-estul Europei, domnitorii români alternează forța sabiei cu utilizarea pricepută a mijloacelor politico-diplomatice, folosind pentru salvagardarea autonomiei țărilor lor — țări de mulți cotropitori rîvnite, pentru bogățiile create de poporul român, stabilirea unor relații speciale cu Poarta, în cadrul raporturilor de suzeranitate caracteristice în general Europei feudale. Istoriografia română a acordat în ultimii ani o atenție deosebită analizei acestor relații¹. S-a relevat, astfel, că, departe de a fi urmat o perioadă de dominație otomană, aproape absolută, cum au tins unii istorici să considere Țările Române în secolele XIV—XIX — rezultatul principal al luptelor purtate de români a fost blocarea expansiunii otomane, menținerea autonomiei statelor românești și manifestarea lor autonomă neîntreruptă în veacurile XIV—XIX. Această continuitate s-a proiectat pe fundalul evenimentelor ce au dus la desființarea unui șir de state pe continent. Astfel, dacă pe la anul 1390 în Europa de sud-est existau 17 state și formațiuni politice independente, pe la anul 1500 mai rămîneau doar 4 — Imperiul otoman, Țara Românească, Moldova și Regatul feudal ungar. La scurt timp după 1526 acesta din urmă cunoaște și el, datorită ocupării de către Imperiul otoman a unei părți, iar alta de către habsburgi, o întrerupere de mai lungă durată în existența lui statală de-sine-stătătoare. De remarcat că Transilvania, datorită păstrării sub dominația regatului ungar a instituțiilor sale specifice, moștenite din vechea organizare politică daco-română și avînd o situație de semi-autonomie, după înfrîngerea regatului ungar — devine pe deplin autonomă, intrînd în relații cu Imperiul otoman, asemănător ca și Țara Românească și Moldova. Puternica împotrivire a poporului român în fața invadatorilor, forța economică și politică a statelor feudale românești, precum și prestigiul, consacrat în glorioase lupte, al voievozilor români și armatei lor, au făcut ca Țara Românească, Transilvania și Moldova să nu poată fi transformate în provincii turcești (pașalicuri), ci, dimpotrivă, ca Poarta să recunoască puterea domnitorilor, dreptul țărilor române de a se cîrmui liber, după legi și întocmiri proprii, iar în schimbul unor sume de bani pe care se obligau să le plătească sul-

¹ Ion Popescu-Puțuri, *Din trecutul de luptă al poporului român pentru apărarea suveranității și independenței patriei*, „Anale de istorie“, nr. 1/1976, p. 20—21.

tanului, și al altor avantaje, aceasta să le apere integritatea teritorială. În înțelesul acestor tratate, denumite „capitulații“, nici Moldova, nici Țara Românească și nici Transilvania nu au fost niciodată încorporate Imperiului otoman, ci și-au păstrat independența în accepția raporturilor de suzeranitate de tip feudal. Țările Române ființează în continuare cu hotare precis delimitate față de țările vecine, cu instituții, organizare administrativă și vamală proprie, cu principii cirmuitori și viață social-politică caracteristică, cu biserica proprie strâns legată de stat și o viață culturală specifică.

O trăsătură definitorie a acestei dezvoltări, în condițiile existenței celor trei state feudale de-sine-stătătoare, Moldova, Țara Românească și Transilvania, a fost caracterul ei unitar. Poporul român s-a dezvoltat continuu în spațiul geografic carpato-danubiano-pontic propice consolidării unității sale etnico-lingvistice și economice. Lanțul carpat, cu numeroasele sale trecători, departe de a fi fost un factor de despărțire și izolare a fost unul de unire, o adevărată coloană vertebrală a spațiului românesc. Ca urmare, platoul transilvan, depresiunile intramontane, munții și pădurile, cîmpiile, au format un mediu geografic armonios, cu caracteristici ce au favorizat dezvoltarea unitară a poporului român, a limbii unitare vorbite de el fără dialecte de populația din acest spațiu; s-a menținut conștiința originii comune, s-a dezvoltat o cultură populară cu aceleași trăsături fundamentale în toate provinciile. Schimbul economic spontan al satelor de agricultori, păstori, meșteșugari ca și cel organizat prin legături între cele trei state — Moldova, Transilvania și Țara Românească —, a cunoscut o intensitate mereu crescîndă. Factori primordiali ai acestui caracter unitar al dezvoltării au fost același tip de viață economică, aceeași, în esență, structură a societății feudale în evul mediu, cu aceleași particularități — existența unei puternice țărănii libere, formele specifice ale orașului medieval în Țările Române etc.; este de subliniat, de asemenea, structura politică asemănătoare, același rol al instituției domniei și al altor instituții politice, osmoza legislativă, organizarea unitară a bisericii românești.

Relevînd acest fapt, care se constituie într-o trăsătură de fundament a evoluției poporului român, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată : „Este știut că în condițiile orînduirii feudale — a cărei caracteristică era fărîmițarea statală — și pe teritoriul țării noastre s-au constituit nuclee administrativ-politice diferite : Țara Românească, Moldova, Transilvania. Cu toate acestea, datorită omogenității structurii economice, sociale și culturale a întregului teritoriu locuit de români, limbii unitare, precum și puternicei conștiințe a originii comune a locuitorilor, între cele trei state s-au dezvoltat permanent contacte și legături multilaterale intense“².

În vederea menținerii și consolidării autonomiei statale, recunoscute, dar mereu amenințate de Imperiul otoman în plină expansiune, unii domnitori au înțeles că o rezistență în calea tendințelor expansioniste era posibilă numai prin făurirea frontului comun al Țărilor române — orientarea politică constantă, ce reliefează cu putere legăturile organice între toate teritoriile românești — ei au preconizat, deseori, și realizarea unei concentrări de forțe ale statelor amenințate, menită să stăvilească pericolul otoman, să salvgardeze cuceririle civilizației europene.

În focul luptelor românilor pentru deplină libertate se conturează tot mai clar necesitatea imperioasă a înfăptuirii unității politice a țărilor române, obiectiv fundamental determinat de însăși evoluția istorică a poporului nostru.

În vederea împlinirii idealurilor de unitate și suveranitate ale poporului său, grav amenințate de neconținutele invazii ale trupelor otomane și de amestecul din ce în ce mai evident al Imperiului habsburgic, Mihai Viteazul va declanșa epopeea națională ce-i va conferi pentru totdeauna admirația și recunoștința românilor și s-a afirmat ca un erou al luptelor pentru unitate statală și pentru dobândirea independenței depline a țării. El a înfăptuit cea dintâi reunire politică a țărilor române — Țara Românească, Transilvania și Moldova —, aducînd sub autoritatea sa aproape întregul teritoriu al vechii Dacii. La Iași, în anul 1600, Mihai Viteazul se intitula „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei“.

Marile puteri vecine din acel timp — Casa de Austria, Polonia, Imperiul otoman — au făcut totul pentru a zădărnici unirea din 1599—1600, dar momentul Mihai Viteazul s-a înscris ca o contribuție de însemnătate majoră în dezvoltarea conștiinței naționale a românilor, prima reunire rămînînd ca o idee-forță în conștiința generațiilor pînă la realizarea ei în secolul nostru, în anul 1918. Sămînța aruncată de Mihai „va lucra ascuns în cugete, adăugîndu-se la tot ce-i apropiase pe români, pentru ca apoi, ieșită la lumină, să capete valoare simbolică, de prefigurare a viitorului stat român unitar“³.

Cu puține excepții, istoricii mai vechi sau mai noi, care s-au ocupat de unirea politică a țărilor române înfăptuită de Mihai Viteazul, au stăruit îndeobște asupra premiselor interne care au făcut posibil acest act, premise care nu pot fi puse la îndoială * și mai puțin asupra factorilor care s-au opus realizării și menținerii unui stat românesc în granițele vechii Dacii, și care trebuie căutați cu precădere în afară. Existența românilor în state separate, ca de altfel și a altor popoare din Europa timpurilor moderne (sec. XVI-XIX), s-a datorat mai ales intereselor potrivnice ale marilor puteri.

După epopeea lui Mihai Viteazul, lupta pentru unitate și independența deplină îmbracă, în veacurile XVII—XVIII, diferite forme.

Mihai Viteazul este creatorul unei puternice tradiții politice, amintirea faptelor sale regăsindu-se în orice încercare ulterioară de rezistență antiotomană, iar lupta unitară a țărilor române și apoi unirea lor politică — deși de scurtă durată — a fost un exemplu în secolul deschis de Mihai „în primul rînd pentru principii Transilvaniei Gabriel Báthory, Gabriel Bethlen, cei doi Rákóczy, a căror politică întreprinzătoare stă sub semnul înfăptuirii regalității dacice“⁴, cît și la domnitorii munteni și moldoveni.

La începutul secolului al XVII-lea colaborarea dintre țările române se accentuează, experiența istorică demonstrînd necesitatea conjugării efor-

³ *Istoria poporului român*, București, 1972, p. 236.

* Unitatea etnică („ideea de unitate politică derivă în primul rînd din cea de unitate etnică“), lingvistică, culturală și religioasă a poporului român, originea latină a limbii române, erau recunoscute de către contemporani, iar unitatea de acțiune, determinată chiar și numai de „instinctul unei solidarități organice“ în fața pericolului extern, constituie baza unor încercări anterioare de unire, sub o formă sau alta. Vezi : C. Bodea, *L'Idée d'unité et du continuité dans la conscience du peuple roumain*, în „Revue roumaine d'histoire“ nr. 8, din 1968 ; A. Răduțiu și P. Teodor, *Ideea de unitate politică la români*, București, 1968.

⁴ A. Pippidi, *Mihai Viteazul sau complexitatea faptelor*, în „Transilvania“, anul IX (LXXVI), nr. 8 din 1980, p. 17.

turilor celor trei provincii. Domnitorul Radu Șerban (1602—1611), continuator al politicii lui Mihai Viteazul, încheie tratate, în condiții de deplină egalitate, cu principii Transilvaniei Ștefan Bocskay (1605), Sigismund Rákóczy (1608) și cu urmașul acestuia Gabriel Báthory (1608), care era legat de Constantin Movilă al Moldovei, printr-un tratat din același an *.

La nici unul din „moștenitorii”⁶ idealului politic al lui Mihai Viteazul, influența personalității și a faptelor marelui domnitor muntean în secolul imediat următor deschis de Mihai nu a fost atât de puternică, ca la Gabriel Bethlen. Faptul este explicabil dacă ne gândim că în vîrstă de numai 15 ani, Bethlen a participat la campania lui Mihai Viteazul împotriva lui Sinan pașa (1595), în calitate de aprod al principelui Sigismund Báthory, iar la 20 de ani a fost martorul celei mai mari izbînzii a domnului român, *unirea într-un singur stat a Țării Românești cu Transilvania și Moldova*. Ca general al principelui Gabriel Báthory, Bethlen a sprijinit politica acestuia de a întări unitatea economică și politică a Transilvaniei, Țării Românești și a Moldovei. Eșecul întreprinderii lui Báthory în Țara Românească și Moldova, înfrîngerea oștilor nobilimii transilvane de către domnitorul muntean Radu Șerban lângă Brașov (1611), precum și posibilitatea unei „catastrofe” prin desprinderea principatelor transalpine, pe care le simțea strîns legate de Transilvania, au făcut pe Bethlen să exprime : „Să nu pierdem patria aceasta, căci alta cu greu, ori nici cum n-o să mai găsim. Sîntem oameni trudiți și bătuiți de valuri multe”⁷.

Fără să dăm absolută crezare celor spuse de cronicarul Georg Kraus în privința zilei și lunii cînd s-a născut Bethlen, întrucît din lipsă de alte dovezi această informație nu poate fi controlată, Bethlen a văzut lumina zilei în 1580, la Ilia, pe malul Mureșului, în ținutul Hunedoarei, într-o familie de nobili de rînd. Copilăria și tinerețea și-a petrecut-o la curtea lui Sigismund Báthory, sub supravegherea lui Ștefan Bocskay, fiind puternic influențat de ideile acestuia (Bocskay, calvinist convins, promova o politică sprijinită pe credința sa religioasă). A știut românește din copilărie, și a cunoscut bine și Țara Românească și Moldova. Pînă la moartea lui Bocskay a fost omul de încredere al acestuia, luptînd apoi pentru ridicarea la tronul Transilvaniei a lui Gabriel Báthory, căruia i-a fost slujitor devotat pînă la sfîrșitul domniei. În toamna anului 1612, nemaiputînd suporta viața desfrînată și domnia tiranică a principelui și presimțind că Báthory vroia să-l piardă, Gabriel Bethlen a fugit la turci. Sultanul l-a primit într-o audiență secretă la Adrianopol și i-a înlesnit tronul Transilvaniei. Cu ajutor

* Cooperarea politico-militară a țărilor române a fost compromisă de Gabriel Báthory care, între ianuarie-martie 1611, ocupă Țara Românească, dedîndu-se la mari cruzimi și vîrsări de sînge, profanări de biserici, jafuri. Báthory a fost aspru pedepsit de Radu Șerban, care la 7 iulie 1611 îl zdrobește lângă Brașov. „Om fără de rușine și lacom de sînge” — după cum ne spune Matei al Mirelor — Gabriel Báthory va fi părăsit de toți sfetnicii, inclusiv de Gabriel Bethlen și va sfîrși ucis de proprii săi luptători la Oradea (1613)”. Marina Lupaș-Vlasiu, *Aspecte din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1945, p. 122 ; vezi și Ștefan Pascu, *Transilvania în lumina datelor geopolitice, istorice și statistice*, Blaj, 1944, p. 130. Vezi *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 1010 ; Victor Motogna, *Relațiunile dintre Țările Românești și Ardeal în veacul al XVII-lea*, Dej, Tipografia „Orient”, 1935, p. 8 ; Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei. 1608—1665*, București, Editura Academiei R.P.R., 1965, p. 11—13 ; Andrei Veress, *Bethlen Gábor fejedelem ifjúsága*, Cluj, 1914, p. 18.

⁶ Vezi : N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, p. 367—399.

⁷ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 399.

otoman, muntean și moldovean Bethlen a pătruns în anul următor în Transilvania și l-a alungat pe Báthory, care va fi ucis la Oradea⁸.

Sprijinit și recunoscut de Poarta otomană, Gabriel Bethlen a fost principele Transilvaniei între 1613—1629. În vremea lui, Transilvania s-a bucurat de o autonomie quasi-independentă, sub suzeranitatea Porții, avînd un regim asemănător cu provinciile românești surori, Moldova și Muntenia.

Ostii coranei maghiare, dinastiei habsburgice și religiei catolice, el și-a legat interesele economice și politice de statele din răsărit (Moldova, Muntenia, Imperiul otoman). Proclamat principe al Transilvaniei la 23 octombrie 1613 de către Dieta transilvană de la Alba Iulia și de domnii Țării Românești și Moldovei, prezenți la înscăunare, Bethlen respectă în întreaga lui domnie dorința ce i-o exprimasera Sfaturile transilvane formate din reprezentanți ai claselor dominante privilegiate ungare, săsești și secuiești: „Cu voievozii Moldovei și Munteniei, chiar acum fiind ei în această țară, să se înțeleagă așa fel, încît prin vecinătatea lor să sporească starea de siguranță a țării”⁹. Era exprimată aici o întreagă experiență istorică. Așadar siguranța Transilvaniei era asigurată de legăturile multilaterale cu Moldova și Țara Românească. Este o concluzie la care a ajuns chiar Dieta, reprezentantă a claselor dominante privilegiate — ungare, săsești și secuiești. La urcarea pe tronul Transilvaniei, în 1613, Bethlen „a dat mîna cu cei doi voievozi (români prezenți; e vorba de Radu Mihnea, al Țării Românești, și Ștefan Tomșa, al Moldovei) și s-au jurat că-și vor fi frați unul altuia și pînă la moarte nu se vor lăsa unul de altul”¹⁰.

Prin inteligența politică, talentul militar, abilitatea diplomatică, capacitatea de organizator al Principatului Transilvaniei și buna gospodărire ce i-a adus-o, cei 16 ani de domnie a lui Gabriel Bethlen au marcat, în istoria Transilvaniei, o etapă importantă, cu realizări remarcabile pe plan economic, politic și extern.

Adept al absolutismului reformat, el a căutat să pună capăt anarhiei feudale, îngrădind puterea magnaților, manifestînd o oarecare înțelegere față de păturile sociale de jos, pedepsind abuzurile nobilimii, urmarea, în esență, întărirea puterii centrale în stat.

Ca să emancipeze puterea centrală de sub tutela magnaților, principele a îngroșat rîndurile nobilimii mici prin înnobilări masive. Apoi, a mărit veniturile statului prin revocarea înstrăinărilor făcute din domeniul fiscal, de către predecesorii săi. Dieta, prin intermediul căreia nobilimea își exercita controlul asupra autorității centrale, va fi convocată tot mai rar, iar din 1623 cel mult o dată pe an. Rolul celui alt instrument de control feudal, Sfatul princiar, a fost redus treptat, pînă cînd își pierde orice influență¹¹.

Totodată, pentru a-și întări puterea centrală, principele Bethlen a favorizat dezvoltarea meșteșugurilor și a comerțului, a instituit monopoluri de stat și a procedat la reforma politicii fiscale. Înflorirea economică a Transilvaniei s-a datorat strînselor legături economice care s-au statornicit cu Țara Românească și Moldova, care au favorizat un comerț complementar. „Om cu calități superioare de cîrmuitor, acesta a înțeles sen-

⁸ Vezi: Victor Motogna, *op. cit.*, p. 7—8; Andrei Veress, *op. cit.*, p. VII. Pentru data nașterii și a morții principelui, vezi: G. Kraus, *op. cit.*, p. 67; *Meyers Neues Lexikon*, vol. I, Leipzig, 1961; *Révai Nagy Lexikona*, vol. III, Budapest, 1911 (aici data morții lui Bethlen este fixată la 25 noiembrie 1629).

⁹ *Monumenta comitialia Regni Transilvaniae*, vol. IV, p. 358.

¹⁰ *Monumenta comitialia Regni Transilvaniae*, VI, p. 307.

¹¹ *Istoria României*, vol. III, p. 148—149.

surile politice în mijlocul unei situații destul de complexe. A înțeles mai ales importanța economică și politică a celorlalte două țări românești în raport cu interesele Transilvaniei¹². Tot din perioada domniei lui Bethlen, Transilvania își extinde legăturile economice cu o seamă de state din occident. „Din acel timp Gabriel Bethlen a început astfel de legături cu cumpărătorii din Republica venețiană, încît a avut cu ei, în timpul vieții sale, o întinsă corespondență și schimburi negustorești, mai ales prin agenții săi, așa cum era negustorul venețian Daniel Nys, căruia îi trimetea în fiecare an mii de piei de boi și vaci..., multă ceară și argint viu, primind în schimb odoare de preț, mătăsuri și mai ales țesături nemaivăzute și multe alte lucruri”¹³. Acest comerț înfloritor a permis principelui să ridice prestigiul curții sale, prin chemarea în Transilvania a unor vestiți muzicanți (chitaristul și dansatorul spaniol Don Diego, organistii Ioan Preusinger, Mihail Hermann, Ioan Thosselius etc.) și a unor talentați artiști și meseriași din Italia (Ioan Landi din Mantua, Augustin Lerena din Veneția), Germania și Polonia (zidari, tîmplari, pietrari, sculptori, tăietori de var, croitori de catifea etc.). Numeroase orașe sînt înzestrate cu monumente și clădiri frumoase (Alba Iulia, Vințul, Făgărașul, Blajul), iar în altele s-au întreprins ample lucrări de restaurare. „Gabriel Bethlen și-a cîștigat prin cele arătate mai sus și prin operele ingenioase de artă, pentru care a făcut nenumărate cheltuieli, un nume nemuritor în lumea întreagă”¹⁴. În sfîrșit, trebuie menționat că „Gabriel Bethlen a poruncit să fie aduși din Veneția, și anume din Murano, iscusiți meșteri sticlari italieni, care au făcut cristal bun la Porumbacu, în Țara Făgărașului”¹⁵.

Suflul înnoitor adus de Bethlen s-a răsfrînt și asupra învățămîntului. La Alba Iulia este înființată o școală cu gradul de academie, în care predau profesori aduși din străinătate. Este interesant de menționat că principele a ținut neapărat ca noua instituție să fie dotată cu o tipografie¹⁶. Curtea sa de la Alba Iulia a dezvoltat-o astfel ca un centru politic și cultural important în epocă. În timpul domniei lui G. Bethlen Transilvania cunoaște o renaștere tîrzie a mișcărilor religioase. Bisericile „recepte” (recunoscute) erau : catolică, luterană, unitariană și calvină ; religia ortodoxă, dominantă prin populația română majoritară, continua să fie considerată „tolerată”. Năzuind spre consolidarea unui stat protestant, Bethlen a dat întîietate confesiunii calviniste. A manifestat, de aceea, sollicitudine deosebită față de protestanți (a înființat o școală superioară la Alba Iulia, a trimis tineri la studii în Olanda și Anglia, țări protestante), aversiune față de catolici și toleranță față de anabapțiști, mozaici și ortodocși, pe care i-ar fi vrut atrași spre calvinism.

Din motive politice, Bethlen s-a preocupat, într-o oarecare măsură, și de chestiunea religioasă precum și de problemele culturale ale românilor din Transilvania. În 1615 episcopul Teofil de la Prislop este confirmat în demnitatea sa, iar în 1624 preoților români le sînt restituite vechile privilegii, adică scutirea de dijma din grîne și vite. Prin decrete severe, principele a oprit asuprașirile magnaților unguri, a ocrotit satele românești din ținutul Bistriței (decretul 123), impunînd să fie pe mai departe scutite de

¹² *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, p. 209.

¹³ Georg Kraus, *op. cit.*, p. 45.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Georg Kraus, *op. cit.*, p. 45.

¹⁶ Andrei Veress, *op. cit.*, p. VI.

dijmă și a pus să se traducă și tipărească Biblia în românește¹⁷. Aceste încercări au adus totuși un folos : au favorizat traducerea, tipărirea și răspîndirea cărților bisericești în limba română, deoarece, potrivit noilor confesiuni, slujba trebuia făcută, pentru fiecare popor, în limba sa. Biserica ortodoxă, „ca tolerată“, la fel ca și însăși situația românilor ca nație, se găsea într-o situație materială mai mult decît precară. Într-o scrisoare de la 2 septembrie 1629, către G. Bethlen, patriarhul din Constantinopol, Chiril Lucaris, constata cu durere „cît de părăsită, întunecată, păgubitoare și rușinoasă pentru țara Luminăției Voastre — este soarta preoților români de sub ascultarea Luminăției Voastre“¹⁸.

Aceste măsuri au fost însoțite de o vie campanie pentru convertirea românilor la calvinism. Eforturile nedînd nici un rezultat, Bethlen s-a gîndit să procedeze oficial, cerînd aprobarea patriarhului ortodox de la Constantinopol, Chiril Lucaris, cunoscut ca admirator al protestantismului pentru a-l ruga să-i îndemne pe românii transilvăneni a nu se împotrivi calvinismului. Patriarhul, care trăise o vreme în Țara Românească, s-a dovedit a fi inflexibil în fața argumentelor principelui și, în răspunsul său, n-a uitat să-i amintească de : „*legătura de sînge și de simțiri, care trăiește, deși în mod tainic, dar cu atît mai puternic, între românii din Țara Transilvaniei și între locuitorii Țării Românești și ai Moldovei. La aceasta, de bună seamă, dacă nu cu arme, cel puțin prin îndemnuri tainice vor pune piedici*“¹⁹ (subl. ns.).

Fără a nega efectul pozitiv al măsurilor luate de Bethlen în favoarea românilor, trebuie să subliniem că însemnătatea acestor măsuri a fost mult exagerată de istoriografia burgheză ungară. În primul rînd, măsurile luate au avut un caracter sporadic, afectînd numai o mică parte a populației românești. În al doilea rînd, erau nevoiți să suporte cea mai mare parte a imenselor cheltuieli de război, în condițiile în care obligațiile față de stat crescuseră. În plus, mai erau încartiruirile militare — o adevărată plagă — și achitarea unei contribuții bănești pentru întreținerea armatei. Și nu trebuie să uităm că jumătate din domnie, Bethlen a fost angajat în războiul împotriva habsburgilor.

Înflorirea economică a Principatelor ca și consolidarea politică a poziției principatelor în interior, la care au contribuit, în mare măsură, legăturile cu celelalte țări românești — Moldova și Țara Românească, l-au determinat pe Bethlen ca pe plan extern să aibă în tot cursul vieții și al domniei, o atitudine de apropiere de domnii Moldovei și Țării Românești și să fie în raporturi de suzeranitate cu Poarta, care-i asigura libertatea de mișcare pentru planurile sale ce treceau dincolo de frontierele Transilvaniei.

Din toate actele oficiale și din mărturiile contemporane se poate constata că relațiile cu Moldova și Țara Românească au fost „de pace, de bună vecinătate și uneori chiar de prietenie, mai ales cu Marcu Vodă pribeagul și cu unii dintre Movilești“²⁰. Spre deosebire de antecesorul său Gabriel Báthory, care deși se obligase la începutul domniei să păzească buna vecinătate cu cele două țări române, a lucrat împotriva Țării Românești, Bethlen respectă în întreaga lui domnie dorința ce i-o exprimaseră Sfaturile transilvane la 23 octombrie 1613.

¹⁷ Georg Kraus, *op. cit.*, p. 45.

¹⁸ I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I, 1599—1699, Cluj, 1940, p. 177.

¹⁹ *Idem*, p. 178.

²⁰ I. Lupaș, *op. cit.*, vol. II, p. 214.

Cu Radu Mihnea acum în Moldova, Bethlen încheie și un tratat de alianță la 26 septembrie/6 octombrie 1617, la Soroca. „Noi Radu Mihnea — se sublinia în acest tratat —, prin mila lui Dumnezeu principe al Moldovei, Valahiei și regiunilor transalpine, moștenitor legiuit și pe veci al acestora etc.

Încredințăm spre ținere de minte declarația de față, tuturor și fiecăruia în parte, din orice stare, poziție, funcție, onoare, prestigiu și rang spre a le servi de călăuză. Toți știu cât este de plăcut și cinstit față de Dumnezeu, iar oamenilor din această lume cât de mult le folosește unirea între ei și dragostea frățească, ceea ce noi, de asemenea, năzuim din toate puterile noastre să înfăptuim (dacă s-ar putea) spre binele general, cu toți vecinii noștri de la hotare și în mod deosebit cu binevoitorii noștri. De aceea ne-am întâlnit față în față aici la Soroca, în țara noastră Moldova, cu domnul vecin al nostru, cinstit și binevoitor, fratele nostru drag, stimatul și preamăritul Gabriel Bethlen, prin voința lui Dumnezeu și porunca puternicului nostru împărat, voievod al țării Ardealului, stăpîn al părților Ungariei și căpitan al secuilor și, prin voința comună, am pretins o alianță unul de la celălalt, precum măriile noastre, tot așa și noi de la măriile noastre, privind pacea sfîntă, sinceră, bună vecinătate și frăția veșnică, după modul și obiceiul creștinesc, în scris și sub jurămînt.

În primul rînd, noi ne legăm de măriile noastre sub jurămîntul că atît în calitatea noastră de domnitori, cît și fiind lipsiți de această demnitate (ca persoane particulare), vom ține și la bine și la rău cu măriile noastre, fiindu-i sincer și fidel precum fratelui nostru drag și vom fi prietenul prietenului și dușmanul dușmanului său.

În al doilea rînd : văzînd sau auzînd despre vreun necaz al mării noastre, noi vom fi de partea mării noastre, pe întreaga noastră cheltuială, cu oștile și toate posibilitățile noastre, cu condiția ca măriile noastre, de asemenea, așa cum ne-a promis cu credință, să țină cu noi în toate necazurile noastre în modul sus enunțat și să ne sprijine.

Pentru adevărarea cărui lucru am dat această scrisoare a noastră de credință, scrisă de mîna noastră și întărită cu sigiliul propriu. Dat în tabăra noastră așezată la Cîmpul de la Soroca, în ziua de douăzeci și șase a lunii septembrie. Anul Domnului una mie șasesute șaptesprezece”²¹.

La fel face G. Bethlen și cu Gavrilă Movilă la 18 iulie 1619 cînd se încheie la Tîrgoviște un tratat de „pace prietenească” în care își jurau reciproc credință și își luau obligații: „Noi Gavrilă Moghilă, voievodul Țării Românești, de dincoace de Carpați, domn legiuit și nestrămutat etc. — se menționa în acest tratat de alianță — Dăm în știre tuturor celor pe care îi privește, că noi bine știm și cugetăm, că pentru întărirea oricărei mari puteri e nevoie a întreține și a urca legăturile bune cu țările vecine, Cu cît mai în grabă va vedea orice principe starea sleită de puteri, atît a sa cît și a țării sale, cu atît va fi mai folositor și mai demn de laudă, înconjurînd-o neputință, și întărind-o prin bunăvoința țărilor vecine. Din această pricină și noi, în grija ce o avem pentru această țară a noastră muntenească, ținem de mai marele nostru pe cel de astăzi vrednicul și cinstitul Domnul nostru Gavrilă Bethlen, principele țării Transilvaniei, domnul părților ungurești și comitele să-

cuilor etc. De aceea și noi mai întâi recunoscînd, nu numai bunăvoința Măriei Sale, ci și faptele cele bune față de noi și buna înțelegere, nu numai față de vrednicii domni cei mai dinaintea noastră, am trimis pe cinstiții marii dregători ai noștri, pe Papa Logofătul (Grecianu) și pe Apostol Postelnicul, la Măria Sa, ca să se milostivească Măria Sa a încheia cu noi și cu țara noastră sfînta alianță și tovărășie în condițiunile cele mai bune; ceea ce Măria Sa din îndemn creștinesc și cu multă bunăvoință, primind și mai întîiu auzind condițiunile doritei noastre alianțe, și după ce Măria Sa a făcut îndreptările în ce a voit să îmbunătățească atît pentru partea noastră, amîndouă părțile (ne îndatorăm) prin condițiunile în scris ce-am așezat în felul cum urmează:

1. Întîiu, după cum din adevărată și dreaptă inimă ne-am îndatorat față de Măria Sa a fi binevoitori și a-i aduce slujbe prietenești, niciodată în nici un timp nu vom avea gînduri vrăjmășești, nici față de demnitatea personală a Măriei Sale principelui, nici față de țara sa și nici față de supușii săi, nici în taină, nici pe față nu vom fi împotriva Măriei Sale, nici împotriva țării sale, și nici pe supușii noștri nu-i vom lăsa a lucra împotriva, nici ajutor le vom da acestora, ci în toate faptele noastre vom fi călăuzit de curata, dreapta și prieteneasca noastră bunăvoință.

2. Al doilea, prin capuchihaiele și slugile noastre de la strălucita Poartă vom veghea, nu numai pentru liniștea și buna stare a Măriei Sale, și a țării sale, ci și pentru buna starea noastră și a țării noastre, și, dacă vom vedea vre-un gînd sau rea voință față de Măria Sa sau față de țara sa, ori din partea aceea sau din altă parte, de oriunde ar veni, cu dreptate și cu credință la timp și cît mai în grabă vom da de știre Măriei Sale, și, după legătura aceasta, vom fi binevoitori față de binevoitorii Măriei Sale, prieteni față de prieteni și dușmani față de dușmani...

3. În fiecare an, pe vremea aceasta, pentru a dovedi mai marea vrednicie a Măriei Sale, prin bune și înalte osteneli, cu daruri potrivite, mai întîi de aici din partea noastră vom cerceta pe Măria Sa, pentru care și Măria Sa, la rîndul său, potrivit cu vrednicia sa princiară, a făgăduit că în fiecare an, după solia noastră, ne va cerceta și el pe noi [...]

8. Precupeții și negustorii din amîndouă părțile vor avea slobodă trecerea și vor putea face negoț în pace, potrivit legilor din Țara Transilvaniei. Nu va fi voie să fie puse la închisoare nici persoane, nici vitele vreunui om în țară străină, oricine s-ar judeca înaintea judecătorilor și s-ar îndatora, dacă nu și-ar găsi acolo dreptate și după ce va fi primit carte de judecată de la judecătorul său.

9. Iar dacă, ferească Dumnezeu, în timp de război s-ar întîmpla să fugă și să se adăpostească oameni din Transilvania în Muntenia sau din Muntenia în Transilvania dinaintea jefuirii și a hoției dușmanului împreună cu toată casa lor și cu vitele lor, în amîndouă părțile să li se dea fugarilor loc de sălaș, în pace, fără să fie supuși la vreo dare, iar după liniștirea războiului, să fie iertați a se întoarce în pace la locurile lor de mai înainte, împreună cu toată averea și cu vitele lor. Pe care cu adevărat și întru toate ne legăm a le păzi din punct în punct pentru buna starea și sfînta înțelegere, atît acu, cît și în viitor, a amînduror Principatelor și țărilor, cu toată înțelegerea și priceperea noastră, — incuviințăm toate articolele, lăudăm, întărim și confirmăm, promițînd și îndatorîndu-ne prin credința creștinească și mîntuitoarea sufletului nostru, ca acestea și altele le vom respecta în tocmai, în veci și nestrămutate în toată viața noastră.

Și pentru mai mare credință și putere am dat credincioasă scrisoarea noastră întărită cu pecetea și cu iscălitura noastră.

Dat-am în cetatea noastră Țirgoviște, în ziua a cincea a lunii lui Maiu, în anul Domnului una mie șase sute nouă-spre-zece". Iscălitura Domnului.

„Noi Vlădică, împreună cu întreg Divanul Măriei Sale preamilos-titul Domn și Voievodului de astăzi al Țării Românești Gavriil Moghilă, toți boerii și slugile, cîți ne aflăm în dregătoriile mari și în slujbele țării, care iscălim de desupt, dăm în știrea tuturor celor cărora se cuvine, prin această scrisoare a noastră, ca înălțatul Domn Măria Sa Principele Transilvaniei, ilustrul și respectabilul Gabriil Bethlen etc., și Măria Sa Gavriil Moghilă Voievod în chipul ce s-au arătat, au vorbit cu noi împreună de ceea ce în diplomă pe articole au dat și a scris pentru credință puind și pecetea sa.

Și noi întreg Divanul boerilor și al slugilor țării între toate cele cuprinse în diploma Măriei Sale lui vodă încuviințăm și afirmăm și nestrămutat păstrăm. Și spre statornicia și buna întărire a celor săvîrșite de Măria Sa și pentru articolele cuprinse în diplomă, pe lîngă jurămîntul credinței noastre, am pus peceteile și iscăliturile noastre de desupt. În Țirgoviște, în a cincea zi a lui Maiu, în anul Domnului una mie șase sute nouă-spre-zece". Iscăliturile boierilor ²².

Esențial este că tendințele au fost în general de apropiere și concentrare a intereselor. Bethlen și-a dat toată silința de a crea o stare de siguranță perpetuă la granița transilvană sud-estică. Bethlen avea nevoie de domnul Munteniei și Moldovei și pentru a înlătura pretențiile la tronul său ale lui Gheorghe Homonnai, sprijinit de împăratul Matia al II-lea Habsburgul.

Practica politică îi va demonstra însă lui Bethlen că „dacă Transilvania vrea să rămînă în pace și liniște", atunci nu trebuia să renunțe la protecția otomană, căci altfel risca a cădea în stăpînirea Imperiului habsburgic, „mai ales dacă Moldova și Țara Românească n-ar ține cu ea" ²³. Bethlen a știut să se opună măsurilor luate de Poartă, atunci cînd interesele principelui transilvănean au reclamat acest lucru.

Politica sa externă a purtat, din plin, pecetea epocii, Transilvania fiind implicată în rivalitatea dintre Poartă și habsburgi. El a avut, în tot cursul domniei, o atitudine antihabsburgică, angrenîndu-și acțiunile diplomatice și militare în sfera de interese a Imperiului otoman. Principele transilvan și-a organizat o puternică armată, formată, în majoritate, din mercenari. Cînd a avut nevoie însă de forțe mai mari, în diversele campanii militare pe care le-a întreprins, a cerut sprijinul direct al comitatelor din Principat și a domnitorilor români prieteni.

Strîngerea legăturilor multilaterale cu țările surori s-au adîncit, Bethlen fiind îndreptățit la un moment dat să vorbească de existența unei „confederații confirmate" ²⁴. Această situație a permis principelui să re-

²² I. Lupaș, *op. cit.*, vol. I (1599—1699), p. 155—159.

²³ Victor Motogna, *op. cit.*, p. 9.

²⁴ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV (1601—1825), București, 1913, p. 880—881. Ratificarea tratatului s-a făcut la 20 mai 1619, la Alba Iulia. Vezi : Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IX, București, Imprimeria Națională, 1937, p. 184—191 ; V. Motogna, *Relațiunile dintre țările românești și Ardeal în veacul al XVII-lea*, p. 25 ; Ioan Lupaș, *op. cit.*, vol. I (1599—1699), p. 150—159.

ziste atât presiunilor austriece, cât și celor otomane, i-a dat posibilitatea ca Transilvania să joace un rol important în războiul de treizeci de ani și i-a întărit convingerea că numai unite într-o singură formațiune statală, țările române dobîndeau o putere economică, politică și militară superioară, de care marile puteri trebuiau să țină seama în această parte a Europei.

Ca și politica internă și cea externă, principele G. Bethlen a îndrumat-o aproape singur. În diplomație nu vroia să facă uz de fiii înfuraților aristocrați transilvani, fiindcă se temea de conspirațiile lor. Nu făcea apel nici la elementele mai răsărite ale burgheziei săsești, ci se servea adeseori de oameni pe care el însuși îi ridicase din situații umile și tocmai de aceea se simțea îndemnat să le acorde mai multă încredere²⁵.

În timpul domniei principelui Bethlen, Principatul Transilvaniei s-a afirmat plenar în constelația statelor autonome pe plan european.

„Personalitatea principelui transilvan Gavriil Bethlen — remarcă istoricul I. Lupaș — [este] una de proporțiuni impunătoare în mijlocul contemporanilor săi. În timpul unei domnii, care a împlinit abia un deceniu și jumătate, el s-a străduit să restabilească liniștea și pașnica împreună viețuire a felurilor elemente etnice și religioase din cuprinsul țării sale, precum și bune relațiuni de vecinătate cu țările române. Mai mult decât atât : împrejurările vremii de o parte, destoinicia sa diplomatică de alta, l-au ajutat să îndeplinească în primele două faze ale războiului de 30 de ani (împotriva habsburgilor — n.n.) un rol cu răsunet chiar în paginile istoriei universale, în calitate de factor utilizat cu îndemînare de coaliția europeană a statelor protestante în serviciul acțiunii antipapiste“²⁶.

Protopopul de la Săliște, cel mai bun cunoscător dintre istoricii români al perioadei lui Bethlen, adaugă faptul că realizările sale au fost facilitate de trainicele sale legături de alianță și prietenie cu domnii din Moldova și Țara Românească.

El a participat, avînd și asentimentul Porții, în anumite faze (1621, 1624, 1626), la „războiul de 30 de ani“, dobîndind, pentru Transilvania, o recunoaștere europeană, un mare prestigiu.

Încheierea păcilor de la Mikulov (Nikolsburg — 1621), Viena (1624), Bratislava (1626) care au adus Transilvaniei o recunoaștere europeană, o mare trecere în rîndul statelor protestante și un spor de teritoriu (7 județe din Partium, locuite în marea lor majoritate de români). În cursul acestor campanii a voit să fie rege al Boemiei, al Ungariei și apoi al Poloniei. Cehii l-au preferat pe Frederic, ginerele lui Iacob, regele Angliei, iar ungurii l-au respins. Istoricul maghiar Szekfű Gyula este nevoit să constate că populația de toate categoriile din comitatele din nordul și vestul Ungariei, care formau „Regatul Ungariei“, stăpînit de habsburgi, nu-l vrea, fiindu-i în parte chiar dușmănoasă. N-a operat pînă la urmă nici argumentul confesional în favoarea sa. Protestanții nu se simțeau prea rău sub habsburgi. Față de tendințele absolutiste și autoritare ale lui Bethlen, „stările“ din Ungaria habsburgică preferau regimul habsburgic. Expedițiile sale în Ungaria habsburgică în 1624, devin dezarmante, apelurile lui rămînînd fără nici un răspuns, fiind evitat și neajutat.

²⁵ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 207—209.

²⁶ I. Lupaș, *Principele Transilvaniei Gavriil Bethlen în studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. II, p. 218—219.

Războiul împotriva imperiului habsburgic îl convinsese pe Bethlen că Transilvania singură nu dispunea de mijloacele necesare unei confruntări de durată, mai ales cu un inamic de talia Austriei, așa cum de acest adevăr fusese convins și Mihai Viteazul cu un sfert de veac în urmă, în luptele cu Imperiul otoman. Avînd în minte exemplul înaintașului său, Bethlen făurește planul unirii Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească într-un stat unitar.

Ca om politic cu o viziune, în linii generale, realistă, Bethlen a urmărit mai întîi unificarea intereselor celor trei țări, în sensul unei solidarități stabile față de dușmani, iar apoi a făcut planul unității lor politice. Vechea istoriografie burgheză maghiară a socotit „inacceptabil faptul că Gabriel Bethlen să se fi gîndit vreodată la unirea Transilvaniei cu Țara Românească și Moldova într-un regat al Daciei”²⁷.

Cel mai bun cunoscător al epocii lui Bethlen, istoricul Szekefű Gyula, scrie că în ultimii ani ai domniei sale a apărut planul unei intervenții în Polonia, unde acțiunea antiprotetantă a lui Sigismund III era în plină desfășurare. El a acceptat să primească coroana regatului polon dacă i se oferea formal. Dar o astfel de „invitație” n-a venit. Szekefű adaugă : „Desigur că în legătură cu ideea polonă se amestecă, în ultimii săi ani, în afacerile de la Poartă ale voievozilor din Moldova și Țara Românească, susținîndu-l pe unul, alungîndu-l pe altul cu ajutorul Porții. Din acest interes în sens valah, din acești ani, ia naștere zvonul neîntemeiat că lucra pentru unirea cu Moldova și Țara Românească, pregătindu-se, ca stăpînind cele trei țări, să ia titlul de rege al Daciei”²⁸.

În acest context merită să evidențiem sublinierea pe care o face academicianul Köpeczi Béla, care în articolul *Gabriel Bethlen și statul său* publicat la Budapesta în toamna anului 1980 scria : „Spre sfîrșitul vieții sale a fost preocupat și de alte planuri, cîștigarea coroanei poloneze sau crearea noii Dacii prin unirea Transilvaniei, Moldovei și Munteniei, dar acestea au rămas numai planuri, moartea l-a împiedicat să realizeze această întreprindere”²⁹. Proiectul lui Bethlen izvoră, după cum am văzut, dintr-o realitate economică și politică, dar care nu se putea realiza atunci din cauza împrejurărilor politice internaționale³⁰. Există două variante ale acestui proiect. Una cunoscută dintr-o scrisoare a lui Thomas Roe către Gabriel Bethlen, în care ambasadorul englez îi scrie principelui că a auzit de acest plan, conform căruia urma să treacă la catolicism, iar cu ajutorul Austriei să unească Transilvania, Țara Românească și Moldova³¹. Din această variantă trebuie să reținem doar ideea unității, nu și cea a convertirii la catolicism, care era doar un zvon fals, răspîndit de adversarii principelui, menit să-l discrediteze în ochii aliaților săi protestanți. În realitate, căsătoria lui Bethlen cu Ecaterina de Brandenburg, survenită în martie 1626, îl legase și mai mult de cauza protestantă. Cealaltă variantă ne este dată de o „relazione” venețiană, de unde aflăm că după reînnoirea păcii de la Zsidvatorok (1628), Bethlen l-a însărcinat pe trimisul său Mihai Toldalagi să-i obțină de la Poartă și investitura Moldovei și Valahiei, cu titlul de rege al

²⁷ *Istoria României*, vol. III, p. 154.

²⁸ Istoricul Szekefű face trimitere la R. Goos, *Osterreichische Staatsverträge, Fürstentum Siebenbürgen, 1526—1615*, 1911, p. 609—637.

²⁹ „Magyar Hirlap” (Budapesta) din 12 octombrie 1980.

³⁰ *Din istoria Transilvaniei*, vol. I (ed. a II-a), București, 1961, p. 210, tom IX, p. 122.

³¹ J. de Hammer, p. 85.

Daciei³². Împăratul Austriei a fost informat direct despre intervențiile principelui transilvan de a deveni „rex Daciae”, de către cardinalul Pázmány, care spera că totuși otomanii nu vor comite imprudența „să sporească așa de mult puterea unui om îndrăzneț...”³³.

Îngrijorarea cardinalului era însă neîntemeiată, întrucât nici Poarta, cum de altfel nici Imperiul habsburgic, nu puteau binecuvînta nașterea unei forțe reprezentate de o asemenea unire. Mîinile Austriei știuseră să sugrume repede pe cel care înfăptuise unitatea românilor între 1599—1600. Astfel, la 28 decembrie 1627, cardinalul Pázmány semnala împăratului din Viena : „Vreau să înștiințez pe Majestatea Voastră că mi s-au făcut comunicări foarte secrete că Bethlen a mijlocit la Poartă pentru a i se ceda Moldova și Țara Românească ca să fie declarat astfel rege al Daciei. Cred că turcii nu vor face însă nebunia să sporească — împotriva artei de guvernare — așa de mult puterea unui om îndrăzneț, neliniștit, schimbăcios și viclean”³⁴.

„Sub altă formă — scrie Marina Lupaș-Vlasu —, principele Gavriil Bethlen era pe punctul de a reedita marea operă a lui Mihai Viteazul, aceea de a uni cele trei țări române și de a se încorona ca „rege al Daciei”. Gavriil Bethlen preconiza însă o Dacie protestantă, drept care ceruse învoirea patriarhului Chiril Lucaris de a converti pe românii transilvăneni la calvinism. Cum refuzul Patriarhului a fost categoric, ca și opoziția românilor ortodocși, Dacia protestantă a principelui transilvan a rămas în stadiul de proiect”³⁵.

Regatul dacic pe care-l urmărea Bethlen urma să fie calvin. Împotriva trecerii la această confesiune se găsea zidul puternic al ortodoxismului românesc. Vlădicii din Transilvania, Teofil din Prislop, Eftimie, Dosoftei, Ghenadie Brad sînt adversari hotărîți ai unei atari convertiri ; ba mai mult, contribuie la unirea religioasă a ortodocșilor ardeleni sub Ghenadie (1628). „Prin el, unitatea religioasă a românilor din Ardeal și Țara Ungurească, dorită și, în cea mai mare parte, pregătită de Mihai Viteazul, ajunsese un fapt și unul dintre cele mai însemnate pentru dezvoltarea culturală și politică a neamului nostru”³⁶.

Ideea de a deveni domnitor al tuturor țărilor române nu i-a venit lui Bethlen numai pentru că i-au eșuat alte idei de mărire în Boemia, Ungaria sau Polonia. A fost o idee permanentă, izvorită dintr-o necesitate obiectivă, aceea de a se opune expansiunii Imperiului habsburgic. Unirea țărilor române era expresia recunoașterii procesului legic, obiectiv de dezvoltare unitară sub toate aspectele a poporului român în vatra străbună a Daciei, ceea ce dădea garanția unui stat încheșat și puternic, realitate intrată și în conștiința politică europeană.

³² N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. IV (1661—1699), București, 1902, p. CLVI. Iorga ia citatul din trei surse maghiare, între care Pray, *Historia regarum Hungariae stirpis austriacae*, 1799, p. 233.

³³ *Idem*, p. CLVI.

³⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. IV (1661—1699), p. CLVI.

³⁵ Marina Lupaș-Vlasu, *Aspecte din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1945, p. 123—124.

³⁶ N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, vol. I, București, 1929, p. 237.

Moartea fulgerătoare a principelui (15 noiembrie 1629) a ruinat planul de înfăptuire a „Regatului Daciei“, ca de altfel și cel de a lua parte activă la războiul contra Imperiului habsburgic, în cadrul unei vaste coaliții antihabsburgice, la care, pe lângă puterile protestante și Franța, trebuia să participe, de astă dată, și Rusia Tariată.

Domnia lui G. Bethlen a fost deosebit de însemnată pentru istoria poporului român. Lupta pentru unirea într-un singur stat a celor trei țări surori românești, a cunoscut în timpul domniei sale o afirmare tot mai puternică, legăturile economice, politice, culturale și militare, multilaterale și permanente dintre Muntenia, Transilvania și Moldova, fiind amplificate de politica lui Gabriel Bethlen, care s-au răsfrânt pozitiv asupra împlinirii năzuinței legice, obiective de unitate statală și națională a poporului român.

A. DEAC, GH. BERCAN

Constituirea partidului politic al clasei muncitoare din România — P.S.D.M.R. (1893)

Intreaga evoluție a României moderne pînă în anul 1890 înscrie momente importante pe plan economic, social și politic, în dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste, în afirmarea clasei muncitoare pe scena vieții publice. Activitatea revoluționară — politică, organizatorică, ideologică și culturală — cunoaște noi dimensiuni de manifestare în direcția centralizării organizațiilor proletariatului român în partidul politic de clasă. Tot mai mult această acțiune de întărire a rindurilor organizate ale clasei muncitoare la scară națională trece pe primul plan al activității teoretice și practice a militanților revoluționari.

Importanța cluburilor muncitorești pentru întărirea organizatorică și politică a mișcării revoluționare a proletariatului

Începînd cu toamna anului 1889 mișcarea muncitorească și socialistă pășește într-o nouă fază a dezvoltării sale, marcată prin gradul superior de organizare a rindurilor muncitorimii, a propagandei socialiste și a luptelor revoluționare. Era o continuare, la noi dimensiuni, a principiilor și tacticii revoluționare anterioare, a spiritului și practicii mișcării muncitorești, accentul fiind pus pe organizarea și conducerea luptelor revoluționare, pe unitatea și solidaritatea de clasă. Se evidențiază astfel și mai bine continuitatea și ascendența revoluționară în cadrul mișcării noastre muncitorești, ce se constituie într-o trăsătură caracteristică a dezvoltării sale neîntrerupte, unitare și revoluționare.

Din inițiativa unor militanți socialiști în frunte cu Alexandru Ionescu, Alexandru Georgescu și Ioan Catina au fost organizate, la sfîrșitul anului 1889, în casa lui I. Zamfirescu din Dealul Spirii, mai multe întruniri ale Cercului muncitorilor în vederea reactivizării acestuia și a schimbării denumirii sale în aceea de Clubul muncitorilor. Prin schimbarea titlaturii, organizația politică a proletariatului bucu-reștean căuta să se înscrie în nomenclatorul politic al zilei, deschizînd noi perspective de afirmare a mișcării muncitorești. Se urmărea, însă, un obiectiv mai important, și anume: centralizarea manifestărilor politice și ideologice ale mișcării revoluționare în vederea statuării constituirii partidului clasei muncitoare printr-un congres național.

În același timp au fost analizate modalitățile redactării unei publicații ca mijloc de propagandă socialistă în rindurile lucrătorilor din fabrici și ateliere. Drept urmare, la 1 octombrie 1889 apare gazeta „Revolta”, „organ al muncitorilor din toate breslele”, care s-a angajat să militeze „din toate puterile pentru întemeierea și sus-

ținerea partidului muncitorilor", un „partid deosebit de celelalte partide burgheze“. În Programul nostru publicația se angaja să propage „ideile Partidului muncitorilor (socialist) din care facem parte; în marginile programului nostru vom căuta a dobindi cât de mulți aderenți, lucrînd pe căi pașnice pentru organizarea tuturor muncitorilor într-un singur partid“.

Cuprinderea muncitorilor în partidul lor de clasă se înscrie, așadar, ca o continuitate firească pe drumul luptei proletariatului împotriva rînduieilor burgheze, al afirmării sale în viața social-politică a țării, dar și ca un element calitativ superior cerut de stadiul dezvoltării mișcării revoluționare. Totodată, observăm că odată cu organizarea politică a muncitorilor se manifestă preocupări crescînde pentru chestiunile de tactică politică, pentru aplicarea principiilor socialiste la realitățile românești.

Eforturile organizatorice și propagandistice au dat roade. În Capitală, la întrunirile organizate la sediile socialiste, iau parte „lucrători de toate breslele“. La 1 ianuarie 1890 apare ziarul „Steagul roșu“, care a contribuit la intensificarea propagandei socialiste în rîndurile maselor muncitoare, determinînd realizarea climatului necesar pentru creșterea în conținut a activității organizației din București. Dealtfel, informațiile apărute în „Familia“, „Adevărul“, „Gutenberg“, „Românul“ precizau că „Steagul roșu“ constituia o continuare a ziarului „Revolta“. La 15 ianuarie 1890, ziarul „Gutenberg“ semnala că, prin eforturile lui Alexandru Ionescu, Ioan Nădejde, C. Mille și ale altor reprezentanți ai muncitorilor „în curînd se va înființa un Club al muncitorilor“.

Dezbaterile în jurul acestei acțiuni antrenează tot mai mulți muncitori, evidențiindu-se semnificația politică a unității și solidarității muncitorești în luptele contra exploataților, a organizării de-sine-stătătoare a clasei muncitoare. La una din întrunirile pregătitoare, I. Nădejde a subliniat greutățile prin care trecea mișcarea în diferite orașe ale țării; de aceea a cerut să se acționeze cu toată hotărîrea în București, căci „de aici atîrnă mersul mișcării, de aici trebuie să se aprindă din nou lumina, să se încurajeze toată țara. În București, trebuie să fie centrul mișcării socialiste“.

Pornind de la aceste aprecieri realiste, militanții socialiști și-au concentrat eforturile pentru a constitui în Capitală, pe baza Cercului muncitorilor, a asociațiilor muncitorești existente, o organizație politică puternică, capabilă să influențeze și să coordoneze întreaga activitate a mișcării muncitorești și socialiste, nucleul de bază al partidului politic al clasei noastre muncitoare. Un rol important în această direcție l-au avut întrunirile din 3 și 10 februarie 1890 din strada Academiei 24, la care au luat parte peste 300 de muncitori¹. Vorbitoarii Al. Ionescu, C. Mille, I. Nădejde, P. Mușoiu, I. Catina au subliniat necesitatea înscrierii a cât mai mulți muncitori în organizație, susținerii ei din punct de vedere material. S-a evidențiat cerința ca fiecare organizație profesională să lucreze în strînsă colaborare cu clubul în vederea apărării intereselor muncitorești de clasă, folosind pentru aceasta inclusiv greva, care să fie bine pregătită. „Cînd o breaslă se pune în grevă — a arătat C. Mille — celelalte trebuie s-o sprijine“. Accentul a fost pus, însă, pe organizarea politică în vederea intrării cu toate forțele în lupta politică.

În urma discuțiilor purtate s-a ales o comisie care a primit sarcina să întocmească în timpul cel mai scurt un proiect de statut spre a da organizației o bază trainică de acțiune, o structură temeinică, o orientare politică-ideologică clară. Alte două adunări generale, din 17 și 24 februarie 1890, au discutat și adoptat în unanimitate statutele, au ales comitetul de conducere al organizației. Cu acest prilej, C. Mille, I. Nădejde, Al. Ionescu, N.D. Constantinescu, Atanase Stănescu, P. Mușoiu, Al. Georgescu, C.P. Conduratu, I. Catina, V. Tamara și-au exprimat adeziunea totală la statutele Clubului muncitorilor din București.

Prin statute s-au definit scopul și sarcinile Clubului, calitatea, drepturile și îndatoririle membrilor, rolul adunărilor generale, modul de desfășurare a activității. În ceea ce privește obiectivele sale, art. 5 al statutului preciza că scopul clubului este „să statornicească frăția și solidaritatea în general între toți muncitorii din țară și, în special, între muncitorii din Capitală, precum și să lupte pentru îmbunătățirea stării materiale, morale și politice a muncitorilor, să-i organizeze într-un partid aparte al lor, servind de simbură în jurul căruia să se grupeze toate puterile partidului muncitorilor“. Specificarea era deosebit de prețioasă, căci se conferea organizației din București rolul de coordonator al întregii mișcări, fapt consemnat și în Raportul delegației Partidului socialist din România la Congresul socialist internațional de la Bruxelles (1891), care menționa: „Clubul din București deveni centrul socialismului

român². Clubul muncitorilor își propunea, de asemenea : „să ajute mișcările politice și economice ale partidului muncitorilor ; să creeze un ziar al partidului“. Ca „parte din partidul muncitorilor“, el se angaja să se pună „în legătură cu partidele muncitorilor din toate celelalte țări pentru a duce la îndeplinire emanciparea definitivă și desăvârșită a muncitorilor prin ei înșiși“.

Membrii clubului se recrutau din rîndurile muncitorilor „cu miinile sau cu mintea, fără deosebire de religie, sex sau naționalitate“, care aveau obligația de a respecta „statutele de față, precum și programul partidului muncitorilor“. Fiecare membru era dator „a lucra în folosul clubului și spre propășirea partidului muncitorilor“. Conducerea organizației era asigurată de un Comitet executiv, alcătuit din trei membri, ajutat de un Comitet general format din 10 persoane, de un casier și un secretar-archivar. Alte prevederi statute privind adunările generale, obligația fiecărui membru de a plăti cotizația, dreptul de a fi ales în comitetul organizației demonstrează caracterul revoluționar al Clubului muncitorilor din Capitală, rolul său de organ conducător al întregii mișcări muncitorești din România. În primul Comitet executiv al Clubului muncitorilor din București au fost aleși Ioan Nădejde, Constantin Mille și Alexandru Ionescu. Sediul organizației s-a aflat în cea mai mare parte în Piața Amzei nr. 26, în vestita sală „Sotir“, evocată cu atîta mîndrie și nostalgie de numeroși oameni de cultură care au frecventat-o la vremea lor. La 16 februarie 1891 s-au pus bazele Secțiunii de ajutor în caz de boală și moarte a membrilor Clubului muncitorilor din București, pusă sub conducerea Comitetului executiv al Clubului³.

Prin obiectivele sale politice și ideologice, prin modul de organizare, Clubul muncitorilor din București a marcat un moment important în dezvoltarea mișcării revoluționare a proletariatului. Principiile luptei de clasă, ale unității și continuității revoluționare, ale solidarității internaționale proletare, ca și celelalte obiective și prevederi statute așezate la temelie clubului, au reprezentat un îndreptar prețios pentru restul organizațiilor din țară.

Crearea Clubului muncitorilor din București, editarea cu mult succes a ziarului „Munca“, în același timp organ central socialist, ampla activitate propagandistică desfășurată în vederea organizării acțiunilor împotriva exploatarei au stimulat puternic muncitorimea din celelalte centre ale țării. La Iași, Galați, Craiova, Ploiești, Roman, Botoșani, Brăila ș.a. au fost inițiate întruniri unde membrii din conducerea Clubului Capitalei și militanți socialiști locali au susținut necesitatea înființării, pe bazele statutului clubului central, de organizații politice similare. Pe bună dreptate, seria „Munca“ din 8 martie 1892, că „între toți muncitorii se vede o frămîntare puternică în privința organizării lor mai temeinice. Oriunde te duci ... în ateliere, în mahalale, peste tot locul auzi vorbindu-se de socialism, de partidul muncitorilor“.

La Iași, adunarea generală a lucrătorilor din ziua de 25 mai 1891, în prezența lui Ioan Nădejde, I. Tufescu, Gh. Petrovici, C. Paleologu și alții, a hotărît, în unanimitate de voturi, înființarea Clubului muncitorilor după modul de organizare a celui din București. Sediul acestuia s-a aflat în str. Veche nr. 63, unde se țineau, în fiecare duminică, adunări și conferințe la care participau lucrători, țărani și studenți. După încetarea apariției „Contemporanului“ (aprilie 1891), aici va apare revista teoretică socialistă „Critica socială“. Clubul muncitorilor din Iași a avut o influență directă asupra organizațiilor socialiste din Botoșani, Dorohoi și Vaslui.

La Craiova, deși un oraș mai puțin dezvoltat industrial organizarea politică a muncitorilor s-a înscris în procesul general de dezvoltare a mișcării revoluționare a proletariatului, cunoscînd și anumite particularități. În luna august 1891 au avut loc mai multe întruniri muncitorești care au pregătît cristalizarea organizației care trebuia să îmbine, într-un tot unitar, sarcinile politice cu cele profesionale ale lucrătorilor din localitate și din județ. Avînd în vedere numărul mare de ateliere meșteșugărești și, ținînd seama de faptul că se aflau numeroși muncitori și proletari agricoli s-a căutat cuprinderea lor în aceeași organizație. De aici și un anume specific al Clubului muncitorilor din Craiova, constituit la 24 august 1891. În Comitetul Clubului au fost aleși : D.D. Radoviceanu, Iulian T. Oprea, C. Tomescu, Ilie I. Frunză, Johan Schuster, Alexandru Chiș, Pavel Ionescu, George Kan, Cristea Mureșanu, Frant Binar, Petre Ion. Întrunirile organizate de clubul craiovean au avut un rol important în direcția popularizării ideilor socialiste în rîndurile maselor muncitoare, a creșterii conștiinței lor de clasă și al atragerii spre organizație. Este sugestivă, în acest sens, amploarea manifestației din 14 septembrie 1891, demonstrată de numărul mare al participanților, de pancartele cu lozincile : „Trăiască societatea muncitorilor din Dolj“,

² Ibidem, p. 727.

³ Ibidem, p. 679—682.

„Trăiască Partidul muncitor“, „Trăiască Clubul muncitorilor“, de cîtecele Deșteaptă-te române și Marseillesa, de impunătorul steag din mătase roșie, avînd imprimat simbolul unirii — două mîini încrucișate —, cu inscripțiile Unește-te și vei trăi și Muncește și vei avea ; drapelul a fost purtat de un țaran muncitor îmbrăcat în costum național, cele două panglici ale steagului fiind ținute de doi muncitori industriali, un simbol al alianței dintre cele două clase ⁴.

În Ploiești, însemnat pentru economic și proletar al țării, Clubul muncitorilor se constituie la 17 noiembrie 1891 ⁵. Din primul Comitet executiv au făcut parte Anton Bacalbașa, Al. G. Radovici și N.D. Hagiescu. Inaugurarea localului clubului, situat în str. Liceului nr. 20, a avut loc în ziua de 15 decembrie 1891, iar în adunarea generală din 29 decembrie s-au votat statutele organizației după tipul celor ale Clubului central. Alături de muncitorii din Ploiești, în cadrul clubului au fost atrași și numeroși țărani din comunele învecinate — Bucov, Boldești, Podeni, Băicoi. Dovada extinderii ariei organizatorice a Clubului muncitorilor din Ploiești este și scrisoarea trimisă de lucrătorul timplar V. Antonescu din Slănic, care preciza că „și acolo mișcarea partidului face progrese și că Democrația socială (organul de presă al Clubului — n.n.) se citește din ce în ce mai mult“ ⁶. Ideea constituirii unor organizații puternice în centrele mai mari, precum Iași, Craiova, Galați și susținerea mișcării din regiunea respectivă a avut o semnificație politică deosebită.

Un alt club, rezultat al unei susținute campanii propagandistice și organizatorice, s-a creat la Botoșani, devenind una dintre cele mai puternice organizații muncitorești. În comunicatul Clubului muncitorilor din Botoșani ⁷ din 22 noiembrie 1891 se informa că lucrătorii, indiferent de profesie, religie, sex și naționalitate, au reușit, după o serie de întruniri, să pună baze temeinice Clubului local ; se remarcă faptul „că femeile la care am apelat s-au grăbit să răspundă la apelul nostru“. Sediul acestuia se afla pe Strada Mare, casele Brill. În Comitetul Clubului au fost aleși : Iancu Petrescu, Anibal Platon, Horia Carp, Gh. Stoica, Filip Standt, D. Elefterescu, I. Vasiliu ⁸. Clubul a reușit să-și înjghebeze o bibliotecă, să țină întruniri săptămînale cu participare largă, să editeze ziarul „Proletarul“ ⁹. Statutele organizației erau asemănătoare cu cele ale Clubului din București, ceea ce demonstrează că în toată țara s-a generalizat un sistem unitar de organizare și de acțiune socialistă, evidențiază legătura tot mai strînsă între muncitorii din diferite orașe ale țării și mai ales rolul și locul organizației bucureștene în ansamblul mișcării muncitorești din țara noastră.

Relatări tot mai frecvente apărute în presa socialistă relevau faptul că organizația din Botoșani „merge foarte bine“ și că „mișcarea socialistă face mari progrese în nordul Moldovei“ ¹⁰. Cu sprijinul organizației din Botoșani ia ființă un Club al muncitorilor în Hirleu. Alte documente precizează că la Vaslui „socialismul propășește“, muncitorii începînd „a se constitui în partid aparte și a lupta pentru revendicările lor“ ¹¹. Știrile publicate în ziarele muncitorești consemnau frecvent crearea de noi organizații. La 7 iulie 1891, ziarul „Munca“ relatează : „Roman : mișcarea, aici încă e respectabilă“ ; dealtfel Clubul muncitorilor din Roman a editat cunoscutul ziar „Înainte“. La 22 iulie același an, organul central de presă informa cititorii despre adunarea muncitorilor brăileni, la care a luat parte din partea Clubului din București Anton Bacalbașa, adunare ce a pregătit condițiile pentru constituirea Clubului muncitorilor din Brăila. În conducerea acestuia s-au aflat Marin Brănescu, C. Andreescu, Demetrie Neda, Gheorghe Ionescu ș.a. De asemenea, la Turnu Severin, Piatra Neamț, Constanța, Tulcea, Giurgiu, Oltenița, Călărași, procesul de constituire a cluburilor ciștiga teren.

În Galați, cel mai însemnat port dunărean al țării, activitatea lucrătorilor reușită în Societatea „Înfrățirea muncitorilor“ a fost consacrată făuririi clubului, care este inaugurat la 26 decembrie 1891. La adunarea muncitorimii gălățene au participat delegații ale organizațiilor socialiste din București, Iași și Ploiești, cele din Botoșani

⁴ „Munca“, anul II, nr. 31 din 22 septembrie 1891.

⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, p. 731—732.

⁶ „Democrația socială“ (Ploiești), anul I, nr. 10 din 8 martie 1892.

⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, p. 733—734.

⁸ „Munca“, anul II, nr. 43 din 15 decembrie 1891.

⁹ Arh. I.S.I.S.P., fond Mișcarea muncitorească, microfilm 208 (dosar 2037).

¹⁰ „Munca“, anul II, nr. 52 din 16 februarie 1892.

¹¹ „Munca“, anul III, nr. 11 din 3 mai 1892.

și Craiova trimițând telegrame de simpatie și solidaritate¹². În Comitetul executiv al Clubului muncitorilor din Galați, care își avea sediul pe Strada Mare, în casele Prasin, au fost aleși Gh. N. Darie, Sandu Dimofti și Gh. Panaitescu. Organul de presă al clubului l-a constituit ziarul „Lucrătorul”. Ideea organizării depășește cadrul muncitorilor industriali gălățeni, extinzându-se în ateliere și mahalale, între lucrătorii agricoli. „Numărul acestora, pe zi ce merge, crește la întrunirile noastre” — scria „Munca” din 8 martie 1892. Lucrătorii din port, din fabrici și ateliere „au priceput că dezrobirea lor printrînșii se va face, au priceput foloasele constituirii lor în Partidul muncitorilor”.

Începând cu luna aprilie 1890, în Transilvania, la Arad, Brașov, Cluj, Reșița, Timișoara, se creează cluburi și cercuri muncitorești, cuprinzând lucrători indiferent de profesiune și naționalitate.

În rindurile organizate ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră trebuie să includem și Cercul studenților socialiști români din Paris, care trimitea prin Emil Racoviță cotizația lunară Clubului muncitorilor din București.¹³

Constituirea cluburilor muncitorești a reprezentat un succes de seamă al clasei noastre muncitoare. Acțiunea ca atare a dus la statuarea fermă și adincirea principiilor revoluționare în viața organizațiilor muncitorești. Avem în vedere prezența la adunări a membrilor, cotizația ca element de susținere materială a clubului și, mai ales, ca o traicină legătură politică și morală între membri și organizație ș.a. Pe aceste temeiuri — remarcă gazeta „Munca” din 17 noiembrie 1891 — întărirea organismelor locale socialiste crea condițiile necesare pentru ca partidului muncitorilor „să nu-i lipsească puterea, unitatea de gândire și de mișcare”.

Cluburile muncitorești au acționat cu consecvență pentru apărarea intereselor economice, sociale și politice ale proletariatului, pentru abordarea și schițarea de soluții marilor probleme ale dezvoltării societății românești pe calea progresului și civilizației. Una dintre direcțiile principale ale activității lor s-a axat pe organizarea și conducerea acțiunilor muncitorești pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai, pentru o legislație a muncii.

În vederea atingerii acestui obiectiv s-a pus un accent deosebit pe întărirea organizatorică, pe creșterea numărului de membri, pe dezvoltarea conștiinței lor de clasă. Pentru aceasta s-a desfășurat o gamă largă de manifestări, între care adunările săptămânale s-au constituit în acțiuni muncitorești eficiente. Cu aceste prilejuri muncitorii dezbăteau problemele economice ce-i interesau direct: durata zilei de lucru, salarizarea, condițiile de muncă din fabrici și ateliere, repausul săptămânal, respectarea demnității omenești. Erau abordate și aspecte politice la ordinea zilei: lupta pentru votul universal, pentru o legislație ocrotitoare a muncii și, înainte de toate, afirmarea Partidei socialiste, ca un organism politic al clasei muncitoare, deosebit fundamental de forțele politice ale claselor dominante. La întrunirile socialiste s-a subliniat în repetate rânduri că muncitorii erau datori „a se îngriji singuri de soarta lor, a lupta în orice împrejurare ca partid socialist distinct”; s-a pus în evidență rolul proletariatului în societate, menirea sa istorică, de unde și necesitatea ca partidul să aibă o structură muncitorească bine determinată, apărind însă interesele tuturor categoriilor sociale nedreptățite din societatea românească. „Simburele partidei — releva I. Nădejde — e alcătuit din muncitorii proletari, fie industriali, fie în agricultură... Ei sînt clasa care este viitorul omenirii”, căci „proletariatul prin însăși dezvoltarea și lucrarea societății de astăzi se tot înmulțește”¹⁴.

În ceea ce privește consolidarea continuă a organizațiilor locale socialiste este sugestiv exemplul Clubului muncitorilor din București. Acesta a ajuns să reprezinte o forță politică, nu numai prin cei 800 de membri cotizanți și prin cei aproape 2 000 aderenți ai ideilor socialiste, ci și prin întreaga sa activitate revoluționară desfășurată în slujba intereselor maselor muncitoare. Raportul prezentat la adunarea generală din 2 iunie 1890 constata cu satisfacție „că lumina a început a străbate în marea și nedreptățita mulțime”, că muncitorii, în număr însemnat, „sînt hotărâți să sprijine mișcarea începută și să facă agitație socialistă printre tovarășii de muncă”¹⁵.

Ca urmare a creșterii numărului celor organizați și mai ales pentru a cuprinde mai bine întreaga activitate s-a trecut la angajarea unor localuri în principalele

¹² Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, p. 741—743.

¹³ Arh. I.S.I.S.P., fond XV, dosar nr. 2993, f. 10—12.

¹⁴ „Munca”, anul I, nr. 11 din 6 mai 1890.

¹⁵ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, p. 653.

cartiere ale Capitalei, unde muncitorii să poată lua parte la întruniri, să dezbată cu mai multă ușurință chestiunile ce-i interesau. Astfel, au fost create localuri de întruniri muncitorești în Calea Griviței, Dealul Spirei, în Tabaci și Dudești. Acțiunea se înscrie nu numai ca o reușită organizatorică, ci și ca o manifestare politică și ideologică importantă. Eficiența unor atare întruniri pe cartiere s-a dovedit mai ales în timpul grevelor muncitorești (ale franzelarilor, tăbăcarilor, tipografilor, lemnarilor, curelarilor, croitorilor), al anchetelor industriale și al campaniilor pentru repausul săptăminal. Și în alte centre se deschid asemenea localuri muncitorești : la Iași în cartierele Tătărași și Nicolina ; la Galați în cartierul Bădălan ; la Timișoara în cartierul Fabricii etc.

Succesele organizatorice și politice ale cluburilor muncitorilor, influența lor în rîndurile lucrătorilor și țăranilor au fost relevate și de ziarele vremii. Unirea crescîndă a muncitorilor — scria „Timpul“ — „trebuie să dea de gîndit la mulți reformatori“¹⁶. La rîndul său, ziarul „Adevărul“ remarcă în ianuarie 1892 faptul că „democrația socialistă s-a organizat și se organizează mereu... Partidul muncitorilor a înființat cluburi la Craiova, Ploiești, Galați, Botoșani, Iași“.

Organizațiile clasei muncitoare au desfășurat — cum se va arăta și în acest material — o bogată activitate în direcția afirmării poziției proletariatului față de marile probleme ale dezvoltării societății românești pe calea progresului social. În numeroase documente ale cluburilor muncitorilor, în adunările săptămînale ale acestora, în articole apărute în presa socialistă au fost analizate fenomene economice, sociale și politice din societatea românească, afirmîndu-se soluții realiste în domeniul industriei, agriculturii, vieții politice și unității naționale.

Organizațiile profesionale-sindicale

Gruparea muncitorilor în organizațiile lor profesionale-sindicale cunoaște în acești ani o creștere însemnată. Dezvoltarea an de an a industriei, crearea de fabrici și ateliere mecanice, deschiderea unor exploatare forestiere și miniere au atras în circuitul productiv un număr tot mai mare de muncitori. Ca atare, nevoia apărării intereselor lucrătorilor, a conducerii luptei lor împotriva exploatarei capitaliste a devenit o sarcină imediată a organizațiilor profesionale și politice ale clasei muncitoare.

Exigențele dezvoltării mișcării muncitorești au impus schimbări însemnate în manifestarea organizațiilor profesionale-sindicale, care devin în principal organizații de luptă ale clasei muncitoare. De asemenea, întreaga activitate a asociațiilor muncitorești, de atragere a noi lucrători spre organizație, de înființare a noi societăți profesionale în București și alte localități ale țării s-a făcut sub îndrumarea organizațiilor politice ale proletariatului, ale militanților socialiști.

Militanții revoluționari au acționat pentru „întemeierea societăților de luptă, singurele folositoare și prin mijlocul cărora numai, muncitorii vor putea ajunge la o îmbunătățire a stării lor“¹⁷. Deși nu a existat un statut-tip de organizare a societăților profesionale, faptul că ele s-au creat sub îndrumarea cluburilor muncitorești, au făcut ca acestea să aibă, în genere, o conduită de manifestare și structură unitare, obiective de luptă asemănătoare. Acest lucru reiese din compoziția lor exclusiv muncitorească, din activitatea desfășurată zi de zi pentru apărarea intereselor muncitorilor — conducerea și sprijinirea grevelor, ajutor în caz de lipsă de lucru, lupta pentru o legislație muncitorească —, din afilierea directă la cluburile muncitorești, din sprijinirea acțiunilor acestora. Era ideea centrală care a dominat întreaga activitate a mișcării muncitorești în acea vreme. În lumina acestei concepții se acționează pentru organizarea profesională a muncitorilor. Indiferent de denumirea organizațiilor — asociație, societate, sindicat —, s-au fundat pe principiile luptei de clasă, ale unității muncitorești și solidarității internaționale proletare, ele reprezentînd, în fond, o autentică mișcare sindicală.

Organizarea profesională-sindicală a muncitorilor în intervalul 1890—1893 poate fi urmărită și analizată pe două planuri : al societăților mai vechi care își continuă activitatea, și cel al societăților sindicale nou înființate, toate avînd însă aceeași finalitate : lupta contra exploatarei capitaliste, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ale lucrătorilor. Astfel, dintre societățile mai vechi : Societatea lu-

¹⁶ „Timpul“, anul XI, nr. 204 din 24 iulie 1890.

¹⁷ „Munca“, anul I, nr. 16 din 10 iunie 1890.

crătorilor în fier și lemn de la Atelierele C.F.R., Societatea curelarilor, „Gutenberg“ a tipografilor, „Bucur“ a croitorilor, „Mina și pădurea“ a mecanicilor, „Fulgerul“ a birjarilor, Societatea internațională a chelnerilor, Societatea funcționarilor comerciali, societăți ale altor categorii de lucrători din București, Galați, Iași, Turnu Severin, Ploiești, Brăila se adaptează noilor cerințe ale mișcării.

Fenomenul este dezvăluit de adoptarea unor noi statute, îmbunătățite, de compoziția comitetelor acestora, formate din muncitori intransigenți, cunosători reali ai intereselor și nevoilor muncitorilor. De pildă, noul statut al Societății „Înfrățirea muncitorilor“ din Galați, adoptat la 16 septembrie 1890, prevedea „a statornici frăția și solidaritatea în general între muncitorii din Galați, a se pune în legătură cu toți muncitorii din țară, precum și a lupta pentru îmbunătățirea stării materiale, morale și politice a muncitorilor“¹⁸. În statutele Societății lucrătorilor timplari din București, adoptate la 15 aprilie 1890, se înseria ca scop al societății : a) să stabilească frăția și solidaritatea între lucrătorii timplari, precum și să lupte pentru îmbunătățirea stării materiale, morale și intelectuale a lor ; b) să dea ajutoare membrilor rămași fără lucru sau celor ce nu mai pot lucra datorită accidentării în muncă ; c) să ajute pe membrii bolnavi ; d) să înmorminteze pe membrii decedați ; e) să lupte pentru ridicarea prețului forței de muncă în toate atelierele din București“. De asemenea, se preconiza înființarea unei biblioteci unde să fie cărți și ziare „care apără cauza muncitorilor“, organizarea unor cursuri pentru tineri și adulți ce n-au putut urma școala primară¹⁹. Obiectivele stabilite prin statut demonstrează că Societatea lucrătorilor timplari era o organizație de luptă, care se înseria pe linia întregii mișcări sindicale din țara noastră, mișcare aflată direct sub influența ideilor socialiste. De o semnificație deosebită erau prevederile din statutele Societății lucrătorilor și lucrătoarelor de încălțăminte „Solidaritatea“²⁰, votate în adunarea generală din 7 octombrie 1890 desfășurată în Sala Clubului muncitorilor din Capitală, care precizau că, sub nici un motiv patronii nu puteau fi membri ai organizației ; iar când un lucrător ar fi devenit patron, el pierdea toate drepturile, afară de cel de ajutor de boală și înmormintare. De remarcă că numeroși membri ai acestei societăți erau și membri ai Clubului muncitorilor din Capitală.

Un proces similar de organizare temeinică se constată și în rindurile lucrătorilor tipografi. Societatea „Gutenberg“ a tipografilor bucureșteni, societățile „Albina“ și „Unirea“ ale tipografilor din Iași, Societatea tipografilor din Ploiești, Societatea tipografilor din Galați, organizația tipografilor din Craiova pun în discuție ideea acțiunii comune, centralizate, a lucrătorilor dintr-o ramură de producție.

În acești ani iau ființă noi organizații profesionale muncitorești, noi contingente de proletari fiind atrași în cadrul luptei organizate proletare. Multe dintre ele s-au afiliat la cluburile muncitorești, susținând acțiunile întreprinse de cluburi și, la rindul lor, primind ajutor din partea acestora. În acest context, cadrele revoluționare au desfășurat o muncă propagandistică intensă pentru definirea mai clară a rolului societăților profesionale în ansamblul mișcării, a delimitării, pe cât posibil, a sarcinilor acestora de cele ale organizațiilor politice. „Datoria acestor societăți — spunea lucrătorul V. Ionescu din Ploiești — este de a veni în corp la club ; numai așa vor dovedi că cei grupați în ele se îngrijesc nu numai de chipul cum vor fi îngropați, dar și de îmbunătățirea traiului lor. Clubul este singura școală a muncitorilor ; să urmeze dar muncitorii regulat învățăturile ce se dau la această școală a lor“²¹.

Definind sensul procesului de organizare profesională, socialiștii scriau : „Societățile pur și simplu filantropice, așa-numitele societăți de îngropăciune au dovedit că sînt nefolositoare. Ele trebuie înlocuite cu un sindicat puternic, solidar, organizat în vederea luptelor de clasă“²². Aceste clarificări de ordin teoretic au fost însoțite de măsuri practice foarte eficace în cursul acțiunilor revoluționare, care au reliefat cu deosebită claritate necesitatea organizării muncitorilor, a făuririi unor organizații profesionale chiar în cursul respectivelor bătălii de clasă. Concludente în această direcție au fost crearea Societății lucrătorilor tăbăcari din Ploiești, a Societății „Înfrățirea“ a muncitorilor pantofari din București, a Societății „Munca“ a lucrătorilor croitori din Ploiești, a Societății muncitorilor cizmari din Galați ș.a. Pe aceleași principii de clasă se organizează, cu toate opreliștile puse de asuprirea austro-ungară, societățile profesionale și la Arad, Brașov, Timișoara, Petroșani, Tîrgu Mureș, Reșița.

¹⁸ „Munca“, anul I, nr. 31 din 23 septembrie 1890.

¹⁹ *Statutele Societății lucrătorilor timplari din București*, Tip. și Librăria școalelor, București, 1890, p. 12.

²⁰ „Munca“, anul I, nr. 34 din 14 octombrie 1890.

²¹ „Democrația socială“ (Ploiești), anul I, nr. 10 din 8 martie 1892.

²² *Ibidem*, nr. 36 din 6 septembrie 1892.

Numărul organizațiilor profesionale era în creștere, cuprinzând toate centrele țării, ceea ce — așa cum scria ziarul „Munca“ — era „o dovadă nestrămutată că muncitorii s-au deșteptat și încep a se uni pentru a-și cuceri drepturile lor“²³. În acei ani s-au înființat peste 45 de societăți profesionale-sindicale muncitorești, alături de care funcționau numeroase organizații create cu ani în urmă. Analizând statutele și regulamentele de funcționare ale acestora, ca și activitatea de zi cu zi constatăm că majoritatea absolută a lor erau organizații de luptă ale clasei muncitoare, că în acțiunea de apărare a intereselor muncitorești ele îmbinau tot mai des revendicările economice cu cele politice. Organizațiile profesionale-sindicale cuprindeau muncitori din aproape toate profesiunile, cele mai numeroase fiind cele create de muncitorii din încălțăminte, pielărie și tăbăcării, de tipografi, fierari, strungari și metalurgiști, de lucrătorii portuari, de timplari și lucrători în lemn, mineri, croitori, funcționari comerciali. De asemenea, se evidențiază aria geografică largă de organizare a muncitorilor în societățile lor profesionale, exprimând concludent faptul că aveau un caracter cuprinzător și democratic. Totodată, în acțiunea de organizare profesională s-au ridicat numeroși conducători din rindurile proletariului, elemente capabile, care, sub îndrumarea organizațiilor politice, au organizat și condus numeroase acțiuni proletare.

Activitatea ideologică și propagandistică

Un resort important al activității organizațiilor politice ale proletariului, a militanților socialiști l-a constituit munca politico-ideologică și propagandistică. Ea a cunoscut o gamă largă de manifestări subordonate sarcinii majore ce stătea în fața muncitorimii — statuarea constituirii partidului politic al proletariului din România. Prin scris și prin viu grai, militanții socialiști au conferit activității ideologice, de propagandă și agitație un caracter și un conținut revoluționar.

Întreaga muncă în acest domeniu a urmărit să confere luptei clasei muncitoare vigoare și dinamism, să-i întărească capacitatea de manifestare. S-a avut în vedere atragerea de noi și noi contingente de muncitori în rindurile organizate ale proletariului, întărirea organizațiilor politice și profesionale. De asemenea, s-a acționat pentru răspunderea în mase tot mai largi a ideilor fundamentale ale socialismului științific, pentru aplicarea acestor principii la condițiile societății românești, în vederea elaborării strategiei și tacticii partidului clasei muncitoare.

Propaganda socialistă a contribuit în mare măsură la mobilizarea muncitorilor la lupta contra exploatării capitaliste, pentru demascarea abuzurilor și silnicilor patronatului și ale administrației de stat, pentru schimbarea radicală a rânduicilor economice, sociale și politice.

O coordonată esențială a propagandei a fost axată pe explicarea în lumina ideologiei revoluționare a proletariului a unor fenomene din viața economică, socială și politică a României, în vederea susținerii dialogului cu ideologi ai claselor dominante, pentru demonstrarea condițiilor reale de dezvoltare a socialismului în țara noastră, pentru relevarea rolului istoric ale proletariului și al partidului său politic în transformarea revoluționară a societății în conducerea acestei lupte dezrobitoare.

Îndeplinirea acestor obiective a necesitat folosirea de către militanții revoluționari a unor forme variate de acțiune, adecvate condițiilor și stadiului de dezvoltare a mișcării muncitorești : tipărirea de ziare și reviste socialiste ; editarea unor broșuri de propagandă revoluționară ; inițierea unor dezbateri teoretice în cadrul cercurilor de studii sociale ; susținerea de conferințe săptămânale la sediile cluburilor muncitorești și ale societăților profesionale pe teme de interes politic, social și cultural ; organizarea de serbări și spectacole muncitorești.

Un rol important în activitatea ideologică și de propagandă muncitorească l-au avut publicațiile socialiste, editate prin grija organizațiilor muncitorești și a militanților socialiști. Ele au abordat o tematică vastă, care a răspuns cerințelor unei mișcări muncitorești în plină dezvoltare, aducând clarificări politico-ideologice impuse de stadiul de evoluție a acesteia. În ansamblul său, presa socialistă a mobilizat muncitorimea română la organizare politică și profesională, la acțiune revoluționară impo-

triva exploatării capitaliste, la campaniile politice pentru o legislație ocrotitoare a muncii, la confruntările electorale din acea vreme.

În cadrul larg al publicisticii noastre socialiste se distinge ziarul „Munca”, apărut sub egida Clubului muncitorilor din București la 25 februarie 1890. Comunicatul dat publicității cu acel prilej preciza: „Steagul roșu se unește cu Munca alcătuind un singur și puternic ziar al Partidului muncitorilor. Toți abonații ziarului Steagul roșu vor primi Munca”. Editorialul intitulat Tînta noastră sublinia că gazeta socialistă „va propovădui tuturor muncitorilor, celor din oraș, cit și celor de la sate, buna veste a deșteptării, năzuințele și cerințele clasei muncitoare, a celor mulți dar săraci, arătîndu-le calea pe care să meargă spre deplina dezrobire”.

Detășindu-se ca organ socialist central, la care au colaborat toți militanții socialiști, „Munca” a reflectat saltul calitativ produs în mișcarea noastră muncitorească pe linia luptelor de clasă, a organizării politice și profesionale, a propagandei socialiste, a acțiunilor de centralizare a organizațiilor muncitorești la scară națională. Pentru toate acestea, ziarul „Munca” s-a bucurat de o largă audiență în rîndurile muncitorilor, impunîndu-se și în opinia publică a vremii.

La Iași apare, din decembrie 1891, publicația teoretică socialistă „Critica socială”. Editarea revistei a corespuns unor cerințe stringente ale mișcării. „Socialismul — se scria în chiar primul număr al revistei — a străbătut între muncitori și din aceștia sînt o parte care voiesc să cunoască mai adînc teoriile socialismului, ca să aibă idee lămurită de calea pe care trebuie să meargă ei înșiși și să îndrepte și pe ceilalți muncitori”; ea se adresa și altor categorii sociale care își manifestau dorința „de a cunoaște teoria socialismului științific în toată adîncimea ei”.²⁴ Fiind o publicație prin excelență de doctrină socialistă, revista „Critica socială”, care a avut între colaboratorii permanenți pe C. Dobrogeanu-Gherea, Raicu Ionescu-Rion, G. Ibrăileanu, dr. Ștefan Stîncă, G. Diamandi, a căutat să lămurească diferite puncte de vedere asupra vieții politice în general, asupra revoluției sociale și a rolului istoric al clasei muncitoare, asupra contribuției pe care o pot aduce intelectuali în mișcarea socialistă. Totodată, ea a contribuit la cunoașterea mai profundă a principiilor materialismului dialectic și istoric de către masele muncitoare a căror rînduri organizate creșteau zi de zi, la clarificarea problemelor teoretice privind statuarea fermă a constituirii partidului politic al clasei muncitoare.

În afara organelor centrale socialiste — „Munca” și „Critica socială” — au mai apărut alte 13 ziare și gazete locale editate de cluburile muncitorești sau de oître unele societăți profesionale, aceasta reflectînd gradul înalt de dezvoltare a organizațiilor muncitorești pe plan local, capacitatea lor de cuprindere, influențare și mobilizare a maselor la acțiune revoluționară, afirmarea proletariatului în viața social-politică a țării.

Un loc însemnat în publicistica socialistă l-a ocupat ziarul „Democrația socială”, apărut la 5 ianuarie 1892 în Ploiești. În redacția sa s-au aflat Al. Gh. Radovici și Anton Bacalbașa, iar printre colaboratori s-au numărat C. Dobrogeanu-Gherea, I. Nădejde, Al. Ionescu, Sofia Nădejde. Prin întreaga sa activitate ziarul a demonstrat că „astăzi, în adevăr, există în Prahova un partid al muncitorilor, avînd în Ploiești un club al său, care numără peste 200 de membri hotărîți la luptă și care își dau pe deplin seama de marea menire a proletariatului”²⁵.

La Galați a apărut, la 18 octombrie 1892, sub redacția Comitetului executiv al Clubului muncitorilor, ziarul „Lucrătorul”. Necesitatea lui e arătată în primul număr, în care se scria: „Propaganda socialistă de la o vreme încoace a luat o întindere mare, astfel că mijloacele obișnuite de a fi în legătură și schimb de idei cu prietenii noștri răspîndiți prin unghiurile cele mai îndepărtate ale orașului, din zi în zi dovedeau că sînt neîndestulătoare și făceau să se simtă nevoia unui ziar local.” Din redacția sa au făcut parte Gheorghe Darie și Zamfir Filoti, iar printre colaboratori s-au numărat muncitorii gălățeni Sandu Dimofți, Radu Girneacă, Ioan Ranea, ca și cunoscuții militanți I. Nădejde, Gh. A. Teodoru, Sofia Nădejde ș.a. Tot la Galați s-a editat Căendarul pozitivist pe anul 1892, primul calendar muncitoresc din țara noastră.

Și în alte orașe organizațiile muncitorești au trecut la editarea unor publicații proprii, menite să fie portdrapelul revendicărilor și intereselor muncitorești pe plan local. La Roman a apărut, începînd de la 29 decembrie 1891, gazeta „Înainte”, sub redacția lui V.G. Morțun, concepută mai ales ca organ de agitație electorală socialistă. La Botoșani, Clubul muncitorilor editează, la 1 martie 1892, ziarul „Proletarul”, în timp ce la Brăila continuă să apară, pînă la 23 mai 1890, ziarul „România viitoare”.

²⁴ „Critica socială” (Iași), anul I, nr. 1, decembrie 1891, p. 23, 25.

²⁵ „Democrația socială” (Ploiești), anul I, nr. 52 din 28 decembrie 1892.

De asemenea, se tipăresc organe ale societăților profesionale, precum „Gutenberg“, „Salvarea“, „Reforma socială“ ș.a. La Arad, începînd cu 18 aprilie 1891, apare săptămînalul „Közjölét“ („Binele public“), iar de la 1 ianuarie 1893, gazeta „A Munka Öre“ („Apărătorul muncii“), care au reflectat năzuințele muncitorimii, indiferent de naționalitate, spre o viață mai bună, ca și strînsele legături existente între mișcarea muncitorească de pe ambele versante ale Carpaților.

Prin intermediul acestor publicații, ideile socialiste au pătruns în straturile largi ale maselor muncitoare, ale altor categorii sociale, contribuind la dezvoltarea conștiinței de clasă a proletariatului, la afirmarea poziției sale înaintate în problemele majore ale dezvoltării țării pe calea progresului. Presa a constituit o tribună activă în confruntările politico-ideologice cu reprezentanții claselor dominante, în demonstrarea viabilității socialismului și a Partidei muncitorilor în România. În același timp, ea a reflectat pe larg relațiile internaționaliste ale Partidei socialiste române cu alte partide muncitorești, participarea socialiștilor români la diferite reuniuni socialiste internaționale. Publicațiile socialiste au constituit un factor activ în cultivarea legăturilor mișcării muncitorești de pe ambele versante ale Carpaților, pentru desăvîrșirea statului unitar român.

Socialiștii români au acordat o deosebită atenție traducerii și publicării, în reviste sau sub formă de broșuri, a unor lucrări ale lui K. Marx și F. Engels, ale altor gînditori socialiști revoluționari. În acest sens, traducerea și publicarea, în 1892, a celebrei lucrări *Manifestul Partidului Comunist* a reprezentat o acțiune de mare însemnătate pentru pregătirea lucrărilor Congresului socialist. „Manifestul — se preciza în Prefața română — vine cu atît mai la vreme, cu cît în timpul din urmă s-au încins discuții serioase asupra socialismului și cu cît o lume întreagă așteaptă lămuriri, vrea să se dămirească“.²⁶ Fiind o sinteză a principiilor științifice revoluționare, *Manifestul Partidului Comunist* era recomandat cu căldură, în el socialiștii găsind un îndreptar pentru munca lor, pentru activitatea generală a mișcării muncitorești.

Pentru cunoașterea largă a principiilor socialismului științific s-a continuat acțiunea de publicare a unor lucrări și studii din clasicul marxismului, acțiune care a avut și semnificația unui act de cultură. În epoca amintită s-au editat circa 15 astfel de lucrări. Așa, de pildă, s-a publicat după „Le Socialiste“ studiul-comentariu asupra lucrării lui K. Marx *Teoria valorii*, operă de mare însemnătate în studierea fenomenelor sociale; s-au tradus fragmente din lucrarea *Luptele de clasă* din Franța și *Materialismul economic* după vederile lui K. Marx, folosindu-se traducerea franceză datorată lui Paul Lafargue. Din operele lui F. Engels s-a tradus lucrarea *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință* (sub titlul *Socialismul utopic și socialismul științific*); studiul *Materialismul istoric, introducerea la ediția engleză a aceleiași lucrări*; articolul *Capital și salariu*; fragmente din lucrarea *Anti-Dühring* (sub titlul *Friedrich Engels. Concepția modernă a egalității*); studiile *Politica externă a țarismului rusesc și Socialismul în Germania*; *Preistoria familiei, introducerea la cea de-a 4-a ediție a Originii familiei, a proprietății private și a statului*. De menționat că, părți din aceste lucrări au fost publicate și de ziarele vremii ca „Românul“ și „Adevărul“, în felul acesta ideile socialiste fiind cunoscute în cercurile largi ale opiniei publice. Așa, de exemplu, ziarul „Adevărul“, publicînd articolul *Situația Europei*, scria: „Sub acest titlu, un ziar parizian publică vederile marelui sociolog Fr. Engels asupra stării politice actuale a Europei. Vederile genialului cugetător fiind foarte originale, le dăm în traducție și cititorilor noștri“.²⁷

Lucrul cel mai important a constatat, însă, în scrierea de către socialiștii români a unor lucrări, studii și articole consacrate popularizării principiilor fundamentale ale socialismului științific. Menționăm: Concepția materialist-dialectică a istoriei sau materialismul economic de Ioan Nădejde; Idealismul și materialismul economic și Sociologia burgheză față de teoria luptei de clasă, de Răduț Ionescu-Rion; Concepția materialistă a istoriei și Anarhia cugetării, de C. Dobrogeanu-Gherea. Prin intermediul lor s-au combătut concepțiile metafizice, cele socialist-utopice în explicarea fenomenelor sociale, s-a evidențiat că socialismul științific, analizînd societatea în toată complexitatea ei în timp și spațiu, „caută să-și explice factorii principali care au condiționat mișcarea și progresul omenirii“, să prefigureze „acea formă socială către care merg neapărat societățile moderne civilizate“, societatea socialistă.²⁸

²⁶ K. Marx, F. Engels, *Manifestul Comunist*, traducere de Panait Mușoiu, Stabilimentul grafic „Miron Costin“, Iași, 1892, p. 5.

²⁷ „Adevărul“, anul IV, nr. 930 din 3 septembrie 1891.

²⁸ C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, Editura politică, București, 1976, p. 452—453.

În studii și articole, fruntașii socialiști, membri ai comitetelor executive ale cluburilor muncitorești sau ale unor societăți profesionale s-au ridicat împotriva ideologilor burghezi care susțineau fără nici un temei că „socialismul nu poate prinde rădăcini la noi în țară” și, deci, partidul clasei muncitoare nu ar avea condiții reale de existență, sau, cu alte cuvinte, că socialismul ar fi „o plantă exotică în România”. Ei au pus în evidență dezvoltarea capitalismului în România, specificitatea acestei dezvoltări în raport cu Occidentul Europei, creșterea proletariatului, temeiul trainic al partidului revoluționar. Confruntarea pe această temă cu ideologii claselor dominante a avut o semnificație politică deosebită, reliefind superioritatea concepției socialiste în analiza realităților socio-politice și a dinamicii societății românești, în afirmarea menirii istorice a clasei muncitoare. În raportul delegației Partidului Muncitor Român la Congresul socialist internațional de la Bruxelles (1891) se sublinia: „mișcarea proletariatului și expresia sa teoretică, socialismul, dă caracterul său epocii noastre contemporane, și-l dă chiar în țările unde marea industrie și proletariatul nu se găsesc încă decât la începutul lor”; de aceea „e cu totul nelogic deci de a contesta puțința socialismului în România”²⁹. Ziarul „Proletarul” remarcă, la rândul său: „faptele au dovedit că socialismul a găsit în România un teren foarte bun”³⁰.

Problemele muncitorești, ideologia socialistă, confruntările de opinii într-un domeniu sau altul preocupau cercuri tot mai largi ale vieții politice. Inițierea unor dezbateri de mare importanță pentru viitorul României reflecta gradul de înțelegere de către militanții socialiști a problematicii muncitorești ancorată în realitățile generale ale țării. Ei au respins aserțiunile presei burgheze axate, în general, pe ideea că în România nu poate exista o problemă social-economică muncitorească specifică. În articole precum: *Avem muncitori?*, de C. Mille; *Timpul și chestiunea repausului de duminică*, de I. Nădejde; *Socialismul și economiștii burghezi*, de Ion Teodorescu; *Rolul petrolului și dezvoltarea industrială a României*, de I. Nădejde, socialiștii au dezvăluit multiplele fațete ale dezvoltării clasei muncitoare, necesitatea unirii puternice în partidul ei de clasă, sarcinile imediate ale luptei pentru reforme democratice, precum și cele de perspectivă, ale luptei pentru socialism. „Muncitorii — seria „Munca” la 17 martie 1891 — trebuie să se convingă că nu au ce căuta nici în rîndul liberalilor, nici în rîndul conservatorilor, că locul lor este în Partidul muncitorilor, care nu este nici liberal, nici conservator, ci socialist, adică partaș al cauzei poporului muncitor”.

În acest context s-a insistat pe rolul activ, militant al propagandei, socialiștii trebuind să fie „factori conștienți în această transformare a societății burgheze în societate socialistă”, să facă „pe oameni să fie conștienți de ceea ce se petrece în societatea de azi”, antrenându-i la acțiunea pentru „transformarea societății de azi în societate socialistă”³¹.

Astfel, s-a subliniat locul și rolul intelectualilor români în mișcarea muncitorească, în partidul revoluționar al clasei muncitoare. Gh. A. Teodoru, în *Clasa muncitoare și pătura cultă*; Panait Mușoiu, în *Pătura cultă*; G. Ibrăileanu, în *chestia păturii culte*; C. Dobrogeanu-Gherea, în *Rolul păturii culte în transformările sociale au relevat datorită intelectualității înaintate românești de a-și consacra forțele și energiile organizării clasei muncitoare, afirmării partidului revoluționar în viața politică*.

În cadrul acestei activități ideologice și de propagandă socialistă un loc de seamă l-au jucat clarificările de ordin tactic privind căile și formele de luptă determinate de condițiile, de gradul de dezvoltare a societății românești, de ansamblul factorilor obiectivi și subiectivi la un moment dat. Coordonata esențială a dezbaterilor pe aceste probleme — la care au luat parte frecvent C. Dobrogeanu-Gherea, Ioan Nădejde, Alexandru Ionescu, Panait Mușoiu, C. Mille, Alexandru Georgescu, Anton Bacalbașa — a reprezentat-o unitatea, principialitatea și democratismul consecvent al mișcării revoluționare a proletariatului. Articole, precum: *Lupta muncitorilor*, de Șt. Petrescu; *Organizația conștientă a maselor*, de Ion Teodorescu; *Propaganda în mișcarea socială*, de Panait Mușoiu; *Burghezism inconștient*, de Garabet Ibrăileanu; *Lupta de clasă*, de C. Mille; *Partidele politice și muncitorii*, de Atanasie Stănescu; *Să ne luminăm*, de I. Nădejde; *Chestii de tactică*, *Un sfat tovarășilor socialiști-democrați tineri*, *Să ne pregătim pentru revoluție*, *Avangarda socialismului*, de C. Dobro-

²⁹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, p. 725.

³⁰ „Proletarul” (Botoșani), anul I, nr. 1 din 1 martie 1892.

³¹ C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, p. 335.

geanu-Gherea și multe altele pun în lumină caracterul revoluționar al propagandei socialiste, al organizațiilor muncitorești, a tacticii și luptei acestora.

O grijă permanentă a fost acordată studierii realităților din societatea românească, analizei sale aprofundate, descifrării concluziilor ce se desprindeau pentru lupta clasei muncitoare. Tocmai de aceea documentele mișcării noastre revoluționare au subliniat cu tărie „că din punctul de vedere al tacticii, socialismul român trebuie să aibă armele sale proprii, condițiile economice și cimpul economic pe care va trebui să lucreze fiindu-i proprii”³², idee prezentă și în programul partidului.

Militanții socialiști români au considerat necesar să propovăduiască calea legală de luptă, principiu tactic care își propunea să folosească condițiile generale ale societății românești, cadrul constituțional existent, care oferea posibilitatea desfășurării unei largi game de manifestări economice, sociale, politice și culturale. În pofida unor abuzuri și restricții ale autorităților burgheze, socialiștii au căutat să folosească în acțiunile revoluționare, libertățile și drepturile acordate prin legi, să cucerească altele, în vederea creării condițiilor necesare pentru desfășurarea cu succes a luptei dezbatoare a proletariatului.

Principiile tactice ale mișcării muncitorești din România s-au detașat net de anarhism, de metodele lui distructive, neorganizate, care aduceau prejudicii grave luptei clasei muncitoare. Așa se explică de ce combaterea anarhismului a ocupat un loc aparte în munca ideologică și de propagandă desfășurată de socialiștii români. Ea a reprezentat, totodată, o bogată contribuție la demascarea și combaterea anarhismului pe plan internațional. Lucrarea lui C. Dobrogeanu-Gherea *Anarhia cugetării* a fost reprodusă în revista „L'Ère nouvelle” ce apărea la Paris, întrunind elogiile lui F. Engels, P. Lafargue, K. Kautsky și ale altor colaboratori ai revistei. Alte studii: Din ideile anarhiștilor, de I. Nădejde; Propaganda prin fapt, de C. Mille; Un document prețios, de Anton Bacalbașa; Despre rolul socialismului, de G. Ibrăileanu; Anarhiștii și socialiștii, de Ed. Dioghenide; Anarhismul și socialismul, de C. Dobrogeanu-Gherea s-au ridicat împotriva anarhismului în general, a încercărilor lui de infiltrare în mișcarea muncitorească din România.

Un rol important în activitatea propagandistică l-au avut broșurile socialiste, apărute sub îndrumarea directă a organizațiilor politice muncitorești. Clubul muncitorilor din București a tipărit, în colecția Biblioteca socialistă, broșurile semnate de C. Dobrogeanu-Gherea, Concepția materialistă a istoriei și Chestiunea țărănească; V.G. Morțun, Apanagiile și liberalii conservatori, Repausul de duminică, Răspuns la mesagiu, Al doilea răspuns la mesagiu; P. Mușoiu, Propaganda în mișcarea socială; dr. Ștefan Stincă, Mediul social ca factor patologic; culegerea de cîntece socialiste intitulată Glasul dezmosteniților; traduceri din lucrările lui Paul Lafargue, Evoluția proprietății; Clara Zetkin, Chestia lucrătoarelor și a femeilor de acum; L. Bertrand, Rațiunea de a fi a partidului muncitorilor. În colecția Biblioteca democrației sociale a Clubului muncitorilor din Ploiești s-au editat: Grevele, de Anton Bacalbașa și Socialismul științific. La Galați, Clubul muncitorilor a tipărit Chestiunea agrară în România, de Zamfir Filoti. De asemenea, în acești ani s-au tipărit statutele cluburilor și ale societăților profesionale muncitorești. Fiecare în parte și toate laolaltă, aceste broșuri au realizat o operă educativă însemnată de pregătire politică și ideologică a maselor muncitoare. În șirul acestor broșuri, un rol important l-a avut Concepția materialistă a istoriei, larg difuzată în rândurile maselor muncitoare, rezumate ale ei fiind tipărite în coloanele presei muncitorești și a celei democratice; ea a cunoscut o nouă ediție chiar în anul apariției, 1892, și a fost tradusă în limbile franceză, bulgară, sîrbă.

O altă formă a muncii ideologice și de propagandă socialistă au reprezentat-o conferințele și cercurile de studii sociale. În această direcție, Clubul muncitorilor din București, în adunarea generală din 22 aprilie 1891, a hotărît să organizeze în fiecare sîmbătă seara la sala „Sotir” din Piața Amzei nr. 26 cîte o conferință, unde să fie expuse „felurite chestiuni economice, politice și sociale, ce interesau muncitorii”³³. Problematika acestora, după cum se anunța și în comunicatul publicat în ziarul „Munca”, viza mai ales aspecte privind viața și munca maselor muncitoare. În felul acesta, muncitorii luau cunoștință, prin glasul unor reprezentanți autorizați ai forței politice socialiste, de poziția mișcării revoluționare față de chestiunile sociale și politice la ordinea zilei. Din acest ciclu de conferințe, sugestive prin însăși tematica lor, amintim: Despre votul universal (expusă de Teodor Mănescu — la 18 mai 1891); Despre impozite (Eduard Dioghenide — 25 mai); Despre alegerea magistraților (C. Mille — 1 iunie); Despre societatea viitoare (Ion Catina — 8 iunie); Despre

³² Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, p. 726.

³³ „Munca”, anul II, nr. 12 din 12 mai 1891.

igienă (Al. Ionescu — 15 iunie) ; Chestiunea femeii în organizarea actuală a societății (Al. Ionescu — 22 iunie) ; Învățămîntul popular (D. Niculescu — 29 iunie) ; Desființarea armatei permanente (Al. Georgescu — 6 iulie) ; Propaganda în mișcarea socială (P. Mușoiu — 13 iulie 1891).

Această modalitate de activitate propagandistică a continuat, realizîndu-se o acțiune de mare importanță pe linia educației socialiste a maselor muncitoare, dar și a altor categorii sociale. Vestita sală „Sotir” din Piața Amzei a fost evocată de mulți dintre aceia care au frecventat-o, auzind conferințele socialiste cu o tematică bogată și expuse în mod atractiv, cu patos revoluționar și competență. „Conferințele de la sala Sotir — își reamintea I. C. Atanasiu — au adunat și adus în mișcare un mare număr de intelectuali care apoi s-au profilat în viața noastră politică, artistică, științifică și literară ca elemente de necontestată valoare”³⁴. Aici, scria C. Graur, „a fost un focar de civilizație, a fost un laborator la care se făureau suflete demne, necesare pentru ridicarea acestei țări”³⁵.

Intrucît Clubul muncitorilor nu mai făcea față la gama atât de largă de probleme organizatorice, politice, sociale și ideologice, s-au discutat modalitățile reînființării unui cerc care să se ocupe nemijlocit cu organizarea conferințelor și dezbaterilor ideologice. Drept rezultat, în ședința din 15 decembrie 1891 s-au pus bazele Cercului studiilor sociale din București, important organism de propagandă al mișcării socialiste din țara noastră, care și-a declarat adevărate „la programul și liniile de purtare a Partidului muncitorilor”³⁶. Scopul Cercului, stabilit prin statute, era : „studierea aprofundată și amănunțită a ideilor și doctrinelor socialiste de către membrii ce-l compun și răspîndirea lor în afară”³⁷, prin dezbateri ideologice, conferințe de popularizare, publicare de lucrări, înființarea unei biblioteci, organizarea unor școli de adulți ș.a. În fruntea lui s-au aflat I. Teodorescu, C. Z. Buzdugan, D. A. Teodoru, I. Păun-Pincio.

Propaganda sub forma unor cercuri de studii sociale, cercuri de lectură, școli pentru adulți etc. s-a desfășurat cu succes în toată țara. Publicațiile socialiste aduceau mereu știri despre activitatea acestor organisme propagandistice, despre dezbaterile și conferințele ce aveau loc la sediile cluburilor muncitorești. De pildă, ziarul „Democrația socială” publica săptămînal rezumatul conferințelor ținute la Clubul muncitorilor din Ploiești, conferințe ce au abordat o tematică privind : Partidele noastre politice, Lupta de clasă, Socialismul științific, Despre libertate, Comuna din Paris, Organizarea noastră. Între conferențarii permanenți ai Clubului ploieștean s-au numărat Al. G. Radovici, neobositul și talentatul orator Anton Bacalbașa, C. Mille, gînditorul C. Dobrogeanu-Gherea. Nota dominantă a acestor manifestări a fost conferită de participarea largă nu numai a muncitorilor, dar și a țăranilor din mahalalele și din comunele învecinate Ploieștiului. Clubul muncitorilor din Botoșani a creat o școală pentru adulți și un cerc cultural pentru tineret³⁸. Conferințele de la Cercul studiilor sociale din Iași s-au bucurat de un mare succes. Amintim conferința lui Ioan Nădejde despre Concepția materialist-dialectică a istoriei sau materialismul economic și expunerea magistrală a lui C. Dobrogeanu-Gherea despre Tactica liberală. La Făgăraș, mai mulți muncitori și intelectuali socialiști au înființat, la 10 august 1891, o societate de lectură, în fruntea căreia se aflau Pavel Barna, Nicolae Curlea, Friedrich Helsinger, Fodor Domocos, Matei Iosif, Costin Munteanu ș.a.³⁹. De asemenea, la Arad, Galați, Orăștie, Iași, Brașov au fost create cercuri de studii sociale, s-au ținut conferințe pe teme socialiste ori de cultură generală.

Pe linia propagandei socialiste de masă pot fi înscrise și seratele artistice și balurile organizate periodic de către cluburile muncitorilor din întreaga țară. Asemenea manifestări au contribuit la sporirea fondurilor materiale ale mișcării, și, în același timp, prin programul cultural-artistic organizat de fiecare dată cu sprijinul lucrătorilor și lucrătoarelor, al studenților și elevilor au avut și o semnificație politică. În această direcție este demnă de remarcă acțiunea destinată ridicării unei statui pentru cinstirea marelui poet Mihai Eminescu, la care muncitorii au ținut să-și dea obolul lor. Referindu-se la serbarea dată cu acest scop la 12 septembrie 1890, ziarul „Munca” scria : „Serbarea cu adevărat socialistă... a dovedit că sincerii și adeverații admiratori ai poetului sărac, tot cei săraci sînt. Ei erau mișcați, glasul le tremura

³⁴ I. C. Atanasiu, *Mișcarea socialistă. 1881—1900*, Editura „Adevărul”, București, 1932, p. 49.

³⁵ C. Graur, *Cîțiva înși*, Editura „Adevărul”, București, 1931, p. 66.

³⁶ „Munca”, anul II, nr. 44 din 22 decembrie 1891.

³⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, p. 752.

³⁸ „Vocea Botoșanilor”, anul XIII, nr. 18 din 9 iunie 1892.

³⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, p. 730.

acolo, inimile lor băteau și ale lor erau cuvintele de durere, de admirație și de ardore pentru poet, de dezgust și ură pentru nesocotiiți ce l-au nesocotit”⁴⁰.

Întreaga activitate ideologică și de propagandă socialistă desfășurată în anii 1890—1892 a avut o mare însemnătate pentru ridicarea conștiinței de clasă a muncitorilor, îndeosebi a celor intrați de curind în virtutea industriei, pentru intensificarea procesului de organizare politică și profesională a proletariatului. Pe un plan mai larg, munca ideologică și de propagandă a ridicat la suprafața vieții politice noi cadre proletare revoluționare, contribuind în mare măsură la pregătirea teoretică a Congresului socialist național din 1893, care a statuat constituirea partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră, obiectiv major căruia i s-au subsumat toate manifestările organizatorice, politice și ideologice muncitorești.

Intensificarea acțiunilor revoluționare muncitorești

Lupta muncitorimii pentru condiții mai bune de muncă și de viață, pentru respectarea demnității omenești, pentru o legislație muncitorească, împotriva exploatării capitaliste se dezvoltă an de an. O asemenea deschidere în cimpul manifestărilor muncitorești se realizează nu numai pe plan economic, ci și pe cel politic, între aceste forme de acțiune proletară existind o strinsă legătură, condiționare și influențare reciprocă. Creșterea numărului fabricilor industriale, legate mai ales de industria alimentară, textilă, pielărie și încălțăminte, a atelierelor mecanico-metalurgice, a exploatărilor forestiere și extractive, a porturilor au dus la sporirea numărului lucrătorilor, au pus în lumină problematica socială muncitorească.

În vederea cunoașterii stării reale a condițiilor de muncă ale lucrătorilor și lucrătoarelor, militanții socialiști aflați în fruntea Clubului muncitorilor din București, a celorlalte organizații politice ale proletariatului au inițiat, sub forma anchetelor industriale, o largă investigație în fabrici, uzine și ateliere. S-a putut desprinde astfel o imagine edificatoare privind condițiile de lucru, igiena atelierelor, durata muncii, repausul săptăminal, salarizarea, raporturile dintre lucrători și patroni, abuzurile unor maiștri, accidentele de muncă, gradul de cuprindere a muncitorilor în organizațiile lor politice și sindicale etc. De exemplu, ancheta publicată de Al. Ionescu, sub titlul Sănătatea atelierelor⁴¹, dezvăluia realist tabloul sumbru al condițiilor de lucru din cele peste 20 de ateliere tipografice ale Capitalei. Anchetele, a căror rezultate au fost publicate în publicațiile socialiste, precum: *Lucrătorii croitori*; *Muncitorii din fabrici*; *Muncitorii de la fabrica de mobile din Calea Rahovei*; *Fabrica de bazalt din Cotroceni*; *Regia monopolului tutunurilor din Iași* au demascat abuzurile și samavolniciile patronilor. Alte anchete: *De la Fabrica de chibrituri*; *Stabilimentul „Progresul” din Ploiești*; *Lucrătorii de la uzina „Lemaître”*; *Neregulile de la Atelierul C.F.R.—Constanța*; *Lucrătorii schelei*; *Portul Brăila*; *Lucrătorii sculptori*; *Mizeriile de la C.F.R. au relevat situația lucrătorilor, care „muncesc de dimineța pînă noaptea tîrziu... și primesc un salariu care abia ajunge să-și ia ceva pentru gură cît să nu moară de foame”⁴². Sistemul de plată prin bonuri și aprovizionarea lucrătorilor de la prăvălia și circiua patronului, unde plăteau totul mai scump — sistem constatat în multe locuri — a fost demascat și combătut cu multă forță de către militanții socialiști. În atare împrejurări, acțiunile revendicative proletare s-au impus cu forța necesității.*

Analizînd grevele din epoca 1890—1892 constatăm, înainte de toate, că ele au fost mai bine pregătite și conduse de către cluburile muncitorești și societățile profesionale, că au avut o arie de cuprindere mai largă, au antrenat la luptă importante efective de muncitori, mai ales din rîndurile minerilor, tipografilor, portuarilor, forestierilor, tăbăcarilor și curelarilor. Ca sferă geografică observăm că manifestări greviste au avut loc în principalele orașe și centre muncitorești ale țării: București, Galați, Petroșani, Ploiești, Cluj, dar și în unele orașe mai mici: Vaslui, Dognecea, Sulina, Sighetu Marmației, Giurgiu. Natura revendicărilor muncitorilor a fost destul de variată, cuprinzînd deziderate privind micșorarea zilei de muncă, condiții mai bune

⁴⁰ „Munca”, anul I, nr. 33 din 7 noiembrie 1890.

⁴¹ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea a II-a (1890—1900), Editura politică, București, 1964, p. 45.

⁴² „Munca”, anul I, nr. 5 din 25 martie 1890.

de lucru și viață, sporirea salariilor, lupta împotriva amenzilor, pentru repaus săptăminal. Un element caracteristic l-a constituit lupta tot mai activă pentru recunoașterea zilei de 1 Mai ca zi de luptă și solidaritate internațională a proletariatului. În timpul acțiunilor revendicative propaganda revoluționară a penetrat în masele muncitoare, s-a întărit solidaritatea de clasă între lucrătorii organizați și cei neorganizați. În acest răstimp, pe teritoriul întregii țări au avut loc circa 50 de greve: 18 în 1890, 15 în 1891, 16 în 1892. În șirul acestora se detașează acțiunile lucrătorilor curelari și tăbăcari de la fabrica „Mandrea” din Capitală, ale tipografilor bucureșteni, ale minerilor din Petroșani și Dognecea, ale tăbăcarilor și tipografilor din Ploiești, ale muncitorilor de la fabrica „Goetz” din Galați.

Mișcarea revendicativă din acești ani a contribuit la îmbunătățirea condițiilor de muncă și viață ale maselor muncitoare, la creșterea conștiinței lor de clasă. Mai mult decît în trecut, grevele ca și problematica socială muncitoarească au făcut obiect de analiză din partea organelor de presă burgheze: radicale, liberale, conservatoare. Dacă ziarele democratice și radicale — „Adevărul”, „Românul”, „Lupta” — au susținut în genere mișcarea grevistă, publicațiile conservatoare și junimiste — „Timpul”, „Constituționalul”, „Era nouă” — au căutat tot felul de explicații pentru a nega terenul real pentru desfășurarea acestor lupte de clasă. Mișcarea grevistă s-a dovedit astfel o adevărată școală de educație proletară, contribuind la afirmarea clasei muncitoare în viața social-politică a țării, recunoscută, direct sau indirect, chiar de către ideologia claselor dominante.

Organizațiile muncitorești și socialiste au desfășurat o largă acțiune în jurul adoptării unor legiuri cu caracter social-muncitoresc. În articole apărute în presa socialistă, în conferințele de la cluburile muncitorești, în campaniile electorale, militanții socialiști au cerut adoptarea unor legi privind repausul săptăminal, protecția muncitorilor contra accidentelor, reducerea zilei de lucru, ocrotirea muncii femeilor și a tinerilor lucrători, măsuri de salubritate și igienă.

O amplă campanie muncitorească s-a desfășurat în jurul reducerii duratei zilei de lucru în fabrici și ateliere. Militanții de frunte ai forței politice proletare au subliniat că nu era vorba de soluționarea unor cazuri concrete dintr-un atelier sau altul, ci de legiferarea duratei zilei de lucru, de reglementarea pe cale legislativă a raporturilor dintre muncă și capital. Aceasta, în timp ca reprezentanții claselor dominante susțineau că neexistînd, chipurile, în România o industrie și un proletariat industrial, nu s-ar justifica nici legi sociale muncitorești⁴³. Organul socialist central, într-un ciclu de articole, intitulat Opt ore de lucru și știința ziarului „Timpul”⁴⁴, a dezvăluit falsitatea unor asemenea aserțiuni, demonstrînd necesitatea instituirii unei legislații a muncii.

Campania pentru repausul săptăminal a avut un larg ecou în rîndurile lucrătorilor, ale funcționarilor comerciali și salariaților din diferite instituții ale statului. Ea a început în primăvara anului 1890, prin întrunirea funcționarilor comerciali din București și înaintarea unui Memoriu relativ la repausul duminical Adunării deputaților. Clubul muncitorilor din București, ca și celelalte organizații politice muncitorești au susținut campania în vederea legiferării, fie și parțială, a zilei de odihnă. Publicațiile socialiste au relevat importanța socială și morală a legiferării unei zile de repaus pe săptămînă⁴⁵. În anii 1890 și 1892, atunci cînd această chestiune a fost adusă în discuția Parlamentului, Societatea funcționarilor comerciali din București și secțiile sale din Iași, Ploiești, Galați, Buzău, Craiova, Brăila, Pitești au organizat numeroase întruniri publice, la care au luat cuvîntul socialiști marcanți, ca V.G. Morțun, C. Mille, Al. Gh. Radovici, Anton Bacalbașa, Al. Ionescu. Concomitent, de la tribuna Adunării deputaților, Ioan Nădejde și V.G. Morțun au pledat pentru legiferarea repausului săptăminal. Campania socialistă a fost susținută în bună măsură și de grupările politice democratice și radicale, ceea ce exprimă, în fond, creșterea influenței clasei muncitoare în viața social-politică a țării, faptul că ideile socialiste, problemele maselor muncitoare intraseră în preocuparea cercurilor vieții publice.

Manifestările de protest ale muncitorimii contra reprimării țărănilor de la Do-rohoi* au reprezentat noi dovezi ale poziției organizațiilor politice proletare față de țărănime, față de respectarea drepturilor și libertăților cetățenești. În ședința Clubului muncitorilor din București din 3 octombrie 1892 Al. Ionescu, Al. Georgescu, Miron Morțun și alții au condamnat actele criminale săvîrșite de cîțiva militari iresponsabili față de cetățeni pașnici; moțiunea adoptată cu acest prilej, subliniind faptul că muncitorii Capitalei consideră pe țărani „frații de suferință cu dinșii”, a cerut în

⁴³ „Timpul”, anul XI, nr. 205, 206, 207 și 216 din 25, 26 și 27 iulie, 9 august 1890.

⁴⁴ „Munca”, anul II, nr. 14 și 15 din 26 mai și 2 iunie 1891.

⁴⁵ „Munca”, anul I, nr. 21 din 15 iulie 1890.

* Este vorba de asasinarea țărănilor G. Tihon, V. Topală și Toader Rusu.

mod stăruitor efectuarea imediată a unei serioase anchete cu participarea reprezentanților presei⁴⁶. Ca urmare, trimiși ai publicațiilor „Munca”, „Critica socială”, „Democrația socială”, „Adevărul” și „Lupta” s-au deplasat la Dorohoi, efectuind o anchetă la fața locului. Raportul constatativ, semnat de Al. Beldiman, V.G. Morțun, Anton Bacalbașa, Al. Ionescu, Ioan N. Roman și dat publicității la 16 octombrie 1892, a dezvăluit starea de lucruri din județul Dorohoi, dînd expresie protestului muncitorimii și cercurilor democratice în fața acestei situații. Totodată, în luna noiembrie 1892 s-au organizat mari întruniri publice la București, Iași și Craiova, în cadrul cărora Anton Bacalbașa, Al. Beldiman, C.A. Filitis, Al. Ionescu, C. Mille, V.G. Morțun, I. Nădejde, I.N. Roman au afirmat necesitatea dezvoltării colaborării între forța politică socialistă și grupările democratice, în vederea impunerii respectării Constituției și legilor țării.

Participarea la confruntările electorale s-a înscris ca o componentă distinctă a acțiunii organizațiilor politice ale clasei noastre muncitoare. Rezultatul a fost notabil: în urma alegerilor generale parlamentare din aprilie 1891 și, apoi, a celor din februarie 1892, un deputat socialist — V. G. Morțun — a fost ales în Parlamentul țării.

Una dintre cele mai impunătoare manifestări ale organizațiilor muncitorimii române s-a desfășurat cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai. Inițiată ca o zi a solidarității internaționale proletare, Ziua muncii s-a constituit drept o expresie a luptei clasei muncitoare și a partidului său din fiecare țară, căci, așa cum sublinia rezoluția Congresului socialist internațional de la Paris (1889), „muncitorii diferitelor” națiuni vor organiza această manifestație după felul cum li se va părea mai potrivit cu împrejurările din țările lor⁴⁷.

În România, ca de altfel pretutindeni, prima manifestație de 1 Mai s-a desfășurat în anul 1890. Ea a avut un caracter impunător: mii de muncitori au ieșit pe străzile Capitalei și ale altor orașe, formulîndu-și revendicările lor economice, sociale și politice, demonstrînd tuturor că o forță politică deosebită „s-a ridicat în țară, o altă clasă de oameni cere dreptul la o viață politică și socială”⁴⁸. Ridicarea muncitorimii a produs o vie impresie în rîndurile opiniei publice progresiste din țara noastră. Presa grupărilor democratice și radicale — „Adevărul”, „Românul”, „Lupta”, „Telegraful român” — au scris pe larg și favorabil despre sărbătoarea proletară. De pildă, ziarul „Lupta”, sub titlul generic Manifestarea lucrătorilor, a publicat mai multe articole despre 1 Mai. „Din parte-ne — scria „Românul” la 25 aprilie 1890 — felicităm din inimă pe cei ce au luat inițiativa acelei pașnice manifestații și urăm izbîndă deplină muncitorilor din toate breslele”. Chiar și organe ale partidelor politice burgheze — „L'Independence roumaine”, „Voința națională”, „România” ș.a. — au fost nevoite să recunoască caracterul proletar de masă al acestei manifestații.

Sărbătorirea Zilei muncii a căpătat, în anul 1891, un caracter și mai larg, alături de muncitori participînd și grupuri de intelectuali, funcționari, meseriași și chiar țărani din cartierele mărginașe ale Capitalei și ale altor orașe. Partida muncitorilor, prin intermediul cluburilor și societăților muncitorești a lansat manifeste, a organizat desfășurarea demonstrațiilor în Capitală — la care au luat parte peste 12 000 de oameni —, la Ploiești, Iași, Galați, Arad, Brașov, Timișoara, Reșița și în alte centre. Cu prilejul zilei de 1 Mai 1892, cluburile muncitorești din București, Galați, Botoșani, Arad, Brașov, Craiova, Făgăraș, Ploiești, Timișoara au lansat manifeste prin care muncitorii erau chemați să demonstreze pentru scurtarea zilei de lucru, pentru afirmarea idealurilor Partidei muncitorilor. Ca urmare, în numeroase orașe la manifestații au luat parte mulți muncitori de toate categoriile, funcționari particulari, meseriași, țărani și intelectuali, animînd întreaga viață politică din localitățile respective. Prin aceasta s-a dovedit că „proletariatul român este la înălțimea partidelor muncitoare din celelalte țări”⁴⁹. Ziua de 1 Mai fiind o zi de manifestare și solidaritate internațională, Clubul muncitorilor din București a trimis, în numele Partidului Muncitorilor din România, telegrame organizațiilor muncitorești din Germania, Franța, Spania, Belgia, Anglia etc., prin care „saluta lupta proletariatului pe calea organizării sale”. Prin angajarea lor, prin participarea, alături de muncitori, a numeroși țărani, funcționari, meseriași și intelectuali, prin ecoul stîrnit în opinia publică progresistă a vremii, manifestațiile de Ziua muncii au evidențiat cu putere rolul crescînd al clasei muncitoare în societatea românească.

Ansamblul manifestărilor muncitorești din anii 1890—1892, pe tărîm organizatoric, politic și ideologic, demonstrațiile de 1 Mai, acțiunile revendicative, campaniile politice pentru dobîndirea repausului duminical și a legislației ocrotitoare a

⁴⁶ „Munca”, anul III, nr. 34 din 11 octombrie 1892.

⁴⁷ „Munca”, anul I, nr. 8 din 15 aprilie 1890.

⁴⁸ „Munca”, anul III, nr. 10 din 26 aprilie 1892.

muncii, participarea la confruntările electorale au reprezentat tot atâtea forme de afirmare a proletariatului în viața social-politică a țării. Ele au contribuit la dezvoltarea conștiinței de clasă a proletariatului, la pregătirea nemijlocită a Congresului socialist din 1893 care a pus bazele trainice partidului politic al clasei muncitoare din România.

Pregătirea politică și ideologică a Congresului

Procesul tot mai intens de grupare a muncitorilor în organizații politice și sindicale, de largire a ariei de cuprindere directă și de influențare a maselor muncitoare, de constituire a partidului clasei muncitoare din România a fost încununat de succes prin congresul de la București din martie 1893.

Inițiativa unei atare acțiuni a revenit Clubului muncitorilor din București, care din 1890, și-a asumat sarcina conducerii întregii mișcări muncitorești și editării organului central de presă socialistă din țara noastră. Astfel, adunarea organizației bucureștene din 2 mai 1892 a hotărât convocarea unui congres național la care să ia parte toate organizațiile muncitorești și socialiste. În comunicatul dat publicității, sub titlul Congresul socialist român⁴⁹, s-a întreprins o analiză succintă a stadiului de dezvoltare a mișcării, care, în pofida propagandei burgheze cu privire la „lipsa terenului pentru socialism în România”, s-a dezvoltat în așa măsură încât „putem zice chiar că nici un partid politic din țară n-are partizani mai sinceri și simpatii mai numeroase ca noi”. Explicând antagonismele de clasă din societate, militanții Clubului muncitorilor din București observau că burghezia și moșierimea erau organizate în partide de clasă, având în plus guvernul, instituțiile și averea țării. De aceea se impunea, ca o necesitate stringentă, ca organizațiile muncitorești și socialiste „să-și adune pe toți adepții săi în mănunchi puternice și strins legate laolaltă”.

Sosisse momentul pentru pasul hotărâtor. În acest scop a fost imputernicit Comitetul executiv al Clubului din București să ia legătura cu celelalte comitete ale organizațiilor din țară, invitându-le să constituie o Comisie generală, însărcinată cu alcătuirea unui memoriu relativ la problemele ce trebuiau supuse spre dezbateră congresului și să stabilească localitatea unde să se țină. S-au indicat unele direcții de activitate organizațiilor muncitorești în legătură cu constituirea partidului, atrăgându-li-se atenția asupra mării răspunderi și a momentului istoric prin care trecea clasa muncitoare.

Pe bună dreptate, relevau socialiștii bucureșteni, mișcarea a evoluat mult de la 1886 și de aceea se impunea un studiu temeinic asupra transformărilor ce au avut loc în societate, a nevoilor de dezvoltare a țării, „să vedem ce anume puncte din vechiul nostru program corespund situației de la noi, ce puncte noi trebuie să mai adăugăm și mai cu seamă să stabilim un program practic bine adaptat cu cerințele și nevoile unei țări agricole ca a noastră”⁵⁰. În această optică urmau a fi orientate dezbaterile pentru pregătirea congresului. Hotărârile luate în adunarea de excepțională importanță a Clubului muncitorilor din București s-au încheiat cu un călduros apel adresat cluburilor muncitorilor din Iași, Galați, Ploiești, Roman, Craiova, Botoșani, Brăila, Hirău, Cercul studenților socialiști din Paris, cercurilor de studii sociale, precum și grupurilor organizate din celelalte centre ale țării, invitându-le „să discute cât mai grabnic această chestie și să trimeată neîntârziat părerea lor Comitetului executiv al Clubului muncitorilor din București”⁵¹. Aceeași invitație a fost adresată și publicațiilor „Munca”, „Democrația socială”, „Lucrătorul”, „Critica socială”, chemate să desfășoare o acțiune amplă în jurul importantei hotărâri de convocare a congresului socialist.

Apelul Clubului Capitalei a găsit un larg răspuns în organizațiile socialiste și muncitorești din toată țara, stîrnind un mare entuziasm în rândurile muncitorilor. Activitatea de pregătire politică și ideologică a congresului o putem împărți în două etape: mai—noiembrie 1892, caracterizată prin discuții de ordin general în vederea pregătirii proiectului de program al partidului, și decembrie 1892 — martie 1893, con-

⁴⁹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, p. 776—777.

⁵⁰ „Munca”, anul III, nr. 12 din 10 mai 1892.

⁵¹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, p. 777.

sacrată dezbaterii largi, în organizații și în presă, a proiectului de program și alegerii delegaților pentru congres.

Referindu-ne la prima etapă, constatăm o gamă largă de manifestări, constind din declarații de adeziune la ideea congresului, adunări și întruniri ale organizațiilor, dezbateri pe marginea problematicei ce trebuia să stea în atenția Comisiei de elaborare a proiectului de program, articole în publicațiile muncitorești menite a impulsiona procesul de organizare, alte manifestări subordonate aceluiași obiectiv major al clasei muncitoare din țara noastră. „Toate grupările social-democrate din țară — scria ziarul „Democrația socială“ la 31 mai 1892 — au primit cu bucurie ideea unui congres socialist. Aderările ne-au venit de peste tot“. Aceasta însemna că în toată țara opțiunile erau clare, dezbaterile urmînd să adincească o problemă sau alta, să pregătească documentul programatic al partidului într-un spirit democratic, așa cum se manifesta întreaga noastră mișcare. Coordonata principală a dezbaterilor a fost orientată spre ideile de bază ce trebuiau incluse în proiectul de program al partidului, de a căror rezolvare depindea conduita generală a statului major al proletariatului.

Una din problemele centrale aflate în discuțiile organizațiilor și a presei socialiste a fost întărirea organizatorică a forței politice proletare, a disciplinei și tacticii unitare a partidului. „Avem cu toții datoria — remarcă Anton Bacalbașa — să ne ocupăm serios de organizarea muncitorilor, să lăsăm deoparte orice alte gânduri și să ne consumăm toată munca și toate gândurile temeinice care, desigur, vor da roade bune“⁵². În articolele Să ne organizăm, Pe lucru, Chestiunea congresului, Congresul socialist român, Pentru Congres, Congresul etc., scrise de Al. Ionescu, C. Mille, I. Nădejde, Al. Georgescu, I. Teodorescu, A. Bacalbașa, Al. G. Radovici s-a subliniat necesitatea definirii mai clare a tacticii mișcării muncitorești, ca o tactică izvoită din realitățile societății românești, în concordanță cu interesele clasei muncitoare, ale întregului popor român.

În răstimpul de pînă la congres s-au inițiat dezbateri intense asupra întregii problematice interne de partid, a definirii poziției clasei muncitoare față de cele mai stringente probleme ce stăteau în fața societății românești. Profund convinși de rolul istoric al clasei muncitoare, socialiștii au relevat semnificația deosebită a organizării temeinice a muncitorilor, socotind, cu deplină temei, „că lor trebuie să ne adresăm, pe ei să-i luminăm căci ei sînt clasa care va stîrpi crimele ce se săvîrșesc azi împotriva lor... În lupta asta de clasă trebuie să ne adresăm clasei pentru care luptăm“. Propagandiștilor și militanților li s-a cerut o intensificare a muncii politice în toate domeniile. Cei ce activau în rîndurile țărănimii au fost chemați „să-și aștearnă pe hîrtie amintirile, părerile și observațiile lor asupra problemei agrare la noi“⁵³. Celor care lucrau în rîndurile lucrătorilor industriali li s-a cerut să acorde importanță maximă discuțiilor și propunerilor muncitorești. Militanții aflați în fruntea organizațiilor socialiste, a societăților profesionale au avut datoria să participe la dezbateri, la clarificarea multiplelor probleme ce se puneau în fața clasei muncitoare, pentru ca din congres partidul să iasă cu o linie de conduită unitară, cu o disciplină puternică și un program teoretic și practic revoluționar. Și muncitorii au dat dovadă de maturitate politică, au știut să aleagă calea care ducea la întărirea partidului.

Sarcina elaborării proiectului de program al partidului a fost încredințată unei Comisii formată din Al. Ionescu, V. G. Morțun și C. Mille, la ale cărei lucrări au mai participat A. Bacalbașa, Al. Georgescu, I. Nădejde, Al. G. Radovici. Totodată, în organizațiile muncitorești s-au ținut conferințe la care s-au explicat multe din punctele ce urmau să stea la baza programului partidului. Deosebiri de vederi într-o problemă sau alta, expuse și lămurite în mod democratic, au dus la afirmarea caracterului unitar al mișcării noastre muncitorești. Deasemenea, s-a inițiat traducerea și publicarea a numeroase articole despre congresele partidelor socialiste și muncitorești din Franța, Belgia, Germania, Anglia, Spania, ca și fragmente din programele unora dintre acestea, pentru ca cititorul român să fie la curent cu problematica de idei, cu ideile programatice, cu tactica și manifestările muncitorești pe plan internațional. Astfel, revista „Critica socială“ a publicat Programul de la Erfurt al Partidului Social-Democrat din Germania, însoțit de comentariile lui Karl Kautsky. Publicarea acestor documente a semnalat ancorarea organizațiilor socialiste din țara noastră în problematica mișcării muncitorești internaționale, iar nicidecum copierea sau transpunerea mecanică a unor principii și practici specifice altor partide. De fapt, întreaga problematică de idei, dezbaterile în organizații au fost axate pe realitățile societății românești, pe desprinderea strategiei și tacticii revoluționare din

⁵² „Democrația socială“ (Ploiești), anul I, nr. 26 din 6 septembrie 1892.

⁵³ „Democrația socială“ (Ploiești), anul I, nr. 14 din 24 mai 1892.

aceste realități, încît proiectul de program să corespundă necesităților și sarcinilor ce stăteau în fața clasei muncitoare, a partidului ei politic. O asemenea direcție corespundea cu interesele fundamentale ale poporului român, cu năzuința sa de a trăi liber, unitar și stăpîn pe destinele sale.

La începutul lunii decembrie 1892, Comisia pentru redactarea Proiectului de program al partidului clasei muncitoare din România a definitivat acest document fundamental, după care s-a hotărît ca ziarele „Munca” și „Democrația socială” să-l publice pentru a „fi pus în discuția tuturor organizațiilor din țară spre a introduce modificările pe care le vor crede de cuviință”. Ca urmare, la 13 decembrie cele două publicații menționate mai sus, și la 24 decembrie 1892 „Lucrătorul” au publicat proiectul de program, invitînd organizațiile să-l studieze atent și să-și exprime punctele de vedere.

De acum înainte, întreaga activitate va fi direcționată spre dezbaterea proiectului de program și alegerea delegațiilor pentru congresul partidului. Proiectul de program definea linia strategică și tactică a partidului politic al clasei muncitoare, rolul istoric al proletariatului în lupta pentru socializarea mijloacelor de producție, în desființarea societății burgheze și instaurarea socialismului pe pămîntul României. Au fost prevăzute, totodată, un număr important de măsuri pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale maselor muncitoare de la sate și orașe, pentru dezvoltarea țării pe calea progresului și civilizației. Prin cucerirea acestor revendicări, clasa muncitoare își lărgea posibilitățile de acțiune imediată, de organizare și manifestare politică pentru înfăptuirea revoluției. Apreciînd că proiectul de program „reprezintă aspirațiile noastre ale tuturor”, militanții clasei muncitoare au evidențiat spiritul său revoluționar, faptul că „socialiștii români au fost și sînt de admirat pentru unitatea de vederi ce au arătat, «congresul urmînd» să cimenteze această unitate”⁵⁴.

Odată cu publicarea proiectului de program a fost adresată tuturor organizațiilor muncitorești, publicațiilor socialiste, tuturor celor care într-un fel sau altul aderau la principiile revoluționare, a celor organizații sau neorganizații, chemarea ca în cel mai scurt timp posibil, să comunice „fie prin publicitate, fie prin scrisori particulare, fie prin viu grai, toate observațiile ce le vor crede de cuviință” pe marginea documentului ce urma a fi aprobat de congres. Discutarea prealabilă a proiectului de program și a problemelor ce decurgeau din o asemenea acțiune extrem de importantă avea menirea să permită forumului muncitoresc să adopte „hotărîri solide și trainice, hotărîri izvorite din voința și cerințele tuturor socialiștilor din țară, singurele hotărîri ce pot fi rodnice”; căci, se preciza: „un program economic-politic al unui partid cum e al nostru trebuind să fie expresia cea mai desăvîrșită a opiniilor și a cerințelor tuturor membrilor săi, e de neapărată trebuință ca toți să se ocupe de el în mod cit se poate mai larg și mai amănunțit, să arate în mod franc și hotărît toate lipsurile pe care le vor găsi sau adăugirile pe care le vor crede necesare”⁵⁵. Era o invitație directă la dezbateri, o expresie a democratismului ce caracteriza mișcarea noastră muncitorească, a modalității de făurire a partidului prin participarea directă, efectivă și eficientă a maselor.

Dealtfel, timp de aproape patru luni, întrunirile ce au avut loc la sediile cluburilor muncitorilor, la cele ale unor sindicate și cercuri de studii sociale, articolele publicate în coloanele presei socialiste, schimbul fructuos de opinii au fost concludente în această direcție. De pildă, la 20 decembrie 1892, Clubul muncitorilor din București înștiința muncitorii și pe cei interesați că au început discuțiile asupra proiectului de program în întrunirile săptămînale de sîmbătă seara. Dezbateri asemănătoare au avut loc în ședințele organizațiilor din Ploiești, Galați, Craiova, Botoșani, Brăila, Tecuci, Turnu Severin, Tirgu Frumos, Hîrlău, Bacău, Roman.

Tematica discuțiilor a abordat, pe de o parte, aspectele interne ale mișcării (politice, ideologice, organizatorice), pe de altă parte, poziția mișcării muncitorești față de problemele de bază ale dezvoltării societății românești pe drumul progresului social (industrializarea țării, rezolvarea chestiunii agrare, democratizarea vieții politice etc.); o problemă aparte s-a referit direct la program, la modul său de alcătuire, la semnificația sa pentru activitatea partidului, subliniindu-se schimbările produse în țara noastră din anul 1886 cînd s-a publicat programul Ce vor socialiștii români și faptul că însăși mișcarea a intrat într-o fază superioară a dezvoltării sale.

⁵⁴ „Lucrătorul” (Galați), anul I, nr. 9 din 24 decembrie 1892.

⁵⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 24.

Aceste schimbări impuneau o completare a programului, o întărire a propagandei socialiste revoluționare, căci odată cu evoluția societății, „socialismul științific își modifică și el unele amănunțuri de idei, adaptându-se noilor cerințe ale societății”. Ca atare, social-democrația română, conducându-se după principiile fundamentale ale socialismului științific „are în vedere condițiunile speciale ale țării în care trăiește”⁵⁶.

Discuțiile și propunerile făcute de organizațiile muncitorești asupra proiectului de program au vizat și aspecte organizatorice și de tactică ale partidului, locul acestuia în constelația politică a vremii, rolul său hotărîtor în conducerea luptei clasei muncitoare la victorie. Astfel, la adunările Clubului muncitorilor din București s-a subliniat importanța programului pentru partid, relevîndu-se, în același timp, semnificația majoră a organizării sale temeinice, întrucît — spunea C. Dobrogeanu-Gherea — „nu hirtia scrisă are importanța cea mai mare, ci partidul organizat ale cărui cerințe le formulează. Un program fără partid organizat n-are nici cea mai mică însemnatate”⁵⁷. Organizarea unitară a rîndurilor clasei muncitoare, înarmarea ei cu ideologia materialismului dialectic și istoric, întărirea continuă a partidului au constituit comandamente esențiale ale continuității și ascendenței revoluționare a mișcării, a partidului de clasă al proletariatului din țara noastră. „Congresul — evidențiau articolele publicate de presa socialistă — va trebui să ne unească, să ne strîngă legăturile pentru ca să apărem o forță compactă, unitară, disciplinată în fața tuturor partidelor burgheze”⁵⁸.

Caracterul unitar al propagandei socialiste a întărit partidul, a dat noi dimensiuni mișcării, luptei revoluționare a clasei muncitoare. Preocuparea pentru statuarea partidului, a disciplinei interne de partid este reflectată și de propunerile vizînd introducerea cotizației; aceasta nu era privită doar ca element de susținere materială a mișcării, ci și ca un mijloc de legătură morală a muncitorilor cu partidul, ea avînd și un însemnat rol educativ.

Dezbaterile au evidențiat tot mai clar spiritul de unitate manifestat în pregătirea congresului partidului, preocuparea pentru centralizarea organizațiilor, pentru intensificarea propagandei socialiste, concentrarea eforturilor spre marile probleme ale mișcării. Pornind de la aceste idei trainice ale unității revoluționare se aprecia judicios că „propaganda prin scris trebuie să aibă o singură direcție, dar o direcție sănătoasă și această direcție nu o poate da decît Comitetul național”. În direcția acestui obiectiv se propunea ca toate publicațiile socialiste săptămînale să înceteze iar mijloacele financiare să fie concentrate la centru „pentru a scoate la București o gazetă zilnică, cu două ediții și două direcții”; o ediție zilnică cu probleme politice la ordinea zilei, de propagandă și luptă socialistă, și o ediție de duminică cu profil științific-literar și de artă. „Concentrîndu-se toate organizațiile de muncitori din țară, centralizîndu-se activitatea tuturor prietenilor noștri și sacrificiile ce astăzi se fac, sîntem convinși că reușita gazetei va fi asigurată”. Se aprecia că o gazetă zilnică socialistă „va fi o adevărată revoluție în chiar presa burgheză de la noi”⁵⁹. Deși apariția ziarului zilnic a mai întîrziat, preocuparea față de astfel de probleme merită toată atenția.

Întreaga activitate a organizațiilor muncitorești în intervalul mai 1892 — martie 1893 se caracterizează, deci, prin desfășurarea unei ample dezbateri politico-ideologice în vederea definitivării proiectului de program al partidului politic al clasei muncitoare, pentru stabilirea strategiei și tacticii partidului, adoptarea celor mai realiste soluții, corespunzătoare stadiului de dezvoltare a societății românești și a mișcării revoluționare a proletariatului. Punctele de vedere exprimate de la tribuna adunărilor muncitorești sau în coloanele publicațiilor au dat glas năzuinței întregii muncitorimi pentru făurirea partidului proletariatului din țara noastră. Metoda consultării maselor, dezbaterea materialelor de bază ale mișcării, analiza atentă și multilaterală a fenomenelor sociale, intensă activitate ideologică și organizatorică desfășurată în preajma congresului s-au impus ca o trăsătură dominantă a mișcării noastre muncitorești. Ea a reprezentat una din laturile fundamentale ale dezvoltării mișcării, a democratismului ce o caracteriza, a muncii neobosite prin mase și pentru mase, pentru triumful ideilor socialiste. În aceste împrejurări favorabile, într-o atmosferă entuziastă a fost convocat, pentru 31 martie 1893, Congresul partidului muncitorilor din România.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 25.

⁵⁷ C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 3, p. 126.

⁵⁸ „Munca”, anul IV, nr. 2 din 28 februarie 1893.

⁵⁹ „Lucrătorul” (Galați), anul I, nr. 13 din 24 ianuarie 1893.

Desfășurarea lucrărilor Congresului. Programul și celelalte documente adoptate

Lucrările Congresului socialist național s-au desfășurat în zilele de 31 martie — 3 aprilie 1893, în localul Clubului muncitorilor din București, Piața Amzei, nr. 26. Au fost prezenți delegați ai tuturor organizațiilor muncitorești, aleși în baza principiului reprezentării proporționale cu numărul muncitorimii organizate. Cei mai mulți delegați reprezentau cluburile muncitorești din București (18, la care se adăugau cei doi delegați ai Cercului de studii sociale) și Iași (10 delegați). Celelalte cluburi erau reprezentate după cum urmează: Ploiești, Galați și Roman — câte 5 delegați, Craiova — 3, Bacău și Botoșani — câte 2, Tecuci și Tg. Frumos — câte un delegat, la fel ca și Cercul studenților socialiști români de la Paris. Total — 55 delegați. Împreună cu cei 8 reprezentanți ai organizațiilor profesionale, membri cu drepturi depline ai congresului erau în număr de 63.

Lucrările au fost deschise de deputatul socialist V. G. Morțun, care a propus formarea unui birou provizoriu de conducere a congresului, avînd ca președinte pe Gh. Petrovici, țaran socialist din Iași, vicepreședinte — C. Mille și secretari — Filip Gesticone și Miron Morțun. Acest birou a condus congresul cît timp a durat verificarea și validarea mandatelor delegaților, după care s-a procedat la alegerea biroului definitiv, compus din cîte un președinte pentru fiecare din cele patru zile de dezbateri — în ordine : I. Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. G. Radovici, V. G. Morțun, ajutați de vicepreședintele și secretarii aleși anterior.

Congresul a fost salutat, prin numeroase scrisori și telegrame, de organizații socialiste din țară (Iași, Birlad, Dorohoi, Fetești, Piatra Neamț), precum și de partide și personalități din mișcarea muncitorească internațională — Bulgaria, Franța, Germania, Austria, Italia, Spania, emigrația revoluționară rusă de la Paris. Din Bulgaria a sosit și un reprezentant al social-democrației, I. Sakazoff, care a luat cuvîntul în cadrul dezbaterilor, urînd izbîndă congresului și „dorînd ca hotărîrile sale să fie duse la bun sfîrșit”. Aceasta demonstrează largul ecou pe care l-a avut congresul socialiștilor români, faptul că mișcarea noastră muncitorească era cunoscută și apreciată și dincolo de hotarele țării, fiind socotită „avangarda mișcării muncitorești în răsărit”.

Ordinea de zi, aprobată în unanimitate de delegați, cuprindea puncte de maximă importanță pentru existența și dezvoltarea în viitor a partidului : dezbaterile și adoptarea programului partidului, organizarea partidului (statutul), atitudinea social-democrației față de celelalte partide politice, organul de presă al partidului, alegerea Consiliului general al partidului și a delegaților pentru Congresul socialist internațional de la Zürich*.

Discuțiile purtate asupra fiecărui punct de pe ordinea de zi au fost aprofundate, contribuînd la elaborarea unor documente care să reprezinte aspirațiile unanime ale tuturor membrilor partidului, să statorească tactica și strategia partidului potrivit cu necesitățile țării, cu interesele imediate și de perspectivă ale proletariatului. Prezența unui însemnat număr de delegați muncitori a imprimat dezbaterilor un profund caracter de clasă, combativitate și vigoare. Delegații, scria gazeta „Munca” imediat după închiderea lucrărilor congresului, „au dovedit pe deplin că organizațiunile care i-au trimis, au ales oameni destoinici, serioși și cu un bun simț practic minunat. Ceea ce însă ne-a bucurat și mai mult a fost elementul muncitor propriu-zis, care a dovedit că este conștient și cult”⁶⁰.

În primele două zile ale lucrărilor a fost dezbătut și aprobat programul partidului. În întregul său, programul reprezenta o dezvoltare a celui publicat în 1886, o adaptare a cerințelor și obiectivelor socialiste la stadiul de dezvoltare a societății românești din ultimii ani ai veacului trecut.

Programul se deschide cu o analiză sintetică, în spiritul ideilor socialismului științific, a dezvoltării economico-sociale a lumii capitaliste în etapa istorică respectivă, scoțîndu-se în relief principalele sale caracteristici : existența proprietății private asupra mijloacelor de producție și a celor două clase caracteristice societății — burghezia și proletariatul, și lupta de clasă ca element constitutiv, dar și dinamic, de transformare revoluționară a acestei societăți. „Dezvoltarea economico-socială a

* Ordinea de zi a Congresului, publicată la 21 februarie 1893, era astfel formulată : „1. Programul partidului ; 2. Organizarea partidului ; 3. Organul partidului ; 4. Atitudinea social-democrației față de celelalte partide ; 5. Alegerea unui consiliu național ; 6. Alegerea delegaților pentru Congresul internațional de la Zürich”.

⁶⁰ „Munca”, anul IV, nr. 7 din 11 aprilie 1893.

societăților burghezo-capitaliste moderne — subliniază programul — are o tendință neapărată și neînlăturată de a concentra, de a monopoliza toate mijloacele de producție în minile unei clase, a clasei capitaliste. Prin această concentrare și monopolizare, societatea burghezo-capitalistă desparte pe producători de mijloacele de producție, desparte pe meseriași de unelte, pe mici agricultori țărani de pământ, prefăcându-i în proletari⁶¹. În atare condiții, „societatea capitalistă dezvoltă tot mai mult antagonismul și lupta de clase, mai ales între clasa producătorilor muncitori și a neproducătorilor capitaliști. Și această luptă, neînlăturată pe cât timp durează societatea de azi, poate lua sfârșit numai odată cu căderea acestei societăți“. Referindu-se la soluția pe care socialismul științific a indicat-o drept singura posibilă pentru înlăturarea bazelor societății capitaliste, programul se pronunță pentru „prefacerea mijloacelor de producție, cum sint pământul, fabricile, atelierele, minele etc., din proprietate privată a unei clase în proprietate socială a societății întregi și prefacerea producției de mărfuri în producție socialistă condusă pentru societatea și prin societate“.

În ceea ce privește clasa socială „a cărei menire istorică e realizarea societății socialiste“, programul dă un răspuns clar : „Această clasă e clasa proletară, proletariatul. Societatea modernă creează armate mari proletare, le concentrează în anumite locuri : în fabrici, pe moșii întinse, în orașe mari, le disciplinează, le dezvoltă solidaritatea, inteligența, talentele administrative, cerințele unei vieți mai bune. Și proletariatul e totdeauna clasa ale cărei interese cer din ce în ce mai cu tărie desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producere și prefacerea lor în proprietate socială“. Dispunind de o ideologie temeinic asimilată și de forme organizatorice specifice („Socialismul e reprezentantul teoretic al acestei clase ; social-democrația e avangarda conștientă și organizatoare“), partidul politic al clasei muncitoare, aprecia programul, are datoria „de a organiza proletariatul, de a organiza poporul muncitor, de a-l face conștient de menirea lui istorică și de lupta pe care trebuie să o ducă. Social-democrația trebuie să lupte pentru ridicarea puterii materiale și intelectuale a poporului muncitor, deci și a puterii lui de luptă, puterii de împotrivire, puținței [capacității de luptă] spre victoria finală⁶¹“.

Pe baza acestor considerente cu caracter teoretic general, programul realizează, în continuare, o analiză profundă a situației economice și social-politice a României, analiză subsumată întrebărilor fundamentale : cum, cînd și în ce condiții putea fi realizată societatea socialistă în țara noastră, pentru că necesitatea și posibilitatea acestei transformări revoluționare erau deja demonstrate prin vasta activitate a mișcării muncitorești de pînă la congres. „Acest ideal, aceste principii și această luptă a social-democrației europene trebuie oare să constituie principiile, idealul și lupta social-democrației române ? La această întrebare, social-democrația română răspunde afirmativ cu cea mai mare hotărîre, cu toate afirmațiunile potrivnicilor noștri că socialismul nu are teren în țara românească“⁶².

Programul constată, cu îndreptățire, că România de la sfîrșitul veacului trecut, cu toate progresele înregistrate în dezvoltarea sa, se înfățișa ca o țară rămasă în urmă din punct de vedere economic, dar, în același timp, evoluția sa capitalistă era un proces legic. „Cînd clasele noastre dominante au introdus instituții politice burgheze, cînd ele introduc bănci, mașini, drumuri de fier, cînd principalele produse ale țării noastre, produsele agricole, au ajuns mărfuri, țara noastră devine din ce în ce mai capitalistă, și din ce în ce se creează în ea un teren favorabil socialismului“. Foarte interesantă este comparația ce se face între situația României în etapa istorică respectivă și cea de la 1848. Atunci, revoluția a dat o puternică lovitură rînduierilor feudale, cu toate că burghezia, forța conducătoare, era încă slabă. Ea a reușit să-și apropie masele populare, devenite forțe motrice ale procesului istoric, factor determinant al dezagregării vechilor relații sociale și al biruinței celor capitaliste, transformare care „a fost revoluționarmente făcută la noi“. Cu atît mai mult la 1893, cînd proletariatul, inclusiv cel agricol, se afla în plin proces de dezvoltare, era posibilă nu o nouă și imediată transformare socială, ci pregătirea condițiilor pentru realizarea ei. „E dar mai mult decît evident — sublinia programul — că însăși dezvoltarea țării noastre dă un argument decisiv și justificativ pentru existența și dezvoltarea social-democrației române“⁶³.

Situația României impunea deci o adaptare a teoriei socialismului științific la condițiile țării noastre. Avînd drept scop făurirea societății socialiste, lupta clasei

⁶¹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 50—52.

⁶² Ibidem, p. 52.

⁶³ Ibidem, p. 53.

muncitoare, în frunte cu partidul său politic, trebuia ca mai întâi să pregătească terenul și să fortifice forțele proletariatului în perspectiva trecerii la revoluția socială. „Această pregătire — preciza programul — înseamnă propagandă socialistă, organizare și luminare a poporului muncitor, luptă pentru îmbunătățirea materială și morală a muncitorilor”⁶⁴. Acest punct de vedere, devenit linia de conduită a partidului, era pe deplin justificat, raportat la specificul și stadiul de dezvoltare a României, chiar dacă el era legat și de teza referitoare la revoluția socială ca fenomen general european sau chiar mondial, avându-și începutul în statele cele mai dezvoltate, teză cu largă circulație în mișcarea muncitorească internațională.

În adevăr, la sfârșitul veacului trecut și, după cum va demonstra istoria, timp de mai multe decenii și în veacul nostru, sarcina primordială era desăvârșirea obiectivelor cu caracter general-democrat proclamate la 1848. A fost o dovadă de maturitate politică faptul că partidul revoluționar al clasei muncitoare din România s-a angajat, din prima clipă a existenței sale, în lupta pentru rezolvarea mai întâi a acestor probleme, fără să piardă nici un moment din vedere țelul final al acțiunii sale. De aici orientarea sa tactică, definită în epocă drept tactică legală, care presupunea însă un vast cîmp de activitate — de la lupta revendicativă și alte manifestări deschise ale proletariatului împotriva exploatării, la vaste acțiuni propagandistice, de luminare a muncitorilor și ridicare a conștiinței lor de clasă, la afirmarea concepției socialiste față de problemele majore ale dezvoltării țării.

În esență, programul partidului trasa direcțiile fundamentale ale luptei proletariatului pentru „emanciparea desăvârșită economică, politică și intelectuală a poporului muncitor”, „prefacerea tuturor instrumentelor de muncă în proprietatea colectivă a societății întregi și în înlocuirea producerii de mărfuri prin producerea de către societate și pentru societate cu mijloacele de producere socializate”, desființarea exploatării de clasă și a „oricărei neegalități politice și economico-sociale, neegalități de sex, rasă, națiune, religie”⁶⁵; în privința viitoarei forme de stat, social-democrația română „nu poate fi în principiu decât pentru cea republicană”⁶⁶.

Punind în fața proletariatului obiective de o așa mare însemnătate, programul partidului își manifesta încrederea în înțelegerea de către acesta a rolului său în societate și, în același timp, se angaja să conducă lupta clasei muncitoare la izbândă. Social-democrația din România, aprecia programul, „e convinsă că prefacerea socială e menită s-o îndeplinească poporul muncitor organizat și luminat de social-democrație și deci, făcînd o largă propagandă socialistă în toate clasele sociale, principala îndatorire a social-democrației e organizarea politică a poporului muncitor, arătarea pozițiunii lui actuale și a pozițiunii ce trebuie să o aibă, ce este el și ce trebuie să fie, care e menirea lui istorică. Cu alte cuvinte, principala îndatorire a social-democrației e prefacerea poporului muncitor într-o armată bună de luptă, conștientă și pătrunsă de menirea ei”.

Programul fundamenta și concepția partidului clasei muncitoare din România în domeniul relațiilor sale internaționale, declarînd: „Adînc pătrunsă de solidaritatea internațională a tuturor popoarelor muncitoare, social-democrația română va îndeplini toate îndatoririle ce urmează din această solidaritate”⁶⁷.

Ca și programul din 1886, cel din 1893 cuprindea și un program de acțiune, „care înfățișează cererile imediate ale Partidului social-democrat român”. Acest program exprima concepția socialistă cu privire la căile de rezolvare a problemelor fundamentale ale României moderne și, în strînsă conexiune, stabilea principalele obiective menite să conducă la îmbunătățirea situației materiale și spirituale a clasei muncitoare, țărănimii și altor categorii sociale exploatate din societate. Ele se înscriau pe direcțiile principale de acțiune în vederea desăvîrșirii sarcinilor revoluției burghezo-democrate, etapă necesară pe drumul trecerii la revoluția socialistă. „Prin aducerea la îndeplinire a acestor sarcini — explicita programul — nu se realizează idealul nostru socialist. Acest program de luptă reprezintă numai acele reforme care s-ar putea realiza chiar în societatea actuală și a căror îndeplinire ar fi un pas uriaș către idealul nostru, prin faptul că s-ar stabili o stare mai prielnică pentru întemeierea unei societăți socialiste, prin faptul că s-ar spori bunăstarea materială și intelectuală a poporului muncitor și deci puterea lui de luptă și de împotrivire”⁶⁸.

Programul inscria, la loc de frunte, ca element determinant al apărării țării, al consolidării independenței sale, principiul transformării treptate a armatei permanente în înarmarea generală a întregului popor, principiu ce avea în vedere situația

⁶⁴ *Ibidem*, p. 55.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 55—56.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 57.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 56.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 56.

concretă a României, aflată atunci la confluența intereselor cotropitoare a unor mari imperii. Trebuie spus însă că această soluție era considerată ca realizabilă doar în viitor, pentru momentul istoric respectiv impunându-se menținerea armatei permanente de apărare a țării, cu precizarea făcută de program referitoare la reducerea serviciului militar.

Între problemele de mare însemnătate, de a căror rezolvare depindea în cel mai înalt grad al viitorul țării, independența și suveranitatea sa, cit și viitorul proletariatului și al mișcării revoluționare, programul partidului indica cu claritate necesitatea industrializării României și, în strinsă legătură cu această problemă de interes național general, stabilirea și un complex de revendicări „pentru protejarea clasei muncitoare industriale”, cele mai importante fiind: fixarea zilei de muncă la 8 ore, repausul săptămânal, asigurarea împotriva accidentelor și pentru vremea bătrâneții („la administrarea asigurărilor să participe și lucrătorii”), reglementarea muncii femeilor și interzicerea muncii copiilor sub 14 ani, inspecția sanitară a condițiilor de muncă, diferendele de muncă dintre muncitori și patroni să fie soluționate de juriu compuse dintr-un număr egal de muncitori și patroni, întemeierea de burse ale muncii, dezvoltarea învățământului profesional, obligativitatea eliberării de atestate de absolvire pentru ucenicii deveniți lucrători⁶⁹.

Pentru rezolvarea problemei agrare, o altă problemă fundamentală a dezvoltării României moderne, în program se preconiza: „Răscumpărarea treptată a pământurilor particulare și acelea ale așezămintelor publice să formeze un domeniu inalienabil. Darea în arendă a acestor pământuri muncitorilor agricoli, preferându-se syndicatele de muncitori agricoli. Recunoașterea acestor syndicate ca persoane juridice”⁷⁰. Această soluție, cu largă circulație și în mișcarea muncitorească internațională, viza, pe de-o parte lucrarea în comun a pământului, în scopul ridicării productivității sale prin utilizarea mașinilor și a altor cuceriri ale științei, evitând, pe de altă parte, continua fărâmițare a micilor loturi țărănești, mai ales prin moșteniri. Privită în perspectivă, concepția respectivă prefigura germeii formelor de producție ale societății socialiste. Desigur, o astfel de modalitate de soluționare a chestiunii agrare nu venea atunci în întâmpinarea aspirațiilor țărănimii care lupta pentru improprietărea cu loturi individuale, dar important era faptul că socialiștii militau pentru restrângerea, până la totala lichidare, a marii proprietăți moșierești, generatoarea relațiilor de exploatare din lumea satului românesc. Alte puncte ale programului cuprind obiective ce veneau în întâmpinarea unor cerințe acute ale țărănimii din momentul istoric respectiv: înzestrarea, la prețuri convenabile, cu mașini și seminte de înaltă productivitate, reforma creditului agricol, în așa fel încât să devină accesibil țăranilor, stabilirea în comune a unor izlazuri îndestulătoare, desființarea zilelor de prestație, o nouă lege de învoielii agricole „spre a garanta pe muncitorii cînta despoierii arendașilor și proprietarilor”, desființarea învoielilor în natură și contractarea lor numai în bani, revizuirea, de către comisii mixte de proprietari și țărani, a datoriiilor sătenilor, instituirea unui corp al inspectorilor pentru supravegherea aplicării legii tocmelilor agricole, interzicerea aducerii de lucrători agricoli din străinătate, retribuiți cu salarii mai mici, creșterea numărului de școli profesionale agricole, înființarea școlilor de adulți, de noi infirmerii și spitale comunale⁷¹.

Un loc important în programul partidului îl ocupă obiectivele vizînd continua democratizare a vieții social-politice a țării, atragerea maselor populare în rezolvarea problemelor de interes național în mod corespunzător numărului și importanței lor în procesul de producere a tuturor bunurilor naționale și spirituale din societate. Dintre aceste obiective, în prim plan se situează cerința votului universal egal și direct, exercitarea deplină a drepturilor politice de către toți cetățenii țării și lărgirea acestor drepturi — egalizarea condițiilor juridice ale femeilor cu bărbații, „garantarea dreptului nemărginit de întruniri, asociații, greve în orașe și în sate”, adoptarea de „măsuri riguroase pentru a face ca legile să fie aplicate și ca egalitatea înaintea legilor să ajungă o realitate”. Erau obiective care interesau nu numai clasa muncitoare și țărănimea, ci și alte clase și pături sociale, partidul făcîndu-se în acest fel mesagerul și apărătorul intereselor tuturor celor exploatați, al imensei majorități a națiunii române. După cum deziderate ca: instituirea impozitului progresiv asupra veniturilor, desființarea dărilor indirecte, sau altele referitoare la gratuitatea și obligativitatea învățămîntului, inamovibilitatea învățătorilor, institutorilor și profe-

⁶⁹ *Ibidem*, p. 58—59.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 59.

⁷¹ *Ibidem*, p. 59—60.

sorilor, despărțirea bisericii de stat și laicizarea tuturor școlilor, veneau în întimpinarea aspirațiilor întregului popor muncitor⁷².

În încheiere, programul stabilește poziția partidului în problemele politicii externe a țării: „În ceea ce privește politica externă, social-democrația română este potrivnică politicii țariste și solidară cu tactica social-democrației internaționale“⁷³.

În cea de-a treia zi a lucrărilor, congresul a dezbătut și aprobat statutul partidului politic al clasei noastre muncitoare. Prin acest document se stabilea denumirea partidului — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, compoziția sa — „cluburile de muncitori, sindicatele de muncitori și toate grupările care vor declara că primesc în întregime programul partidului și hotărârile congreselor“⁷⁴, precum și normele unitare de organizare internă și de conducere la nivel central și local.

Elementul specific organizării mișcării noastre muncitorești, prezent în statut, îl reprezenta unirea într-un singur tot a tuturor organizațiilor muncitorești — politice și profesionale. Prezența societăților profesionale printre grupările componente ale partidului avea în vedere unitatea muncitorească de acțiune, pe baza programului partidului, conducerea lor direct de către partid până la încheierea unei puternice mișcări sindicale în stare să-și aleagă o conducere proprie (deziderat ce se va realiza abia în 1896, prin constituirea Uniunii sindicatului breslelor), care să coopereze cu partidul în rezolvarea problemelor specifice sindicatelor muncitorești. Se urmărea, de asemenea, extinderea unei forme de organizare mai accesibile muncitorilor (cea profesională), în care puteau fi atrași și muncitorii ce nu dețineau cetățenia română. O rezoluție specială detalia aceste probleme, specificând: „Întiul Congres al social-democrației din România hotărăște să îndemne pe toate grupările să întrebuinteze mijloacele potrivite pentru ca, unde se află organizații de muncitori (bresle, sindicate), acestea să se organizeze în spiritul programului, iar acolo unde nu sînt să stăruie din toate puterile pentru întemeierea de asemenea organizații, care, excluzînd politica, să se ocupe cu regularea tuturor celorlalte interese economice și sociale, să cerceteze condițiunile muncii și, după putință, să aducă îmbunătățiri, să dea mină de ajutor comitetului partidei prin raporturi și înștiințări și astfel să fie ele o școală pregătită pentru a partidului, convinși fiind că mulți vor intra mai ușor în aceste organizații corporative, decît de-a dreptul în partida politică“⁷⁵.

Statutul definea atribuțiile congreselor, ale Consiliului general, drepturile și îndatoririle membrilor, modalitățile de afiliere, natura veniturilor.

Congresele partidului urmau să se țină anual, ele fiind forurile supreme de conducere a întregii activități a mișcării muncitorești. Între congrese, partidul era condus de Consiliul general, ales la fiecare congres, compus din cinci membri (ulterior numărul va fi majorat și se vor alege și membrii supleanți), ale cărui principale însărcinări erau: administrarea fondurilor partidului, stabilirea și menținerea legăturilor cu grupările de muncitori din țară și cu alte partide social-democrate, editarea publicațiilor partidului, stabilirea candidaturilor pentru alegeri (de comun acord cu conducerea organizațiilor locale), convocarea congreselor anuale și, la necesitate, extraordinare.

Afilierea la partid se putea face cu respectarea obligațiilor statutare. Membrii partidului erau obligați să ducă la îndeplinire hotărârile congreselor și ale Consiliului general și aveau dreptul de a-și spune cuvîntul în organizațiile din care făceau parte, în congrese și întruniri, în presa partidului, contribuind la bunul mers al activității partidului. Cluburile locale aveau în frunte un Comitet executiv, din care făceau parte șase membri. Veniturile partidului proveneau, în principal, din cotizațiile membrilor săi și din beneficiile realizate din publicațiile editate, serbări etc.

Stabilind, în final, că „toate hotărârile congreselor anuale sînt obligatorii pentru membrii partidului“ și avînd în vedere că aceste hotărâri se luau cu asentimentul tuturor delegaților, deci, practic, al tuturor membrilor partidului, statutul introna o puternică disciplină de partid, atît de necesară unei organizații muncitorești revoluționare. În cazul unor abateri de la disciplina de partid, se prevedea dreptul cluburilor „de a exclude din partid pe membrii dovediți că lucrează contra interesului partidului“, garantînd însă posibilitatea celui aflat în culpă de a se apăra și de a putea face apel la Consiliul general și apoi la Congresul partidului.

Aprobind programul și statutul, delegații au votat, practic, pentru constituirea partidului politic al clasei noastre muncitoare. În continuare, în a patra și ultima zi a lucrărilor, partidul a luat și primele sale hotărâri.

⁷² *Ibidem*, p. 57—58.

⁷³ *Ibidem*, p. 60.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 61.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 63—64.

Una dintre ele s-a referit la poziția partidului față de celelalte forțe politice din societate. Rezoluția în această problemă specifică: „Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, admitând existența luptei de clasă, știe că toate partidele burgheze, ori sub ce nume s-ar prezenta, sînt potrivnice clasei muncitorilor, însă în lupta și relațiunile lui cu ele va ști să facă deosebire între partidele reacționare și partidele mai mult sau mai puțin înaintate”⁷⁶. Se fixa, astfel, o linie de conduită clară, care dădea partidului posibilitatea să-și stabilească sistemele de alianțe politice, fără a afecta conținutul programului său, în vederea obținerii acelor revendicări cu conținut general-democrat ce interesau și alte forțe politice din societate — Partidul democrat-radical, Partida țărănească, Gruparea democrată din jurul ziarului „Adevărul” și chiar unele disidențe liberale.

De asemenea, Congresul a exprimat sentimentele de solidaritate cu lupta justă a românilor din teritoriile cotropite și protestul împotriva asupririi la care erau supuși. Delegații au relevat faptul că „în Transilvania, trei milioane de români sînt de fapt privați de orice drept politic” și că ei „sînt supuși la neconținute vexațiuni din partea unei administrațiuni fără scrupule”, fapt pentru care congresul „s-a pronunțat clar, protestînd contra purtării nedrepte a guvernelor maghiare”⁷⁷.

În privința organului de presă al partidului, a fost însărcinat Consiliul general cu editarea unui ziar zilnic (ce va apare, începînd din noiembrie 1894, sub denumirea de „Lumea nouă”), pînă atunci săptămînalul „Munca” urmînd să devină organ oficial al partidului.

Congresul a hotărît, de asemenea, ca aniversarea zilei de 1 Mai să se facă în ziua de 18 aprilie stil vechi, iar manifestul elaborat cu acest prilej să fie tipărit în mai multe limbi.

O altă rezoluție viza reprezentarea partidului la Congresul socialist internațional de la Zürich din august 1893. Delegația (stabilită atunci în componența D. Voinov, A. Bacalbașa, Z. Filoti, Gr. Panaitescu, C.D. Anghel și Miron Morțun) * avea însărcinarea expresă de a face „a se menționa la ordinea de zi a Congresului din Zürich Chestia agrară, să prezinte un memoriu justificator și să susție programul minimal agrar votat de Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România în Congresul din București”⁷⁸.

În încheierea lucrărilor a fost ales Consiliul general al partidului: I. Nădejde, Al. G. Radovici, V. G. Morțun, C. Mille, Al. Ionescu.

După terminarea congresului, seara, a avut loc la Clubul muncitorilor o mare întrunire publică, cu participarea delegaților și a unui numeros public. Ar fi trebuit o sală de trei ori mai mare — nota gazeta „Munca” — ca să poată cuprinde mulțimea ce venise să ia parte”. Despre semnificația congresului au vorbit: I. Nădejde, Gh. N. Darie, Al. G. Radovici, Z. Filoti, Al. Ionescu, A. Bacalbașa, C. Mille, V. G. Morțun. „Toți oratorii, călduros aplaudați — scria aceeași gazetă — au vorbit în special despre însemnătatea congresului, arătînd că de astăzi înainte partidul muncitorilor intră cu adevărat pe calea unei organizări unitare și disciplinate”⁷⁹.

Semnificația politică, ecoul intern și internațional al Congresului

Constituirea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România a intrat în istoria noastră ca moment de excepțională însemnătate pentru destinele luptei revoluționare a proletariatului și a maselor muncitoare. Partidul clasei muncitoare din România și-a asumat din prima clipă misiunea istorică de a conduce lupta revoluționară pentru cucerirea puterii politice de către proletariat, pentru transformarea socialistă a societății românești. Anul 1893 marchează — după cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „adevăratele începuturi ale Partidului Comunist Român —, care continuă cele mai înalte tradiții de luptă ale poporului și își are rădăcinile implintite adînc în mișcarea muncitorească, socialistă din a doua jumătate a secolului

⁷⁶ Ibidem, p. 64.

⁷⁷ Ibidem, p. 140.

* Din motive necunoscute pînă în prezent, delegația P.S.D.M.R. la Congresul internațional socialist de la Zürich și-a schimbat componența, cuprinzînd pe: C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, I. Digrin, I. Radovici și Gr. Panaitescu.

⁷⁸ Ibidem, p. 65.

⁷⁹ „Munca”, anul IV, nr. 7 din 11 aprilie 1893.

trecut", crearea P.S.D.M.R. constituind „un moment de cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră, pentru evoluția unitară a națiunii noastre, pentru afirmarea independentă a României”⁸⁰.

Faptele demonstrează că formarea partidului politic al clasei muncitoare a fost rezultatul evoluției istorice a poporului român, a dezvoltării forțelor și relațiilor de producție și al ascuțirii contradicțiilor de clasă din România acelei perioade, rezultatul condițiilor obiective și subiective create în viața societății românești. Constituit ca partid al clasei muncitoare, P.S.D.M.R. se deosebea fundamental de toate celelalte partide politice din România, fiind singurul partid revoluționar în peisajul vieții politice românești de la sfârșitul veacului trecut. Prin modul de constituire, prin principiile sale programatice, prin conținutul activității desfășurate, P.S.D.M.R. a contribuit într-o și mai mare măsură la afirmarea proletariatului pe arena politică a țării. Totodată, înființarea partidului politic al muncitorilor din țara noastră a stimulat propagarea ideilor socialiste, răspindirea mai largă în cadrul mișcării muncitorești și a unor cercuri de intelectuali a concepției materialiste despre natură și societate.

Lucrările Congresului de constituire a P.S.D.M.R., adoptarea programului și statutului ca documente fundamentale ale partidului, alegerea organului central conducător au produs o vie impresie în rindurile clasei muncitoare, a opiniei publice progresiste din țara noastră. Numeroase scrisori și telegrame exprimau adeziunea organizațiilor muncitorești din București, Bacău, Birlad, Botoșani, Craiova, Dorohoi, Fetești, Galați, Iași, Piatra Neamț, Ploiești, Roman, Turnu Severin la lucrările forumului muncitorimii din România. Într-o astfel de telegramă se scria: „Salutăm cu mândrie și încredere întiul Congres al social-democrației române. Trăiască partidul muncitorilor! Trăiască Internaționala!”⁸¹. La rindul său, presa socialistă a făcut o amplă prezentare lucrărilor congresului. Ziarul „Munca” îl considera ca avînd „o covîrșitoare însemnătate”, întrucît „a dat o ființă legiuită partidului muncitorilor din România. I-a dat o singură linie de purtare și un comitet diriguitor general... care să dea partidului un singur avînt cu o țintă unică”⁸².

Bucuria și entuziasmul manifestate de muncitori față de lucrările congresului au fost exprimate și cu ocazia a numeroase adunări și întruniri ale cluburilor muncitorești. În zilele imediat următoare congresului au avut loc ședințe ale organizațiilor locale ale partidului care au prelucrat, în fața maselor, hotărîrile acestuia. Așa, de exemplu, în ședința de la 10 aprilie 1893 a Clubului muncitorilor din București, C. Mille, Al. Georgescu și A. Bacalbașa au informat despre „însemnătatea întiului Congres al partidului”. Demn de relevat este că muncitorii, indiferent de situația și poziția lor, de profesiunea pe care o aveau, fără deosebire de sex, religie și naționalitate, erau îndrumați să se înscrie în partidul politic al clasei muncitoare. În cuvîntul său, lucrătorul Ioan Vereș a îndemnat „pe muncitorii unguri să se înfrățescă cu cei români”⁸³.

Ideea întăririi organizațiilor muncitorești și afilierei lor la partid, a solidarității de clasă, a fost extinsă și asupra asociațiilor profesionale. De exemplu, la 4 aprilie a avut loc în Capitală o întrunire a lucrătorilor caretași. Ei au votat o moțiune de afiliere la Clubul muncitorilor și prin el la partid, exprimîndu-și adeziunea la principiile programatice ale acestuia. Același lucru l-au făcut și alte societăți muncitorești. Numai în prima decadă a lunii mai 1893, de exemplu, s-au afiliat la partid următoarele organizații: Societatea lucrătorilor timplari, Societatea „Gutenberg” a lucrătorilor tipografi, Societatea lucrătorilor căruțași, Societatea lucrătorilor pălăriierei și Societatea pielarilor. La Iași, se afiliază la Clubul muncitorilor societățile tipografilor, funcționarilor comerciali, a timplarilor și brutarilor. La Galați, Craiova, Botoșani, Bacău au loc acțiuni asemănătoare.

Congresul a produs o vie impresie și în rindurile opiniei publice progresiste din țara noastră. Semnificativ în această direcție este faptul că publicațiile „Adevărul”, „Lupta”, „Românul”, „Egalitatea”, „Moftul român” și altele au inserat considerabil pe marginea lucrărilor congresului, redînd fragmente din documentele sale programatice, din rezoluțiile adoptate, din dezbaterile ce au avut loc. „Din discuțiunea urmată în prima zi — scria „Adevărul” — putem avea speranța că lucrările acestui congres vor avea o importanță foarte mare pentru organizarea și întărirea partidului socialist din România”⁸⁴. Mențiuni despre deschiderea Congresului socialist au apărut

⁸⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 253, 263.

⁸¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 72.

⁸² „Munca”, anul IV, nr. 7 din 11 aprilie 1893.

⁸³ *Ibidem*, nr. 8 din 18 aprilie 1893.

⁸⁴ „Adevărul”, anul VI, nr. 1482 din 2 aprilie 1893.

în aproape toate ziarele de mare tiraj, ele deosebindu-se însă de la o publicație la alta, în funcție de orientarea politică pe care fiecare o reprezenta. Trebuie spus că presa vremii nu a putut să dea comentarii foarte ample, deoarece lucrările congresului au avut un caracter închis. Cu toate acestea, dezbaterile, hotărârile adoptate au fost înfățișate opiniei publice românești. Astfel, discutarea în congres a problemei atitudinii social-democrației române față de desăvârșirea statului național unitar român, demascarea exploatării și asupririi la care erau supuși românii din Transilvania și Bucovina de către clasele dominante ale Imperiului austro-ungar au constituit obiect de ample comentarii în rândurile opiniei publice progresiste. În articolul Un congres al socialiștilor din România, apărut în „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, se aprecia faptul că muncitorii reuniți în congres vor discuta și adopta programul partidului, program ce cuprinde ideea unității naționale, demascarea asupririi străine⁸⁵; în aceeași ordine de idei, ziarul „Românul” aprecia poziția înaintată a Partidului socialist, care „e convins că această chestie va fi rezolvată”⁸⁶.

Lucrările Congresului partidului clasei muncitoare din România au avut un ecou favorabil în cadrul mișcării muncitorești internaționale. Acesta poate fi desprins atât din felul cum diferite partide muncitorești și socialiste au răspuns invitației de a participa la lucrările congresului, cât și din știrile și corespondențele apărute în unele publicații socialiste. Adresa Comisiei de organizare a congresului către partidele muncitorești, prin care erau înștiințate despre congres, a fost primită cu vie satisfacție. Pe adresa Congresului socialist român au sosit numeroase telegrame și scrisori din Austria, Bulgaria, Franța, Germania, Italia, Rusia, Spania. Se observă din aceste materiale și manifestări că mișcarea muncitorească din România era cunoscută pe plan mondial, apreciată pentru contribuția sa în cadrul forumurilor muncitorești internaționale. „Importanța ce socialismul a cîștigat deja în țara noastră — se scria în telegrama Partidului Socialist Spaniol —, importanță dovedită de către delegații voștri în Congresul de la Bruxelles (1891) se va mări fără îndoială în urma congresului”; de aceea „Partidul Socialist Spaniol vă trimite prin noi cele mai entuziaste felicitări, dorind ca cea mai mare izbîndă să vă încununeze hotărârile”, în vedere „desființării robiei economice actuale a proletariatului și întronarea regimului dreptății și libertății”⁸⁷. În telegrama Partidului Social-Democrat din Germania se transmiteau „din toată inima frățeștile salutări și urări”, exprimarea dorinței ca lucrările congresului „să fie încununate de cel mai strălucit succes”, iar liberatorul steag al socialismului ridicat al P.S.D.M.R. „să vă ducă din izbîndă în izbîndă”⁸⁸. Deasemenea, în telegrama socialiștilor francezi, semnată de J. Guesde, se apreciau „energia și perseverența de care dați dovezi, precum și rezultatele deja obținute. Fie ca congresul vostru din acest an, dînd un nou avînt partidului vostru, să vă apropie de ținta finală și comună a socialiștilor din lumea întreagă: cucerirea puterii politice pentru exproprierea clasei capitaliste”⁸⁹. Partidul Social-Democrat din Austria a trimis „salutări frățești fraților români”, urînd „cea mai deplină izbîndă deliberărilor primului Congres socialist”⁹⁰.

Toate aceste documente reflectă cât de trainice erau legăturile organizațiilor noastre muncitorești cu cele din străinătate, cât de adînc pătrunsese spiritul de solidaritate internațională în conștiința maselor muncitoare de pretutindeni, cât de puternic se manifesta în lupta revoluționară din fiecare țară. Remarcăm, în acest sens, cuvîntul rostit la congres de invitatul socialist Ianko Sakazoff, care a declarat că „socialiștii bulgari, ca și socialiștii din lumea întreagă, nu cunosc alt vrăjmaș mai mare decît capitalismul”⁹¹.

Avînd în vedere locul pe care îl ocupa mișcarea muncitorească din România în sprijinirea emigranților revoluționari ruși, bulgari și polonezi, politica sa de demascare a marilor imperii vecine asupritoare ale popoarelor, în unele telegrame s-a relevat aportul mișcării socialiste din România la tezaurul revoluționar mondial. Așa, de exemplu, în telegrama redacției ziarului „Sächsischen Arbeiter-Zeitung” din Dresda se scria: „Salutăm întîiul vostru Congres ca o izbîndă a mișcării internaționale organizate. Pentru noi, pentru social-democrația germană, are o importanță pe care numai întîmplările viitoare o va dovedi. Cele mai înaintate sentinele ale socialismului internațional lîngă imperiul țărilor tuturor Siberiilor, noi vă dorim curaj și în-

⁸⁵ „Gazeta Transilvaniei” (Brașov), anul LVI, nr. 49 din 4 (16) martie 1893.

⁸⁶ „Românul”, anul XXXVII, nr. 83 din 6/18 aprilie 1893.

⁸⁷ „Munca”, anul IV, nr. 7 din 11 aprilie 1893.

⁸⁸ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 66.

⁸⁹ Ibidem, p. 67.

⁹⁰ Ibidem, p. 68.

⁹¹ „Munca”, anul IV, nr. 7 din 11 aprilie 1893.

credere în solidaritatea noastră internațională”⁹². În aceeași ordine de idei, în telegrama sosită din Franța se aprecia: „Situățiunea voastră geografică vă impune din punctul de vedere internațional datorii speciale; trebuie într-adevăr să țineți piept celui mai groaznic vrăjmaș al socialismului: țarismul rus. Partidul muncitor francez, care nu pregetă de a denunța acest pericol suprem, contează pe voi ca să-l ajutați a-l nimici”⁹³. Din partea organizațiilor socialiste ruse, Petru Lavroff, într-o lungă scrisoare adresată congresului, afirma, între altele: „Frați socialiști. Prietenii mei socialiști revoluționari ruși mă însăreținează de a trimite expresiunea simpatțiilor lor călduroase pentru socialiștii din România”⁹⁴.

Lucrările Congresului de constituire a P.S.D.M.R. au fost cunoscute peste hotare și prin intermediul publicațiilor socialiste din diferitele țări. În Bulgaria organele de presă socialiste „Rabotnik” (Muncitorul) și „Den” (Ziua) au împărtășit clasei muncitoare, opiniei publice progresiste din țara vecină și prietenă desfășurarea lucrărilor Congresului socialist român. Știri și comentarii au apărut și în publicațiile socialiste din Franța, Italia, Elveția, Germania etc. De pildă, „Le Socialiste”, pe baza unei corespondențe din București, a scris despre „desfășurarea acestui important congres”, redând numărul delegaților și a orașelor reprezentate și comentind hotărârile adoptate. Informații prețioase au apărut și în „Le Parti ouvrier”, „Le peuple”, „Revue socialiste” etc. Revista „L'Ère nouvelle”, editată la Paris de socialistul român G. Diamandi, a publicat date despre congres și despre semnificația sa politică. „Opera congresului — scria revista la 1 octombrie 1893 — a fost, pe de o parte, de a asigura unitatea de acțiune a partidului, iar pe de alta, de a completa și vota programul urmat pînă atunci în mod tacit”. Demn de subliniat este faptul că unele publicații au reproduș din program unele pasaje care erau caracteristice mișcării socialiste din România. Îndeosebi programul agrar a fost mai pe larg popularizat, cunoscut fiind preocuparea socialiștilor români de a aduce în dezbaterile congreselor internaționale problema agrară.

Unirea proletariatului la scara întregii țări prin constituirea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România i-a dat acestuia forța și coeziunea necesare pentru afirmarea principiilor celor mai înaintate în societatea românească, transformindu-l într-un exponent fidel al intereselor fundamentale ale poporului român. Prin crearea partidului, procesul de organizare și de luptă a clasei muncitoare împotriva exploatării capitaliste, pentru o viață mai bună, pentru libertate socială și națională a fost ridicat pe o nouă treaptă, exprimind interesele și aspirațiile cele mai înaintate ale națiunii române.

Statul major al clasei muncitoare creat în 1893 s-a dezvoltat odată cu proletariatul, cu mișcarea muncitorească din țara noastră, organizînd de-a lungul anilor mari bătălii economice, sociale și politice pentru transformarea revoluționară a societății românești, pentru făurirea socialismului pe pămîntul României. Întreaga evoluție a evenimentelor pune în evidență semnificația deosebită a Congresului socialist din 1893, rolul partidului politic al clasei muncitoare pentru destinele istorice ale poporului român.

⁹² Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 69.

⁹³ Ibidem, p. 67.

⁹⁴ Ibidem, p. 69.

Dacia în conștiința lumii moderne

Publicăm două fragmente din cartea intitulată *Beschreibung der Moldau und Walachei*, a diplomatului-istoric prusac, dr. Johann Ferdinand Neigebaur, consul general în Principatele Române între anii 1843—1844, fragmente ce conțin dovezi cu privire la locul Daciei în conștiința lumii moderne.

J.F. Neigebaur s-a născut la 24 iunie 1783 la Dittmannsdorf, în Silezia. După terminarea liceului la Schweidnitz, urmează cursurile Facultății de teologie, Universitatea din Königsberg și Facultatea de drept. După ce timp de un an de zile a îndeplinit funcția de asesor la Marienwerder, în 1813 se înrolează voluntar în vestitul corp liber al lui Lützow și luptă împotriva armatei napoleoniene. Luat prizonier și dus la Limoges, se apropie de poporul și civilizația franceză. Studiază limba, istoria și organizarea de stat a Franței, urmînd cursurile Facultății din Limoges, pe care le absolvă cu succes. Enciclopedismul francez își va pune o puternică amprentă asupra personalității și operei sale de istoric și politician. Din timpul șederii în Franța datează primele lucrări ale autorului, care lasă să se întrezărească talentul de observator obiectiv și de istoric serios. Materializarea acestor preocupări se realizează într-o carte scrisă în 1817 „Descrierea provinciei Limoges și a locuitorilor ei, după jurnalul unui ofițer prusac în prizonierat francez“.

După eliberarea sa, îndeplinește o serie de funcții în magistratură; prefect la Luxemburg (1815/1826) judecător la Breslau (1826), director al judecătoriei de la Fraustadt (1832), apoi la Bromberg (1835).

În același an, 1835, a participat în calitate de comisar la discuțiile în vederea reglementării frontierei dintre Prusia și Polonia. Scrierile sale din această epocă sînt caracterizate printr-o observare aprofundată a evenimentelor, o judecată obiectivă și deseori curajoasă, cu un vădit spirit liberal, progresist, împletit cu o activitate de cercetare istorică, laborioasă, din care rezultă o mulțime de idei originale și practice. Era un adept militant al realizării unității popoarelor german, italian, român, sîrb.

Ultimii 20 de ani ai vieții sale i-a petrecut efectuînd dese călătorii în Franța, Italia, țările balcanice, Dalmația și Grecia. Pe baza materialelor culese în timpul acestor călătorii a întocmit ghiduri foarte prețioase, adevărate mici enciclopedii, conținînd studii documentare, istorice, etnografice, culturale etc. Preocupările sale s-au extins așadar asupra mai multor domenii științifice, iar forța sa de muncă l-a ajutat să le transpună în peste 100 de volume, fără a mai socoti articolele apărute în presa vremii.

După o viață extrem de laborioasă, moare la 23 martie 1866.

Prodigioasa activitate științifică a lui J. F. Neigebaur este recunoscută de contemporanii săi, fiind ales ca membru sau membru de onoare al mai multor societăți istorice, literare, filozofice, geografice sau de științe ale na-

turii și al unor Academii de prestigiu din secolul trecut, caz similar cu al celebrului J.B. Niebuhr, autoritate marcantă a istoriografiei epocii. Astfel, Neigebaur a fost membru al Academiei de Științe din Erfurt, al Academiei Arcaidiene din Roma, al Academiei de Antichități din Palermo, al Societății germane din Königsberg, al Institutului din Sicilia, al Societății literare din comitatul Mark, al Societății de studii antichităților nordice din Copenhaga al Institutului de arheologie din Roma etc.

În Principatele Române n-a stat decît aproximativ 3 ani, dar în acest scurt interval a reușit să strîngă un imens material referitor la arheologia, istoria, cultura, etnografia, geografia și economia lor. Mari personalități științifice ale timpului său i-au urmărit cu interes activitatea desfășurată în țările române; Alexander von Humblot și statisticianul Moreau de Jonnès, l-au îndemnat să adune cit mai multe date exacte despre această parte atît de puțin cunoscută a Europei.

Profunzimea studiilor pe care le-a realizat Neigebaur privind țările române i-au adus stîmă și prietenia unor personalități politice și științifice românești între care îi amintim pe Mihail Sturdza, Constantin și Paul Balș, Constantin Hurmuzaki, dr. Cihak, prof. Stamați ș.a. Prima ediție a scrierii sale fundamentale, apărută în 1848 la Leipzig este dedicată lui Constantin Balș, iar cea din 1859, apărută la Breslau lui Constantin Hurmuzaki.

În timpul șederii sale la Iași a fost ales membru al Societății naturalistilor, titlu cu care se mîndrește așezîndu-l alături de ceilalți, pe foaia de titlu a principalei sale lucrări¹. Societatea era prezidată și subvenționată chiar de principele Mihail Sturdza. Avea 160 de membri, printre care se aflau și Costache Sturdza, Al. Ghica, dr. Cihak, Aga Cuciureanu, dr. Fienkel, Aga Vărnăv etc.

Tot la Iași îl cunoaște pe Mihail Kogălniceanu, a cărui lecție la deschiderea cursului de Istorie națională la Academia Mihăileană o apreciază foarte mult și o redă aproape în întregime în limba germană, în lucrarea menționată mai sus.

Fiind rechemat la Berlin din 1844, pleacă mulțumind „moldo-valahilor pentru bunăvoința pe care a găsit-o printre ei” și „pentru ajutorul pe care l-a primit de la aceștia pentru lucrarea sa”. Le dorește sincer „cele mai mari succese în strădania lor de a reîntra în rîndul statelor civilizate, sperînd că românii vor avea un frumos viitor”².

Reintors în țară își sistematizează cercetările pe care le publică întîi în mai multe reviste, ca: Martens Erdkunde, 1848; Biedermann Die Gegenwart, 1848; Jahrbücher und Politik von Bülow, 1848; Kritische Zeitschrift, 1848; Minerwa, 1849; Archiv für Philologie und Pädagogik, 1852 etc.; apoi în volume, considerate de Nicolae Iorga „printre cele mai prețioase izvoare pentru istoria contemporană a Românilor”³. Este vorba de Beschreibung der Moldau und Walachei (Descrierea Moldovei și Valahiei), Leipzig, Bernh. Pauchnitz jun., 1848; ed. a 2-a la Breslau, John Urban Kern, 1854; Die Donau — Fürstenthümer, gesammelte Skizzen, geschichtlich — statistisch-politischen Inhalts (Principatele Dunărene. Culegere de schițe, cu conținut istoric-statistic și politic) Breslau, John Urban Kern, 1854; Die Moldau-Walachen oder Romanen und der russische Schutz (Moldo-valahii sau românii și protectoratul rusesc), Breslau, 1854. Cuprinde și a doua parte din Die Donau-Fürstenthümer și o prelucrare pentru cititorii germani a Albumului moldo-valah al consulului general francez Billecocq: Die staatlichen Verhältnisse der Moldau und Walachei in geschichtlicher Zusammenstellung der auf öffentliche Recht bezüglichen Verträge (Poziția statală a Valahiei într-o lucrare istorică bazată pe dreptul public), Breslau, 1856; Dacien nach seinen klassischen Alterthümern. Topographisch zusammengestellt von Neigebaur. (Dacia după antichitățile sale clasice. Întocmire topografică de Neigebaur), Brașov, 1852. Ultima lucrare a fost realizată în urma vizitării Transilvaniei unde Neigebaur cercetează istoria vechii Dacii și se interesează și de istoria contemporană, traducînd scrierea lui Alexandru Papiu-Ilarian „Independența instituțională a Transilvaniei”, pe care o publică la Breslau în 1862. Se pare deci că reușise să învețe bine limba română.

¹ Beschreibung der Moldau und Walachei.

² Beschreibung der Moldau und Walachei, Breslau, John Urban Kern, 1854, p. VII.

³ Hurmuzaki, Eudoxiu de, Documente privitoare la istoria românilor, vol. X, 1763—1844, București, 1897, p. LXIV.

Tot în Transilvania a fost ales membru al Societății pentru cunoașterea Ardealului.

Textele care urmează fac parte din principala lucrare a istoricului-diplomat, dr. Joh. Ferd. Neigebaur, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, primul din ediția din 1859, al doilea text, de fapt partea a treia a cărții, din 1859. Ambele conțin teze și concluzii ale autorului formulate în urma cercetării îndelungate a izvoarelor antice și medievale și se referă la unitatea etnică a daco-geților, teritoriul locuit de ei, bogățiile și principalele lor așezări, conducătorii cei mai însemnați ai acestora, precum și relațiile dintre daco-geți și popoarele și statele din jur, permanența luptei pentru păstrarea existenței și libertății lor.

Al doilea fragment reproduce și comentează o cronologie anexă la o lucrare necunoscută istoricilor români — sau în orice caz insuficient de cunoscută istoricului din evul mediu, Carlo Troja. Datele strinse sînt interesante, chiar dacă poartă pecetea epocilor trecute și reflectă unele idei vehiculate pe atunci de ex. (identificarea goților ca fiind geți). Sînt menționate principalele fapte ale strămoșilor noștri, păstrarea, după cucerirea romană, a două treimi din teritoriul lor și o serie întreagă de analogii între zamolxism, credințele popoarelor nordice și creștinism etc. Se consemnează afirmații potrivit cărora în secolele VII și X danezii s-ar fi numit daci, că în secolul X norvegienii s-ar mai fi numit daci sau că numele vechi al Crimeii ar fi fost Dania sau Dacia, etc.

Pentru a păstra autenticitatea materialului nu s-a intervenit în text și nici în grafia numelor proprii.

ANA-MARIA COMAN

J. F. NEIGEBEUR, BESCHREIBUNG DER MOLDAU UND WALACHEI. I. Theil. (Descrierea Moldovei și Valahiei). Partea I.

Ediția a II-a, Breslau, Verlag von John Urban Kern, 1854.

Știri istorice pînă la migrația popoarelor

Vechea istorie a Moldovei și Valahiei s-a îmbogățit foarte mult prin cercetările lui Schaffarik, a vestitului autor al „Antichităților slave“, punînd istoria acestor țări în legătură cu popoarele slave; și trebuie să mărturisim că aici sînt prezente multe elemente slave, pentru că slavii au exercitat întotdeauna o mare influență asupra acestor țări.

Lumii antice regiunile actualei Moldove și Valahiei îi erau cunoscute sub numele de Dacia. Dar acest nume apare mai tîrziu cu o delimitare precisă, iar în cursul secolelor granițele acestor țări s-au schimbat.

Potrivit știrilor celor mai vechi, între Don și Dunăre au locuit sciții, care au devenit cunoscuți prin campania lui Darius al lui Histaspe în aceste regiuni nordice.

Geții, care locuiau mai înainte la vărsarea Dunării, și pe malul său drept, au trecut mai tîrziu, în zilele lui Filip al Macedoniei, pe țărmul stîng și au pus stăpînire pe regiunile actualelor Moldova și Valahia, unde i-au cunoscut romanii sub numele de daci (vezi : Herodot, cartea IV, cap. 93, Plinius, *Hist. Naturalis* IV, 25, 12). Numele de Dacia se impune, după cît se pare, numai odată cu cuceririle lui Alexandru. El a întîlnit aici o rezistență serioasă și Sarmis, regele decilor și-a apărut țara de pustiire prin încheierea unei păci. Capitala Sarmisegetusa pare a fi fost construită de

acest rege și o monedă de aur găsită la Turda, unde sînt Salinele Transilvaniei, pare să confirme aceasta, căci pe o față cu bustul stă inscripția Sarmis Basil, în vreme ce pe revers apare o poartă de oraș întărit.

Cînd, după moartea lui Alexandru generalii săi și-au împărțit cuceririle acestuia, Tracia împreună cu țările de pe ambele maluri ale Dunării i-a revenit lui Lysimachus. Dar Dacia a fost doar învinsă, nu subjugată definitiv, iar noul rege și-a găsit supușii atît de puțin dispuși să-i recunoască stăpînirea, încît a fost necesar să pornească în fruntea unei armate importante împotriva lor. Dromichontes, urmașul lui Sarmis, era pregătit pentru atac și i-a reușit astfel nu numai să se opună armatei grecești, dar chiar să-l ia prizonier pe Lysimachus și să-i prade tabăra bogată. Este probabil că regele dac a cîștigat atunci, fie prin jefuirea acelei tabere, fie prin banii obținuți ca răscumpărare a prizonierilor, o comoară uriașă ; căci în două ocazii diferite, mai întîi în jurul anului 1545, iar apoi aproximativ înainte cu 25 de ani, s-au găsit mai multe mii de monede de aur la frontiera dintre Valahia și Transilvania, dintre care cîteva conțineau numele lui Lysimachus, iar altele cuvîntul Kozon, s-ar zice după numele orașului Cosseea din Tracia, unde fuseseră bătute.

În ce raporturi au stat dacii cu geții, pe care unii îi socoteau identici cu goții, ar fi greu de determinat ; Schaffarik transpune aici locurile de așezare ale diferitelor triburi slave, celtice și scitice.

Cu privire la părerile lui Schaffarik vor decide cercetările ulterioare ale învățaților ; noi coroborăm aici numai știrile cu privire la istoria mai veche a Daciei.

Se crede că dacii își trag originea de la Dambices sau Daes de pe Orus, care locuiau în provincia persană Iassebos sau Margiane ; acolo ar fi fost și țara de baștină a geților, care sub numele de Geih locuiau pe Orus sau Geihon. Ambele popoare poartă numele general de sciți. Legiutorul dacilor ar fi fost Zamolxis, un elev al lui Pythagora, de la care ar fi cunoscut el învățătura despre migrația sufletelor.

Timp de mai multe secole istoria nu amintește acest popor pînă în aproximativ anul 50 înainte erei noastre, cînd dacii l-au ales pe Barebestes sau Berebistes drept conducătorul lor. Acesta și-a extins cuceririle pînă la izvoarele Dravei. Octavian August a pornit împotriva lui în anul 33 înainte erei noastre, a fost însă rănit în Dalmația și a lăsat conducerea armatei lui Statilius Taurus. Berebistes i-a promis lui Antonius ajutorul său, a fost însă asasinat de către ai săi. După moartea lui, în Dacia s-au format mai multe partide. Rholus l-a sprijinit pe Crassus împotriva lui Dopir, un alt rege dac, care a fost trădat de către un grec. Totuși Crassus s-a întors din nou peste Dunăre, după ce cucerise cetatea Genuola.

Dacii l-au ales acum ca rege pe Cotyso, care a devenit foarte periculos pentru împăratul Augustus ; Cneius Lentulus l-a învins și Cotyso a căzut în luptă. El ar fi construit Choizyn sau Chotin.

Tracia și Iliria au fost expuse în mod deosebit incursiunilor dacilor, care se aliaseră cu sarmații ; Tiberiu a fost trimis împotriva dacilor, dar n-a putut să-i subjuge ; la fel de puțin i-a reușit aceasta și lui Titius Cato, care a încercat în anul 14 al erei noastre un nou atac împotriva dacilor.

Pînă la guvernarea lui Domițian istoria nu relatează nimic despre daci, pînă în epoca cînd Duras a condus acest popor viteaz peste Dunăre și l-a bătut pe Appius Sabinus, care și-a găsit moartea în timpul luptei. Duras a renunțat la guvernare în favoarea lui Decebal și Dacia împărțită pînă atunci s-a reunit din nou sub conducerea unui singur domnitor. În timpul

luptei, chiar dacă uneori ea era dezavantajoasă pentru daci, poporul s-a întărit în așa măsură, încît sub conducerea regelui său viguros, Decebalus sau Dicerbanus a forțat în mod serios legiunile romane, iar pe la anul 87, în timpul lui Domițian, a întreprins invazii atît de periculoase pentru marele Imperiu Roman, încît Roma a cumpărat pacea plătind un tribut. Decebal se aliase anume cu Paroras, domnitorul parților, precum și cu sarmații și cu catii, și l-a înfrînt pe Fuscus, care și-a găsit moartea în luptă la fel ca și predecesorul său. Urmașul acestuia, Julian, i-a bătut pe daci la Talpa sau Tapes, în Valahia. Domițian a sărbătorit această victorie printr-un triumf, a cumpărat însă, totuși, cum s-a spus, pacea cu bani.

Sub Titus, care distrusese Ierusalimul și i-a răspîndit pe evrei din Palestina, aceștia și-au organizat primele așezări în aceste țări. Se spune că Decebal le-a dat orașul Thalmun nu departe de trecătoarea de la Turnu Roșu, ca loc de așezare ; un oraș care încă în Evul Mediu era foarte important pentru comerțul său.

Roma s-a eliberat de acest vecin neplăcut numai cînd Traian a început să conducă guvernul cu o mină puternică, începînd din anul 98. Traian pare a fi pătruns, în anul 100, prin Pannonia peste Tisa, iar apoi de-a lungul cursului Mureșului în Transilvania. Prima sa bătălie a dat-o pe Cîmpul Crucii, nu departe de Turda. După o luptă înverșunată dacii au fost complet bătuți și Decebal nevoit să se retragă în Sarmisegetuza. Cîmpul Crucii se numește astăzi încă de către țărani valahi „Pratul lui Traian“ (Pratum Traiani), un exemplu remarcabil de tradiție istorică păstrată prin gura poporului. Unii afirmă că înfrîngerea lui Decebal s-ar fi produs la Tapes, unde fusese obținută victoria lui Julian menționată mai sus. Aliații caută locul acestei victorii la Dobroia, pe malul stîng al Dunării, în Moesia. Iarna a pus capăt luptelor, care fusese atît de sîngeroase, încît Traian însuși și-a dat cămașa pentru a lega pe răniți. Totuși Decebal, bătut în mod repetat, a trebuit în cele din urmă să vină personal în tabăra romană, pentru a cere pace. Traian a pretins să i se predea toate locurile fortificate, a pus garnizoane puternice în capitala Sarmisegetusa și s-a întors la Roma, unde a obținut numele de *Dacicus*. Dar Decebal n-a renunțat la speranța de a opune rezistență romanilor și a pornit din nou la luptă. Traian îl alese acum, în afară de nepotul său Hadrian, pe Lucius Quintus Maurus ca însoțitor al său, și deoarece hotărîse să transforme Dacia într-o provincie romană, s-a pus în fruntea legiunilor sale pentru a-și desăvîrși cucerirea. Cunoscînd acum mai bine condițiile țării, a ales de această dată un drum mai scurt pe care a putut să ajungă direct la capitala dușmanului. În acest scop el a trecut Dunărea mai jos de Porțile de Fier, unde mai tîrziu a fost construit vestitul pod și a trimis o parte a armatei sale de-a lungul Oltului. După părerea cunoscutului călător Paget, se pare că ar fi urmat el însuși cursul acestei văi, care de la Orșova actuală, prin Mehadia și Caransebeș, duce la Sarmisegetusa. Pe Columna lui Traian din Roma sînt redată foarte precis datele esențiale ale acestor două campanii, prin care sînt contrazise numeroasele basme răspîndite de istorici cu privire la acestea. Traian l-a pus pe Apollodor să construiască vestitul pod peste Dunăre, pe care unii l-au căutat la Nicopole, în dreptul vărsării Oltului, în timp ce alții cred că ar fi găsit ruinele lui mai aproape de Orșova, nu departe de Cerneț, ruine pe care alții le-au socotit a fi de la podul lui Constantin. Decebal a încercat să scape de Traian printr-un asasin și a pus ca romanul Longin să fie spînzurat pe zidurile Sarmisegetuzei. Se pare că dacii nu mai erau în stare să-și apere capitala, care, în

anul 106, a fost incendiată și s-au refugiat în munți. Fiind imposibil să scape de urmăritorii săi, Decebal s-a sinucis înfigându-și un pumnal în piept, iar numeroși adepți ai săi au luat otravă pentru a nu se supune romanilor, care plătiseră din anul 88 până în 100 e.n. tribut lui Decebal. De îndată ce Traian desăvîrșise subjugarea țării, și-a îndreptat atenția spre asigurarea noilor provincii, care pentru romani erau cu atât mai importante, cu cât aveau bogate mine de aur. Transilvania mai furnizează și astăzi de două ori mai mult aur decât întreaga Europă, cu excepția Ungariei, care este la fel de bogată în acest metal nobil. Actuala Transilvanie a fost numită Dacia Mediteranea ; Valahia și Moldova, Dacia Transalpina ; iar Banatul, Dacia Ripensis. Podul peste Dunăre, drumurile săpate de-a lungul acestui fluviu în stînci, întemeierea de colonii la Sarmisegetuza, Alba Iulia, Turda și în mai multe alte locuri, și legarea acestora prin drumuri de țară, din care mai există încă urme, au fost mijloacele prin care puterea Romei a căutat să se instaleze durabil în țara de curînd cucerită.

Capitala Sarmisegetuza din Transilvania, în Valea Hațegului, între Turnu Roșu și Porțile de Fier, pe drumul care duce pe la Caransebeș în Banat, a fost restabilită cu Ulpia Trajana. Ruinele existente încă și astăzi în această țară de pe timpul stăpînirii romane atestă că romanii au considerat această țară bogată ca destul de importantă pentru a face tot posibilul ca ea să se afirme. Țara era însă atât de slăbită, încît Traian a trebuit să se îngrijească de noi locuitori și Eutropius spune că el *ex toto orbe romano infinitas copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas* în Dacia. În Valahia a fost construit Caracal, iar în Moldova ar fi fost întemeiat încă de atunci Romanul.

După Eutropius, Dacia avea, în momentul cînd regele ei Decebal fusese subjugat de către Traian, o circumferință de 1 200 000 pași ; Ptolomeus numește mai mult de patruzeci de orașe, iar Tabela Peutingeriană circa cincizeci de orașe. În Pandecte, Ulpian menționează în afara capitalei lui Decebal, Sarmisegetuza, alte cinci orașe, în care era în vigoare dreptul italic. Dacia cuprindea atunci țara care se întinde între Nistru, Tisa, Dunăre și Marea Neagră, actuala Moldovă și Valahie, pe lîngă Transilvania și o parte a Ungariei Superioare ; a fost populată cu coloni romani și din acea vreme provine înrudirea prin limbă a Valahilor cu dialectele din Italia. Totuși făcînd abstracție de aceste reglementări, de podul uriaș al lui Traian peste Dunăre, mai jos de Porțile de Fier, deja Hadrian voise, după moartea lui Traian survenită în anul 117, să abandoneze Dacia, așa cum abandonase Asiria, Mesopotamia și Armenia ; totuși s-a lăsat convins să facă noi eforturi pentru a nu sacrifica atât de mulți romani ce trăiau acolo. El i-a bătut pe sarmații năvălitori și pe o monedă este numit restauratorul Daciei (Adriano Restitutori Daciae) ; totuși sub pretextul de a îngreuna trecerea barbarilor peste Dunăre, a pus să se distrugă mărețul pod al lui Traian. De asemenea, deja sub Antonius Philosophus s-ar fi așezat în Dacia 16 populații barbare ; încă în anul 212 coloniștii dacici au fost recunoscuți ca cetățeni romani. Curînd însă împărații n-au mai putut menține Dacia legată de Imperiul Roman. Goții care apar în istorie pe vremea lui Traian s-au așezat deja pe vremea lui Commodus, după anul 180, în Dacia de Răsărit, în actuala Basarabie, iar în anul 250 au pătruns chiar peste Dunăre. În timpul lui Aurelian, în anul 274, sub Friediger Safrath și Aleth aceștia cuceriseră întreaga Dacie, și provincia a trebuit să fie abandonată. Aurelian și-a retras legiunile din acea țară, pentru care se întîmplaseră atîtea, așa cum o dovedesc urmele de construcții existente încă la Ulpia Trajana în Transilvania, Caracalla în Valahia, Galați în Moldova și așa

mai departe. De asemenea el a recomandat tuturor locuitorilor care nu se voiau lăsați abandonați să treacă pe malul drept al Dunării și să se așeze în Moesia. Astfel întregul mal al Dunării, cîmpia roditoare și munții bogați au fost evacuate și valahii prezenți încă în Bulgaria par a fi descendenții acestor daci romani, care au dat urmare ordinului lui Aurelian. Din acea epocă această parte a Moesiei a căpătat numele de Dacia Aureliană, și anume partea dintre Dunăre și Marova, vechiul Magus, numele de Dacia Ripensis, iar spre sud de Nissus, actuala Nissa, Dacia Interior. Și astăzi încă poporul de la Brăila și Galați îi numește pe locuitorii de peste Dunăre de la Măcin, nu valahi, ci romani, iar ei înșiși se numesc romuni.

Orașele importante ale Daciei au fost, după părerea cercetătorilor antichității țării :

1. în Dacia veche sau Traiană în Valahia :

Castra Trajana, acum Cetățuie, adică Citadela.

Zernes acum Cerneț sau Cernețul, numit și Terneț.

Anutrum, Castra Nova sau Severium, acum Turnu Severin.

Caracalla, acum Caracal, în Oltenia.

Romula, acum Romanăți sau Romanaci.

Turris, acum Turnu.

Ardeiscus, acum Argeș sau Argeșul la Ardiscus.

Pons Vetus, acum Panteveche.

În Moldova :

Praetoria Augusta, acum Roman.

Pallada, acum Bîrlad.

Petradava, acum Piatra.

Sucidava sau Zusidava, acum Suceava în Bucovina.

Ratacenum, acum Rădăuți sau Rudocenii la Fălticeni, în Bucovina.

Cecina, acum Cernăuți, în Bucovina.

Paralium, acum Pogorîta, tot acolo unde se găsește acum o mină de cupru.

Docirana, acum Dorna, în parte în Moldova, în parte peste graniță, în Bucovina.

Callatia, Galați ; se afirmă că acest oraș a fost o colonie a Heracleei, unde se găsea un templu al lui Apollo.

Istriopolis, care s-ar fi numit și Caput Bovis, actuala Ghertina sau Ziglina, la vărsarea Siretului în Dunăre.

Moldidova la confluența Moldovei cu Siretul, unde se mai văd încă ruinele unui oraș vechi.

Municipium Iassium, cu privire la numele căruia se referă Tabela Peutingeriană, a cărui origină pare a data de la sfîrșitul secolului al IV-lea ; și aici exista o legiune proprie în garnizoană, despre care menționează o inscripție. Se afirmă că Ștefan cel Mare a pus să se construiască pe ruinele romane de la Iași vechea Curte Domnească, pe care a refăcut-o Vasile cel Lung și prințul Alexandru Moruzi în actuala sa stare.

În Transilvania :

Ulpia Trajana sau Ulpiana, vechea Sarmisegetuza dacică.

Apulum, ulterior Alba Iulia sau Karlsburg, acum Fejérvár, adică Cetatea Albă sau Bălgrad, pe Mureș, numit altfel Marisus.

Singidava, acum Deva.

Ulpianum, Cebenia, Napoca, Optantia, Patavista, Brucla, Largiana, Cessie, Blandiana, Germicheza, Petris, Ad. Aquas, despre toate nu se știe unde erau așezate.

Salince sau Turda.

Rhuconium, acum Rodna.

În Banat :

Thermae Herculis sau ad Medias, acum Mehadia.

Tierna, Viminatium, Acmonia, Margum, Acidava, Tibiscum, Zambara, Arcidana, Chernes, Turris, Literata, Centum Putea etc.

În Ungaria :

Aquicum (Buda), precum și Stirimia din Slavonia, pe Sava sînt considerate ca crașe dacice.

2) În Dacia Aureliană, și anume :

în Moesia Inferioară sînt cunoscute : în regiunea Dobrizin, Marcianopolis sau Preslava, mai înainte Dionisopolis, vechea capitală a bulgarilor.

Varna, o colonie din Milet.

Tomi sau Baba.

Constantia sau Constanța.

Dorostorum sau Silistra și

Sardica sau Triadza în Bulgaria.

În Moesia Superioară, Dacia Interior, sau Serbia :

Naissus (Nissa). unde s-a născut Constantin cel Mare.

În Bosnia

Orașul Ulpiana, unde s-a născut Justinian, care a reconstruit acest oraș sub numele de Justiniana Secunda în Dardania.

În Dacia Aureliană a exercitat o mare influență guvernarea lui Constantin cel Mare (311). După ce mutase sediul guvernului său la Bizanț, în 330, el s-a preocupat din nou de malul stîng al Dunării și a dispus împărțirea imperiului în patru prefecturi, Italia, Galia, Iliria și Orientul, Dacia urmînd să aparțină prefecturii Iliria, constînd din dioceseze Macedonia și Dacia. Capitala acestei prefecturi era Thessalonichul. Constantin cel Mare, după ce construi podul, în anul 332, i-a atacat pe goții de dincolo de Dunăre, i-a respins pînă în Sarmația și a ocupat din nou vechea Dacie. După această victorie a fost introdus și aici creștinismul; apostolul Daciei ar fi fost Nicolae. Stăpînirea romanilor nu pare să fi fost însă de lungă durată; sub Valentinian în Occident și sub Valens în Orient, în anul 369 Ermanarich stăpînea deja între Don și Nipru, peste ostrogoți, iar Athanarich de la Nistru pînă la Dunăre peste vizigoți, printre care, în țările valahe sau române de astăzi, episcop creștin era Ulfilas, cel care a tradus Biblia în cea mai veche limbă germană existentă.

Cînd hunii au pătruns peste Don, în anul 375, vizigoții au fost împinși la rîndul lor, peste Dunăre și au învins în 378 la Adrianopole. Pentru a se apăra împotriva hunilor care în anul 376, sub conducătorul lor Bua, amenințau Dacia, Athanarich a pus să se construiască între Prut și Dunăre un *vallum*; dar acesta n-a oferit nici o protecție, goții au fost nevoiți să se retragă totuși peste Dunăre, în Tracia, unde Valens le-a indicat un loc de așezare cu condiția să apere granița. După ce Imperiul Roman a fost împărțit în anul 395, și Honoriu a stăpînit Imperiul Latin, Imperiul Greco-Roman a fost pustiit sub Arcadius de către vizigoții lui Alarich. Campania acestuia s-a materializat în sud prin distrugerea templului de la Eleusis, iar în răsărit prin cucerirea Romei în anul 410. Moldova și Valahia au revenit în acest timp marelui imperiu al hunilor, care în anul 444 se întindea din China pînă în Galia, dar care s-a descompus după moartea lui Attila, întîmplată în 453. Totuși, invazia hunilor a avut ca urmare principală că elementul germanic al goților (indiferent dacă aceștia au fost unul și același popor cu geții, sau dacă au imigrat din Scandinavia și de la Marea Baltică) a dispărut cu totul de la gurile Dunării. La începutul erei noastre goții erau cunoscuți, de altfel, la gura Vistulei; sub Marc Aureliu ar fi venit de acolo în Ucraina și pînă pe țărmul Prutului. Deja în al treilea secol a fost introdus creștinismul la ei de către preoți făcuți prizonieri în Asia. Goții au dispărut, probabil curînd în urma campaniei hunilor și a altor popoare răsăritene, care au inundat aceste țări roditoare.

Sub Ellach, fiul lui Attila, gepizii conduși de regele lor Ardarich s-au eliberat de sub huni și i-au bătut pe aceștia din urmă la Nera sau Netard, unde Ellach și-a găsit sfîrșitul. În acest fel dacii au rămas, cu o scurtă întrerupere a recuceririi lui Justinian, sub dominația gepizilor, pînă cînd aceștia, în anul 565 au fost împrăștiți de către Bajan, regele avarilor, care era aliat cu Alboin, regele longobarzilor. Regele gepid Cunimund a căzut ucis de mîna lui Alboin, care s-a căsătorit cu fiica lui, Rosamunda. De atunci avarii, numiți și hunii albi, au stăpînit în Dacia și s-au extins după plecarea longobarzilor în Italia și Ungaria. Hunii albi sau avarii au înfrînt în 576 armatele împăratului Bizanțului, respingîndu-le dincolo de Dunăre, pînă cînd în secolul al VII-lea au fost înfrînți de către împăratul Heraclus. Sub avari pare să fi intervenit o oarecare perioadă de liniște, care le-a oferit daco-romanilor ocazia să se răspîndească din nou mai mult și din acea perioadă par a fi căpătat autohtonii numele de *vloh* sau *valah*. Aveau conducători proprii care purtau titlul de bani, de unde și numele

lui Basaraba ; capitala acestui mic stat pare să fi fost mai întâi Turnu Severin, apoi Craiova.

Numele de valah l-au căpătat daco-romanii, se pare, de la națiunile slave, care au fost atrase încoace de la Volga, începînd cu anul 678. Polonii îi numesc pe italieni vloh, iar pe români volohi, ceea ce corespunde cuvîntului german *welschland* sau *welsch*. Urmașii romanilor se numesc și astăzi romani sau romni sau romuni, limba lor o numesc limba românească, iar patria lor Țara Românească, țară romană.

Astfel au fost reunite toate dovezile istorice și lingvistice pentru a arăta că Dacia a fost nu numai o provincie romană, ci — cînd au năvălit barbarii — o țară locuită într-adevăr de romani, cel puțin în cea mai mare parte a sa. Nu poate surprinde că numărul romanilor și italienilor transplantați aici a fost atît de important, dacă ne gîndim de cît de mari mase populare căutau împărații romani să scape întotdeauna. Cînd în anul 6 din era noastră o foamete mare a făcut necesare la Roma măsuri extraordinare, Augustus a alungat, după Suetoniu, peste 84 000 de locuitori ai Romei, pentru a-i lăsa să-și caute adăpost în lume, în afara zidurilor capitalei, Supraviețuitorii au căutat, firește, un spațiu în altă parte pentru trebuințele lor. Că suprapopularea a cauzat îngrijorări Italiei se poate vedea și din aceea că Domițian în timpul foametei din anul 82 a interzis să se mai planteze vița de vie în Italia, pentru ca solul să fie utilizat pentru producția de cereale ; el a ordonat chiar ca jumătate din toate plantațiile de vii din Imperiul Roman să fie distruse. Scumpirea cerealelor l-a determinat pe Nero ca, după incendierea Romei, să reducă prețul cerealelor de pe piață, ceea ce, firește, nu putea decît să dăuneze agriculturii, din care cauză se prefera așezarea în provinciile îndepărtate.

La aceasta s-a mai adăugat marea scumpire continuă de la Roma ; măsura romană de carne costa 8 dinari ¹, sticla de vin 4 pînă la 30 de dinari, o gîscă 100 de dinari, un cocoș 150 dinari, un păun 250 dinari, un pește 8 pînă la 24 dinari, o varză 4 dinari, o scoică 1 dinar. La fel de scumpă era și manopera. O pereche de pantofi costa 150 de dinari, pentru un soldat 100 de dinari ; un frizer primea 2 dinari. Firește, pentru romanii bogați nimic nu era prea scump, căci sclavii lor trebuiau să lucreze gratis, și așa ca țiganii de astăzi din Moldova și Valahia, sclavii de odinioară trebuiau să producă și să se înmulțească pentru stăpînii lor. Datorită moșiilor întinse pe care le cultivau romanii bogați cu sclavii lor, nu era prea mult loc pentru o populație mare în Italia. De aceea se folosea orice ocazie pentru emigrări în țări unde se puteau împărți ogoare poporului sărac, o cerință care se impusese deja din vremurile mai vechi ale republicii. Emigrarea populației libere făcea însă ca și salariile pentru muncă să fie mai mari, încît unui zilier trebuia să i se plătească 25 de dinari. Un zidar primea dublu.

Ca în toate țările cu sclavi nu existau decît săraci și bogați, așa cum e și astăzi în Moldova și Valahia, și în Roma veche existau oameni foarte bogați alături de mizeria generală, cei săraci căutau bucuros posibilitatea de cîștig în străinătate. Astfel, la Roma existau pantofari care concureau cu patricienii bogați, iar Marțial numește un frizer Cyranus, care a cumpărat moșii la fel de mari ca ale persoanelor care ajunseseră la demnitatea Consulatului.

În astfel de împrejurări pămînturile Daciei constituiau o momeală pentru poporul flămînzit al Italiei, cu atît mai mult cu cît în vremea aceea

¹ Valoarea unui dinar era de aproximativ 7 groșițe de argint sau 20 Kr. C. M., ceea ce, după condițiile noastre, corespunde la aproximativ 4 groșițe de argint.

soldații nu erau încartiruiți și gazdele obligate să-i întrețină, ci adesea trebuiau să-și cîștige singuri pîinea. Astfel, Probus, a ordonat în 281, ca toate legiunile din Moesia și Pannonia să planteze vița de vie, anulînd prin aceasta legea mai sus menționată a lui Domițian. La aceasta se mai adaugă că agricultura nu era înfloritoare în Italia de atunci și că animalele domestice erau mai mult porci și capre, care nu stimulau agricultura. Armata lui Aurelian, compusă din 400 000 de soldați, era hrănită mai mult cu slănină și brînză, iar Polybius vorbește de turmele de 3 000 porci pe care le hrănea cîmpia Toscanei. De aceea pe moșiile mari de atunci ale Italiei își găsea întreținerea un număr mult mai mic de oameni decît ar fi fost posibil în cazul unei împărțiri în loturi mai mici a pămîntului.

Scumpirea a crescut tot mai mult la Roma, începînd cu vremea lui Augustus. În timpul său, la sărbătorile publice, fiecare oaspete costa 2 taleri în moneda noastră, sub Tiberiu suma a crescut deja la 15 taleri, sub Nero la 20 taleri ; sub Antoninus Pius la 37 taleri, sub Commodus la peste 130 taleri și totuși erau invitați cîte 200 000 de cetățeni romani. Roma bogată și Italia sărăcită depindeau, după Varro, de import, și Africa este aceea care furniza Romei cereale pentru nouă luni din an. Pertinax a recunoscut nivelul slab al agriculturii din Italia și a permis oricui să semene solurile nelucrate ; totuși, această măsură samavolnică a avut puțin succes, deoarece în Etruria și Liguria rămăseseră încă întinderi mari de pămînt nemuncit. Roma era populată mai mult cu plebei și sclavi ; deja sub Augustus trebuiau să fie hrăniți din stocurile publice 200 000 de oameni. Acest număr a crescut sub Traian și mai mult ; de aceea nu i-au lipsit romanii necesari pentru a popula Dacia, pe care o îngrășase cu singele populației indigene. La acestea s-au mai adăugat sclavii pe care i-au adus cu ei funcționarii bogați cînd au fost mutați în Dacia. Eutropius numește un proconsul, avînd 6 000 de sclavi, iar Plinius menționează un Legatus cu 4 116 sclavi. Septimius Severus voia ca sclavii să fie recunoscuți după îmbrăcăminte, dar Ulpian l-a sfătuit să renunțe pentru că atunci s-ar vedea că are mai mulți sclavi decît oameni liberi. Caesar a ordonat în zadar ca jumătate dintre păstori să fie liberi, căci deja Livius se plînsese că țara este locuită mai mult de sclavi.

**J. F. NEIGEBEUR, BESCREIBUNG DER
MOLDAU UND WALACHEI. I. Theil.
(Descrierea Moldovei și Valahiei).**

Partea a II-a. Breslau, Verlag John Urban Kern, 1859

Perioada veche clasică a românilor

Învățăatul cercetător istoric al Italiei din evul mediu, Carlo Troja din Neapole ; a dovedit că strămoșii actualilor români, cum se numesc moldo-valahii, au fost geții și dacii, cunoscuți părinților istoriei ; că același popor a apărut însă mai tîrziu în istorie sub numele de goți. Redăm un extras din lista lui Troja despre Anuarele daco-geților, deoarece marea sa lucrare se găsește în puține mîini dincoace de Alpi.

El spune :

După relatarea lui Herodot privitoare la geți, deja înaintea anului 137

500 înaintea erei noastre geții au fost în Tracia. Zamolxe și arhitectura lor erau cunoscute. Curînd după aceea au ajuns în război cu Darius și mai târziu,

în 340 cu Filip al Macedoniei, pe malul drept al Dunării
iar în 335 cu Alexandru, peste Dunăre. Geții, dacii și tracii vorbeau aceeași limbă ; ei i-au respins pe macedoneni.

În 295 Dromichete este regele geților de pe malul stîng al Dunării.

În 109 daco-geții invadează Tracia pînă cînd i-a respins Minucius Rufus.

În 84 sub regele geto-dacilor Berekistes, Deceanus introduce scrisul, precum și artele și științele ; ambii dau legile, numite Bellagini.

În 80 Berekistes realizează o unire a popoarelor getice care se întind pînă la Nistru sub numele de tirageți ; tot el distruge Macedonia și în

75 Iliria și își extinde imperiul pînă în Boemia ; Cezar spune că dacii se limitează cu Pădurea Herciniană.

În 46 geții lui Berekistes ocupă Olbia de pe Nistru ; Cezar pregătește prin Octavian războiul împotriva lor.

În 34 Cotiso invadează Tracia, Augustus vrea să-l căsătorească cu o fiică de a sa.

În 29 au loc războaiele civile dintre Dopiges și Roles ; război cu sarmații.

În 28 Licinius Crassus îl face prizonier pe Zirosses în Genucla.

În 16 Cotiso trece cu geții peste Dunărea înghețată.

În anul 10 daco-geții sînt respinși de către Tiberiu ; după care izbucnesc noi certuri, pe care în anul

9 al erei noastre le menționează Strabon.

În 17 Ovidiu îl cîntă pe Augustus în limba geților, care, după Strabon, este aceeași cu limba tracică și dacică.

În 70 Mucianus se opune, sub Vespasian, pătrunderii daco-geților.

Potrivit lui Dio Cassius, Duras, regele geților renunță la stăpînire în favoarea lui Decebal.

În 85 tribalii și sarmații, iazigii și tirageții se aliază cu el. Decebal își întărește capitala, Sarmisegetuza și se aliază cu parții.

În 88 Appius Sabinus este atacat în Moesia de către Decebal și cade în luptă ; după care Domițian concentrează în Moesia toate forțele militare ale Italiei.

În 89 Cornelius Fuscus pătrunde în țara geților, dar și el e înfrînt împreună cu legiunile sale. Tacitus spune că nu îndrăznește să indice numărul romanilor uciși, relatează Paulus Rosius care ar fi citit această afirmație în cărțile lui Tacitus atunci încă existente, astăzi pierdute. Geții care s-au distins mai mult în această luptă au fost numiți ausen sau asen, eroi, pe care Zamolxe îi favorizează cel mai mult și autorul lor învățat crede că au plecat cu Odin în Scandinavia. Printre acești aseni se găsea Captus, strămoșul dinastiei regale de mai târziu a ostrogoților ; fiul său a fost Almar, al cărui fiu Augi a fost tatăl lui Amal, strămoșul gintei de eroi a Amalilor. Fiul său Isarca l-a zămislit pe Ostrogot, acesta pe Unilt, acesta pe Atal, acesta pe Achiulf, acesta pe Ufila, tatăl lui Ermanarich cel Mare și al lui Vidulf, acesta l-a creat pe Valveraus, acesta pe Vinitos, acesta pe

Theodemis, acesta pe Theodorich cel Mare, așa cum scriu Cassiodor și Jordanes.

În 90 Domitian încheie pace cu Decebal și trimite arhitecți romani în Dacia, unde însă exista deja și mai înainte o cultură importantă.

În 93 Decebal îl trimite pe fratele său Diegis la Domițian.

Din anul 95 Domițian plătește un dar anual lui Decebal, iar Dio Chrisostomos este trimis la geții din Olbia.

În 98 a scris Tacitus în lucrarea sa Germania, că Germania se separă de daci spre răsărit „montibus et mutuo metu” — (prin munți și frică reciprocă) și că prima este încă într-o stare naturală, brută, în timp ce Dacia era temută deja ca un stat înfloritor.

În 100 Decebal, a cărui stăpânire mergea de la Tisa pînă la Boristenes, unde se găsea Olbia, își întărește cetățile din munți și se pregătește de război.

În 101 Traian îi bate pe geți.

În anul 102 tabăra romană de la Tapis este asediată de către daci ; dar Traian pătrunde mai departe, ocupă mai multe cetăți, printre care una din vecinătatea Sarmisegetuzei, unde a fost făcută prizonieră sora lui Decebal. Învățatul autor arată că goții se remarcău permanent printr-o cinstire mai puțin cunoscută în antichitatea clasică pentru sexul feminin și un anumit cavalerism ; și că amazoanele au apărut la goți. Traian încheie pace cu Decebal și se întoarce la Roma.

În 104 începe al doilea război dacic.

În 105 cade o cetate dacică cu trei ziduri.

În 106 Traian construiește podul de peste Dunăre.

În 107 Decebal își îngroapă comorile în Strei sau Sargeția : Sarmisegetuza este asediată, generalii iau otravă la un ospăț de rămas bun, iar Decebal se sinucide cu pumnalul, înaintea căderii capitalei. După Ptolemeus, partea mare a teritoriului geto-dacilor pe care l-au cucerit romanii, s-a extins de la Tisa pînă la Grath. De acolo pînă la Nistru marea imperiu rămase neatins și se extindea de la Marea Azovului, peste Basarabia, Bucovina, în Maramureș și Galiția, pînă la Pădurea Herciniană. Daco-geții pierduseră *numai o treime din țara lor* și au continuat războiul împotriva romanilor, dar numele geților apare transformat de obicei în acel al goților. Cînd Traian în

117 moare, urmașul său Hadrian a considerat că este periculos să apere împotriva lor Dacia romană și făcînd abstracție de faptul că această provincie era ocupată de coloniști italici a distrus podul de pe Dunăre. Între timp în Dacia anterioară s-au remarcat familiile Valten și Captus.

În 131 filosoful Celsus compară religia creștinilor cu aceea a lui Zamolxes, a daco-geților, care au continuat să formeze un imperiu puternic.

În 134 Almal, fiul lui Captus, îi pregătește pe geto-dacii săi să se răzbune împotriva romanilor și aceștia fac urmașului lui Hadrian, Antonin, în 153 mult necaz ; acesta îi respinge, totuși, din nou, peste Carpați și peste Grath.

În 161 Augi stăpînește peste daco-geți sau goți, pe care Ptolemeus îi mută în marea cîmpie situată între Carpați și Marea Baltică și care era numită Sarmația Europeană, în timp ce domnește Marc Aureliu, sub care

numitul geograf indică în mod exact drumul comercial de la provincia romană Dacia pînă la Baltica.

În 164 Marc Aureliu respinge atacurile geto-dacilor și în 168 Drigisar și Nabiortas sînt aduși la Roma ca ostateci.

Din 174 Amal domnește peste daco-geți și este întemeietorul Amalilor. Vandalii, veniți de la Baltica, sînt primiți ca popoare auxiliare în provincia Dacia ; în Imperiul Amalilor imigrează alte horde și barbari, de asemenea și o parte a burgunzilor care sînt primiți ca aliați.

În 178 Tarrutenius Paternus este trimis de către Marc Aureliu acolo împotriva sciților, pe care îi înfrînge. După aceasta în 181 Commodus a plătit sume mari daco-geților dintre care 10 000 s-au așezat în provincia romană Dacia. Totuși Lampridius menționează o rebeliune în provinciile Pannonia și Dacia. Lucian menționează că învățătura lui Zamolxis despre nemurirea sufletului dovedește cultura importantă a daco-geților ; și în 193 o laudă, de asemenea, și Clemens din Alexandria și Tertulian.

În 211 Creștinismul a fost introdus la ei. Din Iulius Capitolinus se dovedește că numele goților a devenit un nume comun acum pentru aceste popoare.

În 213 Caracalla este numit, după asasinarea fratelui său Geta, Geticus Maximus, Quasi Gothicus ; el poartă război împotriva goților, iar după încheierea păcii își formează o gardă personală din goții cei mai viteji, care sînt numiți leii scitici ; o dovadă că goții sînt adesea confundați cu sciții.

În 215 Dacia îl atacă pe împăratul Macrinus, care îi împacă cu aur.

În 235 Maximus Thrax îi bate pe daco-goți și sarmați.

În 237 Maximinus și Baldinus plătesc tribut daco-goților.

În 242 goții și sarmații îl înfrîng pe Gordianus în Tracia, care în 244 moare, în timp ce Isarca din neamul Amalilor trăiește sub goți care încheie alianțe cu mai multe popoare din Sarmatia Europeană, așa încît în anul 246 împăratul Filip trebuie să plătească tribut goților.

În 249 regele Ostrogotha, fiul lui Isarca, invadează Tracia ; senatorul Decius pedepsește soldații romani pentru că nu au rezistat.

În 250 Gaudarich și Argiat au zădărnicit cuceririle lui Ostrogotha în Moesia, gepizii, o seminție gotică, îi înfrîng pe burgunzi. Ambele copleșite de Ostrogotha sînt anexate la imperiul acestora, așa încît burgunzii pierd treptat obiceiul german al răscumpărării în bani, care era obișnuit la daco-goți, deoarece ei depășiseră cu mult în cultură popoarele germanice cu castele lor. Ostrogotha distruge, sub împăratul Decius, Colonia Apulensis (Alba Iulia) din centrul Daciei romanilor, așa încît a trebuit să fie din nou populată cu romani și barbari. Cuiva a devenit urmașul lui Ostrogotha și, de asemenea, Unilt, fiul său. Origines scrie că învățăturile lui Zamolxis la goți au multe elemente asemănătoare cu monoteismul evreilor. Și scriitorii greci se ocupă foarte mult de Zamolxis.

În 251 după Dessippus sciții numiți goți îl înfrîng pe împăratul Decius, deși continuă să apară monede romane cu legenda *Dacia capta*. *Tabela Peutingeriană* scrie Gaeti și Daci.

În 252 Împăratul Gallus cumpără pacea de la goți, care se retrag cu pradă mare. Totuși deja în

253 invadează Tracia împreună cu burgunzii..., sînt însă respinși de către împăratul Aemilian.

În 255 au loc noi invazii ale goților, carpilor și burgunzilor, pe care Zosimus îi numește popoare scitice. Aceștia pătrund pînă în Italia ; dar sub Valerian în 258 se retrag din fața generalului acestuia Aurelian, așa încît evacuează Tracia pînă la vărsarea Dunării, însă în

259 invadează Asia Mică unde li se opune Successian, și de unde sînt aduși strămoșii lui Ulfilas.

În 261 sub Claudius Gothicus, în armata romană se remarcă Regilianus, născut în Dacia Romană, din familia lui Decebal. De aceea nu erau așezați acolo toți Dacii, cei rămași însă au adoptat obiceiuri romane.

În 267 potrivit lui Eutropius, împăratul Galienus pierde întreaga provincie a Daciei în fața popoarelor scitice, dar generalul său Marcian îi alungă pe goți din Iliria ; Atal fiul lui Unilt trăiește printre ei.

În 269 are loc un nou război scitic ; Trebellius Pollio menționează, printre alții pe ostrogoți, tratungi și vertingi sau vizigoți ; Claudius îi înfrînge și o ia ca prizonieră pe prințesa gotă Unila, care se căsătorește cu Bonosus.

În 271 Împăratul Aurelian sărbătorește un triumf asupra goților, iar popoarele scitice pînă dincolo de Prut au trimis soli la el. Totuși, goții sub Eucaba, Canabaud (Cuiva) invadează din nou Tracia și Iliria ; după Vopiscus, soldații din Dacia Traiană sînt numiți daciscii. Aceștia continuă mereu războaiele daco-goților pentru a le smulge romanilor din nou țara lor bogată în aur, Transilvania și fertilele Moldova și Valahia, adică provincia romană Dacia. În sfîrșit, în 274 Aurelian, împărat energic, restauratorul Imperiului, se hotărăște, totuși, să abandoneze această provincie, cucerire a lui Traian. Mulți coloniști au trecut în Moesia, care a obținut în parte numele de Dacia Aureliană. În sfîrșit, daco-geții sau goții au zdruncinat jugul roman în Dacia Traiană și Ermanarich cel Mare, din neamul Amalilor, posedă din nou vechile frontiere pînă la Dunăre, așa încît marea imperiu al goților se întindea, după Jordanes, de la Marea Neagră pînă în Moravia, iar în vest se mărginește cu popoarele germanice, în timp ce în nord poartă război la Marea Baltică cu vandalii,

În 282 Aliatul împăratului Probus, Thieridat al Armeniei îi atacă pe goți, care în

291 poartă război și cu popoare germanice, însă în

320 pierde bătăliile împotriva lui Constantin ; totuși în

323 trec din nou peste Dunăre, în Tracia. Creștinismul a pătruns la ei cu atît mai ușor, cu cît credeau și mai înainte într-un singur zeu.

În 331 Constantin îi respinge din nou pe goți, ia însă în solda sa 40 000. În schimb Ermanarich se îndreaptă în

334 contra Germaniei și a Marii Baltice, unde dă peste veneți, o populație slavă, pe care o înfrînge. Germania se găsea atunci încă pe cea mai de jos treaptă a culturii și împăratul Julian găsește în

361 foarte aspră limba popoarelor germanice, în timp ce goții erau mult mai avansați în cultură, așa încît Ulfilas a tradus deja Biblia în limba lor, deși după Iamblichius, la goți a continuat încă și cultul lui Zamolxis. Această parte a marelui popor al goților s-a îndreptat spre Marea Baltică, unde Ermanarich a înfrînt și alte popoare slave decît pe anți și slavini.

În 365 Împăratul Valens poartă război cu goții creștini de la Dunăre, unde Athanarich —

În 372 îi persecută pe creștini.

În 374 Ermanarich cel Mare, în vîrstă de aproape o sută de ani trăiește încă în timpul primelor invazii ale hunilor dinspre Marea Neagră. Aceștia întrerup treptat legătura dintre goții de la Dunăre și cei de la Marea Baltică. Goții nordici au introdus acolo cultul lui Zamolxis, care era numit acolo Odin ; ei au înființat o țară a ostrogoților, o țară a vizigoților și au numit cucerirea lor din Peninsula Crimeea : **Dacia** sau **Dania** și ambele nume rămaseră multă vreme în uz, dar știrea despre originea comună s-a pierdut.

În 376 Athanarich începe construirea Valului din Dacia, de la Dunăre pînă la Nistru, din care se mai găsesc încă urme, dar trebuie să se retragă spre Caucaland. Cu aprobarea împăratului Valens ostrogoții și vizigoții au trecut, împreună cu episcopul lor Ulfilas, peste Dunăre, pentru a se așeza în Tracia ; conduși de Titriger, Alarich, Farnob, Sueriel și Coria, se războiesc cu legiunile romane ; și în

378 cade împăratul Valens, iar Ulfilas își ia în anul

379 reședința în Moesia, în timp ce împăratul Theodosius luptă în Tracia cu goții, care după moartea lui Ermanarich se împarte în mai multe stăpîniri.

În 395 Alarich, din neamul vizigot al balților, pustiește Macedonia și Grecia ; Unitar, din neamul Amalilor, luptă împotriva slavilor sanți, în timp ce Unnimerad, fiul lui Ermanarich, se afla sub domnia hunului Belamin. În acea vreme hunii s-au infiltrat ca secui, mai întîi în Carpați, la izvoarele Mureșului și ale Oltului.

În 398 Ioan Chrisostomus convertește mulți goți la creștinism, dar una dintre căpeteniile lor mai de seamă, Travitter, rămîne fidel credinței lui Zamolxis.

În 400 Alarich merge cu vizigoții săi în Italia, însă [în]

402 este înfrînt la Verona de către Stilico ; după aceea cucerește în 409 Roma, și moare, în

410, în timp ce ostrogoții se așază în nord, acolo, de asemenea, nu există nici o urmă despre obiceiul germanic al răscumpărării în bani (Wehrgeld), dar se găsește învățătura lui Zamolxis. Printre huni se menține Torrismund, fiul lui Unnimerad și episcopul Xelina, urmașul lui Ulfilas.

În 411 Benismund îi urmează lui Torrismund, iar în

414 Sisegar, episcopul goților, din școala lui Ulfilas urmează vizigoților sub Atault, care ia în căsătorie pe sora împăratului Honorius, și în

415 moare la Barcelona.

În 430 limba goților, a lui Ulfilas se răspindește la Walafried pe Main și la Dunăre.

În 436 hunii conduși de Attila distrug imperiul burgund aflat sub conducerea lui Guntar, care a primit cavaleri goți și a desființat Wehrgel-dul germanic.

În 437 are loc lupta dintre vizigoți și huni pe Cîmpiile Catalaunice, unde rămîne Theodorich I, căruia îi urmează fiul său Torrismund.

În 453 cu moartea lui Attila se distruge imperiul hunilor, Anderich domnește din nou în Dacia Traiană.

În 456 se naște Theodorich, din neamul ostrogoților Amali. El devine rege al Italiei ; sub el, la fel ca și la vizigoți se cultivă limba daco-goților a lui Ulfilas așa cum arată papirusul din Arezzo și Neapole, un calendar și omeliile ostrogoților a căror identitate cu Codex Argenteus a lui Ulfilas a dovedit-o învățatul cardinal Mai și Castiglioni. Theodorich, care a construit multe biserici ariane (și vizigoții din Spania erau adepții acestei învățături), a stăpînit pînă în anul 526 și i-a lăsat fiicei sale Amaresunda regatul, care după moartea ei s-a dezmembrat : în timp ce Amarah, regele vizigot din Spania s-a căsătorit cu fiica regelui francilor.

În 533 Clotar I, fiul lui Clodovig, a construit la Rouen o biserică *Manu Gothica*.

În 570 a fost construită biserica gotică din Tolosa din Spania.

În 670 Regele Vamba ridică o clădire gotică în Tolosa.

În 711 Arabii găsesc în Spania arhitectura gotică în plină înflorire, iar danezii se mai numesc încă daci.

În 820 se cunosc învățați goți în Spania.

În 878 normanzii apar pe coasta de nord a Franței.

În 911 norvegienii se numesc goți și daci, potrivit cronicii *Gesta Normanorum*.

În 1042 sub Eduart Confesorul legile daneze ajung în Anglia și danii sau dacia se mai numesc încă *Dani et Daci et Guti*.

În 1087 varegii din Rusia și aproape concomitent normanzii în Sicilia sînt urmașii lui Zamolxis, și sînt formați de Ulfilas ; limba sa în 1091 este concepută însă ca limbă bisericească la Conciliul din Leon.

Acestea ar fi faptele cele mai importante din care onorabilul autor al istoriei Italiei, Carlo Troja (lucrări care a apărut în mai multe volume pînă la moartea lui Theodorich, a regelui ostrogot al Italiei, în 526 și era continuată asiduu de el), deduce identitatea geților de la Dunărea de Jos cu dacia, al căror mare imperiu fusese cucerit numai în parte de către Traian, în timp ce restul de două treimi din imperiu a continuat să existe dincolo de Prut și de Carpați mai mult sub numele de goți, aproape o sută șaptezeci de ani luptînd împotriva romanilor, pentru țara cu aur, Transilvania, au distrus puternica *Colonia Apulensis*, Alba Iulia, pînă cînd, în sfîrșit, Aurelian le-a cedat cucerirea lui Traian și a trebuit să retragă legiunile din Dacia.

Învățatul Troja a anexat la a sa Istorie a Italiei, ca anexă, *Fasti Getici, Gotici și Daco-Normanci* din care s-a comunicat acest extras. Tabelele istorice sînt prevăzute cu indicarea exactă a izvoarelor, cele mai multe din

Procopiu și Jordanes, în special însă din cronicile englezilor, francezilor și germanilor, menționându-se foarte frecvent învățatul nostru. O pondere importantă acordă el relatării canonicului Dubo de S. Quintin, care a scris la dictarea nepotului ducelui și cuceritorului Normandiei, Rollo, istoria strămoșilor săi, pe la anul 1015 (Scriptores Norman. And. Duchesnii) și cronicii editate de Langenbeck, în care Hugo de S. Victor spune că normanzii au venit din Sciția de Jos și sînt de origine daneză, pentru că au pornit din Dacia.

În aceste tabele cronologice Troja al nostru dovedește că, atunci cînd s-a răspîndit creștinismul la goți, regele lor Ermanarich cel Mare după ce Constantin i-a învins în sud pe goți și i-a respins peste Dunăre, s-a îndreptat spre nord și a desăvîrșit cucerirea țărilor de la Marea Baltică, unde se izbise mai întîi de slavii pe atunci cu totul necunoscuți, de vendi; că de atunci învățătura monoteismului și a nemuririi sufletelor după Zamolxis a devenit cunoscută în nord transformată în Odin; că și cultura dacilor se regăsește și este dezvoltată în continuare în Edda, în timp ce vizigoții și ostrogoții fiind creștini adepți ai lui Arie au construit în Roma și Spania primele biserici ariene în stil gotic, așa cum tot meșteri goți au construit și biserica de la Rouen din Franța. Conaționali nordici încă necreștinați, goții din țara de est și de vest a goților în Suedia și Danemarca sau Dacia, au jefuit, sub numele de normanzi, pînă cînd, în sfîrșit, au fost ei înșiși creștinați. În acest mod cultura germană a pornit propriu-zis din Dacia Centrală, bogată în aur, și din capitala acesteia Sarmisegetuza, din Valea Hațegului din Transilvania; aceasta a cuprins întreaga Europă, întîlnindu-se în Sicilia și în Neapole cu antichitatea imperială. De aceea merită ca arhitectura gotică să poarte pe drept cuvînt numele acesta, iar finețea cavalerilor suedezi constituie încă resturi ale nobilei culturi și a prestigiului de care s-a bucurat sexul feminin întotdeauna la goți; în sfîrșit, runele ar fi fost cea mai veche scriere a dacilor, înainte ca Ulfilas să fi descoperit literele lui pentru marea sa operă.

Învățatul autor atrage atenția că goții culți nu trebuie confundați cu germanii lui Tacitus, nici cu francii, și îi condamnă pe aceia care vor să găsească numai slavi în Sarmația și întregul răsărit al Europei pînă la Isar și Saale, spunînd că ei ar putea să afirme la fel de bine că Homer și-a scris opera de fapt în limba slavă¹.

144 ¹ Acest articol a apărut mai întîi în „Archiv für Philologie und Pedagogik“ a lui Klotz, Leipzig, 1852, vol. XVI, nr. 4.

Activitatea științifică și editorială a Institutului de studii istorice și social-politice în anul 1980

În linia de continuitate a preocupărilor sale de statornică investigare și promovare a istoriei, Institutul de studii istorice și social-politice a avut, și în anul care s-a scurs, o activitate laborioasă. A fost anul în care s-au finalizat importante obiective de cercetare concepute anterior, s-au inițiat și s-au concretizat altele noi, s-au pus bazele realizărilor de perspectivă.

Această activitate s-a îndrumat neconștient de la înalta viziune a partidului nostru, de la gândirea de amplă cuprindere și impunătoare adâncime a tovarășului **NICOLAE CEAUȘESCU**, secretarul general al partidului, care a proiectat o lumină vie asupra istoriei poporului român, i-a redat întreaga măreție și demnitate, a identificat în ea pilonii pe care se poate clădi durabil și temerar, cu alte cuvinte a înscris-o sub semnul potențelor reale și al îndreptățirilor ei firești. Tovarășului **NICOLAE CEAUȘESCU** îi revine rolul determinant în stimularea cercetării istorice, prin îndemnul repetat, prin exemplul magistralei sale opere științifice. Lucrările de o inestimabilă valoare teoretică și metodologică consacrate de tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU** trecutului mult milenar al poporului nostru, care se constituie în contribuții creatoare la dezvoltarea materialismului dialectic și istoric, au călăuzit permanent activitatea științifică și editorială a Institutului de studii istorice și social-politice, stînd la temelie succesele dobîndite.

Pe acest teren de mari deschideri, au fost aprofundate și argumentate valori

de rezistență ale istoriei românești, dimensiunile unor momente și evenimente revoluționare — sociale și naționale —, care au determinat pași înainte prin vremuri și au înfruntat prin mesajul lor. S-au ilustrat, astfel, cu noi semnificații și corelări, ideile privind vechimea poporului român, statornicia de viață pe locurile natale și continuitatea sa în acest spațiu, odinioară inima străvechii Dacii, funcția istorică activă, rolul progresist al acestor trăsături de constanță, cursul ascendent al istoriei făptuite de oamenii pămîntului strămoșesc, cu toate vrăjmășiile ivite în cale, capacitatea poporului român de a rezista opresorilor, de a-și apăra identitatea, năzuința mereu vie de propășire a meleagurilor străbune după rînduiele de dreptate ale celor mulți, creatorii valorilor materiale și spirituale ale acestei țări carpato-dunărene-pontice, resorturile civilizației, cu străvechi antecedente, a poporului nostru, care a îmbogățit cu contribuții de reputație patrimoniul spiritualității umane. După cum aceste virtuți lucrează prin veacuri, pînă în contemporaneitatea noastră socialistă, tot asemenea ideile pe care le generează ele poartă o încărcătură și științifică, și politică, servesc cauzei de adevăr și propășire a poporului român, în prezentul și viitorul istoriei sale.

Într-un cadru generos de cercetare, a fost abordată și relevantă, cu noi fapte și considerări, glorioasa istorie a mișcării noastre muncitorești, a partidului politic al clasei muncitoare — componentă intrinsecă a istoriei naționale. Prin con-

cepera procesului istoric ca rezultantă nemijlocită a evoluției societății românești, s-au conferit adevăratele fundamente înțelegerii apariției clasei muncitoare, a partidului său ca expresie obiectivă a realităților și cerințelor mersului ascendent al poporului nostru. Pornind de aici, cercetarea istorică din Institut a detașat noi fapte și aspecte care vin să acrediteze adevărul, confirmat prin însuși cursul istoriei, că clasa muncitoare, partidul său desemnează acea forță novatoare care, avîndu-și rădăcinile adînc înfipte în solul național, reprezintă, în toate momentele istoriei moderne și contemporane a României, partea cea mai revoluționară și mai patriotică a gândirii și acțiunii acestor meleaguri, fiind chemată la acest rol regenerator de către toți factorii care cereau și convergeau spre o înnoire de structură a societății.

Prin faptele istorice investigate, s-a configurat, de asemenea, într-un plan larg, faptul că mișcarea muncitorească din România, odată cu progresele înregistrate în întărirea sa în interior, a dezvoltat permanente și trainice legături cu mișcarea revoluționară din imensa majoritate a țărilor lumii, exprimîndu-se, de la cei dintîi pași ai săi, ca detașament viguros al mișcării muncitorești internaționale.

În 1980, cercetarea istorică din Institut s-a fructificat în lucrări științifice care au văzut lumina tiparului în țară sau peste hotare. S-a înscris ca moment editorial de rezonanță apariția, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, a lucrării: *România în anii socialismului, 1948—1978* (Editura politică, București, 468 p.), *Cuvînt înainte* de ION POPESCU-PUTURI. Autori: GHEORGHE SURPAT (coordonator), ION ALEXANDRESCU, ION BULEI, GHEORGHE IONIȚĂ, CONSTANTIN MOCANU, PARASCHIVA NICHITA, PAMFIL NICHITELEA, ELISABETA PETREANU, VALERIA POTOP, AURICĂ SIMION. Explorînd o documentație substanțială și extrăgîndu-i sensurile și semnificațiile, autorii oferă o sinteză științifică unitară a istoriei dezvoltării socialiste a patriei, de la etapa luptei pentru asigurarea condițiilor politice, economice, sociale și ideologice necesare trecerii la construirea noii orînduirii sociale și pînă la înfăptuirile din etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Într-o îmbinare a tratării cronologice și problematice, lucrarea înfățișează noua noastră istorie ca un proces revoluționar în continuu urcuș, mereu mai complexă și mai cuprinzătoare, care se ancorează în în-

treaga operă de progres a istoriei românești.

Din filele întregii lucrări se întemeiază ideea că anii biruștelor noastre socialiste sînt chintesența uneia și aceleiași istorii românești, ajunse acum la culmi nebănuite de exprimare și împlinire. „*Istoria noastră contemporană — subliniază tovarășul ION POPESCU-PUTURI — este istoria dezvoltării socialiste a României, pregătită, pas cu pas, de creația materială și spirituală, de lupta tuturor generațiilor de înaintași, care, timp de peste două milenii, au lucrat și s-au jertfit pentru propășirea patriei noastre. Se încorporează în arhitectura socialistă a țării valorile civilizației unui popor de statornicie și continuitate ascendentă în vatra sa de viață, experiența lui istorică în înfruntarea potrivnicilor de tot felul, pentru a face triumfătoare fagașurile de progres. Din această istorie s-a născut, ca o cerință obiectivă a mersului înainte al României în epoca modernă, forța social-politică cea mai viguroasă și mai revoluționară a țării — clasa muncitoare —, care, în frunte cu partidul său politic, a luminat și a condus poporul român la cea mai grandioasă izbîndă din întreaga sa existență — socialismul*”.

Examinînd progresul multilateral contemporan al României socialiste, problemele principale și practice ale rolului conducător, organizator și transformator al Partidului Comunist Român, lucrarea deschide, ca o deducție și din tratarea de tip istoric pe care o întreprinde, un larg arc spre viitor. Studiul istoric retrospectiv își dă astfel contribuția la fundamentarea și la explicarea programului de noi și mărețe transformări ale anilor ce vin, trasat de Congresul al XII-lea al partidului, program care însemnează, în fond, făurirea unei înalte civilizații materiale și spirituale în folosul omului, al păcii și bunăstării, întruchiparea, la nivel superior, a progresului istoric multilateral realizat prin lupta și munca lor creatoare de către fiii patriei.

Institutul de studii istorice și social-politice și-a înscris, în cadrul preocupărilor sale, și cercetarea și punerea în valoare a istoriei organizațiilor de masă și obștești, a organizațiilor de tineret, de femei și de sindicat, componente organice ale mișcării noastre muncitorești. Aceste preocupări s-au fructificat în lucrări și studii care au văzut lumina tiparului. Printre acestea, se înscrie monografia: *File din istoria U.T.C.*, editată sub egida Institutului (Editura politică, București, 574 p.). Coordonator — CONSTANTIN PETCULESCU. Autori — ELENA CRISTESCU, FLOREA DRAGNE, FRED MAHLER, CONSTANTIN MOCANU,

CONSTANTIN PETCULESCU, GHEORGHE SBÎRNĂ, ALEXANDRU ȘIPERCO, NICOLAE TUE. Este o ediție revăzută și substanțial îmbunătățită — afit sub raportul documentării, cit și al interpretării — a lucrării cu același titlu apărute în 1971.

Ideea că sîntem aici prin toți înaintașii pe care istoria i-a înregistrat, că, prin strămoșii geto-daci, am evoluat compact și unitar în vatra noastră de viață își are suprema strălucire de la gîndirea socialiștilor români. Atașați trup și suflet aspirațiilor oamenilor de pe aceste meleaguri, militanții socialiști s-au aplecat asupra istoriei poporului căruia aparțineau, au cercetat-o pînă la cele mai îndepărtate rădăcini, au evocat-o și au invocat-o cu pledoarie în marea luptă — ai cărei stegari au fost — pentru înfăptuirea dreptului românilor la o viață național-statală de sine-stătătoare, în strînsă corelare cu țelul emancipării sociale a făurarilor istoriei românești. Bogatul tezaur al gîndirii socialiste de la noi, expresie a aplicării creatoare a socialismului științific, a încorporat organic istoria poporului în mijlocul căruia a apărut și s-a dezvoltat. Mărturiile în această privință sînt numeroase și impresionante, așa cum o atestă cu prisosință paginile lucrării: *Vechimea, permanența și unitatea poporului român în scrierile socialiștilor*, pregătită pentru tipar de un colectiv de la Institutul de studii istorice și social-politice format din: ION POPESCU-PUTURI (coordonator), NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC, ION FELEA, ION IACOS, VASILE NICULAE, NATALIA TAMPA (Editura politică, București, 294 p.). Volumul cuprinde o selecție de scrieri ale militanților mișcării socialiste din România elaborate în a doua jumătate a secolului trecut și în primele două decenii ale secolului nostru referitoare la Dacia antică, la istoria veche a românilor, la permanența și unitatea lor istorică. Asemenea întregii opere istoriografice a socialiștilor români, aceste scrieri denotă că la baza cultivării istoriei stăteau nu numai rațiuni de ordin științific, că știința istorică era concepută și folosită ca armă de luptă în slujba marilor idealuri naționale și sociale ale poporului român, a imperativelor politice de ordinea zilei. Însăși paleta largă de preocupări ale fruntașilor mișcării socialiste de la noi demonstrează, o dată în plus, înrădăcinarea profundă a partidului politic al clasei noastre muncitoare în realitățile politice, în viața patriei. Cu forța mărturiei palpabile, volumul mai relevă că documentele care au emanat de la mișcarea noastră muncitorească, îndeosebi în problema cardinală a înfăptuirii de-

plinei unități și neatîrnări național-statale, au apelat și la argumentul istoriei pentru legitimarea drepturilor națiunii române, pentru fundamentarea programului de luptă al mișcării noastre muncitorești, în numele înfăptuirii idealurilor de dreptate socială și libertate națională.

Aniversarea strălucitei înfăptuiri a strămoșilor noștri de acum 2050 de ani — constituirea statului dac centralizat și independent, sub marele rege Burebista —, a fost marcată și prin tipărirea, la Editura politică, a volumului: *Strămoșii poporului român — geto-dacii, și epocilor*, culegere de articole apărute între 1967 și 1980 în revista „Magazin istoric” (coordonator — CRISTIAN POPIȘ-TEANU; selecția și îngrijirea volumului — GHEORGHE DAVID). Sînt înmănunchiate aici contribuțiile unor renumiți specialiști din țară și de peste hotare în legătură cu personalitatea istorică a geto-dacilor, rolul și locul lor în istoria noastră, aportul pe care l-au înscris în cadrul marilor civilizații ale timpului, moștenirea lăsată urmașilor. Prin tematica abordată, articolele reflectă, practic, întreaga istorie economică, politică, militară și culturală a geto-dacilor. Paginile volumului acreditează adevărul că, prin originalitatea formelor de viață materială și spirituală, geto-dacii — contemporani cu anticii greci și romani, cu celții și germanii, cu partii și britanii — se integrează pe deplin istoriei europene, realizînd osmoza între civilizații lor și celelalte civilizații ale vremii. Dincolo de contribuția istorică a fiecăruia dintre articolele antologiei, avem forța de șoc a ansamblului, în care întreg materialul lucrează complementar pentru a ne da imaginea unei istorii strămoșești impunătoare.

În întîmpinarea Congresului internațional de științe istorice, reunit la București, în vara anului trecut (10—17 august 1980), a fost editat volumul: *La propagande pendant la deuxième guerre mondiale. Méthodes, objectifs, résultats*, apărut sub egida Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial și a Comisiei Române de organizare a Colocviului internațional: *Propaganda în timpul celui de-al doilea război mondial, Metode, obiective, rezultate*, desfășurat la 11—12 august 1980, în cadrul Congresului. Sînt reunite, în volum, materialele pentru Colocviuosite pe adresa Comisiei Române de organizare pînă la data de 1 martie 1980 din: Albania, Austria, Canada, Elveția, Finlanda, Franța, Iugoslavia, Japonia, Marea Britanie, Republica Democrată Germană, Republica Federală Germania, Polonia, România, Statele Unite ale Americii, Ungaria, Uniunea Sovietică.

Volumul se deschide cu raportul elaborat de președintele Comisiei Române de organizare, ION POPESCU-PUTURI, intitulat: *Propaganda în anii celui de-al doilea război mondial. Metode, obiective, rezultate* *. Sînt, de asemenea, reproduse rapoartele: *Propaganda organizată de emigrația română în timpul celui de-al doilea război mondial*, de GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU, și *Propaganda rezistenței și războiului antihițlerist în România*, de GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU.

În cursul anului 1980, a ieșit de sub tipar volumul al II-lea al lucrării: *Regimurile fasciste și totalitare din Europa* (Editura militară, București, 384 p.), care apare sub îngrijirea unui colectiv din Institut, format din: ION POPESCU-PUTURI (coordonator principal), GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN. Studiile distincte care alcătuiesc volumul, publicate inițial în revista „Anale de istorie”, iar apoi revăzute și adăugite, analizează regimurile fasciste sau totalitare din: Polonia (MILICA MOLDOVEANU); Iugoslavia (VLADIMIR ZAHARESCU); Austria (NICOLAE MINEI); Grecia (CRISTIAN POPIȘTEANU); România (GHEORGHE ZAHARIA, MIHAI FĂTU).

În Colecția *File de istorie* a Editurii politice a apărut, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, lucrarea: *Naționalizarea și semnificația sa istorică pentru dezvoltarea României pe calea socialismului*, elaborată de GHEORGHE SURPAT.

Tot în cursul anului trecut a fost editată, sub egida Institutului, lucrarea: *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938—martie 1940)*, întemeiată pe un material istoric în mare parte inedit, al cărei autor este ION CALAFETEANU (Editura politică, București, 296 p.).

A fost tipărit al VII-lea tom din *Opere complete* de Constantin Dobrogeanu-Gherea, ediție îngrijită de un colectiv format din ION POPESCU-PUTURI, ȘTEFAN VOITEC (coordonatori), AUGUSTIN DEAC, ION IACOȘ, ION MAMINA. El cuprinde ultimul volum din ciclul *Studii critice* (1897), precum și articolele de estetică și critică literară pe

care C. D.-Gherea nu le-a inclus în această lucrare fundamentală.

Profilul biografiei revoluționare a lui Ștefan Gheorghiu, militant al mișcării noastre socialiste, își adaugă noi contururi prin filele volumului: *Ștefan Gheorghiu. Publicistică militantă*, realizat de GEORGETA TUDORAN și publicat sub egida Institutului de studii istorice și social-politice în Colecția *Biblioteca de istorie* (Editura politică, București, 207 p.). În aceeași Colecție, a fost editat volumul: *Dr. L. Ghelelter. Scrieri social-politice*. Cuvînt înainte, studiu, antologie și note de ION FELEA, FLORIAN TĂNĂSESCU (Editura politică, București, 447 p.).

În cursul anului trecut au apărut și unele lucrări ale cercetătorilor noștri care nu au fost editate sub egida Institutului. Prin tematica lor, prin concluziile istorice înfățișate, aceste lucrări se alimentează, la rîndul lor, de la fondul de idei al Institutului. Printre acestea, menționăm: *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, de CONSTANTIN BOTORAN, OLIMPIU MATICHESCU (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 335 p., Colecția *Testimonia*); *Vida — artist militant*, de GHEORGHE I. BODEA, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 140 p. + 112 f. ilustr.; *Viața universitară clujeană interbelică*, de STELIAN NEAGOE (Editura Dacia, Cluj-Napoca, Vol. I: 264 p.; vol. II: 390 p.); *Germani împotriva lui Hitler*, de MARIN BADEA (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 263 p.).

Cercetarea științifică a Institutului nostru s-a materializat și prin studii, articole și alte genuri de materiale apărute în lucrări colective, în culegeri editate de instituții de învățămînt superior și de cercetare științifică sau prin participarea unor cercetători, în calitate de colaboratori, la alcătuirea de volume de documente care au văzut lumina tiparului în 1980. Lucrarea: *Contribuții la studierea istoriei contemporane a României*, tipărită sub egida Academiei „Ștefan Gheorghiu”, Catedra de istoria patriei și Partidului Comunist Român (Editura politică, București, 367 p.), include, în ordine, studiile elaborate de: AUGUSTIN DEAC, *Caracterul constituant, plebiscitar al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918* (p. 9—26); GHEORGHE ZAHARIA, *Insurrecția din August 1944, început al revoluției de eliberare socială și națională și însemnătatea ei istorică* (p. 215—229). NICOLAE COPOIU semnează studiul: *Aspecte politice ale neutralității României. 1914—1916*, în volumul *File din istoria militară a poporului român*, nr. 7, Editura militară, București, p. 279—303, și

* Sub titlul: *La propagande pendant les années de la seconde guerre mondiale-méthodes, objectifs, résultats*, raportul a fost publicat în actele celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice. A se vedea: Comité International des Sciences Historiques, *Rapport*. Vol. III: *Organismes internationaux affiliés et commissions internes*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, p. 175—191.

studiul: *Poziția mișcării socialiste în timpul războiului pentru întregirea neamului românesc*, în volumul *Studii de istorie și teorie militară*, Editura militară, București, p. 61—81. Volumul de documente: *Izvoare și mărturii străine despre strămoșii poporului român. Culegere de texte* (Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 158 p.) își înscrie printre colaboratori, alături de MIRCEA MUȘAT (coordonator) și VICTORIA ȚÂNDĂREANU, pe ANA-MARIA COMAN. De asemenea, IOANA URSU a elaborat, în colaborare cu EUGEN NĂSTĂȘEL, lucrarea: *Argumentul sau despre cuvântul bine gândit* (Editura științifică și enciclopedică, București, 280 p.). Prefață de MIRCEA MALIȚA, iar ION BULEI a semnat *Cuvânt înainte* și *Note* la volumul: *Sextil Pușcariu. Memorii* (Editura Minerva, București, 896 p.).

O seamă de lucrări editate în cursul anului trecut sau în anii anteriori au fost traduse, în 1980, în alte limbi. *Întrebări și răspunsuri privind mișcarea revoluționară și democratică de tineret din România*, apărută în 1977 sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, la Editura politică (autori: FLOREA DRAGNE, CONSTANTIN PETCULESCU, NICOLAE TUE), a apărut în limba maghiară, sub titlul: *A romániai forradalmi és demokratikus ifjúsági mozgalom (Kérdések és Feleletek)*, și în limba germană, sub titlul: *Fragen und Antworten betreffend die revolutionäre und demokratische Jugendbewegung in Rumänien*; *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei (1821—1923)*, editată sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, în 1979, la Editura Academiei Republicii Socialiste România (colectivul de autori: VIORICA MOISUC, ION CALAFETEANU — coordonatori —, MIRCEA MUȘAT, GHEORGHE ZAHARIA, CONSTANTIN BOTORAN, CRIȘAN ILIESCU, GELKU MAKUTOVICI, MILICĂ MOLDOVEANU, ELIZA CAMPUS), a apărut în limba franceză, sub titlul: *L'affirmation des états nationaux indépendants et unitaires du Centre et du Sud-Est de l'Europe (1821—1923)*, și în limba engleză, sub titlul: *Assertion of Unitary Independent National States in Central and Southeast Europe (1821—1923)*; *Izvoare și mărturii străine despre strămoșii poporului român. Culegere de texte*, a apărut în limba franceză sub titlul: *Sources et témoignages étrangers sur les ancêtres du peuple roumain. Recueil de textes* și în limba engleză, sub titlul: *Foreign Sources and Testimonies about the Forebears of the Romanian People. Collection of texts*.

Expresie a interesului manifestat de publicul italian față de istoria țării noastre, de politica României socialiste, care își are în președintele **NICOLAE CEAUȘESCU** cel mai prestigios reprezentant, în Italia a apărut, cu colaborarea Institutului de studii istorice și social-politice, lucrarea: *Problemi di storia della Romania*. Nicola Teti & Editore, Milano, 1980, 416 p. Așa cum relevă *Nota editorului*, „Este vorba, de fapt, de prima lucrare de mare respirație, care are tot ceea ce e necesar pentru a fi completă, consacrată istoriei României, de la apariția primelor forme de viață organizată pe teritoriul României, și până în zilele noastre”. Sint evidențiate elementele care conferă o importanță aparte acestei opere, „rod al colaborării celor mai buni specialiști români”, subliniindu-se că, „Prin publicarea acestei lucrări, se urmărește cu perseverență un dublu obiectiv: pe de o parte, de a se pune la îndemina publicului nostru o lucrare riguros științifică, ce oferă toate elementele pentru o cunoaștere profundă a istoriei românești; pe de altă parte, de a se stimula dezvoltarea interesului cercetătorilor italieni pentru istoria României”. O primă caracteristică a acestei istorii, „care trebuie să fie pusă în evidență — se scrie în *Nota editorului* — este puternica unitate și continuitate etnică a populației care a viețuit pe teritoriul românesc din cele mai vechi timpuri. Poporul român a reușit să reziste în cursul istoriei sale tuturor încercărilor de dislocare și de asimilare din partea altora, a știut să-și păstreze cu hotărâre propria identitate națională, receptivă în mod creativ valori materiale și spirituale ale popoarelor cu care românii au venit în contact în decursul secolelor. Ca un fir roșu străbate în lucrare caracterul compact și unitar al acestei istorii, lupta multiseclară pentru menținerea, în pofida oricăror potrivnici, a identității, a limbii și a teritoriului național”. A doua trăsătură a acestei istorii — remarcă *Nota editorului* — „este caracterul său problematic și innoitor. Astfel sînt paginile de extrem interes, care trebuie să fie studiate și asupra cărora trebuie meditat cu atenție, ca cele consacrate istoriei mișcării muncitorești din România și a partidului clasei muncitoare”.

Editori Riuniti din Roma, în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice, a continuat, în 1980, publicarea, în Italia, a corpusului de documente: *La lotta secolare del popolo romano per l'indipendenza, la libertà e l'unità nazionale*. Documenti — unul dintre primele, atît prin proporții, cit și prin rigoare științifică, din întreaga istoriografie românească în problemă. Mărturiile reunite în

cele peste 2 000 de pagini, cît însumează corpusul de documente, ilustrează, printr-o informație concludentă, continuitatea luptei poporului român pentru unitate și libertate națională începînd de la primele sale manifestări ca entitate de-sine-stătătoare și pînă la făurirea statului național unitar român și recunoașterea acestui act istoric în tratatele de pace încheiate de România în anii 1919—1920.

În 1979, au apărut: vol. I (*Prefață; Nota editorială; Sumarul documentelor*), 182 p.; vol. II (514 i.e.n. — 1592), 414 p.; vol. III (1595—1791), 390 p. În cursul anului 1980, au fost editate: vol. IV (1791—1857), 408 p.; vol. V (1857—1901), 360 p.; vol. VI (1901—1920), 282 p.

Un eveniment de excepțional interes pentru istoriografia românească, în ansamblul ei, a reprezentat cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, a cărui gazdă a fost țara noastră. Colectivul Institutului s-a angrenat fructuos în activitățile frontului nostru istoric menite să asigure succesul acestui forum științific internațional, începînd cu prezentarea de rapoarte și intervenții în cadrul secțiilor, comisiilor și colocviilor din cadrul Congresului, și pînă la cerințe de ordin organizatoric.

Institutul și-a adus contribuția la reușita Colocviului internațional: *Propaganda în timpul celui de-al doilea război mondial. Metode, obiective, rezultate*, desfășurat sub egida Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial și a Comisiei Române de organizare, al cărei președinte a fost ION POPESCU-PUȚURI. Alocuțiunea de deschidere, rostită de ION POPESCU-PUȚURI, trei rapoarte, menționate mai înainte, precum și cinci intervenții la debateri, prin GHEORGHE ZAHARIA, GHEORGHE UNC, CRISTIAN POPIȘTEANU, NICOLAE MINEI, VLADIMIR ZAHARESCU, au aparținut Institutului. În cadrul rubricii: *Al XV-lea Congres internațional de științe istorice*, revista „*Anale de istorie*” a reprodus rapoartele expuse în cadrul Colocviului de către reprezentanții Institutului și a publicat materiale consacrate analizării lucrărilor Congresului ca nouă etapă în dezvoltarea științei istorice.

Este de făcut remarcă grăitoare că toate secțiile Congresului au înregistrat prezența științifică a cercetătorilor Institutului, iar unii dintre ei au făcut parte și din conducerea secretariatelor secțiilor sau comisiilor. Au fost expuse, în cadrul dezbaterilor, următoarele intervenții: *Solidaritatea mișcării muncitorești și socialiste din România cu lupta popoarelor coloniale la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul celui următor*,

de GHEORGHE UNC, la Secția Cronologie, Tema: *Mișcarea muncitorească și problema colonială; Semnificații ale înțelegerii Balcanice ca exponentă a intereselor de pace și cooperare internațională a statelor mici din Europa de sud-est*, de CRISTIAN POPIȘTEANU, la Secția Cronologie, Tema: *Istorie contemporană. A. Relații internaționale; Presa română în anii de dinaintea celui de-al doilea război mondial, tribună a apărării integrității teritoriale, suveranității și independenței tuturor statelor*, de același autor, la Comisia internațională a presei: *Contribuția socialismului român la dezvoltarea socialismului științific în secolul al XX-lea*, de AUGUSTIN DEAC, la Secția Cronologie, Tema: *Idei și societăți; Semnificația tratatelor de pace încheiate în anii 1919—1920*, de VIORICA MOISUC, la Secția Marile teme, Tema: *Istorie contemporană; Presa — susținătoare activă a politicii de dezarmare promovată de România (1932—1934)*, de ION IACOS, la Comisia internațională a presei: *Proporțiile, consecințele și semnificațiile reformei agrare din România de la 1921*, de MARIN STĂNESCU, la Secția Cronologie, Tema: *Reformele agrare între cele două războaie mondiale; Socialiștii români și problema neutralității (primul război mondial)*, de GEORGETA TUDORAN, la Secția Cronologie, Tema: *Istorie contemporană; Femeia din România în mișcarea socială la începutul secolului al XX-lea (1900—1921)*, de aceeași autoare, la Secția Marile teme. IV. *Femeia în societate; Tărînimea română luptătoare consecventă pentru realizarea statului național unitar România*, de ION ILINCIOIU, la Secția Cronologie, Tema: *Istorie modernă; Constituirea sistemului parlamentar în România*, de ION BULEI, la Comisia internațională de istorie a Adunărilor pe stări; *De ce n-a intrat România încă de la început în primul război mondial*, de același autor, la Secția Cronologie, Tema: *Fenomenul neutralității în timpul primului și celui de-al doilea război mondial; Considerații privind structura întîiilor universități române*, de STELIAN NEAGOE, la Secția Comisia internațională de istorie a universităților, Tema: *Cercetări recente și istoria universităților pînă la 1914; Călători străini despre orașele românești ca centre de cultură la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, de TEODOR POPESCU, la Colocviul Asociației internaționale de studii sud-est europene; *Elaborarea de studii și lucrări de istorie universală și comparată — o necesitate a cunoașterii reciproce a popoarelor*, de MILICĂ MOLDOVEANU, la Comisia internațională de studii slave, Tema: *Studii de istorie asupra Europei*

centrale și de răsărit începînd din anul 1945. Probleme și metode.

Alte comunicări elaborate de cercetătorii Institutului, anunțate și depuse la secretariatele secțiilor, comisiilor urmează să fie, la rîndul lor, tipărite ca acte ale Congresului: *Neutralitatea României la începutul celui de-al doilea război mondial*, de GHEORGHE ZAHARIA, pentru Secția Cronologie, Tema: *Istorie contemporană. A. Relații internaționale: Adunările ad-hoc din București și Iași (1857)*, cele mai reprezentative parlamente din Europa, de NICOLAE COPOIU, pentru Comisia internațională a Adunărilor pe stări; *Necesitatea participării statelor mici la elaborarea tratatelor de pace. O concluzie din experiența istorică a României*, de același autor, la Secția Marile teme, Tema: *Forme și probleme ale păcii în istorie; Precizări în legătură cu regimul politic din România în deceniul al patrulea al secolului nostru*, de NICOLAE POPESCU, pentru Secția Cronologie, Tema: *Istorie contemporană: Parlamentul interbelic în sprijinul independenței, suveranității și integrității țării*, de LIVIA DANDARA, pentru Comisia internațională de istorie a Adunărilor pe stări, Tema: *Statul modern și instituțiile parlamentare: Informarea opiniei publice românești cu privire la evoluția situației internaționale în anii premergători izbucnirii celui de-al doilea război mondial*, de aceeași autoare, pentru Comisia internațională a presei, Tema: *Război și pace în mass media în perioada dintre cele două războaie mondiale; Rolul parlamentului în proclamarea independenței de stat depline a României*, de VASILE NICULAE, pentru Comisia internațională de istorie a Adunărilor pe stări, Tema: *Statul modern și instituțiile parlamentare; Momente din istoria cooperării politice dintre România și țările din America Latină (1930—1940)*, de CONSTANTIN BOTORAN, pentru Comisia istoricilor latino-americani; *Construcția națională în noile state independente din Africa*, de același autor, pentru Comisia istoricilor africani; *Rolul statelor mici și mijlocii în epoca contemporană*, de ION CALAFETEANU, pentru Secția Cronologie, Tema: *Istorie contemporană. A. Relații internaționale; Blocul neutrilor*, de același autor, pentru Secția Cronologie, Tema: *Istorie contemporană. A. Relații internaționale: România și Vaticanul în anii 1939—1944*, de MARIA COVACI, la aceeași Secție, Tema: *Politica externă a Vaticanului în sud-estul Europei; Situația populației românești din nordul Transilvaniei în anii regimului horthyst*, de aceeași autoare, la aceeași Secție; *Aspecte ale relațiilor dintre România și Vatican în perioada interbelică*, de NI-

COLAE NICOLAESCU, la aceeași Secție.

„*Anale de istorie*”, publicație științifică de tradiție, s-a ilustrat pe mai departe ca tribună a marilor idei, cu recunoscută forță de iradiere, științifică și politică, înregistrînd o creștere valorică în raport cu dezvoltarea istoriografiei românești. Revista a cuprins, în coloanele sale, un material istoric menit să aprofundeze laturi, trăsături și momente de majoră implicație ale istoriei naționale, a mișcării noastre muncitorești, concepute ca un tot, a pus sub luminile tiparului studii și sinteze, precum și documente cu larg ecou, care au adus corective sau au infirmat enunțuri vehiculate odinioară și au întemeiat clarificări istorice de ținută.

Studii de sine-stătătoare, ca, dealtfel, ansamblul prospectărilor științifice reflectate de revistă, detașează uriașa valoare teoretică și practică a operei tovarășului **NICOLAE CEAUȘESCU** pentru devenirea poporului român în evul contemporan, însemnătatea excepțională a gândirii istorice și a analizelor sale asupra trecutului pentru restituirea istoriei noastre adevărate.

Revista a reliefat uriașul prestigiu de care se bucură gîndirea președintelui României socialiste peste hotare, o gîndire ce a dat și dă noi și reputeate contribuții la îmbogățirea patrimoniului politic și spiritual național și universal. Cu prilejul apariției, în Casa de editură „*Edizioni del Calendario*”, a celui de-al zecelea volum din seria „**CEAUȘESCU, SCRIERI ALESE**”, „*Anale de istorie*” a publicat o serie de materiale apărute în Italia privind opera tovarășului **NICOLAE CEAUȘESCU**, semnate de: **LUIGI LONGO, UMBERTO TERACINI, CARLO SALINARI**. Se desprinde din aceste materiale de viu ecou valoarea inestimabilă a universului de idei și aprecieri pe care gînditorul și militantul comunist **NICOLAE CEAUȘESCU** îl aduce în lumea contemporană, în slujba progresului autentic, a conlucrării constructive între țări și popoare.

În întîmpinarea aniversării a șase decenii de la Marele Congres al partidului din mai 1921, revista a început publicarea de studii care, pe temeiul unei evaluări istorice complexe, aduc noi contribuții la înțelegerea semnificației acestui Congres, la definirea gîndirii și acțiunii, a înseși ființei revoluționare și patriotice a partidului politic al clasei muncitoare din România. **ION POPESCU-PUTURI**, în studiul: *Organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite. Locul partidului clasei muncitoare în istoria patriei*, apărut în nr. 5/1980 al revistei, subliniind semnificația faptului că „*Singurul partid politic din țară cu o activitate istorică în trecut, care și-a*

creat organizații temeinice pe întregul teritoriu al României, imediat după 1918, a fost partidul clasei muncitoare”, arată că: „Congresul partidului, urmînd mai multor conferințe și congrese provinciale, a consfințit voința de unitate a întregii clase muncitoare în statul național român reîntregit”. Congresul — scrie autorul — reprezenta o încoronare a întregii activități desfășurate cu consecvență de mișcarea muncitorească, de partidul clasei muncitoare de la afirmarea sa în viața social-politică a țării, înscriindu-se la loc de seamă în șirul celor 13 congrese (plus 6 conferințe naționale) ale partidului clasei muncitoare din țara noastră. „El a intrat în istoria mișcării noastre muncitorești ca Marele Congres de unificare a organizațiilor socialiste la scara României întregite, de orientare deplină a partidului pe temeiul programului și acțiunii comuniste”. Pornind de la analiza noii etape în care intrase România după război, „Congresul din mai 1921 a pus la temelie acțiunii partidului o strategie și tactică corespunzătoare vremii și noilor împrejurări, potrivit naturii și telurilor sale comuniste, care se potrivea atît condițiilor concrete ale țării, cît și nevoilor și aspirațiilor clasei muncitoare, poporul român”.

Într-o cuprindere unică a evoluției istoriei românești, fertilă în corolări adînci, revista a oferit analize care adaugă, la rîndul lor, istoriografiei românești noi cuceriri științifice. La rubrica: *Studii Articole*, au fost abordate, din unghiuri preponderent inedite, teme ca: unitatea statală și independența națională — obiective fundamentale ale luptei poporului român de-a lungul evoluției sale istorice; apărarea patriei, constantă a istoriei românești de peste două milenii; dezvoltarea României între cele două războaie mondiale; spolierea economiei românești de către puterile străine, marile manifestații populare împotriva dictatului fascist de la Viena.

Pe planul cercetărilor de istorie a mișcării muncitorești din România, a gândirii sale creatoare, se relevă studiile despre aportul teoretic al militanților revoluționari din țara noastră la dezvoltarea socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric, iar în cadrul analizei organizațiilor politice ale clasei muncitoare în viața social-politică studiile despre apărarea independenței și suveranității patriei — obiective fundamentale în activitatea partidelor clasei muncitoare în deceniul al patrulea al secolului nostru; alegerile județene, municipale și comunale din februarie — martie 1930 — prilej de afirmare a partidelor muncitorești în viața politică a țării.

Istoriei noastre contemporane, practic istoria revoluției și construcției socialiste, a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, îi sînt consacrate largi aprofundări, referitoare la: momentul istoric 6 Martie 1945 — înfăptuire a maselor populare sub conducerea comunistilor; România socialistă — expresie a legăturii dialectice trecut-prezent-viitor; continua adîncire a democrației socialiste și a participării largi a maselor la viața socială, la conducerea societății; activitatea Partidului Comunist Român pentru dezvoltarea autoconducerii muncitorești și perfecționarea mecanismului instituțional al democrației participative; rolul propagandei de partid în formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste, a omului nou; dimensiunea istorică a patriotismului revoluționar, socialist.

Rubrica: *2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista*, statornic prezentă în corpul revistei, a cuprins, și în 1980, abordări tematice noi, a oferit documente străine care acreditează, la rîndul lor, idei și concluzii de bază ale istoriografiei noastre. Sub genericul: *Dacia în conștiința lumii moderne*, revista a publicat studii semnificative despre Dacia antică tipărite în străinătate și aparținînd unor autori reputați, ca A. Ubicini, Barthold Georg Niebuhr, Félix Colson. Toate aceste studii arată că istoria Daciei, ca stat, și, mai ales, a dacilor ca popor, ocupă un loc important în literatura istorică modernă străină.

Sub titlul: *Studii documentare, „Anale de istorie”* a publicat sinteze istorice — adevărate micromonografii — care, asemenea altor materiale pregătite pentru tipar de către revistă, pun în circuitul cunoașterii date și fapte inedite din istoria mișcării noastre muncitorești.

La rubrica: *Istoria mișcării revoluționare a tineretului din România* au figurat studii despre apariția și dezvoltarea mișcării revoluționare de tineret de la noi și despre crearea organizației unice, revoluționare de tineret din țara noastră.

În nr. 5/1980, revista a oferit cititorilor bibliografia „*Analelor de istorie*” pe ultimii zece ani de existență ai acesteia (1970—1979). Materialul reflectă exhaustiv activitatea revistei, care, în climatul prielnic, cu putere deschis noului, inaugurat de cel de-al IX-lea Congres al partidului, a cunoscut o sensibilă îmbogățire a registrului tematic și, deopotrivă, creșterea valorică.

Militînd pentru propagarea culturii istorice, pentru promovarea noului în isto-

rie, revista „Magazin istoric” a publicat articole privind istoria noastră națională și istoria universală, documente și sinteze istorice semnate de autori de renume din țară și de peste hotare. Ele conțin elemente și date noi, interpretări inedite menite să aprofundeze cunoștințele despre istoria multimilenară a poporului nostru, să dea o imagine și mai cuprinzătoare a continuității sale neîntrerupte pe străbuna vatră dacică, a luptei sale necurmate pentru libertate socială și națională, a contribuției aduse la patrimoniul civilizației umane.

Articolele consacrate aniversării a 2050 de ani de la făurirea statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista conțin relevante mărturii despre vechimea și marea însemnătate a civilizației dezvoltate de geto-daci, caracterul și importanța statului dac centralizat și independent, rolul și personalitatea lui Burebista în lumea antichității, inclusiv rolul său de mare diplomat, promotor al unei politici de înțelegere și de colaborare în această zonă a Europei, spre deosebire de imaginea ce rezulta din alte studii consacrate marelui rege și care subliniau, cu precădere, calitățile sale militare. Revista a publicat, de asemenea, opinii ale unor istorici străini, multe din ele contribuții prețioase la cunoașterea epocii lui Burebista.

Alte articole au fost consacrate elucidării unor momente ale istoriei medii românești, ca, de pildă, raporturile bizantino-române în secolul al VII-lea în Dobrogea, relevării importanței și caracterului pe care l-a avut lupta de la Posada din 1330 în apărarea și afirmarea independenței Țării Românești.

Au apărut, de asemenea, pagini inedite despre marea ridicare pentru libertate națională și dreptate socială a românilor transilvăneni de la 1784—1785, în fruntea căreia s-au aflat HoREA, CLOȘCA și CRIȘAN, despre revoluția condusă de Tudor Vladimirescu ș.a.

Revista a publicat noi documente despre lupta poporului român, sub conducerea P.C.R., pentru apărarea independenței țării, împotriva fascismului, pentru înfrângerea Germaniei hitleriste și despre lupta pentru democratizarea și transformarea socialistă a țării.

Contribuții la valorificarea istoriografiei românești a adus „Magazin istoric” și prin publicarea unui însemnat număr de pagini din memoriile unor reprezentanți de seamă ai istoriografiei și culturii românești.

Cu o serie de pagini inedite sau mai puțin cunoscute a fost prezentă în coloanele revistei și istoria universală. Au

fost inserate memorii și amintiri datorate unor personalități politice și culturale de peste hotare, avanspremiere editoriale, având drept tematică lupta omenirii împotriva primejdiei fasciste și a pericolului reînvierii ei sub diferite forme, lupta popoarelor asuprite pentru independență și dezvoltare liberă. Constantă a fost și preocuparea pentru prezentarea unor momente mai puțin cunoscute ale istoriei mișcării muncitorești, ale istoriei unor state în curs de dezvoltare, ca și a istoriei unor țări mai puțin prezente în alți ani în revistă.

Un loc important au ocupat în coloanele „Magazinului istoric” articolele consacrate pregătirii și desfășurării celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice. Continuând și dezvoltând o activitate începută cu ani în urmă, odată cu desemnarea Capitalei României ca loc de desfășurare a lucrărilor Congresului, revista a publicat interviuri cu personalități de seamă, români și străini, participante la Congres, ca și articole, informații care au relevat semnificația acestei reuniuni științifice internaționale și modul strălucit în care România și-a onorat rolul ce i-a revenit, de centru al istoriografiei mondiale.

În altă ordine de idei, se cuvine a arăta că cei mai mulți membri ai Institutului au colaborat în publicațiile de profil științific, social-politic sau cultural. Între aceștia, menționăm: GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU, GHEORGHE UNC, GHEORGHE SURPAT, CRISTIAN POPIȘTEANU, NICOLAE MINEI, ION ALEXANDRESCU, ION BABICI, MARIN BADEA, GHEORGHE BODEA, CONSTANTIN BOTORAN, VALERIU BUDURU, ION BULEI, ION CALAFETEANU, ANA-MARIA COMAN, MARIA COVACI, SIMION CUTIȘTEANU, LIVIA DANDARA, AUGUSTIN DEAC, FLOREA DRAGNE, LEON EȘANU, LADISLAU FODOR, ION IACOȘ, ION ILINCIOIU, AUREL KARETCHI, ION MAMINA, OLIMPIU MATICHESCU, VIORICA MOISUC, MILICĂ MOLDOVEANU, ELENA MUREȘAN, GHEORGHE NEACȘU, STELIAN NEAGOE, VIORICA NICOLAE, VASILE NICULAE, MARIA OFRIM, ION OPREA, NICHITA PARASCHIVA, CONSTANTIN PETCULESCU, ELENA PETREANU, VASILE PETRIȘOR, NICOLAE RAUȘ, AURICĂ SIMION, VIRGIL SMÂRCEA, MARIN STĂNESCU, MARIAN ȘTEFAN, NATALIA TAMPĂ, FLORIAN TÂNĂSESCU, GHEORGHE TUDOR, GEORGETA TUDORAN, GHEORGHE TUȚUI, IOANA URSUNĂSTĂȘEL, LUDOVIC VAJDA, VLADIMIR ZAHARESCU.

Răspunzând solicitărilor ce le-au fost adresate, cercetători din Institut au colaborat, în același timp, la emisiunile cu profil istoric ale posturilor de radio centrale și locale sau la emisiuni ale Televiziunii Române: GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU, GHEORGHE UNC, GHEORGHE SURPAT, CRISTIAN POIȘTEANU, NICOLAE MINEI, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, GHEORGHE BODEA, VALERIU BUDURU, ION CALAFETEANU, MARIA COVACI, LIVIA DANDARA, LEON EȘANU, AUGUSTIN DEAC, LADISLAU FODOR, ION IACOS, AUREL KARETCHI, ION MAMINA, OLIMPIU MATICHESCU, ELENA MUREȘAN, STELIAN NEAGOE, VASILE NICULAE, ION OPREA, CONSTANTIN PETCULESCU, NICOLAE RAUȘ, VIRGIL SMĂRCEA, AURICĂ SIMION, FLORIAN TĂNĂȘESCU, GHEORGHE TUȚUI, IOANA URSU-NĂSTĂȘEL, LUDOVIC VAJDA.

Un moment de rezonanță, care a marcat aportul științific al Institutului, a fost Sesiunea cu participare internațională intitulată: *2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent pe teritoriul României. Contribuția poporului român la dezvoltarea culturii și civilizației universale*, desfășurată la București, în zilele de 8—9 august 1980, sub egida Academiei Republicii Socialiste România, Academiei de Științe Sociale și Politice, Ministerului Educației și Învățământului, Ministerului Apărării Naționale și Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Sesiunea a încheiat seria reuniunilor științifice jubiliare încadrate în grandiosul program de manifestări culturale și artistice care au marcat, în țară și peste hotare, importanța istorică-politică a constituirii statului dac centralizat și independent.

În cadrul Sesiunii, ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului de studii istorice și social-politice, a expus comunicarea: *Istoria statală la români în opera președintelui NICOLAE CEAUȘESCU*.

„Cu viziunea sa pătrunzătoare asupra cursului vremurilor, semnificând dezvoltarea creatoare a tezaurului materialismului dialectic — a arătat vorbitorul —, secretarul general al Partidului Comunist Român s-a aplecat asupra istoriei noastre, i-a deslușit permanențele, i-a detașat și i-a valorificat marile sensuri. Lucrările sale definesc coordonatele dezvoltării poporului român, istoria noastră regăsindu-și autenticele resorturi și semnificații“. De la valoroasele analize ale tovarășului **NICOLAE CEAUȘESCU** asupra trecutului nostru — a relevat ION POPESCU-PUȚURI — „avem măsura clară și reprezentativă a vechimii acestei

istorii. Este o istorie care își are începuturile cu mii de ani în urmă, în istoria traco-geto-dacilor, cu rădăcini adânci în lumea antichității și care, de atunci și pînă astăzi, aparține unuia și aceluiași popor ce a trăit în unul și același spațiu geografic *carpato-danubian-pontic*, a unui popor cu prestigiu în lumea antichității, a cărei civilizație și cultură s-au aflat în raporturi de influențare reciprocă cu marile civilizații și culturi ale acelor vremuri — persană, elenă, romană și altele“.

Expresia elocventă a interpretării profunde a semnificației mărețului act înfăptuit de Burebista — s-a remarcat în comunicare — este concluzia formulată de președintele **NICOLAE CEAUȘESCU**, aceea de creator al unui „stat dac centralizat și independent“, „moment de cea mai mare însemnătate în istoria poporului român“. „Așadar, noi, românii, avem 2 050 de ani aici, în vechea vatră a Daciei antice, tradiția organizării vieții statale centralizate și independente, în care și-a manifestat capacitățile creatoare un popor muncitor, harnic, de omenie, care niciodată nu a rivnit la teritoriul și munca altor popoare, ci dintotdeauna a luptat din răspuneri pentru ca ceea ce a fost și este al lui, lui să-i aparțină. De altfel, atît Burebista, cît și Decebal reprezintă chintesența eroismului poporului lor, ei înșiși eroi legendari, intrați în conștiința poporului nostru ca simbol al neînfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței.

Comunicarea a reliefat însemnătatea aprecierii tovarășului **NICOLAE CEAUȘESCU** despre caracterul concomitent al constituirii statelor feudale românești pe vechea vatră a Daciei antice, similitudinea organizării lor politice intime, forma de stat, concepția de politică externă. Noile cercetări documentare, impulsionate la îndemnul insistent al președintelui **NICOLAE CEAUȘESCU**, au scos la lumină mărturii scrise care fac dovada clară că românii, în secolul al IX-lea, dispuneau de o formă statală capabilă să organizeze rezistența împotriva unui dușman numeros și puternic (cumani migratori).

În continuare, comunicarea a făcut ample referiri la lupta românilor pentru refacerea vieții statale unitare și independente, aducînd noi considerații în legătură cu marile momente ale acestui curs. „Desăvîrșirea statului național unitar român în anul 1918 — a subliniat tovarășul ION POPESCU-PUȚURI — ca urmare a luptei și a afirmării libere a voinței întregului popor de a se uni într-un singur stat național și nicidecum rodul unei simple conjuncturi favorabile sau a înțelegerii intervenite la masa tra-

tativelor, a reprezentat un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordanțe legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități, pe de altă parte“.

Prin profilul său, Institutul a fost solicitat să participe cu contribuții de ordin istoric, să prezinte noile cuceriri ale istoriografiei la manifestările științifice organizate pe parcursul anului în Capitală și în multe localități din țară de către comitete județene ale P.C.R., cabinete de partid, comitete de cultură și educație socialistă ale județelor, institute de învățământ superior etc. Comunicările științifice prezentate de cercetătorii Institutului au avut ca temă: *Semnificația istorică a reformei agrare din 1945*, de MARIN BADEA, expusă la Simpozionul cu tema: *Lupta maselor populare, sub conducerea P.C.R., pentru democratizarea aparatului de stat și înfăptuirea reformei agrare*, organizat la 22 februarie 1980 de Comitetul județean Ialomița al U.T.C., în orașul Slobozia; *Considerații privind politica economică-socială a guvernului dr. Petru Groza (1945—1947)*, de ION ALEXANDRESCU, la Sesiunea organizată de Arhivele Statului București, la 4 martie 1980; *Insemnări cu privire la concepția istorică a lui Constantin Daicoviciu*, de OLIMPIU MATICHESCU, la Simpozionul anual: *In memoriam Constantin Daicoviciu*, organizat de Muzeul din Caransebeș, la 29—30 martie 1980; *Situația internațională în preajma celui de-al doilea război mondial*, de GHEORGHE ZAHARIA, la Simpozionul: *Momente cruciale ale istoriei moderne și contemporane a României. Contribuții argeșene*, organizat la 26 aprilie 1980 de Complexul muzeal Golești în cinstea aniversării a 2 050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista; *Tineretul, prezență activă în mișcarea antifascistă din România*, de CONSTANTIN PETCULESCU, la Sesiunea științifică: *Tineretul participant activ și permanent la viața social-politică a țării*, organizată în cinstea Congresului al XI-lea al Uniunii Tineretului Comunist de Comitetul județean Bihor al U.T.C., în ziua de 27 aprilie 1980, la Oradea; *Momente din istoria luptei revoluționare a tineretului bihorean*, de GHEORGHE I. BODEA, la aceeași Sesiune; *Caracterul mișcării de rezistență din România*, de MARIA COVACI, la Sesiunea științifică organizată în ziua de 6 mai 1980 de Direcția generală a Arhivelor Statului, București, în cadrul manifestărilor prilejuite de aniversare a 2 050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent de

sub conducerea lui Burebista; *Poziția P.C.R., a celorlalte forțe politice patriotice din România de sprijinire a războiului antihitlerist*, de ION ALEXANDRESCU, la aceeași Sesiune; *Documente inedite despre Marea Unire*, de GHEORGHE I. BODEA, la Sesiunea științifică a Muzeului Banatului, organizată la Timișoara, în zilele de 8—9 mai 1980; *Dacia străbună în conștiința clasei muncitoare din România*, de AUGUSTIN DEAC, la Simpozionul organizat la 9 mai 1980 de Cabinetul municipal București al P.C.R.; *Probleme fundamentale de istorie a patriei în scrierile socialistilor români*, de GHEORGHE UNC, la Sesiunea științifică organizată în zilele de 10—11 mai 1980 la Arad, de Muzeul județean, sub genericul *2 050 de ani de viață statală pe meleagurile arădene*; *Personalitatea și opera gînditorului socialist C. Dobrogeanu-Gherea*, de ION IACOS, la Simpozionul: *125 de ani de la nașterea lui C.D. Gherea*, care a avut loc la Tirgu-Mureș, în ziua de 12 mai 1980, în organizarea Cabinetului județean de partid și a Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Mureș: *O pagină memorabilă din cronica luptei înfrățite a oamenilor muncii români și maghiari din țara noastră. Răscoala din Valea Ghimeșului din 1934*, de LADISLAU FODOR, la Sesiunea de comunicări organizată în ziua de 16 mai 1980, la Miercurea-Ciuc, de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Harghita; *De la Dacia lui Burebista la Marea Unire din 1918*, de GHEORGHE ZAHARIA, în colaborare cu MIRCEA MUȘAT, la Sesiunea științifică *Petrodava 2000*, organizată la 16—17 mai 1980 în orașul Piatra-Neamț de Academia de Științe Sociale și Politice, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Neamț, Complexul muzeal județean Neamț. Sesiunea a fost consacrată sărbătoririi a 2 050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent și a două milenii de existență și continuitate pe teritoriul anticei Petrodava, astăzi Municipiul Piatra-Neamț; *Semnificațiile centralizării statului feudal român sub Mihai Viteazul*, de GHEORGHE ZAHARIA, la Sesiunea de comunicări intitulată: *Mărturii privind multimilenara istorie și cultură pe pămîntul Vrancei*, organizată de Muzeul județean Vrancea, la 24 mai 1980, în orașul Focșani; *Semnificația făuririi statului feudal centralizat român sub Mihai Viteazul*, de GHEORGHE ZAHARIA, la Sesiunea omagială de comunicări cu tema: *Existență, continuitate, unitate și independență națională*, organizată la 31 mai 1980, în orașul Baia Mare, de către Comitetul județean Maramureș al P.C.R. în cinstea aniversării a 2 050 de ani de la făurirea

statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista ; *Contribuția socialiștilor români la lupta întregului popor împotriva coteropitorilor străini. 1916—1918*, de ION TOACĂ, la Sesiunea de comunicări științifice cu tema : *Lupta milenară pentru libertate socială, unitate națională și independență a poporului român*, organizată de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Dîmbovița, Muzeul județean, Filiala Dîmbovița a Societății de istorie și Filiala Dîmbovița a Arhivelor Statului în mai 1980 ; *Situația internațională și poziția României în preajma și în primul an al celui de-al doilea război mondial*, de GHEORGHE ZAHARIA, la Simpozionul 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent, organizat sub egida Comitetului județean Bacău al P.C.R. Consiliul de educație politică și cultură socialistă, la 6 iunie 1980 ; *Socialiștii români — luptători hotărâți pentru făurirea statului național unitar român*, de AUGUSTIN DEAC, la Sesiunea științifică organizată la Baia Mare de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Maramureș, în ziua de 7 iunie 1980 în cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea a 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista ; *Gîndirea și acțiunea mișcării muncitorești și socialiste pentru unitate și independență*, de GEORGETA TUDORAN, la cea de-a doua Sesiune organizată de Comitetul de cultură și educație socialistă al municipiului Tîrgoviște la 9 iunie 1980, pe tema : *Istoria și valențele teatrului istoric* ; *Semnificația formării statului feudal centralizat român sub Mihai Viteazul*, de GHEORGHE ZAHARIA, la Sesiunea științifică de comunicări cu tema : *Evoluția organizării statale pe teritoriul României de la primul stat dac centralizat la statul socialist*, care a avut loc în Capitală, la 20—21 iunie 1980, în organizarea Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România ; *Continuitatea statală românească și problema relațiilor româno-otomane*, de NICOLAE COPOIU, la aceeași Sesiune ; *Nicolae Iorga și problema unității naționale. 1916—1918*, de MIHAI DOGARU, la aceeași Sesiune ; *Consacrarea internațională a desăvîririi statului național unitar român*, de ION CALAFETEANU, la aceeași Sesiune ; *Consens național în apărarea independenței, suveranității și integrității statului român în 1939*, de LIVIA DANDARA, la aceeași Sesiune ; *Documente diplomatice italo-germane privind independența și integritatea României în august — septembrie 1940*, de MARIA COVACI, la aceeași Sesiune ; *Concepția istorică a P.C.R., a secretarului general al partidului,*

țovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, de OLIMPIU MATICHESCU, la Simpozionul organizat la 26—27 iunie 1980 de Muzeul din Caransebeș în cadrul manifestărilor consacrate aniversării a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista ; *Concepția țovarășului NICOLAE CEAUȘESCU privind exercitarea rolului conducător al partidului în etapa actuală*, de GHEORGHE TUDOR, la Simpozionul consacrat împlinirii a 15 ani de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, simpozion organizat la 1 iulie 1980, la Focșani, de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Vrancea ; *Partidul clasei muncitoare — promotor al făuririi statului național unitar român pe temeliile Daciei străbune*, de AUGUSTIN DEAC, la Sesiunea științifică organizată la 21 iulie 1980 de Muzeul Olteniei din Craiova, în cadrul manifestărilor consacrate aniversării a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent ; *Socialiștii români despre vechimea și permanența poporului român în vatra vechii Dacii*, de AUGUSTIN DEAC, la Simpozionul organizat de Muzeul municipal București, la 26 iulie 1980 ; *Noi surse occidentale privind ecourile actului de la 23 August 1944 din România*, de CRISTIAN POPIȘTEANU, la Sesiunea ADIRI consacrată revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă ; *Conținutul și semnificația istorică a conceptului de revoluție de eliberare socială și națională elaborat de președintele României socialiste, țovarășul NICOLAE CEAUȘESCU* — de GHEORGHE TUTUL, la Sesiunea științifică organizată de Comitetul orașesc de partid Curtea de Argeș, la 1 octombrie 1980 ; *Relatii româno-polone la începutul celui de-al doilea război mondial*, de AUREL KARETCHI, la Sesiunea de comunicări din cadrul celei de-a IV-a ediții a Săptămînii muzeelor ieșene, organizată la Iași, în zilele de 6—12 octombrie 1980, de Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Iași ; *Acțiuni revoluționare în centrul universitar Iași în preajma Marelui Congres al partidului din mai 1921*, de LEON EȘANU, la aceeași Sesiune ; *Problema unității naționale în concepția savantului patriot Nicolae Iorga*, de MIHAI DOGARU, la deschiderea cursurilor Universității Nicolae Iorga de la Vălenii de Munte, în octombrie 1980 ; *Frații Golești și revoluția română din Transilvania*, de MARIN BADEA, la Sesiunea științifică a Complexului muzeal Golești, desfășurată la 15—16 noiembrie 1980 ; *Vechimea românilor și lupta lor pentru unitate națională în scrierile mișcării noastre socialiste*, de ION IACOS, la Sesiunea științifică anuală

a Muzeului de istorie națională și arheologie din Constanța, *Pontica '80*, organizată în zilele de 20—22 noiembrie 1980, la Constanța; *Vechi tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România*, de GEORGETA TUDORAN, la aceeași Sesiune; *Pacea și războiul în gândirea și acțiunea politică a socialistilor români (1910—1916)*, de MARIN BADEA, la aceeași Sesiune; *Aspecte ale relațiilor româno-bulgare în perioada premergătoare semnării tratatului de la Neuilly-sur-Seine (1919)*, de CONSTANTIN BOTORAN, la aceeași Sesiune; *Din cronică raporturilor româno-bulgare*, de ION CALAFETEANU, la aceeași Sesiune; *Ultimele discursuri politice ale lui Nicolae Iorga*, de STELIAN NEAGOE, la Sesiunea organizată la 25 noiembrie 1980 de Institutul de istorie „Nicolae Iorga” din București în cadrul comemorării a 40 de ani de la asasinarea lui Nicolae Iorga; *Personalitatea istorică în devenirea poporului român*, de OLIMPIU MATICHESCU, la Sesiunea de comunicări științifice organizată în zilele de 27—29 noiembrie 1980 de Muzeul județean de istorie Caraș-Severin, la Băile Herculane, în cadrul manifestărilor dedicate aniversării a 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista; *Lucrețiu Pătrășcanu și problema agrară*, de MARIN BADEA, la Sesiunea de comunicări științifice de la Slobozia, organizată în noiembrie 1980; *Poziția antifascistă a lui Victor Iamandi*, de AUREL KAREȚCHI, la Sesiunea anuală de comunicări desfășurată la Vaslui, în zilele de 5—6 decembrie 1980, în organizarea Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Vaslui și Muzeului județean Vaslui; *Tudor Arghezi în procesul ziarștilor de după primul război mondial. Reacția opiniei publice românești*, de LEON EȘANU, la aceeași Sesiune; *Contribuția tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la definirea și realizarea funcției sociale a istoriei ca știință*, de MARIN BADEA, la Sesiunea anuală de comunicări științifice a Complexului muzeal Vrancea, desfășurată la Focșani, în zilele de 12—13 decembrie 1980; *Ecoul internațional al luptei poporului român pentru făurirea statului național unitar*, de OLIMPIU MATICHESCU, la aceeași Sesiune; *Revista „Tribuna”. 1915—1916*, de ION BULEI, la Sesiunea științifică pe tema: *Informația și învățămîntul*, organizată la 18—19 decembrie 1980 de Biblioteca centrală pedagogică din București.

Acțiunea de promovare a celor mai noi idei și concluzii ale istoriografiei noastre s-a materializat, de asemenea, printr-o modalitate mult apreciată de iubitorii de istorie și devenită de acum tradițio-

nală — dialogul larg cu colectivele de oameni ai muncii. Au prezentat expuneri în întreprinderi, instituții, cabinete de partid, universități serale și școli de partid, instituții de învățămînt, universități cultural-științifice ș.a., precum și în cadrul Tribunei democrației, atît în Capitală, cît și în numeroase alte localități: GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU, GHEORGHE UNC, GHEORGHE SURPAT, ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, GHEORGHE BODEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION CALAFETEANU, MARIA COVACI, LIVIA DANDARA, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, FLOREA DRAGNE, LEON EȘANU, LADISLAU FODOR, ION IACOS, ION ILINCIOIU, AUREL KAREȚCHI, VIORICA MOISUC, STELIAN NEAGOE, NICOLAE NICOLAESCU, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE PETRIȘOR, NICOLAE POPESCU, VIRGIL SMĂRCEA, FLORIAN TĂNĂSESCU, GHEORGHE ȚUȚUI, LUDOVIC VAJDA, VLADIMIR ZAHARESCU.

Numeroși cercetători ai Institutului au contribuit, în calitate de lectori, la desfășurarea cursurilor de reciclare a cadrelor didactice din Capitală și din alte centre ale țării care predau științele sociale în școli generale și licee; GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU, GHEORGHE UNC, GHEORGHE SURPAT, ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION BULEI, ION CALAFETEANU, MARIA COVACI, LIVIA DANDARA, MIHAI DOGARU, ION IACOS, ION ILINCIOIU, AUREL KAREȚCHI, OLIMPIU MATICHESCU, VIORICA MOISUC, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, STELIAN NEAGOE, NICOLAE NICOLAESCU, VASILE PETRIȘOR, NICOLAE POPESCU, TEODOR POPESCU, AURICA SIMION, VIRGIL SMĂRCEA, MARIN STĂNESCU, FLORIAN TĂNĂSESCU, GHEORGHE ȚUȚUI, VLADIMIR ZAHARESCU.

Alături de alte instituții de cercetare istorică, Institutul de studii istorice și social-politice a participat, în continuare, la asigurarea predării în învățămîntul superior a cursului *Probleme fundamentale ale istoriei patriei și a mișcării muncitorești*. Au predat la facultăți ale Academiei de studii economice, Institutului politehnic, Institutului de construcții, Institutului agronomic „Nicolae Bălcescu”, Institutului medico-farmaceutic ș.a. tovarășii: GHEORGHE UNC, GHEORGHE SURPAT, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION CALAFETEANU, MARIA COVACI, AUGUSTIN DEAC, ION IACOS, ION ILINCIOIU, AUREL KAREȚCHI, OLIMPIU

MATICHESCU, STELIAN NEAGOE, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PET-CULESCU, VASILE PETRIȘOR, TEODOR POPESCU, AURICA SIMION, VIRGIL SMÂRCEA, FLORIAN TÂNĂ-SESCU.

În anul 1980, ca și în anii precedenți, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a desfășurat, sub îndrumarea conducerii de partid, o bogată activitate pe linia dezvoltării unor relații de colaborare pe plan internațional.

Desigur, evenimentul care a polarizat activitatea Institutului și în acest domeniu a fost cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice. În perioada desfășurării acestui forum științific mondial, Institutul nostru a avut cinstea să fie vizitat de numeroși oaspeți străini, ceea ce, fără îndoială, este o consecință firească a intensificării legăturilor sale internaționale.

În timpul Congresului, tovarășul ION POPESCU-PUȚURI s-a întâlnit în două rânduri cu membrii Biroului Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, alcătuit, după alegeri, din: HENRI MICHEL (președinte — Franța), ARTHUR FUNK (S.U.A.), PAVEL JILIN (U.R.S.S.), JEAN VANWELKENHUYZEN (Belgia), HARRY PAAPE (Olanda), TONE FERENC (Iugoslavia), GHEORGHE ZAHARIA (România).

Tot în zilele Congresului, directorul Institutului a avut o întâlnire cu prof. ALEXANDER GIEYSZTOR, noul președinte al Biroului executiv al Comitetului internațional de științe istorice.

În discuțiile purtate cu distinși oaspeți străini, aceștia, în consens, au apreciat că, prin amplasarea sa, prin cadrul favorabil creat de mesajul Președintelui **NICOLAE CEAUȘESCU**, prin conținutul tematicii, prin calitatea rapoartelor, corapoartelor, intervențiilor și dezbaterilor, manifestarea de la București se înscrie ca un eveniment de seamă al vieții științifice internaționale.

După cum este și firesc, Institutul a fost vizitat, în primul rând, de delegați la Congres, reprezentanți ai institutelor de marxism-leninism și de istorie a partidului din țările socialiste. Cu majoritatea lor, Institutul nostru a încheiat acorduri de colaborare științifică, pe baza cărora se desfășoară o bogată gamă de activități științifice: participări la sesiuni științifice, organizarea de colocvii bilaterale pe anumite teme, stabilite în comun, documentare și informare, schimb de experiență, conferințe etc.

Printre reprezentanții institutelor similare de peste hotare care, în timpul

Congresului, au vizitat Institutul nostru, menționăm:

Delegația Institutului de istorie a Partidului Comunist Bulgar, în frunte cu prof. *Kostadin Baicinski*, director-adjunct;

Din Cehoslovacia, a efectuat o vizită la Institutul prof. *Viliam Plevza*, directorul Institutului de marxism-leninism din Slovacia;

Din Cuba, prof. *Herman Perez Concepcion*, colaborator al Institutului de istorie a mișcării comuniste și a revoluției socialiste cubaneze de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist din Cuba;

Din Republica Democrată Germană, prof. *Ernst Diehl*, director-adjunct al Institutului de marxism-leninism din Berlin;

Delegația Institutului de istorie contemporană din Iugoslavia, condusă de prof. *Zivko Avramovski*, director-adjunct;

Din Polonia, delegația Institutului de istorie a mișcării muncitorești, în frunte cu prof. *Zenobiusz Kozik*, director-adjunct. Tot atunci, a avut loc o întâlnire cu profesorul polonez *Henryk Batowski* din Cracovia;

Delegația Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U. din Budapesta, în frunte cu acad. *Nemes Dézso*, directorul Institutului;

Din U.R.S.S., generalul locotenent *Pavel Jilin*, directorul Institutului de cercetări militare din Moscova, și cu delegația Institutului de marxism-leninism din Uniunea Sovietică, în frunte cu *L.L. Kruglov*, șef de secție;

Tot dintre reprezentanți ai țărilor socialiste a fost primită la Institut delegația de istorici din R.P. Chineză, condusă de *Xia Nai*, directorul Institutului de arheologie al Academiei de științe sociale din China.

În timpul întâlnirilor cu fiecare delegație s-a efectuat un util schimb de experiență și au fost trecute în revistă bunele relații statornicite între Institutul nostru și institutele similare din țările socialiste pe care le reprezentau, pronunțându-se cu toții pentru adâncirea colaborării științifice dintre ele.

Institutul a primit, de asemenea, oaspeți din partea unor instituții științifice din țări capitaliste, cu care Institutul nostru întreține și dezvoltă relații de colaborare. Printre cei care au vizitat Institutul, menționăm: *K.M. Smogorzewski*, redactor la Enciclopedia Britanică din Anglia, dr. *Herbert Steiner* de la Asociația mișcării muncitorești din Austria, *Fernand Pierre l'Huillier*, președintele Asociației europene de istorie contemporană, *François Bedarida*, directorul

Institutului de istorie contemporană de la Paris, prof. *Hans Mommsen* din Republica Federală Germania, prof. *Filippo Frassati* din Italia, prof. *J.R. van der Leeuw* din Olanda, prof. *Arthur Funk* din S.U.A. ș.a. În cursul vizitei, oaspeții s-au interesat de activitatea științifică și editorială a Institutului nostru, informând, la rândul lor, despre prioritățile în cercetarea istorică a institutelor pe care le reprezentau.

În concluzie la acest important capitol se poate susține că marele forum internațional al istoricilor de la București a constituit, totodată, un prilej de ample contacte între oamenii de știință din domeniul istoriei, sosiți în țara noastră de pe toate meridianele globului, o bună ocazie de a prezenta oaspeților străini realizările istoriografiei românești.

Întâlniri la Institut cu oamenii de știință de peste hotare au avut loc nu numai în timpul Congresului, ci pe tot parcursul anului trecut. Astfel, în ziua de 19 mai 1980, delegația Muzeului Central din Beijing, condusă de *Su-Hua*, directorul Muzeului, venită în schimb de experiență la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, a avut o convorbire de lucru la Direcția Institutului nostru.

În intervalul 4—11 iulie, la invitația Institutului, a efectuat o vizită de lucru în țara noastră *Roberto Banchio*, director-delegat al Casei editoriale „*Editori Riuniti*” din Roma, cu care s-au discutat probleme concrete de colaborare pe anul 1981.

În ziua de 9 septembrie 1980, a sosit în România, ca invitat al Institutului nostru, pe timp de două săptămâni, *Richard F. Starr*, directorul Fundației „*Hoover*” din California (S.U.A.). În discuțiile purtate cu directorul Institutului nostru, cu membrii Consiliului științific, s-a efectuat un larg schimb de experiență și s-a discutat despre modalitățile de colaborare între cele două institute.

Pe baza acordului de colaborare dintre Institutul nostru și Institutul de marxism-leninism din Moscova, la 15 decembrie 1980 a sosit în țara noastră pentru documentare cercetătoarea sovietică *Raisa Sergheevna Emțova*, pe timp de două săptămâni.

În cursul anului trecut, unii istorici, publiciști, politologi, editori, ziariști ș.a., sosiți în țara noastră ca oaspeți ai altor instituții, și-au exprimat dorința să viziteze Institutul de studii istorice și social-politice, în scopul stabilirii unor contacte științifice și de schimb de experiență. Printre oaspeții străini care au vizitat Institutul, menționăm: prof. *John Sanness*, directorul Institutului norvegian

de relații internaționale din Oslo, președintele Comitetului pentru atribuirea Premiului Nobel pentru pace, *Antero Laine*, președintele Uniunii Ziariștilor din Finlanda, *Ding Hiling*, redactor șef al ziarului Sudului, împreună cu alți trei membri ai delegației Asociației ziariștilor din întreaga Chină care a vizitat România, istoricul englez *George Hugh Nicc-las Seton*, profesor la Universitatea din Londra, dr. *Munsaev Samoil Magomedovici*, șeful Catedrei de istorie a P.C.U.S. de la Institutul Plehanov din Moscova, *Krajčović Milan*, cercetător științific la Institutul pentru studierea țărilor socialiste europene din Bratislava ș.a.

Oaspeții au fost primiți de tovarășul ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului, care i-a informat pe larg despre activitatea științifică și editorială a Institutului, prioritățile sale de cercetare în domeniul istoriei patriei și a Partidului Comunist Român.

Deși cercetătorii noștri au fost angajați în cadrul întregului front al istoricilor români pentru buna pregătire și desfășurare a Congresului, Institutul a dat curs, și în anul trecut, invitațiilor institutelor similare din străinătate de a participa, cu comunicări, la sesiuni științifice peste hotare și pentru a efectua schimburi de experiență. Astfel, MARIA COVACI și GHEORGHE BODEA au participat, în Israel, la cea de-a IV-a Conferință internațională de istorie cu privire la lagărele de concentrare naziste (19—29 ianuarie 1980), prezentind o comunicare și o intervenție pe tematica reuniunii. GHEORGHE ZAHARIA și ION FLOREA (de la Academia „Ștefan Gheorghiu”) au luat parte la Conferința științifică de la Moscova (15—17 aprilie 1980) consacrată aniversării a 110 ani de la nașterea lui V.I. Lenin (tema: *Marxism-leninismul și epoca modernă*), susținând comunicarea: *Politica P.C.R. de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate — expresie a marxism-leninismului creator în România*. La Conferința științifică cu participare internațională de la Praga (20—22 mai 1980) dedicată celei de-a 60-a aniversări a creării Partidului Comunist din Cehoslovacia, AUGUSTIN DEAC a prezentat comunicarea: *Legăturile tradiționale de solidaritate dintre mișcarea revoluționară din România și cea din Cehoslovacia*, iar în zilele de 29—30 mai 1980, NICOLAE POPESCU a reprezentat Institutul nostru la Consfătuirea reprezentanților unor institute de istorie a partidelor și de marxism-leninism, de la Ulan Bator. În intervalul 8—24 iunie, o delegație a Institutului și a revistei „*Anale de istorie*”, alcătuită din GHEORGHE UNC, AUGUSTIN DEAC, VIRGIL

SMĂRCEA, a efectuat o vizită de schimb de experiență în R.P. Chineză, la invitația revistei „Studii de istorie” a Academiei de științe sociale din China. În zilele de 9—10 septembrie, ION CALAFETEANU a luat parte la cea de-a XVI-a Conferință internațională de la Linz (Austria) consacrată istoriei mișcării muncitorești, prezentînd comunicarea: *Unitatea de acțiune a mișcării sindicale din România în perioada dintre cele două războaie mondiale*, iar VIORICA MOISUC a participat, între 6 și 9 noiembrie 1980, la Simpozionul internațional de la Geneva consacrat aniversării a 60 de ani de la înființarea Ligii Națiunilor, unde a susținut referatul: *Organizarea securității regionale în centrul și sud-estul Europei*. La Colocviul cu participare internațională de la Berlin, din zilele de 14—15 octombrie 1980, cu tema: *100 de ani de la apariția lucrării lui F. Engels „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință”*, AUGUSTIN DEAC a prezentat comunicarea: *Apariția, tra-*

ducerea și răspîndirea în România a lucrării lui F. Engels „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință”. Între 29 octombrie și 5 noiembrie 1980, FLORIAN TĂNĂSESCU de la revista „*Anale de istorie*” a efectuat un schimb de experiență la redacția revistei „*Voprosi istorii K.P.S.S.*” din Moscova. În intervalul 3 octombrie — 3 noiembrie 1980, VIORICA MOISUC a studiat în arhive franceze, iar VLADIMIR ZAHARESCU în arhive engleze (între 18 octombrie și 18 noiembrie 1980).

Totodată, reprezentanți ai Institutului au făcut parte din delegații ale Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, participînd la diferite reuniuni care au avut loc la Praga, Varșovia, Berlin, Strasbourg ș.a.

Toate acestea evidențiază că, în anul 1980, Institutul și-a amplificat legăturile internaționale.

**GHEORGHE UNC
NICOLAE RAUȘ**

ȘERBAN BOBANCU, CORNEL SAMOILĂ, EMIL POENARU, CALENDARUL DE LA SARMIZEGETUSA REGIA, Editura Academiei R.S. România, București, 1980, 190 p.

O lucrare cu caracter interdisciplinar, care, apelând la informații istorico-archeologice, astronomice și, mai ales, la metode și mijloace matematice și informaționale, este consacrată studierii sistemului calendaristic dacic. Din concluziile lucrării, amintim: calendarul strămoșilor noștri era structurat pe baza ciclului de 13 ani; anii dintr-un ciclu erau de 4 tipuri ca valoare în zile — de 364, 365, 366 și 367 zile —, succesiunea tipurilor în cadrul unui ciclu fiind fixă; evidența scurgerii timpului avea echivalența firească în piesele sanctuarelor (existente nu numai la Sarmizegetusa, ci și în multe alte părți ale Daciei), inclusiv pentru zilele de „corecție”; elemente ale calendarului dacic se regăsesc în folclorul românesc.

Cercetarea specifică întreprinsă de autori confirmă cu pregnanță relatările scriitorilor antici despre nivelul ridicat pe care l-au atins cultura și civilizația poporului dac.

CONSTITUIREA STATELOR FEUDALE ROMÂNEȘTI (redactor coordonator NICOLAE STOICESCU), Editura Academiei R. S. România, București, 1980, 328 p.

O lucrare ale cărei părți — în fond studii distincte — au ca ax central in-

temeierea statelor românești independente ale Țării Românești și Moldovei. Fenomenul este privit atît în evoluția sa firească, cit și în adîncimea semnificațiilor sale majore.

Tematica și succesiunea analizelor istorice realizate de autori este sugestivă în acest sens: Ștefan Ștefănescu, **Tradiția daco-romană și formarea statelor românești de-sine-stătătoare**; Radu Popa, **Premisele cristalizării vieții statale românești**; Sergiu Iosipescu, **Românii din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241—1243) pînă la consolidarea domniei a toată Țara Românească**. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cîmpirilor ungare; Nicolae Stoicescu, „Descălecat” sau întemeiere? O veche preocupare a istoriografiei românești. Legendă și adevăr istoric; Șerban Papacostea, **Triumful luptei pentru neafirmare: întemeierea Moldovei și consolidarea statelor feudale românești**; Lia Bătrîna și Adrian Bătrîna, **Mărturiile heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova**; Valentin Al. Georgescu, **Instituțiile statelor românești de-sine-stătătoare**; Adolf Armbruster, **Terminologia politico-geografică și etnică a țărilor române în epoca constituțiilor statale**; Vasile Drăguț, **Creația artistică în epoca întemeietorilor de țară**.

CRONICI TURCEȘTI PRIVIND ȚĂRILE ROMÂNE — Extrase, vol. III, sfîrșitul sec. XVI — începutul sec. XIX. Volum întocmit de MUSTAFA A. MEHMET,

Editura Academiei R. S. România, București, 1980, 445 p.

Sursele narative și documentare turcești cuprinsese în acest volum se referă la evenimente privind două veacuri din istoria poporului român, respectiv din preajma înscăunării lui Mihai Viteazul și pînă în primii ani ai războiului ruso-turc din 1806—1812.

Îndeosebi în cronicile lui Mustafa Naima, Mehmed Rașid, Mehmed Subhi, Ahmed Vasif, Ahmed Asim se află informații dintre cele mai bogate privind marea mișcare de eliberare condusă de Mihai Viteazul, acțiunea politică a lui Dimitrie Cantemir și, în general, evoluția raporturilor româno-turce, relatări detaliate ale războaielor purtate de armatele imperiilor otoman, habsburgic și țarist pe pămîntul românesc, cu consecințe grave pentru Țările Române.

REVOLUȚIA DIN 1821 CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU. Documente externe, Editura Academiei R.S. România, București, 1980, 496 p.

Acest important corpus de mărturii istorice din arhivele străine dezvăluie care a fost opinia europeană cu privire la revoluția română de la 1821. El a fost întocmit de Vasile Arimia, Ielița Gămulescu, Elena Moisuc, Cornelia Moraru, Georgeta Penelea, Emilia Poștăriță, Valeriu Veliman, Dumitru Zaharia; au mai colaborat: Paul Cernovodeanu, Valentina Costake, Mircea Paicu, Gheorghe Socol, Mircea Spiridoneanu, Constantin Vlad.

Documentele — așa cum se precizează și în **Introducere** — relevă ecoul european pe care l-a avut revoluția lui Tudor Vladimirescu, încadrarea ei în ampla mișcare de eliberare națională și socială care cuprinsese toată partea sudică și centrală a continentului european; de asemenea, aduc informații și aprecieri privind desfășurarea revoluției, raporturile lui Tudor cu Turcia, cu Rusia și Eteria.

În legătură cu acest ultim grup de probleme, în jurul cărora se poartă încă discuții în istoriografia noastră, este sugestiv raportul lui Karl Udrizki, cancelist al agenției Austriei la București, întocmit în urma întrevederii pe care Tudor i-a acordat-o în martie 1821. Atunci, conducătorul revoluției române a expus unele puncte esențiale ale programului său politic, care urmărea „să reînvie drepturile poporului călcate în picioare de fanarioți”. Cu acel prilej, el a declarat: „Eu nu port război cu Poarta... dar voi

cere cu tărie restabilirea drepturilor Țării Românești” (a vechilor Capitulații — n.n). Referitor la Eteria, el a mărturisit: „Înaintarea unei trupe elene care se află sub comanda prințului Ipsilanti mă pune în cea mai mare încurcătură, căci nu știu pe ce bază se întemeiază această concentrare de forțe și n-aș vrea să zădărnicesc eventualele planuri secrete ale unei mari puteri... Nu sînt în nici un caz dispus... să acționez printr-o comportare neînțeleaptă și infierbîntată, în dezavantajul poporului român”. Un exemplu doar, care sperăm, incită la lectura unui material documentar pasionant.

GHEORGHE PLATON, GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848. INTRODUCERE ÎN ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNIEI, Editura Junimea, Iași, 1980, 303 p.

Cartea istoricului Gheorghe Platon ia în cercetare perioada 1750—1848, aflată la punctul de contact, dar și de ciocnire a două orînduiri, care datorită mutațiilor profunde ce au avut loc, a dus la schimbarea radicală a structurilor socio-economice și politice. În acest proces accelerat, rezultat al unei dezvoltări organice a societății românești (cu toate greutățile generate de stăpînirea habsburgică în Transilvania, de dominația Porții, apoi de protectoratul Rusiei țariste în Principate), revoluția română — argumentează acest vast studiu — reprezintă un moment cheie, punct final al unor intense acumulări în epoca menționată și, în același timp, deschidere amplă, sub semnul căreia se desfășoară întreaga istorie a României moderne.

Autorul stăruie asupra genezei fenomenelor, asupra legăturilor care le unește și care le influențează evoluția, și care integrează plenar fenomenul românesc (implicît rezultanta sa, revoluția de la 1848), în ciclul de dezvoltare european. În acest cadru, Gh. Platon se oprește îndelung asupra transformărilor de esență, a „revoluțiilor” demografică, agrară, industrială și ideologică care au generat și pe pămîntul românesc, putînd astfel să scrie: „Aflîndu-și, nu în intervențiile de sus sau din afară, ci numai în ea însăși, posibilitățile reale de emancipare și evoluție, societatea românească a urcat toate treptele istoriei, cu imaginea, mereu în față, a unei **Români viitoare** unită și independentă, întemeiată pe instituții moderne, corespunzătoare spiritului veacului”.

MIHAIL KOGĂLNICEANU, OPERE, vol. IV, Oratorie II (1864—1878), partea a II-a (1868—1870). Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Georgeta Penelea, Editura Academiei R. S. România, București, 1980, 487 p.

Volumul conține discursurile, intervențiile, amendamentele, propunerile din Parlamentul țării ale ministrului de interne în guvernul prezidat de conservatorul moderat Dimitrie Ghica. Ni se înfățișează, din unghiul personalității tumultuoase a lui M. Kogălniceanu, detaliile unui crîmpei de viață politică românească nu lipsit de semnificație. Căci, în acei ani, 1868—1870, eforturile pentru consolidarea și progresul țării, inclusiv pentru edificarea și întărirea structurilor noului regim constituțional, trebuiau să depășească — prin tact, ingeniozitate, soluții optime — nemulțumirea crescîndă a marilor puteri la adresa afirmării statului român modern.

C. A. ROSETTI, CORESPONDENȚĂ, ediție îngrijită, prefată, note și comentarii de Marin Bucur, Editura Minerva, București, 1980, 432 p.

Rodul cercetării asidue și fructuoase întreprinse de Marin Bucur în fondurile Bibliotecii Academiei Române, Bibliotecii Centrale de Stat, Arhivele Statului etc. se regăsește în prezentul volum, care reunește, pentru prima oară într-un tot unitar, corespondența oficială a lui C. A. Rosetti.

Deși apărut în seria „Documente literare” inițiată de Editura Minerva, acest corpus epistolar intră, în primul rînd, în conul de interes al istoricului. Corespondența lui C. A. Rosetti cu I. C. Brătianu, I. Ghica, M. Kogălniceanu, Gh. Magheru și mulți alții, cu personalități ale vieții politice și culturale franceze, precum Paul Bataillard, Edgar Quinet, J. A. Ubicini, Jules Michelet este deosebit de prețioasă pentru adîncirea cunoașterii momentelor de răscruce 1848 și 1859, mai cu seamă, pentru înțelegerea vieții unei generații care s-a identificat cu aspirațiile de libertate națională și unitate ale întregului popor român.

TITU MAIORESCU, JURNAL ȘI EPIS-TOLAR, vol. III (18 iulie 1860—10 iulie 1862), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. Editura Minerva, București, 1980, 547 p.

Volumul cuprinde corespondența lui Titu Maiorescu din perioada amintită, re-

dată de editori atît în limba în care a fost scrisă, cit și în tîlmăcirea românească. Ea ne furnizează informații interesante privind anii de studiu la Paris, debutul publicistic, întoarcerea definitivă în țară și intrarea tînărului Maiorescu în problemele vieții.

FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. Studii. Vol. 7. Coordonator de ediție general-maior dr. Ilie Ceașescu. Editura militară, București, 1980, 288 p.

Cel de-al 7-lea volum al seriei „File din istoria militară a poporului român” prezintă evoluția armatei române de la sfîrșitul veacului XVIII și pînă în primele două decenii ale veacului XX, contribuția oștirii la înfăptuirea marilor momente care au trasat drumul statului român unitar și independent.

Studiile semnate de cunoscuți istorici se referă la : **Premisele formării armatei române moderne (secolul XVIII — începutul secolului XIX)**, de dr. Florin Constantiniu ; **Organizarea armatei române moderne și rolul ei în desfășurarea luptei de emancipare națională (1821—1859)**, de acad. Ștefan Pascu ; **Țările Române și forțele lor militare în ajunul și în timpul războiului Crimeii**, de dr. Dorina N. Rusu ; **Armata Unirii. Politica militară a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859—1866)**, de general-maior dr. Ilie Ceașescu ; **Un deceniu de realizări militare : 1866—1875**, de colonel Constantin Căzânișteanu ; **Politica militară a României în ajunul războiului de independență (1875—1877)**, de general-maior dr. Constantin Olteanu ; **Politică și strategie în timpul războiului de independență**, de colonel Constantin Nicolae ; **Unele aspecte ale pregătirii politico-militare a României în vederea desăvîrșirii unificării statale (1878—1914)**, de colonel dr. Vasile Alexandrescu ; **Aspecte politice ale neutralității României (1914—1916)**, de dr. Nicolae Copoiu ; **Aspecte militare ale neutralității României (1914—1916)**, de locotenent-major Vladimir Zodian ; **Factor diplomatic și factor militar în prima fază a participării României la primul război mondial**, de Nicolae Fotino și Alexandru Cernatoni ; **Efortul militar și economic al poporului român în lupta pentru apărarea integrității teritoriale și a suveranității, pentru desăvîrșirea unității naționale (1916—1918)**, de general-maior (r) dr. Ion Cupșa.

ANDREI OȚETEA. SCRIERI ISTORICE ALESE. Prefața de acad. David Prodan. Ediție și studiu introductiv de Florin Constantiniu și Șerban Papacostea. Indice de Antoaneta Ciociltan, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 274 p.

Pentru a reintegra în circuitul științific scrieri istorice perene, valoroase atât prin informația conținută cât și prin interpretarea faptelor, Editura Dacia a inițiat o colecție anume, în cadrul căreia au apărut pagini din opera lui Vasile Bogrea, Ioan Moga, Ioan Lupaș, Mihail Macrea și, nu de mult, din aceea a lui Andrei Oțetea.

Intrucât sintezele lui A. Oțetea sînt cunoscute, editorii acestui volum, istoricii Florin Constantiniu și Șerban Papacostea, au urmărit să ne ofere o selecție reprezentativă din studiile și articolele acestuia, unele dintre ele scrise cu mulți ani în urmă, mai greu accesibile publicului cititor. Acestea au fost grupate în două mari compartimente: istorie universală și istoria României, sugerînd principalele direcții ale unei activități istoriografice de ținută. În șirul lor se remarcă în mod deosebit studiul **Contribuție la chestiunea orientală**, care, în momentul apariției sale, anul 1930, aducea în dezbateră problemele orientale aspectul relevant al luptei pentru libertate națională a popoarelor din sud-estul Europei.

GEORGE CIPĂIANU, VINCENTIU BABEȘ (1821—1907). Editura Facla, Timișoara, 1980, 235 p.

Cartea redă în mod pregnant dimensiunile unuia dintre cei mai reprezentativi conducători ai mișcării de emancipare națională a românilor transilvăneni de sub asuprirea străină. Desigur, avînd un caracter monografic, lucrarea conține date biografice esențiale, detalii semnificative privind familia, studiile, preocupările științifice și culturale, prietenii, colaboratorii lui Vincențiu Babeș. Dar punctul ei central de interes îl reprezintă — în mod firesc — analiza, descrierea acțiunii politice a celui care s-a dovedit a fi un om al vremii sale și al poporului său. Este suficient să amintim aportul lui Vincențiu Babeș la făurirea Partidului Național Român, la pregătirea Memorandumului; activitatea sa în parlamentul de la Budapesta, prin care a adus reale servicii mișcării românești, tuturor celor care se opuneau jugului dualismului; publicistica sa militantă în slujba idealului național.

ION GRECESCU, NICOLAE TITULESCU. GÎNDIRE ȘI ACȚIUNE. Editura politică, București, 1980, 263 p.

Cartea ne oferă o sinteză a operei juridico-diplomatice a lui Nicolae Titulescu, prestigioasă creație spirituală cu prelungiri în contemporaneitate. Contribuția strălucitului om politic român la afirmarea și fundamentarea principiilor generale ale dreptului internațional ca expresie a acordului de voință între state suverane, ca drept al păcii, ca instrument al colaborării dintre state egale în drepturi, concepția sa despre diplomație, mijloc de apărare și promovare a intereselor naționale ale statelor și de rezolvare a marilor probleme ale dezarmării și securității se constituie în traiectele esențiale ale demersului analitic întreprins de autor cu competență.

GHEORGHE GHEORGHE, TRATATELE INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI. 1921—1939, vol. 2, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, 575 p.

În cadrul unei serii, în curs de constituire, destinată prezentării principalelor mărturii de politică externă românească, volumul de față, rezultat al unor strădanii meritorii ale autorului, este consacrat epocii interbelice, epocă în care România întregită s-a afirmat cu putere în arena internațională. Sînt reunite astfel — în ordinea cronologică și sub forma unor rezumate largi — 553 de tratate, convenții, acorduri, aranjamente, protocoale, conținînd reglementări politice, de alianță, de frontieră, de rezolvare a diferendelor internaționale, de comerț, finanțare, de navigație, pe care România le-a încheiat, începînd cu data de 3 martie 1921 și pînă la 12 iulie 1939, cu puțin timp, deci, înaintea declanșării celui de-al doilea război mondial.

DISCURSURI DE RECEPȚIE LA ACADEMIA ROMÂNĂ, ediție îngrijită de Octav Păun și Antoaneta Tănăsescu; prefață de Octav Păun; documentar de Antoaneta Tănăsescu, Editura Albatros, București, 1980, 397 p.

În istoria Academiei Române, unul din cele mai vechi forumuri de acest gen din Europa, discursurile de recepție — autentice mărturii de conștiință a unor mari cărturari — înscriu un capitol distinct, cu reverberații în întreaga viață culturală și științifică românească.

O selecție din discursurile rostite de reprezentanți iluștri ai domeniului umanist — istorici, scriitori, filozofi etc. — se

întreprinde prin antologia de față. Nu lipsesc nume de prestigiu ale istoriografiei românești: Al. Papiu-Ilarian, A. D. Xenopol, Ioan Bogdan, N. Iorga, V. Pârvan, Al. Lapedatu, Th. Capidan, N. Bănescu, C. C. Giurescu.

Considerăm totuși că această inițiativă meritorie reprezintă doar un început (în lucrare sînt reproduse numai 24 de discursuri și nici acestea integral), care, dată fiind valoarea unor atare mărturii, trebuie continuată în direcția realizării unei ediții integrale.

NICOLAE ECOBESCU, DEZARMAREA. CRONOLOGIE 1945—1978, Editura politică, București, 1980, 568 p.

Cartea oferă lectorului posibilitatea cunoașterii diverselor aspecte ale problematicei dezarmării din perspectiva dezbaterilor internaționale, a contribuțiilor României la soluționarea pozitivă a unei chestiuni de care depind înseși destinele omenirii. Documentele, datele, evenimentele sînt selectate judicios, potrivit semnificației lor intrinsece, vastul material fiind tratat în mod echilibrat atît în ceea ce privește aria tematică, cît și aportul diferitelor state, constînd în inițiative,

propuneri, planuri, declarații, luări de poziție.

Depășind simpla înșiruire a faptelor, autorul expune sintetic fondul problemelor care s-au aflat în obiectivul discuțiilor, negocierilor politico-diplomatice în cadrul O.N.U. și a altor foruri internaționale pe parcursul a peste trei decenii, circumscrise de semnarea Cartei Națiunilor Unite la San Francisco (1945) — care și-a propus ca scop principal menținerea păcii și securității internaționale — și Sesiunea specială a Adunării Generale a O.N.U. dedicată examinării de ansamblu a problemelor dezarmării (1978). Dar rezultatele sînt încă departe de eforturile depuse, eforturi pe care lucrarea le ilustrează pe larg. Pe drept cuvînt, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta — la 30 decembrie 1978 — că „popoarele așteaptă nu numai hotărîri, oricît ar fi ele de bune, ci în primul rînd fapte, acțiuni concrete care să răspundă năzuințelor lor“. De aceea, continua președintele României, este „îndatorirea statelor, a șefilor de state, a guvernelor, a oamenilor politici de pretutindeni să acționeze în concordanță cu voința popoarelor, în direcția destinderii, dezarmării și păcii“.

ION MAMINA

SUMARUL NUMERELOR 1—6/1980

Mesajul preşedintelui **NICOLAE CEAUŞESCU** adresat participanţilor la lucrările celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice IV/3*

*

Tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU simbol al istoricelor înfăptuiri şi aspiraţiilor ale poporului român în lumea contemporană I/3

Istoria mişcării revoluţionare şi democratice, a Partidului Comunist Român în opera tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU. (Fişier bibliografic) ** I/142

Opera tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU în Italia [La apariţia, în Casa de editură „Edizioni del Calendario”, a celui de-al zecelea volum din seria „CEAUŞESCU: SCRIERI ALESE”, în care sînt publicate materiale apărute în Italia privind opera tovarăşului **NICOLAE CEAUŞESCU** semnate de: **LUIGI LONGO, UMBERTO TERACINI, CARLO SALINARI**] VI/3

STUDII—ARTICOLE—COMUNICĂRI

PARASCHIVA NICHITA: 6 Martie 1945 — înfăptuire a maselor populare sub conducerea comuniştilor I/17

CONSTANTIN RĂDUCU: Dimensiunea istorică a patriotismului revoluţionar, socialist I/50

CONSTANTIN OLTEANU: Victoria împotriva fascismului în cel de-al doilea război mondial — rezultat al luptei popoarelor pentru libertate, independenţă şi progres social II/3

* Cifra romană indică numărul revistei, iar cifra arabă pagina.

** Material realizat de Ana-Maria Coman şi Victoria Tăndăreanu.

GHEORGHE GHIMES: Activitatea Partidului Comunist Român pentru dezvoltarea autoconducerii muncitoreşti şi perfecţionarea mecanismului instituţional al democraţiei participative II/20

ION POPESCU-PUȚURI: 15 ani de realizări remarcabile în dezvoltarea științei istorice românești III/3

GHEORGHE SURPAT: România socialistă — expresie a legăturii dialectice trecut-prezent-viitor III/14

GHEORGHE ZAHARIA: Dezvoltarea României în anii 1919—1944 III/36

MIRCEA MUȘAT, VASILE BOBOCESCU: Împotriva unei nedreptăți istorice: 40 de ani de la marile manifestații populare împotriva dictatului fascist de la Viena III/75

GHEORGHE UNC: Cartea românească de istorie peste hotare III/105

ION POPESCU-PUȚURI: Contribuția lui Constantin Dobrogeanu-Gherea la dezvoltarea socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric IV/18

MIRCEA MUȘAT: Unitatea statală și independența națională — obiective fundamentale ale luptei poporului român de-a lungul evoluției sale istorice IV/33

ION ARDELEANU: Clasa muncitoare și organizațiile sale politice în viața social-politică a României. Partidul Social-Democrat IV/65

CONSTANTIN RĂDUCU: Rolul propagandei de partid în formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste, a omului nou IV/87

ION POPESCU-PUȚURI: Organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite. Locul partidului clasei muncitoare în istoria patriei V/3

ILIE CEAUȘESCU : Lupta întregului popor pentru apărarea patriei — constantă a istoriei românești de peste două milenii	V/23
OLIMPIU MATICHESCU : 90 de ani de sărbătorire în România a zilei de 1 Mai	III/144
EMIL RĂCILĂ : Spolierarea economiei românești de către Puterile centrale în timpul primului război mondial	V/50
O nouă etapă în adâncirea democrației socialiste și participării largi a maselor la viața socială, la conducerea societății	VI/20
DUMITRU MAZILU : Independența și unitatea națională — concept și acțiune la români	VI/33
S. CUTIȘTEANU : Alegerile județene, municipale și comunale din februarie-martie 1930 — prilej de afirmare a partidelor muncitorești în viața politică a României	VI/49
LIVIA DANDARA : Apărarea independenței și integrității patriei — obiectiv primordial în activitatea partidelor clasei muncitoare din România (1933—1939)	VI/59

AL XV-LEA CONGRES INTERNĂȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

ION POPESCU-PUTURI : Propaganda în anii celui de-al doilea război mondial — metode, obiective, rezultate	I/84
GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU : Propaganda rezistenței și a războiului antihitlerist în România	II/93
GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU : Propaganda românească din emigrație în timpul celui de-al doilea război mondial	II/138
Mesajul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice	IV/7
O nouă etapă în dezvoltarea științei istorice — cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice	IV/9

2050 DE ANI DE LA CONSTITUIREA STATULUI DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT DE SUB CONDUCEREA LUI BUREBISTA

Probleme fundamentale ale istoriei poporului român în scrierile lui Ioan Nădejde : Vasile Niculae	I/66
Județul Buzău în împlinirea aniversării a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent : [Vasile Potop]	II/33
Dacia în conștiința lumii moderne (Documente) [A. UBICINI, Les origines de l'histoire roumaine (Originele istoriei românești), Paris, 1886, capitolele I și II] : N. Copoiu	II/45
Dacia în conștiința lumii moderne [NIEBUHR, B.G., Römische Geschichte (Istoria romană), partea I, a IV-a ediție neschimbată, Berlin, Editura C. Reimer, 1883] : Ana-Maria Coman	IV/104

Dacia în conștiința lumii moderne [FELIX COLSON, Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques (Naționalitatea și regenerarea țăranilor moldo-valahi) Paris, 1862] : Nicolae Copoiu	V/37
--	------

Dacia în conștiința lumii moderne [A. UBICINI, Les origines de l'histoire roumaine (Originele istoriei românești), capitolul : România transdunărenă] : N. Copoiu	VI/115
---	--------

[SIMON PELLOUTIER : Histoire des celtes et particulièrement des gaulois et des germains (Istoria celților și, în mod special, a galilor și germanilor) Paris, l'Imprimerie de Quilau, 1771, tom. VIII, capitolele : Istoria filozofului Zamolxis ; Istoria filozofului Diceneus ; Conformitatea filozofiei lui Pitagora cu aceea a celților] : Ana-Maria Coman	VI/130
--	--------

STUDII DOCUMENTARE

Congresul al XII-lea al P.C.R. — moment remarcabil în viața partidului și a țării	II/74
Destrămarea feudalismului, apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste. Formarea proletariatului în România	III/113
Inceputurile mișcării socialiste din România	IV/122
Solidaritatea revoluționară a mișcării muncitorești din România cu mișcarea muncitorească internațională (1872—1893)	V/69
Activitatea „Partidei socialiste” în anii 1879—1890	VI/138

ISTORIA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE A TINERETULUI DIN ROMÂNIA

Apariția și dezvoltarea mișcării revoluționare de tineret din România	I/120
Crearea organizației unice, revoluționare de tineret în România	VI/78

DOCUMENTAR

Din lupta poporului român, sub conducerea Partidului Comunist, împotriva pericolului fascist extern și intern, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării (1933—1939) : Horia Brestoiu, Vasile Bobocescu	I/99
--	------

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ REVOLUȚIONARĂ-DEMOCRATICĂ INTERNĂȚIONALĂ

Neocolonialismul, politica de dictat și imixtiune — obstacol în calea dezvoltării și afirmării de sine-stătătoare a popoarelor din Africa, Asia și America Latină : Marieta Iovanelli	II/126
Aspecte ale colaborării și solidarității internaționale a clasei muncitoare : [Emilia Bălănică]	IV/163

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

- Dezbateri științifice cu temele:** Ingineria istorică încearcă să răspundă la întrebările Sfînxului pentru istoria poporului român și Aplicațiile matematicii în istorie și arheologie: Mihai Dogaru I/161
- Cea de-a IV-a reuniune a Comisiei mixte de istorie româno-polone:** Milică Moldoveanu I/171
- Sesiune comună a Comisiei mixte româno-germane:** Georgeta Tudoran I/172
- Al IV-lea Congres de studii sud-est europene:** N. Copoiu I/173
- Simpozion româno-sovietic** I/176
- Simpozion româno-german** I/179
- Activitatea științifică a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1979:** Gheorghe Unc, Florian M. Tănăsescu II/144
- Simpozion: Rolul arhivelor în istoria civilizațiilor. Arhivele naționale în sprijinul cercetării istoriei românești** II/159
- Sesiune științifică:** 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent pe teritoriul României. Contribuția poporului român la dezvoltarea culturii și civilizației universale: Ion Mamina IV/183
- Bibliografia revistei „Anale de istorie” (1970—1979) *** V/105
- Berlin — Colocviu științific organizat cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la apariția lucrării lui Friedrich Engels:** „Dezvoltarea socialismului de la utopia la știință” VI/163
- Varșovia — A V-a sesiune a Comisiei mixte româno-polone de istorie** VI/164
- Linz — Reuniune științifică pe probleme ale istoriei mișcării muncitorești internaționale** VI/165
- Sustinerea unor teze de doctorat [la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.]:** Gheorghe Tudor I/191

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- M. C. STĂNESCU:** Depun mărturie în fața istoriei. Timotei Marin, militant și publicist comunist (1897—1937), Editura Junimea, Iași, 1977, 192 p.: N. G. Munteanu I/182
- Prof. dr. ELENA BĂRBULESCU:** Lupta maselor populare în revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Județele Olt și Romanai. 1944—1947, Editura politică, București, 1979, 206 p.: Gheorghe Unc. I/185
- ELENA VOICULESCU, MARIN VOICULESCU:** Renașterea africană, Editura politică, București, 1979, 270 p.: Gh. Nicolae Căzan I/188

* Bibliografia — exhaustivă — a fost întocmită și pregătită pentru tipar de Ion Mamina.

Pentru primii 15 ani de activitate a revistei, respectiv 1955—1969, a se vedea bibliografia publicată în nr. 1/1970, p. 135—217.

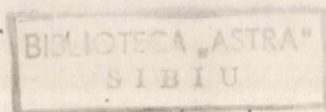
- Regimurile fasciste și totalitare din Europa, vol. I, Editura militară, București, 1979, 564 p.:** Ion Calafeteanu II/160
- MARIN NEAGU:** Dezvoltarea democrației socialiste, Editura politică, București, 1979, 247 p.: Ion Florea II/164
- General-major dr. CONSTANTIN OLTEANU:** Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată a români, Editura militară, București, 1979, 530 p.: Ionel Gal. II/168
- Vechimea, permanența și unitatea poporului român în scrierile socialștilor, Editura politică, București, 1980, 296 p.:** I. Postelnicu IV/200
- Strămoșii poporului român — geto-dacii și epoca lor, Editura politică, București, 1980, 344 p.:** Florian Tănăsescu IV/203
- Regimurile fasciste și totalitare din Europa, vol. II, Editura militară, București, 1980, 384 p.:** Gh. I. Ioniță IV/205
- ȘTEFAN PASCU, C. GH. MARI-NESCU:** Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1980, 435 p.: Ion Căpreanu... V/166
- Izvoare și mărturii străine despre strămoșii poporului român, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 158 p.:** Florian Tănăsescu V/169
- „Revista muzeelor și monumentelor”, nr. 4—5/1980, 190 p.:** Constantin Botoran V/175
- VALERIU BRANIȘTE:** De la Blaj la Alba Iulia. Articole politice, Editura Facla, Timișoara, 1980, 484 p.: Gheorghe Zaharia VI/167

INSEMNAȚII

- CONSTANTIN DOBROGEANU-GHE-REA:** Opere complete, vol. 7. Ediție îngrijită de Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Voitec — coordonatori, Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina, Editura politică, București, 1980, 510 p. * VI/168
- ȘTEFAN GHEORGHIU:** Publicistică militantă (1906—1913). Studiu introductiv și antologie de Georgeta Tudoran, Editura politică, București, 1980, 206 p. VI/168
- Dr. L. GHELTER:** Scrieri social-politice. Cuvînt înainte, studiu, antologie și note de Ion Felea, Florian Tănăsescu, Editura politică, București, 1980, 446 p. VI/168
- File din istoria U.T.C. Ediția a II-a, revăzută și completată. Coordonată:** Constantin Petculescu. **Autori:** Elena Cristescu, Florea Dragne, Fred Mahler, Constantin Mocanu, Constantin Petculescu, Gheorghe Sbirnă, Alexandru Șiperco, Nicolae Tue, Editura politică, București, 1980, 573 p. VI/169
- GHEORGHE SURPAT:** Naționalizarea și semnificația sa istorică pentru dezvoltarea României pe cale socială

* Prezentările de cărți de la rubrica Insemnări au fost alcătuite de Ion Mamina.

- lismului, Editura politică, București, 1980, 83 p. VI/169
- Amintiri.** ION TEODORESCU. Din lumea umbrelor; IZABELA SADOVEANU, Sufletul altor generații. Ediție îngrijită de Aristița Avramescu. Cuvint înainte și note de Tiberiu Avramescu, Editura Eminescu, București, 1980, 456 p. VI/169
- GALA GALACTION:** Jurnal. Vol. III. Ediție îngrijită, prefată și note de Teodor Virgolici, Editura Minerva, București, 1980, XVI+295 p. VI/169
- Istoria orașului Iași. Vol. I,** Editura Junimea, Iași, 1980, 675 p. Redactori responsabili: Constantin Cihodaru, Gheorghe Platon. Autori: C. Cihodaru, V. Cristian, M. Dinu, V. Neamțu, M. Petrescu-Dimbovița, Gh. Platon, D. Rusu, M. Timofte VI/169
- ȘTEFAN ANDREESCU:** Restitutio Daciae (Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1526-1593), Editura Albatros, București, 1980, 237 p. VI/170
- GHEORGHE I. BRĂTIANU:** Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Valeriu Răpeanu, Editura Eminescu, București, 1980, LXXVII+295 p. VI/170
- ALEXANDRU IOAN CUZA și COSTACHE NEGRI:** Corespondență. Text ales și stabilit, traducere, studiu introductiv și note de Emil Boldan, Editura Minerva, București, 1980, XLVIII+570 p. VI/170
- GHEORGHE ȘORA:** Vasile Goldiș, militant pentru desăvârșirea idealului național. 1 Decembrie 1918. Cuvint către cititori de acad. Ștefan Pascu, Editura Facia, Timișoara, 1980, 275 p. VI/170
- NICOLAE BĂRBUTĂ, NICOLAE BOCSAN:** Independența României în opinia belgiană, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 324 p. VI/171
- CONSTANTIN BOTORAN, OLIMPIU MATICHESCU:** Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 334 p. VI/171
- STELIAN POPESCU-BOTENI:** Relații între România și S.U.A. pînă în 1914, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 230 p. VI/171
- Relații internaționale în perioada interbelică. Studii.** Editura politică, București, 1980, 339 p. VI/171
- MARIN BADEA:** Germani împotriva lui Hitler, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 263 p. VI/172
- ★
- Sumarul numerelor 1-6/1979** I/193

СОДЕРЖАНИЕ

Историческое значение новой аграрной революции в Румынии	3
МИРЧА МУШАТ: Румынская коммунистическая партия — знаменосец исторической судьбы нашего народа	16
ГЕОРГЕ СУРПАТ: Опыт РКП осуществления руководящей роли рабочего класса в революции и в строительстве социализма	32
АУГУСТИН ДЕАК: Коммунисты — продолжатели наилучших традиций румынского рабочего движения	50
ГЕОРГЕ УНК: Укрепление единого национального государства в мировоззрение партии рабочего класса (1918—1921)	67

*

Рост борьбы за единство трех румынских княжеств в XVII в. Царствование Габриела Бетлена в Трансильвании: Д. Сэлэжан, Г. Беркан	83
--	----

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Образование политической партии рабочего класса в Румынии — ПСДМР (1893)	98
--	----

ДОКУМЕНТЫ

Дакия в сознание новейшего времени	127
--	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Научно-исследовательская и издательская деятельность Института исторических и общественно-политических исследований в 1980 г.	144
--	-----

ЗАМЕТКИ

Содержание номеров 1—6/1980 г.	165	171
-------------------------------------	-----	-----

CONTENTS

The Historic Meaning of the New Agrarian Revolution in Romania	3
MIRCEA MUŞAT : Romanian Communist Party — The Standard Bearer of Our People's Historic Destiny	16
GHEORGHE SURPAT : The RCP's Experience in Ensuring the Working-Class' Leading Role in the Socialist Revolution and Construction	32
AUGUSTIN DEAC : The Communists — Continuers on a Superior Stage of the Best Working-Class Movement's Traditions	50
GHEORGHE UNC : The Working-Class Party's Conception on the Consolidation of the Unitary Nation-State of Romania (1918-1921)	67
*	
The Development of the Struggle for the Unity of the Three Romanian Lands in the XVIIth Century. Gabriel Bethlen's Reign in Transylvania : D. Sălăjan, Gh. Bercan	83

DOCUMENTARY STUDIES

Creation of the Romanian Working-Class' Political Party (1893)	98
--	----

DOCUMENTS

Dacia in the Conscience of Modern World	127
---	-----

THE SCIENTIFIC LIFE

Scientific and Editorial Activity of IHSPS in 1980	144
--	-----

NOTES

172 Content of the issues 1-6/1980	165
--	-----

SOMMAIRE

La signification historique de la nouvelle révolution agraire en Roumanie . . .	3
MIRCEA MUŞAT : Le Parti Communiste Roumain — port-drapeau de la destinée historique de notre peuple	16
GHEORGHE SURPAT : L'Expérience du P.C.R. dans l'assurance du rôle diri- geant de la classe ouvrière dans la révolution et la construction de la société socialiste	32
AUGUSTIN DEAC : Les communistes — continuateurs sur une échelle superi- eure des meilleurs traditions du notre mouvement ouvrier	50
GHEORGHE UNC : Le renforcement de l'Etat national unitaire Roumain dans la conception du parti de la classe ouvrière (1918—1921)	67
★	
Le développement de la lutte pour l'unité des trois pays Roumaines dans le XVII ^e siècle. Le règne du Gabriel Bethlen en Transylvanie : D. Sălăjan, Gh. Berca	83

ETUDES DOCUMENTAIRES

La constitution du parti politique de la classe ouvrière de Roumanie (1893) . .	98
---	----

DOCUMENTS

La Dacie dans la conscience du monde moderne	127
--	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

L'Activité scientifique et éditoriale de l'Institut d'Etudes Historiques et Socio- Politique dans l'année 1980	144
---	-----

ADNOTATIONS

Le sommaire des numéros 1—6/1980	165	173
--	-----	-----

INHALT

Die historische Bedeutung der neue Agrarrevolution in Rumänien	3
MIRCEA MUŞAT : Die Rumänische Kommunistische Partei — der Fahneträger des historischen Schicksals unseres Volkes	16
GHEORGHE SURPAT : Die Erfahrung der R.K.P. für die Sicherung der Führungsrolle der Arbeiterklasse in die Revolution und in den Aufbauen der sozialistische Gesellschaft	32
AUGUSTIN DEAC : Die Kommunisten, Fortsetzer auf eine überlegende Treppe der besste Traditionen unsere Arbeiterbewegung	50
GHEORGHE UNC : Die Konsolidierung des rumänisches National-unitärstaates in die Konzeption der Partei der Arbeiterklasse (1918—1921)	67
Die Entwicklung des Kampfes für die Einheit der drei rumänischer Länder in das XVII-er Jahrhundert, Gabriel Bethlens Herrschaft in Siebenbürgen : D. Sălăjan, Gh. Bercan	83

DOKUMENTARSTUDIEN

Die Gründung der politische Partei der Arbeiterklasse aus Rumänien — S.D.P.A.R. (1893)	98
--	----

DOKUMENTE

Dacia in das Gewissen des moderne Welt	127
--	-----

DAS WISSENTSCHAFTLICHES LEBEN

Die wissenschaftliche und verlegerische Tätigkeit des Instituts für historische und sozial-politische Studien im das Jahr 1980	144
--	-----

ANZEICHNUNGEN

174 Inhalt der nummern 1—6/1980	165
---	-----

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Raș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 : 442.

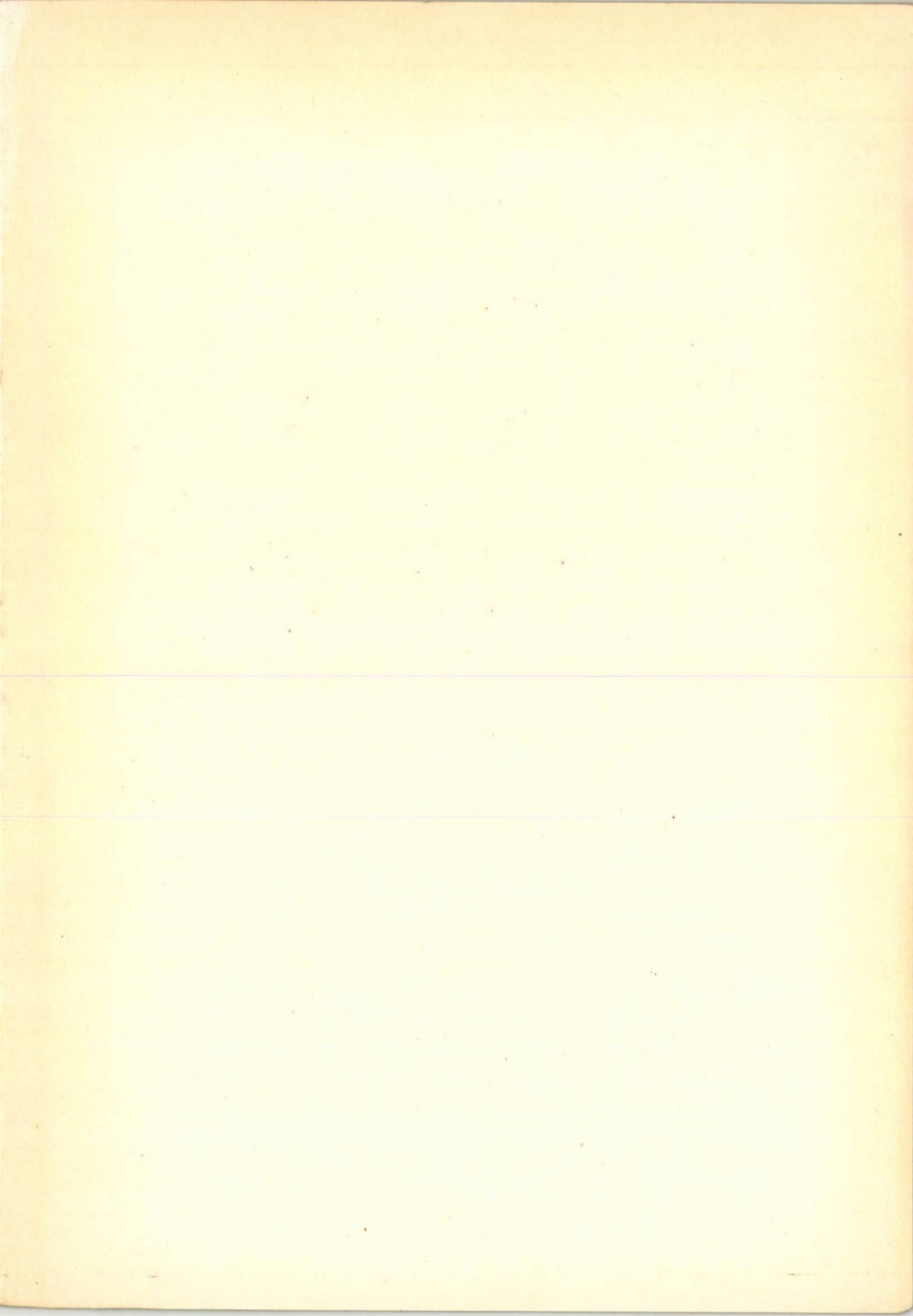
Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

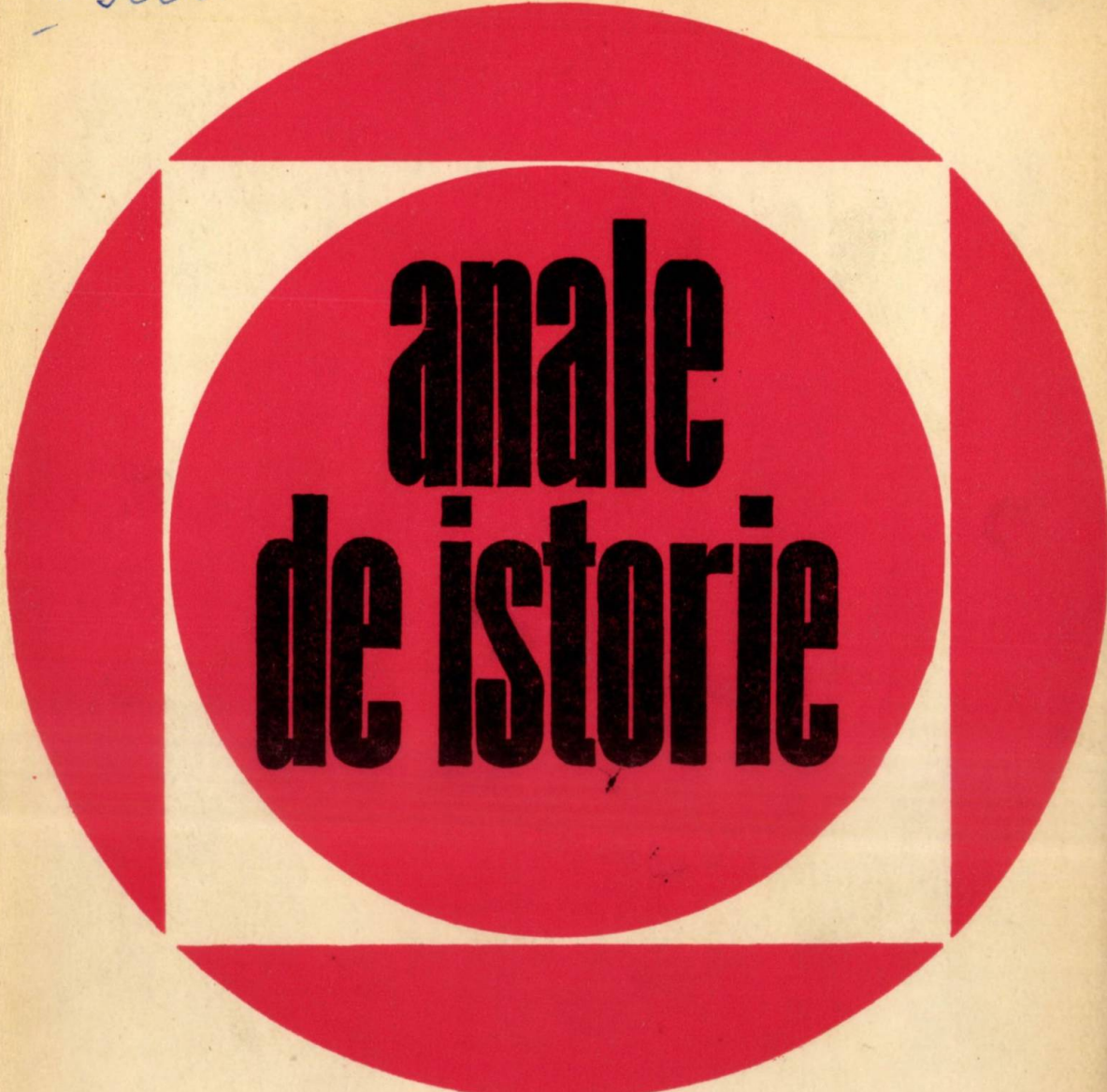
Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66. P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

79000

anale de istorie

anul XXVII **2** 1981

1990

0 JUL. 2005

16

5 9000

BIBLIOTECA "ASTRA"
SIBIU

Proletari din toate țările, uniți-vă!

DEL 2014

**INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.**

**anale de
istorie**

Anul XXVII

2

1981

S U M A R

ION POPESCU-PUTURI : Partidul revoluționar al clasei muncitoare a adus România în pas cu viitorul	3
ILIE CEAUȘESCU : Dezvoltarea de către P.C.R. a concepției luptei întregului popor pentru apărarea patriei	41
CONSTANTIN CORBU : Țărănimea — forță revoluționară determinantă în procesul făuririi României moderne	53
MIRCEA MUȘAT : Considerații privind urmările dominației și ingerințelor străine asupra evoluției istorice a poporului român	75

DOCUMENTE

Dacia în conștiința lumii moderne	100
---	-----

**CAUZELE ȘI CONSECINȚELE NEFASTE
ALE INSTAURĂRII REGIMURILOR REACȚIONARE, FASCISTE**

Neofascismul și acțiunea de destabilizare a regimurilor democratice: Elena Mureșan	139
--	-----

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

32179.

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU,
MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC,
VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMĂRCEA — secretar responsabil de
redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE
ZAHARIA

PARTIDUL REVOLUȚIONAR AL CLASEI MUNCITOARE A ADUS ROMÂNIA ÎN PAS CU VIITORUL

ION POPESCU-PUȚURI

Comunismul ca teorie și mișcare menită să înlăture frînele și barierele în calea dezvoltării depline, nestingherite a umanității, s-a transformat, în mai puțin de un secol și jumătate, într-o uriașă forță mondială, întruchipată în formele concrete ale socialismului existente într-o serie de țări, în lupta pentru socialism a forțelor muncitorești revoluționare și a altor forțe înaintate din țările capitaliste dezvoltate, în elementele și opțiunile socialiste din țările în curs de dezvoltare, într-un cuvânt — în ceea ce am putea numi procesul socialist mondial.

Cu greutățile, frământările și chiar, uneori, convulsiile inerente începutului, nașterii *noului* în istorie, se dezvoltă în largime, profunzime și proiecție spre viitor, în conținuturile și formele sale structurale și suprastructurale, economice, sociale, politice, juridice, culturale, noua formațiune social-economică — cea mai avansată în succesiunea tuturor celor cunoscute în istorie.

Partidul clasei muncitoare — a cărui apariție însuși, în secolul trecut, în chipul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România a însemnat, în mod obiectiv, o expresie a faptului că proletariatul român nu intenționează doar să aștepte ca istoria să fie făurită în altă parte — că acest partid, Partidul Comunist Român, a știut să conducă masele de oameni ai muncii la răsturnarea capitalismului și construirea noii societăți, aducînd astfel România în pas cu viitorul, situînd-o în primele rînduri ale făuritorilor socialismului și comunismului. Adică a treptei superioare în dezvoltarea societății umane, în care acel *homo homini lupus est* care a prezidat toate societățile bazate pe exploatare ce s-au succedat, este definitiv înlocuit cu înaltul principiu întemeiat pe noile relații de producție : *homo homini amicus est*.

Înaintarea omenirii spre noua formațiune social-economică, istoria devenirii socialismului nu a fost rectilinie, nu a rezultat dintr-o fatalitate, dintr-un automatism al acțiunii legilor generale ale dezvoltării sociale, ci din acțiunea creatoare conștientă a forțelor revoluționare. Com-

plexitatea procesului a pus în fața acestora nenumărate probleme de rezolvat, adesea neprevăzute, rezultate din condițiile istorice concrete ale apariției și dezvoltării socialismului.

În intervalul care a trecut de la apariția lucrărilor de bază ale întemeietorilor socialismului științific pînă la apariția societății socialiste ca urmare a Revoluției din Octombrie, dar cu atît mai mult pînă la constituirea socialismului ca sistem mondial, s-au petrecut în lume mari schimbări în relațiile social-economice. Au intervenit importante modificări în funcționarea sistemului capitalist, în care legile economice ce îi sînt specifice au acționat în condițiile unor relații interne mult mai mature decît cele din timpul lui Marx ; legitățile economice au fost influențate, în acțiunea lor, de rapiditatea progresului tehnic realizat în decursul unui secol ; lumea contemporană este cu atît mai complexă, cu cît nu mai este, ca în secolul trecut și la începutul secolului nostru, caracterizată prin dezvoltarea în lărgime și profunzime doar a unui sistem social-economic.

Cu alte cuvinte, lumea este astăzi în mod esențial alta și mult mai complexă decît cea analizată la timpul său de Marx, dar tocmai instrumentul teoretic cu care el a înarmat mișcarea muncitorească permite analiza schimbărilor produse.

Pînă la Marx și Engels socialismul a reprezentat doar o idee, un vis de aur nutrit timp de secole de minți luminate ale omenirii, dar fără o legătură directă și științific stabilită cu realitatea, fără să se sprijine pe forța socială care să înfăptuiască visul. Întemeietorii socialismului științific au dedus socialismul ca o necesitate istorică din analiza proceselor sociale și forțelor care acționează în cadrul acestora, din studierea structurii interne și legităților acelui capitalism, care era dezvoltat la nivelul epocii respective, dar care în momentul acela nu era, sub raportul lumii privite în ansamblu, nici unicul, nici cel mai extins sistem social-economic, mod de producție, deoarece în cea mai mare parte a lumii continuau să predomine formele precapitaliste.

Formulîndu-și concepțiile, Marx și Engels au avut în vedere, în primul rînd, trăsăturile caracteristice ale dezvoltării economice și politice a țărilor capitaliste din Europa occidentală și America. În optica lor istorică, concepția despre dezvoltarea socialismului pornea în mod logic și justificat de la presupunerea că acesta va păși în arena istorică în acele țări, care erau pe atunci cele mai dezvoltate, în care clasa muncitoare era și ea mai dezvoltată numeric și mai concentrată, iar contradicțiile dintre proletariat și burghezie erau cele mai acute. În timp ce, de pildă, Rusia țaristă era la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului trecut cea mai rămasă în urmă dintre marile țări europene, cu iobăgia abia desființată, cu un sistem încă împregnat puternic de însemnele reacționare ale regimului feudalo-absolutist.

Țările dezvoltate pe care le aveau în vedere Marx și Engels trecuseră printr-o serie de revoluții burghezo-democratice, aveau deja o structură de clasă și socială clar și puternic articulată, dispuneau de tradiții democratice mult mai dezvoltate, se caracterizau prin existența unei mișcări muncitorești puternice, care trecuse de acum prin anumite experiențe revoluționare. Cu alte cuvinte, era vorba despre țări în care existau sau se constituiau în ritm intens premisele materiale, economice și sociale, ale înlăturării capitalismului, și este de înțeles de ce, cu aplicație la ele, marxiștii secolului trecut preconizau introducerea economiei planificate și depășirea relațiilor marfă—bani pe baza proprietății sociale

asupra mijloacelor de producție nu ca un țel mai îndepărtat al socialismului, ci ca unul imediat.

Se cuvine, însă, să facem unele remarci privind anumite laturi esențiale ale conceptului lui Marx și Engels despre trecerea mai mult sau mai puțin simultană a țărilor cu capitalism dezvoltat la socialism. Nici asemănarea dintre țările avute în vedere — cel puțin în ce privește stadiile apropiate de dezvoltare a capitalismului în ele, angajarea lor într-o evoluție industrială —, nici sincronismul preconizat al revoluțiilor socialiste în aceste țări nu înseamnă, în viziunea lui Marx și Engels, o uniformitate a proceselor, a căilor și metodelor trecerii la socialism. Diversitatea, de altfel, nu era doar *implicită* întregii teorii elaborate de ei; de ea această teorie ținea seama în mod *explicit*. Subliniind necesitatea preluării puterii politice de către clasa muncitoare, K. Marx spunea, adresându-se muncitorilor olandezi: „Într-o bună zi, muncitorul va trebui să ia puterea politică în mâinile sale, pentru a statornici noua organizare a muncii, el va trebui să răstoarne vechea politică pe care se sprijină vechile instituții dacă nu vrea ca, asemenea primilor creștini, care au disprețuit și au respins politica, să renunțe la împărăția lui în această lume.

Dar noi nu am afirmat niciodată că pentru a atinge acest scop trebuie folosite în toate cazurile mijloace identice.

Noi știm că trebuie să se țină seama de instituțiile, moravurile și tradițiile existente în diferite țări; și nu negăm că există țări, cum sînt America, Anglia și, dacă aș cunoaște mai bine instituțiile voastre, aș mai adăuga, poate, și Olanda, în care muncitorii își pot atinge scopul prin mijloace pașnice. Dar dacă acest lucru este adevărat, trebuie, de asemenea, să recunoaștem că în majoritatea țărilor de pe continent forța trebuie să servească drept pîrghie revoluției noastre; pentru a instaura domnia muncii va trebui să recurgem pentru un timp la forță“¹.

Un alt aspect pe care dorim a-l remarca este acela că întemeietorii socialismului științific vedeau în revoluția socialistă din țările capitaliste dezvoltate de atunci începutul și condiția unei transformări ce nu se limita la aceste țări. Mai mult decît atît, ei nu considerau existența unui capitalism dezvoltat drept o condiție *sine qua non* a făuririi unei societăți socialiste în orice țară. K. Marx își exprima, de pildă, într-un anumit moment al dezvoltării social-economice din Rusia, părerea că „...În Rusia, datorită unui excepțional concurs de împrejurări, obștea sătească, care mai există încă pe scară națională, se poate elibera treptat de caracterul ei primitiv și se poate dezvolta nemijlocit ca element al producției colective pe scară națională. Tocmai datorită faptului că este contemporană cu producția capitalistă, ea poate să-și însușească părțile pozitive ale acesteia, fără să mai treacă prin aceleași chinuri îngrozitoare“². Iar F. Engels aducea în această privință precizarea că „...inițiativa transformării obștii ruse nu poate să pornească de la aceasta din urmă, ci numai de la proletariatul industrial din Apus. Victoria proletariatului din Europa apuseană asupra burgheziei și, respectiv, înlocuirea producției capitaliste printr-o producție socialmente dirijată constituie condiția necesară pentru ridicarea obștii rusești pe aceeași treaptă de dezvoltare“³.

¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol 18, Editura politică, București — 1964, p. 164.

² K. Marx, F. Engels, *Op. cit.*, vol. 19, p. 417.

³ K. Marx, F. Engels, *Op. cit.*, vol. 22, Editura politică, București, 1965, p. 421.

Din cele de mai sus, ca și din alte scrisori ale lor, reiese clar că Marx și Engels, atunci cînd își puneau problema procesului mondial de trecere la socialism, considerau drept o condiție necesară — fie că ar fi vorba de țări europene întîrziate în trecerea pe făgaș capitalist, fie de teritorii aflate sub dominația directă a țărilor capitaliste dezvoltate — existența unui „impuls din afară”, reprezentat de „desființarea sistemului capitalist în țările în care el a apărut mai întîi”⁴. Celelalte țări vor participa, deci, la acest proces, dar nu în calitate de subiecți de-sine-stătători, de purtători ai transformării. Într-atît de valabil considerau ei pentru condițiile de atunci acest lucru, încît Engels admitea chiar că proletariatul victorios din Apus va trebui să preia temporar teritoriile dominate mai înainte de burghezia din metropole. Înțelegînd prin colonii propriu-zise teritoriile colonizate cu populație provenind din metropole, și denumind „teritorii subordonate” acele părți ale lumii, care în terminologia de mai tîrziu s-au numit *colonii*, F. Engels scria într-o scrisoare din 12 septembrie 1882 către Karl Kautsky: „După părerea mea, coloniile propriu zise, adică teritoriile ocupate de populația europeană, Canada, Cap, Australia, toate vor deveni independente; dimpotrivă, teritoriile care au fost numai subordonate, dar care sînt ocupate de indigeni — India, Algerul, dominiioanele olandeze, portugheze, spaniole vor fi temporar preluate de proletariet, care va trebui să le aducă la independență cît se poate de repede. Este greu de spus cum anume se va desfășura acest proces...”

Odată ce se va reorganiza Europa și America de Nord, acest fapt va da o forță atît de uriașă și un asemenea exemplu, încît țările semicivilizate ne vor urma de la sine; de aceasta vor avea grijă de acum necesitățile economice. Care vor fi fazele sociale și politice pe care vor fi nevoite să le parcurgă atunci aceste țări pînă să ajungă și ele la organizarea socialistă — despre aceasta, cred eu, noi nu putem decît să prezentăm ipoteze destul de relative. Un singur lucru este neîndoios: proletariatul victorios nu poate impune nici unui popor străin nici un fel de fericire fără ca să nu-și submineze prin aceasta propria sa victorie”⁵.

Încadrîndu-se în viziunea generală a lui Marx și Engels privind victoria socialismului ca un eveniment ce urma să se întîmple în țările capitaliste apusene, o asemenea abordare a perspectivelor pentru restul lumii pornea de la însăși consecințele previzibile ale unei atari victorii. Într-adevăr, de ce „*țările semicivilizate ne vor urma de la sine*?” Pentru că în cazul în care s-ar fi realizat linia de evoluție a societății umane prevăzută atunci de întemeietorii socialismului științific — iar faptul că ea nu s-a realizat, că, exceptînd lupta eroică a comunarzilor din Paris, clasa muncitoare, forțele ei politice, nu au mai trecut nicăieri pe atunci la cucerirea directă a puterii, nu înseamnă și că ea, această evoluție, nu ar fi fost posibilă — victoria socialismului în țările dezvoltate din Europa și America ar fi însemnat nu nașterea unei noi formațiuni social-economice care să lupte timp îndelungat din greu pentru consolidarea și afirmarea sa în lume, ci apariția dintr-odată a socialismului ca sistem dominant din punct de vedere economic în lume. Potențialul economic uriaș al țărilor respective la scara de atunci a stării economice a lumii ar fi făcut ca socialismul astfel apărut să nu aibă de luptat cu nici un fel de concurență serioasă. Dimpotrivă, datorită resurselor sale economice și forțelor sale

⁴ Marx, Engels, Lenin despre comunismul științific, Editura politică, București, 1964, 180.

⁵ K. Marx, F. Engels, Socinenia, Tom. 35, ed. 2-a, Moscova, 1954, p. 290.

de producție dezvoltate, socialismul ar fi exercitat de la bun început o influență determinantă asupra formării direcțiilor de evoluție economică și socială din celelalte țări. Datorită existenței socialismului în țările dezvoltate, în care era pe atunci concentrată puterea industrială a lumii, socialismul din alte părți ale acesteia, departe de a suferi — așa cum avea să se întâmple mai târziu — presiunea economică, politică și militară a capitalismului, putea sconta pe un ajutor economic însemnat. În același timp, socialismul ar fi devenit, pe o asemenea bază economică, și sistemul dominant din punct de vedere politic. Dezvoltându-și rapid trăsăturile sale esențiale, democrația socialistă, participarea directă a oamenilor muncii la administrarea și conducerea procesului de producție și a societății în genere, socialismul ar fi devenit un factor de indiscutabilă atracție istorică, accelerator al maturizării și angajării politice a păturilor de oameni ai muncii din alte țări, a acelor reprezentanți înaintați chiar ai claselor conducătoare vechi, care nu puteau înțelege superioritatea noii organizări sociale și necesitatea istorică a evoluării spre aceasta.

Avînd o poziție economică și politică dominantă în lume și nefiind confruntat cu puternice forțe adverse și cu necesitatea unor însemnate cheltuieli de apărare, socialismul se putea consacra ridicării rapide și substanțiale a standardului de viață, reducerii timpului de muncă și organizării unor posibilități materiale și culturale superioare pentru folosirea eficientă a timpului liber, depășirii diviziunii muncii în muncă fizică și intelectuală, înfloririi multilaterale a personalității omului.

Dar posibilitatea existentă în sec. XIX nu s-a transformat în realitate. Istoria, în care oamenii și activitatea lor reprezintă acel factor care face ca mersul, sensul și determinismul ei să se deosebească atât de mult de determinismul proceselor naturii, s-a îndreptat spre direcția ei generală de dezvoltare prevăzută de Marx și Engels, — socialismul, dar urmînd cu totul alte direcții concrete și căi decît cele prevăzute de ei.

Socialismul apărut inițial ca idee, scop și mișcare a clasei muncitoare în țările capitaliste dezvoltate din Europa Occidentală, în care premisele materiale ale noii orînduiri erau în mai mare măsură maturizate, nu a devenit încă victorios, tocmai în aceste țări. Nu aici a reușit clasa muncitoare să folosească condițiile obiective pentru a obține victoria.

Un asemenea mers al evenimentelor istorice a fost determinat atât de anumite evoluții ale capitalismului însuși în țările dezvoltate, ca și în cele nedezvoltate, cît și de evoluții ale factorului subiectiv, ale gradului de organizare, radicalizare, hotărîre de luptă și pricepere de a folosi condițiile existente de care au dat dovadă în măsură diferită forțele revoluționare umane — mase, partide și lideri !

Dezvoltarea social-economică și politică a lumii moderne și contemporane s-a dovedit a fi deosebit de contradictorie. Spre sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului al XX-lea au devenit evidente noile fenomene social-economice, caracteristice fazei imperialiste, monopoliste de dezvoltare a capitalismului. Acesta își extinsese dominația, devenise un sistem într-adevăr mondial, care într-un fel sau altul își integrase sau subordonase economiile tuturor regiunilor globului pămîntesc. Dacă în fazele inițiale, inclusiv în perioada studiilor efectuate de întemeietorii marxismului, se evidenția în primul rînd faptul — nu odată subliniat de aceștia —, că pătrunderea capitalului descompune vechile relații de producție, acum devenea din ce în ce mai evident că, în zone întinse ale lumii, capitalul nu tindea atât să le descompună, cît să și le subordoneze.

Într-adevăr, avînd în vedere motivația activității lor economice, capitaliștilor le era indiferent cum va fi organizată o asemenea verigă a circulației capitalului lor, ca procesul de producție, care în această circulație poate să rămînă și pe baze necapitaliste, deoarece prin concurență, sistemul de credit etc. capitalismul poate domina într-o sferă largă în afara sectorului organizat pe baza relațiilor de producție capitaliste propriuzise. În aceste condiții, prin intermediul pieței mondiale, a legilor care o dominau, capitalismul dezvoltat menținea în subordonare o parte mare a lumii, în care conserva structurile vechi, înapoiate, care nu ofereau o bază economică și socială unei dezvoltări mai rapide. Se manifesta astfel, tot mai puternic, ca legitate a capitalismului, faptul că dezvoltarea pieței mondiale oferea țărilor dezvoltate posibilități suplimentare de dezvoltare, iar pe cele nedezvoltate le aducea în situația tot mai pronunțată de subordonare, exploatare și, în multe cazuri, imobilitate economică.

În sistemul global dominat de capitalism se aflau acum țări și zone cu un grad foarte diferit de dezvoltare social-economică, țări cu industrie dezvoltată și relații de producție capitaliste constituind dominanta absolută a întregului sistem de relații sociale, ca cele din apusul Europei și Statele Unite ale Americii ; țări din răsăritul, centrul și sud-estul Europei, rămase încă în urmă din punctul de vedere al dezvoltării capitalismului în ele, care însă progresa, în pofida unor puternice rămășițe semi-feudale și puterii economice scăzute comparativ cu Apusul ; societățile neevolute și cu economie deosebit de subdezvoltată din Asia, Africa și alte continente. Pentru țările apusene care își dezvoltaseră încă din secolul trecut economiile lor capitaliste, o asemenea structură a sistemului global era foarte favorabilă, deoarece ele dispuneau de un loc privilegiat în cadrul sistemului economic capitalist mondial, loc ce le permitea să concentreze în mîinile lor enorme bogății, obținute atît ca urmare a propriei dezvoltări economice, cît și prin exploatarea directă, nemijlocită a coloniilor și indirectă, mediată, a țărilor rămase în urmă din punct de vedere industrial. Bogățiile acumulate, folosite în bună parte pentru dezvoltarea și mai intensă a forțelor de producție din țările avansate, au permis, totodată, acestor țări ca, în condițiile puternicei lupte organizate a clasei muncitoare pentru îmbunătățirea condiției ei economice și politice, să îndrepte o parte a resurselor spre ridicarea condițiilor generale de trai ale întregii populații în aceste țări. Sub presiunea activității organizațiilor politice, profesionale, economice, sociale ale clasei muncitoare a avut loc și o îmbunătățire a situației acesteia, ca și a altor pături, din punctul de vedere al drepturilor politice, sociale, al drepturilor în cadrul relațiilor de muncă și altele. Toate acestea au determinat și o extindere tot mai mare în interiorul mișcării muncitorești a concepțiilor evolutive privind calea spre socialism, preconizînd o reformare treptată a sistemului capitalist existent.

O asemenea evoluție, ca și pactizarea forțelor majoritare ale partidelor socialiste din aproape toate marile puteri imperialiste, cu „propria” burghezie în condițiile primului război mondial, precum și scindarea mișcării muncitorești care a intervenit în scurt timp, au făcut ca aceste partide să fie lipsite de capacitatea de a folosi declanșarea crizei generale a capitalismului în acea perioadă pentru răsturnarea regimurilor capitaliste din țările respective.

Evoluțiile din cadrul sistemului global al capitalismului mondial nu se rezumau, însă, la cele succint trecute în revistă mai sus. Ele își manifestau o cu totul altă latură a lor atunci cînd era vorba de țări care din

diverse motive au pășit mai târziu pe calea dezvoltării capitaliste și din această cauză au rămas în urmă ca dezvoltare economică și socială, adesea și politică și culturală. Nu era vorba numai de decalajul inițial creat de întârziere, ci și de faptul că însăși dezvoltarea capitalismului se desfășura în aceste țări mai lent și mai chinuitor, printre altele datorită faptului că, incluse fiind în sistemul capitalist mondial, aceste țări au ajuns în mod inerent într-o stare de mai mare sau mai mică dependență economică față de țările capitaliste dezvoltate și formau într-o măsură sau alta obiectul unei exploatare din partea acestora, al luptei puterilor imperialiste pentru sfere de dominare și influență, cum era și cazul României. Pentru a asigura în continuare acumularea fără de care nu era posibilă dezvoltarea ascendentă a capitalismului și pentru a rezista concurenței pe piața proprie și pe piața capitalistă mondială, burghezia din aceste țări se vedea obligată în primul rând să intensifice exploatarea clasei muncitoare și a altor pături de oameni ai muncii. Această situație conferea în mod necesar o mai mare acuitate conflictului de clasă, determina acțiuni revoluționare mai frecvente și mai hotărâte, o mai mare radicalizare a maselor. Ca o altă latură a aceleiași determinări, această situație făcea, de asemenea, ca clasele exploatatoare, pentru a-și asigura dominația, să apeleze într-o măsură mai mare la forță, la organele represive, la limitarea drepturilor politice democratice ale maselor populare sau la refuzul aproape total de a le introduce, ca de pildă în cazul absolutismului țarist. Mai mult decât atât, multe națiuni și naționalități, în special din centrul, răsăritul și sud-estul Europei, fie înglobate total sau parțial în marile imperii existente încă aici, fie împărțite între acestea, fie vecine cu ele și suferind presiunea lor, se mai aflau în fața rezolvării unor mari sarcini ale asigurării libertății, independenței și unității naționale. Împletirea complexă a contradicțiilor sociale și naționale reprezenta un element de primă importanță în determinarea faptului că țările din acest grup, inclusiv imperiile mari, deveneau verigi slabe ale sistemului capitalist. În ele se dezvoltă conștiința necesității luptei hotărâte pentru eliberarea socială și națională, înțelegerea tot mai amplă a necesității unei căi revoluționare spre socialism.

La posibilitățile obiective care s-au ivit în primele decenii ale secolului XX în Europa, îndeosebi în condițiile create de desfășurarea primului război mondial, s-au găsit și mari personalități revoluționare și organizații puternice — în primul rând V.I. Lenin și partidul bolșevic — care au știut în acel moment mult mai bine decât forțele socialiste din țările dezvoltate să folosească aceste posibilități pentru victoria revoluției socialiste.

Analizând noua fază, imperialistă, de evoluție a capitalismului și dezvoltând mai departe prin această analiză materialist-dialectică teoria revoluției socialiste, Lenin a constatat că în această fază are în mod inerent loc o ascuțire a contradicțiilor dintre forțele imperialiste cele mai dezvoltate și puternice în lupta pentru reîmpărțirea lumii, ceea ce duce și la izbucnirea unor războaie mondiale ; că are loc, de asemenea, o intensificare a contradicțiilor dintre aceste puteri imperialiste și alte state capitaliste mai puțin dezvoltate ; că în acestea din urmă se produce o tot mai puternică înăsprire a relațiilor de clasă, iar în unele din ele — și a celor naționale ; că acest stadiu imperialist duce și la o ascuțire a conflictului dintre metropole și mișcările de eliberare națională care se maturizează în vederea unei lupte îndrăjite pentru eliberarea de sub jugul colonial ; că, în aceste condiții, sistemul capitalist mondial poate fi străpuns

în verigile sale slabe fără victoria preliminară a socialismului simultan, în toate sau în cele mai multe dintre țările dezvoltate. Pornind de la aceste premise, V.I. Lenin a elaborat strategia și tactica revoluționară care se baza pe ideea posibilității victoriei revoluției socialiste la început doar în una sau câteva țări. Această revoluție însemna, în concepția lui Lenin, și semnalul pentru o revoluție socialistă mondială. Iar atunci când în Rusia s-a manifestat o puternică criză revoluționară, V.I. Lenin a orientat cu toată puterea și hotărîrea minții sale creatoare partidul bolșevic spre folosirea situației revoluționare în vederea victoriei revoluției proletare.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a însemnat un eveniment de importanță istorico-mondială, care a deschis o eră nouă în istoria omenirii. Pe acest teritoriu reprezentînd 1/6 din întreg uscatul planetei puterea vechilor clase dominante a fost răsturnată și s-a constituit statul socialist. Revoluția din Octombrie a stimulat puternic mișcarea muncitorească revoluționară din alte țări și a dat un impuls însemnat mișcării de eliberare națională. Din momentul victoriei ei, capitalismul a pierdut deci controlul asupra unui teritoriu enorm din Europa și Asia, a încetat să mai fie un sistem global cuprinzînd întreaga planetă. Lumea s-a scindat în sisteme social-economice diferite și opuse.

O perioadă îndelungată de timp U.R.S.S. a rămas, însă, singurul stat socialist din lume, de sub controlul sistemului imperialist desprinzîndu-se în plus în perioada dintre cele două războaie mondiale doar Mongolia, care a pășit, în urma revoluției populare îndeplinite, pe calea unei evoluții îndelungate de la feudalism la socialism, sărînd peste etapa capitalistă de dezvoltare.

Capitalismul a rămas sistemul predominant în lume. Acest fapt și-a pus amprenta pe ansamblul condițiilor în care oamenii muncii din U.R.S.S. construiau socialismul. Consecințele lui s-au făcut resimțite asupra posibilităților de construcție economică și de depășire a înapoierii de la care se pornea, iar în aceste condiții în evoluția internă și-au făcut mai lesne loc și o serie de cunoscute fenomene negative. Și tocmai în concentrarea eforturilor asupra construcției socialiste, în pofida respectivelor condiții defavorabile externe și greutăți interne rezidă meritul istoric al oamenilor muncii din U.R.S.S. conduși de partidul lor comunist. Ei nu au putut, firește, să asigure statului lor socialist, în deceniile ce au urmat revoluției, un nivel economic superior statelor capitaliste dezvoltate pentru a le depăși pe acestea în ce privește standardul de viață, consumul, dar au obținut într-un termen istoric scurt acele succese remarcabile în construcția economică, în industrializare, în dezvoltarea științei și culturii etc., care au conferit statului socialist capacitatea de a apăra cuceririle revoluției, de a zdrobi orice agresiune, fapt dovedit cu strălucire în anii celui de-al doilea război mondial.

Așadar, Revoluția din Octombrie nu a fost urmată imediat, așa cum se aștepta inițial Lenin, de o revoluție socialistă mondială. Realitatea istorică demonstra că nici după victoria revoluției într-unul din marile state ale lumii procesul de trecere a acesteia spre socialism nu lua forma unei izbucniri mai mult sau mai puțin concomitente a revoluției în toate celelalte state capitaliste sau în majoritatea lor, că acest proces va însemna, mai curînd, desprinderea treptată a unor țări din sistemul capitalist.

Este adevărat, tabloul politic al lumii era mult schimbat acum, ca
10, urmare a apariției unui puternic stat socialist, a faptului că la sfîrșitul

primului război mondial, în condițiile prăbușirii imperiilor țarist și austro-ungar, națiunile din centrul și sud-estul Europei și-au realizat sarcina istorică de făurire sau desăvîrșire a statelor naționale independente, ceea ce le deschidea posibilități incomparabile mai mari decît în trecut de progres economic și social și de restrîngere a exploatării din partea marilor puteri imperialiste. Dar, ca orînduire socială, capitalismul a reușit, în ansamblu, să se mențină, a înăbușit încercările revoluționare din unele țări, iar în majoritatea celor dezvoltate nici nu a fost amenințat în mod nemijlocit. La scurt timp după primul război mondial capitalismul, intrat ca epocă istorică în criza sa generală, a obținut acea stabilizare relativă care i-a permis ca toată perioada pînă la cel de-al doilea război mondial să nu mai fie marcată de victoria unor noi revoluții socialiste, nici chiar în condițiile marii și zguduitoare crize economice mondiale din 1929—1933.

Explicațiile acestui fapt sînt multiple și complexe. Vom aminti doar că, deși puternic zdruncinat, capitalismul a demonstrat că încă nu a atins limitele dezvoltării, și nu a intrat încă — cum a fost, sub influențe dogmatizante, tîntată să aprecieze în mod prematur, eronat și simplist gîndirea mișcării revoluționare în anumite perioade — într-o criză și stagnare permanentă a forțelor de producție, care să accelereze și inevitabila transformare revoluționară, că mai dispunea de însemnate resurse de dezvoltare pe teren propriu, de progres tehnic și tehnologic și de creștere economică, precum și de instrumente sociale, ideologice, culturale pentru îndepărtarea pericolului revoluționar.

Totodată, explicația faptului că, în condițiile grele create pentru el la sfîrșitul primului război mondial, capitalismul a reușit să se mențină, nu poate ocoli situația din rîndurile clasei muncitoare, adică a acelei forțe a cărei misiune istorică rămînea răsturnarea capitalismului. Scindarea, în timpul și mai ales după primul război mondial, a mișcării muncitorești în aripile ei social-democrată și comunistă și adîncirea acestei sciziuni în perioada interbelică a fost, fără îndoială, un factor ce a îngreunat considerabil posibilitățile de ofensivă a proletariatului împotriva capitalismului. În multe țări, în care o influență preponderentă a avut social-democrația, ea s-a dovedit atunci a nu fi în stare să conducă clasa muncitoare la răsturnarea capitalismului și transformarea socialistă a societății, a nu avea elaborată o alternativă reală la evoluția în care se angaja. capitalismul. Începuse să se manifeste tot mai puternic, încă în perioada interbelică, interpretarea modificărilor care se produceau în interiorul capitalismului în sensul scoaterii necesității revoluției socialiste de pe ordinea de zi. Se producea o integrare treptată a acestor partide în sistem, pe care urmăreau să-l „îmbunătățească” din interior.

Nici aripa comunistă a mișcării muncitorești, plămădită chiar în focul frămîntărilor revoluționare și manifestîndu-și eroismul plin de abnegație și hotărîre în lupta împotriva capitalismului, nu s-a dovedit a fi imediat după primul război mondial suficient de puternică pentru a folosi situația de atunci și a împiedica regrouparea burgheziei și stabilizarea capitalismului. Acest lucru nu i-a stat în puteri în condițiile în care nu a reușit să asigure unitatea clasei muncitoare și nici să cucerească, în majoritatea țărilor, poziții suficiente în rîndurile clasei muncitoare și ale maselor populare, precum și o influență determinantă în viața politică a țărilor respective. Slăbiciunile și lipsa de autonomie a partidelor comuniste în cadrul Internaționalei a III-a, rămîinerile în urmă determi-

nate de această situație în ce privește aprecierea corectă a condițiilor concrete din țările în care activau, luptele fracționiste și închistările sectariste au împietat un timp îndelungat în perioada interbelică asupra dezvoltării lor, au frînat cucerirea de către ele a unei influențe preponderente în rîndurile maselor populare, a cercurilor largi democratice. Toate acestea îndepărtau multe partide comuniste de analiza marxistă creatoare a situației concrete, pe temeiul căreia să se dezvolte acțiunea lor revoluționară. Apoi, chiar în perioada în care partidele comuniste au acumulat experiență, s-au consolidat în așa măsură încît erau în stare, multe din ele, să elaboreze în mod independent o linie politică conformă cu condițiile naționale concrete, existența Internaționalei a III-a în calitate de „centru unic conducător“, erorile sale de apreciere, au îngreunat dezvoltarea mișcării, au avut drept consecințe fenomene de stagnare a teoriei și practicii revoluționare. Firește, toate acestea au reprezentat o frînă, dificultăți în calea dezvoltării mișcării revoluționare, dar nu au însemnat o oprire a procesului de acumulare de noi forțe în vederea marilor bătălii revoluționare ce aveau să urmeze, a unor victorii ale socialismului.

Fiindcă stabilizarea relativă obținută de capitalism la sfîrșitul primului război mondial nu însemna perpetuarea domniei sale, ci doar amînarea unor noi prăbușiri inerente. Istoria avea să demonstreze că Revoluția din Octombrie nu a fost un accident al ei, că semnificația internațională a acestei revoluții nu a constat, e drept, în crearea unui model de socialism valabil pentru toți — cum a încercat să susțină gîndirea dogmatizantă —, ci în faptul că ea însăși nu a fost decît o expresie de amploare și inauguratoare a unei noi epoci, pe care Programul P.C.R. o caracterizează drept „epoca revoluției socialiste, a trecerii de la societatea capitalistă, împărțită în clase antagoniste, bazată pe exploatare și asuprire socială și națională — societate care nu mai corespunde istoricește noilor forțe de producție —, la societatea comunistă, în care se lichidează exploatarea și asuprirea de orice fel și nu mai există clase antagoniste. Aceasta este epoca lichidării dominației imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, a așezării relațiilor dintre state și națiuni pe principii noi, de egalitate și respect al independenței și suveranității naționale“⁶.

Trăsătura caracteristică a acestei epoci, cel puțin pentru acea fază istorică a ei pe care a parcurs-o pînă în prezent, o constituie, am spune, desfășurarea procesului mondial de trecere la socialism pe calea desprinderii din sistemul capitalist a unor țări, cu puține excepții, din grupul celor mai puțin dezvoltate din punct de vedere capitalist, precum și din grupul celor, după expresia lui Engels, „semicivilizate“, paralel cu menținerea orînduirii capitaliste, cu puternice modificări în sînul ei, în țările cele mai dezvoltate industrial și coexistența îndelungată, ce decurge din însăși acest fapt, a celor două principale sisteme social-economice din lume.

Această trăsătură este în mare măsură legată de faptul că încă după primele două decenii ale secolului nostru ruperea lanțului imperialist într-o verigă importantă a lui, precum și intrarea capitalismului ca sistem mondial în stadiul crizei sale generale au produs o modificare importantă în condițiile exterioare de ansamblu și în factorii psihologici ai luptei revoluționare din diverse țări, îndeosebi din cele mici și mijlocii, sau chiar

⁶ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în vol. *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, București, Editura politică, 1975, p. 614.

mari, dar făcînd parte din grupul țărilor denumite de Engels „semicivilizate“.

Firește că pentru victoria revoluțiilor în aceste țări rămîneau hotărîtori factorii interni, că sarcinile și conținutul acestor revoluții, forțele lor motrice, căile pe care aveau să le urmeze erau determinate de un întreg complex de premise și factori obiectivi și subiectivi, interni și externi, care numai luați în ansamblu, în conexiunea și interacțiunea lor, dau imaginea integrală a proceselor istorice care au urmat. Dar modificarea care se produsese în tabloul general al lumii acționa tocmai asupra raportului dialectic dintre *factorii obiectivi* cu acțiune îndelungată, permanentă, care determinau acel stadiu și grad de dezvoltare social-economică și politică a unei țări, care făcea din revoluție o necesitate istorică și *factori obiectivi* rezultați din condițiile concrete interne și externe dintr-un moment istoric dat ; asupra raportului dintre *necesitatea istorică* a depășirii vechilor rînduieli și *posibilitatea* trecerii pe un făgaș nou ; în sfîrșit, asupra modului în care se raportau la această necesitate și posibilitate factorii subiectivi, mai precis — *factorul uman* menit să înțeleagă *necesitatea* și să transforme *posibilitatea* în *realitate*.

Într-adevăr, atît timp cît capitalismul domina absolut lumea ca sistem social-economic, iar puterile imperialiste dominau întreaga sferă a relațiilor interstatuale, economice și politice, teza victoriei socialismului la început în țările dezvoltate, unanim acceptată în secolul trecut și la începutul secolului nostru de mișcarea muncitorească internațională, prezenta pentru țările mici și mijlocii un aspect specific — al unei dependențe reale a posibilității revoluției în ele de mersul revoluției în alte țări, deoarece nici una din ele nu ar fi dispus de un asemenea teritoriu, potențial uman și material care să-i permită să reziste presiunii forțelor unite ale imperialismului, așa cum au putut Rusia revoluționară și celelalte republici sovietice să respingă cu succes intervenția celor 14 state capitaliste.

Să remarcăm, în acest context, că numai o viziune simplă și neistorică a putut duce, mult mai tîrziu, la calificarea retrospectivă a unor concepții ale partidelor socialiste din asemenea țări, ca, de pildă, a teoriei privind socialismul în țările înapoiate, drept oportuniste sau chiar mai rău decît atît ! În realitate, de domeniul oportunismului a ținut numai menținerea de către unii a unor asemenea concepții în condiții schimbate. Atunci, însă, cînd au fost elaborate, ele reprezentau o aplicare a tezei marxiste a victoriei socialismului în țările capitaliste dezvoltate la condițiile în care se desfășura mișcarea socialistă în țări mai mici, și rămase în urmă ca dezvoltare capitalistă. Reprezentau, în fond, o răsfrîngere a situației contradictorii căreia această mișcare trebuia să-i facă față, o reflectare a acestei situații în teoria și strategia mișcării.

Să luăm, într-adevăr, exemplul României.

Mișcarea socialistă a apărut în secolul trecut în țara noastră ca un fenomen istoric necesar, chemat la viață de acumularea contradicțiilor social-economice și politice profunde ale societății românești, a condițiilor obiective și subiective pentru apariția acelei avangărzi politice, teoretice, culturale a proletariatului, care să-l conducă la îndeplinirea misiunii sale în asigurarea progresului țării.

Împrejurările istorice, printre altele războaiele pustiitoare, jefuirea economiei țărilor române de către năvălitori, ocupanți sau puteri suzerane, menținerea mai îndelungată a rămășițelor feudale au determinat o rămînere în urmă în domeniul economic și o întîrziere — caracteristică îndeobște estului și sud-estului european — a dezvoltării capitaliste în comparație

cu statele occidentale. Cu toate acestea, dezvoltarea forțelor de producție, lupta necurmată a forțelor sociale avansate au asigurat cursul ascendent al vieții materiale și spirituale a României.

Dezvoltarea economiei de mărfuri, atragerea tot mai puternică a țărilor române în orbita pieței mondiale capitaliste au măcinat puternic feudalismul. Destrămarea acestuia și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste au fost stimulate de frământările revoluționare din prima jumătate a secolului XIX, revoluția din 1821, cea burghezo-democratică de la 1848, formarea statului național român prin unirea a două țări române în 1859 și, prin aceasta, lărgirea și consolidarea pieței interne, reforma agrară din 1864.

De o însemnătate deosebită pentru progresul țării, pentru accelerarea dezvoltării sale economice, a fost proclamarea, în 1877, a independenței depline a României, după care, în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea dezvoltarea capitalistă a luat un curs mai rapid. Expresie a acestei dezvoltări, a transformării cu caracter burghez a țării, reformele care au cuprins diferitele domenii ale vieții social-economice, politice și culturale — cele administrative, înfăptuite în vederea desăvârșirii unificării administrației din fostele principate, reorganizării și modernizării aparatului de stat, crearea unei armate moderne, organizarea unui sistem de învățământ, reforma justiției și altele — au jucat un rol important în organizarea statului român modern. S-au creat astfel și pe plan suprastructural condiții mai favorabile dezvoltării capitaliste a țării, creșterii forțelor ei de producție, progresului economic și social. Avea loc o dezvoltare relativ accelerată a industriei și o anumită creștere a forțelor de producție în agricultură, principala ramură pe atunci a economiei naționale. Caracterul de producție de mărfuri al producției agricole a devenit tot mai pronunțat, a înaintat procesul de diferențiere a țărănimii și de adaptare treptată a gospodăriei moșierești la capitalism, deși mai aveau o pondere însemnată, dar în scădere, relațiile de dijmă.

Stăpîn absolut în industrie, capitalismul deținea deja la începutul secolului XX un sector cu pondere tot mai importantă și în agricultură, domina, pe calea creditului și a pieței, celelalte sectoare ale acesteia, subordonate producției de mărfuri, silite să se adapteze ansamblul capitalist.

Toate aceste progrese erau însă departe de a asigura României o forță economică care să-i schimbe locul în diviziunea internațională ce se stabilește în sistemul capitalist. Ca parte integrantă a pieței mondiale capitaliste, România, cu o industrie și un sistem bancar în care o pondere mare revenea capitalului străin, avea în cadrul fazei imperialiste de dezvoltare a capitalismului pe plan mondial nu rolul și locul de *subiect* al acestei dezvoltări, ci acela de *obiect* al împărțirii și al disputelor dintre marile puteri imperialiste.

La sfîrșitul secolului trecut și în primele decenii, România se prezenta ca o țară capitalistă rămasă în urmă din punctul de vedere al dezvoltării potențialului economic și în a cărei structură mai existau importante forme precapitaliste. Industrializarea capitalistă desfășurată pînă atunci nu a asigurat nici pe departe ramurilor de bază ale industriei nivelul necesar asigurării unui asemenea ritm al progresului economic, care să fie în măsură să direcționeze dezvoltarea spre reducerea însemnată și, în ultimă instanță, lichidarea rămîinerii în urmă a economiei față de țările avansate.

În funcție de stadiul de dezvoltare atins, de structura economică și
14 de clasă și de locul țării în sistemul capitalist mondial se dezvolta și com-

plexul de contradicții a căror rezolvare era necesară în mod obiectiv pentru a asigura mersul înainte al țării în ritmul istoricește necesar. Procesul dezvoltării se desfășura în mod indubitabil în direcția trecerii din ce în ce mai mult pe prim plan a contradicțiilor modului de producție capitalist, pe măsura maturizării cărora devenea tot mai evident faptul că nu numai rămășițele semifeudale — cu pondere, dealtfel, în continuă scădere —, ci relațiile de producție în ansamblul lor nu mai asigurau în suficientă măsură ritmul și căile necesare unui progres economic general, dezvoltării progresiste a societății românești. Premisele materiale create în cursul dezvoltării țării, contradicțiile obiective de ordin economic și social, se constituiau, în fond, în indicatorii acelei situații care, exprimată la modul cel mai general, ca contradicție între dezvoltarea forțelor de producție și relațiile de producție existente, determină *necesitatea* obiectivă a unei revoluții sociale care să ducă la înlocuirea modului de producție perimat.

Ceea ce nu trebuie, însă, să oміtem, este faptul că în cazul unor țări în situația României, această contradicție fundamentală — ale cărei laturi sînt forțele de producție și relațiile de producție, și prin care la grad foarte mare de generalizare materialismul istoric explică dinamica succesiunii formațiunilor social-economice — își dezvăluie un alt aspect, decît cel avut în vedere de întemeietorii socialismului științific la formularea ei. Este vorba, anume, *nu* de acea situație, despre care Marx și Engels spuneau în „Manifestul Partidului Comunist” că „Relațiile burgheze de producție și de schimb, relațiile burgheze de proprietate, societatea burgheză modernă, care a produs, ca prin farmec, mijloace de producție și de schimb atît de uriașe, seamănă cu vrăjitorul care nu mai poate stăpîni puterile întunericii pe care le-a dezlănțuit”⁷, și pe care o explicau, printre altele, cu aceea că „... societatea posedă prea multă civilizație, prea multe mijloace de trai, prea multă industrie, prea mult comerț. Forțele de producție de care dispune nu mai servesc la dezvoltarea civilizației burgheze și a relațiilor de proprietate burgheze; dimpotrivă, ele au devenit prea uriașe pentru aceste relații, care frînează dezvoltarea lor...”⁸.

România, ca și alte țări cu dezvoltare capitalistă mai tîrzie, era de parte de a avea forțe de producție „prea uriașe” pentru relațiile de producție capitaliste. Dar tocmai datorită existenței deja în lume a unui capitalism dezvoltat și a consecințelor pe care le sufereau pe piața capitalistă mondială, ca urmare a acestui lucru țările mai puțin dezvoltate, în cazul lor contradicția la care ne referim se exprima nu în neconcordanța relațiilor de producție cu forțe de producție prea puternice pentru ele, ci în neconcordanța lor cu necesitatea unui ritm mult mai înalt de dezvoltare a unor forțe de producție încă slabe. Cu alte cuvinte, nu era vorba de faptul că în România capitalismul nu-și mai putea asigura un mers ascendent, progresist, ci de faptul că el întîrzia să așeze țara în pas cu viitorul. Opțiunea între orînduirea capitalistă și depășirea ei nu însemna pentru societatea românească, prin urmare, opțiunea între stagnare și dezvoltare (stagnarea, dealtfel, nefiind caracteristică, cum avea s-o dovedească evoluția istorică, nici pentru capitalismul dezvoltat, decît ca o noțiune foarte relativă), ci, din punctul de vedere al dezvoltării forțelor de producție — o opțiune între două tipuri de dezvoltare și între ritmuri ale ei, iar din punctul de

⁷ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1958, pag. 471.

⁸ *Ibidem*, pag. 471—472.

vedere social se punea, dată fiind existența claselor antagoniste specifice capitalismului, problema în folosul cui are loc, în primul rând, dezvoltarea.

Fiindcă capitalismul, cum era și firesc, își generase și în România *produsul și opusul* său, negația sa, propriul său gropar.

Într-adevăr, una dintre consecințele cele mai importante ale dezvoltării țării, ale statornicirii dominației relațiilor de producție capitaliste a fost nașterea și creșterea proletariatului, care, fără a deveni majoritar în ansamblul populației, era în cadrul societății românești clasa în cea mai rapidă dezvoltare ca pondere numerică și ca influență în întreaga viață socială și politică a țării. Rolul real al clasei muncitoare în viața țării depășea cu mult pe cel rezultat din raportul numeric dintre ea și celelalte pături ale populației nu numai din punctul de vedere al perspectivei — ea fiind clasa legată de forma cea mai înaintată de producție —, ci și din punctul de vedere al influenței nemijlocite pe care o exercita în toate domeniile datorită tendinței și capacității sale de a se organiza, de a fi conștientă de natura ei de clasă distinctă, de interesele ei și de necesitatea de a lupta pe plan economic și politic pentru aceste interese, a căror înfăptuire se afla pe linia intereselor întregii națiuni, întregii societăți românești.

Clasa muncitoare din România s-a dezvoltat, deci, ca produs social al unui capitalism care, încă înainte de a ajunge la stadiile mai avansate, era frământat puternic de contradicțiile proprii acestei formațiuni, pe care se suprapuneau, în ansamblul vieții social-economice și politice a țării, cele generate de nedeșăvârșirea transformării capitaliste. În aceste condiții, clasa muncitoare din România, supusă unei exploatare, a fost de timpuriu receptivă la ideile democratice și socialiste, la cerințele de organizare. Ea s-a caracterizat prin spirit revoluționar, devenind, pe măsura dezvoltării ei și însușirii, de către partea ei cea mai înaintată, a socialismului științific, c fortă din ce în ce mai avansată a societății românești. Într-un timp istoric foarte scurt, mișcarea muncitorească din România a depășit stadiul acțiunilor izolate, al protestelor și grevelor spontane și a trecut la diferite forme de organizare profesională, care au evoluat rapid spre organizații de clasă.

Un moment însemnat pe această cale și în ansamblul istoriei luptelor sociale și politice din țara noastră l-a constituit crearea în 1893 a partidului clasei muncitoare — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, care își propunea ca țel programatic înfăptuirea societății socialiste, iar ca sarcini practice de acțiune imediată — un program de revendicări cu conținut general-democratic. Crearea P.S.D.M.R. a constituit un moment deosebit de important în procesul de o importanță primordială pentru dezvoltarea și maturizarea ulterioară a mișcării muncitorești conștiente și organizate, ca factor subiectiv principal al revoluției sociale pe care o impuneau necesitățile obiective ale progresului istoric — unirea ei cu socialismul științific. Acest proces a inclus, ca o luptă organică a sa, gândirea teoretică și elaborarea strategiei și tacticii mișcării muncitorești. Tocmai de aceea, problema realităților și perspectivelor dezvoltării României, a caracterului revoluției și sarcinilor ei, menite să asigure transformări radicale și progresul social, a misiunii istorice a proletariatului în acest context au constituit o preocupare permanentă a mișcării muncitorești din România, obiectul studiilor aprofundate ale gânditorilor socialiști. Lucrările lor de amplă analiză social-politică, vizând o arie largă de probleme, cuprinzând atât evoluția pe o perioadă întinsă, cât și realitatea la zi, și preconizând, în spiritul poziției înaintate a mișcării muncitorești, transformări radicale menite să asigure progresul țării, au adus în ansamblu o contribuție prețioasă la înaintarea gândirii marxiste din România. Concepțiile

mișcării socialiste, accentuînd asupra sarcinilor general-democratice imperioase, au afirmat totodată și susținut consecvent perspectiva socialistă și misiunea istorică a proletariatului de a o realiza.

Dar tocmai aici intervenea dilema în care se afla în condițiile secolului trecut și începutul secolului al XX-lea gîndirea teoretică socialistă și elaborarea strategiei mișcării muncitorești din România. *Pe de o parte* — înțelegerea clară a faptului că în România se dezvoltau contradicțiile proprii capitalismului și conștiința de clasă a proletariatului, precum și gradul său de organizare, că rezolvarea contradicțiilor și aducerea țării în pas cu viitorul necesitau înlăptuirea transformării socialiste a țării (faptul că erau necesare încă o serie de transformări democratice generale, înțeles de socialiști, nu schimba esența problemei).

Cît de clar și ferm era afirmată această înțelegere constatăm, de pildă, din raportul cu privire la Programul P.S.D. prezentat la Congresul din 1910 :

„România înfrînd în ruajul dezvoltării capitaliste, în sînul ei apărînd un proletariat a cărui existență și pregătire de luptă nu mai pot fi tăgăduite — agitațiile lui, grevele, organizațiile etc. sînt de față —, era fatal ca socialismul să ia ființă și la noi.

El nu are a se ocupa de argumentele sofistice ale învățăceilor burghezi, care afirmă că socialismul este o plantă exotică la noi. Aceasta este o afirmație falsă și în contrazicere cu realitatea lucrurilor. Dacă el rezultă dinlăuntrul însuși al societății capitaliste, dacă în țara românească se înlăptuiește evoluția capitalistă, el este o plantă produsă de însuși solul țării“⁹.

Pe de altă parte — legarea perspectivei socialiste în România de o transformare socialistă generală, urmare a victoriei socialismului în țările dezvoltate. Și cum puteau gîndi altfel socialiștii unei țări aflate în vecinătatea unor mari imperii, cu procesul de făurire a statului național unitar încă neîncheiat, cu experiența amară a rolului jucat de aceste imperii în înlăptuirea revoluțiilor burghezo-democratice din 1848 în Țările Române și Ungaria, de pildă ?

Dilema la care ne referim s-a reflectat în teoria și practica mișcării muncitorești din România acelor ani prin contradicția dintre lupta hotărîtă împotriva încercărilor de a prezenta socialismul ca o plantă exotică și acceptarea, ca element important al strategiei, a teoriei socialismului în țările înapoiate, evoluției acestora în orbita țărilor înaintate.

Depășirea acestei contradicții a devenit posibilă, atît pentru mișcarea muncitorească din România, cît și pentru cea din alte țări mici și mijlocii, sau insuficient dezvoltate, odată cu declanșarea crizei generale a capitalismului, prăbușirea imperiilor țarist și austro-ungar și victoria revoluției socialiste, într-unul dintre statele mari ale Terrei, cu alte cuvinte — din momentul în care posibilitatea victoriei revoluției socialiste la început într-o singură țară sau un grup de țări a fost demonstrată în fapt.

În ce privește România, dezbaterile privind principiile teoretice, strategice și tactice, organizatorice, afilierea la Internaționala a III-a etc., care au avut loc în organizațiile socialiste din 1918 pînă la marele congres din mai 1921, — cînd s-au unificat pe baze organizatorice și ideologice comune, în cadrul continuatorului firesc al mișcării socialiste, Partidul Comunist

⁹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915, Editura politică, București, 1968, p. 66.

Român, organizațiile revoluționare ale clasei muncitoare de pe întreg cuprinsul României întregite — convergeau, în ce privește esența cea mai profundă a lor, tocmai spre depășirea contradicției la care ne-am referit, prin afirmarea posibilității, necondiționată de o revoluție în țările cele mai dezvoltate, a luptei pentru înfăptuirea revoluției în România în noile condiții generale și în condițiile în care realizarea în 1918 a cerinței istorice a formării statului național unitar a creat un cadru nou, mult mai favorabil, din punct de vedere național și social-economic, progresului general al țării. Afirmând această posibilitate și hotărîrea sa fermă de a lupta în fruntea maselor de oameni ai muncii pentru a deschide României perspectiva dezvoltării socialiste Partidul Comunist Român făcea acel pas istoric în evoluția mișcării muncitorești din țara noastră, care îl angaja pe drumul propulsării României spre viitor — în pas cu viitorul.

Ceea ce nu este de prisos, credem, să relevăm în legătură cu noile posibilități care se deschiseseră pentru victoria revoluției în România și alte țări cu situație mai mult sau mai puțin asemănătoare, este inadmisibilitatea confundării — pe care tocmai adversarii socialismului o promovau pe plan ideologic — a acestor posibilități cu „exportul de revoluție“.

Într-adevăr, faptul — la care ne-am referit deja — că după Revoluția din Octombrie exista un singur mare stat socialist, iar în toate celelalte țări europene și în general în lume capitalismul s-a menținut, nu a determinat în nici un moment partidele comuniste din aceste țări să se declare adepte ale substituirii rezolvării contradicțiilor sociale de către forțele de clasă interne în cadrul conflictului social din fiecare țară cu vreo „extindere“ a socialismului pe calea războaielor sau a altor forme de presiune externă. Dimpotrivă, gîndirea și practica revoluționară a acestor partide, prin însăși acceptarea posibilității revoluției și construcției socialiste la început într-o singură țară sau într-un grup de țări presupunea coexistența în cursul acestui proces a celor două sisteme social-economice în lume și, deci, rezolvarea conflictului mondial dintre muncă și capital prin transformările sociale interne din fiecare țară.

Și practica istorică revoluționară, experiența revoluțiilor care au urmat a demonstrat, într-adevăr, că succesele nu au fost, de regulă, posibile atît timp cît aducerea politicii partidelor revoluționare ale clasei muncitoare în concordanță cu condițiile interne era limitată de factori exteriori mișcării din fiecare țară, și, dimpotrivă, adaptarea la maximum a acțiunii politice a clasei muncitoare la condițiile și posibilitățile proprii a constituit o premisă dintre cele mai esențiale a victoriei. Și realizarea acestei premise nu a fost posibilă decît pe măsură ce factorii revoluționari subiectivi, de conducere, au pornit în însăși metodologia lor de conducere a luptei revoluționare de la înțelegerea tot mai profundă a adevărului că întregul proces istoric, unitar în ce privește legile cele mai generale ale dezvoltării societății, tendința sa cea mai generală de dezvoltare progresivă de la comuna primitivă spre diferite forme ale societății împărțite în clase și spre realizarea, pe o treaptă superioară, a societății comuniste, fără clase, este un proces deosebit de complex și contradictoriu, care cunoaște o extrem de mare diversitate de fenomene, raporturi, căi particulare, nenumărate momente și acte singulare, irepetabile, care cuprind, totodată, în ele și în conexiunile lor, *generalul* ce se manifestă tocmai în *cadrul* și *prin* această diversitate.

O asemenea înțelegere generală a fenomenelor, materialist-dialectică și istorică, precum și studierea tot mai aprofundată a propriilor realități

au înarmat Partidul Comunist Român cu capacitatea creatoare de a nu se afunda în păienjenişul fără ieşire al încercărilor infructuoase de a aplica în condiţiile ţării noastre scheme preconceptuate şi imuabile, cu capacitatea de a conduce eficient, cu *succes istoric*, pasul hotărîtor al ţării spre viitor — înfăptuirea revoluţiei. Sigur că această capacitate nu a fost dobîndită dintr-odată, simplu, fără trebuinţa depăşirii sectarismelor şi dogmatismelor care s-au manifestat într-un moment sau altul, fără consum de forţe şi eforturi pentru a înlătura consecinţele erorilor proprii sau ale celor ce au decurs din aprecierile şi indicaţiile centrului conducător care a funcţionat în mişcarea muncitorească internaţională în perioada interbelică. Dar întreaga activitate teoretică şi practică a P.C.R. stă mărturie consecvenţei cu care partidul a depus aceste eforturi, a conferit substanţă teoriei revoluţionare generale, cu care era înarmat, prin elaborarea liniei sale strategice şi tactice corespunzătoare realităţilor româneşti.

În lupta sa pentru a deschide României calea dezvoltării socialiste P.C.R. a avut de făcut faţă unei situaţii deosebit de complexe, rezultată din contradicţiile social-politice existente şi sarcinile pe care le avea de îndeplinit în România revoluţia.

Între cele două războaie mondiale caracterul capitalist al ţării s-a accentuat puternic. Evenimentele şi transformările de mare însemnătate care au avut loc la sfîrşitul primului război mondial şi în anii următori, inclusiv reforma agrară, dezvoltarea potenţialului economic şi extinderea şi mai importantă, comparativ cu perioada anterioară, a relaţiilor de producţie dominante au făcut ca România să devină o ţară cu un nivel mediu de dezvoltare a capitalismului.

Legităţile proprii dezvoltării capitaliste, terenul mai favorabil dezvoltării forţelor de producţie creat de întregirea pieţei naţionale, creşterea puterii economice şi politice a burgheziei industrial-bancare şi politica statului dominat de aceasta au făcut ca în perioada dintre cele două războaie mondiale să fie înregistrate progrese în dezvoltarea industrială a ţării. Fără a intra în detalii, vom aminti aici ca un fapt semnificativ că în 1938 producţia industrială a României ajunge la 219,1¹⁰% faţă de 1924. De asemenea, că în acelaşi an 1938 industria deţinea deja o pondere de 39% în produsul social şi de 30,8% în venitul naţional ¹⁰.

Dar predominată în ansamblu în cadrul industriei rămînea cea uşoară, ritmul general de dezvoltare era inegal, cu creşteri şi descreşteri, caracteristice economiei capitaliste — ale producţiei de ansamblu şi pe ramuri, România rămînea încă dependentă de sursele monopoliste străine la cea mai mare parte a mijloacelor de producţie. Deşi rezervele de dezvoltare în continuare nu fuseseră epuizate, capitalismul nu asigura condiţiile unei dezvoltări a forţelor de producţie pe măsura posibilităţilor mari ale ţării, acumularea capitalistă nu era în stare să concentreze suficiente capitaluri îndreptate spre o schimbare rapidă şi radicală a raportului dintre industria uşoară şi cea grea, să asigure ritmuri şi structuri de dezvoltare capabile să ducă la creşterea puternică a potenţialului economic al ţării şi la un nivel de trai corespunzător cerinţelor epocii, să elibereze economia naţională de dependenţa faţă de capitalul străin.

Cu toate că perioada dintre cele două războaie mondiale a adus schimbări importante pe plan ascendent, acestea nu au redus, ci, dimpotrivă, în mod legic au generat o maturizare mai rapidă a contradicţiilor societăţii româneşti. Contradicţia dintre necesităţile dezvoltării forţelor de produc-

¹⁰ Anuarul statistic al României. 1964, p. 117.

ție și caracterul relațiilor de producție, reflectată pe plan social în acute contradicții de clasă, agravarea acestor contradicții, în special a celei dintre clasa muncitoare și burghezie, ca și a contradicțiilor din agricultură și a aceleia care se dezvoltase — avînd ca sursă pozițiile capitalului străin în România — între poporul român și capitalul monopolist al puterilor imperialiste, făceau să se acumuleze în societatea românească situația explozivă determinată de necesitatea obiectivă, reclamată de dezvoltarea istorică, a unei revoluții în măsură să rezolve contradicțiile acumulate.

Fiind vorba de o revoluție condusă în mod necesar de proletariat, dar cu o pondere mare în ea a intereselor maselor țărănești și altor categorii neproletare de oameni ai muncii, ea căpăta în mod inevitabil un caracter specific pentru stadiul respectiv de dezvoltare a capitalismului în România, în condițiile crizei generale a capitalismului, și anume — caracterul unui proces revoluționar înfăptuit de mase populare foarte largi, menit să rezolve sarcini general-democratice și socialiste strîns împletite între ele.

Contradicțiile acumulate pe parcursul unei dezvoltări îndelungate au intrat într-o fază de puternică agravare în perioada dictaturii antonesciene, a dominației Germaniei hitleriste asupra României și a împingerii acesteia în războiul hitlerist. În această situație, ținînd cont de ansamblul contradicțiilor obiective interne și externe, precum și de condițiile subiective, de acțiunea conștientă a oamenilor, a grupărilor politice, ale căror tendințe și atitudini se complementau sau acționau în sens contrar, Partidul Comunist Român a știut să se orienteze cu succes în acele fapte, evenimente și procese, trăsături singulare sau particulare care se îmbinau în revoluția din țara noastră, prin care își găseau expresia atît legitățile generale, cît și specificul acestei revoluții în înfăptuirea sarcinii istorice generale a înlăturării puterii politice a exploatatorilor și în trecerea la construirea socialismului.

Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă începută în august 1944 a deschis calea consolidării deplinei independențe și suveranități naționale a României, calea împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională ale poporului, a făuririi României libere, socialiste, avîntate spre viitorul comunist.

Conducînd desfășurarea victorioasă a revoluției, partidul a stăpînit cu succes toate formele luptei revoluționare, toate posibilitățile pentru cucerirea puterii de stat, a asigurat alianțele de clasă și politice adecvate și o asemenea succesiune în înfăptuirea sarcinilor de natură diferită ale revoluției, încît experiența desfășurării ei în România a adus elemente noi, originale în strategia — preconizată încă de Lenin — a trecerii neîntrerupte de la desăvîrșirea transformărilor de ordin general democratic la cele de ordin socialist. Caracterul hotărît, radical, pe care l-au avut aceste transformări în România și orientarea întregului proces spre trecerea la socialism a fost imprimat de *rolul conducător al clasei muncitoare unite, în frunte cu partidul comunist*, rol ce s-a manifestat chiar de la început cu putere, ca o *trăsătură fundamentală* a revoluției, ce și-a pus amprenta pe întreaga desfășurare a evenimentelor.

Istoriceste, revoluția din România și procesul de construire a socialismului aparțin marelui *val de ofensivă a socialismului în lume* de după cel de-al doilea război mondial, val ce a produs noi și fundamentale schimbări pe harta social-politică a lumii, restrîngînd și mai mult sfera de dominație a imperialismului, deschizînd noi perspective pentru progresul omenirii.

În ce privește o asemenea *definire a etapei* de după cel de-al doilea război mondial a procesului socialist mondial, ca cea pe care am subliniat-o mai sus, se impune din partea noastră observația că o preferăm celei ade-seori folosite — anume „victoria revoluției într-un șir de țări din Europa, Asia și America Latină” — deoarece este mai largă și mai adecvată dimensiunilor și contururilor acestui proces. Într-adevăr, valul de ofensivă a socialismului, la care ne referim, s-a manifestat atît în expresia lui cea mai hotărîită, radicală și dinamică — victoria revoluției într-un șir de țări —, cît și în alte fenomene, ca opțiuni socialiste sau căutări ale unor căi necapitaliste în țări eliberate de sub dominația colonială, creșterea puternică a mișcării muncitorești în țările capitaliste, acumularea puternică în ele a unor modificări ce maturizează condițiile trecerii la socialism, a unor elemente în chiar interiorul sistemului capitalismului dezvoltat care îi sînt opuse și reclamă reorganizarea socialistă a întregii societăți.

O altă observație care se impune este aceea că dezvoltarea socialismului în perioada postbelică, și în special victoria nemijlocită a revoluțiilor într-un șir de țări chiar la sfîrșitul războiului și în anii imediat următori nu înseamnă nicidecum că există o legătură organică, logică, între războiul mondial și revoluția socialistă — idee a cărei acreditare s-a încercat uneori.

Oricît de grav pentru omenire și cu puternice repercusiuni a fost acest război mondial, el a constituit, totuși, nu *cauza*, ci *ocazia* izbucnirii revoluțiilor, un element — este adevărat, puternic — de conjunctură care a intervenit în procesul general, a imprimat revoluțiilor anumite caracteristici, dar *nu a stat la originea* acestui proces și nu l-a determinat.

Este adevărat, revoluțiile din Europa, de pildă, s-au dezvoltat nemijlocit din lupta antifascistă, antihitleristă, de eliberare națională a unor națiuni întregi, a celor mai largi mase populare. Puternica luptă de eliberare națională, împotriva cîmpitorilor străini și a dictaturilor fasciste, a constituit un element esențial al celui de-al doilea război mondial, de o importanță istorică deosebită, atît prin implicațiile pe care le-a avut asupra mersului războiului, cît și prin caracteristicile pe care evoluția și rezultatele acestei lupte le-au imprimat — alături de alți factori — configurației postbelice a lumii.

Sarcina fundamentală a largii mișcări populare de Rezistență a fost, firește, lupta antifascistă, de eliberare a teritoriul național sau pentru redobîndirea independenței și suveranității naționale, dar o caracteristică de bază a acestei mișcări a fost conștiința crescînd a multor popoare că se află la o răscruce a istoriei lor, manifestarea tendinței istorice de transformare a luptei de eliberare națională în revoluție socială și înfăptuirea acestei transformări într-o serie de țări.

Această tendință s-a manifestat, firește, cu intensitate diferită, într-un moment sau altul, într-o țară sau alta, și a avut perspective diferite de realizare în funcție de condițiile concrete, de o serie de împrejurări interne și externe.

Ceea ce dorim, însă, noi să subliniem — împotriva oricăror încercări de a privi războiul mondial ca un fenomen progresist în istoria lumii sau a acelor aserțiuni ale unor autori occidentali care îi acuză pe comuniști că ar considera, chipurile, războiul drept o condiție necesară pentru revoluție — este faptul că nu cel de-al doilea război mondial în sine, în virtutea a ceva proprietăți revoluționarizatoare pe care le-ar avea războaiele, a generat tendința la care ne-am referit. Dimpotrivă, dezvăluind la maximum contradicțiile existente, războiul a putut, eventual, accelera izbucnirea re-

voluțiilor și a putut, de asemenea, să imprime mersului lor anumite *caracteristici de moment istoric*, datorită faptului că apariția și, într-o serie de cazuri, realizarea tendinței de transformare a luptei antihitleriste, de eliberare națională, în revoluție menită să schimbe însăși orînduirea socială existentă a fost, în cursul celui de-al doilea război mondial, un fenomen legic, determinat de o serie de caracteristici de bază ale epocii istorice :

ca orice revoluție socială menită să determine transformări adînci în structura societății, să înlocuiască o orînduire perimată ca una nouă, transformarea luptei largi populare și naționale în revoluții care să deschidă calea socialismului reprezenta într-o serie de țări un fenomen istoric necesar, decurgînd — dacă privim foarte în mare — din acțiunea legii sociologico-istorice generale a concordanței relațiilor de producție cu nivelul și caracterul forțelor de producție, inclusiv din acel specific la care ne-am mai referit al acțiunii acestei legi în țările ce nu aparțineau capitalismului dezvoltat ; necesitatea revoluțiilor rezulta, deci, din acumularea și maturizarea condițiilor obiective și subiective, a contradicțiilor social-economice și politice profunde ale societății în țările respective ;

În aceste condiții, trecerea pe prim plan, în perioada războiului, a sarcinilor luptei antifasciste, de eliberare națională, nu a însemnat o anulare a necesității rezolvării contradicțiilor acumulate în cursul unei îndelungate dezvoltări sociale a diferitelor țări, o „desființare“ a contradicțiilor de clasă și a luptei de clasă ; aceasta din urmă a căpătat forme noi, și-a găsit noi expresii, foarte diferite — de la lupta împotriva cercurilor burgheze colaboraționiste pînă la lupta dintre forțele de clasă diferite în interiorul mișcării de rezistență, pentru hegemonie și asigurarea unei orientări de viitor corespunzătoare intereselor de clasă respective ; cu alte cuvinte, revoluția își făcea și de data aceasta loc printr-o serie de circumstanțe istorice specifice, deoarece, dacă — așa cum sublinia V.I. Lenin — revoluția socialistă din Rusia a izbucnit „în situația concretă din 1917, foarte originală din punct de vedere istoric“, iar condițiile de atunci de ordin extern și intern „sau condiții analoage nu se pot repeta atît de ușor“¹¹, atunci și în timpul și la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial putem spune că, din punctul de vedere al căilor pe care s-au dezvoltat revoluțiile socialiste, s-a constituit de asemenea o situație foarte originală din punct de vedere istoric și irepetabilă ;

pe planul conștientizării de către mase a necesității unor schimbări radicale a avut o însemnătate mare faptul că războiul s-a desfășurat în condițiile dezvoltării crizei generale a capitalismului, care de două decenii și jumătate încetase să fie un sistem atotcuprinzător, iar conflictul mondial era legat în conștiința maselor de fascismul generat de capitalism ca forma cea mai reacționară a dominației de clasă a burgheziei.

În aceste condiții, o influență directă asupra mersului luptei, a mijloacelor și a căilor folosite, asupra ritmului ei și a posibilităților de a obține victoria a avut cadrul general internațional favorabil și stimulator. Elementele principale care au definit condițiile internaționale în momentul concret-istoric respectiv au fost zdrobirea Germaniei naziste, urmată de cea a Japoniei militarist-imperialiste de către coaliția antifascistă ; dezvoltarea puternică a luptei antifasciste și a celei revoluționare a popoarelor ; creșterea uriașă a prestigiului socialismului, a cărui superioritate a luat în acel moment expresia vigorii manifestată de U.R.S.S., principala forță în înclăstarea pe viață și pe moarte cu hitlerismul ; desfă-

șurarea revoluțiilor democrat-populare într-un șir de state din Europa și Asia, modificarea raportului de forțe pe plan internațional în favoarea democrației și socialismului.

Acești factori de ordin general ai situației internaționale modificau — dar nu uniform, ci în funcție și de gradul de dezvoltare al forțelor revoluționare interne, de zonele geografice etc. — condițiile desfășurării luptei de clasă în diferite țări, contribuiau la lărgirea bazei de masă a revoluției.

Dar existența acestor condiții generale și faptul că în noua perioadă istorică desprinderea din sistemul capitalist pe cale de revoluție nu s-a mai petrecut într-un stat izolat, ci într-un grup mare de state, nu a însemnat nicidecum o uniformitate a proceselor ce au avut loc.

Victoria revoluției într-un șir de state la sfârșitul celui de-al doilea război mondial sau în anii imediat următori și-a găsit expresia în instaurarea unei puteri politice, de stat, care prin conținutul său principal, prin esența ei, este puterea clasei muncitoare, aliată cu țărănimea și alte pături de oameni ai muncii, având ca nucleu conducător partidele comuniste și muncitorești. Dar modalitățile de cucerire a puterii, de înlăptuire a principiilor transformări revoluționare, mergând pe linia legității generale, au cunoscut, firește, momente de asemănare, dar, totodată, au variat de la țară la țară, au avut multiple manifestări individuale sau particularități proprii mai multor țări, toate acestea în funcție de limitele cronologice, de particularitățile istorice, sociale, economice, culturale etc., de condițiile interne și internaționale.

Astfel, în cadrul țărilor din Europa, însăși faza de transformare a luptei antihitleriste de eliberare în revoluție a fost un proces complex, cu forme specifice de la țară la țară. El a purtat amprenta condițiilor concrete din fiecare țară, prezentând o serie de caracterizări legate de nivelul dezvoltării economice, sociale și politice, de specificul regimului de ocupație militară sau de dominație străină, de nivelul contradicțiilor de clasă și de gradul de maturizare a forțelor revoluționare interne. În cadrul revoluțiilor respective s-au manifestat raporturi specifice foarte diferite între formele de luptă pașnice sau nepașnice de la țară la țară. S-au împletit, de asemenea, într-o formă sau alta, cu o pondere sau alta, sarcinile democratice cu cele socialiste, iar în unele țări sarcinile general-democratice au inclus în ele, în măsură diferită, sarcini cu caracter agrar și antifeudal. Este caracteristic faptul că aceste revoluții s-au dezvoltat ca un proces unic, neîntrerupt, cu salturi calitative în interiorul lui, lupta democratică transformându-se în luptă pentru socialism. Întregul proces a avut la bază o largă mișcare democratică a maselor. În aceste condiții, o particularitate a acestui proces revoluționar, comună întregului grup de țări comparativ cu revoluția din Octombrie — a cărei strategie s-a bazat pe alianța dintre proletariat și țărănimea săracă, cu neutralizarea țărânimii mijlocii — a fost baza socială de masă mult mai largă, cuprinzând, alături și sub conducerea proletariatului, întreaga țărănime muncitoare (iar uneori — țărănimea în genere, fără diferențieri), intelectualitatea democratică, pături largi neproletare de oameni ai muncii de la orașe.

Un specific și mai pronunțat, inclusiv în această privință, a prezentat revoluția în țările din Asia, îndeosebi în China.

Dacă în Europa revoluțiile democrat-populare s-au dezvoltat nemijlocit din lupta antifascistă a popoarelor din cursul celui de-al doilea război mondial, victoria revoluției în China a fost rezultatul unei lupte nemijlocite pentru putere de peste două decenii purtate de masele populare conduse de Partidul Comunist Chinez, în cursul căreia diferite forme ale luptei

tei de clasă ale oamenilor muncii de la orașe s-au grefat și sprijinit pe forma superioară de luptă — cea armată —, care se dezvoltă pornind din teritorii controlate de puterea revoluționară — din bazele revoluționare din regiunile rurale, a căror existență și rol au demonstrat atât uriașul potențial al țărănimii, cât și diversitatea mare a căilor înfăptuirii revoluției. Ea a urmat în China o cale deasemeni specifică, caracterizată de perioade de război civil sau de război civil îmbinat cu războiul antiimperialist anti-japonez, alternând cu perioade în care pe prim plan s-a aflat acest război sau cu perioade de relativ echilibru și culminând, la câțiva ani după încheierea celui de-al doilea război mondial, cu o ofensivă generală a forțelor populare, care au eliberat întregul teritoriu continental, proclamând Republica Populară Chineză. Victoria revoluției populare în China, de mare însemnătate internațională, a constituit un eveniment cu profunde influențe asupra evoluției omenirii în epoca noastră.

O trăsătură — care se cere relevată — a ofensivei socialismului în lume după cel de-al doilea război mondial este aceea că ofensiva aceasta nu a însemnat numai victoria socialismului într-o perioadă cu limite cronologice, într-un grup de țări, după desprinderea cărora, mai mult sau mai puțin concomitentă, să urmeze o nouă stabilizare a situației, mai mult sau mai puțin îndelungată, chiar dacă relativă, ci a devenit o ofensivă continuă, cu asalturi și retrageri locale, dar cu mereu noi desprinderi de capitalism și din sistemul imperialist.

În Vietnam, de pildă, a fost proclamată în 1945 Republica Democratică, născută din rezistența împotriva imperialismului japonez, dar a urmat imediat intervenția forțelor coloniale, imperialiste. După o fază de aproape zece ani de luptă armată s-a putut constitui statul popular vietnamez numai într-o parte a teritoriului țării, unde s-a pornit pe calea construcției socialiste. Timp de două decenii a continuat perioada în care această construcție s-a îmbinat cu lupta armată împotriva intervențiștilor străini și a regimului antipopular din sudul țării. Victoria cu care a fost încununată această luptă a permis constituirea Republicii Socialiste pe întregul teritoriu național.

În Cuba, revoluția s-a înfăptuit la un deceniu și jumătate după sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Lupta armată, declanșată prin operațiuni de guerrilă și sprijinită apoi de mișcarea muncitorească, a avut inițial obiective radicale democratice. Ea a înlăturat dictatura reacționară a lui Batista și a dus la instaurarea unei puteri care, într-un context intern și internațional specific, a evoluat în scurt timp spre înfăptuirea sarcinilor revoluției socialiste.

Întreaga perioadă istorică care s-a scurs de la al doilea război mondial s-a caracterizat și printr-unul dintre cele mai mari procese ale contemporaneității, parte integrantă a transformării revoluționare mondiale. Mase de sute și sute de milioane de asupriți din zonele ce fuseseră doar obiect al politicii statelor din acea parte a globului, căreia i-a plăcut mult timp să se delimiteze de restul lui prin denumirea de „lume civilizată”, s-au ridicat cu hotărâre la luptă, transformându-se în *subiecți* ai progresului istoric, formându-și state independente în curs de dezvoltare. Dacă imediat după sfârșitul celui de-al doilea război mondial coloniile și teritoriile dependente se întindeau pe 28,6% din uscatul globului pământesc, locuind în ele 30% din populația de atunci a Terrei, în prezent posesiunile coloniale nu mai cuprind decât cca. 2,5% din teritoriul pământului și mai puțin de 1% din populația lui, ceea ce înseamnă, în practică, că s-a înfăptuit lichidarea sistemului colonial al imperialismului, pe ruinele fostelor

imperii coloniale constituindu-se peste 100 de noi state independente. Ele optează acum pentru o cale sau alta de dezvoltare nu în calitate de *anexe ce își urmează metropolele* (deși acestea, foste, își păstrează multe pirghii de influență economico-politică în cadrul fenomenului denumit în contemporaneitate *neocolonialism*, iar deceniile ce s-au scurs nu au fost lipsite nici de încercări ale lor de a folosi în mod direct forța), ci în funcție în primul rând de raportul intern de forțe sociale și politice. În acest cadru, se remarcă evoluția unor țări în care — de pildă în Republica Populară Yemen, în Angola, Etiopia, Mozambic — mișcarea de eliberare, desfășurată cu arma în mână în acelea dintre ele în care a existat o prezență colonialistă directă, a adus la putere forțe ce își consideră în mod direct ca fundament teoretic și ideologic socialismul științific și își manifestă voința de a asigura transformarea socialistă a societăților lor. Există însă și numeroase alte state, în care se manifestă puternic tendința de a evita o cale de dezvoltare capitalistă sau se proclamă o opțiune de viitor socialistă, în condițiile în care mișcările de eliberare respective au adus la putere forțe revoluționar-democratice radicale, cu puternice curente în cadrul lor favorabile opțiunii socialiste. Procesul este foarte complex, în fiecare caz în parte evoluțiile pot fi diferite, s-au înregistrat și se vor mai înregistra, poate, înfringeri, dar esențialul este că *socialismul s-a transformat într-o forță mondială prezentă pe cele patru mari continente și într-o perspectivă mondială*. Iar o asemenea forță și perspectivă mondială existând, se manifestă și fenomenul care nu a fost în nici un fel prevăzut de întemeietorii socialismului științific: înainte ca socialismul să fie înfăptuit în țările capitalismului dezvoltat apar, în multe țări cu clasa muncitoare foarte puțin dezvoltată sau aproape inexistentă, alte forțe — intelectualitate democratică, exponenți ai unor pături neproletare de oameni ai muncii, cercuri militare revoluționar-democratice etc. — capabile să conceapă socialismul ca opțiune de viitor sau să promoveze această opțiune în prezent.

Așadar, întreaga evoluție a evenimentelor după cel de-al doilea război mondial confirmă în întregime acea trăsătură a epocii de care am vorbit mai sus, și anume continuarea desprinderii de capitalism și imperialism nu a țărilor capitaliste celor mai dezvoltate, ci a unui număr mare de țări cu dezvoltare capitalistă rămasă în urmă — în special ca potențial economic — față de cele avansate, sau de țări ce fuseseră incluse în sistemul capitalist mondial cu păstrarea structurii lor interne precumpănitor precapitaliste. Am putea, cu alte cuvinte, spune că istoria nu face martorii unui fenomen grandios: saltul ei spre civilizația superioară socialistă și comunistă se înfăptuiește, cel puțin până în prezent, nu din civilizația capitalistă, ci din „semicivilizația” în care se consideră că se află restul lumii.

Acest salt a făcut ca imediat după cel de-al doilea război mondial socialismul să iasă din limitele unei singure țări și să se transforme într-un sistem mondial. Acest sistem reprezintă în prezent o forță uriașă, un factor primordial al situației mondiale, cuprinzând în jur de 30% din teritoriul globului, peste o treime din populația lumii și realizând aproximativ 40% din producția industrială mondială. Forța umană imensă a celor peste 50 de milioane membri ai partidelor comuniste, muncitorești, revoluționare care exercită rolul de forțe politice conducătoare în societate în cadrul acestui sistem, a sutelor de milioane de oameni din jurul lor, organizați în diferite organizații politice, profesionale, obștești, a celor aproape un miliard și jumătate de oameni în general,

angajați în opera de construcție socialistă, cu potențialul economic, tehnico-științific, cultural și moral de care dispun, reprezintă, fără îndoială, unul dintre principalii factori determinanți ai cursului istoriei contemporane, de care nimeni nu mai poate face abstracție.

Se înțelege, însă, că atunci când vorbim de sistemul socialist mondial nu avem prin aceasta în vedere un număr limitat și delimitat de țări, reprezentând un bloc sau o comunitate de state care se unesc renunțând la suveranitatea lor națională, și nici o grupare de state legate toate între ele prin alianțe politico-militare sau organisme comune de colaborare economică.

Înțelegem prin sistemul mondial socialist statornicirea în diverse state independente, pe diferite continente,, a noii formațiuni social-economice, opusă sistemului capitalist bazat pe relații de exploatare, dezvoltarea — aflată pe diferite trepte ale ei — în aceste țări a acelei orînduiri, în care are loc lichidarea proprietății private asupra mijloacelor de producție, socializarea acestora, transformarea lor în proprietate a oamenilor muncii, abolirea principiului capitalist de repartitie în raport cu mărimea proprietății asupra mijloacelor de producție și înlocuirea lui cu principiul socialist, conform căruia primește după munca depusă în folosul societății.

În sensul acestei caracteristici principale, care este cea mai generală pentru socialism, definește orînduirea independent de formele sale concrete de dezvoltare, socialismul, caracterizat deci prin relații de colaborare între oameni bazate pe proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție, prin desființarea exploatării omului de către om și, totodată, ca primă fază a societății comuniste, prin menținerea unor diviziuni ale muncii generate de întreaga evoluție anterioară, dar și prin dezvoltarea condițiilor dispariției lor pe măsura trecerii la comunism — este unic, nu poate fi vorba de un socialism sau altul, de diferite socialisme, de tipul cutare sau cutare de socialism. Dar *unitatea socialismului* în ce privește caracteristicile sale cele mai generale nu rezidă în existența unui model aplicabil la toate condițiile, nu poate cuprinde întreaga multitudine de forme concrete de dezvoltare ale noii orînduiri, nu înseamnă nicidecum o uniformitate, contrară însăși naturii dezvoltării umanității în diversitate pe planetă, o identitate în toate, rămîne ca o abstracție dedusă din legile obiective de dezvoltare, dar capătă existență reală numai în cadrul unor regimuri socialiste concrete, apărute și dezvoltate într-o anumită situație, fiecare în cadrul național și statal respectiv, cu condiții economice și istorice specifice. El, socialismul, nu poate fi împărțit, în funcție de apartenența lui, sau nu, la un model, în socialism real sau nu. Socialismul este real în toate țările în care el s-a statornicit ca orînduire economică și putere de stat. Realizarea lui rezidă în concordanța formei concrete de organizare socialistă a societății cu condițiile reale ale țării respective.

La baza existenței sistemului socialist mondial stă, deci, așa cum s-a subliniat de multe ori de către Partidul Comunist Român, afirmarea socialismului ca forță internațională prin victoria sa în mai multe state independente, care se dezvoltă de-sine-stătător și își organizează relațiile dintre ele pe principiile respectării egalității depline în drepturi, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, colaborării reciproc avantajoase, solidarității internaționale. Dezvoltarea, pe temeiul acestor principii, a relațiilor de tip nou pentru care se pronunță cu consecvență P.C.R. și România socialistă, promovarea, pe baza acestor relații, a coeziunii țărilor socialiste, indiferent de contradicțiile neantagonice și deosebirile de vederi ce pot să apară între ele — căci cu toate deosebi-

rile, mai mari sînt punțile ce le unesc —, permite fiecăreia din ele să-și concentreze eforturile asupra propriei construcții socialiste și, totodată, să-și aducă aportul la cauza generală a socialismului, să se bucure de avantajele sprijinului reciproc și solidarității internaționaliste împotriva eventualelor acțiuni amenințătoare ale forțelor imperialiste.

Apariția, consolidarea și dezvoltarea noului sistem social-economic în lume, în sensul construirii noii orînduiri în diferite țări și statornicirii relațiilor de tip nou între ele nu s-a produs, firește, ca un proces *liniar* și *lin*; ea a înregistrat mari succese, dar a avut de întîmpinat și mari obstacole, împotriviri exterioare socialismului, încercări de a întoarce înapoi roata istoriei, sau cel puțin de a bloca sau frîna dezvoltarea socialismului, venite tocmai din partea economicește cea mai avansată a lumii, din Occidentul capitalist de la care se aștepta cîndva să deschidă drumul spre noua societate; au fost și greutăți și deficiențe — inclusiv deformări — în interiorul lui, de care socialismul ca atare, ca concepție avansată despre lume, nu este cu nimic vinovat. În cele peste șase decenii, de cînd se afirmă pe scena istoriei, socialismul și-a dezvoltat și demonstrat multe dintre avantajele sale, dintre laturile sale luminoase, dar a avut și din cele întunecate legate fie de erori și deformări, fie de neîmpliniri, de lipsa răgazului, *timpu-lui istoric necesar* sau forțelor pentru împlinirea unor idealuri ce îi sînt proprii. În fond, în acest context general, socialismul, ca orice dezvoltare, inclusiv cea socială, a cunoscut și el *crize de creștere*, iar în unele momente și locuri a cunoscut și mai poate cunoaște — fiindcă nimic și nimeni nu-i poate oferi dinainte ștanțată o cale lipsită de asemenea riscuri — și *crize de stagnare*, generatoare chiar de situații conflictuale în societate.

Sigur că toate aceste fenomene din dezvoltarea socialismului au avut numeroase cauze, cu grad diferit de importanță. Dar ceea ce ar fi de dorit să fie luat în considerație de criticii socialismului — inclusiv de acei prieteni ai lui din Occident care se consacră cu sinceritate unor încercări de analize critice, precum și de anumiți critici din interior, care, furați uneori de pana literatului sau publicistului, critică inevitabilul din dezvoltarea socialismului în condițiile date pentru că... nu a fost evitat, sau confundă cu proprietăți ale socialismului tocmai lipsuri ce puteau fi evitate —, ceea ce ar trebui, repetat, să fie luat în considerare, sînt două aspecte principale, decisive, care au concurat atît la obținerea succeselor, cît și la producerea momentelor sau situațiilor de criză. Este vorba, pe de o parte, de situațiile și împrejurările istorice obiective, externe și interne, în care s-a dezvoltat pînă în prezent socialismul — iar printre acestea nu pe un ultim loc se află faptul că Occidentul capitalist foarte dezvoltat, aruncînd greutățile, ce îl apăsau uneori pînă la a-i tăia răsufllarea, pe umerii țărilor „semicivilizate“, acumulînd bogății enorme, profitînd de avantajele pe care i le oferea enormul decalaj de dezvoltare economică, a reușit pînă în prezent să-și depășească crizele economice și sociale, a întîrziat cu aproape 100 de ani să ia inițiativa sau măcar să prindă pasul istoriei și să-și aducă contribuția la reorganizarea întregii societăți umane pe noi trepte, socialiste, de civilizație.

Celălalt aspect, pe lîngă situațiile istorice obiective, rezidă în gradul de capacitate a protagoniștilor proceselor socialiste, a factorilor subiectivi conștienți, deci, înarmați cu teoria socialismului științific, de a-și pune în cît mai mare măsură acțiunea în concordanță cu ansamblul situațiilor obiective.

În ce privește acest ultim aspect, nici o analiză obiectivă nu ar putea să nu sublinieze faptul că, privind global, forțele revoluționare condu-

cătoare din țările respective au acționat în concordanță cu cerințele progresului istoric, au orientat procesul transformărilor revoluționare și al construcției economice spre parcurgerea unor etape mereu superioare. Aceasta nu înseamnă, desigur, că în diverse țări în diferite momente — nu s-au produs erori subiective, că nu s-au admis, după expresia unor tovarăși din Occident, „elemente de rămânere în urmă structurală“, fenomene ale unei „crize de structuri și moduri de gestiune a vieții sociale, de insuficientă voință economică și capacitate de reînnoire“. Numai că acestea țin de dialectica procesului de conducere conștientă și planificată a progresului istoric, de dialectica marelui efort la care s-au hotărât să purceadă aceste forțe când s-au situat în fruntea revoluției ! Nu vrem să spunem, prin aceasta, că nu este necesar și efortul permanent de a diminua, în cadrul acestei dialectici, fenomenele negative de acest gen, ci doar că atât reușitele, cât și nereușitele sînt componente ale unui mare act istoric de creație. Și, poate, în nici un domeniu al creativității umane actul de creație — reflectînd întotdeauna, cu un grad mai mare sau mai mic de intermediere, în funcție de domeniu, o realitate, și căutînd să intervină în ea —, nu este atât de complex, nu necesită un efort atât de mare de investigație științifică a realității, a legilor obiective după care aceasta se dezvoltă, ca actul de creație din sfera social-politică. Cu atât mai complex, cu cît este vorba, în condițiile construirii socialismului, de un act de creație colectivă a unor largi mase populare, a partidului comunist ca factor conștient care le conduce activitatea, a conducerii sale, care dă creativității maselor și partidului o expresie concentrată, o transpune în sfera deciziilor fundamentale pentru mersul înainte al societății și în sfera organizării acestui mers.

Or comuniștii au trebuit să-și asume rolul de protagoniști ai acestui act de creație în condițiile în care chiar de la început — din momentul victoriei primei revoluții socialiste, iar apoi a celorlalte, cu menținerea capitalismului în statele cele mai dezvoltate —, au fost puși în fața unei situații istorice neobișnuite și neprevăzute, nefundamentate de către teoria după care se călăuzeau și chiar ripostînd cu duritatea realității la încercările de a trece imediat sau prea repede la înfăptuirea unor prevederi ale acestei teorii.

Într-adevăr, preconizînd trecerea la comunism în primul rînd în țările capitaliste dezvoltate, și deci cu producerea situațiilor relevante la începutul acestui studiu, teoria marxistă a avut în vedere socialismul ca o primă fază a comunismului, ca o perioadă, în fond, de tranziție între capitalism și comunism. În această tranziție efectuată de la capitalismul dezvoltat, socialismul ar fi putut evolua de la bun început pe măsura propriilor sale necesități, cerințe și premise. În aceste condiții, Marx vedea, din punct de vedere economic, esența socialismului în felul următor : „Într-o societate întemeiată pe principiile colectivismului și pe proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție, producătorii nu fac schimb de produse ; de asemenea, munca cheltuită pentru crearea produselor nu mai apare ca *valoare* a acestor produse, ca o calitate materială a lor, deoarece acum, spre deosebire de societatea capitalistă, munca individuală apare nemijlocit, și nu pe cale indirectă, ca o parte componentă a muncii sociale totale“¹². La rîndul său, Engels explica : „Prin luarea în stăpînire a mijloacelor de producție de către societate, producția de mărfuri este înlăturată și, odată cu aceasta, este înlăturată și dominația produsului

asupra producătorului. Anarhia din cadrul producției sociale este înlocuită prin organizarea planificată, conștientă”¹³.

Să notăm, deci, că în concepția lui Marx și Engels proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție înseamnă concomitent înlăturarea apariției muncii cheltuite în calitate de *valoare* a produselor și înlăturarea relațiilor marfă-bani, că „timpul de muncă individual al fiecărui producător este acea parte din ziua socială de muncă pe care a afectat-o el, cota sa parte din ziua socială de muncă. El primește din partea societății o chitanță că a efectuat atîta și atîta muncă (după ce s-a scăzut partea din munca sa pentru fondurile comune), iar pe baza acestei chitanțe el primește din stocul social o cantitate de mijloace de consum pentru care s-a cheltuit o cantitate egală de muncă”¹⁴. Și să nu omitem că aceste trăsături ale economiei socialiste nu se refereau la o fază mai tîrzie a noii societăți, ci la începuturile ei, Marx însuși precizînd că : „Avem de-a face aici nu cu o societate comunistă care *s-a dezvoltat* pe propria-i bază, ci, dimpotrivă, cu una care abia se naște din societatea capitalistă și care, de aceea, mai poartă din toate punctele de vedere — economic, moral, spiritual — pecetea vechii societăți din care s-a născut”¹⁵.

Am citat pe larg aceste teze ale marxismului clasic pentru a explica mai bine, de ce vorbim de o situație istorică neobișnuită în fața căreia s-au aflat forțele revoluționare în momentul trecerii la făurirea socialismului. Pentru că mersul real al evenimentelor a fost cu totul altul, decît cel avut în vedere prin optica istorică a concepției lui Marx și Engels despre dezvoltarea socialismului, și în situațiile istorice mult deosebite ale țărilor care au început trecerea omenirii la noua orînduire orice încercare de a aplica mecanic și nemijlocit această concepție nu putea fi realizată.

Practica istorică a demonstrat repede forțelor conștiente construc-toare ale noii societăți că în condițiile potențialului economic mai slab dezvoltat al țărilor lor și ale menținerii dominației capitalismului pe piața mondială — deci a schimbului de mărfuri —, procesele care vor caracteriza dezvoltarea noii societăți vor fi mult mai complexe. Printre altele, a devenit clar că trecerea mijloacelor de producție existente în proprietatea obștească — pas în sine hotărîtor pentru posibilitatea începerii construcției socialiste —, nu este încă echivalentă cu victoria socialismului, că este nevoie de crearea unei baze tehnico-materiale noi, dezvoltate, pentru ca relațiile de producție și ansamblul relațiilor sociale socialiste să se afirme în toată plenitudinea lor. La construcția socialistă s-a trecut, în marea majoritate a cazurilor, în condițiile în care societatea anterioară, capitalistă, nu numai că nu se dezvoltase în sînul ei la un nivel suficient elemente ale noii societăți, dar nu se dezvoltase suficient încă nici pe sine, ca societate capitalistă. În aceste condiții, revoluțiile proletare au trebuit, în realitate, să purceadă — și încă în condiții interne și externe dificile — la rezolvarea unor mari probleme pe care ar fi trebuit să le rezolve încă vechea societate. În țări cu forțe de producție insuficient dezvoltate și o insuficient structurată diviziune socială și tehnică a muncii, deci și cu structuri sociale încă insuficient evolute, perioada de tranziție spre societatea comunistă, socialismul, a trebuit să înceapă prin a-și concentra toate forțele materiale și spirituale, primele decenii după înlăturarea

¹³ Op. cit., vol. 20, p. 280.

¹⁴ Op. cit. vol. 19, p. 20.

¹⁵ Ibidem.

vechilor regimuri, asupra sferei producției materiale, asupra industrializării, creșterii numerice a clasei muncitoare, ridicării productivității muncii la nivelul pe care ar fi trebuit să-l moștenească de la capitalism. Și este de înțeles, că în condițiile unei asemenea concentrări a forțelor, ele nu erau întotdeauna suficiente și pentru abordarea adecvată concomitentă și a celorlalte sfere ale vieții sociale.

Dar va rămîne în memoria umanității ca un *efort istoric* eroic, care a cerut și numeroase sacrificii, ritmul înalt de creștere, mult superior capitalismului, obținut de popoarele care făuresc noua societate, faptul că într-un termen istoric redus țările socialiste au asigurat o rapidă dezvoltare a forțelor de producție, instaurarea relațiilor de producție socialistă, au început să dispună de un însemnat potențial material și tehnico-științific. Asigurînd folosirea maximală a avantajelor noii orînduiri, dezvoltarea intensivă a economiei, științei și culturii, ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii, partidele comuniste și muncitorești din țările socialiste își îndeplinesc misiunea lor istorică de exponente ale intereselor vitale ale clasei muncitoare, ale popoarelor lor.

În perioada istorică la care ne referim, pornind de la necesitățile impuse de făurirea socialismului într-o țară rămasă în urmă, ca dezvoltare capitalistă, comparativ cu țările Apusului capitalist, și aflată în curs de dezvoltare ca nivel general al potențialului economic, Partidul Comunist Român, pășind în fruntea întregului popor, a întins României o punte solidă spre viitor. Pentru a construi această punte a fost nevoie de multe eforturi și de multe forțe, și partidul a întins chiar de la începutul transformărilor revoluționare în țara noastră mina tuturor, chiar și celor care în mod vădit nu erau în măsură să meargă, păstrînd un țel comun cu masele populare, decît pînă la jumătatea drumului. Dar atunci cînd s-au oprit, ori s-au abătut de la promovarea intereselor generale ale poporului român, ele, aceste forțe — partide sau grupări —, au fost, sau, mai corect spus, s-au eliminat istoricește din înaintarea spre viitor. Și cum istoria se hrănește cu capetele celor care o promovează, ea nu a făcut excepție nici cu partidele respective, nici cu reprezentanții lor, atunci cînd, în loc să mai promoveze progresul, ei s-au pus de-a curmezișul lui.

Înfrîngînd forțele sociale și politice adverse, partidul, masele de oameni ai muncii, au depus, în perioada care a urmat cuceririi puterii politice, o activitate intensă, asigurînd, prin naționalizarea mijloacelor de producție în industrie, înfăptuirea transformării socialiste a agriculturii și alte măsuri generalizarea relațiilor de producție socialiste și înaintînd pe calea industrializării socialiste.

Dar caracterul creator al politicii partidului a căpătat un impuls deosebit, valențe noi, superioare, în activitatea multilaterală desfășurată pe căile deschise de Congresul al IX-lea al P.C.R. în vederea realizării ansamblului de sarcini complexe ce stau în fața societății socialiste.

Conceptul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, formulat în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al X-lea al partidului și Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism adoptat de Congresul al XI-lea reprezintă o sinteză magistrală, bazată pe gîndirea materialist-dialectică și istorică, a concluziilor elaborate de P.C.R. în ce privește căile pe care trebuie să se dezvolte societatea noastră în condițiile actuale ale revoluției științifico-tehnice pentru a-și asigura progresul. Noua concepție creatoare a pornit de la revederea curajoasă a conceptului ce predomina în gîndirea de pînă atunci, conform căruia prin

victoria socialismului se avea în vedere mai ales generalizarea relațiilor de producție socialiste. Or, instaurarea puterii de stat socialiste și a prietenății sociale asupra mijloacelor de producție reprezintă o condiție fundamentală, hotărâtoare a trecerii la socialism, dar nu înseamnă încă, prin sine însăși, crearea noii orînduiri, victoria ei deplină. Aceasta nu poate fi asigurată, în ultima instanță, fără dezvoltarea puternică a forțelor de producție și realizarea, pe această bază, a unor asemenea transformări în toate domeniile, încît să fie pînă la capăt înfăptuită superioritatea socialismului, deplina eliberare a personalității umane atît de sub dominația unor forțe sociale alienatoare, cît și de sub cea a naturii. Tocmai pornind de la acest adevăr, conceptul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate preconizează creșterea intensivă a forțelor de producție, ca element dinamic al progresului social, și crearea unei economii avansate, cu o structură rațională a ramurilor; dezvoltarea susținută a științei, învățămîntului, a întregii vieți spirituale a societății, înfăptuirea revoluției științifico-tehnice; perfecționarea tuturor raporturilor sociale, înfăptuirea în practică a principiilor echității socialiste, adîncirea procesului dezvoltării democrației socialiste și afirmarea multilaterală a personalității, cultivarea trăsăturilor etice comuniste.

Ca urmare a acestei politici România a obținut în condițiile socialismului realizări deosebit de semnificative. Puternica creștere a forțelor de producție s-a oglindit în faptul că în prezent producția industrială globală este de 34 ori mai mare decît în 1950, ultimul an dinaintea trecerii la planificarea economică de perspectivă. Agricultură, a cărei producție globală a crescut în aceeași perioadă de aproape 4 ori, pășește acum spre o adevărată revoluție agrară, pe calea transformării ei într-o varietate a muncii industriale. A sporit, de asemenea, continuu participarea României la circuitul economic internațional. În deceniul următor țara noastră urmează, folosind puternica bază materială de care dispune, să treacă de la stadiul de țară în curs de dezvoltare la o fază superioară a dezvoltării, care pe plan economic îi va permite să-și propună obiective mărețe spre atingerea nivelurilor celor mai avansate, iar pe planul global al societății va permite socialismului să-și dezvăluie din plin trăsăturile ce decurg din evoluția pe propria sa bază.

În felul acesta, eliberînd țara de exploatarea omului de către om și consolidîndu-i independența și suveranitatea națională, punînd pe deplin în valoare rolul maselor în făurirea noii societăți socialiste, asigurîndu-i inele trainice de legătură de prietenie, de nezdruccinat, cu popoarele vecine, și multiple relații cu popoarele lumii în general, eliberînd societatea de scleroză socială și propria sa concepție despre viață și societate de dogme, partidul revoluționar al clasei muncitoare a știut să insuflă națiunii române încrederea deplină în forțele sale și s-o conducă, o dată ales drumul socialismului, spre folosirea energică a șansei istorice ce i se oferea de a se situa la loc de seamă în rîndul popoarelor avansate ale lumii. *A aliniat, deci, România în pas cu viitorul !*

O altă latură a acelei trăsături caracteristice a epocii la care ne-am referit este menținerea capitalismului în țările occidentale dezvoltate și într-o serie de alte țări și în deceniile ce s-au scurs de la al doilea război mondial pînă în prezent. Valul de ofensivă a socialismului de după război,

continuarea procesului de desprindere a noi state din sistemul capitalist a dus la o însemnată reducere a sferei mondiale de dominație a acestuia, dar încă nu la lichidarea preponderenței lui, a locului pe care îl ocupă în economia lumii, pe piața mondială. Acest lucru se explică și prin faptul că timp de decenii după cel de-al doilea război mondial capitalismul, deși nu s-a eliberat, firește, de contradicțiile sale, s-a aflat într-o fază de rapidă dezvoltare tehnică și tehnologică, a dispus de instrumente care i-au permis timp îndelungat să reducă din acuitatea contradicțiilor sale externe, să evite sau să soluționeze mai ușor problemele legate de fenomenele recesioniste, să-și asigure, pînă la un moment dat, o reducere serioasă a perioadelor de criză și a gravității lor în comparație cu fazele anterioare ale dezvoltării sale.

În lumea de astăzi, puternic schimbată și infinit mai complexă decît cea din trecut, și capitalismul dezvoltat apare mult modificat. În fond, de ritmul și caracterul adaptării sale la noile condiții la lumea în plină schimbare, a depins însăși supraviețuirea capitalismului. Ceea ce este demn de subliniat, este faptul că natura modificărilor intervenite, ritmul și, mai ales, caracterul adaptării s-au produs, de data aceasta, nu exclusiv în funcție de legitățile și resorturile interne ale capitalismului ca mod de producție, ci sub influența directă a existenței și consolidării pe planetă a orînduirii socialiste. Pînă într-atîta, încît într-un șir de țări capitaliste dezvoltate se manifestă abordări ce altă dată erau considerate drept posibile numai în societățile care au trecut la rezolvarea socialistă a problemelor. Ne referim la acceptarea ideii planificării și programării dezvoltării economice, la lărgirea intervenției statului în sfera economică, la înfăptuirea naționalizării unor ramuri ale economiei.

Toate acestea necesită o analiză aprofundată, cercetarea atentă a fenomenelor și proceselor noi în evoluția economică și socială a capitalismului, în dezvoltarea statului burghez, deoarece teoria și practica revoluționară nu au nimic de cîștigat din ocolirea sau subaprecierea schimbărilor ce s-au produs în capitalism, din repetarea aspectelor sale clasice, tradiționale.

Dinamismul de care a dat dovadă capitalismul dezvoltat în primele decenii postbelice, în special pînă la criza mai serioasă din anii 1974—1975 și-a găsit expresia într-o creștere accelerată a producției în țările occidentale, cu recesiuni mai scurte și, multe din ele, mai puțin profunde ; în faptul că dezvoltarea producției a avut la bază, ca factor principal, creșterea productivității muncii ; în schimbări radicale în structurile producției și ocupării forței de muncă (de pildă — reducerea absolută drastică a forței de muncă ocupate în agricultură și creșterea însemnată a celei ocupate în sfera serviciilor, transporturi etc.).

Desigur că dinamismul de care a dat dovadă producția o întreagă perioadă postbelică a fost în bună măsură influențat de o serie de factori vremelnici, a suferit, de asemenea, acțiunea progresului tehnic și a coexistenței sistemelor social-economice diferite în lume. Dar el a fost legat și de schimbări în însăși mecanismul de funcționare a economiei capitaliste.

Unul din factorii deosebit de importanți ai evoluției capitalismului dezvoltat contemporan este înaintarea enormă a procesului de centralizare a capitalului și, pe această bază, creșterea caracterului social al producției. Acest proces a înaintat atît de mult, încît pînă și mărimile, criteriile de măsurare sînt cu totul altele, față de trecut. Să ne amintim de

faptul că încă în primele decenii ale secolului era considerată *mare* întreprinderea cu peste 50 de muncitori (acesta a fost și criteriul numeric aplicat de Lenin în lucrarea sa „Imperialismul — stadiul cel mai înalt al capitalismului” în gruparea întreprinderilor din Germania). Astăzi, însă, întreprinderile cu mii și zeci de mii de muncitori sînt un lucru obișnuit, nu mai sînt o excepție nici situațiile cînd într-o serie de mari ramuri de producție funcționează numai cîteva corporații, care acoperă între 50 și 90 la sută din producția industrială globală a ramurii pe plan național, iar uneori și internațional. Două corporații americane producătoare de automobile, de pildă, acopereau 50% din producția mondială de automobile.

Această înaintare gigantică a centralizării nu a rămas fără urmări asupra rolului capitalului monopolist, sistemului bancar, precum și asupra rolului economic al statului capitalist contemporan.

Apărînd ca o expresie superioară a mării producții în condițiile capitalismului — și deci ca purtător al unor factori de progres ce rezultau din acest fapt —, capitalul monopolist, după cum se știe, a avut în primele faze ale existenței sale și puternice efecte negative asupra dezvoltării producției și forțelor de producție, deoarece, folosindu-și pozițiile monopoliste pentru a dicta prețuri care să asigure un profit monopolist, deseori ridicînd aceste prețuri, reducea consumul, posibilitățile de a stimula creșterea producției prin lărgirea desfacerii ei pe piață. Caracterul și rolul dublu astfel manifestat al capitalului monopolist a suferit, însă, și el serioase modificări în ultimele decenii. Poate cea mai însemnată dintre ele a fost slăbirea rolului negativ jucat prin politica menținerii prețurilor ridicate pe piață. În condițiile uriașului progres tehnic obținut ca urmare a efectelor revoluției științifico-tehnice, monopolurile, rămînînd pe făgașul goanei după profituri maxime în situația dezvoltării unei producții de masă, au fost nevoite să aleagă calea dezvoltării considerabile a consumului. Această cale a impus, firește, în prim plan nu politica de ridicare a prețurilor de monopol — aspect care nu a dispărut, desigur —, ci cea a ridicării productivității muncii și reducerii considerabile a cheltuielilor de producție. Acest aspect, care a impulsionat progresul tehnic ca factor și de maximalizare a profiturilor, și-a exprimat laturile progresiste într-o însemnată stimulare a dezvoltării forțelor de producție ale societății. Trebuie avut, desigur, în vedere faptul că la alegerea acestei căi capitalismul monopolist a fost nevoit să purceadă și pentru a contracara influența socialismului, și deoarece lupta organizată a clasei muncitoare punea limite serioase posibilităților de a spori profiturile pe calea reducerii cheltuielilor de producție prin scăderea sau stagnarea salariilor, lăsînd deschisă calea reducerii acestor cheltuieli prin creșterea productivității și economisirea mijloacelor de producție. Dar rolul dublu al monopolismului a continuat să se manifeste, deoarece, alături de această latură a sa cu efecte progresiste, s-a dezvoltat tot mai mult latura negativă, de data aceasta, printre altele, sub aspectul stimulării — în scopul creșterii profiturilor —, a consumului peste limitele lui raționale din punctul de vedere ecologic, al resurselor, al perspectivelor general-umane.

În ultimul timp, efectele multiple ale dezvoltării capitalului monopolist, ale gradului înalt de concentrare și centralizare a capitalului își găsesc o expresie concentrată în existența și rolul crescînd al companiilor supra sau transnaționale. Nu este vorba, firește, de orice firmă avînd o filială în străinătate, ci de „giganți” dispunînd de o rețea internațională

largă de întreprinderi. Autorul occidental R. Vernon, de pildă, scrie : „Întreprinderile multinaționale au atras întotdeauna asupra lor atenția opiniei publice tocmai prin dimensiunile lor uriașe. În majoritatea covârșitoare a cazurilor ele reprezintă giganți ai industriei, comerțului și business-ului bancar contemporan... O firmă medie din rîndul lor își contabilizează volumul anual al vânzărilor la sume de miliarde de dolari, iar bugetul pentru reclamă și cercetări și-l stabilește la sute de milioane”¹⁶. Rolul acestor companii transnaționale este ilustrat de faptul că, în 1976 de pildă, valoarea vânzărilor totale ale filialelor și reprezentanțelor din străinătate a 10 000 de firme ce acționează și în afara țărilor lor de bază s-a ridicat la 670 de miliarde de dolari, dar din această sumă 410 miliarde au revenit unui număr de numai 422 de companii dispunînd de filiale în peste 20 de țări fiecare¹⁷ — adică tocmai companiilor transnaționale.

Aceste companii au, de regulă, poziții dominante în producția și exportul țărilor de reședință și, totodată, iau sub control ponderi importante ale activității economice în țări în curs de dezvoltare și în țări capitaliste dezvoltate, filialele lor fiind, de multe ori, mai mari, mai competitive și mai rentabile decît întreprinderile naționale. Cu alte cuvinte, rețeaua creată de companiile transnaționale a depășit de mult caracterul unor structuri menite să desfacă pe piețele străine mărfurile produse de companiile respective în țările lor de reședință. Pe baza investițiilor de capital făcute în țările în care a pătruns, această rețea a evoluat spre crearea în însuși structura productivă a țărilor respective a unor enclave aflate sub control străin. În ce privește rolul capitalului monopolist din țările capitaliste cele mai dezvoltate, raporturile de forțe dintre ele și contradicțiile inerente ce decurg de aici, este semnificativ faptul că 4/5 din centralele tuturor companiilor transnaționale — cărora le revine cca jumătate din volumul comerțului mondial capitalist —, își au reședința în doar cinci țări : S.U.A., Anglia, R.F.G., Franța și Elveția. Dintre cele 422 de companii transnaționale miliardare amintite mai înainte, existente încă în 1976, 220 erau americane, 50 — japoneze, 41 — engleze, 28 — vest-germane, 21 — franceze¹⁸.

Rolul companiilor transnaționale, — a acestei expresii concentrate a caracteristicilor, progreselor și contradicțiilor fazei actuale a stadiului monopolist, imperialist de dezvoltare a capitalismului —, este foarte complex, contradicțiile generate de împletirea dintre avantajele potențiale ale producției superconcentrate și pericolele controlului privat-capitalist și supranațional asupra ei sînt profunde și multiple.

Pătrunzînd în diferite țări, companiile transnaționale au contribuit la punerea în exploatare a unui număr mare de resurse naturale, la apariția unor ramuri ale industriei prelucrătoare în țări lipsite anterior de industrie, au creat un mecanism dezvoltat și ramificat de circulație internațională a capitalurilor, de marketing, servicii și management, concentrează în minile lor o parte considerabilă a finanțelor, tehnologiei, rețelei de desfacere. Activitatea companiilor transnaționale sporește gradul de ocupare a forței de muncă în țările în care ele își dispun întreprinderile, concentrează clasa muncitoare, iar în țările slab dezvoltate contribuie la

¹⁶ R. Vernon. *Storm Over Multinationals. The Real Issues*. Cambridge, 1977, p. 19.

¹⁷ S.U.N. *Transnational Corporations in World Development. A Re-Examination*. New York, 1978, pp. 35, 211, 310.

¹⁸ B. Mennis, K. Sauvaut. *Emerging Forms of Transnational Community*. Toronto—London, 1976, p. 6, 7 ; U. N. *Transnational Corporations*, p. 288—311.

descompunerea modurilor patriarhale de viață și la cristalizarea unei structuri de clasă moderne a societății. În felul acesta, anumite laturi ale activității companiilor transnaționale continuă să dea expresie acelui fenomen, pe care întemeietorii socialismului științific îl concretizau în felul următor : „capitalul înfringe închistarea națională și prejudecățile naționale..., satisfacerea tradițională, închisă, plină de sine, în anumite limite, a necesităților existente și reproducerea vechiului mod de viață. În raport cu toate acestea capitalul este distructiv, le revoluționarizează în permanență, distruge toate barierele care frânează dezvoltarea forțelor de producție, lărgirea necesităților, diversificarea producției ; exploatarea forțelor naturale și spirituale și schimbul lor“¹⁹. În această expresie, atunci când criteriul „îl constituie dezvoltarea forțelor de producție“, iar comparația se face „cu stadiile anterioare ale economiei sociale“ și între „diferitele stadii ale capitalismului în succesiunea lor“²⁰, se manifestă, deci, ceea ce V.I. Lenin a definit drept caracter „progresist al marelui capital în comparație cu mica producție“, subliniind și că admiterea acestui lucru „este foarte, foarte departe de a fi o «apologie»...“²¹.

Să nu omitem, însă, faptul, că toate aceste aprecieri — pe deplin valabile atunci când au fost formulate și când capitalismul reprezenta în lume singurul mod de producție superior formațiunilor precapitaliste —, au devenit relative în prezent. Vom sprijini această afirmație pe faptul că marele capital monopolist, companiile transnaționale inclusiv, caută să perpetueze dependența economică a țărilor în curs de dezvoltare și, mai ales, să împiedice opțiunea socialistă de dezvoltare de la modurile de producție predominant precapitaliste sau capitaliste nedezvoltate la un mod de producție superior. Iar în scopul obținerii acestui lucru, al menținerii acestor țări în cadrul sistemului capitalist de diviziune internațională a muncii, al asigurării profiturilor maxime, deosebit de agresive sînt tocmai companiile transnaționale, care se folosesc de diferite forme de constrîngere economică și extraeconomică, de intervenția politică în treburile acestor state cu ajutorul forțelor reacționare interne sau pe calea presiunilor exercitate prin intermediul politicii statelor lor de reședință, mergînd pînă la acțiuni de anarhizare și destabilizare și de suscitare sau sprijinire a unor lovituri de stat etc. Cu alte cuvinte, în ultimele decenii ca formă și mijloc de dominație a marelui capital monopolist s-a manifestat tot mai des nu acțiunea directă a unuia sau altuia dintre statele capitaliste în calitate de state cuceritoare, sau metropole colonialiste, sau puteri tutelare sau protectoare, ci acțiunea proprie a companiilor transnaționale cu întinsele legături dintre ele și cu întreaga lor rețea de mijloace economice, financiare etc. „La cea mai mică mișcare prevestitoare a unei lupte de eliberare a unui popor dominat — scrie autorul elvețian Jean Ziegler —, se pune în mișcare o represiune multiformă“²². Și acest lucru se întîmplă în cele mai diferite cazuri și situații, nu numai în cele legate de răsturnări violente și transformări radicale, ci și în cele care au loc în mod pașnic în cadrul constituțional al uneia sau alteia dintre țările în cauză. Fără a împărtăși toate punctele de vedere ale autorului amintit mai sus, ni se pare

¹⁹ Tradus după : K. Marx și F. Engels, *Socinemia*, Tom 46, partea I, p. 387.

²⁰ V. I. Lenin, *Opere complete*, Ediția a doua, vol. 2, Editura politică, București, 1960, p. 251.

²¹ *Ibidem*, p. 251—252.

²² Jean Ziegler, *Une Suisse au-dessus de tout soupçon*, en collaboration avec Délia Casteluovo-Frigessi, Heinz Hollenstein, Rudolph H. Strahon, Editions du Seuil, 1976, p. 86.

interesant să cităm unele aprecieri și date privitoare la mecanismul de reprimare a eliberării de sub controlul marilor companii. „Cînd o țară — scrie Jean Ziegler —, respectînd în mod scrupulos cadrul constituțional anterior, se eliberează treptat, votînd pentru un guvern popular, lucrurile se complică în mod deosebit. Imperialismului nu îi mai rămîne decît să recurgă la sugrumarea economică și financiară a națiunii obraznice...”²³

Domeniul în care s-au produs, poate, cele mai însemnate modificări ale capitalismului contemporan este, însă, cel al rolului statului. Este, anume, vorba de tendința crescîndă spre depășirea de către stat a rolului său — aflat pe prim plan în atenția întemeietorilor socialismului științific — de simplu apărător al ordinii existente, al relațiilor de proprietate și exploatare și asumarea unui rol tot mai activ în viața economică. Dar structurile social-economice pe care se bazează acest rol al statului rămîn, în țările capitaliste dezvoltate, cele ale capitalismului monopolist, ceea ce definește însăși acest rol ca o expresie a unei faze superioare a procesului de centralizare, respectiv de socializare a producției în capitalism, deci ca un capitalism monopolist de stat.

Cît de departe a mers acest proces, această tendință, ne-o indică faptul că în prezent în țările capitaliste dezvoltate între 20—30 la sută din produsul social global, iar în unele chiar mai mult, este cuprins și distribuit prin intermediul statului. A avut loc, de asemenea, lărgirea considerabilă a formelor sociale, comunale și cooperatiste de proprietate asupra forțelor de producție.

Dezvoltarea capitalismului monopolist de stat produce, fără îndoială, modificări serioase în funcționarea însăși a reproducției capitaliste, inclusiv în direcția slăbirii anumitor efecte ale caracterului ei anarhic și ale limitării consumului. Ca factor important în redistribuirea venitului național, reducînd, pe de o parte, criteriul progresiv, profiturile, iar pe de alta dezvoltînd o serie de consumuri mai puțin dependente de fluctuațiile pieței, elaborînd o serie de programe pe termen lung, analize de perspectivă, jucînd un rol însemnat în pregătirea cadrelor de specialiști și în dezvoltarea tehnicii, statul creează capitalului monopolist condiții mai stabile pentru obținerea profiturilor, sporește posibilitățile menținerii mai îndelungate a conjuncturilor favorabile. În cadrul intervenției sale în economie statul se străduiește să planifice, să efectueze distribuirea materiilor prime și creditelor pentru investiții, să exercite un anumit control asupra prețurilor și salariilor, asupra comerțului exterior.

Totodată, statul intervine pe larg în domeniul relațiilor dintre muncă și capital, în problemele stabilirii salariilor minime, recunoașterii contractelor colective, a unor drepturi economice și sociale. Această intervenție a statului a avut drept efect o limitare a arbitrarului celor ce angajează forță de muncă salariată, o înlesnire a luptei muncitorilor și organizațiilor lor pentru anumite drepturi social-economice și politice. Complexul contradictoriu al relațiilor de muncă și intervenționismului de stat a generat și diferite instituții pentru rezolvarea conflictelor sociale individuale și colective. Totodată, a crescut și standardul de viață al clasei muncitoare.

Se înțelege, toate acestea nu au fost datorite de capitalism, ci reprezintă concesiile pe care el a fost nevoit să le facă sub presiunea luptei cla-

sei muncitoare și a influenței exercitate de realizările sociale din țările în care clasa muncitoare a preluat puterea.

Într-un cuvânt, procesele generale de dezvoltare socială, economică și politică, lupta maselor muncitoare, influența realizărilor socialismului și rolul mișcării socialiste organizate din multe țări capitaliste au modificat, într-un anumit sens, însăși mecanismul economico-politic al respectivelor țări capitaliste dezvoltate. Toate acestea înseamnă, în fond, încă un aspect al dezvoltării în interiorul capitalismului a unor elemente *generate* de el, dar *opuse* lui.

Într-adevăr, esența tuturor modificărilor produse în capitalismul contemporan rezidă în faptul că acesta, căutînd să supraviețuiască, să reziste în întrecerea pe care i-a impus-o apariția socialismului și în fața presiunii maselor muncitoare din propriile țări, a luat o serie de măsuri care au avut drept consecință o relativă atenuare, pentru un timp, a formelor, a expresiilor contradicțiilor sale, dar nu și dispariția contradicțiilor însăși. Dimpotrivă, alături de menținerea vechilor contradicții aceste măsuri au generat altele, noi, și au deschis, în mod obiectiv, noi posibilități în fața luptei clasei muncitoare pentru revendicările ei.

Fenomenele noi în economia și viața socială a capitalismului contemporan, în stratificarea claselor și păturilor sociale, schimbările produse în starea materială a oamenilor muncii, în conștiința și psihologia clasei muncitoare, a păturilor mijlocii, intelectualității, tineretului, și chiar în cea a unei părți a claselor dominante, succesele obținute de mișcarea muncitoarească și alte forțe progresiste în cadrul sistemului capitalist existent, printre altele dezvoltarea, sub presiunea acestor forțe, a instituțiilor parlamentare și guvernamentale pe calea democratizării lor — toate acestea au stimulat, pe baza cunoscutului fenomen al ideologiei în capitalism ca falsă cunoaștere și reflectare neadecvată, apariția unei imense literaturi care s-a străduit să demonstreze că s-a produs o schimbare fundamentală, de esență, a capitalismului, că s-au modificat însăși legitățile dezvoltării acestei societăți, care nici nu ar mai fi capitalism, ci, chipurile, o societate sau un stat al „bunăstării generale”, sau un fel de societate mixtă în care există destul spațiu pentru afirmarea atît a intereselor individuale, cît și a celor colective, sau, după unii, chiar un fel de... „socialism”.

Or, dacă este adevărat că toate schimbările social-economice, monopolismul și slăbirea rolului pieței libere și anarhismului ei, rolul aparatului de evidență și organizare economică, al aparatului bancar (care a ajuns la o asemenea extindere și o asemenea concentrare a resurselor financiare individuale și a operațiilor financiare, încît a devenit posibilă chiar reducerea substanțială a folosirii banilor de hîrtie și înlocuirea ei în bună măsură cu banii numiți „electronici”) și, în mod special, creșterea rolului statului au modificat funcționarea economiei capitaliste în interiorul lumii capitaliste dezvoltate, tot atît de adevărat este că aceste modificări au atenuat numai — pînă la un punct și pentru anumite perioade — unele defecte ale reproducției capitaliste, dar nu le-au înlăturat. Dinamismul capitalismului e relativ, deoarece rămîne în urma posibilităților deschise de progresul tehnic contemporan. Modificările care s-au produs au asigurat, pentru un timp, o creștere mai stabilă a producției, dar cu o rată de creștere mai moderată decît cea posibilă în mod real. Mai mult decît atît, această creștere mai stabilă și-a atins la un moment dat limitele, și începînd cu ultimul deceniu recesiunile, inflația și șomajul au început să se manifeste din nou cu gravitate sporită.

Dezvoltarea societății capitaliste demonstrează că ea nu și-a depășit structura antagonistă, că rămâne împărțită în cele două clase principale ale ei, burghezia și proletariatul, iar antagonismul dintre ele se manifestă în cele mai diferite forme și cu intensitate diferită. Nu s-a modificat în mod esențial faptul că monopolul capitalistului asupra mijloacelor de producție îi permite să folosească la aceste mijloace o anumită forță de muncă, să-și însușească plusvaloarea produsă de ea, cu alte cuvinte. — să o exploateze. Tot așa, deși s-au modificat revendicările ținând de lupta curentă a clasei muncitoare — lucru firesc dacă ne gândim la faptul că, o dată cu dezvoltarea forțelor de producție și cu ridicarea standardului general se schimbă și cresc și cerințele muncitorilor, atât în sfera materială, cât și în cea spirituală —, scopul ei fundamental, lichidarea acestui monopol al capitalului asupra mijloacelor de producție și înlăturarea exploatării omului de către om a rămas neschimbat.

Exprimînd toate acestea pe scurt, și în termenii cunoscutei legi sociologice generale, ne rămîne să subliniem, deci, că, cu toate schimbările produse în raporturile social-economice din capitalism, caracteristica sa fundamentală rămîne în continuare conflictul dintre forțele de producție, care au atins în prezent un grad foarte înalt de dezvoltare a caracterului lor social, și relațiile de producție capitaliste, iar în condițiile caracterului și ritmului rapid al revoluției tehnico-științifice contemporane acest conflict este mai acut ca oricînd. Urmărirea consecințelor economice și sociale ale acestui conflict în ultimii ani scoate în evidență cît de îndreptățită a fost aprecierea făcută de secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu încă în 1974, în Raportul C.C. al P.C.R. la Congresul al XI-lea al partidului, în care arăta că „Situția lumii contemporane se caracterizează printr-o profundă ascuțire a contradicțiilor economice, sociale, naționale și politice la scară mondială. Se poate spune că ne aflăm la începutul unei noi faze — a crizei sistemului capitalist, care cuprinde toate sferele vieții societății și afectează — într-o măsură mai mare sau mai mică — toate continentele. Această situație, deosebit de complexă, grăbește procesul revoluționar de schimbare a raportului de forțe pe plan internațional în favoarea progresului social, a forțelor ce se pronunță pentru o lume mai bună și mai dreaptă”²⁴.

Într-adevăr, actuala criză mondială, care nu se mai rezumă la o criză de supraproducție, ci include în ea criza financiară, criza energetică, criza valorilor spirituale, de fapt — criza tuturor laturilor vieții economico-sociale, demonstrează cu putere că vechile relații interne și internaționale create de orînduirea capitalistă nu mai corespund noilor forțe de producție, dezvoltării impetuoase a revoluției tehnico-științifice, că această orînduire, chiar dacă mai găsește soluții, nu le oferă pe cele mai corespunzătoare interesului maselor largi populare, progresului, că necesitățile acestui progres, dialectica socială cer înlăturarea a însăși orînduirii capitaliste.

Iar modificările produse pînă în prezent în capitalism, gradul tot mai înalt de centralizare, respectiv de socializare a producției fac să fie înzecit de valabilă aprecierea lui Lenin cu privire la faptul că „capitalismul monopolist de stat constituie cea mai desăvîrșită pregătire *materială* a socialismului, este *pragul* lui, acea treaptă a scării istorice între care (treaptă)

și treapta numită socialism *nu* există altă treaptă intermediară²⁵, idee pe care Lenin a exprimat-o și prin afirmația că „dezvoltarea obiectivă face ca de la monopoluri... să nu se poată păși înainte fără a păși spre socialism“²⁶. Ceea ce nu a putut, însă, la stadiul de atunci al lucrurilor, să prevadă Lenin, a fost faptul că la câteva decenii de la formularea acestor aprecieri același capitalism monopolist de stat care constituie cea mai desăvârșită pregătire materială a socialismului a găsit în sine însuși pîrghii economice și sociale pentru producerea de modificări care să-i mai asigure supraviețuirea, să amîne pasul înainte spre socialism. Iar acest lucru implică coexistența — prevăzută, dealtfel, de Lenin — a celor două sisteme social-economice principale din lume, dar care nu înseamnă pur și simplu coexistența unor state cu orînduiri social-economice diferite, ci coexistența pe un termen nedefinit a unui socialism născut pe terenul unei pregătiri materiale mai puțin înaintate cu un capitalism dotat cu un înalt potențial economic, ajuns într-o fază înaintată de pregătire materială a socialismului, dar capabil încă să evite trecerea.

Tocmai acest lucru a făcut ca un timp capitalismul monopolist dezvoltat, în special cercurile lui cele mai reacționare, să nutrească speranța de a întoarce roata istoriei și chiar să întreprindă acțiuni în această direcție, deși este din ce în ce mai evident faptul că, chiar în eventualitatea desprinderii unei țări care a pășit pe calea socialismului, aceasta nu ar însemna decît o înfrîngere locală și temporară, nu ar opri ascensiunea socialismului spre comunism și nici desprinderea de capitalism a unor noi popoare, mai mari sau mai mici, creșterea ponderii generale a socialismului în lume.

În esență, însă, coexistența include în sine întrecerea economică și lupta ideologică, dar și legăturile și influențele reciproce, precum și necesitatea cooperării în vederea soluționării unor probleme globale, interesînd întreaga umanitate.

Fiecare dintre sistemele social-economice se dezvoltă, firește, conform propriilor sale legi, dar aceasta nu înseamnă că ele merg în paralel în direcții deosebite și fără a se intersecta, că nu se influențează reciproc. Socialismul s-a născut din capitalism, a suferit consecințele faptului că acesta a rămas predominant în economia și pe piața mondială. Dar socialismul, ca forță de frunte a progresului mondial, exercită o influență tot mai puternică asupra tuturor proceselor fundamentale din lume. Și exponenții capitalismului occidental dezvoltat au început de mult să înțeleagă că nimic nu se mai poate realiza fără sau împotriva lumii conduse de comuniști, lumii socialiste, că este în interesul chiar al țărilor capitaliste să nu facă abstracție de uriașa piață pe care o reprezintă această lume.

Creșterea influenței socialismului în lume, dezvoltarea și consolidarea relațiilor frățești de tip nou între țările socialiste vor contribui la valorificarea uriașului potențial economic și politico-ideologic acumulat în decurs de decenii în vederea ridicării continue a nivelului de trai material și cultural și dezvoltării democrației socialiste, oferind un exemplu atractiv pentru lumea rămasă în afara sistemului socialist, lume ce se zbate în cumplite contradicții, amenințată să se situeze într-o fundătură a istoriei. So-

²⁵ V. I. Lenin, *Opere complete*, Ediția a doua, vol. 34, Editura politică, București, 1965, p. 205.

²⁶ *Ibidem*, p. 204.

cialismului, ca formă superioară de organizare a societății umane, îi revine sarcina de a ajuta această lume în găsirea căilor noi.

Una dintre problemele cele mai importante, cu care socialismul a trebuit să se confrunte de la apariția sa, a fost lupta pentru un nou tip de relații internaționale, opus realității internaționale moștenite din trecut. Chiar și acum, la numeroși exponenți ai capitalismului dăinuie viziunea proprie relațiilor din această orînduire — în care marile monopoluri determină pe piață o situație favorabilă lor și ruinătoare pentru cei mai slabi — extinsă asupra relațiilor internaționale. Căci ce alt sens poate avea construirea de modele „bipolare“, „tripolare“ sau „cu patru poli“ ale relațiilor internaționale, în care celorlalte țări, în special celor mici și mijlocii, dar și unora dintre acelea care au fost la timpul lor mari puteri, nu le rămîne, în fond, decît să se situeze pe liniile de forță ce duc la un pol sau altul? Chiar și atunci cînd încearcă să anticipeze tabloul lumii de mîine, unii autori nu se pot elibera de asemenea viziuni.

Unor asemenea viziuni și orientări în politica internațională socialismul le opune — și stă mărturie fermă acestui lucru politica externă a României socialiste — promovarea principiilor destinderii internaționale, dezarmării generale, în primul rînd celei nucleare, asigurării egalității, independenței și suveranității tuturor statelor, indiferent de mărimea lor, cooperării internaționale — toate acestea reprezentînd, alături de problema echilibrului ecologic și cea a asigurării resurselor energetice — tot atîtea probleme *globale*, adică interesînd nu unul dintre sistemele social-economice existente, ci întreaga umanitate. Așa cum întreaga umanitate este interesată în lichidarea enormelor decalaje existente în prezent între țările dezvoltate din punct de vedere industrial și țările sărace, slab dezvoltate.

Este încă un teren în care coexistența celor două sisteme sociale poate și trebuie să se traducă în cooperarea țărilor avansate din punct de vedere economic din cadrul lor, în condițiile unei noi ordini internaționale, ale cărei principii de bază au fost formulate cu claritate de partidul nostru, în vederea sprijinirii țărilor în curs de dezvoltare pentru lichidarea decalajelor. Nu este vorba, firește, de daruri pentru cei săraci din partea celor bogați, ci de acordarea *unei egalități de șanse* de dezvoltare, pentru ca țările respective să-și formeze, pe baza, în primul rînd, a propriilor lor eforturi, o industrie proprie, o economie independentă.

Visul din totdeauna al omului despre o lume mai bună, mai dreaptă, este realizabil, viitorul comunist luminos — în pas cu care partidul revoluționar al clasei muncitoare a aliniat România — este posibil pentru întreaga omenire.

DEZVOLTAREA DE CĂTRE P.C.R. A CONCEPȚIEI LUPTEI ÎNTREGULUI POPOR PENTRU APĂRAREA PATRIEI

ILIE CEAUȘESCU

Făurirea Partidului Comunist Român, în mai 1921, a însemnat un moment de cea mai mare importanță în istoria proletariatului și a întregului popor român. Preluând și ridicând pe trepte mereu mai înalte cele mai bune tradiții ale luptei poporului nostru pentru libertate națională și socială, comuniștii s-au situat în fruntea acțiunilor revoluționare ale maselor pentru dreptate socială, împotriva oricărei forme de dominație și asuprire străină.

În acest cadru larg, Partidul Comunist Român, depășind împotrivirea înverșunată a claselor dominante, și-a precizat cu claritate atitudinea sa politică și ideologică față de problemele militare ale țării și față de armată. Politica sa înaintată în această direcție — permanent conexată ansamblului sarcinilor revoluționare și cerințelor apărării patriei — s-a îmbogățit continuu, potrivit realităților social-economice și politice ale societății românești, mutațiilor survenite în evoluția acesteia, dinamicii situației internaționale.

Principiile gândirii și politicii militare revoluționare ale P.C.R. au prevăzut, în primul rînd, necesitatea înarmării întregului popor pentru apărarea gliei străbune, pentru cucerirea puterii politice. „Una din condițiile cele mai de căpetenie ale triumfului revoluției sociale — s-a subliniat la Congresul din mai 1921 — este de a dezarma burghezia și de a înarma clasele revoluționare. Armele trebuie să fie puse în minile poporului, ale lucrătorilor și claselor sărace”¹. În același timp, în concepția partidului comunist, armata permanentă trebuia să constituie elementul activ, de bază, în cadrul luptei generale de apărare. În documentele P.C.R. a fost prezentă ideea transformării acestei armate într-una nouă, revoluționară, care să apere interesele poporului, cuceririle lui, suveranitatea și independența țării.

¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 622—623.

Pînă la crearea condițiilor necesare realizării acestor obiective trebuia însă parcursă o etapă îndelungată de muncă asiduă în rîndurile ostașilor vechii armate, pentru a-i antrena în lupta revoluționară. De aceea activitatea în armată s-a constituit ca o latură esențială a gîndirii și activității practice ale comuniștilor români.

Acționînd pentru atragerea armatei de partea luptei maselor muncitoare, P.C.R. a avut în vedere compoziția socială a militarilor, deosebiră care exista între marea masă a ostașilor, ce proveneau din rîndurile muncitorilor și țăranilor și aveau aspirații comune cu ale acestora, și o parte dintre ofițerii care proveneau din rîndul claselor exploatare și apărau interesele acestora; de asemenea, a avut în vedere faptul că armata română era — așa cum relevă secretarul general al Partidului Comunist Român — „continuatoarea glorioaselor tradiții de luptă ale poporului român pentru apărarea gliei strămoșești și păstrarea ființei naționale, pentru libertate și independență... Ca un fir roșu trec prin întreaga istorie a patriei legătura strînsă a oștirii cu poporul din sinul căruia s-a născut, identificarea cu idealurile de libertate, dreptate și neatințare ale maselor largi populare, hotărîrea nestrămutată de a apăra pămîntul străbun, dreptul poporului de a-și făuri viața după propria sa voință”².

Formele și metodele activității desfășurate de Partidul Comunist Român în armată s-au caracterizat printr-o mare diversitate, în raport cu condițiile în care comuniștii au fost nevoiți să-și desfășoare activitatea, cu obiectivele supreme ale apărării independenței și suveranității țării. Dacă, pe plan organizatoric, s-au creat celule comuniste în unitățile militare și în uzinele de armament și muniție, pe plan propagandistic s-au tipărit ziare, manifeste și broșuri, care au fost răspîndite în rîndurile ostașilor, recruților și rezerviștilor. Prin toate acestea s-a urmărit — cum preciza Textul de directive pentru munca printre soldați, elaborat de P.C.R. la sfîrșitul anului 1929 sau începutul anului 1930 — atragerea „maselor de soldați la lupta revoluționară a proletariatului și țăranimii”³.

Într-adevăr, au fost numeroase cazurile cînd muncitorii și țăranii îmbrăcați în haine militare au răspuns la îndemnul comuniștilor, situîndu-se de partea acțiunilor sociale și politice ale maselor. Pe această linie este demnă de reținut comportarea unui grup de soldați față de muncitorii greviști de la Lupeni din august 1929. Deși ostașii de la mitraliere au fost amenințați de către ofițeri și impulsionați să deschidă focul împotriva greviștilor, ei au tras în aer⁴. La marile demonstrații din august 1931, alături de oamenii muncii din București, Oradea, Cluj, Sibiu și alte localități, la chemarea partidului au participat și militari. În noiembrie 1931, soldații care lucrau la tipografia Ministerului de război, din strada Izvor, au refuzat să mai muncească 13 ore pe zi și au declarat grevă. În ziua de 18 septembrie 1932, un grup de ostași a luat parte la manifestația celor peste 3 000 de muncitori desfășurată pe Calea Griviței⁵. În cursul marilor lupte proletare din 1933, la 16 februarie, în București o companie din Regimentul 21 infanterie a refuzat să tragă în mulțimea demonstranților⁶.

Faptele relevau o creștere a conștiinței politice a masei ostașilor, care s-a exprimat cu putere în anii de grea cumpănă pentru destinele națiunii

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 483—484.

³ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1/1928, mapa 164, f. 45.

⁴ „Viața muncitoare”, nr. 24 din 1 septembrie 1929.

⁵ Arh. I.S.I.S.P., cota A XVI—15, inv. 458.

⁶ „Cazarma”, nr. 1 din martie 1933.

române, amenințate de tendințele expansioniste ale Germaniei hitleriste și aliaților ei. În aceste împrejurări, P.C.R. a militat activ în direcția unirii și angajării în luptă a tuturor forțelor democratice și patriotice ale poporului, inclusiv a armatei, în vederea salvării integrității și suveranității țării. Comuniștii au informat pe fiii oamenilor muncii din cazărmi despre evoluția evenimentelor internaționale, mobilizându-i ca la nevoie să-și facă cu devotament datoria față de patrie. S-a urmărit să se atragă la acțiune conștiința nu numai masa soldaților, ci și elementele cu vederi democratice, progresiste din rândurile ofițerilor și subofițerilor — orientare trasată de Plenara C.C. al P.C.R. din februarie 1935⁷.

Partidul comunist și-a precizat cu claritate atitudinea sa hotărâtă față de fascismul cotropitor și revizionist. „Noi, comuniștii — se declara într-un document din noiembrie 1935 — sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României, dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist”⁸. „Scînteia” din decembrie 1935 scria, la rîndul său : „Existența neamului românesc ca națiune, existența României ca țară, independența sînt în joc. Poporul român trebuie să se decidă dacă înțelege să-și apere existența și independența. Iar poporul român nu poate da decît un singur răspuns : cu toată energia, la nevoie cu arma în mînă, poporul român își va apăra existența contra bandiților hitleriști care vor să ne răpească independența națională”.

Pe măsură ce nori negri, amenințători de război, se adunau pe cerul Europei, P.C.R. a acționat cu insistență pentru legarea armatei cu masele populare, înțelegînd că „de frăția dintre popor și armată... atîrnă capacitatea poporului de a-și apăra independența”⁹. În acest spirit, partidul comunist s-a pronunțat pentru „lăsarea deplinei libertăți organizațiilor sportive muncitorești și țărănești de a-și însuși arta militară”¹⁰. De asemenea, s-a încredințat membrilor partidului sarcina de a pătrunde în toate organizațiile unde se afla concentrat tineretul și a stimula acolo pregătirea militară.

Trecerea Germaniei hitleriste, începînd din martie 1938, la agresiune fățișă în Europa, prin cucerirea Austriei, apoi a Cehoslovaciei, a pus în fața partidului comunist noi și complexe sarcini. P.C.R. a ajuns la concluzia, pe deplin întemeiată, că singura cale pentru salvarea intereselor vitale ale poporului român era calea luptei hotărîte împotriva expansiunii fasciste, pentru apărarea cu arma în mînă a patriei. În aceste împrejurări grele, ideea luptei poporului alături de armată a fost pregnant subliniată. Pentru ca masele să participe activ și eficient la apărarea hotarelor țării, Partidul Comunist Român a subliniat că era necesară asigurarea pentru masele poporului a „tuturor posibilităților de a-și însuși mînuirea armelor și cunoștințele asupra artei militare”¹¹. În acele momente, centrul de greutate al muncii partidului în armată a fost îndreptat spre întărirea legăturilor dintre armată și popor. Și eforturile depuse nu au fost în zadar. Într-un raport al Corpului 5 armată se arăta că, comuniștii cîștigă tot mai mult teren în rândurile soldaților și că se realizează o strînsă legătură între muncitorii industriali și comuniștii militari¹².

⁷ Arh. I.S.I.S.P., cota Ab XIX—2, inv. 841.

⁸ Loc. cit., cota A XIX—23, inv. 812.

⁹ Apud: Constantin Olteanu, Ilie Ceaușescu, Vasile Mocanu, *Activitatea Partidului Comunist Român în armată. 1921—1944*, Editura militară, București, 1974, p. 109.

¹⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond I, mapa 277, f. 7.

¹¹ Arh. I.S.I.S.P., cota Ab XXII—13, inv. 1015.

¹² Arh. M.F.A.—M.St.M., dosar nr. 220/68, f. 119.

În momentul în care armatele hitleriste au invadat Cehoslovacia, apropiindu-se vertiginos de granițele țării noastre, P.C.R. „a dat imediat alarma de mobilizare a maselor celor mai largi contra agresorilor fasciști, declarînd că comuniștii vor lupta cu arma în mînă pentru apărarea independenței naționale“¹³. În legătură cu aceasta, C.C. al P.C.R. a hotărît : alarmarea țării asupra pericolului unei imediate agresiuni fasciste și participarea activă a membrilor de partid la concentrările de trupe, unde să lupte pentru întărirea forței politice și morale a armatei, contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste. Într-un vibrant apel lansat la 17 martie 1939, P.C.R. chema întregul popor să se ridice la luptă pentru ca România să nu aibă soarta popoarelor din Austria și Cehoslovacia : „Comuniștii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri. Uniți-vă cu toții într-un singur front puternic contra lui Hitler și aliaților săi revizionști“¹⁴. Cînd guvernul a decretat mobilizarea parțială, partidul comunist a dat cuvîntul de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare pentru a fi gata să-și facă datoria. O notă a serviciului de informații al armatei, din aprilie 1939, arăta că C.C. al P.C.R., „plecînd de la considerația că numai apărîndu-se integritatea teritoriului și independența țării se pot dobîndi libertăți democratice și revendicările muncitorești, a dat instrucțiuni membrilor să îndeplinească efectiv serviciul militar“¹⁵.

Modul în care comuniștii au îndeplinit aceste indicații se desprinde limpede din documentele vremii. În raportul Secretariatului Comitetului teritorial pentru Ardeal și Banat al P.C.R., din aprilie 1939, reliefindu-se „atitudinea eroică a majorității absolute a organizațiilor de partid și membrilor de partid față de evenimente“, se arăta că, în timpul mobilizării din martie 1939, comuniștii, „imediat, cu cea mai mare disciplină au îndeplinit ordinea (ordinul — *n.n.*) de mobilizare. Între soldați au dus cu succes linia partidului, în ce privește rezistența, pentru apărarea independenței României“¹⁶.

Activitatea în rîndurile rezerviștilor a căpătat, în acei ani, un caracter larg și a fost foarte intensă. În locurile de adunare a rezerviștilor, pe terenurile de instrucție și în cantonamente, în cazărmi, comuniștii au răspîndit manifeste care demascau și condamnau agresiunea fascistă : „Hitlerismul amenință independența națională a României“ ; „La luptă contra cotropitorului hitlerist“, „Nici un petec de pămînt agresorilor“, „Luptînd împotriva revizionismului, luptăm pentru pace“¹⁷.

Comuniștii din armată au ținut permanent legătura strînsă cu organele locale de partid, de la care primeau indicații privitoare la desfășurarea muncii cu masele de ostași și, în același timp, obțineau material de propagandă pe care-l difuzau în unități¹⁸. Totodată, comuniștii și uteciștii au militat neabătut pentru întărirea rîndurilor partidului și organizațiilor tineretului comunist din armată cu noi elemente dintre cei mai buni și mai înflăcărați patrioți din masa militarilor activi sau concentrați, pentru întărirea celulelor de partid existente și pentru crearea altora noi¹⁹.

¹³ „Lupta de clasă“, anul XX, nr. 6 din august 1939.

¹⁴ Arh. I.S.I.S.P., cota A XXIII—9, inv. 1030.

¹⁵ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar nr. 227, f. 327.

¹⁶ Arh. I.S.I.S.P., cota XXIII—28, inv. 1600.

¹⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar nr. 168, f. 27 ; „Scînteia“, anul IX, nr. 20 din 1 iunie 1939.

¹⁸ Arh. M.F.A.—M.St.M., dosar nr. 222/72, f. 213.

¹⁹ Loc. cit., dosar nr. 1/466, f. 39 ; dosar nr. 215/63, f. 140.

Analizînd felul cum s-a desfășurat acțiunea de mobilizare și felul în care au răspuns masele la chemarea la luptă împotriva pericolului agresiunii hitleriste, „Scînteia“ din iunie 1939, în articolul *Ce au dovedit concentrările ?*, sublinia : „De la un capăt la altul al țării, din orașe și sate au pornit mase, fără deosebire de naționalitate, pentru a respinge cu arma în mînă atacul pregătit de hoardele fasciste. În multe regimente, spiritul de înfrățire între frați de armă de diferite naționalități întărise formidabil entuziasmul și convingerea în datoria și capacitatea de a lupta împotriva agresiunii“. Din documentele vremii rezultă că în primăvara anului 1939 au activat comuniști în numeroase unități, între care : regimentele 3 artilerie grea, 6 grăniceri, 7 vînători, 8 călărași, 25 infanterie, 25 și 30 artilerie, 33 infanterie-Tulcea, depozitul de materiale aeronautice din București¹⁹ etc. Activitatea propagandistică și de agitație a fost foarte activă în garnizoanele București, Bacău, Iași, Ploiești, Dorohoi, Sibiu, Cîmpulung, Galați, Cluj²⁰. Sub conducerea comuniștilor, în unele unități militare au avut loc acțiuni deschise ale ostașilor împotriva fascismului. Astfel, la depozitul de muniții din județul Ialomița, 160 de soldați concentrați „au demonstrat contra gardiștilor și fascismului german“. Ofițerii de rezervă aflați la depozit au arătat ostașilor că „dușmanul independenței României este Germania fascistă“²¹.

O vigoasă muncă au desfășurat comuniștii în cadrul unităților concentrate la granița de vest a țării, unde pericolul era cel mai evident. Divizia 12 infanterie raporta că „în ultimul timp propaganda comunistă în masele populare a luat în multe părți avînt“ și conchidea că „prin contactul trupei cu populația, nu se mai poate avea garanția că această propagandă nu ar contamina unitățile“²². Marele Stat Major făcea precizarea că propaganda comunistă se desfășura cu „intensitate, cu deosebire în regiunile unde se află dislocate trupe“²³. În primăvara și în vara anului 1940, comuniștii au răspîndit numeroase materiale de propagandă conținînd chemări înflăcărâte la luptă împotriva fascismului, pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale a țării în garnizoanele București, Ploiești, Iași, Cluj, Galați, Piatra Neamț, Timișoara, Arad, Oradea, Satu Mare ș.a., precum și în numeroase comune unde erau cantonate trupe. Aceste materiale au fost găsite și citite de militari la unitățile Corpului 4 armată, la regimentele 4 și 6 artilerie grea, 24 artilerie, 1 vînători, Brigada 2 mixtă-munte, Regimentul 8 grăniceri și în unele unități ale Corpului 6 armată teritorial, Flotila 2 vînătoare Someșeni etc.²⁴.

În împrejurările istorice complexe și deosebit de grele din acel timp, cînd hitleriștii dominau aproape întreaga Europă continentală, României i-a fost impus, la 30 august 1940, Dictatul de la Viena al puterilor Axei, prin care partea de nord a Transilvaniei a fost ruptă din trupul țării și predată Ungariei horthyste.

¹⁹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar nr. 398, f. 30 ; dosar nr. 229, f. 544 ; dosar nr. 231, f. 141.

²⁰ Arh. M.F.A.—M.St.M., dosar nr. 293/97, f. 52, 73 ; dosar nr. 299/61, f. 138 ; dosar nr. 217/250, f. 1413 ; dosar nr. 1/464, f. 182 ; dosar nr. 733/52, f. 70, 102, 350 ; dosar nr. 1046/50, f. 116—117, 153—154 ; 159, 202, 264—268.

²¹ „Scînteia“, anul IX, nr. 21 din 26 iulie 1939.

²² Arh. M.F.A.—M.St.M., dosar nr. 1001, f. 284.

²³ Arh. C.C. al P.C.R., fond 26, dosar nr. 4282, f. 31.

²⁴ Arh. M.F.A.—M.St.M., dosar nr. 222/72, f. 7, 422, 664—665, 993 ; dosar nr. 222/713, f. 714 ; dosar nr. 222/57, f. 147 ; dosar nr. 222/79, f. 422, 750—751, 1559—1561 ; dosar nr. 216/106, f. 51, 55, 451, 742.

Vestea celor petrecute la Viena a străbătut ca un fulger întreaga țară, umplind de indignare pe toți cetățenii. Prin impresionante adunări, masele populare de la orașe și sate, muncitorii din fabrici și uzine, țărani, intelectuali, întregul popor român și-au exprimat hotărârea fermă de a apăra independența și integritatea teritorială a patriei. Chiar în seara zilei de 30 august, zeci de mii de locuitori au ieșit în stradă, la Cluj, pentru a protesta împotriva acestui act odios. Înflăcărați de versurile lui Andrei Mureșanu : „Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină / Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pămînt“, cetățenii din Cluj și din împrejurimi, într-o impresionantă coloană, în care mărșăluiau alături comuniști și național-țărăniști, liberali, membri ai Frontului plugarilor și ai Madosz-ului, au manifestat în centrul orașului și pe marile bulevarde ale acestuia. De la o tribună improvizată, un mare număr de oratori au exprimat durerea și protestul maseilor, înfierînd dictatul nedrept de la Viena. „Nici un petec de pămînt“, „Vrem să murim apărîndu-ne fruntariile, onoarea, demnitatea națională“, „Ardealul nu înțelege să fie ciuntit“ — iată o parte din lozincile pe care mulțimea le-a scandat neîntrerupt. Ca în vremurile de mare restriște, clopotele bisericilor erau trase tot timpul în dungă. În capitala țării, populația s-a adunat în fața statuii lui Mihai Viteazul, voievodul care a realizat, în anul 1600, unitatea tuturor românilor. Coloana demonstranților a străbătut apoi principalele artere ale orașului, scandînd lozinca „Nu dăm Ardealul“ și intonînd cîntecele patriotice „Pe-al nostru steag“ și „Deșteaptă-te române“²⁵.

Reflectînd starea de spirit a poporului român, armata a fost potrivnică dictatului fascist și s-a pronunțat ferm pentru apărarea cu arma în mînă a fruntariilor țării. Firește, poziția adoptată de oștire nu putea să fie alta în acele împrejurări. Ea se înscrisa, dealtfel, pe linia luptei tradiționale, de veacuri, a poporului și a armatei sale pentru apărarea pămîntului strămoșesc, a integrității teritoriale, a ființei naționale. „La Brașov — scria ziarul „Scînteia“ din 17 septembrie 1940 — soldații se înfrățesc cu mișcarea revoluționară care demonstrează pe străzi“, iar la „demonstrațiile de stradă de la Cluj au luat parte în masă militarii din garnizoană“. La Sibiu, „primul steag hitlerist (dintre cele găsite la expoziția de mostre deschisă în localitate — *n.n.*), a fost rupt de un ofițer român, ca pe urmă să dispară toate din oraș“²⁶. Exprimînd starea de protest a militarilor, cadrele Comandamentului Corpului 7 teritorial, din Sibiu, conduși de generalul Georgescu Pion, s-au aflat în fruntea demonstranților ce au parcurs străzile orașului. „Dacă nu vom ști să ne apărăm drepturile noastre sfinte — declara un ofițer — nu mai merităm să mai purtăm uniforma militară“²⁷.

Retragerea trupelor române din partea de teritoriu răpită prin dictatul fascist nu s-a făcut deloc cu ușurință, ci cu mari greutăți, după repetate ordine și insistențe ale eșaloanelor superioare. Dealtfel, unele cadre au refuzat să execute imediat ordinul de desconcentrare a trupei, cît și pe cel referitor la părăsirea pozițiilor din zonă. În unele locuri, trecînd peste ordinele primite, ostașii s-au opus cu focuri de armă pătrunderii trupelor horthyste pe teritoriul României.

O semnificație deosebită pentru activitatea comuniștilor în armată a avut-o tactica justă și realistă adoptată de P.C.R. în perioada grea a dicta-

²⁵ „Universul“ din 3 septembrie 1940 ; „România“ din 4 septembrie 1940.

²⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar nr. 168, f. 8 ; dosar nr. 169, f. 96.

²⁷ „Universul“ din 3 septembrie 1940.

turii militare-fasciste. Partidul Comunist Român s-a ridicat cu hotărâre împotriva războiului hitlerist, în care țara a fost împinsă de către I. Antonescu la ordinele primite de la Berlin, a organizat rezistența antifascistă a întregului popor, de unire într-un singur front a tuturor forțelor politice antihitleriste, pe baza unei platforme avînd ca obiective general-democratice : răsturnarea dictaturii antonesciene, ieșirea din războiul purtat alături de Germania nazistă și alăturarea la forțele antihitleriste. În aceste obiective, care exprimau dezideratele vitale ale momentului, militarii au găsit răspunsuri la propriile lor frămîntări. Ele au făcut ca, treptat, mulți militari, unii cu înalte funcții în conducerea armatei, să vadă calea sigură pentru soluționarea crizei catastrofale spre care era împinsă România. „Soldații români — arăta Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 — trebuie... să întoarcă armele împotriva ocupanților fasciști și a clasei dominante de trădători care au prefăcut țara într-o colonie germană și au aruncat-o în acest război tilhăresc“²⁸.

Din acel moment, ideea întoarcerii armelor de către armata română împotriva hitleriștilor, pe fondul cultivării multilaterale în rîndurile militarilor a urii împotriva fascismului, a constituit o coordonată de bază a activității partidului, oglindindu-se amplu în documentele sale. Se impune sublinierea faptului că, P.C.R. cunoscînd în mod profund realitățile din țară, starea de spirit din rîndurile militarilor, a apreciat ca optimă și posibilă, în anumite condiții, soluția trecerii integrale și în mod organizat a întregii armate române la lupta contra fascismului și hitlerismului, direcție în care a militat neobosit pînă la împlinirea acesteia în august 1944. Ca forme de rezistență în armată, P.C.R. a preconizat sustragerea de la plecarea pe front, sabotarea prin toate mijloacele a mașinii de război hitleriste, constituirea ostașilor în grupe de partizani, trecerea de partea armatei sovietice și a partizanilor sovietici, în rîndul cărora să dea apoi lovituri hitleriștilor etc.

Odată cu trecerea la pregătirea insurecției naționale, partidul comunist a militat pentru „unirea strînsă între armată și popor în lupta împotriva nemților și trădătorilor“, „cîștigarea ofițerilor și soldaților de partea frontului patriotic al poporului“ în vederea pregătirii unităților „pentru lupta cea mare“²⁹. Ca urmare, P.C.R. și-a creat în armată puternice legături cu generali și ofițeri patrioți ce dețineau funcții de răspundere în ierarhia militară. În această direcție, ca și în general pentru poziția pe care avea s-o adopte armata română, un rol activ a jucat politica suplă, realistă a partidului de creare a unor alianțe politice largi în vederea înfăptuirii insurecției. În cadrul acestei coaliții politice antihitleriste, comuniștii, în activitatea cărora se contopeau într-o sinteză superioară lupta socială cu cea națională, patriotismul cu internaționalismul, au fost factorul dinamizator, care a oferit o orientare clară militarilor români în ce privește poziția pe care trebuiau s-o adopte în acele împrejurări dramatice. Ei au arătat că lupta cu arma în mînă constituia singurul mijloc pentru eliberarea țării de sub ocupația hitleriștilor, restabilirea independenței și suveranității naționale, înlăturarea dictaturii fasciste și instaurarea unui regim democratic.

Întreaga activitate desfășurată de partid atît în anii de dinaintea izbucnirii celui de-al doilea război mondial, cît mai ales în perioada dicta-

²⁸ Arh. I.S.I.S.P., cota A XXV—10, inv. 1 580.

²⁹ *Loc. cit.*, cota A XXVIII—2, inv. 156 ; Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 12 ; fond 96, dosar nr. 682, f. 296 ; dosar nr. 348, f. 19.

turii militare-fasciste și a dominației naziste, corelată cu o serie întreagă de factori obiectivi, a făcut ca semnalul dat pentru dezlănțuirea insurecției să găsească în masa militarilor armatei noastre un teren fertil. Întreaga armată română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste și a luptat cu vitejie pentru eliberarea țării de sub jugul fascist.

Situația de pe front, starea de spirit a trupelor au exercitat o puternică înfrîurire asupra corpului de generali și ofițeri, care își dădeau seama că răsturnarea dictaturii antonesciene era singura cale de salvare a țării. Se creaseră deci toate condițiile pentru ca armata să participe în întregime ei la acțiunea decisivă. Măsurile politice și militare stabilite de P.C.R., în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste, fuseseră, în ansamblu, încheiate. Poporul român se afla angajat practic în mișcarea de rezistență, care, cu începere de la 23 august 1944, va căpăta forma cea mai radicală — lupta deschisă cu arma în mână. „Rezistența împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului — arată secretarul general al Partidului Comunist Român — a îmbrăcat forme diverse, mergînd pînă la lupta de partizani și crearea formațiunilor patriotice, care au jucat un rol deosebit de important în realizarea actului istoric de la 23 August. Eroica noastră clasă muncitoare a fost forța hotărîtoare a luptei antifasciste, însuflețind prin exemplul său masele largi populare. Tărînimea, puternic lovită de războiul hitlerist, s-a ridicat împotriva rechizițiilor forțate, a încorporărilor, contra jafului și terorii hitleriștilor. Înțelegînd gravitatea situației prin care trecea țara, cei mai străluciți reprezentanți ai intelectualității române, patrioți luminați, au protestat împotriva războiului și a ocupației germane. În rîndul soldaților și ofițerilor se dezvoltă o puternică stare de spirit anti-hitleristă, creștea împotrivirea față de războiul antisovietic și de regimul dictaturii fasciste”³⁰. Deci, în mod practic, întregul popor s-a ridicat la lupta de rezistență, folosind adesea forme și procedee de acțiune specifice războiului dus de națiunea înarmată.

Prin înfăptuirea insurecției din august 1944, măreț act de voință și de acțiune al întregii națiuni, poporul nostru și-a adus, totodată, o importantă contribuție la victoria asupra fascismului. Poziția adoptată de militarii români față de dictatura antonesciană, față de Germania fascistă și de războiul hitlerist și, în special, participarea armatei, în totalitatea ei, la insurecție și la războiul antihitlerist — pagină glorioasă în istoria României — constituie ridicarea pe o treaptă superioară a eroicelor tradiții ale poporului român, ale armatei, în lupta pentru independența și suveranitatea patriei.

Insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 a creat un cadru larg, nemaicunoscut pînă atunci, pentru aplicarea în viață a preceptelor de bază, definitorii ale luptei întregului popor. Victoria insurecției a scos în evidență valențele și energiile inepuizabile ale poporului și ale oștirii sale, exprimate în capacitatea de a înfrînge un inamic superior pe toate planurile. Participarea întregii armate române alături de formațiunile de luptă patriotice și de alte categorii de luptători înarmați sau neînarmați la înfăptuirea insurecției, la nimicirea trupelor hitleriste și la eliberarea teritoriului patriei a confirmat pe deplin justetea tezelor ce fuseseră formulate de Partidul Comunist Român privind necesitatea atragerii armatei de partea luptei revoluționare a poporului

și canalizarea acestor forțe și energii pe linia slujirii cu credință a intereselor supreme ale patriei.

În tumultul luptei eliberatoare, legătura dintre popor și armată a căpătat noi valențe, s-a întărit în mod simțitor. Armata și masele populare au înfruntat trupele hitleriste și au învins strîns unite, însuflețite de aceleași idealuri înălțătoare și nobile. S-a verificat astfel, în mod practic, în viață, la scara întregii țări, viabilitatea concepțiilor P.C.R. privind lupta întregului popor pentru eliberarea patriei, pentru dezvoltarea și propășirea întregii țări.

În noua etapă revoluționară în care a intrat România prin înfăptuirea marelui act din August '44, în fața partidului comunist s-a pus sarcina de a generaliza experiența dobîndită în domeniul luptei întregului popor, singura concepție care s-a dovedit justă și eficace în apărarea independenței naționale, a suveranității și integrității teritoriale a patriei noastre. Pornind de la aceste deziderate fundamentale, în noile condiții istorice, P.C.R. a acționat cu fermitate atît pentru menținerea și dezvoltarea formațiunilor de luptă patriotice, pentru pregătirea și dotarea lor corespunzătoare, cît și pentru transformarea armatei într-o armată de tip nou, revoluționară.

Ținînd seama de tradițiile și aspirațiile înaintate ale armatei române, de compoziția ei socială, de faptul că în august 1944 ea se identificase cu idealurile de luptă ale poporului, în primii ani ai revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, Partidul Comunist Român a înscris în programul său de acțiune, ca unul din obiectivele esențiale, democratizarea armatei și atragerea ei în largul front de luptă a forțelor revoluționare. Democratizarea armatei însemna, în concepția partidului comunist, înfăptuirea unor prefaceri înnoitoare care vizau direct schimbarea conținutului ei de clasă, perfecționarea sistemului de instruire și educație, o nouă reasezare a relațiilor dintre militari și, pe această cale, statornicirea în cadrul oștirii a unui spirit nou de muncă și de viață, corespunzătoare prefacerilor revoluționare ale societății românești.

Aceste transformări înnoitoare — pași importanți și necesari în direcția edificării armatei de tip nou — se înscriau în viziunea și în soluțiile originale adoptate de partidul nostru în problema făuririi organismului militar al statului socialist. „Raporturile strînse ale partidului cu armata în perioada ilegalității, participarea activă a forțelor armate la înfăptuirea insurecției naționale și la războiul contra Germaniei fasciste — se arată în Programul partidului — au avut un rol de mare însemnătate în procesul de făurire a armatei noi, populare. Acest proces s-a desfășurat în perioada transformărilor revoluționare ale societății noastre, căpătînd un conținut nou odată cu cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare și trecerea la construirea socialismului”³¹.

În toată această epocă istorică, linia politică promovată cu consecvență de Partidul Comunist Român a fost profund științifică și a corespuns pe deplin condițiilor concrete din România. „Viața a demonstrat — precizează tovarășul Nicolae Ceaușescu — cît de îndreptățită a fost atenția deosebită acordată de partidul nostru făuririi și dezvoltării armatei noi, populare. O serie de evenimente petrecute în ultimii ani pe arena internațională au arătat că făurirea armatei ca instrument de slujire a poporului, a cuceririlor sale revoluționare, a puterii muncitorești-țărănești

³¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 125.

este o necesitate imperioasă, o cerință obiectivă a desfășurării cu succes a revoluției și construcției noii orînduiri sociale”³².

Concomitent cu democratizarea armatei și transformarea ei, într-o armată revoluționară de tip socialist, P.C.R. a acordat o atenție deosebită fundamentării doctrinei militare a luptei întregului popor pentru apărarea patriei. În cursul înlăptuirii sarcinilor revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și în procesul construirii societății socialiste, doctrina militară a luptei întregului popor a evoluat continuu, în funcție de condițiile concrete ale fiecărei etape, devenind în zilele noastre doctrina militară oficială, de stat, care stă la baza instruirii și pregătirii întregului nostru popor pentru apărarea patriei socialiste.

În anii construirii societății socialiste multilateral dezvoltate s-a putut realiza, în toate valențele ei, o doctrină militară încheată și completă a războiului întregului popor, adecvată specificului țării noastre, corespunzătoare intereselor fundamentale ale României socialiste. Contribuția hotărîtoare, rolul de fondator în acest domeniu aparține secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii, comandantul suprem al Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a definit astfel doctrina militară a luptei întregului popor : „Apărarea patriei este o îndatorire a fiecărui cetățean ; în condițiile de azi, în cazul unui război, nu numai armata, ci toți cetățenii trebuie să fie gata de a lupta pentru apărarea libertății, suveranității și integrității patriei. Noi apreciem că un război antiimperialist, un război de apărare nu poate fi decît un război popular și că victoria se va obține nu numai pe frontul de luptă, ci prin lupta generală a întregului popor”³³.

Doctrina militară a luptei întregului popor este unitară, omogenă, științific fundamentată, adecvată specificului țării noastre și izvorăște din necesitatea stringentă a pregătirii temeinice a întregului popor pentru a fi în permanență gata să zdrobească orice tentativă a celor care ar atenta la încălcarea suveranității și independenței noastre naționale, integrității teritoriale a patriei.

Teoria, practica, viața, învățămintele istoriei evidențiază în mod concludent că principiile doctrinei luptei întregului popor presupun, pe lîngă înarmarea maselor de oameni ai muncii, folosirea unei game largi de forme și metode de acțiune dintre cele mai diverse și ingenioase, în măsură să faciliteze înfrîngerea unui atac inamic declanșat cu forțe militare și mijloace de luptă superioare celui ce se apără.

Privind trecutul de luptă glorios al poporului nostru în dinamica sa, se conturează cu claritate concluzia că arta războiului întregului popor implică, pe lîngă înarmarea și pregătirea militară a maselor, și complexa problematică a creării și folosirii armelor și a altor mijloace de luptă de către luptători. Firește, acestea pot fi extrem de variate : de la cele create sau improvizate de către luptătorii înșiși pe cîmpul de bătălie, pînă la cele mai perfecționate. În același timp, poporul român a înțeles că războiul popular se poate duce cu sorți de izbîndă numai în măsura în care se ține seama de condițiile geoclimaterice, de avantajele variatelor forme de teren. Din acest punct de vedere, teritoriul patriei noastre oferă din belșug

³² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 902.

³³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 300.

avantaje pentru apărătorii lui. Eperiența istorică atestă că, în anii de restriște, înfrățiți cu codrii, cu munții și desigurile dealurilor, fiii poporului nostru și-au apărât glia cu bărbăție, rămânând neclintiți aici, pe Carpați, la Dunăre și Mare, pe pământurile moștenite de la daci, în ciuda tuturor vicisitudinilor. În luptele de apărare, un rol important l-au avut fortificațiile de tot felul, începînd cu cele simple, de pe cîmpul de luptă, și terminînd cu fortificarea orașelor, ȋrgurilor și a altor localități, care, ȋntărite, au constituit puncte solide de rezistență ȋmpotriva invadatorilor. Apărate de oșteni relativ puțin numeroși, folosind mijloace dintre cele mai diverse, aceste puncte de rezistență au concurat ȋn mod efectiv la ȋnfringerea unor agresori puternici.

Experiența a arătat că ȋn procesul ȋnstruirii și pregătirii ȋntregului popor pentru apărarea patriei socialiste, folosirea cu maximum de eficiență a terenului, a tuturor formelor de planimetrie, are mare ȋnsemnătate, aceasta făcȋnd ca principiul de mai sus să fie asimilat, cu nuanțele noi conferite de epocă, ȋn doctrina noastră militară actuală. Prin aspectul variat, simetric și armonios al principalelor forme de relief, printr-o rețea densă de cursuri de apă, prin amplele lucrări de hidroameliorații și, printr-o dispunere judicioasă și vastă sistematizare a localităților, țara noastră constituie o adevărată cetate naturală. Toate acestea au o mare ȋnriurire asupra organizării și ducerii cu succes a acțiunilor militare ȋntr-un eventual război de apărare.

De-a lungul istoriei poporului nostru s-a desprins concluzia, de valoare incontestabilă, potrivit căreia elementul component de bază al luptei armate, coloana sa vertebrală, l-a constituit ȋntotdeauna armata permanentă. Legătura strȋnsă, indisolubilă a poporului cu armata, care a fost, este și va fi animată profund de aceleași ȋdealuri și aspirații ca și masele largi populare, a avut un rol determinant ȋn evoluția ei ȋn epoca contemporană, permițȋnd ca ea să fie transformată ȋntr-o armată socialistă, revoluționară, concomitent cu schimbările survenite ȋn viața social-economică și politică a țării. Strȋns legată de popor, de ȋdealurile lui supreme, armata Romȋniei socialiste este pe deplin pregătită, hotărȋită să facă totul, ȋmpreună cu ȋntregul popor, pentru a-și ȋndeplini misiunea nobilă care i-a fost ȋncredȋntată. Pornind de la rolul și ȋmportanța ce revin armatei, alături de ȋntreaga națiune, ȋn apărarea destinelor țării, secretarul general al Partidului Comunist Român arată, ȋn acest sens : „Pregătȋndu-ne deci pentru un război de apărare, ȋmpotriva agresiunii, este normal ca armata noastră să fie, prin ȋntreaga sa activitate, prin tot ceea ce face, prin pregătirea sa de luptă și politică, legată nemijlocit numai și numai de poporul nostru, să se afle numai și numai sub comanda organelor de partid și de stat ale Romȋniei socialiste“³⁴.

Paralel cu creșterea capacității combative a armatei s-a acordat atenția cuvenită perfecționării organizării și pregătirii militare a ȋntregului popor, pentru ca el să poată participa ȋn forme directe la apărarea ȋntegrității și ȋndependenței patriei. ȋn acest scop au fost organizate gărzile patriotice, detașamentele de pregătire a tineretului, formațiunile de apărare civilă și alte elemente ale sistemului de apărare națională. Pentru a-și ȋndeplini ȋntocmai misiunile ȋncredȋntate, se organizează acțiuni de pregătire comună a unităților militare permanente cu toate formațiunile populare ȋnarmate.

³⁴ Nicolae Ceaușescu, *Romȋnia pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Editura politică, București, 1979, p. 246.

Atenția conferită de Partidul Comunist Român întăririi capacității de apărare a patriei s-a impus ca o necesitate obiectivă a construcției noi orînduiri. Pornind de la realitățile lumii contemporane, care demonstrează că pericolul agresiunilor și războaielor n-a fost încă înlăturat, precum și de la răspunderea apărării cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității țării, P.C.R. — așa cum s-a subliniat cu tărie la cel de-al XII-lea Congres al partidului — va acorda și în viitor toată atenția consolidării forțelor armate naționale. Progresul multilateral, dezvoltarea sa economico-socială, politică și culturală, continua omogenizare a societății noastre și ridicarea conștiinței socialiste a maselor de oameni ai muncii constituie temelia trainică a întăririi forței de apărare a patriei, creează condiții ca poporul să-și poată salvarda în orice împrejurări libertatea și independența. „Pe baza dezvoltării economiei și a rezultatelor obținute în armată — relevă secretarul general al partidului —, putem aprecia că, din toate punctele de vedere, a crescut capacitatea de luptă a armatei, forța de apărare a cuceririlor revoluționare, a apărării patriei, că poporul nostru, în strînsă unitate, sub conducerea partidului comunist, reprezintă o forță puternică. El este în stare, în orice moment, să-și apere suveranitatea și independența, să-și apere frontierele, cuceririle revoluționare, să asigure victoria socialismului și comunismului în România“ ³⁵.

Datorită contribuției inestimabile a secretarului general al Partidului Comunist Român la îmbogățirea și dezvoltarea concepției partidului nostru cu privire la apărarea patriei de către întregul popor, a doctrinei militare a României socialiste, armata noastră dispune de orientări și teze de largă viziune, în care sînt precizate scopul și direcțiile de acțiune ale întregului organism militar, sînt stabilite obiectivele de efort în toate domeniile, se dă o mare perspectivă organizării și desfășurării la cote calitativ superioare a procesului instructiv-educativ. „În întreaga activitate de pregătire militară — arată secretarul general al partidului — trebuie să pornim întotdeauna de la misiunea fundamentală a armatei noastre, de la faptul că apărarea patriei este misiunea atît a armatei, cît și a întregului popor. Aceasta se poate realiza în condiții bune numai printr-o unitate indisolubilă între armată și popor, cu participarea întregului popor la apărarea cuceririlor revoluționare și a patriei“ ³⁶. În opera secretarului general al Partidului Comunist Român se sintetizează gîndirea militară românească, experiența armatei noastre, se exprimă teze, idei și aprecieri de mare importanță privind principiile apărării naționale, se oglindește, totodată, încadrarea tot mai profundă a armatei în viața social-politică a țării.

³⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Convocarea-bilanț a activului și cadrelor de bază ale armatei*. 10 octombrie 1980, Editura politică, București, 1980, p. 10.

³⁶ Nicolae Ceaușescu, *op cit.*, p. 14.

ȚĂRÂNIMEA—FORȚĂ REVOLUȚIONARĂ DETERMINANTĂ ÎN PROCESUL FĂURIRII ROMÂNIEI MODERNE

CONSTANTIN CORBU

Antecedentele cu care poporul nostru s-a îndreptat spre datele epocii moderne a istoriei sale indică un fond revoluționar viguros, clădit pe parcursul unui ev mediu românesc deloc stagnant, ci dominat de o mișcare continuă a maselor. În centrul acestui flux de luptă — generator de progres —, s-a aflat țărănimea, forță proeminentă a țării, care, așa cum în mod magistral o caracterizează secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a fost, de-a lungul istoriei, „clasa de bază a societății românești, luptătoare neînfricăată pentru dezvoltarea poporului, a națiunii noastre, pentru apărarea ființei naționale, a limbii și culturii poporului, pentru păstrarea gliei strămoșești, pentru libertatea, neatârnrarea și suveranitatea patriei. Secole de-a rândul țărănimea a dus lupte hotărâte pentru cauza dreptății sociale, pentru mersul înainte al țării pe calea progresului și civilizației”¹.

Prin țărănime, ca cea mai largă și mai vajnică forță a progresului social în acele vremuri, împotrivirea maselor față de opresorii interni, ca și de cei externi, s-a materializat, din timp în timp, în impunătoare ridicări de masă, adevărate sinteze revoluționare, menite să abordeze chestiuni sociale nodale și, deopotrivă, țelurile libertății naționale și independenței depline a meleagurilor strămoșești. Atare ridicări s-au constituit în factori de ascensiune și de accelerare a istoriei românești, în piloni trainici ai edificării României moderne. „Sînt cunoscute — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — marile răscoale țărănești din ultimele 3—4 secole, care au jalonat lupta țărănimii, a maselor populare, împo-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul al II-lea al consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănime, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor*. 19 februarie 1981. *Cuvînt de închidere*. 21 februarie 1981, Editura politică, București, 1981, p. 9.

triva exploatării feudale, a dominației și asupririi străine și care au avut un rol determinant în făurirea României noi, moderne².

Pregătirea și trecerea spre epoca modernă au fost astfel dominate, în societatea românească, de abordarea și tălmăcirea realităților sociale și politice, de evaluarea viitorului de la viziunea și cerințele stringente ale maselor, ale țărănimii în primul rând, într-un proces de fundamentări și cristalizări revoluționare care vor deveni suportul și resortul înfăptuirii mutațiilor de structură din epoca ce se prefigura. Este perioada în care, la lumina zorilor unor alte vremuri, gândirea politică-socială despre răscoale, fructificând experiența anterioară a mișcărilor țărănești, a luptei sociale și naționale a poporului român, avea să îmbrace expresii teoretice superioare, să-și adauge noi valori și sensuri de radicalitate. S-a produs acum evoluția de la ideea de *răscoală* la aceea de *revoluție*, căci realitățile nemijlocite, mereu apăsătoare, voința și hotărârea de a depăși cât mai repede cu putință feudalismul, artificial menținut de forțele cele mai retrograde, cu sprijinul marilor imperii feudale ale timpului, au îndreptat țărănimea — care declarase depășite stările feudale încă în cursul ridicărilor de anvergură de la 1437—1438 și 1514 — spre soluții de acțiune apte să conducă la renovări economice-sociale și politice de temelie. Mari teoreticieni revoluționari din epoca modernă vor fi, dealtfel, mesagerii aspirațiilor generate și afirmate de lupta antifeudală a maseilor țărănești, care le vor argumenta și le vor promova ca idealuri generale românești în noua epocă.

În acest curs, care situa în prim planul acțiunii politice și sociale a țării aspirațiile și lupta țărănimii, fiecare mișcare a muncitorilor ogoarelor tindea să devină o ridicare generală în numele obiectivelor sociale și naționale de interes cardinal, polarizând masele. A fost înfrîurită această tendință de faptul că principalul și neîmpăcatul conflict social și politic din țările românești, devenit extrem de ascuțit, era, în acele vremuri, cel dintre țărănime și exploatații feudali, iar pe de altă parte cel dintre poporul român, a cărui imensă majoritate o forma țărănimea, și asupritorii străini. Mersul înainte al societății românești, implica soluționarea acestui conflict potrivit cu cerințele și orizonturile noii epoci de dezvoltare a poporului român. O atare idee, fără să fi fost formulată în termeni direcți, era intim simțită de masele țărănești, care declarau deschis că vor să pună capăt împilării nobiliare și habsburgice în Transilvania, rânduierilor boierești și dominației otomane în Țara Românească și Moldova, a căror presiune economică era în continuă creștere asupra lumii satelor în primul rând, iar în plan național asupra poporului român în ansamblul său. După cum se știe, asupra lumii satelor apăsau racilele economice ale societății feudale și, în același timp, se repercuta dureros procesul de înfiripare a relațiilor de producție capitaliste. În vreme ce lărgirea comerțului, dezvoltarea pieții interne, ca și cererea de produse agricole pe piața externă, au contribuit la îmbogățirea marilor proprietari funciari, țărani, care erau nevoiți să plătească rentă în muncă, în produse și în bani stăpînilor de moșii, precum și mari dări către stat, au cunoscut un proces de adîncire a pauperizării. Claca s-a generalizat și în rîndurile țaranilor liberi așezați cu învoială pe diverse domenii feudale. Boierimea a căutat să mărească pro-

² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul al II-lea al consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănimii, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor*. 19 februarie 1981. *Cuvînt de închidere*. 21 februarie 1981, p. 9—10.

ducția agricolă îndeosebi prin sporirea numărului țăranilor dependenți și prin intensificarea muncii lor.

În Transilvania, unde avea să se declanșeze cea dintâi ridicare socială și națională a țăranimii cu obiective caracteristice datelor epocii moderne, lucrau aceleași mari procese economice lăuntrice. Și aici a crescut simțitor cererea de produse agricole pe piață, iar nobilimea a căutat să-și mărească alodiul prin depozedarea de pământ a iobagilor și chiar a unor țărani liberi și, concomitent, a mărit supramunca prin creșterea robotei și a altor obligații feudale. Unirea forțată cu biserica catolică, în 1701, a contribuit la înrăutățirea condiției politice a țăranimii, la accentuarea asupririi naționale³.

O situație deosebită s-a creat în zona Munților Apuseni, unde se va declanșa istorica ridicare de la 1784. Vreme de mai multe secole, satele de aici se bucuraseră de importante drepturi și libertăți, tradiționale în satul românesc din timpuri imemorabile. Nobilimea, susținută de autoritățile habsburgice, nu a fost, însă, de acord cu aceasta. De la 1715, întreaga zonă a Munților Apuseni, cu casele și pământurile locuitorilor, avea să fie transformată în domeniu al statului, sub denumirea de domeniul Zlatnei. De atunci, starea țăranilor, asupra cărora creștea povara obligațiilor feudale, a fost coborită, treptat, la aceea de iobag.

Pe fundalul agravării regimului spoliator feudal, mișcarea revoluționară a țăranimii, a poporului român în genere a împletit intim, în tot cursul veacului al XVIII-lea, mobilurile sociale cu cele naționale, ceea ce, la rîndu-i, a adîncit făgașul ce ducea spre revoluție. *Era un curs continuu crescînd al frămîntărilor și mișcărilor țărănești pentru libertate națională și dreptate socială, al unei tensiuni revoluționare mereu mai pronunțate, ce avea să facă iminente marile ridicări în fruntea cărora se vor afla Horea, Cloșca și Crișan și, respectiv, Tudor Vladimirescu.*

Pe acest drum s-au înscris, în Transilvania, răscoalele împotriva nobilimii și a stăpînirii străine, habsburgice, cum au fost cele de la Dobra (1721) și Abrud (1727), iar în Banat cele de pe Valea Timișului (1719), Moldovița și Caransebeș (1724—1725). O mișcare cu un larg ecou în epocă s-a produs în Banat în anii 1736—1739, în timpul războiului austro-turc, cînd răsculații au atacat unități militare habsburgice. În iarna lui 1738—1739, masive forțe armate ale Vienei, comandate de un general, au trecut la reprimarea mișcării. Mai multe sate au fost arse, iar numeroși răsculați uciși. O altă răscoală de anvergură a izbucnit în Banat la 1775. Pentru reprimarea ei au fost concentrați nu mai puțin de 8 000 de militari⁴.

Chiar și acele răscoale din Transilvania veacului al XVIII-lea care îmbrăcau haină religioasă, erau, de fapt, manifestări sociale și politice ale țăranimii împotriva cortegiului de împilări pe care-l adusese regimul opresiunii nobiliare străine, ajungînd să-și propună chiar *înlăturarea* lui. Inițial, ridicările împotriva unirii cu biserica catolică au avut un caracter local și spontan, pentru ca, pe parcurs, să devină tot mai ample și mai organizate. În 1744, o asemenea răscoală, condusă de călugărul Visarion Sarai, a produs urmări importante. În multe sate, locuitorii au refuzat

³ A se vedea: Bujor Surdu, *Linii dezvoltării social-economice a Transilvaniei în secolul al XVIII-lea pînă la răscoala lui Horea*, în: „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, tom. III, 1960, p. 110 și urm.; V. Mihordea, *Relațiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 85 și urm.; I. Lupaș, *Răscoala țăranilor din Transilvania la anul 1784*, Cluj, 1934, p. 25.

⁴ Bujor Surdu, *op. cit.*, p. 147—148.

unirea la care fuseseră constrinși, au alungat preoții catolici și au adus alții din Moldova și Țara Românească. După 15 ani, a izbucnit o nouă răscoală, de această dată de mai mari proporții și cu efecte mai adânci pe planul luptei ulterioare — politice și sociale — a românilor transilvăneni, al pregătirii momentului 1784. Conducătorul ei, Sofronie din Cioara (Hunedoara), care călugărise la mănăstirea Argeș, a trecut în Transilvania, unde a acționat împotriva unirii cu biserica catolică. În august 1760, a fost arestat și închis la Bobilna. La aflarea veștii, un număr de 500—600 de țărani din părțile Zarandului, Orăștiei și Abrudului au atacat închisoarea și l-au eliberat, ducându-l în Munții Apuseni. Aici, Sofronie a organizat o vie propagandă printre moți împotriva unirii cu biserica catolică⁵. „Nu întâmplător, domeniile Zlatnei au fost centrul mișcării lui Sofronie — observă istoricul ungar I. Tóth Zoltán —. Nicăieri în Transilvania n-au existat iobagi atât de conștienți, cunoscători ai drepturilor lor și luptători pentru ele ca aici“. Era zona în care „politica fiscalului a ascuțit lupta de clasă dintre stăpîni și iobagi mai puternic decît oriunde“⁶. În condițiile unei ample efervescențe, o delegație de țărani români a adresat, în 1760, un memoriu nobililor maghiari întruniți la Deva în congregația de primăvară a comitatului Hunedoara. Românii, cum recunoștea însuși nobilul maghiar G. Rettegi, în memoriile sale, s-au plîns nu numai împotriva unirii forțate cu biserica catolică, „ci s-au plîns, deopotrivă, și fiindcă li s-a aruncat în grumaz iobăgia, cu toate că sînt mai mulți și mai vechi decît ungurii în această țară, fiind ei rămășițele vechilor daci“⁷. Răscoala s-a întins în văile Mureșului, Tîrnavelor și în Țara Făgărașului. Conducătorul ei chema populația Transilvaniei la o ridicare generală, trimițînd emisari și scrisori în acest sens pînă în Sătmăr și Maramureș⁸.

Trupele imperiale aduse să reprime răscoala nu au izbutit mare lucru în fața valului imens al miilor de luptători țărani. La Zlatna, răsculații au impus eliberarea lui Sofronie, care, între timp, fusese din nou arestat. Mișcarea a luat amploare în întreaga Transilvanie, *punînd în discuție însăși instituția iobăgiei*. În toamna anului 1760, Sofronie era, practic, *conducătorul Transilvaniei*⁹. Autoritățile au fost nevoite să trateze cu el în calitatea sa de „indiscutabilă autoritate populară“¹⁰. Împărăteasa Maria Tereza, intuind pericolul, a cerut generalului Buccow, comandantul forțelor militare habsburgice din Transilvania, să reprime cu forțe armate răscoala. Sofronie, împreună cu alți partizani ai săi, a trecut în Țara Românească și, de aici, prin scrisori și emisari, a îndemnat pe țărani la continuarea luptei. *Foarte elocvent, el le-a cerut să se pregătească pentru un război popular împotriva unirii cu biserica catolică și împotriva iobăgiei*¹¹.

Două elemente deosebite pune în lumină această răscoală. Mai întîi că masa populației transilvănene, care-și avea atunci centrul de eferves-

⁵ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Editura științifică, București, 1967, p. 208.

⁶ I. Tóth Zoltán, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848*, Editura Academiei R.P.R., București, 1955, p. 151.

⁷ I. Lupaș, *Răscoala țăranilor din Transilvania la anul 1774*, p. 25—26.

⁸ Carol Gölner, *Regimentele grănicerești din Transilvania, 1764—1851*, Editura militară, București, 1973, p. 22.

⁹ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 29.

¹⁰ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 63.

¹¹ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, p. 211—214.

cență și polarizare a mișcării revoluționare în Munții Apuseni, se îndrepta în mod decis, indiferent de mobilul imediat ce o angrena în luptă, spre o acțiune generală, care să pună capăt instituției nobiliare, cauza supliciilor sociale și naționale ale țărănimii, ale maselor de români. Este, de fapt, o mare repetiție generală, pe aceleași locuri pe care se va desfășura ridicarea de la 1784. În al doilea rînd, s-a învederat că rădăcinile autentice ale răscoalei de la 1760, dincolo de învelișul ei religios, au fost pregnant sociale și naționale. Luptînd împotriva aservirii de către biserica catolică — instituție exploatare și opresivă a forțelor stăpînitore străine —, pentru drepturile românilor, rezistența ortodoxă însemna atunci accentuarea legăturilor cu Țara Românească și Moldova¹². „Țăranii — scrie I. Tóth Zoltán — n-au văzut în lupta pentru un episcop ortodox decît lupta pentru episcopul iobagilor români împotriva episcopului unit, care, în ochii poporului, era episcopul domnilor, al autorităților și al nemților. În același timp, lupta pentru organizația bisericească ortodoxă n-a fost altceva decît o acțiune pentru legalizarea organizației țăranilor români. Din sinul mișcării duse sub masca unor lozinci religioase răbufnește tot mai des glasul iobagilor asuprași, cerînd încetarea abuzurilor, *chiar desființarea iobăgiei*“ (subl. ns.)¹³. Atare mobiluri cardinale fac o legătură strînsă între răscoala condusă de Sofronie și marea ridicare de la 1784. „De la mișcarea ortodoxă, pe care tenacitatea și iscusința călugărului Sofronie izbutise a o duce la biruință — notează Ioan Lupaș —, le-a rămas românilor din Transilvania, deci și moșilor — mai ales acestora, fiindcă în teritoriul lor s-au desfășurat momentele ei mai de seamă — o prețioasă tradiție revoluționară, pe care erau hotărîți s-o fructifice și în domeniul social-politic... Mulți dintre tovarășii lui Horea vor fi participat, în anii lor de tinerețe, la mișcarea lui Sofronie, de la care nu trecuse nici un sfert de secol, și nu vor fi dat uitării pînă la bătrînețe scopurile principale, care fuseseră alungarea «unirii» și a «iobăgiei» din țara Ardealului... În sufletul căpeteniilor populare se trezise atunci conștiința vechimii lor milenare ca urmași ai dacilor și, deci, a dreptului lor străvechi de a stăpîni pămîntul acesta smulgîndu-l, dacă va fi cu puțință, pe cale pașnică, dacă nu, fie și prin forță din mîna uzurpatorilor“ (subl. ns.)¹⁴.

Mișcarea din deceniile al IV-lea și al V-lea ale veacului al XVIII-lea, condusă de Inochentie Micu Clain, este, la rîndul ei, unul dintre factorii pregătitori ai momentului 1784, care-și are temelia socială în masa țărănimii. Ea transformă unirea cu biserica catolică într-un mijloc de acțiune în slujba emancipării sociale și politice a românilor transilvăneni. Promovînd drepturi politice, această mișcare are în vedere totalitatea poporului român, punînd accentul pe masa celor mulți, „temelia pe care se clădește națiunea“, căci ea este, în primul rînd, purtătoarea vechimii și continuității, „ea întruchipează numărul, sarcinile în baza cărora invocă dreptul naturii, ea constituie, deci, temeiul revendicărilor națiunii“¹⁵. Mișcarea formulează deziderate exprese pentru țărănime și schițează obiective care să conducă practic la abolirea iobăgiei, la egalitatea politică a locuitorilor, la asigurarea dreptului iobagului la pămînt și pădure, la exercitarea de meserii, la învățămînt ș.a. Programul ei este, astfel, un

¹² Carol Gölner, *Date noi cu privire la călugărul Sofronie*, în : „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“, 1962, p. 216.

¹³ I. Tóth Zoltán, *op. cit.*, p. 151.

¹⁴ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 56.

¹⁵ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, p. 188.

important moment pe drumul cristalizării programului marii lupte populare de la 1784. În 1744, Inochentie Micu alcătuiește și trimite împărătesei habsburgice un *Supplex Libellus*, care îmbină organic aspirațiile naționale și sociale, „căci drepturile națiunii române însemnau, în același timp, emanciparea românilor din șerbie pe pământul crăiesc, ușurarea obligațiilor iobăgești în comitate, dreptul la învățătură a copiilor de iobagi, la meserii, la intrarea în bresle a meșterilor“¹⁶. Se poate, deci, conchide că, dincolo de forma ei religioasă, mișcarea își are ca țintă de acțiune raporturile social-politice din Transilvania. Ea este reflexul nemijlocit al necesităților obiective, izvorâte din procesul de dezvoltare a națiunii române, vestind zorii unei epoci noi.

Factorii pregătitori ai momentului 1784 încorporează, apoi, consecințele înființării regimentelor de graniță. Pe lângă că erau menite, în intenția opresorilor străini, a întări forța militară imperială, absolutismul și influența bisericii catolice, aceste regimente reprezentau un răspuns la intensificarea mișcărilor populare. Se mai sconta, prin intermediul lor, o mai eficientă pază a granițelor, căci autoritățile habsburgice aveau tot interesul să stăvilească acea osmoză populară permanentă, între românii de pe ambele versante ale Carpaților, care întreținea și alimenta conștiința națională a maselor poporului român, în pofida frontierelor arbitrar trasate pe pământul țării. În octombrie 1861, Curtea de la Viena a luat în discuție proiectul de înființare, de-a lungul liniei de graniță a Transilvaniei, din Banat pînă în Bucovina, a șapte regimente. Au fost constituite, după cum se știe, Regimentul I de la Orlat, Regimentul al II-lea de la Năsăud, precum și Batalionul din Banat. Înființarea lor a dat naștere la puternice convulsii în rîndul românilor din respectivele zone, îndeosebi în satele năsăudene, care vedeau în ele o încercare nedisimulată de atragere a populației de partea monarhiei.

Pe de altă parte, organizarea unei forțe militare românești a avut o importanță de prim rang pentru populația românească. „Grănicerul nu e iobag, el nu e supus nici unui domn pămîntesc, decît împăratului. În schimbul serviciului militar pe care-l face, el e stăpîn pe casa, pe pămîntul său“¹⁷. Cei înrolați în respectivele regimente scăpau, practic, de regimul aservirii feudale. Ei măreau rîndurile românilor liberi, fiind un imbold la emancipare pentru toți iobagii. În acest fel, regimentele grănicerești, destinate a reprezenta un instrument armat pentru scopurile imperialilor, aveau să se transforme în factor de acțiune națională, precum și socială a românilor, să servească la emanciparea lor politică.

Acțiunea românilor din regimentele de graniță în propriile scopuri politico-sociale a presupus, desigur, o continuă și acerbă opoziție față de folosirea acestor regimente ca instituții de oprimare ale imperiului. Această opoziție a început încă din momentul anunțării constituirii lor și a durat atîta vreme cît ele au existat. Ampla răscoală din anii 1757—1764 a cuprins tocmai zonele în care aveau să fie organizate atare regimente. În părțile Năsăudului, unde grănicerii purtau permanent arme, chiar și la muncile cîmpului, sătenii din unele comune au pătruns cu plugurile pe pămînturile patriciatului săsesc de la Bistrița, au îndepărtat

¹⁶ Ștefan Pascu, *Ideea, tendințele și lupta pentru unitate a poporului român, în Desăvîrșirea unificării statului național român*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 23.

¹⁷ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 64.

pietrele de hotar și au pus alte semne, comunicînd, prin aceasta, că ei sînt stăpîinii ogoarelor.

Agitațiile țăranilor din regimentele de graniță erau îndreptate, de asemenea, împotriva angajării acestor unități în lupte pe teritoriul altor țări și împotriva constrîngerii țăranilor respectivi de a adopta religia greco-catolică. La 10 mai 1763, țăranii din comuna Salva, situată în apropierea Năsăudului, au refuzat să depună jurămîntul de grănicer în fața generalului Buccow, comandantul forțelor armate imperiale din Transilvania. Ei au declarat că nu vor să lupte pe alte meleaguri și au cerut să le fie respectate promisiunile făcute. Apoi, demonstrativ, au aruncat armele la pămînt, după care le-au ridicat și i-au somat pe ofițerii austrieci să părăsească satele. Sentința comisiei de anchetă, dată la 12 noiembrie 1763, a fost mai mult decît crudă pentru răsculați. Tănase Tudoran, în vîrstă de peste 100 de ani, a fost tras pe roată. Alături de el, alți trei țărani au fost condamnați la moarte și spînzurați.

Răscoalele țăranilor din regimentele de graniță au devenit, în anii următori, tot mai violente, și-au accentuat latura politică, prin actele de împotrivire deschisă față de autorități, de instituțiile regimului asupritor străin. În 1767, grănicerii din Jeledinți (Hunedoara) au depus armele și au aruncat uniforme. La fel au procedat, în 1769, grănicerii secui, mobilizați lingă Pasul Ghimeș. În 1772, mai mulți țărani aparținînd Batalionului românesc din Banat au fugit în munți, iar în anul următor s-au agitat grănicerii din Valea Almăjului. Prin conținutul lor politic manifest, prin îmbinarea vizibilă a dezideratelor naționale și sociale, răscoalele din zonele regimentelor de graniță — *adevărate nuclee ale unei viitoare țări românești libere în Transilvania* — au contribuit la dezvoltarea conștiinței politice a maselor de români, fiind „un exercițiu al curajului popular, cu consecințe răsunătoare, cu ecouri durabile. Frămîntările, bejenii, frîngerea cu roata a lui Tănase Tudoran, spînzurătorile, ploaia de vergi de atunci n-au avut timp să fie uitate”¹⁸.

După răscoala moșilor de la 1760, în satele din Munții Apuseni s-au întîrit revoltele, care au cuprins arii mereu mai largi sau au fost îndreptate exclusiv împotriva autorităților habsburgice. Lucrătorii — componentă activă a viitorului moment revoluționar 1784 — au organizat o serie de acțiuni cu caracter social și politic, determinînd amplificarea spiritului revoluționar al maselor populare. În 1769, minerii din Abrud s-au ridicat cu furci și topoare împotriva funcționarilor de stat. La fel au procedat, în 1776, minerii din Certeje și Toplița. În 1778, minerii din Bucium, luînd pilda celor din Mogoș, au refuzat să dea dijma din mieii și au pus pe fugă autoritățile. Vii nemulțumiri s-au manifestat în rîndurile iobagilor și minerilor din Munții Apuseni față de duritățile și abuzurile comise de autorități cu prilejul recrutării la oaste¹⁹.

Mari agitații și frămîntări a generat conscripția militară ordonată de Iosif al II-lea, la 31 ianuarie 1784, în localitățile din zonele regimentelor de grăniceri. Deși această conscripție avea un caracter limitat, știrea despre efectuarea ei s-a răspîndit curînd în toată Transilvania, țăranii dorînd să se înroleze în masă, pentru a scăpa de iobăgie. Numai din comitatele Alba, Zarand, Hunedoara, Cetatea de Baltă și Turda s-au înscris

¹⁸ Carol Gölner, *Regimentele grănicerești din Transilvania. 1764—1851*, Editura militară, București, 1973, p. 10 și urm.

¹⁹ Al. Neamțu, *Din antecedentele răscoalei lui Horea*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, tom. IX, 1966, p. 257 și urm.

în regimentele grănicerești țărani din 81 de sate. La întoarcerea spre casă de la Alba Iulia, unde se efectuau înscrierile, țăranii se considerau deja ostași și, prin urmare, liberi. Ei declarau pe față că vor împărți, în curând moșiile nemeșilor. În acea efervescență, iobagii din unele locuri formulau deziderate cu un profund caracter social și național *specifice unei revoluții*. Ei afirmau că „țara este țara românilor”²⁰, că îi vor alunga pe domnii feudali și „vom începe să măsurăm pământurile nemeșesti cu stînjenu”. Dacă nu li se va acorda libertatea, „vor cere ei să se elibereze prin revoluțiune”. Iar dacă împăratul nu le va da arme, „atunci națiunea românească va începe să lucreze și altmintrelea, românii se vor elibera singuri pentru totdeauna și vor da de lucru și împăratului”²¹.

Dincoace de Carpați, datorită unor cerințe economice-sociale adînc resimțite, ca și creșterii luptei maselor țărănești, domnitorul Constantin Mavrocordat a inițiat *ășezămintele* de la 1746 (Țara Românească) și 1749 (Moldova), acte cu caracter reformativ prin care se desființa *rumânia* sau *vecinia*, țăranul era liber din punctul de vedere juridic, putîndu-se răs-cumpăra cu o anume sumă de bani. Așa cum, pe drept cuvînt s-a observat, aceste reforme au marcat un moment cu profunde implicații economice și sociale în viața unei părți a țăranimii, contribuind la acumularea primitivă de capital în țările românești și creînd condiții financiare favorabile întemeierii de întreprinderi economice cu caracter capitalist²². Reformele lui Mavrocordat comunică astfel un lucru de o importanță deosebită, pe care marile răscoale țărănești, începînd cu Bobîlna anilor 1437—1438, l-au afirmat neconținut, anume că feudalitatea devenise un factor de încorsetare economică și socială, la care trebuia să se renunțe. Măsurî similare vor fi luate mai apoi și în Transilvania, concretizate în patentă din 22 august 1785, acordată de Iosif al II-lea, indiciu evident al aceluiași curs istoric obiectiv urmat, în substanța sa, de întreaga societate românească.

Mersul spre o acțiune revoluționară de fond, care să dea o lovitură decisivă rînduîelilor feudale și asupririi naționale se anunța astfel ca iminent. Momentul inaugural al acestui curs îl va forma ridicarea generală a românilor transilvăneni de la 1784 și, respectiv, a celor de dincoace de Carpați, de la 1821, *două manifestări ale aceluiași curs*, determinate de un complex de condiții economice-sociale și politice specifice procesului de trecere a societății românești spre orînduirea capitalistă. Ele își vor îndrepta ascuțișul împotriva *rădăcinilor* asupririi feudale în planul social și național și vor căuta să le dea o soluție în interesul celor oprimați.

Apare profund elocvent că *seria momentelor cardinale de luptă revoluționară pe calea edificării României moderne, de la debutul său, în 1784, își are baza și principala forță de înfăptuire în țăranime*. Marea ridicare de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, care a izbucnit cu cinci ani înaintea revoluției franceze de la 1789, pe un fond de crescîndă revoluționare a poporului român, este, de fapt, prima încercare de eliminare *concomitentă* a regimului feudal și a dominației străine printr-o acțiune generală, care situează în prim plan pe muncitorii ogoarelor,

²⁰ Nicolae Densusianu. *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria. 1784—1785. Scrisă pe baza documentelor oficiale*, Tipografia „Românul”, București, 1884, p. 128—130.

²¹ *Ibid.*

²² A se vedea: *Destrămarea feudalismului, apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste. Formarea proletariatului în România*, în „Anale de istorie”, anul XXVI, nr. 3/1980, p. 114.

atunci imensa majoritate a poporului. Istorică ridicare a preconizat dezi-
derate ale maselor, ale națiunii române specifice pentru întreaga epocă
modernă a istoriei românești, respectiv desființarea iobăgiei, libertatea
națională și făurirea statului național independent român în vatra Daciei
străbune. Este aceasta o impunătoare atestare a faptului că *momentul*
1784 nu a fost o mișcare spontană, de expresie imediată, ci o acțiune de
fond, cu obiective cruciale, care se vor regăsi, mereu adâncite, în toate
acțiunile revoluționare de anvergură ale poporului român în noua epocă.
El marchează punctul maxim de criză, de „dezechilibru între paroxismul
la care regimul șerbiei, al iobăgiei, a evoluat, și gândul contrar, de eman-
cipare, cu care masa supușilor a răspuns într-un moment propriu unei
asemenea ridicări. Și rădăcinile ei trebuiesc căutate și în evoluția poporu-
lui român însuși, în particularitățile iobăgiei sale, în lupta lui proprie de
emancipare”²³.

Prin țelurile proclamate, prin semnificația acestora în epocă, prin
forțele sociale participante și prin urmările sale, momentul 1784 depă-
șește, după opinia noastră, caracteristicile unei răscoale țărănești, căpătînd
fizionomia unei revoluții și fiind, de fapt, prima revoluție românească
pentru dreptate socială și libertate națională în epoca modernă. Mai ales
Ultimatum-ul de la Deva — documentul programatic de bază al revolu-
ției — este o declarație categorică împotriva feudalismului ca orînduire,
pentru instaurarea de noi rînduiri, populare, fără exploatare²⁴. Masele
voiau să pună capăt, în același timp, dominației imperiale, să înlocuiască
puterea habsburgică cu o alta a lor, românească. Această idee, a organi-
zării unei *țări românești bazate pe principii democratice* a existat în cuge-
tul românilor și înainte de 1784²⁵. Ea se va amplifica la 1848, cînd masele
populare din Munții Apuseni, nucleul revoluției române de la 1848 în
Transilvania, vor promova și vor realiza, pentru un timp, o țară liberă,
o *republică românească* în condițiile încercuirii de către forțe contrare-
voluționare externe.

Istoriografia noastră a surprins indicii evidente care conferă mo-
mentului 1784 trăsăturile unei autentice revoluții, cu mobiluri ancorate
în cerințele evoluției României pe traiectorii moderne. Întîia în această
ordine, după părerea noastră, este semnalarea și afirmarea de către for-
țele revoluționare a conexiunii strînse dintre obiectivele sociale și nați-
onale, conceperea libertății naționale ca element și cadru absolut necesare
făuririlor trainice în domeniul economic-social, principiu care-și are rădă-
cinile încă în vremuri îndepărtate ale istoriei românești. Practic, aceasta
s-a materializat în ideea că alungarea opresorilor habsburgici era de na-
tură să conducă atît la descătușarea națională, cît și la cea socială, prin
transformarea foștilor iobagi în stăpîni de fapt ai pămîntului. „În taina
sufletului lor — spune Ioan Lupaș —, păstrau amintiri din timpuri mai
bune, cînd le era îngăduit să se gospodărească aci ca oameni liberi, ca
stăpîni ai pădurilor și pășunilor, care au trecut prin viclășug în proprie-
tatea feudală a unor domni străini de neamul și legea românească sau
în domeniul unui stat, tot atît de străin, ale cărui organe administrative
și judecătorești nu aveau nici o înțelegere și nici o milă pentru populația

²³ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 14.

²⁴ A se vedea mai pe larg : Nicolae Rauș, *Contribuții ale gândirii social-politice*
românești de la 1848 în contextul afirmării socialismului științific pe plan interna-
țional, în „Anale de istorie”, anul XXIV, nr. 1/1978, p. 131.

²⁵ *Ibid.*

de baștină a acestei regiuni muntoase“²⁶. Iar Alexandru Chendi, secretar al lui Horea în timpul revoluției, declara, la 5 ianuarie 1785, în fața locotenent-colonelului Kray, însărcinat cu reprimarea revoluției, că țelul românilor care se ridicaseră la luptă era „desființarea iobăgiei, ridicarea elementului românesc la cîrma Transilvaniei“²⁷. Al. Papiu-Ilarian, unul dintre fruntașii revoluției române de la 1848 în Transilvania, nota, la rîndul său, că țelurile acțiunii țărănimii vizau, în esență, „ca nobilii și privilegiații să nu mai fie în țară; nici iobagi să nu mai fie, toți țărani să se facă proprietari de pămînt; toți locuitorii țării, fără deosebire, să dea dare; drepturi și îndatoriri egale pentru toți; cu un cuvînt: libertate și deplină egalitate, civilă și politică“²⁸. Identificăm aici obiective programatice foarte apropiate de cele proprii revoluției noastre de la 1848, în cuprinderea lor și socială, și națională, în caracterul lor democratic. Continuitatea procesului revoluționar declanșat prin momentul 1784 va însemna, așadar, păstrarea, adîncirea și îmbogățirea, la flacăra luptei, a unor adevărate fundamente ale spiritului revoluționar specific poporului român. „Horea — sublinia Al. Papiu-Ilarian — se lupta pentru libertate, și încă pentru libertate nu numai socială, dar și politică și națională“²⁹.

Au fost observate, de asemenea, efectele momentului 1784 ca revoluție care a afectat iremediabil edificiul feudal înăuntrul structurilor sale, contribuind la accelerarea mersului iminent spre prăbușirea lui, iar pe plan politic spre făurirea unității național-statale a românilor. Revoluția de la 1784 — remarca Ion B. Mureșianu — a tîns „spre înlăturarea totală a servituții“ și a reprezentat „preludiul unificării [naționale]“. „Principiile acestei revoluții, izvorîte din sufletul obidit al poporului român, despuat de conducători, dezarmat și vîrît în jugul împilărilor barbare, au trebuit să fie pronosticul fatal al decadenței feudale, dusă pînă la extrema exagerării de nemeși... Libertatea, egalitatea și fraternitatea, apoteozate în Apus abia după cinci ani de la prima scînteiere a tendinței de reformă socială din Ardeal, își găsește impulsul în aceleași motive, urmărind aceleași țeluri“³⁰. Momentul 1784 — avea să scrie Nicolae Iorga — „a fost o ridicare a claselor de jos, de dărîmarea privilegiilor, de desființare a unguirilor, nu în calitatea lor de unguri, ci de privilegiați“³¹.

Prin ansamblul prevederilor sale programatice, „formulate în mod conștient de repetate ori în diferite prilejuri — apreciază Ștefan Pascu —, mișcarea țăranilor din 1784 depășește caracterul unei răscoale țărănești obișnuite... Mișcarea din 1784 urmărea schimbarea structurii social-economice și social-politice“ (subl. ns.).³² D. Prodan, în monументala sa lucrare *Răscoala lui Horea*, scrie că 1784 a fost „prima zguduire puternică a orînduirii feudale din cuprinsul țării noastre. Ea deschide procesul revoluționar de răsturnare a raporturilor feudale. Dar mai e, în același timp, și prima afirmare violentă a conștiinței de sine a poporului

²⁶ I. Lupaș, *Răscoala țăranilor din Transilvania la 1784*, p. 41—42.

²⁷ *Ibidem*, p. 56—57.

²⁸ Al. Papiu-Ilarian, *Horea, Cloșca și Crișan*, în „*Tezaur de monumente istorice pentru România*“, tomul III, București, 1864, p. 303.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Ion B. Mureșianu, *Un veac și jumătate de la tragicul sfîrșit al martirilor Horea, Cloșca și Crișan, conducătorii marii mișcări de dezrobire socială și națională. Note istorice*, Timișoara, 1935, p. 6.

³¹ Nicolae Iorga, *Horea, Cloșca și Crișan*, Vălenii de Munte, 1937, p. 4.

³² Ștefan Pascu, *Războiul țăranilor din 1784 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, București, 1957, p. 56.

român din Transilvania³³. Grava problemă iobăgească din Transilvania — continuă D. Prodan — „se confundă în gravitatea problemei poporului român însuși. Lupta socială a iobăgimii române își are inevitabil și temeiul său național. Lupta ei de emancipare va fi temeiul popular al luptei de emancipare a însuși poporului român. Înainte de toate pentru că iobăgimea română constituie partea covârșitoare, mult peste trei pătrimi, a iobăgimii Transilvaniei. Acest simplu fapt ar fi suficient pentru a da și un caracter românesc luptei sociale, a face din problema iobăgiei, în aceeași măsură, și o problemă românească³⁴.

Revoluția a cuprins, în tumultul ei, nu numai Transilvania, ci, în același timp, Banatul și Crișana, s-a desfășurat practic din Munții Apuseni pînă în comitatele Timișoarei și Arad spre sud-vest, spre nord-vest pînă la Bihor și Maramureș, iar în sud-est pînă în părțile Făgărașului și Sibiului, ajungînd aproape de Moldova și Țara Românească. Forțele sociale fundamentale ale acestei lupte au fost aceleași care aveau să înfăptuiască și revoluțiile de la 1821 și 1848 — țărănimea, temelia revoluționară și patriotică a societății românești din acel timp, și lucrătorii, respectiv minierii, care se aflau într-un viguros proces de dezvoltare și afirmare.

Nucleul inițial al revoluției a fost format din iobagii care s-au adunat la Mesteacăn în ziua de 31 octombrie 1784, pentru a pleca, a doua zi, spre Alba Iulia, unde se făceau înscrieri în regimentele de graniță. Li s-au adăugat, prin satele pe unde treceau în drum spre Alba Iulia, alți iobagi, inclusiv cei care, pînă atunci, stătuseră ascunși în păduri. Marșul lor prin sate, manifestare cu caracter politic, care a angrenat mii și mii de oameni, se va regăsi ca modalitate de declanșare și amplificare a revoluției, de promovare și afirmare a acesteia atît la 1821, cît și la 1848, exprimînd participarea în masă a locuitorilor la marile acte revoluționare, concepute și făurite ca acte conștiente proprii. Un alt nucleu s-a organizat în jurul lui Horea și Cloșca în Munții Abrudului și a cuprins moșii satelor de aici, în mare parte iobagi ai fiscului. Au luptat împreună iobagi români, maghiari și sași, iobagi de pe moșii și iobagi din mine. Au participat iobagii mineri din Munții Apuseni și Baia Mare, iobagii lucrători la ocnele de sare din Maramureș. Unii dintre mineri au avut rolul de conducători. Au luat parte la revoluție și alte categorii sociale, cum au fost, de pildă, meșteșugarii (lemnari, fierari), clerul nevoiaș, a cărui stare materială era foarte apropiată de cea a iobagilor.

Horea, Cloșca și Crișan au fost recunoscuți conducători de către toți participanții la revoluție, chiar și în zonele în care nu au fost prezenți. Ei au alcătuit, împreună cu alți fruntași ai țărănimii, un adevărat *consiliu* și *stat-major* revoluționar. Horea a fost unanim considerat conducătorul suprem al revoluției. Personalitatea sa creionează „o rară figură în istoria dezvoltării omenești — cum îl caracteriza Al. Papiu-Ilarian —, una din acele inimi mari care sînt capabile a cuprinde singure în sine toate durerile seculare ale unui popor și toate suvenirile lui și toate patimile lui cele legitime“³⁵. Horea — scrie la rîndu-i, Nicolae Iorga — era „un adevărat dac liber, un costoboc dintre aceia care, după pieirea statului lor, veneau din aceste adîncuri muntoase ca să-și răzbune nea-

³³ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 13.

³⁴ *Ibidem*, p. 57—58.

³⁵ Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, p. 304.

mul asupra noilor stăpîni“³⁶. Inteligență excepțională, Horea s-a format la înțelepciunea populară multimilenară. Gîndirea sa, de o mare agerime și forță de creație, se identifică, în substanță, cu cea a conducătorilor revoluțiilor de la 1821 și 1848. El este un precursor, pe un plan mai larg, al gîndirii revoluționare moderne a continentului. Marea forță spirituală a lui Horea — remarcă, pe drept cuvînt, Al. Papiu-Ilarian — se sintetizează în faptul că „a știut să se înalțe la ideile umanității“³⁷.

Cu mult timp înainte de declanșarea revoluției, conducătorii ei, mai cu seamă Horea și Cloșca, au fost adevărați propagatori ai programului de luptă al acesteia. Ei au mers din sat în sat, pe zone întinse, au explicat țăranilor problemele legate de situația lor, i-au încurajat, au întreținut o stare de permanentă agitație revoluționară. Încă din anii 1765—1770, trimișii lui Horea „pregătesc în șoaptă răzvrătirea, convingînd poporul de necesitatea absolută a acestui eveniment, prin argumente istorice“³⁸. Este un indiciu care, la rîndul lui, învederează că momentul revoluționar 1784 a avut o *pregătire prealabilă de durată și o organizare minuțioasă*, în numele unor obiective clar definite și larg promovate în popor.

A avut loc și *alegerea momentului* pentru începerea revoluției. Horea și ceilalți conducători revoluționari au apreciat că declanșarea ei ar fi cea mai oportună în primăvara anului 1785. Dacă, totuși, ea a început în toamna anului 1784, faptul s-a datorat temerii de eventuale deconspirări. Din aceeași cauză, înainte de începerea luptei, „statul major al revoluției luă jurămîntul în mod solemn de la fiecare iobag în parte, pe sabia scoasă jumătate din teacă“³⁹.

Pregătirea deliberată a revoluției s-a vădit și în amploarea pe care aceasta a luat-o imediat după izbucnire. În cîteva zile, a fost constituită, mai ales în Munții Apuseni, o adevărată *armată revoluționară*, cum avea să fie organizată, dincoace de Carpați, la 1821. Experiența în acest plan va fi fructificată în revoluția română de la 1848. Horea a început alcătuirea armatei revoluționare în satele din Munții Abrudului. În urma propunerilor făcute de iobagii din respectivele sate în cadrul unor adunări populare, el a numit 50 de căpitani dintre cei mai hotărîți luptători. Căpitanii, ajutați de decurioni, propuși, de asemenea, de iobagi, aveau sarcina să organizeze cetele de luptători în fiecare sat și să le înarmeze. În zonele din afara Munților Apuseni, unde conducătorii revoluționari nu au putut ajunge, ca, de pildă, în comitatele Arad și Cluj, masele au fost conduse de căpitani aleși de ele, fără a mai fi confirmați de conducerea revoluției. În localitățile cu populație românească și de naționalitate maghiară, au fost aleși peste 80 de căpitani. Toți aceștia îl recunoșteau pe Horea drept conducătorul suprem. Luptătorii revoluției, care au acționat în formațiuni nu prea mari, pînă la cîteva sute de oameni, alcătuiau o armată revoluționară de peste 15 000 de oameni, înarmați cu lănci, săbii, topoare, furci și, într-o măsură, cu arme de foc. Ideea organizării formațiunilor înarmate pe sate avea în vedere, ca și în viitoarea revoluție de la 1821, asigurarea *bazei militare unice a revoluției*. Aceste formațiuni aveau o dublă misiune, să apere satele și să intervină, la ordinul conducătorului suprem al revoluției, acolo unde era nevoie. Mobili-

³⁶ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, București, 1938, p. 30.

³⁷ Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, p. 304.

³⁸ Ion B. Mureșianu, *op. cit.*, p. 14.

³⁹ *Ibidem*, p. 16.

zarea se făcea prin buciunători cu tultnice și cornuri, care transmiteau, din munte în munte, din localitate în localitate, mesajele lui Horea.

Pe drept cuvânt, programul afirmat în viltuarea revoluției de la 1784 a fost unul dintre cele mai avansate, mai radicale în epocă. Efer-vescența revoluției a determinat, cum se va vedea, o rapidă evoluție a cristalizărilor programatice, adîncirea lor. La 4 noiembrie, la Blăjeni și la 8 noiembrie, la Bucium, în cadrul unor proclamații cu caracter programatic, Horea a cerut, alături de desființarea nobilimii ca clasă, curmare robotei pe pămînturile nemeșești, înlocuirea vechilor funcționari, unguri sau austrieci, cu români. La 11 noiembrie, cînd revoluția cuprîndea deja o arie largă și se exprima deosebit de ofensiv, iar numărul luptătorilor era în creștere, a fost trimis nobilimii refugiate la Deva cunoscutul *Ultimatum*, sinteza dezvoltărilor programatice ale revoluției. Documentul preconiza convergent, în cele șase puncte ale sale, înlăturarea nobilimii ca clasă, prin exproprierea ei, obligarea nobililor la o activitate productivă, astfel încît să trăiască din munca proprie. Nobilii stăpîni de pămînturi — se arăta în *Ultimatum* — „să părăsească pentru totdeauna moșiile nobiliare“, nobilimea „mai mult să nu fie, ci care unde poate primi o slujbă crăiască, din aceea să trăiască“, plătind dări „tot așa ca și poporul contribuabil de rînd“. *Ultimatum-ul* conținea, în același timp, partea de construcție a revoluției, preconizînd instaurarea unor noi rînduiri sociale și asigurarea libertății naționale. La punctul al cincilea, se cerea ca „pămînturile nobiliare să se împartă între poporul de rînd“⁴⁰. Formularea programatică a aspirațiilor revoluționare pornindu-se de la țărănime — ca temei al revoluției, ca purtătoare a năzuințelor sociale avansate, a idealurilor naționale românești în epocă —. „E cel mai important act al ei, cel mai general, cel mai sintetic. E actual nimicitor pentru nobilime, pentru raporturile feudale în genere, concluzia ultimă a răscoalei, a problemei sociale și a pămîntului, așa cum o vedea țărănimea. Generalitatea lui îi dă prestigiu istoric capital“⁴¹. Emanția țărănească a formulărilor programatice definește însăși stringența istoriei românești prin viziunea clasei care forma atunci centrul vieții politice-sociale și naționale. Este, deci, un program în care totul se privește „de jos în sus. E formula masei țărănești de rezolvare într-o viziune proprie, primară, a problemei națiunii, pornind de la adîncile ei temeiuri sociale-naționale. E o întregire indispensabilă a viitorului program de emancipare completă, socială și națională, a românilor din Transilvania... Întregit astfel, viitorul program va cuprinde, fără echivoc, aspirațiile și voința întregii națiuni“⁴².

Pe parcursul revoluției, după armistițiile înșelătoare și ciocnirile cu armata, masele și-au dat seama că nu pot aștepta nimic bun de la împărat, ceea ce a făcut ca programul revoluționar să se completeze și mai pregnant cu latura antihabsburgică. *Revoluția în desfășurare a negat deschis autoritatea împăratului și a preconizat o conducere populară românească, în frunte cu Horea*. Latura de construcție națională implica, astfel, ideea suveranității și neatinării. Masele revoluționare, conducătorii lor întrezăriseră, așadar, modalități anume de organizare a societății viitoare, chiar dacă nu pînă în cele mai mici detalii⁴³.

⁴⁰ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 422—424.

⁴¹ *Ibidem*, p. 426—427.

⁴² *Ibidem*, p. 427.

⁴³ Ștefan Pascu, *Răscoala populară de la 1784*, în „Lupta de clasă“, nr. 12, decembrie 1964, p. 38.

În acțiunea de răsturnare a nobilimii ca clasă, masele au folosit formele de luptă indeobște cunoscute din perioadele anterioare. Ele au trecut la atacarea proprietăților aceasteia, au dat foc castelelor, au ars registrele cu obligațiile feudale, s-au răfuit cu nobilii maghiari și cu autoritățile locale, funcționari ai Curții de la Viena. În unele locuri, averea nobililor a fost împărțită, pe principii democratice, între iobagi.

Masele revoluționare au atacat, totodată, biserica catolică, instituție feudală exploatare, instrumentul Curții vieneze de catolicizare forțată a românilor.

În unele locuri, s-a trecut la acțiuni vizînd *schimbarea vechii administrații comunale*. În vederea sprijinirii nemijlocite a revoluției, pe lângă organizarea militară a satelor, prin numirea unor căpitani și constituirea unor formațiuni de țărani pentru apărarea localităților, s-a trecut și la organizarea civilă a satelor, prin numirea de juri și jurați noi în locul celor fugiți sau executați⁴⁴. Era începutul organizării *regimului revoluționar liber*, care a ființat și s-a dezvoltat pînă la singeroasa intervenție a forțelor armate habsburgice.

Revoluția de la 1784 a avut o influență și o semnificație deosebite pe toată cuprinderea pămîntului românesc. Un contemporan al evenimentelor, Mihail Heydendorf, nota atunci că „întreg poporul român și chiar și de pe pămîntul regesc era stăpînit de gîndul revoluției”⁴⁵. Autoritățile comitatului Hunedoarei observau, într-un memoriu din toamna anului 1784, că dacă revoluția ar fi ținut pînă în primăvara anului următor, s-ar fi ridicat la luptă toți românii, inclusiv din Banat, Muntenia și Moldova, „contra robiei [nobiliare] ungurești”⁴⁶. La 3 februarie 1785, preotul reformist din Turda scria că revoluționarii transilvăneni se aflau în corespondență cu Țara Românească și Moldova, „de la care așteptau ajutor și că, la începutul aceluia an, aproximativ 30 000 de moldoveni se pregăteau să treacă pe la Ghimeș, în Transilvania, pentru a-i ajuta pe românii transilvăneni”. În același timp, ziarul „*Politisches Journal*”, din Hamburg, îi atribuia lui Horea afirmația că va încerca „a se uni cu cei de o credință cu el, cu românii din Țara Românească”, pentru ca, împreună cu ei, să elibereze Transilvania⁴⁷. Tot atunci, ziarul de limbă maghiară „*Magyar Hirmondo*”, care apărea la Bratislava, scria că nu numai românii din Banat și Bihor vor să se unească cu cei din Munții Apuseni, ci și populația din Țara Românească „vrea să li se alăture”⁴⁸. Astăzi este larg acreditat faptul că fruntașii revoluției s-au gîndit chiar la *unirea Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească, la crearea statului național unitar român în vatra vechii Dacii*⁴⁹. În această idee, contemporanii lui Horea l-au și nu-

⁴⁴ Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban, *Răscoala de la 1784 din Transilvania de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, Editura politică, București, 1974, p. 197 și urm.

⁴⁵ Reprodus după : Z. Piclișanu, *Revoluția lui Horea*, în „*Revista Fundațiilor*”, vol. I, nr. 10, octombrie 1934, p. 7.

⁴⁶ I. Tóth Zoltán, *op. cit.*, p. 157.

⁴⁷ Reprodus după : D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, Editura enciclopedică și științifică, București, 1979, p. 685.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 650.

⁴⁹ Ștefan Pascu, *Marea Adunare de la Alba Iulia — încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj-Napoca, 1968, p. 52.

mit, semnificativ, *rex Daciae*, iar Karl Marx avea să scrie că Horea „plănuiește eliberarea neamului său“, devenind „simbolul renașterii Daciei“⁵⁰.

Tocmai faptul că revoluția de la 1784 a fost emanația problematicei și cerințelor generale, economice-sociale și politice, ale societății românești în mersul spre dezvoltarea modernă a făcut ca ea să înregistreze un viu răsunet în celelalte părți ale țării. Mai mult, tezaurul ei de idei, generat de efervescența gândirii și năzuințelor întregului nostru popor, a fost dus mai departe, ridicat pe noi planuri prin alte momente de acțiune menite a accelera evoluția societății românești. 1784, este, astfel, începutul epocii revoluțiilor cu caracter național și social care au chezășuit calea făuririi României moderne. De aici se proiectează cursul revoluționării continue și ascendente a poporului român în noua epocă.

Revoluțiile de la 1784 și 1821 se înfățișează, deci, nu ca acte dispartate, ci ca momente intim legate ale aceleiași mers revoluționar neîntrerupt și crescând. Horea este Tudor Vladimirescu la distanță de mai puțin de patru decenii, pregătind terenul pentru noi revoluții ale românilor sau, cum s-a rostit Nicolae Bălcescu, scriind cu securea „drepturile nației române și programul politic al revoluțiilor viitoare“⁵¹.

Ca și la 1784 în Transilvania, cauza adincă, cea mai importantă, a revoluției de la 1821 a fost aspirarea socială și națională, care aici a însemnat exploatarea clăcașilor de către marii proprietari funciari, fiscalitatea excesivă, accentuată de regimul fanariot, instrumentul dominației străine, otomane. Contradicția socială fundamentală care a generat revoluția, proprie întregului feudalism, a fost aceea dintre țărănimea dependentă și boierime. Chiar dacă, prin reformele lui Constantin Mavrocordat, iobăgia fusese desființată din punctul de vedere juridic, atât în Țara Românească, cât și în Moldova, boierii au redus mult din efectul acestei reforme. În multe locuri, cum avea să arate Nicolae Bălcescu, viața țăranilor „nu se îmbunătăți prin emancipația lor“, căci ei au rămas, în continuare, dependenți de stăpînii de moșii. „Astfel, această dependență rămase numai recunoscută în lege, iar în faptă relațiile lui [țăranului] cu proprietarul rămaseră tot aceleași, cu singura deosebire că proprietarul găsi în această înnoire prilej de-a scăpa de îndatorirea de-a-l hrăni la vreme de boală sau de foamete“⁵². Cu toate că țăranul era obligat, prin lege, să presteze pentru proprietar 24 de zile (numărul acestora a scăzut, mai târziu, la 12), el lucra la toate muncile și mai mult decît zilele legiuite. După eliberarea juridică din iobăgie, „țăranii avură a suferi atunci și toată povara birurilor, de care mai înainte, ca robi, erau scutiți. Așadar, numai prin păstrarea clăcii, libertatea țăranilor se făcu iluzorie“. În Țara românească — spunea mai departe Bălcescu —, „starea țăranilor merse din zi în zi mai rău pînă la 1821, cînd disperarea lor izbucni“⁵³.

Revoltele s-au intensificat ca și în Transilvania pe măsura apropiării de momentul revoluției. În acei ani — consemnează V. A. Urechia — „se lăția spiritul de revoltă mai în toate satele de peste Olt. Era încă un precursoriu al revoluțiunii de la 1821... Dar ceea ce este neîndoios e că

⁵⁰ Karl Marx. *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*. Publicate de A. Oțetea și S. Shwann, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 115.

⁵¹ Nicolae Bălcescu, *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, în Nicolae Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a. Ediție critică de G. Zane, București, 1940, p. 126.

⁵² Nicolae Bălcescu, *Despre starea socială a muncitorilor plugari*, în *Principalele Române în deosebite timpuri*, în *Opere*, vol. I. Ediția G. Zane și Elena G. Zane, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 159.

⁵³ *Ibidem*, p. 160.

cele sate răsvrătite în 1819 și 1820 peste Olt constituie o manifestare clară a deșteptării spiritului public și sint zbuciumări precursorii ale mișcării de la 1821, cum au fost și consecințe ale anterioarelor mișcări de panduri de sub Caragea Vodă. Nu este Tudor la 1821 un creator al mișcării, ci *sinteza* unor mișcări care își au originea în întreg secolul al XVIII-lea și în primele două decade din al XIX-lea. Că revoluțiunea fierbea în țară, se probează nu numai cu răzvrătirile din cele zece sate ale lui Gr. Brincoveanu, dar și cu numeroase alte refuzuri de a se supune la clacă etc., din alte părți ale țării⁵⁴. La sfârșitul anului 1820 și la începutul anului următor, „Înlăuntrul țării era în spor și mișcarea contra regimului fanariot. Mai cu seamă peste Olt, agitațiunea sporea. Pandurii nu erau mulțumiți.“ Noul domnitor, Al. Suțu, a iertat de „pedeapsă“ pe cîțiva dintre ei, condamnați de Caragea pentru revolta din anii precedenți. Și, în același timp, a ordonat măsuri de stăvilire a mișcării satelor. „În zadar Vodă dăduse ordin circular la ispravnici să nu se permită satelor *întregi* a veni la București, să-și reclame drepturile și ușurarea de dări... Fierbea, fierbea revoluțiunea“⁵⁵.

Revendicările economice-sociale de bază ale revoluției de la 1821 priveau, ca și la 1784, ca și la 1848, țărănimea, ca înția expresie socială a societății românești, ca identitatea acesteia. În același timp, revoluția promova și deziderate ale celorlalte categorii sociale împilate. În domeniul național, ea preconiza înlăturarea fanariotismului — mijloc de presiune, amenințare și imixtiune în țară din partea Semilunei —, ca treaptă în vederea restabilirii vechilor drepturi ale țării și apoi a cuceririi independenței depline. Aceste mari obiective au fost cuprinse într-o sută de documente cu caracter programatic, care, strîns corelate între ele, alcătuiesc programul unitar al revoluției sociale și naționale de la 1821.

Asemenea prevederilor de la 1784, revoluția de la 1821 sublinia că soluționarea problemei agrar-țărănești însemna, practic, schimbarea vechilor orînduiri, feudale, prin lichidarea marii proprietăți boierești, desființarea boierimii ca clasă, trecerea pămînturilor în stăpînirea lucrătorilor ogoarelor. *Proclamația de la Padeș* chema țărănimea la un adevărat război social împotriva boierimii. „Nici o pravilă nu oprește pre om de a întîmpina răul cu răul ! Șarpele cînd îți iasă înainte, dai cu ciomagul de-l lovești, ca să-ți aperi viața... Dar pre bălaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisericești, cît și cele politicești, pînă cînd să-i suferim a ne suge sîngele din noi ? Pînă cînd să le fim robi ? Veniți dar, fraților, cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine... Că ne ajunge, fraților, atîta vreme de cînd lăcrimile dupe obrazăle noastre nu s-au mai uscat“⁵⁶. *Proclamația* cerea țăranilor să vină „în grabă cu toții“ la revoluție, să atace marea proprietate funciară, încît „averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să se jertfească“, primind o nouă destinație, „pentru folosul de obște“⁵⁷. Așa cum ținea să remarce conducătorul revoluției, obștea care trebuia să beneficieze, în mod egal, democratic, de pămînt, de „averile rău agonisite“, erau masele țărănești. Această direcție fundamentală a revoluției a jucat un rol decisiv în angrenarea largă a țăranimii în marea luptă antifeudală. La rîndul său, perspectiva înfățișată

⁵⁴ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. XII—XIII, București, 1898, p. 246, 248—249.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 505.

⁵⁶ *Răscoala de la 1821. Documente interne*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1959, p. 207—208.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 208.

țărănimii după victoria revoluției conține în ea însăși ideea dispariției serviciilor feudale : „să știți fără îndoială — arăta Tudor Vladimirescu în *Proclamația* din 20 martie 1821 — că mare ușurință are să vi se facă, nu numai întru răspunderea dădiiilor, ci și întru toate celelalte dări și orinduiele, cum și jefuirile vor lipsi cu totul și veți înțelege înșivă scăparea robiei întru care v-ați aflat pînă acum. Urmați dar întru toate aceștii propoveduiri ce într-adins vi s-au trimis, ca să se cetească într-azul tuturor și în vileag de obște, să fiți încredințați că nici odinioară nu veți rămînea fără dobîndirea dreptăților voastre“⁵⁸.

În scrisoarea către Nicolae Văcărescu, datată 11 februarie 1821, Tudor Vladimirescu enunța ideea, de valoare principială deosebită, dezvoltată apoi de gînditorii revoluției de la 1848, în primul rînd de Nicolae Bălcescu, și, pe un plan superior, de mișcarea socialistă, că țara este poporul, nu exploatatorii, că boierii, asupritorii maselor, ai țărănimii, cu al cărei sînge „s-au hrănit și s-au poleit tot neamul boieresc“, nu fac parte din popor, din națiune, că „patria se cheamă poporul, iar nu tagma jefuito-rilor“⁵⁹. Se sintetizează, în aceste formulări, o întreagă concepție revoluționară și, implicit, un întreg program de acțiune a maselor.

Ca și la 1784, programul economic-social al revoluției va cunoaște noi dezvoltări în cursul luptei. Acționînd pentru apărarea și consolidarea revoluției, țărănimea a căutat să rezolve un ansamblu de măsuri economice-sociale, inclusiv luarea pămînturilor exploatatorilor și împărțirea lor democratică la muncitorii ogoarelor. Tudor Vladimirescu — avea să scrie C.D. Aricescu — „a dat voie sătenilor, în prima sa Proclamațiune [de la Padeș], de a-și însuși averile rău agonisite : sătenii considerau orice avere ca fruct al arbitrariului și al violenței ; însușind-o, ei credeau că reven- dică un drept al lor, răpit cu forța“⁶⁰.

Din motive tactice, în programele revoluției nu a putut fi evocată o ridicare directă împotriva dominației otomane. Ca urmare, programul național al revoluției a situat în prim plan obiectivul cel mai stringent al perioadei, și anume *curmarea domniilor fanariote, restabilirea domniilor pămîntene, redobîndirea drepturilor cuprinse în vechile tratate, brutal încălcate de Poartă, pentru ca, pe această cale, să se poată aborda independența deplină a țării*. *Proclamația de la Padeș* subliniază direct caracterul național al revoluției și cheamă la luptă pentru înlăturarea domniilor fanariote : „Și să se aleagă din căpeteniile noastre cei care pot să fie buni. Aceia sînt ai noștri și cu noi dimpreună vor lucra binele, ca să le fie lor bine, precum ne sînt făgăduiți“⁶¹. Revoluția denunța foarte virulent pac- tizarea dintre boierimea retrogradă și domnitorii fanarioți, atenționa asu- pra consecințelor dezastruoase ale acestei coalizări pe seama națiunii. În Proclamația către locuitorii Bucureștilor (16 martie), se arăta că revoluția este îndreptată împotriva boierilor exploatatori autohtoni și a domnitori- lor fanarioți, „pentru dreptățile cele folositoare la toată obștea“. Căci vechile drepturi au fost încălcate și, „de la o vreme încoace, din pricina unirii pămîntenilor boieri cu cei după vremi trimiși domni, cu totul s-au înghițit și s-au stricat, avîndu-le numai pentru folosul lor, precum prea bine vă este știut, și nici acum mai sus-numiții nu voiesc a împlini cere- rea pentru slobozirea dreptăților“⁶².

⁵⁸ *Ibidem*, p. 387.

⁵⁹ *Ibidem*, vol. IV, 1960, p. 123.

⁶⁰ C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 135.

⁶¹ *Răscoala de la 1821. Documente interne*, vol. I, p. 207.

⁶² *Ibidem*, p. 372.

Înlăturarea fanarioților și restabilirea drepturilor țării consfințite în vechile tratate era concepută, totodată, de către revoluție ca un cadru strict necesar pentru înfăptuirea de măsuri economice-sociale în interesele maselor, ceea ce, la rîndul său, duce la creșterea capacității de acțiune independentă a țării. La Padeș, scrie un participant la evenimente, Tudor a făgăduit satelor „adunate și gata pentru revoluție” că dacă va reuși „ca prin ajutorul lor să dobîndească vechile drepturi ale țării și dorita dreptate, el va face a li se întoarce toate desmoștenirile și ușurarea tributurilor”⁶³. Observația este de un interes aparte. Nu numai că, prin Proclamația de la Padeș, vechile tratate (capitulațiile) au fost pentru prima oară invocate și încorporate ca temeiuri ale unei revoluții, dar prevederile acestor tratate erau tîlmăcite în cadrul larg al interdependenței firești dintre obiectivele naționale și cele ale dezvoltării sociale. Dealtfel, Tudor a cerut o deosebită fermitate pe planul libertății țării, al apărării ei în fața oricărei intervenții străine. În Proclamația către locuitorii județelor, din 20 martie 1821, se spunea : „Iar cea mai de temei hotărîre a mea, însoțită cu glasul norodului, este ca nici într-un chip să nu încetez din cererea dreptăților țării, pre care și de nu le voi vedea dobîndite printr-acele destoinice cuvinte care s-au făcut cunoscute pînă acum pe unde s-au convenit, vă făgăduiesc sufletește că se vor dobîndi negreșit prin vărsare de sînge împotriva vericăruia vrăjmaș se va arăta călcătoriu acestor dreptăți, de care întîi voi aveți să vă bucurați”⁶⁴.

Gîndirea privind restabilirea spiritului capitulațiilor pe drumul spre neafîrnarea completă a țării va sta în centrul obiectivelor naționale și, implicit, sociale promovate de revoluția română de la 1848.

În ideea formării unui front comun al românilor în fața primejdiei otomane și pentru dobîndirea independenței, Tudor a cerut mitropolitului și boierilor, la 5 aprilie 1821, să intre în legătură cu moldovenii, ca „unii ce sînt de un neam, de o lege... să putem cîștiga, deopotrivă, dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții”⁶⁵. Se identifică aici nu numai o chemare la luptă împotriva dușmanului comun, ci, în același timp, o adevărată proclamație de unire națională.

Armata revoluționară, denumită în documentele programatice *Adu-narea Norodului*, reprezenta, de fapt, *Oastea cea Mare*, de această dată constituită în vederea înfăptuirii unei revoluții. Ca și în Transilvania, baza socială a acestei armate populare a format-o țărănimea, care s-a exprimat ca atare în cursul evenimentelor. Ea avea o mare experiență a luptei antiotomane, o experiență militară, o experiență a haiduciei și, mai ales, o experiență de veacuri a răscoalelor. Masele țărănești au fost, în același timp, forța de polarizare a luptei naționale antiotomane, care a angrenat toate clasele și păturile sociale.

Tudor s-a îngrijit de pregătirea militară a viitoarei oaste de țărani pe care avea să o conducă. Și-a ales căpitani de încredere, care, la rîndul lor, au recrutat oșteni pentru armata revoluționară⁶⁶. Dintre toate centrele de concentrare a luptătorilor revoluționari, Padeșul semnifică, la 1821, ceea ce au fost Mesteacănul la 1784, Blajul, Islazul și Lugojul la 1848.

⁶³ Mihai Cioranu, *Revoluția lui Tudor Vladimirescu*, în : Nicolae Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921, p. 237—238.

⁶⁴ *Răscoala de la 1821. Documente interne*, vol. I, p. 386.

⁶⁵ Chiriac Popescu, *Memoriu despre mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, în : Nicolae Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, p. 194.

⁶⁶ Dan Berindei, Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821*, Editura militară, București, 1962, p. 57.

El a fost cel dintîi punct de mobilizare a pandurilor și a celorlalți țărani, care s-au alăturat, de la început, revoluției.

La 21 martie 1821, Adunarea Norodului a intrat în București și, odată cu aceasta, revoluția a triumfat. Tudor a fost primit de masele populare bucureștene cu toate onorurile, cu tot ceremonialul specific unui domnitor așteptat de multă vreme. *El este un domnitor al maselor populare, al țărănimii îndeosebi, fiind, de fapt, primul domn pămîntean după înlăturarea regimului fanariot.*

Regimul revoluționar s-a menținut timp de aproape două luni (21 martie — 15 mai), Tudor fiind considerat, din acel moment, un adevărat domnitor al revoluției victorioase, al Țării Românești, al poporului român, un *rex Daciae*, ca și Horea în 1784. De fapt, Tudor a instituit, la București și în cea mai mare parte a Țării Românești, o putere populară, a cărei bază era țărănimea, așa cum a fost la 1784 în Transilvania, cînd tot aproape două luni Horea a instaurat în Munții Apuseni o *republică a poporului*. Prin acțiunile întreprinse pe plan intern și extern, Tudor și-a consolidat poziția de unic conducător al țării, situație pe care au fost nevoiți să o accepte și marii boieri. El a luat o serie de măsuri în favoarea maselor. Așa cum scrie Karl Marx, „Primul său act de autoritate a fost reforma legilor fiscale ; reduce capitația la ceea ce fusese sub vechile legiuri, desființînd darea pe vii și pe vite. Țăranii alergau în masă în jurul său, nu-l mai numesc decît Tudor Vodă”⁶⁷. Conducătorul statului român liber a luat și alte măsuri de îmbunătățire a situației țărănimii, în relațiile acesteia cu boierimea și cu arendașii. A dat ordin să fie reduce obligațiile de clacă ale țăranilor, a făcut cunoscut locuitorilor că „miturile și gloabele cu totul de acum înainte hotărît vor fi dezrădăcinate”⁶⁸. Pentru apărarea revoluției, a pregătit temeinic oștirea, a sporit efectivul ei, s-a preocupat de întărirea fortificațiilor Capitalei. Mari eforturi a depus pe plan extern pentru a argumenta justetea ridicării poporului român și a preveni o intervenție străină în Țara Românească.

Ca și în 1784, iar apoi în 1848, existau în 1821 toate condițiile interne, obiective și subiective, pentru dăinuirea și consolidarea revoluției. Numai intervenția forțelor represive din afară, în complicitate cu elemente ale boierimii conservatoare, au dus la înăbușirea ei. Este de precizat că revoluția a fost curmată nu în mai 1821, cînd armata otomană a pătruns în țară. De fapt, nici nu se poate preciza momentul înăbușirii ei, căci, ca în orice mare ridicare socială și națională a românilor, de pildă în 1784 sau în 1848, lupta țărănimii a continuat și după invadarea țării de către trupe din afară, la sate menținîndu-se rînduiele revoluționare.

Semnificația revoluției de la 1821 a fost deosebită în epocă și în tot cursul istoriei ulterioare a țării. Ea a definit — de la orizonturile reale ale perioadei — ideile de libertate socială și națională ale poporului român, a abordat frontal țelurile cardinale, de a căror soluționare depindea evoluția societății românești în evul modern, a relevat strînsa îngemănare a obiectivelor naționale și sociale, arătînd că stringențelor istoriei li se putea da curs numai prin rezolvarea fundamentală a acestor țeluri. Revoluția a dezvoltat gîndirea avansată în domeniile social și național, confirmînd și continuînd momentul 1784, întreaga evoluție istorică a poporului român.

Un merit deosebit al revoluției a fost că a reușit să înlătore regimul cel mai dur de asuprire politică din istoria de pînă atunci a românilor

⁶⁷ Karl Marx, *Insemnări despre români*, p. 110.

⁶⁸ *Răscoala de la 1821. Documente interne*, vol. II, 1959, p. 35.

— regimul fanariot —, în condițiile în care Imperiul otoman era încă puternic, slăbind influența acestuia în Europa.

Declanșarea revoluției în condițiile unei dominații otomane accentuate în Țările Române, realizate prin mijlocirea fanariotilor, iar apoi confruntarea armată dintre forțele revoluției și trupele Semilunei vor reprezenta, în același timp, solide temeuri pregătitoare ale înfruntării Porții la 1848, pentru ca, în 1877, să aibă loc ridicarea armată ce va pecetlui independența statală absolută a României.

Revoluția de la 1821 a anunțat iminenta soluționare a chestiunii sociale centrale din societatea românească — abolirea relațiilor de servitute a țăranilor și împrumărirea acestora, ideal care va fi ținta socială de căpetenie a revoluției de la 1848 și a demnitarilor revoluționari din statul național modern român, în frunte cu Alexandru Ioan Cuza și Mihail Kogălniceanu.

Vitalitatea ideilor revoluționare se vedește cu putere și în faptul că, în condițiile agresiunii externe, revoluționarii și-au continuat lupta. Atât înainte de asasinarea lui Tudor de către eteriști, cât și după aceea, cînd *Adunarea Norodului* a rămas fără conducătorul suprem, țărănimea, înrolată în armata revoluționară, a purtat mai multe lupte cu oștirea Semilunei, dînd eroice jertfe de sînge.

Este un specific al tuturor revoluțiilor române din epoca modernă de a arunca mari punți înainte, care să imprime *continuității* sensurile înaintării spre noi momente revoluționare cu valoare cardinală. *Am putea vorbi de unul și același flux revoluționar, care începe în 1784 și generează, într-un proces ascendent, mari momente de incandescență la 1821 și 1848, de înfăptuiri practice la 1859, 1864, 1877 și 1918. După cum 1784 nu a fost o revoluție a unei părți a țării decît prin desfășurare, tot astfel revoluția de la 1821 s-a exprimat ca o ridicare socială și națională a întregului popor român, și aceasta nu numai prin ecouri, ci prin țelurile clar afirmate și promovate, ale revoluționarilor români.*

Așa cum 1784 și-a exercitat forța de înrîurire în Țara Românească și Moldova, tot asemenea 1821 a determinat o profundă radicalizare a maselor din Transilvania, o reinviere a spiritului revoluției lui Tudor. În timpul desfășurării revoluției din Țara Românească, „agitația în mijlocul țărânimii ardelenelor a fost extremă”. La două săptămîni după *Proclamația de la Padeș*, „numele lui Tudor Vladimirescu — sub forma alintătoare de Tudoraș sau Todoruț — era pe buzele tuturor românilor din Transilvania”⁶⁹. Țăranii de peste munți erau încredințați că, după victoria revoluției în Țara Românească, Tudor va trece în Transilvania, pe la Băița (Turnu Roșu), ca să facă dreptate și aici⁷⁰. Transilvănenii stabiliseră și data trecerii lui Tudor peste munți, și anume în ziua de Sf. Teodor⁷¹.

Starea de agitație și revoltă a țărânimii transilvănene este larg reflectată și în rapoartele autorităților. La 26 februarie 1821, guvernatorul Transilvaniei, contele G. Banffy, cerea funcționarilor superiori ai comitatelor să procedeze în așa fel încît ideile și partizanii revoluției conduse de Tudor să nu pătrundă în Transilvania. Revoluționarii din Țara Românească — arăta guvernatorul — „au adresat proclamații către popor, prin care îl îndeamnă la răscoală contra boierilor, iar numărul răsculaților ar

⁶⁹ Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu. 1821*, Editura științifică, București, 1971, p. 214 și urm.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibidem*, p. 176.

crește din zi în zi. Fiindcă acest mare Principat, vecin cu Țara Românească, este în legături strânse economice-comerciale, precum și religioase și naționale, pe drept cuvânt ne putem teme cu aceste dezordini și principii periculoase, care se aseamănă cu cele ale așa-zisei mișcări a lui Horea, să nu pătrundă pe căi ascunse în patria noastră, să nu se întindă în mijlocul poporului de jos, și așa ușor înclinat spre ele“⁷². La 26 martie, comitele de Sălaj, P. Banffy, informa pe guvernatorul Transilvaniei că, sub influența revoluției izbucnite în Țara Românească „în contra boierilor și turcilor“⁷³, se accentuează frământările țărănești din comitat. De temut, se spune în raport, sînt „mișcările țăranilor stîrnite de introducerea urbanului, căci țăranii, în ciuda tuturor explicațiilor clare ale ordinelor împărătești, le-au luat în înțelesul lor larg, încît nu mai vor să fie supuși stăpînilor de pămînt și sînt gata să acuze pe aceștia cu plîngerii exagerate în chip obraznic și să atace drepturile lăsate acestora de rege“⁷⁴. Țăranii din Sulighete — se arată într-un raport din Deva, datat 5 aprilie 1821 — au pronunțat „cuvinte periculoase în care este vorba de tulburarea în scurt timp a liniștei interne“. Unul dintre ei a declarat că vrea să joace cizmele «domnului meu», iar copiii pretutindeni prin sat se exprimau astfel: «acum vor tătînii noștri să omoare pe nemeși»⁷⁵. Iar un alt sătean, se arată mai departe, „răspîndește sub formă de publicații în fața poporului lucrurile scrise mai jos, așa cum a făcut acum, vineri, în 30 martie, în prezența diacului local, Dumitru Popa, și a omului bisericii, Costin Popa, începînd cuvîntarea sa cu aceste cuvinte: «Se face înștiințare că, de către răsărit, s-a ridicat un crăiuț, cu numele Todoraș, întîi cu puțină oaste, dar din zi în zi ea sporește». După ce va face dreptate în Țara Românească, «isprăvește lucrul cu boierii și, de se va sfîrși lucrul bine acolo pînă în paști, o da și într-acoace, că un crăiuț o să vină din jos, ca să se întîmple laolaltă să facă și aicea dreptate»“⁷⁶.

La 6 aprilie 1821, mai mulți nobili din comitatul Hunedoarei, adunați la Deva, au cerut comitetului să ia măsuri pentru a asigura liniștea în comitat în condițiile revoluției din Țara Românească: „Știrile care, în fiecare zi, vin tot mai numeroase din toate părțile comitatului nostru, ne încredințează în mod neîndoielnic că poporul e pregătit de o răscoală generală, îndreptată împotriva nobilimii funciare, amenințînd cu pieirea și monarhia, de la care revoltă a fost reținut pînă acum de faptul că n-a sosit sorocul și nu s-a ivit încă prilejul“⁷⁷. La rîndul lui, comitele de Hunedoara informa, la 7 aprilie, pe guvernatorul Transilvaniei, că țăranii și grănicerii români fac declarații primejdioase. Se arăta că, în ziua de 5 aprilie doi grăniceri care au adus lemne în piața din Deva, au confirmat că „peste 2—3 săptămîni răzvrătitul Tudor din Țara Românească va veni și aici și va face alte rînduiri...“⁷⁸. Același comite mai observa că: „În rîndurile țăranimii ademenite din Țara Românească este generală credința că slugerul Tudor, după ce va termina treburile sale din Țara Românească, va veni și aici, împotriva nobilimii maghiare“. Potrivit informa-

⁷² *Documente privind istoria României. Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki* (serie nouă), vol. III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, p. 67.

⁷³ *Ibidem*, p. 109.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibidem*, p. 175.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 176.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 188.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 191.

țiilor comitelui, un țăran din cercul Gurasada a spus că „în timpul cel mai apropiat Horea iară va izbucni din Zărand“.

Toate acestea l-au făcut pe comitele Hunedoarei să aprecieze că îndemnul la luptă ale conducătorilor revoluției din Țara Românească către poporul de aici „au fost cunoscute din vreme de țăranimea românească“ din Transilvania și cu toate că la răspîndirea acestora au contribuit mult soldații români din acest comitat însărcinați cu paza granițelor și care locuiesc împrăștiați în tot cuprinsul comitatului, „totuși socotesc că trebuie să existe și căi mai secrete pentru răspîndirea lor. Toate circumstanțele arată că țăranimii române de aici îi plac cele întîmplate în Țara Românească, iar în cazul cînd de acolo s-ar face o invazie la noi, ar fi dispusă cu siguranță să i se alăture“ ⁷⁹.

La 18 aprilie, comitele Zarandului informa consiliul directorial regal din Cluj că, la Hălmagiu, sînt readuse în activitate gîndurile „de rebeliune și de Horea“ ⁸⁰.

Acest curs a fost atît urmarea lucrării revoluționare a momentului 1821, cît și a celui de la 1784, într-o simbioză organică proprie ansamblului meleagurilor românești. El va genera noi cristalizări și impulsuri revoluționare, va alimenta continua revoluționare a poporului român pe drumul edificării României moderne. În planul acțiunii sociale, acest proces își va avea corespondentul în fluxul unic și aproape continuu de acțiuni ale țăranimii, care va face, în principal, legătura între cele trei revoluții ale epocii moderne a istoriei românești, respectiv între cele de la 1784 și 1821 și cea care, la 1848, va pune într-o nouă sinteză marile aspirații sociale și naționale ale poporului român în epoca modernă.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 213—214.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 221—222.

CONSIDERAȚII PRIVIND URMĂRILE DOMINAȚIEI ȘI INGERINȚELOR STRĂINE ASUPRA EVOLUȚIEI ISTORICE A POPORULUI ROMÂN

MIRCEA MUȘAT

Poporul român, unul dintre cele mai vechi popoare europene, care prin strămoșii săi geto-daci și-a făurit statul centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista, în urmă cu 2050 de ani, s-a dezvoltat unitar în spațiul carpato-danubiano-pontic, în străbuna vatră a Daciei, unde a locuit neîntrerupt, a făurit și permanentizat pe aceste meleaguri o înfloritoare și originală cultură materială și spirituală, afirmându-se prin forța și superioritatea felului său de viață și de gândire.

Din cele mai vechi timpuri poporul nostru a trebuit să ducă lupte îndârjite și necurmte pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească, pentru a-și asigura continuitatea pe teritoriul unde s-a născut, în ciuda vicisitudinilor istoriei. El a avut de înfruntat, timp de aproape un mileniu, valurile succesive ale populațiilor migratoare care, de regulă, erau purtătoare ale unei civilizații inferioare stadiului atins de strămoșii săi. Prezența acestora și războaiele pustiitoare pe care le-au purtat cu acestea au avut, ca și războaiele duse anterior, cu perșii, macedonenii sau cu Imperiul roman, urmări tragice pentru evoluția istorică a poporului român.

În evul mediu, poziția de răscruce la interferența intereselor rivale ale celor mai mari imperii din Europa — otoman, habsburgic și țarist —, războaiele de apărare duse de poporul român sau cele desfășurate de aceste imperii pe teritoriul patriei noastre, soldate cu distrugerea sau înstrăinarea a nenumărate valori materiale și spirituale, toate acestea, la care se adaugă uneori împărțirea unor teritorii românești între marile imperii, au încetinit progresul economic și spiritual al poporului nostru.

Dar, împotriva tuturor opreliștilor, nimeni și nimic n-a putut să înăbușe voința poporului român de a trăi liber și independent în vatra strămoșească. Idealurile de unitate și independență națională au împurpurat permanent steagurile lui de luptă, i-au înzecit forțele în vremuri de

restriște, făcându-l să înscrie sub conducerea unor mari conducători de țară și de oști pagini de adevărată epopee în lupta pentru păstrarea ființei naționale, unității teritoriale și de stat, pentru neatîrnarea țării.

Rar se poate întîlni în istoria Europei, un popor, care s-a confruntat secole de-a rîndul cu politica de cuceriri și anexiuni ale marilor imperii și care să-și păstreze glia străbună, ființa națională, coordonatele sale etnice specifice și să fi intrat demn și mîndru în istoria modernă, cucerindu-și independența și desăvîrșindu-și unitatea de stat, o dată cu cele mai multe popoare europene. Tocmai de aceea, lupta pentru afirmarea ființei naționale, pentru unitate națională și de stat, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară a reprezentat și reprezintă caracteristica fundamentală a istoriei poporului român, identitatea și particularitatea sa în istoria universală. Subliniind acest aspect, marele istoric Nicolae Iorga scria : „Este vorba de un popor care prin strămoșii săi își are rădăcini de patru ori milenare ; aceasta este mîndria și aceasta este puterea noastră”¹.

Numeroase vestigii arheologice și mărturii scrise ale antichității amintesc despre geto-daci, care făceau parte din numerosul neam al traciilor, cu adînci rădăcini în întreg spațiul nord-carpato-danubian — pontic și despre care marele istoric al antichității Herodot, scria cu peste 2500 de ani în urmă, că „sînt cei mai viteji și mai dreپți dintre traci”. Este demn de reținut că izvoarele scrise foarte îndepărtate referitoare la strămoșii noștri din ultima jumătate a mileniului I î.e.n. îi prezintă mereu angrenați în marile evenimente ale timpului, în postura de apărători ai vetrei străbune, împotriva acelor care le nesocoteau hotarele, aspri cu cei care, dintr-un motiv sau altul, le călcau datinile, obiceiurile, pămîntul și le tulburau viața pașnică. S-a conturat prin vremuri și s-a dăltuit în lespezi epoca înfloritorului stat dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista, apreciat ca „cel dintîi și cel mai mare dintre toți regii care au domnit vreodată asupra Traciei”.

Statul condus de Burebista (secolul I î.e.n.), își exercită influența pe un vast teritoriu, mergînd în *Nord-Vest pînă la Munții Slovaci și Dunărea Mijlocie, spre Sud pînă la Munții Balcani iar spre Sud-Est pînă în estul Mării Negre, cuprinzînd și orașele grecești de pe țărmul pontic*. „Geto-dacii — scria istoricul maghiar Huszti András — au fost locuitorii cei mai vechi ai Ardealului, Moldovei și Munteniei, fiind foarte viteji și neîntrecuți în lupte. Unii spun că cuvîntul acesta Get ar însemna suliță de aruncat sau lance, potrivit căreia geții n-ar însemna altceva decît popoare de viteji, sulițari și lăncieri. Alți învățați socotesc că numele acesta de Dacus înseamnă luptător, adică viteaz.”²

În vremea lui Burebista, peste tot în Dacia, se desfășoară o intensă și clocotitoare activitate. Înțeleapta sa politică internă s-a materializat într-o vie activitate meșteșugărească, comercială și edilitară. Se intensifică schimburile, pe plan intern ori cu lumea din afară. Pentru a apăra statul, Burebista și-a organizat o armată puternică, care, după cum scrie istoricul

¹ Nicolae Iorga, *Originea, firea și destinul neamului românesc*, în *Enciclopedia României*, vol. I, București, 1938, p. 4.

² Huszti András, *O és újj Dacia*, f. 1, 1791, p. 5—6.

și geograful Strabo, crescuse neînchipuit de mult, încît putea să trimită la luptă pînă la „două sute de mii de oameni“³.

Burebista rămîne în istoria patriei și a poporului nostru ca una dintre cele mai fecunde și luminoase personalități. El a depășit limitele epocii sale, înscriindu-și numele între marile personalități ale antichității⁴.

Epoca lui Burebista a pregătit epoca lui Decebal, regele erou al dacilor, care va avea de înfruntat una din cele mai mari forțe ale antichității — Imperiul roman. „Timp de decenii întregi, o rezistență deosebit de îndîrjită față de cuceritorii romani — scrie istoricul sovietic N. S. Derjavin — au opus dacii care ocupau teritoriul Transilvaniei, Valahiei, Moldovei și Basarabiei pînă la Marea Neagră și Nistru... Ce importanță serioasă au acordat conducătorii romani victoriei asupra dacilor se poate aprecia, în special, după faptul că timp de 123 zile Roma a sărbătorit victoria lui Traian prin grandioase reprezentații de circ, la care au luat parte 10 000 de gladiatori și 11 000 fiare sălbatice.“⁵ Subliniind eroismul poporului dac, setea nestinsă de libertate, voința de a nu-și pleca fruntea sub jug străin, hotărîrea de a rămîne mereu el însuși, unic stăpîn pe viață și pe soarta sa, istoricul Vasile Pârvan nota : „Apărarea pămîntului dacic de către poporul său a fost un imn de iubire cum rar au mai înălțat popoarele moșiei lor amenințate“⁶. Astfel primul secol al erei noastre consemnează începutul luptelor strămoșilor noștri pentru neatințare și de apărare a unui teritoriu definit, care va deveni „suma vieții noastre istorice“, cum numea, cel mai mare poet al românilor, Mihai Eminescu, lupta pentru independența patriei noastre.

În secolele IV—X, care corespund perioadei de trecere pe teritoriul patriei noastre a populațiilor migratoare, continuitatea poporului român s-a menținut și dezvoltat neîntrerupt, ducînd la *încegarea statelor feudale românești în întreg spațiul vechii Dacii*. Subliniind continuitatea neîntreruptă de viață materială și spirituală și încercînd să dea ripostă fermă oricăror încercări de denaturare sau falsificare a adevărului istoric, marele scriitor Liviu Rebreanu, cu profunzimea gândirii sale asupra devenirii noastre istorice, scria : „România cu Dacia de odinioară sînt congruente nu numai în privința configurației geografice, dar și a configurației etnografice românești. Acest fapt sigur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii interesați ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani ? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă țară, se cunosc popoare care au dispărut în totul, dar un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întîmpla decît în anumite manuale istorice cu tîlc“⁷. Referindu-se la acestea istoricul francez de renume mondial A. Ubicini scria : „Românii, în decursul acestui lung interval, au dăi-

³ Strabo, *Geografia*, IV. *Izvoare privind istoria României*, vol. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 237—239.

⁴ Vezi pe larg „Izvoare și mărturii străine despre strămoșii poporului român“, *Culegere de texte* : Editura Academiei R. S. România, București, 1980, p. 36—44.

⁵ Derjavin, N.S., *Istoria Bulgariei*, Moscova, Leningrad, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., 1945, p. 60.

⁶ Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 78—79.

⁷ Liviu Rebreanu, *Laudă țaranului român*, Discurs de recepție la Academia Română, în „Viața românească“, anul XXXII, nr. 7, iulie 1940, p. 5.

nuit refugiați în munți, la adăpost de șuvoiul invaziilor. Barbarii își aveau calea lor bine trasată, etapele stabilite dinainte, de la răsărit la apus. Dacă, din întâmplare, se aventurau spre nord, se loveau de Carpați ca de-o barieră de netrecut. Acești munți erau, dealtfel, excelent plasați pentru acest rol defensiv, datorită unui sistem de posturi militare organizate de romani și formînd o linie neîntreruptă de puncte fortificate, care se întindea de-a lungul crestei, de la Porțile de Fier pînă la izvoarele Nistrului și Vistulei. Timpul n-a avut darul să știrbească forța nici să slăbească speranța dacoromanilor. Rămăsese aceeași rasă rezistentă, răbdătoare, întrucît se considera nemuritoare : *Românul nu piere*, sună un dicton popular în toate regiunile României. Mai e și un altul aproape la fel de răspîdit : *Apa trece, pietrele rămîn*. Apa era năvălirea barbară, românii erau pietrele⁸. Iar istoricul maghiar Huszti Andras scria : „Urmașii geților trăiesc și astăzi și locuiesc acolo unde au locuit părinții lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinții lor.“⁹

În dezvoltarea poporului român se conturează unele particularități născute în condițiile istorice impuse de populațiile migratoare : desfășurarea procesului cu prioritate în mediul sătesc, ceea ce explică vitalitatea poporului, satul a fost izvorul tăriei noastre și a forței noastre de a fi ; spre deosebire de celelalte popoare romanice, care s-au format în cadrul unor regate barbare, poporul nostru a cunoscut forme specifice de organizare : obști sătęști, uniuni de obști, romanii populare, voievodate, cnezate, ducate.

În această perioadă îndelungată brăzdată de puternice frămîntări social-politice, izvoarele istorice demonstrează continuitatea neîntreruptă de viață materială și spirituală a poporului român în spațiul în care s-a zămislit. Prin grele furtuni ale istoriei ne-am păstrat entitatea etnolingvistică și cultural spirituală, pășind în evul mediu ca un popor distinct, în rîndul popoarelor europene.

La începutul secolului al X-lea, pe teritoriul Transilvaniei sînt menționate în izvoarele istorice puternice formațiuni statale feudale românești care au luptat cu vitejie împotriva regelui ungar Arpad, a politicii acestuia de jaf și cuceriri.

Este știut că sub presiunea pecenegilor și bulgarilor, ungurii, populație fino-ugrică originară din Asia (zona dintre munții Altai și nordul Iranului) au părăsit regiunea din nordul Mării Negre (Atelkuz), unde se stabiliseră temporar și în anii 896—900, sub conducerea lui Arpad, au trecut munții pe la nord de Transilvania, stabilindu-se în Cîmpia Panonică (Ungaria de astăzi). De acolo au încercat, în anii următori, să invadeze Transilvania dinspre vest, unde s-au lovit de rezistența dîră a formațiunilor politice românești locale.

„P. dictus magister“ notarul anonim (Anonymus) al regelui Ungariei Bela al III-lea (1173—1196) consemnează în cronica sa, „Gesta hungarorum“ cum căpeteniile ungare au aflat, la finele secolului al IX-lea și începutul celui următor, despre „bunătatea Țării Ultrasilvane, unde Gelu Românul își avea stăpînirea“ („bonitate terrae Ultraslivane, ubi Gelou quidam Blachus dominium tenebat...“). Acesta s-a împotrivit cu armele și a dat trei lupte — la porțile Meseșene și la rîurile Almaș și Căpuș unde a și căzut. Același Anonymus atestă existența altor două „ducate“ (voievo-

⁸ Ubicini, Abdolonyme, *Les origines de l'histoire Roumaine*, Paris, Ernest Leroux, 1886, p. 116—117.

⁹ Huszti András, *O és újj Dacia*, f. 1, 1791, p. 8.

date) ale românilor, unul în zona Crișurilor (în vestul României de azi) condus de Menumorut, al doilea în Banat, cîrmuit de Glad. Și acești „duci” dau lupte cu maghiarii, încheiate prin înțelegeri între autohtoni și noii veniți.

Anonymus amintește că la tratativele pe care le are cu solii lui Arpad, Menumorut le spune acestora ca să-i transmită ducelui Ungariei, că regretă că ducele Salanus i-a cedat un foarte mare teritoriu, dar el nu va ceda din pămîntul lui nici cît un deget, deoarece această țară o are moștenire de la strămoșul său, iar acum grație stăpînului său, împăratul din Constantinopol, nimeni nu poate să-i smulgă țara din mîinile sale.

Alte cronică din secolele XII—XIV (Simon de Keza ; Henric de Múgeln ; *Chronicon Monacense* ; *Chronicon Pasoniense* ; *Legenda Sancti Gherhardi*) atestă, la rîndul lor, formațiunile politice ale românilor transilvăneni și bănățeni. De altfel, începînd din secolele IX—X, izvoarele bizantine, armene, germane și ruse (Cronica lui Nestor), alături de cele ungurești atestă în scris pe români sub numele de *Vlahi*, *Blași*, *Blaci*, *Blachi*, *Volohi*, *Balak*, *Walachen*, *Olah* (prin care înțeleg o populație romanică) așezați în aria carpato-dunăreano-pontică, net individualizați între celelalte popoare sud-est europene.

În spațiul românesc de la răsărit de Carpați, cronicile vechi amintesc o serie de voievodate românești, cum sînt cele ale Birlădenilor în centrul Moldovei, ale Cîmpulungenilor între curbura Carpaților și Dunăre ș.a., ca și cele ale lui Litovoi, Seneslau, Ioan, Farcaș, jupan Dimitrie, Balica, Dobrotiță și atîtea altele pe teritoriul dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră. La sud de Dunăre, românii își orînduiesc viața statală în numeroasele Vlahii : Albă (Moesia), Mică (Etolia), Mare (Tesalia), Țara Valahia (Epir) ș.a., punînd la începutul mileniului al doilea ca urmare a puternicelor legături cu românii din nordul Dunării bazele imperiului româno-bulgar sub dinastia Asăneștilor.

Punînd în evidență această realitate, istoricul bulgar Irecek Konstantin scrie „Răspîndiți în întreaga Peninsulă Balcanică, între albanezi, greci, bulgari și sîrbi, trăiau românii, denumiți în slavă sau greacă — valahii. Centrul populației valahe se afla în Tesalia care în sec. XII—XV se numea Valahia Mare. În acel timp Valahia Mică se afla în Etolia, Valahia Albă în Moesia, Valahia Neagră în Moldova. În Istria și astăzi există patru sate ai căror locuitori vorbesc între ei românește, iar cu vecinii în croată. Astăzi în Bulgaria din cîmpia Dunării cuvîntul valah înseamnă daco-romani, în Tracia și Macedonia, macedono-români, la sloveni și cehi — italian”¹⁰.

Procesul istoric obiectiv de construire a statului feudal român centralizat, ca rezultat al dezvoltării și unificării voievodatelor de pe întreg teritoriul patriei noastre, a fost îngreuiat atît de tendințele centrifuge interne, datorate procesului de fărîmîtare feudală caracteristic întregii Europe din acea vreme, cît și de vitregiile permanentului pericol extern. Așa se face că, începînd din secolul al X-lea, după sedentarizarea lor în Cîmpia Panonică, în pofida unei puternice rezistențe a românilor în frunte cu voievozii lor, cetele regilor unguri încep să se infiltreze în Transilvania. Ei reușesc să stăpînească părți din teritoriul din nord-vestul României (Transilvania) abia către sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea. Chiar și după această dată, românii din Transilvania și-au păstrat multă vreme vechea organizare în „țări”, rezistînd și perpetuînd cultura lor

¹⁰ Irecek Konstantin, *Istoria na bălgarite* (Istoria bulgarilor), „Nauka i izkustvo”, Sofia, 1978, p. 254—256.

materială și spirituală. Organizați din punct de vedere social în obști sătești, românii formau mase compacte, „țări“, în toate regiunile Transilvaniei. Documentele vremii, chiar și cele ale regilor unguri datînd din această vreme, pomenesc de „terra Blacorum“ (Țara românilor). Țările Oașului, Lăpușului, Sălajului, Țara Hațegului, unde se întindea stăpînirea voievodatului lui Litovoi, reunind români de la nord și sud de Carpați, Țara Maramureșului, unde existau voievodatele românești ale Drăgoșeștilor și Bogdăneștilor, toate acestea atestă că la începutul secolului al XIV-lea se manifestau încă larg libertățile și individualitatea politică a românilor în întreaga Transilvanie. În aceste condiții, organizarea administrativă a Transilvaniei a trebuit să aibă o structură deosebită de restul statului feudal ungar, păstrîndu-se pentru ea forma autohtonă de organizare : voievodatul, comun și celorlalte țări române. În această privință, umanistul ungar István Losonczy scria, în manualul său „*Harmas kistükör* (Tripla oglindă mică), publicat în 1781, că „Țara Ardealului, cu care Ungaria se învecina la răsărit, se numea cîndva Dacia de mijloc“ ; referindu-se la venirea în acest spațiu a ungurilor, el arăta că „regii unguri l-au stăpînit prin voievozi ai Ardealului“. În aceeași problemă, Nicolae Iorga scria : „Dintre toate provinciile pe care le-a stăpînit coroana Ungariei, singura care supt unguri a păstrat ca șef al ei un voievod este Ardealul“.¹¹

Astfel, sub coroana Sfîntului Ștefan, Ungaria și Transilvania erau entități diferite, fiecare cu propria sa structură fizică și umană, propria sa organizare politică și cu propria sa orientare economică. Locuitorii Transilvaniei ignorau configurația geografică a Ungariei, fiind în schimb la curent cu realitățile Țării Românești. „Secuii, spune un scriitor ungar, cred că Ungaria este la fel de muntoasă ca și Ciucul, ei nu cunosc Seghedinul decît din auzite, dar chiar și copiii care se joacă în praful drumului cunosc Bucureștiul, Brăila, Sinaia...“ (Hegedüs Lorant, *A székelylek Kivándorlása Romániában*, Budapesta, 1902), iar istoricul Alexandru Szilagyi afirmă, în mod categoric, în tratatul său, că „Transilvania și Ungaria nu s-au confundat niciodată și că ele au format întotdeauna două țări diferite“ (Alex. Szilagyi *Erdélyország története*, Budapesta, I, 1859, p. 56). Același istoric ungar căutînd cauzele care au împiedicat „sudura“ Transilvaniei cu Ungaria, spune că „acul busolei transilvănene părea fixat spre Orient din cauza populației care aparținea în majoritate bisericii orientale, pe cînd în Ungaria era orientată spre Occident, încă din epoca primului său rege“ (Alex. Szilagyi, *Erdélyország története*, Budapesta, I, p. 56).

Cu un număr presupus de 200 000 oameni, regii unguri nu puteau să facă față vastelor obligații apostolice pe care și le asumaseră ; ei nu puteau domina efectiv și nici asimila provinciile pe care le invadaseră. Iată de ce regii unguri au trebuit să procedeze la colonizări cu secui și saxoni și să aducă ordinele cavalerilor-călugări pentru reușita propagandei catolice și apărarea Carpaților. Secuii s-au așezat mai întîi în părțile vestice ale Transilvaniei, în Crișana și, ulterior, la începutul secolului al XII-lea, în sud-estul Transilvaniei, zonă unde îi aflăm și astăzi. Originea secuilor este încă discutată : ei ar fi urmași ai avarilor, descendenți ai unor populații tiurce sau ai unor triburi desprinse din Imperiul chazarilor în secolul al IX-lea, sau înrudiți cu maghiarii. Ei și-au păstrat de-a lungul evului

¹¹ Nicolae Iorga, *Români și Slavi, Români și Unguri*, două conferințe ale Institutului pentru studiul Europei sud-orientale, București, Editura Institutului sud-est european, 1922, p. 48.

mediu modul de viață, instituțiile și organizarea proprie și au luptat, în numeroase rânduri pentru libertate împreună cu românii, împotriva agresiunii maghiare, apoi otomane și tătare. Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei, a avut în oastea sa în lupta cu turcii de la Vaslui (1475) 5 000 de secui; Petru Rareș voievod tot al Moldovei a avut sprijinul secuilor în campania sa în Transilvania din 1541. În 1599—1600 secuii au luptat sub steagul lui Mihai Viteazul, voievodul Țării Românești, împotriva principelui-cardinal Andrei Báthori care le răpise privilegiile.

Grupurile de germani, veniți din teritoriile de la vest de Rin, unii din ei și din Westfalia, Hessa, Thuringia și Bavaria, sînt cunoscuți sub numele de sași. Această populație și-a dezvoltat o cultură proprie și, datorită privilegiilor acordate de regii Ungariei, au desfășurat o activitate social-economică importantă, contribuind, alături de poporul român, de unguri și șvabi la progresul general al regiunii.

Cît privește formațiunile prestatale aflate pe teritoriul de la sud și est de Carpați, acestea, ca urmare a procesului de formare și dezvoltare a relațiilor de producție feudale și a slăbirii pericolului străin, s-au constituit în state independente de-sine-stătătoare. S-au păstrat scrieri care atestă nu numai luptele eroice ale domnitorilor români din această vreme pentru independența și integritatea statală, ci și exprimarea prin viu grai a sentimentelor patriotice de care erau animați. Astfel, o cronică maghiară — *Cronica pictată de la Viena* — mărturisește că, în 1330, cînd regele ungar, Carol Robert, a pătruns cu armată pe teritoriul de margini al Țării Românești, domnitorul român Basarab I l-a avertizat pe invadatorul ungar cu următoarele cuvinte: „să vă întoarceți îndărăt cu pace și să înconjurați primejdia persoanelor voastre, pentru că dacă veniți mai mult înlăuntrul țării, nu veți putea nicidecum să înconjurați primejdia“¹².

Teritoriul pe care Basarab I își afirma autoritatea absolută era cuprins între Carpații Meridionali, mergînd peste munți în Țara Făgărașului, în vest — cuprinzînd Banatul de Severin, în est pînă în sudul Moldovei, la nord de Delta Dunării, între Prut, Nistru și Marea Neagră — viitoarele județe Cahul, Ismail și Cetatea Albă — teritoriu numit atunci Basarabia, de la numele lui Basarab I.

În vremea lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418) hotarele Țării Românești ne sînt redată de titulatura domnitorului: „Io Mircea, mare Voievod și Domn cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpînind și domnind toată țara Ungro-Vlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătarești și Amlașului și Făgărașului herțeg și Banatului de Severin domn, și de amîndouă părțile de peste toată Dunărea pînă la Marea cea mare și cetății Dîrstorului stăpînitor“¹³. Referindu-se la aceasta istoricul bulgar Irecek Constantin arăta: „Încă în anul 1390, cînd a încheiat alianță cu Vladislav al II-lea împotriva lui Sigismund, el se semna „*terrarum Dobradicii despotus et Trisi dominus*“. Iar în hrisovul dat în 1409 mînăstirii Strugal, în „orașul Giurgiu“ se numea voievod al Ungro-Valahiei, stăpîn al domeniilor de

¹² *File din cronici — Crestomație*, București, Editura militară, p. 18.

¹³ *Documente privind istoria României*, B, veacurile XIII—XV, Editura Academiei R.P.R., București, 1950, p. 51.

peste munți — Făgăraș și Amlaș — și al ambelor maluri ale întregului teritoriu dunărean pînă la marea cea mare și „stăpîn” al Durostorului¹⁴.

Întemeierea statului românesc Moldova, a pus în lumină poziția certă a formațiunilor românești existente pe acest teritoriu, care au acționat continuu pentru a înlătura influența statului feudal ungar. Acesta a fost temeiul politic care a adus în fruntea statului Moldova pe Bogdan, voievodul din Maramureș. Luptele au fost purtate de Bogdan I cu regii unguri în anul 1359 și victoria obținută avea semnificația victoriei românești de la Posada, marca constituirea statului românesc independent Moldova. La sfîrșitul secolului al XIV-lea, Roman Mușat se intitula : „Voievod al Țării Moldovei de la Munți și pînă la țarmul Mării Negre”¹⁵.

Dar, țările române, abia constituite în state feudale independente, au trebuit să facă față pericolului din sud reprezentat de Imperiul otoman, care, după ce cucerise întreaga Peninsulă Balcanică, și transformase țările bulgarilor și sîrbilor în pašalicuri turcești, se afla către sfîrșitul secolului al XIV-lea în contact direct cu hotarul de sud al țărilor române. În anul 1417, cu toate strălucitoarele victorii obținute de Mircea cel Bătrîn, cu tot eroismul maselor populare, Imperiul otoman reușește să smulgă Țării Românești teritoriul dintre Dunăre și Mare — Dobrogea, pe care o va ține sub stăpînire pînă în anul 1878. „Rămînînd singur, fără sprijin din partea Ungariei și nici al Moldovei — scrie istoricul bulgar Pastuhov Ivan — Mircea a fost obligat să se recunoască vasal sultanului și s-a obligat să-i plătească bir. În plus, Mehmed [I-ul] i-a luat întreaga Dobroge, inclusiv orașele Babadag, Isaccea, Giurgiu și Turnu-Severin”¹⁶.

Rezistența comună a țărilor române împotriva pericolului otoman, victoriile repurtate în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și a altor domnitori, au permis țărilor române să încheie înțelegeri și tratate cu Poarta otomană, încă din secolul al XIV-lea, prin care se recunoștea puterea suverană a domnitorilor, iar în schimbul unei sume de bani pe care aceștia erau obligați s-o plătească sultanului, sub formă de tribut, Poarta otomană se obliga să respecte independența și integritatea teritorială a țărilor române. Chiar și mai tîrziu, la mijlocul secolului al XVI-lea, cînd asupra țărilor române s-a accentuat presiunea politică și economică a Porții otomane, aceasta nu a însemnat însă ocuparea și transformarea lor în provincii otomane, administrate direct de Poartă pe baza obiceiurilor și legilor mahomedane, ci, prin tratatele politice amintite, cunoscute sub denumirea de „Capitulații”, țările române își mențineau autonomia administrativă, se conduceau după legile și obiceiurile lor, își păstrau privilegiile recunoscute în aceste acte oficiale. Astfel, în tratatul încheiat în 1511 între țara românească a Moldovei și Poarta otomană se prevedea : „Poarta recunoaște Moldova de pămînt slobod și nesupus. Legea creștinească, care se ține în Moldova, nu va fi niciodată călcată sau tulburată... Poarta se îndatorește de a apăra Moldova de toți cei ce ar putea să o calce, păzind-o în starea în care a fost înainte, fără a i se face vreo nelegiuire sau să sufere ca să i se facă vreodată cea mai mică dezbinare. Moldova va fi stăpînită și ocîrmuită după pravilele și

¹⁴ Irecek Konstantin, *op. cit.*, p. 395.

¹⁵ A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. IV, ediția a III-a, Editura „Cartea românească”, București, f.a., p. 214.

¹⁶ Pastuhov Ivan, *Balgarskata istoriia*, Knigoizdatelstvo „Hemus”, Sofia, 1942, vol. II, p. 120.

canoanele sale, fără să se amestece Poarta cît de puțin. Domnii vor fi aleși de norod și întăriți de Poartă ca să stăpînească cît vor trăi. Domnii vor fi ocîrmuitori a tot pămîntul Moldovei..."¹⁷. Larga autonomie a țărilor române este subliniată și de istoricul bulgar Pastuhov Ivan care scrie : „Cînd Moldova a intrat sub suzeranitatea sultanului ea ca și Muntenia și-au păstrat drepturi de autonomie destul de mari, inclusiv dreptul boierilor de a alege voievozii" ¹⁸.

Existența poporului român în cadrul a trei țări în evul mediu n-a putut să submineze unitatea lui, exprimată în comunitatea limbii și culturii, în similitudinea structurii economice, sociale și culturale de pe întregul teritoriu locuit de români. În acest cadru au fost păstrate între țările române strînse și permanente legături economice, politice și militare, iar organizarea internă, domnia, dregătoriile, justiția, armata, dările și celelalte instituții feudale au fost identice sau aproape identice. Poporul și-a păstrat în continuare numele generic și străvechi pentru toți locuitorii patriei noastre, acela de român, chiar dacă, pe lângă acest nume, noi am mai avut și altele, luate după denumiri politice, zone geografice, denumirile apelor, munților. Denumirile de munteni, moldoveni, olteni, ardeleni, bănățeni, basarabeni, maramureșeni, bucovineni, dobrogeni sau — în cuprinsul acestora — denumiri și mai particularizate — moți (în Munții Apuseni), vrînceni (în Vrancea), birseni (în Țara Birsei) etc. sînt subsumate categoriei istorice de popor român. Aceste adevăruri se regăsesc în opera științifică a multor savanți de renume mondial. Istoricul francez Jules Michelet, de pildă, sublinia în acest sens : „Românii își păstrează intact tot ce le-a rămas de la străbuni : îmbrăcăminte, obiceiuri, limba și mai ales marele său nume : român !" ¹⁹

Începuturile secolului al XVI-lea marchează o nouă etapă în ofensiva dezlănțuită de Imperiul otoman spre centrul Europei. În urma luptei de la Mohács (1526), forțele otomane zdrobesc armata ungară și desființează regatul ungar. La cîțiva ani (1541), Poarta transformă Ungaria centrală în pašalic cu capitala la Buda, iar fostul voievodat al Transilvaniei s-a desfăcut din legăturile politice de pînă atunci și a căpătat o nouă organizare, ca Principat independent de coroana ungară, subordonat Porții otomane prin sistemul de Capitulații ca și celelalte țări românești. Trebuie remarcat că la crearea principatului autonom al Transilvaniei a contribuit și acțiunea militară întreprinsă în Transilvania de Petru Rareș, domnul Moldovei, existența unei permanente penetrații economice între toate provinciile românești, acțiunile militare comune, comunitatea de limbă și cultură a românilor. Cît privește Banatul și o parte din Crișana ele au fost transformate de turci în 1552 în pašalicuri cu capitala la Timișoara. Desființarea regatului ungar și transformarea lui în pašalic, a determinat nobilimea ungară să se refugieze în Transilvania îngroșînd rîndurile aristocrației.

În această etapă grea a istoriei sale, cînd presiunea Porții otomane creștea, poporul român căuta orice mijloc de a supraviețui, de a face față complexei situații externe. Ideea luptei pentru unitate și independență capătă dimensiuni și valențe noi. Domnitorul Neagoe Basarab (1512—1521) povățuia pe fiul său să-și iubească țara și să nu o lase în mîinile dușma-

¹⁷ *Ibidem*, p. 214—215.

¹⁸ Ivan Pastuhov, *op. cit.*, p. 150.

¹⁹ *Ibidem*, p. 228.

nului, „că mai bună este moartea cu cinste, decît viața cu amar și ocară“²⁰. În același spirit își exprima dragostea de glia românească domnul Moldovei, Iliș Rareș (1546—1551), fiul lui Petru Roreș : „Voim să ținem ținutul părintelui nostru ; bunilor buni li vom fi, dar totdeauna dușmanilor noștri ne vom împotrivi“²¹.

Ca un simbol al dreptului istoric de a trăi liber și independent în vatra strămoșească, poporul român a reușit să înfăptuiască actul demnității naționale sub domnia lui Mihai Vodă Viteazul, înfăptuind la 1600 reunirea politică a românilor în hotarele ce cuprindeau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii. După realizarea acestui act, Mihai Viteazul se intitula : „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei“. Pe bună dreptate, în unirea țărilor române, istoricul oficial al lui Gabriel Bethlen, Gaspar Bojtinus, vedea „inevitabilis factorum lex“²² (împlinirea unei legi a destinului inevitabil).

Pentru independența, libertatea și unitatea țărilor române, Mihai Viteazul și-a închinat toată viața sa. El n-a precupețit nimic pentru acest țel : nici avere, nici familie și nici sîngele său. Într-o scrisoare către Ferdinand I de Medici, mare duce toscan, sublinia : „Am cîrmuit trei țări : Țara Românească, Transilvania și Moldova... În vremea aceasta oricine poate vedea că n-am cruțat nici cheltuieți, nici osteneală, nici sînge, nici propria-mi viață, ci am purtat războiul foarte mult timp eu însumi cu sabia în mînă“²³.

După Mihai Viteazul, ideea reconstituirii vechii Dacii, a unității țărilor române, în hotarele lor firești, a dominat planurile politice, diplomatice și militare ale multor domnitori, printre care amintim pe Gheorghe Ștefan, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu, Gabriel Bethlen, Mihnea al III-lea, Gheorghe Rákóczy și mulți alții.

Cele mai înaintate personalități ale culturii românești din întregul Ev Mediu — și continuu după aceea, în epoca modernă — scrierile tipărite dincoace sau dincolo de Carpați, dincolo sau dincoace de Milcov, au evocat cu venerație epoca și personalitatea lui Mihai Viteazul, unirea înflăcărand aspirația seculară de unitate a tuturor românilor în frontierele lor firești. „Mihai — sublinia pe bună dreptate istoricul Grigore Tocilescu — a rămas pururea eroul național al tuturor românilor, simbolul de unire al fraților despărțiți de vitrega soartă și de vecinii cotropitori“.²⁴ La rîndul său, Nicolae Iorga scria : „A-l uita pe Mihai Viteazul, acum și întotdeauna ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră“.²⁵

În fața politicii permanent ofensive a Imperiului otoman, care găsea o Europă dezbinată de propria-i politică de expansiune și măcinată de luptele feudale interne, domnii români au înțeles necesitatea realizării unui front comun al țărilor românești, au știut să folosească rivalitățile marilor puteri pentru a evita pericolul ce ne amenința ; au folosit politica

²⁰ *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, Editura „Minerva“, București, 1970, p. 281.

²¹ Nicolae Iorga, *Scrieri de boieri. Scrisori de domni*, ediția a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p. 201.

²² *Documentele privind istoria României*, veacul XVI, vol. VI, Editura Academiei R.P.R., București, p. 390.

²³ Apud : I. Lupșa, *Lecturi din izvoarele istoriei patriei*, București, 1928, p. 145—146.

²⁴ Gr. Tocilescu, *Doamna Stanca, soția lui Mhai Viteazul*, București, 1877, p. 3.

²⁵ Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul român*, București, 84 1901, p. 16.

apărării patriei prin războiul popular²⁶, au dispus de un aparat de informare pe întregul continent, au stabilit contacte și au trimis solii vecinilor apropiați sau mai îndepărtați, au mijlocit și întărit alianțe politice, folosindu-se de cele matrimoniale; au cultivat Papalitatea, spre a o avea alături în conflictul cu marile puteri catolice și spre a determina realizarea unui front european antiotoman; au stabilit raporturi de bună vecinătate cu Poarta, când situația internă sau externă era defavorabilă unei confruntări armate ș.a.

Începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea, cînd puterea Imperiului otoman era în declin, în timp ce puterea Imperiului habsburgic și Imperiului țarist creștea, țările române au ajuns la interferența intereselor militare și politice ale celor trei mari imperii. În această situație, Poarta otomană a încercat nu de puține ori să-și rezolve greutățile militare și politice pe seama poporului român, încălcînd în mod flagrant obligațiile asumate prin „Capitulații“ și ajungînd pînă la cedări de teritorii din trupul acestor țări.

Acest fapt a determinat pe unii domnitori români să încerce unele alianțe cu Imperiul țarist, care era potrivnic Porții otomane; în același timp, Rusia țaristă caută să-și atribuie din ce în ce mai mult titlul și dreptul de „protectoare“ a popoarelor aflate sub dominația otomană. Astfel, în anul 1656, în timpul domniei lui Gheorghe Ștefan și a țarului Alexei Mihailovici se încheie tratatul politic, cunoscut pînă acum, între Moldova și Rusia țaristă, ca între două state suverane. Prin primul articol al acestui tratat, „Rusia se obliga să respecte cinstea și rînduielile Moldovei, așa cum au fost înainte, cînd țara nu era vasală turcilor, adică fără nici un amestec în politică și administrație“; iar mai departe se preciza că: „Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, va avea tronul pe viață, iar succesorul său trebuie ales numai dintre localnici“²⁷. Cu alte cuvinte, Rusia țaristă se obliga să respecte independența Moldovei și se opunea ingerințelor Imperiului otoman.

De asemenea, prevederile tratatului încheiat de Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, cu Petru cel Mare, țarul Rusiei, la 13 aprilie 1711, au la bază aceleași principii. Cei doi conducători au tratat ca între suveranii a două state independente. Astfel, Petru cel Mare n-a tratat cu domnul Moldovei prin intermediul Porții, ci el îl recunoștea pe acesta ca domn absolut al țării. „După vechile obiceiuri ale Moldovei — se arată în articolul 6 — toată puterea statului va fi în mîna domnului“. Totodată țarul Rusiei recunoștea în articolul 11 că „Hotarele Principatului Moldova după drepturile sale antice sînt acelea ce se descriu cu rîul Nistru, Cameneț, Bender (Tighina), cu tot teritoriul Bugeacului, Dunărea, Muntenia, marele ducat al Transilvaniei și cu teritoriul Poloniei după delimitarea făcută“²⁸.

Declinul tot mai vădit al Imperiului otoman, la începutul secolului al XVIII-lea, a permis Imperiului habsburgic să înceapă ofensiva împotriva Porții otomane, vizînd în mod deschis și soarta țărilor române. În anul 1686, în urma victoriilor obținute asupra turcilor, armata austriacă a pă-

²⁶ Ilie Ceașescu, *Transilvania de la daci la 1918. După milenii de luptă și muncă pentru menținerea și afirmarea ființei și demnității naționale*, „Anale de istorie“ nr. 6/1978, p. 69—85.

²⁷ Dumitru Ionescu, *Tratatul încheiat de Gheorghe Ștefan cu rușii*, 1656, București, 1968.

²⁸ I. Mitileneu, *Colecția de tratate și convenții române cu puterile otomane*, p. 74—77.

truns în Transilvania, impunând principelui Mihail Apafi tratatul de la Blaj prin care armata de ocupație trebuia primită în Transilvania „pentru iernat”. Ulterior, prin metode militare forte, în anul 1688, habsburgii au obținut de la Dieta Transilvaniei renunțarea „de bună voie” la suzeranitatea Porții și acceptarea „protecției împăratului” de la Viena. Practic, Transilvania devenea o provincie a Imperiului habsburgic, „legalizată și statornicită” politico-juridic prin Diploma Leopoldină, „document” prin care împăratul austriac devenea și principe al Transilvaniei. Această situație a Transilvaniei a fost acceptată de Poartă prin tratatul de pace de la Carlowitz (1699), în urma căruia Transilvania era trecută „oficial” sub stăpânirea Imperiului habsburgic, schimbându-se astfel dominația otomană cu ocupația habsburgică. După războiul austro-turc din 1716—1718, Oltenia a fost anexată de Imperiul habsburgic pentru o perioadă de 21 de ani, între 1718—1739, iar Banatul pînă în 1918 ²⁹.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ciocnirea de interese dintre marile imperii ajunsese la apogeu, punînd în pericol existența și ființa națională a popoarelor din centrul și răsăritul Europei. Prima a căzut pradă Polonia, împărțită în 1772 între Prusia, Imperiul habsburgic și Imperiul țarist. Vitregia soartei s-a abătut de data aceasta asupra teritoriului Moldovei.

La sfîrșitul războiului ruso-otoman din anii 1768—1774, cîștigat de Imperiul țarist, Imperiul habsburgic a mobilizat armata și a sprijinit Poarta în cadrul tratatelor, pentru a nu permite Imperiului țarist să obțină avantaje prea mari. Drept recompensă pentru acest ajutor, habsburgii, prin manevre politice dintre cele mai necinstite și prin mijloace de corupție din cele mai josnice, au cerut Porții otomane o rectificare de frontieră în sudul Galiției, sub pretext că au nevoie de o fișie de pămînt românesc pentru a lega Galiția, pe care o ocupase în 1688, de Imperiul habsburgic. Prezentînd o hartă falsificată, habsburgii reușesc să anexeze un teritoriu mult mai întins din nordul Moldovei. Actul de cedare a fost semnat la Palmuta pe Nistru în 1775 și apoi inclus în tratatul de pace semnat la Siștov între Imperiul habsburgic și Imperiul otoman în 1791, prin care se ceda aceaștia din urmă partea de nord a Moldovei, teritoriu cu numeroase vestigii ale istoriei românești, inclusiv vechea capitală a Moldovei feudale, Suceava.

Actul de cedare a fost încheiat de Poarta otomană, care, în virtutea vechilor capitulații, n-avea dreptul să cedeze nici un petec de pămînt din trupul Moldovei. Protestele maselor, boierilor și clerului românesc, în frunte cu domnitorul Grigore Ghica, împotriva violării teritoriului țării, au rămas fără ecou. Domnul țării a fost asasinat mișelește de otomani, la Iași, în octombrie 1777.

Guvernul habsburgic a denumit la început noul teritoriu „Moldova austriacă”. Curînd însă, pentru a masca anexiunea, Austria denumeste acest teritoriu „Bucovina”, după denumirea pădurilor de fagi de la Cosmin. Pînă în 1786, Bucovina a fost menținută sub administrația militară austriacă, iar după această dată a fost alipită la Galiția, ca o simplă circumscripție administrativă a acestei provincii ³⁰.

La începutul secolului al XIX-lea, norii negri ai războiului provocați de înclăștarea dintre imperiile otoman, habsburgic și țarist, la care s-a adăugat în curînd și imperiul lui Napoleon, s-au abătut din nou asupra țării-

²⁹ Ibidem, p. 218.

³⁰ Dimitrie A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și documente referitoare la istoria renașterii României*, vol. I, partea a II-a, București, 1900, p. 292—293.

lor române. După ce, în 1787, în urma cuceririi teritoriului dintre Bug și Nistru, Imperiul țarist își fixează hotarul pe Nistru, ajungând pentru prima dată granița cu Moldova, în 1806, izbucnește un nou război ruso-turc pentru supremația în bazinul Mării Negre și al Dunării.

Prin semnarea tratatului de pace de la București, la 28 mai 1812, între Rusia țaristă și Poarta otomană, se termina un lung război de aproape șase ani între cele două imperii, la care participaseră, de partea armatelor ruse, și unități militare românești, compuse din panduri între care Tudor Vladimirescu, în speranța că la încheierea păcii se va asigura țării lor independența deplină. Speranța obținerii independenței depline era îndreptățită de promisiunile, e drept destul de neclare, făcute românilor de țarul Alexandru I în manifestul său din 12 decembrie 1806, la începutul războiului. Adresându-se divanurilor celor două principate, țarul Alexandru I declara că le va păzi „de toate relele care amenință pământul lor“, le va apăra „sloboda lucrare a credinței, desfășurarea tuturor privilegiilor și obiceiurilor lor“³¹.

Vagile promisiuni erau însă menite să justifice războiul contra Imperiului otoman, început prin ocuparea militară a principatelor române (Moldova și Țara Românească), pe care le-a folosit ca bază economică a războiului și pentru a le determina să participe la lupta contra forțelor otomane.

O dovadă în plus o constituie tratatul de alianță secret semnat la 7 iulie 1807, la Tilsit, prin care guvernele rus și francez cădeau de acord ca, în cazul că Poarta nu va accepta mediația Franței, cele două guverne să acționeze împreună contra ei, înțelegându-se să sustragă toate provinciile Imperiului otoman din Europa. La întrevvedere de la Erfurt, în septembrie 1808, Napoleon i-a dat țarului Alexandru I consimțământul său de a anexa Moldova și Muntenia după încheierea păcii. Referindu-se la această înțelegere, Karl Marx scria : „La Tilsit și la Erfurt Napoleon îi promisese țarului Rusiei Moldova și Valahia și-l lăsase să întrevadă perspectiva unei împărțiri a Turciei cu excepția Constantinopolului“.

Rezistența armată a turcilor prelungindu-se și ajungându-se la răcierea raporturilor dintre Franța și Rusia, guvernul țarist a devenit mai conciliant. Când Napoleon I a început, în mai 1812, campania sa contra Rusiei, guvernul țarist s-a grăbit să încheie la 28 mai 1812 pacea de la București.

În urma acestei „păci“ Poarta otomană încălca în mod flagrant obligațiile asumate prin tratatele cu țările române smulgând Moldovei jumătate din teritoriul său și cedându-l Rusiei țariste ca recompensă pentru acceptarea condițiilor de pace. Referindu-se la caracterul nejust al acestui tratat, Karl Marx scria : „Poarta cedează Basarabia. Turcia nu poate ceda ce nu-i aparține pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Poarta însăși a recunoscut acest lucru când la Carlowitz, presată de austrieci să le cedeze Moldovalahia, le-a răspuns că nu are dreptul de a face vreo concesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i conferă decât un drept de supremație“³².

În decursul acestei grele perioade istorice, poporul român a trebuit să suporte și să facă față prin mari sacrificii materiale și umane ingerin-

³¹ Karl Marx, *Însemnări despre români (manuscrise inedite)*, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 106.

³² Karl Marx, *Însemnări despre români*, București, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 106. Vezi și : Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România, 1918—1921*, ediția a II-a, revăzută, Editura politică, București, 1976, p. 10—11.

țelor imperiilor străine, distrugerilor și jafurilor pe care aceștia le-au provocat înaintașilor noștri.

Începînd din secolul al XIV-lea valorile luate poporului român de puterile străine pot fi, în parte, urmărite pe bază documentară. Astfel în perioada de la încheierea primului tratat între Muntenia și Imperiul otoman și pînă la 1877, analiza evoluției *tributului* pune cu pregnanță în evidență marile cantități de aur și produse care au fost scoase din țară.

În total, tributul plătit de țările române (Muntenia, Moldova și Transilvania) Imperiului otoman s-a ridicat la suma de 1 066 305 780 lei aur, ceea ce echivalează cu 341 021 kg aur *.

La acestea, trebuie adăugat și faptul că în 1417 străvechiul teritoriu românesc dintre Dunăre și Marea Neagră — Dobrogea — este ocupat de Imperiul otoman, ocupație care durează pînă în 1878, iar o serie de orașe importante de pe malul românesc al Dunării, ca Giurgiu, Turnu, Brăila, Chilia, Cetatea Albă, au fost transformate de otomani în raiale și pašalicuri.

Imperiul habsburgic, ocupînd Transilvania (1687—1918), Banatul (1718—1918), Oltenia (1718—1739) și Bucovina (1775—1918), a scos din țară prin impozite, contribuții militare în bani, produse, lucrări de construcții militare peste 2 450 000 000 lei aur, ceea ce reprezintă 857 500 kg aur ³³.

Numeroase bunuri materiale și obligații au fost însușite sau plătite și Imperiului țarist, în perioada 1769—1854, cînd Muntenia și Moldova au fost ocupate pe diferite perioade de armatele țariste. Obligațiile în bani și produse suportate de Moldova și Muntenia se ridică la suma de 200 000 000 lei aur, adică 64 516 kg aur. La aceasta nu se adaugă încorporarea teritoriului dintre Prut și Nistru ³⁴.

Mari distrugeri de valori materiale au produs poporului român nenumeratele războaie izbucnite între marile imperii. Țările române, fiind așezate într-o zonă unde se ciocneau interesele rapace ale marilor imperii, au fost nevoite în decursul veacurilor să suporte desfășurarea unor mari bătălii în interiorul hotarelor lor sau să asigure întreținerea trupelor unuia sau altuia dintre imperiile care se confruntau și care ocupau fără condiții țările române. În această situație, au suportat obligații în bani și produse, au suferit jafuri, incendieri de orașe — pagube ce nu pot fi calculate.

În deceniile care au urmat, procesul obiectiv legic al dezvoltării societății românești — pe plan economic, social, politic și cultural — ducea spre împlinirea năzuințelor de unire a țărilor române, năzuințe pentru care au militat și luptat secole de-a rîndul spiritele cele mai înaintate, forțele progresiste ale societății, masele largi populare, adevăratele făuri-toare ale istoriei.

Atunci cînd, în procesul dezvoltării relațiilor capitaliste, elementelor de unitate materială și spirituală, de limbă și cultură, de unitate etnică și a conștiinței de neam, aspirațiilor și idealurilor comune, li s-au adăugat impulsul dinamic al progresului economic, conștiința unității de neam s-a

* Transformarea unităților monetare în lei aur s-a efectuat luîndu-se ca bază următoarele echivalențe medii : 1 galben = 10 lei aur ; 1 ban roșu de țară = 1 ducat ; 1 ducat = 10 lei aur ; 1 florin = 10 lei aur ; 1 aspru = 1 leu aur. Transformarea în aur s-a realizat avînd ca bază 1 leu aur = 0.3225 grame.

³³ Mircea Mușat, *Românii în vîltoarea vitregiilor istoriei*, „Anale de istorie”, nr. 3/1978, p. 16—47.

³⁴ *Ibidem*, p. 38.

dezvoltat într-o conștiință națională, iar năzuința de unitate a devenit țel politic, țelul unirii tuturor forțelor românești într-un stat național unitar.

Un rol important în afirmarea conștiinței naționale ca fenomen istoric l-a avut pleiada de renumiți cronicari, ca și reprezentanții de seamă ai culturii românești care au contribuit la dezvoltarea conștiinței unității poporului român, a originii comune a românilor din toate teritoriile, prin sublinierea luptelor seculare duse de poporul nostru împotriva coteropitorilor, a momentelor de strălucire ale istoriei sale. Cuvîntul „Dacia“ a devenit un manifest în publicațiile istorice și literare ale epocii.

O deosebită semnificație în lupta pentru libertate socială și națională a poporului român a avut răscoala țăranilor din anul 1784 condusă de Horia, Cloșca și Crișan. Marx scria că Horia plănuia eliberarea neamului său, el devenind „simbolul renașterii Daciei“.

Tot ce s-a acumulat în „18 veacuri de lucrare a poporului asupra lui însuși“ — vitejie, curaj, înțelepciune, meșteșugul armelor ca și cel al diplomației, dorul de libertate, setea de neafirmare și sentimentul de ne-supunere, argumentele spadei și ale izvoarelor de necontestat despre drepturile legitime de stăpîni ai Daciei străbune — se întruchipează prin Tudor Vladimirescu și generația revoluționarilor de la 1848 în năzuința de veacuri a maselor populare de a realiza „slobozenia din afară și dinăuntru“.

În contextul istoric, întemeiat pe ascensiunea revoluțiilor în Europa, revoluționarii de la 1848 proclamă în țările române ideea „triumfului dreptului asupra tăriei“, anunțînd, „în numele revoluției române“, dreptul de unitate și independență al poporului român. În acest context a răsunit glasul revoluționarului democrat Nicolae Bălcescu : „Vrem să fim o națiune, una, puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misiune a împlini în omenire“ ³⁵.

Peste împotrivirea deschisă a marilor puteri, la 24 ianuarie 1859 a triumfat voința de unitate a poporului nostru. „Zi de aur a veacului“, cum au numit-o contemporanii, Unirea Principatelor, realizată prin ceea ce Mihail Kogălniceanu definea drept „actul energic al națiunii“, a reprezentat încununarea unui proces istoric obiectiv ³⁶.

Unirea Moldovei cu Muntenia și crearea statului modern România a constituit punctul de plecare și pîrghia de susținere a tuturor eforturilor depuse pentru săvîrșirea unității naționale și statale, de atracție pentru toate provinciile românești ce se găseau încă sub stăpînirea străină. „Cînd s-a ales Cuza domn — scria cărturarul transilvănean Alexandru Papiu-Ilarian — entuziasmul la românii din Transilvania era, poate, mai mare decît în Principate“ ³⁷.

Secolele de jertfe și de neîntrerupte eforturi închinat libertății și progresului patriei au condus, astfel, în mod obiectiv la actul istoric din 9 mai 1877. Dînd expresie voinței și aspirațiilor întregului popor român, parlamentul a proclamat în acea zi, prin vot unanim, independența absolută a țării noastre. Proclamarea independenței depline a prilejuit ample manifestații populare pe întregul cuprins al României, s-a bucurat de un

³⁵ Nicolae Bălcescu, *Opere*, Tomul I, partea a II-a, editată din 1940, p. 126.

³⁶ Mircea Mușat, „Unirea este sufletul poporului, glasul României“, „Anale de istorie“, nr. 6/1978, p. 56—69.

³⁷ *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, Editura politică, București, 1966, p. 274—275.

puternic ecou în rîndurile tuturor românilor din teritoriile naționale aflate în vremea aceea sub stăpînire străină.

Marea victorie a poporului român de la 9 mai 1877 a fost întîmpinată cu satisfacție de forțele progresiste internaționale, de popoarele care se aflau angajate, la rîndul lor, în lupta de eliberare. Ea a avut o rezonanță deosebită în spațiul sud-est european și balcanic, în care sîrbii, munte-negrii, croații, bulgarii și alte popoare desfășurau în acea perioadă grele bătălii pentru scuturarea dominației străine. Independența României a constituit o componentă de seamă a procesului obiectiv de eliberare și de unificare a națiunilor subjugate în cuprinsul unor state proprii neatîrnate care se dezvoltau tumultuos în cea de-a doua jumătate a secolului trecut pe continentul european.

După război, străvechiul teritoriu românesc dintre Dunăre și Marea Neagră — Dobrogea — s-a reunit cu țara, iar o parte din sudul Moldovei a fost încorporată Imperiului țarist.

Unirea din 1859 și cucerirea independenței de stat în 1877 au deschis o etapă nouă în mișcarea politică și națională a românilor, în viața economică, socială și culturală a țării. Ideea libertății naționale a cuprins gîndurile și voința unor largi pături sociale, ale forțelor politice burgheze înaintate, ale socialiștilor și asociațiilor culturale, înscriindu-se ca un obiectiv central al activității acestora. Lupta românilor din teritoriile aflate sub dominație străină, pentru drepturi politice, economice și culturale, găsește un răsunset tot mai puternic în întreaga țară, mai ales după instaurarea dualismului austro-ungar în 1867 și a măsurilor de deznaționalizare forțată a românilor din Transilvania.

După părerea primului ministru Bánffy, „Nu există români în Transilvania. În Transilvania există populații de rasă română, ceea ce este cu totul diferit“. (Cf. Ch. Benoist, *Souvenirs*, Paris, 1932, vol. II, p. 367). Iar contele Albert Apponyi afirma că „nu pot exista în interiorul statului maghiar nici naționalități, nici drepturi ale naționalităților. Nu există decît o naționalitate : orice supus al Ungariei este maghiar. Naționalități croată, sau română, sau slovacă nu cunoaștem. Și nu vom recunoaște niciodată“ (idem).

Cu drept cuvînt, autorul maghiar J. Diner Dénes, remarcă : „Liber-tate, egalitate, independență și națiune, liberal, social, național, toate aceste noțiuni au în Ungaria un sens cu totul diferit decît pretutindeni în alte părți. Față de lumea exterioară ele sînt, desigur, folosite în sensurile lor general aplicate, dar în interiorul țării ele nu sînt folosite, *consensu omnium*, decît într-un sens falsificat“ (*La Hongrie, Oligarchie, Nation, Peuple*, Paris, 1927, p. 27).

Dezvoltarea conștiinței naționale a căpătat un nou și puternic impuls odată cu afirmarea clasei muncitoare pe arena istoriei. Într-o epocă în care o parte însemnată a teritoriului național se găsea încă sub dominația străină, în care masele largi populare erau pătrunse de idealul desăvîrșirii unității și independenței naționale, mișcarea muncitorească și socialistă din România s-au pronunțat răspicat în sprijinul aspirației seculare a poporului nostru.

La începutul secolului al XX-lea, ideea unității statale a poporului român a constituit o permanență printre preocupările ideologice și practice ale mișcării socialiste de pe ambele versante ale Carpaților.

Dezvoltarea social-economică și politică a ridicat în fața națiunii române necesitatea inexorabilă a desăvîrșirii unității statale, a eliberării tuturor provinciilor românești aflate sub stăpînire străină și unirea lor cu

Țara. România a participat la primul război mondial pentru cauza sa dreaptă — reunirea într-un stat puternic și independent a tuturor românilor. În luptele pentru apărarea pământului patriei împotriva ocupanților militariști germani în timpul primului război mondial, pentru salvagardarea unității și integrității teritoriale, oștile române, masele populare din întreaga țară au înscris la Mărăști, Mărășești, Oituz și în multe alte locuri pagini neprietoare de eroism și abnegație, de spirit de jertfă și patriotism fierbinte, imprimând luptei sale un caracter popular național.

Prăbușirea țarismului, victoria revoluției socialiste din Rusia a răsunat ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și autodeterminare ale tuturor popoarelor lumii.

În mișcarea popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturarea dominației străine se încadrează și lupta poporului român. Ea a avut un caracter larg, burghezo-democratic, antrenând clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, celelalte forțe sociale și politice.

Temeiul acțiunilor avea la bază principiile lui V. I. Lenin, care în broșura publicată în septembrie 1917 sub titlul *Sarcinile proletariatului în revoluția noastră*, arăta că : „În chestiunea națională, partidul proletar trebuie să susțină mai întâi proclamarea și înlăturarea imediată a libertății depline de despărțire de Rusia pentru toate națiunile și popoarele asuprite de țarism, înglobate cu forța sau ținute cu forța în granițele statului, adică anexate”³⁸.

Pornind de la cele de mai sus și în contextul istoric dat, la 27 martie 1918, Basarabia s-a unit prin voința poporului cu România³⁹.

În provinciile românești din Austro-Ungaria, vestea victoriei revoluției din Rusia a trezit speranțe și a impulsionat lupta pentru eliberarea națională.

Marile manifestații și demonstrații organizate în tot cursul anului 1918, participarea întregului popor la cauza unirii, acțiunile inițiate de asociațiile și societățile culturale, exprimau actul de voință al întregii națiuni române. Așa, de exemplu, în proclamația de la Iași din 6 octombrie 1918, adoptată la marea manifestație din Piața Unirii, organizată cu ocazia întoarcerii în țară a primelor detașamente de români transilvăneni, se spune : „Cerem să fim eliberați de sub jugul monarhiei austro-ungare și sîntem hotărîți să luptăm prin toate mijloacele și pe toate căile ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național și liber”⁴⁰.

Atitudinea națiunii române a contribuit în mod decisiv la grăbirea procesului de lichidare a unui regim despotice și agresiv, la sfărîmarea cătușelor asupririi naționale în tot Imperiul austro-ungar⁴¹.

Către sfîrșitul anului 1918, încheierea procesului de formare a statului național român unitar intră într-o nouă etapă de dezvoltare. Destrămarea monarhiei austro-ungare a accelerat lupta pentru unirea Bucovinei cu România⁴². Atît mișcarea revoluționară democratică cît și mișcarea pentru unitate națională au acționat în același sens.

³⁸ V. I. Lenin, *Despre problema națională și național-colonială*, București, E.P.L.P., 1958, p. 465.

³⁹ Vezi pe larg : Mircea Mușat, Ioan Ardeleanu, *Viața politică în România, 1918—1921*, ediția a II-a, completată, Editura politică, București, 1976.

⁴⁰ *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, București, 1974, p. 28.

⁴¹ Ștefan Pascu, *Marea Adunare națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 327.

⁴² „Glasul Bucovinei”, anul I, nr. 13 din 20 noiembrie 1918.

Într-un strîns paralelism se desfășoară și evenimentele din Transilvania. La 18/31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, „ca unicul for care reprezenta voința poporului român“, format din șase social-democrați și șase reprezentanți ai Partidului Național Român⁴³.

Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au format consilii naționale regionale, locale și gărzi naționale, ca organe ale unei largi mișcări burghezo-democratice, care activau sub conducerea Consiliului Național Român Central.

Evenimentele din Transilvania au influențat și au grăbit, la rîndul lor, desfășurarea celor din Bucovina. La 15/28 noiembrie Congresul reprezentanților populației din Bucovina prin hotărîrea unanimă au decis „Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare cu România“⁴⁴.

Actul unirii Bucovinei cu România a fost salutat cu entuziasm de poporul român de pe întreg teritoriul țării prin numeroase manifestații, telegrame, scrisori, prin presă și recunoscut pe plan internațional. Astfel ținuturile Țării de Sus, care păstrau osemintele lui Ștefan cel Mare și ale altor voievozi români, denumite impropriu Bucovina, locuite dintotdeauna de români și alături de care în timpul stăpînirii străine se așezaseră și alte naționalități, ca ucrainenii, polonezii, germanii își ocupau acum locul de drept alături de celelalte provincii istorice românești reunite cu patria mamă după 144 de ani de dominație străină.

În acest timp românii din Transilvania pregăteau marea adunare de la Alba Iulia. În manifestul lansat la 7/20 noiembrie 1918 se arăta : „Mersul irezistibil al civilizațiunii omenеști a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sine... Vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți“⁴⁵.

La 1 decembrie 1918 s-au strîns la Alba Iulia, pe Cîmpul lui Horia, peste 100 000 de oameni, muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, veniți să consfințească actul legitim, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. La Adunare erau prezenți 1 228 de delegați, aleși prin vot de cercurile electorale sau de organizațiile politice și de instituțiile românești din Transilvania, printre care oameni politici și fruntași ai mișcării naționale. Au fost prezenți 150 de delegați ai social-democrației române, reprezentînd aproape 70 000 de muncitori organizați, atît români cît și maghiari, germani și de alte naționalități⁴⁶.

Adunarea de la 1 decembrie 1918 a adoptat istorica „Declarație de la Alba Iulia“, prin care Marea Adunare Națională a proclamat solemn „Unirea Transilvaniei și Banatului cu România pentru toate veacurile“⁴⁷.

Formarea statului național unitar român a fost opera întregului popor român. Unirea, din memorabilul an 1918, a fost încununarea victorioasă a luptei seculare duse de cele mai înaintate forțe ale poporului român, de cărturarii și marii gînditori ai neamului, a fost voința întregului popor român.

Înfăptuirea unității statului român a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înrîurire

⁴³ „Adevărul“ din 21 octombrie/3 noiembrie 1918.

⁴⁴ „Glasul Bucovinei“, anul I, nr. 13 din 20 noiembrie 1918.

⁴⁵ „Românul“, anul VII, nr. 11 din 8—21 noiembrie 1918.

⁴⁶ Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, Oradea, 1938, p. 225—228.

⁴⁷ *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918.*

pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării. S-au creat condiții pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății, ale clasei muncitoare, ale partidului său politic.

Caracterul cvasiconcomitent al hotărîrilor de unire cu România — 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918 —, conținutul identic al programelor mișcărilor revoluționare burghezo-democratice de eliberare națională a românilor, componența forțelor sociale participante la această luptă au ilustrat și au dovedit unitatea de aspirații, comunitatea idealului național : făurirea statului român unitar.

Istoricul act al Unirii Transilvaniei cu România a găsit sprijin și în rîndul unor reprezentanți progresiști ai poporului maghiar, ca și al oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare din Transilvania, interesați în lichidarea opresiunii naționale și sociale. Astfel, în manifestul din 3 noiembrie 1918, semnat de cei mai de seamă reprezentanți ai vieții culturale și obștești ungare, printre care Ady Endre, Bártok György, Kodály Zoltan, Varga Jenő se spunea : „Față de națiunile surori nu avem nici o pretenție. Și noi ne considerăm o națiune reînnoită, o forță acum eliberată pe ruinele monarhiei. Ne trezim ușurați la conștiința faptului că nu numai sîntem forțați să fim stîlpii asupririi. Să trăim unul lingă altul în pace, ca națiuni libere cu alte națiuni libere“⁴⁸. La rîndul său, prefectul maghiar al județului Arad, doctor Varjassy Lajos afirma : „Eu găsesc cît se poate de natural ca un popor plin de demnitate să nu mai vrea să tolereze robia — cum nici noi (ungurii — *n.n.*) nu am tolerat-o față de Austria“⁴⁹.

În ianuarie 1919, printr-un manifest s-a adus la cunoștință publică hotărîrea populației săsești de unire cu România, trimițîndu-se poporului român „salutul frătesc, cu urările cordiale la îndeplinire a idealurilor sale naționale“. Aceeași atitudine au adoptat și șvabii din Banat, care, întruniți în Congresul de la Timișoara, ale cărui lucrări s-au desfășurat în august 1919, și-au exprimat dorința unirii lor cu România, considerînd că „hotărîrea de la Alba Iulia este o cheazășie pentru dezvoltarea etnică și culturală“⁵⁰. Tot în ianuarie 1919, populația evreiască din Transilvania a aderat și ea la hotărîrea de unire a Transilvaniei cu România și făurirea statului național unitar român⁵¹.

Se știe că odată cu formarea statului național unitar român s-au creat și alte state independente în centrul și sud-estul Europei. În cadrul acestui proces a luat ființă și Republica Ungară independentă ceea ce a permis înfăptuirea revoluției burghezo-democratice, iar apoi, instaurarea pentru scurt timp a puterii revoluționare a republicii sfaturilor. „Trebuie să spunem — aprecia secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la 1 decembrie 1978 — că, din păcate, atît revoluția burgheză, cît și puterea sovietică instaurată în Ungaria în 1919, neînțelegînd pe deplin principiile dreptului popoarelor la autodeterminare, nu au recunoscut de la bun început caracterul istoric legitim și deci just al unirii Transilvaniei cu România. Abia mai tîrziu, conducătorul guvernului sovietelor revoluționare maghiare, Bela Kun, a în-

⁴⁸ „Adevărul“ din 28 octombrie, 10 noiembrie 1918.

⁴⁹ „Arady Közlöny“ din 21 noiembrie 1918.

⁵⁰ „Revista Institutului social Banat-Crișana“, anul XXI, 1943, p. 420.

⁵¹ Vezi : 1918 *Unirea Transilvaniei cu România*, București, Editura politică, 1972, p. 687.

teles necesitatea acestui proces obiectiv și a exprimat aprobarea revoluției maghiare față de formarea statului național unitar român“⁵².

Într-o notă oficială adresată guvernului român la 30 aprilie 1919, Béla Kun arată că guvernul trecut se menținuse „pe baza așa-zisului drept istoric, care își trage dreptul oprimirii viitoare din oprimarea din trecut. În prima zi a venirii noastre la putere, noi am renunțat la acest pincipiu. Am declarat, în repetate rânduri, în modul cel mai solemn că nu ne menținem pe principiul integrității teritoriale, iar acum vă aducem la cunoștință acest lucru și în mod direct, anume că recunoaștem fără nici o rezervă toate pretențiile dumneavoastră teritoriale naționale“⁵³.

La data deschiderii Conferinței de pace de la Paris — în 1919 —, Unirea Transilvaniei cu România fusese înfăptuită pe baza dreptului de autodeterminare, pe care românii l-au exercitat la fel ca celelalte popoare eliberate din fostul Imperiu austro-ungar.

În perspectiva istoriei, marile înfăptuiri ale poporului român, realizate în 1918 și confirmarea lor prin hotărârile Conferinței de Pace, pun și mai mult în evidență faptul că România nu a făcut parte din rîndul profiturilor unei păci realizate prin bunăvoința învingătorilor sau a cîștigurilor aduse de hazardul biruinței într-un război, ci a fost expresia vie, dinamică, a națiunii române, a aspirațiilor de veacuri ale unui popor hotărît să trăiască unit, liber și independent în vatra strămoșească unde s-a zămislit. Aceste coordonate de afirmare, de apărare a unității și integrității țării, de păstrare a independenței și suveranității naționale, care se identificau cu idealurile poporului român, au jalonat direcțiile politicii externe românești din perioada interbelică.

Istoria demonstrează că formarea statului național unitar nu a fost rezultatul unui eveniment de conjunctură. Relevînd împrejurările istorice ale desăvîrșirii acestui proces, Președintele României, Nicolae Ceaușescu, arată : „Alcătuirea statului român național unitar nu este deci un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale și naționale a poporului român“⁵⁴.

Desăvîrșirea unității național-statale a României demonstrează, cu tăria argumentului istoric, că acest eveniment a fost rezultatul firesc al unui proces pentru împlinirea căruia poporul român a dus o luptă milenară, iar nu o consecință a conjuncturii externe sau a unor înțelegeri intervenite la masa tratatelor. Tratatul de pace de la Saint Germain (1919), Trăianon (1920) și Paris (1920) au consfințit pe plan internațional o situație de fapt creată de lupta maselor populare⁵⁵. Unirea, al cărui proces s-a încheiat la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, a însemnat înfăptuirea firească a năzuinței seculare a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice.

⁵² Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 18, p. 280.

⁵³ Gh. Unc, *Republica Ungară a Sfaturilor*, Editura Politică, București, 1973, p. 81—82.

⁵⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, București, 1976, p. 18.

⁵⁵ Mircea Mușat, *Înfăptuirile maselor populare din România și afirmarea lor pe plan internațional*, „Anale de istorie“, nr. 2/1976, p. 60—72.

Corespunzând unei necesități legice obiective a năzuinței seculare a poporului român, actele energice îndeplinite de națiunea română la 1859, 1877 și 1918 au dus la realizarea unității de stat, au creat condiții favorabile pentru o dezvoltare independentă, pentru progresul general al societății, contribuind la consolidarea și lărgirea pieței interne, la concentrarea resurselor economice și spirituale ale poporului român. În același timp, ele au deschis perspectiva dezvoltării mai rapide a forțelor de producție ale țării și pentru intensificarea activității forțelor sociale progresiste, a mișcării muncitorești revoluționare.

În România se aflau atunci la ordinea zilei probleme deosebit de stricte care se cereau soluționate fără întârziere, ca, de pildă, reforma agrară, lichidarea relațiilor de producție feudale, refacerea economiei distruse de război, înlăturarea inflației, dezvoltarea unor ramuri noi ale economiei naționale, asigurarea unor condiții de viață mai bune pentru masele muncitoare, democratizarea vieții de stat.

În aceste condiții sînt adoptate o serie de legi cu un caracter larg democratic, cum a fost legea electorală, care a abolit vechiul sistem de vot censitar și a lărgit considerabil participarea maselor la viața politică și legea pentru reforma agrară, care a dus la exproprierea a peste șase milioane de hectare, adică circa 66% din întreaga suprafață de pământ deținută de moșierime.

Transformările care au avut loc în viața economică au declanșat procesul de reorganizare și regroupare a forțelor politice și au afectat structura claselor sociale, raporturile dintre ele, ponderea și poziția lor în viața de stat, ca și compoziția de clasă a partidelor burgheze.

Procesul obiectiv de dezvoltare capitalistă a țării a întărit pozițiile economice ale burgheziei accentuînd rolul mării burghezii în ansamblul societății.

În același timp, făurirea statului național român unitar a întregit forțele proletariatului, a creat condițiile pentru unirea pe scară națională a mișcării muncitorești, conferindu-i un nou cadru de dezvoltare și manifestare.

În perioada dintre cele două războaie mondiale pe plan internațional s-au pus multiple probleme, unele dintre ele afectînd și țara noastră.

După încheierea primei conflagrații mondiale, pe harta politică a Europei s-au produs importante schimbări. Începea să se contureze un nou echilibru de forțe.

Pe acest fundal politic se afirmă statele mici și mijlocii, între care și România, vital interesate în stabilirea unor noi norme și raporturi bazate pe egalitate în drepturi între statele mari și mici, în promovarea unor măsuri, acțiuni, care să pună stavilă tendințelor revanșarde și revizioniste ale statelor învinse.

În cadrul general al relațiilor internaționale, dintre cele două războaie mondiale, s-a desfășurat politica externă a României care a urmărit cu perseverență apărarea integrității teritoriale, conservarea statu-quo-ului postbelic ⁵⁶.

Politica externă a României în perioada interbelică, în genere, a fost orientată către Franța, Anglia și S.U.A. România considerînd că aceste țări prezintă o mai mare garanție decît alte state în arena internațională pentru

⁵⁶ *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, cu un studiu introductiv de N. Dașcovici, Iași, 1936, p. 414—418.

menținerea sistemului de la Versailles, de pildă Italia, care pe plan extern promova o politică revizionistă.

Activitatea politico-diplomatică a României în direcția stabilirii și întreținerii unor relații de bună vecinătate cu statele limitrofe, ca și a contracarării intențiilor revanșarde ale țărilor învinse în război, s-au materializat prin încheierea, în anii 1920—1921, a unor tratate bilaterale, care au pus bazele alianței cunoscute sub denumirea de Mica Înțelegere, din care făceau parte România, Cehoslovacia și Iugoslavia⁵⁷. Pe aceeași linie se înscrie și aderarea României la Societatea Națiunilor (iunie 1918), considerându-se, astfel, aliata tuturor statelor membre ale acestei organizații. În spiritul prevederilor Ligii Națiunilor, România a participat la Conferința de la Geneva care și-a început lucrările la 10 aprilie 1922, unde, împreună cu reprezentanții statelor care făceau parte din Mica Înțelegere, a susținut necesitatea de a nu se aduce nici o modificare tratatelor în vigoare.

În 1923 România a luat parte la Conferința de la Lausanne, prilejuită de izbucnirea conflictului greco-turc în legătură cu asigurarea unui control asupra strâmtorilor. Față de acest diferend, România s-a situat pe poziția aplanării, argumentând nevoia de libertate și internaționalizare a strâmtorilor, care trebuiau să fie deschise atât pentru vasele de război, cât și pentru navele de comerț, fără nici un fel de restricții.

Tot la Lausanne, Cicerin, comisar al poporului pentru Afacerile Externe al Uniunii Sovietice, a propus un pact de neagresiune cu România care să aibă la bază următoarele : „a) recunoașterea sub o formă oarecare a alipirii Basarabiei contra tezaurului și bijuteriilor Coroanei, făcându-se o totală lichidare a datoriilor reciproce ; b) reglementarea celorlalte chestiuni pendinte”⁵⁸. Au urmat tratativele româno-sovietice de la Viena, din 27 martie — 2 aprilie 1924, în cadrul cărora delegația română a propus drept condiție a reluării relațiilor normale între cele două state, recunoașterea frontierei pe Nistru. Neajungându-se la un acord, tratativele au fost întrerupte.

O preocupare constantă a României a fost de a adânci și îmbunătăți relațiile cu țările din Balcani, concretizată și în eforturile depuse pentru realizarea Înțelegerii Balcanice. Prin crearea acestui instrument de securitate în Balcani, echivalent cu acela pe care-l reprezenta Mica Înțelegere, se realiza un front comun de luptă antirevizionistă, de cooperare între popoare, pentru menținerea păcii în această parte a Europei.

România a adus o contribuție însemnată la conferințele internaționale care dezbăteau probleme ale dezarmării, asigurării păcii pe continentul european și în întreaga lume. Pornind de la principiul indivizibilității păcii, țara noastră considera că acoperirea Europei cu o rețea de pacte de asistență mutuală și crearea în acest fel a unui larg front al păcii reprezenta o modalitate eficace pentru împiedicarea agresiunii, pentru o reală și efectivă securitate a popoarelor. În acest context, la 9 iunie 1934 au fost stabilite relații diplomatice între România și Uniunea Sovietică.

Desfășurarea evenimentelor istorice în perioada dintre primul și cel de-al doilea război mondial constituie pentru toate popoarele continentului nostru un bogat izvor de învățăminte și concluzii. Încă de la sfârșitul celui de al doilea deceniu și începutul deceniului al treilea din acest secol, forțele cele mai reacționare ale burgheziei au trecut la lichidarea li-

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Arhiva M.A.E., fond 71 (U.R.S.S., 1941—1947, vol. 32).

bertăților democratice și la instaurarea dictaturii fasciste. Astfel, în 1920 vine la putere dictatura fascistă horthystă în Ungaria, în 1922 se instaurază fascismul la conducerea Italiei, în 1923 triumfă dictatura fascistă în Bulgaria, iar în 1926 în Portugalia. Urmează apoi, în 1926, instaurarea dictaturii militare în Polonia, a dictaturii militaro-regale în Iugoslavia în 1929, iar în 1933 a dictaturii fasciste hitleriste în Germania. În anul 1934 se instaurează fascismul în Austria, în 1936 vine la putere dictatura militară în Grecia, iar în 1939 se instalează dictatura fascistă în Spania.

Aflată în calea planurilor de expansiune și cotropire ale statelor fasciste — datorită faptului că era deținătoarea unei game largi de materii prime necesare mașinii de război hitleriste, precum și datorită poziției strategice-cheie pe care o ocupa în sud-estul continentului, România își vedea tot mai mult periclitată suveranitatea, independența și integritatea teritorială. Ofensiva Reichului în vederea subordonării și aservirii României era înlesnită și de situația politică internă, creată ca urmare a activității cercurilor reacționare, de lichidare a democrației burgheze, de restrângere a drepturilor și libertăților cetățenești, de încurajare, patronare și finanțare a organizațiilor fasciste din interior, și în special a Gărzii de fier, devenită treptat o agentură a hitlerismului în țara noastră.

În acele momente hotărâtoare pentru destinele țării, pentru cursul politicii interne și externe a României, clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, s-a dovedit la înălțimea misiunii sale istorice.

În pofida puternicelor mișcări antifasciste care aveau loc în țară, ca și în alte țări ale Europei, a glasului tot mai răspicat al forțelor înaintate care avertizau asupra pericolului agresiunii hitleriste, marile puteri imperialiste, cercurile guvernante dintr-o serie de state au adoptat o poziție de cedare și capitulare în fața pretențiilor Germaniei naziste, n-au înțeles necesitatea luptei unite împotriva agresorului. În acel climat, politica imperialistă de reîmpărțire a lumii și de aspirație la dominația mondială promovată de Germania hitleristă a dus la dezlănțuirea celui de al doilea război mondial la 1 septembrie 1939. Rînd pe rînd au fost atacate și subjugate un mare număr de state din Europa, printre care Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Franța, Belgia, Olanda, Danemarca.

Marșul războinic al Germaniei hitleriste, cotropirea succesivă a unor țări europene au creat o situație din ce în ce mai grea pentru România.

Anul 1940 a înregistrat o serie de acte care au contribuit la extinderea focarului de război pe continentul european. Sub loviturile armatei hitleriste, țările mici apusene au căzut una după alta. Capitularea Franței și înfrîngerea Angliei pe continent, amenințarea ei cu invazia hitleristă, izolarea României pe plan extern, au agravat și mai mult situația țării noastre.

La 26 iunie 1940 — guvernul U.R.S.S. a adresat o notă cu caracter ultimativ guvernului român cu privire la teritoriul dintre Prut și Nistru (Basarabia), care urma să fie încorporat la U.R.S.S. Prin aceeași notă se cerea nordul Bucovinei drept despăgubire pentru cei 22 de ani cît Basarabia s-a aflat în cadrul României⁵⁹. Ca urmare, teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și partea de nord a Bucovinei au fost încorporate la Uniunea Sovietică.

⁵⁹ „Izvestia” din 27 iunie 1940 ; *Politica externă a Uniunii Sovietice*, culegere de documente, vol. 4, Moscova, 1946, p. 515 ; A. Vianu, C. Bușe, Z. Zamfir, Gh. Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II (1939—1945), Editura didactică și pedagogică, 1963, p. 50.

La 30 august 1940, Germania hitleristă și Italia mussoliniană au impus guvernului român odiosul dictat fascist de la Viena, în urma căruia, partea de nord a Transilvaniei a fost smulsă din trupul țării și predată Ungariei horthyste. Împotriva dictatului de la Viena s-au ridicat cu hotărâre Partidul Comunist Român, mișcarea revoluționară, democratică și antifascistă din patria noastră. Țara întreagă a fost cuprinsă de un puternic val de demonstrații de protest. La 6 septembrie 1940 România a fost constrinsă să cedeze Bulgariei fasciste sudul Dobrogei (Cadrilaterul) care cuprindea județele Durostor și Caliacra.

În acest context politic, care a stimulat activitatea grupărilor fasciste, aducându-le pe primul plan al scenei politice românești istoria avea să înregistreze, în primele zile ale lunii septembrie 1940, înlăturarea dictaturii regale și instaurarea dictaturii militaro-fasciste și odată cu aceasta începutul uneia dintre cele mai grele etape din istoria modernă a poporului român.

Regimul antonescian a reprezentat forma de guvernământ teroristă, antipopulară și antinațională a cercurilor cele mai reacționare din România, legate de Germania nazistă. El s-a caracterizat pe plan intern prin răspîndirea ideologiei fasciste, prin suprimarea oricăror drepturi și libertăți democratice, prin metode teroriste de guvernare, al căror ascuțiș era îndreptat împotriva clasei muncitoare și a partidului ei comunist.

Poporul român nu s-a împăcat niciodată cu subordonarea politică, militară și economică a țării imperialiștilor germani, cu guvernarea dictaturii militaro-fasciste, cu războiul hitlerist. Mișcarea de rezistență, care a început imediat după instaurarea regimului militaro-fascist, a cuprins treptat cele mai diferite pături și categorii sociale, dezvoltându-se neîntrerupt.

Pregătind răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și militînd consecvent pentru salvarea țării de catastrofa națională de care era amenințată, Partidul Comunist Român a urmărit cu perseverență coalizarea pe baze largi a tuturor forțelor sociale și politice interesate dintr-un motiv sau altul în înlăturarea unor asemenea acte patriotice. Partidul Comunist Român a fost singurul partid politic din România care a avut în acele împrejurări o orientare clară și a acționat pe direcțiile de larg interes patriotic, național, popular. Afirmîndu-se ca adevărat catalizator al voinței și intereselor fundamentale ale poporului român, partidul comunist a grupat în jurul său cele mai largi forțe democratice și patriotice, a preconizat unirea într-un front comun a tuturor forțelor de bază ale națiunii române, a tuturor partidelor, grupărilor și cercurilor politice interesate în răsturnarea dictaturii și eliberării țării de sub dominația fascistă, începînd de la cercurile palatului regal și pînă la clasa muncitoare.

România a suferit din plin dezastrele celor două războaie mondiale, efectele negative ale crizei economice din anii 1929—1933 și, în general, de pe urma exploatarei capitalului străin, infiltrat din plin în economia țării încă de la începutul secolului al XX-lea. Datele existente nu reflectă decît în parte aspectele transferului și distrugerilor de valori suferite de România în decursul a numai trei decenii. Ele se referă la unele daune provocate de inamic pe teritoriul României în cursul primului război mondial, la comisioane, la datoria de război a României față de marile puteri în timpul și după primul război mondial, profiturile realizate în România de capitalul străin în perioada 1922—1928 și transferate peste hotare, pierderile cauzate prin exploatarea economică a României de către Germania hitleristă în perioada 1940—1944. În total, sumele de mai sus re-

prezintă 336 300 000 000 lei aur, ceea ce echivalează cu 12 564 217 kg aur. La aceasta poate fi adăugată cea reprezentând valoarea tezaurului României evacuat în Rusia țaristă în timpul primului război mondial, jaful regimului horthyst în partea răpită prin Dictatul de la Viena în anii 1940—1944 și a altor părți din trupul țării, efortul material și uman făcut de România în susținerea frontului antihitlerist, ca și obligațiile materiale impuse României după cel de al doilea război mondial prin Convenția de Armistițiu și Tratatul de pace ⁶⁰.

În total, exploatarea străină asupra țării noastre pe baza documentelor istorice de care dispunem se cifrează la suma de 340 006 305 780 lei aur, ceea ce echivalează cu 13 827 254 kg aur, aproximativ 14 000 tone aur sau 1 400 de vagoane de aur ⁶¹.

Relevînd acest fapt, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „În perioada dominației străine în România au fost luate poporului român — sub diferite forme — valori de aproape 14 000 tone aur” ⁶².

Vigoarea și fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă, larga participare a tuturor forțelor patriotice la revoluția de eliberare națională și socială demonstrează că August 1944 a reprezentat un energetic și determinant act de voință al întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominație și ingerințe străine, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur destinele pe calea progresului și civilizației.

⁶⁰ Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *România și Conferința de pace de la Paris, din 1946*, Cluj-Napoca, 1978.

⁶¹ Mircea Mușat, *Românii în viltarea vitregiilor istoriei*, „Anale de istorie”, nr. 3/1978, p. 16—46.

⁶² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, p. 317.

Dacia în conștiința lumii moderne

Michelet, Jules. HISTOIRE ROMAINE, République (Istorie romană, Republică). Tom I—II, Paris, Calman Lévy, 1833

Jules Michelet și opera sa sînt cunoscute deopotrivă de iubitorii de literatură și de cei pasionați de istorie, datorită faptului că în cărțile sale se găsește o fericită împletire de haruri poetice și rigoare științifică.

S-a născut la 21 august 1798 la Paris. Tatăl său, Turcy Michelet avea o mică tipografie, era un spirit liberal, un iubitor de literatură și de știință.

După efectuarea studiilor liceale la Colegiul Charlemagne, în 1812, și obținerea diplomei de „baccalaureat în litere”, în 1818 se integrează vieții studențești pariziene. Dovedind o extraordinară putere de muncă, reușește peste un an, deci la vîrsta de numai 21 de ani să susțină la Universitatea din Paris tezele de doctorat Examen des „Vies des hommes illustres” de Plutarque și De percipienda infinitate secundum Lockim [Cercetarea „Vieților oamenilor iluștri” de Plutarh și Despre perceperea infinitului după Lockel.

După un reușit examen de agregatie, revine în 1821 la Colegiul Charlemagne, de data aceasta în calitate de profesor, apoi din 1822 predă la Colegiul Sainte-Barbe. Din această epocă Michelet se consacră cercetării, predării și scrierii istoriei. Prima sa lucrare cu caracter istoric datează din 1825, respectiv Tableau chronologique de l'histoire moderne, depuis la prise de Constantinople (1453) jusqu'à la Révolution française [Tablou cronologic al istoriei moderne, de la luarea Constantinopolului (1453) pînă la Revoluția franceză]. Este urmată peste un an, deci în 1826, de lucrarea Tableau synchrone de l'histoire moderne.

Zorii strălucitei sale cariere universitare se ivesc în 1827, cînd părăsește Colegiul Sainte-Barbe și începe să-și țină cursurile la Școala preparatoare, creată în 1826 în locul Școlii normale superioare. În același an îi apar următoarele lucrări: Principes de la philosophie de l'histoire (Principii ale filozofiei istoriei), precedată de Discours sur le système et la vie de Vico [Discurs asupra sistemului și vieții lui Vico], sub influența lui G.B. Vico; și Précis de l'histoire moderne [Tratat de istorie modernă].

Încă din 1828 își începe jurnalul pe care îl continuă timp de 45 de ani, pînă la sfîrșitul vieții sale. O parte a jurnalului său a fost editat de văduva autorului în 1884 cu titlul Ma jeunesse [Tinerețea mea] și Mon journal [Jurnalul meu] (1891), apoi publicarea întregului jurnal este începută în 1959. În 1829 va abandona temporar funcția de profesor și va preda lecții particulare pînă în 1831 cînd va fi numit șef al secției de istorie la Arhivele regale din Paris și conferențiar la Facultatea de litere, unde în 1834 îl înlocuiește pe Quizot. Văd lumina tiparului lucrările: Introduction à l'Histoire universelle (Introducere în istoria universală); Histoire romaine (Istorie romană), ambele în 1831, apoi Précis d'histoire de France (1833). În aceste lucrări își formulează prima dată concepția și crezul său istoric.

Prodigioasa activitate științifică a lui Jules Michelet se concretizează în anii următori prin lucrările fundamentale *Histoire de la France* [Istoria Franței] (1833—1867), *Histoire de la Révolution française* [Istoria revoluției franceze] (1847—1853); *Histoire du XIX-e siècle* [Istoria secolului al XIX-lea] (1872—1875). Ca o recunoaștere oficială a meritelor sale științifice și literare, Michelet este ales în 1838 membru al Academiei de Științe Morale și Politice.

Pe lângă lucrările de bază menționate, îi mai apar și următoarele cărți: *Mémoires de Luther écrits par lui même* (traducere), *Oeuvres choisies* de G. B. Vico (1835); *Origines du droit français cherchées dans les symboles et formules du droit universel* [Originile dreptului francez căutate în simbolurile și formulele dreptului universal] (1841), ediția de documente *Procès des Templiers* [Procesul Templierilor] (1841), *Du prêtre, de la femme, de la famille* [Despre preot, despre femeie, despre familie] (1845), *Le Peuple* [Poporul] (1846), *L'Oiseau* [Pasărea] (1856), *L'Insecte* [Insecta] (1857); *L'Amour* [Dragostea] (1859), *La femme* [Femeia] (1860), *La Mer* [Marea] (1861), *La Sorcière* [Vrăjitoarea] (1862), *Bible de l'Humanité* [Biblia umanității] (1864); *la Montagne* [Muntele] (1868), *Nos fils* [Fii noștri] (1869).

Războiul din 1870 îl determină pe Michelet să publice o broșură patriotică: *La France devant l'Europe* [Franța în fața Europei], 1871.

Puternica personalitate a lui Jules Michelet nu se poate schița decît prin prisma analizei operei sale, animată de profunzia sa dragoste față de OM, față de POPOR, față de progresul umanității. Aceste sentimente l-au determinat să adopte o poziție de înțelegere față de revoluția din 1830 și mai ales față de cea din 1848, atitudine pedepsită de guvern suspendîndu-i cursurile clocotitoare de idei și excluzîndu-l din posturile de profesor și de șef al secției de istorie de la Arhive.

Legăturile dintre Michelet și revoluționarii generației pașoptiste s-au realizat pe baza comunității de idealuri dintre spiritul liberal-militant al istoricului francez și dorința arzătoare a revoluționarilor români de a-și vedea cît mai grabnic propășirea patriei. Luptătorii români fiind în exil în Franța s-au apropiat de Michelet și i-au trezit interesul față de trecutul măreț, de luptă permanentă pentru apărarea gliei și ființei strămoșești a unui popor multimilenar. Istoricul francez, la rîndul său, a oferit adăpost și ocrotire exilaților români (printre care se aflau și C. A. Rosetti și Ion C. Brătianu), încurajîndu-i cu căldura unui adevărat prieten și aliat. A intervenit pentru eliberarea lui Ion C. Brătianu. Gîndurile și apropierea sufletească față de idealurile revoluției române de la 1848 s-au exprimat în lucrarea de adîncă simțire. Principautés Danubiennes. Madame Rosetti. 1848 [Principatele dunărene. Doamna Rosetti. 1848]. Iată ce urează Michelet României: „...fie ca România, după toate furtunile pe care le-a înfruntat, să poată ajunge... la limanul tîhnit al Providenței”¹.

Se poate constata influența ideilor lui Michelet asupra pașoptiștilor români, în cazul lui Nicolae Bălcescu. Mai mult ca sigur acesta îl cunoscuse personal și îi citise lucrările. În cîteva rînduri îl citează, ca de exemplu în Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor, în legătură cu folosirea folclorului ca izvor istoric: Poeziile și tradițiile populare. Oamenii întîi cîntă pe urmă scriu. Cei dintîi istorici au fost poeți. Poeziile populare sînt un mare izvor istoric. Într-insele aflăm nu numai fapte generale, dar ele intră și în viața privată, ne zugrăvesc obiceiurile și ne arată ideile și sentimentele veacului. Învățații Grima și Michelet s-au folosit mult de acest izvor istoric în scrierile lor asupra originii dreptului german și francez”². De asemenea și în [Cuvîntare ținută la Societatea studenților români din Paris], Bălcescu îl citează pe Michelet, spunînd: „Dacă nici un suflet nu pierie, zice d. Michelet, cum acele mari suflete ale națiilor, cu geniul lor cel plin de viață, cu istoria lor bogată în martiri, plină de jertfiri eroice, «plină de imoralitate, cum oare vor putea a se stinge?»”. Așa dar, domnilor, Români nu vor pieri. Români nu pot pieri! Ei sînt cea mai veche nație în Europa care și-a păstrat neclintit naționalitatea ei și o existență politică”³.

¹ Istoria Franței. Scrieri alese, vol. 2, București, „Minerva”, p. 331.

² În: Bălcescu, Nicolae. Opere, vol. I, Scrieri istorice, politice și economice. 1844—1847. Texte, note și materiale. Ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, București, Editura Academiei R.S.R., 1974, p. 96.

³ Idem, p. 176.

Lucrarea din care am selectat fragmentele următoare Istoria romană, a fost scrisă în 1831 și constituie, după propria mărturie a autorului „debutul” său. În scrierea aceasta pornea de la ideea că „popoarele se formează, se dezvoltă, creîndu-se din propria lor energie, zămislindu-se din suflul și din faptele lor neîncetate” (op. cit., p. VI) „Omenirea se formează”, ceea ce înseamnă că masele fac totul, că personalitățile fac mai puțin, că pretenții zei, uriași, titani... nu înșeală pe nimeni asupra taliei lor decât ridicîndu-se prin fraudă pe umerii docili ai bunului uriaș, poporul. De la acest principiu am pornit în elaborarea Istoriei romane. Timp de 35 de ani, în imensa muncă depusă pentru Istoria Franței, am pășit din epocă în epocă, mereu în același spirit (p. VIII).

Aprecierea lui Michelet despre cartea sa este că „ea va trăi orice aș face, prin calitățile și defectele ei, prin căldura tinerească și vioiciunea povestirii” (p. XIV).

În elaborarea Istoriei romane, atracția firească a subiectului trebuia îmbinată cu o foarte bogată documentație, cu selecția adevărului din legende, legînd izvoarele antice cu lucrările oamenilor cei mai competenți în materie (Niebuhr, Beaufort, de Creuzer, Quinet etc.).

Selecția noastră din cele 2 volume ale Istoriei romane cuprinde : fragmente din vol. I Introducere, Italia, Capitolul III. Pelsagii ; Cap. IV. Osci. Latini, Sabini, Cap. V. Tusci sau Etrusci, Cartea I, Originea, organizarea cetății. Cap. I. Regii — epoca mitică-explicații conjuncturale, Cap. II. Originea probabilă a Romei. Republica, epocă eroică. — Carii și centurii. Lupta patricienilor și plebeilor. — Tribunalul ; Cap. III. Primele războaie — Legea agrară Coloniile. — Cele XII table. — Cucerirea orașului Veio de către romani și a Romei de către gali ; Cartea a II-a. Cucerirea lumii. Cap. IV — Mercenarii. — Revolta lor împotriva Cartaginei, 241—239. — Victoria lor în Spania, 237—221. — Generalii lor, Hamilcar, Hasdrubal și Hannibal. Vol. II. Cartea a II-a. Cucerirea lumii. Cap. VI. Grecia invadată de armatele Romei. — Filip. Antiochus, 200—189 ; Cap. VI. Roma invadată de ideile Greciei, Scipio, Henni, Naevius și Cato ; Cap. VII. Reducerea Spaniei și a statelor grecești. — Perseu — Distrugerea Corintului, Cartaginei și Numancei, 199—134 ; Cartea III-a. Descompunerea cetății. Cap. IV. Pompei și Cicero. — Restabilirea dominației cavalerilor. — Sertorius, Spartacus, pirații, Mithridate, 77—64 ; Cap. V. Iuliu Cezar. — Catilina. — Consulatul lui Cezar. — Războiul civil. — Dictatura lui Cezar și moartea sa 63—44. ; Cap. VI. Triumviratul.

Concluziile ce se desprind din textele ce urmează sînt următoarele : Pelasgii, străvechiul popor antic, posesor al unei civilizații impresionante, răspîndit pe trei continente Europa, Asia și Africa, „meșteșugar și industrial”, constructor al zidurilor ciclopice indestructibile, era urmărit de blestemul zeilor sau mai degrabă de popoarele „eroice” care nu înțelegeau noile meșteșuguri, se temeau de ele și le considerau drept o magie. Pelasgii erau, după cum afirmă Jules Michelet „agricultori și mineri, săpau în pămînt pentru a scoate aurul și grînele, erau fierari și mineri, intrau cu lampa fixată pe frunte în adîncurile pămîntului, adorau puterile formidabile care rezidă în măruntăile pămîntului. Inițierile care deschideau corporațiile de meșteșugari ai pelasgilor, se pretau, prin misterele lor, celor mai odioase acuzații. Cultul magic al flăcării, acest misterios agent al industriei, această acțiune violentă a voinței umane asupra naturii, acest amestec, această întinare a elementelor sacre, acele tradiții ale zeilor șerpi și a oamenilor dragoni din Orient, care operau prin foc și magie, toate acestea înspăimîntau imaginația triburilor eroice. Ele nu aveau decît spada împotriva necunoscutelor puteri de care dispuneau dușmanii lor ; peste tot ele îi urmăreau cu spada” (p. 39—40). Urmăriți de aceste popoare (grecii), pelasgii s-au răspîndit în Europa, dar mai ales în Italia, unde s-au stabilit continuîndu-și meșteșugurile amintite. Au fost loviți de cutremure și flagele nemaipomenite. Supraviețuitorii s-au amestecat cu populațiile autohtone ; raseni, oenotri, peuceții, sabeli, samniți, osci, tusci, latini și etrusci. Au contribuit la fondarea Romei, care la începuturile existenței sale este o cetate de origine pelasgo-latină. De asemenea, pelasgii predominau în Latium și în Etruria, unde conviețuiau cu raseni. Apoi, Roma, sau mai multe orașe pelasgice răspîndite pe cele șapte coline, au fost ocupate de păstori sabini, care nu erau de origine pelasgică. Sabinii cunoscuți în istorie sub numele de romani, au intrat în aceste orașe ca aliați și auxiliari, au masacrat majoritatea bărbaților pelasgi și s-au căsătorit cu femeile. Vechii locuitori ai Romei, pelasgi supuși de sabini au fost în permanență susținuți de popoarele din jurul Romei, avînd interesul de a submina puterea cetății, care își extindea dominația asupra în-

tregii Italii. Pelasgii latini au început să se elibereze puțin câte puțin și au fost reabilitați prin fastul pelasgilor etrusci care aduceau la Roma bogățiile și artele unui popor iscusit și civilizat" (p. 129). Victoria plebeilor — pelasgi, etrusci și latini a fost doar temporară, aristocrații, patricienii sabini închideau senatul plebeilor și cetatea populațiilor vecine. Luptele vor continua mult timp, pînă cînd plebeii vor reuși să-și impună drepturile prin instituția tribunilor, conducători civili care i-au continuat pe primii regi și i-au pregătit pe viitorii împărați. „Fără plebei Roma n-ar fi cucerit și adoptat lumea, fără patricieni, ea nu ar fi avut un caracter propriu, o viață originală, ea nu ar fi fost Roma" (p. 133).

Prin intermediul Romei, străvechea civilizație plesago-latină, credințele, cunoștințele, limba și jurisdicția lor s-au transmis în toate teritoriile supuse, cucerite prin intermediul formidabilei mașini de război romane, armată devenită profesionistă, posesoare a unor venituri tentante: solde și fertile terenuri ale popoarelor învinse, influențînd și împletindu-se cu civilizațiile locale, generînd la rîndul ei alte civilizații perene, proprii popoarelor europene.

Textele se publică fără modificări, în ordinea menționată mai sus. Notele autorului, precum și cîteva precizări ale noastre vor fi reproduse în nr. 3 al revistei noastre. S-a adăugat și traducerea pasajelor latine între paranteze drepte sau cu mențiunea (în lb. latină în original).

ANA-MARIA COMAN

ITALIA

Capitolul III

Pelasgii

Transformărilor geologice provocate de vulcanii din Etruria și Latium, din Lemnos, Samotrace și din atîtea insule ale Mediteranei, le corespund, în istoria popoarelor, răsturnări analoage. În acest univers de crătere prăbușite și de vulcani stinși, a fost îngropată a lume de popoare pierdute; rasă fosilă, pentru a-i spune astfel, din care critica dezgroapă și compară cîteva oseminte. Această rasă nu reprezintă mai puțin decît pe cea a întemeietorilor societății italiice.

Civilizația Italiei nu a provenit nici din populația iberică a ligurilor, nici din cea a celților umbrici, încă mai puțin a slavilor, veneților sau venzilor, nici din coloniile elenice care, cu puține secole înainte de era creștină, s-au stabilit aici în sud. Ea părea a avea drept strămoș acea rasă nefericită a pelasgilor, soră mai mare a rasei elenice, proscrisă și urmărită în toată lumea deopotrivă, atît de eleni cît și de barbari. Aceștia sînt, după cum mi se pare, pelasgii, care au adus în Italia, ca și în Attica, piatra vetrei domestice (*hestia, vesta*) și piatra de hotar (*zeus kerkeios*), bază a proprietății. Pe această dublă bază s-a ridicat, așa cum sperăm a demonstra, edificiul dreptului civil, marea și distinctiva originalitate a Italiei.

Orice păreri am adopta asupra migrațiilor pelasgice, pare evident că, multe secole înaintea erei noastre, ei dominau toate țările situate la Mediterana, din Etruria pînă la Bosfor. În Arcadia¹, Argolida și Attica, în Etruria și Latium, poate și în Spania, ei au lăsat monumente indestructibile; acestea sînt ziduri formate din blocuri enorme care par așezate de brațele unor uriași. Aceste lucrări de construcții sînt denumite, după numele unui trib pelasgic, *ciclopice*. Brute și informe în incinta Tyrinth-ului, în construcțiile Arcadie, Argolidei și ale țărilor iberice, aceste blocuri monstruoase sînt cioplite, în zidurile aparent mai moderne ale orașelor etrusce. Aceste ziduri eterne au primit cu indiferență atîtea generații în incinta lor; nici o revoluție nu le-a clintit. Tari ca munții, ele par a lua

în deridare construcțiile romanilor și ale goșilor, care se năruie zilnic la picioarele lor.

Înainte elenilor, pelasgii ocupau întreaga Grece pînă la Strymon², cuprinzînd astfel toate triburile arcadiene, argiene, thessaliene, macedonene, epirote. Principalul sanctuar al acestora se afla în pădurea Dodonei, unde porumbelul profetic făcea prezicerile din vîrfurile unei coloane sacre. Alți pelasgi ocupau insulele Lemnos, Imbros și cele de la Samotrace, centru al religiei lor în orient. De aici se întindeau pînă pe coasta Asiei, în țările numite mai tîrziu Caria, Eolida, Ionia și pînă la Helespont. Pe această coastă, în fața insulei Samotrace, se ridica Troia, marea cetate pelasgică, al cărei fondator, Dardanus, a venit, după unele tradiții, din Arcadia, din Samotrace sau din orașul italian Cortona, în acele fabuloase migrații, simbol de identitate al tuturor triburilor pelasgice.

Aproape toate coastele Italiei fuseseră colonizate de pelasgi; mai întîi de către pelasgii arcadieni (oenotrii și peucetii), apoi de către pelasgii tirenieni (lydieni). Alungîndu-i pe siculi, vechii locuitori ai regiunii³, în insula care le poartă numele, sau identificîndu-se fără greutate cu ei, prin analogia de obiceiuri și de limbă⁴, respingîndu-i în munți pe vechii locuitori, ei au fondat pe coaste orașele Cere și Tarquinia, Ravena și Spina, antica Veneție a Adriaticei. Pe coasta Latiumului, argiana Ardeea cu regele său Turnus sau Tyrrhenus, Antium, zidit de unul din frații fondatorilor Ardeei și Romei, par a fi așezări pelasgice, ca și Sagonta spaniolă, colonie a Ardeei. Aproape de Salerno, marea școală medicală a evului mediu, templul Junonei argiene, fondat de Iason, zeul pelasgic al medicinei⁵, indică probabil că orașele învecinate, Herculenum, Pompei, Marcina sînt de origine tyrrheniană. În fața acestor orașe îi găsim pe pelasgii teleboii la Capreea și chiar pe Tibru; Tibur, Faleria și alte orașe sînt fondate de siculii argieni, adică desigur de pelasgi.

Conform tradiției, ei au clădit douăsprezece orașe în Etruria, douăsprezece pe malurile Padului, douăsprezece la sud de Tibru, astfel că în Attica pelasgo-ianiană⁶ găsim douăsprezece frații, douăsprezece deme, douăsprezece poleis și un areopag, ai cărui primi judecători sînt doisprezece zei. În Grecia, amfictionia⁷ tessaliană, în Asia cea a eolienilor și ionienilor, se compun fiecare din douăsprezece orașe. Aceleași analogii se pot observa în nume și numere. În Asia, în Thessalia, în Italia găsim orașul pelasgic Larissa. Alexandru Molosul⁸ a întîlnit în Grecia, spre nefericirea sa, fluviul Acheron și orașul Pandosia, pe care le lăsase în Epir. În Italia ca și în Epir se afla o Chaonie; în Chaonia epirotă domnise un fiu al thesalianului Pyrrhus și al troienei Andromaca.

Ne mirăm văzînd cum dispăre cu totul din istorie o rasă care se întinsese peste atîtea țări. Diversele ei triburi fie pier, fie se topesc în popoare străine și își pierd numele. Nu cunoaștem alt exemplu de ruină atît de completă. Un inexplicabil blestem se leagă de acest popor; tot ce ne povestesc dușmanii lui, este nefast și sîngeros. Femeile din Lemnos și-au strangulat într-o noapte bărbații; locuitorii din Argylia îi lapidau pe focenii prizonieri. Poate că această decădere a pelasgilor și tonul ostil al istoricilor greci față de ei trebuie explicată prin disprețul și ura pe care o inspirau triburilor eroice acele populații agricole și artizanale⁹ care le precedaseră.

Acesta era într-adevăr caracterul pelasgilor. Ei adorau zeii subterani care păzeau bogățiile pămîntului; agricultori și mineri, ei săpau pentru a scoate aurul sau grînele. Aceste noi meșteșuguri erau odioase barbarilor; pentru aceștia, orice îndeletnicire pe care nu o înțelegeau era considerată

ca o magie. Inițierile care deschideau corporațiile de meșteșugari se pretau, datorită misterelor lor, celor mai odioase acuzații. Cultul magic al flăcării, acest misterios agent al industriei, această acțiune violentă a voinței umane asupra naturii, acest amestec, această întinare a elementelor sacre, acelei tradiții ale zeilor șerpi și a oamenilor dragoni din Orient, care operau prin foc și magie, toate acestea înspăimântau imaginația triburilor eroice. Ele nu aveau decît spada împotriva necunoscutelor puteri de care dispuneau dușmanii lor ; peste tot ele le urmăreau cu spada. Se povestește că telchinii din Sicyone, din Beoția, din Creta, Rhodos și din Lycia vărsau înadins apa ucigătoare a Styxului peste plante și animale ¹⁰. Ca și vrăjitorii din evul mediu (*thelio*, *a fermeca*, *a fascina*) ei prevesteau furtuna ¹¹. Pretindeau că vindecă bolile ; atunci nu puteau ei oare să lovească pe oricine ¹² ? Cabirii din Lemnos, Samotrace și Macedonia (zeii purtau aceleași nume ca și adoratorii lor) erau fierari, mineri, care ca și ciclopii din Peloponez, din Tracia, din Asia Mică și din Sicilia, intrau în adâncurile pământului cu lampa fixată pe frunte.

Unii derivă numele cabirilor din cuvîntul *kaiein*, *a arde* ; alții din cuvîntul *cabirim*, oameni puternici din Persia care îl consideră pe fierar drept eliberator ; sau din cuvîntul ebraic *chaberim*, asociații (cei ce *consimt*, sau *complici* ai Etruriei). Este sigur că ei adora puterile formidabile care domnesc în măruntaiele pământului. *Kibir*, *ghir* înseamnă diavol în dialectul maltez, această ciudată rămășiță a limbii punice ¹³. Zeii cabirilor erau adorați sub forma unor vase pînteoase ; unul dintre ele era așezat pe vatra domestică. Arta olarului, sanctificată astfel de pelasgi, pare să fi fost blestemată în principiu de eleni, ca de altfel orice meșteșug. Dedal (adică *îndemînatecul*) olarul, fierarul, arhitectul fug peste tot, ca și Cain, strămoșul lui Tubalcain, Dedalul ebraic ; ucigaș al nepotului său, el se retrage în insula Creta, unde creează vaca Pasiphae-ei ¹⁴. De mînia lui Minos el fuge în Sicilia și Italia, unde este primit și apărut ; un simbol al colonizării acestor centre de meșteșugari pelasgi și al curselor aventuroase ale acestora. Prometeu, părintele artelor, este ținut în Caucaz de către uzurpatorul Jupiter, care i-a învins pe zeii pelasgici ; dar Titan îi prezice că domnia lui va sfîrși ¹⁵. Astfel, în timpul evului mediu, bretonii subjuogați își amenințau învingătorii cu întoarcerea lui Arthur și cu căderea dominației lor.

Pelasgii meseriași au fost tratați de rasele războinice ale antichității la fel cum a fost tratat orașul Tyr de către asirienii lui Salmanazar și Nabucodnezar care, de două ori s-au înverșunat să-l distrugă. În evul mediu, situația populațiilor care practicau meseriile și comerțul — evrei, mauri, provenșali și lombarzi a fost aceeași.

Zeii păreau a se coaliza cu oamenii împotriva pelasgilor. Cei din Italia au fost loviți, fără îndoială, în urma cutremurelor vulcanice, de flăcările nemaipomenite ; o secetă care ardea plantele, pășunile și seca apele ; epidemii ucigătoare care provocau mamelor avorturi sau le făceau să nască monștri. Ei se acuzau de a fi făgăduit cabirilor dijmă din tot ce produceau ; și de a nu fi sacrificat pe al zecelea dintre copii. Deoarece oracolul reclama acest sacrificiu, instinctul moral al populației s-a revoltat împotriva religiei. Poporul intra peste tot, spune Denys, suspectîndu-și conducătorii ¹⁶. O mulțime de oameni au părăsit Italia și s-au răspîndit în Grecia și la barbari. Acești fugari, urmăriți peste tot, au devenit sclavi în multe țări. În Attica, ionienii i-au pus să construiască zidul ciclopice al cetății ¹⁷. Pelasgii care au rămas în Italia au devenit sclavi ; cei din nord (tyrrhenienii) au fost supuși de către poporul barbar al rasenilor, cei din

sud (oenotrii și peucetii) de către eleni¹⁸, mai ales de orașul acheean Sybaris¹⁹. Analogia de limbă a determinat acest popor să adopte fără greutate greaca; chiar și atunci când Lucania și Brutium au căzut sub jugul sabelilor sau samniților, aici se vorbea și osca și greaca. Totuși, această populație nefericită a *bruților* (adică a sclavilor revoltați)²⁰ descendenți în mare parte ai pelasgilor, a rămas aproape totdeauna subjugată. Sclavi ai grecilor, apoi ai samniților lucanieni, ei au fost condamnați de Roma, ca pedeapsă pentru alianța lor cu Hannibal, să îndeplinească pe vecie funcții de slujitori pe lângă consuli, să care apă și să taie lemne²¹.

Roma ar fi trebuit totuși să-și amintească faptul că și originea sa era pelasgică. Nu pretindea ea însăși că, după ruina Troiei, Enea ar fi adus cu mare grijă în Lațium penaii²² și focul sacru al Vestei? Nu cinstea ea insula sfântă Samothrace ca pe mama ei; iar victoria Romei asupra lumii elenice nu părea răzbunarea tîrzie a pelasgilor? *Eneida* cîstește această victorie. Poetul tirenicei Mantua²³ deplînge ruina Troiei și cîntă renașterea ei în fundațiile Romei, așa cum Homer celebrase în *Iliada* victoria elenilor și căderea mării cetăți pelasgice.

Capitolul IV

OSCI. LATINI. SABINI

Circe, spune Hesiod (*Theog.* v. 1111—1115) *a avut de la Ulisse doi fii, pe Latinos și pe Agrios* (barbarul) care, în adîncul insulelor sacre au guvernat rasa cunoscută a tyrsenienilor. Voi interpreta acest pasaj în modul următor: din pelasgii navigatori și magicieni (adică meșteșugari) au apărut cele două mari populații italiene: *osci* (din care latinii reprezintă un trib) și *tuscii* sau etruscii. Circe, fiica soarelui, are toate caracteristicile unei Telchine pelasgice. Poetul ne-o arată stînd lângă un foc mare, rar folosit într-o țară caldă, dacă nu are un scop industrial; ea țese pînză sau prepară băuturi tari (Virg. *Aen.* VII). Șiretul Ulisse, navigator neobosit, nu este eroul original al triburilor războinice care i-a înlocuit pe pelasgi în Grecia; el este tipul pe care acestea l-au împrumutat de la pelasgi, predecesorii lor.

Care erau înainte de pelasgi (siculii, oenotrii, peucetii, syrrhenienii)²⁴ locuitorii Italiei? Între atîtea ipoteze, vom prezenta și pe ale noastre, care au cel puțin avantajul simplității și coerenței. Primii italieni trebuie să fi fost *opicii*, oameni ai pămîntului (*ops*)²⁵, autohtoni, aborigeni, *opici*, *opsci*, contractat *osci*²⁶ și, prin aspirare *casci*²⁷, *volci* și *falisci*²⁸: în fine, prin extensie de la *osci*, *ausonii*, *auruncii*. Dacă acest nume de *opici* nu desemnează o rasă, el cuprinde cel puțin în mod sigur popoare de aceeași limbă, vechii locuitori ai cîmpiilor din Lațium și din Campania, mai mult sau mai puțin amestecați cu pelasgii, și locuitorii munților denumiți *sabini*, *sabelli*, *samniti* (gr.) *saúnitai*, oameni cu suliță (Festus). Aceste populații îl adorau într-adevăr pe zeul războiului și al morții sub forma unei suliți (vezi mai jos). Astfel popoarele de limbă oscă se împărțeau în două triburi, pe care le-aș compara cu dorienii și ionienii Greciei; sabelii, păstori ai munților și opicii sau oscii, muncitori ai cîmpiei²⁹. Stabilirea coloniilor elenice și invazia sabelilor, care treptat au coborît din Apenini, au restrîns din ce în ce mai mult țara ausonilor, oscilor sau opicilor, și începînd cu epoca lui Alexandru (Aristotel, *Polit.* VII, 10) numele de Opica pare restrîns la

Campania și la Lațium. În timpul lui Caton, osc era sinonim cu barbar (Plin. XXIX, 1). Totuși, limba oscă domina în tot sudul pînă la porțile coloniilor grecești. Totuși, un autor latin pare a distinge dialectul roman al oscii, această limbă se vorbea la Roma, întrucît era limba în care se jucau farsele numite *atellanes*.

Limba unui popor este monumentul cel mai important al istoriei sale. Prin ea poporul este împărțit în una din diviziunile speciei umane. Limbile oscă, sabină și latină erau unite prin cea mai strînsă analogie. Puținele cuvinte care au fost păstrate din primele două se apropie cu ușurință de sanscrită³¹, obîrșie a limbii latine. Astfel vechile populații din centrul Italiei se apropiau prin limbă, și fără îndoială prin sînge, de acea mare familie de popoare care s-a întins din India pînă în Anglia și care este denumită indo-germanică. Nu sînt nefondate analogiile care mă conduc la această părere. Asemănarea unui număr considerabil de cuvinte, analogia încă mai frapantă a formelor gramaticale, atestă că vechiul idiom din Lațium derivă din trunchiul sanscrit, greaca fiind ramura cea mai apropiată, germana și slava avînd o înrudire mai îndepărtată. Asemănările pe care le vom indica vor fi suficiente pentru a face sensibilă această legătură a limbilor și a popoarelor; nu putem da în această lucrare o demonstrație completă. Totuși acest mic număr de exemple este deja o dovadă importantă, pentru că toate sînt luate din cuvintele cele mai uzuale, care țin de viața intimă a unui popor. Întîmplarea poate face ca un popor să împrumute unii termeni științifici, expresii noi ale unor idei pînă atunci necunoscute; niciodată însă nu va împrumuta acele cuvinte legate de partea cea mai vitală a existenței umane, de legăturile sale cele mai scumpe, de nevoile cele mai apropiate.

Nu putem decît presupune care erau religiile din Italia înainte de venirea pelasgilor; se poate că obiectele lor de cult să fi fost acei idoli grosolani care au continuat să fie adorați, ca de exemplu pîinea, lancea, fluviile (Vulturnul, Numicius, Tibrul etc.), lacurile (Albunea, Cutilio), apele termale (de la Albano), valurile negre și clocotitoare (ale lacului Ansanto, Micali, II, p. 40). Pelasgii înșiși așezau centrul religiei lor în Italia pe malurile unui lac, unde plutește o insulă rătăcitoare. (Denys, I)

Marele zeu al sabelilor era Mamers, Mavros, Mars sau Mors, adorat, după cum am spus, sub forma unei lănci. Probabil, sub o formă apropiată, este cabirul pelasgic Axiokersos³². Păstorii venerau și un fel de Hercule italic, Sabus, Sancus, Sanctus, Semo, Songus, Fidius, creator al rasei lor, om zeificat, cum găsim în centrul oricărei religii eroice. În această țară de furtuni și exalări rău mirositoare, ei îi adoraу încă pe Soranus, Sebrus, zeu al morții și pe Sumanus, zeu al trăsnetului nocturn, care răsuna cu un zgomot atît de teribil în cheile Apeninilor.

Principalul obiect al cultului agricultorilor era Saturnus-Ops, zeu-zeiță a pămîntului, Djanus-Djana, divinitate a cerului, poate identică cu Lunus-Luna, și cu Vertumnus, zeu al schimbării; Djanus, circumscris în cercul revoluției solare, devenea Annus-Anna și aceasta, considerată sub raportul fecundității pămîntului și al abundenței de alimente, lua numele de Annona.

Această religie a *naturii naturante* și a *naturii naturate*, pentru a folosi limba aspră, dar expresivă a lui Spinoza, avea sărbătorile ei la sfîrșitul iernii: *Saturnalia*, *Matronalia*. În decembrie, cînd soarele se ridică învingînd brumele, statuia bătrînului Saturn; pînă atunci înlănțuită (ca cea a lui Melkarth din Tyr), era dezlegată. Sclavii, eliberați pentru cîteva zile, deveneau egalii stăpînilor; ei participau la eliberarea comună a na-

turii. La 1 martie, Salienii (și la 20 mai, Arvalii) sărbătoreau prin cîntece și dansuri pe zeul vieții și al morții (*Mors, Mars, Mavros, Mamers*). Era stins, pentru a fi reaprîns, focul Vestei. Femeile făceau cadouri soților și se rugau geniului fecundității feminine (*Juno Lucina*). Era invocată puterea generatoare pentru pămînt și pentru om. Ca în Etruria, fiecare om își avea geniul său protector, Jupiterul său ; fiecare femeie își avea Junona sa. Vestea pelasgilor se reprodușese sub forma italiană de *Larunda*, mamă a Larilor, și zeul Herkeios al pelasgilor păzea mereu cîmpiile, sub figura informă a zeului Term. Fiecare muncă agricolă își avea zeul ei. Cunoaștem numele celor care invocau la Roma pe Flaminius al Dea-Dia-ei, o Ceres italică : *Vervactor* [Deștelenitorul], *Reparator* [Restauratorul], *Abarator* [Plugarul], *Imporcitor* [Brăzdătorul], *Insitor* [Altoitorul], *Occator* [Grăparul], *Sarrilor* [Plivitorul], *Subruncator* [Prășitorul], *Messor* [Măsurătorul], *Convector* [Culegătorul], *Conditor* [Fondatorul], *Promitor* [Crescătorul] ³³ /.../

Capitolul V

Tusci sau Etrusci

Diversitatea triburilor osce, caracterul lor mobil, i-a împiedicat să formeze o mare comunitate. Încercarea de a face o puternică și durabilă federație nu a avut loc decît în Etruria.

Cine era acest popor etrusc, care a marcat atît de puternic cu amprenta sa societatea romană, schițată dacă pot spune, de populațiile osce și sabine ? Ei înșiși își spuneau autochtones ; într-adevăr, spune Denys, *ei nu erau legați de nici un popor din lume*. Nu a rămas nici un popor, căruia critica să nu-i fi studiat originile. Etruria a fost succesiv întrebată dacă era greacă sau feniciană, germană, celtică, iberică. Geniul mut nu a răspuns.

Să examinăm la rîndul nostru toate monumentele care se numesc etrusce. Să contemplăm aceste blocuri masive ale zidurilor de la Volterra, să dezgropăm acele vase elegante de la Tarquinia sau de la Clusium, să pătrundem în aceste hipogee mai misterioase decît necropolele Egiptului.

Personajele reprezentate pe vasele și basoreliefurile ³⁴ lor sînt în general oameni de talie mică, cu brațele groase, cu capul mare (*pinguis Tyrrhenus* [grăsunul Tyrrhenus], Aen. XI. *Aut porcus Umber, aut obesus Hetruscus* [sau grasul umbrian, sau obezul etrusc], *Catull*) uneori cu nasul lung și puternic, care ne amintesc de statuile găsite în ruinele mexicane de la Palanqué. Subiectele sînt ceremonii religioase, banchete somptuoase, unde femeile stau alături de bărbați. Costumele sînt splendide ; se știe că romanii au împrumutat de la etrusci *laticlava* ³⁵, *pretextul* ³⁶, *apexul* ³⁷, ca și scaunele curule, lictorii și aparatul lor triumfal. Veți găsi pe aceste monumente urma echivocă a tuturor religiilor antichității. Calul-vultur mă ducea cu gîndul în Persia ; acele personaje care își acoperă gura pentru a vorbi superiorului lor, par desprinse din basoreliefurile de la Persepolis. Alături văd omul-lup din Egipt, piticii scandinavi și poate ciocanul lui Thor. Dar acești pitici nu ar putea fi Cabirii fenicieni ?... Apoi vin simboluri hidoase, larve, figuri care se strîmbă ca într-un vis urît, care par a sta acolo pentru a sfida istoria și a-i închide intrarea sanctuarului.

În aceste eterne banchete, în această bunăstare, în asprimea limbajului, după un ilustru german, trebuia să-i recunoaştem pe compatrioţii lui³⁸. Probitatea toscană şi admiterea femeilor la festinuri, ar părea să-i apropie pe etrusci de populaţiile germanice. Etruscii se autointitulau *Rasena*. Aceşti *Rasena* nu puteau fi *retinienii* sau *rhetinienii* din Tirol ? Dacă se vrea ca populaţiile germanice sau iberice să fi invadat şi supus ţinutul, nu rămîne mai puţin adevărat că populaţia anterioară era, în cea mai mare parte, nu greacă, dar înrudită cu grecii. Tarquinia, leagănul societăţii etrusce, după tradiţiile ei naţionale, Cere sau Aghila, vecina ei, metropola religioasă a Romei, aveau amîndouă un tezaur naţional la templul din Delphi, ca şi Atena sau Lacedemona. Ele consultau uneori Oracolul. Ordinul toscan este principiul sau simplificarea ordinului doric. Cele două mii de statui de la Vulsinia, pentru care Roma a cucerit acest oraş, par a indica fecunditatea artei greceşti. Nenumăratele vase de la Tarquinia, Clusium, Arretium, Nola, Capua, care sînt scoase zilnic la iveală, sînt identice cu cele din Corint şi Agrigento, prin maniera, forma, adesea prin subiectele lor. Răceala şi rigiditatea, care după Winckelmann ar putea fi caracterul original al artei etrusce, provin fără îndoială din întreprinderea precoce a comunicărilor cu Grecia ; acestea au încetat atunci cînd barbarii samniţi au cucerit Capua. Majoritatea acestor vase aparţinînd evident unei antichităţi mai îndepărtate, nu dovedesc originea elenică a etruscilor. Acest popor tăcut, care nu cunoştea muzica vocală³⁹, ale cărui inscripţii nu purtau nici o urmă de ritm, care avea oroare de goliciunea din gimnazii, nu poate fi raportat direct Greciei însăşi. Originea lui trebuie căutată mai departe, după însăşi tradiţia lui. Cu mult înainte ca acea colonie elenică a corintianului Demaratos să le fi adus pe Eucheir şi Eugrammos (*olarul* şi *dese-natorul*) pelasgii tyrrhenieni din Asia Mică aduseseră etruscilor arta şi zeii lor. Trompeta, fluierul lydian erau instrumentele naţionale ale Etruriei. Terminaţiile pelasgice în — *inos*, — *ini*, — *inas* (*Athini*, *Mükini*) se regăsesc în Porsena, Capena, Cecina etc. Scrierea etruscă, ca şi cea a umbrilor şi oscilor, care îi sînt apropiate, pare fiică a fenicienei şi soră a limbii elene ; fără îndoială alfabetul fenician ar fi putut trece în Italia prin intermediul pelasgilor. Pelasgii şi etruscii erau mari constructori de ziduri şi de turnuri (Tyrrheni, Turseni, Turris, Tursis ?). Geniul simbolic al pelasgilor apărea şi în forma cetăţilor etrusce⁴⁰ şi în acordarea numerelor misterioase. Cele 12 cetăţi ale Etruriei aveau 12 colonii pe Pad, 12 în Laţium şi Campania. Ele erau unite prin relaţii comerciale cu Miletul şi Sybaris-ul, cu ionienii şi acheenii (*Rasa ioniană este pelasgică*, Herod.) şi erau duşmane ale cetăţilor doriene. La ţirgurile de la Sybaris, argintul servea ca intermediar între cuprul etruscilor şi aurul Miletului şi Cartaginei. *Piraţii etrusci* aşa cum erau numiţi întotdeauna de greci, duşmanii lor, erau în război permanent cu dorienii din Syracuza. Teamă pe care o inspirau grecilor a împiedicat fondarea coloniilor elenice pe coasta occidentală a Italiei. Strîmtoarea Messinei separa imperiul maritim al toscanilor de cel al grecilor. Puţină vreme după ce Xerxes şi cartaginezii au invadat împreună Grecia şi Sicilia, etruscii au ameninţat marea Grecie, şi au fost pe punctul de a cucerii Cumes. Siracuzanul Hieron i-a bătut, aşa cum Gelon, fratele său îi bătuse pe cartaginezi, aşa cum Themistocle îi înfrînsese pe perşi. Pindar cîntă această a treia victorie a Greciei asupra barbarilor, la fel ca pe primele două.

Astfel etruscii au pierdut stăpînirea mării. [...]

CARTEA I. ORIGINE. ORGANIZAREA CETĂȚII

Capitolul I

Regii — epoca mitică — explicații conjuncturale

[...] De la începutul domniei Tarquinilor, am intrat — într-o lume de minuni, de oracole, de simboluri ; spiritul sacerdotal, adică pelasgo-etrusc, este vizibil cu toate eforturile pe care le-au făcut grecii pentru elenizarea acestor lucumoni⁴¹. Am citit deja istoria atât de originală a augurului Accius Nevius și a cărților sibiline. Când primul Tarquin coboară Janicula⁴² cu soția sa Tanaquil, pentru a intra în Roma, acvila orientală, pasărea regală a Persiei și a Romei, îi ridică *pileusul* [boneta] și i-l repune pe cap. Servius, în leagăn, este înconjurat de o flacără divină, care îl luminează fără a-l arde. Alte minuni îl înspăimîntau pe Tarquinius Superbus, care trimite o delegație să consulte Oracolul din Delphi. Trimișii sînt cei doi fii ai săi și nepotul său Brutus care, de frica tiranului își ascundea deșteptăciunea sub o aparentă imbecilitate. El oferă zeului simbolul nebuniei lui simulate, un baston de lemn scobit, care conținea un lingou de aur. La fel ca în Herodot, unde se arată că sciții trimit lui Darius cadouri simbolice. Oracolul anunțînd tinerilor că va domni cel care o săruta pe mama sa, Brutus se lasă în jos și sărută pămîntul, mama tuturor oamenilor. Alt fapt nu mai puțin caracteristic. Tarquinius Superbus neputînd cuceri orașul Gabia, unul din fiii săi intră în oraș spunînd că este exilat de tatăl său și îi trimite în secret un mesager pentru a-i cere sfatul. Tarquinius nu răspunde nimic, dar se plimbă tăcut prin grădină, arătînd cu o baghetă corolele macilor celor mai înalți. Sextus înțelege că trebuie să piară principalii gabieni. Iată limbașul simbolic al Etruriei mute.

Dacă ne-am putea îndoi că acești Tarquini erau lucumoni etrusci, așa cum le indică numele, așa cum istoricii relatează în mod curent, este suficient să-i vezi refugiindu-se mai întîi în Cere, în același oraș, în care mai tîrziu vestalele vor purta lucruri sfinte la apropierea galilor (*Cere, ceremonia*). [...]

Capitolul II

Originea probabilă a Romei. — Republica, epocă eroică. — Curii și Centurii. — Lupta patricienilor și plebeilor. — Tribunatul

Să ne ridicăm deasupra acelei critici minuțioase în ale cărei subtilități ne-am putea învîrți la nesfîrșit. Să recurgem la sensul comun. Verosimilitatea înseamnă deja mult într-o istorie atât de obscură și de confuză.

Roma este o cetate de origine pelasgo-latină. Tradiția care îi dă Alba drept metropolă, și îi urcă originea, prin Alba și Lavinium, pînă la marele oraș pelasgic Troia, a fost adoptată public de către poporul roman, care recunoaște în locuitorii Illyum-ului pe proprii săi strămoși. Cultul asiatic al Vestei, al penatilor, analogi cabirilor pelasgici, și reprezentați ca Romulus și Remus sub forma a doi tineri, dovedesc această origine.

110 Ea explică foarte bine cum romanii, ale căror raporturi cu elenii au fost atât de tîrzii, au în religia și în limba lor o asemănare îndepărtată cu

grecii. Riturile etrusce referitoare la fondarea Romei trebuie să fi fost cunoscute tuturor pelasgilor care ocupau malurile Italiei. Pelasgii predominau în populația din Latium ; dar, în Etruria, ei s-au amestecat cu victorioșii Rasena, care au schimbat mai mult limba decât religia acestei țări. Înălțimile principale ale coastei occidentale, de la Arno pînă la Liris, sînt acoperite de ruinele cetăților pelasgice.

Dar dacă la originea sa Roma a fost unul sau mai multe orașe pelasgice dispersate pe cele șapte coline, nu este mai puțin probabil că aceste orașe să fie apoi ocupate de o bandă de păstori sabinii. Tradiția nu ascunde faptul că Tatius a fost învingător, că a pătruns în oraș ; și deși Roma își salvează onoarea după intervenția sabinilor, nu este mai puțin adevărat că al doilea rege al Romei, Numa, a fost un sabin ⁴³.

Se știe cum au cucerit mamertinii, sabinii, sabelienii sau samniții (este același cuvînt) Capua, cum au stăpînit mamertinii din Campania multă vreme Messina și Regium. Ei au intrat în aceste orașe ca aliați și auxiliari, au masacrat majoritatea bărbaților și s-au căsătorit cu femeile. Unui eveniment asemănător trebuie să-i atribuim fondarea Romei. Satele osce sau pelasgice, dispersate pe cele șapte coline ⁴⁴ vor fi fost cucerite de bunăvoie sau prin forță de un *ver sacrum* al păstorilor sabinii. Cuvîntul *quirinus* și *quirites* nu este altul decât cel de *mamertin*, pentru că *mamers* era, la sabinii, identic cu *quir*, lance, și că Mars-ul sabin nu era altceva decât o lance. Acești mamertini s-au năpustit asupra Tibrului, între marile populații osce și etrusce ; de aici percepeau contribuții *negre* ⁴⁵ de la popoarele agricole.

Recrutîndu-se în locuri retrase, ei puteau multă vreme să se perpetueze fără femei. Romulus indică pentru el singur un lung ciclu. Răpirea sabinelor, particularizată prin poezie ca un singur eveniment, a trebuit să fie reluată la fiecare campanie. Se răpeau femei, sclave, grîne și animale.

Conform tradiției, eroul *Picus* (ciocănitoarea, pasărea fatidică a sabinilor) este tatăl lui *Faunus-Fauna*, sau *Fatuns-Fatua* care îl are ca fiu pe *Latinus* ; în alți termeni, oracolele ciocănitoarei au îndreptat către Latium coloniile de sabinii. Acest *Picus*, adorat și sub numele de *Picumnus*, la sabinii era înarmat cu o lance sau o suliță. La plugarii din Latium, el devine *Pilumnus* de la *pila*, piuliță pentru a zdrobi și a pisa. Totuși caracterul Romei primitive, ca în zilele noastre cel al cîmpiei romane, nu este mai puțin pastoral decât agricol ⁴⁶. Dacă nu judecăm decât după limbă, primii romani trebuiau să fie în mare parte păstori și tîlhari, Roma, Rumon (Tibrul), *rumina*, *ruminalis*, *Romulus*, vin de la *ruma*, mamelă, ca și *cures Quirinus* de la *curis*, *cur*, *queir*, lance. *Palatium* derivă din *Palès*, zeița finului. De la *pecus*, turmă, banul se zice *pecunia* ; soartă, *peculium* ; delapidare, *peculatus*. Din *pascere*, a păște, vine *pascua*, venit. Fruct se zice *glans* ; cel al stejarului era fructul prin excelență necesar păstorilor acestor nenumărate turme de porci care au hrănit întotdeauna Italia. Împrejurimile în care poporul se aduna pe Cîmpiile lui Marte se numeau *ovilia*. Numele de oameni amintesc de asemenea caracterul originar al fondatorilor Romei : *Porcius* [Porcar], *Verres* [Mistreț], *Scrofa* [Scroafă], *Vitulus* și *Vitellius* [Vițelus], *Taurus* [Taur], *Ovilius* [Oaie], *Capricius* [Capră], *Equitus* [Cu cai] etc. ⁴⁷. Lupul, temut și onorat de păstorii sabinii, este în secolul I, pentru Roma, ce a fost acvila în continuare. Era simbolul mărturisit al tîlhăriei. Italienii numeau Roma bîrlogul lupilor prădalnici ai Italiei (vezi cartea III). O lupoaică l-a hrănit pe Romulus, a cărui naștere miraculoasă se regăsește în tradițiile păstorilor sabinii ⁴⁸. Cu zeul Mars-Quirinus, o tînră din împrejurimile Reatei îl are ca fiu pe Modius Fabi-

dius, care-i unește pe vagabonzi și fondează cu ei orașul Cures, adică orașul lui Mars sau al lăncii. Astfel această formulă poetică pare a fi comună cu istoria diverselor așezări ale Mamertinilor.

Vechii locuitori ai Romei, supuși de sabini, dar fără încetare susținuți de străinii care se refugiau în marele adăpost, au început să se elibereze puțin câte puțin. Ei aveau un conducător, când un lucumon din Tarquinius (Tarquinius cel Bătrîn) vine să se stabilească printre ei ; pelasgii latini au fost reabilitați prin fastul pelasgilor etrusci care aduceau la Roma bogățiile și artele unui popor iscusit și civilizat. Fără îndoială, cele 12 orașe etrusce care, după Denys, i-au trimis lui Tarquinius cel Bătrîn, toga, sceptrul și scaunul curul, însemnele supremației, aduceau omagiul capitalei lor Tarquinia, prin lucumonii lor deveniți stăpîni la Roma. Patriciatul sacru a prevalat asupra patriciatului războinic al sabinilor. Tarquiniu admiră bucuros în cetate noile populații pelasgo-latine, care puteau să-i întărească împotriva războinicilor sabini cuprinși în aceleași ziduri. Latinii, plebeii, au fost mai bine tratați când puterea a revenit clienților lucumoniilor etrusci, conduși de Servius Tullius, sau mai ales simbolizați prin acest nume expresiv. Acești clienți erau frați ai latinilor prin originea lor comună pelasgică ; Servius sau Mastarna, cum îl numeau etruscii, este prietenul, aliatul latinilor.

După un fragment dintr-un discurs al împăratului Claudius ⁴⁹, care s-a păstrat, un puternic lucumon numit Caelius Bibena ar fi strîns o mare armată în timpul lui Tarquinius Bătrînul ; unul din tovarășii lui, Mastarna, vine la Roma cu resturile acestei armate, și a domnit sub numele de Servius Tullius ; el a dat muntelui Caelius numele fostului său șef : „Servius Tullius, după ai noștri fiu al sclavei Ocresia, după etrusci [toscani] cel mai fidel tovarăș al lui Caelius din Visentani și odinioară părtaș la toate nenorocirile acestuia : după ce, urmărit de un noroc schimbător și ieșit din Etruria cu toate resturile armatei lui Caelius, a ocupat colina Caelius și a numit-o astfel după numele generalului său Caelius și, cu numele schimbat, căci numele lui era în etruscă [toscană] Mastarna, s-a chemat așa cum am spus [Servius Tullius] și s-a urcat pe tron spre cel mai înalt folos al trebuirilor publice“ *. Mastarna, aducînd, fără îndoială, o mulțime de clienți și de oameni de clasă inferioară, și unindu-i cu latinii și sabinii care se stabiliseră în Roma, a trebuit să răstoarne puterea sacerdotală a Tarquinilor pentru a-i substitui o constituție militară, care a dat orașului caracterul războinic pe care l-a păstrat. El a substituit puterii nobilimii pe cea a bogătașilor ⁵⁰, centuriile curiilor și organizarea militară forme simbolice ⁵¹.

Totuși victoria precoce a plebeilor este puțin durabilă. Lucumonii tarquinieni care se alăturaseră la început acestora, redevin stăpîni și îi împovărează cu o egală opresiune pe nobilii sabini și pe plebeii latini. Este domnia lui Tarquinius Superbus, terminată cu expulzarea definitivă a etruscilor ⁵². Decăderea lor nu aduce profit decît patricienilor și sabinilor, întăriți prin sosirea lui Sabinus Appius, împreună cu cei cinci mii de clienți ai săi.

În Roma sacerdotală și regală a pelasgilor etrusci și latini, străinii intrau fără greutate. Roma aristocratică a republicii închidea senatul plebeilor și cetatea populațiilor vecine. Principiul eroic și aristocratic a prevalat la început împotriva principiului democratic pe care sacerdoțiul îl protejase, și numai prin nespuse eforturi poporul și-a asigurat egalitatea de drepturi. El a triumfat prin instituția tribunilor, conducătorii civili ai

democrației, care i-au continuat pe regi și i-au pregătit pe împărați ; el a triumfat prin admiterea latinilor, frații săi, prin cea a italienilor ; el a triumfat prin instituția unui șef militar, sau împărat, care a folosit opera poporului pentru proscrisiunea aristocrației și egalitatea legii civile.

La Roma plebeii constituiau principiul extinderii, cuceririi, agregăției ; patricienii pe cel al excluderii, unității și individualității naționale. Fără plebei, Roma nu ar fi cucerit și adoptat lumea ; fără patricieni, ea nu ar fi avut un caracter propriu, o viață originală, ea nu ar fi fost Roma.

Cicero numește senatul : Citadela tuturor pământurilor. Toate națiunile trebuie să urce la rîndul lor stîncă Capitoliului, unde își are sediul curia, senatul. Dar eroica aristocrație, care s-a închis aici și care de aici apără unitatea sacră a cetății, va lupta din toate puterile. Le-au trebuit două sute de ani plebeilor, latinilor, ca să urce aici ; două sute de ani italienilor (pînă la războiul social) ; trei secole popoarelor supuse imperiului (pînă la Caracalla și Alexandru Sever) ; și cu două secole mai mult barbarilor (410 cucerirea Romei de către Alaric).

Prima cauză a luptei dintre patricieni și plebei nu o constituie cetatea în sine, ci pămîntul, după cît se pare. Dar pămîntul însuși, *ager romanus* [țarina romană], măsurat de auguri și mărginit de mormintele patriciene este o parte a cetății ; de ce zic *ager* ? este cetatea, mai mult decît este însuși orașul. Plebeii sînt admiși în oraș ; ei locuiesc acolo, posedă bunuri. Dar pentru a poseda *ager*-ul, ei trebuie să aibă dreptul quiriților, dreptul augurilor și al armelor, drept deținut doar de patricieni. Însă poporului nu-i pasă de pămînturile profane ce i se oferă. El ar prefera, spune Titus Livius, să ceară pămînturi la Roma decît să le posede în Antium. Această mare dispută nu poate fi deci înțeleasă decît prin cunoașterea cetății primitive, al cărui *ager* este o parte din ea și în care își are idealul cetatea aristocratică, pe care patricienii o închid plebeilor.

Pentru a putea cunoaște această cetate umană și divină totodată, trebuie să recurgem la două izvoare — legea divină și legea omenească, dreptul și religia, *jus et fas*.

Religia romană, cea ale cărei vestigii ni le-a păstrat istoria, nu are nimic primitiv, nici original ; deosebit de umană și politică în tendințele ei, pare aplicarea practică a religiei etrusce și latine la necesitățile Statului. Roma consultă Etruria, dar cu suspiciune, modificînd ceea ce a primit. Religia romană pare un protestantism față de religia etruscă. Această religie formată de cetate, trebuie studiată cu precauție, cînd este vorba de cetatea primitivă.

Cît despre dreptul primitiv al Romei, posedăm un monument în fragmentele celor Douăsprezece Table. Aceste fragmente, socotite de antici ca izvorul dreptului roman, au fost culese, comparate, clasate în ordinea materiilor, în așa fel încît să prezinte aspectul unui cod. Dar, la prima privire, ne dăm seama că aceste legi, scrise într-un spirit atît de divers, aparțin unor epoci îndepărtate unele de altele. La un examen atent, se disting în ele trei elemente ; mai întîi vechile uzanțe ale Italiei sacerdotale, impregnate de o barbarie ciclopeană⁵³ ; apoi codul aristocrației eroice, care îi domina pe plebei ; în fine, carta libertății pe care aceștia au smuls-o celor dintîi. Doar această ultimă parte poate fi atribuită unei epoci, unei date ; ea singură este o lege propriu-zisă. Celelalte două sînt uzanțe, cutume scrise pe măsură ce ele riscă să cadă în desuetudine, și a căror tradiție se voia perpetuată.

În vechiul drept al Italiei, ca și în religia ei, numai o critică severă poate îndepărta elementele moderne și reconstitui, în puritatea structurii sale primitive, această simbolică cetate, care s-a deformat prin agregarea populațiilor ce au intrat în ea pe nesimțite.

Elementul material al cetății, este fără îndoială familia ; dar tipul, idealul familiei însăși, este cetatea. Deci nu ne referim aici la familia naturală. În ceea ce ne preocupă, domină ⁵⁴ dreptul public.

Piatra vetrei (estia, vesta) ⁵⁵, piatra mormintului care limitează cîmpurile ⁵⁶, iată bazele dreptului italic. Pe ele sînt clădite dreptul personal și cel al proprietății, sau dreptul agrar. Cetatea are vatra ei ca și familia. În jurul vetrei publice converg vetrele private ⁵⁷ ; proprietățile particulare, egale între ele, măsurate, definite printr-o geometrie sacră, sînt închise în limitele teritoriului public, și prin acestea separate de terenul vag și profan pe care îl ocupă străinul.

În vatra (căminul) domestic tronează două divinități : *larul*, geniul mut al vechilor posesori, sau al morților, și tatăl familiei, posesorul actual, geniul activ al casei, zeul în viață pentru copiii, femeia și sclavii săi. Acest nume de tată nu are nimic tandru, el nu desemna în acea epocă decît autoritatea absolută. Astfel toți zeii, chiar și cei ai morților, sînt invocați sub numele de *Părinți*. Oricît de numeros ar fi cercul familiei din jurul căminului, nu se vede decît o singură persoană, tatăl familiei. Vechiul spirit al familiei barbare este un spirit sălbatic și solitar. Copiii, femeia, sclavii, sînt corpuri, lucruri și nu persoane. Ei sînt proprietatea tatălui, care îi poate bate, ucide sau vinde ⁵⁸. Femeia este sora fiilor ei. De îndată ce, după vechiul obicei, fierul unei lănci a tăiat părul logodnicei, de îndată ce aceasta a gustat din prăjitura sacră (*confereatio*), sau soțul a numărat socrului său prețul fecioarei (*coemptio*) ⁵⁹, i se impune formula (*ubi tu gaius, ego gaia*) ⁶⁰ ; [Odată ce tu ești semănătorul, eu sînt ogorul] ; este ridicată, ea trece fără a atinge cu picioarele pragul casei conjugale, și cade, conform brutalei expresii din drept, *in manum viri* [sub autoritatea bărbatului]. Soțul devine stăpînul și judecătorul ei. Pentru ca el să aibă dreptul să o ucidă, nu trebuie neapărat ca aceasta să fi violat credința ; este suficient să fi furat cheile sau să fi băut din vin ⁶¹. Cu atît mai mult, soarta copilului este încredințată tatălui, fără condiții. Copilul anormal este distrus în momentul nașterii. Tatăl poate să-l vîndă pe fiul său chiar de trei ori, îl poate ucide. Fiul crește în cetate, el rămîne același în familie ; tribun, consul, dictator, el poate oricînd să fie scos de tatăl lui din scaunul curul sau de la tribuna discursurilor, dus acasă și ucis la picioarele larilor paterni. Consulul Spurius Cassius a fost, se spune, judecat și executat astfel. Chiar către sfîrșitul Republicii, un senator, complice al lui Catilina, a fost urmărit și ucis de tatăl său.

Dreptul civil, care domină aici familia cu atîta severitate, își extinde limitele cu mult dincolo de natură. Alături de fiu, sînt plasați toți membrii inferiori ai neamului, clienții sau cei care depind de el (clienți vine de la cluere [a depinde de], ca în germană *höriger* [vasal] de la *hören*, a auzi ⁶²), colonii săi (clienți quasi colentes ?) căruia tatăl le împarte pămîntul său în loturi de două, de șapte pogoane. Acești clienți sînt de diverse origini ⁶³ ; unii, vechii locuitori ai ținutului, au devenit prin înfrîngerea lor, proprietari, fermieri ; alții sînt străini săraci, sclavi eliberați sau fugari care au găsit un adăpost sub lancea quiritalui, și care iau de la acesta un mic lot de pămînt în condițiile unui contract de închiriere mai mult sau mai puțin oneros ⁶⁴. Așa au făcut cuceritorii Thessaliei, dorienii Peloponezului, marmertinii-sabini care au ocupat Samnium (pămînt parcelat atribuit odini-

oară oamenilor, de exemplu sabelilor, în Samnium), și în fine, barbarii, care au invadat imperiul. Aceștia, ca și romanii față de hernici, s-au mulțumit cu o treime din pământurile învinșilor.

Obligațiile clienților față de patron nu sînt lipsite de analogie cu cele ale vasalilor față de seniorul feudal. Ei trebuiau să ajute la răscumpărarea patronului captiv, să contribuie la înzestrarea fiicei lui etc. Am subliniat în altă parte enorma diferență morală care separa clientela de vasalitate⁶⁶.

Femei, fii, copii, clienți, sclavi, toți depinzînd de tatăl familiei, ei nu existau ca persoane nici în familie, nici în cetate. Toți poartă un nume, același nume, *gens* [ginte], reprezentat prin șeful lor. Ei se numesc toți Claudii, Corneli, Fabii⁶⁷. Acest nume nu este nume propriu decît pentru Appius Claudius, Cornelius Scipio, Fabius Maximus. Numai al lui este pămîntul și pămîntul se zice *nomen*, așa cum în evul mediu *terra* în italiană însemna dimpotrivă titlu seniorial, drept seniorial, fortăreață⁶⁸.

Numai tatăl are *jus quiritium*, dreptul lăncii și al sacrificiului. Cine are lancea și sacrificiul, are și pămîntul, și dreptul său este imprescriptibil. Dreptul de moștenire, dreptul asupra averii dușmanului, intră de asemenea în *jus quiritium*; uluitoare definiție ! Este dreptul de a ocupa cu mîna, cu forța, *mancipatio*. Și cînd trebuie să depună mărturie în fața consiliului public al pămînturilor, al lucrurilor însuflețite și neînsuflețite pe care le posedă, quiritul se prezintă cu lancea (*cur, quir*) în mînă, simbolizînd și susținînd totodată dreptul său cu armele. Nici un fel de testament în această formă primitivă a cetății⁶⁹. Pămîntul quiritar trece cu lancea din tată în fiu, succesiune necesară și fatală. Dacă tatăl ar vrea să dispună altfel, el nu poate să facă aceasta decît în consiliul curiilor (*calatis comitiis*). Curia, care răspunde de membrii săi (ca și hundred-ul germanic), căreia, în lipsă de moștenitor, îi revine averea lor, numai ea poate autoriza o deviere bazată pe voința individului.

Acest tată de familie, acest *nomen*, această persoană quiritară, identificată cu pămîntul și cu lancea, ocupă singur, așa cum am văzut deja, căminul domestic. În jurul lui femeie, fii, copii, clienți, sclavi, toți cu ochii ațintiți la el. El singur are drepturile *sacra privata*⁷⁰, care primesc forța de la *sacra publica*. Dacă tatăl spune despre unul din ei : *sacer esto* [să fie jertfit] el va muri ; tatăl are altarul și lancea ; el vorbește în numele zeilor și în numele forței. Ca zeii, el se exprimă prin semn, prin simbol. Semnul făcut de el cu capul are o putere teribilă ; pune totul în mișcare. În cetate, în familie, aceeași tăcere. El își va emancipa fiul printr-o vînzare simulată cu bronz și cu balanțe ; pentru a disputa posesiunea unui teren, el va simula o luptă⁷¹. Dacă iese din acest limbaj mut, dacă vorbește, cuvîntul lui este irevocabil (*uti lingua nuncupassit, ita jus esto*) [așa cum a rostit limba, așa să fie drept]. În această limbă sacră toate drepturile sînt ale zeilor ; *lar*, este proprietatea casei ; *dii hospitales*, ospitalitatea ; *dii penates*, puterea paternală ; *deus genius*, dreptul căsătoriei ; *deus terminus*, domeniul teritorial ; *dii manes*, mormîntul. Dar cu cît cuvîntul material este mai sacru, cu atît el permite mai puțin explicația, interpretarea ; litera, litera strictă este tot ce trebuie să căutăm aici. Ea urăște și respinge spiritul. *Qui virgula cadit, causa cadit*. [Cine pierde o virgulă, pierde procesul].

Astfel romanii vor crede că pot distruge Cartagina pentru că, în tratat, ei au promis să respecte nu *urbem* [orașul] ci *civitatem* [cetatea, statul]. Violarea tratatului Furcilor caudine oferă încă un exemplu frapant al acestei superstiții a literel, fără a lua în considerare spiritul.

Cuvîntul tatălui, legea familiei, cea a părinților reuniți, care constituie legea cetății, au de asemenea forma armonioasă, precizia ritmică a oracolelor. Cetatea însăși, care este legea materializată nu este decît ritm și număr (vezi Introducerea mea la Istoria universală). Numerele 3, 12, 10 și multiplii lor, stau la baza împărțirii politice a cetății ⁷² : Roma lui Marte este întreită, prin ordinul cavalerilor, prin plebe, prin senat, prin această mulțime de triburi și prin muntele sacru al tribunului.

Trei triburi, treizeci de curii, trei sute de senatori, treizeci de orașe latine etc., etc.

În forma severă, în precizia ritmică a cetății se găsește excluderea, ura împotriva oricărui element străin care vine să altereze proporțiile. Iată pentru ce legislatorii Greciei urmați de Aristotel și Platon, recomandă mijloacele de a menține cetatea în dimensiunile restrinse care se împacă cu numărul și armonia. În Roma, făcută pentru a se mări, aceste precepte de o îngustă înțelepciune nu au fost urmate de loc. Gîntile s-au mărit prin lucrătorii care, neputînd lucra pămînturile din vecinătatea ostilă a Romei, cereau apărare unuia din șefii romani, și se declarau clienții lui ; adesea ele au primit și străini care, alungați din patria lor, veneau în cetatea victorioasă să se plaseze sub protecția uneia din familiile puternice. Aceștia, aducînd adesea cu ei un mare număr de clienți și sclavi, se trezeau uneori mai bogați și mai distinși decît patronii lor. Ei nu pierdeau puțin, ca învinși, ei își pierdeau zeii și dreptul augural. Or, orice drept era în religie și depindea de auguri.

Patricianul sabin sau etrusc, singurul învestit cu caracterul augural, deținea singur dreptul public și privat. Cuvîntul lui era lege, o lege de o barbarie ciclopeană ⁷³ : *Adversus hostem aeterna auctoritas esto*, drept etern de a protesta împotriva dușmanului. *Histis*, dușman este sinonim cu *hospes*, străin, și plebeul era străin în cetate. Împotriva patricianului, ministru al zeilor, zeu el însuși în familie și în cetate, nu se poate acționa (*nulla auctoritas*). El nu poate fi pedepsit și, dacă comite o crimă, curia declară doar că a procedat incorect (*improbe factum*).

Sub regi, plebei iluștri au intrat în patriciat și au fost admiși la practicarea dreptului divin și uman, care le asigura libertatea și proprietatea. Plebeii săraci erau folosiți la construcțiile mărețe a căror edificare lucumonii etrusci o făceau cu clasele de jos. Ei sufereau, strigau. Ei au ajutat la răsturnarea patriciatului sacerdotal al etruscilor, și se găseau atunci fără resurse și fără protecție împotriva patricienilor războinici care rămîneau.

Două strigăte s-au ridicat din popor împotriva patricienilor, chiar din primele timpuri ale republicii. Unii plebei cereau drepturi, alții cereau pîine. Toate drepturile erau cuprinse într-un singur cuvînt : *ager romanus*. Cel ce avea o pîrtică din acea cîmpie sacră, limitată de auguri și de morminte, devenea patrician de fapt. Cuvîntul *ager* a făcut să fie confundate aceste două cereri atît de diferite în cauza și rezultatul lor. Plebeii cei mai nevoiași au cedat, acceptînd pămînturi profane, măsurate după înfățișarea lui *ager* ; ei au format colonii, și au întins departe puterea Romei. Ceilalți au perseverat ; ei au obținut parte la *ager-ul sacru*, sau cel puțin la drepturile *agerului*, și au fondat libertățile plebeiene.

Crearea a doi regi anuali, numiți consuli ⁷⁴, restabilirea adunărilor pe centurii, unde bogații aveau avantaj asupra nobililor, legile consulului Valerius Publicola, care apleca fasciile în fața adunării și permitea să fie ucis oricine ar vrea să devină rege, toate aceste schimbări politice nu ame-

liorau condiția plebeului sărac. Dreptul de provocare, stabilit de Valerius, era un privilegiu al patricienilor, ca toate celelalte drepturi.

Acei care astăzi disprețuiesc industria și care, hrăniți și îmbrăcați de ea, se folosesc de binefacerile și disprețuind-o, să citească istoria ; să vadă soarta omenirii în timpurile antice. Industria și cucerirea naturii fizice are drept scop direct satisfacerea nevoilor omului. Dar aceste binefaceri indirecte sînt încă mai mari. Ea ridică treptat oamenii la belșug și bogăție, îi apropie treptat de egalitate, împacă pe sărac cu bogatul, lăsînd primului speranța că se va așeza într-o zi pe un pămînt al său, că va putea în fine să-și șteargă sudoarea de pe frunte și să se odihnească.

Nu era astfel în cetățile antice. Bogatul nu avea niciodată nevoie de sărac ; munca sclavilor lui îi ajungea. Săracul și bogatul închiși în aceeași cetate, așezați unul în fața altuia, și despărțiți de o eternă barieră, se priveau cu ură. Bogatul nu-și asigura averea decît devenind mai bogat și sfîrșind prin a-l împovăra pe sărac. Săracul, neputînd ieși altfel din miserie, visa mereu legi pentru crimă și spoliere. Acesta era tabloul cetăților grecești. Victoria alternativă a bogaților și săracilor reprezintă întreaga lor istorie ; la fiecare revoluție, o parte din populație fuge sau piere, ca în acea crudă istorie a Corcyrei pe care ne-a păstrat-o Tucicide.

Să vedem care era situația plebeilor la Roma. *Censul* consulului Valerius Publicola a dat o sută treizeci de mii de oameni capabili să poarte armele, ceea ce ne face să presupunem o populație de peste șase sute de mii de suflete, fără a-i socoti pe libești și pe sclavi. Această mulțime trebuia să-și cîștige existența de pe un teritoriu de circa 30 de leghe pătrate. Nici o altă meserie decît agricultura ; înconjurată de popoare inamice, pămînturile erau expuse unor continue ravagii, și posibilitatea nesigură a prăzii de război nu ajungea să le compenseze. Războiul ia mai mult învinsului decît dă învingătorului ; cîțiva snopi de grîu luați de plebeu nu compensau pierderea bordeiului său incendiat, sau carele și boii luați anul trecut de ecvi sau de sabini. Cînd el intra în Roma, învingător și ruinat, și copiii ce-l însoțeau plîngeau pentru a căpăta pline, el mergea să bată la ușa patricianului sau a plebeului bogat, ca să se împrumute pînă la campania următoare, promițînd să ia de la volsci sau de la etrusci atît cît să-și achite datoria. Această garanție nu era destul ; el trebuia să-și amanezeze bucata de pămînt, și patricianul îi dădea un împrumut oarecare, stipulînd enorma dobîndă de 12⁰/₀ pe an. De la instituirea comițiilor pe centurii, puterea politică trecînd de la nobili la bogați, lăcomia naturală a romanului a fost stimulată de ambiție, iar camăta era singurul mijloc de a-și satisface această lăcomie. Valoarea pămîntului ipotecat era în curînd absorbită de interesele [dobînzile] acumulate. Persoana plebeului răspundea de datoria sa ; cînd spunem persoana tatălui de familie, spunem întreaga lui familie ; căci femeia, copiii, nu sînt decît membrii acesteia ⁷⁵. Prin urmare el putea încă să voteze în Forum, să lupte în armată ; dar nu era prin aceasta mai puțin *nexus*, legat ; acest braț care lovea dușmanul simțea deja cătușa creditorului. Teribila *diminutio capitis* [decăderea din drepturile cetățenești] era iminentă. Nenorocitul mergea, venea, dar era deja mort.

În fine sosește termenul fatal. Trebuie să plătească. Recolta a fost proastă. Armata intră în Roma. Ce va deveni plebeul ? Cele XII Table dau răspunsul. Ele nu au făcut decît să consacre uzanțele anterioare. Să ascultăm acest *cîntec teribil al legii* (*lex horrendi carminis erat*, Tit Liviu).

Să fie dat în judecată ⁷⁶. Dacă nu vine, ia martori, constrînge-l. Dacă amîină plata și vrea să fugă, pune mîna pe el. Dacă vîrsta sau boala îl im-

pedică să vină, oferă-i un cal, dar nu o litieră. Dar vai ! nenorocitul s-a întors în Roma rănit ; își varsă sîngele pentru țară ; îl aruncați muribund pe cal ? Nu interesează, el trebuie să vină. Se prezintă la tribunal cu femeia în doliu și copiii care plîng.

Bogatul să răspundă pentru bogat ; pentru plebeu să răspundă cine vrea. Datoria mărturisită, afacerea încheiată, treizeci de zile de răgaz. Apoi, să se pună mina pe el, să fie dus la judecător. La apusul soarelui se închide tribunalul. Dacă el nu îndeplinește hotărîrea judecătorească, dacă nimeni nu garantează pentru el, creditorul îl va lua și îl va lega cu curele sau cu lanțuri ce vor cîntări 15 livre ; mai puțin de 15 livre dacă vrea creditorul. Prizonierul să trăiască din ce are. Dacă nu, dați-i o livră de făină sau mai mult dacă doriți. Slăvită să fie omenia legii ! Ea permite creditorului să-i ușureze lanțurile și să-i sporească hrana ; ea îi mai permite și alte lucruri, neinterzicîndu-le, și biciuirile și umezeala unei închisori întunecoase și tortura unei îndelungate imobilități. Prefer să mă opresc asupra ororii acestei închisori decît să cercetez ce a devenit familia bietului nenorocit, sclavă astăzi ca și el. E fericit dacă, printr-o emancipare prudentă, el a știut să-și apere din timp copiii. Dacă nu, el va putea, din închisoarea unde este închis, să-i audă țîpînd sub bici sau, poate, după cele din urmă ultragii, chemîndu-l în ajutorul lor...

Dacă nu se descurcă, ține-l legat șazeci de zile ; între timp adu-l în fața justiției în trei zile de țîrg, și aici fă cunoscut la cît se ridică datoria. Vai ! cînd nenorocitul va ieși din torturile închisorii pentru a suporta lumina zilei și infamia pieței publice, nu se va găsi nimeni care să-l smulgă din aceste mîini crude ?

În a treia zi de țîrg, dacă sînt mai mulți creditori, să taie corpul debitorului. Dacă îl taie mai mult sau mai puțin, aceștia nu sînt făcuți răspunzători. Dacă vor, ei pot să-l vîndă în străinătate, dincolo de Tîbru. Astfel, în Shakespeare, evreul Shylock stipulează, în caz de neplată, să se ia o livră de carne din corpul debitorului său.

Nu trebuie să ne mirăm dacă s-a făcut atîta zarvă în piață atunci cînd a fost văzut, pentru prima oară, un biet bătrîn zdrențăros, palid și tras la față ca un mort, cu părul și barba lungă zbîrlite ca ale unei fiare sălbatice, și cînd sub această figură înspăimîntătoare a fost recunoscut un brav soldat cu pieptul acoperit de cicatrici. El povestea că în lupta cu sabinii, casa i-a fost arsă, turmele luate, apoi impozitele au căzut asupra lui în contratimp ; de aici datorii, camăta hrănită de camătă, ca un cancer, i-a devorat tot ce mai avea, răul i-a atins în cele din urmă corpul. El fusese luat de un creditor, un călău... Tot spatele îi sîngera încă de la loviturile de bici. Un strigăt de indignare s-a ridicat. Debitorii, chiar cei care nu aveau alt interes decît al milei, i-au sărit în ajutor și s-au revoltat. Senatorii care erau în piață puteau să fie sfîrtecați. Casele lor erau pline de captivi, care erau aduși zilnic în turme (*gregatim adducebantur*. T. Liv).

Consuli erau atunci un Appius și un Servilius, nume expresive pentru șeful aristocrației și pentru partizanul poporului (*Servius*, *Servilius* de la *servo* [a servi, a fi sclav]). Acest din urmă rol trece la diverși indivizi, ca Valerius, Menenius, Spurius Cassius, Spurius Melius, Mecillius, Metilius, Manlius. Favoriții poporului apar pentru un moment⁷⁷ și fac loc altora.

Nici violența lui Appius, nici condescendența lui Servilius, sau a lui Valerius, care a devenit dictator în anul următor, nu i-ar fi liniștit pe plebei. Volscii se apropiau, profitînd de tulburările interne. De două ori un pericol asemănător a forțat senatul să ordone eliberarea debitorilor.

Plebeii au învins mai curînd decît ar fi dorit senatul. Dar fură reținuți sub arme. Angajați prin jurămînt, acești oameni religioși au avut un moment ideea de a se dezlega [de jurămînt], strîngînd de gît pe consulii cărora le juraseră ascultare. Apoi au ridicat vulturii și s-au retras pe muntele Sacru sau pe Aventin. Acolo, s-au întărit, au stat liniștiți, neluînd din jurul Romei decît cele necesare hranei. Tradiția națională s-a complăcut în a împodobi cu această moderație leagănul libertății.

Cei care cunosc rasa romană, care au regăsit în Roma și pe munții învecinați această sumbră populație, agitată ca și climatul în care trăiește, care urzește violența, aceștia vor aprecia povestirea lui Titus Livius. Armata putea, dintr-un moment în altul să coboare în oraș, unde plebeii ar fi primit-o ; dușmanul putea în șase ore să vină din țara Ecvilor sau a Hernicilor. Patricienii au trimis poporului pe Menenius Agrippa, patricianul cel mai iubit de popor. El le-a adresat fabula celebră cu membrele și stomacul, adevărat fragment ciclopean al vechiului limbaj simbolic⁷⁸. Trimisul a avut puțin succes. Plebeii au vrut un tratat. Un tratat între patricieni și plebei, între persoane și lucruri !

Acest singur cuvînt, a spus un mare poet⁷⁹, învechește fabula lui Menenius cu un întreg ciclu.

Ei au refuzat să intre în Roma dacă nu li se permite să aleagă dintre ei tribunii care să-i protejeze. Primii doi au fost Junius Brutus și Sicinius Bellutus (*bellua* [bestia, brută], fără îndoială un sinonim al lui Brutus). Umile au fost la început atribuțiile acestor magistrați ai poporului. Așezați la ușa senatului, ei ascultau dezbaterile fără a putea lua parte la ele. Nu aveau nici o funcție activă. Toată puterea lor consta într-un cuvînt : *Veto*, mă opun. Cu acest unic cuvînt, ei opreau totul. Tribunalul nu era decît furtuna, vocea negativă a libertății. Dar această voce era sfîntă și sacră. Oricine lovea pe un tribun era jertfit zeilor ; *sacer esto*. Din acest slab început a pornit magistratura care putea să-i întemnițeze pe consulii și dictatorii coborînd de la tribunal. Săracul a avut astfel mai mult decît a dorit. Mut pînă atunci, el cîștigă ceea ce îl diferențiază pe om : o voce ; și virtutea acestei voci i-a oferit restul.

Capitolul III

Urmare a capitolului precedent. Primele războaie. Legea agrară — Coloniile. Cele XII Table. Cucerirea orașului Veio de către romani și a Romei de către gali

În obscuritatea primelor războaie ale Republicii, marile familii ale Romei și-au putut plasa cu comoditate faptele de vitejie ale strămoșilor. Vom vedea mai departe că eroii acestei istorii, scrisă la început de greci, sînt exact strămoșii consulilor și ai pretorilor romani, ei fiind primii care au avut relații cu Grecia. Pentru acest motiv, și pentru multe altele, ne este imposibil să reproducem cu exactitate insipidul roman al acestor prime războaie. Îl plasăm în epoca în care a fost compus (vezi part. II, cap. 6). Vom prezenta deci într-o lumină veridică exilul lui Coriolan și al lui Quintus Casso, marea bătălie de la Veio și devotamentul celor 300 de Fabius, faptele de vitejie ale lui Cincinnatus, etc.

Să încercăm a degaja istoria de această poezie rece, fără viață și fără avînt.

Roma îi avea la răsărit pe sabini, strămoșii unei părți din populația ei, săraci și războinici munteni, de la care avea puțin de câștigat. Războaiele duse de Roma în această parte trebuiau să fie defensive. Alți munteni, hernicii (*hernae*, stinci) se înțelegeau adesea cu romanii împotriva bogaților locuitori ai cîmpiei, pe spinarea cărora trăiau și ei. Aceștia erau volsicii, la sud de Roma și veienii la nord, două popoare de comercianți și negustori. Ardeea și Antium⁸⁰, principalele cetăți ale volsclilor se îmbogățiseră imediat prin comerțul pe mare. Erau laudate picturile cu care era împodobită prima dintre ele. Din prada de la Pometia, Tarquinius cel Bătrîn a putut, se spune, să dea cîte cinci mine [monedă de 100 drahme antice sau denari romani] fiecăruia din soldații lui, și zeciuala prăzii se ridica la 50 de talanți. Înfrîngerea volsclilor a fost întîrziată de faptul că aceștia îi aveau în munți, între hernici și romani, pe fideliile lor prieteni ecvii, care par de altfel a se confunda cu ei. Întunecatul Algide și pădurile sale rău famate chiar pînă astăzi, erau teatrul eternelor jafuri și războaie dintre ecvi și romani. Întreg Latium-ul era deci împărțit în două tabere, cea a volsclilor — Ecvii și cea a latinilor și hernicilor. Romanii și i-au apropiat pe aceștia din urmă, exterminîndu-i pe primii, și numele de Latium care, din cele mai vechi timpuri, era probabil specific împrejurimilor Romei și muntelui Alban, centru al religiilor latine, se întindea pînă la frontierele Campaniei. Tradiția voia ca bunul rege latin și plebeu, Servius Tullius, să fi zidit cîndva un templu Dianei, pe Aventin, pentru a primi pe deputații Romei și ai celor 30 de orașe latine. Tarquiniienii, în timpul dominației lor asupra Romei, instituiseră și un sacrificiu comun lui Jupiter Latialis [Jupiter din Latium] pe muntele Alban. El i-ar fi unit pe latini cu romanii în aceleași *manipuli*⁸² (o treime de cohortă). Interesele comune ale celor două state erau reglementate de deputații lor, care se întruneau la fîntina de la Ferentino (Festus, v. *praetor ad portam* [comandant al gîrzii, la poartă] pînă la consulatul lui T. Manlius și P. Decius, epocă în care au dispărut libertățile Latiumului. Aceste adunări ale celor 30 de orașe se numeau feriile latine ; ca cele 30 de curii din Roma, ele nu păstrau decît un palid reflex al primei lor destinații. Dreptul de a practica auspiciul urma totdeauna suveranitatea ; în cele din urmă au fost luate la Capitoliu, în numele națiunii latine ; pretorul roman era salutat la ușa templului.

Această lentă cucerire a Latiumului a ocupat poporul două secole, fără a-i ameliora condiția. Deși participantul sacerdotal al tarquiniienilor ținuse poporul mereu ocupat să construiască, patriarhatul eroic al primelor timpuri ale republicii consuma forțele plebeilor într-un război nesfîrșit. Dacă cereau, li se ofereau pămînturi îndepărtate, pe care războiul le lua de la cei învinși, și care rămîneau expuse răzbunărilor și șansei întoarcerii acestora. Nu acolo cereau ei pămînturi ; ce cereau ei de la patricieni era posedarea acelor pămînturi norocoase pe care le proteja vecinătatea Romei, și care, prin limitarea lor sacră, asigurau proprietarilor dreptul augural, fundamentul tuturor drepturilor. Acest cîmp sacru⁸³ era foarte restrîns. După Strabon la cinci sau șase mile de Roma era un loc numit Festi. Era vechea limită a teritoriului primitiv. Preoții făceau în acel loc, ca în multe altele, ceremonia *ambarvalia* [festivități în cinstea zeiței Ceres]. Acest teritoriu s-a întins în continuare ; dar timp de multă vreme el nu a depășit în partea latinilor Tibur, Gabies, Lanuvium, Tusculum, Ardéea și Ostia ; în partea sabinilor, el atingea Fidenes, Atannae, Collatis. Dincolo de Tibru, se mărginea cu Cere și Veia. Cînd consulii au ordonat latinilor să iasă din Roma, li s-a interzis să se apropie de acest oraș mai mult de cinci mile. Frontiera se afla la această distanță.

Este adevărat că, sub numele vag de lege agrară⁸⁴, s-au confundat două propuneri foarte diferite : 1. — cea de a face ca plebeii să fie incluși la împărțirea teritoriului sacru al Romei primitive, de posedarea căruia depindeau toate drepturile cetății ; 2. — cea de a împărți egal pământurile cucerite de tot poporul, și uzurpate de patricieni. Această a doua specie de lege agrară, analogă celei a Grachilor, ar fi făcut cu ușurință să fie uitată prima, când vechiul caracter simbolic al cetății și al *ager-ului* începea să se estompeze.

Autorii legilor agrare se prezintă în epoci diferite, dar sub nume identice, care fac îndoielnică individualitatea lor : Spurius Cassius, Spurius Melius, Spurius Mecilius, Spurius Metilius, în fine Manlius (Mallius, Melius, Melius)⁸⁵.

Senatul ar fi ieșit înfrînt din această luptă violentă, el ar fi cedat cetatea, cum a făcut recent senatul din Berna, dacă nu ar fi reușit să dea ceva în schimb poporului, prezentîndu-i, în afară, o imagine a Romei care să-l consoleze pentru ce i se refuza. Colonia romană va fi identică cu metropola⁸⁶, nimic nu-i va lipsi la prima vedere. Augurul și *agrimensorul*⁸⁷ [măsurătorul de ogoare], vor urma legiunea emigrantă, vor orienta cîmpurile după regula sacră, vor descrie conturul și spațiile legitime, vor răsturna hotarele și mormintele foștilor posesori, și dacă teritoriul învinșilor nu este suficient, se va lua din partea :

Mantua vae misera nimum vicina Cremonae !

[Vai, ce nenorocire că Mantua este extrem de vecină cu Cremona !]

Noua Romă va avea consulii ei în autoritatea duumvirilor, cenзорii ei pe perioade de 5 ani, pretorii ei în decurii. Ei vor rezolva problemele comune, vor veghea asupra măsurilor și greutăților (Juven.), vor ridica trupe pentru Roma. Trebuie să se mulțumească cu această zadarnică imagine de putere. Suveranitatea, dreptul de pace și război rămîne metropolei. Coloniile sînt pentru aceasta doar o pepinieră de soldați. Aici apare diferența dintre lumea romană și lumea greacă. În aceasta, colonia devine independentă de metropola ei ca și fiul de tatăl lui, atunci cînd este destul de puternică pentru a se lipsi de ajutorul acesteia. În pofida singelui și a comunității de sacrificii, cetățile grecești sînt din punct de vedere politic străine unele de altele. Colonizarea greacă oferă imaginea unei dispersiuni. Cea a Romei este o extensie a metropolei.

Colonia romană nu numai că rămîne dependentă de mama ei ; dar ea se vede zilnic pusă pe aceeași treaptă cu alți copii adoptivi numiți *municipes* ; colonii și municipii, acestea din urmă mai glorioase celelalte mai independente, sînt îmbrățișate și cuprinse în ampla unitate a cetății. Autoritatea suverană rezidă numai în cetate. Această mare familie politică reproduce familia individuală. Roma ocupă în ea locul de pater familias, un tată inflexibil și aspru, care adoptă, dar care nu emancipează niciodată.

Astfel, toți cei dintre plebei pe care foamea nu îi alunga din Roma, au refuzat acest *drept de exil* decorat cu numele de colonie⁸⁸. Ei preferau, spune Titus Livius, să ceară pământ la Roma decît să posede la Antium. Ei au vrut să păstreze cu orice preț plăcerea de a trăi în frumosul lor oraș, cu Forumul, templele, mormintele părinților lor ; ei se legaseră de solul patriei lor și, fără a depozeda pe proprietarii *ager-ului*, obținură toate drepturile legate de posesiunea cîmpiei sacre.

La început tribunii lor introduc, alături de adunările pe centurii, comițiile pe triburi, convocate, prezidate de ei, și independente de auguri (Vezi Cartea III, cap. 1). Se spune că pentru prima oară au uzat de aceste adunări pentru a-l alunga pe semețul lor adversar, patricianul Coriolan.

Această încercare reușind, tribunii au adus frecvent în fața poporului, judecător și parte totodată, pe cei care se împotriveau legilor agrare. Titus Menenius, Sp. Servilius, consulii Furius și Manlius, au fost pe rînd acuzați. Pericolul acestor din urmă acuzații i-a scos din sărite pe patricieni, și în ajunul zilei în care tribunul Genucius trebuia să provoace judecarea lor, acesta a fost găsit mort în patul său.

Plebeii, stupefiați, urmau să se plece și să se lase duși din Roma pentru un nou război, cînd un plebeu, numit Volero, a îndrăznit să refuze înrolarea și a respins lictorul. Poporul l-a secondat, a alungat consulii din piață și l-a numit tribun pe cel mai puternic și mai viteaz dintre ei, pe Volero⁸⁹ și Laetorius. Acest caracter este comun șefilor populari din Roma ; poate fi găsit în acel Siceius Dentatus care, în raportul lui Pliniu, abia putea număra recompensele militare, armele de onoare, colierele, cununile pe care le-a meritat pentru curajul său. Viteazul Laetorius nu era orator : „Romani, spunea el, nu știu să vorbesc, dar ce am zis odată știu să fac ; adunați-vă mîine ; voi muri sub ochii voștri ori voi face să treacă legea“.

Totuși Volero și Laetorius nu au recurs la forță brutală, cum s-ar fi putut crede. Ei au cerut și au obținut ca adunările pe triburi să numească tribunii și să poată face legile. Prima pe care au propus-o, legea agrară, a fost respinsă de autoritatea lui Appius. Fapt care l-a costat viața. Armata pe care o comanda s-a luptat și s-a lăsat, apoi, supusă și decimată, mulțumită cu prețul de a-și fi dezonorat șeful. La întoarcerea sa la Roma, Appius nu a scăpat de condamnare decît lăsîndu-se să moară de foame. Tribunii voiau să împiedice orația funebră. Poporul însă a fost mai mîrinimos față de un inamic de care nu se mai temea.

Plebeii, pierzînd speranța de a obține pămînturi sacre, s-au mulțumit să reclame drepturile legate de acestea. Tribunul Torentillus Arsa (*Arsa*, ațîțător, de la *ardere*) cere, în numele poporului, o lege uniformă, un cod scris. Dreptul trebuia eliberat în sfîrșit din misterul în care îl învăluiseră patricienii. Dar plebeii nefiind persoane, nu constituiau un subiect al dreptului. De cînd aveau însă adunările lor pe triburi, exista o contradicție în situația poporului. Legislatorii în Forum și judecători ai patricianului în adunările lor, o chestiune oricît de neînsemnată îi aducea în fața judecății acestui om mîndru pe care îl ofensaseră cu voturile lor și care se răzbuna adesea, ca judecător, pentru înfrîngerile pe care le suferise ca senator. Stăpîni în piață, la tribunale nu erau socotiți nici măcar oameni. Lupta va dura zece ani.

Înainte de a lăsa poporul să pătrundă în sanctuarul dreptului, în cetatea politică, patricienii au încercat să-l satisfacă făcîndu-i parte în terenurile din apropierea Romei. În mijlocul cîmpului limitat și orientat de auguri, erau rezervate dintotdeauna unele terenuri vagi pentru pășune. Așa Aventinul, colină cuprinsă de atunci în oraș, dar exterioară pomœrium-ului (spațiu gol în jurul zidurilor Romei), în incinta primitivă și sacră, și care nu a fost închisă decît sub împăratul Claudius. Legea a trecut într-o adunare a centuriilor și a fost, ca lege sacră, așezată în templul Dianei. Plebeii s-au pus atunci pe construit. Acest oraș profan nu oferea un loc distinct căminului, care consacra și izola familia ; se strîngeau mai mulți pentru a construi o casă.

Dar nu era destul pentru popor să aibă un loc în oraș. El voia unul în cetate. S-a hotărît ca zece patricieni (*decem viri*)⁹⁰, investiți cu toate puterile, să alcătuiască și să scrie legile. Conform tradiției comune, mai puțin de necrezut decît s-a spus, au fost trimiși în Grecia⁹¹ și mai ales la Atena pentru a se informa asupra legilor acestei țări. Raporturile Greciei

cu Italia nu erau rare în acea vreme. Un popor atât de apropiat de cetățile din Sicilia și din Marea Grecie, trebuia să vadă în Grecia pământul clasic al libertății. Poate că și originea pelasgică a plebeilor, care se credeau veniți din Alba și Lavinium, îi făceau să dorească a reaprinde flacăra Vestei lor de la singura vatră pelasgică ce mai rămăsese atunci pe pământ, Hestia prytanitis din orașul Athenei. Aceste legi, se spune, le-au fost interpretate de grecul Hermodor din orașul ionic Efes. Se știe că ionienii erau apropiați de pelasgi printr-o origine comună (449 î.e.n.).

Noii decemviri, care au fost instituți în anul următor pentru a termina această legislație, au fost în parte plebei. Patricianul Appius, care știuse să aibă continuitate în duumvirat, domină fără greutate pe colegii lui și devine tiranul Romei. El a iritat armata punând să fie asasinat viteazul Siccius Dentatus, care vorbea la fel de curajos precum lupta. Totuși, poporul nu era încă înarmat; a fost însă scos din fire de tentativa lui Appius de a ultragia o fecioară plebeie. Conform tradiției, decemvirul a postat pe unul din clienții săi pentru a o cere ca sclavă, și, disprețuind propriile sale legi, a atribuit-o provizoriu pretinsului ei stăpîn. Tatăl fecioarei și-a salvat onoarea înjunghind-o cu mîna lui. Astfel plebeii au avut Lucreția lor, contribuind și ea la libertatea țării sale. Trebuie citită în Titus Livius această admirabilă tragedie; puțin interesează conținutul ei istoric.

Secole de luptă nu ar fi putut da poporului libertate; el o obține prin despotismul demagogic al lui Appius. Libertatea populară a fost înțeleasă de un tiran. Cele XII Table, completate de el, sînt carta smulsă patricienilor de plebei.

I. — O parte din fragmentele ce ne-au rămas sînt evident legi de garanție împotriva patricienilor. II. — Celelalte au drept efect introducerea unui drept aristocratic. III. — Unele trădează ultimul efort al partidului înfrînt, în favoarea trecutului, și invidia puerilă pe care i-o inspiră bogăția și luxul incipient al plebeilor.

I. Prima garanție este caracterul imuabil al legii. Ceea ce POPORUL (Populus) A HOTĂRÎT ÎN CELE DIN URMĂ, ESTE DREPTUL PERMANENT AL JUSTITIEI.

A doua garanție este generalitatea legii, indiferența ei față de indivizi. Pînă atunci, ea accepta persoane, făcea distincție între om și om, ea alegea *legebat* (lex a legendo?). NICI UN PRIVILEGIU.

Dar aceste garanții puteau fi eludate de cel ce deține puterea. DACĂ PATRONUL UNELTEȘTE PENTRU A DĂUNA CLIENTULUI, CAPUL SĂU SĂ FIE JERTFIT; *patronus și clienți fraudem fecerit, sacer esto*. Cuvîntul *fraus* [fraudă] cuprinde cazuri diverse care sînt apoi prevăzute în lege. Omul puternic, înconjurat de clienți, prieteni, rude, sclavi, poate lovi omul izolat; el poate să-l schilodească; el nu o va face, cel puțin nepedepsit: EL VA PLĂTI DOUĂZECI ȘI CINCI LIVRE DE BRONZ. Și dacă NU CADE LA ÎNVOIALĂ CU RĂNITUL, SE VA APLICA LEGEA TALIONULUI. El poate folosi împotriva acestuia arma primejdioasă a dreptului, care multă vreme nu va fi în mîini plebeie. El va revendica plebeul ca sclav, va pune martori; îl va închide provizoriu în *Vergastulum* [închisoare] și îl va face să suporte, așteptînd o judecată tîrzie, toate afronturile, toate supliciile sclaviei. Nimic mai nesigur ca libertatea personală în antichitate. În mijlocul atîtor state mici, a căror frontieră era la porțile cetății, nu puteau să-și schimbe locul fără a risca să fie reclamați ca sclavi, ridicați, vînduți, pierduți pentru totdeauna. Omul era atunci principala marfă cu care se negocia. Cel puțin, în coloniile noastre, pielea albă garantează omul liber. Dar atunci nu era nici o diferență. Astfel o mulțime de comedii antice

se învîrt în jurul problemei existenței : o persoană se naște liberă sau sclavă ? Cele XII Table GARANTEAZĂ PROVIZORIU LIBERTATEA. Pentru a fi violat propria sa lege față de Virginia, Appius a fost răsturnat.

Dacă patricianul nu putea face ca dușmanul să-i cadă în mînă, el avea alte mijloace pentru a-l pierde. Îl acuza de o crimă capitală ; *Questorul* patrician (quaerere, a informa) îl credea pe cuvînt pe ilustrul acuzator. Legea hotărăște că PARRICIDIUM și această noțiune cuprinde toate crimele capitale, NU POATE FI JUDECAT DECÎT DE POPOR ÎN COMIȚIILE CENTURIILOR. JUDECĂTORUL MITUIT ESTE PEDEPSIT CU MOARTEA, MARTORUL MINCINOS ESTE AZVÎRLIT DE PE STÎNCA TARPEIANA. Gîndiți-vă că una din principalele obligații ale clientului era de a-l *sprijini* pe patronul său în fața justiției, ca și în război. Fiecare patrician nu apărea în fața tribunalelor decît înconjurat de gintea (familia) lui gata să jure pentru el ; ca în legea burgundă, în care se contează atît de mult pe rudenie și prietenie, încît în unele cazuri se cere mărturia a 72 de persoane.

Patricianul mai are și alte mijloace de a aduce daune plebeului. Îl poate ruina prin camătă ; îl poate priva de un sclav, rănindu-l pe acesta și făcîndu-l impropriu pentru muncă. El poate promite plebeului ajutorul atotputernic al mărturiei sale, poate prezida ca *libripens* (arbitru) la un contract și, în ziua anunțată, să refuze să ateste ce a văzut, ce a sancționat prin prezența sa. Legea atinge și pedepsește toate aceste delictе. Cămătarul este condamnat SĂ RESTITUIE ÎMPĂTRIT, CEL CARE SFARMĂ MAXILARUL SCLAVULUI VA PLĂTI O SUTĂ CINCIZECI DE AȘI (monedă) ; în fine LIBRIPENS-ul (arbitrul) care refuză să ateste validitatea unui contract, este declarat IMPROBUS INTESTABILISQUE (martor necinstit), două cuvinte a căror forță deosebită nu poate fi tradusă în altă limbă.

Ca preoți, patricienii exercitau alte vexațiuni asupra poporului, analoage cu dreptul regal de *purveyance* (rechiziționare) uzitat în evul mediu. Sub pretextul sacrificiilor, ei luau cele mai bune vite, cel mai frumos taur al plebeului. Legea permite A LUA MĂRTURIE ASUPRA CELUI CARE PROFITA DE O VICTIMĂ FĂRĂ SĂ PLĂTEASCĂ. Ea dă drept de urmărire ÎMPOTRIVA CELUI CARE NU PLĂTEȘTE CHIRIA, PENTRU O VITĂ DE POVARĂ ÎMPRUMUTATĂ PENTRU A CONTRIBUI LA CHELTUIALA UNUI SACRIFICIU. Ea interzice, SUB PEDEAPSA UNEI ÎNDOITE RESTITUIRI, SĂ FIE CONSACRAT ZEILOR UN OBIECT ÎN LITIGIU.

II. Pînă aici plebeul s-a apărat. De acum înainte atacă. Alături de vechiul drept ciclopean⁹² al familiei aristocratice, el ridică dreptul familiei libere. Din momentul în care primul nu mai este singur, el începe să nu mai reprezinte nimic.

Pentru ca femeia să cadă în mîna bărbatului, tînărul casmil etrusc, *cumerum*-ul (coșul de provizii), prăjiturile, banul oferit larilor, nu mai sînt necesare, ca în *confarreatio* (ceremonia de căsătorie) ; nu mai sînt necesare nici balanța și bronzul care, în *coemptio*, dădea logodnica printr-o vînzare de formă. ASENTIMENTUL ȘI PLĂCEREA (cuvînt profan), POSESIUNEA ÎN CURSUL UNUI AN, vor fi de-acum suficiente, și în curînd vor fi suficiente trei nopți (*trinoctium usurpatio*). În scurtă vreme femeia nu va mai depinde de bărbat, decît printr-un soi de tutelă. Căsătoria liberă de la Atena va reappare. Vechea unitate va fi ruptă. Soții vor fi doi.

Fiul scapă de tată ca și soția. TREI VÎNZĂRI SIMULTANE ÎI EMANCIPEAZĂ. Forma de eliberare este dură, e drept, ea nu se obține decît constatînd sclavia. Totuși este o eliberare. Fiul, devenit persoană, din lucrul

care era, este tată de familie la rîndul lui ; totuși el rămîne legat de tată printr-un raport analog patronajului. Treptat ei nu se vor mai cunoaște. Va veni timpul cînd fiul emancipat, nu din acțiunea tatălui, ci prin intrarea în legiuni (armată), va crede că nu-i datorează nimic, și cînd legea va fi obligată să spună : *chiar și soldatul ține încă de tatăl său din considerente de respect.*

Din momentul în care fiul poate scăpa de sub puterea tatălui, el nu mai este moștenitorul necesar și fatal al acestuia. El moștenește, nu din cauză de sînge, ci din cauza puterii paterne asupra lui ; nu ca fiu, ci ca *suus* (bun al său). Libertatea umană intră cu cele XII Table în legea de succesiune ; ea declară război familiei în numele individului. CEEA CE TATĂL DECIDE ASUPRA AVUTULUI SĂU, ASUPRA TUTELEI PROPRIETĂȚII SALE, VA FI DREPTUL. Pînă atunci testamentul nu avea loc decît prin adopțiune, așa cum s-a dovedit recent în mod atît de ingenios. El prezenta caracterul unei legi a curiilor. Curiile, care după toate aparențele răspundeau de membrii lor, erau singurele care puteau autoriza o adopțiune care lipsea de reversibilitatea bunurilor.

Astfel proprietatea, pînă atunci fixată în familie, devine mobilă, la latitudinea libertății individuale, care dispune de succesiuni. Ea se deplasează, ea se fixează cu ușurință ; PENTRU FONDURILE DE PĂMÎNTURI, PRESCRIPTIA ESTE DE DOI ANI ; PENTRU BUNURILE MOBILE DE UN AN. Plebeul proaspăt îmbogățit, cumpărător recent, este nerăbdător să consfințească o posesiune nesigură.

III. Totuși patricienii nu vor lăsa să li se smulgă vechiul lor drept fără a protesta și a se apăra.

Mai întîi ei încearcă să se mențină izolați de popor, ca o rasă aparte. NICI O CĂSĂTORIE ÎNTRE FAMILIILE PATRICIENE ȘI PLEBEIENE. Apărare jignitoare și superfluă, care constată doar că momentul unirii nu este îndepărtat și că aceștia voiau să-l întîrzie.

PEDEAPSA CU MOARTEA PENTRU ADUNĂRILE NOCTURNE. PEDEAPSA CU MOARTEA PENTRU CEI CE VOR FACE, ORI VOR CÎNTA VERSURI DEFĂIMĂTOARE. Precauția unei poliții îngrijorate și tiranice, deșteptarea spiritului critic în liniștea sacerdotală a cetății patriciene. Dovadă evidentă că patricienii începuseră să fie satirizați prin cîntece.

Apoi vin legile somptuarii (care au ca scop interzicerea risipei, luxului), evident inspirate de invidia pentru opulența și luxul în ascensiune al clasei inferioare. Aceste legi nu-i ating pe patricieni. Pontifi, auguri, investiți cu dreptul reprezentării divinității, desfășurau cel mai mare fast în sacrificiile publice și private, la sărbătorile și pompele funebre.

NU FĂCĂȘORĂ RUGUL CU SECUREA. LA FUNERALII, TREI HAINE DE DOLIU, TREI BENZI DE PURPURĂ, ZECE CÎNTĂREȚI DIN FLUIER. NU STRÎNGEȚI CENUȘA UNUI MORT PENTRU A-I FACE MAI TÎRZIU FUNERALIILE. Aceasta, spune Cicero, nu se aplica unui cetățean mort pe cîmpul de luptă sau pe pămînt străin. Nimeni nu putea fi ÎNMORMÎNTAT, NICI ARS ÎN INCINTA ROMEI. Această lege ținea de caracterul sacru al pomoerium-ului. El nu putea cuprinde decît lucruri pure. Apoi mormintele indicau proprietățile inalienabile ; s-ar fi putut teme, plasîndu-le în oraș, că proprietățile urbane ar căpăta un caracter de inviolabilitate.

NICI O COROANĂ MORTULUI, DECÎT DACĂ A FOST CÎȘTIGATĂ PRIN VIRTUTEA SAU BANII ACESTUIA. Primele erau coroanele civice sau obsidionale, celelalte coroane cîștigate la jocuri, de caii unui om bogat. Recunoaștem aici obiceiurile grecilor și admirația lor pentru victoriile olim-

pice. Astfel Alcibiade a fost desemnat prin mijlocirea Athenei. Această lege, impregnată de spiritul elenic, putea fi recentă.

NU FACETI MAI MULTE FUNERALII PENTRU UN MORT. NU SE PUNE AUR PE CADAVRU, TOTUȘI DACĂ EL ARE DINȚI LEGAȚI CU FIR DE AUR, NU ÎI VETI SCOATE.

În această cartă a libertății, smulsă de plebei patricienilor, apare pentru întâia oară legal dualitatea originară a poporului roman. Remus, mort de atîta vreme, reînvie ; sumbrul Aventin, profanat pînă atunci și bătut de furtuni, privește spre mîndrul Palatin ca la un egal. Dintre cei doi mirți plantați de Romulus în Capitoliu, mirtul plebean înflorește, cel patrician nu va întîrzia să se usuce (Plin.). Această dualitate, al cărei simbol este dublul Janus de pe monedele romane, se caracterizează în împărțirea generală a dreptului, unde se face distincția între *jus civile* [drept civil] și *jus gentium* [dreptul oamenilor] este reprodusă în căsătorie (*conventio in manum* [contract de căsătorie] și căsătoria liberă), în puterea patronală (*suus*-ul și emancipatul), în fine în proprietate (*res Mancipi*, *res nec Mancipi*) (bunuri cumpărate cu toate formele și fără forme).

Totuși, deși plebeii au intrat în egalitatea de drept, cea de fapt, le va lipsi multă vreme. Trebuia ca ei să pătrundă mai întîi în vechiul mister al formulelor juridice ; misterul care se naște din neputința cuvîntului, care nu se exprima la început decît într-o manieră concretă și figurată, mister întreținut totuși mai departe, intenționat, ca o ultimă fortăreață de apărare a aristocrației. Plebeul nu va putea deci uza de dreptul său împotriva patricianului, decît prin intermediul patricianului. Dacă el vrea să pledeze, trebuie să meargă dimineața să-l salute, să-l consulte pe gravul Quintius sau Fabius, care stă în *atrium* [vestibul] în picioare, în mijlocul clienților săi, și care îi va spune zilele faste în care poate sau nu pleda. El trebuie să învețe de la acesta formula precisă prin care, în fața judecătorului, el poate prinde și ataca pe adversar — sfînta pantomimă prin care se înfăptuiește, după ritual, lupta juridică. A veghea, a ține seamă, *cavere* este cuvîntul jurisconsultului. Numai patricianul îl poate învăța pe docilul și fricosul plebeu această scrimă.

Poate, cu vremea, acesta va îndrăzni, va prinde curaj. Poate că un plebeu, grefier al patricienilor, le va dezvălui secretul formulelor și le va prezenta, public, poporului. Atunci orice om va putea veni în piață să silabisească aceste table misterioase, și le va întipări în minte, le va scrie, le va lua cu el pe cîmp, și va folosi, la fiecare litigiu, acest nou mijloc de luptă. În cele din urmă, vechiul simbolism atît de impunător pînă atunci, va fi ridiculizat, iar Cicero, cu ușurința lui prezumțioasă, îl va acuza de ineptie⁹³.

Primii consuli, după Brutus și expulzarea regilor, se numeau Valerius și Horatius. Este și numele primilor consuli după decemvirat (449). Democrația, introdusă de decemviri în dreptul civil, trece în dreptul politic. De atunci legile făcute de poporul adunat în triburi devin obligatorii chiar pentru patricieni. Observarea auspiciilor nu mai era necesară în aceste comiții ca în cele ale centuriilor. Apoi poporul cere abolirea legii care oprește căsătoria între cele două caste și vrea să participe la consulat⁹⁴. Patricienii vor ceda asupra primului articol (444) sperînd că legea va rezista, cel puțin în fapt, și că nici unul dintre ei nu va deroga unindu-se cu o familie de plebei. În privința consulatului, mai degrabă decît să-l împartă, ei preferă să fie mai mulți consuli, și comandamentul trupelor să rămîna

în mîna tribunilor militari, care proveneau din ambele caste și care nu aveau dreptul de a lua auspicii.

Am bănuiala că acești tribuni militari nu erau alții decît tribunii legiunilor. Puterea judiciară a consulilor a trecut la magistrații patricieni numiți pretori ; supravegherea moravurilor, împărțirea cetățenilor în centurii și triburi, *cens*-ul (venitul) într-un cuvînt, devine o sarcină specială. Salvînd de la naufragiu această ultimă putere, senatul păstra totul de fapt ; prin cens, el stăpînea compunerea adunărilor legislative în așa fel încît să le domine. Fiecare trib, fiecare centurie, dînd un vot, mulțimea săracilor îngrămădită de cenzeni într-un mic număr de centurii sau triburi, avea mai puțină putere decît un mic număr de bogați ce compuneau imensa majoritate a triburilor și centuriilor.

Cenzura, pretura, edilitatea (supravegherea clădirilor și jocurilor publice), chestura (sarcina juridică și mai tîrziu financiară), au fost detașate de consulat. Republica se organiza astfel pe calea dezmembrării. Regele era unul ; el reunea în persoana lui toate puterile. Consulii au încă depline puteri, dar pentru un an și ei sînt doi. Apoi consulatul este dezmembrat și el la rîndul său.

Cu toate acestea plebeii s-au mulțumit multă vreme cu posibilitatea de a ajunge la tribunatul militar și nu promovau aici decît pe patricieni. Plebeii distinși se indignau de nepăsarea unora dintre ai lor ei voiau onoruri ; alții, cei mai mulți, nu voiau decît pîine. Tribunul Lucinius Stolo, sprijinit de socrul său, nobilul Fabius⁹⁵ a propus o lege care îmbunătățea viața debitorilor, care mărginea la 500 pogoane întinderea terenului permis a fi posedat ; restul trebuia să fie împărțit celor săraci⁹⁶ ; consulatul era restabilit, și unul din consuli trebuia întotdeauna să fie un plebeu. În fine plebeii formau jumătate din colegiul preoților sibilini. Astfel este forțat și sanctuarul ; nici religia nu mai rămîne privilegiul patricienilor. Lupta a durat zece ani, adică foarte mult, ca cea care a precedat decemviratul ; asediul orașului Veia a durat și el zece ani, ca cel al Troiei, Ithomei și Tyrului ; este o expresie obișnuită în antichitate. În timpul unei jumătăți din acest interval, tribunii s-au opus tuturor alegerilor, și Roma a rămas cinci ani fără magistrați. Plebeii au cucerit în fine (367) și au obținut apoi destul de ușor (între 367 și 352) dictatura, edilitatea, cenzura, acest din urmă adăpost al puterii aristocratice.

Poporul continua astfel victoria sa asupra patricienilor în tot secolul care a urmat decemviratului (450—350). Pe măsură ce lupta internă a devenit mai puțin violentă, războaiele externe au fost mai norocoase. Nimic extraordinar în faptul că poporul, învingător al aristocrației romane, își întorcea armele împotriva poporului cel mai aristocratic dintre toate, etruscii. În timp ce continua cu diverse succese eternul război cu volscii-ecvi, el înainta înspre Etruria și începea să marcheze fiecare victorie printr-o cucerire. A triumfat asupra orașelor sacre Tarquinia și Vulsinia⁹⁷, a Capenei și a cucerit Fidene (435) și marele oraș Veia (405), care a antrenat ruina Faleriei.

Veia nu a fost susținută de alte cetăți etrusce, atunci amenințate de o invazie a galilor. Dealtfel veienii aveau un rege în locul unui magistrat anual, un rege odios celorlalte cetăți. Acest lucumon, iritat că nu a fost numit șeful suprem al confederației (de orașe), asmuțise artizanii care erau în clientela sa, și întrerupse în mod violent jocurile sacre de la

Vulsinium. Acest fapt indică desigur o rivalitate între bogatul oraș al arti-
zanilor și orașul sfânt al preoților ⁹⁸.

Pornind pentru asediul Veiei, cavalerii romani au jurat să nu se
întorcă decît învingători. Este jurămîntul Spartiaților plecînd pentru
Ithome. La apropierea armatei romane, veienii ies cu toate pompele fu-
nebre și torțele aprinse. Dintre toate incidentele asediului, vom cita unul
singur, care dovedește în ce stare de dependență se aflau romanii, sub
raportul religiei, față de acești etrusci cărora le făceau război ⁹⁹.

Veia a fost cucerită printr-o mină ; asediatorii care erau ascunși
acolo au surprins răspunsul unui oracol pe care etruscii îl rosteau în
cetate ; ei au raportat aceste cuvinte lui Camillus, generalul lor, și orașul
astfel trădat de zeii săi, a căzut în mîna romanilor.

Speranța unei prăzi atît de bogate încurajase și senatul să dea, pen-
tru prima oară, o soldă legiunilor. De atunci, războiul naște război ; el
putea să se prelungească indiferent de anotimp, și să se întindă departe
de Roma.

Faleria a căzut curînd în puterea romanilor ; Vulsinium, a cărui riva-
litate cauzase probabil căderea Veiei, a fost înfrînt la rîndul lui. Romanii
păreau gata să cucerească întreaga Etrurie.

Ea a fost salvată de galii de care se temuse atît de mult. Știm că,
în timpurile ce urmează, bogata și pașnica Etrurie plătea adesea pe gali
pentru a lupta împotriva Romei. Totul ne face să credem că lucrurile s-au
petrecut așa în acea epocă. Etruria pierdea între galii și romanii care o
amenințau deopotrivă. Se pare că ea îi plătea pe barbari și îndrepta toren-
tul înspre Roma. Era o ocazie unică să termine dintr-o dată eternele ravagii
la care erau supuși vecinii Romei, și să distrugă pe rînd pe toți briganzii
din sud și din nord, romanii sau galii.

Această opinie este susținută de faptul că în Etruria galii nu au
atacat orașele aliate ale Romei, Clusium și Cere, că alți etrusci și-au unit
armele cu cele ale barbarilor și au fost înfrinți împreună cu ei.

Galii răsturnaseră, de două secole, dominația etruscilor în nordul
Italiei. Insubrienii fondaseră aici Mediolanum (Milan), conomanii Brixia
și Verona ; boienii ocupaseră Bononia ; senomaii avansau către sud. După
tradiție, ei au mers asupra Romei pentru a răzbuna o violare a dreptului
gîinților ; Fabius-ii, trimiși de senat să intervină pe lîngă barbari în favoa-
rea orașului Clusium, în loc să negocieze, se luptaseră. Romanii cuprinși
de panică la vederea sălbaticilor lor inamici, au fost dispersați la Allia, și
s-au refugiat la Cere și Veia. Cîțiva patricieni s-au închis în Capitoliu, și
orașul a fost ars (388). După Titus Livius, ei au fost eliberați de o victorie
a lui Camillus, care a repetat spusele unui brenn (șef) gal : *Vae victis !*
(Vai de cei învinși !). După Polybius, romanii au plătit galilor o răscum-
părare ; mărturia acestui istoric este confirmată de Suetonius, după care,
multe secole după Drusus găsește și recucerește răscumpărarea Romei.
Este evident dealtfel că galii nu au fost pentru multă vreme alungați din
țară. Titus Livius însuși ni-i prezintă așezați mereu la Tibur, pe care îl
numește *arcem Gallici belii* [citadela războiului cu galii]. Volscii, ecvii,
etruscii, care toți luaseră armele împotriva Romei, găseau în gali niște aliați
naturali ; sau, cel puțin, toate aceste popoare, prea ocupate cu războaiele
lor, nu-i puteau împiedica pe barbari să pătrundă în țara lor. Războiul
galilor ține 40 de ani și nu se termină (către 350) decît atunci cînd epui-

zarea etruscilor, volsclilor-ecvi și a tuturor popoarelor latine îi reasează sub alianța mării cetăți pe care speraseră să o distrugă.

Această epocă, puțin glorioasă pentru romani, avea mare nevoie să fie înfrumusețată prin poezie. Cel puțin idealizările fanteziste nu au lipsit. În timpul asediului Capitoliului, un Fabius traversează tabăra barbarilor pentru a îndeplini un sacrificiu pe muntele Quirinal. Pontius Cominius se jertfește pentru a duce lui Camillus decretul prin care a fost numit dictator. Manlius nimicește pe galii care escaladau Capitoliul. Apoi urmează o serie de lupte homerice, ca cele de sub zidurile Troiei. Un alt Manlius cucerește de la un uriaș gal un colier (torquis) și porecla de *Torquatus*. Valerius este apărat împotriva unui adversar barbar de un corb divin, etc.

După incendiarea orașului lor, romanii voiau să se stabilească în Veia ¹⁰⁰. Opoziția senatului nu putea reține poporul. Zeii intervin. Când senatul delibera, s-a auzit în piață un centurion spunând purtătorului de stindard: „Rămii aici, aici trebuie să ne oprim“. Aceste cuvinte inspirate de cer rețin poporul pe ruinele patriei sale. Roma s-a reconstruit, dar în grabă, și fără a se ține seamă de vechile alinieri. În locul cetății limitate de *lituus* (pietrele) etrusce, după înfățișarea cetății celeste, s-a ridicat la întâmplare un Babel plebeu ¹⁰¹, agitat și furtunos, dar bine pregătit pentru cucerire.

În războiul pe care popoarele etrusce, latine și galice l-au purtat împotriva romanilor timp de 40 de ani, nu vedem deloc apărînd populațiile sabeliene, sabini și samniți. Nu ne putem îndoi totuși că atunci, prin specificul lor, cei de la munte nu coborau să prade cîmpia. Fără ajutorul lor, nu înțeleg deloc cum Roma, singură împotriva atîtor dușmani, nu ar fi fost epuizată de un război atît de îndelungat. Galii alungați, latinii și etruscii potoliți, nu rămîneau decît sabinii și samniții pentru a rivaliza cu romanii pentru posedarea Italiei. Roma se apropiase de etrusci, acordînd dreptul de cetate veienilor, fideienilor și faliscilor, care constituiau patru noi triburi. Acest element nou introdus în populație trebuia să contribuie la dușmănia sabelienilor. Acest îndelungat și teribil război al samniților trebuia să pregătească Roma pentru cucerirea lumii.

CARTEA A II-A. CUCERIREA LUMII

Capitolul IV

Mercenarii — Revolta lor împotriva Cartaginei, 241—239. — Victoria lor în Spania, 237—221. — Generalii lor, Hamilcar, Hasdrubal și Hannibal

/.../ Hannibal, deja bătrîn, povestea regelui Antiochus că încă de mic copil, cînd stătea pe genunchii tatălui său, îl dezmiarda și îl măgulea pentru a obține favoarea de a fi dus în Spania ca să vadă războiul. Hamilcar i-a promis, dar cu condiția să jure cu mîna pe altar, o ură neînduplecată față de romani ¹⁰². De îndată ce moartea pașnicului Hasdrubal l-a pus pe tînăr în fruntea armatei, el s-a gîndit să înfăptuiască marile proiecte ale lui Hamilcar. Dar înainte de a ataca Roma, trebuia să fie

sigur de barbarii din interiorul Spaniei, așa cum era de toți de pe coastele ei. Trei popoare ale celor două Castilii (olcazii, carpetanii și vacceenii) au fost cötropite de el în cele mai prielnice locuri, și învinși pe malurile riu-lui Tajo, în număr de o sută de mii de oameni. Abia atunci a îndrăznit să atace Sagunta, oraș aliat cu romanii (la nord de Valencia). După Polybius, astfel a început el războiul *împotriva legămîntului Cartaginei* ¹⁰³; și cred de bună seamă că ea nu s-ar fi angajat în mod premeditat într-o luptă care îi distrugea comerțul și îi compromitea imperiul.

Corsica și Sardinia răpite Cartaginei erau o cauză suficientă de război. Dar de atunci Hasdrubal încheiase cu Roma un tratat, conform căruia cartaginezii nu puteau face război la nord de Ebru. Totuși, Roma avea la sud de acest fluviu o aliată a cărei vecinătate amenința mereu Cartagina; era orașul Sagunta, care fusese fondat de grecii din Zacynth și de italienii din Ardéea. Această origine nu este deloc improbabilă; se găsesc pe ambele maluri construcții pelasgice și temuta falarică, aceea suliță care se lansa aprinsă ¹⁰⁴.

Polybius nu vorbește deloc de eroica rezistență a saguntinilor care au luptat atît de multă vreme pe ruinele orașului lor și își găseau moartea în flăcări sau în batalioanele inamice. Acest oraș pare a avea împotriva lui ura tuturor spaniolilor; prieteni ai lui Hannibal; el strînsese pentru acest asediu pînă la cincizeci de mii de oameni, în timp ce împotriva Romei el nu se pregătise decît cu optzeci de mii. /.../

VOL. II. CARTEA A II-A. CUCERIREA LUMII

Capitolul VI

Grecia invadată de armatele Romei — Filip, Antiochus, 200—189

/.../ Grecia și Macedonia, războinice fiecare în felul ei, găseau în ostilitatea lor o cauză de slăbiciune ¹⁰⁵. De la Alexandru, Macedonia era într-un fel cu ochii atenți asupra Greciei și gata a o cuceri. Zadarnica elocință a Atenei nu mai impresiona lumea decît prin lingușelile față de regi; lăcomia și stupiditatea beoțiană care decreta pacea veșnică și ruina cetatea cu festinuri ¹⁰⁶, în fine epuizarea Spartei și tirania demagogică a Argos-ului, toate acestea nu puteau ține piept intrigilor, aurului și armelor Macedoniei. Dar în această slăbire a principalelor cetăți ale Greciei, vechile rase atît de îndelung comprimate, acheenii, arcadienii reluasera puterea în Peloponez. Geniul aristocratic și eroic al dorienilor obosind, geniul democratic al feudalismului acheean se ridicase la rîndul lui. Aratus făcuse să intre în Liga acheană Sicyonul, Corinthul, Athena, apoi Megalopolis, marele oraș al Arcadiei. De aici a ieșit abilul general al Ligii acheene, megalopolitanul Philopoemen. Astfel că sfîrșitul Greciei amintea de începuturile ei. Ultimul dintre greci a fost un arcadian (un pelasg ?) (v. primul volum). /.../

/.../ Totuși, Filip era destul de puternic. Fortificat în spatele munților aproape inaccesibili ai Macedoniei, el avea drept avangardă pe infanteriștii din Epir și cavaleria din Thessalia. El poseda orașele fortificate Elateea, Chalcia, Corinth și Orchomene, care erau *obstacolele Greciei*,

cum spunea Antipater. Grecia era arsenalul lui, grâнарul, comoara lui. Grecia trebuia mai întâi desprinsă de el pentru a avea succes în lupta împotriva lui. Primul consul, trimis împotriva lui, nu a simțit aceasta, și a pierdut o campanie pentru a pătrunde în Macedonia, ca să iasă imediat de acolo. Succesorul său (198) Flaminius, adevăratul Lysandru roman, care știa, ca și celălalt, să coase pielea vulpii de cea a leului, a acționat mai cu dibăcie. Un fapt caracterizează conduita lui în Grecia, cînd a vrut să cucerească Theba, el i-a îmbrățișat pe cetățenii de vază care îi ieșiseră înainte, a continuat să meargă tăifăsuind prietenește cu ei pînă ce au intrat împreună în oraș. El a făcut peste tot aproape la fel. Cînd un trădător, vîndut romanilor, i-a dat călăuza pentru a ocoli defileul Antigonei, de unde Filip îi închidea Macedonia și Grecia, el a avut abilitatea de a detașa de el Epirul, în același timp cu acheenii care presați de spartani abandonau Macedonia, care îi lăsa pe ei fără ajutor. Dintre orașele thessaliene — Filip a dărimat pe cele mici pentru a apăra țara ; cele mari s-au indignat și s-au predat romanilor. Focida, Eubeea, Beoția au scăpat din alianța lui. Filip, redus la Macedonia, a cerut pace, reducînd astfel elanul pentru război al oamenilor săi. Atunci Flaminius a deschis lupta în Thessalia, în locul numit Cynocephales. Cinocefalii, sau *capete de cîini*, erau niște coline care împiedicau desfășurarea de luptă a falangei. Acest corp redutabil, în care forța a șaisprezece mii de lănci se găsea strînsă într-o perfectă unitate, nu mai însemna nimic dacă se rupeau rîndurile. Legiunea, mobilă și divizibilă, a pătruns în goluri și a hotărît marea problemă a tacticii în antichitate. Filip nu avea decît o armată, decît o luptă de dat. Înfrînt fără resurse, el a cerut pace.

Etolienii, cărora conform tratatului lor cu Roma, orice oraș cucerit trebuia să le aparțină, insistau ca Filip să fie distrus. Flaminius declară că omenia poporului roman îl oprea să împovăreze pe un inamic învins. „Voi vreți, le-a spus el, să răsturnați împreună cu Macedonia, zidul care apără Grecia de traci și de gali ?“. Astfel, etolienii, nu au cîștigat nimic din victoria pe care o pregătiseră. Flaminius a declarat că romanii nu au trecut marea, decît pentru a asigura libertatea Greciei [...].

Capitolul VI

— urmare —

Roma invadată de ideile Greciei. Scipio, Henniус, Naevius și Caton

Primele relații politice ale Romei cu Grecia, conturate de ura comună împotriva lui Filip, au fost de prietenie și măgulire reciprocă. Ele își aminteau de comunitatea de origine¹⁰⁷ ; cele două surori s-au recunoscut, ori au dat impresia acestui fapt. Grecia a socotit util să fie ruda unei cetăți barbare care învinsese Cartagina. Roma găsea de bun gust să-și spună greacă. Fiecare dintre ele credea că o păcălește pe cealaltă. Grecia și-a pierdut libertatea ; Roma geniul său original.

Din cele mai vechi timpuri, Roma avusese relații cu grecii, fie ca urmare a originii pelasgice a popoarelor latine, fie prin vecinătatea Marii Grecii, mai ales datorită legăturilor ei vechi cu cetățile grecești Tarquinia,

Cere sau Agylla ; aceasta avea tezaurul ei la Delphi, ca Sparta sau Atena. Au fost puse pe muntele Aventin table scrise în caractere grecești, care conțineau numele orașelor aliate ale Romei. După cucerirea Romei de către gali, Marsilia, alt oraș grec, a trimis un ajutor în bani romanilor. Roma a ridicat o statuie unui Hermodor care, se spune, interpreta legile Greciei ; ea a făcut aceeași onoare lui Pythagora, pretins dascăl al lui Numa. Camille, după cucerirea Veies-ului a trimis daruri la Delphi. Cucerirea Romei de către gali a fost cunoscută imediat la Atena. Romanii au trimis ambasadori la Alexandru, care s-a plîns, ca și Demetrios Poliorcetul, mai târziu, de corsarii de la Antium, oraș dependent de Roma. La Tarent ambasadorii romani erau luați în ris pentru că pronunțau greaca cu accent, ceea ce dovedește cel puțin că o pronunțau.

De la războiul lui Pyrrhus, relațiile au devenit frecvente. Romanii s-au supus din ce în ce mai mult puterii ideilor grecești, pe măsură ce ei predominau în Grecia prin politică și arme. Mai întîi religia latină a fost învinsă de strălucirea miturilor străine. Zeii hermafrodiți ai bătrînei Italii s-au divizat mai întîi în perechi, și puțin cîte puțin legitimele și insignifiantele lor jumătăți au cedat modest locul strălucitoarelor zeițe ale Greciei. Zeii-bărbați au rezistat mai bine invaziei. Marele zeu al latinilor, Saturn, se menține, însurîndu-se cu greaca Rhea. Mars, zeul sabinilor, a rămas văduv de bătrîna Neriena. Zeul etrusco-latin Janus-Djanus, face să nu fie recunoscută Djana [Diana] în costumul elenic al unei tinere cu arcul ; dar el a rămas alături de Zeus-ul grec, și, în rugăciuni, era numit înaintea lui ¹⁰⁸.

Eroii greci trec Adriatica împreună cu zeii. Castor și Pollux eclipsează, fără însă a-i putea deposeda, pe frații lor penații, care de atîta vreme păzeau cu fidelitate vatra italică. Zeii sterili ai Asiei au devenit fecunzi prin subtilitatea geniului grec ; o generație eroică le-a fost impusă ; în lipsă de copii legitimi, apoteoza le-a dat copii adoptivi. Între toate tradițiile răspîndite asupra fondării Romei, poporul roman a ales-o pe cea mai eroică, cea mai conformă cu geniul grec, cea mai îndepărtată de spiritul sacerdotal al bătrînei Italii. Generalii romani, în ofrandele lor la templul din Delphi, își iau titlul de coborîtori din Enea. Un fiu al lui Mars, hrănit de o lupoaică, după uzanța eroilor antichității, devine fondatorul Romei. Senatul i-a declarat pe cetățenii din Illyum rude ale poporului roman și a turnat în bronz lupoaica alăptînd gemenii. [...]

Capitolul VII

Cucerirea Spaniei și a statelor grecești. — Perseu. — Distrugerea Corintului, Cartaginei și Numancei, 199—134

[...] Care putea fi politica unui astfel de popor ? Ce raporturi putea avea cu națiunile străine ? Perfide, injuste, atroce ; am fi siguri, chiar dacă prăbușirea Macedoniei și a Greciei, a Cartaginei și a Numancei nu le-ar dovedi în mod precis.

Atît cît au trăit Filip și Hannibal, senatul se temea mereu de o confederație universală. El îl menaja pe Antiochus, Eumene, Rhodos, Achaia. Dar succesele pe care Prussias le-a datorat oaspetelui său Hannibal în războaiele sale împotriva lui Eumene, i-au hotărît pe romani să iasă în

fine din îngrijorare. Flaminius cere regelui Bythiniei extrădarea lui Hannibal, și fostul dușman al Romei nu scapă decît otrăvindu-se. Atunci senatul, calmat, favorizează Lycia contra Rhodosului, Sparta împotriva acheenilor, acceptă acuzațiile thessalienilor împotriva lui Filip, ca și ale athamanilor, perrhoebienilor, ale lui Eumene, apoi cele ale tracilor, ilirilor, atenieilor, împotriva aceluiași Filip. Senatul îl credea cu adevărat capabil de a-i fi strangulat pe locuitorii Maronei din ură pentru romani, protectorii lor; el — senatul — i-a făcut lui Filip afrontul de a-l confrunta cu acuzatorii lui, și a sfîrșit prin a-i declara că nu datora păstrarea coroanei decît tînărului său fiu Demetrius, prieten al romanilor, la care a trăit multă vreme ca ostatec. Perseu, fiul mai mare al lui Filip, căruia romanii voiau să-i opună pe favoritul lor, l-a acuzat pe Demetrius, și pe drept cuvînt, că ar fi vrut să-l asasineze ¹⁰⁹, și a făcut să fie condamnat la moarte de tatăl său, care detesta în el pe prietenul, favoritul Romei.

Nefericitul Filip se încăpățîna, pînă la moarte, să citească de două ori pe zi tratatul său cu romanii ¹¹⁰. El nu a putut decît să pregătească războiul și să-l lase moștenire succesorului său ¹¹¹; prejudiciile aduse de el popoarelor vecine le împiedicau pe acestea să se încreadă în el. Perseu a găsit tezaurul plin, populația sporită, Tracia, această pepinieră de soldați, cucerită în parte de tatăl său. Celții de la Dunăre, chemați de Filip, erau în marș spre Macedonia, și puteau de aici să treacă în Italia. Dar Perseu și-a dat seama că pretențiile barbarilor ¹¹² nu ar fi deloc mai puțin exagerate pentru țara sa decît înșiși romanii. El se găsea în poziția împăratului Valens, cînd a avut imprudența să deschidă imperiul triburilor de goți. Perseu a înțeles pericolul și a preferat să se lipsească de aceste ajutoare primejdioase. Pregătirile sale dealtfel nici nu erau terminate. A lua în solda lui pe barbari însemna să înceapă războiul.

Mai întîi, pentru a cîștiga timp, el își pune coroana la dispoziția senatului, și declară că nu vrea să o primească decît de la acesta. A recîștigat Grecia prin blîndețea, indulgența și moderația lui. Își dă sora în căsătorie lui Prussias, și el se căsătorește cu fiica regelui Siriei, Seleucus. Senatul Cartăginei primește, în timpul nopții, pe ambasadorii săi într-un templu. El încearcă, dar în zadar, să pună la cale asasinarea, la Delphi, a lașului Eumene, care l-a denunțat la Roma ¹¹³, cînd trebuia mai degrabă să i se alăture lui. Dar teama universală era atît de mare încît toate națiunile dușmane Romei nu îl ajutau pe Perseu decît cu sfaturi. Doar Tracia și Illiria și-au unit armatele cu cele ale Macedoniei.

Fără îndoială că dacă Perseu ar fi încercat să transporte teatrul de război la unul din popoarele Greciei, acest popor, de frica Romei, s-ar fi declarat împotriva lui. El obține neutralitatea lor, și este mult. Tirania Romei îi dădea dealtfel speranța că ar putea să-i vadă pe romani căzînd în brațele sale, cum pătiseră epiroții. Romanii îl amăgeau prin negocieri. Pentru cel ce cunoștea enorma disproporție de forțe, care se vedea singur în sprijinul libertății lumii, care în fine se simțea atît de aproape de a pieri, a aștepta era preferabil. Astfel, cînd la prima sa ciocnire cu romanii, Perseu le-a ucis două mii două sute de oameni, el aștepta ca știrea acestei victorii să determine Cartagina, pe Prussias, Antiochus, etolienii sau acheenii să se pronunțe în favoarea lui. Nimeni nu s-a mișcat (171).

Romanii, atacîndu-l în același timp din Thessalia, din Tracia și din Illiria, au fost respinși peste tot și au pierdut, dintr-o dată, șase mii de oameni. A fost cea mai singeroasă înfrîngere pe care au suferit-o de patruzeci de ani. [...]

CARTEA A III-A. DESCOMPUNEREA CETĂȚII

Capitolul IV

Pompei și Cicero. — Restabilirea dominației cavalerilor. — Sertorius. — Spartacus, pirații, Mithridate, 77—64

Primul efect al victoriei cavalerilor a fost restabilirea comunicațiilor maritime a căror întrerupere le ruina comerțul și le greva exploatarea Asiei de care îi privea Lucullus. În acest dublu scop ei au încredințat lui Pompei, împotriva voinței senatului, o putere mai mare decât avusese până atunci vreun cetățean. La propunerea lui Gabinius, pentru a-i distruge pe pirați, i s-a dat stăpânirea mărilor, din Cilicia până la Coloanele lui Hercule, cu puteri depline asupra coastelor până la distanța de 400 stadii (douăzeci de ore); mai mult, o autoritate absolută și fără răspundere asupra oricărei persoane ce s-ar afla în aceste limite, cu facultatea de a lua de la chestori și publicani ¹¹⁴ orice sume de bani, de a construi cinci sute de vase și de a strânge soldați, mateloți, vîslași, după cum socotește necesar. Aceasta nu era destul; i s-a adăugat, imediat după însărcinarea de a-l distruge pe Mithridate, și comandamentul armatelor lui Lucullus, cu toate provinciile din Asia ¹¹⁵ (67).

Partidul triumfător, cel al cavalerilor, era atît de interesat de succes, încît a dat generalului său o putere disproporționată față de scopul urmărit. Cicero a fost în această privință organul facțiunii. Nimic nu era mai ușor decât a antrena poporul care era hrănit cu cerealele din Africa și Sicilia, a cărui subzistență era compromisă de pirați. În rest, spiritele pătrunzătoare simțeau că nici o putere nu era periculoasă în mîini atît de puțin potrivite să o păstreze. Cezar și Crassus nu au văzut în aceasta decât un precedent util și au sprijinit acțiunea.

Acești pirați ¹¹⁶ proveneau din aproape toate popoarele Asiei, cilienii, sirienii, ciprioții, pamphylienii, oameni din Pont. Era ca o răzbunare și o reacție a Orientului devastat de soldații Italiei, de cămătarii și publicanii ei, de negustorii ei de sclavi. Pirații s-au aventurat în războaiele lui Mithridate ai cărui sprijinitori erau. Războaiele civile de la Roma, apoi inconștienta lăcomie a celor mari, ocupați fiecare cu jefuirea provinciei lui, au lăsat marea fără supraveghere, și au sporit numărul piraților cu o mulțime de fugari. „Ei au făcut astfel de progrese, spune Plutarh (*Pompée*, c. III), încît neajungîndu-le să atace vasele, pustiau insulele și orașele maritime. Chiar și oamenii cei mai bogați, mai distinși prin originea și capacitatea lor, se urcau pe vasele piraților și se alăturau acestora; părea că pirateria devenise o îndeletnicire onorabilă. Ei aveau arsenale în multe locuri, porturi și turnuri de observație foarte bine fortificate; flotele lor, pline cu vîslași buni și piloți abili, înzestrați cu vase ușoare, și potrivite oricăror manevre, indignau atît prin mărimea lor cît și prin aparatajul lor. Pupele lor erau aurite; aveau covoare de purpură și rame (vîsle) argintate; păreau a fi trofeele jafului lor. Peste tot pe coaste se auzeau sunetele instrumentelor de pe bord; peste tot, spre rușinea puterii romane, orașele captive erau obligate să se răscumpere. Existau peste 1 000 de astfel de vase care infestau mările, și care deja puseseră stăpînire pe mai mult de patru sute de orașe. Templele, pînă atunci inviolabile, erau profanate și jefuite, cum au fost cele din Claros, Didyma, Samothrace, ale zeiței Ce-

res la Hermiona și ale lui Esculap la Epidaur, cele ale lui Neptun din Isthm, la Tenare și Calauria, a lui Apollon de la Actium și Leucade ; în fine cele ale Junonei din Samos, Argos și de pe promontoriul Lucinian. Ei făceau și sacrificii barbare, celebrând misterele secrete, între altele pe cele ale lui Mithra, care s-au păstrat pînă în zilele noastre și pe care ei au fost cei care le-au făcut cunoscute“.

„Peste aceste mîrșăvii, ei îndrăzneau să coboare și pe uscat, ca să infesteze drumurile cu jafurile lor, să ruineze chiar și casele de plăceri de la malul mării. Ei au răpit doi pretori, cu hainele lor de purpură, pe care i-au purtat cu suita lor, și lictori care purtau fasciile. Fiica lui Antonius, magistrat încununat de glorie, a fost și ea răpită cînd se ducea la casa ei de la țară, și obligată să plătească o mare despăgubire. Nerușinarea lor ajunsese atît de departe încît dacă un prizonier striga că e roman și își spunea numele, ei simulau că sînt mirați și înspăimîntați ; ei se băteau peste coapse, se aruncau în genunchi și îl rugau să-i ierte. Această pantomimă de implorare făcea mai întîi pe prizonier să creadă că erau de bună credință. Unii îi puneau pantofii, altul o togă, ca să nu fie, spuneau ei, nerecunoscut. După ce se jucau cu el un timp, și se distrau că l-au păcălit, ei sfîrșeau prin a-i pune o scară în mijlocul mării, îi ordonau să coboare și să se întorcă acasă ; dacă refuza să coboare, îl aruncau în valuri“.

Puterea piratilor era imensă, dar dispersată pe toate mările, Pompei avea forțe atît de mari încît după ce a împărțit Mediterana și a distribuit flotele, i-a redus în trei luni. Blîndețea a făcut atunci mai mult decît forța. Mulți s-au predat împreună cu familiile, și i-au pus pe urmele altora. Cei care nu mai sperau în iertare au deschis o luptă navală în fața Coracesium-ului în Cilicia. Pompei, stăpîn al forturilor pe care ei le aveau în Taurus și în insule, le-a dat pămînt în Achaia și Cilicia și a populat cu ei orașul său de la Pompeiopolis, ridicat pe ruinele orașului Soli. El ținea atît de mult să se împace cu acești marinari întreprinzători încît a trimis trupe împotriva lui Metellus care îi urmărea cu cruzime pe cei din Creta și a luptat pentru pirai¹¹⁷.

Ajuns în Asia, el a abolit, după cum susțin în unanimitate istoricii, tot ce făcuse Lucullus, adică a restabilit tirania financiară a cavalerilor și a publicanilor. Pentru Mithridate, după atîtea înfrîngeri, era mai ușor să i se alăture decît să învingă. Prima oară cînd Pompei l-a întîlnit, a crezut că l-a prins și i-a scăpat ; a doua oară, l-a atacat în timpul nopții și barbarii nu au rezistat nici la primul strigăt al romanilor¹¹⁸. Respins de Tigran, care l-a primit pe Pompei în genunchi, Mithridate fuge în Caucaz la albanieni și iberieni. Pompei a pătruns la acești barbari, a înfrînt nu fără greutate mulțimile lor prost înarmate. Dar nu a îndrăznit nici să intre în Hyrcania, nici să traverseze plajele scitice de la nordul Euxinului pentru a pătrunde în Bosfor unde Mithridate era mereu stăpîn¹¹⁹. El a preferat să coboare spre sud pentru a purta aici un război mai ușor și mai glorios. În afară de cîteva lupte fără importanță, i-a fost suficient un fel de plimbare pentru a desăvîrși, cum spune Plutarh, grandioasa operă a imperiului roman. A supus, în treacăt, Siria din care a făcut o provincie ; Iudeea, pe care a dat-o cui a vrut el. Știrea morții regelui din Pont vine la timp pentru a-l dispensa de a continua războiul imprudent în care se angajase împotriva arabilor.

Marele Mithridate concepușe, chiar și în fuga lui, un proiect măreț, de a-i antrena pe barbari înspre Italia. Sciții nu cereau decît să-l urmeze. Galii, cu care uneltea mai demult, îl așteptau ca să treacă Alpii¹²⁰. Așa

bătrîn cum era, și ros de un ulcer care îl obliga să se ascundă, răscula întreaga lume barbară a cărei uniune voia să o înfăptuiască cu atâtea secole înainte de Attila. Imensele sale pregătiri și frica de războiul pe care urma să-l întreprindă, au întors pe supușii săi împotriva lui. El și-a omorât 3 fii, 3 fiice și și-a rezervat drept moștenitor pe fiul său Farnace, care l-a trădat. Bătrînul rege, temîndu-se să nu fie predat romanilor, a încercat să se otrăvească ; doi din fiii săi care îi rămăseseră au vrut să bea înaintea lui și au murit imediat. Dar Mithridate se imunizase de mult împotriva otrăvurilor încît nu mai găsea una destul de puternică. Ca să moară a trebuit să imprumute sabia galului Bitnitus, care îi era credincios. Nu a mai fost în orient un rege ca Mithridate. Acest titan ¹²¹, acest om ce rezista oboselii ca și otrăvurilor, acest om care vorbea toate limbile savante și barbare, a lăsat o neștersă amintire. Astăzi, nu departe de Odessa, se poate vedea un scaun tăiat în stîncă, care domină marea și care este numit tronul lui Mithridate.

Triumful lui Pompei a fost cel mai grandios care se pomenise pînă atunci. Se purtau trofee cu numele popoarelor supuse : Pontul, Armenia, Capadochia, Paphlagonia, Media, Colchida, iberienii, allamienii, Siria, Cilicia, Mesopotamia, Fenicia, Iudeea, Arabia și în fine pirații. Se vedea că veniturile publice fuseseră sporite, prin cuceririle lui Pompei, de la cincizeci de milioane de drahme la aproape optzeci și două milioane ; că el adusesese în tezaur valoarea de douăzeci de mii de talanți, fără a mai număra distribuirea de o mie cinci sute de drahme fiecărui soldat. Pompei, care a biruit pentru prima oară Africa, a doua oară Europa (după Sertorius), biruia de astă dată Asia.

Din această fastuoasă etalare a trofeelor lui Pompei, o bună parte trebuia să revină lui Lucullus. Rezultatul era mare ; dar cît costase ? Cezar, învingător la Pharnace, era invidios pe Pompei care avusese succese atît de ușoare ; și Caton spunea că toate războaiele din Asia Mică nu erau decît războaie de femei ¹²².

Astfel, mediocritatea tuturor nobililor de la Roma, această lipsă de generali capabili de care se plînge atît de des Cicero, prietenul lui Pompei, a înălțat pentru cîtva timp pe acest nevrednic favorit al soartei la o putere de care nu știa cum să se folosească, pînă ce aceasta i-a fost smulsă de omul care o merita.

Capitolul V

Iulius Cezar. — Catilina. — Consulatul lui Cezar. — Războiul civil. — Dictatura lui Cezar și moartea sa, 63—44.

[...] Este ciudat a vedea în Cezar prodigioasele resurse de care dispunea Pompei. Pompei avusese un an de răgaz pentru a strînge trupele, scosese din Asia, din Cyclade, Corcyra, Atena, din Pont, Bithynia, Siria, Fenicia, Cilicia și din Egipt o flotă numeroasă. El construise între timp numeroase vase în toate porturile ; pretinsese substanțiale contribuții din Asia, Siria, de la toți regii, prinții sau tetrarhii și de la popoarele libere din Achaia ; el își asigurase sume mari din campaniile (publicane) din provinciile unde era stăpîn.

El strînsese nouă legiuni de cetățeni romani, dintre care cinci aduse din Italia ; una de veterani, venită din Sicilia și numită Geamăna, fiind formată din două ; una din Macedonia și din Creta, compusă din veterani care se stabiliseră aici după ce fuseseră lăsați la vatră ; în sfîrșit două strînse din Asia de Lentulus. Mai mult, el distribuise acestor legiuni mulți recruți din Thessalia, Beoția, Achaia și Epir ; și mulți din foștii soldați ai lui C. Antonius. Mai aștepta din Siria pe Scipion cu două legiuni. Pe deasupra mai avea trei mii de arcași din Creta, Lacedemonia, Pont, Siria și din alte părți, două cohorte avînd fiecare șase sute de aruncători cu praștia și șapte mii de cavaleriști dintre care șase sute gali aduși de Dejotarus, cinci sute capadochieni veniți cu Ariobarzabbes, cinci sute de traci trimiși de Cotys împreună cu fiul său Sadales ; două sute de macedoneni, de elită, sub comanda lui Rhascipolis ; cinci sute de gali sau germani, pe care tinărul Pompei îi adusese pe mare din Alexandria, unde Gabinius îi lăsase regelui Ptolemeu ca să-i asigure paza, un corp de opt sute de cavaleri, format din sclavii sau ciobanii săi.

Acest suflet tare se frămînta de alte gînduri decît de cele ale grijii pentru viața lui. El voia să înceapă marea construire a Romei, să unifice legile într-un cod și să le impună tuturor popoarelor. El proiecta un templu în mijlocul Cîmpului lui Marte, la picioarele stîncii Tarpeiene un amfiteatru, la Ostia un port, monumente gigantice, capabile să privească adunările generale ale lumii. O bibliotecă imensă trebuia să concentreze roadele gîndirii umane. Vechea injustiție a Romei era reparată : Capua, Corinthul și Cartagina au fost reconstruite din ordinul lui Cezar. El voia să străpungă istmul de la Corinth și să unească cele două mări. Din timpul războiului din Africa, el văzuse în vis o mare armată care plîngea și striga la el, iar cînd s-a trezit, a scris pe tăblițe : Corinthul și Cartagina.

Dar occidentul era prea strîmt. Cezarul nostru spunea nu demult : nu pot lucra în mare decît în Orient. Cezar voia să pătrundă în această lume tăcută și misterioasă a îndepărtatei Asii, să-i supună pe parți și să reia cuceririle lui Alexandru. Apoi, pe urmele marilor migrații ale geniului uman, să revină prin Caucaz la scîții, dacii și germanii pe care îi supusese în drumul său ¹²³. Astfel imperiul roman, cu granița la Ocean, cuprinzînd toate popoarele civilizate sau barbare, nu ar fi avut a se teme de nimeni din afară și ar fi pe drept numit imperiul universal, etern.

În mijlocul acestor proiecte a fost oprit de moarte.

Capitolul VI

Triumviratul

Dominația lui Antoniu nu fusese fără glorie ; locțiitorii săi i-au respins pe parții care, sub conducerea pompeianului Labienus, invadaseră Siria, Cilicia pînă în Caria (42—58). Ventidius i-a bătut de două ori în Siria, l-a ucis pe Pacorus, fiul regelui lor, l-a răzbunat pe Crassus. Sosius a luat Ierusalimul, l-a detronat pe Antigonus ce fusese înscăunat aici de barbari și a pus pe Herod, prietenul devotat al lui Antoniu, în posesia acestui regat. Iudeea atît de puternică în munți, așezată în unghiul oriental al imperiului, între Siria și Egipt, al cărei comerț era deturnat de antrepozitele Palmyrei, ar fi fost în mîinile parților cel mai formidabil avanpost

al dușmanilor Romei. În același timp un alt locțiitor al lui Antoniu, Canidius, pătrundea în Armenia, bătea pe iberieni și pe albanieni și puneă stăpânire, trecînd prin defileurile Caucazului, pe marele drum al vechilor migrații barbare, prin care Mithridate introducea populațiile scitice în Asia Mică. Astfel Antoniu devenea stăpînul celor trei mari drumuri ale comerțului lumii, cel al Caucazului, al Palmyrei și al Alexandriei ¹²⁴.

[...] Octavian nu era totuși atît de sigur că o va spune. Antoniu avea două sute de mii de oameni pe picior de război, douăsprezece mii de călăreți, opt sute vase dintre care două sute erau furnizate de Cleopatra. Regele Pontului, cei ai arabilor, evreilor, galaților, mezilor, îi trimiseseră ajutoare ; cei din Cilicia, Capadochia, Paphlagonia, Comagene, Tracia veniseră în persoană să susțină cauza comună a lumii barbare. O armată de goți era în marș. Au fost blamate întîrzierile lui Antoniu, și îndelungata lui ședere la Samos, cu Cleopatra. Dar nu știu dacă trebuia mai puțin timp pentru a strînge atîtea trupe din diverse părți ale Asiei pînă la Adriatica. Octavian, ale cărui forțe erau mai puțin dispersate, a fost gata primul, a trecut marea cu două sute cincizeci de vase, și a debarcat aproape de Actium o armată de aproape o sută de mii de oameni. [...]

Neofascismul și acțiunea de destabilizare a regimurilor democratice

U ltimele luni sînt marcate în țările occidentale de abordarea cu asiduitate a problemei pericolului neofascist, fenomen socotit pînă nu demult de cercurile oficiale din aceste state drept marginal, lipsit de o bază reală. Întemeiat pe concepții caracterizate prin antiumanism, dispreț și luptă împotriva democrației și a valorilor sale, pe anticomunism, fascismul în varianta sa neo — noțiune ce include organizații, formații și grupuscule ce nu depind formal una de alta și care se folosesc de mijloace violente, terorism și asasinat în scopul destabilizării regimurilor democratice burgheze, în numele idealului fascist — se conturează tot mai mult ca o prezență îngrijorătoare. Pentru ca pericolul fascist să devină acut, respectiv să apară ca situație iminentă, ca acesta să poată accede la putere, sînt necesare cîteva condiții, printre care contează, evident, împrejurările istorice precedente ale țării respective. Capitalismul, orînduire care generează fenomenul fascist, nu este echivalent cu acesta. După cum atestă experiența istorică, fascismul poate deveni din mișcare politică și de „idei“, sistem de guvernare numai atunci cînd condițiile de criză generează interesul claselor dominante de a recurge la el ca instrument, ca rezervă politică, știut fiind că, îndeobște, odată aflate la putere, aceste clase preferă regimul democratic, care le legalizează poziția. Ori aceasta se întîmplă numai într-o situație de criză profundă, care suscită frămîntări și căutarea unor noi soluții socotite apte să restabilească „ordinea și autoritatea“, ceea ce face ca astăzi pericolul fascist să nu consistă numai în existența partidelor ce se reclamă de la trecutul condamnat de istorie, ci și în tot ceea ce poate reprezenta o împrejurare favorizantă pentru proliferarea acestuia. Situația de criză pe care o traversează țările capitaliste dezvoltate constituie tocmai o astfel de condiție pentru recrudescența fascismului, în varianta neo, specifică ansamblului istoric de după încheierea celui de-al doilea război mondial și înfringerea politică și militară a statelor fasciste.

Criza economică și politică, resimțită pe multiple planuri în societatea capitalistă contemporană are, în mod firesc, și o înfățișare ideologică și morală. În locul teoriilor despre societatea capitalistă „de consum“, despre societatea „abundenței“, cu preocupări axate pe probleme de „loisir“ și „servicii“, acum se fac tot mai insistent auzite idei sumbre, ca cea a „creșterii zero“, se vorbește tot mai mult despre stagflație, șomaj, se accentuează fenomenele de instabilitate politică, se adîncesc contradicțiile și fenomenele de încordare pe plan național și internațional, se intensifică mișcările și acțiunile extremiste. Acesta este contextul politico-moral de reviriment a valului neofascist, de creștere a manifestărilor sale agresive.

După cum releva secretarul general al partidului nostru, într-o analiză de excepțională valoare teoretică și principală privind confruntările ideologice contemporane, „în lumea capitalistă afectată profund de fenomene de descompunere socială și morală, datorită faptului că unii oameni nu întrevăd o cale de rezolvare a problemelor economice și sociale și de trecere la o orînduire nouă, mai dreaptă, apar tot felul de concepții nihiliste, anarhice — unele de extremă stîngă, altele de dreapta — care nu au nimic comun cu efortul de soluționare a problemelor arzătoare ale maselor, de transformare democratică, socialistă, a societății... Trebuie să spu-

nem clar că teoria revoluționară despre democrația socială și libertățile omului este incompatibilă cu libertatea pentru fascism, pentru terorism, pentru elementele reacționare, declasate, care pun în pericol viața oamenilor, dezvoltarea progresistă a societății¹.

Cercetarea evoluției capitalismului în ultima jumătate de secol surprinde prin legătura evidentă dintre stările de criză și fascism. Și anume, „suișurile și coborișurile pe care le-a cunoscut se reflectă în progresele și reculurile fascismului: atunci când regimul capitalist s-a zdruncinat, s-a asistat, de regulă generală, la o trezire a amenințărilor fasciste”² și invers. Ceea ce semnifică, în același timp, faptul că fascismul nu este o „lovitură a sorții”, o fatalitate inevitabilă, cum afirmă unii teoreticieni, ci stă în puterea partidelor comuniste și muncitorești, a forțelor progresiste de pretutindeni, care, unite, pot să-l combată și să-l înfringă, așa cum istoria, în condițiile știute, a înscris odată în filele ei victoria împotriva „ciumei negre”.

Cînd vorbim despre fascism, în varianta neo, avem în vedere faptul că este, în esență, același fenomen — care a generat ororile înfierate de umanitate — ce acționează în împrejurări istorice noi, pe baza vechilor coordonate ideologice.

După cum preciza președintele Federației Internaționale a Rezistenților, în Raportul ținut la Întîlnirea europeană contra neonazismului și neofascismului (Bruxelles — 16—17 iunie 1973), în analiza fascismului nou trebuie ținut seama că poziția de dreapta și fascismul nu sînt sinonime, întrucît există și o dreaptă democratică. Spre deosebire de această dreaptă, fasciștii sînt cei ce se situează la extrema dreaptă, avînd drept obiectiv ca ordinea existentă în societate să fie golită de conținutul său democratic, manifestîndu-se împotriva reprezentării populației, contra partidelor politice, a Parlamentului, în scopul instaurării unui regim autoritar. Astfel, Banfi definește ca „fascist sau nazist, vechi sau nou, în afara celor ce se declară deschis ca atare, pe cei care, independent de eticheta sub care se prezintă, vizează obiective analoage fascismului, care refuză sistemul democratic, care glorifică crimele naziste și care-i atacă pe foștii luptători din Rezistență”³.

Cum a fost însă posibilă renașterea fascismului, după o înfringere atît de categorică? Sub acest raport, Enzo Santarelli, de pildă, observă că fascismul, ca fenomen tipic perioadei dintre cele două războaie mondiale, „a murit și a fost îngropat” odată cu Mussolini și Hitler. De aceea, cînd se vorbește de neo-fascism se pune, în mod logic, problema posibilității de regenerare a acestui fenomen în împrejurări istorice deosebite. Dar, remarcă Santarelli, formațiunea social-economică pe fondul căreia a apărut fascismul n-a dispărut brusc în anul 1945. Terenul antagonismelor de clasă, al capitalismului și imperialismului — în care se naște fascismul după primul război mondial — a rămas, cu unele modificări, același. De asemenea, nu se poate considera că rădăcinile fenomenului, care prin sine însuși a avut un caracter internațional, au fost definitiv extirpate la această dată. Ținînd seama de aceste considerente se poate aprecia că în Europa, în 1945 și în anii următori, au coexistat manifestări post-fasciste și neo-fasciste. Termenul de fascism mai este folosit în limbajul politic curent și pentru definirea unor organizații din țări ne-europene, care prin metodele și orientările lor îndreptățesc această apreciere, fără existența unor legături cu formele din Europa ale fascismului. Tot aici se includ și dictaturile militaro-fasciste, caracterizate prin politica de reprimare pe plan intern, a luptelor de clasă și a mișcărilor democratice, iar în politica externă prin orientări reacționare. Acestea sînt motivele pentru care din problemă istorică fascismul redevine problemă politică.

În definirea conceptului de neofascism se impune, deci, o distincție între neo-fascismul european, care se raportează întotdeauna la tradiția sa precedentă, și alte forme posibile de neofascism. Referindu-se la neofascismul italian, Enzo Santarelli face remarcă, cu caracter general, că neofascismul „e o variantă a unei probleme europene, care poate fi conexasă, la limită, cu punctul final al ultimului război mondial”, care însă nu a început ca război antifascist și nu s-a încheiat cu denazificarea și defascizarea completă a unor țări ca Germania și Italia. Ambiguitatea soluționării problemelor sociale, ca și a opțiunii asupra „orientării ideale de viitor”, după victoria mării alianțe, reprezintă cadrul în care vor renaște mișcărilor fasciste, în variante neo. Alinierile Europei occidentale — conchide autorul italian — au legitimat,

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Ședința activului central de partid și de stat, 3 august 1978*, Editura politică, București, 1978, p. 48.

² *La lutte contre le guerre et le fascisme hier et aujourd'hui*, Panorama D.D.R., Berlin, 1975, p. 46.

³ Arialdo Banfi, *Affronter en commun le danger*, în „Résistance Unie”, 23/1973, p. 17.

în climatul războiului rece, regimurile lui Franco și Salazar, care au fost importante „puncte de sprijin ale nazifasciștilor scăpați de epurările postbelice”⁴.

Este interesant de menționat că foștii fasciști și naziști au constituit principalii promotori și propagatori ai mișcărilor și doctrinei neofasciste în anii de după marea conflagrație. De altfel, neofascismul a fost inițiat chiar de naziști, care, văzându-se înfrinși, au pus la punct, cu minuție, un plan menit să permită supraviețuirea fenomenului în noile condiții istorice și, mai ales, în climatul general de ură și resentimente față de fascism. Este vorba de reuniunea secretă ținută la 10 august 1944 la Strasbourg — cunoscută sub numele de „Conferința de la Maison Rouge” — de către reprezentanți de frunte ai industriei germane, ai ministerelor de armament și afaceri străine, cadre S.S. și S.D., la care s-a stabilit un plan de acțiune ce prevedea: fuga în afara granițelor Germaniei și ale Austriei, și, mai general, în afara Europei, a criminalilor de război și a naziștilor cei mai compromiși, ce figurau pe listele de cercetare întocmite de aliați; instalarea lor în țări cu regim politic apropiat sau în care propaganda nazistă a acționat vreme îndelungată; asigurarea asistenței juridice și materiale pentru naziști arestați de aliați (angajarea avocaților pentru apărarea lor, vărsarea cautiunilor legale, subsidii pentru familiile deținuților etc.); organizarea vechilor combatanți din Wehrmacht și Waffen-SS în „cercuri de camaraderie” și „asociații de armă”, care să permită menținerea unui „spirit de corp omogen” și lansarea, într-un prim stadiu, a unor campanii pentru reabilitarea „soldatului german”, apoi pentru eliberarea criminalilor de război, și, într-o perioadă ulterioară, declanșarea unei ofensive propagandistice de negare a responsabilității naziștilor în declanșarea celui de-al doilea război mondial, de minimalizare a crimelor de război și negare a genocidului comis de Germania hitleristă; finanțarea de mișcări naziste în întreaga lume⁵.

Cu prilejul acestei reuniuni, au fost încheiate minute, care precizau, între altele: „Conducătorii partidului consideră că unii dintre membrii acestuia vor fi condamnați ca criminali de război. De aceea trebuie luate măsuri în vederea numirii, ca «experți tehnici» în diferite întreprinderi-cheie germane, a unor persoane mai puțin cunoscute. Partidul este gata să finanțeze cu larghețe pe industriași care vor contribui la această organizare a partidului, după război, în străinătate. În schimb, partidul va cere să i se restituie toate rezervele financiare care au și fost transferate în străinătate sau care vor fi transferate mai târziu, astfel încât să poată reconstrui, după înfrângere, Reichul în toată plenitudinea sa”⁶. Așa a avut loc transferarea unor sume importante de bani de către industriași germani — sub paravanul unor tranzacții comerciale sau investiții — în unele țări europene și în America de sud*. Tot ca un rezultat ulterior al reuniunii a fost constituită organizația clandestină O.D.E.S.S.A. de evadare a naziștilor, printre ale cărei performanțe s-a numărat asigurarea evadării lui Martin Bormann, adjunctul lui Hitler, și a lui Adolf Eichmann**.

După opiniile exprimate de unii experți, bunurile pe care naziștii au izbutit să le ascundă în diverse părți ale lumii se ridică la o sumă considerată a fi între 750 milioane și un miliard de dolari. Lista persoanelor desemnate să dispună de aceste fonduri — socotită uneori drept secretul cel mai de preț rămas nedezechelat dintre cele ce privesc cel de-al treilea Reich — n-a fost găsită niciodată⁷.

⁴ Enzo Santarelli, *Fascismo e neofascismo*, Editori Riuniti, Roma, 1974, p. 248—249.

⁵ cf. Patrice Chairoff, *Dossier neo-nazisme*, Ramsay, Paris, 1977, p. 466.

⁶ Cf. Simon Wiesenthal, *Asasinii printre noi*, Editura politică, București, 1969, p. 82—83. (Autorul, care a trecut prin nu mai puțin de 12 lagăre de exterminare, a organizat în 1947 la Linz — orașul natal al lui Adolf Eichmann, Ernst Kaltenbrunner și a altor potenți naziști — un centru de documentare asupra atrocităților comise de fasciști, cât și asupra persoanei acestora. După capturarea lui Eichmann, în a cărei realizare Wiesenthal a avut un rol hotărâtor, acesta își redeschide Centrul de documentare și urmărire a criminalilor de război la Viena, în Rudolfplatz, nr. 77).

* Printre reprezentanții industriei, participanți la reuniune, s-au aflat delegați din partea uzinelor „Krupp”, „Messerschmidt” ș.a.

** O.D.E.S.S.A. dispunea de o rețea extrem de bine organizată. Folosind două rute principale — Bremen-Roma și Bremen-Genova — la fiecare 50 de kilometri avea un post de 3—5 oameni care nu cunoșteau decât postul dinspre care veneau și cel înspre care erau îndreptați fugarii. Aceste posturi împânzeau întreaga frontieră austro-germană.

⁷ Simon Wiesenthal, *op. cit.*, p. 91. Este edificator în acest sens că din listele întocmite de S.S.-iști la sfârșitul lunii martie 1945, cu inventarul bunurilor depozitate

Realitățile celor peste 35 de ani care au trecut de la terminarea războiului confirmă materializarea planului de la „Maison Rouge“, vizînd, în esență, asigurarea continuității fascismului, în fapte și acțiuni, din păcate nu lipsite de succes. Astfel, în acești ani, s-a înregistrat o recrudescență a mișcărilor neonaziste în multe țări ale lumii (R.F.G., Italia, Austria, Franța, S.U.A. ș.a.), o proliferare a presei de această factură, a lucrărilor revanșarde și militariste, a celor în care conceptele de rasă și biopolitică, de „ordine și autoritate“, în accepțiunea fascistă, sînt larg vehiculate, de pe pozițiile unei atitudini inversunate împotriva regimurilor democratice burgheze, socotite inapte să ducă lupta împotriva comunismului. De asemenea, se încearcă reabilitarea lui Adolf Hitler, a criminalilor naziști; „Mein Kampf“ apare în ediții noi⁸ în case de editură neofasciste; cunosce o largă difuzare discursurile cu discursurile fűhrerului, cu muzică S.S. ș.a.; se încearcă minimalizarea responsabilității naziștilor și se neagă existența lagărelor de exterminare, a genocidului, susținîndu-se că concluziile Tribunalului de la Nürnberg sînt false, aparținînd unui „tribunal al învingătorilor“.

Manifestarea cea mai pregnantă a neofascismului în ultimii ani o reprezintă „strategia tensiunii“, încercarea de destabilizare a democrației burgheze în favoarea unui regim totalitar, prin crearea unui climat de tensiune, menit să dezorienteze masele, cu deosebire păturile mijlocii, clientela cel mai ușor de manipulat, să permită cercurilor retrograde prin intermediul unui regim autoritar, să reprime mișcarea muncitorească, să desfășoare o politică în defavoarea intereselor maselor largi populare.

Începuturile acestei „strategii“ datează din 1969, an marcat de puternice manifestări ale clasei muncitoare din țările Europei occidentale, cit și de ample mișcări studențești, care au pus în discuție structurile societății capitaliste.

Urmărirea modului în care au apărut grupările și partidele neofasciste în unele țări europene — în primul rînd Italia și Germania occidentală — trecerea lor din clandestinitatea anilor de după război la afirmarea deschisă a pozițiilor agresive în anii războiului rece pune în evidență faptul că, inițiate de foști fasciști, în speranța nefondată, nostalgică a întoarcerii înapoi a roatei istoriei, ele s-au constituit treptat, cu sprijinul unor complicități politice, în rezerve folosite împotriva „pericolului de stînga“ potrivit teoriei — denunțată ulterior de însăși realitatea istorică — a „celor două extreme“, respectiv, a combaterii extremismului de stînga cu ajutorul celui de dreapta. Dar, așa cum au vădit faptele, „există o convergență obiectivă între terorismul «negru» și terorismul «roșu» asupra unui punct fundamental: refuzul democrației, obiectivul «destabilizării» democrației“. Fasciștii doresc înlocuirea democrației cu un regim autoritar; teroriștii «roșii» socotesc democrația drept un regim prea autoritar, terorist chiar, care nu oferă „spațiu“ pentru „lupta politică revoluționară“ și acționează împotriva ei de pe aceste poziții⁹.

Italia este țara în care a apărut pentru prima dată acest fenomen patologic, fondatorii înșiși definind această experiență, devenită o pată neagră în istoria umanității, drept fascism. Prin preluarea expresiei, fascia — simbolul legiunilor romane, care avea deci o semnificație istorică, Mussolini n-a urmărit decît scopuri demagogice. Pentru că fenomenul complex — politico-economic, social și ideologic — desemnat de această noțiune se va vădi, așa cum istoria a confirmat-o, profund antinațional, fiind îndreptat împotriva intereselor majorității poporului italian. Din acest motiv, Constituția Republicii italiene stipulează, în virtutea dispoziției tranzitorii și finale nr. XII, că „reorganizarea partidului fascist dizolvat e interzisă, sub orice formă ar fi“, normă confirmată prin legea din 3 decembrie 1947 „pentru represiunea activităților neofasciste“, urmată de legea din anul 1952, care detaliază prevederea constituțională: „este vorba de reorganizarea partidului fascist dizolvat atunci cînd o asociație sau o mișcare urmărește scopuri antidemocratice, proprii partidului fascist, exaltînd, amenințînd sau aplicînd violența, în calitate de metodă a luptei politice; sau cînd este propagată suprimarea libertăților garantate prin Constituție; sau cînd sînt batjocorite democrația, instituțiile și valorile Rezistenței; cînd sînt

în regiunea Ausee, considerată că va fi reducta rezistenței lor, numai una a căzut în minile americanilor, cu enumerarea bunurilor R.S.H.A. Conform listei fuseseră transferate: 50 kg de aur în lingouri; 50 lăzi pline cu monede de aur și articole din aur a 50 kg fiecare; 2 milioane dolari; 2 milioane franci elvețieni; 5 lăzi pline cu diamante și pietre prețioase; o colecție de timbre valorînd circa 5 milioane de mărci aur (Ibidem, p. 87—88).

⁸ Vezi „Le Monde“, 15 iulie 1978, p. 6.

⁹ Bruno Bertini, Paolo Franchi, Ugo Spagnoli, *Estremismo, terrorismo, ordine democratico*, Editori Riuniti, Roma, 1978, p. 19.

dezvoltate ideile rasiste, cind fac obiectul activității sale exaltarea conducătorilor, principiilor, faptelor și metodelor proprii partidului sus-citat sau cind au loc manifestări cu caracter fascist". În pofida termenilor fermi ai interdicției, a însăși incriminării istoriei, a faptului că la finele celui de-al doilea război mondial în Italia fascismul suferise o dublă înfringere — pe plan militar, armatele anglo-americane controlind întreg teritoriul țării și pe plan politic intern, forțele antifasciste italiene, organizate în formațiunile militare ale Rezistenței, eliberind orașele cheie din nord încă înaintea sosirii aliaților¹⁰ —, fenomenul continuă a se manifesta și astăzi, îngrijorînd profund opinia publică progresistă italiană.

Retrospectiva organizării fascismului italian în anii de după război, modul său de acțiune, ideologia pe care o propagă pun în lumină cauzele fenomenului, pericolul real pe care acesta continuă să-l prezinte.

Încă în anii 1944—1945, fasciștii italieni, admiratori ori slujitori fanatici ai lui Mussolini, încep să se organizeze în rețele clandestine, ceea ce-i ajută să supraviețuiască fenomenului epurării, situație favorizată și de faptul că, în locul unei „epurări radicale”, au avut loc „ajustări încete și parțiale”. Odată apărute la suprafața vieții politice, eforturile fasciștilor vor cunoaște mai multe direcții de acțiune: organizarea grupurilor clandestine propriu-zise, a „partidelor de acomodare”, care foloseau la mascarea activității clandestine în spatele unei fațade democratice, precum și a unor grupușcule neofasciste infiltrate în principalele partide.

Grupurile clandestine care proliferază în acești ani răspund unei concepții strategice și tactice precise — reinvierea fascismului — în ciuda numelor lor: „Partidul socialist republican” (P.S.R.); „Partidul național al muncii” (P.N.L.); „Liga de unitate patriotică anticomunistă” (LUPA); „Partidul național fuzionat” (P.N.F.); „Partidul republican mazzinian”; „Mișcarea unionistă italiană” (M.U.I.).

În dosul grupărilor „politice” — uneori false — au luat naștere, tot în acești ani, formațiuni paramilitare: „Armata italiană de eliberare”; „Frontul antibolșevic italian”; „Escadroanele de acțiune Mussolini” (rămase și astăzi, cel puțin ca mărci pentru bombe); „Corpurile de acțiune anticomuniste monarhice”; „Ostași albi italieni — detașamente anticomuniste”; „Fasciile de acțiune revoluționară”¹¹.

Aceste „fascii” de așa-zisă acțiune revoluționară și-au făcut din plin simțită activitatea prin atacare și ocuparea stațiilor de radio, transmițînd în acest timp innuri fasciste, proclamații în cinstea Ducei, precum și prin numeroase acte de vandalism în cimitire, împotriva pietrelor funerare ale martirilor rezistenței, prin agresiuni comise împotriva militanților de stînga și a sediilor organizațiilor democratice, acțiuni teroriste ce vor continua, sporadic, pînă în anul 1951. Căpeteniile de la F.A.R. sînt viitori militanți ai neofascismului italian: Roberto Mieville, Buongiorno Cucci, Poltronieri, Merpa, Pizzarini, Pajetta, Augusto de Marsanich, Pino Romualdi (pretins fiu natural al Ducei), Arturo Michelini, colonel Pollini, precum și Giorgio Almirante și filozoful Julius Evola.

Printre precursorii demni de menționat ai neofascismului în Italia este și o mișcare, nefascistă în fond, dar de extremă dreaptă, ce s-a remarcat printr-o opoziție virulentă față de democrație, încă fragilă ca sistem în acei ani, și față de sistemul multipartidist — „Uomo Qualunque” (omul oarecare, omul de pe stradă)*.

Creată la Roma, la 8 august 1945, de către ziaristul Gulielmo Giannini, speculînd multiplele frustrări ale maselor populare, provocate de război și sărăcie, cit și teama unei părți a micii burghezii față de posibile schimbări revoluționare, mișcarea își proclama opoziția față de orice politică. În paginile cotidianului cu același nume era promovată teza potrivit căreia fasciștii și antifasciștii aparțin aceleiași categorii, a politicienilor de profesie, care nu doresc decît să preia puterea, servindu-se de încrederea și lipsa de experiență a italienilor. Dar „omul simplu” nu are nevoie nici de politică, nici de politicieni, iar pentru ca Italia să renască nu sînt necesare partide politice, ci „oameni cu experiență”. „Avem nevoie de specialiști — preciza ziarul — de oameni care au dovedit deja că sînt stăpîni pe meseria lor, sau, mai exact vorbind, avem nevoie de... conducători ai producției”¹². „Uomo Qualunque” sprijinea în acest mod patronatul italian într-un moment de avînt al mișcării mun-

¹⁰ Cf. Luigi Anderlini, *Le néofascisme en Italie*, în „Résistance Unie”, 23/1973, p. 20.

¹¹ Vezi Paolo Guzzanti, *Il neofascismo e le sue organizzazioni paramilitari*, Teti, Roma, 1972 (paragraful: *Neofascismul model '45*).

* În Franța, întîlnim o mișcare similară ca poziție politică: poujadismul (după numele inițiatorului ei, Pierre Poujade).

¹² M. Giovana, *Le nuove camicie nere*, Torino, 1966, p. 23—24, în *Critica ideologiei neofasciste* (în lb. rusă), Misl, Moscova, 1976, p. 243.

citorești, dezorientând, totodată, mase largi ale micii burghezii, temătoare în fața posibilității de a-și pierde statutul lor social. Prin mijlocirea acestei propagande, mișcarea va obține în timpul alegerilor din iunie 1946 cca 1 210 000 sufragii și, respectiv, 30 de locuri în Adunarea Constituantă. Deși a avut un debut atît de promițător, gruparea se va scinda rapid, din cauza înfruntărilor de interese ale conducătorilor săi, dispărînd de pe scena politică italiană după numai trei ani de existență.

Încadrarea mișcării „Uomo Qualunque” între precursorii partidului neofascist italian e justificată nu numai de faptul că la baza ideologiei ei stătea anticomunismul și aversiunea față de partidele clasei muncitoare, ci și pentru că a oferit un refugiu tuturor nostalgicilor vechiului regim. Cum va arăta una din figurile notorii ale neofascismului italian, Pino Romualdi, în 1972 : „Cea mai mare parte a oamenilor noștri (fasciști — n.n.) a sprijinit politic organizația «Uomo Qualunque», de multe ori ca urmare a sfatului nostru direct. Aceasta se făcea pentru a cîștiga timp pentru organizarea partidului nostru, în care trebuiau să se verse forțele organizației «Uomo Qualunque», cit și pentru ca să elucidăm modul în care ar reacționa italienii față de activitatea de propagandă demascatoare”¹³.

Tot în acest răstimp, respectiv la 26 decembrie 1946, va fi creată la Roma, „Movimento Sociale Italiano” (Mișcarea Socială Italiană), reprezentativă pentru „istoria” neofascismului italian, adevărat receptacol al grupsculelor clandestine care au precedat-o. Sigla sa (M.S.I.) reamintește în „mod mistic” pe cea a Republicii Sociale Italiene (R.S.I.) și sună ca o „condensată consonantă a numelui lui Mussolini”. Este demn de reținut că bazele M.S.I. au fost puse în cursul unei reuniuni ținute în apartamentul fostului vicepreședinte al Federației fasciste din Roma, la care au participat ziaristul Giorgio Pini, arheologul Biagio Pace, Francesco Galante și Pino Romualdi — nume ce vor deveni cunoscute pentru noul fascism italian. Partidul astfel creat își propunea să-și întemeieze activitatea pe „fascismul revoluționar din 1919 și pe cele 18 puncte ale Manifestului de la Verona”, proclamînd în statut, în spiritul demagogiei caracteristice precursorului său, că „M.S.I. e o organizație politică inspirată de o concepție etică a vieții, care are drept țeluri să apere demnitatea și interesele poporului italian și să aplice ideea socială într-o continuitate istorică neîntreruptă...”¹⁴. Simbolul ales — flacăra în cele trei culori italiene, țîșnind dintr-un catafalce, ceea ce ar însemna perenitatea ideii moștenirii Ducelui — este semnificativ pentru orientarea noului partid.

Grija pentru camuflarea adevăratelor sale obiective este manifestată și în formularea celor 10 puncte din declarația-program. Aceasta cuprindea cerințele integrității teritoriale a Italiei, inclusiv cu „teritorii necesare pentru dezvoltarea economică” și ale unei politici externe avînd drept țel crearea „uniunii europene”. În domeniul politicii interne, arsenalul de lozinci proprii demagogiei vechiului regim era intens folosit, în scopul dezorientării maselor, al atragerii lor spre această mișcare, antipopulară în fond. Astfel, programul enunța „dreptul cetățeanului la muncă”, „participarea activă a muncitorilor la conducerea întreprinderilor”, „învățămînt gratuit”, alături de dezideratele apărării proprietății particulare de către stat, restabilirea autorității statului și înlăturarea „legislației extremiste”, respectiv a legilor privind epurarea foștilor fasciști din aparatul de stat¹⁵.

Creată de fasciști notorii și condusă inițial de Giorgio Almirante — fost redactor-șef al cotidianului fascist din Roma „Tevere”, secretar de redacție la revista rasistă „La difesa della Razza” și șef de cabinet la Ministerul Culturii Populare în timpul ocupației naziste —, M.S.I. va cuprinde de la început în rîndurile sale personalități ale epocii fasciste, revenite, grație amnistiiilor ori grațierilor, pe scena politică. Au făcut parte din M.S.I. : mareșalul Rodolfo Graziani, fostul șef al forțelor armate ale Republicii Sociale Italiene, care au luptat alături de naziști împotriva rezistenței italiene ; prințul Junio Valerio Borghese, supranumit „prințul negru”, fostul șef al „oamenilor torpile” din faimoasa „Decima Mas” *, ca și alte personaje marcante ale vechiului fascism, cum au fost Mieville, De Vecchi, Gray ș.a.¹⁶.

¹³ „Secolo d'Italia” din 23 ianuarie 1972, în *Critica ideologiei neofasciste*, p. 244.

¹⁴ Patrice Chalroff, *op. cit.*, p. 109.

¹⁵ *Critica ideologiei neofasciste*, p. 245.

* Unitate care s-a remarcat prin atrocitățile comise împotriva partizanilor, fapt care a atras condamnarea la moarte a lui Valerio Borghese, în 1946 ; în urma unei amnistii, în ianuarie 1949, a fost eliberat.

¹⁶ Giuseppe Gaddi, *Une vague de terrorisme neofasciste deferle sur l'Italie*, în „Résistance Unie”, 13/1971, p. 32—33.

Climatul politic instalat odată cu începuturile războiului rece va face ca, în pofida acțiunilor cu un clar caracter retrograd la care noul partid se va deda de la constituirea sa, a poziției presei și oratorilor săi, a componenței statului său major, să nu intre sub incidența legii nr. 1546 din 3 decembrie 1947, cunoscută sub numele de „Ilex Seelba“, de reprimare a activităților neofasciste.

Cum remarcă ziaristul și istoricul francez Pierre Durand, „neofascismul sau pe scurt fascismul nu au căpătat o anumită importanță decît în perioade particulare tulburi ale vieții naționale sau internaționale. Acesta a fost cazul în timpul marilor mișcări sociale a anilor 1947—48 și a tulburării pe care o va genera în opinia publică războiul din Indochina... deci, pericolul fascist n-ar putea exista în abstract; el nu este doar fructul numai a activității citorva aventurieri sau ideologi faimoși, ci devine o realitate tragică atunci cînd criza societății, sub o formă sau alta, îi va deschide perspective, uneori neașteptate“¹⁷.

Ca urmare a războiului rece, „Mișcarea Socială Italiană“, se va bucura de anumite încurajări, iar la alegerile din 18 aprilie 1948, la numai patru luni de la promulgarea legii pentru reprimarea activității neofasciste, M.S.I. a prezentat liste în întreaga țară, ducînd o propagandă ce vădea că dispune de mijloace financiare importante. La acest scrutin, M.S.I. a obținut mai mult de jumătate milion de voturi și a trimis în Parlament șase deputați și un senator¹⁸, rezultate care au însemnat o dare înapoi față de alegerile din noiembrie 1947*.

Partidul neofascist dispunea, în 1948, de 1874 secțiuni și controla 34 de săptămînale și periodice, iar cotidianul său, „Il Secolo d'Italia“, condus de Franz Turchi, reflecta înfruntările dintre tendința „conservatoare“ (Arturo Michelini, Filippo Anguso, Nino Tripodi, Augusto de Marsanich) și cea „revoluționară“ (a lui Almirante), învinsă pentru moment. Cu toate că era frământat de puternice lupte de clan, partidul neofascist va cunoaște în acești primi ani o puternică dezvoltare, fiind susținut de anumite cercuri ale patronatului, interesate în folosirea acestor „ultras“ pentru a contracara mișcarea revendicativă în creștere a muncitorimii, precum și de unele cercuri politice ce vedeau în noul partid o forță de șoc anticomunistă.

Cu toate că pînă la finele anilor '50 pericolul bandelor fasciste și a partidului neofascist rămîn limitate**, autoritatea morală a Rezistenței fiind încă foarte puternică, Partidul Comunist Italian atrăgea atenția — prin glasul lui Palmiro Togliatti — asupra creșterii primejdiei fasciste. În 1949, Togliatti scria: „Țelul nostru e o reformă profundă a structurilor economice și sociale ale țării. Ori vom izbui acest lucru, ori... ne vom trezi într-o situație similară cu cea care a generat după primul război tirania fascistă“¹⁹.

Deceniul șase va marca noi acțiuni ale neofascismului în Italia. Momentul socotit drept cel mai critic pentru viața politică a țării este anul 1953, cînd s-a încercat crearea unei coaliții electorale a întregii drepte pînă la neofasciști pentru alegerile administrative din Roma, tentativă, cunoscută sub numele de „operația Sturzo“, respinsă însă de conducătorii partidului democrat-creștin.

În acest timp, dată fiind distanța care începe să se creeze între forțele democratice ale țării și care contribuie ca anumite structuri statale să devină mai puțin sensibile la pericolele ce se acumulasă „la dreapta“, se oferă spațiu de manevră neofascismului, a cărui acțiune devine tot mai fățișă. Astfel, după ce la congresul de la Viareggio, din 1954, Pino Rauti aprecia că „democrația e o infectare a spiritului“, urmează un lanț de atentate. Iar în 1956, la congresul ținut la teatrul „Dal Verme“ din Milano, Almirante îl acuză pe Michelinni*** „de-a fi rătăcit partidul într-o politică parlamentară“, susținînd că nu poți fi fascist în democrație. La 16 noiembrie,

¹⁷ Pierre Durand, *Le fascisme d'aujourd'hui a divers aspects*, în „Résistance Unie“, 23/1973, p. 26.

¹⁸ Giuseppe Gaddi, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 33.

* După alegeri, Almirante va fi pus în minoritate în conducerea partidului și înlocuit de Marsanich.

** Recrudescența atentatelor fasciste începe deja în 1947 dar pe scară restrînsă: o bombă la Milano împotriva federației comuniste, atacuri huliganice la Nola și Neapole, atentate ale Armatei italiene a libertății (AIL).

¹⁹ Cf. Michele Rossi, *Neofascismul în Italia*, în „Probleme ale păcii și socialismului“, nr. 4/1975, p. 20.

*** În 1954, de Marsanich e înlocuit la conducerea partidului de Arturo Michelini, om de afaceri. Vezi: Petra Rosenbaum, *Il nuovo fascismo da Salò ad Almirante*, *Storia del M.S.I.*, Feltrinelli, Milano, 1975, p. 11.

același an, „stinga socială“ a lui Almirante hotărăște sciziunea partidului ; un grup, condus de Pino Rauti, iese din partid și creează „Ordinea nouă“.

Între 1956—1960, fracțiunea lui Almirante face eforturi să reunească toate „familiile“ fasciste într-un unic „țesut organizatoric“. Ea indică grupurilor din afara M.S.I., neonaziste, rasiste, a dinamitarzilor, acționind în colaborare cu alte centre fasciste europene, să se reunească într-un număr restrins de organisme, urmărind ca ulterior să îmbine aceste grupuri, ce dispuneau de finanțări tot mai importante, paralel cu transmigrarea continuă a elementelor externe în interiorul partidului²⁰.

Dovada clară a țelurilor vizate de M.S.I. transpare în anul 1960, cînd guvernarea democratică creștină de centru-dreapta, a lui Fernando Tambroni, sprijinită în Parlament de neofasciști, încearcă o manevră autoritară. Jucînd deliberat „cartea provocării“, fasciștii își organizează congresul național din 2—4 iulie 1960 în orașul Genova, cunoscut bastion al antifascismului, decorat cu medalia de aur a Rezistenței. În plus, ei anunță că președinția congresului va fi încredințată lui Emanuele Carlo Basile, fostul prefect fascist al orașului. Legitimă reacție a manifestanților democrați este primită cu gloanțe de poliție, provocînd 12 morți și numeroși răniți. Incidentul provoacă demisia guvernului, restabilind unirea tuturor forțelor democratice și antifasciste, precum și îndepărtarea neofasciștilor — odată cu instaurarea unei guvernări de centru-stînga — în afara jocului forțelor politice²¹.

Tot în acest an începe, în „istoria“ neofascismului italian, o perioadă de proliferare a mișcărilor și grupusculelor extremiste, ca și a manifestărilor antisemite. Contelui Vanini Teodorani, nepotul lui Mussolini, i se va intenta o acțiune judiciară după ce va declara în public : „noi avem obiceiul de a-i arde pe evrei în cuptoarele crematoriilor“. Executarea criminalului de război Adolf Eichmann suscită vii reacții în rîndul adepților crimei fasciste, generînd o puternică campanie antisemită. Este semnificativă în acest sens afirmația magistratului Giovanni Durando, director al periodicului „La Voce della Giustizia“ : „Evreii, nerecunoscînd oficial și juridic divina inocență a lui Crist, trebuie considerați ca... autori conștienți și permanenți ai crucificării lui Isus și deci trebuie privați de posibilitatea de a-i judeca pe cei ce nu aparțin rasei lor“. Benito de Domenico, membru al organizației neofasciste de tineret „Giovane Italia“ (ce folosea simbolul fascist — un vultur cu aripile desfăcute) declara deschis, la anunțul execuției criminalului nazist : „Iudaismul internațional, cu acordul tacit al democrațiilor occidentale, a făcut o nouă victimă, în persoana lui Eichmann, nobilul supraviețuitor al unei falange eroice din care majoritatea membrilor ei și-au dat viața la Nürnberg... Eichmann, noi jurăm să nu te uităm și să te răzbunăm la momentul potrivit“.

Secția italiană — sub conducerea lui Pierfranco Bruschi — a organizației cu caracter internațional „Jeune Europe“, întemeiată de belgianul Jean Thiriart, distribuie cu același prilej un manifest provocator, în care se spunea : „Italieni ! După 20 de ani de «pornocrație» noi ne întoarcem spre voi pentru a relua drumul drept al apărării Rasei noastre. Italieni ! Uniți-vă sub simbolul nostru, crucea celtică, care reprezintă nazi-fascismul ce renaște azi în Italia. Luptați cu noi împotriva comuniștilor, evreilor, invertiților pentru a purifica patria noastră de ciuma subversivă care vrea s-o distrugă. Noi vom învinge ! Trăiască Mussolini ! Heil Hitler!“²².

Pe planul „doctrinei“, tendințele nazi-fasciste, specifice acestei perioade, care încearcă imbinarea unor elemente proprii fascismului italian cu altele de origine nazistă își vor găsi expresia în revista „I Quaderni Neri“ (Caietele negre), ce-și propunea să reunească „într-o falangă de strînsă camaraderie organizațiile italiene național-socialiste cele mai importante și active“. Revista a fost lansată de unul din viitorii conducători ai terorismului italian, Salvatore Francia.

Anii 1968—1969, în care țările Europei occidentale sînt frămîntate de puternice mișcări muncitorești și studențești, cînd 5 milioane de lucrători italieni de diferite profesii trebuiau să-și reinnoiască contractele de muncă, vor marca o cotitură în poziția neofascismului italian. Guvernarea de centru-stînga era supusă unor serioase tensiuni interne, avîntul mișcării muncitorești cerea rezolvări radicale. Pe de altă parte, „tentativa de contraofensivă fascistă“, la care sudul se va dovedi foarte receptiv²³ este și ea prezentă. După cum se relevă în istoriografia italiană, în toamna lui 1968, „Frontul muncii a atins o unitate fără precedent, care a permis

²⁰ Patrice Chairoff, *op. cit.*, p. 111.

²¹ Luigi Anderlini, *Le neofascisme en Italie*, în „Résistance Unie“, nr. 23/1973, p. 20.

²² Patrice Chairoff, *op. cit.*, p. 112—113.

²³ Giorgio Amendola, *Fascismo e mezzogiorno*, Editore Riuniti, Roma, 1973, p. 160—161.

obținerea de victorii depășind larg cadrul revendicărilor economice pentru a se extinde la cel al drepturilor politice și civice. În aceste condiții nu trebuie să ne mire că există medii furioase de aceste succese, care în speranța de a putea recâștiga pozițiile pierdute, reclamă un guvern «forte» și care consideră că a sosit momentul de «a se răzbuca» pe toate «nedreptățile» care le-au fost făcute de către cei 25 de ani de democrație. Tulburările provocate de către grupurile fasciste tind să creeze o situație care ar putea justifica recursul la această guvernare «forte»²⁴.

Acest moment de tensiune politică și socială coincide cu realegerea lui Giorgio Almirante ca secretar general al M.S.I., în urma decesului lui Arturo Michelini; adversar declarat al politicii de moderație, el va exploata la maximum climatul social frământat. Așa cum îl apreciază revista neofascistă vest-germană „Nation Europe”, în numărul din aprilie 1971, Giorgio Almirante este „omul care a făcut din M.S.I. ceea ce este”.

Începutul deceniului al șaptelea, care se individualizează pe planul vieții internaționale prin începutul procesului de destindere, iar în politica italiană prin consolidarea continuă a forțelor comuniste și socialiste — Italia fiind condusă de blocul centru-stînga, între 1963—1972 —, zădărnicește, deci, odată cu episodul din timpul guvernului Tambroni, planurile neofascismului de a accede la putere. Divergențele existente dintru început în conducerea M.S.I. s-au intensificat, iar extremiștii, adepți ai acțiunii directe, încep să părăsească partidul, constituind grupuscule în mare parte clandestine. Astfel, treptat, se pun bazele unei rețele ilegale, ce a reprezentat o adevărată forță de șoc pentru reacțiunea internă.

În acest cadru, trebuie menționată, în primul rînd, organizația „Ordine nuovo” (Ordinea nouă), care s-a constituit în afara M.S.I., în 1956, sub conducerea lui Pino Rauti, Clemente Graziani ș.a., sub eticheta unui „centru de studii” *, punct de referință ideologică și culturală pentru diverse medii ale dreptei italiene. În realitate, Centrul de studii „Ordine Nuovo” reprezenta un punct nodal al subversiunii fasciste pe plan intern și al cooperării între neofascismul italian cu diverse mișcări europene de aceeași orientare. Astfel, se știe că, în 1958, Pino Rauti a oferit sediul organizației din Milano pentru ținerea celui de-al cincilea congres al organizației cu structură internațională „Noua ordine europeană”; de asemenea, a sprijinit acțiunile organizației franceze O.A.S., scriind o lungă serie de articole ce vedeau surse de informare de primă mînă etc.

În 1973, în urma unui proces fluviu, care a implicat 30 de conducători ai organizației, mișcarea și săptămînalul ei — „Ordine Nuovo Azione” — sînt interzise. Clemente Graziani, condamnat la 8 ani de închisoare pentru activități teroriste, fuge în Spania. Estimată ca avînd circa 1 000 de membri activi (în 1977), „Ordine Nuovo” e considerată printre cele mai periculoase mișcări teroriste de după război în Italia²⁵.

O altă organizație teroristă apărută în această perioadă este „Avanguardia Nazionale” care a fost constituită la Roma, în 1960, de studentul Stefano delle Chiaie — inițial sub denumirea „Avanguardia Nazionale Giovanile”. Chiaie a debutat ca secretar în secțiunea M.S.I. din cartierul Appio, iar mișcarea s-a dezvoltat repede în marile centre studențești din Italia, dispunînd de „specialiști” în terorism și guerilă urbană. În februarie 1970, Ministerul de interne italian aprecia numărul aderenților săi la 1 500.

În 1968 a fost creată organizația „Fronte Nazionale” — în mare parte clandestină, legată de industriași și oameni politici de extremă dreaptă — în jurul prințului Junio Valerio Borghese, care, în scopul fondării acestei mișcări, iese din M.S.I. („Fronte Nazionale” dispunea de 1 500 de aderenți și de 30 de baze de pregătire în tehnica luptei de guerilă). După eșuarea puciului din decembrie 1970, ce viza instaurarea unei „republici naționale fasciste”, Borghese s-a refugiat în Spania, unde a și decedat. Adjunctul său, Mario Rosa, cunoscut ca unul din cele mai dure elemente ale subversiunii neofasciste, se va bucura de o deosebită influență în rețelele tero-

²⁴ Giuseppe Gaddi, *Le néofascisme en Italie*, în „Résistance Unie”, nr. 9/1970, p. 25.

* Pino Rauti și ceilalți conducători ai „Centrului de studii”, care reprezentaseră tendința dură în M.S.I., pretindeau reluarea principiilor fundamentale ale Republicii de la Salò: refuzul aspectului plebeian al fascismului (fiind adepții lui J. Evola); alianța Europei unite în fața „imperialismelor sovietic și american”; demarcația atît față de „naționalismul meschin” al anilor '30, cît și față de linia proamericană a M.S.I.; adoptarea unei poziții dure față de capitalism, biserică, monarhiști, burghezie.

²⁵ Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 121—122.

riste „Ordine Nero“ și „Anno Zero“ (Ordinea neagră și Anul Zero) — succesoare ale mișcării „Ordine Nuovo“.

În cursul aceluiași ani — în care nu se mai distinge granița între organizație politică și celulă teroristă, între militantisul fascist și terorismul profesional, căpătînd extindere atentatele, infiltrările, convențiile între fasciștii italieni și cei greci, tentativele de „angajare“ a anarhiștilor²⁶ — au mai apărut și alte organizații și grupuscule de orientare neofascistă. Menționăm între acestea: „Asociația voluntarilor civili“, „Comitetul de apărare civică“, „Comitetul de urgență al salvării publice“, „Civilizația europeană“, „Federația națională a combatanților Republicii Sociale Italiene“, „Junta executivă a insurecției sociale italiene“ — „Roza vinturilor“, ș.a.

Așadar, neofascismul italian devine acum, pe de o parte agresiv — organizîndu-și formații de bătăuși și provocatori, antrenați în tabere paramilitare speciale aflate în Piemont, Calabria, Sicilia — pe de altă parte pseudo-legalitar, încercînd, printr-o propagandă abilă, naționalistă și printr-un program social demagogic să-și lărgească cercul aderenților în cele mai diverse medii și straturi sociale și mai ales printre tineri, care, necunoscînd experiența fascismului ajuns la putere, nu sînt imunizați împotriva lui, ca generațiile mai vechi.

Tactica „legalistă“ a neofascismului italian se concretizează, în primul rînd, în propaganda M.S.I., în linia politică pe care o adoptă odată cu revenirea lui Almirante în fruntea partidului. Cel care cu cîțiva ani în urmă declara că socotește ciomagul drept cel mai eficient mijloc al luptei politice, se străduiește, de această dată, să prezinte M.S.I. sub fațada unui fascism „democratic modern“. Din sedile partidului dispar însemnele specifice: drapelele negre, capetele de mort, fasciile, uniforme fasciste. Discursurile sale conțin cele mai „legale“ idei: de ordine și democrație; necesitatea de a produce mai mult pentru a îmbunătăți condițiile de viață, cu deosebire pentru muncitori; apărarea familiei și abrogarea legii asupra divorțului. În platforma programatică a M.S.I. din 29 septembrie 1969 se aprecia că există o „criză a statului“, manifestată, după Almirante, în restaurarea iresponsabilă a unor vechi instituții și structuri, incapacitatea partidelor de guvernămînt de a oferi o minimă soluție problemelor întotdeauna noi și mereu mai complexe ale dezvoltării vertiginoase științifice și tehnologice puse acum în fața omenirii, a omului și a societății ca și în neînțelegerea tinerei generații, private de orice valoare spirituală printr-o extindere a concepției materialiste, în „complexul de inferioritate“ din partea partidelor confesionale catolice și socialiste în confruntarea cu comunistii. În finalul acestor afirmații era formulată exigența unei „noi avangărzi“, a unei schimbări rapide în orientarea politicii interne și externe, precum și tezele comune neofascismului vest-european „apărarea școlii ca funcție selectivă și elitistă“, „prin emigranți — contra emigrării“, „politica externă a unei Europe puternice, independente și atlantice“ etc.²⁷

În timpul campaniei electorale care a precedat alegerile din mai 1972 (încheiate pentru M.S.I. cu 2 850 000 voturi, cu un milion în plus față de 1968), Almirante afirma că trebuie răspîndită în lume „imaginea tonifiantă, demnă, pașnică și civilă a unei Italii în trei culori“, recunoscînd un singur dusman — comunismul. Cu aceeași demagogie, într-un interviu acordat televiziunii italiene, a ajuns să afirme că dorește să apere „valorile justiției și libertății, născute din Rezistență“²⁸.

În februarie 1972, partidul monarhist se contopește oficial cu M.S.I., demagogia socială pe care o proferează se accentuează, iar fuziunea cu monarhiștii face să-i crească înrîurirea. Sindicatul — întemeiat de neofasciști — reușește să-și mărească influența, cu deosebire în unele întreprinderi mici și mijlocii din Italia de sud. M.S.I. — devenit, în 1972, M.S.I.—dreapta națională — reprezintă, în același an, al patrulea partid din Italia, după numărul de membri. Potrivit datelor comunicate la congresul din 1973, M.S.I.—D.N. dispunea de 4 335 secții, ce reunau circa 400 000 membri.

Compoziția socială a partidului neofascist, ca și răspîndirea geografică a influenței sale — în acest moment de vîrf — sînt relevante pentru analiza bazei de masă a unei mișcări fasciste, a surselor care-i fac posibilă apariția și-i potentează manifestările nocive.

Potrivit precizărilor făcute la congresul din 1973, în cadrul M.S.I., 35% din membri erau funcționari în instituții de stat, semistatale și locale, 27,7% — comercianți și meseriași, 10% țărani și 10% muncitori. Ponderea mare pe care o deține

²⁶ Giorgio Bocca, *Il terrorismo italiano 1970/1978*, Rizzoli, Milano, 1978, p. 51—52.

²⁷ Petra Rosenbaum, *op. cit.*, p. 125.

²⁸ Giuseppe Gaddi, *Le visage du néofascisme*, în „Résistance Unie“, nr. 18/1972, p. 16.

neofascismul în straturile mici burghezii, atragerea unei numeroase clientele din lumpenproletariat, răspindirea sa cu deosebire în zonele sudice ale țării, înapoiate din punctul de vedere al structurilor socio-economice și politice, sînt strîns corelate cu anumite particularități ale dezvoltării capitalismului în Italia, care au făcut ca în sudul țării să apară și să se aglomereze peste măsură, datorită speculei cu terenuri, orașe diforme, a căror bază economică e reprezentată îndeosebi de sectorul terțiar. În afara acestor mari complexe industriale, aici e concentrată, de pildă, doar 13,5% din industria prelucrătoare. Aceasta și explică de ce partidul neofascist a găsit în sud teren pentru proliferare, cit și caracteristica compoziției sale sociale²⁹. În Mezzogiorno neofascismul găsește elementele politice și sociale necesare pentru formarea unei mișcări capabile să blocheze transformările democratice — proprietarii funciari, speculanții de terenuri urbane, elementele urbane parazitare³⁰.

Datorită faptului că în nordul țării s-au dezvoltat alte structuri economice și sociale, existînd implicit temeinice tradiții progresiste, o clasă muncitoare cu o conștiință politică dezvoltată, o mișcare muncitorească puternică, încercările neofascismului de a pătrunde aici au întîmpinat rezistență chiar din partea micii burghezii, baza sa de masă predilectă.

Legătura dintre neofascism și înapoierea economică este evidentă.

Criza politică pe care o declanșează „toamna caldă” a anului 1968 favorizează punerea în scenă de către neofascismul italian a unui program ce va căpăta numele de strategia tensiunii. Faptele sînt relevante pentru obiectivul de fond al acesteia : destabilizarea statului democrat în încercarea de instaurare a unui regim de tip autoritar. Prin aceste „fapte” trebuie înțeles, în primul rînd, acțiunea de „semnare de bombe” în întreaga țară. Anul de debut, 1969. La 12 aprilie 1969, orele 22,45, în apartamentul rectorului Universității din Padova explodează o bombă ; urmează alte două explozii, la 25 aprilie, și încă două la Torino, la 12 mai ; apoi o altă explozie la Milano, la 29 iulie. La 8 august, în trenurile de persoane se produc mai multe explozii, din fericire fără a face victime. La 12 decembrie 1969, o bombă foarte puternică pulverizează localul Băncii Agriculturii din Milano, Piața Fontana, la orele 16,23. Bilanțul : 16 morți și 100 de răniți, dintre care unii vor fi mutilați pe viață. Procesul deschis în legătură cu atentatul de la Banca Agriculturii din Milano va zguduï profund întreaga țară. Și aceasta, întrucît el a fost inițial îndrumat pe „pista roșie”, încercîndu-se să se dovedească culpabilitatea unui „vinovat ideal”, anarhistul Valpreda. Italia va înțelege însă că Valpreda nu este vinovatul, ci el a servit pur și simplu în cadrul strategiei tensiunii, fiind amestecat, fără vină, într-o afacere care-l depășea. După cîțiva ani, în „procesul Valpreda” vor fi puși în cauză doi neofasciști : Franco Freda și Giovanni Ventura. Freda, fost șeful studenților neofasciști din Padova, este cel care lansează, în august 1969, „noaptea șinelor”, respectiv punerea a zece bombe în trenurile de persoane. Membru al M.S.I., admirator al lui Hitler, va trece apoi în organizația teroristă „Ordine nuovo” ; el declara că este mîndru de a fi fascist. Ventura, editor, a scris, în 1969 — împreună cu Freda — cea 200 de scrisori adresate unor ofițeri italieni pentru a-i incita la o lovitură de stat. În martie 1974 ei sînt inculpați pentru atentatul de la Milano*, iar Valpreda, beneficiînd de o lege care a fost special votată pentru cazul său, va fi pus în libertate, în decembrie 1973. În acest mod, adevărații autori, „pista neagră”, au fost puși în cauză. În legătură cu „procesul Valpreda” vor fi interogate mai multe personalități din serviciile secrete italiene : amiralul Eugenio Henke, șeful acestora în anii 1966—1968 ; generalul Gian Adelio Maletti, șeful biroului „D” (apărare) a S.I.D. ; generalul Vito Miceli, fost șef al S.I.D., ales deputat al M.S.I. în iunie 1976 ș.a. Atare fapte i-au condus pe unii autori la concluzia potrivit căreia terorismul fascist poate fi considerat, într-un fel „subaltern puterilor oculte și separate ale statului, o obligație a treburilor rezervate ministerului de interne...”. Cazul Valpreda e socotit, în acest sens, drept „probă decisivă a caracterului subaltern al terorismului negru”³¹. Activizarea cercetărilor de către magistrați temerari a scos la iveală, în pofida difi-

²⁹ Michele Rossi, *Neofascismul în Italia*, în „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 4/1975, p. 17.

³⁰ Giorgio Amendola, *Fascismo e mezzogiorno*, Editore Riuniti, Roma, 1973, p. 161, 173.

* Condamnații la închisoare pe viață vor izbuti să evadeze în 1980, scăpînd astfel de pedeapsă.

³¹ Giorgio Bocca, *Il terrorismo italiano, 1970/1978*, Rizzoli, Milano, 1978, p. 51, 55.

cultăților, amploarea pericolului reprezentat de activitatea subversivă a fascismului, „toleranța și complicitatea” manifestată față de el ³².

Începînd din anul 1969 bombe vor exploda cu o frecvență dureroasă în Italia. O anchetă deschisă, în 1972, de către organizațiile și presa democratică italiană, în legătură cu aceste evenimente, a dovedit că noul fascism, ce s-a autocaracterizat drept „democratic-modern”, este autorul principalelor acte de violență. După cum s-a relevat în concluziile anchetei, chiar „în cazurile cînd M.S.I. n-a putut fi inculpat ca responsabilul direct al atentatelor și agresiunilor el nu rămîne mai puțin responsabilul indirect, căci acestea sînt datorate organizațiilor de «ultras» (extremiști) care depind de M.S.I. sau pe care M.S.I. le-a încurajat, protejat, inspirat și poate chiar finanțat” ³³.

Obiectivul tuturor acestor atentate — făcînd parte din strategia tensiunii — realitate dureros resimțită de întreaga țară, cîrînd va deveni clar opiniei publice : provocarea de panică, de insecuritate, de teamă. „A pune în evidență slăbiciunea statului, a se dovedi că poate fi lovit, dacă se vrea și cînd se vrea. Cei ce pun bombe, sau cel puțin instigatorii la atentate vor să declanșeze la italian un reflex de apărare, să-l incite a reclama rigoarea ordinii : dreapta sinonimă cu ordinea. Logic, cu «strategia tensiunii» populația trebuie să aspire la un regim forte, de dreapta” ³⁴.

Diverse mărturii și fapte vor confirma țelurile strategiei tensiunii, cit și pe autorii ei. Astfel, la 7 aprilie 1973 a fost găsit în unul din trenurile ce mergeau de la Torino la Roma un tînăr, Nico Azzi, grav rănit în urma manevrării unei încărcături cu exploziv de mare putere. Arestat, s-a declarat fascist convins, admirator al SS-iștilor și tinerilor mussolinieni, recunoscînd că a încercat să arunce în aer trenul pentru „a crea un climat de teroare ce ar putea fi luat ca pretext pentru instaurarea unui guvern autoritar în țară” ³⁵. El făcea parte din organizația neofascistă „La Fenice”, atașată Mișcării Sociale Italiene.

Și alte atentate atestă același inițiator — neofascismul : la 12 aprilie 1973, tot la Milano, capitala rezistenței italiene, neofasciștii au organizat o adunare, considerată drept provocare de către autorități și interzisă (din cauza oratorului invitat să ia cuvîntul). Răspunsul neofasciștilor a fost violența, ca și altă dată. Explozivele lansate de ei au provocat moartea unui tînăr polițist, ceea ce a suscitat profunde reacții în întreaga țară. Peste o lună, Milano devine din nou — 18 mai 1973 — scena unui atentat criminal pus la cale de aceeași „autori” și a cărui bilanț înregistrează un mort și 47 răniți. Dacă atentatul ar fi izbutit, potrivit planurilor neofasciștilor, ar fi costat viața unor personalități politice de prim rang.

Ancheta judiciară în legătură cu evenimentele singeroase din Milano a dovedit că atît acestea, cit și atacul trenului din aprilie 1973, au fost dictate de un singur autor, executorii lor — membri ai unor organizații legate de M.S.I. — fiind amestecați și-n alte atentate asemănătoare. Punînd în practică de patru ani „strategia tensiunii”, ceea ce s-a materializat în sute de agresiuni, atentate și crime izolate, violența și modul de desfășurare al atentatelor din 1973 — care se pare că făceau parte dintr-un plan unic — confirmă faptul că neofasciștii au considerat că din punct de vedere politic sosise momentul „de-a trage profit din actele lor și de a trece de la acțiuni izolate la altele, mai largi și coordonate, capabile să-i facă să intre, într-un fel oarecare, în ceea ce în Italia se numește «aerul puterii»” ³⁶.

Dar noi atentate violente, care urmează la numai cîteva luni — o bombă explodează, la 28 mai 1974, în cursul unei manifestații antifasciste din orașul Brescia din nordul Italiei, omorînd opt persoane și rănind, în parte foarte grav, alte 90 ; la 4 august același an explozia provocată în rapidul „Italicus” se soldează cu 12 morți și 48 grav răniți — și la care organizația teroristă neofascistă „Ordine nero” se recunoaște ca „autoare”, vor îngrijora profund opinia publică. Însăși oficialitățile au lăsat să se înțeleagă că „forțele de ordine nu sînt imunizate contra infiltrării fasciste și a aspirației lor de a institui o «nouă ordine»” ³⁷. De altfel, în aceeași perioadă au fost descoperite și cîteva proiecte de lovituri de stat, elocvente în acest sens. În primul rînd, lovitura de stat proiectată a avea loc în 1964 și în care a fost implicat

³² Michele Rossi, *Neofascismul în Italia*, în loc cit., p. 18.

³³ Giuseppe Gaddi, *Le visage du néofascisme. Les résultats de l'enquête sur le néofascisme en Italie*, în „Résistance Unie”, nr. 18/1972, p. 19.

³⁴ Patrick Meney, *L'Italie de Berlinguer. Document*. Editions J. C. Lattès, 1976, Paris, p. 74.

³⁵ Giuseppe Gaddi, *Echec à la terreur fasciste !*, în „Résistance Unie”, nr. 22/1973, p. 9.

³⁶ *Ibidem*, p. 10.

³⁷ Ettore Vitali, *La terreur en Italie. Les fascistes veulent produire une psychose de guerre civile*, în „Résistance Unie”, nr. 27/1974, p. 12.

generalul de Lorenzo, fostul șef al S.I.F.A.R.*. Apoi lovitura proiectată în 1970 de Valerio Borghese, „prințul negru“, care prevedea răsturnarea guvernului printr-o acțiune de tip militar. Organizația secretă „Rosa dei venti“ (Roza vinturilor) a plănit o lovitură de stat pentru finele anului 1973, începutul lui 1974. În toate aceste cazuri anchetele au dovedit că anumite cercuri dintre ofițeri superiori au fost fie implicate în afacere, fie au cunoscut planurile de subversiune fascistă³⁸.

Teoria celor „două extreme“, potrivit căreia sînt puse pe același plan „pericolul de dreapta“ și „de stînga“ a reprezentat, la rîndul său, un element de susținere a neofascismului. Sprijinul cel mai important și, în același timp, cel mai puțin sperat al noilor fasciști, vine totuși „din partea anumitor oameni politici care nu sînt deloc fasciști și adesea sînt chiar antifasciști, dar care cred că pot utiliza «strategia tensiunii» a fasciștilor pentru a putea justifica pozițiile lor politice bazate pe refuzul de a colabora cu reprezentanții forțelor muncitorești și democratice“³⁹.

Așa cum vedește continua escaladare a acțiunilor teroriste**, indiferent de partea din care vin, a crede că e posibilă combaterea terorismului „roșu“ cu cel „negru“ înseamnă a-i concede „oarecare spațiu“ celui din urmă. Or, realitatea demonstrează că cele două „filoane“ ale terorismului nu sînt contrapuse, ci convergente; „avînd motivații și proclamații diferite, ele urmăresc același obiectiv : dezechilibrul, colapsul regimului, a statului democratic“⁴⁰.

Masacrul neofascist de la Bologna, din toamna anului 1980, cu 83 de morți și peste 200 răniți, a adus din nou în atenția opiniei publice pericolul „brun“, a cărei gravitate e accentuată de acțiunile lui concertate, cum a dovedit-o recent episoadele ce au urmat atentatului de la Bologna : actele teroriste de la München și Paris. „Occidentul — sublinia revista „Giorni“ — se află în fața unei resurgente a fascismului și rasismului fără precedent din perioada de tristă memorie a anilor '30.“⁴¹

Dacă în Italia manifestarea cea mai pregnantă a neofascismului este strategia tensiunii, tentativa de destabilizare a regimului de democrație burgheză pe calea continuilor atentate, menite să semene panică în rîndul populației, să pregătească climatul pentru apelul la „ordine și autoritate“, deci la fascism, în Republica Federală Germania principala trăsătură a neofascismului este încercarea de reabilitare morală și politică a nazismului pe fondul temelor revanșarde, a ideii renașterii „marelui reich“ german.

Primele manifestări neonaziste au apărut chiar în septembrie 1945, prin răspîndirea unor manifeste, imprimate în Suedia. În anul următor, în zonele engleză și americană se constituie Partidul german al reconstrucției („Deutsche Aufbau Partei“) sub conducerea dr. Middelhaue și Partidul social-creștin al reconstrucției („Christlich Soziale Aufbau Partei“) avînd în frunte pe Reinhold Wulle și Joachim von Ostau. La începutul anului 1974 a fost constituită o federație a grupărilor neonaziste — „Deutsche Rechtspartei-Konservative Vereinigung“ — DRP-KV (Partidul dreptei germane).

Primul partid neonazist de mai mare anvergură poate fi socotit „Deutsche Rechtspartei“ — D.R.P. (Partidul dreptei germane). Începînd cu precepte din creștinism, cu „dragostea pentru aproape“ și „milostivenie“, D.R.P. vizează și obiective revizioniste ca „granițe echitabile“, reconstituirea „marii Germanii“ etc. Din toamna lui 1948, programul D.R.P. începe să susțină necesitatea formării unui vast și solid

* În urma unui raport al parlamentarilor italieni, de peste 2 000 pagini, din care rezultă că S.I.F.A.R. (Serviciul de informații al forțelor armate) scăpase de sub controlul legislativ, putînd deveni un instrument periculos în mîinile fasciștilor, este desființat, iar în locul său este creat prin decret prezidențial în noiembrie 1969, S.I.D. „pentru a corecta deviațiile S.I.F.A.R.“ În iulie 1974, în prezența unei comisii parlamentare de control, vor fi arse fișele ilegale, întocmite de S.I.F.A.R. La peste 157 000 de persoane politice, sindicale, magistrați etc. li se întocmiseră asemenea fișe (vezi Patrick Meney, *L'Italie de Berlinguer. Document*, p. 78).

³⁸ Ettore Vitali, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 13.

³⁹ Giuseppe Gaddi, *Le visage du neofascisme*, în „Resistance Unie“ nr. 18/1972, p. 20.

* De exemplu bilanțul terorismului în anul 1979 consemna : 2 365 atentate și acte de violență (față de 2 124 în 1977), 37 morți (față de 31) și 412 răniți.

⁴⁰ Bruno Bertini, Paolo Franchi, Ugo Spagnoli, p. 22, 23.

⁴¹ Cf. Cînd „petele“ de pe glob capătă culoare brună, în „Scînteia“, anul L, nr. 11 936 din 7 ianuarie 1981, p. 6.

„front antimarxist“, ceea ce însemna în primul rînd inițierea unei campanii împotriva comuniștilor.

În timpul primelor alegeri pentru Bundestag (Parlamentul federal), organizate la 14 august 1949, D.R.P. a obținut cinci locuri (von Thadden, Richter, Dols, Frommhold și Messner), iar la nivel de „länder“ de asemenea rezultate neliniștitoare. Legea electorală din 1953, care a instituit bara de 5% pentru a accede în Bundestag, a dat o serioasă lovitură D.R.P., care în timpul alegerilor pentru Bundestag din 6 septembrie 1953 n-a mai obținut decît 1,1% din sufragii *.

Între partidele neonaziste ce vor preceda crearea Partidului Național Democrat (N.P.D.), ce va deveni principalul exponent al neonazismului, menționăm : „Tatgemeinschaft Freier Deutscher“ (Comunitatea germanilor liberi) ; „Deutscher Bund“ (Liga germană) ; „Nationale Reichspartei“ (Partidul național al Reichului) ; „Das Reich“ (Reichul) ș.a.

În aceste partide, care au reprezentat o primă soluție de continuitate cu fascismul hitlerist, un loc însemnat a revenit foștilor membri activi ai partidului național socialist. Astfel, de pildă, Joachim von Ostau, membru al partidului nazist de la finele lui 1931, este fondator al Partidului german al reconstrucției, în 1946, și se numără printre principalii exponenți ai Partidului conservator german, ai Partidului dreptei germane, Comunității germanilor independenți, Blocului unificării naționale, Partidului unității naționale. De asemenea, alți naziști cu vechi state, ca Adolf von Thadden și Karl Priester, au inițiat ori s-au numărat printre șefii primelor partide ⁴².

Spre deosebire de D.R.P., care a debutat în viața politică de pe poziții atît de „pioase“, celălalt partid neonazist de mai mare semnificație în această perioadă — „Sozialistische Reichspartei“ — S.R.P. (Partidul socialist al Reichului) — începe, dimpotrivă, cu poziții dure. Astfel, generalul Otto-Ernst Remer, aflat în conducerea S.R.P., a ajuns pînă la a-i acuza public pe aliați, în particular pe americani, de a fi construit camerele de gazare de la Dachau „pentru a discredita național-socialismul“ ⁴³.

Declarîndu-se descendent al N.S.D.A.P., noul partid reintroduce în propagandă „principiul șefului“ (führerprinzip) și creează o serie de organizații colaterale, cu caracter subversiv nazist, cum au fost : „Reichsjugend“ (Tineretul Reichului) ; „S.R.P. — Frauen Bund“ (Asociația feminină a Reichului) ; „Reichsfront“ (Frontul Reichului). Aceasta din urmă număra circa 6 000 de oameni, divizați în gărzi, similare trupelor de asalt naziste, S.A.

Anul 1950 se detașează prin incidente violente și acțiuni de stradă provocate de noi naziști din S.R.P., care obțin la alegerile pentru parlamentul local din Saxonia inferioară (6 mai 1951) 367 000 voturi și respectiv 15 locuri. Bazîndu-se pe prevederile articolului 21 din Constituția R.F.G., referitoare la suprimarea partidelor care prin comportamentul membrilor lor vizează atingerea ordinii fundamentale liberale și democratice sau periclitează existența Republicii Federale Tribunalul de la Karlsruhe declară acest partid anticonstituțional, la 23 octombrie 1952. Motivația Tribunalului, subliniind antidemocratismul, antisemitismul, propagarea violenței de către S.R.P., evidențiază, totodată, similitudinea sa, în litera și punctele programatice, cu N.S.D.A.P.-ul hitlerist, fapt evident și din componența organelor de conducere ale partidului, în care majoritatea era formată din foști exponenți ai național-socialismului.

Între celelalte partide neonaziste active în această perioadă, caracterizată prin scurte coaliții și regrupări de forțe și frecvente sciziuni, mai este de menționat „Deutsche Reichspartei“ — D.R.P. (Partidul german al Reichului), creat la Kassel (20 februarie 1950), din fuziunea altor două mici partide. Trebuie reținut că propaganda electorală a D.R.P. va include o temă ce se va contura ca un lait motiv al

* Potrivit sistemului electoral vest-german, jumătate din deputații Bundestagului sînt aleși direct, în cadrul circumscripțiilor electorale pe baza primului vot ; cealaltă jumătate ajunge în parlament în virtutea listelor regionale pe care le prezintă fiecare partid, liste pentru care alegătorul se pronunță prin cel de-al doilea vot. De acest al doilea vot depinde și cota de 5 procente necesară unui partid pentru a putea fi reprezentat în Bundestag. Legea electorală stipulează că numai formațiunile politice care au obținut 5% din exprimările celui de-al doilea vot pot participa cu listele lor regionale la repartitia celei de-a doua jumătăți a mandatelor din Bundestag.

⁴² G. Gaddi, *Neofascismo in Europa*, La Pietra, Milano, 1974, p. 50—51.

⁴³ Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 21.

neonazismului : exaltarea „virtuților” celui de-al treilea Reich hitlerist și minimizarea culpei național-socialismului⁴⁴.

Exponentul cel mai notoriu al neonazismului în R.F.G. este „Nationaldemokratische Partei Deutschlands” — N.D.P. (Partidul național-democrat german), fondat la 28 noiembrie 1964, în cursul unui congres ținut la Hanovra, care a reunit aproximativ 700 de delegați. Crearea sa a avut drept scop să confere „substanță” și o structură organizatorică diverselor mișcări de dreapta, care au avut până acum o existență marginală. La începuturi el a regrupat tendințe divergente, ce mergeau de la un „neutralism național” până la un neonazism cu greu de diferențiat față de cel vechi⁴⁵. După numai câteva luni, și anume în aprilie 1965, N.D.P. dispunea deja de 7 000 membri și își transformă publicația lunară „Reichsruf” (Apelul Reichului) în organ săptăminal, cu un titlu mai vag „Deutsche Nachrichten”. În septembrie același an, N.P.D. își prezintă candidați în 247 circumscripții (din 248) și obține mai mult de 600 000 voturi (o medie națională de 2,1⁰/₀), cifră ce aproape se dublează anul viitor (1 084 000 de voturi).

În iunie 1966, Congresul extraordinar ținut la Karlsruhe, cu participarea a 5 000 delegați, încredințează președinția partidului lui Fritz Thielen, industriaș cunoscut, o personalitate „cu platformă”, iar posturile de vicepreședinți unor foști membri marcanți ai N.S.D.A.P. : Adolf von Thadden, Florian Winter, Fassbender și Wilhelm Gutmann. Este semnificativ faptul (comun și partidelor neonaziste menționate) că în 1966 procentajul de vechi naziști în conducerea partidului este preponderent, comparativ cu situația celorlalți membri ai partidului. Astfel, dacă pentru membri N.P.D. procentajul de foști naziști era de 35⁰/₀, cifra este de 46⁰/₀ pentru cadrele locale, 61⁰/₀ pentru responsabili regionali și provinciali și 76⁰/₀ pentru cei din conducerea națională. Numărul membrilor N.P.D. era în acel an de 22 000, dintre care, fapt îngrijorător, mai mult de jumătate aveau sub 35 de ani⁴⁶.

Deosebit de relevante sînt datele ce caracterizează structura acestui partid neonazist pe categorii sociale și zone. Astfel, după cum releva vicepreședintele mișcării austriece de rezistență, Josef Hindels, în lucrarea intitulată „Partidul național-democrat : un semnal de alarmă”, printre partizanii acestui partid se găsesc puțini muncitori, mai ales din marile întreprinderi industriale ; procentajul de comercianți, meșteșugari, agricultori, și în proporție egală, funcționari, în posturile de conducere, este mare (elementul mic-burghez, al clasei mijlocii domină deci) ; pe de altă parte, în micile orașe și comune se întîlnește cifra cea mai ridicată de aderenți ai N.P.D., tradiția jucînd aici un rol mai important decît în marile așezări urbane. N.P.D., concluzionează autorul, este „partidul național-socialist al epocii noastre. El numără în rîndurile sale naziștii vechi și noi, foști zbiri S.S. cu părul sur și tineri fanatici de 20 de ani”⁴⁷.

În același sens, cercetătorii problemei remarcă că militarii de carieră, înalții funcționari și universitarii sînt foarte larg reprezentați în N.P.D., o recrutare importantă existînd, de asemenea și din rîndul păturilor mijlocii. Prin raportare la alte formațiuni politice, femeile sînt slab reprezentate în acest partid. În ceea ce privește „repartizarea geografică” a numărului de membri, ea a fost aproape identică cu cea a N.S.D.A.P. ; organizațiile mai numeroase erau în landurile : Bavaria, Renania de Nord—Westfalia, Hessen, Saxonia inferioară, Baden—Württemberg⁴⁸.

„Programul” N.P.D. e străbătut de pretenția de a reprezenta interesele întregului popor german și de a vorbi în numele lui. Astfel în paragraful consacrat „unității germane în libertate”, după ce-și declară deschis refuzul de a recunoaște realitatea istorică de după cel de-al doilea război mondial, N.P.D. se pronunță fără echivoc : „Furtul de teritorii aparținînd de la origini poporului german, ca și împărțirea Germaniei, sînt acțiuni de forță. Orice renunțare mărturisită trădează astăzi interesele poporului german”. În numele aceleiași „idei”, neonaziștii încearcă să reabiliteze nazismul, susținînd că menținerea vechii generații — pe care ei nu o leagă de fascismul hitlerist — în „situația de acuzată” nu face altceva decît să trezească dezinteresul tineretului pentru „istoria germană”, ceea ce, conform concepției neonaziste, ar semnifica „eternizarea dominației străine” și „perpetuarea stării de inerție” a conaționalilor. „Nu este greșeala puterilor străine, ci în mod unic greșeala

⁴⁴ G. Gaddi, *op. cit.*, p. 52.

⁴⁵ Georges Estievenart, *Les partis politiques en Allemagne fédérale*, P.U.F., Paris, 1973, p. 117.

⁴⁶ Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 35.

⁴⁷ Cf. „Résistance Unie”, nr. 2/1967, p. 8.

⁴⁸ Georges Estievenart, *op. cit.*, p. 123.

noastră, dacă noi tolerăm înalta trădare politică. Numai asupra noastră va cădea responsabilitatea cind ne lăsăm furată conștiința noastră națională". Sfidind dreptul la existență al austriacilor, noii hitleriști clamează : „Noi sintem vinovații, cind o națiune austriacă este inventată, de a accepta această scuză pentru a abandona tyrolezii de sud sorții lor”⁴⁹.

În spiritul fascismului hitlerist, obiectivul de fond al N.P.D. este nerecunoașterea statu-quo-ului politic : „Noi ceilalți — susține acest program —, național-democrații, cerem rezistența la spiritul nefast al acomodării, al renunțării și supunerii”⁵⁰. Principalele teze ale propagandei N.P.D. sînt regăsite, de altfel, și în publicații sau lucrările de extremă dreaptă, de tendință naționalistă. Ele sînt în esența lor, o reluare a motivațiilor ideologice naziste „elaborate” în timpul Republicii de la Weimar, și anume : înfringerea Germaniei s-ar fi datorat „trădării”, „loviturii de pumnal în spate” și lipsei „unității interioare” ; democrații și rezistenții sînt apreciați ca „trădători de patrie” ; culpabilitatea Germaniei în declanșarea și desfășurarea războiului este prezentată ca un neadevăr, care trebuie combătut prin toate mijloacele.

De asemenea, se prevedea : desfășurarea unei campanii avînd ca obiectiv defăimarea socialiștilor, sindicaliștilor, a social-democraților, a tuturor personalităților democratice ; prezentarea regimului democratic ca un fals impus de învingători. După modelul nazist, ordinea constituțională ca și revendicările teritoriale sînt făcute în numele ideilor de popor, rasă și elită, ordine și autoritate, iar după „recucerirea teritoriilor pierdute”, N.P.D. susține că Germania trebuie să devină un Reich puternic, care să-și exercite dominația în Europa.

Toate aceste aserțiuni fac apel la filozofia lui Spengler, Paul de Legarde etc., pentru ca atacurile împotriva regimului democratic să aibă o aparență de seriozitate și nivel elevat⁵¹.

Crezul politic al partidului neonazist reiese cu toată claritatea din compararea unor obiective ale Manifestului său din 1965 cu programul în 25 de puncte ale partidului național-socialist, din 1920.

Manifestul N.P.D. din 1965

Principiul XI. Germania revendică regiunile în care poporul german a trăit de-a lungul veacurilor*. Noi nu contestăm dreptul niciunui popor la locurile de așezare, dar insistăm cu aceeași hotărîre asupra dreptului la teritoriul nostru. Hotărîrea de a renunța la aceste revendicări torpilează poziția noastră internațională de drept, cînd e vorba de drepturile vitale ale poporului german.

Principiul I. Ne pronunțăm împotriva corupției tot mai răspîndite în cercurile care au acaparat instituțiile publice. Adeverata recompensă pentru participarea la instituțiile publice nu o reprezintă banii și puterea, ci conștiința datoriei cîștit împlinite și prestigiul de slujitor al statului ce decurge de aici.

Programul Partidului național-socialist din 24 februarie 1920.

Punctul 1. Cerem unificarea tuturor germanilor pe baza dreptului de autodeterminare a popoarelor din Germania mare.

Punctul 6. Luptăm împotriva practicii parlamentare pestilențiale de ocupare a unor posturi numai în funcție de apartenența de partid, fără a se ține seama de caracter și aptitudini.

⁴⁹ Dr. Joseph Rossaint, *L'évolution neo-fasciste en République fédérale*, în „Résistance Unie”, nr. 4/1968, p. 10.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 12.

⁵¹ Reinhard Kuhn, Rainer Rilling, Christine Sager, *N.D.P. Struktur, Ideologie einer neofaschistischen Partei*, Frankfurt pe Main, 1969, p. 63—64. Cf. Heinz Brüdigam, *La presse d'extrême droite et ses auteurs*, în „Résistance Unie”, nr. 7/1969, p. 13.

* Această revendicare va fi completată de un lider al partidului, Pleyer, cu următoarea predicție : „va veni un timp cînd, lipsită de miracolul ei economic, catastrofal de suprapopulată Germania occidentală va trebui să-și găsească spațiu vital” (Cf. Jupp Angenfort, *Ideologia neonazistă din R.F.G. — un pericol real*, în „Probleme ale păcii și socialismului”, anul XIII, octombrie 1970, nr. 10, p. 62).

Principiul III. Muncitorul german are dreptul preferențial la menținerea locului său în muncă față de muncitorii străini*.

Principiul X. Vitejia soldaților germani în toate vremurile trebuie să constituie un exemplu pentru Bundeswehr. Serviciul militar este un titlu de onoare. Soldatul trebuie să știe pentru ce valori pășește în luptă și nimeni nu-i poate cere să servească unor interese străine. Atâta timp cât părinții sînt declarați în mod fățiș criminali, fiii lor nu pot fi soldați buni⁵².

Comparația, chiar succintă, între cele două texte-program evidențiază faptul că partidul neonazist nu reprezintă, în fond, decît partidul național-socialist al epocii postbelice. O identică demagogie, ca „temei” al argumentării, în slujba unor idealuri politice de aceeași esență fascistă.

Faptul că N.P.D. — care chiar de la începutul activității a adus un omagiu criminalilor de război executați la Landsberg** — nu se recunoaște partid fascist amintește de faptul că nici națiztii nu se socoteau ca atare, ci național-socialiști, deși nici unul din atribute nu li se potrivea, dar reprezentau un suport pentru înșelarea și atragerea maselor de partea lor.

Programul N.P.D. este o expresie elocventă a neofascismului, a extremismului de dreapta. El întrunește obiectivele reunificării tuturor „teritoriilor germane”, a „protecției” culturii germanice, a atașamentului la o Europă care să-i permită „să scape hegemoniilor din Est și Vest și să restaureze integritatea teritoriului german”. Pe plan intern, dezideratul centralizării statului german se îmbină cu ideea introducerii unor măsuri sociale avînd drept țel asigurarea deplinei folosiri a „forței de muncă germane”, străinii trebuind să fie trimiși în țara de origine atunci cînd aceasta este în interesul bunăstării germanilor (în situații de șomaj, de exemplu). Congresul de la Karlsruhe (17 iunie 1966), care a consacrat noul partid ca pe o componentă a vieții politice din R.F.G. (numărul aderenților săi a crescut în doi ani de la 473 membri la 18 363), a stîrnit vii proteste pe plan național și internațional, exprimînd îngrijorarea opiniei publice față de evenimentul „întoarcerii” unei formații cu un

Punctul 7. Cerem ca statul să se angajeze să aibă în primul rînd grijă de posibilitățile de muncă și de trai ale cetățenilor. Dacă nu există posibilitatea de a alimenta întreaga populație a statului, persoanele de naționalitate străină (dar cetățeni ai statului) trebuie să fie expulzate din țară.

Punctul 22. Cerem lichidarea trupelor salariate și crearea unei armate populare.

* Exclusivismul național, rasismul a fost prezentat într-o formă fățișă în raportul prezentat de H. Oberth la Congresul de la Karlsruhe (1966) : „Dacă americanii ar fi ceva mai versați în problemele biologiei rasiale și politici rasiale... ar arăta negrilor care vor să studieze că în rîndurile studenților negri bolile psihice au o pondere de 11 ori mai mare decît la studenții albi și că ei nu trebuie să-și chinuiească inutil capul cu lucruri pentru care nu au fost făcuți. De aceea, ar fi indicat, cred, ca raselor și popoarelor despre care nimeni nu poate spune azi dacă vor fi vreodată bune la ceva să li se stabilească un mod de viață corespunzător în limitele unui efectiv de 1—2 milioane, împiedicîndu-le astfel să aducă prejudicii restului omenirii”. De aici, pînă la instigare de genocid drumul e scurt. În același spirit, al rasismului tradițional, von Thadden declara într-un interviu oferit publicației „Die Welt” : „forța singelui s-a dovedit mai mare decît toate ideologiile pe care le-a cunoscut pînă astăzi lumea” (Cf. Jupp Angenfort, în *op. cit.*, loc. cit., p. 63).

⁵² Cf. *Critica ideologiei neofasciste*, p. 151—152.

** Cu prilejul celei de-a 20-a aniversări a proceselor de la Nürnberg, organul N.P.D. — „Deutsche Nachrichten” — precum și similarul său „Deutsche Wochenzeitung”, au publicat, sub titlul *Omorul judiciar al Tribunalului militar aliat, o adevărată mărturie asupra obedienței naziste a partidului* : „Sînt douăzeci de ani de cînd oameni politici și ofițeri germani au murit sub spînzurătoarea gîtuitoare a Nürnbergului... acești condamnați au devenit martirii adevărului istoric al epocii noastre. Apărătorii și acuzații au obținut achitarea Germaniei... Cei mai înalți ofițeri au apărat, în fața tribunalului dușman, onoarea soldatului german : atît în procesul principal, care s-a desfășurat aici, cît și în procesele ulterioare intentate generalilor” (Cf. „Résistance Unie”, nr. 11/1966, p. 17).

program politic atât de apropiat de partidul hitlerist, în pofida aparențelor de legalitate și constituționalitate păstrate cu grijă în statute. De altfel și Hitler a folosit calea legalității pentru a accede la putere⁵³.

Problema N.P.D., considerat, potrivit unor opinii, doar „o epavă rămasă în urma partidului național-socialist“, sau doar un partid al extremiștilor de dreapta, nu neonazist⁵⁴, a suscitat de la început proteste. Personalitățile democratice, antifasciști germani au pus în evidență în numeroase dezbateri pericolozitatea acestui partid, chiar în condițiile în care și-a pierdut succesele electorale, necesitatea unei supravegheri atente din partea tuturor iubitorilor de pace și democrație.

Cităm, în acest sens, concluziile unui studiu întreprins după eșecul electoral al N.P.D. din 1972 și care sînt relevante din acest punct de vedere. Astfel, Julius Mader pune în evidență cinci tendințe politice ce se resimțeau în N.P.D. în anii 1972—1973, și care își păstrează actualitatea. În primul rînd, în „frontul radical al dreptei“ partidul neonazist reprezintă „nucleul dur“, care dispune de o foarte bună organizare pe întregul teritoriu (el are organizații în toate landurile). Avînd acest caracter, el încearcă să atragă în jurul său și alte grupări ale extremei drepte. Astfel, încă în 1972 N.P.D. colabora cu „Deutsche Volkunion“ (D.V.U.) pentru a iniția un „proces de uniune național-liberal“, iar un număr de alte organizații tindeau, de asemenea, spre o cooperare cu acest partid. Un exemplu de „solidarizare“ a dreptei o reprezintă constituirea, în 1972, din inițiativa partidului neonazist, a „Frontului unificat al jurnalismului național“ (alcătuit din mai multe grupări și publicații de dreapta). O altă trăsătură ce evidențiază permanența pericolului potențial reprezentat de acest partid neonazist rezidă în procesul de „întinerire“ a cadrelor sale. Dacă în 1966, vîrsta medie a membrilor N.P.D. era de 50 de ani, în anul următor este de numai 41. În 1968, 51,5% din membrii N.P.D. erau născuți în 1930, în vreme ce, în 1973, 99% din tinerele cadre sînt născute după 1930, dovadă concludentă cum ideologia unei cauze pierdute istoricește a putut fi transmisă prin intermediul organizațiilor de tineret.

„Repartiția pe profesii“ a înregistrat, de asemenea, o evoluție în perioada anilor 1964—1972. În 1968, o pondere însemnată în N.P.D. o dețineau membri recrutați din pătura mijlocie, dintre micii antreprenori și comercianți. În anii următori a avut loc creșterea în importanță în N.P.D. a ponderii funcționarilor de stat și a studenților — viitorii salariați. Acest fapt confirmă acțiunea, numită plastic, a „calului troian“, respectiv „exploatarea pozițiilor obținute în cadrul statului în beneficiul intereselor N.P.D.“⁵⁵. Această concepție tactică, lansată de un lider al partidului neonazist, Martin Mussgnug, a avut drept rezultat că unele cadre ale N.P.D. au pătruns și au ocupat poziții în administrație, fisc, învățămînt * etc.

Ramura de tineret a N.P.D. — „Junge Nationaldemokraten“ — J.N. — constituie un rezervor de membri pentru organizațiile extremiste neonaziste, ca și pentru grupările teroriste. Apartenența lor adesea dublă la ambele tipuri de organizații atesta aceasta.

⁵³ Georges Estievenart, *Les partis politiques en Allemagne federale*, P.U.F., Paris, 1973, p. 117—121.

⁵⁴ Vezi: dr. J. C. Rossaint, *Le néonazisme — maladie de la démocratie ?* în „Résistance Unie“, nr. 7/1969, p. 8.

⁵⁵ Julius Mader, *Action «cheval de Troie» du N.P.D.*, în „Résistance Unie“, nr. 23/1973, p. 49.

* Un documentar întocmit de Federația Internațională a Rezistenților, publicat la Frankfurt pe Main (1980), demonstrează amploarea manifestărilor neonaziste în școlile din R.F.G. Documentarul relevă, de exemplu, că la gimnaziul „Grotefend“, din landul Saxonia inferioară, un profesor de istorie distribuia elevilor din clasa a XI-a lucrarea „Ideile de bază ale filozofiei național-socialiste“, apărută în 1938. La Hamburg, Frankfurt pe Main, Hanau (landul Hessen), precum și la Stade (Saxonia inferioară) s-au înregistrat manifestări de aceeași factură. Documentarul subliniază, în legătură cu aceste fenomene, că în R.F.G. s-au manifestat „lacune în ce privește purificarea consecventă a corpului didactic de elemente naziste — vechi și noi — după 1945“, precum și că au avut loc cazuri de „falsificare a istoriei, glorificare a personalităților naziste și diminuare sau chiar negare a odioaselor lor crime“ („România liberă“, anul XXXVIII, nr. 11 205 din 5 noiembrie 1980). Într-un interviu acordat publicației „Bild“, ministrul de interne al R.F.G. sublinia locul educației și învățămîntului în contracararea pericolului neonazist, în sensul necesității de a se vorbi mai mult despre aceste probleme, astfel încît „cei ce doresc să inducă în eroare tineretul prezentînd drept inofensiv odiosul sistem de injustiție nazist să nu mai aibă șanse de succes“ („România liberă“, anul XXXVIII, nr. 11 193 din 22 octombrie 1980).

„Liga universitară național-democrată“ a creat la München, la 19 septembrie 1978, un grup de amnistie națională, avind drept țeluri, în afara sprijinirii extremismului de dreapta, „achitarea ultimilor prizonieri de război germani în Italia și Olanda, cum este cea a lui Rudolf Hess din închisoarea criminalilor de război de la Berlin-Spadau“⁵⁶. Este demn de reținut că propaganda nazistă în rindurile tinerețului este deosebit de activă, tinerii deținând o mare pondere între provocatorii de extremă dreaptă și teroriști. Un exemplu de efectele acestei propagande este grăitor. La 10 noiembrie 1968, redacția buletinului antinazist „Gestern und Heute“, editat de organizația „Acțiunea democratică“, a primit două scrisori, aparținând, după scris, aceluiași autor. Prima, intitulată „Rugăciune“, suna astfel : „Adolf Hitler ! Ție singur noi îți sintem fideli. A sosit ceasul în care vrem să ne reinnoim jurământul : pe acest pământ nu credem decît în tine Adolf Hitler ! Noi credem că național-socialismul este singurul ideal ce se oferă poporului nostru“. Și, în loc de semnătură, o enormă zvastică compusă din mai multe zvastice mici. A doua scrisoare era o amenințare directă adresată redactorului-șef, în sensul că „socotelile“ ce trebuie reglate cu el și „clica“ sa vor fi „cu sine“. Autorul s-a dovedit a fi un licean de 19 ani, care a explicat că convingerile sale au fost suscitade de lectura regulată a ziarului „Deutsche National-Zeitung und Soldatenzeitung“⁵⁷.

N.P.D. reprezintă, așadar, centrul politico-ideologic în jurul căruia gravitează dreapta vest-germană, cu deosebire cea care pendulează spre tendințe extremiste. Fapt explicabil și ca ecou al unor probleme ce frământă viața socio-politică a țării, în ciuda faptului că soluțiile oferite se înscriu în terenul unei concepții retrograde.

În ceea ce privește rasismul, trăsătură specifică nazismului, el îmbracă — în noile împrejurări, ale variantei neo — atît expresia europenismului izolaționist, cit și pe cea deschisă, a respingerii emigrației. După cum se menționează într-un articol intitulat „Terorismul de dreapta“, apărut în „Süddeutsche Zeitung“ din 4.IX.1980, oarecarele regres înregistrat în rindul partidului oficial al extremei drepte — N.P.D. — n-a făcut decît să ascundă ceea ce se petrecea în spatele acestui paravan, în primul rînd atenția foarte mare acordată de organizațiile „deschise“ de extremă dreaptă „problemei străinilor“, îndeosebi după angajarea N.P.D. în campania electorală sub sloganul „Germania germanilor“. Asasinatele comise împotriva „străinilor“, relevă articolul, „demonstrează că nu mai este vorba de propagandă difuză, ci de crime concrete. Ceea ce face situația atît de periculoasă este faptul că extremiștii de dreapta exploatează prejudecățile ce găsesc un anumit ecou pînă în cercurile (micii) burghezii“⁵⁸. Pericolul rezidă și în creșterea rapidă a grupărilor neonaziste „militante“, precum și în tendința tot mai vădită de a recurge la metodele violenței teroriste, caracterizată de ministrul federal de interne, în anul 1979, drept „îngrijorătoare“⁵⁹.

Așadar, chiar lipsit de posibilitatea de a fi reprezentat în Bundestag, datorită noului sistem electoral vest-german, partidul neonazist se conturează ca preocupant pentru viața democratică a țării, prin caracterul său de nucleu ideologic al organizațiilor de extremă dreaptă, numeroase în R.F.G. *

Asupra unora dintre aceste organizații, semnificative pentru modul în care nazismul se perpetuează, ne vom opri succint⁶⁰.

Astfel, deși Tribunalul de la Nürnberg a apreciat că S.S.-ul se situează pe primul loc în rindul organizațiilor criminale ale regimului hitlerist, denazificarea incompletă a aparatului de stat, ca și începerea războiului rece, au permis constituirea de „asociații“ sau „comunități de interes“ ale foștilor membri S.S. La doar șase ani de la încheierea războiului, care a însemnat condamnarea istorică a fascismului cu toate fenomenele generate de acest sistem politico-ideologic criminal, în R.F.G. ființau deja 380 de astfel de asociații. În martie 1956 se face primul pas spre o organizare pe scară mai largă a acestora. Foștii generali aparținînd Waffen-S.S., Felix Steiner,

⁵⁶ Documents, faits et indices sur le développement du fascisme et du neonazisme en R.F.A. et dans d'autres pays (complément 1978), F.I.R., Viena, februarie 1979, p. 19.

⁵⁷ Vezi Lev Guinzbourg, *Nazis à coeur ouvert*, Les Editeurs Français Reunis, Paris, 1972, p. 13—14.

⁵⁸ Cf. „Résistance Unie“. Service d'information F.I.R., nr. 8/80, p. 28.

⁵⁹ Ibidem, p. 27.

* „Aktion Widerstand“ (Acțiunea rezistentă) ; „Witkobund“ (Liga Witiko) ; „Hilfsgemeinschaft auf Gegenseitigkeit“ (HIAG, Ajutorul mutual al SS) ; „Traditionsgemeinschaft der S.S. Division «Das Reich»“ (foștii S.S. ai Diviziei „Das Reich“) ; „Aktion 2000“ (Acțiunea 2000) ; „Aktion Deutscher Osten“ (AOD, Acțiunea est-germană) ; „Aktion Oder Neisse“ (AKON, Acțiunea Oder-Neisse) ; „Arbeitskreis Volkstreuer Verbände“ (AUV, Cercul asociațiilor patriotice) etc. etc.

⁶⁰ Vezi : Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 23—89.

Herbert Gille și Karl Wolff au inițiat crearea unei „Comisii de studii permanente pentru salvarea intereselor foștilor Waffen—S.S.“, comisie ce va da naștere „comunității de ajutor mutual“ a foștilor S.S., cunoscută sub numele de HIAG. Împinzind, practic, întregul teritoriu al R.F.G. și al Austriei, HIAG are 113 grupe locale, care funcționează ca școli de „formare“ ideologică în spiritul tradiției naziste*. Pericolul pe care îl reprezintă această organizație rezidă și în legăturile internaționale pe care le întreține cu regularitate, în controlul pe care-l exercită asupra a numeroase organizații de tineret (organizează și tabere internaționale), cărora le transmite morbul ideologiei naziste. „Ideile“ centrale promovate de propaganda HIAG încearcă să convingă publicul că foștii S.S. au reprezentat „pionierii unei uniuni europene anticomuniste“, că Waffen-S.S. n-au avut nimic de-a face cu lagărele de concentrare, deși este știut că fiecare comandant de lagăr avea un grad în S.S. etc.

În concordanță cu aserțiunile ce-i călăuzesc propaganda, HIAG, ca și diverse alte organizații și asociații cu caracter militarist, s-a consacrat și apărării „inocenței“ criminalilor de război, intervenției pe lângă oamenii politici pentru „eliberarea ultimilor condamnați de război“. Astfel, în ediția sa din august 1973, organul de presă al asociației, „Der Freiwillige“ (Voluntarul) a atacat pe președintele Federației naționale a familiilor martirilor italieni, Leonardo Azzorita, pentru că și-a exprimat în mod public opoziția în legătură cu eliberarea a doi criminali de război întemnițați la Gaeta. Este vorba de foștii șefi S.S. Walter Reder (sentința de condamnare la moarte a fost comutată în cea de detenție pe viață; a fost condamnat ca responsabil de masacrul și atrocitățile comise de trupele sale în Marzabotto, un sat din Apenini) și Herbert Kappler, fost șef al serviciului de securitate și al Gestapoului din Roma, vinovat de a fi ucis 335 de oameni nevinovați în grotlele Ardeatine, la 24 martie 1944. Referindu-se la Kappler, atacul polemic se bazează pe o teză binecunoscută în arsenalul propagandistic al fascismului nou, aceea că responsabilul execuțiilor și represaliilor a fost Adolf Hitler și nu altcineva.

Pretextând necesitatea, „unui studiu istoric“ a Waffen—S.S., organul de presă al HIAG publică frecvent afișe și fotografii, ce amintesc „angajarea istorică“ a foștilor S.S. În „respectul“ acestor amintiri HIAG folosește emblemele vechilor organizații național-socialiste, cit și aceleași decorații. Apologia nazismului este menită să completeze taboul „tradiției“ transmisă de foștii S.S. tinerei generații.

Un rol important în această cultivare a trecutului nazist revine și propagandei prin scris. Astfel, sint editate cărțile unor foști șefi în S.S., care, sub pretextul „prezentării istorice obiective“, tind la reabilitarea Waffen-S.S., prezentată ca „a patra armă a Wehrmacht-ului“, alcătuită din soldați ca oricare alții. În lumina aceleiași „prezentări obiective“ sint glorificate bătăliile purtate, strategii S.S., toți foștii S.S., ca niște „oameni miraculoși, admirabili și soldați exemplari“**. Încercind să prezinte Waffen-S.S. doar ca pe „cea de-a patra armă“, autorii trec sub tăcere un aspect fundamental, acela că era vorba de o trupă specială, de elită, a celui de-al treilea Reich, folosită mai ales pentru acțiuni represive. Din acest motiv, orice autorizație de căsătorie a unui S.S. trebuia să fie văzută de însuși Himmler, cu prezentarea arborelui genealogic al „logodnicei“, pentru a se evita nașterea unor copii „cu singe nedorit“⁶¹.

Între organizațiile militariste mai importante, în afara celor ce regroupează foștii S.S., este de menționat: „Stahlhelm“ (Casca de oțel), cu organul de presă „Der Frontsoldat“ (din 1970 și-a adăugat titlul de „Liga de luptă pentru Europa“). Aceasta, organizând în fiecare an numeroase tabere și manifestări sportive, își exercită înfrunzirea asupra tineretului prin transmiterea „tradiției“ național-socialiste. (Organizația are și o secție de tineret — „Jung Stahlhelm“, deosebit de activă).

Cu ocazia organizării unei tabere europene, în iulie 1976, participanților li s-a distribuit un manifest, intitulat „Diferența“, în care termenii comparației erau situația din R.F.G. și cea din perioada fascismului nazist***.

* Numărul membrilor HIAG, în 1980, a fost apreciat la 15 000, repartizați în 40 secțiuni. Vezi Mihai Caranghel, *Învățămintele și avertismentele ale istoriei*, în „Lumea“ nr. 47 din 20 noiembrie 1980, p. 28.

** Au fost publicate, în acest spirit, lucrările: Paul Hausser, *Soldaten wie andere auch — der Weg der Waffen-SS* (Soldați ca ceilalți — drumul celor din Waffen-SS); Peter Strassner, *Europäische Freiwillige—Die Geschichte der 5 S.S. — Panzer-Division «Wiking»* (Voluntarii europeni — istoria celei de-a cincea divizii blindate SS «Wiking»); Otto Weidinger, *Division «Das Reich»*, (Divizia «Das Reich»), în două volume ș.a.

⁶¹ Vezi Oskar Wiesflecker, *L'immortalité pour les têtes de mort*, în „Résistance Unie“, nr. 9/1970, p. 29—32.

*** Cf. Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 25.

„În R.F.G.

Șomaj
Criminalitate galpontă
Divizarea Germaniei
Inflație nestăvilită
Greve și lupte de clasă
Drog
Delincvență juvenilă
Declinul natalității
Muncitori imigranți

„Cultură” străină
Sindicate și marele capital
„Internaționalism”
Stat de partide politice

În Marele Reich german național-socialist

Folosirea deplină a forței de muncă
Securitate interioară
Unitatea Germaniei
Economie populară stabilă
Depășirea problemelor claselor
Sănătate populară
Tineretul hitlerist
Avântul natalității
Deplina ocupare a forței de muncă germane
Cultura germano-nordică
Frontul german al muncii
Fidelitate poporului și rasei
Stat popular unitar

Dar, din acest inventar au fost „omise” : Gestapoul cu metodele sale de „lucru”, holocaustul nazist, lagărele morții, milioanele de victime masacrate de naziști în numele principiului superiorității de rasă. Citirea lui este elocventă pentru modul în care poate fi „infuzat” nazismul în rindul unor generații care nu i-au cunoscut în mod direct ororile. De altfel, negarea acestora reprezintă sensul întregii propagande neonaziste.

În rindul mișcărilor de tendință neonazistă se includ și alte uniuni, asociații, grupuri de acțiune sau grupuri de presiune constituite, deobicei, în jurul unor „ideologi” ce neagă apartenența la național-socialism.

De exemplu, dr. Siegfried Pöhlmann, care a candidat fără succes la președinția N.P.D., a inițiat „Aktion Neue Rechte” (Acțiunea nouă dreaptă), în ianuarie 1972, reușind să-și alăture 500 de aderenți, în general bavarezi, prezentându-se ca o „mișcare de tineret pentru o națiune Europa” (cu organul lunar „Neue Zeit”). Sau „Aktion Widerstand” (Acțiunea Rezistență), creată în octombrie 1970, la Würzburg, în Bavaria, din inițiativa unui săptăminal al dreptei, „Deutsche Wochenzeitung”, al cărui director a fost — până la fuziunea cu „Deutsche Nachrichten” — Peter Kleist, nazist din 1931, colonel SS și colaborator al lui Von Ribbentrop. Obiectivul acestor „Acțiuni” — deschise tuturor partidelor politice, organizațiilor de tineret, caselor editoriale, grupurilor extraparlamentare și extrapolitice etc. — a fost „de a activa și coordona toate forțele poporului german ce se opun politicii guvernului federal în legătură cu acordurile de la Moscova”⁶².

Un loc deosebit în acest cadru, al extremei drepte de tendință neonazistă din R.F.G., îl ocupă diversele grupuri de presiune. De exemplu, grupul de presiune format în jurul dr. Gerhardt Frey și al trustului său de presă. În ianuarie 1971, dr. Frey a fondat „Uniunea poporului german” (Deutsche Volksunion — D.V.U.), în care au intrat o serie de grupuscule extremiste. Scopul creării acestei uniuni a fost „punerea în mișcare a «majorității silențioase» a poporului și «conjugarea centrului său cu dreapta», respectiv extinderea cât mai mult cu putință a bazei de masă a dreptei sau „stimularea unui proces de fascizare a opiniei publice”⁶³. Din acest punct de vedere, obiectivele declarate ale „Uniunii” sînt elocvente : „egalitatea în drepturi pentru națiunea germană : reunificarea Germaniei în frontiere corectate ; construirea unei uniuni europene puternice compusă din națiuni solide ; sfîrșitul falsificării istoriei și al extorcării de fonduri ; amnistie pentru crimele de război hitleriste ; lupta în exterior împotriva comunismului”⁶⁴.

În anul 1977, în jurul editorului Gerhardt Frey din München erau reuniți peste 5 000 adepți, organizați în „National-Freiheitliche Rechte” (Dreapta națională liberală) sau în alte grupări cu titluri similare (de exemplu „Liberalii reuniți” ș.a.) *. O

⁶² G. Gaddi, *op. cit.*, p. 69.

⁶³ Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 43.

⁶⁴ G. Gaddi, *op. cit.*, p. 77—78.

* Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 46. Este de menționat că N.P.D. și „dreapta națională liberală” grupată în jurul lui Gerhardt Frey au cel mai mare număr de membri. Ele dispun de o importantă finanțare, care provine esențialmente din partea membrilor și partizanilor politici, dar și din exterior, în special din partea „Organizației pentru străinătate a N.S.D.A.P.”, cu sediul în Statele Unite.

nouă organizație creată de acesta, în 1972, „Freiheitliche Rat“ (Consiliul liberal), prezintă o pirghie de corelare cu alte asociații de extremă dreaptă⁶⁵.

Încercarea de reabilitare a criminalilor de război naștiți a căpătat caracterul unei campanii internaționale, susținută de organizațiile neofasciste și de extremă dreaptă, începând din anul 1976 (împlinirea a 30 de ani de la condamnarea și executarea criminalilor de război la Nürnberg *). „Părinții noștri n-au fost criminali“, apare ca un leitmotiv în toată presa mișcărilor de tineret neonaziste din R.F.G. și Austria. La o reuniune ținută la Mannheim, dr. Frey a comunicat asistenței, compusă din discipoli de idei, că țelurile „Uniunii poporului german“ sînt „apărarea libertății, culturii, civilizației, construirea Europei națiunilor, unitatea germanilor, întoarcerea la frontierele din 1939, și, în primul rînd, amnistia și prescrierea pedepselor pentru toți preținșii criminali de război“⁶⁶.

Un grup de presiune la fel de activ este cel constituit în jurul avocatului Manfred Röder, fondatorul asociației: „Inițiativa cetățenilor germani“ (Deutsche Bürgerninitiative D.B.I.). Pentru fondatorul „Inițiativei“, din punct de vedere juridic cel de-al treilea Reich n-a încetat să existe. Aceasta, întrucît „ultimul șef de stat german, marele amiral Karl Dönitz, n-a fost niciodată destituit. El n-a demisionat, ci numai a fost încarcerat, ilegal de altfel. Nouă ne e clar că Reichul german n-a fost niciodată prăbușit, n-a fost niciodată distrus, că guvernul său legal niciodată n-a demisionat și pe deasupra a fost ilegal încarcerat la 23 mai 1945. Acest din urmă punct ne dă temei să avem cele mai exprese rezerve asupra legalității reprezentării Germaniei de către guvernul federal de la Bonn și ne autorizează să apelăm la instanțe internaționale. În D.B.I. și în organizația soră, „Bürgerinitiative Deutsche Reich“, noi reunim toți germanii fideli Reichului și noi vom construi nucleul care într-o zi va constitui noul guvern al Reichului“⁶⁷. Tot din inițiativa lui Röder a fost reeditat, în mii de exemplare, sub formă de manifest, un articol publicat în 1953 în lunarul neonazist „Der Weg“, scris de un fost colaborator al lui Goebbels, Johannes von Leers, fugit din țară, grație rețelei O.D.E.S.S.A. Manifestul este un îndemn la o atitudine revanșardă, în spiritul tradiției național-socialiste. „Fiecare german care e constrins să trăiască în «Republica federală» sau în «Republica democratică», în «Austria» sau în oricare din teritoriile ocupate de dușmani, trebuie să-și repete zilnic: acest stat nu este statul meu. Eu nu l-am vrut, eu nu-l vreau și eu nu-l voi vrea niciodată. Eu nu-i aparțin decît din constrîngere. Statul meu este marele Reich german care trebuie reinstaurat încă mai puternic decît înainte. Reichul trăiește, azi în inima tuturor fidelilor, acolo unde nici un dușman nu-l poate distruge, acolo unde nici un trădător nu-l poate denunța. Noi încă nu știm cît mai poate dura această stare. Dar această așteptare nu poate decît să ne întărească perseverența, să ne facă mai fideli camarazilor căzuți în luptă și Reichului, și să ne întărească în refuzul injustiției din 1945“⁶⁸.

O acțiune politică de mare anvergură în care s-a lansat Manfred Röder și „Inițiativa“, ca și alte cercuri neonaziste, este cea a negării culpabilității criminalilor de război. Astfel, prin intermediul D.B.I. a fost difuzată broșura ziaristului Thiers Christophersen, „Minciuna despre Auschwitz“, prefăcută de Röder. Autorul este un fost inginer agronom care și-a desfășurat activitatea la Auschwitz în uniformă neagră, sub controlul S.S. În broșură se afirmă că „n-au existat niciodată“ lagăre de concentrare și că pierderile populației evreiești n-au depășit 200 000 de oameni⁶⁹.

Este trist însă, așa cum remarcă Max Gallo, că în slujba acestei întreprinderi de reabilitare a nazismului, în numele așa-zisului adevăr istoric, se pun și oameni

⁶⁵ Documents, faits et indices sur le développement du fascisme et du neonazisme en R.F.A. et dans d'autres pays, Viena, 1979, p. 5.

* În luna octombrie 1976, cu ocazia „comemorării“, extrema dreaptă a fost extrem de activă în R.F.G. La Nürnberg au fost distribuite manifeste și afișe pe care se putea citi: „La 16 octombrie 1946 sub-oamenii iudeo-bolșevici au asasinat guvernul nostru german al Reichului. El a murit cu cuvintele: «Trăiască Germania!» Viața sa — moartea sa: obligația noastră“. Tot la Nürnberg a avut loc, la 16 octombrie, o manifestație cu „depunere de coroane pentru victimele justiției de după război“, organizată de „Acțiunea civică germană“ a lui Manfred Röder. „Uniunea poporului german“ a organizat o „ceremonie comemorativă a eroilor“ la Untergriesheim etc. (Vezi: Documents, faits et indices sur le développement du fascisme et du neonazisme en R.F.A. et dans d'autres pays, Viena, 1979, p. 21).

⁶⁶ Citat după Patrice Chairoff, op. cit., p. 43.

⁶⁷ Manifest difuzat în R.F.G., în ianuarie 1977, Cf. Patrice Chairoff, op. cit., p. 65.

⁶⁸ Ibid., p. 67.

⁶⁹ La propagande N. S. aujourd'hui, în „Résistance Unie“, nr. 23/1977, p. 51.

de știință. De exemplu, cu prilejul unui colocviu de istorie, ținut la Los Angeles în 1979, avînd drept obiect combaterea „minciunii preținselor lagăre și camere de gazare” și a „preținsului genocid” s-a oferit un premiu de 50 mii de dolari celui care va face dovadă că naștii au pus la punct camere de gazare pentru a ucide evreii. Este o modalitate de a-i pune pe naivi și necunoscătorii problemei în situația de a crede că sînt în discuție puncte de vedere diferite, care conțin fiecare din ele o parte de adevăr. După cum remarcă același autor, este vorba de ignorarea, negarea mormanelor cu corpurile a milioane de copii, femei și bărbați văzute, în 1945. „Or, acestea sînt faptele, fotografiile, mărturiile — unele culese în 1944, înainte de terminarea războiului — care sînt negate”. La 35 de ani de la terminarea războiului, mărturiile și supraviețuitorii sînt tot mai puțini. „Revizionistii, în întreprinderea lor de negare a genocidului, întîlnesc ignoranța tinerelor generații și dorința oamenilor de a nu crede acest inacceptabil, acest incredibil, care a fost lagărul de concentrare”^{69 bis}.

Vizionarea, în cursul anului 1979, de către 20 de milioane de persoane a serialului „Holocaust”, la televiziunea vest-germană, a zguduit profund opinia publică din R.F.G., eminente personalități exprimîndu-și pozițiile în legătură cu acest film. Ideea subliniată cu multă insistență în numeroase comentarii a fost aceea a influenței filmului asupra tinerei generații. După cum sublinia Johannes Rau, prim-ministru al landului Renania de nord-Westfalia, „este în mod particular important ca discuția în familii asupra epocii național-socialismului să se infiripe între tineri și vîrstnici”. Este spiritul în care s-au pronunțat numeroase personalități progresiste, democratice și antifasciste, ca și presa de aceeași tendință. În cîmpul extremei drepte filmul a suscitat însă reacții de ostilitate, de respingere a ideii comunicate — că naștii poartă principală responsabilitate a genocidului. Astfel, N.P.D. a caracterizat filmul drept o producție la Hollywood-ului de „cea mai rea speță”, făcută de „instigatorii la ură a popoarelor”⁷⁰.

O altă cauză — în afara negării existenței lagărelor de exterminare — în care s-au lansat Röder și D.B.I., a fost cea consacrată eliberării lui Rudolf Hess, caracterizat, în cursul unei „manifestații solemne” de omagiere, drept „martir al păcii” și „militant al păcii”; „Deutsche Bürgerinitiative” estimează că este „datoria” sa de a aminti „poporului german și mai ales tineretului german că un erou și un martir al păcii trăiește printre noi. El este marele nostru ideal” ! căci : «în fața lui Rudolf Hess nu mai există partide, ci numai germani»⁷¹.

Un rol deosebit în proliferarea neonazismului, în cîștigarea de aderenți, totdeauna amatori să-și ucidă semenii în numele unor așa-zise idei ori aspirații politice, îl au grupările paramilitare, care practică „acțiunea directă”, adică terorismul, atentatele și violența nedismulate în spatele unei frazeologii demagogice⁷². Manifestările acestor grupări, tratate pînă de curînd drept un fenomen „puțin neliniștitor”, care „nu afectează decît o ridicolă minoritate de nostalgici”, au reușit în unele țări occidentale să transforme teama în sentiment care planează asupra întregii societăți, punînd în fața factorilor de decizie problema neofascismului cu gravitatea pe care o are, în fapt. Menționăm cîteva dintre aceste grupări, bilanțul „activității” lor fiind, evident, greu de redat.

„Frontul fascist” (Faschistischen Front) este o grupare din Hamburg condusă de Michael Borchardt și Fritz Kaiser. Buletinul pe care îl scoate lunar, „Der Aufmarsch” (Desfășurarea), poartă deviza mișcării : „Germania are nevoie de fascism”, iar drept emblemă rune de lup (utilizate de Waffen-S.S.). Numărul special din august 1976 avea titlul : „Nici un evreu n-a fost niciodată gazat”. „Frontul fascist” grupează circa 500 de membri activi — care participă săptămînal la un antrenament paramilitar, ca și cu ocazia așa-ziselor „tabere de vacanță” — repartizați în 11 secții pe teritoriu în R.F.G., dar, de asemenea, în Austria, Spania, Italia, Marea Britanie și Franța*. Rețelele teroriste „Kampfgruppe Grossdeutschland” (Grupul de luptă al marii Germanii) și „Kampfgruppe Adolf Hitler” (Grupul de luptă Adolf Hitler) a căror efective erau estimate, în 1977, la circa 100 de oameni, sînt socotite îngrijorătoare prin antrenamentul militar al membrilor și fanatismul nazist, precum și prin legăturile cu alte celule clandestine.

^{69 bis} Max Gallo, *Globalement positif*, în „L'Express”, nr. 1 528 din 25 octombrie 1980, p. 20.

⁷⁰ Cf. „Résistance Unie” Service d'Information, nr. 3/1979, Viena, p. 26—29.

⁷¹ La propagande N. S. aujourd'hui, în „Résistance Unie”, nr. 23/1973, p. 52.

⁷² Vezi : Patrice Chairhoff, op. cit., p. 80—89.

* Organizațiile teroriste sînt constituite de obicei în rețele, acționînd în mod coordonat.

În noiembrie 1977, hamburghezul Michael Kühnen, membru al grupului neonazist „Freizeitverein Hansa“ (Asociația de distracție Hansa) a fondat „Aktionsfront Nationaler Sozialisten“ (Frontul de acțiune al național-socialiștilor — A.N.S.), care a intenționat să ia parte la alegerile comunale din Hamburg, în 1978. Fondatorul, fost locotenent, care a trebuit să părăsească Bundeswehrul pentru activitățile sale neonaziste, și-a exprimat clar profesiunea de credință la începutul anului 1978, în „Norddeutsche Rundfunk“ : „Evident, cel mai mare exemplu pentru mine este Adolf Hitler și programul său“. De altfel, cel mai important punct al acțiunii sale îl reprezintă lupta pentru acceptarea politică a partidului nazist — N.S.D.A.P. Șeful neonazist de la A.N.S. a făcut declarații deschise și cu privire la relațiile strinse dintre conducătorii diverselor organizații neonaziste, adevăr confirmat și de recentele acțiuni concertate ale neofascismului vest-european : Bologna, München, Paris. Noi, afirma Kühnen, „Sintem în mod conștient în stare de a lovi într-o manieră coordonată. Noi ne sfătuim în mod regulat, ne coordonăm acțiunile. Așa-zisele organe de securitate nu cunosc strategia noastră, a conversiunilor tactice. Odată participarea la alegeri, odată o acțiune. Acolo o acțiune publică, dincolo un atac nocturn. Totul servește actualmente un obiectiv, întărirea organizației noastre. Noi dorim ca N.S.D.A.P. să fie total permis. Pentru aceasta, noi avem nevoie de tumult“. Un astfel de tumult a fost creat, de exemplu, în iulie 1978, cînd A.N.S. a organizat comemorarea lui Hitler, în Schleswig-Holstein. La intervenția poliției, cei peste 100 de neofasciști ce participau la „serbare“ s-au baricadat într-un local. Incidentul s-a soldat cu rănirea a trei polițiști și a trei extremiști de dreapta. Organele de ordine au înregistrat strînse relații între A.N.S., „banda Hansa“ și organizația externă a partidului nazist — N.S.D.A.P.—A.O., cu sediul în S.U.A.⁷³

În același cadru intră și „Wehrsportgruppe Hoffmann“ (Grupul de sport și apărare Hoffmann — W.S.G.), fondat în 1974 și reunind elemente dure provenite și din alte grupări teroriste. În luna ianuarie 1980, ministrul de interne al R.F.G., Gerhard Baum, interzice gruparea Hoffmann pe baza prevederii că organizațiile cu caracter anticonstituțional pot fi dizolvate. Avînd circa 400 de membri și sediul la castelul D'Ermreuth (aproape de Nürnberg), gruparea este atașată — după cum reiese din declarația „führer-ului“ ei — politicii lui Hitler și celui de-al treilea Reich. Groaznicul atentat de la München, de la „sărbătoarea berii“ (26 septembrie 1980), care s-a soldat cu 12 morți (între care trei copii) și rănirea altor 211 persoane, a fost comis de un membru al acestui grup interzis⁷⁴. De altfel, la puțină vreme de la acest eveniment dramatic, în R.F.G. mai ia ființă o grupare neonazistă — „Grupul Köhler“, după numele atentatorului a cărui cadavru a fost găsit la locul dezastrului.

Apropiate, din punctul de vedere al obiectivelor și concepției de neonazismul german, sînt manifestările de aceeași esență din Austria, a căror idee centrală este cea a reconstituirii „marii Germanii“ pe baza negării existenței națiunii austriece.

După tentativele de creare a unor formațiuni politice neonaziste specifice anilor imediat următori încheierii războiului, încercări legate de inițiativele unor naziști notorii și materializate în organizații, în general, cu o existență scurtă, în 1967 se înregistrează prima acțiune notabilă în acest domeniu. Este vorba de constituirea Partidului național-democrat „National Demokratische Partei“ — N.D.P. — socotit o filială austriacă a N.P.D.-ului vest-german (de care se pare că îl deosebește doar inversiunea de litere).

Noul partid a fost creat la Wels, în 1967, din inițiativa dr. Norbert Burger, fost profesor la Universitatea din Innsbruck. În primul articol din „principiile“ constitutive ale organizației se menționează : „Austriei a căror limbă maternă este germana fac parte din poporul german. Din acest motiv, Austria e un stat german. Noi ne consacram constituirii sale. Politica noastră vizează apărarea intereselor fundamentale ale întregului popor german“⁷⁵. Limitat la început doar la două-trei provincii, N.D.P. s-a extins treptat. Evident, liderii săi neagă orice filiație cu partidul neonazist vest-german, în ciuda faptului că similitudinea programelor nu lasă nici un dubiu. Să exemplificăm : și la N.D.P. tema de fond a programului este pangermanismul ; se afirmă că Austria, care este „stat german“, ar trebui să practice o politică „în interesul poporului german“, iar națiunea, folosind termenii ideologiei hitleriste, este definită ca „o comunitate voită de D-zeu, determinată prin natura sa grație limbii și istoriei sale“, și care „prin voința de menținere a speciei“, conform „biologiei ereditare“ ar trebui păstrată „pură“. În acest spirit este negată existența unei națiuni austriece.

⁷³ „Résistance Unie“. Service d'information, F.I.R., Viena, nr. 3/1979, p. 31—32.

⁷⁴ *Atentat fasciste à la «fête de la bière» : 12 morts et 211 blessés*, în „Le Drapeau rouge“ din 29 septembrie 1980, p. 3.

⁷⁵ Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 97.

La un an de la fondarea sa, N.D.P. intră în atenția opiniei publice austriece cu prilejul unei reuniuni ținute la Viena, în martie 1968, când oamenii din „serviciul său de ordine“, îmbrăcați în uniforme, vor răni grav mai mulți tineri antifasciști. Largi cercuri ale opiniei publice și-au exprimat cu acest prilej vii proteste, cerind dizolvarea noului partid ⁷⁶.

N.D.P. dispune de nouă secții, precum și de două organe de presă. Unul lunar — „Nationaldemokratische Nachrichten“ — și un săptăminal „Klartext“. În aprilie 1976, N. D. P. — care număra circa 2 000 de membri — a publicat, în spiritul revanșismului neonazist, o „cartă“ a revendicărilor. El este singura organizație de extremă dreaptă care participă la alegerile parlamentare, regionale și comunale, fiind activă aproape în toate cele nouă regiuni federale. N.D.P.-ul colaborează strins cu „Aktion Neue Rechte“ — A.N.R. (Acțiunea nouă dreaptă), fondată de Bruno Haas (care a condus o asociație liceeană interzisă în 1975 pentru activități neonaziste) și H.W. Jasek.

Cum relevă și numele, A.N.R. se organizează în „acțiuni“ și se dorește „stăpîni a străzii“, capabilă să stopeze acțiunile „roșilor“ și în măsură „să fortzeze“ muncitorii străini să se întoarcă în țara de unde au emigrat. În fapt, acțiunile A.N.R. pot fi clasificate în mai multe categorii. În primul rînd, este vorba de propagandă, care reprezintă, totuși, principala activitate a grupului, situația generală a țării nepermițînd transpunerea ideologiei extremei drepte în practică politică. Urmează apoi acțiunile „culturale“, ce se rezumă la inaugurarea de monumente de război, ridicarea de drapele etc.; cele de antrenare a cadrelor din punct de vedere ideologic și fizic; tentativele de utilizare a oricărui eveniment politic în beneficiul extremei drepte; folosirea, în rare cazuri, a terorismului împotriva adversarilor politici ⁷⁷.

Pe plan publicistic-propagandistic, A.N.R. se manifestă prin revista „Richtung“, ca și prin ziarul „Studentsein“, cu o difuzare foarte limitată. Numărînd sub o mie de membri, A.N.R. este implantată în mediile universitare, cu deosebire la Viena.

În efectivele neonazismului austriac, asociațiile foștilor combatanți joacă un rol bine definit. Sînt de reținut, în acest cadru, „Österreichischer Soldaten Verband“ (Ö.S.V.) și asociația foștilor Waffen—S.S. — „Kameradschaft IV“, fondată în 1957 de dr. Felix Rinner, autonomă în cadrul Ö.S.V., cunoscută sub inițialele K. IV., prescurtare ce exprimă ideea că S.S.-iștii au fost „soldați ca toți ceilalți“, „a patra armă“.

La aniversarea a 25 de ani de la fondarea asociației, la 5 octombrie 1974, în stațiunea de la Krumperdorf, a avut loc o întîlnire la care au fost invitați și „voluntarii europeni“ care au luptat „împotriva asaltului venind din Est“. Au venit, cu acest prilej, foști membri ai acestei prime „armate europene“ din Tirolul de sud, R.F.G., Olanda, Belgia, Danemarca. Au fost vindute insigne jubiliare, ca și foste insigne S.S., foarte solicitate de participanți, s-au comemorat fapte, forța morală a „elitei“ etc. ⁷⁸.

Această „forță“ se încearcă a fi transmisă și tinerei generații prin intermediul organizațiilor neonaziste de tineret, în care foști S.S. servesc drept „cadre“ de formare ideologică. Între acestea un rol important revine asociațiilor de gimnastică, fenomen specific austriac. Cea mai puternică dintre ele este „Österreichischer Turnbund“ cu circa 30 000 de aderenți și vechi tradiții pangermaniste și național-socialiste. Mulți dintre membrii acestor asociații fac parte și din organizațiile de refugiați.

În ultimii ani în Austria sînt active patru organizații de tineret de tendință neonazistă. Trei dintre acestea sînt, în fapt, secții austriece ale mișcărilor de tineret vest-germane — „Bund Heimattreuer Jugend“ (Liga tineretului fidel patriei); „Wiking Jugend“; „Jugendbund Adler“ (Liga de tineret Vulturul) — iar efectivele lor nu depășesc 2 000 de membri. Cea mai importantă dintre ele, „Bund Volkstreuer Jugend“ (Liga tineretului fidel poporului), creație a lui Konrad Windische, are structuri organizatorice în întreaga Austrie și întreține largi relații internaționale, avînd, de altfel, ramuri în Elveția și Germania federală și un organ lunar, „Aktuelle“ ⁷⁹.

⁷⁶ Kurt Kirszen, *Pas de place pour le N.D.P. en Autriche*, în „Résistance Unie“ nr. 8/1969, p. 36.

⁷⁷ *Documents, faits et indices sur le développement du fascisme et du neonazisme en R.F.A. et dans d'autres pays*, Complement 1978, Viena, p. 53—56.

În cursul unei discuții pe tema „Extrema-dreaptă este un pericol pentru Austria?“, ministrul de interne M. Lanc a informat că între 1959 și 1967, 22 de uniuni de neofasciști au fost interzise și șapte n-au fost acceptate.

⁷⁸ *L'armée européenne ? Une réunion de S.S. en Autriche*, în „Résistance Unie“, nr. 28/1974, p. 44—45.

⁷⁹ Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 101—102.

În anul 1976, cînd neonaziștii au deschis campania vizînd eliberarea criminalilor de război și negarea existenței lagărelor de exterminare, revista „Aktuelle“ a publicat în paginile sale articole ce susțineau aceste opinii. Cifra victimelor evreiești recunoscută în respectivele materiale a fost de 300 000.

Terorismul reprezintă, ca și în alte țări vest-europene, dar în măsură relativ restrînsă, un atribut al neonazismului austriac. De altfel, acesta a început să se manifeste încă în anii imediat de după încheierea războiului, în 1949 descoperindu-se, la Linz, o organizație teroristă, iar la Villach, în Carinthia, un depozit secret cu muniții. Tot în acești ani acționa în clandestinitate organizația teroristă „Spinne“ (Păianjenul), care a avut o contribuție importantă la ascunderea și punerea în siguranță a criminalilor nazisti și a altor criminali de război⁸⁰. La începutul anilor '60 acționau în Austria numeroase grupușcule teroriste, mișcarea cea mai organizată fiind condusă de maiorul Georg Klotz și purta numele de „Südtiroler Front“. Ea reprezenta centrul în jurul căreia gravitau altele, de mai mică semnificație, vizînd tot Tirolul de sud. Ramura ei armată se numea „Acțiunea de eliberare a Tirolului de sud“. Sub aceleași inițiale — B.A.S. („Befreiungs Armee Südtirol“, respectiv Armata de eliberare a Tirolului de sud), era cunoscută în Austria, la mijlocul anilor '70, o mișcare a teroriștilor pangermaniști.

În ziarul „Der neue Mahnruf“, al rezistenților austrieci (K.Z. Verband) a apărut în anul 1979 o caracterizare a extremismului de dreapta din Austria, care surprinde elocvent particularitățile acestuia: „Nu se poate vorbi în Austria de nici un pericol ascuțit al neofascismului. Spre deosebire de R.F.G. nu există aici (încă) un terorism important al extremei-drepte. Cu excepția scandalagiilor de proveniență neonazistă cunoscuți poliției, care fac să se vorbească despre ei din timp în timp în facultăți, republica alpină pare a fi, văzută din acest unghi, o insulă a fericirii, în ciuda rezervorului de teutoni și pangermaniști de ieri. Dar aceasta este situația într-adevăr?“ O anchetă susținută de ministerul federal al științelor și al cercetării asupra „extremismului de dreapta în Austria după 1945“, publicată de Arhivele de documentare ale rezistenței austriece, arată diversitatea spectrului extremist de dreapta în această țară. Sînt citate 48 de reuniuni și organizații repartizate pe scena extremei drepte. Printre acestea, unele au o eficacitate extrem de restrînsă, în timp ce altele, deși aparțin zonei, nu sînt socotite ca atare de „cetățeanul mediu“, care înțelege prin extremismul de dreapta doar „Acțiunea nouă dreaptă“ și Partidul național-democrat. Concluzia care se desprinde din material este existența unui „spectru larg de tendințe neofasciste și de extremă-dreaptă“, a căror dezvăluire este importantă, întrucît contribuie la limitarea din timp a posibilităților lor de acțiune⁸¹, deziderat a cărui valoare se justifică în oricare din țările capitaliste în care neofascismul este prezent.

Din acest punct de vedere Franța, unde, cu excepția perioadei regimului lui Pétain, nu se poate vorbi de o experiență fascistă de guvernare, reprezintă un exemplu elocvent, pentru că ideea conform căreia aici nu s-ar manifesta o reală problemă a neofascismului a fost infirmată de evenimentele din toamna anului 1980. Și în această țară acționează organizații neofasciste, și chiar dacă efectivele lor nu sînt importante, iar acțiunile nu s-au concretizat în presante „strategii“ teroriste, ultimele lor manifestări au dovedit că, prin concertarea actelor criminale comise cu cele ale „coreligionarilor“ din alte țări europene, ele se profilează ca un pericol, ignorat vreme îndelungată.

Ca și în alte țări vest-europene, încheierea războiului n-a însemnat nici pentru Franța sfîrșitul tuturor celor care au admirat modelul fascist de guvernare sau au fost implicați, într-o formă sau alta, în această experiență. Dovadă este faptul că reinvierea fascismului în forma sa neo este legată în Franța de persoana unui fost sergent în divizia de Waffen—S.S. „Carol cel Mare“ — René Binet, caracterizat de Maurice Bardèche, teoretician și adept al fascismului, drept un „fascist pur“, care și-a dedicat viața fondării de partide și scoaterii la roneotip a unor foi, evident de atitudine fascistă. Între inițiativele de acest tip ale lui Binet se numără: „Partidul republican al unității populare“, „Mișcarea socialistă de unitate franceză“, de orientare rasistă și antisemită ș.a.

În buletinul pe care l-a scos în 1949 — „La Sentinelle“ — Binet își va expune concepția sa cu privire la „numerus clausus“ (respectiv, „soluționarea problemei evreiești“ prin stabilirea unui număr fix de locuri pe care-l puteau ocupa evreii în fiecare profesiune, în funcție de ponderea lor numerică) și a necesității unor „unități specifice de habitat“. Decesul său, intervenit în 1957, l-a împiedicat să-și realizeze visul de a-și vedea lucrarea despre rasism devenită „biblie“ a noilor fasciști.

⁸⁰ Oskar Wiesflecker, *Le néo-nazisme en Autriche*, în „Résistance Unie“, nr. 2/1968, p. 28.

⁸¹ „Résistance unie“, nr. 12/1979, p. 16—17.

În 1947, publicistul parizian Charles Luca fondează „Societatea de pregătire militară Antoine de Saint Exupéry”, care va fi dizolvată însă în 1949. Decretul interzicea „comandourile Saint-Exupéry”, autoritățile fiind neliniștite de răspindirea fascismului în mediile tineretului. Charles Luca va găsi însă un nou spațiu de manifestare, fondind „Mouvement National Citadelle”, având drept deviză cuvintele „Ordine și fidelitate”, care se va autodizolva după câteva luni, fiind transformată de șeful său în „Parti socialiste française”, apoi în „Phalange française”. Anul 1959 este considerat „marele an” al falangei franceze, dar și anul ultimului său congres oficial, ținut la Herblay. Dizolvată, efectivele sale vor trece în „Mouvement populaire française”, mișcare concepută pe structura partidului fascist, în care toată puterea aparținea „führerului”. Dealtfel, în organul lunar al mișcării, „Fidelité”, în numărul din ianuarie 1960, Ch. Luca va declara că „a descoperit că modul său de a trăi și gândi corespunde celui fascist”.

Conflictul algerian va contribui la eșecul acestei mișcări, care declarase (în numărul 4 din „Fidelité”) că obiectivele ei de luptă sînt „Algeria franceză și apărarea omului alb în fața hoardelor de culoare”. În acest conflict, majoritatea mișcărilor neofasciste își vor pierde cadrele de bază și se vor compromite⁸².

Acum este creată cea mai importantă dintre organizațiile de extremă dreaptă — Organizația Armată Secretă — O.A.S., fondată în februarie 1961. După puciul nereușit de la Alger (aprilie 1961), O.A.S. se va deda la atentate singeroase în Algeria și în Franța; un climat de teroare, produs de scrisori de amenințare, atentate cu bombe, asasinat, a cuprins, practic, întreaga Franță. Mulți dintre membrii O.A.S. erau foști colaboratori ai ocupantului nazist sau adepți ai național-socialismului⁸³.

Un rol activ în anii deceniului șase va juca „Jeune Nation”, mișcare ultranaționalistă, a cărei ideologie se rezuma la cerința „instaurării unui stat naționalist, autoritar, popular și ierarhizat” precum și la proferarea, în măsură egală, a anticomunismului și antiamericanismului.

În deceniul următor, neofascismul francez se manifestă cu deosebire prin „inițiativele” lui Jean Claude Monet, nepot al renumitului pictor francez, fost membru al falangei franceze și secretar particular al lui Charles Luca. El fondează, împreună cu alți trei pasionați ai ideilor fasciste, un „Parti National Socialiste des Ouvriers Français” sau N.S.D.A.P. în ediție nouă, care — ca majoritatea mișcărilor neofasciste — va cunoaște o succesiune de transformări. J. C. Monet este inițiatorul rețelei internaționale „Internationale nordique prolétarienne” — I.N.P., mai cunoscută ca „National Socialist World Front” (Frontul mondial naționalist-socialist). Frontul avea drept obiectiv „selecția elitelor biologice”, pentru că „lupta actuală este lupta între specia germanoidă și rasele mongoloide, negroide și semite”. Manifestul Frontului, redactat în șapte limbi, declara: „De la Isus la Rothschild... noi avem 2000 de ani de declin arian. Împotriva artizanilor degenerescenței europene, contra papistașilor, latinilor degenerați, a capitaliștilor, evreilor, chinezilor, negrilor, pentru dominația mondială a omului arian, veniți în I.N.P.”⁸⁴.

Tot în anii '60 s-au mai manifestat în Franța, paralel cu „fundațiile” lui Monet, și alte organizații de extremă dreaptă și neofasciste. Este deceniul în care apare și are o activitate susținută, vreme de câțiva ani, „WUNS-France” secția franceză a unei organizații internaționale, avind printre obiective: găsirea și realizarea pe scară mondială a unei soluții finale la chestiunea evreiască, precum și protejarea și promovarea rasei ariene și a culturii occidentale în întreaga lume.

În aceeași perioadă, organizația neofascistă „Ordre Nouveau”, s-a manifestat ca o prezență agresivă în viața politică a țării, reușind să devină un „creuzet” al tuturor forțelor de orientare neofascistă. În organul său de expresie, lunarul „Elite européenne”, din februarie 1971, se afirma că „patria de miine este Europa occidentală, de la Atlantic pînă în pragul Orientului; și luptătorii din M.S.I. și falangiștii spanioli și coloneii greci și studenții germani din N.P.D. sînt pe aceleași poziții cu noi”⁸⁵.

În decretul de dizolvare a mișcării, din vara anului 1973, se menționau relațiile strînse ale acesteia cu partide neofasciste și neonaziste din alte țări, relații ce înlăturau orice dubiu cu privire la scopurile urmărite de „Ordre Nouveau”, ca și percheziția făcută la sediul organizației, prilej cu care s-au găsit numeroase arme.

Atentatul din 3 octombrie 1980 comis în fața sinagogii pariziene de pe strada Copernic (în care au fost ucise patru persoane), prefațat de scrisorile de amenințare adresate, în luna septembrie, unor personalități ale comunității evreiești din Nisa și de pe Coasta de Azur au tulburat adinc opinia publică din Franța. Autoarea lor

⁸² Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 177—183.

⁸³ „Resistance Unie”, nr. 2/1962, p. 7—8.

⁸⁴ Patrice Chairhoff, *op. cit.*, p. 195.

⁸⁵ Citat după Giuseppe Gaddi, *Neofascismo in Europe*, p. 124.

— FANE (Federația de acțiune națională și europeană *) — are ca secretar general pe Mark Fredriksen, care a fost inculpat pentru apologia crimelor de război și a rasismului delirant din scrierile lui, publicate în organul lunar de tendință neofascistă „Notre Europe”. Dezvăluirea — la semnalarea poliției italiene — a deplasărilor suspecte ale unui colaborator al organizației FANE, Paul Durand, în Italia, imediat după atentatul sîngeros din gara Bologna a produs un adevărat șoc, deoarece s-a dovedit că neofascistul vizat era... inspector de poliție⁸⁶. Un val de indignare împotriva acțiunilor neofasciste a cuprins întreaga Franță. În 12 orașe au avut loc mari manifestații. La Paris, în Piața Națiunii, peste 150 000 de oameni s-au adunat într-o procesiune solemnă, care a durat trei ore, dînd expresie emoției naționale produse de gestul criminal din strada Copernic. Mulți dintre participanți purtau uniforme vîrgate ale lagărelor morții, precum și mari pancarte, pe care erau înscrise lozincile: „Stop rasismului”; „Evrei, neevrei, o luptă comună”. Scriitorul Marek Halter scria, în legătură cu acest eveniment: „A trebuit să curgă sînge, să se prăbușească tavanul unei sinagogi pe copii speriați pentru ca să se realizeze că multiplele manifestații de rasism și antisemitism, că reabilitatea dreptei și a doctrinelor elitiste nu sînt un simplu fenomen marginal... ci semnalul unei noi ere de violență”. Atentatul din strada Copernic a zguduit profund opinia publică franceză, care a înțeles, așa cum a relevat ministrul de interne al acestei țări, Christian Bonnet, că acțiunile teroriste reprezintă „o tentativă de destabilizare a țării”. Invitat la o dezbateră cu acest subiect, deschisă de televiziunea franceză, Lionel Stoleru, secretar de stat, a declarat că nu consideră atentatele din ultima vreme ca rezultatul acțiunilor unor mici grupuri, ci ca pe o acțiune organizată. „Înainte de Rue Copernic era vorba de amenințări, de etichetări, de inscripții, de pamflete. În aceste acte a intervenit o schimbare. Atentatul de la sinagogă este un asasinat cu sînge rece, deliberat, ferm. Acum nu mai este ora amărăciunii, ci a furiei. Nu mai e momentul reprobării, ci al acțiunilor de repri-mare”⁸⁷ a neofascismului. Și aceasta pentru că, așa cum constată presa franceză, „jocul cu focul” a durat prea mult. Extrema dreaptă n-a fost cea care a stat în atenția organelor de ordine ale statului, fără a se vedea că, de fapt, ea prezintă pericolul cel mai mare de dezagregare a societății. Istoricul francez René Remond, specialist în tendințele de dreapta și politicile lor, remarcă în privința pericolului pe care-l implică terorismul de extremă dreaptă: „Este posibil ca unii din acești teroriști să aibă o strategie mai sofisticată, ca astfel de acte de violență să poată dezintegra progresiv societatea, să divizeze colectivitatea cetățenească și să creeze o situație în care un mic grup să-și poată asuma puterea. Aceasta este o problemă cu care societatea este continuu confruntată”⁸⁸. În acest sens, Michel Debré atrăgea și el atenția că „O societate care banalizează crima poate deveni, foarte ușor, o societate care nu mai știe să distingă binele și răul”⁸⁹. Ceea ce ar însemna o sumbră perspectivă pentru viitorul democratic al acestei societăți.

Renașterea fascismului a avut loc și în alte țări ale Europei occidentale, în S.U.A., în țările Americii Latine, reprezentînd, la început, tentative, din partea „nostalgicilor” de reinviere a unui trecut pe care istoria l-a condamnat cu incontestabile probe.

Fără a atinge amploarea manifestațiilor pe care neofascismul l-a înregistrat în țări ca Italia sau R.F.G., cu deosebire în ultima perioadă de timp, recrudescența fascistă s-a făcut simțită și în alte părți, trăgînd un semnal de alarmă asupra pericolului potențial pe care-l prezintă acest fenomen, într-un context social-politic ca cel actual — de criză profundă a societății capitaliste, în multiple domenii.

În acest sens, presa de orientare democratică din Occident a publicat „bilanțuri” ale activităților neofasciste din diverse țări — profanarea cimitirelor și pietrelor funerare ale eroilor Rezistenței, atacarea sediilor organizațiilor de stînga, demonstrații împotriva muncitorilor imigranți, atentate cu bombe plasate în locuri de mare

* Dizolvată la 3 septembrie 1980, organizația renaște imediat sub numele de Fasciile naționaliste europene, avînd aceeași adresă și conducători. Atentatele antisemite de la sfîrșitul lui septembrie sînt comise sub acest nume.

⁸⁶ Les réseaux néo-nazis, în „L'Express”, nr. 1526 din 11 octombrie 1980, p. 35—38.

⁸⁷ Vezi: Ne-am jucat prea mult cu focul... (avertizează „Le Monde”), în „România liberă”, anul XXXVIII, nr. 11 195 din 24 octombrie 1980.

⁸⁸ „Time”: Neofascismul, un pericol care cheamă la vigilență, în „România liberă”, anul XXXVIII, nr. 11 249 din 26 decembrie 1980.

⁸⁹ Michel Debré, A nu accepta indiferența..., în „Lumea”, nr. 44 din 30 octombrie 1980, p. 20.

aglomerație ș.a. —, precum și date asupra organizațiilor neofasciste. În acest mod, s-a rememorat conștiinței popoarelor lumii că trebuie să se vegheze pentru ca extremismul de dreapta să nu ajungă în situația de a-și pune planurile sinistre în aplicare. Și aceasta pentru că, așa cum a dovedit-o realitatea ultimului an, pericolul neofascist există, el nu este un fapt marginal. Astfel, în Spania, care a găzduit vreme îndelungată fasciștii urmăriți în alte țări, sint cunoscute organizațiile teroriste „Comandoul Adolf Hitler“, „Alianța apostolică anticomunistă“, „Războiul regelui Hristos“⁹⁰. Organizația „Fuerza Nueva“, avind reprezentant în Cortes pe juristul Blas Pinar, are simpatizanți în cadrul poliției și forțelor armate. În Belgia, membrii „Ordinului Militant Flamand“ (V.M.O.) au demonstrat, în octombrie 1980, pe străzile orașului Antwerpen, pentru a protesta împotriva legii care asigură imigranților dreptul la vot. Liderul mișcării, Bert Erickson, își indeamnă adepții la „apărarea“ societății occidentale împotriva străinilor — teză comună neofascismului european, reprezentind o adaptare a vechiului rasism noilor împrejurări istorice.

În Anglia, „Frontul Național Britanic“ proferează invective împotriva imigranților de culoare din Commonwealth. Contactele liderului său, Tyndall, cu nazismul american „trebuie privite ca cea mai largă indicație asupra a ceea ce consideră Frontul Național adevărații parteneri ideologici“⁹¹. Tot în Marea Britanie, gruparea neofascistă „S.S. Wotson 18“ este responsabilă mai multor atacuri cu bombe împotriva unor organizații de stînga.

În Elveția romandă, „Noua ordine socială“, rebotezată recent „Justiția socială“, este un mic grup care întrunește tradițiile fasciste: brutal, rasist, obsedat de puterea absolută. Tot în Elveția, rețeaua nazistă „Arminia“ sărbătorește regulat aniversarea lui Hitler și participă la reuniunile foștilor S.S.-iști în R.F. Germania. După cum afirmă presa occidentală, extrema dreaptă elvețiană beneficiază de sprijinul unor bănci, a citorva ziare și organizații internaționale finanțate de către regimuri dictatoriale de esență fascistă.

În America Latină, acționează numeroase organizații teroriste de extremă dreaptă: „Alianța anticomunistă“, „Frontul anticomunist din America Centrală «Mișcarea 10 aprilie»“ ș.a.

Recrudescența neofascistă dintr-o serie de state vest-europene amintește cercurilor largi ale opiniei publice progresiste, tuturor forțelor democratice și înaintate din aceste țări, necesitatea luptei unite împotriva manifestărilor nocive ale fascismului, necesitatea de a lupta pentru ca lecțiile istoriei să nu fie uitate.

Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, partidul nostru, ca și în anii ilegalității, dezaprobă și condamnă actele teroriste, întrucît, indiferent sub ce pretext ar fi săvîrșite, sint contrare cauzei eliberării naționale a popoarelor, cauzei progresului și dreptății sociale. „Lupta de clasă nu poate fi în nici un fel înlocuită cu acțiuni de teroare individuală. Numai unirea conștientă a maselor muncitoare, a forțelor înaintate ale societății, a popoarelor, desfășurarea unei largi activități de masă, sub diferite forme, pot asigura soluționarea justă a problemelor sociale, apărarea democrației, a drepturilor și libertăților cetățenești, triumful luptei de eliberare națională, al luptei revoluționare pentru progres și o viață mai bună, pentru transformarea revoluționară, socialistă a lumii, pentru pace pe planeta noastră“⁹².

Acest punct de vedere a fost exprimat recent și la Reuniunea general-europeană de la Madrid, delegația țării noastre pronunțindu-se pentru o strînsă și sinceră cooperare europeană „în diferite probleme umanitare, inclusiv pentru combaterea, cu forțe comune, a manifestărilor de recrudescență a violenței, în toate formele sale, a terorismului, neofascismului și intoleranței rasiale, pentru apărarea instituțiilor democratice ale societății“⁹³. Pentru că extinderea unui fenomen atît de nociv ca neofascismul este o problemă care privește întreaga umanitate progresistă, iar ororile generate de fascism nu pot fi uitate. Pagina „brună“ din istoria contemporană a constituit o experiență tristă pentru omenire din care trebuiesc trase toate învățămintele.

ELENA MUREȘAN

⁹⁰ Ion Bodunescu, *Radiografia terorismului* (II), în „Lumea“, nr. 42 din 16 octombrie 1980.

⁹¹ Christopher T. Husbands, *The National Front: What Happens to it Now?*, în „Marxism Today“, septembrie 1979, p. 268.

⁹² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința activului central de partid și de stat. 3 august 1978*, Editura politică, București, 1978, p. 48.

⁹³ „Lumea“, nr. 8 din 19 februarie 1981, p. 6.

**„SOCIAL SCIENCES IN CHINA“
(„ȘTIINȚELE SOCIALE ÎN CHINA“),
Beijing, vol. I, nr. 1, martie 1980, 229 p.**

Revista „Științele sociale în China“, editată de Academia de Științe Sociale, apare de două ori pe lună în limba chineză și de patru ori pe an în engleză, prin grija Comitetului de redacție pentru științele sociale în China.

În versiunea engleză, pe care o prezentăm în cele ce urmează, revista publică analize referitoare la istoria veche, modernă și contemporană a Chinei, la istoria mișcării revoluționare și a Partidului Comunist Chinez, precum și studii de economie politică, de filozofie și etnologie. Prin tematica abordată, ea constituie un excelent mijloc de informare în legătură cu aria problematică și cu dezvoltarea actuală a cercetărilor din domeniul științelor sociale în China.

Studiile pe care le reunește, deși aparțin unor domenii aparent fără o legătură directă, se corelează și se întrepătrund

tematic, conferind un caracter unitar conținutului publicației. Cadrul larg pe care se susține ansamblul materialului, reflectat în formele, practic, istoria, prezintă atât prin exegeze de-sine-stătătoare, cât și prin invocarea faptelor și atestărilor istorice în întreaga argumentare de fond, după cum aspecte din celelalte domenii ale științelor sociale sînt, la rîndul lor, investigate și interpretate și sub raportul semnificațiilor istorice. Așa, de pildă, studiile consacrate aspectelor economice actuale, atât teoretice, cât și practice, constituie un plan de sprijin pentru configurarea și analizarea unor repere definitorii ale istoriei contemporane a Chinei.

Este de menționat că, prin tematica lor, studiile de istorie oglindesc toate principalele epoci ale evoluției poporului chinez prin vremuri, începînd cu cele mai îndepărtate și

pină în zilele noastre, privity în evoluția lor unitară și continuu ascendentă. Istoria mișcării revoluționare, a Partidului Comunist Chinez este concepută și prezentată ca parte integrantă a istoriei Chinei, ceea ce conduce la detașarea marilor valențe ale acestei istorii, la reliefaarea în întreaga plenitudine a noului său plan de progres în epocile modernă și contemporană.

Problema națiunii și a rolului ei în istoria Chinei este tratată în două studii care se completează reciproc — unul de factură istorică, altul de factură etnografică. Amîndouă relevă ideea că națiunea chineză și naționalitățile conlocuitoare s-au dezvoltat în comun în cadrul aceleiași istorii a țării. Ceea ce a precumpănit — se apreciază în aceste studii — au fost factorii de unitate, care au dus la clădirea civilizației multi-milenare chineze, naționalitățile aducînd elemente proprii, dar, mai ales, asimilînd elementele acestei civilizații comparabile cu civilizațiile greacă, romană și indiană.

Studiul: *Probleme de conflict și de unire a naționalităților în istoria chineză*, semnat de istoricul Fan Wenlan, este, de fapt, o investigație a originilor străvechi ale națiunii chineze (Han). Autorul arată că, din perioada dinastiilor Qin și Han (221 î.e.n. — 220 e.n.), China a fost și a rămas, în esență, o țară unitară, scindările și divizările fiind temporare, că ea a luptat permanent pentru menținerea și întărirea unității sale. În acest context, se analizează amplul proces de asimilare în cadrul națiunii chineze, în perioada dinastiilor Qin și Han, a hunilor și a altor populații nomade din nordul și sud-vestul Chinei, care se aflau într-un stadiu inferior de civilizație în raport cu societatea chineză.

Evocând acest proces, autorul apreciază că: „În timpul dinastiei Qin, Marele Zid a fost construit pentru a ține în afara granițelor pe huni”. Trăind în afara Zidului — se spune în continuare —, hunii erau un „popor de arcași”, în vreme ce populația Han, sedentară, trăind la sud de Marele Zid, era „un popor cu pălării și eșarfe”. În perioada dinastiei apusene Han, statul unitar Han a fost amenințat de formarea statului hunic, care era, de fapt, o efemeră și instabilă confederație militară. Ca urmare a creșterii amenințării hunice în timpul împăratului Wu-Ti din dinastia Han, se va trece la ofensivă împotriva acestora. După înfringerile decisive suferite în anii 127 și 124 — 123 î.e.n., hunii vor fi cuprinși în statul Han, alături de alte populații nomade, și vor începe asimilarea civilizației aflate pe o treaptă superioară de dezvoltare și al cărei purtător era poporul chinez. „Prin instituirea parapre-

fecturilor în Sichuan, Yunnan, Guizhou, Hunan, Zhejiang, Fujian, Guangdong și Guangxi, conducătorii dinastiei Han — afirmă Fan Wenlan — și-au întemeiat, treptat, printr-o cale proprie, influența politică în aceste regiuni, folosind-o în vederea asigurării unității statului chinez. Procesul de unificare a diferitelor naționalități a continuat, astfel încât, „Cu timpul, toate grupurile etnice importante din istoria străvechi chineză — scrie autorul —, inclusiv populația Xianbei, care a fost încă mult timp puternică, s-au contopit cu națiunea Han”.

Poporul chinez — subliniază în încheiere autorul — „și-a făurit o țară unită cu peste 2 000 de ani în urmă”. Unificarea țării „a facilitat continuitatea și consolidarea națiunii, care, la rîndul lor, au promovat și au facilitat unificarea țării”. Ceea ce a predominat întotdeauna au fost „elementele de unitate”.

Problemele de etnologie sînt amplu dezbătute în studiul *Identificarea etnică în China*, de Fei Xiaotong. Se analizează aici caracteristicile situației etnice din China și se înfățișează vasta muncă desfășurată de cercetătorii etnografi pentru identificarea naționalităților din această țară. Cu toate eforturile făcute — se menționează în studiu — munca de cercetare și de identificare a naționalităților, al căror nivel de dezvoltare socială se află în permanentă evoluție, va continua încă mult timp, pentru a se trage concluzii depline, ceea ce — arată autorul — va necesita și reexaminarea unora dintre datele deja obținute.

Istoria mișcării revoluționare din China este prezentă în revistă prin două studii despre războiul țărănesc al taipinilor desfășurat între 1851

și 1864. Studiul: *Războiul țărănesc al taipinilor și tragedia de la Nanjing**, de Li Kan, analizează rolul jucat de taipini în lupta împotriva feudalismului, contribuția lui Hong Xiuquan ca ideolog și conducător al mișcării și subliniază limitele istorice și de clasă ale conducătorilor acesteia. Autorul trage concluzia că, oricât de importante au fost succesele dobândite în luptă de „Regatul Ceresc al Taipinilor”, acesta nu a putut răsturna feudalismul, iar Nanjingul a căzut sub loviturile trupelor intervenționiste, deoarece taipinii au purtat un război țărănesc de tip vechi. „Regatul Ceresc al Taipinilor — scrie autorul — a fost, în istoria Chinei, punctul culminant al războiului țărănesc de tip vechi. El a marcat, de asemenea, o fază importantă în revoluția burgheză-democratică de tip vechi din China modernă. Lupta taipinilor împotriva conducătorilor feudali și a invadatorilor străini a demonstrat potențialul revoluționar al țărănimii”. Hong Xiuquan și ceilalți conducători ai taipinilor „au acționat, inițial, im-

* Războiul țărănesc al taipinilor a izbucnit ca urmare, în primul rînd, a exploatării dure la care era supusă țărănimia și a abuzurilor comise de înalții funcționari ai dinastiei manciuriene străine. Răsculații s-au raliat unei mișcări religioase în fruntea căreia se afla Hong Xiuquan. În 1851, acesta a înstituit un guvern și s-a proclamat „Rege ceresc” și fondator al „Regatului Ceresc al Marii Păci”. Cu capitala la Nanjing. Toate încercările autorităților imperiale de a înăbuși mișcarea s-au soldat cu eșecuri răsunătoare. Marile puteri colonialiste, care își vedeau amenințată dominația în această zonă, au sprijinit cu trupe, armament și instructori dinastia manciuriană pentru zdrobirea mișcării. Forțele militare ale dinastiei manciuriene, cu ajutorul mercenarilor străini, au reușit, în iulie 1864, să ocupe orașul Nanjing, ceea ce a marcat înfrîngerea mișcării.

potriva feudalismului, dar, la încheierea luptei, nu numai că n-au înlăturat feudalismul, ci ei înșiși, în calitate de conducători ai țăranilor, au fost corupți și acaparați de feudalism. Țărănimea a cerut stăruitor eliberarea de sub opresiunea feudală, dar țăranii nu se puteau emancipa ei înșiși. În ciuda faptului că Regatul Ceresc al Taipinilor s-a prăbușit, eroicul său sacrificiu de singe a înălțat solidaritatea de clasă și a propulsat cursul revoluției din China spre un stadiu mai înalt“.

Problematica mișcării taipinilor este înfățișată și în: *Contribuții recente la studiul Regatului Ceresc al Taipinilor — o prezentare a Simpozionului academic ținut în 1979 la Nanjing*. Autorul, Wang Quigcheng, trece în revistă punctele de vedere și ches-tiunile ridicate de către cercetătorii chinezi și străini la Simpozion. Studiile evocate acoperă o multitudine de probleme, ca: gândirea lui Hong Xiuquan în primii ani ai activității lui, natura politicii și a guvernării taipinilor, politica economică și strategia lor militară, aprecierea unora dintre conducătorii războiului țăranesc.

Istoriei Partidului Comunist Chinez îi este consacrat studiul de interes fundamental, intitulat: *Primul Congres național al Partidului Comunist Chinez. Verificarea datei convocării lui și a numărului de participanți*, de Shao Weizheng. Sint soluționate aici două probleme care au stat vreme îndelungată în fața cercetătorilor istoriei Partidului Comunist Chinez. Prima se referă la datarea creării P.C.C. Până acum, se considera că momentul constituirii partidului este 1 iulie 1921. Această dată a fost adoptată în timpul războiului împotriva ocu-

panților japonezi ca urmare a Circularii Comitetului Central al partidului din iunie 1941, care marca cea de-a XX-a aniversare a Partidului Comunist Chinez și împlinirea a patru ani de la declanșarea războiului împotriva imperialiștilor japonezi, pornindu-se de la informația, unanim confirmată, că Congresul de întemeiere a P.C.C. a avut loc în luna iulie 1921, precum și de la faptul că, în tradiția chineză, aniversările erau stabilite pentru prima zi a lunii. Avându-se în vedere acest lucru, ca și lipsa unei documentații integrale în problemă, cercetătorii istoriei P.C.C. au hotărât să reexamineze această dată. Ei au avut în vedere, de asemenea, aprecierea lui Mao Zedong, care, în articolul *Despre dictatura democrat-populară*, arăta: „Întii iulie 1949 marchează faptul că Partidul Comunist Chinez a trăit deja 28 de ani“. Vorbind despre primul Congres al partidului, unul dintre participanți, Dong Biwu, spunea: „Unele documente lipsesc. Eu îmi amintesc că programul partidului a fost prezentat la Congres. Data de 1 iulie a fost pusă ulterior ca zi de naștere a partidului“. Toate acestea au condus la ideea că 1 iulie 1921 este o dată simbolică.

Pentru a stabili cu exactitate momentul întrunirii Congresului, Shao Weizheng a analizat deplasările fiecărui delegat în drumul spre locul de desfășurare a Congresului, incidentele care au însoțit aceste deplasări în condițiile respective și evenimentele petrecute în acel interval, pe care le-a luat ca puncte de referință, coroborându-le cu baza mărturiilor documentare. A fost investigată o mare varietate de surse chineze și străine, precum și un

număr însemnat de interviuri pe care Shao Weizheng le-a luat. Pe baza acestui amplu fond de mărturii documentare, s-a ajuns la concluzia că *primul Congres al Partidului Comunist Chinez s-a întrunit între 23 și 31 iulie 1921*. Primele șase ședințe au avut loc la Shanghai, dar o descindere a poliției coloniale franceze în casa în care se desfășura Congresul i-a determinat pe delegați să părăsească orașul și să țină ultima ședință, de încheiere a lucrărilor, la Jiaying.

Folosind metode asemănătoare, autorul a soluționat și o a doua problemă, și anume a stabilit precis numărul delegaților participanți la Congres.

Articolul este remarcabil prin metoda de cercetare și de critică a izvoarelor pe care a folosit-o autorul pentru a ajunge la concluziile riguroase menționate mai sus.

Revista acordă o deosebită atenție problemelor economice de actualitate, înscrise sub semnul preocupării generale pentru modernizarea socialistă a țării. Rubrica permanentă *Ideii, curente* prezintă o serie de probleme dezbătute de economiști în legătură cu producția de mărfuri, legea valorii, mecanismul pieței în condițiile socialismului, raportul dintre plan și întreprindere ș.a. Se apreciază că în timp ce planul de stat „se bazează pe cererea socială în sens general“, neputând ține seama de condițiile specifice din fiecare întreprindere în parte, planul unei întreprinderi se fundamentează pe anume necesități și, sub îndrumarea generală a statului socialist, „trebuie să fie concretizat prin contracte între producător și vânzător sau între cumpărător și vânzător“. În același timp, întreprinderea „trebuie să

fie întru totul răspunzătoare de beneficiile sau de pierderile ei". În această idee, se preconizează o seamă de răspunderi ale întreprinderilor în direcția folosirii propriilor beneficii pentru asigurarea investițiilor în vederea largirii producției, sporirea fondurilor sociale ș.a. Întreprinderea „poate să contracteze împrumuturi de la băncile de stat, să le folosească drept capital pentru crearea de fonduri fixe sau circulante, care nu vor mai fi asigurate fără compensație de către guvern”.

Studiul elaborat de *Jiang Yiwei* relevă că întreprinderea, ca unitate de bază în economia socialistă, ca organism dinamic, trebuia să fie competentă în a-și alege și a-și dezvolta sau a-și reduce forța de muncă, mijloacele de muncă, în concordanță cu cerințele sociale.

În studiul intitulat: *Raport de investigare: întreprinderile din provincia Sichuan dobîndesc o independență mai mare*, de *Ren Tao*, *Sun Huaiyang* și *Lin Jinglin*, se analizează efectele practice ale ideilor enunțate mai sus în legătură cu planificarea și cu responsabilitatea economică a întreprinderilor. Autorii prezintă concluziile rezultate din efectuarea unui mare număr de experimente în întreprinderile din provincia Sichuan. Aceste experimente au demonstrat capacitatea întreprinderilor de a-și îndeplini responsabilitățile economice, de a realiza performanțele economice propuse, care se oglindesc în sistemul de realizare a beneficiilor.

Revista „Științele sociale în China” abordează și o serie de probleme ale relațiilor economice internaționale. Studiul: *Diviziunea internațională a*

muncii și relațiile economice ale Chinei cu alte țări, de *Yuan Wenyi*, *Dai Lunzhang* și *Wang Linsheng* subliniază că — dezvoltarea forțelor de producție este factorul determinant al apariției și largirii diviziunii internaționale a muncii, care reprezintă o caracteristică a dezvoltării economice contemporane. Autorii analizează necesitatea și posibilitatea pentru China de a valorifica diviziunea internațională a muncii în vederea modernizării. „Scopul folosirii în întregime a acestei diviziuni — se apreciază în studiu — este de a acumula mai rapid fonduri pentru modernizarea țării, de a ridica nivelul nostru tehnic și de a crește productivitatea muncii, așa încît să se întărească capacitatea noastră de a fi independenți și să construim, în scurt timp, un sistem economic socialist modern integrat și independent”. În continuare, se arată că între folosirea diviziunii internaționale a muncii și politica de independență există o legătură dialectică, lucru probat, de altfel, de experiența diferitelor țări. În acest sens, autorii se pronunță pentru utilizarea diviziunii internaționale a muncii și, în același timp, pentru folosirea eforturilor proprii cu mijloacele și în direcții care să corespundă condițiilor social-economice din China.

Problemele de filozofie sînt abordate pe larg în articolul: *Filozofia chineză de Yueh-lin Chin (Jin Yuelin)*, care face o paralelă între filozofia clasică chineză și filozofia indiană și apuseană (greacă și modernă). Autorul schițează caracteristicile școlilor dominante ale filozofiei chineze, cum sînt entuziasmul în viață,

unitatea omului cu natura. Filozofia chineză — se afirmă în studiu — formează un tot organic cu gîndirea social-politică și cu conceptele etice. Lărgind unitatea dintre ideile proprii și fapte, filozoful însuși devine întruchiparea propriei filozofii. Filozoful chinez „nu a fost un filozof prăfuit și ruginit, stînd în fotoliu, la periferia vieții... Noi nu vorbim despre valoarea filozofului — el poate fi de mîna a doua; sau despre calitatea filozofiei lui — care poate să nu fie durabilă; noi vorbim despre unitatea filozofului cu filozofia lui. Separarea acestora a schimbat valoarea socială a filozofiei și a privat lumea de multă strălucire.”

Studiul pledează pentru dezvoltarea filozofiei chineze prin fructificarea splendidei tradiții a cultivării interesului inepuizabil pentru viață, pentru întrepătrunderea filozofiei cu politica, pentru împletirea acțiunii cu cunoașterea, pentru subordonarea filozofiei înseși sarcinii de a schimba lumea, de a merge mai adînc în cercetarea logicii și a epistemologiei și de a susține progresul ei printr-o muncă de cercetare foarte specializată.

Prin tematica sa, incluzînd probleme de istorie, economie, filozofie și etnologie, prin înalta sa științifică-teoretică, revista „Științele sociale în China” reflectă puternica efervescență sub care se înscrie gîndirea în domeniul științelor sociale, integrarea ei organică în preocupările și eforturile întregului popor, sub conducerea Partidului Comunist Chinez, de dezvoltare socialistă a Chinei.

PROGNOZĂ, ANTICIPAȚIE SAU OPȚIUNE ?

Pe marginea lucrării
THE UNITED STATES IN THE 1980s
sub redacția lui

Peter Duignan și Alvin Rabuska,

Hoover Institution, Stanford University, 1980

Alături de Harvard, Yale, Princeton și Berkeley, Stanford este una dintre cele cinci prestigioase universități ale Statelor Unite, aparținând așa-numitei „divizii cu iederă” (*Ivy League*) — după vechile lor clădiri invadate de verdele plantei agățătoare. Unele dintre ele au cîte un institut de cercetări cu profil aparte, care funcționează sub egida aceleiași consiliu profesoral. La Stanford, în California, institutul poartă numele fondatorului său, Herbert Clark Hoover. Absolvent la sfîrșitul secolului trecut al primei promoții de la această *Alma mater*, Hoover a creat institutul la un an după sfîrșitul primului război mondial, cu scopul declarat de a studia problemele războiului, revoluției și păcii. Ca structură, este vorba de un centru de cercetări interdisciplinare „pentru studii avansate în domeniul intern și internațional pe perioada secolului al XX-lea”.

Încă din 1919, Herbert Hoover, care a condus acțiunea de ajutorare cu alimente a Europei devastate de conflagrație, a început să strîngă documente privitoare la puternicele procese transformatoare ale societății care aveau loc pe cuprinsul continentului nostru. În 1921, în cursul asistenței acordate regiunilor bînuite de foamete din Rusia sovietică, la capătul celor patru ani de război civil și intervenție străină, Hoover a adunat o imensă cantitate de material, referitoare la Revoluția din Octombrie și la primii ani ai puterii sovietice. Devenind președinte al Statelor Unite în 1929, el a continuat să sprijine achiziționarea de fonduri documentare în cei patru ani ai administrației sale, ca și în perioada de pînă la intrarea Statelor Unite ale Americii în cel de-al doilea război mondial.

Așa cum ne informează un număr recent din săptămînalul francez „Le Nouvel Observateur” (nr. 1531 din 15 noiembrie 1980), la ora actuală Institutul Hoover dispune de peste un milion și jumătate de volume în 36 de limbi; acestora li se adaugă arhivele personale a peste 4 000 de fruntași politici și militari din Statele Unite și din alte țări ale lumii.

Așa cum se întîmplă și cu alte universități sau institute de cercetări americane, Hoover Institution a servit drept „rezervor” de concepție economică, socială, politică și chiar militară pentru o serie de președinți ai S.U.A. Dacă uni-

versitățile din zona de est a țării au, în general, o tendință ce merge spre Partidul Democrat, Universitatea din Stanford a slujit cu precădere viziunea politică a Partidului Republican. În momentul de față, această orientare a devenit și mai pregnantă. Nu este lipsit de interes să amintim că Ronald Reagan se numără încă din 1975 — pe atunci guvernator al Californiei — printre cei trei membri de onoare ai Institutului Hoover. Recentă campanie electorală prezidențială din S.U.A., soldată cu victoria republicanului Reagan, a transformat echipa acestui institut într-un fel de „Cabinet din umbră” al actualului conducător al Casei Albe: coordonatorul bătăliei pentru cîștigarea voturilor a fost Darrell Trent, directorul-adjunct al institutului; un subaltern al lui, Richard Allen, a răspuns de problemele internaționale în cursul campaniei, iar W. Glenn Campbell, directorul institutului, a fost singurul om care a făcut parte din ambele echipe de consilieri, atît cea pentru probleme internaționale, cît și cea pentru probleme interne.

Deși încă nu definitiv cristalizată, participarea cercetătorilor de frunte și a conducătorilor de secții din Institutul Hoover la activitatea administrației Reagan va juca, după toate aprecierile presei americane, un rol dintre cele mai importante.

În acest context general, editarea de către Hoover Institution a volumului *The United States in the 1980s (Statele Unite în anii '80)* a fost interpretată de mulți comentatori drept apariția unui veritabil manifest-program al noii administrații republicane. Anticipînd cum vor acționa și reacționa Statele Unite în acest deceniu, al 9-lea, al veacului nostru, autorii lucrării și-au exprimat, de fapt, un ansamblu de puncte de vedere, care par a constitui tot atîtea repere pentru Casa Albă, cel puțin pentru anii imediat următori.

Pornind de la constatarea dificultăților, racilelor societății americane, a declinului relativ al S.U.A. în lume, ceea ce implică, inevitabil, recunoașterea dimensiunii schimbărilor intervenite la scară mondială, lucrarea caută să fundamenteze „noul început” în politica americană. W. Glenn Campbell, directorul Institutului Hoover stabilește, dealtfel, în cuvîntul introductiv, coordonatele generale ale modului cum sîfătuitorii apropiați ai președintelui înțeleg să abordeze și să soluționeze problemele cu care se confruntă astăzi Statele Unite. Ei afirmă în acest sens: „În anii '60 se considera îndeobște că americanii vor construi Marea Societate în patria lor și că sărăcia și rasismul vor putea fi răpuse grație unor instituții de stat spe-

cial create în acest scop, ca și grație unor uriașe cheltuieli publice și unor impozite foarte ridicate. Același crez se proiecta și peste hotare. Un masiv ajutor acordat țărilor în curs de dezvoltare era menit să contribuie la rapida lor modernizare și democratizare. Acum, la începutul unui nou deceniu, optimismul s-a temperat considerabil. Se recunoaște că asemenea măsuri pozitive pot și trebuie să fie luate, dar se mai recunoaște că există limite inevitabile ale mijloacelor de a opera astfel de transformări... Astăzi se apreciază că politica pe care o va duce guvernul Statelor Unite ale Americii trebuie să fie una de reținere, de reducere a imixtiunii sale în viața economică și socială, de reducere chiar a propriului său aparat... În ce privește politica externă, Statele Unite s-au văzut nevoite să recunoască limitele categorice ale exercitării puterii lor. Ajutorul acordat străinătății nu este capabil, ca atare, să desființeze sărăcia. Procesul de modernizare nu poate fi accelerat peste măsură. Totodată, s-a recunoscut că Statele Unite nu pot să exporte concepția lor despre democrație în restul lumii. De la războiul din Vietnam încoace, ne-au devenit evidente limitele între care putem să influențăm într-un sens pozitiv evenimentele mondiale“.

Deși avem de-a face cu o culegere de studii separate, realizate de 32 cunoscuți experți în diferite domenii, concepția generală a lucrării este una de strînsă interdependență a problemelor. Analizîndu-le sub diferite laturi, autorii oferă factorilor de decizie un evantai de opțiuni, uneori exprimîndu-și preferințele personale, altelei mărginindu-se să le enumere fără a-și dezvălui propriile înclinații. De asemenea, trebuie remarcat că, optica, unghiul de vedere al autorilor sînt subsumate ideii că America trebuie să redevină puternică și de temut.

Prima parte a volumului este consacrată politicii interne. Cele 14 capitole — de fapt articole separate — abordează în principal politica economică a noii administrații, dintr-un unghi diferit, dacă nu chiar opus, celui în care a abordat-o administrația Carter. Se sugerează, printre altele, o reducere considerabilă a impozitelor și, implicit, a cheltuielilor administrativ-guvernamentale, o stimulare a întreprinzătorilor prin nonplafonarea beneficiilor, o favorizare, în general, a celui ce muncește și produce, în dauna celui care nu ia parte directă și activă la procesul de producție.

Mulți dintre autori recunosc că o asemenea abordare implică sacrificii serioase pentru populația aflată în afara cîmpului muncii, inclusiv pentru cei ce se găsesc în această situație din motive independente de dorința, voința și posibilitățile lor :

șomerii, mamele cu mai mulți copii, handicapații fizici sau mintali, membrii unor minorități naționale sau rasiale împotriva cărora mai persistă discriminări, imigranții de dată proaspătă etc. Evident, măsurile corespunzătoare unor asemenea recomandări ar lovi în securitatea socială pe care au promovat-o cu consecvență — cel puțin declarativ — toate administrațiile democratice postbelice. La fel de controversate se vor dovedi, așa cum se recunoaște dealtminteri în lucrare, și alte propuneri destinate să reechilibreze bugetul Statelor Unite. În această categorie intră, de exemplu, tendința spre industrializarea unor arii geografice ale S.U.A., fără a se mai respecta cu atîta strictețe cerințele de protecție a mediului ambiant, ca și diminuarea subvențiilor de stat acordate pentru construcția de locuințe ieftine, pentru dezvoltarea rețelei școlare, pentru îngrijirea medicală gratuită, pentru pensiile de bătrînețe și boală etc.

Aproape fără excepție, autorii admit că tezele lor în domeniul politicii interne americane alcătuiesc laolaltă un fel de program maximal de austeritate, care va lovi în păturiile cele mai puțin privilegiate ale societății, dar că aplicarea lui integrală sau parțială va depinde, pe de o parte, de factorii de decizie din administrația Reagan, pe de altă parte, de reacțiile grupurilor cetățenești afectate de măsurile respective. În ciuda argumentelor aduse în sprijinul lor, toate aceste recomandări își păstrează, așadar, un caracter de principiu, traducerea lor în practică urmînd a suferi rectificări, adaptări și concesii inevitabile.

Politica externă americană ocupă partea a doua a volumului, domeniu care este analizat problematic și zonal. Ne vom opri mai îndeaproape asupra acelor capitole care abordează, evident prin prisma intereselor americane, chestiuni importante cu implicații asupra relațiilor internaționale, securității și păcii în lume.

Fred Charles Iklé, fost director al Agenției S.U.A. pentru controlul armelor și dezarmare, fost consilier al președinților Nixon și Ford în negocierile cu privire la Tratatul S.A.L.T. se ocupă de *Controlul armelor și apărarea națională*. Cea dintîi prioritate a Statelor Unite în materie de apărare și politică externă, ar fi, după autor, supraviețuirea lor ca popor liber. Acestui obiectiv i se subordonează celelalte țeluri : o ordine mondială pașnică și democratică, intensificarea comerțului exterior și a accesului S.U.A. la resursele naturale, promovarea valorilor morale și umanitare conforme tradițiilor americane.

Fred Iklé critică ceea ce el numește „pasivitatea americană“ pe plan interna-

țional. După părerea lui, armele nucleare tactice și strategice de care dispun S.U.A. au rămas în urma dezvoltării tehnicii militare mondiale. Situându-se pe o poziție de forță în materie de relații internaționale, el își pune întrebarea: Ce se poate face? Și tot el răspunde: În primul rând, cetățenii Statelor Unite, atât de „îndrăgostiți” de pace încât sînt dispuși să facă enorme concesii de hațirul ei, ar trebui să se obișnuiască cu ideea că s-ar putea ca pacea să nu fie veșnică. În consecință, ei trebuie să depună eforturi nu numai pentru a face cu desăvîrșire imposibil un atac nuclear concertat împotriva S.U.A., dar să ia în considerație și eventualitatea unei ofensive cu arme convenționale, ofensivă căreia să-i răspundă fie cu aceleași arme, fie cu cele atomice. Americanii ar trebui să abandoneze ideea că viitorul război va fi crîncen dar foarte scurt; el poate fi mai mult sau mai puțin crîncen, dar cu siguranță va fi de lungă durată. În perspectiva lui, S.U.A. trebuie să ia măsuri de pregătire pentru trecerea producției industriale de la obiective civile la cele militare, astfel încît să evite lungă perioadă de întîrziere pe care au înregistrat-o la intrarea în cel de-al doilea război mondial.

De pe aceleași poziții dure — ca să nu spunem de-a dreptul agresive — autorul preconizează și alte măsuri: o mai mare îndrăzneală în activitatea politică externă și, mai ales, o sporită capacitate de a spune „nu” altor țări; o „reparare” a aparatului de informații și contrainformații, grav avariat de valul de revendicări libertare din deceniul trecut; o intensificare a propagandei în lumea a treia, ca și în zonele de influență neamericane.

Edward Teller, cercetător principal la Hoover Institution, membru la Academiei Naționale de Științe, dar — înainte de orice — principalul realizator al bombei cu hidrogen a Statelor Unite, semnează studiul *Tehnologia : dezechilibrul puterii*. Autorul face mai întîi un istoric al armelor moderne și relevă cîteva dintre noutățile tehnologice care au influențat evoluția războiului: dezvoltarea căilor ferate și, implicit, a transporturilor, apariția submarinului și a gazelor de luptă, introducerea tancurilor și a avioanelor etc. În acest cadru, el apreciază că S.U.A. și-au pierdut superioritatea în domeniul forțelor navale în perioada 1969—1975 și s-au văzut aproape ajunse din urmă în privința rachetelor nucleare pe la 1972.

În substanța analizei, Edward Teller reia una din tezele sale favorite și anume că bomba atomică în general și cea cu hidrogen în special nu reprezintă „saltul spre apocalips”, ci o etapă firească de dezvoltare a tehnologiei de război. Sur-

prinzîndu-și cititorii, așa cum singur mărturisește, Teller pledează pentru reducerea sau chiar abolirea secretului pe tărîmul dezvoltării armamentului atomic în Statele Unite. Unul dintre argumentele sale este următorul: „În materie atomică am fost foarte grijulii cu secretele și totuși Uniunea Sovietică ne-a ajuns și ne-a depășit”. Excesul de „secretivitate” duce nu numai la o complicare birocratică foarte mare a procesului de cercetare și experimentare, ci și la conflicte cu aliații (se amintește că de Gaulle s-a retras din N.A.T.O. din cauza refuzului americanilor de a pune la curent Franța cu stadiul atins în cercetarea atomică americană).

Pentru deceniul al 9-lea, Edward Teller preconizează cîteva direcții în atenția factorilor de decizie: o veritabilă muncă de lămurire dusă în rîndurile savanților americani, pentru a-i convinge să lucreze în domeniul apărării naționale; adoptarea unor mijloace adecvate pentru protejarea și evacuarea populației civile, în eventualitatea unui atac nuclear; negocierea de tratate care să nu pună accentul pe limitarea înarmării, ci pe folosirea energiei atomice în scopuri pașnice (pentru a justifica poziția sa împotriva limitării, Teller afirmă că a spune: „Să interzicem armele atomice, deoarece necazurile noastre se datorează proliferării lor” este tot atît de logic ca a spune: „Să oprim timpul în loc, deoarece scurgerea lui ne duce spre moarte”); intensificarea măsurilor de sesizare și alarmare pe cale electronică; prevenirea unui „război cosmic” între sateliți; dezvoltarea vehiculelor terestre și aeriene pilotate în mod automat; crearea de numeroase mini-baze navale americane în mijlocul și pe marginea oceanelor; fabricarea de petroliere submarine, capabile să transporte o încărcătură de cel puțin 200 000 tone; prevederea posibilității de a utiliza, fie și ca ripostă, arme chimice și biologice; combaterea mizeriei din lumea a treia, pe baza folosirii resurselor oceanice, precum și a influențării active și în sens pozitiv a meteorologiei în diferite puncte ale globului.

Articolul *Activitatea viitoare a serviciilor americane de informații* este semnat de Ray S. Cline, director executiv al Secției de studii „Mari puteri”, de la Centrul de studii strategice și internaționale de pe lîngă Universitatea Georgetown, fost director adjunct al informațiilor în C.I.A. Acesta consideră că Statele Unite se află „la marginea tragediei, deoarece nu s-au reparat încă daunele provocate rețelei de informații la mijlocul deceniului 1970—1980, cînd deficiențele și abuzurile comise de C.I.A. au devenit obiectul unui veritabil circ politic, oglin-

dit cu delicii de mijloacele de informație în masă" (exemplul cel mai edificator fiind afacerea Watergate).

Pentru a revitaliza activitatea serviciilor de informații, Ray Cline pledează, în principal, pentru o sporire a alocațiilor bugetare, ce se va răsfringe în creșterea capacității acestor servicii, atât pe plan uman, cât și tehnic; pentru o largă libertate de mișcare a C.I.A., din a cărei activitate nu vor fi excluse „acțiunile clandestine”, cu condiția ca ele să aibă o „justificare moral-politică suficientă pentru a le declanșa, precum și o șansă rezonabilă de succes în îndeplinirea lor”.

Criza energetică este, și încă într-un mod acut, la ordinea zilei. Atacînd această problemă în capitolul intitulat *Resursele mondiale de energie*, Hendrik S. Houthakker, profesor de economie la Universitatea Harvard, nu vede, aparent paradoxal, motive de alarmă nici în posibila epuizare a combustibililor minere, nici în dominarea pieții mondiale de către O.P.E.C. Greșala Statelor Unite sub președinția lui Carter ar fi constat în aceea că, pentru a satisface cererile interne și a nu nemulțumi pe consumatori printr-o ridicare prea mare a prețului benzinei, s-a contribuit, premeditat sau involuntar, la criza petrolului și la scumpirea acestuia.

După părerea autorului, S.U.A. și puterile occidentale ar trebui să pună accentul pe latura economică și nu pe cea politică în relațiile cu O.P.E.C. Ar fi indicat ca Statele Unite să desființeze plafonul impus prețurilor produselor petroliere și să stimuleze astfel explorarea și exploatarea de noi resurse. În mod analog ar trebui să procedeze Canada, precum și acele state din Europa care dispun de zăcămintele petroliere în largul mării. El recomandă, de asemenea, folosirea altor combustibili fosili, cum ar fi gazul metan și cărbunele, inclusiv extragerea de petrol din acesta din urmă, chiar dacă prețul procesului industrial corespunzător este actualmente excesiv de ridicat. O reducere concertată a importurilor de petrol, precum și stabilirea unui tarif comun de plată a combustibilului ar transfera o parte din profiturile viitoare ale O.P.E.C. în buzunarele țărilor importatoare. Energia nucleară se impune a fi dezvoltată în continuare, dar ritmul acestei dezvoltări să fie încetinit, pînă ce se vor găsi căi și mijloace de asigurare a securității depline a centralelor nucleare.

Yuan-li Wu, profesor de economie la Universitatea din San Francisco, fost secretar adjunct pentru apărare al Consiliului Național de securitate al Statelor Unite, consilier la Hoover Institution, în *Politica externă a Statelor Unite: condiționări politico-economice*, apreciază că

opțiunile S.U.A. în acest domeniu vor trebui îndreptate spre: optimizarea și maximalizarea legăturilor economice și comerciale cu țările aliate și cu cele pe care, în mod rezonabil le-ar putea considera ca potențial aliate; liberalizarea comerțului cu statele comuniste, cu condiția ca aceasta să nu servească dezvoltării capacității lor militare; adoptarea unei linii consecvente în relațiile economice internaționale și evitarea cu orice preț a pendulărilor oportuniste de la an la an sau de la împrejurare la împrejurare. Un rol esențial îl va juca după el și calitatea conducătorilor Statelor Unite, măsura în care ei vor putea să sesizeze determinările reciproce dintre politic și economic în politica externă, dincolo de aspectele pur tactice și de moment.

O continuare pe alte planuri a studiului relațiilor economice externe o realizează Richard Whalen, președintele firmei de consultanță internaționale „Worldwide Information Resources”, în capitolul *Afaceri internaționale*. Autorul pleacă de la premisa că, în ziua de astăzi, nu există decît un unic sistem financiar și de afaceri pe întreg globul. Această economie globală este legată prin mijloace de comunicare aproape instantanee și printr-o tehnologie care se difuzează cu o rapiditate fenomenală. Statele Unite au pierdut înțietatea pe care o aveau la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, deoarece s-au profilat mai ales ca o economie a serviciilor și au pus accent prea mic pe dezvoltarea capacității de producție a unor mărfuri pe care să le desfacă în străinătate.

Whalen enumeră următoarele tendințe care sînt defavorabile pe plan mondial Statelor Unite: 1) o continuă deteriorare a echilibrului militar americano-sovietic, în dezavantajul Statelor Unite, ceea ce provoacă înrăutățirea continuă a structurii de alianțe avînd ca nucleu S.U.A.; 2) o neîncredere mereu crescîndă a străinătății față de capacitatea guvernului american de a pune stavilă inflației și de a proteja valoarea internațională a dolarului; 3) o balanță comercială și de plăți permanent deficitară față de restul lumii, ca simptom al unei slăbiciuni structurale în economia americană; 4) un risc crescînd de faliment pentru sistemul bancar american și occidental, ca urmare a nereglementării piețelor de eurodolari și a acumulării de datorii externe ale țărilor sărace, importatoare de petrol.

După părerea autorului, ideea de bază de la care trebuie să plece Statele Unite este aceea că relațiile de afaceri constituie o activitate politică. Iată de ce, oamenii de afaceri americani trebuie să înțeleagă procesele politice din țările în care își desfășoară activitatea și să în-

cerce să le influențeze sub semnul unor obiective mai largi, și nu al intereselor mărunte și temporare. Depolitizarea afacerilor și a legăturilor comerciale nu poate să ducă decât la ruină în ultimă instanță pentru businessmenii care nu văd mai departe de lungul nasului. Egoismul lor trebuie să se combine neapărat cu o doză de patriotism care, în cele din urmă, nu face decât să le asigure supraviețuirea. Pe de altă parte, conchide autorul, este necesar ca intervenția statală și, mai ales, a birocratismului mărunț să se reducă într-o măsură cât mai mare și să nu pună piedici în calea legăturilor de afaceri pe plan internațional.

Desigur, cititorul avertizat remarcă cu ușurință nu numai poziția partizană a economiștilor invocați, dar, mai ales, angajarea lor declarată în interesul politic al unei mari puteri. Foarte sugestivă, în această direcție, este secțiunea din volum intitulată *Politica externă economică a Statelor Unite*, datorată lui G. M. Meier, profesor de economie internațională la Universitatea din Stanford.

Autorul combate cu vehemență ideea unei noi ordini economice internaționale, afirmând că ea nu ar fi nici nouă (susținătorii ei o promovează demult), nici internațională (ci mai degrabă antinațională), nici economică (ci mai degrabă politică și ideologică), nici ordine (ci mai degrabă o confruntare între Nord și Sud).

Soluția, așa cum o vede Meier, constă în liberalizarea relațiilor economice cu țările lumii a treia, atât cele care au rămas încă într-un stadiu inferior de dezvoltare, cât și cele care s-au industrializat rapid (Coreea de Sud, Taiwan, unele țări socialiste din Europa). Statele Unite trebuie să-și coordoneze politica în acest domeniu cu cea a Europei occidentale și a Japoniei, în așa fel încât relațiile cu lumea a treia, de pildă, să nu dăuneze nici relațiilor S.U.A. cu aliații lor, nici economiei interne a Statelor Unite.

Dar ce se înțelege prin lumea a treia și care ar trebui să fie raporturile statelor dezvoltate cu aceasta, bineînțeles în concepția volumului de față, o putem afla din studiul lui P. T. Bauer, profesor la Școala de Economie din Londra, membru al Academiei Britanice, purtând titlul *Ajutorul pentru străinătate și lumea a treia*.

Încercînd să definească lumea a treia, Bauer ajunge la concluzia că ea cuprinde cea mai mare parte a globului : Asia — în afară de Japonia și Israel —, Africa — în afară de Republica Sud-Africană și Rhodesia — și America Latină în întregul ei. În cadrul lumii a treia intră oameni rămași la un nivel de trai extrem de scăzut ca și membri ai unor societăți puternic industrializate, locuitori ai unor țări

foarte sărace dar și ai unora foarte bogate.

Bauer arată că dezvoltarea fiecărei țări depinde, în principal, de propriile sale eforturi și nu este decât în mică măsură influențată de factori externi. Pornind de la această premisă, el combate ideea că ajutorul acordat țărilor lumii a treia este o axiomă și că cu cât mai mari sînt sumele donate, cu atât mai favorabile sînt rezultatele obținute. El citează cazuri de ajutoare lipsite de sens : cadourile făcute unor țări producătoare de petrol (Kuweit, Arabia Saudită etc.), al căror venit pe cap de locuitor era mai mare decât cel al donatorilor, lui Idi Amin, care, ca președinte al Ugandei a ucis sute de mii de oameni etc. Ajutorarea poate aduce cu sine, prin însăși dispariția nevoii de a munci pe care o provoacă, un grav deserviciu țării respective. Sărăcia populației nu este nici ea combătută pe calea ajutoarelor, pe de o parte pentru că dimensiunea ajutorului nu poate fi nici decum pe măsura sărăciei, pe de altă parte pentru că sumele se încredințează guvernelor, nu direct locuitorilor care suferă de sărăcie. În afară de îmbogățirea anumitor conducători, ajutoarele servesc adeseori la conceperea și realizarea de proiecte grandioase (construcția de orașe și clădiri somptuoase, înființarea de linii aeriene etc.), care în cele din urmă se răsfrîng nefavorabil asupra păturilor sărace.

Ce fel de ajutor trebuie deci acordat ? Bauer recomandă extinderea cât mai largă a „filantropiei pe cale particulară“, care are și avantajul că se adresează direct celor săraci, peste capul guvernelor. Cea mai bună contribuție a țărilor occidentale pentru sprijinirea țărilor lumii a treia ar constitui o coborîrea sau desființarea barierelor vamale ridicate în calea exporturilor acestora din urmă. În sfîrșit, acea cotă de ajutorare oficială, de la guvern, la guvern, care se va face pe viitor, va trebui să ia forma unor donații, lipsite de orice idee a restituirii cu dobîndă și de orice condiționare politică sau economică.

În partea finală a volumului se pun în discuție direcțiile fundamentale de viitor ale politicii externe americane. Această se realizează prin sinteze ale unor cunoscuți experți în materie ai Institutului Hoover sau de peste hotare, precum : Richard F. Staar, director al Programului de studii internaționale de la Hoover Institution, redactor-șef al „Anuarului de probleme comuniste internaționale“, Peter Duignan, director al Centrului de studii africane și ale Orientului Mijlociu de la același institut, Alfred Grosser, profesor la Institutul de studii politice din

Paris și director al Fundației naționale de științe politice din Franța ș.a.

Fiecare studiu prinde în conul analizei o anumită zonă de interes a Statelor Unite. „Asamblind” concluziile, desprindem imaginea a ceea ce autorii doresc să urmărească și să fie S.U.A. la scară mondială. Ca trăsătură generală, după ce dezvăluie erorile, mai ales tactice, ale unui trecut nu prea îndepărtat, adică ale administrației Carter, autorii se pronunță pentru adoptarea unor obiective de perspectivă — în cadrul unei strategii globale —, urmărite cu consecvență, pentru a-i reda Americii prestigiul știrbit.

Astfel, în *Asia*, potrivit autorilor, Statele Unite vor continua cultivarea relațiilor cu statele cu care au interese comune, fără a le neglija cu desăvîrșire pe celelalte; iar pe ansamblul continentului vor urmări o politică a echilibrului puterilor. Pentru *Europa occidentală* se preconizează o înțelegere superioară a interdependenței existente între S.U.A. și aliații ei, cu consecințele de rigoare, pe toate planurile, începînd cu cel militar și sfîrșind cu cel economic. În legătură cu *Uniunea Sovietică* răzbate o notă dură, care nu exclude din viitoarele raporturi măsurile restrictive de ordin economic. Printre sarcinile care stau în fața Statelor Unite în *Orientul Mijlociu*, autorii in-

clud: semnarea unui tratat de pace definitiv între Israel și Egipt; formarea unui stat palestinian neutru; întărirea alianței cu Turcia; sprijin acordat Marocului; furnizarea unui sistem de apărare aeriană Arabiei Saudite. În ceea ce privește *America Latină*, se recomandă ca S.U.A. să acorde o mult mai mare atenție și sollicitudine vecinilor sale de la sud de Rio Grande decît au făcut-o în deceniul trecut. În fine, autorii apreciază că, în privința *Africii*, nu se poate indica o politică unică, ci un complex de politici, care să țină seama de interesul fiecărei țări în parte, și care să aibă ca trăsătură fermitatea, menită să se impună atît prietenilor cît și dușmanilor.

După cum lesne se poate constata, prin volumul *Statele Unite în anii '80* — așa cum însăși titlul o arată — Institutul Hoover oferă un scenariu al unei posibile orientări și evoluții a Statelor Unite în acest deceniu. Opțiunile exprimate, prognozele întreprinse vor fi sau nu validate de cursul evenimentelor. Este vorba de un punct de vedere. Dar nu unul oarecare, întrucît el este împărtășit de cercuri, de forțe politice și ideologice influente. De aceea și trebuie studiat cu toată atenția.

NICOLAE MINEI

СОДЕРЖАНИЕ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: Революционная партия рабочего класса ведет Румынию в будущее.	3
ИЛИЕ ЧАУШЕСКУ: Развитие Р К П концепции итносительно борьбы всего народа за защиту родины.	41
КОНСТАНТИН КОРБУ: Крестьянство — решающая революцион- ная сила в процессе строительства современной Румынии.	53
МИРЧА МУШАТ: Соображения относительно влияния послед- ствий иностранного господства и мешательства на историчес- кого развития румынского народа.	76

ДОКУМЕНТЫ

Дакия в сознание нового мира.	100
------------------------------------	-----

ПРИЧИНЫ И НЕСЧАСТНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ УСТАНОВЛЕНИЯ РЕАКЦИОННЫХ, ФАШИСТСКИХ РЕЖИМОВ

Неофашизм и действие расстройств демократических режимов: Елена Мурешан.	139
--	-----

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

SUMMARY

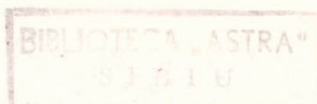
ION POPESCU-PUȚURI : The Revolutionary Party of the Working Class Has Brought Romania in Step with the Future	3
ILIE CEAUȘESCU : The Development by the R.C.P. of the Conception of the Fight of the Entire People for the Defense of the Homeland	41
CONSTANTIN CORBU : Peasantry—Determining Revolutionnary Force in the Process of the Creation of Modern Romania	53
MIRCEA MUȘAT : Considerations concerning the Consequences of Foreign Domination and Interference upon the Historical Evolution of the Romanian People	75

DOCUMENTS

Dacia in the Conscience of the Modern World	100
---	-----

THE ILL-FATED CAUSES AND RESULTS OF THE SETTING UP OF THE REACTIONARY FASCIST SYSTEMS

Neo-fascism and the Undermining Action of the Democratic Systems : Elena Mureșan	139
--	-----

SOMMAIRE

ION POPESCU-PUȚURI : Le parti révolutionnaire de la classe ouvrière a conduit la Roumanie sur le voie de l'avenir . . .	3
ILIE CEAUȘESCU : Le développement par le P.C.R. du conception concernant la lutte du peuple entier pour la sauvegarde de la patrie	41
CONSTANTIN CORBU : La paysannerie — la force révolutionnaire decisive dans le procès de la constitution de la Roumanie moderne	53
MIRCEA MUȘAT : Considérations conservant les conséquences de la domination et ingérences étrangères sur l'évolution historique du peuple roumain	75

DOCUMENTS

La Dacie dans la conscience du monde moderne	100
--	-----

LES CAUSES ET LES CONSÉQUENCES NEFASTES DE LA INSTAURATION DES RÉGIMES RÉACTIONNAIRES, FASCISTES.

Néofascisme et l'action de la déstabilisation des régimes démocratiques : Elena Mureșan	139
---	-----

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

SUMARIO

ION POPESCU-PUTURI : El partido revolucionario de la clase obrera dirigie Rumania hacia el futuro	3
ILIE CEAUŞESCU : El desarrollo por el Partido Comunista Rumano de la concepción de lucha del entero pueblo por la defensa de la patria	41
CONSTANTIN CORBU : El campesinado — fuerza revolucionaria determinante en el proceso de la creación de Rumania moderna	53
MIRCEA MUŞAT : Consideraciones concerniente a las segundas de la dominación y las injerencias extranjeras sobre la evolución historica del pueblo rumano	75

DOCUMENTOS

Dacia en la conciencia del mundo moderno	100
--	-----

LAS CAUSAS Y LAS CONSECUENCIAS NEFASTOS DE LA IN- STAURACION DE LOS REGIMENES REACCIONARIOS, FASCISTOS

El neofascismo y la acción de destabilización de los regímenes democra-
ticos : **Elena Mureşan.**

INHALT

ION POPESCU-PUȚURI : Die revolutionärische Partei der Arbeiter- klasse hat Rumänien im Gleichschritt mit das Zukunft ge- bringt	3
ILIE CEAUȘESCU : Die Entwicklung von der R.K.P. des Konzeption, des Kampfes des ganzes Volkes für die Schutz des Vaterlandes	41
CONSTANTIN CORBU : Die Bauernschaft — bestimmende Revolu- tionärskraft in der Prozess der Gründung der moderne Rumäniens	53
MIRCEA MUȘAT : Berücksichtigungen über die Konsequenzen des fremden Dominations und Einmischungen in die historische Evolution des rumänisches Volkes	75

DOKUMENTE

Dacia in die Gewissen der moderne Welt	100
--	-----

DIE URSACHEN UND DIE UNGLÜCKSELIGEN FOLGEN DER EINSETZUNG DER FASCHISTISCHEN REAKTIONÄREN REGIME

Die Neofaschismus und die Desorganisationsaktion der demokra- tischen Regime : Elena Mureșan	139
---	-----

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Rauș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722, 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66. P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei”

I 9001.

anale de istorie

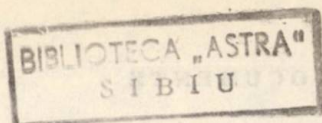
anul XXVII 3 1981

1990

0 JUL. 2005

i 9001.

2014

Proletari din toate țările uniți-vă !

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXVII

3

1981

S U M A R

GLORIOASA ANIVERSARE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

- NICOLAE CEAUȘESCU** : 60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace 3
- Mărturii ale trecutului de luptă a partidului clasei muncitoare din România 36
- Sesiune științifică omagială** — „Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare în opera de transformare revoluționară a societății în România”. Au susținut comunicări : **ILIE VERDET**, **CONSTANTIN DĂSCĂLESCU**, **ION POPESCU-PUȚURI**, **LEONTE RĂUTU**, **CORNEL ONESCU**, **ILIE BOLOGA**, **TAMARA DOBRIN**, **MIHAI GERE**, **MIHNEA GHEORGHIU**, **ANETA SPORNIC**, **PETRE GIGEA**, **GHEORGHE MIHOC**, **CORNELIA FILIPAȘ**, **GHEORGHE DOLGU** 53

ARTICOLE — COMUNICĂRI

- Rolul României în lupta de eliberare a popoarelor din sud-estul Europei în anii 1875—1878 : *Nicolae Ciachir* 87
- Momente ale luptei revoluționare a maselor populare din Oltenia în perioada august 1944—noiembrie 1946 : *Romus Dima* 110

STUDII DOCUMENTARE

- Poziția partidului clasei muncitoare față de problemele fundamentale ale evoluției societății românești în a doua jumătate a secolului trecut 125

32180

DOCUMENTE

Dacia în conștiința lumii moderne	162
---	-----

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Simpozion consacrat aniversării a 45 de ani de la procesul din Brașov al militanților comuniști și antifasciști în frunte cu tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU : <i>Ion Oprea</i>	207
Simpozion româno-sovietic pe tema : „Perfecționarea relațiilor din interiorul partidului — condiție a creșterii rolului său conducător în viața socie- tății“ : <i>Nicolae Rauș</i>	219

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

SIMA QIAN. Autor a 130 volume de istorie a Chinei elaborate în sec. II î.e.n. : <i>Ion Mamina</i>	228
--	-----

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONITĂ, N. G. MUNTEANU,
MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, VASILE
PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMARCEA — secretar responsabil de redacție,
GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA

NICOLAE CEAUȘESCU

60 DE ANI

**DE SLUJIRE DEVOTATĂ A POPORULUI,
DE LUPȚĂ PENTRU DREPTATE SOCIALĂ
ȘI LIBERTATE NAȚIONALĂ, PENTRU
CONSTRUIREA SOCIALISMULUI ȘI RIDICAREA
BUNĂSTĂRII MASELOR, PENTRU
INDEPENDENȚA PATRIEI, COLABORARE
INTERNAȚIONALĂ ȘI PACE**

Expunere la adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani
de la făurirea Partidului Comunist Român
8 mai 1981

Stimați tovarăși,

Sărbătorim 60 de ani de la înființarea Partidului Comunist Român — eveniment de însemnătate epocală în mișcarea revoluționară muncitorească din România, în luptele revoluționare de clasă pentru dreptate socială și eliberare națională, pentru victoria revoluției socialiste și edificarea noii orînduiri sociale în patria noastră. (*Aplauze puternice*).

Cu acest prilej solemn doresc, în numele Comitetului Central al partidului, precum și al meu personal, să adresez tuturor participanților la această adunare solemnă, întregului partid și întregului nostru popor, un călduros salut comunist și cele mai bune urări. (*Aplauze ; urale puternice, îndelungate ; se scandează : „Ceaușescu—P.C.R. !”*).

Făurirea Partidului Comunist Român, la 8 Mai 1921, a avut loc în condițiile puternicului avînt revoluționar din România creat în anii de după primul război mondial, ale creșterii rolului clasei muncitoare în viața social-politică națională din diferite țări, ca și pe plan mondial, precum și în împrejurările internaționale ale victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie care a deschis era revoluției proletare și a exercitat o puternică influență asupra intensificării luptelor revoluționare de pretutindeni. (*Aplauze puternice*).

Privind retrospectiv drumul parcurs de Partidul Comunist Român, rolul său în viața politică din România, precum și activi-

tatea sa de întărire a solidarității internaționale cu forțele revoluționare și progresiste de pretutindeni, putem afirma cu îndreptățită mândrie că partidul nostru și-a îndeplinit întotdeauna cu cinste misiunea istorică ce și-a asumat-o, că a servit neabătut interesele clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, ale întregului nostru popor. (*Aplauze puternice, prelungite*).

În anii grei ai luptei de clasă împotriva regimului burghezo-moșieresc, partidul nostru a militat neabătut pentru apărarea intereselor fundamentale ale celor ce muncesc, a drepturilor și libertăților lor democratice, a organizat și condus lupta maselor populare împotriva fascismului și războiului. În împrejurările deosebit de grele ale războiului, Partidul Comunist Român a organizat și condus lupta pentru ieșirea României din războiul dus alături de Germania fascistă împotriva Uniunii Sovietice, înfăptuind revoluția antiimperialistă și antifascistă, de eliberare națională și socială. El a condus apoi întregul proces de transformare democratică, revoluționară, a societății, de înfăptuire a revoluției socialiste și făurire cu succes a socialismului în România. Se poate afirma că Partidul Comunist Român s-a identificat întru totul cu interesele vitale ale clasei muncitoare, ale întregului popor, că în istoria zbuciumată a poporului român nu a existat niciodată un partid politic care să fi servit cu atîta abnegație interesele întregii națiuni, ale bunăstării și fericirii ei, ale întăririi independenței și suveranității României. (*Vii și puternice aplauze*). Tocmai de aceea Partidul Comunist Român și-a cîștigat încrederea și respectul întregului popor, care vede în el, în politica sa internă și externă garanția dezvoltării continue a țării, a ridicării gradului de civilizație și bunăstare materială și spirituală ale maselor, a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România. (*Aplauze și urale puternice ; se scandează : „Ceaușescu—P.C.R. !”*).

Partidul Comunist Român — moștenitorul și continuatorul celor mai înalte tradiții de luptă ale poporului român

Stimați tovarăși,

Partidul Comunist Român este moștenitorul și continuatorul celor mai înalte tradiții de luptă ale maselor populare pentru formarea poporului român, pentru dezvoltarea limbii și culturii proprii, pentru afirmarea națiunii române și a statului național unitar — România. Ne mîndrim și-i cinstim pe toți aceia care au

4 luptat și și-au dat viața pentru afirmarea și libertatea poporului

nostru. (*Vii aplauze*). În acest spirit am sărbătorit anul trecut împlinirea a 2050 de ani de la formarea primului stat centralizat al dacilor, despre care istoricii din acea vreme spuneau „că sînt cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci”. Lung și greu a fost drumul străbătut de urmașii lui Burebista și ai lui Decebal, apoi și ai lui Traian. În luptele grele și în conviețuirea comună, timp de secole, a dacilor și a romanilor s-a plămădit un popor nou, care a păstrat și dezvoltat însușirile și virtuțile cele mai bune ale înaintașilor săi.

În perioada marilor migrații ale popoarelor, pe meleagurile patriei noastre au venit și au poposit, pentru un timp mai scurt sau mai lung, diferite popoare. Urmașii dacilor și romanilor au trebuit să ducă lupte grele pentru a-și păstra ființa proprie, iar cu unele dintre popoarele ce s-au așezat în vecinătate, în diferite perioade, au conlucrat activ, ceea ce a avut o importanță deosebită atît pentru dezvoltarea poporului nostru, cît și pentru popoarele respective.

Unii istorici străini încearcă în fel și chip să falsifice istoria, să pună sub semnul întrebării continuitatea urmașilor dacilor și romanilor, a poporului nostru pe aceste meleaguri.

Ce se poate răspunde oare istoricilor care neagă existența unui popor cu un asemenea trecut glorios de luptă, cum este poporul nostru, crezînd sau dorînd, prin aceasta, să pună în evidență propriile popoare ? Cel mai bun răspuns este realitatea, faptul că din toate popoarele migratoare nici unul nu a putut înlocui poporul plămădit pe aceste meleaguri, că urmașii dacilor și romanilor, noul popor care își afirmă propria entitate s-a dezvoltat continuu și a rămas adevăratul și singurul stăpîn al vechii Dacii. (*Aplauze și urale puternice. Se scandează: „Ceaușescu și poporul!”*).

Tuturor celor care vor să înțeleagă cum s-a născut și s-a dezvoltat poporul nostru le spunem : priviți rezultatele cercetărilor și săpăturilor arheologice, citiți scrierile marilor învățați ai timpurilor și veți înțelege mai bine cum s-a născut poporul român, cum s-au format cultura și limba sa ; studiați luptele Basarabilor și Mușatinilor, ale lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și ale altor eroi ai istoriei naționale și veți înțelege forța și vitalitatea poporului nostru, precum și setea sa de libertate și independență și hotărîrea de a le apăra în orice împrejurări. (*Aplauze și urale puternice*). Poate pentru unii istorici din unele țări vecine ar fi mai bine dacă ar pune în evidență tot ce a contribuit la dezvoltarea prieteniei dintre popoarele noastre vecine ; și aceasta este, fără îndoială, valabil în aceeași măsură și pentru istoricii noștri. Să-i reliefăm pe înaintașii comuni, cum sînt Petru, Asan, Ioniță, cum sînt Ioan de Hunedoara și Matei Corvin — pentru a înțelege cum s-au dezvoltat, de-a lungul timpurilor, relațiile între popoarele noastre în lupta pentru apărarea ființei naționale

a fiecăruia, pentru libertate și progres. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Cinstim rolul determinant în istorie al popoarelor, al maselor populare, al țărănimii — care timp de secole a dus greul luptei pentru eliberare națională și dreptate socială —, cinstim pe conducătorii și participanții la marile răscoale țărănești care au demonstrat cu putere forța țărănimii, hotărîrea ei de a lupta împotriva asupririi feudale, pentru lichidarea acestei orînduiri și făurirea unei noi orînduiri sociale.

Iată de ce doresc și cu acest prilej să aduc un fierbinte omagiu țărănimii — clasa care, secole de-a rîndul, a dus greul luptei împotriva asupririi străine, pentru dezvoltarea independentă a țării. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Cinstim revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, revoluția din 1848, în care Nicolae Bălcescu a avut un rol hotărîtor. Cinstim pe făuritorii Unirii din 1859, care au pus bazele statului național român — eveniment istoric determinant pentru poporul nostru. (*Aplauze puternice*).

Cinstim eroismul ostașilor români din războiul de independență din 1877, care, la Plevna și Smîrdan, au făcut totul pentru a înfrînge armatele Imperiului Otoman, pentru afirmarea în lume a României independente. (*Aplauze puternice*).

Partidul Comunist Român își trage seva și vitalitatea din glorioasa istorie de milenii a poporului nostru, din toate evenimentele și luptele desfășurate de-a lungul vremurilor; el își afirmă hotărîrea de a asigura, în noile condiții istorice, dezvoltarea continuă, pe o nouă treaptă, a civilizației și vieții întregului nostru popor, de a-i făuri un viitor demn și liber, viitorul comunist. (*Aplauze și urale puternice; se scandează: „Ceaușescu—P.C.R. !“*).

Dragi tovarăși,

Apariția clasei muncitoare pe arena istoriei patriei noastre a marcat o nouă eră în dezvoltarea luptelor revoluționare de eliberare națională și socială. Se poate spune că, începînd din a doua parte a secolului al XIX-lea, nu a existat eveniment politic-social în care clasa muncitoare să nu fi fost prezentă, să nu-și fi afirmat poziția sa.

Cu mîndrie putem afirma că, de la primele începuturi, ideile socialismului științific au avut un rol de mare însemnătate în formarea conștiinței revoluționare a clasei noastre muncitoare.

Prezența revoluționarilor români în revoluția franceză din 1848 și pe baricadele Comunei din Paris, participarea lor la activitatea organizațiilor internaționale, a primei Internaționale Comuniste, a Internaționalei Socialiste și a altor organizații, constituie

o expresie puternică a spiritului revoluționar și, totodată, de solidaritate internațională ce a caracterizat întotdeauna forțele înaintate, revoluționare din România, clasa noastră muncitoare. (*Aplauze puternice*).

Numeroasele cercuri socialiste, presa și literatura socialistă din ultimele decenii ale secolului trecut au răspândit în rîndul maselor populare idealurile nobile ale dreptății și libertății și au pregătit condițiile pentru formarea primului partid al clasei muncitoare din țara noastră.

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

La sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului XX, partidul clasei muncitoare și-a afirmat cu putere poziția față de problemele dezvoltării României, pronunțîndu-se activ pentru progresul economico-social independent al țării. Socialiștii și alte forțe progresiste au acționat pentru lichidarea relațiilor feudale din agricultură, pentru reforma agrară, s-au pronunțat pentru industrializarea țării ca factor decisiv al progresului social, al întăririi independenței patriei.

Mișcarea socialistă, clasa muncitoare au acționat pentru întărirea relațiilor dintre muncitori și țărani, au sprijinit activ răscoalele revoluționare din 1907. Se cuvine, totodată, să menționăm că, încă de la formarea primelor cercuri socialiste, militanții socialiști, revoluționari și progresiști au acționat pentru o cultură nouă, revoluționară, pătrunsă de un profund umanism, pusă în slujba poporului. În procesul revoluționar din această perioadă s-au ridicat numeroși militanți socialiști ca Ștefan Gheorghiu, Dobrogeanu-Gherea, I. C. Frimu, Mihail Gheorghiu Bujor și alții.

Mișcarea revoluționară din România a participat activ la mișcarea internațională împotriva războiului, iar în 1914 — odată cu izbucnirea acestuia — s-a ridicat împotriva participării României la primul război mondial imperialist.

Intrarea în 1916 a României în război, alături de Rusia, Franța și alte state aliate, trebuie văzută în contextul luptei împotriva dominației imperialismului german și austro-ungar și pentru realizarea unității naționale. Sfîrșitul războiului a determinat profunde schimbări în Europa și un puternic avînt al luptelor revoluționare. Un rol important, de însemnătate istorică mondială, a avut victoria Marii Revoluții din Octombrie, care a dus la prăbușirea imperiului țarist denumit de Lenin „închisoarea popoarelor”, la formarea primului stat al muncitorilor și țăranilor din lume.

deschizînd o eră nouă, era construcției noii orînduiri sociale fără clase și fără asupritori, era socialistă și comunistă. (*Vii și puternice aplauze*).

În acea perioadă s-au prăbușit și alte imperii, între care imperiul austro-ungar, care ținea sub asuprire un număr însemnat de popoare din Europa Centrală, inclusiv o parte a poporului român. Pe ruinele acestui imperiu s-au format noi state naționale. În aceste condiții istorice s-a realizat unirea Transilvaniei cu România și formarea statului național unitar. Mișcarea muncitorească, revoluționarii și socialiștii români au acționat cu toate forțele și au contribuit activ la realizarea statului național unitar, demonstrînd astfel că tocmai clasa muncitoare, forțele socialiste, progresiste, revoluționare sînt apărătoarele cele mai fidele ale intereselor întregii națiuni. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Perioada ce a urmat a fost o perioadă de consolidare și dezvoltare a statului național unitar, a forțelor de producție și, totodată, o perioadă de puternic avînt revoluționar pentru dezvoltarea democratică a țării, pentru apărarea intereselor clasei muncitoare, ale maselor populare, a libertăților democratice. Merită reamintită, în acest sens, greva generală din 1920, care a constituit o puternică afirmare a forței și rolului tot mai important al clasei muncitoare în întreaga viață socială și politică a României.

În aceste împrejurări s-a pus problema reorganizării și transformării Partidului Socialist într-un partid nou, care să asigure conducerea luptei revoluționare în noua etapă ce se deschidea în fața clasei muncitoare, a poporului nostru.

Trebuie subliniat că în pregătirea acestui eveniment au avut loc numeroase întîlniri și tratative cu conducătorii Cominternului, cu Lenin, pentru a stabili principiile și relațiile viitoare dintre partidul revoluționar al clasei muncitoare din țara noastră și Internaționala Comunistă. Printre problemele pe care delegația revoluționarilor români le-a susținut erau și cele legate de autonomia și independența partidului, de dreptul său de a-și elabora de-sine-stătător linia politică, corespunzător condițiilor istorice din România, participarea la Internaționala Comunistă fiind considerată ca o expresie a solidarității internaționale și nu ca un drept al acesteia de a se amesteca în viața partidului nostru.

În aceste împrejurări, la 8 mai 1921 s-a întrunit Congresul Partidului Socialist, care a hotărît, cu marea majoritate a voturilor, transformarea sa în Partidul Comunist din România. (*Aplauze și urale puternice, îndelungate. Se scandează „Ceaușescu—P.C.R.!”*).

Formarea Partidului Comunist din România a reprezentat victoria concepției revoluționare, a socialismului științific, a marxism-leninismului revoluționar, constituind un moment istoric de

importanță deosebită în mișcarea revoluționară din țara noastră, în organizarea luptei viitoare a proletariatului, a maselor asuprite din România.

La numai 3 ani de la formarea sa, în 1924, Partidul Comunist a fost însă interzis, fiind obligat să activeze în ilegalitate. Timp de 20 de ani comuniștii au trebuit să-și desfășoare activitatea revoluționară în slujba clasei muncitoare, a maselor, pentru apărarea intereselor vitale ale întregii națiuni în condițiile terorii sălbatice burghezo-moșierești. Dar nici închisorile, nici schingiuirile, nici gloanțele, nici moartea nu au putut opri dezvoltarea mișcării revoluționare, creșterea și întărirea Partidului Comunist din România, care s-a afirmat continuu ca o forță tot mai puternică în viața politică a țării.

Este necesar să reamintim că trecerea în ilegalitate a Partidului Comunist Român a avut loc în condițiile luptei pentru cristalizarea liniei politice generale, ale existenței unor deosebiri de păreri și contradicții în partid. Aceasta a făcut ca într-un șir de probleme, mai cu seamă în ce privește problema națională, să se adopte unele teze greșite, iar în 1928—1929 să se ajungă la spargerea unității partidului.

Cu toate acestea, forțele sănătoase ale partidului, alte forțe revoluționare progresiste, îndeosebi din cadrul sindicatelor și tineretului, au acționat cu hotărîre pentru organizarea luptei maselor populare, organizînd greva minerilor din 1929, precum și o serie de alte acțiuni ale maselor populare pentru apărarea intereselor lor.

Criza economică din 1929—1933, care a dus pe scară mondială la agravarea exploatării și asupririi, dar și la intensificarea luptelor revoluționare, a determinat și în țara noastră o ascuțire a luptei de clasă. Totodată, în această perioadă asistăm la o intensificare a activității organizațiilor fasciste, iar în țara noastră a Gărzii de fier, la începerea pregătirilor de război.

Toate acestea au determinat și au făcut necesar ca partidul, odată cu organizarea luptelor pentru apărarea intereselor clasei muncitoare și maselor populare, să pună un accent puternic pe lupta împotriva fascismului și a pregătirilor de război, pentru apărarea libertăților democratice, pronunțîndu-se cu întreaga forță pentru alianța cu Uniunea Sovietică. (*Vii aplauze*).

Un rol important a avut, în această privință, Congresul al V-lea al partidului, care a dus la elaborarea unei linii politice mai clare, a pus cu hotărîre la ordine de zi problema Frontului Unic Muncitoresc, a colaborării cu toate forțele democratice, anti-fasciste, precum și necesitatea elaborării poziției juste în problema națională. Deși s-au reafirmat vechile poziții greșite, în anii care

au urmat partidul s-a pronunțat cu hotărîre pentru apărarea integrității teritoriale a României. (*Aplauze puternice*).

Pe această bază s-a întărit conlucrarea dintre comuniști, socialiști și social-democrați, s-a întărit unitatea în rîndul sindicatelor, colaborarea cu alte forțe democratice, a avut loc o lărgire puternică a legăturilor partidului cu masele populare.

Puternicele mișcări revoluționare din 1932—1933, care au cuprins cele mai importante centre muncitorești din România, au culminat cu puternicele greve din Ploiești, cu ocuparea pentru o perioadă scurtă a Ploieștiului de către clasa muncitoare, iar apoi cu grevele desfășurate în februarie 1933 în diferite centre feroviare și îndeosebi în București, la Grivița. În organizarea și conducerea acestor greve s-au afirmat noi militanți revoluționari, ieșiți din rîndurile clasei muncitoare, ca Gheorghiu-Dej, Dumitru Petrescu, Constantin Doncea, Vasile Bîgu, Gheorghe Vasilichi, Ilie Pintilie și alții.

Deși reprimare în mod sîngeros, sute și sute de militanți revoluționari fiind arestați, grevele din 1932—1933 au constituit un moment nou în dezvoltarea mișcării revoluționare, în afirmarea forței și capacității Partidului Comunist de organizator și conducător al luptei clasei muncitoare, a poporului, împotriva asupririi, pentru apărarea intereselor și libertăților democratice, a intereselor întregii națiuni.

În 1933 s-au format noi organizații antifasciste și de apărare a libertăților democratice, s-a amplificat lupta contra fascismului și a pregătirilor de război. Formarea Comitetului național antifascist, a Asociației de prietenie cu Uniunea Sovietică, stabilirea și activizarea legăturilor între Partidul Comunist și Frontul Plugarilor, realizarea de contacte cu forțele progresiste din Partidul Național-Țărănesc și din alte partide au avut un rol important în crearea Frontului Popular în țara noastră, în victoria în alegerile din 1936 a acestuia în județele Mehedinți și Hunedoara, demonstrînd cu putere hotărîrea maselor populare de a bara calea fascismului și a politicii de război. Întreaga perioadă pînă în 1940 a fost o perioadă de întărire a partidului, de creștere a capacității sale organizatorice, de lărgire a legăturilor cu masele populare.

În același timp asistăm la intensificarea activității organizațiilor fasciste din țară, la politica partidelor burgheze de trădare a intereselor naționale, politică ce a culminat cu pactul dintre Garda de fier și aripa de dreapta a Partidului Național-Țărănesc. Lipsa de unitate, politica de duplicitate și de trădare a burgheziei reacționare au deschis calea instaurării dictaturii regale și apoi a dictaturii militaro-fasciste în România.

Trebuie să subliniem că tocmai în aceste împrejurări, sub dictatura regală, partidul nostru și-a intensificat activitatea împotriva fascismului și războiului, împotriva alianței cu Germania hitleristă. Un rol deosebit au avut în această privință syndicatele, breslele de atunci, folosirea formelor legale de activitate — care au făcut ca anii 1938—1939 să fie ani de puternice greve și mișcări ale oamenilor muncii, culminând cu marea demonstrație de la 1 Mai 1939 împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea libertăților democratice, a independenței și integrității țării. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Agravarea situației internaționale, politica agresivă a Germaniei hitleriste, ocuparea Austriei și a Cehoslovaciei, declanșarea războiului și ocuparea unui șir de țări occidentale, inclusiv a Franței, cât și politica claselor conducătoare, a burgheziei reacționare au făcut ca România să fie tot mai mult împinsă alături de Germania hitleristă, să se găsească izolată pe plan internațional. În aceste împrejurări a avut loc instaurarea dictaturii militaro-fasciste, a fost impus Dictatul de la Viena, prin care statului român i-a fost smulsă o parte a teritoriului național și predat Ungariei horthyste.

Trebuie să menționăm că, în aceste grele împrejurări, i-a revenit Partidului Comunist Român misiunea istorică de cinste de a se ridica cu hotărîre împotriva dictatului fascist de dezmembrare a țării. Organizațiile revoluționare, inclusiv organizația revoluționară a maghiarilor, MADOSZ-ul, s-au ridicat de asemenea cu hotărîre împotriva acestui dictat, pentru apărarea integrității României. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Odată cu instaurarea dictaturii militaro-fasciste s-a dezlănțuit o puternică prigoană împotriva forțelor democratice, antifasciste; au avut loc asasinate în masă ale militanților revoluționari, democrați, ale personalităților politice. În teritoriile ocupate de horthyști s-a dezlănțuit o cumplită prigoană, numeroși militanți revoluționari români și maghiari, sute și mii de cetățeni au fost asasinați, fiind pustiite sate întregi, au fost deportați sute de mii de români, evrei, maghiari în lagărele de concentrare hitleriste.

Este marele merit al Partidului Comunist Român că s-a aflat în aceste grele împrejurări în fruntea luptei pentru apărarea intereselor vitale ale poporului, a integrității naționale, împotriva războiului — deși nu s-a putut împiedica aservirea și ocuparea țării de către Germania hitleristă și aruncarea României în războiul împotriva Uniunii Sovietice. Poziția fermă a Partidului Comunist Român, organizarea luptei active împotriva războiului, a activității de sabotare a mașinii militare fasciste, hitleriste, organizarea luptei de partizani au făcut ca Partidul Comunist Român să cîștige

poziții importante în viața politică, să fie respectat și să poată realiza, împreună cu cele mai diverse forțe politice, patriotice, naționale, un puternic front împotriva războiului, a hitlerismului.

Sînt bine cunoscute hotărîrile partidului din anii 1941, 1942, 1943 cu privire la organizarea luptei împotriva războiului dus alături de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice, pentru ieșirea din război, organizarea Frontului Patriotic și a altor acțiuni de colaborare cu diferite forțe — care au avut un rol de mare însemnătate în viața întregului nostru popor. Toate acestea au culminat prin formarea, la 1 mai 1944, a Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, iar, în iunie 1944, a Frontului Democratic Național, care cuprindea Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Liberal. Partidul a stabilit legături cu armata, inclusiv cu ofițeri din Comandamentul Suprem, cu alte forțe democratice, a stabilit contacte cu regele și a acționat pentru organizarea răsturnării dictaturii fasciste și ieșirea din războiul dus alături de Germania hitleristă. Realizarea Frontului Unic Muncitoresc, a Frontului Democratic, cît și contactele cu armata și Comandamentul Suprem, precum și cu alte forțe naționale au creat condițiile necesare trecerii la îndeplinirea insurecției armate, la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antiimperialistă și antifascistă. (*Aplauze și urale puternice ; se scandează : „Ceaușescu și poporul !”*).

Îndeplinirea actului istoric de la 23 August 1944 a fost favorizată și de împrejurările internaționale, de marile victorii ale armatei sovietice asupra Germaniei hitleriste, de victoriile obținute de aliați în Vest, de intensificarea luptelor de partizani și de eliberare națională în diferite țări, printre care și Iugoslavia.

Îndeplinirea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — începutul unei ere noi în istoria patriei noastre, al dezvoltării României pe calea nouă, socialistă

Îndeplinirea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a deschis o nouă eră în procesul luptelor revoluționare, în istoria patriei noastre. În aceste împrejurări, partidul a acționat cu toate forțele pentru participarea activă a României la războiul împotriva Germaniei hitleriste, alături de Uniunea Sovietică și de celelalte forțe aliate, mobilizînd întregul popor în lupta pentru eliberarea deplină a patriei de sub ocupația trupelor hitleriste și a horthyștilor și asigurînd partici-

parea ostașilor români, alături de cei ai armatei sovietice, la luptele pentru eliberarea Ungariei, a Cehoslovaciei, precum și la luptele din Austria, pînă la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste.

Se poate spune că în aceste împrejurări poporul nostru a demonstrat cu toată forța sa că nu a avut nimic comun cu războiul impus de dictatura militară fascistă și de Germania hitleristă. În noile împrejurări, în lupta comună s-au reluat și s-au dezvoltat pe o treaptă superioară prietenia și colaborarea dintre România și Uniunea Sovietică, dintre partidele noastre. (*Aplauze puternice, prelungite*).

În același timp s-a desfășurat o intensă activitate pentru reorganizarea, în noile condiții, a partidului, precum și pentru reorganizarea organizațiilor de masă, pornindu-se de la necesitatea asigurării unității politice a clasei muncitoare.

Sînt cunoscute marile bătălii de clasă din această perioadă, luptele pentru apărarea intereselor clasei muncitoare, pentru înfăptuirea, în iarna anului 1945, a reformei agrare și trecerea la o nouă etapă de dezvoltare, prin formarea, la 6 Martie 1945, a guvernului revoluționar muncitoresc-țăranesc de largă concentrare democratică.

O mare însemnătate a avut Conferința Națională a partidului din octombrie 1945, care a dus la elaborarea unei orientări politice clare cu privire la obiectivele partidului în noua etapă de dezvoltare, a întărit unitatea partidului, a asigurat creșterea influenței și a rolului său, trasînd sarcina intensificării luptei pentru unitatea clasei muncitoare, pentru unirea tuturor forțelor democratice.

Anii care au urmat au fost ani de lupte și de victorii importante, de constituire a comitetelor revoluționare de întreprinderi, de organizare a satelor, de consolidare a unității dintre comuniști și socialiști, a colaborării cu alte partide și forțe democratice. Aceasta a asigurat victoria în primele alegeri democratice din 1946, trecerea la o serie de reforme sociale, la înlăturarea monarhiei și instaurarea, la 30 Decembrie 1947, a Republicii Populare Române. (*Aplauze și urale puternice*).

În întregul proces revoluționar ce a urmat, un rol important au avut realizarea Partidului Unic Muncitoresc, în 1948, și trecerea la o nouă etapă istorică de dezvoltare — realizarea revoluției socialiste în România. Naționalizarea mijloacelor de producție, în iunie 1948, trecerea la cooperativizarea agriculturii în 1949 au constituit momente de mare însemnătate în lupta pentru transformări revoluționare în patria noastră.

Am străbătut un drum lung pînă la realizarea relațiilor socialiste în sectoarele hotărîtoare ale economiei naționale, am desfășurat o intensă activitate pentru dezvoltarea forțelor de producție și a relațiilor noi. Am încheiat cu succes etapa făuririi relațiilor socialiste unitare, care, în linii generale, se poate aprecia că a durat pînă în anii 1963—1965.

Am trecut apoi la o nouă etapă — aceea a consolidării cuceririlor și a creării condițiilor pentru trecerea la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România. Drumul acesta nu a fost ușor ! Am avut de învins multe greutăți, a trebuit să înfrîngem înapoierea de la care am pornit ! Clasa muncitoare și partidul ei au trebuit să treacă printr-o înaltă școală a conducerii societății. Putem afirma cu îndreptățită mîndrie că, în ansamblu, partidul nostru, clasa muncitoare, țărănimea și celelalte categorii sociale, care au urmat politica partidului, s-au achitat cu cinste de misiunea pe care și-au asumat-o !

S-au comis, desigur, multe greșeli. Ceea ce este mai grav este faptul că s-au comis și o serie de încălcări ale legalității socialiste, inclusiv represiuni împotriva unor vechi activiști de partid, acte străine concepției noastre revoluționare, eticii și echității socialiste. Toate aceste ilegalități și represiuni au fost analizate de Comitetul Central, de partid, s-au luat măsuri pentru restabilirea adevărului și a legalității, pentru lichidarea urmărilor acestor stări de lucruri negative. În același timp s-au stabilit măsuri de întărire a legalității socialiste, care să garanteze că asemenea încălcări nu se vor mai repeta în România. (*Vii și puternice aplauze*).

Consider necesar acum, la a 60-a aniversare a partidului, să aducem un omagiu tuturor acelor revoluționari care, în întreaga această perioadă, au acționat și au îndeplinit cu cinste însărcinările date de partid, asigurînd dezvoltarea României pe calea socialismului, ridicarea bunăstării poporului nostru, întărirea independenței sale. (*Aplauze și urale puternice*).

Criticînd lipsurile și greșelile, luînd poziție împotriva actelor de încălcare a legalității socialiste, nu putem să nu recunoaștem și meritele și rolul important pe care l-au avut, într-o perioadă mai lungă sau mai scurtă, numeroși militanți, printre care Gheorghe Gheorghiu-Dej, Petru Groza, Lucrețiu Pătrășcanu, Lothar Rădăceanu, C. I. Parhon, Miron Constantinescu, Alexandru Moghioroș, Emil Bodnaraș și atîția alții care, într-o măsură sau alta, împreună cu întregul activ, cu întregul partid au contribuit la obținerea mărețelor succese în luptele revoluționare, la victoria socialismului

**Istoricile realizări obținute de poporul nostru,
condus de partid, în anii construcției socialiste,
pe calea progresului economic și social,
a făuririi unei vieți libere și demne**

Dragi tovarăși,

Încheierea etapei de făurire a relațiilor socialiste de producție în toate sectoarele economiei naționale a dus la lichidarea pentru totdeauna a proprietății capitaliste, a exploatării omului de către om. Proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, relațiile de producție și sociale noi, repartitia produsului social și național pe baza principiilor socialiste au devenit temelia dezvoltării economico-sociale a României.

A urmat etapa consolidării acestor relații și principii, a dezvoltării forțelor de producție, a creării unei baze puternice materiale, științifice și culturale a orînduirii socialiste. În această etapă s-au obținut succese de seamă în toate sectoarele economiei naționale, precum și în ridicarea nivelului de trai material și spiritual al poporului.

În conformitate cu Programul partidului, elaborat de Congresul al XI-lea, am trecut la etapa de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, care a marcat un puternic avînt al întregii dezvoltări economico-sociale, ridicarea gradului de civilizație și a bunăstării generale a poporului.

Mă voi referi, comparativ, la cîteva date, pentru a înțelege mai bine cum se prezintă astăzi România socialistă.

Față de 1950 — anul începerii primului cincinal — în 1965, la încheierea etapei de făurire a relațiilor socialiste unitare, industria a cunoscut o creștere de 6,5 ori, iar în 1980 de 33 ori.

	1965	1980
	1950	1950
— Industria de combustibil și energie	4,8 ori	13 ori
— Industria metalurgică	6,6 ori	29 ori
— Industria construcțiilor de mașini	13 ori	111 ori
— Industria chimică	21 ori	178 ori
— Industria ușoară	4 ori	20 ori
— Industria alimentară	3,6 ori	9,4 ori

Producția agricolă a crescut, față de 1950, în 1965, de 1,9 ori, iar în 1980, de 3,5 ori.

Pe baza dezvoltării în ritm înalt a industriei și a ridicării continue a producției agricole a avut loc o sporire puternică a venitului național, care a crescut în 1980 de 3,5 ori față de 1965 și de 15

14 ori față de 1950. Aceasta a asigurat atât mijloacele necesare dezvoltării economico-sociale a țării, cât și fondurile pentru creșterea veniturilor populației, ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a oamenilor muncii, a întregului popor.

Astfel, retribuiția medie netă a crescut de la 337 lei în 1950 la 1 028 lei în 1965 și la 2 238 lei în 1980, iar veniturile bănești ale populației, din sectorul socialist, au crescut de la circa 15 miliarde lei în 1950 la 78,2 miliarde lei în 1965 și la 279,7 miliarde lei în 1980.

Creșterea nivelului de trai al populației se reflectă direct în creșterea consumului de produse alimentare și industriale pe locuitor, care a sporit, față de 1950, astfel :

	1950	1965	1980	1980 1950
Carne și produse din carne — kg	16,7	26,6	62,0	3,7 ori
Lapte și produse din lapte (exclusiv unt) — l	107,6	105,0	180	1,7 ori
Ouă — buc.	59	115	270	4,5 ori
Zahăr și produse din zahăr — kg	6,9	15,0	28,2	4,1 ori
Legume și produse din legume — kg	65,6	75,3	140	2,1 ori
Țesături (inclusiv confecții) — mp	13,2	16,3	28,7	2,2 ori
Încălțăminte — per.	0,62	1,97	3,50	5,7 ori

S-a desfășurat o amplă activitate de construcții de locuințe și de așezăminte social-culturale. În perioada 1950—1965 s-au construit, din fondurile statului, 370 mii apartamente, iar în perioada 1966—1980 un număr de peste 1,6 milioane apartamente. Se poate spune că orașele și satele patriei noastre au cunoscut o înnoire radicală, asigurând condiții tot mai bune de viață constructorilor societății socialiste.

Putem afirma că s-a realizat o adevărată revoluție în domeniul învățămîntului, științei, culturii, al ridicării nivelului de pregătire profesională, tehnică și culturală a maselor populare, a întregului nostru popor.

În 30 de ani de construcție socialistă, România a parcurs un drum lung, mai multe etape istorice, de la o țară cu o economie slab dezvoltată, denumită eminentemente agricolă, la o țară industrial-agrară în plină înflorire. Vorbind la figurat, putem spune că România este astăzi, din punct de vedere industrial, de 33 de ori mai puternică, mai bogată decît în 1950. Toate aceste mărețe realizări demonstrează cu putere succesul politicii Partidului Comunist Român, care și-a asumat și își îndeplinește cu cinste misiunea istorică de a conduce poporul nostru pe calea socialismului și comunismului, de a-i asigura o viață demnă, liberă și fericită. *(Aplauze și urale puternice, se scandează „Ceaușescu—*

P.C.R. !"). Faptele, realitățile ilustrează cu putere justetea politicii partidului nostru, care, călăuzindu-se de principiile socialismului științific, de concepția revoluționară materialist-dialectică și istorică despre lume, aplică în mod creator adevărurile generale, îmbinându-le în mod armonios cu realitățile și condițiile sociale istorice concrete din România. (*Vii și puternice aplauze*).

Minunatele înfăptuiri obținute în construcția socialismului sînt rezultatul muncii eroice noastre clase muncitoare — clasa conducătoare a societății, care își îndeplinește cu abnegație rolul de a conduce întreaga națiune pe calea luminoasă a noii orînduiri sociale ; ele sînt rodul muncii țărănimii, a intelectualității, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, al activității neobosite desfășurate de întregul nostru popor, care, în deplină unitate, în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, sub conducerea politică a partidului nostru comunist, asigură înfăptuirea Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare spre comunism. (*Urale și aplauze puternice ; se scandează „Ceaușescu—România, stima noastră și mîndria !”*).

Acum, la a 60-a aniversare a Partidului Comunist Român, de la această înaltă tribună a adunării jubiliare doresc să aduc un fierbinte omagiu și să adresez cele mai calde felicitări clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, tuturor categoriilor sociale, întregului nostru popor — adevăratul stăpîn a tot ceea ce se realizează în România, făuritorul conștient al propriului său viitor, liber și independent ! (*Urale și aplauze puternice ; se scandează „Ceaușescu și poporul !”*).

Marile obiective și sarcini ale celui de-al VII-lea plan cincinal de dezvoltare economico-socială a României în perioada 1981—1985

Dragi tovarăși,

Sărbătorim a 60-a aniversare a Partidului Comunist Român la începutul celui de-al VII-lea plan cincinal de dezvoltare economico-socială a țării, elaborat de Congresul al XII-lea al partidului. Noul cincinal marchează o nouă etapă de dezvoltare care trebuie să asigure trecerea României de la stadiul de țară socialistă în curs de dezvoltare la un stadiu superior, de țară socialistă mediu dezvoltată. Congresul al XII-lea al partidului — trasînd obiectivele fundamentale ale dezvoltării economico-sociale a României în cincinalul 1981—1985 — a stabilit trecerea la o nouă calitate în toate domeniile de activitate, realizarea unei noi calități în munca

și viața poporului nostru. Pe primul plan stă sarcina dezvoltării puternice a bazei de materii prime și materiale, a surselor de energie, precum și a agriculturii — factori determinanți pentru întreaga dezvoltare economico-socială a țării.

Pe baza Directivelor Congresului al XII-lea al partidului, în cadrul noului plan cincinal punem un accent deosebit pe ridicarea nivelului calitativ și tehnic al întregii activități, situînd pe primul plan dezvoltarea științei, ca factor determinant al realizării noii calități, al progresului economico-social. Este necesar să acționăm cu toată hotărîrea pentru perfecționarea continuă a organizării producției și muncii, pentru mecanizarea și automatizarea proceselor de producție pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, realizînd o creștere puternică a productivității muncii. Nu trebuie să uităm nici un moment că socialismul trebuie să-și afirme superioritatea față de orînduirea capitalistă tocmai în domeniul științei și tehnicii, al realizării unei productivități a muncii mai înalte și creșterii rentabilității și eficienței economice. Ca proprietari, producători și beneficiari, clasa muncitoare, oamenii muncii sînt chemați să asigure un nivel superior al activității în toate domeniile, demonstrînd forța și capacitatea creatoare a oamenilor eliberați de asuprire, stăpîni pe bogăția națională, pe destinele lor. (*Vii și puternice aplauze*).

În realizarea obiectivelor noii etape de dezvoltare trebuie să asigurăm creșterea tot mai puternică a produsului social, a venitului național, să aplicăm în mod consecvent principiile noului mecanism economic, autoconducerea muncitorească și autogestiuinea — și, pe această bază, să asigurăm dezvoltarea în continuare a forțelor de producție, perfecționarea relațiilor sociale, creșterea tot mai puternică a bogăției naționale și ridicarea bunăstării materiale și spirituale a întregului nostru popor.

Este necesar să dezvoltăm larg colaborarea internațională cu țările socialiste din C.A.E.R. și cu celelalte state socialiste, cu statele în curs de dezvoltare, precum și cu statele capitaliste dezvoltate, în spiritul principiilor coexistenței pașnice, al avantajului reciproc. Trebuie să acționăm cu toată fermitatea pentru lărgirea cooperării în producție, pentru participarea activă la diviziunea internațională a muncii, la schimbul mondial de valori materiale și spirituale.

În întreaga noastră activitate de cooperare și colaborare economică trebuie să urmărim realizarea unei balanțe comerciale și de plăți echilibrate, să asigurăm condițiile pentru relații economice bazate pe deplina egalitate în drepturi și avantaj reciproc.

18 Dispunem de tot ce este necesar pentru a privi cu încredere în viitor, pentru a înfăptui în cele mai bune condiții Programul de

făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare fermă spre comunism, de ridicare a patriei noastre pe noi trepte de civilizație, bunăstare și progres. (*Vii și puternice aplauze*).

**Clasa muncitoare, clasă conducătoare în stat,
dezvoltarea formelor democratice de conducere a societății**

Dragi tovarăși,

Îndeplinirea neabătută a Programului partidului, a actualului plan cincinal impune perfecționarea continuă a activității de conducere și planificare, dezvoltarea democrației socialiste, asigurarea participării largi a clasei muncitoare, a tuturor categoriilor sociale, a întregului popor la conducerea diferitelor sectoare de activitate, a întregii societăți.

Este necesar să fim pe deplin conștienți că noua etapă de dezvoltare presupune o îmbunătățire a organizării și activității statului nostru socialist, o democratizare a formelor organizatorice, pentru a permite tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, întregului popor să participe direct la elaborarea întregii politici interne și externe a statului, la înfăptuirea ei.

Consiliile oamenilor muncii din toate unitățile economico-sociale, consiliile de conducere ale ministerelor și altor organe centrale, congresele și consiliile naționale completează în mod minunat activitatea organelor de stat, realizând un sistem de conducere democratică unic în felul său. În toate aceste organisme, clasa muncitoare, alți oameni ai muncii ce lucrează nemijlocit în producție reprezintă cel puțin 30 la sută. Trebuie să acționăm în continuare pentru ca organele de conducere colectivă din toate sectoarele să-și îndeplinească în cele mai bune condiții rolul și atribuțiile pe care le au în societatea noastră. Să nu uităm nici un moment că etapa pe care o străbatem impune, ca o legitate obiectivă, perfecționarea și creșterea rolului organelor colective, democratice, de conducere.

În același timp este necesar să fie întărite ordinea, disciplina, spiritul de răspundere, să se asigure întărirea controlului clasei muncitoare, al maselor asupra tuturor domeniilor de activitate.

Avem obligația să facem totul pentru îmbunătățirea activității organelor de stat chemate să asigure ordinea, apărarea proprietății obștești, a orînduirii socialiste, munca și viața pașnică a constructorilor socialismului.

Organele Ministerului de Interne trebuie să se sprijine tot mai larg, în activitatea lor, pe colectivele de oameni ai muncii, ele trebuie să asigure dezbateră cu masele de oameni ai muncii a tu-

turor încălcărilor legilor și normelor de conviețuire, deoarece numai cu sprijinul lor își vor putea îndeplini misiunea pe care o au, vor asigura reducerea într-o măsură tot mai mare și lichidarea actelor antisociale.

Nu trebuie să uităm nici un moment că, în actualele condiții internaționale, și în țara noastră pot pătrunde din afară sau pot să se reactiveze unele elemente dușmănoase sau chiar contrarevoluționare, față de care trebuie să acționăm cu toată fermitatea, asigurând astfel apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității țării. (*Aplauze puternice*).

Este necesar să perfecționăm activitatea organelor de justiție, să asigurăm o participare mai largă a maselor populare la judecarea diferitelor infracțiuni sau încălcări ale legalității și normelor socialiste de conviețuire socială.

În actualele împrejurări internaționale se cere să acordăm o atenție deosebită întăririi continue a capacității de apărare a țării, ridicării nivelului pregătirii de luptă și politice a militarilor, să întărim activitatea gărzilor patriotice, a unităților de pregătire militară a tineretului. Să avem permanent în vedere că apărarea patriei, a cuceririlor revoluționare este datoria sfântă a întregului popor, că orice agresiune din afară, orice acte împotriva cuceririlor revoluționare trebuie să fie respinse cu participarea activă a întregului nostru popor. (*Aplauze puternice*).

Trebuie să întărim continuu relațiile de colaborare cu armatele statelor participante la Tratatul de la Varșovia pentru a fi gata în orice moment să respingem orice agresiune imperialistă împotriva țărilor noastre, așa cum este necesar să dezvoltăm relațiile cu armatele celorlalte țări socialiste, ale altor state prietene, în lupta împotriva politicii imperialiste și colonialiste, a politicii de forță și amenințare cu forța, pentru o politică de colaborare, de respect al independenței naționale și de pace. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Dragi tovarăși,

Așa cum se subliniază în Programul partidului — carta fundamentală ideologică și politică a partidului nostru — în întreaga perioadă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism au loc o dezvoltare și o omogenizare a națiunii socialiste, ca factor hotărâtor al făuririi societății comuniste. Însăși națiunea capătă noi caracteristici, superioare, odată cu lichidarea claselor exploatatoare, cu ștergerea treptată a deosebirilor de clasă, a deosebirilor dintre sat și oraș, cu apropierea condițiilor de muncă și de viață de la oraș și sat, cu dispariția trep-

tată a deosebirilor între munca manuală și cea intelectuală. Această apropiere are loc pe baza creșterii continue a nivelului profesional, tehnic și cultural al clasei muncitoare, țărănimii și celorlalte categorii sociale.

În acest cadru, o importanță deosebită au aplicarea consecventă a politicii naționale marxist-leniniste a partidului nostru, asigurarea deplinei egalități în drepturi pentru toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate — condiție indispensabilă pentru întărirea unității întregului nostru popor în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, sub conducerea politică a Partidului Comunist Român. (*Urale și aplauze puternice; se scandează „Ceaușescu și poporul !”*).

Trebuie să avem permanent în vedere că, odată cu dezvoltarea forțelor de producție și repartizarea lor justă pe teritoriul țării, cu ridicarea gradului de dezvoltare economico-socială a tuturor județelor și localităților patriei noastre, se asigură adevărata bază materială și spirituală pentru manifestarea deplinei egalități în drepturi, pentru participarea activă a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, la făurirea destinului comun, liber și independent, a viitorului comunist.

Nu trebuie să uităm nici un moment că mai pot apărea însă unele manifestări naționaliste, șoviniste, că mai pot pătrunde diferite influențe străine din afară. De aceea, în activitatea noastră trebuie să combatem cu toată fermitatea manifestările străine concepției noastre revoluționare, să facem totul pentru ca oamenii muncii din patria noastră, fără deosebire de naționalitate, întregul nostru popor să-și unească și mai strâns forțele pentru a-și făuri viitorul în mod conștient, în deplină libertate și independență. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Rolul partidului în conducerea democratică a societății, a tuturor domeniilor construcției socialiste din patria noastră

Dragi tovarăși,

Noua etapă de dezvoltare a societății noastre socialiste, cât și situația internațională, caracterizată prin profunde transformări revoluționare, sociale și naționale și printr-o complexitate deosebită impun creșterea continuă a rolului partidului în toate domeniile de activitate. Așa cum am menționat nu o dată, înțelegem prin aceasta identificarea deplină a partidului cu năzuințele cla-

sei muncitoare, ale întregului popor, îndeplinind rolul de centru vital al națiunii noastre socialiste, fiind însăși conștiința sa.

Tocmai de aceea partidul nostru revoluționar, comunist, se consideră continuatorul celor mai glorioase tradiții de luptă pentru dreptate socială și eliberare națională, pentru progres, pentru libertate și independență. Tocmai de aceea partidul nostru consideră că datoria sa este de a fi exponentul fidel al năzuințelor clasei muncitoare, ale întregului nostru popor.

Trebuie să înțelegem că transformările ce s-au produs în România, rolul pe care îl are partidul în societatea noastră socialistă sînt determinate de dezvoltarea formelor democratice de conducere a întregii noastre societăți. Așa cum am mai spus recent, partidul conduce nu în numele, ci împreună cu clasa muncitoare, cu toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, cu întregul popor.

De la partidul de acum 60 de ani la partidul din anul 1981 este o deosebire fundamentală. Trebuie să înțelegem bine că partidul se schimbă, se înnoiește, se transformă odată cu transformările sociale ce au loc în societate. Partidul nostru și-a cîștigat încrederea poporului prin activitatea pe care a desfășurat-o în slujba intereselor sale fundamentale. El își va menține și întări încrederea poporului numai în măsura în care va răspunde năzuințelor clasei muncitoare, ale întregii națiuni, în măsura în care va acționa ca un organism democratic unitar în crearea cadrului larg, democratic, de participare a maselor la conducerea societății. Comuniștii trebuie să se afle permanent în primele rînduri pentru îndeplinirea programului de dezvoltare economico-socială a țării, pentru ridicarea bunăstării materiale și spirituale a poporului. Ei nu au și nu pot avea drepturi speciale sau privilegii. Ei trebuie să fie cei mai activi militanți pentru respectarea legilor, a principiilor de etică și echitate socialistă, să acționeze pentru unirea eforturilor tuturor oamenilor muncii, pentru ridicarea conștiinței lor socialiste, patriotice.

Intrînd în rîndurile partidului nostru, comuniștii și-au asumat și își asumă în mod liber și conștient răspunderea de a face totul pentru victoria socialismului și comunismului, pentru înălțarea patriei pe noi culmi de progres și civilizație, pentru asigurarea independenței, libertății și suveranității României. (*Urale și aplauze puternice ; se scandează „Ceaușescu—P.C.R. !”*).

Viața, întreaga dezvoltare socială demonstrează că și în perioada de construcție socialistă continuă să se mențină unele contradicții sau pot apărea în continuare contradicții care, dacă nu sînt înțelese și nu se acționează pentru lichidarea lor, pot căpăta

22 forme grave, pot duce la puternice perturbări sociale. Atît timp

cît există clase și categorii sociale cu interese proprii, chiar dacă nu sînt antagoniste, se mențin și contradicții, mai mari sau mai mici, care, dacă sînt neglijate, se pot complica.

Nu trebuie să uităm nici un moment că și în socialism — și probabil și în comunism — lupta între vechi și nou constituie și va constitui în continuare o legitate dialectică a dezvoltării. Sîntem revoluționari nu dacă negăm sau decretăm că în socialism nu sînt contradicții, ci dacă recunoaștem existența lor, ținem seama de ele și acționăm în mod conștient pentru soluționarea lor justă. În aceasta constă, dealtfel, și rolul politic conducător al partidului.

Pornind de la această realitate, rolul Partidului Comunist este să studieze permanent — pe baza concepției revoluționare materialist-dialectice — fenomenele economico-sociale, să elaboreze strategia și tactica luptei revoluționare, a făuririi socialismului și comunismului. Trebuie să facem acest lucru pornind totdeauna de la studierea atentă a contradicțiilor, a ceea ce este vechi și trebuie înlăturat și a ceea ce este nou și trebuie stimulat, de la analiza profundă a fenomenelor și realităților economico-sociale, istorice — atît naționale, cît și internaționale — trăgînd concluziile corespunzătoare pentru fiecare etapă de dezvoltare.

Îndeplinirea rolului partidului în noua etapă de dezvoltare impune perfecționarea continuă a activității sale, a stilului și metodelor lui de muncă, dezvoltarea democrației de partid, dezbaterea largă a tuturor problemelor în partid, cu clasa muncitoare și cu toți oamenii muncii, presupune întărirea spiritului critic și autocritic, care să ducă la descoperirea lipsurilor și greșelilor, a contradicțiilor, la stabilirea măsurilor pentru lichidarea lor și promovarea activă a ceea ce este pozitiv, a noului în toate domeniile.

Partidului nostru comunist îi revine înalta misiune de a asigura exercitarea de către clasa muncitoare a rolului conducător în societate. Între rolul politic conducător al partidului și rolul de clasă conducătoare al muncitorimii nu există nici o contradicție, ci o deplină unitate dialectică, ele condiționîndu-se reciproc. Nu se poate vorbi de rolul politic conducător al partidului fără a asigura conducerea de către clasa muncitoare a tuturor domeniilor. În același timp, nu se poate asigura rolul conducător al clasei muncitoare fără recunoașterea și exercitarea rolului politic al partidului revoluționar, al Partidului Comunist. (*Vii și puternice aplauze*). Trebuie să fie bine înțeles că realizarea rolului conducător al clasei muncitoare și a rolului politic conducător al partidului se poate înfăptui numai pe baza unei largi democrații revoluționare, muncitorești, socialiste.

Este necesar, în același timp, să se acționeze continuu pentru ridicarea nivelului politico-ideologic, întărirea unității, a dis-

ciplinei și a spiritului de răspundere al activiștilor, al fiecărui comunist. Se impune să desfășurăm permanent o activitate susținută împotriva a tot ceea ce este vechi și perimat, să înlăturăm cu curaj formele și metodele depășite, stările negative de lucruri, să promovăm permanent și cu fermitate noul în toate domeniile de activitate. Aceasta constituie, de fapt, dialectica dezvoltării economico-sociale. Orice atitudine de autoliniștire, de împăcare cu lipsurile, cu stările vechi de lucruri nu poate decât să dăuneze mersului înainte al construcției socialiste. Trebuie să fim pe deplin conștienți că fiecare etapă de dezvoltare presupune noi forme și noi metode de muncă, presupune o abordare îndrăzneată, realistă a problemelor, lipsită de dogmatism, de conservatorism, de închistare și sectarism. Nu există forme organizatorice, metode de muncă valabile o dată pentru totdeauna. Atât formele organizatorice, cât și metodele de muncă, precum și diferitele măsuri impuse de progresul economico-social, corespund etapei în care a ajuns la un moment dat dezvoltarea societății. Așa trebuie înțeleasă concepția revoluționară materialist-dialectică despre lume și viață !

Intemeietorii socialismului științific au fost gânditori revoluționari, nu profeți care să prezică un viitor imaginar și să stabilească precepte imuabile, valabile pentru orice etapă de dezvoltare. Ei au elaborat o concepție revoluționară unitară despre lume, despre comunism, bazându-se pe analiza materialist-dialectică a dezvoltării economice și sociale. Nu o dată ei au subliniat că această concepție revoluționară nu este încheiată, ci, dimpotrivă, constituie numai o bază de pornire care trebuie continuu dezvoltată și perfecționată, pe baza noilor realități economico-sociale, a noilor cuceriri ale științei și cunoașterii umane.

Este cu totul evident că uriașele descoperiri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane dau noi dimensiuni și permit noi înțelegeri atât ale legilor naturii, cât și ale legilor sociale. Nu trebuie să ne fie teamă că o lege sau alta, că o teză sau alta despre dezvoltarea economico-socială, despre partid, trebuie schimbată. Această este o legitate a însăși dialecticii sociale. Nu trebuie să căutăm în operele clasicilor dacă au spus sau nu ceva despre fenomenele de astăzi. A gândi așa înseamnă a acționa dogmatic, înseamnă a fi nu revoluționar, ci conservator, a rămâne în urma dezvoltării sociale. A fi revoluționar înseamnă să privești înainte, să acționezi în spiritul noilor cuceriri ale cunoașterii umane din toate domeniile, să înțelegi noile cerințe sociale, năzuințele maseilor muncitoare, ale întregului popor, să acționezi, în mod conștient, în fruntea maselor, organizând și conducând munca și lupta lor, înseamnă să găsești căile pentru a asigura dezvoltarea, mersul

înainte al societății spre comunism ! (*Aplauze puternice, prelungite*).

Va trebui să ne gândim foarte serios la relațiile și la locul pe care trebuie să-l aibă în statul nostru noul cadru democratic, noile organisme, care, fără îndoială, trebuie să devină o parte integrantă și să contribuie la transformarea continuă a statului, la creșterea rolului clasei muncitoare, al poporului în conducerea societății. Va trebui să ne gândim la relațiile dintre partid și noile organisme democratice de conducere ale societății, la faptul că aceste forme noi democratice duc tocmai la creșterea răspunderii comuniștilor, care trebuie să acționeze în cadrul acestor organisme pentru a uni eforturile întregului popor în îndeplinirea politicii noastre interne și externe. Rolul politic conducător al partidului presupune nu de a ordona, ci de a convinge și a asigura buna funcționare a organismelor democratice !

Sărbătorind a 60-a aniversare, trebuie să ne propunem să acționăm astfel încât, și în viitor, partidul nostru să-și poată îndeplini în cele mai bune condiții misiunea de a asigura cadrul corespunzător în care clasa muncitoare, toți oamenii muncii, întregul popor să fie făuritorul conștient al propriului său destin, al bunăstării și fericirii sale, al comunismului. (*Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceaușescu — P.C.R. !”*).

Noua etapă de dezvoltare impune intensificarea activității politico-educative de ridicare a nivelului pregătirii profesionale, științifice și culturale a maselor largi populare, a întregului popor. Să punem la baza întregii activități politico-educative, de formare a conștiinței socialiste, a omului nou, concepția revoluționară despre lume și viață, materialismul dialectic și istoric, principiile socialismului științific, tot ce este nou în domeniul științei, al cunoașterii umane ! Este necesar să desfășurăm o muncă susținută împotriva misticismului, superstițiilor, concepțiilor retrograde, să combatem orice manifestări de naționalism, șovinism, rasism, antisemitism, orice manifestări care degradează și înjosesc omul. Trebuie să acționăm cu toată fermitatea pentru dezvoltarea spiritului de prietenie și frăție între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, a spiritului de muncă și de răspundere față de colectivul în care fiecare își desfășoară activitatea, față de interesele generale ale patriei. Să dezvoltăm puternic spiritul umanismului revoluționar, sentimentul dreptății, echității și eticii socialiste !

Sarcini de mare răspundere revin în această privință radio-televiziunii, presei, organelor de stat și organizațiilor de masă, organelor și organizațiilor de partid, care trebuie să-și unească

forțele în dezvoltarea unei puternice activități de formare a omului nou.

Este necesar, de asemenea, ca activitatea de creație de toate genurile să redea, în formele specifice, noile realități, munca făuritorilor celei mai drepte și mai umane societăți din lume, să combată și să biciuiască lipsurile și moravurile înapoiate, dar, în același timp, să propage cu putere ceea ce este nou, înaintat, ceea ce este demn să fie urmat de toți cetățenii patriei.

Nu trebuie să se uite nici un moment că arta, literatura, creația din orice domeniu trebuie să se inspire din realitățile și din viața poporului, din izvorul nesecat al spiritului de omenie al națiunii noastre, din minunatele tradiții de luptă pentru dreptate socială și eliberare națională, pentru socialism și comunism. (*Vii și puternice aplauze*).

Este necesar să avem permanent în vedere că societatea socialistă și comunistă o construim cu oameni și pentru oameni. De aceea trebuie să punem în centrul întregii activități a partidului și statului nostru omul, ridicarea continuă a nivelului său de pregătire profesională, științifică și culturală, a conștiinței sale revoluționare și patriotice.

La a 60-a aniversare a partidului, adresez tuturor comuniștilor chemarea de a acționa cu toată fermitatea pentru întărirea continuă a partidului, a unității sale ideologice, politice și organizatorice. Să ne consultăm în toate problemele cu partidul, cu clasa muncitoare, cu poporul, să muncim și să trăim împreună cu poporul în spiritul principiilor eticii și echității comuniste. (*Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceaușescu și poporul !”*).

De la această înaltă tribună adresez tinerilor comuniști, tineretului patriei noastre în general, apelul fierbinte :

Dragi tovarăși și prieteni tineri !

Învățați și munciți, pregătiți-vă temeinic pentru a putea sluji în orice împrejurare poporul, bunăstarea și fericirea sa, libertatea și independența patriei.

Ridicați-vă necontenți nivelul pregătirii profesionale și tehnice, însușiți-vă minunatele cuceriri ale științei, ale cunoașterii umane în general, concepția revoluționară despre lume — materialismul dialectic și istoric.

Epoca istorică în care v-ați născut și trăiți pune în fața voastră idealuri înălțătoare. Urcați tot mai sus mărețele trepte ale cunoașterii, descifrați tot mai profund tainele naturii și legitățile dezvoltării societății pentru a asigura accelerarea progresului și civilizației, punând totul în slujba omului, a demnității, libertății

și fericirii sale. (*Aplauze și urale puternice*). Niciodată în fața tineretului nu s-au deschis asemenea perspective grandioase de afirmare, de împlinire a visurilor și aspirațiilor sale, ca în condițiile actuale ! Angajați-vă, dragi tovarăși și prieteni tineri, cu toate forțele și elanul tineresc în lupta pentru transformarea revoluționară a lumii, pentru făurirea celei mai drepte orînduiri sociale, a comunismului. (*Aplauze puternice, prelungite*).

**Politica Partidului Comunist Român — o politică de prietenie,
solidaritate și colaborare cu toate partidele comuniste și
muncitorești, cu forțele înaintate, progresiste de pretutindeni,
în lupta pentru socialism, progres social și pace,
o lume mai bună și mai dreaptă**

Stimați tovarăși,

Încă de la apariția, în țara noastră, a primelor cercuri muncitorești, a primilor militanți revoluționari progresiști s-au stabilit relații de colaborare și solidaritate internațională cu cercurile și personalitățile revoluționare și progresiste din alte țări. Revoluționarii, progresiștii, socialiștii români au întreținut relații active cu făuritorii socialismului științific, Marx, Engels, cu alți revoluționari, au participat activ la Internaționala comunistă, apoi la Internaționala socialistă, la diferite organisme și congrese internaționale. Mai târziu ei au avut legături cu Lenin, cu alți revoluționari ruși și din țările vecine, au participat activ la diferite manifestări internaționale împotriva primului război imperialist mondial. Revoluționarii români au organizat detașamente speciale și au luptat pentru victoria Revoluției din Octombrie, au fost prezenți în războiul împotriva fascismului din Spania, în mișcările de partizani din Franța și din alte state în timpul celui de-al doilea război mondial. În perioada de după cel de-al doilea război mondial, Partidul Comunist Român a acordat și continuă să acorde un sprijin activ mișcărilor revoluționare, de eliberare națională, luptei popoarelor pentru independență.

Încă de la înființarea sa, partidul nostru a militat întotdeauna pentru relații bazate pe egalitate, pe respectul independenței și dreptului fiecărui partid de a-și elabora linia proprie, corespunzător condițiilor în care își desfășoară activitatea. Viața a demonstrat că, atunci când s-au încălcat aceste principii, s-au adus mari daune atât partidelor respective, cât și principiilor solidarității și colaborării internaționale.

În spiritul tradițiilor sale revoluționare, partidul nostru acționează larg pentru dezvoltarea relațiilor internaționale cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu toate partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu toate forțele democratice, antiimperialiste. Punem neabătut la baza acestor relații principiile egalității, respectului reciproc, ale schimbului de experiență și întrajutorării, spiritul solidarității internaționale.

Viața — judecătorul suprem — a demonstrat că numai și numai pe această bază se poate asigura întărirea solidarității internaționale, se poate realiza o nouă unitate în lupta pentru progres social, pentru independență și pace. (*Vii aplauze*).

Trăim o epocă de mari transformări revoluționare, sociale și naționale. Se poate afirma că în linii generale colonialismul a fost lichidat pentru totdeauna. Forțele progresiste, antiimperialiste, zeci și zeci de popoare desfășoară o uriașă luptă împotriva imperialismului și neocolonialismului, pentru asigurarea propășirii independente a fiecărei națiuni.

Întreaga dezvoltare a vieții mondiale atestă, fără tăgadă, faptul că formarea și dezvoltarea statelor naționale constituie, în actuala epocă, un factor de importanță deosebită pentru progresul social, pentru lichidarea subdezvoltării, pentru lupta împotriva imperialismului și colonialismului, pentru realizarea unei lumi mai drepte și mai bune.

Tocmai în actualele împrejurări se impune mai mult ca orice întărirea independenței naționale a tuturor popoarelor — aceasta constituind una din sarcinile fundamentale ale revoluționarilor, ale comuniștilor, ale tuturor celor ce se pronunță pentru progres, pentru colaborare și pace. (*Aplauze puternice, îndelungate*).

Criza economică și accentuarea crizei politice-sociale mondiale determină o puternică ascuțire a contradicțiilor sociale și de clasă, intensificarea activității de reîmpărțire a lumii, a sferelor de influență, perpetuarea politicii de dominație și amestec în treburile altor state. Asistăm la o intensificare a activității diferitelor cercuri fasciste sau neofasciste, la acțiuni împotriva libertăților și drepturilor democratice, a cuceririlor clasei muncitoare și altor categorii de oameni ai muncii, la amplificarea propagandei rasiste, șoviniste, naționaliste, antisemite — toate acestea fiind folosite de cercurile cele mai reacționare pentru dezbinarea maselor de oameni ai muncii, pentru învrăjbierea lor, în scopul întăririi dominației, asupririi, al continuării politicii de exploatare socială și națională.

În același timp are loc o creștere a propagandei anticomuniste și împotriva forțelor progresiste în general. Nu trebuie să se uite

nici un moment învățămintele istoriei, care ne arată că atacurile împotriva socialismului și comunismului au constituit întotdeauna o diversiune, o parte a politicii de lichidare a libertăților democratice, a drepturilor popoarelor, a politicii de agresiune și război.

În aceste împrejurări se impune, mai mult ca oricând, întărirea unității și colaborării clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, a oamenilor muncii de pretutindeni, a tuturor popoarelor dornice de pace și libertate, pentru a respinge toate acțiunile cercurilor reacționare, manifestările neofasciste, sub orice formă s-ar manifesta acestea, pentru apărarea libertăților democratice și asigurarea progresului social, a independenței fiecărei națiuni. (*Urale și aplauze puternice ; se scandează „Vom munci și vom lupta, pacea o vom apăra !”*).

Dragi tovarăși,

Dezvoltarea vieții mondiale pune tot mai mult problema trecerii a noi popoare pe calea socialistă. Socialismul a devenit o puternică forță mondială. Cu toate lipsurile și greutatea care s-au manifestat într-o țară sau alta, prestigiul socialismului, ca singura orînduire socială care asigură eliberarea omenirii de exploatare și asuprire, care deschide calea spre o societate mai bună și mai dreaptă, se afirmă cu tot mai multă putere.

Fără îndoială că trecerea a noi state pe calea socialismului va avea loc — așa cum s-a întîmplat și în România și în alte țări — într-o diversitate de forme. Este și normal să se întîmple așa, ținînd seama de deosebirile mari în ce privește dezvoltarea economică, socială și națională, trecutul istoric, instituțiile care există într-o țară sau alta. Dar tocmai diversitatea căilor de realizare a socialismului evidențiază cu și mai multă putere superioritatea sa, asigură trecerea, în perspectiva istorică, a întregii omeniri la orînduirea fără clase, la comunism ! (*Vii și puternice aplauze*).

În spiritul socialismului științific, al teoriei și practicii revoluționare, trebuie înțeles că revoluția socială și de eliberare națională nu este rezultatul exportului de revoluție, ea nu poate fi importată sau copiată, ci este rezultatul acțiunii legilor obiective, al luptei forțelor revoluționare și progresiste din fiecare țară. În același timp, se impune să se respingă cu hotărîre orice intervenție din afară în sprijinul forțelor reacțiunii din oricare țară, să se respingă exportul de contrarevoluție sub orice formă s-ar manifesta. Orice popor are dreptul la dezvoltare economico-socială liberă, la realizarea orînduirii sociale pe care o dorește, fără nici un amestec din afară. Și viața a demonstrat că nu există și nu vor

exista în lume forțe în stare să oprească popoarele în marșul lor triumfal spre socialism, spre comunism. (*Aplauze și urale puternice. Se scandează „Ceaușescu—pace !”*).

**Bogata activitate internațională a României socialiste,
contribuția ei activă la soluționarea constructivă
a marilor probleme ale epocii noastre, la cauza destinderii,
securității și păcii popoarelor**

Stimați tovarăși,

În activitatea sa internațională, România socialistă pune pe primul plan întărirea relațiilor de colaborare cu toate țările socialiste, și în primul rând cu vecinii săi. Acționăm pentru depășirea divergențelor și întărirea unității și solidarității țărilor socialiste — condiție esențială pentru dezvoltarea cu succes a socialismului în fiecare țară, pentru afirmarea prestigiului său și a ideilor socialiste în lume, pentru politica de destindere, de independență și pace.

Acordăm o atenție deosebită relațiilor cu țările în curs de dezvoltare, ca o parte a politicii de colaborare în lupta împotriva imperialismului și colonialismului. Dezvoltăm relațiile cu țările nealiniat, cu toate statele mici și mijlocii. În același timp, România, acționînd în spiritul principiilor coexistenței pașnice, dezvoltă activ relații și cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. Așezăm ferm la baza tuturor relațiilor internaționale ale României principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale renunțării la forță și la amenințarea cu forță. Ne pronunțăm ferm pentru respectarea neabătută a dreptului fiecărui popor la dezvoltare liberă, independentă, așa cum o dorește, fără nici un amestec din afară. (*Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceaușescu—România, pacea și prietenia !”*).

România participă activ la reuniunea ce se desfășoară la Madrid, consacrată cooperării și securității europene. Considerăm că trebuie făcut totul pentru înfăptuirea unitară a documentelor semnate la Helsinki, pentru a da un nou imbold dezvoltării colaborării între toate statele continentului nostru. Ne pronunțăm ferm pentru convocarea unei conferințe consacrate încrederii și dezarmării în Europa, pentru asigurarea continuității reuniunilor consacrate securității și realizarea de noi pași în direcția dezvoltării colaborării economice, științifice și culturale pe continent.

Este necesar să se facă totul pentru oprirea amplasării și dezvoltării de noi rachete nucleare în Europa. În acest sens, considerăm propunerile prezentate la Congresul al XXVI-lea de secretarul general al C.C. al P.C.U.S., tovarășul Brejnev, ca foarte importante pentru organizarea conferinței de dezarmare și trecerea la tratative privind oprirea amplasării și dezvoltării de noi rachete. Desigur, organizarea conferinței pentru dezarmare și a tratativelor trebuie să asigure participarea cu drepturi depline a tuturor statelor, realizarea unor angajamente ferme, obligatorii pentru toți, care să ducă la încetarea înarmărilor, la oprirea amplasării și la eliminarea rachetelor existente, să deschidă calea pentru măsuri reale de dezarmare și de încredere pe continentul nostru.

România, ca și toate țările socialiste participante la Tratatul de la Varșovia, se pronunță pentru începerea cât mai grabnică a tratativelor în vederea soluționării tuturor problemelor care preocupă omenirea.

Respingerea sau amânarea începerii tratativelor nu poate fi justificată cu afirmarea că propunerile făcute în acest sens reprezintă numai propagandă. Opinia publică de pretutindeni așteaptă de la țările N.A.T.O., de la Statele Unite ale Americii să prezinte propuneri constructive și să accepte începerea negocierilor. În același timp, este necesar ca și alte state sau grupări de state, cum sînt țările în curs de dezvoltare, țările nealiniat, țările mici și mijlocii în general, să acționeze și să prezinte propuneri în vederea soluționării problemelor complexe ale lumii contemporane. Toate statele poartă răspunderea pentru înfăptuirea destinderii și păcii, pentru apărarea libertății și independenței popoarelor, pentru promovarea unei politici noi, de egalitate și colaborare între națiuni.

În loc de propagandă pentru înarmare și război să facem propagandă pentru pace ! Să se înceapă negocierile și să se prezinte deschis în fața opiniei publice propunerile și acțiunile pentru dezarmare și destindere ale fiecărei părți. Numai atunci se va putea vedea cine face doar propagandă și cine acționează în mod real pentru pace.

Este necesar, în general, să acționăm cu toate forțele pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru trecerea la dezarmare, și în primul rînd la dezarmarea nucleară generală.

Să spunem un NU ferm armei atomo-nucleare, cursei înarmărilor. Să făurim cea mai puternică armă din lume în stare să se opună războiului : arma unității popoarelor în lupta pentru pace, pentru dreptul suprem al oamenilor la viață și libertate !
(Urale și aplauze puternice ; se scandează „Vom munci și vom

lupta, pacea o vom apăra !"). Trebuie făcut totul pentru trecerea la reducerea cheltuielilor militare, care au depășit 500 miliarde dolari anual, constituind o grea povară pentru toate popoarele ! Merită de semnalat faptul că tot mai mult, în toate statele, de pe toate continentele, opinia publică, oameni politici, cercuri guvernamentale iau poziție tot mai fermă împotriva chemării la sporirea cheltuielilor militare, se pronunță pentru oprirea lor. Aceasta demonstrează că popoarele pot impune și trebuie să determine oprirea cursei înarmărilor. (*Aplauze și urale puternice. Se scandează „Ceaușescu—pace !*"). Să facem totul pentru a pune mijloacele materiale și umane, minunatele cuceriri ale științei și cunoașterii în slujba oamenilor, a popoarelor, a bunăstării și libertății lor !

Dragi tovarăși,

Actuala situație economică și politică internațională impune mai mult ca oricând să se facă totul pentru înfăptuirea noii ordini economice internaționale, care să asigure dezvoltarea mai rapidă a țărilor rămase în urmă și, totodată, să deschidă perspectiva progresului întregii economii mondiale, realizării unor relații de echitate și egalitate între toate statele lumii.

Sîntem profund îngrijorați de încordarea și conflictele care continuă să existe în diferite părți ale lumii. Dintotdeauna, România s-a pronunțat și se pronunță pentru acțiuni concrete în vederea opririi agravării situației internaționale, pentru trecerea la soluționarea tuturor problemelor actuale pe calea tratativelor. O deosebită îngrijorare ne provoacă situația din Liban, și în primul rînd acțiunile militare ale Israelului în această țară. Considerăm că se impun încetarea oricărei acțiuni militare și respectarea strictă a integrității și suveranității Libanului. Sperăm că toate forțele libaneze care doresc libertatea și independența țării, indiferent de convingerile lor politice sau religioase, vor înțelege că a sosit timpul să pună capăt luptelor grele, să se unească pentru a asigura existența Libanului și a independenței sale, viața liberă a poporului libanez. (*Vii aplauze*). De asemenea, este necesar să se treacă la soluționarea problemelor din Orientul Mijlociu pe calea negocierilor, cu participarea tuturor părților interesate, inclusiv a O.E.P. În acest sens considerăm că este necesară organizarea unei conferințe internaționale în cadrul O.N.U. pentru realizarea unei păci globale, care să ducă la retragerea Israelului din teritoriile ocupate în 1967 și la soluționarea problemelor poporului palestinian, prin crearea unui stat palestinian independent, precum și la asigurarea integrității și independenței tuturor statelor din

regiune. După părerea noastră, nu există conflict — în nici o parte a lumii — care să justifice recurgerea la arme. Toate acestea pot și trebuie să fie soluționate numai și numai prin tratative, pe căi pașnice. Este în interesul atît al popoarelor respective, cît și al întregii politici de destindere, de independență națională și de pace să se facă totul pentru soluționarea rapidă a conflictelor existente și a oricăror probleme dintre state numai și numai pe calea tratativelor.

Ne pronunțăm ferm pentru participarea activă la soluționarea problemelor a tuturor statelor, indiferent de mărime sau orînduire socială. În mod deosebit, considerăm că țările mici și mijlocii, țările nealiniat trebuie să aibă un rol tot mai activ în dezbaterile și soluționarea tuturor problemelor internaționale.

Este necesar să crească rolul Organizației Națiunilor Unite, al organismelor sale și al altor foruri internaționale în soluționarea democratică a problemelor complexe ale vieții internaționale.

În lumea de astăzi se dezvoltă două tendințe diametral opuse: tendința politicii de forță, de amestec în treburile interne și de război, și tendința politicii de destindere, de independență și de pace. Între aceste două tendințe nu există nici o cale de mijloc ! Sînt în pericol viața omenirii, civilizația realizată timp de milenii. De aceea se impune ca toate forțele progresiste, popoarele de pretutindeni să-și ridice glasul și să spună un NU hotărît politicii de încordare, de forță, de război. Trebuie să facem totul pentru apărarea dreptului suprem al fiecărui popor, al tuturor oamenilor — dreptul la viață, la libertate ! Trebuie să facem totul pentru a asigura prezentul și viitorul omenirii ! (*Urale și aplauze puternice ; se scandează „Ceașescu—pace !”*).

Stă în puterea popoarelor, a forțelor progresiste, realiste de pretutindeni ca, acționînd conștiente și unite, să bareze calea războiului, să asigure destinderea, pacea și colaborarea internațională. Parafrazînd pe Eminescu, putem spune că în noi, în popoare, e și forță și putere și, dacă vrem, putem să transformăm lumea, să asigurăm pacea. Și trebuie să o asigurăm ! (*Aplauze și urale puternice. Se scandează „Ceașescu—pace !”*). În acest spirit, Partidul Comunist Român, România socialistă vor continua să acționeze, ca și pînă acum, în modul cel mai ferm și consecvent, pentru a-și aduce contribuția la cauza păcii, independenței și colaborării internaționale, la realizarea unei lumi a dreptății sociale și egalității naționale, în care fiecare națiune, fiecare popor să se poată dezvolta liber, a unei lumi a păcii ! (*Aplauze puternice, prelungite*).

Stimați tovarăși,

Sărbătorim a 60-a aniversare a Partidului Comunist Român la începutul noului cincinal, care deschide o perspectivă luminoasă în viața întregului nostru popor. Întregul popor a întâmpinat această glorioasă aniversare cu realizări mărețe în îndeplinirea planului pe 1981, primul an al cincinalului. Este necesar să facem totul pentru realizarea cu succes a acestui plan, pentru a crea o bază trainică în vederea îndeplinirii întregului cincinal și ridicării țării pe o nouă treaptă de dezvoltare economico-socială, pentru bunăstarea materială și spirituală a poporului nostru.

Sînt convins că întregul nostru partid va acționa într-o deplină unitate pentru unirea eforturilor clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, ale întregului popor în această uriașă activitate consacrată înfloririi patriei, victoriei socialismului și comunismului în România. (*Urale și aplauze puternice ; se scandează „Cu partidul nostru în frunte vom avea victorii multe !”*).

Sînt convins că minunata noastră clasă muncitoare, toți oamenii muncii, întregul nostru popor, strîns unit sub conducerea partidului, în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, va acționa cu toată hotărîrea pentru îndeplinirea Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare cu hotărîre spre visul de aur, spre comunism. (*Aplauze și urale puternice. Se scandează „Ceaușescu—P.C.R. !”*).

Vă rog, dragi tovarăși, să-mi permiteți ca, de la această tribună, să exprim cele mai vii mulțumiri tuturor comuniștilor, clasei muncitoare, tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, întregului popor pentru manifestările de încredere pe care le-au exprimat cu prilejul acestei aniversări, față de mine, față de partidul nostru comunist.

Consider că aceste manifestări sînt o expresie și o dovadă a faptului că partidul, întregul nostru popor apreciază politica conducerii de partid și de stat și exprimă hotărîrea de a nu precepeți nici un efort pentru a asigura realizarea în viață a acestei politici interne și internaționale.

Doresc să asigur partidul, poporul, cu prilejul acestei aniversări glorioase a partidului, că și în viitor — ca și pînă acum — voi face totul pentru a-mi îndeplini îndatoririle încredințate de partid și popor, pentru a răspunde încrederii, pentru unirea eforturilor întregului partid și popor. Pentru că numai și numai cu întregul partid, cu întregul popor vom asigura victoria comunismului, independența și suveranitatea României ! (*Aplauze și*

urale puternice ; se scandează „Stima noastră și mîndria — Ceaușescu—România !“).

De la această înaltă tribună adresez încă o dată chemarea partidului, întregului nostru popor : să facem totul, dragi tovarăși și prieteni, pentru îndeplinirea Programului partidului, pentru ridicarea patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație ! Bunăstarea, fericirea poporului, întărirea independenței și suveranității, socialismul și comunismul stau în mîinile sigure ale clasei muncitoare, ale poporului, sub conducerea comuniștilor ! Să întărim continuu unitatea de nezdruccinat a partidului cu poporul ! *(Aplauze și urale puternice. Se scandează „Ceaușescu—pace !“).*

Trăiască Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare a națiunii noastre, garanția realizării aspirațiilor spre comunism ale poporului nostru ! *Aplauze și urale puternice. Se scandează „Ceaușescu—P.C.R. !“).*

Trăiască clasa noastră muncitoare, clasa conducătoare a întregii națiuni pe drumul socialismului și comunismului ! Trăiască gloriosul nostru popor, făuritor al vieții noi, socialiste și comuniste ! *(Aplauze și urale puternice. Se scandează îndelung „Ceaușescu și poporul !“).*

Trăiască colaborarea între toate țările socialiste, între toate partidele comuniste și muncitorești, între toate forțele progresiste și antiimperialiste ! Trăiască solidaritatea internațională ! *(Aplauze și urale puternice, prelungite ; se scandează îndelung „Ceaușescu—P.C.R. !“, „Ceaușescu și poporul !“, „Ceaușescu—pace !“. Într-o atmosferă de puternică însuflețire și înălțător entuziasm, toți cei prezenți în sală se ridică în picioare și ovăționează îndelung pentru Partidul Comunist Român, pentru Comitetul său Central, pentru secretarul general al partidului și președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu).*

MĂRTURII ALE TRECUTULUI DE LUPTĂ A PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA

1. Continuatori ai celor mai înalte tradiții ale poporului

Socialiștii s-au considerat „singurii și adevărații urmași ai revoluționarilor de la 1848“ („Lumea nouă“ din 27 mai 1898).

„Sîntem, ca în toate concepțiile noastre, evoluționiști și ne considerăm ca moștenitori direcți și unici ai spiritelor entuziaste care au dat naștere revoluției de acum cincizeci de ani“ („Lumea nouă“ din 5 iunie 1898).

Socialiștii români nu au preluat mecanic tradițiile revoluției de la 1848. Ideile acestora au fost trecute prin filtrul analizei și creației științifice, în lumina condițiilor concret istorice în care ei își desfășurau activitatea.

„Noi, socialiștii, vom lupta a duce mai departe opera începută de Rosetti și ceilalți revoluționari pașoptiști, dîndu-le însă, în același timp, de bază ideile științifice moderne care constituie socialismul“ („Drepturile omului“ din 10 aprilie 1885).

„Numai preluînd pilda vieții generației de la 1848, apropiindu-ne ideile timpului nostru, precum dîșii și-au apropiat ideile timpului lor, cătînd către nevoile de acum, precum dîșii au căutat către nevoile de atunci, numai așa ne facem vrednici urmași ai lor, numai așa îi cinștim cu adevărat“ („Mișcarea socială“ din 4 mai 1897).

Reprezentanții partidului politic al clasei noastre muncitoare, creat în 1893, au preluat și au integrat într-o concepție unitară idealurile revoluției de la 1848, le-au ridicat pe un plan superior, în vederea înfăptuirii României noi, socialiste.

„Luptătorilor de sub steagul roșu de azi le cade datoria de a aduce la îndeplinire reformele făgăduite de idealistii [vizionarii] de odinioară... pînă cînd cuvintele care străluceau în aureola roșie de acum cincizeci de ani vor deveni fapte“ („Lumea nouă“ din 27 mai 1898).

2. Organizarea politică a clasei muncitoare din România

Crearea *Asociației generale a lucrătorilor din România*, la 1 octombrie 1872, marchează unirea, pentru prima oară, a proletariatului român la scara națională, fiind una dintre cele mai vechi organizații politice muncitorești din lume.

Încă la 10 iulie 1872, gazeta muncitorească „Uvrierul“ menționa :

Muncitorii au găsit de cuviință a se „grupa sub un stindard care să reprezinte, de acum și în viitor, unirea și înfrățirea tuturor lucrătorilor, pentru ca astfel să putem dărîma răul și injustiția ce de multă vreme bîntuie clasa lucrătorilor“ (reprodus în „Telegraful“ din 13 iulie 1872).

Despre semnificația acestui eveniment, gazeta „Uvrierul“ scria :

„Trăind cu toții în aceleași condițiuni industriale, avînd aceleași îndatoriri în ceea ce privește existența socială, am găsit ca cu toți lucrătorii, de orice profesiune, de la un capăt pînă la celălalt al țării, să formăm o asociațiune generală, sub o singură formă de drepturi și datorii pentru toți“.

În legătură cu obiectivele *Asociației generale a muncitorilor* s-a relevat :

„Cercul politicii noastre va fi strîmt : este politica lucrătorului. Atît cît interesele sale sînt legate de politica țării, cît industria și comerțul sînt în raport cu statul, vom face politică, politică care constă în organizarea intereselor statului cu interesele lucrătorilor“ („Lucrătorul român“ din 5 noiembrie 1872).

Fiind într-o perioadă, cînd, pe plan internațional, reacțiunea din diferite țări trecuse la represiuni sîngeroase împotriva organizațiilor muncitorești revoluționare, iar pe plan intern în anul 1872 conservatorii continuau să fie la guvern, grupul de muncitori și intelectuali socialiști care au acționat pentru înființarea la scara țării a *Asociației generale a lucrătorilor din România*, precauți, pentru a abate atenția de la adevăratele ei scopuri politice, socialiste și a legăturilor sale cu mișcarea revoluționară internațională, comunica în gazeta „Uvrierul“ din București :

Asociația „nu va fi o ramură a «Internaționalei», cu atît mai mult cît nu vom urma exemplul adus de către dînsa“. Gazeta preciza : „Dacă voim o unire între toți lucrătorii, scopul este de a ne consulta întruuniți fiind, de a face să simțim mai puțină lipsă în greutățile noastre, și aceasta prin mod omenos și legal, fără de a aduce perturbări de care idee nici prin minte nu ne poate trece“.

Referindu-se la această ingenioasă tactică adoptată de muncitorii și intelectualii socialiști, influentul ziar burghezo-democratic „Românul” nota :

„Bine face noua foaie (adică „Uvrieturul”), care e o continuare a ziarului «Analele» [„Analele tipografice”], să declare că nu e organul nici a unei grupe de comuniști, nici al vreunei sucursale a Internaționalei ; cu aceasta credem că va scăpa de orice persecuțiune ce i s-ar putea aduce” („Românul” din 20 iulie 1872).

3. Un moment semnificativ pe calea făuririi partidului muncitorilor din România

În toamna anului 1879, la Iași, s-a convocat un *Congres socialist*, la care au participat delegați din : Iași, București, Ploiești, Galați, Brăila.

La Congres — arată Sofia Nădejde, unul dintre participanți — „s-au discutat teorii și controverse. S-a pus la cale un program. Cum să se dezvolte propaganda la noi ? Unii opinau să se lucreze în școli, pentru a câștiga tineretul. Alții să fie luminați muncitorii, adevărații interesați în cauză. Trebuie și una și alta, ziceau alții. Nici armată fără stat major, nici acesta fără armată”.

S-au pus, astfel, în discuție principii esențiale programatice și organizatorice :

„Proprietatea actualmente individuală asupra bunurilor materiale și capitalurilor, asupra tuturor instrumentelor mari de producție (pământ, fabrici, manufacturi, cartiere, drumuri de fier etc.) trebuie să devie proprietatea colectivităților muncitoare (asociațiunilor producătoare) care vor fi singure stăpîne asupra instrumentelor de muncă și produsului ce-l vor împărți conform cu osteneala și munca ce fiecare a întrebuințat la producțiune” („Besarabia” din 27 noiembrie 1879).

Din 1879 și pînă în 1893, mișcarea socialistă, avînd ca temei din 1887 cercurile muncitorești, a acționat ca un partid, pe baza unor documente programatice provizorii, aflate tot timpul în dezbateri, cum de altfel a fost și *Ce vor socialiștii români* (1886). Acești ani se caracterizează printr-o amplă discuție publică a principiilor și ideilor socialismului științific, ceea ce duce la afirmarea puternică a *curentului socialist* în societatea românească. Este epoca în care se cristalizează principiile și obiectivele fundamentale ale noului partid din România, partid al noii clase sociale — proletariatul. Partidul se adresează, totuși, pînă în 1890, cu precădere intelectualității, tineretului studios. Revista socialistă „Contemporanul” (1881—1891) devine una dintre cele mai populare publicații din țară.

„Sîntem în România avangarda luptătorilor... care au ridicat deja de mult și fac să filfii sus și mîndru drapelul roșu nepătat al democrației socialiste” („Înainte” din 26 octombrie 1880).

„Prin forța lucrului, *partidul s-a centralizat*, cei din centru știau puterea și numărul aderenților cu care stăteau în legătură” („Dacia viitoare”, nr. 11, 1883, p. 169).

„Partida socialistă română, mică și tină, are de îndeplinit o muncă uriașă, trebuie să lumineze și să organizeze muncitorii de la sate și de la orașe, trebuie să fie înaintea lor cu un program teoretic și practic care să arate calea de urmat pentru a îmbunătăți și schimba starea ticăloasă a poporului și în asemenea lucrare grea trebuie să meargă iute“ („Drepturile omului“ din 19 februarie 1885).

„Muncitorii nu trebuie să se adreseze decît lor înșile pentru a putea pregăti societatea în care ei să nu mai sufere foamea și ignoranța“. De aceea „dezmoșteniții trebuie să formeze un partid cu totul deosebit care să nu aibe nici în clin nici în mîneacă cu partidele burgheze. Partidul muncitorilor, iată ținta imediată a socialiștilor, iată moartea burgheziei“ („Drepturile omului“ din 25 august 1885).

„Trebuie să dovedim că viitorul e al socialismului. Sarcina aceasta ni se impune cu atît mai mult, cu cît am văzut, în scurtă vreme de cînd muncește tînărul nostru partid pentru răspîndirea ideilor socialiste în țară, că oameni culți chiar n-au cea mai mică idee despre socialismul științific“ (*Ce vor socialiștii români*, Iași, 1886, p. 2).

„Singura clasă care poate ajunge la stăpînirea societății e clasa muncitoare, care nu se va ridica pe umerii nici uneia pentru a o robi“ („Contemporanul“, nr. 5, octombrie 1886).

„Partidul muncitorilor, pe lîngă lupta pentru îmbunătățirea stării lor treptat, are de țintă principală organizarea muncitorilor pentru lupta viitoare prin care să distrugă pentru totdeauna temeliile nedrepte ale societății burgheze“ („Muncitorul“ din 13 decembrie 1887).

În 1890 începe să fie editată la București gazeta „Munca“ de către Clubul muncitorilor din Capitală, care, din 1890, continuă activitatea Cercului muncitorilor din București. Forța politică a proletariatului român, prin organizațiile sale locale, devenite cluburi muncitorești, își afirmă cu tărie idealul socialist.

Cluburile muncitorești își propun să apere interesele muncitorilor, „să-i organizeze într-un partid aparținător al lor, servind de simbură în jurul căruia să se grupeze toate puterile partidului muncitorilor“ (*Statutele Clubului muncitorilor din București*, București, 1890, p. 5).

„Toate neegalitățile, toate suferințele societății moderne nu pot să piară pînă ce nu va pieri organizația burgheză capitalistă modernă, ea însăși. Scopul nu ne e tămăduirea, cîrpirea societății moderne; noi nu vroim să facem societatea aceasta să poată dura mai mult, ci vroim să sosească mai repede timpul cînd această organizare să fie înlocuită prin organizarea societății socialiste“ (*Manifestul electoral al Partidei Socialiste Române*, în „Munca“ din 10 martie 1891).

4. Congresul de constituire a partidului politic al clasei muncitoare din România

Congresul din 1893 a fost anunțat cu aproape un an înainte iar Proiectul de program al partidului a fost publicat cu patru luni înainte (în decembrie 1892) pentru a fi supus dezbaterii publice. Congresul s-a desfășurat la București, în zilele de 31 martie — 3 aprilie 1893. Au participat

63 delegați, aleși de către cluburile muncitorești și organizațiile sindicale din București, Iași, Ploiești, Galați, Roman, Craiova, Bacău, Botoșani, Tecuci, Tg. Frumos. Participanții la Congres au analizat și aprobat *programul* și *statutul* partidului. Prezența la congres a unui mare număr de delegați muncitori a imprimat discuțiilor un profund caracter de clasă, combativitate și vigoare.

Delegații „au dovedit pe deplin că organizațiunile care i-au trimis au ales oameni destoinici, serioși și cu un bun simț practic minunat. Ceea ce ne-a bucurat însă și mai mult a fost elementul muncitor propriu-zis, care a dovedit că este conștient și cult” („Munca” din 11 aprilie 1893).

Idei fundamentale ale programului partidului clasei noastre muncitoare adoptat în 1893 (publicat în „Munca” din 11 aprilie 1893 și sub formă de broșură, în 1894) :

— Proletariatul și mișcarea muncitorească sînt rezultate obiective ale dezvoltării societății românești : „Cînd clasele noastre dominante au introdus instituții politice burgheze, cînd ele introduc bănci, mașini, drumuri de fier, cînd principalele produse ale țării noastre, produsele agricole au ajuns mărfuri, țara noastră devine din ce în ce mai capitalistă și deci din ce în ce se creează în ea un teren favorabil socialismului... E dar mai mult decît evident că însăși dezvoltarea țării noastre dă un argument decisiv și justificativ pentru existența și dezvoltarea social-democrației române”.

— Rolul istoric al proletariatului îl constituie lupta pentru „prefacerea mijloacelor de producție, cum sînt pămîntul, fabricile, atelierele, minele etc., din proprietate privată a unei clase în proprietate socială a societății întregi și prefacerea producției de mărfuri în producție socialistă condusă pentru societate și prin societate” ; „proletariatul e acea clasă a cărei menire istorică este distrugerea societății burgheze și întemeierea societății socialiste”.

— Rolul partidului politic proletar constă în acela „de a organiza proletariatul, de a organiza poporul muncitor, de a-l face conștient de menirea lui istorică și de lupta pe care trebuie să o ducă. Social-democrația trebuie să lupte pentru ridicarea puterii morale și intelectuale a poporului muncitor, deci și a puterii lui de luptă, puterii de împotrivire, putinței [capacității de luptă] spre victoria finală” ; „principala îndatorire a social-democrației e organizarea politică a poporului muncitor, arătarea pozițiunii lui actuale și a pozițiunii ce trebuie să o aibă, ce este el și ce trebuie să fie, care e menirea lui istorică. Cu alte cuvinte, principala îndatorire a social-democrației e prefacerea poporului muncitor într-o armată bună de luptă, conștientă și pătrunsă de menirea ei”.

— Programul partidului a prevăzut și o serie de obiective imediate, de ordin social și politic, posibile de realizat chiar în societatea capitalistă : „Prin aducerea la îndeplinire a acestor cereri nu se realizează idealul nostru socialist. Acest program de luptă reprezintă numai acele reforme care s-ar putea realiza chiar în societatea actuală și a căror îndeplinire ar fi un pas uriaș către idealul nostru, prin faptul că s-ar

stabili o stare mai prielnică pentru întemeierea unei societăți socialiste, prin faptul că s-ar spori bunăstarea materială și intelectuală a poporului muncitor și deci puterea lui de luptă și de împotrivire“.

În Raportul cu privire la programul partidului prezentat la Congresul socialist din 1910 s-a relevat :

„Interesul țării nu este ca temelia de la orașe și sate să se dărâpene, ci este, dimpotrivă, ca poporul să fie bine situat materialicește și moralicește. Când cerem deci îmbunătățiri și reforme, lumină și bunăstare, noi luptăm nu numai pentru realizarea intereselor unei clase, ci luptăm pentru țara întreagă, *pentru întărirea națională*. Socialismul cuprinde în el cel mai larg și mai pozitiv naționalism, cu atât mai mult că el se pune în apărarea intereselor profunde și fundamentale ale națiunii întregi, excluzând dominațiunea unei clase de către alta și întemeindu-se pe o iubire largă de oameni... Noi însă nu tindem la distrugerea națiunilor, ci luptăm pentru asigurarea păcii între popoare, căci numai această pace este cheazăia progresului național. Noi voim să se păstreze independența fiecărei națiuni, căci altfel nici nu s-ar putea stabili adevăratele legături trainice între popoare, în care fiecare națiune să aducă tributul propriu de cultură în concertul civilizației omenеști („România muncitoare“ din 7 februarie 1910).

Iar programul partidului din 1910 (publicat sub formă de broșură în același an) a subliniat :

„Partidul social-democrat, *național și democrat în înțelesul cel mai adânc al cuvîntului*, se deosebește de toate celelalte partide, care sub firma de naționale ascund interesele strîmte ale unor clase sau clice, date drept ale națiunii. Chemînd la viața politică și culturală întreaga națiune și mai cu seamă clasele ei orășenești și sătеști, cele mai de jos, ținute în întuneric și apăsare, el se sforțează a le face conștiente spre a lua ele înșile în mîini destinele României și a-i crea un loc de vrednicie și fericire în mijlocul popoarelor“. „Partidul social-democrat din România se inspiră de la ideile socialismului științific și din principiile de program și tactică elaborate la congresele socialiste internaționale. El urmărește desființarea exploatării muncii sub orice formă și înlocuirea ei prin socializarea mijloacelor de producție, inclusiv solul, a mijloacelor de transport și de schimb. În acest scop, Partidul social-democrat vrea să cucerească puterea guvernamentală ca unul din mijloacele de prefacere socială“.

Statutul partidului votat la Congresul socialist din aprilie 1914 a precizat :

„Partidul social-democrat din România urmărește organizarea proletariatului român pe terenul luptei de clasă și înțelegerii internaționale a muncitorilor, pentru cucerirea puterii politice în vederea socializării mijloacelor de producție (fabrici, ateliere, pămînt, mijloace de transport și de schimb), adică transformarea societății capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, întemeiată pe munca liberă și asociată“ (*Statutul Partidului Social-Democrat din România*, București, 1914, p. 3).

5. Partidul politic al clasei muncitoare și marile probleme ale societății românești

Pentru muncitorimea română și organizațiile sale, *independența* și *unitatea națională* s-au constituit într-o acțiune militantă cu atributul permanenței. Organizarea rîndurilor clasei muncitoare a fost înțeleasă și ca un mijloc eficace de luptă în slujba acestor idealuri ale întregului nostru popor.

„Cit mai neîntîrziat să ne asociem cu toții să ne formăm ca un singur corp astăzi mai cu seamă, cînd o politică externă ne amenință a ne pierde cu totul... În momentele de față nimic nu este mai necesar decît unirea întregului element român în contra relelor tendințe străine, tendințe care tind la cîmpirea patriei noastre, a căminului nostru, pentru care străbunii noștri au jertfit tot, chiar sîngele și viața lor, prin lupte și alte acte și fapte mari și omenеști ca să ne poată conserva o frumoasă și curată patrie, cu un nume demn de originea sa“ („Lucrătorul român“ din 12 noiembrie 1872).

„Nu voim ca un popor să robească pe altul, precum nici nu îndreptăm pe individul ce ar pune mîna pe libertatea semenului său ; tot așa nu voim ca o clasă să fie roaba alteia. Voim o Dacie mare și unită. Dacia noastră va fi Dacia țaranului și a muncitorului atît cu munca cît cu capul („Dacia viitoare“, nr. 3, 1883, p. 33—34).

„Au fost zile de înălțare sufletească și morală, zile de reculegere și dătătoare de speranțe cele ce le-am petrecut la Conferință (Conferința mișcării muncitorești din 1906). Moment istoric în care proletariatul fără deosebire de nație din România liberă a întins frățește mîna reprezentanților proletariatului român din Bucovina și Transilvania... În fața României iridente a fost zămislită și trainic încheată la Conferință marea Românie socialistă“ („România muncitoare“ din 20—27 august 1906).

Așezarea României pe temelii solide ale unei *industrii* proprii, puternice, a constituit o preocupare majoră a muncitorimii române, a organizațiilor sale.

„Industria națională este esența puternică și producătoare în averea unei țări ; este, mai presus de toate, garanția existenței sociale a individului ce și-o ia drept carieră, de la care speră o dreaptă satisfacere pentru ostenele sale ; ea face încă și respectul țării în afară prin producțiune a tot felul de lucrări de diferite specialități“ („Telegraful“ din 10 octombrie 1872).

„Socialismul... nu tinde la împiedicarea dezvoltării producțiunii capitaliste, ci, recunoscînd că ea este o formă de progres și o etapă necesară spre socialism, luptă pentru dezvoltarea industriei, dar luptă în același timp ca ea să nu se facă în dauna maselor de jos, ci tocmai apărînd interesele acestor mase“ („România muncitoare“ din 7 februarie 1910).

Partidul proletariatului și-a consacrat o parte însemnată a preocupărilor *problemei agrar-țărănești*, antrenării milioanei de țărani în lupta

generală a poporului muncitor. În documentele programatice s-a enunțat direct ideea alianței clasei muncitoare cu țărănimea.

„Întîia condițiune care e necesară pentru transformarea societății actuale este exproprierea pămîntului și instrumentelor de muncă, spre exemplu prin cumpărare“ („Besarabia“ din 21 noiembrie 1879).

„Exproprierea silită a tuturor proprietăților mari. Sub proprietate mare se înțelege atît proprietățile particularilor, cît și cele ale diferitelor societăți, mănăstiri, așezăminte de binefacere și domeniile coroanei“ (*Proiectul de program al Uniunii Socialiste din România*, în „Calendarul muncii pe anul 1909“, București, 1908, p. 68).

„Datoria Partidului social-democrat este să arate interesele comune care leagă clasa țărănească de proletariat și să ducă lupta comună împotriva clasei marilor proprietari, împotriva întregului sistem agrar existent și să convingă țărănimea că numai cu ajutorul proletariatului va putea căpăta : EXPROPRIEREA TOTALĂ A MARILOR PROPRIETARI“ (*Hotărîrea Congresului socialist din aprilie 1914*, în „România muncitoare“ din 13 aprilie 1914).

„Din toate prefacerile, toate reformele pe care le propăvăduim, aplicate fiind, nu vor aduce dezrobirea și fericirea țărănimii. Ea va continua să fie apăsată și exploatată sub alte forme, mai ușor în unele privinți, dar sub același jug exploatator. Trebuie să spunem țaranilor că singura societate în care vor avea libertatea, egalitatea și fericirea este societatea socialistă“ („România muncitoare“ din 15 aprilie 1914).

În procesul organizării clasei muncitoare un loc proeminent a fost conferit *conducerii și îndrumării de către partid a sindicatelor*. În mișcarea noastră muncitorească activitatea politică și cea sindicală s-au desfășurat în strînsă legătură. Pentru perioada de început, pînă în 1900, specificul a fost acela că sindicatele erau incluse în partid, ca organizații locale afiliate. După 1900 și, mai ales, după 1906, cînd s-a constituit Comisia Generală a Sindicatelor din România, mișcarea politică și cea sindicală au conlucrat în permanență, partidul avînd recunoscut rolul său conducător.

„Societatea declară că face parte din *partidul muncitorilor*“ (*Statutele Societății „Infrățirea muncitorilor*“, Galați, 1888).

„Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România se compune din cluburile de muncitori, sindicatele de muncitori și toate grupările care vor declara că primesc în întregime programul partidului și hotărîrile congreselor“ (*Statutul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România*, în „Munca“ din 11 aprilie 1893).

„Sindicatele în lupta lor de mîntuire simt necesitatea adoptării idealului socialist. De aceea în eforturile lor îndreptate spre același scop final mișcarea socialistă sindicală și mișcarea socialistă politică se întregesc, se presupun una pe alta, se sprijină una pe alta și se cer una pe alta“ (*Raportul Sindicatelor în mișcarea socialistă*, prezentat la Conferința mișcării muncitorești din 1906, în „România muncitoare“ din 20—27 august 1906).

„Sindicatele nu-și vor îndeplini în întregime datoria în lupta lor pentru emanciparea muncitorilor decît atunci cînd actele lor vor fi însuflețite de spiritul socialist. Partidul are datoria de a ajuta sindi-

catele în lupta lor pentru ridicarea și îmbunătățirea condițiilor sociale în care trăiesc lucrătorii“ (Moțiunea : *Raportul între mișcarea sindicală și cea politică*, adoptată la Congresul socialist din 1910).

Partidul clasei muncitoare din România s-a înscris ca un *detașament activ al mișcării muncitorești internaționale*. În toate documentele programatice a fost înscris la loc de frunte principiul solidarității internaționale proletare.

„Oricare ar fi deosebiri între social-democrația română și cea occidentală, deosebiri provocate de condițiile speciale țării noastre, [ea este] adinc pătrunsă de solidaritatea internațională“ (*Programul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România*, în „Munca“ din 11 aprilie 1893).

Socialiștii români au avut o participare activă la congresele socialiste internaționale, unde au ridicat chestiuni de principiu, precum : rolul socialismului în România, raportul dintre acesta și mișcarea socialistă din alte țări, dintre teoria și practica revoluționară.

„E adevărat că socialismul științific nu-i decît expresia teoretică și științifică a aspirațiilor mulțimii proletare. Dar din aceste adevăruri nu urmează că, odată născut, socialismul nu va putea să se dezvolte în țările agricole, în țările unde nu se află proletariatul mării industrii. S-ar putea susține cu succes contrariul : mișcarea proletariatului și expresia sa teoretică socialismul, dă caracterul său epocii noastre contemporane și-l dă chiar în țările unde marea industrie și proletariatul nu se găsesc însă decît la începutul lor... Îndreptățirea Partidului socialist român și strînsa sa legătură cu socialismul european constă în aceea că amîndouă părțile au aceleași convingeri, aceleași tendințe, precum stabilirea unei societăți solidare și armonice, a unei societăți în care toate uneltele de muncă vor fi socializate. Cît despre mijloacele prin care s-ar ajunge la acest scop, fiecare va întrebuița pe cele ceterute de condițiile speciale ale țării sale“ (*Raportul delegației Partidului Muncitor Român la Congresul socialist internațional de la Bruxelles — 1891*, în „Munca“ din 18 august 1891).

Partidul clasei muncitoare din România a urmărit cu atenție și simpatie dezvoltarea mișcării revoluționare din Rusia.

„Simptomele se înmulțesc din ce în ce și în întunericul aproape nepătruns al colosului de la nord se țese o revoluție al cărei rezultat va fi zdrobirea desăvîrșită a țarismului“ („Lumea nouă“ din 8 decembrie 1896).

În martie 1917, secția din Iași a Partidului social-democrat a tradus și tipărit primul manifest al Sovietului din Petrograd adresat popoarelor lumii, prin care se anunța prăbușirea puterii țariste. După cîteva zile, socialiștii din Iași au adresat un mesaj de salut Sovietului din Odesa, prin care își manifestau solidaritatea cu revoluția rusă.

„Secțiunea din Iași a Partidului Social-Democrat din România salută cu entuziasm revoluția rusă“, care „va schimba adinc și raporturile sociale din Rusia“

Pornind de la experiența sa proprie îndelungată, precum și de la învățămintele desprinse din Revoluția Socialistă din Octombrie și din celelalte evenimente revoluționare ce au avut loc în alte țări ale lumii, mișcarea socialistă din România a avut permanent în vedere condițiile concrete, istorice, sociale și naționale în care acționa :

„Nu trebuie să trecem cu vederea asupra împrejurărilor naturale în care se afla țara noastră. Dar superioritatea concepției socialiste este tocmai diriguirea oricărei acțiuni după o cercetare serioasă a realității social-economice și ideologice... din examinarea căreia se trag principiile generale și metodele tactice“ („Socialismul“ din 16 aprilie 1920).

6. Socialiștii în fruntea luptei pentru consolidarea Marii Uniri

Partidul muncitorilor, care s-a angajat cu toate forțele în lupta pentru înfăptuirea idealului unirii tuturor românilor, s-a pronunțat în vederea consolidării actului măreț desăvârșit la 1 decembrie 1918. În acest cadru s-a desfășurat procesul de organizare și regroupare a partidului clasei muncitoare în anii 1919—1921, în scopul unificării tuturor forțelor politice muncitorești de pe teritoriul României reîntregite.

„Partidul socialist din România pune toată nădejdea în noile forțe proletare, clădite în lupta de secole în contra unei duble apăsări, pentru înlăturarea acestui regim nefast și crearea unor noi condițiuni de viață, bazată pe toate drepturile și libertățile ce noile situațiuni mondiale le impun. În acest scop Partidul Socialist din România face apel la toate forțele proletare și socialiste din Basarabia, Bucovina și Transilvania, pentru unificarea lor, formînd un singur bloc socialist, un singur partid proletar, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apăsarea burghezo-capitalistă. România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mâine“ (*Declarația Partidului Socialist și Uniunii sindicale din România din 13 februarie 1919, în „Socialismul“ din 17 februarie/2 martie 1919*).

Comentînd importanța acestei declarații istorice, socialiștii transilvăneni relevau :

„Dar mai e ceva îmbucurător ce se desprinde din declarația tovarășilor din România veche : ei se adresează la noi spre a ne uni toate puterile și spre a forma un singur bloc socialist, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie pentru realizarea dezrobirii desăvârșite de sub apăsarea burghezo-capitalistă. Chemarea aceasta la unire va afla cel mai viu răspuns în inimile muncitorilor români și sîntem siguri că în cel mai scurt timp unirea tuturor partidelor socialiste din România veche, Basarabia, Bucovina și Transilvania va deveni un fapt împlinit. Prin aceasta, lupta noastră contra reacțiunii se va întări, iar proletariatul organizat și conștient va deveni unul dintre factorii cei mai de însemnătate ai țării ; vom lupta atunci cu toții spre a transforma țara românească într-o țară cu libertățile cele mai largi, bazată pe cea mai largă democrație. Astfel privim noi pronunțarea tovarășilor din România și astfel înțelegem declarația lor. Să

ne unim deci puterile !“ (Articolul redacțional : *Partidul socialist din România și unirea tuturor românilor*, în „Adevărul“ din 24 februarie/9 martie 1919).

7. Procesul de unificare și centralizare a mișcării socialiste la nivelul întregii țări. Pregătirea Marelui Congres din mai 1921

În articolul *Conferința de la Sibiu și unificarea partidului*, organul central „Socialismul“ prezenta câteva considerații asupra modului de înfăptuire a unificării :

„Conferința Partidului socialist din Ardeal, ținută zilele trecute la Sibiu (7—8 septembrie 1919), prezintă o deosebită importanță pentru viitorul mișcării socialiste din România întregită. Dorința unanimă a delegaților de a realiza unificarea completă cu partidul nostru o salutăm cu bucurie. Credința noastră este că această unificare, atât de necesară pentru întărirea și lupta clasei muncitoare, va deveni cît de curînd un fapt îndeplinit.

Noi, din primul moment de cînd un complex de împrejurări au adus unirea... am făcut apel la tovarășii din aceste teritorii, chemîndu-i să întărească mișcarea de dezrobire a clasei muncitoare din România.

Conferința pe care am avut-o în mai 1919 în București și la care s-a votat declarația de principii și programul electoral al partidului a fost preludiul unificării mișcării socialiste din întreaga Romînie. E drept că la această conferință delegații din Ardeal și Bucovina nu au dat un vot în numele organizațiilor respective, neavînd mandat, dar de atunci ei și-au luat angajamentul de a lucra pentru unificare.

Dacă noi am dorit unificarea, n-am înțeles însă în orice condiții. Partidul socialist din România a ajuns, în urma multor discuțiuni și cercetări, să-și formuleze principiile într-o declarație care pentru noi trebuie să servească drept bază a unificării forțelor socialiste.

Din acest program teoretic al nostru se desprinde în mod clar care este și rostul mișcării socialiste. Analizînd faza în care a intrat societatea omenească prin dezvoltarea regimului capitalist, ținînd seama de influența pe care războiul a avut-o asupra mersului înainte al societății, el proclamă falimentul burgheziei și constată că societatea omenească a intrat într-o nouă fază istorică, aceea a revoluției sociale, începută cu revoluția din Rusia.

Tactica noastră de asemenea se evidențiază. Ea se bazează pe lupta de clasă intransigentă, fără compromisuri, întrucît partidul socialist, prin firea lui, se găsește în opoziție completă cu toate partidele politice burgheze. În toate luptele noastre trebuie să respingem orișice colaborare de clasă, orice cartel, orișice combinație electorală.

Mijloacele noastre de luptă sînt și cele indicate : «Partidul socialist din România se va folosi de toate mijloacele politice și economice (parlament, comună, acțiune sindicală, greve etc.). Toate aceste mijloace de masă și de clasă sînt comune întregului socialism internațional».

Asupra rolului partidului socialist, programul nostru de asemenea este clar. El are a-și depune toate eforturile pentru trezirea, organizarea și educarea politică a muncitorimii de la sate și orașe spre a o face conștientă de interesele sale de clasă și a o îndruma astfel în lupta de emancipare.

Partid de clasă, partid al revoluției sociale, care are chemarea istorică de a desființa raporturile de proprietate burgheză, de a trece mijloacele de producere în proprietatea comună, partidul socialist, în acțiunea și lupta sa, nu se va abate de la acest țel și întreaga lui activitate va fi orientată înspre realizarea lui.

*

În cuprinsul acestor principii, gruparea laolaltă a partidelor socialiste din toate teritoriile românești... este reclamată de interesele de clasă ale proletariatului. În fața exploatării comune, în fața forțelor unite ale burgheziei, trebuie să se ridice o singură clasă, un singur partid unit, o singură voință hotărâtă de luptă.

Această unificare și unitate completă de principii și tactică se impune cu atât mai mult, cu cât de pe acum se desemnează apucăturile și tendințele claselor noastre conducătoare. Fără a mai vorbi de oligarhia din vechea Românie, atât de bine cunoscută, aceea din Transilvania și-a dat pe față falsul ei democratism. Tendința ei de a călca în picioare toate garanțiile date muncitorimii și naționalităților de acolo este evidentă. În Bucovina, același lucru. Burghezia românească de pretutindeni caută să-și consolideze situația și să-și pregătească un vast câmp de exploatare economică și politică a maselor.

Singura forță capabilă să se împotrivescă acestei politici a burgheziei române este clasa muncitoare organizată în partidul socialist și prima cheazășie pentru succesul luptei este unirea tuturor fracțiunilor socialiste într-un singur bloc. Muncitorimea organizată din Ardeal a înțeles acest lucru“ („Socialismul“ din 24 septembrie 1919).

„Pentru România mare cheagul ei nu sînt burgheziile, care veșnic se vor hărțui între ele după cîștig și, cînd se vor uni, o vor face tot în scop de distrugere, de a nimici puterea de clasă a proletariatului. Cheagul ei, ca și viitorul ei, este proletariatul de toate naționalitățile, care, unit și solidar în Partidul socialist din România, simbolizează solidaritatea internațională a proletariatului și prin aceasta garanția de dezvoltare pașnică a popoarelor spre desăvîrșita lor dezrobire de clasă“ (Articolul *Unitatea socialistă*, în „Socialismul“ din 20 octombrie 1919).

„Constatîndu-se necesitatea convocării cît mai urgente a unui congres al partidului, precum și unificarea mișcării noastre cu Partidul socialist din România veche, conferința hotărăște ca în timp apropiat să se convoace congresul partidului într-un loc ce se va stabili mai tîrziu, căzînd de acord și cu tovarășii din România veche, ca tot cu această ocazie să aibă loc și marele congres al tuturor organizațiilor socialiste din România întregită (Rezoluția Conferinței de partid și sindicale din Ardeal și Banat din 14—15 decembrie 1919, în „Tribuna socialistă“ din 21 decembrie 1919).

În Parlamentul român, primul parlament al României unite, a fost citită de către Gheorghe Cristescu declarația Partidului socialist în problema

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

Ioan Nădejde

C. Dobrogeanu —
Gherea

Constantin
Mille

Alexandru
Ionescu

Anton
Bacalabașa

G. D. Pencioiu

Niță Pițurcă

D. A. Teodoru

Emil D. Fagure

ORDINEA DE

1. Programul Partidului
2. Organizarea Partidului [Statutul]
3. Organul [de presă] al Partidului
4. Atitudinea socială a democrației față de celelalte partide

CONDUCEREA LUCRĂRILOR CONGRESULUI DIN 1893

— Președinte provizoriu (până la alegerea organelor de conducere) — GH. PETROVICI (țăran socialist)

— Președinții aleși pentru fiecare din cele patru zile ale Congresului —
I. NĂDEJDE, C. DOBROGEANU-GHEREA, AL. G. RADOVICI, V. G. MORTUŢ

CREAREA PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT AL MUNCITORILOR DIN ROMÂNIA

La Congres au luat parte 63 delegați (54 din partea cluburilor muncitorești — din : BUCUREȘTI — 20 ; IAȘI — 10 ; GALAȚI — 5 ; PLOIEȘTI — 5 ; CRAIOVA — 3 ; ROMAN — 5 ; TECUCI — 1 ; BACĂU — 2 ; BOTOȘANI — 2 ; TG. FRUMOS — 1 ; un reprezentant al Cercului studenților socialiști români de la Paris și 8 delegați ai organizațiilor profesionale). S-au identificat numele următorilor 37 delegați, pe baza imputernicirilor primite de la organizațiile locale ale partidului, a unor știri din presă și a altor documente : BUCUREȘTI — C. DOBROGEANU-GHEREA, C. MILLE, AL. IONESCU, AL. GEORGESCU, I.T. BANGHEREANU, N. CONSTANTINESCU, G. LAMBRU, D. Z. DULCEANU, N. PIȚURCĂ, I. TABACOVICI, N. RISIDE, M. LEGART, GR. PANAITESCU, ION DUMITRU zis MUSTĂȚĂ ALBĂ, G. IONESCU-SITARU, D. NICULESCU, P. IACOBESCU, CORNELIA MORTUN, MIRON MORTUN ; IAȘI — Din cei 10 delegați au fost identificați : I. NĂDEJDE, GH. PETROVICI, EMIL D. FAGURE, D. A. TEODORU, FILIP GESTICONE ; GALAȚI — ZAMFIR FILOTI, R. TATU, GH. N. DARIE, ZAHARIA HELBER, N. DIVANI ; PLOIEȘTI — AL. G. RADOVICI, ANTON BACALBAȘA, N. D. HAGIESCU, CAROL KRIVDA, I. REAMBU (5 delegați) ; CRAIOVA — Din cei 3 delegați a fost identificat G. D. PENCIOIU ; ROMAN — din cei 5 delegați a fost identificat — V. G. MORTUN ; TECUCI — TRAIAN CODREANU.

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

Vasile G.
Morțun

Alexandru
Georgescu

Al. G. Radovici

I. T.
Banghereanu

Grigore
Panaitescu

CONGRESULUI

Alegerea unui
Consiliu național
[general]
Alegerea delega-
ților pentru Con-
gresul [socialist]
internațional de
la Zürich

Filip
Gesticone

Miron Morțun

Cornelia
Morțun

I. Tabacovici

— Vicepreședinte al Congresului —
C. MILLE

— Secretari ai Congresului — FILIP
GESTICONE, MIRON MORTUN

PRIMUL CONSILIU GENERAL AL
P.S.D.M.R. (1893)

I. NĂDEJDE, AL. G. RADOVICI,
V. G. MORTUN, C. MILLE, AL.
IONESCU

unirii, care, evidențiind semnificația marelui act istoric înfăptuit la 1 decembrie 1918, amintește hotărîrea clasei muncitoare de a făuri :

„un singur partid al întregii clase muncitoare de toate neamurile din România nouă, primul partid politic al întregii Românii“.

Conferința Partidului socialist, ținută la Iași în 7—8 decembrie 1919, a hotărît crearea Consiliului general al partidului, organ reprezentativ, format din delegați ai tuturor organizațiilor socialiste din țară. Apreciind însemnătatea istorică a acestor hotărîri ziarul „Socialismul“ remarca :

„Abia prin contopirea aceasta laolaltă a organizațiilor socialiste din toate ținuturile se înfăptuiește unitatea sufletească a poporului român, pentru că numai masele muncitoare ale unei națiuni reprezintă adevărata națiune și numai acolo unde aceste mase și-au încheiat solidaritatea s-a înfăptuit adevărata unitate națională“ („Socialismul“ din 21 august 1920).

În ampla activitate de unificare a mișcării muncitorești din întreaga țară au participat, alături de români, muncitori maghiari, germani, evrei etc.

„Tovarășii noștri din Vechiul regat au făcut dovada că modul lor de luptă este mai potrivit și mai just, unicul mod corect și adevărat. Locul nostru este alături de ei, într-o singură tabără, într-un singur front. La congres, acestui front să i se dea un cît mai puternic glas. Nu mai e nimic care să ne despartă. Numai unirea în luptă poate să ne asigure realizarea acestor țeluri“ („Erdélyi Munkás“ din 6 august 1920).

La 6 martie 1919 s-a constituit, la Moscova, Internaționala Comunistă. Între cei care au participat la acest eveniment s-a aflat și Cristian Racovski, membru al Comitetului executiv al Partidului socialist din România, ales la Congresul partidului din octombrie 1915. Explicația faptului că partidul clasei muncitoare nu s-a grăbit să-și anunțe afilierea o oferă *Darea de seamă a secțiunii București* :

„Pentru analizarea alipirii de a treia Internațională, comitetul secțiunii și-a manifestat de mai multe ori către Comitetul executiv al partidului dorința pentru o cît mai grabnică alipire.

Aceasta cu atît mai mult cu cît creșterea extraordinară a mișcării, cu revoluționarea continuă a marilor mase muncitorești, este absolută nevoia de un program hotărît și clar, care să dea puțință maselor să poată preîntîmpina evenimentele și să ajungă mai repede la realizarea idealului socialist.

Aceeași dorință am găsit-o și la unii membri ai Comitetului Executiv, dorință a cărei realizare a întîrziat însă din cauza împrejurărilor speciale în care se află țara.

Răspunsul Comitetului executiv era că trebuie întîi făcută unificarea mișcării muncitorești din întreaga țară, ca astfel, cu forțe întregite și chiar încercate, să intrăm în noua Internațională revoluționară.

Pentru realizarea acestei unificări era nevoie de un congres general, la care să participe și delegați de-ai muncitorimii din regiunile noi alipite României.

Acest congres, din cauza întârzierii păcii, n-a putut să aibă loc pînă acum, pentru că o parte din tovarășii din regiunile noi, și aceștia dintre cei mai buni, în care mișcarea noastră își pune speranțe mari în activitatea noastră viitoare și care trebuiau în mod special consultați asupra viitorului nostru program de activitate, au insistat ca congresul să fie amînat pînă la fixarea granițelor, prin încheierea păcii.

Îndată ce pacea s-a încheiat, Comitetul executiv a și convocat Consiliul general, pentru care avem să alegem și noi doi delegați, care vor fixa data congresului și ordinea de zi.

Știm că primele puncte și cele mai importante care se vor discuta vor fi : programul definitiv al mișcării noastre și afilierea la Internaționala a treia" (Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab III-1).

„Congresul general (al partidelor socialiste din Regat și din Ardeal și al partidului social-democrat din Bucovina) a fost amînat pentru o dată ce se va fixa ulterior ; în chipul acesta, secțiunile partidelor din noile ținuturi vor avea puțința, cenzura și starea de asediu fiind în sfîrșit ridicate acolo, să se pregătească, dezbătînd în chip public ordinea de zi a congresului. Din acest punct de vedere credem că nimeni nu poate protesta împotriva faptului că unificarea tuturor partidelor muncitorești din România va fi proclamată cu două-trei luni mai tîrziu. Ba credem chiar că e mai logic ca partidele să discute și să ia atitudine în chestiunile arzătoare la ordinea zilei mai întîi la ele acasă, în mijlocul maselor ; aceste discuții și hotărîri să fie apoi centralizate prin congrese provinciale, după care congresul general să le dea forma definitivă și să proclame, în deplină claritate, unificarea. Unificarea e sigură. Și e sigură spre stînga. Aproape unanimitatea mișcării din Țară și majoritatea celei din Ardeal stau pe terenul Internaționala a III-a" (Comentariu în legătură cu ședința Consiliului general al Partidului socialist din 11—12 aprilie 1920, în „Lupta de clasă" din 1 august 1920, p. 81—83).

În documentele care au abordat problema raportului dintre sindicate și Partidul socialist, referitor la *centralizarea mișcării sindicale s-a subliniat* :

„Interesele muncitorimii române cer o acțiune comună a tuturor organizațiilor sindicale. De aceea o singură Comisie generală și o singură Uniune pentru o ramură de industrie trebuie să aibă conducerea sindicatelor din țară și toate provinciile alipite" (*Raportul* pregătit a fi expus la Congresul general al Partidului socialist, în „Socialismul" din 19, 21 și 22 iulie 1920).

„Congresul sindicatelor din Ardeal și Banat, ținut în zilele de 15—18 august la Cluj, ține de o necesitate imperioasă — unificarea mișcării muncitorești din întreaga Romînie. Congresul constată că mișcarea muncitorească din teritoriile alipite, atît ca formă de organizare cît și ca administrație, diferă mult de mișcarea muncitorească din România veche.

Congresul îndrumă noua comisie generală din Ardeal și Banat ca, în înțelegere cu Comisia generală din România, să ducă la îndeplinire opera de unificare conform instrucțiunilor de mai jos :

Înfăptuirea definitivă a unificării se va începe numai după organizarea sindicatelor din România veche. Urmînd modificarea reciprocă

a metodelor de administrație și organizare, congresele sindicale vor dizolva uniunile provinciale, făcându-le să înceteze de a mai ființa ca organe autonome, unificându-se în tot atâtea uniuni puternice. Toate uniunile sînt obligate a duce unificarea la îndeplinire" (*Rezoluția*, în „Tribuna socialistă“ din 26 septembrie 1920).

8. Documente programatice ale Congresului din mai 1921

Din proiectul de statut al Partidului Socialist-Comunist :

„Art. 1. Partidul socialist-comunist din România urmărește organizarea proletariatului pe terenul luptei de clasă și al solidarității internaționale a muncitorilor, pentru cucerirea puterii politice și aplicarea dictaturii proletariatului prin regimul politic al sfaturilor în vederea socializării mijloacelor de producție, adică transformarea societății capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, în care munca este organizată după un plan general cu eforturile tuturor.

Art. 2. Partidul socialist-comunist din România este o secție a Internaționalei Comuniste de la Moscova“ („Socialismul“ din 9 mai 1921).

Din programul agrar :

„Partidul socialist pretinde realizarea reformei agrare, de mult promisă, dar pînă acum neînfăptuită, pe baza principiilor următoare :

1) Să se exproprieze toate proprietățile (moșiile) mai mari de 50 holde cadastrale (30 hectare) ; tot asemenea sînt expropriabile moșiile bisericești și cele ale statului în toată întinderea lor, împreună cu clădirile, vitele, instrumentele agricole ce le aparțin.

2) Pentru moșia expropriată și pentru instrumentele agricole *nu se cuvine nici o despăgubire* marilor proprietari.

3) Pămîntul expropriat trebuie dat în posesia țăranilor agricultori în următorul mod :

a) în lucrare colectivă a acelor care se prezintă de bunăvoie pentru aceasta și aleg singuri forma aceasta de cultivare a pămîntului ;

b) în proprietatea individuală a tuturor acelor care doresc să aibă proprietatea lor“ (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar nr. 195, f. 181—186).

Organul central al C.C. al P.C.R. — „Lupta de clasă“, în articolul aniversativ intitulat *10 ani de luptă ai P.C.R.* sublinia importanța istorică a făuririi Partidului Comunist Român la Congresul din mai 1921 :

„Cu 10 ani înapoi, în mai 1921, primul Congres general al tuturor organizațiilor din România mărită, a hotărît, cu o majoritate zdrobitoare, afilierea la Internaționala a III-a Comunistă. Prin această hotărîre, din Partidul socialist al vechiului Regat și partidele regionale... a luat naștere partidul unitar de clasă al proletariatului din toate ținuturile României mari : Partidul Comunist din România“ („Lupta de clasă“ din august 1931).

Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare în opera de transformare revoluționară a societății în România

La Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România a avut loc în ziua de 5 mai a.c. sesiunea științifică pe tema „Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare în opera de transformare revoluționară a societății în România”, organizată de Academia Republicii Socialiste România, Academia de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România, Academia „Ștefan Gheorghiu” și Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

La lucrări au participat tovarășii ILIE VERDEȚ, CONSTANTIN DĂSCĂLESCU, CORNELIA FILIPAȘ, LEONTE RĂUTU, ANETA SPORNIC, MIHAI GERE, CORNEL ONESCU, ILIE RĂDULESCU.

Au luat parte, de asemenea, membri ai C.C. al P.C.R., vechi militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, activiști de partid, cadre didactice și cercetători din domeniul științelor sociale și politice, studenți.

Deschizând lucrările sesiunii, tovarășul ILIE VERDEȚ, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-ministru al guvernului s-a referit mai întâi la însemnătatea istorică în viața clasei muncitoare, a întregului nostru popor, a făuririi, în mai 1921, a Partidului Comunist Român care a dat un impuls puternic mișcării revoluționare și democratice din România, a condus marile lupte muncitorești și antifasciste din perioada interbelică, a organizat cu succes revoluția de eliberare națională și socială din august 1944 ce a deschis un nou capitol în istoria României.

Înfățișând apoi luptele conduse de P.C.R. pentru înlăptuirea marilor transformări revoluționare din ultimii 36 de ani, vorbitorul a subliniat rolul partidului ca forță politică conducătoare a societății, misiunea sa istorică în conducerea destinelor națiunii noastre, creșterea legăturilor sale indisolubile cu masele largi de oameni ai muncii, capacitatea sa de a organiza, mobiliza și canaliza energiile întregului popor spre înlăptuirea marilor obiective de înflorire a patriei, de dezvoltare multilaterală a personalității umane.

În realizarea operei de edificare a societății socialiste, a spus vorbitorul, Congresul al IX-lea al P.C.R. din iulie 1965, alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului și statului, au marcat o perioadă de însemnătate deosebită în viața partidului și a țării, au dat un suflu nou înaintării României pe drumul socialismului și comunismului. Începutul făcut la Congresul al IX-lea a fost amplificat de congresele al X-lea, al XI-lea și al XII-lea, ca și de conferințele naționale ale partidului, care au determinat progrese grandioase în dezvoltarea României socialiste. Politica partidului — a spus în continuare vorbitorul — a fost validată de viață, iar perioada istorică marcată de aceste congrese s-a dovedit a fi cea mai dinamică și cea mai fertilă din istoria poporului nostru.

Înfățișând apoi tabloul României de azi, marile realizări obținute de poporul român în toate domeniile de activitate precum și perspectivele mărețe ce se deschid

țării noastre, vorbitorul a arătat că toate aceste mari realizări sint indisolubil legate de personalitatea și activitatea prodigioasă a tovarășului Nicolae Ceaușescu care a adus și aduce o contribuție hotărîtoare la elaborarea programelor construcției socialiste, a întregii politici interne și externe a partidului și statului nostru.

În cadrul sesiunii au fost expuse referatele :

CONSTANTIN DĂSCĂLESCU,

membru al Comitetului Politic Executiv,
secretar al C.C. al P.C.R.

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — CENTRU VITAL AL NAȚIUNII NOASTRE

Comuniștii, poporul, întreaga națiune socialistă omagiază un act politic de însemnătate crucială în istoria patriei : făurirea, în urmă cu șase decenii, a gloriosului și încercatului nostru partid comunist. Făurirea Partidului Comunist Român a constituit o cotitură hotărîtoare în desfășurarea luptelor revoluționare din România, în ridicarea pe un plan superior a țelurilor și mijloacelor de acțiune practică, transformatoare, ale mișcării muncitorești, în afirmarea puternică a clasei muncitoare în viața societății, a rolului ei conducător în lupta pentru victoria noii orînduirii socialiste.

Apare întru totul firesc, desigur, ca — în cadrul sărbătoresc al acestei sesiuni științifice jubiliare — să reliefăm misiunea istorică a partidului comuniștilor în procesul dezvoltării revoluționare a României pe calea socialismului victorios, a comunismului.

Revine tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, meritul nepieritor de a fi elaborat o concepție unitară, încheată, armonioasă cu privire la locul și rolul partidului în lupta revoluționară pentru victoria socialismului în România, în sistemul complex al democrației noastre socialiste, la legitățile creșterii acestui rol în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și la perspectivele partidului în condițiile construirii orînduirii comuniste. În viziunea sa profund dialectică, înseși metodele și căile de realizare a acestui rol urmează un profund proces evolutiv, determinat de adîncile prefaceri ce au loc în viața economico-socială a țării noastre.

Analiza istorică evidențiază adevărul că Partidul Comunist Român, continuator al celor mai luminoase tradiții revoluționare de luptă ale maselor, a făcut din împlinirea aspirațiilor fundamentale de dreptate socială și națională ale poporului suprema rațiune a existenței sale.

Este o realitate vie faptul — a arătat vorbitorul — că poziția conducătoare în societatea noastră partidul comunist și-a cucerit-o prin grele și îndelungate lupte revoluționare împotriva claselor reacționare și a partidelor lor, pentru eliberarea de exploatare și asuprire a clasei muncitoare, a tuturor celor ce muncesc. „Făurit în focul unor mari bătălii de clasă, Partidul Comunist Român — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a ridicat sus steagul luptei pentru apărarea demnității naționale, pentru salvagardarea intereselor clasei muncitoare și ale tuturor celor ce muncesc. Afirindu-se pe arena luptei politice din România în împrejurările unei puternice ofensive a claselor exploatatoare împotriva forțelor revoluționare și progresiste, Partidul Comunist Român a înscris prin activitatea sa pagini glorioase de eroism și abnegație revoluționară în analele istoriei poporului român. Înfruntînd prigoana cea mai sălbatică, partidul a organizat masele populare în lupta pentru drepturi și libertăți democratice, pentru răsturnarea orînduirii burghezo-moșierești“.

Forța politică cea mai hotărîită și cea mai consecventă a luptei împotriva fascismului, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei, Partidul Comunist Român a organizat și condus masele largi ale poporului la victoria istorică a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, la marile și profunde prefaceri revoluționare care au urmat în viața țării.

Convingîndu-se prin propria experiență că partidul comunist este exponentul fidel al intereselor sale vitale, poporul l-a înconjurat cu dragoste și devotament neîmormurit, considerîndu-l drept unicul conducător al națiunii noastre socialiste. Ca urmare a înlăturării de la putere și lichidării claselor exploatatoare, de pe arena vieții politice românești au dispărut și partidele care exprimau interesele acestor clase și nu-și mai justificau locul în noua structură social-politică a României. Dispariția partidelor politice ale fostelor clase exploatatoare, formarea partidului unic al clasei muncitoare, afirmarea Partidului Comunist Român ca factor fundamental

al societății constituie, așadar, rezultatul unui proces logic al întregii dezvoltări istorice postbelice a patriei noastre.

Secretarul nostru general definește cu cea mai mare claritate înaltele răspunderi ale partidului în societate, precum și căile practice, modalitățile concrete prin care el se poate achita de înalta misiune ce îi revine, în mod obiectiv, în perioada istorică a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. „Partidul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate și de la care radiază energia și lumina ce pun în mișcare și asigură funcționarea întregului angrenaj al orinduirii socialiste... Putem spune că partidul comunist îndeplinește rolul de centru vital al întregului nostru sistem socialist”.

În virtutea acestui rol — s-a subliniat în referat — partidul este acela care elaborează strategia și tactica dezvoltării economico-sociale a României — întru-chipate în Programul partidului, în hotărârile congreselor sale. De la el pornesc cele mai îndrăznețe idei și soluții pentru rezolvarea problemelor complexe pe care le ridică făurirea noii orinduirii. Cunoscând acțiunea legilor de dezvoltare a societății, partidul nostru are capacitatea de a scruta perspectiva istorică, de a descifra sensul evenimentelor, fenomenelor și proceselor economico-sociale. În concordanță cu cerințele progresului, el stabilește, dinăuntrul mecanismului social, programele de viitor și direcționează, în consens deplin cu ele, eforturile creatoare ale maselor.

Evidențiindu-se marile succese dobândite de poporul român în toate domeniile de activitate, sub conducerea partidului, îndeosebi în perioada de adinci prefaceri istorice inaugurată de Congresul al IX-lea, vorbitorul a arătat că acestea demonstrează în chip convingător justetea acestei politici, capacitatea partidului nostru de a-și elabora linia politică în strînsă concordanță cu cerințele obiective ale vieții. Stabilind obiectivul strategic fundamental al cincinalului 1981—1985 și direcțiile de dezvoltare a României pînă la sfîrșitul acestui deceniu, Congresul al XII-lea a reorientat rapid, cu suplețe, eforturile principale în economie către asigurarea unei puternice baze proprii de materii prime și energie — cerință impusă de actuala criză mondială în aceste domenii cardinale ale producției moderne.

În lumina materialismului dialectic și istoric, potrivit căruia nici un fenomen social-politic nu este imuabil, accentuarea continuă a misiunii diriguitoare a partidului trebuie privită în contextul procesului atotcuprinzător al trecerii de la acumulări de ordin cantitativ la o calitate nouă, superioară. Acest imperativ presupune eforturi susținute pentru adoptarea unor forme, căi, modalități concrete de exercitare a rolului partidului comunist în deplin consens cu condițiile specifice României, cu schimbările profunde ce au loc continuu în viața economico-socială, în structura societății socialiste.

Subliniind necesitatea de a se analiza concepția despre partidul comunist și rolul său în societate, ținînd seama tocmai de aceste realități, secretarul general al partidului nostru a arătat la Plenara Comitetului Central din 25 martie a.c.: „Este evident că nu mai putem judeca rolul partidului în concepția de acum 60 de ani, cînd a fost creat, nici în concepția de acum 50 de ani, de acum 40, 30 sau 20 de ani, nici chiar de acum 10 ani. Partidul, ca orice organism viu, ca orice organism politic, a suferit și suferă transformări; el trebuie să se transforme în raport cu schimbările care au loc în societate”.

Tocmai în acest spirit nou — s-a subliniat în referat — trebuie înțeleasă precizarea tovarășului Nicolae Ceaușescu că în prezent, partidul nu mai poate fi considerat în accepția mai veche de „partid de avangardă”. Într-adevăr, astăzi, cînd partidul nostru numără peste trei milioane de membri, cînd dinamica sporirii rîndurilor sale este de peste 100 000 de oameni ai muncii pe an, cînd nu există unitate economico-socială în care să nu-și desfășoare activitatea o organizație de bază puternică, cu rol dinamizator, el nu mai poate fi un partid de profesioniști revoluționari, ci se afirmă, realmente, ca un partid de masă, implantat organic în toate celelele viei ale societății românești. Partidul acționează, astfel, în tumultul vieții economico-sociale, ca cel mai autentic și nemijlocit exponent politic al clasei muncitoare, al tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, al întregului nostru popor, realizînd o comuniune indestructibilă cu idealurile și năzuințele cele mai scumpe ale poporului, participînd, în strînsă legătură cu clasa muncitoare, cu celelalte categorii sociale, la înfăptuirea lor neabătută.

Faptul că astăzi efectivul partidului nostru cuprinde 3 063 940 de membri —, că 29,50% din populația activă face parte din rîndurile partidului ilustrează în chip grăitor uriașa forță organizatorică, marele prestigiu și influența Partidului Comunist Român în rîndurile tuturor categoriilor de oameni ai muncii — români, maghiari, germani și de alte naționalități —, unitatea indisolubilă a întregii națiuni

în jurul partidului, al secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cel mai autentic exponent al intereselor vitale ale poporului.

Preocuparea consecventă a conducerii superioare de partid pentru întărirea caracterului revoluționar, de clasă al partidului prin dezvoltarea unui puternic nucleu muncitoresc este atestată de faptul că proporția muncitorilor în partid a ajuns la 54,82% — ceea ce reflectă în mod fidel schimbările profunde din structura societății românești. În felul acesta, partidul însuși are o contribuție decisivă la afirmarea rolului conducător al clasei muncitoare în procesul edificării noii orânduiri.

În continuare au fost subliniate prefacerile calitative ce s-au produs și se produc continuu în perfecționarea pregătirii tehnico-științifice a membrilor de partid, în ridicarea gradului lor de cultură generală. Semnificativ este în acest sens, faptul că mai bine de jumătate din totalul membrilor de partid au studii superioare, medii, școli tehnice, de maiștri și profesionale. Cu bune rezultate s-a soldat acțiunea — întreprinsă pe baza hotărârii Comitetului Central — de sprijinire a membrilor de partid care au vîrsta de pînă la 50 de ani pentru a-și termina studiile gimnaziale, practic toți membrii de partid aflați în această situație absolvind în ultimii trei ani 8 clase. În prezent, numeroși membri de partid urmează cursurile serale sau fără frecvență ale liceelor sau institutelor de învățămînt superior.

Apreciind intensă și susținută muncă politico-organizatorică desfășurată de organele și organizațiile de partid județene, municipale, orășenești și comunale, din întreprinderi, instituții, unități agricole pentru întărirea continuă a rîndurilor partidului, Plenara din martie a.c. a Comitetului Central, a subliniat necesitatea ca, acum, cînd numărul membrilor de partid reflectă întru totul influența sa politică și organizatorică în rîndul clasei muncitoare, al poporului, accentul să fie pus nu atît pe creșterea cantitativă a partidului, ci pe calitatea celor ce solicită să li se atribuie titlul de comunist, prin sporirea exigenței la primirea în partid.

Datorită poziției active a partidului nostru — a arătat vorbitorul — conceptul de centru vital al întregii noastre națiuni nu are un caracter declarativ, contemplativ, ci dimpotrivă, unul profund militant, angajant. Partidul desfășoară o multilaterală activitate politică, organizatorică și educativă, astfel încît programele partidului, obiectivele formulate de el să se transforme în convingeri profunde ale tuturor oamenilor muncii, care să lupte în mod deliberat, punîndu-și întreaga capacitate, toate cunoștințele în slujba realizării lor.

Totodată, acest concept, nu are un caracter abstract, general, ci vizează în ultimă analiză activitatea fiecărui organ și a fiecărei organizații de partid, a fiecărui comunist.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a elaborat teza de mare valoare teoretică și practică privind integrarea organică a partidului în viața economico-socială. De aici preocuparea statornică a conducerii partidului pentru ca fiecare comitet de partid județean, municipal, orășenesc, comunal, fiecare organizație de bază să acționeze din interiorul uriașului angrenaj al construcției socialiste din țara noastră pentru ca fiecare comunist să manifeste o atitudine înaintată în producție, în viața socială, în familie, să reprezinte realmente un exemplu care să polarizeze în jurul său pe toți oamenii muncii și să-i însușească la fapte mari, îndrăznește pe frontul activității constructive.

Acțiunea de preschimbare a documentelor de partid — hotărîtă de Plenara C.C. al P.C.R. din martie 1979 și încheiată în bune condiții, la termenul stabilit — a constituit un act politic cu ample și profunde rezonanțe în viața partidului. Așa cum a apreciat Plenara Comitetului Central din 25 martie a.c., ea a contribuit la întărirea și mai puternică a forței, unității, coeziunii și spiritului revoluționar ale întregului nostru partid. Acest eveniment a condus realmente la ridicarea nivelului politic și ideologic al comuniștilor, la dezvoltarea combativității și fermității lor revoluționare, la îmbunătățirea activității organelor și organizațiilor de partid în îndeplinirea multiplelor sarcini ce le revin în lupta pentru îndeplinirea hotărîrilor Congresului al XII-lea, a obiectivelor Planului național unic de dezvoltare economico-socială a României. Ceea ce se impune acum este să acționăm în continuare, cu deplină hotărîre, pentru a asigura ca spiritul de exigență și mobilizare plenară — care s-a afirmat în timpul preschimbării documentelor de partid — să se manifeste statornic și să se amplifice în viața comuniștilor.

Forma concretă de exercitare a rolului conducător al partidului nu poate avea decît un caracter esențialmente politic. În virtutea acestui caracter, conducerea de către partid a societății se realizează nu în mod administrativ, de pe poziții „de comandă”, ci, dimpotrivă, pe calea convingerii argumentate a maselor largi de justițe politicii sale. Elaborată împreună cu ele, această politică răspunde nemijlocit intereselor lor fundamentale. Pentru că — așa cum sublinia recent tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din Româ-

nia — „ca partea cea mai înaintată a clasei muncitoare, partidul conduce nu în numele, ci împreună cu clasa muncitoare, cu întregul popor“.

Aceasta deoarece în țara noastră, conducerea politică se realizează nu de undeva de deasupra societății, ci din interiorul organismelor economico-sociale, prin activitatea organelor și organizațiilor de partid — prezente pretutindeni —, prin munca însuflețitoare a activului, a comuniștilor din conducerea organizațiilor de masă și obștești, membrii acestora identificându-se cu politica partidului, pe care o consideră propria lor politică.

Împreună, umăr la umăr, în mod unitar, comuniștii și necomuniștii militează pentru atingerea țelului comun. Aceasta reliefează caracterul profund democratic al politicii partidului, el însuși afirmând și făcând să acționeze plenar principiile democrației în toate celulele societății.

În acest context, partidul vede creșterea rolului său conducător nu prin diminuarea competențelor organizațiilor de masă și obștești, ci prin dezvoltarea atribuțiilor lor, creînd și perfecționînd cadrul democratic de participare a maselor la conducerea politică a societății.

În ultima parte a referatului vorbitorul s-a referit la concepția profund dialectică și democratică după care se călăuzește partidul nostru în îndeplinirea misiunii sale conducătoare potrivit căreia exercitarea și creșterea acesteia nu înseamnă nicidecum monopolizarea activității politice, ci, dimpotrivă, presupune participarea și mai susținută a întregului popor la viața politică a societății. „Dezvoltarea democrației socialiste — subliniază secretarul general al partidului — se realizează nu printr-o reprezentare, mai largă sau mai îngustă, de către partid a maselor, ci prin participarea nemijlocită a maselor populare, a tuturor categoriilor sociale la conducerea societății“. Aceasta constituie o teză originală privind relațiile reciproce dintre partid și mase, precum și creșterea rolului conducător al partidului în condițiile omogenizării tot mai accentuate a societății.

În viziunea sa realistă, cuprinzătoare, profund principală, — s-a arătat în încheiere — partidul nostru abordează problema dezvoltării democrației în propriile-i rânduri într-o strinsă legătură cu imperativul întronării în partid a unei discipline conștiente, ferme, apte să asigure unitatea de voință și acțiune a comuniștilor în îndeplinirea programului său. De aici, necesitatea ca toți membrii partidului să manifeste o înaltă răspundere în îndeplinirea obligațiilor statutare, a sarcinilor primite din partea organizației din care fac parte, a tuturor îndatoririlor profesionale și obștești ce le revin. În lumina acestor exigențe, se impune ca fiecare comunist să se afirme ca militant hotărât pentru transpunerea întocmai în viață a hotărîrilor partidului, respectarea neabătută a legalității socialiste, asigurarea unei ordini desăvârșite, exemplare în domeniul în care își desfășoară activitatea.

Potrivit Programului său revoluționar de luptă, partidul nostru își va exercita rolul său conducător în societate în întreg procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, ca și într-o perioadă îndelungată a făuririi societății comuniste în patria noastră. Pentru a-și îndeplini în cele mai bune condiții această menire istorică este necesar ca fiecare ostaș credincios al său să lupte din răputeri, cu dăruire și abnegație patriotică, comunistă, neprecupețind nimic, spre a conferi, zi de zi, organizației din care face parte, partidului în întregul său țaria de granit pe care i-o pot asigura numai unitatea, disciplina liber consimțită, de fier, pasiunea revoluționară.

ION POPESCU-PUȚURI,

membru al C.C. al P.C.R.,
directorul Institutului de studii istorice
și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

IMPORTANȚA ISTORICĂ A FĂURIRII P.C.R. PENTRU DEZVOLTAREA LUPTEI REVOLUȚIONARE A MASELOR MUNCITORE DIN ROMÂNIA

Aniversarea a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român pe care întregul nostru popor o sărbătorește în această primăvară este un prilej binevenit, subliniază semnificația deosebită a congresului partidului din mai 1921, semnificație pe care întreaga istorie a României moderne o pune într-o lumină deosebit de puternică.

Anii de la sfârșitul primului război mondial au cuprins evenimente multiple, complexe și de mare anvergură : urmările celei mai mari conflagrații singeroase, cunoscută până atunci în istorie, la fel de fără precedent și pentru istoria noastră națională, prăbușirea a două imperii — amândouă vecine cu țara noastră, victoria revoluției clasei muncitoare în Rusia care inaugură o epocă nouă în istorie — epoca revoluțiilor proletare și a făuririi noii societăți socialiste — crearea unor noi state naționale și desăvârșirea unității naționale a altora în sud-estul și centrul Europei.

În această avalanșă de evenimente drumul partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră a cunoscut greutățile inerente implicării și confruntării cu ele. Experiența îndelungată, maturitatea sa politică și ideologică, profundul său atașament față de poporul din care făcea parte — toate acestea au asigurat partidului o orientare justă din punct de vedere istoric, care a fost pusă în evidență la Congresul Partidului din mai 1921. Acesta a fost primul congres general al partidului clasei muncitoare organizat după făurirea statului unitar român, care a reprezentat momentul culminant al procesului de radicalizare a mișcării muncitorești din țara noastră ce a dus la făurirea partidului comunist.

Subliniind importanța Congresului vorbitorul a arătat că acesta a marcat unificarea tuturor organizațiilor muncitorești de pe teritoriul României reîntregite. De la 1 decembrie 1918, până la 8 mai 1921 clasa muncitoare din vechea Românie, din Transilvania, Banat și Bucovina a dat ea însăși, prin congrese și conferințe regionale, prin documentele programatice publicate tărie și legitimitate marelui act istoric al Unirii.

Consecvent poziției sale, afirmată încă din ultimele decenii ale veacului trecut, când inaugurase lupta pentru o „Dacie viitoare“ partidul clasei muncitoare care fusese un adevărat portdrapel al cauzei luptei pentru eliberarea românilor de sub asuprirea străină și pentru unitatea întregului popor român, a fost primul partid politic din România organizat în conformitate cu noile realități istorice ale țării.

Congresul din mai 1921 a consfințit transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist din România, marcând în felul acesta făurirea partidului a cărui misiune istorică fusese formulată încă din 1919 : „un singur partid care să ducă lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist“ scop în care „România nouă de astăzi, trebuie să devină România socialistă de mâine“.

Există un specific al gândirii istorice : cu un prilej sau altul, atunci când este marcat un moment important al istoriei naționale sau universale, ea tinde spre ample retrospecții. Dar, departe de a se constitui în scopuri în sine, aceste retrospecții — independent chiar de măsura în care este conștient de acest lucru istoricul — își asumă destinația de a ajuta la înțelegerea prezentului și de a juca un substanțial rol prospectiv. Și aceasta pentru că, fiind ea însăși o importantă parte componentă a practicii umane — și anume a practicii de cunoaștere — gândirea istorică se străduiește să pătrundă profund sensul evoluției îndelungate a practicii generale umane, adică tocmai a celui liant, care leagă într-un tot complex trecutul, prezentul și viitorul.

Practica, ca nucleu al însăși esenței omului, practica generală, având în centrul ei practica producției materiale și practica socială, dar neredusă în mod metafizic numai la aceste laturi ale ei, ci înțeleasă larg, ca a aborda a realității și factor de transformare a ei, ca activitate creatoare complexă în toate domeniile, dialectică, dinamică și multidimensională, este, în fond, cheia cea mai importantă pentru înțelegerea esenței omului, a istoriei sale trecute, prezente și viitoare, pentru înțelegerea istoriei comunităților de oameni, a națiunilor și întregii umanități și pentru găsirea soluțiilor în problemele fundamentale ale contemporaneității și viitorului.

Privită în complexitatea ei, nu simplist și unilateral, ci în practica istorică și prezentă generală a umanității se compune, în unul dintre planurile articulării ei, din practica distinctă a unor comunități istorice de oameni, a comunităților naționale în speță, practica fiecăreia din ele aflându-se cu celelalte într-un raport de identitate și diversitate cantitativă și calitativă.

În definitiv, — a arătat vorbitorul — tocmai practica unei comunități, unei națiuni — în măsura în care ea a asigurat în ritmul necesar progresul acesteia — a conectat activ istoria națiunii respective la istoria universală.

Privind, sub acest aspect, istoria noastră națională, vom remarcă faptul relevant că aici practica istorică a comunității umane — constituită din cele mai vechi timpuri — a făcut să se succedă principalele formațiuni social-economice cunoscute în istoria universală, că în pofida numeroaselor vicisitudini ale istoriei, a frinelor și întârzierilor — determinate adeseori de factori exteriori — dezvoltarea forțelor de producție, lupta necurmată a forțelor sociale avansate au asigurat cursul ascendent al vieții materiale și spirituale a României. Acest curs a fost puternic accelerat o dată cu intrarea României pe făgașul dezvoltării capitaliste în secolul al XIX-lea,

cu dezvoltarea și constituirea într-un tot unitar și contradictoriu aici a trăsăturilor societății moderne.

Un rol important în această privință a jucat, pe lângă noua practică economică capitalistă, constituirea trăsăturilor moderne ale practicii sociale și politice, atât pe planul activităților politice și statale ale burgheziei ca nouă clasă dominantă, cât și, mai ales, pe planul dezvoltării clasei muncitoare, a mișcării ei socialiste, deoarece tocmai aceste aspecte ale practicii istorice din România acelei perioade au impulsionat puternic fluxuri ale istoriei universale moderne și contemporane.

În mod deosebit, nașterea în 1893, după o activitate pregătitoare de peste 14 ani, a partidului clasei muncitoare — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România —, a dat expresie voinței proletariatului român, ca forță înaintată a națiunii, de a nu aștepta doar ca istoria să-i fie făurită în altă parte, de a asigura progresul social și național al societății românești.

Gloriosul jubileu al celei de-a 60-a aniversări a făuririi Partidului Comunist Român — s-a arătat în referat — ne prilejuiește sublinierea cu putere a faptului că cei aproape 90 de ani de existență a mișcării politice muncitorești organizate, crearea P.S.D.M.R., dezvoltarea ulterioară a mișcării socialiste, trecerea ei într-o etapă superioară ca urmare a marelui congres din mai 1921, — cînd pe baze organizatorice, ideologice, programatice comune, ale socialismului științific revoluționar s-a făurit Partidul Comunist Român — lupta plină de abnegație desfășurată de partid în condițiile în care realizarea în 1918 a cerinței istorice a formării statului național unitar a creat un cadru nou, mult mai favorabil din punct de vedere național și social-economic, progresului general al țării, un cadru care a permis modificări de ordin calitativ în însăși natura partidului, în strategia și tactica sa, toate acestea au relevat însemnătatea deosebită pentru întreaga istorie națională a practicii revoluționare a clasei celei mai înaintate a societății.

Marele salt istoric, în urma căruia România, ajunsă deja în pas cu prezentul, s-a aliniat în pas cu viitorul, intrînd pe făgașul tendinței dominante a epocii contemporane —, aceea a trecerii spre o formațiune social-economică superioară, l-a constituit revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă începută în august 1944, care a deschis calea consolidării deplinei independențe și suveranității naționale a României, calea împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională ale poporului.

Preluînd, în perioada care a urmat, întreaga putere în propriile mâini, poporul român a depus o activitate intensă în vederea construirii vieții sale noi.

După ce se evidențiază faptul că P.C.R. își are rădăcinile adînc împlintite în tradițiile milenare de luptă ale poporului român pentru libertate, neîntinere, unitate națională și progres social, în comunicare s-a arătat caracterul creator al noii practici istorice a poporului român care a dobîndit un impuls deosebit, valențe noi, superioare, în activitatea multilaterală desfășurată pe căile deschise de Congresul al IX-lea al P.C.R. în vederea realizării ansamblului de sarcini complexe ce stau în fața societății românești, formulate apoi sintetic și cu deosebită claritate în cadrul conceptului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, expus în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al X-lea al partidului și în Programul P.C.R.

Orientată spre aceste țeluri istorice, practica, sub toate aspectele ei — practica producției industriale, cea socială, politică, științifico-tehnică, morală, culturală etc. — a asigurat României pe toate aceste tărîmuri realizări remarcabile, pe baza cărora în deceniul următor țara noastră urmează să treacă de la stadiul de țară în curs de dezvoltare la o fază superioară a dezvoltării, care îi va permite să-și propună obiective mărețe spre atingerea nivelurilor celor mai avansate.

Puternicele transformări revoluționare din societatea românească, realizările obținute și perspectivele deschise stau — la capătul celor 6 decenii pe care le sîrbătorim —, mărturie a faptului că Partidul Comunist Român și-a îndeplinit și își îndeplinește cu cinste misiunea de a conduce întreaga națiune pe calea luminoasă a socialismului și comunismului.

Factor activ și determinant al transformării socialiste, partidul s-a schimbat el însuși în raport cu transformările care au avut loc în societate, rolul lui a corespuns în fiecare etapă realităților sociale respective, s-a redefinit și îmbogățit, și-a adăugat noi sensuri și conținuturi în funcție de fiecare nouă etapă de dezvoltare a societății românești. El a parcurs, astfel, drumul de la un partid revoluționar de profesie, de la o avangardă combativă, la un mare partid de masă, factor conștient și conducător al unei societăți complexe în plină dezvoltare multilaterală, care orientează această dezvoltare rămînînd parte integrantă a ei.

În fiecare dintre aceste etape — a arătat tovarășul Ion Popescu-Puțuri — ansamblul condițiilor sociale și politice confereau semnificații deosebite atribuțiilor,

funcției sociale și istorice a partidului. Tocmai de aceea, acum 60 de ani, o dată cu desăvîrșirea formării statului național unitar, P.C.R. și-a asumat misiunea de a lupta în acest cadru nou pentru trecerea revoluționară de la capitalism la socialism ca următor pas de progres al națiunii și țării, iar în prezent funcțiile sale derivă din stadiul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, din sarcinile consolidării independenței și suveranității naționale.

Condițiile reale ale lumii contemporane, practica, impun azi mai mult ca oricînd națiunii noastre, statului, partidului ca factor conducător, o preocupare intensă pentru a asigura participarea activă și creatoare la analiza și soluționarea marilor probleme ale umanității. Însăși evoluția relațiilor internaționale și lupta pentru așezarea lor pe temelii noi implică răspunderea fiecărei națiuni, fiecărei țări, indiferent de mărime, pentru soarta societății contemporane.

Este de remarcă faptul, că niciodată România nu și-a spus cu atîta energie și profunzime cuvîntul în problemele vitale ale omenirii, ca în prezent. În acest prezent complex, cînd trebuie ținut seama de marile transformări ce s-au produs în lume, de realitatea frământată, contradictorie, în rapidă schimbare a epocii trecerii omenirii de la capitalism la socialism.

Cu succesele, greutățile, frământările și chiar, uneori, convulsiile inerente începutului, nașterii noului în istorie, se dezvoltă în lume noua formațiune social-economică — cea mai avansată în succesiunea celor cunoscute în istorie. O perioadă — îndelungată, poate, pentru generațiile prezente, dar extrem de scurtă din punct de vedere istoric — practica socialismului s-a concentrat în primul rînd asupra înfringerii trecutului, consolidării noii puteri, dezvoltării mai rapide a producției materiale, a unei democrații care să evolueze, totodată, pe făgașul creării necesarei discipline de producție și politice a societății în țări în care, în majoritatea cazurilor, predominase factorul social și mentalitatea mic-burgheză.

Ca urmare a dezvoltării pe propria sa bază, a progreselor imense realizate și a noilor contradicții, specifice lui, — a arătat vorbitorul — socialismul este din ce în ce mai intens preocupat de rezolvarea unor probleme, devenite esențiale, ca : raportul dintre dezvoltarea economică și democrația socialistă, autoconducerea ; raportul dintre societate și personalitatea socialistă ; dintre economie, etică și echitate, politică și cultură ; dintre valorile materiale și cele creatoare ; dintre tehnica dezvoltată și sistemele moderne de conducere, pe de o parte, și creativitate, dezvoltare spirituală pe de altă parte. Toate acestea, însă, sînt probleme ale unei societăți în creștere, care dispune în interiorul ei de forțele sociale și morale necesare pentru a le rezolva.

În lumea de astăzi, puternic schimbată și infinit mai complexă decît cea din trecut, și capitalismul dezvoltat a suferit serioase modificări, atît de ordin supra-structural, cît și la bază. Dar aceste modificări înseamnă, în fond, încă un aspect al dezvoltării în interiorul capitalismului a unor elemente generate de el, dar opuse lui, dezvoltarea unor noi contradicții.

Dintre acestea, una dintre cele mai profunde este aceea dintre posibilitățile pe care le oferă gradul de pe acum atins al dezvoltării producției materiale, pe de o parte, și imensa rămînere în urmă, ca dezvoltare și ca nivel de trai, a unei mari părți din omenire, pe de altă parte. Numai instaurarea unei noi orînduirii internaționale, ale cărei principii de bază au fost formulate cu claritate de partidul nostru, poate deschide calea lichidării enormelor decalaje, poate acorda o egalitate a șanselor dezvoltării, pentru ca țările respective să-și formeze, pe baza, în primul rînd, a propriilor lor eforturi, o industrie proprie, o economie independentă.

Capitalismul nu mai poate găsi în sine însuși, fără a accepta realitatea existenței lumii socialiste și necesitatea coexistenței, cooperării cu aceasta, nici soluția altor contradicții acute, mai ales a celor dintre uriașele cuceriri ale științei și tehnicii și modul lor de folosire. Practica contemporană demonstrează cu evidență, că omul, cu posibilitățile sale creatoare, este capabil de ceea ce nu poate face nici un animal — de distrugerea propriei sale specii în întregime. Progresul nu este o fatalitate, el depinde de om. Focul prometeic al omului poate da o strălucire imensă viitorului, dar se poate transforma și într-un incendiu apocaliptic.

Unei asemenea alternative omenirea trebuie să-i opună — și tocmai în această direcție acționează cu fermitate România socialistă — promovarea principiilor destinderii internaționale, dezarmării generale, în primul rînd celei nucleare, asigurării egalității, independenței și suveranității tuturor statelor, indiferent de mărimea lor, cooperării internaționale — toate acestea reprezentînd, alături de problema echilibrului ecologic, de cea a asigurării resurselor energetice și alimentare, tot atitea probleme globale, adică interesînd nu unul sau altul dintre sistemele social-economice existente, ci întreaga umanitate.

Pentru că există un ideal general uman real, care pornește de la problemele cele mai generale reale ale omenirii, a căror soluționare este posibilă și se sprijină pe forțele reale ale întregii omeniri, care în cooperare și mergînd pe calea cea mai bună de urmat — cea pe care ne-o oferă zi de zi practica vieții — sînt în măsură să rezolve problemele fundamentale ale societății contemporane.

LEONTE RĂUTU,

membru al Comitetului Politic Executiv
al C.C. al P.C.R.,
președintele Consiliului de conducere
și rectorul Academiei „Ștefan Gheorghiu“

ABORDAREA CREATOARE A PROBLEMELOR CONSTRUCȚIEI SOCIALISMULUI ÎN ACTIVITATEA P.C.R., A SECRETARULUI SĂU GENERAL, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU

De la nașterea sa și în tot cursul activității sale, bogate în momente de mare tensiune și dramatism, dar și de mari împliniri și victorii, Partidul Comunist Român s-a manifestat ca legitim continuator al înălțătoarelor tradiții de luptă ale poporului nostru pentru eliberare națională și socială. Este plin de semnificații faptul că însuși Programul partidului cuprinde o sinteză a întregului drum parcurs de poporul român în decursul istoriei sale milenare, ca expresie a ideii că între trecutul, prezentul și viitorul națiunii române există o indestructibilă legătură organică și că fără a pătrunde în sensurile adînci ale evoluției sale istorice, ale momentelor ei cruciale, ar apare sărăcită și viziunea asupra zilei sale de azi ca și asupra celei de mâine.

Unul dintre asemenea momente cruciale — a cărui însemnătate reală în perspectivă istorică au înțeles-o încă de pe atunci mințile cele mai lucide și luminate — a fost făurirea Partidului Comunist Român. Sub conducerea sa, așa cum glăsuiește unul din documentele recente ale partidului — clasa muncitoare, oamenii muncii au străbătut un drum glorios de lupte și victorii, au înfăptuit mărețele țeluri ale revoluției de eliberare socială și națională, antiimperialistă și antifascistă, au asigurat transformarea democratică și socialistă a societății, au pus temelii trainice României socialiste de azi, ca țară prosperă, liberă, independentă și suverană.

Împlinirea a 60 de ani de la nașterea P.C.R. — s-a subliniat în referat — oferă prilejul unui bilanț al marilor realizări, al transformărilor revoluționare radicale pe care le-a cunoscut pe toate țărimurile vieții sociale țara noastră de cînd partidul se află la cîrma ei.

Un moment de cotitură în istoria partidului și poporului nostru l-a constituit Congresul al IX-lea, alegerea în fruntea partidului a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Opera de mare complexitate teoretică și practică pe care a întreprins-o, operă profund ostilă oricăror tipare și canoane, oricărui imobilism în gîndirea și practica politică, oricăror fetișuri teoretice, s-a bazat și se bazează pe o analiză profund științifică, obiectivă și curajoasă a drumului parcurs, inclusiv a erorilor ce au avut loc, pe examinarea pătrunzătoare a realităților noi în toate dimensiunile lor, pe combaterea intransigentă a ceea ce s-a perimat și dezvăluirea cerințelor maturizate ale dezvoltării ulterioare a societății.

Modificările structurale și mutațiile profunde ce au avut loc în ultimii ani, ca rezultat al dezvoltării dinamice a forțelor de producție, al creșterii avuției naționale și al ridicării continue a nivelului de trai al poporului reprezintă supremul criteriu al justeței politicii partidului, al caracterului ei științific, al capacității pe care o posedă societatea noastră socialistă de a dirija în mod conștient procesele economico-sociale.

Cunoaștem cu toții că partidului nostru, conducerii sale îi este propriu un simț puternic al realului, implicarea nemijlocită în toate aspectele și laturile activității practice. În același timp, partidului îi este total străin empirismul, practicismul îngust și plat. Partidul Comunist Român reprezintă, așa cum s-a spus nu o dată, un imens laborator de gîndire teoretică, de sintetizare a experienței acumulate și de prognozare a dezvoltării viitoare, de investigare profundă a fenomenelor și proceselor noi pe plan național și mondial, de elaborare atît a unor teze teoretice nova-

toare cit și a formelor și metodelor de mare originalitate ale acțiunii sociale concrete. Unitatea indisolubilă, organică între teorie și practică este unul din principiile călăuzitoare ale modului în care înțelege să acționeze partidul nostru. Este de aceea, de o excepțională însemnătate principală sublinierea făcută de secretarul general al partidului că aprofundarea teoretică a problemelor dezvoltării noii orinduirii, prefigurarea evoluției în perspectivă a societății socialiste reprezintă o cerință obiectivă a înaintării țării noastre spre comunism.

Pornind de la acestea vorbitorul a subliniat în mod deosebit două aspecte, aflate, de altfel, într-o strinsă intercondiționare, caracteristice modului în care secretarul general al partidului abordează problemele teoriei revoluționare.

Un prim aspect se referă la pledoaria sa pasionată pentru generalizarea pe plan teoretic a noilor experiențe sociale, precum și a datelor recente ale cunoașterii umane, depășindu-se concepția dogmatică, potrivnică spiritului însuși al gândirii revoluționare, concepție după care teoria marxistă ar fi ceva încheiat și intangibil iar marxismul ar reprezenta un fel de sistem închis, opac la profunde transformări ce s-au petrecut și se petrec în viața umanității. Dimpotrivă — s-a arătat în referat — teoria marxistă revoluționară este o teorie veșnic vie, a cărei esență este mereu impropătată din izvorul gândirii și cunoașterii universale, din cuceririle tuturor științelor, din mutațiile sociale și politice profunde ce au loc în viața socială contemporană, din practica revoluționară. Așa cum se releva în Raportul la cel de-al XII-lea Congres, o condiție esențială a succesului în lupta fiecărui partid revoluționar este călăuzirea după concepția materialismului dialectic și istoric, după socialismul științific, după gândirea clasicilor teoriei revoluționare. „În același timp, trebuie înțeles că trăim în altă epocă istorică și că aceasta impune o abordare nouă a problemelor fundamentale ale dezvoltării sociale“.

Un al doilea aspect, relevat de vorbitor, constă în contribuția proprie, originală la îmbogățirea gândirii și practicii revoluționare, în aplicarea creatoare, în lucrările tovarășului Nicolae Ceaușescu, în celelalte documente de partid, în activitatea cotidiană a partidului, a fundamentelor teoriei revoluționare la condițiile istorice concrete, sociale și naționale ale României. O contribuție deosebit de prețioasă a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a partidului nostru la îmbogățirea teoriei revoluționare constă în elucidarea aprofundată a raportului dialectic între general și particular, între național și internațional în revoluția și construcția socialistă, criticarea tendințelor de a prezenta drept adevăruri absolute, elaborate odată pentru totdeauna, legități care au acționat sau acționează în alte împrejurări, fundamentarea tezei — de inalterabilă actualitate — că obligatoriu, din punct de vedere teoretic și practic, este numai ceea ce, în condițiile concret-istorice ale fiecărei țări, contribuie la progres, la mersul înainte al societății și că stabilirea obiectivelor strategice și tactice, a căilor și formelor de acțiune reprezintă atributul exclusiv al forțelor revoluționare ale țării respective.

În esență — a arătat vorbitorul — partidul nostru se călăuzește după preceptul potrivit căruia fidelitatea autentică față de teoria revoluționară se manifestă prin creativitate, spirit novator, gândire originală, de-sine-stătătoare, adecvare la realitățile interne și internaționale în continuă schimbare.

În replică la viziunile superficial-idilice sau mecanicist-automatiste despre construirea noii societăți, partidul nostru, secretarul său general a elaborat și dezvoltat teza continuității procesului revoluționar în România, întemeiată pe faptul obiectiv că transformările înnoitoare în viața materială și spirituală a societății nu se încheie odată cu cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, cu instaurarea relațiilor de producție și sociale socialiste.

Ca orice proces social viu și complex, izvorit din necesități obiective, revoluția și construcția socialistă nu cunoaște și nu poate avea la îndemină soluții miraculoase, nu poate rezolva simultan și instantaneu toate problemele cu care se confruntă, nu reprezintă o mișcare rectilinie.

Pornind de la o astfel de concepție dialectică, procesuală a edificării socialismului, partidul nostru a conceput o strategie de dezvoltare economico-socială, călăuzită de imperativul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, în vederea realizării integrale a trăsăturilor proprii socialismului, fructificării cit mai depline a tuturor valențelor sistemului socialist de organizare și conducere socială.

Legile dialecticii, lupta între vechi și nou, trecerea de la acumulări cantitative la o calitate nouă, superioară acționează ca forță motrice, ca factor activ, dinamizator al progresului în condițiile edificării orinduirii comuniste.

În continuare au fost înfățișate obiectivele de vastă cuprindere fixate de partid pentru actualul cincinal și în perspectiva anilor următori — sporirea în continuare a potențialului economic al țării, asigurarea unei creșteri preponderent intensive, rațional și științific echilibrate, dezvoltarea puternică a industriei concomitent cu

înfăptuirea unei profunde revoluții agrare, o înaltă eficiență a activității economice, modernizarea întregii economii naționale pe baza cuceririlor revoluției tehnico-științifice contemporane, creșterea productivității muncii sociale ca factor hotărâtor al sporirii producției materiale și a venitului național, dezvoltarea și adâncirea democrației socialiste, ridicarea pe o treaptă superioară a standardului de viață al poporului, dezvoltarea nestingherită, multilaterală a personalității umane și înflorirea spirituală a întregii societăți, toate presupun nu simple creșteri cantitative, ci mutații calitative, semnificând o nouă etapă a procesului revoluționar.

Referindu-se la una din trăsăturile fundamentale ale dialecticii — unitatea și lupta contrariilor — a arătat vorbitorul — tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat că partidul a acționat în mod constant pentru realizarea concordanței dintre noile cerințe maturizate ale mersului înainte și formele de organizare și conducere a economiei și a societății în genere, rezolvind contradicțiile care apar în procesul de dezvoltare. O ilustrare a unei asemenea abordări au reprezentat-o măsurile de perfecționare a relațiilor de producție materializate în noul mecanism economic, extinderea în întreaga viață economico-socială a autoconducerii și autogestunii și crearea astfel a unei sfere largi de manifestare a multiplei calități a oamenilor muncii — de producători, de proprietari ai mijloacelor de producție și de beneficiari ai roadelor muncii lor.

Referatul a evidențiat faptul că atitudinea lucidă și responsabilă față de soluționarea sistematică a contradicțiilor de orice fel, ce apar în mod inevitabil în procesul de transformare revoluționară a societății reprezintă una din cele mai pregnante manifestări ale spiritului creator în politica și acțiunea practică a partidului.

Partidul nostru s-a pronunțat în repetate rânduri împotriva oricăror tendințe de automulțumire, de ignorare a contradicțiilor, de nesocotire a cerințelor pe care le pune la ordine a zi dezvoltarea economico-socială, împotriva oricăror manifestări ale subiectivismului și voluntarismului. Încă acum un deceniu, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că analiza concretă a contradicțiilor în dinamica lor, elaborarea soluțiilor adecvate pentru depășirea lor constituie un element esențial al conducerii științifice a proceselor sociale și că orice carență în această privință poate duce la agravarea contradicțiilor și chiar la stări conflictuale, de tensiune și dezechilibru în societate. De aci concluzia de capitală importanță pentru activitatea unui partid revoluționar de guvernămint: „Este deci necesar nu să afirmăm că în socialism nu pot fi contradicții, ci — recunoscând existența lor — să acționăm pentru a le înțelege, să stabilim cele mai potrivite căi în vederea soluționării lor în mod constant, în concordanță cu interesele făuririi societății socialiste”.

Departate de a reprezenta o atitudine conjuncturală, pasageră, teza privind contradicțiile în socialism reprezintă un element constitutiv esențial al unei viziuni științifice, realiste asupra procesului de făurire a noii societăți, al strategiei și tacticii menite să asigure edificarea societății socialiste multilateral dezvoltată și înaintarea spre comunism. Partidului, ca forță politică conducătoare a societății, îi revine misiunea de a găsi soluții pentru problemele noi ale dezvoltării socialiste a țării. Pornind de la marile realizări dobândite, profund încrezător în imensa capacitate de autoperfecționare a orânduirii socialiste, Partidul Comunist Român animat de un înalt simț al responsabilității istorice, cultivă o atitudine militantă, revoluționară față de orice neîmpliniri sau rămăneri în urmă, acționează în strins contact cu masele pentru depășirea greutăților și perfecționarea tuturor compartimentelor vieții sociale, polarizează energiile creatoare ale tuturor claselor și categoriilor sociale, ale oamenilor muncii de toate naționalitățile spre direcția unică stabilită de documentele programatice ale partidului — expresie a intereselor pe termen lung ale țării.

În continuare vorbitorul a arătat că nu-și poate propune în acest cadru să cuprindă aria extrem de largă a problemelor construirii socialismului, abordate cu un acut simț al noului de secretarul general al partidului. Definirea de către el a conceptului de societate socialistă multilateral dezvoltată, ideile privind caracterul creșterii economice în actuala etapă de dezvoltare a societății noastre, cele referitoare la perfecționarea sistemului nostru politic în toate componentele lui, caracterizarea dată rolului națiunii în trecutul istoric ca și relevarea adevărului că înflorirea națiunii reprezintă un factor primordial al făuririi cu succes a socialismului și comunismului, precum și alte teze și idei de mare fecunditate reprezentând elemente de preț ale patrimoniului teoretic al partidului nostru, contribuții de seamă la îmbogățirea tezaurului de teorie și practică revoluționară. Urmărind această continuă efervescență a gândirii, am putea vorbi despre o adevărată „neodihnă a spiritului creator”, mereu receptiv și sensibil la fenomenele și tendințele ce ies la iveală în procesul construcției socialiste. Aceasta se referă și la marile prefaceri și confruntări din lumea contemporană, a căror analiză perspicace în opera tovarășului Nicolae

Ceașescu, unită cu inițiative de largă rezonanță se află la sursa înaltului său prestigiu pe plan internațional.

Un remarcabil exemplu al acestei neodihne a spiritului creator îl reprezintă ideile formulate recent de tovarășul Nicolae Ceaușescu cu privire la caracterul și rolul partidului, analizate în funcție de transformările ce s-au produs în societatea noastră. Vedem în aceste idei o continuare și o amplificare a preocupării constante în direcția realizării unui raport just între partid, clasă și mase, între rolul conducător al partidului și democrație, în spiritul concepției privind integrarea organică a partidului în viața societății.

Ne întâlnim uneori cu un punct de vedere întrucâtva restrictiv, privind înțelegerea subiectului conducerii în societatea socialistă. Este pentru noi o axiomă că partidul comunist, ca forță politică conducătoare a întregii societăți, îndeplinește rolul principal ca subiect al conducerii sociale. Trebuie precizat, în același timp, că el este nucleul unui întreg sistem, ale cărui părți componente participă la conducerea societății: statul socialist, sistemul de organizații obștești, forme instituționale multiple, care asigură participarea democratică tot mai largă a membrilor societății la activitatea de conducere și decizie.

Realitățile infirmă teza adversarilor socialismului potrivit căreia între rolul conducător al partidului (respectiv creșterea lui) și dezvoltarea democrației în societatea socialistă ar exista o pretinsă „contradicție de neîmpăcat”.

Ținând seama de astfel de „teze” vorbitorul a arătat că o trăsătură distinctivă a sistemului nostru politic constă tocmai în aceea că odată cu creșterea rolului conducător al partidului are loc aprofundarea în forme originale a democrației socialiste, lărgirea și perfecționarea cadrului organizatoric de participare efectivă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la conducerea societății, implicarea activă în opera de edificare a socialismului a maselor celor mai largi, stimularea prin toate mijloacele a inițiativei și puterii lor de creație.

Raportul dialectic între partid, ca forță cea mai înaintată a poporului și caracterul său de masă, împletirea tot mai organică a activității partidului cu viața întregului popor este unul din cele mai interesante și bogate capitole ale contribuției creatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu în domeniul teoriei și practicii revoluționare.

În perspectiva dezvoltării noastre pe drumul socialismului și comunismului — așa cum relevă Programul partidului nostru — „ridicarea treptată a conștiinței maselor largi populare la nivelul conștiinței și responsabilității sociale a membrilor partidului, contopirea pînă la urmă, din punctul de vedere al conștiinței a celor fără de partid cu membrii partidului vor duce la contopirea partidului cu masele”. În practica sa social-politică partidul nostru acționează consecvent pentru stimularea pe multiple planuri a acestui complex și îndelungat proces.

Fixînd jaloanele dezvoltării noastre istorice, Congresul al XII-lea al partidului a apreciat că în deceniul următor vom asigura realizarea în linii mari a sarcinilor făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

Sîntem în prezența unei prognoze bazată pe o evaluare realistă a posibilităților și capacităților noastre, o prognoză bazată pe previzionarea deplasărilor ce se vor petrece în domeniul structurilor și relațiilor sociale, a evoluției sistemului nostru politic, a standardului de viață material și spiritual al poporului. Realizarea obiectivelor fixate de Congres pentru deceniul 1981—1990 va marca o etapă nouă, superioară a procesului revoluționar. „Aceasta va însemna — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — că într-o perioadă de circa o jumătate de secol de la revoluția de eliberare socială și națională se va produce un uriaș salt în istoria României, în destinul poporului său, confirmîndu-se în fapt superioritatea noii orînduirii sociale”.

Referindu-se la aceste perspective ale dezvoltării viitoare, reflectăm în mod firesc la sarcinile ce decurg de aici pentru activitatea ideologică, activitatea de plămădire a conștiinței socialiste, de afirmare a principiilor eticii și echității socialiste, a înaltelor valori ale umanismului socialist. Sîntem conștienți că este necesară o nouă calitate a activității formativ-educative, ideologice, culturale, o mai mare intensitate a ei, pentru a fi în pas cu cerințele impetuoasei dezvoltări a societății și a crea condițiile spirituale și morale pentru mutațiile profunde, preconizate de partid.

În spiritul remarcabilei activități teoretice creatoare a conducerii partidului, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în spiritul exigențelor exprimate s-a arătat în ultima parte a referatului — trebuie să concentrăm eforturile cercetării în științele sociale și politice în direcțiile prioritare, dictate de procesele transformatoare ce caracterizează societatea socialistă, să supunem unei analize aprofundate și curajoase problemele prognozei evoluției noastre economico-sociale ca și problemele fundamentale ale dezvoltării social-politice contemporane, ale evoluției procesului revoluționar mondial.

CORNEL ONESCU,

membru supleant
al Comitetului Politic Executiv
al C.C. al P.C.R.,
președintele Consiliului Central al
Uniunii Generale a Sindicatelor

UNITATEA CLASEI MUNCITOARE, TEMELIA FORȚEI ȘI DEZVOLTĂRII SOCIETĂȚII NOASTRE

Procesul istoric al făuririi și dezvoltării partidului clasei muncitoare din România, constituie un bogat izvor de experiență revoluționară originală, adecvată condițiilor societății românești, o demonstrație vie a capacității partidului nostru comunist de a da soluții validate de istorie problemelor de bază ale României contemporane. Reliefarea lor, mai ales într-un asemenea moment când aniversăm împlinirea a 6 decenii de la făurirea Partidului Comunist Român, încheiează nu la o simplă rememorare a datelor, faptelor sau proceselor istorice din care a apărut și se dezvoltă realitatea social-politică a zilelor noastre, ci constituie un prilej semnificativ de a supune unei analize retrospective glorioasele pagini de luptă și jertfă; de a reține pe această bază acele tendințe, concepții și experiențe politico-ideologice care și-au dovedit în timp valabilitatea, care pot fi în măsură a susține gândirea și practica politică contemporană. Și aceasta pentru că în istoria de șase decenii a conceptelor și practicii politice desfășurate de P.C.R., ca și în tradițiile clasei noastre muncitoare, de la afirmarea ei pe scena social-politică a României și până în prezent, pot fi surprinse numeroase constante istorice ce au o certă valoare contemporană.

Relevând importanța operei teoretice și a practicii politice a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, vorbitorul a arătat că aceasta este un interpret extrem de prețios, un model de analiză a celor mai complicate probleme pe care le-a ridicat viața în gândirea și stabilirea soluțiilor, având nu o dată ca punct de pornire bogatele tradiții revoluționare făurite de clasa muncitoare, de masele largi de oameni ai muncii, de întreg poporul român. Chiar foarte recent, în cuvântarea pe care a rostit-o la deschiderea lucrărilor Congresului Uniunii Generale a Sindicatelor, secretarul general al partidului aprecia că „În definirea rolului și răspunderilor pe care sindicatele le au astăzi în societatea noastră trebuie să pornim de la bogatele tradiții revoluționare ale mișcării muncitorești, ale clasei noastre muncitoare”.

Referindu-se la filonul deosebit de valoros al tradițiilor noastre vorbitorul a subliniat că, între constantele istorice ale teoriei și practicii partidului comunist, preocuparea pentru păstrarea și ridicarea necontenită, pe un plan superior, a unității clasei muncitoare a ocupat un loc primordial, a fost considerată o problemă-cheie a tacticii și strategiei sale politice. Și dacă întreaga experiență de luptă a proletariatului român, premergătoare Congresului din mai 1921, confirmase adevărul că succesul în confruntarea cu burghezia își avea izvorul principal în organizarea și unitatea rindurilor sale, Congresul însuși a fost expresia acestei unități. Comentând rezultatele votului prin care s-a hotărât transformarea Partidului Socialist din România în Partidul Comunist Român, unul dintre congresiști putea să spună că unitatea partidului, în ciuda „unor deosebiri de vederi, se menține”; „să ne întindem cu toții mina pentru ea, cu forțe unite, să luptăm pentru binele proletariatului român”.

În continuare vorbitorul a evidențiat faptul că de la început Partidul Comunist Român își propunea ridicarea pe o treaptă superioară a luptei de eliberare socială și națională. Și aceasta pe baza unității de acțiune a clasei muncitoare, condiție absolut necesară pentru victoria în lupta contra exploatarei, pentru triumful socialismului pe pământul României.

Ulterior, de-a lungul celor două decenii de luptă ilegală, activitatea partidului comunist a pus în evidență, ca una din preocupările sale majore, acțiunea constantă de refacere a unității rindurilor clasei muncitoare, afectată ca urmare a apariției, în condiții istorice complexe, a mai multor organizații politice și profesionale muncitorești. Acest obiectiv politic, ideologic și organizatoric — a arătat vorbitorul — a fost urmărit cu insistență întrucât, așa cum consemnează Programul partidului, lupta revoluționară a clasei muncitoare în epoca respectivă „a fost mult îngreuiată de lipsa unității”. Refacerea treptată a unității și coeziunii rindurilor clasei muncitoare a avut loc în cadrul unui proces istoric nu lipsit de tensiuni, de înaintări și reveniri la poziții depășite, dar a devenit posibilă și apoi certă, afirmată pe terenul luptei comune în vederea obținerii unor revendicări economice și politice fundamentale pentru existența clasei muncitoare, al confruntării cu forțele negre ale fascismului, în eforturile întregului popor, ale forțelor sale progresiste și democratice, în frunte cu Partidul Comunist Român, de a apăra integritatea teritorială a țării, inde-

pendența și suveranitatea ei națională. Este meritul comuniștilor că, într-o etapă sau alta a luptei pentru refacerea unității clasei muncitoare au pus pe prim plan elementele ce-i apropiu de forțele social-democrate și nu divergențele politice și ideologice, că au militat cu pasiune și devotament neîntors în apărarea intereselor de clasă ale proletariatului, că au acționat ferm pentru a face din unitatea de acțiune a clasei muncitoare nucleul real în jurul căruia să pivoțeze un evantai cât mai larg de forțe social-politice, progresiste, democratice, astfel încât să se poată opune cu succes pericolului pe care îl reprezenta fascismul.

După ce s-a subliniat semnificația luptei comuniștilor în acești ani, vorbitorul s-a referit la importanța făuririi Frontului Unic Muncitoresc arătând că acesta fiind înfăptuit în condițiile aspre ale luptei contra dictaturii antonesciene și a dominației hitleriste, pentru eliberarea patriei și afirmarea statutului ei de țară independentă, suverană, aceasta a fost premisa esențială pentru făurirea unui larg front patriotic antihitlerist, pentru organizarea în jurul său a coaliției de forțe care a înfăptuit, în organizarea și sub conducerea Partidului Comunist Român, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

Conflucrarea dintre P.C.R. și P.S.D., consolidarea neconținută a acestuia în procesul luptei revoluționare, pentru cucerirea puterii politice în țară, unirea deplină, organizatorică, politică și ideologică a rindurilor lor prin crearea, în februarie 1948, a partidului revoluționar unic al clasei muncitoare din țara noastră au inițiat în mod hotărâtor cursul luptei pentru transformarea revoluționară a structurilor societății românești, pentru obținerea mărețelor victorii în construcția socialistă a țării. „Prin aceasta — aprecia cu deplină temei tovarășul Nicolae Ceaușescu — referindu-se la Congresul de unificare a P.C.R. și P.S.D. — s-a pus capăt pentru totdeauna sciziunii din mișcarea noastră muncitorească, s-a asigurat unitatea organizatorică și politică a clasei muncitoare, clasa conducătoare a marii opere de edificare a socialismului pe pământul României“.

Referindu-se la importanța pe plan național a realizării unității politice și organizatorice a clasei muncitoare din România, modalitățile originale în care aceasta își exercită rolul conducător în societate, vorbitorul a evidențiat semnificația teoretică și practică a acesteia pentru mișcarea muncitorească internațională. Realizând această unitate într-un mod corespunzător condițiilor din România, tradițiilor mișcării noastre muncitorești, — a spus acesta — Partidul Comunist Român a adus o contribuție de valoare recunoscută la îmbogățirea experienței clasei muncitoare internaționale, a teoriei și practicii revoluționare.

Sub semnul unității depline, de unitate de clasă, de interese, de țeluri politice și ideologice, clasa muncitoare din țara noastră s-a angajat cu toate forțele sale, cu dăruire și înaltă răspundere patriotică și internaționalistă pe frontul creației materiale, al realizării unei înalte productivități și eficiențe a muncii sociale, unica bază a edificării și afirmării superiorității socialismului.

Forța și eficiența acestei angajări a dobândit noi și ample dimensiuni pe fondul noului tip de relații sociale ce le-a generat tripla calitate de proprietari ai mijloacelor de producție, de producători și beneficiari ai bunurilor materiale, ai întregii avuții naționale.

Această triplă calitate, ce-și găsește o reflectare din ce în ce mai pronunțată în conștiința socială a clasei muncitoare, îi conferă drepturi largi de participare și intervenție activă, de control direct asupra desfășurării procesului de muncă, a activității economice și sociale, în sfera întreprinderilor, în toate verigile și la toate nivelele conducerii vieții sociale și de stat, asupra tuturor domeniilor — industrie, agricultură, serviciile către populație, știința, învățământul, cultura și educația.

În continuare vorbitorul a arătat că partidul nostru consideră că pe toate aceste planuri trebuie să se acționeze în vederea perfecționării cadrului organizatoric necesar afirmării profunde, multilaterale a rolului conducător al clasei muncitoare în societate, a autogestiei și autoconducerii muncitorești. Manifestarea deplină a adunărilor generale ale oamenilor muncii ca foruri supreme de conducere muncitorească a întreprinderilor, de adevărate tribune ale conștiinței muncitorești, crearea și activitatea echipelor de control al oamenilor muncii cu o arie largă de acțiune în sferele vieții noastre sociale, sînt doar cîteva din expresiile și modalitățile de afirmare concretă a rolului conducător al clasei muncitoare în societatea noastră. Vorbînd de afirmarea acestui rol, trebuie subliniat faptul că în toate organele de conducere colectivă, la toate nivelele — întreprindere, centrală, minister, în domeniile cercetării, învățămîntului sau culturii, cel puțin 30 la sută din totalul membrilor sînt proveniți direct din rîndurile muncitorilor, ale altor categorii de oameni ai muncii. Este aceasta, așa cum sublinia secretarul general al partidului, „un sistem democratic de conducere unic în felul său — infinit superior oricărei forme de democrație burgheză — un sistem democratic bazat pe proprietatea socialistă a mijloacelor de

producție, în care oamenii muncii hotărâse în deplină cunoștință asupra întregii politici interne și externe a țării, asupra vieții și viitorului lor“.

Evidențiindu-se una din tezele profund originale în aprecierea rolului partidului în condițiile actuale ale cadrului și evoluției politice și sociale ale societății noastre socialiste vorbitorul a arătat că aceasta a fost formulată cu rigoarea științifică caracteristică secretarului general al partidului, la recentul Congres al sindicatelor. „Misiunea istorică a Partidului Comunist Român — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu — constă în asigurarea realizării rolului conducător al clasei muncitoare în societate, în îndeplinirea neabătută a Programului de făurire a noii orînduiri — orînduirea socialistă și comunistă în România“. „Ca partea cea mai înaintată a clasei muncitoare — sublinia conducătorul partidului și statului nostru — partidul conduce nu în numele, ci împreună cu clasa muncitoare, cu întregul popor“.

Nu vom reveni asupra tuturor tezelor prin care secretarul general al partidului și-a adus o contribuție inestimabilă la fundamentarea teoriei rolului conducător al Partidului Comunist Român, al clasei muncitoare ca forță catalizatoare a energiei întregii națiuni în opera de construcție socialistă a țării. Ele sînt bine cunoscute, evidențiate în analizele și opțiunile politice formulate de partid, de tovarășul Nicolae Ceaușescu personal și fără de care nu s-ar putea înțelege geneza istorică și afirmarea rolului ce revine P.C.R., clasei muncitoare în strînsă unitate cu țărănimea și intelectualitatea, în dirijarea procesului de edificare a noii orînduiri.

În continuare vorbitorul a arătat că pentru exercitarea acestui rol obiectiv, partidul nostru a acționat dintotdeauna și acționează neobosit pentru asigurarea unității depline a rîndurilor clasei muncitoare, însușirii de către aceasta a concepției revoluționare despre lume și societate, a teoriei socialismului științific aplicate creator la condițiile istorice concrete ale țării noastre și care constituie instrumentul viabil, cu ajutorul căruia se realizează nu numai analiza realității dar se creionează și proiectul politic, ideologic, spiritual și educativ al acțiunii practice conștiente a clasei muncitoare în afirmarea misiunii ei istorice de clasă conducătoare a societății. Ele constituie puncte de plecare pentru mobilizarea maselor la însușirea politicii interne și internaționale a partidului nostru, la traducerea ei conștientă în viață, în munca de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, de afirmare a superiorității socialismului, a forței sale de atracție în lume. Iată în ce rezidă uriașa importanță istorică a programului ideologic, a uriașei activități de educare a oamenilor muncii, un program amplu inițiat de secretarul general al partidului, și care este o dovadă în plus a realismului, a perspicacității și clarviziunii cu care conducerea de partid, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sesizează în fiecare moment al dezvoltării României socialiste, sarcinile care-și cer o rezolvare imediată; o dovadă a consecvenței cu care se urmărește un principiu esențial al gândirii novatoare, caracteristice partidului nostru, secretarului său general: acela de a stimula, de a promova și asigura participarea conștientă a maselor, a clasei muncitoare în primul rînd, la conducerea statului, de a le călăuzi întreaga lor activitate în realizarea obiectivului pus de partid: edificarea societății socialiste și comuniste în patria noastră.

Acesta este temeiul țării, al forței de care dispune societatea noastră, garanția istorică a împlinirii mărețelor proiecte politice adoptate la Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român.

ILIE BOLOGA,

secretarul Comitetului de partid
al întreprinderii de utilaj chimic
„Grivița Roșie“

CONCEPȚIA P.C.R. PRIVIND DEMOCRAȚIA MUNCITOREASCĂ

Clasa muncitoare din România, întregul popor român sărbătorește jubileul împlinirii a 60 de ani de la făurirea partidului prin noi și importante realizări în perfecționarea și dezvoltarea orînduirii noastre sociale și de stat — rezultat principal al îndeplinirii misiunii istorice a partidului de realizare a noilor destine ale patriei.

Una din laturile esențiale ale noilor realități românești rezidă în participarea largă, neîngrădită a poporului la guvernarea statului, în sistemul original al democrației socialiste, îndeplinit sub conducerea partidului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Experiența istorică a țării noastre în făurirea societății noi, socialiste, a arătat vorbitorul, demonstrează că socialismul și democrația sînt indisolubil legate între ele, clasei muncitoare revenindu-i misiunea istorică nu numai de a îndeplini o nouă orînduire socială, ci și un tip superior de democrație.

Adaptat la specificul fiecărei activități sociale, deschis unei continui lărgiri și aprofundări, sistemul instituțional al democrației noastre asigură exercitarea drepturilor și libertăților, afirmarea spiritului creativ și de inițiativă al întregului popor, confirmând în viața concretă, în activitatea practică, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XII-lea al partidului, faptul că „numai în socialism, numai în condițiile cind întreaga putere politică este în mina maselor populare de oameni ai muncii, se poate realiza o adevărată democrație”.

În continuare vorbitorul plecând de la necesitățile actualului stadiu de dezvoltare a societății românești a arătat că partidul nostru a inițiat și a adoptat, îndeosebi după Congresul al IX-lea, o gamă foarte largă de măsuri politice și organizatorice, de reglementări juridice, a desfășurat o amplă activitate educativă, care să asigure manifestarea plenară a democrației socialiste, participarea întregului popor la elaborarea și înfăptuirea deciziilor de politică internă și externă, în conformitate cu interesele vitale ale națiunii noastre socialiste.

În concepția partidului nostru — a spus vorbitorul — întărirea și adâncirea democrației socialiste în toate sferele vieții economice și sociale constituie o condiție esențială a înfăptuirii Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

În acest sens, din inițiativa secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au fost adoptate măsuri deosebit de importante pentru perfecționarea cadrului organizatoric democratic al societății noastre, care asigură clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, posibilitatea să-și poată spune în mod organizat cuvântul asupra tuturor problemelor privind dezvoltarea țării.

Evidențiind rolul consiliilor și adunărilor generale ale oamenilor muncii, ca organe de conducere colectivă în toate întreprinderile și instituțiile vorbitorul a arătat să prin aceasta se asigură participarea directă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la conducerea întregii vieți economico-sociale. Autoconducerea întreprinderilor și instituțiilor se realizează, în condițiile țării noastre, în indisolubilă legătură cu autogestiunea, ambele constituind laturi inseparabile ale noului mecanism economico-financiar.

Autoconducerea muncitorească presupune, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, nu numai sporirea sferei participării oamenilor muncii la conducere, ci și „creșterea răspunderii consiliilor, a tuturor oamenilor muncii din fiecare unitate pentru buna desfășurare a producției, astfel încât să se poată asigura, prin activitate proprie, restituirea egalată a cheltuielilor făcute de societate pentru mijloacele pe care le au în dotare”.

Referindu-se la participarea directă a oamenilor muncii la conducerea statului vorbitorul a arătat că la nivel național aceasta a îmbrăcat forme originale, cum sint congresele pe diferite domenii de activitate. În ansamblu, sistemul democrației socialiste românești îmbină în mod armonios și unitar formele democrației reprezentative cu cele ale democrației muncitorești, nemijlocite, oferind cadrul optim al realizării obiectivelor socialismului și comunismului prin antrenarea talentului, experienței și creativității tuturor cetățenilor.

Adâncirea democrației socialiste, ca expresie, și în același timp ca o condiție a perfecționării tuturor laturilor vieții sociale, reclamă tot mai mult înțelegerea de către fiecare om al muncii a înaltelor sale îndatoriri și responsabilități sociale, politice și cetățenești, înrădăcinarea tot mai adâncă a normelor socialiste de comportare în muncă și în activitatea obștească, în societate, cu alte cuvinte impune creșterea conștiinței politice, morale, civice.

Între democrația socialistă de tip nou, revoluționară și dezvoltarea conștiinței oamenilor muncii, cultivarea unei înalte responsabilități față de actul de conducere există o strinsă interdependență, o legătură indisolubilă.

În continuare referentul a evidențiat câteva aspecte referitoare la eficiența economică și social-politică a funcționării democrației muncitorești, a autoconducerii și autogestiunii la întreprinderea de utilaj chimic „Grivița Roșie” București, la modul în care acestea stimulează inițiativa creatoare a colectivului uzinei, face să crească răspunderea oamenilor muncii pentru înfăptuirea întocmai a cerințelor noului mecanism economico-financiar.

În activitatea pe care o desfășurăm pentru sporirea eficienței democrației muncitorești ne călăuzim după indicațiile date recent, în cuvântarea ținută la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România, de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a subliniat cu acest prilej: „Trebuie să facem totul ca adunările generale ale oamenilor muncii, Consiliile de conducere să asigure dezbaterile largă a sarcinilor ce revin fiecărui colectiv, să stimuleze puternic inițiativa creatoare a maselor la înfăptuirea exemplară a planului de dezvoltare economico-socială, să an-

treneze oamenii muncii în stabilirea celor mai eficiente măsuri pentru realizarea unei calități noi în toate domeniile de activitate“.

Democrația muncitorească și implicit autoconducerea, se realizează în uzină prin participarea directă a personalului muncitor la conducerea întregii activități economico-sociale, începînd cu adoptarea planului, stabilirea măsurilor necesare înfăptuirii și depășirii lui, utilizarea în mod corespunzător a bazei tehnico-materiale, calificarea și policalificarea forței de muncă, implicarea întregului colectiv de muncă în rezolvarea problemelor cu care se confruntă întreprinderea pentru obținerea unei eficiențe sporite, unei calități superioare în întreaga activitate economico-socială.

În continuare s-a arătat că în întreprinderea de utilaj chimic „Grivița Roșie“ o atenție sporită se acordă creșterii rolului organelor colective de conducere — Consiliul oamenilor muncii, adunarea generală, comisiile pe domenii, celelalte forțe obștești cum sînt comisiile pe probleme și Consiliul de Control Muncitoresc de pe lîngă Comitetul sindicatului — consultării și atragerii întregului personal muncitor la stabilirea celor mai corespunzătoare măsuri care să asigure utilizarea eficientă a capacităților de producție, valorificarea superioară a materiilor prime, materialelor, combustibilului și energiei electrice, introducerea progresului tehnic, ridicarea nivelului tehnic al produselor, reducerea cheltuielilor materiale de producție. Numai în organismele obștești de autoconducere menționate sînt cuprinși peste 1000 de oameni ai muncii, cadre tehnico-îngineresti, muncitori fruntași cu o înaltă calificare. Dacă la acest număr adăugăm și membrii organelor de partid și ai comisiilor care acționează pe lîngă acestea, organelor de sindicat și U.T.C., rezultă că aproape 50 la sută din personalul muncitor participă la realizarea actului de conducere în mod permanent, ca membri ai organelor de partid, obștești, ai unor comisii cu activitate permanentă.

Prin participarea personalului la conducere, realizată atît prin reprezentanți aleși, cit și în mod direct, se stabilește o unitate tot mai organică între voința muncitorilor și acțiune, între cuvînt și faptă, deoarece cei care decid sînt totodată și cei ce înfăptuiesc deciziile.

În ultima parte referatul a evidențiat o serie de acțiuni concrete privind rezolvarea sarcinilor și obiectivelor din planul de producție prin antrenarea în primul rînd la largi dezbateri pe toți oamenii muncii din întreprindere. În prim plan a fost evidențiat rolul adunării generale a oamenilor muncii, for care dă expresie vie autoconducerii și autogestiei muncitorești.

În încheiere vorbitorul a spus că experiența concretă acumulată în întreprinderea noastră atestă marea forță creatoare ce rezidă în valorificarea cit mai deplină a eficienței economice și sociale superioare pe care sînt în măsură să o asigure formele actuale de înfăptuire a democrației muncitorești. Aceasta atestă justetea politicii partidului de dezvoltare și adîncire a democrației, cale sigură de antrenare plenară a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la construcția victorioasă a socialismului și comunismului.

TAMARA DOBRIN,

membru al C.C. al P.C.R.,
președintele executiv al
Consiliului Național al
Frontului Democrației și Unității Socialiste

P.C.R. ÎN SISTEMUL DEMOCRAȚIEI SOCIALISTE. CONCEPȚIA P.C.R. PRIVIND PARTICIPAREA MASELOR LA CONDUCEREA SOCIETĂȚII

La a 60-a aniversare a creării Partidului Comunist Român, poporul nostru a reușit, urmînd calea arătată de comuniști, adică de fiii săi cei mai credincioși și mai clarvăzători în istorie, să-și făurească o orînduire nouă, socialismul, în cadrul căreia el însuși este stăpînul și diriguitorul soartei, al viitorului său. Programul partidului clasei muncitoare antrenează gîndirea și acțiunea colectivă a celor mai largi mase populare, consensul unanim și voința conștientă a întregului popor; poporul vede în partid pe conducătorul său politic încercat și fidel, care nu are țel mai înalt decît slujirea intereselor supreme ale țării, și dă încrederii sale, dragostei și recunoștinței care îl animă, stării de spirit revoluționare ce îl caracterizează formă activității practice, a muncii concrete, pentru împlinirea marilor idealuri ale dezvoltării economiei naționale, ale bunăstării celor ce muncesc, ale dreptății și echității, ale întăririi independenței și suveranității patriei.

Evidențiind rolul hotărîtor al P.C.R. în edificarea socialismului, vorbitoarea a arătat că tot ceea ce s-a realizat sub conducerea partidului în anii revoluției și construcției socialismului pe pămîntul României este opera clasei muncitoare, a țărănimii și intelectualității, opera întregului popor; și mai ales după Congresul al IX-lea al P.C.R., conducerea partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu personal, s-au preocupat stăruitor și metodic de elaborarea acelor forme politico-organizatorice corespunzătoare fiecărei etape, a acelor structuri decizionale de natură să asigure participarea efectivă a maselor la elaborarea și îndeplinirea întregii politici a țării, în conformitate cu principiul programatic potrivit căruia „socialismul se construiește cu poporul și pentru popor“.

În această perioadă, secretarul general al partidului promovează activ concepția că socialismul și democrația sînt inseparabile, lărgirea continuă a democrației constituind, în viziunea tovarășului Nicolae Ceaușescu, o cerință obiectivă și deopotrivă o necesitate a progresului noii societăți, o contribuție indispensabilă a afirmării superiorității acesteia în raport cu vechea orînduire : „Dezvoltarea democrației — se arată în Programul partidului — va stimula și va pune tot mai deplin în valoare energiile și elanul creator al maselor, va asigura climatul necesar afirmării plene a personalității umane, accelerarea progresului întregii societăți“.

În continuare, autoarea a subliniat faptul că sub semnul acestei concepții de mare valoare pentru teoria și practica revoluționară în general, a fost reorganizat întregul sistem de conducere a industriei și agriculturii, a culturii și învățămîntului, a societății; au fost create organele autoconducerii și autogestunii muncitorești, s-a introdus noul mecanism economico-financiar, s-au instituționalizat congresele oamenilor muncii din toate sectoarele economiei naționale, din cultură și educație și s-au instituit organele permanente de conducere ale acestora la nivel național; concomitent, conducerea partidului a impus peste tot principiul muncii și conducerii colective, a instaurat respectarea legalității de stat, a făcut ca drepturile și libertățile cetățenești constituționale să devină intangibile, a promovat cu fermitate principialitatea revoluționară, umanismul socialist, normele comuniste de muncă și viață, a ridicat munca, competența și demnitatea la nivel de valori primordiale în societate; în același timp, a fost adoptat și s-a lărgit permanent sistemul depunerii mai multor candidaturi pentru un loc de deputat, atît în organele locale ale puterii de stat cît și în Marea Adunare Națională, paralel cu îmbunătățirea continuă a sistemului de lucru propriu consiliilor populare, guvernului și forului legislativ suprem al statului.

La toate acestea — a arătat vorbitoarea — se adaugă ca fapt esențial și de profundă semnificație pentru viitorul orînduirii sociale drepte pe care o făurim rolul tot mai important pe care l-au dobîndit în viața politică a țării organizațiile obștești, de masă și profesionale; atît împreună, în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, cît și independent, potrivit sarcinilor specifice statutare ce le revin, sindicatele, cooperativele agricole de producție, organizația revoluționară de tineret, mișcarea de femei, asociațiile oamenilor de știință, ale inginerilor și tehnicienilor, societățile cadrelor didactice, uniunile scriitorilor, compozitorilor și artiștilor plastici, consiliile oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare și multe altele participă activ la elaborarea și traducerea în viață a tuturor actelor de decizie care privesc viitorul țării, al fiecărei localități, al unității economice, de cercetare, de învățămînt și creație în care își desfășoară activitatea, la îmbunătățirea permanentă a condițiilor de muncă și viață ale membrilor lor, ale cetățenilor, ale poporului — țelul suprem al întregii politici a partidului, al eforturilor care se desfășoară sub conducerea sa pentru a face ca România să depășească stadiul de țară în curs de dezvoltare și să se apropie de nivelul țărilor dezvoltate ale lumii.

Dar în societatea noastră, profund dinamică prin esența ei, progresul, a spus în continuare autoarea, mersul continuu înainte, perfecționarea neînteruptă a conducerii la scară națională și în fiecare domeniu de activitate este o lege a vieții, a dialecticii obiective; crearea, în noiembrie 1979, a organizațiilor democrației și unității socialiste constituie încă o dovadă a consecvenței cu care acționează conducerea partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu personal, pentru a lărgi și adînci permanent participarea maselor populare la conducerea societății. Inițiativa secretarului general al partidului, menită să asigure dezvoltarea în continuare a conlucrării dintre comuniști și marea masă a cetățenilor este încărcată de adînci semnificații pentru întreaga noastră operă de construcție revoluționară: această inițiativă a declanșat pretutindeni o vastă acțiune politică și organizatorică, a descătușat un nou și imens potențial de idei creatoare puse în slujba făuririi, sub conducerea partidului, a vieții noi, prospere, libere și independente în patria noastră. Faptul că în decurs de numai cîteva luni s-au înscris în noile organizații milioane de muncitori, țărani și intelectuali confirmă justetea propunerii tovarășului Nicolae Ceaușescu, faptul că aceasta răspunde unei cerințe obiective în actuala etapă de dezvoltare a

societății, determinată în primul rînd de creșterea tot mai puternică a conștiinței socialiste a tuturor cetățenilor, inclusiv a celor ce nu sînt membri de partid, maturizării politice a întregului popor, dorinței sale tot mai vii de a participa activ și organizat la întreaga viață politică și de a-și aduce astfel în mod direct contribuția la rezolvarea problemelor de interes obștesc, general, a sarcinilor tot mai importante aflate în fața societății noastre în noua etapă de dezvoltare multilaterală a țării marcată de Congresul al XII-lea al P.C.R.

Înflorirea și maturizarea politică a societății noastre în actuala etapă este încununată de o modalitate activă, nouă și originală de dialog între organele de partid și de stat și masa largă a cetățenilor : Tribuna democrației, născută tot la inițiativa și pe baza gândirii în permanentă căutare creatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu ; lunar, în fiecare localitate, pe alocuri în cartiere și la sate, locuitorii se întîlnesc cu primarul, cu deputații, cu responsabilii vieții politice, economice, sociale și culturale și dezbăt împreună ce s-a făcut și ce mai este de făcut pentru ca politica partidului să prindă viață, interesele obștei să fie ample și cit mai grabnic promovate, viitorul fiecărei colectivități să se materializeze în realizări trainice și de durată, prin gîndirea și acțiunea colectivă a tuturor.

Astfel, sub conducerea partidului nostru, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în România socialistă de astăzi a luat ființă și capătă contururi tot mai precise un sistem unitar de conducere a țării de către popor, ale cărui trăsături caracteristice, distinctive, rezultînd din aplicarea creatoare a teoriei socialismului științific la condițiile noastre specifice, sînt originalitatea profundă, caracterul autentic revoluționar și viziunea comunistă de perspectivă, la orizontul căreia se află autoadministrarea și autoconducerea cetățenească ; în cadrul acestui sistem, promovat în virtutea unor principii programatice, se realizează „simbioza între membrii de partid și cei ce nu sînt membri ai partidului“, „împietirea tot mai organică a existenței partidului cu existența întregului popor“, unitatea tuturor fiilor patriei în munca și lupta pentru făurirea celei mai drepte și mai umane orînduiri sociale din istorie, socialismul multilateral dezvoltat, comunismul.

Referatul a pus în evidență faptul că trebuie să vorbim de un sistem al democrației socialiste în România : conducerea, decizia, gîndirea și fapta sînt structurate atît pe verticală cit și pe orizontală, componentele care participă la putere comunică între ele, se informează reciproc, fac schimb de păreri, cuprind întreg poporul și sînt animate toate de unul și același scop, care izvorăște din Programul P.C.R. : construirea comunismului.

Prin aceasta — a arătat vorbitoarea — partidul nostru, în procesul firesc de extindere a sistemului democratic pe măsura dezvoltării și înaintării societății socialiste către treptele sale superioare, își conservă și își întărește rolul de forță politică conducătoare : partidul este sufletul sistemului nostru democratic, inima sa fierbinte, creierul său lucid. Avem o democrație economică, o democrație politică, o democrație culturală ; dispunem de o democrație directă, participativă, care exprimă cel mai bine faptul că oamenii muncii sînt proprietari, producători și beneficiari ai avuției sociale, dar am ridicat la un nivel superior și democrația reprezentativă, căci toate organele puterii legislative și ale administrației de stat emană din voința liber consimțită a întregului popor — și prin toate canalele, atît de jos în sus, cit și de sus în jos, atît pe verticală cit și pe orizontală străbate aceeași dorință, se acționează cu același sens și se urmărește același țel însuflețitor — traducerea în viață a idealului comunist, idealul întregului popor. Această politică exprimă interesele vitale și năzuințele cele mai înalte ale poporului ; și nici n-ar putea fi altfel, pentru că partidul este trup din trupul țării și suflet din sufletul ei — cum a scris atît de inspirat acel mare poet pe care l-a născut pămîntul nostru străbun. În cadrul democrației noastre, se relevă o ordine, la care s-a consimțit în mod liber, pentru că societatea pe care o făurim nu se dezvoltă spontan, stihinic, ci se făurește deliberat, conștient, pe bază de program, în virtutea unei strategii și a unei tactici revoluționare, care sînt creația părții celei mai înaintate a clasei muncitoare, a poporului : partidul comunist ; tocmai în aceasta constă superioritatea socialismului în raport cu toate celelalte orînduiri sociale din istorie.

În continuare autoarea s-a referit la climatul creat de partid, de secretarul său general la atmosfera deschisă discuțiilor, orizontul larg spre perfecționare în toate domeniile care favorizează schimbul de opinii, asimilarea în fapt a propunerilor valoroase, contactul cu realitatea în permanentă prefacere.

Concluzionînd, vorbitoarea a arătat că linia de perspectivă, direcția istorică în care se dezvoltă și evoluează în chip firesc democrația noastră socialistă, orînduirea pe care o făurim se definește prin : autoadministrarea și autoconducerea cetățenească, deplina conducere a societății de către popor ; și nu putem să nu remarcăm aici că această perespectivă este conformă cu bazele ideologico-teoretice autentice

ale comunismului științific, cu umanismul socialist, cu speranțele care au animat dintotdeauna pe comuniști, dar într-o formă proprie condițiilor și tradițiilor noastre, într-o modalitate originală, al cărei creator este secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

MIHAI GERE,

membru supleant al
Comitetului Politic Executiv,
șef de secție la C.C. al P.C.R.

POLITICA P.C.R. DE ÎNTĂRIRE A UNITĂȚII ȘI FRĂȚIEI DINTRE TOȚI CETĂȚENII PATRIEI FĂRĂ DEOSEBIRE DE NAȚIONALITATE, PE TEMELIA DEPLINEI EGALITĂȚI

Partidul Comunist Român, făurit acum 60 de ani din voința clasei muncitoare, înmănunchind și continuând tradițiile mișcării democratice, progresiste, revoluționare din România, este cinstit azi de toți oamenii muncii pentru victoriile obținute în bătăliile purtate în numele și pentru interesele vitale ale întregului popor muncitor, pentru independența și prosperitatea patriei.

Aniversarea prilejuiește o analiză retrospectivă a drumului parcurs, a rezultatelor în practica social-istorică, revoluționară a partidului. Din momentul înființării sale, în scurta și furtunoasă perioadă a activității sale legale, apoi în condițiile extreme de grele ale ilegalității, în conducerea marilor bătălii de clasă, în lupta pentru cucerirea puterii politice și apoi în vasta operă de edificare a societății socialiste partidul clasei muncitoare a știut să pună la temelia tuturor actelor sale ideea unității revoluționare a celor ce muncesc, români, maghiari, germani, sirbi și de alte naționalități. Ideea unității a izvorât din întreaga tradiție de luptă pentru libertate, din însăși esența ideologiei marxist-leniniste a partidului, ea reprezentând totodată condiția esențială a tuturor înfăptuirilor noastre.

Referindu-se la noțiunea unității vorbitorul a spus că aceasta nu este o noțiune statică, atemporală. Dimpotrivă, este o noțiune dinamică, istoricește determinată. Conținutul și sensurile ei au evoluat, răspunzând comandamentelor etapelor istorico-sociale parcurse. Dar ceea ce a rămas și rămâne trăsătura dominantă, a unității oamenilor muncii de diferite naționalități, în rîvna lor către mai bine, este incontestabilul ei caracter progresist, democratic, revoluționar.

Astfel în comunicare s-a arătat că realizarea unității maselor largi, de-a lungul istoriei, în jurul unei formațiuni politice nu se obține nici la comandă, nici cu forța armelor. Cistigarea adeziunii maselor largi se realizează numai acolo, și numai atunci, cînd politica promovată este o emanație a intereselor și aspirațiilor maselor, cînd ideile cuceresc conștiințele iar practica, rezultatele conving.

Unitatea noastră de azi a arătat vorbitorul are la bază un lung proces de transformări revoluționare, condus cu înțelepciune și consecvență de partidul comunist, pe al cărui stîndard a fost și este scris, ca obiectiv principal, făurirea unei societăți drepte, fără exploatare și asuprire, în care fiecare cetățean să poată trăi demn, în egalitate și frăție, să participe la adoptarea deciziilor, să poată beneficia de roadele muncii sale. Politica partidului nostru a exprimat și exprimă interesele supreme ale întregului popor muncitor, deopotrivă a națiunii române și a naționalităților conlocuitoare. În aceasta constă explicația faptului că a reușit să făurească unitatea de luptă a tuturor celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate.

În continuare autorul a arătat că demascarea și chemarea la luptă împotriva nedreptăților sociale și naționale a reprezentat, încă de la înființarea Partidului Comunist, motivația fundamentală a stringerii rindurilor maselor largi proletare, fără deosebire de naționalitate, în jurul partidului clasei muncitoare. Oamenii muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare, au găsit în platforma politică a partidului nostru comunist, încă de la fondarea lui, alături de voința fermă de a desființa orice exploatare a omului de către om și imperativul instaurării deplinei egalități naționale a tuturor cetățenilor patriei.

Referatul a evidențiat de asemenea faptul că politica P.C.R. de întărire a unității și frăției dintre toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, pe temelia

egalității depline în drepturi, constituie o permanență istorică. Nu există congres al partidului nostru, practic nici un document programatic al său, în care să nu se afirme acest principiu al egalității, necesitatea obiectivă de a rezolva în mod echitabil problema națională în România. Partidul a pornit de la adevărul, conform căruia nu poate fi liber un popor, o națiune, care asuprește pe alta.

Referindu-se la caracterul obiectiv-necesar al solidarității de luptă a celor ce muncesc vorbitorul a spus că partidul nostru a inclus cerința făuririi unității în însăși piatra de temelie a platformei și a acțiunilor sale. Idealul frăției, idealul egalității depline în drepturi nu a reprezentat niciodată și nu reprezintă în politica partidului nostru un obiectiv conjunctural, ci unul programatic, strategic, principal, izvorit din însăși esența ideologiei sale. Rezolvarea justă, marxist-leninistă a problemei naționale nu este un act nici de ordin tactic, nici de domeniul generozității, ci răspunde unei necesități obiective, corespunde intereselor supreme ale națiunii române și ale naționalităților conlocuitoare.

În stabilirea strategiei sale partidul a ținut și ține seama de învățămintele istorice. Partidul Comunist Român este moștenitorul firesc și de drept, continuatorul conștient al tuturor tradițiilor progresiste, democratice și revoluționare, deci și a idealului de unitate și frăție. Continuarea pe o treaptă superioară a valorilor trecutului se bazează pe sentimentul solidarității istorice cu predecesorii noștri în lupta pentru mai bine și totodată pe analiza științifică, marxistă a istoriei și societății.

Evoluția societății omenesti arată că atunci cind deosebirea de limbă, neam, rasă etc. ale celor asupriți au fost depășite de spiritul de clasă, unitatea oamenilor muncii a constituit o forță făuritoare de istorie. Ori de câte ori cei asupriți au putut fi împărțiți și opuși în baza criteriilor etnico-naționale, — marile idealuri de dreptate socială și libertate națională au fost grav periclitare.

Încă din etapa luptei sale împotriva regimului burghezo-moșieresc, în documentele programatice ale partidului nostru, sînt evocate principalele momente de unitate în lupta revoluționară. Mesajele în timp și semnificațiile legate de răscoala de la Bobilna a țărănilor români și maghiari, războiul țărănesc din 1514 și numele lui Dózsa, apoi numele lui Horea, Cloșca și Crișan, al lui Tudor Vladimirescu, al revoluționarilor de la 1848 și a eroilor clasei muncitoare au constituit pentru noi comuniții, un nesecat izvor de forță și încredere.

Prin întreaga sa luptă și activitate — a arătat vorbitorul — Partidul Comunist Român a creat propriile sale tradiții istorice de unitate și frăție, cuprinzînd în rîndurile sale, pe fiii cei mai înaintați ai poporului român și ai naționalităților conlocuitoare din țara noastră. Pentru cei ce s-au înrolat în Partidul Comunist Român, încă din momentul creării sale, „Internaționala“, acest măreț imn al celor exploatați și asupriți însemna aceeași chemare la luptă dirză, fie că era cîntată în românește, ungurește sau nemțește — așa cum s-a întîmplat la istoricul congres din mai acum șase decenii. Faptul în sine avea valoare de simbol, simbolul unirii în luptă, simbolul frăției dintre comuniști, fără deosebire de naționalitate.

Au fost înfățișate acțiunile revoluționare comune organizate și conduse de partidul comunist la care au participat muncitori, țărani și intelectuali români, maghiari, germani și de alte naționalități. La marile bătălii de clasă ale minerilor, ceferiștilor, petroliștilor, ale muncitorilor din București, Valea Jiului, Brașov, Reșița, Timișoara, Arad, Oradea, Cluj, Iași, Satu Mare, Sibiu au participat umăr la umăr muncitorii români, maghiari, germani și de alte naționalități. O pildă memorabilă de luptă unită o reprezintă și ridicarea locuitorilor satelor din Valea Ghimeșului din 1934, români și maghiari, care s-a desfășurat sub deviza : „Noi țărani de toate neamurile sîntem frați și trebuie să ținem unul la altul ca om“.

O contribuție însemnată la organizarea unor acțiuni comune ale oamenilor muncii români și maghiari și-au adus-o încă din 1932 „Opoziția partidului maghiar“ și mai apoi Uniunea oamenilor muncii maghiari din România, — MADOSZ-ul — organizație creată în august 1934 sub îndrumarea nemijlocită a partidului comunist. Telul declarat al acesteia era organizarea oamenilor muncii maghiari în lupta pentru drepturi și libertăți democratice și naționale, precum și cultivarea frăției tradiționale dintre poporul român și naționalitatea maghiară.

În continuare vorbitorul a evocat paginile înălțătoare de eroism, bărbăție și clarviziune politică pe care le-a înseris partidul nostru în cartea istoriei, în lupta cu forțele negre ale fascismului. Oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate au respins cu fermitate, indignare și revoltă, ura de rasă, șovinismul, antisemitismul ațîțate și promovate de clasele exploatare, de ideologia fascistă și uneltele sale. În pofida tuturor manevrelor, solidaritatea și frăția celor ce muncesc fără deosebire de naționalitate, s-au dezvoltat și întărit în lupta unită împotriva tuturor dușmanilor comuni.

În focul acelor ani de crâncene lupte politice, masele muncitoare, unite și mobilizate de partidul comunist, s-au ridicat cu hotărâre împotriva aservirii economice și politice a țării capitalului străin, a războiului profund antipopular, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei, condamnând cu toată fermitatea odiosul dictat de la Viena impus de puterile fasciste.

Printre cei uciși, schingiuiți de forțele opresive ale regimului burghezo-mosieresc, de fasciști, printre cei căzuți în lupta pentru eliberarea patriei, stau pentru totdeauna alături nume de români, de maghiari, germani, sirbi, evrei și de alte naționalități.

În patrimoniul tradițiilor de luptă înfrățită a oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, duse sub stindardul Partidului Comunist Român, s-au înscris la loc de cinste victoriile comune, obținute în înfăptuirea insurjecției naționale antifasciste și antiimperialiste din august 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare națională și socială, în zdrobirea Germaniei naziste, instaurarea primului guvern de largă concentrare democratică, în marile transformări revoluționare din anii construcției socialiste.

Rezolvarea problemei naționale — a arătat vorbitorul — are un caracter procesual, nu numai pentru că vizează și sfera conștiinței, dar și deoarece trăim o epocă de permanente mutații puternice. Viața ridică și formulează zilnic întrebări și ecuații noi, care necesită răspunsuri noi, soluții noi. Mutațiile calitative ce survin în viața social-politică nu pot să nu se reflecte și în politica partidului în problema națională. De asemenea, trebuie avut în vedere că orice simplism în judecată sau acțiune, necunoașterea caracterului extrem de complex al problemei, al factorilor istorici și psihologici care acționează, al sensibilităților, al susceptibilităților, pot aduce daune cauzei unității.

Avem suficientă experiență istorică care arată că transpunerea unor teze și teorii din afară, necunoașterea sau neînțelegerea realităților social-istorice, a problemei naționale din România, politica de învrăjbiere națională au cauzat destul rău unității și frăției dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare.

Una din realizările majore ale partidului nostru o constituie opera sa educațională, lupta sa pentru o morală nouă, comunistă, pentru pătrunderea în masele largi a gândirii materialist-dialectice. Toate succesele repurtate în formarea omului nou reprezintă tot atâtea contribuții esențiale la întărirea unității și frăției dintre oamenii muncii de diferite naționalități. Idealul unității și frăției se împlinește în acest proces educațional în conștiința fiecărui cetățean al țării. Învățămintele conviețuirii de veacuri ne obligă să luptăm împotriva unor influențe negative în zona gândirii și simțămintelor, împotriva rămășițelor unor resentimente, prejudecăți și — precum accentua secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu la recentul congres al sindicatelor — împotriva oricăror manifestări de naționalism, șovinism, rasism, antisemitism, reziduuri ale învrăjbirii cultivate vreme îndelungată de fostele clase dominante și alimentate de cercuri reacționare din afară.

În continuare vorbitorul a arătat că preluarea puterii politice în mâinile clasei muncitoare în alianță cu țărănimea, desființarea claselor exploatatoare și a proprietății private asupra mijloacelor de producție au creat condițiile obiective pentru traducerea în viață a concepției Partidului Comunist Român privind rezolvarea justă a problemei naționale, necesitate de prim ordin pentru cimentarea unității și frăției tuturor celor ce muncesc. Acționând consecvent pentru înlăturarea oricăror inegalități și discriminări, consolidând tot ceea ce unește oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, Partidul Comunist Român a conceput și realizat — în cadrul procesului de transformări revoluționare a societății, ca parte organică a acestuia — o politică științifică, cuprinzătoare privind soluționarea problemelor muncii, vieții și existenței naționalităților conlocuitoare în România.

Pe baza faptelor, a realităților de azi a concluzionat vorbitorul putem spune, cu justificată mândrie că una din marile realizări ale politicii partidului nostru o constituie asigurarea deplinei egalități în drepturi pentru toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate. Ne mândrim pe bună dreptate cu o asemenea realizare știind că nu sînt multe țări în lume în care să se poată susține cu fapte o asemenea afirmație.

În fundamentarea concepției unitare, științifice cu privire la conținutul problemei naționale, la rezolvarea ei în condițiile specifice ale țării noastre, o contribuție hotărâtoare și originală l-a avut și-l are tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român. Vasta operă teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu în acest domeniu reprezintă o contribuție de seamă la dezvoltarea științelor sociale, a teoriei și practicii revoluționare a clasei muncitoare.

Toate problemele vieții noastre, componente ale procesului evoluției și dezvoltării orînduirii social-politice din România sînt și vor fi soluționate de Partidul Comunist Român, de statul nostru, de noi înșine, pe baza solidă a concepției revoluționare pe care și pînă acum ne-am clădit existența. Avem o concepție clară, avem create, în sistemul democrației socialiste, instituții și foruri care să deslușească la timp problemele, să analizeze și să le rezolve corespunzător.

Prin tot ceea ce a înfăptuit partidul nostru comunist în cei 60 de ani de existență și de luptă ne dă garanția că și în viitor va milita și acționa ferm pentru întărirea continuă a unității și frăției tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, pe temeiul egalității sociale și naționale, ca o necesitate obiectivă în procesul făuririi socialismului și comunismului, spre binele și fericirea tuturor cetățenilor patriei noastre comune, Republica Socialistă România.

MIHNEA GHEORGHIU,

membru al C.C. al P.C.R.,
președintele Academiei de
științe sociale și politice

FĂURIREA OMULUI NOU, CU O ÎNALTĂ CONȘTIINȚĂ REVOLUȚIONARĂ, ÎN LUMINA CONCEPȚIEI P.C.R. PRIVIND AFIRMAREA MULTILATERALĂ A PERSONALITĂȚII UMANE

Știința ne învață că la nivel planetar există o singură specie umană, o singură umanitate, dar știm tot atât de bine că există mai multe feluri de oameni.

În istoria lungă a ideologiilor, — religioase sau laice, multe și-au propus să modifice condiția umană, să făurească un „om nou“ în conformitate cu propriul lor cod de precepte morale, pornind de la principiile unei elementare conviețuiri sociale, — de pildă: „să nu minți“, „să nu furi“, „să nu ucizi“, sau devinând spre altele mai particulare, supuse unor regi și dumnezei atotputernici, supuse fricii și ignoranței ca „bietul om sub vremei“.

Relația istorică, economică și psihosocială dintre om și univers — a arătat vorbitorul — dintre individ și colectivitate reprezintă una din preocupările fundamentale ale cugetului omenesc, o temă de bază a filozofiei universale din cele mai vechi timpuri.

Referindu-se la o campanie de presă în apărarea drepturilor omului și cetățeanului încălcate de orînduirea claselor privilegiate, o revistă socialistă scria cu un secol în urmă: „numai schimbarea bazelor organizațiunii, mai ales economice — adică revoluția socială, poate să aducă leac la aceasta, ea la alte multe rele“. În Expunerea socialismului științific, Programul socialist, din februarie-mai 1886, se arată că societatea umanistă spre care năzuiau socialiștii români era aceea „în care actele individului vor fi folositoare societății și ale societății, la rîndul lor, folositoare individului; cînd orice cuget se va naște în om, orice sentiment, vor fi în armonie cu interesele omenirii“, spre a sublinia că: „toate acestea nu vor fi cu puțință decît în societatea socialistă“ și a conchide că, în definitiv „socialiștii nu zic că societatea socialistă va da fericirea absolută, perfectă, ci că societatea socialistă, în comparație cu cea burgheză, va fi incomparabil mai perfectă și mai fericită“.

În sfera problematicii filozofice — a arătat vorbitorul — un loc important îl ocupă, în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, ideea formării și dezvoltării conștiinței socialiste, enunțarea tezei, deosebit de fertile pentru practica socială, potrivit căreia rămînerea în urmă a conștiinței sociale față de exigența socială nu constituie o fatalitate, conștiința putînd, dimpotrivă, să îndeplinească rolul unei forțe motrice a progresului social. Legat de aceasta, se cuvin relevate contribuțiile teoretice ale secretarului general al Partidului în definirea umanismului revoluționar socialist, a principiilor eticii și echității socialiste, la analiza relațiilor noi dintre individ și societate în noua orînduire, a naturii contradicțiilor în societatea socialistă și a căilor de soluționare a acestora.

În continuare autorul formulează următoarea întrebare: este oare „formarea omului nou“ numai o problemă de educație? Între umanismul nostru teoretic, — materialist și ateist —, și umanismul practic — comunist —, acțiunea educativă

operează ca un liant necesar și obligatoriu, pentru că societatea socialistă este o societate educațională prin excelență. Codul ei moral specific nu se învață însă numai la școală, adică în sistemul învățământului propriu-zis; educația socialistă a cetățeanului se face în însuși procesul participării sale la structurile existente ale societății, în cadrul democrației participative ce caracterizează o societate nouă, ca a noastră. La Congresul educației politice și al culturii socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dat o definiție memorabilă acestui proces educativ, trăsându-i coordonatele om-societate-om și direcția dezvoltării acestuia. Președintele nostru spunea atunci că: „Formarea omului nou, constructor conștient al celei mai drepte orinduii sociale, constituie cea mai mare și mai complexă sarcină, cea mai nobilă răspundere, îndatorirea revoluționară de onoare a partidului nostru comunist. Tocmai de aceea este necesar ca în acest domeniu să acționăm în mod organizat, pe baza unor orientări de perspectivă clare, științifice.

„În esență, noi, comuniștii — a spus autorul referatului — ne propunem, de fapt să venim — dacă se poate spune astfel — în sprijinul naturii, care a sintetizat în om forma superioară de organizare a materiei, acționând prin toate mijloacele pentru stimularea însușirilor celor mai nobile ale acestuia, pentru dezvoltarea sensibilității sale, a dorinței și voinței de autodepășire, pentru amplificarea continuă a cunoașterii sale, pentru împlinirea visurilor sale celor mai cutezătoare de progres, dreptate și fericire. Aș putea spune că, în fond, și în acest domeniu acționăm în spiritul materialismului dialectic. Înțelegând și stăpînind legile naturii, acționăm, totodată, pentru a le pune în serviciul omului — adică a tot ce a creat mai bun natura. Noi ne propunem acum să perfecționăm produsul cel mai înalt al naturii — omul, creatorul a tot ce există în societate!”

Definind umanismul revoluționar, care reflectă conștiința socialistă colectivă, personalitatea revoluționară a clasei, a poporului muncitor, autorul a arătat că acesta reprezintă în fond suma dialectică a conștiințelor individuale, a personalităților umane ce o compun. Democrația socialistă astfel constituită și transpusă în practica societății noastre nu e o democrație gregară, o democrație „de meeting”, ci una reală și efectivă, fundată pe respectul mutual al cetățenilor, pe încrederea și convingerea personală deplină a fiecărui membru al societății. Însuși eroismul acestuia, în muncă sau în lupta pentru apărarea patriei socialiste, nu este un act de aventură personală, de orgoliu supradimensionat, sau de fanatism orb, de „vivere periculosamente”, ci un act de opțiune lucidă, de angajare conștientă totală, de disciplină liber consimțită.

Omul nou nu este un profesionist al utopiei, o făptură supraterestră, teleghidată, ci un „om între oameni”, un comunist în adevăratul sens al cuvintului, fără cunună de spini și fără privilegii, un om de omenie. El este un revoluționar, un om al viitorului, în măsura în care este un om al prezentului cu luminile și umbrele lui. Omul, fără majusculă, un om „unit în cuget și simțiri”, la bine și la greu, cu viața poporului său. Programul partidului nostru este, de aceea, un program la scară umană.

Cerințele societății noastre socialiste față de membrii ei sînt echivalente, în ultimă instanță, cu exigențele Partidului față de membrii lui, aceștia fiind, în principiu, oamenii noi, conștiințele la făurirea cărora trudesc, de zeci de ani, educatorii noștri, comuniștii. Ei trebuie să fie cadrele noastre de nădejde, exemple de urmat, la scară națională.

Partidul nostru — a arătat în continuare vorbitorul — a trasat aria morală și politică în care se desfășoară etica și echitatea socialistă, în spiritul omeniei românești de faimă seculară, al idealului socialist preconizat de tradițiile noastre cele mai înaintate și în lumina experienței practice a construcției socialiste. Această construcție, deși avansată, nu este definitivă, ea are un caracter progresist procesual, de aceea în însuși concretetea ei trebuie să-i aducem treptat îmbunătățirile care apar necesare pentru a asigura o dezvoltare cât mai echilibrată a întregii noastre activități. Ceea ce e valabil pe plan material, nu e mai puțin valabil pe cel spiritual.

În ce fel acționează structurile social-politice, mediul uman ambiant, asupra acestui proces innoitor? Încă din peisajul primelor lui contacte cu colectivul său de învățătură și de muncă, tinărul nostru cetățean începe să facă școala dialogului social, a echității și democrației, a gândirii creatoare și competitive, a dragostei de muncă și de țară. Organizațiile de tineret și obștești, syndicatele și celelalte prezintă, de asemenea, o anumită pondere în procesul de dezvoltare generală și particulară, alături de formele stabile ale învățământului public, principalul factor de pregătire a forței de muncă, de formare a tinerei generații; dar și învățământul se adaptează mobilității sociale și economice a societății.

Rolul superior al muncii și învățământului de partid joacă, în sfîrșit, rolul principal în desăvîrșirea conștiinței socialiste, în însuși perfecționarea calității edu-

catorilor, care este, de asemenea, un proces permanent, în acest echilibru între mobilitate și stabilitate, între aspectul subiectiv și obiectiv al dezvoltării, în ceea ce numim, cu un termen generic, școala conducerii. Aceasta asigură și justifică atenția ce se acordă promovării, în toate domeniile, a celor mai buni activiști de partid și de stat, cu pregătire politico-ideologică, dar și cu pregătirea adecvată profesională și tehnico-științifică și cu un nivel corespunzător de cultură generală, pentru a putea face față sarcinilor ce le au de îndeplinit în sectoarele de activitate încredințate.

Acești oameni nu acționează însă într-un cerc izolat, elitist, supra-social; în sistemul nostru ei se află de fapt sub controlul nemijlocit al maselor oamenilor muncii, al societății, activitatea lor este judecată direct în raport cu felul cum acționează și conduc procesul socio-economic în care s-au încadrat, ei răspund în fața tovarășilor lor de muncă, a partidului și poporului.

În această mare și complexă activitate educațională și democratică, omului i se asigură drepturi și i se impun datorii, morale și cetățenești, superioare altor orinduirii sociale. Participarea sa este electivă, ea este un act de conștiință și de adevărată liberă la cauza socialismului și comunismului. Partidul nostru este și trebuie să rămână un partid al conștiințelor revoluționare. Tovarășul Nicolae Ceaușescu atrăgea atenția că „fiind însă un partid de guvernământ, nu trebuie să uităm că există și tendința de a intra în partid și pentru anumite interese personale”. Pe de altă parte, simpla victorie a socialismului în țara noastră nu a putut schimba radical anumite mentalități ce țin de alte orinduirii, de trecut, sau de influențe străine nocive, sau de factori subiectivi, individuali. Nepăsarea, oportunismul, corupția, abuzul de putere ș.a. se înscriu desigur în această categorie de manifestări negative, ce intră de altfel și sub incidența legilor statului. S-a arătat, de asemenea, cât de importantă este, în asemenea situații, acțiunea promptă și conștientă a maselor, a opiniei publice, chemată și obligată să-și exercite controlul asupra bunei desfășurări a conviețuirii sociale, deci propriul ei rol educativ.

Revenind în actualitatea socialistă autorul a arătat că mai sînt de spus unele lucruri în legătură cu această conștiință de sine a omului nou, cu manifestarea dezvoltării multilaterale a personalității umane, a creativității sale, în cadrul mai larg al civilizației socialiste, cu stimularea și utilizarea optimă a aptitudinilor și talentelor, a inteligenței românești, în producție, în știință și tehnică, în arte și în sport, în toate sferile de activitate de care depind prezentul și viitorul națiunii, aplicînd fiecăruia criteriul dictonului latin: „o minte sănătoasă într-un corp sănătos”.

Una din problemele fundamentale ale eforturilor de dezvoltare și perfecționare a proceselor educaționale — a relevat vorbitorul — o constituie determinarea cit mai precisă și clară a tipului de formație umană pe care o reclamă actualul stadiu de dezvoltare socială și, mai ales, tendințele sale viitoare.

Sub acest raport, astăzi este clar că idealul uman și educațional nu mai poate fi realizarea unei personalități de formație „enciclopedică”. Problema care se pune este însă ce nou ideal uman se justifică a fi propus. Ce structură, ce profil și ce formație intelectuală, morală, estetică etc., teoretică sau practică trebuie să aibă personalitatea pe care dorim să o realizăm? Ce orientare de ansamblu trebuie să aibă o asemenea personalitate? Aceasta constituie o problemă care reclamă noi direcții de reflecție și de investigație, pentru a se da răspunsuri temeinic elaborate, atît pe plan teoretic, cit și cerințelor presante pe care le ridică practica educațională contemporană.

În acest cadru — a arătat vorbitorul — se impun opțiuni și sisteme de măsuri judicioase elaborate, care să favorizeze, pe de o parte, cultivarea și asigurarea promovării valorilor și talentelor din toate domeniile, iar, pe de altă parte, să bareze căile ce pot crea situații în care mediocritatea să își mai găsească loc de manifestare, în dauna energiilor și capacităților creatoare produse de sistemul nostru social și educațional. Viața ne arată că „dosarul personal” nu concordă totdeauna cu valoarea personală. În marea competiție internațională care a început în spațiul revoluției științifice și tehnice mondiale, și în care inteligenței românești îi revine un rol principal, criteriul valoric, obiectiv, al creativității și competenței, al calității muncii depuse, trebuie să prevaleze asupra celui subiectiv, genetic, sau al caracterizărilor din virful unor penite moarte. În aceste condiții, primejdia tehnocrației și chiar a birocrăției apare mai puțin gravă decît a „mediocrației”, pentru soarta noii revoluții industriale, agrare și culturale pe care o făurim după o atît de îndelungată pregătire materială și spirituală, cu succesele ei incontestabile, dar și cu erorile ei și care ne privesc, în general și în particular, pe fiecare dintre noi.

Valoarea intrinsecă a pămîntului românesc, avuție tradițională — a cărui explorare și exploatare intensivă vor asigura succesul revoluției socialiste și al noii revoluții agrare, — și densitatea pe teritoriu a oamenilor de știință, inginerilor și tineretului studios, — care determină introducerea extensivă a cuceririlor revolu-

fiei tehnico-științifice în țara noastră, reprezintă o particularitate națională în comparație cu alte țări și o garanție inestimabilă a propășirii multilaterale a României socialiste.

Toate cele spuse — a arătat în încheiere vorbitorul — nu aduc, în problema noastră, decît date cunoscute de cei mai mulți dintre dumneavoastră, unele repetate, în alt context, chiar la această sesiune, ele fiind cuprinse în documentele partidului privitoare la această chestiune, în cuvîntările tovarășului Nicolae Ceaușescu. Ele preocupă, în mod deosebit, pe toți cei ce lucrează, într-un fel sau altul, în sfera activității ideologice, în educație și cultură, în cercetarea științifică.

A remodela omul e un dar prometeic. E dureros a visa să realizezi absolutul și perfecțiunea în răstimpul atît de scurt al unei singure vieți omenești. Comuniștii au avantajul de a visa împreună cu istoria un vis realizabil.

Omul nou, — într-o succintă definiție, — este acel cetățean al României socialiste hotărît să-și dedice întreaga sa capacitate de creație, de muncă și de luptă victoriei socialismului și comunismului, să-și servească, în orice împrejurare, partidul și poporul !

ANETA SPORNIC,

membriu al
Comitetului Politic Executiv
al C.C. al P.C.R.,
ministru Educației și Învățămîntului

CONCEPȚIA P.C.R. CU PRIVIRE LA ROLUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ÎN FORMAREA ȘI PERFECTIONAREA PREGĂTIRII CADRELOR

În cartă înfăptuirilor istorice obținute de poporul nostru sub conducerea partidului, în anii făuririi unei societăți noi, socialiste, un loc de seamă îl ocupă realizările remarcabile obținute în revoluționarea învățămîntului, în activitatea de pregătire și educare a tinerelor generații. Acționînd pentru înfăptuirea prevederilor Programului partidului și a altor hotărîri de partid și de stat, pentru aplicarea în viață a indicațiilor tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului cu privire la dezvoltarea și perfecționarea învățămîntului de toate gradele, pe baza integrării lui cu producția, cu cercetarea științifică și practica social-politică, școala românească a cunoscut în această perioadă o adevărată transformare structurală și de concepție, a pornit pe drumul unor îmbunătățiri calitative care o situează printre cele mai moderne și eficiente din lume.

Referindu-se la rolul învățămîntului în zilele noastre vorbitoarea a arătat că acesta reprezintă principalul factor în pregătirea forței de muncă necesare economiei naționale. În acest scop el a fost restructurat, reorientat, iar conținutul pregătirii îmbunătățit sporindu-i caracterul formativ pentru a asigura tinerilor atît cunoștințele fundamentale în domeniul științelor de bază cît și o calificare corespunzătoare, o meserie care să le permită după absolvire integrarea cu bune rezultate în activitatea de producție.

Partidul nostru concepe dezvoltarea tuturor ramurilor economiei naționale, a tuturor domeniilor de activitate ca un tot unitar, ca factori care se condiționează reciproc. În această concepție învățămîntul nu este o simplă reflectare sau instrument de realizare a cerințelor dezvoltării economice și sociale, ci și un factor cu puternice influențe cantitative și calitative asupra schimbărilor din societate, cu atît mai mult cu cît învățămîntul are un accentuat caracter prospectiv, pregătind cadre pentru viitor.

Revoluționarea învățămîntului românesc realizată mai ales în ultimii 10 ani — a arătat vorbitorul — are la bază concepția profund originală, modernă, elaborată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, orientarea clară spre înfăptuirea unor principii fundamentale cum sînt : pregătirea în profiluri largi a elevilor și studenților, policalificarea, formarea multilaterală a tinerilor bazată pe însușirea științelor fundamentale — matematica, fizica, chimia, biologia —, pe însușirea concepției revoluționare despre lume, pe cunoașterea istoriei și culturii patriei ; integrarea învățămîntului cu cercetarea științifică și cu producția. Toate acestea îndreptătesc aprecierea unanimă și recunoașterea de către istorie a tovarășului Nicolae Ceaușescu ca făuritor al învățămîntului românesc modern, conceput și dezvoltat ca parte componentă

a vieții economice și sociale, ca factor de formare a omului nou corespunzător exigențelor societății viitoare comuniste.

Deși procesul de perfecționare a învățămîntului este continuu, transformările realizate pînă acum i-au permis să-și sporească substanțial aportul adus de învățămînt la dezvoltarea economiei naționale, subliniind că în cursul cincinalului 1976—1980 învățămîntul a format aproape 1 milion de cadre și a contribuit la perfecționarea mării majorități a lucrătorilor ocupați în diferite domenii de activitate.

În prezent peste 25% din populația țării este cuprinsă într-o formă de învățămînt.

Referindu-se la sistemul de pregătire a cadrelor vorbitoarea a arătat că acesta poate să influențeze pozitiv sau negativ gradul de valorificare al resurselor de muncă, să permită o mai bună satisfacere a nevoilor de cadre ale societății cu resursele existente, după cum orientarea profesională și calitatea pregătirii este bine corelată sau nu cu nevoile de perspectivă ale economiei naționale. Din acest punct de vedere structura învățămîntului din țara noastră a fost modificată radical, astăzi 90% dintre elevi se pregătesc în învățămîntul liceal cu profil industrial sau agroindustrial, iar ponderea pe meserii este corelată cu dezvoltarea pe ramuri și subramuri a economiei naționale, pe cînd în trecut 90% din licee aveau profil „umanist“ care nu atesta nici o specializare și nu oferea dreptul de a profesa o meserie. În învățămîntul superior, de asemenea, dezvoltarea puternică a institutelor politehnice, înființarea unor specializări noi legate de noile direcții de dezvoltare ale științei sau ale economiei naționale i-au modificat structura ajungînd ca astăzi 53% să-l reprezinte învățămîntul tehnic și agronomic, pe cînd în trecut 55% îl reprezenta învățămîntul universitar și artistic. În același timp nivelul calitativ al pregătirii cadrelor, formarea lor ca specialiști, dar și ca participanți activi, conștienți la viața economică, social-politică a țării, cadre cu o înaltă conștiință profesională și civică duc la creșterea productivității muncii, la implicarea lor mai profundă și responsabilă în bunul mers al umanității în care își desfășoară activitatea.

În continuare comunicarea a relevat activitatea de cercetare a cadrelor didactice, dezvoltarea bazei materiale, modernizarea, perfecționarea cadrelor didactice a reciclării acestora.

Caracterul avansat, modern al învățămîntului din România a arătat vorbitoarea se bucură de o apreciere deosebită și pe plan internațional, multe țări, chiar cu o economie avansată manifestînd interes față de concepția și structurile de organizare a învățămîntului nostru. Experiența școlii românești este apreciată și solicitată în multe dintre organismele internaționale cum este UNESCO, sau valorificată pentru pregătirea de cadre în alte țări.

O expresie a acestor aprecieri este și faptul că în România studiază peste 20 000 studenți și doctoranzi străini, cererile fiind mult mai mari decît capacitățile noastre de cuprindere, precum și nenumăratele solicitări de a acorda asistență didactică atît prin cadre de predare trimise în alte țări cit și prin planuri de învățămînt, proiecte de organizare a unor noi instituții de învățămînt, proiectarea de sisteme de pregătire etc.

Aceleiași aprecieri putem să-i atribuim și faptul că în România funcționează diverse organisme ale UNESCO sau se realizează programe de pregătire a cadrelor sau de cercetare finanțate de către ONU.

Prin aceste aspecte învățămîntul promovează principiile fundamentale și unanim apreciate ale politicii externe a României, participă activ la înfăptuirea inițiativelor ce caracterizează politica externă dinamică și constructivă care poartă pecetea personalității remarcabile a tovarășului Nicolae Ceaușescu a cărei recunoaștere internațională este de mult un fapt incontestabil.

Pregătirea în țara noastră a unui număr foarte mare de cadre, mai ales pentru țările în curs de dezvoltare reprezintă o contribuție directă, concretă, un sprijin internaționalist dat acestor țări în vederea lichidării subdezvoltării, a asigurării progresului lor economic și social, dar în același timp un mijloc de adîncire a relațiilor de colaborare, cu alte popoare, de apropiere, pe baza cunoașterii reciproce a aspirațiilor lor ceea ce de asemenea favorizează înfăptuirea marilor idealuri umanitare ale lumii contemporane pentru care țara noastră, Partidul Comunist Român militează cu consecvență.

PETRE GIGEA,
membru al C.C. al P.C.R.,
ministru finanțelor

CONCEPȚIA P.C.R. CU PRIVIRE LA MECANISMUL ECONOMICO-FINANCIAR, AUTOCONDUCEREA MUNCITOREASCĂ ȘI AUTOGESTIUNEA ECONOMICĂ

Un obiectiv strategic fundamental înscris în Programul partidului nostru se referă la asigurarea în permanență a unei conduceri științifice a societății, condiție indispensabilă a dezvoltării armonioase a tuturor sectoarelor de activitate. „Asigurarea unei conduceri și planificări științifice — se subliniază în Programul partidului — presupune o cunoaștere temeinică a legităților sociale universale valabile, a legilor economice și sociale proprii socialismului, precum și aplicarea lor justă la condițiile concrete ale țării noastre...”. Această necesitate obiectivă a cunoașterii legităților izvorăște din faptul că în vastul proces de edificare a noii orinduirii sociale apar, și vor continua să apară, contradicții, este adevărat neantagoniste, în diferite domenii ale vieții sociale. Partidul nostru a acționat și va acționa în vederea soluționării la timp a acestor contradicții, astfel ca ele să nu se dezvolte și să nu afecteze progresul general al socialismului. Programul partidului prevede limpede obiectivul luptei permanente, ferme, împotriva vechiului, a ceea ce este perimat și nu mai corespunde noii etape de dezvoltare.

Comunicarea a relevat cu pregnanță meritul istoric al partidului nostru, faptul că pe baza hotărârilor Congresului al XI-lea al partidului, a indicațiilor și orientărilor tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, s-a creat în țara noastră un cadru larg democratic pentru participarea directă, nemijlocită, a oamenilor muncii la conducerea economiei naționale și a întregii vieți sociale. Instituirea unui sistem cuprinzător de organe de conducere colectivă în toate sectoarele de activitate, creșterea rolului adunărilor generale ale oamenilor muncii, crearea cadrului ca fiecare colectiv de muncă să-și îndeplinească rolul în buna funcționare a unităților în care lucrează, îmbinarea armonioasă a autonomiei fiecărei întreprinderi — prin lărgirea competențelor și atribuțiilor ce le revin —, cu conducerea unitară a întregii vieți economico-sociale, pe baza aplicării principiului centralismului democratic, constituie numai câteva exemple de măsuri luate în ultimii ani care ilustrează realismul și consecvența cu care partidul nostru acționează pentru valorificarea deplină a avantajelor orinduirii socialiste, pentru accelerarea progresului patriei noastre, a dezvoltării democrației socialiste, a autoconducerii muncitorești.

Punând în evidență contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu, în fundamentarea tezei cu privire la trecerea la o nouă calitate a activității economice, vorbitorul a arătat că analiza dialectică efectuată de secretarul general al partidului nostru a reliefat contradicția dintre cadrul democratic creat pentru conducerea economiei și fenomenul de centralism excesiv în domeniul economico-financiar. Soluționarea acestei contradicții a impus ca o necesitate obiectivă perfecționarea mecanismului economico-financiar, astfel încât unitățile economice, organele lor de conducere colectivă să dispună de pîrghii corespunzătoare pentru îndeplinirea în cât mai bune condiții a rolului și atribuțiilor ce le revin pentru stimularea creșterii eficienței economice, cointeressarea oamenilor muncii în valorificarea superioară a resurselor existente și obținerea de rezultate economice superioare.

În continuare comunicarea a analizat concepția partidului nostru privind perfecționarea mecanismului economico-financiar, proces continuu, care trebuie să stimuleze dezvoltarea permanentă a economiei și să corespundă cerințelor noi, superioare din punct de vedere calitativ.

Un act cu profunde semnificații, de referință, îl constituie, în acest sens, hotărârea adoptată de Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 22—23 martie 1978, prin care s-au stabilit măsuri pentru sporirea rolului activității de planificare și a celei financiare în îndeplinirea programului de dezvoltare în ritmuri înalte a forțelor de producție, dezvoltarea inițiativei și a răspunderii întreprinderilor și centralelor în planificarea propriei lor activități, așezarea pe o bază mai temeinică a autoconducerii muncitorești, asigurarea pîrghiilor economice și fi-

nanciare necesare realizării acestor obiective, în strinsă legătură cu planificarea unitară a economiei naționale.

În esență, a concluzionat autorul, conținutul noului mecanism se referă la întărirea autogestiei economico-financiare în scopul ridicării pe un plan superior a autoconducerii muncitorești, sporirea răspunderii întreprinderilor pentru întocmirea planului propriu de dezvoltare economico-socială; elaborarea în fiecare unitate a bugetului de venituri și cheltuieli ca instrument de bază al conducerii activității financiare, al analizei și controlului, al asigurării echilibrului financiar; introducerea ca indicatori de bază a valorii producției nete, producției fizice și producției marfă vândută și încasată; îmbunătățirea muncii ministerelor și a celorlalte organe centrale, care trebuie să-și concentreze în mai mare măsură activitatea în întreprinderi și centrale pentru soluționarea operativă a problemelor de planificare, financiare, de credit și prețuri, de aprovizionare, de comerț exterior și de cointerese materiale.

Hotărâtor în actuala etapă este aplicarea fermă a acestui mecanism, a principiilor autoconducerii muncitorești și autogestiei, gospodărirea cu maximum de eficiență a părții din avuția națională încredințată spre administrare fiecărui colectiv de muncă, satisfacerea integrală a obligațiilor asumate prin contracte față de partenerii interni și externi, reducerea costurilor, creșterea rentabilității și a eficienței economice.

Pe baza examinării profunde a particularităților unor sectoare — a arătat vorbitorul — conducerea partidului nostru urmărește cu consecvență ca noul mecanism economico-financiar, autoconducerea și autogestionea să se aplice cu maximum de rezultate în fiecare sector.

În industrie, de exemplu, ramura de bază a economiei noastre naționale, aplicarea noului mecanism este indisolubil legată de realizarea ritmică și integrală a producției fizice, îndeplinirea și depășirea producției nete, întărirea disciplinei contractuale, realizarea exemplară a sarcinilor de export, creșterea competitivității produselor, valorificarea avantajoasă a mărfurilor pe piața externă, asigurarea unei balanțe de comerț exterior active.

Conducerea partidului nostru accentuează cu consecvență necesitatea ca întreprinderile industriale să acționeze permanent pentru atingerea parametrilor proiectați la noile obiective de investiții, introducerea de noi tehnologii, respectarea disciplinei tehnologice, îndeplinirea programului de întreținere și reparații a utilajelor, creșterea gradului de utilizare a mijloacelor fixe, perfecționarea organizării producției și a muncii.

Cerințele autogestiei impun sporirea beneficiului, a rentabilității și eficienței economice prin accelerarea creșterii productivității, reducerea continuă a cheltuielilor de producție și îndeosebi a celor materiale, economisirea și valorificarea superioară a materiilor prime și materialelor, încadrarea în consumurile normate de combustibili și energie, înlocuirea produselor și procedeele tehnologice cu consum mare de energie, recuperarea resurselor energetice secundare.

În agricultură, Congresul al XII-lea al partidului a stabilit sarcina să se înfăptuiască o profundă revoluție agrară în ceea ce privește producția, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală din satele noastre. De la înalta tribună a Congresului al II-lea al țărânimii, din luna februarie a acestui an, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat faptul că și în agricultură, ca în întreaga economie, introducerea noului mecanism economic înseamnă, înainte de toate, realizarea și depășirea producției și a beneficiilor stabilite, autofinanțarea, echilibrul financiar permanent al tuturor unităților.

În concepția partidului nostru, a secretarului general al partidului, aplicarea principiilor autoconducerii și autogestiei trebuie să ducă și în agricultură la creșterea răspunderii pentru îndeplinirea sarcinilor de producție și reducerea continuă a cheltuielilor.

În condițiile generalizării noului mecanism economico-financiar în toate domeniile de activitate, sistemului de prețuri, s-a relevat în comunicare îi revine, în mod legic, un rol fundamental.

În concordanță cu politica partidului, prețurile de producție și de livrare, precum și tarifele pentru serviciile prestate unităților socialiste trebuie să exprime în mod real eforturile și rezultatele activității întreprinderilor, să contribuie la întărirea gestiunii economice a acestora, la gospodărirea cu maximă eficiență a mijloacelor materiale și bănești.

Pe baza orientărilor stabilite de tovarășul Nicolae Ceaușescu și pornind de la schimbările intervenite în nivelul costurilor de producție, în special în industria extractivă, de la creșterea accentuată a prețurilor externe la materiile prime și materiale din import și pentru a se realiza un raport corespunzător între ramurile și

subramurile economiei naționale, precum și rentabilizarea tuturor activităților economice, a fost necesară actualizarea și îmbunătățirea corelării prețurilor de producție și de livrare în întreaga economie, precum și a tarifelor pentru serviciile prestate unităților socialiste, măsură care se aplică de la începutul acestui an.

Concluzionând, privind această problemă, autorul a spus că intrucit noile prețuri au la bază costurile de producție normate, strict necesare, și ținând seama de cerințele aplicării consecvente a principiilor autogestiei și autofinanțării, întărirea autoconducerii muncitorești, creșterea eficienței și rentabilizarea tuturor produselor și activităților, este imperios necesar ca acțiunea de actualizare și îmbunătățire a corelării prețurilor și tarifelor să se realizeze concomitent cu reducerea suplimentară a cheltuielilor materiale, valorificarea superioară a tuturor resurselor. Iată de ce conducerea partidului acționează ferm ca toate unitățile să ia măsuri pentru reducerea cheltuielilor de producție și circulație, prin creșterea gradului de prelucrare și utilizare a materiilor prime și materialelor, modernizarea produselor și tehnologiilor, valorificarea tuturor resurselor re folosibile, sporirea productivității muncii, optimizarea structurii producției și creșterea eficienței în activitatea de comerț exterior.

Este limpede, a spus în încheiere autorul, că în condițiile dezvoltării economiei în ritmuri înalte, dezvoltare bazată în exclusivitate pe eforturile proprii ale poporului nostru, altă cale nu există decât aplicarea fermă a politicii partidului de creare a resurselor financiare interne, prin sporirea continuă a venitului național, prin creșterea aportului fiecărui colectiv de oameni ai muncii la îndeplinirea exemplară a planului și bugetului de venituri și cheltuieli. Concepția partidului cu privire la mecanismul economico-financiar, autoconducerea muncitorească și autogestiuinea economică vizează tocmai acest țel fundamental al asigurării dezvoltării continue a patriei noastre socialiste, ridicării ei libere și independente pe noi culmi ale civilizației și progresului.

GHEORGHE MIHOC,

membru al C.C. al P.C.R.,
președintele Academiei Republicii
Socialiste România

REVOLUȚIA ȘTIINȚIFICO-TEHNICĂ ȘI ROLUL SĂU ÎN DEZVOLTAREA FORTELOR DE PRODUCȚIE ÎN PROGRESUL CONTINUU AL SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI

Epoca noastră, epocă de mari transformări sociale, economice și politice, reliefează cu putere, printre multe și complexe probleme, relația dintre știință și societate, relație în care, dacă cel de-al doilea termen al ei (societate) este determinant, primul (știința) este, în momentul apariției lui, secund, dar niciodată secundar. Dacă, la începuturile ei, societatea umană a putut exista fără știință, pe măsura scurgerii timpului, a evoluției sociale, a trecerii de la o orinduire la alta, știința a început să capete pondere din ce în ce mai mare, iar în vremea noastră nici nu se poate vorbi cu adevărat de o societate foarte dezvoltată fără știința aferentă sau de una în curs de dezvoltare fără referire la rolul pe care trebuie să-l aibă știința în drumul spre mai bine al oamenilor. Lumea contemporană fără știință ar fi o „contradictio in adjecto” un non-sens.

Pentru societatea românească, aflată în amplu proces de dezvoltare socialistă pe multiple planuri, s-a subliniat în comunicare, știința reprezintă un factor de mare însemnătate, căreia Partidul Comunist Român îi acordă atenția și grija necesară, stimulatoare.

Politica Partidului Comunist Român în domeniul științei, materializată în măsuri de concepție și de organizare, a arătat vorbitoarea, a dus la făurirea unui activ larg de oameni de știință și cercetători, care acționează în lumina generoasă și dinamizatoare a gândirii novatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu despre necesitatea ca știința, atât cea fundamentală cât și cea aplicativă, să slujească prin rezultatele obținute direct în progresul social al țării pe calea socialismului multilateral dezvoltat, a înalțării spre comunism.

În continuare autoarea s-a referit la rolul pe care îl are matematica în ansamblul științelor în viața socială.

O trăsătură care caracterizează matematica modernă constă în contopirea cercetărilor de înaltă abstracție matematică cu activitatea din producție. „Astăzi nu există domeniu al tehnicii moderne care să nu utilizeze instrumentul matematic, ideile și metodele de cercetare matematică căpătând o importanță tot mai mare în cercetările aplicative. Întrepătrunderea matematicii cu tehnica generează noi discipline matematice, cu aplicații deosebite în organizarea științifică a producției, în rezolvarea unor probleme complexe ale tehnicii contemporane” (Caracterul complex al producției contemporane implică utilizarea mijloacelor moderne ale matematicii). În automatizare capătă o însemnătate deosebită analiza logică și matematică a proceselor de producție etc.

O etapă deosebit de importantă în dezvoltarea actualelor aplicații practice este marcată de crearea și de introducerea rapidă a calculatoarelor electronice, deoarece permit efectuarea foarte rapidă a unor calcule extrem de complicate.

Toate domeniile matematicii cu caracter aplicativ : programarea matematică, teoria așteptării, a grafurilor, teoria stocurilor, a siguranței în funcționare, își datoresc succesul lor posibilităților create de calculatoarele electronice.

În continuare autoarea s-a referit la una din aplicațiile matematicii în controlul calității producției, programarea liniară ș.a.

Concluzionind, vorbitoarea a arătat că toate acestea sînt posibile la noi datorită politicii înțelepte a partidului de folosire a întregului potențial de cercetare în scopul accelerării progresului social-economic al țării.

Ilustrativ este în acest sens faptul că la cel de-al XII-lea Congres al partidului au fost adoptate programe-direktivă consacrate nemijlocit științei, rolului ei în viața patriei noastre, programe-direktivă de cutezătoare deschidere spre viitorul luminos al socialismului multilateral dezvoltat, al comunismului.

CORNELIA FILIPAȘ,

membru al
Comitetului Politic Executiv
al C.C. al P.C.R.,
viceprim-ministru al guvernului

PROBLEMELE RIDICĂRII NIVELULUI DE TRAI, ALE REALIZĂRII UNEI NOI CAPACITĂȚI A VIEȚII ÎN POLITICĂ ȘI ACTIVITATEA PARTIDULUI ȘI STATULUI NOSTRU

De la făurirea cu șase decenii în urmă, Partidul Comunist Român a situat ca țel suprem al luptei de eliberare socială și națională a poporului nostru ridicarea continuă a nivelului de trai și civilizație a milioanele de truditori de la orașe și sate pe care relațiile de cruntă exploatare și asuprire proprii capitalismului îi mențineau în sărăcie și condiții de trai dintre cele mai precare, caracteristice țărilor subdezvoltate. Preluind tradițiile vechii noastre mișcări muncitorești și revoluționare, partidul a proclamat cu vigoare adevărul că numai prin lichidarea definitivă a oricărei exploatare și asuprii va fi cu putință realizarea bunăstării celor ce muncesc. În felul acesta obiectivul central al luptei P.C.R. răspundea cerinței formulate în deviza socialistilor români în secolul XIX : „Nici muncă fără piine, nici piine fără muncă”.

Cucerirea întregii puteri politice și economice de către clasa muncitoare și aliații ei, edificarea noii orînduiri sociale au creat premisele necesare traducerii în viață a acestui țel însuflețitor. Scopul întregii noastre activități economico-sociale — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — țelul suprem al politicii partidului nostru, esența misiunii sale istorice de transformare revoluționară a societății și de făurire a noii orînduiri este ridicarea nivelului de trai material și spiritual al întregului popor, în concordanță cu necesitățile fiziologice științifice determinate și cu cerințele spirituale generate de progresul neîntrerupt al cunoașterii umane”.

După ce sînt analizate principalele transformări innoitoare din societatea noastră autoarea a arătat că în prezent România este una dintre primele țări ale lumii în care învățămîntul de 10 ani este general, obligatoriu și gratuit ; asistența medicală este gratuită în toate etapele ei ; un vast program de construcții de locuințe — atingînd unul dintre cele mai înalte ritmuri pe plan mondial — a făcut ca peste

15 milioane de cetățeni de la orașe și sate să locuiască în case construite în ultimii 30 de ani.

Printre adâncile transformări în bine determinate de politica partidului în viața societății noastre, a fiecărei familii, la loc de frunte se situează securitatea socială a cetățeanului. Generațiile mai vîrstnice au cunoscut din plin permanentul coșmar al nesiguranței zilei de mîine pe vremea regimului burghezo-moșieresc, cînd oamenii muncii se aflau la cheremul patronilor și moșierilor, cînd în practică nu exista nici un fel de legislație de reală protecție socială.

Baza politică a securității sociale a fiecărui cetățean al României socialiste — a arătat vorbitoarea — o constituie trecerea întregii puteri de stat în mîinile clasei muncitoare și a aliaților ei, iar baza economică — generalizarea proprietății socialiste. Deținerea puterii politice și a celei economice de către oamenii muncii permite partidului să înlăptuiască politica de îmbunătățire continuă a condițiilor de trai ale poporului pe baza dezvoltării economiei naționale. În același timp, organizarea socialistă a economiei ferește societatea noastră de contradicțiile antagoniste specifice capitalismului, de acțiunea acelor legi economice proprii acestuia care produc instabilitate, zguduiri și crize.

Întreaga strategie a dezvoltării economico-sociale a României socialiste a fost și este subordonată ridicării permanente a nivelului de trai al întregului popor, îmbunătățirii continue a condițiilor de muncă și de viață ale tuturor cetățenilor țării, formării și dezvoltării complexe a personalității umane, sporirii gradului de civilizație, ridicării constante a calității vieții. Acest obiectiv central al întregii politici a partidului se realizează la cote mai ridicate în fiecare etapă de dezvoltare parcursă de țara noastră. Grijă permanentă a partidului față de om își găsește oglindire în măsuri concrete specifice fiecărei etape în programele speciale prin care se asigură utilizarea rezultatelor muncii potrivit principiului socialist al repartiției. Bazat pe premise economice și influențat decisiv de caracterul relațiilor de producție, nivelul de trai din țara noastră a evoluat în strictă corelație cu creșterea resurselor economice, cu rezultatele obținute în sporirea productivității muncii, reducerea cheltuielilor de producție, ridicarea calității produselor și creșterea eficienței întregii activități economice.

Îmbinarea firească a laturilor cantitative, oglindite îndeosebi prin indicatorii nivelului de trai, cu cele de ordin calitativ, cu care se întregesc atunci cînd ne referim la calitatea vieții, determină realizarea unui echilibru în satisfacerea rațională a cerințelor de ordin material și spiritual ale omului, a aspirațiilor sale. În concepția partidului nostru bunăstarea materială și spirituală a oamenilor muncii are un caracter istoric, determinat obiectiv de nivelul dezvoltării forțelor de producție și desăvîrșirii relațiilor de producție ale orînduirii socialiste.

Puternica dezvoltare economică pe care se întemeiază bunăstarea societății, dinamismul forțelor de producție — s-a subliniat în comunicare — a fost rodul orientării consecvente a partidului de a alocă o parte însemnată din venitul național pentru dezvoltare, ceea ce a asigurat ritmuri ridicate de creștere a veniturii naționale care, la rîndul său, alimentează fondul de consum.

În continuare în comunicare s-a relevat că amploarea procesului de ridicare a bunăstării populației este evidențiată concludent de creșterea însemnată a veniturilor și puterii de cumpărare, de îmbunătățire substanțială a stării de alimentație, diversificarea vestimentației, îmbunătățirea condițiilor de locuit, de muncă, odihnă, ridicarea nivelului de cultură, îmbunătățirea stării de sănătate. Progresul remarcabil realizat în anii construcției socialiste este ilustrat sintetic de creșterea veniturilor reale, indicator care caracterizează cantitatea de bunuri și servicii obținute de populație pentru satisfacerea necesităților de trai. În perioada 1950—1980 veniturile nete obținute din fondul de retribuție a muncii au sporit de peste 20 ori.

Rezultatele consemnate pe parcursul celor 6 cincinale de economie planificată și îndeosebi în ultimii 16 ani ai construcției socialiste, de cînd la cirna partidului și țării se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit și stimat fiu al poporului, resursele create de societate au fost direcționate în mod echilibrat spre dezvoltarea și îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață ale poporului, reprezintă pași uriași în opera de depășire a României a stadiului de țară în curs de dezvoltare. În concordanță cu dezvoltarea economică, Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român a aprobat un program privind creșterea nivelului de trai și a calității vieții. Calea principală a creșterii nivelului de trai va fi sporirea cu precădere a veniturilor din muncă. Retribuția reală va spori cu 16—18 la sută, iar veniturile reale ale țăranilor obținute din muncă în C.A.P. și din gospodăria personală pe o persoană activă vor spori cu 20 la sută. Pensile nominale de asigurări sociale de stat vor crește în 1985 față de 1980 în medie cu circa 23 la sută — veniturile din alocație de stat pentru copii — se vor majora în medie cu 27 la sută.

Condițiile de locuit ale populației în perioada 1981—1985 urmează să fie îmbunătățite în continuare prin construirea a cca 1,1 mil. apartamente din fondurile de investiții ale statului.

Un obiectiv de seamă în politica partidului pentru creșterea calității vieții, asigurarea traiului armonios, în care să se îmbine rațional munca, odihna și instrucția cultural-științifică îl reprezintă reducerea duratei săptămânii de lucru care în anul 1985 va fi de 44 ore.

Iată doar câteva cifre. Ele demonstrează convingător saltul făcut de poporul nostru de când la cirna țării se află Partidul Comunist Român, confirmă că încrederea pe care poporul i-a acordat-o inițial, are astăzi acoperirea în aur a faptelor.

Concluzionând, autoarea a arătat că rezultatele obținute în anii construcției socialiste în toate sferile de activitate sub conducerea partidului, trecerea la îndeplinirea prevederilor pentru dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1981—1985 reprezintă garanția progresului neînecat al societății noastre în care poporul este singurul beneficiar al rodului muncii sale, siguranța propășirii sale continue.

GHEORGHE DOLGU,

ajunct al ministrului
afacerilor externe

POLITICA INTERNAȚIONALĂ A PARTIDULUI ȘI STATULUI NOSTRU — EXPRESIE A ASPIRAȚIILOR DE COLABORARE, PACE ȘI INDEPENDENȚĂ ALE POPORULUI ROMÂN

Comunicarea a reliefat cu pregnanță rezultatele cu totul remarcabile ale politicii internaționale a partidului și statului nostru, politică legată indisolubil de personalitatea, gândirea și prodigioasa activitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Clădită pe temeliile moral-politice, economice și sociale — neconținut consolidate — ale deplinei noastre independențe, dînd expresie și consistență acestei independențe, politica externă românească arată prin fiecare din actele ei din ultimul deceniu și jumătate că dintr-un obiect, România a devenit un subiect al istoriei mondiale. Într-o perioadă de profundă criză, de dramatice și rapide schimbări care au obligat nu puține state la revizuirea sfîșietoare, linia politică internațională elaborată și dezvoltată de Congresele IX, X, XI și XII ale partidului nu numai că rezistă timpului, dar este confirmată de evenimente care scot și mai puternic în lumină concordanța ei cu cerințele dezvoltării omenirii într-un context de pace, independență și colaborare între națiuni.

Desigur, această politică, a arătat vorbitorul, are determinările ei obiective. Ea se bazează pe experiența istorică, interesele, aspirațiile și percepțiile unui popor care trecînd prin mari vicisitudini și avînd de purtat îndelungate și neconținute lupte pentru a-și apăra ființa națională, pune un preț enorm pe independență și libertate — ale sale și ale altora — pe relațiile egale și echitabile dintre națiuni, cu atît mai mult cu cît și astăzi țările mici și mijlocii, țările în curs de dezvoltare sînt cele mai vulnerabile la ingerințe și presiuni din afară, la perturbările vieții economice internaționale. Ea își are rădăcinile în orînduirea socialistă din țara noastră, în principiile și idealurile sale nobile. Trebuie subliniat însă că dacă avem o politică externă mare, cu care ne mîndrim pe drept cuvînt, ea nu este un rezultat automat și o simplă extrapolare a realității create prin desființarea exploatării și instaurarea socialismului. Ea este rezultatul marilor transformări onorate în componentele politice, economice și sociale ale societății noastre după Congresul al IX-lea al P.C.R., atît în plan conceptual și principial, cît și în planul acțiunii, la inițiativa și sub conducerea directă a secretarului general al partidului, președintelui Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

La baza gândirii și acțiunii de politică externă a tovarășului Nicolae Ceaușescu stă un înflăcărat patriotism. Un patriotism liber de limitări și exclusivisme, un patriotism modern, al secolului nostru, al erei interdependențelor planetare, care este dublat de un profund internaționalism, de o adîncă înțelegere a rolului națiunii în epoca contemporană, de preocupare supremă de a se asigura fiecărui popor exercitarea integrală, absolută a dreptului inalienabil de a-și hotări

destinele singur, fără nici un amestec din afară, de a-și alege calea de dezvoltare pe care o dorește.

În continuare vorbitorul a schițat unele caracteristici generale care, după părerea noastră, au făcut posibilă afirmarea puternică a politicii internaționale a partidului și statutul ca o politică de pace, independență și colaborare între națiuni: viziunea proprie asupra lumii contemporane, bazată pe o aprofundată și atentă analiză materialist-dialectică și purtând pecetea adâncii înțelegeri a istoriei, a capacității prospective a secretarului general al partidului; o sursă de bază a forței, viabilității și adevărului politicii internaționale a partidului și statutului nostru o constituie independența ei; de viziunea despre lume a partidului nostru, de independența politicii externe românești se leagă larga ei deschidere. Ca țară socialistă România pune în centrul politicii sale externe relațiile de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste, în primul rînd cu țările socialiste vecine. Totodată, conducerea noastră pornește de la punctul de vedere că într-o lume a interdependențelor crescînde, orice închistare, indiferent de criterii — de sistem social-economic, politico-militar etc. — nu poate fi decît dăunătoare atît pentru țara respectivă, cît și pentru interesele comunității internaționale în ansamblul său. De aici — universalitatea deschiderii politicii românești — spre țări în curs de dezvoltare din Africa, Asia și America Latină, spre țările balcanice de care ne leagă destine și interese comune, spre țările vest-europene, spre celelalte țări capitaliste dezvoltate. Această deschidere, care figurează printre procesele innoitoare de după Congresul al IX-lea al P.C.R. a permis inserția veritabilă a României în circuitul economic și politic mondial, multiplicarea dialogului politic, sporirea fără precedent a posibilității țării noastre de a acționa pentru promovarea intereselor naționale, de a-și aduce contribuția pe căi bi și multilaterale alături de forțele care se pronunță pentru pace și progres social; paralel cu această fecundă orientare universalistă, care nu numai că nu neagă dar potențează prietenia României cu țările socialiste, solidaritatea cu forțele care luptă împotriva imperialismului, pentru socialism, coerența politicii românești s-a ridicat și ea pe trepte fără precedent în trecut. Aceasta este rezultanta nemijlocită a principalității politicii internaționale a partidului și statutului nostru. Pornind de la viziunea despre configurația și tendințele lumii contemporane, de la criteriile moral-politice ale ideologiei partidului nostru comunist, a fost elaborat un ansamblu de principii, abordări și poziții promovat cu neabătută consecvență și a căror valabilitate a fost necontenit confirmată de mersul evenimentelor. Piatra unghiulară a acestor principii, abordări și poziții este dreptul fiecărui popor de a-și hotărî destinele singur, fără nici un amestec din afară, observarea universală și necondiționată a suveranității naționale, egalității în drepturi a statelor, neamestecului în afacerile interne ale altor popoare. Această principialitate este întărită de o preocupare susținută de a porni de la realități, de la împrejurările și procesele istorice concrete, de a identifica noile procese, tendințe și fenomene, noile realități ireversibile, de a ține seama de raportul de forțe și de ceea ce este posibil de realizat în fiecare etapă istorică; în sfîrșit, o trăsătură și un izvor de forță al politicii românești este angajarea, atitudinea activă, dinamică.

Deasemenea, a arătat vorbitorul, este aici locul să reamintim, că prin documente programatice ale partidului său comunist, prin glasul președintelui său, România nu obosește să sublinieze că fără lichidarea subdezvoltării, fără pași efectivi în direcția unei noi ordini economice și politice internaționale nu se pot asigura premise durabile nici pentru progresul economic al tuturor statelor, nici pentru stabilitate în lume și deci pentru continuitatea politicii de destindere. Iar această lume a unor inexorabile și crescînde interdependențe este greu de găsit un alt stat care să se pronunțe și să acționeze cu atîta consecvență împotriva abordării relațiilor economice prin prisma intereselor militar-politice, împotriva sancțiunilor și embargo-urilor, a transferului tensiunilor politice asupra relațiilor comerciale, de cooperare economică și tehnico-științifică, pentru dezvoltarea largă, neîngrădită a colaborării între națiuni, în pofida oricăror tendințe de închistare, pe criterii regionale, de sistem social-economic etc.

În încheiere vorbitorul a arătat că se poate afirma că politica internațională românească, așa cum a fost concepută de secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, cum este ea aplicată sub conducerea directă a tovarășului Nicolae Ceaușescu reprezintă nu numai una dintre cele mai de seamă produse ale socialismului românesc, nu numai o splendidă valorificare a celor mai nobile idealuri și principii ale comunismului, dar și unul din cele mai frumoase omagii care pot fi aduse, la jubileul său de 60 de ani, gloriosului, puternicului și unitului nostru Partid Comunist Român.

ROLUL ROMÂNIEI ÎN LUPTA DE ELIBERARE A POPOARELOR DIN SUD-ESTUL EUROPEI ÎN ANII 1875-1878

„Merită însă subliniat faptul că, deși înconjurat de trei mari imperii care, într-o formă sau alta, promovau aceeași politică de dominație și asuprire, țările românești au reușit să-și păstreze permanent autonomia, constituind totodată și un puternic sprijin pentru celelalte popoare din Balcani în lupta lor de eliberare națională. Îndelungata luptă comună dusă împotriva dominației străine, pentru libertate și independență a pus bazele unei prietenii traionice între popoarele din Balcani“.

NICOLAE CEAUȘESCU

Perimetrul sud-estic european actual cuprinde șapte state : România, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia, Albania, Turcia* și Cipru, ai căror locuitori au participat activ la dezvoltarea civilizației materiale și spirituale din această zonă. Contribuția populației din această parte a continentului European la dezvoltarea forțelor de producție, ca și realizările civilizației helenice, trace, ilire, romane și bizantine — al căror nucleu s-a format în mare parte în spațiul sud-estic — a format trăsături comune de dezvoltare și în evul mediu, pe un fond de creație cu specific propriu, distinct pentru fiecare popor.

Românii, păstrători ai tradiției de libertate a dacilor, ca și ai ordinei și tenacității romane, au reușit să reziste lungului șir de popoare migratoare, ce-au călcat timp de un mileniu această vatră atât de bogată de la

* Turcia europeană de astăzi are 24 005 km² din totalul de 780 576 km², cât are suprafața întregii țări.

natură, și cu iscusință militară și diplomatică, să facă față, mai târziu, expansiunii Imperiului otoman¹.

Astfel, în evul mediu, când aproape întreaga Peninsulă Balcanică și o mare parte a Ungariei au fost transformate în pašalicuri turcești, țările române și-au menținut o largă autonomie, în contextul recunoașterii suzeranității otomane și cedării unor teritorii din trupul lor. Referindu-se la acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva : „Merită însă subliniat faptul că, deși înconjurată de trei mari imperii, care, într-o formă sau alta, promovau aceeași politică de dominație și asupriri, țările românești au reușit să-și păstreze permanent autonomia, constituind totodată și un puternic sprijin pentru celelalte popoare din Balcani în lupta lor de eliberare națională”².

În această conjunctură internațională nefavorabilă dezvoltării popoarelor balcanice, mulți locuitori ai Peninsulei au fost nevoiți să se refugieze pe ospitalierul pământ românesc³. Fie că se stabileau în Țara Românească ori în Moldova, fie în Transilvania ori în Banat, boieri sau călugări, țigoveți sau țărani, oșteni sau meșteșugari, au găsit azil și condiții de muncă, obținând uneori poziții economice înfloritoare. Aici au găsit, de asemenea, posibilități și teren favorabil pentru desfășurarea luptei lor de emancipare națională⁴. Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu, Dimitrie Cantemir și mulți alți domnitori români, fie cu arma în mână, fie pe cale diplomatică, au încercat nu numai să conserve situația existentă și să bareze accentuarea dominației otomane, ci să înlăture definitiv această dominație prin cucerirea independenței de stat a țărilor lor, angrenând într-o serie de acțiuni și pe balcanici.

Este semnificativ faptul că victoria de la Rovine (1394) reputată de Mircea cel Bătrîn împotriva otomanilor a lăsat puternice amprente în folclorul balcanic⁵. Demnă de menționat este și salvarea parțială a efectivelor oastei creștine la Nicopole (1396) de către Mircea cel Bătrîn, acțiune urmată de reintrarea domnului muntean în Dobrogea.

Din generație în generație, folclorul balcanic i-a atribuit domnului Țării Românești Dan al II-lea calificativul de „cel viteaz”⁶. Alte relevante aspecte privind contribuția domnitorilor români din această epocă la lupta popoarelor din sudul Dunării împotriva dominației străine constau în participarea lui Vlad Dracul la campania lui Iancu de Hunedoara, ajungând la sud de Sofia (în 1443) și la Varna (în 1444)⁷, precum și la înfruntarea cu succes de către Vlad Țepeș a însuși cuceritorului Constantinopolului.

Gheorghe Șincai în „Hronica Românilor și a altor neamuri” scoate în evidență colaborarea între albanezul Skanderbeg și Iancu de Hunedoara, într-o Peninsulă Balcanică unde în cea mai mare parte filia

¹ Șt. Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul” pînă la Mihai Viteazul*, București, 1970, p. 29—30; vezi și Șt. Pascu, *La genèse des peuples romans, l'origine et le développement historique du peuple roumain*, București, 1960, p. 24—26.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 38.

³ Veselin Traicov, *Racovski i balkanshite narodi*, Sofia, 1971, p. 185.

⁴ Pentru amănunte vezi N. Ciachir, *România în sud-estul Europei (1848—1886)*, București, 1968; C. Velichi, *Istoria modernă a Bulgariei*, București, 1975; N. Ciachir, *Istoria modernă a Serbiei*, București, 1974; N. Ciachir, *Istoria modernă a Albaniei*, București, 1974.

⁵ P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 296—304.

⁶ Al. Vasilescu, *Urmașii lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Țepeș (1418—1456)*, București, 1915, p. 15—16.

⁷ Ilie Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, Iași, 1928, p. 69—71.

steagul cu semilună⁸. Referindu-se la același aspect, Nicolae Iorga făcea o paralelă între lupta antiotomană din a doua jumătate a secolului al XV-lea, dusă de către Ștefan cel Mare, și cea purtată de Gheorghe Kastriotul (Skanderbeg). „Skanderbeg era mort în momentul cînd s-a făcut atacul împotriva Moldovei — afirma N. Iorga —, dar rasa lui lupta și mai departe. Silințele unui popor sub steagul propriu moldovenesc și ale celui alt popor, pentru a apăra Skutari față de dezvoltarea Imperiului otoman în veacul al XV-lea, sînt paralele”⁹.

Istoricul turc H. Inalcik, relevă că în jurul anului 1475 cînd Marea Neagră devine „lac turcesc, singură Moldova s-a opus, prin strălucitele bătălii duse de Ștefan cel Mare, invaziei otomane”¹⁰.

În jurul anului 1500, aproape întreaga Peninsulă Balcanică a fost încorporată în Imperiul otoman, drumul spre centrul Europei, spre Italia și Africa de Nord pîrînd a fi deschis pentru ambițioșii sultani¹¹. Chiar într-o asemenea conjunctură, un exemplu strălucit al luptei românilor împotriva Imperiului Otoman l-a oferit Mihai Viteazul (1593—1601), care a reușit să înlăture pentru scurt timp dominația otomană. Epopeea sa, precum și incursiunile făcute de viteazul domnitor la sud de Dunăre, au însuflețit popoarele bulgar, grec, sîrb și albanez în lupta de emancipare națională.

Strălucita victorie a lui Mihai Viteazul de la Călugăreni (1595) ca și acțiunile ulterioare „...ca o furtună a tot distrugătoare se răspîndise pe ambele maluri ale Dunării”¹². Ea afectat nu numai operațiunile militare, ci chiar și viața privată a otomanilor, „...tăindu-se odată și pe neașteptate izvorul aprovizionării; o mare scumpete a cuprins Constantinopolul. Grîul, carnea se scumpiră cu 2/3, iar la Adrianopol oamenii se temeau de foame. Populația creștină prinde a se ridica. Turcii au luat o serie de măsuri. Au ordonat ca toți armenii, albanezii și chiar grecii, ce se așezaseră la Constantinopol numai cu 5 ani înainte, să părăsească orașul”¹³.

A.D. Xenopol evidențiază și faptul că Mihai Viteazul vedea, alături de el, o ridicare a populației balcanice împotriva Imperiului otoman. Chiar după primele izbînzii, „...bulgarii îl cercetaseră prin soliile lor, spunîndu-i că mai bine de 30 000 de oameni ar sta gata în păduri așteptîndu-l”¹⁴.

Numeroasele incursiuni ale lui Mihai Viteazul la sud de Dunăre, pîtrunzînd pînă la Plevna și Munții Balcani, ba uneori chiar și dincolo de ei, conjugate cu prima insurecție de mari proporții de la Tirnovo¹⁵ (1595), au zdruncinat dominația otomană. Deși înăbușită în sînge, insurecția a călit poporul bulgar, care a căpătat experiența luptei în condiții de guerilă împotriva otomanilor¹⁶.

⁸ Gh. Șincai, *Hronica românilor și a altor neamuri*, II, Iași, 1835, p. 4.

⁹ N. Iorga, *Albania și România*, Valenii de Munte, 1915, p. 4—5; vezi și N. Iorga, *Brève historique de l'Albanie et du peuple Albanais*, București, 1919, p. 9.

¹⁰ H. Inalcik, *L'Empire ottoman*, în *Les peuples de l'Europe du sud-est et leur rôle dans l'histoire (siècle XV—XX)*, Sofia, 1966, p. 21.

¹¹ Suat Sinanoğlu, *Visage de la Turquie*, Ankara, 1979, p. 90—94.

¹² A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, V, p. 150.

¹³ *Ibidem*, p. 151—152.

¹⁴ *Ibidem*, p. 194; vezi și Al. Iordan, *Mihai Viteazul în folclorul balcanic*, în „Revista istorică română”, V—VI (1935—1936), p. 361—381.

¹⁵ B. Cvetkova, *Les Bulgares et la situation politique internationale au XVIIe siècle*, în „Revue bulgare d'histoire”, nr. 2 (1978), p. 27.

¹⁶ *Ibidem*, p. 27. Temîndu-se de represiunea turcilor, mulți bulgari au fugit peste Dunăre, găsind adăpost în Țara Românească.

Între secolele al XVII-lea și al XIX-lea, cînd semnele decăderii Imperiului otoman devin tot mai vizibile, imperiile habsburgic și țarist în penetrația lor spre Peninsula Balcanică, duc numeroase războaie pe teritoriul românesc. Astfel, numai în perioada 1711—1857, Țările Române au suportat un regim de ocupație timp de 42 de ani (1711, 1716—1718, 1736—1739, 1768—1774, 1787—1792, 1806—1812, 1828—1836, 1848—1851, 1853—1857), ceea ce a dus la grave implicații de ordin economic. La aceste războaie, românii n-au fost simpli spectatori ; ei au participat ca voluntari, au furnizat informații militare, au contribuit cu alimente și furaje, angrenînd la aceste acțiuni și contingente însemnate ale populației sud-dunărene, precum și pe cea stabilită pe teritoriul românesc.

Chiar și în aceste împrejurări deosebit de grele, poporul român a găsit resurse de a sprijini lupta popoarelor balcanice pentru independență. Astfel, insurecția sîrbă din 1804 s-a bucurat de largul sprijin al poporului român. Domnitorul Constantin Ipsilanti, la început a sprijinit-o pe cale diplomatică, apoi i-a ajutat pe insurgenți cu provizii, arme și voluntari. Consulul francez acreditat la București, raporta la Paris, că românii urmăreau cu mare satisfacție orice succes al revoluționarilor și își arătau pe față dorința „...ca Serbia să se desfacă de Imperiul otoman”¹⁷.

Pe linia acțiunilor concrete de susținere a insurecției sîrbe, relevante sînt și afirmațiile cronicarului Naum Râmniceanu. Astfel, el consemna că domnitorul Ipsilanti, paralel cu strîngerea de oaste din întreaga țară, a înrolat în trupele sale și mulți balcanici, adică sîrbi, slavoniți, creștini din întreaga Peninsulă¹⁸. De asemenea, istoriografia sîrbă relevă faptul că domnitorul muntean a obținut pentru sîrbi „pulbere și muniții pentru 50 000 puști și 10 sau 12 tunuri vechi”¹⁹.

Se cuvine amintit și faptul că Tudor Vladimirescu, viitorul conducător al revoluției române de la 1821, în fruntea pandurilor săi, a luptat alături de ruși și sîrbi, în timpul războiului din 1806—1812, la sud de Dunăre, la Cladova, la Rahova, la Plevna, distingîndu-se mai ales în bătălia de la Cladova, „...unde a întrerupt orice comunicație dintre garnizoana de aicea și Adakale”²⁰. În legătură cu ocuparea Plevnei în 1809, de către detașamente rusești și pandurii lui Tudor, un martor ocular, polcovnicul Ioniță Ceganu, relatează : „Tudor care nu rîdea niciodată, cînd auzea că vin turcii asupra noastră, că se năpusteau păgînii ca vijelia cînd cu gîndul nu gîndești, el de bucurie începea să cînte și să joace ca un copil. Intra în foc, domnule, parc-ar fi mers la nuntă”. Iar cînd au pătruns în cetatea Plevna escaladînd zidurile „...ne băteam de un ceas cu turcii pe ulițe ; cadinele trăgeau cu puști și pistoale după ferestre de ploua gloanțele din toate părțile ca grindina ; zburau capetele ca mingile, unele cu cealmale turcești, altele cu chivere rusești și curgea sîngele gîrlă”²¹.

Se știe că, în 1821, în cadrul oștirii lui Tudor, s-au înrolat și mulți balcanici. De asemenea, la sud de Dunăre, pentru eliberarea Greciei sînt semnalați ca participanți români, dar mai ales numeroși aromâni (vlahi), evidențiindu-se în mod deosebit cei din munții Pindului. „Acești armatoli sau căpitani — arată A.D. Xenopol — erau cu toții de origine aromână,

¹⁷ Documente privitoare la istoria Românilor, Hurmuzaki, XVI. Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1603—1824), București, 1912, p. 609.

¹⁸ Naum Râmniceanu, *Scrisoarea munteanului ca răspuns la scrisoarea moldoveanului*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XXIII, p. 418.

¹⁹ Gr. Iakchitsch, *L'Europe et la resurrection de la Serbie*, Paris, 1917, p. 33.

²⁰ Hurmuzaki, vol. XIV, p. 840—841.

²¹ Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, București, 1940, p. 45.

pe care turcii însă, de la prima lor intrare în Europa, îi găsisse agățați pe vîrfurile munților, așezați în niște sate sau orașe ce păreau mai curînd animate de cer decît așternute pe pămînt... toți aceștia păstrasera în văgăunile lor o neatîrnare aproape deplină de puterea turcească”²².

În pofida presiunii celor trei imperii vecine, Principatele Române, bazîndu-se pe iscusința diplomatică, dar mai ales pe statornicia reală a unei vieți statale aproape independente, asigurată prin relațiile de tip special cu Imperiul otoman, reușesc nu numai să supraviețuiască, ba mai mult, să pună bazele statului național modern român (1859), să efectueze reforme de tip burghez în timpul domnitorului Cuza (1859—1866) și să se pregătească, alături de celelalte popoare balcanice, pentru cucerirea deplinei independențe.

Dealtfel, criza orientală, reizbucnită încă în timpul războiului Crimeii, n-a rezolvat problema eliberării depline a popoarelor din Balcani, în sensul că Tratatul de la Paris, din martie 1856, menținea încă suzeranitatea otomană asupra Principatelor Române, Serbiei și Muntenegrului, iar celelalte teritorii din Peninsula Balcanică (cu excepția Greciei, care devenise independentă în 1830)* erau încă subordonate Imperiului otoman. De asemenea, punerea Principatelor Române și a Serbiei sub tutela celor 6 mari puteri europene, pe baza aceluiași Tratat de la Paris, va stînji la lupta lor în vederea cîștigării independenței de stat.

Pe plan extern, România, Serbia și Muntenegru urmăreau aceleași obiective comune: abolirea suzeranității otomane și proclamarea independenței, coordonarea liniei politice comune față de acțiunile diplomatice ale marilor puteri în sud-estul Europei, înlăturarea Imperiului Habsburgic dintr-o serie de teritorii care, în urma consolidării statelor naționale, urmau să le revină lor și mai ales acordarea de ajutor populației din Peninsula Balcanică care se găsea sub directă dominație a Imperiului otoman²³.

Desigur, la realizarea unor asemenea obiective se miza și pe sprijinul Greciei, care avea de recuperat o parte din Epir, o parte din Macedonia, Tesalia și numeroase insule, care se mai găseau sub tutelă străină²⁴.

Teritoriile aflate direct sub dominația Porții, ca Dobrogea, Macedonia, Bulgaria, Bosnia, Herțegovina, Albania, sangeacul Novi Bazar, părți din Serbia Veche, părți din Epir, Tesalia, Cipru etc., nevoind să ajungă la decădere odată cu Imperiul otoman — al cărui proces de dezagregare evolua vertiginos — și împinse de puternice necesități economice și politice, luptau pe diferite căi pentru emanciparea națională. Dacă în evul mediu, Țările Române, prin păstrarea autonomiei interne și conservarea

²² A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. IX, p. 33.

* În ciuda independenței, 3 din marile puteri — Anglia, Franța și Rusia — aveau drept de tutelă. Intervenția brutală a Angliei și Franței în timpul războiului Crimeii, a demonstrat protectoratul acestor puteri apusene asupra politicii interne și externe a Greciei. G.N. Filaretos, *Dominația străină și monarhia greacă în perioada 1831—1897* (în limba greacă), Atena, 1973, p. 121—122.

²³ N. Ciachir, *Contribuții la istoria relațiilor politice româno-sirbe între 1875—1878*, în „Analele Universității București” (istorie), nr. 1 (1974), p. 67; vezi și N. Ciachir, *Aspecte concernant des relations politiques roumaino-serbes 1863—1875*, în „Balcanica”, V, (1974), Beograd, p. 278—288; vezi și N. Ciachir, *Rumunije u borbi za nacionalno oslobođenje balkanskog naroda (1856—1878)*, în „Balcanica”, VII, Beograd (1976), p. 181.

²⁴ Evangelos Kofos, *Greece and the eastern crisis 1875—1878*, Tessaioniki, 1975, p. 22—24; vezi și I. Kordatos, *Megali istoria tis Ellados* (în limba greacă), Atena, 1958, p. 16.

instituțiilor de stat, absorbisera o mare parte din potențialul uman balcanic (greci, sîrbi, bulgari, muntenegri, albanezi), prin apariția de state balcanice, în sensul modern al cuvîntului, au avut loc importante mutații sub acest aspect. Astfel, românii din Dobrogea, aromânii din Macedonia, bulgarii, albanezii ortodocși, vor căuta azil în România, pe cînd cei din Serbia Veche, Bosnia, Herțegovina, sangeacul Novi Bazar, slavii din Macedonia, bulgarii din provinciile vestice, o parte din albanezi, se vor orienta spre Serbia și Muntenegru, acestea fiind așezate geografic mai aproape și avînd aspirații specifice comune, după cum cei din Epir, Tesalia, Cipru, Creta, etc., se vor orienta spre Grecia. De asemenea, mulți locuitori ai Peninsulei Balcanice s-au stabilit în Rusia, unde au găsit azil și sprijin, ca și în multe alte țări europene.

Lupta pentru unitate a poporului român și succesul repurtat prin alegerea domnitorului Cuza în ambele Principate (1859), împotriva voinței unora dintre puterile garante, ca și unificarea administrației statului român (1862), au fost urmărite cu profundă satisfacție de către popoarele balcanice, reprezentînd de fapt un imbold în lupta lor generală pentru emancipare deplină de sub dominația străină.

Încă la 14 aprilie 1859, consulul Franței acreditat la Belgrad raporta la Paris „că exemplul Principatelor Unite întretine agitația în toate spiritele”²⁵, adăugînd într-un raport ulterior, că Scupștina sîrbească, urmînd exemplul românilor, vrea să proclame în viitorul apropiat independența absolută și să refuze plata tributului²⁶.

Acceptarea de către România în 1862 a tranzitului de arme rusești către Serbia, fapt ce a permis acesteia să-și înzestreze armata cu echipament modern, act calificat de guvernul sîrb „ca de mare curaj și de mare serviciu”, a strîns și mai mult relațiile între cele două state, ajungîndu-se la stabilirea de relații diplomatice prin înființarea de agenții permanente în cele două țări (1863)*.

În scopul inițierii unor acțiuni comune, care să ducă la proclamarea independenței celor două state, s-a ajuns la iscălirea Tratatului de alianță româno-sîrb (1868). În plus, Serbia — din inițiativa prințului Mihailo Obrenović — iscălise puțin mai devreme tratate similare cu Grecia și Muntenegru²⁷.

În jurul anului 1870, Muntenegru era preocupat de asemenea să formeze o Ligă împreună cu România, Serbia și Grecia.

Referitor la această „Antantă balcanică”, prințul Muntenegrului îi declara diplomatului român Theodor Văcărescu, că România ar trebui să fie în fruntea acestei alianțe, fiind în Balcani în acea conjunctură „națiunea cea mai numeroasă, cea mai prosperă și țara cea mai bogată în resurse”²⁸. Pentru o inițiativă românească în această direcție, pleda — arăta prințul Nicolae — atît situația geografică a României, cît și perfecta omogenitate națională. Dacă o astfel de inițiativă ar porni de la regele George al Greciei,

²⁵ Arhiva Institutului de Istorie din Belgrad, sign. I, XXVII, inv. nr. 59/26, depeșă expediată din Belgrad la 14 aprilie 1859.

²⁶ Loc. cit., inv. nr. 59/47, depeșă din 13 august 1859.

* Din 1836, prințul Serbiei a deschis o reprezentanță personală la București, fără să aibă un caracter permanent. În 1859, guvernul sîrb a acreditat un agent însărcinat cu interesele cetățenilor aflați în România (Arhivele Statului Craiova, fond Prefectura Jud. Dolj, dos. 16/1859, nenumerotat).

²⁷ G. Iaksic, V. Vucković, *Spoljna politika na kneaz Mihailo (1860—1868)*, Beograd, 1963, p. 373—374.

²⁸ Arhivele Statului București, fond Casa regală, dos. 7/1872, f. 21—22.

ea ar putea să inspire neîncrederea slavilor, dacă ar porni din partea Serbiei, grecii ar avea rezerve, crezînd că este punctul de vedere al slavilor²⁹.

Totodată, presa română, în timpul conflictului armat între Muntenegru și Imperiul otoman din 1862, a celui sîrbo-turc din 1862—1867, a mișcărilor izbucnite în Creta, Epir, Tesalia în 1866, a răscoalei izbucnită în Herțegovina și Bosnia în vara anului 1875, a răscoalelor bulgărești din 1875—1876, precum și în timpul războiului dus de către Serbia și Muntenegru împotriva otomanilor în vara și toamna anului 1876, și-a arătat deschis întreaga simpatie față de lupta eroică a popoarelor balcanice și a înfierat puterea otomană în ciuda faptului că aceasta era încă putere suzerană pentru România³⁰.

După cum arătam anterior, la noi în țară, datorită așezării geografice și a conducerii binevoitoare a celor două Principate, s-au refugiat și numeroși bulgari. Astfel, în multe orașe ca : Brăila, Galați, Giurgiu, București, Calafat, Craiova, Ploiești, Turnu Măgurele etc., cartiere întregi erau locuite de bulgari, ca și în majoritatea județelor, mai ales în cele din lunca Dunării.

„În România, bulgarii au avut condiții să ducă o viață liberă și liniștită. Ei aveau școli, biblioteci, tipografii și scoteau ziare proprii“³¹. România autonomă a fost pentru poporul bulgar, arăta revoluționarul Gh. Sava Racovski „...un azil liber și inviolabil, iar casa săteanului român a fost deschisă bulgarului cu cea mai mare ospitalitate“³².

Din 1852 pînă în 1877, în România au apărut 37 de periodice ale emigrației bulgare, din acestea numai în București 27. De asemenea, un număr considerabil de manuale bulgărești s-au tipărit în tipografiile românești. În România funcționau comitete revoluționare, care organizau răscoale în sudul Dunării și au activat majoritatea revoluționarilor vestiți bulgari. „Nu întîmplător — arată istoricul bulgar Nicolai Jecev într-o monografie apărută la Sofia în 1970 — corifeii bulgari ca Gheorghe Sava Racovski, Liuben Caravelov, Hristo Botev, ca și mulți alți conducători ai revoluției naționale bulgare au denumit pămîntul românesc a doua patrie și unde au găsit azil sigur“³³. Dealtfel, în 1869, publicistul și revoluționarul bulgar Liuben Caravelov, insera următoarele în periodicul „Svoboda“ („Libertatea“) pe care-l edita : „Trăim într-o țară pe care o putem numi a doua Elveție. România, conform constituției sale liberale, permite tuturor naționalităților, fără deosebire, să se dezvolte liber, să se întărească și să progreseze, să se dedice comerțului și să exercite orice muncă, fără nici un fel de opreliște ; pe scurt, România este țara care a înscris ca deviză cuvintele : «Libertate și cultură». Noi, bulgarii, de asemenea, avem deplina libertate, ca naționalitatea noastră să înflorească, să ne îmbogățim literatura, să ne

²⁹ Loc. cit., f. 25—26.

³⁰ „Românul“ din 9 august și 29 august 1862 ; „Independența“ din 15 noiembrie 1862 ; „Gazeta de Transilvania“ din 6 aprilie, 24 aprilie, 19 august 1862. Pentru perioada 1875—1876 : „Românul“, „Vocea Prahovei“, „Albina“, „Telegraful“ din Sibiu.

³¹ Hristina Mihova, *Prinosăt na rumînschia narod za osvoboždenieto na Bălgaria ot tursco igo*, în „Sbornic Statii...“, Sofia, 1958, p. 179—180.

³² Al. Iordan, *Primul ziar bulgaro-român „Bădăšnost—Viitorul“*, în „Viața Românească“, nr. 7 (1937), p. 4 ; vezi și Burmov Al., *București kulturno si politicesco sredisce na Bălgarskata emigracija v Rumania*, în „Bălgari i rumîni“, I (1946), p. 23.

³³ Nicolai Jecev, *Brăila i bălgarskoto kulturno-naționalno vărždane*, Sofia, 1970, p. 98 ; vezi și *Arhiva na G. S. Racovski*, tom I, Sofia, 1952, p. 416 ; vezi și Hristo Botev, *Săcinenia*, tom II, Sofia, 1949, p. 398—399.

apărăm entitatea etnică și răspicat să ni se audă vocea în toate problemele majore ce ne privesc³⁴.

Merită să subliniem faptul că la Brăila a luat ființă prima școală bulgară din țara noastră (1861), primul periodic „Bălgarska pcela“ („Albina bulgară“) în 1863 și tot aici a luat ființă societatea cultural-științifică care va sta la baza viitoarei academii de științe bulgare (1869)³⁵. Dealtfel prima carte bulgară tipărită în limba vorbită de popor a apărut la Rîmnicu Vilcea în 1806, ca și primul abecedar bulgar (Brașov, 1824).

Este necesar să scoatem în evidență faptul, că în timp ce refugiații balcanici, în special bulgarii și albanezii ortodocși, găseau azil la noi în țară și se bucurau de toate libertățile, în ciuda faptului că Poarta cerea de multe ori extrădarea lor, în același timp, supușii otomani erau persecutați și li se făceau numeroase șicane. Astfel, într-o notă a Turciei se arăta „...pe cînd supușii tuturor guvernelor străine se găsesc în condiții care să le asigure o protecțiune eficientă, supușii Puterii supreme se văd reduși la penibilă necesitate de a recurge la o altă naționalitate pentru a pune comerțul și persoana lor în apărare de orice piedici și vexațiuni“³⁶.

Într-un alt document, guvernatorul general otoman al vilayetului Dunărea (Tuna), protesta pentru faptul că o serie de supuși otomani erau maltratați pe teritoriul României de către bulgari, fără ca autoritățile române să ia vreo măsură³⁷. De asemenea, în 1875, cîțiva supuși otomani aflați în România se plîngeau consulului general otoman la București, că deși sînt cu pașapoarte în regulă, au fost arestați de polițaiul din Alexandria și tratați cu brutalitate.³⁸

În timpul crizei Orientale, redeschisă din nou în 1875, prin răscoalele din Hertegovina și Bosnia, deși România inițial s-a declarat neutră, a sprijinit lupta popoarelor din Balcani, acordînd azil refugiaților sirbi și bulgari și, în numeroase cazuri, sprijin material³⁹. De asemenea, România a permis tranzitarea din Rusia în Serbia a numeroși voluntari, arme, muniții, alimente, medicamente, ceea ce i-a atras în repetate rînduri proteste din partea guvernului otoman și suspiciuni din partea majorității marilor puteri, care doreau menținerea statu-quo-ului în Balcani⁴⁰.

Pentru a aprecia cu toată obiectivitatea poziția și aportul României în perioada crizei Orientale și în special perioada de neutralitate, trebuie să ținem seama de întreaga complexitate a problemelor ce frămîntau Europa, unele depășind chiar raza continentului. Aceste contradicții, grupate pe probleme, erau următoarele :

a) Contradicții deosebit de puternice între Imperiul otoman și statele și popoarele din sud-estul Europei, culminînd cu acțiuni armate la care otomanii au răspuns cu deosebită violență.

b) Contradicții între Imperiul otoman și o mare parte dintre marile puteri, care doreau să ocupe o serie de posesiuni cheie din Turcia euro-

³⁴ „Svoboda“ din 12 decembrie 1869.

³⁵ J. Jecev, *op. cit.*, p. 51—55 ; vezi și G. Borșucov, *Istoria na bălgarskata jurnalistica. 1844—1885*, Sofia, 1965, p. 175.

³⁶ Arhivele Statului București, Div. Adm., dos. 3 374 (1870), f. 2.

³⁷ Arhivele Statului Craiova, fond Prefectura Jud. Craiova, dos. 38 (1867), f. 159.

³⁸ Arhivele Statului București, Div. Adm., dos. 4 825 (1875), f. 9.

³⁹ *Loc. cit.*, dos. 5 094 (1876) ; vezi și Arhivele Statului Craiova, fond Prefectura Jud. Dolj, dos. 95 (1876).

⁴⁰ N. Ciachir, *România în sud-estul Europei (1848—1886)*, p. 111 ; vezi și E. E. Certan, *Velikie deragavi i formirovanie Rumânskogo nezavisimogo gosudarstva*, Chișinău, 1980, p. 210.

peană, avînd în vedere în special aşezarea strategică a Constantinopolului.

c) Contradicţii deosebit de puternice între marile puteri ; unele — în special Anglia — prin promovarea unei politici de echilibru european doreau păstrarea integrităţii Imperiului otoman şi se străduia ca alte puteri — îndeosebi Rusia — să nu obţină avantaje de pe urma înfrîngerii Porţii.

d) Contradicţii între popoarele balcanice, deşi urmăreau acelaşi ţel : înlăturarea suzeranităţii otomane. Aceste contradicţii izvorau din faptul că burgheziile naţionale în ascensiune aveau obiective politice diferite. Astfel, burghezia greacă urmărea să reînvie vechiul Imperiu bizantin, care-şi avusese capitala la Constantinopol ; burghezia sîrbă urmărea să realizeze un stat mare în graniţele ţarului Duşan ; cea bulgară dorea o ţară în graniţele ţarului Simeon ; iar cea română, devenind puternică prin desăvîrşirea unităţii naţionale, provoca invidia celorlalte. Deci realizarea acestor ţeluri sporea în mod inevitabil vigilenţa burgheziilor balcanice, creîndu-se suspiciuni reciproce, care ulterior au degenerat în conflicte armate*.

e) Contradicţii se manifestau, de asemenea, între marile puteri şi statele din sud-estul Europei. Marile puteri urmăreau cu multă atenţie evoluţia acestora spre emancipare totală faţă de Imperiul otoman, sprijinindu-le lupta numai în măsura care le servea propriile interese⁴¹.

În acelaşi timp, diplomaţiile română, sîrbă, muntenegreană şi greacă erau atente ca roadele scoaterii turcilor din Peninsula Balcanică să revină balcanicilor, iar nu Austro-Ungariei şi Rusiei, cele mai interesate să ocupe locul Sublimei Porţi. De fapt, cele şase mari puteri, impunîndu-şi tutela asupra României, Serbiei şi Muntenegrului prin hotărîrile Congresului de la Paris (1856), au făcut numeroase obstrucţii diplomaţiilor balcanice în perioada 1856—1878, angajate în lupta pentru emancipare politică totală. Acest aspect s-a observat pregnant începînd din 1875, directivele semnate fie de Bismarck ori Disraeli, de Andrassy ori Gorceakov, de Decazes ori Corti, urmărind în esenţă numai interese egoiste, care să concorde cu cele ale statului pe care-l reprezentau.

În plus, nu trebuie să uităm că sud-estul Europei era şi este locuit de popoare de origine latină (români, aromâni), de origine slavă (sîrbi, muntenegreni, bosniaci, bulgari, macedoneni), de origine greacă şi ilirică (albanezi).

Românii, grecii şi albanezii urmăreau cu multă nelinişte acţiunile panslavismului, căci în ciuda singelui vărsat de ostaşii ruşi în timpul războaielor din secolele XVIII şi XIX împotriva Imperiului otoman, diplomaţia ţaristă s-a dovedit a fi interesată de această zonă, din considerente lesne de înţeles, şi erau neliniştiţi de perspectiva favorizării slavilor balcanici, ceea ce presupunea lezarea propriilor interese. Dealtfel, balcanicii urmăreau cu aceeaşi nelinişte jocul deosebit de perfid al diplomaţiei habsburgice, de infiltrare sistematică pe ţărmurile Adriaticei pînă la sud de Muntenegru şi spre Salonic, încercînd să intuiască aranjamentele marilor puteri şi jocul de culise al acestora.

f) Contradicţii deosebit de puternice frămîntau însăşi societatea turcă. Falnicul Imperiu otoman de odinioară — era de la începutul seco-

* Autorul a ajuns la aceste concluzii după cercetarea ultimelor lucrări ale istoriografiei sud-est europene, colecţiilor de documente, materialelor de arhivă din Iugoslavia, Albania, Grecia, Bulgaria şi Turcia. Vezi şi : Evangelos Kofos, *op. cit.* ; Cedomir Popov, *Francuska i Srbija 1871—1878*, Beograd, 1974 ; Dimitrije-Dimo Vujović, *Crna Gora i Francuska 1860—1914*, Cetinje, 1971.

⁴¹ N. Ciachir, *Războiul pentru independenţa României în contextul european (1875—1878)*, Bucureşti, 1977, p. 9—10.

lului al XIX-lea în totală decădere. Sultanii Selim al III-lea (1789—1807), Mahmud II (1808—1839) și în special Abdul Medjid I (1839—1861) au inițiat o serie de reforme, menite să adapteze instituțiile Turciei la noile condiții moderne. Desființarea corpului de ieniceri (1826), îndepărtarea relativă a influenței marilor aiani, urmate de reorganizări administrative, au creat premise pentru o nouă creștere a autorității sultanului, spre o monarhie centralizată. A început totodată să se schimbe mentalitatea turco-islamică față de lumea creștină, în sensul recunoașterii egalității supușilor, fără deosebire de credință. Însuși sultanul Mahmud al II-lea confirma acest principiu, declarând : „Eu deosebesc pe musulmani la moscheie, pe creștini în biserică, iar pe evrei la sinagogă ; în afara lor, eu nu-i deosebesc”⁴².

Totuși, reformele preconizate de Tanzimat, deși au reprezentat un moment de cotitură în istoria poporului turc, practic — mai ales în domeniul economic și politic — n-au avut efect, din cauza rezistenței elementelor conservatoare. Aplicarea lor târăgându-se decenii, a arătat supușilor creștini incapacitatea administrației otomane de a le aplica. Totodată, nu trebuie să uităm că Turcia, ieșind victorioasă din războiul Crimeei (1853—1856), în urma sprijinului acordat de Anglia și Franța, și-a reorganizat și modernizat armata cu ajutorul instructorilor străini și a dotat-o cu armament, continuând să nu țină cont de doleanțele statelor vasale : România, Serbia, Muntenegru și Egipt, să sfideze cererile supușilor balcanici și să se eschiveze de a efectua reforme, în ciuda insistenței cabinetului de la Petersburg sau chiar a întregii diplomații europene, profitând de divergențele între marile puteri.

Deși, în 1869, a fost adoptată în Imperiul otoman legea cetățeniei în sensul modern al cuvântului, și nu pe principii religioase ca în trecut, care condiționa cetățenia de trecere la islamism, în ciuda activității „Societății noilor otomani” (Yeni Osmanlilar) *, care cerea reforma legii în cadrul societății otomane, majoritatea demnitarilor otomani, a feudalilor otomani și în special bașbuzucii, cerchezii și tătarii stabiliți în Peninsula Balcanică ** nu puteau concepe să fie tratați ca egali cu creștinii, în plus, să le cedeze și o parte din pământuri. Aceasta explică masacrele la care s-au dedat turcii — ne referim în special la armata neregulată — mai ales în timpul răscoalei poporului bulgar din aprilie 1876 și rezistența acerbă a armatei otomane la Plevna, Șipca etc., precum și faptul că o serie de garnizoane, deși încercuite, au rezistat pînă la sfîrșitul războiului (Vidin, Rusciuk, Silistra, Șumla, Varna etc.). Cu toate că existau o serie de elemente

⁴² Ahmed Bedevi Kuran, *Osmauli Imparatorlugunda va Türkiye Cumhuriyetinde inkılap hareketleri* (Curente de reforme în Imperiul otoman și în Republica Turcia), Istanbul, 1959, p. 65 ; Vezi și Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 310.

* „Societatea noilor otomani” constituită în 1865 și avînd ca ideologi o serie de personalități literare și politice ca : Ibrahim Sinasi, Namik Kemal, Ziya Pașa etc., luptau împotriva absolutismului, cereau reforme largi, constituție și chiar republică. Ideologia lor avea un caracter iluminist, preconizînd instrucțiunea ca factor de bază în aplicarea acestor reforme. O parte din aceștia vor forma, mai tîrziu, organizația „Junilor turci”.

** Este vorba de tătarii din Bugeac și Crimeea, care au fost colonizați în Peninsula Balcanică după 1744 și mai ales după includerea Crimeii în cadrul Imperiului rus (1783). Vezi pentru aceasta : Mark Pinson, *Ottoman colonization of the Cricassians in Rumili after the Crimean war*, în „Etudes Balkaniques”, nr. 3 (1972), p. 71—85. Cerchezii s-au așezat la Isaccea, Babadag, Balcic în 1864, nedorind să rămînă în zonele montane ale Caucazului, trecute la Rusia.

lucide la conducerea organelor centrale și la nivelul provinciilor, totuși linia generală era de a nu ceda în fața pretențiilor legitime ale popoarelor sau statelor, care erau în dependență totală sau parțială, încît această poziție a condus în mod firesc la război.

După cum se știe, în conjunctura raporturilor externe din această parte a Europei, România, prin așezarea sa geografică, deținea o poziție cheie, deoarece în eventualitatea unui război ruso-turc, comandamentul militar țarist a optat totdeauna pentru frontul balcanic, cel din Caucaz sau atacarea directă de către flota rusă a bazelor turcești prezentînd numeroase riscuri*.

Faptul că neutralitatea României era de natură tactică și că cercurile conducătoare românești vedeau rezolvarea problemelor balcanice în general și ale țării noastre în special pe calea armelor, o vedește și o scrisoare a prințului Carol trimisă tatălui său, în august 1875, în care acesta aprecia : „Orientul creștin este sătul de reaua administrație turcească... Înalta diplomatie este neputincioasă a rezolva chestiunea Orientală, care nu poate fi rezolvată decît în Orient, chiar pe teatrul războiului, cu concursul popoarelor direct interesate“⁴³. În continuare, prințul Carol arăta că în situația complicată creată în Balcani, România trebuia să se întărească din punct de vedere economic și militar, pentru a face față oricărei eventualități⁴⁴.

În acest sens, consulul Serbiei acreditat la București, raporta Belgradului în decembrie 1875, că România se pregătește din punct de vedere militar, putîndu-se bizui, în primăvara anului 1876, pe circa 50 000 soldați apți de luptă⁴⁵. Opinia publică românească își manifesta din ce în ce mai mult dorința participării la război, alături de Serbia și Muntenegru, pentru ca prin luptă să-și cîștige independența. „Aici toți sînt contra turcilor și spiritul public începe să devină războinic“ — nota Carol în memoriile sale⁴⁶.

Agentul diplomatic sîrb, Petronievici, raporta din București că pe lângă sîrbii domiciliați în România, i s-au prezentat mai mulți români, care au cerut să plece ca voluntari în Hertegovina⁴⁷. Iar documentele rusești semnalează că ofițerul român Banu, în fruntea unui detașament înarmat, se pregătea să treacă Dunărea pentru sprijinirea răsculaților din Bosnia și Hertegovina⁴⁸.

În acest context, răscoala bulgară din aprilie 1876 a găsit în poporul român un apărător consecvent al dreptului inalienabil al fiecărui popor la independența națională⁴⁹. Omul politic bulgar, Zahari Stoiانov, fost președinte al Sobraniei (Parlamentului — *n.n.*), în scrisoarea adresată în 1886 socialistului român Zamfir Arbore, referitor la această constantă atitudine a României și a poporului român consemna : „Nu există un singur bulgar, mai mult sau mai puțin cult sau patriot, care să nu fi călcat pămîntul liber al României și să nu se fi folosit de ospitalitatea frățească a românului. Într-o epocă de o jumătate de secol, într-o epocă groaznic de neagră pentru noi, privirea poporului bulgar a fost mereu ațintită asupra malului stîng

* Și frontul balcanic avea două bariere naturale în fața înaintării ruse : Dunărea și munții Balcani, dar acest inconvenient era compensat de faptul că populațiile creștine ar fi sprijinit pe ruși.

⁴³ Regele Carol I, *Acte și cuvîntări*, vol. I, p. 430.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 430—431.

⁴⁵ Arh. M.A.E. al Iugoslaviei, P/S III, 11 decembrie 1875, telegramă cifrată.

⁴⁶ *Memoriile regelui Carol I*, vol. IX, p. 6.

⁴⁷ Arh. M.A.E. al Iugoslaviei, P/S III, depeșă din 2 sept. 1875.

⁴⁸ E. E. Certan, *Velikie derjavi i formirovame rumânskogo nezavimogo gosudarstva*, Chișinău, 1980, p. 195.

⁴⁹ Nicolai Todorov, *Osvoboditelnite dvijenia na Balkanite i roliata na bălgarite v tiax*, în *V pamet na akademik Mihail Dimitrov*, Sofia, 1974, p. 135—136.

al Dunării. Tot ce a fost onest și mare, tot ce avea vreo inițiativă, tot ce n-a putut trăi și respira în Bulgaria robită, lucra și trăia în sfânta Românie. Mi-aduc aminte, precum și-aduc aminte toți amicii mei, că cuvintele România, București, Giurgiu, Ploiești, Brăila, Galați și așa mai departe erau pentru noi cuvinte sfinte ca cele din Sfânta scriptură. Când vreunul dintre patrioții noștri prigonit crunt de guvernul otoman scăpa, în fine, din ghearele străinului neîndurător, el își găsea refugiul într-unul din orașele României. Țara voastră a fost pentru noi farul luminat al libertății, speranța în viața nouă”⁵⁰.

Ecoul răscoalei a fost extrem de puternic în presa română. Ziarul „Românul” lua atitudine împotriva atrocităților turcești și ataca în numeroase articole politica promovată de Anglia care sprijinea Turcia. În articolul „Bulgarii în Parlamentul Angliei” era atacat primul-ministru britanic, Disraeli, care a mers cu simpatia sa pentru Turcia pînă la declararea oficială că știrile despre cruzimile comise de turci în Bulgaria nu erau adevărate⁵¹.

Un alt ziar din epocă, „Timpul”, descria, într-unul din articolele dedicate acestei probleme, cum cercasienii incendiau satele și „în mijlocul flăcărilor au măcelărit și împușcat femei, bătrîni și copii fără cruțare”⁵².

„Telegraful român” publica știri despre răscoală⁵³; „Vocea Prahovei” reda integral „Proclamația către poporul bulgar”, răspîdită în ultimele zile ale răscoalei de către „Comitetul insurgenților”⁵⁴; „Gazeta Transilvaniei” insera în paginile sale relatări amănunțite asupra desfășurării răscoalei din Bulgaria (în numărul din 13 mai 1876 se arăta, de pildă, că insurgenții dispuneau de multe arme moderne precum și de provizii⁵⁵); „Albina” descria pe larg eroismul bulgarilor, relevînd că răsculații aveau nu numai destule arme, muniții și bani, dar și conducători viteji și capabili⁵⁶.

În acest timp, cînd ziarele românești publicau informații ample și își manifestau simpatia față de cauza poporului vecin, bulgarii stabiliți în România, cu concursul autorităților, au constituit comitete de binefacere pentru familiile răsculaților care se refugiaseră în România. Astfel, în iulie 1876, bulgarii din Ploiești au format un asemenea comitet⁵⁷; în Oltenița, Comitetul bulgar a ținut o întrunire în localul școlii, cu participarea bulgarilor din satele vecine, și a decis să cumpere postav pentru uniformele luptătorilor⁵⁸.

Prefecții diferitelor județe semnalau grupuri de bulgari care se pregăteau să treacă Dunărea. Astfel, prefectul de Vlașca informa că pe tot parcursul liniei ferate București-Giurgiu coboară pe la diferite gări oameni înarmați, care caută apoi să se strecoare spre Bulgaria, pentru a lua parte la insurecție⁵⁹.

Comitetul din Giurgiu, în frunte cu Hristo Botev, pregătea voluntari care să treacă în ajutorul răsculaților. Tot la Giurgiu a fost editat ziarul

⁵⁰ Zahari Stoitianov, *Hristo Botev, opit za biografiata*, Ruse, 1888, p. 17; vezi și C. Veclichi, *Republica Populară Bulgaria*, București, 1973, p. 134.

⁵¹ „Românul” din 14 septembrie 1876.

⁵² „Timpul” din 16 iulie 1876; vezi și numerele din 5, 12 și 25 august 1876.

⁵³ „Telegraful român” (Sibiu) din 4, 9, 16 și 19 mai, 3 iunie 1876.

⁵⁴ „Vocea Prahovei” din 18 octombrie 1876.

⁵⁵ „Gazeta Transilvaniei” din 13 mai 1876.

⁵⁶ „Albina” din 8/12 mai 1876.

⁵⁷ Arhivele Statului București, fond Ministerul de interne, dosar 5 094, f. 82.

⁵⁸ Loc. cit., f. 25.

⁵⁹ Loc. cit., f. 6.

„Nova Bălgaria“, scos de conducătorii revoluționari bulgari, care era trecut clandestin în sudul Dunării, cu consimțământul autorităților române.

Deoarece turcii au masat trupe la Dunăre, atît P. Hitov, cît și F. Totiu au refuzat să preia comanda detașamentului, care este luată de Hristo Botev⁶⁰. Guvernul sîrb era interesat ca Botev să treacă cît mai repede în Bulgaria și răscoala să ia o amploare cît mai mare pentru ca în zonă să fie concentrate cît mai multe trupe turcești, iar Serbia, cînd va intra în război, să poată acționa mai ușor în sectorul său.

Ministerul de externe al Serbiei a telegrafiat agentului său diplomatic la București că dacă Botev n-a trecut încă Dunărea, s-o facă cît mai urgent posibil⁶¹. După trecerea detașamentului, agentul diplomatic sîrb telegrafia la Belgrad că atît ministrul de interne, cît și cel de externe, i-au dat dovezi „în care se vede clar amestecul nostru“ (sîrb — *n.n.*)⁶². Era clar, deci, că autoritățile române știau de activitatea lui Petronievici și de relațiile sale cu bulgarii. Mai mult chiar, Mihail Kogălniceanu, în calitate de ministru de externe cît și unele autorități românești, cu toate dovezile de neutralitate prezentate Porții, au sprijinit, la rîndul lor, detașamentul lui Hristo Botev pentru a trece la sudul Dunării⁶³.

În mai 1876, Hristo Botev era condus la gara Filaret de C. D. Gherea, doctorul Russel și alți revoluționari români ; însuși Russel s-a pregătit să plece ca medic al răsculaților⁶⁴.

La 16 mai, Botev se îmbarca la Giurgiu cu o serie de prieteni pe vasul de pasageri „Radetzki“. În drum, s-au mai urcat și alți pasageri la Turnu Măgurele, Corabia și Bechet (în total 205). Ajungînd la Cozluului, pasagerii deschid geamantanele, îmbracă uniforme, se înarmează și, somînd echipajul, debarcă într-un loc pustiu al malului bulgăresc⁶⁵. Dar pregătirea răscoalei în regiunea Vrața, unde au debarcat, nu s-a defășurat așa cum trebuia și în seara zilei de 20 mai/2 iunie 1876, Hristo Botev a căzut în luptă⁶⁶. „An de an — declara tovarășul Todor Jivkov, la un miting ținut la București cu ocazia vizitei făcută în 1980 — mii de oameni din întreaga Bulgaria urcă pe vîrfurile Ocalița în Balcani — munții haiducilor și partizanilor — pentru a-și aduce omagiul faptei eroice nepieritoare a marelui nostru poet și revoluționar, Hristo Botev. Cine este Botev ? Dumneavoastră știți foarte bine. Aici, pe pămîntul românesc, el a scris versurile sale înflăcărâte, articolele, foiletoanele, pamfletele sale pasionate. Aici, el a strîns ceata sa de patrioți bulgari și tot aici, de pe pămîntul românesc, a pornit spre Bulgaria răsculată ca, așa cum sună propriul său vers «în primul rînd al luptei să-și găsească și el mormîntul»“⁶⁷.

Față de aceste evenimente, marile puteri au protestat vehement, acuzînd România că prin atitudinea sa favoriza și amplifică conflictul din Balcani.

Referitor la presiunea pe care o exercitau marile puteri asupra României de a păstra neutralitatea, prințul Carol îi scria tatălui său : „Sîrbii nu mai așteaptă ce va fi hotărît diplomația în jurul mesei verzi... În Bulgaria fierberea e violentă ; pretutindeni s-au format comitete revoluționare care

⁶⁰ *Istoria Bolgariei*, tom I, Moscova, 1954, p. 288.

⁶¹ Arhiva M.A.E. al Iugoslaviei, P/S, 13 mai 1876.

⁶² *Loc. cit.*, P/S, 30 mai 1876.

⁶³ C. Velichi, *Atitudinea lui M. Kogălniceanu...*, în „Romanoslavica“, IV (1960), p. 263.

⁶⁴ „Șantier“ din 1 iulie 1935.

⁶⁵ P. Constantinescu-Iași, *Despre români și bulgari*, București, 1949, p. 64.

⁶⁶ *Istoria na Bălgaria*, tom. I, p. 470.

⁶⁷ „România liberă“ din 9 iunie 1980.

îndeamnă poporul a scutura jugul turcesc, în timp ce marile puteri caută să determine România de a pune piedici relațiilor dintre comitetele de aici și cele din Bulgaria”⁶⁸.

Pornind de la premisa că guvernul otoman era intimidat, la 15/27 iunie 1876, M. Kogălniceanu înaintează Porții și puterilor garante o serie de revendicări ale României față de Poartă a căror satisfacere ar fi dus, de fapt, la recunoașterea independenței României⁶⁹. Deoarece Poarta a refuzat să le satisfacă, M. Kogălniceanu era hotărât să împingă România în război. Pentru a pregăti terenul, el a trimis o notă agenților diplomatici români acreditați pe lângă puterile garante în care acuza Turcia de ororile săvârșite în Balcani. În notă se arăta că „această situație este plină de primejdii și ar fi greu să ne amăgim în vreun fel, căci nu știm care ar fi guvernul care ar putea rezista vreme îndelungată la sentimentele de revoltă ale unei întregi populații care-și vede frații săi masacrați și bunurile lor distruse” și că „armata română freamătă sub jugul disciplinei, doritoare să ia parte în luptă”⁷⁰.

Demisia lui Kogălniceanu din guvern a pus însă capăt acestei amenințări adresate direct sau indirect Porții pentru recunoașterea de fapt a independenței României⁷¹.

Evenimentele precipitându-se, Serbia și Muntenegru declarau în iunie 1876 război Turciei⁷².

De teama unei ofensive turcești, mii de sîrbi trec în România; guvernul român a dat dispoziții să se dea azil și hrană gratuite familiilor de peste Dunăre⁷³, iar autoritățile să meargă personal prin comune „unde se împart familiile refugiate pe la oameni” și să ia „măsuri pentru hrana celor aflați în lipsă”⁷⁴.

Paralel cu acțiunile de întărire a capacității sale militare, România urmărea, după cum am văzut, prin presiuni făcute Turciei, să obțină și pe cale pașnică, recunoașterea independenței.

Respingerea acestor doleanțe, ca și înfrîngerea militară a Serbiei în toamna anului 1876, a determinat-o să se orienteze spre o înțelegere cu Rusia. Oamenii politici români, și în special guvernul liberal condus de I. C. Brătianu, erau conștienți că statele și popoarele din sud-estul Europei nu puteau înfrînge singure potențialul militar otoman, mai ales că în spatele acestuia se găseau o serie de mari puteri ce doreau menținerea integrității Porții.

Dacă diplomația țaristă, dînd dovadă de multă abilitate, a reușit să convingă cele 5 mari puteri (Anglia, Franța, Germania, Austro-Ungaria și Italia), ca alături de ea să iscălească protocolul de la Londra din 31 martie 1877 (stil nou), care obliga Turcia să efectueze reforme, iar în caz de refuz, Rusia era puterea mandatară a Europei de a-i declara război, diplomația

⁶⁸ Regele Carol I, *Articole și cuvîntări...*, scrisoare începută la 12/24 iunie 1876.

⁶⁹ Ele se refereau la recunoașterea individualității statului român și a numelui de România, admiterea agenților români acreditați în corpul diplomatic, încheierea unor convenții comerciale, poștale și telegrafice cu Imperiul otoman, recunoașterea pașapoartelor române etc.

⁷⁰ *Documente privind războiul pentru independență*, vol. I, partea a II-a, p. 294.

⁷¹ *Istoria României*, IV, p. 593.

⁷² Arhiva M.A.E. al Iugoslaviei, P/S III, f. 237. Încă din mai 1876, Serbia încheiase o alianță secretă cu Muntenegru; în articolul IV al acestui tratat, Serbia se angaja să atragă România și Grecia în vederea unor acțiuni comune.

⁷³ Arhivele Statului București, fond Ministerul de interne, dos. 5 094, f. 66—67.

⁷⁴ *Loc. cit.*, f. 94—95; vezi și Hristina Mihova, *Prinosăt na rumânschia narod...*,

română a obținut și ea un real succes, căci, prin convenția româno-rusă din 4 aprilie 1877, se prevedea ca integritatea teritorială a țării să fie respectată.

În urma încheierii acestei convenții, guvernul român, prin măsurile luate și prin posibilitatea creată armatei ruse de a trece nestingherită prin România, s-a angajat activ în evenimentele din Balcani, ajungând de fapt la o stare de război cu Imperiul otoman (29 aprilie 1877). Astfel, România a răspuns cu armele la provocările Turciei, în timp ce Parlamentul țării hotărâ, la 9 mai 1877, ruperea oricăror legături cu Poarta și proclama independența deplină de stat⁷⁵.

Vestea proclamării independenței României a fost primită cu satisfacție și bucurie de către Serbia, Grecia și Muntenegru, ca de altfel și de către poporul bulgar și de ceilalți creștini care locuiau în perimetrul balcanic⁷⁶.

Se cuvine să arătăm că nucleul viitoarei armate bulgare, creat de comandamentul rus, s-a făcut cu sprijinul autorităților noastre pe teritoriul României. În aprilie 1877, generalul rus N. G. Stoletov * a înaintat un raport șefului statului major al armatei active în care cerea ca în orașele din România să fie trimiși emisari bulgari care să dirijeze spre Ploiești pe emigranții care doreau să se înscrie voluntari⁷⁷. El aprecia că la Ploiești se vor aduna aproximativ 600 voluntari⁷⁸. La 21 aprilie, căpitanul Raicio Nicolov a fost însărcinat să ducă la Ploiești bagajele voluntarilor și să găsească un loc potrivit în împrejurimile Ploieștiului pentru tabăra bulgară⁷⁹.

Populația din România a primit cu multă căldură pe voluntarii bulgari, ca și pe ostașii ruși⁸⁰. Cu sprijinul autorităților române, care au creat condițiile necesare, bulgarii din diferite orașe ale României și din Serbia au început să se îndrepte spre Ploiești. Tabăra bulgară s-a stabilit la 2 km de oraș; se edita chiar și un ziar intitulat „Sekidnevni novinar”⁸¹.

Instrucția detașamentelor se realiza într-un ritm rapid. La 29 mai, generalul maior Stoletov a dat ordin ca a doua zi orice activitate să fie încheiată, iar la 31 mai detașamentele de voluntari bulgari să părăsească tabăra de la Ploiești și să se îndrepte spre front⁸². La 18 iunie 1877, ele se găseau la Zimnicea, în bivouac, gata de trecere. În aceeași zi s-a constituit o avangardă strategică, sub comanda generalului Gurco, din care făceau parte și cele 6 drujine bulgare (batalioane de voluntari)⁸³.

La 20 iunie 1877, Stoletov a trimis o scrisoare baronului Stuart, consulul general rus acreditat la București, rugându-l să-i trimită imediat la Siștov toate materialele ce se găseau în depozitele de la Ploiești și Slătina, precum și echipamentul necesar pentru încă 6 drujine bulgărești.

⁷⁵ Documente privind războiul pentru independență, II, București, 1952, p. 668.

⁷⁶ Pentru amănunte vezi Cedomir Popov, *Francuska i Srbija 1871—1878*, Beograd, 1974; vezi și Dimitrije-Dimo Vujović, *Crna Gora i Francuska 1860—1915*, Cetinje, 1971.

* Inițial aceste detașamente s-au format la Chișinău, sub conducerea generalului maior rus N.G. Stoletov; vezi: I. Focșeneanu și N. Ciachir, 1877, București, 1957, p. 68—77; vezi și N. Ciachir, *Contribuții la organizarea detașamentelor de voluntari bulgari*, în „Analele româno-sovietice”, 1957, nr. 1.

⁷⁷ *Sbornik ot dokumenti, Bălgarscoto opălcenie*, doc. 162, p. 78.

⁷⁸ *Ibidem*, doc. 162, p. 178—179.

⁷⁹ *Ibidem*, doc. 227, p. 234—235; vezi și doc. 232, p. 239.

⁸⁰ I. Focșeneanu și N. Ciachir, *op. cit.*, p. 74.

⁸¹ I. S. Ivanov, *O crupnih veščiah iz jizni bolgar*, *Sbornik statii*, Chișinău, 1900, p. 94—95; ziarul era editat la București.

⁸² *Sbornik ot dokumenti, Bălgarscoto opălcenie*, doc. 417, p. 415—418.

⁸³ *Ibidem*, doc. 491, p. 501—502; vezi și doc. 500, p. 518—519.

Acest bagaj urma să fie considerat ca aparținând statului rus⁸⁴, pentru a se bucura de înlesnirile convenției româno-ruse.

De asemenea, pe teritoriul României și-a desfășurat activitatea câteva luni serviciul privind administrația civilă a viitoarelor teritorii bulgărești eliberate. Acest serviciu luase ființă încă de la 16 noiembrie 1876, pe lângă Cartierul general al armatei ruse⁸⁵. În fruntea lui a fost numit prințul V. Cercaschi, care avea experiență în domeniul administrativ⁸⁶.

Din ordinul prințului Cercaschi, la 30 aprilie 1877 a plecat din Chișinău spre București o comisie care să studieze instituțiile din Bulgaria și Turcia și să facă propuneri în legătură cu viitoarea organizare a Bulgariei. Comisia, formată din ruși și câțiva bulgari care serviseră în Rusia, având ca președinte pe colonelul Sobolev, a început lucrările la 5 mai 1877 și, în același an, a tipărit la București primul volum intitulat „Materiali dlia izučenia Bolgarii”⁸⁷.

Cancelaria prințului Cercaschi și-a stabilit sediul mai întâi la Ploiești, apoi la Zimnicea, de unde au fost date o serie de decrete privind administrația teritoriilor din sudul Dunării⁸⁸; în tot acest timp, autoritățile române au avut o atitudine extrem de binevoitoare.

În lunile mai-iunie 1877, armata română s-a concentrat în Oltenia cu două corpuri (patru divizii) și a făcut siguranța flancului drept al dispozițivului strategic rus, desfășurat pe Dunăre; a fixat importante forțe turcești, împiedicându-le să intervină în sectorul unde armatele ruse forțau Dunărea⁸⁹. De asemenea, armata română, desfășurată de-a lungul Dunării, de la Olt la Mare, făcea imposibilă orice invazie otomană, împiedicând astfel ca teritoriul României să devină teatru de război. Patru vase românești din flota dunăreană („Rîndunica”, „Ștefan cel Mare”, „Fulgerul” și „România”) au fost puse la dispoziția armatei ruse pentru a contribui la imobilizarea și nimicirea flotei turcești.

În cursul lunii iulie 1877, Divizia a IV-a română a trecut Dunărea și a înlocuit trupele ruse care constituiau garnizoana cetății Nicopole, făcându-le disponibile pentru luptele de la Plevna. Trecerea trupelor române la sud de Dunăre s-a făcut cu asentimentul poporului și al armatei; după expresia unui martor ocular: „entuziasmul era la culme; soldații jucau briul, bătuta și căzăceasca”⁹⁰.

La 30 iulie 1877 s-a format o divizie de cavalerie ruso-română sub comanda generalului Lascarev, care cuprindea regimentele 3 și 8 călărași și o brigadă rusă. Această divizie urma să acționeze în lungul Vidinului și să apere drumul spre Sofia⁹¹.

⁸⁴ *Ibidem*, doc. 493, p. 504—505. Numai în depozitul de la Ploiești se găseau „600 arme Straspo, 3 760 760 gloanțe, 12 tunuri cu accesoriiile respective..., 735 scurte, șube îmblănite, 720 perechi ciorapi de lână, 3 735 perechi mănuși..., aproximativ în greutate de 15 000 puduri” (Anucin, *Ruscaia Starina*, 1895, p. 42).

⁸⁵ *Sbornic ofițialnih rasporajenii i dokumentov po bolgarskomu craiu*, Vipusc I, Șistov, 1877, p. 8—14.

⁸⁶ A acupat funcții în Polonia. Sub administrația lui s-a efectuat reforma agrară după răscoala poloneză din anii 1863—1867, locțiitorul guvernatorului în Polonia (*Istoria Bolgarii*, Moscova, 1954, vol. I, p. 309).

⁸⁷ Volumul a apărut în tipografia ziarului bulgăresc Stara Planina.

⁸⁸ *Sbornic ofițialnih rasporajenii...* I, p. 8—15.

⁸⁹ I. Focșeneanu și N. Ciachir, *op. cit.*, p. 86.

⁹⁰ Șt. Georgescu-Sergent, *Memorii din timpul războiului pentru independență 1877—1878*, București, 1891, p. 11.

⁹¹ *Istoricul războiului din 1877—1878*, lucrare întocmită de mai mulți ofițeri, partea I, București, 1887, p. 263—265.

După a doua bătălie de la Plevna, marele duce Nicolae a cerut insistent cooperarea întregii armate române. Nu întâmplător istoricul militar turc Emekli Halil Sedes, și-a intitulat lucrarea „Războiul ruso-româno-turc din 1877—1878”, dînd cuvenită prețuire eroismului armatei noastre în luptele de la sud de Dunăre, insistînd cu precădere asupra sectorului Plevna⁹².

Răspunzînd solicitării, armata română, cu un efectiv de circa 50 000 de oameni, a trecut Dunărea, participînd — alături de armata rusă — la luptele din vestul Bulgariei și evidențiindu-se în mod deosebit la Grivița, Plevna, Rahova, Smîrdan și în fața Vidinului⁹³. „Sîngele vărsat de ostașii români — arată istoricul bulgar Hristina Mihova — la Grivița, Rahova, Smîrdan, a cimentat unitatea și legăturile prietenești între poporul bulgar și român în lupta împotriva dominației otomane”⁹⁴. Referitor la acest trecut comun, Gheorghe Dimitrov declara în 1948 : „Cîți bulgari cunosc bine glorioasa epopee de la Grivița ? Ce știu ei de această tradițională prietenie ? Acest trecut, această tradițională prietenie este un enorm capitol național pentru popoarele bulgar și român în vederea construirii astăzi a unei baze trainice, solide și sănătoase. Acesta este un tezaur din multe și prețioase briliante și diamante”⁹⁵. Cu aproape trei decenii mai tîrziu, tovarășul Todor Jivkov, referindu-se la același trecut comun și la rolul jucat de România în procesul de emancipare al poporului bulgar declara : „Amintesc cu profundă recunoștință de ospitalitatea pe care poporul român a acordat-o revoluționarilor noștri din perioada Renașterii luptătorilor pentru eliberarea națională a poporului bulgar, lui Racovski și Caravelov, lui Botev și Levschi, cetelor lui Hagi Dimităr și Ștefan Caragea, Panaiot Hitov și Filip Totiu, care au fost formate și înarmate pe teritoriul român pentru a trece Dunărea albă și lină și a-și da viața pentru libertatea Bulgariei”⁹⁶.

Este necesar să facem precizarea că armata română s-a ciocnit pe frontul balcanic cu trupe de elită ale Imperiului otoman și că a luptat în sectorul cel mai important al luptelor, sectorul care a decis soarta războiului. Din cele 7 armate turcești care asigurau securitatea Imperiului, trupele de elită păzeau linia Dunării, de unde așteptau lovitura principală, plus cele care aveau garnizoană la Istanbul și în împrejurimi. Pe de altă parte, Vidinul, acolo unde au acționat trupele române, era cetatea turcă cea mai bine dotată cu artilerie (Vidinul 90 tunuri, Silistra 24, Rusciuk 18, Șumla 17, Varna 30, Istanbul 18).

De asemenea, cea mai puternică concentrare de forțe turcești se găsea în zona Vidinului : 53 100 militari, urmată de cea din zona Silistrei (13 890), Șumlei (10 900), Rusciukului (10 000) etc.⁹⁷. Nu trebuie uitat faptul că infanteria turcă avea numeroși instructori străini și în mare parte era dotată cu arme moderne americane Peabody-Martini, Smitt, Bacon, Colt, precum și cu piese de artilerie germane (Krupp), care și-au arătat eficacitatea îndeosebi în războiul franco-prusac din anii 1870—1871⁹⁸.

⁹² Emekli Halil Sedes, 1875—1878 *Osmanli Ordusu Savaşlari. 1877—1878 Osmanli Rus ve Rumel Savaşı* (trupele armatei otomane între 1875—1878. Războiul ruso-româno-turc din 1877—1878), Istanbul, 1935.

⁹³ *Istoricul războiului din 1877—1878*, partea I, București, 1887, p. 263—265 ; vezi și Iano Mitev, *Kratka istoria na Bălgarischia narod*, Sofia, 1954, p. 238.

⁹⁴ Hristina Mihova, *Osvobojdenieto na Bălgaria ot tursko igo (1878—1958)*, Sofia, 1958, p. 217.

⁹⁵ Gh. Dimitrov, *Săcinenia*, izd. B.K.P., Sofia, 1955, tom XIII, p. 399.

⁹⁶ *Sub semnul prieteniei frățești româno-bulgare*, București, 1977, p. 78.

⁹⁷ *Voenna podgotovska i provejdane na Aprilskoto văstanie 1876*, Sofia, 1976, p. 192.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 192—194.

Deși aveau armament superior, otomanii adoptaseră tactica unui război defensiv, așa cum făcuse Omer pașa, în timpul războiului Crimeei, cu scopul de a-i opri pe ruși la linia Dunării. Însă comandantul șef, Abdul Kerim Nadir pașa, deși era un bun ofițer de stat major, cu studii militare făcute la Viena, fiind bătrîn, bolnav și lipsit de inițiativă, n-a acționat prompt, astfel încît armatele ruse au forțat și au trecut Dunărea⁹⁹. Mareșalul turc a fost destituit și judecat de Curtea marțială, dar inevitabilul se produsese, rușii trecuseră Dunărea, înaintaseră cu armata de centru pînă la Șipca, împărțind practic armata turcă în două. Care este explicația că o cetate așezată în cîmp deschis și căruia otomanii îi acordaseră inițial un rol cu totul secundar, ca de altfel și comandamentul rus, fortificată în grabă, a reușit să respingă două atacuri rusești, iar apoi să țină în șah peste 3 luni, trupele ruso-române și să aibă implicații de ordin politic, în stare să zdruncine echilibrul de forțe european ?

Comandamentul rus a subestimat potențialul militar otoman, considerîndu-l un mit de mult apus și care numai trebuia luat în seamă. O parte din ofițeri cu funcții de conducere, au considerat campania ca o simplă plimbare de agrement, unde cazacii și grenadierii, la simpla lor apariție, vor pune dușmanul pe fugă, iar ziariști, scriitori, pictori, atașați și corespondenți militari străini, începînd de la vestitul pictor Vereșciaghin și terminînd cu prințul spaniol Don Carlos, vor descrie, vor transmite și astfel vor immortaliza victoriile rusești¹⁰⁰.

Chiar și în această conjunctură, comandamentul otoman nu luase serioase măsuri de a stăvili trecerea Dunării și de a opri pe inamic. Rezistența slabă din partea comandamentului otoman, l-a făcut pe Marele Duce Nicolae să înainteze spre Balcani cu forțele principale, neasigurîndu-și în măsură suficientă flancurile. Acest act a fost calificat de ministrul de război, Miliutin, ca iresponsabil¹⁰¹, mai ales că forțele rusești din Caucaz începeau să fie împinse înapoi. În plus, guvernul țarist pentru a dicta condiții de pace turcilor, trebuia să dețină efectiv toată zona Bulgariei dintre Dunăre și munții Balcani, să coboare, simultan cu înaintarea spre Șipca, pe valea râului Isker, și să ocupe Sofia și să se îndrepte pe valea Mariței, între Balcani și Rodopi, spre Adrianopol¹⁰².

În această nouă situație, creată în scopul stopării înaintării rusești, și contrărării unui pericol de flanc, a fost întărită cetatea Plevna și a fost trimis acolo remarcabilul om de arme Osman pașa, care se evidențiasse în campania împotriva Serbiei din 1876, în urma căreia fusese avansat la gradul de mareșal (mușir)¹⁰³. Cele două atacuri nereușite ale rușilor de la Plevna, a făcut să licărească pentru turci ideea schimbării raportului de forțe, mai ales că principalele cetăți turcești de pe Dunăre erau încă în mîna otomanilor (Vidin, Rahova, Rusciuk, Silistra), bine fortificate, bine înarmate și bine aprovizionate și care, în orice moment, puteau periclita spatele frontului rusesc¹⁰⁴. În plus, cercurile politice din Anglia și Austro-Ungaria erau satisfăcute de insuccesele rusești din sectorul Plevna, deși iscăliseră protocolul de la Londra din 31 martie 1877, deoarece victoriile

⁹⁹ Cem Atabeyoglu, *Gazi Osman pașa*, în „Pirelli“ (Istanbul), aprilie 1976.

¹⁰⁰ Pentru amănunte vezi : A. Milochoowski de Belina, *De Paris à Plevna. Journal d'un journaliste, de mai à decembre 1877*, Paris, 1878, p. 54, 277, 279, 293 și urm.

¹⁰¹ Van der Stegen, *Conferences sur la guerre d'Orient en 1877—78*, Bruxelles, 1880, p. 15—16.

¹⁰² *Dnevnik D. A. Miliutina*, tom II (1876—1877), Moscova, 1949.

¹⁰³ Cem Atabeyoglu, *op. cit.*

¹⁰⁴ *Ibidem*.

inițiale ale rușilor conturaseră perspectiva trecerii sud-estului Europei sub controlul Imperiului țarist.

De asemenea, trebuie subliniat și faptul că pe baza unor materiale recent prezentate ¹⁰⁵, la 19 zile după iscălirea Protocolului de la Londra, Anglia dezavuează acest document, anunțând Petersburgul că va acționa în raport cu interesele sale și va duce tratative în acest sens la Viena.

Austro-Ungaria, deși iscălise un document secret cu Rusia (Convenția secretă de la Budapesta din 15 ianuarie 1877), care-i făgăduia Bosnia și Hertegovina în schimbul neutralității, era foarte sensibilă la avansurile Londrei, deoarece se putea alege cu mai multe avantaje ; de asemenea, avea unele îndoile pe care încerca să le spulbere Bismarck, că partenerul rus s-ar putea să nu-și respecte angajamentele.

Înaltul comandament rus, care cunoștea exact situația, nu întâmplător a adresat de urgență cele două telegrame prințului Carol, semnate de către Marele Duce Nicolae, care deținea funcția de comandant șef al frontului din Balcani, prin care invita pe români să intre grabnic în luptă. Cu siguranță, el a cerut în acest sens aprobarea țarului Alexandru al II-lea, care se găsea pe front, iar expedierea telegramelor, din moment ce s-a făcut, a primit, evident, girul țarului.

Aprecieri pozitive asupra aportului armatei române întâlnim în scrierile istoricului turc Mufassal ¹⁰⁶, care reproduse, în volumul VI a lucrării sale de sinteză dedicată istoriei Imperiului otoman, telegrama marelui duce Nicolae către prințul Carol de a interveni urgent la Plevna cu armata sa, telegramă care este semnalată și în istoria lui Hâmi Dânișmend ¹⁰⁷.

Căderea Plevnei — considerată de documentele rusești și otomane ¹⁰⁸, ca locul unde s-a decis soarta războiului — a avut un răsunet enorm și în întregul sud-est european, provocând reîntrarea în război a Serbiei.

În proclamația dată cu această ocazie de către prințul Milan, se arăta : „Vom găsi pe cîmpul de luptă viteaza armată rusă, acoperită de glorie eroică ; vom găsi pe frații muntenegreni și pe vitejii noștri vecini români, care trecînd Dunărea, s-au dus să se lupte pentru independență și libertatea creștinilor asuprași“ ¹⁰⁹.

Cooperarea între armatele română, sîrbă și rusă a început imediat după intrarea Serbiei în război ¹¹⁰. În cadrul acestui plan comun, armata română a primit misiunea să neutralizeze cetățile Vidin și Belogradic. Comandamentul român, care învățase mult din experiența bătăliei de la Plevna, a dispus ca atacul Vidinului să nu fie dezlănțuit decît după încercuirea cetății. Hotărîrea a fost luată deoarece cetatea Vidinului, înzestrată cu fortificații din trei părți și apărată de o garnizoană de 15 000 de oameni, era cea mai puternică fortăreață turcească de la Dunăre.

După ce a împins artileria în apropierea centurii de zid, comandamentul român a ordonat un bombardament de 10 zile asupra Vidinului, cu

¹⁰⁵ *Izvori za Bălgarskata istoria...*, Sofia, 1977, sub redacția lui Hristo Hristov, p. 170—171.

¹⁰⁶ Mufassal, *Osmanli Tarihi*, vol. VI, Istanbul, 1963 (volumul este numerotat între paginile 2 964 și 3 675 ; telegrama este reprodusă la p. 3 309).

¹⁰⁷ Hâmi Dânișmend, *Osmanli Tarihi. Kronolojisi*, vol. IV, p. 304.

¹⁰⁸ Mufassal, *Osmanli tarihi*, VI, Istanbul, 1963, p. 3 309 ; vezi și Hâmi Dânișmend, *Osmanli tarihi*, Cild, IV, p. 304 ; Cem Atabeyoglu, *Gazi Osman paşa*, în „Pierrelli“, nr. 4/1976 ; *Sbornik materialov i documentov po russko-turečkoi voine na Balanskom poluostrove*, Petersburg, 1898—1910.

¹⁰⁹ *Documente privind războiul pentru independență*, vol. VIII, p. 43.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 43.

începere de la 14 ianuarie, după care trebuia să urmeze atacul concentric asupra cetății. Această ultimă acțiune militară n-a mai avut însă loc, deoarece la 23 ianuarie 1878 s-a încheiat armistițiul, impus de ofensiva fulgerătoare a armatelor ruse peste Balcani.

Operațiunile din jurul Vidinului și mai ales asaltul redutelor de la Smîrdan, constituie una din glorioasele fapte de arme românești din istoria războiului de la 1877—1878. Într-o singură zi de ofensivă, armata română a reușit să pună stăpînire pe întreaga centură exterioară a cetății Vidin, constituită din numeroase redute și șanțuri.

După încheierea convențiilor pentru predarea Vidinului și Belogragicului, trupele române au intrat în aceste două cetăți. Populația bulgară din Vidin a făcut armatei române o primire entuziastă, aruncîndu-i flori și cununi pe tot parcursul. A doua zi (13/25 februarie 1878), trupele române au intrat în Belogragic, fiind întîmpinate la 2 km înainte de intrarea în oraș „de populațiunea bulgară împreună cu preoții, icoanele și drapelele bisericii, care în mijlocul unui mare entuziasm, au precedat trupele” ¹¹¹.

În timpul ceremoniilor oficiale din cele două orașe eliberate, drapelele românești au fost înălțate pe zidurile vechilor cetăți turcești, fiind salutate cu trei salve de tunuri ¹¹².

Armata română termina războiul cu mari pierderi. După unele date, afară de aportul material deosebit de important, numărul morților și răniților s-a ridicat la circa 10 000 de oameni ¹¹³.

Încă de la 10 ianuarie 1878, prințul Carol avea informații că Sublima Poartă urma să se adreseze direct Cartierului General pentru încheierea armistițiului și pentru tratative în vederea păcii. De aceea, el se adresează marelui duce Nicolae, comandantul șef al trupelor rusești din Peninsula Balcanică, rugîndu-l ca și România, care participase cu forțe importante la război, să participe la tratativele de armistițiu. Opinia publică din România, arăta prințul Carol, era preocupată de interesele țării, iar prezența României la tratative „justificată prin participarea la război a armatei mele..., care și-a vărsat singele alături de glorioasa armată imperială pentru o cauză comună” ¹¹⁴.

La 4 februarie 1878, prințul Carol scria din nou marelui duce Nicolae, arătîndu-i că regretă faptul că guvernul rus n-a ținut cont de dorința României de a participa la încheierea armistițiului, gest care a pus guvernul român într-o poziție foarte dificilă față de țara sa ¹¹⁵.

În ședința Consiliului de miniștri sîrb se discuta încă de la 3 ianuarie 1878 problema participării la tratativele de pace. Ședința fusese provocată de faptul că agentul Serbiei din București raportase că a avut o discuție cu M. Kogălniceanu care s-a interesat ce acțiuni va întreprinde Serbia dacă nu va fi admisă la tratativele de pace. Kogălniceanu propunea ca cele două țări să se străduiască să participe la tratativele de armistițiu și de pace, ce le interesau direct ¹¹⁶. În ședință s-a hotărît să se propună prințului Milan — care se afla atunci la Niș —, să răspundă ministrului român, că nu sînt simptome ca „Rusia să ne excludă de la tratativele de pace” și „să fie luate

¹¹¹ I. Focșeneanu și N. Ciachir, *op. cit.*, p. 186.

¹¹² *Ibidem*. Garnizoanele românești au staționat în aceste cetăți pînă la 25 martie/6 aprilie 1878.

¹¹³ *Istoria României*, IV, p. 636.

¹¹⁴ Arhivele statului București, fond Casa regală, dos. 16 (1877), f. 133.

¹¹⁵ *Loc. cit.*, f. 130.

¹¹⁶ *Zbornik zapisi Jevrema Gruiča...*, III, p. 313.

măsuri ca delegații Serbiei și României să susțină bine interesele țării lor“¹¹⁷.

La 3 martie 1878 a fost semnat la San Stefano Tratatul de pace dintre Rusia și Turcia. Deși România și-a adus contribuția de sînge la război, totuși delegatului român, colonelul Eraclie Arion, nu i s-a permis să participe la tratative. N. Iorga se întreba cum ar fi reacționat diplomația rusă dacă în locul colonelului Arion ar fi apărut Kogălniceanu, Brătianu sau însuși Principele¹¹⁸. De asemenea, nici delegațiile Serbiei și Muntenegrului n-au fost admise la tratative. Tratatul de la San Stefano prevedea recunoașterea independenței României, Serbiei, Muntenegrului și crearea unui mare principat autonom al Bulgariei¹¹⁹.

Referitor la România, Tratatul de pace mai prevedea ca Turcia să cedeze în favoarea acesteia Dobrogea, pe care însă Rusia își rezervase dreptul de a o schimba „cu partea Basarabiei detașată la 1856“¹²⁰. Dar schimbul impus între Basarabia de sud și Dobrogea nu constituia pentru guvernul român o soluție echitabilă¹²¹.

Războiul din 1877—1878, care a reunit pe cîmpul de luptă români, sirbi, muntenegreni, bulgari, insurgenți din Bosnia și Hertegovina, voluntari din Macedonia, Epir, Tesalia, alături de armate ruse a reprezentat cea mai importantă etapă în lupta popoarelor din sud-estul Europei împotriva dominației otomane, războiul soldîndu-se cu recunoașterea independenței de stat a României, Serbiei, Muntenegrului și crearea principatului autonom bulgar¹²².

Chiar dacă n-au fost respectate în întregime doleanțele popoarelor balcanice, la trei state li s-a recunoscut independența de stat, cîștigată de ele însele pe cîmpul de luptă, s-a creat un principat autonom, s-au stabilit relații de tip capitalist în cea mai mare parte a Peninsulei, dînd un puternic impuls dezvoltării societății în această parte a Europei.

României independente i se va realipi străvechea provincie a Dobrogei (1878)¹²³, care făcea puntea de legătură între cele două date atît de importante în istoria poporului nostru, 1859, cînd s-au pus bazele statului național român, și 1918¹²⁴, cînd a fost desăvîrșită unitatea națională.

Se cuvine amintit că, în ciuda încorporării Dobrogei de către Imperiul otoman în 1417 și dislocării acestei provincii din sistemul politic-administrativ al Țării Românești și Moldovei (toată Delta Dunării), au existat relații permanente și strînse între toate provinciile românești¹²⁵. Confirmînd cele de mai sus, Nicolae Iorga formula concluzia că din cele mai vechi

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ N. Iorga, *Politica externă...*, p. 268.

¹¹⁹ *The Balkans in Transition...*, p. 5.

¹²⁰ *Documentele privind războiul de independență*, vol. IX, p. 367.

¹²¹ V. Maciu, *Comment la Roumanie a conquis son indépendance*, în „Revue roumaine d'histoire“, nr. 3, 1965, p. 540.

¹²² N. Ciachir, *România și problema Orientală (1875—1878)*, în „Revista de studii internaționale“, nr. 2 (1970), p. 82—83.

¹²³ Vezi pentru amănunte N. Ciachir și R. Ciobanu, *Revenirea Dobrogei la aria de viață a statului român. Consecința permanenței populației românești pe pămîntul dobrogean (1878)*, în volumul *Din lupta poporului român pentru independență*, București, 1977.

¹²⁴ Vezi pentru amănunte Mircea Mușat, *Înfăptuirea maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, în „Anale de istorie“, nr. 2 (1976); vezi și Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România. 1918—1921*, ed. a II-a, Editura politică, București, 1975, p. 78.

¹²⁵ N. Ciachir, *Contribuții la istoria Dobrogei (aprilie 1877—noiembrie 1878)*, în „Revista arhivelor“, nr. 1 (1962), p. 161—167; vezi și N. Ciachir, *Soliman Magnificul*, București, 1972, p. 18—19.

timpuri fenomenul de transhumanță, practicat neîntrerupt spre aceste locuri, a reîmprospătat în permanență spiritul de viață românească, făcînd din români elementul autohton cel mai dinamic și mai numeros din această regiune ¹²⁶.

Întîlnind în peregrinările sale pe aici români din Transilvania, din Țara Românească și din Moldova, alături de populația autohtonă românească din vechime, Ion Ionescu de la Brad conchidea și el pe bună dreptate că Dobrogea reprezenta o înfăptuire în miniatură a tuturor românilor de prin toate celelalte provincii. Tot el a descris atît de sugestiv setea pentru carte a populației dobrogene : „Așa pretutindeni, românii din Dobrogea simt nevoia de dascăli pentru a da învățătură fiilor lor. În cîteva sate am și găsit dascăli, pe care îi țineau ei cu cheltuiala lor. Este cutare sat care nu s-a lăsat pînă n-a furat din Țara Românească un dascăl, pe care îl țin românii în sînul lor mai bine de cum n-ar fi în sînul lui Abraam” ¹²⁷.

Cei 461 de ani de stăpînire străină, înlocuirea instituțiilor românești cu cele otomane, deținerea posturilor cheie de către musulmani, orientarea vieții economice spre interiorul Imperiului și în special către Constantinopol, în a cărui aprovizionare Dobrogea a jucat un rol deosebit de important, au făcut ca ținutul să capete o serie de trăsături specifice „rămînînd însă în aspectele principale asemănător cu al celorlalte teritorii românești” ¹²⁸.

Nu întîmplător etnograful belgian C. Lejan relatea în 1861 că turcii de aici, în urma relațiilor frecvente comerciale sau de alt ordin cu românii, vorbeau românește ¹²⁹, iar încă mai devreme Ceaika Czajkowski (devenit ulterior vestitul Sadik pașa), agentul oficial al prințului polonez Czartoryski, acreditat pe lîngă Imperiul otoman, relatea într-o scrisoare adresată în 1842 baronului de Bourqueney, ambasadorul Franței la Constantinopol, că românii din Dobrogea, alcătuiau grupul etnic cel mai numeros al creștinilor ¹³⁰.

Dealtfel, autoritățile otomane foloseau în cancelariile lor și limba română ¹³¹, iar crearea unei linii telegrafice care lega din 1857 ¹³² Galații cu Tulcea și existența unor linii regulate de vase care asigurau un trafic permanent între Brăila și Galați, Tulcea, Sulina și Măcin, impulsiau, în ajunul războiului din 1877—1878, relațiile Dobrogei cu România.

Cărturarul Nifon Bălășescu, originar din Hașagul Sibiului ¹³³, solicitat de autoritățile otomane * să organizeze școlile românești din Dobrogea și recenzînd cu această ocazie 72 de așezări din cazalele (plășile) Tulcea, Isaccea, Babadag, Medgidia, Hîrșova și Măcin, trăgea concluzia că printre

¹²⁶ N. Iorga, *Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit, sate și oameni din Dobrogea românească la 1859*, în „Analele Dobrogei”, 1922, p. 34; vezi și Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, București, 1971, p. 342—348.

¹²⁷ Ion Ionescu de la Brad, *Românii din Dobrogea*, în „România literară” (Iași), nr. 2, 1855.

¹²⁸ Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, București, 1975, p. 5; vezi și Halil Inalcik, *Dobrudja*, în *Encyclopedie de l'Islam*, Ed. nouă, vol. II, Leiden—Paris, 1963, p. 627—628.

¹²⁹ C. Lejan, *Etnographie de la Turquie d'Europe*, f. 1, 1861, p. 35.

¹³⁰ Gh. Platon, *Informații noi privind teritoriul și populația Dobrogei*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»”, V (1968), p. 207—211.

¹³¹ Tudor Mateescu, *op. cit.*, p. 10.

¹³² *La Commission Européenne du Danube et son oeuvre. 1856—1931*, Paris, 1931, p. 348.

¹³³ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 346.

* Guvernatorul sangeacului Tulcea era Ismail Kemal bey, albanez de origine, cunoscut pentru spiritul său de toleranță.

românii de aici se găseau negustori de tot felul, pescari, meșteșugari, plugari (care cultivau grîul, porumbul, orzul și ovăzul), viticultori, păstori cu vechi tradiții, oameni harnici și întreprinzători, care, înfruntînd numeroase greutăți, reușeau să smulgă pămîntului roade cu adevărat miraculoase ¹³⁴.

Merită, în încheiere, să amintim că statistica întocmită de Marele stat Major rus, în urma pătrunderii trupelor în sangeacul Tulcii (Dobrogea) în războiul din 1877—1878, de către generalul Beloțercovici, cunoscut pentru obiectivitatea sa, sublinia preponderența netă a românilor în cadrul elementului creștin (19 700 români, 10 125 bulgari, 3 200 lipoveni) ¹³⁵.

După 1878, prestigiul României pe plan balcanic a crescut considerabil ¹³⁶, fapt ce a impulsionat lupta de eliberare națională a românilor din provinciile subjugate, luptă ce va fi încununată de succes deplin, în memoriul an 1918, cînd s-a săvîrșit unirea tuturor românilor în granițele Daciei străbune.

NICOLAE CIACHIR

¹³⁴ Nifon Bălășescu, *Cărțile sateanului român*, vol. III, Sibiu, 1878, p. 30 ; vezi și I. Bitoleanu și Gh. Dumitrașcu, *op. cit.*, p. 873.

¹³⁵ Arhiva M.A.E., vol. 101, dosarul 71, D. 4, 1878, f. 20 (în limba rusă).

¹³⁶ Arben Puto, *Povarësia Shgiptare dhe diplomacia e fugive të mëdha*, 1912—1914, Tirana, 1978, p. 103, 108 ; Vezi și Șt. Dimitrov, Kr. Mancev, *Istoria na Balkanskite narodi*, tom. II, Sofia, 1975, p. 107 ; „în comparație cu celelalte state balcanice, România pășise mai hotărît pe făgașul dezvoltării capitaliste și, spre deosebire de celelalte, a reușit să evite un control financiar direct din partea imperiaștilor“).

MOMENTE ALE LUPTEI REVOLUȚIONARE A MASELOR POPULARE DIN OLTENIA ÎN PERIOADA august 1944 — noiembrie 1946

ROMUS DIMA

Victoria istorică din august 1944 marchează începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-imperialistă în țara noastră. Înfăptuirea acestui mare act istoric, operă a maselor populare, a însemnat : zdrobirea regimului dictatorial fascist antonescian ; instaurarea unui guvern al cărui program avea la bază Platforma Blocului Național Democrat ; desprinderea României din coaliția fascistă, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste și alăturarea ei Națiunilor Unite ; lichidarea subordonării politice, militare și economice față de imperialismul german : descătușarea uriașelor energii revoluționare ale maselor, îndeosebi ale clasei muncitoare, care au devenit factorul determinant al evoluției României spre progres și prosperitate ; legalizarea P.C.R. și a celorlalte organizații politice și profesionale interzise de regimul fascist etc.

Subliniind rolul și locul zilei de 23 August 1944 în viața și evoluția contemporană a României, secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „Marea victorie de la 23 August 1944 a marcat o cotitură istorică în dezvoltarea României. Lupta antifascistă, democratică s-a transformat rapid într-o mișcare socială de mare amploare, fără precedent în anele țării noastre, care a deschis calea desăvârșirii revoluției burghezo-democratice, realizării unor profunde schimbări revoluționare în viața socială, înfăptuirii idealurilor de libertate și dreptate socială ale poporului român”¹.

În cartea de aur a marilor evenimente din viața și lupta poporului român pentru libertate și independență, istoria a consemnat la timpul și în locul potrivit, contribuția clasei muncitoare, a celorlalți patrioți din Oltenia, alături de forțele înaintate ale națiunii române, sub steagul biruitor al partidului comunistilor, la înfăptuirea celui mai important act din întreaga evoluție modernă și contemporană a României — insurecția na-

110 ¹ Nicolae Ceaușescu, „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 278.

țională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944. Masele populare din Oltenia, sub impulsul și îndrumarea comuniștilor, a dovedit și de această dată prin fapte că, într-adevăr, n-au existat momente de răscruce în dezvoltarea țării noastre la care ea să nu fi participat.

O nouă și fertilă etapă, calitativ superioară în dezvoltarea României, a mișcării muncitorești și partidului comunist a început la 23 August 1944. Sarcini de importanță epocală, radical deosebite față de etapele anterioare, stăteau acum în fața clasei muncitoare, a celorlalte forțe democratice, progresiste.

Realizarea obiectivelor și a sarcinilor noi etape, care erau în strînsă legătură cu dezvoltarea liberă și independentă a poporului român pe calea progresului și civilizației, edificarea unei vieți noi pe pămîntul României, reclama cu stringență reorganizarea pe baze legale a P.C.R., factorul politic fundamental al vieții românești de după 23 August 1944, a organizațiilor de masă și obștești, coalizarea tuturor forțelor democratice în jurul programului clasei muncitoare. În scurtă vreme, P.C.R. a reușit să reorganizeze comitetele de partid regionale și județene, paralel cu extinderea și întărirea politico-organizatorică a organizațiilor din marile unități industriale, instituții și sate. Numai în aceste condiții a putut partidul comunist să desfășoare o vastă activitate politică și educativă pentru creșterea conștiinței revoluționare și a combativității maselor, în primul rînd a proletariatului, pentru canalizarea inepuizabilelor lor energii în direcția înfăptuirii marilor transformări democratice din viața României.

Reorganizarea în noile condiții a activității organizațiilor P.C.R. din Oltenia a fost un proces rapid, așa cum s-au petrecut lucrurile în întreaga țară. Un rol important în reorganizarea și orientarea activității de partid, sindicale și în întărirea Frontului Unic Muncitoresc l-a avut Conferința locală de partid care a avut loc la Craiova în ziua de 3 septembrie 1944². După dezbateri intense a fost adoptat un plan de măsuri cu sarcini curente și de perspectivă, privitoare la reorganizarea muncii de partid, intensificarea acțiunilor menite să mobilizeze masele muncitoare la realizarea obiectivelor politice, economice și sociale care stăteau în fața poporului nostru. Ca urmare, cu operativitatea specifică efervescenței declanșate de insurecția de la 23 August 1944, și-au reluat activitatea legală comitetele regional și județene care existau în timpul perioadei ilegale a partidului comunist, s-au creat noi organe de partid județene³. A sporit considerabil numărul celulelor de partid din întreprinderi, instituții și sate⁴, s-au făcut salturi însemnate în direcția creșterii numerice a rîndurilor P.C.R. *, în întărirea influenței partidului în masele de oameni ai muncii de la orașe și sate. Ziarul „Înainte”, organul de presă al Comitetului regional Oltenia al P.C.R., care a apărut începînd cu luna septembrie 1944, a adus o contribuție importantă la rezolvarea problemelor menționate, la educarea și mobilizarea proletariatului, a celorlalte categorii sociale în lupta pentru înfăptuirea lozincilor și a chemărilor partidului comunist.

Ținînd seama de rolul hotărîtor al clasei muncitoare în bătălia contra reacțiunii și a claselor exploatoare, în realizarea transformărilor revoluționare din societatea românească, P.C.R. a acordat cea mai mare atenție

² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa 224/1944, f. 1—2.

³ Loc. cit., f. 1—4; dos. nr. 164/1945, f. 10—11, 25—27, 36—41, 107—108.

⁴ Loc. cit., dos. nr. 164/1945, f. 9—45.

* În august 1945, organizația regională Oltenia a P.C.R. număra peste 10 000 de membri.

întăririi frontului unic al celor ce muncesc. Sindicatele muncitorești au reprezentat un teren prielnic pentru ridicarea pe trepte superioare a activității proletariatului în cadrul Frontului Unic Muncitoresc realizat în aprilie 1944. Conștient de acest lucru, C.C. al P.C.R., a adresat, la două zile după victoria insurecției armate, un apel tuturor muncitorilor, indiferent de apartenența politică, chemându-i să-și strângă rîndurile, să reorganizeze sindicatele și să participe cu hotărîre la lupta revoluționară, patriotică, la menținerea ordinei și disciplinei. „Uniți în Frontul Unic Muncitoresc — nota apelul —, puneți-vă în fruntea luptei de eliberare a poporului român ! Refaceți imediat organizațiile voastre sindicale ! Organizați comitete patriotice de fabrică, alese de toți muncitorii, pentru recrutarea de luptători, conducerea luptei patriotice și menținerea ordinii în fabrici, uzine și cartiere”⁵. Acțiunea de organizare a sindicatelor unice și de îndrumare a activității lor au fost date în sarcina Comisiei de organizare a mișcării sindicale, constituită la 1 septembrie 1944, în urma hotărîrii delegaților Comitetelor Centrale ale P.C.R. și Partidului Social-Democrat.

În conformitate cu revoluția adoptată de Comisia de organizare a mișcării sindicale⁶, care stabilea principiile și formele concrete de desfășurare a muncii, s-a trecut în întreaga țară la organizarea sindicatelor bazate pe Frontul Unic Muncitoresc, aplicîndu-se centralismul democratic și democrația muncitorească. Înfăptuirea unității sindicale a reprezentat un pas important înainte în direcția intensificării colaborării dintre P.C.R. și P.S.D., a sporit forța și capacitatea de luptă a proletariatului. Sub îndrumarea comuniștilor, Comisia regională și comisiile județene de organizare a sindicatelor, create în septembrie 1944⁷ și formate din reprezentanți ai P.C.R. și P.S.D., au desfășurat o laborioasă activitate organizatorică și politico-educativă în mijlocul proletariatului, a celorlalți oameni ai muncii, dinamizîndu-i în acțiunea de constituire a sindicatelor în întreprinderi și instituții. Rezultatele acestei activități n-au întîrziat să apară. În adunări generale ale oamenilor muncii s-au înființat sindicatele unice și s-au ales comitete ale acestora, organisme reprezentative, compuse din comuniști, social-democrați și neîncadrați politic, oameni cu experiență în munca revoluționară, care aveau misiunea să apere interesele economice, politice și sociale ale maselor muncitoare. Într-un ritm accelerat, asemenea organizații sindicale s-au constituit în principalele unități economice și instituții din Craiova, Turnu-Severin, Rîmnicu-Vîlcea, Tîrgu Jiu, Valea Sadului, Brezoi, Băilești, în porturile Corabia, Calafat, Bechet⁸. Pentru conducerea și coordonarea activității organismelor nou create au fost înființate comisii locale ale sindicatelor în toate județele Olteniei.

În perioada 26—30 ianuarie 1945, s-au desfășurat lucrările primului Congres general liber al sindicatelor unice din țara noastră, la care au participat delegați din partea celor 12 uniuni sindicale înființate pînă atunci, reprezentînd 513 sindicate cu peste 500 000 de muncitori, funcțio-

⁵ „România liberă” din 26 august 1944.

⁶ „România liberă” din 7 septembrie 1944.

⁷ „Înainte” din 11 decembrie 1944.

⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dos. nr. 164/1945, f. 36—39, 107—108 ; Arhivele statului Rîmnicu-Vîlcea, fondul Inspectoratului muncii, dos. nr. 76/1945, f. 39 ; „Scînteia” din 19, 20 decembrie 1944 și 4 ianuarie 1945 ; Marin Ionescu, Mihai Vechilu, *Oltenia în lupta pentru democratizarea aparatului de stat*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1975, p. 45.

nari și intelectuali⁹. Congresul a statuat înființarea sindicatelor unice din România și a hotărât crearea Confederației Generale a Muncii, ca organism care să coordoneze activitatea sindicală din întreaga țară.

Constituirea sindicatelor unice a dat posibilitatea organizațiilor din Oltenia ale partidului comunist ca, împreună cu organizațiile partidului social-democrat, să mobilizeze oamenii muncii, îndeosebi clasa muncitoare, în marile bătălii revoluționare pentru zdrobirea rămășițelor fasciste și a reacțiunii, pentru instaurarea regimului democrat-popular. Comitetele sindicatelor din întreprinderi au contribuit într-o măsură însemnată la refacerea economică și desfășurarea procesului de producție industrială, la descoperirea, demascarea și prevenirea actelor de sabotaj ale patronilor.

Cu toate că guvernul instaurat la 23 August 1944 recunoscuse dreptul muncitorilor de a se organiza, acțiunea de constituire a sindicatelor unice și a comitetelor de fabrică s-a desfășurat într-o luptă aprigă cu patronii reacționari și cu autoritățile locale care încercau să zădărnicească această operă vitală pentru oamenii muncii. Organul de presă al Comitetului regional de partid Oltenia consemna frecvent asemenea împotriviri. Astfel, într-un articol se arată: „Clasa muncitoare a luptat și a cucerit dreptul de a se organiza fără nici o formalitate decît voința și interesele muncitorilor. Pe această bază s-au organizat sute de mii de muncitori în întreaga țară. Așa se organizează și muncitorii din Oltenia pînă la elaborarea unei legi care va trebui să fie făcută de reprezentanții clasei muncitoare. Muncitorii nu țin, în mod obișnuit, întruniri în zilele de lucru. Dar dacă interesele muncitorilor sînt grav lovite, prin surprindere, nimeni pe lume nu poate opri muncitorii să se adune imediat și uniți să ia măsurile dictate de situație. Dreptul de organizare în sindicat și de luptă pentru revendicările muncitorilor, nu mai poate fi oprit”¹⁰. Strîns uniți în jurul organizațiilor P.C.R. și P.S.D. muncitorii din Oltenia au respins cu toată hotărîrea provocările patronilor și autorităților menite să împiedice organizarea și activitatea organismelor colective alese de ei, demonstrînd astfel că dreptul de organizare și de luptă al clasei muncitoare, cîștigat cu mari sacrificii, nu putea fi suprimat de nimeni.

Acționînd cu prioritate pentru organizarea proletariatului și mobilizarea lui în luptă revoluționară de reînnoire structurală a țării, partidul comunist a considerat, în același timp, drept una din sarcinile sale fundamentale munca de atragere în această luptă a țărănimii muncitoare, folosind condițiile create după insurecție de înfăptuire, în procesul acțiunilor de masă, a alianței muncitorești-țărănești, forța motrice a revoluției populare.

Avînd în vedere faptul că agricultura avea rol predominant în economia Olteniei, Comitetul regional de partid a acordat o atenție deosebită populației satelor, organizînd și conducînd acțiunea de constituire a comitetelor țărănești, organe de luptă ale țărănimii muncitoare specifice etapei de după 23 August 1944¹¹; de asemenea, a sprijinit extinderea și dezvoltarea în noile condiții a organizațiilor Frontului plugarilor.

Alese în adunări populare, formate din elementele cele mai revoluționare ale țărănimii muncitoare, comitetele țărănești au contribuit într-o măsură însemnată la înlocuirea primarilor reacționari din fruntea comu-

⁹ *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, Editura politică, București, 1971, p. 107.

¹⁰ „Înainte” din 12 octombrie 1944.

¹¹ „Înainte” din 20 septembrie 1944.

nelor, realizarea pe cale revoluționară a reformei agrare, rezolvarea unor probleme edilitar-gospodărești și social-culturale, colectarea produselor agricole necesare frontului antihitlerist, apărarea intereselor țărănimii etc. În unele comune din județele Dolj și Vilcea, adunările populare pentru alegerea comitetelor țărănești au adoptat planuri de activitate în care se prevedeau înfăptuirea unor transformări radicale în viața satelor, între care exproprierea pământurilor moșierești, destituirea primarilor instalați de guvernul antonescian și înlocuirea lor cu reprezentanții țărănimii muncitoare, amenajarea drumurilor, asigurarea asistenței medicale pentru populația comunelor și altele ¹².

P.C.R. s-a ocupat îndeaproape de reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist și de îndrumarea activității sale. Din conducerea centrală a organizației revoluționare de tineret făcea parte, imediat după 23 August 1944, comunistul și neînfricatul luptător pentru fericirea poporului, *Nicolae Ceaușescu*. Comuniștii au acționat pentru realizarea unității de acțiune a tineretului muncitoresc, având în vedere faptul că în rândurile acestei importante forțe sociale activau în afară de U.T.C. și alte organizații ale partidelor proletare din România. Relevând rolul și importanța Frontului unic al tineretului muncitoresc, tovarășul *Nicolae Ceaușescu* sublinia: „În vederea ducerii cu succes a luptei comune, este necesar să eliminăm tot ce ne-ar putea despărți. O colaborare loială, pe baza Platformei Frontului unic este o sarcină primordială. Realizând, prin munca noastră de zi cu zi, sarcinile comune, vom putea face din tineretul muncitoresc conducătorul luptei întregului tineret român” ¹³. În septembrie 1944, între U.T.C. și Uniunea Tineretului Socialist s-a încheiat frontul unic pe baza unei platforme comune de obiective și revendicări specifice tineretului.

Comitetul regional Oltenia al P.C.R. s-a îngrijit de reorganizarea activității organizațiilor U.T.C. și, împreună cu conducerea locală a P.S.D., a asigurat colaborarea între aceste organizații și organizațiile Uniunii Tineretului Socialist ¹⁴. Acționând pe bază de front unic, tineretul din regiune a participat activ la marile confruntări de clasă din perioada analizată, în fruntea cărora se afla în mod statornic proletariatul.

Comuniștii din Oltenia au contribuit, de asemenea, la organizarea și atragerea în lupta revoluționară a femeilor, la înființarea organizațiilor locale ale Uniunii Patrioților, care cuprindeau în rândurile lor numeroși oameni din categoriile sociale mijlocii de la orașe, mai ales intelectuali ¹⁵.

Realizarea cadrului organizatoric adecvat desfășurării activității cotidiane, atragerea de partea proletariatului unit a celorlalte forțe democratice au permis organizațiilor P.C.R. și P.S.D. din Oltenia să ridice la lupta revoluționară mari mase de oameni ai muncii de la orașe și sate care, împreună cu întregul nostru popor, au avut rolul hotărîtor în zdrobirea reacțiunii interne și în înfăptuirea transformărilor revoluționare ce au impus instaurarea guvernului de largă concentrare democratică de la 6 martie 1945.

Transformările revoluționare de după 23 August 1944 s-au realizat în lupta cu dușmanul de clasă. Rămășițele fascismului răsturnat de la putere, în primul rînd Garda de fier, precum și reacțiunea internă au

¹² „Înainte” din 25 noiembrie și 10 decembrie 1944.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *Frontul unic al tineretului*, în „Scînteia” din 22 septembrie 1944.

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 213, mapa 9/1944.

¹⁵ Arhiva I.S.I.S.P., cotele K XXVIII—46, f. 1, XXIX—18, f. 1.

constituit, în acești ani, adversarii principali ai evoluției României spre democrație, progres și civilizație. Asupra pericolului ce-l reprezentau elementele fasciste, în special legionarii, partidul comunist a atras atenția în Apelul C.C. al P.C.R. din 28 august 1944, chemînd poporul la luptă împotriva lor. Într-o direcție asemănătoare a acționat și P.S.D.

Zdrobirea rămășițelor fasciste și a reacțiunii, precum și reformele economice și sociale din România se puteau înfăptui numai prin coalizarea tuturor forțelor democratice în jurul proletariatului și antrenarea lor în bătăliile ce urmau să se desfășoare. Întrucît colaborarea în cadrul Blocului Național Democrat nu se mai putea continua în condiții normale datorită poziției potrivnice a reprezentanților Partidului Național Țărănesc și Partidului Național Liberal față de transformările revoluționare din România, P.C.R. a inițiat constituirea unei noi coaliții, corespunzătoare momentului istoric în care se afla țara. În acest scop, el a propus, la 25 septembrie 1944, tuturor partidelor, grupărilor și organizațiilor patriotice o platformă politică, al cărei conținut corespundea intereselor majore ale clasei muncitoare, țărănimii muncitoare, părților de mijloc ale populației, drept bază de colaborare multilaterală a tuturor forțelor democratice din țara noastră. În scurtă vreme a fost constituit Frontul Național Democrat din care făceau parte P.C.R., P.S.D., mișcarea sindicală, U.T.C., Frontul plugarilor, Apărarea Patriotică, Uniunea Patrioților, Madosz-ul, Societatea scriitorilor din România și alte organizații democratice. Conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. au refuzat să adere la Frontul Național Democratic și au uzat de toate metodele și mijloacele pentru a menține la conducerea țării guvernul de militari.

La 16 octombrie 1944, Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin Titel-Petrescu, reprezentanții Frontului Unic Muncitoresc în guvernul Sănătescu și-au dat demisia în semn de protest față de modul de acțiune al guvernului, ceea ce a grăbit căderea lui și instaurarea unui guvern al F.N.D.

Masele populare din Oltenia, în frunte cu proletariatul, au primit cu bucurie și entuziasm Platforma F.N.D., au aprobat-o în mitinguri și adunări de mare amploare și au luptat cu elan patriotic pentru ca prevederile ei să prindă viață. În această acțiune hotărîtoare pentru instaurarea la conducerea țării a unui guvern democratic, organizațiile din Oltenia ale celor două partide muncitorești — P.C.R. și P.S.D. — au reușit să realizeze o mare concentrare de forțe sociale care se pronunțau pentru un guvern al F.N.D. Niciodată pînă acum n-a cunoscut străvechea Oltenie o asemenea ridicare la luptă a maselor muncitoare, niciodată n-a existat pe aceste meleaguri o manifestare de asemenea proporții a forței și combativității proletariatului și a aliaților săi. Venise timpul ca masele populare din toate colțurile țării, descătușate și dezlănțuite, să se afirme cu putere pe scena istoriei ca factorul determinant al edificării unei vieți noi pe pămîntul României.

În perioada de după publicarea proiectului de Platformă a F.N.D. și pînă la 6 martie 1945, în principalele orașe și centre industriale ale Olteniei — Craiova, Turnu Severin, Tîrgu Jiu, Brezoi — Vilcea, precum și în numeroase localități rurale s-au desfășurat largi acțiuni de masă (adunări, mitinguri, demonstrații) ale căror trăsături erau comune și se refereau la aprobarea Platformei și la înfăptuirea cît mai rapidă a prevederii sale esențiale — instaurarea unui guvern al F.N.D. Astfel, în ziua de 22 octombrie 1944, mii de muncitori și alți oameni ai muncii din Turnu Severin și județul Mehedinți au luat parte la o mare demonstrație pentru aplicarea

Platformei F.N.D., pentru drepturi și libertăți democratice ¹⁶ ; la 15 noiembrie 1944, a avut loc în Craiova, în prezența lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, un miting urmat de o demonstrație de stradă, când s-a cerut cu hotărîre instaurarea unui guvern al F.N.D. ¹⁷ ; la 3 decembrie 1944, în Craiova și Turnu Severin s-au desfășurat adunări și manifestații urmărind aceleași obiective, la care au luat parte muncitori, meseriași, țărani și intelectuali ¹⁸ ; în ziua de 8 februarie 1945, numeroși muncitori și țărani din Gorj au participat la o mare demonstrație ce s-a desfășurat la Tîrgu Jiu, în finalul căreia au adresat o telegramă Consiliului Național al F.N.D., în care se nota printre altele : „6 000 de plugari și muncitori din județul Gorj, întruniți în ziua de 8 februarie în piața orașului Tîrgu Jiu, încrezători în sinceritatea luptei ce o duce (F.N.D. — *n.n.*) pentru aplicarea programelor dreptelor revendicări ale țăranilor și muncitorilor vă asigură că nu vor înceta lupta pînă nu vor vedea în fruntea țării un guvern F.N.D.” ¹⁹. Una dintre cele mai grandioase acțiuni de masă din Oltenia acestor zile fierbinți trebuie considerată cea de la Turnu-Severin din 20 februarie 1945, organizată și condusă de Comitetul județean Mehedinți al P.C.R., la care au fost prezenți aproximativ 8 000 de muncitori, țărani și alți oameni ai muncii ²⁰. Moțiunea adoptată cu acest prilej cerea în mod răspicat formarea unui guvern al F.N.D. care să treacă imediat la înfăptuirea reformei agrare, îngrădirea și lichidarea speculei, continuarea participării României cu maximum de efort la războiul pentru zdrobirea definitivă a Germaniei naziste, întărirea prieteniei și alianței cu țările din coaliția antihitleristă, îndeosebi cu U.R.S.S. ²¹ Acțiuni similare s-au desfășurat la Rîmniciu Vîlcea, Calafat și alte localități ale Olteniei. ²²

Datorită evenimentelor politice, economice și sociale ce se desfășurau cu rapiditate și cuprindeau în vîltoarea lor categorii de oameni din diverse straturi ale societății, precum și activității educative și mobilizatoare a comunistilor și Frontului plugarilor, se produce în această etapă o activizare generală a țăranimii muncitoare. Interesate în înfăptuirea prevederilor Platformei F.N.D., cu prioritate a celor privind instaurarea unui guvern democratic, reforma agrară și democratizarea aparatului de stat, masele țăranesti din Oltenia au participat activ, alături de proletariat, la zdrobirea reacțiunii și a rămășițelor fasciste locale, la realizarea transformărilor revoluționare din regiune. Paralel cu acțiunile revoluționare inițiate de organizațiile P.C.R. și ale F.N.D. în orașele și centrele industriale ale Olteniei, la care au luat parte numeroși țărani muncitori, au avut loc manifestații cu caracter combativ în marea majoritate a localităților rurale din această zonă a țării — Cetate, Coșoveni, Castranova, Bumbesti, Brezoi etc. —, în care participanții au aprobat Platforma F.N.D. și au stabilit cum să acționeze pentru îndeplinirea sarcinilor ce le reveneau din aceasta.

Lupta pentru instaurarea primarilor democrați la comune s-a desfășurat concomitent cu acțiunile energice inițiate în vederea exproprierii marilor moșii din Oltenia și împrăștierea țăranilor fără pămînt sau cu

¹⁶ „Înainte” din 25 octombrie 1944.

¹⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dos. nr. 8841, f. 62.

¹⁸ *Loc. cit.*, fondul nr. 1, dos. nr. 400, f. 227 ; Colecția, 50, dos. nr. 3161, f. 54 ; „Scînteia” din 23 decembrie 1944.

¹⁹ „Gorjanul” din 31 octombrie 1945.

²⁰ „Înainte” din 28 februarie 1945.

²¹ *Ibidem.*

²² „Înainte” din 23 februarie 1945.

pământ puțin. Activitatea partidului comunist, a comitetelor țărănești și a Frontului plugarilor, precum și sprijinul direct acordat de muncitorii din fabrici și uzine au avut un rol hotărîtor în mobilizarea țărănimii din regiune la lupta pentru realizarea reformei agrare prin ocuparea cu forță a pămînturilor moșierești. Masele țărănești au acționat cu hotărîre și operativitate în toate localitățile rurale și, zădărnîcind împotrivirea marilor proprietari și provocările autorităților reacționare locale, au împărțit marea majoritate a pămînturilor moșierești pînă la legiferarea reformei agrare de către guvernul condus de dr. Petru Groza. În focul acestor bătălii de clasă s-a întărit alianța dintre muncitori și țărani, s-au consolidat pozițiile deținute de oamenii muncii de la orașe și sate în lupta pentru instaurarea puterii populare în țara noastră.

Comuniștii din Oltenia, printre care Ion Popescu-Puțuri, Mihail Roșianu, Vasile Vilcu, Ion Paicu, Gheorghe Jianu, Teodor Dărăbăneanu, Dumitru Ivanovici, Ion Bică, Virgil Balaure și mulți alții, vechi militanți ai partidului comunist, s-au situat permanent în fruntea maselor populare pentru a le organiza și conduce, au fost prezenți în locurile cele mai grele ale luptei revoluționare, exemplul lor fiind pildă și îndemn pentru ceilalți oameni ai muncii de a-și consacra toate forțele realizării idealurilor de dreptate, libertate și progres social ale poporului nostru.

Relatînd entuziasmul și dăruirea totală cu care oamenii muncii din acest colț de țară contribuiau, împreună cu întregul popor, la înfăptuirea transformărilor structurale din România, ziarul „Înainte“, în articolul „Zeci de mii de olteni au manifestat pentru un guvern al FND“, consemna faptul că „la Craiova, Rîmnicu Vilcea, Turnu Severin, Tîrgu Jiu, Caracal, pretutindeni, în întreaga Oltenie poporul și-a spus răspicat cuvîntul așa cum l-a spus întreaga țară. Un guvern al Frontului Național Democrat prezidat de președintele Frontului plugarilor, de dr. Petru Groza“²³.

Lupta pentru instaurarea unui guvern al F.N.D. a fost organic împletită cu cea pentru democratizarea aparatului de stat. Cuvîntul de ordine lansat de P.C.R. pentru trecerea la democratizarea aparatului de stat peste capul guvernului care se împotrivea cu înverșunare acestei transformări revoluționare, s-a răspîndit cu rapiditate în toate straturile populației din Oltenia și a produs în rîndurile lor o mare efervescență și dorință de a trece la materializarea lui. Aparatul de stat din Oltenia deținea trista faimă de a se situa printre cele mai reacționare din țară, deoarece funcțiile de prefecți și pretori, de conducători ai poliției, jandarmeriei și tribunalelor erau deținute de ofițeri superiori, moșieri sau apropiați ai acestora, interesați direct în menținerea și apărarea claselor exploatare, a rînduielilor perimate. De aici și ura nemărginită a celor ce muncesc față de vechiul aparat de stat, hotărîrea fermă și operativitatea de care aceștia au dat dovadă în zdrobirea lui.

În marea majoritate a comunelor, la Craiova, Caracal, Turnu Severin, Tîrgu Jiu etc., masele populare, coalizate în jurul Frontului Unic Muncitoresc și al Frontului Național Democrat, conștiente de forța imensă pe care o reprezentau în peisajul politic-economic și social de după 23 August 1944, înfruntînd represiunea dezlănțuită de guvern, de forțele reacționare au luat cu asalt primăriile și prefecturile, au înlocuit elementele reacționare din fruntea lor și au instalat reprezentanții maselor muncitoare. În februarie 1945, prin voința și lupta maselor populare, în Oltenia se încheiase, în linii generale, în comune și orașe acțiunea de preluare

²³ „Înainte“ din 25 octombrie 1944.

a puterii de stat de către reprezentanții forțelor democratice²⁴. Răminea de rezolvat, în continuare, problema democratizării prefecturilor, căreia Comitetul regional Oltenia al P.C.R. i-a acordat o atenție prioritară.

Pregătită din vreme și cu grijă de către Comitetul județean Dolj al partidului comunist și organizația locală a F.N.D., înlocuirea pe cale revoluționară a prefectului din Craiova s-a stabilit să se realizeze în ziua de 17 februarie 1945. În această zi a avut loc o mare adunare populară în Piața Teatrului Național, convocată de Consiliul județean Dolj al F.N.D. sub lozinca „Vrem guvern F.N.D.”²⁵, la care au luat parte peste 10 000 de muncitori, țărani și alte categorii sociale. Toți participanții la această manifestație s-au îndreptat spre prefectură, au alungat pe prefectul reacționar, colonelul Dumitriu, și au instalat la conducerea județului pe inginerul Nicolae Celac, reprezentantul F.N.D.²⁶ Executând ordinele guvernului Rădescu, în aceeași zi, după amiază, armata a arestat pe noul prefect și pe unii membri ai Consiliului județean al F.N.D. Această măsură reacționară a produs o indignare profundă în masele populare de la orașe și sate.

Schimbarea tot mai evidentă a raportului de forțe în favoarea democrației a contribuit la întărirea încrederii maselor în victorie²⁶. Ca urmare, asaltul hotărîtor asupra prefecturii județului Dolj a avut loc în ziua de 24 februarie 1945. Confruntarea între forțele democratice și cele reacționare atinsese în întreaga țară o tensiune maximă. În București, Ploiești, Timișoara, Craiova și alte centre importante din România masele populare, într-un șuvoi nesfîrșit, au ieșit în stradă pentru lupta decisivă. La Craiova, datorită activității neobosite a comuniștilor și a Consiliului local al F.N.D., peste 20 000 de muncitori, meseriași, țărani, intelectuali, funcționari, militari și membri ai gărzilor patriotice, mobilizați din toate părțile Olteniei, au trecut puterea de stat pentru totdeauna în mâinile maselor populare²⁷. Referindu-se la consecințele pozitive ale acestui eveniment important, Vasile Vilcu, secretarul Comitetului județean Dolj al P.C.R., remarcă în februarie 1946 : „În aceste zile s-a întărit unitatea de acțiune a forțelor democratice din județul Dolj și din Oltenia întreagă. Atunci au învățat aceste forțe că numai lupta unită poate înfrînge manevrele reacțiunii, chiar cînd dușmanul se prezintă cu arma în mînă în fața luptătorilor neînarmați dar hotărîți pentru triumful democrației”²⁸. Pentru a respinge eventuale atacuri sau provocări ale reacțiunii, formațiuni de luptă patriotice înarmate și grupe de comuniști au asigurat paza și securitatea prefecturii pînă la instaurarea guvernului democratic la 6 martie 1945²⁹.

Prefectura din Caracal a fost luată cu asalt tot în ziua de 24 februarie 1945 ; prefectul democrat a putut fi, însă, instalat în funcție, prin lupte grele și pline de sacrificii, numai la data de 3 martie 1945³⁰.

²⁴ Arhivele statului Craiova, fondul Inspectoratului general administrativ, inv. 30/1945, dos. f. n., f. 20, 59—60 ; Marin Ionescu, Mihai Vechilu, *Op. cit.*, p. 121.

²⁵ „Înainte” din 18 februarie 1945.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ „Înainte” din 26 februarie 1945 ; Paraschiva Nichita, Ocuparea prefecturii Craiova, în „Magazin istoric” nr. 2(23)/februarie 1969, p. 29—31.

²⁸ „Înainte” din 24 februarie 1946.

²⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dos. nr. 164/165, f. 26—27 ; Arhivele statului Craiova, fondul Inspectoratul general administrativ, dos. nr. 5/1945, inv. 11, f. 108.

³⁰ „Scinteia” din 6 martie 1945.

În lupta cu reacțiunea au căzut răpuși de gloanțele dușmanului muncitorul zidar Ion Tomescu, la Craiova, și comunistul Jean Dobrescu, la Caracal, mulți participanți la asaltul acestor prefecturi fiind răniți³¹. Jertfa lor va rămîne ca o amintire veșnic vie în memoria poporului nostru ! La înmormîntarea celor căzuți pe cîmpul de luptă, clocotul de ură și revoltă al oamenilor muncii împotriva reacțiunii a atins cote maxime, ei cerînd cu hotărîre înlăturarea de la conducerea țării a bandei „de asasini condusă de Rădescu“³².

Sub conducerea Comitetului regional Oltenia al P.C.R., mase mari de oameni din județele Mehedinți și Gorj au participat la alungarea prefectilor reacționari și înlocuirea lor cu reprezentanți ai F.N.D. În ziua de 3 martie 1945, la Tîrgu Jiu, peste 7 000 de cetățeni³³, iar la Turnu Severin mai mult de 5 000 de oameni ai muncii³⁴ au contribuit la înlăturarea acestui act revoluționar.

Hotărîrea maselor populare din întreaga țară de a rupe cu trecutul, presiunea lor asupra reacțiunii au fost atît de puternice, îndeosebi în Capitală, încît generalul Rădescu a fost obligat să demisioneze la data de 28 februarie 1945. Manevrele claselor exploatatoare și ale monarhiei de a alcătui un nou guvern cu majoritate reacționară au fost destrămate de oamenii muncii de la orașe și sate mobilizați de P.C.R. La 6 martie 1945, masele populare din România, în frunte cu proletariatul, sub conducerea partidului comunist și a F.N.D., au realizat instaurarea la cîrma țării a guvernului de largă concentrare democratică condus de înflăcăratul patriot dr. Petru Groză, „guvern revoluționar democratic cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc — expresie a colaborării largi a forțelor ce se pronunțau pentru adînci transformări revoluționare, sociale și politice“³⁵. Comuniștii, ceilalți oameni ai muncii din Oltenia aveau acum prilej de satisfacție și mîndrie patriotică pentru că, împreună cu întregul nostru popor, contribuiseră la realizarea acestui vechi deziderat al românilor.

Guvernul instaurat la 6 Martie 1945 a folosit puterea de stat pentru a ridica pe trepte calitativ superioare procesul revoluționar început la 23 August 1944, pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și asigurarea condițiilor pentru trecerea la înlăturarea sarcinilor revoluției socialiste.

Legiferarea reformei agrare a fost una dintre primele măsuri inițiate de guvernul democratic. Înlăturată pe cale revoluționară de masele populare, reforma agrară a produs schimbări importante în structura socială a satului românesc : desființarea bazei economice a celei mai reacționare clase din țara noastră — moșierimea —, lichidarea pentru totdeauna a rămășițelor feudale din agricultură, reducerea considerabilă a ponderii țărănimii sărace și creșterea rolului țărănimii mijlocașe. Prin realizarea și legiferarea reformei agrare s-a înlăturat cerința fundamentală a desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, s-a ridicat pe trepte superioare alianța muncitorească-țărănească, baza politică a transformărilor viitoare din România.

³¹ *Ibidem.*

³² „Înainte“ din 1 martie 1945.

³³ „Scînteia“ din 5 martie 1945.

³⁴ „Scînteia“ din 6 martie 1945.

³⁵ *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 53.

Refacerea economiei naționale distruse de război și dezvoltarea acesteia la cote tot mai înalte, introducerea ordinei și disciplinei în domeniile producției și al circulației produselor, descoperirea și lichidarea acțiunilor de sabotaj întreprinse de patroni și reacțiune, îmbunătățirea condițiilor de viață ale oamenilor muncii au constituit, de asemenea, preocupări majore ale P.C.R., ale guvernului condus de dr. Petru Groza. Conferința Națională a partidului comunist din octombrie 1945 a avut un rol deosebit de important în jalonarea acestor obiective și sarcini ce stăteau în fața comuniștilor, a tuturor forțelor democratice din România. „Conferința Națională — consemnează programul partidului comunist — a pus la ordinea zilei mobilizarea forțelor pentru redresarea și dezvoltarea economiei naționale și îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației, a elaborat programul transformărilor democratice ce se impuneau în acea etapă, indicând ca obiectiv principal pentru asigurarea progresului general al societății românești trecerea la industrializarea țării. În același timp, conferința a trasat sarcina întăririi continue a partidului, a unității sale politice, ideologice și organizatorice, a desfășurării unei intense activități pentru întărirea Frontului Unic și realizarea unității clasei muncitoare. Hotărârile conferinței au avut o importanță deosebită pentru desfășurarea cu succes a marilor bătălii de clasă care au urmat, pentru înfăptuirea profundelor transformări revoluționare și democratice din țara noastră”³⁶.

Conferința Națională a fost precedată de desfășurarea conferințelor regionale ale organizațiilor P.C.R., care au stabilit măsuri concrete pentru mobilizarea oamenilor muncii la înfăptuirea sarcinilor privind dezvoltarea economică, socială și politică a fiecărei regiuni.

Conferința organizației regionale Oltenia a partidului comunist a avut loc la Craiova în zilele de 19—20 august 1945³⁷. Raportul prezentat conferinței de Mihail Roșianu, secretarul regionalei, s-a oprit cu precădere asupra sarcinilor ce urmau a fi realizate în etapa imediat următoare, pe primul plan situându-se, în mod firesc, problemele refacerii și dezvoltării economiei regiunii, întărirea continuă a organizațiilor de partid, mobilizarea maselor în lupta revoluționară.

Dind dovadă de înalt elan patriotic muncitorii din întreaga regiune, avînd în frunte comuniștii, au lucrat intens pentru refacerea unităților economice distruse de război și trecerea acestora la producția de pace. La Turnu Severin, centrul industrial cel mai puternic lovit de război, din inițiativa comuniștilor s-a reușit ca într-un timp record să fie refăcute toate instalațiile distruse de bombardament la Atelierele C.F.R. și Șantierul naval, mărindu-se, în același timp, simțitor producția. Referindu-se la starea de spirit revoluționară și dăruirea totală a comuniștilor și a celorlalți ceferiști severineni în bătălia pentru refacerea economiei și mărirea producției, Raportul prezentat Conferinței regionale de partid consemna cu îndreptățită satisfacție: „Muncitorii ceferiști de acolo (de la Turnu Severin n.n.) fac cinstea și mîndria noastră, a clasei muncitoare din Oltenia și comuniștii de acolo, mîndria comuniștilor noștri”³⁸. În același spirit acționau organizațiile de partid și oamenii muncii în întreprinderile din Craiova, Tîrgu Jiu, Rîmnicu Vîlcea. Erau fapte, consemna raportul menționat, care arătau „poporului că muncitorimea e cea dintîi care înțelege

³⁶ Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 53—54.

³⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dos. nr. 164/1945, f. 1—126.

³⁸ Loc. cit., f. 12.

această necesitate patriotică de a reclădi, de a reconstrui țara”³⁹. Cunoșcând marile sarcini ce trebuiau realizate în continuare, Conferința regională de partid a adresat un vibrant apel tuturor comuniștilor de a fi mereu în primele rînduri ale bătăliei economice și politice, de a determina un avînt general al maselor populare în opera de reconstrucție a țării⁴⁰.

Mobilizate de istoricele documente adoptate de Conferința Națională a P.C.R., ale căror obiective și sarcini au fost concretizate ținînd seama de condițiile și particularitățile economice și sociale specifice regiunii și fiecărui județ în parte, oamenii muncii din Oltenia au obținut noi succese în refacerea economiei, creșterea considerabilă a producției în industrie și eliminarea efectelor secetei în agricultură, întărirea continuă a prestigiului și influenței în mase a organizațiilor partidului comunist, în zdrobirea împotrivrării reacțiunii locale față de transformările revoluționare din țara noastră etc., aducîndu-și contribuția la consolidarea regimului democrat.

Anul 1946 are o semnificație aparte pentru Oltenia revoluționară. În acest an, conducerea partidului comunist a încredințat tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU munca de secretar al Comitetului regional Oltenia al P.C.R. Prezența tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU în fruntea regionalei de partid a determinat mutații calitative în direcția sporirii forței și combativității acesteia, în organizarea efortului colectiv al tuturor oamenilor muncii pentru îndeplinirea sarcinilor revoluției populare. Un suflu nou a pus stăpînire pe întreaga regiune, pe activitatea comuniștilor olteni și a celorlalte forțe democratice care au cunoscut dimensiuni impresionante; o nouă treaptă, calitativ superioară, se întrevea în lupta aprigă cu dușmanii revoluției, pentru constituirea vieții noi.

Călit în școala eroismului și a curajului comunist, bun organizator și conducător al mulțimilor, revoluționar desăvîrșit și cu experiență în lupta împotriva exploatații și asupririi, stăpînit de elan tineresc și de tendința permanentă spre autodepășire, cel care peste două decenii avea să fie investit de poporul român, într-o unanimitate nemaiîntîlnită în istoria națională, cu supremele funcții de conducere în partidul și statul nostru, își continua prodigioasa activitate revoluționară, acum în condiții legale și într-un plan superior, pe minunatele meleaguri ale Olteniei, al căror fiu credincios este, pentru a le ridica, împreună cu masele populare din această zonă a țării, la înălțimea inepuizabilelor valori materiale și spirituale de care dispuneau.

Oltenii, ca de altfel întregul nostru popor, cunoșteau bine activitatea revoluționară a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, trăsăturile definiției ale personalității sale, consecvența cu care lupta pentru cauza partidului comunist și a poporului. „Sîrguitor, energic și însuflețit de un spirit de sacrificiu neprecupețit scria, în 1946, ziarul «Înainte», el devine popular și iubit pretutindeni. Modest, simplu și hotărît, tovarășul Ceașescu este simbolul luptătorului pentru adevăr și pentru toate idealurile naționale. Muncitorimea și masele producătoare din Oltenia și din întreaga țară sînt recunoscătoare acestui vrednic, cinstit și curajos fiu al poporului care nu s-a clintit niciodată de la postul său de luptă pentru cauza fericirii naționale”⁴¹.

Campania electorală și alegerile generale parlamentare din noiembrie 1946 au ocupat un loc important în activitatea P.C.R. Noua lege elec-

³⁹ Loc. cit.

⁴⁰ Loc. cit., f. 18.

⁴¹ „Înainte” din 25 octombrie 1946.

torală, pe baza căreia urma să se desfășoare alegerile, prevedea desființarea Senatului și instituirea principiului unicameral, Adunarea Deputaților fiind singurul organ legislativ suprem al României. Legea consemna că alegerile se vor face prin vot universal, egal, direct și secret, dreptul de a alege și a fi ales avându-l toți cetățenii țării în vîrstă de cel puțin 21 de ani împliniți. Pentru prima oară în istoria țării legea electorală acorda femeilor drepturi electorale egale cu ale bărbaților, iar militarilor și unor funcționari publici dreptul de vot. În felul acesta, legea electorală din iulie 1946 a reprezentat un moment important pe drumul spre democratizarea vieții politice din România.

Pentru pregătirea corespunzătoare a alegerilor și pentru a contracara activitatea contrarevoluționară a reacțiunii, reunită în jurul P.N.T. și P.N.L., aflate într-un adînc proces de descompunere politico-organizatorică, și a monarhiei, P.C.R. a coalizat și în această perioadă principalele partide politice și organizații democratice, care au constituit guvernul de la 6 martie 1945, în cadrul Blocului Partidelor Democratice, elaborînd pentru aceasta o platformă comună de colaborare. Nucleul politic al unității de acțiune a forțelor democratice din țara noastră continua să fie Frontul Unic Muncitoresc, pentru întărirea căruia P.C.R. și elementele înaintate din conducerea P.S.D. desfășurau activități multiple și variate.

Comitetele de partid regional și județene, organizațiile de bază ale partidului comunist au acordat o atenție specială campaniei electorale și alegerilor generale parlamentare, elaborînd măsuri concrete pentru aplicarea în viață a obiectivelor și sarcinilor stabilite de conducerea P.C.R. și de a căror îndeplinire depindea mersul înainte al poporului român.

În timpul campaniei electorale, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, ceilalți militanți comuniști olteni au participat la numeroase adunări, mitinguri și alte activități specifice alegerilor, au tipărit și difuzat în întreprinderi și instituții, la orașe și sate materiale de propagandă privitoare la importanța alegerilor pentru viitorul României, conținutul Platformei-program a B.P.D., modul cum acesta va prinde viață în Oltenia etc.

Activitatea multilaterală desfășurată de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU în timpul campaniei electorale a constat în ridicarea și lămurirea în fața maselor de alegători a unor probleme vitale pentru progresul și prosperitatea României, consemnate în Programul de activități elaborat de partidul comunist și în Platforma B.P.D.

Oprindu-se cu precădere asupra rolului și importanței excepționale a alegerilor parlamentare în evoluția democratică a țării noastre, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU releva, în cadrul unei mari adunări electorale din Craiova, că aceste alegeri se deosebeau fundamental de cele din trecut. În 1946 nu era vorba doar de simple alegeri parlamentare și de a avea cîțiva deputați mai mult sau mai puțin în organul suprem legislativ al României. „În aceste alegeri — arăta tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU — se hotărăște viitorul poporului, existența națională a României. Alegerile generale parlamentare au o importanță istorică în viața poporului român. Pentru prima dată poporul român va alege liber și în mod democratic, pe baza dreptului de vot universal, direct, egal și secret, reprezentanții săi în Parlamentul țării”.⁴² Referindu-se la aceeași problemă în cadrul unei întruniri electorale care s-a desfășurat la Slatina, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU releva că poporul — muncitorii, țăranii și intelectualii,

bărbați și femei, fără deosebire de rasă sau naționalitate — „avea să decida în fața urnelor soarta României”.⁴³

Dezvoltarea economică și socială a țării și, în acest context, a Olteniei, a reprezentat una din problemele fundamentale pentru care a militat în permanență tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU. La adunarea electorală de la Craiova, secretarul regionalei Oltenia a P.C.R. scotea în evidență în ce direcții și pentru cine doreau comuniștii să se dezvolte țara noastră și preconiza încă de atunci necesitatea unei acțiuni energice a întregului popor pentru a situa România, printr-o ascensiune economico-socială superioară, în rîndul țărilor avansate din lume. „Noi — remarca tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU — vrem ca bogățiile țării să le folosim pentru bunăstarea întregului popor, nu ca pînă acum pentru îmbogățirea unui grup restrîns de profitori hrăpăreți. Noi vrem ca România să nu mai fie o țară înapoiată. Noi vrem să ne vedem în rîndul țărilor înaintate ale lumii. Realizarea Platformei-program va fi un pas hotărîtor pe acest drum”.⁴⁴ Despre perspectivele de dezvoltare economico-socială ale Olteniei, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU arăta cu același prilej : „Noi, comuniștii, dorim ca din Oltenia lui Tudor Vladimirescu, sărăcită și înapoiată pînă acum datorită jugului moșieresc, să facem o Oltenie bogată, cu o industrie și o agricultură puternice. Noi dorim ca din Craiova «cetatea banului și a opresiunii», cum era în trecut, să facem o cetate a muncii, a culturii și științei în Oltenia”.⁴⁵

Tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU explica maselor cu argumente convingătoare că erau necesare eforturi susținute pentru refacerea și dezvoltarea economiei, acordînd prioritate industriei grele. Se preconiza etatizarea Băncii Naționale, pentru ca statul să dispună de un puternic instrument în efortul de redresare financiară și economică a României. În țară dispunem de materii prime și de potențialul uman pentru dezvoltarea industriei. Trebuie să ne obișnuim să fabricăm mașini-unelte, tractoare, unelte agricole și altele. În 1946 tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU atenționa că „numai avînd o industrie puternică putem deveni o țară îmbelșugată și puternică”.⁴⁶ Sînt constatări și îndemnuri cu profunde rezonanțe patriotice, care atestă o cunoaștere adîncă a dinamicii dezvoltării societății, a socialismului științific. Erau puse în fața maselor greutățile economice prin care trecea țara, adîncite și de proporțiile mari ale sabotajului și speculei practicate de elementele exploatare și reacționare. Cu toate acestea, poporul român, avînd în frunte muncitorii, sub conducerea P.C.R., a altor partide și organizații democratice a înțeles imperativul patriotic al momentului și a trecut la îndeplinirea prevederilor platformei B.P.D. Aceeași atitudine au adoptat țărani și intelectualii. În această ordine de idei, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU sublinia cu satisfacție că „muncitorimea română a pornit cu hotărîre la realizarea platformei. Muncitorimea din Craiova se încadrează și ea cu toată hotărîrea în această muncă patriotică. Prin munca lor, muncitorii, țărani și intelectualii fac din platforma-program o realitate”.⁴⁷

În timpul campaniei electorale, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, ceilalți activiști ai partidului comunist și ai B.P.D. din Oltenia au luat parte la numeroase manifestări de masă pentru demascarea activității

⁴³ „Înainte” din 19 noiembrie 1946.

⁴⁴ „Înainte” din 19 noiembrie 1946.

⁴⁵ „Înainte” din 26 iulie 1946.

⁴⁶ „Înainte” din 26 iulie 1946.

⁴⁷ *Ibidem*.

dușmănoase a reacțiunii și a rămășițelor fasciste, aflate sub oblăduirea P.N.Ț. și P.N.L. Prin discursuri electrizante și mobilizatoare, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU a prezentat maselor de alegători acțiunile criminale organizate de partidele „istorice”, rolul nefast jucat de Maniu și Brătianu în această problemă, făcînd, totodată, apeluri vibrante participanților de a vota candidații B.P.D., adevărații reprezentanți ai maselor populare. „În jurul lui Maniu și Brătianu — releva tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU în discursul rostit la marea întrunire publică din Craiova — s-au strîns toți foștii conducători legionari, antonescieni, moșieri exproțiați și toți profitorii și îmbogățiții de război. S-au adunat laolaltă toți trădătorii de țară și care în ura lor de moarte împotriva poporului român, nu se dau în lături de la nici-o acțiune criminală”. Într-o astfel de situație era limpede, așa cum tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU sublinia în 1946, că la alegerile parlamentare stăteau față în față forțele democratice unite în B.P.D. care luptau pentru a asigura pacea, bunăstarea și libertatea poporului nostru și reacțiunea în frunte cu P.N.Ț. și P.N.L., dușmanii democrației și libertăților cetățenești. Poporul nostru dispunea de maturitate politică pentru a discerne pe cine trebuia să aleagă în parlamentul țării. Tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU afirma cu deplin temei, adresîndu-se maselor populare, că ele își cunosc bine dușmanii grupați în jurul P.N.Ț. și P.N.L., i-au demascas în permanență, iar la alegerile din 19 noiembrie 1946 va trebui să-i alunge definitiv din calea propășirii lor.⁴⁸

Încrezător în victoria forțelor democratice, în triumful vieții noi pe pămîntul României, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU știa ca nimeni altul să insufle și maselor populare optimismul de care dădea dovadă întotdeauna: „Pășim la marea bătălie a alegerilor generale cu încredere că vom învinge. Această încredere ne-o dă existența F.U.M. și a unității de acțiune a clasei muncitoare. Unitatea de luptă între muncitori și țărani este a doua cheazășie a victoriei noastre. Noi ducem o luptă dreaptă, de aceea sîntem siguri de victorie. Urmași ai lui Tudor Vladimirescu, noi ducem cu hotărîre lupta pentru fericirea poporului român, pentru independența patriei noastre dragi”.⁴⁹

Rezultatele alegerilor parlamentare au confirmat în întregime cele relevate de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU. La 19 noiembrie 1946, alegătorii au optat pentru reprezentanții B.P.D., care au fost aleși în parlamentul țării cu o mare majoritate de voturi⁵⁰. Victoria obținută de B.P.D. scotea în evidență baza social-politică largă pe care se sprijinea guvernul instaurat la 6 Martie 1945, compromiterea și izolarea de mase a P.N.Ț. și P.N.L. care în scurtă vreme aveau să dispară de pe scena vieții politice românești. Alegerile parlamentare au demonstrat justetea politicii și activității partidului comunist de coalizare a tuturor forțelor progresiste ale națiunii române, pe baza platformei-program a B.P.D., în fruntea căreia s-a aflat clasa muncitoare, sub conducerea P.C.R. și a P.S.D. Odată cu strălucita victorie de la 19 noiembrie 1946, masele populare au realizat un nou pas înainte în cadrul procesului de asigurare a condițiilor pentru trecerea la etapa revoluției socialiste în țara noastră. Oltenia progresistă, laolaltă cu celelalte regiuni ale țării, a fost o prezență activă în această efervescentă revoluționară neîntreruptă după istorica victorie din august 1944.

⁴⁸ „Înainte” din 15 noiembrie 1946.

⁴⁹ „Înainte” din 27 iulie 1946.

⁵⁰ Arhiva Comitetului județean Dolj al P.C.R., fond B.P.D., județul Dolj, dos. 124 nr. 23/1946, f. 48 ; „Scînteia” din 23 noiembrie 1946.

Poziția partidului clasei muncitoare față de problemele fundamentale ale evoluției societății românești în a doua jumătate a secolului trecut

Evoluția mișcării muncitorești din România este strins legată de dezvoltarea general-istorică a poporului român, de avansul forțelor de producție și de schimbările petrecute în sfera relațiilor de producție, fiind organic integrată procesului obiectiv de înaintare a societății românești pe coordonatele progresului economico-social și politic. Din momentul apariției și manifestării sale pe arena vieții politice, partidul clasei muncitoare din România s-a aflat permanent într-o strinsă și dialectică raportare la realitățile românești, pe care le-a studiat și analizat în profunzime și din care a extras concluzii teoretice cit și soluții practice, corespunzătoare fiecărei etape istorice precum și evoluției în perspectivă a poporului român. Exprimindu-și deschis și cu deosebită forță poziția față de problemele fundamentale ale patriei, mișcarea muncitorească, Partida muncitorilor s-a afirmat drept cea mai înaintată forță social-politică a societății românești din acea vreme, acționând în deplină concordantă cu interesele și aspirațiile revoluționare și patriotice ale proletariatului, ale întregului popor român.

Partida muncitorilor — expresie și deopotrivă rezultat al dezvoltării mișcării muncitorești în a doua jumătate a secolului trecut — a fost o prezență vie, dinamică și revoluționară în cadrul societății românești, prima care, în decursul multimilenarei existențe a poporului român, reprezenta cu adevărat și deplin interesele și aspirațiile maselor muncitoare exploatare, care acționa pentru împlinirea lor și milita cu consecvență patriotică pentru unitatea națională, libertatea, independența și suveranitatea patriei române.

Problema agrară în concepția mișcării muncitorești.

Poziția sa față de răzcoalele țărănești din deceniile opt-nouă ale secolului trecut

La sfîrșitul veacului trecut, după cum este cunoscut, România se prezenta ca un stat cu o economie preponderent agrară, cu o industrie firavă, dar în ascendență, încurajată în dezvoltarea sa de măsuri protecționiste adoptate de cercurile conducătoare ale țării.

Structura economiei românești atunci, ca și mai târziu transpunea pe prim planul relațiilor sociale țărănimea, care forma imensa majoritate a poporului nostru și care — așa cum afirma secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Congresul al II-lea al consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănime, ale consiliilor oamenilor muncii din industria

alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor — „De-a lungul istoriei a fost clasa de bază a societății românești, luptătoare neînfricată pentru dezvoltarea poporului, pentru apărarea gliei strămoșești, pentru libertatea, neatințarea și suveranitatea patriei”¹.

Era firesc, din această perspectivă, ca problema agrară să se afle în centrul atenției opiniei publice românești, în general, al mișcării muncitorești și socialiste, în special.

În epocă s-au preconizat numeroase și extrem de variate soluții pentru ameliorarea situației țărănimii, pentru rezolvarea problemei agrare care, în esență, presupunea improprietărirea gratuită a acestora cu pământ îndestulător pentru propriile nevoi cit și pentru producția de piață.

Soluțiile ce s-au preconizat la timpul lor, exprimate mai ales individual, n-au depășit un anumit stadiu de înțelegere a esenței problemei agrare în România. Acest stadiu a fost imprimat de climatul ideologic jalonat de literatura și publicistica vremii, care nu făcea altceva decât să exprime punctul de vedere al claselor posedante. Opiniile și propunerile, care nu au depășit stadiul general al nivelului de înțelegere și interesele de clasă, au fost făcute mai totdeauna într-un context controversat sau au suferit de imprecizii. Ele au avut în vedere specularea unei conjuncturi politice, criticarea din opoziție a măsurilor adoptate de guvernul aflat la putere pentru a-i lua locul. Dar pînă și aceste soluții n-au fost exprimate într-un document cu caracter programatic, care să angajeze acțiunile viitoare ale partidului care le enunțase, în cazul că el ar fi pus mina pe friele guvernamentale. O notă aparte de la această situație a făcut-o mișcarea socialistă, ale cărei propuneri referitoare la problema agrară au figurat în programul său de acțiune.

Este un merit relevant al mișcării socialiste din România faptul că exponenții săi au luat în discuție, încă de la primele sale manifestări, ansamblul elementelor care configurau problema agrară. Discutarea amplă a acestei probleme viza stabilirea unei linii de acțiune care să fie conformă cu specificul dezvoltării economico-sociale a României. Mișcarea socialistă din țara noastră a înțeles de timpuriu că linia tactică și practică de acțiune adoptată în domeniul agrar nu putea fi viabilă decât dacă în elaborarea ei se ținea cont de particularitatea și rolul deosebit al economiei agrare în viața economico-socială a țării. Amintind aceste preocupări majore, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia, în cuvîntarea rostită cu prilejul aniversării a opt decenii de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România: „Astfel, socialiștii români abordează în mod aprofundat problema agrar-țărănească, de o deosebită acuitate pentru societatea acelei vremi, militînd pentru înfăptuirea reformei agrare, pentru lichidarea formelor de exploatare feudale la sate, pentru împămîntenirea țăranilor și organizarea pe baze noi a muncii acestora, pentru introducerea unor mijloace de lucru avansate în agricultură”².

Luînd în dezbateri aspectele esențiale și particularitățile raporturilor de proprietate, ca și specificul relațiilor agrare, militanții mișcării socialiste au întreprins o profundă analiză, în spiritul ideilor socialismului științific, a realităților economico-sociale și politice din România acelor vremi.

Receptivă la fenomenele ce aveau loc în agricultură și în viața satului românesc, mișcarea socialistă a desfășurat o activitate cu un dublu conținut. Pe de o parte, nu numai că s-a aplecat spre problemele legate de propășirea agriculturii sau acelea care frământau țărănimia, dar a analizat concret aspectele ridicate spre rezolvare de problema agrară, luînd, totodată, inițiativa întreprinderii unor acțiuni bine definite la sate, în rîndurile țăranilor. Pe de altă parte, ca expresie concludentă a preocupărilor în domeniul agrar și privitor la starea trîditorilor pămîntului*, problema agrară și situația economico-socială a țărănimii au ocupat locul central în documentele cu caracter programatic ale mișcării socialiste din România.

¹ „Scînteia”, an. L, nr. 11974 din 20 februarie 1981.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 266.

* Evidențiînd aceste preocupări și țelurile urmărite, în Raportul prezentat la Congresul de la Bruxelles al Internaționalei a II-a, desfășurat în anul 1891, se menționa: „Starea economică și socială a clasei țărănești române fiind de cea mai mare însemnătate pentru această țară și pentru dezvoltarea socialismului român, sintem datori să insistăm asupra celor zise... E de necontestat că, din punctul de vedere al tacticii, socialismul român trebuie să aibă armele sale proprii, condițiile economice și cîmpul economic pe care va trebui să lucreze fiindu-i proprii” („Munca”, an. II, nr. 25 și 26 din 11 și 18 august 1891).

Încă în anii din preajma războiului pentru cucerirea independenței depline de stat exponenții cercurilor socialiste, au manifestat un interes profund față de țărănime, avansând ideea eliberării sociale a țăranului român. După război, mai multe articole apărute în ziarele „Besarabia“, „Socialistul“, „Înainte“ ș.a. au evidențiat preocuparea mișcării socialiste pentru situația economică și socială, pentru viața țăranimii noastre, paralel cu exprimarea unor opinii și preconizarea de soluții care să ducă la rezolvarea problemei agrare.

Chiar de la primele numere ale apariției sale, gazeta „Besarabia“, de pildă, luind în discuție situația raporturilor de proprietate atrăgea atenția asupra tendinței marii proprietăți moșierești de a îngloba o parte a micii proprietăți țărănești, transformând, în acest fel, pe micul producător într-un proletar agricol. În fața unei astfel de situații ziarul socotea că țăărănimea trebuia să se grupeze în asociații de muncă proprii, în cadrul cărora inventarul agricol și, cu osebire, marile instrumente să fie procurate din fonduri colective și deținute în proprietate comună, iar lucrările agricole să fie efectuate, de asemenea, în comun. Se preconiza ca, pe baza diviziunii muncii, fiecare membru al asociației să execute acea lucrare pentru care va fi mai apt, iar marile lucrări, reclamate de o cultură rațională și științifică să aibă la bază înlesnirile uneltelor perfecționate și munca în comun, mărindu-se, astfel, productivitatea muncii. „Nu însă asociație sub biciul unui stăpîn — conchidea gazeta —, unde toți membrii să fie egali în servitute; ci asociație din proprie voință, unde unul să nu fie mai mare decât ceilalți, toți egali și legați prin solidaritate. În așa chip ei vor fi mai puternici, mai liberi, vor fi independenți atît în privința economică, cît și (în) cea politică. Să se instruiască deci, țăranul în acest sens...“³.

Gazetele socialiste care au apărut în al nouălea deceniu al secolului trecut, între care „Emanciparea“, „Dacia viitoare“, „Drepturile omului“, „Dezrobirea“, „Muncitorul“ au publicat reportaje din viața satului și a țăărănimii române, relatînd cu obiectivitate situația grea a acestora, abuzurile, samavolniciile la care se dedau moșierii sprijiniți de autorități. „La noi în țară — se scria într-un articol vehement protestatar la adresa tratamentului impus țăărănimii de către clasele dominante —, este o clasă numeroasă de muncitori, este temelie societății românești, este talpa casei. Această talpă însă pare menită a fi veșnic călcată în picioare pentru a-și legitima numele, pare menită a sta veșnic umilită și săracă în mijlocul bogatelor holde“⁴.

În același timp, însă, materialele publicate despre țăărănime, care se constituiau într-un aspru rechizitoriu la adresa exploatării, a cercurilor guvernante și a claselor dominante, reprezentau, prin elementele concluzionale evidențiate, tot atîtea semne de întrebare pentru clasele diriguitoare cu privire la legitimitatea regimului impus unui întreg popor, iar pentru țăărănime, obiective de atîns în lupta sa pentru emancipare și o viață demnă. „Foamea, bolile și birul, neștiința și brațul celui care stăpînește și omul și pămîntul au adus pe sătean în acea stare în care trebuie să-și aleagă între moarte sau redeşeptarea la viață printr-una din acele efortări uriașe care să zguduie pămîntul și să schimbe fața așezămîntului social“⁵.

Membrilor cercurilor socialiste li se datorează și primele încercări de enunțare a unor prevederi cu caracter programatic privitoare la rezolvarea problemei agrare. Asemenea preocupări majore s-au făcut remarcate de timpuriu în activitatea teoretică a mișcării noastre socialiste. „Alt scop nu vom avea în viața noastră — se menționa într-un articol cu caracter programatic publicat în „Besarabia“ în toamna anului 1879 — decît imputernicirea poporului muncitor... Voim să gîndească românii la viitorul ce-i așteaptă. Să vadă cum să facă pe țăranul din România mai fericit...“⁶. Revenind ceva mai tirziu asupra ideii și concretizînd-o același ziar nota : „Întîia condițiune care e necesară pentru transformarea societății actuale este exproprierea pămîntului și instrumentelor de muncă, spre exemplu prin cumpărare... și transmiterea lor în mîinile asociațiilor de muncitori“⁷.

Peste un an, în 1880, într-un studiu, care poate fi apreciat ca unul dintre primele documente cu caracter de program ale mișcării noastre socialiste, se evidențiază faptul că socialiștii își propuneau să acționeze pentru „reîntoarcerea tuturor instrumentelor mari de muncă (pămîntul, fabricile, drumurile de fier etc.) din proprietatea individuală de astăzi în proprietatea colectivă a grupurilor (colectivități-

³ „Besarabia“, an. I, nr. 2 din 30 septembrie 1879.

⁴ „Drepturile omului“, an. I, nr. 25 din 2 martie 1885

⁵ „Emanciparea“, an. I, nr. 1 din 15 aprilie 1883, p. 8—9.

⁶ „Besarabia“, an. I, nr. 1 din 28 septembrie 1879

⁷ „Besarabia“, an. I, nr. 16 din 21 noiembrie 1879.

lor) de muncitori”⁸. Ideea astfel enunțată în partea teoretică a studiului se va regăsi formulată în textul primului punct din finalul programului în care se menționa că unul din țelurile mișcării socialiste era „sechestrarea proprietății private asupra instrumentelor mari de muncă (fie naturale, fie capitale) și trecerea lor în proprietatea colectivă a grupurilor agricole și industriale de muncitori”⁹. Se contura, în acest fel, teza comunizării pământului, teză care va fi reluată și promovată și în alte documente programatice ale mișcării noastre socialiste. Fiind proprie societății socialiste, teza menționată devansa stadiul de dezvoltare a României, evidențiind în același timp, preocuparea aparte a mișcării noastre socialiste pentru soluționarea problemei agrare, preocupare nelipsită de căutări și, în acest context, de conturare a unor soluții vizând rezolvarea gravei probleme care afecta milioane de trutitori ai pământului. De observat este și faptul că în unele articole publicate în ziarele mișcării socialiste problema improprietății țăranilor era înțeleasă în deplin consens cu doleanțele maselor țărănești. Astfel, în ziarul „Besarabia” se evidențiază pe bună dreptate că țăranul aștepta de secole să fie improprietărit, să aibă în proprietate o bucată de pământ „din care să poată să trăiască omeneste cu copiii săi fără să aibă frică de foame”¹⁰.

Intemeierea cercurilor de studii sociale, mai întâi la București, apoi și în alte centre importante ale țării, a impulsionat preocuparea către investigarea realităților din satul românesc. În decembrie 1884, cu prilejul constituirii Cercului din București s-a subliniat faptul că organizația are drept scop „de a cerceta care sînt relele fundamentale de care suferă societatea românească și ce mijloace de îndreptare vor fi cu putință”¹¹.

Analiza realităților din societatea românească și aprecierile pe marginea acestora făcute de membrii Cercului reliefa faptul că în epoca respectivă ideile socialismului științific pătrunseseră adînc în mișcarea muncitorească din România. Reieșea, totodată, că această analiză, efectuată în spiritul ideilor marxiste, nu constituia un obiectiv în sine, ci, a avut ca țel definirea unor obiective programatice ale mișcării. În conferința „Ce este socialismul”, expusă de Paul Scorțeanu în ședința de inaugurare a Cercului din București, vorbitorul sublinia necesitatea „trecerii proprietății în mina muncitorilor” și „înlocuirea proprietății private prin proprietatea colectivă”¹². Paralel, în paginile ziarului editat de către Cerc — „Drepturile omului” —, se releva faptul că mișcarea socialistă preconiza ca „țăranii să fie stăpîni și pe pământ și pe munca lor”¹³ sau, altfel spus, „ca instrumentele de muncă — fabricile, pământul etc. — să aparțină celor care lucrează”¹⁴. Satisfacerea acestui deziderat legitim se realiza, după aprecierile ziarului, numai în condițiile existenței unei noi orînduirii sociale instaurată „atunci cînd schimbarea se va face prin revoluția popoarelor”¹⁵.

Programul mișcării noastre socialiste, „Ce vor socialiștii români”, publicat de C. D. Gherea în anii 1885—1886, constituia o expresie a aplicării creatoare a marxismului la condițiile României.

Analiza întreprinsă în partea a II-a a Programului l-au condus pe autor la formularea unor teze de o deosebită valoare teoretică și practică pentru mișcarea socialistă și muncitorească din România. În acest sens trebuie remarcat că Programul afirma, ca un principiu de bază, dreptul țăranimii asupra pământului: „Poporul muncitor de la țară știe că pământul, tot pământul lucrat de dinsul, udat de sudoarea și singele său și al strămoșilor săi, este al lui”¹⁶. Investigarea realităților societății românești l-au condus pe C. Dobrogeanu-Gherea la relevarea, pentru prima dată în literatura noastră istorică și social-politică, ca și în gândirea socialistă internațională, celor două căi de dezvoltare a capitalismului în agricultură, calea revoluționară, care impunea desființarea moșierimii ca clasă și trecerea pământului în stăpînirea țăranimii, și calea reformelor, care presupunea menținerea, vreme îndelungată, a proprie-

⁸ Dr. Russel, *Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase*, Iași, 1880, p. 18.

⁹ *Ibidem*, p. 32.

¹⁰ „Besarabia”, an. I, nr. 5 din 11 octombrie 1879.

¹¹ „Românul” din 12 decembrie 1884.

¹² *Ibidem*

¹³ „Drepturile omului”, an. I, nr. 78 din 9 mai 1885.

¹⁴ „Drepturile omului”, an. I, nr. 103 din 9 iunie 1885.

¹⁵ „Drepturile omului”, an. I, nr. 14 din 17 februarie 1885.

¹⁶ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 356.

tații asupra pământului în miinile moșierimii, trecerea unei suprafețe neîndestulătoare în proprietatea țărănimii, păstrarea unor relații de muncă feudale și transformarea lentă, greoaie a economiei țărănești¹⁷.

Arătând că cea mai potrivită modalitate de muncă a pământului era lucrarea lui în colectiv de către comune și că „însărcinarea de căpetenie a Partidei socialiste va fi de a convinge pe țărani cit de mari foloase materiale și morale ar ieși din astfel de cultivare“¹⁸, Dobrogeanu-Gherea formula principalele revendicări de ordin practic în problema agrară. Acestea constau în : „Trecerea proprietăților statului în stăpânirea comunelor“ și „răscumpărarea treptată a proprietăților mari și trecerea lor la comune“. Se mai prevedea, totodată, „deschiderea de credit comunelor rurale pentru a-și cumpăra unelte perfecționate de muncă, semințe bune etc.“¹⁹.

Aceste principii programatice, care au orientat tinăra mișcare socialistă din România la sfârșitul secolului trecut, figurind, dealtfel, și în Programul P.S.D.M.R., s-au înscris printre primele preocupări ale mișcării socialiste din România în problema agrară.

Toate aceste căutări au izvorât din dorința de a trasa căi de acțiune cit mai potrivite pentru soluționarea problemei agrare. Deși conțin unele erori, prevederile programatice referitoare la problema agrară înscrise în „Ce vor socialiștii români“ se apropiau însă de esența rezolvării acesteia. Se preconiza lichidarea treptată, ce este drept, a marii proprietăți particulare și, totodată, a domeniilor statului. Dar nici un partid sau grupare politică nu își propuseseră pînă atunci și mult timp după aceea lupta pentru schimbarea radicală a raporturilor de proprietate, așa cum se preconiza în acest document.

Paralel cu activitatea teoretică, de descifrare a situației agrar-țărănești din România și de formulare a unor principii și revendicări cu caracter programatic, mișcarea socialistă a desfășurat o susținută acțiune propagandistică direct în rîndurile maselor țărănimii. O asemenea activitate a crescut în intensitate în anii 1887 și 1888. Cu sprijinul propagandiștilor socialiști au fost întemeiate la sate numeroase organizații profesionale socialiste cunoscute în epocă sub numele de bresle țărănești. Ziarele mișcării au dezbătut pe larg și au popularizat inițiativele în acest domeniu. „Față de nevoile năpăstuite asupra norodului — se scria într-un articol referitor la organizarea profesională a țăranilor muncitori —, alcătuirea de bresle este de mare folos“. După ce prezenta succint posibilitățile ce se deschideau în fața țăranilor încadrați în astfel de organizații profesionale, care ar fi putut să impună moșierilor prețuri echitabile pentru muncile agricole efectuate, și demonstra că prin forța organizației s-ar fi putut pune capăt abuzurilor ce se săvîrșeau împotriva lor, fie de către marii proprietari fie de către autorități, în final, articolul menționa că la Iași o asemenea breaslă a muncitorilor de pămînt s-a și alcătuit în ziua de 21 februarie 1888 și că de la început în organizație s-au înscris citeva sute de muncitori²⁰. „Fie aceasta de model tuturor muncitorilor de prin comune și grăbească-se a-i urma!“ — se scria în încheierea articolului, înregistrîndu-se cu satisfacție evenimentul și chemîndu-se la organizare țăranii de pretutindeni.

Indemnul nu avea să rămînă fără ecou. În scurt timp au fost fondate organizații socialiste cu caracter profesional ale țăranilor în județele Vaslui, Fălciu, Roman, Bacău, Putna. O vie activitate, mai ales cu caracter petiționar, a desfășurat-o în rîndul țăranilor din Putna grupul socialiștilor din Focșani. Aici, aproape săptămînal, se adunau sute și sute de țărani veniți, uneori de departe, pînă și din comune ale județului Rimnicu Sărat²¹. Acestora li se dădeau răspunsuri la întrebările ce le formulau (în legătură cu prevederile legii învoielilor agricole și modalitatea utilizării acestor prevederi) sau li se vorbea „despre însemnătatea și folosul ce l-ar trage cu toții organizîndu-se în partid, precum și despre mai toate nevoile lor“²² — dezvăluia la 10 martie 1888 un socialist din Focșani.

¹⁷ Damian Hurezeanu, *P.S.D.M.R. și problema agrară. Cluburile socialiste, în Mișcarea muncitorească din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1965, p. 218.

¹⁸ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, Editura politică, București, 1976, p. 109.

¹⁹ *Ibidem*, p. 116.

²⁰ „Muncitorul“, an I, nr. 22 din 25 februarie 1888.

²¹ Cornelia C. Bodea, *Contribuții documentare privind răscoala țăranilor din 1888*, în „Studii. Revistă de istorie“, an XI, nr. 3/1958, p. 179.

²² „Muncitorul“, an. I, nr. 24 din 11 martie 1888.

Și în unele comune din județele Vlașca, Ilfov, Dimbovița, Ialomița s-a desfășurat o anume activitate propagandistică îndreptată spre constituirea de organizații socialiste țărănești. Către sfârșitul lunii martie 1888, socialiștii din Iași au dat publicității Statutul Breslei muncitorilor de pământ din comunele rurale. Conform prevederilor statutare, aceste organizații aveau menirea de a lupta împotriva exploatării, a abuzurilor, pentru ridicarea prețurilor la muncile agricole și coborîrea prețurilor la loturile de pământ luate în arendă. „Calea pe care va merge breasla — se menționa în art. 6 al Statutului — va fi calea învoită de legi. Pe această cale mergînd, va stăruî, pe de o parte, ca legile ce sînt făcute pînă acum să nu fie călcate în picioare cînd ocrotesc pe țăran... Pe de altă parte, breasla va stăruî să se facă alte legi care să ușureze mai tare pe muncitori”²³.

Interesul și receptivitatea mișcării socialiste față de nevoile și aspirațiile țăranimii, față de viața satului românesc aveau să se manifeste pregnant în timpul desfășurării puternicei răscoale din primăvara anului 1888.

Rezultat al accentuării contradicțiilor existente în agricultura românească, generate de inechitatea raporturilor de proprietate, de exploatarea, abuzurile moșierimii, arendașilor și autorităților, de grelele condiții de trai, sociale și cultural-instructive în care se zbăteau milioane de truditori ai pămîntului, răscoala a fost prima mare ridicare la luptă a țăranimii desfășurată după apariția și manifestarea pe scena vieții politico-sociale a mișcării socialiste.

Poziția mișcării socialiste față de lupta revoluționară a țăranimii reprezintă unul dintre fenomenele social-politice de reală însemnătate nu numai pentru cursul evenimentelor din primăvara anului 1888, ci mai ales, pentru învățămintele ce aveau a se trage în perspectiva istorică a luptei comune a celor două clase, proletariatul și țăranimea, pentru instaurarea unei noi orînduiri.

Declanșată la 20 martie 1888 la Urziceni, răscoala a fost precedată de un șir de acțiuni desfășurate izolat pe întinsul întregii țări, în timpul cărora țăranii s-au răfuit cu moșierii și arendașii, cu slugile acestora, cu primari, notari, circiumari.

La scurt timp după evenimentele de la Urziceni răscoala s-a propagat în satele învecinate, apoi, în județul Ialomița. Acțiuni țărănești au izbucnit, la 28 martie, în Ilfov, la 2 aprilie, în Prahova, peste 3 zile, la 5 aprilie, în Dimbovița, la 7 aprilie, în Vlașca. Pînă la sfârșitul lunii aprilie s-au ridicat la luptă țăranii din numeroase comune ale județelor Buzău, Brăila, Muscel, Rîmniceu Sărat, Argeș, Dolj. De-a lungul întregului an 1888, asistăm la un val neîntrerupt de mișcări țărănești, ultima avînd loc în luna decembrie în comuna Șipote (jud. Iași).

Răscoala a reprezentat actul de voință și acțiune al întregii țăranimii, avînd în primele sale rînduri pe țăranii săraci și nevoiași. Deși nu s-a desfășurat concomitent în toate regiunile unde a izbucnit și nici nu a înregistrat același grad de intensitate peste tot, răscoala a avut, totuși, un caracter unitar conferit de obiectivele luptei răsculaților, care interesau în cea mai înaltă măsură întreaga țăranime muncitoare.

Față de răscoală, de cauzele care au dus la declanșarea ei, față de cererile și lupta țăranimii, toate clasele, păturile sociale, grupările politice existente atunci în societatea românească au luat atitudine, într-un fel sau altul.

În timpul desfășurării răscoalei, mișcarea socialistă și-a manifestat via simpatie și largă solidaritate cu lupta și cauza țăranimii, în numeroase locuri din țară socialiștii fiind prezenți printre răsculați, iar în unele localități muncitorii sprijinind direct acțiunile răsculaților.

În județele Roman, Mehedinți, Covurlui, Ilfov militanți ai Partidei socialiste, cum sînt ei amintiți în documentele timpului, au fost prezenți în mijlocul țăranilor, însuflindu-le curaj în acțiuni și solidarizîndu-se cu lupta lor. Răscoalele sătești ce tulbură actualmente județul Roman — se scria într-un ziar al timpului — exagerîndu-se, evident, rolul mișcării socialiste în declanșarea răscoalei și încercîndu-se să se ascundă adevăratele cauze ale acesteia — sînt indiscutabil rezultatul propagandei socialiste care se face printre țărani. Ziarul informa că V. G. Morțun „ține întruniri în județ și că la acele întruniri vin țărani din toate părțile pentru a asculta discursurile ce îi întefesc la răscoale”²⁴.

În Mehedinți, militantul socialist D. V. Secară a fost arestat și pus, apoi, sub supraveghere după eliberare, pentru faptul că la sfârșitul lunii aprilie și primele zile ale lunii mai a mers în comunele Schela Cladovii, Bressnița și Jidostia unde a împărțit numere din ziarul „Socialistul”, editat la Tr. Severin și a vorbit locuitorilor

²³ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, Editura politică, București, 1973, p. 492.

²⁴ „Ecoul Românului” din 29 mai 1888.

„despre votul universal, despre desființarea temnițelor, despre egalitatea femeii, despre trecerea proprietății individuale în proprietate colectivă”²⁵.

Ideile socialiste aveau să pătrundă și să fie susținute în rindurile țăranilor și prin intermediul ostașilor și al ofițerilor. În timpul răscoalei, dar și înainte de declanșarea acțiunilor țăranesti, informa un Raport din 31 mai 1888 al procurorului județului Dorohoi către Ministerul justiției, sublocotenentul N. Chinezu a întocmit țăranilor petiții adresate autorităților prin care aceștia cereau pământ. Totodată, răspindea prin sate jurnalul „Muncitorul” și alte broșuri ca legea tocmelilor agricole explicată în sensul celor de la „Muncitorul”. În același raport se făcea cunoscut și faptul că ofițerul respectiv, „profitând de poziția sa se servea de unii dorobanți ce veneau cu schimbul, cărora dându-le diferite scrisori socialiste, îi sfătuia ca după ce le vor ceta, întorcându-se la locurile lor să le împartă și la alții”²⁶.

Evenimentele revoluționare din primăvara anului 1888 au produs nu numai un adinc ecou ci și o stare de efervescență în sinul mișcării socialiste în general. În timpul desfășurării răscoalei mișcarea socialistă și-a exprimat punctul său de vedere privitor la cauzele care au determinat pe țărani să se ridice la luptă pentru a-și face singuri dreptate precum și în legătură cu răscoala ca formă de manifestare a profunde nemulțumiri ce domnea în satul românesc.

Relevându-se cauzele mării ridicări la luptă a truditorilor pământului, într-un articol publicat în organul Cercului muncitorilor din București se scria : „Țăranii se răscoală de sărăcie, se răscoală pentru că n-au ce să mănince, pentru că mor de foame cu toată munca lor, care se duce în punga proprietarului și arendașului... Pricina răscoalei lor se vede cit de colo. Țăranii n-au pământ. Și, neavind pământ ca să trăiască, sint siliți să muncească moșiile bogătașilor, care-i exploatează fără milă”²⁷.

Revenind asupra cauzelor răscoalei și justificind lupta țăranimii, Manifestul Cercului Muncitorilor din Capitală aprecia : „De ani din munca țăranului se hrănesc stăpînii. Fără pământ, fără protegiere, apăsați de boieri și de toate stăpînirile, lucrind un pământ care nu dă roade decit proprietarului, muncii și netihniți, bătuți și jefuiți, foamea și neajunsurile i-au scos, în sfîrșit, din răbdare”²⁸.

Mișcarea socialistă a fost alături de cauza țăranimii în zilele mării sale ridicări la luptă. Față de răscoală, ca formă de luptă a țăranimii, organizațiile socialiste, au evidențiat poziții cu un anume grad de diferențiere. Avind, desigur, în vedere unii factori politico-sociali de mare însemnătate între care condițiile concrete existente în societatea românească în acea perioadă, raportul forțelor de clasă, limitarea posibilităților autorităților de a lua măsuri cu caracter represiv la adresa mișcării, a militanților socialiști, așa cum se petrecuseră lucrurile în urmă cu șapte ani, în 1881, conjunctura politică internațională, vecinătatea cu imperii reacționare, refractare la lupta revoluționară a maselor muncitoare și gata să facă presiuni diplomatice și chiar să intervină armat în cazul desfășurării unor astfel de evenimente, în Manifestul Cercului muncitorilor din Iași, tipărit în zilele răscoalei, se evidenția necesitatea ca țăranimea să acționeze pe cale pașnică pentru obținerea dreptelor ei revendicări. Asemănător Cercului muncitorilor din Iași, organizația socialistă din București, în Manifestul lansat la începutul lunii aprilie 1888 se releva justetea cauzei țăranimii, considerind răscoala ca una din formele de luptă ale acesteia și subliniind faptul că proletariatul era chemat să ia apărarea truditorilor pământului.

Cercurile socialiste din Focșani și Rîmnicu Sărat²⁹, din Brăila și Turnu Severin³⁰ și-au exprimat la rindul lor punctul de vedere față de lupta țăranimii, situindu-se pe aceleași coordonate ca și organizațiile socialiste din Iași și București.

Evenimentele revoluționare au prilejuit, pe lîngă exprimarea poziției mișcării socialiste față de răscoală, și desfășurarea unor acțiuni concrete, care au evidențiat puternica simpatie pentru țăranime, adincul interes ce îi purta clasa muncitoare pentru situația și lupta acesteia. În București, s-a luat inițiativa organizării, în ziua de 9 aprilie, a unei adunări de protest la adresa guvernului care ordonase reprimarea răscoalei. La această adunare, Comitetul Cercului muncitorilor chema pe „muncitorii de toate breslele... pentru ca sfătuindu-ne împreună, să luăm hotărîrea ce se va crede de cuviință”³¹.

²⁵ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 187.

²⁶ Cf. Constantin Corbu, *Răscoala țăranilor de la 1888*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 159.

²⁷ „Dezrobirea”, an. I, nr. 16 din 2 aprilie 1888.

²⁸ „Dezrobirea”, nr. 17 din 9 aprilie 1888.

²⁹ „Muncitorul”, an. I, nr. 28 din 7 aprilie 1888.

³⁰ „Unirea muncitorilor”, an. I, nr. 1 din 3 septembrie 1888.

³¹ „Dezrobirea”, an. I, nr. 17 din 9 aprilie 1888.

În timpul răscăleii, în mai multe localități au fost înregistrate acțiuni de solidarizare a populației muncitoare cu răsculații. La Galați, de pildă, grupurile țăranilor sosiți în oraș spre a întocmi cereri pentru pământ au fost priviți cu simpatie și încurajate de populația muncitoare³². În gara Mizil, în ziua de 5 aprilie au fost aduși 30 de țărani, arestați în satul Fulga, pentru a fi trimiși la Ploiești. Locuitorii din această localitate, cum menționa un document al timpului, „erau adunați în mare număr la gară”, făcând „demonstrații de a libera pe arestați”. Numai datorită faptului că șeful detașamentului de pază „a ordonat încărcarea armelor și i-a somat să se retragă”, după cum se arăta în același document, i-a determinat pe locuitorii tirgului să se abțină „de la orice violență”³³. Tot în acele zile, la Ploiești, autoritățile locale semnalau intenția populației nevoiașе de a se ridica în sprijinul răsculaților și a elibera pe țăranii arestați. Îngrijorarea autorităților a fost considerabilă din moment ce se preconiza decretarea stării de asediu, iar primarul orașului a plecat din localitate. La solicitarea autorităților locale, la Ploiești au sosit, în ziua de 5 aprilie, noi detașamente represive, întărite cu unități de cavalerie, pentru a menține ordinea „la caz de intrare a revoluționarilor în oraș”³⁴.

Frământări și manifestații în sprijinul țăranilor, fără a înregistra o amploare deosebită, dar menționate în documentele vremii, au avut loc și la Oltenița, Cimpina, Rimnicu Sărat, Găești și alte localități. Păturile nevoiașе de la orașe, care mai aveau încă raporturi și erau legate economiceste de sat, au determinat în zilele răscăleii o anume tensiune revoluționară cu ecou în lumea satului românesc.

Răscoala din 1888 a evidențiat atașamentul clasei muncitoare și interesul profund al mișcării socialiste față de țăranime. Sesizînd situația, autoritățile au încercat, folosindu-se de împrejurări, să stopeze avîntul mișcării și chiar să o lichideze. Pe lîngă desființarea unor organizații socialiste s-a încercat denigrarea și combaterea ideologică a mișcării socialiste, dîndu-se, totodată, ordin de interdicere a activității și propagandei socialiste la sate. Au fost date dispoziții ca propagandiștii socialiști la sate să fie arestați și deferiți justiției³⁵.

În pofida acestor măsuri, acțiunea de răspîndire a ideilor socialiste la sate și de înmînire a țăranimii a continuat. Forța de atracție a ideilor socialiste exercitată asupra truditorilor pămîntului avea să devină și mai puternică în anii care au urmat și, cu osebire, după întemeierea, în 1890, a Clubului muncitorilor din București. Ziarele și revistele mișcării socialiste, între care „Munca”, „Democrația socială”, „Critica socială”, au inserat în paginile lor numeroase articole în cuprinsul cărora a fost prezentată și dezbătută situația economico-socială vitregă a țăranimii, condițiile grele de muncă și trai, evidențiîndu-se, astfel, faptul că problema agrară, starea materială, politică, socială și cultural-instructivă a maselor țăărănești a fost integrată organic în sfera de preocupări și de acțiune a mișcării socialiste. Este semnificativ, de pildă, faptul că ziarul „Munca”, organul de presă al Clubului muncitorilor din Capitală a publicat aproape în fiecare număr articole dedicate problemelor satului românesc sau diverse materiale în care erau menționate, într-o formă mai concisă, aspecte ale problemei agrare. Astfel, în articolul cu caracter programatic intitulat „Ce vor socialiștii”, ziarul „Munca”, continuînd vechile preocupări ale mișcării socialiste în problema agrară, aborda direct și explicit aspectele esențiale ale acesteia, conturînd succint poziția de principiu a acesteia față de chestiunea agrar-țăărănească. „Trebuie, de asemenea — se sublinia în articol —, ca muncitorii de pămînt să aibă pămînt pe care să-l lucreze împreună, în lanuri mari, cu mașini, așa arată știința...”³⁶. Ca un prim pas pe calea realizării vechilor deziderate ale țăranimii, în acest articol-program se menționa în final: „Muncitorii de pămînt primească și ceară deocamdată să li se dea cite 10 pogoane, dar să caute apoi a face asociații care cu ajutorul statului să lucreze pămîntul mai omenește și folosul să le fie mai mare”³⁷.

Plecînd de la considerentul, pe deplin întemeiat, potrivit căruia pe micile parcele de pămînt proprietate țăărănească nu se putea face o agricultură intensivă de înaltă productivitate, datorită lipsei de condiții pentru efectuarea de asolamente, a neputinței de a utiliza mașini care să dea producții mari, a presiunii și concurenței ce o făceau produsele realizate pe marea proprietate (cu cheltuieli de producție reduse)

³² *Alianța clasei muncitoare cu țăranimea muncitoare în România*, Editura politică, București, 1969, p. 33.

³³ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice (în continuare Arh. I.S.I.S.P.), fond 52, dosar 4820, f. 279.

³⁴ *Loc cit.*, f. 311.

³⁵ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 9 din 25 noiembrie 1888, p. 112.

³⁶ „Munca”, an. I din 25 februarie 1890.

³⁷ *Ibidem*.

asupra micii producții agricole țărănești, în articolul „Proprietatea mică și proprietatea mare” se concluzionează: „De aceea muncitorii să aibă pururea ca țintă proprietatea mare, adică o moșie mare (care) să fie a comunei întregi și toți să lucreze în devălmășie cu ajutorul mașinilor și să împartă rodul muncii, după munca pusă de fiecare. Numai în acest chip — se aprecia în încheiere — nu vor fi amenințați să rămâie fără pământ”³⁸.

În anii premergători întemeierii partidului politic al clasei muncitoare, presa și broșurile editate de mișcarea socialistă au pătruns tot mai larg în mediul rural, iar legăturile organizațiilor socialiste cu țărănimea au devenit mai strinse, fapt evidențiat, printre altele, și de participarea la manifestațiile prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai, alături de muncitori, a numeroși țărani din comunele apropiate orașelor București, Ploiești, Iași, Galați, Craiova, Roman etc. În asemenea împrejurări, țărănimea își afirma încă o dată îndreptățitele sale cereri pentru pământ, pentru lichidarea exploatarei moșierești³⁹.

Întemeierea, în 1893, a Partidului social-democrat al muncitorilor din România a marcat un moment de covârșitoare însemnătate în dezvoltarea și accentuarea legăturilor mișcării socialiste cu țărănimea, în îndrumarea și dezvoltarea procesului de organizare al țărănimii române pe calea făuririi alianței muncitorești-țărănești, temele a viitoarei alcătuirii sociale, societatea socialistă.

Partida muncitorilor — susținătoare activă a dezvoltării industriei țării

În a doua jumătate a secolului trecut problema dezvoltării industriei României a reținut, alături de chestiunea agrar-țărănească, atenția opiniei publice românești.

Pozițiile principalelor forțe social-politice ale claselor dominante, referitoare la perspectivele evoluției economice a statului român, erau, în linii esențiale următoarele: moșierimea susținea ca România să rămână în continuare o țară „eminamente agricolă”, pe câtă vreme burghezia se pronunța pentru încurajarea dezvoltării industriei naționale, ca mijloc de propășire a României și de contrabalansare a penetrației finanței străine în România. Aceste poziții, definite către mijlocul secolului trecut, au cunoscut, în timp, sensibile modificări, datorate însăși evoluției economiei românești, ce-și căuta făgașul dezvoltării sale, corespunzător năzuințelor și aspirațiilor întregului popor român.

Dată fiind însemnătatea dezvoltării industriei pentru economia românească, mișcarea muncitorească a susținut cu hotărâre și convingere această problemă. Fără a nega eficiența măsurilor protecționiste și a legiurilor de încurajare a industriei naționale, în favoarea cărora s-au pronunțat cu fermitate, socialiștii români au demonstrat conținutul de clasă al acestora și au legat organic procesul de industrializare de ansamblul de măsuri preconizat de programele mișcării socialiste în vederea dezvoltării multilaterale și armonioase a economiei naționale, a evoluției României pe drumul prosperității și al progresului social. După cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „pornind de la analiza științifică a stării de înapoiere economică a țării, de la rămânerea în urmă a forțelor de producție, socialiștii subliniau importanța deosebită a dezvoltării intense a unei industrii naționale noi, ca o condiție atît pentru progresul general al societății, cit și pentru creșterea rindurilor proletariatului, pentru amplificarea luptei revoluționare a acestuia, pentru crearea premiselor în vederea trecerii în perspectivă la edificarea societății socialiste”⁴⁰.

Abordînd problematica stringentă dar complexă a industrializării României, mișcarea revoluționară a dezvoltat, la un nivel superior, concepția înaintată formulată încă de la întîile manifestări ale ideilor socialiste în cadrul societății românești (Falansterul de la Scăieni-Prahova, dezbaterile teoretice inițiate de primele publicații socialiste precum și cele dezvoltate în timpul activității Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România).

La sfîrșitul secolului trecut, în luările de poziție ale militanților socialiști, problema dezvoltării industriale a țării apărea ca obiectiv izvorîtă din necesitatea apă-

³⁸ „Munca” an. I, nr. 12 din 12 mai 1890.

³⁹ Gheorghe Matei, *Cluburile socialiste la sate. 1898—1899*, Editura științifică, București, 1968, p. 47.

⁴⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 266.

rării și consolidării independenței naționale, a micșorării treptate a decalajului existent între România și statele avansate ale Europei apusene și centrale. În condițiile politicii economice a marilor puteri industrializate, de acaparare a unor noi piețe de desfacere și de menținere a țărilor mai slab dezvoltate din punct de vedere economic la nivelul unor rentabile surse de materii prime și exportatoare de produse agricole, ei arătau că singura soluție pentru apărarea independenței economice și, implicit, și a celei politice, era dezvoltarea industriei naționale.

Militanții socialiști, organizațiile politice muncitorești, s-au pronunțat pentru dezvoltarea în România, pe baza resurselor naturale existente, a industriei mari, mecanizate, cu folosirea tuturor cuceririlor tehnice ale timpului, singura capabilă să facă față concurenței externe, industria mare fiind considerată, așa cum scria gazeta „Besarabia”, „o necesitate a civilizațiunii”⁴¹.

Încă din anul 1880, adresându-se participanților la Congresul național studentesc de la Focșani și indeosebi celor ce studiau științele tehnice, unul dintre pionierii mișcării socialiste din România, lansa un inflăcărat apel către viitorii specialiști, chemându-i să-și aducă contribuția la introducerea progresului tehnic în industria românească, la propășirea acestei ramuri de mare viitor a economiei naționale. „Voi care ați învățat a lucra pentru aplicațiunea științei la industrie — se releva în Apelul adresat Congresului, intitulat «Scrisoarea unui bătrîn pandur către studenții reușiți în Asociațiunea generală a studenților universitari din România» — propagați cu francheță acestei societăți rezultatele descoperirilor voastre. Faceți ca această societate să întrevadă ce cunoștințe deja acumulate poartă în spatele lor invențiunile noi. Arătați ce poate să fie industria, pusă în alte condițiuni de dezvoltare... Duceți poporului muncitor concursul vostru, spiritul vostru practic și talentele voastre”⁴².

Militanții mișcării noastre socialiste au supus unei aspre critici concepțiile potrivit cărora România se putea dezvolta industrial doar pe calea sporirii numărului micilor ateliere meșteșugărești de prelucrare a produselor agricole și înzestrării acestora cu mașini. Astfel, în anul 1885, cel dintîi cotidian socialist, „Drepturile omului”, într-un editorial intitulat „Ce vor socialiștii”, după ce sublinia că „dacă nu introducem industria mare sintem în robie economică”, susținea cu îndreptățire: „Noi voim fabrici mari, în care sutimi și miimi (sute și mii — n.n.) de oameni să lucreze la același lucru... Pentru asta noi socotim că nu este nici o jertfă destul de mare, fiind gata de a ne jertfi cea de pe urmă picătură de sînge spre a ajunge la acest mare ideal”⁴³. Ulterior, ideea a fost deseori reluată, argumentată științific și prezentată, ca unul din aspectele esențiale ale teoriei și acțiunii socialiștilor.

Concomitent, socialiștii evidențiau deosebirea dintre concepția lor cu privire la industrializare și aceea a ideologilor burghezi, adepți ai politicii industrialiste, deosebire care consta în aceea că socialiștii vedeau în dezvoltarea industriei și o modalitate practică de creare a premiselor materiale necesare înlăturării în viitor a relațiilor de producție capitaliste și de făurire a unei noi societăți — societatea socialistă. Sintetizînd aceasta, ziarul „Drepturile omului” scria: „Este un abis care ne desparte de toate celelalte partide din țară, abis care ne desparte pe toți socialiștii din lume de toate celelalte partide, abis care este atît de adînc că nu poate fi nici printr-un chip umplut... Și acest abis și această deosebire se rezumă în cîteva cuvinte: ei, ca și noi, voiesc producțiunea în devălmășie, însă apropiatiunea (proprietatea — n.n.) individuală. Noi, ca și dinșii, voim producțiunea în devălmășie, dar și apropiatiunea în devălmășie”⁴⁴.

În privința căilor de realizare a industrializării României, socialiștii s-au declarat de la bun început adepți ai politicii protecționiste, politică menită a apăra tinăra industrie românească de concurența produselor industriale externe. Această poziție a fost exprimată încă din 1885, atunci cînd membrii Cercului de studii sociale din București susțineau că „pentru propășirea negoțului și pentru pregătirea tărîmului pentru înființarea unei industrii, trebuie ca România să adopte sistemul protecționist”⁴⁵. Doi ani mai tîrziu, în 1887, cînd guvernul liberal trecuse prin Parlament legea privind încurajarea industriei naționale, această măsură a fost apreciată de socialiști drept pozitivă, cu toate că ea venea în primul rînd în sprijinul burgheziei din sectorul industrial. „Închizînd granițele — declarau ei — punînd taxe mari asupra mărfurilor străine, aceste mărfuri au început a se fabrica în țară, întemeindu-se

⁴¹ „Besarabia”, an. I, nr. 8 din 21 octombrie 1879.

⁴² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1879—1892*, p. 101—102.

⁴³ „Drepturile omului”, an. I, nr. 103 din 9 iunie 1885.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ „Drepturile omului”, an. I, nr. 6 din 6 februarie 1885.

fabrici și dind de lucru la o mulțime de muncitori”⁴⁶. Considerind aceasta „o parte bună a măsurilor guvernului liberal”, socialiștii au atras atenția asupra pericolului pe care-l reprezentau pentru țară concepțiile liberschimbiste ale conservatorilor, virtuali inlocuitori ai liberalilor în cadrul rotativei guvernamentale: „Boierii conservatori au interese să deschidă granițele pentru a putea vinde grânele, dar Austria, de pildă, nu deschide granițele pentru grânele române decât cu condiția ca România să-i dea voie la trecerea mărfurilor (industriale — n.n.). Va să zică, pentru ca boierii să poată vinde grâu în străinătate, noi să primim industrie din străinătate. Dar atunci meseriașii de aici ce fac? Mor de foame și n-au măcar unde să muncească, pentru că nu se pot întemeia fabrici la noi cită vreme mărfurile străine înecă țara”⁴⁷. De aici concluzia de mare însemnătate, conform căreia „noi, Partidul muncitor, cerem ca în tratatele comerciale pe care le vom face să apărăm industria și breslașii ce-i avem”⁴⁸.

O susținută campanie împotriva concepțiilor retrograde conservatoare a fost desfășurată și în anii următori, după instalarea la guvern a acestui partid, care-i succeda pe liberali. În 1891, socialiștii chemau muncitorimea să protesteze contra tendinței cabinetului conservator de abdicare de la principiile protecționismului vamal, fapt ce ar fi echivalat cu „...o ruină completă pentru muncitorii industriali din România”⁴⁹.

Susținind politica de protejare a industriei naționale, socialiștii au precizat însă că ei aprobau protecționismul numai în măsura în care acesta nu afecta situația economică a muncitorilor. Mai mult, ei cereau intervenția statului în cadrul acestui proces, prin acordarea de credite și protejarea elementului muncitor de exploatarea patronală. „Sintem — seria ziarul „Muncitorul” — pentru întemeierea unei industrii în favoarea muncitorilor, fără stăpini; de aceea cerem să se înființeze fabrici și ateliere pe seama statului și a comunelor și în acestea să lucreze muncitorii fără a fi despoiați de nimeni, iar creditul trebuitor să-l dea statul și comunele”⁵⁰. În numeroase materiale cu conținut propagandistic sau în manifeste electorale elaborate în 1888, 1891, 1892, această idee era subliniată cu toată tăria, cerindu-se „Proteguirea industriei intrucit nu vatămă interesele muncitorilor”⁵¹, cum se spunea, de pildă, în Manifestul „Comitetului electoral al Partidei socialiste române”, publicat în 1891. Era o prevedere realistă, care avea în vedere apărarea intereselor materiale ale muncitorilor și țăranilor, dar și a intereselor majore ale societății, atit atunci cit și în perspectivă.

Un alt element care deosebea poziția socialiștilor față de ginditorii și oamenii politici burghezi adepți ai industrialismului consta în relevarea interdependenței dintre dezvoltarea industrială a țării și situația materială a clasei muncitoare. În această problemă două erau coordonatele esențiale ale concepției socialiste: în primul rînd, sublinierea faptului că dezvoltarea industriei avea drept important efect creșterea numerică a proletariatului, precum și maturizarea conștiinței sale de clasă, și, în al doilea rînd, evidențierea necesității obținerii, prin luptă, a unor condiții omenеști de muncă și de viață de către muncitorime.

În ceea ce privește primul factor, socialiștii au arătat că în condițiile producției industriale capitaliste, care presupunea munca în comun a sute și mii de lucrători și exploatarea lor de către capitaliști, se întărea spiritul de solidaritate al acestora și se creau posibilități reale organizării lor pe plan politic și profesional. Ideea apare foarte clar exprimată într-un editorial al ziarului „Munca”, în care se afirma că profilarea unor puternice centre muncitorești crea condiții pentru ca „proletariatul să se poată organiza în partid conștient și de-sine-stătător”⁵².

Pe de altă parte, pornind de la faptul că dezvoltarea României pe temeliile industriei reprezenta o premisă obiectivă a progresului economic al țării, că acest fenomen era, inevitabil, însoțit de o rapidă dezvoltare a clasei muncitoare, militanții socialiști au subliniat ideea necesității continuării și adîncirii luptei proletariatului pentru impunerea unor reforme favorabile muncitorilor: ziua de muncă de opt ore, repaosul duminical, reglementarea muncii femeilor și a copiilor, măsuri de protecție și securitate a muncii, asigurări sociale etc.

⁴⁶ „Munca”, an. I, nr. 50 din 3 februarie 1891.

⁴⁷ „Muncitorul”, an. I, nr. 8 din 20 decembrie 1887.

⁴⁸ *Presă muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea a II-a (1890—1900), Editura politică, București, 1964, p. 225.

⁴⁹ „Munca”, an. I, nr. 50 din 3 februarie 1891.

⁵⁰ „Muncitorul”, an. I, nr. 44 din 31 iulie 1888.

⁵¹ „Munca”, an. II, nr. 3 din 11 martie 1891.

⁵² „Munca”, an. I, nr. 50 din 3 februarie 1891.

Socialiștii au demonstrat, cu argumente convingătoare, că reformele înfăptuite de legislatorii burghezi în direcția dezvoltării industriei naționale, n-au avut de loc în vedere și interesele clasei muncitoare și au insistat pentru mobilizarea proletariatului la acțiuni viguroase în scopul impunerii unei adevărate legislații pentru muncitorii industriali, acțiuni ce vor continua și vor fi încununate de unele succese după constituirea P.S.D.M.R.

De asemenea, de la tribuna Parlamentului, deputatul socialist Ioan Nădejde, în numele muncitorilor, al căror trimis în forul legislativ al țării era, susținea : „trebuie să se facă legi protectoare pentru muncitori, legi prin care să se reglementeze munca și relațiile dintre fabricanți și lucrători ; asemenea legi sînt tocmai de nevoie la începutul unei industrii în orice țară, pentru că la început exploatarea e mai grozavă. Apoi experiența a arătat că, mai degrabă sau mai tirziu, asemenea legi trebuie să se facă în țările industriale și este cu atît mai bine cînd se fac mai înainte. Trebuie să se facă (legi — n.n.) și pentru asigurarea lucrătorilor împotriva accidentelor, a bătrîneții, a bolii etc. ...Noi (socialiștii — n.n.) — conchidea Nădejde — cerem să se protejeze lucrătorii contra stăpînilor”⁵³.

În luările lor de poziție față de problema industrializării, socialiștii au abordat și problema atitudinii clasei muncitoare față de introducerea mașinilor în producția industrială. Este cu totul remarcabil faptul că militanții socialiști, presa socialistă au ajuns curînd la înțelegerea rolului mașinismului în progresul industrial al țării, că ei au militat pentru a arăta muncitorilor că nu mașina este pricina situației precare a proletariatului, ci relațiile de producție pe care era întemeiată societatea capitalistă, relații socialmente constituite pe baza proprietății private asupra mijloacelor de producție. Semnificativ era faptul că, încă din 1883, socialiștii susțineau, în coloanele gazetei „Emanciparea” : „Noi nu zicem să se distrugă mașinile, dar cerem ca ele să folosească deopotrivă celor care muncesc și produc și nu numai vouă burghezilor, lipitori ale muncitorilor”⁵⁴.

Ideea va fi vehiculată cu insistență și în perioada următoare, îmbogățindu-se cu noi elemente, pe măsura înzestrării treptate a industriei naționale cu mașini și utilaje moderne. „Nimeni nu se gîndește — scria gazeta socialistă „Lampa” din Brăila — a opri în loc curentul descoperirilor și a distruge mașinile, pentru a reda muncitorilor locul ce li s-a luat ; dar este drept ca știința și descoperirile să folosească tuturor deopotrivă, nu numai capitaliștilor”⁵⁵.

Analiza concepției mișcării noastre muncitorești și socialiste de la sfîrșitul veacului trecut cu privire la problematica dezvoltării industriale a României, învederează faptul că socialiștii români considerau industrializarea drept o condiție vitală a progresului economic și social al României și un mijloc de făurire a bazelor materiale necesare înlăturării orînduirii capitaliste și instaurării orînduirii socialiste. O atare analiză, dezvăluie și evidențiază întreaga măsură a caracterului profund patriotic și a spiritului militant, de clasă, al acestei concepții.

Idealurile înaintate promovate de mișcarea noastră muncitorească în problema industrializării țării nu și-au putut afla atunci împlinirea. Dealtfel, inșiși militanții socialiști erau convinși că edificarea unei industrii puternice, care să permită eliberarea clasei muncitoare de exploatarea capitalistă și înaintarea României spre culmile progresului și ale civilizației, se putea realiza numai în orînduirea socialistă, atunci cînd proletariatul va fi stăpîn deplin asupra mijloacelor de producție.

Mișcarea socialistă, Partida muncitorilor, prezențe active în viața politică a României

Ascendența politică a organizațiilor muncitorești în perioada de pînă la constituirea P.S.D.M.R. (1893) a avut loc pe fundalul unor structuri social-politice caracterizate prin existența unui regim monarhic constituțional, în cadrul căruia puterea politică era exercitată de cele două partide ale claselor dominante — Partidul național-liberal (reprezentantul politic al burgheziei) și Partidul conservator (în principal, exponent al intereselor moșierimii). Alături de acestea, alte forțe politice de mai mică

⁵³ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 24 din 18 decembrie 1890, p. 212.

⁵⁴ „Emanciparea”, an. I, nr. 3 din 1883, p. 37.

⁵⁵ „Lampa”, an. I, nr. 4 din 9 decembrie 1886.

însemnătate exprimau tendințele unor pături sociale intermediare, de nuanță mic-burgheză și cu anumite orientări general democratice.

Încadrarea Partidei socialiste în viața politică presupunea, evident, mai întâi întărirea propriilor rinduri și stabilirea principiilor programatice cit și definirea poziției față de partidele politice ale epocii și, implicit, a criteriilor pe baza cărora se putea acționa în cadrul politicii de alianțe.

Față de politica promovată de partidele liberal și conservator, socialiștii au adoptat o poziție critică atît în perioada cînd s-au aflat la putere, cit și în opoziție, demascînd perpetuarea rotativei guvernamentale — acceptată, în mod tacit, atît de unii cit și de ceilalți —, caracterul de clasă al legiurilor adoptate de parlamente cu invariabile majorități liberale sau conservatoare. Inițial, socialiștii au respins orice alianță cu aceste partide, considerîndu-le ca fiind deopotrivă purătoare ale unor interese opuse celor ale maselor muncitoare. Treptat, însă, militanții socialiști au început să sesizeze unele deosebiri ce existau între liberali și conservatori, și să-i considere pe cei dintîi apti încă să acționeze, într-o oarecare măsură, pe linia progresului economic al țării, în timp ce despre conservatori au continuat să susțină că sînt cei mai aprigi potrivnici ai poporului, ai mișcării revoluționare.

Pe măsura sporirii încrederii socialiștilor în eficiența activității politice pentru dezvoltarea luptei clasei muncitoare împotriva exploatării, a formării convingerii că acționînd singuri nu au șanse reale de a impune unele schimbări favorabile în situația maselor populare, atitudinea lor față de liberali a evoluat pe linia acceptării alianțelor electorale cu unele disidențe sau elemente din cadrul acestui partid, care se pronunțau pentru vot universal și alte revendicări cu caracter general-democratic.

În virtutea acestei linii tactice, socialiștii au acceptat unele alianțe electorale locale, mai ales cu prilejul alegerilor comunale, precizînd însă că înfăptuirea unor vremelnice alianțe nu însemna contopirea cu partidele sau grupările politice respective și nici pierderea individualității Partidei socialiste.

În ceea ce privește atitudinea socialiștilor față de celelalte partide și grupări politice — radicalii democrați, partida țărănească și democrații republicani —, aceasta a evoluat în sensul aprecierii importanței și desfășurării unor acțiuni comune, în Parlament și în afara acestuia, în scopul apărării intereselor politice și economice ale maselor muncitoare, pe baza unei platforme de luptă cuprinzînd obiective cu caracter democrat, cum erau: votul universal, îmbunătățirea situației materiale a muncitorilor și a țăranilor, afirmarea idealului republican (îndeosebi alături de radicali și de gruparea din jurul ziarului „Adevărul”), demascarea abuzurilor și a ingerințelor autorităților administrative și polițienești etc. Dar, și în acest caz, socialiștii au susținut necesitatea apărării partidului clasei muncitoare față de tendințele exprimate, mai ales de radicali, de contopire a socialiștilor și radicalilor într-un partid democrat de nuanță radical-burgheză. Ei au arătat că ceea ce apropie aceste partide sînt unele revendicări cu caracter general-democrat, prezente la socialiști în programul minimal de acțiune, dar care pentru ceilalți democrați reprezintă totalitatea obiectivelor spre care tind. Totodată, însă, între ele exista o deosebire fundamentală: socialiștii luptau pentru înlăturarea din temelii a orînduirii capitaliste și făurirea societății socialiste, iar grupările democrat-burgheze, chiar cele mai înaintate, urmăreau doar realizarea unui ansamblu de măsuri favorabile maselor poulare și progresului economic și politic al țării, fără a atinge însă bazele statului burghezo-moșieresc român. „Cînd vedem că apar grupări democratice, cu programe înaintate — arătau socialiștii — asta ne bucură, dar ne dăm seama și pentru ce au trebuit să apară și de unde pleacă și unde merg. Mergem alături cu dinsele unde putem, dar nu ne extaziem în fața lor, nu ne uităm pe noi”⁵⁶.

Atitudinea elastică promovată de mișcarea socialistă din România în relațiile cu partidele politice burgheze demonstra înțelegerea de către socialiști a utilității alianțelor electorale, ca modalitate practică de a sparge frontul claselor dominante, unite în fața valului mereu crescînd al luptelor proletare și al acțiunilor revoluționare țărănești, prin atragerea acestor elemente ce se pronunțau, într-o formă sau alta, pentru revendicări democratice. În același timp, ea semnifica continua creștere a puterii de penetrație a ideilor socialiste în pături tot mai largi ale opiniei publice românești, afirmarea din ce în ce mai hotărîtă a proletariatului și a partidului său de clasă în viața social-politică a României.

În acest context, un însemnat aspect al activității politice a organizațiilor socialiste din România l-a reprezentat participarea la viața electorală a țării. Abordată cu hotărîre și deplină maturitate politică, această acțiune izvoră din necesitatea adînc resimțită de mișcarea noastră revoluționară de a folosi orice posibilitate de afirmare

⁵⁶ „Democrația socială”, an. I, nr. 34 din 23 august 1892.

publică a programului său de luptă, în vederea intensificării propagandei socialiste, a atragerii unui număr tot mai mare de muncitori, țărani și intelectuali în rindurile sale, precum și pentru realizarea unora dintre obiectivele programatice — reglementarea orelor de muncă, a repausului duminical, împroprietărirea țărânimii, votul universal, respectarea și lărgirea drepturilor și a libertăților democratice etc., — prin înfrierea din interior a dezbaterilor din forul legislativ și din organele administrative locale ale statului, prin glasurile propriilor reprezentanți în Adunarea deputaților și în consiliile comunale. Activitatea electorală și parlamentară socialistă s-a constituit într-o nouă modalitate de afirmare puternică a clasei muncitoare pe scena politică a țării, ca cea mai înaintată forță a societății românești, purtătoare a năzuințelor și aspirațiilor fundamentale ale maselor muncitoare.

Desfășurarea, pe baza principiilor socialismului științific, a activității politice-electorale, dirijată de conducerea mișcării muncitorești, întrunind consensul membrilor săi și subordonată obiectivelor Programului marxist din 1886, a cunoscut o deosebită amploare începând din anii 1887—1888, în pofida restricțiilor determinate de sistemul electoral censitar care îngreună accesul maselor populare și, mai ales, țărânimii la viața politică.

Cea dintâi participare a socialiștilor la alegerile pentru Adunarea deputaților în calitate de reprezentanți ai Partidei muncitorilor⁵⁷, s-a înregistrat în cadrul scrutinului din 23—25 ianuarie 1888.

În cadrul campaniei electorale, socialiștii au utilizat toate mijloacele de propagandă de care dispuneau: au organizat întruniri cu alegătorii, au tipărit și răspândit manifeste adresate alegătorilor muncitori. Întrunirile electorale cele mai importante au fost organizate la Iași, în zilele de 27 decembrie 1887, 3 și 11 ianuarie 1888. Candidații socialiști au luat contact cu alegătorii fie direct, fie pe calea răspîndirii, în mii de exemplare, a manifestelor electorale socialiste. Cel mai important și avînd răspîndirea cea mai largă a fost manifestul din 18 ianuarie 1888, semnat, în numele Partidei muncitorilor din Iași, de un grup de 32 socialiști, între care: I. Nădejde, V. G. Morțun, V. Lateș, D. A. Teodoru, V. Pastia. Manifestul analizează politica partidului care veneau în fața alegătorilor solicitîndu-le voturile și demonștră că, dintre toate, Partida socialistă era singura care apăra „interesele muncitorilor, ale muncitorilor din toate breslele și ale muncitorilor cărturari“, și că ea milita „pe cale politică, pentru a pune stăpînire pe consiliile comunale, județene și pe Cameră și, folosindu-se de această putere politică, va desființa robia și va lărgi drepturile lor“ (ale muncitorilor și țăranilor — n.n.). Manifestul înfățișa principalele obiective ale programului electoral socialist: votul universal, garantarea libertății presei, a întrunirilor și organizării, gratuitatea învățămîntului, răscumpărarea treptată a proprietăților agricole mari și trecerea lor la comunele de țărani, desființarea dărilor indirecte și instituirea impozitului progresiv pe venituri, întemeierea industriei naționale și protejarea lucrătorilor din industrie etc.⁵⁸.

În urma desfășurării alegerilor, la Colegiul II Roman a fost ales primul deputat socialist din istoria mișcării noastre muncitorești — V. G. Morțun, cu 154 de voturi⁵⁹. Alegerea lui a surprins în mod neplăcut pe obișnuiții culiselor vieții noastre parlamentare, care nu concepeau ca un socialist să poată sparge tradiționalele bariere ridicate de sistemul de vot censitar în calea altor candidați decît cei ai partidelor politice ale burgheziei și moșierimii.

Organele de presă ale Partidului liberal subliniau că succesul candidatului socialist se datora atitudinii sale net anticonservatoare, în timp ce presa socialistă sublinia adevărata lui calitate, de reprezentant al Partidei muncitorilor, situat pe poziții opuse atît liberalilor, cît și conservatorilor. „Astăzi — scria la 20 februarie 1888, gazeta „Dezrobirea“ — muncitorii au și ei un reprezentant al lor, ales al partidului muncitorilor din Roman. Sînt sigur că el are să-și facă datoria“.

Desfășurarea alegerilor parlamentare din ianuarie 1888 a relevat o ascendență a Partidei muncitorilor în viața politică a țării, îndeosebi pe planul activității parlamentare, precum și o manifestare mai accentuată a receptării ideilor socialiste de către masele muncitoare, cu preponderență rurale, în acea epocă. Succesul înregistrat,

⁵⁷ Vasile Niculae, *Partidul clasei muncitoare în confruntările electorale din România la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în „Revista de istorie“, tomul 31, nr. 7/1978, p. 1159 și urm.

⁵⁸ Arh. I.S.I.S.P., fond M.M./1888, dosar 1.

⁵⁹ „Muncitorul“, an. I, nr. 18 din 24 ianuarie 1888.

fie chiar numai la un singur colegiu, demonstra continuitatea activității mișcării socialiste îndreptată spre obținerea de mandate în Parlament, cu obiectivul precis de a face auzit cuvântul muncitorilor și al țăranilor, de la tribuna forului legislativ al țării, precum și de a fi cunoscute situația acestora, năzuințele și aspirațiile lor.

Alegerile parlamentare din 12—14 octombrie 1888, organizate de cabinetul conservator jurnalist, aveau să confirme, în pofida măsurilor de contracarare a propagandei și influenței socialiștilor luate de autorități, justetea acestor concluzii.

Candidaturi socialiste au fost depuse în 9 județe, atenția socialiștilor fiind însă concentrată asupra alegerilor de la Iași și Roman, unde se spera în succesul reprezentanților Partidului muncitorilor.

În alegerile parlamentare din octombrie 1888 au mai ieșit învingători 2 deputați socialiști : Ioan Nădejde și V. G. Morțun.

Alegerile parlamentare generale din 9—11 aprilie 1891 au fost organizate de cabinetul conservator. Partidul muncitorilor a depus candidaturi la Iași, Ilfov, Roman și Vlașca. Caracteristic pentru aceste alegeri era faptul că pentru prima dată se depuneau candidaturi socialiste chiar în Capitala țării.

Campania electorală socialistă a fost deschisă prin lansarea de către „Comitetul electoral al Partidului socialist din România“, comitet special constituit cu ocazia alegerilor, a unui manifest adresat muncitorilor și țăranilor, alegătorilor de la Colegiile II și III. Manifestul înfățișa un tablou veridic al peisajului politic românesc și prezenta, în fața corpului electoral, soluțiile socialiștilor, programul lor de acțiune în vederea înlăturării unei societăți alcătuite pe temelii social-economice nedrepte⁶⁰. Publicat și în coloanele gazetei „Munca“, manifestul a fost răspândit în mii de exemplare în întreaga țară⁶¹. Pe baza lui, candidații socialiști, ca și un mare număr de alți militanți, au desfășurat o intensă campanie electorală.

În timpul pregătirii alegerilor, reprezentanții muncitorimii au luat deseori contact cu personalități politice din Partidul național-liberal, din grupările liberale democratice, precum și cu radicalii, spre a-și uni eforturile mai ales pentru a contracara ascendența politică a conservatorilor. Susținând un astfel de punct de vedere, socialiștii au declarat însă că aceasta nu înseamnă pierderea individualității partidului politic proletar și, în plus, au condiționat alianțele de acceptarea de către parteneri a unor condiții vizind satisfacerea unor puncte din programul socialist, îndeosebi îmbunătățirea situației materiale a maselor muncitoare, care puteau constitui o platformă de acțiune comună. Astfel, în aprilie 1891, Comitetul executiv al Clubului muncitorilor din București a propus Comitetului Clubului liberal o alianță, solicitând și oferind în același timp sprijin pentru propriii candidați, fără a se confrunța în județele unde alianțe s-ar mai putea perfecta. Oferta socialiștilor a fost însă respinsă⁶².

În alegerile pentru Colegiul II lupta s-a dus în special la Iași, Roman și Galați, localități în care influența politică a socialiștilor era în creștere. V. G. Morțun și-a reînnoit mandatul de deputat.

Cabinetul de concentrare conservatoare, venit la putere în noiembrie 1891, a obținut de la rege dizolvarea corpurilor legiuitoare și organizarea de noi alegeri parlamentare la 1—3 februarie 1892.

Spre deosebire de alegerile precedente și avându-se în vedere durata foarte redusă a campaniei electorale, care nu dădea posibilitate desfășurării unor acțiuni propagandistice largi, socialiștii au hotărât să depună candidaturi doar în patru județe : Iași, Ilfov, Roman și Covurlui. În Capitală, s-a încercat realizarea unui cartel electoral cu liberalii, la inițiativa acestora din urmă. Liberalii, prin intermediul Comitetului partidului lor, au solicitat socialiștilor sprijin la Colegiul II, oferindu-se, în schimb, să susțină pe candidații socialiști de la Colegiul III. Era, în aceasta, o recunoaștere a creșterii influenței politice a mișcării socialiste de care trebuia să se țină seama. Comitetul executiv al Clubului muncitoresc din București a acceptat să trateze cu liberalii, fără ca aceasta să însemne că muncitorii și-au revizuit poziția față de partidul marii burghezii române și, în plus, condiționând alianța de cerința acordării pentru lucrătorii tipografi de la atelierul oficiosului liberal „Voința națională“ a zilei de lucru de 9 ore și reprimirii unor lucrători concediați. Conducerea Partidului liberal a refuzat condițiile alianței, dar, chiar dacă ea s-ar fi realizat, ar fi devenit inoperantă dat fiind faptul că, în cele din urmă, liberalii și-au retras candidaturile, abținându-se de la alegeri.

⁶⁰ Arh. St. București, fond Casa regală, dosar 5/1893.

⁶¹ „Munca“, an. II, nr. 2 din 3 martie 1891.

⁶² Arh. St. Iași, fond Primăria Iași, dosar 172/1891, vol. II, f. 81 ; vol. III, f. 45 și vol. IV f. 63.

În timpul desfășurării campaniei electorale candidații socialiști au lansat, la București, Iași, Roman și Galați, un mare număr de manifeste electorale, în care au demască și politica partidelor de guvernământ și au relevat deosebirea de fond dintre aceste partide și organizațiile muncitorești; s-au organizat, de asemenea, mari întruniri electorale socialiste, cu participarea candidaților Partidului muncitorilor și a altor militanți.

Și de această dată numai un singur deputat socialist a fost ales: V. G. Morțun.

Pe lângă participarea la alegerile pentru Adunarea deputaților, organizațiile muncitorești s-au manifestat în perioada 1888—1893, cu forțe active și pe planul acțiunii electorale comunale. Participând la aceste alegeri, socialiștii aveau în vedere posibilitățile mai mari, îngăduite de Legea electorală, de manifestare a elementului muncitoresc și țărănesc pe plan politic, în vederea impunerii unor consilii comunale socialiste. Începutul l-au făcut socialiștii ieșeni, care în iunie 1888, au depus liste în alegerile pentru Consiliul comunal Iași. Rezultatele acestei participări, deși nu s-au soldat cu succes, au fost totuși încurajatoare.

Prima participare socialistă la alegerile comunale a înregistrat însă și succese în unele localități rurale, în sensul că au fost alese consilii comunale socialiste la Cucuteni și Belcești (jud. Iași), Moșna și Podoleni (jud. Fălciu), Trifești, Săbăoani și Stănița (jud. Roman)⁶³. Chiar dacă aceste consilii, în mod abuziv, au fost dizolvate ulterior de către guvern, reușita demonstra capacitatea socialiștilor de a-și apropia țărănimea, care receptase ideile socialiste și-i manifesta și pe această cale opoziția față de marea proprietate, generatoare a exploatării și asupririi maselor muncitoare rurale lipsite de pământ.

Pentru alegerile comunale generale organizate la 6 noiembrie 1890, socialiștii au început campania electorală încă din luna iunie a aceluiași an. În scopul concentrării eforturilor socialiștilor, s-a hotărât ca participarea la alegeri să se facă în Capitală numai la Colegiul II. Un număr de 8 candidați, dintre cei 15 propuși, erau muncitori (mecanici, tâmplari, cizmari, metalurgiști)⁶⁴.

Manifestul lansat de Clubul muncitorilor din București la 10 octombrie 1890 cuprindea obiectivele programatice cu care lista socialistă venea în fața alegătorilor, solicitându-le sufragiile, revendicări ce puteau fi realizate de un consiliu comunal cu majoritate socialistă: repaus săptăminal, protecția muncii, reorganizarea serviciului medical comunal, îmbunătățirea salubrității în cartierele muncitorești, îngrădirea speculei cu alimente și alte bunuri de primă necesitate etc.

Drept urmare, în cele 10 secțiuni electorale din Capitală lista socialistă de la Colegiul II a întrunit 175 de voturi, iar din 105 voturi anulate o mare parte erau acordate socialiștilor și au fost considerate nevalabile, pentru că era scris pe ele: „Trăiască socialiștii”⁶⁵. Aceste sufragii demonstrau creșterea neconținută a popularității Partidei muncitorilor, chiar dacă ele n-au putut conduce la formarea unui consiliu comunal socialist.

La Iași, Clubul muncitoresc a încercat să realizeze, cu prilejul alegerilor, un cartel electoral cu opoziția liberală locală, pe baza unei platforme comunale în care figurau cerințe ca: vinderea moșilor comunei Iași către locuitorii străzișilor din cartierele orașului ș.a. Liberalii au refuzat propunerea, ceea ce a determinat pe socialiști să se abțină de la alegeri, socotind că n-au forța necesară înfruntării guvernanților conservatori.

Reprezentanții clasei muncitoare în Parlament, acționind în conformitate cu programul socialist și supunându-se liniei tactice a organizațiilor politice muncitorești, erau, la rindul lor, susținuți în inițiativele parlamentare de întreaga muncitorime organizată. Atitudinea lor în cadrul diverselor dezbateri căpăta astfel fundamentul solid pe care-l conferea largul sprijin de mase. Activitatea lor parlamentară a făcut, de asemenea, obiectul dezbaterilor în publicistica socialistă, în adunările muncitorești, primind aprobarea din partea celor ce le încredințaseră mandatele, a tuturor adeptilor ideilor socialiste.

Demonstrind o înaltă conștiință patriotică, deputații socialiști au susținut toate inițiativele care vizau consolidarea independenței și suveranității țării, întărirea capacității sale de apărare. Adepți, ca întreaga noastră mișcare socialistă, ai sistemului militar bazat pe înarmarea poporului, ei au înțeles că, pînă la înfăptuirea acestui deziderat, România trebuia să dispună de o armată permanentă și de fortificațiile necesare pentru apărarea neatîrnării patriei.

⁶³ „Muncitorul”, an. II, nr. 3 din 20 noiembrie 1888.

⁶⁴ „Munca”, an. I, nr. 34 din 14 octombrie 1890.

⁶⁵ „Munca”, an. I, nr. 38 din 11 noiembrie 1890.

Deputații socialiști s-au pronunțat cu hotărîre pentru dezvoltarea industrială a țării, punct esențial al programului socialist, de care erau legate atît progresul și independența țării, cît și dezvoltarea clasei muncitoare.

Cît privește problemele specifice ale proletariatului, în condițiile dezvoltării industriei, ele au format subiectul unui mare număr de interpelări și dezbateri în Adunarea deputaților⁶⁶.

Ei s-au aflat în fruntea grupului de deputați care a cerut legiferarea zilei de lucru de opt ore și a asigurărilor muncitorești, inițiind, de asemenea, încă din 1890, o vastă campanie, în Parlament și în afara acestuia, în favoarea repausului duminical, reformă ce va fi legiferată în 1897.

Preocuparea manifestă a mișcării socialiste față de problema agrară, situația și lupta țăranimii, ca și faptul că debutul parlamentar socialist s-a realizat în preajma răscoalei din 1888, au făcut ca în intervențiile deputaților socialiști să-și facă loc cu insistență chestiuni specifice ale satului românesc.

Conștiința de faptul că Parlamentul, în alcătuirea sa de atunci, nu putea constitui cadrul legislativ propice rezolvării radicale a problemei agrare, în sensul dorit de țăranime, ei au insistat asupra unor aspecte complementare ale acestei probleme, a căror realizare ar fi condus la ușurarea condițiilor de viață ale țăranimii, cum era îmbunătățirea și corecta aplicare a legislației agrare. De asemenea, ei au susținut lupta dreaptă a țăranimii în timpul răscoalei din 1888 precum și în timpul celor care au urmat, protestînd, totodată, împotriva brutalei represiuni ordonate de autorități.

Un alt grup de interpelări, dezvoltate de deputații socialiști în Cameră, se refereau la necesitatea îmbunătățirii învățămîntului de la sate. Intervenind în dezbaterile prilejuite de adoptarea bugetului pe anul financiar 1890—1891, ei au înfățișat starea precară a învățămîntului rural, cauzată de situația economică a țăranimii, care determina o slabă frecvență a fiilor de săteni la școli, de lipsa localurilor pentru școli, de regimul de inferioritate al învățătorilor rurali față de celelalte categorii de cadre didactice, și a cerut majorarea fondurilor bugetare alocate instrucțiunii publice de la sate.

Problematica îmbunătățirii asistenței medicale pentru populația rurală a stat, de asemenea, în atenția deputaților socialiști. În cadrul mai multor intervenții și interpelări susținute de la tribuna Camerei, ei au cerut sporirea alocațiilor bugetare destinate acestui scop.

Activitatea primilor deputați socialiști în Parlamentul român, parte integrantă a luptei generale a proletariatului, a avut urmări pozitive pe planul dezvoltării mișcării muncitorești. Astfel, a fost realizată o largă propagandă a programului socialist, demonstrîndu-se ancorarea sa profundă în realitățile țării, s-au făcut pași importanți pe drumul elaborării unei noi legislații muncitorești și agrare și, deosebit de important, s-a creat un larg curent de opinie în favoarea soluționării altor obiective ridicate de mesagerii maselor muncitoare în forul legislativ al statului român.

Aportul clasei muncitoare, mișcării socialiste la lupta poporului român pentru independență și unitate națională

Mișcarea muncitorească și socialistă din România, avîndu-și rădăcinile adînc împlintite în realitățile naționale și fiind profund atașată idealurilor poporului român, intereselor și dezideratelor sale fundamentale a înscris pe steagul lor de luptă, încă de la începuturile afirmării pe scena vieții social-politice românești, îndoitul țel al eliberării sociale și naționale a poporului român precum și al cuceririi independenței de stat a României. Impletirea organică dintre aceste înalte idealuri avea să devină o trăsătură de permanență a activității mișcării muncitorești din România, ca fiind reliefată pregnant în numeroasele bătălii revoluționare desfășurate de-a lungul evoluției sale.

Această înțelegere profundă a realităților românești, s-a datorat, în primul rînd, însușirii temeinice a socialismului științific și, pe această bază, analizării temeinice a trecutului istoric al poporului român. „Nici o doctrină socială nu s-a bazat mai mult pe studiul științific și aprofundat al trecutului popoarelor ca doctrina socialistă” — remarcă unul dintre fruntașii politici socialiști, subliniind totodată: „...De altfel o doctrină socialistă, prin excelență evoluționistă și progresistă nici nu

⁶⁶ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 62 din 25 martie 1890, p. 1251.

putea să aibă altă bază obiectivă decât continua cercetare a stărilor sociale trecute”⁶⁷. Această împletire organică dintre teoria socialismului științific și studiul realităților societății românești au stat și la baza înțelegerii juste de către mișcarea muncitorească și socialistă a necesității obținerii independenței absolute de stat, ca o condiție sine qua non a progresului economico-social și politic al României.

Purtători fermi ai năzuințelor și aspirațiilor vitale ale poporului român, socialiștii, mișcarea muncitorească din România s-au manifestat ca sprijinitori hotărâți și activi ai războiului purtat de România în 1877—1878 împotriva Imperiului otoman pentru obținerea independenței deplină de stat. Atitudinea lor corespundea convingerii profunde după care, independența de stat era nu numai o condiție esențială a dezvoltării țării pe toate planurile — economic, politic, cultural-științific etc. — dar și a mișcării muncitorești și socialiste. Prin atitudinea față de războiul de independență, socialismul românesc, mișcarea muncitorească, s-a ridicat la o înaltă cotă de înțelegere a sarcinilor istorice aflate spre soluționare în fața poporului român precum și a misiunii clasei muncitoare de purtătoare a idealurilor celor mai înalte ale maselor muncitoare, ale societății românești, în general.

În timpul războiului, socialiștii români au făcut front comun cu reprezentanții tuturor claselor sociale, pentru împlinirea dezideratului cuceririi independenței deplină de stat. Această atitudine a lor nu presupunea însă renunțarea la idealul luptei pentru dezrobirea proletariatului de sub dominația burheziei, numeroase mărturii documentare din această perioadă atestând concepția clar revoluționară a socialiștilor români, a încrederii lor nestrămutate în victoria finală a clasei muncitoare, în posibilitatea înlăturării orinduirii burheze prin înfăptuirea revoluției proletare. Aprecierile formulate reflectau nivelul de cunoaștere și aprofundare a socialismului științific de către mișcarea socialistă din România încă din epoca de început a existenței sale. Prin întreaga sa activitate, prin concepțiile înaintate pe care le-a exprimat și demonstrat cu temeinicie, mișcarea muncitorească și socialistă tindea, în mod obiectiv, spre propășirea generală a țării, spre consolidarea sa internă, socotind că numai aceasta era în măsură să contribuie la afirmarea statului român pe plan internațional. Încă în timpul activității „Asociației generale a lucrătorilor din România”, era ridicată — pentru prima dată în mișcarea noastră muncitorească — problema legăturii indisolubile dintre independența economică și cea politică a țării. La ședința de constituire a acestei organizații, în anul 1872, secretarul biroului sublinia importanța organizării muncitorilor pentru dezvoltarea patriei: „să facem o putere a statului român, o onoare a națiunii noastre, cum au făcut celelalte națiuni din țările civilizate ale Europei, lucrând cu cel mai mare interes la consolidarea, mărirea și progresul ei”⁶⁸.

În preajma izbucnirii războiului din 1877—1878 și în timpul desfășurării lui, în contextul dezvoltării mișcării socialiste și muncitorești, militanții socialiști relevau însemnătatea procesului istoric al reunirii românilor, precum și importanța obținerii independenței de stat pentru accelerarea dezvoltării țării și amplificării luptei pentru desăvârșirea unității național-statale.

În primăvara anului 1877, la București, vedea lumina tiparului ziarul „Socialistul”, organ de presă al Cercului socialist, care reliefa pregnant preocuparea socialiștilor față de soarta țării angajată în conflict militar. În paginile sale s-a reflectat cu claritate poziția patriotică a socialiștilor români, care s-au afirmat deschis ca apărători consecvenți și hotărâți ai cauzei României, sprijinind pe deplin acțiunea sa militară la sudul Dunării, ce avea să consfințească pe cimpul de luptă obținerea independenței deplină a patriei. În articolul redacțional al primului său număr, „Socialistul” sublinia necesitatea ridicării la luptă a muncitorilor, țăranilor, intelectualiilor etc., a întregului popor: „Să fiți prin voi înșivă temuți și să vă puteți scăpa singuri de oricine”⁶⁹. Nu întâmplător aceste idei erau propagate în presa socialistă din anul 1877, an în care poporul era chemat să cucerească, să apere și să facă cunoscută în fața Europei independența deplină a României.

Un amplu și convingător articol, „Rezbelul”, era dedicat în întregime evenimentului care concentrase în acea epocă atenția opiniei publice românești. Ținând seama de importanța cuceririi cu arma în mână a independenței, socialiștii români se declarau în întregime solidari cu acțiunea guvernului român, relevând: „cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirurilor trecute, iau armele pentru a-și apăra independența”⁷⁰.

⁶⁷ „Lumea nouă”, seria a III-a, nr. 848 din 8 mai 1897.

⁶⁸ „Telegraful”, an. II, nr. 199 din 10 octombrie 1872.

⁶⁹ „Socialistul”, an. I, nr. 1 din 26 mai 1877.

⁷⁰ *Ibidem*.

„Socialistul“, consemna cu mindrie patriotică eroismul ostașilor români, actele lor de bravură care au avut un rol hotărîtor în schimbarea cursului războiului ruso-româno-turc. „Că turcii vor fi învinși, nu mai încapă îndoială...“ — se menționa într-o cronică privind desfășurarea războiului. „La Dunăre, mici deprădări; lupte de tunuri... și eroismul românilor“ ⁷¹.

Militanți de frunte ai mișcării socialiste și-au închinat activitatea, în acești ani, luptei pentru independență, participînd direct la desfășurarea campaniei militare. „Țara noastră este în rebelz cu unul din mulții săi inamici, cu Turcia — seria militantul socialist N. Codreanu — aceasta este ideea care stă neclintită în capetele tuturor chiar și pe aicea, prin Puiesti, aceasta este ideea care pune pe gînduri despre datorii către țară ce trebuie acum îndeplinite nu numai de oamenii de omenie, dar pe mai toți de-a rîndul. M-am gîndit și eu neapărat despre aceea ce trebuie să fac în împrejurările de față ale țării noastre, prin ce chip să mă arăt că sînt un vrednic fiu al națiunii române și m-am hotărît ca în împrejurările de față să părăsesc pentru cîva timp serviciul de medie de plasă, să mă duc acolo unde arma inamicului României zdrobește vieți tinere și forțe ale conaționalilor mei, unde se varsă pentru o cauză sfîntă singele românesc: m-am hotărît a intra în armată ca medic“ ⁷². Gestul său n-a fost singular. Numeroși membri ai cercurilor socialiste, precum și tineri studenți s-au angajat voluntari în armată, plecînd pe front. Studenții facultăților din București și Iași au organizat dese întruniri și cereau ca România să scuture jugul sclaviei ⁷³. Documentele vremii relateau cu cît entuziasm au primit studenții vestea privind începerea războiului pentru independență. Peste 500 de tineri din București și din Iași, între care numeroși socialiști, au semnat o moțiune, înaintată guvernului, prin care cereau constituirea unui batalion de voluntari. Acesta a fost alcătuit la sfîrșitul lunii ianuarie 1877, iar tinerii studenți erau instruiți în curtea poliției Capitalei. S-a renunțat însă la ideea de a trimite pe studenți pe front ca combatanți, mai ales pe cei de la medicină. Avînd în vedere lipsa de cadre sanitare, s-a hotărît ca aceștia să plece voluntari, fiind folosiți la îngrijirea soldaților răniți, în ambulanțele armatei sau în cadrul spitalelor civile. În dimineața în care au fost mobilizați, tinerii studenți care se oferiseră voluntari pentru front, se strinseseră cu toții în curtea Spitalului militar din București, pregătiți să pornească pe liniile de luptă. Puțini erau îmbrăcați militari, majoritatea aveau hainele lor obișnuite, dar toți purtau manta soldățească nouă, „aveau chipiu de dril cu crucea roșie în față și bandoleță albă cu crucea roșie la brațul stîng“ ⁷⁴.

Presa vremii consemna faptul că în vara anului 1877 Facultatea de medicină era practic închisă, studenții fiind plecați pe la diferite „ambulante și spitale temporale ale armatei concentrate pe malul Dunării“ ⁷⁵. Tinerii studenți socialiști și-au pus toată priceperea, știința și elanul în slujba marelui ideal al sprijinirii luptei pentru independența deplină a patriei.

Pentru eroismul de care au dat dovadă pe front, la îngrijirea răniților, pentru modul cum au înțeles să participe la lupta generală a țării în vederea obținerii independenței depline de stat, mulți socialiști au fost distinși cu ordinele militare „Steaua României“ sau „Virtutea militară“. Mulți au căzut la datorie îngrijind soldații răniți în lupte. Societatea studenților în medicină din București, exprima regretul de a pierde pe acești membri ai săi, dar, în același timp, admirația și devotamentul pentru cei care au murit „îngrijind soldați răniți“ ⁷⁶.

Cei care nu au luptat pe front, s-au alăturat cu căldură acțiunii întregului popor de sprijinire a frontului. Astfel, studenții Universității din Iași, organizați în club, au strîns suma de 106 lei „pentru a servi de ajutor ostașilor români răniți“ ⁷⁷.

Studenți din diferite orașe ale țării și-au manifestat, la rîndul lor, admirația față de actele de vitejie ale ostașilor români. Astfel, la Focșani, a fost organizată o reprezentație teatrală destinată colectării de fonduri pentru îngrijirea răniților din război.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Stelian Neagoe, *Nicolae Codreanu*, Editura politică, București, 1970, p. 123.

⁷³ Dr. Gh. Sabin, *Amintiri din războiul de independență*, București, Editura Minerva, 1912, p. 5.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 19.

⁷⁵ „România liberă“, an. I, nr. 37 din 26 iunie 1877.

⁷⁶ „România liberă“, an. II, nr. 229 din 23 februarie 1878.

⁷⁷ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. VI,

Greutatea principală a războiului a apăsât pe umerii maselor țărănești și orășenești care au dat nu numai jertfele de sînge de pe cîmpul de luptă, dar au contribuit din plin la efortul material al țării pe toată durata operațiunilor militare. Masele muncitoare de la orașe și sate și-au contopit eforturile pentru a asigura armatei condițiile necesare obținerii victoriei. „Am văzut femei sărace aducînd scamă, am văzut scriitorășii de la osebite autorități oferind jumătate din leaful lor, am văzut pînă și străini trecători, care nu se opreau decît o zi în Capitală, contribuind pentru răniți”, scria ziarul „Războiul”, referindu-se la atmosfera ce domnea în acele zile memorabile în rîndurile tuturor categoriilor sociale ale țării.

În adunarea publică care a avut loc la București, s-a subliniat necesitatea mobilizării, în continuare, a maselor pentru sprijinirea războiului, menit să realizeze țelul înalt al independenței patriei, pentru care erau interesate toate categoriile sociale: „La lucru, frați și surori; dați, adunați, trimiteți ca să putem da pretutindeni unde este un soldat român... Toți trebuie să fim... uniți... căci una este și inima, și iubirea, și datoria, ca și Patria”⁷⁸. Acțiunea pentru realizarea acestui țel comun al maselor muncitoare s-a manifestat pregnant în toate localitățile și județele țării. S-au strîns substanțiale fonduri pentru cumpărarea armelor și munițiilor necesare frontului la București, la Buzău, Piatra Neamț, Botoșani, Turnu Severin, Brăila, Ploiești, Tecuci, Curtea de Argeș, Roman, Bîrlad, Mihăileni și în numeroase alte localități⁷⁹. Presa vremii menționa, de asemenea, participarea populației satelor prin colectarea fie a unor obiecte de îmbrăcăminte, fie prin stringerea unor fonduri bănești⁸⁰.

În același spirit al solidarității naționale s-au manifestat și românii din provinciile românești aflate sub stăpînire străină. Ziarul „Românul”, referindu-se la acest aspect, releva: „...Milioane de români din Transilvania, Banat și Bucovina urmăresc cu simțămînte frățești această luptă glorioasă a fraților lor...”⁸¹. Pe această linie se inscria, în contextul unor ample manifestări, constituirea de comitete menite să colecteze ofrande ale populației pentru armata română, fraților „de dincolo, puși în dura necesitate de a-și apăra cu arma averea și existența...”.

Acțiunea de sprijinire a războiului de către muncitorime, înscrisă în efortul general al națiunii române, exprima pregnant poziția patriotică a acesteia, a mișcării socialiste care se întărea necontenit. Tînăra clasă muncitoare din țara noastră, dînd dovadă de eroism și spirit de sacrificiu și-a dat tributul de sînge și pe front, în bătăliile purtate. Ea a desfășurat o muncă susținută, neobosită, în fabrici și ateliere pentru a asigura producția necesară frontului și țării, a participat la campania de stringere a fondurilor pentru echiparea armatei, pentru cumpărarea de arme, pentru ajutorarea familiilor celor răniți sau morți. Datele publicate în presa vremii sau în „Monitorul oficial al României” erau grăitoare pentru modul cum a înțeles proletariatul din țara noastră, deși se afla încă într-o fază de început a dezvoltării și organizării sale, să contribuie la efortul general al poporului pentru cucerirea independenței depline. Numai muncitorii de la căile ferate, dealtfel cel mai numeros detașament al proletariatului din țara noastră la acea dată, alături de micii funcționari, au strîns peste 3 000 de lei. Însoțitori de trenuri, macagii, frinari, muncitori de întreținere, telegrafisti, șefi de gară s-au ridicat ca unul în sprijinul frontului, stringînd ban cu ban din pușinul lor cîștig. Printre aceștia menționăm lucrătorii de pe liniile ferate și gările T. Severin, Filaret. București—Giurgiu, Galați, Tecuci—Roman, Tecuci—Răcăciuni, Bîrlad, Pufești, Tutova și altele precum și lucrătorii din diferite alte circumscripții C.F.R. Ministerul de război exprima mulțumiri pentru acțiunea patriotică a muncitorilor de la Circumscripția a III-a a căilor ferate române care a oferit suma de 123,30 lei și de la Circumscripția a X-a care a oferit 131,50 lei pentru cumpărare de arme⁸².

Alte categorii de muncitori din întreaga țară și-au adus contribuția la efortul material și uman al întregului popor, la sprijinirea războiului. Muncind cu convingerea că roadele efortului lor asigurau producția de bunuri necesară poporului în această încercare din care țara își cîștiga neatîrnarea, ei au contribuit, totodată, la stringerea de fonduri, în măsura posibilităților lor, iar în timpul liber au confecționat obiecte utile celor care luptau pe front. Diferite societăți de muncitori sau comitete de lucrători ofereau statului sume de bani colectate pentru sprijinirea războiului.

⁷⁸ „Românul”, din 28 septembrie 1877.

⁷⁹ „Românul”, din 16 septembrie 1877.

⁸⁰ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. IX, p. 151, 313—315.

⁸¹ „Românul”, an. XXI din 13 mai 1877.

⁸² „Monitorul oficial” nr. 244 din 30 octombrie/11 noiembrie 1877, p. 6 174, 6 592.

„Societatea constructorilor români“, creată în anul 1873, cu sediul la București, oferea 100 de lei, sumă pentru care Ministerul de război „arată mulțumirile sale numitei Societăți pentru această patriotică ofrandă“⁸³. Lucrătorii de la tipografia „Laboratoarele române“ au strins 288,50 lei pentru cumpărarea unor arme, iar Asociația lucrătorilor din tipografia „Tiel & Weiss“ au oferit Crucii Roșii 100 de lei pentru același scop⁸⁴. „Onoare acestei Societăți al cărui capital este foarte neînsemnat, dar care dă mult din puținul ce are“ — scria ziarul „Românul“ referitor la această acțiune a muncitorilor tipografi. De asemenea, lucrătorii cizmari din București, de pe Calea Mogoșoaia (azi Calea Victoriei) în număr de 69, au colectat suma de 127,50 lei pentru a veni în ajutorul soldaților răniți⁸⁵.

Lucrătorii de la construcția podurilor și șoselelor, din cele mai îndepărtate colțuri de țară, au colectat bani și obiecte pentru a contribui la sprijinirea celor care luptau pe front. „Monitorul oficial“ publica astfel lista personalului de la „Circumscripția a II-a de punți și șosele“ care oferiseră suma de 301 lei pentru cumpărarea de arme. Ingineri, conducători, zidari, dar mai ales cantonieri, în număr de 67 din Slatina și Lotru au strins din puținul lor câștig câte un leu sau doi, participând astfel la efortul poporului român în susținerea frontului⁸⁶.

Numeroase dovezi date în acești ani de proletariatul român, confirma rolul important pe care acesta l-a avut atunci ca și mai târziu în săvârșirea marilor acte istorice de către întreg poporul român. În septembrie 1877, un grup de muncitori îi scriau Mariei Rosetti, președinta Ospiciilor independenței și Comitetului central de doamne: „Subsemnații lucrători în Fabrica română de băuturi gazoase a d-lui C. Porumbaru, vă rugăm să binevoiți a primi pentru Ospiciile Independenței (subl. în text) suma de lei 158, produs al subscripțiilor noastre“⁸⁷, iar un alt grup de muncitori oferea importanta sumă de 500 de lei, gest consemnat în „Monitorul oficial“: „Comitetul lucrătorilor și lucrătoarelor din casa «Briol», oferind suma de lei 500, bani 50, rezultată din balul ce a dat în profitul familiilor soldaților căzuți în rezel și care bani s-a trimis Casei de donație a oastei...“⁸⁸.

Lucrătorii de la Fabrica și depozitul timbrelor, în afara celor 150 de lei strinși, au confecționat, în timpul lor liber, numeroase obiecte pentru spitalele care îngrijeau pe răniți. Astfel, ei au lucrat 28 de perne de lină și 56 fețe de pernă din pînză „spre a veni în ajutorul dotațiunii Ospiciului «Independența»“⁸⁹. Au organizat, de asemenea, acțiuni în vederea sprijinirii războiului tăbăcăriile din Ploiești și Iași, Societatea meseriașilor din Iași, muncitorii din Galați și alții. Ca o manifestare a solidarității proletare internaționale, muncitorii străini, aflați în România, au oferit de asemenea sume de bani colectate de ei, sprijinind astfel cauza României care se afla în război. „Cu o adevărată emoțiune am primit ieri ofranda făcută pentru răniții români de societatea lucrătorilor italieni din București“ — relatea ziarul „Românul“. Aceștia trăiesc „din produsul muncii lor și din acest produs contribuiesc și pentru suferinzii rezelului, început de frații lor din România“⁹⁰.

Prin tot ce au întreprins în acea perioadă grea, muncitorii și-au exprimat caldă adeviziune față de ideea majoră care anima conștiința tuturor, contribuind, totodată, prin măsuri concrete, la victoria armatei române. Era o participare conștientă a proletariatului român care-l plasa în primele rânduri ale luptei pentru independență, afirmându-l ca purător hotărât al idealurilor de libertate și progres ale poporului român.

Lupta eroică a poporului român în anii 1877—1878 pentru obținerea independenței depline a patriei lor a fost urmărită cu simpatie și înțelegere de către opinia publică internațională, de către mișcarea muncitorească din diferite țări. În acest context, socialiștii români au inițiat publicarea unor materiale în ziare și reviste din străinătate în care relevau dreptul istoric al poporului român de a obține ne-

⁸³ „Monitorul oficial“, nr. 6 din 25 mai / 6 iunie 1877.

⁸⁴ „Monitorul oficial“, nr. 216 din 25 septembrie / 7 octombrie 1877 și nr. 217 din 27 septembrie / 9 octombrie 1877.

⁸⁵ „România liberă“, an. I, nr. 90 din 1 septembrie 1887.

⁸⁶ „Monitorul oficial“, nr. 239 din 23 octombrie/4 noiembrie 1877, p. 6 068, 6 394.

⁸⁷ „Românul“, an XXI din 13 septembrie 1877.

⁸⁸ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, p. 842.

⁸⁹ „Românul“, an XXI din 27 iulie 1877.

⁹⁰ „Românul“, din 26 mai 1877.

atîrnarea, de a fi liber și stăpîn pe soarta sa, lupta eroică a armatei române pe cîmpurile de bătăie din sudul Dunării, eforturile materiale și umane făcute de România pentru purtarea războiului ș.a. Socialiștii români au popularizat totodată și în rîndurile organizațiilor socialiste internaționale țelul nobil urmărit de România prin participarea la război. În materialele pe care le-au publicat în reviste și ziare socialiste din străinătate ca: „Travailleur“, „Obscina“ sau „Journal du Nord“ ei subliniau cu deosebită forță aceste aspecte, reliefînd totodată poziția mișcării muncitorești și socialiste din România față de război. În articolul „România“, publicat în revista „Obscina“ (nr. 3—4 din martie-aprilie 1878), Nicolae Codreanu releva efortul uriaș al României care a mobilizat pentru război aproape 60 000 de oameni, din care numai la bătălia de la Plevna au luat parte 40 000 de ostași. Ţelul războiului era — după cum afirma el — „spre a asigura mai mult independența țării față de Turcia“. Această independență, se aprecia în continuare „forma obiectul unor nădejdi vechi, fierbinți... iar noi, socialiștii români nu vom uita să amintim mereu poporului, atunci cînd propovăduim revoluția socială, acest an de neuitat... an care este însemnat prin recunoașterea independenței României...“⁹¹.

Un alt socialist se referea la același eveniment memorabil din istoria patriei noastre, în articolul pe care l-a trimis revistei „Journal du Nord“. Articolul era — după cum mărturisea chiar autorul, „destul de serios; vorbește despre proclamarea independenței României, dar, înainte de a atinge subiectul, prezintă o schiță a situației României înainte de aceasta“⁹².

Cucerirea independenței depline de stat a deschis României noi orizonturi pe calea propășirii sale economice, sociale și politice, a permis afirmarea tot mai viguroasă a românilor ca națiune de-sine-stătătoare, a creat cadrul general favorabil dezvoltării luptei pentru desăvîrșirea statului național unitar. Acest imperativ major al țării a fost înțeles la adevărata sa dimensiune și importanță, iar lupta pentru înfăptuirea lui a fost ridicată pe noi trepte de către partidul de clasă al muncitorilor din țara noastră.

Un puternic și profund sentiment patriotic, de care era animată mișcarea socialistă se degajă din conținutul jurnalelor „Besarabia“ și „Dacia viitoare“ precum și a celorlalte gazete și reviste muncitorești ca „Emanciparea“, „Contemporanul“, „Drepturile omului“, „Munca“⁹³ etc.

Apărută la un an după Congresul de la Berlin, în ale cărui hotărîri politica de forță și dictat a marilor puteri s-a manifestat din plin, gazeta „Besarabia“, încă de la primul său număr, atrăgea atenția asupra primejdiilor la care era expusă România, amenințată de „a fi subjugată de Rusia ori Austria“ ori împărțită de amîndouă⁹⁴. Și în continuare: „După luarea țărilor române de vecini soarta ce ne așteaptă este sigură. Teama de a fi înglobate de către marile națiuni militare o au și trebuie să o aibă toate popoarele ce se află în o stare asemenea cu a noastră. Multe nedreptăți ni s-au făcut și nu ar fi aceasta cea dintîi. Cum că guvernele europene nu se conduc de ideea dreptății, avem dovadă purtarea lor în cele mai din urmă timpuri“⁹⁵.

„Dacia viitoare“, în articolul-program al primului său număr, definea grupul de militanți care o editau „revoluționari socialiști iredențiști“⁹⁶. Publicația, ținînd seama de faptul că România era oficial aliniată politicii statelor Triplei Alianțe și deci nu putea afirma deschis drepturile românilor asupra provinciilor stăpînite de habsburgi, în articolul intitulat Frații noștri aprecia: „Dacă oamenii mari, dacă putericiile zilei, nu pot ridica vocea lor, pentru apărarea voastră, fără a da naștere la furtuni diplomatice, noi acești prieteni ai robului pămîntului, putem și sintem datori a face să răsună strigătul înăbușit al celor ce gem în lanțurile străine, ale robului diplomației“.

Într-un alt articol, intitulat semnificativ Iredentism, redacția „Daciei viitoare“ explica de pe pozițiile socialismului științific, conținutul mișcării de eliberare națională cunoscută sub denumirea de iredentism. „Rîvna națională — remarcă gazeta socialistă — de a face un stat, o comunitate, o colectivitate cu toți semenii noștri

⁹¹ Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. I, partea I, p. 566.

⁹² Ibidem.

⁹³ „Dacia viitoare“ (Paris-Bruxelles), an. I, nr. 1 din 1 februarie 1883

⁹⁴ „Besarabia“ (Iași), an. I, nr. 1 din 23 septembrie 1879.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Presa muncitorească și socialistă din România, vol. I, 1865—1900, Partea I, 1865—1889, Editura politică, București, 1964, p. 205.

de aceeași origine, credințe, aspirațiuni se cheamă : Unitatea națională. Iredentism înseamnă pentru românii din Austria dreptul la insurecție, iar pentru noi, frații lor, datoria de a le veni în ajutor“⁹⁷.

Poziția publicației, definită clar prin materialele publicate, avea să fie și mai explicită în amplul studiu intitulat România față cu principiul naționalităților semnat cu pseudonimul Ion Dacul. De la bun început studiul făcea precizarea : „să venim la chestiunea importantă pentru noi românii : reconstituirea vechii Dacii“. În continuare se făcea o incursiune în istoria zbuciumată a poporului român, începută cu constatarea : „Curioasă soartă a mai avut-o și poporul românesc !... pierdut de secole în mijlocul unor vecini puternici și adeseori inamici, victimă a invaziunilor barbare și împărțit în trei state... el a știut să conserve prin aceste vicisitudini limba și obiceiurile strămoșești, grație vitalității sale extraordinare“⁹⁸. Explicînd plastic unirea Munteniei și Moldovei, autorul, între altele, făcea următoarele considerații : „Cum se operă această unire ? Cum toate piedicile interne și externe au dispărut ca printr-un farmec ? [...] Întrebați pe bătrîna generațiune care a făcut unirea și ea vă va răspunde cu o simplitate sublimă : ne-am unit fiindcă toți eram români. La lumina binefăcătoare a civilizațiunii, muntenii și moldovenii au cunoscut că sînt frați, că sînt români... și că interesul lor le comandă a se uni“⁹⁹, conchizînd : „Și astfel s-a făcut unirea României, mai înainte decît a Italiei și a Germaniei“¹⁰⁰.

Semnificative sînt și previziunile optimiste ale socialistului român referitoare la realizarea unirii depline a tuturor conaționalilor săi în aceeași țară, liberă, independentă și prosperă : „această unire este oare posibilă, ori e numai visul unei junimi plină de iluziuni ?“ — se întreba autorul și răspundea în continuare : „dacă dreptul are vreo putere pe acest pămînt, Transilvania și celelalte părți ale vechii Dacii unde românii sînt în majoritate trebuie să se fuzioneze și se vor fuziona, mai curînd sau mai tîrziu, în statul român“ ; „dacă lucrurile au o logică, dacă sînt supuse oricăror reguli, raționamentul cel mai perfect zice că aceleași cauze trebuie să producă aceleași efecte“ ; „comunitatea de origină, de limbă, de suferințe și mai presus de toate comunitatea de sentimente... vor dispărea și Carpații *, oricît s-ar opune mozaicul austro-ungar“¹⁰¹.

Mergînd pe aceeași linie optimistă și în consens cu aprecierile întemeietorilor socialismului științific, „Dacia viitoare“ aprecia că „Austro-Ungaria, stat intrat în stare de descompozițiune, nu poate dura mult timp, cu toate veleitățile sale, care nu pot fi decît convulsii de muribund, ultimele licăriri ale unei lămpi aproape de a se stinge. Ea se ține încă grație impulsiei și unui capital din trecut, în virtutea inerției, deși Franța (1793—1806), Italia (1859—1865) și Germania (1866) au redus-o în starea de umbră a vechii sale mări, dar viața sa e chestiune de timp, căci boala ei este incurabilă“¹⁰² (subl. ns. — n.n.).

Caracterizînd politica cîmpioare a Imperiului austro-ungar ca și poziția României față de acesta, „Dacia viitoare“ sublinia că „România nu poate decît să se bucure de dispariția acestui monstru din alte timpuri. Austria, care ne-a răpit Bucovina, Austria, tirana Poloniei, sclavatoarea sa și a Italiei, sora noastră, ea care a subscris desmembrarea țării noastre la Berlin și vine să ne ia și Dunărea, oaia sărmanului cioban, nevasta lui Urie, Austria, zic, a meritat îndestul blestemele țării noastre pentru ca să nu o plîngem în momentul cînd vreunul din patrioții săi va striga : «Finis Austriae» !“¹⁰³. În același context, publicația consideră că „Românii nu sînt însă moștenitorii Austriei, și nici nu vor să fie ; ei sînt creditorii, prin urmare ei nu vor accepta momentul morții sale spre a-și lua drepturile lor, ci vor veni îndată ce împrejurările vor permite ca dreptul lor să poată fi invocat cu triumf“¹⁰⁴.

⁹⁷ „Dacia viitoare“, an. I, nr. 5 din 1 aprilie 1883.

⁹⁸ „Dacia viitoare“, an. I, nr. 2 din 16 februarie 1883.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

* În sens de graniță artificială, impusă românilor, fără vrerea lor, de către marile imperii.

¹⁰¹ „Dacia viitoare“, an. I, nr. 2 din 16 februarie 1883.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*. Într-un alt articol, aceeași revistă completa astfel ideea : „Nimeni cred nu se gîndește că zilele Austriei sînt numărate. E fatal ca să piară. Azi trăiește în mod artificial și se va mai agoniza pînă ce moștenitorii să se înțeleagă între ei, sau pînă ce o mare criză politică, fie internă, fie externă, să-i dea lovitura de grație“, („Dacia viitoare“, an. I, nr. 5 din 1 aprilie 1883).

De remarcat că aceleași idei le afirmase cu patru ani înainte și gazeta „Besarabia“, subliniind la rîndul său că numai destrămarea Imperiului habsburgic va da posibilitatea afirmării depline a popoarelor cîtropite : „Așteptăm ziua cînd acest imperiu putred și heteroclit se va disloca, pentru ca naționalitățile astăzi grupate într-un mod artificial sub tirania guvernului unei minorități germane, să se poată dezvolta în libertate, fiindcă numai astfel va putea fiecare să împlinească rolul ce-l are în mersul progresiv al omenirii, către adevărata civilizație“¹⁰⁵.

Ca reprezentanți ai unui popor profund democrat, care în toată istoria lui multimilenară n-a manifestat niciodată tendințe de obținere prin forță a ceea ce aparține altcuiva, ci, din răspuțeri, a luptat ca ceea ce era al său să-i aparțină, socialiștii români au sesizat un aspect deosebit de important, anume că statele care au încălcat teritorii străine și au supus alte popoare, datorită acestei politici nu puteau contribui la tezaurul gîndirii umane cu idei și idealuri înaintate, progresiste, atîta vreme cît nu renunțau la această politică. Luînd ca exemplu situația din monarhia dualistă austro-ungară, „Drepturile omului“ concluziona în articolul intitulat „Luptele din Austria“ : „Luptele pentru principii cu celelalte state din Europa sînt peste puțină în Austria. Aici naționalitățile roabe sînt într-o veșnică fierbere în lupta pentru dobîndirea autonomiei lor. De aceea Austria este statul acela care nu poate aduce nici o parte la capitalul de idei care frămîntă omenirea cultă de astăzi. Pînă cînd toate naționalitățile nu-și vor căpăta neatinerea pentru care luptă, nu este cu puțință o luptă mai lămurită pentru idei și pentru idealuri politice ori sociale“¹⁰⁶.

Susținînd, cu forța argumentelor dreptul românilor asupra Transilvaniei, ca și asupra celorlalte provincii asuprite, revista „Dacia viitoare“, în studiul România față de Transilvania, sublinia : „Dintre toate provinciile bătrînei Dacii, care astăzi gem sub jugul străin, Transilvania este cea mai importantă prin întindere, avuție, populațiune și cultură... Geografia ne spune că țara românească are 6 surori care gem încă sub robia străină, ea ne arată că România se întinde de la Tisa pînă la Marea Neagră... Geografia Daciei în școlile românești este singura urmă a acelor timpuri frumoase cînd bărbații României cugetau la unitatea națională..., cînd ieșim din școală Transilvania... Temisana (Banatul — n.n.), Crișana, Bucovina și Maramureșul sînt pentru noi același lucru ca și Moldova sau Oltenia, ele sînt patria noastră... Încît despre dreptul nostru asupra pămîntului țării, cine ar putea să ni-l contesteze“¹⁰⁷.

Văzînd „în dezrobirea provinciilor subjugate un nou cîmp de activitate, lărgirea cercului lor de acțiune, puțința de a-și cîștiga noi adepți și de a putea propovădui la oameni în limba lor și sub scutul constituțiunei și instituțiunilor libere ale țării noastre, iar proletarii industriali și-ar mări numărul și puterea prin alipirea la ei a fraților lor din părțile subjugate“, revista socialistă „Contemporanul“ aprecia : „Chestiunea românismului e una din rarile chestiuni asupra căreia avem fericitul prilej de a fi cu toții de aceleași vederi“, ca toate clasele societății, să propună aceeași deslegare : dezrobirea Românilor de sub jugul străin. Numai cît fața pe care o privește fiecare clasă socială e alta, conform cu interesele deosebitelor clase...“ De aceea, remarca revista ieșeană, fiindcă „toți ne potrivim în această dorință, toți avem un ideal pentru națiunea noastră, trebuie să deschidem bine ochii, cît putem noi a aduce la îndeplinire din acest ideal ? Ce mijloace putem întrebuința ? Ce prieteni avem pentru a ne ajuta la realizarea lui și ce dușmani se împotrivesc“¹⁰⁸.

Aceeași prestigioasă revistă socialistă, relevînd condițiile vitrege ale dezvoltării românilor de-a lungul istoriei lor multimilenare, precum și situația grea a celor aflați sub stăpînirea străină, aprecia însemnătatea existenței statului român modern independent pentru înlăptuirea dezideratului lor de veacuri — unirea : „România

¹⁰⁵ „Besarabia“, an. I, nr. 10 din 5 noiembrie 1879.

¹⁰⁶ „Drepturile omului“, an. I, nr. 129 din 12 iulie 1885.

¹⁰⁷ „Dacia viitoare“, an. I, nr. 4 din 1 mai 1883.

* Aceeași idee a fost subliniată și de către socialistul D.A. Teodoru în conferința publică cu subiectul *Cristalizarea politică a ideii românismului*, ținută la Ploiești sub patronajul secției locale a Ligii culturale : „...Într-adevăr — remarca Teodoru — cu chestia românismului se întîmplă ceva uimitor : toți românii liberi — începînd de la conservatori, trecînd prin liberali, radicali ajungînd la socialiști — toți sînt de acord în răspunsul dat chestiunii : toți răspund : da, nu e drept ca românii din țările supuse să sufere impilările națiunilor străine, care organizate în stat, împiedică dezvoltarea firească a neamului românesc și care complică relațiile economice prin dușmănia naționale“ („Democrația socială“, an. I, nr. 12 din 22 martie 1892).

¹⁰⁸ „Contemporanul“ (Iași), an. X, 1891, p. 441—444.

liberă e un centru, un simbul în jurul căruia se grupează toți românii supuși pentru a ajunge la îndeplinirea aspirațiilor și a idealului lor¹⁰⁹. Același aspect era subliniat și de către publicația „Emanciparea”: „România abia născută (la 1859 — n.n.) lua rolul pe care totdeauna ar fi trebuit să-l țină cu franchețe și curaj, rolul de protecție a românilor din toate unghiurile Daciei, rolul Piemontului față cu Italia¹¹⁰.

Considerându-se pe drept continuatorii firești ai generației de la 1848 care a luptat cu atâta ardore pentru independența și unitatea națională, militanții clasei muncitoare remarcă sarcinile mari în fața cărora se aflau: „Străbunii noștri ne-au conservat limba și pământul strămoșesc, părinții noștri, generațiunea care se duce, au făcut unirea, independența și mult lucrat-au pentru libertate. Acum e rindul nostru: nouă ne este dat de a completa unitatea națională, a întări libertatea și a face ca egalitatea să nu fie un van nume¹¹¹.

Problema luptei de eliberare națională și-a găsit în scrierile unora dintre socialiștii români o temeinică fundamentare principială, în spiritul ideilor eliberatoare ale socialismului științific. Încă de la începuturile ei, mișcarea socialistă din Vechiul Regat ca și cea din provinciile românești aflate sub dominația marilor imperii vecine s-a afirmat ca apărătoare fermă a principiului marxist privind dreptul la autodeterminare al popoarelor. Primele organizații socialiste, după cum am văzut, printre alte puncte programatice au inclus și dreptul popoarelor la autodeterminare vizînd, în primul rînd, dreptul popoarelor asupra din monarhia austro-ungară de a se elibera. În acest sens, revista „Dacia viitoare” susținea dreptul imprescriptibil ce îl au românii, „ca orice popor, de a lucra ca să-și completeze unitatea națională¹¹², înțelegînd prin unitate națională „acea rivă națională de a face un stat, o comunitate, o colectivitate cu toți semenii noștri de aceeași credință, aspirații¹¹³.

Militanții de frunte ai organizațiilor socialiste din țara noastră au relevat importanța deosebită a constituirii statelor naționale independente pentru evoluția ascendentă a fiecărui popor, pentru însăși dezvoltarea luptei de eliberare socială. „Interesele românismului poruncesc pentru astăzi o luptă vrăjmașească și de moarte care este dreaptă și trebuincioasă; dreaptă fiindcă românii din provinciile supuse sînt astăzi în stare de robie și sfărămarea oricărei robii este poruncită de dreptate; trebuincioasă fiindcă o Românie mare și puternică ar permite românilor să se miște în libertate la ei acasă și să-și aștearnă după cum le-ar fi pofta inimii¹¹⁴. În aceeași ordine de idei ei subliniau: „Rolul României iridente este dar hotărît: a lupta prin toate mijloacele iertate celor slabi, la dezrobirea fraților de același neam, la constituirea Daciei libere, pe pământul căreia însă să trăiască un popor liber. Voim Dacia, dar nu Dacia cămătarului, Dacia proprietarului, Dacia pariei, a stăpîniților și a stăpîniților... Trebuie să scrim pe steagurile care vor trece munții: libertate și frăție, și Curcanul (ostașul — n.n.), întors acasă de la luptă, să știe că se întoarce pe moșia lui... Moșia mare și moșia mică vor fi numai ale celor care le-au dezrobît, apărât și muncit¹¹⁵.

Revendicînd drepturile legitime ale poporului român, revoluționarii precizau în revista „Emanciparea”: „Sîntem români și patrioți și patriotismul nostru legitimat prin robia veacurilor trecute cit și prin greutatea ce au neamurile mici de a trăi independente în mijlocul arsenalului european — nu-și va manifesta ființa nici prin lovituri aduse drepturilor neamurilor străine, nici prin revendicări care ar fi mai mari decît permite dreptatea și adevărul istoric¹¹⁶.

Era explicabil, așa dar, pentru ce în abordarea acestei chestiuni de importanță vitală pentru destinele poporului — unitatea națională —, militanții socialiști au

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ „Emanciparea” (București), an. I, nr. 2, p. 467.

¹¹¹ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 2 din 16 februarie 1883.

¹¹² „Evenimentul literar” din 9 mai 1894.

¹¹³ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 1 din 1 februarie 1883.

¹¹⁴ „Emanciparea”, an. I, nr. 1 din 15 aprilie 1883. „Micimea României de astăzi — continua Bacalbașa, autorul acestui articol — este o piedică puternică la dezvoltarea și propaganda ideilor celor mai generoase, luptele sociale sînt paralizate de teama răpitorilor de peste granițe și astfel, luptătorul cîștigat dar înțelept, se vede de multe ori silit a-și călca pe inimă și a renunța la credințele lui cele mai scumpe, nevoit fiind a lupta nu numai împotriva piedicilor dinăuntru, care se întîlnesc cu prisosință și în sînul națiunilor celor mari, dar încă a avea privirea neîncetat ațintită peste hotare și a pleca capul atunci cînd izbînda ar fi mai sigură“.

¹¹⁵ „Emanciparea”, an. I, nr. 1 din 15 aprilie 1883.

¹¹⁶ *Ibidem*.

avut permanent în vedere toate teritoriile românești cotoșite. „Cînd vorbim de unitate națională, de ajutorarea românilor de a se putea liber dezvolta — arătau ei — fără îndoială că ne gîndim la toți românii, din orice parte și sub orice stăpînire ar fi. Acesta e un punct asupra căruia nu mai încap nici o discuție”¹¹⁷.

Militînd pentru unitatea politică a tuturor românilor, socialiștii accentuau concomitent și lupta împotriva exploatării sociale și politice a maselor muncitorești de la orașe și sate : „O Romînie mare, liberă și cu un popor liber economic este ar însemna astăzi ceva în Europa...”¹¹⁸. „Vom blestema pe asupritorii și pe exploatații omenirii — releva ziarul socialist «Drepturile omului» — da-vom lupta neîncetat pentru sfîrșirea tiraniei, oricare ar fi ea, pentru răsturnarea mișcilor, oricare ar fi ei. Da, vom striga lumii să se deștepte ; vom striga țîlhari ! ori de cîte ori stăpînitorii ar încerca să ne lovească ; vom sta strajă neadormită lîngă comoara drepturilor omenirii. Și așa, numai, vom putea ieși victorioși și în întemeia o Dacie puternică, neatîrnată și fericită”¹¹⁹.

Concluzionînd asupra poziției mișcării socialiste, a Partidei muncitorilor în problema unității naționale gazeta „Dacia viitoare” sublinia rîspicat : „Voim o Dacie mare și unită... Dacia noastră va fi Dacia țîrînului și a muncitorului atît cu mina cit și cu capul”¹²⁰.

De remarcat că tocmai această luare de poziție întemeiată pe principii de clasă, care depășea toate concepțiile ideologilor burghezi referitoare la rezolvarea problemei naționale a prilejuit, nu odată, campanii de calomniere a socialiștilor din partea claselor exploatatoare.

La însinuirile presei burgheze, socialiștii au rîspuns prompt cu argumente, demonstrînd și de această dată superioritatea gîndirii și practicii revoluționare. „Socialiștii romîni — declara un militant al vremii —, aflați odată pentru totdeauna, nu renegă naționalitatea lor și n-au renegat-o vreodată. Socialiștii romîni, ca și ceilalți socialiști, este foarte adevărat, nu sînt șovinîști, nu sînt cuprinși de strîmtul fanatism național, nu persecută pe celelalte neamuri, numai așa fiindcă nu-s romîni. Socialiștii sprijină și apără pe toți oamenii muncitori și cîștiți de orice naționalitate și vor lupta întotdeauna în contra trîntorilor și tuturor necîștiților de orice naționalitate”¹²¹.

Redacția „Daciei viitoare” a fost vehement atacată de către presa claselor dominante din Austro-Ungaria precum și de către unele ziare reacționare din țări europene, care considerau că revoluționarii romîni, militînd pentru eliberarea teritoriilor românești aflate sub dominația austro-ungară, acționau, chipurile, pentru crearea, nici mai mult nici mai puțin, decît a unui „imperiu oriental”.

Combătînd cu demnitate acuzațiile și calomniile acestei presei, redacția „Daciei viitoare” declara : „Noi iredentîști republicani sîntem, înainte de toate, revoluționari socialiști și niciodată n-am putut visa un imperiu oriental. Credem, din contra, că iredentismul nu poate fi decît revoluționar și social, acest drapel l-a ridicat ziarul nostru «Dacia viitoare»”. „Noi... — continua aceeași revistă — cerem numai ca voința popoarelor să fie ascultată. Dacă românii din Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia vor să fie ruși sau unguri n-avem nimic de spus ; dar dacă voiesc să rămînă romîni, precum sînt, cerem ca voința lor să fie ascultată. Iată tot ce prețindem”¹²².

Socialiștii, nu numai că au recunoscut legitimitatea dezideratelor naționale ale românilor, dar și-au propus ca scop lupta revoluționară pentru împlinirea lor : „Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă pe cit timp un frate de al nostru va geme în lanțurile sclaviei, și vom lupta necurmat, așteptînd cu nerăbdare și credință în viitor cînd, mină în mină, vom striga liberi și împreună «Trăiască Romînia»”¹²³.

Relevînd că eliberarea Transilvaniei și reconstituirea Daciei străbune nu se puteau realiza doar cu propaganda, oricît de bine ar fi fost făcută, ziarul socialist *Drepturile omului*, în articolul intitulat *Românii de dincolo, îndemna* : „pentru ca

¹¹⁷ „Contemporanul”, an. X, aprilie 1891.

¹¹⁸ Augustin Deac, *Mîșcarea muncitorească din Transilvania, 1890—1895*, București, Editura științifică, 1962, p. 348.

¹¹⁹ „Drepturile omului” (București), an. I, nr. 36 din 8 septembrie 1885.

¹²⁰ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 3 din 1 martie 1883. La rîndul său gazeta „Munca” scria : „Voim o Romînie mare și puternică, o Romînie însă liberă și alcătuită din cetățeni liberi economic și politic. Acesta ne este idealul nostru în ceea ce privește chestiunea națională”.

¹²¹ „Drepturile omului”, an. I, nr. 94 din 30 mai 1885.

¹²² „Dacia viitoare”, an. I, din 1883, p. 189—191.

¹²³ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 11 din 1883.

ziua mintuirii să sosească pentru ardeleni va trebui ca poporul muncitor să se răsc-
coale și încă odată ca pe vremea lui Horea și ca pe vremea lui Avram Iancu și
să recîștige libertatea politică și economică. Conspirație și revoluție, sfărîmarea tu-
turer jugurilor și răsturnarea tuturor tiranilor, iată ce trebuie făcut". Aceeași ga-
zetă, adresîndu-se fraților de suferință, „mocanilor și opincarilor de peste munți", îi
îmbărbăta : „Faceți-vă liberi și prin voi înșivă ! Dacă istoria spune că ați fost robi
iobagi nenorociți, istoria e trecutul și nu e eternitatea. Dacă e un drept al violenței
asupra voastră, acest drept prin violență îl puteți desființa". Și exclama : „Sînteți
mulțimea și sînteți asupriți, sînteți fiii acelor care cultivau pămîntul și cîștigau astfel
dreptul de toleranță în legile maghiare, sînteți și fiii celor ce au făptuit pe 1784, și
cei ce fac o revoluție probează că nu vor stăpîni și că știu a se guverna fără dinșii" ¹²⁴.

Tocmai de aceea, condamînd menținerea în stare de dependență a unor
popoare, ca și oprimarea exercitată de statele cîmpătorești. socialiștii români au îm-
brățișat cu simpatie pe lîngă idealurile de libertate ale românilor, și pe cele ale polo-
nezilor, cehilor, slovacilor, sîrbilor etc., subliniind însemnătatea luptelor naționale
și rolul lor în accelerarea procesului de emancipare socială. O ilustrare vie a acestei
concepții înaintate, revoluționare, reiese cu pregnanță încă din anul 1877 cînd un
militant socialist chema : „Scoală-te Polonia nobilă ! sculați-vă voi toate popoarele
adormite ! Rupeți jugul tiranilor și dîndu-vă mina de unire ; să trăiască omul unit
cu omul fratelui său, să ducă viață bună pe acest pămînt singura patria lui" ¹²⁵.

De remarcat că în unanimitate socialiștii români susțineau, în mod just, că
problema națională în Transilvania, ca dealtfel peste tot unde exista o astfel de che-
stiune, se rezolva numai în condițiile în care clasa muncitoare prelua puterea politică
în stat.

În contextul accentuării asupririi exercitate de către marile imperii asupra
românilor aflați în provinciile cîmpătorești, a înăsprii măsurilor represive adoptate
împotriva lor, socialiștii români au subliniat stăruitor că samavolnicile pe care le
îndura populația românească din Transilvania și din celelalte provincii aflate sub
stăpînire străină veneau din partea claselor dominante și nu din partea maselor
populare. „Mai întîi de toate, ca socialiști și ca români, noi nu putem decît să protes-
tăm contra prigonirilor ce suferă românii, de dincolo de Carpați" ¹²⁶ — releva gazeta
„Munca" în articolul *Chestiunea ardeleană*.

Socialiștii români au lămurit hotărît că nu „ungurii" în general, ci clasele ex-
ploatare ungare asupreau masele românești din Transilvania. Față de masele
muncitoare ungare, socialiștii români promovau înaltul principiu al solidarității
internationale.

Printre militanții socialiști care au contribuit la definirea poziției mișcării revo-
luționare din România în problema națională și a sprijinit lupta de eliberare a româ-
nilor din teritoriile aflate sub dominație străină, un loc distinct, prin valoarea teo-
retică a scrierilor sale, l-a ocupat C. Dobrogeanu-Gherea. Referindu-se la funcția
socială a scrierilor social-politice și beletristice, a rolului lor de sprijinire a ide-
ilor, sentimentelor și năzuințelor celor mai înalte ale poporului, marele teoretician
român aprecia : „Toți cetățenii noștri fără excepție vor fi fiind deplin convingiți că
liberarea de sub jugul străin... (rog a-și aminti de Transilvania...), e un lucru sfînt.
Un poet care în versuri înflăcărate va pleda pentru această liberare, va face o lucrare
poetică folositoare ; dimpotrivă, un poet care va cînta robia națiunii va face o crea-
țiune artistică vătămătoare" ¹²⁷. În același sens, revista socialistă „Contemporanul",
insera cu regularitate materiale referitoare la trecutul istoric multimilenar al româ-
nilor din toate provinciile vechii Dacii, la originea îndepărtată și comună a tuturor
românilor, subliniind, de fiecare dată, similitudinile, apropierile, identitățile, ele-
mente revelatorii ale aceluiași trunchi. În special, teoria continuității a fost amplu
argumentată într-o suită de articole ¹²⁸, în cuprinsul cărora era demonstrată nete-
meinicia unor teorii reacționare vînturate de către unii istorici străini asupra istoriei
românilor.

Militanții socialiști români și-au ridicat glasul hotărît în susținerea și apăra-
rea drepturilor românilor asupriți ori de cîte ori s-au manifestat abuzurile regimu-
lui nefast austro-ungar față de ei. Astfel și-au exprimat dezacordul în 1883 pentru
radierea generalului Carol Davila din rîndul societății „Transilvania", ștergere efec-

¹²⁴ „Drepturile omului", an. I, nr. 75 din 5 mai 1885.

¹²⁵ *Viața și activitatea lui Nicolae Codreanu* [1880], p. 19.

¹²⁶ „Munca" din 12 iunie 1892.

¹²⁷ „Contemporanul", an VI, nr. 7 din ianuarie 1888, p. 524.

¹²⁸ *Ibidem*.

tuată din ordinul cabinetului de la Budapesta¹²⁹. La scurt timp, ei au deschis o ade-vărată campanie de presă a cărei țintă a fost proiectul de lege al guvernului bur-ghezo-moșieresc ungar privitor la introducerea obligatorie a limbii maghiare în școlile secundare, precum și alte măsuri ce îngreădeau libertatea românilor, în special a păturilor muncitoare, ca dreptul de întrunire, de asociere etc. „Văzutu-s-a o mai mare pretențiune și o mai mare nedreptate ca aceea ca statul (ungar — n.n.) să pună mina ca pe al său pe aceste școli (ale românilor — n.n.) și să impună regimul său autoritar, programul său de școli, limba sa ?” — se întreba gazeta „Dacia vii-toare”. „Din toate tiraniile — sublinia în continuare aceeași publicație — nici una nu e mai funestă ca a statului, nici una nu ucide cu mai mare ușurință orice inde-pendență, orice inițiativă. Iată de ce de două ori protestăm”¹³⁰. Erau criticate vehement toate acele concretizări ale unei întregi orientări îngust șovine a claselor dominante austro-ungare, care ținteau deznaționalizarea și exploatarea mai accentuată a româ-nilor. În același timp, reflectind simpatia pentru românii de peste Carpați, au salutat cu entuziasm luările de atitudine ale acestora care, prin mitinguri de protest, ținute în mai toate orașele de pe întregul cuprins al Transilvaniei, s-au ridicat împotriva dispozițiilor guvernamentale abuzive, a încercărilor insolente de maghiarizare, ce „calcă peste conștiințe și vatamă simțul de dreptate, sacrele drepturi ale civilizațiunii și libertății...”¹³¹.

Un protest viguros au exprimat socialiștii români cu prilejul expulzării, în anul 1885, a conducătorilor societății secrete „Carpați”, autori ai Proclamației adresate atît românilor de dincolo cit și celor de dincoace de Carpați. Pe primii, Proclamația îi chema — după aprecierea „Drepturilor omului” — la „răscoală”, iar pe ceilalți „la luptă frățească împotriva dușmanului și pentru unitate politică”¹³². Atacînd cu viru-lență hotărîrea de expulzare a redactorilor Proclamației, cerută de consulul Austro-Ungariei la București, C. Bacalbașa se întreba în articolul de fond al cotidianului „Drepturile omului” din 6 septembrie 1885 : „Și care le e vina ? Căci au dat curs slobod simțurilor de care le erau pline inimile ? Căci au strigat lumii durerile lor și au che-mat la luptă mintuitoare pe frații de dincolo de munți, care de veacuri stau culcați sub călcîiul tiranului și al străinului ?”¹³³.

Amploarea manifestațiilor din țară, completată de ecoul pe care Proclamația l-a avut printre românii de peste munți, îndreptătea optimismul redacției „Drep-turile omului” în credința că nu mai era mult pînă cînd „fața lucrurilor din Ardeal avea a se schimba”¹³⁴.

În condițiile intensificării politicii de deznaționalizare forțată a românilor din Austro-Ungaria, apărea pe deplin justificat apelul la păstrarea ființei de neam lansat de meseriașii și lucrătorii grupați în „Reuniunea pentru sprijinirea învățăcelilor și meseriașilor români din Brașov”, în care, între altele, se spunea : „Români, iubiți-vă legea și nația cu credință nestrămutată ! Pentru că atunci chiar dacă s-ar încerca vreodată neamuri dușmane să vă dezbrace de legea și limba voastră strămoșească și vor vedea țaria voastră, vor vedea alipirea noastră către ele, pierde-va toată spe-ranța de a reuși cu planul lor, iar voi cu atît mai virtos vă veți întări și toate ale voastre bine vor merge !”¹³⁵.

Socialiștii români au luat atitudine și împotriva Curtii imperiale vieneze care nu a primit delegația românilor, fapt ce întărea caracterul șovinist al manifestărilor maghiarilor față de populația românească „Purtarea împăratului Austriei față de deputațiunea românească din Transilvania, săptămîna trecută, — sublinia gazeta „Democrația socială” din Ploiești — a dovedit încă odată că greșită este totdeauna nădejdea ce lumea pune pe monarhi, căci grija principală, dacă nu unică, a acestora este de a-și vedea de interesele lor proprii. Se știe devotamentul fraților noștri de peste munți pentru «drăguțul de împărat» și increderea ce conducătorii naționali-tății române de acolo au avut de cu vremuri în dinastia habsburgică. Din nenoro-cire, se știe de asemenea că memoriul cuprinzător de tînguiri ale românilor de sub coroana Sf. Ștefan, memoriu ce doctoriul Rațiu urma să înmîneze «Augustului Suve-ran» la Viena, a rămas în mîinile Camarilei palatului și cei trei sute de membri ai deputațiunei care îl însoțea, au trebuit, după două zile de așteptări la Viena, să se întoarcă pe la casele lor fără a fi fost primiți barem de formă de către Franz Iosef.

¹²⁹ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 2 din 16 februarie 1883.

¹³⁰ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 11 din 1883.

¹³¹ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 4 din 15 martie 1883.

¹³² „Drepturile omului”, an. I, nr. 157 din 19—20 august 1885, p. 2—3.

¹³³ „Drepturile omului”, an. I, nr. 171 din 6 septembrie 1885.

¹³⁴ „Drepturile omului”, an. I, nr. 166 din 30—31 august 1885.

¹³⁵ „Meseriașul român”, an. I, nr. 2 din 1/13 martie 1886, p. 11.

Această purtare a șefului statului nu se putea să nu aibă urmări nenorocite imediat. Așa, între altele, șovinistii maghiari — această plagă națională, ce a prins puternice rădăcini în Ungaria — profitând de neizbinda românilor și încurajați de atitudinea Curții din Viena, au stîrnit la întoarcerea deputațiunei manifestări ostile și caraghioase care la Turda mai ales s-au tradus în acte de curată sălbăticie. Trei mii de unguri, ne spun telegramele, au devastat casa doctorului Rațiu, amenințându-l pe el și familia lui cu moartea. Asemenea scene sînt rușinoase curat și simplu. El arată o dată mai mult zăpăceala claselor stăpînitoare în Ungaria, ca pretutindeni, acolo poate fi mai mult încă decît aiurea. Burghezimea și nobilimea maghiară în apucăturile lor răpite nu pot îngădui năzuințele de emancipare politică ale românilor din Imperiul austro-ungar¹³⁶.

Într-un articol intitulat Iridenta română, „Democrația socială“, condamnînd politica represivă a claselor dominante șoviste ungare împotriva românilor, scria: „Sălbăticiile săvîrșite de clasele suprapuse din Ungaria la Turda și Șimlăul Silvaniei nu puteau fi înregistrate în România liberă ca orice simplă fanfaronadă nobilo-maghiară. Era firesc lucru dar, ca noi să ne mișcăm aci, și constatăm cu mulțumire că în această privință cel puțin burghezimea noastră s-a arătat demnă protestînd, la București, mai ales, energie dar pașnic.

Ca urmare a acestei manifestări de împotrivire contra nedreptății ce se face fraților noștri supuși Austro-Ungariei, s-a hotărît ca și la Ploiești duminică 21 iunie să se țină un mare miting care să adereze la rezoluțiunile luate în celelalte orașe ale țării.

Noi socialiștii, care ne ridicăm și luptăm contra tuturor nedreptăților, nu putem decît simpatiza cu cei care iau partea asupriților, și simpatia aceasta a noastră în cazul de față ia caracter și mai pronunțat — dacă ne lăsăm a vorbi instinctiv — fiind vorba de niște frați de origină și de limbă¹³⁷. Și cu această ocazie, revoluționarii români afirmau răspicat: „Desigur, o Românie mare care să grupeze pe toți fiii ei, — pe cei de dincolo de Carpați ca și pe cei de dincolo de Prut — e un ideal frumos spre a cărui realizare trebuie să tindem, și la care fatalmente vom ajunge, dacă vom pricepe cum trebuie să lucrăm. Cine ar putea tăgădui că ar fi mai bine și mai util a fi mai numeroși, mai puternici decît sîntem! Cine încă ar putea avea nechibzuința de a socoti că izolarea e preferabilă conviețuirii pentru cei d-un gînd și d-o simțire. Spre a ajunge însă acolo — remarcău ei — înainte de toate se cere o încordată silință din partea patriei-mame de a realiza la ea acasă cea mai mare sumă posibilă de bunăstare economică și de dreptate, și sub acest punct de vedere avem pretențiunea d-a crede că noi socialiștii, în care cei mai mulți sînt lipsiți de toate, în folosul unei singure clase privilegiate. Cu alte cuvinte, socotim că prin răspîndirea ideilor socialiste mai sigur... vom fi în stare într-o zi a grupa românimea răzlețită“¹³⁸.

Presa socialistă din România a publicat numeroase manifeste, materiale în care relevau sarcinile socialiștilor în propagarea ideilor revoluționare. Astfel, în articolul intitulat Patriotism și socialism, apărut în ziarul „Munca“, se insistă asupra necesității „de a lăți propaganda socialistă de la o margine la alta a țării, a o face să treacă peste munți, a face să dispară această ură dintre muncitorii unguri și muncitorii români, de a lucra din răpputeri pentru izbîndirea socialismului, prin izbînda căruia și chestiunea ardeleană va fi regulată cu desăvîrșire“¹³⁹. Articolul chema muncitorii să se unească și să trăiască în bună armonie, întrucît „muncitorii au nevoie de solidaritatea muncitorilor de toate naționalitățile“¹⁴⁰.

Într-un articol „Drepturile omului“, atrăgea atenția asupra necesității educației tineretului din Transilvania în spiritul ideilor socialiste: „Noi atragem luarea aminte a tinerimii române de peste Carpați asupra problemelor socialismului, studiază-le și se va încredința că nu există altă misiune mai nobilă pentru dînsa. Cerce-teze și va vedea că nu-i de ajuns a se numi patriotă cit de infocată, ci că trebuie să lumineze poporul, să-i arate în ce îi stă nenorocirea, de ce-i sărac și neluminat, să-i arate că numai de la sine poate aștepta mîntuirea și că trebuie să privească ca ade-vărați aliați pe muncitorii din alte nații. Să caute a se uni și organiza împreună pentru a pune friu lăcomiei apărătorilor de tot soiul și a reuși la o vreme a se li-bera cu totul“¹⁴¹.

¹³⁶ „Democrația socială“, an. I, nr. 24 din 14 iunie 1892.

¹³⁷ „Democrația socială“ din 21 iunie 1892.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ „Munca“ din 8 iunie 1892.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ „Drepturile omului“, an. I, nr. 13 din 16 februarie 1885.

Pentru această poziție înaintată, gazetele socialiste românești au fost oprite de către autoritățile monarhiei dualiste de a pătrunde în provinciile românești coto-
pitate¹⁴². În pofida acestor măsuri, redacțiile gazetelor socialiste au organizat un ser-
viciu special pentru această „circumstanță”¹⁴³, răspindind ideile revoluționare în masa
mare a poporului muncitor. Informind că „Imperiul austro-ungar neindestulat”, „a
oprit intrarea «Daciei viitoare» în țările sale...” precum și revista „Contemporanul”,
redacția gazetei „Dacia viitoare” declara: „Totmai ce a voit să facă guvernul, tocmai
dimpotrivă va ieși. Dar timpul trece! Nu aveți grijă, paharul este aproape plin,
cînd se va umplea atuncea se va vedea dacă oprirea «Contemporanului» sau a «Da-
ciei» a folosit întru ceva guvernului statului «mozaic»”¹⁴⁴. Rapoarte confidentiale
ale autorităților austro-ungare semnalau totuși pătrunderea și răspindirea publica-
țiilor socialiste românești, cu precădere în centrele industriale. Pe lângă publicații
s-au deplasat în continuare membri ai mișcării revoluționare care și-au dus activi-
tatea propagandistică și agitatorică — în atenția căreia a stat și lupta pentru uni-
tate națională — printre muncitorii români din regiunile miniere, metalurgice, fo-
restiere etc. din Transilvania. Într-o adresă a prefectului comitatului Brașov se
dădeau informații asupra ciforva socialiști din România ce intenționau să se așeze în
regiunea de graniță pentru a-și putea desfășura mai lesne activitatea. Legăturile au
fost întreținute și prin intermediul oamenilor muncii veniți din Transilvania în teri-
toriile de dincoace de Carpați în căutare de lucru. Încadrați în mișcarea muncito-
rească de aici, în deplasările lor sau la reîntoarcerea acasă, mulți se făceau purtă-
tori și propagatori ai ideilor socialiste de eliberare națională și socială.

Din cele expuse și analizate, rezultă, cu claritate, că mișcarea socialistă din
România, alături de lupta pentru adinci transformări social-economice și politice,
a militat cu același zel și în direcția împlinirii năzuințelor naționale de veacuri ale
întregului popor român: înfăptuirea unității depline a tuturor românilor într-un
stat național unitar, democrat și independent, care s-a constituit într-o coordonată
esențială a activității ei. Împletirea acestor sarcini fundamentale a contribuit la
afirmarea mișcării muncitorești din România, încă din acea perioadă, ca cea mai
înaintată, patriotică și revoluționară forță a societății românești.

Contribuția mișcării socialiste la dezvoltarea învățămîntului, științei și culturii

Raportul dintre mișcarea socialistă și dezvoltarea învățămîntului, științei și
culturii a constituit una dintre cele mai puternice trăsături ale evoluției socializmului
în România. Referindu-se la acest aspect, „Lumea nouă” scria, în 1900, că
„socialismul într-un timp de două decenii a fost un ideal și un reazem moral celor
mai bune și inteligente elemente din pătura cultă a tineretului intelectual. În
această privință, succesul socialismului român a fost chiar relativ mai mare decît în
unele țări din occident”¹⁴⁵.

Într-adevăr, se poate remarca contactul viu, realizat pe multiple planuri — în-
vățămînt, literatură, știință — între socialismul românesc din ultimele decenii ale
veacului trecut și dezvoltarea științei și culturii în România de atunci, și mai ales și
mai tirziu. Acest contact între socialism și tineretul intelectual de la sfîrșitul veacului
trecut a avut efecte majore asupra intelectualității din România atît pe linia însuși-
rii concepției științifice, materialist-dialectice, cit și în ce privește atitudinea ei față
de problemele social-politice majore ale țării.

Socialismul științific, teoria care a însuflețit și a orientat proletariatul inter-
național încă de la mijlocul veacului trecut în lupta sa de eliberare, a încorporat,
ca o parte organică a sistemului de principii privind viitoarea organizare socială,
după înlăturarea capitalismului, a o serie de idei referitoare la învățămîntul public.

Opiniile cu privire la învățămînt, pe care Marx și Engels le-au formulat în
diferite lucrări, decurgeau firese din analizele și concluziile privitoare la societatea
omenească în ansamblu.

¹⁴² Documente din istoria marelui război. 1879—1892, București, Editura poli-
tică, 1973, p. 169.

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 10 din 1883.

¹⁴⁵ „Lumea nouă”, nr. 54 din 30 iulie 1900.

Istoria învățămîntului public din țara noastră la mijlocul secolului trecut ilustrează elocvent faptul că problema instruirii și educației tinerelor generații se cerea a fi rezolvată cu aceeași stringență ca și celelalte mari probleme economice, sociale și politice care se puneau în fața poporului român în acea vreme. Prevederile privind organizarea școlilor, cuprinse în Regulamentul organic aveau un caracter de clasă declarat. Ele preconizau crearea de școli numai în marile reședințe de județ și lăsaau țărănimii cu totul în afara pregătirii școlare¹⁴⁶.

Ce rezultate au dat prevederile Regulamentului organic pentru nivelul de instruire al populației se poate vedea dintr-o statistică privind situația orașului Brăila unde erau numai 7,44⁰/₀ dintre bărbați și 2,96⁰/₀ dintre femei¹⁴⁷ știutori de carte. Dacă într-una dintre cele mai dezvoltate localități situația învățămîntului era așa de vitregă, ne putem imagina ușor care era nivelul învățămîntului în lumea satelor. Nu întimplător în gîndirea social-politică a revoluționarilor de la 1848 problema școlii, a învățămîntului, a ridicării spre lumină a maselor largi populare a ocupat un loc de frunte. Acest interes al celor mai înaintați oameni pentru problema învățămîntului se datora totodată influenței ideilor socialist-utopice ale lui Teodor Diamant asupra generației de revoluționari de la 1848. Marele scriitor și om politic român Ion Ghica, unul dintre conducătorii revoluției române de la 1848, scria că „mulți, foarte mulți din oamenii care au jucat un rol în țară îi datoresc lui Diamant ideile generoase și patriotice. El a format inima și spiritul multora din România“¹⁴⁸. Teodor Diamant, prin temerara lui acțiune din anii 1835—1836 de a crea un falanster în spiritul socialismului utopic promovat de Charles Fourier a fost cel dintîi care a exprimat o concepție înaintată în problema organizării învățămîntului.

Ideile socialiste au imprimat gîndirii pașoptiste în problemele învățămîntului un caracter militant, creator, progresist. Aproape toți conducătorii revoluției s-au ocupat de problemele educației. În această perioadă, după cum se scria nu de mult într-un studiu¹⁴⁹, „cuvintele «educație», «instrucție», «metodă», «pedagogie» au pătruns în limba scrisă și vorbită și au constituit pentru conștiințele oamenilor o adevărată chemare patriotică“. La aceasta trebuie adăugat faptul că anul revoluționar 1848 în țările române nu a marcat numai un moment crucial în istoria românilor limitat la anul respectiv, ci el și-a transmis încărcătura spirituală pe planul luptei pentru realizarea obiectivelor formulate în programele revoluției și în deceniile următoare. În acest sens, gîndirea pașoptistă în problemele învățămîntului nu trebuie limitată numai la documentele vremii din anii revoluției, ci poate fi extinsă la o întreagă perioadă în care foști conducători ai revoluției au continuat să militeze pentru realizarea obiectivelor formulate în 1848.

Toate elementele privitoare la viitorul învățămîntului public cuprinse în documentele programatice ale revoluției de la 1848 erau rezultatul curentului de gîndire progresist în rîndurile conducătorilor acesteia, curent fecundat de ideile socialist-utopice exprimate în primul rînd în țările române de Teodor Diamant. Înfîngerea revoluției, firește, a dus, inevitabil, și la nerealizarea obiectivelor privind învățămîntul public. Unele dintre aceste obiective, cum era, de pildă, finanțarea generală a învățămîntului de toate gradele, erau în neconcordanță cu principiile societății burgheze care nici pînă în zilele noastre nu asigură gratuitatea învățămîntului. Altele însă, cel puțin în chip formal, au fost realizate parțial de acei pașoptiști care au îndeplinit roluri importante în organizarea și conducerea statului român, după unirea din 1859. Între aceștia se cuvine a fi menționat, în primul rînd, Alexandru Ioan Cuza, care devenind domnitor al României, a militat pentru introducerea de reforme importante în toate domeniile de activitate, inclusiv în cel al învățămîntului. Încă din Mesagiul domnesc din 6 decembrie 1859, pornind de la faptul că „în educațiunea poporului bine condusă, se află cele mai bune garanții de ordine, de progres și de patriotism luminat“, domnitorul Cuza enunța cîteva principii călăuzitoare privind organizarea învățămîntului. Acestea erau: prioritatea organizării „instrucțiunii ele-

¹⁴⁶ Ilie Popescu Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucțiunii publice în 1864*, Editura didactică și pedagogică, București, 1963, p. 8.

¹⁴⁷ I. Cojocaru, *Începuturile învățămîntului tehnic și profesional în Moldova și Țara Românească*, Editura didactică și pedagogică, București, 1969, p. 48.

¹⁴⁸ Ion Ghica, *Opere*, vol. I. Editura pentru literatură, București, 1967, p. 294. Vezi și: Nicolae Copoiu, *Socialismul european și mișcarea muncitorească și socialistă din România. 1835—1921*, București, 1971, p. 9.

¹⁴⁹ *Gîndirea pedagogică a generației de la 1848*. Studiu introductiv și texte alese de A. Manolache, Gh. T. Dumitrescu, Gh. Pîrnuță, Editura didactică și pedagogică, București, 1968, p. 13.

mentare și primare", adaptarea învățămîntului la „trebuințele” românilor, crearea învățămîntului superior pentru ramurile „economică și administrativă”, agronomică, „industrială și comercială”. Alături de Cuza trebuie amintit cunoscutul poet Dimitrie Bolintineanu, mai puțin însă cunoscut ca spirit progresist, luptător democrat și ministru al instrucțiunii sub domnia lui Cuza, care a colaborat direct la pregătirea și votarea Legii instrucțiunii publice din 1864. Aceasta a militat pentru crearea de școli în fiecare sat, adică pentru ridicarea generală a nivelului de instrucție a poporului. „Înmulțirea și dezvoltarea acestor școli în toate satele României — seria Bolintineanu în Circulara din octombrie 1863, adresată prefectilor județelor —, nu numai că nu vor deveni o cauză de vătămare, precum pretind inimizii luminilor, ba încă va fi mijlocul prin care poporul se va face demn de aspirațiile popoarelor celor mai civilizate și fericite”¹⁵⁰.

Legea instrucțiunii publice din 1864 a fost expresia cea mai înaltă, transpusă pe plan legislativ a gândirii pașoptiste progresiste pe terenul învățămîntului. Sintetizînd, sub impulsul lui Cuza, o serie de principii înaintate, legea din 1864 a proclamat obligativitatea și gratuitatea învățămîntului primar; a acordat unele gratuități și în învățămîntul secundar; a sustras școala de sub influența directă a bisericii, îndreptînd-o, deși cu multe dificultăți, spre o direcție laică; a proclamat, cel puțin formal, egalitatea fetelor cu băieții la învățătură; a lansat inițiativa creării învățămîntului profesional tehnic¹⁵¹.

După abdicarea lui Cuza, pe terenul învățămîntului public s-au manifestat două tendințe: una, oarecum obiectivă, de a nu aplica în litera și mai ales în spiritul ei Legea din 1864, sub motivul absenței condițiilor preliminare necesare aplicării prevederilor sale*; a doua, s-a manifestat într-o aproape neîncetată încercare de a modifica Legea din 1864. Aceste modificări cerute cînd de conservatori, cînd de liberali urmăreau să satisfacă interesele directe ale claselor sociale pe care le reprezentau partidele guvernamentale burghezo-moșierești. Liberalii, de pildă, sprijineau întărirea învățămîntului mediu liceal și chiar profesional necesar preocupărilor lor industrial-financiare. Conservatorii erau interesați în subordonarea — și pe calea învățămîntului — a țăranimii de care aveau nevoie pentru lucrarea pămîntului moșieresc. „Legea pentru organizarea administrației școlare” (1892) și „Legea învățămîntului primar și normal-primar” din 1893 au reflectat, fiecare în felul ei, tendințele de mai sus.

Socialiștii români au luat în considerare, încă de la începuturile activității lor, particularitățile învățămîntului românesc și situația reală a nivelului de instrucție și educație al maselor rezultate din acest învățămînt. De aceea, începînd din 1865, toate publicațiile socialiste și muncitorești își propuneau să contribuie la „luminarea” cititorului, în general, la instruirea și educarea lui. Așa se explică faptul că în istoria presei muncitorești și socialiste din această perioadă, unele publicații au avut, în chip deosebit, o asemenea menire. În articolul redacțional din primul număr al „Tipografului român” (1 august 1865) se menționa printre alte obiective ale gazetei și acela al „instrucțiunii”: „de a face să ajungă la cunoștința fiecărui lucrător tot ce vom găsi că poate fi de folos spre instruirea junilor (subl. ns.) ce și-au ales de carieră arta tipografiei”¹⁵². Este vorba așadar de folosirea gazetei ca auxiliar pentru „instruirea” sau perfecționarea profesională a tipografilor tineri. În altă gazetă socialistă, „Viitorul” din Turnu Severin, în editorialul intitulat „Scopul nostru” se releva: „Ce folos dacă ni se spune că instrucțiunea este liberă și obligatorie, dacă mizeria ne închide porțile frumosului templu al științelor?... Dar chiar astăzi toate centrele mai populate au școli, însă ciți se pot bucura de foloasele lor?...”¹⁵³.

O gazetă socialistă care a dezbătut pe larg probleme ale învățămîntului a fost „Dezrobirea”. În coloanele sale s-au publicat articole îndreptate împotriva obscurantismului și misticismului. În articolul „Școala și biserica în județul Ilfov”, folosindu-se date concrete, se făcea un aspru rechizitoriu politicii claselor dominante, că-

¹⁵⁰ Ilie Popescu Teiușan, *op. cit.*, p. 43.

¹⁵¹ Ilie Popescu Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, Editura didactică și pedagogică, București, 1963, p. 89—90.

* De pildă, dacă într-un sat nu exista local de școală, principiul obligativității învățămîntului primar rămînea o abstracțiune.

¹⁵² *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), p. 4.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 487.

roara nu le trebuia „învățătură și școală ca să lumineze poporul”¹⁵⁴. Publicația „Drepturile omului”, insera în paginile sale în anul 1885 sub titlul „Învățământul liber” rezumatul unei conferințe pe această temă ținută în cadrul Cercului de studii sociale din București de către Paul Scorțeanu, în care vorbitorul a supus unei aspre critici organizarea învățământului din România, ca și din alte țări, atribuindu-i următoarele patru neajunsuri: nenaturală („probă — repulsiunea celor ce urmează la școală”); incompletă („producând în cazul cel mai bun specialiști, dar nu oameni”); bazată pe minciună („statul fiind... cel dintîi interesat în a răspîndi spiritul de supunere și de servilitate”); producătoare „numai de bugetofagi” („școala oficială... neputînd face din membrii societății producători valoroși și înțelepți consumatori”)¹⁵⁵.

Gazeta „Unirea muncitorilor” (apărută la Brăila, în 1888) a luat apărarea învățătorilor de la sate, care din cauza convingerilor lor socialiste erau persecutați de guvernele claselor dominante. Gazeta milita pentru stabilizarea cadrelor didactice în învățămînt, cărora dacă prin „mutări nedrepte și necugetate” erau descurajate, desgustate „de asemenea manopere josnice”, le lipsea, „căldura aceea trebuincioasă dascălului pentru a insufla copiilor educația și cunoștințele ce se cer”¹⁵⁶.

Ideea că promisiunile generoase ale mișcării revoluționare de la 1848 nu se realizaseră încă integral de către guvernele aflate la conducerea României a revenit frecvent în publicațiile socialiste în deceniile următoare. Gazeta „Revolta” (tipărită la București, în 1889), analizînd situația lucrătorilor din România, scria: „Ne-am săturat de promisiuni pînă în gît de la '48 și pînă acum. Exemplul l-am avut, cred, acum doi ani, cu ocazia răscoalelor țărănești”.

Această frază conține unul dintre cele mai importante adevăruri privind epoca modernă a României și totodată un fel de cheie pentru înțelegerea temeiurilor mișcării socialiste din țara noastră și a raportului dintre acesta și revoluția de la 1848. Este cunoscut faptul că revoluția de la 1848 în Țările române, și în special în Muntenia a fost grandioasă prin obiectivele formulate. Revoluția fiind însă înfrîntă, aceste obiective au rămas deziderate pentru realizarea cărora forțele cele mai înaintate ale societății au luptat neîncetat iar mișcarea socialistă care, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, a devenit forța social-politică cea mai înaintată, a preluat și a adăugat la scopurile luptei sale — transformarea societății capitaliste în societate socialistă — și obiectivele revoluției de la 1848.

Unul dintre domeniile în care promisiunile anului 1848 nu fuseseră realizate cu toate încercările făcute, mai ales prin legea din 1864 — era domeniul învățămîntului public. Gazeta socialistă „Munca”, scria aceste rînduri sugestive referitoare la învățămîntul public din România, la aproape 30 de ani după introducerea legii din 1864: „În țara noastră — se arată în articolul „Ce-au făcut burghezii noștri pentru învățătura poporului în România” — sînt 602 472 de copii în vîrstă de școală (de la 6—12 ani), din care 508 766 în sate și 100 706 la orașe. Din aceștia erau înscrîși în școală la începutul anului școlar 1889—1890 numai 163 217 din care 122 863 în sate și 40 354 la orașe”. În articol se arăta, pe baza unor date statistice referitoare la anul 1885—1886, că „jumătate din băieții înscrîși părăsesc școala înainte de sfîrșitul anului, iar din fete două părți din trei”¹⁵⁷. Voind parcă să exemplifice datele statistice de mai sus, publicația socialistă „Gazeta roșie”, care a apărut la Roman în anul 1890, a publicat un articol impresionant despre starea învățămîntului sub titlul „Comerțul de copii”. Articolul pornea de la observația că deși învățămîntul (primar) în România era obligatoriu, din cauza situației materiale, majoritatea părinților, în special de la țară, nu puteau să-și trimită copiii la școală. Din care cauză pentru a nu pieri de foame, părinții își vindeau copiii, trimițîndu-i la „curtea ciocoiască ca să păzească ușa boierului, cînd el se desfăta în plăcere, în schimbul unui codru de piine mucegăită și mîncată de șoareci pe care nenorocitul copil trebuia s-o împartă cu părintele său...”¹⁵⁸.

„Calendarul pozitivist”, publicație socialistă de popularizare, tipărită în 1883, făcea următoarele considerații: „Și curios lucru. Toată ziua auzi strigînd că țaranul e nedreptățit, că poporul e împilat, că muncitorii sînt furați, cîte și mai cîte. De ești om cu inimă bună, îți vine de grabă a crede că boierii țării se întrec care mai de care să jelească soarta poporului și că doresc din suflet să-i sprijine. Dar, cînd stai

¹⁵⁴ Ibidem, p. 536.

¹⁵⁵ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, Editura politică, 1973, p. 209.

¹⁵⁶ Presa muncitorească și socialistă din România, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), p. 564—565.

¹⁵⁷ Ibidem, p. 31—32.

¹⁵⁸ Ibidem, p. 127.

să te gindești nițel, rămiu cu gura căscată... E aproape de mintea omului, că, dacă boierilor li se rupe inima după popor, apoi de ce nu-l și ajută?" Autorul, din care am reprodus citatul, țăran sfătos, încheia citind versurile lui Anton Pan : „Ciți știu carte și citesc, cu patru ochi se numesc“, precum și cu zicătoarea „Cine are carte are parte“¹⁵⁹.

„Lucrătorul“ din Galați (1892) demasca politica demagogică a partidelor burgheziei și moșierimii, vinovate de menținerea maselor muncitoare în ignoranță și lipsă de drepturi politice. Comentînd astfel noul program al Partidului național-liberal, gazeta socialistă gălățeană observa că, făcînd sondaj în rîndul muncitorilor, „am găsit la o mie din prietenii noștri că peste 500 știu carte, însă că din acești 500 n-au cursul primar decît 25, căci unii au 2 clase, alții 3, iar alții au învățat singuri. Și dumnealor (liberalii — n.n.) pretind că lărgesc dreptul de vot punînd condiția absolvirii cursului primar“¹⁶⁰. Comentariul acesta statistic, deosebit de important, pentru că ne arăta, cu aproximație, procentul știutorilor de carte în rîndul clasei muncitoare într-unul din cele mai importante centre muncitorești din România de la sfîrșitul veacului trecut, pune în evidență scopul politic al claselor dominante — de a menține prin intermediul carențelor învățămîntului public — în ciuda legiuirilor în vigoare — marea majoritate a oamenilor muncii fără drepturi politice elementare cum era dreptul de vot. Se observă totodată, că în pofida greutăților, datorită conștiinței lor mai ridicate, muncitorii erau alfabetizați în raport cu alte categorii sociale, și, în primul rînd, în comparație cu țăranii, într-un coeficient mult mai ridicat decît media pe țară. Ne atrage atenția, de asemenea, precizarea că o categorie de muncitori învățau carte singuri, fapt semnificativ pentru însușirile clasei cele mai înaintate din societate.

Revista socialistă „Contemporanul“, care timp de un deceniu a exprimat în opinia publică românească ideile cele mai înaintate în diverse domenii ale activității social-politice, culturale și literare, a acordat un loc deosebit problemei învățămîntului. După ce a desfășurat o adevărată campanie împotriva conținutului neștiințific al manualelor școlare, „Contemporanul“ a criticat dependența corpului didactic de schimbările guvernului (citîndu-se cazul persecuțiilor împotriva socialiștilor), slabele resurse bugetare afectate învățămîntului, insuficiența controlului și a pregătirii temeinice pe linie culturală și științifică¹⁶¹.

„Contemporanul“ a luat atitudine împotriva unor concepții înapoiate cu privire la organizarea învățămîntului, cum era de pildă cea privitoare la poziția de inferioritate care se acorda femeii în procesul de învățămînt. Cum în anul 1887 a avut loc un Congres al corpului didactic unde s-au purtat discuții în jurul problemei dacă femeia trebuie să aibă acces la învățămîntul superior, ea fiind, în concepția claselor dominante, predestinată a îndeplini un singur rol — acela de mamă —, revista socialistă considera că „muncitorii trebuie să constrîngă pe stat să le dea instrucție“, că guvernul era obligat să creeze școlii la care să aibă acces toți copiii, indiferent de clasa socială din care proveneau.

Se sublinia totodată că politica guvernanților burgheziei și moșierimii în problemele instrucțiunii publice avea un caracter de clasă nedeghizat. Pe plan financiar, revista constata că „pentru 4/5 din populație se cheltuiește de patru ori mai puțin decît pentru 1/5 sau de 16 ori mai puțin pentru un număr egal de țărani... poate și de 20 de ori mai puțin...“¹⁶².

Problema învățămîntului, a instruirii sistematice și a educației a avut anumite caracteristici în mișcarea muncitorească și socialistă din România încă de la apariția acesteia. Una dintre caracteristicile cele mai importante a constat în faptul că, paralel cu enunțarea teoretică, principală a poziției socialiștilor în problema învățămîntului — enunțare făcută, de regulă în documentele programatice — mișcarea muncitorească, animată de zeci și sute de militanți socialiști, a desfășurat în practică ample acțiuni de învățămînt, de instruire și culturalizare a maselor de adulți.

Începînd cu Falansterul de la Scăeni, din 1835, întîlnim o gamă întinsă de forme și metode prin care socialiștii români au contribuit la ridicarea nivelului cultural al maselor muncitorești și țăărănești. Această particularitate rezulta ca o necesitate pentru organizațiile clasei muncitoare din situația de înapoiere culturală a maselor largi ale poporului român, exprimată într-un procent ridicat de analfabeți.

¹⁵⁹ Ibidem, p. 267.

¹⁶⁰ Ibidem, p. 283.

¹⁶¹ „Presa noastră“, nr. 7, 1966, p. 39.

¹⁶² *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), p. 104—105.

Cercul muncitorilor din București, a organizat, începînd din 1888, cursuri speciale pentru lucrători. În articolul „Școala pentru muncitori”, publicat în gazeta „Dezrobirea” din 6 februarie 1888, se scotea în evidență faptul că „partidul muncitorilor, pe lângă lupta pentru emanciparea economică a lor, ... luptă și pentru emanciparea intelectuală...”. Se sublinia, de asemenea, că menirea cursurilor speciale pentru lucrători era aceea de a-i înarma cu o serie de cunoștințe practice, de a le explica fenomenele naturii, de a combate misticismul și obscurantismul. Gazeta „Dezrobirea” a publicat dezbaterile Cercului muncitorilor din 13 februarie în legătură cu tematica cursurilor ce urmau a fi ținute, stabilindu-se cursurile de istorie a socialismului, de economie politică, de drept public, etc.¹⁶³

Foarte semnificativ apare faptul că organizațiile muncitorești inscriau chiar în statutele lor prevederi referitoare la problemele îmbunătățirii învățămîntului pentru copiii muncitorilor. În statutele Societății „Înfrățirea muncitorilor” din Galați se prevedea, de exemplu, că „Societatea va lucra pentru ca guvernul să înființeze institute în care copiii muncitorilor să primească, pe lângă lecțiunile gratuite ale profesorilor, cărți, haine și hrană, așa ca lucrătorul să aibă în chipul acesta puțința de a-și învăța și educa copiii”¹⁶⁴. Aceeași idee era cuprinsă în „Manifestul partidei muncitorilor” din 18 ianuarie 1888, în care se cerea, sub enunțul „învățămîntul liber și fără plată”, care „lîngă toate școlile să se întemeieze institute în care copiii săraci, în toată vremea învățaturii, să primească mincare, haine, cărți”¹⁶⁵.

Crearea unor forme de școlarizare a muncitorilor a luat o amploare și mai mare după crearea partidului politic al clasei muncitoare din România.

Așa cum era de așteptat, ținînd seama de permanenta preocupare exprimată prin presa și în statutele asociațiilor muncitorești, după cum s-a arătat, organizațiile clasei muncitoare, încă de la începuturile lor au înseris în documentele lor programatice prevederi precise cu privire la necesitatea îmbunătățirii sistemului de învățămînt existent.

Fără să se poată contesta caracterul progresist al multor reglementări privind învățămîntul public în decursul unei perioade de peste o jumătate de veac, fără să se poată contesta meritele unor reformatori în lupta lor pentru propășirea școlii publice în țara noastră, trebuie să conchidem că superioritatea ideilor socialiste privind învățămîntul se exprima în următoarele elemente :

a) Generalitatea. Avînd în vedere că activitatea în domeniul învățămîntului era o activitate subvenționată, în societatea capitalistă a existat și există rețineri de a asigura un caracter general chiar învățămîntului elementar. Prevalîndu-se de incapacitate financiară, guvernele burgheze lăsau un mare număr de copii în afara școlii sau le ofereau o școlarizare necorespunzătoare, deși chiar legile învățămîntului prevedeau obligativitatea pentru toți copiii de a frecventa școlile. Guvernele puteau să tolereze situația încălcării legii, lăsînd liberă crearea de școli particulare sau confesionale, ceea ce imprima învățămîntului un caracter de clasă nedeghizat, chiar la primele sale trepte.

În ce privește țara noastră, exemplul ei este elocvent, deși legea din 1864 prevedea dreptul copiilor de a frecventa școala primară, generația țăranilor de la 1907, născută în a doua jumătate a veacului trecut, era în marea ei majoritate o generație de analfabeți, chiar după statisticile oficiale. Așadar, socialiștii cereau în practică generalitatea învățămîntului elementar, idee înaintată care avea să se realizeze numai în condițiile trecerii la construirea societății socialiste.

b) Gratuitatea. Este de la sine înțeles că o măsură cu implicații atât de largi, cum era frecventarea școlii elementare de către toți copiii, presupunea asigurarea unor condiții absolut necesare în prealabil. Cea mai importantă dintre aceste condiții era gratuitatea învățămîntului. Deși, legea din 1864 prevedea, în litera ei, gratuitatea învățămîntului primar, această gratuitate era relativă și în circumstanțele concrete ale vieții unei mari părți a populației, inoperantă. Prin gratuitate legea înțelegea absența taxelor școlare, ceea ce deși era un element important de facilitare a frecventării școlii, era totuși prea puțin în raport cu greutatea materiale ale majorității familiilor țărești și muncitorești. Pe baza acelei gratuități, părinții erau nevoiți să asigure condițiile materiale necesare copilului pentru frecventarea școlii, începînd cu îmbrăcămintea corespunzătoare și sfîrșind cu rechizitele și manualele școlare. Puțini părinți țărani erau în stare să-și îmbrace copiii pentru a putea frecventa, mai ales în sezonul friguros, cursurile școlare. În comuna Chiriacu-Vlașca, în

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, Editura politică, București, 1973, p. 436.

¹⁶⁵ Ibidem, p. 445.

anul școlar 1887—1888 au putut urma cursurile școlii primare 51 băieți și o fată, din 90 băieți și 50 fete¹⁶⁶.

Iată pentru ce socialiștii români, remarcând carențele legislației învățămîntului public, grefate, evident pe situația grea economică a milioane de familii, au enunțat o serie de recomandări care facilitau frecventarea școlii de către toți copiii, au formulat cu claritate în programul „Ce vor socialiștii români” cerința: „învățămîntul liber și fără plată. Lîngă toate școlile să se întemeieze instituții în care copiii săraci, în tot timpul învățaturii să primească mîncare, haine, cărți”. Cerințele erau reluate în 1888, cînd publicîndu-se o serie de considerații privind poziția socialiștilor față de partidele burgheze și necesitatea organizării muncitorilor în partidul lor propriu, de clasă, se arăta că muncitorii trebuiau să lupte, printre altele firește, pentru „înființarea de institute pe lîngă toate școlile, în care copiii săraci să li se deie gratis, pe lîngă învățatură, cărți, haine, locuință și hrană”¹⁶⁷.

Principală publicație socialistă care a îndeplinit un rol inestimabil în afirmarea concepției științifice materialist-dialectice în știință și cultură a fost revista „Contemporanul”, care a apărut la Iași, timp de un deceniu (1881—1891).

„Contemporanul” a dat glas viguroso gândirii materialiste, socialiste din țara noastră, pe care a aplicat-o, a argumentat-o și a susținut-o pe terenul realităților românești. Expresie a intereselor și năzuințelor noii clase, aflate în plină ascensiune — proletariatul — revista „Contemporanul” a dezbătut o serie de aspecte culturale și științifice, atacînd, pe acest teren, întregul eșafodaj de prejudecăți, proprii societății vremii.

În scurtul program intitulat Cătră cititorii noștri, cu care revista „Contemporanul” își deschidea primele pagini în iulie 1881, cuvîntul „socialism” nu era folosit deloc. Faptul ar putea să ne surprindă la prima vedere; în realitate însă chiar primele fraze ale articolului-program sugerau că propagarea ideilor socialismului va constitui obiectivul revistei: „Scopul nostru e a face cunoscut publicului român, cum privește știința contemporană lumea. Vroim să aducem în țara noastră discuțiunea asupra marilor teorii științifice la ordinea zilei la popoarele civilizate din apus. Credem folositoare pentru patria noastră împrăștierea cit mai mare a cunoștințelor cîștigate în privința lumii”.

Avînd un profil larg — de la poezia lirică la științele exacte — „Contemporanul” a dezbătut în paginile sale probleme ale materialismului științific, al darvinismului (pe care le opunea concepțiilor idealiste, teologice, dominante în epoca respectivă, a popularizat pe marii creatori ai literaturii române — Eminescu și Caragiale, a valorificat comorile folclorice ale poporului nostru, a militat pentru creația științifică originală. Prin toate acestea, „Contemporanul” a exercitat o puternică influență în opinia publică, care s-a prelungit mult timp, după încetarea apariției revistei, prin crearea unui curent progresist în cultura românească.

„Contemporanul” a fost prima revistă literară și științifică din țara noastră cu caracter socialist. Sub textele literare și științifice, ca să nu mai amintim studiile teoretice, se afla concepția socialistă materialistă, chiar dacă lucrul acesta nu a fost declarat de la început. Continuînd încă din primele numere propagarea concepției materialiste începută de unele gazete socialiste și muncitorești, afirmarea ateismului, inserarea în paginile sale a unor lucrări de mare prestigiu, scrisse de corifeii ai socialismului științific, cum au fost de pildă, fragmente din „Capitalul” lui Marx și „Originea familiei, a proprietății private și a statului” de Engels, a contribuit la ridicarea prestigiului mișcării socialiste din România pe plan internațional. După cum se știe, scrisoarea lui Engels către socialiștii români, din 1888, a fost determinată, printre altele, și de dorința acestuia de a mulțumi pentru traducerile din opera sa, publicate în românește.

Ceea ce deosebea revista „Contemporanul” de alte publicații era informația ei europeană deosebit de largă în toate domeniile principale ale științei și culturii acelei vremi. Avantajul de a cunoaște ultimul cuvînt al cuceririlor științifice și culturale mondiale ne explică, în parte, relativa rapiditate cu care lucrarea lui Engels „Originea familiei, a proprietății private și a statului” a văzut lumina tiparului în limba română.

O latură importantă a activității „Contemporanului” — rezultată din permanentele investigații științifice în publicistica occidentală întreprinse de către redacția revistei — o reprezenta acțiunea de demascare a plagiatorilor și a lipsei de

¹⁶⁶ P. S. Antonescu-Remus, *Dicționar geografic al județului Vlașca*, București, 1890, p. 64.

¹⁶⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, p. 497,

informație corespunzătoare la unii membri ai corpului didactic, a unor autori de manuale. Controlul „calității” exercitat de „Contemporanul” a fost o acțiune deosebit de importantă care a contribuit la creșterea exigenței științifice în România, la mărirea interesului pentru urmărirea sistematică a progresului științei pe plan mondial.

Caracterul polemic, al articolelor din „Contemporanul” avea darul să impulsioneze tendințele pozitive în rindurile tineretului în direcția pregătirii temeinice pe linia culturală și științifică.

Critica „Contemporanului” avea ca obiectiv promovarea cit mai riguroasă a valorilor științifice naționale și demascarea impostorilor, recunoscând totodată, obiectiv, meritele reale ale oamenilor de știință români într-un context științific internațional. Revista nu adula pe nimeni, dar acolo unde valoarea savantului român se confirma printr-o raportare la nivelul cercetărilor din alte țări se recunoștea deschis acest lucru și se aprecia în consecință. Geologul Gr. Cobălcescu, de exemplu, era apreciat pentru valoarea lucrărilor sale care ridicau prestigiul științei geologice românești. Despre lucrarea lui A.D. Xenopol „Istoria universală” (partea I, istoria veche), apărută la Iași în 1881, exigentul recenzent de la „Contemporanul” își exprima satisfacția că „îci, colea tot se mai arată și cite o carte bună în literatura noastră școlară”. Spre exemplificare, el alegea pasajul în care marele istoric își expunea principiile de abordare științifică a istoriei vechi, renunțând la „tradiții ce nu au nici un temei de a fi crezute”¹⁰⁸, pe care le-a înlocuit cu explicații furnizate de științele care cercetează preistoria omenirii. Lingviștii Lambrior și Gaster, filozoful Vasile Conta s-au bucurat, de asemenea, de aprecierile elogioase ale „Contemporanului”.

Într-o perioadă de eforturi ample ale mișcării muncitorești și socialiste din România pe drumul afirmării partidei politice a clasei muncitoare, C. Dobrogeanu-Gherea, angajat cu toate forțele în fundamentarea marxistă a teoriei și practicii revoluționare a proletariatului din țara noastră, s-a dedicat și operei de fundamentare a esteticii și criticii literare pe baza principiilor socialismului științific. El a subliniat caracterul militant al artei, al creației artistice. „Artă fără tendințe — subliniază gânditorul socialist român — n-a existat, nu există și nu va exista... Poezi mari, în toate timpurile și la toate popoarele, au exprimat idei mari sociale, și cu cât au fost mai mari, cu atât mai deplin au exprimat și tendințele epocii și ale poporului”. Prin întreaga sa activitate, C. Dobrogeanu-Gherea aduce patrimoniului socialist și cultural național și internațional contribuții meritorii, înscriindu-și și în această direcție numele printre marile personalități ale mișcării muncitorești internaționale.

Printr-o amplă confruntare de idei cu reprezentanții junimismului, C. Dobrogeanu-Gherea a promovat o critică literară destinată să direcționeze dezvoltarea creației artistice naționale, să-i deschidă noi orizonturi. În marea confruntare ideologică dintre critica literară maioresciană ajunsă în impas, și cea nouă, analitică, reprezentată de C. Dobrogeanu-Gherea — cunoscută în istorie și sub aceea de direcțiune Contemporanului — a învins aceasta din urmă.

Cu deplină încredere în forța mobilizatoare a artei în general, el a relevat în mod pregnant rolul cognitiv și educativ al literaturii, care trebuie să se adreseze nu citorva inițiați, ci maselor largi, pronunțându-se cu tărie pentru o artă încorporată luptei ideilor și tendințelor social-politice innoitoare.

Un loc însemnat în poezia publicată de „Contemporanul” l-a ocupat creația populară. Th. D. Speranția s-a făcut cunoscut cu anecdotele populare versificate pe care le-a tipărit ani de-a rândul în paginile „Contemporanului”. Explicind de ce acorda un spațiu larg acestor producții, redacția aprecia că ele, pe lângă frumusețea lor artistică, ajutau la cunoașterea modului cum privea țărănul român lumea înconjurătoare. „Bine, rău, dar trebuie să știm nu cum ar trebui să gindească poporul, ci cum gindește”¹⁰⁹.

„Contemporanul” propaga noile idei, fără ostentație, adresându-se minții și inteligenței cititorului prin canalele cele mai variate și atractive. Literatura, lingvistica, istoria, filozofia materialistă pe care o cultiva revista nu erau prezentate abstract ca făcând parte dintr-o teorie a unor inițiați, ci se înfățișau sub forma unor dezbateri la obiect, a unor polemici înflăcărâte, nu rareori însoțite de ironii virulente la adresa purtătorilor de cuvânt ai filozofiei idealiste, ai misticismului și iraționalismului. Revista „Contemporanul” a contribuit în felul acesta la crearea unui climat intelectual științific în cadrul căruia s-au format numeroși oameni de valoare din știința și cultura românească.

¹⁰⁸ „Contemporanul”, anul I, 1881, p. 447.

¹⁰⁹ „Contemporanul”, anul III, 1884, p. 115.

Dacia în conștiința lumii moderne

Numele și activitatea lingvistului, orientalistului și geografului austriac, Wilhelm Tomaschek sînt cunoscute tuturor specialiștilor care s-au ocupat de istoria antică și medievală universală.

S-a născut la Olmutz, la 26 mai 1841. După efectuarea studiilor, devine profesor la Universitatea de la Graz, apoi la Universitatea de la Viena (din 1885). Cariera didactică a lui W. Tomaschek se împletește armonios cu cercetările sale, materializate în studii și volume, dense în idei fundamentale pe cele mai serioase și aprofundate rezultate ale muncii sale.

Majoritatea lucrărilor lui Tomaschek sînt publicate în revistele Academiei de științe de la Viena, ca de exemplu : *Brumalia und Rosalia (Brumalia și Rosalia)* (t. LX) ; *Centralasiatische Studien (Studii despre Asia centrală)* (t. LXXXVII și XCVI) ; *Zur historische Topographie von Persien (Contribuții la topografia istorică a Persiei)* (t. CII) ; *Der Skytische Norden (Nordicii scitici)* (t. CXVI și CXVII) ; *Die alten Thraker (Vechii traci)* (t. CXXXVIII, CXXX și CXXXI, 1893—1894) ; *Historische Topographie Kleinasiens um Mittelalter (Topografie istorică a Asiei Mici în evul mediu)* (t. CXXIV, 1891) ; *Sasun und das Quellengebiet des Tigris (Sasun și regiunea Tigrului)* (CXXXIII).

De asemenea și lucrările : *Die Gothen in Taurien (Goții în Taurida)* (1881), *Zur Kunde der Hämus Halbinsel (Studierea peninsulei Hämus)*, Viena, 1882, *Topografia Bosniei, Herțegovinei și ale regiunilor învecinate înainte de apariția slavilor*, sînt deseori studiate și citate de specialiști.

Wilhelm Tomaschek moare în 1901 la Viena, dar opera sa și multe idei exprimate în ea își dovedesc valabilitatea și pînă în zilele noastre.

După cum se poate observa, aria de preocupări a cercetătorului se localizează în regiunea sud-est europeană și în Asia. Geografia, istoria, etnografia și filologia se întrepătrund firesc și evocă cu rară măiestrie, chiar prin datele strict științifice lumea strămoșilor acestor meleaguri, reconstituind așezările, obiceiurile, fizionomia și limba acestor popoare, atrăgînd atenția asupra factorilor comuni de cultură și civilizație.

Occupîndu-se de traci, Tomaschek este deosebit de interesat de geto-daci și le consacră lor și mai ales limbii lor, un studiu original, *Vestigii ale limbii dace*, apărut la Louvain în 1883, studiu pe care îl publicăm în continuare.

LES RESTES DE LA LANGUE DACE
PAR LE DR. W. TOMASCHEK Professeur

Extrait du Muséon

Louvain, Typographie de Charles Peeters 1883

VESTIGII ALE LIMBII DACE

De multă vreme etnologii și lingviștii au remarcat importanța tracilor și dacilor în formarea și în familia raselor indoeuropene. Când se va reuși să se determine poziția lor etnologică și lingvistică, aiba atunci etnogeneza și stratificarea indo-europeană vor face un mare pas înainte : cercetările asupra punctului de plecare sau asupra patriei primitive a arienilor vor avea un nou punct de reper — în același timp se va clarifica problema dacă ramurile limbilor noastre constituie individualități distincte, tipuri definite sau dacă ele formează o înălțuire continuă, în care ramurile cunoscute sînt legate prin ramuri de tranziție, ca intermediari neutri.

Din nefericire, din limbile tracă și dacă nu ne-au rămas documente originale asemănătoare inscripțiilor funerare frigiene și liciene, monumentelor mesapice și etrusce sau inscripțiilor cuneiforme persane. Tot ce posedăm se reduce la cîteva glose, date în trecere de autorii greci ; să adăugăm la acestea nomenclatura geografică și o scurtă listă de nume proprii. În orice caz, acest minimum de date ne este suficient pentru a ne furniza unele concluzii asupra caracterului general al limbii, și trebuie să folosim cele mai înfime informații pe care întîmplarea ni le-a lăsat, pentru a rezolva această chestiune. Un semitolog exersat recunoaște, imediat, din fizionomia fonetică a unui cuvînt, dacă acesta este sau nu de origine semitică. La 14 iunie 1881 s-a descoperit la Sarmizegetusa un fragment de piatră care, după inscripția ce o purta, ar fi fost pusă de un duumvir, P. Ael. Theimes, în onoarea zeilor din patria sa, *Malacbel, Hamon, Benefal și Manavat* ; în același timp, cunoscători ai limbilor siriană și punică [cartagineză], au recunoscut că aceste divinități erau de origine semitică, ca și *Deus Azizus* care se găsește o dată sau de două ori pe pietrele romane din Dacia. De asemenea, un iranolog întîlnind numele *Baióraspos* pe o inscripție din regiunea Bosforului o va explica, cu certitudine, prin iranlianul *Boevarâca*, „care posedă zece mii de cai“. Glose izolate ale lexicografilor greci au furnizat de asemenea etnologilor informații utile, deși se cunoaște, desigur, faptul că alfabetul grec nu poate reda toate sunetele străine (de ex. č, j, š, ž). Dealtfel toate eforturile posibile pentru a trage concluzii din puținele resturi mutilate ale unei limbi sînt zadarnice dacă nu se procedează cu o mare prudență și o metodă critică adecvată. Astfel există destule studii fără valoare datorită prezumției unor autori lipsiți de simț critic, care nu fac decît să adopte o nomenclatură a unor teorii preconcepute. Articolul polemic al Dr. Fligier „*Urzeit von Hellas und Italien*“ [Preistorie a Helladei și Italiei], (Brunswick, 1881) reprezintă un exemplu negativ.

Noi încercăm mai întîi să explicăm unele glose în limba dacă, consemnate într-o lucrare asupra plantelor medicinale a lui Dioscoride din Anazarb, în Cilicia și contemporan cu Nero ; se găsesc aici plante cu nume galice, siriene și egiptene, care au atras deja atenția lingviștilor. J. Grimm

mai întâi, apoi L. Diefenbach au atras atenția savanților asupra gloselor dace. Un rezumat al încercărilor de interpretare îl găsim în lucrarea conștiințioasă a românului Gr. Tocilescu „Dacia înainte de Romani“, București, 1880, p. 564—576. Numele de plante prezintă dificultăți speciale ; chiar și cele pe care le găsim în limba maternă nu se lasă adesea explicate cu certitudine ; dar cele dintr-o limbă al cărei caracter ne este cu totul necunoscut ? Nu vom încerca deci să explicăm toate numele de plante date de Dioscoride ; ne vom mărgini la un mic număr de glose, la cele care prezintă un interes special.

Diosc. II, 211, p. 330, ed. Sprengel : *helldónion méga Gálloi dona, Dákoi krustáne*. *Chelidonium* (Schwalbenkrab) pare a-și trage numele de la faptul că îi cresc frunzele la venirea rîndunelor și cad la plecarea lor ; este atenția cu care poporul observă mersul naturii ! Deja J. Grimm comparase numele dac/al acestei plante / cu lituanianul *kregdiyne* *chelidonium*, din lituanianul *krzde*, prus. *krikstieno*, rîndunică, din radicalul *krei*, *gazouiller* / a ciripi / ; é *asynthetos lalia* a fost privită mereu ca un caracter distinctiv al rîndunelei, și poeții greci citează indeosebi *threikie helidon*. Limba dacă a avut deci *Krusta* sau *Krušta*, rîndunică și *Krustana*, specific rîndunelei... Fonetic, aceste cuvinte coincid de minune cu scr. *kruc* „clamare“ / a striga /, partic. *Krušta*, comparat și *Kroitar* „crieur“ / care strigă /, *Kročana*, care strigă. Numai din această glosă putem deci conchide că limba dacă exprima prin sunete ariace o concepție a naturii și o serie de idei comune tuturor popoarelor europene.

Diosc. III, 6, p. 345 : *aristolohia klimatitis...* *Dákoi aspinthion horikon*. Această glosă este mai completă în Apuleius (de herb. virt. 19), *Daci absinthium rusticum scardian*. Cuvîntul grec pentru vermet, *aspinthion*, *aspinthos* sau *aspinthion*, *aspinthos* este probabil de origine tracă ; se găsește la Herodot, IX, 119 și A. *threikes Apsinthiai* ; orașul trac Ainos pare a fi primit numele de la un mic curs de apă numit „*Apsinthos*“ ; țara Geților pe Dunărea inferioară producea mult absint (Ovid. Trist. V, 13, 21. Pont. III, 1, 23, 8, 15) și în toată Tracia se făcea de preferință suc de absint *oinos o aspinthios*. În armeană absintul se numește *osindr*, care poate proveni dintr-un vechi *ospindr*, și să fie derivat dintr-o rădăcină *spind*, „a luci, a arde“. În română găsim numele încă neexplicat de *spîndz* „*helleborus viridis*“, plantă de munte, folosită ca mijloc de avortare. Sinonimul dac *skardia* se explică mai bine prin rădăcina *skard*, scr. *chard*, excutare, erumpere, vomere *chardi*, eruptio, *chardika*, plantă care provoacă ruperea și avortarea — se știe că din rădăcinile sterluzei se prepară un ceai care îmbată, stimulează singele și ușurează eliberarea la femei a ciclului lunar. Această explicație destul de sigură arată că limba dacă a păstrat intact *sk* inițial ; de asemenea că limba tracă, așa cum arată glosele *skárke* *arghiria* și *skálke* *mahaira* (de la *skar*, a tăia, a despica ; comparați germ. vechi noric *skâlim* „sabie scurtă“ și kurdul *zaza*, *kâlma*, *kâlme*, sabie spadă)

Diosc. III, 11, p. 355 ; *dipsakos...* *Dákoi skiäre*. Fonetic, *skiäre* se apropie mai curînd de scr. *khara* (de la *skara*), specie de mărăcine, decît de gr. *skolos*, *skólomos* ; rădăcina *skar* reprezintă aici forma mai completă a lui *kar*, a răzui, a zgîria, gr. *keîrein*, lat. *carere*, ciulinii sau spinii erau folosiți odinioară de țesători pentru a curăța / scărmana / obiectele de lînă. Și aici *sk* inițial este conservat pur, dar vocala radicalului a primit o modificare caracteristică prin inserția unui *i* între *k* și *a* ; la fel în albaneză, alături de *skab*, țap, forma *skjap* ; de asemenea *kjark*, cerc, de la *kark*, *jam*, eu sînt, de la *am* etc.

Diosc. III, 38, p. 334 : *thómos... Dákoī mydzula*. Thymus capitatus L., conține un ulei eteric și furnizează albinelor o miere prețioasă ; cuvîntul dac se explică mai bine prin sanscritul *madhura*, *madhula*, dulce ca mierea, de la *madhu*, *methu* ; a radical s-a închis în o și *dh* puternic presat peste dinți a dat *dz* ; finala *la* est caracteristică mai ales față de iraniană, care păstrează întotdeauna pe *r* ; această finală trebuie să fi fost diminutivă în dacă ; comparați numele plantelor *ársela* (p. 225), *tulbela* (p. 349) *karopithla* (p. 614), *duodela*, etc. Finala numelor indiene Agnila, Indrila, Rtila, Dattila, Pitrlar, Pthular, Vrkala, etc. se regăsește în numele trace *Ardila*, *Artila*, *Cerzula*, *Didila*, *Dizala*, *Parula*, *Rebula*, *Sadala*, *Zontiala*, *Dizala*.

Diosc. III, 117, p. 463 : *artemésia... Dákos dzuóste*. Pelinul comun, *artimisia campestris* L. este peste tot foarte prețuit de oamenii de la țară ; în România este amestecat în vin în timpul fermentării pentru a-i da un gust amar plăcut. Trebuie remarcat de asemenea termenul *sódzusa*, Valentia, herba regia. Dacul *dzuóste* se explică perfect prin bactrianul *zus*, scr. *jus* : a gusta, a iubi, partic. *zusta*, *justa*, plăcut, bactr. *zevistya*, iubitor (după Justi). Numele localității dace *Zusidava*, la Ptolemeu poate să fi însemnat regiune plăcută.

Diosc. III, 148, p. 488 : *lithospérmion, diósporon, columba, Dákoī guoleta*. Litospermul are niște boabe tari, lucioase, de un alb strălucitor, alternis inter folia candicantibus margaritis (Pliniu) și de mărimea unei boabe de năut. Dacii comparau aceste boabe cu picăturile de lapte ? am putea recurge la eran. *gava*, vacă, lapte și scr. *retas*, bactr. *raetu*, scurgere, picătură, din *ri*, *li*, a curge ; *ai*, *ae*, ẽ sînt redete în gr. de *e*. Astfel că numele unui popor trac *Bissoi* este iranianul *vaecyo* (Zur Kunde der Haemus Halbinsel, p. 66 / Date despre peninsula Haemus /. Și aici ar trebui remarcat *l* în locul lui *r* dacã într-adevăr *leta* a însemnat *spërma*.

Diosc. III, 170, p. 496 : *ovóbryhis palmes asini... Dákoī aniarsexé*. Creasta cocoșului, crista galli L., esparsette / o iarbă leguminoasă bună pentru furaj / cu floare roșie și cu păstăi mici ; este probabil că acest cuvînt desemnează și creasta cocoșului. A doua parte *sexe* poate fi considerată ca o dezvoltare din scr. *cikhâ*... moț ;.. creasta păsării ; cu *aniar* se compară arianul *nar*, *nara*, *narya* mascul animal, îndeosebi „cocoșul“.

Proteza * lui *a* proprie limbii dace nu se găsește decît în cuvintele grecești *aner* ; proteza se explică mai bine în *aspind*, absint.

Diosc. IV, 30, p. 528 : *agrostis gramen... Dákoī kotíata*. Leo a făcut fericita apropiere a acestui cuvînt de scr. *kôti*, medicago esculenta, de la *kut* a se îndoi, volvi ; Diefenbach și alții citează lith. *kotas*, „tijă“. Finala *ta* ar putea fi privită atunci ca semnul pluralului în dacă, ca în osetă — *tha*. Numele tribului trac *Dansalatae*, *Denselatae* se găsește pe inscripții sub forma singularului, *Dansala*.

Diosc. IV, 37, p. 533 : *bátos, sentis, rubus, mora... Dákoī mantíaa*. Derivarea din scr. *manth*, a bate, a zdrobi, s-ar putea aplica și dudului sălbatic, spinos, care sfîșie hainele. Pe de altă parte nu trebuie să pierdem din vedere analogiile furnizate de grecul *sminta*, *paliuros*, *míno e bátu karpós* și albanezul *man*, *mande*, dudă. Chiar admitînd originea specific ariană a dacilor, nu putem exclude din limba lor elementele specific europene, illiro-grecești.

* proteză, prosteză — adăugarea unei litere inițiale fără a schimba sensul cuvîntului (n. tr.).

Diosc. IV, 42, p. 536 : *pentáphyllon*, *pentátomon*, *pentadáktylon*, *erpodáktylon* quinquifolium, Martis manus, Galloi *pemtedula*, Dákoi *propodilá*. Apuleius : *Daci propedila alii drocila*. Laba ursului, laba leului — *sanicula Europaea* L., iarbă medicinală renumită, cu frunzele în cinci petale. În nici o limbă indo-europeană *propo* nu poate însemna cinci ; cuvîntul *dac* nu poate deci să fi însemnat „cu cinci foi“, ca cuvîntul galic. Este mai probabil că avem aici o pronunție închisă a lui *pra-padila*, picior din față, comparați numele probabil trac al plantei alpine *prapádilon* Diosc. IV, 121, p. 608 din scr. *pra-pada*, cu terminația *traco-dacă la, ıla*. Este posibil că *dacul drocila* conține o formă *drozila, drazila*, labă, ghiară, pumn, mîneacă, a bactr. *draz*, a lua, a reține. Românul *dracina* nu are nici o legătură aici ; el este de origine slavă sau vine din gr. *drakaina*.

Diosc. IV, 50, p. 543 : *prághion*, *pragokeros*, cornulaca *bituensis*, Dákoi *salía...* *pimpinella alba* L., a cărei rădăcină răspîndește un miros neplăcut, poate să fi avut forma, în lb. *dacă*, de *čalya, čalva*, care se apropie puțin de bactr. *čroa*, corn, *Salia* este și un nume propriu trac.

Diosc. IV, 72, p. 566 : *stryhnos alikákabos, physalis vesicalis...* Dákoi *koikolida* (var. *kykolida*), coarna, *physalis alkeking* L. cu un fruct de un roșu mînium, în *dacă koy-koli, ku-koli*, cu reduplicare ca scr. *kukola*, de la rădăcina *kul*, a închide, a acoperi ; comparați italo-celticul *cucullus*, glugă.

Diosc. IV, 92, p. 587 : *ákalyphe, knyde, urtica, Dákoidyn*. Comparația admisă cu got. *deino* (din *degno*, de la rădăcina *dag*, lith *dég*, a înțepa, dialect. *dein, daun, doan, don, dene*, urzică, ciulin, cymar. *dynadl, danadl*, cornul, *linad*, termenul urzică trebuie respins. În multe limbi ortie / urzică / ia numele de la o rădăcină care înseamnă a arde ; comparați lat. *urtica* de la urere a arde Mordvin, *palaks*, urzică, de la *pala* a arde ; mongol. *halaghai* de la *halaho*, a arde. Pentru glosa *dacă dyn*, derivarea propusă de Leo din scr. *du*, a arde, este perfect plauzibilă, deși partic. *dûna* nu se folosește decît la sensul pasiv ; — *n* este fără îndoială o terminație de derivație.

Diosc. IV, 99, p. 592 ; *potamogheiton, fontinalis, fluminalis...* Dákoi *koadâma*. Aici probabil este o greșeală a copistului. *L'arroche / lobodă /*, grec modern *nerophylli* va fi fără îndoială în *dacă kardâma*, comp. scr. *kardama, kardamî*, nume al mai multor plante de mlaștină, și de asemenea al lobodei, din *karda*, mlaștină ; poate că orașul trac *Kardia* a fost numit astfel după o mică mlaștină.

Diosc. IV, 105, p. 598 : *prosopitos, arkeion, sparîne, nephélion*, personata, lappa. Apuleius adaugă : *Daci ribobasta* (var. *periborasta*). Cele două părți se explică prin iraniana : primul element *ribo*, pe-ribo, ne pare a răspunde scr. *repas*, iran. *raepa, raipa, répa* clei, alifie, la figurat înșelătorie (comp. neop. *fi-rébam*, cu prep. *api*, Sarikol. *rofam*, eu ung, eu înșel) ; al doilea element conține fără îndoială bactr. *bačta*, os. *bast* „legat, atașat“ sau, dacă se citește *rosta*, o expresie a ideii de plantă.

Diosc. IV, 118, p. 605 : *astérattikos, asterísios...* Dákoi *rathiboda*, astrul azuriu cîntat de Virg. Georg. IV, 271 : *aster amellus / floare de forma unei stele /*. Această plantă era privită ca un remediu împotriva inflamării părților de care trebuie să ne rușinăm. Dacă se admite o alterare a lui *v* în *b* s-ar putea vedea în partea a doua elementul *aryac vid-vid*, înțelept, sfătuitor (subst. *vaedha*, știință, deliberare) ; explicarea primului element este mai dificilă, întrucît nu știm dacă grecul *d* înlocuiește o dentală sau o palatală.

Diosc. IV, 126, p. 611 : *búgloton...* *Dákoi budathla*. Frunzele plantei anchusa italica, ca și cele ale castravetelui, ital. borragine, sînt folosite ca ingrediente ; muiate în vin ele produc, se spune, veselia : pînă aici a fost apropiat de gr. *bus*, dar cine ar putea garanta că acesta nu ar fi iran. *vanhu*, *vahu*, *vohu*, bun — și că *dáthla* nu ar fi rădăcina *da-dh*, a suge, cu terminația diminutivă *la*.

Diosc. IV, 132, p. 617 : *katanáuke*, *damnaméne...* *Dákoi karopithla* : plantă asemănătoare celei numite lemn-dulce și al cărei decoct era folosit ca filtru ; explic cuvîntul dac corespunzător prin scr. *káru*, decoct, de la *kar* a vărsa, comp. *károtara* filtru și *pitha*, băutură, cu finala *dacă-la*.

Diosc. IV, 137, p. 616 : *adíanton*, *politrihon*, *kallitrihon*, *capillus veneris*, *terrae capilli*, *cinninnalis...* *Dákoi phitho* — *phthethelá*. Ne hazardăm să corijăm această formă monstruoasă în *phrithophtherela* și explicăm numele acestei plante alpine numită în germană „părul femeii, al Mariei, al Fecioarei“, datorită micilor fire fine și numeroase pe care le prezintă planta, prin bactr. *fritha*, amor și — *ftere*, *ptere*, aripă, însemnînd prin urmare „aripa lui Venus“.

Diosc. IV, 149, p. 630 : *helleberus nigra*, *verrahum nigrium...* *Dákoi prodiárna*.

Spîntul, sau bozățel sau iarba nebunilor, cu florile întunecate, plantă de munte cu rădăcina veninoasă, poate din această cauză să fi fost numită *prajarana*, *jarna* — care provoacă slăbiciunea, moartea ; nu este necesar să facem o apropiere de sl. *crunu*, lith. pr. *kirsanas*, scr. *krsna*, albastru închis. Explicăm numele de loc *Dierna*, *tierna*, *Zerna* prin scr. *jîrna*, decăzut, ruinat, deși riul care trece pe aici se mai numește și astăzi cu numele slav *cerna*, negru.

Diosc. IV, 171, p. 666 : *akte sabucus...* *Dákoi sébk hamaiaakte*, *arghia akte*, *ebulus...* *Dákoi ólma*. Ambele specii de soc dau un lemn tare din care se fabrică mici ustensile, infuzia din flori este sudorifică. Nu am putea apropria de prima glosă scr. *çeva*, medicinal ? Glosa lui Hésychins *sébis pixis* pare a se opune. Comparăm cu cuvîntul al doilea scr. *val*, a acoperi, *ulva*, *ulba* învelitoare (comp. germ. *Holunder*, *hohl-scorbuos*), grec. *elymos aylós pyxinos*. Este adevărat că *sébis* însuși ar putea fi apropiat de o rădăcină însemnînd „a se umfla“ a fi găunos (scr. *çvi*) și cel puțin se poate admite proveniența iraniană.

Aruncînd o privire de ansamblu asupra etimologiilor noastre, dintre care unele nu sînt lipsite de certitudine, trebuie să concludem că dialectele specifice ariace, indiana ca și bactriana ne-au oferit mult ajutor ; putem deci emite ipoteza că limba dacă se apropia mult de ariacă. Cît despre vestigiile destul de rare cu deosebiri pronunțate pot fi explicate prin influența unei limbi aparținînd unui popor european autohton, probabil iliric sau armeano-frigian, asupra limbii invadatorilor daci deveniți preponderenți. Este posibil într-adevăr — și o examinare atentă a ansamblului informațiilor date de scriitorii cei mai vechi asupra condițiilor etnice ale Traciei, ridică această posibilitate la înălțimea unui fapt — este posibil, spun, că elementele geto-dace și besso-trace să nu reprezinte decît un nou val de populații care s-ar fi întins asupra unui fond aparținînd familiei europene, și despre care pot fi semnalate încă unele urme : peonienii și brigii, moesii și odrîșii din Tracia aparțineau acestui fond antic care se întinde peste Tracia și Frigia pînă la platourile Armeniei. Multe fapte par a stabili că traca și daca s-au despărțit foarte devreme. Astfel aceste limbi au conservat multe rădăcini care lipsesc iranienei ; apoi ele prezintă carac-

tere fonetice ne-iraniene (de exemplu înlocuirea lui *r* iranian prin *l*), în fine nu s-a reușit pînă acum să se găsească nume proprii dace sau trace conținînd elementul *-appa* atît de caracteristice pe terenul iranian. Dar nu putem refuza să alăturăm acest grup de aryacă. Datorită poziției geografice a Daciei, este probabil că dacii au venit din Est, prin stepele Rusiei meridionale, trecînd Niprul, unde găsim încă în timpurile istorice populația dacă a *Amádokoi* (mîncători de carne crudă, scr. *amâd*, cu sufixul *-ka*, comparați numele trac *Amadokos*). Pe scurt, dacii și tracii bessi sînt emigranți, aryaci, care de foarte devreme, cu multe secole înainte de scoții Pontului și sauromații situați încă la Est, au părăsit patria lor originară a aryenilor și s-au stabilit în Carpați, lanțul munților Haemus și Rodopi. *Agáthvrsoi* pomeniți de Herodot au fost strămoșii dacilor ; acest nume totuși pare a fi de origine scită. Locuitorul își spunea *Dák* ; *-k* este fără îndoială de natură sufixală, întrucît el pare că poate fi alipit la rădăcina *dá* a numelui *Dâos*. Dava, purtat în general de sclavii din regiunile getilor. Statul fondat de suveranii daci Burebista și Decebal, era în fond federal și poliglot ; alături de nucleul dac, existau numeroase populații de alte rase, de exemplu bastarnii celtici, sarmații de la Dunăre, illirii din Pannonia, germanii și slovenii la extremitatea septentrională.

Cel ce s-ar mai îndoi încă de strînsa afinitate a poporului bessotrac cu dacii și înrudirea originară a celor două popoare cu iraniienii, se va lăsa fără îndoială convins de nomenclatura topografică. Totuși aici trebuie să fim prudenți ; întrucît izvoarele geografice (Tabula Peutingerana, Ptolemeu, inscripțiile romane) sînt de dată relativ recentă și, cu excepția citorva nume de locuri dace acestea dau de obicei coloniilor fondate de italieni, illiri, asiatici etc. nume ca *Apulum*, *Alburnus*, *Cedoniae*, *Porolissum* și chiar *Patavissa* (dim. de la *Patavium* ?) care nu sînt cu siguranță nume dace ; chiar *Piroboridava* (unde *-dava* este dacă), conțin un element hibrid probabil celtic *Pirobori* (comp. Inscr. Rhem. ed. Brambach. nr. 315, *Petitor Pirobori mil. cob. II, Vardulorum*) — la fel în *Clepi-dava* se vede rădăcina specific europeană *klep*, a ascunde.

Numele proprii dace care au fost păstrate sînt în număr foarte mic ; numele colonilor pe inscripțiile romane nu sînt dace. Dovezile nomenclaturii dace pe care le vom da, au fost alese cu cea mai mare circumspecție.

AIZIZI, nume de loc, în sud-vestul Daciei ; comp. *Aiziké*, provincie tracă la Hecaté. Radicalul conține bactr. *azi*, ming. *iz*, arm. *iz* șarpe, sau mai bine bactr. *azi*, arm. *ajts*, capră.

ALUTA, nume dac al râului Olt, primitiv fără îndoială *aruta*, după forma *Arutela*, astăzi Lotru ; repede, care curge cu repeziciune, scr. *arvant*, arn. *aurvant* sau roșietic ; scr. *aru*. Tracul *auru* pare a corespunde bactrianului *aurva* ; comp. numele *Aulu-krames...* *aurva-krama*, cel ce încalcă pe cal, *aulu-centus*, care iubește caii, *aurva-kanta*, *aulu-rens*, căruia îi plac caii, *aurva-rena*, *Aulu-práles*, care hrănește caii, *aurva-thrá*.

AMADOCI, trib dac pe Borysthenul mijlociu ; probabil „care mănîncă carne crudă”, *Amádaka* ; *Amadokos* este și numele prinților tracii (odryzi).

AMUTRIA, nume de loc în sudul Daciei ; adică a-múthriya „fără impurități, curat”, de la bactr. *múthra*, murdărie.

APUS, rîu în sud-vestul Daciei ; comp. arianul *ap*, *apa*, apă și *Zard-apa*, *Zald-apa*, *Zéldepa*, loc în „Sciția minor”, apă galbenă.

BERZOVIA, în Dacia de sud-vest, comp. *Berzama*, loc în Tracia între Anhialos și Kabyle. Comp. bactr. *bureza*, neop. *burz*, înălțime și os. *barse*, *bâars*, wakh. *furz*, sign. *brug*, pară (Pamirdial, 792).

BIESSI, populație dacă din Carpați ; comp. cu Bessi, nume al tracilor în toată regiunea dintre Haemus și Rodopi ; de la arianul *vaicya*, membri ai clanului, prin opoziție cu *Satrae*, iran. *Khcatra* nobilime militară.

BIKILI(S), prieten al lui Decebal (la Dio Cassius) ; probabil scr. *vi-kiri*, cîntăreț sacru ; *vi-* devine *bi-* în tracă, exemple : *Bizua*, fortăreață într-o vale din sudul munților Haemus, scr. *vi-hâya*, iran. *vizâva*, crăpături, prăpăstii, *zâva*, loc în orientul Persiei.

BURO-VISTA, *Boirebistas*, prinț și organizator al dacilor, 128-80 A. C. / î.e.n. /, poate din scr. *bhûri*, mult și din iran. *viçta* „cîștigător, posesor“ ca gr. *polyktémon*. În timpul lui Justinian mai găsim încă în Tracia un bes purtînd numele de *Burikentios* adică : *Bhûri-Kanta*, *polýphilos*.

BURTICU(M), loc în centrul Traciei (Geogr. Rav.), comp. *Burtico*, pe coasta tracă între Bizanț și Apollonia, și *Burtudizo*, pe Hebru.

CAPI-DAVA, oraș getic pe Dunărea inferioară, nu departe de curba formată de fluviu în apropiere de Rasowa ; este probabil că derivă din *kap*, *kamp* a se curba (comp. scr. *kapi*, maimuță) ; comp. și numele de locuri trace *Kapisturia*, *kapu-toros*.

CARPATA, nume dac al imensului lanț al Alpilor la nord, la est și la sud, întrerupt de numeroase trecători și văi ; etimologie nesigură ; de la *kar* a tăia, *pa* cauzativ — lanț de munți tăiați ? Este sigur că *Karpidai* erau de origine dacă (sciții îi numeau *Kalipidai*, și în timpul goților întîlnim încă populații ale *Karpodákai*, care trăiau liberi în munți (Zosimus) ; la est de Haemus Ptolemeu numește de asemenea un loc *Karpydaimon*.

CARSI-DAVA, nume de loc în estul Daciei ; comp. *Carso*, pe Dunăre, în Scitia minor, și *Carsaleo*, castel între Anchialos și Scatrae, în Haemusul oriental ; chiar *Onó-karsis* și *Mó-karsis*, castel al odrizilor. Elementul — *karsis* poate deriva din scr. *kr̥si*, iran. *harsi*, „arătură, cîmp arat, cerc, rotund“, rădăcină *kars*, a trage brazde.

CATUZA, la est de Haemus, sediu al piticilor numiți *katuzó* în limba tracă ; comp. bactr. *kathica* (animal) tînr, „*Katuka*, mic“.

COMI-DAVA, le estul Daciei ; se explică prin iran. *kâmya*, dorință, cu pronunțarea închisă a lui *â*.

COMO-SICUS, preot și prinț trac (Jordanes Get. II) conține mai întîi arianul *kâma* „dorință, poftă, dragoste“ ; numele femeilor tracobithyniene *komo-sarýe* = *Kama-sarýe* (care se găsește pe monede) înseamnă „cel ce posedă sau aruncă săgeți de dragoste“, comp. *çaru*, săgeată, armă. *Sicu* se întîlnește și ca nume trac.

COTISO, prinț dac ; comp. *Cotela*, prinț get, și *Cotu*, nume al multor prinți odrizi și sapeeni, *Kótys* și *Kotytó*, nume al zeiței dragostei la edonieni. Aici încă o are o pronunție închisă spre *â* și poate fi deci comparat cu bactr. *Kâta* „iubit“ ; forma mai plină apare în numele proprii trace (besse) în — *centus*.

CRISIUS, *Crisia*, nume dac din *körös*, negru ; trebuie să ne gîndim aici la scr. *kr̥šna*, negru ?

CROBYZI, trib get în Haemus-ul oriental și în Scitia minor ; numele nu pare a fi arian, deși poate fi readus la iran. *khrvant* (kruvat) „sălbatic“, aspru.

DAVA care se găsește aproape în toate numele dace. Se găsesc de asemenea nume de loc în *-dava* și în Moesia și chiar la frontierele Macedoniei la medii traci, strămoșii bithynienilor, ca de ex. *Desu-dava* (Liv.

44, 26). Cine nu-și amintește aici bactr. *dagyu*, *danhu*, canton (regiune) compus din mai multe *zantu* (de la *dahva*).

DAVOS, DAUS, denumire generală a sclavilor geți mai ales la Menandru și la autorii comici. Este posibil că acest cuvânt se alătură precedentului și înseamnă membru al clanului, țaran; Ptolemeu numește un loc din Moesia *Daus-dava*, care conține ambele cuvinte; dar trebuie să arătăm că aici a avut loc o transformare de sens și de idei obscure, greu de explicat. Noi am presupus deja că în *Dákes*, *Dákai*, *Dákoi* a doua silabă este o terminație; s-ar putea apropia radicalul de scr. *dâsa*, bactr. *dâonha* și, cine știe, dacă *Dak* nu a desemnat pe cei ce se înțelegeau reciproc și puteau să-și vorbească? (Comp. *slowjan*, slav). În Bithinia era de asemenea un loc numit *Daki-Byza*.

DAPYG(S), prinț get, dușman al romanilor la Dunărea inferioară. Analogia cu italianul Iápux nu are nimic de-a face aici. *Yg*, *-ug* pare a fi un sufix augmentativ în lb. dacă (neop. *-ûk*, *-ók*), care a rămas ca radical la rădăcina ariană *da-p* (p. cauzativ?).

DIEGIS, ambasador trimis de Decebal lui Domițian, dat. *Dieghidi*; acest nume este greu de explicat; *djé* inițial pare a fi pentru *gê*. Un nume propriu complet analog, este cel al prințului caenilor din Tracia, *Diegulis* sau *Dieguris* (Strabo, XIII, p. 624. Val. Max. IX, 2).

DECEBALUS prințul cel mai puternic și cel mai renumit al dacilor; se găsește același radical în *Dekaineos*, profet al geților și dacilor sub Burovista. Sint posibile multe interpretări. Un fenomen care surprinde este grupul fonetic *dek*. — ce pare a se îndepărta de caracterul idioamelor ariene. Frecvența eurilor în limbile dacă și tracă este fără îndoială una din acele modificări datorate influenței elementului național, european autohton și înrudit cu armeno-frigiana; se poate spune că locuitorii din Haemus și Carpați vorbeau aryaca în felul lor; un *kanta* aryac, de exemplu, în gura lor se preschimba în *kent* european; în *decebalus* putem găsi scr. *bala*, forță.

DICOMES, prinț dac; scr. *dhi*, iubitor de pietate, înțelepciune; comp. *como-sicus*.

DURIPANEUS, prinț dac anterior lui Decebal; îl găsim și sub forma diminutivă *dyras*; scr. *dûrepanya*, admirat de departe.

DROBETA, *Drubeta*, loc în sudul Daciei, poate deriva din *druvant*, loc plin de arbori; este sigur că pentru tracă trebuie să admitem trecerea lui *v* în *b*.

DROMICHAETA, *Dromihaïtes*, prinț get contemporan cu Lysimach. Acest cuvânt pare a fi o formă grecizată a cuvântului *harma-ceta*, deși ar fi posibile și alte interpretări.

Nici un cuvânt trac nu începe cu *f*; pentru *f* medial, numele *Orpheus* (scr. *r bhu*) forma grecizată este un exemplu nesigur. Pentru limba dacă, dimpotrivă, existența lui *phi* este dovedită prin câteva glose ale lui Dioscoride, ca și numele *Biéphoi*, *piéphigoi*, *fratería*, la Ptolemeu; dar acest *phi* a provenit din scr. *bh* sau derivă dintr-un *p* primitiv, ca în bactriană, cine ar putea spune?

GERMIZERA, se găsește odată și forma *Germizara*, loc renumit pentru izvoarele sale calde, în centrul Daciei, aproape de Feredo și de Csiumo (localități moderne); în prima parte se vede clar arianul *garma*, cald; comp. și locul bithinian numit *Germa*, și în bazinul Hebrului superior, *stelu-germe* (C. I. Rom. VI, nr. 2799). Se poate că partea a doua /a numelui/ să fie scr. *ihara*, *jharî*, cascade, comp. și tracul *zuras*, fluviu

lingă coasta orientală spre Odessos (Varna), și Zurla, fluviu în sud-estul Traciei, astăzi Corlu.

GETAE, nume al dacilor pe cele două maluri ale Dunării, de la *geta*, emigrant ; sau, dacă *j* inițial a fost grecizat în *y*, de la arianul *jī*t, cuceritor.

ISTRU, *Iatros*, nume getic al Dunării ; comp., fără inițială inorganică, *Xtrayos*, riuleț în țara bistonilor (Herod. VII, 109) și celebrul fluviu *Xtrymon*, Struma ; de la rădăcina *sru*, a curge. *S* este păstrat din cauza inserției lui *t* (la fel în kurdă *istere* coarnă / corn, pentru persanul *surû*, bactr. *çruva*). *L* inițial este foarte rar în tracă și în dacă, dacă se compară cu *r* ; mai sus, am admis un cuvânt dac *leta spērma* (de la raeta). Exemplul următor este singurul sigur.

LISSAE, nume de lac, la ieșirea din defileele muntelui Haemus sau la Porta Trajani ; numit astfel odată *kóme Lisenon*, Cissus (Ovid. Pont. 1, 5, 21) sau *lîsos* (Herod. VII, 108), mic rîu în trecătoarea din apropiere de Dede-agma, numit Stenos fl. în Mela* de la rădăcina *lic*, exiguum esse, Os ; *listag*, strîmt, mic.

MARIS, *marisiâ*, *marisca*, nume dac al râului Mureș ; de la rădăcina *mar*, a scînteia, a luci ; comp. *parizeús*, *marithân*, un fel de piatră combustibilă la maedii din Tracia — scr. *mariči*. — *Merisós*, *Mórizos*, numele unui munte la est de vărsarea Hebrului și numele riveranilor *Morisenoi*.

NAPOCA, *Napuka*, mare oraș, astăzi Klausenburg /Cluj/ ; din rădăcina ar. *nap*, cu sufixul augmentativ *-ok -uk* (comp. *dapyg-*) ; din aceeași rădăcină provine *náparis*, nume de fluviu în Dacia.

NATO-POPUS, numele unui prinț dac pe o inscripție romană (II, nr. 1901) ; scr. *nata*, curbat, de la *nam* a curba, a îndoi și *nâth*, a se sprijini, a căuta ajutor. Un dac se numește *Natuspardo* (Ammian-Marc, 27, 10, 16).

NENTI-DAVO, la sudul Daciei ; comp. scr. *nantus*, care trebuie să fie îndoit, curbat.

OROLA, prinț geto-dac (Justin. 32, 3, 16) ; comp. Rola (Dio Cass. 51, 26) și *Orolos*, *Oloros*, numele unor prinți traci și a tatălui lui Tucidide ; de la rădăcina *var*.

PARA, apare adesea ca al doilea element în numele de locuri trace, dar nu se regăsește în Dacia, unde *-dava* predomină aproape exclusiv ; acest element a fost interpretat de mulți savanți cu ajutorul scr. *pura*, *pólis*. Noi optăm aici pentru arylacul *pâra*, coastă, jumătate, mal și credem că în Tracia s-a dezvoltat sensul de canton, sat, teritoriu. Comp. slavul *polijé*, cîmp, *pedion* alături de *polû*, coastă, mal.

PETO-PORUS, prinț al dacilor liberi de la munte, care locuiau în nord-estul Carpaților și aliați ai romanilor ; comp. *Pete* — *Cololetica*, ținut în estul munților Haemus (Tab. Peut.). Să fie aici prepoziția *paiti*, *patiy*, scr. *prati* ? Dar sînt posibile și alte interpretări.

PIE-PORUS, prinț al dacilor costoboci (C. I, Rom. VI, nr. 1801) ; analog prin inițială și vocalism cu *piéphigoi*, populație dacă la Ptolemeu ; *porus* — se prezintă destul de des ca al doilea element al numelor proprii dace, și bithyniene — *poris* (de ex. Resen-muca, dindi-poris) -*por* (de ex. aulu-por, muca-por) și cu nuanță grecizantă — *polis* (de ex. *Abrúpolis*, prinț al sapeenilor. Acest element esențialmente arylac se explică foarte bine prin rădăcina *par*, a umple, a hrăni ; eu însumi mă gândisem altădată la scr. *pâ-la* rege, și la *Pâris Alexandros* al troienilor.

* Mela (Pomponius), geograf latin din sec. I (n. tr.).

POLISTAE, Plistae, anahoreți daci și adepți ai lui Zalmoxis (Josephus, Archeol. 18, 115). Cum acești profeți erau foarte stimați la daci, ne-am putea gândi la bactr. fraestra, foarte puternic, armen. *harust*, puternic, viguros. Are aceeași inițială în *Pleistoros* numele lui Dionysos la absinthienii traci (Herod. IX, 119). — Pentru terminație, care conține caracteristica superlativului arzac, putem reaminti *ktístai*, nume al anahoreților și asceților la moesieni, din rădăcina *cit*, *kit*, a cinsti, a venera.

RAMI-DAVA, loc spre Aluta superioară; comparați *Ramae*, loc pe Hebrul trac. Poate fi interpretat ca însemnând loc de plăcere și de bucurie, de repaos și de distracție, de la arzacul *râma*, *râmya* de la rădăcina *ram*, a se bucura, trebuie să derivăm numele *Ranilo*, pe Hebru, și numele trac aulu-renus, adică *aurva-réna*.

RESCU-TURMA, numele unei femei dace (C.I. III nr. 1195); comp. Resculum cătun din Dacia; Rascu-poris, *Raiskú-poris*, *Riscú polis*, nume proprii sapeene și bithyniene. Dacă *sk* aparține derivației, putem compara arzacul *râi*, splendoare, bogăție; raevant, révant, strălucitor, se găsește în numele bithinian *Rebas*, ale cărui împrejurimi erau numite *Rebantia*.

RUBUSTA, în Scitia minor, pe versantul nordic al muntelui Haemus (Procop.); cităm aici acest nume pentru a arăta în ce mod se proceda adesea pentru grecizarea numelor barbare — același loc este numit de Pliniu, după un izvor grec Lybistos! comparați și *Libyssos* pîriu în *Bithynia*.

RUSI-DAVA, pe Aluta, de la *ruks*, a luci?

SAMUS, nume dac al râului Samos / Someș /, al cărui curs este liniștit, prin contrast cu cel al Alutei, Mureșului și Crișului. Putem deci explica prin sanscrită *cam*, a se odihni, *çâma*, care liniștește, *çamaya*, a opri; comparați *Samaioi*, populație în Haemusul oriental, și numele propriu trac Sama, Samus.

SACI-DAVA, loc în Dacia centrală și în Mica Scitie; comp. scr. *çaka*, *çaki*, potentia, robus.

SIOSTA, la sudul Daciei, în locul unde râul Jiu se varsă în Dunăre; comp. bactr. *çevista*, preamărit în mod special. Sostra din Moesia trebuie să fie explicat altfel.

SCORYLO, general al dacilor (Frontin I, 10, 20) probabil cu prințul Coryllus (Jord. Get. 12). Un nume format în același fel este *dentusucu scerulonis, filia*, pe o inscripție din Moesia (C. I.III, nr. 6145). Aceste nume nu par a fi arzace.

TAMASI-DAVA, oraș în estul Daciei, astăzi Berladi, comp. scr. *tamasa*, obscur, tenebre, bactr. *temanha*. Aceeași rădăcină *tam* devine și *tim*, de exemplu în numele de fluvii moesiene Timacus, astăzi Timoc, și în *Timo-gitis*, fortăreață pe teritoriul geților terizi.

TAPAI, *Tápai*, nume dac al defileului de la Vulcan în Carpați; rădăcina *tap* înseamnă de obicei „a arde” în arzacă; fără îndoială în dacă va fi dezvoltat sensul de „a apăsa, a strînge”.

TARABOSTAEI, nume al „magnaților la daci”, însemnul lor era o pălărie neagră de pîslă; *oi pilóphoroi*. Acest cuvînt însemna literalmente „potentia circumdati” / înconjurat de putere / ? R. Roessler amintește *tiara* frigiană, în afară de faptul că avem bactr. *vaçta*, ligatus / legat /.

TARBUS, prinț al dacilor liberi de la munte; comp. bactr. *thaurva* (de la *tarva*), dur, viguros, puternic.

TIBISIS, *Tibisia*, *Tibiscus*, nume de fluviu în Geția și în Dacia, și Tivisco, castel la izvoarele Timișului. Apropiem bactr. *Tevisi*, forță, abundență.

TIRISCUM, fortăreață în Dacia în apropierea Sarmizegetusei; comp. *Tiriza*, promontoriu pe coasta pontică — Tiristasis, cap și fortăreață în Propontida, și *Terizoi*, populație getă pe coastă. Toate aceste nume derivă din scr. *tîra*, coastă, mal, declivitate, de la rădăcina *tar*.

TISA, Tisia, numele vechi al Theiss-ei, corupt de o veche formă Pathissus, Pathisus. Acest nume poate fi dat unui râu care se revarsă peste maluri; de la rădăcina *path*, a se întinde.

UTI-DAVA, oraș dac în bazinul Alutei, comp. Utus, râu din Moesia; astăzi Wid.

Arrian, în povestirea expediției lui Alexandru împotriva tribalilor, îl numește *Lýghinos*, adică riul cu sălcii, răchite. De aici se poate conchide identitatea lui *uti* cu bactr. *vaéti*, gr. *itéa*, salcie, răchită.

VEZINA, magnat dac (Dio Cass. C. 7, 11), din. bactr. *vaz*, a întări?

ZALMOXIS, divinitate a geților și mai târziu a dacilor, analogă lui Dionysos grec, lui Wotan germanic, lui Rbhu indian; în antichitate (Porphy. V. Pyth. 14), era explicat prin tracul *Salmós darà arktu*; în aryacă Carman, persană *carm*, os. *tsarm*, piele, piele de animal. Această piele de vacă simbolizează pământul care produce, roadele pământului. Al doilea element — *oxis* este greu de explicat; trebuie văzut aici *uksyant*, care face să crească, sau mai curînd un derivat de la *uks* a uda. Zalmoxis ar fi atunci ploaia care vine din cer și fertilizează pământul, ca și Hermes al grecilor.

ZARMIZECETHUSA, reședință a prinților daci, astăzi Várhely [Grădiște] în sud-vestul Transilvaniei. După legile fonetice ale iranienei, numele s-ar putea explica prin „palatul care luminează lumea vieții”; de la *zarmya*, scr. *harmya*, palat, *zegeth* scr. *jagat*, *jigat* (part. red. de la rădăcina *gâ* a merge), ce este mobil, și *-usa -osa* care luminează, strălucește, arde. Aș fi fericit să aud o explicație mai bună.

ZIA, nume al unei prințese dace, înseamnă fără îndoială iapă, căci tracul *ziaka* trebuie să fie în scr. *hayaka*, cal; comp. numele trac *Ziacatralis*, adică cel care hrănește caii și *Ziélas*, fem. *Ziailis*, unde *l* are o valoare diminutivă.

ZEBELEIZIS, alt nume al zeului get Zalmoxis, la Herod. IV, 94 *beleizin* și *ghebeleizin*; la fel pe inscripțiile *Dii Zibelsúrdo* sau *Zbelsúrdo* și numele trac *Zibélmios*; *-zb* se găsește și în numele orașului trac *Zburulo*. Consider că *zebel*, *zibel*, *zbel* provine din iranului *zbara*, boltă (a cerului), înălțare, iar *-izi* este o corupție a *yazyā*, colendus, adorandus. *Zalmoxis* ar fi atunci zeul cerului.

ZYRAXES, prinț get; comp. bactr. *zura*, *zuvare*, putere și *Khsaya*, prinț; forme analoge: *zuro* — *bara*, *vara*, oraș în vestul Daciei, aproape de Theiss „cetate”, de la *zura* și *vâra*.

Am ajuns la sfîrșit. Glosele și numele proprii trace (1) ne dau dovezi mai sigure ale unei strînse înrudiri ale rasei de care ne-am ocupat cu arienii. În ciuda acestei abundențe, este adesea destul de greu să discerni ce este specific invadatorilor traco-daci și ce aparține populației autoh-

tone și europene, înrudită cu poporul armeno-frigian. Aici spiritul critic trebuie să fie deosebit de pătrunzător și exersat. Vom mai trata acest subiect și altă dată.

Gratz, Universitate.

(1) Mult mai numeroase decât puținele vestigii ale limbii dace.

N. Tr. Deși este vorba de același popor, autorul folosește atât denumirea de arieni, respectiv limba ariană, cât și pe cea de aryas, respectiv limba aryacă. Am respectat textul întocmai.

Consacrăm următoarele pagini ale revistei noastre lucrării cunoscutului filolog sovietic N. S. Derjavin „Istoria Bulgariei“, scrisă între anii 1945—1948, apărută în 4 vol., în care se fac numeroase și interesante referiri la cultura și civilizația traco-geto-dacilor.

Nikolai Sevastianovici Derjavin s-a născut la 15 decembrie 1877 la Preslav. După studii efectuate la Simferopol și Odesa îmbrățișează cariera didactică, la început în calitate de profesor în învățământul mediu. Faptul că regiunea în care practica meseria de dascăl (sudul Rusiei) era locuită de mulți bulgari, l-a determinat pe tânărul filolog să se apropie de limba și trecutul istoric al acestora, să se specializeze în slavistică începând cu anul 1907, la St. Petersburg. Peste cinci ani devine conferențiar la Universitatea de acolo, iar în 1918, profesor. Paralel cu activitatea de predare, Derjavin începe să-și materializeze preocupările și cercetările cu valoroasa carte editată în 2 volume, la Sofia în 1915, intitulată *Coloniile bulgare din Rusia*. Între 1922—1925 deține funcția de rector al Universității din Leningrad, apoi cea de șef al catedrei de filologie slavă a aceleiași Universități (între 1925—1953). Aprecierea deosebită a muncii savantului este oglindită de alegerea sa în cel mai înalt for științific al U.R.S.S., ca membru al Academiei de științe, încă din anul 1931. Timp de patru ani, între 1931—1934, ocupă funcția de director al Institutului de slavistică al Academiei de științe a U.R.S.S., iar între 1947—1953 este conducătorul filialei din Leningrad al Institutului de slavistică.

Pentru contribuția sa la dezvoltarea științei i se decernează de două ori Ordinul Lenin și este ales membru onorific al Academiei de științe din Bulgaria (1946). Se stinge din viață la Leningrad, în februarie 1953.

Dintre lucrările lui N. S. Derjavin menționăm : *Colonii bulgare în Rusia*, 2 vol. (1914—1915), *Istoria Bulgariei*, 4 vol. (1945—1948), Hristo Botev, poet-revoluționar (1948), Ivan Vazov, Viață și activitate (1948), *studiile Slaviei în vechime*, Originea poporului rus, Despre etnogeneza popoarelor antice din bazinul Niprului și al Dunării etc.

Pentru Istoria Bulgariei și mai ales pentru capitolele referitoare la civilizația tracilor, Derjavin a întreprins numeroase cercetări de istorie veche, studiind, preluând, prelucrând sau criticând pasaje ale celor mai reputați specialiști în domeniul respectiv. În afara istoricilor antici, Herodot, Ptolomeu, Tucidide, Iordanes, Priscus, Procopiu, citează lucrări ale lui W. Tomaschek, Th. Mommsen, Julius Jung, Ed. Mayer, L. Niederle, G. Kazarov, Zupanić, S. A. Jebelev, Drinov, Marr, Miklosich.

Selecția noastră s-a efectuat din capitolele : Populația preslavă a Peninsulei Balcanice : tracii și illirii ; Cucerirea de către romani a triburilor trace și illire ; Începuturile formării noului tip etnografic pe peninsula ; Relațiile de limbă traco-slave.

Lumea pelasgo-traco-geto-dacă ni se înfățișează sub multiple aspecte : așezare, organizare statală și socială, înfățișare, îmbrăcăminte, ocupații (agricultură, viticultură, creșterea animalelor, apicultură, pescuit, alături de extragerea minereurilor, prelucrarea metalelor și olărit), credință, medicină, artă, toate conducând la concluzia certă că tracii erau făuritorii uneia dintre cele mai originale și dezvoltate culturi materiale și spirituale ale antichității.

POPULAȚIA PRESLAVĂ A PENINSULEI (BALCANICE) : TRACII ȘI ILIRII

I.

Ce popor locuia oare peninsula Balcanică în secolele V—VI când, potrivit concepției care predomină în știința burgheză teritoriul său a început pentru prima oară să fie populat de triburile slave de peste Dunăre ? La această întrebare, după cum știm deja, documentele bizantine nu dau un răspuns. Dar că peninsula Balcanică, în limitele răspîndirii actualilor bulgari, croați și sirbi era populată în acea vreme de un oarecare popor sau popoare, nu poate exista nici o îndoială.

După cum am văzut mai sus, analiza surselor istorice ne-a dus la concluzia că slavii au fost probabil locuitorii peninsulei mai devreme decît s-ar putea crede, pornind de la sursele istorice date care numesc pentru prima oară acest popor cu numele de *slavi*, numai începînd cu sec. VI e.n., făcînd să coincidă în același timp și prima apariție a acestui popor pe peninsulă. Dar documentele istorice nu pot să pretindă a avea rol de factor hotărîtor în ceea ce privește rezolvarea acestei complexe probleme etnografice. Aceasta este evident, și nu mă îndoiesc că toți istoricii noștri vor fi de acord cu mine. Iată de ce, pentru a face măcar o însemnare orientativă pentru rezolvarea acestei probleme complicate și confuze, sîntem nevoiți să ne adresăm altor izvoare și altor materiale, care ne vor ajuta să dezvăluim tabloul etnografiei peninsulei Balcanice nu numai în epoca direct premergătoare apariției *slavilor* pe teritoriul său, potrivit datelor din surse bizantine, în sec. VI e.n., dar chiar mult mai devreme.

Potrivit datelor etnografiei contemporane, slavii de sud, în totalitatea lor, reprezintă — în cadrul tipurilor antropologice ale populației Europei, un tip cu totul deosebit, care poate fi considerat ca un tip ce a luat naștere în urma amestecului triburilor și popoarelor pe teritoriul peninsulei Balcanice, începînd cu epoca neolitică și inclusiv pînă în zilele noastre. Acesta este un tip deosebit așa-numit *adriatic*, homo adriaticus, ce se caracterizează în linii principale prin statură înaltă (167—172 cm.), prin pielea de culoare închisă, cu părul ondulat, cu o față prelungă, cu nasul subțire și lung sau acvilin. Reprezentantul său cel mai tipic se găsește în regiunea sistemului munților Dinarici din partea apuseană a peninsulei Balcanice, formată din numeroase creste paralele, care se întind din nord spre sud-est (Alpii Dinarici — creasta muntoasă de la granița Dalmației și Bosniei).

Trăsăturile caracteristice ale acestui tip, treptat și aproape neobservat, se sting pe măsura depărtării sale de centrul dinaric spre diferite direcții, așa cum în lanțul granirilor slavilor din sud unul trece neobservat în celălalt. Acest tip antropologic caracteristic pentru lumea slavă din sud este răspîndit, potrivit datelor antropologice și dincolo de granițele slavilor din sud în Veneția și Albania.

Primul aspect se explică prin aceea că slavii din sud și venețienii au apărut pe un substrat etnic comun vechilor iliri și în afară de aceasta prin aceea că slavii din sud în trecut au locuit în șesul Veneției inclusiv

pînă la riul Talliamento, dar în decursul timpurilor au fost aici romani-zați ; cel de-al doilea, adică răspîndirea aceluiași tip adriatic în Albania, se explică prin aceea că, în trecut populația slavă din sud, densă, dar nu compactă, de pe teritoriul Albaniei în decursul timpurilor și-a uitat limba vorbită și împreună cu albanezii formează în prezent pe peninsula un tot antropologic.

Trăsătura specifică a lumii slave din sud, din punct de vedere antropologic se explică prin aceea că, peninsula Balcanică, prin poziția ei geografică prezenta toate condițiile pentru înființarea aici a unei sinteze a tipurilor antropologice și culturilor Europei, Asiei și Africii. Datele paleontologice arată că în epoca paleolitică populația Croației aparținea tipului *brahicefal* (cu capul rotund). În epoca neolitică apar pe peninsula, dinspre est și sud locuitorii unui alt tip antropologic, așa-numiții *melano-dolicocefali*, sau cu capul negru și prelungit, reprezentînd din punct de vedere etnologic acel tip mixt, pe care mai tîrziu elenii l-au denumit *pelasgi*. Epoca cuprului pe peninsula Balcanică (acum 2 500—2 000 î.e.n.) este legată de Asia Mică, patria cuprului și purtătorii acestei culturi au fost heții. În epoca bronzului (anii 2 000—1 000 î.e.n.) din punct de vedere etnic și cultural peninsula Balcanică se afla sub puternica influență a Asiei Mici și urmele acestei influențe au mai rămas pînă în zilele noastre ; locuitorii acestei epoci manifestă o intensificare a elementului reprezentat prin capul scurt, care mai tîrziu, în epoca fierului (anii 1000—400 î.e.n.) este de acum predominant ; așa rămîne el și în epoca romană ; el este tot așa pentru slavii din sud și în prezent ¹.

Fără a supraaprecia importanța acestor date și fără a le considera esențiale pentru rezolvarea problemei noastre, trebuie, totuși, să subliniem că ele vorbesc despre precocitatea tipului antropologic al populației din peninsula Balcanică, începînd cu epoca paleolitică și terminînd cu slavii contemporani, independent de etapele prin care a trecut populația sa în această perioadă lungă de dezvoltare a culturii și a limbii.

Istoria culturii materiale, și în egală măsură și a folclorului populației din regiunea Dunăre — Dneprovsk care cuprinde la est regiunea de lîngă Nipru, la apus România și Ungaria, la sud toată peninsula Balcanică, inclusiv pînă la insula Creta și regiunea Asiei Mici învecinată cu Marea Egee, începînd cu epoca neolitică, dacă nu chiar mai devreme, și pînă la constituirea la slavi a primelor forme ale organizării statale — statul lui Asparuh — pe peninsula, în sec. VII, statul lui Samo la cehi în sec. VII, statul lui Velikomorav a cneazului Moimir, tot acolo, în sec. IX (830) și în același secol a principatului din Kiev la slavii din est, pe Nipru, — dezvoltă cu certitudine prezența tradiționalei comunități a protobazei dezvoltări culturale a populației din această regiune. Această comunitate este independentă de prezența în epocile ulterioare a cunoscutei diferențieri de limbă care, dealtfel, n-a ieșit din cadrul unității și comunității dezvoltării stadiale a procesului glottogenic. Limba poporului albanez, urmașul direct al vechilor illiro-traci a rămas în stadiul de trecere de la iafeticism la indo-europenism ; toate celelalte limbi, trecînd în etapa lor de dezvoltare prin stadiul iafeticismului, continuînd totuși, să păstreze în sine rămășițele și elementele stadiului prezent, în special în limbile de bază, așa cum avem, de exemplu, în limba populară bulgară, care nu cunoaște, dealtfel, infinitivul și formele flexionare ale declinării, în timp ce antica limbă literară

bulgară, limba păturilor culte ale Solunului antic, reprezintă un model de limbă de tip indo-european ².

Și astfel, ne-am apropiat de materialul cunoscut, care caracterizează stadiul procesului de dezvoltare a culturii și limbii populației peninsulei, care dezvăluie unitatea și comunitatea dezvoltării sale glottogonice și, prin urmare și etnogenice, cu alte cuvinte, ne-am apropiat de problema dialecticii în etnografie, adică de problema dezvoltării dialectice a istoriei etnografice a popoarelor peninsulei Balcanice.

Cea mai veche populație antică istoricește atestată din peninsula Balcanică, care i-a precedat direct pe slavi, au fost *tracii* și *illirii*. Tracii (trekes-trakes — l. greacă) ocupau partea de est a teritoriului peninsulei, illirii (illurioi — în l. greacă) — partea de vest. Probabil că ambele grupări ale celei mai vechi populații din peninsulă erau înrudite între ele.

Istoria îi surprinde pe tracii ocupând pe teritoriul european un spațiu destul de vast. Granița lor apuseană era linia care mergea de-a lungul fluviilor Tisa, Morava și Vardar; granița de sud — țărmul Mării Egee și Propontida *; în est țărmul Mării Negre; la nord așezările trace se întindeau inclusiv pînă în Munții Carpați, iar înainte ei ocupau chiar o parte importantă a regiunii de dincolo de Carpați, precum și regiunile de sud ale Ucrainei Sovietice Socialiste Ruse, sub denumirea generală de *cimerieni* (himmerioi — în l. greacă).

Tradiția greacă și informațiile transmise de surse grecești, îi plasează în unanimitate aici, pe țărmul nordic al Mării Negre de la Nistru, unde se aflau, chipurile, mormintele țărilor cimerieni (Herodot, IV, 12) și pînă la Marea de Azov, Crimeea și Tamani unde se găseau așezările lor fortificate și unde strămoșii, care desparte Crimeea de Taman (strămoșii Kerci se numea de demult strămoșii Cimeriană Kimerios vospores — în l. greacă — Herodot, IV, 12), iar capul care dădea în mare se numea capul Cimerian („Kimerio akru“ — în l. greacă — Ptolemeu, V, 8, 5). După Herodot, în general toată Marea Neagră de la Nistru spre răsărit pînă la venirea sciților pe aceste meleaguri, se numea *Cimeria*, țara cimeriană și muntele Cimerian (în l. greacă în original). Niederle presupune că numele cimerienilor era o denumire comună a triburilor trace, așezate la est de Carpați, la granițele slave și răspîndite ca insule în interiorul teritoriului slav al regiunii carpatice. Potrivit lui Niederle acești *traci* — *cimeri* din est, în sec. VIII—VII î.e.n. au fost treptat înlăturați de pe vechile lor așezări și nevoiți la început să se apropie de Dunăre, iar mai tîrziu să treacă Dunărea pe peninsulă și mai departe prin Hellespont** spre ținuturile Asiei Mici, unde sursele asiriene ale epocii lui Sargon, Assarbaddon și Assurbanipal (sec. VIII—VII î.e.n.) le pun numele de *himiri* (gimirrai), iar sursele grecești contemporane — *trerii* tracii. Acest drum parcurs de cimerieni din peninsula Balcanică spre est, în Asia Mică, în Armenia, ca parte integrantă a mișcării, din punct de vedere istoric, a triburilor tracice, este confirmat de prof. Niederle, pentru că el considera mai verosimil decît o altă cale, care i-ar fi dus peste Don și Caucaz ³.

² Vezi mai amănunțit: N. S. Derjavin, *Ob etnogeneze drevneișih narodov Dneprovsko-Dunaiskogo basseina* [Despre etnogeneza popoarelor antice din bazinul Niprului și al Dunării], 1939, vol. I (6), p. 279—289.

* denumire antică a Mării Mediterane (n. trad.).

** Numele dat strămoșii Dardanele în antichitate (n. tr.).

³ L. Niederle, *Slovanske starozitnosti* [Istoria vechilor slavi], vol. I, p. 2, Praga, 1904, p. 217—219—221.

Există supoziții că populația tavrilor era de fapt o rămășiță a cimerilor. Totuși este „greu de spus dacă tavrii au făcut parte din triburile cimeriene sau reprezentau o parte din cimeri, rămânând din motive necunoscute, pe vechiul loc de reședință — sau, în sfârșit, au fost izgoniți de sciți din partea muntoasă a Crimeei, care a primit după numele lor denumirea de peninsulă Tavrik, sau pur și simplu Tavrikmi — subliniază acad. S. A. Jebelev ⁴.

Potrivit teoriei indo-europeniștilor, tracii au apărut pe peninsulă în al treilea mileniu î.e.n. dinspre nord, de peste Dunăre, de pe pământul lor strămoșesc, care se întindea undeva prin Munții Carpați, în imediata vecinătate a ținuturilor strămoșești ale slavilor, unde ocupau cu aproximație crestele de sud ale Carpaților și tot masivul Semigrad *, cu părțile Siretului, Prutului și Nistrului, de unde tracii s-au apropiat apoi de peninsula Balcanică, iar în sec. XII î.e.n., după presupunerea istoricului Ed. Mayer, iar după opinia altora, chiar în același secol, o parte din ei (traianii) etc. au trecut pe teritoriul Asiei Mici. Dealtfel, se presupune că odinioară toată peninsula de la Marea Neagră și pînă la Adriatică a fost invadată de triburile trace. Ilirii, care au apărut aici ceva mai târziu, i-au înlăturat pe tracii din Adriatică și aceștia în mișcarea lor dinspre nord nu s-au limitat numai la peninsulă, ci în grupuri separate au pătruns și mai departe spre sud, în Grecia (Fokida, Beotia, Eubeia și chiar Attika), precum și pe insulele Mării Egee (Tasos, Samotracia, Lemnos, Naksos) inclusiv pînă la Creta. Pînă la popularea peninsulei cu tracii, potrivit aceleiași teorii, aici erau *hetto-pelasgi*, despre care vorbesc denumirile topografice ale tracilor și unele trăsături ale vechii moșteniri cultural-istorice și religioase la tracii ⁵.

Tomaschek, autorul clasicei lucrări consacrate tracilor — „Die alten Thraker“ (1893—1894) (Vechii tracii) menționează trei grupări de triburi trace :

Primul — *frigo-mizii*, din care făceau parte *brigii*, *edonii*, *mizii*, cu subîmpărțirile lor tribale ; în general, potrivit datelor furnizate de Tomaschek, acest grup era format din 26 triburi.

Al doilea grup, de sud, era format din 36 triburi ; cele mai importante fiind *trerii*, *trallii*, *tinii*, *satrii*, *darsii*, *droii*, *sapaii*, *corpilii*, *trausii*, *dii*, *bessii*, *odrizii* și *tribalii*.

Al treilea, grupul nordic, era format din 24 triburi, cele mai importante fiind : *geții*, *agatârșii* și *dacii*, care au trăit în nordul Dunării.

Astfel, bazîndu-se pe izvoare antice, Tomaschek a enumerat peste 90 triburi trace. Dintre autorii antici, lui Herodot îi erau cunoscute 19 triburi, lui Strabon — 22 triburi (numai în sudul Dunării).

Tracii erau un popor care i-a frapat pe observatorii greci, în primul rînd prin numărul lor mare. Herodot, de exemplu, afirmă direct, că la nord, după indieni, acesta este cel mai numeros popor.

Despre numărul lor mare și despre forța poporului trac poate să stea mărturie și faptul că în timpul lui Herodot, cel mai puternic dintre triburile

⁴ Acad. S. A. Jebelev, *Narodi severnogo Pricernomoriia v anticinuiu epohu* [Popoarele țărmului nordic al Mării Negre în epoca antică], VDI, 1938, nr. 1 (2), Moscova, p. 149—163.

* Prin analogie cu Siebenbürgen (Semigrad-șapte orașe, cetăți), probabil că este vorba de masivul Transilvaniei (n. trad.).

⁵ L. Niederle, *Slovanske starozitnosti* [Istoria antică a slovacilor], Praga, 1906, p. 41—42 ; G. Kazarov, *Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker* [Contribuții la istoria culturii tracilor], Sarajevo, 1918. Tot aici este indicată și o bogată bibliografie.

tracce, odrizii, putea să pună la dispoziție o armată de 150 000 oameni din care o treime o reprezenta cavaleria.

După Strabon, tracii care au locuit la sud de Dunăre și care erau împărțiți în 22 triburi puteau să pună la dispoziție, în caz de forță majoră, o armată din 200 000 infanterie și 15 000 cavalerie. Cu alte cuvinte, într-o perioadă de aproximativ 500 ani demografia tracă dă, în general, același indice numeric.

Potrivit mărturiilor lui Herodot, la toți tracii, obiceiurile erau absolut aceleași, cu toate că ei erau împărțiți în numeroase triburi.

Dintre triburile trace menționate mai sus, cele mai reprezentative erau *edonii*, stabiliți pe cursul inferior al râului Struma; *mizii* stabiliți între Dunăre și principalul lanț balcanic; *bessii* — în munții Rodopi, pe cursul superior al râului Hebra (Marița); *odrizii* — în bazinul râurilor Marița, Tundji și Erghen; *triballii* — de-a lungul râului Morava, pe teritoriul dintre actualul oraș sârb Niș și Dunăre. Dobrogea era ocupată de geți; la începutul expansiunii romane pe peninsula, geții ocupau de asemenea și teritoriul limitrof la nord de Dunăre; aici locuiau și dacii.

La vest de linia Vardar-Morava se stabilesc triburile ilire, a căror graniță vestică era țărmul Adriaticii, iar la sud — Epirul. Dintre acestea sînt cunoscuți eneții sau geneții, veneții — în colțul nord-vestic al peninsulei, pe țărmul Adriaticii, apoi în direcția sud se găseau o serie de triburi mai mici: *avtarioții*, *dalmații*, *istrii*, *liburznii*, *iapozii*, *illirii* ș.a.

Astfel, — tracii ca și vecinii lor din vest, illirii — reprezentau un conglomerat de triburi, iar însăși denumirile tribale tracii, illirii — reprezentau nume colective. Avem toate motivele să presupunem că triburile, care făceau parte din aceste colective, nu reprezentau o uniformitate organizatorică și culturală. Desigur, aceasta a fost situația embrionară a viitoarelor popoare ale peninsulei — slavi, români, albanezi — aflați în procesul de statornicire a relațiilor social-structurale, etnografice și de limbă.

Totuși, în epoca tracică această diferențiere mai era, probabil, neînsemnată, ceea ce și dădea posibilitatea observatorilor din antichitate să vorbească despre un popor tracic unic, iar lui Herodot să afirme că obiceiurile la toți tracii sînt absolut aceleași. Desigur, în realitate aceste obiceiuri nu erau aceleași, dar comunitatea stadiului de dezvoltare cultural-etnografică a acestor triburi — mai ales în condițiile unui stadiu constant de dezvoltare a poporului și a popoarelor în general, în procesul încrucișărilor tribale — le uniformizează în ochii observatorului imparțial. Doar nu este întîmplător faptul că Herodot (sec. V î.e.n.) a dat numele a 19 triburi trace, Strabon (sec. I î.e.n.) — 22, iar cercetătorul din sec. XIX, trăgînd concluziile mărturiilor istoricilor antici, a dat 96 denumiri (Tomaschek, 1893—1894)⁶. Aceasta arată că în decursul secolelor în cadrul relațiilor tribale interne, la traci se desfășoară un proces permanent — pe de o parte, concentrarea micilor triburi în triburi mai mari și pe de altă parte — descompunerea triburilor mari în numeroase triburi mici.

Judecînd după mărturiile istoricilor antici, triburile trace reprezentau de fapt o organizație tipică patriarhală, dar această organizație încă în vremurile antice nu mai era, fără îndoială, asemănătoare cu celelalte triburi tracice. Triburi izolate sau grupe, se aflau în acest timp în stare de descom-

⁶ W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, I. Eine ethnologische Untersuchung; II. Die Sprachreste. [Vechii traci, vol. I. O cercetare etnologică] Viena, 1899, p. 128, 130; 1934, p. 181.

punere a orînduirii lor patriarhale, în timp ce celelalte continuau să mai trăiască în această orînduire în toată intangibilitatea ei.

Conform mărturiilor lui Herodot, ale lui Tucidide și ale altor autori din antichitate, la traci se ridicase acum o clasă a nobilimii. Tucidide numea această clasă „ghenaioni“ (în l. greacă în original, n. trad.) adică „nobili“, iar Herodot îi numea „endaimdues“ (în l. greacă în original, n. trad.) — adică „bogați“; în limba ei se numeau „zibiutz“ („zibutiades“ în l. greacă în original). La daci era cunoscută sub numele de „tarabastes“, ceea ce în limba latină se traducea prin termenul pileati (cei care poartă căciulă) sau în limba greacă „piloforoi“ (în l. greacă în original) (cei care poartă o căciulă mițioasă). La traci poporul de rînd nu poartă nimic pe cap și în termenii latini se numeau capillati, adică „pletoșii“, în limba greacă — „hometai“, „să-teni“, „colonști“. Pe Columna lui Traian sînt înfățișați și unii și ceilalți.

O parte din aristocrație trăia pe moșiile ei, o parte pe lîngă curtea căpeteniei tribului său, sau al regelui și ducea o viață de trîndăvie. În timpul războiului, din cadrul acesteia s-a format cavaleria. Poporul trac de rînd se ocupă cu conștiinciozitate de agricultură, fapt dovedit prin înalta dezvoltare a culturii agricole în Tracia. Tracii aveau de asemenea și sclavi, pînă în prezent însă nu există mărturii mai amănunțite la dispoziția cercetătorului, în această problemă⁷.

Încă în sec. VI î.e.n. în calea fertilă a râului Marița era cunoscută monarhia aristocratică a odrizilor, stăpînitore de sclavi, care a luat naștere prin cucerirea de către odrizi a triburilor învecinate. Aproximativ în anu 1500 î.e.n. *Teres*, căpetenia tribului odrizilor, și-a extins dominația pînă la Marea Neagră și Helespont. Fiul său, *Sitalk*, aproximativ în anii 431—424 î.e.n. și-a subjugat, se presupune, chiar tribul *agatîrșilor*, care se stabilise pe celălalt mal al Dunării și de atunci șeful tribului odrizilor se intitulează „țarul tracilor“ (în l. greacă — Trakon Basileus). În anul 383 î.e.n. unul din guvernatorii odrizilor, un oarecare *Kotis*, a acaparat puterea și a răsturnat dinastia conducătoare. În anul 356 statul odrizilor a fost cucerit de Filip al II-lea, regele Macedoniei și prin aceasta și-a încetat pentru totdeauna existența.

Este cunoscută existența de scurtă durată, în sec. al III-lea î.e.n., a unui stat asemănător, al geților de peste Dunăre. Puțin mai tîrziu au un asemenea stat și dacia de peste Dunăre, cu conducători renumiți în istorie ai acestui popor — *Burebista* și *Decebal*, care s-au împotrivit mult timp presiunilor exercitate de romani și care, în cele din urmă a fost înfrînt, în anul 107 e.n. de către Traian.

Astfel, încă la începuturile erei noastre unele triburi trace au reușit să se ridice în dezvoltarea lor social-politică pînă la organizarea statului sau pînă la unirea triburilor, în timp ce altele, de exemplu cele amintite de Tucidide, *dii* din Rodop, se administrau singure și trăiau fără regi, cu alte cuvinte continuau să păstreze neschimbată orînduirea lor tradițional-patriarhală și să se conducă numai cu ajutorul șefilor de triburi, care uneori, așa cum se menționează de către autorii antici în legătură cu triburile mi-

⁷ G. Kazarov, *op. cit.*, p. 16 și urm. Această lucrare a profesorului din Sofia dr. G. I. Kazarov reprezintă un rezumat prețios al materialelor referitoare la traci, cunoscuți în prezent atît după numeroasele cercetări monografice speciale, cît și după primele surse, și este prevăzută cu bogate liste bibliografice. Din cauza inaccesibilității multor materiale, în descrierea sa despre traci, pe lîngă lucrarea clasică a lui Tomaschek și a lucrării lui Niederle „Antichități slave“, noi ne-am folosit în mod deosebit de datele lui G. I. Kazarov.

zice *cherbeniții* și *scoiberi*, îndeplineau atît funcția de preot scit și pe aceea de conducători de trib.

Caracterizîndu-i pe traci ca pe cel mai numeros popor din lume, după indieni, Herodot remarcă totuși, că dacă tracii s-ar fi unit sau dacă s-ar fi aflat sub conducerea unui singur conducător, ei ar fi fost cel mai de neînvins și cel mai puternic popor, dar întrucît le este imposibil să ajungă la aceasta, ei sînt chiar slabi. Aceasta este soarta tuturor popoarelor din antichitate în stadiul conviețuirii tribale în situația orînduirii patriarhal-tribale, atunci cînd ei încă nu reușesc să-și întemeieze orînduirea de stat. Succesele ne arată același lucru și despre slavii antici. „Între ei, — citim de exemplu, pe istoricul bizantin *Mauriciu* despre slavi și anți (sfîrșitul sec. VI e.n.) — domină o permanentă discordie ceea ce admit unii nu acceptă ceilalți, și nici unul nu vrea să se supună celuiilalt. Dar așa cum ei au mulți regișori nu se înțeleg între ei, este util să-i atragi pe unii din ei de partea ta”⁸.

Istoricul arab din sec. XI Ali-Bekey spune despre slavi : „Slavii sînt un popor atît de puternic și fioros încît dacă ei n-ar fi dezbinați în multe generații și neamuri, nimeni în lume n-ar putea să li se împotrivescă”⁹.

Se presupune că în antichitate tracii dispuneau de o cultură mai înaintată decît mai tîrziu, în timpurile istorice, și că această cultură mai avansată aparținea populației pretrache din peninsula, heto-pelasgilor. Urmele ei s-au reflectat în eposul homerian și în monumentele așa-numitei culturi neolitice din *mindicul timpuriu* sau *premiceniană*, descoperită în timpul săpăturilor arheologice („ceramica împodobită”) care leagă cultura vechilor traci de regiunile de lîngă Nipru, la nord-est („cultura Tripolie”) și de insula Creta, la sud. Potrivit datelor puse la dispoziția cercetătorului, *Thessalia* era centrul acestei culturi pe peninsula.

În „*Illiada*” (XIII, 3) Zeus își întoarce privirile de la cîmpul de luptă troian înspre tracii, mizii și hippomolgi care alergau în goana cailor. Homer caracterizează Tracia ca o țară foarte bolovănoasă și care se numește „mama oilor”, iar populația ei se caracterizează ca un popor războinic. Tracii, la Homer, sînt înarmați ca și atenienii. Ei se luptă pe care, în armuri de cupru, înarmați cu săbii și sulițe lungi. Homer vorbește despre „săbiile trace”, despre viticultura dezvoltată la traci și despre celebrul lor cîntăreț Tamur-as. Aceste date stau mărturie înaltului nivel de dezvoltare a tehnicii, producției agricole și a artei la vechii traci.

Ca aspect fizic, potrivit mărturiilor izvoarelor antice, tracii erau oameni înalți și puternici, cu un păr deschis sau roșcat, cu o piele albă și cu ochii albaștri. Autorii antici denumesc femeile trace simplu, *blonde* (în l. greacă — xantai). Ovidiu îi numește pe geții-coralli, pe care el în sec. I e.n. a avut posibilitatea să-i cunoască nemijlocit în timpul deportării sale în orașul Tomis de pe țărmul Mării Negre, în țara geților (în prezent orașul românesc Constanța). Potrivit lui Aristotel, tracii aveau un păr lins (în l. greacă gheras) Homer îi numește pe traci „moțați” sau cu „moț” (în l. greacă — akriuhomoi). Sursele antice îi caracterizează pe traci ca pe un popor cu longevitate mare. În mod deosebit a fost remarcată longevitatea locuitorilor din regiunile muntoase ale munților Athos, Rodopi și Balcani, ceea ce se punea în legătură cu alimentația lor simplă și cu natura sănătoasă a locului unde trăiau ei. Despre Teres regele odrizilor, se spune că a

⁸ V. Kakușev, *Skazanie inostranțev o bite i nra vah salvean* [Mărturii ale străinilor despre viața și obiceiurile slavilor], SPb, 1861, p. 145.

⁹ *Idem*.

trăit 92 de ani, dar nu rare erau cazurile cînd tracii ajungeau să trăiască și pînă la 100 de ani. O listă nominală a unor asemenea traci este alcătuită de scriitorul din sec. II e.n. Flegon din Tralles.

Tipul obișnuit de așezare a populației la traci era satul ; afară de aceasta tracii mai aveau și multe orașe. Ce anume reprezenta orașul trac ? Era el, oare, numai un punct fortificat pentru apărare sau era un tip de oraș mai desăvîrșit, centrul tribal consolidat al puterii laice și spirituale, cu toate atributele sale, adică, cu un detașament militar, cu un sanctuar, cu funcționari guvernamentali, cu depozite alimentare în cazul unui pericol de război ș.a. ? Reprezenta el oare, în sfîrșit, punctul întărit și populat, adică orașul de mai tîrziu ? Acest lucru nu se cunoaște cu exactitate. Tipică pentru denumirea orașelor trace este terminația în *dava* sau *deva*, de genul, de exemplu: Zargidava, Tomasidava, Piroboridava de pe teritoriul tribului *geților*, adică în Dobrogea de azi : Dausdava de pe teritoriul Moesiei ; Dakidava, Argidava, Markodava, Sangidava, Komidava, Ramidava, Buridava etc. — pe teritoriul Daciei ; Pulpudava — de pe teritoriul Traciei. Afară de aceasta, denumirile unor orașe trace se terminau în — *para*, ca de pildă orașul Bessapara — în Tracia, și în — *dama*, în genul, de exemplu Uskudama — pe locul Adrianopolului etc. Asupra importanței pe care o au terminațiile în denumirile orașelor trace, ne vom opri ceva mai jos, în studiul consacrat limbii trace.

Unele denumiri ale punctelor trace populate le au terminațiile — *didzos* sau — *dizos*, — *dizus*, de exemplu, Ostoudizos, Boedizus, Neodisum, Tarpodizum. În această terminație se subînțelege cuvîntul trac care înseamnă „cetate“. În sfîrșit, în toponomia tracă se întîlnesc și denumiri cu terminația — *bria* sau — *brea*, de felul : Mesembria, Selumbria. În acest — *brea*, — *bria* se subînțelege semnificația „oraș“ (grecescul *polis*) sau „cetate“ (grecescul *teihos*).

Tracii trăiau în colibe, construite din rogojini și acoperite apoi cu un strat gros de lut amestecate cu paie. Judecînd după modelele de locuințe trace din lut găsite cu ocazia săpăturilor făcute în nord-estul Bulgariei, aceste colibe aveau formă dreptunghiulară sau pătrată, cu pereții de aproape 3—4 metri lungime, cu acoperișul în două pante și cu orificii rotunde în pereți, care serveau probabil drept ferestre și uși. Ca gen arhitectural aceste modele amintesc porumbăriile¹⁰ noastre. Aceste colibe erau înconjurate cu garduri care puteau servi și ca ocol de vite domestice și pentru apărarea locuințelor împotriva fiarelor sălbatice și a dușmanului. După cum arată sursele istoriei pe teritoriul actualei Dobrogi, tracii locuiau în încăperi săpate în pămînt, din care cauză la antici ei se numeau „troglodiți“ (de la grecescul „trogle“ — „vizină“ adică „locuitorii vizuinelor“). Acest fel de bordeie s-au mai menținut în unele locuri pe peninsula pînă în prezent. Minierii *bessi* din Rodopi trăiau în peșteri. În sfîrșit, în ținuturile de lîngă lacuri, tracii își construiau locuințe palustre. Colonile trace de pe șes erau îngrădituri din lemn cu turnuri. Acestea erau de-acum orașe. La daci asemenea colonii erau întărite cu pereți din cărămidă. Modele de case și îngrădituri dacice se află pe basoreliefurile Columnei lui Traian, la Roma.

În ceea ce privește economia și industria, tracii vechi erau cunoscuți în primul rînd ca buni *agricultori-plugari*. Ei semănau grîu, secară, *olîr* (un fel de secară albă), orz. Printre triburile trace era cunoscut între altele

tribul *pirogherilor* ; acest trib trăia în regiunea actualului district Cirpan din sudul Bulgariei, renumit și în prezent pentru grîul său. Tomaschek interpretează termenul de *pirogheri* ca însemnînd „coloniștii din regiunea grîului“ și admite supoziția că tracilor le era cunoscut cuvîntul corespunzător în limba greacă *piuros*, adică „pșenița“ („grîu“, sau piro — sclav). Secara era cunoscută tracilor sub denumirea *vriksa*. În Bulgaria și în prezent este cunoscută o specie de cereale din grîu alb de primăvară sub denumirea de *brîța*. Demostene amintește de *prosa* și *olira* tracă. Regiunea tracă dunăreană Moesia se numea în epoca romană „grînarul lui Terera“, adică grînarul pîinii. Dintre legumele de mare popularitate se bucurau la traci ceapa și usturoiul. De aceeași popularitate se bucură și în prezent aceste legume în Bulgaria.

Dintre culturile tehnice tracilor le era cunoscută cînepa (*cannavis*) ; din cînepă ei își făceau îmbrăcăminte. Tracilor din sud, în afara cînepei le mai era cunoscut și inul.

În afara cultivării plantelor de cîmp și a grădinăritului, tracii se mai ocupau de viticultură, vinicultură, de apicultură (din albine sălbatice) și de creșterea vitelor. Vinul din viță în limba tracă se numea *xelia* sau *xila* ; acest cuvînt trac unii cercetători îl confundau cu cuvîntul slav „otravă“. Afară de vin, tracii beau bere din orz (*vriutos*) și o băutură, un fel de „bragă“ pregătită din paravie (în l. rusă pros — prosa).

În domeniul creșterii vitelor tracii erau în primul rînd desăvîrșiți crescători de cai și călăreți după cum îi și denumesc poemele homerice — ippopolo. Se pare că, calul era totemul tracilor, din care cauză există la traci un cult al eroului — ocrotitorul cailor, cunoscut în mitologia tracilor sub numele de „Heros Utaspios“ și efigia favorită pe monedele tracilor — călărețul pe cal, fie chiar un singur cal. Urmele cultului pentru cal se pot observa la cei mai apropiați urmași ai tracilor și pe teritoriul peninsulei, la actualii bulgari. Ca și crescătorii de vite, în antichitate, tracii erau renumiți prin turmele de oi, cirezile de vaci, capre și porci, ceea ce și-a găsit expresia pe unul din basoreliefurile Columnei lui Traian la Roma, unde sînt înfățișați taurii, berbecii și caprele dace, cu clopoței la gît. Produsele provenite din creșterea vitelor — carnea, laptele dulce și acru, brînză și untul, paralel cu hrana vegetală erau obișnuita hrană a tracilor.

În antichitate Tracia era o țară bogată în fiare sălbatice mari. Aici creșteau lei, bizoni, zimbri și numeroase alte fiare mai mici. Acestea dădeau tracilor material pentru vînat. Judecînd după numeroasele basoreliefuri descoperite pe teritoriul Bulgariei, a monumentului probabil pe larg popularizat la traci, cunoscut în știință sub denumirea „călărețul trac“, tracii vînau urși, mistreți sălbatici, cerbi călare pe cal, cu sulita sau cu lancea în mînă însoțiți de cîini de vînătoare. De asemenea iepuri și alte animale. Este bine să subliniem că și bulgarilor de azi le place vînătoria și sînt considerați buni vînători.

Triburile trace, care trăiau de-a lungul rîurilor pe țărmurile lacurilor și ale mării, se ocupau de asemenea și cu pescuitul.

Regiuni izolate ale Traciei erau cunoscute prin zăcămintele lor de aur și argint, ca, de exemplu regiunea cursului inferior al rîului Struma în Bulgaria de azi sau ținutul actualului oraș Nevrocop, sau celebrele regiuni din Transilvania de pe teritoriul Daciei, de peste Dunăre ș.a. Populația acestor regiuni se ocupa cu industria minieră. Minierii tracii, specializați în spălarea aurului, nu lucrau nici într-una din regiuni ci, în căutarea minereului treceau din loc în loc și se opreau să lucreze acolo unde

se afla metalul căutat. Astfel, căutătorii de aur traci reprezentau pe minierii profesioniști nomazi, spălători de aur. Același tip de căutător de aur — profesionist a dat pînă în ultimul timp și populația bulgară din ținutul Nevrocop, adică tocmai din acea regiune, a cărei populație tracă se ocupa în antichitate cu aceeași meserie. În sfîrșit, tracii — besi, care trăiau în munții Rodope, erau vestiți pentru meseria de fierari (forjari) și erau cunoscuți ca buni metalurgiști.

Tracii se îmbrăcau în haine cusute din material de cîneapă, vopsit în culori pestrițe sau cu modele brodate. Judecînd după descrierea autorilor antici, costumele trac se deosebea prin diversitate, ceea ce era probabil legat de apartenența socială și prin situația materială a aceluia care-l purta și de asemenea de diversitatea localităților unde se purta costumele. Astfel, de exemplu, Herodot, descriind îmbrăcămintea tracilor din armata lui Xerses, spune : ei erau îmbrăcați în semicaftane sau caftane (anteree), peste caftane purtau cojoace, pe cap purtau o piele de vulpe, în picioare cizme din piele de cerb, Xenofon spune că tracii își acopereau capul cu o blană de vulpe pentru a se feri de frig, ceea ce înseamnă că totdeauna purtau blana de vulpe sau căciula din blană de vulpe, ca podoabă și că la călărie îmbrăcau mantale lungi în locul pelerinelor. Potrivit altor surse, pe sub caftane tracii purtau *hitonul*, ceva în genul cămășii rusești, cu o curea în talie ; deasupra hitonului, probabil, numai în unele regiuni sau la unele triburi se arunca peste umărul stîng o piele de animal, iar la alte triburi, de obicei o manta lungă, pestriță, denumită în limba tracă „vulpe“ (vabbara) ; cizmele din piele pe care le purtau tracii, la greci erau cunoscute sub denumirea de „embades“ și erau considerate ca o invenție a tracilor ; grecii antici nu purtau cizme din piele.

Nobilimea dacă, purta pe cap căciuli de pîslă de diferite modele, denumite la greci „pilos“ ; ele pot fi văzute pe basoreliefurile Columnei lui Traian. Dacii purtau o haină cu mîneci lungi, încingîndu-se cu un cordon ; deasupra hainei (cămașe) era aruncată mantia. Spre deosebire de alte triburi trace aceștia purtau pantaloni lungi și înguști, la fel cum poartă în prezent ucrainenii și moldovenii din regiunea carpatică, se încălțau cu încălțăminte din piele. Femeile dace purtau rochia de dedesubt cu mîneci, deasupra ei o rochie lungă și un pantalon larg (salop). Femeile dace își pieptăneau părul spre spate sau îl acopereau cu o basma, așa încît aceasta ascundea partea superioară a urechilor și cădea pe spate.

Potrivit datelor lui Ovidiu, geții se îmbrăcau în piei și purtau pantaloni lungi, largi.

Unele triburi dace foloseau tatuajul și își vopseau corpul. Acest tatuaj al toaletei era răspîndit în special la femeile trace din cercurile nobiliare, dar nici bărbaților din aceleași cercuri nu le era străin. Dealtfel la geți se tatuau și sclavii. Tatuajul și vopsirea pielii se observa îndeosebi la tracii de peste Dunăre — *agatîrșii și dacii*.

Arma caracteristică pentru traci era spada încovoiată în formă de seceră (sica). Afară de această spadă tracii se foloseau de : spade obișnuite precum și de lance (suliță, 2 m. lungime) ; pușca de aruncat care era considerată ca arma națională a tracilor ; toporul de fier cu două lame ; aveau arcuri, scuturi făcute din lemn și îmbrăcate în piele. Cîțiva regi traci aveau în armata lor cavalerie, îmbrăcată în platoșă. Dacii aveau steagul lor, făcut din material colorat, sub formă de dragon cu botul deschis. Gladiatorii traci erau înarmați cu scuturi nu prea mari, cu o sabie încovoiată, cu o cască cu vizieră și odăjdii.

În antichitate tracii erau cunoscuți ca cei mai puternici și mai războinici dintre popoarele europene. De această faimă se bucură îndeosebi tracii *peoni* și *agrioni*. De aceea începînd cu sec. V pînă în e.n., tracii erau pretutindeni căutați pentru a fi angajați ca ostași, fapt despre care vorbesc și documentele. Dealtfel, cercetătorii remarcă marele rol al tracilor în armata lui Alexandru Macedon, ceea ce se înțelege pe deplin întrucît macedonenii erau înrudiți cu tracii și ocupau pe peninsula teritoriul situat între traci — la est și illiri — la vest. După mărturiile lui Diodor, în anul 334, 5 000 odrizi tribali și illiri au făcut parte din armata lui Alexandru Macedon, ca infanteriști și 900 de oameni pentru cavaleria ușoară din Tracia și Peonia. Afară de aceasta tracii au servit nu numai în armatele regilor din Pergam ci și în armatele egiptene și siriene. În mod deosebit romanii se foloseau de mercenarii traci pentru tot felul de servicii militare. Pe lângă mercenari Tracia pune la dispoziția grecilor și romanilor numeroși sclavi. Se spune chiar că însași tracii și-ar fi vîndut copiii ca sclavi, și că dădeau sclavi în schimbul sării.

După cum afirmă Xenofon, în Tracia era larg răspîdită metoda răpirii oamenilor și comerțul cu sclavii. Numărul tracilor sclavi era atît de mare în Grecia și Roma, încît denumirea naționalităților geților și dacilor au devenit nume comune pentru sclavii geți și daci *Spartacus*, cunoscutul organizator și conducător al răscoalei sclavilor la Roma (73 — 71 î.e.n.) era sclav de naționalitate tracă.

Tracii aveau numeroase obiceiuri. Dacă un bărbat avea aici zece soții era un fapt des întîlnit, trei-patru soții erau de acum un fenomen obișnuit. Bogătașii traci aveau pînă la treizeci de femei.

Tracul își cumpăra mireasa de la părinții ei. Situația în familia tracă era foarte grea. La traci femeia era tratată ca un animal de tracțiune și alături de sclavi era obligată să depună o uriașă muncă fizică nu numai în gospodărie, dar de asemenea la cîmp, la îngrijirea vitelor etc.

Potrivit descrierii pe care Herodot o face ritualului de înmormîntare la traci, cei bogați expuneau pentru trei zile corpul defunctului, sacrificau deasupra lui tot felul de animale și bocindu-l pe mort organizau ospățul după care îi ardeau trupul sau îl îngropau în pămînt, făceau o colină și organizau jocuri războinice cu lupte corp la corp și acordau decorații celor victorioși în întreceri. Potrivit afirmațiilor lui Xenofon, odrizii organizau după înmormîntare întreceri de cai. Datele furnizate de săpăturile arheologice în cimitirele trace de pe teritoriul actualei Bulgarii confirmă prezența la tracii antici a ambelor feluri de înmormîntări. Alergările de cai și întrecerile în luptă se bucură și în prezent de mare popularitate în viața poporului bulgar și coincidînd de obicei unor anumite zile din calendarul popular păstrează pînă în prezent vestigii ale vechiului caracter ritual.

Afară de aceasta, după datele furnizate de Herodot și de alți autori, pe mormîntul bărbatului mort tracii aduceau în jertfă soția iubită. Despre tribul trac al *trauzilor* același Herodot povestește că la nașterea copilului rudele se așezau în jurul noului născut și-l deplîngeau amarnic în vederea suferințelor ce-l așteaptă în viață, enumerînd cu această ocazie toate suferințele omenești; la înmormîntarea tot ele dădeau pe răposat cu bucurie pămîntului, bocindu-l că în prezent e scutit de orice nenorocire și trăiește în deplină fericire.

Săpăturile făcute pe movilele trace din sec. IV î.e.n. de pe teritoriul Bulgariei au dat posibilitatea arheologilor bulgari să stabilească în inven-

tarul lor trei grupe de monumente ; în primul rînd obiecte de proveniență greacă, judecînd după forma și stilul lor ; iar în al doilea rînd, articole din producția meșterilor locali imitînd cele grecești — îndeosebi produsele ionice, în al treilea rînd, produsele cu totul diferite ca formă și tehnică de la modelele grecești și care formau „grupul barbar“, semănînd cu cele din monumentele scite. Această din urmă grupă de monumente reprezintă operele de artă tracă, cu totul diferită de cea greacă și avînd, probabil, c istorie îndelungată a formării lor.

Tracii erau vestiți prin cîntăreții lor. Orfeu, celebrul cîntăreț legendar al legendelor antice, era cîntăreț popular trac. Tracii mai aveau și un alt cîntăreț celebru — Tamuras. Dar tracii erau amatori și artiști nu numai în arta vocală, ei erau cunoscuți și ca amatori de muzică, iar unele instrumente muzicale ca, de exemplu, magadis (un fel de harpă) și flautul ciobănesc sînt considerate ca o invenție a lor. Stînd pe lîngă mort tracii cîntau acompaniați de sunetele flautului. Izvoarele vorbesc despre faptul că tracii au compus un cîntec în cinstea regelui Sitalcos ; acest cîntec se numea sitalcas ; ei aveau de asemenea un cîntec și dansuri numite *zamolxis*. Medicii traci și femeile care se pricepeau la descîntece lecuiau bolile prin cîntece sau descîntece.

Descriind tribul trac al geților, Herodot menționează, între altele, și faptul că ei cred în nemurire.

Geții erau încredințați că murind ei nu pier, ci se îndreaptă spre zeul Salmoxis sau Zamolxis. Această credință era cunoscută și la alte triburi trace, de exemplu la daci. La fiecare patru ani îi trimiteau lui Zamolxis un sol. Trimisul ales de traci din rîndul lor era ucis. Acest cult al lui Zamolxis la traci are multă asemănare cu așa-numitul cult pentru Orfeu la grecii antici. Adepții acestui cult, orfeîștii greci, credeau că morții se duc la zeul Orfeu, și-i dădeau pentru a-i transmite lui Orfeu, tabele cu situația lor. La bulgarii de azi există obiceiul de a porunci decedaților să transmită rudelor răposate unele dorințe din partea celor vii, uneori aceste porunci se reduc la transmiterea de salutări unuia sau altuia dintre rudele răposate înainte.

Tracii își aveau zeii lor, sau, cum s-ar spune Olimpul lor. Scriitorii greci, care ne-au lăsat un mare număr de mărturii despre traci, îi denumesc pe zeii traci cu nume grecești amintind de : *Ares* (zeul războiului), *Dionisos* (zeul regnului vegetal, al naturii, veseliei și vinului, în limba tracă *Sabazios*), *Artemisa* (zeița tinereții, a purității feciorelnice, binefăcătoarea izvoarelor și rîurilor ș.a.), *Hermes* (zeul binefăcător al bogăției și comerțului, ocrotitorul prieteniei) și mulți alți zei. Inscricțiunile păstrate demonstrează că cele mai respectate zeități la traci erau Ares, Dionisos și Artemisa, aceasta din urmă era cunoscută la traci sub numele de Bendis și în mod deosebit era nerespectată de femei. Afară de aceasta, de mare popularitate se bucurau la traci : Apollo (zeul luminii, prietenul și ocrotitorul a tot ce este minunat și sublim), Hera (zeița fecundității, ocrotitoarea căsniciei), *Zemela* (pămînt), *Sureghet* (cer) și alți cîțiva.

Monument foarte răspîndit în cultura tracă din Bulgaria, în întreaga peninsulă Balcanică precum și în Asia Mică este așa-numitul „călăreț trac“. Acest monument este construit din plăci de piatră, înfățișînd eroi traci, zei și eroi decedați. Ei sînt înfățișați sub formă de călăreți, sau călare pe cal, sau mergînd în partea dreaptă a calului. Sînt însoțiți de un ciine. În fața călărețului este un arbore mic, peste care flutură un zmeu, înclinîndu-și capul spre botul calului. Deseori călărețul este înfățișat ca

vinător, cu mîna dreaptă el aruncă o suliță mică într-un mistreț. La asemenea scene vînătorești iau parte și alte animale ; cerbul, ursul. Călărețul este sau dezbrăcat sau îmbrăcat într-o cămașă scurtă (tunică și cu o cingătoare ; pe umeri are o manta scurtă. Sub relief există de obicei o inscripție explicativă privind importanța sa. Monumente asemănătoare au fost ridicate de traci în cinstea eroilor lor legendari. Inscripția de pe monumente începea de obicei cu cuvintele : „domnului erou“ sau „zeului erou“, fără să se indice numele, după care urmează numele celui sacrificat și uneori indicația în numele cui este ridicat monumentul. În Bulgaria se găsesc uneori asemenea monumente în număr mare în același loc. Acesta arată că în aceste locuri au fost sanctuarele unor eroi, iar cuvioșii au pus în aceste sanctuare dedicațiile lor.

Interesul istorico-cultural al unui asemenea monument al culturii trace constă în cele ce urmează. Apărînd în perioada dinaintea de Hristos, această originală icoană, după trecerea la creștinism, a început să fie interpretată și adorată ca o reprezentare a Sf. Gheorghe — învingătorul. Și pînă în prezent în așezarea Elider din ținutul Tatar—Pazardjik tăblița cu „călărețul trac“ este venerată în biserica din localitate ca și cum l-ar reprezenta pe Sf. Gheorghe. La Plovdiv există o tăbliță asemănătoare cu obișnuita inscripție greacă, indicînd că monumentul de față este închinat „domnului-erou“ și zeiței Hera, iar în fața numelui zeiței este sculptată de acum în timpurile moderne, o cruce. La biserica ărmenescă Sf. Gheorghe din Plovdiv se aprind lumînări în fața unei asemenea imagini din piatră, venerîndu-l prin aceasta pe Sf. Gheorghe. La biserica Sf. Gheorghe din orașul Iambol tăblița cu călărețul trac este zidită în perețele iconostasului ca o imagine a Sf. Gheorghe. La mănăstirea Gheorghiev de lingă satul Belașița în apropiere de Plovdiv, Piatra tracă jertfită cu basorelieful „călărețul trac“ servește ca tron.

Astfel, adoptînd creștinismul, poporul a continuat să venereze vechile reprezentări păgîne schimbînd numai semnificația lor. Ceva asemănător s-a petrecut și cu cîntărețul trac Orfeu, despre care există la traci credința că el, prin cîntecul său, fermeca și atrăgea fiarele sălbatice, precum și divinitățile care se numeau *criofori*, adică cei ce duc oile, și care erau înfățișați cu un miel sau cu un ied pe umăr, ca Hermes, Apollo și alți cîțiva ; în timpurile de demult creștinii se foloseau de aceste chipuri pentru a-l cinsti pe „Păstorul cel bun“ (Hristos).

De asemenea „călărețul trac“ cu obișnuita reprezentare a Sf. Gheorghe este de natură să ne furnizeze toate motivele pentru a presupune că acel „călărețul trac“ care cu sulița lui a răpus fiarele sălbatice, a servit primilor iconografi ca model pentru reprezentarea Sf. Gheorghe.

În afara cultului pentru zei-eroi menționat mai sus și a morților cărora li se atribuiau calități de eroi, la traci era răspîndit și cultul iranian din est al lui *Mithra*, zeul soarelui, invincibil, care s-a născut la 25 decembrie dintr-o stîncă și care era venerat în peșteri, unde adăpostea cirezile. Monumentele acestui cult avînd forma unor tăblițe cu reprezentări corespunzătoare ale unor grupuri adunate în jurul unui tînăr cu părul creț care răpune un taur, au fost descoperite în satul *Kaniov*, în orașul *Sofia*, în satul *Kutmicevița* și în satul *Elider*.

De o mare răspîndire se bucura la traci cultul nimfelor — zeițe ale naturii, izvoarelor, rîurilor, lacurilor, munților, izlazurilor, peșterilor, pădurilor (*oreade* — nimfe ale munților, *driade* — nimfe ale pădurilor, *naiade* — nimfe ale apei, ș.a.). Lor li se închinau, le aduceau daruri, fă-

ceau jertfe în cinstea lor, construiau sanctuare, ridicau statui, sculptau tăblițe reprezentînd trei femei vesele dansînd, la început în cămăși lungi (hitone), iar mai târziu — goale ; acesta era primul prototip al celebrului grup artistic cunoscut sub denumirea de „Cele trei grații“. Considerăm necesar să amintim că în reprezentările populare contemporane și în poezia populară bulgară se bucură de mare popularitate aceleași nimfe sub numele de *vile* și *dive* sau *samovile*, *samodive* și *samoiude*.

3. CUCERIREA DE CĂTRE ROMANI A TRIBURILOR TRACE ȘI ILLIRE

Triburile trace izolate nu au reușit să se opună asaltului forțelor armate bine organizate care veneau înspre ele din apus și care aparțineau statelor Macedoniei și Romei. Încă în timpul domniei lui Alexandru Macedon (356—323) în componența statului său a fost inclus prin forța armelor întreg teritoriul triburilor trace inclusiv pînă la Dunăre. Dar din punct de vedere cultural și etnografic macedonenii erau înrudiți cu tracii și, trebuie să presupunem că unirea de scurtă durată a triburilor trace sub puterea statului macedonean n-a putut să aducă modificări esențiale nici în bazele generale a modului de viață patriarhal al tribului, nici în cultura lor, fără a lua în seamă acele schimbări care condiționaseră supunerea lor puterii de stat centralizate.

O lovitură hotărîtoare a fost dată tracilor, dar nu din partea macedonenilor, ci din partea „culților“ jefuitori de la Roma, care începuseră cucerirea triburilor trace din anii 70 î.e.n. (Lucullus) de către bessii și odrizii din Rodope. În sec. I e.n. (Claudius) toată Tracia era de acum transformată în provincie, iar în anul 107, înfrîngînd rezistența îndîrjită și îndelungată a vitejilor deci, a inclus în componența Imperiului Roman și pe tracii de pe Dunăre. Din acest moment triburile trace au intrat într-o nouă eră a dezvoltării lor social-politice în împrejurări comune pentru toate popoarele din est și vest cوتropite de romani.

Cucerirea peninsulei Balcanice de către romani a început la jumătatea secolului III î.e.n. (229—228) dinspre regiunile vestice din Illiria, și an de an, pas cu pas se întindeau tot mai departe și mai departe spre est, inclusiv pînă în sec. II e.n. cînd odată cu subjugarea definitivă de către Traian (M. Ulpius Traianus, anii 98—117) cu armata romană, a Daciei de peste Dunăre (101—107) toată peninsula, împreună cu regiunile alăturate dinspre nord, era de acum în stăpînirea romanilor.

În anii '70 î.e.n. conducătorul de oști roman L. Licinius Lucullus Ponticus (anii 100—56 î.e.n.) i-a cucerit pe bessii și odrizii din Rodope, precum și orașele grecești de pe țărmul Mării Negre. În anii 29—28 î.e.n. proconsulul Macedoniei M. Licinius Crassus a supus Romei triburile trace ale serzilor, mizilor etc. pînă la Dunăre. În timpul împăratului Claudius, în sec. I e.n. de acum toată Tracia era transformată în provincie romană, cu orașul principal la Filipopol (Plovdivul bulgăresc).

Timp de decenii întregi, o rezistență deosebit de îndîrjită față de cuceritorii romani au opus dacii (trib trac, înrudit cu geții) care ocupau teritoriul Transilvaniei, Valahiei, Moldovei și Basarabiei, pînă la Marea

Neagră și Nistru. Începînd încă din sec. II î.e.n., dacii îi alarmează mereu pe romani prin incursiunile lor împotriva posesiunilor romane din peninsula. În sec I î.e.n. ia naștere la daci prima uniune statală, în frunte cu regele Burebista care amenința granițele de nord-est ale Imperiului roman. După moartea lui *Burebista*, statul organizat de el s-a descompus, dar în sec. I e.n. el renaște din nou sub domnia conducătorului popular Decebal și se transformă curînd într-un stat puternic din punct de vedere economic și politic, devine vecinul cel mai periculos al romanilor și obligă conducerea romană din timpul lui *August* (anul 63 î.e.n. — anul 14 e.n.), a lui *Tiberiu* (14—37) și a lui *Domitian* * (81—96) să întreprindă permanente expediții militare împotriva dacilor care de obicei se terminau prin insuccesele romanilor și să cumpere o relativă liniște la hotarele dunărene printr-un tribut anual dat dacilor, pînă în momentul cînd, în sfîrșit, împăratul Traian, în urma a două campanii militare împotriva dacilor (101—102 și 105—107) a reușit să zdrobească definitiv rezistența acestui popor eroic și să anexeze Imperiului roman posesiunile lui Decebal sub denumirea de „provincia Dacia”. Din cauza victoriei romanilor Decebal s-a sinucis, iar Traian, învingătorul dacilor, în amintirea acestei remarcabile victorii, care i-a costat pe romani uriașe jertfe, a înălțat două monumente: pe teritoriul actualei Dobrogi, în imediata vecinătate a dacilor și geților, un uriaș turn cilindric de piatră (*saxea turris*), împodobit minunat, cunoscut sub numele de *Tropaeum Traiani*¹¹, iar la Roma — celebra columnă („Columna lui Traian”) pe care cele 124 de scene de o admirabilă măiestrie artistică reprezintă potrivit caracterizării lui Mommsen ** „o carte a războaielor dacice cu tablouri sculptate, pentru care, în aproape toate cazurile nu avem texte”.

„Aici vedem — spune Mommsen — primii prizonieri daci care se deosebesc ușor după zeghile lor cu mînele lungi și după pantalonii lungi, pe care soldații, luîndu-i de plete, îi duc la împărat cu mîinile legate la spate. Îi vedem pe aruncătorii de sulițe și pietre, pe purtătorii de seceri, precum și pe călărețul cu cuirasă și arc, steagul dacilor în formă de șarpe etc. Noi vedem satul dac pe pari în mijlocul lacului, unde peste colibele cu acoperișul ascuțit zboară făclii aprinse. Femeile și copiii îl roagă pe împărat să-i cruțe. Fortificațiile inamice, unele din lemn, altele din piatră, sînt cوتropite și așa mai departe.

Apoi urmează scene din al doilea război, asemănătoare primei serii. Se remarcă un mare tablou care înfățișează momentul în care, după distrugerea palatului regelui dacilor, palat în flăcări, dacii înșirați unul

* Domitian (Titus Flavius Domitianus), împărat roman (81—96). A domnit în condițiile întăririi opoziției senatoriale. În timpul său, armatele romane au suferit o serie de înfrîngerii din partea dacilor, conduși de Decebal; astfel, deși învingători la *Tapae* (88), romanii au fost siliți să încheie o pace avantajoasă pentru daci. A fost ucis de liberații săi în urma unui complot pus la cale de senat. După moarte, senatul s-a declarat dușman al poporului roman, iar statuile lui au fost distruse.

¹¹ Mai amănunțit despre acest monument vezi studiul nostru: *Troian v Slove o polku Igoreve [Troian în Cuvîntul despre armata lui Igoriev]*, în „Zbornik Statei i issledovanii po sloveanskoi filologhii”, vol. I, Leningrad 1941.

** Mommsen (Theodor) (1817—1903), istoric german. Unul dintre primii istorici care au folosit cu discernămint datele epigrafice și istoria dreptului și economiei. Principala sa operă este „Istoria Romei”. Sub conducerea lui au apărut 12 volume din „Corpus inscriptionum latinarum”.

după altul în jurul unui cazan primesc și sorb cana cu otravă. În sfârșit, tabloul final : un lung șir de învinși cu soții, copii și cu cirezile părăsind patria. „Istoria acestui război — remarcă Mommsen — a scris-o însăși împăratul, iar după el mulți alții, toate acestea pentru noi sînt pierdute, și numai date izolate ce nu pot fi pe deplin înțelese, ne vorbesc despre marea catastrofă istorică ¹².

Ce importanță serioasă acordau conducătorii romani victoriei asupra dacilor se poate aprecia, în special, după faptul că timp de 123 zile Roma a sărbătorit victoria lui Traian prin grandioase reprezentații de circ, la care au luat parte 10 000 de gladiatori și 11 000 fiare sălbatice.

Pentru a se salva de cucerirea romană o parte a populației dace a fugit din patrie, o parte a fost stabilită de romani în peninsula, o parte a continuat să rămână pe vechile locuri sub dominația romanilor.

După cum se știe deja din cele arătate mai sus, tracii nu reprezentau un popor unitar, ci un complex de popoare care se împărțeau, fiecare, într-o serie de triburi ce se deosebeau între ele atît prin formele orînduirii sociale, cît și prin nivelul general de cultură. Printre triburile trace erau fără îndoială și cele care prin tipologia stadiului de dezvoltare culturală ar putea fi denumite triburi protoslave. Unor asemenea triburi, este foarte posibil, să fi aparținut tocmai geții și dacii, popoarele conducătorilor eroi Burebista și Decebal, care s-au remarcat din masa altor triburi, prin tipul lor etnografic și cultura lor. Apartenența geților și a dacilor la popoarele protoslave din bazinul Nipru-Dunăre aproape că nu se poate contesta în momentul de față ¹³. Traco-geții, de altfel, de-a lungul secolelor nu au trăit numai pe țărmul stîng al Dunării de Jos în regiunea unde mai tîrziu apar *slavii-uglici*, ci de asemenea și pe malul drept al Dunării de Jos, în Dobrogea de azi, de unde au fost izgoniți peste Dunăre de romani. În ceea ce-i privește pe traco-dacii înrudiți cu geții, aceștia apar pentru prima oară în peninsula, chiar la începutul sec. II î.e.n. ca rezultat al tradiției politice de populare desfășurată de conducătorii romani. Apariția dacilor în mijlocul populației peninsulei Balcanice a intensificat, fără îndoială și a consolidat elementul său etnografic protoslav.

Dominația romană în Dacia transdunăreană a fost de foarte scurtă durată. Conducerea romană a lui Aurelian — Claudius II (268—270) a fost nevoită să lase Dacia în voia soartei în folosul geților din momentul apariției acestora — către mijlocul sec. III î.e.n. — pe teritoriul Daciei și a pătrunderii goților în anul 258 după trecerea Dunării pe gheață. Populația Daciei și-a îngropat bogățiile și a fugit în peninsula, unde guvernul roman s-a instalat pe teritoriul Moesiei. Din această cauză romanii au organizat pe peninsula o nouă provincie „făcîndă” Dacia și capitala sub numele de *Serdica Ulpia*, care urma să înlocuiască *Colonia Ulpia Traiana Sarmisegetuza transdunăreană* ¹⁴.

¹² Th. Mommsen, *Römische Geschichte [Istoria Romei]*, Berlin, 1885, Band V, VIII, Buch, Kapitel VI, p. 202—205, Informații mai amănunțite în problema cuceririi de către romani a Peninsulei se pot găsi în studiul nostru despre Traian, menționat mai sus.

¹³ F. Brun, *O rodstve ghetov s dakami, sih poslednih s slaveanami i ruminov s rimleanami. Cernomorie, T. I. [Referitor la înrudirea geților cu dacii, a acestora din urmă cu slavii și a românilor cu romanii. Marea Neagră]*, vol. I, Odesa 1879, p. 241—277 ; B. M. Florinskii, *Pervobitnie slaveani [Slavii primitivi]*, vol. I, Tomsk, 1894, cap. III, p. 81 și următ.

¹⁴ Julius Jung, *Die romanischen Landschaften des Römischen Reiches (Provinciile romane ale Imperiului roman)*, 1881, p. 402.

În anul 395 e.n. în timpul împăratului roman Teodosiu cel Mare (379—395) peninsula Balcanică era împărțită în următoarele provincii : 1) Sciția (Scythia, Dobrogea de azi) cu orașul principal Tomis ; 2) Moesia inferioară (Moesia inferior) ; partea de est a actualei Bulgarii de nord, cnezatul bulgar din Dobrogea pînă la riul Iske cu principalele orașe Marțianopol (Preslav) și Nicopole subbalcanic ; 3) Dacia dintre riurile Isker și Morava, împărțită în două părți — Dacia dunăreană (Dacia ripensis) cu orașul principal Ratiaria pe Dunăre și la sud Dacia mediteraneană (Dacia mediterranea) cu principalele orașe Sardika (mai târziu Sredeț) (Sofia) și Nissa (Niș) ; 4) Moesia Superioară (Moesia superior, între riurile Morava și Drina) cu principalele orașe Viminacium (în apropierea actualului oraș Semondria) și Singidunum (Belgrad) ; 5) Dalmația — Dalmația de azi cu Bosnia și Herțegovina ; 6) Dardania cu orașul principal Scupi (Scopje), Iskiup, Uskiub ; 7) Prevalitana (Praevalis) cu orașul principal Scutari (Skada) ; 8) Tracia (Thracia) — partea de nord-vest a Traciei azi, cu orașul principal Filipopole Plovdiv (bulg.) ; 9) Hemimont (Haemimontus) cu principalele orașe Adrianopole și Burgas (Debeltus) ; 10) Rhodope (Rhodope, între cursurile inferioare ale riurilor Marița și Kara-Su, de-a lungul Dospatului de sud și pînă la Arhipelag) cu orașul principal Trianopole ; 11) Europa (Europa, împrejurimile Constantinopolului) ; 12) Macedonia (Macedonia prima et secunda) ; 13) Epir (Epirus nova et vetus) ; 14) Thesalia (Thessalia) ¹⁵.

Cu ce a contribuit cucerirea romană a peninsulei din punct de vedere economic, politic și etnografic la soarta populației, care timp de secole a fost supusă dominației sale ? Acestei întrebări îi răspunde Engels, strălucit și complet : „Acolo unde limba greacă nu opunea rezistență, toate limbile naționale fură silite să facă loc unei limbi latine stricate, nu mai existau deosebiri naționale, nici gali, nici iberi, nici liguri, nici norici, toți deveniseră romani. Administrația romană și dreptul roman dizolvaseră pretutindeni vechile uniuni de gîntă și, odată cu ele, nimiceră și ultima rămășiță de activitate locală națională și de-sine-stătătoare. Apartenența la lumea romană, de dată recentă, nu oferea nimic ; în schimb ea nu exprima nici o naționalitate ci, dimpotrivă, lipsa oricărei naționalități. Elemente de formare a unor națiuni noi existau pretutindeni ; dialectele latine diferitele provincii se diferențiară din ce în ce mai mult ; hotarele naturale, care făcuseră înainte vreme din Italia, Galia, Spania și Africa ținuturi de-sine-stătătoare, mai existau și se mai făceau încă simțite. Dar nicăieri nu exista încă puterea care să închege aceste elemente în națiuni noi, nicăieri nu se manifesta încă vreo urmă de capacitate de dezvoltare, de putere de rezistență și cu atât mai puțin de putere de creație. O singură legătură unea uriașa masă de oameni de pe imensul teritoriu statul roman și acesta ajunsese cu timpul cel mai aprig dușman și asupritor al lor. Provinciile distruseseră Roma ; Roma însăși devenise un oraș de provincie ca și celelalte — privilegiat, dar fără a mai fi stăpîn, fără a mai fi centrul imperiului mondial ; nu mai era nici măcar reședința împăratului și a vice-împăraților care locuiau la Constantinopole, Trier, Milano. Statul roman devenise o mașină uriașă și complicată, menită doar să-i stoarcă pe supuși. Birurile, dările către stat și prestațiile de tot felul aruncau masa populației într-o sărăcie din

¹⁵ M. S. Drinov, *Pogled vrăh proizhojdanie — to na bălgarskii narod i nacealato na bălgarskata istoria* [Privire asupra originii poporului bulgar și începutul istoriei bulgare], opere, vol. I, Sofia, 1909, p. 9 și următ.

ce în ce mai mare ; împilarea devenise insuportabilă din cauza guverna-
torilor, percepitorilor și soldaților care storceau populația. Iată unde
ajunsesse statul roman cu dominația lui mondială : el își întemeia dreptul
la existență pe păstrarea ordinii în interior și pe apărarea imperiului
împotriva barbarilor în exterior. Dar această ordine era mai rea decât
cea mai grozavă dezordine, iar barbarii, împotriva cărora pretindea că-i
apără pe cetățeni, erau așteptați de aceștia ca niște mîntuitori... Sărăcia
generală, regresul comerțului, al meseriilor și al artelor, scăderea popu-
lației, decăderea orașelor, întoarcerea agriculturii la o treaptă mai îna-
poiată — iată rezultatul final al dominației romane asupra lumii¹⁶.

Un tablou la fel de strălucit al crizei economice sclavagiste ce se
cocea încă în primele secole ale erei noastre, criză care în sec. III a dus
imperiul în situația „descompunerii generale economice politice și mo-
rale“ este zugrăvit de Engels în articolul „Bruno Bauer și creștinismul
timpuriu“¹⁷.

Pe de o parte aceasta a dus la o largă mișcare revoluționară a pă-
turilor de jos ale societății romane (revoltele soldaților, războaiele țără-
nești, răscoale ale sclavilor ș.a.) — pe de altă parte — la unificarea uni-
nilor tribale și gentilice ale triburilor barbare în dezvoltarea și fortifi-
carea, în uniuni de triburi, în federații de uniuni tribale cu scopul — în
primul rînd — de autoapărare împotriva exploatării cötropitorilor străini
care treceau apoi de la autoapărare la asaltul împotriva cötropitorului
în descompunere și slăbire. Așa s-a întîmplat nu numai în apus, în ținu-
turile uniunilor tribale germane, care se constituiseră definitiv în
sec. III ; așa s-a petrecut și în răsărit, adică în regiunile dunărene și mai
departe la nord-est, în ținuturile de sub ocupația romană, care se în-
tindeau inclusiv pînă la Carpați și bazinul Nistru-Bug. Și la fel ca în
apus, în sec. III, unde se stabilesc definitiv uniunile tribale ale germani-
lor (francii, saxonii, anglii, alamanii) trebuie să presupunem că se stabi-
lizează definitiv și uniunile tribale protoslave locale din peninsulă, ceea
ce aici a însemnat un prim pas spre formarea națiunilor, adică a po-
poarelor slavilor din sud, prin analogie cu afirmațiile lui Engels referi-
toare la uniunile tribale ale irochezilor * americani¹⁸. Prin aceasta se și
explică acțiunile drujinelor slave înarmate, pe peninsulă și în ținuturile
începînd la nord, începînd cel puțin din sec. II e.n., care erau, după
cum spune Engels, „expresia conștiinței forței acumulate de federație,
din care cauză a și căpătat imediat un caracter ofensiv, îndreptat suc-
cesiv cu o nouă forță la începutul sec. VI, din cauza succeselor dezvoltării
social-economice a popoarelor asuprite de pe peninsulă, din care cauză
Imperiul roman s-a văzut răsturnat de „barbari“ nu numai de către
germanii din apus, dar și slavii din răsărit“.

¹⁶ F. Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, București,
Editura de stat pentru literatură politică, 1957, p. 147—149.

¹⁷ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. XV, p. 606 și următ. (ed. rusă).

* Denumire generală a unei uniuni de șase triburi de indieni din nordul S.U.A.
și din Canada. Inteligenți, războinici, foarte buni vînători, au depus o îndelungată
rezistență colonialiștilor europeni care i-au exterminat în mare parte. Azi trăiesc
în rezervații (n. trad.).

¹⁸ F. Engels, *Originea familiei, proprietății private și a statului*, p. 93 (ed. rusă).

4. ÎNCEPUTURILE FORMĂRII NOULUI TIP ETNOGRAFIC PE PENINSULĂ

Încă la sfârșitul sec. II, de pe timpul domniei lui Marc Aureliu (161—180), Imperiul roman de pe peninsula Balcanică începe să fie tulburat și înghesuit de către „barbarii” vecini, care treceau Dunărea și distrugeau posesiunile romane. Pe aici au trecut *marcomanii*, *cvazii*, *vandalii*, *goții*, triburi din stepă ca *iazigii*, *alanii*, *roxolanii*, *carpii*, *boranii*, *urugunzii*, *sarmații*, *hunii* (sec. V) în frunte cu faimosul Attila, *bulgarii* (la sfârșitul sec. V), *geții* (începutul sec. VI), *avarii* (jumătatea sec. VI). Romanii s-au luptat cu acești „barbari”, în primul rînd pe calea armelor, în al doilea rînd pe cale diplomatică, iar în al treilea rînd prin strămutarea cu sutele de mii, cum se spune peste Dunăre, încercînd prin aceasta să slăbească presiunile.

Printre acești coloniști „barbari” de peste Dunăre, erau, fără îndoială, și multe triburi, înrudite din punct de vedere tipologic, în stadiul formării lor glottogonice și etnogonice, cu unele triburi trace și protoslave, într-un mod adiacent din punct de vedere teritorial, direct sau indirect, încă pînă la cucerirea peninsulei de romani. Astfel, de exemplu, prof. Drinov a considerat printre acești coloniști slavi și pe urugunzi, și pe borani și pe iazigi, și pe daci, populația băștinașă antică a actualei Românie, și pe geți. Noi nu afirmăm, așa cum o face prof. Drinov, că aceștia au fost chiar „slavi”, dar presupunem, pornind de la orientările sale principale, că în rîndul coloniștilor de peste Dunăre puteau să apară în peninsula Balcanică și triburi înrudite prin stadiul culturii lor cu unele triburi trace, care în acea perioadă erau sau se ridicau pe aceeași treaptă de dezvoltare. Politica economico-administrativă a Romei pe peninsula și sistemul politicii sale de populare, bazat pe atragerea pe teritoriul nou cucerit din considerente de ordin politic, a triburilor „barbare” de peste Dunăre, a influențat, fără îndoială, accelerarea procesului lingvistic și odată cu aceasta și diferențierea triburilor trace din punct de vedere etnografic. Nu ar fi exclus ca, încă în primele secole ale dominației romane în peninsula, să avem de-a face în istoria etnografică a populației sale cu un proces terminat de formare a unei calități etnografice noi, adică apariția primelor, a celor mai vechi din peninsula, formațiuni tribale protoslave pe locul unor foste triburi trace.

„Popoarele — menționează N. I. Marr, — care au ajuns la formarea naționalității, nu pot avea aceeași denumire în tot timpul existenței lor. Fiecare naționalitate — este rezultatul încrucișării unei serii de grupări sociale care au organizat într-o epocă anumită clasa conducătoare și care și-a anexat întreaga națiune la totemul său, la așa-zisa denumire a tribului”¹⁹.

Pentru ca să ne apropiem pe cît posibil mai mult de rezolvarea problemei originii slavilor de sud trebuie să mai amintim încă un fapt care nu este indiferent din punct de vedere al originii popoarelor care populează în prezent peninsula.

Am în vedere unele fapte incontestabile din punct de vedere documentar, referitoare la mișcarea popoarelor pe peninsula, care s-a petrecut aici cel puțin începînd din sec. IV î.e.n. și, în primul rînd, apariția pe peninsula a tribului *celt*, *galii*, cunoscuți la greci sub numele de *gallati*.

¹⁹ N. I. Marr, *Postanovska ucenia ob iazike v mirovom mașstabe* [Organizarea studiului despre limbă pe plan mondial]. Lucrări alese, vol. IV, 1937, și următ. 193

Prima știre despre apariția celților pe peninsula apare în anul 335 î.e.n., în anii 281—280 ei pătrund de acum în Tracia și înfrâng triburile trace dinspre nord — geții și tribalii, un an mai târziu în anul 279 sub conducerea conducătorului lor, Brenus ei întreprind un atac împotriva Macedoniei și Greciei, de unde după înfrângerea suferită lângă Delfi, o parte din ei pătrunde în nordul Traciei, iar o parte trecind Bosforul, se oprește în regiunile nordice ale Asiei Mici și întemeiază aici statul lor — Galatia. Pe peninsula galiei s-au așezat în Iliria și Tracia. Pe teritoriul acesteia din urmă ei s-au așezat în partea superioară a râului Tungea, unde au întemeiat un stat cu centrul la Tila, în prezent „Cîmpia Tul“ în Bulgaria pe versantul sudic al lanțului Balcanic, lângă orașul Kazanlık, vestit pentru plantațiile sale de trandafiri.

După gali, în Bosnia de est și în Serbia, sursele (Strabon, Plinius și alții) amintesc de tribul celt al skordiscilor, care au pătruns dincolo de Morava, adică în regiunea de nord-vest a Bulgariei de azi (vechea Sardika, Sredeț-Sofia) și care i-a izgonit pe tribali.

Dintre triburile illire și trace, tot aici, după cum spune Strabon, a trăit și tribul galic al *tavrilor*. Despre tribul iapozilor, care a locuit între riurile Una și Sana, Strabon spune că acesta era un trib și illiric și celtic. Dar regiunea dintre Alpi și Dunăre, cunoscută mai târziu sub numele de Pannonia, țară de baștină a poporului slav de sud, *slovenii*, a fost în mod deosebit supusă unei puternice galizări, începînd cu sec. V—IV î.e.n. Aici locuiau o serie întreagă de triburi galice — *hercuniatii*, *citinii*, *tavrii*, *noricii*, *boii*. Aceștia din urmă ocupau în sec. I î.e.n. un teritoriu din Pannonia inclusiv pînă la Tisa și din punct de vedere toponimic acest fapt s-a reflectat în denumirea țării, *Boemia*. Se spune că imediat după aceasta, au fost atît de crunt bătuți de daci, sub conducerea lui Decebal, încît regiunea lor a fost denumită „Pustiul tribului boi“. Urmele trecerii galilor prin aceste regiuni s-au păstrat în monumentele culturii materiale și în denumirile topografice, precum și în numele proprii, astfel de exemplu numele orașelor: Noviedunum, Kanedunum, Singhidunum (Belgrad), Karnuntum, Vindobona (Viena), Bononia (Vidin), Viminatium etc., precum și denumirile orașelor dunărene din Bulgaria — Ratiaria, Durostorum și Noviodunum²⁰.

Stabilindu-se temeinic pe peninsula printre triburile illire și trace, triburile gale (celte) amintite mai sus sînt diferențiate de către autorii antici, ca fiind celți față de populația băstinașă tracă și de populația illirică. Astfel de exemplu citim la Strabon: „Mehri ton Iapodon helaticu te ama cai illuricu etnos... Touriscoi tois illuricois etnesi cai tois trakois anamit achesan“ (Mehri aparțin iapozilor și celții illiricilor... Taurișcii și illirii conviețuiesc) (în l. greacă în orig.)

Aceasta arată că în antichitate, celții erau considerați ca un element deosebit, din punct de vedere etnografic și cultural, de populația locală tracă și illirică de pe peninsula. Pe de altă parte, o mărturie interesantă a lui Strabon despre *iapozi* arată foarte clar, că potrivit stadiului dezvoltării sale, celții (unele triburi) erau încă în această perioadă din punct de vedere al limbii și al relațiilor etnografice apropiați tracilor și illirilor și de aceea încrucișându-se cu aceștia din urmă au constituit factorul care a contribuit într-o anumită măsură la creșterea procesului diferențierii de limbă în rîndurile triburilor trace și illire și la transformarea unora din-

194 ²⁰ L. Niederle *Slovaske starozitnosti* [Antichitate slovacă] del. II, sv. I, Praga, 1906, p. 46—49.

tre ele într-o nouă limbă tipologică, fiind curînd substratul preindo-european, pe care s-a dezvoltat în peninsula și limba protoslavă a formației indo-europene de mai târziu. E cazul să menționăm că, conform caracteristicii lui N. I. Marr, limbile „celtice” sînt intermediare între limbile sistemului *iafetic* și cele prometeice, așa-numite indo-europene — ele reprezentînd o treaptă intermediară ²¹.

La începutul sec. III e.n. apare la Dunăre un nou dușman al Imperiului roman, vizigoții (goții de vest) care au trăit la nord de cursul inferior al Dunării și au format ramura apuseană a vastei uniuni gotice, care a luat naștere pe teritoriul triburilor est-slave și care în masă reprezentau, potrivit componenței etnografice, uniunea triburilor est-slave. Din anul 238 în istoria Imperiului roman începe o îndelungată perioadă, a așa-numitelor „războaie gotice” care au durat aproape 200 de ani.

Sub presiunea goților în timpul lui *Dioclețian*, pe peninsula Balcanică s-au retras *carpii*, un popor, fără îndoială, slav, după apartenența etnografică. „Pretutindeni această catastrofă — scrie Mommsen — a luat forma unui război gotic, cuprinzînd întreaga masă a popoarelor luată de curentul mișcării de colonizare, care se îndrepta dinspre nord-est spre Marea Neagră. A început o încăierare a popoarelor, luînd caracterul, ici, colo, al unei piraterii atît pe mare cît și pe uscat (pe cursul inferior al Dunării și pe țărmul nordic al Mării Negre). Pentru o astfel de confuzie un savant atenian, care a luptat în acest război și care l-a descris, i-a dat denumirea de scitic, incluzînd în această denumire pe toți dușmanii imperiului — germani și ne-germani” ²².

Odată cu *carpii*, *goții*, sub conducerea cneazului Kniv au trecut Dunărea și au pătruns în Moesia. Ei au pătruns mai departe în Macedonia și în Tracia unde, în timpul lui *Beroe* (Bătrîna Zagora) i-au distrus romanii și au ocupat capitala Traciei, Filipopole, de unde cu o pradă bogată, distrugînd în calea lor legiunile romane, s-au întors victorioși peste Dunăre în Dacia, de atunci (cca. anul 255) pierdută pentru totdeauna pentru romani.

După moartea împăratului *Galien*, ucis în anul 268, goții au reînnoit invaziile terestre și maritime pe peninsula, de data aceasta împreună cu *gerulii*, care au trăit pe țărmul Mării de Azov și care erau de acum bine cunoscuți romanilor după agresiunile lor pirateresti asupra orașelor de pe țărmul Mării Negre.

Goții înaintau pe teritoriul roman pe trei căi : o parte din ei se îndrepta împotriva Thesaliei și Greciei, cealaltă pe calea maritimă spre Creta și Rhodos ; a treia — cea mai importantă parte, înainte în Macedonia. În ajutorul tessalienilor (orașul Solun sau Thessaloniki — cel mai mare oraș comercial maritim din Macedonia) a venit la timp împăratul *Claudius* cu o armată uriașă. El a reușit să-i alunge pe goți în Moesia de nord și aici lîngă orașul Niș (Naissus) să le dea o lovitură zdrobitoare, luînd numeroși prizonieri goți din care o parte au intrat în componența armatei romane, o parte au fost transformați în șerbi ²³, adică a fost inclusă în componența populației locale traco-romane. Pe de altă parte n-avem nici un fel de bază să presupunem că barbarii din nord care au

²¹ N. I. Marr, *Bretonskaia načmenovskaia reci v uveazke iazikov Afrevrazii*, [Vorbirea minorității naționale bretone în legătură cu limbile afro-euroasiatice], Opere alese, vol. IV, p. 226.

²² *Ibidem*, p. 217.

²³ Th. Mommsen, *op. cit.*, p. 217—225.

pătruns în posesiunile romane de pe peninsulă după jafurile înfăptuite sau înfringerile suferite mai întorceau toți ca unul de peste Dunăre. Hoarele înarmate ale acestor popoare erau nevoite să se întoarcă peste Dunăre, pentru că erau urmărite de armatele romane. Poporul, care sub oblăduirea lor și împreună cu ei pătrundeau pe peninsulă, aproape sigur că rămânea pentru totdeauna pe noile locuri și se transforma în populația băstinașă aducînd cu sine un însemnat element slav, care a contribuit la procesul natural de stabilizare pe peninsulă a unei noi calități etnografice. În tot cazul ne putem îndoi foarte puțin de faptul că spre mijlocul sec. III în regiunile dunărene ale peninsulei — Scitia (Dobrogea), Dacia și ambele Moesii adică teritoriul, care în sec. VII făcea parte din Bulgaria lui Asparuh, erau de acum într-o importantă măsură slavizate.

Împăratul *Aurelian* (210—275), înainte de a părăsi definitiv Dacia, în anul 274 a nimicit pe teritoriul ei poporul *carpilor*, a căror apartenență slavă cu greu poate fi pusă la îndoială mutîndu-i pe mulți de partea stîngă a Daciei pe peninsulă. Despre împăratul *Prob* (276—282) izvoarele arată că el a așezat pe peninsulă 100 000 de *bastarni*, iar mai tîrziu numeroși *gepizi*, *gretunzi* (ostrogoți) și *vandali*. Despre Constantin cel Mare (306—337) se spune că el a naturalizat pe teritoriul peninsulei, ca supuși romani, numeroși sarmați, reprezentînd în fapt poporul, care în antichitate se ascundea sub numele colectiv de *sarmați*, am văzut-o mai tîrziu ²⁴.

În anul 376, vizigoții alungați de huni, s-au adresat guvernului roman al împăratului *Valentius* (364—378) cu rugămintea de a li se permite să se instaleze pe peninsulă pe teritoriul posesiunilor romane. *Valentius* a fost de acord cu cererea vizigoților pe cuvîntul de onoare că vor asculta de guvernul roman și vor adopta creștinismul. Primind această permisiune, vizigoții au trecut Dunărea și s-au instalat pe teritoriul indicat în provincia Moesiei inferioare (vezi mai sus). Totuși n-a trecut nici un an, cînd scoși din răbdare din cauza abuzurilor și a exploatării lor de către slujbașii romani și negăsind nicăieri dreptate, vizigoții s-au răscolit împotriva guvernului roman, au nimicit armatele romane, trimise în Moesia pentru reprimarea răsculaților, declarîndu-se independenți față de guvernul roman.

Încurajați de primele succese, goții au trecut mai tîrziu lanțul Balcanic și au pătruns în Tracia. Lîngă Adrianopole i-a întîmpinat *Valentius* cu o uriașă armată și la 9 august 378 a avut loc aici o luptă înversunată, care după spusele istoricilor, nu a cunoscut precedent în istoria romană de la înfrîngerea de la Cannae * în anul 216 î.e.n., cînd în bătălia cu Hannibal au pierit 70 000 soldați romani. Lîngă Adrianopole, în lupta cu goții au căzut 60 000 romani, inclusiv împăratul. După această înfrîngere catastrofală a romanilor s-au deschis toate căile de pe peninsulă pentru barbarii din nord și fără multă greutate ei au jefuit și au pustiit posesiunile romane pînă la zidurile Constantinopolului și la țărmurile de sud ale Greciei. Timp de 25 de ani peninsula s-a aflat sub puterea absolută a goților. În anul 402, amenințați de barbarii care înaintau dinspre răsărit — hunii, goții au părăsit peninsula și au trecut în Italia, unde de asemenea,

²⁴ P. Mutafciiev *Bălgarii i rumânii v istoriata na Dunazkite zemii [Bulgarii și românii în istoria pămîntului dunărean]*, Sofia, 1927, p. 82.

* Vechi orașel situat în sud-estul Peninsulei Italice, unde în anul 216 î.e.n. a avut loc vestita bătălie dintre armata romană și cea cartagineză, condusă de Hannibal. După o iscusită manevră tactică a armatei cartagineze, armata romană a fost înercuită și complet distrusă. Bătălia de la Cannae a fost socotită, încă din antichitate, un model de artă militară.

timp de cîțiva ani au jefuit și pustiit țara nepedepsiți, pînă cînd, în sfîrșit, au trecut în Spania, unde au și pus bazele statului vizigot ²⁵.

În anul 441 pătrund de peste Dunăre hunii sub conducerea lui Attila, care se proclamase conducătorul uniunii triburilor hune, din care făceau parte printre alte popoare, și triburile est-slave, care probabil în armata lui Attila, judecînd după datele lui Priscus (sec. V) și a lui Iordanes (sec. VI) formau un important nucleu. Toată peninsula Balcanică a căzut în mîinile lui Attila, care a jefuit-o. Potrivit afirmațiilor lui Ammianus Marcellinus, hunii au transformat peninsula într-un deșert. Dominația hunilor a continuat pe peninsula timp de cinci ani și numai în anul 446 împăratul Theodosie II a reușit să încheie pace cu Attila în condiții umilitoare pentru Imperiul roman. În anul 453 Attila a murit și statul său (uniunea triburilor) s-a descompus. Fosta Dacie a fost cotropită de gepizi sub conducerea lui Ardarik ; ostrogoții s-au apropiat de țărmul rîului Tisa, în Panonia. O parte din huni s-au instalat pe țărmul drept al Dunării inferioare, în Dacia, Sciția Mică (Dobrogea) și în provinciile romane sub administrație romană ²⁶. Cărei populații i-au aparținut „hunii“, care după descompunerea uniunii hune s-au așezat în Sciția Mică și în general în peninsula Balcanică rămîne, deocamdată, o problemă deschisă, ei puteau fi și dintre slavii care făcuseră parte din Uniunea hună a lui Attila, ca o parte componentă a acesteia ²⁷. Cu toate acestea și după moartea lui Attila, pătrunderea barbarilor în peninsula — goți, gepizi, huni, longobarzi, gheruli, fracii, bulgari n-a încetat nici pînă în sec. VI, fapt despre care nu vom da aici amănunte întrucît acest subiect nu se încadrează în limitele problemei care ne interesează ²⁸. Considerăm însă important să subliniem aici faptul că în numărul sau componența drujinelor și popoarelor barbare care au pătruns în coloniile romane și care s-au așezat pe peninsula, începînd cel puțin din momentul consolidării pe aceste locuri a administrației romane — adică chiar de la începutul sec. II e.n. — au fost și slavii, ca de pildă *kostobocii* (anul 176) sau *carpii* (214—295) a căror apartenență la triburile slave nu trezește, în nici un caz, vreo îndoială ²⁹.

Printre așa-numiții „sarmați“ care au trăit în Dacia ungară, pe teritoriul Banatului de azi, între Dunăre și Tisa, romanii deosebeau două grupe : „sarmații—liberi“, vechii locuitori ai teritoriului și „sarmații—sclavi“, mult mai tîrziu, dar care depășeau numeric pe cei liberi. În anul 334 „sarmații—sclavi“ s-au răsculat împotriva conducerii lor, au nimicit-o și o parte din ei i-au izgonit pe teritoriul roman, unde cei aproximativ 300 000 de oameni au fost primiți de guvernul roman (Constantin) fiind împrăștiați pe peninsula și în Italia. O altă parte — a „sarmaților—liberi“ și-a găsit azil la goți.

În anul 358 Constantin i-a înapoiat patriei lor și au fost repuși în drepturile lor, iar cneaz a fost pus unul dintre ei, pe nume Zizais. „Sarmații“ bănățeni sînt amintiți în izvoare încă de la sfîrșitul sec. V și în

²⁵ M. S. Drinov, *op. cit.*, p. 11 și urm.

²⁶ „M. S. Drinov, *op. cit.*, p. 12—14 ; M. S. Grușevski *Kievskaja Rusia [Rusia Kieveană]*, I. Spb., 1911, p. 182 și următ.

²⁷ Mai amănunțit despre huni și problema hună în limba rusă, vezi studiul lui A. L. Pogodin *Hunnii [Hunii]* în cartea sa *Iz istorii slaveanskih peredvijenii [Din istoria strămutărilor slave]*, Spb, 1901, p. 30—43, tot aici este indicată și bibliografia de bază.

²⁸ Mai amănunțit în această problemă vezi : L. Niederle, *Slavonske starozitnosti [Antichitate slovacă]*, dil. II, Praga, 1906, p. 114—119.

²⁹ L. Niederle, *op. cit.*, p. 122.

prima jumătate a sec. VI. În sec. VI apar de acum pe acest teritoriu slavii, ca locuitorii vechi. Aceasta este o mărturie a faptului că aici slavii veritabili erau numiți „sarmați“.

Apartenența slavă a populației lui Potis, care la sfârșitul sec. IV s-a supus lui Attila, este confirmată de mărturiile lui Priscus, membru al misiunii romane pe lângă Attila — care a lăsat interesante însemnări despre această misiune — reprezintă o sursă deosebit de prețioasă referitoare la istoria hunilor și a relațiilor huno-romane ³⁰.

Din cei 300 000 de slavi, care în sec. IV au trecut Dunărea, găsindu-și azil pe peninsulă, probabil, o parte mult mai importantă a fost stabilită de Constantin, tot aici, iar o parte neînsemnată a fost trimisă în Italia. Afluența acestei mase a elementului slav pe peninsulă s-a reflectat inevitabil asupra componenței etnografice a populației, în sensul adâncirii procesului de formare aici, în rîndul populației băștinașe trace, a unei noi calități etnografice.

Că elementul slav a existat pe peninsulă încă pînă la pătrunderea slavilor de peste Dunăre, adică pînă în sec. VI este demonstrat în special de fapte ca : împăratul Justin I (518—527) era de origine țărănească-slavă ; de aceeași origine este și nepotul său (fiul sorei *Justinian I* (527—565) și se pare și nepotul acestuia din urmă *Justinian II* (565—578) care erau slavii balcanici din provincia Dardania (satul Vederiana sau Vedriana). Soția lui Justin I purta numele de *Lupchine* iar sora — *Beglenița* ; pe tatăl lui Justinian I îl chema *Istok*, pe soră — *Beglenița*. Acasă lui Justinian i se spunea *Upravda*. Aceste date sînt comunicate în descrierea vieții lui Justinian, alcătuită de învățătorul său Teofil ³¹.

Astfel, se poate presupune că epoca cuceririi peninsulei de către romani a reprezentat în istoria popoarelor glottogonice și etnogonice care locuiau pe peninsulă momentul din care putem vorbi de începuturile slavilor de sud, ca de o populație mai mult sau mai puțin deja constituită pe aceste locuri, pe peninsulă și nicidecum aiurea, prin încrucișări de triburi și a dezvoltării etnografice dialectice (în sensul filozofic al cuvîntului) a populației ei băștinașe. Dacă ne amintim cu această ocazie, că pe arena istoriei mondiale slavii apar în general în sec. I—II e.n. sub numele de *venezi* la Tacitus, Plinius și Ptolomeu, iar puțin mai tîrziu, începînd cu sec. VI la Iordanes și Procopiu sub numele de *venezi*, *slavi* și *anți*, în acest caz analiza noastră referitoare la originea slavilor din sud și o definire orientativă în timp, cînd pentru prima oară putem vorbi despre slavii din sud, ca despre o unitate etnografică, nu se potrivește, se pare, cu o adevărată realitate istorică. Tot în această perioadă începe în același fel istoria formării poporului slav de la nord, și este și în sudul Europei pe baza substratului său pre-indo-european. Din punct de vedere național-etnografic acest substrat reprezenta, se pare, un mediu al triburilor diferențiate (învecinate) complexul de triburi fiind în același stadiu al dezvoltării culturale, din care cauză și autorii antici foloseau nume colective : în sud erau *tracii*, în est *scitii*, la nord — *venetii*, adică simplu „poporul“ care reunea în competența sa complexul triburilor apropiate din punct de vedere tipologic, lingvistic și etnografic. Aceasta dădea temei au-

³⁰ Traducerea integrală în lb. rusă a operei lui Priscus a fost editată de G. S. Destunis în „Ucionnîe zapiski I otd. Akademii Nauk“, vol. VII, I, Spb. 1861. Mai amănunțit despre problema „Sarmaților-slavi“ unguri vezi L. Niederle, *op. cit.*, p. 127 și 144, următ.

³¹ M.S. Drinov, *Opere*, vol. I, Sofia, 1909, p. 19.

torilor din antichitate să opună, de exemplu, tracii și illirii celților, așa cum vedem aceasta la Strabon sau veneții, pe de o parte — germanilor, pe de altă parte sarmaților, cum vedem de exemplu la Tacitus. E cazul să menționez că semnificația tradițională a denumirilor triburilor colective „scit” și „vend” este poporul; semnificația termenului „trac” rămâne deocamdată neclară.

În „Capitalul” Marx vorbește despre epocile din istoria societății, care asemenea epocilor istoriei pământului, nu se deosebesc una de cealaltă prin linii delimitative strict — abstracte³². Așa se petrec lucrurile și în cazul de față.

Din lipsa datelor necesare pe care le avem la dispoziție, cu excepția celor folosite de noi mai sus, ne vine greu și nu putem spune mai mult decît cele arătate deja cu privire la epoca nașterii în conglomeratul naționalităților peninsulei a unei noi calități etnografice, adică a populației slave și în mod deschis să scoatem la iveală procesul creșterii treptate a cantității și trecerea acesteia într-o calitate nouă. Și nu se știe dacă în general asemenea procese „spontane, inconștiente, independente de voința oamenilor” sînt supuse vreunui control mai concret. Noi am însemnat elementele creșterii unui nou număr de popoare, întrucît putem să vorbim despre ele conform datelor furnizate de izvoarele noastre și sîntem nevoiți deocamdată să ne limităm la aceasta. Dezvoltarea forțelor de producție ale societății și schimbările corespunzătoare în relațiile de producție, determinate de aceasta, pe de o parte și încrucișările de triburi — pe de altă parte, studiate de noi, reprezintă factorul de bază în apariția noilor limbi tipologice, și prin urmare, și a noilor unități etnografice tribale. Fără să ne referim la acele concluzii, la care ne duce studiul lingvisticii comparative și a etnografiei comparative a relațiilor traco-slave, dar făcînd o incursiune în viitor să amintim că, din punct de vedere al limbii, tracii nu numai că se caracterizează în lingvistica indo-europeană ca indo-europeni, cu alte cuvinte ca un popor aparținînd aceleiași grup de popoare cărora le aparțin, printre altele, celții și slavii, dar lingvistica îi include în aceeași grupă a așa-numitelor satem-popoare cărora dintre alte popoare le aparțin numai indienii, iranienii, slavii și lituanii.

Faptul că tracii din punct de vedere lingvistic nu erau indo-europeni, dar că erau într-un stadiu de dezvoltare pre-indo-european, iafeticist, nu poate fi pus la îndoială. Afirmatia indo-europeiștilor cu privire la apartenența tracilor din punct de vedere al limbii, la satem-popoare arată odată în plus, că în privința limbii slavii și tracii apropiați unii de ceilalți, încît să se excludă posibilitatea de a se vedea în slavii de sud, în comparație cu tracii, o nouă calitate etnografică, apărută ca rezultat al procesului lent și îndelungat de creștere a cantității și de trecere a ei într-o nouă calitate. Momentul hotărîtor în apariția acestei calități noi, judecînd după datele istorice, a fost, probabil, epoca intervenției romane, despre care am vorbit mai sus și a cuceririi de către romani a popoarelor peninsulei, care a început din sec. III î.e.n. și care s-a terminat în sec. II e.n., în timpul lui Traian.

Studiul lingvistic și etnografic comparativ al relațiilor illiro-traco-slave ne va duce la aceeași concluzie: în peninsula Balcanică slavii erau la bază — populația ei tradițională și nicidecum venită pe calea migrării, și tracii antici ca un conglomerat de uniuni tribale, reprezintă substratul său etnografic de bază.

³² K. Marx. *Capitalul*, vol. I, 1931, p. 31 (ed. rusă).

5. RELAȚIILE DE LIMBĂ TRACO-SLAVE

Principalele situații de principii de la care pornim în construcția teoriei originii popoarelor slave și a limbilor lor, se rezumă pe scurt la următoarele :

Unul dintre elementele de bază, prin caracterul său general, a creat formațiuni sociale monogene, ginta și uniunea de ginți, transformate în trib, în uniunea de triburi, în popor și stat — este limba, pe lângă comunitatea de teritorii pentru colonie și activitatea colectivă.

Unitatea procesului glottogonic pe plan mondial, ca și unitatea procesului etnografic, presupune apariția în același timp, dar desigur nu în înțelesul nejust al acestui termen, apariția vorbirii sonore, a limbii în diferite colțuri ale spațiului populat de oameni în antichitate, în dependența de dezvoltarea muncii omului, în legătură cu inventarea primei unelte de producție, coincidând, se presupune, cu epoca paleolitică. Dezvoltarea ulterioară a limbii omului primitiv decurge pe baza legilor generale valabile ale dezvoltării sociale. Factorul specific care a jucat un rol esențial pe primele trepte ale dezvoltării culturii omului în dezvoltarea formării limbilor, se recunoaște a fi încrucișarea triburilor, care pe lângă alte condiții, cum ar fi comunitatea originii de la un totem, comunitate de teritoriu, precum și comunitatea intereselor producției colective în scopul autoconservării colectivului și a ridicării unei orînduiri de viață și a psihicului, manifestată prin activitate și în întreaga conduită a omului, a dus la apariția limbilor tribale înrudite.

Existența limbii comune ajută organizațiilor gentilice să se unească în interesul muncii, în uniuni gentilice, iar acestea din urmă să se transforme în triburi și să creeze uniuni tribale. Astfel s-au petrecut lucrurile la toate popoarele lumii, de cînd e lumea, inclusiv, desigur, și la popoarele care au servit ca substrat pentru înființarea în est, sud și vest a triburilor slave de acum înființate și unde în vecinătate cu ele — aceeași ordine în apus, s-au constituit paralel începuturile embrionare ale triburilor germane și celte de mai tîrziu, la nord — lituanieni, la est — finice. Aceste embrioane nu s-au creat izolat unul de celălalt, ci în procesul încrucișărilor permanente a triburilor, a primelor limbii embrionare și a nașterii triburilor tuturor popoarelor enunțate mai sus.

Prin unitatea procesului glottogonic se explică, în primul rînd, prezența în limbile celor mai îndepărtate popoare ale lumii din punct de vedere geografic, răzlețite unul de celălalt, a elementelor comune de limbă ; în al doilea rînd prezența elementelor comune în limbile popoarelor, deosebite prin felul de vorbire și din punct de vedere tribal, ca de exemplu rușii și ciuvașii, slavii și caucazienii munteni, finlandezii și georgienii în mod greșit presupuși a fi germani — goții și celții și popoarele iafetice din Caucaz ș.a. ; în al treilea rînd, o și mai mare prezență a acestei comunități în limbile popoarelor apropiate sau despărțite unul de celălalt din punct de vedere teritorial, așa cum observăm, de exemplu, în limbile așa-numitei grupe de popoare indo-europene.

În primul caz această comunitate reprezintă rezultatul și moștenirea comunității de dezvoltare a limbii pentru întreaga omenire în al doilea rînd — este vestigiul moștenirii caracterului comun în limbile unor popoare acum deosebite din punct de vedere al limbii și al substratului lor tradițional ; în al treilea rînd — este moștenirea comunităților stadiului de dezvoltare a limbii pentru un grup sau altul, acum popoare înrudite

prin limbă. Totuși pentru toate aceste cazuri izolate menționate mai sus, rămîne pentru totdeauna invariabilă și eficientă de la început și pînă la sfîrșit legea comună pentru toate aceste cazuri izolate menționate mai sus, rămîne pentru totdeauna invariabilă și eficientă de la început și pînă la sfîrșit legea comună pentru toate limbile lumii : unitatea procesului glottogonic, care a creat noi limbi tipologice în procesul încrucișărilor tribale și al stadiilor de dezvoltare a limbii — vorbirea.

O admirabilă ilustrare a cestei teze de bază a învățaturii marxist-leniniste cu privire la limbă a dat-o academicianul Marr în articolul „Ciuvașii — iafetizi pe Volga”, consacrat problemei relațiilor de limbă ruso-finlandeze.

Marr își ilustrează afirmația printr-o deosebit de interesantă analiză a cuvîntului „iug” (sud) foarte răspîdit în regiunea Kostroma, în denumirile rîurilor, pîrîurilor etc.³³

Procesul de transformare a limbilor iafetice în limbi indo-europene, adică trecerea vorbirii iafetice într-una nouă, în stadiul indo-european, s-a făcut desigur nu dintr-odată și nu în același timp în tot complexul masei unui anumit trib sau a unui anumit grup de triburi, ci treptat : „în interiorul fiecărui trib în mod separat, decurgînd de sus în jos, adică clasic, — spune Marr, — în ordinea influenței păturii dominante de la vorbirea indo-europeană asupra populației iafetice ; pe aceste căi putea să se desăvîrșească încrucișarea limbii-indo-europene cu cea iafetică”³⁴.

Cu alte cuvinte, la început era supusă renașterii limba comunității tribale în procesul clasicilor încrucișări tribale. Apăreau astfel, în primul rînd noi intertribale, înaintea maselor tribale, se nășteau noi poporații cu o limbă transformată. Apoi acestea atrăgeau și masele tribale spre un nou stadiu.

Punctul nostru de vedere în problema originii slavilor și a limbii slave în general — a slavilor din sud și a limbilor lor — în special, se deosebește fundamental de concepțiile tradiționale ale lingvisticii și etnografiei indo-europene care s-au fixat în știința burgheză.

„În orice caz, scrie — de pildă — prof. St. Mladenov în lucrarea sa „Geschichte der bulgarischen Sprache” (1929) /Istoria limbii bulgare/ pentru noi problema este rezolvată, în sensul că în prezent nici nu se mai poate vorbi despre caracterul autohton al slavilor în peninsula Balcanică... Mai mult, afirmă Mladenov, nu mai există nici un dubiu că slavii s-au răspîdit prin țările de peste Dunăre în cursul sec. VI, pe urmele vizi-goților. Tot atunci și în decursul următoarelor două secole acești „slavi” au pătruns nu numai în Thessalia și Epir, ci chiar și în cel mai de sud colț al Greciei, în Peloponez și chiar în insulele Egee. Pătrunzînd din nordul patriei lor străbune — dintre Wistula, Carpați și Nipru — pe peninsula Balcanică, slavii au găsit, probabil, aici unele rămășițe ale populației trace antice, care pe vremea lui Herodot era foarte numeroasă, dar pe măsura trecerii anilor s-a redus cantitativ. Încă înainte de pătrunderea slavilor soarta triburilor trace era hotărîtă în sensul că o parte însemnată din ei a fost romanizată, iar cealaltă, cu toate că a avut de simțit o puternică influență romană, și-a păstrat ici-colo independența. Tracii romanizați — sînt actualii daco-romani, macedono-români (aromânii) și istro-românii ; cei ce nu au fost definitiv romanizați — sînt actualii albanezi.

³³ N. I. Marr, *Izbr. roboti [Opere]*, vol. V, p. 346 ș.a.

³⁴ Idem *Abhazovodenie i abhazți, Izbr. roboti [Studiul despre abhazi și abhazii]*, Opere alese, vol. V, 1935, p. 185.

După pătrunderea „slovenilor“ o bună parte din populația tracă antică a fost slavizată, toți ceilalți foști traci (români și albanezi), așa cum o dovedesc elementele slave din limbile română și albaneză, au fost supuși unei foarte puternice influențe a „slovenilor“.

Aceasta este, dacă nu mă-nșel, ultima formulare a credo-ului indo-european în problema originii slavilor sudici și a limbilor slave sudice, făcută în anul 1929, de către prof. Mladenov³⁵, unul din cei mai mari specialiști în domeniul limbii bulgare.

Spre regretul nostru, nu avem la dispoziție date suficiente pentru ca — pe baza unui material concret, pe calea unui studiu comparativ al limbii trace cu cele slave de sud să confirmăm sau să infirmăm existența unei legături dintre ele presupuse de noi, în sensul existenței unui stadiu de dezvoltare. Nouă nu ne-au parvenit nici un fel de texte în limba tracă. Toate inscripțiile descoperite până-n prezent pe teritoriul trac — sînt grecești sau latine. Monedele găsite, care au aparținut regilor traci au semănături grecești. Materialul de bază, pe care-l avem în prezent la dispoziția noastră, sînt numele proprii și denumirile geografice precum și un oarecare număr de cuvinte (glosse)³⁶. Relativ recent — în 1912 — arheologul bulgar R. Popov a găsit în timpul săpăturilor făcute la un cimitir din sec. V î.e.n. din apropierea satului Ezerovo județul Borisovgrad, un inel scaraboid cu o inscripție enigmatică bine păstrată, pe care cercetătorii sînt înclinați, totuși să-l considere ca fiind primul monument de limbă tracă³⁷.

Conform determinărilor făcute de arheologii bulgari, acest inel datează nu mai tîrziu de sec. V î.e.n., și textul de pe el aparține, fără îndoială, limbii trace, dar atunci lingviștii n-au reușit să citească acest text.

Spre regretul nostru nu știm deocamdată dacă inscripția a fost descifrată. Este foarte greu de deslușit un asemenea material și de tras, pe această bază, unele concluzii referitoare la caracteristica limbii trace, fără riscul de a cădea în greșeala unor aprecieri cu un îndoielnic caracter științific.

Așa stînd lucrurile putem fi încredințați cu anticipație, că materialul trac aflat la dispoziția noastră și care prezintă deosebite greutăți pentru descifrare, nu ne va da, probabil, date suficiente de convingătoare pentru rezolvarea problemei care ne interesează. Din această cauză sîntem nevoiți să apelăm în special la un studiu comparativ a celui material care poate fi furnizat de limbile vii trace și illirice romanizate, adică limbile română — atît a actualei Românie și Moldovei Sovietice, cît și a celei din peninsula, precum și de limba albaneză.

Studiul comparativ al limbii albaneze cu limbile bulgară și sîrbă ne-a dat într-adevăr un prețios material, dacă nu pentru rezolvarea definitivă, cel puțin pentru ilustrarea tezei noastre de bază, convingîndu-ne că și în prezent, bazîndu-ne pe un material relativ nu prea mare, putem, totuși, să vorbim despre prezența certă a unor cunoscute relații între limba tracă și cea slavă de sud. Studiarea mai temeinică a acestei probleme, în viitor, în direcția menționată mai sus, va duce la rezultate pozitive.

³⁵ *Geschichte der bulgarischen Sprache* [Istoria limbii bulgare], p. 2 (progr. 2) și următ., progr. 3.

³⁶ Tomaschek, *op. cit.*, II Sitzungsberichte a Academiei vieneze de Științe, vol. CXXXI, Viena, 1894; P. Kretschner, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache* [Introducere în istoria limbii grecești], Göttingen, 1896, p. 171—243.

³⁷ G. Kazarow *Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker* [Contribuții la istoria culturii tracilor], Sarajevo, 1916, p. 92 și următ.

Ne vom opri, în primul rînd, la materialul tracic, adunînd cîteva fapte noi. După cum s-a menționat mai sus, acest material este reprezentat de cîteva glosse și de o serie de nume proprii și denumiri toponimice, iar pentru limba dacă — printr-o serie de denumiri de plante ³⁸.

În lucrarea sa „Introducerea la studiul limbii grece“, P. Kretschner se referă, între altele, la numele proprii trace „Orolos“ sau cu mutarea fluxului „Oloros“ ; dacicul „Oroles“ și-l compară cu grecescul *ornis* și cu slavul *orel* (vultur). Frigianul *daos* — *dafos* — *volk* (lup) cu rădăcina slavă *dav* — în verbul *daviti* (a apăsa). Numele cunoscutei zeițe a pămîntului la traci *Xemela*, în grecește *Xemelo*, o pune în legătură cu cuvîntul slav *zemles* (pămînt) denumirea frigiană *xelkia* — „zeului“ ; *ovoști* (verdeață, legume) cu cuvîntul din limba slavă veche *zlak* (graminee, cereale) etc. ³⁹.

Tomaschek traduce numele poporului *Pyrogeri* prin locuitorii regiunii cu grîu și imprimă supoziția că tracii ar fi avut un cuvînt corespunzător grecescului *piros* (foc), cuvîntului slav *piro pîrei* ⁴⁰.

Denumirea tracă pentru regiunea „rji“ — „vriza“ în limba greacă, care este menționată în cuvîntul slav vechi *răji*, în cuvîntul rus *roji* (seară) sub forme de *brița*, este folosit pînă în prezent în Bulgaria și înseamnă grîu alb de primăvară ⁴¹. În denumirea dansului trac cu arme, descris de Xenofon, (*Colavismos*) unii cercetători sînt înclinați să vadă cuvîntul slav *kolo* ⁴².

Un al doilea component — *paros* — para al unor denumiri toponimice trace, ca *Doboparos*, *Vriparos*, *Bessapara*, *Dardapara*, *Bospara* ș.a. se compară, de obicei, cu grecesul „poros“ „Brod“ (vad) (n. trad.), „pereprava“ (trecere, trecătoare) sau emporion „rînok“ (piață, tîrg) ⁴³, ceea ce este foarte posibil. Totuși, existența denumirilor toponimice cu aceeași rădăcină, dar cu o pronunție muiată : *Jagipera*, *Prohupera*, *Drubipera* și altele, constituie o bază pentru a vedea în acest cuvînt un obișnuit nume tribal *per*, în anumite cazuri *ber* respectiv *bar*, întîlnim în denumiri ca „Perm“ (*Per-men*) și *Bajetk* (*Berjen*) care reprezintă influențe iafetice în limbile din regiunea Volgăi, pe de o parte — problemă despre care mai amănunțit vezi la N. Ia. Marr în articolul „Ciuvași — iafetidi na Volghe“ (*Ciuvașii — iafetizi pe Volga*) ⁴⁴, iar pe de altă parte acel element foarte popular în toponomia tuturor popoarelor balcanice — *bar*, ca semantică „apăriu“, un fel de denumire de lacuri și riuri — *Ibar*, *Kolubara* și altele (vezi mai jos) aparținînd de același nume tribal. În denumirile toponimice trace de tipul *Doboparos*, *Vriparos*, *Bessapara* și altele acest element putea să însemne, dealtfel, nu numai apă-rîu, ci conform liniei semantice —

³⁸ Despre limba tracă vezi : Tomaschek, *Die alten Traker [Vechii tracii]*, I, II, Sitzungsberichte a Academiei Vieneze de Științe, CXXVIII, CXXX și CXXI, 1893—1894 ; P. Kretschner *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache [Introducerea la studiul limbii grecești]*, Göttingen, 1890, p. 217—243 ; Solmsen, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung [Revistă pentru studiul comparat al limbii]*, XXXIV, 1897, p. 36 și urm. ; G. I. Kazarov *Bitat na starite traki [Viața vechilor traci...]*, I, 1912, p. 10 ; *Idem Beiträge zur Kulturgeschichte der Traker [Contribuții la istoria culturii tracilor]*, Sarajevo, 1910, p. 92 și urm.

³⁹ Vezi Dr. P. Kretschner, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache [Introducerea în istoria limbii grecești]*, p. 221, 226, 230, 235, 237.

⁴⁰ G. Kazarov, *Beiträge*, ș.a., 1916, p. 37.

⁴¹ *Idem*, p. 39, P. Kretschner, *op. cit.*, p. 231.

⁴² G. Kazarov, *op. cit.*, p. 56 și urm.

⁴³ Kretschner, *op. cit.*, p. 221.

⁴⁴ N. I. Marr, *Izbranniie raboti [Lucrări alese]*, vol. 5, p. 323—372.

de asemenea și „pământ — apă — cer — munte — pisc, precum și clădire, localitate, sat sau oraș”⁴⁵.

În sfârșit separarea aceleiași rădăcini frecventă în limba tracă *par* se poate găsi în slavul pareni (par-en-e) / băiat tânăr, flăcău, n. trad. / în semnificația „ditea” /prunc/ ber-e „sîn” /fiu/ „ditea” /prunc/ și în cuvîntul compus grec „devuška” /fată/, care pînă la alcătuirea acestui cuvînt compus era „dieta-jenșcina”⁴⁶ /prunc-femeie/ sensul „ditea” /prunc/ „sîn” /fiu/ ne conduce la sensul „narod” /popor/. În felul acesta ar fi probabil mai corect să vedem în denumirile trace toponomice care ne interesează și care fac parte din a doua parte componentă a cuvîntului páros (în l. greacă) sau pára (în l. greacă) termenul în sensul „narod” /popor/, „plemea” /trib/ cu atît mai mult cu cît în limba tracă páros sau pár-a i ple-mia (trib) în limba slavă (pal-men) este una și aceeași rădăcină comună lor per-pol⁴⁷.

În toponomia tracă sînt deosebit de populare denumirile a căror a doua parte componentă este reprezentată de cuvîntul — dava sau deva, ca de pildă Pulpudava sau Pulpudeva, Murideva (în l. greacă Zihideva, alături de Scaideva etc. Dacă ar fi să socotim acest — dava — deva ca un termen încrucișat, provenit de la două triburi, prin pierderea ambelor componente labile, atunci în forma reconstituită obținem dar-var care, prin schimbarea elementelor cunoscutului nouă nume al uneia dintre cele mai mari riuri din peninsulă — care traversează Macedonia din nord-vest la sud-est — Vardar (despre care vezi mai jos) ceea ce cuvînt cu cuvînt înseamnă „voda-voda” (apă-apă) precum și, eventual, „poselenie” (cătun), „selo” (sat) sau „gorod” (oraș). Rădăcina dervar / dervar și-a găsit expresia prin pierderea ultimei silabă, în nemțescul Dorf, în slavul derevnea ; a se compara de asemenea cu bulgarul „duver” — perete de piatră, ogradă, ceea ce reprezintă o altă variantă prin vocalizarea aceleiași, probabil, rădăcini — darvar.

În limba tribului trac al odrizilor se semnalează denumirea toponimică Uskudame. A doua parte a acestei denumiri — dama, își are corespondenți în : 1). grecescul — *doma, domos*, — însemnînd nu numai „casă, locuință, cameră” etc. ci și cu semnificația de „neam, familie” ; 2) grecescul *damos, demos*, — care înseamnă nu numai „popor, democrație, adunare populară, conducerea de către popor, comunitate”, dar și „pământ, regiune, țară” și, în fine, „casă, ocol sau parcelă” ; 3) — latinescul *domus* ; 4) slavul *dom*, nu numai în sensul de „locuință” ci și în cel de „familie, neam” ; 5) în corespondent ad literam în dialect bulgar — *dam, dama* — „ocol închis pentru vite”.

Traco-frigianul *Setraia* sau *Setra* care înseamnă „cană” ; (dala) se pare că a trecut în bulgarul *zestra* — „dotă”, „zestre”.

Rădăcina frigiană *nig* — „cîine”, cea latină *kuno* — cățea, grecescul *higes* și *hioh* — cîine s-au transformat, se pare, în bulgarul *kuce* — „kun

⁴⁵ N. Ia. Marr, *Giuvașia-iafetidi na Volghe* [Ciuvași — iafetizi pe Volga], Izbr. raboti, tom. 5, p. 351—352.

⁴⁶ N. Ia. Marr, *Gotskoe slovo guma* — „muji” [Cuvîntul gotic guma-„muj” (soț)]. J. Lucrări alese, vol. IV, p. 261 și urm.

⁴⁷ N. S. Derjavin, *Iafeticeskie pereživania v prometeidskoi slavensko traditii* [Reminiscențe iafetiște în tradiția slavă prometeică] Cap. III, „Perun — v iazikovih i foliklorih pereživaniah u slavia (Perun — în vestigiile folclorice la slavi), Iazik i literatura vol. III, Leningrad : N. I. Marr, *Iz iafeticeskih perejtkov v russkom iazike* [Din vestigii iafetiște în limba rusă], Rapoarte, RAN 1924, p. 65—67, sau *Opere alese*, vol. V., p. 114—116.

— ce — ciine“, la început avînd semnificația de „cal mic, căluț“ și ne duce la termeni legați de denumirea animalelor folosite în transport, slavul *kon* — cal.

Numele orașului frigian Mangardum sau Manegordo în a doua parte a sa cuprinde aceeași rădăcină pe care o găsim în limba slavă veche grad — „gorod“ (oraș) care, după cum afirmă P. Kretschmer, ad literam, însemna „stena“, ogradă, zișcita oplot, ogorod, ogorojennoe mesto (perețe, gard, îngrăditură, apărare, pavăză — sprijin, grădină, loc îngrădit), bulgărescul *grădina*, lituanianul — *gardas* — „gard de nuiele, baraj“. goticul — *gards* „curte, casă“ etc. în albaneză *gard*, formă parțială de la *gardii*, care însemna genunchi, trunchi; neam, generație, casă și altele ⁴⁸.

Rădăcina daciă — bou are corespondentul ei în slavul *bik* (bou, taur); denumirea dacică a plantei bu-balla — „bîceacii iazik“ (limba boului), probabil continuă să existe ca și înainte în limba bulgară — *budala* în semnificația de dispreț „durak, oluh“ ⁴⁹ (prost, imbecil).

Denumirea tracă a riului „Ltriumoiu“ și cele analoage cu acesta au aceeași rădăcină ca și slavele *struia*, *ostron* ⁵⁰ (firicel de apă, ostrov).

Trebuie să ne mărginim la aceste foarte puține date privitoare la limba tracă.

În încheiere menționăm că, încă în anul 1862 Miklosici, în articolul său „Die slavischen Elemente im Rumänischen“ (Elemente slave în limba română) s-a oprit asupra problemei raporturilor traco-slave. Pornind de la faptul că tracii erau înrudiți cu illirii, că albanezii sînt urmașii illirilor și că populația străveche a actualei Românie erau dacia și geții, care aparțineau triburilor trace, în articolul amintit, Miklosici se pronunță în sensul că tracii reprezintă anume acel element antic, de la care se pot lămuri întrucîtva, fenomene inexplicabile, comune pentru limbile română, bulgară, albaneză, greacă — noua (modernă) și parțial sîrbă. La aceste fenomene Miklosi mai adaugă :

1. — Exprimarea timpului la viitor se face cu ajutorul verbului „vreau“ împreună cu infinitivul. O asemenea exprimare la viitor există în limbile română, bulgară, sîrbă, greacă — nouă și în graiul tock al limbii albaneze.

2. — Pierderea infinitivului în limbile bulgară, greacă — nouă și albaneză.

3. — Exprimarea cazurilor genitiv și dativ în aceeași formă — în limbile bulgară, română, greacă — nouă și albaneză.

Dintre trăsăturile sintactice cu același caracter Miklosici remarcă unirea formelor enclitice cu pronume personale complete la cazurile dativ și acuzativ cu pronume personale complete la cazurile dativ și acuzativ în bulgară, română, greaca-nouă și albaneză; bulgărescul „meie mi se cini“ „mie mi se pare“, grecescul „emens me fainetar“, albanezul *tetta te kertoj* — „mati branit menea“ — „mama mă dojenește“. Apoi Miklosici dă cîteva denumiri comune ale limbilor menționate, cuvinte româno-albaneze, în genul, de exemplu : *vatră* g. f. românesc — *focus*, *fundamentum*, *domus*, *tabulatum*, *vatr*, *vatăr* albanez — cu acea semnificație, *vatra* — în limba sîrbă aceeași semnificație o are „ogoni“ (focul) în limba huțulo-

⁴⁸ P. Kretschmer, *op. cit.*, p. 222, 228, 231.

⁴⁹ *Idem*, p. 234 și urm.

⁵⁰ *Idem*, p. 235.

ucraineană înseamnă „ogoni“ (foc) ; românescul gușă de gen feminin — „zob“ (gușă), adjectivul *gușat*, albanezul *gus* — „gorlo“ (gît), în limba bulgară *gușa* — „gorlo“ (gît), sîrbescul gușă ; în limba română copil, de genul masculin — „malcik“, copilă — de genul feminin — „devocika“, în limba albaneză copil — „sluga“ (sclav, slugă), nelegitim, bastard ; în limbile bulgaro-sîrbă copile — „bastard nelegitim“, „malciugan“ (băiețuș) (nothus), în limba greacă nouă copele — tînăr etc.⁵¹. Aceeași idee cu privire la substratul trac în limbile greacă, albaneză și bulgară Mikloșici o menționează și în articolul său „Die slavischen Elemente im Neugriechischen“. (Elemente slave în limba greacă nouă). Sitzungsberichte... Academia Vieneză de științe, 1870, vol. XIII.

⁵¹ L. Miletici, *Dr. Frantz Miklosici i slavianskata filologhi [Dr. Franț Mikloșici și filologia slavă]*, Sofia, 1891, p. 465—470. Punctul de vedere a lui Mikloșici l-a însușit K. Jirecek (vezi lucrarea sa *Istoria na Belgarite [Istoria bulgarilor]*), Tîrnovo, p. 142 și urm.

***Simpozion consacrat aniversării a 45 de ani
de la procesul din Brașov al militanților comuniști
și antifasciști în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu***

Evocarea unuia dintre cele mai semnificative momente ale luptei forțelor revoluționare și democratice din țara noastră împotriva pericolului fascismului, pentru apărarea libertății și demnității naționale — procesul de la Brașov al militanților comuniști și antifasciști, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, din primăvara anului 1936 — s-a desfășurat, în ziua de 25 mai 1981, la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, sub egida Academiei de științe sociale și politice, Academiei „Ștefan Gheorghiu”, Institutului de studii istorice și social-politice și Uniunii Tinerețului Comunist.

La Simpozionul consacrat acestui eveniment au participat oameni ai muncii din capitală, vechi militanți ai mișcării muncitorești, activiști de partid și de stat, cadre didactice, cercetători, studenți și elevi uteciști. A luat parte Ilie Rădulescu, secretar al C.C. al P.C.R.

Deschizând lucrările simpozionului, *Mihnea Gheorghiu*, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, a subliniat că, acum patru decenii și jumătate, un tânăr comunist român — al cărui nume este azi rostit cu profundă stimă și afecțiune în întreaga țară și pe toate meridianele lumii — în vîrstă de 18 ani, oferea unul dintre cele mai înalțătoare exemple de luptă pentru adevăr, pentru apărarea dreptății și libertății poporului său. „Evenimentul din 1936 — arăta vorbitorul — pune o dată mai mult în evidență contribuția activă a tinerelor cadre fruntașe ale partidului

nostru în perioada cea mai zbuciumată a istoriei sale eroice, din ultima jumătate de veac și detașarea fermă, pe acest fundal, a personalității tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., eroul principal al procesului militanților comuniști și antifasciști de la Brașov“.

În continuare în comunicarea intitulată „*Lupta împotriva fascismului și războiului, expresie a atitudinii democratice, umaniste și patriotice a poporului român*”, *Ion Popescu-Puțuri*, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., a subliniat că „fascismul a fost — și a rămas pînă la capăt — organic străin intereselor naționale și sociale, modului său de viață, spiritualității și omeniei poporului român, fapt verificat și probat în focul tumultuoaselor evenimente din perioada interbelică și din timpul celui de-al doilea război mondial“.

În anii dintre cele două războaie mondiale, „omenirea, Europa în mod deosebit — a relevat vorbitorul — a fost confruntată cu extrem de gravul, de barbarie aducător, fenomen al fascismului. Acesta, ca mișcare și doctrină, ca regimuri politice cărora le-a dat naștere, precum și acele dictaturi totalitare care, fără a izvorî direct dintr-o doctrină și o bază politică identică cu a fascismului «clasic», au împrumutat multe dintre metodele și trăsăturile sale, au înscris în viața multor popoare pagini dintre cele mai negre ale teoarei, războiului, exterminării de masă, stagnării progresului social, involuției culturale etc.“.

„Atunci cînd vorbim despre fascismul european — subliniază autorul comunicării — ținem cont de faptul că nu a existat un model unic al acestuia, că fascismul, ceea ce a reprezentat el ca esență, și-a găsit, în diferite țări, o expresie proprie, iar acolo unde terenul nu a fost propice dezvoltării sale, în această expresie a predominat latura de agentură străină“. Totodată, regimurile și mișcările reunite în terminologia politică a timpului și în literatura istorică sub denumirea de fascism european „au avut, în esență, o serie de factori generatori și trăsături fundamentale comune, multe similitudini de conținut și de formă. A fost un fenomen complex, născut în climatul social-politic efervescent al anilor următori primului război mondial, din căutările înfrigate ale claselor exploatatoare a unor căi și mijloace de a se pune la adăpost de valul revoluționar, de a stăvili lupta revendicativă a oamenilor muncii; din orientarea păturilor celor mai reacționare ale acestor clase spre lichidarea parlamentarismului democratic, deoarece au văzut în statul totalitar, în teoriile fasciste la modă și în regimul pe care îl promiteau mijlocul de a integra forțat în capitalism păturile mijloacii și masele muncitoare, de a le obliga printr-un mecanism de constrângere, organizare, reglementare și înșelare ideologică să suporte acea înăsprire a exploataării pe care democrația burgheză risca, după părerea lor, să nu o mai poată asigura; s-a născut, însă, acest fenomen, și din oscilațiile, rătăcirile, temerile, disperările, prejudecățile aberante ale unor mase mic-burheze, și din tendința unor elemente marginale, declassate, lumpenizate de a folosi situația socială confuză pentru a pătrunde spre suprafața societății“.

După cum subliniază comunicarea, „mai presus de toate fascismul s-a născut din revanșismul și dorința de revizuire a situației create după primul război mondial, care s-au dezvoltat în țări înfrînte în război sau nemulțumite de rezultatele acestuia, ceea ce și explică, în bună măsură, caracterul deosebit de agresiv al fascismului pe plan extern. Odată ajuns la putere într-o serie de state, el s-a constituit în dictaturi teroriste ale celor mai reacționare, șoviniste și agresive forțe puse în slujba marelui capital imperialist din acele țări, reprezenta un dușman perfid și sîngeros al democrației și progresului, al tuturor oamenilor cinstiți. Și însemna război“.

La adăpostul demagogiei deșănțate, a mijloacelor propagandistice de provocare a isteriei de masă cu ajutorul unui fantasmagoric amalgam de revendicări apropiate de simfămintul maselor și de con-

cepții înapoiate, prejudecăți, sentimente josnice, „fascismul a lovit, în interior, în tot ce era democratic, progresist, devotat umanismului și și-a pregătit agresiunea pentru asigurarea dominației sale, pentru revizuirea granițelor, amenințînd în primul rînd popoarele ce își constituiseră de curînd statele naționale moderne independente sau își desăvîrșiseră unitatea națională.“

Arătînd că în aceste condiții, lupta antifascistă se situa pe primul plan al vieții social-politice, *Ion Popescu-Puțuri* a scos în evidență că „forța cea mai hotărîtă și consecventă a acestei lupte a reprezentat-o mișcarea muncitorească, partidele revoluționare ale clasei muncitoare. Chiar dacă au existat oscilații în politica centrului conducător de atunci al mișcării comuniste, în unele momente, față de fascism, chiar dacă asocierea făcută între fascism și social-democrație în documente ale Cominternului a stîrnit confuzii, *partidele comuniste din diferite țări, în multe cazuri în colaborare cu socialistii și social-democrații, au constituit forța de bază a coalițiilor naționale de forțe democratice create cu scopul de a înfrînge fascismul“.*

În țara noastră, „lupta generală pentru progres național și social, lupta în tregii mișcări muncitorești pentru apărarea intereselor vitale ale oamenilor muncii, lupta revoluționară a partidului comunist pentru transformarea societății au avut de asemenea o componentă antifascistă“. Pentru a înțelege dimensiunile ei, rolul și raportul în care s-a aflat cu celelalte componente ale luptei în comunicare ce se arată: „Desăvîrșirea, în 1918, a făuririi statului național unitar român a creat noi condiții, mult mai favorabile dezvoltării economice și sociale a țării, o situație propice înfăptuirii reformelor care au urmat, luptei forțelor progresiste pentru consolidarea celor obținute și deschiderea drumului în vederea transformării revoluționare profunde a societății. Pe plan extern, interesele naționale vitale ale țării dictau o politică de menținere a statu-quo-ului postbelic, de asigurare a respectării stricte a prevederilor tratatelor ce consfințiseră noua configurație național-statală din centrul și sud-estul Europei. Această situație, necesitățile dezvoltării României, ca și tradiția istorică și spiritul unui popor care în cursul îndelungatei sale existențe și-a apărât mereu glia și ființa, dar nu a atentat la bunul altuia, au făcut ca țara noastră să situeze în prim plan apărarea integrității sale teritoriale, a independenței și suveranității naționale și să acționeze ca adversar declarat al oricărui revanșism și revizionism teritorial“. Corespunzător tradițiilor umaniste și năzuin-

țelor de dezvoltare democratică ale poporului român, „fascismul nu s-a putut dezvolta în țara noastră în perioada interbelică ca un curent major, cu influențe predominante în viața social-politică. Dar diferite partide politice ale claselor dominante, unele guverne și monarhia nu s-au dat în lături de la a folosi unele sau altele dintre grupurile sau organizațiile de extremă dreapta, șovine și antisemite, inspirate după modele austriece, italiene sau germane, în cadrul arsenalului lor mai larg de mijloace de apărare a structurii capitaliste a societății, a rivalităților dintre partide, în manevrele lor electorale; la rîndul său, a căutat să se folosească de ele și Carol al II-lea în lupta pentru slăbirea partidelor politice și instaurarea puterii sale personale“. Pe acest teren „s-a dezvoltat Garda de Fier, organizație de tip fascist, ultrareacționară, antidemocratică și antipopulară, privită de cercurile reacționare ca o forță de diversiviere, o echipă de șoc împotriva forțelor democratice, în primul rînd a mișcării muncitorești. Pe măsură însă ce găsește în fascismul internațional nu numai o sursă de inspirație ideologică, ci și un sprijin direct, politic și financiar, în special din partea Germaniei hitleriste, legionarismul scapă de sub controlul partidelor burgheze și al regelui și devine o agentură directă a nazismului în România“.

Poporul român, nutrinde o adversitate hotărîtă față de fascism în general, a manifestat o profundă ostilitate față de legionarism. „În frunte cu comuniștii, cu cei mai înaintați oameni ai vremii, el s-a ridicat cu fermitate împotriva pericolului grav pe care îl reprezenta fascismul pentru soarta țării, a umanității și civilizației. În funcție de situație, — s-a subliniat în comunicare — *lupta antifascistă a avut în România ca trăsătură distinctivă, faptul că pe plan intern ea nu se confruntă cu o mișcare fascistă constituită în putere de stat și regim politic sau care să se fi dezvoltat pînă la o forță capabilă de o preluare de-sine-stătătoare a puterii*, ci cu o forță folosită de clasele dominante ca element de diversiviere și devenită agentură a fascismului extern. Tocmai amenințarea puternică ce venea din partea acestuia făcea din Garda de fier un dușman periculos. Pentru partidul nostru combaterea hotărîtă a Gărzii de fier și a altor organizații de extremă dreaptă reprezenta, pe de o parte, o componentă a luptei sale generale împotriva forțelor politice ale burgheziei, pentru victoria revoluției, iar pe de altă parte — o componentă a luptei sale ferme, pătrunse de un fierbinte patriotism, împotriva pericolului fascist extern, pentru apărarea

integrității, independenței și suveranității patriei“.

Acest caracter al luptei antifasciste din România, „de luptă pentru apărarea independenței naționale împotriva politicii agresive a hitlerismului și acoliților săi revizionisti, implicat a agenturii fasciste din țară, și-a găsit reflectarea în numeroase documente ale P.C.R. din acei ani“. Dintre acestea, comunicarea amintește apelul adresat, la 1 noiembrie 1935 Comitetului Executiv al P.S.D., la numai doi ani de la venirea hitlerismului la putere, în care se sublinia: „Noi, comuniștii, sintem gata să apărăm cu arma în mînă independența României dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist“, precum și extrase din articolul publicat de „Scinteia“, în numărul său din decembrie 1935, în care se arată că „existența neamului românesc ca națiune, existența României ca țară independentă sînt în joc. Poporul român trebuie să decidă dacă înțelege să-și apere existența și independența. Iar poporul român nu poate da decît un singur răspuns. Cu toată energia, la nevoie cu arma în mînă, poporul român își va apăra existența contra bandiților hitleriști, care vor să ne răpească independența națională“. Faptul că pentru comuniștii lupta antifascistă reprezenta „o parte integrantă a luptei lor generale împotriva orînduirii capitaliste, i-a făcut pe apărătorii acesteia, pe guvernanți, independent de caracterul sinuos, contradictoriu al propriilor lor relații cu legionarismul și de perceperea tot mai acută a pericolului fascist extern, să răspundă cu represiuni la succesele raportate de această luptă, slăbind astfel capacitatea de rezistență în fața pericolului crescînd“.

Spre sfîrșitul anului 1935 și în cursul anului 1936, unui număr însemnat de comuniști și uteciști li s-au intentat numeroase procese. În contextul acestora se înscrie și procesul de la Brașov, „proces pe care atitudinea militantă adoptată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, cel ce avea să devină Secretar general al partidului nostru și de alți acuzați l-a transformat în încă o acțiune de luptă“.

Este cunoscută desfășurarea ulterioară a evenimentelor. „Cei care au tolerat sau sprijinit în anumite momente Garda de fier au plătit ei însuși scump acest lucru, așa cum s-a întîmplat, de altfel, și cu acele mari forțe de pe arena internațională care au promovat conciliatorismul față de fascism, sau au încercat, într-un moment sau altul, să cocheteze cu acesta“.

Istoria a confirmat justetea luptei împotriva fascismului, așa cum a devenit și martora victoriei istorice a popoarelor împotriva fascismului, victorii la care

și-a adus contribuția activă și poporul nostru.“ Această contribuție — a arătat Ion Popescu-Pufuri — ca și istoricele realizări social-politice ulterioare, au înscris definitiv România în rîndul țărilor în care au fost ireversibil lichidate condițiile pentru orice manifestare a fascismului. Dar lecțiile istoriei sînt deosebit de actuale acum, în condițiile reînvierii în unele țări a unor activități neofasciste“.

Evocînd activitatea revoluționară din anii ilegalității a conducătorului partidului și statului nostru, *Andrei Neagu*, președintele Comitetului foștilor luptători și veteranilor de război împotriva fascismului, în comunicarea „*Activitatea revoluționară din anii ilegalității a tovarășului Nicolae Ceaușescu — pildă de dîrzenie și devotament pentru slujirea înaltelor idealuri ale Partidului Comunist Român*“ a arătat că „*Din torentul viu al luptei tineretului nostru comunist a fișnit și s-a cizelat personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, tînărul comunist de exemplară conduită morală și politică, fruntașul unei generații și mindria actuală a poporului român*. Cum bine știe, tovarășul Nicolae Ceaușescu a intrat la o vîrstă fragedă în rîndurile mișcării revoluționare din patria noastră, dar s-a făcut repede remarcat prin activitate neobosită, prin dîrzenie, abnegație și curaj în înfruntarea prigoanei regimului burghez“.

Cînd, în iunie 1933, din inițiativa și sub conducerea P.C.R. a luat ființă Comitetul Național Antifascist — a arătat vorbitorul — tineretul din capitală era reprezentat de tînărul utecist Nicolae Ceaușescu. „Începînd încă din această epocă, Uniunea Tineretului Comunist a avut în tovarășul Nicolae Ceaușescu un conducător eminent, ce avea să se călească neconținut la înalta școală a luptei revoluționare. Prin persoana sa, și a altor tineri, U.T.C. a fost angajată plener în toate marile bătălii sociale și politice conduse de Partidul Comunist Român împotriva exploataării capitaliste, a pericolului fascist, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, a integrității patriei, care și-au lăsat amprenta vizibilă pe întreaga istorie a deceniului patru“.

Cu prilejul memorabilelor acțiuni de solidaritate cu conducătorii muncitorilor feroviari și petroliști judecați la Craiova, în vara anului 1934, militantul comunist Nicolae Ceaușescu a înțeles să-și facă datoria pe care i-o dicta conștiința de clasă, ducînd protestul muncitorilor din București, care cereau încetarea samavolnicilor antimumcitorești, stingerea procesului și eliberarea celor arestați. Tînărul comunist nu s-a lăsat intimidat de presiunile organelor represive, a declarat fără

reținere că „venise la Craiova din proprie inițiativă, ca unul ce participase la stringerea de semnături pe memoriile de protest și de solidaritate pe care le aducea cu sine, dar și că fusese delegat de către organizațiile muncitorești din capitală să meargă la Craiova, pentru a depune aceste proteste și a face declarații favorabile ceferiștilor de la Grivița“. Călindu-se la școala aspră a activității partidului comunist, școala care îl va forma ca pe unul dintre cei mai conștienți, energici și capabili militanți ai neamului său, pentru independența și libertatea poporului român, *comunistul Nicolae Ceaușescu „era prezent cu sfatul și fapta pretutindeni unde nevoile partidului erau mai mari; organiza, mobiliza și pregătea pentru luptă cadre noi de tineri comuniști, militanți antifasciști*. Apreciînd aceste calități exceptionale, proprii luptătorilor comuniști, partidul i-a încredințat, în toamna anului 1935, funcția de secretar al Comitetului regional Prahova al U.T.C., calitate în care avea să se afirme din nou cu strălucite virtuți de organizator al maselor și luptător neînfrînt pentru îndeplinirea idealurilor de dreptate și libertate ale poporului“.

Neobosit și activ, urmărit în permanență, tînărul luptător revoluționar „căuta să așeze pe baze solide munca de agitație și propagandă a organizației pe care o conducea, avînd în vedere sarcina popularizării în mase a liniei politice, antifasciste și patriotice a P.C.R. La capătul unei asemenea acțiuni care avea drept scop și înființarea de noi organizații locale ale U.T.C. și ale Blocului pentru apărarea libertăților democratice, este arestat, în comuna Ulmi, județul Dimbovița, în ziua de 15 ianuarie 1936, împreună cu alți uteciști și militanți antifasciști. Marea majoritate a așa-ziselor delictе politice îl vizau, așa cum rezultă și din textul ordonanței definitive a Tribunalului militar din Brașov, în primul rînd pe militantul comunist Nicolae Ceaușescu“.

Și în timpul procesului de la Brașov, în împrejurări neînchipuit de grele, se relevă în comunicare, „s-au vădit înaltele trăsături politico-morale — patriotismul înflăcărat, devotamentul în slujirea intereselor vitale ale țării, abnegația, dîrzenia și neînfricarea în lupta revoluționară — ale celui care astăzi se află în fruntea partidului și statului și care, prin contribuția sa esențială la elaborarea și aplicarea politicii partidului, prin tot ceea ce a făcut și face pentru înălțarea României socialiste, pentru demnitatea și fericirea poporului, și-a cîștigat dragostea și încrederea nemărginită a întregii națiuni“.

Întemnițarea la Doftana a luptătorului comunist Nicolae Ceaușescu, condamnat

la doi ani și jumătate de temniță grea în procesul de la Brașov, se înscrie ca un fapt semnificativ, de mare însemnătate în contextul mișcării de rezistență internă a colectivului de deținuți politici revoluționari. „Documentele vremii și deopotrivă tovarășii care l-au cunoscut în această perioadă de detențiune la Dof-tana (15 august 1936 — 12 decembrie 1938) îi evidențiază activitatea intensă desfășurată în cadrul conducerii celulei de partid, a organizației de colectiv”. S-a remarcat, totodată, printr-un studiu neobosit, prin activitatea de educație revoluționară și partinică, fiind încadrat activ în formele specifice de organizare a învățămîntului de partid din închisoare. Cunoștințele ideologice, cele de cultură generală dobîndite în acești ani, în condițiile deosebit de vitrege, specifice Dof-tanei, îl vor detașa pe comunistul Nicolae Ceaușescu în rîndurile cursanților Școlii superioare de cadre a P.C.R. de la Ploiești, organizată de partid în vara anului 1939. „Ca unul care am participat la cursurile acestei școli — subliniază autorul comunicării — îmi aduc aminte că tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a impus prin cunoștințele asimilate în «Academia Dof-tanei», unde a fost închis la vîrsta de 18 ani, prin capacitatea sa neobișnuită de asimilare, prin regimul său de studiu riguros și organizat, început de la primele ore ale dimineții și continuat pînă noaptea tîrziu. Era încă de pe atunci neobosit. Știa să asculte toate părerile, comenta cu mare putere de discernămint problemele puse în discuție, știa să-și spună cu o logică fără cusur opiniile și nu ceda niciodată cînd știa că are dreptate”.

Eliberat din închisoare la sfîrșitul anului 1938, „comunistul Nicolae Ceaușescu, s-a avîntat din nou în vîltoarea luptei, cu entuziasmul și dăruirea ce îl caracterizau, participînd, alături de viitoarea sa tovarășă de viață — tînașa comunistă Elena Petrescu — la acțiunile revoluționare de amploare desfășurate de partidul comunist împotriva fascismului, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru apărarea independenței și suveranității naționale a României, a integrității sale teritoriale, grav amenințate, în epoca respectivă, ca urmare a ofensivei țărilor fasciste. Așa, de pildă, prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu în Comisia conspirativă de organizare a zilei de 1 Mai 1939 poartă în sine semnificația prețurii pe care partidul o acordă meritelor sale de încercat luptător, discernămintul său politic, dirigenției și intransigenței revoluționare, patriotismul înflăcărat, calitățile pe care le probase în numeroase împrejurări, dar și grija partidului pentru realizarea obiectivelor strategice și tactice pe care le urmărea în această epocă și anume : înfăp-

tuirea unității de acțiune a clasei muncitoare, reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist și crearea Frontului Popular Antifascist — organism politic menit să salvgardeze independența și suveranitatea națională, integritatea teritorială a României. Iar simbolul acestei lupte avea să-l constituie marea demonstrație antifascistă, antirăzboinică și antirevizionistă de la 1 Mai 1939”.

Marea demonstrație de la 1 Mai 1939, ca și cele ce i-au urmat, au constituit fundalul istoric pe care s-au desfășurat pregătirile, tot mai intense, pentru refacerea Uniunii Tineretului Comunist. „Sufletul viu al acestei acțiuni, animatorul principal al procesului de reorganizare a U.T.C. a fost luptătorul revoluționar Nicolae Ceaușescu. În cadrul Comisiei centrale de reorganizare a U.T.C., el a jucat un rol deosebit, avînd în vedere experiența politică și organizatorică, dobîndită în marile confruntări sociale și antifasciste din anii anteriori. După pregătiri minuțioase, în condiții de conspirativitate desăvîrșită, a putut avea loc, la București, într-o casă conspirativă de pe Șoseaua Giurgiului, la sfîrșitul anului 1939, Conferința de reconstituire a Uniunii Tineretului Comunist. În problema centrală a Conferinței a fost prezentat un raport organizatoric susținut de tovarășul Nicolae Ceaușescu, urmat de alte relatări și discuții. O atenție deosebită a fost acordată situației politice interne și internaționale, participanții relevînd cu îngrijorare implicațiile grave ale războiului care izbucnise, locul și rolul României în noua conjunctură politico-militară. În ultima parte a lucrărilor Conferinței a fost adoptat planul de acțiune al U.T.C. și s-a ales Comitetul Central. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost ales în Secretariatul Comitetului Central al U.T.C. și a condus efectiv activitatea organizației”.

Arestat din nou, în vara anului 1940, judecat și condamnat la alți ani de temniță grea, „comunistul Nicolae Ceaușescu va milita cu același devotament și dăruire exemplară pentru transpunerea în fapte a crezului său politic, izvorit din viziunea clară a rolului ce revenea clasei muncitoare, partidului comunist în răsturnarea regimului exploatator și opresiv, în edificarea unei noi societăți. În rîndurile militanților politici comuniști și antifasciști întemnițați în anii grei ai regimului de dictatură militară fascistă — la Văcărești, Jilava, Caransebeș, în lagărul de la Tg. Jiu —, numele său a ajuns să semnifice curajul, maturitatea politică și capacitatea organizatorică ce au permis colectivului să reziste și să se salveze în împrejurări dintre cele mai dramatice. Membru în conducerea organizației de partid din lagărul de la Tg. Jiu, tovarășul

Nicolae Ceaușescu și-a adus o contribuție însemnată la fixarea obiectivelor de luptă politică și a liniei tactice adoptate de partidul comunist pentru pregătirea revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944“.

Activînd în condiții noi, de legalitate, partidul comunist a acordat o atenție deosebită întăririi organizatorice a Uniunii Tineretului Comunist, avînd în vedere rolul însemnat ce revenea acestuia în procesul marilor transformări economice, sociale și politice ale revoluției. Subliniînd această orientare, comunicarea arată : „Conducerea Uniunii Tineretului Comunist a fost încredințată tovarășului Nicolae Ceaușescu, revoluționarul a cărui experiență organizatorică, capacitate de muncă, discernămint și competență politică își găsiseră deja o strălucită concretizare în activitatea revoluționară și patriotică din anii grei ai ilegalității. În calitate de secretar general al Uniunii Tineretului Comunist, tovarășul Nicolae Ceaușescu a desfășurat o activitate neobosită pentru antrenarea largă a tinerei generații în marile încleștări de clasă din anii care au urmat, pentru instaurarea puterii democrat-populare, refacerea economică a țării, pentru construcția societății socialiste.

De numele tovarășului Nicolae Ceaușescu, de prezența sa titanică în fruntea partidului se leagă indisolubil toate marile înfăptuiri obținute de poporul nostru în etapa cea mai rodnică din cadrul istoriei sale contemporane, inaugurată de Congresul al IX-lea al P.C.R., perioadă în care idealurile luptei eroice a clasei muncitoare, a poporului au devenit realități ale României socialiste. Eforturile și biruințele de prestigiu tot mai înalte obținute de poporul român pe făgașul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate și al înaintării României spre comunism se nasc azi din puterea exemplului strălucitor al tovarășului Nicolae Ceaușescu“.

În comunicarea „Clasa muncitoare forța principală a luptei poporului nostru împotriva fascismului și războiului“, Dumitru Badea, secretarul Comitetului de partid de la întreprinderea „23 August“ din București, președintele Consiliului oamenilor muncii, scoate în evidență că în anii premergători celui de-al doilea război mondial „comuniștii au mobilizat clasa muncitoare, întregul popor pentru o politică internă și externă care să asigure o adevărată apărare a țării, pentru a face față primejdiei de a ne pierde independența națională și de a deveni o colonie a imperialiștilor hitleriști. De o importanță deosebită pentru popularizarea opțiunii clasei noastre muncitoare s-au

dovedit a fi acțiunile organizate în toată acea perioadă, acțiuni în care 1 Mai 1939 — desfășurat sub semnul unității, al Frontului Unic dintre comuniști și socialiști — s-a înscris ca o pagină deosebită în istoria mișcării muncitorești din România“.

Înfăptuirea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a deschis o nouă eră în procesul luptelor revoluționare din istoria patriei noastre a fost opera clasei muncitoare unită și condusă de P.C.R., opera întregii națiuni. „Drumul lung și greu străbătut pînă la victoria definitivă împotriva fascismului și încheierea războiului a consacrat în istoria națională locul de cînte al clasei noastre muncitoare, principala forță a dirzeniei și abnegației cu care întregul popor român, condus de Partidul Comunist Român și-a redobîndit libertatea, independența și suveranitatea națională“.

Sîntem astăzi mai puternici decît ori-cînd, din punct de vedere economic ; pe planul relațiilor internaționale România se bucură de foarte mulți prieteni, este apreciată și stimată. „Forța politică și socială care a determinat, în aceste aproape patru decenii, modificări structurale radicale ale societății noastre o constituie clasa muncitoare, clasa conducătoare a țării în frunte cu Partidul Comunist Român. Clasa muncitoare din România socialistă își înfăptuiește acest rol sub conducerea partidului pe baza unei largi democrații revoluționare, socialiste. Iar între rolul politic conducător al partidului și rolul de clasă conducătoare al muncitorimii nu există nici o contradicție, ci o unitate deplină, dialectică, ele condiționîndu-se reciproc“.

Comunicarea : „Comuniștii în fruntea luptei poporului român împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea independenței și integrității patriei“, a fost susținută de Nicolae Ciocoiu, directorul Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România.

„Preocupați de destinele patriei și poporului, subliniază autorul, comuniștii au urmărit cu grijă evoluția situației internaționale, creșterea pericolului extern pentru România în condițiile realizării alianțelor și blocurilor statelor fasciste, revizioniste, au dezvoltat în fața maselor aceste primejdii, au adresat poporului român mobilizatoare apeluri de luptă și rezistență. Cu deosebită forță de convingere „Scînteia“, organul central de presă al P.C.R., în articolul intitulat «Jos trădătorii de țară», aprecia, în decembrie 1935 : «Existența neamului românesc ca națiune, existența României ca țară independentă sînt în joc. Națiunea este în pe-

ricol. Poporul muncitor, apărându-se pe sine de ghearele fascismului, trebuie să apere națiunea de pieire, trebuie să apere țara de groaza războiului și de pieirea independenței. În aceste condiții, partidul comunist a susținut că o politică externă corespunzătoare intereselor naționale ale poporului român nu poate fi decât o politică hotărâtă și consecventă de pace, întrucât în planurile războinice ale Reichului hitlerist, «România poate deveni numai obiect de reîmpărțire nouă imperia-listă a Europei, iar nu subiect».

În definirea primejdiilor ce planau asupra poporului român, o energică înfierare se făcea organizațiilor fasciste interne și în primul rând Gărzii de fier, care, prin acțiunile lor, prin direcțiile preconizate pentru orientarea politicii românești făceau «jocul hitleriştilor, duceau la cucerirea României de banda hitleristo-horthystă și dezmembrarea României».

Relevind pericolele reale pentru soarta națiunii și statului român, P.C.R. în repetate rânduri, și-a exprimat încrederea în voința și capacitatea poporului nostru de a-și apăra existența și libertatea. «Poporul român — se arăta într-o chemare a partidului din anul 1936 — își va mobiliza toate slăvitele sale tradiții de luptă pentru independență și libertate și, în frunte cu proletariatul său, va sări la arme pentru a respinge pe cotoritorii imperialiști de sub semnul crucii încîrligate hitleriste și al coroanei habsburgice horthyste pentru a-și apăra existența. Forțele poporului vor lavi fără milă pe acei care s-au făcut uneltele dușmanilor națiunii».

Ca exponenții cei mai înaintați ai intereselor naționale, în cazul unui atac fascist asupra României, comuniștii și-au exprimat hotărîrea de a lupta în primele rânduri pentru apărarea fiecărei palme de pămînt a țării. Autorul comunicării arată că „în fața creșterii primejdiei revizioniste, războinice, P.C.R. a preconizat atragerea întregului popor muncitor la lupta largă efectivă, la lupta revoluționară contra acestor planuri imperialiste. Calea pentru asigurarea victoriei în lupta națională, comuniștii au apreciat-o ca fiind aceea a închegării tuturor energiilor revoluționare, democratice și patriotice ale națiunii într-un front comun de luptă, de realizarea căruia depindea nu numai salvarea libertăților lăuntrice ale poporului, ci și existența sa ca națiune.

Partidul comunist a definit și forțele social-politice care, unite în jurul frontului unic proletar, trebuiau să constituie elementele frontului popular antifascist. «Numai unirea în jurul proletariatului a maselor țărănești și producătoare neproletare, cum și a elementelor mic-burgheze și a burgheziei nefasciste în lupta contra fascismului va asigura succesul luptei».

aprecia Rezoluția adoptată de Plenara C.C. al P.C.R., din iulie 1936, privind pericolul de război și pericolul pentru independența națională și de înrobire fascistă a României. Orientarea tactică ce exprima poziția realistă a Partidului Comunist Român față de forțele politice din țară și care și-a găsit concretizarea în eforturile de mobilizare a maselor în ample acțiuni antifasciste și antirăzboinice, în lărgirea contactelor cu partidele și organizațiile politice democratice, burgheze nefasciste, cu oameni de înalt prestigiu în viața social-politică și culturală a țării. Forțele democratice coalizate, ca urmare a largii activități politice desfășurate de comuniști, au reușit să obțină o serie de succese însemnate în viața politică a țării.

„În acest context de deosebită efervescență politică, de angajare a tot mai multe forțe în frontul luptei împotriva pericolului fascismului și războiului, are loc procesul de la Brașov, proces împotriva unui grup de tineri comuniști și antifasciști în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu. Prin amploarea sa, prin atitudinea dirză și consecvent revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, procesul anticomunist de la Brașov s-a înscris ca un eveniment de mare rezonanță politică, care a determinat creșterea luptei antifasciste a maselor sub conducerea partidului comunist, a evidențiat și mai mult necesitatea strîngerii într-un singur rînd a tuturor forțelor democratice, patriotice, antifasciste ale țării.

În anii ce au urmat, ai dictaturii militarofasciste și dominației hitleriste, comuniștii s-au situat în fruntea mișcării de rezistență antifascistă și antihitleristă a poporului român, au organizat și condus insurecția națională armată din august 1944.

O dată cu începutul revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, marcat de victoria insurecției, P.C.R. a realizat o impresionantă unitate a poporului, a condus cu responsabilitate patriotică și consecvență revoluționară lupta pentru adînci prefaceri economice și sociale, pentru edificarea societății socialiste pe pămîntul României», conchide comunicarea.

În lupta aspră și grea împotriva pericolului fascist, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, „un rol de mare însemnătate a fost îndeplinit de către cele peste 300 de publicații, cîte au apărut sub egida partidului comunist numai în perioada mult frămîntatului deceniu IV al secolului nostru, cît și de alte sute și sute de ziare și reviste democratice, progresiste sau independente. În paginile lor a fost demascată cu virulență natura profund antinațională a fascismu-

lui ; majoritatea publicațiilor progresiste au adoptat o atitudine combativă, viguroasă față de fascism, de toți cei care prin acțiunile lor deveneau trădători de țară, puși în slujba hitlerismului“, se evidențiază în comunicarea, cu titlul „*Presa democratică — tribună de luptă împotriva pericolului fascist, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice*“, susținută de Ion Spălățelu, ziarist, activist la Secția presă și radioteleviziune a C.C. al P.C.R.

În condițiile măsurilor abuzive adoptate împotriva elementelor progresiste, democratice, C.C. al P.C.R. a stabilit, în aprilie 1934, că „unul din principalele obiective în activitatea sa, a celorlalte organizații democratice pe care le îndruma direct cit și a presei democratice trebuia să-l constituie «lupta împotriva arestărilor... muncitorilor, țăranilor, funcționarilor și studenților activi revoluționari».

Concomitent, precizează comunicarea, presa a desfășurat variate acțiuni în scopul apărării luptătorilor revoluționari, a militanților antifasciști, pentru libertăți democratice și cetățenești. Această activitate a fost strâns corelată cu obiectivele mari ale luptei antifasciste din România acelor ani, realizarea Frontului Unic Muncitoresc și, pe această bază, a Frontului popular antifascist și antihitlerist“.

Ținând seama de orientarea justă dată de către partidul comunist, presa revoluționară și democrată a organizat puternice campanii de proteste în coloanele sale împotriva pericolului fascist, a prigoanei și arestărilor.

În lupta lor împotriva activizării revoluționare a maselor, „cercurile guvernamentale au înscenat un lung șir de procese celor mai active elemente democratice și antifasciste care au compărut în fața justiției ca «acuzati» pentru idealul lor de luptă. Procesele care se țineau lanț au fost înfierate cu virulență“.

Un puternic ecou a produs în opinia publică românească procesul de la Brașov, din mai-iunie 1936, intentat comuniștilor și luptătorilor antifasciști în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, proces care a reținut în mod deosebit atenția a zeci și zeci de publicații.

„Calitățile remarcabile de luptător revoluționar comunist ale tovarășului Nicolae Ceaușescu — fermitate, principialitate, combativitate, înaltă dăruire patriotică — s-au evidențiat încă o dată, cu putere în timpul procesului prin condamnarea vehementă a fascismului, prin apărarea cu îndrăzneală a tovarășilor implicați în proces, prin îndemnurile la luptă adresate celor mulți, întregului popor.

Rind pe rind au fost destrămate toate acuzațiile, dovedindu-se netemeinicia lor, procesul căpătând — prin comportamen-

tul de înaltă ținută revoluționară al tovarășului Nicolae Ceaușescu — caracterul unei dirze confruntări politice.

«Din instrucția orală — scria un ziar al timpului — s-a putut stabili că sintem în fața unei înscenări lipsite de dibăcie, în care ura personală și dorința de „afirmare“ a jandarmilor și-au făcut cu prisosință locul».

Pe parcursul desfășurării procesului de la Brașov, s-au manifestat cu deosebită putere spiritul de dăruire și luptă revoluționară, de fierbinte patriotism și înălțător curaj al tovarășului Nicolae Ceaușescu, căruia întregul popor avea să-i încredințeze, peste numai trei decenii, destinele sale.

Ținuta demnă și curajoasă cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu i-a înfruntat pe cei puși să judece, a stîrnit admirație și deosebită prețuire în rîndurile largi ale maselor muncitoare, ale întregului popor, fiind amplu oglindite în presă. «Pentru piine, pace, libertate — scria la epoca respectivă publicația „Arena“ — tînărul Nicolae Ceaușescu va înfrîna în ocnile țării noastre peste 1 500 de deținuți (politici) cu care și-a luat sarcina de a lumina poporul“.

În zeci și sute de articole publicate în presa revoluționară și democrată a timpului, publicații de renume sau simpli cetățeni cu vederi progresiste, animați de înalt spirit umanitar și dorința de a contribui la apărarea celor înțemnițați, au înfățișat modelul în care erau primiți deținuții politici și antifasciști încă de la intrarea în închisori.

„Urmărind să ridice opinia publică împotriva regimului aplicat în închisori antifasciștilor, regim prin care se urmărea zdruncinarea hotărîrii lor de luptă, măcinarea forțelor fizice și morale, P.C.R. a prezentat prin presă nesfîrșitul cortegiu de suferințe prin care aceștia erau nevoiți să treacă.

În spiritul celor mai înaintate tradiții de luptă revoluționară ale poporului român s-au solidarizat activ cu luptătorii comuniști și antifasciști clasa muncitoare, țăranimea, alte categorii de cetățeni.

Una din cele mai răspindite și în același timp mai eficiente acțiuni de luptă, inițiate de către P.C.R., a constituit-o publicarea de proteste, petiții, moțiuni și scrisori adresate de cetățeni, individual sau în grup, către guvern, Ministerul de Justiție, tribunale, direcții ale închisorilor prin care se cerea adoptarea de măsuri hotărîte împotriva elementelor fasciste și încetarea prigoanei contra comuniștilor și luptătorilor antifasciști.

Cu sprijinul presei democratice a fost organizată o activitate susținută de ajutorare materială a deținuților antifasciști, fiind întreprinse acțiuni pentru stringerea

de bani, alimente, îmbrăcăminte etc. S-a manifestat în același timp o grijă deosebită și pentru ajutorarea familiilor celor închiși. De asemenea, prin zeci și zeci de articole a fost reclamată asigurarea regimului politic pentru comuniștii și antifasciștii înțemnițați. În toți acei ani presa a constituit unul din mijloacele importante de legătură între luptătorii revoluționari aflați între zidurile închisorilor și întregul nostru popor.

Apărarea susținută a libertăților democrate, a luptătorilor comuniști și antifasciști cit și rezultatele obținute în acest domeniu dovedesc că în România interbelică a existat un climat hotărât pentru împiedicarea ascensiunii fascismului și apărarea independenței naționale. Concomitent existau condiții necesare desfășurării cu mai mult succes a luptei pentru Front Unic Muncitoresc și coalizarea în jurul acestuia a tuturor păturilor populației cu stare de spirit antifascistă într-un puternic Front popular antifascist și antiimperialist“.

„Tinăra generație — prezență activă în lupta P.C.R. împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea independenței și suveranității naționale“, s-a intitulat comunicarea prezentată de Pantelimon Găvănescu, prim-secretar al C.C. al Uniunii Tineretului Comunist.

„În momentele de răscruce ale istoriei naționale, tineretul român s-a afirmat ca o puternică forță a progresului, animată de cele mai înalte năzuințe și idealuri patriotice, manifestându-și, întotdeauna, unitatea de aspirații și acțiune cu întregul nostru popor, dînd adesea jertfa supremă în lupta pentru apărarea libertății poporului, a independenței patriei strămoșești.

Preocuparea pentru educarea și formarea, în spirit revoluționar, comunist a tinerei generații, pentru cultivarea în conștiința acesteia a sentimentelor patriotice, a idealurilor de unitate și independență națională, a stat în centrul atenției Partidului Comunist Român încă de la făurirea sa, cu 60 de ani în urmă, la Congresul istoric din mai 1921, subliniază autorul. Este semnificativ, în această privință, faptul că primul Congres al P.C.R. a adoptat o Rezoluție cu privire la tineret, care a subliniat rolul organizării și atragerii acestuia la lupta revoluționară, necesitatea creării organizației de tineret“.

Ascendența pericolului fascist extern, care a potențat activitățile teroriste ale organizațiilor fasciste din interiorul țării, în primul rînd ale Gărzii de fier, agentură a Germaniei hitleriste în România, au determinat orientarea Partidului Comunist Român spre găsirea acelor forme de luptă care să permită conlucrarea tuturor forțelor sociale și politice, demo-

cratice și progresiste ale națiunii într-un front larg, capabil să bareze calea fascismului în România.

„Astfel, confruntat cu noua situație politică internațională, partidul nostru a hotărât, în primăvara anului 1933, înființarea unei organizații de masă legale, capabilă să antreneze masele largi de oameni ai muncii la acțiuni antifasciste și antirăzboinice. În acest sens, în aprilie 1933, a fost format un comitet antifascist de inițiativă, sub a cărui îndrumare a început acțiunea de organizare a primelor comitete antifasciste locale, iar, în iunie 1933, a fost creat Comitetul național antifascist.

În vederea întăririi Comitetului național antifascist cu elemente din rîndurile tineretului muncitor revoluționar, la propunerea Comitetului orașenesc București al P.C.R., Secretariatul C.C. al partidului a trimis în conducerea acestui comitet, ca reprezentant al tineretului democrat din București, pe tînărul comunist Nicolae Ceaușescu, în vîrstă de 15 ani, care, înzestrat cu un dezinvolat simț organizatoric și un rar dinamism, se va afirma strălucit în mișcarea antifascistă, devenind cunoscut, în scurt timp, în întreaga țară“.

În rîndul evenimentelor însemnate care au definit starea de spirit antifascistă și antirăzboinică a clasei muncitoare din România, inclusiv a tineretului, în deceniul patru, se înscrie procesul militanților comuniști și antifasciști judecați la Brașov, în primăvara anului 1936, ecoul său profund în mase și largă mișcare de solidaritate care s-a creat în jurul lui.

„Întreaga activitate revoluționară care făcea obiectul procesului a fost organizată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în calitatea sa de secretar al Comitetului Regional Prahova al Uniunii Tineretului Comunist. Experiența pe care o dobîndise în mișcarea revoluționară, însușirile sale, verificate în numeroase acțiuni de luptă ale partidului comunist — fermitate și pasiune revoluționară, combativitate și principialitate, spirit organizatoric, maturitate și discernămint politic — și-au găsit un larg cîmp de manifestare în rîndurile tineretului, în așezarea pe baze solide a activității organizației U.T.C.

Eforturile apărării — susținută de avocații comuniști și antifasciști, membri în Biroul juridic al P.C.R. — de a organiza astfel desfășurarea procesului încît, corespunzător concepției tactice a partidului comunist, el să se transforme într-un mijloc activ de luptă, de demascare a primejdiei fasciste și de afirmare a necesității coalizării tuturor forțelor patriotice, antifasciste pentru salvarea viitorului democratic și independent al poporului român au fost conjugate cu ati-

tudinea dirză, intransigentă și principială pe care au avut-o militanții comuniști și uteciști, implicați în proces”.

O prețioasă contribuție a adus-o tineretul revoluționar la organizarea marilor manifestări antifasciste, antirăzboinice și patriotice de la 1 Mai 1939. Numărându-se printre primele manifestări din Europa care au avut loc în condițiile când fascismul era în ofensivă după München, manifestațiile antifasciste, de la 1 Mai 1939, constituiau o dovadă a maturității clasei muncitoare, a posibilităților de care dispunea atunci poporul român, forțele sale revoluționare și progresiste de a organiza cu succes lupta împotriva războiului și fascismului.

„Acțiunile revoluționare și antifasciste din anul 1939 au constituit climatul politic determinant pentru reconstituirea organizatorică a Uniunii Tineretului Comunist. Reorganizarea U.T.C., la sfârșitul anului 1939, prezența în conducerea organizației de tineret a unor cadre politice dintre cele mai competente, care s-au ridicat din rândurile tineretului revoluționar din România, în primul rând a tovarășului Nicolae Ceaușescu, constituia un câștig prețios pentru proletariatul român. Acest moment organizatoric va avea repercusiuni dintre cele mai însemnate în ansamblul mișcării muncitorești, stimulând lupta tineretului comunist împotriva fascismului și războiului, pentru independență și suveranitatea patriei.

În perioada grea a dictaturii militarofasciste și a războiului hitlerist, uteciștii au fost prezenți în acțiunile forțelor patriotice, democratice conduse de Partidul Comunist Român.

Având în frunte pe uteciști, numeroși tineri muncitori, țărani, studenți și elevi, civili și militari au luptat cu arma în mână în formațiunile de luptă patriotice și în unitățile militare pentru lichidarea rezistențelor fasciste și dezarmarea trupelor hitleriste, pentru eliberarea teritoriului național de sub dominația fascistă și, apoi, pentru înfrângerea Germaniei hitleriste”.

În anii care au urmat, „acționînd sub conducerea P.C.R., Uniunea Tineretului Comunist, întregul tineret al patriei s-au manifestat ca un factor activ în amplul proces de transformări sociale, economice, și politice, participînd activ la munca plină de avînt a poporului nostru pentru înflorirea națiunii socialiste”, concluzionează autorul în finalul comunicării.

„*Combaterea curentelor și tendințelor neofasciste — sarcină majoră a tuturor forțelor democratice din lumea contemporană*, a fost intitulată comunicarea elaborată de *Dumitru Ghișe*, profesor al Academiei „Ștefan Gheorghiu”.

„Pe fundalul crizei economice, a crizei energetice și de materii prime, a crizei ecologice, a adîncirii fenomenelor de recesiune și inflație, de creștere în proporții tot mai îngrijorătoare a șomajului, într-o serie de state capitaliste asistăm, în ultima vreme, la recrudescența tot mai fățișă a unor curente extremiste, ultra-reacționare, fățiș antidemocratice și anti-umaniste, la reeditarea unor forme de manifestare ce au fost proprii fascismului și nazismului aflat în plină ascensiune în deceniul al patrulea al secolului nostru”, subliniază comunicarea.

„Deși reprezintă încă, neîndoielnic, o «minoritate minusculă», numărul grupărilor de tip neofascist se înmulțește mereu iar activitatea pe care o desfășoară se manifestă cu tot mai multă agresivitate, conducînd pînă la crimă. Sînt cunoscute numeroasele atentate ce au loc în țările capitaliste. O privire atentă asupra acestor mișcări și grupări, este în măsură să ne dezvăluie nu numai lipsa de consistență a programului lor dar și existența unei mari varietăți, a unor mari deosebiri existente între ele. Totuși este limpede că în ciuda acestei varietăți, ceea ce este comun tuturor mișcărilor neofasciste este anticomunismul lor manifest, propaganda pe care o desfășoară împotriva forțelor progresiste în general”.

Indiferent de „diversitatea” sub care se manifestă mișcărilor neofasciste, dincolo de „formele” noi pe care le îmbracă — „neofascismul și neonazismul nu reprezintă, în fond, decît o expresie a politicii celor mai reacționare cercuri imperialiste, o apologie a urii și terorii, o „politică” îndreptată împotriva libertății și demnității umane, a drepturilor sale elementare, a idealurilor democrației, păcii și progresului. Sub haină „nouă” se ascunde o esență veche. Această din urmă afirmație este confirmată și de modul în care, pe plan ideologic, sînt reeditate, în aparențe formale noi, mai vechi idei rasiste, xenofobe, antidemocratice și antiumaniste proprii recuzitei de tip fascist”.

Recrudescența neofascismului, cu întregul și nocivul său cortegiu ideologic, mizează și astăzi, ca fascismul de odinioară, pe naivitatea politică a unor oameni. „Într-adevăr, una din marile și gravele erori care s-au făcut în legătură cu fascismul a constat în ignorarea manifestărilor lui incipiente, a pericolului lui imens, în nepăsarea sau lipsa de fermitate cu care a fost tratat. Dar lecția istoriei, nu prea vechi dealtfel, nu trebuie uitată. «Nu putem uita lecția drastică a istoriei, care a pus în evidență consecințele catastrofale pe care le pot avea atitudinea conciliatorie față de fascism, lipsa de vigilență și fermitate împotriva

politicii de agresiune și încălcare a drepturilor suverane ale altor state și popoare — spune, cu deplină îndreptățire, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Astăzi când în diferite țări elementele fasciste încearcă să se regrupeze din nou, când asistăm la apariția unor curente neofasciste ce propagă rasismul, șovinismul, ura între popoare, forțele sociale înaintate, oamenii politici, popoarele au înalta datorie, în fața generațiilor de azi și de mâine de a face totul pentru a bara calea unei noi ascensiuni a fascismului, pentru a feri omenirea de acest dușman al civilizației și progresului, pentru a salvagarda libertatea, independența și însăși viața tuturor națiunilor lumii, pentru înfăptuirea dezarmării, pentru a asigura pacea mondială».

Comunicarea susținută de *Gheorghe Dolgu*, adjunct al ministrului afacerilor externe, purtând titlul: „*Tovarășul Nicolae Ceaușescu — personalitate prominentă a lumii contemporane*“, subliniază cu pregnanță că „întotdeauna activitatea oricărui șef de stat și de partid are o anumită dimensiune internațională, iar în lumea noastră — această dimensiune este, de regulă, proporțională cu dimensiunea și forța statului respectiv, a partidului respectiv — *Nicolae Ceaușescu este o excepție. De 16 ani, marele conducător al partidului și statului nostru se bucură de o notorietate largă și constantă al cărui vector este nu evenimentul dramatic făcând să se aprindă pentru o clipă flashurile asupra unei personalități, ci o întreagă dezvoltare economico-socială a țării, o permanentă confruntare a politicii externe românești cu durele realități internaționale, cauzele pe care le apără România și modul în care le apără, curajul de a spune «nu» sau de a spune «da» în momentele cruciale, de a inova spiritul anticipativ al pozițiilor, insistența profetică, dar lucidă, realistă și militantă pe necesitatea și căile de a făuri pas cu pas o lume mai dreaptă și mai bună, fără arme și fără războaie.*

Audiența și greutatea cuvîntului său sînt rezultanta nemijlocită a rolului hotărîtor al tovarășului Nicolae Ceaușescu în elaborarea și aplicarea liniei politice a partidului și statului nostru, a faptului că politica românească a anticipat nu odată mersul evenimentelor contribuind la întărirea curentului spre un curs nou în politica mondială cu accent pe respectarea independenței popoarelor, pe egalitatea suverană a națiunilor pe soluționarea oricăror probleme pe cale politică”.

Pentru președintele României, „dezvoltarea nu poate fi decît un proces endogen, care nu poate avea loc decît într-un cadru dat, susceptibil să permită valorificarea condițiilor, nevoilor, aspirațiilor, tradi-

țiilor, percepțiilor și particularităților unei anumite națiuni, ceea ce subliniază rolul deosebit al națiunii, al statului național, al economiei naționale, privite drept cadru de bază al progresului economic și social. Dezvoltarea nu poate fi exportată sau importată. Factorii externi pot stimula sau frîna, dar nu genera dezvoltarea, care nu se poate baza pe imitație, fiind, în fiecare caz, un irepetabil act de creație, implicînd mobilizarea tuturor energiilor maselor și resurselor țării. Dezvoltarea trece astfel prin făurirea unui complex economic național autocentrat și cu o mișcare autoîntreținută chemat să asigure valorificarea crescîndă și eficientă a resurselor naționale, inserția cea mai avantajoasă în circuitul economic mondial. Proba valabilității acestei concepții o reprezintă traiectoria economiei românești, rezultatele procesului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în România, ale strategiei trecerii țării de la stadiul de țară în curs de dezvoltare la stadiul de țară mediu dezvoltată și apoi de țară avansată din punct de vedere economic”.

Răspunsul cuprins în sistemul de gîndire al președintelui României la problema raportului între interdependența lumii, coexistența pașnică a sistemelor social-politice, a națiunilor și progresul social „presupune să se lase cîmp liber de acțiune adîncirii interdependențelor prin eliminarea obstacolelor în calea schimburilor și cooperării între națiuni, să se admită coexistența îndelungată a socialismului și capitalismului și în același timp dreptul fiecărui popor de a-și alege calea de dezvoltare pe care o dorește, fără nici un amestec din afară. Atitudinea explicită împotriva exportului atît de revoluție cît și de contrarevoluție este nu numai consonantă cu acest drept, dar este singura cale de a asigura compatibilitatea dintre coexistența pașnică a sistemelor și progresul social, împiedicarea transformării acestuia într-un pretext al luptei pentru sfere de dominație și influență”.

Rezolvarea corespunzătoare a problemei acestui raport „implică în același timp, în concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, schimbări de o natură fundamentală în însuși sistemul de relații politice și economice între națiuni, în bazele principale, normele și instituțiile de cooperare între state astfel încît să se înlăture împărțirea lumii în țări bogate și țări sărace, țări dezvoltate și țări în curs de dezvoltare, să se înlăture din circuitul economic mondial mecanismele care avantajează unilateral țările dezvoltate și să se asigure egalitatea șanselor de progres pentru toate națiunile, să se garanteze participarea egală a tuturor po-

poarelor la rezolvarea problemelor comune, globale, la gestiunea responsabilă într-o perspectivă îndelungată a destinelor planetei“.

În lumina situației existente acum în lume, „nu putem să nu ne amintim că încă cu ani în urmă tovarășul Nicolae Ceaușescu a avertizat că destinderea încă nu a devenit un proces ireversibil, ea fiind încă fragilă, în stadii incipiente și chemînd la așezarea unor temelii durabile prin implicarea tuturor națiunilor, prin efortul real de eliminare a tuturor focarelor de conflict, de rezolvare a tuturor marilor probleme care confruntă omenirea — și nu numai a celor sectorial-militare —, legate de echilibrul între două principale puteri. Această evaluare rămîne conotația principală a accentului pus de România pe necesitatea reluării și consolidării politicii de destindere, independență, pace și colaborare. Astăzi mai mult decît oricînd este evident că pacea lumii și securitatea globală sau regională nu numai că nu se consolidează prin subordonarea lor față de interesele relațiilor și *a fortiori* confruntării dintre cele mai mari puteri, dar dimpotrivă sînt puse într-un grav pericol. De aici și insistența, rezonabilă și fecundă, și, tocmai de aceea, cu larg ecou a României, pe necesitatea de a se respinge ca inadmisibilă, indiferent de motivație, linia intervenției militare împotriva altor state, pentru rezolvarea exclusiv pe cale politică, prin negocieri a oricăror probleme litigioase, oricît ar fi ele de complicate. De aici atenția specială acordată procesului demarat la Helsinki pentru realizarea securității și dezvoltarea cooperării în Europa, pentru ca reuniunea de la Madrid să se încheie cu rezultate substanțiale pe planul destinderii militare, al reducerii nivelului înarmărilor ca și pe planul strîngerii legăturilor între țările continentului, indiferent de sistemul lor social-economic. De aici sublinierea imperativului de a se pune capăt cursei înarmărilor și de a se căuta necesarul echilibru militar nu la nivele tot mai înalte, ci tot mai scăzute de înarmare, păstrîndu-se prioritatea acordată diminuării și înlăturării pericolului nuclear și asigurîndu-se democratizarea reală a negocierilor de dezarmare“.

Viziunea românească, viziunea tovarășului Nicolae Ceaușescu implică o concepție largă, cuprinzătoare despre potențialul forțelor sociale progresiste și localizarea lui, despre necesitatea ca în lupta împotriva imperialismului, colonialismului, neocolonialismului, pentru pace, democrație și progres social, să se realizeze pe plan național și internațional cele mai largi coaliții de forțe. „Subliniind necesitatea ca țările socialiste să facă totul pentru a depăși divergențele dintre ele,

a demonstra integral capacitatea lor de a promova relații între state de tip nou, o politică nouă, sporindu-și astfel contribuția la rezolvarea în interesul popoarelor a problemelor care confruntă lumea contemporană, partidul și statul nostru scot în evidență în același timp rolul care revine țărilor în curs de dezvoltare, țărilor nealinate, țărilor mici și mijlocii, rolul maselor populare, al diferitelor mișcări și instituții sociale.

Această viziune trebuie asociată cu concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu potrivit căreia elaborarea independentă a liniei politice de către fiecare partid comunist, de către fiecare stat este nu numai un drept dar și o necesitate obiectivă. Numai astfel se pot exprima interesele specifice izvorite din situații specifice, numai astfel prin dialog se pot stabili consensuri internaționale durabile, numai astfel fiecare popor își poate aduce necesara contribuție la rezolvarea corespunzătoare a problemelor ce confruntă omenirea. Independența nu numai că nu se contrapune solidarității, dar este o premisă durabilă a unei solidarități reale și eficiente a partidelor comuniste și muncitorești, a țărilor socialiste“.

Avînd în vedere interdependența lumii contemporane și caracterul ei obiectiv, precum și structura și diversitatea potențialului de acțiune progresistă, „tovarășul Nicolae Ceaușescu se pronunță pentru o politică a dialogului larg și direct, care recunoaște inevitabilitatea diferențelor de vederi și refuză dramatizarea lor, ostilă invectivelor, blamărilor și etichetărilor și consecvent partizană a respectului reciproc, pornind întotdeauna de la dorința de a identifica și pune în valoare, spre binele general, trăsăturile de unire, abordările și interesele comune. Ca țară socialistă, România pune în centrul politicii sale externe relațiile de prietenie și colaborare cu *toate* țările socialiste, în primul rînd cu țările socialiste vecine. Totodată, conducerea noastră pornește de la punctul de vedere că într-o lume a interdependențelor crescînde, orice închistare, indiferent de criterii — de sistem social-economic, politico-militar etc. — nu poate fi decît dăunătoare atît pentru țara respectivă, cit și pentru interesele comunității internaționale în ansamblul său. De aici — universalitatea deschiderii politicii românești — spre țări în curs de dezvoltare din Africa, Asia și America Latină, spre țările balcanice de care ne leagă destine și interese comune, spre țările vest-europene, spre celelalte țări capitaliste dezvoltate.

Această deschidere, care figurează printre procesele innoitoare de după Congresul al IX-lea al P.C.R., a permis puternica afirmare a României în circuitul

economic și politic mondial, multiplicarea dialogului politic, sporirea fără precedent a posibilității țării noastre de a acționa pentru promovarea intereselor naționale, de a-și aduce contribuția pe căi bi și multilaterale alături de forțele care se pronunță pentru pace și progres social. În nici o perioadă, ca în ultimii 15 ani, România nu a fost atât de activă, atât în relațiile cu țările socialiste, în mișcarea comunistă și muncitorească internațională cât și în relațiile cu toate celelalte state, cu cele mai diferite mișcări și partide democratice și progresiste.

Gîndirea și acțiunea conducătorului României socialiste dă o perfectă expresie intereselor și aspirațiilor vitale ale poporului român și în același timp intereselor creșterii forței și influenței socialismului, cerințelor istoriei, cerințelor dezvoltării pașnice și libere a tuturor popoarelor, ale făuririi unei lumi mai drepte și mai bune pe planeta noastră.

În încheierea lucrărilor, participanții la Simpozion au adoptat o telegramă adresată tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român.

ION OPREA

Simpozion româno-sovietic pe tema:

„Perfecționarea relațiilor din interiorul partidului — condiție a creșterii rolului său conducător în viața societății”

Pe baza convenției de colaborare științifică dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., la București s-au desfășurat, în zilele de 26 și 27 mai 1981, lucrările Simpozionului româno-sovietic pe tema: *Perfecționarea relațiilor din interiorul partidului — condiție a creșterii rolului său conducător în viața societății*. Este cel de-al cincilea simpozion pe probleme de istorie al reprezentanților celor două institute.

Delegația istoricilor sovietici a fost alcătuită din: dr. PIOTR ALEKSANDROVICI RODIONOV, prim-adjunct al directorului Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — conducătorul delegației —; dr. V.I. BONDAR, șeful Secției Construcție de partid de la același Institut; candidații în istorie N.D. OKONOVA și A.F. KADAȘEV, cercetători științifici principali în aceeași Secție; R.S. EMTOVA, cercetător științific.

Delegația română a fost formată din: dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjuncț științific al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. — conducătorul delegației —; dr. GHEORGHE SURPAT, șef de sector la Institut; dr. MARIN NEDELEA, con-

ferențiar universitar la Academia „Ștefan Gheorghiu”, activist la Secția Propagandă a C.C. al P.C.R.; dr. ION TIBERIAN, conferențiar universitar la Academia „Ștefan Gheorghiu”; PARASCHIVA NICHITA, cercetător științific principal și GHEORGHE TUDOR, cercetător științific, la Institut.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de dr. GHEORGHE ZAHARIA.

Lucrările Simpozionului au fost prezidate, alternativ, de conducătorii celor două delegații.

Din partea istoricilor români, au fost expuse comunicările: *Concepția P.C.R., a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile de activitate*, de dr. GHEORGHE ZAHARIA, dr. MARIN NEDELEA; *Din experiența activității P.C.R. pentru întărirea rîndurilor sale, ridicarea calității membrilor de partid și formarea trăsăturilor lor moral-politice la nivelul cerințelor actuale*, de dr. GHEORGHE SURPAT, dr. ION TIBERIAN; *Perfecționarea stilului și metodelor de muncă ale organizațiilor și organelor locale ale Partidului Comunist Român în etapa actuală*, de PARASCHIVA NICHITA; *Lărgirea democrației interne de partid — condiție de bază a întăririi răspun-*

derii comuniștilor în înfăptuirea politicii partidului, de GHEORGHE TUDOR.

Prima dintre comunicările istoricilor sovietici, elaborată de dr. P.A. RODIONOV, a avut ca temă: *Perfecționarea permanentă a relațiilor interne de partid — o condiție dintre cele mai importante ale înfăptuirii cu succes de către P.C.U.S. a rolului său crescând în societatea socialismului dezvoltat.*

„Perioadei socialismului dezvoltat — a spus autorul — îi corespunde și o nouă etapă în viața și dezvoltarea partidului însuși. În această etapă, crește considerabil însemnătatea, condiționată de însăși practica istorică, a legăturii reciproce dintre viața internă de partid și gradul de înfriure a acestuia asupra diferitelor procese ale dezvoltării sociale sau, cu alte cuvinte, cresc rolul și importanța înfriurii vieții interne de partid asupra întregii vieți a societății“. În același timp — s-a arătat în comunicare — literatura științifică din U.R.S.S. relevă, cu tot temeiul, „înfriurea exercitată asupra partidului însuși, asupra vieții lui interne de către relațiile sociale, care se construiesc pe baze socialiste, colectivistice. Cu alte cuvinte, există o legătură reciprocă organică între relațiile sociale și relațiile interne de partid“.

Partidul — a relevat P.A. RODIONOV — înfriurește asupra dezvoltării societății, a democrației socialiste, atât în mod direct, în calitate de forță conducătoare și călăuzitoare, de nucleu al sistemului politic, cât și prin viața sa internă, prin puterea exemplului. Normele și principiile caracteristice democratismului socialist s-au relevat și s-au afirmat mai întâi în practica Partidului Comunist, iar apoi au devenit baza funcționării întregului sistem politic al socialismului. Această „repetare“ a normelor și principiilor constituie „rezultatul faptului că și P.C.U.S., și sistemul politic sovietic au aceeași bază socială, se dezvoltă pe fundamentul acelorași legi intrinsece, care sînt fie comune, fie foarte asemănătoare. Totodată, partidul, în calitate de conducător și organizator, care cunoaște bine legile dezvoltării sociale, joacă rolul determinant în definirea, elaborarea și afirmarea normelor și principiilor sistemului politic al societății“. Numeroase norme și principii ale vieții interne de partid, forme și metode ale muncii de partid și de conducere — a arătat autorul — „servesc de acum, și cu atât mai mult vor servi în viitor, ca unul din cele mai importante repere, ca cele mai bune modele pentru perfecționarea treptată a întregului sistem al democrației socialiste, pentru elaborarea normelor de autoconducere comunistă“.

După ce a înfățișat o largă problematică vizînd definirea noțiunii de *relații interne de partid*, ca noțiune complexă, ca o categorie a construcției de partid, și a evocat literatura de specialitate în materie, făcînd referiri cuprinzătoare la lucrările și studiile românești axate pe aspectele relațiilor interne de partid, P.A. RODIONOV a abordat mecanismul de înfriure a vieții interne de partid, a relațiilor interne de partid asupra vieții societății. El a arătat că „Dinamismul vieții sociale contemporane, creșterea continuă a proporțiilor și a gradului de complexitate al transformărilor economice și sociale formulează cerințe tot mai înalte față de partid, de viața lui internă. Partidul face totul pentru a fi la înălțimea acestor cerințe. El manifestă o preocupare neobosită pentru perfecționarea întregului sistem al relațiilor interne de partid, văzînd în aceasta una din cele mai importante condiții ale activității sale fructuoase de conducere a construcției comuniste, de intensificare a înfriurii vieții interne a partidului asupra întregii societăți, de formare treptată a normelor de autoconducere comunistă“.

În acest context, în comunicare au fost examinate unele probleme ale dezvoltării interne a partidului, ale relațiilor interne de partid, cum sînt acelea privind : apartenența la partid și creșterea rîndurilor P.C.U.S., dezvoltarea democrației interne de partid și întărirea disciplinei de partid, ridicarea gradului de responsabilitate al comuniștilor, transpunerea cu consecvență în viață a principiului centralismului democratic, democrația de partid — democrația acțiunii revoluționare.

„Înaltul prestigiu al P.C.U.S., care exprimă interesele, speranțele și dezideratele întregului popor — a spus P.A. RODIONOV —, se relevă evident în creșterea neîntreruptă a rîndurilor sale. Dar această creștere are loc nu de la sine, ci este în mod riguros și conștient reglementată pe baza unor criterii științifice fundamentate, verificate în cadrul unei foarte bogate experiențe, astfel încît componența P.C.U.S. să-i permită acestuia să soluționeze cu succes sarcinile de conducere a societății“. P.C.U.S. — s-a menționat în continuare — acordă o însemnătate primordială îmbunătățirii prin toate mijloacele a componenței calitative a rîndurilor sale, sporirii gradului de activitate și de responsabilitate al comuniștilor pentru îndeplinirea îndatoririlor statutare. „La baza întregii munci de reglementare a creșterii rîndurilor partidului, de sporire a gradului de activitate și de responsabilitate al comuniștilor se află teza leninistă privitoare la necesita-

tea de a se ridica însemnătatea calității de membru de partid tot mai sus, la faptul că apartenența la partid este problema fundamentală a construcției de partid“.

Comunicarea a evidențiat faptul că „s-au extins posibilitățile de întărire pe mai departe a legăturilor partidului cu clasa muncitoare, cu întregul popor, de creștere a nivelului de studii generale și cultural-tehnic, precum și cultura politică a oamenilor muncii, ceea ce duce la o lărgire a posibilităților de îmbunătățire a componenței calitative a P.C.U.S. Este, de asemenea, logic faptul că dezvoltarea societății și a partidului însuși face să crească și cerințele față de componența calitativă a partidului. Această componență trebuie să reflecte schimbările care se produc în viața societății, să contribuie la îmbunătățirea amplasării forțelor partidului. Această linie servește cauza întăririi organizatorice, politice și ideologice a P.C.U.S. ca formă supremă a organizării social-politice a clasei muncitoare, a întregului popor sovietic“.

Acum, cînd baza socială a partidului a devenit întregul popor — s-a subliniat în comunicare — rolul conducător al clasei muncitoare „nu numai că nu slăbește, ci, dimpotrivă, crește în societatea noastră, iar partidul, deși a devenit în condițiile socialismului dezvoltat partid al întregului popor, a fost și continuă să rămînă partidul clasei muncitoare — forța decisivă în lupta pentru realizarea idealurilor comuniste. De la aceasta pornește P.C.U.S. în soluționarea problemelor privind reglementarea componenței partidului.

Totodată, partidul își completează rîndurile și cu reprezentanții țărănimii colhoznice, ceea ce corespunde intereselor întăririi pe mai departe a alianței clasei muncitoare și țărănimii, precum și cu reprezentanții intelectualității, în primul rînd cu specialiști din economia națională, cu oameni de știință și de cultură, fapt care își găsește reflectarea în sporirea rolului intelectualității în societatea socialistă dezvoltată“.

Dezvoltarea cu consecvență a democrației interne de partid, ridicarea gradului de exigență față de fiecare membru de partid — s-a reliefat în comunicare — „nu sînt o etapă depășită, ci baza dezvoltării partidului în zilele noastre. Mergînd cu fermitate pe această cale, partidul, toate verigile sale au obținut succese temeinice în ceea ce privește întărirea organizării lor, în activizarea în continuare și înviorarea vieții interne, în largă atragere a maselor de comuniști la laborarea și la înfăptuirea politicii generale a partidului, în consolidarea pe

mai departe a conducerii colective, în dezvoltarea criticii și autocriticii, în întărirea disciplinei de partid“.

„Partidul a depus o muncă susținută în vederea perfecționării structurii sale organizatorice în cadrul cerințelor centralismului democratic. Au fost rodnice eforturile îndreptate spre căutarea unor forme organizatorice de construcție — în primul rînd a verigilor inferioare și, în-deosebi, a organizațiilor de bază ale partidului — care să corespundă cerințelor timpului și, mai cu seamă, proceselor ce se produc în sfera forțelor de producție din punctul de vedere al amplasării lor și în sfera relațiilor de producție în legătură cu ridicarea necontenită a gradului de socializare socialistă — prin dezvoltarea uniunilor de producție, științifice — de producție, agro-industriale, precum și a altor uniuni și complexe interunități“.

Perfecționarea plenară a bazelor democratice ale vieții sale interne — a relevat P.A. RODIONOV — „a fost și rămîne în continuare tendința de prim plan în dezvoltarea partidului. După cum demonstrează practica, mergînd pe un asemenea drum, partidul obține gradul necesar de organizare și de coeziune a rîndurilor sale, își extinde continuu legăturile cu masele, își întărește și mai mult autoritatea sa ca forță conducătoare și călăuzitoare a societății.

Atmosfera sănătoasă, de creație din partid determină într-o măsură decisivă și atmosfera generală, climatul politic favorabil din țară, creează o bunăstare de spirit în muncă a oamenilor sovietici. De aceea, este important ca și în viitor să se perfecționeze prin toate mijloacele relațiile interne pe baza de neclintit a normelor și principiilor leniniste ale construcției de partid“.

În acest cadru, autorul a abordat problemele dezvoltării, în continuare, a democrației interne de partid și ale întăririi disciplinei de partid. „Democrația de partid se bazează pe înfăptuirea necondiționată a unui șir de importante principii tradiționale, care determină caracterul democratic al relațiilor interne de partid. Este vorba, înainte de toate, despre eligibilitate, despre sistemul dărilor de seamă, despre caracterul colectiv al hotărîrilor luate laolaltă, deci pe cale democratică. A adînci democrația internă de partid înseamnă a realiza aceste principii luînd în considerare noile condiții, cerințe și posibilități ale vieții“.

Dezvoltarea democrației interne de partid a P.C.U.S. — s-a subliniat în comunicare — a fost totdeauna legată indisolubil de întărirea disciplinei de partid. „Dobîndesc un rol din ce în ce mai mare

factorii etici, maturitatea politică, înalta conștiință comunistă și înaltul spirit de disciplină al comuniștilor, creșterea sentimentului de responsabilitate personală pentru starea de lucruri în propriul colectiv și în societate în ansamblu, de responsabilitate pentru traducerea în viață a liniei generale a partidului“.

În încheiere, P.A. RODIONOV a subliniat că „Partidul Comunist, ca oricare organism social viu, se dezvoltă și se perfecționează pe măsura schimbării și creșterii gradului de complexitate a sarcinilor pe care le afirmă procesul istoric. Se schimbă structura, componența socială, formele și metodele de activitate practică ale partidului, sarcinile și linia tactică în funcție de condițiile concrete. «Partidul și caracterul activității sale nu sînt ceva anchilozat — s-a arătat în Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S., prezentat la Congresul al XXV-lea al partidului —. În fiecare etapă, munca partidului capătă un nou conținut»“. Pentru creșterea pe mai departe a rolului conducător al partidului, „dobîndește o însemnătate decisivă dezvoltarea partidului însuși, a relațiilor interne de partid pe baza ideilor și principiilor marxist-leniniste. Sarcinile în creștere și tot mai complexe ale partidului nu pot fi îndeplinite dacă el nu se dezvoltă ca un organism dinamic și dacă în procesul unei astfel de dezvoltări unitatea, coeziunea și spiritul de muncă nu se vor adînci și intensifica în mod continuu. Iată de ce, P.C.U.S. acordă o însemnătate hotărîtoare respectării celei mai riguroase și mai consecutive a normelor leniniste ale vieții de partid, a principiilor conducerii de către partid, perfecționării stilului, formelor și metodelor muncii de partid, a întregului sistem de relații interne de partid, pentru ca pe această bază să se întărească neconținut unitatea ideologică și organizatorică a rîndurilor P.C.U.S., să crească și în viitor prestigiul și influența partidului ca forță conducătoare a societății socialismului dezvoltat“.

A fost expusă, în continuare, comunicarea : *Esența relațiilor interne de partid și evoluția lor în condițiile actuale*, elaborată de dr. V.I. BONDAR. Autorul a subliniat că relațiile interne de partid „sînt relații fondate pe convingerile ideologice și devotamentul comuniștilor, pe conștiința și responsabilitatea lor, pe gradul înalt de activitate și respectarea disciplinei de partid. Fiind bazate pe principiile statornice leniniste și normele vieții de partid, relațiile interne de partid în perioada socialismului dezvoltat întruchipează glorioasele tradiții ale construcției organizatorice a partidului nostru, reflectînd, totodată, caracterul crea-

tor al învățăturii leniniste despre partidul revoluționar al clasei muncitoare. Dezvoltîndu-se și îmbogățindu-se în lupta revoluționară și în cursul edificării socialismului și comunismului, aceste relații corespund întru totul legităților obiective ale dezvoltării partidului, reflectă caracterul științific al construcției de partid“.

Caracterul matur al relațiilor interne de partid în etapa socialismului dezvoltat — s-a arătat în comunicare — „este legat de munca susținută pentru îmbunătățirea componenței partidului, de transpunerea fermă în viață a principiului centralismului democratic, de întărirea unității rîndurilor partidului“. Cel de-al XXVI-lea Congres al P.C.U.S. „a formulat cerințe foarte înalte față de cei ce intră în partid și față de toți membrii partidului în ceea ce privește respectarea normelor moralei comuniste. Cuprinzînd toate principiile etice ale modului de viață socialist, etica de partid îi obligă, totodată, pe comuniști să se călăuzească în comportarea lor după **normele corespunzătoare înaltului titlu de membru al partidului**, menirii acestuia : cerințele Programului și Statutului, regulile generale și particulare ce acționează în cadrul precizat de documentele respective, cum sînt, de exemplu, tradițiile unui optimism profund, ale tovarășiei și înțajutorării pe baza ideologică, ale unor relații sincere și tovarășești, ale preocupării pentru crearea în colectiv a unei atmosfere de lucru, prietenești, de creație etc.“

Perfecționarea și dezvoltarea continuă a relațiilor interne de partid — a arătat V.I. BONDAR — au loc pe baza transpunerii consecvente în viață a principiului centralismului democratic, a dezvoltării multilaterale a democrației interne de partid, a creșterii spiritului de inițiativă al comuniștilor și al organizațiilor de partid, precum și pe baza întăririi gradului de răspundere a lor și a disciplinei. Stricte respectare și justa aplicare a principiului centralismului democratic dau posibilitate partidului să folosească cu eficiență inițiativa creatoare, energia, capacitățile tuturor comuniștilor. Datorită acestui principiu, activitatea comuniștilor, a organizațiilor de partid este bine și precis orientată, interesele locale, particulare, de grup se subordonează intereselor generale, întreaga activitate a partidului se cimentează, dobîndește o nouă forță datorită puternicei discipline interne. Principiul centralismului democratic asigură înalta mobilitate a partidului, unitatea tuturor detașamentelor sale, eficiența muncii acestora. „Numai stricta respectare a bazelor democratice

ale vieții de partid, în legătură indestructibilă cu întărirea caracterului centralizat al acțiunilor sale, oferă posibilitatea de a se asigura caracterul just al relațiilor interne de partid înfăptuirea cu succes a rolului conducător al P.C.U.S.

Unul din cele mai importante mijloace de atingere a acestui obiectiv — s-a evidențiat în comunicare — „il constituie, de asemenea, unitatea rindurilor partidului, adică faptul că toți membrii și toate organizațiile sale se conduc după principii ideologice, tactice și organizatorice unice, pe care le transpun în practică”.

„O premisă necesară a funcționării optime a complexului mecanism de partid, a interacțiunii în cele mai bune condiții a tuturor verigilor sale, a înaltului său grad de organizare, de combativitate și mobilitate — a spus autorul — o constituie informarea sistematică pe linie de partid, una din cele mai importante laturi ale relațiilor interne de partid”. Cel de al XXVI-lea Congres al P.C.U.S. a cerut ca „informarea internă de partid să fie îmbunătățită în continuare, să fie sporită eficacitatea ei, ca ea să fie folosită drept instrument de consolidare și dezvoltare pe mai departe a relațiilor interne de partid”.

Astăzi — a relevat V.I. BONDAR în încheiere — „P.C.U.S. reprezintă o puternică organizație social-politică, ce cuprinde, prin influența sa, toate sferele vieții țării — economică, socială, spirituală. Fiind o forță unitară și bine organizată, partidul imprimă acest nivel de organizare rindurilor clasei muncitoare, țărănimii colhoznice și ale intelectualității, contopește într-un singur torent și orientează spre un țel comun toate eforturile lor creative. În acest context, relațiile interne de partid se construiesc și se dezvoltă în așa fel încât să contribuie multilateral la realizarea sarcinilor de conducere a edificării socialismului dezvoltat și a comunismului, care stau în fața partidului”.

N.D. OKONOVA a prezentat comunicarea: *Dezvoltarea democrației interne de partid, ridicarea spiritului activ și a răspunderii comuniștilor — factor important al creșterii rolului organizațiilor de bază ale partidului în etapa actuală*. Creșterea rolului P.C.U.S. în elaborarea științifică a problemelor construcției comuniste, definirea liniei politice juste și organizarea maselor în scopul înfăptuirii practice a acesteia — a subliniat autoarea — au legătură directă cu activitatea tuturor organizațiilor partidului, se referă la toate verigile partidului, de sus și pînă jos. O deosebită însemnătate are creșterea combativității organizațiilor

de bază ale partidului. Ele reprezintă temelia P.C.U.S., formează, împreună cu organele de partid, sistemul său radical ramificat, servesc drept propagatori activi ai politicii partidului. Cu cât acționează mai viguros organizațiile de bază ale partidului, cu atât mai profund și deplin se înfăptuiește rolul conducător al partidului, se promovează linia sa politică.

Democrația de partid — s-a arătat în comunicare — începe de la organizația de bază, unde comuniștii parcurg școala muncii practice, capătă educația ideologică. Esența democratismului organizației de bază a partidului se exprimă, în primul rînd, în promovarea consecventă în viață a principiului eligibilității, al dărilor de seamă. „Democratismul, în definiția lui V.I. Lenin, este aplicarea generală a principiului eligibilității. De aceea, eligibilitatea organelor de partid și a conducătorilor acestora, ridicată de Statut la rangul de normă a vieții de partid, reprezintă una din cele mai importante criterii ale organizării democratice a partidului. Profund democratică este regula adoptată în cadrul P.C.U.S. de propunere și discutare a candidaturilor pentru birourile de partid și comiteele de partid ale organizațiilor de bază, iar această regulă este dezvoltată de partid”.

Promovînd consecvent linia spre dezvoltarea în continuare a democrației interne de partid — a arătat autoarea — „P.C.U.S. caută să înfăptuiască consecvent *normele dărilor de seamă* în viața tuturor organizațiilor de bază ale partidului. Sistemul dărilor de seamă, ca și eligibilitatea, are un caracter general și obligatoriu, reprezentînd forma cea mai importantă de atragere a maselor largi de comuniști la rezolvarea problemelor care se ridică în fața organizației proprii și a întregului partid, un mijloc încercat de sporire a răspunderii pentru starea lucrurilor, de dezvoltare a spiritului de inițiativă, de influențare asupra activității propriilor conducători, de control asupra activității organelor de conducere alese de ele”. Fiecare campanie de dări de seamă și alegeri „constituie o mărturie a activității intense a maselor de membri ai partidului, reprezintă un moment important al aprecierii inițiativei crescînde a comuniștilor. O particularitate distinctivă a campaniilor de dări de seamă și alegeri de partid care au avut loc în ultimii ani o reprezintă atitudinea activă crescîndă a comuniștilor, abordarea creatoare, într-un spirit de lucru, a problemelor ridicate de construcția comunistă, desfășurarea largă a criticii și autocriticii, năzuința de a per-

fecționa mai insistent stilul și metodele de conducere“.

În dezvoltarea sistemului de dări de seamă în fața comuniștilor, în formele cele mai diferite ale acestuia, „partidul vede mijlocul cel mai important al întăririi controlului maselor membrilor de partid asupra activității organelor de partid și a conducătorilor acestora, al dezvoltării în continuare a democrației interne de partid“.

Democratismul în viața și activitatea organizațiilor de partid — s-a relevat în comunicare — se manifestă clar în înfăptuirea principiului conducerii colective. „Conducerea colectivă în organizația de bază a partidului înseamnă activitatea comună în deplină armonie nu numai a membrilor organelor alese, ci și a tuturor comuniștilor în planificarea muncii, pregătirea adunărilor, ședințelor de partid, ale comitetelor sau birourilor de partid, elaborarea hotărârilor și transpunerea lor în viață. Sute de mii de comuniști activează în comisiile organizațiilor de bază ale partidului pentru înfăptuirea dreptului de control asupra activității administrației, milioane — ca lectori, raportori, propagandiști, agitatori. Participarea fiecărui membru al organizației de bază la activitatea partidului, la elaborarea și la înfăptuirea politicii partidului, la formarea cadrelor de conducere, la aprecierea și controlul activității acestora reprezintă dovada interacțiunii dialectice a particularului și generalului, a îmbinării intereselor politice și eforturilor comuniștilor cu interesele colectivului propriu de partid și ale întregului partid. P.C.U.S. perfecționează și dezvoltă democrația internă de partid în organizațiile de bază ale partidului deplin conștient că numai pe această cale pot fi asigurate largi posibilități pentru cea mai deplină afirmare și exercitare a forțelor creatoare ale armatei de multe milioane a comuniștilor“.

Autoarea a apreciat că perfecționarea continuă a structurii organizațiilor de bază, apariția unor noi forme organizatorice — organizații de partid unice în centralele de producție, consilii ale secretarilor din uniunile de producție și agricole, comitete de partid în trusturi de construcții, în secții mari, comitete de partid în componență lărgită — au permis dezvoltarea în continuare a bazelor democratice în viața și activitatea organizațiilor de bază ale P.C.U.S. Astfel, consiliul secretarilor organizațiilor de partid din centrale, fără a afecta autonomia organizațiilor de partid din filiale, ajută la orientarea eforturilor lor spre scopul comun, spre soluționarea sarcini-

lor principale ce se ridică în fața colectivului. Consiliul este un organ consultativ și funcționează pe baza principiilor colegialității și egalității în drepturi a tuturor membrilor. Un pas nou și important în dezvoltarea principiilor democratice, a inițiativei și spiritului activ al organizațiilor de bază îl reprezintă comitetele de partid în componență lărgită. Acestea au început să fie create după Congresul al XXIV-lea al P.C.U.S. în cele mai mari organizații de partid în scopul întăririi legăturii lor cu masele largi de muncitori și cadrele de ingineri și tehnicieni, al conducerii de către partid, într-un mod mai calificat, a producției.

Un fenomen semnificativ al vieții de partid — a arătat, în continuare, N.D. OKONOVA — l-a constituit îmbogățirea formelor și metodelor activității individuale a organizațiilor de bază cu membrii și candidații de partid. Munca individuală cu comuniștii se bazează pe studierea nivelului spiritului activ al diferitelor grupe de comuniști, a criteriilor acestuia, formelor de manifestare, influenței exercitate asupra sa de diferitele laturi ale muncii de partid. În acest scop, se fac cercetări sociologice, se organizează conferințe științifice și acțiuni practice pentru generalizarea experienței dezvoltării spiritului activ al comuniștilor. Aceste probleme se examinează sistematic în organizațiile de bază. „Preschimbarea documentelor de partid, care a avut loc în cadrul P.C.U.S. în prima jumătate a anilor '70, a contribuit în mare măsură la afirmarea și perfecționarea formelor muncii individuale, la creșterea în continuare a spiritului activ al comuniștilor. Aceasta s-a constituit într-o adevărată trecere în revistă a forțelor partidului, a fost o verificare elocventă a modului în care fiecare comunist înfăptuiește în practică hotărârile partidului, îndeplinește obligațiile statutare“.

Disponind de largi posibilități și mijloace eficiente de educație, perfecționând formele și metodele de influențare — a arătat autoarea în finalul comunicării —, „organizațiile de bază ale partidului caută să educe la fiecare comunist personalitatea creatoare, luptătorul activ al partidului. În felul acesta, dezvoltarea pe toate căile a democrației interne de partid apare ca mijlocul cel mai important de ridicare a spiritului activ și al inițiativei comuniștilor, de crearea în organizațiile de partid a unei atmosfere leniniste autentice, a unor relații interne de partid necesare vieții și activității partidului, îndeplinirii de către acesta a rolului său conducător crescând“.

În comunicarea: *Stilul leninist de muncă și relațiile interne de partid*, A.F. KADAȘEV a analizat stilul leninist al activității „ca unul dintre cei mai importanți factori care influențează activ asupra formării și perfecționării relațiilor interne de partid”. Forța lui — s-a arătat în comunicare — „constă, în primul rând, în faptul că este un stil revoluționar, creator, străin subiectivismului, caracterizat prin abordarea științifică a tuturor proceselor sociale. El a întruchipat în modul cel mai deplin toate trăsăturile care deosebesc partidul de tip nou ca partid al comunismului științific, tot ce presupune esența sa, amploarea transformărilor revoluționare ce se produc sub conducerea partidului, precum și calitățile lui V.I. Lenin, ca teoretician și întemeietor al partidului; iată de ce el se caracterizează prin principalitatea partinică, abordarea științifică, creatoare a problemelor, amploarea revoluționară și spiritul de lucru comunist, caracterul colectiv al conducerii imbinat cu răspunderea personală, prin strânsă legătură cu masele, profunda stimă față de oameni, preocuparea pentru educația și bunăstarea lor”.

Autorul a arătat că cel de-al XXVI-lea Congres al P.C.U.S., „ale cărui lucrări s-au desfășurat într-o atmosferă de înaltă coeziune, constituie o dovadă elocventă a devotamentului nefermărit al partidului față de cauza marelui Lenin, de tezele sale, de stilul său de muncă”. În documentele și hotărârile adoptate de Congres „sînt exprimate viu voința partidului, aprobarea deplină de către acesta a liniei leniniste și a activității practice a Comitetului Central al P.C.U.S., hotărîrea fermă de a acționa unit și impetuos pentru soluționarea noilor sarcini grandioase ale construcției comuniste”.

Sedintele activului de partid, adunările comunistilor care au dezbătut rezultatele Congresului, „întreaga noastră practică de zi cu zi reafirmă cu pregnanță că activitatea multilaterală și fructuoasă a Congresului, stilul leninist al acesteia, hotărârile adoptate în unanimitate, și care se transpun acum cu consecvență în viață, contribuie la consolidarea continuă a P.C.U.S., la unitatea de monolit a rîndurilor partidului, la creșterea coeziunii și combativității tuturor verigilor partidului, a rolului de avangardă al comunistilor, învăță a lucra în mod creator, în chip leninist”.

„Caracterul creator, cu adevărat revoluționar al stilului leninist de muncă, abordarea riguros științifică proprie acesteia — a spus A.F. KADAȘEV — des-

chid un larg cîmp pentru manifestarea spiritului de inițiativă al comunistilor, al tuturor oamenilor sovietici. Întregii activități a partidului îi sînt proprii amploarea revoluționară și profunzimea transformărilor, participarea la acestea a imenselor mase de oameni ai muncii. P.C.U.S. depune eforturi continue pentru ca această amploare să se imbine cu spiritul de organizare și de abordare practică a problemelor. Este absolut clar că abordarea creatoare, concretă de către partid a sarcinilor grandioase ale construcției comuniste presupune ca această abordare să fie proprie tuturor unităților organizatorice și organizațiilor partidului, în fruntea cărora trebuie să se afile, de aceea, oameni cu capacități creatoare, plini de inițiativă, competenți, avînd un înalt simț al datoriei față de partid și de popor”. Într-un astfel de spirit — s-a remarcat în comunicare — educă partidul cadrele de conducere, cît și pe toți membrii săi. „Pe această bază trainică el perfecționează și relațiile interne de partid, care se disting tot mai mult prin dezvoltarea spiritului creator și de inițiativă al comunistilor, prin năzuința tot mai puternică de a participa cît mai activ posibil la viața și activitatea organizațiilor de partid. Sporește vizibil caracterul de lucru al adunărilor de partid, al ședințelor de birou și al planelor comitetelor de partid. Toate acestea, fără îndoială, duc la întărirea coeziunii rîndurilor colectivelor de partid, creează în cadrul acestora o atmosferă de avînt în muncă, de puternică unire și organizare, de încredere și stimă reciprocă.”.

„Stilul leninist de muncă — a arătat autorul — corespunde în cel mai înalt grad dezvoltării relațiilor interne de partid, deoarece este un stil partinic, principal. Caracterul partinic al activității unui activist de partid constă, după cum se știe, în concordanța tuturor acțiunilor sale cu politica partidului, a intereselor acestuia, cu interesele poporului. Sufletul, esența caracterului partinic al activității comunistilor o constituie principalitatea, noțiunile respective fiind indisolubil legate. Baza partinității și principalității o reprezintă convingerile ideologice comuniste — aliaj de cunoștințe, convingeri și acțiuni practice”.

În încheiere, autorul a conchis că „Influența stilului leninist de muncă asupra relațiilor interne de partid este cu atît mai puternică cu cît se înfăptuiesc mai deplin în activitatea partidului, a tuturor unităților sale organizatorice, a tuturor organizațiilor de partid cerințele

stilului leninist de activitate, cu cât se îmbină mai organic — așa cum s-a arătat la Congresul al XXVI-lea al P.C.U.S. — disciplina, spiritul de lucru concret cu inițiativa cutezătoare, năzuința spre scopuri mărețe; atitudinea critică față de lipsuri cu încrederea nestrămutată în avantajele istorice ale căii pentru care s-a optat. La rindul lor, relațiile interne statornicite în partid „au o influență nu mai puțin activă asupra stilului de muncă al partidului. După cum atestă practica, numai în condițiile existenței unor juste și mature relații interne de partid, a unei discipline de partid de înaltă conștiință, partidul obține ca fiecare comunist — orice post ar ocupa el — să-și însușească stilul leninist de muncă. Aflându-se într-o profundă interacțiune, stilul leninist de muncă al partidului nostru și relațiile interne de partid se perfecționează continuu, favorizând astfel puternic creșterea rolului conducător al P.C.U.S. în viața societății sovietice, în edificarea comunismului“.

R.S. EMTOVA a abordat, în comunicarea expusă, o suită de probleme vizînd *Controlul și verificarea îndeplinirii sarcinilor — unul din mijloacele principale de perfecționare a relațiilor interne de partid*. Controlul de partid — a apreciat autoarea — apare ca formă superioară a controlului socialist, care cuprinde și controlul de stat și obștesc. „Deosebirea dintre controlul de partid și alte forme de control constă în faptul că, prin esență și caracterul său, controlul de partid este un *control politic*, căruia — alături de sarcini organizatorice — i se încredințează sarcinile de educare politică și morală a comunistilor“. Importanța controlului de partid în etapa contemporană — s-a menționat în comunicare — este determinată atât de scopul, cât și de o serie de factori care exercită influență asupra lui: volumul și complexitatea sarcinilor construcției socialismului dezvoltat și comunismului, creșterea nivelului întregii activități organizatorice de partid, perfecționarea relațiilor interne de partid, dezvoltarea continuă a inițiativei și spiritului activ al comunistilor, al maselor de oameni ai muncii.

În activitatea sa practică, P.C.U.S., „pornind de la faptul că controlul și organizarea îndeplinirii sarcinilor formează un unic proces al activității organizatorice de partid, orientează pe comunistii care efectuează control să detașeze cu grijă tot ceea ce este pozitiv, să descopere cauzele lipsurilor, să ajute la lichidarea acestora, să mențină în colectiv

o atmosferă de siguranță, de muncă, o stare de spirit creatoare, ceea ce exercită o influență considerabilă asupra dezvoltării relațiilor interne de partid“.

În procesul de perfecționare a controlului, „devin tot mai evidente *caracterul preventiv* al acestuia, sensul lui principal — prevenirea unor eventuale greșeli și lipsuri de muncă. În acest scop, se dezvoltă continuu critica și autocritica, se generalizează mai bine experiența pozitivă a organizării controlului, crește participarea nemijlocită a conducătorilor la efectuarea controlului“.

Un rol deosebit în creșterea eficienței controlului de partid — a spus R.S. EMTOVA — au avut măsurile P.C.U.S. privind lărgirea cercului organizațiilor de bază ale partidului care au dreptul de a efectua controlul asupra activității administrației. Extinderea dreptului de control asupra activității administrației aproape pentru toate organizațiile de bază a lărgit considerabil sfera, a îmbogățit conținutul și metodele controlului de partid. „Au crescut, în legătură cu aceasta, și posibilitățile influenței eficiente și cu scop bine determinat a organizațiilor de partid asupra tuturor laturilor activității colectivelor din întreprinderi, instituții, instituții de învățămînt etc.“.

În legătură cu statornicirea fermă a liniei privind creșterea esențială a cerințelor față de membrii de partid, atît în planul politic-ideologic, cât și în planul eticii morale, în comunicare s-a evidențiat că, în cadrul P.C.U.S., miezul controlului de partid a fost și este lupta neobosită pentru respectarea strictă a Programului și Statutului P.C.U.S., a disciplinei de partid și de stat, a normelor moralei comuniste. Punînd cele mai exigente cerințe față de membrii săi, P.C.U.S. consideră, totodată, „că este necesar să-i abordeze pe comunistii în deplină conformitate cu caracterul democratic al partidului nostru, cu recomandările și îndrumările leniniste în această privință, pătrunse de grijă pentru încrederea tovarășească, de exigență și echitate“.

Din analiza practicii de partid — s-a arătat în încheierea comunicării — se detașează ideea principală că „Perfecționarea formelor și metodelor muncii organizatorice din toate verigile de partid care realizează control contribuie la îmbunătățirea stilului muncii de partid, la perfecționarea continuă a relațiilor interne de partid, la creșterea, în final, a nivelului activității de conducere“.

Pe marginea comunicărilor românești și sovietice expuse în cadrul Simpozionului, au avut loc dezbateri, care au adus detalieri și precizări, precum și elemente analitice noi. Dezbaterile s-au desfășurat într-o atmosferă de lucru proprie spiritului colaborării apropiate și prietenești.

Delegația istoricilor sovietici, condusă de P.A. RODIONOV, a fost primită de tovarășul ION POPESCU-PUTURI, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. Întâlnirea a prilejuit evidențierea rezultatelor valoroase ale reuniunii științifice româno-sovietice, care se înscriu în linia tradițională a relațiilor bune sta-

tornicite între Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., aducând noi contribuții în această direcție. Au fost evocate, totodată, o serie de idei pe care le degajă fapte și momente de semnificativ interes și ecou din istoria P.C.R. și din istoria P.C.U.S., forța de iradiere a acestor idei în contemporaneitatea noastră, rolul lor ca temelii și resort al conlucrării fertile și permanente dintre cele două partide și țări și, pe acest fond, dintre istoricii români și sovietici.

NICOLAE RAUS

SIMA QIAN

AUTOR A 130 DE VOLUME DE ISTORIE A CHINEI ELABORATE ÎN SEC. II Î.E.N.

În China s-a creat și perpetuat de-a lungul mileniilor una din cele mai vechi, mai bogate și mai fascinante civilizații. Descoperirile arheologice atestă prezența, acum un milion de ani, a omului primitiv în această parte a lumii. Din mileniul II î.e.n., știrile scrise — inscripții pe piatră, carapace de broască țestoasă, oale de lut, vase de bronz, anale notate pe fișii de bambus — ne dezvăluie zorii existenței istorice a poporului chinez, întipărend tradiții imemorabile, un mod caracteristic, inconfundabil, de trai și înțelegere a vieții.

Pe aceste temeiuri s-a dezvoltat, de timpuriu, o istoriografie amplă, bogată în conținut, ilustrată în mod convingător și de Cele 24 istorii, cărți de istorie și, în același timp, izvoare inestimabile pentru cunoașterea trecutului îndepărtat al poporului chinez. Cronici oficiale, însumind 3 249 volume și 40 milioane hieroglife, ele au fost alcătuite de istoricii curților imperiale, începând cu cei ai dinastiei Han de Apus (206 î.e.n. — 25 e.n.) și până la cei ai dinastiei Ming (1368—1644). Prima dintre ele, intitulată Shi Ji (Însemnările istorice) a prezentat, prin structura intimă, metodologie, stil, un autentic model, continuat cu fidelitate în istoriile oficiale ce i-au urmat. Ea a fost rodul muncii și minții renumitului istoric chinez Sima Qian.

Sima Qian s-a născut în anul 145 î.e.n. în ținutul Xiayang, în departamentul Fengyi (în actuala provincie Shaanxi), ca descendent al unei familii al cărei strămoși se îndeletniceau cu studiul astrologiei și istoriei. Tatăl său, Sima Tan, îndeplinea funcția de mare istoric al Curții imperiale, căruia îi incumba și obligația de a se ocupa — după cum scria Sima Qian — „de cercetarea stelelor și de alcătuirea calendarului“. Sima Tan și-a luat fiul cu el în capitala Changan (actualul Xian). Aici Sima Qian a început să învețe cu sîrguință, astfel că, la numai 10 ani, putea să-i citească pe clasici. După ce a împlinit 20 de ani, el a început să călătorească prin țară pentru a cunoaște realitățile vieții poporului și a acumula cunoștințe. Numit slujitor la palat, în postul de aghiotant în garda suveranului Wu Di (140—86 î.e.n.), Sima Qian a fost trimis în misiuni guvernamentale, l-a însoțit pe împărat în diferite călătorii, a colindat întreaga Chină pentru a culege material pentru seriile sale. Aceasta i-a permis să adune documente prețioase risipite în întregul imperiu, legende străvechi care erau povestite de bătrîni sau interpretate de actori populari, să studieze amănunțit tradițiile și condițiile sociale, să cunoască locurile unde s-au petrecut fapte deosebite.

La 38 de ani, Sima Qian îl succede pe tatăl său în funcția de mare istoric, continuînd șirul celor care au îndeplinit o misiune de tradiție. După ce și-a organizat materialul adunat cu trudă, l-a completat cu documentele existente în biblioteca Palatului, l-a sortat și sistematizat, verificînd faptele

prin compararea diferitelor versiuni, a început — în anul 104 î.e.n. — să-și redacteze însemnările istorice într-o manieră nemaiîntâlnită până atunci. Nu a lipsit mult ca această activitate creatoare să rămână neîmplinită. Un eveniment tragic intervenit în viața sa îl aduce în pragul sinuciderii. Este vorba de cazul „Li Ling”.

Într-o campanie împotriva hunilor * din anul 99 î.e.n., generalul Li Ling, după ce a luptat cu iscusință și curaj, înfruntând forțele mult superioare numerice ale dușmanului, pentru a salva viața ostașilor ce-i rămăseseră, s-a predat. Vestea capitulării lui a stîrnit minia împăratului și dezaprobarea întregii Curți. Dînd dovadă de omenie pentru soarta nefericitului tînăr și de curaj în a-și susține părerile chiar în fața suveranului, Sima Qian a amintit condițiile grele în care a luptat Li Ling și a cerut examinarea mai atentă a faptei sale. Împăratul nu i-a iertat însă îndrăzneala, ordonînd condamnarea la cea mai umilitoare pedeapsă — castrarea — și întemnițarea istoricului. Lovitura a fost cumplită. Numai dorința fierbinte de a-și încheia opera l-a menținut pe Sima Qian în viață. El mărturisea într-o scrisoare trimisă prietenului său Ren An: „Mă voi încrede în cuvintele mele neîndeminatice. Am cercetat cum s-au întîmplat evenimentele. Am căutat explicațiile succeselor sau eșecurilor. Am scris 130 volume. Am vrut să examinez tot ceea ce se referă la cer și la om, să înțeleg evoluția din timpurile străvechi, pînă în zilele noastre și să realizez o capodoperă. Înainte ca manuscrisul meu să fi fost terminat, am fost lovit de o mare nenorocire. Aș fi regretat dacă nu aș fi dus pînă la capăt misiunea mea. Aceasta este cauza pentru care m-am supus celor mai grele suplicii fără să mă plîng”.

În anul 96 î.e.n., mari festivități au marcat succesele dobîndite în luptele cu populațiile nomade, prilej cu care împăratul a acordat și o amnistie. De aceasta a beneficiat și Sima Qian. Mai mult, a fost numit „secretar al Palatului”. Funcția, deși era foarte importantă și bine remunerată, nu l-a ferit de disprețul și batjocura curtenilor. Căutînd singurătatea, el a continuat cu îndrîjire să scrie, reușind să-și încheie istoria pe cînd avea 55 de ani. A încetat din viață în anul 85 î.e.n.

Sima Qian și-a elaborat lucrarea în vremurile prielnice ale dinastiei Han, care s-au înscris în istoria Chinei ca perioada în care s-au pus temeluri puternice statului unitar și centralizat, s-a făurit o înfloritoare cultură materială și spirituală. „Țara înconjurată de mări — remarcă Sima Qian — a fost unificată; s-au deschis trecătorile din munți și s-au ridicat barierele de pe poduri; s-au abolit restricțiile asupra exploatării munților și heșteielor”. Primii împărați ai dinastiei Han, foști conducători ai răscoalelor țărănești, au aplicat o politică de cruțare a poporului, micșorînd impozitele, pentru a grăbi refacerea țării după distrugerile din epocile anterioare. Roadele acestei politici s-au vădit în timpul lui Wu Di, suveranul istoricului. Acesta a purtat lupte victorioase împotriva hunilor și a altor triburi nomade, lărgind hotarele și asigurînd drumuri comerciale spre marile centre ale lumii antice. De asemenea, s-au înregistrat progrese în numeroase domenii ale vieții economice și spirituale. De pildă, în atelierele meșteșugărești se prelucra fierul, producîndu-se unelte agricole și arme, se confecționau brocarturi și mătăsuri, mult apreciate de neguțătorii veniți din alte țări; în medicină, astronomie, seismologie se fac descoperiri importante.

În acest climat a fost redactată, acum peste 2000 de ani, opera lui Sima Qian. Izvoarele pe care le-a folosit istoricul au fost variate: cronici ale diferitelor state din perioada fărîmîțării feudale, analele dinastiilor Qin și Han, lucrările istorice anterioare, scrierile filozofice ale tuturor școlilor, materiale din cărți canonice, povestiri istorice. Însemnările istorice cuprind 130 volume, respectiv 526 500 hieroglife, care sînt structurate în cinci mari părți. Analele fundamentale (în număr de 12) conțin date, fapte, evenimente — or-

* Cître anul 300 î.e.n., civilizația chineză începe să fie amenințată de triburile de nomazi Xiongnu, pe care noi îi cunoaștem sub numele de huni. În fața năvălitorilor, care încălcau hotarele nordice ale Chinei, statele Qin, Zhao, Yan și-au ridicat ziduri de apărare, elemente ale viitorului Marele Zid. La începutul sec. II î.e.n., pericolul devine extrem de grav. Triburile Xiongnu, reunite într-o confederație militară ce dispunea de 300 000 de călăreți excelenți luptători, penetrează, treptat, în China pînă în regiunea de nord a Fluviului Galben. Pentru a face față pericolului, cîrmuitorii dinastiei Han au creat, în nordul țării, ferme pentru creșterea cailor și au intensificat pregătirea de luptă a cavaleriei chineze. Țăranii au fost îndemnați să se așeze la hotare, pe care le apărau, vîzîndu-și totodată și de munca cîmpului. În timpul împăratului Wu s-au obținut succesele hotărîtoare, ce au îndepărtat această amenințare de la fruntăriile Chinei. Respinse în această parte a lumii, triburile hunice vor năvăli și îngrozii Europa în anul 375.

donate cronologic — privind domniile mai importante, de la legendarul Împărat Galben*, până la suveranul istoricului. Tabelele cronologice (în număr de 10) înfățișează succesiunile dinastice, relațiile dintre diferitele state ce au ființat până la crearea statului unitar și centralizat. Procesul coincide tulburător în timp cu făurirea statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista. Tratatetele (în număr de 8) formează o altă parte a lucrării, care sintetizează cunoștințele diverse acumulate până atunci în domeniile ceremonialului, muzicii, astronomiei, calendarului, sacrificiilor, amenajării apelor, precum și a măsurilor și greutateților. Casele ereditare se ocupă de 30 dintre cele mai însemnate familii princiare din timpul epocilor istorice Chunqiu — numită și „Primăvara și toamna”** sau a „Hegemonilor” (770—476 î.e.n.); și Zhanquo — cunoscută și sub numele de „Statele combatante” (475—221 î.e.n.), ale dinastiei Qin (221—206 î.e.n.) și ale începutului dinastiei Han. În acest cadru sunt descrise aspectele deosebite din activitatea acestor guvernări, reformele economice și politice ce au pregătit statul centralizat. Partea cea mai întinsă din lucrare o formează Biografiile (în număr de 70), consacrate unor personalități ale vieții sociale, politice și culturale chineze.

Însemnările istorice reprezintă cea mai amplă sinteză istoriografică produsă de China, ce impresionează și astăzi prin monumentalitatea construcției, prin bogăția conținutului, prin concepția istorică care i-a dat viață.

Această carte de istorie cuprinde o mare cantitate de informații valoroase, care, folosite în mod critic, sint indispensabile pentru cunoașterea istoriei politice și culturale a Chinei străvechi. Astfel s-au păstrat, peste vremi, mituri — cum este acela al creației omului de către zeita Niu-wa și fratele și soțul ei Fu, legende privind existența celor Cinci Împărați la mijlocul milenului III î.e.n., o cronologie a dinastiilor — de la dinastia Xia 2205—1766 î.e.n.), continuind cu dinastiile Shang (Yin) (1766—1122 î.e.n.), Zhou de Apus și de Răsărit (1122—770 î.e.n.; 770—221 î.e.n.), Qin, până la începutul dinastiei Han.

Imensul material documentar este structurat potrivit importanței și semnificației sale, politice în primul rând, într-o perspectivă care urmărește să redea complexitatea vieții sociale. În paginile Însemnărilor sint prezenți, alături de deținătorii puterii politice, țărani și învățați, negustori și medici, mercenari și tîlhari, actori și ghicitori. Totul este tratat într-un spirit pe care îl simțim foarte apropiat. Mai întii, consemnarea lucidă, detașată a faptelor, reluate apoi din unghiul de vedere al actorilor dramei istorice, și, la sfîrșit, punctul de vedere al autorului, exprimat în judecăți morale. Sima Qian nu se sfiște să demaște lăcomia și ambițiile deșarte ale împăraților, slugărnicia și avariția curților imperiale, cruzimile și imoralitatea guvernanților, fapt pentru care unii dintre aceștia au calificat Însemnările drept „o carte calamnioasă”.

Narațiunile realiste în limba plină de sevă a poporului, stilul lor alert, captivant l-au consacrat pe Sima Qian ca un maestru al prozei chineze. Povestirile sale au fost îndrăgite de-a lungul veacurilor de chinezii din toate straturile sociale. Multe din romanele cavaleresti în proză din timpul dinastiei Ming și-au luat materialul din istoria lui Sima Qian. Și azi artiști populari și povestitori de pe tot cuprinsul Chinei interpretează sau relatează episoade din aceste romane. Numeroase piese de teatru din vremea dinastiilor Yuan (1280—1368) și Ming (1368—1644) și cele Șaizeci de drame tipărite la începutul dinastiei Qing (1644—1911) și-au ales subiectele intrigii din Însemnările istorice. Și scriitorul contemporan Guo Moruo s-a inspirat din această operă în dramele sale istorice, precum Qu Yuan și Floarea de vișin.

Dată fiind valoarea lucrării pentru tezaurul cultural al omenirii, în anul 1967, sub egida U.N.E.S.C.O., în colecția „Opere reprezentative”, seria chineză, a apărut traducerea în limba franceză — în șase volume — a unor părți importante din această capodoperă istoriografică. Cititorul român a putut afla amănunte despre viața și activitatea marelui istoric chinez în paginile pe care i le-a consacrat revista „Magazin istoric” (nr. 10/1976, 10/1978 și 10/1980). În prezent se află în pregătire, la Editura științifică și enciclopedică,

* Căpetenia celei mai timpurii alianțe de triburi (sec. XXVI î.e.n.), conform legendei strămoșul comun al tuturor neamurilor trăitoare în Cîmpia centrală a Chinei — leagănul civilizației chineze.

** Titlatura cronicii (atribuită lui Confucius), care consemnează evenimente din această perioadă.

tipărirea cărții : Sima Qian, Însemnările istorice. Pagini alese, editată în limba engleză de Yang Xianyi și Gladys Yang.

În cele ce urmează publicăm părți din această carte. Textele pe care le prezentăm se referă, în mod deosebit, la frământatele epoci ale Hegemonilor și Statelor combatante, epoci în care societatea chineză a cunoscut transformări structurale, trecind — pe plan socio-economic — de la rânduile sclavagiste la cele feudale, iar pe plan politic, de la o fărâmițare excesivă la centralizarea puterii politice.

Astfel, Analele atestă că, numai în epoca Hegemonilor au existat mai mult de 140 principate, la rindul lor confruntate cu lupte intestinale violente. După războaie și anexiuni singeroase și de lungă durată s-au cristalizat, în epoca Statelor combatante, șapte mari principate : Qi, Chu, Yan, Zhao, Han, Wei și Qin. Multipli factori de natură economică, militară și socială au antrenat și aceste principate în conflicte care au dus, în cele din urmă, la constituirea unui stat unificat centralizat (221 î.e.n.) sub conducerea statului Qin. În luptele cu populațiile nomade din Răsărit și din Nord, acest stat s-a consolidat în timpul dinastiei Han, simbolul lui material fiind Marele zid chinezesc. Apărind, inițial, diferite provincii, unificarea zidului a coincis cu opera de unificare a statului. Aproape firesc, în acest răstimp convulsiv a înflorit o autentică știință militară, folosită cu succes și în bătăliile împotriva cetro-pitorilor. În sec. IV—III î.e.n. s-a dezvoltat și aplicat un sistem coerent și foarte precis de organizare politică, s-a creat armătura politică pe care se va întemeia imperiul, și care va fi conservată până la începutul sec. XX. Deasemenea, succese remarcabile se înregistrează în planul creației spirituale. Apar și se manifestă renumite și diverse școli filozofice, precum confucianismul, modismul, taoismul (daoismul), școala legiștilor. Literatura, istoriografia, arta cunosc noi forme de expresie. Cărturarii au, dealtfel, în societate o poziție proeminentă. Ei se bucurau de un imens respect în ochii concetățenilor. Erau căutați și chiar disputați de guvernanți, care le foloseau înțelepciunea în cele mai înalte posturi ale conducerii de stat.

Toată această viață tumultuoasă, plină de evenimente, fapte, întâmplări, personaje este redată în scrierile lui Sima Qian. Ne exprimăm speranța că fragmentele alese din istoria sa vor îmbogăți cunoștințele cititorilor noștri despre o cultură și civilizație multimilenare. Traducerea a fost asigurată de Horia-Florian Popescu. Subtitlurile din text ne aparțin.

ION MAMINA

SIMA QIAN, ÎNSEMNĂRILE ISTORICE

Principii și structuri politice

Întrind în slujba prințului Xiao* [din statul Qin], Yang** din statul Wei a vrut să introducă reforme, dar prințul se temea de nemulțumirea populară.

— Cei ce ezită să acționeze nu dobîndesc nici o faimă, cei ce șovăie nu înfăptuiesc nimic, reflectă Yang. Cei ce îi întrec pe alții sînt condamnați de lume.

* (361—338 î.e.n.)

** Yang Shang (390?—338 î.e.n.), reprezentant al școlii legiștilor. A fost inițiatorul unor serii de reforme care au condus la subminarea bazelor economice ale aristocrației, la întărirea puterii centrale feudale. Ca urmare, statul Qin a devenit o puternică forță economică-militară, care va juca rolul hotărîtor în constituirea statului unificat centralizat chinez.

Cei ce văd mai departe decît alții sînt batjocoriți de mulțime. Neghiobii sînt orbi față de ceea ce există, în vreme ce înțelepții zăresc ceea ce va să vină. Nu-i de nici un folos să ceri părerea poporului la început, dar poți să te bucuri de roade împreună cu el. Cei înzestrați cu virtuți excepționale nu ajung la compromisuri cu gloata, cei care au înfăptuiri supreme nu cer părerea mulțimii. Cîrmuitorul înțelept care știe cum să-și întărească statul nu se sprijină pe vechile tradiții, cel ce știe cum să fie de folos poporului său nu rămîne prizonier al obiceiurilor.

Prințul a fost de acord :

Dar Gan Long * zise :

— Nu-i chiar așa. Înțeleptul nu în-deamnă poporul să-și schimbe felul de viață, suveranul cu judecată nu cirmuiește renunțând la tradiție. Cel ce educă poporul după datină izbutește fără nici un fel de necazuri. Cel ce cirmuiește potrivit legilor stabilite va avea funcționari pricepuți și supuși mulțumiți.

I-a răspuns Yang :

— Gan Long discută ca unul din gloată. Oamenii de rînd rămîn credincioși datinilor, pe cită vreme cărturarii sînt sufocați de prea multa lor învățătură. Toți aceștia sînt potriviți pentru a respecta rutina oficială, căci nu poți discuta cu ei alte probleme. Cele Trei Dinastii** au fost cirmuite în conformitate cu tradiții diferite, iar cei Cinci Cuceritori*** au izbutit fiecare printr-o altă politică. Cei înțelepți fac legile. Cei neghiobi le păstrează. Cei destoinici schimbă datinile. Cei neghiobi sînt legați de ele.

I-a spus Du Zhi**** :

— Nu trebuie să-ți schimbi felul de a fi decît pentru un cîștig înșutit. Nu trebuie să-ți modificei unealta decît pentru un avantaj înzecit. Nu putem greși dacă urmăm calea cea din trecut. Nu ne abatem de la drumul cel drept, dacă ne ținem de tradiție.

— Sînt mai multe căi de a guverna, răspunse Yang. Dacă vrem să fim de folos statului nu trebuie să-i urmăm pe cei din trecut. Dinastiile Xia și Shang au pierit pentru că nu au schimbat datinile. Nu trebuie să-i condamnăm pe bărbații ce sînt împotriva obiceiurilor din trecut, nici să-i preaslăvim pe cei ce se sprijină pe convenții.

— Bine ai grăit ! aprobă prințul Xiao.

L-a numit pe Yang aghiotant general și a impus legi noi. Oamenii au fost împărțiți în grupuri de cîte cinci și zece gospodării. Fiecare din grup era răspunzător de activitatea celorlalți. Cei ce nu denunțau un criminal, aveau să fie tăiați în două. Cei ce-l denunțau aveau să fie răsplătiți ca și cum ar fi decapitat un dușman. Cei ce adăposteau un criminal aveau să fie pedepsiți ca și cum s-ar fi predat inamicului. Familiile cu doi sau mai mulți fii majori care nu trăiau în gospodării separate trebuiau să plătească impozite duble. Cei ce se dis-

tingeau în război aveau să fie răsplătiți cu rang nobiliar pe potriiva meritelor. Cei ce întreprindeau acțiuni din dușmănie personală urmau să fie pedepsiți potrivit delictelor săvîrșite. Oamenii trebuiau să muncească din greu în ocupațiile de bază, agricultura și țesătoria, și acei care recoltau grîne mai multe și produceau mai multă mătase urmau să fie scutiți de contribuții. Fiii și nevestele celor ce practicau profesii auxiliare, ca negoțul, sau ai celor leneși și săraci urmau să devină robi. Nobilii care nu se distingeau în război aveau să-și piardă statutul de nobili. Ierarhia socială a fost clar definită și s-a atribuit fiecărui rang o anumită proprietate de pămînt, o suită, sclave și îmbrăcăminte corespunzătoare. Cei ce săvîrșeau fapte deosebite aveau să fie onorați. Cei ce nu se remarcă prin nimica nu aveau dreptul să iasă cu pompă mare, chiar dacă erau bogați.

Reformele erau pregătite. Înainte de a le promulga, însă, temîndu-se că poporul nu le va respecta, autoritățile au pus un stîlp de lemn înalt de 30 de picioare la poarta de sud a pieții și au oferit o recompensă de 10 piese de aur celui care va fi în stare să-l mute la poarta de nord. Lumea s-a arătat sceptică și nimeni nu a cutezat să-l mute. Atunci s-a oferit o recompensă de 50 de galbeni. Un bărbat a mutat stîlpul și a primit răsplata. S-a dovedit astfel că autoritățile făceau ceea ce spuneau. După aceea au fost publicate noile decrete.

În primul an, supușii din Qin au venit în capitală cu miile ca să se plîngă de noile măsuri. Iar apoi, prințul moștenitor a încălcat legea.

— Reformele nu dau rezultate fiindcă cei ce sînt în vîrfurile ierarhiei sociale încălcă legea, spuse Yang. El a vrut să-l sancționeze pe prințul moștenitor, dar, moștenitorul direct nu putea fi osîndit. În locul lui a fost pedepsit tutorele său, seniorul Qian, iar preceptorului său, seniorul Jia, i s-a tatuat fața. A doua zi toată lumea din Qin a respectat legile.

Taților, fiilor și fraților li s-a interzis să mai locuiască într-o singură casă ; satele și orașele mici au fost grupate în districte, cirmuite de magistrați și de magistrați adjuncți. Statul a fost împărțit în 31 de asemenea districte. Au fost desființate vechile hotare dintre pămînturi. Au fost introduse impozite fixe. S-a făcut standardizarea măsurilor și greutăților.

S-au scurs aproape 10 ani și poporul era mulțumit. Nimeni nu îndrăzneă să-și însușească vreun lucru găsit pe drum. Bandiții de pe dealuri fuseseră nimiciți. Gospodăriile erau îndestulate. Bărbații

* Un ministru al statului Qin.

** Xia, Shang și Zhou.

*** Prinții Huan din Qi (685—643 î.e.n.), Wen din Jin (636—628 î.e.n.), Xiang din Song (650—637 î.e.n.), Mu din Qin (659—621 î.e.n.) și Zhuang din Chu. Cunoscuți sub numele de hegemoni sau cuceritori, au constituit în epoca Chunqiu 5 state mari, puternice din cele 140 de statelele fărîmîțate.

**** Un alt ministru din Qin.

se luptau cu vitejie în război, dar se fereau de dușmăniile intestinale, iar satele și orașele erau bine administrate. Unii dintre cetățenii care la început se plinseseră de reforme au început acum să le laude. Atunci Yang a zis: „Sînt tulburători ai liniștii publice”. Și i-a surghiunit în orașele de frontieră, după care nu s-a mai auzit nici o discuție în legătură cu legile...

După ce a biruit armata din Wei, Yang s-a reîntors și prințul i-a dăruit ca feudă 15 orașe în Shang și Wu. De aici înainte Yang a devenit cunoscut ca seniorul Shang.

Seniorul Shang a fost timp de 10 ani prim-ministru în Qin. Mulți nobili îl urau.

Zhao Liang* a vrut să aibă o întrevvedere cu el și seniorul Shang i-a spus:

— Îi datorez această întîlnire lui Meng Lan-gao. Pot să vă rog și pe dumneavoastră să fiți prietenul meu?

— Sînt nevoit să renunț la această onoare, răspunde Zhao Liang. Căci spune Confucius: „Izbuteste cel ce își arată dragostea pentru popor recomandînd oameni buni. Dar dă greș cel ce adună oameni de proastă calitate pentru a cîrmui”. Așa nevredecnic cum sînt, nu îndrăznesc să vă accept prietenia. Am auzit că a „cere o poziție ce nu ți se cuvine înseamnă lăcomie, iar a pretinde un nume ce nu ți se cuvine înseamnă ambiție”. Dacă aș face ceea ce îmi cereți, m-aș face vinovat și de lăcomie și de ambiție. Așa că nu îndrăznesc să primesc.

— Dezaprobi felul meu de a cîrmui în Qin?

— Înțeleptul cîntărește atent ceea ce i se spune, învățatul privește în sine, omul puternic se stăpînește. Căci spune Shun**: „Cel ce se smerește, pre sine mare se face”. În loc să-mi cereți părerea mai bine urmați calea înțeleptului rege.

I-a răspuns Shang:

— Oamenii din Qin erau ca triburile barbare din Rong și Di, nu făceau nici o deosebire între tați și fii și locuiau cu toții în aceeași încăpere. Acum eu am schimbat această stare de lucruri și am separat bărbații și femeile. Am construit palate cu arcade cum sînt acelea din Lu și Wei. Ce ai putea spune dacă m-ai compara cu Baili Xi*** în privința cîrmuirii statului?

— O mie de piei de oaie nu fac cît o blană de vulpe, replică Zhao Liang. O mie de delatori nu fac cît un om sincer.

* Un respectat pustnic din Qin.

** Unul dintre cei cinci împărați legendari (cca. 2255—2205 î.e.n.).

*** Un ministru al prințului Mu din Qin.

Regele Wu a prosperat mulțumită sfetnicilor cinstiți, pe cîtă vreme regele Zhou, ultimul cîrmuitor din dinastia Shang, și-a pierdut statul fiindcă a înăbușit critica. Dacă n-aveți nimic de zis împotriva căii regelui Wu, aș putea vorbi deschis fără să mă tem de pedeapsă pentru restul vieții mele?

— Vechea zicală sună astfel: „Cuvintele cinstite sînt flori, cuvintele adevărate sînt fructe; dojana este leac, linguseala este boală”. Te conjur să vorbești cu toată sinceritatea. Îmi vei da leacuri și mă vei îndruma. Rogu-te nu ezita.

Atunci Zhao Liang spuse:

— Baili Xi, un locuitor de la granița statului Chu, dorea să vină în Qin deoarece auzise că prințul Mu era un bun cîrmuitor. Dar cum îi lipseau banii pentru călătorie, el s-a vîndut ca sclav la un localnic din Qin. A umblat în zdrențe și a văzut de vite mai bine de un an pînă cînd prințul, care între timp auzise de el, l-a luat de la cireadă și l-a înălțat deasupra cetățenilor de rînd, dîndu-i cea mai înaltă slujbă din țară. Trecuseră șase sau șapte ani de cînd era prim-ministru, cînd Qin a atacat statul Zheng, care este situat la est. Baili Xi a pus trei conducători diferiți în Jin și a salvat statul Chu de la ruină. A răspîndit cultura în tot statul, iar oamenii din Ba**** i-au trimis tribut. Virtutea lui s-a răspîndit în întreaga țară încît pînă și barbarii s-au supus cîrmuirii lui. Auzind de el, Youyu***** a venit de peste graniță să-l vadă. Cît timp a fost în funcție a umblat numai stînd în picioare în car, chiar și atunci cînd era obosit, și n-a folosit niciodată apărătoare de soare pe arșiță. Cutreiera țara fără nici o pompă și fără a fi însoțit de oameni înarmați. Faptele lui nobile sînt consemnate în arhive, iar virtutea sa a influențat generațiile de după el. La moartea sa, toți bărbații și toate femeile din Qin au vărsat lacrimi, copiii s-au oprit din cîntat, iar morarii n-au mai fredonat în timp ce măcinau orezul — într-atît de mare fusese bunătatea sa.

Pe cîtă vreme dumneavoastră ați obținut o audiență la regele din Qin prin eununcul său Jing, ceea ce nu este de loc decent. Iar în timpul administrației dumneavoastră n-ați făcut nimic pentru popor, ci ați construit doar o mulțime de arcade și palate, ceea ce nu este spre lauda dumneavoastră. I-ați pedepsit și tatuat pe tutorele și pe preceptorul prințului moștenitor, iar pe oamenii din popor i-ați schilodit cu pedepse aspre, trezind ura și făcîndu-vă dușmani. Mai de folos este pentru un cîrmuitor să-i

**** În provincia Sichuan de astăzi.

***** Un strateg renumit din Jin.

convingă pe oameni decît să le dea porunci, iar supușii se arată mai zoriți să-i imite pe cei ce le sînt superiori decît să asculte de ordinele lor. Și totuși dumneavoastră ați introdus sisteme dure și măsuri greșite, ceea ce nu reprezintă o cale de a educa poporul. Vorbiți și vă purtați ca un prinț și îi nedreptățiți cu fiecă zi ce trece mai tare pe nobili. Căci glăsuiește **Cartea Cîntecelor** : „Pină și un șoarece știe ce se cuvine, doar unii oameni nu. Iar dacă un om nu știe ce se cuvine și ce nu, cu cît moare mai repede cu atît e mai bine“. Dacă ne luăm după aceasta, probabil că nu veți mai trăi mult. Seniorul Qian n-a mai îndrăznit să iasă de opt ani. Pe Zhu Huan tot dumneavoastră l-ați omorît. Ați pus de l-au tatuat pe seniorul Jia. După cum spune **Cartea Cîntecelor** : „Cel ce cîștigă sprijin va prospera, cel ce-și pierde sprijinul va cădea“. Cu fapte ca ale dumneavoastră nu veți dobîndi sprijinul nimănui.

Cînd ieșiți la plimbare vă urmează mulțimea de trăsuri a suitei. Alte trăsuri sînt pline de oamenii din gardă. Pe margini aveți oameni puternici ca să vă apere, lăncieri și halebardieri. Nu vă urniți din casă fără să vă luați toate aceste precauțiuni. Dar iată ce spune **Cartea Documentelor** : „Cei ce se bizuie pe virtute vor propăși, cei ce se bizuie pe forță vor pieri“. Ați ajuns la fel de vulnerabil ca roua dimineții și sînt slabe speranțe să trăiți mult.

Ați face mai bine dacă ați da înapoi cele 15 orașe, dacă ați munci la o grădină de zarzavaturi din afara orașului și l-ați îndemna pe prinț să-i respecte pe pustnicii care trăiesc în peșterile de munte, să se îngrijească de cei bătrîni și de bolnavi, să arate respect pentru cei mai în vîrstă și să-i răsplătească și să-i onoreze pe oamenii de merit și de virtute, fiindcă astfel veți micșora pericolul. De vă veți crampona, însă, de domeniile voastre bogate, de veți monopoliza puterea statului și veți stîrni ura oamenilor din popor, oamenii din Qin vor avea suficiente temeiuri ca să se descotorosească de dumneavoastră de îndată ce va muri prințul. Iar sfîrșitul dumneavoastră va veni la fel de repede ca o lovitură de trăznet !

Atunci Fan Sui i-a scris regelui * următorul memoriu :

„Am auzit că sub domnia unui cîrmuitor luminat oamenii de merit trebuie răsplătiți și oamenii de talent să fie numiți în slujbe ; și cu cît povara răs-

punderii este mai grea cu atît mai mare este indemnizația, cu cît talentul este mai puternic cu atît rangul este mai înalt. Astfel că, cel ce e în stare să cîrmuiască masele trebuie să dețină funcția cea mai înaltă. Atunci cei ce nu au nici un har nu vor cuteza să năzuiască spre poziții înalte, în vreme ce oamenii capabili nu vor trece neabăgați în seamă. Dacă sînteți de acord cu vorbele mele, sire, sper că le veți pune în practică și mare va fi profitul dumneavoastră. Dacă nu sînteți de acord cu ele, atunci nu slujește la nimic să mă mai țineți aici.

Există o zicală : «Monarhul nesăbuit îi răsplătește pe cei pe care îi iubește și îi pedepsește pe cei pe care îi urăște ; dar un monarh înțelept îi răsplătește doar pe cei merituosi și îi pedepsește pe cei ce fac rău». Intrucît nu am nici o dorință să-mi văd capul pe butuc sau să fiu tăiat în două, cum aș îndrăzni să risc pedeapsa făcînd afirmații discutabile ? Puteți să disprețuiți condiția mea umilă, dar trebuie să-l respectați pe omul care m-a recomandat și să vă încredeți în devotamentul lui. Am auzit că statele Zhou, Song, Wei și Chu au patru piese renumite de jad : *di-yi, jie-lu, xuan-li* și *he-pu*. Atunci cînd au fost scoase din cariera de piatră, comorile acestora nu au fost luate în seamă de maeștrii sculptori în jad, dar acum ele sînt cunoscute pretutindeni. În același fel, un om respins de un suveran înțelept este încă în stare să aducă mari servicii statului.

Am auzit că acei ce se pricep să-și îmbogățească familiile o fac pe spezele statului, în vreme ce aceia ce se pricep să îmbogățească statul o fac pe seama altor state. Atunci cînd domnește un suveran înțelept, seniorii feudali nu-și arogă puteri de la sine, pentru că aceasta ar însemna încălcarea suveranității regelui. Medicul bun poate să spună dacă pacientul va trăi sau va muri. Suveranul pătrunzător știe dacă proiectele au sorți de izbîndă sau nu. El va trece la înfăptuirea celor ce sînt avantajoase, va renunța la cele ce sînt dăunătoare, și le va încerca pe scară redusă pe acelea ale căror rezultate par îndoielnice“...

Influența lui Fan Sui creștea mereu. Era de cîțiva ani sfetnicul regelui cînd într-o zi a profitat de ocazie și i-a spus :

— Pe cînd trăiam în ținuturile răsăritene auzisem de Tian Wen, dar nu și de regele din Qi. Acum, la fel, aud de regina mamă, de marchizul Rang, seniorul Huayang, seniorul Gaoling și seniorul Jingyang, dar nimic de regele din Qin. Ori, regele trebuie să cîrmuiască statul, împărțind recompense și pedepse

și să dețină dreptul de viață și de moarte. Dar regina mamă face exact ce-i place, marchizul Rang întreprinde misiuni fără să vi le aducă la cunoștință, seniorii Huayang și Jingyang dau sentințe arbitrare, iar seniorul Gaoling pleacă și vine fără să ceară incuviințarea. O țară care are patru nobili de acest fel nu poate să scape de dezastru. În fond, când patru asemenea nobili dețin friele, regele ar putea foarte bine să lipsească! Căci, inevitabil, suveranitatea sa este subminată, iar poruncile nu pornesc de la el.

Am auzit că un bun cîrmuitor trebuie să-și întărească autoritatea în interiorul țării și să-și sporească puterea în afara hotarelor. Marchizul Rang a uzurpat prerogativele regale. El acționează ca arbitru între state, își trimite solii în toată lumea și întreprinde acțiuni militare împotriva altor state. Și când aceste campanii sînt încununate de succes, feuda sa de la Tao culege beneficiile și celelalte state suferă. Iar când campaniile nu izbîndesc, nemulțumirea populară crește și statul nostru suportă consecințele. Căci zice vechiul cîntec: „Crengile încărcate de fructe se vor rupe/, Crengile rupte vatămă copacul; / O capitală prea mare slăbește statul, / Supusul preaputernic îl doboară pe suveranul său“.

Pe timpul cînd dețineau friiele puterii în Qi, Cui Zhu și Nao Chi l-au rănit pe rege în coapsă cu o săgeată, i-au retezat tendoanele și l-au atîrnat de grinda unui templu, astfel că după o zi regele a murit. Pe timpul cînd deținea friiele puterii în Zhao, Li Dui l-a ținut pe rege în temniță la Shaqiu o sută de zile și pînă la urmă l-a lăsat să moară de foame. Ei bine, aud că în Qin puterea este deținută de regina mamă și marchizul Rang, ajutați de seniorii Gaoling, Huayang și Jingyang, în vreme ce regele nu mai are nici un rol. E un caz asemănător cu acelea ale lui Nao Chi și Li Dui.

Cele Trei Dinastii s-au stins fiindcă ultimii lor cîrmuitori dăduseră puteri depline miniștrilor lor, iar ei se țineau de chefuri și de vînătoare și habar nu aveau de treburile statului. Iar cei cărora li se încredințase puterea îi pizmuiau pe oamenii de talent, se purtau samavolnic față de popor, acționau numai pentru interesele lor personale și ascundeau adevărul față de rege. Puțin le păsa de interesele suveranilor lor, dar regii nu și-au dat seama de aceasta și de aceea și-au pierdut regatele. Aici toți slujbașii, de la mic la mare, precum și curtenii sînt partizanii primului ministru. Sînteți complet izolați la curte, ceea ce mă face să cred că, după dis-

parația voastră, în Qin nu va domni urmașul vostru, ci altcineva.

Îngrozit regele Zhao a replicat:

— Ai dreptate.

A degradat-o pe regina mamă și i-a exilat pe marchizul Rang și seniorii Gaoling, Huayang și Jingyang. L-a făcut prim-ministru pe Fan Sui și i-a luat marchizului Rang pecetea funcției, poruncindu-i să se întoarcă la Tao.

Într-o zi împăratul Wen* trecea pe Podul de mijloc al riului Wei, cînd un bărbat a țîșnit de sub pod sperînd căii de la trăsura imperială. Cîțiva călăreți au fost trimiși să-l prindă și să-l ducă la judecătorul suprem. Zhang Shi-zhi l-a cercetat pe individ și omul i-a spus că venea de la țară. Cînd a auzit porunca: „Părăsiți drumul, trece împăratul!“, el s-a ascuns sub pod și a rămas acolo mult timp. Apoi a ieșit cînd a socotit că alaiul trecuse, iar la vederea caleștii imperiale și a călăreților a luat-o la fugă. Judecătorul suprem a recomandat ca omul să fie amendat pentru încălcarea poruncii de a se da la o parte din fața suveranului.

— Individul mi-a speriat caii! a protestat cu indignare împăratul Wen. Bine că animalele sînt așa de blînde. Să fi fost alți cai, cine știe ce aș fi pățit. Iar judecătorul suprem îi aplică doar o amendă.

— Legea este aceeași și pentru Fiul Cerului și pentru popor, a replicat Zhang. Așa este legea și dacă eu aș aplica o pedeapsă mai aspră, poporul și-ar pierde încrederea în legi. Dacă Maiestatea Voastră ar fi poruncit ca omul să fie executat pe loc, n-ar fi protestat nimeni. Dar cazul a fost deferit judecătorului suprem care trebuie să împartă dreptatea fără părtinire. Dacă eu mă dovedesc părtinitor, toți funcționarii vor aplica legea cu părtinire și poporul nu va ști ce să facă. Rog Maiestatea Voastră să reflecteze la cele ce i-am spus.

Împăratul s-a gîndit bine și a zis:

— Sentința propusă de judecătorul suprem este dreaptă.

Mai tirziu s-a furat un inel de jad de pe altarul din templul împăratului Gaozu**. Hoțul a fost prins, iar împăratul s-a miniat și l-a trimis în fața judecătorului suprem. Zhang Shi-zhi a hotărît că vinovatul trebuia executat în public, deoarece acesta se făcuse vinovat de furt dintr-un templu străbun.

Împăratul a protestat furios:

* (179—157 î.e.n.).

** Numele postum al întemeietorului dinastiei Han (206—194 î.e.n.).

— Individul a avut nerușinarea să jefuiască templul împăratului Gao-zu! L-am trimis în fața dumată și mă așteptam să hotărâști executarea lui și a rudelor lui, dar dumneata ai dat pur și simplu sentința potrivit legii. Eu am altă părere despre respectul datorat templelor străbune.

Zhang Shi-zhi și-a descoperit capul și a făcut o plecăciune scuzându-se. A spus:

— Atît cere legea. De altminteri, există grade diferite de gravitate în cadrul aceleiași infracțiuni. Dacă pentru jefuirea templului ați omorî toate rudele vinovatului, atunci ce pedeapsă i-ați aplica smintitului care — dacă putem să ne imaginăm un asemenea caz — ar săpa mormîntul împăratului Gao-zu?

După aceea împăratul Wen a discutat cazul împreună cu împărăteasa mamă și amîndoi au căzut de acord că judecătorul suprem Zhang Shi-zhi avea dreptate.

Arta militară

Tian Ji dorea să meargă împotriva statului Zhao, dar Sun Bin îi spuse:

— Cînd vrei să descâlcești un nod nu trebuie să-l ții strîns. Cînd vrei să arbitrezi o ceartă nu trebuie să te amesteci în ea. Dacă lăsăm partea innodată și atacăm ceea ce nu e bine strîns, împiedicînd astfel o încurcătură viitoare, problemele pot fi descîlcite. Statele Wei și Zhao sînt în război, trupele lor de elită au fost chemate sub drapel, iar acasă n-au mai rămas decît bătrîni și bolnavii. Cel mai bun lucru este să vă conduceți repede oamenii spre Daliang* și să atacați punctele neapărate. Forțele din Wei vor fi nevoite să părăsească statul Zhao pentru a-și salva țara lor. Atunci, dintr-o singură mișcare, vom ridica asediul lui Zhao și vom pus-tii Wei.

Tian Ji a ascultat sfatul. Armata statului Wei s-a retras din Handan** și a fost înfrîntă la Guiling de oamenii din Qi.

După 13 ani, Wei și Zhao au atacat împreună*** statul Han. Han a cerut ajutor de la Qi și Tian Ji a fost trimis cu o armată care s-a îndreptat din nou direct spre Daliang. Aflînd de aceasta, generalul Pang Juan din Wei s-a reîn-tors din statul Han, dar în acel moment forțele din Qi înaintaseră și mai mult spre apus.

* Capitala statului Wei.
** Capitala statului Zhao.
*** În anul 842 î.e.n.

Atunci Sun Bin i-a spus lui Tian Ji:

— Soldații din Wei sînt curajoși și războinici. Ei ne disprețuiesc oamenii și îi consideră lași. Un strateg abil trebuie să speculeze situația și să-i moamească pe soldații din Wei cu perspectiva unui succes lesnicios. Potrivit tratatului militar, o armată care se avîntă 100 de li**** în urmărirea unui succes lesnicios își poate pierde comandantul; 50 de li — jumătate din trupe nu vor reuși să sosească la timp. Așadar, să aprîndem 100 000 de focuri de tabără în ziua cînd trupele noastre intră în Wei, 50 000 în ziua a doua, și 30 000 în cea de a treia zi.

După ce urmărise timp de trei zile armata din Qi, generalul Pang Juan jubila:

— Știam că oamenii din Qi sînt niște lași! Au trecut doar trei zile de cînd au intrat pe teritoriul nostru și mai mult de jumătate au dezertat. Și lă-sînd în urmă grosul armatei, el a luat numai trupe de elită ușor înarmate și s-a avîntat într-o urmărire dezlănțuită.

După socotelile lui Sun Bin urmăritorii trebuiau să ajungă pînă seara la Maling. Pe marginea drumului îngust se înșirau bolovani. Acolo puteau fi organizate ambuscade. Sun Bin a jupuit scoarța de pe un arbore mare și a scris pe trunchi: „Sub acest copac își va găsi moartea Pang Juan!”. Și în noaptea aceea a pus 10 000 de arcași în ambuscadă de ambele părți ale drumului, dîndu-le ordin să tragă în clipa cînd vor vedea că se aprinde o flacără. Pang Juan s-a apropiat de copac prin întuneric și, zărînd ceva scris pe trunchi, a aprins o lumină. Dar n-a apucat să termine de citit și 10 000 de arbalette s-au descărcat deodată. Armata din Wei a intrat în derută. Pang Juan și-a dat seama că fusese înfrînt prin superioritate tactică și că armata sa era sortită pieirii.

— L-am lăsat pe cîinele acela să-și facă un nume, blestemă el și-și tăie be-regata.

Cuprinși de elan, oamenii din Qi i-au pus pe fugă pe dușmani, au luat prizonier pe Shen, prințul moștenitor din Wei și s-au întors acasă biruitori. Astfel Sun Bin a dobîndit un mare re-nume, iar tratatul său militar s-a transmis generațiilor viitoare.

În timpul campaniei, Wu Qi se îm-brăca și se hrănea ca soldații. Dormea fără așternut, nu mergea pe cal sau în car, ci pe jos, își căra singur proviziile și îndura aceleași privațiuni ca și trupa.

**** 1 li = 0,5 km).

Odată, unul din oamenii săi a avut un abces și el i-a supt puroiul. Aflind despre întâmplare mama soldatului a izbucnit în plins.

— De ce plîngi ?, a întrebat-o cineva. Fiul tău este soldat de rînd și totuși comandantul i-a supt puroiul din abces.

— Tu nu poți să înțelegi ! spuse femeia. Acum cîțiva ani seniorul Wu a făcut același lucru pentru tatăl băiatului și acesta s-a luptat apoi pînă ce a pierit. Iar acum seniorul Wu mi-a vindecat fiul, dar băiatul va muri în mod sigur prin ținuturi străine. Iată de ce plîng.

Văzînd că Wu Qi era un comandant destoinic, cumpătat, drept și iubit de oamenii săi, prințul [Wen din statul Wei] l-a făcut guvernator în Xihe pentru a-i apăra țara de statele Qin și Han.

După moartea prințului Wen, Wu Qi l-a slujit pe fiul acestuia, prințul Wu. Într-o zi pluteau pe Fluviul Galben în jos. Cînd se aflau pe firul apei, marchizul s-a întors spre Wu Qi și i-a spus :

— Iată ce minunată linie de apărare formează dealurile din jur și fluviu ! Ele reprezintă cea mai mare comoară a statului Wei.

— Trebuie să ne biziim pe virtutea, nu pe poziția noastră strategică, a replicat Wu Qi. În vremuri de mult trecute familia San Miao avea lacul Tongting pe o parte și lacul Pengli pe cealaltă ; dar nu au cultivat virtutea și dreptatea și atunci Yu a putut să le nimicească statul. Regele Jie din dinastia Xia avea Fluviul Galben și riul Qi pe o parte și Muntele Tai și Muntele Hua de cealaltă parte, iar Muntele Yique spre sud și povirnișul Yangchang spre nord ; dar a cîrmuit fără mărinimie și a fost exilat de Tang* din dinastia Shang. Regele Zhou al dinastiei Shang avea Muntele Mengmen pe o parte și lanțul muntos Taihang de cealaltă, cu Muntele Chang spre nord și Fluviul Galben spre sud ; însă a cîrmuit fără virtute și, de aceea, a fost ucis de regele Wu** al dinastiei Zhou. De aici se vede că succesul nu depinde de relieful avantajos ci de virtute. Dacă înălțimea Voastră nu ar cultiva virtutea, toți oamenii de pe corabie s-ar putea răzvrăti împotriva voastră.

Goujian [din Yue] a auzit că regele Fucha din Wu își pregătea zi și noapte trupele pentru a se răzbuna. S-a gîndit să atace înainte ca trupele din Wu să pornească, dar Fan Li l-a sfătuit să nu o facă ;

— Mai gîndiți-vă. Am auzit că armele aduc nenoroc, războiul e o forță rea și disputele sînt treburi neînsemnate. Dacă unelțești cu o forță a răului, folosind mijloace nenorocite și riscîndu-ți viața pentru o treabă neînsemnată, vei călca în picioare voia cerului și campania ta nu va reuși.

— Hotărîrea mea este luată, a spus regele și și-a pregătit armata.

Cînd a aflat de aceasta, regele din Wu a trimis trupe de elită împotriva statului Yue și a cîștigat bătălia de la Fujiao***. Apoi regele din Yue s-a retras în Kuaiji împreună cu cei 5 000 de oameni care îi mai rămăseseră. Regele din Wu l-a urmărit și l-a asediat.

Goujian i-a spus lui Fan Li :

— Asta mi se trage din faptul că nu ți-am urmat sfatul. Acum ce să mă fac ?

I-a răspuns Fan Li :

— Cei ce-și biruie mulțumirea de sine dobîndește sprijinul cerului, cel ce poate schimba o situație catastrofală într-o situație sigură dobîndește sprijinul oamenilor, iar cel ce trăiește cumpătat dobîndește sprijinul pămîntului...

După ce a fost cruțat de Wu, Goujian a revenit în statul său și a început să ducă o viață aspră. Ținea un vas cu fiere lîngă covorașul lui. Atunci cînd ședea sau se întindea privea vasul, iar în timpul mesei gusta din fiere ca să nu uite cumva dezonoarea suferită la Kuaiji. Își lucra singur pămînturile, își punea soția să țeară pînză, umbla fără să-și ia mîncare la el și nu se îmbrăca în mătăsuri colorate. Cu oamenii de merit se purta respectuos, era generos cu protejații săi, îi ajuta pe săraci, îi jelea pe cei morți și trudea alături de poporul său.

Tian Dan a strîns**** peste 1 000 de tauri, i-a înfășurat în mătase roșie, i-a pictat cu diferite culori astfel încît să semene cu dragonii, le-a legat pumnale de coarne și paie îmbibate în ulei de cozi. Cînd s-a lăsat noaptea s-a pus foc paielelor și prin zeci de spărturi practicate în zidul cetății Jimbo s-a dat drumul taurilor. După ei veneau 5 000 de ostași puternici. Turbînd de furie din cauza cozilor aprinse, taurii s-au năpustit asupra armatei din statul Yan. Dușmanii au fost luați prin surprindere. Torțele aprinse de cozile animalelor proiectau o lumină lugubră, iar în ochii oamenilor din Yan taurii păreau tot atîția dragoni ce semănau moarte și distrugere. După tauri, au năvălit cei 5 000, purtînd măști. Îi urmau ceilalți locuitori,

* Intemeietorul dinastiei Shang (Yin).

** Intemeietorul dinastiei Zhou.

*** În anul 493 î.e.n.

**** Acțiunea are loc pe la anul 270 î.e.n.

care răcneau cit îi țineau gurile și băteau tobele. Iar bătrînii și cei nevolnici izbeau cu atîta furie în vasele de aramă încît se cutremurau și cerul și pămîntul. Forțele din Yan s-au retras cuprinse de groază. Iar după ce a fost ucis și generalul lor, Qi Jie, dușmanul a luat-o la fugă în mare dezordine urmărit de mulțimea din Qi. Orașele și cetățile prin care treceau erau eliberate de sub jugul statului Yan și săreau în sprijinul lui Tian Dan.

Cu fiecare nouă biruință, rîndurile armatei lui Tian Dan sporeau, în vreme ce trupele din Yan se subțiau văzînd cu ochii. În cele din urmă dușmanul a fost azvîrlit peste rîu* și toate cetățile statului Qi — peste 70 — au fost redobîndite. Atunci Tian Dan l-a invitat pe regele Xiang al statului Qi să se întoarcă în cetatea Ju și să domnească în Linzi, iar regele i-a dăruit o feudă și l-a făcut senior de Anping.

Comentează Marele Istoric : În război, tactica obișnuită este folosită pentru a duce o luptă și tactica specială pentru a o cîștiga. Comandanții destoinici dovedesc o nesecată ingeniozitate în născocirea unei varietăți infinite de tactici, mișcîndu-ne neconținut între tacticile obișnuite și cele surprinzătoare. La început inert ca o fată în fața dușmanului, apoi iute ca un iepure care nu poate fi ajuns din urmă — iată tactica surprinzătoare a lui Tian Dan.

Li Mu, un general iscusit de pe frontiera nordică a statului Zhao, a stat în districtul Yanmen din ținutul Tai pentru a asigura apărarea împotriva hunilor. Numea ofiterii așa cum credea el de cuviință și aduna la cartierul general toate taxele pieții pentru a face față cheltuielilor armatei. În fiecare zi tăia cîtiva boi pentru trupele sale, își instruia oamenii în arta trasului cu arcul de pe cal, avea totdeauna pregătite semnale luminoase, se folosea din plin de spioni și își trata soldații cu generozitate. Oamenilor săi le poruncea :

— Cînd hunii fac o incursiune să vă retrageți rapid la metereze. Oricine îndrăznește să se angajeze în luptă cu dușmanul își pierde capul.

Așa se face că ori de cîte ori erau atacați de huni, ei aprindeau semnalele luminoase și se retrăgeau fără luptă. Lucrurile au mers astfel cîtiva ani, fără ca armata lui să sufere pagube. Firește, hunii îl considerau pe Li Mu un laș și chiar și cei din trupele de frontieră îl țineau de slab de înger. Însă el a procedat la fel, chiar și după ce a fost muștrat de regele din Zhao. Atunci, miniat,

regele l-a rechemat pe Li Mu și a trimis pe altcineva să preia comanda.

Timp de peste un an, trupele din Zhao au dat lupte ori de cîte ori au năvălit hunii și de fiecare dată au fost înfrînte și au suferit pierderi grele. Oamenii care locuiau la frontiera statului Zhao nu mai puteau nici să lucreze pămîntul, nici să crească vite. Dar cînd i s-a cerut să se înapoieze, Li Mu s-a retras după uși închise invocînd boala, pînă cînd regele i-a poruncit să înceteze și să preia comanda.

— Bine, foarte bine, dacă Maiestatea Voastră insistă, zise el. Dar numai dacă pot continua ca și mai înainte.

Regele a consimțit. Și la întoarcerea sa, Li Mu a folosit vechea lui tactică. Timp de cîteva luni hunii n-au mai dobîndit nici un avantaj, dar tot îl considerau un laș. Iar trupele de frontieră, care erau răsplătite zilnic, dar erau ținute departe de acțiune doreau nespuse de mult să se bată. Atunci Li Mu a ales 1 300 de care, 13 000 de călăreți, 50 000 de luptători viteji și 100 000 de arcași. După ce i-a pregătit bine, el a lăsat să umble pe cîmpie vite și oameni. Și cînd hunii au făcut o mică incursiune, el s-a prefăcut înfrînt și a lăsat cîteva mii de oameni în mîinile dușmanului. Aflînd aceasta, Hanul hunilor a atacat cu toate forțele. Atunci Li Mu a recurs la stratageme neconvenționale și a desfășurat ambele aripi ale armatei atacînd și dinspre dreapta și dinspre stînga și a pus pe fugă și a ucis mai mult de 100 000 de călăreți huni. A nimicit triburile Tanlan, a înfrînt neamurile Donghu și a supus triburile Linhu. Hanul a fugit și vreme de peste 10 ani n-a îndrăznit să se mai apropie de frontieră.

Făurirea statului unitar și centralizat

Prințul Zheng al statului Qin le-a spus primului ministru și principalului său sfetnic :

— Odinioară regele statului Han ne-a oferit teritoriul și sigiliul său regal, cerînd să devină supusul nostru. Dar cînd și-a călcat făgăduiala, noi am ridicat o armată de pedepsire și l-am luat prizonier. Socot că am făcut bine, întrucît astfel ostilitățile au încetat.

Cînd regele din Zhao l-a trimis pe ministrul său Li Mu să ne jure prietenie, noi i-am dat voie prințului lor, pe care îl țineam ostatec, să se întoarcă în țară ; dar după ce și-a călcat făgăduiala și s-a săsculat la Tayuan noi am

pornit o armată ca să-l pedepsească și l-am luat prizonier pe rege. Iar când nobilul Jia din Zhao s-a înscăunat ca regele Dai, noi am ridicat trupe și l-am nimicit. Regele din Wei a promis să se supună, dar când a pus la cale împreună cu statele Han și Zhao să ne atace prin surprindere, ofițerii și soldații noștri l-au pedepsit și l-au înfrânt. Regele din Chu ne-a dăruit ținutul situat la apus de Qingyang, dar după aceea și-a călcat făgăduiala și a atacat Nanjun; astfel că noi am trimis trupe împotriva lui, l-am luat prizonier și i-am cucerit țara. Regele statului Yan s-a dovedit smintit și neghiob când i-a îngăduit prințului moștenitor să-l trimită pe Jin Ke să ne asasineze; astfel că ofițerii și soldații noștri i-au pedepsit și le-au nimicit statul. Regele din Qi a urmat sfatul lui Hou Sheng și a rupt relațiile cu statul Qin; și atunci armata noastră l-a pedepsit și l-a luat prizonier, cucerindu-i țara.

Așa nevrednic cum sint, am ridicat trupe pentru a-i pedepsi pe prinții rebeli. Mulțumită puterii sacre a străbunilor noștri, toți cei șase regi au fost pedepsiți aspru, după cum meritau, astfel că acum imperiul este pacificat. Cum am putea consemna înfăptuirile noastre pentru a le transmite viitorimii dacă nu creînd un nou titlu? Vă rog să luați în discuție problema unui titlu imperial.

Primul ministru Wang Kuan, sfetnicul principal Feng Jie și judecătorul suprem Li Si* i-au dat acest răspuns:

— În trecut stăpînirea celor Cinci Împărați se întindea peste un teritoriu de o mie de li pătrați, iar dincolo de ea se aflau baronii și barbarii. Baronii puteau să se închine sau nu împăratului, după cum le era voia, fiindcă suveranul nu avea nici o autoritate asupra lor. Acum Maiestatea Voastră a ridicat o armată a dreptății pentru a-i pedepsi pe tirani și a supus întregul imperiu, astfel că toate ținuturile dintre mări au devenit provincii și ținuturile noastre și toate codurile de legi au fost unificate. Nici chiar cei Cinci Împărați nu se pot măsura cu asemenea înfăptuiri. Noi ne-am sfătuit cu diferiți cărturari și, așa cum în timpuri străvechi existau titlurile de Suveran Celest, Suveran Pământesc și Suveran Suprem, din care ultimul avea valoare absolută, noi socotim să vă propunem titlul glorioasă *Tai-huang* sau Suveran Suprem. Hotărârile Maiestății Voastre să fie cunoscute ca

„edict“, poruncile voastre ca „decrete“, iar domnia voastră să vă referiți la persoana voastră cu expresia „ființa noastră regală“.

A răspuns regele:

— „Suprem“ poate fi omis, iar „Suveran“ adoptat împreună cu titlul de „Împărat“ folosit din timpurile vechi. Denumirea mea va fi *Huang Di*, Suveranul Împărat. Accept celelalte propuneri pe care le-ați făcut.

A fost dat un edict și regele Zhuang jiang a primit noul titlu de Gloriosul Suveran**.

Edictul suna astfel:

„Am auzit că în vremuri îndepărtate regii aveau titluri, dar nu și denumiri postume. Regii din timpuri mai apropiate aveau nu numai titluri, dar după moarte li se dădeau nume ce se întemeiau pe comportarea lor. Cu alte cuvinte, fiii își judecau tații, supușii pe suveranul lor. Ori obiceiul nu este cuviincios și noi nu îl vom mai îngădui. Prin prezentul edict titlurile postume sînt abolite. Noi sintem *Shi Huang Di*, Primul Împărat Suveran, iar urmașii noștri vor fi cunoscuți ca Al Doilea Împărat, Al Treilea Împărat și așa mai departe pînă la sfîrșitul tuturor generațiilor“.

Potrivit teoriei Ciclului celor Cinci Puteri, împăratul a hotărît că, în calitate sa de succesor al dinastiei Zhou, care se afla sub Puterea Focului, dinastia Qin trebuie să aibă puterea de a învinge Focul. Și astfel a început epoca Puterii Apei. Prima zi din luna a zecea a devenit începutul anului. În acea zi se desfășurau festivități la curte. Negrul a devenit culoarea dominantă a vestimentelor, steagurilor și flamurilor, iar șase numărul absolut. Duplicatale sigiliilor și pălăriile oficiale aveau o lungime de șase inci, trăsăturile o lățime de șase picioare, un pas măsura șase picioare, iar la trăsura imperială se înhămau șase cai. Fluviul Galben și-a schimbat numele devenind Fluviul Puterii. Se considera că pentru a inaugura Puterea Apei trebuia să se prevadă represii dure pentru încălcarea oricărui lucru stabilit prin lege. Numai severitatea nemiloasă, neîndurătoare, putea aduce armonia între cele Cinci Puteri. Așa că legile erau aspre și multă vreme nu s-au dat nici un fel de amnistii.

Primul ministru Wang Kuan și alți cîțiva au spus:

— Statele sînt cucerite de curînd. Cum vom reuși să cîrmuim regiuni îndepărtate ca Yan, Qi și Chu, dacă nu instalăm acolo principii? Vă cerem permisi-

* Li Si (? — 208 î.e.n.), inspiratorul a numeroase reforme economice, sociale, culturale, care, sprijinite de împărat, au contribuit la întărirea unificării sub dinastia Qin.

** (221 î.e.n.).

unea să-i facem pe fiii voștri principii în acele provincii.

Primul împărat a prezentat miniștrilor săi propunerea. Toți au consimțit, în afară de judecătorul suprem Li Si, care a zis :

— Regele Wen și regele Wu ai dinastiei Zhou au dat feude fiilor, fraților mai tineri și multora din membrii clanului lor, dar mai firziu, urmașii lor au început să se certe și în cele din urmă s-au încăierat între ei. Iar când statele s-au aliat și au pornit lupta, regele din Zhou n-a fost în stare să li se opună. Acum, grație puterii divine și Maiestății Voastre, toate pământurile dintre cele Patru Mări au devenit provinciile și ținuturile voastre. Dacă veți dăruii venituri publice și răsplăți bogate prinților și oamenilor care v-au slujit cu credință, îi veți avea pe toți sub control și nu se vor produce neînțelegeri în țară. Iată calea de a asigura pacea.

Spuse împăratul :

— Din cauza statelor, lumea a trăit într-un veșnic război. Acum grație puterii divine a străbunilor noștri, noi am pacificat tot ce se află sub cer. Înființarea de state noi ar însemna organizarea unor armate și atunci va fi greu să se asigure pacea și liniștea. Judecătorul suprem are dreptate.

Așa că imperiul a fost împărțit în 36 de provincii, fiecare având un guvernator, un comandant de armată și un inspector. Oamenii de rând au primit numele de *Capetele Negre*. S-au desfășurat mari festivități. Toate armele au fost strânse și aduse în capitala Xianyang, unde au fost topite pentru a turna clopote de bronz și 12 statui de titani, fiecare cântărind 240 000 de catty*. Statuile au fost așezate în curți și palate. Măsurile și greutatele au fost standardizate. Toate trăsăturile aveau același gabarit. Scrierea a fost de asemenea unificată.

Imperiul se întindea la răsărit pînă la ocean și Coreea, la apus pînă la Lintao și Qiangzhong, la sud pînă la Bexianghu, la nord pînă la fortărețele construite lângă Fluviul Galben și de-a lungul Muntelui Yin pînă la Liaotung. La Xianyang au fost aduse din tot cuprinsul imperiului 120 000 de familii bogate. Pe malul sudic al fluviului Wei au fost construite templele imperiale străbune, palatul Zhangtai și grădinile Shanglin. Și de fiecare dată cînd Qin cucerea un stat, se reconstruia o replică a palatului regal din statul respectiv pe dealurile situate la nord de capitală și care dominau înspre sud fluviul Wei ; iar de la Yongmen spre est,

pînă la fluviile Jing și Wei, într-o serie de palate, alei și pavilioane înconjurate cu ziduri, stăteau femeile frumoase și se păstrau instrumentele muzicale capturate din diferite state.

Cultură

Comentează Marele Istoric : Lumea a cunoscut nenumărați prinți și oameni celebri, care s-au bucurat de renume și onoruri cît au trăit, dar au fost dați uitării imediat după moarte. În schimb, de peste zece generații cărturarii își arată respectul față de Confucius**, un cetățean de rînd.

În al 14-lea an al domniei lui Ding, Confucius s-a arătat satisfăcut cînd a fost numit judecător suprem și prim-ministru. [în statul Lu]. Pe atunci el avea 56 de ani.

Ucenicii lui au zis :

— După cîte am auzit, chipul omului de valoare nu trădează frica în fața nenorocirii, nici bucuria în fața norocului.

— Da, da, răspunse Confucius. Dar ce spuneți de zicala : „Îi plac posturile înalte pentru că poate să-și arate modestia ?“

Deoarece nu primise nici o slujbă în Wei, Confucius s-a hotărît să se ducă în vest să-l vadă pe Zhao Jianzi. Dar ajungînd la Fluviul Galben a primit știrea morții lui Dou Mingdu și Shun Hua. Atunci s-a întors cu fața spre fluviu și a spus oftînd :

— Iată o mare cotitură de ape ! Dar nu sînt sortit să o trec !

Zi Gong a făcut un pas înainte și a întrebat :

— Ce vrei să spui ?

Confucius a răspuns :

— Dou Mingdu și Shun Hua au fost miniștri pricepuți ai statului Jin. Cînd nu venise încă la putere, Zhao Jianzi a căutat prietenia și sprijinul acestor bărbați. Dar ajuns la putere i-a ucis. Am auzit că atunci cînd distrugi animale nenăscute sau omori vînat tînăr, inorogul nu se mai arată. Cînd cureți și golești heleșteiele ca să pescuiești, dragonul nu mai armonizează forțele *yin* și *yang****. Cînd răstorni un cuib și distrugi ouălele, fenixul nu se mai rotește prin apropiere. Prin urmare, omul înțelept trebuie să se simtă ofensat cînd un semen de-al lui este lovit pe nedrept. Dacă și păsările se feresc de omul nedrept, cu atît mai mult sînt obligat să o fac eu !

** (551=479 î.e.n.).

*** Forțe pozitive și negative ale naturii.

Zi Lu s-a dus la el și l-a întrebat :
— Oare omul superior trebuie să se împace cu lipsurile ?

— Omul superior știe să îndure lipsurile, răspuns Confucius. Doar omul mediocru este predispus să facă rău, atunci când îl înghesuie lipsurile.

Zi Gong părea nemulțumit și atunci Confucius l-a întrebat :

— Sînt eu un învățat sau nu, ce zici ?

— Firește, a răspuns Zi Gong. Nu-i așa ?

— Nicidecum, zise Confucius. Eu am prins doar un fir care leagă tot restul.

Ducele Ai al statului Lu l-a întrebat ce crede despre cîrmuire. A răspuns Confucius.

— Toată arta stă în buna alegere a miniștrilor.

Întrebat de Ji Kangzi ce crede despre cîrmuire, el a răspuns :

— Dacă în locul oamenilor necinstiți îi folosești pe cei drepecți, cei necinstiți vor deveni drepecți.

Confucius i-a învățat pe ucenicii lui cîntecele, documentele, ritualurile și muzica veche. A avut cu totul 3000 de elevi, din care 72 erau pricepuți în toate cele Șase Arte*.

Învățătura lui Confucius pune accentul pe patru lucruri : cultură, comportament, loialitate și cinste. El se ferea de patru lucruri : concluziile previzibile, punctele de vedere arbitrare, încăpățînarea și egoismul. Pleda pentru precauție în timpul sacrificiilor, războiului și holii. Rareori vorbea despre profit, soartă sau bunătate. Îi ajuta numai pe oamenii de bună credință. Avea obiceiul să fixeze un colț al pătratului și dacă elevul nu putea să le deducă pe celelalte trei, el nu-și mai repeta explicația.

În satul natal se purta cu modestie, ca și cum era prea emoționat și nu îndrăzne să vorbească. Dar în templul străbun și la Curte vorbirea sa era măsurată, și aleasă. La Curte, Confucius se adresa funcționarilor superiori pe un ton hotărît, iar celor inferiori cu bunăvoință...

— Este imposibil ca din trei oameni care se plimbă împreună unul să nu mă poată învăța ceva, spunea Confucius. A nu-ți cultiva virtutea, a nu-ți perfecționa cunoașterea, a nu te schimba atunci cînd afli ce este drept și a nu-ți corecta greșelile — iată lucrurile care mă supără.

* Ritualuri, muzică, arta tragerii cu arcul, arta conducerii carului, scrierea și matematicile.

Comentează Marele Istoric : Cînd am citit despre Mencius** și am ajuns la cuvintele : „regele Mui din Liang l-a întrebat pe Mencius : Cum să aduc profituri statului meu ?”, am pus cartea deoparte și am suspinat. Vai, vai !, cît de adevărat este că profitul stă la rădăcina tuturor relelor. Învățătorul a vorbit rareori despre profit și a încercat totdeauna să-l stirpească de la rădăcină. Astfel, Mencius a zis : „Căutarea profitului cu orice preț duce adesea la nemulțumire”. Consecințele rele ale urmării profitului sînt aceleași și pentru cetățeanul obișnuit și pentru împărat.

Meng, Ke***, care era de fel din ținutul Zuo (statul Lu), a primit învățatură de la un ucenic al lui Zi Si. După ce și-a însușit Calea, el și-a oferit serviciile regelui Xuan, din Qi, dar regele Xuan nu l-a putut lua în slujbă. S-a dus în Liang, dar regele Hui din Liang nu i-a pus în practică învățăturile, deoarece i s-a părut că Mencius era doar un pedant lipsit de spirit practic.

Aceasta se petrecea în vremea cînd statul Qin îl folosea pe seniorul Shang ca să îmbogățească statul și să-și întărească armata, cînd statele Chu și Wei îl foloseau pe Wu Qi ca să-și biruiască dușmanii mai slabi, cînd regii Wei și Xuan din Qi se slujeau de oameni ca Sun Bin și Tian Ji, iar toate celelalte state se îndreptau spre răsărit pentru a se închina în fața statului Qin, cînd întreaga împărăție era împărțită în alianțe cu sau împotriva statului Qin și războiul se afla la mare cinste. Mencius, care vorbea despre virtuțile lui Yao și Shun și despre cele Trei Dinastii, nu avea cum să se descurce cu acești cîrmuitori. Așa că el s-a retras cu Wan Zhang și alți cîțiva discipoli pentru a desluși **Cartea Cîntecelor și Cartea Documentelor** și ca să transmită urmașilor învățăturile lui Confucius. Scrierile lui Mencius au umplut șapte cărți.

După el veneau filozofii Zou Zi. Statul Qi a avut trei învățați cu numele de Zou. Primul, Zou Ji, l-a uimit într-afacă pe regele Wei prin felul lui de a cînta la liră, încît i s-au încredințat treburile de stat, a fost înzestrat cu moșii, a primit numele de marchizul Cheng și i s-a dat pe mină pecetea de prim-ministru. El a trăit înaintea lui Mencius.

Al doilea, Zou Yan, a trăit după Mencius. Zou Yan a observat că acei ce cîrmuiau deveneau tot mai desfrînați și mai nesăbuiți și că nu erau în stare să se îndrepte pe ei și apoi să răspîndească virtutea printre oamenii de rînd,

** (372—289 î.e.n.).

*** Mencius.

aşa cum învăţau vechile ode. Şi atunci el s-a cufundat cu totul în problema interacţiunii dintre *yin* şi *yang* şi a scris mai bine de 100 000 de cuvinte despre transmutaţiile lor ciudate, reluând ideile marilor înţelepţi. Folosea un limbaj neobişnuit şi bombastic şi începea cu studiul vreunui obiect fără importanţă, extinzându-şi apoi deducţiile la infinit. Pornind de la perioada modernă şi întorcându-se la Împăratul Galben* şi la originea comună a tuturor învăţăturilor, el a urmărit creşterea şi descreşterea diferitelor epoci, semnele bune şi semnele rele, precum şi diversele instituţii, iar pe acestea le-a urmărit pînă în trecutul foarte îndepărtat dinaintea creaţiei Pămîntului şi Cerului, ajungînd la originea misterioasă şi necunoscută a lucrurilor. La început, el a făcut tabele cu munţii renumiţi, riurile şi văile mari din China, cu păsările şi animalele ei, cu produsele apei şi ale uscatului, cu obiectele preţioase, iar de la acestea a trecut la lucrurile ascunse de privirea omului şi care se află dincolo de cele Patru Mări. Sustinea că de la despărţirea Cerului şi a Pămîntului toate lucrurile trebuie să se schimbe potrivit cu legile specifice ale celor Cinci Elemente şi să prezinte manifestări diferite. După el, ceea ce adepţii lui Confucius numeau „Statele Centrale” reprezenta numai una din cele 81 de regiuni ale lumii — şi anume Regatul de Mijloc, cunoscut sub denumirea de Divina Tară Roşie. Acestea formau cele Nouă Continente adevărate. Fiecare era înconjurat de „mări mici”. Mările separau oamenii şi animalele de pe un continent, de oamenii şi animalele de pe celelalte. La fruntariile Pămîntului şi Cerului existau nouă asemenea continente înconjurate de un „mare ocean”.

Toate teoriile lui Zou Yan sunau la fel. Totuşi, acestea constituiau doar premise pentru concluziile sale despre natura umană, dreptate, cumpătare şi raporturile dintre conducător şi cei conduşi, dintre cei de sus şi cei de jos, şi dintre rude. Prinţii şi nobilii au fost impresionaţi şi influenţaţi de primul contact cu învăţăturile sale, dar n-au putut să le pună în practică niciodată.

După Zou Yan urmau învăţaţii de la Şcoala Jixia** din Qi — oameni de felul lui Chunyu Kun, Shen Dao, Huan Yuan, Jie Zi, Tian Pian şi Zuo Shi, care

* Un cîrmuitor legendar, căruia îi sînt atribuite multe din învăţăturile taoiste.

** Numele acestei şcoli provine de la locul de întrunire a discipolilor — „în preajma porţii Ji a cetăţii”.

au scris despre cîrmuire pentru a da poveşti principiilor din vremea lor. Dar sînt prea mulţi şi nu-i putem înşira aici pe toţi.

Chunyu Kun era de loc din Qi. Avea cunoştinţe foarte întinse, o memorie bună şi nu făcea parte din nici o şcoală de gîndire. Cînd dădea sfaturi îl lua ca model pe Yan Ying, dar era foarte atent la reacţiile cîrmuitorului.

Shen Dao era de loc din Zhao, Tian Pian şi Jie Zi se trăgeau din Qi, iar Huan Yuan din Chu. Aceşti bărbaţi studiaseră doctrinele împăratului Galben şi ale lui Lao Zi şi-şi formulau ideile lor în spiritul învăţăturii primite. Shen Dao este autorul a 12 eseuri, Huan Yuan ne-a lăsat două cărţi de scrieri, iar Tian Pian şi Jie Zi au scris eseuri. Zou Shi, unul dintre învăţaţii Zou din Qi, a consemnat în scrierile lui învăţăturile lui Zou Yan. Regele din Qi îi proteja pe învăţaţi. Începînd cu Chunyu Kun, el le-a dat acestor filozofi rang de miniştri şi i-a cîstit prin construirea de palate mari, alei largi şi portice, ca să aibă unde să-şi poată expune învăţătura.

Xun Qing era de fel din Zhao şi cînd avea 50 de ani s-a dus în Qi ca să-şi propovăduiască învăţăturile. Xun Qing detesta cîrmuirile corupte ale timpului său, stările de decădere şi principii înrăiţi care nu urmau Calea, ci îşi îndreptau atenţia spre magie şi rugăciuni şi credeau în prevestiri şi destin. Confucienii din generaţia sa erau mărginiţi şi meschini, în vreme ce gînditorii de felul lui Zhuang Zhou se dovedeau nesocotiţi şi dăunători moralităţii publice. Aşa se face că Xun Qing înfăţişa avantajele şi dezavantajele legate de practica învăţăturilor confuciene, modiste şi taoiste. El a scris zeci de mii de cuvinte. A fost înmormîntat în Lanling.

În diferitele state ale acelei epoci [sec. III î.e.n.] existau mulţi oratori. Bărbaţi de felul lui Xun Qing scriau cărţi care se răspîndeau în lume. Iar Lu Buwei şi-a pus oaspeţii să noteze tot ce ştiau, compilînd mai bine de 200 000 de cuvinte, împărţite în **Opt Observaţii, Şase Discuţii şi Douăsprezece Însemnări**. Crezînd că această lucrare se ocupă de tot ce se afla în cer şi pe pămînt şi că includea toată cunoaşterea antică şi modernă, el a intitulat-o **Analele Maestru-lui Lu**. Lucrarea a fost expusă la poarta pieţii din Hsienyang. Deasupra ei erau

puși 1000 de galbeni. Învățații itine-
ranți și protejații din alte state erau in-
vitați să o citească iar banii erau ofe-
riți aceluia ce s-ar fi dovedit în stare
să adauge sau să scoată măcar un sin-
gur cuvânt.

În al 8-lea an al domniei regelui
Wei*, statul Chu a trimis o oaste puter-
nică împotriva statului Qi. Regele i-a
încredințat lui Chunyu Kun 100 de
catty de aur și 10 trăsuri cu patru cai,
poruncindu-i să se ducă în Zhao și să
ceară ajutor. Chunyu Kun și-a dat capul
pe spate și a ris cu atîta poftă încît i-a
plesnit panglica de la pălărie.

— Crezi că e prea puțin ? l-a întrebat
regele.

— Dar cum aş putea să gîndesc una
ca asta ! a sunat răspunsul.

— Atunci de ce te-ai pornit așa pe
ris ?

— Veneam astăzi dinspre răsărit și
mă îndreptam spre palat, răspunse
Chunyu Kun. Pe drum am întîlnit un
om care se ruga să aibă o recoltă bună
și aducea ca ofrandă un picior de porc
și o cupă de vin. „Deie cerul ca recolta
de pe podiș să umple toate coșurile !“
se ruga el. „Deie cerul ca recolta din

cîmpie să umple toate carele !“. „Deie
cerul să secer grîne din belșug ca să-mi
umplu casa“. El oferea atît de puțin,
dar aștepta atît de mult. Iată de ce rî-
deam.

Cînd Primul Împărat Qin a vrut să-și
extindă parcul imperial pînă la trecă-
toarea Hanku, la răsărit, și pînă la
Yong și Chencang, înspre vest, Zhan a
comentat :

— Bună idee ! Și să-l umpleți cu
animale. Dacă năvălitorii vor veni din-
spre răsărit o să-i împungă cerbii.

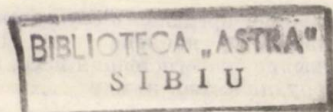
După care împăratul a renunțat la
planul său.

Cînd s-a urcat pe tron, Al Doilea Îm-
părat a hotărît să lăcuiască zidurile ca-
pitalei.

— Splendid ! zise Zhan. Dacă nu pro-
puneați aceasta dumneavoastră, aş fi
făcut-o eu. S-ar putea să-i coste mult
pe oameni, dar ce lucru minunat o să
fie ! Nici un cotropitor nu va fi în stare
să se cațere pe ziduri așa de netede și
de frumoase. Iar lăcuitul e o nimica
toată. Mai greu o să ne vie să con-
struim un adăpost îndeajuns de mare
ca să se poată usca lacul.

Împăratul a ris și a renunțat la ideea
lui.

* (371 î.e.n.).

СОДЕРЖАНИЕ

ТОРЖЕСТВЕННОЕ ПРАЗДНОВАНИЕ РУМЫНСКОЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ

НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ: 60 лет преданного служения народу, борьбы за социальную справедливость и национальную свободу, за строительство социализма и повышение благосостояния масс, за независимость родины, международное сотрудничество и мир	3
Доказательства боевого прошлого партии рабочего класса Румынии	36
Торжественная научная сессия: «Румынская коммунистическая партия — руководящая политическая сила в процессе революционного преобразования румынского общества»	53

СТАТЬИ — СООБЩЕНИЯ

Роль Румынии в освободительной борьбе народов на юго-востоке Европы в 1875—1878 гг.: <i>Николае Чакир</i>	87
Моменты революционной борьбы народных масс Олтения в период август 1944 — ноябрь 1946: <i>Ромус Дима</i>	110

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Позиция партии рабочего класса по основным вопросам развития румынского общества во второй половине прошлого века	125
---	-----

ДОКУМЕНТЫ

Дакия в сознании нового мира	162
------------------------------------	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

SUMMARY

GLORIOUS ANNIVERSARY OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY

NICOLAE CEAUSESCU : 60 Years of Dedicated Work for the People, of Struggle for Social Justice and National Freedom, for Building the Socialist Society and Raising the Well Being of the Masses, for Romania's Independence, International Collaboration and Peace	3
Testimonies of the Struggle of the Romanian Working Class Party	36
Scientific Session : The Romanian Communist Party, Leading Force in the Revolutionary Changing of the Romanian Society	53

ARTICLES — STUDIES

1875—1878 : The Role of Romania in the Liberation Struggle of the Peoples in South-Eastern Europe : Nicolae Ciachir	87
Moments of Revolutionary Struggle of Oltenia Working Masses in August 1944—November 1946 : Romus Dima	93

DOCUMENTARY STUDIES

Position of the Working Class Party Toward the Fundamental Problems of the Evolution of the Romanian Society in the Second Half of the Last Century	125
---	-----

DOCUMENTS

Dacia in the Conscience of the Modern World	162
---	-----

SCIENTIFIC LIFE

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHY

SOMMAIRE

LA GLORIEUSE ANNIVERSAIRE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

NICOLAE CEAUȘESCU : 60 années de service dévoué du peuple, de lutte pour la justice sociale et la liberté nationale, pour la construction du socialisme et l'augmentation du bien-être des masses, pour l'indépendance de la patrie, la collaboration internationale et pour la paix	3
Témoignages du passé — de lutte du parti de la classe ouvrière de Roumanie	36
Session scientifique. „Le Parti Communiste Roumain, la force politique dirigeante dans l'oeuvre de changement révolutionnaire de la société en Roumanie“	53

ARTICLES — COMMUNICATIONS

Le rôle de la Roumanie dans la lutte pour la liberté des peuples du Sud-Est Européen dans les années 1875—1878 : Nicolae Ciachir	87
Moments de la lutte révolutionnaire des masses populaires de l'Oltenia. Août 1944 — Novembre 1946 : Romus Dima	110

ÉTUDES DOCUMENTAIRES

L'attitude du parti de la classe ouvrière concernant les problèmes fondamentaux de l'évolution de la société roumaine dans le seconde moitié du siècle passé	125
--	-----

DOCUMENTS

La Dacie dans la conscience du monde moderne	162
--	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

SUMARIO

GLORIOSA ANIVERSACIÓN DEL PARTIDO COMUNISTA RUMANO

NICOLAE CEAUȘESCU : 60 años de servicio devoto al pueblo, de lucha por la justicia social y libertad nacional, por la construcción del socialismo y la elevación del bienestar de las masas, por la independencia de la patria, colaboración internacional y paz	3
Testimonios del pasado de lucha del partido de la clase obrera de Rumania	36
Sesión científica en homenaje del Partido Comunista Rumano, fuerza política dirigente en obra de transformación revolucionaria de la sociedad en Rumania	53

INFORMES — COMUNICACIONES

El papel de Rumania en la lucha de liberación de los pueblos del Sur-oeste de Europa en los años 1875—1878 : Nicolae Ciachir	87
Momentos de la lucha revolucionaria de las masas populares de Oltenia en el periodo de agosto de 1944—noviembre de 1946 : Romus Dima	110

ESTUDIOS DOCUMENTALES

La posición del partido de clase obrera frente a los problemas fundamentales de la evolución de la sociedad rumana en la segunda mitad del siglo pasado	
---	--

DOCUMENTOS

Dacia en la conciencia del mundo moderno	162
--	-----

VIDA CIENTIFICA

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Rauș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Științei

J 9002

anale de istorie

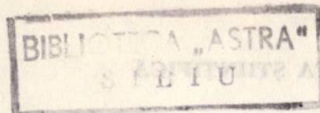
anul XXVII **4** 1981

1990

0 JUL. 2005

7 9002

-- VLL 2014

Proletari din toate țările, uniți-vă !

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXVII
4
1981

S U M A R

Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la adunarea festivă consacrată celei de-a 50-a aniversări a „Scintei” și a sărbătoririi Zilei presei . . . 3

ARTICOLE-COMUNICĂRI

ION CETERCHI : Concepția Partidului Comunist Român cu privire la rolul statului socialist în înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării țării spre comunism 16

CONSTANTIN RĂDUCU : Valorificarea tradițiilor progresiste — imperativ major în educarea patriotică, revoluționară a maselor 33

VIRGIL SMĂRCEA, FLORIAN TĂNĂȘESCU : Rolul istoric al mișcării noastre muncitorești în lupta poporului român pentru unitate națională, independență și integritate teritorială, pentru consolidarea statului român unitar 51

MIRCEA MUȘAT, VASILE ARIMIA : Mihai Viteazul în conștiința posterității 79

GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU : Din cronica relațiilor româno-ungare în anii 1918—1920 105

STUDII DOCUMENTARE

X Începuturile mișcării muncitorești și socialiste în România 127 X

32181.

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Settimana italiana di studi storici în occasione del XV° Congresso Internazionale Scienze Storiche, Bucarest, 1981, 160 p 172

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

STELIAN NEAGOE. Viața universitară clujeană interbelică (Triumful rațiunii împotriva violenței), vol. I—II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 264 și 391 p. : *Mircea Mușat* ; „România. Fiile de istorie”, nr. 1 și 2/1980 : *Constantin Gheorghe* ; ION CALAFETEANU. Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938—martie 1940) ; Editura politică, București, 1980, 295 p : *Constantin Botoran* 177

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMARCEA — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA

Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU

la adunarea festivă consacrată celel de-a 50-a aniversări a „Scînteii” şi a sărbătoririi Zilei presei

Stimaţi tovarăşi şi prieteni,

Sărbătorim 50 de ani de la apariţia „Scînteii”, moment cu profunde semnificaţii în istoria luptei partidului nostru pentru libertate, dreptate socială şi naţională, pentru edificarea socialismului în România. Totodată, sărbătorim „Ziua presei”, ce se serbează anual la 15 august, subliniind prin aceasta caracterul revoluţionar, partinic al presei şi radioteleviziunii din România. (*Aplauze puternice, urale*).

Am deosebita plăcere să adresez, cu acest prilej, colectivului redacţional, colaboratorilor şi corespondenţilor voluntari ai „Scînteii”, muncitorilor şi lucrătorilor care tipăresc şi difuzează ziarul, un călduros salut comunist, revoluţionar. (*Aplauze puternice, urale ; se scandează „Ceauşescu şi poporul !”*).

Adresez, de asemenea, un salut revoluţionar călduros tuturor lucrătorilor din presă, tipografilor şi corespondenţilor voluntari, maselor largi de cititori, cu prilejul „Zilei presei”, şi le urez succes în întreaga activitate viitoare. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Acordarea ordinului „Victoria socialismului” „Scînteii” constituie o înaltă apreciere a activităţii desfăşurate de ziar în propagarea politicii partidului şi statului nostru, în ridicarea nivelului politic al maselor largi populare. Aceasta subliniază şi mai mult rolul pe care „Scînteia”, presa şi radioteleviziunea îl au în întreaga noastră activitate de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, de dezvoltare continuă a patriei noastre, de întărire a in-

dependenței și suveranității sale. (*Aplauze puternice ; se scandează „Ceașescu și poporul !”*).

Adresez, încă o dată, pentru această înaltă distincție, cele mai călduroase felicitări „Scînteii”, întregului colectiv de redactori și muncitori, și le urez succese tot mai mari în activitatea viitoare. (*Aplauze puternice, prelungite ; se scandează „Ceașescu — P.C.R. !”*).

Presa democratică, muncitorească și socialistă s-a dezvoltat odată cu mișcarea revoluționară de eliberare națională și socială, cu mișcarea muncitorească și socialistă și, după cum se știe, a jucat un rol de seamă în lupta poporului nostru împotriva asupririi și exploatării, împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru realizarea unității statului național, pentru asigurarea afirmării României ca țară liberă, pentru făurirea socialismului pe pămîntul patriei noastre. (*Aplauze puternice, prelungite*).

În acest context, apariția în luna august 1931 a „Scînteii” a marcat un moment important, s-ar putea spune o nouă calitate, în dezvoltarea presei muncitorești, revoluționare, din România, în creșterea combativității și capacității ei de luptă pentru afirmarea principiilor revoluționare, pentru apărarea intereselor vitale ale poporului nostru. Înfruntînd nenumărate greutăți și, în primul rînd, represiunile vechiului regim, „Scînteia”, ca dealtfel întreaga presă democratică, revoluționară, a acționat cu hotărîre pentru a duce în rîndul maselor populare cuvîntul partidului, contribuind la unirea eforturilor clasei muncitoare, a oamenilor muncii, a poporului, în marile bătălii împotriva burgheziei și moșierimii, a reacțiunii și fascismului, împotriva războiului, pentru libertate socială și independență națională, pentru democrație și socialism.

Putem spune că „Scînteia” ilegală, întreaga presă muncitorească revoluționară, democratică, cei care au scris-o, tipărit-o și răspîndit-o în acea vreme cu riscul vieții și libertății lor, au dat un luminos exemplu de eroism și abnegație comunistă, de slujire devotată a cauzei clasei muncitoare, a partidului, a poporului, a independenței și suveranității României. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Continuînd aceste tradiții, „Scînteia”, întreaga presă, radio-televiziunea au desfășurat o amplă activitate în cele peste trei decenii și jumătate de la victoria revoluției de eliberare socială și națională, afirmîndu-se ca un factor important în marea epopee condusă de partid — de transformare revoluționară a societății noastre, în asigurarea victoriei revoluției socialiste în România, în făurirea unei vieți noi, în care poporul, liber și stăpîn pe destinele sale, își creează în mod conștient viitorul socialist și comunist. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Conducerea partidului dă o înaltă apreciere rolului pe care „Scînteia“, ca organ al Comitetului Central, l-a avut și îl are în societatea noastră, în înfăptuirea politicii partidului de dezvoltare a patriei și ridicare a nivelului de viață și civilizație al poporului. Încă o dată, pentru întreaga activitate desfășurată de „Scînteia“, de întreaga noastră presă, ca și de radioteleviziune, în anii construcției socialiste, doresc să adresez cele mai calde felicitări ; exprim convingerea că și în viitor, „Scînteia“, întreaga noastră presă, radioteleviziunea își vor îndeplini înalta misiune de a servi întotdeauna cauza poporului, a partidului, a socialismului, cauza păcii, independenței și suveranității României. Urez tuturor noi și noi succese ! (*Aplauze puternice, urale ; se scandează „Ceaușescu și poporul !“*).

Aniversarea a 50 de ani de la apariția „Scînteii“ are loc în primul an al celui de-al VII-lea cincinal, în condițiile cînd întregul nostru popor acționează cu toată fermitatea pentru înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XII-lea al partidului, a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism a României. (*Aplauze puternice, îndelungate*).

Cel de-al VII-lea cincinal prevede trecerea României la o etapă superioară de dezvoltare — de la stadiul de țară în curs de dezvoltare la cel de țară mediu dezvoltată, realizarea unei noi calități a muncii și vieții în toate domeniile de activitate. În aceste condiții, „Scînteia“, întreaga presă, radioteleviziunea trebuie să-și concentreze forțele pentru unirea eforturilor creatoare ale tuturor oamenilor muncii în vederea înfăptuirii cu succes a acestui obiectiv fundamental al politicii partidului nostru, să desfășoare o intensă activitate de promovare a spiritului revoluționar, a noului, în întreaga viață economică și socială.

Trebuie să avem permanent în vedere că noua etapă de dezvoltare a patriei noastre presupune eforturi susținute, atît materiale cît și spirituale, o largă activitate științifică, culturală, ridicarea continuă a nivelului de pregătire profesională, tehnică, științifică și politică a tuturor oamenilor muncii. Aceasta este condiția primordială pentru asigurarea mersului ferm al patriei noastre pe drumul societății socialiste multilateral dezvoltate, pentru trecerea la o nouă etapă și înfăptuirea unei civilizații superioare în patria noastră.

În aceste condiții, „Scînteia“, toate celelalte publicații, radioteleviziunea trebuie să fie pătrunse de un înalt spirit revoluționar, partinic, să militeze cu toată consecvența pentru a face cunoscută politica partidului și statului nostru socialist, pentru a asigura ca toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, toți cetățenii patriei noastre să înțeleagă bine obiectivele acestei politici, rolul pe

care îl au în înfăptuirea ei, în victoria socialismului și comunismului în România. Pornim de la faptul că socialismul și comunismul îl construim cu poporul și pentru popor — și numai în măsura în care oamenii muncii, întregul popor vor acționa în strînsă unitate sub conducerea partidului nostru comunist vom asigura victoria socialismului și comunismului. (*Aplauze, urale puternice ; se scandează „Ceaușescu și poporul !”*).

Sîntem la o importantă aniversare. De aceea, nu aș dori să mă opresc asupra unor lipsuri care, din păcate, se mai manifestă în presă și la radioteleviziune. Dar nu aș putea să nu subliniez faptul că, cu toate rezultatele bune pe care le au, presa, radioteleviziunea — și în acest cadru, fără îndoială, și „Scînteia” — sînt încă datorare poporului, clasei muncitoare, partidului în îndeplinirea înaltei misiuni ce le revine în societatea noastră socialistă.

Aș menționa numai faptul că nu întotdeauna se reușește să se explice în mod corespunzător, pe înțelesul maselor, problemele fundamentale ale politicii partidului și statului nostru socialist, că nu în suficientă măsură spiritul de combativitate se simte în presă și la radioteleviziune, că se acordă încă o atenție neîndestulătoare problemelor noi ale dezvoltării economice, științei, culturii, că într-o măsură insuficientă sînt tratate problemele ce se ridică în patria noastră în noua etapă de dezvoltare. Așa cum nu în măsură suficientă sînt tratate problemele dezvoltării mondiale, ale unirii forțelor progresiste, antiimperialiste pentru o politică de pace, de independență națională, pentru asigurarea viitorului pașnic al omenirii.

Consider că, nediscutînd acum aceste probleme, colectivele de conducere ale presei și radioteleviziunii, toți lucrătorii din aceste sectoare vor face ei înșiși o analiză mai temeinică a lipsurilor existente. Necriticînd, cu acest prilej, mai aprofundat, unele stări de lucruri negative, conducerea partidului acordă un credit celor care lucrează în acest sector important de activitate ; sper că veți face totul pentru ca să răspundeți așa cum trebuie, și să vă achitați de această datorie. (*Aplauze vii, îndelungate*).

După cum se știe, Congresul al XII-lea, noul cincinal pun pe primul plan asigurarea bazei energetice și de materii prime într-o măsură cît mai mare cu forțele proprii, buna folosire a materiilor prime, a energiei, recuperarea și refolosirea materialelor pentru a asigura desfășurarea corespunzătoare a aprovizionării tehnico-materiale. În această direcție, „Scînteia”, întreaga presă, radioteleviziunea trebuie să aibă un rol mult mai activ, făcînd bine înțeleasă această orientare a Congresului partidului de către toate cadrele noastre, de către toți oamenii muncii. Practic, trebuie să

facem în așa fel încît să nu existe zi în care problemele bazei materiale, problemele folosirii raționale a mijloacelor de care dispunem să nu fie larg dezbătute, criticîndu-se energic neajunsurile, lipsurile ce se mai manifestă în acest domeniu.

Este necesar, de asemenea, să se acționeze cu toată hotărîrea în direcția dezvoltării activității științifice, pentru o legare mai strînsă a științei cu producția și învățămîntul, pentru soluționarea mai rapidă a problemelor multiple pe care economia noastră, societatea românească în general, le reclamă cercetării științifice.

Este necesar ca presa și radioteleviziunea să aibă un rol mai activ în stimularea inițiativei creatoare a maselor populare, a luptei pentru o nouă calitate, pentru o tehnică superioară, pornind de la adevărul bine cunoscut că socialismul trebuie să-și demonstreze superioritatea asupra capitalismului, și să învingă capitalismul, tocmai în domeniul științei, al tehnicii, al unei calități noi, în domeniul productivității muncii, al eficienței și rentabilității întregii activități economice-sociale.

Este necesar să se acționeze cu toată hotărîrea pentru buna înțelegere a noului mecanism economico-financiar, pentru afirmarea în toate domeniile a autoconducerii muncitorești și auto-gestiunii, pentru creșterea răspunderii conducerilor colective, a consiliilor oamenilor muncii, a adunărilor generale, în întreaga activitate, în buna gospodărire a avuției naționale, în dezvoltarea generală a patriei noastre socialiste. Dezvoltarea democrației socialiste presupune neapărat o largă dezbateră publică a problemelor fundamentale ale activității de zi cu zi a consiliilor oamenilor muncii, a adunărilor generale. Presa și radioteleviziunea trebuie, prin întreaga lor activitate, să devină exponenții fideli ai preocupărilor clasei muncitoare, țărânimii, intelectualității, ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, ale întregului nostru popor.

O atenție deosebită trebuie să fie acordată problemelor agriculturii, înfăptuirii hotărîrilor Congresului al XII-lea privind modernizarea și dezvoltarea producției agricole, înfăptuirea noii revoluții agrare, care presupune o înaltă eficiență și o înaltă productivitate, satisfacerea din plin a necesităților de consum ale oamenilor muncii, ale poporului, ca și a necesităților de materii prime ale economiei naționale.

Este necesar să se acorde mai multă atenție în presa noastră problemelor ordinii și disciplinei în toate sectoarele de activitate, atît în industrie cît și în agricultură, astfel ca fiecare om al muncii să înțeleagă bine că numai pe măsura dezvoltării economiei naționale, pe măsura creșterii mai puternice a industriei și a agriculturii,

creăm condiții pentru dezvoltarea generală a țării, ca și pentru ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a poporului. „Scînteia“, presa în general, radioteleviziunea, trebuie să ofere cadrul organizat pentru generalizarea experienței celei mai avansate în toate domeniile de activitate, pentru o mai bună organizare a producției și muncii, să stimuleze cu toate forțele inițiati-vele creatoare ale maselor populare, întrecerea ce se desfășoară între toate unitățile economice și sociale, între județele și localită-țile patriei noastre. Trebuie să facem astfel încît presa să oglin- dească permanent, nu numai la sfîrșitul anului, cum se desfășoară și ce rezultate se obțin în această întrecere și să stimuleze zi de zi această activitate care are un rol deosebit în stimularea inițiativei creatoare a oamenilor muncii.

Este evident, presa și radioteleviziunea trebuie să oglindească marile realizări obținute de oamenii muncii. Să popularizăm și să extindem tot ceea ce este bun și pozitiv în toate domeniile ! În același timp, să criticăm cu toată hotărîrea neajunsurile, rămîinerile în urmă, stările de lucruri negative, orice manifestări de lipsă de răspundere față de proprietatea socialistă, apărînd cu intransi- gență revoluționară interesele generale ale oamenilor muncii, ale construcției socialiste din România !

În acest cadru, „Scînteia“, celelalte publicații, radiotele- viziunea trebuie să redea, într-o formă corespunzătoare, marile realizări obținute în dezvoltarea generală a patriei, în ridicarea nivelului de viață material și spiritual al poporului. Explicînd bine că tot ceea ce am realizat pînă acum este rezultatul politicii parti- dului nostru, și demonstrează cu putere justetea acestei politici — bazată pe aplicarea creatoare a adevărurilor generale ale con- strucției socialiste la condițiile concrete din România —, faptul că partidul nostru comunist își îndeplinește cu cinste rolul de forță politică conducătoare a societății noastre, să arătăm că și în con- tinuare înfăptuirea Programului partidului, a hotărîrilor Con- gresului al XII-lea este nemijlocit legată de afirmarea cu putere a rolului politic conducător al partidului în toate domeniile de activi- tate. (*Aplauze puternice, urale ; se scandează „Ceaușescu — P.C.R. !“*).

În același timp, să explicăm permanent că tot ceea ce am realizat este rezultatul muncii eroice noastre clase muncitoare care își îndeplinește cu cinste misiunea istorică de clasă conducă- toare a societății, al alianței dintre muncitorime, țărănime, intelec- tualitate, dintre toți oamenii muncii, fără deosebire de naționali- tate, că tocmai afirmarea în continuare a rolui clasei muncitoare, a unității tuturor claselor și categoriilor sociale în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, sub conducerea partidului nos-

tru comunist, constituie cheazășia mersului ferm înainte, a victoriei societății socialiste multilateral dezvoltate, a întăririi continue a patriei noastre socialiste, a ridicării bunăstării materiale și spirituale a poporului — țelul suprem al politicii partidului, esența societății socialiste multilateral dezvoltate pe care o edificăm în România ! (*Aplauze puternice, prelungite, urale ; se scandează „Ceaușescu și poporul !“*). —

Este necesar, de asemenea, să se acorde o atenție mai mare afirmării eticii și echității socialiste, realizării principiilor socialiste de retribuție, în raport cu cantitatea și calitatea muncii depuse, acționându-se cu hotărîre împotriva oricăror denaturări sau abateri de la aceste principii, combătîndu-se ferm tendințele de a se obține venituri fără muncă, de a se trăi pe seama altora sau a societății. Este necesar să se facă totul pentru realizarea unor relații de deplină egalitate, pentru afirmarea neabătută a echității în toate domeniile ! Nu trebuie să uităm nici un moment că societatea socialistă este societatea bazată pe munca liberă a tuturor membrilor săi. Tot ceea ce se înfăptuiește aparține membrilor societății și trebuie repartizat după principiul socialist, în raport cu cantitatea și calitatea muncii, asigurîndu-se, totodată, dezvoltarea continuă a bazei tehnico-materiale, întărirea capacității de apărare a patriei. Putem spune că, în această privință, avem încă multe de făcut. Presa noastră, radioteleviziunea trebuie să se angajeze cu mai multă fermitate și energie în această luptă, care trebuie să ducă la înlăturarea — și în perspectivă la lichidarea — unor manifestări negative, la dezvoltarea conștiinței noi, revoluționare, care înnobilează omul și îl face să devină cu adevărat liber, conștient că nu poate trăi decît prin munca și gîndirea sa. (*Aplauze puternice, prelungite*).

În acest cadru un rol important are activitatea desfășurată de partid pentru formarea omului nou, constructor conștient al socialismului, munca politică-ideologică, activitatea cultural-artistică, dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor largi populare. La baza întregii activități punem — după cum este bine cunoscut — concepția științifică, materialist-dialectică despre lume și societate, principiile socialismului științific, acționînd pentru înțelegerea lor de întregul partid, de toți oamenii muncii, de întregul nostru popor.

Presa și radioteleviziunea trebuie să acorde o atenție deosebită acestei activități, care are un rol de mare însemnătate în dezvoltarea patriei noastre, în formarea unui om cu o înaltă conștiință revoluționară și patriotică. Este necesar să se acționeze cu hotărîre pentru combaterea concepțiilor retrograde, mistice, a influențelor și mentalităților înapoiate, moștenite de la vechea so-

cietate sau care pătrund sub diferite forme din lumea capitalistă. O atitudine intransigentă trebuie manifestată față de toți cei care, atrași de propaganda străină, de iluzia deșartă că în altă parte vor găsi, poate, un trai mai ușor, sînt gata să-și părăsească țara în care au trăit, să-și lase patria în care părinții și strămoșii lor au luptat pentru a o dezvolta, pentru a-i asigura viitorul liber și independent. Dacă mai sînt asemenea oameni — și, din păcate, mai sînt — aceasta este și un rezultat al lipsurilor din activitatea noastră politico-educativă, deci și a presei și radioteleviziunii. Fără îndoială că în țările capitaliste dezvoltate, care și-au asigurat actualul stadiu pe baza exploatarei marii majorități a omenirii, există un nivel mai ridicat față de România, care sute de ani a fost asuprită și jefuită. De fapt, bogăția din aceste țări a fost realizată într-o bună măsură și pe seama petrolului, a produselor agricole și a altor produse românești, a muncii poporului nostru. Noi trebuie să explicăm poporului că avem datoria să facem totul pentru ca, în viitor, nimic din ce e al nostru să nu mai poată servi altora, ci numai și numai dezvoltării patriei noastre socialiste, bunăstării poporului român. (*Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu și poporul!”*).

Este cunoscut că două treimi din popoarele lumii se află în stare de subdezvoltare, că, după datele Organizației Națiunilor Unite, — care nu poate fi în nici un caz bănuită că e o „organizație subversivă” — cîteva sute de milioane de oameni nu au ce mânca. Acesta este rezultatul politicii imperialiste și colonialiste. Noi trebuie să explicăm clar aceasta întregului popor, tineretului. Să arătăm limpede că greutățile pe care le mai întîmpinăm nu pot fi învinse decît de noi înșine, prin munca noastră unită, sub conducerea partidului nostru comunist. Este adevărat, mai avem greutăți; dar, oare, cînd se consumau doar 16 kg carne anual pe locuitor — și aceasta era în 1950 — aceste greutăți erau mai mici ? Astăzi consumăm peste 60 de kg de carne anual. S-au publicat cîre în această privință — nu vreau să le mai repet. Am parcurs un drum lung, am ridicat nivelul general al patriei noastre la un stadiu cu care ne putem mîndri. Trebuie să facem să fie bine înțeles de întregul popor, de tineretul patriei că nu căutînd în afară, undeva, cîtiva arginți în plus, poți reuși să trăiești mai bine, ci aici în patria ta, muncind, luptînd pentru învingerea greutăților, pentru a construi societatea nouă prin munca și forța noastră creatoare ! Am realizat lucruri minunate ! Stă în puterea noastră — și avem deplina garanție — că vom înfăptui neabătut socialismul și comunismul în România ! (*Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu — România, stîma noastră și mîndria !”*).

10 În acest cadru, presa și radioteleviziunea trebuie să-și asume un rol mai activ, atît în a face cunoscută politica partidului și

statului, marile realizări ale societății noastre, cît și pentru a combate politica imperialistă și colonialistă. Ele trebuie să facă larg cunoscut drumul pe care popoarele trebuie să-l urmeze în lupta pentru lichidarea deplină a dominației imperialiste și colonialiste, pentru o lume mai dreaptă și mai bună, a egalității în drepturi, în care fiecare națiune să aibă posibilitatea să se dezvolte liber, fără nici o asuprire străină. (*Aplauze puternice, îndelungate*).

Să acordăm mai multă atenție dezvoltării spiritului patriotic, a dragostei față de patrie, față de popor! Să facem mai bine cunoscut gloriosul trecut de luptă al poporului nostru pentru libertate și neam, pentru apărarea ființei naționale și dezvoltarea țării! Să înfăptuim pe larg bogatele tradiții revoluționare ale mișcării muncitorești și socialiste, ale forțelor democratice progresiste, ale Partidului Comunist Român pentru transformarea revoluționară a societății! Trebuie să facem ca toți cetățenii patriei noastre, fără deosebire de naționalitate, întregul tineret să fie pătrunși de adevărul că de mai bine de două milenii înaintașii noștri nu au părăsit aceste meleaguri, că ei au luptat și au învins multe greutăți, și-au dat viața, dar au păstrat tradițiile străbunilor și le-au dezvoltat în noile condiții. Ei au făcut totul pentru făurirea poporului român, a națiunii române, a statului național unitar! Avem înalta datorie să dezvoltăm statul nostru socialist, să asigurăm un viitor demn, liber, comunist, națiunii noastre! (*Aplauze și urale puternice; se scandează îndelung: „Ceaușescu și poporul!”*).

Trebuie combătute cu fermitate orice manifestări șoviniste, naționaliste, rasiste; trebuie întărit spiritul de prietenie și frăție între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate. Să facem să fie bine înțeleasă politica națională a partidului nostru care a realizat, pentru prima oară în fapt, în România, deplina egalitate între toți oamenii muncii, fie ei români, maghiari, germani sau de altă naționalitate. Trebuie bine înțeles că numai clasele exploatare au avut și au interesul să învrăjbească oamenii muncii de diferite naționalități. Toți cetățenii României, indiferent de naționalitate, au aceleași drepturi și aceleași îndatoriri și, în deplină unitate, trebuie să asigure făurirea socialismului și comunismului, dezvoltarea patriei noastre, întărirea independenței și suveranității naționale! (*Aplauze și urale puternice, îndelungate; se scandează „Ceaușescu și poporul!”*).

Trebuie să folosim mai bine mijloacele politico-educative de care dispunem — presa, radioteleviziunea, teatrul, cinematografia, activitatea de creație literar-artistică! Să realizăm o largă mișcare de masă, în cadrul festivalului „Cîntarea României”, în care toate capacitățile creatoare, întregul popor să se afirme ca o puternică forță în stare să asigure, odată cu dezvoltarea bazei materiale, o

viață spirituală nouă, un înalt nivel de cultură și civilizație al națiunii noastre. (*Aplauze puternice, prelungite*).

În acest an vom avea, probabil, o plenară pe problemele activității ideologice — de aceea nu doresc să mă opresc mai pe larg asupra acestor domenii. Sînt multe de spus și în ce privește literatura, arta, muzica ușoară, ca și despre faptul că toate acestea trebuie să se inspire într-o mai mare măsură din munca și viața poporului, să servească poporul. Trebuie să înlăturăm unele concepții cosmopolite care se mai manifestă și la noi, potrivit cărora arta și cultura patriotică ar aparține unei perioade din secolul trecut, că acum nu mai sînt la modă. Aceasta este o concepție reacționară pe care trebuie s-o demascăm — așa cum am demascat-o și în trecut —, pentru că ea nu poate decît să slăbească forța proletariatului, a clasei muncitoare, forța poporului în lupta pentru progres, pentru independență, pentru o viață mai bună. (*Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceaușescu — P.C.R. !”*).

După cum vedeți, nu există sector al activității statului și partidului nostru, al societății, în care presa, radioteleviziunea să nu fie implicate într-un fel sau altul. Dispunem de o forță uriașă în acest sector de activitate.

Cu prilejul acestei adunări solemne aș dori să exprim convingerea că lucrătorii din presă și radioteleviziune vor face totul pentru a-și îndeplini în condiții și mai bune înalta misiune pe care o au în societatea noastră, că vor acționa cu toată fermitatea, în spiritul politicii partidului și statului nostru socialist, servind întotdeauna cauza socialismului, a partidului și poporului, a independenței patriei. (*Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceaușescu — P.C.R. !”*).

Dragi tovarăși și prieteni,

După cum este cunoscut, întotdeauna presa noastră — atît în condițiile ilegalității, cît și în anii construcției socialismului — a avut un rol activ în susținerea și promovarea politicii internaționale a partidului. Noi acționăm cu toate forțele pentru a contribui la înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XII-lea privind activitatea pe plan internațional, politica de destindere și pace, de independență națională.

În viața internațională sînt probleme complexe. Se confruntă două linii diametral opuse : linia cercurilor imperialiste, coloniale, de dominație și asuprire — și linia forțelor socialiste, progresiste, antiimperialiste, de pace, de independență, de lichidare a politicii de asuprire și inegalitate. Putem afirma fără teama de a greși

că, în această luptă, forțele antiimperialiste, progresiste — în cadrul cărora țările socialiste ocupă un loc important — au obținut succese de seamă, avînd un rol tot mai mare în determinarea cursului politicii internaționale. Aceste forțe, acționînd unite, pot bara calea războiului, pot opri cursa înarmărilor, pot realiza o nouă politică internațională, democratică, de egalitate între toate națiunile, de conviețuire pașnică, pe baza principiilor deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, respectării dreptului fiecărei națiuni la dezvoltare liberă, fără nici un amestec din afară. (*Aplauze și urale puternice ; se scandează „Ceașescu — pace !”*). Acționăm ferm pentru soluționarea problemelor complexe, litigioase, pe calea tratativelor. Considerăm că trebuie să se excludă cu desăvîrșire recurgerea la forță ! Toate statele care au probleme de soluționat să se așeze la masa tratativelor, și oricît de grele ar fi aceste tratative, ele sînt totuși incomparabil mai ușoare decît calea războaielor. Să facem totul pentru a exclude conflictele armate, războaiele, din viața societății, pentru soluționarea tuturor problemelor numai și numai pe calea pașnică, a tratativelor ! (*Aplauze puternice ; se scandează „Ceașescu — pace !”*).

Este necesar să facem totul pentru înfăptuirea securității și cooperării în Europa, pentru încheierea cu succes a reuniunii ce se desfășoară la Madrid, pentru a se ajunge la convocarea unei conferințe consacrată încrederii și dezarmării în Europa, pentru continuitatea reuniunilor de securitate și cooperare pe continent. Pentru noi, pentru toate statele europene, problema securității și păcii este una din cele mai arzătoare probleme. De aceasta depind înseși civilizația și viața tuturor națiunilor continentului european. Considerăm că trebuie să facem totul pentru a împiedica amplasarea de noi rachete în Europa ! Trebuie să ne ridicăm cu hotărîre împotriva noii arme, așa-zis „curate” — arma cu neutroni. Nu există armă atomică curată ! În general, nu există nici un armament despre care se poate spune că e curat ! Orice folosire a armamentului nuclear înseamnă distrugerea vieții și civilizației. Noi, în Europa, sîntem cei care avem înalta răspundere de a face totul ca pe acest continent, unde sînt concentrate uriașe mijloace de distrugere în masă, să le eliminăm, asigurînd ca această regiune a lumii să devină un continent al păcii, al colaborării egale în drepturi. (*Aplauze și urale puternice, prelungite*).

Ne pronunțăm ferm pentru dezarmare și, în primul rînd, pentru dezarmare nucleară. Înțelegem preocuparea de a se păstra un echilibru al forțelor și sîntem pentru o dezarmare, sub un control

corespunzător, care să asigure acest echilibru, care să nu pună în primejdie securitatea nimănui. Dar securitatea, echilibrul trebuie realizate nu prin impulsionarea cursei înarmărilor, ci prin diminuarea continuă a armamentului. Aceasta este în interesul tuturor popoarelor, în interesul europenilor ! Noi, statele europene, trebuie să facem totul pentru a obține o dezarmare reală ! (*Aplauze puternice, prelungite*).

Să acționăm cu toată hotărîrea pentru înfăptuirea noii ordini economice internaționale, pentru relații noi în viața internațională, care să asigure progresul țărilor rămase în urmă și, totodată, dezvoltarea economiei mondiale — aceasta constituind una din cerințele esențiale ale unei politici de destindere, de pace și independență națională.

Este necesar să asigurăm participarea, cu drepturi egale, a tuturor statelor — indiferent de mărime sau orînduire socială — la soluționarea problemelor internaționale. Trebuie să facem totul pentru ca Organizația Națiunilor Unite, alte organizații internaționale, să aibă un rol mai important în soluționarea problemelor.

Să întărim colaborarea țărilor socialiste — ca un factor primordial al politicii de destindere și de pace —, să întărim unitatea forțelor antiimperialiste și progresiste de pretutindeni ! Să întărim unitatea și colaborarea țărilor în curs de dezvoltare, a țărilor nealiniat, a tuturor popoarelor care se pronunță pentru o politică de pace, de independență națională ! (*Aplauze puternice, prelungite*).

Să acționăm, cu toată hotărîrea, pentru respectarea dreptului suprem al oamenilor și popoarelor — la viață, la independență ! Nici un drept nu este mai fundamental decît dreptul omului de a trăi liber, de a fi la adăpost de orice agresiune, de a nu fi asuprit și exploatat ! Acest drept la viață liberă și independență trebuie să-l apărăm cu toată forța ! (*Aplauze și urale puternice ; se scandează : „Ceașescu — România, stima noastră și mîndria !”, „Ceașescu — pace !”*).

Dragi tovarăși și prieteni,

În cadrul politicii noastre internaționale, presa, radioteleviziunea au o misiune importantă. Este vorba nu numai de a susține și a face cunoscută în rîndul maselor populare, poporului politică noastră, dar și de a participa activ, pe plan internațional, la realizarea principiilor noastre fundamentale, știut fiind că numai în condițiile păcii, destinderii și respectului independenței putem înfăptui Programul partidului, asigura dezvoltarea patriei noastre socialiste, așa cum toate popoarele socialiste, toate popoarele lumii

își pot realiza obiectivele proprii. Politica de pace, independență și destindere nu este o politică abstractă, ci o politică vitală, de care depind construcția socialismului, viața, libertatea poporului nostru, ca și a altor popoare. Să facem totul pentru a apăra pacea, independența, pentru destindere, pentru o lume a egalității între toate națiunile ! (*Aplauze puternice*).

Putem spune că nu există sector al politicii interne sau internaționale în care presa și radioteleviziunea să nu aibă un loc important în îndeplinirea Programului partidului nostru. Iată de ce doresc să exprim convingerea că „Scînteia“, care a împlinit 50 de ani de la apariție, întreaga noastră presă, radioteleviziunea vor acționa și în viitor în spirit revoluționar, partinic, vor face totul pentru a-și aduce o contribuție tot mai însemnată la îndeplinirea Programului partidului, a hotărîrilor Congresului al XII-lea.

Sînt convins că toți lucrătorii din presă și radioteleviziune vor înțelege răspunderea înaltă pe care o au față de popor, față de partid, față de cauza socialismului, și nu vor precupeți nimic pentru a-și face datoria, așa cum trebuie s-o facă fiecare revoluționar, fiecare patriot al României socialiste. (*Aplauze puternice, prelungite*).

Cu această convingere, vă urez mult succes, dumneavoastră, tuturor lucrătorilor din presă și radioteleviziune, tuturor celor ce muncesc pe tărîmul propagandei, întregului nostru popor — pentru că el este, pînă la urmă, adevăratul făuritor a tot ceea ce îndeplinim în patria noastră. Lui îi aparțin și presa și radioteleviziunea — el este acela care trebuie să aprecieze dacă este bine slujit sau nu ! Și toți trebuie să slujim poporul, cauza socialismului, a independenței României, a păcii ! (*Aplauze și urale puternice, prelungite ; se scandează : „Ceaușescu — România, stima noastră și mîndria !“, „Ceaușescu — P.C.R. !“, „Ceaușescu și poporul !“*). Într-o atmosferă de puternică însuflețire toți cei prezenți la adunarea festivă se ridică în picioare și aclamă îndelung pentru partid, pentru Comitetul său Central, pentru secretarul general al partidului și președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu).

CONCEPȚIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN CU PRIVIRE LA ROLUL STATULUI SOCIALIST ÎN ÎNFĂPTUIREA SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE ȘI ÎNAINȚĂRII ȚĂRII SPRE COMUNISM

ION CETERCHI

Problema statului, a naturii și rolului său în procesul revoluției socialiste și al edificării socialismului și comunismului are o însemnătate teoretică și practică deosebită, căreia Partidul Comunist Român îi acordă o mare importanță.

După cum se știe, trecerea de la capitalism la comunism cunoaște diferite etape istorice, caracterizate prin transformări radicale de ordin structural și suprastructural. În cursul acestui proces, ia naștere și se dezvoltă statul socialist, au loc prefaceri în esență și baza socială a puterii de stat, se perfecționează și adaptează continuu organizarea și funcțiile statului, potrivit cerințelor fiecărei etape de dezvoltare a societății. La rîndul său, statul exercită un rol însemnat în realizarea acestor transformări. Sub conducerea partidului comunist, statul constituie un instrument politic puternic pentru făurirea structurilor economico-sociale ale noii orînduiri, a ideologiei sale, pentru dirijarea conștiință, științifică a uriașei opere de edificare a socialismului și comunismului.

Teoria socialismului științific relevă semnificația cardinală a cuceririi puterii de stat de către oamenii muncii, în frunte cu clasa muncitoare, pentru asigurarea victoriei și îndeplinirii revoluției socialiste. Experiența istorică a revoluției și construcției orînduirii socialiste — deși privită în perspectiva istoriei poate fi măsurată doar în decenii — demonstrează că numai făurindu-și un stat nou și puternic, superior și radical deosebit prin esența socială, prin conținutul și formele activității sale față de tipurile de stat precedente, clasa muncitoare poate să conducă și să organizeze îndeplinirea sarcinilor istorice complexe ale făuririi socialismului și comunismului, ridicarea societății pe trepte superioare de civilizație și cultură.

În contextul luptei ideologice contemporane, un loc important îl ocupă abordarea problemei puterii de stat, concepția pe care fiecare partid al clasei muncitoare și-o formează cu privire la locul, rolul, esența statului în condițiile orînduirii socialiste. Atît partidele revoluționare ale clasei

muncitoare din țările nesocialiste, care în condițiile orînduirii capitaliste sau ale numeroaselor țări ale „lumii a treia” sînt chemate să organizeze și să conducă lupta maselor pentru asigurarea unor transformări democratice, revoluționare, spre socialism, cît mai ales partidele comuniste de guvernămînt, din țările socialiste, aflate pe diferite trepte ale construcției socialiste trebuie să-și formuleze și să-și precizeze poziția cu privire la sistemul politic al noii orînduirii și, în special, cu privire la locul, rolul și esența statului în cadrul acestui sistem.

Se poate spune că astăzi poziția față de rolul statului, concepția despre trăsăturile puterii politice în socialism sînt o piatră de încercare pentru programele partidelor comuniste și muncitorești, în jurul căreia sînt angajate ample dezbateri. Cu atît mai mare este răspunderea ce revine partidelor comuniste din țările socialiste pentru care problema are și un aspect practic nemijlocit, cu consecințe atît pe plan intern cît și internațional, socialismul trebuind să-și dovedească în practică superioritatea față de sistemele politice nesocialiste. Nimic nu poate fi mai dăunător decît o atitudine rigidă, dogmatică și necreatoare în această privință. Dimpotrivă, se cere din partea partidelor comuniste și muncitorești o atitudine creatoare prin care să dezvolte și să îmbogățească teoria revoluționară. „Problema fundamentală în condițiile epocii contemporane, caracterizată prin dezvoltarea vertiginoasă a forțelor de producție, prin cea mai amplă revoluție tehnico-științifică, printr-un uriaș avînt al cunoașterii umane — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, este îmbogățirea continuă a socialismului științific, sporirea contribuției fiecărui partid la dezvoltarea teoriei noastre revoluționare în concordanță cu imperativele dezvoltării societății umane, ale practicii sociale. Numai astfel partidele comuniste, mișcarea revoluționară se vor putea dezvolta și mai puternic, își vor îndeplini misiunea istorică de transformare revoluționară a lumii, de asigurare a păcii”¹.

Pornind de la realitățile țării noastre, de la analiza materialist-dialectică a transformărilor economice, sociale și ideologice care au loc în societatea românească și ținînd seama de raportul de forțe pe plan internațional, Partidul Comunist Român, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au formulat o concepție clară cu privire la sistemul politic socialist, la rolul și locul statului în cadrul acestuia, la trăsăturile puterii de stat, la raporturile dintre partid ca forță politică conducătoare în societate și stat, dintre stat și organizațiile de masă și obștești, dintre stat și masele populare, la raportul dintre stat și cetățean. Formulată sintetic, această concepție este redată în Programul Partidului Comunist Român în următorii termeni :

„Partidul pornește de la concepția materialist-dialectică și istorică după care statul este un produs al împărțirii societății în clase antaguniste, ce va dispărea treptat, pe măsura dispariției claselor, a omogenizării societății, a creării poporului unic muncitor al societății comuniste. Avem în vedere că, în perioada făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a trecerii spre comunism, statul are de îndeplinit un rol important în organizarea întregii activități economico-sociale. Totodată, ținînd seama de condițiile internaționale, de faptul că în lume există încă țări cu orînduirii sociale diferite, statului îi revin sarcini importante în apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității patriei.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Ședința activului central de partid și de stat*, 3 august 1978, București, Editura politică, 1978, p. 40—41.

Desigur, în raport cu condițiile concrete, într-o perioadă sau alta se va pune un accent mai mare pe o anumită latură a activității statului, dar, în orice condiții, va crește rolul său în organizarea științifică a activității economico-sociale”².

Pe baza acestei concepții, izvorită dintr-o abordare dialectică a statului, din studiul dinamicii sale, constatăm că, în cele peste trei decenii care s-au scurs de la cucerirea deplină a puterii și instaurarea republicii populare, statul socialist român a trecut prin diferite etape, fiind supus unor profunde transformări. S-au dezvoltat rolul și funcțiile statului, s-a perfecționat organizarea și activitatea sa, adaptându-se necesităților diferitelor stadii ale dezvoltării societății.

În linii generale se poate aprecia că etapele prin care a trecut statul socialist român corespund celor parcurse de societatea noastră după victoria revoluției socialiste³. Astfel, perioadei de trecere de la capitalism la socialism îi corespunde, în genere, etapa de dezvoltare a statului de la proclamarea republicii populare (1947) până la triumful relațiilor socialiste în întreaga economie și făurirea economiei socialiste unitare, ceea ce pe plan politico-juridic și legislativ s-a concretizat prin adoptarea Constituției socialismului victorios, pe baza principiilor și tezelor formulate de către Congresul al IX-lea al partidului din 1965. A urmat apoi o etapă de consolidare a cuceririlor socialiste, cuprinsă între congresele al IX-lea și al X-lea ale partidului, pentru ca apoi, de la Congresul al X-lea (1969), să intre în etapa actuală, a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, care va cuprinde, după cum se știe, o perioadă de câteva cincinale, pregătind, totodată, trecerea în viitor la construirea comunismului.

Referindu-se la evoluția statului pe parcursul acestor etape, tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut unele aprecieri teoretice substanțiale: „În întreaga perioadă a construcției socialiste statul oamenilor muncii a avut un rol de cea mai mare importanță în conducerea unitară a tuturor domeniilor vieții economico-sociale. Pe măsura trecerii societății noastre de la o etapă istorică la alta, activitatea statului s-a amplificat și perfecționat, iar odată cu lichidarea claselor exploatare s-au accentuat laturile politice și organizatorice ale acesteia, creîndu-se un cadru organizatoric nou, fundamental deosebit de cel existent în primii ani după cucerirea puterii de către proletariat”⁴.

Într-adevăr, statul socialist român în evoluția sa a parcurs un drum însemnat. Dacă în prima etapă esența puterii de stat exprima voința și interesele marii majorități a societății, fiind îndreptată spre lichidarea claselor exploatare și a relațiilor de exploatare, spre triumful relațiilor socialiste în întreaga societate, în prezent esența statului socialist român o reprezintă puterea poporului alcătuit în întregul său din clase și categorii

² Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în Congresul al XI-lea al P.C.R., București, Editura politică, 1974, p. 683.

³ Aici ne referim numai la periodizarea evoluției statului român după proclamarea republicii populare și cucerirea deplină a puterii, moment din care putem vorbi de un stat de tip socialist. Perioada anterioară, și în special cea cuprinsă între 6 martie 1945 și 30 decembrie 1947 reprezintă o fază de tranziție în care puterea de stat a avut o serie de trăsături proprii corespunzătoare etapei revoluționare respective, fără să poată fi caracterizată ca o putere socialistă. Statul acestei perioade, reprezentînd o putere revoluționar-democratică cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc, a asigurat trecerea la tipul de stat socialist în țara noastră.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, București, Editura politică, 1976, p. 73.

sociale noi, prietene de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate. Misiunea statului este de a dezvolta, consolida și perfecționa forțele de producție și relațiile sociale socialiste în vederea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării apoi spre comunism. În acest scop va trebui să se asigure trecerea României din rîndul țărilor în curs de dezvoltare în rîndul țărilor cu o dezvoltare medie — pînă în 1985 — iar pe baza realizărilor orientărilor dezvoltării economico-sociale în deceniul 1981—1990, aprobate de Congresul al XII-lea al partidului, să se realizeze, în linii mari sarcinile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, marcînd un important pas înainte spre societatea comunistă.

Evident, în toată această perioadă, statul fiind de tip socialist, este radical deosebit și superior tipului de stat capitalist. Pentru prima dată în istoria țării noastre, puterea politică aparține celor ce muncesc, fiind folosită exclusiv în interesul lor și împotriva exploataților. Pentru prima dată, puterea de stat este chemată să organizeze, să conducă și să orienteze societatea spre bunăstarea și fericirea întregului popor, spre noi trepte de civilizație și cultură, în interesul întregii națiuni și al fiecărui cetățean.

Înfăptuind revoluția socialistă, clasa muncitoare are nevoie de stat pentru a-și asigura și consolida victoria în revoluție, pentru a realiza transformarea revoluționară socialistă și comunistă a societății. Socialismul este o orînduire nouă, superioară, radical deosebită de orînduirea capitalistă. De aceea făurirea sa poate să se realizeze numai după răsturnarea orînduirii capitaliste, după înlăturarea dominației sociale și naționale a claselor exploatoare, a puterii lor de stat. Odată cucerită puterea politică de către clasa muncitoare, ea este folosită pentru a zdrobi complet și puterea economică a burgheziei și apoi pentru a asigura triumful relațiilor socialiste în întreaga economie, a lichida definitiv exploatarea omului de către om, dînd o ripostă hotărîtă oricăror încercări ale claselor răsturnate de a recuceri pozițiile pierdute, pentru consolidarea puterii oamenilor muncii, pe baza asigurării condițiilor necesare de participare reală și efectivă a lor la conducerea întregii societăți. Ea este folosită, de asemenea, pentru a asigura triumful culturii și ideologiei noi, socialiste, bazate pe concepția științifică, materialist-dialectică despre lume și societate, pentru a asigura înfăptuirea în întreaga societate a principiilor moralei și eticii noi, a normelor de conviețuire socială socialistă.

De asemenea, statul socialist este folosit pentru asigurarea independenței și suveranității naționale, pentru apărarea cuceririlor revoluționare, împotriva oricăror acte de agresiune externă, statul socialist înscriindu-se în rîndul statelor și forțelor sociale angajate în lupta pentru pace, democrație, progres social, pentru eliminarea forței și amenințării cu forța, a războaielor, pentru făurirea unei noi ordini economice și politice mondiale, avînd la bază principiile noi, consecvent democratice, ale dreptului internațional.

Dezvoltarea statului nostru socialist în cele peste trei decenii de la cucerirea deplină a puterii confirmă pe deplin teza materialist-dialectică și istorică cu privire la necesitatea statului în făurirea societății socialiste, în organizarea și conducerea științifică a societății.

Pornind de la legitățile dezvoltării societății socialiste românești în contextul contemporan, tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat teze de o deosebită valoare teoretică și practică cu privire la dinamica esenței, rolului și funcțiilor statului, la raportul său cu celelalte instituții social-politice ale societății noastre, la poziția lui în cadrul sistemului politic, precum și referitor la menirea și perspectivele dezvoltării statului în viitor.

Analizînd evoluția statului socialist român, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat în primul rînd necesitatea abordării dialectice a acestui proces, ținînd seama de împrejurarea că statul nu rămîne imuabil după cucerirea puterii, ci se transformă odată cu schimbările ce au loc în structura economico-socială a societății, în ideologia acesteia.

Sublinierea acestei trăsături are o importanță deosebită deoarece ea arată perspectiva dezvoltării statului socialist și transformările care au loc în esența acestuia pe baza lărgirii bazei sociale a puterii politice. Într-adevăr, dacă în perioada de trecere de la capitalism la socialism puterea de stat socialistă se întemeia pe voința și interesele marii majorități a societății, fiind îndreptată însă împotriva minorității exploatare, răsturnată de la putere, după victoria socialismului, cînd au dispărut din societate clasele exploatare, antagonismul de clasă, baza socială a puterii o reprezintă alianța și prietenia frățească a clasei muncitoare, a țărănimii cooperatiste, a intelectualității, a celorlalte categorii sociale fără deosebire de naționalitate, care ele înseși s-au transformat radical, căpătînd trăsături noi, socialiste. „Societatea noastră este alcătuită — așa cum se menționează în Raportul prezentat la Congresul al XII-lea al partidului — din clase și categorii sociale prietene, participante active la producția de bunuri materiale și spirituale, între care se realizează o apropiere continuă în ce privește condițiile de muncă, orizontul tehnico-profesional și de cultură generală, modul de viață material și spiritual”⁵.

Se au deci, în vedere transformările care au loc în structura socială a țării, în fizionomia claselor și în raporturile dintre ele, în direcția întăririi alianței clasei muncitoare și țărănimii, a unității întregului popor, a afirmării tot mai puternice a coeziunii națiunii noastre socialiste.

Aceste transformări, ce se vor accentua pe măsura edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, generează o tot mai mare apropiere între clasele și categoriile sociale, determinînd întărirea unității și coeziunii întregului popor, procesul de omogenizare socială care a început în societatea noastră.

În același timp, caracterizată prin unitatea de voință și interese a tuturor membrilor săi, națiunea noastră se afirmă plenar ca o națiune socialistă, liberă, independentă și suverană. Pe baza rezolvării juste a problemei naționale, s-a împlinit trainic unitatea frățească a tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, naționalitățile conlocuitoare participînd activ în mod egal, la edificarea noii societăți.

Rolul conducător în stat îl are clasa muncitoare, clasa cea mai înaintată a societății noastre. Îndeplinirea unui asemenea rol nu conferă evident nici un fel de privilegii clasei muncitoare ci dimpotrivă răspunderi deosebite în fața întregului popor, pentru asigurarea înaintării rapide și consecvente a țării spre socialismul multilateral dezvoltat și comunism. La baza puterii se află alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, unitatea tuturor claselor și categoriilor sociale, fără deosebire de naționalitate.

Din punctul de vedere al tipului istoric, puterea de stat din țara noastră are un caracter socialist. Considerată sub aspect social, ea are trăsăturile unei puteri cu adevărat populare, deoarece aparține efectiv întregului popor. În același timp o putem caracteriza, ca o putere muncitorească și muncitoresc-țărănească, deoarece clasa muncitoare are rolul conducător, iar alianța muncitoresc-țărănească stă la temelia puterii. Sub aspect na-

țional, o caracteristică a puterii de stat constă în faptul că aparține națiunii socialiste înfrățită cu naționalitățile conlocuitoare, fiind rezolvată în mod definitiv problema națională pe baza înfăptuirii egalității depline a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate.

Pe planul vieții internaționale, puterea de stat se caracterizează prin deplina suveranitate și independență, prin solidaritatea cu forțele sociale care luptă împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru pace și progres social.

Statul socialist român este astfel organizația politică a puterii poporului în frunte cu clasa muncitoare, acționînd pentru realizarea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea țării spre comunism. El întruchiează dreptul suveran al poporului de a fi liber și stăpîn pe destinele sale, de a adopta decizii fundamentale, imediate și de perspectivă, de a-și stabili viitorul său în deplină cunoștință de cauză.

Desigur că statul nu este singura organizație politică chemată să servească clasei muncitoare pentru construirea noii orînduiri. El se înscrie ca un element distinct cu funcții proprii în sistemul politic alcătuit din Partidul Comunist Român, din numeroasele organizații social-politice, de masă și obștești, cuprinse în Frontul Democrației și Unității Socialiste, din formele de autoconducere prin intermediul cărora oamenii muncii participă în mod nemijlocit la adoptarea deciziilor fundamentale de dezvoltare a țării, la conducerea unităților social-economice, a întregii societăți.

Rolul conducător în sistemul politic al țării noastre revine Partidului Comunist Român. Forță politică conducătoare a întregii societăți, centrul vital al națiunii noastre, partidul este organizația politică care reunește pe cei mai înaintați fii ai clasei muncitoare, ai țărănimii, ai intelectualității, ai oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Călăuzit de ideologia științifică, materialist-dialectică și istorică, partidul, ca centru coordonator al tuturor domeniilor vieții economice și sociale, hotărăște împreună cu întregul popor asupra programului de făurire a societății noi, socialiste și comuniste, asupra liniilor directe ale dezvoltării economiei, științei și tehnicii, culturii, ale politicii interne și externe a țării, în fiecare etapă.

Rolul conducător al partidului, recunoscut de întregul popor, implică răspunderea sa deosebită în fața poporului și națiunii și se realizează nu prin situarea sa deasupra societății, nu din afară, ci dinăuntrul organismelor sociale, de stat, economice, prin integrarea organică a comuniștilor în viața economico-socială, prin participarea lor nemijlocită, în colectivele de muncă, la soluționarea problemelor construcției socialiste, la unirea eforturilor generale ale oamenilor muncii. Constituția înscrie rolul partidului de forță politică conducătoare în stat și societate, consfințind și pe această cale un principiu fundamental al sistemului nostru politic. Ca partid de guvernămînt, Partidul Comunist Român are rolul hotărîtor, conducător în formarea și adoptarea legilor și altor acte de stat, în elaborarea politicii interne și externe.

Expresia cea mai concentrată a politicii partidului de făurire a noii orînduiri este dată pe Programul partidului, Carta de bază ideologică, teoretică și politică a partidului care stabilește într-o perspectivă unitară strategia generală și orientările tactice ale politicii interne și externe a partidului și statului pentru o perioadă de 20 pînă la 25 de ani, direcțiile

fundamentale ale dezvoltării societății românești pe drumul socialismului și comunismului.

Partidul nostru și-a formulat o concepție proprie cu privire la locul și rolul organizațiilor politice, de masă și obștești, al organizațiilor sindicale, de tineret, de femei, al organizațiilor cultural-științifice, de creație și altele — în cadrul sistemului democrației socialiste, al sistemului organizării politice a societății noastre. S-au perfecționat principiile de organizare și muncă ale tuturor acestor organizații, adaptându-se transformărilor pe care le-a suferit societatea noastră și necesităților actuale de edificare a noii orînduiri.

O mențiune specială este necesară pentru Frontul Democrației și Unității Socialiste ca cel mai larg organism politic permanent, democratic și revoluționar, care reunește sub conducerea Partidului Comunist Român nu numai toate organizațiile de masă și obștești, consiliile oamenilor muncii ale naționalităților conlocuitoare, ci și organizațiile proprii, alcătuite pe baza aderării, în principiu, a oamenilor muncii care nu sînt membri ai partidului, mobilizînd astfel întregul popor la îndeplinirea politicii interne și externe a partidului și statului.

Statul, exponentul puterii poporului, ocupă un loc aparte în sistemul organizării politice a societății, deoarece este dotat cu dreptul exclusiv de a adopta decizii obligatorii care iau forma de legi, decrete sau alte acte normative, ori de aplicare a legii, a căror respectare este garantată, la nevoie, împotriva celor ce le încalcă, prin mijloacele coercitive ale aparatului de stat. Ca exponent al poporului, statul socialist este sub aspect juridic și titularul dreptului de proprietate asupra mijloacelor de producție și a tuturor bunurilor aparținînd întregului popor, ce se află în proprietate de stat.

O contribuție teoretică originală, de importanță deosebită a adus partidul nostru în statornicirea raporturilor, în cadrul sistemului politic, dintre stat, partid și celelalte organizații politice, de masă și obștești, dintre stat și mase, dintre stat și cetățean. Această contribuție s-a concretizat în modalitățile practice de organizare a sistemului politic, de dezvoltare și perfecționare a acestuia în țara noastră, în special după Congresul al IX-lea al partidului. Avem în vedere, mai ales, împletirea activității de partid, de stat și obștești, integrarea statului în societate, imbinarea democrației reprezentative cu democrația directă, cu autoconducerea muncitorească bazată pe autogestiunea unităților social-economice și teritoriale, dialectica aplicării principiului centralismului democratic, ca și generalizarea aplicării principiului conducerii și muncii colective.

Împletirea activității statului socialist cu cea a partidului comunist și a organizațiilor de masă și obștești se exprimă în modalități diferite, cum sînt organizațiile cu dublă natură, de partid și de stat, ca de pildă, Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, precum și alte organe locale corespunzătoare acestor organe centrale, sau prin cuprinderea în componența diferitelor organisme de stat a unor reprezentanți ai organelor de partid sau organizațiilor de masă și obștești. Împletirea activității și organizării acestor organisme este posibilă și necesară pentru că atît organele de partid cît și cele de stat și obștești exprimă voința și interesele întregului nostru popor, militează pentru realizarea aceluiași țel, a programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism. Ele toate militează pentru îndeplinirea

aceleiași politici interne și externe, evident prin mijloace și metode specifice fiecăreia.

Teza cu privire la necesitatea integrării statului în societate pornește de la caracterul profund popular și consecvent democratic al statului nostru socialist, de la faptul că puterea izvorăște din popor și este chemată să fie exercitată de popor în folosul său. În acest context remarcăm măsurile importante luate pe linia perfecționării exercitării puterii de stat prin organele electivă, precum și pentru asigurarea participării directe a cetățenilor la conducerea statului și societății, împletirea democrației reprezentative cu democrația directă, înfăptuirea autoconducerii oamenilor muncii.

În acest sens menționăm măsurile luate pentru creșterea rolului și îmbunătățirea activității Marii Adunări Naționale, ca organ suprem reprezentativ al puterii de stat ales pe bază de vot universal direct, secret și obligatoriu. S-au dezvoltat sistemul electoral, pe linia adâncirii continue a democratismului acestuia, asigurându-se pe de o parte, o compoziție socială a organelor puterii de stat corespunzătoare compoziției sociale și naționale a societății noastre acordându-se un loc preponderent reprezentanților oamenilor muncii care lucrează nemijlocit în producție, ai clasei muncitoare. Totodată propunerea mai multor candidați pentru o circumscripție electorală a avut și are menirea de a lărgi modalitățile democratice de alegere a reprezentanților oamenilor muncii în aceste organe.

Practica ultimilor ani dovedește că Marea Adunare Națională, ca organ suprem al puterii de stat și unicul organ legiuitor, hotărăște în cele mai importante domenii ale politicii interne și externe, în conducerea vieții economico-sociale, a științei, tehnicii, culturii. Pe baza propunerilor conducerii de partid, a hotărârilor congreselor, conferințelor naționale, ale Comitetului Central, ale Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central, Marea Adunare Națională adoptă legile țării obligatorii pentru toate organele de stat, politice, obștești și de masă, pentru toți cetățenii. A crescut rolul comisiilor permanente ale Marii Adunări Naționale, al deputaților. Comisiile permanente se pronunță asupra tuturor proiectelor supuse dezbaterii Marii Adunări Naționale sau Consiliului de Stat și, în același timp, exercită un control asupra modului în care legile sînt respectate în întreaga activitate de stat. Fiind nu numai eligibili, dar și revocabili și responsabili în fața alegătorilor pentru întreaga lor activitate, deputații au o legătură strînsă cu cetățenii din circumscripțiile electorale, prezintă periodic dări de seamă asupra activității lor și a organului din care fac parte, militează pentru realizarea obiectivelor social-economice din circumscripția electorală.

S-a perfecționat activitatea Consiliului de Stat ca organ suprem al puterii cu activitate permanentă, care în perioada dintre sesiunile Marii Adunări Naționale adoptă decrete cu putere de lege, asigurînd astfel continuitatea conducerii supreme a statului pe baza hotărârilor partidului. Consiliul de Stat este în același timp subordonat și controlat de către Marea Adunare Națională.

O importanță politică deosebită a avut-o crearea în 1974 a funcției de președinte al Republicii Socialiste România, care ca șef al statului reprezintă puterea de stat în interior și în relațiile internaționale. Alegerea în funcția de președinte al Republicii a secretarului general al partidului este încă o dovadă a unității organice, indestructibile dintre partid și statul socialist, a încrederii deosebite pe care partidul și întregul popor o acordă personalității remarcabile a secretarului general al partidului, tovarășul

Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al poporului, exponentul cel mai autentic al voinței și intereselor națiunii noastre.

S-a realizat o mai precisă delimitare între activitatea organelor supreme ale puterii de stat și activitatea guvernului și ministerelor ca organe executive. Întreaga activitate a guvernului, precum și a ministerelor și a celorlalte organe centrale ale administrației de stat, în fruntea cărora s-au instituit consilii de conducere din care fac parte cadre din minister precum și specialiști și oameni ai muncii care lucrează nemijlocit în producție, este orientată spre aducerea la îndeplinire a legilor, decretelor și hotărârilor organelor supreme. Ca organe executive, ele sînt chemate să ia măsurile concrete, de zi cu zi, pentru a îndeplini în cele mai bune condiții legile, planul național unic de dezvoltare economico-socială a țării, pentru realizarea politicii interne și externe a statului socialist român.

Pe plan local, de asemenea, s-a îmbunătățit considerabil activitatea organelor de stat pe baza noii organizări administrativ-teritoriale realizate la începutul anului 1968 în cadrul județelor, municipiilor, orașelor și comunelor. Consiliile populare ca organe locale ale puterii de stat, se manifestă ca adevărate organe de autoconducere a unităților administrativ-teritoriale. Avînd competențe largi în conducerea vieții economice și social-culturale locale, ele sînt chemate ca, împreună și în strînsă legătură cu cetățenii, să contribuie la dezvoltarea armonioasă a tuturor județelor și localităților patriei.

Crearea Congresului consiliilor populare, a Camerei legislative, a Conferinței pe țară a președinților consiliilor populare și a conferințelor județene ale deputaților consiliilor populare are o semnificație deosebită pentru creșterea rolului organelor locale ale puterii de stat, pentru afirmarea consiliilor populare ca organe ale puterii și în același timp, ca organe de autoconducere locală în întregul sistem de conducere a unităților administrativ-teritoriale din țara noastră.

Evident, în procesul adîncirii democratismului organizării și activității organelor de stat trebuie menționate măsurile cu adevărat revoluționare luate la Conferința națională a partidului din decembrie 1977 în domeniul activității organelor de justiție, Procuratură, ale Ministerului de Interne. Ele se înscriu pe linia atragerii maselor la îndeplinirea justiției, a participării oamenilor muncii la procesul de educare și reeducare a celor care au încălcat normele dreptului socialist. „Numai cu participarea largă a maselor populare vom putea asigura diminuarea continuă, și, pînă la urmă, lichidarea a tot felul de încălcări și abateri de la normele de conviețuire socială”⁶.

O trăsătură deosebită a democratismului sistemului politic o reprezintă modalitățile de participare directă a oamenilor muncii la conducerea unităților social-economice, științifice, culturale, de învățămînt, extinderea și afirmarea participării directe a cetățenilor la conducerea statului și societății. Avem în vedere măsurile care au fost luate pentru perfecționarea conducerii unităților socialiste, începînd cu Conferința națională a partidului din 1967, mereu îmbunătățite, căpătînd forma actuală de organizare pe baza hotărârilor Conferinței naționale a partidului din 1977 și a Plenarei Comitetului Central al partidului din martie 1978 cu privire la întărirea autoconducerii și autogestiuunii unităților socialiste. În acest sens au fost

⁶ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul al II-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste*, 17 ianuarie 1980. *Cuvîntare la încheierea lucrărilor Congresului*, 18 ianuarie 1980, București, Editura politică, 1980, p. 24.

instituționalizate în unitățile socialiste adunările generale ale oamenilor muncii, conduse de către președintele sindicatului, consiliile oamenilor muncii al căror președinte este secretarul organizației de partid din unitate și birourile executive ale consiliilor oamenilor muncii avînd ca președinte pe directorul întreprinderii. Constatăm aici o nouă modalitate de împletire a activității organelor de stat, de partid și obștești, realizarea participării directe a tuturor oamenilor muncii din unitățile socialiste la adoptarea planurilor, la analiza modului de îndeplinire a acestora, cu un cuvînt, la conducerea unităților. Se realizează astfel, în fapt, autoconducerea muncitorească a unităților, al cărei conținut s-a îmbogățit pe baza autogestiuunii și autofinanțării unităților, consfințite și legiferate pe baza hotărîrilor partidului din 1978 cu privire la introducerea noului mecanism economico-financiar.

Dar formele de participare directă a cetățenilor și sistemul de autoconducere s-au dezvoltat și perfecționat prin crearea unor organisme de autoconducere, a unor forumuri democratice la nivel național. În acest sens menționăm Congresul Oamenilor Muncii din Industrie, Construcții și Transporturi, ce se convoacă o dată la 5 ani (primul s-a ținut în anul 1977) și Consiliul Național al Oamenilor Muncii ca organ permanent al Congresului, Congresul Agriculturii, care, de asemenea, se convoacă o dată la 5 ani (primul s-a ținut, de asemenea, în 1977) și Consiliul Național al Agriculturii ca organ permanent al acestuia.

În domeniul activității cultural-ideologice amintim Congresul Educației Politice și al Culturii Socialiste, convocat pentru prima dată în 1976. În 1978 a fost instituționalizat Congresul Educației și Învățămîntului menit să dezbată problemele principiale ale dezvoltării acestui sector esențial de activitate și care a fost convocat pentru prima oară în 1980.

Sînt de menționat, de asemenea, organizarea sistematică a numeroase conferințe, consfătuiri de lucru, la nivel central, pe ramuri de activitate și pe plan local, pentru analizarea și soluționarea celor mai importante probleme ale dezvoltării societății. Practica dezbaterii publice a celor mai importante proiecte de legi înainte de adoptarea lor de către Marea Adunare Națională este, de asemenea, una din modalitățile participării nemijlocite a cetățenilor la adoptarea deciziilor la cel mai înalt nivel statal.

Modul în care sînt alcătuite și competența diferitelor forumuri ale democrației socialiste dovedesc încă o dată îmbinarea activității de partid, de stat și obștești, accentul pe care îl pune partidul nostru pe dezvoltarea și adîncirea democrației directe, pe participarea nemijlocită a cetățenilor la conducerea statului și societății. Este de menționat că aceste organisme de autoconducere, atît cele din unitățile socialiste cît și forumurile naționale, se integrează organic în sistemul organizării politice a societății, dîndu-i acesteia anumite particularități specifice țării noastre. Ele contribuie efectiv la realizarea puterii oamenilor muncii, fără a fi vorba însă de transformarea lor în organe de stat, fără a le etatiza. Pornind de la faptul că socialismul se construiește cu poporul și pentru popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia încă o dată la Congresul al XII-lea al partidului necesitatea ca toate organele de stat să-și bazeze întreaga activitate pe participarea și consultarea largă a maselor, pe valorificarea largă a inițiativei, experienței și capacității de creație a maselor, iar organismele demo-

crației socialiste să acționeze efectiv ca foruri de dezbatere responsabilă și soluționare justă, operativă a tuturor problemelor⁷.

Analizînd, aşadar, locul statului în sistemul organizării politice a societății în etapa actuală, constatăm că, în concepția partidului nostru, statul — ca instrument al puterii politice — are un rol propriu bine definit în sistemul de conducere a societății, iar activitatea lui se îmbină organic cu activitatea celorlalte părți ale sistemului organizării politice. Desfășurîndu-se sub conducerea politică a partidului, activitatea statului se îmbină și se împletește organic cu activitatea organizațiilor obștești, cu participarea nemijlocită, directă a cetățenilor la viața politică și social-economică.

Organizarea statului se realizează pe baza unor principii bine conturate și definite pe care partidul le pune la temelia structurii și funcționării organelor de stat, a întregului aparat de stat.

Aceste principii, care nu sînt rigide, ci perfectibile, se află într-un raport de intercondiționare și de complementaritate. Astfel de principii sînt : centralismul democratic, conducerea colectivă și răspunderea personală, principiul participării maselor la conducere, al îndeplinirii autoconducerii și autogestiunii economico-financiare, principiul supremației organelor puterii de stat și al subordonării organelor executive față de ele, principiul supremației legii în sistemul normelor de conducere, principiul legalității socialiste, principiul eticii și echității socialiste, umanismului și justiției sociale ca expresie a satisfacerii intereselor generale și personale ale oamenilor muncii.

Menționăm, de asemenea, măsurile care s-au luat pentru raționalizarea continuă a organizării și metodelor de muncă ale organelor de stat, prin dimensionarea mai justă, simplificarea organizării și funcționării și ieftinirea aparatului de stat, creșterea ponderii aparatului direct productiv și reducerea celui administrativ, asigurîndu-se un grad sporit de competență și operativitate în soluționarea problemelor.

A fost creat, astfel, în țara noastră un sistem de organizare a statului și, mai general, al organizării politice a societății larg democratic, adaptat condițiilor etapei actuale de dezvoltare a țării, cu trăsături structurale și funcționale proprii, prin intermediul căruia se asigură conducerea democratică și științifică, pe baza participării active și nemijlocite a maselor la dezbaterea și adoptarea hotărîrilor.

Făcînd această constatare, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază : „Putem spune că avem un cadru organizatoric — atît la nivelul unităților economico-sociale, al orașelor și comunelor, cît și la nivel național — unic în felul său, care asigură participarea nemijlocită a tuturor categoriilor de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, la conducerea economiei, a vieții sociale, a întregii societăți. Acum hotărîtoare este funcționarea în bune condiții a acestor organisme, astfel încît elaborarea și îndeplinirea politicii interne și externe a statului să fie rodul gîndirii și voinței colective a oamenilor muncii, a întregului nostru popor. Este esențial să se asigure buna funcționare a acestui cadru democratic, folosirea deplină a posibilităților pe care el le oferă”⁸.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 13.

⁸ Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 7—9 decembrie 1977, București, Editura politică, 1978, p. 42.

Potrivit concepției Partidului Comunist Român, rolul statului se afirmă tot mai activ în construcția noii orînduiri, funcțiile sale adaptîndu-se continuu sarcinilor fiecărei etape de dezvoltare a societății. „În cadrul activității generale de organizare și conducere științifică a societății s-a întărit continuu statul nostru socialist, s-au perfecționat funcțiile sale în concordanță cu cerințele actuale”, se menționează în raportul la Congresul al XII-lea al partidului⁹.

Prin funcțiile statului socialist înțelegem direcțiile fundamentale ale activității statului, a organelor sale în ansamblul lor, a întregului său mecanism, îndreptată spre realizarea programului de construire a socialismului și comunismului. După cum este în general acceptat de știința politică și juridică socialistă funcțiile statului în această concepție nu se confundă cu activitatea concretă a acestuia într-un domeniu sau altul — de pildă, în domeniul planificării, învățămîntului, introducerii progresului tehnic, pregătirii cadrelor, comerțului exterior etc. și nici cu sarcinile diferitelor categorii ale organelor statului — legislative, administrative, de înfăptuire a justiției, etc. Pentru a marca această distincție, unii autori folosesc denumirea de „funcții fundamentale” pentru funcțiile propriu-zise ale statului, și de funcții nefundamentale pentru activitățile concrete ale statului sau organelor sale. Fără a nega orice utilitate mai ales de ordin didactic a acestei diviziuni, credem, totuși, că acceptarea ei este de natură să genereze unele confuzii, mai ales cu privire la delimitarea conținutului diferitelor categorii de funcții. Din această cauză am folosit conceptul de funcții ale statului numai într-un singur sens, acela al direcțiilor fundamentale ale activității acestuia.

Funcțiile statului socialist sînt determinate de esența sa ca instrument al puterii politice în societate și de rolul său în diferitele etape ale construcției socialiste.

Așa cum se va putea constata, funcțiile statului socialist cunosc o dinamică proprie, amploarea, conținutul și ponderea lor se schimbă de-a lungul diferitelor etape ale evoluției statului. Desigur, astfel cum s-a subliniat nu o dată în documentele partidului nostru, tendința generală, obiectivă este de creștere și afirmare tot mai puternică a acelor funcții care privesc organizarea și conducerea vieții economico-sociale, dezvoltarea procesului complex și multilateral de edificare a noii orînduiri. În condițiile în care puterea aparține oamenilor muncii în frunte cu clasa muncitoare și partidul său comunist, statul este chemat ca prin mijloacele sale proprii să asigure organizarea și conducerea întregii societăți în conformitate cu directivele și programul partidului de edificare a noii orînduiri. De aceea, am socotit că este necesar să desprindem într-o funcție distinctă această activitate a statului, funcție denumită de organizare și conducere a societății, care, într-un fel, este o sinteză integratoare a tuturor funcțiilor. Ținem seama, evident, de rolul și locul statului în sistemul organizării politice, de faptul că Partidul Comunist Român este forța politică conducătoare a întregii societăți. De aceea, organizarea și conducerea statală a societății se realizează în cadrul mecanismului general de funcțio-

⁹ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 15.

nare a sistemului politic socialist, pe baza principiului fundamental al rolului politic conducător al partidului. Sub îndrumarea și conducerea partidului, statul, folosind mijloacele ce-i sînt proprii și, în primul rînd, dreptul său de a elabora decizii obligatorii, norme cu putere de lege pentru întreaga societate, asigură organizarea și conducerea întregii societăți în conformitate cu interesele generale ale construcției socialiste și comuniste.

Trebuie să avem în vedere, de asemenea, că această conducere nu se realizează la întîmplare și nici de către un grup restrîns de persoane „alese“, de către o elită. Dimpotrivă, proprie statului socialist este asigurarea unei conduceri democratice și științifice, determinată de participarea unor mase tot mai largi la viața politică și de cunoaștere a legităților dezvoltării societății, a celor mai noi cuceriri ale revoluției științifice și tehnice contemporane. Este necesar să se acționeze continuu pentru perfecționarea acestor trăsături esențiale ale activității statului. „Pornind de la considerentul că atît în societatea socialistă multilateral dezvoltată cît și, încă timp îndelungat, în comunism, statul va avea un rol important în conducerea unitară a vieții economico-sociale, este necesar — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — să acționăm permanent pentru perfecționarea activității statului, a întregului sistem de organizare a societății, punînd un accent deosebit pe asigurarea conducerii științifice, democratice a vastei opere de edificare a noii orînduirii“¹⁰

Statul socialist are un rol important nu numai în lichidarea vestigiilor relațiilor capitaliste bazate pe exploatare, ci și în făurirea noilor relații socialiste, a noii economii bazate pe proprietatea socialistă asupra principalelor mijloace de producție, precum și în asigurarea creării și dezvoltării bazei tehnico-materiale a socialismului și perfecționarea continuă a noilor relații de producție. Aceasta determină creșterea permanentă a rolului economic al statului socialist, amplificarea activității sale de organizare și conducere a economiei, diversificarea acesteia. Iată de ce funcția economică a statului socialist are o pondere deosebită și cunoaște o permanentă dezvoltare și amplificare în scopul asigurării victoriei depline a comunismului.

Am considerat oportună și bazată pe criterii științifice desprinderea acestei funcții a statului socialist ca una distinctă, pornind de la importanța tot mai mare pe care partidul și statul nostru o acordă problemelor îmbunătățirii calității vieții, creșterii permanente a nivelului de trai și spiritual al oamenilor muncii, ridicării gradului de civilizație și cultură a întregului popor. Trebuie, în fond, să ținem seama de faptul că în centrul politicii partidului și statului socialist stă omul, grija pentru afirmarea liberă, plenară, a capacităților sale creatoare, a personalității sale de importanță deosebită a preocupării statului pentru calitatea vieții ca o calitate nouă, bazată pe principiile societății socialiste, a normelor eticii și echității socialiste. Sînt de menționat, de asemenea, preocupările statului pentru dezvoltarea demografică, întărirea familiei, protecția mediului înconjurător.

O funcție importantă a statului socialist, prezentă încă de la instaurarea puterii socialiste și care a cunoscut și cunoaște o puternică dezvoltare este funcția cultural-educativă și ideologică. Această funcție cuprinde în

sfera ei activitatea complexă a statului pentru educarea socialistă a maseilor, ridicarea neconținută a nivelului lor de cunoaștere și cultură, pe baza dezvoltării învățămîntului, științei, artei și culturii, preocuparea pentru educarea permanentă și perfecționarea neconținută a pregătirii profesionale în această perioadă tumultuoasă a dezvoltării științei și tehnicii. Ea atestă angajarea statului în procesul de înlăptuire a revoluției culturale urmărind să așeze întreaga concepție despre lume a oamenilor pe temeliile materialismului dialectic și istoric, ale concepției științifice despre lume și viață. Activitatea organelor de stat, a instituțiilor sale este deosebit de complexă. Ea presupune, pe de o parte, lupta împotriva concepțiilor retrograde, idealiste, mistice din societate, pe de altă parte formarea noii conștiințe, bazate pe principiile concepției științifice materialist-dialectice, ale eticii și echității socialiste, triumful ideologiei socialiste. Conținutul acestei funcții este tot mai bogat și variat cunoscînd o continuă perfecționare și adaptare la exigențele noi ale vieții.

Este evident că în prima etapă a existenței sale, în primii ani după cucerirea deplină a puterii, statul socialist a fost chemat să înlăptuiască o funcție de reprimare a împotrîvirii claselor exploatoare răsturnate de la putere, în care scop a folosit mijloacele și metodele corespunzătoare, adaptate condițiilor țării noastre, care au dus în ultimă instanță la anihilarea încercărilor elementelor exploatoare răsturnate de la putere de a-și recuceri pozițiile și a împiedica desfășurarea procesului revoluționar, realizarea obiectivelor construcției socialiste.

Odată cu lichidarea claselor exploatoare, din moment ce nu mai există categorii sociale ostile puterii populare, făurindu-se, în conformitate cu noua structură a societății, unitatea social-politică și moral-ideologică a întregului popor, coeziunea tot mai puternică a națiunii socialiste, statul devenind un instrument al puterii întregii noastre societăți, această funcție a încetat să mai existe. Desigur, aceasta nu a însemnat dispariția din societatea noastră a actelor potrivnice orînduirii socialiste, a ordinii de drept, a legilor, normelor eticii și echității socialiste. Din păcate, continuă să existe indivizi care nesocotesc principiile socialiste de organizare și de viață, atentează la proprietatea socialistă sau proprietatea personală, la ordinea de drept socialistă, la libertatea, demnitatea și chiar viața persoanelor. De aceea statul socialist continuă să exercite o funcție distinctă, aceea de apărare a cuceririlor socialiste și de combatere a fenomenelor antisociale. Această funcție se realizează atît prin mijloace de convingere, căutînd, în primul rînd, să prevină conduita ilegală, cît și atunci cînd este necesar — prin mijloace represive, folosite de organele de justiție, procuratură, ale Ministerului de Interne, urmărind, în ultimă instanță, reeducarea și redarea societății a celor ce s-au făcut vinovați de încălcarea legilor. Realizarea acestei funcții se înlăptuiește pe baza unei colaborări strînse dintre organele de stat, masele de cetățeni și colectivele de oameni ai muncii. Direcția de dezvoltare a acestei funcții dată de Conferința Națională a partidului din decembrie 1977 și Congresul al XII-lea al partidului este aceea a atragerii maseilor, a opiniei publice, a colectivelor de muncă în lupta împotriva încălcării legilor și normelor eticii și echității socialiste în procesul de reeducare a celor care au săvîrșit acte ilicite, sancționate de lege.

Acestea sînt funcțiile interne ale statului socialist care, așa cum vedem, cuprind toată sfera de activitate socială, de la activitatea de conducere în general, la cea de conducere a proceselor economico-sociale, cultural-educative, la activitatea de îndrumare a conduitei oamenilor muncii în conformitate cu legile și normele eticii și echității socialiste și de combatere a actelor de încălcare a acestor norme. Realizarea acestor funcții are loc nu printr-o juxtapunere a activității diferitelor organe de stat, ci prin întrepătrunderea și interconținutarea lor. Chiar dacă anumite organe ale statului sînt chemate să îndeplinească, în primul rînd și în principal, o anumită funcție, ele contribuie, mai mult sau mai puțin, într-o măsură mai mare sau mai mică, la realizarea și a altor funcții ale statului. De aceea, subliniem complementaritatea funcțiilor statului, împletirea și întrepătrunderea activității organelor de stat în realizarea acestor funcții.

Ținînd seama de faptul că statul este o parte a sistemului politic al societății noastre, sistem care cuprinde, cum am văzut, de asemenea, partidul, ca forță politică conducătoare, organizațiile de masă și obștești, activitatea colectivelor de oameni ai muncii, a cetățenilor în procesul de conducere a societății, putem și trebuie să menționăm că realizarea funcțiilor statului se îndeplinește cu participarea întregului sistem al organizării politice a societății. Ele se îndeplineesc sub conducerea partidului, cu sprijinul activ al organizațiilor de masă și obștești, cu participarea nemijlocită a maselor. Fără o asemenea înțelegere nu putem avea o imagine reală a modului în care se îndeplineesc funcțiile statului, a întregii activități de stat.

În cadrul funcțiilor externe, ținînd seama de politica partidului care pornește de la necesitatea ca statul nostru să participe activ la diviziunea internațională a muncii, să-și intensifice colaborarea și cooperarea cu celelalte țări, cu toate popoarele, un loc important îl ocupă funcția de dezvoltare a relațiilor de colaborare și cooperare cu celelalte state și de promovare a unei noi ordini internaționale. Ca țară socialistă, România pune în centrul relațiilor internaționale colaborarea și cooperarea cu toate țările socialiste de care este legată prin comunitatea orînduirii social-politice, prin țelurile pe care le urmăresc, de a asigura triumful socialismului și comunismului, păcii și progresului. Statul nostru dezvoltă în același timp relații de colaborare și cooperare cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealinierte. Fiind și ea o țară în curs de dezvoltare, este cu atît mai firesc ca România să acorde o importanță deosebită relațiilor ei cu aceste țări în lupta lor pentru înlăturarea definitivă a decalajelor existente azi în lume, prin asigurarea progresului ei economico-social.

Pe baza principiilor coexistenței pașnice statul nostru dezvoltă, de asemenea, relațiile cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, participînd activ la diviziunea internațională a muncii, la schimbul mondial de valori. Ținînd seama de necesitățile obiective ale dezvoltării sociale contemporane, statul nostru militează activ pentru îndeplinirea unei noi ordini economice și politice mondiale, pentru triumful noilor principii democratice care să guverneze relațiile internaționale.

Pornind de la realitățile lumii contemporane în care pericolul războaielor nu a fost înlăturat, în care există încă numeroase focare de război, se manifestă politica imperialistă agresivă, iar acumularea de arme este

fără precedent, este necesar ca statele și popoarele să ducă o luptă consecventă pentru apărarea păcii și securității internaționale, pentru eliminarea definitivă a războaielor și a mijloacelor violente de rezolvare a conflictelor, a neînțelegerilor dintre state. De aceea, o funcție distinctă externă a statului nostru socialist o constituie lupta pe care el o duce consecvent pentru apărarea și promovarea păcii și securității internaționale.

Totodată statul nostru, ținând seama de contextul internațional în care are loc edificarea noii orînduiri, din care nu este înlăturat pericolul unor noi războaie, precum și de răspunderea apărării cuceririlor revoluționare, îndeplinește și funcția de apărare a țării, menită să asigure apărarea suveranității și independenței naționale, participarea statului socialist român la viața internațională ca un stat suveran și independent.

În aprecierea funcțiilor externe ale statului trebuie avute în vedere realizările remarcabile obținute de țara noastră, în special după Congresul al IX-lea al partidului, ca urmare a înlăturării politicii externe active, principiale, plină de inițiativă desfășurată sub îndrumarea nemijlocită a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Drept rezultat, România socialistă și-a câștigat un binemeritat prestigiu în viața internațională, ea își aduce o contribuție însemnată, într-un spirit de înaltă principialitate, la cauza libertății și independenței, a securității și colaborării popoarelor, la lupta pentru soluționarea în practică a problemelor majore cu care este confruntată omenirea contemporană, pentru cauza destinderii și progresului pe planeta noastră.

Funcțiile externe ale statului socialist, în unitate dialectică cu cele interne, au ca trăsătură definitorie promovarea noului în viața internațională. Eliminarea vechii politici și ordini mondiale, bazată pe forță, inegalitate și dominație, care a generat nenumărate războaie, forme de aservire și dependență, de dominație și subordonare, instaurarea unor raporturi interstatale noi, care să asigure pacea și colaborarea dintre toate națiunile, pe baza dezvoltării libere și independente a fiecărui popor constituie principalele direcții spre care aceste funcții converg.

Preluarea puterii de către clasa muncitoare mai întâi într-un singur stat, apoi într-un număr de țări din Europa, Asia și America Latină fac din promovarea noului în politica internațională o componentă a funcțiilor externe ale statului socialist. Ca urmare a profundelor transformări revoluționare, naționale și sociale care au loc în lumea contemporană, se creează condiții obiective pentru afirmarea noului în viața internațională, prin apariția și a altor forțe sociale progresiste, prin rolul hotărîtor al maselor populare de pretutindeni în determinarea cursului dezvoltării omenirii contemporane. Aceste forțe militează pentru o politică internațională nouă, democratică, împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neo-colonialiste, de forță și dictat, a sferelor de influență și dominație, pentru afirmarea independentă a tuturor națiunilor lumii, destinderea și pacea.

În abordarea funcțiilor externe ale statului trebuie să se țină seama atât de interdependența lor cu cele interne, cît și de participarea tuturor organismelor sociale — a organizațiilor de masă și obștești, sub conducerea partidului comunist — la realizarea acestor funcții. Unitatea de conținut a tuturor funcțiilor statului socialist — interne și externe — este dată de

finalitatea întregii activități de stat care, așa cum se prevede în Constituție, „are drept scop dezvoltarea orînduirii și înflorirea națiunii socialiste, creșterea continuă a bunăstării materiale și culturale a poporului, asigurarea libertății și demnității omului, afirmarea multilaterală a personalității umane“.

Analiza funcțiilor statului socialist român, a evoluției acestora demonstrează creșterea permanentă a rolului statului în organizarea și conducerea societății, proces valabil atît pentru perioada făuririi socialismului multilateral dezvoltat, cît și în viitor, pentru asigurarea trecerii la comunism.

Necesitatea ca rolul statului să crească și să se amplifice în etapa actuală și în perspectivă este o teză esențială a partidului nostru și are în vedere nu sporirea rolului său administrativ, ci a activității sale constructive, creatoare, de organizare și conducere științifică.

Analiza detaliată a modului de îndeplinire a fiecăreia din funcțiile statului ne va oferi prilejul să constatăm amploarea activității statului în întregul sistem de organizare politică a societății, adîncirea și lărgirea puternică a democratismului socialist ca o lege a dezvoltării statului socialist, a autoconducerii oamenilor muncii, integrarea tot mai puternică a statului socialist în societate, întrepătrunderea activității de stat, de partid și obștești, participarea tot mai largă a maselor, a fiecărui cetățean, la conducerea unităților socialiste, a statului și întregii societăți.

VALORIFICAREA TRADIȚIILOR PROGRESISTE — IMPERATIV MAJOR ÎN EDUCAREA PATRIOTICĂ, REVOLUȚIONARĂ A MASELOR

CONSTANTIN RĂDUCU

În decursul bogatei sale istorii, poporul nostru a creat, îmbogățit și dezvoltat o spiritualitate de înalte semnificații și reverberații social-politice, cultural-artistice, științifice de autentic umanism. Această spiritualitate are un caracter dinamic, multilateral, ea cuprinzând valori de o inestimabilă ținută sufletească, teoretică și practică, filozofică, morală, estetică, economică, socială, care prin înseși implicațiile și mesajul lor valoros se impun a fi valorificate, continuate pe un plan superior, la nivelul idealurilor prefigurate de programul partidului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

În spiritul programului ideologic al partidului, organizațiile de partid, de masă și obștești, ceilalți factori educaționali au datoria nobilă, plină de răspundere să cunoască detaliat și să valorifice prin forme și mijloace specifice, variate, originale, bogatul filon de obiceiuri și tradiții înaintate, create, conservate și dezvoltate de-a lungul secolelor de către geniul poporului nostru. Poporul român în lupta pentru libertate și independență, pentru perpetuarea neamului, a zămislit obiceiuri și tradiții de o rară frumusețe morală și spirituală, de o mare amplitudine sufletească care se constituie într-un filon cu adevărat de aur, cuprind ca într-un uriaș sipet o imensă bogăție spirituală a poporului nostru.

Ca unitate în diversitate, spiritualitatea poporului român reprezintă sinteza elementelor, tradițiilor, obiceiurilor naționale de natură socială, politică, etică, psihică, filozofică, estetică de-a lungul istoriei sale milenare, o sinteză care păstrează fondul valoros, generos al acestor trăsături și care este deschisă îmbogățirii cu noi elemente, conducând astfel la o tablă de valori noi pe măsura epocii pe care o trăim.

Tradiția, ca expresie a continuității, a spiritualității, permanenței poporului nostru, își are sorgintea în lupta de mai bine a poporului, în viața sa economico-socială, culturală, națională plină de sevă, de încredere și optimism în viitor, în tot ce au creat mai progresist, mai de preț masele largi populare, tot ce a rezistat vicisitudinilor la care au fost supuse în fața

eroziunii timpului, a diferitelor orînduiri care s-au succedat. Originalitatea culturii românești rezidă în îmbinarea armonioasă, organică, echilibrată a trecutului cu prezentul și cu viitorul, în interdependență dialectică între național și universal, în contribuția adusă la îmbogățirea patrimoniului spiritual mondial.

Exprimînd modul de gîndire și de acțiune, de interese și idealuri ale românului, doina, balada, basmul, bocetul, orația, proverbul, legenda, sculptura în lemn și piatră, ceramica, portul național atît de frumos, de bogat, cîntecul liric, poezia, creația în domeniul producției materiale și spirituale, al științei și tehnicii își au originea în matricea secolelor, în strădania și reușita înaintașilor, de a menține și îmbogăți generație de generație cultura materială și spirituală ca prinos al dragostei lor nemărginite față de destinele acesteia. Referindu-se la unele din aceste valori cu ocazia conferirii titlului de Erou al Muncii Socialiste, în 1955, Mihail Sadoveanu, la 75 de ani, spunea : „În durerile și furtunile negurosului nostru trecut, Doina și cîntecul bătrînesc au fost izvoare de viață și energie. De la aceste fermecate izvoare de apă vie cată să se adape toți cei care sînt și se simt ai acestui popor și ai acestui pămînt“.

Dînd o înaltă prețuire creației trecutului, de îngemănare a lor cu prezentul socialist, secretarul general al partidului nostru arăta : „Minunata noastră comoară de balade, doine, hore, cîntece corale și instrumentale, în care palpită deosebit de emoționant aspirațiile, idealurile de veacuri și particularitățile morale ale poporului român, precum și gama largă de lucrări muzical-folclorice create în zilele noastre, exprimînd împlinirile și năzuințele maselor stăpîne pe destinul lor, contribuie în patrimoniul artistic de neprețuit a cărui faimă a trecut de mult hotarele țării“¹. Toate aceste adevărate bijuterii șlefuite cu migală, dragoste și pasiune ardentă, de milioanele de înaintași, dezvoltate la nivelul cerințelor fiecărei epoci reflectă bunul simț, măsura, legătura organică cu pitorescul peisaj variat al locurilor, cu proporționalitatea teritoriului carpato-danubiano-pontic, cu echilibrul și pacea sufletească ale românului, cu armonia, cu umanismul cel mai înalt. Astfel de calități dau culturii noastre un caracter de universalitate și originalitate, de forță, fac ca ea să fie apreciată, elogiată pe plan european, internațional, să constituie izvor de nesecată inspirație pentru generațiile de azi și de mîine.

Ceea ce este demn de reținut și de promovat cu consecvență de frontul nostru ideologic, educațional, este faptul că atît cultura noastră populară cît și cea cultă este străbătută, caracterizată de un puternic sentiment istoric, social, de conștiința etnicului, de originea comună a limbii și unității naționale, de dorința fierbinte a afirmării națiunii române în constelația națiunilor libere și demne ale lumii, egale în drepturi cu toate celelalte națiuni așa cum o dorea marele nostru revoluționar Nicolae Bălcescu „vrem să fim o nație puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații“.

În bogăția imensă a culturii noastre populare și culte, ideea și sentimentul de patriotism autentic, de eliberare socială și națională, de luptă pînă la sacrificiul suprem al vieții împotriva exploatării și asupririi, a cîmpitorilor, pentru eliberare socială și națională, pentru independență, ocupă un loc central, și-a găsit și își găsește reflectarea în totalitatea la-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 756.

turilor spiritualității noastre. „Întreaga istorie a poporului român — se arată în Programul P.C.R. — se înfățișează ca istoria unor neconținute lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatințare, pentru progres și civilizație“.

Datoria sacră a tuturor factorilor educaționali este aceea de a-și spori mereu contribuția la valorificarea judicioasă, cultivarea obiceiurilor și tradițiilor care, prin forța și mesajul lor s-au perpetuat nealterate de-a lungul zbuciumatei noastre istorii, în vederea asigurării continuității, formării unor convingeri și atitudini noi în rîndul maselor largi de oameni ai muncii, educării acestora în spiritul prețuirii valorilor spiritualității noastre, ale înaintașilor, la crearea unor condiții din ce în ce mai bune pentru împlinirea acestor valori cu noi valențe ale prezentului.

Totodată se impune acordarea unei atenții sporite în vederea asigurării conservării autenticității obiceiurilor, folclorului, a tradițiilor progresiste. Din acest unghi de vedere ni se pare util să aducem în discuție necesitatea luptei împotriva tendințelor și practicilor poluării acestor obiceiuri, a folclorului autentic românesc, vulgarizării lui de către unele formații cultural-artistice, chiar un număr de compozitori, oameni de cultură, pentru păstrarea și dezvoltarea lui în concordanță cu idealurile de progres și civilizație, de prosperitate, de adîncire a participării României la circuitul mondial de valori materiale și spirituale.

Un accent principal se impune a fi pus pe demonstrarea prin intermediul lucrărilor de istorie, argumentelor etnografice, folclorice, pe mărturiile unor oameni de știință și cultură români și străini, a altor izvoare a perenității românilor pe aceste meleaguri, pe combaterea oricăror încercări externe rău intenționate care vizează terfelirea adevărului istoric cu privire la continuitatea poporului nostru pe pămîntul strămoșesc.

Referitor la perenitatea românilor în vatra străbună, multimilenară, se impune a fi relevată „legătura indestructibilă, contopirea oamenilor cu locurile, cu glia strămoșească, încît furtunile vremilor — numeroase și grele — n-au fost în stare să spulbere nici glia și nici a alunga oamenii care au rodit-o cu munca lor și au stropit-o cu sîngele lor (...). Numai oamenii contopiți cu pămîntul pe care-l locuiesc și-au păstrat cu vigoare și și-au apărut cu dirzenie ființa națională, au dovedit temeritate neobișnuită în apărarea libertății și dreptății sociale și naționale, a independenței și unității politice și de stat“². Această legătură indestructibilă cu glia, cu natura constituie una din dimensiunile fundamentale ale spiritualității românești. Totodată se impune să readucem aminte că unul din factorii decisivi ai coeziunii poporului nostru l-a constituit comunitatea sa de viață economică, chiar dacă țările românești au fost multe secole despărțite. Relevînd acest aspect esențial Nicolae Iorga scria : „Cea dintîi unire a românilor a existat, cînd în capul cărturarilor nu răsărise această idee, în unitatea perfectă a vieții economice, așternută pe unitatea perfectă a vieții generale“³. La aceste elemente se adaugă firesc cele de continuitate etnico-lingvistică, spirituală, culturală care au contribuit la adîncirea unității poporului român.

² Ștefan Pascu, 1 Decembrie 1918 — *Formarea statului național unitar român*, în „Era socialistă“ nr. 22/1975.

³ N. Iorga, *Elemente economice în cultura românească*. Conferințe și prelegeri, vol. I, București, 1943, p. 53.

Tradițiile formate în lupta pentru independență, libertate și neam-nare și-au găsit împlinirea în evenimente de referință ca : unirea din anul 1600 a Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei sub un stat centralizat, sub conducerea marelui voievod Mihai Viteazul ; revoluția de la 1848 ; înfăptuirea în ianuarie 1859 a unirii Principatelor române ; cucerirea independenței de stat în 1877 ; în actul de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia, unde au participat peste 100 000 de oameni, care au demonstrat că unirea nu a fost opera unor forțe externe, ci a întregii națiuni române.

Dar aceste verigi de însemnătate deosebită pentru devenirea socialistă a patriei noastre nu au putut rezolva decât parțial, fiecare în parte, și toate la un loc, problemele majore fundamentale ale idealurilor poporului nostru. Aceste mari evenimente s-au constituit în adevărate cărămizi ale zidirii noii noastre societăți socialiste, în acumulări cantitative, care aveau să-și găsească împlinirea numai în anii revoluției și construcției socialiste. Deci, numai socialismul și comunismul înfăptuiesc complet, pentru totdeauna problema deplinei egalități, libertăți și independențe naționale, ridicarea pe trepte mereu mai înalte a prestigiului patriei noastre în arena țărilor lumii în viața internațională.

Astfel de evenimente s-au transformat în legende, au fost încrustate pentru totdeauna în cartea de aur a poporului nostru. Referindu-se la marii eroi ai neamului, Mihail Kogălniceanu scria cu legitimă mândrie patriotică : „Inima mi se bate când aud rostindu-se numele lui Alexandru cel Bun, al lui Ștefan cel Mare, al lui Mihai Viteazul. Da, domnii mei, și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sînt mai mult decât Alexandru cel Mare, decât Anibal, decât Cezar ! Aceștia sînt eroii lumii, pe cînd cei dinții sînt eroii patriei mele !“.

De fapt, alături de ilustre personalități, ca Burebista, Decebal, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Nicolae Bălcescu, Alexandru Ioan Cuza, Mihai Eminescu, Constantin Brîncuși, George Enescu, I. C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Olga Bancic, numeroși comuniști, alți oameni de cultură și știință sau oameni simpli, prin lupta, munca și opera lor au sculptat adînc în amintirea poporului setea lor de luptă, de împlinire și independență, au ținut sus făclia luptei pentru emanciparea materială și spirituală a poporului, au îmbogățit patrimoniul cunoașterii al culturii naționale și universale, pentru unitate națională, a tuturor fiilor patriei comune... „Firea ne-a așezat într-o patrie ca împreună să asudăm cultivînd-o, împreună să gustăm dulceața fructelor ei“ — spunea în 1848 Avram Iancu.

Tradițiile eroice ale dacilor, ale poporului nostru se găsesc rediate cu o mare forță artistică, emoțională, pe Columna Traiană, pe monumentul de la Adamclisi, pe marile cîmpuri de luptă de la Nicopole, Rovine, Călugăreni, Neajlov, ele zugrăvind admirabil întîlnirea dintre sultanul Baiazid și Mircea, trufia primului și cumpătarea celui alt. Mihai Eminescu scria :

*„Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul
Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este,
Dușmănit vei fi de toate, fără-a prinde chiar de veste.
N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se înspăimîntă de-a ta faimă Baiazid... !*

Sau la bătălia de la Neajlov, cînd oastea infinit mai mică a lui Mihai Viteazul, prin sacrificii și eroism sublim învinge oastea lui Sinan Pașa, poetul George Coșbuc. redă strigătul lui Mihai către Hassan Pașa :

*„Stai, pașă, o vorbă de-aproape să-ți spun,
Că nu te-am găsit nicăierea
Dar pașa își pierduse și capul și firea !
Cu friul pe coamă, el fuge nebun,
Ca-n gheară de fiară și-n gură de tun
Mai dulce-i pieirea,
Sălbatecul vodă e-n zale și-n fier,
Și, zalele-i zuruie crunte
Gigantică poart-o cupolă pe frunte,
Și vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Iar barda-i din stînga ajunge la cer
Și vodă-i un munte“.*

Astfel de tradiții s-au perpetuat, au cunoscut noi valențe, au fost îmbogățite cu noi fapte de eroism și vitejie, de sacrificii supreme în cadrul marilor răscoale țărănești ca cele din 1437, 1907, grevele muncitorești de rezonanță istorică, europeană, ca cele din 1929, 1933, în lupte grele, inegale, împotriva tiraniei, a imperiilor, a fascismului, pentru cucerirea puterii politice. Mii de ostași, de patrioți români, maghiari, germani și de alte naționalități prin lupta aprigă, desfășurată sub conducerea comuniștilor, pentru zdrobirea fascismului, au adăugat prin jertfa lor de sînge noi fapte eroice care, în mod firesc, s-au adăugat celorlalte mari dovezi probate de poporul nostru de-a lungul zbuciumatei sale istorii. Poporul nostru nu și-a plecat niciodată fruntea în fața nimănui, oricît de greu tribut de sînge a trebuit să dea. Înfruntînd furtuni devastatoare, luptînd pînă la sacrificiul suprem, viața, poporul nostru și-a adus și își aduce o inestimabilă contribuție la dezvoltarea progresului și civilizației, la apărarea și salvagardarea păcii, la apropierea între popoare, la făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră. „Multe pagini glorioase a înscris poporul român în lupta pentru libertate și socialism. Graiul nu poate reda măreția acestor lupte, ele adevăresc și vor adevăra peste veacuri vitalitatea și înțelepciunea poporului nostru care trecînd prin grele încercări a rămas neclintit și a prins de fiecare dată noi puteri, ridicîndu-se, asemenea stejarului după furtună, și mai mîndru spre soare“⁴.

Cît de frumos, de zguduitor, de pilduitor redă secretarul general al partidului nostru aceste mari jertfe ale poporului nostru. Într-adevăr ori de cîte ori românul a fost nevoit să se retragă în munți pentru vindecarea rănilor, pentru refacerea puterilor, a ieșit din nou la luptă mai aprig, mai decis, mai convins de necesitatea recuceririi redutelor, a libertății și demnității sale în fața istoriei, a semenilor. Această forță nu poate fi caracteristică decît unui popor liber și brav, erou între eroii lumii. Acest adevăr este păstrat și slujit cu nestrămutată credință de poporul nostru, de partidul comunistilor, de ctitorul României socialiste și comuniste, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Aceste tradiții înălțătoare formate în lupte eroice de-a lungul a două milenii sînt parte integrantă, inseparabilă din spiritualitatea poporului

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raport cu privire la proiectul de constituție a Republicii Socialiste România*, București, Editura politică 1965, p. 12.

nostru, îndeamnă la reflectare și meditație, la respectarea și dezvoltarea lor, la nivelul epocii pe care o trăim. Succesele mari obținute pe toate fronturile societății socialiste dau adevărata dimensiune a calităților moral-politice, ideologice, științifice, patriotice ale clasei muncitoare, țărânimii, intelectualității, ale întregului nostru popor pe drumul socialismului și comunismului.

Tradițiile cu valoare de simbol, de autenticitate și originalitate s-au păstrat, au străpuns timpul, s-au impus, rămân păstrate în cugetul și sufletul poporului nostru, „valorile caracteristice ale spiritualității noastre au străpuns veacurile pentru a se perpetua în valențe înnoite în universul inedit al noii noastre națiuni socialiste. Manifestările de originalitate ale poporului român pe plan spiritual, trăsături definitorii ale geniului creator românesc, aparțin atât trecutului cât și prezentului, printr-o fecundă îngemănare a tradiției cu actualitatea”⁵.

Acest liant care unește ca într-un tot organic trecutul și prezentul își găsește materializarea, continuitatea într-o seamă de tradiții noi, tradiții născute din cele precedente, care, preiau în mod dialectic fondul valoros, tezaurul de valori autentice, le înnobilează în trăsături noi, reprezentative. În acest context se cuvine să reamintim faptul că o tradiție sau alta oricât de bine ar fi structurată, plămădită, nu reprezintă, nu poate reprezenta un dat etern, atemporal, mecanicist și sînt supuse înnoirilor, se îmbogățesc prin adăugirile actualității, ale realităților.

Astfel de adevăr îl vom ilustra mai târziu cu manifestări de o mare semnificație social-politică, spirituală, care s-au transformat în tradiții, în domenii mari de activitate referitoare la prețuirea trecutului istoric, la munca creatoare a maselor în producție, în viața social-politică.

Spiritualitatea românească progresistă însă nu s-a desfășurat rectiliniu, fără greutăți, ci a avut de înfruntat și o seamă de concepții înapoiate, retrograde, reacționare, ca cele aparținînd lui Nichifor Crainic, care asimila viața omenească Duhului Sfînt, ca om în Dumnezeu, care promova naționalismul șovin, etnicismul fanatic, limitele unor curente precum semănătorismul, poporanismul, tradiționalismul, iraționalismul, misticismul. Împotriva acestor manifestări, doctrine, teorii s-au ridicat și au ripostat prin arta scrisului, a polemicii, asemenea reputați gînditori ca : Horia Lovinescu, Camil Petrescu, Mihail Ralea, Dimitrie Gusti, George Călinescu și mulți alți sociologi, politologi, oameni de știință precum fizicianul Dragomir Hurmuzescu etc. Prin opera lor acești gînditori au fundamentat capacitatea poporului de a crea cultură, de a demonstra tenacitate în efortul său de a dura opere în spiritul tradițiilor sale strămoșești, trăsăturile specifice românului — umanismul, dragostea față de muncă, înțelepciunea, curajul, vitejia și puterea de sacrificiu, cuviința, respectul, inteligența, luciditatea. au combătut ipocrizia, perfidia, egoismul, setea de putere, moravurile burgheze sau mic burgheze. Din acest unghi de vedere se impune să relevăm valoroasa contribuție adusă de revistele îndrumate sau care se găseau sub influența P.C.R. ca : „Bluze Albastre” și altele care și-au asumat răspunderile de a stigmatiza fascismul, obscurantismul, de a apăra și promova ferm valorile spiritualității progresiste ale poporului nostru.

Una din caracteristicile fundamentale ale spiritualității noastre constă în permanența culturii prin toate laturile sale definitorii — populare sau culte, filozofice, științifice, literare, artistice. Această permanență concre-

tizată în formula de mare înțelepciune „apa trece, pietrele rămân“, s-a manifestat și se manifestă prin creativitatea și perenitatea unor valori economice, politice, morale, științifice, prin originalitatea care o autodefineste, prin receptivitate față de inovațiile, elementele noi progresiste de gândire, limbaj, creație, din cultură, specifice altor popoare, care, prin încercătura lor de idei, de semnificații pot fi preluate, integrate în cultura noastră.

Conștiința permanentă a spiritualității românești este redată într-o formulă de o mare plasticitate de N. Iorga care arată că : „...fiecare din noi e un fel de rezumat al trecutului întreg al neamului său și puțin, un fel de rezumat al trecutului omenirii întregi... noi trăim nu numai prin cei ce ne-au precedat dar și prin cei care vor veni din noi și care ne cheamă din viitorul lor în prezentul nostru pentru a ne impune datorii și misiuni“⁶. Ca mai târziu același mare savant și patriot să susțină : „Oricare alții s-ar fi risipit în lume. Pentru mai puțin se părăsesc și cele mai dulci patrii. Noi am rămas. Cu sabia în mină de strajă la toate zările, iar, când s-a frânt o clipă, ca să se lege din nou, tainic oțelul, am întins brutalității arma subțire a inteligenței noastre și iată sîntem tot acasă“⁷. Astfel de gândire, de realități, au darul să mențină trează vigilența, dorința fierbinte, crezul suprem pentru fiecare bun al patriei, de a face orice sacrificiu pentru menținerea integrității, apărarea suveranității și independenței patriei, forța de a nu ceda nimic în fața dușmanilor țării. Într-adevăr puține popoare de pe Terra au avut atît de suferit, atît de multe vicisitudini, sacrificii, ca poporul nostru. Cu toate acestea cît de eroic și înălțător sună cuvintele lui Iorga „și iată sîntem tot acasă“. Și vom fi mereu în veci, de-a pururi, căci aceasta este viața românului, legămîntul său suprem de a fi mereu stăpîn la el acasă, de a primi cum se cuvine, cu ospetie pe prieteni și în tăișul sabiei dușmanii, pe toți aceia care ar dori să ne cotopească, să ne exploateze.

Și Lucian Blaga a ridicat un adevărat imn valoric spiritualității românești : „avem un înalt potențial cultural. Tot ce putem ști, fără temerea de a fi dezamăgiți este că sîntem purtători bogați ai unor excepționale posibilități... ni s-a dat să luminăm cu floarea noastră de miine un colț de pămînt. Tot ce putem spera... este mîndria unor inițiative spirituale istorice, care să sară din cînd în cînd ca o scînteie asupra creștetelor altor popoare“⁸. Acest adevăr este demonstrat prin interdependența culturilor popoarelor, în special, a celor din apropiere, vecinătate, de influențele pe care le-am primit și le primim, pe care le exercităm pe plan extern. Dacă vom aminti relațiile economice, diplomatice, culturale, cu majoritatea covârșitoare a țărilor lumii, realizate prin prestigioasa personalitate a ctitorului României noi, socialiste și comuniste, a eroului neamului, a conducătorului apreciat și stimat pe arena internațională, tovarășul Nicolae Ceaușescu, vom reține faptul că într-adevăr România de azi și cea de miine exercită o mare influență asupra progresului internațional, asupra apropierii și colaborării între popoare, între națiuni pe multiple planuri. Deci, este perfect adevărat că numai prin dez-

⁶ *Națiunea și problema națională* (antologie), București, Editura politică, 1975, p. 98.

⁷ N. Iorga, *Ultimele*, Craiova Editura Scrisul Românesc, 1978, p. 130.

⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, Editura pentru literatură universală, 1969, p. 258.

voltarea puternică a forțelor de producție, prin sporirea avuției naționale, prin adîncirea participării noastre la circuitul de valori mondiale, materiale și spirituale putem influența alte popoare în lupta lor pentru eliberare, pace și progres.

„Etnicul românesc“ de Motru atestă valoarea deosebită a spiritualității noastre, locul său bine definit în literatura lumii, precum și lucrări ca „Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor“, „Descriptio Moldaviae“ de Dimitrie Cantemir, „Problemele evoluției poporului român“ de Grigore Antipa ; în celebra lucrare „Neoioabăgia“ C. Dobrogeanu-Gherea combate viziunea mistico-idealistică asupra viitorului, arată că acest viitor nu poate fi decît „acolo unde fierbe viața și lupta, acolo unde strigătul strident al sirenei cheamă mulțimea muncitoare la muncă“⁹.

Deci, Gherea fundamenta că viitorul țării, progresul ei constau în dezvoltarea industriei, în făurirea societății socialiste „Încît, dacă e foarte adevărat că viitorul Țării Românești e la sat, este însă tot așa de adevărat că viitorul satului însuși e la oraș și în dezvoltarea industrială a țării, viitorul țării întregi e în îndrumarea ei, ca stat și ca organism social către o organizație și o stare asemănătoare cu a statelor occidentale și împreună cu acestea către o organizație socială mai înaltă în viitor — societatea socialistă“¹⁰.

Mai tîrziu, în lucrări ca : „Pagini despre sufletul românesc“ și „Spiritul românesc în cumpătul vremii“ de Constantin Noica, „Valori și echivalențe umanistice“ de Zoe Dumitrescu-Buşulenga, „Dimensiuni umane“ de D. Ghișe, „Cultură și umanism“ de Alex. Tănase, „Permanența patriei“ de Dan Zamfirescu și multe altele, se fundamentează capacitatea poporului nostru de a-și făuri de-sine-stătător propria sa istorie, cultură și civilizație, de a deschide noi drumuri pe calea socialismului și comunismului.

Cultura noastră de azi, prin dimensiunile și valorile noi pe care le promovează în spiritul materialismului dialectic și istoric, ale socialismului științific, a documentelor programatice ale partidului nostru, reia fondul valoros al spiritualității trecutului pe care îl dezvoltă în consens cu cerințele noului, ale viitorului.

Relevînd legătura dintre continuitate și discontinuitate, Eugen Lovinescu scria : „Ne iubim strămoșii, ne iubim însă și strănepoții, nu sîntem numai punctul ultim al unei lumi de generații ce se pierde în trecut, ci punctul de plecare al generațiilor ce vor veni la lumină, nu sîntem numai strănepoții încărcăți de povara veacurilor, ci și strămoșii virtuali ai strănepoților tîrzii, obligația față de viitor depășește pe cele față de trecut“¹¹.

Spiritualitatea românească nu este rezultanta unui miracol, unor enigme, ci e însăși existența, îmbinarea organică a creației maselor largi de oameni ai muncii, a istoriei zămislite pe teritoriul carpato-danubiano-pontic, a unor civilizații distincte, dar fluente, a perioadelor neolitice, traco-geto-dacice, daco-romane și, respectiv, românească. Această spiritualitate este depozitare a tuturor valorilor create în curgerea timpului, în

⁹ C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 4, „Neoioabăgia“, București, Editura politică, 1977, p. 368.

¹⁰ *Ibidem*, p. 362.

¹¹ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, București, Editura științifică, 1972, p. 75.

suceesiunea epocilor civilizațiilor parcurse de poporul nostru, integrînd valori ca pictura, sculptura din peștera de la Sălaș, care datează de 10 000 de ani în urmă, ca culturile Vădastra și Boian, Cucuteni, din epoca bronzului, a fierului, cultura populară pînă la cea cultă de azi.

Axul central al politicii partidului și statului nostru îl reprezintă făurirea unei civilizații mai înfloritoare, a unui om nou, multilateral dezvoltat, promovarea umanismului. „Noi considerăm și am considerat întotdeauna — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — că menirea istorică a socialismului este nu numai de a elibera omul de asuprire și exploatare, de a asigura bunăstarea lui materială ci și de a făuri o civilizație spirituală, superioară care nu se poate realiza decît prin formarea unui om nou, cu o înaltă conștiință și pregătire culturală și profesională, cu un profil politic înaintat”¹².

Ca expresie elocventă a preocupărilor conducerii partidului încă din anii grei ai ilegalității cînd folosea cu măiestrie sărbătorile tradiționale atît pentru sărbătorirea ca atare cît și pentru acțiuni de luptă revoluționară, a indicațiilor de o mare forță științifică, emoțională, ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, în ultimii ani au fost înregistrate o seamă de realizări care au îmbogățit realmente patrimoniul obiceiurilor și tradițiilor, al vieții spirituale, adăugîndu-le noi și noi valențe politice, instructiv-educative, formative.

Ridicînd pe o treaptă mereu mai înaltă cultura socialistă, tradițiile progresiste, milioanele de oameni ai muncii, artiștii amatori, profesioniști, în cadrul atît de generos creat de Festivalul național „Cîntarea României” participă plener la edificarea socialismului și comunismului, la înfăptuirea plină de entuziasm a Programului partidului, la sporirea progresului și civilizației materiale și spirituale.

Analizînd retrospectiv momentele mai importante ale oricărei culturi, ale oricărui popor vom observa că pe respectiva scară de valori există elemente de continuitate, tendințe și practici de preluare critică, selectivă a ceea ce a fost progresist, înaintat.

Între fondul de aur al tradițiilor, ce aparțin ca existență trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat, și cel existent actualmente în portofoliul epocii pe care o trăim există, nu poate exista decît raporturi de complementaritate, de intercondiționare. Nimeni nu poate face abstracție de trecut, nu-l poate elimina din patrimoniul vieții materiale și spirituale pe care o trăim. Orice eludare a trecutului, orice estompare a ceea ce a fost valoros, nu poate duce decît la o anume stagnare, regres, la proletcultism.

Într-un interviu acordat ziarului „Delo” legat de importanța tradiției, dacă aceasta nu intră în contradicție cu progresul, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia : „Depinde cum sînt privite lucrurile. Orice popor, mai cu seamă un popor cum este poporul român, care are o istorie destul de veche sau cum sînt de altfel și popoarele Iugoslaviei — nu poate să nu pornească în elaborarea căilor de dezvoltare de la trecutul său istoric, să nu țină seama de tradițiile sale, care, în fond, sînt suma diferitelor concepții, a tot ceea ce popoarele au acumulat mai bun în trecutul lor de luptă și de dezvoltare spirituală. În acest sens tradiția, bazarea pe tradiții, poate fi — și constituie — un factor indispensabil al

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, Editura politică, București, 1972, p. 628—629.

progresului. Nimic nu se poate construi ignorând trecutul. Esențial este să se ia ce este bun și să se asigure o dezvoltare pe baze noi, în raport cu nivelul de cunoaștere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul¹³.

Fiind nevoit să fie mereu pregătit pentru apărarea pământului natal, a patriei, a bogățiilor solului și subsolului, de pofta fără de margini de îmbogățire a dușmanilor externi, poporul nostru, și în primul rînd țărănimea, fiecare patriot, au trebuit să lupte cu armele timpului pentru a-și apăra agoniseala, pământul, patria. Tocmai de aceea în focul acestor lupte crîncene, neînduplecate, pe viață și pe moarte, s-au născut și s-au consolidat tradiții, conștiința că durabilitatea stă în unitate, în puterea sacrificiului de sine. Astfel de tradiții sînt mai puternice în rîndurile armatei, ale ostașilor, ale ofițerilor, care pe cîmpurile de luptă, în condiții de eroism, suferință, bărbăție, au dat naștere unor acte de înalt patriotism. În cadrul armatei noastre, crescută, formată și educată de partid, se păstrează în mod sacru toate aceste tradiții de eroism legendar.

Referindu-se la organicitatea legăturii dintre tradițiile vechi în domeniul militar, începînd de la Decebal pînă la Tudor Vladimirescu, la războiul de independență din 1877, la perioada anilor 1916—1918, secretarul general al partidului arată că „Toate aceste tradiții, continuate în războiul împotriva Germaniei hitleriste, trec ca un fir roșu prin întregul proces de dezvoltare și întărire a armatei noastre de astăzi. Experiența trecutului ne arată că trebuie să facem totul pentru întărirea unității indestructibile dintre forțele armate și întregul popor. Fiecare ofițer, fiecare soldat trebuie să știe că nu are o datorie mai sfîntă decît de a-și sluji poporul, cuceririle socialismului, patria“¹⁴.

În același sens, în interviul acordat ziarului „Frankfurter Rundschau“, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva importanța deosebită a tradițiilor istorice ca un factor dinamizator al construirii unei lumi mai bune și mai drepte. „Cultivînd tradițiile istorice vrem să punem în evidență uriașa forță pe care o reprezintă masele populare, popoarele înseși în dezvoltarea lor. Dar mai cu seamă dorim să-i dăm poporului nostru încrederea în forța sa, în capacitatea de a-și făuri o viață nouă, liberă și independentă“¹⁵.

Se știe însă că tradițiile prin ele însele nu își pot asigura continuitatea, nu se pot obiectiva în mod automat în modul de gîndire și comportament al oamenilor. Dacă ar fi să se întîmple așa, atunci lucrurile s-ar simplifica extraordinar, nu ar mai fi nevoie de factorii educaționali. Tocmai de aceea, în zilele noastre, prin grija, preocuparea și răspunderea organelor și organizațiilor de partid, de masă și obștești, a celorlalți factori educaționali, există și ființează o seamă de manifestări cu un grad mare de influență și generalizare, care, prin înaltul lor conținut plin de vibrație și patriotism, prin repetare, s-au transformat sau tind să se transforme în autentice tradiții revoluționare.

În cele ce urmează ne vom referi cu prioritate la mari acțiuni, manifestări de largă anvergură care, prin conținutul și problematica lor, glorifică trecutul de luptă al poporului, al partidului. Astfel, în județe ca :

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, București, Editura politică, 1976, p. 461.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Editura politică, București, 1974, p. 338.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 261.

Sibiu, Gorj, Vrancea etc., o mare audiență o au festivalurile consacrate cunoașterii trecutului eroic de luptă al poporului și partidului nostru, sub generice ca: „Slavă României socialiste, slavă partidului“, „Oameni, atitudini, fapte“, „Vin la Milcov cu grăbire“, „Pe aici nu se trece“, „Cîmpia Soarelui“, „Evocare la monumentul lui Tudor Vladimirescu din Padeș“, „Poiana lui Mihai“, „Partid, coloană infinită a țării“, „Județul Buzău“, „Argessis“, „Eroii de la Păuliș“ (Arad), „Eroii neamului“, județul Alba. „Festivalul cetăților“, „Brașov“. Cu aceste prilejuri se desfășoară programe complexe ale formațiilor corale, grupurilor vocale, colectivelor de montaj, literar, brigăzilor artistice, ale grupurilor de dans tematic, recitaluri de poezie patriotică, militantă. Programele, repertoriile folosite trec în revistă faptele de eroism și vitejie ale unor mari personalități istorice, mari evenimente de excepțională însemnătate pentru destinele patriei noastre. Firește, la aceste manifestări se evocă și trebuie să se evoce în mai mare măsură izbînzile obținute în anii revoluției și construcției socialiste. Prin încărcătura emoțională redată, prin mesajul lor social, politic, patriotic, aceste festivaluri sînt așteptate cu interes și curiozitate, au devenit tradiție, se înscriu firesc în necesitățile spirituale ale oamenilor.

Aceste manifestări prin însăși influența instructiv-educativă mențin trează în memoria și sufletele maselor largi de oameni ai muncii amintirea de neuitat, dragostea fără margini față de eroismul legendar al înaintașilor, stimulează vigilența împotriva oricărui pericol din afară care ne-ar amenința într-un fel sau altul existența, cuceririle noastre revoluționare.

În scopul educării patriotice, revoluționare, creșterii semnificației politice, afective a unor festivități ca înmînarea carnetului de partid, carnetului U.T.C., a unor distincții se realizează la muzee, monumente și locuri istorice, așezăminte de cultură, în perioada sărbătoririi unor evenimente importante din istoria poporului, a partidului nostru. La aceste festivități participă de regulă activiști de partid, comuniști cu vechi stagii în partid, militari, eroi ai muncii socialiste, fruntași în producție. Cu aceste prilejuri se organizează spectacole cultural-educative, artistice, susținute de formații participante la Festivalul național „Cîntarea României“, cuprinzînd genuri de muzică patriotică, montaje muzical-literare, teatru politic etc. apreciate de participanți.

Socialismul a ridicat valorile și rezultatele muncii la rangul suprem al creației, la dimensiunea fundamentală a existenței noastre sociale, a progresului și civilizației, a devenirii comuniste a patriei noastre. Muncii i-au închinat adevărate imnuri iluștri scriitori, personalități celebre ale culturii noastre naționale și universale. Unele din simbolurile extraordinare ale muncii creatoare ale spiritualității românești le reprezintă fără îndoială celebra legendă „Meșterul Manole“, opera de talie mondială a lui C. Brîncuși, versuri ca ale lui Tudor Arghezi în poezia „Testament“ :

*Nu-ți voi lăsa drept bunuri după moarte
Decît un nume adunat pe-o carte
În seara răzvrătită care vine
De la străbunii mei pînă la tine,
Prin rîpi și gropi adînci
Suite de bătrînii mei pe brînci,
Și care tîmăr să le urci te-așteaptă
Cartea mea-i fiule o treaptă“.*

Dacă astăzi am atins piscuri semețe, în dezvoltarea noastră pe toate planurile vieții materiale și spirituale, aceasta nu s-a întâmplat ca efect al providenței, al vreunui ajutor mesianic din afară, ci numai și numai ca expresie a hărniciei, a muncii pline de entuziasm și pasiune revoluționară, a comunistilor, a celorlalți oameni ai muncii, români, maghiari, germani și de alte naționalități. De aceea muncii creatoare i-au fost și trebuie să-i fie închinete adevărate imnuri de slavă. În acest sens au apărut și s-au transformat în tradiție manifestări ca : „Cinstire muncii“, „Primăvară sibiană“, „Flori de mai“, „Sărbătoarea hărniciei și a florilor de salcîm“, „Patrie, pămînt de aur“, „Laudă muncii“, județul Buzău, „Laudă muncii, laudă țării“, Argeș, „Omagiu muncii creatoare“, București, „Oameni și fapte în marea întrecere“, Dîmbovița, și altele. Aceste manifestări complexe sînt consacrate sărbătoririi frunțașilor în producție, inovatorilor și inventatorilor, cunoașterii și generalizării experienței pozitive, a inițiativelor muncitorești înaintate. Firește, organizațiile de partid, sindicat, U.T.C., ale O.D.U.S., consiliile de educație politică și cultură socialistă, comitetele de cultură și educație socialistă, școlile de toate gradele, unitățile economico-sociale pot prelua și extinde aceste tradiții, pot ele însele să lanseze noi inițiative prin care să se revigoreze activitatea educațională, întărirea ordinii și disciplinei, atitudinea înaintată față de muncă, creativitatea socialistă, în familie și societate.

Manifestările organizate potrivit hotărîrii conducerii partidului referitoare la reglementarea periodicității aniversării unor evenimente, personalități, localități, unități economico-sociale, a unor zile instituționalizate, precum Ziua femeii, copilului, recoltei, metalurgistului, ceferiștilor etc., constituie de asemenea prilejuri de organizare a unor ample acțiuni-confătuiri, simpozioane, adunări festive, expoziții etc., spectacole ale formațiilor artistice de amatori, cu participarea unor interpreți profesioniști, întreceri sportive, îndeosebi cele tradiționale românești în cadrul Daciadei. Aceste manifestări contribuie la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste, patriotice, la mobilizarea oamenilor muncii la îndeplinirea exemplară a sarcinilor de producție și a angajamentelor asumate în întrecerea socialistă, la cultivarea spiritului de dragoste și atașament față de politica internă și externă a partidului și statului nostru.

Într-o seamă de unități economico-sociale s-au instituit și dau rezultate dintre cele mai bune o seamă de inițiative care s-au transformat în adevărate tradiții cum sînt : „Prietenul noului încadrat în producție“, „Omul de lîngă tine“, „Dirigenția muncitorească“, „Fiecare om al muncii un fiu de onoare al întreprinderii“, „Cu cine se mîndrește uzina, cu cine se mîndrește satul“. „Fiecare asociație a studenților comuniști — colectiv de educare prin muncă și pentru muncă“, „Învățăm și muncim în chip comunist“, „Brigadă de muncă și educație comunistă“, „Sfatul frunțașilor, sfatul omeniei“, „Acasă la navetiști“. Prin aplicarea acestor inițiative se asigură o mai mare coeziune, solidaritate, răspundere a tuturor membrilor colectivelor respective, în îndeplinirea exemplară a sarcinilor ce le revin din hotărîrile de partid și de stat, din planul național unic de dezvoltare economico-socială a țării.

Ca manifestare a noii calități în activitatea educațională, în însușirea și aplicarea eficientă a programului ideologic al partidului într-o seamă de județe ca : Timiș, Covasna, Mureș, Dîmbovița, municipiul București, s-au constituit colective model de muncă și de viață care trăiesc și muncesc în

spiritul eticii și echității socialiste. Această experiență merită să fie cunoscută și extinsă.

Munca în societatea noastră nu mai este privită ca o ispășire a păcatului originar, ca în falsa viziune a religiei, și nici o obligație pentru întreținerea vieții, ca o corvoadă, ca în condițiile societății bazate pe proprietatea privată, pe exploatare, ci ca o necesitate înțeleasă, lăuntrică, ca o îndatorire patriotică fundamentală, ca singura purtătoare a progresului.

Tocmai de aceea socialismul a transformat munca într-o problemă de cea mai înaltă conștiință politică, filozofică, morală, patriotică, în unica sursă de sporire a avuției naționale, și pe această bază a creșterii nivelului de trai material și spiritual al poporului nostru. Cu atât mai depășită, mai grosolană, mai vulgară pare situația celor care denigrează munca, nu se integrează organic într-o muncă utilă societății, preferă veniturile ilicite, parazitismul, traiul pe seama părinților, a prietenilor, a celor care mimează doar că muncesc, dar pretind mult mai mult din partea societății decât dau.

Și mai este ceva, ceva care se pare să scape atenției multor factori educaționali, și anume, faptul automulțumirii la nivelul lansării sau preluării formelor a acestor inițiative, experiențe, tradițiilor închinat muncii. Or, viața arată că nu este suficient doar să te declari de acord cu astfel de acțiuni ci să găsești căile politico-educative, cointeresarea morală și materială în vederea aplicării acestora în mod conștient, neconstrâns, neimpus de cei chemați să le transforme în rezultate comensurabile.

De ce readucem în prim plan astfel de considerente? Pentru că, nu în puține situații, ne mai confruntăm cu manifestări negative — indisciplină tehnologică și de producție, lipsă de pregătire profesională la nivelul cerințelor producției moderne, menținerea unui număr mare de absențe, unui grad încă ridicat de produse executate calitativ necorespunzător, lipsa de mândrie față de marca întreprinderii, incapacitatea concentrării asupra găsirii de noi soluții pentru reducerea importurilor, pentru aplicarea cuceririlor revoluției tehnico-științifice contemporane, și altele.

Or, astfel de probleme prin înseși consecințele lor negative au efecte grave asupra realizării sarcinilor, nu asigură sporirea competitivității unor produse românești pe plan internațional, nu contribuie la aplicarea în cele mai bune condiții asupra aplicării principiilor noului mecanism economico-financiar, creșterea rentabilității etc.

În județe ca Arad, Sibiu și altele, sub genericul „Protehnica“, cluburi „Agrotehnica“, se desfășoară ample activități consacrate mobilizării și participării comuniștilor, celorlalți oameni ai muncii la creație tehnico-științifică, la stimularea creativității în muncă, a spiritului de inițiativă în viața economică și social-politică.

În foarte multe județe cât și în capitala țării s-a statornicit practica pregătirii și vernisajului unor expoziții în care sînt prezentate cele mai de seamă creații ale muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor în domeniul invențiilor, inovațiilor, asimilarea de noi produse, tehnologii, reducerea importurilor, a efortului valutar. Astfel de realizări, de exemplu, la nivelul anului 1980 în municipiul București s-au concretizat în economii valorînd 570 milioane lei, ca în 1981 să ajungă la o sumă de 1,5 miliarde lei.

Desigur, sindicatele, organizațiile de tineret, comisiile inginerilor și tehnicienilor, cercurile inovatorilor și inventatorilor, universitățile culturale-științifice, C.O.M.-urile au datoria să acționeze mai ferm în cadrul Festivalului național „Cîntarea României“ pentru atragerea și participarea

în proporții de masă a oamenilor muncii la creația tehnico-științifică, înțelegerea necesității participării la creația tehnico-științifică în strînsă legătură cu cerințele producției moderne, reducerea importurilor. Toate acestea reprezintă un act de conștiință politică și patriotică.

Agricultura constituie cea mai veche preocupare a omului, domeniul în care s-au acumulat experiențe, s-au format și s-au perpetuat tradiții dintre cele mai trainice, tradiții care prin însăși forța mesajului și conținutului lor social-politic, psihic, economic au contribuit și vor mai contribui încă mult timp la dezvoltarea culturii materiale și spirituale, la adîncirea legăturilor de comuniune ale omului cu pămîntul, cu glia strămoșească, cu natura. „Sărbătoarea grîului și a lucrătorilor ogoarelor“, „Mărgăritarul“ Mehedinți, Dîmbovița ; „Sărbătoarea salcîmului“, „Drăgaica“ județele Buzău, Teleorman ; „Holdele cîntă cu țara“ județul Argeș ; „Praznicul de pită nouă“ județul Arad ; „Țînjaua“ Maramureș ; „Alaiul Primăverii“ Caraș-Severin ; „Sărbătoarea liliacului“ Mehedinți ; „Spicele de aur“ Ialomița ; „Nedeile“ Gorj, Brașov, Arad, Argeș, Hunedoara ; „Cununa de aur“ Botoșani ; „Cîntare omului și holdelor bogate“ Brăila ; „Sărbătoarea pescuitului“ Tulcea ; „Sîmbra oilor“, „Măsurîșul“, „Zii bade cu fluiera“ județele Satu Mare, Sălaj, Alba ș.a., „Timpul codrenilor“ Arad și altele sînt doar cîteva din manifestările tradiționale din țară în care se elogiază, se cîntă hărnicia și rezultatele lucrătorilor de pe ogoarele țării.

Astfel de mari acțiuni sînt prilejuri de treceri în revistă a cîntecului și dansului, legate de muncile agricole, de obiceiurile folclorice, de începerea sau sfîrșitul lucrărilor agricole, de parăzi ale portului popular, de urări și chemări la întrecere pentru obținerea de rezultate mari în producție, de cereale și animale, și pe această bază de creșterea contribuției la sporirea avuției naționale.

O mare extindere au luat-o serbările cîmpenești, care, prin frecvența și periodicitatea lor, s-au transformat în tradiții, cu o largă participare a maselor largi de oameni ai muncii : în județul Sibiu „Florile Oltului“ ; „Întîlnire cu Transfăgărășanu“ Sibiu, Argeș ; „Pe Mureș și pe Tîrnave“, „Cibinium“, „Sus pe muntele Jina“, „Cîntecele Oltului“ Rm. Vlcea ; „Sărbătoarea muntelui“ jud. Neamț ; „Trandafir de la Moldova“ Iași ; „Serbările Mării“ Constanța și altele concură la valorificarea folclorului tradițional, a culturii populare, la transmiterea și receptarea unor valori cultural-artistice folclorice, pastorale deosebite care influențează pozitiv asupra participanților.

De asemenea, manifestări cultural-artistice complexe ca „Pe urmă de baladă“ Buzău, „Crizantema de aur“ Dîmbovița, „Cununa Rozelor“ Dolj, „Cîntă de răsună lunca“ Galați, „Jiule pe malul tău“ Gorj, „Prietenia“ Harghita, „Floarea de Bărağan“ și „Festivalul tinereții“ Ialomița, „Festivalul călușului românesc“ Olt, „Tinerețea în cînt și poezie“ Teleorman, „Trofeul Arenele romane“ București trec în revistă cele mai reprezentative formații care redau într-o perfectă simbioză frumusețile cîntecului popular, ale dansului tradițional, bătrînesc, popular cu cel nou, tematic, cu mesaj patriotic, ale romanței, conservă și promovează valorile autentice ale teatrului, cîntecului, poeziei, ale spiritualității noastre.

La astfel de manifestări, unde participă zeci și zeci de mii de oameni ai muncii, se cultivă prin forme specifice valorile perene ale culturii populare și culte, care au o mare forță instructiv-educativă formativă emoțională, estetică, se creează climatul propice, de armonie, unitate, solidaritate umană.

Viața noastră spirituală actuală s-a îmbogățit și se îmbogățește neîntrerupt, prin statornicirea unei noi tradiții în județe ca : Alba Iulia, Iași, Hunedoara și altele sub genericul „Fiii satului“, „Fiii uzinei“, „Cu cine se mîndrește satul, cu cine se mîndrește întreprinderea“ și altele de acest gen. În ce constă valoarea și autenticitatea, perenitatea acestei tradiții ? Firește, în aceea că astfel de reuniuni facilitează revederea tovarășilor cu care ne-am petrecut copilăria, am urmat aceleași cursuri școlare, idealuri, depănarea amintirilor plăcute, că sudează noi prietenii, că adîncesc spiritul de reînnoare a relațiilor de camaraderie, de solidaritate umană. În cadrul acestor reuniuni nu numai depănarea amintirilor — strîgarea catalogului — la care din păcate unii din vechii noștri tovarăși, intrați în lumea neantului, nu mai pot răspunde „prezent“, nu numai ciocnirea unui pahar întru ale sănătății și prieteniei au valoare, ci și immortalizarea acestor întîlniri în albume de fotografii, de promisiuni de continuarea legăturilor, a colaborării în realizarea unor obiective economico-sociale în colectivitățile respective au o mare încărcătură politico-socială, spirituală, afectivă.

Omul, oricît ar fi el de emancipat material, spiritual, oricît de sus ar fi el situat în ierarhia social-politică are, nu poate să nu aibă nevoie de relații de comuniune sufletească, de un mediu în care să poată comunica liber, nestingherit cu prietenii, cu semenii, în care să simtă nevoia de prietenie, de destăinuire, asupra realizărilor și neîmplinirilor sale, în care el să ceară un sfat, o părere.

Din punct de vedere psiho-pedagogic o scrisoare de mulțumire adresată familiei pentru contribuția deosebită adusă în realizarea sarcinilor, o felicitare cu bun gust realizată și trimisă celor care se evidențiază, o prezentare în presa centrală sau locală, a profilului moral-politic, spiritual, a celui ce se remarcă în procesul muncii, în viața social-politică, o fotocopie de la panoul frunțașilor, o evidențiere într-o adunare etc. au o foarte mare însemnătate. Această stimulare morală încarcă bateriile energetice ale creației, ale emulației. Nu întîmplător astfel de evidențieri multiplică energiile, eforturile, sacrificiile, să spunem, în domenii vitale ca creația tehnico-științifică, participarea la acțiuni patriotice la șantierele naționale de construcții, la îndeplinirea și depășirea sarcinilor de producție, a angajamentelor asumate în întrecerea socialistă.

Propagarea cărții social-politice, tehnico-științifice, expozițiile de carte, concursurile dedicate literaturii naționale și universale, „Salonul biennial al cărții pentru copii și tineret“, „Luna cărții la sate“ au devenit tradiții, permanente, repere specifice, în cadrul cărora se realizează întîlniri cu autori, redactori și editori, concursuri literare, serbări, recitaluri din creația cenaclurilor amatorilor etc.

Dacă în vechea Românie burghezo-moșierească existau milioane de analfabeți, dacă atunci accesul la învățătură, la lumea extraordinară a cărții era apanajul aproape exclusiv al claselor potentate, dacă azi în lume există peste 700 milioane de ființe omenesti în stare de analfabetism, astăzi în patria noastră accesul la valorile cuprinse în universul cărții, nu numai că este liber, ci reprezintă și o condiție sine qua non a progresului și civilizației noastre socialiste, a lumii în general. De aceea, astăzi nu ne mai mirăm, nu mai părem surprinși dacă în cadrul unor acțiuni cu cartea cu caracter republican, județean, local participă milioane de oameni ai muncii de la orașe și sate de toate profesiile și vîrstele. Cartea a devenit un însoțitor permanent, un leit motiv al vieții noastre moderne.

Cu toate acestea, am dori să subliniem că, deși a crescut volumul desfacerii cărții de toate genurile, că se organizează acțiuni dintre cele mai variate cu cartea, în acest domeniu continuă să se mențină neajunsuri. Unele dintre acestea se referă la așa-zisa atracție pe care o exercită asupra unor oameni programele de radioteleviziune, spectacolele de teatru, participarea la întâlnirile sportive etc., altele la faptul că a scăzut valoarea unor cărți etc. Toate aceste așa-zise argumente nu rezistă nici unui firav examen critic. Cartea în toate timpurile, cu atât mai mult în epoca noastră reprezintă un excelent instrument de cunoaștere, de emancipare spirituală.

Într-o seamă de județe ca Iași, Gorj se organizează anual sau la doi ani festivaluri de poezie și creație dedicate operei unor mari poeți ca Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Tudor Arghezi. Cu aceste prilejuri se trec în revistă atât principalele laturi, trăsături caracteristice, definitorii ale operei celor celebrați, cât și prezentarea și lansarea unor autori locali, care, așa cum o demonstrează viața noastră spirituală, nu o dată se dovedesc a fi plini de har, de talent original.

Intrați în circuitul de valori autentice acești mari poeți, dramaturgi, oameni de artă și cultură, de știință, aceste festivaluri ce le sînt dedicate încununează spiritualitatea poporului nostru, reprezintă o bază a continuității și creativității, a propulsării altor valori perene ale culturii noastre. Astăzi, practic, ar părea cel puțin paradoxal de a vorbi de o estompare a valorificării zăcămintului atât de bogat, de exploziv al creatorilor de cultură nouă, ci dimpotrivă. Porțile afirmării și consacrării sînt larg și nelimitat deschise oricărui creator.

În cadrul județului Covasna începînd cu 1968, anual în luna iulie sub genericul „Balvanyos“ are loc cu participarea județelor Brașov, Harghita, Mureș, Vrancea, Suceava, Buzău, parada cîntecului, dansului, portului popular. Toate aceste activități au ca subiect principal adîncirea sentimentului de apropiere și frăție a românilor, maghiarilor, germanilor din patria noastră comună.

O extindere tot mai pronunțată o iau Festivalurile datinilor și obiceiurilor laice de iarnă cu prilejul Anului nou, cu caracter interjudețean, organizate în județe ca Sibiu, Bacău, Dîmbovița, Vaslui, Buzău, Gorj, Maramureș, Botoșani, Suceava, Hunedoara. În esență, obiceiurile tradiționale de Anul nou redau în forme de o mare plasticitate urări de belșug, sănătate și viață îndelungată, colinde, dansuri de căiuți, dubașe, teatre populare, cu o variată tematică din viața unor eroi ai poporului, a unor luptători pentru libertate și dreptate, pentru adevăr, care atrag un mare număr de oameni de toate vîrstele, profesiile etc.

În mod tradițional ciclul anotimpurilor este însoțit de o bogată gamă de ceremonialuri cu caracter laic care trebuie consolidate și extinse în vederea creșterii gradului lor instructiv educativ de atractivitate. Extinzînd tradiția existentă se pot organiza parăzi ale măștilor, spectacole de datini și obiceiuri de iarnă pe scenele așezămintelor de cultură, școli și facultăți, unități economico-sociale. În ultimii ani s-a format și consolidat tradiția organizării plugușorului, ca și a altor colinde laice a pomului de iarnă, a revelioanelor.

Așa cum se fundamentează în documentele programatice ale partidului, în întâlnirile tradiționale ale secretarului general al partidului,

tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu oamenii de artă și cultură, este necesar ca factorii cu răspunderi în domeniul educației să urmărească în mai mare măsură atragerea scriitorilor, poezilor, compozitorilor la realizarea unor repertorii noi de cîntece, poezii, orații etc. adecvate evenimentelor din viața oamenilor, să zugrăvească în forme și modalități diferite, atractive, izbînzile construcției societății socialiste, setea de frumos, de muncă și de eroism a comunistilor, a celorlalți oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, să sădească în mod sistematic, permanent convingeri înaintate.

Prin modul lor de organizare și desfășurare, nunta, sărbătorirea zilei de naștere constituie momente de mare însemnătate, de încărcătură emoțională, prilej de împlinire, de perpetuare și îmbogățire a tradițiilor legate de aceste evenimente. Desigur, în fiecare zonă a țării, uneori de la sat la sat, există practici diferite de pregătire și realizare propriu-zisă a acestor momente.

O problemă dificilă o reprezintă practica unor familii, de a transforma aceste evenimente în adevărate mijloace de îmbogățire. Tocmai de aceea asemenea practici trebuie extirpate. În acest sens se impune să fie stimulată de către toți factorii educaționali organizarea în continuare și extinderea practicii nou apărute, a „nunților uteciste“ și a „nunților studențești“, care, prin elementele contemporane introduse în ceremonialul nunții, răspund în mod adecvat cerințelor și aspirațiilor tineretului.

O altă problemă se referă la necesitatea sporirii atractivității manifestărilor cultural-artistice, a sărbătoririi în chip nou, comunist a principalelor evenimente din viața oamenilor, precum ziua de naștere, căsătoria, ieșirea la pensie. Ne referim la valorificarea judicioasă a unor tradiții locale — obiceiuri — orații, felicitări, realizarea de albume de fotografii, oferirea de cadouri simbolice, care prin însăși semnificația lor socio-umană adîncesc sentimentul de afecțiune, dragoste și prețuire, spiritul de solidaritate umană, de încredere în forța și trăinicia colectivului, a societății. Atunci cînd aceste evenimente sînt însoțite de programe cultural-artistice adecvate, ele exercită o mare influență educativă, afectivă.

O atenție permanentă va trebui acordată asigurării popularizării și valorificării pe multiple căi a tradițiilor și obiceiurilor laice locale — avem în vedere culegerea în caiete documentare, în anumite studii, a imensului fond de tradiții cu caracter progresist, care, practic, se pierd, își diminuează valoarea dacă nu sînt valorificate —, completarea lor cu elemente apărute în anii socialismului.

În același timp este necesar să se acționeze pentru stimularea valențelor culturale noi, dezvoltînd trunchiul viguros al tradițiilor laice ale poporului nostru, să se organizeze manifestări folclorice cu caracter educativ, diferențiat în fiecare zonă în funcție de tradițiile și obiceiurile locale, care să se înscrie în continuitatea milenară a unor ceremonii laice, exprimînd optimismul, încrederea în viitor, în forțele omului, bucuria muncii, legătura cu natura, cu mediul ambiant.

Acestor manifestări, cu importante valențe educative în cultura poporului nostru, să li se confere un conținut nou, bogat în semnificații

contemporane. Ne gândim la implantarea judicioasă în cadrul acestor sărbători, tradiții, obiceiuri a elementelor noi care și-au croit drum, găsesc receptivitate, exprimă noua fizionomie moral-politică, spirituală a omului nou.

Pregătirea multilaterală a omului nou nu poate face abstracție de cunoașterea și participarea activă atât la actul de valorificare a tradițiilor progresiste, cât și în mod deosebit la acela de creație, de dezvoltare pe planuri tot mai înalte a spiritualității românești și universale. Această dublă ipostază obligă la efort, căutări, inovație, la spirit cutezător, patriotic, la comuniune de gând și de faptă.

ROLUL ISTORIC AL MIȘCĂRII NOASTRE MUNCITOREȘTI ÎN LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ, INDEPENDENȚĂ ȘI INTEGRITATE TERITORIALĂ, PENTRU CONSOLIDAREA STATULUI ROMÂN UNITAR

**VIRGIL SMÂRCEA,
FLORIAN TÂNĂSESCU**

Istoria românilor oferă imaginea unui popor confruntat de timpuriu cu mari adversități și vicisitudini, ale căror cauze rezidau din confluența intereselor rivale ale marilor imperii pentru această zonă a Europei. Puține au fost popoarele continentului nostru care au cunoscut amploarea unor distrugeri și înstrăinări de valori materiale și spirituale, vexațiuni, presiuni și imixtiuni străine, cetro-piri și anexări teritoriale cum le-a cunoscut poporul român. Este un adevăr de netăgăduit că existența și zbuciumul românilor în vatra lor multi-milenară, călcată de atâtea semînții străine, bărbăția cu care și-au apărât propria lor ființă, au contribuit la stăvilirea tendințelor expansioniste către statele aflate în centrul continentului, fapt ce le-a creat condiții propice pentru avansul mai rapid sub raport economico-social, îndeosebi, dar și politic, științific, artistic etc.

Mîndri, viteji, dîrzi, doritori de libertate, profund legați de glia străbună și atașați ideii înțelegerii și bunei conviețuiri cu toate popoarele, românii au găsit în propriile lor trăsături morale izvorul nesecat al rezistenței în fața greutăților. Separați prin forță, în însăși țara lor, prin smulgera unor teritorii întinse de către marile imperii ale vremii, românii nu și-au alterat, diminuat sau schimbat aceste trăsături; din contră, ele s-au accentuat, dovedind robustețea caracterului lor, încrederea deplină în propriile forțe, în triumful dreptului istoric precum și al rațiunii în raporturile internaționale.

Conștiința originii comune și a apartenenței aceleiași neam, întreținută permanent, asemenea unui foc sacru, durerile acumulate de români de-a lungul timpului, le-au cimentat sentimentul de solidaritate, le-au oțelit energiile pentru înfăptuirea reunirii lor în hotarele străbune, pentru dezvoltarea liberă și independentă a patriei lor. Consensus național asupra acestor probleme de interes vital s-a obiectivat printr-o participare activă și plenară a tuturor forțelor social-politice ale societății românești la lupta pentru unitate și independență, de care depindea însăși existența poporului român.

Într-o perioadă istorică în care mari părți ale teritoriului românesc se aflau sub ocupație străină, când masele largi populare erau puternic animate de idealul realizării unirii și obținerii independenței, *MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA* s-a pronunțat și a acționat ferm în sprijinul acestor aspirații seculare ale poporului nostru. Prin întreaga sa activitate ea *A DAT CEA MAI ÎNALTĂ EXPRESIE IDEALURILOR DE ELIBERARE NAȚIONALĂ ȘI SOCIALĂ ALE POPORULUI ROMÂN, TRADIȚIILOR SALE ÎNDELUNGATE PE PLANUL APĂRĂRII FIINȚEI DE NEAM, A NEATÎRNĂRII ȘI INTEGRITĂȚII PATRIEI*. Mișcarea muncitorească a privit întotdeauna, într-o strînsă corelare și condiționare reciprocă, obiectivul desăvîrșirii unității naționale cu cel al obținerii sau apărării independenței și suveranității patriei.

Legile obiective ale dezvoltării poporului român pe calea progresului au impus cu acuitate continuarea pe un plan superior a procesului de refacere a unității național-statale, intrat într-o nouă etapă a evoluției sale prin unirea, din 1859, a Moldovei și Țării Românești. Apreciind însemnătatea acestui act istoric, mișcarea socialistă, situîndu-se la același nivel de înțelegere cu întregul nostru popor, exprima totodată încrederea în victoria finală a românilor. „Anul 1859... — aprecia socialistul Nicolae Codreanu — este anul de cînd cei mai mulți de la noi încep a număra era anilor de regenerare a românilor, de fericire și consolidare a statului român și, cu un cuvînt, era de organizare...”¹. În același spirit, dar cu sensuri mai largi, „România muncitoare”, organul central de presă al P.S.D., releva: „Toți românii recunosc într-un glas, măreția acestui fapt (unirea Moldovei și Munteniei — *n.n.*), nu numai ca istoricește îndeplinit, dar și ca țintă pentru viitor, căci mai sînt români și în afară de sfera celor uniți”². Aceeași publicație, lega unirea din 1859 de marea personalitate a domnitorului Alexandru Ioan Cuza. „În persoana lui Cuza-Vodă — scria «România muncitoare» din 21 octombrie 1910 —, este întipărită unirea principatelor române, un act foarte frumos, foarte patriotic”. Publicația muncitorească menționată lansa ideea ridicării unui monument în memoria revoluționarului pașoptist, luptătorului pentru unire și patriotului Alexandru Ioan Cuza.

Cea mai elocventă și revelatoare apreciere a unirii din 1859 de către mișcarea muncitorească constă, însă, în aplicarea, începînd cu anul 1908, a hotărîrii Conferinței cercurilor socialiste și organizațiilor sindicale din 1907 prin care ziua de 24 ianuarie era proclamată „sărbătoare roșie”, deoarece și pentru proletariat ea constituia un „simbol al deșteptării, unirii și organizării”³.

Constituirea statului modern român, prin unirea Moldovei și Munteniei, a creat condiții pentru stimularea luptei naționale a românilor de pretutindeni. România modernă a polarizat atenția și speranțele întregului nostru popor, constituind nucleul de atracție pentru toate provinciile românești aflate sub ocupație străină și centrul de iradiere a inițiativelor politico-diplomatice subsumate împlinirii idealului de unitate și independență,

¹ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, Editura politică, București, 1971, p. 806.

² „România muncitoare”, anul VI, nr. 65 din 21 octombrie 1910.

³ „România muncitoare”, anul IV, nr. 47 din 20—27 ianuarie 1908. Pentru alte aspecte semnificative ale poziției mișcării muncitorești și socialiste din România față de Unirea din 1859 a se vedea: *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor române*, Editura politică, București, 1979.

al menținerii mereu trează a conștiinței naționale, a încrederii depline în izbînda finală a românilor.

Luptele necurmăte pentru libertatea și progresul patriei au condus, în mod legic, la actul istoric al proclamării independenței de stat depline a României, săvîrșită în memorabila zi de 9 mai 1877. În acele momente înălțătoare, cercurile socialiste, întregul proletariat român s-a încadrat cu entuziasm în primele rînduri ale făuritorilor marelui ideal al neafîrnării, susținîndu-l activ, atît prin intermediul scrisului, cît și prin participarea efectivă, cu arma în mînă, pe cîmpurile de luptă sau producerea celor necesare susținerii oștirii române. „Azi însă e timpul cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau arma pentru a-și apăra independența” — afirma cu deplin temei gazeta „Socialistul”, organul de presă al Cercului socialist din București, făcînd totodată distincție între războiul drept purtat de România și războaiele declanșate ca urmare a rivalităților dintre marile puteri. „Europa liberă la (18)48 — sublinia aceeași gazetă —, la (18)54 se macerează și merge să-și verse sîngele sub zidurile Crimeei. Pentru ce ? Era o necesitate ; la (17)93 Francia amenințată de coalițiune trebuia să se apere ; la (18)54 Orientul amenințat de Ursul nordului avea nevoie de intervenția Europei. Cine formase coalițiunea în (17)93 ? Capetele încoronate a trei împărați. Cine formase criza orientală în (18)54 ? Un cap încoronat”⁴.

Făcîndu-se ecoul poziției patriotice a cercurilor socialiste, a muncitorimii române în general, Nicolae Codreanu, într-o scrisoare din 2 mai 1877, adresată prietenului și tovarășului său de luptă Constantin Dobrogeanu-Gherea, mărturisea : „...țara noastră se află în război cu unul din mulții săi inamici : cu Turcia. Ideea despre datoria ce trebuie acum îndeplinită către țară pune pe gînduri și neliniște nu numai pe oamenii de omenie, dar mai pe toți de-a rîndul. M-am gîndit și eu neapărat despre ceea ce trebuie să fac în împrejurările de față ale țării noastre, în ce chip să mă arăt că sînt vrednic de un adevărat fiu al națiunii române ; de aceea iată că m-am hotărît să părăsesc pentru cîtăva vreme serviciul de medic de plasă și să mă duc acolo unde arma inamicului sau, mai bine, barbaria omenirii zdrobesc vieți tinere și puternice pentru gustul și capriciul a doi tirani”⁵.

În adevăr, asemeni doctorului Nicolae Codreanu, membri ai cercurilor socialiste, medici sau studenți, cît și numeroși muncitori s-au înrolat voluntari în armata română, unii dintre ei căzînd eroic la datorie, cum au fost I. Corvin, P. Lăzărescu și alții. Era cunoscută contribuția prețioasă adusă de grupul de studenți medici și socialiști din care făceau parte, între alții, C. Stăuceanu, I. Niculescu, Al. Spiroiu, Gh. Sabin, la îngrijirea răniților căzuți în luptele de la Grivița. Pentru merite deosebite în timpul războiului de independență, unii socialiști — N. Codreanu, N. Russel, C. I. Istrati, Gh. Sabin, C. Stăuceanu, V. Gh. Manicea și Al. Spiroiu⁶ — au fost decorați cu ordine și medalii.

Un aspect important al sprijinului acordat de către mișcarea noastră muncitorească luptei eroice a oștirii române la sudul Dunării pentru consfințirea prin forța armelor a proclamării independenței absolute, l-a constituit colectarea de ofrande pentru ostașii aflați pe cîmpul de luptă și

⁴ „Socialistul”, anul I, nr. 1 din 26 mai 1877.

⁵ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, p. 308.

⁶ Ion Mamina, Vasile Niculae, *Independența patriei — ideal și acțiune ale muncitorimii române (1877—1918)*, Editura politică, 1977, p. 20.

donarea unor importante sume de bani pentru susținerea materială a războiului sau a familiilor îndoliate de pe urma acestuia. Astfel, Societatea constructorilor din București a oferit armatei române o donație în valoare de o mie de lei⁷; muncitorii din gara Turnu Severin, lucrătorii tipografii și cizmarii din București, feroviarilor din gara Filaret din Capitală, personalul de pe șantierele de construcții în folosul armatei și din Circumscripția a III-a a Căilor Ferate Române au donat diverse sume, în valoare totală de 1 144 lei⁸, pentru cumpărarea de arme sau pentru achiziționarea de medicamente, instrumentar medical și materiale necesare Crucii roșii române; lucrătorii cizmari din Capitală, muncitorii și muncitoarele casei „Briol” din București au sprijinit financiar familiile soldaților căzuți în război⁹ etc.

Asemenea inițiative au luat și muncitorii români din teritoriile aflate sub stăpânire străină, îndeosebi cei aflați la Cernăuți, Brașov, Făgăraș, Sibiu, Deva, Cluj, Abrud, Aiud, Timișoara, Sighet ș.a.

Victoria dobândită de poporul român în 1877 a fost întâmpinată cu deplină satisfacție de către mișcarea socialistă, de către întregul nostru popor, ecourile sale având rezonanță și pe plan european, îndeosebi în spațiul sud-estic al continentului. „O Dacie absolut liberă va fi pururea idealul tinerimii din România” — se arăta în Rezoluția în problema națională adoptată de către al VI-lea Congres studentesc desfășurat la Brăila în septembrie 1883¹⁰.

Privind retrospectiv istoria poporului român, „Lumea nouă” din 7 mai 1900 evoca în cuvinte pline de căldură și elan patriotic însemnătatea obținerii independenței: „Sînt zile în viața unui popor care prin evenimente ce le reclamă, sînt menite a se înscrie cu litere mărețe în istorie și a rămîne pentru posteritate ca culmi aducătoare aminte de vremurile în care s-au săvîrșit faptele cele mai glorioase ale națiunii [...] proclamarea neatîrnării României a fost fără îndoială un fapt de cea mai mare însemnătate, ea constituie o linie despărțitoare între veacurile de asuprire sub stăpînirea Turciei și independența de care ne bucurăm astăzi. Poporul român a știut prin jertfe și abnegații și cu prețul singelui său, să se elibereze de sub turci, într-un război glorios, asigurîndu-și astfel o neatîrnare care să-i permită să se dezvolte și să păsească pe calea civilizației...”¹¹.

Referindu-se la trecutul zbuciumat al poporului român, Sofia Nădejde sublinia cu însoflete că împlinirea idealului dobîndirii independenței „a pus capăt atîtor înjosiri și suferințe de veacuri”. În continuare ea afirma: „Înăbușiți sub asupririle străine, era cu neputință orice ideal, ne trebuia aerul larg al independenței naționale pentru ca neamul românesc să poată propăși”¹².

După încheierea războiului, Congresul de la Berlin, convocat pentru a soluționa divergențele dintre marile puteri europene, a hotărît ca

⁷ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, p. 809.

⁸ *Ibidem*, p. 818—824.

⁹ *Ibidem*, p. 814, 842.

¹⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești și socialiste din România. 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, p. 249. Participarea muncitorimii române la războiul de neatîrnare, rolul său în susținerea acestuia precum și atitudinea față de problema independenței naționale sînt amplu tratate în lucrarea: *Masele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României. 1877—1878*, Editura politică, București, 1979.

¹¹ „Lumea nouă”, anul VI, nr. 43 din 7 mai 1900.

¹² „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 144 din 11 mai 1898.

Dobrogea, străvechi teritoriu românesc, să se reunească cu România, iar județe din sudul Basarabiei să se alipească Rusiei¹³.

Politica de compensații teritoriale promovată de marile puteri pe seama României și, în general, pe seama statelor mici și mijlocii a fost vehement combătută de către mișcarea noastră muncitorească. Astfel, Cristian Racovski releva faptul că între Rusia și Austro-Ungaria încă înainte de izbucnirea conflictului din 1877, „a intervenit o înțelegere, care le-a apropiat de scopul lor final“, adică „Rusia a consimțit ca Austria să ocupe Bosnia și Hertegovina“, iar „diplomația Austro-Ungară a îngăduit Rusiei, să iasă la gurile Dunării, prin alipirea județelor Cahul, Izmail și Cetatea Albă, scurtându-și astfel „drumul spre Constantinopole“¹⁴.

Nu a fost nici prima și nici ultima oară cînd mișcarea socialistă și muncitorească din România a dezvăluit rolul nefast al celor două imperii absolutiste înconjurătoare — habsburgic și țarist — în lupta popoarelor pentru unitatea lor național-statală, pentru existența lor liberă și suverană. Socialiștii români aveau încă vie în memorie observația istorică de o deosebită însemnătate făcută de Friedrich Engels în scrisoarea adresată în 1888 lui Ioan Nădejde, directorul revistei marxiste „Contemporanul“, referitoare la faptul că, atîta vreme cît vor exista cele două imperii absolutiste, problema reunirii românilor, și a celorlalte popoare asuprite, nu putea fi soluționată, că înfrîngerea unuia dintre respectivele imperii și victoria celuilalt însemna o permanentă primejdie pentru însăși existența acestor popoare. Fr. Engels releva, cu același prilej, că numai prăbușirea concomitentă a celor două imperii multinaționale crea condiții pentru eliberarea popoarelor asuprite, pentru reîntregirea națională a unor state sau reconstituirea altora. În perspectiva acestei previziuni, socialiștii români au luat o hotărîită atitudine împotriva politicii promovate de către Imperiul Austro-Ungar și Imperiul țarist, exprimîndu-și deplina încredere că factorii obiectivi ai dezvoltării popoarelor, ai înaintării lor pe calea progresului vor duce în final la împlinirea idealului lor de eliberare națională.

Încă de la sfîrșitul secolului trecut, publicațiile și lucrările editate de către mișcarea socialistă au dezvăluit tendințele cotropitoare ale marilor imperii din acea vreme și consecințele nefaste ale acestora asupra popoarelor care au constituit obiectul împărțirii lor teritoriale. „Rusia pururi a poftit să pună mina pe țările noastre, pe Muntenia și Moldova“ — releva o lucrare apărută în 1897 în Biblioteca ziarului „Lumea nouă“, organul central de presă al P.S.D.M.R. În continuare, aceeași lucrare făcea o incursiune în trecutul istoric al poporului român, subliniind suferințele pricinuite de prea deseale călcări ale pămîntului său străbun de către alte neamuri, mîinate de pofte de mărire. Incursiunea începea cu războiul ruso-turc din 1711 și continua cu următoarele conflicte dintre cele două imperii, care s-au răsfrînt, de fiecare dată, în chip dureros asupra țărilor române. „La 1877—1878 Rusia a pornit război contra Turciei, sub cuvînt că vrea să scoată pe bulgar, drept credincioși creștini, de sub jugul turcesc. Armata rusească era așa de slabă... încît puțin a lipsit să nu fie nevoiți a se întoarce înfrinți de armata turcească adunată în grabă. Numai ajutorul dat de români la Plevna... a putut scăpa pe ruși... Cînd s-a văzut strîmtorat la Plevna de Osman Pașa, marele duce a depeșat prințului Carol I-iu al României : *Creștinătatea e pierdută. Pentru D-zeu treceți Dunărea cu orice con-*

¹³ Mircea Mușat, 1918 — eveniment epocal în afirmarea și dezvoltarea istorică a poporului român, în „Anale de istorie“, anul XXIII, nr. 6/1977, p. 71.

¹⁴ „Viitorul social“, anul II, seria a 2-a, nr. 11—12 din 1914, p. 548.

diții (subl. în text — *n.n.*)... În schimbul tuturor acestor jertfe... am scăpat cu atîta nevoie și pagubă. Românii au arătat lumii nedreptatea ce li s-a făcut, dar în zadar“¹⁵.

Războiul purtat de România alături de Rusia, contra Imperiului otoman, jertfele de sînge ale ostașilor români și ruși au constituit un moment de referință în cronica raporturilor dintre poporul român și poporul rus. „În cursul acestui mare război care a avut o importanță hotărîtoare pentru cauza libertății și independenței popoarelor din Balcani — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele României socialiste —, s-a încheiat o puternică solidaritate și frăție de arme între ostașii români și ostașii ruși, s-a dezvoltat și mai mult tradiționala prietenie, cu vechi rădăcini istorice între cele două popoare. Faptele dovedesc că, în ciuda politicii Imperiului țarist și acționînd împotriva acestei politici, între poporul român și poporul rus, între forțele democratice, progresiste din cele două țări au existat întotdeauna relații strînse. Aceste raporturi aveau să capete un conținut nou în condițiile dezvoltării mișcării muncitorești, revoluționare din cele două țări, ale întăririi solidarității de clasă dintre proletariatul din România și cel din Rusia, ale luptei pentru victoria Revoluției din Octombrie și apărarea tînărului stat sovietic, pentru progres și pace“¹⁶.

Politica cotropitoare a marilor imperii, atît de pregnant reliefată de către Partidul social-democrat al muncitorilor din România, a continuat să se afle și în atenția continuatorului său direct, Partidul social-democrat, reconstituit în 1910. Publicațiile centrale ale acestuia, diverși militanți socialiști cu prilejul unor adunări sau mitinguri, au înfierat „poftele cuceritoare ale Imperiului austriac“¹⁷ pe seama Bosniei și Herțegovinei, „politica cuceritoare a Austriei și Rusiei, care nu se înjosea a face tîrg cu drepturile și libertățile popoarelor“¹⁸, politica „tradițională de perfidie a diplomației austriece“¹⁹, „tendința de... expansiune și de dominațiune economică și politică a marilor imperii asupra țărilor mici din imediata lor apropiere“²⁰.

Încercătoare în forța revoluționară a propriului ei popor, ca și a altor popoare, *mișcarea muncitorească din România a privit cu simpatie orice manifestare de revoltă a populațiilor aflate sub dominația străină*, distingînd în acestea semnele furtunii care avea să ducă la dispariția monarhiilor multinaționale. „Aceste răscoale — aprecia în general „România muncitoare“ din 6 noiembrie 1905 — înseamnă începutul lichidării politice a imperiului țărilor, în același timp cu dislocațiunea socială a odiosului regim“²¹.

În plină desfășurare a primului război mondial, socialiștii români prevedeau iminenta prăbușire a Imperiului țarist : „Dacă asupra celorlalte țări în război nu se poate spune, cel puțin pentru momentul de față, că războiul va aduce revoluția asupra unei singure țări, lucrul acesta devine

¹⁵ *Primejdia națională sau Rusia și România*, București, Tipografia „Lumea nouă“, 1897, p. 5, 16—17.

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 329.

¹⁷ „România muncitoare“, anul IV, nr. 39 din 28 septembrie 1908.

¹⁸ C. Racovski, *Votul universal. Exproprierea totală. Republica democratică*, Cercul de editură socialistă, București, 1914, p. 10.

¹⁹ „Lupta zilnică“, anul XI, nr. 13 din 17 ianuarie 1915.

²⁰ „Lupta zilnică“, anul XI, nr. 150 din 30 iunie 1915.

²¹ „România muncitoare“, anul I, nr. 36 din 6 noiembrie 1905.

din ce în ce mai probabil, s-ar putea spune mai sigur. Această țară este Rusia”²².

Cucerirea independenței de stat în 1877, în care s-a încorporat și contribuția mișcării noastre muncitorești, după cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, „a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înfrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de-sine-stătătoare”²³.

Rezultatele obținute de poporul român pe calea dezvoltării economice și social-politice după 1877, au exprimat convingător însemnătatea dobândirii independenței și suveranității naționale, care au deschis perspective noi evoluției societății românești.

În contextul dezvoltării de ansamblu a României, mișcarea muncitorească din țara noastră și-a lărgit considerabil sfera activității, impunându-se treptat ca forța social-politică cu cea mai avansată viziune asupra problemelor vitale care se aflau în atenția tuturor românilor. Temeiuri noi, fondate pe adevărul inexorabil că voința unui popor de a fi unit, liber și independent, depășește orice obstacol, așa cum istoria de pînă atunci a românilor dovedise cu prisosință, aveau să amplifice activitatea mișcării muncitorești din România consacrată slujirii acestui ideal.

ÎNTREAGA ACTIVITATE — TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ — A MIȘCĂRII NOASTRE MUNCITOREȘTI, DESFĂȘURATĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA CA ȘI LA ÎNCEPUTUL CELUI URMĂTOR, RELEVA CU PREGNANȚĂ CĂ OBIECTIVELE PE CARE LE URMĂREAU ERAU CIRCUMSCRISE INTERESELOR MAJORE ALE POPORULUI ROMÂN.

Problema luptei de eliberare națională și-a găsit o temeinică argumentare în documentele programatice ale mișcării socialiste, în scrierile unor militanți de frunte ai partidului politic proletar, în toate fazele dezvoltării sale, care s-au ridicat cu tărie împotriva dominației străine și au proclamat solemn dreptul imprescriptibil și inviolabil al națiunii noastre, ca, de altfel, al tuturor națiunilor, la o viață liberă și independentă. De la proiectul de program al cercurilor socialiste, elaborat în 1880, la primul program marxist din România, publicat în 1886, la documentele programatice ale Partidului social-democrat al muncitorilor din România, Partidul social-democrat, Partidul socialist și Partidul comunist, mișcarea noastră muncitorească a străbătut o perioadă de analiză și activitate fructuoasă, de căutări și formulări de principii care să răspundă în cel mai înalt grad problemelor fundamentale aflate în fața poporului român.

În acest răstimp, gazetele și ziarele socialiste „Besarabia“, „Dacia viitoare“, „Emanciparea“, „Săceala“, „Contemporanul“, „Lumea nouă“, „România muncitoare“, „Lupta“, au înscris în publicistica românească pagini memorabile, de mare valoare teoretică, în ampla campanie de susținere a cauzei națiunii române, a drepturilor sale istorice asupra teritoriilor românești smulse prin forța armelor de către marile imperii. Încercările în energiile revoluționare ale poporului român, în capacitatea și forța

²² „Lupta zilnică“, anul XI, nr. 122 din 29 mai 1915.

²³ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 34.

sa de a soluționa situații complexe, presa socialistă, militanții mișcării muncitorești care-și consacrau scrisul slujirii neabătute a cauzei conaționalilor lor, își exprimau încrederea în realizarea unității depline a poporului român. „Ne-am scăpat de urmașii lui Soliman, vom ști scăpa pe Transilvania, sora noastră, și de urmașii lui Atila ! Această unire este oare ea posibilă ori e numai visul unei junimi plină de iluziuni ? Eu voi zice : dacă dreptul are vreo putere pe acest pământ, Transilvania și celelalte părți ale vechii Dacii unde românii sînt în majoritate trebuie să fuzioneze și se vor fuziona mai curînd sau mai tîrziu în statul român“²⁴ — erau cuvintele pline de robust optimism scrise de una din publicațiile socialiste ale vremii. Redactată de către Mihail N. Săulescu, C. Mille, Gr. Maniu, Al. Bădărău, V.Gh. Morțun, Vintilă C.A. Rosetti ș.a., „Dacia viitoare“ care a apărut începînd cu 1 februarie 1883 la Paris, apoi de la numărul șase, la Bruxelles, își propunea să militeze pentru „unitate națională“, pentru o „România de la Dunăre, pînă la Tisa“.

Încă din această fază a dezvoltării sale, mișcarea socialistă, simțindu-se părtaşă la suferințele poporului român, exprima hotărît punctul de vedere că orice sacrificii, inclusiv cel suprem, nu erau de natură s-o împiedice de la lupta hotărîtă pentru dezrobirea compatrioților aflați de vreme îndelungată sub jug străin. „Orice cuvînt pentru noi — se scria cu patos patriotic în articolul programatic al ziarului «Săceala» din 29 ianuarie 1884 — este sfînt ca jurămîntul cel mai strajnic ce-l poate face un român, ca jurămîntul pe *amintirea* și *cenușa* strămoșilor noștri *români* ! (subl. în text — *n.n.*) [...] Vom lupta pînă la cea din urmă picătură de sînge [...] ca să vedem *scumpa* (subl. în text — *n.n.*) noastră țară, puternică, respectată de toți !“.

Apreciînd că fiecare popor avea dreptul „de a dispune el însuși de soarta lui“, militanții socialiști declarau că privesc „cu simpatie orice mișcare, orice eveniment care ar crea condițiunile prielnice unei întregiri naționale“²⁵. „O națiune ruptă în bucăți — considerau ei — este condamnată să nu-și poată dezvolta în voie bunurile ce posedă — materiale, intelectuale, sufletești“²⁶.

Împotriva oricărei subjugări naționale se declara răspicat și Programul P.S.D. din România, adoptat în 1910²⁷, care exprima voința întregului partid, a tuturor muncitorilor români. Numeroși militanți de frunte ai Partidului social-democrat, cît și membri ai organizațiilor socialiste ale românilor din străinătate, în scrierile lor au susținut și argumentat temeinic dreptul poporului român, de a fi singurul stăpîn în propria lui țară.

Astfel, Zamfir C. Arbore argumenta că sensul evoluției popoarelor europene era „nu spre cotropire, nu spre anihilarea națiunilor“ ci „spre autonomia națională, spre dezvoltarea liberă a spiritului național“²⁸. Teodor Iordăchescu se declara ferm pentru „înmănuncherea cu ceilalți frați“²⁹, iar N. D. Cocea pentru eliberarea Transilvaniei, pentru ca România să-și refacă hotarele „pierdute ale integrității ei teritoriale“³⁰.

²⁴ „Dacia viitoare“, anul I, nr. 2 din 16 februarie 1883.

²⁵ „România muncitoare“, anul II, nr. 31 din 1—8 octombrie 1906.

²⁶ „România muncitoare“, anul IV, nr. 43 din 12 octombrie 1908.

²⁷ „România muncitoare“, anul VI, nr. 8 din 24 ianuarie 1910.

²⁸ „Facla“, anul II, nr. 21 din 21 mai 1911, p. 348.

²⁹ „România muncitoare“, anul VII, nr. 57 din 25 septembrie 1911.

³⁰ „Facla“, anul III, nr. 45 din 10 noiembrie 1912, p. 888.

Pline de semnificația autorității lor în cadrul mișcării muncitorești erau scrierile teoreticianului marxist Constantin Dobrogeanu-Gherea, ca și cuvântările, articolele, studiile și lucrările lui Cristian Racovski, Alexandru Nicolau ș.a. Primul a demonstrat temeinic dreptul istoric al românilor la eliberare națională și unitate. În lucrarea „Război sau neutralitate”, tipărită în 1914, C. Dobrogeanu-Gherea expunea, între altele, și următoarele considerații teoretice : „Care sînt atunci acele elemente care formează un neam, care sînt acele condițiuni absolut indispensabile și vitale pentru existența lui ? Acestea sînt, în primul rînd, bineînțeles limba, pe urmă conștiința națională, simțul de unitate culturală, morală, sufletească, etnică. Acestea sînt elemente și condițiuni esențiale pentru formarea și traiul unui neam... Polonia e îmbucătățită și împărțită între trei state deosebite, ea n-are ființă ca țară de-sine-stătătoare, dar în Polonia există o puternică conștiință de neam unitar, conștiință de unitate culturală, morală, etnică, și iată de ce e neîndoielnic că acestei conștiinți unitare de neam îi va urma, mai curînd sau mai tîrziu, și reconstituirea Poloniei, într-un fel sau altul, într-o formă sau alta, ca țară unitară.

Dacă o țară și un popor de-sine-stătător, cum e țara noastră, are o parte a neamului sub stăpînire străină, și ea tinde spre întregirea țării și a neamului, această din urmă întregire e cea mai importantă, întrucît ea presupune și implică necesitatea, conștiința și existența unității culturale, morale, etnice, sufletești“³¹.

Într-un discurs rostit la marele miting socialist organizat la Arenele romane din București, în iunie 1915, consacrat sprijinirii luptei de eliberare națională a românilor din provinciile cotate, referitor la Transilvania, Cristian Racovski afirma : „Nici-un drept, și încă mai puțin socialist, nu poate admite legitimitatea stăpînirii ungurești. Și nici o victorie ungurească, oricît de strălucită și hotărîtoare ar fi nu poate să șteargă din istorie dreptul de libertate și independență a românilor din Transilvania. În nici un chip Transilvania — și noi socialiștii o spunem aceasta sus și tare, cum am spus-o totdeauna — nu trebuie să se împace cu ideea că trebuie să rămînă sub stăpînirea oligarhiei maghiare“³².

Alexandru Nicolau releva la rîndul său că în „numeroasele teritorii care au fost smulse prin forță“, populația cucerită a fost lipsită de drepturi naționale, fapt ce determina pe socialiști să fie împotriva anexiunilor teritoriale. În ce privește problema Transilvaniei, autorul remarcă : „Noi, ca socialiști, nu putem admite dominația oligarhiei maghiare în Transilvania. Românii de acolo au dreptul la cea mai deplină libertate și independență. Noi recunoaștem acest drept minorităților germane, ungurești, sîrbe, rutene și izraelite“³³.

Există numeroase alte exprimări de poziții ale socialiștilor români față de problema națională. Menționăm, între acestea, și campania de presă a cercurilor socialiste române din Statele Unite ale Americii încadrate în Federația socialiștilor români din America, al cărei sens era susținerea luptei poporului român pentru „libertatea desăvîrșită a teritoriilor naționale“³⁴.

³¹ C. Dobrogeanu-Gherea, *Război sau neutralitate*, București, 1914, p. 49.

³² „Lupta zilnică“, anul XI, nr. 143 din 23 iunie 1915.

³³ Alexandru Nicolau, *La crime de l'oligarchie roumain*, Paris (1916), p. 32.

³⁴ „Deșteptarea“, anul I, nr. 22 din 1 decembrie 1914.

În contextul acestei ample argumentări teoretice a dreptului inalienabil al națiunii române la unitate și independență, conducerea P.S.D., în semn de omagiu adus luptei românilor din teritoriile cotochite și de protest contra răpirii de către marile puteri a unor teritorii istorice românești, a organizat în 1912 mari manifestații și demonstrații în București și provincie, la care au luat cuvîntul Gheorghe Cristescu, Cristian Racovski ș.a. În hotărîrea Comitetului Executiv al P.S.D. privitoare la acest eveniment era relevat faptul că fiecare om, fiecare popor trebuie să se dezvolte „în limba sa și după datinele geniului său propriu”³⁵, cerință imperioasă pentru existența și progresul său, care era îndeplinită în mod obiectiv de însăși evoluția istorică a societății umane.

Populația românească aflată sub jugul apăsător al Imperiului Austro-Ungar și al Imperiului țarist, era supusă unui aspru regim de opresiune, de deznaționalizare forțată. Nu odată românii s-au ridicat la luptă pentru a scutura dominația străină, pentru a se reuni cu patria mamă. Toate aceste manifestații, care evocau continuitatea și ascendența luptei lor revoluționare, s-au bucurat dintr-un început de sprijinul masiv al organizațiilor politice și profesionale ale proletariatului român. Presa muncitorească, militanții socialiști au dezvăluit și condamnat cu toată fermitatea măsurile de deznaționalizare inițiate de autoritățile austro-ungare și țariste în teritoriile subjugate, a exprimat deplina solidaritate cu românii aflați acolo și cu lupta lor dirză și eroică. Trebuie subliniat faptul că organizațiile politice ale muncitorimii române din teritoriile aflate sub ocupație străină, în pofida unor nenumărate greutăți, au jucat un rol activ în susținerea, impulsivarea și organizarea mișcării de rezistență națională a românilor, în canalizarea acesteia pe un făgaș hotărît ofensiv. Presa editată de către organizațiile muncitorești române din Transilvania, cenzurată sever de autoritățile austro-ungare, conținea numeroase dovezi ale prezenței vii a ideii dezrobirii naționale, strecurate cu abilitate în coloanele ziarelor și gazetelor. Ideea unității muncitorești frecvent întâlnită în scrierile gazetarilor socialiști din Transilvania, Banat și Bucovina, în acele condiții dobîndea sensul larg al dorinței către reunirea întregului neam românesc în hotarele sale străbune. „A venit timpul cînd trebuie să ne strîngem laolaltă ca să fim una, căci altfel sîntem șterși de pe suprafața pămîntului” — glăsuia apelul „Frați români social-democrați” lansat de către redacția ziarului „Adevărul”³⁶.

Militanți ai Partidului social-democrat din România veche, reprezentanți de frunte ai organizațiilor muncitorilor români de peste Carpați cît și ai cercurilor socialiste ale românilor din străinătate au condamnat cu consecvență măsurile represive ale autorităților austro-ungare adoptate împotriva populației românești, cum au fost înscenarea de procese conducătorilor mișcării naționale, gazetarilor și militanților socialiști, întemnițarea unora dintre aceștia, cenzurarea și interzicerea gazetelor și ziarelor, aplicarea de amenzi redactorilor presei românești, interzicerea folosirii limbii române în școli și instituții publice, oprirea întrunirilor și manifestațiilor cu caracter politic, dezvoltarea sindicatelor muncitorești³⁷ etc. „Ziarele fără deosebire de culoare politică, zilnic descriu și înfierează pe politicienii unguri care persecută și asupresc pe românii din Ungaria ; și cu drept cuvînt, arbitrarul guvernului maghiar trebuie condamnat de în-

³⁵ „România muncitoare”, anul VIII, nr. 36 din 10 mai 1912.

³⁶ „Adevărul”, anul II, nr. 28 din 1 septembrie 1904.

³⁷ Vasile Stoica, *Suferințele din Ardeal*, Institutul de arte grafice „C. Sfetea”, București, 1916, p. 237—290.

treaga lume civilizată“ — se arăta în „România muncitoare“ din 13 august 1909.

În rezoluția adoptată de către „Cercul muncitorilor socialiști români“ din Erie-Pa (S.U.A.) cu prilejul întrunirii de protestare contra politicii guvernului Tisza, desfășurată la 25 octombrie 1908, se spunea : „Protestăm și înfierăm purtarea aceluia guvern negru față de naționalitățile nemaghiare și în special (față) de muncitorii români... Protestăm contra tuturor prigo-nirilor acestui guvern reacționar... vă trimitem îmbărbătarea ca să luptați mai departe...“³⁸.

Presa socialistă din România veche aducea la cunoștința opiniei publice că la solicitarea românilor din Chișinău, în Dumă urma să facă o intervenție „în numele celor 2 milioane de români... care n-au voie să aibă școli românești și sînt împiedicați să ție slujba bisericească în limba lor strămoșească“³⁹.

Militanții mișcării noastre muncitorești erau conștienți de importanța pe care o avea informarea opiniei publice internaționale asupra trecutului lor istoric, asupra situației lor de atunci cît și asupra hotărîrii de a lupta prin toate mijloacele și în chipul cel mai ferm pentru împlinirea idealului reunificării la scară națională. Cu prilejul unor manifestări cu caracter internațional organizate la Zürich, Viena, Basel și în alte centre importante europene, cît și prin intermediul presei sau direct, în convorbiri purtate cu diverși reprezentanți ai vieții politice și culturale din diverse state, aceștia au expus pe larg poziția lor asupra problemelor vitale ale poporului român. La 27 septembrie 1908, la Viena, a fost organizată o consfătuire a reprezentanților popoarelor asuprite din Imperiul austro-ungar la care, din partea românilor, a luat parte George Grigorovici. În cuvîntul său, delegatul român afirma : „Vorbesc de astă dată nu numai ca socialist, ci mai cu seamă ca un fiu al poporului român. Pe noi, românii, ne interesează evenimentele din Ungaria aproape de tot : trăiesc doară în țara aceia mai mult de 3 milioane de frați de sînge de ai noștri, sub jugul unei robii ne-maipomenite. Noi românii avem trista soartă de a fi sfîșiați în patru părți, sub patru stăpîniri și îndurăm cu greu această soartă“⁴⁰.

În timpul dezbaterilor Congresului Socialist de la Basel din 1912, același George Grigorovici, salutînd pe participanți în numele proletariatului român, sublinia pericolul ca România „să cadă jertfă lăcomiei imperialismului austriac sau rus“⁴¹.

De la Paris, Viena, Berlin, Bruxelles sau din diverse orașe ale Statelor Unite ale Americii, socialiștii români din emigrație, organizați în „Grupul muncitorilor socialiști români de la Paris“, „Asociația muncitorilor români de la Viena“, „Federația socialiștilor români din America“ etc., cît și studenții socialiști aflați la studii în diverse capitale europene trimiteau mesaje de îmbărbătare fraților subjugăți și demonstrau opiniei publice din țările unde se aflau dreptul românilor la libertate și unitate națională.

Lupta întregului proletariat pentru unitate națională, amplificată pe măsură ce ne apropiem de declanșarea primei conflagrații mondiale, a avut un important suport în *permanentele și strînsele legături dintre muncitorii din România și cei din teritoriile aflate sub stăpînire străină*.

³⁸ „Adevărul“, anul IV, nr. 11 din 20 noiembrie 1908.

³⁹ „România muncitoare“, anul V, nr. 103 din 18 februarie 1910.

⁴⁰ „România muncitoare“, anul IV, nr. 45 din 19 octombrie 1908.

⁴¹ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 49 din 22 noiembrie 1912.

Aceste legături, manifestate prin sprijin moral și material acordat organizațiilor politice și profesionale muncitorești din Transilvania, Banat și Bucovina, prin participarea reciprocă la diverse manifestări organizate în România veche, cât și în provinciile aflate sub ocupație străină, prin reprezentarea în comun a proletariatului român la congrese și conferințe socialiste internaționale, prin schimbul de delegații, corespondență, literatură socialistă, presă și oratori cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai, a campaniilor electorale și a altor evenimente politice, s-au obiectivat în cristalizarea și punerea în aplicare a unui program unic de acțiune. Organe de presă editate în România veche, cum erau „Viitorul social” sau „Calendarul muncii”, au fost concepute să slujească interesele întregii muncitorimi române. Încă din primul număr al revistei teoretice „Viitorul social”, editată la Iași începînd din august 1907, se făcea cunoscut că aceasta urma a deveni „organul socialiștilor de limbă românească din toate țările”, recrutînd colaboratori permanenți din Transilvania, Bucovina și Moldova dintre Prut și Nistru⁴². Scopuri asemănătoare și-a propus și „Calendarul muncii”, destinat a servi și mișcarea din Bucovina și Transilvania.

România veche a fost vatră primitoare și pentru fiii ei fușiți de persecuția autorităților austro-ungare și țariste, care și-au continuat activitatea revoluționară aici, menținînd strînse și permanente legături cu socialiștii români din teritoriile cotate. Între aceștia s-au numărat Tiron Albani, Ioan Crețu, Zamfir Arbore, Nicolae Codreanu ș.a.

Varietatea și intensitatea legăturilor dintre proletariatul român din teritoriile așuprite și cel din vechea Românie ilustra puternica conștiință națională a muncitorimii, dorința sa vie pentru realizarea unirii tuturor românilor într-un singur stat, liber și independent. Aceste legături au conferit un plus de consistență inițiativelor socialiștilor transilvăneni, bucovineni și moldoveni în problema apărării drepturilor naționale ale populației românești din provinciile aflate sub dominație străină. În anul 1910, G. Grigorovici, primul deputat social-democrat român în Parlamentul de la Viena, avînd sprijinul grupului parlamentar social-democrat din capitala Imperiului austro-ungar, a reușit să introducă în tratatul comercial cu România, pe lîngă înlesniri generale pentru comerțul dintre Austria și țara noastră, și hotărîri speciale care priveau Bucovina, anume: desființarea pașapoartelor pentru România și reducerea tarifului poștal pentru corespondență, ziare, cărți și imprimare. Ultima dintre aceste măsuri viza facilitarea schimburilor culturale dintre românii din Bucovina și cei din Regat⁴³.

În perioada premergătoare declanșării primului război mondial, agravarea contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste europene a impus socialiștilor, clasei muncitoare din România examinarea situației create cu luciditate și realism sub toate aspectele sale. Într-o tipăritură din 1915, se afirma că era de datoria proletariatului să-și apere țara împotriva cotatepitorilor. „În caz cînd România ar fi amenințată de agresiunea străină, noi, socialiștii, ne vom face datoria nu cu resemnare, ci cu conștiința liniștită de a nu comite nici o călcare a principiilor noastre”⁴⁴. Era recunoscută astfel justetea războaielor de apărare și eliberare națională, ca singurele războaie drepte, duse de popoarele căzute victime agresiunii sau de cele

⁴² „Viitorul social”, anul I, nr. 1 din august 1907, p. 5.

⁴³ Const.-Titel Petrescu, *Socialismul în România. 1835—6 septembrie 1940*, Biblioteca socialistă, (f.a.), p. 309.

⁴⁴ „Lupta” și „Adevărul”, *Proști, escroci și mincinoși*, București, 1915, p. 38.

subjugate, care își afirmau dorința de libertate, independență și unitate națională. C. Dobrogeanu-Gherea, sintetizând punctul de vedere al socialiștilor români, care condamnau cu vehemență războaiele de jaf și coto-pire, afirma : „Social-democrația e cu toată energia și hotărîrea... de partea altor războaie : războaiele de liberare, războaiele coto-piștilor împotriva coto-pitorilor, războaie civile sau revoluționare pe care le-ar face clasele subjugate și împilate împotriva împilatorilor“⁴⁵.

Cu toate că norii războiului se adunau prevestitori de noi suferințe pentru români, mișcarea muncitorească nu a încetat o clipă în afirmarea crezului său în reunirea tuturor fiilor țării în granițele firești, în independență și suveranitatea patriei. „Peste tot am găsit numai exprimări de sentimente, în special dorința de întregire a țării. Dar aceasta nu e și nu poate fi în discuție. Într-o țară care are nenorocirea ca o parte din trupul ei să fie sub stăpînire străină, întregirea țării e o dorință comună tuturor cetățenilor“⁴⁶, scria Constantin Dobrogeanu-Gherea. La rîndul său M. Gh. Bujor aprecia : „Patriile sînt cadre naționale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles, patriile sînt necesare, căci în regimul actual, numai înăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor“⁴⁷.

Izbucnirea primului război mondial a marcat începutul unor noi ani de suferință pentru întregul popor român. Pentru cei din România veche a însemnat creșterea considerabilă a temerilor în legătură cu viitorul țării, cu însăși existența de-sine-stătătoare a națiunii române. Pentru românii din provinciile subjugate, declanșarea conflictului a însemnat începutul unui adevărat calvar, al unor ani de amare încercări, de cumpănită teroare. Populația pașnică a avut de înfruntat silniciile jandarmilor, înscenări judiciare, condamnări la moarte sau internări în lagăre. Învățători, preoți, oameni de cele mai diverse categorii sociale și convingeri politice, printr-un simplu denunț, puteau fi calificați trădători și, în consecință, arestați și condamnați*.

După doi ani de neutralitate, în august 1916, guvernul român s-a alăturat Antantei, care promitea ca, după victorie, să satisfacă în mare parte dezideratul desăvîrșirii statului național unitar român. Astfel, participarea României la acest război a dat impuls luptei maselor largi populare pentru înfăptuirea unității tuturor românilor. Mișcarea socialistă,

⁴⁵ „Viitorul social“, anul II, nr. 3—4, mai-iunie 1908, p. 125—126.

⁴⁶ „Lupta“, anul X, nr. 104 din 14 septembrie 1914.

⁴⁷ „Calendarul muncii“ din 1916, p. 55.

* Unele din silniciile la care a fost supusă populația românească sînt redată în lucrările următoare : Tiron Albani, *Leul din Sisești*, Editura Cercului ziariștilor, Oradea, (f.a.), p. 188 și *Douăzeci de ani de la unire. Monografie comemorativă unirii*, vol. I, Institutul de arte grafice „Grafica“, Oradea, 1938, p. 41 ; Traian Mager, *Contribuții la istoria unirii. 1918—1919. Aspecte din Munții Apuseni. Ținutul Hălmeagului. Cadrul istoric. Monografie*, vol. IV, Arad, 1930, p. 9 ; Ion Clopoșel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Editura revistei „Societatea de mîine“, 1926, p. 11—12 ; Silviu Dragomir, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques*, M.O. Imprimeria națională, București, 1934, p. 32—33.

clasa muncitoare din România nu au identificat caracterul imperialist al războiului purtat de marile puteri cu dreptul istoric al poporului român de a-și împlini idealul național. Aceasta a constituit suportul moral pentru jertfele grele, umane și materiale, date în timpul războiului de poporul român, care a intrat în conflictul armat nu cu intenții de cîmpire și anexiune, ci din dorința îndeplinirii aspirațiilor sale profunde de unire, libertate și independență. „Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cîmpire și anexiune teritorială... Aspirațiilor profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile politice ale vremii, presa, puternicele manifestări publice care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost întîmpinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații. Numeroși cetățeni, atît din România de atunci cît și din Transilvania și Bucovina, aflate sub stăpînirea Imperiului habsburgic, s-au înrolat voluntari, cerînd să li se dea posibilitatea de a lupta pentru cauza întregii țări“⁴⁸.

În cadrul acțiunii întregului popor, care se ridica la luptă pentru apărarea independenței țării, pentru reunirea în cadrul aceluiași frontarii statale a tuturor românilor, eroica noastră clasă muncitoare, în frunte cu partidul său politic, a jucat un rol deosebit. Într-un emoționant manifest al Partidului social-democrat adresat cetățenilor Capitalei la trei luni după intrarea României în război, cînd o mare parte a teritoriului țării fusese ocupată de armatele Puterilor Centrale, se făcea apel la păstrarea calmului, la rămînerea pe loc „oricare ar fi urmările acestui război“, căci și „Partidul nostru, care este [un partid de clasă] ...rămîne pe [loc] atunci cînd nenorocirea va face ca teritoriul nostru să fie ocupat de alți stăpîni“⁴⁹. Muncitorimea română, militanții socialiști făceau încă o dată dovada înaltului patriotism, a atașamentului profund față de interesele poporului și ale țării. Cu arma în mînă în lupta pentru apărarea gliei strămoșești, în primele linii ale frontului, sau prin prezența activă în efortul general de asigurare cu cele necesare a frontului, ca și prin organizarea rezistenței și în întreținerea moralului populației din teritoriul ocupat, muncitorimea română a adus o contribuție de preț la uriașa bătălie pentru unitatea națională, libertatea și independența patriei.

Anii 1917—1918 au marcat istorice victorii ale ideilor de libertate și democrație în lume. Ultimele imperii din Europa — adevărate închisori ale popoarelor — au dispărut, în locul lor au apărut state noi, care și-au afirmat cu tărie dreptul lor la o viață liberă și independentă. Relevînd acest proces „Socialismul“ din 17 noiembrie 1918 scria : „A fost odată o împărăție rusă !... În mai puțin de un an s-a prăbușit tot ce a fost mai reacționar, mai oligarhic, mai hîd. Ceea ce a părut mai întărit sub greutatea sutelor de ani s-a prăbușit sub puterea nevoiei de transformare. Popoare de sute de milioane, jumătate din Europa, cu aspecte de civilizație, au dat o nouă culoare edificiilor de stat, transformînd vechile forme de guvernămînt“.

⁴⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, Editura politică, București, p. 467—468.

⁴⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 50.

Mișcarea de eliberare națională din teritoriile românești aflate sub stăpânire străină, în acest context, a luat amploare și a dobândit o deosebită forță, în ea încorporându-se și aportul decisiv al proletariatului.

În Moldova din dreapta Prutului, prima dintre teritoriile românești aflată vreme îndelungată sub jug străin care s-a unit cu țara, mișcarea revoluționară și socialistă a jucat un important rol în săvârșirea istoricului act de la 27 martie 1918. Componenta comitetelor naționale locale și regionale, dar îndeosebi alcătuirea Sfatului țării, așa cum a fost ea în ziua votării unirii cu România mamă, reflecta pregnant faptul că reprezentanții organizațiilor revoluționare și muncitorești dețineau o pondere însemnată. Astfel, din 150 delegați un număr de 38 reprezentau sovietele de țărani, soldați și lucrători, partidele socialiste și sindicatele ⁵⁰.

Un aport hotărîtor la săvârșirea unirii l-au avut și socialiștii români din Bucovina, Transilvania și Banat. La Congresul reprezentanților populației din Bucovina, care la 15/28 noiembrie 1918 a hotărît unirea cu România, au participat și delegați ai Partidului social-democrat.

În pregătirea și consacrarea unirii Transilvaniei cu România o contribuție hotărîtoare a avut-o Consiliul național român central, organizat din inițiativa socialiștilor și alcătuit pe bază de paritate din cîte șase reprezentanți ai Partidului social-democrat și Partidului național român din Transilvania, după cum urmează : Tiron Albani (tîmplar), Iosif Jumanca (tipograf), Ioan Flueraș (carosier), Enea Grapini (inginer), Bazilu Surdu (metalurgist), Iosif Renoiu (metalurgist) — din partea P.S.D. și Iuliu Măniu, Theodor Mihail, dr. Aurel Vlad, dr. Al. Vaida, Șt. Ciceo-Pop, dr. Aurel Lazăr — din partea P.N.R. ⁵¹. Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au constituit consilii și gărzi naționale care, în cele mai multe cazuri, cuprindeau și reprezentanți ai clasei muncitoare.

Constituirea Consiliului național român central (C.N.R.C.), ca organ reprezentativ al intereselor populației românești și totodată ca for conducător central al acțiunilor pentru emancipare națională, a întrunit adeziunea unanimă a proletariatului transilvănean. ⁵² Exprimînd această adeziune, ziarul „Adevărul”, organul central al P.S.D. din Transilvania, glăsuia : „Întregul popor român se alătură la Consiliul național român. Muncitorimea română declară că se alătură cu trup și suflet la Consiliul național și așteaptă ca acest consiliu să fie la înălțimea națională a neamului românesc din Ungaria și Transilvania, cît și pentru ridicarea la o treaptă socială mai bună a poporului muncitor și a țărănimii române” ⁵³.

La scurtă vreme de la crearea sa, Consiliul național român central primea zeci de telegrame de afiliere din toate colțurile Transilvaniei și Banatului între care s-au înscris și cele ale organizațiilor social-democrate. Iată conținutul cîtorva dintre acestea :

„Rodna Nouă. Secțiunea Partidului social-democrat român, precum și locuitorii români din comuna Rodna Nouă, uniți în Consiliul național român local salută cu nespusă bucurie izbînda cauzei noastre și se alătură cu dragoste frățească de Consiliul național român central și ideile aceluia”. Semna Dumitru Cotul, secretar.

⁵⁰ Ion Popescu-Puțuri, *Pentru o cauză dreaptă. Intrarea României în război în august 1916 (II)*, în „Anale de istorie”, anul XXIV, nr. 2/1978, p. 12.

⁵¹ „Adevărul”, anul XIV, nr. 45 din 28 octombrie/10 noiembrie 1918.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

„Rodna Veche. Secțiunea Partidului social-democrat român din Rodna Veche prin adunarea ținută azi (10 noiembrie) își manifestă devotamentul față de Consiliul național român. Trăiască Consiliul și social-democrația română“. În numele secțiunii semna Alex. Cardan, președinte.

„Brașov. Sîntem constituiți în Consiliul național român comitatens. Dați-ne îndrumări în chestiunea conlucrării cu Consiliul n[ă]țional r[omân] central“⁵⁴. Victor Brătăfăleanu, secretarul organizației locale social-democrate, iscălea această telegramă.

Consiliul național român central a jucat un rol important în mobilizarea energiilor revoluționare ale maselor muncitoare din Transilvania și Banat. Unirea cu România, în viziunea socialiștilor transilvăneni, trebuia să fie nu numai rezultatul legilor obiective ale dezvoltării societății românești, dar și urmarea voinței maselor largi populare. În acest sens, ei au avansat propunerea consultării maselor „prin referendum, printr-o votare obștească“⁵⁵. Propunerea socialiștilor a fost acceptată. În ședința Consiliului național român central din noaptea de 14 noiembrie s-a hotărît convocarea unei mari adunări a maselor din Transilvania la care să se decidă unirea acestei provincii istorice românești cu patria mamă.

Contribuția socialiștilor transilvăneni la opera istorică săvîrșită la 1 decembrie 1918 s-a remarcat și pe alte importante planuri. Astfel, Ioan Mihuț a avut misiunea de a informa de la Budapesta Consiliul național român despre evoluția evenimentelor din Ungaria, pentru a contracara încercările de a pune stavilă prin forță luptei naționale a românilor transilvăneni; Iosif Receanu era însărcinat să anunțe unitățile românești aflate la Viena ca să depună jurămint de credință pe tricolorul românesc, iar Ion Flueraș să ducă tratative cu reprezentanți ai guvernului maghiar pentru a pune trenuri suplimentare la dispoziția delegaților care veneau la Alba Iulia⁵⁶.

Reprezentanți ai P.S.D., cum au fost Enea Grapini, Iosif Jumanca și Ion Flueraș⁵⁷, au participat alături de reprezentanți ai P.N.R. la tratativele de la Arad cu emisari ai guvernului maghiar, desfășurate începînd cu ziua de 13 noiembrie 1918⁵⁸. Unii membri ai P.S.D., ca Iosif Renoiu, au desfășurat o largă activitate de pregătire și organizare a maselor în vederea participării la Adunarea de la Alba Iulia. Astfel, el a organizat Consiliul național român la Bocșa Română, a prezidat adunările de alegeri a delegaților pentru Marele forum al populației românești din Transilvania în localitățile Ocna de Fier, Dognecea, Zărnești și Sebeș și a condus delegația din Bocșa la Alba Iulia⁵⁹.

Numeroși militanți socialiști au jucat un rol important în organizarea gărzilor naționale, menținerea ordinii, apărarea populației pașnice de atacurile gărzilor maghiare etc. Între aceștia, se remarcă acțiunea locotenentului Marian Dreglici, șeful gărzii naționale române din Ocna Mureș, membru marcant al secției P.S.D. și al sindicatului din localitate, care a eliberat stația C.F.R. Cucerdea și localitățile Vințul de Sus, Aiud și Mîrăslău, ocupate de grupuri înarmate de secui, pentru a împiedica ve-

⁵⁴ „Adevărul“, anul XIV, nr. 44 din 3/17 noiembrie 1918.

⁵⁵ „Adevărul“, anul XIV, nr. 47 din 28 noiembrie—10 decembrie 1918.

⁵⁶ Iuliu I. Mezei-Cîmpianu, *Luptători români ardeleni*, (f.a.), p. 91.

⁵⁷ Vasile Popeangă, *Aradul, centrul politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867—1918)*, Editura „Facla“, Timișoara, 1978, p. 258.

⁵⁸ Constantin Dumitrescu, *Din lunga timpului bătaie. Anul 1918 în amintirile unor martori oculari*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 213—227.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 195—196.

nirea delegaților și a maselor de români la Alba Iulia. După terminarea luptelor, locotenentul Dreghici, în fruntea unei coloane de delegați, a plecat spre cetatea primei uniri românești⁶⁰, săvârșită sub sceptrul viteazului Mihai Unificatorul.

Cu puține zile înainte de desfășurarea Marii adunări de la Alba Iulia, în urma precizării poziției Consiliului național român central față de problema unității național-statale, social-democrației transilvăneni și-au expus public atitudinea lor.

„Partidul social-democrat român din Ungaria și Transilvania — releva «Adevărul» — stă pe baza dreptului de liberă dispoziție al popoarelor și este întru toate de acord cu Comitetul național român, când cere independența desăvârșită a românilor din fosta Ungarie. Am suferit destul, am suportat veacuri de-a rîndul rușinosul jug al robiei naționale, am fost destul slugi altora, am trăit în mizerie și neștiință și întuneric, am adunat destule comori altora — deci vrem să fim liberi o dată, vrem să fim singuri stăpîni pe destinele noastre. Dar mai mult. Unul dintre visurile noastre cele mai frumoase e și unirea tuturor românilor. Vrem ca prin unirea tuturor țărilor românești să devenim un popor mare, înaintea căruia să fie deschise toate căile ce duc spre progres și fericire“. Prin aceasta mișcarea muncitorească făcea încă o dată dovada atașamentului său profund la principiul autodeterminării popoarelor și slujirii cu abnegație a luptei hotărîte a poporului român pentru unitate național-statală.

Înainte de deschiderea Marii adunări naționale de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, delegații muncitorimii din Transilvania au ținut o consfătuire în care au propus o rezoluție referitoare la necesitatea desăvârșirii unității poporului român în cadrul unui stat liber, independent și democrat. În rezoluție se arăta că social-democrația română „dorește, ba chiar pretinde din partea sa ca întreg neamul românesc de pretutindeni să-și formeze și să se unească într-un stat independent, în care stat să-și asigure dezvoltarea și fericirea ca fii ai unei națiuni unitare prin concentrarea comună a tuturor puterilor românești intelectuale și fizice“⁶¹.

La rîndul lor muncitorii organizați din România veche au ținut să-și exprime, în preajma convocării istoricei adunări, adeziunea lor deplină la mărețul act al încheierii procesului de desăvîrșire a unității național-statale. „România Mare! E ceva care n-o dorește? Va fi ceva care s-o respingă?“ — se întreba pe bună dreptate „Socialismul“, care apărea la București. În continuare se releva: „Muncitorii cu știință de carte vor îngroșa rîndurile (Partidului socialist — *n.n.*), intelectualii... vor împrăștiia cu folos cunoștințele lor, într-un cuvînt populațiunii noi, oțelite în lupte seculare pentru cîștigarea libertăților și a bunului trai, vor contribui la regenerarea poporului din România mamă“⁶².

În ziua de 1 decembrie 1918, pe cîmpul lui Horea, s-au strîns peste 100 000 de cetățeni români — muncitori, țărani, meseriași, intelectuali — care, într-o unanimitate și însuflețitoare hotărîre, au decis unirea Transilvaniei cu România. Între cei 1 228 delegați din întreaga provincie, au fost prezenți și 150 delegați reprezentînd Partidul social-democrat care cuprindea aproape 70 000 de membri, constituind partea cea mai activă în lupta pentru realizarea unirii. Delegații social-democrați reprezentau organele centrale ale partidului, cit și secțiunile sau grupurile socialiste din

⁶⁰ *Ibidem*, p. 104—105.

⁶¹ Apud Const.-Titel Petrescu, *op. cit.*, p. 297.

⁶² „Socialismul“, anul XIII, nr. 3 din 18 noiembrie 1918.

Arad, Braşov, Deva, Lugoj, Orăştie, Rodna Veche, Turda, Timişoara, Săcărâmb⁶³ etc.

Adunarea a adoptat istorica Declaraţie de la Alba Iulia, elaborată de către reprezentanţii tuturor forţelor social-politice din Transilvania şi Banat, a ales Marele sfat naţional, compus din 150 de membri, din sînul căruia s-a constituit Consiliul dirigent. În ambele organisme politice, care urmau a cîrmui temporar Transilvania pînă la unificarea deplină economică, administrativă, legislativă etc. cu România, social-democraţiei, în virtutea rolului jucat în înfăptuirea actului istoric de la Alba Iulia, deţineau poziţii importante. În primul dintre acestea aveau 30 de membri, în al doilea pe Ioan Flueraş şi Iosif Jumanca, cu rang de miniştri.

În prima sa şedinţă, desfăşurată a doua zi după istorica Adunare, Marele sfat naţional a expediat o telegramă suveranului României, regele Ferdinand, în care, între altele, se spunea : „Adunarea naţională a Românilor din Ardeal, Banat şi Ţara Ungurească (Crişana — *n.n.*), ținută în Alba Iulia, glorioasa cetate a lui Mihaiu Viteazul, a decretat într-un elan de entuziasm fără margini, cu unanimitate, unirea teritoriilor sale cu regatul României [...] hotărîrea [...] încoronează aspirațiile de veacuri ale neamului românesc“⁶⁴.

Întregirea României a deschis epoca unor adînci prefaceri în structura societăţii româneşti, a accelerat progresul economico-social al ţării şi a impulsionat, într-o mai largă măsură, manifestarea pe plan politic a maselor muncitoare, care, în noile condiţii istorice, se arătau a fi tot mai hotărîte de a soluţiona problemele de bază ale societăţii româneşti în conformitate cu propriile lor deziderate, cu interesele majore ale naţiunii române. Opera săvîrşită în memorabilul an 1918 a reprezentat actul de voinţă al unei naţiuni care, veacuri de-a rîndul, a suferit de pe urma politicii crotopitoare a marilor imperii şi care, cu toate vicisitudinile timpului, şi-a păstrat nealterat idealul de întregire a patriei în hotarele Daciei străbune, libere şi neatîrnate.

Proletariatul român şi-a exprimat clar poziţia sa faţă de actul unirii, imediat după înfăptuirea acesteia, cît şi faţă de apărarea independenţei şi suveranităţii patriei. În editorialul „Unirea“ al ziarului „Socialismul“, consacrat hotărîrii istorice de la Alba Iulia, socialiştii din România veche salutau cu căldură epocala realizare a poporului român : „În ziua de 1 decembrie Marea adunare naţională de la Alba Iulia a proclamat alcătuirea poporului românesc din Transilvania, Banat şi ţările ungureşti, într-un stat român şi unirea lui cu România.

Prin rezoluţia adoptată de Adunarea Naţională se proclamă ca principiu fundamental al noului stat român *«Deplina libertate pentru toate popoarele conlocuitoare»* (subl. în text — *n.n.*).

Libertatea aceasta e foarte largă şi ea face dovada că acei care şi-au scuturat jugul asupririi străine, nu înţeleg să asuprească la rîndul lor pe alţii [...] Noul stat român s-a alcătuit pe bazele celei mai largi democraţii [...].

⁶³ Ion Ardeleanu, Mircea Muşat, 1918. *Socialiştii români în fruntea luptei marelui pentru încheierea procesului de formare a statului naţional unitar*, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 6/1975, p. 53—54.

⁶⁴ *Marea Adunare Naţională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918. Acte şi documente*, (f.a.), p. 22—23. Lupta eroică a poporului român pentru unitate naţională, precum şi contribuţia clasei muncitoare la făurirea statului naţional-unitar în 1918 sînt pe larg prezentate în monografia *Unirea Transilvaniei cu România*. 1918, Ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, Editura politică, Bucureşti, 1978.

De astăzi noi trimitem salutul nostru muncitorimei organizate din noul stat român de peste munți, chemînd-o la întregirea Partidului socialist din România Mare.

În fața puterii burgheziei române întărite prin unirea înfăptuită, se impune întărirea și unirea mișcării socialiste. Ținta noastră e de a forma un singur partid socialist în teritoriul de la Nistru pînă la Tisa⁶⁵.

Aceeași atitudine patriotică au manifestat și muncitorii organizați din Transilvania, Banat, Bucovina și partea răsăriteană a Moldovei. Comitetul Conducător provizoriu al Partidului social-democrat din Transilvania, în Proclamația solemnă adresată poporului muncitor român a doua zi după Marea adunare, evoca vitregia soartei românilor care, de-a lungul istoriei, au suportat asupriri străine, lupta lor eroică pentru unitate și independență, însemnătatea covîrșitoare pentru destinele națiunii române a făuririi statului unitar român. „După sute de ani de robie națională și socială a neamului nostru din Ardeal, Banat și Țara Ungurească — se arăta în Proclamație, — a sosit timpul dezrobirii. Veacuri de-a rîndul am fost asupriți în modul cel mai neomenesc din partea clasei stăpînitoare maghiare. Voiau să ne nimicească. Dar iată, că acei tirani, care au săpat groapa pentru noi, au căzut ei într-însa. Iar noi, în urma prigoanei barbare, ne-am oțelit puterile și sîntem acum mai tari și mai conștienți decît oricînd altădată... Întreaga clădire a vechi monarhii austro-ungare s-a prăbușit acum... și toate popoarele, ținute pînă aci cu puterea armatei în cadrele acestei monarhii, au devenit acum libere și de-sine-stătătoare. Astfel, ni s-a deschis și nouă, românilor, calea de a hotărî singuri asupra sorții noastre. Ca urmare firească a evenimentelor acestora a venit apoi Adunarea de la Alba Iulia, la care reprezentanții întregului neam românesc din Transilvania, Banat și Ungaria s-au adunat și au hotărît înfăptuirea vechiului nostru ideal : unirea tuturor românilor“⁶⁶.

Socialiștii bucovineni și-au exprimat la rîndul lor azeziunea deplină la actul unirii. „Vorwärts“ („Înainte“), organ central al Partidului social-democrat din Bucovina, în editorialul din 11 ianuarie 1919, aprecia că „această unire (a Bucovinei cu România — *n.n.*) e necesară și firească, statele naționale fiind condiția prealabilă a oricărei dezvoltări ulterioare“.

Mișcarea muncitorească din România nu s-a limitat numai la luări de poziții sau declarații oficiale față de unirea națională realizată în 1918. Acționînd în sensul dezvoltării armonioase a economiei naționale, a alcătuirilor social-politice interne, *mișcarea muncitorească din România s-a aflat mereu pe o poziție ofensivă împotriva tuturor amenințărilor externe la adresa integrității teritoriale, independenței și suveranității țării*. „Independența noastră este o condiție sine-qua-non a viitorului nostru. Ăsta-i argumentul suprem pentru care socialismul român s-a declarat în Alba Iulia pentru idealul unirii tuturor românilor“⁶⁷ — relevau organizațiile muncitorești, afirmînd totodată cu hotărîre : „nu admitem amestecul statelor străine în afacerile noastre interne...“⁶⁸.

În rezoluția Congresului Partidului social-democrat din Transilvania și Banat, desfășurat în zilele de 6 și 7 ianuarie 1919, referitor la acest aspect se sublinia că „Unirea poporului românesc într-un stat *independent*

⁶⁵ „Socialismul“, anul VIII, nr. 19 din 11 decembrie 1918.

⁶⁶ „Adevărul“, anul XIV, nr. 48 din 2/15 decembrie 1918.

⁶⁷ „Adevărul“, anul XIV, nr. 51 din 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919.

⁶⁸ „Adevărul“, anul XV, nr. 18 din 18 mai 1919.

(subl. ns.) este o necesitate istorică“⁶⁹. De asemenea, Comitetul Executiv Provizoriu al Partidului socialist și Comisia generală provizorie a sindicatelor din România veche, în *Declarația* din 13 februarie 1919, prin care se saluta cu entuziasm actul unirii, sublinia însemnătatea deosebită a dezvoltării neîngrădite a fiecărei națiuni, pentru împlinirea aspirațiilor acestora de libertate și independență. „Pornind de la constatarea că orice regim excepțional, fie îndreptat contra unei rase sau națiuni — se arăta în Declarație —, se exercită în dauna maselor largi ale poporului, și stingherește prin aceasta libera lor dezvoltare economică, politică și culturală, Partidul socialist, ca reprezentant al acestei mase, în primul rînd este pentru completa emancipare a națiunilor subjugate și deci pentru autodeterminarea lor“⁷⁰.

Respingînd unele aprecieri care erau vehiculate în străinătate în acea vreme, îndeosebi în Ungaria, cum că românii transilvăneni, în condițiile revoluției proletare din Ungaria, nu ar fi avut nici un temei de a se uni cu România burgheză, organizațiile muncitorești subliniau că întregirea națională s-a impus ca o problemă-cheie pentru destinele românilor.

În aceeași idee, era combătută atitudinea austro-marxiștilor unguri, relevîndu-se: „Este naiv contraargumentul că noi, românii din fosta Ungarie, ne unim cu un regat... «Regatul», în geneză și în principiu, nu poate fi acceptat de socialism. Dar, pînă ce în Europa există regate în cadrul cărora trăiește viața deplină socialismul (Belgia, Anglittera, Italia, Spania), socialiștii români nu pot fi mai inconsecvenți ca frații lor din Belgia, Anglittera, Italia și Spania. Și dacă provinciile austro-italiene democratice s-au putut uni cu Italia, de ce socialismul român din Ungaria să susțină tradițiunea istorică maghiară chiar pe bază socialistă? Acest unic contraargument se spulberă. Firește, socialismul român își are idealul său propriu-zis, pe care îl va pune în praxă imediat ce va dispune de forța necesară. Dar atîta timp cît există un singur argument pentru a nu ne uni, și există mii de argumente care pretind unirea tuturor românilor, socialismul român are sarcina să contribuie fără șovăire la înfăptuirea idealului unirii tuturor românilor“⁷¹.

Pentru a veni în întîmpinarea eforturilor întreprinse de diplomația românească pentru recunoașterea de către străinătate a actelor plebiscitare din 27 martie, 24 noiembrie și 1 decembrie 1918, organizațiile muncitorești au dat mandat lui Ion Flueraș să se atașeze delegației române prezentă la Conferința de pace de la Paris, avînd misiunea precisă de a demonstra, inclusiv prin prisma intereselor mișcării muncitorești, consensul națiunii române față de actul unirii. De asemenea, tot din partea social-democrației transilvănene, a plecat în străinătate și Emil Isac, avînd misiunea de a pleda pentru cauza unității și a independenței românilor la Berna, Paris și Londra. Doctor Eleonora Rozvan, împreună cu Ioan Flueraș au primit misiunea de a purta discuții cu conducerea provizorie a Internaționalei socialiste și cu o seamă de reprezentanți de frunte ai partidelor muncitorești din Europa, pentru a explica atitudinea socialiștilor români față de unire și „de a arăta în fața Internaționalei socialiste situa-

⁶⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 157.

⁷⁰ „Socialismul“, anul IX, nr. 37 din 17 februarie/2 martie 1919.

⁷¹ „Adevărul“, anul XIV, nr. 51 din 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919.

ția noastră (a României — *n.n.*) și a dezminți afirmațiile tendențioase ale socialiștilor maghiari, care la Conferința de la Berna au căutat să ne po-negrească”⁷².

Desfășurarea tratativelor de pace de la Paris a fost urmărită cu deosebită atenție de către întreaga noastră mișcare muncitorească, care vroia ca realizarea unității de stat să fie însoțită de libera dezvoltare a poporului român și nu de noi îngrădiri și sarcini economice. Interesul pentru această problemă își găsește reflectarea în dezbaterile publice care au loc în coloanele presei socialiste. Într-un editorial al ziarului socialist „Adevărul”, intitulat : *Pacea universală și chestia românească* se relevă necesitatea dezvoltării libere a poporului român care, cu forțe unite, își durase propriul destin. Dar, modul cum decurgeau tratativele de pace de la Paris, demonstra, așa cum arăta publicația menționată, că marile puteri urmăreau, între altele, și „exploatarea popoarelor mici”. Astfel, se arăta că „României i s-au pus condițiuni ca să plătească despăgubiri de război Antantei pentru Ardeal și Bucovina, despăgubiri care cad asupra acestor teritorii din monarhia dizolvată. Ca și cum poporul din Ardeal și Bucovina ar fi vinovat de izbucnirea războiului... Domnii făuritori ai «păcii» merg și mai departe. Pretind statelor mici, și în special României, să dea mînă liberă capitaliștilor din țările Antantei ca să exploateze petrolul, mineralele și pădurile din România. Adică, să-i lăsăm să ducă din țară toate bunurile naturale, ca ei să se îmbogățească iar noi să lincezim mai departe în mizerie. Poporul român nu poate primi astfel de condițiuni de pace”.

Mutațiile survenite în configurația social-politică a lumii postbelice, crearea sau reîntregirea unor state naționale — Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, România —, pe ruinele imperiilor multinaționale, au avut drept efect imediat propulsarea cu putere pe arena politică a maselor muncitoare, îndeosebi a proletariatului. Se produc ample restructurări cu caracter social ; se modifică raportul forțelor politice ; are loc un proces continuu de radicalizare a maselor muncitoare ca expresie a adîncirii și lărgirii contradicțiilor de clasă din primii ani postbelici.

Un proces similar a avut loc și în România, unde clasa muncitoare și alte forțe sociale exploatate vroiau ca făurirea statului unitar român să fie însoțită de transformări social-politice radicale, menite să conducă la ameliorarea condițiilor de muncă și de viață ale maselor, la democratizarea vieții de stat. Datorită împrejurării că burghezia s-a aflat la conducerea statului român, unitatea națională a fost folosită pentru consolidarea propriilor sale poziții de clasă, fapt ce a implicat soluționarea parțială a problemelor vieții sociale precum și ascuțirea contradicțiilor dintre aceasta și masele muncitoare.

Trebuie evidențiat însă faptul că burghezia, chiar și în această ipostază, a continuat să joace o vreme un anume rol progresist, manifestat îndeosebi în apărarea unității național-statale. „A încerca, de asemenea — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, contestarea justeței constituirii statelor naționale unitare pe considerent că acest proces s-a desfășurat sub

⁷² „Adevărul”, anul XV, nr. 8 și 9 din 24 februarie/9 martie și 3/16 martie 1919.

conducerea burgheziei înseamnă a ignora realitatea istorică ce demonstrează rolul progresist jucat, într-o anumită perioadă istorică, de această clasă în dezvoltarea societății, în lichidarea orînduirii feudale, a statelor absolutiste.

În realizarea unități noastre naționale, fără îndoială că burghezia, cu toate limitele sale de clasă, a avut un rol de seamă, acționînd în sensul cerințelor obiective ale dezvoltării istorice. Totodată, trebuie subliniat că rolul hotărîtor în înfăptuirea unirii l-au avut proletariatul, ce se afirma tot mai puternic pe arena politică a societății, mișcarea muncitorească și socialistă, precum și masele țărănimii, care legau de Unire atît nădejdea eliberării naționale, cît și a eliberării sociale⁷³. În contextul realizării statului național-unitar, poziția clasei muncitoare, a organizațiilor politice și profesionale muncitorești, ca în toate momentele de răscruce ale istoriei poporului român, a exprimat în cel mai înalt grad înțelegerea stadiului de dezvoltare atins de societatea românească, comandamentele majore ale evoluției României pe calea progresului economic și social-politic. Pe cîtă vreme înscrierea țării noastre pe noile coordonate istorice a fost sprijinită cu hotărîre, lupta pentru transformarea revoluționară a societății românești a îmbrăcat un caracter ireconciliabil, finalitatea fiind una singură în accepția muncitorimii : victoria asupra claselor dominante. Proletariatul, a cărui forță și combativitate crescuseră vertiginos, se plasa pe aceleași poziții de sprijinire a unității neamului și de consolidare a acesteia, ca factori obiectivi de progres și evoluție a națiunii române, dar, pe de altă parte, se arăta ferm în lupta pentru înlăturarea burgheziei de la putere, al cărui rol era considerat ca încheiat, și edificarea unei societăți, pe măsura intereselor și aspirațiilor maselor muncitoare și în concordanță cu dezvoltarea progresistă a societății românești.

În concepția organizațiilor muncitorești, unitatea național-statală realizată în 1918 dobîndea temeiuri trainice numai în condițiile cînd proletariatul — ca reprezentant al intereselor și aspirațiilor întregului popor român — prelua puterea politică, conducînd destinele națiunii noastre.

Hotărîrea cu care acționa partidul clasei muncitoare în acea vreme pentru soluționarea problemelor majore ale societății românești, își avea în bună măsură izvorul și în forța sa organizatorică, în influența pe care o exercita asupra maselor. Este demn de subliniat că înșiși reprezentanți ai oficialităților din timpul respectiv au recunoscut deschis forța Partidului socialist, chiar mai mult, l-au inclus pe „lista” partidelor de guvernămînt. Era o recunoaștere fără precedent în istoria României moderne a locului și rolului deținut de mișcarea muncitorească în viața societății românești, era o recunoaștere a marilor și hotărîtoarelor sale merite la opera înfăptuirii unității neamului. Iată ce nota unul dintre publiciștii vremii „...ținem să relevăm numai importanta conversiune ce s-a produs în rîndurile Partidului liberal cu privire la însemnătatea și rolul ce va juca în viața politică a României moderne un partid socialist. Însuși d-l ministru de interne în mijlocul partizanilor săi politici — reprezentanți prin excelență

ai capitalului mobilier — a recunoscut că Partidul socialist este un partid de guvernămînt ! Dacă această părere a d-lui ministru de interne nu este un act de snobism, atunci este un exemplu viu de progres vertiginos al ideilor în epocile de efervescentă și transformări, căci nu o dată și nu de mult ziarul oficial al Partidului liberal a negat în modul cel mai absolut necesitatea partidelor de clasă⁷⁴.

Pe măsura adîncirii procesului revoluționar, organizațiile socialiste și-au manifestat tot mai hotărît voința de a săvîrși unificarea întregii mișcări muncitorești din România. Conferințele organizațiilor socialiste din Transilvania și Banat din septembrie 1919 și august 1920 ca și conferințele organizațiilor socialiste din întreaga Romînie din mai și decembrie 1919, au constituit noi pași importanți pe linia unificării depline a mișcării muncitorești din România.

Forța cu care acționa muncitorimea organizată din România pentru centralizarea mișcării politice și profesionale proletare, reflecta aceeași dorință pentru consolidarea statului național-unitar și, în aceeași măsură, constituia răspunsul matur, plin de responsabilitate al proletariatului român la opera săvîrșită la finele primului război mondial.

Din analiza evoluției de ansamblu a societății românești în întreaga perioadă interbelică, rezultă cu pregnanță *rolul important pe care l-a avut mișcarea muncitorească în definirea structurilor interne ale Romîniei întregite, în progresul său multilateral, îndeosebi pe plan economico-social, în apărarea independenței, suveranității și integrității țării.*

O dată înfăptuită unitatea națională, se impunea consolidarea statului român întregit, la care erau chemate toate forțele societății românești, indiferent de orientarea sau pozițiile lor politice. Erau momente, așa cum vor mai fi în zbaterea românilor pentru apărarea propriei existențe, care reclamau coeziunea națională, armonizarea eforturilor pentru împlinirea operei de clădire a unor baze trainice Romîniei Mari.

Contribuția de substanță a mișcării muncitorești la opera de consolidare a statului român unitar s-a concretizat în mobilizarea exemplară a întregului proletariat la refacerea economiei afectate de război, în sprijinul acordat guvernelor din perioada interbelică pentru depășirea dificultăților interne și externe, în respingerea fermă a oricăror încercări din afara granițelor țării care atentau la integritatea și suveranitatea patriei.

Organizațiile socialiste s-au pronunțat și au acționat pentru „reorganizarea industriei din țară, punerea în lucru a tuturor fabricilor și a tuturor forțelor de muncă“, pentru promovarea cu curaj a progresului tehnic, pentru „producerea de mijloace de producțiune și transport, de materii prime și combustibil, mărind astfel moștenirea ce va reveni societății socialiste“, pentru soluționarea problemei agrare în spiritul echității sociale, pentru democratizarea vieții politice, pentru drepturi și libertăți cetățenești.

Ilustrativ pentru poziția mișcării noastre muncitorești este și faptul că în acele momente de mare încordare și efort constructiv a manifestat

⁷⁴ Alexandru Papacostea, *România politică. Doctrină-idei-figuri: 1907—1925*, Tipografia „Bucovina“ J.E. Torouțiu, București, (f.a.), p. 177—178.

o atitudine moderată în formularea unor critici acuzatoare la adresa organelor politice centrale. Justificînd această atitudine, mișcarea socialistă sublinia că, în cazul unei alte poziții, „n-ar suferi numai Coroana, ci însăși țara, dată fiind situația extrem de grea internă și viitoarea externă”⁷⁵. Organizațiile muncitorești remarcău că această atitudine, dictată de rațiunea de a sluji țara, nu excludea luarea de poziții față de activitatea partidelor politice burghize și a conducătorilor lor și nu semnifica renunțarea la lupta pentru transformarea revoluționară a societății românești.

O poziție similară exprima și Iosif Jumanca, cînd afirma : „Un lucru e bine să se știe. Astăzi lucrurile sînt în prefacere. Aici este în formațiune un stat nou. Orice stat se naște cu greutate. Este greșit a crede că această stare critică va rămîne pe vecii vecilor așa. Consiliul dirigent e plin de bunăvoință față de noi și nu e bine să luăm barosul și să lovim în poartă deschisă... Nu se poate admite o agitație nemărginită, deși eu aș dori ca să se poată face... Am avea anarhie”.

În acest context, capătă valoare de simbol afirmația socialistului Leon Gheller referitoare la rolul proletariatului român : „Sinteți singura clasă care poartă azi pe umerii săi și în avîntul său toată munca și răspunderea operei constructive a României Mari și fericite de mîine”⁷⁶.

Fiind preocupată pentru refacerea economică a țării și accelerarea progresului ei economico-social, mișcarea muncitorească a manifestat în acea perioadă un interes deosebit pentru organizarea mai adecvată a procesului productiv, pentru controlul și dirijarea sa, cît și pentru înlăturarea perturbărilor care-i estompau realizările. Deosebit de semnificativ este faptul că în această perioadă din inițiativa maselor de muncitori au fost constituite consilii muncitorești — forme organizatorice elastice, cu multiple atribute. Aceste consilii au fost recunoscute de direcțiile unor întreprinderi particulare, fiind acceptate și în tratativele desfășurate cu organele de stat.

Început în primele luni ale anului 1919, procesul constituirii consiliilor muncitorești dobîndește un caracter coordonat, în urma elaborării, în noiembrie același an, a regulamentului lor de funcționare de către Consiliul general al sindicatelor din România.

Create în principalele întreprinderi din întreaga țară, consiliile muncitorești au jucat un rol important în asigurarea bunului mers al producției atît în întreprinderile particulare cît și în întreprinderile de stat, rol recunoscut, de altfel, chiar de către autorități. Astfel, Consiliul muncitoresc de la rafinăria „Orion” din Ploiești, condus de muncitorul T. Pîslaru, avea atribuții precise în procesul de producție, cît și în raporturile dintre muncitori și Consiliul de administrație al întreprinderii. După cum remarcă „Socialismul”, patronatul „a recunoscut ca bun și necesar Consiliul muncitoresc căruia i-a dat... directoratul muncii, acordîndu-i în același timp și facultatea de a judeca, fără amestecul patronului, conflictele ivite...”. Consiliul controla prezența la lucru a muncitorilor, sancționa abaterile de la programul de muncă, aprecia calitatea produselor. „Direcțiu-

⁷⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapa 24/1920.

⁷⁶ „Socialismul”, an XX. nr. 117 din 23 iunie 1919.

nea — arăta aceeași publicație — nu mai amendează pentru lipsă de la lucru ori neglijență în efectuarea lucrării”⁷⁷.

Secretarul consiliului, T. Pîslaru, era remunerat de către administrația rafinăriei pentru a-și exercita atribuțiile sale care rezidau din această calitate. Apreciem că semnificativ pentru influența exercitată de mișcarea noastră muncitorească este și faptul că în corpul administrativ al întreprinderii, secretarul Consiliului muncitoresc avea rezervat un birou, străjuit de portretele lui Marx, Engels și Gherea⁷⁸.

Consiliile muncitorești exprimau, astfel, participarea directă a proletariatului la efortul întregii noastre națiuni pentru refacerea economiei țării, efort care a întrunit aprecieri nu numai din partea unor întreprinderi particulare, ci și din partea unor organisme de stat. La începutul anului 1920, după cum anunța Direcțiunea generală a căilor ferate, urma să ia ființă în cadrul Ministerului transporturilor un consiliu muncitoresc în componența căruia intrau reprezentanți ai muncitorilor ceferiști, personalului de mișcare și tehnic, cât și ai șefilor de stații⁷⁹.

În vara aceluiași an, problema consiliilor muncitorești a fost luată și în dezbaterea guvernului, care a însărcinat o comisie specială pentru a studia maniera în care urma „a fi soluționată de către stat” organizarea acestora în „toate instituțiile de sub administrația sa”⁸⁰.

Desigur, activitatea consiliilor muncitorești nu s-a limitat numai la aspectul semnalat, acestea fiind și organisme muncitorești care inițiau proletariatul în problemele organizării și conducerii producției pentru dobîndirea unei experiențe în acest domeniu, necesară, îndeosebi, în condițiile preluării puterii politice de către clasa muncitoare. Această latură a activității consiliilor muncitorești era bine precizată de către însuși Regulamentul lor de funcționare, cât și de către unii militanți de frunte ai Partidului socialist în diverse scrieri*.

Regulamentul stipula: „Consiliul muncitoresc avînd în vedere rolul istoric la care este chemat în viitor, de conducător al întreprinderilor socializate, trebuie să se intereseze de mersul și dezvoltarea producției în întreprinderile de exploatare și anume de dezvoltarea și necesitatea mașinismului de introdus, a materialelor necesare pentru obținerea lor, primirea comenzilor, prețurilor stabilite etc., prepararea cadrelor tehnice care sînt atît de necesare producției, atragerea în organizație a cadrelor tehnice din conducerea de azi a întreprinderilor cum sînt inginerii, chimiștii, directorii... maiștrii etc.”⁸¹.

Judecînd prin prisma ansamblului activității partidului clasei muncitoare, ca formațiune politică reprezentativă a intereselor și aspirațiilor majore ale întregii noastre națiuni, nu putem decît să considerăm ca deplin

⁷⁷ „Socialismul”, anul XIV, nr. 148 din 9 iulie 1920.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ „Erdély Vasutas”, anul II, nr. 7 din 15 aprilie 1920.

⁸⁰ „Socialismul”, anul XIV, nr. 181 din 16 august 1920.

* Între aceștia s-a aflat și C. Popovici care afirma: „Consiliile muncitorești vor avea și atribuția de care se sperie patronii, asta da! Dar aceasta nu va fi opera unui memoriu înaintat unei fabrici, unui sindicat sau chiar unei uniuni, ci opera întregii mișcări sindicale a Partidului socialist: va fi socializarea”. (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dosarul nr. 751, filele 46—47).

⁸¹ „Socialismul”, anul IX, nr. 252 din 16 noiembrie 1919.

realistă aprecierea militantului socialist Ion Sion, exprimată la Moreni cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai 1920 de către sindicatul lucrătorilor petroliști din localitate : „...lupta Partidului socialist este în interesul Patriei”⁸².

Refacerea economică a României, într-un timp relativ scurt (1918—1924) și depășirea nivelului producției industriale și agrare antebelice la principalii parametri începînd cu anul 1924, a fost rodul exclusiv al muncii încordate a proletariatului și a maselor țărănești care, trecînd peste propriile nemulțumiri cauzate de lipsuri și privațiuni, s-au angajat plenar în efortul națiunii române întregite de a clădi baze trainice patriei. Acest merit și-a găsit recunoașterea, evident în măsura în care clasele dominante puteau s-o facă, atît prin învestirea unor militanți de frunte ai Partidului socialist în importante posturi politice și administrative cît și prin aprecieri publice datorate unor oameni politici din acea vreme. Astfel, Ioan Flue-raș și Iosif Jumanca și-au desfășurat activitatea, în cursul anilor 1918 și 1919, în calitate de miniștri în cadrul Consiliului dirigent din Transilvania. Este locul a releva contribuția importantă a celor doi miniștri socialiști la soluționarea a numeroase probleme în resortul ocrotirilor sociale și industriei în perioada cît s-au aflat în Consiliul dirigent⁸³.

Unii socialiști, cum au fost Oberländer și T. Rozvan, au fost consilieri comunali, luînd parte activă la dezbaterile și soluționarea unor probleme importante referitoare la localitățile respective (în cazul de față Cernăuți)⁸⁴.

În acești ani, partidul politic al clasei muncitoare a înregistrat un salt spectaculos și în ce privește numărul de locuri obținut în adunările legiuitoare. În urma alegerilor parlamentare din 1919 și 1920, Partidul socialist a obținut 7 locuri de deputați și unul de senator și respectiv 20 de deputați și trei de senatori.

Partidul socialist era și se manifesta ca o puternică forță politică în cadrul societății românești postbelice de care, într-o măsură, țineau seama și guvernării din vremea respectivă. Un fapt care merită toată atenția și care reflecta acest aspect este propunerea făcută de șeful guvernului format de Partidul poporului, generalul Averescu, ca Partidul socialist să desemneze un reprezentant pentru a ocupa un portofoliu ministerial⁸⁵.

Angajată în efortul constructiv al poporului român de consolidare a statului întregit, mișcarea muncitorească a promovat cu aceeași consecvență raporturi cu organizații muncitorești internaționale, cu partide ale proletariatului din alte țări, așezînd la baza lor principiile respectului independenței naționale și a suveranității, cît și a organizării proprii și a activității politice de-sine-stătătoare a partidului clasei muncitoare din România.

Un aspect important în acest sens și care totodată releva poziția mișcării noastre muncitorești față de problema desăvîrșirii unității națio-

⁸² Arhivele statului Ploiești, fond Chestura poliției Ploiești, dosar nr. 21, fila 142.

⁸³ „Adevărul”, anul XV, nr. 28 din 27 iulie 1919.

⁸⁴ „Vremea nouă”, anul II, nr. 82 din 26 decembrie 1920.

⁸⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, mapa 46/1920.

nal-statale în 1918, cât și față de independența și suveranitatea României, l-au constituit raporturile cu Cominternul, raporturi stabilite încă din faza constituirii acestei organizații muncitorești internaționale. Trecînd peste unele manifestări care învederau chiar de la început că Internaționala comunistă concepea într-o manieră proprie legăturile cu mișcarea comunistă și revoluționară internațională, Partidul socialist din România și-a exprimat deschis și cu toată vigoarea hotărîrea de a se afilia acestui for muncitoresc internațional.

Evenimentele din cursul anului 1920, legate îndeosebi de raporturile cu Cominternul, au relevat cu pregnanță poziția patriotică a revoluționarilor români. După cum este cunoscut, în vara anului 1920, o delegație de socialiști români alcătuită din Gh. Cristescu, C. Popovici, E. Rozvan, I. Flueraș, Al. Dobrogeanu-Gherea și D. Fabian, a efectuat o vizită în Rusia Sovietică unde a purtat discuții cu conducători ai Statului Sovietic și cu membri ai Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste.

Înainte de plecarea din țară, unii membri ai delegației au fost solicitați de reprezentanți ai guvernului român de a se interesa la autoritățile sovietice despre tezaurul național aflat la Moscova și situația prizonierilor români din Rusia.

Socialiștii români au purtat discuții la Moscova cu reprezentanți ai Internaționalei Comuniste, iar la Harkov cu Cristian Racovski, pe atunci comisar al poporului pentru Ucraina. Discuțiile, după o fază constructivă au luat un curs nefavorabil, ceea ce a condus la întreruperea lor și părăsirea Rusiei Sovietice de către Ion Flueraș.

Reprezentanții Cominternului au acuzat pe socialiștii români că au sprijinit procesul desăvîrșirii unității național-statale, calificîndu-l drept „anexare” de teritorii „străine”. Ei au formulat, de asemenea, aspre reproșuri, îndeosebi socialiștilor transilvăneni, pentru susținerea operei de consolidare a statului român unitar, interpretîndu-le prezența în Marele sfat național, constituit la Alba Iulia, și în Consiliul dirigent din Transilvania, drept „colaborare” cu burghezia și abdicare de la principiile luptei de clasă. În legătură cu acest aspect, Buharin, reprezentant al conducerii Cominternului, care a purtat discuții cu delegația socialiștilor români, afirma următoarele în ședința din 24 noiembrie 1920 : „Am avut la ședința precedentă în mijlocul nostru delegația română, și printre reprezentanți erau și cei din Transilvania. Le-am pus diferite întrebări și printre altele și asupra motivelor care i-au îndemnat să ia parte la guvern. Astăzi am primit de la d-nul Flueraș o declarație, în care nu numai că nu se căiește de felul său de acțiune, ci aduce motive cu totul scandaloase pentru acest fel de acțiune. Noi știm că felul de acțiune a d-lui Flueraș este fără rușine și de aceea propunem că d. Flueraș are a părăsi sala (adică ședința)”⁸⁶.

În replică, Gh. Cristescu, C. Popovici, I. Flueraș au arătat că socialiștii români au sprijinit întotdeauna lupta poporului român pentru unitate națională și independență. În concepția lor, ca și în viziunea întregii noastre mișcări muncitorești, unitatea național-statală realizată în 1918 reprezenta opera întregului popor care răspundea în cel mai înalt grad necesităților vitale ale dezvoltării sale libere și independente.

Faptul că procesul de consolidare a statului român unitar reclama concentrarea energiilor naționale, a determinat ca, în octombrie 1920,

⁸⁶ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul nr. XV, dosarul nr. 1 226, mapa nr. 3, fila 17.

Consiliul general al Partidului socialist și al sindicatelor să hotărască în unanimitate unificarea la scară națională a mișcării muncitorești.

Activitatea ideologică și organizatorică a mișcării muncitorești desfășurată în perioada 1918—1921, al cărui obiectiv esențial consta în organizarea pe baze noi a partidului clasei muncitoare, a creat condiții ca la istoricul Congres al Partidului Socialist din mai 1921 să se producă un eveniment de o profundă semnificație pentru destinele proletariatului și întregului popor, partidul în întregul său devine Partid socialist-comunist, denumire pe care a purtat-o pînă la Congresul al II-lea din octombrie 1922. Acest moment ilustrativ a marcat ridicarea mișcării muncitorești pe o treaptă nouă, calitativ superioară. „Continuatori ai vechiului Partid socialist, noi Partidul comunist începem organizarea și lupta cu tot bagajul de experiențe și învățăminte ale unui trecut frumos“, reliefa ziarul „Socialismul“ din 9 mai 1921.

Partidul Comunist Român a întruchipat, la un nivel mai înalt, interesele și aspirațiile poporului român. Comuniștii au vădit — din primul moment al reorganizării Partidului socialist în Partid comunist — o viziune largă asupra misiunii ce le-a fost încredințată de istorie. „Omenirea așteaptă de la noi — scria „Socialismul“ din 9 mai 1921 — mai mult decît dezrobirea economică și politică ; așteaptă să-i dăm pilda unei morale ade-vărat omenești...“. În continuare se releva că orientarea P.C.R. trebuia să corespundă „nu numai cerințelor vremii, dar însăși nevoilor și aspirațiilor poporului“.

Partidul Comunist Român, continuatorul direct al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior lupta de eliberare socială a poporului român, s-a preocupat cu abnegație și dăruire de împlinirea, în interesul celor mulți, a dezideratului transformării revoluționare a societății românești⁸⁷. După Marele Congres din mai 1921, care a constituit manifestarea voinței clasei noastre muncitoare de a da noi impulsuri luptei pentru cucerirea puterii politice de către proletariat și făurirea societății socialiste și comuniste, organizațiile revoluționare au desfășurat o vastă și neobosită activitate pentru mobilizarea maselor în lupta împotriva claselor dominante, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității patriei.

⁸⁷ Ion Popescu-Puțuri, Mircea Mușat, *Partidul Comunist Român, stegar al luptei pentru salvagardarea suveranității și independenței naționale a României*, în „Anale de istorie“, anul XXIII, nr. 2/1977, p. 36.

MIHAI VITEAZUL

ÎN CONȘTIINȚA POSTERITĂȚII

MIRCEA MUȘAT, VASILE ARIMIA

În viața popoarelor există momente deosebite ce rețin atenția lumii, evenimente care se înscriu în cartea de aur a istoriei și strălucesc de-a lungul veacurilor. Un asemenea fapt măreț a avut loc în pragul dintre veacurile XVI—XVII, atunci când în scaunul Țării Românești s-a ridicat cel pe care poporul și istoria l-au desemnat sub numele de Mihai Viteazul. Galeria marilor personalități ale Europei acelor timpuri cuprinde și figura voievodului român cu o domnie plină de înfăptuiri grandioase, a căror importanță a depășit granițele țării.

Personalitatea, gândurile, concepțiile și faptele sale au fost privite și studiate cu grijă și înfățișate cu de-amănuntul de ambasadori, reprezentanți, agenți, comisari imperiali etc., oameni care se găseau în preajma marelui voievod sau, în diverse capitale, urmăreau cele ce se petreceau în Țara Românească, Transilvania și Moldova. În cei aproape opt ani de domnie s-au scris multe mii de pagini de rapoarte, memorii, informări, scrisori etc., documente răspândite apoi pe întregul continent european și chiar pe alte continente. Admiratori și susținători, colaboratori și subordonați, prieteni și adversari, cunoscuți și necunoscuți au scris pe hîrtie observațiile și părerile lor, opinii care astăzi constituie informații istorice, documentare asupra perioadei, persoanei și faptelor sale precum și despre țara și poporul ce-l reprezenta Mihai, ori în legătură cu cei cu care sau pentru care a luptat.

Modul cum l-a privit și apreciat fiecare autor diferă în raport de interesele ce le avea și statul pe care îl reprezenta, de vederile politice, puterea de pătrundere și înțelegere a evenimentelor și faptelor relatate.

Pe măsură ce trecea timpul, personalitatea și faptele lui Mihai voievod, în loc să fie uitate, cum s-a întâmplat cu mulți alții, au devenit tot mai mult obiectul atenției „oamenilor de carte și de școală, ale scriitorilor iluștri din Europa cultă, ale istoricilor și moralizatorilor prin mijlocirea

faptelor petrecute“¹. Personalități marcante ale științei istorice românești au avut ca preocupare viața și activitatea lui Mihai Viteazul, elaborînd lucrări de sinteză, studii de o întindere mai mică sau mai mare, ediții de documente, mai ales începînd de la jumătatea veacului al XIX-lea cînd marele revoluționar, patriot și istoric Nicolae Bălcescu a scris *Românii supt Mihai-voievod Viteazul și Puterea armată și arta militară la români*. De atunci, alți istorici s-au ocupat fie de studiul perioadei sau a vieții și acțiunilor lui Mihai Voievod, fie de cel al unor laturi ale activității domnitorului. De asemenea, au apărut, în diverse țări ale lumii, lucrări de-sin-stătătoare despre Mihai Voievod sau în care personalitatea domnitorului și faptele lui ocupă un loc însemnat, lucrări bine cunoscute la timpul lor.

Dar, oricît s-ar scrie și s-ar publica despre Mihai Viteazul, greu se va putea spune că se cunoaște totul, că au fost înfățișate în întreaga lor complexitate faptele lui Mihai, sprijinul dat popoarelor asuprite de Imperiul otoman.

★
★ ★ ★

Istoria a abătut peste oamenii acestui pămînt nenumărate vitregii și încercări. Valurile populațiilor migratoare care au trecut ori au poposit pentru un timp mai scurt sau mai lung, situația geografică a țării noastre la interferența intereselor rivale ale marilor imperii din Europa, războaiele pustiitoare duse pe teritoriul românesc au făcut ca procesul legic, istoric, de constituire a statului centralizat, să fie împiedicat timp de secole. Dar granițele artificiale impuse, legislațiile diferite, n-au putut niciodată submina unitatea de neam, de limbă și cultură a unui popor plămădit unitar, pe același teritoriu al Daciei, pe care, cu peste 2050 de ani în urmă, apărea pe harta lumii antice statul strămoșilor noștri geto-daci sub conducerea lui Burebista.

Conștiința unității, a originii comune și statornice în una și aceeași vatră, a unui destin comun avîndu-și temeiul în realitățile vieții, a inspirat și alimentat fără încetare lupta poporului român pentru păstrarea ființei sale naționale, pentru unitatea, integritatea și neatîrnarea țării, a constituit suportul nostru vital în toate marile înfruntări, a înzecit forțele fiilor țării în vremuri de restriște, făcîndu-i să înscrie — cu prețul a numeroase sacrificii materiale și umane — pagini de adevărată epopee în lupta împotriva agresiunii străine, pentru apărarea pămîntului străbun al patriei. Lupta pentru înaltele idealuri de unitate și independență a fost o permanentă a gândirii, simțirii și acțiunii poporului român, coordonată fundamentală a istoriei patriei noastre. De la Burebista și Decebal la Basarab și Bogdan, de la Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara și Ștefan cel Mare la Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu și Tudor Vladimirescu, în marile momente din 1859, 1877, 1918 și 1944, poporul român a dat nenumărate jertfe, pămîntul strămoșesc fiind udat din plin cu sîngele martirilor independenței și unității neamului.

Mihai voievod, „cel mai vestit și mai mare din voievozii românilor“, cum îl aprecia Nicolae Bălcescu², s-a ridicat în fruntea Țării Românești, în octombrie 1593, în condiții deosebit de grele, atunci cînd țara era sără-

¹ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. 1, București, 1935, p. 5.

² N. Bălcescu, *Românii supt Mihai voievod Viteazul*, Editura Minerva, București, 1970, p. 31.

cită, ca urmare a exploatării boierești și otomane, când, datorită deselor schimbări de domnie, obligațiile țărănimii — pentru achitarea datoriilor contractate de noii domni atunci când veneau la conducere, cât și pentru a-și face, în continuare, o situație materială nouă — creșteau enorm.

Atît nivelul de dezvoltare cît și asigurarea condițiilor favorabile pentru progres economic și social impuneau cu necesitate un conducător capabil, hotărît în acțiuni, drept și cinstit, în măsură să sesizeze, să înțeleagă cerințele timpului și să acționeze în concordanță cu ele.

Înscăunarea lui Mihai Viteazul în tronul Țării Românești a fost favorizată și de unele împrejurări avantajoase pentru el : turcii începuseră războiul contra imperialilor și amenințarea cu răscoala a unei părți din boierii Țării Românești crea mari dificultăți ; în rîndul populațiilor asuprite de Imperiul otoman starea de spirit era favorabilă răscoalei, iar conducătorii lor doreau să aibă un om sigur în Țara Românească, motiv pentru care Mihai avea și sprijinul nobilimii și al negustorilor bogați de la Fanar ³.

Viitorul domn și-a petrecut anii tinereții muncind din greu și bă-tînd drumurile și piețele europene și ale orientului unde făcea comerț ⁴, ceea ce a contribuit la formarea și pregătirea lui, la crearea unei situații materiale prospere care l-a ridicat în rîndul clasei avute, și, odată cu aceasta, datorită calităților sale, a căpătat încrederea și respectul reprezentanților ei ceea ce i-a ușurat calea spre domnie. A parcurs mai întîi ierarhia unor funcții în administrația locală din Oltenia și apoi în divan, demnități care îi vor completa pregătirea pentru conducerea țării.

Perioada urcării pe tronul Țării Românești a lui Mihai voievod corespunde și cu o nouă sfortare a creștinilor, în Europa de răsărit, împotriva turcilor, în direcția constituirii Ligii Creștine din care urmau să facă parte și Țara Românească, Moldova și Transilvania. Dar, condițiile interne din fiecare țară, ca și cele externe, nu au favorizat această inițiativă. Anglia și Polonia, fiecare cu interesele ei, nu susțineau planurile ce subminau existența Imperiului otoman, iar imperialii doreau o alianță cu ajutorul căreia să-și realizeze planurile fără să depună eforturi materiale.

Mihai Viteazul dă semnalul luptei antiotomane într-un moment de grea cumpănă, în care arena internațională era martora amplificării și intensificării tendințelor expansioniste ale celor trei mari state vecine : otoman, habsburgic și polonez, când intențiile Porții de a-și păstra ieșirea la Marea Neagră, împletite cu tendința de extindere a dominației spre centrul Europei vizau, în mod direct și în primul rînd, țările române, când obligațiile economice, financiare și de altă natură deveniseră deosebit de apăsătoare, când se inițiau planuri nu numai de înlocuire a domnilor pămînteni ci chiar de lichidare a autonomiei și de transformare a țărilor române în pašalicuri, așa cum se întîmplase cu provinciile românești Dobrogea și Banat, cu o serie de țări balcanice și cu Ungaria, care își pierduseră existența statală.

Cîteva evenimente au accelerat începerea acțiunii : cererea turcilor ca Mihai cu ai săi să vină cu oastea de partea turcilor împotriva imperiilor ; numărul mare de creditorii care se aflau în țară exercitînd presiuni și săvîrșind tot felul de jafuri pentru recuperarea banilor împrumutați nu numai lui Mihai ci și altor domni ce l-au precedat ; și, în sfîrșit, sosirea în țară a unei căpetenii otomane cu vreo 2 000 de oameni pentru „a ierna“,

³ P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 28.

⁴ *Ibid.*, p. 23.

în realitate pentru supravegherea și amenințarea lui Mihai pentru a-l determina să rupă relațiile cu Sigismund Bathory. Nu era exclus ca scopul ultim al prezenței trupei turcești să fi fost chiar prinderea și uciderea domnului român.

La 3/13 noiembrie 1594 — numai după un an de la ridicarea în scaunul domniei, timp în care procedase la adoptarea unui ansamblu de măsuri vizînd consolidarea statului — la București începea lupta menită să aducă eliberarea Țării Românești. Una din primele acțiuni fătîșe a fost „adunarea celor care zi de zi își cereau banii împrumutați, și nu numai lui Mihai, batjocorind domnia”⁵, la vistierie unde au fost atacați și nimiciți. „După aceea, scria în continuare N. Iorga, Mihai chemă mulțimea ca în zilele mari ale țării și nimici în fața lor catastișele lui la turci, făgăduindu-le lor iertarea birului”. În cursul nopții ce a urmat, într-o luptă victorioasă, dusă cu multă iscusință și „sabia lui Damocles” reprezentată de oștile otomane venite „la iernat” a fost înlăturată.

Stimulați de succes și cu încredere în forțele lor, românii au continuat luptele în cîteva localități din sudul Dunării și apoi — împreună cu ostașii trimiși de Sigismund Bathory, precum și cu cei ai lui Aron Vodă, domnul Moldovei — în ciuda vremii de iarnă, au atacat una după alta localitățile întărite de pe malurile Dunării pînă la Cernavodă și Babadag, obținînd însemnate victorii, atît împotriva otomanilor cît și a tătarilor.

Odată semnalul dat, pregătirile și luptele vor continua pînă în toamna anului următor cînd oștile lui Mihai vor înfrînge pe turci la Călugăreni, apoi la Tîrgoviște și la Giurgiu. Aceste lupte au antrenat și popoarele subjugate de peste Dunăre — sîrbi, albanezi, greci, bulgari — formîndu-se astfel un front comun antiotoman.

Cu clarviziune de strateg și diplomat iscusit, Mihai Viteazul își întărise alianțele cu vecinii, în primul rînd cu cele două țări românești : Transilvania și Moldova, și-și exprimase, din proprie inițiativă, adeviziunea la „Liga Creștină”. Deși avuseseră suficiente dovezi de fidelitate din partea domnitorului român, conducătorii „Ligii Creștine”, animați de interese proprii, i-au oferit lui Mihai, în locul ajutorului solicitat, ceea ce nu-i costa nimic : elogi, îndemnuri, încurajări, promisiuni, căutînd să folosească succesele acestuia în interesul și în favoarea lor.

În aceste condiții Mihai a înțeles că nu se poate baza pe sprijinul altora, că trebuie să dispună de forțe proprii și să se îngrijească de succesul acțiunii înainte de a porni la realizarea ei. De aceea a făcut apel la fiii țării, care au răspuns ca de atîtea ori chemării voievodului și cu modestele lor mijloace au luptat pentru apărarea țării ; totodată domnul s-a îngrijit să aibă și o oaste de mercenari, susținută tot cu eforturile materiale ale poporului.

Evenimentele ce au avut loc în anii 1594—1595 au atras atenția contemporanilor, mai ales că se demonstra aici, de către un domnitor necunoscut, al unei țări mici, jefuită, exploatată și sărăcită de către otomani și de desele incursiuni ale tătarilor, că oștile imperiului în fața căruia tremura lumea puteau fi învinse.

Aprecierile multor factori responsabili, cunoscători ai situațiilor sînt edificatoare. La 3 februarie 1594, unul dintre cei ce cunoștea starea Moldovei și a Țării Românești aproape la fel ca și cea din preajma Vienei,

Valentin Prepostvari scria arhiducelui Matei, între altele, despre însemnătatea pe care ar avea-o alianța Moldovei și Munteniei cu vienezii ⁶. Iar Guillen de San Clemente scria lui Francisco de Vera, la 2 iunie 1594, despre o victorie a lui Mihai următoarele : „Din Ungaria ne scriu drept lucru sigur cum că transilvăneanul și valahul (Sigismund Bathory și Mihai voievod — n.n.) au înfrînt mai mult de 25 de mii de tătari, murind mai mult de 12 000 din ei“ ⁷.

Valentin Prepostvari scria din nou — la 9 ianuarie 1595 — arhiducelui Matei, informîndu-l despre vitejiile oștilor domnului român în Dobrogea, rugîndu-l să-i scrie „cîte o scrisoare frumoasă de îndemn“. De la Curtea habsburgică din Praga, ambasadorul Spaniei raporta despre pregătirile de război, atît ale turcilor cît și ale imperialilor și despre faptul că românii „s-au răscolat contra turcului“ ⁸. Și la Veneția se cunoștea că „Voievodul Valahiei, în înțelegere cu transilvanul au omorît toți turcii trimiși de Sinan ca să ierneze în țara sa pentru a-l ține în frîu să nu se răscolească“, fapt pentru care „s-a miniat atît de tare (Sinan — n.n.) încît pentru a-l pedepsi voia să încheie pace cu împăratul“ ⁹.

O relatare mai amplă a făcut, la 22 februarie 1595, agentul englez la Constantinopol, Edward Barton, despre măsurile luate de turci pentru a înfrînge răscoala românilor, precizînd că „la ciocnirea cu domnul Țării Românești, ei au fost repede și ușor învinși. Atunci hanul (tătarilor — n.n.) — considerînd ca o mare dezonoare faptul că, după ce arătau o atît de mare vitejie împotriva împăratului Austriei, acest neînsemnat domn al Țării Românești năzuiește să i se opună — și-a strîns din nou forțele și, fără ajutorul și participarea generalului (Mustafa pașa — n.n.), a năvălit în sus-numita provincie a Țării Românești dar cu mai puțin succes decît înainte ; nu numai că armata lui a fost învinsă și mulți uciși, dar chiar el însuși a fost grav rănit... Valahii, încurajați de aceste victorii... au luat îndrăzneța hotărîre de a trece de cealaltă parte a fluviului și de a-i lua cu asalt ; și abia dacă au apucat să ia hotărîrea, că au și pus-o în practică, căci într-o noapte (Mihai — n.n.) a trecut Dunărea cu 5 000 de oșteni și s-a îndreptat direct spre turci“, care „au rezistat o vreme dar au fost cîrînd biruiți“ ¹⁰.

Și la Viena vestea victoriilor lui Mihai voievod împotriva turcilor a ajuns cu repeziciune. Autorul unui document afirmă că „dacă victoria (românilor — n.n.) nu e într-atîta de mare... cum zice acesta (curierul — n.n.) apoi cea mai mare parte este adevărată“ ¹¹. Astfel de știri erau receptate și la Roma ¹². O relatare a biruințelor ce se obțineau de către români de-a lungul Dunării provine chiar de la Constantinopol. Aici se arăta și faptul că din această pricină s-au născut la Constantinopol mari turburări ¹³.

Astfel de înfrîngeri suferite de oastea otomanilor, tocmai cînd războiul cu imperialii era în toi, nu puteau să rămînă fără măsuri. Unele

⁶ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV, p. 59—61.

⁷ Alexandru Ciorănescu, *Documente*, p. 99, doc. CCXII.

⁸ Arhivele Statului București (în continuare A.S.B.), xerografii Spania, pachetul VII, doc. 1.

⁹ A.S.B., Microfilme Vatican, rola 34/1, c. 82—86.

¹⁰ E.D. Tappe, *Documents concerning Rumanien History, 1427—1601*, p. 77—79.

¹¹ A.S.B., xerografii Spania, pachetul VII, doc. 36.

¹² A.S.B., microfilme Vatican, rola 24, c. 162—165.

¹³ A.S.B., microfilme Turcia, rola 25, c. 709.

documente semnaleză hotărârile sultanului, între care și cea de a nu mai accepta voievozi creștini în acele provincii. Sultanul și divanul său nu se puteau împăca cu ideea de a nu mai fi sub autoritatea lor o țară ale cărei bogății alimentau cămara imperială, de la care primeau tribut și alte sume de bani, ca, în timp ce ducea lupta cu imperialii, în domnul Țării Românești să aibă un rival. De aceea încep pregătirile pentru pedepsirea „răsvrătirii”¹⁴. Mihai cunoștea toate acestea, ceea ce-l face ca pe lângă măsurile luate în interior să se adreseze și în exterior. Din vara anului 1595 avem două scrisori ale lui Mihai voievod către starostele Cameniței, I. Potoki¹⁵, și către arhiducele Maximilian, în care informează despre luptele și intențiile sale, solicitând ajutor și atrăgând atenția asupra pericolului ce-l reprezenta o eventuală victorie a otomanilor. „De aceea aș fi bucuros ca și domniile voastre să fie împreună cu noi, căci dacă veți fi, am nădejdea că păgînii vor fi sub picioarele și sub sabia creștinilor”¹⁶.

Arătînd scopul pentru care s-a ridicat la luptă, domnitorul continuă : „ceea ce am făcut, toate le-am făcut pentru credința creștinească, văzînd ce se întîmplă în fiecare zi cu bieții creștini. M-am apucat să ridic această mare greutate cu această țară săracă a noastră, ca să fac un scut al întregii lumi creștine”¹⁷.

Rezistența opusă de oștirea lui Mihai contra debarcării oastei turcești pe malul stîng al Dunării n-a putut totuși împiedica trecerea fluviului. Dar, ca un bun comandant, el pregătise deja viitorul loc unde avea să dea prima bătălie — la Călugăreni. Lupta a avut loc la 13/23 august 1595, iar curajul și eroismul armatei lui Mihai, deși mult inferioară numeric, au provocat pagube mari otomanilor. Căpitanul Albert Kiraly, participant la lupta de la Călugăreni cu ostașii săi, sub comanda lui Mihai, comunică, la 24 august 1595, lui Sigismund Bathory amănunte despre desfășurarea luptelor, despre „bătălia care a ținut de dimineată pînă seară”. El arăta că „o hărțuială atît de serioasă, cum a fost aceasta, n-am mai cunoscut și nici n-am mai auzit de una care să fi durat atît de mult... însuși Sinan Pașa ar fi comunicat că a rămas uimit de atacul supraomenesc al oamenilor noștri și că trebuie să se rușineze că o oaste atît de mică a pus pe fugă forțele împăratului turc și trei pașale”. Strălucitul căpitan nota și impresiile sale despre Mihai voievod : „În ce îl privește pe Mihai voievod de aici din Țara Românească, nu pot decît să-i aduc laudă cu adevărat căci el este un militar excelent, bun și viteaz, ceea ce a dovedit cu mîna și cu fapta sa ; el este cu credință față de creștinătate, nu aparent, ci din convingere, cu tot zelul. Alteța voastră princiară îi datorează laudă dreaptă și cinstire”¹⁸.

Deși oștile lui Mihai au obținut o strălucită victorie la Călugăreni, condițiile nefavorabile au impus retragerea lui prin București și Tirgoviște către munți. „Adevărat — scrie Mihai voievod lui Stanislaw Zolkiewski, Castelănul din Liov, la 12 octombrie 1595 — că noi înșine i-am lăsat lui (Sinan-Pașa — n.n.) cale slobodă în țara noastră, și asta din pricină că în vremea aceasta oștirea noastră se împușinase peste socoteli”¹⁹. Odată cu refacerea oștirii, Mihai s-a adresat celor de la care spera să pri-

¹⁴ A.S.B., microfilme Turcia, rola 21, c. 691, 729.

¹⁵ A.S.B., microfilme Polonia, rola 8, c. 2 18 ; vezi și P.P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 13.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 13—15.

¹⁸ Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 98—99.

¹⁹ Aurel Decei, *Mihai Viteazul despre bătălia de la Călugăreni*, în *Literatura română veche*, vol. II, p. 74—75.

mească ajutoare cerîndu-le să-i trimită trupe. „Iarăși și iarăși vă rugăm stăruitor să vă îndurați de treburile creștinești și să stingeți focul care arde păretele vecinului, înainte ca el să vă ajungă și pe voi“²⁰.

După o perioadă de timp, Mihai, la care venise și Sigismund Bathory cu un număr de oameni, reia operațiunile îndreptîndu-se spre Tîrgoviște, București și Giurgiu. Sinan, care cunoștea capacitatea și vitejia domnului român, cuprins de frică, el și întreaga lui oștire, urmărit fiind de Mihai, s-a retras de pe pămîntul Țării Românești, înainte de a fi izgonit, cu scopul de a se întări în cetatea Giurgiu, de a opune acolo rezistență și a organiza trecerea peste Dunăre a armatei sale.

Oastea lui Mihai a ajuns la Giurgiu la 15 octombrie unde, în zilele următoare, pînă la 20 octombrie, a înfrînt pentru a doua oară oștile otomane ; o nouă victorie încununa astfel activitatea lui. Odată cu aceasta se sfărîmau planurile sultanului de a lichida autonomia Țării Românești și pe domnitorul ei.

Numele lui Mihai, al țării, faptele de vitejie ale românilor străbăteau, în toamna anului 1595, întreaga Europă. Multe documente au fost scrise atunci pentru a se informa conducătorii de state și diplomația acestora, care conțin ample informații despre luptele purtate de români. Agentul englez la Constantinopol scria, la 7 noiembrie 1595, după informațiile pe care le avea, despre efectivele celor două armate, despre eroismul luptătorilor, capacitatea conducerii, formulînd aprecierea : „Cu siguranță, prea onorate, că este un lucru demn de cea mai mare considerație și de glorie eternă că ceea ce n-au putut realiza atît de mulți împărați, regi și prinți, a izbutit un Mihai, cel mai neînsemnat și mai sărac dintre duci, anume, să învingă oștirile marelui Sultan“²¹.

Cronicarul otoman Mustafa Ali, care nu poate fi bănuît în nici un caz de simpatie pentru domnul țării Românești, descriind, în stilul obișnuit al scrierilor turcești, pe baza mărturiilor și a propriilor observații, expediția lui Sinan Pașa din 1595, despre Mihai, scrie : „Mihai, pe care ei nu l-au băgat în seamă, răufăcătorul pe care nesocotindu-l om de valoare, l-au privit cu dispreț, dovedindu-și arta în ale luptei, a distrus în acest fel merituoasa oaste“²².

Personalitatea marelui conducător de oști, a omului cu gîndire politică modernă și de o inegalabilă concepție militară, devine în acest moment materializarea speranței de libertate a tuturor celor împovărați de jugul otoman și care în diferite localități ale țărilor din imperiu se ridicau la luptă. Așa se explică apelurile și rugămintile unor conducători ai populațiilor din Bulgaria, Serbia, Grecia etc. de a veni să-i elibereze, înrolarea sub steagul de luptă a mii și mii de oameni, a unor vestiți căpitani ca Deli Marcu, Baba Novac și alții ce au slujit cu credință pe domnitorul român și cauza pentru care lupta el, interesul și speranța pe care figura lui Mihai le trezea în rîndul maselor populare dintr-o imensă zonă geografică, sau aprecieri, ca aceea a lui Stavrinov, potrivit cărora Mihai e „Onoarea ortodoxilor“.

Victoriile obținute au fost rezultatul luptei tuturor celor care au participat ; în fruntea lor, și cel dintîi în luptă, a fost însă în permanență Mihai cu oastea lui, cu miile de țărani care simțeau și puneau mai presus de orice independența țării. Împreună cu luptătorii lui Mihai au parti-

²⁰ *Ibidem*.

²¹ E.D. Tappe, *op. cit.*, p. 98—99.

²² A.S.B., Microfilme Turcia, rola 21, c. 707, 737.

cipat la bătălii și oamenii lui Ștefan Răzvan din Moldova. Alături de români a luptat oastea lui Sigismund formată mai ales din mercenari, plus cea a secuilor, precum și 300 de călăreți veniți din Toscana și vreo 1 500 de germani trimiși de arhiducele Maximilian.

Talentul și curajul său, demonstrate pe câmpul de luptă, și victoriile obținute au fost repede cunoscute, întoarcerea sa victorioasă a fost un prilej de bucurie, poporul primindu-l cu cîntece de veselie și vrășmașii tremurînd la auzul numelui lui.

Dovedindu-se un bun cunoscător al activităților diplomatice și un strălucit organizator al succesului bătăliilor, Mihai Viteazul întreprinde măsuri care să vindece rănilor grele provocate de război, de năvălirile otomanilor și tătarilor. Populația retrasă în păduri și la munte revine la locul de baștină și își reia vechile ocupații; orașele și satele distruse încep a se reface; cîmpurile se însămîntează din nou. Puținul răgaz obținut se face simțit în starea materială dar și morală a poporului. Acesta va contribui, în toamna anului 1596, la înfrîngerea tătarilor care, stimulați de turci, năvăliseră în Țara Românească, precum și la succesul atacului pe care l-a dat Mihai asupra garnizoanei turcești din Turnu, în fața Nicopolei.

Cunoscînd inconsecvența, incapacitatea și nehotărîrea lui Sigismund, cel care îi impusese, în 1595, încheierea unui tratat inegal, Mihai declanșează acțiuni diplomatice care să-l favorizeze: împăcarea cu turcii, fie și pentru un timp scurt și legături directe cu împăratul Rudolf pentru a obține ajutor, în special bani ca să-și poată alcătui o armată de mercenari, problemă care o consemnează multe documente. Deși n-a fost ceea ce el a scontat, totuși ambele acțiuni diplomatice l-au favorizat, eliberîndu-se de tutela lui Sigismund Bathory, avînd oastea lui, și legături directe cu împăratul.

Între timp, au avut loc unele schimbări nefavorabile. Prin venirea lui Ieremia Movilă la tronul Moldovei, Mihai pierduse sprijinul acestei țări, noul domnitor fiind omul polonilor și al turcilor. Totodată, Sigismund renunță la coroana Ardealului lăsînd-o împăratului. Se desface astfel alianța celor trei țări românești a cărei necesitate era resimțită mai mult ca oricînd. În aceste circumstanțe, Mihai este nevoit să încheie tratatul cu împăratul Rudolf. Dar lucrurile se complică și mai mult prin revenirea lui Sigismund și reînceperea luptelor între turci și imperiali. Din nou domnitorul român navighează pe valurile involburate în așa fel încît să apere interesele românilor și ale creștinătății, pentru care el ridicase steagul luptei. Așa că, pe lângă cei 1 500 de oameni trimiși celor asediați la Oradea, Mihai atacă garnizoanele otomane de la și de peste Dunăre, le alungă cetele din Țara Românească și-i învinge pe turci la Nicopole, Vidin, Cladova etc. Într-o scrisoare a voievodului către arhiducele Maximilian, din 15 octombrie 1598, el însuși arată rezultatele unor atacuri la Nicopole unde a înfrînt 13 000 de turci, distrugînd garnizoana lor. Același lucru a fost făcut la Vidin, la Plevna, Vrața și Rahova, iar „pe cei dinăuntrul, ce s-au găsit creștini, adică bulgari, mari și mici, după socoteala mea 16 000 de suflete, cu averea lor toată, i-am trecut peste Dunăre și celor mai săraci le-am dat în țărișoara mea, unde s-a putut, atîta loc cît să-și poată găsi hrana”²³.

Aceste fapte ale lui Mihai sînt relatate pe baza informațiilor cadiilor din Filipopoli, Sofia și Adrianopole, de franciscanul Eustachis Fontana, în scrisoarea către cardinalul Cinzio Aldobrandini. El remarcă panica de

care erau cuprinse oficialitățile otomane, care apreciau că „dacă nu se vor trimite în grabă ajutoare acelui oraș (Adrianopole — n.n.) va cădea sigur în mâinile acestuia (ale lui Mihai — n.n.) ceea ce ar constitui un pericol real pentru Constantinopol“, căci el reintră în campanie cu mai mult de 50 000 de soldați. Se pare că această perspectivă provoacă o groază generală ²⁴.

O interesantă și revelatoare apreciere la adresa domnitorului face același Fontana, mai târziu, vorbind de succesele lui Mihai contra turcilor și tătarilor : „Valoarea acestui voievod este bine cunoscută de aceștia. Temîndu-se atît de mult de el, ei așteaptă cu toate forțele pregătite să-l subjuge și să-l suprime, neputînd tolera ca un supus și sclav al lor (așa îl considerau pe Mihai — n.n.) să le facă atît de mari și cunoscute pagube prin schimbarea pe care a făcut-o. Printre dîșii există părerea că Ibrahim, generalul lor, nu va reuși să facă nimic, nu numai în Bulgaria și Transilvania, dar mai ales în Țara Românească împotriva căreia s-a îndreptat cu întreaga forță militară pe care o avea la dispoziție. Mai mult încă, există pericolul de a înfăptui același lucru cunoscut pe care l-a făcut Sinan Pașa la timpul său *, care, neputînd să se ridice la valoarea lui Mihai, a fost obligat să-și salveze viața prin fugă lăsînd acestuia o mare și bogată pradă de război și el a rămas în picioare și de astă dată“ ²⁵.

Datorită curajului, tactului, capacității de bun organizator și diplomat ale lui Mihai, multe și felurite încercări ale Turciei de a-l înfrînge n-au dat rezultate. „Văzîndu-se privată de speranța unor progrese reale, convingîndu-se de îpuținarea pretutindeni a forțelor sale și cunoscînd direct valoarea puterii imperiale și a voievodului Mihai, care a reușit să-și mențină tronul Țării Românești, armata otomană n-a putut zdruncina pînă acum forțele lui Mihai Voievod, care se mențin într-o situație bună, ceea ce provoacă atîtea neplăceri“, se arată într-un document din 16 octombrie 1599 ²⁶.

Pentru a doua oară însă Sigismund părăsește Transilvania, de astă dată în favoarea lui Andrei Bathory, prieten și aliat al polonilor și al turcilor, ca și al lui Ieremia Movilă. Între sultan, regele Poloniei și Andrei Bathory se statornicise o înțelegere deplină în atitudinea față de habsburgi în general și față de Mihai în special. Acum, cînd este înconjurat numai de dușmani, Mihai e nevoit să reînnoiască tratatul cu Cardinalul. Dar atît Andrei Bathory cît și aliații și susținătorii lui făceau totul pentru a-l înlătura pe Mihai din domnie și a pune în locul lui pe Simion Movilă, fratele domnitorului din Moldova. În fața intrigilor și amenințărilor, a presiunilor externe, care ajungeau pînă la ai cere lui Mihai să renunțe la tron, indignarea domnitorului se revarsă în strigătul amenințător, plin de demnitate și de dreptate : „Nu-mi las nimănui țara și neamul, pînă ce nu mă vor scoate de acolo tîrîndu-mă de picioare“ ^{26 bis}.

Tocmai de aceea, cererilor repetate ale principelui Transilvaniei de a părăsi tronul Țării Românești, Mihai voievod le răspunde cu bătaia din 18 octombrie 1599 unde, cu măiestria geniului său militar și vitejia celor aproximativ 30 000 de luptători ai oștirii sale, înfrățiți în năzuința lor de dreptate și libertate cu cei 5 000 de secui, 3 000 de cazaci și numeroși

²⁴ A.S.B., microfilme Vatican, rola 76, c. 27—29, 33—36.

* Se referă la bătăliile de la Călugăreni, Tîrgoviște și mai ales la cea de la Giurgiu, din vara anului 1595.

²⁵ A.S.B., microfilme Vatican, rola 76, c. 42—46.

²⁶ *Ibid.*, c. 52—54.

^{26 bis} A.S.B., microfilme Polonia, rola 11, c. 660—665.

haiduci care au dat ajutor, cîştigă la Şelimbăr bătălia ce-i deschide porţile oraşului Alba Iulia, capitala Transilvaniei, străveche vatră de cultură şi civilizaţie a poporului român. La 21 octombrie/1 noiembrie 1599, un urmaş al plămăditorilor ei intra triumfal în cetatea care de atunci a rămas simbolul şi speranţa drepturilor româneşti, timp de peste 300 de ani.

Actul săvîrşit la 21 octombrie/1 noiembrie, îndelung gîndit şi plănuit, a fost grăbit de înţelegerea principelui ardelean cu cel din Moldova, sprijiniţi de poloni şi de turci, pentru a-l înlocui în scaun pe Mihai. El a fost pregătit în timpul pe care Mihai l-a avut la dispoziţie, voievodul trăind cu turcii pentru a-şi asigura liniştea şi a-şi concentra oastea la Ploieşti. Modul de pregătire, conducerea şi deplasarea trupelor, organizarea şi desfăşurarea bătăliei demonstrează încă odată capacitatea şi talentul militar al domnitorului. Nu vom descrie modul cum s-a desfăşurat bătălia ci vom cita cîteva documente şi în primul rînd scrisoarea lui Mihai către împăratul Rudolf al II-lea. După ce înfăţişează pe scurt întîlnirea cu oastea cardinalului, scrie : „Şi acela, despoiat de toată tabăra lui, a fost pus pe fugă de mine, cu toată oastea lui, nu fără mare durere în sufletul meu pentru risipa singelui vărsat de la cîteva mii de creştini, căzuţi de amîndouă părţile. Astfel, la 21 octombrie/1 noiembrie, în ziua tuturor sfinţilor, am luat în stăpînire ca biruitor Alba Iulia, scaunul crailor Transilvaniei“²⁷.

Însăşi împăratul, în instrucţiunile date, împuternicea comisarii imperiali să-i comunice lui Mihai că „ne-a bucurat în mod deosebit impunătoarea victorie strălucită şi importantă pe care a obţinut-o el recent“. Între factorii care au contribuit la aceasta, instrucţiunea precizează „zelul manifestat în mod sincer şi fidel de voievod faţă de noi şi faţă de toată creştinătatea, vitejia sa cavaleriească şi vrednicia sa (luînd asupra sa săvîrşirea acestei excelente opere) spre gloria lui, care are acum ecou în fiecare om“²⁸. David Ungnad, comisar imperial, într-un raport din 6 noiembrie 1599 către împăratul Rudolf, după ce arată că pentru succesele sale Mihai este „demn de o mare răsplată“, dă relaţii despre modul cum s-au comportat în luptă diverse categorii sociale. „În luptă, se spune, că ar fi căzut 3 027 persoane, cei mai mulţi fiind nobili distinşi, printre care şi Hussar Petru. Omul de rînd din cadrul ţărănimii, se spune, că s-ar fi răsculat şi ar fi ucis pe unii nobili, dar Mihai a pus capăt măcelului şi l-a interzis *. Secuiei, se spune, ar fi fost cu toţii gata de împotrînire, dar Mihai le-a promis vechile lor privilegii, care împiedicau orice pretenţie sau invazie din Moldova în Transilvania“²⁹. Un alt mesager al curţii imperiale, Sigismund Forgacz, într-un raport din 20 noiembrie, arăta şi el, printre altele, că „ţărani se răscoală împotriva stăpînitorilor lor“³⁰.

O interesantă descriere a luptei de la Şelimbăr, a concepţiei şi acţiunilor lui Mihai ne-a lăsat Germanico, episcop de San Severo. După episcopul Germanico, Mihai considera că înţelegerea avută cu Sigismund „nu numai că ar trebui să se menţină dar şi să crească, deoarece sînt şi așa subordonate şi înlănţuite împreună provincia sa cu aceea încît căzînd una cade şi cealaltă şi păstrîndu-se una se păstrează şi cealaltă“. Dar acest

²⁷ A.S.B., microfilme Austria, rola 235, c. 64—67.

²⁸ *Ibid.*, xerografii Austria, pachetul CCXLV/12.

* Un document care confirmă această intervenţie este şi porunca lui Mihai voievod, din 6 noiembrie, către cpt. Nicolae Rac.

²⁹ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXI/105.

³⁰ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXI/7.

lucru, menționează documentul, nu l-a dorit Andrei Bathory, care a făcut totul ca alianța să înceteze, iar Mihai să fie izgonit ³¹.

Victoria obținută la Șelimbăr, în 28 octombrie, nu numai că a înlăturat pericolul, pus la cale de principele Transilvaniei, conducătorii polonilor, domnul Moldovei și tătari, de a-l înlătura din domnie pe Mihai voievod, dar a dus la unirea sub același conducător a celor două țări. Populația românească — despărțită artificial în cursul istoriei, înlănțuită și încorsetată de o legislație străină, asuprită și aservită de o nobilime în cea mai mare parte venită din altă țară și întărită cu privilegiile feudale — vedea în Mihai un izbăvitor al suferințelor sale. Tocmai de aceea la intrarea în Alba Iulia, ca și în celelalte localități, populația a făcut o călduroasă primire voievodului din același neam cu ea, sperînd în îmbunătățirea soartei sale.

Pentru Mihai însă situația era deosebit de grea și complicată. În primul rînd tratatul cu împăratul conținea prevederi care nu-i erau favorabile. În spiritul acestui tratat, Transilvania trebuia să fie a coroanei habsburgice, iar Mihai doar reprezentantul împăratului. În al doilea rînd, domnitorul avea de condus țara împreună cu o instituție — dieta — care îi era străină, interesele membrilor ei fiind radical opuse celor promovate de noua conducere, dar garantele de legi și privilegii pe care Mihai s-a angajat să le respecte. Totodată domnul era obligat să folosească un aparat administrativ, care, de asemenea, nu fusese recrutat, format și așezat de el. În al treilea rînd, reprezentanții împăratului — diferiți consilieri, care aveau menirea să-l „sfătuiască” dar și să-l urmărească în actele sale — ca și tot felul de elemente prohabsburgice și probathorești, mai mult învrăjbeau, creînd o stare de încordare între curtea împăratului și Mihai. În sfîrșit, ajutoarele promise de Rudolf al II-lea, sprijinul său concret și la timp, nu i-au fost acordate.

Nu trecuse decît o lună de la victorie și aflăm, dintr-o scrisoare a împăratului către arhiducele Matei, că începuse să se ceară măsuri împotriva lui Mihai. Împăratul socotea însă că „nu vedem cum am putea fi împotriva lui și cum am putea întreprinde ceva cu forța, căci ar fi nevoie de bani și oșteni și anume de foarte mulți, de aceea este mai oportun să amînăm lucrurile” ³². De altfel, modul de a privi situația de către împărat și Mihai era diferit. Primul considera că Transilvania este a lui, Mihai servindu-i interesele, fiind deci instrumentul său de acțiune. Iar al doilea vedea în Transilvania un pămînt românesc, cu populație românească, strîns legată de Țara Românească. Tocmai de aceea el a trebuit să acționeze cu mult tact pentru a-și realiza interesele, dar fără a se ridica total împotriva protectorului său, de al cărui ajutor socotea că are încă nevoie.

Documentele din perioada următoare ilustrează din plin gîndurile și modul de acțiune al lui Mihai, dar și maniera cum era permanent „urmărit”, „consultat”, „sfătuit”, etc. Unul dintre consilierii imperiali, dr. B. Pezzen, în scrisoarea adresată arhiducelui Maximilian, la 7 decembrie 1599, era de părere că „guvernarea voievodului Mihai în Transilvania capătă din ce în ce mai mult aerul că numitul voievod vrea să ducă cu vorba atît pe turc cît și pe majestatea sa și să păstreze țara pentru sine” ³³. El își ilustrează punctul de vedere citind o serie de măsuri luate de Mihai și anume : convocarea și ținerea dietei fără știrea și aprobarea împăratului ; confis-

³¹ *Ibid.*, microfilme Vatican, rola 76, c. 214—221.

³² *Ibid.*, xerografii Austria, pachetul CCXLV/9.

³³ Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 535—536.

carea moșiilor și distribuirea lor la oamenii săi ; oastea transilvană, cu căpitani de vază în frunte, a așezat-o în Muntenia și invers, a adus-o pe cea din Muntenia în Transilvania ; a scos din țară trupele imperiale și a ocupat cu oastea lui cetatea Hust și alte garnizoane ; n-a vrut să aibă în jurul său și nici în dietă pe trimisul împăratului Ungnad și alți comisari imperiali, ci i-a expediat cu prea puțin respect ; a chemat la el, în numele său propriu, pe cei mai distinși nobili, cu permisiunea și sub protecția lui și alte asemenea măsuri.

Despre modul demn în care proceda Mihai relatează și un alt document, din 8 decembrie 1599 : „cînd Vodă a vrut să țină dieta și domnul Ungnad a dorit să fie prezent acolo, Vodă i-a trimis vorbă că nu are nevoie de sfatul nimănui, că știe să se îngrijească singur de dietă și că el, Ungnad, să-și vadă de drumul lui, pe acolo pe unde a venit“ ³⁴. „Închipuiți-vă, Măria Voastră, informează un trimis al împăratului, că Mihai voievod vrea să fie stăpînul Transilvaniei, sub orice formă și se pregătește să se apere împotriva celor ce vor să-l deranjeze“ ³⁵. Pe aceeași temă, o scrisoare către arhiducele Maximilian atrăgea atenția că voievodul Mihai „vrea să rămînă el însuși stăpîn acolo, fie cu voia (transilvănenilor — n.n.), fie cu forța. Majestatea Sa însă negociază cu el, spre a renunța de bună voie la provincie și a trece sub stăpînire Majestății sale“. În continuarea scrisorii se face o precizare semnificativă pentru modul de gîndire al oamenilor de la curtea împăratului : „dacă el (Mihai — n.n.) nu va accepta acest lucru, oamenii Majestății sale au destule mijloace la dispoziție pentru a-l goni de acolo cu forța“ ³⁶.

O notă aparte de realism găsim în scrisoarea lui Mihai Szekely, din 14 decembrie, care atrăgea atenția că din diverse știri despre Mihai Vodă „nu totul este demn de crezare“. Apoi referindu-se la ceea ce-i oferă sultanul lui Mihai și ceea ce i-a oferit Rudolf, formula o concluzie pe cît de veridică pe atît de curajoasă : „Nici acesta din urmă și nici un alt împărat roman n-a avut vreodată un asemenea slujitor care să fi săvîrșit cu atît de puține mijloace victorii atît de zdrobitoare ; pe de altă parte, nu are și nu a avut nicodată un asemenea inamic cum va deveni el dacă nu va ști să și-l mențină căci el este viteaz și iute, și izbutește să strîngă pe oșteni prin rapiditatea și generozitatea sa, iar dacă va avea și ajutorul împăratului turc, cine oare îi va putea ține piept“ ³⁷. Nemulțumit de felul cum procedează curtea habsburgică față de Mihai voievod, cunoscînd calitățile și meritele acestuia dar și felurile manevre ale turcilor de a-l atrage de partea lor, Szekely, într-o scrisoare din 6 ianuarie 1600, revine cu precizarea : „Eu am scris și am spus totdeauna : dacă îl menținem pe Mihai Vodă (de partea imperialilor — n.n.) atunci obținem ceea ce nici un împărat roman n-a mai avut vreodată ; dacă îl pierdem, va fi o pierdere cum alta nu s-a mai văzut de secole de-a rîndul ; căci el nu poate cere ceea ce nu i se poate oferi și nu i se poate oferi atît de mult pe cît este el. În stare să ne dea nouă drept compensație — decît dacă ar avea încă o viață“ ³⁸.

În gama largă de opinii asupra modului cum evolua situația în Transilvania, a raporturilor dintre Mihai și Curtea imperială se conturează

³⁴ *Ibid.*, p. 536.

³⁵ A.S.B. microfilme Italia, rola 98, c. 579.

³⁶ Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 662.

³⁷ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXLX/31.

³⁸ *Ibid.*, pachetul CCXXXVI/13.

precis poziția lui Mihai voievod. Raportînd împăratului la 11 ianuarie 1600, unul din principalii consilieri, dr. Pezzen, sublinia că „Voievodul a luat Transilvania cu sabia și nici nu se gîndește să se lase îndepărtat de acolo, că vrea să încerce norocul și în Moldova — fie că Majestatea voastră imperială aprobă sau nu ; mai aduce la cunoștință (Mihai — n.n.) că după ce va aduce cele trei provincii sub stăpînirea sa, va apuca de barbă cum se cuvine pe turc și va arăta încă și mai mult serviciile aduse de el creștinătății”³⁹. Pentru a nu fi nici un dubiu, autorul raportului precizează : „Așadar, eu sînt absolut încredințat, atît prin rolul anterior, cît și prin acesta că voievodul și-a propus să rămînă în Transilvania și să guverneze acolo”.

Rezultă că oamenii împăratului începuseră să afle cîte ceva din intențiile lui Mihai, hotărîrea acestuia de a păstra Transilvania, de a conduce ca domn și de a aduce, alături de Țara Românească și Transilvania, și cea de-a treia provincie românească — Moldova, intenție semnalată de unele documente încă mai dinainte. Astfel, Giovanni de Marini Poli scrie împăratului, la 8 martie 1598, despre preocuparea lui Mihai de a recruta cazaci pentru oastea sa și temerea voievodului că ar putea fi împiedicată trecerea lor de către Ieremia Movilă. Pentru ca misiunea să poată fi dusă la bun sfîrșit, Mihai preconiza să intervină cu oastea și „să-l alunge din țară și uniți cu moldovenii cu care are legături voievodul și (aceștia — n.n.) uniți cu cazacii și cu aceștia să treacă dincolo” ; Mihai spunea că trebuie să-l alunge pe Ieremia cu forța „ca dușman al creștinătății, nu pentru a-i cotorpi țara și nici dintr-o lăcomie oarecare, dar ca să nu poată aduce o piedică la planul expediției în Turcia”⁴⁰.

Date interesante despre modul cum îl cunoștea Mihai voievod pe vecinul său din Moldova rezultă și din raportul comisarilor imperiali din 11 iunie 1598 : „dar despre Ieremia Moldoveanul spune că este un înșelător, un trădător și un om fără pic de credință, care nu încetează o clipă să tot stîrnească și să îndemne pe dușman ca să-l poată înlătura pe Mihai” fapt pentru care „el ar dori să-l alunge din Moldova și să se scape de un dușman și un trădător atît de rău”. Consilierii, potrivit instrucțiunilor lor, i-au atras atenția ca să nu pună ceva la cale contra Moldovei. Dar Mihai ținea să-și precizeze poziția în mod hotărît. În acest sens el arăta trimișilor imperiali că „nu vrea să năruie Moldova, nu ea îl dușmănește, ci (să-l alunge — n.n.) pe Ieremia” ; „dacă ar avea în Moldova un vecin cu credință, spunea Mihai Viteazul, cu care să-și poată uni forțele fără teamă, el ar putea face în așa fel ca nici tătarul și nici turcul să nu fie în stare de a pătrunde în regiunile de partea aceasta a Dunării”⁴¹.

Unul dintre documente — scrisoarea lui Mihai voievod chiar către Ieremia Movilă, din 20 decembrie 1598, în care relatează despre împrejurările intrării în Transilvania — amintește despre faptul că „ne-a venit vestea că făcea uneltiri (Andrei Bathory — n.n.) și așa și într-o parte și în cealaltă parte, despre care lucrări poate și domnia ta ai avut știre” ; pe domnitorul Moldovei Mihai îl ruga : „să nu te potrivești cuvintelor oamenilor, nici să le dai credință, ci dintotdeauna să fim și să locuim ca frații, în prietenie, pentru ca și țările și supușii noștri să fie în pace precum au fost și mai înainte și pînă acum”⁴². Concepția lui Mihai cu privire la Moldova

³⁹ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXVI/30.

⁴⁰ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCL/3.

⁴¹ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXVI/32.

⁴² A.S.B., microfilme Polonia, rola 8, c 263—265.

era expusă arhiducelui Maximilian de solul său. Din spusele acestuia rezulta că intrarea în Moldova era justificată și prin prisma unor măsuri care să împiedice atacul polonilor⁴³. Pe de altă parte comisarii imperiali, David Ungnad și Mihail Szekeley, în urma discuției cu Mihai raportau împăratului, la 12 februarie 1600, că „el ar fi luat de mult Moldova dacă ar fi avut bani, armament și puști“⁴⁴.

Carlo Magno informa pe arhiducele Maximilian că Mihai i-a atras atenția că „atît timp cît majestatea sa nu va supune Moldova, nu vor putea rămîne neatacate Transilvania și Valahia, ceea ce găsesc și eu că este adevărat, și că dacă Majestatea sa nu l-ar fi îndemnat atît de ferm, în scris, să stea deocamdată din multiple motive liniștit, el ar fi ocupat deja Moldova“⁴⁵.

În sfîrșit, lucrurile precipitîndu-se, Mihai, fără să mai asculte sfaturile, fără să aștepte ajutor, apropie tot mai mult aplicarea măsurilor sale de a izgoni pe Ieremia și pe aliații săi din Moldova și a o uni cu Țara Românească și cu Transilvania. Documentele remarcă hotărîrea voievodului, precizînd și timpul : „Și fiindcă el este hotărît să întreprindă peste cîteva zile expediția împotriva Moldovei — comunicau la 16 aprilie comisarii imperiali — domnul voievod vrea să o ia înaintea lui Sigismund, asigurîndu-și înțietatea“⁴⁶.

Cîteva zile mai tîrziu, însăși Mihai voievod motivîndu-și acțiunea, scria lui Bartholomeus că știind intenția lui Sigismund Bathory de a ataca Moldova, ajutat de o mare armată de turci și de tătari, „am socotit că trebuie să-i fie smulsă lui însăși ocazia de a reuși înainte de a prinde puteri. Acum conducem o armată contra lui însăși, evident cu acel scop, că Dumnezeu dăruind forțe, să împiedicăm la timp forța și avîntul lui“⁴⁷. Deși în această întreprindere îi lipseau banii, „care sînt sufletul lucrurilor ce sînt de făcut“, cum scria Mihai, încrederea în dreptatea cauzei, în forțele sale l-au făcut să treacă la ofensivă.

După cum se știe, împăratul Rudolf, pentru a-l determina pe Mihai să-i cedeze Transilvania, exercita presiuni tărăgănînd trimiterea banilor pentru întreținerea armatei și nerăspunzînd cererilor ce-i erau adresate. În același timp, cercurile de la Curtea împăratului șovăiau și se temeau de un conflict cu Polonia cu toate că ar fi dorit Moldova sub suzeranitatea lor. Pe plan mai larg, „Lupta pentru Moldova era lupta între imperialismul habsburgic, doritor să refacă alianța din 1594 a celor trei principate sub suzeranitatea lor și cel polon, care însă nu vroiau să se înfrunte fățiș“⁴⁸. Combinațiile politico-diplomatice atît ale habsburgilor cît și ale polonilor din acea perioadă sînt edificatoare. Astfel, polonii, în scopul urmăririi politicii lor, aveau în Moldova un domn devotat, pe Ieremia Movilă, pentru tronul Țării Românești unelteau mereu cu turcii cărora le propuneau ca domn pe fratele acestuia, Simion Movilă, iar pentru Transilvania țineau și ajutau pe Sigismund Bathory.

Domnul Țării Românești și al Ardealului, descifrînd aceste combinații, a înțeles pericolul și, poate și pentru a-l face pe Împărat să-l prețuiască la valoarea sa, trece la acțiune, cu toate sfaturile date de consilierii imperiali și în ciuda somațiilor regelui polon de a nu se atinge de Moldova.

⁴³ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXVI/34.

⁴⁴ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXVI/102.

⁴⁵ Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 795—796.

⁴⁶ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXVII/61.

⁴⁷ *Ibid.*, microfilme Austria, rola 23, c. 561—563.

⁴⁸ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 181.

Intrarea Moldovei sub autoritatea lui Mihai era de natură să lărgească și să consolideze frontul românesc antiotoman, să asigure noi șanse de reușită în înfruntarea cu imperiul romano-german, să permită respingerea presiunilor și planurilor de ocupare a țărilor române, *era menită să dea împlinire unui proces istoric legic obiectiv*.

La 24 aprilie oștirea principală a voievodului a trecut în Moldova, unde, înfrângând câteva rezistențe ale polonilor, a ajuns la Suceava, cetate bine întărită și apărată, în special de poloni, care a fost luată relativ ușor. După Miron Costin, Suceava și Cetatea Neamțului „s-au închinat căci era așa de groaznic Mihai Vodă și vestit de războaie în toate acele părți”⁴⁹. Armata lui Mihai a continuat să urmărească oastea polonă și a lui Ieremia pînă la Hotin unde se afla închis în cetate Ieremia cu oamenii săi. Încă odată, în pofida modului cum l-a înfățișat cronicarul pe Mihai — „groaznic” — atitudinea lui față de cei de același neam și credință ca și el iese în evidență din scrisoarea adresată Mitropolitului și boierilor închiși în cetatea Hotinului. Mihai vodă îi sfătuiește să-i ceară lui Ieremia să predea cetatea fără lupte, promițându-le libertatea la cei ce vor să iasă și să plece și ajutor celor ce vor trece de partea lui. „Aș dori ca domniei sale (lui Ieremia — n.n.) să nu-i vie pieirea de la domnia mea, pentru că este domn creștin și sîntem și domnia mea creștin”⁵⁰.

Mihai, văzînd că nu poate lua Hotinul și neavînd vreme să înceapă un asediu lung, se retrage, iar Ieremia trece Nistru la Camenița sub scutul polonilor. Întreaga Moldovă, în afară de Hotin, era astfel sub ascultarea lui Mihai. *Acum el realizează unirea celor trei țări ale românilor ; românii din teritoriul fostei Dacii aveau pentru prima oară un domn al lor, iar el, în actele sale, se putea intitula : „domn al Țării Românești, al Transilvaniei și al Moldovei”* (s.n.).

Se înfăptuia astfel prima unire politică a celor trei țări române în hotarele ce cuprindeau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii. „Mihai ajunsese acum — zice marele Bălcescu — în culmea slavei și a mărimii ce el voise. Cinci ani abia trecuseră de cînd el trăsese sabia spre a apăra țara sa de tirania turcească și, după o mulțime de triumfuri eroice, respinse potopul turcesc departe de dînsul și de Europa creștină. Nu numai atît. El voia a-și creia o patrie mare pe cît ține pămîntul românesc ; și norocul ajutîndu-l, în cîteva luni Ardealul, Moldova și o parte din Banat sînt unite cu Țara Românească. Rămăsese numai Timișoara cu ținutul ei ce se afla sub turci și Oradea Mare cu părțile orientale ale Ungariei pe care el le cerea de la împăratul cu dreptul că ele fac parte din Ardeal, precum ținuse și sub Sigismund Bathory. Aceste mici ținuturi dobîndite *unitatea națională era completă* (s.n.). Independența absolută ar fi urmat fără îndoială. Mihai realizase acum visarea iubită a voievozilor cei mari a-i românilor. Acum românul s-a înfrățit cu românul și cu toți au una și aceeași patrie, una și aceeași cîrmuire națională, astfel precum n-au fost din vremile uitate ale vechimii”⁵¹. „Unind pe toți românii într-un tot, restatornicind Dacia veche — scria, la rîndul său, Florian Aron — Mihai a făcut o nație mare, demnă de a fi recunoscută de alte nații. Ca un alt Temistocle, se sili să-și desrobească țara, să facă respectat statul românesc și să dea în mîna românilor puterea de a-și ține demnitatea lor”.

⁴⁹ Miron Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Urechia, vol. I, p. 445.

⁵⁰ A.S.B., microfilme Polonia, rola 8, c. 266—267.

⁵¹ N. Bălcescu, *Românii sub Mihai voievod Viteazul*, Editura Minerva, București, 1970. p. 329—330.

Izbînda lui Mihai a fost repede cunoscută în toată Europa prin rapoartele diversilor reprezentanți ca și prin informațiile ce se dădeau publicității, iar comentariile și aprecierile la adresa lui sînt din cele mai elogioase. „Dacă a fost vreodată un principe în lume demn de glorie pentru acțiuni eroice, acesta este signior Mihai principele Valahiei“, se arăta într-un *diario* publicat la Roma ⁵².

Din Constantinopol, Eustachio Fontana, într-un raport al său relatează, între altele : „nu pot să nu vă comunic că din zi în zi crește teama atît în pieptul cît și în sufletul fiecăruia din cauza marii valori pe care o demonstrează în aceste părți ale Europei acest nou Alexandru, căruia îi spune Mihai voievod, care cu puține zile în urmă ar fi pătruns în rîndurile inamicilor“ ⁵³.

În Moldova, ca și în Transilvania, Mihai nu și-a organizat un aparat administrativ propriu, rămînînd pe mai departe, în toate cele trei țări unite, administrația care fusese înainte. Timp de o lună, cît a stat la Iași după alungarea lui Ieremia, a încercat să și-i apropie pe boierii din Moldova cerîndu-le jurămint de credință și, după unele date, ținînd chiar o adunare a acestora în care s-a luat o măsură importantă pentru toată populația. După cum scria P.P. Panaitescu, „locuitorilor din orașe și din sate, care au fost distruse de război, li s-au iertat dările pe șase ani“ ⁵⁴.

Dar, prea mari erau înfăptuirile lui Mihai, prea mult îl ridicaseră ele în fața lumii — într-o epocă în care marii rivali urmăreau creșterea și întărirea puterii lor, unul în dauna celuilalt, pe seama țărilor și popoarelor din jur — ca să poată rezista în fața forțelor dușmane. Invidia, ura și răzbunarea începeau să-și caute căi, forme și mijloace de acțiune. În afară de aceasta, pe plan intern, condițiile încă nu-i puteau garanta succesul și viabilitatea planurilor sale.

Ca să păstreze și să consolideze înfăptuirile, țările române unite de Mihai ar fi trebuit să aibă în primul rînd o situație economică bună, dar permanentele lupte pe care a fost nevoit să le ducă, pe lîngă faptul că nu au asigurat liniștea necesară prosperității economice, au cerut continua refacere a efectivelor și asigurarea fondurilor necesare pentru plata oastei.

În afară de aceasta, situația politică a Europei de răsărit, la începutul celui de al XVII-lea veac, nu era favorabilă înfăptuirii unor asemenea planuri grandioase. Imperiul turcesc, cu toate slăbiciunile ce le manifesta, mai era o mare putere în stare să-și reîmpropăteze și să arunce în luptă noi și puternice forțe și mijloace ; habsburgii conduceau un imperiu ros de puternice contradicții interne, care dispunea totuși de mari resurse, de importante capacități umane și de o puternică influență în lumea diplomatică ; Polonia avea încă o remarcabilă forță militară, beneficia de o poziție geografică bună și era condusă de un mare om de stat Zamoyski, marcantă personalitate și pe plan militar.

Mihai a trebuit „să navigheze“ și „să se strecoare“ printre interesele acestor permanenți rivali, să-i aibă de partea sa, cînd pe unii cînd pe alții, să le hrănească iluzia că și el este de partea lor. Dar abilitatea manevre politice ale voievodului român întîrzieau realizarea aspirațiilor puternicilor vecini, izbînda unora împotriva altora. Judecată din punctul de vedere al popoarelor respective și nu al intereselor expansioniste ale clasei dominante, politica promovată de Mihai a slujit progresului istoric, asigurînd,

⁵² Hurmuzaki, *Documente*, p. 530.

⁵³ A.S.B., Microfilme Vatican, rola 76, c. 59—61.

⁵⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 187—188.

pentru câțiva ani, pacea și liniștea în această zonă a Europei, scenă permanentă a înfruntărilor militare dintre interesele acaparatoare concurente.

În a doua jumătate a anului 1600 Mihai nu-și va mai putea continua politica sa, împotriva lui se găseau, în același timp, imperialii, turcii și polonii, care își considerau lezate propriile lor interese expansioniste în spațiul carpato-dunărean. Intriga politică țesută de aceste state împotriva lui Mihai Viteazul — intrigă ce a folosit și concursul unor grupări ale marii boierimi și nobilimi — s-a desfășurat cu o deosebită patimă și repeziciune. Se profila puternic adversitatea față de personalitatea prodigioasă a domnitorului român, ridicat prin faptele, gândurile și proiectele sale îndrăznețe și generoase, consacrate libertății și unității poporului român, deasupra ambițiilor egoiste și a intereselor meschine, retrograde ale atîtor alți contemporani.

Răzvrătirea nobilimii găsește, în persoana generalului imperial George Basta, omul potrivit pentru a-și îndeplini planurile ei de zădărnire a măreței îndepliniri a domnului celor trei țări române. Prin jurămîntul de credință către împărat, depus la 14 septembrie 1600 în fața lui Basta, de către Csaki și ceilalți nobili unguri era îndeplinită, pentru un moment, dorința imperialilor de a lua pe seama lor Ardealul din care nu putuseră să-l scoată pe Mihai. Încercările viteazului de a rezolva situația complexă creată prin coalizarea nobilimii maghiare cu imperialii suferă un eșec. La Mirăslău, în trista zi de 18 septembrie 1600, Mihai voievod a fost nevoit să se retragă din fața adversarului.

Bătălia de la Mirăslău a însemnat, dacă nu înfrîngerea, cel puțin începutul decăderii forței și politicii sale. Este pe deplin îndreptățită concluzia lui P.P. Panaitescu, care subliniază : „Căderea lui Mihai nu se datorește nici unor greșeli în politica lui socială sau națională, nici unor greșeli militare ; el a căzut pentru că n-a avut înăuntru o temelie economică a operei sale, iar în afară a fost victimă imperialismelor ce ne înconjurau, toate unite împotriva lui”⁵⁵.

La începutul toamnei anului 1600 situația devine deosebit de grea pentru Mihai. Nobilimea maghiară, forța dominantă în Transilvania, s-a răsculat împotriva sa în momentul în care armata lui, pe lângă faptul că era împărțită — în Moldova, în Țara Românească și în Transilvania — și neplătită, își micșora rîndurile. Tot atunci solii imperiali și stăpînii lor își manifestau față de Mihai. Sigismund, întreținut și alimentat în aspirațiile sale de poloni, avea o permanentă legătură cu elementele din Transilvania ce-i rămăseseră credincioase. În aceste condiții, Moise Szekely, căruia Mihai îi încredinșase conducerea oastei din Moldova, fuge în Polonia întărind forțele lui Sigismund Bathory. Încercările lui Mihai de a restabili situația prin tratative cu răsculații, ca și cererea adresată arhiducelui Maximilian, în care-i arăta cele ce se petrec sperînd într-un ajutor, n-au avut efect.

Deși desfășurarea evenimentelor îi era nefavorabilă, viteazul voievod nu dă semnalul de încetare a luptei. În zilele următoare soseau din Moldova și din Țara Românească trupele lui Mihai, iar la 1 octombrie Brașovul era atacat și armata voievodului se reunea din nou. În același timp, cancelarul polon Zamoyski cu oastea sa, avînd cu el pe Ieremia

⁵⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 220.

Movilă și boierii ce-l însoțeau și pe Sigismund Bathory cu ai săi, a ocupat Moldova și înainta în Țara Românească. Gravitatea situației îl determină pe Mihai să lase Ardealul și să treacă la apărarea Țării Românești. În prima parte a lunii octombrie au loc, în mai multe localități, lupte între oastea polonă și cea a lui Mihai, bătălia decisivă avînd loc la Bucov, pe Teleajen, în ziua de 20 octombrie. Superioritatea forțelor cu care se înfrunta îl obligă pe Mihai să-și retragă oștenii.

Situația s-a complicat și mai mult prin intrarea în acțiune a otomanilor. La 21 septembrie galerele turcești debarcă oștirea la Giurgiu, ocupă vechea cetate și apoi înaintază pînă la București și Tirgoviște. În luptele purtate acum a pierdut Mihai pe banul Craiovei — Calotă — unul din vrednicii săi tovarăși, cu oaste cu tot, ceea ce îl lipsește pe domn de ajutor în clipe cînd avea mare nevoie. „Nu m-aș fi temut niciodată numai de poloni, scrie Mihai mai tîrziu către împăratul Rudolf, dacă n-ar fi început de altă parte războiul cu turcii“ ⁵⁶.

Tenacitatea marelui patriot, calitățile sale morale, politice și militare sînt arătate încă odată în fața lumii. Cînd avea împotriva lui pe turci, tătari, germani, unguri, poloni, cînd țara era invadată de dușmani, iar oastea înfrîntă se risipea, el n-a pierdut nădejdea și a rămas să lupte mai departe, în ciuda sfaturilor de a se preda polonilor și a ofertelor ce i se făceau. Încercarea de răscoală a unor boieri a fost înăbușită de Mihai; intrarea în țară a 4 000 de turci cu beii de Vidin și de Nicopole a fost respinsă, înfrîngîndu-i și luîndu-le steagurile. Dar, avînd de înfruntat forțe mult superioare și lipsit de banii cu care să-și întrețină oastea, oricît de mari ar fi fost calitățile sale, oricît patriotism ar fi dovedit, nu a mai putut rezista și, la începutul lunii decembrie a anului 1600, a trecut în Ardeal, cu speranța să ajungă la împărat pentru a obține ajutor.

În această perioadă, Mihai a scris cîteva memorii înfățișînd faptele sale în slujba creștinătății și dreptatea cauzei pentru care a luptat. Unul din ele a fost trimis arhiducelui Matei ⁵⁷, iar altul regelui Spaniei ⁵⁸. Din această perioadă datează și alte două scrieri autobiografice în care înfățișează luptele cu turcii și trădarea nobilimii ardeleni față de el și de împărat ⁵⁹.

Memoriile și celelalte documente trimise de Mihai urmăreau să-i convingă pe cei cărora le erau adresate de acuitatea pericolului ce amenința creștinătatea, de necesitatea unirii și a susținerii materiale a luptei românilor. Apelurile lui, dar mai ales situația creată în Transilvania au determinat, în primăvara anului 1601, pe imperiali să revină la Mihai, să-i dea bani pentru formarea unei noi oști cu care să intre în Ardeal pentru a restabili ordinea.

În cursul lunii iulie 1601 condițiile erau pregătite. Lupta trupelor conduse de Mihai (care nu mai erau oastea românească) și de generalul Basta împotriva celor ale lui Sigismund Bathory s-a dat, la 3 august 1601, la Gorăslău. Și cu această ocazie a ieșit în evidență capacitatea și talentul

⁵⁶ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXIII/15.

⁵⁷ Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 1139—1140.

⁵⁸ Veress, *op. cit.*, VI, p. 355—356.

⁵⁹ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXIII/15 (memoriul către împăratul Rudolf al II-lea); microfilme Italia, rola 55, c. 415—426 (memoriul adresat ducelui de Toscana).

de strateg ale lui Mihai, recunoscute de Rudolf, în scrisoarea prin care-i aducea mulțumiri și-l felicita pe voievod, consemnate, de asemenea, într-o broșură publicată la Praga, în care se descria lupta și avea portretul lui Mihai pe o pagină întreagă.

În același timp, în Țara Românească, unde domnea Simion Movilă, din grația și cu ajutorul polonilor, boierii nemaiputînd suporta stăpînirea străină și încurajați de vestea că Mihai este din nou în fruntea unei oștiri, adună la Craiova „oastea de țară a Mehedinților care le era credincioasă”⁶⁰ și trec la acțiune. La 3 iulie, soldații lui Simion Movilă, fugăriți din Țara Românească, au fost atacați prin surprindere, în tabăra de lîngă Milcov, măcelăriți și risipiți. Mihai era așteptat în țara lui, în țara pentru care a luptat permanent și a cărei populație l-a susținut.

Dar, tocmai în acele momente, cînd gloria lui strălucea din nou, cînd cele mai frumoase perspective de viitor se deschideau în fața domnului, inima lui Mihai a încetat să mai bată, în dimineata zilei de 9 august, fiind asasinat mișelește, din ordinul celui care-i fusese hărăzit drept tovarăș de luptă la Gorăslău. Generalul Basta, în realitate dușman al lui Mihai, a fost executantul gîndurilor, dorinței și intereselor habsburgilor, care „rămîn răspunzători în fața istoriei ca autori ai acestei crime”⁶¹.

Sensul patriotic, valoarea politică a înfăptuirilor lui Mihai s-au aflat de mult în centrul atenției istoricilor ; personalități marcante ale științei istorice au analizat și și-au spus părerile despre realizările marelui domn. Totodată, s-au emis și aserțiuni rău intenționate de către cei ce au scris (și unii mai scriu și azi) de pe poziții pe care s-au aflat și imperiile cu care Mihai a luptat. Au fost puse în circulație lucrări a căror valoare este discutabilă și de către cei lipsiți de baza documentară, de baza documentară veridică nu de cea creată în scopul justificării tezelor eronate și mijloacelor criminale întrebuintate pentru uciderea lui Mihai. Marea majoritate a celor ce s-au ocupat cu studiul acestei perioade au recunoscut în Mihai o mare personalitate politică, un excelent strateg și veritabil comandant de armate, un făuritor și realizator de planuri mari ce serveau independenței, libertății, liniștei și păcii țării sale, dar și a vecinilor.

De la urcarea pe tronul Țării Românești, Mihai era conștient că situația pe care turcii o impuseseră țării sale era, pe cît de ilegală, pe atît de umilitoare și dezastruoasă. Aceasta a determinat — este de părere Nicolae Iorga — începerea răscoalei împotriva otomanilor, în toamna anului 1594. Îndepărtarea pericolului turcesc o privea sub dublu aspect : al mobilizării tuturor forțelor sale, dar și al unor alianțe sigure pe care să se poată baza și cu care să poată acționa. Ajutorul acesta îl caută atît la țările vecine, de la care consideră că-l poate primi — Transilvania, Moldova, Polonia, habsburgi etc. —, dar se străduiește să atragă și popoarele asuprite din Imperiul otoman : sîrbi, bulgari, greci, albanezi, etc.

O analiză mai profundă a acțiunilor sale, sub aspectul rolului și scopului urmărit, a momentului și a locului în care se petreceau, a formelor și mijloacelor întrebuintate evidențiază anumite particularități ce-l carac-

⁶⁰ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 245.

⁶¹ *Ibidem*.

terizează pe Mihai. Astfel, cele mai multe din luptele purtate le-a dus împotriva celor care i-au invadat țara, ori se pregăteau pentru aceasta, pentru libertate și independență ; niciodată însă n-a încercat să ia o palmă de pământ ce nu era românesc. Incursiunile rapide întreprinse cu mult succes în sudul Dunării erau aproape necunoscute înaintea lui. În teritoriile pe care a dus luptele, pe cât a fost de necruțător cu inamicul împotriva căruia lupta, pe atât de înțelegător a fost cu cei care erau stăpîniți, exploatați și jefuiți. De aceea, mai ales popoarele din Balcani, îl solicitau să le ajute, să le conducă în lupte ; în caz de primejdie la el în țară adăpost și condiții de viață. Multe documente ilustrează această caracteristică a politicii lui, autoritatea și prestigiul în rîndul popoarelor din Balcani. În acest sens este edificator raportul lui Lassota — 14 septembrie 1597 — către împăratul Rudolf al II-lea, în care, atrăgîndu-i atenția că a-l lăsa pe Mihai fără ajutor și pradă dușmanului ar însemna o pagubă însemnată nu numai pentru Transilvania ci și pentru coroana ungară, aducea, totodată, la cunoștință că populația creștină din Bulgaria și de peste Dunăre îl așteaptă cu mare nerăbdare și îl solicită zi de zi, ba chiar îi trimite carte de blestem pentru că zăbovește atât ⁶². La 26 ianuarie 1598, Andrei Taranovski comunica cele relatate de solul lui Mihai : „sîrbii, bulgarii și dalmatienii așteaptă pe voievodul Munteniei peste Dunăre“ ⁶³. Comisarii imperiali, sintetizînd discuția cu Mihai, în raportul lor din 11 iunie 1598, formulau și următoarea apreciere „și mai spune — și este adevărat căci n-au mai spus-o și alții — că dacă domnul ar trece el însuși Dunărea cu 15 000 sau 20 000 de oameni, toate acele popoare pînă la Constantinopol, sătule de robia turcească, se vor porni într-un suflet, cum sînt bulgarii, sîrbii, albanezii, uniți cu el în aceeași credință și vor înlătura din mijlocul lor pe turci oricîți ar fi“ ⁶⁴.

Influențat puternic de concepția religioasă a timpului, el însuși prezentîndu-se ca un apărător al creștinismului, ca un campion al luptei împotriva „necredincioșilor“, Mihai n-a ridicat mîna și sabia împotriva celor de aceeași credință cu el decît atunci cînd a fost nevoit să o facă, nu fără avertizare și sentiment de durere. Stau mărturie acestei poziții, între altele, atitudinea față de cardinalul Andrei Bathory cu oastea sa, față de voievodul Moldovei, Ieremia Movilă, și marii boieri din preajma lui, precum și față de alții. Edificatoare este relatarea făcută de Mihai însuși, în memoriul către împăratul Rudolf (17 ianuarie 1601) despre lupta de la Mirăslău : „creștin fiind și neînvățat a mă bate împotriva creștinilor, deși eram împins de nevoi, nu mă luptai după cum eram deprins, ca împotriva dușmanului firesc aprinzînd pe ai mei cu cuvîntul și cu pilda mea... ci vîzînd înainte-mi oastea creștină și durîndu-mă de vărsarea singelui nevinovat pentru nestatornicia unor necredincioși mi s-a muiat inima și nu m-am sprijinit după datoria mea cea dintîi năvală ci m-am tras înapoi... pentru că mă îngrozea a muia în sînge creștinesc, sabia ce băusă pînă acum atîta sînge de păgîn“ ⁶⁵.

În timpul vieții nu și-a construit nici castele, nici palate, n-a acumulat averi cu care să-și poată plăti bunăvoința sau tronul la sultan sau

⁶² A. Veress, *op. cit.*, vol. V, p. 96—100.

⁶³ A.S.B., microfilme Polonia, rola 2, c. 301—302.

⁶⁴ A.S.B., xerografii Austria, pachetul CCXXXIII/32.

⁶⁵ *Ibid.*, pachetul CLXXXIII/15.

la împărat⁶⁶. În schimb, a făcut cele mai mari sacrificii ca să-și poată plăti oastea cu care să lupte împotriva dușmanului, atunci când îi amenința pământul și libertatea. Oastea lui a fost, timp de câțiva ani, pavăza creștinătății, stăvilind înaintarea turcilor către apusul și centrul Europei, a luptat contra pericolului tătarilor, atât cu oastea cît și pe cale diplomatică, ținîndu-i în hotarele lor, a ajutat pe austrieci și pe unguri în luptele cu turcii, direct, prin atacuri asupra unor cetăți sau organizînd raiduri împotriva garnizoanelor otomane, pînă în adîncul teritoriului din Balcanii stăpîniți de ei, slăbindu-le astfel spatele frontului.

A descifrat din timp intențiile dușmanului, dejucîndu-i planurile, fie prin luarea inițiativei militare, fie prin intervenții diplomatice. Acesta era un mod neobișnuit pentru acele vremuri de a gîndi acțiunile militare, o concepție avansată a celui care avea împotriva lui forțe mult mai mari și mai puternice. Iată de ce este surprinzător că astăzi unii istorici străini, în loc să vadă rolul progresist al acestei concepții, raportată la timpul și condițiile în care a trăit Mihai, la posibilitățile unei țări mici de a-și cuceri și apăra, cu forțe puține, existența, independența și integritatea în fața potențialului militar al imperiilor feudale vecine, formulează diverse acuzații și invective la adresa voievodului erou, îl numesc „aventurier“, „naiv“, „jefuitor“, etc.

Desele atacuri asupra unor garnizoane turcești de pe teritoriul românesc ori din sudul Dunării, pe lîngă faptul că slăbeau forțele otomane, serveau populației asupra de imperiu și ajutau imperialilor în permanentul război pe care-l purtau cu otomanii. În marile bătălii purtate de Mihai oastea sa era formată din elemente aparținînd multora din aceste popoare. Dacă aceste lupte n-ar fi servit popoarele creștine, cum se explică participarea în oastea lui Mihai a multor mii de sîrbi, greci, bulgari, albanezi, unguri, tătari, cazaci și chiar germani, polonezi, italieni etc., atunci cînd bani pentru plata soldei nu erau ? Ce alte interese ar fi avut secuii pentru a-l sprijini ? Sau cum altfel poate fi înțeleasă primirea pe care i-a făcut-o populația din diferitele categorii sociale la intrarea în Transilvania și în Moldova ? Cum pot fi interpretate rugămintile și cererile adresate lui Mihai de conducătorii populației din Bulgaria, Serbia etc. de a trece Dunărea și de a se pune în fruntea lor, în lupta contra asupririi și stăpînirii străine ? Și șirul acestor întrebări ar putea fi continuat.

Marele istoric Nicolae Iorga spunea, într-una din conferințele sale : „De mult scriitorii de anale slave în Balcani, pornind de la împărații romani și bizantini și trecînd pe la țări bulgari și sîrbi, ajungeau la domni români ca la continuatorii autorității lor. Supuși unor prelați greci, ca Dionisie Rali al Tîrnovei, din care Mihai făcu capelanul său în Ardeal și în Moldova, reorganizatorul canonic al bisericii locale, bulgarii ceruseră prin acesta, prin tot soborul acestor șefi religioși ai lor, libertate de la Mihai. Iar sîrbii, care, o clipă, crezuseră în Sigismund, proclamîndu-l ca rege al lor, pentru a-l vedea părăsind, rușinos, asediul îndelungat și zadarnic al Timișoarei, puseră bandele lor sub Baba Novac, ars apoi sub unguri pentru cauza învinsă, a lui Mihai, și sub atîția alții, în serviciul eroului, care era și al lor, alături de țărani și boierii munteni și moldoveni care înconjurau pe șeful firesc al rasei lor“⁶⁷.

⁶⁶ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. II, București, 1935, p. 151.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 154—155.

Răspunsul l-au dat, de asemenea, zecile, sutele de lucrări ce au apărut în diverse țări, în secolele XVII—XX, și în care figura marelui voievod este cu totul alta decât cea prezentată de unii dintre așa-ziii istorici din zilele noastre. Dacă cei din neamul lor care au alergat, au luptat și au fost ajutați de Mihai ar putea auzi astfel de aprecieri potrivnice realității, i-ar chema la judecată în fața marelui tribunal al istoriei.

Analizând temeinic informațiile din documente se vede clar, în politica și acțiunile lui Mihai, valoarea altui element : hotărîrea de a lupta cu toate forțele, chiar cu prețul vieții pentru a duce la capăt o înfăptuire, pentru a ajunge un scop esențial pentru țara sa și pentru vecinii asupriți. Dezlănțuirea luptei împotriva otomanilor, în toamna anului 1594, și continuarea ei după aceea, urmărind a scăpa de sub dominația lor, justifică cele afirmate. De altfel, ridicarea contra otomanilor era rezultatul concepției lui și avea loc înainte de a fi în legătură cu reprezentanții Ligii creștine, înainte de a avea încheiat tratat cu Sigismund Bathory. „Mihai ar fi întreprins-o și singur — e de părere A.D. Xenopol — ca și Ioan Vodă al Moldovei, chiar dacă o mișcare mai generală în contra otomanilor ar fi lipsit în vremea lui“⁶⁸. Această împrejurare — continuă Xenopol — pune pe domnul Munteniei într-o poziție cu totul aparte, în lupta ce era să se încingă, și-l arată „ca un domn care mergea calea lui neconținută“. Răscoala lui Mihai contra celor ce se considerau stăpînii Țării Românești n-a fost, deci, rezultatul insistențelor străine ; ea a fost fructul gîndirii și hotărîrii lui Mihai, care urmărea un scop precis.

Din multe exemple care ar mai putea fi date să mai luăm unul : înlăturarea stăpînirii Bathoreștilor din Transilvania și a lui Ieremia Movilă din Moldova. Împrejurările în care au loc, modul de a concepe și a acționa pentru realizarea acțiunii arată că ea era gîndită din timp, fuseseră calculate posibilitățile, chiar și riscurile. Scopul către care tindea această înfăptuire era realizarea unirii țărilor române într-o singură domnie pentru ca astfel să dispună de forța politică, militară și materială cu care să înlătore nu numai primejdia ce-i amenința țara, ci să poată preveni și amestecul, încercările puterilor vecine de a-și instaura stăpînirea lor pe teritoriul românesc.

În planul complex de probleme ce s-au creat prin abandonarea, pentru a doua oară, de către Sigismund Bathory a tronului Transilvaniei și instalarea ca principe al ei a lui Andrei Bathory, omul polonilor și al turcilor, Mihai voievod vede pericolul grav care plana nu numai asupra Țării Românești ci însăși a Transilvaniei și Moldovei și, pe un plan mai larg, asupra luptei antiotomane și concepe programul său de acțiune. Paralel cu tratativele ce le ducea cardinalul cu turcii, în vederea încheierii păcii, a trimis și el, la începutul lui septembrie 1599, o solie la Poartă spre a așeza pacea, în cadrul unor condițiuni precise. Această acțiune urmărea, pe de o parte, să convingă pe cardinal că Mihai este alături de el, iar, pe de altă parte, să se asigure din partea turcilor de liniște spre a-și avea mîinile libere contra lui Andrei Bathory. Tot în această perioadă a trimis o solie și la împăratul Rudolf.

Concomitent, în cel mai mare secret, Mihai strîngea și pregătea oaste. Cînd este nevoit să se pronunțe hotărît, nu ezită să treacă prin sabia solia trimisă de turci pentru a-i comunica că sultanul primește propune-

rile lui Mihai, dar în realitate urmărind să-l asasineze. Acum putea să-și pregătească armata fără a mai fi nevoie ca această acțiune să se desfășoare în taină. În timp ce trecea în Transilvania — 18 octombrie 1599 — Mihai trimite o solie la turci să le comunice că Andrei a încheiat pace cu împăratul contra lor și că el se duce spre a-l întoarce iarăși sub stăpânirea otomană. De cealaltă parte, habsburgii își vedeau realizat planul lor de a avea Transilvania, fără prea mari eforturi, ceea ce-i face să aprobe acțiunea lui Mihai.

Felurilele acțiuni întreprinse în această etapă și modul lui de a acționa dovedesc o înaltă măiestrie diplomatică, un puternic spirit de analiză și înțelegere a cursului evenimentelor și de extragere a concluziilor necesare pentru stabilirea căilor și mijloacelor în direcția realizării scopului său. Ele au dat naștere unor analize și interpretări diferite. Cei interesați în păstrarea situației și rînduielilor existente l-au acuzat de necinste, de necuviință, taxîndu-l de „dușman“, „aventurier“, „surpător de ordine“, etc. Tuturor acestora le-a formulat răspuns marele istoric A.D. Xenopol, cu aproape un secol în urmă, răspuns și astăzi valabil. Pornind de la practica marilor puteri feudale care-i cereau lui Mihai supunere sau alianță dar care nu-și respectau niciodată promisiunile și de aceea nici Mihai nu le va putea respecta pe ale lui, Xenopol scria: „să nu învinuim pe Mihai că atunci cînd îi veni la îndemînă a înșelat și el pe alții, căci și aceștia tot cu gînd de trădare se apropiau de el. Dacă Mihai le-a plătit anticipat prin aceeași monedă, aceasta a trebuit s-o facă spre a se pune în legitimă apărare contra unor atacuri ascunse, care tindeau la pieirea lui“⁶⁹.

Pentru poporul român, în perspectiva istorică, această înfăptuire epocală a însemnat mult mai mult decît a gîndit-o Mihai, decît se putea concepe la acea vreme. „Prin aceasta Mihai realizase, fie cît și numai pentru o clipă, unitatea politică a țărilor române, fapt de o însemnătate nemăsurată, dacă nu ca o încoronare a năzuințelor trecute... desigur ca o apucare înainte a țintei pe care poporul românesc, ca și orice popor ce se află în starea lui trebuie să o aibă pentru viitor: aceea de a-și întinde hotarele politice pînă unde se întind acele ale naționalității sale. Aceasta este gloria cea mai mîndră a lui Mihai Viteazul, steaua care, aprinsă de el în trecut, va luci totdeauna viitorul poporului român și a cărei lumină va fi pururea îmbinată cu figura lui Mihai“⁷⁰.

Mihai a înfăptuit marele act istoric de unire a celor trei țări românești și chiar dacă atunci n-a putut dura, pentru că nici condițiile interne încă nu erau coapte, pentru că cele externe au fost nefavorabile, el a aprins și înflăcărat, de-a lungul secolelor, inima și mintea generațiilor ce s-au succedat, făcînd posibilă realizarea lui. Acesta este cel mai bun exemplu că era o necesitate istorică, că era un act legitim ce se cerea înfăptuit, este în același timp răspunsul dat detractorilor, falsificatorilor și acuzatorilor înfăptuirilor marelui bărbat de stat, personalitate marcantă a Europei veacului al XVII-lea.

Unirea din anul 1600 a verificat, în mod convingător, forța și autenticitatea idealului poporului român de unitate și libertate națională. În-făptuită ca expresie a voinței întregului popor român, unirea din anul 1600

⁶⁹ Ibid., p. 255.

⁷⁰ Ibid., p. 289.

a pus în evidență, încă o dată, rolul maselor ca făuritoare ale istoriei, rolul pe care îl pot juca acele personalități ce se identifică cu aspirațiile maselor largi populare și înțeleg sensul devenirii istorice. Act definitoriu pentru istoria noastră națională, unirea din 1600 a însemnat, în același timp, un moment de dimensiuni și semnificații europene, a pus în relief cu pregnanță caracterul legic al procesului de constituire a statelor naționale, ireversibilitatea acestui proces, hotărîrea popoarelor de a se dezvolta de-sine-stătător în cadrul granițelor lor naționale. Realizarea unirii celor trei țări române sub domnia lui Mihai Viteazul a rămas o prezență vie în cugetarea și simțirea atît a contemporanilor, cît și a urmașilor. „Ideea unirii țărilor române — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlîntate în însuși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor“.

Memoria unirii din 1600 și a făuritorului ei s-a transmis de la epocă la epocă, de la generație la generație. Dreptul imprescriptibil la unitate și independență al poporului român a reprezentat o dominantă a gîndirii și acțiunii politice, diplomatice, militare și culturale ale marilor voievozi munteni, moldoveni și transilvăneni, ce i-au urmat.

Aceleași idealuri au înaripat permanent mintea, inima și pana celor mai înaintate personalități ale culturii românești din întregul ev mediu și, după aceea, în epoca modernă, au făcut substanța multor scrieri tipărite dincoace sau dincolo de Carpați, dincoace sau dincolo de Milcov preamărînd epoca și personalitatea lui Mihai Viteazul, unirea din anul 1600, alimentînd focul aspirației seculare de unitate a tuturor românilor în granițele lor firești. Numele și figura lui Mihai Viteazul au trecut ca moștenire sacră în patrimoniul tuturor românilor, ca simbol permanent al luptei de eliberare națională, al dreptului la unitate și independență.

Aceste năzuințe și-au găsit o puternică afirmare în epoca modernă, cînd comunitatea de viață economică și spirituală, de limbă și cultură, puternic consolidată, a favorizat transformarea conștiinței de neam în conștiință națională. Lupta pentru realizarea unității și neatrîrnării poporului român dobîndește noi valențe și dimensiuni, domină toate marile momente ale istoriei țării din această epocă, revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, revoluția română de la 1848, Unirea din 1859, lupta pentru dobîndirea independenței de stat depline.

În numele „revoluției române“, pașoptiștii proclamă cu tărie dreptul la unitate și independență al românilor. Făcîndu-se ecoul unei aspirații permanente, Nicolae Bălcescu scria : „Vrem să fim o nație, una, puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci vroim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire. Aceste condiții de putere, de care avem nevoie, nu le putem găsi decît în solidaritatea tuturor românilor, în unitatea lor într-o singură nație, unire la care sînt menite prin naționalitate, prin aceeași limbă, religie, obiceiuri, sentimente, prin poziția geografică, prin trecutul lor și, în sfîrșit, prin nevoia de a se păstra și de a se mîntui“.

Revoluționarii și cărturarii de la 1848 fac din numerele și faptele domnitorului Mihai Viteazul un instrument de acțiune politică, care să ducă la unire, unire care „din orbirea acelor veacuri, părinții noștri n-au putut-o realiza statornic — cum spunea Nicolae Bălcescu — și care singură tre-

buie să fie ținta noastră, a românilor de azi“. Numele său este așezat definitiv pe placa de aur a martirilor și eroilor luptei pentru unitate și neam. Se dovedea astfel, încă o dată, că Mihai Viteazul nu a fost o figură singulară, trecătoare, în istoria națională, că ideile și acțiunile sale, întreaga sa operă politică nu erau decât expresia unei necesități general resimțite, a unei aspirații împărtășite de toți românii, generație de generație, aspirație vitală pe care vremurile au rănit-o adeseori, dar n-au putut-o ucide niciodată. „Mihai — sublinia pe bună dreptate Grigore Tocilescu — a rămas pururea eroul național al tuturor românilor, simbolul de unire al fraților despărțiți de vitrega soartă și de vecinii cotropitori“⁷¹. El a devenit pentru generațiile viitoare — adăuga, la rîndul său, Dimitrie Onciul — „reprezentantul marelui ideal de unire. El a căzut jertfă pentru ca să adeverească cuvîntul: nici o idee mare nu va învinge fără de jertfă“⁷². Poporul român nu l-a uitat niciodată, generațiile următoare au urmărit cu perseverență realizarea idealului pentru care Mihai Vodă viteazul și-a sacrificat viața. „A-l uita pe Mihai Viteazul, acum și întotdeauna, ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră“⁷³.

Unirea Moldovei și Munteniei, la 24 ianuarie 1859, pune bazele statului național român modern, pregătind condițiile pentru dobîndirea independenței de stat depline, la 9 mai 1877 și pentru făurirea statului național unitar român, în memorabilul an 1918. Subliniind sensul evoluției istorice a poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu remarcă: „Unirea de la Alba Iulia din 1600 s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național“.

Toate aceste mari înfăptuiri, pietre fundamentale ale devenirii noastre istorice — în care opera politică a lui Mihai Viteazul se încorporează ca actul lucid și responsabil al unui mare precursor ce a înțeles voința țării, a fiilor ei — au fost rezultatul luptei eroice și îndelungate a poporului român, au însemnat împlinirea unei necesități obiective a însăși progresului nostru, au dat noi perspective dezvoltării țării, au creat condiții pentru valorificarea superioară a potențialului de gîndire și acțiune, pentru afirmarea României în sfera relațiilor internaționale. Fapte de răscruce ale istoriei naționale, ele nu au fost consecința negocierilor marilor puteri, a tratatelor lor de pace, nu au fost un dar oferit, ci o cucerire prin luptă a unui drept istoric sacru al poporului român.

Idealurile de unitate și neam, de dreptate socială și națională ale înaintașilor au găsit în clasa muncitoare din România, în partidul său politic, făurit în urmă cu aproape nouă decenii, cel mai demn, consecvent și lucid apărător și promotor. Fiecare pagină a istoriei partidului nostru, a clasei muncitoare, este gravată de flacăra aspirației și luptei pentru aceste idealuri. Cuvintele scrise, încă în anul 1883, de gazeta „Dacia viitoare“, apar ca definitorii pentru angajarea politică a clasei muncitoare și partidului în această direcție. „Voim Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, trecutul și prezentul ne dau dreptul a aspira la o Dacie română. Acest

⁷¹ Grigore Tocilescu, *Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul*, București, 1877, p. 3.

⁷² Dimitrie Onciul, *Studii de istorie*, Editura Albatros, București, 1971, p. 222.

⁷³ Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul român*, București, 1901, p. 16.

pământ, udat cu sîngele și sudoarea străbunilor noștri, înmulțit cu țărîna lor de două ori milenară e al nostru. Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă, — continua gazeta — pe cît timp un frate al nostru va geme în lanțurile sclaviei și vom lupta necurmat, așteptînd cu nerăbdare și credință în viitor, și cînd, mîna în mîna, vom putea striga liberi și împreună : Trăiască România !“

Făurirea Partidului Comunist Român, în 1921, a marcat ridicarea pe o treaptă superioară a luptei clasei muncitoare, a întregului popor român, pentru dreptate socială și libertate națională. Preluînd și ducînd mai departe cele mai bune tradiții de luptă ale poporului român, animat de fierbinte patriotism și devotament nemărginit față de patrie și popor, Partidul Comunist Român s-a situat cu fidelitate nedezmînițită, în decursul întregii sale existențe, în avangarda luptei pentru apărarea ființei poporului român, independenței, suveranității și integrității țării, transformînd în realități dezideratele generațiilor trecute.

Cu deplin temei subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu că „Partidul Comunist Român își trage seva și vitalitatea din glorioasa istorie de milenii a poporului nostru din toate evenimentele și luptele desfășurate de-a lungul vremurilor ; el își afirmă hotărîrea de a asigura, în noile condiții istorice, dezvoltarea continuă, pe o nouă treaptă, a civilizației și vieții întregului nostru popor, de a-i făuri un viitor demn și liber, viitorul comunist ⁷⁴. Sub conducerea Partidului Comunist Român, forța conducătoare a țării, națiunea română a dobîndit victorii epocale în toate domeniile de activitate, împlinind o operă de dimensiuni istorice, care ne-a înscris viguros și definitiv pe drumul progresului și civilizației, o operă pentru care au militat și s-au jertfit, la vremea lor, generații și generații de înaintași, între care marele voievod Mihai Viteazul.

⁷⁴ Nicolae Ceaușescu, *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace*, Editura politică, București, 1981, p. 9.

DIN CRONICA RELAȚIILOR ROMÂNNO-UNGARE ÎN ANII 1918 — 1920

GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU

Timp de mai multe secole ale zbuciumatei istorii a centrului și sud-estului Europei popoarele care trăiesc în această zonă au cunoscut o soartă care le apropia în mod obiectiv interesele: au suferit de pe urma expansiunii otomane, dominației habsburgice și politicii țarismului, au trecut prin momente de luptă comună pentru interesele lor naționale și sociale. Totodată, asupra relațiilor lor și-au pus amprenta politica claselor dominante de învrăjbire și izolare națională. Urmări nefaste a avut, în ceea ce privește interesele vitale ale popoarelor român și ungar, instaurarea dominației habsburgice asupra Ungariei și Transilvaniei, iar apoi încheierea pactului dualist din 1867 prin care clasele exploatare din Ungaria au fost asociate la regimul de dominare și asuprire a altor popoare, care caracteriza monarhia austro-ungară.

Odată cu crearea imperiului dualist, Transilvania, care timp îndelungat s-a menținut ca principat autonom, a fost înglobată în Ungaria, ceea ce a accentuat și mai mult situația grea a populației majoritare române, și totodată lupta tuturor maselor asuprite împotriva puterii imperiale, pentru afirmarea drepturilor naționale legitime. Așa cum sublinia secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, „în pofida manevrelor imperiului austro-ungar opresor, istoria și-a urmat cursul inexorabil, demonstrând că legile obiective ale dezvoltării sociale nu pot fi oprite de nimeni și de nimic.

Formarea națiunilor de-sine-stătătoare, a statelor naționale unitare s-a manifestat ca o necesitate legică, determinată de profunde cauze economice, sociale și politice”¹.

Se înțelege, astfel, de ce, în cadrul acelei noi configurații politico-statale spre care a evoluat centrul și sud-estul Europei în epoca modernă și contemporană, căpăta o deosebită importanță cristalizarea relațiilor

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, București, Editura politică, 1979, p. 272.

româno-maghiare, și de ce un moment important al acestui proces s-a consumat în anii ce au urmat imediat după primul război mondial.

Deosebita complexitate a situației la care ne referim, multiplele sale laturi și aspecte, adesea contradictorii, interferența care s-a produs în acel moment între mari procese istorice progresiste — interdependente, dar diferite — existența, în cadrul lor, a unor interese de clasă diferite, a intereselor statelor din acest spațiu european, ca și a celor ale marilor puteri, care doreau să-și consolideze dominația asupra întregului ansamblu al relațiilor internaționale — toate acestea, după părerea noastră, nu și-au găsit încă o reflectare suficientă în literatura istorică, unii autori preferînd să aleagă calea mai ușoară a relevării doar a unor laturi ale momentului și a afirmării unor teze simpliste, care nu țin seama de adevărul istoric.

Fără a încerca o tratare exhaustivă — imposibilă, firește, în limitele unui articol — dorim să aducem unele contribuții la elucidarea acestor probleme.

Evenimentele care au avut loc nu pot fi înțelese fără a lua în considerare întreaga complexitate a evoluțiilor interne din diferite țări și a situației internaționale în ansamblu.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Rusia a constituit un eveniment de importanță istorică mondială, care a deschis o nouă epocă în dezvoltarea societății omenеști — epoca trecerii de la capitalism la socialism — a dat un puternic imbold luptelor revoluționare de pretutindeni, a ascuțit și mai mult contradicțiile de clasă, contradicțiile între țările imperialiste și țările dominate, a stimulat întreaga luptă de eliberare națională și socială. Totodată, prăbușirea imperiului țarist, iar apoi a celui austro-ungar, a creat condiții favorabile manifestării acelor legități ale dezvoltării istorice, care impuneau cu stringență încheierea procesului de formare a statelor naționale aflate sub dominația marilor imperii din Europa. În mișcarea popoarelor europene pentru autodeterminare națională și scuturarea jugului străin s-a încadrat și lupta maselor populare din statul român și din teritoriile românești aflate sub dominație străină, pentru formarea statului național român unitar. Momentul care a încununat această luptă l-a constituit Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, care, la 1 decembrie 1918, a hotărît unirea Transilvaniei cu România. Realizarea dezideratului istoric vital al desăvîrșirii statului național unitar român a fost rodul luptei maselor largi populare, a tuturor claselor și păturilor societății, opera întregului popor, a națiunii române.

Prin voința popoarelor, pe ruinele fostelor imperii au apărut noi state independente. S-a reconstituit, ca stat independent, Polonia și s-a creat Republica Cehoslovacă; Serbia, Muntenegrul și celelalte popoare sud-slave — croații, slovenii și alții — aflate anterior sub dominație străină, au constituit Iugoslavia (inițial sub denumirea de Regatul sîrbo-croato-sloven).

Revoluția națională și democratică care a înlăturat monarhia habsburgică a produs schimbări radicale și în situația popoarelor austriac și ungar. Astfel, la 12 noiembrie 1918, a fost proclamată Republica Austria, iar la 16 noiembrie același an a luat naștere Republica Ungară independentă.

Etapa imediat următoare a fost dominată de eforturile depuse de noile state independente și de cele ce și-au desăvîrșit unitatea națională pentru a impune consacrarea juridică internațională, prin tratatele de pace,

a noilor stări de lucruri din Europa centrală și de sud-est, pentru reglementarea problemelor de frontieră, succesoriale etc. care s-au născut din noua situație, pentru stabilirea relațiilor politice, economice, culturale interstatuale care se impuneau.

Așadar, istoria înregistra în acei ani desfășurarea concomitentă a două mari procese sociale și naționale. Interconexiunea lor prezenta o complexitate deosebită, dezvoltarea lor inegală și sub hegemonia a diferite clase, în diverse țări, a generat între ele, — *fără a înlătura caracterul progresist al fiecăruia*, oricât ar părea acest lucru de paradoxal la prima vedere —, raporturi contradictorii, inclusiv conflicte, între state cuprinse de aceste procese. Burghezia, care și-a păstrat dominația într-o serie de state ce și-au cucerit independența sau și-au desăvârșit unitatea națională, tindea în mod legic să asigure dezvoltarea în continuare a acestor state sub hegemonia ei, se temea de revoluția socialistă din state învecinate, dorea să bareze o eventuală extindere a acesteia, care ar fi periclitat interesele ei de clasă ce dictau menținerea progresului economic și politic în limitele orînduirii capitaliste. La rîndul lor, factorii conducători subiectivi ai forțelor revoluționare porneau, încă în acea perioadă, de la aprecierea că la ordinea zilei ar fi deja revoluția socialistă mondială și, prin prisma acesteia, priveau unirea eforturilor militare ale revoluțiilor socialiste nu numai ca un mijloc de apărare împotriva unei intervenții, ci și ca o cale de a sprijini dezlănțuirea revoluției în alte țări ; în acest context, se subaprecia procesul obiectiv, necesar de emancipare națională în acele cazuri în care acesta nu se manifesta ca o componentă nemijlocită a revoluției socialiste, socotindu-l uneori chiar potrivnic acesteia. O asemenea poziție, izvorită din aprecierea eronată a perspectivelor revoluției mondiale în acel moment și, în unele cazuri, din influența exercitată de interese național-statale preluate din trecut, constituia și ea un factor al raporturilor contradictorii ce s-au manifestat între cele două mari procese la care ne referim, deși, în mod obiectiv, ele erau de natură să se sprijine reciproc.

Complexitatea situației existînd, acuitatea ei deosebită în anumite momente era, însă, determinată în mare măsură de politica marilor puteri capitaliste învingătoare în primul război mondial. Acestea organizau intervenția militară cu scopul înăbușirii revoluției socialiste, căutau să mențină sub controlul lor reglementarea relațiilor dintre celelalte state, să impună — în special prin intermediul Consiliului Suprem al Conferinței de pace de la Paris, din care făceau parte numai reprezentanții lor — propriile lor vederi și interese atît statelor învinse, cît și țărilor mici și mijlocii aliate sau nou create, chiar dacă realitatea le impunea să consfințească în textul tratatelor de pace realizarea năzuințelor naționale istorice ale popoarelor din aceste țări.

Acesta era, într-o prezentare succintă, cadrul general în care s-au dezvoltat, în acea perioadă, și relațiile dintre România și Ungaria.

Formarea statului național român unitar a fost primită cu simpatie și înțelegere de către reprezentanți progresiști ai poporului maghiar. Este semnificativ în acest sens manifestul publicat, la 3 noiembrie 1918 la Budapesta, de proeminente personalități ale vieții obștești și culturale din Ungaria, ca poetul Ady Endre, muzicianul Bartók Béla și alții, în care se spunea : „Față de națiunile surori nu avem nici o pretenție. Și noi ne considerăm o națiune reînnoită, o forță acum eliberată ca și acei frați care se ridică fericiți la o viață proaspătă pe ruinele monarhiei. Ne trezim ușu-

rați la conștiința faptului că nu mai sîntem forțați să fim stîlpii asupririi. Să trăim unul lîngă altul în pace ca națiuni libere cu alte națiuni libere“².

La rîndul ei, opinia publică democratică din România a privit cu sentimente de simpatie abolirea monarhiei și proclamarea, la 16 noiembrie 1918, a Republicii Ungare. Gazeta socialistă românească „Adevărul“, din 3 noiembrie 1918, sub titlul semnificativ „Trăiască Republica ! Ungaria va fi republică !“, anticipa însemnătatea, în istoria poporului ungar, a actului proclamării republicii, care, în condițiile Ungariei, semnifica și cucerirea independenței, ținînd seama de faptul că pînă atunci împăratul Austriei era și rege al Ungariei. La adunarea populară din fața parlamentului din Budapesta, ce s-a ținut cu acest prilej, a participat și un grup de muncitori români, în numele cărora unul dintre vorbitori a spus : „Să nu credeți că noi am venit aici pentru a ne declara alipirea de Ungaria republică. Nu ! Noi am venit aici ca socialiști români, să ne manifestăm bucuria că între frații noștri maghiari s-a născut Ungaria republică“³.

Cursul acesta pozitiv, care se anunța în evoluția relațiilor româno-ungare a fost însă estompat de poziția nerealistă în problema națională a guvernelor de la Budapesta. Referindu-se la aceasta, în expunerea de la 1 decembrie 1978, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „din păcate, atît revoluția burgheză, cît și puterea sovietică instaurată în Ungaria în 1919, neînțelegînd pe deplin principiile dreptului popoarelor la autodeterminare, nu au recunoscut de la bun început caracterul legic și deci just al unirii Transilvaniei cu România. Abia mai tîrziu, conducătorul guvernului sovietelor revoluționare maghiare, Béla Kun, a înțeles necesitatea acestui proces obiectiv și a exprimat aprobarea revoluției maghiare față de formarea statului național unitar român“⁴.

Într-adevăr, guvernul condus de contele Károlyi Mihály, instaurat la 31 octombrie 1918, în urma izbucnirii revoluției burghezo-democratice ungare, s-a plasat pe vechea poziție a menținerii vechii Ungarii multinaționale, sub diverse forme („autonomii locale“, „federalizare“ ș.a.). Acest punct de vedere nerealist a fost emis de delegația ungară și la tratativele de la Arad (13—15 noiembrie 1918) cu împuterniciți ai Consiliului Național Român Central. Răspunsul delegației române a exprimat cu claritate voința românilor din Transilvania de a dispune, pe temeiul principiului autodeterminării naționale, de toate atributele suveranității pe teritoriul locuit de ei. Pe baza acestui drept — conchidea delegația română — românii transilvăneni pretind „completa despărțire de Ungaria“⁵. Comențind poziția Consiliului Național Român Central, fostul prefect al județului Arad, dr. Varajassy Lajos, sociolog maghiar cu vederi progresiste, scria, în acele zile : „Eu găsesc cît se poate de natural ca un popor plin de demnitate să nu mai vrea să tolereze robia, cum nici noi (ungurii — *n.n.*) nu am tolerat-o față de Austria. Întreaga mea convingere sociologică s-ar revolta ca vreuna din naționalități să trăiască în dependență de servitute față de Ungaria“⁶.

Voința poporului român de a-și realiza cît mai curînd unitatea în cadrul aceluiași stat, prevederile teritoriale ale Tratatului de la București,

² Jászai Oszkar, *Visszaemlekezés a Román Nemzeti Komitéval folytalott aradi tárgyalásaimre*, Cluj, 1921, p. 12—19.

³ „Adevărul“, anul XIV, nr. 45 din 10/24 noiembrie 1918.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 17, București, Editura politică, 1979, p. 276.

⁵ „Românul“ din 2/15 noiembrie 1918.

⁶ „Aradi Hirlap“ din 25 noiembrie 1918.

încheiat între România și puterile Antantei la 4/17 august 1916, ca și poziția Consiliului Național Român Central, singurul autorizat să vorbească în numele Transilvaniei, au fost nesocotite în cursul tratativelor de armistițiu din noiembrie 1918. După cum se știe, în condițiile înfringerilor suferite pe fronturi de Puterile centrale și a evenimentelor din interiorul lor, la 3 noiembrie 1918 între Comandamentul suprem italian și Comandamentul suprem austro-ungar a fost semnat armistițiul de la Vila Giusti. Avînd, însă, în vedere procesul de destrămare a Austro-Ungariei, la 13 noiembrie 1918 acest armistițiu a fost suplimentat printr-o convenție semnată la Belgrad de reprezentanți ai generalului Franchet d'Esperey, comandantul șef al forțelor aliate din sud-estul Europei și ai guvernului ungar. În Transilvania, linia de demarcație pînă la care trebuiau să se retragă trupele maghiare era stabilită prin acest armistițiu pe cursul Mureșului, pînă la confluența sa cu Tisa, lăsînd astfel sub administrație ungară o parte însemnată din Transilvania. România, ocupată încă în parte de trupele germane, nu a participat la discuțiile de la Belgrad și nici la încheierea armistițiului. Dar o asemenea stabilire a liniei de demarcație a devenit în mod inerent o sursă de tensiune și conflict, deoarece, pe de o parte, prevederea respectivă a fost depășită în scurt timp, iar pe de alta, ea a alimentat speranțele acelor forțe din Ungaria, care, chiar și în condițiile revoluției burghezo-democratice din această țară, iar apoi a celei socialiste, s-au cramponat de menținerea unei părți cît mai mari din teritoriile încorporate în trecut de Ungaria.

Consiliul Național Român Central a contestat, din primul moment, valabilitatea acelor prevederi din armistițiul cu Ungaria „care tăiau în mod arbitrar teritoriile românești în două și care făceau viața și administrarea unor provincii românești grea și imposibilă”⁷. Dar răspunsul cel mai autorizat la refuzul guvernului ungar de a lua în considerare dreptul românilor la autodeterminare, l-au dat masele populare. Mărturie elocventă în acest sens au oferit-o marile demonstrații politice ale românilor pentru emancipare națională, constituirea consiliilor și gărzilor naționale care au preluat puterea din mîinile vechilor autorități, sutele de mii de semnături pe mandatul delegaților la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, participarea la acest forum plebiscitar a peste 100 000 de români. În Rezoluția de la Alba Iulia se afirma că Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania și Banat „adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România”. Printre principiile fundamentale pe care să se bazeze statul român unitar, Adunarea Națională a formulat următoarele: „deplină libertate națională pentru toate naționalitățile conlocuitoare”, „egala îndreptățire și deplină libertate confesională pentru toate confesiunile din stat”, „înfăptuirea desăvîrșită a unui regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice”⁸.

După ce Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a hotărît unirea Transilvaniei cu România, opinia publică românească a susținut cu tărie eforturile guvernului de la București și ale Consiliului Dirigent pentru a obține din partea Puterilor Aliate și Asociate anularea liniei de demarcație fixată, așa cum s-a arătat, prin armistițiul de la Belgrad, la care reprezentanții poporului român n-au participat. În același timp, populația româ-

⁷ Arhiva M.A.E. al Franței, Arhivele diplomatice, Seria Europa 1918—1929, România, vol. 47, p. 46—49.

⁸ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 110.

nească, de o parte și de alta a liniei de demarcație, cerea insistent — prin memorii, articole în presă, adunări populare — transpunerea integrală în viață a hotărîrii de la Alba Iulia.

În asemenea condiții, armata română, avînd sprijinul multilateral al populației românești și acordul Consiliului Antantei, a depășit cursul Mureșului și a mutat, fără rezistență deosebită, linia de demarcație mereu spre vest, ajungînd, la sfîrșitul lunii ianuarie 1919, pe aliniamentul Sighet—Baia Mare—partea de vest a Munților Apuseni—Zam (pe Mureș).

Această înaintare a forțelor armate române dincolo de Mureș a fost acuzată de guvernul Ungariei ca fiind o încălcare a armistițiului pe care reprezentanții comandamentului francez îl încheiaseră cu acesta, în numele Puterilor Aliate și Asociate. Cu diferite prilejuri, inclusiv mai tîrziu, în momentele acute ale lunii iulie 1919, s-a discutat și în Consiliul Suprem al Conferinței de pace de la Paris (care se întrunea fie ca un „Consiliu al celor patru” — reprezentanți ai Franței, Italiei, Angliei și S.U.A. —, fie ca un „Consiliu al celor cinci”, cînd participa și reprezentantul Japoniei) problema dacă acest act a constituit o violare a armistițiului de către partea română, exprimîndu-se în această privință păreri diferite. Realitatea este că Ungaria se afla în situația de parte beligerantă, din cadrul grupului Puterilor Centrale, tratatul de pace nu fusese încheiat, iar menținerea sub autoritate ungară a părții din Transilvania de dincolo de linia de demarcație, în condițiile refuzului guvernării contelui Károlyi de a recunoaște actul de autodeterminare națională de la Alba Iulia, lăsa deschisă alternativa rezolvării problemei pe calea armelor.

În această situație, trecerea liniei de demarcație — la stabilirea căreia România, de altfel, nici nu fusese consultată — reprezenta un act legitim, un aspect al înlăptuirii pe toate planurile a unirii, deja proclamate, a Transilvaniei cu România. Totodată, avînd în vedere faptul că actul de la Belgrad era un supliment încheiat în conexiune cu armistițiul de la Villa Giusti, din 3 noiembrie 1918, acțiunea trupelor române se încadra, de fapt, în prevederile armistițiului. Într-adevăr, acesta stabilea retragerea pe toate fronturile a trupelor austro-ungare dincolo de liniile de demarcație, dar nu interzicea depășirea lor de către forțele Puterilor Aliate și Asociate, prevăzînd în mod expres în articolul IV al secțiunii A a documentului că „armatele Puterilor Asociate vor ocupa acele puncte strategice din Austro-Ungaria și la acele termene, pe care le-ar putea considera necesare pentru a le da posibilitatea de a desfășura operații militare ori de a menține ordinea”⁹.

Între timp, în cadrul Conferinței de pace de la Paris, reprezentanții României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei cereau cu insistență acestui for să impună Ungariei recunoașterea drepturilor la autodeterminare ale popoarelor respective. Puterile Antantei, preocupate la acea dată cu perfectarea termenilor tratatului de pace cu Germania, au hotărît, la 26 februarie 1919, ca pînă la stabilirea în tratatul de pace a liniei care să marcheze frontiera definitivă româno-ungară, să creeze o zonă neutră, concepută ca teritoriu tampon, între armata română și armata ungară, zonă ce urma să fie ocupată de trupele Antantei¹⁰. Zona începea la est de calea ferată Arad—Oradea—Carei—Satu Mare, fără a se permite și eliberarea acestor orașe,

⁹ Vezi *Documents on British Foreign Policy 1919—1939*, First series, Volume I, 1919, London, His Majesty's Stationery Office, 1947, p. 296 (în continuare — *D.B.F.D.*),

¹⁰ Vezi : *D.B.F.P.*, First series, vol. I, p. 124.

și continua spre vest 5 km dincolo de linia revendicată de guvernul român. Din această zonă forțele maghiare trebuiau să se retragă la interval de 10 zile, începînd cu data de 23 martie 1919 ¹¹.

Amînările la care era supusă recunoașterea internațională a actului istoric de la 1 decembrie 1918 și faptul că asemenea hotărîri ale Consiliului Suprem de la Paris contribuiau la menținerea unei situații confuze între România și Ungaria, provocau profunda nemulțumire a opiniei publice românești. Gazeta socialistă „Adevărul” din 3/16 martie 1919 scria, în această privință, că „întreg poporul românesc va fi unitar și își va apăra drepturile cu orice mijloace, căci nu se poate, niciodată nu se poate ca Ardealul cu toate celelalte teritorii românești să mai ajungă vreodată sub jugul și sub cnutul oligarhiei maghiare”.

Hotărîrea menționată a Consiliului Suprem de la Paris a fost comunicată oficial autorităților române de către generalul Berthelot, la 9 martie 1919, printr-o notă în care se arăta că generalul Franchet d'Esperey (care fusese însărcinat de Consiliu cu executarea deciziei) cere ca mișcarea trupelor române spre vest, pînă la limita de est a zonei neutre, să nu aibă loc înainte de o va autoriza dînsul, deoarece mai întîi trebuie să se retragă fără ostilități trupele ungare — pînă la limita vestică a zonei neutre. La 20 martie 1919 generalul Prezan a trimis trupelor române din Transilvania ordinul nr. 3056, care prevedea că înfăptuirea hotărîrii Consiliului Suprem trebuie să se execute în ordinea : a. retragerea trupelor ungare ; b. ocuparea zonei neutre de către trupele franceze ; c. înaintarea trupelor române ¹².

Decizia de la Paris a fost comunicată oficial și guvernului ungar, la 20 martie 1919, de către locotenent-colonelul Vyx, șeful Misiunii militare aliate în Ungaria. Conte Károlyi (care, din 11 ianuarie 1919, devenise președinte al Republicii Ungare) a respins această notă, declarînd că „nu este în măsură să ia cunoștință de hotărîrea Conferinței de pace pentru a o putea aplica” ¹³.

Confruntat, însă, cu creșterea valului revoluționar al muncitorimii din Ungaria, lipsit de posibilitatea de a mobiliza în jurul său forțele de care ar fi avut nevoie pentru respingerea cererilor ce i-au fost adresate, președintele Károlyi și guvernul condus de Berinkei au demisionat. La 21 martie Consiliul muncitorilor și soldaților din Budapesta și-a asumat puterea declinată de guvernul burghez și a proclamat Republica Ungară a Sfaturilor, care avea să dăinuie circa 133 zile. În urma tratatelor întreprinse de lideri socialiști, veniți la închisoarea în care era deținut conducătorul comunist Béla Kun, s-a format un guvern constituit din comuniști și socialiști, avînd ca premier pe Sándor Garbai, iar în funcția de Comisar al poporului pentru Afacerile Externe pe Béla Kun, devenit conducător de fapt al guvernului.

Proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor a constituit un eveniment de importanță istorică în viața poporului din țara vecină, în fața căruia se deschidea perspectiva trecerii — în cadrul noii Ungarii independente, rezultată din destrămarea imperiului austro-ungar — la lichidarea exploatarei și făurirea noii societăți socialiste. Ea avea, totodată, și o mare semnificație internațională, constituind o manifestare a posibilității izbuc-

¹¹ Vezi dezbaterile și propunerile în ședința Consiliului „celor cinci” din 21 februarie 1919.

¹² Arhiva M.A.E., fond Paris, dosar nr. 54.

¹³ Cu privire la nota Vyx vezi : *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*, sous la direction de Ervin Pámlény, Editions Corvina, Budapest, 1974, p. 465—466.

nirii revoluției socialiste în acea perioadă și în alte țări, decât Rusia, care își manifesta deplina solidaritate cu revoluția ungară.

Forțele revoluționare, progresiste din România * și din alte țări au salutat cu căldură nașterea Republicii Ungare a Sfaturilor, măsurile îndrăznețe și hotărâte întreprinse de conducerea ei pentru socializarea mijloacelor de producție, pentru îmbunătățirea imediată a situației oamenilor muncii, realizările obținute pe diverse planuri în scurta perioadă de existență a primului stat socialist ungar.

Totodată, revoluția ungară a avut un specific care s-a manifestat în însăși modul de instaurare a noii puteri, și care a împietat asupra situației ei internaționale. Trecerea la puterea sfaturilor s-a petrecut într-un moment în care încă nu se încheiase pacea și exista o criză acută a relațiilor dintre Ungaria și vecinii săi, care doreau statornicirea noilor realități istorice, în timp ce guvernul burghez maghiar refuza să recunoască legitimitatea despărțirii Transilvaniei, Slovaciei, Croației. Asupra posibilităților de rezolvare a crizei greva și faptul că, în situația dată, reglementarea relațiilor dintre toate statele din zonă nu urma calea tratativelor și înțelegerilor directe dintre ele, ci depindea în foarte mare măsură de deciziile Consiliului Suprem alcătuit de marile puteri învingătoare în primul război mondial, care doreau să-și impună voința atât în comun, cât și în urmărirea de către fiecare din ele a unor interese proprii. În aceste condiții, guvernul burghez a cedat el însuși puterea, considerînd că noua putere, care se va bucura de adeziunea maselor, va fi mai în măsură să asigure menținerea — integrală sau în parte — a acelei configurații teritoriale a Ungariei, pe care aceasta o avea pe timpul imperiului dualist. Referindu-se la acest aspect, V. I. Lenin arăta, la 23 martie 1919, pe baza știrilor primite privind desfășurarea revoluției în Ungaria, că, în urma ultimatumului puterilor aliate, „guvernul burghezo-conciliatorist și-a dat el însuși demisia, a început el însuși tratative cu comuniștii, cu tovarășii unguri care se aflau în închisori și a recunoscut el însuși că nu există altă soluție decât trecerea puterii în mîna poporului muncitor... Burghezia conciliatoare cea mai radicală, cea mai democratică a recunoscut că într-un asemenea moment extrem de critic, cînd asupra țării istovite de război se abate un nou război, Puterea sovietică este o necesitate istorică, a recunoscut că într-o astfel de țară nu poate exista altă putere decât puterea sovietelor, decât dictatura proletariatului”¹⁴.

Privită, însă, din perspectivă istorică, o asemenea modalitate de trecere de la o putere la alta a făcut ca puterea sovietică din Ungaria să fie grevată de factori ce, în ultimă instanță, se vor dovedi a-i fi defavorabili. Alături de sarcinile proprii revoluției socialiste, într-un asemenea moment firesc ar fi fost să se afle și sarcina democratică a rezolvării problemei naționale, pe de o parte, prin recunoașterea fără echivoc a realităților rezultate din destrămarea Austro-Ungariei și opțiunile populației din teritoriile locuite în mare majoritate de naționalități aparținînd statelor învecinate, iar pe de altă parte — prin apărarea fermă a intereselor naționale reale ale Ungariei împotriva presiunilor exercitate de Antantă. Ori, în locul unei distincții clare și ferme, lucrurile au apărut, cel puțin într-o primă perioadă, ca și cum vechea putere a trecut asupra Republicii Sfaturilor sarcina

* Vezi pe larg lucrarea : *Tradiții de solidaritate revoluționară româno-ungară*, Editura politică, București, 1979.

¹⁴ V. I. Lenin, *Opere complete*, București, Editura politică, 1966, vol. 38, p. 211—212.

mobilizării, în condiții de entuziasm revoluționar, a forțelor pentru a se opune sau a limita, pe cât posibil, schimbările teritoriale rezultate din apariția a noi state independente sau desăvîrșirea unității naționale a altora. Dar, o asemenea situație a făcut ca o parte din sprijinul intern de care s-a bucurat noua putere să-i fie acordat tocmai în speranța rezolvării acestei sarcini și să-i fie ulterior retras, ceea ce a înlesnit, totodată, și acțiunea de înțelegere cu Antanta a unor elemente care, așa cum s-a arătat și mai sus, sub presiunea evenimentelor și a stării de spirit a maselor au venit la închisoare să solicite preluarea puterii de către comuniști, au format cu aceștia un partid unic, au păstrat în mâinile lor însemnate pîrghii în cadrul puterii sovietice, dar într-un moment de maximă agravare a situației aveau să le folosească în vederea înlăturării guvernului sovietic din Ungaria.

Totodată, în condițiile în care în politica externă a revoluției a existat, în problema teritorială, și elementul de continuitate cu vechea guvernare, măsurile luate în vederea organizării forțelor armate menite să asigure apărarea revoluției — inclusiv înfăptuirea obiectivelor pe plan teritorial la care ea încă nu renunțase —, decretarea de către noul guvern a mobilizării generale a tuturor bărbaților între 16—48 de ani, declarația lui Garbai că Ungaria se află în război „cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat”¹⁵, primele informații primite despre interceptarea unor convorbiri între Béla Kun și V.I. Lenin, care se refereau și la stabilirea unei cooperări militare împotriva României, ce urma să fie pusă în fața unor ostilități pe două fronturi (o informație în acest sens a fost înaintată guvernului român, de pildă, încă la 25 martie 1919¹⁶) — toate acestea făceau ca guvernele statelor vecine cu Ungaria să perceapă situația de acolo nu numai ca o amenințare ideologică și o transformare socială pe care nu o simpatizau, dar și ca un factor care împiedica noua reglementare teritorială din zonă.

Se mențineau, astfel, sursele de tensiune dintre Ungaria Sfaturilor și, practic, toți vecinii ei, ceea ce, în noua situație, a oferit marilor puteri capitaliste posibilități în plus de a căuta căile înăbușirii revoluției socialiste în Ungaria.

Într-adevăr, crearea Republicii Ungare a Sfaturilor în centrul Europei a alarmat marile puteri ale Antantei, ca și întreaga lume capitalistă. Din zi în zi, îi scria colonelul House președintelui S.U.A., Wilson, de la Conferința de pace, „bolșevismul cîștigă peste tot noi poziții. Numai ce a cuprins Ungaria. Noi ședem pe un butoi de pulbere pe care, într-o bună zi, o oarecare scînteie îl va arunca în aer”¹⁷. Ca primă măsură, Consiliul Suprem de la Paris răspunse prin decretarea blocadei împotriva Ungariei. În același timp, a început să caute căile de înlăturare a noii puteri din Ungaria, întrevăzînd printre acestea intervenția militară, la care să antreneze și guvernele României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei.

Totodată, guvernul sovietic și cel al Republicii Ungare a Sfaturilor, ca și comandamentele lor militare elaborează și ele planuri de acțiune armată și de stabilire a unei legături directe între ele, ceea ce presupunea o pătrundere în Bucovina. Nerecunoașterea desăvîrșirii făuririi statului național unitar român de către guvernele țărilor în care pe atunci se dezvoltă revoluția socialistă a făcut ca intenția clar exprimată de România de a înfăptui pe deplin unirea Transilvaniei cu România, proclamată la Alba

¹⁵ Vezi Arhiva M.A.E., fond Paris, dosar nr. 54.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Arhiva colonelului House, vol. IV, p. 306.

Iulia prin voința maselor populare, să fie tratată de aceste guverne ca pretext și amenințare cu intervenția militară directă împotriva Ungariei sovietice. Drept urmare, așa cum arată istoricii militari unguri, „Pentru înlăturarea acestui pericol statul major al Armatei Roșii ucrainene a planificat operațiuni ofensive pe două direcții”¹⁸. Forțele unei armate sovietice ucrainene trebuiau „să dea lovitura prin Bucovina pentru legătura directă cu Armata Roșie ungară”¹⁹, iar alte forțe urmau „să pornească o ofensivă pentru ruperea pozițiilor forțelor regale ale României și încercuirea lor lângă Nistru”²⁰.

După cum vedem, se crease o situație complexă, căreia diferiți factori angajați pe plan politic și militar în această zonă îi dădeau interpretări diferite ; factorii respectivi acționau sub imperiul unor mobiluri diferite, în momente diferite ; peste acestea se suprapuneau interesele marilor puteri capitaliste învingătoare în primul război mondial, care în acel moment se aflau încă în plină intervenție împotriva Rusiei sovietice și nu se împăcau cu perspectiva consolidării și menținerii puterii muncitorești în Ungaria, căutând totodată, să-și mențină controlul și asupra statelor mai mici aliate lor.

Luarea în considerare a întregii desfășurări a evenimentelor, în cursul lunii aprilie 1919, cu multiplele lor fațete, prin prisma elementelor de complexitate a situației enunțate mai sus ar permite o abordare mai profundă și multilaterală a celor petrecute și evitarea formulării unor aprecieri ca cea privind faptul că intervenția militară a Antantei ar fi început la 16 aprilie 1919 prin atacul trupelor române — apreciere ce nu își găsește corespondent în realitatea istorică, atît timp cît obiectivul central al acțiunii armatei române rămîne eliberarea întregii Transilvanii.

Să urmărim, într-adevăr, desfășurarea evenimentelor.

Dorind să reia dialogul cu Puterile aliate și asociate, întrerupt în urma respingerii notei lui Vyx, guvernul sfaturilor ungare a adresat un memorandum Conferinței de pace, solicitînd-o să trimită o misiune diplomatică la Budapesta, în scopul începerii unor negocieri directe. Consiliul Suprem însă, îl însărcinează pe generalul sud-african Smuts cu o misiune la Budapesta, el urmînd să analizeze aplicarea generală a armistițiului din 3 și 13 noiembrie 1918 și, în mod special, aranjamentele privind crearea unei zone neutre²¹. Insistența marilor puteri de a trata problemele prin prisma armistițiului încheiat de unul din reprezentanții lor, dar depășit de evenimente și necorespunzător situației reale din zonă avea să constituie, atunci și în lunile care au urmat, un factor de menținere, în fond, a unei situații neclarificate, confuze, deoarece permitea, printre altele, punerea în continuare în discuție a problemei liniei de demarcație și statutului unei mari părți din teritoriul Transilvaniei, iar — pe de altă parte — exercitarea de presiuni asupra Republicii Ungare a Sfaturilor pe tema nivelului la care își menținea forțele armate. Astfel, la 4 aprilie 1919 reluînd în linii mari comunicarea lt. col. Vyx, generalul Smuts propune guvernului ungar ca acesta să-și recunoască obligațiile decurgînd din convențiile amintite ; totodată, forțele ungare urmau să fie retrase în spatele liniei care demarca în vest zona neutră stabilită la 26 februarie, dar „delimitată acum într-o

¹⁸ Agnes Gedő, Sandor Toth, *Pătia na ungarska—săvetska voenna drujba*, în vol. *Armîia mira i progresa*, Sofia, Voenno izdatelstvo, 1978, p. 184.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *D.B.F.P.*, First series, vol. 1, 1919, p. 296.

manieră mai favorabilă Ungariei decât anterior“²², linia respectivă urma să nu exercite influență asupra ajustărilor teritoriale ce vor fi eventual stabilite prin tratatul de pace; zona neutră urma să fie ocupată de trupele aliaste, iar blocada împotriva Ungariei să fie ridicată²³. La 5 aprilie 1919 guvernul ungar acceptă în principiu aceste propuneri, dar sub rezerva unei condiții vădit inacceptabile pentru România, și pe care generalul Smuts o respinge. Și anume: trupele române să fie retrase „la est de linia Mureșului indicată ca linie despărțitoare în convenția militară încheiată în noiembrie 1918“²⁴, convenție care, așa cum s-a arătat, a fost denunțată la vremea respectivă de guvernul român și de Consiliul Dirigent din Transilvania. În acest caz guvernul ungar accepta o zonă neutră cuprinsă între Mureș și linia indicată în nota lui Vyx ca limită de vest a zonei neutre, urmînd ca acest teritoriu vast să fie sub administrație ungară, cu aplicarea legilor și constituției Republicii Ungare a Sfaturilor. Această poziție însemna, în fapt, nerecunoașterea hotărîrii Adunării de la Alba Iulia și ducea la menținerea, în continuare, a populației într-o stare de nesiguranță și provizorat, la sporirea încordării cu scopul de a amîna transpunerea integrală în viață a hotărîrii de la 1 decembrie de unire a Transilvaniei cu România.

În urma eșuării misiunii generalului Smuts, guvernul român hotărâște, la 12 aprilie 1919, înaintarea armatei române pînă la linia de demarcație fixată de Conferința de pace. Această decizie a primit acordul guvernului și comandamentului francez, care au comunicat guvernului român că, în conformitate cu hotărîrea Conferinței de pace din 26 februarie 1919, armata română era în drept să procedeze la înaintarea pînă la limita de est a zonei neutre. Începutul înaintării armatei române a fost fixat pentru dimineața zilei de 16 aprilie²⁵. Dar, în condițiile în care forțele ungare nu fuseseră retrase dincolo de limita de vest a zonei neutre, iar aceasta nu fusese pusă sub controlul trupelor aliaste, înaintarea nu s-a putut face fără lupte. În urma ciocnirilor începute în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919, trupele române au depășit în înaintarea lor limita de est a zonei neutre, au eliberat, în cinci zile, Satu Mare, Carei, Oradea și Salonta și și-au continuat înaintarea spre Tisa. Republica Ungară a Sfaturilor a fost supusă, în această perioadă, presiunii militare din trei direcții. Începînd cu 27 aprilie și-au început înaintarea forțele cehoslovace, care au depășit și ele propriul teritoriu, ajungînd la sud de Miskolc și făcînd, la 30 aprilie, joncțiunea cu armata română la Bodroghköz. În sud, unități franceze și iugoslave au ocupat unele localități ungare.

La 1 mai 1919, după ocuparea întregului teritoriu de la est de Tisa, forțele române s-au oprit. Guvernul român a explicat, atît atunci, cît și în săptămînile ce au urmat, că ocuparea unui asemenea aliniament nu înseamnă revendicarea unor teritorii din Ungaria, ci este determinată de necesitatea de a avea — pînă la renunțarea de către Ungaria de a recuceri teritoriul românesc și la dezarmarea acesteia — o poziție mai ușor de apărat datorită obstacolului natural pe care îl reprezenta Tisa, avînd în vedere și necesitatea de a menține forțe în est (unde, la 1 mai 1919, guvernele

²² *Ibid.*, p. 296, nota 3 la doc. 26.

²³ *Ibidem.*

²⁴ Vezi: „Journal de Genève“ din 8 aprilie 1919; „Le Temps“ din 10 aprilie 1919.

²⁵ Const. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916—1919*, ediția a II-a, vol. III, Editura Casei Școlare, p. 409.

Rusiei sovietice și Ucrainei sovietice înaintaseră guvernului român două ultimatumuri, cerînd evacuarea Basarabiei și Bucovinei în 24 de ore).

Totodată, acesta este și momentul în care guvernul burghez român întrevede posibilitatea atingerii nu numai a obiectivului îndeplinirii depline a unirii Transilvaniei cu România, ci și a celui comun statelor capitaliste — de a înfrînge puterea sfaturilor în Ungaria —, în optica guvernului român această fiind și calea pentru instaurarea unui guvern ungar dispus să reducă forțele armate și să accepte condițiile de pace. La 28 aprilie 1919 guvernul român a trimis o notă guvernelor puterilor aliate și asociate în care arăta că, forța de rezistență a Ungariei fiind acum scăzută, „ocuparea Budapestei de trupele Antantei nu ar reprezenta nici o greutate“, aceasta urmînd a se face în scopul „formării unui guvern al ordinii, destul de puternic pentru a restabili liniștea și să asigure dezarmarea trupelor“. Într-o altă notă, se insistă asupra necesității ca la o asemenea operație să participe trupele mai multor state aliate, deoarece „dacă operația va fi făcută numai de români, ea le va apărea ungurilor nu ca o operație de poliție europeană, ci ca o operație de cucerire românească“²⁶.

În aceste momente, Béla Kun s-a adresat președintelui S.U.A., Wilson, prin intermediul lui Philip Marshall Brown din misiunea americană condusă de Coolidge, cerînd restabilirea păcii, arătînd că Ungaria nu are nici o revendicare teritorială față de vecinii săi²⁷. În același timp, conducătorul guvernului sfaturilor ungare a trimis, la 30 aprilie 1919, o telegramă guvernelor român, cehoslovac și iugoslav în care se spunea : „Guvernul trecut n-a admis propunerile dumneavoastră, menținîndu-se pe baza așa-zisului drept istoric care își trage dreptul oprîmării viitoare din oprîmarea din trecut. În prima zi a venirii noastre la putere noi am renunțat la acest principiu. Am declarat în repetate rînduri, în modul cel mai solemn, că nu ne menținem pe principiul integrității teritoriale, iar acum vă aducem la cunoștință acest lucru și în mod direct, anume că recunoaștem fără nici o rezervă toate pretențiunile dumneavoastră teritoriale naționale“²⁸.

Relevînd semnificația acestui mesaj, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată : „Această recunoaștere expresă și oficială a drepturilor istorice ale noului stat unitar național român avea o importanță deosebită, fiind de natură să ducă la așezarea raporturilor dintre cele două popoare, dintre România și Ungaria, pe baze noi, de prietenie și bună vecinătate, de colaborare și respect reciproc.

Din păcate, cercurile conducătoare ale României, guvernul burghezo-moșieresc nu au acționat în direcția stabilirii relațiilor de stat cu guvernul revoluționar al Ungariei, ci, dimpotrivă, răspunzînd chemării reacțiunii din Ungaria, au participat la intervenția puterilor imperialiste împotriva tinerei republici sovietice maghiare“²⁹.

Într-adevăr, guvernul român a lăsat fără răspuns oferta de pace a guvernului de la Budapesta. La 4 mai 1919 în ziarul „Viitorul“, organul central de presă al Partidului liberal, a apărut un comunicat oficial în care se arăta : „La cererea de pace a guvernului ungar, guvernul român nu vedea nici un răspuns, deoarece nu se poate sta de vorbă cu bolșevicii de la Budapesta“. O atitudine similară au adoptat și celelalte state vecine

²⁶ Arhiva M.A.E. al Franței, Archive diplomatice, vol. 47, filele 103—105; 138—149.

²⁷ *Histoire de la Hongrie*, p. 474.

²⁸ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, 1919 március—1919 augusztus*, vol. I, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959, p. 355.

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 277.

implicate în conflictul din Ungaria. Ea rezulta, pe de o parte, din politica promovată de marile puteri membre ale Consiliului Suprem de la Paris, care tratau Ungaria doar ca stat învins, cu care nici ele, nici statele vecine nu au de purtat tratative, urmînd să-i fie prezentate condițiile de pace ce vor fi elaborate. Pe de altă parte, a nu recunoaște guvernul sovietic de la Budapesta și a nu trata pacea cu el devine pentru puterile Antantei o politică pe care o impune tuturor, văzînd în ea un instrument menit să înlesnească înăbușirea cît mai grabnică a focarului revoluționar din centrul Europei.

În schimb, mișcarea muncitorească și democratică din România s-a pronunțat cu fermitate împotriva intervenției, cerînd guvernului să întreprindă pași hotărîți pentru recunoașterea regimului din Ungaria și stabilirea de relații normale cu țara vecină. Pentru starea de spirit a opiniei publice din România sînt elocvente cuvintele gazetei democratice „Adevărul” din București care, comentînd hotărîrea guvernului român de a nu negocia cu guvernul ungar, scria : „Mărturisim că nu înțelegem hotărîrea aceasta a guvernului și sîntem convinși că nici un om cu judecată nu o va înțelege... nu cumva am prefera un guvern de baroni care ar veni cu toate prejudiciile rasei lor și cu toate pretențiile trecutelor lor guvernanți ? Ce ne pasă ce guvern are Ungaria ? Și ce drept am avea mai cu seamă să-i impunem un guvern pe care ea nu l-ar voi și care în același timp ar fi antidemocratic și ostil nouă ?... Avem puțința de a încheia o pace cu Ungaria, o pace valabilă — s-o încheiem. Și mai bine cu Béla Kun decît cu Andrassy, Károlyi sau alt grof sau baron”³⁰.

Este, însă, necesară precizarea că încadrarea guvernului român în viziunea generală a guvernelor burgheze privind necesitatea unei așa-numite „restabiliri a ordinii” tulburate, chipurile, de revoluție și a instaurării unui alt guvern la Budapesta nu însemna de fel că guvernul român ar fi optat în acea perioadă pentru sprijinirea vreunui anume grup politic din Ungaria, în speță a grupului ultrareacționar și șovinist de la Szeged, care s-a autodeclarat „guvern”³¹, și în jurul căruia se concentrău forțele contrarevoluționare extremiste din Ungaria, organizînd „gărzi albe” menite să dezlănțuie teroarea contrarevoluționară. Pentru orice om de stat român era clar că poziția politică a acestui grup, în care rolul principal îi revenea, în mod real, fostului amiral austro-ungar Miklos Horthy (el avînd și controlul asupra forțelor înarmate, încă reduse ca efective, ale „guvernului”) implica, în cazul venirii lui la putere, o politică revanșistă, inclusiv tendințe spre o eventuală restaurație habsburgică. Referindu-se la activitatea forțelor contrarevoluționare ungare, istoricii unguri au arătat că, în capitala Austriei, „sub conducerea contelui Bethlen István, contrarevoluționarii unguri au organizat Comitetul Antibolșevic, care a urgentat la reprezentanții de la Viena ai puterilor Antantei intervenția împotriva Republicii Sfaturilor și a sprijinit organizarea contrarevoluționară din țară. Sub conducerea contelui Károlyi Gyula, la Arad, a fost constituit un alt centru care s-a autodeclarat «guvern». Activitatea sa a fost considerată

³⁰ „Adevărul” din 21 iunie 1919.

³¹ Referindu-se la o convorbire avută la Belgrad, la începutul lunii august 1919, cu unul dintre membrii acestui „guvern”, ministrul Marii Britanii la Belgrad arăta în raportul său către lordul Earl Curzon : „Vorbînd despre actualul guvern «național» de la Szeged, al cărui membru este, el a declarat că formarea acestui guvern acum vreo două luni a urmat unei sugestii a generalului francez care comandă armata din Ungaria” (Vezi D.B.F.P., First series, vol. VI, p. 131).

nedorită de autoritățile române, de aceea a fost mutat la Szeged, unde a devenit centrul în care se adunau ofițerii contrarevoluționari și alte elemente reacționare”³².

În timp ce, promovind politica Antantei, guvernele țărilor învecinate cu Ungaria au refuzat să înceapă negocierile cu guvernul Sfaturilor de la Budapesta, în cursul lunii mai Armata Roșie ungară s-a reorganizat, fixându-și ca prim obiectiv respingerea trupelor cehoslovace, care înaintaseră pînă în zona Salgotarjan și Miskolc. Ea a avansat adînc în Slovacia, unde s-a proclamat o republică a Sfaturilor (16 iunie 1919).

În timpul acestor operații, încercînd să ușureze situația trupelor Cehoslovaciei, unitățile române trec Tisa și ocupă la vest de ea un cap de pod în zona Tokay.

Îngrijorat de ofensiva Armatei Roșii ungare, Consiliul celor patru a cerut reprezentanților militari în Consiliul Suprem de război de la Versailles să analizeze posibilitățile unei acțiuni militare împotriva Ungariei. Raportul acestora, înaintat la 7 iunie 1919, pornea, așa cum a declarat într-una din ședințele ulterioare ale Consiliului Suprem generalul american Bliss, de la faptul că „dacă va trebui să se facă apel la măsuri militare, trupele folosite trebuie să fie cele de la fața locului, și anume trupele române, sîrbe și franceze”³³. Consiliul Suprem nu a ajuns atunci la o concluzie în ce privește oportunitatea unei acțiuni militare generale, continuînd să spere în eficiența celorlalte mijloace de presiune utilizate, dar este semnificativ faptul că discuția privind eventuala folosire a trupelor unor state învecinate cu Ungaria se purta fără consultarea guvernelor acestora, ceea ce îl îndreptățește pe generalul Bliss să declare, cîteva săptămîni mai tîrziu, că „nu poate spune dacă românii și sîrbii vor acționa”³⁴.

Pe moment, Consiliul Suprem de la Paris caută rezolvarea situației pe altă cale și cere guvernului ungar să înceteze operațiile militare împotriva Cehoslovaciei, promițînd, în schimb, că va determina România și Cehoslovacia să-și retragă trupele înapoia frontierelor ce le vor fi anunțate.

La 11 iunie 1919, Consiliul miniștrilor de externe al Conferinței de pace a convocat pe reprezentanții României și Cehoslovaciei pentru a le comunica granițele între aceste țări și Ungaria pe care Consiliul Suprem intenționa să le introducă în tratatul de pace, care urma să consfințească, deci, noile realități survenite ca urmare a voinței exprimate de masele populare în cursul procesului de destrămare a Austro-Ungariei; frontiera recunoscută între România și Ungaria era, în esență, cea actuală, ea fiind acceptată de guvernul român. La 13 iunie, Consiliul Suprem a trimis celor trei guverne telegrame în care se arăta că nici un fel de operații militare nu vor putea modifica granițele stabilite și se cerea ca forțele lor armate să se retragă, în cel mai scrupulos timp, în interiorul fruntariilor astfel stabilite³⁵.

Acțiunea întreprinsă de marile puteri din Consiliul celor patru, deși a determinat o încetare temporară a ostilităților, nu a fost suficientă pentru o reglementare de durată. Ea nu avea încă caracterul unor acorduri între părțile interesate, ci, ca să folosim cuvintele reprezentantului englez în Consiliu, Balfour, caracterul unor „ordine către guvernele ungar, ceho-

³² *A magyar forradalmi munkásmozgalom története, vol. I*, Kossuth Könyvkiadó, 1966, p. 231.

³³ *D.B.F.P.*, First series, vol. I, p. 21.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Vezi textul telegramelor în : D.M. Miller, *My Diary at the Conference of Paris*, New York, 1924, vol. XVI, p. 406—409.

slovac și român, urmărind să stabilească pacea între ele”³⁶. În aceste condiții ea nu a fost în măsură să rupă cercul vicios al neîncrederii. Guvernul ungar a acceptat cererea și și-a retras trupele de pe teritoriul Cehoslovaciei. Dar, în condițiile presiunilor la care era supus, a încercărilor de înfometare prin blocadă, a refuzului Consiliului Suprem de a începe discutarea tratatului de pace cu guvernul existent și a pericolului unei intervenții militare a Antantei, el a continuat să sporească efectivele forțelor sale armate, fapt ce l-a expus acuzațiilor că depășește nivelul admis de armistițiul din noiembrie 1918. Totodată, forțele retrase de pe frontul cehoslovac erau concentrate în regiunea Miskolc, precum și în zona Cegled și Kecskemet, de unde puteau dezlănțui o acțiune împotriva forțelor române și franco-sârbe³⁷. Guvernele statelor învecinate apreciau această situație și în lumina faptului că mesajul lui Béla Kun din 30 aprilie 1919 conținea o renunțare în principiu la cerința păstrării Ungariei în vechile hotare, dar nu și o concretizare a teritoriilor asupra cărora se întinde această renunțare, în timp ce față de noile frontiere propuse în mod concret Ungaria a adoptat o poziție negativă. Astfel, la ședința pe țară a Sfaturilor ungare s-a apreciat că Ungaria „nu poate trăi între aceste hotare”, deoarece ele ar rupe „în două teritorii care din punct de vedere economic depind unul de celălalt pe viață și pe moarte”, iar împotriva hotarelor stabilite s-au formulat obiecții și într-o telegramă trimisă la sfârșitul lunii iunie de către Béla Kun lui Clemenceau³⁸.

Atunci când vorbim de cercul vicios al neîncrederii, avem în vedere și faptul că, motivată de factori ca cei de mai sus și alții, poziția guvernului român, care nu și-a retras încă trupele de pe Tisa — de altfel, nici nu-i fusese cerut acordul înainte de a se promite, la 13 iunie, acest lucru guvernului ungar — alimenta la rîndul ei temerile guvernului ungar în ce privește pregătirea de către Antantă a unei acțiuni militare pentru înăbușirea Republicii Ungare a Sfaturilor.

Într-adevăr, și în această privință trebuie ținut cont de diferitele mobiluri ale diversilor factori. Informînd Consiliul Suprem asupra poziției guvernului român, lordul Balfour arăta, în ședința din 5 iulie 1919 a Consiliului, că ordinele emise la 13 iunie „au fost îndeplinite numai pe jumătate. De atunci s-au întîmplat multe. Într-o conversație particulară dl Brătianu i-a spus că românii nu pot și nu se vor retrage de la Tisa pînă cînd ungurii nu vor fi dezarmați. Ungurii se retrăgeau din Cehoslovacia și își masau trupele în Ungaria. S-a comandat armament de tot felul. Prin urmare, dacă românii se retrag de la Tisa, pe care ei o pot apăra, ei nu știu ce linie ar putea menține, avînd în vedere obligațiile lor la alte frontiere”³⁹.

Indiscutabil, însă, că motivele primordiale pentru care autoritățile militare superioare ale Antantei au insistat ca trupele române să nu se retragă de pe Tisa, iar Consiliul Suprem de la Paris, menținînd principiul formulat la 13 iunie, nu cerea îndeplinirea lui, erau cu totul altele, decît interesele României; ele vizau, în fond, menținerea unui dispozitiv care să poată fi folosit în cazul în care vor hotărî o acțiune militară pentru înlăturarea guvernului Sfaturilor din Ungaria. Nu întîmplător în raportul reprezentanților militari ai celor patru puteri către Consiliul Suprem, pri-

³⁶ D.B.F.P., First series, vol. I, p. 17.

³⁷ *Ibid.*, p. 48.

³⁸ Vezi: *A magyar munkásmozgalom történetének valogatott*, vol. VI, Kossuth Könyvkiadó, 1960, p. 158, 245—246.

³⁹ D.B.F.P., First series, vol. I, p. 17.

vind posibilitățile și planul unei acțiuni militare împotriva Ungariei, formulat la 8 iulie 1919, se prevedea în mod expres că „dacă se are în vedere înfăptuirea operației este important să se amâne retragerea trupelor române din regiunea de la est de Tisa”⁴⁰.

Realitatea este că asupra întregii situații din zonă influența cea mai mare a exercitat-o hotărîrea puterilor capitaliste de a folosi toate mijloacele în vederea înăbușirii revoluției din Ungaria, deoarece puterile occidentale nu se puteau împăca de fel cu existența unui focar revoluționar în inima Europei. Aceasta cu atât mai mult cu cît avîntul revoluționar era în creștere în această zonă geografică. În România, lupta proletariatului pentru progres social s-a împletit strîns, în primăvara și vara anului 1919, cu numeroasele manifestări de solidaritate cu revoluția proletară din Ungaria. Aceste acțiuni au culminat cu greva politică din 21 iulie 1919, la care au participat zeci de mii de muncitori români. Un sprijin direct la apărarea revoluției din Ungaria l-au dat românii, care au luptat cu arma în mînă pe teritoriul Ungariei, în cadrul formațiunilor internaționaliste sau în rîndurile Armatei roșii ungare⁴¹.

În aceste împrejurări, menținerea de trupe străine pe teritoriul Ungariei și cererea — inacceptabilă în aceste condiții pentru guvernul revoluționar ungar — ca el să dezarmeze, devin pentru marile puteri capitaliste tactica care să le permită exercitarea de presiuni asupra Republicii Ungare a Sfaturilor și să furnizeze pretextul unei intervenții pentru a face să fie respectat armistițiul din noiembrie 1918. Că acesta era substratul real al cererilor privind respectarea armistițiului în partea care privea demobilizarea armatei ungare o arată numeroase documente, inclusiv discuțiile din Consiliul Suprem de la Paris. Astfel, formulînd scopul acțiunii și forțele necesare, mareșalul Foch declară în ședința din 17 iulie 1919: „Pentru a elibera Ungaria de comunism, într-o săptămînă, o forță compusă din 8 divizii de infanterie, o divizie de cavalerie, 100 de aeroplane și atîtea care blindate cît este posibil va fi suficientă”⁴². Iar generalul american Bliss declara, în aceeași ședință, că „În pofida oricăror disimulări este limpede că ceea ce se propune este o reluare a războiului cu Ungaria cu scopul de a nimici actualul ei guvern”⁴³.

După diferite ședințe în care s-a discutat planul unei acțiuni militare, Consiliul a convocat, la 11 iulie 1919, delegațiile română, cehoslovacă și iugoslavă la Conferința de pace, cărora li s-a prezentat, așa cum relevă minuta ședinței, „o scurtă informare asupra a ceea ce s-a petrecut la ședințele precedente ale Consiliului pe această temă”, precum și „raportul alcătuit de către reprezentanții militari în Consiliul Suprem de război de la Versailles privind măsurile militare de întreprins pentru a obliga Ungaria să respecte armistițiul”⁴⁴, raport care prevedea folosirea în acest scop a trupelor române, cehoslovace și iugoslave. În conformitate cu cele discutate, mareșalul Foch, însărcinat cu misiunea de a pregăti această acțiune, s-a adresat, la 13 iulie 1919, generalului Prezan cu o notă, cerînd ca România să consacre acestei acțiuni maximum de mijloace de care dispunea.

⁴⁰ Ibid., p. 50.

⁴¹ Vezi, pe larg: *Tradiții de solidaritate revoluționară româno-ungară. 1884—1946. Documente și amintiri*, Editura politică, București, 1979; Gh. Unc, *Solidaritatea oamenilor muncii din România cu Revoluția proletară din Ungaria* (ediție în limba germană), Biblioteca Historica Romaniae, București, Editura Academiei, 1970, ș.a.

⁴² D.B.F.P., p. 121.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibid. p. 72.

La 16 iulie, Prezan i-a comunicat lui Foch, că regele a autorizat armata română de a da concurs aliaților.

Este, însă, semnificativ faptul că în ședințele din 11 și 17 iulie 1919 ale Consiliului, la care au participat reprezentanții statelor vecine cu Ungaria, s-au manifestat și o serie de diferențe atât între pozițiile acestora, cât și între ele și marile puteri membre ale Consiliului. În speță, la 17 iulie reprezentantul englez, lordul Balfour, pune în discuție problema guvernului care ar urma să fie instalat în Ungaria în urma acțiunii militare, iar reprezentantul italian Tittoni face propuneri precise. El afirmă că „la Szeged există un guvern de opoziție, care este un centru naționalist“ și că, dacă aliații „ar putea acționa concertat cu Guvernul de la Szeged ei ar apare ca eliberatori ai țării de tiranie. Toate guvernele trebuie să facă față criticismului și opoziției partidelor muncitorești din propriile lor țări. Este deci foarte oportun a apare ca acționînd în numele majorității din Ungaria“⁴⁵. Propunerile respective stîrnesc, însă, obiecții hotărîte din partea reprezentanților cehoslovaci și români. Primii — Beneș și Kramarcz — declară în esență că Tittoni pornește de la premise greșite în ce privește „majoritatea“ și „minoritatea“ în Ungaria ; se declară de acord doar cu o acțiune pur militară, în numele obligării Ungariei de a respecta armistițiul și hotărârile Conferinței de pace, dar fără nici o legătură cu vreo forță politică ungară. La rîndul său, reprezentantul român Al. Vaida-Voievod se declară categoric de acord cu Beneș și Kramarcz și afirmă că „majoritatea populației ungare dorește să rămînă în pace și să nu fie guvernată nici de un guvern comunist, nici de unul reacționar. Cînd armatele aliate vor lua Budapesta, ele pot declara oamenilor că lor le rămîne deschisă calea de a alege propriul lor guvern“⁴⁶. Indiferent în ce măsură părerea lui Vaida-Voievod în ce privește starea de spirit a populației în Ungaria era exactă, esențial pentru caracterizarea poziției guvernului român rămînea acordul cu preconizata înlăturare a guvernului Sfaturilor, dar refuzul de a o face în favoarea lui Horthy și a celorlalți reprezentanți ai reacțiunii ungare, grupați la Szeged.

Între timp, în situația grea creată și de înțepirea activității elementelor fățiș contrarevoluționare, de faptul că puterea revoluționară nu a reușit să-și asigure un sprijin de masă suficient în rîndul aliaților potențiali ai clasei muncitoare și de anumite diferențieri ce se produc în interiorul puterii Sfaturilor, se conturează și planul concertării presiunilor Antantei cu acțiunea elementelor din interiorul acestei puteri — în special unii dintre social-democrații ce i se raliaseră — pornite pe calea trădării revoluției. Planul este pus la punct în cursul întîlnirilor de la Viena dintre Böhm, fostul comandant al Armatei Roșii ungare numit reprezentant al Ungariei în Austria și colonelul englez T. Cuninghame⁴⁷, care a stabilit contactul și cu alte persoane cu funcții de răspundere în Ungaria⁴⁸. Începînd cu 21 iulie propunerile grupării pe care o reprezenta Böhm și promisiunile ei de a obține demisia guvernului revoluționar formează și obiectul unor discuții în Consiliul Suprem.

Guvernul revoluționar ungar a căutat soluția situației critice în care se afla în declanșarea unei ofensive împotriva forțelor române dispuse pe linia Tisei. La 11 iulie 1919 Béla Kun adresează prin radio un mesaj lui

⁴⁵ *Ibid.*, p. 121.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 122.

⁴⁷ *D.B.F.P.*, First series, vol. VI, p. 85, 90, 96, 109—110, 185.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 35, 116.

Clemenceau, în calitate de președinte al Conferinței de pace, în care cere să fie respectată promisiunea conținută în telegrama lui Clemenceau din 13 iunie, că trupele române se vor retrage la linia de frontieră indicată imediat ce trupele ungare se vor retrage din Cehoslovacia⁴⁹. Consiliul Suprem decide, la 12 iulie, să răspundă cu următoarea telegramă: „Conferința de pace nu poate discuta nimic cu Dvs. atît timp cît nu îndepliniți condițiile de armistițiu“⁵⁰. Într-un nou mesaj, guvernul ungar respinge acuzația privind încălcarea armistițiului, reia vechile afirmații privind faptul că încălcarea acestuia s-ar fi produs prin trecerea de către trupele române a liniei de demarcație de pe Mureș și cere din nou retragerea pînă la frontiera indicată la 13 iunie⁵¹. În noaptea de 20 spre 21 iulie o nouă telegramă a lui Béla Kun anunța decizia de a trece la ofensivă împotriva trupelor române, pe Tisa⁵². Cu privire la această decizie, un autor ungar scria următoarele: „Republica Sfaturilor n-a avut de ales decît să respingă forțele românești, aflate sub comanda Antantei, pînă la linia stabilită în acordurile internaționale. Astfel a început la 20 iulie trecerea Tisei“⁵³.

Dar situația creată după această decizie, avînd în vedere respingerea ofensivei de către trupele române și declanșarea contraofensivei lor la 27 iulie 1919, — operațiile fiind urmărite permanent atît de Foch, cît și de Franchet d'Esperey — a devenit deosebit de grea pentru guvernul Sfaturilor. Republica Ungară a Sfaturilor a luat sfîrșit la 1 august, cu două zile înainte de intrarea trupelor române în Budapesta, atunci cînd guvernul a fost înlăturat de elementele care erau în legătură cu reprezentanții Antantei.

A urmat o etapă contrarevoluționară, căci guvernul format de Gyula Peydl, dominat de social-democrați, a fost izgonit, la 6 august, de o conspirație naționalistă, care-l proclamă regent pe arhiducele Iosif și prim-ministru pe Istvan Friedrich. Un rol tot mai important îl juca însă amiralul Horthy, care dispunea de o armată contrarevoluționară pe care o organiza în regiunile neocupate de trupele române, unde forțele horthyste au și trecut imediat la înfăptuirea unei crunte terori contrarevoluționare.

Asemenea evenimente provocau neliniștea opiniei publice și guvernelor din țările vecine Ungariei. Formarea guvernului Friedrich, dar în special proclamarea arhiducelui Iosif drept regent, stîrnește obiecții și din partea reprezentanților marilor puteri din Consiliul Suprem al Conferinței de pace de la Paris, conștienți de implicațiile prezenței unui habsburg în fruntea Ungariei. Cu toate acestea, Consiliul cade de acord la 12 august 1919 să comunice comisiei militare interaliate de la Budapesta, — care, de altfel, se afla deja în legătură cu guvernarea arhiducelui —, că „Noi recunoaștem că nu puteți evita de a avea relații cu orice guvern *de facto* care deține puterea în Budapesta. Veți avea, cu toate acestea, în vedere, că, în conformitate cu informațiile noastre, guvernul arhiducelui Iosif are deocamdată puțină autoritate și nu a fost încă acceptat de țară“⁵⁴. S-a deschis, astfel, calea contactului direct, permanent și oficial al comisiei de generali aliați și apoi și al reprezentantului politic al Consiliului Suprem

⁴⁹ D.B.F.P., First series, vol. I, p. 85—86.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 83.

⁵¹ *Ibid.*, p. 95.

⁵² *Ibid.*, p. 174.

⁵³ „Valóság“, nr. 6, 1978, p. 15.

⁵⁴ D.B.F.P., First series, vol. I, p. 407.

de la Paris, Clerck, cu guvernul Friedrich și amiralul Horthy. În scurt timp arhiducele a fost determinat să demisioneze, apoi au avut loc și unele remanieri ale guvernului care să-l facă mai „prezentabil“, dar baza lui a rămas cea inițială.

În ce privește poziția guvernului român față de acțiunile întreprinse de arhiducele Iosif, ea a fost precizată pe mai multe căi. În orice caz, la 14 august 1919 Consiliului Suprem i-a fost adusă la cunoștință scrisoarea adresată la aceeași dată de Legația României în Franța ministrului de externe francez, în care se arăta : „Ministrul României în Franța are onoarea de a informa pe Excelența Sa, domnul Ministru al Afacerilor Externe, că într-o telegramă datată la București cu ziua de 12 august domnul Brătianu îl însărcinează să dezmință că guvernul român a favorizat în vreun fel instalarea arhiducelui Iosif la guvernarea Ungariei.

Guvernul român nu are nici un fel de simpatie nici pentru persoana arhiducelui nici pentru ideile reacționare pe care el le reprezintă, și în general nu înțelege să susțină nici un guvern care nu va fi agreat de Antantă“⁵⁵. Ceea ce nu însemna, însă, că orice guvern agreat de aceasta se putea bucura și de simpatia celui român. În această privință între generalii trimiși de Antantă la Budapesta — și care doreau recunoașterea guvernului Friedrich și, implicit, a lui Horthy cu armata sa, — și reprezentanții români au continuat să se manifeste serioase divergențe. Referindu-se la ele, reprezentantul politic trimis de Consiliu la Budapesta, Clerck, raporta la începutul lunii octombrie 1919 că generalii „sînt în întregime pentru recunoașterea lui Friedrich. Românii, în ce-i privește, și ungurii democrați îl privesc cu antipatie pe Friedrich și susțin că recunoașterea sa în orice formă de către Consiliul Suprem va însemna o lovitură mortală pentru influența morală a acestui organism după acțiunea sa împotriva arhiducelui, pentru care Friedrich este, însă, un «Locum tenens»“⁵⁶. Cu privire la unele dintre rațiunile unei asemenea poziții a reprezentanților români, Clerck comunica în același raport, în legătură cu convorbirea pe care a avut-o cu Înaltul comisar român la Budapesta, Diamandi : „Cu privire la relațiile sale cu guvernul ungar, dînsul a spus că dl. Friedrich nici nu va demisiona, nici nu va accepta colegi în guvernul său din partea altor partide politice, astfel încît un guvern de coaliție, singurul care dă garanția necesară pentru o opțiune electorală liberă a poporului ungar, nu există. Dl. Friedrich a fost în definitiv, omul care l-a chemat pe arhiducele Iosif să-și ia sarcina guvernării, și care este pentru o politică reacționară și antiromânească. Dl. Diamandi a fost foarte impresionat, în cursul unei vizite recente la Viena, de îngrijorarea cu care dl. Renner și guvernul austriac urmăresc desfășurările din Ungaria. Dînsii, și pînă la un grad și el, se tem în mod declarat de reacțiune și teroare albă“⁵⁷.

Analiza evenimentelor petrecute în lunile care au urmat atestă faptul că nu poate fi susținută teza, afirmată încă uneori, cum că regimul horthyst și armata sa s-ar fi organizat la adăpostul regimului român de ocupație. În realitate n-au existat relații directe între comandamentul român și viitorul regent maghiar, între care, de altfel, s-au creat raporturi de ostilitate. Într-un discurs din 20 septembrie 1919, Horthy spunea : „Dușmanii noștri sînt în prezent austriecii și românii. Ne vom măsura forțele cu ei și cred că noi vom învinge“. În schimb, organizarea unor forțe de poliție la

⁵⁵ *Ibidem*, p. 414.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 900.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 895.

Budapesta și a forțelor armate a lui Horthy constituie o preocupare permanentă a Comisiei militare interaliată trimisă în Ungaria de Consiliul Suprem, preocupare ce derivă din dorința de a preda controlul situației în Ungaria unor forțe care să împiedice orice reluare de către masele muncitoare a luptei lor revoluționare. Deja la 20 august 1919 Consiliul Suprem primea de la misiunea militară o telegramă în care se arăta : „În ședința din 18 august Comisia l-a audiat pe amiralul Horthy, comandant-șef al forțelor ungare. El a dat informații privind resursele pe care contează în organizarea acestor forțe. Ele par să fie alcătuite în principal din ofițeri. El crede că românii sînt influențați de bolșevici. El crede că muncitorii mai au și pînă acum multe arme ascunse”⁵⁸. Mai mult decît atît, la 26 august 1919 misiunea trimite Consiliului Suprem o telegramă alarmantă, în care acuză comandamentul român că nu ia măsuri pentru organizarea forțelor capabile să împiedice „bolșevismul” : „La Budapesta generalul Holban a promis săptămîna trecută să înarmeze imediat cu revolve și săbii, 4 000 de oameni din poliție ; dar, în loc de a o face, și în pofida instrucțiunilor misiunii, care îi cereau să mențină la est de Dunăre toate trupele române, — cu excepția garnizoanei din Budapesta, se crede că el are intenția de a invada toată Ungaria, de a dezarma sau nimici micul nucleu ungar al amiralului Horthy, care constituie singura apărare a Ungariei contra bolșevismului în cazul în care românii ar evacua brusc țara”. Ulterior, la 10 octombrie 1919, în ședința Consiliului Suprem, fiind din nou în discuție înarmarea poliției guvernului Friedrich, procesul verbal înregistrează următorul schimb de cuvinte între reprezentantul american, Polk și Clerck : „Dl. Polk... îl întreabă apoi pe Sir George Clerck în ce constă dificultatea de a înarma poliția din Budapesta.

Sir George Clerck răspunde că Guvernul român afirmă că dacă poliția din Budapesta ar fi înarmată există pericolul terorii albe”⁵⁹.

De fapt, grija pentru organizarea unor forțe care „să asigure ordinea” era cea care determina atitudinea contradictorie a Consiliului Suprem de la Paris, care în principiu cerea retragerea forțelor române, iar prin reprezentanții săi la fața locului insista ca aceasta să nu se efectueze pînă ce ei nu vor considera acest lucru oportun. Această atitudine era determinată și de pozițiile diferite adoptate la un moment dat de puterile din Consiliu. Astfel, în timp ce delegația franceză arăta într-o notă prezentată Consiliului la 3 noiembrie 1919 că „Aceste două elemente (Dl. Friedrich și amiralul Horthy) reprezintă, fiecare din partea sa, o mască pentru vechiul absolutism și, în particular, pe arhiducele Iosif” și că armata română reprezintă „singura forță materială capabilă să prevină reconstituirea unui guvern monarhist la Budapesta”⁶⁰, reprezentanții britanici înclină tot mai mult spre Horthy, care se bucura de încrederea reprezentanților Antantei la Budapesta. În ultimă instanță, Consiliul îi dă mînă liberă reprezentantului său politic la Budapesta, Clerck, care își exprimă și el încrederea în Horthy și încheie cu acesta — prin întîlniri personale și un schimb de scrisori — un acord privind intrarea trupelor sale în Budapesta după plecarea trupelor române, deși singur recunoștea în telegramele sale că în anumite sectoare ale populației exista îngrijorarea că retragerea trupelor române în acele condiții va permite dezlănțuirea acțiunilor represive, de „teroare albă”, ale horthyștilor. Ulterior, într-un raport de sinteză înaintat

⁵⁸ *Ibidem*, p. 454.

⁵⁹ *Ibidem*., p. 888.

⁶⁰ *D.B.F.P.*, First series, vol. II, p. 185.

Consiliului Suprem de la Paris, după ce explică motivele pentru care a hotărît că este timpul să ceară retragerea trupelor române, G. Clerck avea să scrie el însuși despre creditul acordat lui Horthy : „Nu am avut, deci, de la pornire, ezitări în a cere autorităților române din Budapesta retragerea cât mai devreme posibilă a trupelor române. Era adevărat că acest lucru implica un anumit risc. În provinciile neocupate (de români — *n.n.*), și într-o anumită măsură chiar în Budapesta au fost multe vorbe aspre privind soarta ce îi așteaptă pe comuniști și evrei, și în capitală sectoarele evreești și social-democrate ale populației privesc cu mare neliniște la ziua în care românii vor pleca și armata «albă» a lui Horthy va intra. Pe de altă parte, organizarea jandarmeriei și a poliției a fost sub controlul Misiunii interaliatate de generali, care erau suficient de încrezători în ce privește comportarea acestor forțe pentru a întări intenția mea de a accepta riscul. Rămînea armata lui Horthy. La cererea mea, amiralul Horthy a venit de la Cartierul său general să mă vadă și în cursul unei lungi conversații am ajuns să mă conving de sinceritatea și patriotismul său, și în primul rînd de recunoașterea deplină de către dînsul a faptului că ar fi fatal pentru Ungaria dacă sosirea trupelor sale la Budapesta ar fi urmată de dezordine și abuzuri“⁶¹. Cunoscutele arestări și execuții care au avut loc peste un timp — raportate și ele la Paris tot de aceeași misiune interaliată — ne scutesc de comentarii asupra rîndurilor citate mai sus.

La 14 noiembrie 1919, guvernul român a hotărît retragerea trupelor din Ungaria, iar în ziua următoare, Comandamentul trupelor din Transilvania s-a mutat de la Budapesta la Oradea. Teroarea albă horthystă s-a extins și în zonele pînă atunci neafectate. În fața represiei, numeroși militanți de seamă ai mișcării revoluționare ungare au găsit sprijin și adăpost în țara noastră, unde și-au continuat activitatea.

La sfîrșitul anului 1919, la Conferința de la Paris au început negocierile în vederea tratatului de pace cu Ungaria. Dezbaterile privind definativarea lui au luat sfîrșit, în esență, în prima decadă a lunii martie 1920. Discuțiile în jurul tratatului au evidențiat hotărîrea statelor ce-și realizaseră unitatea politică națională în 1918 de a impune Conferinței de pace recunoașterea juridică a noilor stări de lucruri în Europa Centrală. În același timp, ele au dezvăluit poziția nerealistă a cercurilor conducătoare ungare care încercau să susțină vechea stare de lucruri, să limiteze dreptul popoarelor la autodeterminare națională.

Puse în fața unui fapt împlinit, prin lupta maselor populare din fosta monarhie austro-ungară pentru autodeterminare națională, Conferința de pace, avea să consfințească prin tratatul cu Ungaria o stare de fapt existentă. Așa, de pildă, în scrisoarea din 6 mai 1920, înmînată delegației ungare împreună cu proiectul tratatului de pace, A. Millerand, în calitatea sa de președinte al Conferinței de pace, a declarat că forumul de la Paris n-a făcut altceva decît să recunoască o situație istorică rezolvată, prin lupta popoarelor, așa cum a fost și în cazul României. „Vointa popoarelor — se arăta în scrisoare — s-a exprimat în zilele din octombrie și noiembrie 1918, cînd dubla monarhie se prăbușea, în sensul că populațiile, multă vreme obijduite, să se unească cu frații lor italieni, români, iugoslavi sau cehoslovaci... O stare de lucruri, chiar milenară, nu are temeii să dăinuiască cînd s-a constatat că e contrarie dreptății“⁶².

⁶¹ *Ibidem*, p. 445.

⁶² *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 49.

O lună mai târziu, la 4 iunie 1920, reprezentanții României și Ungariei își puneau semnătura pe Tratatul de pace de la Trianon. Articolul 45 din tratat prevedea : „Ungaria renunță, în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sînt fixate la articolul 27, Partea II (Frunтариile Ungariei) și recunoscute prin prezentul Tractat sau prin orice alte Tractate încheiate în acest scop de a regula afacerile actuale, Transilvania făcînd parte din România“⁶³.

Tratatul de la Trianon a fost ratificat de corpurile legiuitoare ale României la 17 august (Senatul) și 26 august 1920 (Camera deputaților). Ratificarea tratatului de către Ungaria s-a produs la 14 noiembrie 1920. Instrumentele de ratificare au fost depuse la Paris de guvernul român la 4 septembrie 1920, iar de guvernul ungar la 23 martie 1921. Tratatul a intrat în vigoare la 26 iulie 1921, după ce în prealabil fusese ratificat și de către celelalte puteri semnatare.

În felul acesta, tratatele de pace de la Paris au avut, în acele prevederi ale lor, care se refereau la noua configurație teritorială din această parte a Europei, meritul de a consfinți voința popoarelor de a-și făuri state naționale sau de a-și desăvîrși unitatea de stat, ca în cazul României.

După semnarea Tratatului de la Trianon, între România și Ungaria se poartă negocieri pentru stabilirea de raporturi normale între cele două țări vecine. Această activitate se va concretiza la începutul anului 1921, prin înființarea unei legații a României la Budapesta și a unei legații a Ungariei la București, ceea ce va marca reluarea relațiilor dintre cele două state.

În perioada următoare, proletariatul, forțele progresiste din România și Ungaria au militat pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării dintre popoarele respective. Forțele politice cele mai înaintate — comuniștii — au arătat că numai prin răsturnarea claselor exploatatoare se pot crea condiții pentru lichidarea cu desăvîrșire a vechii politici de dezbinare și învrăjbire, pentru statornicirea de relații prietenești și de bună vecinătate între România și Ungaria.

„Și, într-adevăr, — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, după numai două decenii și jumătate, odată cu răsturnarea regimurilor burghezo-moșierești, clasei muncitoare din cele două țări i-a revenit misiunea măreață de a instaura relații de tip nou între popoarele român și maghiar“. În continuare, secretarul general al Partidului Comunist Român sublinia : „Doresc să declar că Partidul Comunist Român, guvernul țării noastre vor face totul ca raporturile dintre popoarele și țările noastre să se dezvolte neconținut, constituind un model de colaborare socialistă, egală, înaintată“⁶⁴.

⁶³ *Tratat de pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria. Protocol și declarațiuni*, București, 1920, p. 14.

⁶⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 17, București, Editura politică, 1979, p. 279.

Începuturile mișcării muncitorești și socialiste în România

1. SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ A MUNCITORIMII ÎN FAZA DE ÎNCEPUT A DEZVOLTĂRII CAPITALISMULUI ÎN ROMÂNIA

Apariția și dezvoltarea muncitorimii în România, ca și a luptei sale împotriva exploatarei la care era supusă pot fi înțelese, în toată complexitatea lor, numai urmărind îndeaproape evoluția situației social-

economice a acestei forțe care se naște odată cu noul mod de producție capitalist.

Condițiile de lucru și de viață ale muncitorimii încă în faza de început a existenței sale au fost deosebit de grele, deoarece, în acea perioadă, producția se baza aproape numai pe munca manuală a lucrătorilor. Mai mult încă, imbinarea sistemului muncii feudale cu cel capitalist, aplicat la început minerilor, topitorilor, fierarilor, tăietorilor de sare, ca și celor din diverse manufacturi, permitea aplicarea unui regim de exploatare deosebit de sever, cu consecințe grave asupra nivelului de trai, aceasta cu atât mai mult cu cât condițiile de muncă erau dintre cele mai rudimentare : lipsa echipamentului adecvat, utilizarea unor unelte rudimentare și, implicit, slab productive, inexistența securității muncii ș.a.

Muncitorii mineri și tăietorii de sare, de exemplu, lucrând în subteran, în condiții vitrege, erau supuși la accidente (asfixiere, intoxicare, prăbușirea galeriilor etc.). Din această cauză, numeroși mineri rămineau invalizi, nemaifiind capabili să asigure existența familiilor lor. Astfel, minerii din Abrud (jud. Alba), înfățișând condițiile grele în care lucrau, arăta într-o plângere din 1773, că „În măruntaiele ascunse ale munților sintem incontinuu împiedicați de aerul... stricat care se formează și iese de acolo ; ba încă, foarte adesea, se întâmplă că mulți au fost înăbușiți pînă la nesimțire de un astfel de aer și au fost scoși din mine morți... Sintem atît de sleiți, sărăciți și înfundați în datorii, încît nemaiputînd să mai rezistăm mulți dintre noi au fost nevoiți să părăsească minele și să plece în altă parte“.

Situația grea în care se desfășura munca în mine la mijlocul secolului al XVIII-lea era sesizată de mineralogul austriac Born. Subliniind dorința de a munci, caracteristică poporului român aflat atunci în această parte a țării sub dublă asuprire socială și națională, releva cu uimire că „trebuie să fii valah ca să îndrăznești să te hazardezi“ în mina de aur de la Tristian. Același Born, referindu-se la condițiile grele în care munceau minerii din Baia Mare (jud. Maramureș), constata că aceștia erau nevoiți să „lucreze cu riscul vieții lor“ într-un „aer rău, cu vapori otrăvitori de pirită sau de arsenic“, fapt pentru care mulți erau atinși de boli.

La rîndul lor, minerii din Baia Sprie (jud. Maramureș) arătau, într-un memoriu, că în fiecare clipă îi „amenință primejdia morții în gropile foarte adînci și întunecoase ale minelor, precum și mulțimea stîncilor crăpate care atîrnă deasupra, iar dedesupt adîncimile înspăimîntătoare“. Același mineri mai subliniau că, „pe bună

dreptate, putem spune că noi sintem mai aproape de mizeriile sorții decît ceilalți oameni, fapt pentru care stau mărturie foarte adesea exemplele tovarășilor noștri”.

Aceste condiții grele de lucru, slaba salarizare, ca și asupra națională se răsfringeau, cu precădere, asupra muncitorilor români, ale căror venituri erau cu mult mai mici decît ale muncitorilor străini, aduși ca coloniști sau angajați ca specialiști. În acest sens, în 1775, vizitînd minele și topitoriile din zona Oravița, Dognecea și Reșița (jud. Caraș-Severin), abatele naturalist Francisc Grisellini nota că muncitorii români „aveau salarii mai mici decît ceilalți, datorită faptului că munca prestată le era socotită în robotă; chiar și la distribuirea alimentelor se aplica un regim diferențiat; în timp ce lucrătorii germani primeau secară, localnicii primeau porumb”¹. Tot Grisellini mai arăta că, datorită imbinării sistemului muncii iobage cu cel al muncii libere salariate, veniturile lucrătorilor români erau foarte scăzute.

Situația grea a minerilor și topitorilor din punct de vedere al remunerării era recunoscută și de reprezentanți ai autorităților habsburgice, care arătau că „acești muncitori mineri sînt atît de săraci, încît din salariul lor zilnic nu pot să se întrețină”.

Iată de ce de la începuturile apariției muncii salariate în cursul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale veacului al XIX-lea întîlnim zeci și sute de cazuri cînd muncitorii, datorită situației lor deosebit de grele, erau nevoiți să facă repetate plingeri către forurile administrative superioare pentru a cere mărirea salariilor.

În octombrie 1771, de pildă, muncitorii de la Săcărimb (jud. Hunedoara), în număr de 188, explicau că din cauza salariilor mici, a reținerilor abuzive și a scumpetei alimentelor erau puși în imposibilitate de a mai asigura hrana lor și a familiilor lor. La rîndul lor, lucrătorii de la salinile din Ocna Dejului (jud. Cluj) se plîngeau că „nu pot să trăiască cu salariile de 25 creițari pe zi” și că din această cauză „erau siliți să-și caute o altă muncă mai convenabilă”. Pentru același motiv protestau și lucrătorii de la celelalte ocne de sare, care arătau că din cauza salariilor mici și a scumpetei mari erau siliți să facă datorii pentru a putea asigura hrana lor și a membrilor de familie.

La 16 august 1804, într-o petiție înaintată autorităților vremii de muncitorii lemnari de la topitoriile din Zlatna, după ce se înfățișa situația materială foarte grea în care aceștia se aflau, se sublinia că, în condițiile creșterii necontenite a prețurilor, „noi și familiile noastre nu mai putem nici cum să trăim cu această leafă”, și, ca atare, cerem ca „leafa noastră zilnică să fie sporită, căci în caz contrar vom fi siliți să ne îndreptăm acolo unde vom primi leafă mai bună”².

În unele cazuri, autoritățile din acel timp s-au văzut nevoite să accepte parțial sau integral revendicările muncitorilor. Astfel, la 31 ianuarie 1805, în urma memoriului muncitorilor de la topitoriile de la Zlatna, Cojocna (jud. Cluj) și Baia de Arieș (jud. Alba), forurile superioare ale administrației minelor au fost nevoite să le majoreze remunerația zilnică, deoarece minerii nu-și mai puteau „procura din salariul lor cele necesare existenței în aceste timpuri de scumpete”³.

O altă cauză care a provocat declanșarea a nenumărate proteste și acțiuni din partea muncitorimii în acea perioadă a fost durata mare a zilei de muncă. În marea majoritate a cazurilor, așa cum reiese din mărturiile timpului, se muncea de la răsăritul pînă la apusul soarelui, adică 12—14 ore pe zi.

Existau, apoi, abuzurile de tot felul pe care muncitorii le aveau de suportat din partea stăpînilor de întreprinderi, a acționarilor și supraveghetorilor. În 1779, de pildă, acționarul principal al minei „Sf. Barbara” și-a însușit suma de 4 190 de florini din casa minei, lucrătorii rămînînd, din această cauză, neplătiți pe mai multe luni de zile. Și aceasta, după ce, cu un an mai înainte, din cauza altor nereguli, minerii nu primiseră salariile timp de patru luni. La mina „Ruda 12 Apostoli” din Ribița (jud. Hunedoara), deși salariul fixat era de 7 florini, lucrătorii nu primeau, de fapt, decît 5 florini, din care cauză unii dintre ei, nemaiavînd cu ce trăi, au părăsit mina. În septembrie 1780, minerii din Hondol (jud. Hunedoara) se plîngeau că sînt bătuiți în mod barbar de către supraveghetori.

Mulți din slujbașii statului nu respectau prevederile în vigoare privind scutirile de sarcini publice de care se bucurau minerii. Deși singura lor obligație era taxa anuală de un florin, minerii erau supuși în mod samavolnic la tot felul de corvezi, erau luați cu forța în serviciul militar, obligați să suporte încartiruirea de

¹ Fr. Grisellini, *Istoria Banatului Timișan*, București, 1926, p. 18—19.

² Loc. cit., doc. nr. 401/1805.

³ Arhivele statului Cluj, fondul Zlatna, doc. nr. 3 124/1804.

trupe, să execute tot felul de transporturi pe seama armatei, să plătească impozite pe animalele de tracțiune.

Pentru toate aceste sarcini ce apăsau greu pe umerii lor, în 1783, de exemplu, minerii din Abrud, Bucium și Cărpiniș (jud. Alba) se plîngeau că „Aduși în stare de disperare și sărăciți în chip vrednic de plîns din cauza plății restante a contribuției, sintem aproape incontinuu loviți de execuțiile militare, iar pentru întreținerea executorilor sintem siliți să cheltuim foarte mult. Pe deasupra, trebuie să ne întrerupem muncile noastre obișnuite, iar de frica soldaților, cei de acasă, ai noștri, ascunși prin văgăuni, sint siliți să lupte cu lipsurile și foamea“.

Situația grea a minerilor, accentuată din 1771, ca urmare a majorării impozitului de la 1 florin la 2 florini pe cap de locuitor, determină autoritățile habsburgice să declare că „această impunere a contribuției care a agravat starea mineritului transilvan... a pricinuit în rîndurile minerilor groază, zbuciumări, mișcări, emigrări și părăsirea muncii minere“⁴.

Muncitorii aveau de făcut față nu numai condițiilor grele de lucru și de salarizare, ci și unor condiții vitrege de trai. Nu de puține ori, mai ales în cazul manufacturilor, ei erau cazați, împreună cu familiile lor, chiar în incinta sau în apropierea acestora, locuind în barăci de lemn sau, cel mai adesea, în colibe de pămînt bătut, acoperite cu paie și compuse dintr-o singură încăpere⁵.

Alimentația slabă din cauza cîștigului puțin, munca îndelungată și istovitoare, condițiile de cazare, ca și deseale accidente duceau, frecvent, la schilodiri sau la îmbolnăviri grave. Referindu-se la acest aspect, medicul oficial din Zlatna raporta la 19 iunie 1784: „Deoarece minerii, atît cei din regiunile Zlatnei, cît și cei din ale Hunedoarei, au un salariu sau plată atît de mică încît abia pot să trăiască cu familiile lor, ei nu sint în stare niciun să-și plătească medicamentele pe care le cere o boală grea și îndelungată“⁶. Același medic mai constata că minerii contractau în minele aparținînd statului austriac „diverse boli interne și externe, boli ale căror cauze sint în parte aerul viciat și uneori, din lipsă de aerisire, chiar otrăvitor, apele care vatămă, prin gustul lor, sau uneori prin umiditate“. Toate aceste cauze, conchidea doctorul Savoye, „pricinuiesc boli acute și cronice. Despre soarta vitregă a minerilor din Transilvania ne-a lăsat mărturie grăitoare și doctorul Mátyus István, care, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, scria: „Sărmanii mineri pot fi socotiți, pe drept cuvînt, oameni nenorociți, cu o soartă mai grea decît a tuturor celorlalți oameni, căci ei nu numai că își mistuie cea mai mare parte a zilelor îngropați de vii în adîncul întunecos al pămîntului, dar sint siliți să soarbă acolo aerul înecăcios, amestecat... cu gaze. Pe lîngă aceasta, în fiecare clipă a vieții lor sint supuși primejdiilor fatale, iar bolile lor nu se pot decît rareori vindeca“. Aceeași situație grea o aveau și tăietorii de sare din Slănic (jud. Prahova), Telega (jud. Prahova) și Ocenele Mari (jud. Vîlcea).

Deoarece cîștigul muncitorilor era mic, în multe cazuri aceștia erau nevoiți să aducă cu ei la muncă și copiii, unii dintre ei de vîrstă fragedă. Aceștia erau folosiți în mină sau la muncile auxiliare. La Baia Sprie, în 1771, numeroși mineri lucrau împreună cu 2—3 copii. Astfel, minerul Mich Tivadar, în etate de 50 de ani, lucra cu trei copii (de 10, 12 și 14 ani) iar un alt muncitor lucra cu doi copii de 11 și respectiv 13 ani.

Referindu-se la folosirea pe scară largă a muncii copiilor în mine, într-un raport al administrației minei din Săcărîmb (jud. Hunedoara), din 1786, se menționa că „atît aici, cît și la celelalte întreprinderi miniere, cei mai mulți copii sint ai minerilor“ și că „ei sint întrebuințați încă din copilărie să lucreze parte în mine, parte la spălat și denoroit minereul, atît din lipsuri personale, cît și pentru a ușura întreținerea părinților lor ce cîștigă salarii atît de mici; și din amîndouă motivele ei nu pot fi înlăturați de la lucru“⁷.

Folosirea copiilor la muncă a cunoscut o arie largă. Astfel, la Baia Sprie, lucrau, în 1771, 208 copii între 9 și 15 ani; la Săcărîmb, erau folosiți în mină 317 copii în 1771, 337 în 1772 și circa 250—280 în 1774; la Băița, în 1774 lucrau 40 de copii. Munca copiilor era folosită și la Certeghe (jud. Alba), Ghelar, Baia de Arieș, Rodna (jud. Maramureș), Pianul Român (jud. Alba), ca și în alte părți.

Munca grea și extrem de periculoasă, fără asigurarea unei protecții, mai ales în mine, bolile și accidentele nenumărate, salariile mici și în continuă scădere, în comparație cu prețurile de pe piață care cunoșteau o permanentă fluctuație, abuzurile

⁴ Arhivele statului Cluj, fondul M.T., documentul nr. 255/1771.

⁵ Loc. cit.

⁶ Iosif Spielmann, *Despre influența operei lui Ramazzini în Țările române, în Din trecutul medicinei muncii în România*, București, Editura medicală, 1971, p. 20.

⁷ Ileana Bozac, *Exploatarea muncii copiilor în minele statului din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Studii“, anul XI, nr. 3/1958, p. 95.

legate de fixarea și plata acestor salarii, reținerile arbitrare și mărirea impozitelor, toate acestea au avut ca urmare treptata pauperizare a lucrătorilor din toate ramurile producției materiale.

În perioada 1821—1859 situația muncitorilor din mine, saline, topitorii, a fierarilor și cărbunarilor, ca și a celor din diferite manufacturi sau „fabrici“ era, ca și în perioada anterioară, precară.

Muncind în condiții grele, amenințați neconținut de accidente, atinși, în multe cazuri, de bolile profesionale, lucrătorii din mine și din saline erau, din toate punctele de vedere, cei mai vitregiți. Pe bună dreptate, referindu-se la viața lor plină de privațiuni, într-un document din 1848 se scria: „Poate că nu este viață mai mizeră decît viața minerilor. Acești soboli palizi, scormonesc și iar scormonesc pînă la moarte, departe de lumina soarelui, departe de natura verde. Și pentru ce? Ca să aibă cu ce să-și tirască zilele copiii și nevestele lor și să aibe ce să risipească aceia care nu le sînt nici copii, nici neveste“⁸.

O situație tot atît de grea o aveau și tăietorii de sare. Bătuți, înșelați la numărarea bulgărilor de sare, lucrînd în ocne prost aerisite și slab consolidate, purtînd pe cap și pe spate în permanență piei grele de bivoli pentru a se apăra de apa ce se infiltra încontinuu prin straturile de sare, fără nici un fel de protecție a muncii, fără a se bucura de o asistență medicală corespunzătoare, ei erau siliți să lucreze, nu de puține ori, și în zilele de sărbătoare și de odihnă. Tocmai de aceea, șavagăii de la Tirgu Ocna (jud. Bacău) arătau că: „cu cît munca noastră este mai primejdioasă decît toate întreprinderile din lume, pentru că spînzurîndu-ne de oțgoane în fundul pămîntului muncim în prăpastia ocnelor sub bolțile malurilor de sare, cu atît tirania spînzură asupra noastră“⁹.

Activitatea productivă desfășurîndu-se în asemenea condiții, în aceste saline se înregistrau numeroase accidente. Astfel, numai în 1830, în jurul ocnelor Slănic Prahova, Telega și Ocnele Mari se înregistrau 458 de invalizi, orfani, văduve și cerșetori, rezultat direct al acestei situații.

În 1832, Pavel Kiseleff, președinte plenipotențiar al divanurilor Moldovei și Țării Românești, vizitînd Ocnele Mari, scria că „m-am convins de condițiile rele în care se face exploatarea sării și necesitatea de a se aplica aici un remediu prompt, întrucît muncitorii afectați acestei exploatare sînt prost retribuiți, iar numărul lor în descreștere va lăsa salinele fără lucrători buni de muncă“¹⁰.

Aceeași situație grea o întîlnim, în această perioadă, și la salinele de la Tirgu Ocna, precum și la cele din Transilvania, unde, numai în cursul anului 1853, au fost înregistrate 53 de accidente, dintre care 2 mortale.

De multe ori, cînd interesele patronilor o cereau, ritmul muncii era într-atît intensificat, încît lucrătorii erau forțați la eforturi deosebite chiar sub supravegherea forței armate. Așa a fost cazul, între altele, al muncitorilor de la manufactura de ceramică din Tirgu Jiu care, într-o jalbă înaintată domniei în 1844, arătau că, deși au „fost zoriți prin dorobanți“ să lucreze, cu promisiunea că vor fi plătiți cîștit, nu primiseră nici un fel de salariu.

În ceea ce privește ziua de lucru, de obicei se muncea cîte 12 ore, așa cum era cazul uzinelor și topitoriilor din Reșița și minerilor din regiunea Baia Mare. Erau însă situații cînd în această regiune minieră se lucra și pînă la 16 ore pe zi, muncindu-se, de obicei, și duminica.

Condițiile de salarizare ale lucrătorilor, de asemenea, erau nesatisfăcătoare. Un lucrător din industria prelucrătoare cîștiga 60 de parale pe zi, în timp ce o kilă de grîu costa între 70 și 140 de lei. În deceniul al șaselea, muncitorii de la postăvăria lui Mihail Kogălniceanu primeau între 2 și 5 lei pe zi, iar cei de la manufactura lui Gh. Asachi cîte 3,20 lei pe zi, aceasta în condițiile în care o kilă de grîu se vindea cu 200 lei, iar o oca (1.291 grame) de carne cu 1,20 lei.

Situația grea a muncitorilor, sub aspectul remunerării, reiese și mai mult în evidență dacă comparăm salariul lor cu cel primit de lucrătorii străini, aduși în țară ca specialiști. În 1855, directorul tehnic al fabricii lui Kogălniceanu era plătit cu peste 30 de lei pe zi, contramaistrul cu peste 10 lei, iar mecanicul manufacturii de luminări a lui Th. Ghica cu aproximativ 50 de lei pe zi. Există, așadar, o mare discrepanță între salariile specialiștilor străini și cele ale lucrătorilor indigeni, care erau nevoiți să-și vîndă forța de muncă la un preț foarte mic, mai ales dacă se ia în con-

⁸ Al. Neamțu, *Situația și lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“, IV, 1961, p. 116.

⁹ Arhivele statului Iași, Tr. 1 768, opis 2 017, dosarul nr. 1 517, fila 49.

¹⁰ Arhivele statului București, fond Vistieria Țării Românești, dosarul nr. 248/1832, fila 57.

siderație faptul că trudeau circa 12 ore (la fabrica lui Mihail Kogălniceanu) sau 14 ore pe zi (la manufactura lui Gheorghe Asachi).

Tot la fel de slab era remunerată și munca lucrătorilor din minele și salinele din Transilvania. Această situație era, de altfel, recunoscută chiar de către forurile conducătoare ale întreprinderilor miniere, care, la 25 august 1829, constatau faptul că, din cauza salariilor mici și a scumpetei, minerii din Cerna (jud. Timiș), Govărdia (jud. Hunedoara), Sebeșel (jud. Alba) și Cugir (jud. Alba), aveau de luptat cu foamea.

O situație asemănătoare întâlnim și la muncitorii metalurgiști din Zlatna și Certege, despre care Consiliul minier Zlatna informa, la 4 iunie 1847, Tezaurariatul regal regnicolar că, din cauza scumpirii traiului, „oamenii nu-și pot procura nici cele mai urgente și necesare alimente, fără de care traiul este cu neputință”, pentru care motiv „tot ciștișul clasei muncitoare” mergea aproape în exclusivitate pe alimente¹¹.

Cît privește condițiile de salarizare ale tăietorilor de sare din Transilvania, întâlnim, de fapt, aceeași situație ca și în restul întreprinderilor. La 26 ianuarie 1848, de pildă, lucrătorii de la Cojocna cereau insistent luarea de măsuri urgente pentru mărirea salariilor, deoarece ei și familiile lor trăiau „în cea mai neagră mizerie”. Confirmind acest lucru, administratorul ocnelor de la Cojocna raporta Direcțiunii minelor că muncitorii „se tirăse oarecum numai de la o zi la alta și abea sînt în stare să-și cîștige pîinea de toate zilele, trăindu-și viața, învelîți în zdrențe, împreună cu familiile lor nenorocite, în încăperile reci, lipsite de lemne”¹².

La fel de grea era și situația lucrătorilor de la salinele din Praid (jud. Harghita), care, la 27 ianuarie 1848, arătau că „Plata a fost atît de neîndestulătoare, încît nu ne-a mai rămas nimic din ea, dar ne-am băgat în datorii pînă-n creștet”.

Căutînd să obțină beneficii cît mai mari și mai rapide, cu cheltuieli cît mai mici, proprietarii de întreprinderi, au apelat, în această perioadă, pe scară tot mai largă, și la forța de muncă, mult mai slab retribuită, a femeilor și a copiilor. Era, de altfel, o modalitate prin care stăpînii de stabilimente industriale căutau să forțeze ieftinirea costului brațelor de muncă. Așa, de pildă, la fabrica lui Foulcqnier aproape jumătate din numărul lucrătorilor erau femei, iar la cea a lui Mihail Kogălniceanu $\frac{1}{3}$ erau femei și copii. O situație asemănătoare întâlnim, în 1851, la torcătoria de lînă de la Orlat (jud. Sibiu), unde lucrau doar 8 bărbați, restul fiind femei (33) și copii (11), ca și la torcătoria de la Zărnești (jud. Brașov), care avea ca angajați 7 bărbați, 29 de femei și 7 copii.

Larg răspîdită era munca copiilor și în domeniul mineritului. În minele din Ciuc (jud. Hunedoara), Bălan (jud. Hunedoara), Sindominic (jud. Hunedoara), Rusca Montană (jud. Caraș-Severin), Săcărîmb și în multe altele, copii între 7 și 12 ani erau nevoiți să muncească, la fel ca și în diversele manufacturi, peste puterile lor pentru salarii derizorii.

Accidentele foarte frecvente din cauza muncii periculoase în mine, lipsa mijloacelor de protecție și de asistență medicală calificată, bolile profesionale contractate din cauza intoxicațiilor cu plumb, mercur, cositor, piatră de sulf, arsenic, sulfat de cupru și diverse alte substanțe chimice duceau, de foarte multe ori, la îmbolnăviri grave și incurabile.

În 1830, în cele trei saline din Țara Românească au fost depistați sute de lucrători bolnavi; în 1847, în opt localități miniere vizitate de dr. Decăni (Baia de Arieș, Sebeșel, Hunedoara, Certege, Săcărîmb, Băița, Cîmpeni — jud. Alba, Zlatna), mulți lucrători au fost găsiți bolnavi de catar pulmonar, reumatism, tuberculoză și boli de stomac. În 1859, din 2 560 de muncitori de la 10 mine, ce aparțineau de domeniul minier al Zlatnei, 1 180 au fost găsiți bolnavi și, tot în același an, dintr-un total de 2 969 de lucrători de la cele 11 mine ale domeniului, 1 615 sufereau de diverse boli.

Mijlocul secolului al XIX-lea i-a găsit pe minerii, ca de altfel întreaga muncitorime, în lupta disperată cu foametea, mizeria și salariile derizorii. Mai mult, la 22 iulie 1848, s-a luat hotărîrea de a se sîta acordarea de medicamente gratuite pe seama membrilor de familie a minerilor. Din cauza acestui ordin, nesăbuit în atari condiții, Iosif Laszlo, inspector la topitoria de fier din Hunedoara, raporta îngrijorat direcțiunii întreprinderii despre consecințele nefaste ale acestei dispoziții atrăgînd atenția că „Niciodată acest prea înalt ordin nu ar fi putut să producă asupra celor interesați o impresie mai nefavorabilă decît toamai acum cînd pretutindeni spiritele sînt extrem de agitate și cînd poporul de rînd lesne de amăgit —, în rîndul căruia se pot socoti, pe bună dreptate, și muncitorii, cu ușurință poate fi abătut spre idei și

¹¹ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878, București, Editura politică, 1971, p. 199—200.

¹² Arhivele statului Cluj, fondul M.T., doc. nr. 1 101/1848.

căi greșite de către cei rău intenționați, care se silesc să suspecteze noul nostru guvern. Acești muncitori, nefiind în stare să-și dea seama că prin dispoziția respectivă se repune în aplicare un ordin mai vechi care a existat și până acum, dar durere, nu s-a respectat, cu ușurință ar putea să atribuie această dispoziție noului guvern și din acest motiv încrederea în regim nu numai că nu s-ar consolida ci, dimpotrivă, ar putea să slăbească și să provoace cu ușurință nemulțumiri și dezordini¹³. Din aceste motive de ordin politic și nicidecum din considerente umanitare se cerea amânarea punerii în aplicare a dispoziției.

Din cauza acestor condiții grele de muncă și de viață, minerii, topitorii, tăietorii de sare, ca și lucrătorii din diferite întreprinderi industriale, au desfășurat o neconținută luptă împotriva exploatării, care avea să-și găsească expresia în nenumărate acțiuni ce vor evolua, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, către adevărate mișcări greviste, tot mai ample și mai bine organizate.

2. MUNCITORIMEA — FACTOR ACTIV AL LUPTEI POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE SOCIALĂ, UNITATE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ

Condițiile grele în care muncitorii erau nevoiți să lucreze, accidentele frecvente, lipsa de asistență sanitară, salariile mici și neplata lor la timp, ca și bolile care le măcinau viața de timpuriu, nesiguranța zilei de mâine pentru ei și familiile lor și o mulțime de alte dificultăți de ordin material au dus, încă din secolul al XVIII-lea, la o serie de manifestări de revoltă contra exploatării, la început izolate și neorganizate, apoi, pe măsura creșterii experienței de luptă a proletariatului, la acțiuni revendicative de mare forță, bine organizate.

Urmărind evoluția acestor mișcări protestatare, revendicative ale lucrătorilor din secolul al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea, observăm nu numai ritmul tot mai intens al desfășurării lor, ci și aria de cuprindere tot mai largă. Izbucnite mai întâi în rîndul minerilor, aceste conflicte vor cuprinde relativ repede o seamă de unități metalurgice, salinele, manufacturile, precum și alte sectoare de producție, ele cunoscînd o largă gamă de manifestare a nemulțumirilor și împotrivirii lor.

Specific acestor prime forme de luptă împotriva exploatării, duse de către lucrătorii din întreprinderile miniere, metalurgice, din saline și manufacturi, este și caracterul lor spontan, izolat; acestea erau acțiuni neorganizate, izbucnite fortuit, lipsite de un obiectiv final. În marea majoritate a cazurilor, muncitorii declanșau acțiunile lor protestatare împotriva dominației personale, a formelor de exploatare feudale care nu mai corespundeau sau tindeau să nu mai corespundă dezvoltării forțelor de producție, pentru reducerea normelor de muncă excesiv de mari, împotriva bătaiei, a scăderii salariilor, pentru obținerea la timp a unor tainuri prestabilite, contra abuzurilor săvîrșite de antreprenori sau arendași, a introducerii de noi impozite sau a măririi impozitelor, pentru corelarea salariilor cu munca depusă, pentru încetarea fluctuației prețurilor mărfurilor strict necesare de pe piață, pentru reglementarea timpului de muncă și stabilirea unor zile de odihnă, pentru un minimum de existență, condiții de muncă omenești, luarea de măsuri împotriva deselor accidente.

O caracteristică a acțiunilor muncitorimii, mai ales în cursul secolului al XVIII-lea, este aceea că, deseori, ele s-au contopit cu mișcările antifeudale ale țărănimii, deoarece acești muncitori de primă generație păstrau încă trăsăturile esențiale ale țărănimii din care proveneau în marea lor majoritate.

De aici și identitatea de interese cu țărănimea și, ca urmare, participarea lor masivă, alături de țărănimea aservită, la marile răscoale populare ale secolului. Tot din aceste motive unele forme de luptă ale muncitorilor mineri sau din saline, ca și ale lucrătorilor din manufacturi, au fost identice cu ale țărănimii iobage, ca, de pildă, plingerile înaintate organelor superioare sau fuga. Altele au fost însă specifice sectorului minier; este vorba de împotrivirea față de executările fiscale.

Acțiunile revendicative ale muncitorilor mineri, din saline și manufacturi nu au putut atinge în secolul al XVIII-lea forme superioare, deoarece numărul lor era încă redus, ei fiind lipsiți de o conștiință de clasă. Îi găsim însă neconținți prezenți în toate mișcările revoluționare din epoca destrămării orînduirii feudale, și cu deosebire în răscoala populară de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, odată cu extinderea relațiilor de producție capitaliste, mai ales în domeniul mineritului, și cu creșterea numărului

muncitorilor salariați, acțiunile lor vor lua forme tot mai organizate, acestea deplăsindu-se evident în direcția luptei împotriva exploatării de tip capitalist. Era o dovadă a faptului că această nouă clasă în formare începea deja să reprezinte o considerabilă forță socială. De altfel, însuși Nicolae Iorga, referindu-se la înmulțirea felurilor „fabrici”, avea să noteze că, încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, „o adevărată chestie muncitorească se deschidea astfel și la noi”¹⁴. Afirmatia se referea, bineînțeles, și la „zavistia” de la manufactura de postav de la Pociovaliște din 1799.

Exploatați în mod sistematic de către fisc și de către acționarii de mine, care în setea lor de ciștiguri cit mai mari nu cruțau nici femeile, nici copiii, minerii, topitorii și tăietorii de sare s-au aflat, și la începutul secolului al XIX-lea, între acele categorii de muncitori care au dat dovadă de o combativitate mereu sporită. Lor li s-au alăturat, pe parcurs, și alte categorii de lucrători aparținând diferitelor manufacturi, suvoii acțiunilor lor fiind îndreptat nu numai împotriva racilelor feudalismului în plină descompunere, ci, cu precădere, împotriva burgheziei în formare, care nu-și făcea nici un scrupul din a-și consolida, pe orice cale, situația economică.

În asemenea condiții, luptele muncitorimii vor îmbrăca, la începutul secolului al XIX-lea, tot mai mult, o formă nouă, specifică proletariatului, încetarea lucrului — GREVA.

Acțiunile protestatar-revendicative ale lucrătorilor, desfășurate în perioada de pînă la 1821, au scos în evidență faptul că, deși la începuturile sale, muncitorimea, datorită condițiilor grele în care era nevoită să lucreze și să trăiască, nu a rămas pasivă în fața exploatării, ci, din contră, a folosit o serie de modalități de acțiune care, nu de puține ori, au silit statul, patronatul sau pe acționari să accepte unele măsuri de îmbunătățire a situației sale materiale. Nemulțumirile muncitorilor, manifestate în perioada de început prin forme de luptă incipiente, între care memoriile, fuga, refuzul individual sau în grup de a mai veni la lucru, au luat, pe parcurs, o amploare crescîndă, evoluind spre folosirea unor mijloace de acțiune mai avansate, care au depășit stadiul unor manifestări de nemulțumire spontane și răzlețe, îmbrăcînd forme mult mai eficace, unele dintre ele transformîndu-se în adevărate acțiuni greviste.

Perioada de după revoluția de la 1821 a evidențiat tot mai mult faptul că noua clasă în formare — muncitorimea — departe de a accepta situația sa materială precară a început, tot mai evident, să-și dea seama că nu prin memorii, ci prin luptă organizată și deschisă cu patronatul putea obține satisfacerea revendicărilor sale legitime. Tocmai de aceea, în anii care au urmat, vom asista la declanșarea frecventă a unor acțiuni deschise împotriva exploatării și a exploataților care vor urmări obiective de ordin economic din ce în ce mai clare.

Schimbările petrecute în structura economică a țării după revoluția de la 1848, dezvoltarea treptată a relațiilor de producție capitaliste și o dată cu acestea a proletariatului, au creat condiții mai propice de afirmare a noii clase, aflată în plin proces de formare. Muncitorimea, care se va alătura celorlalte forțe sociale înaintate în lupta pentru realizarea idealurilor de eliberare socială și națională, va acționa, în același timp, din ce în ce mai viguros și împotriva propriilor săi exploatați.

Trecerea în revistă a ansamblului de mișcări revendicative greviste, care au punctat întreaga perioadă de pînă la 1859, reliefează cu pregnanță faptul că muncitorimea, încă din momentul apariției sale, și cu precădere în perioada de după 1800, nu s-a împăcat cu situația ei deosebit de grea, ci din contră, pe măsura dezvoltării sale, a conturării ei ca o clasă socială în plină ascensiune, a ripostat, deseori destul de viguros, împotriva exploatării, susținîndu-și prin luptă și acțiuni deschise dreptul la o viață mai bună. Dovada cea mai concludentă o constituie cele aproape 140 de acțiuni desfășurate împotriva patronatului sau administrației de stat, între acestea detașîndu-se mișcările greviste ale postăvarilor de la Pociovaliște din 1796, 1799 și 1803, grevele minerilor de la Anina (1797) și Băița (1804), cele ale topitorilor de la Zlatna (1820), Toplița și Govăjdia din 1837, ca și puternicele acțiuni revendicative ale tăietorilor de sare de la Ocna Sibiului (1804), Telega (1832), Tîrgu Ocna din 1838 și 1839, de la Cojoena (1843) și Ocnele Mari (1850).

Mișcările muncitorilor, la început spontane și neorganizate, au evoluat, pe măsura apariției unei anumite conștiințe a menirii lor, spre forme tot mai încheiate și mai bine coordonate care, cu timpul, au îmbrăcat aspectul unor adevărate acțiuni greviste. Găsim, pe primul plan, pe muncitorii din saline (73 de acțiuni), lucrătorii minerii (39 de acțiuni), pe cei din topitorii metalurgice (15 acțiuni), urmați de muncitorii țesători, tăbăcari, croitori, căruțași etc. Valul mișcărilor revendicativ-greviste a cuprins aproape 50 de centre, între care Ocna Sibiului, Slănic Prahova, Telega, Oc-

¹⁴ Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, București, Editura „Tiparul românesc”, 1929, p. 110.

nele Mari, Tirgu Ocna, Baia de Arieș, Zlatna, Hunedoara, Reșița, Cugir, Uioara, Săcărâmb, Praid, Ocna Mureșului, Sibiu, București, Craiova, Ocna Dejului, Cojocna, Govăjdia, Băița, Teliuc, Sebeșel, Anina, Șugatag, Baia Sprie, Abrud, Ciclova, Beiuș, Oravița, Toplița, Turda, Teiuș și altele.

Toate aceste manifestări ale combativității muncitorești în plină afirmare nu au constituit decît prologul amplelor acțiuni revendicative care aveau să aducă mișcarea muncitorească din România, în prim planul puternicelor bătălii de clasă din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

Apariția și dezvoltarea elementului muncitoresc încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea precum și evoluția ascendentă a acestei noi forțe sociale în deceniile următoare, cu o prezență tot mai activă în lupta împotriva proprietarilor de întreprinderi industriale, întreprinzători particulari sau stat au creat condiții propice pentru ca lucrătorii să participe efectiv la marile acțiuni desfășurate de țărănimea răscolată în cursul anilor 1784—1785, fiind pentru prima dată o ridicare la luptă de o asemenea anvergură în istoria patriei noastre a acestei categorii sociale noi ce-și anunța prezența tot mai activă pe firmamentul politico-social al țării.

Nemulțumiți din cauza condițiilor grele în care erau nevoiți să lucreze și să trăiască, lucrătorii mineri din Transilvania au reprezentat, în timpul răscoalei condusă de Horia, Cloșca și Crișan, un element activ. Deși autoritățile habsburgice au căutat pe toate căile să izoleze pe mineri de țărănimea răscolată, aceștia s-au înregimentat efectiv în cetele de țărani ridicați la luptă. Între cei mai activi au fost minierii din Munții Apuseni, din regiunea Baia Mare, comitatul Hunedoara și de pe domeniile Reșița, ca și cei de la ocnele de sare din Maramureș.

Unindu-se cu țărănimea răscolată, muncitorii mineri, români, maghiari și germani, s-au constituit în grupuri bine organizate și înarmate, unii dintre ei avînd chiar rolul de conducători pe plan local. Așa a fost cazul minerului Samuel Marczi, care l-a însoțit pe Horia și Cloșca în timpul acțiunii dusă de cetele de răsculați împotriva localității Abrud; a minerului Onul Almășan, unul dintre principalii conducători ai maselor răscolate ce au atacat Rîșia Montană și Abrudul și care, în tot timpul evenimentelor, a acționat „în calitate de căpetenie a răscoalei”. Un rol deosebit au avut la Băița, comitatul Hunedoara, minerii Ioan Rus și Mathias Janos, acesta din urmă amintit, ulterior, și ca participant la greva din 1804.

La Băița lucrau atunci 300 de mineri. „Munca în această exploatare minieră — se spunea într-un raport — a trebuit să fie oprită imediat la izbucnirea răscoalei”. Tot aici minerii amenințau să reînceapă răscoala după înăbușirea ei. „Există primejdia ca în primăvară aceștia să înceteze lucrul la șteampuri, deoarece minerii români nu vor să se înduplece la transporturile de minereuri din galerii nici în urma avertismentelor și nici la promisiunea că vor fi plătiți în fiecare săptămînă” — se scria într-un raport din 3 decembrie 1784. Neplata salariului a constituit un puternic motiv de nemulțumire în rîndurile minerilor din Băița. Ei au forțat pe contabilul minei să le aducă salariile, iar pe administratorul minei l-au amenințat cu moartea, ceea ce l-a determinat pe acesta să raporteze că „nici un șef de mină nu mai poate trece în siguranță” și că „este periculos să se amine mult plata salariilor, deoarece, dacă nu se fac plățile, oamenii înșiși din Băița pot deveni răsculați”. Același administrator se îngrijora, la 30 ianuarie 1785, că a fost amenințat că „își va pierde capul dacă nu va da răsculaților pulbere și arme, precum și oameni care să poarte aceste arme”.

Aceeași situație o întîlnim și în multe alte cazuri. Astfel, în fruntea muncitorilor răsculați, găsim, în 1784, și pe minerul Ionuț Dandea, „capul și inițiatorul răscoalei din Bucium”, cum îl califica un document al timpului. Un alt minier, anume Draia Lup, care mai înainte apucase calea haiduciei, era întîlnit în timpul răscoalei ca autor principal la prădarea casei de schimb a aurului din Cîmpeni, ceea ce i-a adus o pedeapsă cumplită după răscoală. Alături de aceștia, documentele timpului amintesc de hutmanul regesc Ion Galea din Almașul Mare, care tot timpul s-a aflat în fruntea răsculaților, în calitate de căpetenie. În aceeași postură îl găsim și pe „magister montium” Ion Dima din Bucium. Alți mineri, așa cum a fost hutmanul Gheorghe Harsek din Drezda, comitatul Hunedoarei, au avut un rol important în pregătirea și organizarea răscoalei, fapt pentru care au fost întemnițați.

Ilustrativ pentru participarea masivă a minerilor în tot timpul răscoalei din 1784 este raportul din 24 noiembrie, trimis de judele montanistic al Transilvaniei către forurile superioare habsburgice, în care arăta alarmat că, din cauza răscoalei, „minele și șteampurile au decăzut și multe șteampuri au fost în parte jefuite de unelte de

fier“. De aceea, el „s-a îngrijit să cheme la el pe rind pe hutmanii sătești și să le poruncească să liniștească prin forță plebea minieră răsculată, să o îndemne să nu mai pricinuiască pagube și să reînceapă muncile în mine și la ștampuri, iar pe cei ce se vor împotrivi să-i însemne și să-i facă cunoscuți la timpul potrivit.

Răsculaților din 1784 li s-au alăturat și lucrătorii de la ocelele de sare din Maramureș, unii dintre ei, cum a fost cazul lui Frunzică, avînd, ca și în alte regiuni miniere, chiar un rol important în conducerea luptelor. Acțiunile minerilor din ocele au fost atât de puternice, încît pentru înăbușirea răscoalei a fost necesară trimiterea a patru companii de soldați din regimentele generalului Preisas și a încă două companii din Regimentul Altonison.

Rolul muncitorilor mineri în cadrul mișcării a fost substanțial nu numai prin aportul lor ca elemente luptătoare, dar și prin armamentul, munițiile și praful de pușcă luate din mine și care au fost întrebuințate împotriva forțelor represive în tot cursul acțiunilor la care au luat parte. Tot aici se aflau meșterii fierari care puteau confecționa cu ușurință arme. În același timp, aici se găseau proprietarii de mine și slujbașii montanistici, adică exploataatorii împotriva cărora minerii aveau să-și reverse ura. Concludent în acest sens este faptul că, după înăbușirea răscoalei, în afară de cele pe care le-au ascuns, au fost confiscate de către autorități de la mineri zeci de puști și pistoale.

De asemenea, trebuie menționată și contribuția pe care au adus-o muncitorii la sprijinirea răscoalei prin sumele de bani și cantitățile de aur confiscate din casele de bani ale minelor și care au fost de mare folos pentru procurarea celor necesare ducerii luptelor.

Autoritățile imperiale habsburgice, dîndu-și seama de primejdia ce o reprezentau pentru depozitele de armament și praf de pușcă cetele de mineri răsculați, au luat măsuri de pază deosebite în tot timpul evenimentelor în toate regiunile miniere. Astfel, magistratul orașului minier Baia Mare, îngrijorat de extinderea răscoalei și în acele părți, seria forurilor superioare că a sporit „numărul de paznici în pulvărerie, dîndu-le acestora drept poruncă că, în cazul în care nu ar fi în stare de a rezista cu forța răsculaților, să arunce praful de pușcă în riul care curge pe acolo, pentru ca în felul acesta răsculații să fie lipsiți de muniții“. Îngrijorarea magistratului era mărită în plus și de solidaritatea minerilor cu țăranii răsculați.

Măsuri de prevedere asemănătoare au fost luate și la minele din Hunedoara. Administratorul imperial al domeniului fiscal Hunedoara raporta că „întregul praf de pușcă aflat în tîrgul acesta (Hunedoara — n.n.) în mina statului a fost adus la castel pentru a nu fi găsit de răsculații care se apropiiau“. Această măsură de prevedere fusese determinată și de faptul că lucrătorii din minele de aici aveau să se solidarizeze cu țăranii răsculați, după cum începuseră s-o facă cei din Cînciș, care se refugiaseră în codri, amenințînd cu moartea pe reprezentanții autorităților miniere și cu incendierea uzinelor. Măsuri pentru întărirea pazei minelor din ținutul Hunedoarei au fost luate și în multe alte zone și orașe, între care și uzinele din Ghelar. Acestea explicau teama autorităților habsburgice față de minerii români din regiune, care puteau urma exemplul celor din Munții Apuseni sau al celor de la Băița, din comitatul Hunedoara, alăturîndu-se răsculaților.

Solidaritatea dintre mineri și țărani s-a manifestat și după înăbușirea în sînge a răscoalei, cînd, pentru a scăpa de urmărirea autorităților represive, mulți truditori ai pămîntului și-au găsit refugiu în galeriile întunecoase ale minelor.

Deși în perioada imediat următoare, alături de căpeteniile țărănimii, au avut mult de suferit din cauza prigoanei și mulți conducători ai muncitorilor mineri, totuși răscoala din 1784—1785 a silit autoritățile să treacă la organizarea unui început de serviciu sanitar, prevăzut cu medici, chirurgi și moașe în localitățile mai mari din regiunile miniere, îndeosebi în cea a Munților Apuseni.

Dirzenia în luptă a minerilor, ca și a fiilor acestora, s-au verificat nu numai în cursul anilor 1784—1785, ci și după aceea, unii dintre ei urmărind să reînceapă lupta împotriva exploatatorilor. Amintim cazul lui Ilie Ștefu zis Firțală, fiu de minier din Săcărîmb și căpetenie de răsculați, pe care documentele din timpul răscoalei și ulterior îl arată ca fiind multă vreme urmărit de autorități — și despre care se spunea că voia să facă o nouă răscoală. „Eu voiesc — declara fiul de minier din Săcărîmb în fața unui contemporan al său — să încep din nou răscoala care a început-o Horea și n-a dus-o la sfîrșit, dar s-o încep mai bine și cu puteri mai mari decît a făcut-o el“¹⁵. Un altul, Frunzică, venit în același scop de la ocelele de sare

¹⁵ Al. Neamțu, *Cîteva probleme de istorie oglindite în arhivele miniere din Transilvania*, p. 155.

din Maramureș, a stîrnit mare panică printre autoritățile imperiale habsburgice, care vedeau în el un primejdios continuator al lui Horea.

Deceniile care au urmat mării răscoale populare de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan au fost punctate de un șir neîntrerupt de lupte duse de muncitorimea în formare pentru obținerea unor revendicări de ordin economic și politic.

Ca și la 1784, muncitorimea va fi prezentă, pe tot parcursul evoluției ei, și la revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu. Izvoarele timpului ne mărturisesc că masele de lucrători, între care se evidențiau prin număr și dinamism tăbăcarii, au constituit un reazim al luptei de la 1821, aceștia, alături de masele populare ale Bucureștiului, primindu-l și susținându-l pe Tudor Vladimirescu și pe pandurii lui.

Într-un raport al consulului Prusiei la București privitor la starea de spirit a populației în ajunul intrării lui Tudor Vladimirescu în Capitală se spunea: „Cu toate că unii boieri așteptau pe turci, alții pe Tudor, însă cea mai mare parte avea frică de această populație care nu avea nimic de pierdut... Căci orașul numără peste 20.000 de vagabonzi“ (oameni nevoiași — n.n.)¹⁶.

Că boierii aveau multe și temeinice motive să se teamă de acești „vagabonzi“ nu-i de mirare. Populația aceasta a orașelor, fără avere și trăind numai din munca brațelor, nu putea nutri decît simpatie pentru mișcarea pandurilor. Caimacamul dreptății, dimpreună cu boierii și negustorii cei mari, la vestea că Tudor Vladimirescu se apropia de Craiova, au fugit înspăimîntați, în timp ce oastea pandurilor era primită cu bucurie de negustorii cei mici și de populația nevoiașă a orașului. „Vagabonzii“ de care vorbea consulul prusac, iobagii fugiți de pe moșiile boierești, breslași, lucrători cu brațele, poporeni de tot felul au fost așadar prezenți în tot timpul revoluției. Desigur că mulți dintre aceștia „vor fi îngroșat rîndurile luptătorilor mișcării... Strămoșii muncitorimii noastre de mai firziu... au putut fi... părtașii primei revoluții moderne“¹⁷.

Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu a fost un nou prilej și pentru muncitorii de la salinele din Vilcea de a se răscula. Mulți dintre ei s-au alăturat pandurilor, participînd alături de aceștia, mai ales la acțiunile armate care au avut loc în cuprinsul județului. Aceeași atitudine o surprindem și la Cîmpulung Muscel, unde o delegație numeroasă de meșteșugari și salariați ai acestora l-au înțîmpinat pe Tudor Vladimirescu, căruia i-au făcut o manifestație de simpatie, exprimîndu-i recunoștința locuitorilor pentru scăderea birurilor.

Muncitorimea română din anii 1848—1849, fie că era vorba de lucrătorii din mine și întreprinderile metalurgice în curs de dezvoltare, de lucrătorii din saline și manufacturi, sau din atelierele meșteșugărești, a avut un cuvînt de spus, exprimat, în mod direct, prin participarea, fără rezerve, în toate provinciile românești, la tumultuoasele evenimente care au punctat revoluția. O găsim prezentă la București și Iași, la Pitești și Rimnicu Vilcea, în centrele miniere de la Reșița, Hunedoara și Baia Mare, la Telega, Ocnele Mari și Slănic Prahova, la Cluj, Aiud, Dej, Alba Iulia, Tirgu Mureș, Odorhei și Lugoj, la Blaj și în Munții Apuseni, la Iași, Ploiești, Cîmpulung Muscel, Caracal, Brăila, Focșani, Slatina și Craiova, ca și în multe alte centre.

Încă în perioada premergătoare anului revoluționar 1848, în rîndul elementelor înaintate, ale micii burghezii, grupată mai ales în orașe și țîrguri, formată din negustori mijlocii și mici și din meseriași mărunți, precum și în rîndurile lucrătorilor salariați, lipsiți de drepturi politice, dar supuși unei apreciable apăsări fiscale abuzive, nemulțumirile erau numeroase. Toată această luptă pentru înlăturarea formelor feudale perimate din viața economică și politică a țării, pornită în special din rîndurile acestei burghezii, căreia i se va alătura muncitorimea orașelor și țărănimea satelor, va duce la declanșarea evenimentelor revoluționare din 1848. Pe bună dreptate, documentele vremii arată că elementul dinamic din toate manifestațiile revoluționare l-au constituit masele populare, cu precădere lucrătorii de toate categoriile, care au dat elementul combativ întregii mișcări și tot ei și toate jertfele. Tăbăcarii și măcelarii, care constituiau, la București, o categorie destul de bine conturată, primii fiind concentrați într-o mahala care număra peste 6 000 de familii, fuseseră organizați, încă înainte de a începe revoluția, în grupuri de 10—20 de frații. Lor li s-au alăturat, în frunte cu meșterii lor, muncitorii din manufacturile și atelierele răspîndite în tot Bucureștiul, pinzarii, croitorii și pantofarii, lucrătorii de la moara lui Ioniță Olteanu și cei de la „fabrica de postav“ de la Dragomirești (jud. Dimbovița) a lui Nicolae Băleanu, fierarii, cărămidarii și cojocarii. Se înregimen-

¹⁶ Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. X, p. 113.

¹⁷ Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frămîntări sociale. 1821—1907*, București, Editura politică, 1969, p. 38.

tează, de asemenea, calfele și ucenicii din diferite meserii, ca și băieții de prăvălie. Apoi lucrătorii hamali și cei fără calificare care formau majoritatea populației „mărginașilor“.

Muncitorimea, în mod firesc, nu ne apare în revoluția română de la 1848 ca avind o platformă proprie, afirmind o ideologie distinctă. Mai mult, ea nu era privită de conducătorii revoluției ca o categorie socială bine conturată de masele populare în general. Totuși, muncitorimea a constituit în revoluție un element combativ; ea a fost activă în rindurile revoluției, dar nu în fruntea ei. A luptat, a sprijinit cu căldură și entuziasm cauza revoluției, dar, ca și celelalte pături populare, nu a putut, la timpul respectiv, să dea conducerea întregii mișcări. Această modalitate de participare a muncitorimii la revoluția de la 1848 era determinată de condițiile obiective ale vremii, anume că ea se afla încă în faza de formare.

Compusă din păturile cele mai oprite și exploatate ale poporului, provenind, în marea sa majoritate, din masa țăranilor iobagi, cea mai mare parte a muncitorimii aducea cu sine în oraș ura și resentimentele împotriva boierimii, aceiași asupra lor la sat, ca și la oraș. În noile condiții sociale și economice ale epocii, muncitorii întâmpinau numeroase piedici, iar în seama lor se puneau tot felul de sarcini și greutăți din partea acelor care guvernau în numele și pentru interesele boierimii. Ca salariați — lucrători sau calfe —, muncitorii formau, așadar, partea cea mai impilată a populației orășenești. De aceea, muncitorii nu puteau decît să dorească schimbarea unui regim în care nu aveau nici un drept, ci numai obligații. „Egalitate, dreptate socială, libertate — toate aceste cuvinte, care anunțau o nouă viață pentru toți asuprașii și impilații de pînă atunci, nu puteau decît să-i însuflețească, să-i facă să lupte cu tot devotamentul pentru realizarea ei“¹⁸.

Recunoscînd aportul în revoluție al muncitorimii ca și a altor categorii sociale nevoiașe, N. Bălcescu aprecia că „poporul de jos, mai cu seamă al Bucureștilor, și-a îndeplinit datoria revoluționară și națională“¹⁹. Într-adevăr muncitorimea bucureșteană, alături de țărani, de negustori și meseriași, de intelectuali și ostași, a luptat cu aceeași abnegație atît în zilele de 9, 11, 14, 19 și 30 iunie, ca și în zilele fierbinți ale lui septembrie 1848.

Momentul Islaz, 9 iunie 1848, a fost cel dintîi care a probat, în Țara Românească, adeziunea deplină a poporului la cauza revoluției. Programul revoluționar citit aici de I. Hellade-Rădulescu, intrat în istorie sub denumirea de Proclamația de la Islaz, a fost primit cu entuziasm de masele care umpleau cîmpia de la vîrsarea Olului în Dunăre, jurînd să lupte pentru izbînda tuturor punctelor înscrise în ea.

După constituirea primului guvern provizoriu revoluționar și înființarea gărzii naționale, un mare număr de meșteșugari și lucrători din București s-au înrolat în rindurile acesteia. Chiar din momentul constituirii Gărzii ei aveau înrolați 114 membri din totalul de 338, între aceștia fiind Barbu — tîmplar, Dincă Stan — croitor, Anastasie — zidar, Gheorghe Udrea — cîsmar, Preda — canaf, Marin — bucătar, Ioniță Mareș — măcelar, Gheorghe Udrea — curelar ș.a.

La 11 iunie, cînd pe locul actualei Piețe 1848, în fața unei mulțimi ce sporea mereu, poetul Ion Catina a citit proclamația revoluționară, denumită Constituție, și a declamat versuri închinete revoluției, în jurul său găsîm adunați și pe tabaci, măcelari, ca și ucenicii „de pe la toate meseriile“.

În aceeași zi, la orele 16, în timp ce clopotul mitropoliei a început să bată, urmat de clopotele celorlalte biserici, dînd semnalul pornirii revoluției, neguțătorii, vînzătorii și ucenicii de pe Lipscani, cu steaguri tricolore, tabacii și măcelarii — s-au alăturat mulțimii ieșite în stradă. Era momentul cînd cadetul Ioniță Magheru, împreună cu alți patru tineri, s-a suit pe o masă în strada Lipscani și a început să citească proclamația către popor.

Descriînd atmosfera entuziastă ce domnea în București la 11 iunie 1848, „Pruncul român“ scria: „Tot Bucureștiul înnoată de bucurie și veselie, clopotele sună, muzica ostășească, preumblîndu-se cu stîndardele țării prin toate ulițele, cîntă marșul național, urmată și precedată de nenumărată mulțime din toate clasele; pe toate locurile se vedeau grupele cele mai frumoase: boieri, preoți, soldați, neguțători, meseriași, toți se îmbrățișau unul cu altul, toți strigau, rideau, plîngeau de bucurie; nu era om în tot Bucureștiul care să nu fi luat parte la obșteasca fericire“²⁰.

Un rol deosebit l-au avut în timpul revoluției muncitorii tipografi. Astfel, cu prilejul Adunării de pe Cîmpia Libertății din 15 iunie de la București, cînd s-au

¹⁸ Lucrețiu Pătrășcanu, *op. cit.*, p. 108.

¹⁹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, București, 1953, p. 85, nota 4.

²⁰ *Anul 1848. Acte și documente*, tomul I, p. 546.

înminat Gărzii naționale drapelele tricolore, lucrătorii tipografi au pregătit un frumos car alegoric care simboliza participarea entuziastă a muncitorilor la izbînda revoluției. Într-un car mare, tras de patru boi, împodobiți cu panglici tricolore, a fost așezat un teasc mic de tipar; doi meseriași erau așezați de o parte și de alta a teascului, ținînd în miini steagul libertății. Împrejurul teascului, lucrători tipografi imprimau o poezie de ocazie, care apoi era difuzată în sute de exemplare mulțimii din jur, atît pe drumul pînă la Filaret, cit și mai ales pe Cîmpia Libertății, ca și la întoarcerea la Palatul guvernamental.

Cu acest prilej, mii de bucureșteni au depus jurămintul pe Constituție și pe drapelul tricolor.

Cînd, la 19 iunie, marii proprietari, sprijiniți de unele cadre ale armatei, în cap cu colonelii I. Odobescu și I. Solomon, au organizat arestarea guvernului revoluționar, masele populare ale Bucureștiului — meșteșugarii, calfele, lucrătorii — au invadat străzile, îndreptîndu-se spre Palat. Aceștia au năvălit în prăvăliile de arme și au luat tot ce au găsit, în vreme ce tipograful ziarului „Pruncul român” i-au alimentat cu gloanțe turnate din literele de plumb. „Tot orașul era în cea mai mare mișcare — scria „Pruncul român” — toți cetățenii erau gata a-și apăra guvernul cu primejdia zilelor lor”²¹. În fața avîntului popular, complotiștii au dat înapoi, guvernul a fost eliberat și revoluția salvată. „La 19 iunie — concluziona același ziar — românii au dovedit nu numai că știu să dobindească libertatea, dar s-o și apere, s-o și păstreze; prin aceea zi, tristă și glorioasă totodată, poporul și-a cunoscut puterea, a văzut cit de mare este voința lui dacă își cere dreptul”²².

Între cei care au căzut răpuși de gloanțele trupelor ce au deschis focul asupra mulțimii, majoritatea erau meseriași (croitori, tinichigii, sacagii, rîndași, vizitii, slugi din mahalalele Bucureștiului). Dintre cele 20 de victime ale primului complot contrarevoluționar 19 erau oameni simbriași, mulți dintre ei ducînd o viață grea. A doua zi, 20 iunie, cu prilejul înmormîntării victimelor căzute la asediul Palatului, în mulțimea de oameni ce înfesa străzile se aflau din nou și muncitori, în cortegiul oficial fiind și cite o delegație a fiecărei corporații meșteșugărești.

De asemenea, la 29—30 iunie, cu prilejul celui de al doilea complot contrarevoluționar, cînd orașul era în fierbere, în primele rînduri s-au situat tot elementele muncitorești, care, dinamizînd masele, au reușit să dejoace, pentru a doua oară, uneltirile celor ce nu se puteau împăca cu instaurarea noii ordini. Populația Bucureștiului a intervenit însă cu energie. Peste 40.000 de persoane au înconjurat cazarma Mihai-Vodă unde se aflau ascunși capii complotului, colonelii I. Odobescu și I. Solomon, fraternizînd cu soldații care au depus un nou jurămint de credință față de puterea revoluționară. „Glorie și de o mie de ori glorie eroismului vostru — se spunea în Proclamația guvernului provizoriu către populația Capitalei —, fiindcă numai printr-insul libertatea și, cu dînsa, patria, fu izbăvită”.

Merită să fie menționată, tot ca o manifestare a clasei muncitoare în formare, vizita pe care a făcut-o guvernului provizoriu o delegație de ucenici bucureșteni în ziua de 18 iulie 1848, solicitînd, între altele, desființarea bătăii, respectarea învoielilor de către meșteri și repausul duminical.

În sfîrșit, eroismul și dirzenia în luptă a maselor populare bucureștene și din împrejurimi a ieșit în evidență, încă o dată, în zilele de 10—13 septembrie, cu prilejul acțiunilor desfășurate împotriva trupelor otomane de sub comanda lui Fuad-efendi, care căutau să pătrundă în Capitală. În masa mulțimii, care în unele momente a atins cifra de 100 000 de oameni, s-au aflat, în primele rînduri, numeroși lucrători, meseriași, calfe și ucenici, alături de tabacii de pe Dimbovița, orezarii de la Obor, măcelarii din cartierul Scaune, precum și de negustorii dughenelor, cu vinzătorii și băieții lor de prăvălie, din centrul și din cartierele orașului, veniți cu toții să țină piept invadatorilor otomani.

Ca și la București, revoluția de la 1848 a atras în vîltoarea luptelor elementele muncitorești și din alte centre.

În Moldova, revoluția a constituit un nou prilej pentru lucrători de a se ridica împotriva regimului feudal. La 27—29 martie, în acțiunile revoluționare de la Iași, participă și ciubotarii, lăcătușii, croitorii și franzelarii, care au fost prezenți în stradă, un rol deosebit în atragerea lor avîndu-l Zaharia Moldoveanu. Ei au primit cu entuziasm îndemnul fruntașilor revoluției de a lupta pînă la sacrificiu pentru izbînda idealului revoluționar. „Cu moartea noastră — spunea la întrunirea populară din 28 martie 1848 Alexandru Ioan Cuza — trebuie să deschidem un viitor nației noastre, vrednic de mărirea strămoșilor noștri români”²³.

²¹ Anul 1848. Acte și documente, tomul II, București, 1902, p. 33.

²² Ibidem, p. 31—32.

²³ Ibidem, tomul I, p. 225.

La Pitești, lucrătorii și calfele, împreună cu țirgoveții și meșteșugarii, cărora li s-au alăturat țărani din împrejurimi, au ars Regulamentul organic în piața orașului. Același lucru s-a întâmplat la Cîmpulung Muscel, unde ei au depus jurământul pe noua constituție, exprimînd, în unanimitate, voința lor nestrămutată pentru sprijinirea fără rezerve a cauzei revoluției. La Caracal, meșteșugarii, lucrătorii și calfele au întîmpinat cu entuziasm masele de țărani ce se îndreptau de la Islaz spre București.

O contribuție deosebită au avut-o în timpul revoluției de la 1848 lucrătorii din Valea Prahovei. Muncitorii din această regiune, destul de numeroși — este vorba nu numai de cei ce lucrau în atelierele manufacturiere, de calfele și ucenicii din cadrul breslelor, dintre care cei mai mulți erau tăbăcarii, ci mai ales de lucrătorii din saline, ca cele de la Telega și Slănic — se aflau, în ultimele decenii, din cauza condițiilor grele de muncă, într-o continuă stare de nemulțumire și agitație. Pentru aceste motive, organizatorii revoluției de la 1848 au pus un accent deosebit pe ridicarea la acțiune a zonei Prahova. Apreciind hotărîrea și dirzenia în luptă a muncitorilor din salinele județului, dar și din celelalte județe ale Țării Românești, conducătorii revoluției au stabilit ca două din cele patru puncte de declanșare a luptei de emancipare socială și națională să fie centrele muncitorești de la Telega și Ocnele Mari, fraților Nicolae și Costache Bălcescu și altor revoluționari revenindu-le misiunea de a ridica pe ciocănași și măglași la acțiune.

În acest sens, într-una din scrisorile sale către Vasile Alecsandri, Ion Ghica scria că „Nicu Bălcescu și Teologu erau destinați a merge la Telega, unde Marin Serheescu (Naționalu), Telegescu și Duca erau înțeleși cu ciocănașii ca de acolo să pornească să răscole Ploieștiul“, fapt confirmat pe deplin de evenimentele care au avut loc în zilele revoluției. La 22 iunie 1848, C. Economu, de la Cămărășia Ocnelor Mari, cerea Direcției ocnelor ca să ia măsuri împotriva ciocănașilor și măglașilor care „au începută să arăta îndărătnicii și nesupuneri“, de la „proclamarea Constituției țării“, nemaiprezentîndu-se la lucru, din care cauză „lucrurile la ocnă stagnează“. Pentru remedierea situației, el cerea „să se ia cuvenitele măsuri întru aceasta cît mai neîntîrziat. Căci și această cămărășie pînă atunci, din cît îi va sta prin putință, se va sili și se va lupta cu nesobordinația lor“.

Tot în același sens, la 23 iulie 1848, I. Cariagdi, de la Cămărășia ocnelor Slănic Prahova, scria Direcției ocnelor că „de cînd și-au dobîndit tot rumănul libertatea, slujbașii ocnei, adică ciocănașii și măglașii... după ce s-au pătruns cu îndesul de drepturile dobîndite prin noua legiuire, cu totul s-au dat la nesupunere, în vreme cînd se cheamă de vătăși la lucrarea ocnei, ridicînd tot respectul deasupra cămărășiei“. I. Cariagdi mai arăta, la 20 iulie, că mulți ciocănași și măglași s-au adunat în fața Cămărășiei, declarînd că nu se mai mulțumesc cu plata de pînă atunci, „ci să li se hotărască o plată mai mulțumitoare; și că sînt gata, unii dintr-înșii, a pleca la București ca să arate la cinstita Direcție cu jalbă întru aceasta“. Cîrînd să se ia măsurile necesare, „căci de să va urma tot cu asemenea chip, va cunoaște că o să aducă mare împiedicare la lucrarea ocnei și pagubă simțitoare otcupului“. I. Cariagdi sublinia îngrijorat că, în ultimul timp, „și mai virtos acum, unii dintre ei au început să se scrie în gardia națională; și alții zic ca să se scrie la panduri, fără a mai întreba pe cămărăș“.

După înăbușirea revoluției în Țara Românească, mulți meșteșugari, lucrători și calfe au fost acuzați că au participat la „adunările zgomotoase din acea vreme a revoluției“. Așa a fost cazul lui Ghiță Genul — tăbăcar, Iordache — legător de cărți, Ghiță Sîseu — tăbăcar, Toma Gheorghiu — cofetar și mulți alții.

Comisia „pentru cercetarea tulburărilor liniștei obștești“, alcătuită după înăbușirea revoluției, recomandă îngrijorată Departamentului din Lăuntru ca „sub nici un fel de cuvînt să nu sloboadă vreo armă... breslelor tăbăcarilor și măcelarilor, a căror purtări sînt cunoscute de obște“²⁴, ceea ce arată cît de puternică a fost participarea acestora, ca și a altor categorii de lucrători, la revoluția de la 1848.

De altfel, trebuie constatat că între cei arestați și întemnițați la Văcărești după 13 septembrie se găseau fierari, lemnari, croitori, cizmari, brutari, cojocari, șepcari, morari, ibrișingii, tăbăcari, măcelari etc. Așa a fost, de exemplu, cazul lui Mihail Perivoes — croitor, Ganea Tudor — lemnar și Vasile Golea — șepcar, din București. Pentru aceeași cauză au fost urmăriți lucrători și meșteșugari și din alte localități. La Călărași: Constantin Cavafu; la Brăila: Gheorghe Economu — cofetar. Pavel Petrona — zidar, Gheorghe Sirbu — ceasornicar; la Focșani: Simion — dulgher, „fost propagandist la revoluție“, Manolache — cizmar, Duță — argintar, „tulburător“, Gheorghe — boiangiu, „tulburător liniștei obștești“, Negoită Strim-

²⁴ Gh. Georgescu-Buzău, N. Bălcescu, București, E.S.P.L.P., 1956, p. 139.

beanu — dulgher ; la Caracal : Gheorghe Ciordea — bucătar, „tulburător“ ; la Rimnicu Sărat : Dimitrie Ion — cojocar. Nicolai Piciulea — cojocar ; la Slatina : Gancea Tudor — dulgher, „rău cugetător și aprins la pismă către hălăduitori până acolo că amenință cu moartea pe cei care nu au vrut să ia parte cu el“, Marin — bărbier, Grigore — cizmar, Constantin — cizmar, Gheorghe — brutar, Ilie — măcelar, „ațîțător și cel dintîi care a tulburat prin toate mijloacele liniștea publică și buna stare a proprietarilor“ ; la Alexandria : Răducanu — boiangiu, Radu — covrigar, Marin — zidar și mulți alții²⁵.

Teroarea dezlănțuită după 13 septembrie 1848 au simțit-o din plin și muncitorii de la saline. Nu întimplător trupe intervenționiste țariste au staționat în localitățile din jurul Ocnelor Mari, după cum reiese dintr-un raport al Cămărașiei. Ciocănașilor, măglașilor și căruțașilor ocnelor nu numai că li s-au luat carele și caii pentru transporturi de produse și bagaje, dar, la 6 octombrie 1848, a intrat în localitățile lor „o citățime de oștire și s-a împărțită ră pă la cvartiruri, intrînd pă la ciocănași, ...pă la măglași și cu un cuvînt pă la toți de opște, cîte doi și cîte trei, pe alocurea și cîte patru, cer de mincare, băutură, să îmbată, injurînd și bat pă aceia ce n-au a-i îndestula în pretențiile lor“. Și raportul continua, cunoscînd starea de spirit a lucrătorilor de la saline, că dacă nu va veni poruncă care să apere pe muncitori, atunci „să nu mai nădăjduiască ocna slujbă de la ei, căci sînt siliți a-și năpusti casele și a fugi pe la munți și care pă unde or putea“²⁶.

Asemeni muncitorilor din celelalte provincii românești și în Transilvania lucrătorii de la saline, minerii și metalurgiștii, cei din manufacturi și din cadrul breslelor au participat efectiv la luptă, în toată perioada desfășurării revoluției de la 1848—1849.

Adunarea națională a românilor de la Blaj din 3—5 mai 1848 s-a constituit într-o mare manifestare a sentimentului național al întregului popor român. O imensă mulțime de peste 40 000 de persoane s-a strîns aici sub faldurile steagului tricolor, dînd tîrie de granit hotărîrilor luate pentru binele și prosperitatea națiunii române. Unică prin proporții în Europa anului revoluționar 1848, această mare adunare demonstra că masele populare erau convinse că venise vremea ca românii să reintre în drepturile lor istorice.

La Adunarea națională de la Blaj au venit, sub conducerea lui Avram Iancu, alături de țărani, și minerii din Munții Apuseni, reprezentînd, și unii și alții, pe cei mai hotărîți și neînfricați luptători pentru cauza românilor.

Adresîndu-se mulțimii de pe Cîmpul lui Horea, Avram Iancu reliefa forța românilor în lupta lor pentru dreptate națională și socială : „Uitați-vă la cîmp, românilor ! Sîntem mulți ca cucuruzul brazilor ! Sîntem mulți și tari !“²⁷. Ideea era întărită de Al. Papiu-Ilarian : „În țara aceasta, care este țara noastră, nimic nu vom mai suferi a se face fără știrea și învoirea noastră... Voi sinteți milioane, dotați cu facultăți splendide, cu virtuți sublime. Îndărățul vostru, o tradiție de glorie, care vi-o poate invidia toată lumea, înaintea voastră străluce un viitor nemărginit... îm-prejură-vă suride cea mai frumoasă natură — Carpații și Marea“²⁸.

Avîntîndu-se în iureșul revoluției, mulți muncitori s-au înrolat în gărzile naționale, constituind baza cea mai largă, elementul cel mai combativ al acestor detașamente înarmate. Lucrătorii minerii și cei de la topitorii, ca și alți muncitori, au făcut eforturi susținute pentru aprovizionarea armatelor revoluționare cu metale prețioase pentru confecționarea monedelor, cu praf de pușcă, cu diferite materiale necesare fabricării muniției și armamentului. Ei au produs echipament, bocanci, carușiere, chipiuri, mantale, au fabricat tunuri, proiectile, grenade, arme, gloanțe și săbii.

Bucurîndu-se de o îmbunătățire simțitoare a situației lor generale, concretizată, între altele, în reducerea duratei zilei de muncă de la 12-16 ore la 10 ore, ca și în creșterea substanțială a salariilor, muncitorii minerii și metalurgiștii din regiunea Baia Mare au fost scutiți, dată fiind însemnătatea preocupărilor lor pentru soarta revoluției, de serviciul militar, ca și de obligația de a suporta încartiruirea

²⁵ Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească, p. 93—94, 96, 99—100, 101—112, 248—249, 256—267, 451—452 ; Anul 1848. Acte și documente, tomul IV, p. 451.

²⁶ Arhivele statului Rîmnicu Vilcea, fondul Prefectura județului Vilcea, dosarul nr. 26/1848, inventar nr. 8, fila 13.

²⁷ Alecu Russo, *Scrieri*, București, 1908, p. 43.

²⁸ Al. Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, ediția a II-a, tomul I, Viena, 1852, p. 237.

trupelor, și li s-au asigurat cerealele necesare hranei din hambarele statului la un preț redus.

Revoluția de la 1848 a găsit muncitorimea transilvăneană, în special pe mineri, angrenată în lupta hotărâtă pentru ameliorarea situației sale. De aceea, pentru masele populare, care au luptat cu toată vigoarea de partea revoluției, exemplul minerilor români, maghiari, slovaci din regiunea Baia Mare a constituit o mărturie vie a spiritului revoluționar, care a caracterizat proletariatul încă din faza de început a formării sale.

În regiunea minieră Baia Mare, prima fază a luptelor de la 1848—1849 duse de muncitorime s-a desfășurat pentru obținerea dreptului electoral. Ca atare, în centrele miniere situația era deosebit de încordată, chiar din epoca premergătoare revoluției.

Muncitorii mineri, deși au cerut autorităților admiterea lor în rîndul cetățenilor alegători, nu au fost acceptați însă. În consecință, ei au început lupta împotriva patronatului orașenesc. Un număr de 95 de mineri din Baia Mare s-au întrunit și au înaintat un memoriu ministrului de interne al guvernului maghiar, cerînd să li se acorde dreptul electoral. Se aflau între ei muncitori români, maghiari, germani, cehi și slovaci. Deși li s-a dat câștig de cauză, totuși, lucrările tergiversîndu-se, răspunsul a venit prea tîrziu, adică după ce alegerile avuseseră loc, fapt care a făcut ca minerii să intre efectiv în lupta revoluționară.

Viața grea a muncitorilor din Banat, ca și lipsa celor mai elementare drepturi sociale și politice, a determinat, de asemenea, participarea lor activă la revoluția de la 1848—1849. Din cauza importanței sale deosebite, și în primul rînd ca unitate economică de prim rang, producătoare de armament și muniție, domeniul Reșița a devenit unul dintre principalele obiective ale revoluției, cu sprijinul populației locale acesta transformîndu-se într-o puternică bază de aprovizionare pentru revoluționari.

Interesați în lichidarea relațiilor feudale și în îmbunătățirea nivelului lor de viață, muncitorii mineri și topitori de la Reșița, români, maghiari, germani care s-au alăturat revoluției, au constituit două companii de gărzi naționale, participînd activ în tot timpul desfășurării acesteia. Mai mult, pe lîngă lupta cu arma în mînă împotriva trupelor austriece, ei au aprovizionat tot timpul pe revoluționari cu tunuri, arme, baionete, muniții și grenade.

Hotărîți să-și apere orașul și uzinele împotriva devastărilor la care urmăreau să se dedea trupele represive habsburgice, muncitorii reșițeni și-au constituit, în octombrie 1848, un „comitet de apărare”, sub conducerea căruia au ridicat baricade, au săpat tranșee, la această acțiune fiind antrenați bărbați, femei și copii.

Cînd, în noiembrie, o puternică unitate militară austriacă a încercat să atace uzinele și localitatea, 400 de muncitori înarmați au respins cu dirzenie pe atacatori. Însă, cu toată rezistența lor eroică, la 24 decembrie 1848, Reșița a căzut în mîinile trupelor imperiale.

Distrugerile uriașe provocate de comportarea barbară a trupelor habsburgice, incendierea locuințelor muncitorilor nu au putut intimidă însă pe lucrătorii reșițeni, aceștia continuînd activitatea revoluționară și în anul următor, 1849.

Participarea la revoluție a fost plătită foarte scump, cu numeroase jertfe, de către muncitorii reșițeni. După înfringerea revoluției, organele austriece de reprimare au recurs la numeroase arestări, concedieri și chiar la execuții.

La evenimentele revoluționare din 1848—1849 din Banat au luat parte și minerii de la Ciclova. Dînd dovadă de un înalt spirit patriotic, ei au îmbrățișat programul revoluționarilor români, susținîndu-i cu dirzenie în bătăliile electorale din centrele miniere, unde muncitorii au reușit să-și impună candidații lor la Oravița pe Maxim Pascu, iar la Sasca pe Axentie Bojincă.

Înăbușirea revoluției în Moldova și Muntenia a făcut ca centrul rezistenței populare românești să rămînă în Transilvania, unde, pînă în vara anului 1849, sub conducerea lui Avram Iancu, zona Apusenilor a fost organizată ca un veritabil Ńînut liber, cu regim popular, cu administrație aleasă pe principii democratice și cu armată națională. Martor al celor petrecute atunci în Transilvania, Nicolae Bălcescu avea să scrie în lucrarea sa Mișcarea românilor din Ardeal la 1848 : „În acea vreme, cînd inima îmi era zdrobită, căci în toate părțile vedeam naționalitatea română călcată și strivită de dușmanii străini, fusei fericit a găsi acolo, pe acele piscuri uriașe, pe deasupra norilor, o naționalitate și o viață românească înfocată și puternică. Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat și binecuvîntat cînd le spusei că am venit să

le aduc urări de noroc și izbîndă din partea fraților lor din țară, minunați de vitejia lor”²⁹.

Concluzia majoră care se desprinde din analiza atentă a participării active a muncitorimii la revoluția din 1848, ca parte integrantă a maselor populare, este aceea că în toate cele trei țări române, poporul, animat de înalte idealuri de eliberare socială și națională, a avut un rol decisiv în desfășurarea și consolidarea mișcării revoluționare.

3. APARIȚIA PRIMELOR FORME DE ORGANIZARE A MUNCITORILOR — ASOCIAȚIILE PROFESIONALE DE INTRAJUTORARE

Apariția și dezvoltarea organizațiilor profesionale ale clasei muncitoare din România constituie o parte integrantă a procesului de formare a conștiinței sale de clasă. Organizarea profesională a proletariatului român a reprezentat o latură a acțiunii de stringere a rîndurilor sale în vederea satisfacerii dezideratelor proprii fără a mai trece prin îndelungate stadii specifice breslelor sau trade-unionurilor, proprii unor țări europene*.

Referindu-se la semnificația apariției primelor organizații profesionale ale proletariatului din România, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta, în cuvîntarea la Adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră: „Chiar în prima jumătate a veacului trecut au apărut și s-au dezvoltat forme de organizare muncitorească, cum sînt asociațiile profesionale de intrajutorare — organizații ce-și propuneau la început revendicări cu caracter economic și care, ulterior, se dezvoltă pe baza principiilor politice de clasă. Aceste organizații se consolidează și se înmulțesc, jucînd un rol tot mai important în lupta maselor muncitoare”³⁰.

Una din caracteristicile definitorii ale muncitorimii din țara noastră constă tocmai în faptul că, la un stadiu relativ timpuriu de dezvoltare, a reușit să-și creeze organizații proprii. Primele organizații profesionale muncitorești au apărut în România în prima jumătate a secolului trecut, sub formă de asociații. Ele aveau un caracter de intrajutorare, circumscris la cîteva cerințe materiale de ordin strict personal, ca ajutor în caz de boală, de invaliditate, de înmormîntare, și avînd, în general, o existență relativ efemeră. Acești primi pași au făcut loc, curînd, unor forme superioare de organizare. Pe măsura creșterii numerice a rîndurilor muncitorimii, a dezvoltării spiritului ei de clasă, ea va face noi pași, debarasîndu-se repede de asocieri improprii intereselor sale distincte și înțelegînd ce și pe cine reprezintă într-o fabrică, apoi în întreprinderile din localitate și din întreaga țară. Aceste elemente au fost comune tuturor provinciilor românești.

Analiza stadiului de început a mișcării muncitorești din țara noastră evidențiază faptul că, datorită condițiilor specifice de muncă și gradului de dezvoltare în care se aflau, lucrătorii tipografi au fost printre primii care s-au organizat în vederea luptei împotriva exploatării patronale. Prin natura muncii lor, care necesita o calificare mai mare și, ca atare, un grad de cunoștințe mai ridicat, lucrătorii tipografi au reușit să cunoască, înaintea celorlalți muncitori, ideile înaintate de la mijlocul secolului trecut, situația clasei muncitoare din alte țări, cît și formele de organizare profesională caracteristice acestui stadiu. Toate acestea erau grefate, desigur, pe condițiile vitrege în care lucrau și care, inevitabil, îi duceau spre unire în lupta pentru o viață mai bună.

Prima asociație de ajutor reciproc, cunoscută pînă acum la noi, a fost creată la Brașov, în anul 1846, de către lucrătorii tipografi, sub denumirea de „Asociația de ajutor de boală, înmormîntare și de ajutor de călătorie”. Asociația și-a desfășurat

²⁹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, partea a II-a, p. 129.

* În prima jumătate a secolului al XIX-lea, în țările capitaliste din apusul Europei s-a declanșat mișcarea ludistă, prin care muncitorii, nedistingînd cauza stării lor de exploatare și sărăcie, distrugeau mașinile, mijloacele moderne de producție. Trade-unionurile, organizații profesionale muncitorești, cu originea în Anglia, au stăvilit aceste forme primitive de reacție ale muncitorimii contra mașinilor, dar nu au dat noii clase organizațiile ferme de apărare a intereselor sale specifice. Continuatoarele ale breslelor din atelierele și fabricile secolului al XVIII-lea, trade-unionurile erau reduse la condiția pur profesională, fără perspectiva acțiunilor de masă, cu caracter distinct de clasă.

³⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, București, Editura politică, 1973, p. 258.

activitatea la început fără a avea la bază un statut aprobat de autorități. Acesta va fi înaintat forurilor competente mai târziu, în 1860, și aprobat în următorul an.

La numai câțiva ani, nevoia de a crea o asemenea asociație au resimțit-o și muncitorii tipografi din Timișoara. Descriind atmosfera de însuflețire care îi cuprinsese pe aceștia, dezbaterile și consfăturile organizate în vederea găsirii celor mai adecvate modalități de unire, unul dintre lucrătorii tipografi, inițiator al acestei acțiuni, Alexandru Lisecke, arăta că: „Majoritatea colegilor din localitate au simțit deja la începutul anului nevoia fondării unei asociațiuni de ajutor reciproc. Din acest prilej am și avut mai multe consfătuiri, unde, pătrunși de importanța și necesitatea unei astfel de asociațiuni, am hotărât cu unanimitate ca aici, în localitate, să înființăm o casă de boală și ajutor de călătorie“. După ce arăta avantajele înființării unei asemenea asociații pentru îmbunătățirea situației materiale și morale a lucrătorilor tipografi, el adresa tuturor următoarea chemare: „Colegi! În acea speranță că toți sîntem convinși de necesitatea Casei de boală și ajutor de călătorie, că sînteți pătrunși de aceleași aspirațiuni și voință puternică să înființăm o astfel de instituțiune în localitate... Vă invit să contribuiți la această muncă serios și energic ca în cel mai scurt timp să vedem înființată asociațiunea al cărei proiect de statut anexat vă rog să-l luați în discuție“. Ca urmare a acestor repetate dezbateri și apeluri, la 30 septembrie 1851, un număr de 30 de muncitori timișoreni, reușiți în adunare generală, au dezbătut proiectul de statut, pe care, după aprobare, l-au înaintat Consiliului orașenesc. După aproape o lună de zile, la 22 octombrie, acesta a fost aprobat. Asociația și-a inaugurat activitatea sub denumirea de Casa comună de ajutor de boală și călătorie a tipografilor din Timișoara. Sub această titulatură va ființa pînă la 8 februarie 1857, cînd, cu prilejul modificării Statutului, își va schimba denumirea în Asociația de ajutor de boală, înmormintare și de ajutor de călătorie a tipografilor din Timișoara.

Documentele timpului ne atestă că, la mijlocul anului 1855, la București, calfele de șepcari și-au creat, la rîndul lor, o asociație profesională proprie. La 5 august, aceștia s-au adresat, printr-un memoriu, domnitorului Țării Românești, Barbu Știrbei, căruia i-au expus situația lor grea. Descriind condițiile insuportabile de muncă și salariile foarte mici ce le primeau și care de-abia ajungeau celor fără familie să-și asigure un minimum de existență, calfele de șepcari arătau că situația devenea deosebit de critică pentru ei atunci cînd interveneau „întîmplări extraordinare, precum boale, încetări din viață și altele de asemenea fire“, care, nu de puține ori, făceau ca unii dintre ei să piară „în cea mai vrednică de jale poziție, ajungînd a se înmormînta cu milostenia poporului“.

Tocmai pentru a face față acestor grele stări de fapt, lucrătorii șepcari solicițau, în memoriul lor, aprobarea constituirii și funcționării „alăturatei întocmiri spre nestrămîtată urmare“, care să le permită să se ajute „unul pe altul la vreme de sărăcie, boală, moarte și altele“³¹.

„Întocmirea“ la care se refereau lucrătorii șepcari din București în memoriul lor este deslușită de un alt document care-l însoțea, de fapt, pe primul. Sub titlul, Noua întocmire, ei alăturau Cererii întîmpinare și Statutele Asociației de ajutor reciproc pe care intenționau să o creeze, Statut semnat de cei 46 de inițiatori.

Necesitatea înființării Asociației lucrătorilor șepcari decurgea, așa cum se observa în preambulul documentului respectiv, din „tristele întîmplări ce de multe ori ne-au arătat atît pe noi cît și pe frații noștri, care unii s-au îmbolnăvit și streini, săraci... aflîndu-se și neavînd cu ce-și redobîndi sănătatea ajung în cea mai proastă stare pe la ușile unuia și ale altuia, neputînd dobîndi milostenie sau ajutor de la nimeni; și alții mîcînd în asemenea strîmtoare ajung a se înmormînta cu mila poporului“. În speranța că vor „precurma odată pentru totdeauna această tristă soartă“, lucrătorii șepcari au hotărît să alecătuiască „Casa de ajutor a obștii călîilor de șepcari“, în care putea intra numai calfele, atît timp cît „fiecare va viețui în această calitate“. Din fondurile ce urmau a se strînge (cotizația lunară fiind de „o jumătate de sfanț pe lună“) urma că fiecare membru să poate fi „ajutat cu bani... la vreme de boală și moarte“³².

Dar pentru ca existența Asociației să nu fie amenințată prin consumarea fondurilor, în Statute era înscrisă obligația expresă, pentru toți membrii care beneficiau de ajutoare bănești în caz de boală, de a restitui treptat sumele primite: Ajutoarele de boală deveneau nerambursabile numai în cazul în care lucrătorul respectiv deceda, el urmînd a fi înmormîntat tot cu banii Asociației.

³¹ Arhivele statului București, fondul Vistieria Țării Românești, dosarul nr. 1 211/1855, fila 2.

³² Loc. cit., fila 3.

Făurirea partidului clasei muncitoare a marcat o etapă nouă în desfășurarea procesului revoluționar din țara noastră, în dezvoltarea luptelor sociale. Stat major marxist al proletariatului, el s-a situat în fruntea maselor populare în bătăliile împotriva exploatării și asupririi, pentru o viață mai bună, pentru libertate socială și națională.

NICOLAE CEAUȘESCU

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

Ioan Nădejde

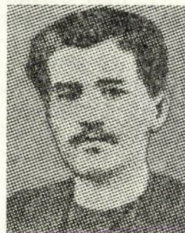
C. Dobrogeanu-Gherea

Constantin Mille

Alexandru Ionescu

Anton Bacalbașa

Niță Pițurcă

D. A. Teodoru

Filip Gesticone

Miron Morțun

I. Tabacovici

C. Vranialici

Tache Georgescu

ORDINEA DE ZI A CONGRESULUI

1. Dare de seamă a Consiliului General al P.S.D.M.R. cu privire la activitatea Partidului în intervalul dintre congrese (raportor : Al. Ionescu).
2. Dare de seamă a Consiliului General al P.S.D.M.R. cu privire la gestiunea financiară a Partidului (raportor : C. Mille).
3. Votul universal, referendumul, mandatul imperativ și revocabil, agitarea pentru vot universal.
4. Referendumul la comună, legea maximului.
5. Propaganda la țară, sindicatele de țărani.
6. Organizarea cluburilor [socialiste] la țară.
7. Societățile de consumație și de producție.
8. Manifestația zilei de 1 Mai.
9. Gazeta cotidiană a Partidului.
10. Modificarea alcătuirii Consiliului General [al Partidului] (ca număr).
11. Alegerea Consiliului General [al Partidului]. Locul și data viitorului Congres.

La Congres au luat parte 94 delegați din partea a 15 organizații politice și profesionale ale Partidului, dintre care 83 reprezentanți ai cluburilor muncitorești din BUCUREȘTI (30), GALAȚI (12), PLOIEȘTI (10), IASI (10), ROMAN (10), CRAIOVA (6), BACĂU (4), BOTOȘANI (1), 2 delegați ai Grupului studenților socialiști români de la Paris, precum și 9 reprezentanți ai unor sindicate și societăți culturale muncitorești din Capitală: Societatea femeilor „Ajutorul” (3), Societatea funcționarilor comerciali (2), Grupul lucrătorilor tipografi socialiști (2), Societatea muncitorilor pilari (1), Societatea muncitorilor sobari (1), Clubul de lectură german (1). S-au identificat, pe baza imputernicirilor primite de la organizațiile locale ale partidului, a stenogramei Congresului, a fotografiiei-grup a participanților la Congres și a altor documente, numele următorilor 45 delegați la Congres: BUCUREȘTI: C. DOBROGEANU-GHEREA, C. MILLE, AL. IONESCU, AL. GEORGESCU, D. VOINOV,

A. BACALBAȘA, ȘT. STINCĂ, AL. CONSTANTINESCU, I. T. BANGHEREANU, S. SANIELEVICI, N. PIȚURCĂ, I. TABACOVICI, MIRON MORTUN, D. Z. DULCEANU, C. VRANIALICI, TACHE GEORGESCU, VALENTI FLORESCU, N. RISIDE, DIMITRIE BOGZA, I. TEODORESCU. GALAȚI: ZAMFIR FILOTI, D. A. ȚĂRANU, R. TATU, G.D. TIMUȘ. PLOIEȘTI: AL. G. RADOVICI, C. PANAITESCU. IASI: I. NÂDEJDE, GH. PETROVICI, FILIP GESTICONE, D. A. TEODORU, ISABELA ANDREI ROMAN: V. G. MORTUN. CRAIOVA: G. D. PENCIOIU, VASILE PETRESCU, ȘT. FARCAȘ, NICOLAE FARA, VASILE FRUMUȘANU, IOAN M. RUSU. BACĂU: AL. MORTUN, V. HORGA, D. ROSENBERG, A. GROSMAN. BOTOȘANI: IACOB ȚĂRANU. GRUPUL STUDENȚILOR SOCIALIȘTI ROMÂNI DE LA PARIS: GEORGE DIAMANDY, C. D. ANGHEL.

Au fost identificate fotografiile următorilor 27 participanți la Congres:

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

Vasile G.
Mortun

Alexandru
Georgescu

Al. G. Radovici

I. T.
Banghereanu

G. D. Pencioiu

G. Diamandy

Dimitrie Voinov

Ștefan Stincă

Al.
Constantinescu

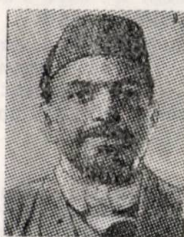
S. Sanielevici

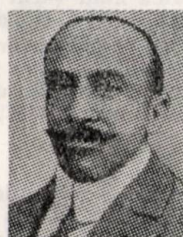
D. A. Țăranu

Isabela Andrei

Iacob Țăranu

C. D. Anghel

I. Teodorescu

CONDUCEREA LUCRĂRILOR CONGRESULUI

Președinte provizoriu (până la alegerea organelor de conducere): GH. PETROVICI (țăran socialist).

Secretar provizoriu: FILIP GESTICONE.

Președinte ales al Congresului: C. MILLE.

Secretari aleși al Congresului: FILIP GESTICONE, D.A. TEODORU, DIMITRIE BOGZA.

Consiliul General al P.S.D.M.R., ales la Congresul al II-lea: I. NÂDEJDE, V. G. MORTUN, AL. G. RADOVICI, C. MILLE, AL. IONESCU, A. BACALBAȘA, ZAMFIR FILOTI.

Pentru păstrarea fondurilor Asociației și evitarea înstrăinării lor, se preconiza a fi ales cașier un om „sigur și cinstit“, și, de reținut, recrutat din rîndul acelor „ce n-au amestec în corporație sau meșteșugul șepcarilor“. Totodată, pentru supravegherea și controlul felului cum se ținea evidența veniturilor și cheltuielilor Asociației, a modului cum se dirijau fondurile, Statutul prevedea instituirea unei „deputații socotitoare și împlinitoare“, formată din patru persoane, alese de astă dată din rîndurile lucrătorilor Asociației.

Astfel organizați, lucrătorii șepcari nădăjduiau că vor fi „apărați de trista soartă“ în care ajunseseră, convinși fiind că numai lupta comună, unită a tuturor, era singura în măsură să le asigure șansele de reușită în fața exploatarei patronale.

La numai cîteva luni după înaintarea cererii și a Statutului, în decembrie a aceluiași an, în urma unui schimb de corespondență între Vornicia Capitalei și Departamentul Vistieriei, a fost aprobată constituirea Asociației lucrătorilor șepcari din București. În adresa cu nr. 5159 a Vorniciei Capitalei de către Departamentul Vistieriei, din 8 decembrie 1855, se specifica că cererea lucrătorilor șepcari era îndreptățită, legală și „folositoare pentru cei ce suferă“, așa cum reieșea și din avizul Comisiei comerciale, ce fusese consultată în prealabil. Cu rezerva ca la stringerea cotizației lunare să nu se exercite asupra membrilor Asociației presiuni, să nu se aplice „vreo măsură eczecutivă“, ci să se lase în „sloboda voință a fiecăruia“, Departamentul Vorniciei Capitalei supunea Departamentului Vistieriei „spre a dispoza cele de cuviință, după care să se poată forma cuvenitele acte“³³. Însușindu-și raportul primit, Departamentul Vistieriei a aprobat, la 16 decembrie 1855, prin hotărîrea cu nr. 7334, constituirea Asociației.

Ceea ce trebuie subliniat este faptul că Asociația calcilor de șepcari este una dintre cele mai vechi organizații de acest fel cunoscute pe teritoriul României. Mai mult încă, considerăm că avem de-a face cu cea mai veche organizație de sprijin reciproc cu caracter pur muncitoresc din țara noastră, făurită de muncitorimea însăși, fără intervenția elementului patronal.

Peste doi ani, în 1857, se creează, la Moldova Nouă, Asociația de ajutor reciproc a muncitorilor minieri, avînd ca președinte pe Joseph Weenmoser, iar ca membri pe Mehilă Popescu, Petre Bogopereția, Ion Niculescu și Pavel Popescu.

Înființată pentru a contribui la îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ale membrilor săi și cuprinzînd în rîndurile ei numai muncitori minieri, Asociația de intrajutorare a lucrătorilor din Moldova Nouă a avut ca țel și lupta pentru reglementarea contractelor de muncă încheiate între muncitori și Societatea minieră.

Astfel, dintr-un memoriu înaintat la 25 iulie 1857 guvernatorului Banatului Timișan, reiese clar care erau scopurile și obiectivele ce și le propunea respectiva Asociație a minerilor din Moldova Nouă. În primul rînd, lupta pentru îmbunătățirea salarizării și încetarea abuzurilor societății miniere, care, sub diferite pretexte, făcea o serie de rețineri bănești din veniturile lucrătorilor și anume: taxa pentru pădurit, pentru paznicul de noapte, pentru biserică etc. Din această cauză, sublinia memoriul, cu cei 2 florini și 44 creițari ce mai rămîneau minerilor din totalul de 8 florini cît ciștigau pe lună, „în timpurile de față nu poate trăi un singur om, cu atît mai puțin o familie compusă din bărbat, soție și copii“. În al doilea rînd, Asociația de intrajutorare a militat consecvent pentru achitarea la timp a salariilor minerilor, deoarece mulți dintre ei lucrau „cîte 3—4 luni, uneori chiar și 5 luni, fără să primească nici măcar un creițar pentru munca pe care o prestează, ba, dimpotrivă, scoțîndu-i și datori“. În sfîrșit, un alt obiectiv al Asociației a fost acela ca, în virtutea unui vechi drept de care s-au bucurat zeci de ani, „minerii să fie scutiți de a pune la dispoziție armatei recruți“.

Pentru a preîntîmpina primejdiile ce-i amenințau, pentru a rezista contra lipsurilor și greutăților pe care le implica situația lor de proletați, în 1858 au luat hotărîrea să creeze o Societate de ajutor reciproc și muncitorii tipografi din București*. La punerea în practică a acestei hotărîri un anumit rol l-a avut C. A. Rosetti.

³³ Loc. cit., fila. 1.

* Într-o lucrare monografică, apărută cu mulți ani în urmă, făcîndu-se referiri la cauzele imediate care au dus la luarea acestei hotărîri de către muncitorii tipografi din București, se scria: „În vara anului 1858 a murit un coleg anume Petre Golea. Înმორმინტარეა lui s-a făcut prin listă de subscripție între colegi. Cu această ocazie lucrătorii tipografi și-au dat seama că o asemenea înმორმინტარე nu este demnă de un lucrător care a lucrat o viață în cîmpul muncii și, pentru înlăturarea unei asemenea anomalii în viitor, au hotărît înființarea unei Societăți de ajutor reciproc“ (Cu puteri unite. Istoria de 75 de ani a sindicatului „Gutenberg“. 1858—1933, București, Atelierele „Adevărul“, 1933, p. 32).

Cunoscător al problemelor care preocupau pe lucrătorii din atelierele grafice, el a răspuns favorabil apelului pe care muncitorii tipografi i l-au adresat în acest sens. Alături de el, Asociația lucrătorilor tipografi va fi susținută și de Dionisie Pop Marțian, Petre Ispirescu, Corneliu Lopati, Vasile Boerescu, Grigore Serurie, Nicolae Filimon, Dimitrie Bolintineanu și alții. Motivul principal al atitudinii lor izvoara din înseși concepțiile lor economice, în virtutea cărora unul din mijloacele care puteau asigura calificarea brațelor de muncă necesare unei industrii naționale proprii era tocmai formarea diferitelor asociații profesionale.

Faptul că această asociație a muncitorilor tipografi a fost susținută de numeroase personalități înaintate ale vremii și chiar de unii reprezentanți ai burgheziei liberale nu poate conduce în nici un caz la concluzia că ar fi fost vorba de o organizație de meseriași sau de una patronală. Ea a fost și a rămas o asociație muncitorească, care tindea către îmbunătățirea situației materiale a membrilor ei. O dată cristalizată ideea creării acestei asociații muncitorești, s-a trecut la pregătirile concrete în vederea punerii bazelor ei. La 8 septembrie 1858, statutul Asociației a fost discutat în cadrul unei adunări generale a lucrătorilor tipografi și aprobat în unanimitate. Cu acest prilej a fost ales și primul comitet al Asociației și anume: C. A. Rosetti, președinte, S. Walter — vicepreședinte, J. Romanov — casier, Zisu Popa, Mihalache Gileșeanu și Petrache Ispirescu — membri. Pe baza lui, la 13 octombrie a aceluiași an, și-a început activitatea Asociația muncitorilor din artele grafice din București, sub denumirea de Casa de ajutorare și prevedere a lucrătorilor tipografi.

În partea introductivă a Statutului se arăta că „Lucrătorii tipografi, adunându-se și chibzuind împreună despre mijloacele de a se adăposti în viitor de relele care amenință toate clasele lucrătoare prin lipsa mijloacelor pecuniare la întimplare de lipsă de lucru, de boală, de moarte sau de alte împrejurări, au găsit de cuviință a fonda o casă comună sub denumirea: Casa de prevedere a lucrătorilor tipografi”.

Important de notat este faptul că în Asociație, spre deosebire de breslele medievale, putea să se înscrie un număr nelimitat de membri, adică „lucrătorii tipografi cîți vor voi să ia parte la această Asociație”. Mai mult încă, cu toate că această organizație era fondată de către „lucrătorii tipografi și mai cu seamă pentru dinșii”, Statutele precizau că porțile ei erau deschise „pentru toți lucrătorii de orice profesie”.

Cît privește organele de conducere ale Asociației, prevederile statutare precizau că aceasta urma să fie condusă de un „comitet alcătuit dintr-un președinte, dintr-un vicepreședinte, dintr-un casier și din trei membri”. Activitatea depusă de aceștia nu era remunerată, mîndatul lor fiind obligatoriu „pentru un an de zile, după care se va proceda la o nouă alegere”.

Valabilitatea Statutului adoptat era prevăzută a avea putere de lege pentru membrii Asociației timp de un an de zile, în acest interval el neputîndu-se „schimba întru nimic pînă la viitoarea adunare generală”, cînd se putea supune din nou discuțiilor și „modifica după cum va cere trebuința”.

În faza sa inițială, Asociația profesională a lucrătorilor tipografi din București era compusă, conform prevederilor Statutului, din două secții: Casa de întraajutorare și Casa de economii. Scopul Casei de întraajutorare era acela de a „da ajutor asociaților ce din vreo cauză oarecare au ajuns la necesitatea de a avea trebuință de ajutor”. Din suma rezultată din depunerile lunare, care constau din „doi sfanți” de fiecare membru, Asociația își propunea să ajute „cu bani pe asociații acestei case la întimplare de boală, de lipsă de lucru, a le face o mică pensie la bătrînețe sau văduvelor și copiilor lor la întimplare de moarte”.

Membru al Casei de întraajutorare sau al Casei de economii nu putea deveni decît acela care dovedea „destule probe despre buna conduită și moralitatea sa”. Mai mult încă, în Statute se sublinia, ca o sarcină importantă a Comitetului, aceea de a interveni pe lîngă proprietarii de tipografii de a nu angaja la lucru decît pe muncitorii membri ai Asociației.

Privind în perspectivă dezvoltarea Asociației și creșterea posibilităților sale materiale, în Statute se prevedea că, dacă cu timpul se va aduna un oarecare capital trebuitor, „se va cumpăra un loc în București, la marginea orașului, și se va clădi o casă de retragere, unde toți lucrătorii, membrii contributory, ajunși la bătrînețe și fără mijloace de a cîștiga subzistența lor sau a văduvelor lor, vor găsi un azil. Acest așezămînt va rămîne proprietatea inalienabilă a Societății lucrătorilor tipografi și nici o adunare viitoare nu va putea schimba destinația sa”.

În ceea ce privește Casa de economii, membrii acesteia aveau obligația de a achita o cotizație de cel puțin doi sfanți. Îndată ce sumele depuse atingeau cifra de 50 de lei, acestea, printr-o folosire judicioasă, începeau a produce dobîndă în avantajul membrului respectiv. În acest sens, în Statute se prevedea că „pentru în-

trebuințarea sumelor depuse, care atiră de chibzuirea Comitetului, se va da preferință la tipărirea de cărți, care făgăduiesc o vânzare sigură și grabnică, acea în-trebuințare avînd folosul de a procura lucrătorilor lucru și prin acest mijloc de a mări economiile lor“.

Comparativ cu Casa de intrajutorare, unde cotizațiile nu erau rambursabile, membrii Casei de economii puteau oricînd, la cerere, să obțină sumele depuse „fie în totalitate, s-au parte dintr-înșii“³⁴.

Toate aceste prevederi înscrise în Statutul adoptat în 1858 vădese tendința, exprimată încă din primul moment, de întărire a bazei muncitorești a Asociației profesionale a lucrătorilor tipografi din București, care și-a început activitatea cu un număr de 52 de membri.

Concluzia care se degajă din urmărirea atentă a începuturilor de organizare a muncitorimii din România de pînă la 1859 este aceea că, deși aflată încă într-un stadiu relativ puțin dezvoltat, pe baza propriei sale experiențe, aceasta începea deja să deslușească anumite căi care să-i permită să întreprindă o luptă mai bine organizată și cu mai mulți sorți, de izbîndă împotriva exploatării, pentru îmbunătățirea situației sale materiale.

4. DEZVOLTAREA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ÎN ANII 1859—1878

În prima jumătate a secolului al XIX-lea dezvoltarea social-economică a țărilor române a impus ca idee politică predominantă problema unității naționale — ca o

necesitate vitală pentru dezvoltarea pe calea progresului a societății românești. Dezvoltarea României în perioada anilor 1859—1878 nu se poate înțelege și aprecia dacă nu se au în vedere obiectivele social-politice pe care opinia publică românească le-a legat de realizarea idealului unității naționale.

Poporul român vedea prin unire, posibilitatea propășirii politice și economice a principatelor. În această privință, menținea pe care o făcea ziarul „Timpul“ în martie 1857 era elocventă: „Românii voiesc unirea fiindcă dînsa va aduce căderea privilegiilor, a speculațiilor și a trădărilor celor mai infame. Voiesc unirea fiindcă ea le va aduce o stabilitate și ordine în treburile statului, o siguranță în averea personală, o egalitate înaintea legilor“. Mai departe se afirma: „cinci milioane de locuitori prin rudenia de singe și naționalitate vor putea crea o armie destul de puternică spre a-și apăra teritoriul lor de năvălirile din afară, vor putea ridica cetăți pe malurile Dunării, porturi pe țărmul Mării Negre, de unde vor pleca bandierele naționale spre a merge în porturile străine... Drumurile de fier vor putea parcurge în lat și în lung aceste principate, riurile se vor canaliza și comerțul, viața unui stat se va dezvolta, astfel aceste țări vor putea să-și ia locul între celelalte state ale Europei civilizate“³⁵. Din cele de mai sus rezultă cu destulă claritate faptul că opinia publică românească lega de unire întreaga evoluție politică, economică și socială a celor două principate românești.

Concentrîndu-și eforturile, sub conducerea „partidei naționale“ în jurul lucrărilor adunărilor ad-hoc de la București și Iași, masele populare, zecile de mii de lucrători și meseriași, și-au dovedit capacitatea de a influența și chiar determina cursul evenimentelor, impunînd — la Iași, la 5 ianuarie și la București, la 24 ianuarie 1859 — dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza și înfăptuind în acest fel o dorință legitimă a poporului român.

După realizarea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza, în fața principatelor stătea ca sarcină principală înfăptuirea unirii lor depline și impunerea recunoașterii de către marile puteri a noului stat. Pe lîngă aceasta, statul național român modern se vedea confruntat cu imperativul elaborării și realizării unui vast program de modernizare a societății românești din punct de vedere economic, social și politic, resimțit cu acuitate de întreaga opinie publică progresistă românească. Scopul consta în transformarea principatelor din țări cu o economie înapoiată, cu relații sociale anacronice, cu administrații caracterizate prin abuzuri și incompetență, într-un stat modern, comparabil cu statele dezvoltate din apusul Europei.

În anii din perioada guvernării Principatelor Unite sub Alexandru Ioan Cuza, înfăptuirea marilor reforme economice și sociale de care avea nevoie România a dus la importante modificări în structura economică a țării, care au avut consecințe sociale dintre cele mai profunde, prin schimbările survenite în dispunerea forțelor

³⁴ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878, Editura politică, București, 1971, p. 288—292.

³⁵ Gîndirea social-politică despre Unire, Editura politică, București, 1966, p. 109.

de clasă ale societății românești. Între anii 1859—1878, evoluția capitalistă a țării a favorizat dezvoltarea celor două clase caracteristice acestei orindui: burghezia și proletariatul. Burghezia, clasă în plină ascensiune, a devenit o forță economică și politică tot mai însemnată, interesată în dezvoltarea industriei, comerțului, transporturilor, în aplicarea practică în producție a științei și tehnicii, ceea ce corespundea pe deplin cerințelor obiective ale progresului societății. Elementul de cea mai mare importanță pentru destinul istoric al României l-a constituit, în această perioadă, creșterea numerică a clasei muncitoare, care avea să se afirme din ce în ce mai mult pe scena social-politică a țării. O dată cu dezvoltarea capitalismului, s-a înregistrat apariția pe harta țării a unor puternice centre muncitorești, în orașe ca București, Galați, Brăila, Ploiești, Timișoara, Arad, Brașov, Cluj, Sibiu, Iași etc. sau în zone ca Valea Jiului, Munții Apuseni și ai Rodnei, Valea Prahovei. În România, proletariatul industrial modern de fabrică era, în anii la care ne referim (1859—1878), încă în perioada sa de constituire. Masa principală a proletariatului o formau lucrătorii din atelierele meșteșugărești, din construcții și transporturi, din industria ușoară și extractivă. Așa, de exemplu, în 1860, în cele 12 867 stabilimente industriale existente în vechea Românie lucrau 23 252 de muncitori salariați, iar în Transilvania, provincie aflată sub dominația Austro-Ungariei, existau în 1870 aproximativ 76 000 de muncitori. Muncitorimea deceniilor șase, șapte și opt este o muncitorime de primă generație. Ea a apărut în sinul națiunii moderne române ca o clasă absolut nouă, puțin numeroasă, deci cu o forță productivă redusă, corespunzătoare unei țări cu întreprinderi capitaliste proaspăt înființate. Clasa muncitoare aducea în noua alcătuire a forțelor sociale componente ale națiunii moderne, atât forța productivă de masă, necesară economiei capitaliste, cât și trăsăturile de clasă ale categoriilor sociale din care provenea.

În deceniile șase, șapte și opt, muncitorul român, sub imperiul noilor relații de muncă, a sesizat, dar nu a reușit să înțeleagă tot mecanismul intim al exploatarei de tip capitalist, de unde și specificul primelor forme de organizare; acestea implicau deja elemente ale conștiinței de clasă și anunțau nu numai apariția noii forțe sociale în arena vieții publice românești, ci și a unei clase care se apropia cu repeziune de influențarea tot mai hotărâtă a vieții publice.

Atât în România, după realizarea unirii principatelor (1859) și a reformei agrare (1864), cât și în provinciile românești aflate sub dominație străină, ritmul dezvoltării capitalismului s-a accelerat: întreprinderile s-au înmulțit, construcția de căi ferate s-a intensificat, proletariatul industrial a proliferat și, în consecință, contradicțiile de clasă din sinul societății românești s-au adâncit. Maturizându-se, mișcarea muncitorească din România a trecut, în perioada 1859—1878, de la acțiuni spontane și izolate, la forme de luptă bine organizate. Creșterea spiritului de împotrivire al muncitorimii față de exploatarea capitalistă, în scopul ameliorării condițiilor de viață și de muncă, a găsit un puternic sprijin în lupta revendicativă a asociațiilor profesionale.

Acumulând experiență de luptă, tinzând să se smulgă din condițiile de muncă grele și din ghearele mizeriei, luptând pentru a nu mai fi victime lipsite de apărare ale accidentelor de muncă și ale bolilor profesionale, ale concedierilor și a tot felul de greutăți materiale, orbecăind în bezna ignoranței, muncitorii români au învățat că remediul nu le poate veni de la nimeni altul, decât de la ei înșiși, prin lupta lor neprecupețită, unindu-și forțele pentru înfăptuirea țelului comun. Așa se explică faptul că, încă de la primii pași în arena luptei de clasă, proletariatul nostru și-a creat organizații proprii. Din aceste asociații făceau parte la început și patronii. Aceștia le-au susținut, deoarece ele corespundeau concepțiilor lor politice și mai ales economice, reprezentând surse de muncitori calificați de care aveau mare nevoie industria românească în curs de dezvoltare.

În anii 1859—1864, sub președinția lui C. A. Rosetti (1859—1860), apoi a lui Enric Winterhalder (1860—1862) și a lui Ion Ionescu de la Brad (1862), Asociația lucrătorilor tipografi din București a cunoscut o perioadă de vie activitate și de prosperitate materială: fondurile ei au crescut de la 10 161 lei în 1859, la 40 355 lei în 1864. Aceste fonduri proveneau din cotizațiile lucrătorilor și din donații ale unor instituții. În anii 1859, 1860 și 1862, Statutul Casei de prevedere și ajutor reciproc a lucrătorilor tipografi din București a suferit modificări datorită atât unor imperfecțiuni ale acestuia cât și unor neînțelegeri apărute între membrii Comitetului și masa de muncitori. Aceste modificări, deși nu au schimbat în mod fundamental Statutul din 1858, au purtat amprenta creșterii ponderii elementului muncitoresc în conducerea Asociației.

De exemplu, Statutul, aprobat la 16 octombrie 1860, stipula mărirea numărului membrilor Comitetului cu încă un reprezentant al lucrătorilor și majorarea ajutoarelor prevăzute a fi acordate membrilor Asociației. Această a doua prevedere

a stabilit că, în caz de boală, membrul Asociației avea dreptul după primele șapte zile, la un ajutor săptăminal de 7 sfanți (15 lei și 30 parale), iar în cazul agravării bolii trebuia să i se asigure asistența medicală și gratuitatea medicamentelor. În cazurile de deces, Asociația asigura familiei un ajutor de 20 de galbeni, iar în cazul cînd decedatul nu avea rude, ajutorul era folosit de Societate, pentru înmormîntare.

De menționat este faptul că în acest Statut existau unele prevederi care marcau apariția, în germene, a conștiinței solidarității internaționale a muncitorilor. În acest context, Statutul stipula, la art. 23, că : „Străinii ce vor veni în țară, de nu vor putea fi ocupați în vreo tipografie, li se vor da trei sfanți pentru urmarea călătoriei lor, și asta, atunci numai, cînd își vor înfățișa pașapoarte de plecare în bună regulă ; iar de vor fi în lucrare la orice tipografie, se îndatorează a contribui întocmai ca asociații pămînteni, potrivit paragrafului 22, avînd toate drepturile de asociat. Această condiție primită de cei din urmă, dă dreptul celor dintîi a reclama ajutorul zis”³⁶.

Societățile tipografice afiliate Secretariatului internațional de la Berna acordau lucrătorilor tipografi străini aflați la specializare sau în căutare de lucru un ajutor numai „viaticum”, pe care societățile profesionale înființate în deceniile următoare l-au menținut multă vreme în statutele lor, sub forma articolului citat mai sus. Prin el au fost paralizate încercările patronilor de a se folosi de muncitori străini pentru spargerea grevelor.

La 24 noiembrie 1862 — ca urmare a hotărîrii adunării generale a Asociației lucrătorilor tipografi din București — a fost ales ca președinte Ion Ionescu de la Brad, de numele căruia sînt legate realizări însemnate. Astfel, în timpul președinției lui, se vor adopta noi statute, care au constituit un model pentru asociațiile muncitorești din această perioadă. De asemenea, încă de la alegere, Ion Ionescu de la Brad exprima, în articolul Asociațiunea lucrătorilor tipografi, publicat în săptămînalul „Țăranul român”, din 3 decembrie 1862, dorința lucrătorilor tipografi din București de a aduce în sinul Asociației lor „pe toți cîți se ocupă în România cu această industrie”, ceea ce dovedea noua orientare a muncitorilor tipografi, spre încheierea unor organizații mai cuprinzătoare, depășind nivelul unei singure localități. De remarcat că, în perioada respectivă în România existau 20 de tipografii repartizate în felul următor : 9 la București, 5 la Iași, 2 la Galați, 1 la Brăila, 1 la Craiova, 1 la Buzău și 1 la Rîmnicu Vilcea.

Pentru a se răspunde dezideratului exprimat cu ocazia adoptării noilor statute, adunarea generală din octombrie 1863 a hotărît schimbarea numelui Asociației : din Asociația lucrătorilor tipografi din București, în Asociația lucrătorilor tipografi din România, ceea ce reflecta o creștere considerabilă a ariei de activitate.

Activitatea Asociației a fost puternic afectată de unele nereguli ale casieriei sale din anul 1864. Tentativele de revitalizare a Asociației, făcute de Alexandru Crețescu, cel ce a urmat la președinția Asociației după Ionescu de la Brad, începînd cu octombrie 1865, nu au dat rezultatele scontate. După 2 ani de încercări infructuoase, la inițiativa unui grup de muncitori tipografi, la 29 iunie 1869, un Comitet, sub președinția lui Scarlat Valter, a fost însărcinat cu elaborarea unor noi statute. Acestea au fost aprobate de către adunarea generală la 13 iulie 1869 s.t.v. și au fost înaintate spre aprobare, la 18 august 1869, ministrului de interne, M. Kogălniceanu, prin Petre Ispirescu și Jan Weiss, ca reprezentanți ai Comitetului. Cu toate că a sprijinit reorganizarea Asociației tipografilor și s-a adresat Consiliului de miniștri, înaintîndu-i spre aprobare statutele Asociației, M. Kogălniceanu nu a reușit să obțină adeziunea Consiliului. Ca atare, cererea tipografilor a rămas în suspensie. Guvernele care au urmat au refuzat să ia cererea în discuție, rezolvarea favorabilă a acesteia făcîndu-se peste trei ani, în 1872.

Ca urmare a situației create, din inițiativa Comitetului Asociației generale a lucrătorilor tipografi din România a fost convocată, la 29 martie 1870, o adunare generală. Petre Ispirescu a informat adunarea că demersurile întreprinse în vederea recunoașterii noului statut au eșuat. În această situație, adunarea generală urma, fie să dizolve Asociația, fie să decidă continuarea activității acesteia, însă fără autorizația guvernului. Cei 59 de membri prezenți în sală au optat, în unanimitate, pentru continuarea activității Asociației. După cum afirma publicația „Tipograful român”, în articolul Asociația tipografilor din România, în fața refuzului guvernului de a aproba Statutele, „lucrătorii tipografi au hotărît să rămîie în afară de lege, dacă nu le este permis a intra în sinul ei”³⁷.

³⁶ „Analele economice”, an I, nr. din 1860, p. 103.

³⁷ „Tipograful român”, nr. 12 din 1 mai 1870.

Curind însă, după aceste evenimente, Asociația avea să intre într-o nouă perioadă de criză, pe care a depășit-o abia la 20 februarie 1872, când, un grup de 27 de aderenți au semnat un Aranjament-apel, prin care se obligau ca „pe viitor să sprijine în mod demn Societatea”³⁸.

De la această dată, care marchează, într-un fel, începutul revitalizării efective a Asociației, acțiunile pentru consolidarea și așezarea ei pe noi temelii au fost tot mai susținute. În mai 1872, vechea Asociație a fost reorganizată, primind numele de Societatea generală de ajutor reciproc a lucrătorilor tipografi „Gutenberg”, nume sub care a avut o existență îndelungată.

Crearea unei asociații profesionale mult mai largi și mai bine organizate decât Casa de ajutor existentă a rămas, însă, în continuare, tot numai un deziderat al multor tipografi. Elementele înaintate din rindul acestora au trecut la o activitate și mai decisă pentru constituirea unei asociații care să cuprindă pe toți lucrătorii din România, indiferent de profesiune.

În perioada în care se creă și se consolida Asociația tipografilor din București, în Transilvania procesul constituirii de noi asociații muncitorești profesionale, cu un pregnant caracter de intrajutorare, era în plină desfășurare. În 1860 lua ființă Casa frățescă a muncitorilor din Anina-Steindorf, iar în 1861 Asociația muncitorească de ajutor reciproc din Reșița. Tot în 1861 a fost înființată, la Cluj, după mai multe încercări, Asociația de ajutor de boală, înmormintare și de ajutor de călătorie a tipografilor clujeni, care a funcționat legal abia cu începere de la 10 aprilie 1863.

Acestei faze de organizare profesională, caracterizată prin crearea de asociații de ajutor reciproc, îi aparțin și așa numitele „Reuniuni ale sodalilor români”, asociații în care erau cuprinși meseriașii, calfele și ucenicii. Astfel de asociații s-au creat între anii 1867—1871 la Sibiu, Brașov și Cluj. În condițiile dezvoltării acestei mișcări a fost editat ziarul „Meseriașul român”, care a apărut în deceniul al 9-lea la Brașov. Deși aceste organizații nu corespundeau intru totul, prin compoziție și prin obiective, conceptului de organizație profesională muncitorească, ele reprezintă totuși un caz aparte de organizație profesională, din multitudinea celor create în Transilvania, în deceniile al 7-lea și al 8-lea.

Un loc aparte între asociațiile profesionale create în deceniul al 7-lea al secolului trecut îl ocupă Asociația profesională a muncitorilor ciurari din portul Brăila, al cărei scop l-a constituit reglementarea relațiilor de muncă dintre negustorii de cereale și muncitorii ciurari. Asociația a jucat un rol deosebit, în cursul anului 1867, în reglementarea unor conflicte de muncă apărute între negustori și ciurari, legate mai ales de refuzul celor dinții de a aplica stipulațiile statutului, precum și în următorul an cu prilejul grevei lucrătorilor ciurari din portul Brăila.

La finele deceniului al 7-lea al secolului trecut, în țara noastră erau create, datorită pătrunderii și difuzării ideilor Internaționalei I în rindul maselor muncitoare, o seamă de organizații care, pe lângă ajutor reciproc și culturalizare, aveau obiective în primul rind de natură politică. Asociația generală a muncitorilor din Timișoara, întemeiată la 11 octombrie 1868, a devenit, în 1869, secție a Asociației internaționale a muncitorilor. Datorită activității unor muncitori înaintați (Carol Farcaș, Gheorghe Ungureanu etc.), la Anina, Arad, Brașov, Cluj, Oradea, Oravița, Reșița, Sibiu s-au înființat asociații generale ale muncitorilor.

În aceste asociații, lupta politică și răspîndirea marxismului se desfășurau paralel cu lupta economică și organizarea muncitorilor în asociații profesionale. În cadrul asociațiilor generale ale muncitorilor s-au înființat, din 1870 (la inițiativa lui Carol Farcaș), secții profesionale, în vederea îndrumării activității asociațiilor profesionale muncitorești.

Urmărind activitatea acestor secții putem surprinde unele aspecte demne de relevat. Astfel din secția profesională a Asociației generale din Arad, înființată în septembrie 1870, făceau parte muncitori „fără deosebire de meserie, rang social, confesiune sau naționalitate”. Puteau deveni membri ai secției și femei. În afara sprijinului material, secția de intrajutorare punea la dispoziția muncitorilor medici și medicamente.

La Timișoara a existat, după unele date, o secție profesională aidoma celei de la Arad — tot în cadrul Asociației generale a muncitorilor, deoarece în Statutul acesteia se prevedea înființarea unei secții de ajutor și a uneia de educare.

În 1870, la inițiativa lui Carol Farcaș, a fost creată Casa generală muncitorească de invaliditate și de boală. Această casă a deschis ulterior filiale în toată Transilvania: la Arad, Brașov, Bocșa, Cluj, Deta, Lugoj, Oradea, Orăștie, Sibiu, Timi-

³⁸ Cu puteri unite. Istoria de 75 de ani a sindicatului „Gutenberg”. 1858—1933, p. 40—41.

șoara, Reșița. Această organizație de ajutor reciproc era formată în exclusivitate din muncitori și asigura membrilor săi asistență medicală și ajutoare bănești. Statutul prevedea că muncitorul, în cazul cînd părăsea întreprinderea sau orașul, răminea în continuare membru cu drepturi depline, dacă își respecta obligațiile. De aceea, în anii următori, observăm fenomenul de transferare către această organizație a fondurilor bănești ale „caselor frățești” existente în zonele miniere. Dovada succesului pe care l-a avut „Casa generală” o constituie faptul că, în perioada de care ne ocupăm, din ea făceau parte, numai în Transilvania, 6 627 de muncitori.

Activitatea „Casei generale” a atras atenția autorităților — lucru remarcat într-o Circulară din mai 1877 a Ministerului de interne ungar, adresată subprefecților din județele Sibiu, Timișoara, Oradea, Hunedoara precum și primarilor orașelor Arad, Oradea și Timișoara, în care se spunea că „în condițiile social-economice existente, mișcarea muncitorească n-a luat încă o formă periculoasă, însă bazele unei astfel de forme există, așa cum dovedește organizația de care este vorba”. Încetul cu încetul — releva în continuare documentul — mișcarea s-a extins, s-a organizat și a creat „acel cadru în care, cu timpul, o dată cu schimbarea inevitabilă a condițiilor, se va încerca... punerea în practică a sarcinii social-democrate și comuniste, atît de periculoase, care constituie de fapt scopul final al mișcării muncitorești și urmărește tulburarea deplină a ordinii societății existente”³⁹. Era limpede că autoritățile vedeau în această organizație, cu un marcat caracter de întraajutorare și profesional, un viitor germene al propagandei socialiste și un propice cadru organizatoric pentru dezvoltarea ei.

„Casele muncitorești” apărute în timpul și în perioada imediat următoare prăbușirii Comunei din Paris — cînd autoritățile austro-ungare au întreprins o serie de acțiuni antimuncitorești care au dus la dizolvarea asociațiilor generale sau la încetarea activității altora ca organizații profesionale —, au avut o importanță deosebită, deoarece, în ele, muncitorimea a acumulat noi forțe morale și materiale, care i-au permis, la momentul oportun, să-și reînceapă organizarea sa politică.

Din cercetarea procesului de organizare profesională din Transilvania, între 1868—1871 se constată că acolo transformarea treptată a asociațiilor de întraajutorare în asociații profesionale a început încă în filialele organizațiilor politice muncitorești, cu toate că acestea nu aveau încă un statut separat.

Tot în Transilvania, pe lîngă procesul de organizare din sînul asociațiilor generale ale muncitorilor, au început să fie înființate o seamă de asociații și cercuri de ajutor reciproc și de autoeducare, aflate sub influența ideilor socialiste, difuzate de muncitorii înaintați de atunci, dintre care unii erau membri ai Internaționalei I. În 1868, la Pincota s-a înființat Asociația de ajutorare a muncitorilor, la Cluj, Asociația de ajutorare a lucrătorilor chelneri, la Arad, Cercul tinerimii din comerț, la Sibiu, Asociația profesională de ajutor reciproc a calfelor. Asociația chelnerilor clujeni a avut o remarcabilă activitate. La 1 aprilie 1874, ea a reușit să le impună patronilor un contract colectiv, iar în 1875 și-a creat oficiu de plasare propriu. În 1875 funcționau Asociația muncitorilor din Cluj, care avea ca obiectiv „ridicarea nivelului cultural, material și spiritual al clasei muncitoare din localitate”⁴⁰ și Asociația profesională a calfelor de meseriași din Tg. Mureș, care avea, încă de la înființare, 110 membri.

În anii 1870—1872, organizarea profesională a fost deosebit de intensă în Transilvania. Au apărut atunci Asociația de ajutorare a calfelor din Oradea (1870), Asociația de ajutorare și autoeducare a calfelor de croitori din Oradea (1870), Asociația de ajutorare și autoeducare a muncitorilor din Sibiu (1870), Casa de bolnavi și de înmormîntare a calfelor de zidari din Sibiu, Asociația profesională a tipografilor din Sibiu (1870), Asociațiile de ajutorare și autoeducare ale muncitorilor tipografi din Timișoara, Arad, Oradea, Brașov, Cluj (1870—1871), Uniunea calfelor de croitori din Cluj (1871).

În plin proces de organizare, mișcarea muncitorească a avut de făcut față, în perioada de care ne ocupăm, șicanelor autorităților burgheze, profund neliniștite de acest proces. Este elocventă, pentru teama manifestată de guvernanți, nota din 14 ianuarie 1869 a Ministerului de interne ungar, care cerea primarului orașului Arad prudență și circumspecție față de Asociația de educare și de binefacere a muncitorilor din Arad, deoarece „proiectul de statut al asociației respective cuprinde numeroase probleme organizatorice ca, spre pildă, înființarea unei rețele de filiale,

³⁹ Arhiva I.S.I.S.P., mapa 51, doc. nr. 493/1877.

⁴⁰ Documente din istoria mișcării muncitorești și socialiste din România, 1821—1878, p. 481.

care să includă și alte regiuni ale țării, fixarea salariilor muncitorești de către organele asociației, relațiile de muncă ce urmează să cadă în atribuțiile conducerii”⁴¹. Existența unor astfel de obiective în Statutul Asociației arădene denotă că organizațiile muncitorești profesionale făceau un serios pas înainte, încercând să opună frontului unit al capitaliștilor un alt front, al muncitorilor uniți în cadrul organizației.

Datorită aceluiași motive, Ministerul agriculturii, industriei și comerțului respingeau, la 30 ianuarie 1870, statutul Asociației de educare și binefacere din Arad, deoarece „proiectul de statut depășește cu mult puterea și autoritatea asociației, iar activitatea ce urmărește să o desfășoare ar putea fi dăunătoare atît condițiilor locale, cit și administrației de stat în general, de asemenea și revendicările cuprinse în statut se lovesc de numeroase interese de stat”⁴².

Teama autorităților că organizațiile profesionale și de autoeducare puteau deveni un instrument eficace în mina muncitorimii în lupta acestora pentru apărarea intereselor sale proprii, se vedea și din atitudinea lor față de înființarea la Reșița, în 1871, a unei Asociații muncitorești de autoeducare. Cu ocazia formalităților de aprobare a statutelor, Administrația minelor din Oravița, de care depindeau și întreprinderile din Reșița, a propus Ministerului agriculturii, industriei și comerțului din Ungaria respingerea statutelor, pe motiv că „despre situația muncitorimii s-a îngrijit în mod cuvenit” și că la Reșița existența unei astfel de organizații ar duce la dizolvarea „ordinii și disciplinei indispensabile la mină și a tulburării periodice a continuității muncii”. De asemenea, nici încercarea muncitorilor reșițeni de a întemeia în 1876 o organizație culturală nu a avut mai mult succes, deoarece, după o scurtă activitate, a fost dizolvată, întrucît articolul 23 al Statutelor a fost considerat de autorități ca extrem de periculos și menit a-i atrage pe mineri în vîltoarea mișcării socialiste internaționale. Drept care, după dizolvarea organizației, din cauza ideilor ei „comuniste”, autoritățile au trecut și la persecutarea foștilor ei membri.

După căderea Comunei din Paris, reacțiunea a stîrnit și în România un val contrarevoluționar, care a stăvilît temporar avîntul organizațiilor profesionale a muncitorimii. Acțiunile întreprinse de autorități contra organizațiilor muncitorești au dus la dizolvarea asociațiilor generale ale muncitorilor. Parte din membrii acestora au fost arestați, parte expulzați. Numai secțiile profesionale din sinul acestor asociații și-au mai continuat activitatea — supuse unei și mai riguroase supravegheri polițienești —, fiindcă, influențate de asociațiile generale, în anii 1868–1872, în afară de acordarea de ajutoare, de inițierea și conducerea unor acțiuni cu caracter economic, organizațiile profesionale s-au ocupat și cu propaganda socialistă.

În continuare, statutele asociațiilor nou înființate au fost respinse sistematic de autorități, ele desfășurîndu-și totuși activitatea, deoarece, conform dispozițiilor în vigoare la data aceea, orice asociație își putea începe activitatea provizoriu, dacă statutul nu îi era aprobat în termen de 40 zile.

Anul 1872 a însemnat începutul activității unor noi asociații profesionale muncitorești. Aceasta, fără a avea obiective în plus față de fostele asociații, demonstau totuși că ideea nu putea fi înăbușită, orice eforturi ar fi făcut autoritățile în sensul acesta. Au fost astfel înființate Asociația profesională de ajutor în caz de boală și călătorie a tipografilor și turnătorilor de matrițe din Arad, Uniunea de ajutorare și autoeducare a calfelor de croitori din Oradea, Uniunea calfelor de lăcătuși, zidari, croitori și dogari din Brașov, Uniunea calfelor de pantofari din Sibiu, Uniunea calfelor de măcelari și pantofari din Odorhei, precum și cercurile calfelor de dulgheri din Timișoara și Lugoj, Cercul tinerilor cizmari din Orăștie și Cercul tinerilor meseriași din Alba Iulia.

În anii de după înființarea Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România, procesul de organizare profesională a continuat, pînă la izbucnirea războiului de neahtă. La 24 ianuarie 1873, s-a constituit Asociația profesională a muncitorilor din Iași, despre care ziarul „Românul” scria că are ca scop, între altele, „îmbunătățirea stării morale și materiale a lucrătorilor români ; .../ ajutorarea acelor lucrători sau a femeilor lor, cărora, lucrînd, li s-a întîmplat vreo nenorocire, cum și în caz de bătrînețe, neputință adevărată sau moarte”⁴³. Această organizație a avut încă de la început 70 de membri, ceea ce oglindește avîntul luat de organizarea profesională a muncitorilor.

În aceeași lună a anului 1873, muncitorii de la Imprimeriile statului au întemeiat o societate de ajutor mutual, numită „Matei Basarab”, în fruntea căreia se aflau M. Glodeanu și C.I. Borșian, acesta din urmă fiind și redactor la ziarul „Lucră-

⁴¹ Ibidem, p. 459.

⁴² Ibidem, p. 503.

⁴³ Ibidem, p. 667.

torul român", organ al Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România. Sub influența acesteia din urmă, din noua asociație făceau parte numai lucrătorii, patronii fiind excluși. Acest lucru reflecta creșterea conștiinței de clasă a muncitorilor din țara noastră, tendința proletariatului spre forme de organizare de sine stătătoare manifestându-se tot mai pregnant.

Creșterea influenței Asociației generale a determinat guvernul conservator să ia măsuri de reprimare a asociațiilor muncitorești, pe care primul ministru Lascăr Catargiu le considera ca focare de revoltă socială. Ca urmare, în noiembrie 1873, guvernul conservator a înscenat un complot contra statului, implicându-i și arestându-i pe M. Glodeanu și C.I. Borșian, lideri ai Societății „Matei Basarab”.

Exercitind presiuni atât asupra Asociației generale, cât și asupra membrilor Societății „Matei Basarab”, guvernul conservator a determinat încetarea activității acestor organizații, deși nu a putut aduce probe concludente cu privire la vinovăția lui Borșian și Glodeanu, care au fost eliberați după cinci luni de detenție.

Cîteva luni mai târziu, la 18/30 mai 1873, a luat ființă la București, sub același impuls al Asociației generale, Uniunea lucrătorilor constructori români, care a avut o fructuoasă activitate de întraajutorare. Uniunea dispunea, la 15 iunie 1875, de un fond de 2 794,40 lei și o școală de ucenici, unde se pregăteau viitorii muncitori constructori, urmărind lichidarea analfabetismului din rîndul ucenicilor. Această asociație s-a bucurat de sprijinul lui P. S. Aurelian și al profesorului Pompilian. Acesta din urmă „a dat gratis lecțiuni de desen și arhitectură ucenicilor care își desfășurau activitatea în sălile gimnaziului Lazăr”⁴⁴.

În primăvara aceluiași an, la Iași exista și o organizație muncitorească de ramură, intitulată Asociațiunea lucrătorilor tipografi români din Iași, din inițiativa căreia a fost publicat, în anul 1873, volumul Doliul Țării la moartea lui Alexandru Ioan Cuza.

În 1873 au luat ființă Asociația de ajutorare a muncitorilor croitori din Timișoara și Uniunea de ajutorare a calfelor de croitori din Arad, iar în 1874 Uniunea de ajutorare a calfelor din Bistrița. După mai multe confruntări între muncitori și patroni, din care a reieșit că patronii s-au folosit în scopuri personale de fondurile Asociației libere de ajutorare a meseriașilor în caz de boală și că ajutoarele date numai pe timp de 8 săptămîni erau cu totul insuficiente, s-a luat hotărîrea înființării, la Arad, a unei filiale a Casei generale de ajutor muncitoresc în caz de boală și invaliditate, care și-a inaugurat activitatea la 24 august 1874. În anii care au urmat, filiala din Arad a „Casei generale” a desfășurat o intensă activitate, căutînd să atragă toți muncitorii din oraș înscrîși în casele de ajutor ale fabricilor, aceste case fiind mai slab organizate și prezentînd dezavantajul că, în cazul concedierii, muncitorul pierdea banii depuși. În anul 1875 au luat ființă, la Lugoj și la Orăștie, filiale ale Casei generale de ajutor muncitoresc în caz de boală și invaliditate. În același an, în iulie, s-a înființat Asociația de ajutor de boală și înmormîntare a muncitorilor din Simeria, care a desfășurat o activitate intensă.

După o stagnare de scurtă durată, ca urmare a măsurilor represive dictate de guvernul conservator prezidat de Lascăr Catargiu în anii 1873—1874, organizarea profesională a luat din nou avînt în România. Aici au luat ființă Societatea de ajutor reciproc „Ancora”, a muncitorilor din București, Societatea „Fraterna” din Iași, în 1875; Asociația profesională a muncitorilor din Turnu Severin, în 1876; Societatea de ajutor reciproc a lucrătorilor tipografi din atelierele Thiel și Weiss, Societatea de ajutor a lucrătorilor coafori din București, în 1877. Toate acestea erau asociații asemănătoare, în general, cu Asociația generală a tuturor lucrătorilor din România, deși păstrau încă un puternic caracter de întraajutorare. Noua societate a lucrătorilor tipografi a progresat rapid, sub conducerea lui Ion Weiss, întărindu-și structura muncitorească și fuzionînd, în 1882, cu Societatea „Gutenberg”.

În Transilvania s-au înființat în acea vreme alte organizații profesionale muncitorești. La 20 august 1876 s-a creat Asociația culturală și de ajutor de boală a tinerimii mixte meșteșugărești din Gheorghieni și împrejurimi, iar în anul următor s-au înființat Asociația de autoeducare, ajutor de boală și înmormîntare a muncitorilor din Tg. Mureș și Asociația de lectură și instrucțiune a calfelor din Făgăraș, care au desfășurat o intensă activitate organizatorică.

O imagine a obiectivelor urmărite de asociațiile create în anii 1859—1877 ne este dată de cercetarea statutelor lor. Astfel, Statutul Asociației de ajutor reciproc a lucrătorilor tipografi din București care, începînd cu anul 1863, a devenit Asociația lucrătorilor tipografi din România conține, în linii generale, trăsăturile tuturor asociațiilor muncitorești create în acești ani. În statutul acesta se prevede că scopul

organizației era de a acorda împrumuturi, ajutoare de boală, șomaj și înmormintare, pensii de bătrînețe precum și pentru văduve și orfani.

Conform Statutului, în Asociația lucrătorilor tipografi din România erau admiși ca membri ai acesteia toți muncitorii tipografi din orice tipografie de pe teritoriul României, care își îndeplinea îndatoririle statutare. Asociația era formată dintr-un număr nelimitat de membri de drept și de onoare. Membrii de drept aveau obligația de a plăti o taxă de înscriere * și o cotizație lunară și aveau drept de vot deliberativ. Membrii de onoare, numiți patroni ai asociației, erau persoanele, comunele sau organizațiile care dăruiau Asociației cel puțin 50 galbeni (1575 lei) și aveau numai drept de vot consultativ.

Asociația își desfășura activitatea sub conducerea unui comitet ** format din președinte, vicepreședinte și casier — care puteau fi aleși dintre „patronii asociației” sau din rândul altor persoane, care nu făceau parte din această categorie — și patru „asesori”, care trebuia să fie neapărat muncitori tipografi și membri ordinari. Comitetul avea obligația să țină ședințe „cel puțin la două săptămâni” și era ales pe un an, de către adunarea generală, care era legal constituită numai dacă erau de față majoritatea membrilor ordinari care și-au îndeplinit obligațiile către Asociație. Prezența patronilor sau a altor persoane în conducerea Asociației lucrătorilor tipografi din România, ca de altfel și în alte asociații nu trebuie privită ca o limită a acestor organizații, ci ca o cerință a epocii. Activitatea fructuoasă desfășurată în conducerea asociației amintite și sprijinul acordat de unii fruntași liberali ca C. A. Rosetti, Enrie Winterhalder, Dionisie Pop Marțian, Petre Ispirescu, Vasile Boerescu, Gr. Serurie, Nicolae Filimon, Dimitrie Bolintineanu, Ion Ionescu și alții s-a datorat faptului că activitatea acestei organizații corespundea viziunii lor economice. În concepția economică a patriei liberale din a doua parte a secolului al XIX-lea, asociațiile profesionale, pe lângă faptul că contribuiau la rezolvarea unor nevoi de moment ale proletariatului, prin activitatea lor culturală și profesională trebuia să constituie unul din mijloacele care să asigure muncitorii calificați necesari industriei noastre naționale. O analiză mai atentă a statutelor releva că, treptat, posibilitățile patronilor de a se amesteca în treburile interne ale acestor organizații s-au redus și, în perioada care i-a urmat anului 1872, se remarcă un adevărat declin al influenței lor.

Preponderența elementului muncitor în această asociație este scoasă în evidență chiar de prevederea Statutului că din ea puteau să facă parte toți muncitorii tipografi de pe teritoriul României. În această situație, este clar că influența elementului patronal era în scădere, mai ales că Statutul din 1863 excludea prevederile care dădeau patronilor de tipografie dreptul de a lua măsuri de constrângere împotriva muncitorilor care nu-și achitau obligațiile materiale față de Asociație. Aceste măsuri reveneau, conform Statutului din 1863, adunării generale, care lua măsurile care se impuneau. Această prevedere scoate în evidență faptul că patronii se folosiseră în mod abuziv de drepturile acordate, lucru care nemulțumise pe lucrători.

Cercetarea statutelor asociațiilor profesionale muncitorești din România anilor 1859—1878 ne dă posibilitatea să tragem concluzia că deși ele s-au limitat în general la scopuri de înțajutorare, în activitatea lor se observă totuși o poziție de clasă tot mai fermă, care se oglindește prin permanenta îngrădire a influenței patronilor în cadrul asociațiilor, chiar dacă interesele acestora au coincis în bună măsură, în această perioadă, cu ale muncitorilor. Uneori ei — cum e cazul lui C. A. Rosetti, Enrie Win-

* Astfel de prevederi întâlnim în Statutul Asociației lucrătorilor tipografi și a turnătorilor de matrițe din Arad, Asociației profesionale de ajutor reciproc a calfelor din Sibiu, Asociației profesionale și a calfelor din Pincota, Asociației profesionale de ajutor reciproc a calfelor de zidari din Sibiu, Asociației profesionale de ajutor reciproc a calfelor de croitori din Oradea, Asociației profesionale a tipografilor din Sibiu, Asociației profesionale de ajutor reciproc a muncitorilor din Simeria, Asociației profesionale de ajutor reciproc a muncitorilor din Gheorghieni, Asociației culturale a calfelor din Făgăraș.

** Astfel de prevederi, care mergeau pînă în cele mai mici amănunte în privința structurii comitetelor, obligațiilor fiecărui membru din comitet în parte, a adunărilor generale ordinare și extraordinare, a dreptului de vot, al dreptului fiecărui asociat de a fi ales în organele de conducere, sistemului de vot, au existat în toate statutele asociațiilor care au funcționat între anii 1859—1878 ; vezi, spre exemplificare, statutele asociațiilor profesionale al calfelor din Sibiu, al Cercului tinerimii din comerț din Arad, al calfelor din Pincota, al ospătarilor din Cluj, al calfelor de mese-riși din Oradea, al calfelor de zidari din Sibiu, al calfelor de croitori din Oradea, ale tipografilor din Sibiu și Arad, al muncitorilor din Gheorghieni, al calfelor din Făgăraș.

terhalder, Scarlat Walter, Petre Ispirescu și alții — au constituit elementul organizator al acestor asociații.

Începând cu 1873, ideea înlăturării elementului patronal din asociațiile profesionale, chiar dacă nu este specificată expres, o întâlnim aplicată în practică în tot mai multe organizații profesionale muncitorești. De exemplu, Statutul Asociației profesionale de ajutor reciproc a muncitorilor din Simeria prevedea că „Membrii Asociației pot fi muncitorii care lucrează în atelierul din Simeria și domiciliază acolo”. O prevedere asemănătoare o constituia și clauza de admitere în Asociația profesională de ajutor reciproc a muncitorilor din Gheorghieni, care preciza că, „în calitate de membri ordinari pot fi înscrise de către Comitetul de conducere al Asociației numai calfele de meșteșugari cu o comportare ireproșabilă, care domiciliază în Gheorghieni sau împrejurimi, se îndeletnicesc cu meșteșugurile în calitate de calfe”. Statutul Asociației profesionale de ajutor reciproc a calfelor din Brașov prevedea că „pot face parte din societate numai calfele de curelari cu stagiul de învățătură efectuat și dispunând de actele necesare pentru aceasta, iar al Asociației profesionale de ajutor reciproc a calfelor de cizmari din Turda menționa că „membrii asociației sînt calfele de cizmari care lucrează în Turda”.

Din cercetarea procesului de organizare profesională a muncitorimii din România între anii 1859—1878, se constată că forța motrice a mișcării de asociere profesională a constituit-o însuși ritmul rapid de dezvoltare al mișcării muncitorești din țara noastră. Aceasta a fost, în cursul dezvoltării sale, în neîntrepruptă ascensiune, cu faze distincte în privința luptei de clasă. Ritmul constituirii organizațiilor a luat un apreciabil avînt în unele momente, indicînd al legăturii nemijlocite dintre amplificarea treptată a luptelor cu caracter economic și dezvoltarea spiritului de organizare și de unire în lupta contra patronatului.

Datorită stadiului embrionar al conștiinței de clasă, în primul rînd, precum și sesizării confuze a necesității luptei contra patronilor, la începutul perioadei de care ne ocupăm, numărul organizațiilor profesionale a fost redus. Paralel însă cu asimilarea ideii de organizare profesională a muncitorimii pe principii de clasă, a crescut și numărul asociațiilor muncitorești.

Structura organizațiilor profesionale din centrele muncitorești a fost determinată de componența muncitorilor angajați în întreprinderi în anii respectivi. Dominante au fost organizațiile muncitorești avînd ca membri, îndeosebi, lucrători din micile ateliere. Numărul acestora predomina deoarece profesiile lor aveau o largă și veche tradiție, precum și o concentrare destul de mică. La aceste condiții se adăugă o riguroasă și bine delimitată specializare profesională și, de aceea, acești muncitori aveau concepții specifice lucrătorilor micii industrie. O bună parte din organizațiile profesionale înființate în perioada aceasta aveau un caracter mixt, înglobînd o parte sau chiar cea mai mare parte a lucrătorilor de diverse meserii din raza respectivului centru. Faptul se datora existenței a numeroase și felurite așezăminte industriale, în general cu un mic număr de lucrători, slabă concentrare a lor, precum și lipsa unor mari întreprinderi.

Din analiza statutelor reiese că organizațiile profesionale existente în anii 1859—1878 au avut mai ales un caracter de ajutor reciproc, la început mai accentuat. Din activitatea acestora însă, din sensul acțiunilor întreprinse de asociațiile profesionale, din lupta lor cotidiană răzbate faptul că, încă pe atunci, muncitorimea începea să depășească scopul declarat al asociațiilor, spiritul statutelor acestora.

Patronii făceau parte din aceste asociații, în special în comitetele de conducere, în faza incipientă a organizării, deoarece relațiile dintre muncitori și patroni mai erau la acea dată cvasipatriarhale, iar patronii, adesea, proveneau din salariați ai unor tipografii sau mici ateliere (cazul lui Scarlat Walter sau Petre Ispirescu) și mai erau încă, în oarecare măsură, legați de muncitorime prin concepțiile lor social-politice. Un factor determinant îl constituia și faptul că muncitorimea muncea, în cea mai mare parte, încă în industria mică și în ateliere meșteșugărești, astfel că în sinul ei predominau concepții rudimentar-proletare. Cu toată prezența patronilor, asociațiile de ajutor reciproc au fost totuși organizații muncitorești și au militat pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale membrilor lor.

Organizîndu-se în aceste asociații, proletariatul din țara noastră le-a conceput ca bastioane și totodată arme eficiente în lupta de clasă, atît pentru crearea unor condiții mai bune de muncă, pentru combaterea dificultăților materiale, cît și contra exploatareilor și a exploatării.

În perioada anilor 1859—1878, mișcarea muncitorească a cunoscut, așadar, un curs ascendent, încluzînd în cadrul ei asociațiile profesionale, activitatea publicistică muncitorească, acțiunile protestatare și grevele, ea a militat consecvent, în paralel cu mișcarea socialistă, pentru promovarea intereselor proletariatului. Această mișcare, predominant revendicativă, și-a făcut apariția în viața social-politică a țării cu

o relativ restrinsă sferă de interese economice stringente și imediate, abordându-se problemele salarizării, condițiilor de muncă, durata zilei de muncă, fără a viza prefaceri sociale de largă perspectivă. Cu toate acestea, la sfârșitul acestei perioade, datorită succeselor obținute atît în domeniul organizării profesionale, cit și în cel al luptei revendicative, mișcarea muncitorească devenise aptă de a face saltul calitativ al unirii cu mișcarea socialistă.

Atunci cînd muncitorii nu au mai putut suporta condițiile de muncă și de viață, cînd au constatat că memoriile nu aduceau rezultatele scontate, ei au trecut la declararea grevelor.

Astfel, în deceniul al VII-lea au loc puternice mișcări greviste în care au fost angrenați aproape toate categoriile de muncitori existenți atunci în România.

În mai 1862, ucenicii de la tipografia „Nifon” au refuzat să se mai prezinte la lucru, declarînd grevă, deoarece conducerea întreprinderii nu își respectase obligația contractuală de a le furniza îmbrăcămîntea. În anul următor se desfășoară la Baia Mare, Lugoj, Oradea, Oravița și Arad o serie de mișcări greviste care au dus la ciocniri cu autoritățile habsburgice. În 1868, au avut loc puternice mișcări revendicative la șantierele căilor ferate din București-Giurgiu și Simeria-Petroșeni. Pe șantierul Simeria-Petroșeni, alertați de amploarea mișcării, în care au fost antrenați peste 3000 de muncitori, antreprenorii au cerut sprijinul armatei pentru a reprima greva. Tot în același an au recurs la greve muncitorii croitori și cizmari din Arad, iar la Timișoara a avut loc greva lucrătorilor de la Atelierele căilor ferate, condusă de Carol Farcaș, prilej cu care a luat ființă Asociația generală a muncitorilor din localitate — dovadă că muncitorii își dădeau seama de importanța propriilor lor organizații.

În această perioadă, una dintre cele mai puternice manifestări greviste ale muncitorilor a fost greva din septembrie 1868, a muncitorilor ciurari* din portul Brăila. Nemulțumiți de salariile pe care le primeau, ciurarii au încetat lucrul și au trimis delegați pentru a trata cu comercianții exportatori soluționarea conflictului. În fața luptei hotărîte a ciurarilor, autoritățile s-au văzut constrînse să ceară comercianților exportatori să înlăture abuzurile făcute de magazioneri la plata muncitorilor.

Deceniul următor s-a caracterizat prin acțiuni greviste mai puternice, mai bine organizate. Astfel, în octombrie 1870 lucrătorii croitori din Cluj au obținut, după zece zile de grevă, mărirea salariilor cu 20%. În luna mai 1871, îi găsim din nou în grevă, deoarece patronii nu și-au respectat obligațiile asumate. În august, același an, au intrat în grevă și muncitorii cizmari din Tirgu-Mureș. Ca urmare a micșorării salariilor, în valul luptelor greviste, au fost antrenați în 1872 și muncitorii de la Regia de tutun din București. Aceștia au organizat o mare întrunire în piața Sf. Gheorghe, la care au participat și debitanții de tutun. Alarmate, autoritățile au ordonat poliției să împrăștie pe manifestați.

Munca istovitoare, lipsa de scrupule a patronilor și vătafilor, scăderea abuzivă a plăților au dus în anii 1873 și 1874 la două puternice greve portuare. În martie 1873 a avut loc, la Giurgiu, mișcarea muncitorilor căruțași, cunoscută și sub numele de „greva bivolarilor”. Căruțașii transportau mărfuri de la gară în port, cu care trase de bivoli, de unde și numele de bivolari. Datorită secetei din anul 1872, transporturile din acea toamnă și din primăvara celui următor au fost mult mai reduse, fapt ce a influențat nefavorabil cîștigurile lor. Ca urmare a datoriilor contractate și a impozitelor neachitate unii dintre ei au pierdut obiecte din gospodărie și chiar vitele. Nemulțumirile s-au accentuat și ca urmare a instituirii unor noi taxe pe transporturile efectuate precum și a obligației ca bivolarii să facă parte dintr-o corporație condusă de un staroste stipendiat de primărie din taxele percepute de la căruțași, ca să supra-vegheze plătirea dărilor și respectarea angajamentelor. Toate acestea au dus la declanșarea grevei în ziua de 18 martie 1873. Ziarul „Românul” aprecia că „s-a sculat spontan populația, îndemnată numai de sărăcie, cauzată de spoliările oficiale și de lipsa de orice ajutor din partea guvernului”⁴⁵.

În dimineața zilei de 20 martie 1873, la biserica orașului Giurgiu s-au adunat 400 de căruțași, iar după două ore de parlamentări, ca urmare a refuzului acestora de a se împrăștia, s-a ajuns la o ciocnire violentă între greviști și armată, soldată cu morți și răniți de ambele părți**. Revolta căruțașilor bivolari din Giurgiu a avut un puternic ecou în întreaga țară. Răsunetul ei a fost amplificat și de înscenarea

* Ciurarii erau muncitorii care vînturau cerealele pentru a le purifica și a nu se strica.

⁴⁵ „Românul” din 22 martie 1873.

** Autoritățile au dat ca cifră 5 morți și 7 răniți, iar presa menționa 10 morți și 30 de răniți.

judiciară ulterioară, în care au fost implicați numeroși lucrători și al căror apărător a fost juristul și istoricul A. Papiu Ilarian. Mișcarea bivolărilor a avut totodată și repercusiuni politice, subminând guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu.

În anul următor, la 20 mai 1874, 105 muncitori portuari s-au adresat primăriei orașului Brăila, cerind să oprească abuzurile făcute de vătafi. Cererea rămânând nesoluționată muncitorii au declarat grevă la ea participând 4000 de lucrători. Greva a durat mai multe săptămâni și s-a încheiat cu victoria muncitorilor, care au impus comercianților exportatori un contract în care erau stipulate condiții mai bune de salarizare și de muncă.

În a doua jumătate a deceniului 8 au avut loc puternice acțiuni greviste, în special în rindul muncitorilor mineri, de la șantierele de construcții rutiere și feroviare precum și al lucrătorilor portuari. Astfel, au avut loc grevele muncitorilor mineri de la Petroșeni (ianuarie 1875), lucrătorilor de la căile ferate din Timișoara (iulie 1875), muncitorilor de la lucrările de dragare a portului Giurgiu (decembrie 1875—ianuarie 1876), lucrătorilor de pe șantierele șoselei Pitești-Piatra Olt-R. Vilcea și căii ferate Ploiești-Predeal (august 1876), tulburările chirigiilor din portul Turnu Măgurele (mai 1876), greva lucrătorilor de pe șantierul căii ferate Frățești-Zimnicea (noiembrie 1877) și a celor de pe șantierul Ploiești-Predeal (octombrie-noiembrie 1878). În timpul acestor acțiuni, muncitorimea a constatat că reprezenta o clasă socială, alta decît aceea a exploataților, cu interese antagonice. Concomitent cu manifestarea conștiinței de clasă, proletariatul a discernut și imperativul solidarității de clasă, iar prin izbînzile repurtate în mișcările revendicative, revoluționare, a mai căpătat și conștiința forței pe care o reprezenta ca clasă. Evident, calea pînă la cristalizarea acestor idei a necesitat timp, și, mai ales, eroice și înverșunate bătălii pentru condiții mai bune de muncă și de trai. Faptul că muncitorii au participat la ele în număr tot mai mare, dînd dovadă de solidaritate și de neclintită dîrzenie muncitorească, ceea ce a făcut ca aproape toate acțiunile întreprinse să fie victorioase — numai în deceniul 1868—1878 au fost 31 — este definitoriu pentru perioada 1859—1878.

Aceste două decenii reprezintă, din punct de vedere atît al luptelor de clasă, cît și al organizării profesionale a muncitorimii, perioada de pionierat a proletariatului din România — premurgătoare maturizării sale politice, ridicării pe o nouă treaptă — cu sprijinirea neprecupețită a efortului său eroic de către mișcarea socialistă — a conștiinței de clasă, prin auto-educarea sa și înființarea unor puternice organizații politice și profesionale, între care asociațiile muncitorești.

5. IDEILE SOCIALISMULUI UTOPIC ÎN ROMÂNIA

nești, cît și împotriva dominației străine, pentru asigurarea progresului multilateral pe aceste meleaguri au fost animați de cele mai înaintate idei, recepționate de timpuriu și difuzate în diverse medii în activitatea politică.

Așa se explică de ce și ideile socialismului utopic, apărute în Europa în primele decenii ale secolului trecut, idei care, în concepția autorilor lor, erau menite să pregătească terenul pentru nimicirea vechii societăți feudale și să asigure progresul economico-social întregii societăți, au găsit o largă aderență în România.

La apariția ideilor socialismului utopic, societatea românească se afla în faza descompunerii feudalismului și închegării noii orînduiri capitaliste, proces îndelungat și complex, manifestat în toate cele trei țări române — Moldova, Transilvania și Muntenia — „încă din secolul al XVIII-lea și intensificat începînd cu primele decenii ale veacului următor”⁴⁶.

Revoluția socială și națională de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, care a marcat începutul istoriei moderne a României, a zdruncinat puternic vechea orînduire feudală, facilitînd afirmarea tot mai pregnantă a relațiilor de producție capitaliste. Prin înemeierea de noi manufacturi de tip capitalist, înjghebarea unor fabrici de țesut bumbac, de porțelanuri, luminări, paste făinoase, de fabricare a hîrtiei etc. munca salariată a căpătat o extîndere tot mai mare.

Ca urmare a creșterii producției capitaliste, comerțul s-a dezvoltat simțitor, numărul negustorilor sporind din ce în ce mai mult, care, alături de meșteșugari, constituia o parte însemnată a populației orașelor. Din rîndul acestor categorii s-a ridicat și s-a întărit noua clasă, burghezia, purtătoarea noului mod de producție, capi-

Reprezentanții cei mai luminați ai poporului român din toate veacurile, în lupta împotriva tuturor racilelor societății româ-

⁴⁶ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 13.

talist, care se va împotrivi cu tot mai hotărîtă înverșunare regimului feudal, devenit frînă în dezvoltarea societății românești.

Aspirind, pe deplin justificat, spre obținerea de drepturi și libertăți politice, burghezia, a cărei putere economică se găsea în continuă creștere, se lovea de privilegiile boieresci, de menținerea perimatului sistem feudal, precum și de perpetuarea apăsătorului jug otoman, țarist și habsburgic, care împiedica realizarea pieții unice naționale.

Schimbările structurale, economice, sociale și politice, petrecute în evoluția țărilor române, evidențiau tot mai mult criza orînduirii feudale, manifestată în adîncirea contradicțiilor sociale principale dintre masa exploatată a țăranimii aservite și boierimea latifundiară, precum și dintre aceasta din urmă și burghezia în continuă ascensiune. La acestea se adăugau accentuarea contradicțiilor dintre boierimea mică și mijlocie, pe de o parte, și marea boierime, care avea supremația economică și politică în societatea românească de atunci, și contradicția, într-o formă incipientă, dintre burghezime și clasa lucrătorilor în formare.

Așadar, în fața societății românești, din primele decenii ale secolului al XIX-lea, se puneau spre rezolvare importante probleme de care depindea însăși evoluția sa ulterioară ca : zdrăbirea orînduirii feudale prin desființarea iobăgiei și improprietărea țăranilor, înlăturarea robiei, afirmarea principiilor burgheze de libertate și egalitate între toți cetățenii țării, înlăturarea dominației străine, stringerea într-un singur stat național unitar, liber și independent, a tuturor teritoriilor locuite de români.

Data fiind acuitatea cu care problemele fundamentale ale societății românești își cereau o grabnică rezolvare, mințile luminate ale poporului român, făcînd cunoștință cu marile curente de idei în apusul Europei, printre care și cu socialismul utopic au căutat să le însușească, folosindu-se de ele în vederea rezolvării problemelor cu care se confrunta societatea noastră, pentru asigurarea progresului social-economic și politic pe aceste meleaguri.

Așa cum constatau K. Marx și Fr. Engels în Manifestul Partidului Comunist din 1848, sistemele socialiste nematurizate ale lui Saint-Simon, Fourier și Owen și-au făcut apariția în prima perioadă a dezvoltării capitalismului și, implicit, în prima etapă a luptei proletariatului cu burghezia, cînd noul mod de producție era puțin dezvoltat, iar antagonismul dintre muncitori și burghezime se afla într-o fază embrionară. Acestui stadiu al producției capitaliste, al relațiilor de clasă nematurizate le-au corespuns, după aprecierea lui K. Marx și Fr. Engels, „teorii lipsite de maturitate”⁴⁷.

Un merit al socialiștilor utopici este totuși că au depășit limitele curentelor ideologice de gîndire iluministe anterioare * și au sesizat în existența proprietății private asupra mijloacelor de producție cauza tuturor nedreptăților sociale.

Ideologii socialiști au fost unanimi în privința criticii sistemului proprietății particulare. Proprietatea privată era considerată de către ei, pe bună dreptate, cauza principală care pricinuia războaiele între popoare precum și contradicțiile între clase, între familii și între indivizi. Ea provoca ura și dezvoltă egoismul cinic și brutal. Asigurînd libertatea nelimitată a celor avuți, proprietatea condamna la inegalitate, la exploatare, pe față sau deghizată, pe cei care nu o aveau.

Socialiștii utopici din toate școlile și de toate nuanțele au susținut ca mijloc de organizare socială, necesitatea socializării mijloacelor de producție pentru posesiunea în comun a forțelor naturale și artificiale care servesc producției în comun : pămînt, subsol, uzine, mașini, drumuri de fier etc.

Cînd Saint-Simon, Robert Owen și Charles Fourier și-au formulat teoriile, o mișcare socialistă abia se înfiripa, iar clasa muncitoare europeană nu era organizată. Aceasta se afla încă în faza cînd nu era conștientă de forța sa, de mijloacele și obiec-

⁴⁷ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 20, București, Editura politică, 1964, p. 225.

* Iluminismul a fost un curent de gîndire raționalist, apărut în secolul al XVIII-lea. În epocă a îndeplinit o funcție progresistă, subliniind că racilele și serviciile sociale pot fi înlăturate pe calea răspîndirii în mase a cunoștințelor științifice, pentru afirmarea rațiunii împotriva credinței, pentru dezvoltarea presei, a culturii naționale, luptîndu-se, astfel, împotriva ignoranței, a superstițiilor, a obscurantismului medieval, întreținut de biserică. El a fost reprezentat de Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Diderot (în Franța), Lessing, Herder, Schiller, Goethe (în Germania). Curente iluministe s-au mai afirmat în Italia, Rusia, Polonia, Ungaria, Cehia, Bulgaria, Serbia și în România, unde principalii promotori au fost reprezentanții Școlii ardelenice (Samuil Micu, Ion Pițaru-Molnar, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Paul Iorgovici, Ioan Budai-Deleanu, Gheorghe Lazăr) a căror operă a fost continuată de Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi și alții.

tivele de luptă. Forțele productive ale capitalismului erau relativ slabe și puțin dezvoltate.

„Utopiștii — remarcă Fr. Engels — au fost utopiști pentru că nu puteau fi altceva într-o vreme în care producția capitalistă era încă atât de puțin dezvoltată. Ei au fost nevoiți să construiască din capul lor elementele unor societăți noi, pentru că aceste elemente nu ieșeau încă în genere suficient în evidență în vechea societate; pentru a trasa planul general al noii lor construcții, ei erau nevoiți să se mărginească la rațiune, pentru că încă nu puteau să apeleze la istoria contemporană“⁴⁸.

Cu toate că n-au putut sesiza chemarea proletariatului pentru o acțiune istorică proprie — aceasta tocmai datorită stadiului incipient al dezvoltării capitaliste a societății și a luptei de clasă — prin punerea în aplicare a planurilor lor sociale, care au fost, de altfel, cele din epoca respectivă, marii socialiști utopici și-au imaginat totuși una din cele mai bune societăți viitoare. Tocmai în aceasta constă caracterul progresist, înaintat al ideilor lor.

Ideile socialismului utopic au fost apreciate de întemeietorii socialismului științific la justa lor valoare, ca fiind progresiste pentru epoca în care au fost plămădite, iar fondatorii lor „în multe privințe au fost revoluționari“. „Concepția lor — după cum releva Fr. Engels — era aceea că ei nu vor să elibereze mai întâi o anumită clasă, ci neîntârziat omenirea întreagă“⁴⁹. Metodele precomuniste și soluțiile pe care socialiștii utopici le propuneau vădește că ei concepeau socialismul în mod utopic nu ca un rezultat necesar al dezvoltării istorice, impus de condițiile vieții materiale ci, după cum sublinia Engels, ca „o întruchipare a adevărului absolut a rațiunii și a dreptății eterne“⁵⁰. Cu toate limitele ideologiei lor, marii socialiști utopici — Fourier, Owen și Saint-Simon — au contribuit la înțelegerea și la apropierea maselor de gândirea ideilor socialiste revoluționare, astfel încât sarcina socialismului științific a fost mult ușurată prin aportul lor. Pentru timpul în care au trăit, utopiștii au fost realiști; acești oameni au văzut ceea ce înaintașii lor nu reușiseră să vadă. Față de teoriile sumbre ale unor economiști, care vorbeau despre legi în virtutea cărora populația era sortită să moară de foame fiindcă ea creștea în proporție geometrică, iar mijloacele de subsistență în progresie aritmetică (Malthus), optimismul utopiștilor a atras pentru socialism multe simpatii.

Pentru a converti societatea omenească spre idealul lor, cei trei mari socialiști utopici au invocat rațiunea, dreptul, legile naturii. Ei considerau socialismul posibil pretutindeni și întotdeauna în toate timpurile — sau, cel puțin, în momentul apariției teoriilor lor — și la toate popoarele. Îndeosebi, ei se adresau bunăvoinței celor bogați și puternici, sau puterilor de stat, străduindu-se a-i sfătui că transformarea socială era în interesul tuturor claselor societății (ceea ce-i adevărat doar pentru perioada construirii societății socialiste și comuniste în viitor), dar inexact pentru epoca de atunci. Neluind în seamă lupta de clasă, socialismul utopic, din acest punct de vedere, era pacific, văzind în socialism un mijloc de a evita revoluția, în care întrevedeau numai latura ei negativă, distructivă. Compunând un plan amănunțit al noului regim, ei căutau a-l înfăptui cu ajutorul bunelor voinți, fondind colonii, comunități și asociațiuni. Din acest punct de vedere, socialismul utopic era, în același timp, și idealist și empiric; el credea în atotputernicia ideii și a exemplului sau al realizării sale imediate.

Construcția lumii viitoare pe care o concepeau socialiștii utopici, de exemplu Charles Fourier, trebuia să se bazeze pe ideea de asociație, în care el vedea grupați indivizi în vederea unei atracțiuni comune folositoare „tuturor și fiecăruia“, ce urma să se întindă în toată lumea asupra manifestărilor de viață socială.

Apreciind capitalismul ca o treaptă necesară a progresului social, Saint-Simon credea chiar în instaurarea unei societăți superioare, cu participarea tuturor la muncă și cu o economie planificată. Statul, după el, trebuia să fie înlocuit cu o „administrare a lucrurilor“, cu conducerea producției de către savanți și clasa „industrială“ (muncitorii, industriașii și bancherii).

Asociația — după Ch. Fourier — era punerea în comun, în beneficiul tuturor și al fiecăruia, a tuturor forțelor economice și morale ale umanității, erau reuniunea și gruparea indivizibilă pentru acțiunea comună. Prima aplicare a principiului de asociere trebuia să se facă, după Fourier, mai întâi în economie.

În asociație, „fiecare își păstrează personalitatea și libertatea individuală“, afirma Fourier, ea întemeindu-se pe capital, talent și muncă. Militând pentru desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție acesta preconiza o modifi-

⁴⁸ Marx-Engels, *Opere*, vol. 20, București, Editura politică, 1964, p. 262.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 687.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 256.

care lentă a societății, prin reducerea rolului capitalului pe măsura creșterii rolului muncii. Această modificare urma să se facă prin falanster, asociație productivă care, după aprecierile lui, ar fi asigurat oamenilor un viitor strălucit.

Preocupat de organizarea economică a noilor așezări sociale, Fourier a sintetizat programul său în 8 articole, între care raționalizarea consumației prin asociere pe scară întinsă, pentru a evita risipa internă a vieții de menaj; reformarea mai degrabă a modului de producție a bogățiilor decât modul de repartitie; a fi legat mai mult de producția agricolă decât de cea industrială; a transforma industria agricolă dedicându-se exclusiv horticulturii și pomiculturii; a nu întrebuiți alt mod de producție decât producția pe scară întinsă; a adînci diviziunea muncii pînă la ultimele limite.

Ch. Fourier pleda pentru asigurarea unui minim de existență celor ce muncesc. În acea vreme, cînd, sub influența revoluției franceze de la 1789, se răspindeau lozincile libertate, egalitate, fraternitate, Fourier scria: „Libertate, egalitate, fraternitate? Pure abstracțiuni, dacă individul n-are posibilitatea să-și cîștige existența”. De aceea el formula cîteva principii care, judecate azi, oricît naivități ar cuprinde, trădează preocuparea lui neîntre ruptă pentru ridicarea economică a individului, și prin aceasta emanciparea socială a întregii omeniri: „Nu poate exista un minim de existență — declara el — fără o enormă creștere a bogăției publice. Nu poate fi statornicită libertatea, fără garantarea acestui minim. Iar minimul nu poate fi garantat fără muncă atrăgătoare”. De aici se desprinde cu claritate obligația tuturor membrilor societății de a munci.

Deși în interiorul falansterului deosebirea de clasă se menținea, totuși — după Fourier — patru pasiuni afective — ambiția, dragostea, prietenia și sentimentul familial — erau de natură să domine și să atenueze relațiile sociale.

Preconizînd ștergerea deosebirilor dintre oraș și sat, dintre munca fizică și cea intelectuală Fourier propunea îmbinarea lor. În falanster, muncii industriale îi era rezervată numai 1/4 din timp, restul timpului fiind afectat muncilor agricole și activității intelectuale.

Iată de ce, în permanentele căutări pentru soluții corespunzătoare dezideratelor arzătoare în fața cărora se afla societatea românească în primele decenii ale secolului al XIX-lea, ideile înaintate ale socialismului utopic au fost, chiar din perioada plămădirii lor, cunoscute în România, însoțite de punerea lor în practică, ceea ce a exercitat o influență crescîndă asupra gîndirii social-politice românești.

Ideile lui Charles Fourier, ca și ale altor mari reformatori sociali — Owen, Saint-Simon — au fost cunoscute la vremea lor în România prin intermediul lucrărilor lor, răspîndite în țară, sau a presei române care le-a popularizat prin mijlocirea unor intelectuali care se întorceau de la studii făcute în străinătate (Theodor Mehtupciu-Diamant, Ion Ghica, Nicolae Kretzulescu, Iancu Vlădoianu, C. Brăileanu, Iancu Bălăceanu, B. Catargiu, Bölöny Farkas Sandor ș.a.).

Despre Teodor Diamant, de exemplu, într-o „Înștiințare” semnată și publicată în 1834 în „Curierul românesc”⁵¹, condus de Ion Heliade Rădulescu, aflăm că acesta, alături de majoritatea tinerilor români ce veniseră la învățătură în Franța, a fost atras de ideile umanitare ale reformatorilor sociali. La început, se pare că a fost adept al ideilor lui Saint-Simon*, ulterior a devenit adept convins al sistemului societar al lui Charles Fourier, cu care a stat în legătură și după întoarcerea în țară. „La Paris, — nota Ghica — Diamant a fost nu numai un adept credincios, dar și un zelos propagandist al sistemului”. Ghica relatează cum l-a întîlnit într-o du-minică pe Diamant la o răspîntie, înconjurat de cîțiva lucrători, bărbați și femei, cărora „le explica frumusețile și mulțumirile atracțiunii pasionate în societatea armonică, și le descria mizeriile oamenilor din societățile civilizațiunii, dîndu-le de exemplu drept această stare nenorocită a celor ce aveau înaintea lui”⁵².

În afară de informațiile lui Ghica, avem mărturia lui Nicolae Kretzulescu care, mergînd la Paris în 1834, s-a prezentat la Charles Fourier cu o scrisoare de recomandare din partea lui Diamant. Dealtfel, și Ion Ghica ducea, în 1835, lui Fourier, o scrisoare din partea lui Diamant. De asemenea, s-au descoperit și alte scrisori ale lui Diamant adresate lui Fourier și viceversa.

⁵¹ „Curierul românesc” din 28 mai 1934.

* Ion Ghica afirma chiar că în cadrul coloniei saint-simoniene, Diamant îndeplinea funcțiunea de „apostol și portar” (Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, București, Editura Minerva, 1976, p. 184).

⁵² I. Ghica, *Op. cit.*, p. 185.

Teodor Diamant a fost un mare educator și un mare propagator al ideilor socialismului utopic prin cuvînt și prin scris. El a publicat în 1833 la Paris și o broșură intitulată : „Aux amis de la Liberté, de la Justice et de l'Ordre. Sur un moyen de faire casser le débat entre ceux qui ont et ceux qui n'ont pas, sans prendre à ceux qui ont“ („Către prietenii libertății, dreptății și ordinii. Despre un mijloc de a face să înceteze lupta dintre cei care au și cei care nu au, fără a se lua de la cei care au“).

Broșura era o expunere sobră și concisă a concepției societare a lui Fourier, în care contribuția originală a autorului consta în sintetizarea unui întreg sistem doctrinar, fapt foarte important pentru înțelegerea principiilor care au guvernat întemeierea falansterului de la Scăeni din 1835.

Apariția broșurii lui Teodor Diamant a fost inspirată de marea răscoală a muncitorilor de la manufacturile de mătase de la Lyon din 21 noiembrie — 3 decembrie 1831.

Recunoscînd în acțiunile revoluționare ale muncitorilor lyonezi ivirea antagonismului dintre cei care posedă avuții și cei care nu posedă nimic, socialistul român era preocupat de modul lui de rezolvare, emițînd trei posibilități : „sau prin violență împărțirea bogățiilor celor ce au de către și între cei care nu au, sau prin menținerea sărăciei și deci prin continuarea tulburărilor și a revoluțiilor ; sau poate printr-o astfel de sporire de produse, ca să fie posibil de a da celor ce nu au fără a se lua, de la cei ce au“⁵³.

Considerînd, conform ideilor fourieriste, că „dacă nu este drept ca bogatul să fie despoiat“, Diamant era de părere că „nu este nici drept ca clasele de jos să rămînă în lipsă. Ele sînt îndreptățite la un minimum decent de trai (hrană, locuință, îmbrăcăminte și la o muncă nedăunătoare sănătății lor)“⁵⁴.

Punîndu-și în mod firesc întrebarea : „Ce este de făcut ?“ pentru a da „celor ce nu au fără a lua de la cei ce au“, Diamant, conform concepției fourieriste, preconiza soluția „a pune la contribuție descoperirea de care depinde fericirea poporului, arta de a asocia masele de cultivatori și meseriași reunite și de a împătri prin această unitate de acțiune și prin economiile pe care le realizează starea societară, rezultatul producției lor“⁵⁵.

În această direcție, el respingea atît sistemul preconizat de Robert Owen, de desființare a proprietății, a cultului religios și a căsătoriei, ceea ce nu aveau — după Diamant — nici o legătură cu „arta de a asocia și de a împătri produsul industriei“, cit și ideile lui Saint-Simon și ale discipolilor săi care urmăreau abolirea moștenirii, a religiilor, cucerirea puterii politice, și întronarea unei teocrații monastice, ceea ce, după părerea fourieriștilor, ar fi dus la declanșarea unui război civil. Susținînd și argumentînd ideile lui Charles Fourier, Diamant releva că metoda acestuia „departe de a ataca spiritul de societate, tinde să-l răspîndească chiar din popor prin regimul acționar ; a întrebuița pe oameni, așa cum sînt, fără a voi să le schimbe firea ; a le folosi pasiunile și instinctele lor pentru comprimarea căroră se fac eforturi de trei mii de ani. El nu spune ca adepții lui Saint-Simon : «aduceți-ne averea voastră», el spune : «Nu încredințați nimănui averea, administrați voi înșivă, prin aleșii voștri, așezarea de experiment societară»“⁵⁶. Procedul lui Fourier putea fi experimentat fără nici un risc de către acționari, căci, chiar dacă celelalte avantaje scontate nu ar fi obținute, acționarii își aveau asigurat un beneficiu de 200% la valoarea acțiunilor, prin economia de 9/10 ce se obținea prin organizarea menajului și folosirea mașinilor.

Pe ultima pagină a copertei broșurii erau expuse foloasele pe care le promitea sistemul lui Fourier : „Rezultatele pe care procedeul Fourier le permite — scria Diamant — sînt următoarele : să restabilească în toate relațiile unite, adevăr și justiție ; să dea fiecăruia cea mai completă libertate ; să sporească produsul efectiv de patru ori și produsul relativ de douăzeci de ori prin toate foloasele societare de economie și de participare ; să realizeze reîntoarcerea capitalurilor în agricultură și să recheme la țară pe salariații care îngrămadesc orașele ; să elibereze producția manufacturieră de toate defectele care o fac primejdioasă trupului și sufletului muncitorului. Să asaneze solul, să-și modifice în chip profund clima“⁵⁷.

⁵³ Documente privind începuturile mișcării muncitorești socialiste din România. 1821—1878, p. 75.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Ibidem, p. 76.

⁵⁷ Ibidem, p. 77.

După cum se vede, Diamant reținea, din concepțiile lui Fourier, cu o oarecare insistență, ideea de asociațiune și foloasele ei : „Arta de a asocia care ar remedia prompt atâtea rele, seria ei, această artă, această descoperire este deci noutatea cea mai demnă de a fixa atenția amicilor libertății, dreptății și liniștei publice“⁵⁸.

T. Diamant invita prietenii libertății, dreptății și ordinii să reflecteze asupra însemnătății deducției sale logice : „Nu poate fi libertate individuală, nici dreptate și nici ordine fără un minimum decent de existență asigurat poporului. Nu poate fi obținut nici un minimum de existență fără atracția în producție... Nu poate fi producție atrăgătoare în munca fărâmițată, solitară, în ședințe lungi cu un salariu insuficient“. De aici, după Diamant, „libertatea, dreptatea și ordinea“ nu se vor putea naște decît în ziua în care se va ieși din fărâmițarea care constituia „baza societății“ de atunci. Iată cauzele care-l făceau să promoveze principiul asocierii.

„A asocia capitaluri în diversele ramuri, — sublinia Diamant — care sînt : pămînt, vite, mărfuri, clădiri, unelte agricole, unelte industriale, mobilier de me-naj și valori în nume r a r ; a găsi un mijloc de repartiție proporțională, în așa fel ca să satisfacă pe fiecare individ, bărbat, femeie sau copil, în alocarea celor trei feluri de dividende : pentru muncă, pentru talent și pentru capital ; a face ca asocierea să opereze atît pentru caracter, cit și pentru interese ; a concilia în mod direct clasele care se vrăjmășesc, făcîndu-le utile unele altora“⁵⁹.

Pe copertă se făcea mențiunea : „Să distribuie gratuit între amiază și ora patru, la locuința autorului, rue des Malhunsas St. Jacques 18“. Iar în josul ultimei pagini a broșurii, făcea înștiințarea : „Persoanele care ar dori să asiste la confe-rințele ce au loc la mine acasă și al căror obiect este să examineze procedeele care pot face ca producția să devie atrăgătoare, sînt rugate să-mi comunice dorința lor“⁶⁰.

Propaganda orală pe care o făcea zilnic, ca și răspîndirea gratuită a broșurii, a avut un rost precis : de a recruta aderenți pentru prima încercare de falanster din Franța, ce se punea la cale, sub directă supraveghere a lui Charles Fourier însuși, la Condé-sur-Vesgres, pe proprietatea pusă la dispoziție de unul din discipoli, depu-tatul Baudet-Dulary. Deși discuțiunile pregătitoare începuseră din 1832, de-abia la 31 mai 1833 s-a putut constitui o societate, care, din cauza mai ales a erorilor co-mise de cei însărcinați cu construirea coloniei, a eșuat curînd.

Reintors în țară în aprilie 1833, socialistul Teodor Diamant a început o largă propagare a doctrinei fourieriste. În „Amintiri istorice“, publicate în „Ateneul Român“, Nicolae Kretzulescu scria, referitor la acest aspect : „La întoarcerea sa din Paris, neaspirînd decît la întocmirea de falanstere, propovăduind fourierismul cu tot focul de care era insuflat, s-a adresat la generalul Kisseleff și la miniștri, care toți căutară a-l face să lase utopiile lui, și-i oferiră posturi în care ar fi putut să puie în serviciul țării capacitatea și cunoștințele sale. El însă cu nici un chip nu consimțea să renunțe la ideile lui...“⁶¹. Tot în București, Teodor Diamant a venit în contact și cu Ion Heliade Rădulescu, el însuși cunoscător al curentelor de reformă socială din apusul Europei, fiind atras în mod deosebit de teoriile reformatorului francez, Fourier. Diamant a devenit colaborator la „Curierul românesc“. Într-un articol in-titulat *Sistema D. Carol Fourier*, Diamant expunea ideile de bază ale organizației fourieriste. După ce făcea cunoscut cititorilor români că la Paris se vorbea de întemeierea unei societăți pe acțiuni avînd scop colonizarea proprietăților franceze din Africa, și că pentru aceasta se vor publica și statutele acestei societăți, Diamant aprecia : „Dacă orașele în Africa se vor organiza după sistema D. Carol Fourier, ce de puțină vreme atrage atenția tuturor oamenilor celor învățați și voitori de îmbunătățire, putem să credincim că acest pămînt barbar va ajunge în puțină vreme și va întrece pe cele mai civilizate popoare din Europa. Un oraș organizat după sistema aceasta trebuie să fie ca de 400 familii sau 2 000 individe (bărbați, muieri și copii) și aceste familii să aibă, pentru ca să lucreze, un pămînt de 2 000 stîn-jeni în lung și 2 000 în lat.

Fiecare poate să se îndeletnicească după dorința sa, la lucrarea cîmpului și a grădinilor, la meșteșuguri, la științe, la menajă (căsnicie), la educația pruncilor, și la frumoasele arte ; pentru că într-acest oraș sînt grădini frumoase, teatre, pensioane de băieți și fete, toate felurile de meșteșuguri, școli și toate cite vor fi pentru în-vățătura, folosul și plăcerea oamenilor...“⁶².

⁵⁸ Ibidem, p. 78.

⁵⁹ Ibidem, p. 80.

⁶⁰ Ibidem, p. 81.

⁶¹ Ibidem, p. 106.

⁶² Ibidem, p. 106.

Subliniind foloasele asociației, Diamant remarcă că : „fiecare asociat va primi după ce administrația plătește la stăpînire contribuția sau cheltuielile ce se fac pentru binele de obște, trei părți : una după munca sa, alta după talentul și iscusința sa, prețuite cu voturi de către tovarăși competenți, și o a treia parte pentru capitalul său, pentru ca după această sistemă fiecare trebuie să intre în tovarăsie măcar cu cinci sute lei, ca să fie interesat la cîștigul de obște și să se silească productul moșii să se mărească cît mai mult“⁶³.

Evidențiind că fiecare asociat poate să-și asigure mincare bună și îndestulată, îmbrăcăminte curată și comodă și lăcaș sănătos cu de patru ori mai puțină plată decît pînă atunci, Diamant insistă și asupra variației ocupațiilor : „Și toți, bărbații, femeile și copiii, meșteri și învățați găsesc lucru în toată vremea după plăcerea, puterea și învățătura lor, cu bună plată, și cu puțința de a varia (schimba) adică să treacă de la cusătură și scris la un lucru de grădină și meșteșug ce dă mișcare trupului și păstrează sănătatea“⁶⁴.

Revenind asupra avantajelor acestui sistem, în care munca devenea o plăcere, Diamant se adresa „bărbaților iubitori de a lor fericire și a aproapelui, pătrunși de adevărul și de folosurile acestei sisteme“, îndemnîndu-i să o puie și în lucrare, „prin care atunci acest binecuvîntat pămînt de natură al Țării Românești și Moldovii, să poată a se face lăcașul fericirii, și poate și pilda altor neamuri ce se fălese cu civilizația“⁶⁵.

Ideile socialismului utopic au cunoscut o largă răspîndire și în Transilvania, unde mai ales cele ale lui Saint-Simon și Robert Owen se fac simțite. Într-o broșură intitulată „Biblioteca istorică de buzunar «Klio»“, apărută la Cluj în 1832, se popularizau ideile saint-simoniste. După o scurtă biografie a lui Saint-Simon, se prezentau unele raționamente saint-simoniste. De la început se recunoștea că, caracterul politic al vremurilor apuse a fost „exploatarea omului de către om“, cu alte cuvinte că „marea majoritate a oamenilor de fapt lucrează pentru o mică minoritate de trîntori și leneși“.

Din broșură aflăm că saint-simonismul își fixase drept țel „ocrotirea și îmbunătățirea sorții săracilor și muncitorilor, cea mai numeroasă și mai năpăstuită clasă a omenirii“. Ceea ce menținea principiul exploatării omului de către om — după Saint-Simon, se releva în broșură —, era proprietatea și dreptul de moștenire, care depindea de naștere. De aici consecința logică că eliminările și selecția bazate pe naștere sau pe dreptul de moștenire trebuiau lichidate, iar proprietatea să fie fundamentată pe munca și hărnicia fiecărui om, cu alte cuvinte oamenii trebuiau să se deosebească unii de alții după talentul, capacitatea, cunoștințele pe care le posedau și după munca pe care o efectuau.

După concepția saint-simonistă, statul devenea succesorul de drept al fiecărei proprietăți, înmănușiate într-un singur capital de producție, Productions-fond, care să cuprindă toate domeniile și moșiile, toate gospodăriile, toate mijloacele de muncă. Această bogăție, intrată în mina statului, care forma întreaga proprietate a colectivității, trebuia să se afle sub supravegherea unui comitet directoral, care se îngrijea să distribuie fiecăruia o activitate productivă conform capacităților cu care era înzestrat. Această instituție — remarcă broșura — tindea să ducă omenirea spre perfecționare, pentru că, „conform cu principiul care stă la temelie ei, orice om înzestrat trupest sau spiritualicește se va putea dezvolta după propriile sale capacități și el este în concordanță și cu dreptatea, deoarece fiecare se va împărtăși din cîștigul respectiv după munca depusă și cunoștințele de care a dat dovadă. Principiul după care fiecăruia trebuie să i se dea atîta cît munca și capacitățile sale îl îndrituiesc la aceasta, atrage după sine în mod firesc și ștergerea dreptului de moștenire ; dar tot din același principiu mai decurge în mod voluntar și constatarea că femeia și bărbatul se află pe aceeași platformă de egalitate totală, că dependența femeii față de bărbat încetează în toate domeniile vieții, în muncă, în servicii, în toate ocupațiile existente, ele putînd, la rîndul lor, să se încadreze în oricare din sectoarele de activitate ale societății“⁶⁶.

Böhlöni Farkas Sándor, la rîndul său, publica, tot la Cluj, în anul 1834, „Călătorie în America de Nord“, în care relatea despre vizita întreprinsă la o comunitate socialistă utopică, a harmoniilor lui Rapp de nuanță owenistă. „Principiile cele mai importante ale comunității — remarcă Böhlöni — sînt egalitate deplină, comunitatea a tot ce se cîștigă, nimeni nu posedă avere aparte, totul aparține co-

⁶³ *Ibidem*, p. 106—107.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 108.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 66—68.

munității. Toți au drepturi egale asupra averii ce rămâne întotdeauna nedivizată, fiecare o folosește în egală măsură, dar fiecare trebuie la fel să depună strădanii și să lucreze în toate ramurile de activitate pentru acumularea averii obștești. Comunitatea nu poate avea membri trândavi, fiecare este obligat să muncească după puterile și capacitatea sa”⁶⁷.

Despre comunitatea lui Owen — la care se referea în continuare Bölöni — remarcă că „are ca principiu de căpetenie comunitatea averii, dar el, fiind adversar al tuturor confesiunilor ce sub denumirea de religie au adus atâtea rele lumii, la el fiecare om poate crede în sinea lui ce poartă, astfel religia comunității constă în deism pur. Drepturile sînt egale, totodată fiecare membru este obligat deopotrivă să activeze pentru susținerea comunității, pentru a se asigura bunăstarea fiecărei persoane. Principiile lui Rapp despre comunitate sînt aceleași, dar el a mai cuprins în cadrul comunității nu numai străduințele spre bunăstare individuală, ci și firele religiei, cărora Owen nu le acordă nici o atenție”⁶⁸.

Bölöni își încheia astfel studiul : „...Eu am părăsit acest loc fiind plin de admirație și îmbogățit cu o nouă descoperire filozofică : și mai bine îmi pare de cele văzute aici decît de a fi învățat secretele tuturor saloanelor”⁶⁹.

Intensa propagandă a ideilor socialismului utopic în țările române a dat rezultate. Un număr de tineri boieri și intelectuali pătrunși de ideile generoase ale epocii, au fost convertiți la noile idei, iar unii dintre aceștia promiteau să-și puie moșiile la dispoziție pentru a se experimenta sistemul. Diamant a invitat chiar pe Fourier la București pentru a conduce el personal experiența. „Treizeci de tere-nuri cultivate — scria el lui Fourier la 24 iulie 1834 —, fiecare bun pentru o colonie și pe care sînt deja cîteva clădiri pentru un prim roi de coloniști, sînt oferite de proprietarii lor, care au devenit partizanii zeloși ai procedurii societății și admiră geniul vostru. Mai mulți alții, boieri, medici, profesori, oferă bani...”⁷⁰. Scrisoarea a fost trimisă prin Nicolae Kretzulescu, „pe care cu cîntă vi-l recomand — afirma Diamant —, rugîndu-vă să-i acordați aceeași prietenie cu care m-ați cîntit și pe mine și care mi-a fost atît de folositoare. El vine la Paris spre a-și desăvîrși învățătura și își propune să studieze temeinic procedeul societății, pe care-l și admiră și care-l va îndruma în alegerea a ceea ce se învață, determinîndu-l să studieze dreptul din punct de vedere societății”⁷¹.

Așa după cum aprecia Ion Ghica, „om de spirit, învățat, plăcut la vorbă, Diamant a fost primit frățeste în toate clasele și a devenit amicul intim și căutat al tuturor oamenilor liberali și de popor, al lui Cîmpineanu, al lui Grigore Cantacuzino, al lui Manolache Bălăceanu, al lui Iancu Ruset, al tuturor oamenilor cu sentimente și cu iubire de țară”⁷².

În entuziasmul lui, Teodor Diamant credea că, înșiși domnitorii principatelor române îl vor sprijini în acțiunea sa. Nu e de mirare faptul că Diamant a vrut să-l convertească, mai întîi, pe domnitorul Țării Românești, dînd astfel reformelor sale un caracter național, general. În aceeași scrisoare adresată lui Fourier, Diamant îi destăinuia că ar fi putut întemeia imediat o societate, dar socotea că „este înțelept să aștepte înapoierea onorabilului nostru Domn de la Constantinopol spre a-l convinge să se subscrie cel dintîi” (subl. ns.).

Singurul proprietar de moșie pe care l-a convins cu adevărat să participe la organizarea falansterului a fost Manolache Bălăceanu*.

⁶⁷ Ibidem, p. 112.

⁶⁸ Ibidem, p. 120.

⁶⁹ Ibidem, p. 120—121.

⁷⁰ Ibidem, p. 110—111.

⁷¹ Ibidem, p. 118.

⁷² Ibidem, p. 111.

* Cea dintîi informație, de altfel foarte scurtă, asupra experienței de la Scăeni o găsim la Cesar Bolliac, care, într-un articol de polemică intitulat „Explicarea cîtorva vorbe” și apărut în „Românul” din 10/22 martie 1859, scria că „pe la 1834 a venit și la noi un singur român, întors de la Paris, în corespondență intimă cu însuși Fourier. Acesta se chema Teodor Mehtupciu, pe care l-au îmbrățișat mai mulți boieri și i-au și dat o moșie spre a întemeia pe dînsa o falangă. Fapta s-a realizat și a urmat cîteva ani pînă au căzut falangele în toate părțile”. Bolliac dă o justă explicație a modului cum s-au născut „sistemele socialiștilor”, cînd scria că „ele au fost inventate acolo unde două părți din trei ale societății sînt proletari, oameni fără căpătîiu, care n-au decît brațele și de care abuzau fabricanții și întreprinzătorii industriali, exploatînd mîiestria, talentul și munca proletarilor prin coalizarea între dînsii, spre a reduce plata muncii, singura speranță a acestor nenorociți, în proporții neegale cu beneficiul ce trăgeau ei capitaliștii din faptele acestora”.

Boier cu vederi avansate, Manolache Bălăceanu a constatat, prin propria lui experiență, că relațiile feudale erau în descompunere, că ele generau în sufletul clăcașului apatie și dorul de ducă, de fugă de pe glia care-l hrănise sute de ani. Claca și întreaga suită de servituții, pe care Regulamentul organic, emis sub ocupația țaristă, le înăsprise și mai mult, germinau revolte. Țăranul folosea cu mai mare drag furca, sapa și coasa ca arme împotriva boierilor și a conacelor lor decât ca unelte de transformare a pământului în roade. Animat el însuși de idei reformatoare socialiste, Manolache Bălăceanu a acceptat să participe la transformarea moșiei sale într-o „Societate agronomică” sau, cum mai apărea ca în documente, „Soții agronomi de la Scăeni”. În acest fel, la 10 martie 1835, la Scăeni-Prahova, s-au pus bazele primei societăți cooperative de producție de tip socialist din istoria României. Ea constituia a doua societate de acest gen din lume, după cea de la Condee în Franța. Această acțiune socialistă, era opera unui gânditor socialist român, care se situa între primii din lume, alături de unii gânditori francezi, englezi, germani, care, cu toții, visau la înfăptuirea unei societăți a dreptății, a socialismului.

Organizarea Societății agronomice de la Scăeni a cunoscut o cale specifică, românească în funcție de posibilitățile existente în acea vreme. După cum se știe, Fourier decretase că o falangă nu se poate alcătui decât cu minimum 300—400 de oameni. Diamant și prietenul său, Bălăceanu, au început activitatea falansterului cu mai puțin de 60, proveniți atât din mediul rural cit și din București, Pitești, Focșani sau din locuitorii din județele Gorj și Mehedinți, deci o unitate social-economică ai cărei membri proveneau de pe întreg cuprinsul țării. Asociația, ai cărei membri se autointitulau „soți”, cuprindea bărbați, femei și copii, meseriași și intelectuali, cu toții liberi și egali în drepturi. Asociația cunoștea mai multe genuri de participare a „soților agronomi”: unii depuneau forța de muncă, talentul lor — fără a fi investit și o cotă de participare — pentru crearea, pe baza înclinațiilor fiecăruia, a unor valori care urmau să le aducă cîștigul respectiv. Alții depuneau capital (bănesc sau de altă natură), purtător de dobîndă. În sfîrșit, unii, dispunînd de un capital redus, îl depuneau spre fructificare (potrivit regulilor admise în „Societatea agronomică”), dar concomitent executau și diferite munci, făcînd uz și de talentul și capacitățile lor, pentru a dobîndi un cîștig mai bun. Era vorba, așadar, de o încercare — după modelul imaginat de Fourier — de colaborare „armonioasă” între capital și muncă. Din lipsă de documente nu se cunoaște cota parte a depunerilor tuturor membrilor falansterului pentru fondul comun.

Societarilor le era clar scopul activității asociației pe care se angajau s-o fondeze. În contractul încheiat în iunie 1836 între Bălăceanu și Mihalache Dănculescu, se menționa că „Scopul acestei Soțitități fiind împreunarea lucrului și a talentului pentru lucrarea industriei și a cîmpului, eu, înrîndu întraceastă Soțititate, voi contribui cu talentul și cu munca”. De asemenea, era exprimată limpede ideea repartiției potrivit aportului adus: „Eu mă voi mulțumesc pe cîștigul ce-m/î va veni din-intraceste două ramuri: a lucrului și a talentului meu, la împărțirea ce se va face la sfîrșitu fiecăruia an, împlinit din ziua încheierii acestui contract, după mîtodul priimit într-această Soțititate”.

Din punct de vedere social, în falansterul de la Scăeni existau reprezentanți ai diferitelor clase sociale: boieri de rang mic (în persoanele lui Manolache și Ion Bălăceanu); intelectuali și reprezentanți ai păturilor mijlocii (T. Diamant, agronomul H. Crateru, preotul Scarlat Ciocirlan); țărani moșneni, clăcași, muncitori (croitorii Costache, Anastasiu, Gheorghe Mihăilovici; cojocarul Ioan Constandin; legătorul de cărți Ioan Cărbunescu; cismarul Petre Popovici ș.a.) și foști robi eliberați de proprietarul moșier Em. Bălăceanu. De subliniat este faptul că la încheierea contractului cu fiecare participant, în fața legii subscria și un garant, chezaș, ceea ce firește contribuia la creșterea prestigiului noii instituții cooperatiste.

Principala activitate a falansterului, conform doctrinei fourieriste, a constat în practicarea agriculturii, întrucît cooperativa dispunea de un teren agricol fertîl, în suprafață de circa 30 pogoane. Avînd în mijlocul lor pe agronomul Crateru, societarii au trecut și la defrișări și asanări de mlaștini. Într-o petiție întocmită de un grup de membri ai falansterului datînd din 3 decembrie 1836, deci după aproape 2 ani de muncă în comun, „soții agronomi” semnalau, între altele, că „trebuie să-i curățăm pădurea de mărăcini, rădăcini etc.”⁷³.

Urmărind practicarea unei agriculturi la nivelul cel mai avansat din acea vreme, pe lîngă muncă și talent, care după indicațiile fourieriste se bucurau de multă prețuire, societarii s-au preocupat și de procurarea unor unelte agricole per-

fecționate în scopul promovării unei agriculturi moderne, fapt pentru care, la 1 noiembrie 1836, s-au adresat domnitorului Alexandru Ghica cu o cerere prin care-l rugau ca din plugurile „de curind importate“ să li se dea și lor unul.

Societarii s-au ocupat și de cultivarea viței de vie (cca 30 pogoane), a finetelor (60 de pogoane), a livezilor (circa 600 pomi fructiferi) și a grădinăritului, deosebit de prielnic în zonă, cu scopul de a mări veniturile falansterului.

Activitatea productivă se desfășura pe baza unui plan, fapt ce trebuie remarcat.

Societarii s-au ocupat și de producția industrială care cuprindea activitatea celor 5 mori pentru cereale, pusă în funcțiune de forța hidraulică a apei Teleajenului, a pivelor de abale — întreprinderi de spălare și îngroșare a postavului —, a instalațiilor de vinificare, de distilare, de conservare a fructelor, a atelierelor sericicole, a brutăriei etc. Mai existau o seamă de meșteșugari, care confecționau îmbrăcămintea și încălțăminta membrilor falansterului, alții care ridicau noi construcții sau reparau pe cele existente precum și unii care se ocupau de construirea unor puturi pentru captarea apei, săparea de canale pentru grădinărit.

Îndeplinirea planului de irigare a fost încredințată agronomului comunității societare din Scăeni, H. Crateru, un erudit al profesiei.

Falansterul dispunea de o seamă de servicii administrativ-gospodărești ca : organizarea, aprovizionarea și desfacerea surplusului de produse agricole, în fruntea cărui se afla „iconomul din lăuntru al societății“, adică al consumului, pe nume Sandu Nohaia, și un „iconom de afară“, al schimbului, în persoana „soțului“ Costache Bulgărescu ; evidența personalului, a lucrărilor agricole și industriale, a veniturilor și cheltuielilor bănești legate de normala desfășurare a activității falansterului ; redactarea corespondenței societății cu lumea din afară ; abonamente la presă, etc. Conducerea de ansamblu a falansterului revenea directorului Emanoil Bălăceanu care își exercita atribuțiile direct sau prin secretarul grupului, Costache Șerbănescu. Printre „scriitorii“ cancelariei era dascălul bisericii locale, Iancu Iliescu. Unii din membrii aparatului administrativ gospodăresc făceau deplasări în țară și străinătate, pentru interesele materiale și de altă natură ale falansterului.

De subliniat este faptul că falansterul de la Scăeni a înființat o filială la București, care reprezenta interesele acestuia, pe lângă oficialități, îl populariza în mediile intelectuale și asigura procurarea celor necesare lucrărilor societărilor. Filiala (metohul) din București era reprezentată printr-un secretar.

Soții agronomi locuiau în cadrul falansterului. Viața și munca se desfășura după regulamente de muncă și conviețuire în comun acceptate de toți membrii falansterului. Se muncea 8 ceasuri pe zi, durata serviciului de pază, a caraului, era de 2 ore pentru un schimb. Toți membrii falansterului erau obligați să muncească. Venitul aparținea membrilor în raport cu munca depusă de fiecare în parte. Toate acestea făceau din falanster o formă superioară comparativ cu situația de pe alte moșii locale sau chiar și cu situația din industriile ce începeau să prindă rădăcini și în principatele române.

Alături de activitatea productivă propriu-zisă, se urmăreau și scopuri instructiv-educative. În articolele scrise de Teodor Diamant în „Curierul românesc“, abordând problema învățămîntului, acesta sublinia că „împăciuitoarea cel mai mare și făcătorul de bine al omenirii este învățătura“⁷⁴. Socialistul român pune accent pe utilitatea învățămîntului, atrăgînd atenția că acesta e necesar nu spre dobîndirea unor „cunoștințe ce nu sînt de nici un folos pentru acela ce le are, ci cunoștințe temeinice și practice care să se poată aplica la trebuințele vieții, sau destoinicie ca să facă pe cineva și cinstit, norocit și folositor în profesia în care va fi orînduit“⁷⁵.

Un apel către doritori anunța că Societatea agronomică deschidea o școală unde urma să se învețe teoria și practica agriculturii, economia politică și socială, teoria și practica militară, matematica, limbile franceză și română, muzica vocală și instrumentală, desenul și dansul. Școala asigura internatul celor 20 de elevi înscriși. „La pension se vor primi toți aceia care vor voi ca să fie tovarăși“ — drept care înscrisul trebuia să plătească și prețul unei acțiuni. Totodată, se mai anunța că la școală se primeau „și parte femeiască și parte bărbătească, de toată vîrstă“. Elevii proveneau din clase sociale diferite. Unii erau fii de foști robi, precum și unii fii de burghezi veniți din București.

În lista „soților agronomi“ găsim pe Ioan Vretos, „profesor de românește de clasul I-ii, de franțuzește de clasul 3-ii și de muzică vocală“ ; pe Nicolae Marcu

⁷⁴ Ibidem, p. 109.

⁷⁵ Ibidem, p. 109.

Duilie, „profesor de franțuzește de clasul al 2-iu, de aritmetică și mentor la pansion“; pe Costache Bulgărescu, „Metr de etud și iconom de afară“; pe Costache Șerbănescu, „profesor de geografie și de catechism, și secretar al soțietății“; Toma Constantin, „profesor de desen, de caligrafie franțozească și românească“.

Elevii manifestau aplicații pentru studiu, dorința de a se instrui, iar corpul didactic, tânăr și entuziast, dovedea mult interes în muncă. Receptivitatea elevilor era favorizată și de mediul ambiant liniștit și recreator al celui falanster rural, cum și de metodele de predare noi, preconizându-se expunerea unor lecții interesante, atractive. De menționat, că metoda predării la școala din Scăeni era cea mai avansată din timpul acela, folosită, dealtfel și în Europa, aceea a „învățăturii imprumutate“, adică metoda lancasterian, care, după corpul profesoral, reprezenta „unul din mijloacele cele mai înlesnitoare și cele mai puternice pentru a împărtași pă copii cu cunoștințele cu care dorim să le deprindem mintea“. În falanster soseau câteva ziare printre care „Curierul românesc“, „Muzeul național“ și „Buletinul statului“, după cum se sublinia într-un document, abonamente făcute „de persoana direcției Societății agronomice și manufacturiere de la ferma Scăeni“.

Teodor Diamant, socotit ca un conducător al falansterului, nu a depus o activitate concretă pe linia învățămîntului deși în contractele de asociație se prevedea „Matematica, economia soțială, limba franțuzească și alte științe folositoare, care să ni se predea de către Teodor Diamant“. El a continuat să se ocupe de planurile unui nou falanster, dovadă scrisoarea din 29 iunie 1835, pe care o trimitea lui Ion Ghica, ce se pregătea să plece la Paris, prin care-l ruga: „să pui să-mi copieze, și să-mi trimiți cu Scarlat Kretzulescu sau cu altă ocazie sigură, programul clădirilor falansterului pentru care scriu d-lui Maurize arhitect“⁷⁶. Era vorba de unul din primii și direcții colaboratori ai lui Fourier, și care a luat parte activă la experiența de la Condé-sur-Vesgre. Mai mult, Diamant înștiințase și pe Fourier despre înființarea falansterului de la Scăeni, după cum reiese din scrisoarea din 29 septembrie 1835 a lui Fourier către Ion Ghica, în care scria: „Aș fi foarte mulțumit să am amănunte asupra întreprinderii domnului Diamant. Aș fi trecut pe la dv. să mă informez dar n-am știut ora la care vă găsec“⁷⁷. Pe Fourier îl interesa deci experiența de la Scăeni. O altă mărturie importantă privind acest interes al lui Fourier asupra falansterului de la Scăeni o găsim la N. Kretzulescu care insera următoarea observație: „Celebrul economist (Fourier — n.n.) critică pe Tudorache Diamand de ideea ce a avut să caute a aplica doctrina falansteriană la noi, (românii — n.n.) imputându-i imaginația de care se lasă prea mult a se conduce și adăugîndu-mi: «doctrina mea în privința organizației societății cere încă multe studii și multă judecată»“.

Comunitatea societară din Scăeni deși n-a fost controlată direct de către oficialități, acestea îi urmăreau totuși activitatea, succesele ei fiind de natură să le neliniștească. Și cum să fie liniștitoare aceste succese, cînd, în același județ, ciocănași ocnelor de sare deveneau tot mai „răzvrățitori“. Experimentul de la Scăeni, unde țiganii foști robi erau „soți“ și „tovarăși liberi“, învăța meserii și carte, venea în flagrantă contradicție cu situația de pe alte moșii, unde robii se vindeau ca obiecte prin reclamă la gazetă. La aceasta se adăugau desigur desființarea clăcii, în timp ce în țară regimul de muncă pe baza Regulamentului organic era excesiv de lung și de greu, atît în agricultură, cît și în industrie precum și limitarea timpului de muncă la 8 ore pe zi.

Într-un raport pe care-l înainta Marii dvornicii la 14 septembrie 1836, locțiitorul ocirmuitorului județului Saac, Borănescu, care a făcut o anchetă la fața locului, dădea următoarele relații despre falanster: „...la intrarea pe poartă am văzut că mă proptește unul îmbrăcat în haine militărești și cu pușca asemenea, vîind a nu mă lăsa pînă mai întîi nu va da de veste celorlalți ce îi numea de «soți»“. Pătrunzînd înăuntru, vede în curte un cort verde. Suîndu-se pe scară este întîmpinat de prapor-gicul Emanoil Bălăceanu și „împreună suîndu-mă sus în casă și preumblîndu-mă prin odăi, am văzut într-una hălăduindu-se însuși, iar într-alta, multe paturi făcute în chipul celor de la spitale, în care unele erau acoperite cu plăpumi proaste, altele cu plăpumi și cu fin, după care zicîndu-i a-mi înfățișa pe toți acei ce îi are strînși și îi numește soți ca să le fac cercetarea cuvenită, întîi ne-au propus că se află împărțiți la Viena, la Paris, la Englitera, și în toată Țara Românească pentru speculațiile negoțului, iar al doilea ne-au zis că și chiar în ființă să se afle toți, eu nu poi face nici o cercetare și cerere de cheazăse fiind această Societate înființată prin știrea Înaltei

⁷⁶ Ibidem, p. 131.

⁷⁷ Ibidem, p. 133.

Stăpîniri unde și sînt cunoscuți toți aceștia ce se află prenumărați de soți". La plecare „m-am poprit la o ușe de odaie, în care nu mă preumblasem ca să vezi și acolo ce era și nu m-au lăsat cu nici un chip să intru zicînd că sînt fete înăuntru de învăț la Pension”⁷⁸.

Principiile pe baza cărora s-a întemeiat falansterul de la Scăeni au avut o mare atracție în epocă. În condițiile de atunci din țările române, în care formele de exploatare feudală se împleteau cu cele capitaliste, cînd robia țiganilor de pe moșii constituia o tristă realitate, neștiința de carte o fenomen aproape general, cînd țara se găsea sub ocupația țaristă și în raporturi de atîrnare și față de Poartă, cînd arbitriul și corupția claselor dominante se manifestau la fiece pas, falansterul de la Scăeni, cu preocupările sale egalitare și umanitare, apărea într-adevăr ca o oază a progresului.

La 30 septembrie 1836, considerînd că la Scăeni se desfășura o periculoasă „viață comunistă”, autoritățile au intervenit cu intenția de a dizolva această primă asociație cu caracter socialist din România. Mihail Ghica, șeful Departamentului treburilor din lăuntru, a dat poruncă, la 30 septembrie 1836, ca falansterul de la Scăeni să fie desființat, invocînd că „ori școală, sau Societate agronomică de s-ar socoti, trebuie a fi întocmită prin știrea și voia stăpînirii, apoi nevăzîndu-se aici niște asemenea preasilnice temeuri, orînduiala cere a se desființa acea adunare cu totul”.

Motivul invocat pentru desființare era ireal. Din declarațiile directorului Em. Bălăceanu rezulta că societatea „Soții agronomi” fusese întemeiată printr-un act înregistrat la o oficialitate locală — Tribunalul județului Saac.

La 24 martie 1836, Alexandru Ghica Vodă interzice activitatea falansterului precum și a celor care eventual încercau să constituie fie în Capitală, fie în alte orașe ale țării asemenea întreprinderi. „Agiu poliției București — se sublinia în porunca domnitorului — va îngriji ca asemenea numire de societate să nu se mai ia fără voia dată de către stăpînire și unde va afla, numaidect să ia cele mai strășnice măsuri a le popri, de va fi în oraș iar de va fi afară să dea de știre Departamentului dinnăuntru ca să ia asemenea măsuri prin ocîrmuirile locale”.

În urma acestei porunci stăpînirea da știre în țară ca să-l prindă pe directorul Em. Bălăceanu, iar la începutul lunii decembrie 1836, departamentul din lăuntru da dispoziție ocîrmuirii județene de la Bucov (capitala județului Saac) să se deplaseze urgent la fața locului, unde să facă uz de „cele mai cuviincioase mijloace spre risipirea acelei adunări”. În același timp, ocîrmuirea locală expedia deja la București sub escortă militară locală, un prim lot de 10 „soți”, din care nouă erau originari din București, iar al zecelea din Focșani. Peste trei săptămîni, autoritățile locale mai expediau un alt grup compus din 16 persoane care nu erau din Scăeni.

La 7 decembrie 1836, ocîrmuirea jud. Saac raporta că s-a prezentat la sediul falansterului, unde a întrebuițat cuviincioasele cuvîntări „spre risipirea acestei adunări”.

Din documente rezultă că stăpînirea a folosit variate mijloace pentru a interzice activitatea falansterului. La 31 decembrie 1836, Departamentul pune o rezoluție pe un raport al subocîrmuitorului local că „această societate după cuvîntările și băgările de seamă ce s-au făcut soților de către ocîrmuire s-au desființat în chipuri liniștite și mulțumitoare”, ceea ce ținîndu-se seama de insistențele soților de a nu-l desființa, denotă că membrii falansterului numai sub amenințarea cu forța au cedat.

Abia în anul 1837, după eșecul diferitelor forme de rezistență împotriva forțelor stăpînirii, falansterul de la Scăeni poate fi considerat ca desființat. Astfel la 5 ianuarie 1837 se raporta Departamentului dinlăuntru lichidarea acestei „soțietăți”.

Dar cu toată această deluzie, socialistul român Teodor Diamant nu a renunțat la convingerile sale fourieriste. Mai mult încă, el nu a abandonat ideea unei noi experimentări pe meleagurile patriei noastre. Astfel, îl vedem reapărînd la 7 mai 1841, de astă dată la Iași, în Moldova, cu un „Memoriu” scris în franțuzește, către Consiliul administrativ al Principatului, „Asupra unui mijloc pentru a face să înceteze viața vagabondă și imorală a țiganilor statului; pentru a-i așeza în chip lesnicios pe moșile statului, mînăstirilor și boierilor, a îmbunătăți în chip radical starea lor morală și materială și de a-i face foarte utili țării și proprietarilor pe ale căror moșii s-ar așeza”⁷⁹. În acest memoriu, Diamant se referea la lucrările comisiei însărcinate cu redactarea unui proiect pentru îmbunătățirea situației țiganilor și care propusese numirea unui corp de funcționari cu însărcinarea de a așeza vagabonzii țigani pe moșile proprietarilor care ar dori să-și sporească populația de pe aceste moșii.

⁷⁸ „Independența economică”, anul XXI, nr. 1 din 1938.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 176.

Cum această propunere n-a putut fi realizată, Diamant a prezentat un „plan de colonii agricole-industriale“.

Planul — sublinia Diamant — era „mai perfecționat și mai corespunzător cu natura fizico-morală a omului“⁸⁰. După cum arăta Diamant, experiența urma să se facă pe una din moșii, care se lua în arendă pe 10 ani, și unde urma să se stabilească 200—300 familii de țigani. Ferma funcționa „după planul inginerului Diamant, care va fi organizatorul și directorul responsabil și care va recunoaște drept șef pe d. Ministru de interne, întrucât ramura lucrărilor publice depinde de Departamentul internelor“⁸¹. Capitalul necesar se forma prin lansarea a 300 acțiuni transmisibile, în valoare de 500 galbeni fiecare, deci în total 15 000 galbeni. „Instalarea coloniei va începe de îndată ce o aripă a imobilului va fi terminată, uneltele cele mai necesare cumpărate și instructorii cei mai utili angajați“. Colonia era concepută ca „o operă de folos general și lipsită de orice risc întrucât nu e vorba nici de a voiaja pe mare, nici despre alte speculații hazardate, ci pur și simplu de o exploatare agricolă, — industrială în mare, care trebuie să ofere beneficii foarte mari, așa cum a dovedit-o experiența făcută în Olanda, în Belgia și în America“⁸². Diamant se referea deci la diversele colonii fourieriste experimentate ulterior falansterului de la Scăeni în diverse țări. Colonia, după Diamant, trebuia să facă „exploatarea în mare a anumitor ramuri agricole și industriale, ca și a comerțului și menajului“. „Pământurile s-ar cultiva după ultimele metode folosite în Europa înaintată sub raportul agriculturii. Se va impune tuturor principiul de ordine, de economie, de morală...“. „Toată lumea, bărbați, femei și copii, mai mari de 4 ani, vor găsi plăcerea și fericirea în a lucra, adică în a-și întrebuința activitatea și inteligența în toate muncile productive potrivit înclinărilor caracterului lor; pentru muncile penibile și dezgustătoare, pe care azi căutăm să le ocolim, se va prezenta un mare număr de voluntari pentru a le executa“⁸³. În coloniile agricole-industriale — sublinia Diamant — se vor putea face „mari economii de timp, de brațe, de combustibil și de o mie alte lucruri, fiindcă marile economii sînt întotdeauna posibile în exploatațiunile în mare, și coloniile agricole-industriale sînt sigur centre în care se vor exploata în mare cea mai mare parte a ramurilor agricole și industriale, ca și ale comerțului și menajului“⁸⁴.

Repartiția beneficiului urma a se face „potrivit metodei organizatorului care promite că ea va satisface toată lumea prin dreptatea ei“. Rezultatul activității coloniei va fi „îmbunătățirea soartei morale și materiale a țăganilor și dublarea venitului proprietății în mai puțin de cinci ani“.

Dar, ca un bun fourierist, Teodor Diamant avea în vedere înmulțirea acestor colonii, în folosul general al țării: „Dacă, așadar, rezultatele noului plan al coloniilor agricole industriale sînt așa cum subscrisul are onoarea a le anunța, este evident că toate mănăstirile și toți boierii care au robii vor imita exemplul bun dat de patriotismul luminat și prevăzător al guvernului și se vor grăbi să organizeze colonii asemănătoare pe moșile lor particulare cu robii lor“⁸⁵. Din înmulțirea acestora, după Diamant, rezultau foloase deosebite, și anume: „1. Produsele țării nu vor mai fi exportate în stare brută în străinătate și importate manufacturatele, ci vor suferi transformarea necesară pentru uzajul vieții în aceste colonii sau mari ateliere în care munca penibilă va fi eliberată de tot ceea ce o face vătămătoare și nesănătoasă pentru corpul și sufletul muncitorului. 2. Produsele brute suferind transformarea necesară în țară, publicul va cumpăra mai ieftin produsele manufacturate, fiindcă prețul acestora nu va mai fi supraîncărcat, ca azi, nici cu spezele de transport din străinătate, nici cu spezele de retransport, nici cu o dublă vamă. 3. Avînd fabrici, cea mai mare parte a aurlui și argintului, care intră prin portul Galați, va rămîne în țară, iar tranzațiunile comerciale, de altfel, nu vor mai fi îngreuiate ca azi, ci se vor face cu promptitudine și ușurință. 4. În fine, moralul claselor inferioare se va îmbunătăți în mod prompt și radical întrucît cauza tuturor viciilor care este lipsa de lucru va dispărea prin noua carieră în lucrările de cîmp, manufacturiere și comerciale, care se va deschide tuturor inteligențelor și tuturor activităților sub patronajul luminat al guvernului. Atunci multe familii sărmene de creștini și evrei vor găsi, în colonii, o muncă productivă, plăcută și variată, după gustul și vocația fiecărui individ. În acest chip, nenorociții aceștia ar fi răpiți mizeriilor, boalelor și plictiselii orașelor și a capitalei și aceasta va fi eliberată de acești nefericiți care prin aglomerarea lor și

⁸⁰ Ibidem, p. 177.

⁸¹ Ibidem, p. 179.

⁸² Ibidem, p. 176.

⁸³ Ibidem, p. 180.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem.

mizeria lor o fac murdară, incomodă și nelocuibilă pentru clasele bogate care vor să locuiască în ea și pentru funcționarii guvernului a căror ședere aci este inevitabilă”⁸⁶.

După cum se vede, Diamant căuta o adaptare și mai corespunzătoare, la condițiile specifice românești, a programului falansterian, instituția primind un caracter de interes public, fiind și supusă controlului și îndrumării guvernului țării.

Proiectul lui Teodor Diamant nu a fost însă acceptat.

Teodor Diamant rămâne, în istoria mișcării socialiste din România, una din figurile cele mai progresiste și originale care, prin ideile și practica sa, a încercat rezolvarea unor probleme de seamă ale societății din țările române în epoca regulamentară. El era, după aprecierile lui Nicolae Kretzulescu, „înzestrat cu o inteligență deosebită”, iar după Ion Ghica, „un om de spirit, învățat, plăcut la vorbă; cînd era să înceapă să vorbească îl apuca o tremurătură de buze, care dura două sau trei secunde, și cele cinci, șase vorbe dintii ieșeau din gura lui cu anevoință, tremurate și pripite, iar după ce-i trecea emoția, el devenea de o elocință rară; vorbirea lui era pătrunzătoare și convingătoare; era cu neputință a nu-l asculta cu plăcere și cu atențiune”. Și mai departe: „Nu am cunoscut un om mai blind, mai modest și mai devotat decît dînsul. Filantrop și umanitar, era din neamul acelora din care au ieșit apostolii, martirii și sfinții”⁸⁷.

De menționat că dacă în articolul publicat în anul 1834 în „Curierul românesc”, în care T. Diamant vorbea despre unirea agriculturii cu meșteșugurile, folosea denumirea de *Societate agronomică și manufacturieră*, apoi în anul 1841 în memoriul prezentat la Iași vorbea despre un proiect pentru înființarea unor „colonii agricole-industriale”, care urmau a înființa fabrici pentru prelucrarea materiilor brute și insista asupra foloaselor pe care economia națională le va avea din dezvoltarea industriei. Evoluția gândirii lui Teodor Diamant dovedea că el era în pas cu vremea și totodată oglindea o realitate a vremii, anume creșterea forțelor de producție, începutul dezvoltării industriei românești.

Despre activitatea lui Teodor Diamant nota mai tîrziu cu multă căldură și Ion Ghica. Într-o scrisoare trimisă lui Alecsandri, el menționa: „M-apuc să-ți vorbesc de un biet original, de un nebun, cum ziceau unii, de un entuziast, român cu inimă, despre care nu am văzut să se fi scris un rînd măcar. Un om uitat, deși poate a contribuit mai mult decît s-ar crede la starea de astăzi, cu toate că nu trăia la 1848”⁸⁸. Ion Ghica își încheie astfel evocarea figurii socialistului român: „Mulți, foarte mulți din oamenii care au jucat un rol în țară îi datoresc lui Diamant ideile generoase și patriotice. El a format inima și spiritul multora dintre români”⁸⁹.

Ion Heliade Rădulescu, puternic influențat de noile idei ale socialismului utopic, a fost acela care i-a pus la dispoziție lui Diamant coloanele ziarului „Curierul românesc”, pentru a propaga ideile socialist-fourieriste. La începutul activității sale, Heliade s-a declarat partizanul maestrului Charles Fourier și a înființat, la București, o bancă specială, care-și aștepta clienți amatori să depună capitaluri în vederea organizării falansterelor după modelul lui Fourier. Afinitatea redactorului de la „Curierul românesc” pentru doctrina lui Fourier este sesizabilă și în opera sa literară.

Un prieten al socialistilor și adept al ideilor proudhoniste și blanquiste a fost C. A. Rosetti. Într-un apel lansat prin revista „România viitoare”, împreună cu A. G. Golescu, N. Golescu, Gh. Magheru, V. Mălinescu, A. Paleologu, C. G. Florescu, D. Voinescu ș.a., el se declara partizan al revoluției mondiale. Conducător al idelilor socialiste era și pictorul I. N. Negulici, ocirmuitorul județului Prahova în timpul revoluției de la 1848. La rîndul lor, poeții Grigore Alexandrescu și Cezar Bolliac ca și agronomul Ion Ionescu de la Brad simpatizau cu ideile socialiste. Aceleași idei străbat și opera literară a lui Alecu Russo.

Întreaga ideologie democrat-revoluționară de la 1848, — a egalității, dreptății și democrației, a abolirii iobăgiei, a eliberării agriculturii de tarele feudalismului, a asocierii în organizarea producției, a introducerii metodelor celor mai avansate în învățămînt, a practicii poliprofesionale, ca și a egalității în drepturi a femeii, a îmbunătățirii situației economice, sociale, politice și culturale a maselor muncitoare — a fost în fapt o continuare și o dezvoltare a socialismului utopic.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 178.

⁸⁷ Ion Ghica, *Opere*, vol. I, București, E.P.L., 1967, p. 286.

⁸⁸ Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, București, Editura Minerva, 1976, p. 178.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 181.

Settimana italiana di studi storici
in occasione del XV° Congresso Internazionale
Scienze Storiche*, Bucarest, 1981, 160p.

În august 1980, cu prilejul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, a avut loc și „Săptămîna de studii istorice româno-italiene”, manifestare științifică organizată din inițiativa și cu concursul forurilor de specialitate din România și al Centrului italo-român de studii istorice de la Milano. Volumul de față cuprinde lucrările acestui simpozion, — expresie a statorniceii și ascendenței raporturilor prietenești dintre oameni de știință români și italieni, dintre popoarele român și italian — care s-a bucurat de prezența unor prestigioși istorici din Italia și România. Lucrarea debutează cu cuvîntul de deschidere rostit la începutul lucrărilor simpozionului de către ERNESTO MARIO BOLASCO, ambasadorul Italiei la București care, referindu-se la acest simpozion sublinia că a avut „un obiectiv științific dar și de prietenie pentru România. Sub acest al doilea aspect — sublinia în continuare diplomatul italian — noi dorim să aducem un omagiu eforturilor strălucite ale acestei țări pentru că a asigurat o desfășurare adecvată celui de-al XV-lea Congres Internațional de științe istorice” (p. 5—6).

* Volumul a apărut sub direcția lui Vito Grasso și în redacția Teresei Triscari Ilardo, în colecția „Quaderni dell Istituto italiana din cultura”.

Aceeași idee a fost susținută și de MIHNEA GHEORGHIU, președintele Academiei de științe sociale și politice a R.S. România care, în cuvîntul său, afirma: „Aș vrea să mai spun că relațiile româno-italiene sînt relații obișnuite dintre două țări și popoare europene prietene. Sînt în plus, relații de profundă fraternitate, de unitate spirituală și ori de cite ori vom evoca aceste raporturi nu vom putea spune decît că ele sînt firești” (p. 9).

Omagiind tradiționalele raporturi prietenești dintre România și Italia, senatorul GIOVANNI SPADOLINI, evoca în intervenția domniei sale fondul istoric comun al celor două popoare: „Ambele țări — Italia și România — sînt fiicele unei comunități de limbă și cultură păstrată în pofida vicisitudinilor, a unor mărturii singeroase și contradicții incredibile (acest spirit de comunitate a rezistat secole de-a rîndul în ciuda unei neîmplinite comunități de teritoriu și de putere); ele sînt fiicele unei anumite idei despre „Națiuni” care, pe urmă, s-a afirmat în deplinătatea ei mai întîi odată cu apariția Iluminismului, apoi cu Romanticismul printr-o unică și aproape impresionantă coincidență de date” (p. 18).

Personalitățile care au onorat simpozionul, în comunicările prezentate, au adus în discuție convergența spirituală a celor două popoare, marcată de apro-

pieri sau similitudini istorice din timpuri îndepărtate și pînă în pragul zilelor noastre.

Prof. BIANCA VALOTA CAVALLLOTI, secretara generală a Centrului italo-român de studii istorice de la Milano, în comunicarea „*Puncte de vedere ale istoriografiei italiene despre România*” a sintetizat punctele de vedere ale istoriografiei italiene, îndeosebi din ultima vreme, despre trecutul istoric al poporului român.

Autoarea a evidențiat o continuitate de interese, de contacte, de schimburi de idei și de oameni, surprinsă cu pertinență de istoriografia italiană, începînd cu raporturile dintre Bălescu și Mazzini, Cuza și Cavour și continuînd pînă la încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale. Sînt menționate articole apărute în revista „*Storia contemporanea*”, ale căror subiecte se referă la participarea României la primul conflict mondial; istoriografia română modernă și contemporană.

În acest cîmp de preocupări se înscriu și contribuțiile remarcabile ale istoricului Tamborra („*Cavour și Balcanii*”, „*Mîșcarea națională din Ottocento și Novecento*”), articolele apărute cu prilejul celui de-al 40-lea Congres de istorie a Risorgimentului, scrierile lui Caccamo (studiu „*Italia, problema orientală și independența României*”, apărut în „*Storia politica*”), Biagini (contribuții privind studiul prezenței intelectualilor români la Roma în epoca post Risorgimentului), Guido (studii asupra revoluției lui Tudor Vladimirescu), Rinolfo (studiu asupra acțiunilor întreprinse de regatul Sardiniei pentru susținerea cauzei românilor la Congresul de la Paris), Giuliano Caroli (studii consacrate raporturilor italo-române în deceniul al 4-lea) ș.a.

În continuare a fost relevată activitatea Centrului Italo-român de la Milano (inaugurat în iulie 1979), care a debutat cu organizarea unui Colocvii italo-român avînd tema: „*Italia și România între anii 1859—1879 — unitate națională și politică europeană*”, la lucrările acestuia luînd parte istorici din cele două țări.

În cadrul acestor preocupări se înscriu și propriile cercetări ale conferințierei: un volum dedicat istoriografiei române contemporane, un altul consacrat situației agrare a României și proceselor de

modernizare a economiei sale. Asupra acestui ultim aspect a manifestat interes și Michele Frisio care a elaborat studiul „*Comunitatea sătască în principatele dunărene în perioada medievală*”.

Un alt studiu este și cel al Laurei Grassi, referitor la „*Pătrunderea iluminismului în România și occidentalizarea țării*”.

Prin cele semnalate, prof. BIANCA VALOTA CAVALLLOTI a susținut ideea că „*în Italia există studii, există un interes, există inițiative în care România se află în centrul atenției*” (p. 24).

După această prezentare de autori și teme — evident selectivă — autoarea a trecut în revistă principalele teme care stau la baza cercetărilor istoricilor italieni contemporani referitoare la România. Una din aceste teme o constituie lupta românilor pentru unitate național-statală, analizată în scrieri ale istoricilor: Losano, Aristide Ricci, Leporatti.

Programul de cercetări al Centrului italo-român de studii istorice de la Milano cuprinde teme interesante cum sînt evoluția istoriografiei, vieții culturale și politice, a structurilor economice ale statului român modern în perioada 1859—1879. Referindu-se la această perioadă densă de istorie românească, autoarea remarcă că România în acești 20 de ani se găsea într-o poziție deosebit de dificilă, strivită între trei imperii (otoman, țarist și habsburgic) și apăsată de ingerințele marilor puteri europene care interveneau pentru a-i condiționa viitorul.

În continuare conferințiera a subliniat că o altă temă importantă aflată în sfera de interes a istoriografiei italiene o reprezintă fascismul din România, citîndu-se lucrări și articole, îndeosebi cele apărute în revista „*Istorie contemporanea*”, care privesc evenimentele din cele două țări în paralel.

„*Interferențe cultural-istoriografice româno-italiene*” a fost tema comunicării acad. ȘTEFAN PASCU în care autorul a prezentat în datele sale fundamentale o problemă complexă și de îndelungată tradiție: relațiile culturale româno-italiene de-a lungul timpului.

Interferențele culturale dintre cele două popoare, a explicat conferințiarul, au la bază și dezvoltarea „*istorică asemănătoare: despărțirea popoarelor român și italian prin granițe artificiale*” (p. 39), fapt ce a generat și permanenti-

zat ideea și aspirația de unitate politico-statală.

Comunitatea de origine și limbă este argumentată prin afirmațiile de greutate ale unor iluștri prelați și cărturari italieni.

Pe acest fond și stimulate de schimbările comerciale s-au dezvoltat necontenite raporturi culturale, amplificate și diversificate de la o epocă istorică la alta. Curiozității științifice a umanștilor Poggio Braccidini și Francesco Berlingheri i-a urmat intensificarea schimburilor diplomatice și culturale în epoca lui Ștefan cel Mare, Radu cel Mare, Iancu de Hunedoara, Neagoe Basarab, Iacob Heraclid Despot, Petru Cercel. Bergamezul Giovannandrea Gromo, comandant al gărzii principelui Transilvaniei, scria în lucrarea sa de factură istorică — „Compendio de tutto il regno... Transilvano” — că românii erau în număr mare în acele locuri și că vorbeau latinește („*satele sînt toate locuite de români, și aceasta nu numai în Banat, ci chiar și în Transilvania*” — p. 44—45).

Un alt italian poposit în fosta Dacie intracarpatică, învățatul montavan Antonio Possevino, în lucrarea *Transilvania*, publicată în 1583, sublinia cu amărăciune că românii din Transilvania erau oprimați de unguri, deși aveau un trecut glorios prin strălucirea civilizației dace și eroismul lui Decebal.

Epopoea lui Mihai Viteazul a impresionat opinia publică italiană cum însăși ilustra figură a voievodului român a fost primită cu căldură și simpatie.

Cronicarii italieni l-au socotit drept unul din marii eroi ai timpului lor, iar dramaturgul Giulio Cesare Croce i-a închinat o dramă jucată cu mult succes timp de peste șapte decenii în teatre italiene.

Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea sînt bogate în raporturi româno-italiene, manifestate în diverse zone ale culturii celor două țări, „*Deși aceste relații nu sînt întru totul rectilinii din punct de vedere al intensității și amplitudinii, în timpul celor două secole de frumoase influențe și împrumuturi reciproce*” (p. 47—48).

Între aceste confluențe s-au înscris inițiativele domnului Moldovei, italianul Gasparo Graziani, care între altele a înființat o „academie” la Iași; activitatea unor misionari italieni în țările

române (Marco Bondini, Vito Piluzio di Vignanello în Moldova); studiile stolicului Constantin Cantacuzino la Padova; creațiile florentinului Antonio Mario Del Chiaro, secretarul domnului Țării Românești, Constantin Brîncoveanu, între care și lucrarea „*Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*”.

Relațiile cultural-istoriografice româno-italiene — conchide acad. ȘTEFAN PASCU — s-au amplificat considerabil pe măsura modernizării sub toate aspectele a celor două state.

A doua fază a istoriei familiei florentine Medici (1537—1607), cînd puterea sa atinge apogeul, constituie obiectul atenției d-lui GIORGIO SPINI, în comunicarea — „*Florența familiei Medici*”.

Analiza puterii politice și economice a marelui ducat al Medicilor îl conduce pe autor la concluzia că acestea se datorau organizării interne precum și forței sale economice și financiare, care i-au permis să formeze o adevărată rețea de filiale în Europa. Tehnicienii ducelui Ferdinand I (1537—1609) ajung pînă la Mihai Viteazul, iar comercianții florentini cîtreiră Polonia, Rusia, Imperiul habsburgic.

Puterea economică era subtil, dar energic susținută prin cele mai diverse mijloace și secundată de o intensă activitate comercială.

Statul florentin a desfășurat o abilită și dinamică politică externă, cu mijloace nu tocmai oneste, jucînd uneori un rol important în raporturile internaționale din acea vreme.

D-nul MARIANO PINTUS este prezent în volum cu comunicarea „*Reflecții despre unificarea europeană de la tentativa lui Aristide Briand la Parlamentul ales (1929—1979)*” — evocare istorică a încercărilor de unificare europeană din ultima jumătate de veac, care constituie de fapt, o sinteză a volumului domniei sale intitulat „*Europa ocaziilor pierdute de la Briand la Parlamentul ales 1929—1979*”, apărut în urmă cu un an.

Prima inițiativă în acest sens prezentată în comunicare este cea aparținînd lui Aristide Briand, în cadrul Societății națiunilor, la Geneva, în 1929. Cu acest prilej, președintele Franței propunea să se realizeze sa, al cărei prim echivoc îl constituia noțiunea de „*lien fédéral*”, a trezit susceptibilități, deși acesta argu-

menta că o astfel de „legătură federală” nu atinge suveranitatea statelor. Reacțiile față de propunerea lui Briand au fost diferite. Reprezentantul Germaniei a manifestat interes, în timp ce reprezentanții Angliei și Italiei, din motive diferite, s-au arătat a fi sceptici.

În succesele președintelui francez, sprijinit de Gustav Stresemann (fost cancelar al Reichului după încheierea primului război mondial) s-au datorat, pe de o parte, crizei economice mondiale izbucnită în 1929 și, pe altă parte, ascensiunii spre putere a hitleriștilor în Germania.

Aceste insuccese nu l-au descurajat însă pe diplomatul austriac Richard Coudenhove Kalergi să lanseze ideea unității europene și să creeze celebra organizație „Paneuropa”.

După terminarea celui de-al doilea război mondial vechile idei de federalizare au fost reluate în diverse variante și urmate de astă dată, de concretizări practice.

„Orașele italiene în evul mediu — orientări istoriografice recente” constituie subiectul comunicării lui PAOLO BREZZI.

Înainte de prezentarea temei enunțate, autorul și-a explicat poziția sa, care îl detașează net de interpretările anterioare. D-nul BREZZI susține că este vorba de orașe și nu de comune, de Italia centrală și nordică și nu de Regat, de Italia meridională și insulară. Autorul înlătură optica istoriografiei naționaliste, viziunea risorgimentală care vedea în Comune pe precursorii războaielor de independență, a aspirațiilor de libertate. Totodată, domnia sa a atras atenția asupra continuității de viață citadină în Italia, orașele ridicate în antichitate prelungindu-și existența și în epocile dificile ale Evului Mediu.

Studiul începe cu secolul XI și analizează evoluția precum și organizarea orașelor italiene în Evul Mediu, făcând numeroase comparații cu antichitatea. Autorul sesizează schimbările de ordin economic și politic după căderea Imperiului roman, transferul puterii în mâinile clerului care îndeplinește numeroase atribuții nu numai de ordin sacerdotal dar și judecătoresc, administrativ, militar, financiar, economic.

În continuare autorul relevă trăsăturile noii istoriografii italiene care prezintă evoluția orașelor nu schematic,

abstract ci o leagă atât de latura economică a dezvoltării lor cât și de existența populației lor; o raportează la mediul înconjurător, făcând paralelism cu viața satelor; o analizează în contextul dinamicii structurilor lor administrative, economice, politice.

PAOLO BREZZI subliniază în continuare o altă notă distinctivă a noii istoriografii italiene și anume: sesizează larga întrepătrundere și continuitate a elementelor feudale în țesătura citadină, prelungirea și împletirea strînsă a factorilor de substanță a celor două lumi, prezentate de către vechea istoriografie ca o ruptură netă.

Este evidențiat și faptul că noua istoriografie italiană, utilizează surse mult mai bogate și variate, comparativ cu vechea istoriografie.

Un periplu istoriografic cu tema: „Raporturile dintre stat și biserică în Italia în ultimii o sută de ani” a întreprins CARLO GHISALBERTI, analizând lucrările „Biserica și Statul în ultimii 100 de ani”, „Administrația ecleziastică”, „Statul și Biserica în operele scriitorilor italieni din secolele XVII și XVIII”, „Jannsenismul în Italia” — toate datorate lui Arturo Carlo Jemolo; cursul lui Francesco Ruffini despre relațiile dintre stat și biserică; volumul „Catolicismul intransigent de după Unire” de Fausto Fonzi precum și lucrări aparținând lui Candeloro, Gabriele Da Rosa, Manacorda, Della Rocca, Broglio și Malgeri.

Autorii enumerați analizează raporturile dintre cele două instituții în decursul timpului, urmărindu-le evoluția de la separare și intoleranță la reconciliere și armonizare de interese.

În încheiere, autorul subliniază că după al doilea război mondial biserica a dobândit un rol eminent în istoria Italiei, alăturându-se statului în opera de reconstituire a țării, prin crearea Partidului democrat-creștin.

GIOVANNI VITUCCI, în comunicarea intitulată „2 050 de ani de la primul stat centralizat daco-getic” a prezentat fazele formării întîiului stat centralizat și independent al geto-dacilor, apelînd fie la izvoare antice binecunoscute fie la mărturii arheologice.

G. VITUCCI insistă asupra unui document epigrafic important, descoperit la Dionysopolis (străvechiul Balcic), pentru a sublinia concluzia pe deplin fondată a

întemeierii statului dac condus de Burebista. Autorul pune în evidență faptul că acest stat dac nu a apărut din senin, că el a reprezentat o continuare și deopotrivă o încununare a unei străvechi civilizații pe aceste pământuri românești.

După cum se apreciază în comunicare „În acțiunea politică a lui Burebista se poate distinge o fază inițială dedicată populațiilor pe care le numim geto-dace. [...] Burebista a introdus în absolutismul său de tip militar o anumită componentă de teocrație care i-a asigurat ascultarea fanatică a soldaților” (p. 139).

Sînt relevante apoi aspecte privind întinderea primului stat centralizat al geto-dacilor, arhitectura și tehnica lor militară, politica internă și externă a regelui dac. Raporturile cu puterea romană — remarcă autorul — reprezentau, fără îndoială, un punct de referință obligatoriu pentru politica „regilor daci” (p. 142), iar tentativa de a-și apropia pe Pompei conținea ambiții mai mari decît simpla apărare a integrității statului.

După succinte analize asupra pregătirilor militare ale lui Cezar și Burebista, a căror înfruntare nu a avut loc datorită morții celor doi conducători, lumea dacă, în vremea lui Decebal, a trebuit să facă față repetatelor tentative de expansiune ale romanilor.

Volumul se încheie cu comunicarea „Caracteristicile statului geto-dac și personalitatea lui Burebista” semnat de prof. DUMITRU BERCIU.

Succinte prezentări ale evoluției procesului de etnogenază a vechilor locuitori ai pămîntului românesc, prefăteză studiul domniei sale, după care se fac considerații asupra statului dac centralizat și independent întemeiat de Burebista. Statul dac — se apreciază în comunicare — „a fost rezultatul unei dezvoltări milenare și el a reprezentat culmea cea mai înaltă atinsă pînă atunci — adică acum 2 050 de ani — de dezvoltarea social-politică a geto-dacilor” (p. 148). Autorul evidențiază apoi unele aspecte importante ale vieții geto-dacilor în timpul marelui Burebista: unificarea monetară, utilizarea într-o mai largă măsură a bogățiilor solului și subsolului, gradul înalt al civilizației lor materiale și spirituale, dezvoltată unitar pe întreg spațiul locuit de strămoșii românilor, stratificarea socială, organizarea statală („puternică entitate politică și militară” — p. 153), politica externă a lui Burebista.

Editorii volumului prin publicarea comunicărilor — integrale sau rezumate — în limbile română și italiană oferă specialiștilor și celor interesați un instrument util și apreciat de investigare a trecutului celor două popoare, a tradiționalele lor legături prietenești, făcînd dovada interesului reciproc ascendent al oamenilor de știință din România și Italia față de evoluția istorică a țărilor lor precum și față de alte numeroase domenii de activitate.

IULIAN POSTELNICU

Stelian Neagoe, VIAȚA UNIVERSITARĂ CLU-JEANĂ INTERBELICĂ (Triumful rațiunii împotriva violenței), vol. I—II,

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 264 și 391 p.

Preocupat de investiga-re-a vieții universitare românești în perioada interbelică, istoricul Stelian Neagoe, după o cronică detaliată a Universității din Iași, editată în anul 1977, ne oferă o nouă lucrare, dedicată de această dată Universității clujene, înalt lăcaș de cultură și știință al patriei.

Salutăm dintr-un început publicarea acestei cărți de autentică ținută științifică. Și aceasta, pentru că ea evocă strădaniile neostoite ale românilor transilvăneni încununate cu fundarea Almei Mater Napocensis; pentru că, într-un cadru monografic de largă respirație, înfățișează aspectele multiple ale vieții Universității Daciei Superioare; pentru că, în pagini impregnate de patosul epocii, învederează potențele spirituale și geniul creator al românilor din această parte de țară.

Pentru a realiza toate acestea, autorul a depus eforturi tenace. Atît în privința documentării, care este bogată și fundată pe surse arhivistice și memorialistice în imensa lor majoritate inedite (de pildă, Arhiva Universității din Cluj este acum pentru prima oară pusă în circuitul valorificării științifice), cît, mai ales, în sistematizarea, în topirea acestui vast material într-o scriere purtînd încărcătura emoțională a adevărului istoric.

Din punct de vedere metodologic, lucrarea este structurată în mod judicios. Ne referim nu atît la simpla compartimentare a materialului redat în succesiunea cronologică a faptelor istorice — în paranteză fie spus, însăși titlurile diferitelor sale părți sînt foarte sugestive pentru conținutul ce-l acoperă —, ci la integrarea tematicii aflate

în conul analizei în problemele țării. Marea Unire și eliberarea României de sub cîmpul hitlerist se constituie în momentele istorice care trasează axa vertebrală a monografiei, fixează reperele esențiale ale fundalului său istoric.

Lucrarea se deschide cu o izbutită incursiune — pornind de la sfîrșitul sec. XVI — în trecutul învățămîntului superior transilvan, caracterizat de acțiunile consecvente ale cărturarilor români, încadrate organic în lupta românilor pentru dezrobire și unire, în vederea creării unei „universități naționale”. Afirmată prin tredezideratele Adunării Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848, această năzuință s-a înscris ca „ultimul dor” al eroului și martirului neamului Avram Iancu, ca obiectiv programatic major îndeplinit de făuritorii marelui act de la 1 decembrie 1918.

O secțiune distinctă a cărții descrie cu minuție întregul proces, deloc lesnicios, de întemeiere a Universității Daciei Supe-

rioare. Acesta a însemnat trecerea localului vechii universități în stăpînirea autorităților statale românești, structură, principii programatice, organizare materială și administrativă. Autorul reliefează, în acest sens, meritele lui Vasile Pârvan, eruditul istoric căruia îi revine paternitatea denumirii inspirate și legitime a noului for universitar, ale lui Vasile Goldiș și apoi Valeriu Braniște, în calitate de șefi ai Resortului Culturale și Instrucțiunii Publice, ale lui Onisifor Ghibu, secretar general al aceleiași resort din cadrul Consiliului Dirigent, ale lui Sextil Pușcariu, comisar general desemnat pentru organizarea noii universități. De asemenea, se oprește îndelung asupra activității Comisiunii universitare, un autentic semnal provizoriu, formată din învățați renumiți de pe întreg cuprinsul țării: N. Iorga, V. Pârvan, D. Gusti, N. Drăganu, I. Lupaș, Onisifor Ghibu — pentru Facultatea de litere și filozofie, P. Poni, Gh. Țițeica, L. Mrazec, Al. Borza — pentru Facultatea de științe; Toma Stelian, Șt. Longișescu, Iuliu Teodorescu, Emil Hațieganu — pentru Facultatea de drept; E. Juvăra, M. Manicatide, Gh. Marinescu, Iuliu Hațieganu, Iuliu Moldovanu — pentru Facultatea de medicină, comisie care a fixat catedrele, lectoratele și secțiunile facultăților, asigurându-le, totodată, un personal didactic la nivelul exigențelor unui învățămînt universitar de prestigiu.

Universitatea națională clujeană și-a deschis cursurile prin lecția inaugurală — despre *Datoria vieții noastre* — rostită de V. Pârvan la 3 noiembrie 1919, prin care s-a dat glas profesiei de credință a unei generații chemate să ridice țara de

dincolo de Carpați la noua sa menire istorică. Festivitățile de inaugurare a Universității Daciei Superioare au prilejuit, cum aflăm din paginile cărții, o grandioasă manifestare națională la Cluj, în ziua Transilvaniei, în zilele de 1—3 februarie 1920. Atunci, în prezența celor mai înalte oficialități române, a reprezentanților statelor aliate și neutre, a trimișilor universităților din aceste țări, s-a statuat în mod entuziast înfiul produs al marelui act al Unirii din 1918: Universitatea Daciei Superioare. „Niciodată — scria N. Iorga — nu s-a recunoscut mai deplin dreptul românesc asupra teritoriului național și valoarea culturală a neamului nostru decît acolo, la Cluj... Un semn bun la începutul unui nou avînt al gîndului nostru. Fie el cît mai îndrăzneț, fiindcă aceste manifestări înseși au dovedit că pe această cale se cîștigă cîtitoriile viitorului!”

Pe un spațiu larg, condensînd o cantitate imensă de date, Stelian Neagoe înfățișează istoricul complet al Universității clujene. Rectoratul, Senatul universitar, corpul profesoral, studențimea sînt privite atît în evoluția și dinamica lor de-a lungul anilor, cît și în ceea ce privește conținutul și roadele muncii întreprinse. Analiza merge pînă la detaliu. Cititorul poate afla, de exemplu, componența nominală a organismelor de conducere universitare, preocupările didactice și științifice ale dascălilor, numărul și compoziția națională a studenților înscriși în fiecare an — ce învederează adevărul că politica statului român față de naționalitățile conlocuitoare a fost întotdeauna efectiv democratică —, statistica licențiaților, a doctorilor în științe, a

doctorilor honoris causa; de asemenea, găsește descrisă activitatea publicațiilor, cercurilor și asociațiilor studențești, acțiunea rodnică a universităților clujene de răspîndire cît mai largă a cunoștințelor științifice în rîndul populației orașelor și satelor transilvane, efortul depus dintr-o sinceră convingere și datorie față de propășirea generală a României. Documentele invocate de autor dovedesc că Universitatea Daciei Superioare a format generații de oameni pregătiți în multe domenii, a constituit o rampă de lansare pentru o întreagă pleiadă de oameni de știință.

Din multitudinea aceasta de fapte am mai reținut cercetarea atentă și semnificativă acordată de autor relațiilor științifice internaționale ale Universității Daciei Superioare. Se constată astfel un schimb viu de experiență cu universitățile din Europa și America; profesorii clujeni participă la numeroase reuniuni științifice peste hotare, țin lecții și conferințe la renumite universități străine; totodată, savanți din străinătate sînt oaspeții Universității din Cluj.

Climatul studentesc este surprins în intimitatea sa. Pe fondul preocupărilor de viață morală sănătoasă și de studiu aprofundat sînt inserate în lucrare și răsfețele ieșiri din mîncă ale cîtorva rătăciți, ademeniți de mistica extremei drepte. Dar se observă din date certe că la Cluj nu a existat îngrijorătoare agitație „gardistă” sau „cuzistă”, ca la Iași. Forul cultural din centrul transilvan și-a propus ca scop esențial educația și instrucția pentru toți tinerii, indiferent de naționalitate. Greutățile de ordin material cu care s-au confruntat la început studenții români,

veniți în cea mai mare parte din satele Transilvaniei, au fost ameliorate prin crearea de cămine și cantine, prin acordarea de burse celor săraci sau merituoși, așa încât diversioniștii extremei drepte n-au aflat un teren prielnic de manifestare.

În pagini substanțiale, dense, reunite sub titlul Impotriva pericolului fascist-revizionist, pentru salvagardarea ființei naționale a României, autorul ne aduce în atenție toate evenimentele de politică națională, toate acțiunile mișcării revoluționare și democratice din deceniul IV, care și-au găsit un adânc ecou și în incinta Universității din Cluj. Vedem partea cea mai înaintată a studenției clujene în luptă în cadrul Celulei comuniste universitare, în activitatea publicistică desfășurată prin intermediul organului de presă „Studentul revoluționar”, în rindurile Frontului studențesc democrat, în opoziție netă față de mahfestările revizioniste fasciste. Lucrarea dezvăluie adevăratele ideile democratice, revoluționare a membrilor corpului profesoral, reliefată de încadrarea unor universitari clujeni în organizațiile de masă conduse de P.C.R.: Comitetul național antifascist, Amicii U.R.S.S., Comitetul antirăzboinic, Blocul democratic ș.a.

Folosind un stil plin de tensiune, autorul reînvie momente dramatice ce pun în lumină militantisul antifascist și antihitlerist al universitarilor clujeni, cum au fost: procesul politic de răsunet intentat, în septembrie 1935, profesorului Tudor Bugnariu; atentatul comis, la 28 noiembrie 1938, asupra rectorului Florin Ștefănescu-Goangă de doi studenți gardiști, în semn de pedeapsă față de măsurile luate de conducerea

Universității împotriva Gărzii de fier; manifestațiile organizate de profesori și studenții clujeni în sprijinul politicii naționale de salvagardare a independenței și integrității teritoriale a României. Forul științific transilvan s-a ridicat cu energie împotriva abominabilei crime fasciste săvârșite prin dictatul de la Viena din august 1940, care a răpit din trupul țării teritorii importante românești. Membrii săi au jurat în mod solemn să-și facă datoria „la arme sau unde ni se va cere”, până la „triumful dreptății noastre”.

Sarcina cea mai de seamă în zilele de restriște ce au urmat era aceea de a strămăta ființa neștirbită a Universității Daciei Superioare de la Cluj într-un oraș de pe pământul liber al României. Autorul evocă dramatici ani ai refugiuului în capitalul de încheiere intitulat Universitatea Daciei Superioare la Sibiu. Și, într-adevăr, cu eforturi eroice, această înaltă instituție românească, cu întreg patrimoniul său (arhive, biblioteci, laboratoare, clinici) s-a stabilit la Sibiu și la Timișoara (Facultatea de științe). Guvernarea întunericului verde află Universitatea pe drumuri de bejenie și în reorganizare. Cu toate acestea, scelerata dictatură legionară prea puțin va intra în atingere cu viața universitară și nu va afla aci teren de propulsări propagandistice atât de păgubitoare în alte locuri.

Apoi — după cum ne probează, cu veridicitate și aplomb, Stelian Neagoe — sub rectoratul de excepție al profesorului doctor Iuliu Hațieganu, Universitatea Daciei Superioare își continuă vechile deprinderi de viață sănătoasă și studiu temeinic. Studențimea este ca-

pacitate ideilor pozitive și generoase, cheltuindu-și energia în învățatură și manifestări culturale demne de toată lauda. Corpul profesoral este animat de dorința perfecționării procesului de învățămînt și de cercetare științifică. Sub regimul guvernării antonesciene, Universitatea va adopta o atitudine cu destule nuanțe de rezervă și luciditate civică, de la evitarea unor angajări programatice și pînă la rezistența antihitleristă și antiantonesciană. A se vedea, spre exemplu în acest sens, subcapitolul sugestiv intitulat de autor „Preludiu la Memorii universitarilor”, în care profesori, ca: D. D. Roșca, Const. Daicoviciu, Em. Petrovici, Al. Roșca, Lucian Blaga, David Prodan ș.a. și-au manifestat cu hotărâre profunde lor convingeri democratice, ardentul lor patriotism. Peste toate, în anii refugiuului domnește gîndul flacăra al revenirii neîntîrziate în Clujul aflat în partea de țară sălbatic mutilată. Pentru împlinirea acestui deziderat Universitatea n-a încetat o clipă să militeze pînă în chiar ziua eliberării Clujului (11 octombrie 1944), ce vestea iminenta întoarcere în orașul cititoriei, eveniment care reprezintă și punctul final al cărții.

Din cele expuse se evidențiază, credem, valențele pozitive certe ale unui valoros studiu istoric. În ce ne privește, l-am fi dorit completat cu un subcapitol propriu-zis de concluzii, în care autorul să sintetizeze ideile majore ale cercetării, și mai ales cu indicii ceruți de o scriere monografică la nivelul acestora. Această observație nu diminuează cîtusi de puțin aprecierea asupra demersului științific fundamentat înfăptuit de tînărul istoric Stelian Neagoe — dovedit și prin realizările sale despre miș-

care antifascistă și indeosebi prin cărțile privitoare la locul și rolul Universităților române în ansamblul problematicei generale a dezvoltării României interbelice. Așteptăm, deci, cu încredere, elabo-

rarea monografiei importantului centru universitar din capitala țării noastre — București. Un merit deosebit în această direcție revine și Editurii Dacia, cu un prestigiu de acum verificat în ceea ce

privește tipărirea cărții de istorie națională, care a contribuit din plin la realizarea unei lucrări de referință a istoriografiei noastre.

MIRCEA MUȘAT

„ROMÂNIA. FILE DE ISTORIE“,

nr. 1 și 2/1980

După cinci ani de la primul său număr, publicația trimestrială „*România. File de istorie*“, editată de Agenția Română de Presă „AGERPRES“, în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., are deja o tradiție a sa. În cele aproape 300 de pagini ale fiecărei versiuni (în limbile franceză, germană, engleză, rusă, spaniolă), sînt reunite, constant, studii semnate de autori prestigioși, cronologii, recenzii, precum și o bogată ilustrație (circa 150 de fotografii și planșe color). Revista reușește să dea măsura realizărilor celor mai reprezentative ale școlii românești de istorie, constituind, prin modalitățile publicistice folosite, un instrument eficient de promovare a istoriei noastre peste hotare.

În ultimul timp, revista a consacrat numere întregi unor momente cardinale ale istoriei românești: războiul pentru cucerirea independenței de stat depline a țării din 1877—1878 (nr. 2/1977); desăvîșirea statului național unitar român, în 1918 (nr. 3—4/1978); revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, din 1944 (nr. 2—3/1979).

Cele două mari evenimente care au marcat anul istoric 1980 — aniversarea a 2 050 de ani de

la crearea statului dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista și desfășurarea, în Capitala României, a lucrărilor celui de al XV-lea Congres internațional de științe istorice — au prilejuit Agenției Române de Presă editarea a două numere consacrate reflecțiilor lor. Ele includ studii și articole care pun în lumină unele dintre cele mai recente rezultate și concluzii ale investigațiilor istorice în legătură cu momente cruciale ale multimilenarei istorii a românilor, reliefînd valorile și semnificațiile fundamentale ale luptei poporului nostru pentru libertate națională și dreptate socială.

În deschidere, revista reproduce, în numărul 1, extrase din Cuvîntarea președintelui României socialiste, tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU**, la înîlnirea cu reprezentanți ai oamenilor de știință din domeniul istoriei, care a avut loc la 27 mai 1980, iar în numărul 2 extrase din Cuvîntarea sa la Congresul educației și învățămîntului (11 februarie 1980). Cu viziunea sa de adîncă pătrundere a legităților istorice, tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU** a valorificat pentru contemporani marile sensuri ale istoriei, a adus, prin ansamblul operei sale, o contribuție de înaltă creație științifică,

revoluționară la dezvoltarea științei istorice românești, dînd domeniului istoriografic perspective largi pentru noi aprofundări ale celor mai importante momente din istoria noastră, pentru abordarea și descifrarea unor repere esențiale ale istoriei universale.

În studiul: *Daci, romani, români* (nr. 1/1980), acad. **ȘTEFAN PASCU**, subliniind semnificația politică a creării, în urmă cu peste două milenii, a statului dac, relevă nu numai vechimea, ci și continuitatea în spațiul carpato-danubian-pontic a dacilor, ramură nord-dunăreană a numerosului neam tragic. Cu o civilizație atît de elevată și de complexă, cu rădăcini adînci în solul natal și o vie conștiință de sine — scrie autorul —, dacii au putut realiza o puternică formațiune politico-statală ca aceea de sub conducerea lui Burebista, primul stat dac centralizat și independent. Referindu-se la consecințele războaielor daco-romane, autorul se întreabă, pe bună dreptate: „Putea fi nimicit, oare, un popor cum erau dacii, cu civilizația lor, cu capacitatea lor de organizare social-politică și social-economică, cu puterea lor militară?“ (p. 13).

La sosirea indo-europenilor în acest spațiu — arată **ION HORĂTIU CRIȘAN** și **IOAN GLODARIU**, în studiul: *Cei mai viteji dintre traci*, apărut în același număr —, aici erau mari unități de cultură neolitică, iar „Venirea lor n-a

însemnat o întrerupere a vieții, dispariția vechilor locuitori. Aceștia și-au continuat existența, amestecându-se cu noii veniți. Penetrarea și asimilarea indo-europenilor — scriu autorii — au marcat o etapă nouă în evoluția triburilor locale“ (p. 23). Amintindu-se cunoscutele mențiuni despre geto-daci datorate lui Herodot, Hecateu din Milet, Hellanicos din Mitilini, Tucidide, în studiu se apreciază că, la acea dată, procesul de constituire etnică a dacogeților era încheiat. Deplina unitate constatată arheologic în epoca La Tène pe întreaga arie de locuire a geto-dacilor — ilustrată prin dezvoltarea rapidă a forțelor de producție, a schimbului, stratificarea socială — demonstrează că, în prima jumătate a secolului I î.e.n., existau toate condițiile pentru trecerea la o formă superioară de organizare, cea a statului centralizat, fapt realizat sub conducerea lui Burebista, personalitate prominentă a lumii antice. Subliniind puterea statului dac centralizat, studiul apreciază că acesta „dispunea de o apreciabilă forță armată, fiind singura putere politică a Europei în stare să facă față statului roman“ (p. 34).

S-a scris mult despre construcțiile civile și militare ale geto-dacilor, în-deosebi despre complexul de cetăți, turnuri și temple din Munții Orăștiei. Ele ilustrează un imens efort constructiv depus de lucrători, de arhitecți și meșteri zidari, care au adaptat ingenios tehnica construcțiilor militare grecești la terenul și materia primă oferite de pământul Daciei. Arătând că originalitatea dacilor constă, în același timp, în felul în care au știut să folosească elementele scitice, ilirice, grecești, celtice și romane pe care le-au împrumutat,

adekvându-le propriilor țeluri, acad. EMIL CONDURACHI, în studiul *Epoca lui Decebal*, apărut, de asemenea, în primul număr din acest an al revistei, relevă geniul strămoșilor noștri de a combina aceste elemente diferite și disparate, capacitatea lor de a crea un nou aliaj, turnat în tipare dacice, acestea cu adevărat tipice și inedite. „Unic în felul său — observă autorul —, complexul de la Grădiștea Muncelului este dovada de netăgăduit a capacității dacilor de a asimila elementele străine și de a le integra în propriul lor sistem de tradiții. O asemenea aptitudine nu putea să nu ducă la crearea unei civilizații originale, care avea să se păstreze, de-a lungul secolelor, în descendenții acestui popor“ (p. 79).

Tot în primul număr din 1980 al revistei, au fost incluse studiile: *Dacii și relațiile lor cu romanii (secole II—IV)*, de GHEORGHE BICHIR; *Locul Daciei în economia imperiului roman*, de HADRIAN DAICOVICIU; *Autohtoni și romani în Dacia*, de DUMITRU PROTASE; *Limba geto-dacilor și limba română*, de I. I. RUSSU; *Autohtoni și migratori*, de MIRCEA RUSU ș.a. Apelînd la numeroase date și argumente întemeiate pe descoperiri arheologice recente și pe investigații de ordin lingvistic, aceste studii subliniază valabilitatea ideii de autohtonie, unitate și continuitate a strămoșilor poporului român. O cronologie a istoriei desfășurate în aceste locuri din cele mai vechi timpuri și pînă în secolul al X-lea vine să întregască fericit acest prim număr din 1980 al revistei „România. File de istorie“.

Cel de-al doilea număr este consacrat, în întregime, celui de-al XV-lea

Congres internațional de științe istorice. „Alegerea României ca gazdă a unei manifestări științifice de o asemenea anvergură — subliniază ION POPESCU-PUTURI, în articolul: *București '80 — capitala istoriografiei mondiale* — reprezintă, fără îndoială, o recunoaștere a prestigiuului țării noastre în lume, a contribuției României la apărarea păcii, la dezvoltarea unor ample legături între popoare, între oameni de știință din întreaga lume“ (p. 7). Desfășurarea Congresului la București — se relevă în continuare — constituie, totodată, „o recunoaștere a existenței unei puternice școli și tradiții de cercetare istorică românească, ce se bucură astăzi de sprijinul nemîflorit și de îndrumările președintelui țării“ (p. 7).

Studiul intitulat: *Geto-dacii*, semnat de ALEXANDRU VULPE, evidențiază, pe baza multiplelor date puse la îndemînă de arheologie, unitatea culturală a geto-dacilor în spațiul carpato-danubian-pontic, vatra de viață a acestui neam, oferind cititorului o substanțială sinteză asupra societății geto-dacice din epoca de dinaintea cuceririi romane. Evoluția unitară de la societatea epocii bronzului la cea a fierului — arată autorul — s-a petrecut ca proces specific intern, nu și cu ajutorul unor factori etnici din afară. Arheologia — se remarcă mai departe — confirmă pregnant caracterul unitar al istoriei me-leagurilor locuite de geto-daci.

O îndelungată perioadă, începînd de la cucerirea unei părți a Daciei de către romani, este ilustrată în revistă, prin studiul: *În apărarea glieri străbune (sec. II—XIV)*, semnat de dr. ILIE CEAUȘESCU. „După cucerirea de către romani a

unei părți din Dacia — relevă autorul —, poporul dac nu a fost înfrânt și, cu atât mai mult, nu a fost desființat de puternicul Imperiu roman“ (p. 94). În noile condiții, poporul dac și-a dezvoltat activ cultura materială și spirituală. De aceea, lupta dacilor împotriva cuceritorilor romani a reprezentat o permanență, ea vizând alungarea legiunilor străine. Nici chiar invaziile valurilor migratoare nu au putut clinti poporul nostru. Acest lucru dovedește din plin, vitalitatea, forța de rezistență a strămoșilor, a poporului român, legătura lor pînă la contopire cu pămîntul propriu.

Conștiința unității indisolubile a tuturor românilor și a pămîntului carpato-danubian-pontic, pe care ei l-au locuit din vremuri străvechi, ideea unității de neam au străbătut prin secole și milenii. Studiul evocă, pe larg, lupta desfășurată de poporul român, în frunte cu Glad, Gelu, Menumorut, Litovoi, Basarab I, Bogdan și alții, subliniind că „Evoluția poporului român, realitățile istorice ample susținute de documente atestă că apariția și dezvoltarea statelor independente în spațiul carpato-danubian-pontic, păstrarea entității poporului român, dejucarea tuturor planurilor de cotoșire a străvechiului pămînt ro-

mănesc de către atîtea populații și popoare, asigurarea unei dezvoltări autonome în întreaga perioadă cuprinsă între secolele II și XIV, toate acestea se datoresc luptei eroice, rezistenței populare, spiritului de sacrificiu și curajului cu care întregul popor român a apărut glia strămoșilor săi“ (p. 158).

Succesivele valuri ale migratorilor, care s-au scurs aproape fără întrerupere de-a lungul primului mileniu al erei noastre, scrie M. PETRESCU-DIMBOVIȚA, în studiul: *Cetăți medievale de pămînt pe teritoriul României*, au întîrziat — fără să împiedice — cristalizarea alcătuirilor feudale la noi în țară. Oamenii reveneau la vetrele strămoșești după trecerea fiecărei năvăliri, își restabileau viața în cadrele ei firești, cultivau pămîntul, își continuau îndeletnicirile tradiționale. Odată cu organizarea formațiunilor politice-statale, au apărut cetățile de pămînt, care serveau drept centre politice și militare ale formațiunii respective, jucînd, foarte probabil, rol de reședință, dar și de adăpost al populației în vremuri de restriște. Autorul prezintă rezultatele cercetărilor efectuate la cetățile de la Dăbica, Fundu-Herții, Biharea, Vladimirescu.

Numărul 2 al revistei mai cuprinde articolele :

Slujirea țării înainte de slujirea literelor, de VIRGIL CÂNDEA ; *Revoluția din 1821 — începutul istoriei moderne a românilor*, de MIRCEA T. RADU ș.a.

De la an la an, revista „România. File de istorie“ își îmbogățește registrul tematic, în scopul cuprinderii unor laturi, aspecte, momente notabile din istoria multimilenară a poporului român, o istorie în care lupta pentru unitate și neatințare, pentru libertate și dreptate socială formează o permanență relevantă. Ceea ce conferă, tot astfel, merite acestei reviste este preocuparea sa de a prezenta istoria românilor în contextul european, de a detașa valorile cu care poporul nostru a contribuit la patrimoniul civilizației universale. Revista „România. File de istorie“ răspunde, prin ansamblul reușitelor sale, unui imperativ de strictă actualitate, înscriindu-se prin disponibilitățile specifice științei istorice, în cadrul preocupărilor constante și viguroase pentru afirmarea vocației constructive și pașnice a poporului nostru, pentru promovarea spiritului conlucrării active cu celelalte popoare și edificarea unui climat de bună înțelegere și pace pe toate meridianele planetei.

**CONSTANTIN
GHEORGHE**

**Ion Calafeteanu. DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ
ÎN SUD-ESTUL EUROPEI (martie 1938 –
martie 1940)**

Editura politică, București, 1980, 295 p.

Relațiilor internaționale din anii 1938—1940, precum și poziției și acțiunilor întreprinse de diplomația românească în acest interval de timp, le-au

fost consacrate în literatura de specialitate din țara noastră și de peste hotare un mare număr de lucrări și studii, fiecare dintre acestea aducînd un

plus de cunoaștere asupra multiplexelor și complexelor probleme izvorîte din realitățile politice, economice și militare ale acestei perioade. Lucrarea cu titlul de mai sus, potrivit afirmației autorului ei, continuă cercetările de pînă acum ale istoricilor români, încercînd să ducă mai departe cunoașterea acestei problematice prin

noi contribuții documentare și de interpretare, printr-o reevaluare a faptelor și datelor cunoscute de pe pozițiile adevărului istoric și, am adăuga noi, printr-un buchet de concluzii originale care aruncă noi fascicule de lumină asupra unor aspecte și direcții ale diplomației românești mai puțin cunoscute sau aprofundate de istoriografia de până acum. De-a lungul unei îndelungate cercetări asupra acestei perioade, cercetare concretizată dealtfel într-o suită de valoroase studii și articole, Ion Calafeteanu a observat, pe bună dreptate, că cea mai mare parte a literaturii de specialitate abordează perioada din perspectiva raporturilor dintre marile puteri sau a relațiilor acestora cu alte state încercând să fixeze poziția României în funcție de evoluția acestor raporturi, în timp ce diplomației și colaborării dintre „micile puteri”, inclusiv dintre statele din sud-estul Europei, în această perioadă deosebit de grea pentru ele, le-au fost consacrate incomparabil mai puține studii. Accentul principal al investigației întreprinse de Ion Calafeteanu cade în primul rând asupra raporturilor dintre țările mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei și în acest context geo-politic definește în mod precis și convingător rolul și locul diplomației românești. Citind cartea lui Ion Calafeteanu se poate ușor constata seriozitatea cercetării, competența cu care sînt analizate fiecare din inițiativele diplomatice ale statelor din zonă, siguranța cu care autorul se mișcă în multitudinea documentelor, a informațiilor pe care le vehiculează.

Prin subiectul pe care-l abordează lucrarea se înscrie pe linia investigații-

lor asupra tradiționalelor legături dintre țara noastră și țările sud-est europene, autorul însuși concepînd-o ca o continuare, ca o nouă filă în cronica acestor legături. Fixînd, pe scurt, jaloanele multiseculare colaborări dintre popoarele balcanice Ion Calafeteanu remarcă, în introducerea cărții, faptul că „dintre toate popoarele din zonă numai poporul român a reușit să-și păstreze, în ciuda împrejurărilor istorice vitrege, organizarea statală proprie și un mare grad de independență față de Imperiul otoman, ceea ce i-a permis să-și dezvolte mai liber viața internă și să dea popoarelor vecine asupraite un sprijin pe multiple planuri, care a atins punctul de vîrf în epoca mișcărilor de eliberare națională din Balcani” (p. 10).

Pe acest fundament istoric, autorul, utilizînd o bogată și valoroasă documentație de arhivă, completată cu documente din culegerile publicate în Germania, Anglia, Franța, Italia, Uniunea Sovietică și Ungaria, precum și cu memoriile și notele unor oameni politici și diplomați din epocă, demonstrează că în condițiile internaționale extrem de complicate din ajunul celui de-al doilea război mondial, cînd se manifestau cu tot mai multă putere eforturile Germaniei naziste de expansiune spre sud-estul Europei, guvernul român a căutat ca printr-o politică de strînsă colaborare cu țările mici și mijlocii din această parte a Europei, egal amenințate în independență și suveranitatea lor de cel de-al treilea Reich, să creeze o grupare de state care să constituie o adevărată stavilă în calea puterilor fasciste și revanșarde. Inițiativele în această direcție trebuiau să pornească

de la simpla ameliorare a raporturilor dintre statele din zonă, într-o primă fază (în acest context în lume sînt consacrate capitole speciale acțiunilor României și ale partenerilor ei din Mica Înțelegeră și Înțelegera Balcanică de a găsi căile adecvate pentru ameliorarea raporturilor cu Bulgaria monarho-fascistă și Ungaria horthystă) pînă la proiectele privind crearea unui „bloc balcanic” sau, după declararea războiului, a unui „bloc al statelor neutre”, ambele cu o largă funcționalitate. În legătură cu cele două grupări de state — a căror analiză constituie partea cea mai substanțială a cărții — considerăm necesar să facem precizarea că autorul acestei lucrări, spre deosebire de alți istorici din țară și de peste hotare, care pun adesea semn de egalitate între cele două „blocuri”, face o distincție clară între „blocul balcanic” și „blocul neutrilor”, evidențiînd, pe bază de documente, deosebirile dintre ele atît în ce privește natura obligațiilor ce reveneau statelor participante, cît și în ce privește aria geografică a acestora. Așa cum rezultă din lucrare, „blocul balcanic”, pentru realizarea căruia diplomația românească a depus începînd cu anul 1934 stăruitoare și perseverente eforturi, presupunea apropierea țărilor din această zonă, inclusiv Bulgaria, într-o grupare regională pe baza respectării independenței și suveranității naționale, a egalității în drepturi și a avantajului reciproc și avîndu-se în vedere, înainte de toate, interesul comun în realizarea unui front de rezistență în Balcani în fața primejdiei pe care o reprezenta politica expansionistă și agresivă a puterilor „Axei”. Prin atragerea Bulgariei de Înțe-

legerea Balcanică, se subliniază în lucrare, s-ar fi creat în sud-estul Europei o grupare de state, avînd elemente susceptibile de o dezvoltare pozitivă în viitor care ar fi constituit o importanță forță politică, economică, și, nu în ultimul rînd militară, capabilă să-și spună cu mai multă forță cuvîntul în viața internațională, să apere cu mai mult succes independența și suveranitatea națională a statelor membre, integritatea lor teritorială (p. 169). Pe această linie, autorul apreciază ca un important succes al diplomației românești încheierea la 31 iulie 1938 a acordului de la Salonic care stipula angajamentul celor cinci state balcanice — România, Iugoslavia, Grecia, Turcia și Bulgaria — „de a se abține în relațiile lor mutuale de la orice recurgere la forță, în conformitate cu acordurile la care fiecare dintre aceste state au subscris în privința neagresiunii” (p. 37—44). În cursul anului 1939 guvernul român și țările din Înțelegerea Balcanică au continuat să promoveze față de Bulgaria o politică de apropiere și de colaborare, dar cercurile conducătoare de la Sofia au optat, în cele din urmă, pentru apropierea de puterile „Axei” sperînd că alături de ele Bulgaria va putea să revizuiască statutul politico-teritorial din Balcani în favoarea sa. Paralel cu prezentarea negocierilor dintre statele din Balcani, în lucrare sînt urmărite și negocierile inițiate de statele din Mica Înțelegere și Ungaria horthystă în vederea stabilirii „unui regim de înțelegere și încredere în bazinul dunărean” (p. 52—57). Negocierile cu Ungaria s-au soldat cu rezultate minime datorită alinierii complete a politicii ungare la carul politicii Germaniei hitleriste

și insistenței cu care revendica teritoriul străine. În lucrare sînt demascate intențiile revizioniste ale cercurilor conducătoare ungare față de România arătînd că „insistența cu care guvernul horthyst cerea încheierea unei convenții cu privire la minorități nu era izvorită deloc din «grija» față de soarta naționalității maghiare din România...”, ci reprezenta o etapă în planurile cercurilor șovine și revizioniste de la Budapesta privind anexarea unor teritorii românești” (p. 144).

Făcînd bilanțul politicii duse de guvernul român și aliații săi din sud-estul Europei pînă la izbucnirea războiului în vederea ameliorării raporturilor dintre țările din această parte a continentului și strîngerii legăturilor dintre ele, pe baza intereselor fundamentale ce le unea, autorul constată că el era cît se poate de modest dar că elemente noi survenite în evoluția relațiilor internaționale au determinat guvernul de la București să creadă, în continuare, în realizarea unor rezultate palpabile. Principala cauză a eșecului politicii de apropiere și de realizare a unei grupări a tuturor statelor din sud-estul Europei a constituit-o, așa cum se arată în carte, neîncrederea care domina relațiile interbalcanice, neîncredere alimentată în primul rînd de intervenția unor factori din afară, precum și datorită înțelegerii înguste a intereselor naționale de către guvernele de la Budapesta și Sofia, precumpănitoare față de interesele fundamentale comune.

În pofida acestui eșec, survenit tocmai în momentul înrăutățirii situației internaționale ca urmare a declanșării celei de-a doua conflagrații mondiale, statele din sud-estul Europei, din motive

și rațiuni diferite — analizate detaliat și convingător în capitolul al V-lea din lucrare — au rămas în afara conflictului, unele dintre ele, printre care și România, declarîndu-și oficial neutralitatea. Analizînd documentele diplomatice ale vremii Ion Calafeteanu consideră că poziția neutrală a României își are originile în politica de conciliere, de cedare în fața tendințelor imperialiste ale hitlerismului dusă de guvernele englez și francez. De aici concluzia că încă din perioada acordului de la Munchen cînd politica de cedare a atins apogeul său „apare la cercurile politice conducătoare din România ideea neutralității într-un eventual conflict” (p. 131).

Poziția de neutralitate izvoră din convingerea guvernului de la București, larg aprobată de opinia publică, potrivit căreia, în situația istorică concretă, deosebit de complexă, neutralitatea putea crea condițiile favorabile menținerii independenței și integrității teritoriale a țării. Urmărind în continuare acțiunile întreprinse de guvernul român menite să păstreze sud-estul Europei în afara războiului, autorul consideră că după eșuarea „blocului balcanic” diplomația românească a folosit terenul favorabil, creat de proclamarea oficială a neutralității de către unele state din Balcani și rămînerea în afara războiului a Bulgariei și Ungariei, pentru a lansa o nouă inițiativă, un nou proiect de organizare a acestor state la nivel regional și chiar european, avînd drept obiectiv ferirea țărilor respective de ravagiile conflagrației mondiale. În acest scop, la sfîrșitul anului 1939 guvernul român a inițiat crearea unui „bloc al neutrilor” care să grupeze toate statele neutre

din sud-estul Europei (Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, România, Turcia, Ungaria), cărora urma să li se alăture Italia. Ca și proiectul „blocului balcanic”, acest proiect a reprezentat o încercare de supraviețuire a statelor mici și mijlocii din sud-estul Europei într-un moment în care — așa cum exemplele Austriei, Cehoslovaciei, Albaniei și Poloniei o dovediseră — era amenințată însăși existența lor națională. Analizând această nouă inițiativă diplomatică a guvernului român sub toate aspectele ei, Ion Calafeteanu ajunge la o serie de concluzii originale și bine argumentate cu privire la caracterul și rolul ce urma să-l aibă această nouă grupare de state. Spre deosebire de alți istorici care au văzut în „blocul neutrilor” o grupare de state îndreptată împotriva Germaniei hitleriste, autorul subliniază că „blocul neutrilor” nu era îndreptat împotriva unei țări sau grup de țări; era o grupare de state pentru ele însele, pentru apărarea lor și nu împotriva altora. Acest fapt este atestat de eforturile guvernului român de a obține asentimentul tuturor marilor puteri pentru crearea lui. Numai în cazul unei eventuale agresiuni împotriva unuia din participanți, el ar fi părăsit pozițiile defensive, dar nici în această situație nu se preconiza o antrenare a blocului, ca entitate politică în sine, într-un război împotriva agresorului, ci prin aceea că fiecare dintre statele membre s-ar fi bucurat, în acest caz, cel puțin de o neutralitate binevoitoare din partea partenerilor din bloc. „Blocul neutrilor”, așa cum reiese din lucrare, semnifică înainte de toate o solidaritate între statele și popoarele ce urmau a participa la el

și, în același timp, o demascare a prezumtivilor agresori, ori care ar fi fost ei. În realitate, poziția diplomației germane — la început de expectativă iar după aceea de categorică opoziție — față de ideea unei asemenea grupări nu face decât să confirme intențiile agresive ale Reichului. Tot în cuprinsul acestui capitol, autorul, pe baza unei bogate documentări, face o distincție netă între scopurile urmărite de guvernul român prin inițiativa lansată și cele urmărite de acele mari puteri care au îmbrățișat ideea unei asemenea grupări regionale. În sfârșit, conchide autorul, „blocul neutrilor” „constituie o încercare a cercurilor conducătoare din România de a scoate țara din izolarea politică ce se profila tot mai amenințător ca urmare a jocului politic al marilor puteri și la care, într-o anumită măsură, contribuiseră ele însele prin cedările în fața presiunilor economice și politice ale celui de-al treilea Reich, prin ura, dar și teama lor față de Uniunea Sovietică” (p. 239).

După cum reiese din lucrare toate încercările făcute de guvernul român în anii 1938—1940 de a menține independența națională și integritatea teritorială a României n-au fost încununate de succes. Autorul descifrează cauzele acestui eșec în primul rând în puternica rivalitate de interese între cele două grupări de mari puteri — anglo-franceză și germano-italiană — fiecare căutând să-și întărească pozițiile în această zonă. Uniunea Sovietică a manifestat o atitudine binevoitoare față de inițiativele de grupare a statelor mici și mijlocii din această parte a Europei văzînd în ele o barieră în calea expansiunii Germaniei hitleriste spre

răsărit. Începînd însă din august 1939 guvernul sovietic, așa cum afirma ministrul de externe al Turciei, n-a mai privit „cu ochi buni” asemenea inițiative. În această conjunctură internațională țările mici și mijlocii din zonă, apărîndu-și interesele, au fost nevoite să navigheze între marile puteri, neputînd, în cele din urmă, să evite izolarea și apoi căderea sub ocupația sau dominația puterilor fasciste.

Eșecul încercărilor de apropiere a statelor din sud-estul Europei s-a datorat într-o mare măsură și politicii obstructioniste promovate de guvernele de la Budapesta și Sofia care, cu toată presiunea opiniei publice și a cercurilor progresiste și democratice din țările respective, n-au putut fi determinate să abandoneze politica de alianță cu marile puteri revanșarde și revizioniste. Evenimentele anilor 1938—1940 confirmă prin aceasta încă odată adevărul de atîtea ori verificat de-a lungul zbuciumatei istorii a popoarelor din această parte a Europei, potrivit căruia numai printr-o strînsă conlucrare și întrajutorare, printr-o concertare a eforturilor comune de luptă pot să-și mențină libertatea și independența națională în fața tendințelor expansioniste ale marilor puteri. Atunci cînd în locul acestor acțiuni comune au primat interesele naționalist-șovine și revanșarde, cum s-au petrecut lucrurile în ajunul celui de-al doilea război mondial, libertatea și independența popoarelor din această zonă pot fi grav prejudiciate.

În ce privește România anilor 1938—1940 imaginea ce se creează în urma lecturii cărții lui Ion Calafeteanu este aceea a unei țări aflate în panică, a unei țări în care cercurile

conducătoare trăiesc drama generată de prăbușirea alianțelor politice și militare, de izolare pe plan internațional, de imposibilitatea de a-și materializa inițiativele diplomatice. Ar fi fost necesar, credem, să se arate că această stare de lucruri era în primul rând rezultatul modului în care cercurile guvernante și burghezia industrială au conceput politica de apărare a integrității teritoriale și a independenței naționale a României în întreaga perioadă interbelică. Propunerilor realiste ale cercurilor militare, nu li s-a acordat, din partea guvernelor care s-au perindat la cîrmă României, importanța cuvenită prin luarea unor măsuri ferme de creare a unui potențial economic și mai ales industrial, a unei armate bine înzestrate cu armament și tehnică de luptă, capabile să întărească capacitatea de apărare a țării și, la nevoie, să salvagardeze integritatea și independența națională prin forțele proprii ale

poporului român. Lipsite de această bază internă, inițiativele diplomatice ale României, în contextul internațional al anilor 1938—1940, cînd devenise limpede că forța era cea care dicta evoluția raporturilor dintre state — puterile fasciste fiind promotoarele acestei orientări — aveau puține șanse de a fi încununate de succes. Trebuie totuși subliniat că în pofida neîmplinirilor, a oscilațiilor și șovăielilor, dialogul României cu țările mici și mijlocii din sud-estul Europei din anii 1938—1940, căutările acestor țări de a face față cu forțe unite situației internaționale dificile, de a-și apăra independența și suveranitatea națională s-au adăugat patrimoniului tradițiilor multiseculare de colaborare dintre popoarele din această zonă geografică. O astfel de politică ce corespundea intereselor popoarelor din țările respective a avut un puternic ecou în rîndul unor largi cercuri ale opiniei publice, s-a bucurat de sprijinul

unor importante forțe social-politice. Meritul lucrării lui Ion Calafeteanu constă și în preocuparea de a pune în evidență poziția patriotică a Partidului Comunist Român, a altor forțe revoluționare și democratice din țară care au sprijinit fără rezerve inițiativele guvernului român menite să mențină independența națională și integritatea teritorială a României.

Alcătuită după toate rigorile științifice, cartea lui Ion Calafeteanu reprezintă, la nivelul documentării și cercetării anului 1980, un sumum de idei și concluzii valoroase cu privire la evoluția diplomației românești în sud-estul Europei în anii 1938—1940.

Ea contribuie la elucidarea unor aspecte importante ale politicii externe românești din anii respectivi și acest fapt îi conferă o largă audiență atît în rîndul publicului larg cît și în rîndul specialiștilor.

**CONSTANTIN
BOTORAN**

СОДЕРЖАНИЕ

Речь товарища НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ на торжественном собрании, посвященном 50-летию газеты «Скынтея» и празднованию «Дня румынской печати»	3
--	---

[СТАТЬИ-СООБЩЕНИЯ

ИОН ЧЕТЕРКИ: Мировоззрение Румынской коммунистической партии о роли социалистического государства в строительстве многосторонне развитого социалистического общества и в продвижении страны к коммунизму	16
КОНСТАНТИН РЭДУКУ: Выявление прогрессивных традиций — важное требование в революционном и патриотическом воспитании масс	33
ВИРДЖИЛ СМЫРЧА, ФЛОРИАН ТЭНЭСЕСКУ: Историческая роль нашего рабочего движения в борьбе румынского народа за национальное единство, за национальную независимость и территориальную целостность.	51
МИРЧА МУШАТ, ВАСИЛЕ АРИМИЯ: Михай Витязул в сознании будущих поколений	79
Г. УНК, В. ЗАХАРЕСКУ: Из хроники румынско-венгерских отношений в 1918—1920 гг.	105

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ОЧЕРКИ

Начало рабочего и социалистического движения в Румынии	127
--	-----

SUMMARY

Speech made by President NICOLAE CEAUȘESCU on the 50-th anniversary of newspaper „Scinteia“ and the celebration of the „Day of the Romanian Press“	3
---	----------

PAPERS AND REPORTS

Ion Ceterchi : Conception of the Romanian Communist Party about the Role of the Socialist State in the building of the multilaterally developed socialist society and Romanian's advance to comunism	16
Constantin Răducu : Using progressive traditions — a Command of the patriotic and revolutionary education of the Masses.	33
V. Smârcea, Fl. Tănăsescu : The Historical Role of our workers' movement in the fight of Romanian people for national unity, independence and territorial integrity.	51
M. Mușat, V. Arimia : Michael the Brave, in the conscience of the posterity	79
Gh. Unc, Vl. Zaharescu : From the chronicle of the Romanian—Hungarian relations in 1918—1920.	105

DOCUMENTARY STUDIES

The Beginings of the workers' and socialist movement in Romania	127
---	-----

SCIENTIFIC LIFE

REVIEWS AND BIBLIOGRAPHY

SOMMAIRE

Discours du président NICOLAE CEAUȘESCU a l'occasion du cinquantenaire du journal „Scinteia“ et de la célébration de la „Journée de la presse en roumanie“.	3
--	---

ARTICLES ET COMMUNICATIONS

Ion Ceterchi : La Conception du Parti Communiste Roumain concernant le rôle de l'Etat socialiste dans l'édification de la société socialiste multilatéralement développée et l'avance de la Roumanie vers le communisme.	16
Constantin Răducu : La Valorification des traditions progressistes — nécessité majeure pour l'éducation patriotique, révolutionnaire des masses . .	33
V. Smârcea, Fl. Tănăsescu : Le Rôle historique du mouvement ouvrier dans la lutte du peuple roumain pour l'unité nationale, l'indépendance et l'intégrité territoriale	51
M. Mușat, V. Arimia : Michel le Brave dans la conscience de la postérité. . .	79
Gh. Unc, Vl. Zaharescu : Chronique des relations entre les roumaine et les hongroises pendant les années 1918—1920.	105

ETUDES DOCUMENTAIRES

Les Commencements du mouvement ouvrier et socialiste en Roumanie. . .	127
---	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

SUMARIO

El discurso pronunciado por el presidente NICOLAE CEAUŞESCU en ocasión del 50 aniversario del cotidiano "Scinteia" y del festejo del "Día de la Prensa Rumana"	3
---	---

INFORMES—COMUNICACIONES

Ion Ceterchi : La concepción del Partido Comunista Rumano concerniente al papel del estado socialista en la fundación de la sociedad socialista multilateralmente-desarrollada y el avance del país hacia el comunismo.	16
Constantin Răducu : La valoración de las tradiciones progresistas-imperativo esencial en la educación patriótica, revolucionaria de las masas.	33
Virgil Smârcea, Florian Tănăsescu : El papel histórico del movimiento obrero en la lucha del pueblo rumano por la unidad nacional, independencia y la integridad territorial.	51
Mircea Muşat, Vasile Arimia : Miquel el Valiente en la conciencia de las generaciones futuras.	79
Gh. Unc. Vl. Zaharescu : De la crónica de las relaciones rumano-húngaras de los años 1918—1920.	105

ESTUDIOS DOCUMENTALES

Los comienzos del movimiento obrero y socialista en Rumania.	127
---	-----

I N H A L T

Rede des Präsidenten NICOLAE CEAUŞESCU anlässlich des 50. Jahrestags der Zeitung „Scinteia“ und des Tags der Rumänischen Presse	3
--	---

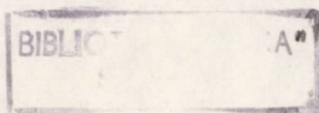
ARTIKEL — MITTEILUNGEN

Ion Ceterchi : Die Konzeption der Rumänische Kommunistische Partei über die sozialistischen gesellschaft Rolle des sozialistischen Staates in des Aufbaus der vielseitig entwickelten und fortschreiten des Landes gegen den Kommunismus.	16
Constantin Răducu : Die Verwertung der fortschrittliche Traditionen — erhöhte Erfordernis für die patriotische, revolutionäre Erziehung der Massen	33
Virgil Smârcea, Florian Tănăsescu : Die historische Rolle unserer Arbeiterbewegung in den Kampf des rumänisches Volkes für national-Einheit, Unabhängigkeit und territoriale Integrität	51
Mircea Muşat, Vasile Arimia : Mihai der Tapfere in dem Bewusstsein des Nachkommenschaft	79
Gh. Unc, Vl. Zahareseu : Aus dem Chronik der rumänische-ungarische Beziehungen zwischen 1918—1920	105

DOKUMENTARSTUDIEN

Die Anfängen der Arbeiter-und Sozialistische Bewegung in Romänien	127
Das Wissenschaftliches Leben	172

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Rauș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

I 9003

anale de istorie

anul XXVII **5** 1981

1990

0 JUL 2005

7 9003.

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

— ULU. 2014

Proletari din toate țările, uniți-vă !

**INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.**

**anale de
istorie**

Anul XXVII

5

1981

S U M A R

ION POPESCU-PUȚURI : Îndemn la creație (I)	3
GHEORGHE SURPAT : Întărirea continuă a unității moral-politice și coeziunii întregului popor în procesul edificării societății socialiste multi-lateral dezvoltate în România	23
VIRGIL SMÂRCEA, FLORIAN TÂNĂSESCU : Rolul istoric al mișcării noastre muncitorești în consolidarea și dezvoltarea României întregite, în apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei	42
MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU : Unele probleme fundamentale ale istoriei patriei, a Partidului Comunist Român	76
*	
Contribuția României la renașterea bulgară (1762—1878) : Nicolae Ciachir	101

STUDII DOCUMENTARE

Dezvoltarea partidului clasei muncitoare din România în perioada 1893—1918	121
--	-----

32778.

CAUZELE ȘI CONSECINȚELE NEFASTE ALE INSTAURĂRII REGIMURILOR FASCISTE, REACȚIONARE

Franța (*Regimul de la Vichy*) *Marin Badea* 143

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

VALTER M. BACON, jr. În spatele ușilor închise. Documente secrete despre
eșecul tratatelor româno-sovietice (1931—1932), Tipografia Institutului
Hoover, Stanford University, 1979 : *Teodor Popescu* 172

SIMA QIAN — Autor a 130 de volume de istorie a Chinei elaborate în secolul
II î.e.n. : *Ion Mamina* 177

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU,
MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, VASILE
PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMARCEA — secretar responsabil de redacție,
GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA

ÎNDEMN LA CREAȚIE (I)

ION POPESCU-PUȚURI

Lumea în care trăim, în care se dezvoltă omul ca ființă socială, în care înaintează marele proces revoluționar de eliberare a muncii, de dezalienare, de emancipare a omului de sub domnia lucrurilor, lumea aceasta în fierbere nu este numai în plină depășire a trecutului. Ea s-a avîntat de pe acum dincolo de prezent, se află la o răspîntie decisivă, la o răscruce a civilizațiilor, își accelerează mișcarea-i contradictorie și frămîntată pe *drumul dintre prezent și viitor*. Iar drumul acesta nu este o simplă continuare sau prelungire a celui de pînă acum; el duce, dacă omenirea va ști să-l urmeze, spre o lume *calitativ nouă*, în care transformările, schimbările epocale ce se conturează în prezentul nostru proiectat spre viitor tind să modifice radical toate dimensiunile vieții omului, ale umanității în ansamblu. Drumul acesta, însă, nu poate fi parcurs lin, fără greutăți și conflicte, fără simultane dări înapoi și salturi eroice înainte, într-un cuvînt fără ceea ce a caracterizat dintotdeauna dezvoltarea societății omenеști: lupta pentru progres, ciocnirea dintre vechi și nou.

În adîncurile niciodată cunoscute pînă la capăt ale societății, se dezvoltă noi forțe de producție, de o capacitate și o putere nebănuite. Asistăm la dezvoltarea unui tip calitativ nou, a unei structuri noi a principalelor forțe de producție, care cuprind toate laturile civilizației noastre și modifică tradiționalul cadru de viață. Această nouă structură își integrează toate acele forțe, acele componente care în trecut apăreau mai mult sau mai puțin izolat, cu legături mediate între ele; ea reunește într-un nou tip de producție, într-un tot organic producția materială, știința și învățămîntul. În procesul schimbării însuși obiectului muncii, care are loc în prezent ca urmare a cuceririlor științei, în primul rînd ale chimiei, omul se eliberează, treptat, de cadrul îngust și limitativ al mediului natural nemijlocit care îi asigură baza de materii prime supuse prelucrării în procesul muncii. Se desfășoară o mare revoluție în domeniul mijloacelor de comunicație și de transport, care înfășoară întregul glob, ca o bobină, cu o rețea densă de canale ale schimbului de informație, de bunuri materiale și

culturale, astfel încât am intrat în era *planetară* și am făcut pași hotărâți spre cea *interplanetară*. Dezvoltarea în general, și criza energetică în special, stimulează căutarea intensă și creșterea rapidă a utilizării unor noi surse de energie, îndeosebi a celei atomice și solare. Dar axul întregii dezvoltări a noilor forțe de producție îl constituie transformarea științei într-o forță nemijlocită de producție și automatizarea, având în centru mașina cibernetică drept instrument de alegere a deciziilor optime, de stocare și transmitere a informației și de conducere științifică. În felul acesta, se modifică înseși tipul și gradul de *mediere* între om și natură ca obiect al muncii lui, deoarece între om și mașina care, ca o prelungire sau înlocuitor al mâinii omului, acționează direct asupra obiectului muncii, intervine acum și mașina care îndeplinește și anumite funcții ale creierului, prelucrează nu materia și energia, ci *informația*, adică o formă particulară a unității dintre cunoașterea lumii ce ne înconjoară și acțiunea asupra ei. Or, aceasta înseamnă că în noul tip istoric de structură a forțelor de producție, pe care îl creează revoluția tehnico-științifică, factorii materiali vor depinde din ce în ce mai mult și mai esențial de dezvoltarea oamenilor angrenați în procesul global al producției sociale, că omul devine forța de producție principală a societății, că dezvoltarea omului, a cunoștințelor, capacităților și calităților sale devine forma cea mai eficientă a reproducției forțelor de producție. De aici și implicațiile sociale deosebite ale proceselor în curs, deoarece acțiunea revoluționară a noilor forțe de producție pătrunde în toate domeniile vieții, atacă înseși bazele vechilor forme de proprietate și diviziunea tradițională a muncii între munca fizică și cea intelectuală, între munca de conducere și administrare și cea de simplă execuție. În aceste condiții, se modifică înseși componența și chipul clasei muncitoare contemporane, transformarea științei într-o forță de producție nemijlocită și automatizarea, precum și subminarea vechilor diviziuni ale muncii duc la formarea unei totalități noi a elementului manual și intelectual al forțelor de producție, la acumularea în sinul clasei muncitoare a unor noi forțe și puteri spirituale, care fac din ea acea forță socială ce poate deschide cale într-adevăr liberă și necatastrofală noii structuri a forțelor de producție, pe care o reclamă în mod obiectiv revoluția tehnică-științifică contemporană.

Dar dacă în profunzimile societății se desfășoară procesele la care ne-am referit aici mai mult decât succint, la suprafața involburată a societății se manifestă și tendințe deosebite de puternice de a se folosi numai unele rezultate cantitative ale noilor dezvoltări ale forțelor de producție, dar de a se conserva vechile relații de producție, vechile relații sociale și instituții, de a se menține în viață, cu alte cuvinte, cu orice preț și prin folosirea oricăror mijloace de reanimare, civilizația depășită, incapabilă să reziste în continuare probei timpului. Contradicțiile din ce în ce mai acute pe care le generează această situație în interiorul vechii societăți bazate pe exploatare și asuprire, lupta care se dă între vechi și nou, între vechea și noua civilizație ce se naște în chiar sinul ei, acțiunea concomitentă, contradictorie și interferentă în același timp a unor tipuri diferite de legități ale dezvoltării forțelor de producție — a vechilor legități ale civilizației și societății împărțite în clase și a celor noi, legate de apariția și pătrunderea tot mai intensă a noilor forțe productive ale revoluției tehnice-științifice și de noile necesități ale umanității — toate acestea fac ca omenirea să se înfățișeze în prezent ca o mare frământată, străbătută în toate direcțiile

4 de unduiri stîrnite de vînturi și de valuri gigantice iscate de erupții vul-

canice. Numai acea mișcare care va merge pe valul forțelor și posibilităților noi, care va înțelege timpul nostru, însușindu-și sensul marilor înaintări, sensul mișcării spre viitor, al transformărilor fără precedent care se desfășoară în prezent, numai acea mișcare deține cheile viitorului. Și cum modul de producție al societății bazate pe clase antagoniste nu mai poate cuprinde noile forțe de producție revoluționare în forma lor cea mai dezvoltată, mișcarea aceasta este aceea, tot mai largă în prezent, care promovează transformarea socialistă a lumii.

Și acum, pentru că orizonturile largi și mobile ale lumii în transformare încercăm să le cuprindem nu dintr-un observator sideral aflat în afara acestor orizonturi, ci de aici, din patria noastră, România socialistă, strâns legată de soarta întregii lumi, dar și participantă activă la făurirea ei, este firesc să ne întrebăm care este locul nostru, al societății și națiunii noastre, cum ne raportăm noi la mișcarea lumii din prezent în viitor. Și putem răspunde cu mândrie că, deși avem de depășit încă multe greutăți inerente, deși am pornit la noua dezvoltare de la serioase rămăneri în urmă ale forțelor materiale de producție, în aspectul său esențial — acela al dezvoltării economice și al făuririi noilor relații de producție, de fapt a întregului ansamblu de relații sociale socialiste —, direcția generală de dezvoltare a societății românești se situează în făgașul tendinței istorice mondiale de eliberare a muncii, societatea noastră merge pe valul principal al istoriei, și merge nu *purtată* de val, ci făcând parte dintre principalele forțe progresiste conștiente ale Planetei, care împing valul înainte.

Cu alte cuvinte, așa cum subliniam chiar în titlul unui studiu publicat nu de mult¹, asigurând conducerea victorioasă a revoluției noastre socialiste, concentrând toate eforturile poporului în direcția făuririi bazei materiale a socialismului și a relațiilor sociale socialiste, elaborând conceptul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și conducând hotărît procesul de transpunere a lui în practică, *Partidul Comunist Român a adus România în pas cu viitorul*.

Dar a aduce o țară, o societate, o națiune în pas cu viitorul nu poate reprezenta un pas unic, săvârșit, desăvârșit și încheiat. A o menține în pas cu viitorul presupune un efort permanent de căutare a noului, de înlăturare a rutinei, a acestei rugine a gândirii, în aerul căreia noul se ofilește. Această rugină, rutina, o dăm la o parte cu curaj. Din trecut am moștenit și adăugăm noului tradiția multimilenară în a munci cu hărnicie, în a cinsti munca, omenia, vitejia și dragostea de țară, în a trăi în pace și prietenie cu popoarele vecine, în a căuta să fim un important suport al păcii și stabilității în întreaga noastră zonă geografică, în a ne apăra independența națională, în a asigura progresul forțelor de producție, al societății în general, în pofida tuturor vicisitudinilor istoriei. Dar nu putem spune în toate „așa am moștenit de la strămoși...“, pentru că am moștenit, cîndva, deplasarea cu viteza carului cu boi, dar am învățat repede să ne deplasăm cu mijloace de locomotie moderne, rapide, și vrem să trecem la vehiculul cu pernă cu aer și la avionul supersonic, vrem — și am și început — să părăsim în măruntaiele cosmosului, vrem să recepționăm, dar și să emitem pe televiziunea interplanetară, vrem și vom obține și multe altele, prevăzute în cele mai îndrăznețe visuri ale oamenilor. Și pentru aceasta,

¹ A se vedea : Ion Popescu-Puțuri, *Partidul revoluționar al clasei muncitoare a adus România în pas cu viitorul*, în „Anale de istorie“, anul XXVII, nr. 2/1981, p. 3—40.

de pe fusul cosmic al vremii, cel cu miile infinite de rotații, vrem să ștergem rutina și chiar și de pe porțiunea, oricât de mică, pe care ea și-ar face loc.

Tocmai în aceasta, în necesitatea mersului neîntrerupt înainte al societății noastre, a menținerii ei mereu în pas cu viitorul, mereu în lupta cu vechiul în practică și cu rutina în gândire rezidă marea importanță a permanentului *îndemn la creație* pe care îl adresează partidul, a cerinței formulate de secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind promovarea consecventă a noului în toate domeniile activității de construcție socialistă, în întreaga practică și gândire socială. Relevând odată în plus această cerință, secretarul general al partidului nostru sublinia în Expunerea prezentată la 24 iunie 1981 la Congresul al II-lea al consiliilor oamenilor muncii : „În întreaga noastră activitate să acționăm cu toată hotărîrea pentru înlăturarea a tot ceea ce este vechi, perimat și nu mai corespunde noii etape de dezvoltare, să promovăm cu toată fermitatea noul în muncă și viață. Trăgînd învățăminte din activitatea trecută, atît din ceea ce este bun, cît și din lipsuri, să acționăm în spiritul cerințelor dezvoltării sociale ; să nu ne fie teamă să înlăturăm acele teze și noțiuni care nu mai corespund noilor condiții istorice și sociale. Studiînd și înțelegînd fenomenele noi ce apar ca rezultat al dezvoltării sociale, al noilor descoperiri ale științei și ale cunoașterii umane în general, să promovăm consecvent tot ce este nou, ceea ce se impune ca necesitate obiectivă pentru progresul societății“².

După cum vedem, această cerință implică sarcini deosebit de importante gîndirii noastre teoretice, științei noastre sociale. Menirea ei este, printre altele, de a elabora metodologia cercetării noului, definirii sale științifice, decelării sale în întreaga complexitate a fenomenelor și proceselor la care asistăm, de a oferi principii și criterii științifice de apreciere a noului adevărat. Pentru că, se știe, ne-o demonstrează și practica, chiar și evenimente mai vechi sau mai recente din construcția socialistă din diferite țări, uneori și rutina, încercarea de a apăra vechiul sau de a impune o reîntoarcere la el poartă nume noi ca înnoire, reînnoire, dar nu reprezintă altceva decît cîrpirea unor idei, practici sau tendințe vechi cu ițe smulse din textura noului. Iar ițele smulse nu mai reprezintă de fel textura !

Gîndirea teoretică trebuie, tot astfel, să abordeze asemenea probleme ca raportul dintre stabilitate și nou, definirea și studierea forțelor sociale, organismelor și organizațiilor, instituțiilor care reprezintă purtătorii sociali ai noului, raportul dintre ele, caracteristicile momentului istoric care impune schimbări etc.

Tocmai la unele dintre aceste probleme dorim să ne referim în continuare.

Vom începe prin a sublinia că pentru a aborda aceste probleme cu succes, pentru a-și trage seva din practică, dar a funcționa ca o călăuză a acesteia, nu ca un simplu instrumentar de înregistrare, însăși gîndirea teoretică trebuie să înfrîngă unele inerții. Acestea își au și ele, firește, explicația lor istorică. Socialismul înseamnă o dezvoltare revoluționară permanentă a relațiilor sociale. Dar cunoașterea mai profundă a cauzelor și trăsăturilor legice ale transformărilor care se produc nu vine dintr-odată reprezintă de asemenea un proces, deseori contradictoriu. Gîndirii sociale

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul al II-lea al consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*. 24 iunie 1981, Editura politică, București, 1981, p. 56.

i-a lipsit, un anumit timp, un concept teoretic dezvoltat și integral privind sursele și caracterul contradicțiilor în socialism, tipul de diferențiere socială în diversele sale etape și transformări care se produc în însăși natura socială a diferitelor pături ale societății, raportul dintre interesele lor curente și de perspectivă, fazele legice ale transformării și structurii societății. Lucrul acesta e explicabil, dacă ne gândim că socialismul ca proces mondial, care, pe lângă tot ce îi este comun, se manifestă și se exprimă într-o mare varietate de forme diferite, este, în fond, abia în curs de constituire ; or, abia dezvoltarea socialismului din faza sa inițială spre înfățișările sale mai complexe înlesnește analiza sa comparativă, atrage atenția asupra legităților dezvoltării, dezvăluie dialectica contradicțiilor reale, modalitățile proprii socialismului de depășire a vechiului și naștere a noului, ceea ce stimulează și gândirea dialectică să pătrundă mai profund în diferitele nivele ale realității. La început, însă, s-a manifestat cu necesitate istorică — determinată de însăși opoziția dintre noua societate ce se năștea și vechea orînduire exploatare, de necesitatea stabilizării noii societăți, relevării umanismului ei, telurilor ei nobile —, tendința spre ceea ce am putea numi „legitimarea ei ideologică“. În acest cadru, a apărut, însă, și o tendință dogmatizantă, care a introdus în interiorul marxismului puternice elemente ale funcționalismului, și aceasta nu ca o încercare de sinteză a gândirii marxiste și a celor mai înaintate cuceriri ale funcționalismului în cadrul unei teorii generale a societății, ci, mai curînd, cu tendința de a substitui gândirea materialist-dialectică și istorică cu o abordare funcționalistă. Se știe că premisa fundamentală de la care pornește funcționalismul este ideea privind *unitatea funcțională a societății*, care ar fi o totalitate organică a unor părți legate armonic între ele, fiecare îndeplinind anumite funcții. În această viziune, în sistemul social privit doar sub aspectul structurii sale armonioase, nu se dezvoltă contradicții care să ducă la schimbarea sa, tendința dominantă ce îi este proprie este cea a menținerii structurilor existente, reîntoarcerea mereu la starea de echilibru. Schimbările posibile au, în această concepție, o origine în primul rînd exterioară, vin din partea altor sisteme, iar sistemul dat tinde, prin mecanismul său de adaptare, să revină la starea de echilibru. Unilateralitatea analizei funcționaliste a societății rezidă, în fond, în lipsa unei abordări istorice, în tendința de a prezenta imaginea unei totalități abstracte, a unui model abstract, universal valabil pentru toate societățile existente și viitoare, fără echivalent în realitate.

Socialismul, desființînd, în primul rînd, proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și posibilitatea exploatării omului de către om, a inițiat, într-adevăr, procesul complex de înlăturare a bazelor fundamentale ale împărțirii societății în clase, a impulsionat crearea elementelor unui nou tip de integrare internă a societății, a unui grad mai înalt de coeziune, bazată pe muncă, și nu pe proprietate sau pe monopolizarea funcțiilor de conducere de către o pătură aparte. Dar studierea și relevarea acestor realități istorice noi nu trebuie să însemne omiterea faptului că însuși socialismul reprezintă abia o epocă istorică de tranziție spre societatea comunistă fără clase, subaprecierea elementelor contradictorii ale acestei epoci, a mobilurilor interne de dezvoltare și transformare. Or, tendința dogmatizantă la care ne-am referit, și în care pot fi lesne recunoscute anumite postulate ale funcționalismului, a impus pentru un anumit timp o explicare teoretică neadecvată a realităților. Sfera economică a

societății era privită, chiar și într-o perioadă de început a socialismului, ca o concordanță deplină dintre forțele de producție și relațiile de producție. Aspectul de solidaritate socială și umană pe care o dezvoltă socialismul era, în această viziune, absolutizat pînă la a considera că structura socială nu mai generează în interiorul ei nici un fel de contradicții. Singurul conflict existent era, tot din această viziune, cel — real firește — generat de rămășițele vechiului sau de influențe și acțiuni din afară. Dacă, însă, existența acestui tip de conflict, care în funcție de o serie întreagă de împrejurări interne și externe poate dobîndi grade diferite de ascuțime, nu trebuie nici ignorată, nici minimalizată sau subapreciată, tot atît de adevărat este că a căuta să explici totul numai prin prisma lui înseamnă a te rezuma numai la o latură a dialecticii noii societăți și a renunța la dezvăluirea și la analiza contradicțiilor care se dezvoltă pe propria ei bază, în scopul rezolvării lor ca mijloc de înaintare pe calea progresului acestei societăți. Tocmai de aceea, pentru a îndeplini funcția ce îi revine în decelarea și promovarea noului — noului real și esențial pentru progresul societății, gîndirea noastră teoretică trebuie să pornească de la statutul pe care îl conferă schimbărilor în societate teoria generală a materialismului dialectic și istoric, deoarece tocmai ea pornește de la legătura organică reală între structura existentă și schimbare, noul care intervine și se afirmă. Dialectica materialistă nu separă analiza structurală și cea dinamică a societății, tinde spre o sinteză relevantă pentru modul în care dezvoltarea, transformarea, noul sînt generate cu necesitate de relațiile specifice structurilor existente, dezvăluie tocmai în tendințele realității existente prefigurările viitorului, tendințele legice spre schimbare. În același timp, ea vede și în schimbări procese care definesc în fiecare moment dat structura societății, deoarece dialectica privește în fiecare moment realitatea existentă în mișcare. Ca și orice altă societate, cea socialistă poartă în sine înseși izvoarele și resursele propriei schimbări și înnoiri, este un proces dialectic în fiecare *moment*, deoarece fiecare *moment* al acestei societăți îi implică trecutul, prezentul și germenul viitorului.

O asemenea abordare ne va ajuta să evităm tendința, uneori încă manifestă, de a înlocui interpretarea unilaterală și vulgarizatoare a marxismului nu cu *metoda sa materialist-dialectică și istorică autentică*, ci cu folosirea eclectică, prin simplă combinare, a modelului de analiză bazat pe postulate funcționaliste în studierea coeziunii interne și stabilității unui sistem social, și a unui alt model, dialectic, pentru analiza contradicțiilor sale și a transformării sale.

Pentru că dialectica materialistă autentică nu înseamnă nicidecum concentrarea unilaterală a gîndirii sociale numai asupra proceselor dezintegratoare sau transformatoare, nu înseamnă ignorarea rolului stabilității, subaprecierea factorilor de coeziune și stabilitate ai sistemului social, a ordinii normative etc. Dimpotrivă, tocmai dialectica materialistă a relevat faptul că, de regulă, factorii integratori, de stabilitate ai unui sistem social predomină asupra celor de schimbare fundamentală atît timp cît sistemul respectiv permite în cadrul său dezvoltarea forțelor de producție, progresul, iar pe de altă parte, că schimbarea intervine cu necesitate istorică atunci cînd dezvoltarea forțelor materiale de producție ajunge în contradicție acută cu relațiile de producție existente.

De aceste două laturi esențiale ale procesului istoric trebuie ținut seama în cel mai înalt grad în studierea realităților societății socialiste, deoarece ea apare pe arena istoriei tocmai ca sistem menit să depășească

acuta contradicție dintre forțele de producție în plină dezvoltare și relațiile de producție capitaliste, iar în interiorul ei factorii sociali conștienți au menirea și posibilitatea de a studia, sesiza și aduce mereu în concordanță aceste laturi ale modului de producție nou care se dezvoltă.

De aici rezultă și caracterul specific al *stabilității* în această societate în permanentă înaintare revoluționară. Ea înseamnă afirmarea permanentă și stabilizarea acelor elemente ale sistemului care reprezintă alternativele de dezvoltare în mod real cele mai progresiste din punctul de vedere al înaintării spre comunism, stabilizarea unor sfere ale sistemului care asigură schimbarea și înaintarea în altele, în cadrul unei structurări a societății care nu se separă nici un moment de dinamica și dialectica sa.

Am ținut să aducem această din urmă precizare tocmai pentru a sublinia faptul esențial că îndemnul partidului nostru, al conducerii sale, la creație, la căutarea și promovarea noului pornește tocmai de la un asemenea raport dialectic dintre stabilitate și schimbare în societatea noastră socialistă, nu este nicidecum determinat de o stagnare sau de vreo destabilizare — pe care, o știm, ne-o dorim și ne-o prorocim unele cercuri —, ci reprezintă o atitudine creatoare permanentă, ținând de însăși metoda de conducere a societății propriie partidului nostru comunist.

În realitate, accentul pe care îl pune partidul nostru pe atitudinea creatoare, pe necesitatea unor noi căutări în direcția promovării noului este legat de cerința decelării acestui *nou* în *noile* condiții istorice, determinate de faptul că în anii care s-au scurs de la Congresul al XI-lea al P.C.R. din anul 1974 s-au realizat cu succes obiectivele și sarcinile fundamentale ale dezvoltării economice-sociale stabilite de acest Congres, România socialistă a parcurs o etapă deosebit de importantă în înfăptuirea Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare spre comunism. În această perioadă, marcată, în special, de îndeplinirea Planului național unic de dezvoltare economică-socială a Republicii Socialiste România în perioada 1976—1980, s-au dezvoltat puternic forțele de producție pe întregul teritoriu al țării, s-a consolidat, dezvoltat și modernizat baza tehnică-materială a societății noastre, s-a accelerat procesul de modernizare a producției în toate ramurile economiei naționale. Trecerea de la dezvoltarea extensivă la dezvoltarea intensivă, accentuarea laturilor calitative, creșterea eficienței în toate domeniile de activitate au devenit caracteristica dominantă a economiei românești în cincinalul 1976—1980. În acest cadru, a continuat înfăptuirea consecventă a politicii partidului de industrializare socialistă a țării, asigurându-se industriei ritmuri înalte de dezvoltare, accelerarea procesului de modernizare a structurii producției, sporirea gradului de valorificare a resurselor materiale. A cunoscut o puternică dezvoltare și o asemenea ramură de bază a economiei ca agricultura, care a asigurat produsele agro-alimentare necesare consumului rațional, materii prime pentru industrie, precum și satisfacerea altor nevoi ale economiei naționale. Un rol important în succesele obținute în acest cincinal au avut știința și cercetarea științifică, care și-au sporit într-o măsură însemnată contribuția la soluționarea unor probleme importante ale economiei naționale, asigurându-se valorificarea mai bună a gândirii tehnice românești.

Toate acestea au avut drept rezultat creșterea susținută a productivității muncii, consolidarea finanțelor țării, asigurarea stabilității monedei naționale, lărgirea și diversificarea schimburilor economice externe, in-

tensificarea cooperării economice, inclusiv în producție, cu alte țări, creșterea participării țării noastre la diviziunea internațională a muncii și la circuitul economic mondial. Vom cita aici numai unii dintre principalii indicatori³ care reflectă succesele obținute în dezvoltarea economică-socială a țării. Astfel, producția globală industrială a crescut, în cincinalul trecut, într-un ritm mediu anual de 9,5%. În același timp, într-un ritm mediu anual de 10,1%, superior ritmului producției globale, a crescut valoarea producției industriale nete, fapt care a reflectat eforturile depuse pentru ridicarea eficienței economice și reducerea cheltuielilor materiale. Producția globală agricolă a atins, în anul 1980, nivelul de 126,4% față de media anilor 1971—1975, crescând într-un ritm mediu anual de 4,8%. Volumul total al comerțului exterior a crescut într-un ritm mediu anual de 16,5%. O creștere constantă au înregistrat produsul social (într-un ritm mediu anual de 6,9%) și venitul național (într-un ritm mediu anual de 7,2%). Rezultatul dezvoltării continue a producției materiale s-a concretizat, în felul acesta, în faptul că, în anul 1980, venitul național pe locuitor a fost cu peste 35 la sută mai mare față de anul 1975, ceea ce a creat condiții pentru înfăptuirea programului de ridicare continuă a bunăstării materiale și spirituale a poporului, pentru realizarea, în cincinalul 1976—1980, a celor mai mari creșteri ale nivelului de trai din întreaga perioadă a construcției socialismului în țara noastră. Aceste creșteri s-au reflectat în majorarea retribuției reale cu circa 29 la sută — față de 18—20% prevăzute inițial —, în sporirea cu 29 la sută a veniturilor reale ale țărănimii provenite din munca în cooperativele agricole și gospodăriile personale, în creșterea importantă — cu peste 39 la sută, față de 1975 — a fondurilor alocate de la bugetul de stat pentru nevoi social-culturale.

Pe bună dreptate, Comunicatul cu privire la îndeplinirea Planului național unic de dezvoltare economică-socială a Republicii Socialiste România în perioada 1976—1980 sublinia că „Realizările obținute în creșterea producției materiale și a eficienței activității economice au asigurat sporirea neîntreruptă a avuției naționale și a venitului național, ridicarea pe o treaptă superioară a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor, profunde transformări în întreaga societate, întărirea și mai puternică a forței economice și politice a României socialiste, a independenței și suveranității sale naționale”⁴.

Rod al activității energice a clasei muncitoare din țara noastră, a țărănimii și intelectualității, a tuturor cetățenilor, rezultatele remarcabile înregistrate în cincinalul încheiat au ridicat România pe o nouă ureaptă de progres și civilizație. Ele demonstrează convingător, cu forța faptelor, superioritatea orînduirii socialiste, justetea politicii generale a partidului nostru de construire a socialismului ca un factor esențial al progresului țării, faptul că Partidul Comunist Român își îndeplinește cu cinste rolul istoric de forță politică conducătoare a întregii societăți, asigură înaintarea României pe drumul prosperității și bunăstării.

Am amintit aici — dealtfel, în linii foarte mari numai —, realizările obținute, nu pentru că ar fi necunoscute, ci, dimpotrivă, ele fiind foarte binecunoscute, însuși acest fapt ne îndreptățește să ne întrebăm care ar

³ A se vedea: *Comunicatul cu privire la îndeplinirea Planului național unic de dezvoltare economică-socială a Republicii Socialiste România*, în *Buletinul Oficial al R.S.R.*, partea a III-a, anul XVII, nr. 17 din 30 ianuarie 1981.

⁴ *Buletinul Oficial al R.S.R.*, partea a III-a, anul XVII, nr. 17 din 30 ianuarie 1981.

putea fi sensul și intenția anumitor cercuri care — cu trimitere la un raport al uneia, numai al uneia ! — dintre numeroasele instituții particulare de prognoză, care „nu este public și nu a putut fi obținut“, din care unele organe de presă apusene „au reluat principalele aprecieri“ —, trîmbează afirmații alarmiste cu privire la „crizele“ care, chipurile, ne-ar pîndi, își fac „probleme serioase în legătură cu evaluarea situației economice din România de către F.M.I.“, consideră chiar, am zice cu aroganță, că decizia Fondului Monetar Internațional de a acorda un credit României „necesită explicații“ — ca și cum el, Fondul Monetar Internațional, nu și-ar avea, vedeți dumneavoastră, experții săi.

Ceea ce se reproșează, în fond, deciziei F.M.I. este faptul că, în urma acesteia, „unele bănci din Vest își vor schimba probabil optica, în sensul că vor privi România ca un client mai atrăgător“, precum și faptul că, în aceste condiții, România își va putea continua politica economică. Că politica și succesele economice ale României sînt, în primul rînd, rezultatele eforturilor ei proprii, nu al creditelor, este un fapt binecunoscut, care nu necesită vreo argumentare suplimentară. Vom face, însă, o paranteză pentru a spune că, atunci cînd din poziții ca cele relatate mai sus răzbate dorința de a vedea țara noastră părăsindu-și politica de dezvoltare economică intensă, noi ne facem bilanțul realizărilor de pînă acum și răspundem : În zadar, domnilor, noi această dezvoltare o vom continua, chiar dacă ne-a cerut și ne mai cere mari eforturi, pentru că, o știm bine, dacă ne-am fi aplecat și altă dată urechea la „buni sfătuitori“ și am fi renunțat la cursul de industrializare a României și la modernizare, independența României ar fi fost fictivă, ne-ar fi rămas să ne afirmăm independența și suveranitatea formală cu imnul și tricolorul, dar fără acel trainic suport de forță materială pe care se bazează acum națiunea noastră socialistă strîns unită sub tricolor și în jurul Partidului Comunist Român.

În ce privește „îngrijorările“ exprimate, datele statistice pe care le-am citat mai sus pentru cîncinalul 1976—1980 sînt, credem, concludente. Le vom completa, totuși, cu o serie de date și aprecieri pe termen mai lung (deci cu atît mai concludente) extrase din lucrarea *Economiiile est-europene post-Helsinki*. Vom preciza, de la bun început, că nu este vorba de o lucrare de largă circulație, ci de un volum de 1 427 de pagini, alcătuit în august 1977 și purtînd subtitlul : „prezentat Comitetului Economic mixt al Congresului Statelor Unite“. În scrisoarea de transmitere a volumului, adresată președintelui Comitetului, directorul executiv al acestuia, John R. Stark, arăta : „Studiul conține articole scrise de savanți și specialiști care au fost, în calitate de autorități recunoscute în problemele Europei de Est, invitați să-și aducă contribuția. Specialiștii respectivi au fost selecționați din diferite universități de aici și din afară, din institute de cercetări particulare, din mai multe departamente ale Guvernului federal și de la Biblioteca Congresului“⁵. La rîndul său, caracterizînd natura și scopul lucrării, președintele Comitetului Economic Mixt, Richard Bolling, scria în adresa către membrii Comitetului : „Se transmite alăturat, pentru uzul Comitetului Economic Mixt, al Congresului și al celor interesați, o apreciere faptică și interpretativă a politicii și realizărilor economiilor est-europene, interne și externe, intitulată «Economiile est-europene post-Helsinki». Această culegere de studii solicitate este destinată să vină în

⁵ *East European Economics Post-Helsinki*, U.S. Gouvernement Printing Office, Washington, 1977, p. III.

întîmpinarea interesului Comitetului și Congresului, furnizînd un corpus adus la zi de date și comentarii interpretative asupra relațiilor economice interne și externe ale țărilor din Europa Răsăriteană...

Se speră că acest volum, bazat pe cercetările unor specialiști, oameni de știință nord-americani, israelieni și europeni, ca și pe cele ale experților Guvernului Statelor Unite, va servi ca un ajutor și un stimulent pentru cunoașterea acestei arii de probleme⁶.

Pentru ca cititorul să înțeleagă mai bine datele pe care le extragem din acest volum, atragem atenția că autorii lui folosesc în paralel două tipuri de indicatori de creștere: Produsul Material Net (PMN) — care se bazează pe indicatorii oficiali ai țărilor respective — și Produsul Național Brut (PNB), recalculat de ei pe baza unor criterii adoptate în statistica occidentală. Diferențele care apar rezultă din faptul că, în primul caz, este luată în calcul producția globală pe sectoare, minus cheltuielile materiale și fără sectoarele de servicii din afara sferei producției materiale, în timp ce în al doilea caz datele luate în calcul se referă la totalitatea activității economice, inclusiv din sfera serviciilor. Nu vom intra în alte amănunte ale modului de calculare a celor două tipuri de indicatori, pentru că nu aceasta ne interesează în prezent, ci anumite concluzii ce se desprind indiferent care indicator este luat în considerare. Iată, de pildă, un tabel care, folosind datele pe termen lung privind ritmul mediu anual de creștere realizat între anii 1965—1976 și planificat pe anii 1976—1980, este deosebit de sugestiv și demonstrează inconsistența „îngrijorărilor” la care ne-am referit:

Clasificarea țărilor est-europene pe baza performanțelor de creștere, realizate în 1965—1976 și 1976—1980 plan⁷

(Rata medie anuală de creștere în procente)

Țara și indicatorul		1965—70	1970—75	1976	1977 plan	1976—80 plan
1. România:	PMN	7,7	11,3	10,5	11,3	10,5
	PNB	4,5	6,1	7,1		*
2. Polonia:	PMN	6,0	9,8	7,5	5,7	7,1
	PNB	3,8	6,7	5,7		
3. Bulgaria:	PMN	8,7	7,9	7,0	8,2	7,7
	PNB	4,8	4,5	4,6		
4. Iugoslavia:	Produsul social.	6,1	6,6	4,0	(1)	7,0
5. Albania:	PMN	9,0	6,3	(1)	(1)	6,3—7,0
6. Ungaria:	PMN	6,8	6,2	4,0	6,2	5,5
	PNB	* 3,7	3,6	1,2		
7. Cehoslovacia:	PMN	6,8	5,7	4,0	5,2	5,0
	PNB	3,5	3,4	1,9		
8. R.D.G.:	PMN	5,2	5,4	3,7	5,5	5,0
	PNB	3,2	3,5	2,4		

După cum vedem, în ceea ce privește România, se remarcă un nivel înalt și constant al creșterii, indiferent care dintre cele două tipuri de indicatori sînt luate în considerare. Tocmai de aceea, comentariul la tabelul respectiv, conținut în lucrarea citată, arată că: „Luînd în considerare da-

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibidem*, p. 535.

* Date necunoscute.

tele ce reprezintă realizările din 1965—1976 și cifrele de plan pe 1976—1980, România poate, probabil, să pretindă primul loc, iar Bulgaria al doilea”⁸.

Cît privește creditele externe, a căror temă încearcă s-o exploateze cei „îngrijorați”, vom remarca, în primul rînd, că este vorba de o practică generală și obișnuită în schimburile externe ale tuturor țărilor, iar ceea ce avem noi de reproșat pieții financiare capitaliste este nivelul înalt al dobînzilor practicate, care lovește în interesele țărilor în curs de dezvoltare. În rest, sîntem de acord cu autorii studiului supus atenției Congresului S.U.A. că „o țară în măsură să împrumute resursele necesare din afară are acces la o sursă de creștere care se adaugă propriilor sale eforturi”⁹. În fond, esențial este scopul în care au fost folosite creditele, eficiența cu care au fost folosite și, neîndoindu-ne, raportul dintre aceste credite și efortul propriu, mai ales raportul dintre credite și sporul de producție obținut. Tocmai de aceea, autorii studiului citat, de pildă, au comparat pe o perioadă mai lungă (1967—1976), asupra căreia se puteau deja pronunța, creșterea datoriei externe cu sporul Produsului Național Brut al țărilor respective în aceleași perioade, ajungînd la concluzia că ratele de creștere a datoriei raportate la creșterea PNB „sînt puternic influențate de diferențele dintre țări în ceea ce privește performanțele economice, ducînd la scăderea ratelor țărilor cu creștere rapidă, ca România...”¹⁰. Pe baza unui tabel statistic detaliat, autorii ajungeau la concluzia că „creșterea datoriei a fost de 10 la sută sau mai mult din creșterea PNB în Iugoslavia (17 la sută), Polonia (16 la sută), Ungaria (15 la sută), Bulgaria (13 la sută) și R.D.G. (11 la sută); și mai puțin de 10 la sută în România (8 la sută) și Cehoslovacia (5 la sută)”¹¹.

În strînsă legătură cu datele de mai sus se află și aprecierile care se fac într-un paragraf special, intitulat : *Strategia economică generală*. Referitor la țara noastră, se arată : „Deoarece conducerea consideră că o țară rămasă în urmă, neindustrializată, nu are nici o șansă de independență, prioritatea principală a fost și rămîne industrializarea rapidă. Românii recunosc, cu toate acestea, că industrializarea generează noi amenințări la adresa independenței, dacă țările care furnizează materii prime, capital, tehnologie și oferă piețe de desfacere impun condiții care ar putea pune piedici dezvoltării în continuare. Românii au optat pentru reducerea acestui pericol prin (1) limitarea nivelului importurilor pe calea înlocuirii importului ; (2) distribuirea importurilor între multe ramuri interne, spre a evita specializarea excesivă ; (3) diversificarea cît mai mult posibil a importurilor și exporturilor la diferite țări”¹². În aceeași ordine de idei, se relevă faptul că „România nu a primit vreun ajutor semnificativ din Est sau Vest (afară doar de cazul că cineva categorisește drept ajutor amplele credite comerciale)” și că „astfel, în această privință, România a fost cea mai sprijinită de propriile forțe”¹³.

Capacitatea economică a României, puterea sa de creștere economică în continuare sînt atestate și de obiectivele pe care țara noastră și le-a propus în cincinalul în curs, 1981—1985. Produsul social urmează să crească într-un ritm mediu anual de 6,1 la sută, venitul național — de 7,1 la sută ;

⁸ *Ibidem*, p. 535—536.

⁹ *Ibidem*, p. 540.

¹⁰ *Ibidem*, p. 543.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibidem*, p. 555.

¹³ *Ibid.*

producția industrială netă va înregistra un ritm mediu anual de creștere de 8,8 la sută, producția globală agricolă — de 4,5—5 la sută, volumul comerțului exterior — de 11,9 la sută, productivitatea muncii în industrie — de 7,0 la sută ; veniturile totale reale ale populației urmează să atingă, în anul 1985, nivelul de 119,0, față de 1980 ¹⁴. Așa cum s-a stabilit prin Legea adoptată de Marea Adunare Națională, privind noul cincinal, „obiectivul fundamental al planului cincinal 1981—1985 îl constituie continuarea înfăptuirii prevederilor Programului Partidului Comunist Român de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, intrarea societății românești într-o fază nouă, superioară, a dezvoltării sale, în care vor avea loc afirmarea cu putere a științei și tehnicii contemporane în toate domeniile, trecerea de la dezvoltarea extensivă la cea intensivă, pe baza acumulărilor cantitative obținute în cincinalele precedente, înfăptuirea unei profunde revoluții agrare, ridicarea pe o treaptă și mai înaltă a gradului de bunăstare și civilizație a întregului popor, întărirea independenței și suveranității României socialiste“ ¹⁵. Toate acestea înseamnă, de fapt, că — așa cum se precizează în Expunerea de motive la Lege — „prin înfăptuirea prevederilor planului cincinal 1981—1985 se va asigura realizarea obiectivului strategic de trecere a României din stadiul de țară în curs de dezvoltare la stadiul de țară mediu dezvoltată, caracteristica generală a planului constituind-o trecerea de la dezvoltarea extensivă la cea intensivă“ ¹⁶.

Iată deci că, analizând atât cifrele privitoare la realizarea planului nostru de dezvoltare economică-socială în cincinalul trecut, cât și datele pe termen mai lung — pe care, dacă nu le cunoșteau din sursele noastre, puteau să le găsească, cel puțin, în asemenea materiale alcătuite în Apus, ca volumul la care ne-am referit —, precum și obiectivele pe care ni le propunem pentru cincinalul următor, cei care se declară acum îngrijorați ar fi putut să-și dea seama de trăsăturile esențiale, pe termen lung, ale dezvoltării economiei românești. Inclusiv să înțeleagă că, chiar dacă ar fi obținut în decursul timpului credite și mai mari pentru procesul său de modernizare, România nu ar fi căpătat și nu va căpăta de pe urma lor indigestie capitalistă, și nici rău de mare prin ieșirea în largul relațiilor economice internaționale.

Dimpotrivă, orice încercări de destabilizare — și ce altceva reprezintă, în fond, tentativele de discreditare ? — ar rămâne și în continuare fără sorți de izbândă.

Pentru că stabilitatea noastră este un rezultat *cumulat* al istoriei noastre și al *prezentului* nostru socialist. Să ne amintim, într-adevăr, de statornicia cu care poporul acestor pământuri a stat aici, și-a apărat ființa, stabilitatea și cultura de-a lungul mileniilor, a acordat, pe cînd Balcanii erau încă cotropiți, refugiu și sprijin unor purtători ai culturii și luptători pentru eliberarea națională a poporului bulgar, ca și din rîndurile altor popoare din zonă. Să ne amintim și de faptul că România a devenit în zonă un puternic factor de stabilitate încă de la actul istoric de Unire a Principatelor (1859), deși s-a aflat mult timp sub puternice presiuni ale marilor puteri dinspre toate punctele cardinale. Stabilitatea statului român

¹⁴ A se vedea : *Legea pentru adoptarea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România pe perioada 1981—1985*, în *Buletinul Oficial al R.S.R.*, partea I, anul XVII, nr. 47 din 9 iulie 1981.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

și rolul său în zonă s-au întărit considerabil ca urmare a proclamării deplinei independențe a țării și importante sale participări în războiul din 1877—1878 și s-au manifestat și cu prilejul războaielor balcanice, când acțiunea României în 1913 și mai ales modul în care a știut să asigure încheierea păcii au atras aprecieri pozitive aproape în toate capitalele europene. După actul istoric de la 1 Decembrie 1918, când și-a desăvârșit, pe pedestalul fostei Dacii, unitatea statului național-unitar, vocația de factor de stabilitate a României și-a găsit expresia în politica ei de respingere a tendințelor spre încălcarea statu-quo-ului postbelic, de apărare a independenței și integrității teritoriale a țării. Cu atât mai mult se manifestă în prezent ca un puternic factor de stabilitate și pace România socialistă, trăinicia ei politică și economică, politica ei consecventă de întărire a prieteniei și colaborării cu statele socialiste vecine, cu toate țările socialiste, de promovare a unor relații de cooperare cu toate statele, indiferent de orînduirea socială. Iar în aceste condiții și în situația generală a lumii, aflată acum într-o epocă foarte frământată de tranziție de la vechi la nou, când, folosind cuvintele unui publicist italian, „criza internațională este atât de profundă, de gravă și de periculoasă pentru că este de natură structurală, adică cuprinde ansamblul relațiilor politice și economice care au reglementat viața și raporturile dintre state, «sistemele» și chiar pe oameni”¹⁷, când „tensiunea dintre marile puteri se extinde, cuprinzînd, mai mult sau mai puțin, toate problemele internaționale deschise”¹⁸, când se acumulează un număr mare de tensiuni simultane, când „criza este realmente structurală și calitativ diferită de cele cunoscute pînă acum și, în această fază de tranziție, generează cu precădere fenomene destabilizatoare”¹⁹ — în această situație, deci, nu este oare cazul să ne întrebăm dacă „prorociriile” sumbre la adresa țării noastre nu fac parte din aceleași tendințe destabilizatoare, multiplicatoare ale pericolelor generate de cercurile ce se împotrivesc cu înverșunare victoriei noului ?

Dar aceste cercuri se înșală profund atunci când, neînțelegînd raportul dialectic dintre stabilitate și schimbare de care vorbeam mai înainte, confundă căutarea și promovarea de către factorii de răspundere ai societății noastre de noi căi și soluții pentru problemele generate de viață cu fenomene de instabilitate în structurile noastre economice, sociale și politice-statale.

*
* *
*

Atitudinea creatoare, novatoare, îndemnul la creație adresat tuturor forțelor conștiente ale societății nu sînt, deci, rezultatul vreunei situații conjuncturale, nu sînt legate numai de un anumit moment al activității partidului nostru, sau de necesități de ordin tactic. Este vorba, de fapt, de o permanență a fundamentului teoretic, a politicii generale și activității practice de zi cu zi a Partidului Comunist Român. Ea rezultă din faptul că, întemeindu-se pe plan teoretic pe concepția filosofică a materialismului dialectic și istoric și pe teoria revoluționară a socialismului științific, partidul nostru refuză cu hotărîre închistarea dogmatică, nu consideră această teorie drept ceva finit, intangibil și lipsit de deschidere, pentru că,

¹⁷ Romano Ledda, *De ce trebuie să învingă cauza negocierii*, în „Rinascita”, nr. 36/1981.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

aşa cum sublinia cândva V. I. Lenin, „Fără o teorie revoluţionară care să unească pe toţi socialiştii şi din care aceştia să-şi tragă toate convingerile, folosind-o totodată la stabilirea metodelor lor de luptă şi a mijloacelor lor de acţiune, nu poate exista un partid socialist puternic ; a apăra o astfel de teorie, pe care din fermă convingere o consideri adevărată, împotriva atacurilor neîntemeiate şi încercărilor de a o denatura nu înseamnă cîtuşi de puţin a fi adversarul oricărei critici. Pentru noi teoria lui Marx nu reprezintă cîtuşi de puţin ceva încheiat şi intangibil ; dimpotrivă, sîntem convinşi că ea a pus numai piatra unghiulară a acelei ştiinţe pe care socialiştii *trebuie* s-o dezvolte mai departe în toate direcţiile, dacă nu vor să rămînă în urma vieţii“²⁰. Şi chiar dacă, atunci cînd au fost scrise, se adresa în mod concret socialiştilor ruşi, şi-au păstrat întotdeauna valoarea metodologică generală cuvintele lui Lenin privitoare la faptul că „...este deosebit de necesară prelucrarea *de-sine-stătătoare* a teoriei lui Marx, deoarece această teorie nu dă decît principii *călăuzitoare* generale, care în *condiţiile concrete* din Anglia se aplică altfel decît în cele din Franţa, în Franţa altfel decît în Germania, în Germania altfel decît în Rusia“²¹ şi — am adăuga noi — în România de asemenea altfel, iar în orice altă ţară altfel de la o perioadă istorică la alta, cu condiţiile economice, sociale, politice, interne şi externe, schimbate.

Atitudinea creatoare ca permanenţă ţine, în fond, de însăşi natura partidului nostru ca partid revoluţionar, cu misiunea istorică de a călăuzi masele de oameni ai muncii în activitatea lor de transformare permanentă a societăţii pe calea spre viitorul comunist. Este, această permanenţă creatoare, o *atitudine programatică*. Şi tocmai de aceea ea şi-a găsit o expresie concentrată în chiar conţinutul *Programului Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, dar şi în modul în care se raportează partidul nostru la tezele teoretice şi la prevederile practice ale Programului, deoarece, aşa cum se subliniază în preambulul la Program din partea Comisiei de redactare, semnat în calitate de Preşedinte al Comisiei de secretar general al P.C.R., Nicolae Ceauşescu, „În activitatea sa viitoare, partidul va trebui să se conducă neabătut după concluziile şi previziunile ştiinţifice cuprinse în Program. Totodată, va trebui să se țină permanent seama de transformările revoluţionare ce se vor produce în societatea socialistă românească şi în viaţa internaţională, trăgîndu-se concluziile corespunzătoare din aceste schimbări pentru activitatea din fiecare etapă de dezvoltare. Nu trebuie să uităm nici un moment că Programul nu dă şi nu poate da decît orientarea ştiinţifică generală ; concluziile şi prevederile sale nu sînt dogme date o dată pentru totdeauna. Va trebui să avem permanent în vedere îmbogăţirea Programului cu noi teze teoretice reieşite din activitatea de transformare revoluţionară a societăţii.

Partidul, fiecare activist va trebui să țină seama de lupta continuă între vechi şi nou şi să promoveze cu îndrăzneală noul în toate domeniile de activitate“²².

În această, am putea spune, directivă de principiu, îndemn funciar la creaţie, îşi găseşte întruchiparea îndelungată, aproape seculara expe-

²⁰ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 4, Editura politică, Bucureşti, 1961, p. 177—178.

²¹ *Ibidem*, p. 178.

²² *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*. 25—28 noiembrie 1974, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 611.

riență a mișcării muncitorești din țara noastră, a partidului politic al clasei muncitoare, în abordarea problemelor programatice, în confruntarea documentelor programatice adoptate cu viața, cu realitățile și în aducerea lor de fiecare dată, în fiecare etapă istorică, la nivelul realităților.

După cum se știe, Congresul din 1893, care a marcat oficial constituirea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, a adoptat un program marxist revoluționar al acestui partid.

În treacăt fie spus, în istoriografia noastră mai veche, acest program a fost criticat de pe poziții dogmatice, neistorice, de apreciere a unui document nu în funcție de corespondența sa cu condițiile istorice în care a fost elaborat, ci în funcție de etapele mai târzii când el nu mai corespundea, sau nu mai corespundea pe deplin. I se reproșa chiar, de către unii istorici din țară și de peste hotare, dacă nu direct, atunci într-un mod subînțeles, că nu era la nivelul unor documente programatice intrate în patrimoniul mișcării muncitorești internaționale mult mai târziu, în secolul al XX-lea deja. În acest context, i se imputau chiar anumite asemănări cu Programul de la Erfurt al social-democrației germane. Ce altceva am putea spune despre acest gen de critică, decât să amintim cuvintele lui V. I. Lenin din perioada luptei sale pentru elaborarea și adoptarea unui program marxist revoluționar în Rusia : „Din cele de mai sus, cititorul s-a putut convinge că, după părerea noastră, proiectul grupului «Eliberarea muncii» trebuie modificat în așa fel încât să apropie programul social-democraților ruși de programul social-democraților germani. Nu ne temem cătuși de puțin să declarăm că vrem să imităm programul de la Erfurt : nu este nimic rău să vrei să imiți ceea ce este bun, și tocmai acum, când se aud atât de des critici oportuniste și inconsecvente la adresa acestui program, socotim de datoria noastră să ne pronunțăm fățiș pentru el. În nici un caz, însă, imitarea nu trebuie să fie o simplă copie”²³.

De fapt, la fel ca și — mai târziu — în cazul social-democrației ruse asemănările Programului din 1893 al socialiștilor români cu Programul de la Erfurt erau determinate de metoda comună, materialist-dialectică și istorică, de abordare a societății, și erau legitime în măsura în care autorii programului porneau de la aceleași procese *fundamentale* ale dezvoltării capitalismului, de la aceleași sarcini istorice fundamentale ale proletariatului și ale partidului său politic și de la același scop final, fără a ignora, totodată, particularitățile, specificul societății românești, care își găsea și el expresia în program, în sarcinile imediate și cele de perspectivă pe care acesta le stabilea, în lupta împotriva rămășițelor precapitaliste și în specificul problemei țărănești.

Nu ne vom opri acum — nici nu este acesta scopul studiului de față — asupra argumentării celor spuse cu teze concrete din Programul din 1893. Vom releva numai faptul că acest program a constituit cadrul general — întemeiat pe principiile teoretice ale socialismului științific — al dezvoltării programatice a partidului politic al clasei muncitoare din România.

Problemele realităților și perspectivelor dezvoltării României, ale nivelelor atinse în evoluția ei pe cale capitalistă, ale necesității, sarcinilor și perspectivelor revoluției menite să asigure transformări radicale, progresul social și național, ale forțelor ei motrice, ale misiunii istorice a proletariatului în acest context au constituit o preocupare permanentă a miș-

²³ V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 4, p. 215.

cării muncitorești din România, obiectul studiilor aprofundate ale militanților ei, găsindu-și o expresie concentrată în dezbaterile și hotărârile diferitelor congrese ale partidului, care, chiar și atunci când se țineau — în condițiile de activitate ale vechii mișcări socialiste — anual, aduceau, fiecare dintre ele, noi precizări și clarificări în pozițiile programatice. Periodic, în funcție de acumularea unor schimbări importante în situația generală a țării, în dezvoltarea ei social-economică și politică, în structura ei socială, în raportul forțelor de clasă și în situația concretă a diferitelor clase, amplele analize social-politice care se efectuau în sinul partidului clasei muncitoare, vizînd o serie largă de probleme, cuprinzînd atît evoluția pe o perioadă întinsă, cît și realitatea la zi, se traduceau în modificări substanțiale ale pozițiilor programatice, inclusiv în adoptarea unor noi documente programatice fundamentale.

Astfel, Programul Partidului Social-Democrat din România, adoptat în 1910, avea drept punct de plecare importanțele schimbări care au avut loc în răstimpul scurs de la elaborarea Programului din 1893 atît în evoluția capitalismului pe plan internațional, cît și în cea a capitalismului în România.

Referitor la capitalismul din țările în care el atinsese o puternică dezvoltare, este demn de relevat faptul că Programul din 1910 sesiza unele trăsături fundamentale ale acestuia, ținînd de trecerea sa la stadiul imperialist al capitalismului, ca lupta pentru piețe și exportul de capital. Citînd, de pildă, asemenea consecințe ale modului de producție capitalist, ca „crizele economice, risipa nebună a muncii și a produselor” și „antagonismul între popoare, cu militarismul și războaiele ce-l urmează”²⁴, Programul din 1910 releva : „Supraproducția de mărfuri din țările industriale silește pe capitaliști să caute pentru desfacerea prisosului noi piețe de consum, iar enorma înmulțire de capitaluri în țările capitaliste înaintate împinge pe capitaliști a le căuta plasarea în alte țări, rămase în urmă cu dezvoltarea economică”²⁵.

În ceea ce privește sarcinile mișcării socialiste în țara noastră, Programul pornea de la importanta înaintare a României pe calea dezvoltării sale capitaliste. Astfel, dacă Programul din 1893, pornind de la constatarea că „țara noastră devine din ce în ce mai capitalistă și deci din ce în ce se creează în ea un teren favorabil socialismului”²⁶, specifica, totodată, că „proletariatul industrial, care alcătuiește cadrele principale ale forțelor socialiste, e încă slab în țara noastră”²⁷, Programul din 1910 pornea de la constatarea că „capitalismul a făcut progrese mari în țara noastră, dînd naștere tuturor fenomenelor nedespărțite de el” și că „toată organizația economico-socială a țării capătă un caracter din ce în ce mai pronunțat capitalist. Statul, organismul administrativ al țării, a ajuns la o dezvoltare tot atît de complexă ca și în statele capitaliste cele mai înaintate”²⁸. Iar referitor la consecințele acestui fapt asupra structurii și situației clasei muncitoare și, în general, asupra structurii sociale a țării, Programul sublinia că : „Rezultatul acestei dezvoltări este, pe de o parte, crearea unei clase proletare industriale, relativ puțin numeroasă încă, dar al cărei rol

²⁴ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 13.

²⁵ *Ibidem*, p. 13—14.

²⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 52.

²⁷ *Ibidem*, p. 53.

²⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 14.

în producțiune o face tot mai conștientă și mai matură politicește, iar pe de altă parte diferențierea categoriilor sociale în sinul populațiunei rurale, formarea unei burghezii sătești și ștergerea tot mai mult a caracterului feudal al relațiunilor dintre proprietari și țărani..."²⁹.

Nu am citat din primele două Programe ale partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră cu scopul de a întreprinde o analiză a acestor programe în sine — puținele teze citate nici nu ar fi suficiente pentru așa ceva —, ci doar pentru a sublinia faptul că, dintru început, documentele programatice ale mișcării noastre muncitorești, porneau nu de la scheme abstracte, ci de la aprecierea situației societății românești și a schimbărilor ce se produceau în interiorul ei. Cu alte cuvinte, pentru a releva încă o dată că analiza realităților, perceperea noului în cadrul acestor realități privite în dinamica lor și aducerea la zi, pe această bază, a programului, într-un cuvânt *atitudinea creatoare* reprezintă, într-adevăr, o *permanență* a activității partidului revoluționar al clasei noastre muncitoare, constituindu-se, chiar, într-una din principalele ei tradiții.

Nu vom intra, în continuarea acestei idei, într-o analiză cît de cît detaliată a evoluțiilor programatice din perioada dintre cele două războaie mondiale, o asemenea analiză cerînd un spațiu amplu și, în fond, un studiu de-sine-stătător. Vom remarca numai că pot fi urmărite, foarte în mare, în această evoluție anumite etape.

Noul context era definit de faptul că, în condițiile victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și ale prăbușirii imperiului austro-ungar, poporul român a cucerit, prin lupta sa hotărîită, istorica înfăptuire a desăvîrșirii unității sale naționale în cadrul statului național unic independent, că au apărut posibilități istorice noi pentru transformarea necesității revoluției sociale în România — necesitate determinată de condițiile obiective social-economice — în realitate, iar gradul de conștiință, organizare și combativitate a proletariatului a cunoscut o creștere însemnată în condițiile pe care Marea Unire le-a deschis întregii dezvoltări economice, sociale și politice a țării. În acest context, problema programatică a sarcinilor și perspectivelor revoluției din România, a strategiei și tacticilor de urmat a fost abordată pe un plan superior de Partidul Comunist Român, constituit la marele Congres din mai 1921 tocmai pe temelia reuirii tuturor forțelor revoluționare ale proletariatului de pe întreg cuprinsul României reîntregite și orientat acum, în noile condiții, nu doar spre activitatea *pregătitoare*, de organizare și luminare a clasei muncitoare, ci spre mobilizarea forțelor în vederea *înfăptuirii* revoluției. Tocmai această schimbare a condițiilor și a naturii și scopului nemijlocit al activității a fost definitorie și pentru noile elaborări programatice, care au devenit o preocupare centrală a P.C.R. chiar de la Congresul său din mai 1921, un obiect de studiu și dezbateră frămîntată în continuare.

Ulterior, în condițiile grele ale clandestinității, care s-au repercutat puternic și asupra posibilităților de documentare și de dezvoltare a gîndirii teoretice a partidului, asupra unor documente ale sale de ordin programatic, inclusiv asupra documentelor Congresului al V-lea, și-au pus amprenta și o serie de serioase erori de apreciere și limite. Unele dintre ele au izvorît din însuși stadiul atins de procesul cunoașterii, altele — ca cele privind chestiuni atît de importante ca relațiile P.C.R. cu alte partide și organizații muncitorești, cu alte forțe democratice, raportul dintre orientările P.C.R. pe plan extern și politica externă generală a statului de men-

²⁹ Ibidem, p. 15.

ținere a statu-quo-ului postbelic și a integrității teritoriale și, îndeosebi, cele privind problema națională — au rezultat nu din procesul propriu de cunoaștere, analiză și decizie, ci din indicațiile neadecvate ale Cominternului, apartenența la acesta implicând, contrar înseși principiilor care au guvernat crearea lui, introducerea obligatorie a acestor indicații în documente ale partidului.

I-au fost necesare partidului eforturi serioase pentru că gîndirea și practica sa revoluționară să depășească aceste erori și limite. Această depășire și-a găsit expresia, de pildă, atît în pozițiile hotărîte adoptate de P.C.R. în apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității naționale în fața pericolului revizuirii tratatelor de pace postbelice și a amenințării fasciste, cît și în Platforma-Program din 6 septembrie 1941. Acest important document programatic a înarmat partidul cu acea linie politică generală care i-a permis mobilizarea tuturor factorilor vitali ai națiunii în lupta pentru răsturnarea dictaturii antonesciene, întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, desfășurarea și victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă.

Elaborările programatice ale P.C.R. au corespuns, în această situație, condițiilor generale interne și internaționale cu totul noi și rolului nou al partidului în societate — atît de avangardă a clasei muncitoare, cît și de forță conducătoare a întregului proces revoluționar, în care erau angrenate multiple forțe sociale și politice. Aceste elaborări — dintre care relevăm Proiectul de platformă a Frontului Național-Democratic (F.N.D.) din septembrie 1944, adoptat la 2 octombrie 1944 ca program al Frontului Unic Muncitoresc, iar apoi ca Platformă a F.N.D., precum și Programul de guvernare al F.N.D., publicat la 29 ianuarie 1945 — vizau, în noile condiții, nu numai înarmarea partidului ca atare cu o viziune programatică, ci constituirea unor platforme programatice în măsură să asigure ralierea pe baza lor a tuturor forțelor capabile să-și aducă contribuția la desfășurarea procesului revoluționar.

Ulterior, importante analize și prevederi de ordin programatic au fost incluse în documentele Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945, ale Congresului din februarie 1948 al partidului, care a marcat restabilirea deplină a unității politice, organizatorice și ideologice a clasei muncitoare din țara noastră, precum și în documentele altor congrese ale partidului și ale plenarelor Comitetului său Central. Ele au orientat partidul în acțiunea sa neîntreruptă de conducere a societății în extrem de complexa operă de refacere economică a țării, de trecere în proprietate obștească a principalelor mijloace de producție, de trecere la industrializarea socialistă a țării și de înfăptuire a transformării socialiste a agriculturii.

În felul acesta, partidul și-a îndeplinit sarcina sa de bază din acea perioadă istorică cu toate greutățile mari și mici pe multiple planuri pe care le-a întâmpinat, greutăți care *dacă...* Ne vine în minte acest „dacă” atunci cînd sîntem confrunțați cu anumite și anumiți critici, care, în locul analizei globale, multilaterale a dezvoltării societății noastre, iau în mod unilateral în considerare numai greutățile și lipsurile și încearcă să le substituie bilanțului real al acestei dezvoltări. Acestora le putem spune că există diverse alternative ale lui „dacă”. *Dacă* socialismul s-ar fi realizat mai întîi — așa cum prevedeau întemeietorii socialismului științific — în țările capitaliste cele mai dezvoltate din Apus, *poate* că el s-ar fi dezvoltat în alte forme și cu mai puține greutăți, inclusiv în celelalte țări, mai puțin dezvoltate din punctul de vedere economic. Dar și asta a rămas

o ipoteză care nu mai are cum să fie verificată de viață. Apoi, *dacă* trecerea la socialism într-un șir de țări, inclusiv în țara noastră, nu ar fi întâmpinat opoziția înverșunată a forțelor claselor exploatatoare din aceste țări și a forțelor imperialiste ale capitalismului internațional, care, la timpul respectiv, au uzat din plin, pe lângă alte mijloace, de arma presiunii și discriminării economice — aspecte ale acestora nu au fost complet înlăturate nici până în prezent —, construcția socialistă din aceste țări s-ar fi desfășurat cu mult mai puține greutăți producătoare și de erori — iar aceasta nu mai este o *ipoteză*, ci *un fapt istoric* real. Ca să nu mai vorbim de acel „dacă” al adversarilor înverșunați ai socialismului, al tînjitorilor după vechea stare de lucruri și al celor, puțini la număr, în mintea cărora ei reușesc să provoace confuzie și derută, acel „dacă” nu ar fi avut loc revoluția... Dar, un asemenea „dacă” mai ales, noi îl lăsăm în seama scormonitorilor de comori în gunoaiile vechii societăți (pentru că ceea ce, în vechea societate, a reprezentat nu deșeul vechiului, ci realizare perenă și progres, socialismul a preluat pe un plan superior).

Noi, însă, scriem istoria după cum s-au petrecut lucrurile, nu după ce-ar fi fost „dacă”. Iar istoria adevărată ne permite să apreciem la reala amploare, valoare și însemnătate, la scara cu treptele suind spre viitor a momentelor istorice, faptul că clasa muncitoare din România, în frunte cu partidul ei revoluționar și în alianță cu toate celelalte pături de oameni ai muncii, și-a îndeplinit cu cinste prima sa sarcină istorică de bază — aceea a înlăturării vechii orînduiri bazate pe exploatarea omului de către om și a construirii bazelor socialismului — și a trecut apoi cu succes la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Programul acestei edificări a fost elaborat de partid în documentele sale începînd cu istoricul Congres al IX-lea al P.C.R. Documentele de partid, cuvîntările secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au acumulat un bogat tezaur de idei novatoare, au dat expresie atitudinii profund creatoare a P.C.R. în revoluția și construcția socialistă, atitudine ce și-a pus amprenta evidentă de originalitate asupra a multiple soluții practice și concluzii teoretice privind făurirea noii orînduiri, conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată, căile de edificare și locul și perspectivele acestei edificări în procesul general de construire a societății comuniste.

Bogata experiență dobîndită, victoriile mărețe obținute de poporul român în edificarea noii orînduiri sociale, dezvoltarea puternică a forțelor de producție, transformările produse în relațiile de producție și sociale, în întreaga structură a societății românești, precum și dezvoltarea puternică a partidului, ridicarea nivelului său politic-ideologic, maturizarea teoretică și politică a întregului partid au făcut posibile elaborarea și adoptarea, la Congresul al XI-lea al partidului, a *Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, elaborare devenită în acel moment deosebit de actuală, deoarece, așa cum se arată în însuși cuprinsul documentului, „Pornind de la complexitatea problemelor interne și externe ce trebuie soluționate în actuala și viitoarea etapă istorică de dezvoltare, este necesar ca partidul să aibă un program de perspectivă care să dea o orientare clară luptei pentru transformarea revoluționară a societății, să cristaliceze linia strategică generală a partidului și orientările tactice pentru întreaga perioadă a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism. Elaborarea programului este determinată de necesitatea așezării, la baza întregii activități a partidului, a unei concepții

teoretice și politice unitare, care să lumineze activitatea practică în toate sectoarele economico-sociale“³⁰.

Constituind *Carta fundamentală ideologică, teoretică și politică a partidului*, Programul Partidului Comunist Român a reprezentat unul dintre cele mai de seamă evenimente în gândirea social-politică și în practica socială a partidului și poporului nostru.

În spiritul Programului, și urmînd direcțiile principale de acțiune trasate în cuprinsul acestuia, în anii care s-au scurs de la adoptarea lui — relativ puțini la număr —, au fost obținute noi și însemnate succese. La cele de ordin economic ne-am mai referit în cuprinsul acestui studiu. Trebuie, însă, subliniat că, în toți acești ani, a continuat să se evidențieze caracterul creator, originalitatea soluțiilor concrete adoptate de partidul și statul nostru în rezolvarea problemelor fundamentale ale organizării și conducerii societății. S-a acumulat din nou o experiență bogată, care se cere a fi generalizată, a continuat aprofundarea fenomenelor și aspectelor noi apărute în procesul transformării revoluționare a societății și în viața internațională.

În societatea noastră s-au produs sau se conturează noi mutații importante, rezultat al acumulărilor pe parcursul întregii perioade de construcție socialistă. Nu întîmplător, îndemnul la creație conținut în cuvîntările din acest an ale secretarului general al P.C.R. a fost în mod nemijlocit legat de sublinierea necesității unor clarificări de ordin teoretic în asemenea probleme centrale ca rolul partidului, caracterul, funcțiile și perspectivele de dezvoltare ale statului. Fiindcă, într-adevăr, așa cum clasa noastră muncitoare este din punctul de vedere cantitativ și calitativ alta acum, după ce a parcurs drumul de la un proletariat relativ redus numeric la *principala clasă de producători, proprietari și beneficiari*, forța socială conducătoare a societății noastre, tot așa altul este acum și partidul ei, care dintr-un detașament de avangardă a clasei s-a transformat tot mai mult într-o *parte integrantă și integratoare* a societății în ansamblu, a întregului ei mecanism politic-social, îndeplinindu-și cu cinste rolul de *forța politică conducătoare a societății*.

Pornind de la toate acestea, de la faptul că în deceniul în care am intrat se vor înfăptui, în linii mari, obiectivele făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, așa cum au fost ele definite în Programul din 1974, precum și de la necesitatea de a se trasa căile și direcțiile consolidării acesteia, ale trecerii treptate la înfăptuirea principiilor comuniste de muncă și viață în țara noastră, Congresul al XII-lea al P.C.R. a adoptat *Hotărîrea cu privire la elaborarea unui nou program al partidului pînă în anul 2000 sau 2010*, în care se arată că : „Adoptînd în unanimitate propunerea formulată de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, secretarul general al partidului, Congresul al XII-lea împuternicește Comitetul Central al Partidului Comunist Român să întocmească pînă la Congresul al XIII-lea un nou Program al partidului, document de mare importanță teoretică și practică, ce va asigura, în continuare, o perspectivă clară, științific fundamentată, dezvoltării economico-sociale a țării, înaintării ei ferme pe calea socialismului și comunismului“³¹.

Este, această hotărîre, ea însăși un major îndemn la creație.

³⁰ Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român. 25—28 noiembrie 1974, p. 616.

22 ³¹ Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român. 19—23 noiembrie 1979, Editura politică, București, 1981, p. 847.

ÎNTĂRIREA CONTINUĂ A UNITĂȚII MORAL-POLITICE ȘI COEZIUNII ÎNTREGULUI POPOR ÎN PROCESUL EDIFICĂRII SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE ÎN ROMÂNIA

GHEORGHE SURPAT

O trăsătură de o asemenea complexitate și forță de creație cum este unitatea poporului ca mod de acțiune prin vremuri încorporează elementele unei întregi istorii românești. Tocmai de aceea, unitatea — continuu alimentată și vitalizată de o multitudine de factori în conexiune — și-a îmbogățit mereu sensurile, și-a amplificat capacitatea de construcție istorică.

În condițiile și pe fundalul transformărilor revoluționare în anii socialismului, unitatea poporului s-a ridicat la noi valențe, devenind *unitatea morală și social-politică pe temeuri socialiste*. Această unitate nouă, în care se păstrează noile virtuți și împliniri ale coeziunii populare practic multimilenare, este creația nemijlocită a unui proces istoric obiectiv — de lichidare a vechii societăți și de edificare a socialismului —, rezultatul politicii Partidului Comunist Român. Ea exprimă unitatea economică a societății socialiste românești, unitate întemeiată pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție. Pe plan social-politic ea oglindește comunitatea de interese fundamentale ale tuturor claselor și păturilor sociale, noile relații socialiste de colaborare și ajutor reciproc care se statornicesc între toți oamenii muncii, indiferent de naționalitate. Pe plan spiritual, unitatea social-politică a poporului exprimă comunitatea de idei și convingeri politice, morale și spirituale ale oamenilor muncii, unitatea de voință, de acțiune și de scop a întregului popor, bazată pe concepția socialismului științific. Unitatea întregului nostru popor s-a plămădit în jurul *clasei muncitoare*, care, prin lupta sa eroică pentru înnoirea societății, prin aportul decisiv la victoria revoluției socialiste și la edificarea noii orânduiri, a dovedit capacitatea politică de a uni energiile tuturor oamenilor muncii în direcția dezvoltării țării pe calea progresului social. O importanță hotăritoare pentru întărirea unității morale și social-politice a poporului a avut și are alianța dintre muncitorime și țărănime, care a jucat un rol istoric în lupta politică pentru cucerirea puterii, în înfăptuirea revoluției socialiste și în edificarea noii orânduiri sociale, constituind temelia trainică a statului nostru, a progresului său

economic și social. Un izvor de forță al unității și coeziunii întregului popor îl constituie, de asemenea, legăturile strânse ce unesc clasa muncitoare și țărănimea cu intelectualitatea, unitatea frățească dintre oamenii muncii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare. Sintetizând experiența istorică, în această privință, în cuvântarea de la 1 decembrie 1978, cu prilejul celei de-a 60-a sărbătoriri a făuririi statului național unitar român, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, reliefa că putem spune cu deplină satisfacție „că în condițiile socialismului s-au asigurat consolidarea și creșterea fără precedent a forței statului nostru național unitar, realizarea adevăratei unități sociale și politice a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor, pe baza acelorași interese și aspirații supreme, a dreptului de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a-și făuri în mod conștient viitorul liber, socialist și comunist”¹.

Întreaga istorie frământată, dar glorioasă a poporului român relevă deosebit de pregnant că unitatea tuturor forțelor progresiste naționale a constituit întotdeauna factorul determinant al victoriilor. Atît luptele purtate pentru eliberare națională, cît și luptele sociale, revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821, revoluția de la 1848, Unirea Principatelor și formarea statului național român în 1859, Marea Unire din 1918 și desăvîrșirea unității naționale a românilor, victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din August 1944 — toate se caracterizează prin preocuparea de a uni forțele populare. Realizarea unității în aceste lupte a dat impuls dezvoltării forțelor de producție, ridicării poporului român pe noi trepte de progres și civilizație.

Odată cu afirmarea clasei muncitoare drept forță socială principală a societății românești, cu crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România în 1893, iar apoi cu făurirea Partidului Comunist Român pe temelia României reîntregite, realizarea unității clasei muncitoare, alianța dintre muncitori și țărani, dintre toate forțele sociale progresiste, democratice, a stat continuu în centrul activității revoluționarelor români.

În anii premergători celui de-al doilea război mondial, lupta pentru unirea forțelor antifasciste, democratice s-a intensificat și mai mult. Toate marile acțiuni împotriva pericolului fascist și războiului din perioada anilor 1933—1940 s-au desfășurat pe baza unității de acțiune a clasei muncitoare, a colaborării tot mai largi a forțelor democratice, antifasciste și antirăzboinice din România. În anii războiului s-a constituit Frontul patriotic antifascist. În 1944, la 1 Mai, s-a realizat Frontul unic muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, iar apoi Blocul partidelor democratice. În același timp s-a dezvoltat colaborarea activă cu armata, cu cadrele de conducere ale acesteia, inclusiv cu palatul, cu regele Mihai. Întreaga luptă împotriva Germaniei hitleriste, pentru eliberarea deplină a țării, pînă la marea victorie din 1945, profundele transformări revoluționare și democratice realizate în România în acea perioadă s-au desfășurat pe baza unității de acțiune a clasei muncitoare, a unirii largi a tuturor forțelor progresiste și democratice.

În epoca istorică care a trecut de la actul istoric de la 23 August 1944 și declanșarea revoluției de eliberare națională și socială, societatea româ-

nească a parcurs mai multe etape istorice : înfăptuirea revoluției democratice și a revoluției socialiste, construirea bazelor socialismului și consolidarea noii societăți socialiste în România, trecerea la înfăptuirea Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism.

Partidul Comunist Român, folosind bogata experiență de luptă dobândită de-a lungul întregii sale existențe și ținând seama de legile obiective ale noii orînduiri sociale, de trecutul istoric național, de gradul de dezvoltare socială, de tradițiile și interesele fundamentale ale poporului român, a elaborat o politică adecvată fiecăreia din aceste etape, a desfășurat o amplă activitate teoretică și practică pentru atingerea obiectivelor proprii socialismului. Toate etapele procesului revoluționar unic din România — cucerirea deplină a puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii, naționalizarea mijloacelor de producție și trecerea lor în proprietatea socialistă, cooperativizarea și dezvoltarea agriculturii, desființarea exploatării, generalizarea relațiilor de producție socialiste la orașe și sate și crearea economiei socialiste unitare, făurirea unei structuri sociale formate din clase și categorii sociale prietene, animate de interese fundamentale comune, realizarea deplinei egalități în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, și întărirea continuă a relațiilor tradiționale de unitate și frăție dintre oamenii muncii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare, triumful ideologiei revoluționare a clasei muncitoare, ideologie care călăuzește întreaga noastră societate — constituie, totodată, trepte ale întăririi unității și coeziunii poporului în jurul partidului, cît și temeiul obiectiv al unității social-politice a poporului român.

Prima etapă istorică, cuprinsă între anii 1944—1947, etapa revoluției popular-democratice a fost marcată de mari acte istorice ale clasei muncitoare, ale forțelor democratice, revoluționare pentru lichidarea imediată a ultimelor urme ale regimului de dictatură militară-fascistă, participarea României cu toate mijloacele — militare, materiale, morale — la războiul drept antihitlerist, afirmarea tot mai amplă a luptei pentru drepturi democratice, înfăptuirea reformei agrare și desființarea moșierimii ca clasă, precum și a altor prefaceri democrat-revoluționare. În această etapă, Partidul Comunist Român a acționat pentru găsirea celor mai bune forme de realizare a unității clasei muncitoare, a maselor populare. Punînd pe primul plan unitatea clasei muncitoare, el a asigurat întărirea Frontului unic muncitoresc. O preocupare esențială a partidului în cursul desfășurării procesului revoluționar din această etapă a fost realizarea unor largi coaliții a tuturor forțelor democratice, și în primul rînd, asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare, închegarea și consolidarea alianței muncitorești-țărănești, menită să constituie forța de bază a revoluției și construcției socialismului. De asemenea, s-a preocupat de integrarea în procesul revoluționar a intelectualității, a diferitelor categorii de specialiști ai căror exponenți reprezentativi au acordat dintotdeauna o mare atenție problemelor îmbunătățirii stării materiale și condiției cultural-spirituale a poporului. Partidul Comunist Român, împreună cu Partidul Social-Democrat și cu celelalte forțe revoluționare și democratice, a reunit în lupta antifascistă, democratică, principalele forțe ale națiunii — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, păturile mijlocii de la orașe și sate, oamenii muncii fără deosebire de naționalitate, și chiar unele cercuri ale

burgheziei. Era ridicarea pe o nouă treaptă și în noi condiții istorice a tradițiilor proprii ale P.C.R. de polarizare a celor mai largi forțe sociale, în frunte cu clasa muncitoare, în vederea abordării obiectivelor de fundament ale evoluției istorice a țării. Aceasta a creat posibilitatea realizării unor profunde mutații sociale, a înfăptuirii unui șir de reforme economice și sociale în interesul maselor populare, a instaurării guvernului revoluționar muncitoresc-țăranesc de largă concentrare democratică la 6 martie 1945, a înlăturării monarhiei și instaurării, la 30 decembrie 1947, a Republicii Populare Române. Întreaga putere de stat aparținea, din acel moment, clasei muncitoare, care o exercita împreună cu țărănimea muncitoare și cu ceilalți oameni ai muncii.

În întregul proces revoluționar, un rol important a avut activitatea pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare și făurirea Partidului Unic Muncitoresc, în 1948, și trecerea la o nouă etapă istorică de dezvoltare — realizarea revoluției socialiste, a construirii societății socialiste în România.

La începutul anului 1948, în contextul transformărilor politice survenite în urma cuceririi depline a puterii politice în stat și proclamării republicii populare, economia națională, unitară în ansamblul său, exprima interdependența unor sectoare mai mult sau mai puțin contradictorii. Sectorul economic de stat, care se transforma în sector socialist, cuprindea circa 20% din industria siderurgică, 30% din industria metalurgică prelucrătoare, transporturile pe calea ferată, un număr însemnat de ferme de stat în agricultură și Banca Națională a României. Statul era proprietarul tuturor întreprinderilor de sare, alcool, chibrituri, tutun, care erau monopoluri de stat. Sectorul economic de stat coexistă cu sectoare bazate pe proprietatea privată: *sectorul capitalist particular, mica producție de mărfuri și capitalist de stat*. Sectorul capitalist ocupa un loc predominant. Ansamblul de măsuri anticapitaliste (etatizarea Băncii Naționale, organizarea oficiilor industriale, reforma monetară), adoptate de guvern în anul 1947, deși afectase folosirea neîngrădită a proprietății privat-capitaliste asupra mijloacelor de producție de către burghezie în propriul interes de clasă, nu a determinat o răsturnare a pozițiilor sale fundamentale.

Pe plan social continuau să existe clasele și păturile sociale din perioada anterioară — *clasa muncitoare, burghezia, țărănimea și intelectualitatea*. În raporturile dintre ele, în ponderea și importanța lor în viața politică, economică și socială se înregistrează însă, la începutul anului 1948, schimbări importante. Clasa muncitoare se transformă, pe măsura dezvoltării procesului revoluționar declanșat în august 1944, în forța socială conducătoare a societății. Prin intermediul reprezentanților săi în guvern și în organele puterii de stat și cu deosebire prin partidul său politic, ea intervine cu tot mai multă eficiență în conducerea treburilor țării. Burghezia continua să dețină puterea economică în cadrul sectoarelor privat-capitalist și capitalist de stat, dar pierduse treptat pozițiile politice deținute anterior în conducerea țării. Țărănimea, clasă neomogenă în ansamblul său, reprezenta o forță principală în stat, acționind în strînsă alianță cu clasa muncitoare și alte categorii de oameni ai muncii. Intelectualitatea se pronunța și se integra în cea mai mare parte, ca și în perioada anterioară, transformărilor democrat-revoluționare profunde, noului curs, socialist, al procesului revoluționar.

26 În noile condiții, create după preluarea deplină a puterii politice de către oamenii muncii, înfăptuirea naționalizării principalelor mijloace de

producție se impunea ca o cerință stringentă. Naționalizarea era imperios reclamată de necesitatea menținerii și consolidării puterii politice cucerită de oamenii muncii, de înlăturarea contradicției dintre noua suprastructură politică și caracterul economiei în care se menținea proprietatea capitalistă, precum și de faptul că burghezia, înlăturată de la conducerea vieții politice, folosea forța sa economică în scopul subminării statului popular.

Naționalizarea mijloacelor de producție, îndeplinită în 1948, și trecerea la cooperativizarea agriculturii în 1949 au constituit momente importante în lupta pentru transformarea pe baze socialiste a societății românești. Îndeplinită de stat, în care puterea politică aparținea exclusiv clasei muncitoare și aliaților săi, naționalizarea a dus la desființarea proprietății capitaliste asupra principalelor mijloace de producție și a exploatării omului de către om într-o vastă și hotărâtoare zonă a vieții economice, la construirea, pe acest temel, a noilor relații de producție, a proprietății socialiste — temelia comunității de interese economice a tuturor claselor și categoriilor sociale care își câștigă existența prin muncă, a unității de naștințe a întregului popor. Cucerindu-și calitatea de producătoare și proprietară a mijloacelor de producție, clasa muncitoare a asigurat folosirea avuției naționale pentru progresul economic și social al țării. Noul raport al clasei muncitoare față de mijloacele de producție a determinat, la rândul lui, schimbarea rolului ei în organizarea socială a muncii, a creat baza obiectivă pentru dezvoltarea democrației, concepută ca un proces care comportă crearea unor premise de ordin instituțional, de ordin economic, cultural, politic și organizatoric, pentru asigurarea participării maselor la conducerea societății.

După naționalizare, în economia națională, alături de sectorul socialist, care avea rolul conducător, a continuat să existe un sector privat-capitalist, reprezentat de întreprinderi particulare industriale și comerciale care nu au fost supuse naționalizării și de gospodăriile burgheziei rurale; un sector al micii producții de mărfuri, format din gospodăriile țărănimii muncitoare, precum și din atelierele meseriașilor și meșteșugarilor.

Desființarea completă a relațiilor de exploatare a omului de către om de la orașe și sate s-a realizat treptat în procesul edificării bazei economice a socialismului.

În etapa construirii bazelor societății socialiste (1948—1965), poporul român, în frunte cu Partidul Comunist Român, luptând pentru făurirea unei economii noi, pentru depășirea situației de țară slab dezvoltată, a depus mari eforturi pentru generalizarea și consolidarea relațiilor socialiste de producție, pentru crearea bazei tehnico-materiale a socialismului, înflorirea științei și culturii. Planurile cincinale din perioada anilor 1951—1965 au asigurat crearea bazei economice și tehnico-materiale a societății românești. În acești ani, economia națională a înregistrat realizări importante, rod al muncii pline de abnegație a maselor. Odată cu încheierea cooperativizării agriculturii s-a realizat generalizarea relațiilor de producție socialiste, ceea ce a dus la crearea economiei socialiste unitare, bazată pe două forme de proprietate: socialistă de stat, bun al întregului popor și cooperatistă, de grup. În 1965, ponderea unităților socialiste în producția globală industrială reprezenta 99,7⁰/₀, în suprafața agricolă 91,4⁰/₀, în co-

merț 99,8⁰/₀, în fondurile fixe din sfera producției materiale 97⁰/₀, în venitul național 95,5⁰/₀, în populația ocupată 93,7⁰/₀ ².

Dezvoltarea economică și socială a țării s-a realizat, în primul rînd, prin eforturile proprii ale întregului popor, prin mobilizarea la maximum a tuturor resurselor materiale și umane. Clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, ca urmare a eforturilor depuse, a învingerii greutăților, au obținut victorii istorice în înaintarea țării pe calea progresului social.

Experiența țării noastre a demonstrat rolul hotărîtor al factorului intern în edificarea socialismului, ca o creație istorică a poporului din țara respectivă. În același timp, eforturile susținute ale poporului român au fost conjugate cu dezvoltarea colaborării internaționale cu toate statele socialiste, cu celelalte state ale lumii.

Transformările radicale petrecute în relațiile de proprietate, în structura economică a României, avîntul forțelor de producție au constituit baza obiectivă a mutațiilor calitative survenite în structura claselor și categoriilor sociale ale societății românești, în raporturile dintre ele. Societatea românească a căpătat o structură socială unitară, alcătuită din clase și categorii sociale prietene, stăpîne pe mijloacele de producție, unite prin interese și aspirații comune — *clasa muncitoare, țărănimea cooperatistă, intelectualitatea* și celelalte pături sociale de oameni ai muncii. Datele furnizate de recensămintele generale, efectuate în 1956 și 1966, reflectă în mod grăitor aceste schimbări :

Repartizarea populației pe categorii sociale ³

Categorii socială*	1956		1966		Anul 1966 față de 1956/%
	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%	
Total populație din care avînd categorii socială :	17 489 450	100	19 103 164	100	109
Muncitori	4 142 932	23,7	7 624 981	39,9	184
Intelectuali-funcționari	2 332 046	13,3	2 356 082	12,3	101
Țărani cooperatori	1 260 476	7,2	7 365 179	38,6	605
Țărani cu gospodării individuale	8 945 889	51,2	996 600	5,2	11
Meseriași cooperatori	184 591	1,0	438 463	2,3	215
Meseriași individuali	447 254	2,6	176 196	0,9	39

Datele arată că muncitorii care, în 1950, reprezentau 15⁰/₀ din totalul populației ocupate au ajuns, în 1966, categoria socială cea mai numeroasă, reprezentînd aproape 40⁰/₀ din totalul populației țării. Numărul muncitorilor a crescut de la 1 222 900 în 1950 la 3 109 900 în 1965. Ritmurile cele mai înalte de creștere a numărului de muncitori au fost înregistrate de ramurile de bază ale industriei — energia electrică și termică, industria chimică și a construcțiilor de mașini. În componența clasei muncitoare a

² *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*, 1966, p. 100, 114—115, 293, 435.

³ Calculat pe baza datelor din *Recensămîntul populației și locuințelor din 15 martie 1966*, vol. 1. Rezultatele generale. Partea V, Direcția Centrală de Statistică, București, 1969, p. LXXIX.

* În fiecare categorie socială sînt incluse atît persoanele active cît și persoanele inactice care sînt întreținute de persoane active.

sporit continuu numărul muncitorilor cu profesii legate de noile cucceri ale revoluției tehnico-științifice. Concomitent, dezvoltarea armonioasă a zonelor țării a dus la îmbunătățirea continuă a repartizării forțelor clasei muncitoare, prin apariția unor importante contingente de muncitori în zone în trecut mai slab dezvoltate din punct de vedere industrial. A sporit numărul muncitorilor din mediul rural, luind naștere și dezvoltându-se noi detașamente ale clasei muncitoare, reprezentate de tractoriștii și mecanizatorii din stațiunile de mașini și tractoare, de muncitorii din întreprinderile agricole de stat.

În ordinea ponderii în totalul populației, pe locul doi se situa țărănimea cooperatistă, care a devenit o clasă nouă, omogenă, unită prin interese comune, prin proprietatea obștească asupra pământului și a celorlalte mijloace de producție, prin relații de colaborare și întrajutorare reciprocă. O parte din populația satelor, ca urmare a industrializării țării, a trecut în rîndul clasei muncitoare sau al altor categorii sociale, micșorîndu-se astfel, în 1965, procentul populației ocupate în agricultură, din totalul populației ocupate a țării la 56,5% față de 74,1% în 1950. Această reducere în condițiile României reprezintă un proces firesc, cu efecte pozitive asupra eficienței economice, a gradului de calificare a forței de muncă.

Schimbări înnoitoare au avut loc în rîndurile intelectualității. În înfăptuirea revoluției culturale, a dezvoltării învățămîntului, științei, artei, literaturii, a prefacerilor social-economice și a amplei activități ideologice, rîndurile intelectualității au crescut rapid; intelectualitatea aparținînd tuturor generațiilor s-a încheat ca un detașament omogen, strîns legat de clasa muncitoare și țărănime.

Alături de clasa muncitoare, țărănime cooperatistă și intelectualitate existau și alte categorii sociale, numericește restrînse față de cele principale: personalul din administrație și servicii; meseriașii din cooperativele meșteșugărești, proprietari în comun asupra mijloacelor de producție și producători colectivi de bunuri materiale; țăranii cu gospodării individuale situate în zonele de munte și submontane, a căror existență era legată de activitatea productivă pe pământul pe care îl dețineau și de alte activități neagricole; meseriașii particulari, de asemenea în număr restrîns, care își asigurau subzistența prin munca proprie.

Încheierea etapei de făurire a relațiilor socialiste de producție în toate sectoarele economiei naționale, făurirea structurii sociale noi, formate din clase și categorii sociale prietene, unite prin țeluri fundamentale comune, rezolvarea în spirit marxist-leninist a problemei naționale, asigurarea egalității în drepturi a naționalităților conlocuitoare cu poporul român, au avut un rol deosebit de important în întărirea unității poporului. Proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, relațiile de producție și sociale socialiste, repartitia produsului social și național pe baza principiilor socialiste au devenit temelia trainică a dezvoltării economico-sociale a României, a puterii de stat, a comunității intereselor economice ale clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, a unității morale politice a poporului. Unitatea întregului nostru popor s-a plămădit în jurul clasei muncitoare, care, prin lupta sa eroică pentru construirea socialismului a dovedit capacitatea politică de a uni energiile tuturor oamenilor muncii, în direcția dezvoltării țării pe calea progresului social. Experiența poporului român din anii înfăptuirii revoluției și construirii bazelor socialismului relevă deosebit de pregnant că unitatea de acțiune a clasei mun-

citoare, a tuturor forțelor progresiste naționale, lupta unită a maselor populare a fost aceea care a asigurat înlăturarea orînduirii burgheze și instaurarea puterii clasei muncitoare în alianță cu țărănimea și cu celelalte categorii sociale de oameni ai muncii, a făcut posibil ca poporul să devină stăpîn pe destinele sale.

Triumful socialismului în România, materializat prin crearea economiei naționale socialiste unitare, a pus în fața poporului român sarcini noi, complexe, cerute de soluționarea, în continuare, a multiplelor probleme de natură economică, socială, politică, ideologică și culturală, de ridicare la un nivel tot mai înalt a conducerii întregii societăți și adîncirii democrației socialiste pe care le implică vasta operă de înfăptuire plenară a principiilor socialiste. În concepția Partidului Comunist Român, construcția societății socialiste constituie un proces complex, de lungă durată, în cadrul căruia evoluția societății reprezintă o succesiune de transformări revoluționare și perfecționări pe plan economic, social, politic și spiritual.

Partidul Comunist Român a apreciat că după generalizarea relațiilor de producție socialiste în toate domeniile de activitate este imperios necesară o perioadă de *consolidare a societății socialiste, a bazei sale tehnico-materiale*. În orientarea eforturilor poporului în această direcție, un rol de cea mai mare importanță a avut Congresul al IX-lea al partidului, care și-a desfășurat lucrările între 19—24 iulie 1965 și care a ales în fruntea partidului pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, eminent militant, patriot înflăcărat și revoluționar, a cărui gîndire înnoitoare și activitate creatoare reprezintă o contribuție deosebită la lupta pentru eliberarea națională și socială a poporului român, la construirea socialismului, pentru promovarea intereselor fundamentale de progres și prosperitate ale națiunii.

Ținînd seama de schimbările structurale petrecute în viața națiunii, Congresul a pus sarcina adoptării unei noi constituții, deoarece, datorită profundelor schimbări social-economice produse în întreaga structură a societății noastre, constituția din 1952 nu mai corespundea.

Marea Adunare Națională în sesiunea din 21 august 1965 a adoptat o nouă constituție, care a schimbat denumirea țării în *Republica Socialistă România*, a consacrat natura socialistă a societății românești, caracterul unitar și independent al statului român, rolul conducător al partidului în societatea noastră etc.

Congresul al X-lea al P.C.R. care și-a desfășurat lucrările între 6—12 august 1969, pornind de la realizările dobîndite în cursul cincinalului 1966—1970, a apreciat că s-au creat condițiile necesare pentru trecerea la o etapă nouă, superioară, obiectiv necesară în progresul țării noastre — *edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate*. Această etapă a început odată cu trecerea la realizarea cincinalului 1971—1975 și se va întinde, după cum s-a subliniat la Congresul al X-lea, pe o perioadă de cîteva cincinale. Esența acestei etape rezidă în : construirea unei economii avansate, înzestrată cu o industrie modernă și o agricultură intensivă, de înalt randament ; desfășurarea pe un front larg a activității științifice, a instrucției publice și a eforturilor pentru ridicarea nivelului cultural al maselor ; creșterea continuă a bunăstării materiale și spirituale a oamenilor muncii de la orașe și sate ; înfăptuirea repartiției bunurilor produse de societate în spiritul dreptății și echității socialiste ; perfecționarea relațiilor de producție, a organizării societății ; realizarea cadrului organizatoric care să permită participarea largă a maselor populare, a fiecărui cetățean la viața

publică, la rezolvarea treburilor obștești; lărgirea libertăților publice, dezvoltarea democrației socialiste.

Strategia și orientările tactice ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism și-au găsit o formulare amplă în *Programul Partidului Comunist Român*, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului, ale cărui lucrări s-au desfășurat între 25—28 noiembrie 1974. „Societatea socialistă multilateral dezvoltată — se subliniază în Programul P.C.R. — va asigura afirmarea principiilor socialiste în toate sectoarele vieții economico-sociale, manifestarea tot mai deplină a personalității umane, îmbinarea armonioasă a intereselor personale cu aspirațiile generale ale întregii societăți”⁴.

În etapa actuală a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, *unitatea social-politică a poporului, întărirea coeziunii sale în jurul partidului se ridică pe o treaptă superioară*, fiind determinată de dezvoltarea armonioasă și de perfecționarea întregului sistem al forțelor de producție, de transformările fundamentale de importanță istorică în ansamblul relațiilor de producție și sociale, în existența și conștiința socială a maselor, de perfecționarea întregului sistem al suprastructurii, promovarea eticii și echității socialiste. Hotărârile adoptate la congresele al X-lea, al XI-lea și al XII-lea ale partidului, au asigurat și asigură dezvoltarea armonioasă a întregii societăți, creșterea în ritm susținut a economiei naționale, a produsului social și a venitului național, realizarea unui echilibru corespunzător între diferitele ramuri și sectoare de activitate, amplasarea mai judicioasă a forțelor de producție pe teritoriu, înflorirea puternică a științei, învățămîntului și culturii, perfecționarea tuturor relațiilor sociale, adîncirea, în continuare, a democrației socialiste, conducerea pe baze științifice a întregii societăți.

Înfăptuirea unei repartii judicioase a venitului național pentru fondul de consum și fondul de dezvoltare, astfel încît să se asigure creșterea și modernizarea forțelor de producție, dezvoltarea științei, învățămîntului și culturii și, concomitent, satisfacerea în măsură sporită a nevoilor materiale și spirituale în necontenită creștere și diversificare ale maselor populare a permis ca, îndeosebi în ultimii 15 ani, să realizăm un ritm înalt de creștere a potențialului productiv al economiei. Ritmul mediu anual la producția industrială a atins cota înaltă de 12,7⁰/₀, de 10⁰/₀ la venitul național, fapt care a făcut ca în 1980 producția industrială să fie de 34 de ori mai mare decît în 1950, iar cea agricolă să sporească de 3,8 ori. Produsul social și venitul național au crescut de 15 ori. Omogenizarea dezvoltării economice în profil-teritorial, respectiv dezvoltarea puternică a forțelor de producție și a activității economico-sociale pe întregul teritoriu al țării, într-o concepție unitară și de largă perspectivă a avut și are un rol important în întărirea unității social-politice a poporului. Decalajele între județele puternic dezvoltate economic și cele mai puțin dezvoltate se reduc rapid. Pe această cale se asigură ridicarea treptată a gradului de civilizație al tuturor localităților, lichidarea migrației populației spre orașele mari, transformarea armonioasă a întregii structuri și vieți sociale, făurirea deplinei egalități în ce privește condițiile de muncă și viață, exercitarea drepturilor și afirmarea în cîmpul vieții sociale a tuturor cetățenilor țării.

Dezvoltarea continuă a economiei naționale, a venitului național a asigurat resursele pentru ridicarea nivelului de trai al poporului. „Politica

⁴ *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, 25—28 noiembrie 1974. București, Editura politică, 1975, p. 649.

generală a partidului, edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate — se subliniază în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism — au drept țel suprem ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor, sporirea gradului de civilizație a vieții întregii societăți⁵. Acestui scop le sînt consacrate dezvoltarea economiei, ridicarea eficienței economice și creșterea productivității muncii. În concepția partidului nostru, bunăstarea întregii societăți se referă atît la laturile cantitative ale consumului oamenilor muncii, cît și la laturile calitative ale vieții lor materiale și spirituale, la ansamblul condițiilor economice, sociale și politice, care asigură dezvoltarea armonioasă, fizică și intelectuală a omului, afirmarea sa multilaterală. În 1980 retribuirea reală era de 4,2 ori mai mare decît în 1950. Introducerea, în 1978, a unui nou mecanism economic-financiar, aplicarea principiilor autoconducerii și autogestiunii permit sporirea veniturilor oamenilor muncii prin participarea la beneficii, formă superioară de cointereseare reglementată prin lege. Prin legarea mai strînsă a mărimii veniturilor personalului muncitor de beneficiile realizate și în raport cu contribuția fiecăruia, se asigură un raport armonios între dezvoltarea generală a economiei naționale și creșterea venitului fiecărui participant la producția socială, între cantitatea și calitatea muncii fiecăruia și sporirea veniturilor sale directe. Pe lîngă veniturile provenite din muncă, populația a beneficiat și beneficiază de un volum mereu sporit de venituri provenite din fondurile de consum social. În perioada 1950—1980 fondurile alocate de la buget pentru finanțarea acțiunilor social-culturale au sporit de peste 20 ori. Calculate pe locuitor, ele au crescut de la 211 lei în 1950 la 3 195 lei în anul 1980. Aceste venituri reprezintă circa 20% din totalul veniturilor reale ale populației. A fost perfecționată aplicarea principiilor socialiste de retribuire în raport cu cantitatea și calitatea muncii depuse, s-a asigurat un raport echitabil de 1 la 5,5 între veniturile mari și cele mici, acționîndu-se ferm pentru înfăptuirea în viață a principiilor eticii și echității socialiste. Apropierea nivelurilor retribuiției are la bază atît considerente de echitate socialistă, cît și modificările obiective intervenite în caracterul muncii, ca urmare a generalizării învățămîntului de 10 ani, a creșterii nivelului de calificare și de cultură generală, a reducerii substanțiale a numărului persoanelor necalificate. Micșorarea raportului dintre retribuirea maximă și minimă s-a înfăptuit printr-o creștere mai substanțială a veniturilor mici. Manifestînd preocupare constantă pentru asigurarea unui raport echitabil între retribuirea minimă și maximă, astfel încît să nu se creeze decalaje nejustificate între diferitele categorii de oameni ai muncii, partidul și statul s-au pronunțat, în același timp, împotriva oricăror tendințe egalitariste, de nivelare a veniturilor, tendințe care contravin principiului retribuiției după cantitatea și calitatea muncii.

Creșterea gradului de dotare a economiei cu mijloace tehnice moderne, perfecționarea continuă a organizării producției și a muncii, ridicarea nivelului general de pregătire a cadrelor, sporirea constantă a productivității muncii au creat condiții pentru înfăptuirea hotărîrii adoptate de cel de-al XI-lea Congres al partidului de trecere treptată la reducerea duratei timpului de lucru pentru toți oamenii muncii. În acest sens, Confe-

⁵ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Editura politică, 1975, p. 88.

rința Națională a Partidului Comunist Român din 7—9 decembrie 1977 a aprobat programul de reducere a duratei săptămânii de lucru, care a prevăzut introducerea treptată a săptămânii de lucru de 44 de ore și generalizarea ei în întreaga economie națională pînă la sfîrșitul anului 1983. Trecerea la săptămîna redusă de lucru se va face în mod eșalonat astfel : a) etapa I — 1978—1980, se introduce săptămîna de lucru de 46 de ore, cu ziua de muncă de 8 ore, asigurîndu-se în fiecare lună, în afara sărbătorilor legale, o zi liberă, de regulă prima sîmbătă a lunii ; b) etapa a II-a — 1981—1983, se va introduce săptămîna de lucru de 44 ore, cu ziua de muncă de 8 ore ; programele de lucru vor fi întocmite astfel încît să se asigure în fiecare lună două sîmbete libere sau alte două zile ⁶. Trecerea la reducerea treptată a săptămânii de lucru a început în primul rînd cu sectoarele de activitate unde lucrează în majoritate femei.

Ca urmare a efortului material făcut de statul român pentru dezvoltarea învățămîntului de toate gradele, în anul școlar 1981/1982 frecvențează aproape 5 900 000 de copii și tineri, reprezentînd peste 26,2⁰/₀ din populația țării. Învățămîntul a fost organizat pe baze moderne, asigurînd pregătirea cadrelor pentru toate sectoarele de activitate, ridicarea nivelului de cunoaștere al tuturor oamenilor muncii.

Revoluția săvîrșită în domeniul ideologiei și culturii, triumful ideologiei clasei muncitoare — materialismul dialectic și istoric în societatea socialistă românească transformările survenite în conștiința oamenilor adus la făurirea bazei ideologice a unității morale și social-politice a poporului. Ca rezultat al schimbărilor petrecute în societate, al vastei activități ideologice-educative desfășurate de partid, a avut și are loc un proces de înnoire morală a societății, de formare a omului cu un larg orizont cultural și o morală superioară, proces puternic stimulat de programul de educație comunistă al partidului, de măsurile pe care le-a adoptat Congresul educației politice și al culturii socialiste, care a avut loc în 1976. Pe măsura generalizării ei la scara întregii societăți, conștiința socialistă acționează tot mai puternic ca un factor de întărire a unității social-politice a poporului.

O expresie deosebit de elocventă a preocupărilor partidului pentru continua perfecționare a profilului moral-politic al comuniștilor o reprezintă adoptarea de către Congresul al XI-lea a *Codului principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste*, ca parte componentă a Programului P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Devenit îndrumar de conduită în societate pentru comuniști și ceilalți oameni ai muncii, Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste contribuie la accelerarea procesului de formare a omului cu o morală superioară, o atitudine avansată față de muncă, față de interesele generale ale societății.

Pe temelia de granit a unității partidului, a întregii noastre națiuni s-au clădit marile înfăptuiri istorice ale poporului român în anii socialismului. Faptul că realizările obținute în toate domeniile de activitate sînt rodul muncii creatoare a clasei muncitoare, a țărănimii, a intelectualității, a tuturor oamenilor muncii dă o tărie de nezdruncinat unității social-politice a întregului popor în jurul partidului, fiind una dintre forțele motrice

⁶ Programul de reducere a duratei săptămânii de lucru, adoptat de Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1977, în „Buletinul oficial“ nr. 124—143 din 31 decembrie 1977.

de bază a înaintării României pe calea progresului social. Forța unității dintre partid și popor s-a manifestat și se manifestă permanent în eforturile tuturor oamenilor muncii pentru făurirea unei economii naționale moderne, puternic dezvoltate, în toate momentele procesului edificării societății socialiste. „Socialismul — sublinia secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu — a devenit cauza scumpă a întregului popor, țelul comun suprem al tuturor celor ce muncesc de la orașe și de la sate, cu brațele și cu mintea. În aceasta constă baza de nezdruccinat a ireversibilității orînduirii socialiste în Republica Socialistă România. Cunoscînd, după secole de exploatare și asuprire, adevărata libertate socială și demnitate umană, muncitorii, țărani, intelectualii, toți oamenii muncii, indiferent de naționalitate, s-au legat trup și suflet de societatea socialistă, de modul de producție socialist, de proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție. Poporul român nu mai concepe astăzi revenirea la condițiile social-politice din trecut, la vremurile cînd oamenii muncii trăiau la bunul plac al capitaliștilor și moșierilor, cînd bogățiile țării și roadele muncii locuitorilor ei foloseau pentru huzurul minorității exploatare din țară și al cercurilor imperialiste străine. El consideră drept sacre, inviolabile și definitive marile cuceriri revoluționare pe care le-a dobîndit prin luptă în anii de după eliberare, noua orînduire făurită prin muncă intensă, prin jertfe și sacrificii, strălucitele realizări ale României contemporane”⁷.

Generalizînd experiența dobîndită în anii edificării socialismului, Congresul al XII-lea al P.C.R. a trasat orientările fundamentale ale dezvoltării economico-sociale a României și a stabilit direcțiile de acțiune în etapa actuală. Planul de dezvoltare economică-socială în perioada anilor 1981—1985 asigură dezvoltarea armonioasă a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, perfecționarea relațiilor sociale, ridicarea continuă a gradului de civilizație, a nivelului de trai material și spiritual al poporului. Prevederile planului, cu unele îmbunătățiri aduse Directivelor Congresului al XII-lea, asigură realizarea obiectivelor fundamentale și a obiectivului strategic stabilite de Congres, de Programul partidului.

Planul pune un accent deosebit pe dezvoltarea mai accentuată a bazei de materii prime, a resurselor energetice interne, precum și pe dezvoltarea mai puternică a agriculturii, aceste sectoare constituind factorul hotărîtor pentru dezvoltarea economică-socială a țării noastre, pentru ridicarea nivelului de trai material și spiritual al poporului.

Caracteristica generală a planului o constituie trecerea de la dezvoltarea extensivă la cea intensivă. Concomitent cu dezvoltarea bazei proprii de materii prime și energetice, în actualul cincinal va continua și se va adînci procesul de dezvoltare și de structurare modernă a industriei prelucrătoare, o atenție deosebită acordîndu-se sectoarelor de înaltă prelucrare și cu consumuri mai mici de materii prime și energie. Corespunzător prevederilor documentelor adoptate de Congresul al XII-lea al P.C.R., în cincinalul 1981—1985 urmează ca în fiecare județ să se asigure realizarea unei producții globale anuale de cel puțin 70 000 lei pe locuitor, precum și o creștere a gradului de ocupare a forței de muncă, care să reprezinte cel puțin 400 persoane ocupate la 1 000 locuitori. Pe baza dezvoltării economiei naționale, planul pe 1981—1985 prevede participarea tot mai largă a României la circuitul mondial de valori materiale și spirituale.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, București, Editura politică, 1969, p. 615.

Înfăptuirea prevederilor cincinalului va permite creșterea continuă a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor. Se va asigura sporirea retribuției reale cu aproape 16%, iar a veniturilor țărănimii cu 18%, vor crește pensiile, indemnizațiile pentru copii și celelalte cheltuieli sociale. Se vor construi circa 900 000 de apartamente, noi edificii social-culturale, se vor extinde serviciile pentru populație, se vor dezvolta comerțul interior, activitățile de turism și agrement, asigurându-se condiții tot mai bune de viață și de muncă pentru întregul popor.

În cursul planului cincinal 1981—1985, pe baza dezvoltării tuturor sectoarelor de activitate, se va asigura realizarea obiectivului strategic de trecere a României din stadiul de țară în curs de dezvoltare la stadiul de țară mediu dezvoltată. Înfăptuirea acestui obiectiv va contribui la afirmarea pe un plan superior a unității morale și social-politice a poporului român.

În procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, sub înfrîurirea schimbărilor ce survin în sfera forțelor de producție și a relațiilor sociale, în nivelul de cunoștințe și de calificare al oamenilor, se produc noi schimbări calitative în structura populației, în rîndul tuturor claselor și păturilor sociale, precum și în raporturile dintre ele.

Comparativ cu anul 1950, structura populației ocupate pe cele trei sectoare principale de activitate — primar, secundar și terțiar — în anul 1980 indică o creștere spectaculoasă a ponderii populației ocupate în industrie și construcții de la 14,2% la 43,8% din totalul populației ocupate, însoțită de o scădere a ponderii persoanelor ocupate în agricultură și silvicultură de la 74,3% la 29,8%. O creștere însemnată a cunoscut în această perioadă și ponderea persoanelor ocupate în celelalte ramuri ale economiei naționale. În raport cu populația totală, numărul personalului muncitor din industrie, ramură care ocupă un loc central în structura economică a țării, a sporit de la 50 la mia de locuitori în anul 1950, la 150 la mia de locuitori în anul 1980.

În cadrul mutațiilor în structura populației, pe prim plan se situează creșterea rîndurilor clasei muncitoare. Numărul muncitorilor a crescut de la 1 200 000 în 1950 la 6 000 000 în 1981. Muncitorii reprezentau în același an 80% din totalul personalului muncitor. Aceste date statistice nu relevă numai modificări cantitative ci și schimbări calitative esențiale. Cea mai importantă creștere numerică a muncitorilor se înregistrează în ramurile de vîrf ale industriei moderne — construcțiile de mașini, energetica, chimia etc. În ansamblul structurii profesionale a clasei muncitoare crește ponderea profesiunilor care comportă un grad mai ridicat de instrucție și calificare tehnică, a celor legate de dirijarea, supravegherea și întreținerea utilajelor moderne.

Modernizarea industriei și a celorlalte ramuri ale activității economice sporește considerabil capacitatea productivă a clasei muncitoare, aportul ei la crearea venitului național. Clasa muncitoare ocupată cu precădere în industrie, construcții și transporturi, produce peste 70% din venitul național.

Țărănimea cooperatistă, deși s-a restrîns numeric de la 4 568 200 persoane în 1962 la 2 200 000 persoane în 1980 a cunoscut însă, concomitent, schimbări calitative în pregătirea generală, în rolul pe care-l îndeplinește în societate și în modul ei de viață. În actuala etapă, în concordanță cu rolul agriculturii ca ramură de bază, cu rol hotărîtor în întreaga dezvoltare economico-socială a țării, în fața căreia se ridică sarcini noi, crește în continuare rolul țărănimii; împreună cu ceilalți lucrători ocu-

pați în agricultură, ea este chemată să contribuie din plin la realizarea unei agriculturi de înaltă productivitate, la înfăptuirea noii revoluții agrare. Astfel, țărănimea continuă să joace un rol de cea mai mare importanță atât în producția de bunuri materiale, în sporirea avuției naționale, cât și în conducerea și înfăptuirea întregii opere de construcție socialistă.

În procesul edificării societății socialiste se manifestă tendința de creștere a numărului și ponderii intelectualității în populația activă a țării. La recensământul populației din 1956, numărul intelectualilor, împreună cu cel al funcționarilor, era de circa 1 milion, în 1966 el ajunsese la peste 1,1 milioane, pentru ca în 1980 să fie de 1,6 milioane. Corespunzător a crescut ponderea intelectualității și funcționarilor în totalul populației active a țării de la 10,4% cât era în 1956, la 11,9% în 1966 și la 15% în 1980. Creșterea numerică a intelectualilor în anii socialismului exprimă aspirația spre cultură, spre știință, spre cunoaștere a celor mai largi categorii de oameni ai muncii.

Progrese remarcabile au fost realizate și pe linia ridicării nivelului de instruire a populației. Ultimul recensământ al populației din anul 1977 consemnează o creștere substanțială față de recensămintele anterioare a numărului și proporției persoanelor cu studii superioare și medii. Astfel, numărul persoanelor cu studii superioare era în anul 1977 de 2,9 ori mai mare decât în anul 1956 și de 1,9 ori mai mare decât în anul 1966. Creșteri similare a înregistrat și numărul persoanelor cu studii medii. Din 100 persoane, în anul 1977, 3,6 aveau studii superioare și 10,7 studii medii.

În prezent, numărul tinerilor cuprinși în învățământul liceal este de aproape 20 de ori mai mare, comparativ cu anul 1938, iar al celor din învățământul superior de 7,3 ori, asigurând astfel o bază largă pentru nevoile economiei, științei, culturii⁸.

Pe baza tendințelor de creștere a populației din ultimul deceniu, se estimează că în anul 1990 România va avea o populație de circa 25 000 000 de locuitori. Populația ocupată în activitatea economico-socială va fi de 11 800 000—12 000 000, din care 52% în industrie și construcții, 15% în agricultură și 33% în celelalte sectoare. Clasa muncitoare, clasă conducătoare în societatea noastră, va continua să se dezvolte numeric, să aibă rolul hotărâtor în sporirea avuției naționale, în întreaga dezvoltare multi-laterală a societății socialiste românești.

O caracteristică a evoluției structurii sociale și de clasă a societății românești în etapa actuală o constituie îmbogățirea elementelor care definesc noua comunitate de oameni ai muncii. În acest sens, cercetările sociologice concrete privind evoluția structurii sociale și de clasă în etapa actuală dovedesc că distanța dintre clase și categorii sociale se micșorează tot mai mult. Procesul omogenizării structurii sociale este probat de toți indicatorii statutului social al oamenilor muncii: pregătirea școlară și culturală, venitul, rezidența și înzestrarea cu bunuri, modul de petrecere a timpului liber, participarea la viața obștească și politică, concomitent cu creșterea continuă a valorilor acestor indicatori pentru toate clasele și categoriile sociale. Între clasa muncitoare, țărănime, intelectualitate și celelalte categorii ale societății noastre socialiste, neexistând nici un fel de bariere, are loc o trecere permanentă dintr-o clasă sau categorie socială în alta, în funcție de calificarea realizată și de posibilitățile perfecționării calificării; cresc rapid rîndurile clasei muncitoare; de asemenea,

din rîndurile clasei muncitoare și ale țărănimii, un număr mare trece în rîndurile intelectualității ; totodată membri ai familiilor de intelectuali trec în rîndurile clasei muncitoare. Acest proces al mobilității sociale și socioprofesionale reprezintă unul din factorii hotărîtori ai omogenizării sociale.

Dezvoltarea forțelor de producție și perfecționarea continuă a relațiilor de producție duc la apropierea dintre clasa muncitoare, țărănime, intelectualitate și celelalte categorii sociale, la dispariția treptată a deosebirilor esențiale dintre munca industrială și cea agricolă, dintre munca fizică și munca intelectuală — pe baza ridicării continue a nivelului de conștiință al maselor populare, a introducerii în producție a cuceririlor științei și tehnicii contemporane, a mecanizării, automatizării și cibernetizării proceselor de producție. Aceste procese evoluează în direcția întăririi continue a unității sociale și politice a poporului, a formării societății oamenilor muncii proprietari asupra mijloacelor de producție și, totodată, producători ai tuturor bunurilor materiale și spirituale, a căror existență se bazează pe munca pentru sine și pentru societate. Datorită intereselor fundamentale comune ale claselor și categoriilor sociale, în societatea socialistă românească forța dinamică principală a dezvoltării sociale o formează *unitatea*, pe baza căreia partidul, ca forță politică conducătoare, este în măsură să aplice o politică științifică de dezvoltare a țării pe calea progresului multilateral.

Procesul întăririi continue a unității social-politice a poporului are un caracter dialectic în sensul că acesta nu înseamnă identificarea abstractă a intereselor și cerințelor în continuă diversificare a maselor. Pe fondul general al convergenței intereselor fundamentale politice, economice, ideologice și culturale, ale claselor și categoriilor sociale se înregistrează un proces specific de afirmare diferențiată a membrilor societății în funcție de temeinica pregătire profesională, orizontul de cultură, de cunoaștere, talent, aptitudini, capacitate creatoare și de intensitate a muncii etc. Totodată, unitatea societății noastre socialiste nu trebuie înțeleasă ca o entitate absolută, necontradictorie. Societatea socialistă, ca orice organism social, cunoaște și ea diverse contradicții, unele dintre ele fiind generate de existența unor interese specifice diferitelor clase și pătri sociale, care sînt determinate de diviziunea socială a muncii (industrie, agricultură, comerț ș.a.), de formele de proprietate ce se află la temelia repartitiei venitului național, de gradul de înțelegere a realității, de experiența politică etc.⁹ Partidul Comunist Român, bazîndu-se pe unitatea intereselor fundamentale ale claselor și categoriilor sociale din societatea noastră socialistă acționează continuu pentru perfecționarea relațiilor de producție și sociale, armonizarea intereselor claselor și categoriilor de oameni ai muncii, pentru rezolvarea diferitelor contradicții existente sau care apar, împiedică ca ele să devină antagoniste.

Un obiectiv central al activității partidului l-a constituit și îl constituie dezvoltarea democrației socialiste în toate sferele vieții economice și sociale. Ca urmare s-a asigurat lărgirea și perfecționarea continuă a cadrului organizatoric de conducere colectivă a tuturor domeniilor de activitate — principiul fundamental al societății noastre socialiste —, de participare directă, activă și efektivă a maselor muncitoare la conducerea întreprinderilor și instituțiilor, a tuturor unităților socialiste, a întregii societăți. Constituirea consiliilor oamenilor muncii în toate întreprinderile

⁹ A se vedea : Elisabeta Trăistaru, Ion Trăistaru, *Omogenizarea societății românești*, Craiova, Scrisul românesc, 1979, p. 175—190.

și instituțiile economico-sociale, instituționalizarea adunărilor generale ale oamenilor muncii, ca organe de conducere colectivă, asigură participarea directă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la conducerea întregii vieți economico-sociale. La nivel național au fost instituționalizate o serie de congrese naționale care se convoacă cu regularitate, cum ar fi : Congresul Consiliilor Oamenilor Muncii, Congresul Consiliilor Populare, Congresul Agriculturii, Congresul Educației și Învățămîntului. Totodată, au fost create și funcționează în sistemul organizării noastre politice unele organisme care întrunesc atît caracteristici ale organelor de stat, cît și ale celor de partid și obștești și îndeplinesc atît funcții politice pe linie de partid, cît și funcții executive pe linie de stat. Ele sînt, totodată, prin componența lor, forumuri democratice larg reprezentative, cu caracter deliberativ, ca de pildă : Consiliul Suprem al Dezvoltării Economico-Sociale, Consiliul Organizării Economico-Sociale, Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, Consiliul Culturii și Educației Socialiste ș.a.

Dezvoltarea democrației socialiste constituie cadrul menit să asigure participarea activă a clasei muncitoare, a întregului popor la conducerea societății, prin împletirea formelor reprezentative ale democrației cu cele ale democrației directe, nemijlocite. Dezvoltarea democrației socialiste — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — se realizează „nu printr-o reprezentare, mai largă sau mai îngustă, de către partid a maselor, ci prin participarea nemijlocită a maselor populare, a tuturor categoriilor sociale la conducerea societății“. O vie expresie a acestei orientări este autoconducerea muncitorească și, în strînsă legătură cu ea, autogestiunea economico-financiară. „Dezvoltarea autoconducerii muncitorești și a autogestiunii economico-financiare constituie o parte a dezvoltării generale a democrației“¹⁰. Consiliile oamenilor muncii, adunările generale ale oamenilor muncii, forme ale autoconducerii muncitorești, asigură participarea directă a clasei muncitoare, a celorlalți oameni ai muncii la conducere. Partidul Comunist Român, ca partid al clasei muncitoare, căruia îi revine răspunderea de a conduce opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, promovează în permanență concepția revoluționară a clasei muncitoare, orientează procesul de dezvoltare socială în conformitate cu interesele acestei clase, care coincid cu cerințele progresului social. Clasa muncitoare, la rîndul ei își poate exercita rolul de clasă socială conducătoare a societății socialiste românești datorită faptului că Partidul Comunist Român exercită rolul politic conducător. O trăsătură caracteristică a vieții de partid și sociale din ultimul deceniu constituie întărirea continuă a legăturilor partidului cu clasa muncitoare, cu întregul popor. Partidul a acționat consecvent pentru ca atît în rîndul partidului, cît și al cadrelor sale cei proveniți din rîndul muncitorilor să dețină principala pondere. Preocuparea de a asigura exercitarea deplină de către clasa muncitoare a rolului ce-i revine în societatea noastră este ilustrată de faptul că tot mai mulți muncitori ocupă nemijlocit funcții de conducere în organele și aparatul de partid și de stat, în organele de conducere ale organizațiilor obștești, ale ministerelor, în alte funcții de conducere din economie, presă, cultură.

În practica organelor și organizațiilor de partid a fost încetățenită consultarea largă a clasei muncitoare, a maselor, atragerea acestora la

dezbateră proiectelor de legi și hotărâri, la elaborarea măsurilor de îmbunătățire a activității în cele mai diferite sfere ale vieții sociale prin forme cum sînt : adunări populare, sesiuni lărgite ale consiliilor populare, întîlniri ale deputaților cu alegătorii, adunări cetățenești și altele. Aceasta a determinat creșterea și mai puternică a încrederii în partid, consolidarea continuă a legăturilor sale cu masele. De asemenea, măsurile adoptate în ultimii ani pe linia creșterii rolului sindicatelor în viața noastră socială — precum reprezentarea lor de drept în organele de conducere ale unităților economice, de la întreprindere pînă la minister, investirea președintelui sindicatului din întreprindere și ca președinte al adunării generale a oamenilor muncii, participarea sindicatelor la activitatea consiliilor populare comunale, orașenești și județene, precum și a comisiilor de judecată din întreprinderi și instituții — exprimă aceeași preocupare pentru asigurarea condițiilor necesare de exercitare a rolului ce revine clasei muncitoare în societatea noastră.

Practica vieții politico-sociale românești dovedește că funcțiile de conducere în țara noastră se află în mîinile clasei muncitoare, ale oamenilor muncii. Din rîndurile celor ce muncesc provin și s-au format cadrele din organele de conducere ale partidului și statului, pe plan central și local, în toate domeniile și la toate nivelurile. Dintre cei 369 deputați ai Marii Adunări Naționale — aleși la 9 martie 1980 — 130 lucrează nemijlocit în producție, 54 activează în învățămînt, cercetare, știință și cultură, 154 dețin funcții de conducere pe linie de partid și de stat, iar 31 sînt medici, economiști, juriști, ofițeri și reprezentanți ai cultelor. Din totalul deputaților, 122 sînt femei ; de asemenea, din totalul deputaților, un număr de 37 deputați aparțin naționalităților conlocuitoare. La alegerile de deputați pentru consiliile populare, din totalul de 61 772 deputați aleși, 65,87% sînt muncitori, țărani, intelectuali care lucrează nemijlocit în producție. În ce privește compoziția națională, 89,74% sînt români, 7,71% maghiari, 1,48% germani și 1,01% de alte naționalități. În rîndurile Partidului Comunist Român, care la sfîrșitul anului 1980 număra peste 3 000 000 membri, marea majoritate își desfășura activitatea în industrie, construcții, transporturi și agricultură. Din totalul membrilor de partid 53,66% erau muncitori, 17,12% țărani și 21,58% intelectuali și funcționari.

Realitatea vieții noastre sociale ilustrează că toți cetățenii, fără nici o deosebire, acționează în strînsă unitate pentru înfăptuirea programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, pentru întărirea suveranității și independenței țării, pentru bunăstarea întregului nostru popor.

Un rol deosebit de important în asigurarea participării organizate a întregului popor la conducerea societății revine *Frontului Democrației și Unității Socialiste* *. El simbolizează unitatea de voință și acțiune a întregului popor, reflectă procesul ce se conturează continuu, de transformare a societății noastre socialiste într-o societate tot mai unitară. Potrivit Statutului său, adoptat la Congresul al II-lea, „Frontul Democrației și Unității Socialiste este cel mai larg organ politic, patriotic, revoluționar, cu caracter reprezentativ, în cadrul căruia se afirmă unitatea tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, în jurul Partidului Comunist Român,

* La data creării, în 1968 purta denumirea Frontul Unității Socialiste. Noua denumire a fost adoptată în ianuarie 1980 la Congresul al II-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste. Noua denumire reflectă mai bine caracterul și sarcinile sporite ce revin Frontului Democrației și Unității Socialiste în etapa actuală și în perspectivă în dezvoltarea democrației și întărirea unității poporului.

se realizează unirea și coordonarea eforturilor întregului popor în procesul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în patria noastră, prin participarea organizată a maselor populare la conducerea treburilor obștești, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a Republicii Socialiste România”¹¹.

Frontul reunește toate clasele și categoriile sociale din țara noastră — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea și celelalte categorii sociale. Recunoscând rolul Partidului Comunist Român ca forță politică conducătoare a întregii societăți românești, Frontul unește în rândurile sale sindicatele, organizațiile de femei, de tineret, celelalte organizații obștești, consiliile naționalităților conlocuitoare, organizații cooperatiste, științifice, culturale, reprezentanții cultelor. Prin componența sa, Frontul Democrației și Unității Socialiste constituie expresia cea mai grăitoare a schimbărilor fundamentale produse în structura socială a țării, precum și a perspectivei de unire tot mai strânsă și de apropiere tot mai deplină a tuturor claselor și categoriilor sociale. El reprezintă comunitatea de interese politice, ideologice și culturale a întregului nostru popor. La baza acestei coeziuni stă alianța muncitorească-țăărănească, a cărei forță și trăinicie constituie o latură esențială a existenței și activității. Frontului Democrației și Unității Socialiste și ale organizațiilor proprii ale acestuia.

Constituirea organizațiilor proprii ale F.D.U.S., care cuprind milioane de oameni ai muncii de la orașe și sate ce nu fac parte din partid, oferă cadrul propice al organizării politice a mării majorități a populației adulte a țării, al stimulării participării maselor la conducerea vieții sociale. În același timp, crearea acestor organizații exprimă încrederea manifestată de P.C.R. în masele largi populare, în nivelul lor ridicat de conștiință, prețuirea deosebită pe care partidul o dă activității maselor populare. Frontul Democrației și Unității Socialiste ilustrează forța orînduirii socialiste, a unității poporului în jurul partidului, caracterul larg și cuprinzător al sistemului politic de conducere democratică a societății, exprimă încrederea maselor largi populare, a întregului popor în politica partidului și statului.

În centrul activității Frontului Democrației și Unității Socialiste, a tuturor organizațiilor componente se află permanent mobilizarea oamenilor muncii la înfăptuirea politicii interne și externe a Partidului Comunist Român. El militează pentru dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, afirmarea în viață a principiilor eticii și echității socialiste ; organizează acțiuni de informare a populației asupra principalelor probleme și aspecte teoretice și practice ale politicii interne și externe a partidului și statului. F.D.U.S. are dreptul de inițiativă legislativă, ceea ce înseamnă posibilitatea de a supune dezbaterii și adoptării de către Marea Adunare Națională a unor proiecte de legi. De asemenea, propune pe liste unice candidații de deputați pentru Marea Adunare Națională și consiliile populare, organizează campaniile electorale pentru alegerea deputaților, îndrumă, controlează și sprijină activitatea deputaților în îndeplinirea mandatului încredințat de alegători ; totodată, organizează adunări publice sub denumirea de „Tribuna democrației“, mijloc de participare directă a tuturor oamenilor muncii de la orașe și sate la discutarea problemelor de interes general și la rezolvarea treburilor obștești, la dezvoltarea conștiinței politice și a răspunderii civice a tuturor membrilor societății. F.D.U.S. organizează

40 ¹¹ Statutul Frontului Democrației și Unității Socialiste din R.S. România, București, Editura politică, 1980.

și conduce direct controlul oamenilor muncii în scopul îmbunătățirii continue a producției bunurilor de consum, a desfacerii acestora către populație prin comerțul socialist și cooperatie, îmbunătățirii condițiilor de muncă și de viață, a serviciilor asistenței sanitare și ocrotirii sănătății, precum și al protejării mediului înconjurător. Asigurând tuturor claselor și categoriilor sociale, tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, credință religioasă sau sex, participarea în deplină egalitate, libertate și în cunoștință de cauză la viața politică, la conducerea societății socialiste. Frontul Democrației și Unității Socialiste reprezintă forma politică de organizare a unității poporului, de activizare a tuturor oamenilor muncii și de exercitare a drepturilor și libertăților lor democratice, de mobilizare a eforturilor poporului spre îndeplinirea propriilor interese și aspirații ¹².

Întregul proces de lărgire și adâncire a democrației socialiste, de întărire a unității morale și social-politice a poporului se îndeplinește de Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare în societatea socialistă românească. Practica construcției socialiste în țara noastră atestă cu forța de convingere a faptelor că Partidul Comunist Român și-a îndeplinit și își îndeplinește cu succes rolul conducător în societatea românească datorită legăturii sale nemijlocite, prin mii și mii de fire, cu masele cele mai largi ale poporului, a identificării sale cu năzuințele și interesele majore ale națiunii, demonstrând, prin întreaga sa activitate, că e trup din trupul clasei muncitoare, al țărânimii, al intelectualității, că, prin membrii săi, el realizează în fapt conceptul integrării tot mai plene în popor.

Partidul acordă o permanentă atenție problemelor conducerii științifice a societății, perfecționării stilului și metodelor sale de muncă, perfecționării formelor organizatorice și instituționale ale democrației, asigurării participării clasei muncitoare, țărânimii, intelectualității și celorlalte categorii de oameni ai muncii, indiferent de naționalitate, la conducerea statului, la luarea deciziilor fundamentale care privesc prezentul și viitorul țării, la rezolvarea efectivă a multiplelor probleme pe care le ridică viața economică, social-politică, cultural-educativă; el stimulează atitudinea militantă, exigentă față de neajunsuri, acționează neîntrerupt pentru perfecționarea întregii activități la un nivel corespunzător cerințelor etapei actuale, creează condiții prielnice, economice, organizatorice, necesare îndeplinirii unei conduceri științifice a societății, soluționează problemele ridicate de dezvoltarea societății în strânsă conlucrare cu masele.

Realismul și eficiența politicii Partidului Comunist Român constă în faptul că ea este elaborată cu participarea directă a maselor populare, și are asentimentul întregului popor, că exprimă interesele și aspirațiile legitime ale națiunii noastre socialiste.

Sînt, toate acestea, elementele proprii vieții contemporane românești ce generează și consolidează permanent unitatea morală și social-politică a poporului, o unitate care, la noi, înseamnă trăinicie în tot ce edificăm, stabilitatea ascensiunii pe noi trepte de istorie, vitalitatea gîndului și a voinței de a ne potența continuu mersul socialist și comunist, în folosul oamenilor de astăzi și de mâine ai acestei țări.

¹² *Democrația socialistă și autoconducerea muncitorească în România*, București, Editura politică, 1981, p. 242.

ROLUL ISTORIC AL MIȘCĂRII NOASTRE MUNCITOREȘTI ÎN CONSOLIDAREA ȘI DEZVOLTAREA ROMÂNIEI ÎNTREGITE, ÎN APĂRAREA INDEPENDENȚEI, SUVERANITĂȚII ȘI INTEGRITĂȚII TERITORIALE A PATRIEI

— Studiu documentar —

VIRGIL SMĂRCEA
FLORIAN TĂNĂSESCU

A dunărilor plebiscitare din memorabilul an 1918, care au statuat unirea liberă și hotărâtă a tuturor românilor — act istoric de o covârșitoare însemnătate pentru evoluția poporului român — le-a urmat o perioadă complexă, dar fructuoasă în realizări, cînd România întregită și-a consolidat aleături-rile interne și s-a manifestat ca un factor de stabilitate, dinamic și constructiv în raporturile internaționale.

După 1918, învingînd condițiile deosebit de dificile, cauzate de urmările pri-mului război mondial, de pierderea tezaurului național precum și de manevrele unor cercuri reacționare externe, avînd drept obiectiv destrămarea statelor unitare con-stituite sau reîntregite în urma prăbușirii imperiilor austro-ungar și țarist, societatea românească a traversat o epocă de mari prefaceri în toate sferile de activitate.

Marile prefaceri înregistrate după 1918 încorporează și aportul viguros al clasei muncitoare, forța social-politică chemată să organizeze și să conducă opera transformatoare a societății românești. Prin întreaga sa activitate, muncitorimea română a adus o contribuție de cea mai mare însemnătate la consolidarea și dezvoltarea statului român întregit.

1. Evocînd trecutul istoric al românilor, mișcarea muncitorească releva aportul său major la edificarea și dezvoltarea statului român unitar

Organizațiile politice și profesionale ale muncitorimii române, în întreaga perioadă interbelică, au evocat faptele istorice ale românilor atît pentru a sublinia legăturile indisolubile cu acest trecut cit și pentru a evidenția contribuția clasei muncitoare, din momentul apariției sale, la împlinirea lor.

Revoluțiile de la 1784, 1821 și 1848, evocate în documente ale P.C.R. și ale celorlalte organizații muncitorești, reprezentau o chemare la stimularea spiritului revoluționar al maselor muncitoare, la sporirea încrederii „în forțele imense ale neamului nostru”¹.

Unirea Moldovei și Munteniei la 24 ianuarie 1859 precum și epopeea Marii Uniri de la 1 decembrie 1918 erau prezentate în strînsă conexiune cu relevarea

¹ „Dimineața”, an. 32, nr. 10 756 din 1 decembrie 1936.

aportului major al muncitorimii la înfăptuirea lor și, totodată, erau apreciate ca momente de maximă însemnătate pentru destinele românilor.

„Episodul acestei istorii (al Unirii — n.n.), al istoriei noastre naționale — releva gazeta antifascistă „Reporter“ — oferă multe învățăminte atât pentru aventurierii care vor o întoarcere la guvernarea prin girbaci, cât și pentru cei care au rămas fideli tradițiilor democratice. Celor dintii istoria le dă un avertisment, iar pentru ultimii o o pildă demnă de urmat : încrederea în masele populare și unire“².

În unirea de la 1859, în cucerirea independenței absolute de stat la 1877 și în Marea Unire de la 1918 erau încorporate contribuția și aspirațiile maselor populare, inclusiv ale muncitorimii : „În numele acestor idei (de unitate și independență — n.n.) care au însuflețit pe înaintașii noștri și care au dat României: Unirea Principatelor, independența ei și, în cele din urmă, Unitatea deplină, care au ridicat România de la umilința suzeranității turcești, la rangul unui stat neatârnat cu aspirații spre ordine, libertate și civilizație...“³ — organizațiile muncitorimii române chemau masele la apărarea drepturilor fundamentale ale poporului român.

În mod obiectiv, Marea Unire de la 1918 a fost momentul istoric frecvent evocat de către proletariatul organizat din România, subliniindu-se aportul clasei muncitoare la înfăptuirea acestui act istoric precum și la lupta acesteia pentru transpunerea în viață a hotărârilor adoptate de către adunările plebiscitare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia.

La numai câțiva ani după unire presa muncitorească aprecia : „Alba Iulia însă rămâne a susține pentru lumea mare girul democrației. Ea nu se poate demonetiza. Ea este titlul universal al justificării de a întemeia o țară nouă... reprezentanții muncitorilor manuali pot să-și revendice Alba Iulia și pentru ei. Iar dacă a fost atât de valoros concursul lor într-un ceas atât de decisiv ca acela, desigur că importanța... nu poate scădea ulterior. Este just să li se acorde și în vreme bună încredere și să li se aprecieze aportul constructiv pe care-l pot aduce la consolidarea țării întregite“⁴.

Prezența masivă a muncitorimii la Alba Iulia, ca și la Cernăuți sau Chișinău reflecta adeziunea ei deplină la Marea Unire : „Unitatea națională — afirma L. Rădăceanu — nu este un cuvânt gol... (muncitorii — n.n.) au luptat pentru crearea României unite, pentru că, fiind socialiști, noi luptăm pentru dreptatea națională întocmai ca și pentru cea socială. Trebuie să se știe așadar, că nu ne sînt indiferente destinele acestei țări, ci dimpotrivă vrem ca această țară să înflorească și să fie fericită. Dar asta înseamnă că trebuie să fie fericit poporul și să fie scos din mizerie și întuneric, ceea ce nu poate realiza decât democrația socialistă“⁵.

România Mare s-a constituit pe temelii democratice, atât de pregnant exprimate în actele de unire de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia care au simbolizat peste vremuri voința de nestrămutat a tuturor românilor de a fi uniți într-un singur stat național. „În aceste zile cînd se sărbătorește marele eveniment istoric care a fost unirea teritoriilor românești într-un singur stat, e bine să reamintim că unirea a fost un mare act democratic“⁶ — afirma o publicație socialistă a timpului.

În același context, se aprecia : „Iată, așadar, că și Unirea tot democrației se datorește. Desigur că abia biruința aliaților în războiul mondial a făcut ca Austro-Ungaria să se prăbușească. Dar Unirea nu s-a făcut pe baza forței armate, ci pe baza drepturilor popoarelor de a-și hotări ele înși-le soarta, deci pe baza voinței poporului. La adunările naționale de la Alba Iulia, Cernăuți și Chișinău, Unirea n-a fost hotărîtă de cîțiva dictatori, ci de înșiși reprezentanții poporului român, chemat în mod democratic să-și arate voința“⁷.

Voința maselor muncitoare, a întregului popor român de a fi unit și liber în propria țară, lăsată moștenire de înaintașii lor și reliefată atât de pregnant în adunările plebiscitare din anul 1918, era dincolo de orice tăgadă. Era tocmai ideea subliniată și de revista teoretică a Partidului Comunist Român, „Lupta de clasă“ : „Este de netăgăduit, că la Alba Iulia s-a născut un minunat document istoric : hotărârile de la Alba Iulia... toate principiile de esență democratică și burgheză, au fost incluse sub presiunea venită, de jos a românilor ardeleni, ce se aflau ei înșiși în fierbere. Așadar,

² „Reporter“, an. VI, nr. 4 din 23 ianuarie 1938.

³ „Lumea nouă“, an. XXX, nr. 15 din 11 aprilie 1937

⁴ „Societatea de miine“, an. II, nr. 48—49 din 29 noiembrie și 6 decembrie 1925.

⁵ „Lumea nouă“, an. XXX, nr. 42 din 18 octombrie 1936.

⁶ „Lumea nouă“, an. XXX, nr. 48 din 29 noiembrie 1936.

⁷ Lotar Rădăceanu, *Socialism și naționalism*, Cercul de editură socialistă, București, 1937, p. 15.

Alba Iulia, din punctul de vedere al formulării hotărârilor, se prezintă ca o biruință, ca o încheiere a luptelor naționale seculare, susținute de români⁸.

Alba Iulia s-a constituit și într-un mare forum democratic pentru naționalitățile conlocuitoare din România, care, la rindul lor, și-au dat adeziunea și acordul asupra hotărârilor sale istorice. „În 1918, la Alba Iulia — sublinia militantul comunist Josza Béla —, zeci și zeci de mii de români au hotărât asupra soartei lor și a naționalităților conlocuitoare⁹”.

Împlinirea a două decenii de la realizarea statului național-unitar a fost marcată de către mișcarea muncitorească prin evocarea acestui moment istoric în presă și prin organizarea, în ziua de 1 decembrie 1938, a unor adunări omagiale. Asemenea adunări s-au desfășurat la București, Ploiești, Galați, Cluj, Alba Iulia, Oradea, Satu Mare, Arad, Brașov, Sibiu, Cernăuți, Turda, Baia Mare, Constanța, Reșița, Anina, Petroșani, Lupeni (și în alte localități din Valea Jiului), Criștior, Zlatna, Roșia Montană (și în alte centre miniere din Munții Apuseni) etc.

În adunarea de la București, vorbitorii au relevat însemnătatea istorică a Marii Uniri din 1918 precum și rolul important pe care l-a avut muncitorimea în săvîrșirea ei.

Secretarul Uniunii muncitorilor mineri, Eftimie Gherman, care a încheiat șirul vorbitorilor la această adunare afirma: „sintem primii care o considerăm (Unirea — n.n.) definitivă. Să nu se uite că la Adunarea de la Alba Iulia, nu numai că muncitorimea a participat în număr mare și cu însuflețire, dar chiar ea a fost promotoarea solemnă manifestății a poporului român din Ardeal și Banat. Mai mult chiar, muncitorii au activat pentru unire încă înainte de război, iar în timpul războiului, timp de 4 ani, au desfășurat o intensă propagandă¹⁰”.

În finalul adunării, cei prezenți au votat o rezoluție elaborată de Confederația generală a muncii — citită și aprobată, de altfel, de către participanții tuturor întrunirilor organizate cu acest prilej. Rezoluția da glas idealului de eliberare națională și socială care animase și anima mișcarea muncitorească din România: „Muncitorimea, întrunită azi, 1 decembrie 1938, pentru comemorarea a două decenii de la înfăptuirea Unirii tuturor provinciilor locuite în marea lor majoritate de către poporul român, constată că acest mare act s-a înfăptuit în temeiul principiilor de dreptate națională și democrație, pentru care poporul român a dus multe veacuri de-a rindul lupte dintre cele mai grele și pline de jertfe.

Organizațiile muncitorești care au afirmat întotdeauna că fără dezrobirea națională nu este cu puțință nici dezrobirea socială și nici asigurarea păcii între popoare, recunoscînd prin aceasta tuturor popoarelor dreptul la independență națională în granițele lor etnice, s-au alăturat acestei lupte drepte a poporului român și a ajutat ea ca să fie dusă la biruință prin marea revoluție de la 1918.

Luînd parte la impunătoarea adunare națională de la Alba Iulia, muncitorimea română a votat cu însuflețire declarația istorică prin care se hotărăște Unirea și independența poporului român și se garantează în același timp minorităților conlocuitoare drepturile naționale și culturale. Muncitorimea întreagă dorește ca pe temeiul acestei hotărîri și a Constituției țării, să se asigure pentru toate categoriile sociale existența, dreptatea și pacea socială.

În consecință, muncitorimea întrunită în adunarea de azi, declară în mod solemn că această Unire, la a cărei înfăptuire a contribuit și clasa muncitoare, este definitivă și veșnică. Orice încercare, de oriunde ar veni, de a amenința unitatea națională a poporului român ar constitui nu numai o amenințare a drepturilor firești ale acestui popor, dar și un atac asupra principiilor fundamentale de dreptate care trebuie să domine viața statelor și a națiunilor...¹¹.

O fermă adeziune la actul Unirii a exprimat muncitorimea română și maghiară din Cluj, în adunarea comemorativă desfășurată la 1 decembrie. Adunarea, după terminarea cuvintărilor, a desemnat o delegație alcătuită din 30 de persoane, care a prezentat rezidentului regal din ținutul Someș un memoriu în care, între altele, erau subliniate următoarele: „În decursul celor 20 de ani după Adunarea națională de la Alba Iulia, muncitorimea din Cluj, compusă din diferite națiuni (naționalități — n.n.), a trăit și trăiește în deplină armonie frățească, fapt care o îndreptățește a-și exprima

⁸ „Lupta de clasă”, an. XXI, nr. 2 din martie 1940.

⁹ „Lumea nouă”, an. XXXI, nr. 28 din 11 decembrie 1938.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ „Lumea nouă”, an. XXXI, nr. 27 din 4 decembrie 1938.

dorința ca, în acest spirit și în cadrele hotarelor actuale ale țării, să-și vadă înlăptuite cât mai curind, toate aspirațiile naționale precum și toate revendicările juste ale minorităților etnice.

În consecință, muncitorimea din Cluj, solidară cu muncitorimea din întreaga țară, declară în mod solemn, că această Unire, la a cărei înlăptuire a contribuit și clasa muncitoare, este definitivă și veșnică¹².

Delegația a expediat apoi regelui Carol al II-lea o telegramă, în numele muncitorimii române și maghiare din Cluj, în care se exprima cu fermitate hotărârea acesteia de a asigura progresul general al țării „de a se pune cu toate puterile ei (ale muncitorimii — n.n.) în slujba acestor mari cauze”¹³.

Presă muncitorească a marcat aniversarea a două decenii de la realizarea unității național-statale prin articole omagiale în care se reafirmau ideile generoase ale proletarilor care au animat îndelungatele lupte pentru unitate și se aduceau argumente în favoarea dreptului inalienabil al poporului român de a fi el însuși stăpînul pămîntului său străbun, liber și independent.

„Lumea nouă” din 4 decembrie 1938 publica articolul „1 Decembrie”, care se constituia într-o pledoarie în favoarea unității românilor, operă în care se încorporează și contribuția plenară a clasei muncitoare din România. Remarcabil prin forța evocatoare, articolul consemna: „S-au împlinit două decenii de la marele Act istoric al Unirii românilor în granițele etnice.

Sărbătorit de stăpînire, muncitorimea română, care se integrează în națiune, s-a asociat și ea la festivitatea acestui Act istoric, care este în același timp un act de dreptate națională.

Noi, nu putem uita că acum 20 de ani muncitorii români din Ardeal, Banat, Bucovina și Basarabia într-un avînt unanim, au participat la reintregirea neamului în granițele etnice, pornind de la principiul că ideea de umanitate nu este potrivnică ideii de naționalitate, — naționalismul și internaționalismul socialist nefiind decît două forme care se completează ale aceleiași iubiri a umanității.

Activînd astfel, muncitorii români erau în linia de gîndire a tuturor cugetătorilor socialiști...

Astăzi cînd sărbătorim două decenii de la desăvîrșirea actului istoric al unirii neamului nostru, retrăim cu emoție legitimă entuziasmul maselor populare din ținuturile alipite, care se dezrobeau de sub jugul străin, dar ne reamintim totdeauna și de principiile eminamente constituționale și democratice care au fost puse la temelie noului Stat, reintregit.

Astfel cum s-a constituit Statul național român, după succesivele acte de unire de la 1918, el nu mai are nici o revendicare teritorială¹⁴.

Cu prilejul aceluiasi eveniment, la postul de radio București, Eftimie Gherman conferența despre „Contribuția muncitorilor la actul Unirii” * — gest semnificativ al autorităților române de atunci prin care recunoșteau rolul major al proletariatului în împlinirea visului de unitate al tuturor românilor.

Conferențiarul a punctat de la început ideea că „Muncitorimea română de peste Carpați a jucat un rol de seamă în pregătirea și desfășurarea evenimentelor care au dus la încheierea României Mari”, continuînd apoi cu prezentarea celor mai semnificative momente ale procesului de organizare a muncitorimii române din Transilvania și Banat. În contextul izbucnirii primului război mondial, cauze obiective au așezat muncitorimea din aceste provincii în primplanul luptelor pentru unire. Explicația dată de conferențiar atestă convingător acest aspect: „Rolul ei (al muncitorimii — n.n.) în pregătirea spiritului Unirii a fost de mare importanță. Aceasta din cauză că în timp ce masele țărănești erau pe fronturi, iar intelectualii români dacă nu erau pe fronturi, erau în lagăre sau refugiați în Vechiul Regat, muncitorimea în special cea minieră se afla mobilizată pe loc, ca și cei din industriile metalurgice și feroviare”.

Inițiativelor organizațiilor socialiste ale românilor transilvăneni s-au datorat colaborarea dintre P.S.D. și Partidul național, constituirea Consiliului național român, convocarea adunării de la Alba Iulia și guvernarea autonomă a Transilvaniei pînă la convocarea Constituantei României întregite.

În continuare conferențiarul a evocat luptele politice ale muncitorimii române din Bucovina. „Unirea Bucovinei a găsit în reprezentanții muncitorimei ade-

¹² „Lumea nouă”, an. XXXI, nr. 29 din 18 decembrie 1938.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ „Lumea nouă”, an. XXXI, nr. 27 din 4 decembrie 1938.

* Conferința a fost publicată în „Lumea nouă” din 11 decembrie 1938 sub titlul „Contribuția muncitorimii române din Ardeal și Banat la actul Unirii”.

renți dintre cei mai hotărâți și credincioși, iar acțiunea lor a avut cea mai mare însemnătate politică, deoarece participarea lor a fost o dovadă în plus, că unirea n-a fost un act de șovinism și numai opera citorva, ci numai aplicarea cinstită a principiului democratic al dreptului de autodeterminare”¹⁵.

Intreaga această activitate a organizațiilor proletariatului român face dovada atașamentului clasei muncitoare la cauza națională a românilor, rolul său în edificarea statului român modern.

2. Clasa muncitoare, fortificată numeric, cu influență în mase și prestigiu în continuă ascendență a devenit una dintre forțele social-politice de bază ale României întregite

Dacă România Mare era și rezultatul înălțător al luptei și jertfei muncitorimii române, consolidarea noii Dacii, reconstruite după sute și sute de ani de glorioase bătălii, a încorporat în sine și contribuția de preț a clasei muncitoare.

Dezvoltarea puternică a industriei, îndeosebi a industriei grele, a transporturilor și a altor ramuri a generat o sporire rapidă și însemnată a forței numerice a muncitorimii, o participare tot mai largă la producerea valorilor materiale și spirituale ale societății românești, o creștere progresivă a capacității ei de a influența cursul dezvoltării României. Desigur, acest proces trebuie observat în dinamica lui și conexasat dialecticii evoluției raporturilor de forță din cadrul societății românești.

Faptul că statul român unitar avea și trebuia să aibă o industrie proprie, că eforturile în această direcție au fost urmate de rezultate promițătoare, implica astfel, într-o măsură mereu sporită aportul constructiv a noi și noi contingente de muncitori.

Acest fenomen, apreciat chiar în epocă ca fiind cel mai important și deopotrivă cel mai apt de a avea urmări pozitive pentru destinul istoric al națiunii române, a fost recunoscut, comentat și interpretat atît de către mișcarea muncitorească din România cît și de partide și personalități politice burgheze.

Cele mai multe din aceste aprecieri porneau de la constatarea faptului că accelerarea procesului de industrializare a României determina o dezvoltare considerabilă a clasei muncitoare.

„România se află astăzi în faza de trecere spre capitalismul industrial — constată în 1922 gazeta „Viața muncitoare”. Această dezvoltare economică — preciza în continuare publicația muncitorească — va aduce cu sine, — în ciuda tuturor prigoanelor clasei stăpînitoare — o întărire crescîndă a muncitorimei atît ca forță numerică, cît și ca conștiință de clasă”¹⁶. (subl. ns.)

O poziție similară, dar formulată mai tîrziu, în 1937, da contur gîndurilor următoare: „Între alte probleme de importanță economică și socială pe care le pune industrializarea României, problemele muncitorești își au locul lor pe primul plan. Cu atît mai mult, cu cît dezvoltarea industriei duce cu sine o sporire a muncitorilor angajați și deci o creștere a importanței sociale a clasei muncitoare”¹⁷.

Idei asemănătoare erau prezente și în publicațiile „Lumea nouă” și „Calendarul muncii”, care adăugau însă că, paralel cu dezvoltarea proletariatului, ca urmare a progreselor industriale ale României, se înregistra un fenomen similar și cu țărănimea¹⁸, ca o consecință a reformei agrare, cu masele muncitoare, în general, al căror rol era apreciat ca fiind în continuă ascendență¹⁹.

Clasa muncitoare reprezenta, în viziunea acelorasi interpretări, nu numai o forță socială în dezvoltare, ci baza întregii societăți românești, „cea mai folositoare pătură socială, cea mai solidă temelie a statului...”²⁰, „cel mai autentic reprezentant al intereselor și aspirațiunilor adevărate ale poporului întreg...”²¹ (subl. ns.).

¹⁵ „Lumea nouă” an. XXXI, nr. 29 din 18 decembrie 1938.

¹⁶ „Viața sindicală”, an. II, nr. 41 din 23 aprilie 1922.

¹⁷ „Revista de studii sociologice și muncitorești”, nr. 16 din 17 octombrie 1937.

¹⁸ „Lumea nouă”, an. II, nr. 21 din 22 iulie 1923.

¹⁹ „Calendarul muncii” din 1938, p. 43—44.

²⁰ „Foia compactorilor”, an. I, nr. 1 din 1 ianuarie 1928.

²¹ „Lumea nouă”, an. XXVIII, nr. 17 din 22 aprilie 1934.

Pentru a fi demonstrată, se aduceau în discuție considerații de natură economico-socială, analizate prin prisma concepției materialist-dialectice. „Încetul cu încetul, clasa muncitoare ca factor esențial de producție — se afirmă într-o publicație muncitorească a vremii — este recunoscută și integrată în Stat, prin organele ei constituite, conform statutelor, adunărilor generale și congreselor.

Nicăieri — deci și la noi în țară — nu se mai poate face abstracție de aceasta, cea mai interesantă clasă socială, care este la baza însăși a vieții economice“²².

Cursul ascendent al influenței exercitate de către clasa muncitoare și organizațiile sale politice și profesionale asupra dezvoltării României își avea corespondent și pe plan politic. Practic, actele de natură politică ale guvernelor României, fie interne fie externe, erau amendate și de către forurile muncitorimii române, în contextul în care reprezentanți de seamă ai acesteia participau efectiv la diverse nivele ale vieții politice.

Importanța clasei muncitoare în opera de consolidare și dezvoltare a statului român unitar a fost recunoscută și apreciată de către partide și personalități politice burgheze, ceea ce denotă că înșiși reprezentanți ai claselor dominante vedeau în proletariat o forță social-politică de însemnătate primordială pentru dezvoltarea României. Pline de adevăr erau recunoașterile profesorului G. Vlădescu-Răcoasa: „Problema esențială este cum să fie ridicată clasa muncitoare, care joacă rolul primordial într-un stat modern. Muncii trebuie să i se dea însă rolul ce-l merită în organizarea statului. Nu este forță contemporană socială mai puternică și mai rodnică decât forța organizațiilor sindicale și pe solidaritatea profesională a muncitorilor se poate baza țara ca pe o adevărată cheazășie de ordine, disciplină și democrație“²³.

Simptomatic pentru epoca respectivă era faptul că un prim-ministru în funcție — Gheorghe Tătăreanu — sublinia la Congresul partidului de guvernământ desfășurat în 1936 — Partidul național-liberal — rolul muncitorimii în dezvoltarea economică a țării: „Muncitorimea noastră lucrează cu spor în uzinele supraîncărcate de comenzi... Putem privi cu satisfacție la desfășurarea situației noastre generale și la rezultatele muncii...“²⁴.

Într-adevăr, muncitorimea își făcea din plin datoria ei către țară, animată atunci ca și întotdeauna de un ardent patriotism. În numele dragostei pentru țară clasa muncitoare adresa repetate apeluri conducătorilor României, tuturor factorilor politici, ca interesele înguste, de partid, să cedeze în fața intereselor generale ale patriei române, unitare, libere și independente: „Acest fapt se impune în interesul superior al țării, iar interesele de partid trebuie supuse marilor interese generale...“²⁵.

Era aceeași înaltă conștiință civică care mereu, în clipele de încordare sau de efort constructiv, a acționat asupra maselor de muncitori, înăuntrul lor, conferind noi dimensiuni contribuției lor efective și majore la clădirea edificiului României întregite. „Vom fi cu conștiința împăcată că ne-am făcut datoria în timpurile cele mai critice pentru... țara românească“ — exprimau organizațiile muncitorimii române în vara anului 1921, vroid a sublinia dreptul organic, firesc al proletariatului la organizare și la participarea efectivă la viața de stat a României. Tot așa subliniau în 1922, în timpul dezbaterilor Procesului din Dealul Spirii, militanții comuniști cînd declarau cu fermitate: „...mi-am îndeplinit întotdeauna îndatoririle mele de român...“²⁶ sau muncitorii revoluționari din Iași, care, potrivit afirmațiilor ziarului local „Iașul“ din 2 mai 1934, declarau: „Muncitorimea română își iubește adînc patria... Muncitorul român se simte legat strîns de acest pămînt românesc, pe care muncește, din care se hrănește, care-i dă unicul lui loc sub soare, siguranța zilei de mîine. Patriotismul muncitorimii nu poate fi pus la îndoială. El e mai ardent astăzi decât oricînd...“.

²² „Lumea nouă“ an. XXXI, nr. 16 din 17 aprilie 1938.

²³ „Lumea nouă“, an. XXX, nr. 46 din 14 noiembrie 1936.

²⁴ „Cuvîntul liber“, an. III, nr. 37 din 18 iulie 1936.

²⁵ „Tribuna socialistă“, an. XVIII, nr. 13 din 9 decembrie 1922.

²⁶ „Socialismul“, an. XVI, nr. 126 din 10 martie 1922.

3. Mișcarea muncitorească analiza cu profunzime situația și perspectivele dezvoltării României întregite, stabilind cele mai adecvate căi de propășire a națiunii române

Dezvoltarea clasei muncitoare în epoca ce a urmat Marii Uniri din 1918, dobîndirea condiției de forță social-politică de bază a societății românești, de activitatea și împlinirea căreia depindea viitorul țării și al poporului nostru, s-a materializat și prin fixarea în cadrele unor documente programatice a căilor și mijloacelor celor mai avansate și realiste deopotrivă de înaintare a României pe calea progresului.

Nici o formațiune politică burgheză din întreaga perioadă interbelică, nu s-a ridicat și nu se putea ridica, la nivelul de înțelegere și maturitate atins de clasa muncitoare. Acest aspect este pe deplin fundamentat de însăși statutul de clasă revoluționară pe care îl avea proletariatul precum și de calitatea de port drapel al intereselor întregii națiuni române — pe care partidele politice burgheze, indiferent de nuanța și forța lor, nu l-au deținut.

Pozițiile exprimate de organizațiile politice și profesionale muncitorești, căile, mijloacele și metodele sugerate, argumentate și apărute apoi cu hotărîre, privite în evoluția lor, reflectă un proces de căutări, în permanență amplificat, asupra căruia însă s-au răsfrînt, nu o dată, influențe nefavorabile, estompîndu-l sau îndepărtîndu-l parțial de fondul realităților românești. Dincolo de această situație, de care trebuie să se țină seama, în aprecierea activității de ansamblu a mișcării muncitorești consacrată studiului condițiilor specifice ale evoluției societății românești după Unire, este obiectiv necesar să se aibă în vedere faptul că aceste poziții nu au fost imobile, ci s-au modelat și corectat astfel încît, în final, ele au corespuns „barometrului” realităților statului unitar român.

De altfel, însăși organizațiile politice muncitorești, conștiente de necesitatea abordării frontale a realităților românești, au recomandat și s-au străduit să studieze cu atenție fenomenele specifice României întregite. Încă de la începutul anului 1923, militantul comunist Petre Constantinescu-Iași sublinia că „Datoria oricărui socialist convins — nu numai cetățean „conștient” — este de a-și da seama bine de problemele importante la ordinea zilei din interiorul țării în care locuiește”²⁷, idee dezvoltată și argumentată de Plenara C.C. al P.C.R. și a Comisiei Centrale de control din 21—24 iulie 1925, care recomanda membrilor partidului „studiarea și cunoașterea... realității de la noi în procesul dezvoltării ei”²⁸, anume: dezvoltarea industrială și mișcarea muncitorească, chestiunea agrară, situația naționalităților, dinamica capitalului intern și străin în România, legislația, mișcările cu caracter social.

Studiul realităților românești întreprins de Partidul comunist și de celelalte formațiuni muncitorești nu a fost o chestiune conjuncturală, ci a avut un caracter major de permanență, astfel încît toate componentele societății românești s-au aflat în unghiul de interes al acestora. El a fost necesar atît pentru fixarea tacticii și strategiei partidelor muncitorești cît și pentru direcționarea luptei maselor populare, întregului popor român. Este în această laborioasă activitate a mișcării muncitorești din România acea grijă, caracteristică numai ei, pentru destinele națiunii și statului român, este, totodată, o expresie a virtuților revoluționare ale proletariatului, chemat de istorie să edifice o nouă societate.

Dată fiind multitudinea aspectelor abordate în această direcție, ne îngăduim sistematizarea lor pentru o mai ușoară înțelegere.

Stadiul de dezvoltare al României s-a constituit într-unul din aspectele principale ale analizei realităților românești efectuat de către organizațiile politice și profesionale muncitorești, analiză reclamată de însăși noul curs al evoluției societății românești de după unire.

Gîndirea marxistă aprecia că, după încheierea primului război mondial, marea burghezie instalată cu autoritate la conducerea României a imprimat un caracter burghez conținutului puterii în stat. Dacă Rezoluția asupra situației din țară votată, la Congresul al II-lea al P.C.R. califica astfel regimul social-politic din România, documente ulterioare ale Partidului comunist supraapreciînd dezvoltarea capitalistă a țării, avansau ideea că aceasta intrase în faza evoluției imperialiste, ceea ce, evident, nu corespundea realității. Teza a fost abandonată treptat în favoarea ideii că

²⁷ P. Constantinescu-Iași, *Reforma Constituției. Constatări istorice*, Bîrlad, 1923, p. 4.

²⁸ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare Arhiva I.S.I.S.P.) Cota Ab IX—14.

România se afla în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. Astfel Rezoluția Plenarei C.C. al P.C.R. din iulie 1925, în urma unor ample și fructuoase discuții, da expresie pînă la un punct, acestei aprecieri care începuse să se contureze în cadrul partidului, fapt ce a impulsionat considerabil dezbaterile pentru clarificarea deplină a caracterului forțelor motrice și a perspectivelor revoluției din țara noastră*.

Urmind acest curs, care nu a fost lipsit de obstacole, procesul de elaborare a liniei strategice și tactice a partidului a ajuns la Congresul al V-lea la o rezolvare esențialmente pozitivă. Congresul a fundamentat concluzia că România întregită, cu un nivel scăzut de dezvoltare industrială, cu o economie încă firavă, se afla în faza revoluției burghezo-democratice**. Rezoluția asupra situației economice și politice a României concluzionează că „România stă în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice”, teză formulată în baza analizei regimului social-politic, a forțelor motrice ale societății românești din acea vreme.

Rezoluția menționată aprecia că „revoluția burghezo-democratică va fi desăvîrșită fără burghezie, împotriva ei, sub hegemonia proletariatului și sub conducerea partidului comunist”²⁹. Rezultă că forța motrice principală a revoluției o constituia clasa muncitoare în alianță cu masele țărănimii, iar sarcina strategică cea mai importantă a P.C.R. consta în realizarea alianței muncitorești-țărănești.

După aprecierile Congresului, desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice presupunea, înainte de toate, doborîrea puterii de stat a burgheziei și instaurarea regimului revoluționar-democratic al proletariatului și țărănimii, regim care trebuia să treacă la înfăptuirea unei noi reforme agrare și la democratizarea reală a țării. Prima etapă a revoluției era necesară nu pentru accelerarea progresului nestingherit al relațiilor capitaliste, ci pentru a asigura forțelor revoluționare, printr-o libertate nelimitată, ascendența ulterioară în direcția revoluției proletare.

Apropiate ca poziții erau și unele teze formulate de mișcarea social-democrată, fără însă a elucida problema pînă la capăt. În spiritul acestor poziții, Proiectul de program al P.S.D. supus Congresului din mai 1927 aprecia că: „Toate condițiile pentru desăvîrșirea revoluției burgheze, pentru prefacerea societății neoibago-oligarhice în societatea burghezo-capitalistă sînt date. Fondul social corespunzător formelor de organizare burghezo-capitaliste ale statului se dezvoltă [...] Desăvîrșirea revoluției burgheze prin doborîrea regimului neoibago-oligarhic, prefacerea societății neoibago-oligarhice în societate burghezo-capitalistă și cucerirea democrației politice devine o necesitate istorică imediată pentru România”³⁰.

Definirea stadiului de dezvoltare al societății românești s-a aflat în strînsă corelare cu analiza structurii economiei statului român întregit și prefigurarea modalităților de soluționare a celor mai spinoase probleme legate de evoluția economică a României.

Cristalizarea concepțiilor organizațiilor politice ale clasei muncitoare asupra acestui aspect s-a realizat concomitent cu definirea nivelului de dezvoltare economică a țării, cu raportul existent între ramurile sale de bază precum și cu ponderea deținută de fiecare în complexul economic național.

S-a apreciat că în evoluția de ansamblu a economiei românești în perioada interbelică dezvoltarea sectorului industrial a marcat modificări în raportul existent între industrie și agricultură. „România se află azi în faza de trecere spre capitalismul industrial” — releva gazeta „Viața sindicală” în 1922³¹, iar militantul comunist Timotei Marin, mai tirziu, consemna: „Este adevărat, că în economie agricultura este ramura cea mai importantă. Dar dacă privim România după război vedem o deosebire în privința greutății specifice a agriculturii și industriei. După război avem accentuarea caracterului industrial al țării”³².

Pe poziții asemănătoare se plasa și Partidul socialist al muncitorilor din România cînd aprecia: „România nu mai este astăzi, o țară «eminamente agrară». Nu mai este țara în care socialismul ar fi o «plantă exotică». Și nu mai este nici țara înapo-

* În legătură cu lucrările acestei plenare a se vedea: M. C. Stănescu, *Probleme ale teoriei și practicii revoluționare dezbătute în Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1925*, în „Anale de istorie”, an. XVIII nr. 5/1972, p. 37—50.

** Referitor la alte aspecte legate de această problemă a se vedea: Nicolae Popescu, *Congresul al V-lea — etapă importantă în dezvoltarea Partidului Comunist Român*, în „Anale de istorie”, an. XVII, nr. 6/1971, p. 93—105.

²⁹ *Congresul al V-lea al Partidului Comunist din România*, Editura P.M.R., București, 1951, p. 32—33.

³⁰ „Socialismul”, an. XXI, nr. 15 din 10 aprilie 1927.

³¹ „Viața sindicală”, an. II, nr. 41 din 23 aprilie 1922.

³² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 333/1933, fila 172.

iată economice care să privească în occident dezvoltarea ei viitoare pentru că o trăiește chiar înăuntrul său.

Dezvoltarea industriei, împreună cu toate forțele capitaliste moderne, creșterea mare a proletariatului și a salariaților de tot felul, mărturisesc o autonomie a procesului istoric de dezvoltare a economiei țării românești³³.

Combătind aprecieri care minimalizau dezvoltarea industriei în România și implicit a relațiilor capitaliste, organizațiile muncitorești subliniau cu realism că aceste aprecieri porneau de la constatarea greșită că în România capitalismul nu avea posibilități de dezvoltare³⁴.

Dezvoltarea industrială a României, în viziunea acelorși organizații, era însă insuficientă și purta mai mult pecetea unor inițiative fie particulare, fie de stat, fără a avea un caracter organizat și de perspectivă. În acest sens erau formulate critici la adresa programului economic al guvernelor național-liberale întemeiat pe politica cunoscută sub numele generic „prin noi înșine” * precum și la adresa politicii economice, în egeneral, a guvernanților români din perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale. Era criticată, de asemenea, „lipsa unei productivități sistematice, intensive și generale”, ca și „lipsa unei valorificări rezezi pe piața autohtonă ori străină a articolelor primare”³⁵.

Pornind de la necesitatea imperioasă a dezvoltării sectorului industrial al economiei românești, organizațiile muncitorimii române se declarau susținătoare ferme ale unei asemenea politici, așezată însă pe principiile etatismului și planificării. Partidul comunist, P.S.D. sau P.S.U. nu numai că au subliniat, dar au argumentat cu temeinicie necesitatea accelerării procesului de industrializare a României, ca unic mijloc pentru dobândirea independenței sale sub raport economic. „Străduința burgheziei de a dezvolta industria în România — se afirma într-o lucrare marxistă publicată în 1926 — se întâlnește cu tendința corespunzătoare a proletariatului. Ambele clase au, în această privință, năzuințe asemănătoare : atît puterea proletariatului cit și cea a burgheziei, atîrnă de progresele industriei”³⁶.

În Proiectul de program prezentat Congresului P.S.D. din 1927 deja amintit, se considera că „dezvoltarea capitalistă a României” era „o necesitate istorică”, în slujba căreia trebuia pusă „în mod conștient și sistematic, întreaga politică economică a statului”³⁷, dezvoltare care se voia nu pe seama maselor muncitoare ci prin etatizarea Băncii naționale, a Creditului industrial și a tuturor celorlalte instituții de credit, prin pregătirea industriei naționale.

Industrializarea României nu se constituia într-un obiectiv în sine al politicii economice a statului român, ea fiind, în fapt o operă de mare anvergură și perspectivă, cu direcții precise și cu rezultate concrete. Așa o priveau organizațiile muncitorești cînd făceau considerațiile următoare :

„Calea firească însă pe care trebuie să o urmeze România în procesul ei de industrializare, este cea a valorificării bogățiilor naționale... Numai prelucrînd materiile brute ce se găsesc în România, industria — care desigur, nu se va putea dispensa nici cînd în toate de importul materiilor brute, dar care trebuie să fie înrădăcinate în solul țării — va putea să ia o normală și înfloritoare dezvoltare... Nici cînd, însă, industria privity ca ansamblu, [nu] va avea putere de viață dacă ea nu-și va putea găsi principalele elemente de existență în chiar interiorul țării”³⁸.

Dezvoltarea industrială a României crea cadrul general de propășire mai accelerată a țării pe drumul progresului, de potențare mai activă a forțelor productive și de valorificare superioară a resurselor naturale. Ea trebuia astfel înfăptuită încît producția bunurilor de consum să nu fie afectată ci, din contră, să urmeze la rîndu-i

³³ „Proletarul”, an. I, nr. 1 din 1 iulie 1928.

³⁴ „Viața românească” an. XXIX, nr. 1—3 din ianuarie—martie 1937, p. 134—147.

* În acest sens a se vedea : „Rezoluția asupra situației din țară” adoptată la Congresul al II-lea al P.C.R. din octombrie 1922, în *Documente din istoria Partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România. 1921—1924*, Editura politică, București, 1970, p. 329—330 ; „Rezoluția asupra tacticii partidului”, votată la Congresul regional al organizațiilor P.S.D. din Vechiul Regat din 25—26 octombrie 1931, în *Criza și tactica social-democrației*, București, 1932, p. 12.

³⁵ Ion Clopoțel, *Social-democrația și problemele României contemporane. Societatea de mîine*, Cluj, 1931, p. 62—63.

³⁶ Șerban Voinea, *Marxism oligarhic*, Editura I. Brănișteanu, București, 1926, p. 217.

³⁷ „Socialismul”, an. XXI, nr. 15 din 10 aprilie 1927.

³⁸ „Socialismul”, an. XXI, nr. 7 din 13 februarie 1927.

un curs ascendent, asigurând condiții mai apte necesităților maselor muncitoare³⁹.

Viziunea superioară a mișcării muncitorești asupra organizării producției industriale a țării, a perspectivelor sale de evoluție era dată și de fixarea unor coordonate de dezvoltare pe baze științifice, din care se detașau planificarea și controlul riguros al activității industriale. În acest sens, Congresul Confederației generale a muncii din 28—30 octombrie 1931, avansând ideea instituirii „colectivismului economic”, argumenta: „Prin monopolizarea trusturilor, cartelurilor, a comerțului cerealelor, naționalizarea mijloacelor de producție și în special marilor întreprinderi, monopolul mijloacelor de transport, etatizarea creditului, trecerea Băncii naționale de emisiune în posesiunea exclusivă a statului prin exproprierea acțiunilor particulare, monopolizarea instituțiilor colectoare de economii publice, inclusiv societățile de asigurare, iată o parte din mijloacele care fac mai ușor posibil de realizat o economie colectivă (subl. în text — n.n.), bazată pe producțiunea pentru acoperirea nevoilor, singurul regim economic corespunzător demnității umane și necesităților justificate ale civilizației actuale”⁴⁰.

Concepția asupra planificării activității economice a statului român unitar era mai clar exprimată în Manifestul P.S.D. și al C.G.M. lansat cu prilejul zilei de 1 Mai 1935, în care se susținea că „Metodelor învechite și neputincioase ale capitalismului, ea (clasa muncitoare — n.n.) îi opune lozincile ei socialiste mintuitoare: economia planificată”⁴¹... dar îndeosebi în Programul de acțiune al P.S.D. aprobat de către Congresul din 1936. „Organizarea producției”, așa se intitula un capitol al Programului în care se precizau căile de realizare a planificării economiei românești: a) socializarea industriilor cu caracter de monopol (cimentului, zahărului, hirtiei), a celor care lucrau exclusiv pentru nevoile statului (cărbonului, metalurgice), a celor de interes eminent public (transporturilor în comun, petrolului, electricității) precum și a industriilor care atingeau direct necesitățile de apărare a țării; b) organizarea acestor industrii după principii unitare ca regii publice comerciale, cu participarea la conducere a salariaților și consumatorilor și supuse controlului și îndrumării unui Consiliu superior al întreprinderilor publice; c) gruparea întreprinderilor industriale, publice sau particulare după specialitatea lor pe Uniuni industriale conduse de reprezentanți ai direcțiunilor, salariaților, consumatorilor și statului, care urmau să activeze sub îndrumarea și controlul Oficiului public al industriei, având următoarele atribuții: 1. Să organizeze producția în specialitatea respectivă, statornicind cotele de producție pentru toate întreprinderile. 2. Să pună în valoare izvoarele de energie națională, pentru dezvoltarea vieții economice și sociale. 3. Să îndrumeze și supravegheze politica de raționalizare a întreprinderilor, pentru a asigura un maximum de randament fără prejudicii economice sau igienice pentru clasa muncitoare. 4. Să fixeze prețurile produselor, cu tendința de ieftinire progresivă. 5. Să organizeze vânzarea produselor direct către cooperativele de consum și de desfacere și negustorii detașiți, excluzându-se comerțul capitalist intermediar. 6. Să organizeze exportul produselor⁴²; d) efectuarea operațiunilor de import și export a produselor industriale și materiilor prime prin intermediul Oficiului public de import și export, care avea menirea de a reglementa și standardiza pe baza nevoilor interne, cantitățile și calitățile importabile și exportabile, stabilind și prețurile de consum; e) eliminarea industriilor parazitare de către Oficiul public de industrie și împiedicarea creării unor asemenea întreprinderi, concomitent cu dirijarea investițiilor, pe baza unui plan de industrializare, spre „valorificarea industrială a materiilor prime produse în țară, în special a celor agricole, asigurând astfel locuri de muncă pentru surplusul de populație al satelor”⁴³.

Planificarea activității economice — se aprecia de către P.C.R., P.S.D. și P.S.U. — se constituia însă într-o etapă de tranziție către socializarea industriei și a transporturilor, către societatea socialistă.

A doua ramură de bază a economiei României întregite, agricultura, s-a aflat în atenția organizațiilor muncitorești într-o mai largă măsură, dată fiind ponderea deținută de aceasta pe ansamblul economiei naționale cît și proporția majoritară a țărănimii în structura socială a țării.

Studiile întreprinse de pe pozițiile concepției marxiste relevă unele insuficiențe ale agriculturii, chiar în condițiile aplicării legislației agrare din anii 1917—

³⁹ „Solidaritatea”, an. I, nr. 34 din 15 martie-aprilie 1929.

⁴⁰ „Calendarul muncii” din 1935, p. 79.

⁴¹ „Lumea nouă”, an. XXIX nr. 16 din 21 aprilie 1935.

⁴² Programul Partidului Social-Democrat din România, ediția a II-a, Editura P.S.D., 1945, p. 20—22.

⁴³ Ibidem, p. 22.

1921 și ale efectelor ei pozitive. Se remarcă încetarea cu care s-a transpus în practică legislația agrară, caracterul extensiv al agriculturii românești, slaba ei dotare tehnică precum și unele tendințe de cedare și compromis a burgheziei față de resturile moșierimii, în defavoarea țărănimii.

Critica politicii agrare promovată de guvernele României în perioada interbelică a fost însoțită de formularea unor propuneri concrete vizând modalitățile de ameliorare sau rezolvare a problemei agrar-țărănești care, în esență, aveau un fond comun pentru toate organizațiile muncitorești, diferind însă prin momentul când au fost formulate, cât și prin aspectele ce derivau din modul de înțelegere a condițiilor de înfăptuire a măsurilor preconizate.

În Manifestul Comitetului Executiv provizoriu al P.S.C.R.* din martie 1922, lansat cu prilejul alegerilor parlamentare generale, se preconiza: „Pământul să fie al celor ce muncesc. Aceștia nu trebuie să plătească nimic ca să obție pământ pentru ei și familia lor. Vechile datorii provenite din improprietărire trebuie șterse.

Nici un țăran fără pământ! Aceasta este lozinca. Împreună cu moșiile trebuie expropriate și mașinile agricole, vitele etc. pentru ca țăranul să nu fie la cheremul proprietarului cu unelte agricole”⁴⁴.

Pregătirile care s-au făcut pentru desfășurarea Congresului al III-lea, în 1924, evidențiază o accentuare a preocupărilor Partidului comunist față de problema agrar-țărănească. Încă înainte de deschiderea lucrărilor Congresului s-a subliniat că cea mai importantă problemă care se afla în atenția acestuia o constituia chestiunea agrară, a cărei dezlegare consta în „... exproprierea integrală fără plată a pământului marii proprietăți... și trecerea lui fără plată asupra țăranilor care îl muncesc!”⁴⁵.

Proiectul de raport intitulat „Chestiunea agrară”, pregătit de Al. Dobrogeanu-Gherea, s-a constituit într-o amplă analiză a situației și perspectivei agriculturii românești în viziunea gândirii marxiste. Proiectul evidențiază însemnătatea elaborării unui program agrar pentru activitatea Partidului comunist în rindul maselor țăărănești, dar preciza că acesta, odată întocmit, trebuia corelat și adaptat în permanență la evoluția de ansamblu a agriculturii românești. Proiectul conținea o schiță de program agrar, în al cărui preambul se preciza: „Pentru chestiunea agrară Partidul comunist are înscris în programul său general următoarea soluție: exproprierea totală, fără plată, a pământurilor și a întregului inventar agricol. Predarea pământului și a inventarului în miinile țăranilor care îl muncesc. Organizarea cultivării pământului în comun”⁴⁶.

Preambulul introducea deci teza „organizării cultivării pământului în comun”, sugerându-se, astfel, metoda colectivizării agriculturii, idee care va căpăta contur mai clar în documente ale P.C.R. elaborate după 1924. Proiectul de program agrar, cel mai amplu document privind soluțiile de rezolvare a chestiunii agrare, elaborat de un partid politic din acea vreme, conținea 12 grupe de probleme.

Punctul I al Proiectului de program agrar definea, în esență, atitudinea P.C.R. față de problemele fundamentale ale agriculturii românești, indicând totodată soluții privind modul de ameliorare a situației maselor de țărani săraci și mijlocași, după cum urmează: pentru toate pământurile expropriate să nu se plătească nici un fel de despăgubire, nici de către stat și nici de către țăranii improprietăriți; acordarea de pământ fără plată tuturor familiilor țăranilor săraci, în cantități îndestulătoare pentru asigurarea unui trai omenesc din „Fondul național de pământ”, format prin exproprierea totală fără plată a marilor proprietari, a pământurilor cultivate cu argați, a tuturor pământurilor posedate de mănăstiri, biserici și comune, exceptându-se „fermele cu utilaj modern... proprietatea statului, județului și comunelor” sau „proprietatea particularilor”; exproprierea și împărțirea pământului să se efectueze de către comisiuni alese de țăranii săraci și mijlocași, avându-se în vedere condițiunile locale, felul culturilor agricole, productivitatea lor ș.a.m.d.⁴⁷.

Soluțiile avansate în celelalte paragrafe ale Proiectului de program, corespunzătoare nevoilor fiecărei categorii sociale rurale, pe lângă interesul pe care-l prezintă pentru cunoașterea atitudinii Partidului comunist față de căile de rezolvare a problemei agrar-țărănești în general, oferă prilejul de a descifra cum vedeau comuniștii rezolvarea celor mai diferite aspecte legate de existența acestora cum ar fi: contribuțiile directe și indirecte; durata zilei de muncă, salariile și raporturile din-

* Până la Congresul al II-lea P.C.R. a avut denumirea de Partidul socialist-comunist (P.S.C.R.).

⁴⁴ „Socialismul”, an. XVI, nr. 108 din 17 februarie 1922.

⁴⁵ „Tineretul socialist”, an. XIII, nr. 22 din 1 mai 1924.

⁴⁶ „Socialismul” an. XIX, nr. 21 din 24 februarie 1924.

⁴⁷ *Ibidem*.

tre muncitorii agricoli și proprietari ; igiena și problema accidentelor de muncă ; controlul aplicării legislației muncii ș.a.

Documentele pregătite și votate de către Congresul al III-lea al P.C.R. făceau dovada că în urma dezbaterilor și căutărilor intense Partidul comunist reușise ca în problema agrară să ajungă la teze și concluzii realiste, să sintetizeze într-o formă adecvată numeroase frământări și cerințe stringente ale țărănimii. Proiectul de program agrar, cuprins în documentul menționat, dovedea faptul că în cadrul partidului învinsese, la acea dată, linia realistă, conform căreia nu se mai pune la îndoială necesitatea și utilitatea reformei agrare și că P.C.R., analizând pe larg situația tuturor categoriilor sociale din mediul sătesc, demonstra hotărârea acestuia de a milita consecvent pentru soluționarea problemei agrar-țărănești în conformitate cu interesele maselor rurale.

Mișcarea socialistă și social-democrată a preconizat, de pe poziții proprii, modalități practice de rezolvare a problemei țărănești.

Programul P.S.D., votat la Congresul din mai 1927, referitor la căile de soluționare a problemei agrare preconiza : „Revizuirea reformei agrare pentru a repara ilegalitățile și abuzurile săvârșite la aplicarea ei și a înfăptui, realmente, exproprierea. Ridicarea inalienabilității pământului țărănesc. Înzeestrarea țăranilor împroprietăriți cu unelte de muncă, vite de tracțiune și semințe. Înființarea de ferme model ca centre de educație agricolă pentru micile gospodării țărănești” ș.a.⁴⁸

În linii esențiale, pînă la Congresul P.S.D. din 1933, punctele programatice referitoare la modul de rezolvare a problemei agrare cuprinse în Programul P.S.D. au reflectat poziția sa în această chestiune și au suplinat, într-un fel, un program agrar al social-democrației române. Congresul din 1933 a votat un program economic cuprinzător, în cadrul căruia problemei agrare i se acorda un important spațiu : „1. Partidul social-democrat declară că pământul fiind un mijloc de producție, trebuie să fie al acelor care-l muncesc ei înșiși. De aceea Partidul social-democrat cere exproprierea întregului pământ aflător încă în proprietatea capitaliștilor și servind pentru stoarcerea de venituri fără muncă. Pământul expropriat va fi dat țăranilor săraci”.

Alte prevederi ale Programului se refereau la exproprierea pădurilor proprietate personală, cu excepția celor aparținând țăranilor și exploatarea lor fie în regie proprie, fie prin intermediul cooperativelor țărănești ; naționalizarea industriei forestiere ; combaterea cametei ; măsuri pentru protejarea țăranilor împotriva exploatarea capitaliste etc.

Partidul socialist-unitar și-a definit poziția față de căile de soluționare a problemei agrar-țărănești chiar din primul său document programatic, publicat la 9 iulie 1928, în care se preconiza : „O nouă expropriere fără plată, care să îndestuleze nevoile de pământ ale țăranilor lipsiți și procurarea de către stat a inventarului modern de muncă agricolă”⁴⁹.

La rîndul său, Partidul socialist (gruparea C. Popovici), fără a avea în preocupările sale principale fixarea unui program special destinat țărănimii, a formulat unele puncte programatice privind condițiile de soluționare a problemei agrar-țărănești. În Manifestul-program lansat cu prilejul alegerilor din 1933, referitor la acest aspect, se preconiza : „1. Pământul să fie socializat și folosit numai de adevărații plugari, care singuri cu brațele și familiile lor îl muncesc. Cine nu lucrează pământul cu brațele lui, acela nu are drept să aibă pământ. Pământul trebuie folosit de fiecare familie într-un număr de ha proporționale cu nr. sufletelor în familie...”⁵⁰.

Așadar, mișcarea muncitorească, în ansamblu, demonstra că prin pozițiile sale asupra chestiunii agrare, avea cele mai avansate și realiste concepții și deopotrivă preconiza căi și mijloace apte de așezare a agriculturii românești pe temelii solide ale cointeresării maselor rurale, ale promovării progresului tehnic și științific și ale organizării sale corespunzător cerințelor de moment și de perspectivă ale societății românești.

În contextul vieții social-politice din perioada 1921—1944, cu ritmul ei trepidant, organizațiile muncitorimii române au acordat atenție, într-o măsură mereu amplificată, nu numai aspectelor generale ale fenomenului politic specific României — stat unitar și independent — dar și influenței factorilor exogeni, în primul rînd condițiilor obiective de manifestare a vieții politice și orientării cercurilor conducătoare și efectelor sale asupra evoluției de ansamblu a societății românești.

⁴⁸ Partidul social-democrat din România. Programul și statutele, Editura P.S.D., (f.a.), p. 16—17.

⁴⁹ „Proletarul”, an. I, nr. 1 din 9 iulie 1928.

⁵⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 198, mapa 7/1933.

Prin filtrul gândirii marxiste au fost analizate toate aspectele acestui fenomen — cauze, manifestări și consecințe —, rezultatul constând în conturarea unui tablou veridic al realităților politice românești și în trasarea sigură a conturilor unui regim politic viitor în consonanță cu aspirațiile și dezideratele tuturor claselor și categoriilor sociale exploatate, ale întregii națiuni române.

Revoluționarii români au conceput cercetarea condițiilor social-politice specifice României prin prisma marxismului creator, nu prin optica unei teorii rigide, aplicate mecanic — deși uneori, ca urmare a „tezelor” și „indicațiilor” Cominternului, s-a făcut simțită tocmai această orientare — ceea ce a oferit un cimp larg de acțiune precum și posibilitatea formulării unor concluzii de certă valoare științifică, apte de a fi transpuse în practica social-politică. Este tocmai ceea ce subliniau cu fermitate cadrele de bază ale Partidului comunist, acelea care activau în țară: „Marx ne dă un corp de principii călăuzitoare și metodă de cercetare superioară celor existente. Fără a-l tălmăci simplist și folosindu-l cu onestitate și largă înțelegere, materialismul istoric ca știință proletariană ne permite cunoașterea în linii mari a evoluției viitoare”⁵¹.

În preocupările teoretice și practice ale partidelor muncitorești din România asupra vieții politice din perioada interbelică deslușim direcții care pot fi grupate astfel: demonstrarea și susținerea cu mijloace concrete a necesității adâncirii democrației, a lărgirii drepturilor și libertăților cetățenești; analiza Constituției și a sistemului instituțional și formularea unor propuneri menite a întări caracterul și conținutul lor democratic; apărarea lor în contextul atacurilor din dreapta în anii ascensiunii pericolului fascist extern și intern; promovarea unei atitudini hotărâte — după 1926 — față de sistemul electoral cu obiectivul modificării lui în sens democratic; critica partidelor politice burgheze și a politicii promovate de acestea.

Desigur, deslușirea fiecăreia din problemele enumerate reclamă abordarea ei pe verticală, cu atât mai mult pentru toate acestea este necesară o cercetare pertinentă. Și totuși, creionind doar aspectele fundamentale ale problematicei enunțate, apreciem că dăm măsura însemnătății și caracterului avansat al concepțiilor organizațiilor muncitorești relative la aceste aspecte, concepții care, ele însele, reprezentau temeuri pentru considerarea muncitorimii române atunci, ca și mai târziu, ca cea mai autentică mesageră a intereselor unui întreg popor.

Caracterul plebiscitar al hotărârilor de unire a Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Țara, spiritul profund democratic care a animat lucrările Sfatului țării din Chișinău, Congresului reprezentanților poporului de la Cernăuți și Adunării naționale de la Alba Iulia precum și prevederile înscrise în actele de Unire impuneau întronarea unui autentic regim democratic în România întregită, pentru care mișcarea muncitorească a militat cu nestinsă energie*.

„Nimic nu pare mai frumos și mai nobil ca democrația”⁵² (subl. în text — n.n.) — apreciau organizațiile muncitorești în iulie 1921 —, democrație care era indispensabilă consolidării statului român unitar și către care ținea proletariatul⁵³.

„Trebuie să luptăm, așadar, pentru democrație — era concluzia realistă a mișcării noastre muncitorești — demascind pe falșii democrați, arătând maselor că numai democrația le poate da drepturi și libertăți, că numai democrația poate da o bază solidă ascensiunii lor viitoare. Desigur, democrația nu este încă un regim care să satisfacă toate dorințele claselor muncitoare. Ea asigură numai egalitatea politică, și lasă neatinsă inegalitatea socială și economică. Dar democrația ne dă totuși posibilitatea să luptăm nestingheriți pentru ideile noastre, să le propovăduim fără teamă, să organizăm clasa muncitoare, să o pregătim pentru marea ei misiune de miine... Socialismul este o mișcare de mase. Și numai sub regim democratic e cu putință pregătirea maselor pentru socialism”⁵⁴.

Nu numai muncitorimea era vital interesată în accentuarea procesului de democratizare a societății românești dar și masele largi populare („... interesul mare pe care îl au masele muncitoare pentru înfăptuirea unui regim democratic”⁵⁵) — era o sesizare ce corespundea pe deplin realității și cerințelor epocii.

Democratizarea vieții politice era concepută de către comuniști, social-demo-

⁵¹ „Stinga”, an. II, nr. 19 din 19 martie 1933.

* Referitor la aceste aspecte a se vedea: Ion Popescu-Puțuri, *Pentru o cauză dreaptă. Intrarea României în război în august 1916*, în „Anale de istorie”, an. XXIII, nr. 6/1977 și an. XXIV, nr. 2/1978.

⁵² „Dreptatea”, an. II, nr. 14 și 15 din 24 și 21 iulie 1921.

⁵³ „Banater Arbeiter Presse”, an. I, nr. 8 din 22 august 1925.

⁵⁴ „Socialismul”, an. XX, nr. 54 din 25 decembrie 1926.

⁵⁵ „Calendarul muncii” din 1930, p. 33.

crați și socialiști ca un proces continuu, în care, la loc de frunte, se situa lărgirea și garantarea drepturilor și libertăților cetățenești. „Fără libertăți publice, drept de asociație, întruniri, presă, fără democrație...”⁵⁶ — apreciau organizațiile muncitorești — era de neconceput o viață politică autentică și corespunzătoare intereselor națiunii române. Fără democrație, fără o viață constituțională reală, partidele muncitorești erau în imposibilitate de a-și aduce contribuția lor pleneră la consolidarea și dezvoltarea României moderne, cum de altfel, luptele politice, în general, nu puteau lua un curs normal și constructiv decât în condițiile manifestării unui regim democratic⁵⁷.

Drepturile și libertățile democratice, în împrejurările ascensiunii pericolului fascist în deceniul al 4-lea erau cu atât mai necesare cu cât organizațiile extremiste de dreapta atentau la existența lor. În acele vremuri de mare tensiune politică mișcarea muncitorească a făcut zid comun în jurul instituțiilor democratice, apărându-le de atacurile furibunde ale celor mai inveterați dușmani ai lor. Nu este întâmplător că tocmai în condițiile grele ale acelor timpuri organizațiile politice și profesionale ale muncitorimii române au demonstrat cu și mai mare forță însemnătatea menținerii și lărgirii democrației burgheze. „Democrația adevărată, largă — afirma gazeta „Critica”, editată de militanții comuniști — trebuie asigurată... împotriva dictaturii, împotriva fascismului, cu ajutorul cărora capitalismul caută să-și prelungească dominația”⁵⁸.

Burghesia însă s-a arătat depășită de evenimente și lipsită de tăria necesară apărării democrației, precum și asigurării cadrului cel mai propice al dezvoltării ei. Mai mult, ea a fost aceea care nu a respectat aplicarea integrală a hotărârilor de la Alba Iulia, hotărâri care exprimau vrerea maselor muncitoare, acelea care au dus greu luptei pentru Unire, fapt ce a înlesnit într-o măsură dezvoltarea acțiunilor grupărilor fasciste. Din acest motiv, militanții revoluționari argumentau că numai proletariatul era capabil să fondeze și să asigure adevărata democrație, în beneficiul întregului popor⁵⁹. Democrația socialistă, apreciau militanții revoluționari, era superioară democrației burgheze: „Societatea socialistă, fără diferențieri de clasă, realizează o omogenitate socială, în sinul căreia majoritatea și minoritatea nu mai sînt despărțite prin antagonisme de interese materiale. Hotărârile majorității numai constituie o violentare a minorității. Dispariția antagonismelor de interese creează o societate armonioasă, democratizată, nu numai în domeniul politic, ci și în cel economic”⁶⁰.

Democrația burgheză din România avea un important pilon în Constituția din 1923, act fundamental ce sancționa cuceririle poporului român după 1918. Unele aspecte ale conținutului său dar, îndeosebi, tendințele de frustrare a maselor de prevederile sale democratice s-au aflat în atenția mișcării muncitorești, care, așa cum a procedat și în legătură cu alte probleme ale vieții politice, a căutat și a avansat soluții realiste.

Apreciind în general, deși cu unele inconsecvențe, caracterul larg democratic al Constituției, partidele politice ale muncitorimii române au amendat limitele acesteia propunând fie renunțarea la unele articole și prevederi, fie la lărgirea sau introducerea altora noi. Seriozitatea dezbaterilor pe această temă din cadrul mișcării muncitorești este reflectată de materialele publicate în presa comunistă și socialistă, de editarea unor lucrări de largă popularizare precum și de dezvoltarea a numeroase conferințe ale căror subiecte tratau problema Constituției. Această dezbateră avea ca fundament principiul că datoria oricărui revoluționar, oricărui cetățean român era „de a-și da seama bine de problemele importante la ordinea zilei din interiorul țării...”⁶¹.

Organizațiile muncitorimii române apreciau critic sporirea atribuțiilor puterii executive (în special a prerogativelor regelui) în detrimentul celei legislative, se pronunțau pentru acordarea unor mai largi sarcini Adunării deputaților pentru respectarea voinței majorității parlamentare, pentru lărgirea dreptului de vot prin cuprinderea femeilor, militarilor, etc., pentru recunoașterea dreptului la grevă, pentru desființarea Senatului ș.a.

„Pactul fundamental” era, în optica muncitorimii organizate, o necesitate stringentă pentru statul român unitar — deși, o vreme, acestea l-au subapreciat. El era

⁵⁶ „Socialismul”, an. XX, nr. 50 din 28 noiembrie 1926.

⁵⁷ „Lumea nouă”, an. XXVII, nr. 11 din 12 martie 1933.

⁵⁸ „Critica”, an. I, nr. 14 din 1 iunie 1935.

⁵⁹ „Cuvîntul liber”, an. II, nr. 41 din 17 august 1935.

⁶⁰ Șerban Voinea, *Evoluția democrației*, Editura P.S.D., 1945, p. 35—36.

⁶¹ P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 4.

necesar, în primul rând, pentru împlinirea operei de consolidare a unității, date fiind condițiile specifice de dezvoltare ale provinciilor românești pînă la 1918.

„Cazul nostru, al României Mari, este neîndoielnic — apreciau militanții mișcării muncitorești. Că noile ținuturi s-au alipit de bunăvoie, am văzut-o din deciziunea celor trei republici, care au hotărît unirea cu regatul României. Un timp scurt au fost și Bucovina și Ardealul republici, un timp mai lung Basarabia. Aceste republici au avut adunările lor naționale, s-au condus de constituțiile lor speciale...

Acestea sînt drepturi cîștigate prin lungi lupte, codificate în Constituție și întărite prin tradițiune, așa că aceste drepturi au și intrat în mintea și sentimentul cetățenilor din Bucovina, ca drepturi inviolabile. Ardelenii au și ei tradițiunea unui parlament local al Ardealului, tradițiune care n-a pierit de fel, căci în trecut, au dat multe lupte vehemente contra ungarilor, care tindeau să caseze autonomia Ardealului. Basarabia a cîștigat și ea prin revoluție drepturi autonome, a avut parlamentul său local, a făcut reforma agrară, a avut zemstve, care nu sînt alta decît elemente de administrațiune autonomă, ca ale Angliei, forma cea mai bună și cea mai potrivită din cîte există pentru soluțiunea chestiunilor economice și sociale.

Constatăm așadar, că situațiunea Țării Românești este complexă. Pe lîngă nevoia lărgirii Constituției, din cauza unei revoluții cîștigate, există și conflictul între Coroană și democrație precum și situația... izvorită din necesitatea de a forma (în sens de a consolida — n.n.)... un stat unitar românesc — conchideau ei ⁶².

Evoluția evenimentelor interne și externe din deceniul al patrulea a ridicat pe prim planul vieții politice necesitatea stăvilirii atacurilor dreptei asupra libertăților democratice, inclusiv asupra Constituției. Toate partidele muncitorești, fără excepție, precum și organizațiile de masă aflate sub influența lor au desfășurat în intervalul 1935—1938 ample campanii pentru apărarea libertăților democratice, pentru frinarea și anihilarea modificării în sens reacționar a Constituției democratice din 1923.

„În gardă — avertiza Comitetul Central al Partidului comunist — regimul democratic e grav amenințat. Libertățile publice sînt în pericol” ⁶³.

În februarie 1938, odată cu instaurarea dictaturii regale, partidul comunist și celelalte formațiuni politice muncitorești, s-au dovedit cele mai ferme apărătoare ale regimului democratic și ale Constituției din 1923, militînd pentru abrogarea noului „pact fundamental”. Chiar în momentul instalării dictaturii carliste, P.C.R. făcea apel la „o campanie contra Constituției noi” ⁶⁴, care, după aprecierile organului său central de presă, „Scinteia”, emana „de la elementele reacționare ale burgheziei monopoliste și ale marii moșierimi care au incredințat întreaga putere regelui și, pe baza stării de asediu și a terorii militariste, vor să anihileze influența maselor populare asupra destinelor lor” ⁶⁵.

Revenirea la regimul constituțional din 1923 a constituit una din principalele cerințe exprimate de documente ale P.C.R. și P.S.D. și în condițiile dictaturii antonesciene și ale războiului hitlerist.

Sistemul instituțional, aflat în incidența interesului gîndirii marxiste, era alcătuit, în principal, în perioada interbelică (exceptînd anii 1940—1944), din trei ramuri fundamentale, distincte: instituția monarhică, parlamentul și guvernul, reprezentînd în fapt puterile legislativă și executivă. Se adăugau la acestea forurile care alcătuiau puterea judecătorească, precum și un număr de instituții cu alte atribuții și, evident, însemnătate.

Prin natura lor, P.C.R. și celelalte partide muncitorești erau antimonarhice militînd pentru republică, continuînd astfel, tradițiile mișcării muncitorești din România.

Partidul comunist, încă din primele momente ale constituirii sale, a militat pentru întronarea unui regim democrat, combătînd totodată, monarhia ca instituție, pe care burghezia o întreținea și sprijinirea în scopul menținerii dominației sale de clasă.

Problema regenței precum și a revenirii prințului Carol în țară au fost privite cu deosebită atenție de către mișcarea muncitorească care, consecventă în atitudinea sa, în 1929, cu prilejul completării Consiliului de regență, în urma decesului lui C. Buzdugan, declara, prin intermediul reprezentanților săi în Parlament: „Partidul social-democrat consideră că instituțiunea monarhiei, prin prerogativele politice cu

⁶² *Noua Constituție a României și noile constituții europene*, Cultura națională, (f.a.), p. 68—69.

⁶³ Arhiva C.Ĉ. al P.C.R., fond 1, mapa 34/1937.

⁶⁴ *Loc. cit.*, fond 1, mapa 31/1938.

⁶⁵ „Scinteia”, an. VIII, nr. 10 din 8 iunie 1938.

care este înzestrată coroana, constituie o restrângere esențială a principiului suveranității populare care trebuie să stea la baza oricărui stat modern și care nu poate fi realizat deplin decât în republica democratică”⁶⁶.

O atitudine identică a fost adoptată și în iunie 1930, cînd prințul Carol, revenit în țară, a fost proclamat rege al României. Cu acest prilej, L. Rădăceanu, în numele P.S.D., a dat citire unei declarații a mișcării social-democrate în care, între altele, se preciza: „...independent de schimbările de persoane ce s-ar petrece în așezarea regimului monarhic, interesele bine pricepute de ordin național și internațional ale țării reclamă în mod imperios asigurarea tuturor condițiilor de dezvoltare democratică și lărgirea lor, în ritmul general al Europei civilizate. De aceea, clasa muncitoare, ale cărei interese se confundă cu interesele mari ale țării, va continua cu toate puterile să îndrepte întreaga ei acțiune pentru statornicirea definitivă a regimului democratic, singura garanție pentru dezvoltarea normală a României”⁶⁷.

Din motivele semnalate de Rădăceanu, deputații social-democrați nu au participat la votarea listei civile a familiei regale. „Partidul social-democrat — declara Iosif Jumanca în ședința Camerei din 18 iunie 1930 — avînd în privința principiului monarhic punctul său de vedere, bine fixat, nu putem vota acest proiect de lege”⁶⁸.

Atît comuniștii cit și celelalte forțe muncitorești au evidențiat rolul monarhiei ca instituție de apărare și conservare a regimului burghez precum și faptul că aceasta reprezenta, în esență, un instrument de estompare a puternicelor tendințe democratice ale poporului român. Partidul (comunist — n.n.) — se sublinia în Rezoluția Plenarei C.C. al P.C.R. din aprilie 1934 — trebuie să ducă o campanie de masă contra regimului monarhist și contra regelui ca stîlp și ocrotitor al reacțiunii politice și al exploatarei maselor...”⁶⁹.

În iunie 1940, cu prilejul împlinirii unui deceniu de domnie a regelui Carol al II-lea, Partidul comunist lansa documentul România sub domnia regelui Carol al II-lea Hohenzollern în care se creiona profilul monarhului și al regimului dictatorial instituit în februarie 1938. „Afară de... profitori ai regimului dictaturii regale toată populația muncitoare din România privește cu ură și revoltă prezența de 10 ani a lui Carol de Hohenzollern la conducerea țării”⁷⁰.

Politica promovată de guvernele României în perioada interbelică a constituit, fără îndoială, obiect de interes pentru toate forțele social-politice din țară și, deci, și a celor muncitorești. Față de guverne și activitatea lor generală, organizațiile politice și profesionale ale proletariatului român, au manifestat o atenție deosebită, comparativ cu toate celelalte instituții politice. Confrunată direct cu politica guvernelor, clasa muncitoare, prin intermediul reprezentanților ei autorizați s-a plasat pe cele mai avansate poziții, critica sa și propunerile formulate fiind în consens cu interesele întregului popor român.

Desigur, atitudinea mișcării muncitorești față de actele guvernărilor României de atunci era exprimată pe larg într-o multitudine de forme și mijloace (presă, intervenții în Parlament, memorii adresate guvernelor sau ministerelor de resort, adunări și demonstrații muncitorești, întruniri publice și manifestații comune cu organizații politice democratice ș.a.) și era fixată de concepția sa politico-ideologică, fundamental deosebită de concepțiile tuturor formațiunilor și grupărilor politice burgheze.

Un aspect însă trebuie relevat, anume că dincolo de marele și justificatul interes al clasei muncitoare asupra problemelor majore ale țării aflate pe agenda de lucru a guvernelor burgheze, amendarea acestora ca și luările de poziție s-au obiectivat într-o tendință generală, la nivelul întregii societăți românești, de control a guvernării și a actelor sale, care, nu odată, a impus corecturi sau reveniri la situații anterioare.

Parlamentul, ca instituție fundamentală și reprezentativă a democrației burgheze, prin natura sa a suscitat un viu interes din partea proletariatului organizat din țara noastră. Pozițiile partidelor muncitorești nu au diferit mult în perioada de după 1921, marcînd tendința de armonizare, îndeosebi din 1933 încoace, cînd, de altfel, colaborarea dintre acestea s-a accentuat și dezvoltat considerabil.

Militanții comuniști erau conștienți de faptul că într-un parlament burghez, cu majorități reprezentînd interesele claselor dominante, misiunea deputaților parti-

⁶⁶ „Socialismul”, an. XXIII, nr. 42 din 13 octombrie 1929.

⁶⁷ „Monitorul oficial”, partea a III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 69 din 6 septembrie 1930, p. 3517—3518.

⁶⁸ „Monitorul oficial”, partea a III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 75 din 23 septembrie 1930, p. 3882.

⁶⁹ Arhiva I.S.I.S.P., Cota Ab XVIII—18.

⁷⁰ Loc. cit., Cota Ab XXIV—3.

dului lor era dificilă și că, dată fiind această situație, principalul lor obiectiv consta în dezvoltarea adevăratei fațete a politicii cercurilor conducătoare. Astfel, ziarul „Adevărul”, organ al B.M.T., apreciind că Parlamentul n-a fost și nici nu putea să fie un scop în sine al clasei muncitoare, remarcă totuși că tribuna sa trebuia utilizată de către aleșii maselor pentru critica obiectivă a actelor de guvernământ⁷¹.

Avind o poziție sensibil apropiată de cea a P.C.R., dar cu unele nuanțe distincte, social-democrații criticau slaba inițiativă a corpurilor legiuitoare în materie legislativă cit și faptul că ele erau controlate de guvernele aflate la conducerea țării. „De la un Parlament, ales în majoritate de guvern — se releva la o întrunire organizată de P.S.D. în Capitală — nu putem spera la o asemenea independență (față de guvern — n.n.). Opoziția este lipsită de energie și de spiritul de combativitate, iar deputații majoritari sînt slugi plecate guvernului”⁷². Se aprecia critic și faptul că unele proiecte de legi erau prezentate Camerei numai cu o zi înaintea discutării lor.

Atitudinea comuniștilor și a celorlalte forțe muncitorești precum și propunerile lor care vizau îmbunătățirea activității corpurilor legiuitoare au fost constructive și realiste, inspirate de necesitatea ca acestea să promoveze o orientare în conformitate cu interesele întregului popor român și nu numai cu interesele claselor dominante.

Se susținea ca Adunarea deputaților să înlăture sistemul, uneori formal, al debaterilor și să discute fondul problemelor de interes general și imediat⁷³, să reprezinte, în structura sa, „expresia sinceră și legală a raporturilor reale de forță din țară”⁷⁴, să se situeze pe o platformă fermă de apărare a drepturilor și libertăților cetățenești, să respingă tendințele de micșorare a rolului său⁷⁵, să se manifeste ca o autentică reprezentanță națională, animată de respect și responsabilitate pentru destinele țării și ale națiunii române ș.a. Documentele programatice ale mișcării muncitorești se pronunțau pentru „desființarea Senatului”, considerat ca și monarhia, drept o instituție opusă democrației și apreciat ca fiind anacronic prin compoziția și funcțiile sale * ; „Alcătuirea Camerei și, în general, a tuturor corpurilor electivă, reprezentative sau administrative, numai prin vot universal, egal, direct și secret, cu reprezentarea proporțională pe județe și totalizarea resturilor de voturi din toată țara” ș.a.

Instaurarea dictaturii regale în februarie 1938 a avut între alte efecte pe planul politicii interne și elaborarea unei noi legi electorale, ceea ce modifica structural compoziția, atribuțiile și modul de funcționare al corpurilor legiuitoare. Apreciind că această măsură, însemna practic încetarea funcționării regimului parlamentar-constituțional din România, partidele muncitorești se pronunțau pentru anularea ei și revenirea la organizarea corpurilor legiuitoare dinainte de 1938. Cerința revenirii la regimul parlamentar-constituțional a fost frecvent înfățișată în documente și materiale de propagandă ale organizațiilor comuniste și social-democrate din anii 1940—1944.

În concepția muncitorimii, cele două adunări — Camera și Senatul — nu puteau fi separate de opera legislativă. Direct interesate de acest aspect, care reprezenta o importanță lătură a activității instituțiilor politice, organizațiile muncitorești susțineau principiul responsabilității puterii legislative față de popor și de țară. Se vrea, astfel, ca orice lege să aibă putere de acțiune numai atunci și numai în măsura în care ea corespundea cerințelor obiective ale dezvoltării societății românești. Expri-mările clare și directe ale clasei muncitoare față de măsurile cu caracter legislativ au fost diferențiate, după cum acestea aveau în obiectiv un aspect major sau unul de mai mică însemnătate. Firese, comentariile au fost mai largi și mai analitice atunci cînd măsurile legislative se refereau direct la masele muncitoare, îndeosebi la proletariat. Cu îndreptățire militanții mișcării muncitorești scoteau în relief ideea că „Legislația socială nu e un produs al umanismului burghez, ci rezultatul luptelor de zi cu zi, ceas de ceas ale clasei muncitoare organizate”⁷⁶.

Natura operei legislative a unui guvern sau altul se considera că trebuie să fie

⁷¹ „Adevărul” (în l. rusă), an. I, nr. 3 din 16 decembrie 1928.

⁷² „Lumea nouă”, an. XXX din 22 noiembrie 1936.

⁷³ „Iașul socialist”, an. III, nr. 141 din 2 aprilie 1922.

⁷⁴ „Tribuna socialistă”, an. XVIII, nr. 7 din 1 mai 1922.

⁷⁵ „Monitorul oficial”, partea a III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 90 din 10 octombrie 1930, p. 4965.

* Cerința desființării Senatului era întemeiată pe următoarele considerente : „Element ponderator... el e de fapt element reacionar... Menținînd Senatul, burghezia noastră își menține un auxiliar prețios pentru făurirea legilor ei” („Socialismul”, an. XVI, nr. 167 din 13 iulie 1922).

⁷⁶ I. Mirescu, *Sindicatelor muncitorești și legislația muncii*, București, Editura ziarului „Socialismul”, 1926, p. 10.

în relație directă atât cu cerințele generale ale societății românești, dar și cu particularitățile epocii pe care o traversa. Și fiindcă statul român unitar se afla într-un proces de consolidare a alcătuirilor interne, se reclama unificarea legislației economice, politice, sociale, administrative etc. Problema nu era deloc simplă și din acest motiv muncitorimea organizată considera necesar adoptarea unui program de măsuri, care urma să fie aplicat cu consecvență și fără aminare.

Problemele vieții social-politice ale României întregite au avut și numeroase alte laturi, asupra cărora, într-o formă sau alta, mișcarea muncitorească a avansat idei și păreri sau a făcut propuneri concrete. Între acestea s-au înscris și cele privind descentralizarea administrativă, autonomia comunală, sprijinirea de către stat a cooperatiei, care era concepută ca un proces general, la scara întregii țări ș.a.

Toate aceste aspecte, semnalate deja, erau circumscrise ideii de transformare democratică a României, ca pas obiectiv și necesar către edificarea societății socialiste. Constant, toate partidele muncitorești și organizațiile de masă aflate sub conducerea lor, au formulat de la începutul existenței lor teza inevitabilității înlocuirii societății capitaliste cu societatea socialistă. În perioada interbelică, în alte condiții istorice, această teză a fost larg vehiculată și susținută cu noi argumente teoretice. S-a pornit de la aprecierea că dezvoltarea forțelor de producție capitaliste conducea, în mod obiectiv, la crearea „condițiilor indispensabile pentru înfăptuirea regimului socialist”⁷⁷.

Întronarea socialismului, în viziunea P.C.R., presupunea o republică socialistă⁷⁸ sau un guvern muncitoresc-țărănesc la care se ajungea numai printr-o intensă luptă și printr-o mobilizare exemplară a maselor muncitoare⁷⁹.

Mișcarea muncitorească din România milita pentru o societate socialistă democratică, clădită pe realitățile românești⁸⁰ și nu copiată după modele, deja experimentate în alte țări, bazate pe dictatură, cu puternice laturi represive⁸¹. Ea avea în obiectiv edificarea socialismului pe pământul României nu prin distrugerea valorilor create de popor până atunci, ci „prin creațiune... avînd drept armă știința și cultura, iar nu mijloace... de nimicire”⁸².

Socialismul reprezenta, așadar, remediul pentru toate problemele care frământau societatea românească, deschizînd perspectiva propășirii ei nestîngerite pe calea progresului economic și social-politic.

4. Acționînd nemijlocit în toate sferele de activitate proletariatul organizat contribuia la consolidarea statului român întregit cît și la creșterea prestigiului și însemnătății sale în cadrul societății românești

Proletariatul român, nu numai că și-a exprimat deschis opiniile sale asupra tuturor aspectelor vieții economice și social-politice, dar a acționat și pentru împlinirea unor cerințe majore reclamate de cursul obiectiv al evoluției societății românești.

Problema refacerii și dezvoltării economice a României, ca mijloc de întărire a statului național-unitar, a fost înțeleasă superior de către clasa muncitoare, al cărui efort constructiv s-a materializat în depășirea într-un timp scurt a dificultăților economice și pășirea țării pe calea consolidării și dezvoltării ei. Pornind de la aprecierile că „În uriașa muncă de refacere economică capitalul și munca sînt factori egali”⁸³ ca însemnătate și că „Munca este izvorul bogăției și bunăstării...”⁸⁴, mișcarea muncitorească a acționat în sens mobilizator asupra energiilor proletariatului și ale celorlalte forțe sociale de masă în opera de ridicare industrială a statului român. Era recunoscut faptul că dezvoltarea forțelor de producție atrăgea după sine și dezvoltarea muncitorimii și, din acest motiv, organizațiile politice și profesionale ale proletariatului recomandau cu stăruință ca fiecărui lucrător „să nu-i scape niciodată

⁷⁷ Șerban Voinea, *op. cit.*, p. 218.

⁷⁸ „Socialismul”, an. XVI, nr. 94 din 26 ianuarie 1922.

⁷⁹ *Documente din istoria Partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România. 1921—1924*, p. 145.

⁸⁰ Const. Titel Petrescu, *Ce este Partidul social-democrat*, p. 3, 5; „Banater Arbeiter Presse”, an. I, nr. 8 din 22 august 1922.

⁸¹ „Vremea nouă”, an. III, nr. 107 din 3 iulie 1921.

⁸² „Socialismul”, an. XX, nr. 38 din 5 septembrie 1926.

⁸³ „Metalurgistul”, an. IV, nr. 3 din 1 martie 1923.

⁸⁴ „Constructorul”, an. II, nr. 8 din 1 august 1923.

poruncile firești de noi îndatoriri“ în cimpul producției, deoarece „Starea necesităților social-economice așteaptă împliniri în direcția dezvoltării continue“⁸⁵. Și fiindcă atît militanții comuniști, cit și socialiștii-unitari și social-democrații erau conștienți de rolul proletariatului ca „factor esențial în formațiunea bunurilor și valorilor economice, trebuitoare satisfacerii tuturor necesităților de bunăstare și progres ale unui popor“⁸⁶, ei subliniau necesitatea sporirii continue a producției industriale și agrare.

Recunoașterea rolului muncitorimii în procesul de industrializare de către burghezie și instrumentele ei de exercitare a puterii, deși nu s-a ridicat la înălțimea însemnătății și amplitudinii ei reale, este un fapt care trebuie consemnat. Astfel, programe ale partidelor politice burgheze, acordind atenție, în măsura interesului și capacității de înțelegere a formației respective, conțineau și prevederi referitoare la clasa muncitoare. Reține atenția ideea avansată de P.N.L., dar neaplicată, ca muncitorimea să participe la beneficii.

Unele guverne, prin intermediul reprezentanților săi, au exprimat aprecieri la adresa activității productive a muncitorimii. Bunăoară, primul ministru, Gh. Tătărescu, într-un expozu din 1937, în care făcea un bilanț al guvernării liberale, sublinia faptul că în industrie „s-a muncit cu spor“, indicind într-o formă contribuția proletariatului la dezvoltarea economică a statului român. Tot ca o recunoaștere în acest sens trebuie interpretată și prezența unor emisari guvernamentali la congresele organizațiilor sindicale precum și participarea în comun a unor reprezentanți ai autorităților centrale și ai organizațiilor muncitorești la sesiunile Biroului internațional al muncii.

Cea mai semnificativă apreciere a rolului muncitorimii ca important factor economic o constituie însă acea prevedere din Constituția din 1923 prin care munca era așezată pe același plan cu capitalul. „Însăși Constituția — apreciau organizațiile muncitorești — garantează tuturor cetățenilor, deci și muncitorilor, toate drepturile și libertățile. Ea prevede votul universal, egala îndreptățire a muncii și a capitalului...“⁸⁷.

Este de menționat și faptul că, în asemenea condiții, muncitorimea emitea cu justificat temei cerința organizării pe baze raționale, științifice a producției, respingînd anarhia și avansa dezideratul îmbunătățirii condiției sale umane, în scopul creșterii capacității productive. În acest sens este ilustrativă aprecierea: „Anarhia nu-i prielnică producerii și proletariatul fără producțiune nu poate nici trăi, nici reorganiza societatea“⁸⁸ precum și următoarea considerație: „Reprezentanții guvernului la Congres* să ia notă că Confederația generală a muncii luptînd să creeze o stare mai bună claselor muncitorești, luptă implicit și pentru un viitor mai fericit României“⁸⁹.

Pornind de la aceste aprecieri cit și de la ideea că munca reprezintă problema fundamentală într-un stat, organizațiile politice și sindicale proletare au susținut activ lupta clasei muncitoare pentru obținerea îmbunătățirii condițiilor ei de trai și de muncă, pentru drepturi și libertăți democratice, concomitent cu sprijinul acordat altor categorii sociale pentru satisfacerea dezideratelor lor vitale.

Lupta proletariatului pentru apărarea propriei existențe împotriva exploatării capitaliste era o expresie a tendinței obiective de dezvoltare a societății românești nu numai prin prisma situației acestuia, dar și a altor clase și categorii sociale aflate în aceleași condiții, care erau chemate, antrenate și sprijinite în acțiuni de către muncitorime prin cele mai variate forme și mijloace. Clasa muncitoare, prin însăși forța organizatorică și înfrîurirea exercitată asupra maselor de oameni ai muncii, prin ideologia și dinamismul său era fermentul mișcărilor cu caracter social, centrul de iradiere a acțiunilor revoluționare, al căror obiectiv final îl constituia propășirea poporului român.

Luptele maselor de țărani, a meseriașilor, micilor producători, a funcționarilor etc. în acest context, nu apar ca fenomene izolate, chiar dacă unele dintre acestea s-au manifestat astfel, ci se armonizau, se completau reciproc, într-un tot organic, inclusiv cu lupta proletariatului, în procesul de înnoire democratică a României întregite, de ridicare a condiției umane a producătorilor direcți.

Factor principal în producția de bunuri materiale, alături și împreună cu țărănimea, clasa muncitoare și-a cîștigat, este adevărat cu sacrificii, un loc tot mai important și în sfera social-politică a statului român unitar.

⁸⁵ „Társadalmi Kérdések“, nr. 1—2 din 1922.

⁸⁶ „Lumea nouă“, an XXXI, nr. 16 din 17 aprilie 1933.

⁸⁷ „Socialismul“, an. XXII, nr. din 29 ianuarie 1928.

⁸⁸ „Viața sindicală“, an. II, nr. 80 din 21 ianuarie 1922.

* Este vorba de Congresul jubiliar al Uniunii muncitorilor din porturi ale cărui lucrări s-au desfășurat în zilele de 5—8 noiembrie 1937.

⁸⁹ „Lumea nouă“, an. XXXI, nr. 46 din 14 noiembrie 1937.

Pornind de la aprecierea realistă că „Democrația românească... a creat la gurile Dunării un stat modern, de care s-a ținut seamă”, organizațiile muncitorești relevau că interesul lor pentru politică era absolut normal, fiind dictat de necesitatea apărării proletariatului și a celorlalte mase muncitoare „față de atacurile clasei stăpînitoare”⁹⁰, cuceririi de noi drepturi și libertăți democratice, antrenării la acțiuni a poporului muncitor pentru înfăptuirea transformării radicale a societății românești.

Participarea muncitorimii organizate din România la viața politică nu este desigur un fapt inedit, la acest capitol existînd deja o bogată tradiție. Inedită și deosebit de semnificativă, după făurirea statului român unitar, este puternica ascendență a clasei muncitoare în viața politică pînă la condiția de potențială forță de guvernămînt, recunoscută, de altfel, de numeroși reprezentanți de seamă ai partidelor politice burgheze. Desfășurarea normală a vieții politice, după considerațiile acelorași reprezentanți, dar nu numai a lor, ci a însăși cursului evoluției societății românești, reclama cu acuitate participarea activă a clasei muncitoare, ca reprezentantă autentică a intereselor maselor largi populare, la viața politică. Societatea burgheză din România nu mai putea exclude muncitorimea de la dreptul de a-și spune părerea și de a lua parte la viața politică, mai mult, trebuia să țină seama, într-o măsură tot mai largă, de cuvîntul său autorizat.

Modul cum au evoluat raporturile dintre organizațiile politice muncitorești și partidele burgheze, dîncolo de unele erori de interpretare ale primelor, este revelator în acest sens.

Definindu-și poziția față de partidele burgheze, Partidul comunist a căutat totodată să promoveze o politică de alianțe conformă cu interesele proprii, dar și cu dezideratele maselor muncitoare, ținînd seamă atît de momentul politic respectiv, dar și prospectînd evoluția viitoare a vieții politice românești. Pînă în 1926, comuniștii, avînd în obiectiv înlăturarea de la guvernare a Partidului național-liberal, s-au orientat spre colaborarea fie bilaterală, îndeosebi cu țărăniștii și apoi cu național-țărăniștii, fie în bloc, cu mai multe formațiuni politice, cum a fost Blocul opoziționist antiliberal.

Pe o poziție, în linii generale asemănătoare, s-a plasat și Federația partidelor socialiste din România, care a acordat libertate de acțiune fiecărui partid component în problema colaborării.

Importantele deplasări politice din România, înregistrate mai ales din 1924 încoeace, învederau faptul că democrația burgheză nu putea funcționa decît în condițiile în care clasa muncitoare era cotate drept factor politic important, cu care trebuia să se colaboreze. Fiecare formațiune politică burgheză a căutat, într-o formă sau alta, să pertracăze cu organizațiile muncitorești și să-și asigure colaborarea. Forța organizatorică a clasei muncitoare și-a dovedit prestanța și deopotrivă importanța cu prilejul schimbărilor guvernamentale din anii 1924—1928, cînd puterea liberalilor s-a clătînat, făcînd loc național-țărăniștilor, a căror influență politică era în evident progres.

Modificarea orientării P.C.R. în problema alianțelor, determinată de criticile nerealiste ale Cominternului formulate în 1926, a împiedicat o vreme partidul să promoveze linia sa politică, inaugurată în 1922, cu prilejul alegerilor parlamentare generale. Progresiv însă, partidul revine, prin eforturi proprii, la o orientare realistă, lărgindu-și treptat contactele cu grupările și partidele politice burgheze, îndeosebi cu național-țărăniștii.

Era vremea în care P.S.D. s-a orientat spre alianța politică cu P.N.T., pe care l-a sprijinit în lupta pentru putere.

Răsturnarea de forțe produsă în noiembrie 1928, cînd național-țărăniștii au succedat la guvern, pentru o vreme, pe liberali n-ar fi fost posibilă fără sprijinul maselor muncitoare, inclusiv al proletariatului organizat. În acest context, credem noi, apare îndreptățită constatarea că „Muncitorimea... și-a îndeplinit o datorie istorică... ajutînd la înscăunarea unui regim ce promitea și pe care îl dorea democratic și legalist”⁹¹. Aprecierea lui N. Deleanu, se întemeia, desigur, pe rolul real jucat de masele de muncitori și țărani în promovarea național-țărăniștilor la putere, rol reieșit cu deosebită forță, între altele, și cu prilejul marii manifestații de la Alba Iulia din mai 1928, cu care prilej minerii Văii Jiului au lansat lozincă „Marșul asupra Bucureștiului” și au încercat să-l pună în aplicare. De altfel, și oferta de colaborare

⁹⁰ „Könyvkötök lapja”, an. V, nr. 11 din 1 noiembrie 1935.

⁹¹ Apud: Ion Felea, Nicolae Deleanu. *Scrieri social-politice*, Editura politică, București, 1976, p. 242.

avansată de P.S.D. conducerii P.N.Ț. avea ca obiectiv „lupta pentru înlăturarea dictaturii (liberale — n.n.) și întronarea regimului democratic prin alegeri libere“⁹².

Tot maselor muncitoare, în speță proletariatului, s-a datorat și căderea cabinetelor liberale și înlocuirea acestora cu guverne național-tărăniste, după cum se aprecia în documente ale Partidului comunist⁹³.

Chiar și în condițiile demonetizării creditului politic al Partidului național-tărănesc, în urma guvernărilor din anii crizei economice, partidele muncitorești au acordat sprijin acestui partid, este adevărat diferențiat*, deoarece era considerat drept factor politic democratic care, potențial, se putea opune ascensiunii pericolului fascist extern și intern și garanta legalitatea burgheză de pe poziții democratice. Sprijinirea P.N.Ț. apare astfel ca un act politic matur și major pentru acea vreme, și nu o problemă de orientare conjuncturistă. Deliberat, Partidul comunist și celelalte organizații muncitorești s-au aflat de aceeași parte cu național-tărăniștii, sporindu-le capitalul politic, și sprijinindu-i în tentativa de revenire la guvernare. Oare succesele repurtate de forțele democratice în alegerile parlamentare parțiale din județele Hunedoara și Mehedinți, cind cei doi candidați ai P.N.Ț. au ieșit victorioși, ar fi fost posibile fără sprijinul masiv al muncitorimii organizate, angajată într-o aprigă lățălie cu grupările cuziste și cele ale Gărzii de fier? Fără îndoială că nu ar fi fost probabil în altă ipostază, căci cine s-ar fi încumetat să riposteze ferm acestora. Democrația burgheză a fost apărută atunci, cum va fi apărută și mai târziu, de muncitorime, care a constituit forța de șoc și catalizatorul energiilor maselor largi populare, îngrijorate de spectrul victoriei reacțiunii.

Nu întâmplător apare acordul P.C.R. de colaborare cu P.N.Ț. în alegerile parlamentare generale din decembrie 1937 și menținut chiar și după încheierea faimosului „pact de neagresiune“ dintre conducerea național-tărăniștilor și Garda de fier. Era în joc soarta țării și comuniștii au înțeles, dincolo de interesele de partid, necesitatea majoră de a pune în cumpănă în primul rînd nevoile stringente ale României.

Același factor propulsor de inițiative au fost comuniștii și în condițiile dictaturii regale și a celei antonesciene. Ei au fost cei care, imediat după decretul de dizolvare a tuturor partidelor politice, au propus și au realizat un protest colectiv al principalelor formațiuni politice din țară, în care se cerea cu hotărîre anularea acestuia și revenirea la viața de partid, într-un regim parlamentar constituțional. Tot pe baza unor programe realiste, P.C.R. a reușit colaborarea cu toți factorii politici ai țării interesați în salvarea națiunii române, a cărei cale consta în înlăturarea regimului antonescian și reinstaurarea regimului democratic, parlamentar constituțional.

Ceea ce a realizat Partidul comunist sub raport politic în anii dictaturii antonesciene nu a realizat nici o forță politică din România acelor ani. El a reușit consensul tuturor forțelor social-politice din România, de la partidele muncitorești la partidele burgheze și la rege, ca șef al statului și comandant al armatei.

Iată adevărata forță politică a mișcării muncitorești din România, a Partidului Comunist Român, care nu numai că au dinamizat, dirijat și organizat masele, dar au asigurat baza obiectivă de salvare a țării și a poporului român, de depășire a acestei faze periculoase și de pășire fermă pe drumul înnoirilor revoluționare.

Cîteva date concrete, apreciem că ilustrează mai pregnant ascendența politică a clasei muncitoare.

După cum este știut, alegerile parlamentare generale sau parțiale precum și cele comunale sau județene nu numai că au prilejuit partidelor muncitorești sau organizațiilor lor de masă afirmarea publică a programelor lor, dar și constatarea creșterii importanței acestora pe plan politic prin rezultatele obținute. Dacă în 1922 forțele muncitorești — în unele locuri coalizate, cum au fost în județele Covurlui și Iași — obțineau împreună 165 584 de voturi⁹⁴ și doar un loc de deputat prin Iacob Pistiner, în următorii ani s-au înregistrat, cu unele oscilații, evidente progrese.

⁹² „Socialismul“, an. XXII, nr. 6 din 5 februarie 1928.

⁹³ Arhiva I.S.I.S.P., Cota Ab—XVI—4, inv. nr. 745.

* P.S.D., în condițiile nerespectării promisiunilor făcute de național-tărăniști în opoziție, se afla în acea vreme, într-o progresivă îndepărtare de P.N.Ț. În 1931, în contextul acestei evoluții, conducerea Partidului țărănesc (dr. N. Lupu) avarsa ideea fuziunii cu P.S.D. (Ioan Scurtu, *Intemeierea și activitatea Partidului țărănesc — dr. N. Lupu (1927—1934)*, în „Revista de istorie“, tom. 29, nr. 5, mai 1976, p. 709.

⁹⁴ S. Cutișteanu, Gh. I. Ioniță, *Electoratul din România în anii interbelici*, Editura „Dacia“, Cluj-Napoca, 1981, p. 47.

În alegerile comunale din 18—20 februarie 1926, în consiliile orașenești și comunale au fost aleși peste 200 de comuniști, socialiști și social-democrați, reprezentând, în marea majoritate a cazurilor, Blocul socialist și unitarist. Pe liste comune sau separate depuse la București, Iași, Turnu Severin, Piatra Neamț, Arad, Oradea, Timișoara, Brăila, Galați, Cernavodă, Băicoi, Cernăuți, Bazargie ș.a. au ieșit victorioși între alții, Gheorghe Cristescu, Eugen Rozvan, Ion Niculi, dr. Litman Ghelerter, Constantin-Titel Petrescu, Constantin Popovici, Constantin Neniță, Kolomon Müller, Iacob Pistiner, Iancu Iliescu ș.a.

După rezultate mai slabe în 1926 și 1927*, în alegerile din decembrie 1928 organizațiile muncitorești au obținut un succes notabil prin desemnarea în Parlament a nouă deputați social-democrați: Ioan Flueraș, Iosif Jumanca, Alexandru Lucian, Eftimie Gherman, Iacob Pistiner, Lotar Rădăceanu, Teodor Roznovan, Ion Mirescu și Romulus Dan⁹⁵.

Alegerile comunale, orașenești și municipale din 1930, desfășurate eșalonat în lunile februarie și martie, au însemnat un succes de proporții pentru forțele muncitorești, ai căror candidați — comuniști și social-democrați — au obținut zeci de mii de voturi. În urma alegerilor au fost obținute peste 500 de locuri de consilieri comunali, orașenești și municipali din care peste 30 au fost desemnați primari și ajutoari de primari. Astfel, în peste 30 de localități din România în fruntea consiliilor comunale se aflau membri ai Partidului Comunist Român și ai Partidului Social-Democrat⁹⁶. Era un simptom ce demonstra influența considerabilă exercitată de mișcarea muncitorească în viața politică a României.

Anul următor aducea un prestigios succes și pe planul alegerilor parlamentare generale cind ambele formațiuni muncitorești, P.C.R. și P.S.D., au obținut la un loc 168 673 de voturi și 11 locuri în Camera deputaților. Cei cinci deputați comuniști au fost însă invalidați de Adunarea Deputaților „pentru viciu de formă”, cum se exprima Nicolae Iorga⁹⁷.

Declarațiile făcute în Cameră de către aleșii Partidului comunist cu ocazia invalidării mandatelor lor, reconfirmau, prin prisma marxismului, aceeași poziție vizionară asupra rolului clasei muncitoare în cadrul societății românești. „Cind discutați această chestiune — afirma L. Pătrășcanu — să nu vă faceți iluzia că validarea și invalidarea schimbă cursul luptei de clasă în România. Noi sintem aici în numele unui curent cu rădăcini în mase și validindu-ne sau invalidându-ne, nu veți atinge cu o fărîmă acest curent popular de masă”⁹⁸.

În consens cu poziția deputaților comuniști, reprezentanții ai P.S.D. în Parlament exprimau următoarele: „Partidul social-democrat consecvent principiilor sale de legalitate și dreptate și avînd în vedere interesele clasei muncitoare de la orașe și sate, protestează cu toată hotărîrea împotriva invalidării aleșilor Blocului muncitoresc-tărănesc și cere Camerei să dea dovadă elementară de legalitate și pricepere, validînd alegerea deputaților comuniști”⁹⁹.

După alegerile din 1932, cînd organizațiile muncitorești, prin intermediul P.S.D. obțineau 7 locuri în Camera deputaților, în următoarele scrutine electorale, desfășurate sub guvernări liberale, acestea au fost împiedicate de a-și trimite reprezentanții săi în forul legislativ al țării.

Apreciate în perspectiva timpului, rezultatele obținute de organizațiile muncitorești în confruntările electorale din perioada interbelică, denotă, la scara epocii, o forță considerabilă, care, în condițiile eliminării practicilor represive ale autorităților centrale și locale, s-ar fi manifestat, cu certitudine, mult mai viguros și eficient în viața politică.

Caracteristic pentru ascendența politică a clasei muncitoare și a organizațiilor ei politice era și efortul reprezentanților ei de a obține fie modificarea, în conformitate cu interesele proletariatului, a unor proiecte de legi, fie impunerea unor legiuri

* Lipsa reprezentanților muncitorimii române din Parlament în perioada 1926—1928 a fost regretată de unii politicieni cu vederi democratice, ea fiind interpretată ca un simptom de slăbire a regimului parlamentar constituțional.

⁹⁵ „Calendarul muncii” din 1930, p. 31—33.

⁹⁶ S. Cutișteanu, Gh. I. Ioniță, *op. cit.*, p. 169.

⁹⁷ N. Iorga, *Doi ani de la restaurație*, Vălenii de munte, 1932, Tiparul Datina românească, p. 53.

⁹⁸ „Monitorul oficial”, partea a III-a. Dezbateri parlamentare, nr. 6 din 24 iunie 1931, p. 220.

⁹⁹ „Socialismul”, an. XXV, nr. 25 din 21 iulie 1931.

noi. În activitatea canalizată în această direcție, emisarii organizațiilor politice muncitorești aveau în vedere ideea că Parlamentul reprezenta un important instrument al democrației burgheze, care oferea un câmp larg de manifestare a inițiativelor muncitorești¹⁰⁰. Aceste inițiative, susținute de mase de muncitori precum și de alte categorii sociale, au avut drept rezultat în sesiunile parlamentare din 1921—1922 următoarele: amendarea unor propuneri privitoare la îmbunătățirea legii Trancu-Iași și a oficiilor de plasare; impunerea la legea Titulescu a unui amendament relativ la minimum de existență; micșorarea la jumătate a sporului de chirie propus de guvernul liberal în proiectul legii chirilor. Apreciind aceste rezultate presa muncitorească consemna: „Printr-o muncă neîncetată... au reușit (aleșii clasei muncitoare — n.n.) să se impună și să impună, arătând că cuvîntul clasei muncitoare atîrnă greu în cumpănă și nu poate fi nesocotit după placul boierilor“¹⁰¹.

Criticele formulate în Parlament și în afara acestuia asupra reformei administrative, Legii persoanelor juridice, Legii sindicatelor, Codului muncii, Legii conflictelor colective de muncă ș.a. s-au soldat cu acceptarea de către autoritățile vremii ca reprezentanți ai organizațiilor muncitorești să ia parte la discutarea unor proiecte de legi cum au fost cele privitoare la asigurările sociale, precum și cel relativ la conducerea caselor cercuale din Transilvania și Banat, cit și la lucrările Comisiei migrațiilor și Comisiei de revizuire a statutului muncitorilor străini din România¹⁰².

Aceeași activitate, care a avut în obiectiv în următorii ani proiectele legii sanitare, legii pensionării foștilor regenți, legii comercializării, reformei generale a pensiilor, legii de unificare a asigurărilor sociale, legii pentru modificarea Legii Mirzescu din decembrie 1924, legii simplificării serviciilor publice, legii duratei muncii, legii repausului duminical, legii inspecției muncii, legii contractelor de muncă, legii jurisdicției muncii, legii de organizare a breslelor ș.a. s-a soldat cu unele rezultate pozitive, cum au fost: în 1932 s-a obținut modificarea unor dispoziții din Legea asigurărilor sociale din 1912 și extinderea parțială, în toată țara, a asigurării de invaliditate și bătrînețe; Casele de asigurări, în virtutea acestor modificări, au avut posibilitatea să achite la timp pensiile, să unifice pensiile și cotizațiile lucrătorilor mineri; în 1933 au fost admise amendamente favorabile muncitorilor la proiectul de lege al unificării asigurărilor sociale (s-au menținut fondurile miniere și vechile drepturi cîștigate de către aceștia, obținându-se sporuri substanțiale la pensiile minerilor); în 1933 au fost achitate pensiile minerilor de peste 500 lei precum și cele restante, neachitate în anii 1931—1933, care s-au ridicat la suma de 36 milioane lei; în 1936 acțiunea parlamentarilor social-democrați conjugată cu cea a maselor a determinat guvernul Tătărescu să renunțe la proiectul de lege a meseriilor¹⁰³ etc.

Aceste aspecte confirmă de fapt aprecierile unor militanți ai mișcării muncitorești. Unul dintre aceștia afirma că: „Drepturile clasei muncitoare într-un stat sînt așa de mari cît de mare este forța clasei muncitoare“¹⁰⁴, iar altul, într-un sens mult mai larg, considera cu deplin temei că: „...lupta împotriva claselor stăpînitore..., împotriva tuturor claselor ale căror interese îi stingheresc dezvoltarea, e deci nu numai o condiție sine qua non a bunei stări actuale, ci și a realizării aspirațiilor ei viitoare“¹⁰⁵.

5. În raporturile internaționale, mișcarea muncitorească din România a îmbinat organic solidaritatea militantă cu apărarea intereselor fundamentale ale patriei și poporului român

Solidaritatea militantă cu mișcarea muncitorească din alte țări, cu lupta popoarelor pentru dreptul la liberă existență reprezintă o tradiție a organizațiilor politice și profesionale ale prolefaratului român.

În condițiile complexe de după încheierea primei conflagrații mondiale, cînd s-a înregistrat divizarea forțelor muncitorești pe plan național și internațional, pro-

¹⁰⁰ „Viața românească“ an. XXIX, nr. 1—3 din ianuarie—martie 1937.

¹⁰¹ „Social-democrația“, an. I, nr. 6 din mai 1922.

¹⁰² „Socialismul“, an. XX, nr. 37 din 29 august 1926.

¹⁰³ „Lumea nouă“, an XXX, nr. 10 din 8 martie 1936; „Cuvîntul liber“, an. III, nr. 20 din 21 martie 1936.

¹⁰⁴ I. Mirescu, *Sindicatelor muncitorești și legislația muncii*, Editura ziarului „Socialismul“, 1926, p. 10.

¹⁰⁵ Șerban Voinea, *Marxism oligarhic*, p. 219.

movarea raporturilor externe de către Partidul Comunist Român și celelalte formațiuni politice muncitorești din România a cunoscut un curs ascendent, deși, nu o dată, au trebuit să fie surmontate situații dificile.

Un fapt reiese cu pregnanță că, în pofida acestor greutăți, mișcarea muncitorească din România n-a făcut rabat de la solidaritatea internațională, plasându-se cu fermitate în rindul forțelor mișcării muncitorești internaționale care s-au pronunțat și au militat activ pentru o cit mai largă și strinsă conlucrare, în spiritul respectului și întrajutorării reciproce, cu organizații ale proletariatului din alte țări. Astfel, P.C.R., P.S.D., P.S.U. și P.S. (Popovici) s-au solidarizat fie în bloc, fie separat cu proletariatul bulgar, împotriva căruia s-au adoptat aspre măsuri represive de către dictatura fascistă instaurată în 1923 : cu minerii greviști din Anglia în 1926 ; cu Partidul socialist italian, lovit de fasciști prin asasinarea, în 1926, a conducătorului lor Giacomo Matteotti ; cu muncitorimea americană, terorizată și atacată de forțele reacționare prin asasinarea în 1927 a socialiștilor Sacco și Vanzetti : cu Partidul Comunist și celelalte organizații muncitorești din Germania, contra cărora regimul hitlerist a dezlănțuit o cumplită teroare ; cu răscoala antifascistă a proletariatului austriac din 1934 ; cu Spania republicană și eroicii ei apărători împotriva agresiunii fasciste ; cu lupta poporului chinez de eliberare națională ; cu poporul cehoslovac căzut victimă Reichului hitlerist ; cu Polonia cotoplită de Germania nazistă ; cu rezistența europeană antihitleristă etc.

Formele de solidarizare au îmbrăcat cele mai diverse aspecte : de la publicarea în presă a unor materiale în care se exprima poziția mișcării noastre muncitorești pînă la lupta cu arma în mînă pentru apărarea cuceririlor revoluționare ale clasei muncitoare din diverse state sau pentru respingerea agresiunii fasciste în altele.

Partidul comunist și celelalte forțe muncitorești au întreținut și dezvoltat legături cu organizații politice și profesionale din alte țări, manifestate prin schimburi de delegații, corespondență, materiale teoretice etc., prin participarea la reuniuni naționale sau internaționale muncitorești organizate în alte țări, prin acreditarea unor corespondenți de presă pe lingă unele organizații politice muncitorești ș.a.

În contextul acestor raporturi s-au înscris și legăturile cu organizațiile muncitorești internaționale. Partidul comunist, afiliat din 1921 la Internaționala a III-a, a promovat raporturi cu această organizație internațională precum și cu alte foruri create din inițiativa sa (Internaționala comunistă a tineretului — K.I.M., Federația comunistă balcanică — F.C.B.). Partidul social-democrat era încadrat în Internaționala socialistă muncitorească, cu sediul la Londra, iar centrala sa sindicală și organizațiile de tineret se afiliaseră Internaționalei sindicale, cu sediul la Amsterdam și respectiv Internaționalei socialiste a tineretului. La rîndul său, Partidul socialist-unitar stabilise contacte cu Biroul internațional al partidelor unitariste cu sediul la Paris.

Raporturile mișcării muncitorești din România cu organizațiile muncitorești internaționale, privite din perspectiva timpului, ne dezvăluie aspecte importante, între care, la loc de frunte se situează și apărarea drepturilor legitime ale poporului român.

Acste laturi ale activității mișcării noastre muncitorești sînt exprimate atît sub raport teoretic cit și practic. Desigur, problematica este complexă și comportă analize largi pentru fiecare aspect în parte. Pentru a distinge resorturile reale ale poziției Partidului Comunist Român, învăluită o vreme de aprecieri nerealiste, este, după opinia noastră, necesar a raporta-o la elemente de rezistență, din care decurgeau atitudinile sale principiale, dincolo de conținutul unor documente oficiale impuse de indicații și directive venite din afară, străine realităților românești. Este vorba, în primul rînd, de raporturile sale cu Internaționala a III-a comunistă, raporturi generatoare de poziții oficiale rigide, stingiste, și de lupte intestinale care, în anii 1928—1931 au dus partidul la un pas de lichidare.

În contextul acestor raporturi, activul de bază al Partidului comunist, în munca de zi cu zi, a eludat sau a căutat să eludeze indicațiile și directivele nerealiste venite din afară, promovînd o linie politică inspirată din realitățile societății românești, din necesitățile majore ale proletariatului, ale maselor muncitoare, ale poporului român în general. Să urmărim, în continuare, cum s-a manifestat concret atitudinea acestui activ, față de lozincile și indicațiile Cominternului care vizau integritatea, unitatea și suveranitatea României.

Este cunoscut faptul că, la scurtă vreme după înființarea sa, Internaționala a III-a a lansat teza „autodeterminării” care, în viziunea lui V. I. Lenin, avea drept țel constituirea sau întregirea statelor naționale prin emanciparea națiunilor supuse de către marile imperii. Teza sau lozincă „autodeterminării” a fost însă răstălmăcită, dîndu-i-se o altă interpretare. Ignorînd realitățile istorice postbelice — constituirea

sau reintregirea statelor naționale, între acestea înscriindu-se Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, România — lozinca, într-o astfel de interpretare chema, de fapt, la dezagregarea acestora, proclamind „dreptul de autodeterminare” până la despărțire al naționalităților conlocuitoare. Cominternul, prin modificarea sensului tezei autodeterminării, urmarea, de fapt, redimensionarea lumii postbelice, în condiții de pace, ținind seama de anume interese.

În ce privește Partidul Comunist Român, încă din toamna anului 1923, cu prilejul Conferinței de la Viena a Federației comuniste balcanice, s-au făcut încercări de a i se impune această teză. De atunci, ani în șir, afit elemente din conducerea P.C.R., cit și activul său de bază s-au opus introducerii lozincii în documente și vehiculării sale în activitatea politică de masă.

Se cunosc unele aspecte ale acestei probleme, relevate în materiale publicate în ultimul timp*. Încercăm, în cele ce urmează, a întregi imaginea, prezentind și alte date referitoare la poziția patriotică a comuniștilor români, care, în împrejurări grele, au respins argumentarea „teoretică” și încercările practice de dezmembrare a statului român unitar, militind pentru apărarea integrității teritoriale a României, a independenței și suveranității sale.

În februarie 1924, H. Sternberg, făcea remarca că, deși trecuseră câteva luni de la încheierea lucrărilor Conferinței de la Viena a Federației comuniste balcanice, „C.C. nu numai că nu a aplicat rezoluțiile acestei Conferințe, dar nici măcar nu le-a făcut cunoscute masei partidului”¹⁰⁶.

În cadrul dezbaterilor care au avut loc la Plenara C.C. al P.C.R. și a Comisiei Centrale de Control din 21—24 iulie 1925, s-a apreciat că Partidul comunist „a activat foarte puțin din punct de vedere politic (în problema națională— n.n.), ceea ce Federația comunistă balcanică din Berlin a condamnat foarte aspru și a cerut ca partidul să ia poziție în problema națională și agrară...”¹⁰⁷.

Numeroase referiri asupra acestei situații au fost făcute și la Congresul al IV-lea al P.C.R. În cuvîntul său, Nicolaevici, reprezentant al organizației P.C.R. din Basarabia, între altele, releva că „nu numai că nu s-a făcut o încercare de a concretiza lozinca noastră generală, ci, dimpotrivă, ea a fost în mod vădit ignorată”¹⁰⁸. Este știut că în 1924, sub presiunea Internaționalei comuniste, P.C.R. fusese nevoit totuși să pună această lozincă pe ordinea de zi, ceea ce a determinat aruncarea partidului în ilegalitate**. „De atunci — aprecia același militant — n-am mai văzut ca această lozincă să fie subliniată cu tărie. Ori nu este deloc menționată, ori este menționată într-o formă denaturată”.

Rezoluția asupra situației din țară, aducind critici orientării P.C.R. în problema tezei „autodeterminării”, aprecia că „Partidul n-a ținut seamă în măsură îndestulătoare de însemnătatea imensă pe care o are pentru izbînda clasei muncitoare ducerea liniei juste comuniste în chestia națională. Lozinca „autodetermină-

* A se vedea : Gheorghe I. Ioniță, *Activitatea teoretică desfășurată de P.C.R. în perioada interbelică pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității țării*, în „Anale de istorie”, nr. 4/1975, p. 53—73 ; Mircea Mușat, Gheorghe I. Ioniță, *Probleme fundamentale ale istoriei poporului român*, în „Anale de istorie”, nr. 1/1976, p. 55—80.

¹⁰⁶ „Socialismul”, an. XIX, nr. 20 din 22 februarie 1924.

¹⁰⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 37, filele 24—69.

¹⁰⁸ Loc. cit., fond 1, dosar 2, fila 66.

** Referitor la acest aspect sînt demne de menționat aprecierile unor militanți comuniști. Astfel, Boris Ștefanov, la Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1925 făcea următoarele considerații : „Greșeala rezidă tocmai în... lansarea lozincilor despre autodeterminarea Basarabiei, ceea ce era o politică formalistă în sensul cel mai propriu al cuvîntului. Problema Basarabiei era legată de evenimentele Conferinței de la Viena. Deci se poate spune că atunci din punct de vedere politic am activat foarte nepotrivit” (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 37, filele 24—69). Elek Köblös, referitor la aceeași problemă, în Raportul prezentat la Congresul al IV-lea al P.C.R. din 1928, remarca : „Cînd am aflat că s-a ridicat problema Basarabiei, am lansat lozinca autodeterminării pînă la despărțire. Noi știam că această problemă va duce partidul la ilegalizare”. Un alt participant la Congres, Nicolaevici, afirma, la rîndul său : „Știm că în 1924, sub presiunea Internaționalei comuniste, P.C.R. a fost nevoit să pună această lozincă pe ordinea de zi, ceea ce a determinat aruncarea partidului în ilegalitate” (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 62, p. 66—79, 185—189).

rii pină la despărțire» n-a fost răspândită în mase cu toată rezoluția Congresului al III-lea al partidului și cu toată rezoluția I [Internațională] [comuniste]¹⁰⁹.

În contextul acestor aprecieri, dobîndește o deosebită însemnătate teza realistă a comunistilor români despre independența națională, inclusă în „Rezoluția asupra pericolului de război”, care, eludînd indicațiile Cominternului, releva „Adevărata libertate națională va fi atunci înfăptuită pentru masele din România, cînd masele muncitorești se vor uni cu muncitorimea celorlalte națiuni * asuprite în lupta împotriva burgheziei dominante românești ; cînd ele vor distruge dominația burgheziei și atîrnarea țării noastre față de imperialismul străin ; cînd ele vor coordona lupta pentru adevărata neatințare a României cu lupta proletarului revoluționar ; cînd ele vor lega lupta lor cu revoluția socială...”¹¹⁰.

Critici la adresa „nepriceperii” P.C.R. de a lansa lozincă „autodeterminării” sînt formulate și de către „Lupta da clasă” (editată peste granițe de către emigrația română din U.R.S.S.) dar, îndeosebi, de către participanți la Congresul al V-lea al P.C.R., ale cărui lucrări s-au desfășurat în apropiere de Moscova între 3—24 decembrie 1931.

În numărul din septembrie-decembrie 1928, „Lupta de clasă”, referindu-se la poziția Partidului comunist față de problema „autodeterminării”, aprecia că ea a fost „pusă numai parțial”, așa cum s-a întîmplat și la Conferința B.M.T. din 1926¹¹¹.

Congresul al V-lea al P.C.R. s-a ocupat mult mai pe larg de această problemă. În Raportul asupra problemei naționale, susținut de Mihai Țopa, sau făcut precizări importante privind atitudinea de respingere a lozincii „autodeterminării” sau de înlocuire a ei cu alte formule care-i schimbau însă conținutul, fapt ce reflecta o linie continuă și hotărîtă a activului de bază al P.C.R. în problema apărării intereselor naționale ale României — unitatea național-statală, independența și suveranitatea. Se releva, astfel, că la Congresul al III-lea al P.C.R. lozincă „autodeterminării pină la despărțire” a fost înlocuită cu formula „egalitatea națiunilor” **. Explicînd această situație Raportul arăta în continuare : „...partidul nu a dus o campanie largă și neîntreruptă de lămurire a acestei lozinci, a importanței mișcării naționale de eliberare pentru lupta clasei muncitoare împotriva capitalismului... Partidul nu a condus neîntrerupt și nu a controlat organizațiile lui în aplicarea justă a acestei lozinci leniniste, fapt ce a dus la o mulțime de greșeli fundamentale, cu atît mai mult cu cît el și în jurul lui s-au învîrtit diferiți oameni excluși din partid ca oportuniști de felul lui Margulies, Rozvan și alții” ***.

Același raportor sublinia că activiștii comuniști din B.M.T., prin trunchierea lozincii „autodeterminării” și prin modificarea terminologiei cerute de Comintern referitoare la naționalitățile conlocuitoare dovediseră în practică că susțineau unitatea național-statală a românilor, realizată la finele primului război mondial.

Referindu-se concret la activitatea unor secțiuni și activiști ai P.C.R. cit și ai organizațiilor de masă conduse sau aflate sub influența Partidului comunist, Mihai Țopa dădea următoarele exemple : organizația teritorială a P.C.R. din Transilvania, unde Eugen Rozvan a tăiat din manifestele B.M.T. lozincă „autodeterminării”, iar alți militanți comuniști, pentru a contracara propaganda defăimătoare la adresa României susținută de lordul Rotermehe în străinătate, au cerut autorităților avizul pentru organizarea unor întruniri muncitorești de protest ; organizațiile P.C.R. din Basarabia, Dobrogea și Bucovina, care au mers „pe drumul celei mai mici rezistențe” în problema lozincii „autodeterminării” și care au căzut „sub influența naționalismului burghez” slujind ideea „de unire națională” ; organizația B.M.T. din Dobrogea, care a eliminat în campania electorală premergătoare alegerilor din 1931, lozincă „autodeterminării” din manifestele lansate cu această ocazie ; organizația Uniunea revoluționară a țăranilor din Basarabia (S.R.C.), ai cărei membri „cred că moldovenii sînt români” **** ; organizația „Eliberarea” („Vizvolenia”) din Bu-

¹⁰⁹ Arhiva I.S.I.S.P., Cota A XII—1, inv. nr. 240.

* În sens de naționalități.

¹¹⁰ Arhiva I.S.I.S.P., Cota A XII—1, inv. nr. 240.

¹¹¹ „Lupta de clasă”, an. III, seria a II-a, nr. 8—9, septembrie—decembrie 1928.

** naționalităților.

*** Calificativul de „oportuniști” a fost atribuit acestor militanți pentru poziția lor justă în problema națională.

**** În legătură cu această problemă, presiunile Cominternului asupra P.C.R. pentru includerea în documentele sale a aprecierii că moldovenii reprezintă o „națiune” distinctă, că nu sînt români, s-au exercitat încă înainte de Congresul al IV-lea al P.C.R. La începutul anului 1925, din inițiativa Comitetului Executiv al acestei organizații, a fost constituită o „Comisie pentru problema basarabeană” care a luat în discuție următoarele aspecte : situația organizatorică a P.C.R. (în legătură cu Basa-

covina, a cărei activitate a alunecat „de la platforma națională la cea socială”, impusă „de jos, de membrii «Vizvoleniei», în mare parte țărani săraci și, pe de altă parte, că «Vizvolenia» și-a luat ca program [pe] acel al B.M.T.”.

După încheierea prezentării acestor exemple, raportul făcea următoarea considerație: „Cea mai bună dovadă că partidul nu a pus și nu a elaborat, n-a dat atenție mișcărilor... național-revoluționare este faptul că pînă acum n-a pus chestia formării organizației național-revoluționare în Transilvania și a întăririi mișcării și organizațiilor comuniste în Transilvania între muncitorii români — unde lupta națională a fost neglijată...”¹¹².

Dezbaterile pe marginea Raportului asupra problemei naționale au dezvăluit și alte aspecte ale atitudinii comuniștilor români față de introducerea în documentele partidului a lozincii „autodeterminării” și față de difuzarea acesteia în mase.

Lucrețiu Pătrășcanu constrins de linia Cominternului, a trebuit să constate la Congres că în timpul campaniilor electorale din anii 1928 și 1931, militanți comuniști care activau în organizația B.M.T. din București s-au opus introducerii acestei lozinci în programul Blocului. Referitor la alegerile din 1931, vorbitorul afirma: „În anul 1931, în timpul alegerilor, 40 de tovarăși din București, adică tot activul Blocului și între ei și celula noastră, s-au găsit în spatele avocatului Nițulescu și a unui alt avocat împotriva parolei autodeterminării pînă la despărțire... În chestia lozincilor partidului, propaganda între tovarășii noștri în chestiunea națională a fost atît de slabă, încît parola de autodeterminare pînă la despărțire nu este încă înțeleasă și popularizată... În special în vechiul regat am dus cel mai puțin propaganda și s-a scris cel mai puțin pe chestia națională...”¹¹³.

În cuvîntul său, dr. Ecaterina Arbore, în aceleași circumstanțe, releva că „activitatea partidului pe tărîmul chestiei naționale a fost nulă pînă în 1924... Lozinca fundamentală s-a repetat de tovarășii mecanicește, fără a fi explicată [și] nici popularizată, atît în masele partidului, cit și, în general; între 1924—1928 a fost o întreagă afacere să se convingă mai întîi conducătorii partidului care este linia justă, linia Cominternului, linia leninistă în aprecierea chestiei naționale relativ la România. O luptă întreagă s-a dus pe timpul e[laborării] lozincilor propagandistice... Dar aceste lozinci n-au fost popularizate în masa partidului... Tovarășii din Basarabia..., după părerea mea, ei n-au observat latura națională a mișcărilor revoluționare ale țărănimii din Basarabia... De asemenea n-au observat latura națională în manifestările de nemulțumire împotriva regimului... micii burghezii din Basarabia”¹¹⁴.

În sfîrșit, Gheorghe Dimitrov, prezent la lucrările Congresului al V-lea al P.C.R. în calitate de reprezentant al Comitetului Executiv al Internaționalei comuniste, făcea aspre reproșuri conducerii Partidului Comunist Român pentru poziția sa în problema națională. Mergînd pe linia cunoscutelor aprecieri că România reprezenta un „conglomerat de națiuni asuprite”, supuse prin forță de către „imperialismul” român*, acesta afirma: „Este un fapt incontestabil că în decursul unui șir de ani în Partidul Comunist din România, ca și într-o serie de partide comuniste din țările balcanice, s-a manifestat influența social-democrată în problema națională și foarte deseori tendințe iredentiste. După război, în decursul unui șir de ani, nu am văzut ca proletariatul națiunii dominante din România să fie mobilizat împotriva ocupării unor regiuni străine, împotriva asupririi popoarelor din Dobrogea, Basarabia, Bu-

rabia), „rolul Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești, limba și națiunea moldovenească, lozinca pentru Partidul Comunist din România, anexarea Basarabiei la Republica Sovietică Socialistă Autonomă Moldovenească” (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 1, dosar 39, filele 1—4).

Referitor la același aspect, Lucrețiu Pătrășcanu — într-una din intervențiile sale la Congresul al IV-lea al P.C.R. afirma: „Moldovenii nu reprezintă o națiune aparte, și din punct de vedere geografic și istoric moldovenii sînt aceiași români ca și românii din Moldova. În acest fel eu consider că introducerea unui astfel de punct fals face și rezoluția falsă” (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 62, filele 357—358).

¹¹² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 330/1931, filele 765—789.

¹¹³ Loc. cit., filele 810—813.

¹¹⁴ Loc. cit., filele 818—823.

* Încă din 1924, în articolul *Războiul și mișcarea muncitorească în Balcani*, publicat în „L'Internationale Communiste” (an. V, nr. 4—5 din mai-iunie-iulie 1924, p. 234), Gh. Dimitrov afirma: „Modificările introduse în harta peninsulei (Balcanice — n.n.) de către diverse tratate de pace, conform intereselor imperialismului Antantei, au creat state artificiale ca Iugoslavia și România și frontiere insuportabile (subl. ns.). Toate aceste state cuprind în cadrele lor numeroase milioane de locuitori (macedoneni, croați, sloveni, transilvăneni, basarabeni, dobrogeni etc.) care luptă pentru independența lor națională”.

covina, Transilvania... Trebuie să spunem că ele (organizațiile național-revoluționare din Basarabia, Bucovina, Dobrogea — n.n.) n-au fost create din inițiativa conducerii oportuniste (?!) a partidului. Din această cauză s-a ajuns la o înstrăinare a acestor organizații..."¹¹⁵.

Deși aspru criticați de către reprezentanți ai Comitetului Executiv al Internaționalei comuniste, prezenți la lucrările Congresului al V-lea al P.C.R., militanți revoluționari au avut și în continuare aceeași poziție față de lozincă autodeterminării. Manifestarea cea mai pregnantă a constituit-o atitudinea unor organizații ale Partidului comunist în alegerile parlamentare generale din 1933. Cu acest prilej, în manifestele lansate de organizațiile Ilfov și Vâlcea ale P.C.R., după cum se aprecia, a lipsit „chiar lozincă de bază... lozincă autodeterminării națiunilor asuprite până la despărțire”¹¹⁶. Tot cu prilejul unor alegeri, de astă dată fiind vorba de alegerile comunale parțiale din Bazargic din 1936, se constata următoarea situație: „Neclaritatea membrilor de partid asupra metodelor, formelor și tacticii de urmat în munca național-revoluționară s-a manifestat și la recente alegeri ale comunității din Bazargic...”¹¹⁷.

Privind retrospectiv atitudinea partidului față de această problemă, ședința plenară a C.C. al P.C.R. din iunie 1939 constată: Partidul nostru a scos lozincă dreptul la autodeterminare până la dezlipire de statul român (subl. în text) în timpul cînd pericolul principal era fascismul german agresiv și a dat lozincă apărarea granițelor României...” (subl. în text)¹¹⁸.

Într-adevăr, linia partidului în problema acestei lozinci este cea evocată în lucrările Plenarei din 1939, dar, dincolo de acest aspect, începînd din acel an, se constată mai pregnant, un alt fenomen, tot la fel de importat. În documente ale Partidului comunist își fac loc alte aprecieri și sînt lansate alte lozinci în problema națională. Astfel, în hotărârile Conferinței activului P.C.R. din Transilvania și Banat, ale cărei lucrări s-au desfășurat la mijlocul lunii ianuarie 1939, comuniștii erau chemați la „realizarea practică și asigurarea prin măsuri concrete a egalității în drepturi naționale, economice și culturale a tuturor popoarelor (naționalităților — n.n.) neromâne (maghiar, german, evreu, ruten) care trăiesc pe teritoriul Ardealului și Banatului...”¹¹⁹. Se făcea apel totodată la conclucarea dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare¹²⁰, la sprijinirea naționalităților conlocuitoare, „organizînd lupta lor pentru revendicările economice și naționale, pentru aplicarea drepturilor prevăzute în statutul minorităților și pentru obținerea drepturilor egale cu ale poporului român”¹²¹, la unirea în „lupta pentru egalitatea deplină în drepturi a acestor minorități (naționalități — n.n.) cu poporul român”¹²².

În contextul acestor atitudini, trebuie observat și faptul că activul de bază al P.C.R. nu a dat curs indicațiilor de constituire a unor partide comuniste regionale precum și celei referitoare la lansarea lozincii „Ardealul independent”¹²³ și că numeroși militanți comuniști din emigrația română au formulat, în repetate rînduri, cererea de a reveni în țară, unde, considerau ei, le era locul și puteau să-și aducă contribuția la activitatea. P.C.R.

Din toate cele arătate pînă acum rezultă că, în pofida indicațiilor greșite primite de la Comintern, Partidul Comunist Român, în ansamblul său, s-a manifestat ca o forță politică preocupată pentru promovarea intereselor supreme ale poporului român, pentru apărarea unității național-statale, independenței și suveranității României. Această imagine se conturează în urma dezvăluirii resorturilor interne și multiple ale activității organizațiilor comuniste, ale militanților comuniști, care, judecate numai prin prisma unor documente elaborate, îndeosebi în perioada 1923—1934, ar conduce la alte concluzii decît la cele reale.

Partidul Comunist Român, continuator direct al întîiului partid politic al proletariatului român, se arată, astfel, a fi la înălțimea misiunii încredințate de istorie clasei muncitoare în noua epocă istorică a României, începută odată cu desăvîrșirea unității național-statale în 1918, cu toate că statutul de secție a Internaționalei a III-a comuniste i-au creat mari și complexe probleme și i-au pus în cumpănă însăși

¹¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 330/1931, filele 844—848.

¹¹⁶ Arhiva I.S.I.S.P., Cota Ab—XVIII—23.

¹¹⁷ Loc. cit., Cota Ab. XIX—6.

¹¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 165, filele 1—16.

¹¹⁹ Arhiva I.S.I.S.P., Cota A—XXX—148.

¹²⁰ „Lupta de clasă”, an. XX, nr. 6 din august 1939, p. 4—18.

¹²¹ „Scînteia”, an. IX, nr. 21, din 26 iunie 1939.

¹²² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 164, fila 39.

¹²³ Loc. cit., dosar nr. 169, filele 16—38.

existența sa ca organizație muncitorească. Cu atât mai mult se cuvine a sublinia poziția patriotică a militanților comuniști, deoarece, în pofida unor mari piedici și adversități interne și externe, ei și-au menținut nealterată dragostea de neam și de țară, unii dintre ei plătind cu viața pentru această poziție.

În ce privește poziția celorlalte organizații muncitorești față de problema aflată în discuție este de subliniat faptul că atât Partidul social-democrat cât și Partidul socialist-unitar au respins de la bun început lozincă „autodeterminării”, militând activ și constant pentru apărarea unității naționale, independenței și suveranității României. Spre deosebire de P.C.R., care era secție a Internaționalei comuniste, celelalte organizații politice muncitorești nu au fost supuse, în această problemă, unor presiuni și ingerințe din afară, fapt ce a facilitat promovarea unor orientări politice proprii, în conformitate cu cerințele și realitățile naționale.

6. Partidul Comunist Român și celelalte organizații muncitorești în primele rînduri ale apărătorilor independenței, suveranității și integrității teritoriale a României

Patriotismul muncitorimii române, reieșit pregnant în evidență în toate cele prezentate pînă acum, s-a manifestat într-o măsură și mai accentuată, am putea spune în toată plenitudinea sa, în problema atât de importantă și deopotrivă de complexă a raporturilor externe ale statului român întregit.

România ca stat unitar și independent, în condițiile evoluției situației internaționale interbelice, s-a afirmat în concertul națiunilor lumii printr-o politică de pace și conlucrare cu toate popoarele, fiind un important factor de stabilitate și progres. Politica externă activă promovată de statul român avea temeiuri noi după 1918: ea era expresia unui stat național-unitar, care nu avea nimic de revendicat sub raport teritorial și se desfășura în împrejurări substanțial modificate, comparativ cu situația dinaintea primului război mondial, care, în esență, constau în recunoașterea și sancționarea internațională a dreptului la liberă și de-sine-stătătoare existență a popoarelor aflate, nu cu mult timp în urmă, sub apăsătoarele juguri străine ale imperiilor austro-ungar și țarist.

Vectorii politici externe românești ca și situația României în contextul evoluției raporturilor internaționale au fost urmăriți cu maximă atenție și justificat interes de către Partidul comunist și celelalte forțe muncitorești.

Este de subliniat faptul că toate laturile și aspectele acestei politici au fost trecute prin filtrul gândirii marxiste care, într-o deplină înțelegere față de cerințele statului român întregit, le-a dat girul sau le-a respins, atunci cînd, unele dintre ele, nu corespundeau acestor cerințe.

În aprecierea poziției internaționale a României s-a pornit de la ideea apărării, în primul rînd, a independenței economice a statului român, de care, implicit, era legată și posibilitatea promovării unei orientări externe nestingherite, în deplină libertate de inițiativă. Partidul comunist, prin intermediul reprezentanților săi, în cazul de față Lucrețiu Pătrășcanu, se pronunța pentru „combaterea intrării capitalului străin în țară... prin înlăturarea unei concurențe primejdioase”, cu obiectivul rezervării capitalului românesc „teren de activitate și exploatare”¹²⁴.

În condițiile pătrunderii capitalului străin în țară, apreciau militanții comuniști, situația maselor se agrava¹²⁵, iar independența țării era periclitată. Din acest punct de vedere, politica concesivă a cabinetelor național-țărăniști din perioada crizei economice a fost aspru criticată de către toate organizațiile muncitorimii române. „Capitalul străin și stabilizarea (cu ajutorul experților finanței internaționale — n.n.) vor avea consecințe grave”¹²⁶ — declara în 1928 Comitetul Central al Partidului comunist, după cum tot astfel se aprecia și în Rezoluția asupra situației, votată la Congresul al IV-lea al P.C.R. *, precum și în alte documente ale acestuia.

¹²⁴ Lucrețiu Pătrășcanu, *Texte social-politice. 1921—1938*, Editura politică, București, 1975, p. 134.

¹²⁵ „Frontul unic”, an. I, nr. 1 din 1 august 1928.

¹²⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 24/1928.

* În Rezoluție se releva „...starea de criză... și dependența întregii vieți economice a României față de capitalul străin fac ca chiar această stabilizare foarte relativă și parțială să fie cu totul nesigură”. (Arhiva I.S.I.S.P., Cota A XII—1).

De pe pozițiile partidului lor, deputații social-democrați au votat împotriva adoptării de către Parlament a proiectelor de legi referitoare la concesiunea telefoanelor și a drumurilor unor societăți străine, la amortizarea împrumutului extern ș.a. și au criticat cu virulență guvernele național-țărăniști pentru „afacerea Skoda”, Acordul de la Geneva¹²⁷ etc. Cu prilejul dezbaterii proiectului de legi pentru ratificarea acordului de colaborare tehnică consultativă cu Societatea Națiunilor, în numele grupului parlamentar social-democrat, Lotar Rădăceanu arăta: „Nu vă mirați atunci, d-lor deputați, dacă noi, în fața acestui proiect de acord, care vine să stabilească dictatura capitalului străin asupra politicii economice și sociale a țării, nu putem să găsim alte cuvinte de protest și de revoltă și să afirmăm că, orice s-ar texta în lege sau în acorduri, acest popor nu va putea tolera aceasta, el va continua lupta pentru eliberarea lui definitivă de sub robia jugului capitalist”¹²⁸.

Firese, și raporturile politice externe ale statului român, au fost privite tot prin aceeași prismă. Partidul comunist și celelalte organizații muncitorești au susținut constant ideea și au salutat orice inițiativă în direcția largirii și diversificării legăturilor României întregite având ca principiu de bază respectul reciproc dintre națiuni, apărarea independenței și suveranității naționale. Constant, și cu argumente mereu amplificate, partidele muncitorimii române au susținut necesitatea recunoașterii Rusiei sovietice și stabilirii de raporturi diplomatice cu statul vecin. Cu deosebit interes au fost urmărite tratativele româno-sovietice de la Viena de la începutul anului 1924 precum și alte situații de contact dintre cele două țări.

Promovarea unor raporturi normale cu toate statele era apreciată ca o necesitate vitală pentru apărarea intereselor majore ale României, ca o contribuție la menținerea și întărirea climatului de pace și concurență dintre națiuni. Tot asemenea erau apreciate și pactele cu caracter defensiv încheiate de România ca și aderearea țării noastre la Pactul Briand-Kellog, în 1929.

Mișcarea muncitorească din România a privit cu îngrijorare, însă, unele manifestări din diverse state, îndeosebi europene, care învedeau reînvierea practicilor de dictat și amenințare în raporturile internaționale. Se semnală cu îndreptățită revoltă încercările unor cercuri reacționare europene de reîntronare a monarhiei în Ungaria precum și eforturile cu același obiectiv ale regimului horthyst. Referitor la acest aspect, presa muncitorească consemna: „Ungaria nobilitară și capitalistă s-a solidarizat cu Carol de Habsburg, fiindcă acesta mai simbolizează nu numai regimul, dar și o anumită extindere (subl. în text) a sa în Ungaria, adică revenirea la vechile granițe ale Imperiului austro-ungar. Prin urmare nobilimea, capitaliștii, burghezia ungară, reprezentată prin guvernul hortian (horthyst — n.n.) și parlamentul lor sînt hotărît iredentiste și revanșarde, vor să se răzbune asupra popoarelor de vina ce n-au avut-o alții, ei tot dinșii că au pierdut războiul”¹²⁹.

Un alt aspect care deriva din aceste tentative îl reprezenta și periclitarea păcii: „reintronarea habsburgilor în Ungaria, dar și a hohenzollernilor în Germania — aprecia militantul social-democrat dr. Böszörményi din Oradea — ar amenința pacea”¹³⁰.

În același context, se exprimau temeri în legătură cu înarmarea Ungariei, iar mai tirziu a Italiei fasciste și Germaniei hitleriste¹³¹.

Ascensiunea pericolului fascist extern și intern, îndeosebi după venirea la putere a hitleriștilor în Germania, activează și mai mult forțele muncitorești în lupta pentru apărarea fruntariilor țării, a independenței și suveranității sale.

Problema apărării țării în fața pericolelor grave care se profilau, ca urmare a politicii revizioniste și revanșarde a statelor fasciste, a devenit o permanentă în activitatea P.C.R. din deceniul al patrulea cit și a celorlalte organizații politice muncitorești. În viziunea Partidului comunist respingerea pericolului fascist, apărarea integrității și suveranității României se puteau realiza numai în condițiile refacerii frontului unic muncitoresc ca bază a unei largi coaliții de forțe social-politice.

În acest cadru, Partidul comunist se adresează cu propuneri de colaborare organizațiilor muncitorești cit și formațiunilor politice democratice. În scrisoarea înaintată

¹²⁷ „Monitorul oficial”, partea a III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 90 din 10 octombrie 1930, p. 4965 și nr. 92 din 4 noiembrie 1930, p. 5026; „Lumea nouă”, din 12 și 23 aprilie 1933.

¹²⁸ „Monitorul oficial”, partea a III-a, Dezbateri parlamentare din 13 iunie 1933, p. 4322.

¹²⁹ „Socialismul”, an. XV, nr. 68, din 18 aprilie 1921.

¹³⁰ „Socialismul”, an. XXI, nr. 22 din 29 mai 1927.

¹³¹ Lucrețiu Pătrășcanu, op. cit., p. 100—101.

de către C.C. al P.C.R., la 1 noiembrie 1935, conducerii Partidului social-democrat, se sublinia că „Nu numai soarta proletariatului și a țărănimii, dar existența și neatrănarea întregului popor sint amenințate”. „Noi, comuniștii, — se arăta în continuare în scrisoare — sintem gata să apărăm cu arma în mână independența României dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist”¹³².

Acțiunile organizate de partidele clasei noastre muncitoare împotriva politicii statelor fasciste pentru apărarea independenței cunosc o amploare deosebită în cursul anului 1936, urmare directă a încordării situației internaționale prin intrarea trupelor germane în zona Renană (martie), intervenția fascistă germano-italiană în Spania, definitivarea blocului militar agresiv „Axa Berlin-Roma”, care amenințau pacea lumii, ființa națională și existența unor popoare. Între aceste mari acțiuni se inseriu și cele prilejuite de pregătirea alegerilor parlamentare parțiale din județele Mehedinți și Hunedoara de la 18 februarie 1936, demonstrația antifascistă și antihitleristă din 13 martie 1936 din Capitală, demonstrațiile antifasciste de la 31 mai 1936 din București și din alte centre ale țării.

În cadrul acestor mari demonstrații la care au participat muncitori comuniști, socialiști, social-democrați precum și țărani, intelectuali reprezentanți ai forțelor democrat-patriotice, masele s-au ridicat cu hotărâre împotriva fascismului, pentru respectarea libertăților democratice, pentru pace, împotriva politicii revanșarde și de revizuire teritorială, pentru o Românie liberă și independentă¹³³. În Capitală cu prilejul demonstrației din 31 mai 1936, la care au participat peste 100 000 de persoane, s-a manifestat cu vigoare „contra pericolului pe care-l prezintă extrema dreaptă care pactizează cu cei ce urmăresc revizuirea granițelor”¹³⁴.

În spiritul manifestațiilor de la 31 mai în întreaga țară au continuat să se desfășoare întruniri, demonstrații etc. cu caracter antifascist și antirevizionist. Astfel, la 31 iunie 1936, la Petroșani, în cadrul unei reuniuni a minerilor, desfășurată din inițiativa și cu participarea comuniștilor din întreaga Vale a Jiului, se exprima hotărârea ca, față de primejdia de ciuntire a fruntariilor naționale, muncitorii să apere cu arma în mână granițele țării¹³⁵.

În împrejurările în care „mai mult ca oricând filfiie steagul morții în numele țărilor doritoare de război”¹³⁶, și preocupați de destinele țării, comuniștii, social-democrații și socialiștii au preconizat înlăptuirea unor măsuri concrete în scopul întăririi capacității de apărare a României împotriva agresorilor fasciști.

Sarcinile mari care se ridicau în vara anului 1936 în fața maselor populare din țara noastră în lupta pentru apărarea independenței și integrității țării au fost amplu analizate și la Plenara a V-a lărgită a Comitetului Central al P.C.R. Cu acest prilej au fost indicate căi de organizare a rezistenței poporului român împotriva unui atac din partea fascismului german. În Rezoluția Plenarei se arăta că Germania se străduia să atragă România de partea sa dar, în același timp, o considera drept obiect de „cucerire și supunere”. „Triumful imperialismului german ar duce la triumful fascismului ungar, bulgar etc., la dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea străină a poporului român, la acapararea tuturor bogățiilor țării de către imperialismul german. Situația creată în 1917 prin pacea de la București, impusă României de imperialismul german, învingător, s-ar repeta într-o mai mare măsură, reducând România la o anexă a imperialismului german”¹³⁷, se aprecia în Rezoluție.

Ca urmare, în cazul în care Germania hitleristă va ataca România cu ajutorul Ungariei horthyste, preciza Rezoluția, „comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pământ a țării noastre” și vor intra în primele rânduri ale luptărilor pentru respingerea agresiunii fasciste¹³⁸.

Consecvenți politicii lor patriotice, P.C.R., P.S.D., P.S.U. și P.S. au urmărit îndeaproape planurile revizioniste ale statelor fasciste și au luat atitudine publică împotriva lor. Cînd, la 1 noiembrie 1936, la Milano, Mussolini a făcut o declarație provocatoare referitoare la revizuirea granițelor țărilor dunărene, C.C. al P.C.R. a lansat un manifest în care își exprima încă odată hotărârea de a lupta contra oricărei revizuiți a tratatelor de pace. Totodată, Partidul comunist considera orice acțiune care ducea „la întărirea relațiilor dintre statele Micii Antante, Înțelegerea Balcanică,

¹³² Arhiva I.S.I.S.P., cota A XIX—23.

¹³³ Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab XX 8—5.

¹³⁴ „Dimineața”, an. 32, nr. 10577 din 5 iunie 1936.

¹³⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 16, dosar 3844, filele 29—32.

¹³⁶ „Cuvîntul liber”, an. III, nr. 40 din 8 august 1936.

¹³⁷ Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab XX—3.

¹³⁸ Loc. cit.

Franța, U.R.S.S., la întărirea Ligii Națiunilor și a legăturilor cu toate țările pacifice, ca acte pozitive în lupta pentru împiedicarea războiului pe care-l pregătește imperialismul fascist”¹³⁹. „Împotriva discursului lui Mussolini cer dreptatea Ungariei — scria C. Titel Petrescu. Dar care este această dreptate? — se întreba autorul. Mussolini vrea «să asigure clasei conducătoare maghiare onorariu pentru serviciile ce i le va aduce în viitor», nu din «buzunarul lui», ci ochind la avutul altora, așa cum au obiceiul apașii și hoții de codru”¹⁴⁰.

Pentru înfierarea declarațiilor lui Mussolini, Comitetul Executiv al P.S.D. a luat inițiativa convocării unei Conferințe a mișcării muncitorești din țările Miciei Întelegeri cu care prilej să se exprime solidaritatea față de lupta antirevizionistă și hotărârea de a se apăra integritatea teritorială a țărilor lor.

Tot în acel timp, în diferite centre ale țării, Madoszul a inițiat și organizat acțiuni de condamnare a discursului dictatorului fascist. „Mussolui în discursul său de la Milano — se arăta în Apelul lansat de Madosz — a vorbit despre Ungaria ca de «marea mutilată», care vrea să i se facă dreptate, dînd un exemplu de prietenie italo-maghiară. Prietenia aceasta, anunțată cu atita vîlvă, are scopul să infiltreze în masele maghiare și pe mai departe nădejdea deșartă ca aceste mase să vadă în Mussolini și Hitler mult așteptata Messia, ca în momentul oportun, cînd Roma și Berlinul vor suna alarma, să sară și să-și verse singele, ca figuri inconștiente, în jocul intereselor imperialiste germane și italiene”. Poporul maghiar, se arăta în continuarea în Apel, trebuie să fie conștient că într-o eventuală aventură războinică «poate pierde însăși ființa sa»... În ce ne privește, vrem să păstrăm pacea noastră comună, să lărgim drepturile noastre, vrem să luptăm alături de frații noștri români, ca politica externă a României să se îndrepte spre statele mari democratice care respectă independența națiunilor mici”¹⁴¹.

În context, organizațiile muncitorimii române afirmău că orice dictatură, indiferent de mijloacele utilizate, va fi înlăturată, mai devreme sau mai târziu de masele muncitoare.

Un moment deosebit în lupta antirevizionistă, pentru pace, l-a constituit marea întrunire democratică și antifascistă de la 12 decembrie 1937, desfășurată în sala „Marna” din Capitală. În Manifestul de convocare a adunării se exprima dorința ca la ea să participe mase largi care „luptă pentru independența noastră națională azi amenințată din afara granițelor de țările revizioniste și de sprijinitorii băștinași ai revizionismului așezați pe axa Berlin-Roma”¹⁴².

Anexarea Austriei în martie 1938, accentuarea politicii expansioniste a Germaniei hitleriste în sud-estul Europei după Conferința de la München, au creat grave pericole pentru independența și integritatea teritorială a României. În acele condiții, animate de un profund patriotism, Partidul Comunist Român și celelalte organizații muncitorești au acționat cu și mai mare hotărâre în vederea concentrării tuturor forțelor democratice într-un front larg patriotic antifascist și antihitlerist și mobilizării întregului popor la luptă pentru apărarea patriei. Conducerea P.C.R., pe baza unei ample analize a noilor evenimente externe, a avertizat asupra accentuării izolării României pe plan internațional, cit și asupra pericolului unui atac hitleristo-horthyst asupra țării noastre. În acest sens, ziarul „Scinteia” din 25 noiembrie 1938 scria: „România după München e mai mult ca oricînd — după fericita expresie a lui Iorga — «o țară pîndită». Și pîndită nu numai de corbii de pradă ai revizionismului maghiar, și de sălbateca fiară îmbătăată de singele jertfelor sfîșiate, care este fascismul german [...] Nori grei se string deasupra țării noastre. Existența ei liberă este amenințată. Partidul nostru nu va cruța nici o efortare, nici o jertfă, pentru a strînge laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României”.

Un manifest al C.C. al P.C.R., lansat în noiembrie 1938 lua atitudine împotriva lozincilor Gărzii de fier ce îndemnau România la alianță cu Germania și Italia. „Legionarii hitleristi au împrăștiat fițișii hitleriste, în care dau pe față adevărata lor țintă: «Alianța României cu Roma și Berlinul» iată ce declară gardiștii că vor face «48 de ore după venirea lor la putere». Manifestul chema masele la luptă unită împotriva pericolului fascist: „Apărarea țării nu se poate duce fără o luptă neșovăielnică și necruțătoare împotriva dușmanilor ei; împotriva Gărzii de fier și a celorlalte bande fasciste. Muncitori social-democrați, organizați și neorganizați, în primul

¹³⁹ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XX—22.

¹⁴⁰ „Lumea nouă”, an. XXX, nr. 45 din 8 noiembrie 1936.

¹⁴¹ „Dimineata”, an. 32, nr. 10 760 din 5 decembrie 1936.

¹⁴² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 6, dosar 1201, filele 35—36.

rind, către voi adresăm apelul nostru. Uniți-vă în frontul unic de luptă al clasei muncitoare din România“.

Invadarea Cehoslovaciei de către trupele hitleriste în martie 1939 a prilejuit Partidului Comunist Român și a celorlalte organizații muncitorești luarea unei atitudini și mai hotărâte împotriva pericolului cotropirii României de către Germania hitleristă și aliații săi. Manifestul C.C. al P.C.R. din 17 martie 1939 glăsuia : „Trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia și se găsec la granița țării noastre. Întreg poporul să se pună în stare de alarmă [...] Partidul Comunist din România dă alarma ! [...]

În scrisoarea adresată, în aprilie 1939, președintelui Consiliului de miniștri, Armand Călinescu, de către meseriași, muncitori, agricultori și cărturari din Cluj, membri ai secțiunii maghiare a Frontului renașterii naționale se arată : „Socotim că în momentele de acum apărarea hotarelor României pe baza fraternității între poporul român și maghiar din țară, pe baza principiilor de libertate, a egalității de drepturi și a păcii interne, formează nu numai singura cale de urmat pentru înfăptuirea unei conviețuiri fericite a popoarelor de pe aceste meleaguri, dar este și aportul cel mai mare pe care l-am putea aduce independenței și libertății tuturor popoarelor din bazi-nul dunărean și confrăților noștri din Ungaria... Convingerea noastră fermă este că față de pericolul comun, maghiarimea din țară trebuie să-și spună cuvântul răspicat, clar și fără șovăire în interesul solidarității comune“¹⁴³.

Fiind un organism viu, puternic ancorat în realitățile țării, Partidul comunist și-a lărgit contactele cu celelalte organizații politice și profesionale ale clasei muncitoare. În lumina acestor coordonate ale activității Partidului comunist și a celorlalte forțe revoluționare, a stării de spirit patriotice și antifasciste a maselor largi populare se evidențiază și legătura organică între amploarea și caracterul demonstrațiilor de la 1 Mai 1939 și întreaga muncă desfășurată de comuniști, de socialiști și social-democrați, pentru mobilizarea tuturor forțelor democratice și antifasciste la lupta împotriva tendințelor expansioniste și revizioniste ale statelor fasciste. Pornind de la tradiția și semnificația zilei de 1 mai, ca zi de luptă, Partidul comunist a luat măsuri organizatorice pentru a asigura desfășurarea manifestației la nivelul marilor pericole care planau asupra țării și a omenirii. Are o deosebită semnificație prezența în primele rinduri ale conducătorilor marii demonstrații a tovarășului Nicolae Ceaușescu, patriot și revoluționar înflăcărat, profund devotat clasei muncitoare și poporului, din rindurile cărui s-a ridicat.

Manifestările patriotice antifasciste de la 1 Mai 1939 au constituit o victorie a Partidului comunist, a politicii sale de front unic cu celelalte partide muncitorești și democratice. Ele au fost larg comentate în cele mai diverse pături ale opiniei publice din țară și au avut un larg ecou peste frontiere.

Puternica mișcare antifascistă și antihitleristă din România, al cărei promotor a fost Partidul Comunist Român, a profilat în opinia publică progresistă internațională imaginea unui popor profund atașat idealurilor de libertate și independență națională, demn de tradițiile sale eroice, glorioase.

Seria demonstrațiilor cu caracter antifascist a continuat și în perioada următoare. La 10 mai 1939, cu prilejul demonstrației organizată la Cluj de Frontul renașterii naționale, Madosz-ul a mobilizat pe membrii săi sub lozincă „Apărind hotarele României, apărăm pământurile noastre“. La 16 mai 1939, C.C. al P.C.R. a adresat conducătorilor partidelor burgheze o Scrisoare în care arăta : „În fața primejdiilor din afară și a atacului pe care statele agresoare, sub conducerea Germaniei hitleriste, îl pregătesc împotriva granițelor țării și a independenței ei, credem că se cere o unitară acțiune a tuturor partidelor, indiferent de ideologia căreia fiecare grupare în parte rămâne credincioasă“¹⁴⁴.

În condițiile accentuării pericolului declanșării de către Germania hitleristă a războiului, Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939 stabilea : „P.C.R. trebuie să-și concentreze toate eforturile pentru înfăptuirea grabnică a frontului unic, a frontului popular antifascist și a unui larg front al forțelor patriotice care să lupte contra agresiunii fasciste, pentru stîrpirea agenturilor hitleriste“¹⁴⁵.

¹⁴³ „România“, an. II, nr. 293 din 24 martie 1939.

¹⁴⁴ „Timpul“, anul III, nr. 717 din 3 mai 1939.

¹⁴⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 160, filele 62, 63.

Marșul războinic al Germaniei hitleriste, cotropirea succesivă a unor țări europene, începutul celui de-al doilea război mondial la 1 septembrie 1939 au creat o situație din ce în ce mai grea României. Eforturile forțelor democratice, antifasciste de a se opune presiunilor cercurilor fasciste interne și ale Germaniei naziste, eforturi în care s-au antrenat inclusiv exponenți ai cercurilor burgheze, au primit o lovitură la 21 septembrie 1939, când primul ministru al țării, Armand Călinescu — adversar al expansiunii Germaniei hitleriste — a fost asasinat mișcește de către elemente ale Gărzii de fier, cu complicitatea directă a Gestapoului.

Evenimentele petrecute la finele anului 1939 și începutul anului 1940 au mărit pericolul încălcării hotarelor României de către imperialismul hitlerist și de către acoliții acestuia. În atari împrejurări, anul 1940 a început sub semnul sporirii eforturilor forțelor patriotice din România pentru apărarea granițelor țării în fața tot mai fățișelor amenințări hitleristo-horthyste.

Activitatea P.C.R. a fost îngreuiată de noile orientări survenite în poziția Internaționalei comuniste față de hitlerism, după cunoscutul pact sovieto-german din august 1939. În acele condiții grele, când pericolul nazismului plana tot mai amenințător asupra României, când Partidul Comunist Român și celelalte forțe muncitorești desfășurau o luptă eroică de mobilizare a tuturor forțelor vii ale țării pentru a se opune expansiunii Germaniei hitleriste și aliaților ei, comuniștii au primit din partea Internaționalei comuniste indicații și directive care contraveneau poziției anti-hitleriste a partidului, intereselor vitale ale poporului român. La sfârșitul anului 1939 și începutul lui 1940, forurile conducătoare ale Cominternului au criticat multe din aprecierile și indicațiile realiste ale P.C.R., considerându-le o capitulare în fața dictaturii regale.

Asemenea orientări și directive, care veneau în contradicție cu linia politică a Partidului comunist, cu imperativele luptei împotriva fascismului și agresiunii hitleriste, au produs confuzie în activitatea partidului, au creat pericolul îndepărtării de partid a unor largi categorii sociale. Este însă meritul comuniștilor din România, al cadrelor de bază ale partidului, că au știut în acele grele momente să depășească dificultățile ivite și să promoveze în mase o linie politică conformă cu interesele majore ale țării.

Ca urmare a politicii marilor state europene din anii 1939—1940, țara noastră a fost complet izolată. Din trupul României unitare s-au cotosit, în vara anului 1940, un vast teritoriu, o mare parte din avuția sa națională și o numeroasă populație. În urma acestor tragice evenimente pentru poporul român, „Scinteia” din 8 octombrie 1940, aprecia că „Nici România, nici Ungaria (care cotosise nord-vestul Transilvaniei — n.n.) nu sînt țări independente. Poporul român și cel maghiar... își vor putea dobîndi independența națională față de toate puterile imperialiste numai prin lupta comună...”.

Exprimînd punctul de vedere al conducerii P.S.D. ziarul „Lumea nouă” din 7 iulie 1940 scria: „Cu inima sîngerindă și cu mîinile ferecate, a trebuit să îndurăm sfîșierea unui trup din trupul țării... O nedreptate, o mare nedreptate s-a săvîrșit (subl. în text). Ideea expansiunii, a anexiunii de teritorii străine, e repudiată astăzi atît de concepțiile noi de drept internațional cît și de opinia universală. Frontierele, așa cum vor fi trasate acum, vor fi o grea povară și ele nu vor servi pacea și armonia în relațiile de bună vecinătate, atîta vreme cît nu se respectă voința de unitate națională a fiecărui popor”.

O adîncă durere și revoltă au străbătut întregul popor român, silit să fie martor la sfîșierea teritoriului său, pentru a cărui apărare, unitate și integritate s'au jertfise pe parcursul unor secole de luptă. Continuînd activitatea pe linia luptei patriotice, comuniștii au chemat masele la apărarea teritoriului național.

În întreaga perioadă a dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist, comuniștii, și alături de ei celelalte forțe muncitorești, au militat cu abnegație patriotică și o înaltă conștiință civică pentru eliberarea teritoriilor cotosite, pentru restabilirea regimului democratic, pentru ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei Națiunilor Unite. Corolarul strălucit al activității partidului comuniștilor l-a constituit victoria din august 1944, începutul revoluției de eliberare națională și socială care a deschis calea unor adînci și innoitoare transformări în cadrul societății românești.

UNELE PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI PATRIEI, ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

ION ARDELEANU
MIRCEA MUȘAT

În concepția Partidului Comunist Român, reflectată în mod pregnant în gândirea tovarășului Nicolae Ceaușescu, studierea istoriei ocupă un loc major în activitatea ideologică, ea fiind considerată nu numai ca un act de cunoaștere a trecutului omenirii, ci, dincolo de aceasta — și mai ales — ca un puternic mijloc de educare politică, de formare și dezvoltare a conștiinței de sine, în spirit patriotic și revoluționar, a maselor, cu deosebire a tineretului.

Subliniind acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că studiind „istoria glorioasă a poporului nostru, luptele și sacrificiile înaintașilor noștri, strădaniile lor în perfecționarea creației materiale și spirituale, învățăm să prețuim și să iubim mai mult, mai profund, cuceririle prezentului, să facem totul pentru a le dezvolta, pentru a făuri istoria nouă a patriei noastre, istoria socialismului și comunismului”.

Activitatea teoretică și practică pe care o desfășoară partidul nostru în vastul program al prezentului și viitorului patriei încorporează la loc de cinste magistrala contribuție adusă de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la dezvoltarea științei istorice românești. Cititor de istorie națională, președintele țării noastre s-a impus și se impune și ca interpret magistral al valorilor ei fundamentale. Se poate spune că nu există moment definitiv al istoriei noastre naționale asupra căruia secretarul general al partidului să nu-și fi spus cuvântul realist, cugetat și autorizat.

Elemente noi, cu totul deosebite, ridică în fața istoricilor, ca și a tuturor celor care predau disciplinele sociale, expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la a 60-a aniversare a făuririi P.C.R.

Expunerea reprezintă un document programatic, de aleasă valoare teoretică și metodologică pentru cercetarea și predarea istoriei, precum și pentru celelalte științe sociale.

Găsim în expunere o analiză în spiritul concepției materialismului istoric a unora dintre cele mai importante momente din istoria patriei noastre, începând din cele mai vechi timpuri și până în istoria contemporană. Dintr-o primă analiză a expunerii se desprind pentru frontul istoric câteva concluzii de valoare deosebită:

— evidențierea procesului de antropogeneză, de perenitate socială pe teritoriul patriei noastre și, implicit, a procesului de etnogeneză, aici, în spațiul carpato-danubiano-pontic;

— sublinierea caracterului neștiințific, eronat și politicește tendențios al teoriilor și lucrărilor istorice care încearcă să conteste aceste realități, să acrediteze ideea întietății istorice aici a altor popoare ori a hiatusului istoric în anumite perioade;

— reliefaarea procesului devenirii istorice a poporului nostru și în context, mai ales în epoca modernă, subliniază rolul pe care l-au avut o seamă de transformări revoluționare cum sînt — revoluția de la 1821, cea de la 1848, unirea din 1859, independența din 1877, unirea din 1918, în afirmarea valențelor creative ale națiunii noastre, în dezvoltarea sa ca factor de civilizație și progres în această parte a Europei ;

— pune în evidență continuitatea proceselor revoluționare pe pămîntul României, relația dialectică în timp dintre mișcările revoluționare ale țărănimii, mișcarea revoluționară a proletariatului, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, construcția socialistă, concluzia finală fiind aceea că întotdeauna în societatea românească s-au aflat forțele sociale și politice înaintate care au știut să sesizeze cerințele progresului istoric, să lupte contra forțelor sociale retrograde, conservatoare, să promoveze noul, să asigure progresul social neîntrerupt ;

— evidențiază semnificația istorică cu totul excepțională a intrării în arena istorică a clasei muncitoare, modalitățile specifice în care muncitorimea română și-a organizat rindurile, afirmîndu-se ca hegemon al maselor neproletare în lupta revoluționară pentru socialism ;

— evidențiază rolul istoric al partidului revoluționar al clasei muncitoare, relația sa cu alte forțe politice, modalitățile prin care el, partidul, afirmîndu-se ca exponent al intereselor politice, economice, sociale, naționale ale muncitorimii, țărănimii, intelectualității, ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, asigură unitatea de acțiune a întregului popor, organizarea și conducerea sa în revoluția și construcția socialistă ;

— dezvăluie rolul pe care-l au ideile înaintate în dezvoltarea istorică, în lupta revoluționară și în context, rolul deosebit al teoriei socialismului științific, al concepției materialist-dialectice și istorice, care luminează practica socială, revoluția și construcția socialistă ;

— abordează în spiritul concepției materialismului istoric relația dintre istoria națională și cea universală, relevînd importanta contribuție a poporului român la civilizația mondială și, totodată, influențele altor popoare ;

— dă o imagine sugestivă a îmbinării patriotismului cu internaționalismul în lupta forțelor revoluționare din România, evidențiînd ca o trăsătură de caracter a poporului nostru dragostea sa de patrie și, totodată, solidaritatea cu forțele revoluționare și popoarele altor țări ;

— dă o imagine bogată a procesului construcției socialiste, a bogatelor înfăptuiri ale poporului nostru după revoluția din 1944 ;

— dă un exemplu de înaltă principialitate în cercetarea istorică, înfățișînd procesele pozitive, ascendența istorică și totodată punînd în evidență greșelile politice, inadvertențele istorice din diferite perioade, trîgînd concluzii pentru contemporaneitate în vederea evitării unor asemenea greșeli și inadvertențe ;

— este un exemplu de urmat privind combativitatea științifică, intransigența față de denaturările istorice, critica ascutită a realităților capitaliste, a imperialismului — arătînd resorturile intime, obiective care duc la înlăturarea relațiilor sociale perimate, la evoluția obiectivă a omenirii spre o nouă societate, spre noi relații internaționale.

Evidențiînd toate aceste aspecte sîntem conștienți că sînt și alte concluzii care se desprind din studiul expunerii. Iată de ce considerăm necesar ca pe baza ei să ne reanalizăm activitatea, programul predării și cercetării istorice, să orientăm și să direcționăm preocupările istorice pe coordonatele majore ce se desprind din expunere, din alte documente de partid.

Subliniînd importanța și sarcinile istoriei ca știință de studiere a societății, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea : „Prin esența sa, istoria este o știință revoluționară. De aceea și istoricii trebuie să militeze de pe poziții revoluționare și să dea o ripostă fermă, științifică, materialist-dialectică, acelor încercări ale unor istorici de peste hotare care se străduiesc — în neputința, și nu vreau să-i jignesc — dar poate unii în neștiința lor — de a demonstra că pe aceste meleaguri a fost un vid”². De asemenea, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea că : „Trebuie să avem în vedere că în problemele de istorie există puncte de vedere diferite, confruntări de idei și chiar încercări de denaturare a adevărului istoric. Tocmai de aceea sarcina istoricilor noștri este de a contribui activ la clarificarea acestor probleme pe baze științifice

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 19, Editura politică, București, 1980, p. 414.

și, în același timp, de a da o ripostă fermă oricăror încercări de a falsifica istoria, de a denatura realitatea”³.

În această ordine de idei, tovarășul Nicolae Ceaușescu a indicat istoricilor români să abordeze problemele de istorie de pe pozițiile materialismului dialectic, pornind de la adevărul că istoria omenirii, a popoarelor, din cele mai îndepărtate timpuri, este strâns legată de condițiile de muncă, de viață, de dezvoltare treptată a forțelor de producție. Realitatea arată că în procesul muncii oamenii s-au constituit în comunități mai mici sau mai mari, că în procesul muncii și al perfecționării mijloacelor de producție, în lupta cu natura ei au învățat să lucreze împreună, să conlucreze și să gândească la ceea ce trebuie să facă pentru a rezista tuturor vitregiilor, pentru a-și asigura o viață civilizată.

Pornind de la faptul că, uneori în procesul scrierii și predării istoriei se acordă o importanță prea mare unor momente și fapte istorice izolate, în Programul partidului, în opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu s-a indicat lucrătorilor din domeniul istoriei să pornească de la condițiile generale în care s-a format și dezvoltat un popor sau altul, de la raporturile de conlucrare între popoare și strinsa interdependență a civilizațiilor. În predarea istoriei trebuie să pornim, de asemenea, de la rolul maselor populare în istorie, al țăranimii, meșteșugarilor, apoi al clasei muncitoare, evidențiind rolul lor în producția materială, în creația spirituală, în lupta de apărare a pământului strămoșesc.

De la asemenea considerente trebuie să pornim și în explicarea procesului istoric de dezvoltare a poporului român. În acest spirit va trebui să se sublinieze vechimea culturii materiale și spirituale pe teritoriul patriei noastre; momentele cele mai de seamă ale istoriei traco-geto-dacilor; puternica înflorire economico-socială a statului dac în vremea lui Burebista și Decebal; contactele largi și înriurirea reciprocă între civilizația geto-dacilor și civilizația greacă, persană, romană ș.a.

Studierea istoriei învederează factorii de bază care au determinat evoluția vieții sociale pe acest teritoriu, factori în rindul cărora se așază, cu caracter de permanentă, continuitatea neîntreruptă de viață și apoi de organizare statală, apărarea libertății și independenței, lupta împotriva exploatării și asupririi, efortul neîntrerupt pentru dezvoltarea forțelor de producție, pentru asigurarea progresului pe plan material și spiritual.

În acest context se desprinde cu pregnanță rolul hotărâtor al maselor populare ca adevărate făuritoare ale istoriei, poziția înaintată pe care s-au situat secole de-a rindul țăranimea, clasa muncitoare în epoca modernă și în cea contemporană, poziția înaintată a intelectualității patriotice, rolul istoric al Partidului Comunist Român în organizarea și conducerea luptei revoluționare, în edificarea noii orânduiri socialiste.

Înfățișând aceste procese, istoricii trebuie să pună accentul, de asemenea, pe acele fapte istorice care au favorizat contacte de viață și influență reciprocă între populațiile acestor meleaguri, proces care a stat la baza formării națiunii noastre, a popoarelor din Balcani, a altor popoare învecinate. Trebuie să evidențiem ceea ce au realizat în comun popoarele vecine, faptul că civilizația lor este rodul conlucrării strînse dintre ele.

O importanță deosebită trebuie să se acorde combaterii argumentate, ferme, întemeiate pe o largă bază de informație științifică, a oricăror încercări de denaturare sau falsificare a proceselor istorice, a momentelor sau a rolului unor personalități marcante ale istoriei poporului român, precum și a unor realități și fenomene ale istoriei universale; să se arate argumentat că dominația străină, știrbirea sau pierderea suveranității și independenței afectează grav dezvoltarea economico-socială a popoarelor, că înlăturarea dominației străine este o necesitate istorică și orice încercări ar face puterile străine nu pot să oprească cursul dezvoltării istorice a fiecărui popor spre libertate și independență. În acest context să se dea ripostă fermă oricăror tendințe de a prezenta dominația străină, imperialistă, colonialistă, de expansiune a marilor puteri, drept manifestări progresiste care ar fi venit în sprijinul dezvoltării popoarelor asuprite; să se sublinieze dreptul popoarelor la autodeterminare, la o viață liberă și independentă.

Este necesar să se prezinte argumentat, folosind documente istorice, că formarea națiunilor și a statelor naționale a jucat un rol de importanță istorică în progresul general economico-social al omenirii, că națiunea și statul național sînt chemate să aibă, în continuare, un rol de mare însemnătate în societate, în lupta pentru progres social. Trebuie să demascăm ferm politica imperialistă de forță, de dictat,

să pledăm pentru o politică de largă conlucrare economică, cultural-științifică, de egalitate și respect între toate popoarele. Numai așa istoria va servi adevăratelor scopuri ale științei și, totodată, năzuințele noastre socialiste, politici de dezvoltare a României, a poporului nostru.

În lumina acestor teze și orientări, cercetarea și predarea istoriei au căpătat dimensiuni calitative noi reflectate în elaborarea și publicarea unor lucrări consacrate unor momente și evenimente fundamentale, inclusiv a unor manuale școlare și universitare, în ridicarea conținutului predării acestei discipline.

Apreciind rolul hotărâtor pe care îl joacă învățământul în formarea conștiinței tinerei generații, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „studiul istoriei va trebui să devină în școala noastră un factor esențial de educare patriotică a tinerelor generații, de dezvoltare a sentimentului de răspundere față de soarta națiunii noastre socialiste, a hotărârii ferme a tuturor tinerilor de a-și închina toată energia, elanul, puterea de muncă și chiar viața, dacă va fi necesar, înfloririi și apărării patriei, salvărdării libertății, suveranității și integrității teritoriale, a cuceririlor revoluționare, socialiste ale poporului“⁴.

1. Cu privire la rădăcinile istorice ale poporului nostru

Istoria românilor este istoria unui popor statornic, plămădit în vatra Daciei străbune, care și-a urmat făgașul propriu de acțiune și manifestare, de civilizație materială și cultural-spirituală sedentară, a zămislit valori de originalitate și trăinicie intrate de mult în patrimoniul culturii universale. Referindu-se la acest fapt, savantul Nicolae Iorga spunea: „Este vorba de un popor care prin strămoșii săi își are rădăcini de patru ori milenare; aceasta este mândria și aceasta este puterea noastră“⁵.

Descoperirile arheologice de pe întreg cuprinsul țării atestă existența omului pe teritoriul patriei noastre cu sute de mii de ani înaintea erei noastre. Din acest moment începe de fapt istoria României.

Primele știri scrise despre locuitorii pământului carpato-dunăreano-pontic și oamenii care l-au locuit datează de aproximativ 2500 de ani. Ele amintesc despre geți sau daci, unul și același popor, care făceau parte din marea familie a tracilor.

Civilizația traco-geto-dacă, dezvoltându-se în forme specifice și cu trăsături unitare, s-a impus tot mai mult în centrul și sud-estul Europei, integrându-se activ în schimbul de valori materiale și spirituale ale antichității. Stau mărturie ceramica de tip Cucuteni, arta neolitică, tezaurul recent descoperit la Hinova și alte mărturii ale acelor epoci. „Cei mai viteji și mai drepti dintre traci“, cum îi numea Herodot pe geto-daci, au cunoscut o puternică afirmare politică, economică, culturală în secolul I î.e.n., cînd Burebista trece la unificarea Daciei. În jurul anilor 70 î.e.n., statul dac centralizat și independent își exercită suveranitatea în margini relativ stabilite, în nord-vest pînă la Munții Slovaci și Dunărea mijlocie, spre sud pînă în Munții Haemus, iar spre sud-est pînă la țărmul nord-vestic al Mării Negre. Către mijlocul secolului I î.e.n. statul dac cuprindea și toate cetățile colonii grecești — de la Olbia la Apollonia — întemeiate cu mult timp în urmă în ținuturile dacilor de pe țărmul apusean al Mării Negre. Intensa activitate agricolă, meșteșugărească, comercială, edilitară și spirituală ce se desfășura în interior, a asigurat mijloacele necesare schimburilor cu lumea din afară.

Unificarea politică, înfăptuită de Burebista, pe care contemporanii, cu dreptate, îl numeau „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia și stăpînitor al tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de Dunăre“⁶, a fost însoțită de o întărire considerabilă a puterii statului dac în conjunctura politică din a doua jumătate a secolului I î.e.n., cînd pericolul invaziei romane devenea tot mai evident. Burebista a reușit, printr-o politică înțeleaptă, să ridice Dacia pe o treaptă de dezvoltare superioară, să o impună ca una din principalele forțe politice și militare ale antichității.

Burebista rămîne în istoria patriei și a poporului nostru ca una dintre cele mai prestigioase și luminoase personalități. El a depășit limitele epocii sale, înscriindu-și numele între marile personalități ale antichității.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1973, p. 832.

⁵ Nicolae Iorga, *Originea, firea și destinul neamului românesc*, în *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, p. 4.

⁶ Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 78—79.

Epoca lui Burebista a pregătit epoca lui Decebal, regele erou al dacilor, care va avea de înfruntat una din cele mai mari forțe ale antichității — Imperiul roman. Astfel, primul secol al erei noastre consemnează începutul luptelor strămoșilor noștri pentru neatințare și de apărare a unui teritoriu definit.

Bun conducător militar, Decebal s-a impus în vremea sa și ca un iscusit diplomat și înțelept om politic. Raporturile sale cu Imperiul roman, stipendiile pe care Roma i le plătea, în urma tratatului de pace încheiat cu Domițian, în anul 89 e.n., alianțele stabile de marele rege cu popoarele din regiunile limitrofe Daciei, organizarea la Dunăre și în Carpați a unei întinse zone de rezistență, au făcut ca războaiele pe care Imperiul le pregătea împotriva Daciei să fie considerate ca cel mai greu examen militar al romanilor. Traian, spune Dio Cassius, „era copleșit când se gindea la sumele de bani pe care romanii trebuie să le plătească în fiecare an”⁷. Referindu-se la vitejia dacilor în războaiele cu romanii din 101—102 și 105—106, Vasile Pârvan spunea: „Apărarea pământului dacic de către poporul său a fost un imn de iubire cum rar au mai înălțat popoarele moșiei lor amenințate”⁸.

Relevind luptele de apărare ale geto-dacilor în fața expansiunii romane, istoricul sovietic N. S. Derjavin sublinia că „Timp de decenii întregi, o rezistență deosebit de îndrăznică față de cuceritorii romani au opus dacii care ocupau teritoriul Transilvaniei, Valahiei, Moldovei și Basarabiei până la Marea Neagră și Nistru...”⁹. La rîndul său, învățătorul maghiar Huszti András scria, la 1791, despre trăsăturile caracteristice ale strămoșilor noștri: „dacii au fost locuitorii cei mai vechi ai Ardealului, Moldovei și Munteniei, fiind foarte viteji și neîntrecuți în lupte (...) cuvîntul Geta ar însemna sulită de aruncat sau lance, potrivit căruia geții n-ar însemna altceva decît popoare de viteji, sulitari și lăncieri. Unii învățați socotesc că numele acesta de Dakus înseamnă luptător, adică viteaz”¹⁰. Recent s-a descoperit la Cucuteni, o necropolă tumulară de mari dimensiuni, ovală, cu zid de piatră, prevăzută, pe latura de sud-est, cu intrare înaltă de 3,5 metri, avînd diametrul maxim de 10 metri. După rîtul funerar al incinerăției și inventarul mormîntului se presupune că aparținea unor virfuri ale aristocrației geto-dacice. Datarea mormîntului este presupusă pentru secolele IV—III î.e.n.).

După cucerirea unei părți a Daciei de către romani, care, după cum apreciază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „ca orice cucerire a avut și urmări tragice pentru poporul dac, pe baza împleririi strînse a celor două civilizații ce au conviețuit vreme îndelungată, viața economică, socială și culturală din aceste ținuturi a cunoscut un nou și puternic progres”¹¹.

Ceea ce trebuie subliniat este faptul că stăpînirea romană asupra unei părți din Dacia nu a putut duce la destrămarea unității poporului dac, așa cum au susținut și mai susțin încă unii din istorici; pe drept cuvînt afirma Simion Mehedinți: „Un popor de dimensiunile celui dac, răspîndit pe o arie geografică atît de întinsă și ocrotită de un relief atît de variat (atît din punct de vedere geografic, cît și din punct de vedere al hainei vegetale) nu putea fi desființat”.

Atît în interiorul provinciei romane, cît și între dacii liberi și cei din provincia romană au continuat să existe permanente legături de viață materială, spirituală și politică, dezvoltîndu-se astfel unitatea de limbă, credință, obiceiuri. Simțămîntul de unitate, la baza căruia se aflau o civilizație și o cultură create în decursul a cîtorva milenii de viață sedentară, s-a întărit în noi condiții de organizare politico-administrativă.

Intrarea Imperiului roman în perioada declinului său politic și militar, la care a contribuit și poporul dac prin repetatele răscoale și prin prezența unor daci în conducerea imperiului, ca urmare a puterincelor contradicții interne ce-l măcinau, a loviturilor date de popoarele subjugate ce se ridicau la luptă pentru eliberarea lor de sub dominația acestuia, ale populațiilor migratoare — a făcut ca administrația și legiunile romane să părăsească Dacia, începînd din anul 271 e.n., populația autohtonă rămînînd în țara sa, pe pămîntul său străvechi.

Cu privire la stadiul de dezvoltare a societății geto-dace, în unele lucrări apărute peste hotare se susține în mod eronat că daco-geții se aflau într-un stadiu

⁷ *Fontes historiae daco-romanae*, vol. II, p. 672.

⁸ Vasile Pârvan, *Op. cit.*, p. 262.

⁹ N. S. Derjavin, *Istoria Bulgariei*, Moscova, Ed. Academiei de științe a U.R.S.S., 1945, p. 60.

¹⁰ Huszti András, *O és uji Dacia*, f. 1, 1971, p. 5—6.

¹¹ Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 26—27 octombrie 1977, cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, în „Știința” din 16 noiembrie 1977.

inferior de dezvoltare, că în măsura în care a existat o civilizație, aceasta a fost de împrumut. Această teză este folosită drept argument pentru susținerea unei alte teze, la fel de greșită, privind extirparea poporului geto-dac de către armata romană.

În ultima vreme, în unele lucrări privind istoria românilor, apărute în străinătate, se afirmă, de asemenea, că dacii au fost un popor aparte de cel get; că din dacii romanizați s-au format românii, iar din geții romanizați dar foarte puternic slavizați s-au format moldovenii ca o etnie deosebită. Alți istorici merg pînă acolo în denaturarea adevărului istoric încît pretind că poporul român s-ar fi format în sudul Dunării, de unde ar fi penetrat în spațiul carpato-dunărean și apoi în Transilvania. De exemplu, în lucrarea „Cronologia istoriei universale din perioada preistorică pînă în 1977”, de Csato-Jemnitz Gunszt-Markus, apărută la Budapesta în 1981, în Editura didactică se spune textual: „strămoșii românilor sînt triburile traco-ilire, care au fost romanizate în perioada stăpînirii de către romani a provinciei Iliria, iar apoi s-au contopit cu coloniștii slavi și așa s-a născut poporul român (Vlach, în ungurește Olah) în perioada secolelor VI—XII. Începînd cu secolul al XII-lea, din Peninsula Balcanică ei se întind între Dunăre și Carpați, apoi spre Transilvania”. Acestea sînt teorii false. Numeroase și convingătoare argumente istorice și arheologice atestă identitatea dintre geți și daci. Izvoarele antice subliniază că dacii și geții erau același popor, numit în izvoarele grecești geți, iar în cele romane și dacice — dacii. De asemenea, a devenit o axiomă faptul că poporul român s-a format în spațiul carpato-danubiano-pontic, în vechea Dacie.

Cu privire la terminologia popor-populație, folosite uneori în mod arbitrar, este necesar să se precizeze noțiunile în sens materialist-istoric: popor pentru colectivitățile umane stabile, organizate din punct de vedere social-politic, social-economic și instituțional și populație pentru colectivitățile umane migratoare, adică nestabile sau mai puțin stabile. În acest caz trebuie să se folosească termenul de „popor” pentru geto-dacii și „populație” pentru migratori. Încă din vremea geto-dacilor, strămoșii noștri geto-daci pot fi considerați un popor, întrucît: erau sedentari, în cadrul unui teritoriu definit, aveau organizare politică proprie, o limbă unitară, viață economică și spirituală dezvoltată.

Atunci cînd vorbim de atestarea poporului ca formă de comunitate istorică pe teritoriul patriei noastre, de fapt subliniem ideea că poporul dacic apare ca atare, înainte de stăpînirea romană. Această formă de comunitate are o permanență neîntreruptă, a rezistat condițiilor grele ale stăpînirii romane și ulterior în numeroase confruntări cu populațiile migratoare. Românii sînt continuatorii poporului daco-get, care desigur a cunoscut o evoluție, prin împletirea civilizației sale cu civilizația romană, suferind și alte influențe din afară. Așa cum se arată în Programul partidului nostru, această împletire a celor două civilizații a determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor plaiuri, punîndu-și „amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic”¹².

2. În legătură cu retragerea autorității romane la sudul Dunării și permanența poporului român

În secolele III—IX care corespund perioadei de retragere a autorității romane și de trecere pe teritoriul patriei noastre a principalelor populații migratoare, continuitatea poporului român s-a menținut și dezvoltat neîntrerupt, ducînd la încheierea statelor feudale românești în întreg spațiul vechii Dacii. Din acest punct de vedere apar ca absurde teoriile unor istorici străini care afirmă că odată cu retragerea aureliană, în Dacia s-a creat un vid care a fost umplut de unele populații migratoare ca slavi, bulgari, unguri ș.a., românii chipurile revenind în vechea Dacie abia în secolele XII—XIII. Referindu-se la aceste teorii pseudostiintifice, secretarul general al partidului nostru aprecia, la Congresul educației și învățămîntului că „vidul nu pe aceste

¹² Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 28. În legătură cu problemele menționate vezi: lucrarea *Izvoare și mărturii străine despre strămoșii poporului român*, de Mircea Mușat, Editura Academiei, 1980; revista „Anale de istorie” din 1980 și 1981; „Revista de istorie” din 1980 și 1981; Magazin istoric”, îndeosebi nr. 6/1961, consacrat tezaurului de la Hinova.

meleaguri a fost, ci poate, în conștiința unor istorici, care, servind interese străine de națiunile și popoarele lor, lucrând în interesul politicii imperialiste de dominație, încearcă, în continuare, ca și în trecut să invenioneze și să dezbinе oamenii muncii de diferite naționalități“.

Studierea atentă și obiectivă a istoriei noastre i-au dus pe unii istorici străini la concluzii corecte. În această privință istoricul american John Matley scria : „Teoria părăsirii Daciei și a populării acesteia ulterior, printr-o masivă migrare din sudul Dunării, este o teorie fantezistă, care, nefiind confirmată prin izvoare istorice, nu poate fi acceptabilă nici măcar ca ipoteză“. Autorul american consideră că, dacă n-ar fi existat pretențiile expansioniste, „cu aparență de justificare istorică, este puțin probabil ca o asemenea teorie să fi fost vreodată născocită“. Iar istoricul maghiar Huszti András scria : „Urmașii geților trăiesc și astăzi și locuiesc acolo unde au locuit părinții lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinții lor“¹³.

În dezvoltarea poporului român se conturează unele particularități născute în condițiile istorice impuse de populațiile migratoare : desfășurarea procesului cu prioritate în mediul sătesc, satul fiind de multă vreme izvorul țării noastre și al forței noastre de a fi ; spre deosebire de celelalte popoare romanice, care s-au format în cadrul unor regate barbare, poporul nostru a cunoscut forme specifice de organizare : obști sătești, uniuni de obști, romanii populare, voievodate, cnezate, ducate.

Populațiile migratoare, începînd cu secolul al III-lea al erei noastre, au provocat, în trecerea lor peste plaiurile românești, grave distrugerii și pustiiri. Referindu-se la aceasta, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că populațiile migratoare „de regulă, erau purtătoarele unei civilizații mai puțin dezvoltate. Aceasta a făcut ca, pentru o anumită perioadă, dezvoltarea forțelor de producție să fie frînată“¹⁴. Populațiile migratoare n-au putut schimba comunitatea de viață, limbă și cultură a poporului nostru, n-au putut opri cursul său istoric de unitate spre forme superioare de organizare politică și social-economică. O remarcă ce trebuie făcută este aceea că populațiile migratoare care s-au sedentarizat în apropierea spirituală a popoarelor cu care au venit în contact, au reușit să se adapteze nivelului de civilizație al acestora, să-și însușească creștinismul, cum a fost cazul bulgarilor și ungurilor.

Trebuie, de asemenea, menționat că poporul român și-a păstrat după retragerea romană un permanent contact cu civilizația lumii bizantine.

În această perioadă îndelungată brăzdată de puternice frământări social-politice, izvoarele istorice demonstrează continuitatea neîntreruptă de viață materială și spirituală a poporului român în spațiul în care s-a zămislit.

Izvoare de primă mînă din surse diferite, unele chiar scrise în limbi diferite, izvoare neavînd nici o legătură unul cu altul, vorbesc nu numai despre prezența dacoromanilor în întreg spațiul carpato-danubiano-pontic, dar și despre organizarea lor statală feudală. Marea necropolă și așezarea cu caracter mixt rural și urban din partea nord-vestică a orașului Alba Iulia, descoperite recent de arheologi, oferă informații de o deosebită însemnătate științifică privind sec. IV—XII, revelatoare pentru existența unei numeroase populații românești în așezări mari, dezvoltată din punct de vedere economic și cultural, organizată din punct de vedere politic în voievodate. Centrul fortificat de la Oresti (jud. Mureș) cu șanțuri și valuri de pămînt, atestă existența unei puternice formațiuni statale românești, în această parte a Daciei, la fel ca și cea de la Udești (jud. Suceava) și cetatea de lemn și pămînt de la Fundul Morții (jud. Botoșani).

O mențiune inedită despre românii din secolul al IX-lea e.n. — Oguzname — cea mai veche cronică turcă, din sec. IX e.n., menționează existența unei „Țări a românilor“ — în secolul al IX-lea, mai concret în jurul anului 839, iar în Geografia armeană a lui Moise Oboneanți alcătuită între anii 855—902, se amintește la nordul bulgarilor o „țară căreia îi zic Balak“, care este Valahia sau Țara românească.

Notarul anonim al regelui Bela amintește în Cronica sa Gesta Hungarorum de existența la finele secolului al IX-lea a trei ducate (voievodate) românești : 1. unul din Crișana, cu centrul în cetatea Bihor (Biharia) sub stăpînirea lui Menumorut. Al doilea în Banat cîrmuit de Glad și avînd un centru la Cetatea Cuvîn („Castrum Keve“) și altul la cetatea Orșova (Castrum Orsicia). Al treilea ducă sau voievodat era în Transilvania propriu-zisă. Aici, domnea românul Gelu („Gelou Quidam Blacus“), reședința lui fiind la cetatea Dăbica.

Afirmîndu-și hotărîrea de a-și apăra independența și de a-și păstra integritatea voievodatului său, cronică Gesta Hungarorum menționează că Menumorut a răspuns cu demnitate trimișilor regelui ungar : „Spuneți lui Arpad, ducele Ungariei,

¹³ Huszti András, op. cit., p. 8.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 690—691.

stăpînul vostru, că-i sîntem datori, ca prieten unui prieten, cu toate ce-i sînt de trebuință, fiind el om străin și ducînd lipsă de multe. Iar pămîntul pe care l-a cerut bunăvoinței noastre nu i-l vom da niciodată... nici din dragoste nici de frică... Și nu ne tulbură cu vorbe ca acele trimise, că e coborîtor din neamul regelui Attila, cel ce era numit „biciul lui Dumnezeu“. Chiar dacă acela a răpit cu sila pămîntul acesta de la strămoșul meu, acum însă... nimeni nu poate să-l mai smulgă din mîinile mele”¹⁵.

Pe alt plan apare falsă și afirmația din unele lucrări ungare, potrivit căreia, itinerarul triburilor maghiare venite din Atelcuz ar fi trecut prin Carpații Orientali în Transilvania, la 895, unde ar fi întîlnit o populație rară și aceasta de origine slavă. Recent revista „Historia“ din R. P. Ungară, în numărul 2/1981, în articolul „Unde au dispărut avarii?“ de László Gyula promovînd „teoria dublei descălecări“, care presupune că și înainte de ocupația din timpul lui Arpad, în bazinul carpatic trăiau locuitori ce vorbeau limba maghiară și care s-au contopit cu noii veniți, scoate în evidență că, indiferent cine vor fi fost locuitorii Panoniei (slavi, în general), societatea maghiară cuceritoare „era mult mai dezvoltată, avea o cultură agricolă proprie, cu stratificare socială pronunțată“. Doar această societate avansată putea prelua „moștenirea romană“. Un stat panon-slav n-a existat, iar pe ruinele statului avar au avut loc luptele dintre francii răsăriteni, statul bulgar dunărean (Tisa—Ardeal) și principatul Oraviei. Între aceste teritorii a existat un „teritoriu al nimănui“. În secolul al VIII-lea, în bazinul Carpatic, „se vorbea limba maghiară“.

În concluzie, autorul susține că populația avară a conviețuit cu cea maghiară și a contribuit la etnogeneza poporului maghiar.

Caracterul neștiințific al acestei teze reînviată în prezent este evident; izvoarele atestă că drumul triburilor maghiare spre Panonia a trecut prin Carpații Păduroși, iar cînd au început expansiunea spre Transilvania, venind dinspre vest aici existau formațiunile politice românești amintite mai sus care au opus o dirză rezistență invaziei maghiare. Cercetările arheologice din ultimul timp localizează cetățile Biharia, Satu Mare, Zalău, Cuvin, Orșova, Pescari. La Dobrica și Cluj-Mănăstur s-au descoperit două cetăți voievodale, centre ale voievodatului lui Gelu, confirmîndu-se și în cazul acesta afirmația cronicarului amintit care menționează că reședința voievodului Gelu era în apropierea riului Someș.

În Transilvania propriu-zisă au existat și alte formațiuni statale feudale românești care nu sînt amintite de Anonymus, deoarece ele au rămas la finele secolului al IX-lea și începutul celui următor în afara expedițiilor de cucerire ungară (Țara Birsei, Țara Făgărașului, Țara Almașului, Țara Hațegului, Țara Maramureșului etc.).

În spațiul românesc de la răsărit de Carpați, cronicile vechi amintesc o serie de voievodate românești, cum sînt cele ale Birlădenilor în centrul Moldovei, ale Cîmpulungenilor între curbura Carpaților și Dunăre și Marea Neagră. La sud de Dunăre, românii își orînduiesc viața statală în numeroasele Vlahii: Algă (Moesia), Mică (Etolia), Mare (Tesalia), Țara Valahia (Epir) ș.a., punînd la începutul mileniului al II-lea ca urmare a puternicelor legături cu românii din nordul Dunării bazele imperiului româno-bulgar sub dinastia Asăneștilor.

În acest mileniu, o seamă de documente pomenesc despre existența unor state ale românilor la sud de Dunăre, sub numele de Vlahia, Vlahia, Vlahia Mare, Vlahia Mică, Vlahia de Sus etc., avînd în frunte domnitori vestiți.

În legătură cu situația social-politică din spațiul carpato-dunăreano-pontic în această perioadă, în unele lucrări din istoriografia bulgară se afirmă că „stăpînirea primului țar bulgar ar fi cuprins întreg teritoriul României de azi“. Nici o dovadă certă — scrisă sau arheologică — nu atestă o asemenea stăpînire și nici măcar o dominație. În legătură cu componența etnică și vigoarea țaratului româno-bulgar este edificatoare corespondența Papei Inocențiu al III-lea și încoronarea în 1204 a lui Ioniță, de către trimisul pontifului, ca „rege al bulgarilor și al vlahilor“. Teze eronate sînt puse în circulație și în legătură cu al doilea țarat româno-bulgar mai ales prin necunoașterea prezenței românești în acest stat. Asăneștii sînt considerați a fi bulgari și nu români, iar caracterul statului specific bulgar. În realitate, era vorba de „începuturile conlucrării strînsă dintre populația română și populația bulgărească așezate pe malul drept al Dunării, în cadrul regatului bulgaro-valah al Asăneștilor, condus cînd de români, cînd de bulgari, și care a contribuit la dezvoltarea ambelor popoare“.

Procesul istoric obiectiv de făurire a statului feudal român centralizat, ca rezultat al dezvoltării și unificării voievodatelor de pe întreg teritoriul patriei noas-

¹⁵ Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român. Tematică, bibliografie, creșterea, Editura didactică și pedagogică, București, 1981, p. 78.

tre, a fost îngreuiat atât de tendințele centrifuge interne, datorate procesului de fărâmițare feudală caracteristic întregii Europe din acea vreme, cât și de vitregiile permanentului pericol extern. Așa se face că, începând din secolul al X-lea, după sedentarizarea lor în Cimpia Panonică, în pofida unei puternice rezistențe a românilor în frunte cu voievozii lor, cetele regilor unguri încep să se infiltreze în Transilvania. Ei reușesc să stăpânească părți din teritoriul din nord-vestul României (Transilvania) abia către sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea. În aceste condiții, organizarea administrativă a Transilvaniei a trebuit să aibă o structură deosebită de restul statului feudal ungar, păstrându-se pentru ea forma autohtonă de organizare: voievodatul, comun și celorlalte țări române. În această privință, umanistul ungar István Losonczy scria că „Țara Ardealului, cu care Ungaria se învecina la răsărit, se numea cindva Dacia de mijloc”; referindu-se la venirea în acest spațiu a ungarilor, el arăta că „regii unguri l-au stăpinit prin voievozii ai Ardealului”. În aceeași problemă, Nicolae Iorga scria: „Dintre toate provinciile pe care le-a stăpinit coroana Ungariei, singura care supt unguri a păstrat și șef al ei un voievod este Ardealul”¹⁶.

Astfel, sub coroana Sfântului Ștefan, Ungaria și Transilvania erau entități diferite, fiecare cu propria sa structură fizică și umană, propria sa organizare politică și cu propria sa orientare economică. Locuitorii Transilvaniei ignorau configurația geografică a Ungariei, fiind în schimb la curent cu realitățile Țării Românești. „Secuții, spune un scriitor ungar, cred că Ungaria este la fel de muntoasă ca și Ciucul, ei nu cunosc Seghedinul decât din auzite, dar chiar și copiii care se joacă în praf drumului cunosc Bucureștii, Brăila, Sinaia...” (Hegedüs Lorant. *A székeleyek kívándorlása Romániában*, Budapesta, 1902), iar istoricul Alexandru Szilagyi afirmă, în mod categoric, în tratatul său, că „Transilvania și Ungaria nu s-au confundat niciodată și că ele au format întotdeauna două țări diferite” (Alex. Szilagyi, *Erdélyország története*, Budapesta, I, 1859, p. 56). Același istoric ungar, căutând cauzele care au împiedicat „sudura” Transilvaniei cu Ungaria, spune că „acul busolei transilvănene părea fixat spre Orient din cauza populației care aparținea în majoritate bisericii orientale, pe cind în Ungaria era orientat spre Occident, încă din epoca primului său rege” (Alex. Szilagyi, *Erdélyország története*, Budapesta, I, p. 58).

Cu un număr presupus de 200 000 oameni, regii unguri nu puteau să facă față vastelor obligații apostolice pe care și le asumeră; ei nu puteau domina efectiv și nici asimila provinciile pe care le invadaseră. Iată de ce regii unguri au trebuit să procedeze la colonizări cu secuți și saxoni și să aducă ordinele cavalerilor-călugări pentru reușita propagandei catolice și apărarea Carpaților. Secuții s-au așezat mai întâi în părțile vestice ale Transilvaniei, în Crișana și, ulterior, la începutul secolului al XII-lea, în sud-estul Transilvaniei, zonă unde îi aflăm și astăzi. Originea secuilor este încă discutată: ei ar fi urmași și avarilor, descendenți ai unor populații tiurce sau ai unor triburi desprinse din Imperiul chazarilor în secolul al IX-lea, sau înrudiți cu maghiarii. Ei și-au păstrat de-a lungul evului mediu modul de viață, instituțiile și organizarea proprie și au luptat, în numeroase rânduri pentru libertate împreună cu românii, împotriva agresiunii maghiare, apoi otomane și tătare. Ștefan cel Mare voievod al Moldovei, a avut în oastea sa în lupta cu turcii de la Vaslui (1475) 5 000 de secuți; Pentru Rareș, voievod tot al Moldovei, a avut sprijinul secuilor în campania sa în Transilvania din 1541. În 1599—1600 secuții au luptat sub steagul lui Mihai Viteazul, voievodul Țării Românești, împotriva principelui-cardinal Andrei Báthory, care le răpise privilegiile.

Grupurile de germani, veniți din teritoriile de la vest de Rin, unii din ei și din Westfalia, Hessa, Thuringia și Bavaria, sînt cunoscuți sub numele de sași. Această populație și-a dezvoltat o cultură proprie și, datorită privilegiilor acordate de regii Ungariei, au desfășurat o activitate social-economică importantă, contribuind, alături de poporul român, de unguri și șvabi la progresul general al regiunii.

Existența timp îndelungat a țărilor române ca state feudale separate, n-a afectat unitatea etnică a poporului român, exprimată în comunitatea limbii și culturii, în similitudinile structurii economice, sociale și culturale pe întregul teritoriu locuit de români. Între ele s-au păstrat în permanență legături strînse politice, economice, spirituale, organizarea internă (domnia, dregătoriile, justiția, armata, alte instituții feudale) în linii mari identice sau asemănătoare. Poporul și-a păstrat în continuare identitatea etnică dăcică pentru toți locuitorii, chiar dacă a purtat mai multe nume luate după zone geografice, denumiri de ape, munți etc. Numele de munteni, moldoveni, transilvăneni, bănățeni, bucovineni, dobrogeni sau — în cuprinsul acestora și

84 ¹⁶ Nicolae Iorga, *Români și Slavi, Români și Unguri*, două conferințe ale Institutului pentru studiul Europei sud-orientale, București, 1922, p. 48.

mai particularizate — moți (în Munții Apuseni), vrinceni (în Vrancea), birseni (în Țara Birsei) etc. — definesc același popor — poporul român.

Concomitent cu procesul de organizare și consolidare a statelor feudale românești, Imperiul otoman cucerește și transformă în pašalicuri statele și popoarele din Peninsula Balcanică, ajungând, la sfârșitul secolului al XIV-lea, pe linia Dunării; în același timp, în vecinătatea țărilor române s-au creat ori s-au dezvoltat și alte state puternice sau imperii, cum au fost regatul polonez, imperiile habsburgice și țarist, ceea ce reprezenta un grav pericol pentru independența și unitatea poporului român.

În aceste condiții, țările române au trebuit să facă front comun (politic, militar, diplomatic, economic) împotriva agresiunilor și acțiunilor expansioniste ale marilor puteri, care își disputau interesele pe seama poporului nostru, ca și a altor popoare vecine.

Tocmai de aceea, lupta pentru unitate, libertate și neatințare constituie trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinând însuși modul lui de existență, concepțiile și idealurile sale ¹⁷.

3. Statutul țărilor române și raporturile cu Imperiul otoman

Se folosesc mai mulți termeni pentru a defini acest statut: stăpânire turcească, dominație turcească, regim turcesc etc. Astăzi cunoaștem cu certitudine că nu a fost o stăpânire turcească în țările române, așa cum s-a exercitat asupra unor popoare din Balcani; Țările Române nu făceau parte integrantă din Imperiul otoman. Ele aveau relații speciale, de suzeranitate cu Poarta, specifice epocii feudale. Țările Române și-au păstrat instituțiile proprii: domnia, sfaturile țării sau divanurile, instituțiile juridice și administrative, oastea, dreptul de a încheia convenții și tratate cu alte țări etc. Ele erau obligate să plătească Tribut către Poartă și pornind de la această obligație Poarta se amesteca în treburile domniei înscăunând sau înlăturând pe domnitori.

Tradiția confirmată de realitatea istorică atribuie pentru Muntenia lui Mircea cel Bătrîn, iar pentru Moldova moștenitorului lui Ștefan cel Mare, Bogdan al III-lea, încheierea primelor Capitulații (tratate) cu sultanul. Cronicarul Miron Costin, iar mai târziu Ion Neculce au descris solia Moldovei din 1511 la Istanbul și stabilirea relațiilor de suzeranitate dintre Moldova și Imperiul otoman. Primul articol al tratatului cu Moldova glăsuia că: „Poarta recunoaște Moldova ca țară liberă și necucerită”. Alte articole precizau că „Moldova va fi condusă și guvernată după propriile ei legi, fără ca Poarta să se amestece”, că domnitorii săi vor fi aleși pe viață de popor, „și confirmați de Sublima Poartă”. Această confirmare, împreună cu tributul anual, constituiau principalele privilegii ale suzeranului turcesc.

Deosebit de importante erau obligațiile pe care și le asuma sultanul de a apăra Moldova contra oricărei apresiuni „fără să i se facă nici cea mai mică nedreptate și fără a suferi nici cea mai mică știrbire a teritoriului ei”, „turcii nu vor putea avea, nici să cumpere pământuri în Moldova..., nici să construiască acolo moscheie” ¹⁸.

Prevederile Capitulațiilor, atît în ceea ce privește Moldova, cît și Țara Românească, și-au găsit o reflectare în realitatea istorică a relațiilor româno-otomane din secolele XIV—XIX. Și aveau să fie recunoscute și de alte puteri europene în marile tratate internaționale din sec. XIX (Paris, 1856 ș.a.).

Transilvania, după 1541, cînd Ungaria a devenit Pașalic turcesc ca urmare a înfrîngerii de la Mohacs, a fost recunoscută de Poartă ca un voievodat autonom.

¹⁷ În legătură cu aceste probleme, a se vedea articolele: „Considerații privind urmările dominației străine” în „Anale de istorie” nr. 2/1981 și „Cititori bizantini ai alfabetului slavon: „Metodiu și Kiril” de Răzvan Teodorescu („Contemporanul”, 29 mai 1981), „Ajutorul acordat de țările române popoarelor din sud-estul Europei” de Alexandru Duțu („Contemporanul”, 24 aprilie 1981), revista „Anale de istorie”, nr. 2/1981 și „Revista de istorie” începînd cu nr. 5 din 1981. Stelian Brezianu, articolul din „Contemporanul” din 4 septembrie și unul din 11 septembrie 1981. Cronica lui Anonymus și continuitatea românilor I, II.

¹⁸ Acte și documente relative la istoria renașterii României, publicate de D.A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, vol. VI, partea a II-a, București, 1896, p. 155—156.

O caracteristică a dezvoltării țărilor române a constituit-o permanența legăturilor economice dintre ele, care, peste granițele politice artificiale și vremelnice, au format un puternic element de unitate a poporului român. Economia Valahiei, Transilvaniei și Moldovei se completau reciproc într-o unitate de nezdruccinat.

Deși Transilvania din punct de vedere politic a depins forțat timp de câteva secole pînă la 1526 de regatul feudal ungar, existența sa economică s-a desfășurat într-un sens divergent de cea a regatului ungar propriu-zis, ea gravitînd spre est și sud-est, spre celelalte două principate române, Țara Românească și Moldova. Această orientare firească a legăturilor ei economice a fost de altfel recunoscută de mulți istorici, economiști și geografi, români și străini, printre care și maghiari. Unul din aceștia, Kálnoky Jenő, în 1915, într-un aprofundat studiu, recunoștea, bazat pe date și pe fapte concrete, că Transilvania „nu vine să se ralieze aici (adică la Budapesta — n.n.), ea rămîne în afară ca o unitate fizico-geografică distinctă; în decursul istoriei — remarcă el — această situație a fost totdeauna pusă în evidență. Fie ca Dacie, fie ca principat al Transilvaniei, ea a avut mereu o istorie proprie...”.

Desființarea regatului feudal ungar după 1526 a determinat pe mulți nobili feudali unguri, mai mari și mai mici, să fugă de pe pămînturile lor ungare transformate în pašalicuri și să se refugieze în voievodatul autonom Transilvania, îngroșînd astfel rîndurile exploatatorilor. În același timp, diverși voievozi ai Transilvaniei, de origine maghiară, au căutat unitatea cu Moldova și Țara Românească pentru a sprijini Ungaria în vederea eliberării de sub ocupația turcească. Așa a fost cazul cu Bethlen Gabor, cu Racozi și alții.

Existența aceluiași statut juridic al Munteniei, Transilvaniei și Moldovei cu Poarta a fost de natură să determine stringerea legăturilor între românii de pe ambele versante ale Carpaților, a stimulat dezvoltarea colaborării pe multiple planuri între cele trei state românești. Înfăptuirea unirii, la 1600, ca rezultat al dezvoltării istorice obiective a țărilor române, al luptei maselor largi, a întregului popor, apărea ca o necesitate logică, imperioasă. Momentul politic a impus astfel apariția unei personalități, de talia lui Mihai Viteazul, capabilă să îplinească un ideal pentru care militaseră la vremea lor și alți iluștri înaintași.

Ca un simbol al dreptului istoric de a trăi liber și independent în vatra strămoșească, poporul român a reușit să înfăptuiască actul cel mai strălucit al evului mediu românesc, realizînd, acum aproape patru secole, sub domnia lui Mihai Vodă Viteazul, prima reunire politică a țărilor române în fruntariile ce cuprindeau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii.

Nevoia de a crea o forță militară însemnată, l-a împins pe domnul român să înfăptuiască unirea țărilor române de același neam. Prin aceasta el a ridicat pe o treaptă superioară ideea unirii țărilor române pe care, înaintea lui, o promovaseră Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Ioan Vodă cel Viteaz și alți viteji domnitori și voievozi. Mihai Vodă a reluat gîndul lui Petru Rareș și a realizat „planul dacic”, pe care căutaseră să-l înfăptuiască Despot vodă sau principii Bathorești ai Transilvaniei și care prinseseră contur prin încercarea lui Sigismund Bathory de a face din Transilvania piesa centrală în „restaurarea” vechii Dacii. Cronicarul polon Stanislav Sarmicki afirma, de pildă, despre Despot Vodă că acesta urmărea să unească Transilvania, Țara Românească și Moldova, care „au fost locurile de baștină ale dacilor”.

În vremea lui Mihai Viteazul au avut loc în Transilvania adevărate explozii ale sentimentelor populare de solidaritate românească, bazate pe ideea unității. După cum spune cronicarul Szamosközy, „românii care, așezați în sate, locuiesc toată Transilvania, s-au unit cu oamenii de aceeași origine veniți de peste Carpați și s-au răscolat pretutindeni (împotriva nobilimii exploatare) plini de încrederea pe care le-o inspira un domn din neamul lor”. Același lucru îl mărturisește cronicarul sas G. Kraus: „românii s-au răscolat atunci deoarece... Mihai era din poporul lor, adică român”.

În Moldova, cea de-a treia țară românească, cu aceleași năzuințe de eliberare ca și Țara Românească și Transilvania, Mihai nu a întîmpinat practic aproape nici o rezistență. „Au venit — scrie cronica — toată oastea cu țara de i s-au închinat lui”.

Unirea realizată de Mihai Viteazul a avut, deci, la bază o solidaritate românească, izvorîtă din conștiința apartenenței românilor la același popor, adică din conștiința unității lor.

Deși realizarea unirii țărilor române sub domnia lui Mihai Viteazul a fost de scurtă durată, ea a rămas o prezență vie în cugetarea și simțirea atît a contemporanilor, cît și a urmașilor săi. „...Ideea unirii țărilor românești — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu —, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei.

nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlintate în inşei singele, în conştiinţa şi spiritul întregului nostru popor“¹⁹.

Opera săvîrşită de Mihai într-un moment de apogeu al puterii otomane a demonstrat popoarelor asuprite din Balcani că eliberarea şi unitatea statală sînt pe deplin realizabile. Aşa se şi explică de ce figura marelui domnitor român intră în literatura orală şi scrisă a popoarelor sud-dunărene subjugate de otomani, care vedeau în Mihai pe eliberatorul lor. În numeroase mărturii contemporane se spune : „sîrbii, bulgarii şi dalmatinii aşteaptă pe voievodul Munteniei peste Dunăre să i se închine“ ; „creştinii din Bulgaria şi de dincolo de Dunăre îl aşteaptă cu cereri mari şi-l îndeamnă zilnic să vină să-i elibereze“. Cronicarul Stavrinov exprima aceleaşi gînduri scriind : „sîrbii şi bulgarii ţineau cu Mihai şi aşteptau cu nerăbdare să-l vadă trecînd la dinşii şi să se închine lui“. Cele mai înaintate personalităţi ale culturii româneşti din întregul Ev mediu — şi continuu după aceea, în epoca modernă —, scrierile tipărite dincoace sau dincolo de Carpaţi, dincolo sau dincoace de Milcov, au evocat cu veneraţie epoca şi personalitatea lui Mihai Viteazul, unirea înflăcărînd aspiraţia seculară de unitate a tuturor românilor în frontierele lor fireşti. „Mihai — sublinia pe bună dreptate istoricul Grigore Tocilescu — a rămas pururea eroul naţional al tuturor românilor, simbolul de unire al fraţilor despărţiţi de vitrega soartă şi de vecinii cotoipitori“. La rîndul său, Nicolae Iorga scria : „A-l uita pe Mihai Viteazul, acuma şi întotdeauna ar fi să ne uităm pe noi înşine, să părăsim menirea noastră“.

*
* *
*

Faptele istorice dovedesc că, începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi la începutul secolului al XVIII-lea, cînd puterea Imperiului otoman era în declin, în timp ce puterea Imperiului habsburgic şi Rusiei ţariste creştea, ţările române au fost la interferenţa intereselor celor trei mari imperii. În această situaţie, Poarta, căutînd să facă faţă permanentelor presiuni ale celorlalte curţi imperiale, a încercat nu de puţine ori să-şi rezolve greutăţile militare şi politice pe seama ţărilor române. Pentru a se apăra de consecinţele unei asemenea stări de lucruri, ţările române au încheiat o serie de tratate, pe picior de egalitate, prin care se asigura, fie şi pentru perioade scurte, respectarea păcii şi liberei lor dezvoltări. În acest context se înscriu tratatele încheiate cu Rusia care, vizînd îndeaproape o serie de teritorii aflate sub dominaţia otomană, îşi aroga în acelaşi timp rolul de protecţie a popoarelor ortodoxe împotriva asupririi otomane. La 7 mai 1656, în timpul domniei lui Gheorghe Ştefan şi a ţarului Alexei Mihailovici, se încheia primul tratat politic, cunoscut pînă acum, între Moldova şi Rusia. În primul articol al acestui tratat, Rusia se obliga să respecte rînduiele Moldovei, aşa cum au fost înainte, adică fără nici un amestec în politică şi administraţie :

„I. Rînduielele noastre şi ale ţării noastre — se specifica în tratat — să nu se strice, ci, precum am trăit şi s-au condus în această lume ceilalţi domni vechi ai ţării noastre, acei care nu erau în închinarea şi sub cîrmuirea împărăţiei turcilor, în felul acela şi în aceeaşi rînduială să vieţuim şi să ne conducem şi noi împreună cu toată ţara noastră“.

De asemenea, prevederile tratatului încheiat de Dimitrie Cantemir domnul Moldovei, cu Petru cel Mare, ţarul Rusiei, la 13 aprilie 1711, arată în articolul 6 „toată puterea statului va fi în mina domnului“²⁰. Totodată, ţarul Rusiei recunoştea în articolul 11 că „Hotarele Principatului Moldova după drepturile sale antice sînt acelea ce se descriu cu riul Nistru, Cameneţ, Bender (Tighina), cu tot teritoriul Bugeacului, Dunărea, Muntenia, marele ducat al Transilvaniei şi cu teritoriul Poloniei după delimitarea făcută“²¹.

¹⁹ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 694.

²⁰ *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1386—1900). Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenţii şi alte acte cu caracter internaţional*, Editura politică, Bucureşti, 1971, p. 198.

²¹ *Ibidem*, p. 200.

Lupta poporului român pentru unitate și neatințare se va dezvolta și mai mult, atât în România unită în 1859, cât și în teritoriile subjugate de puteri străine, cu toate piedicile ridicate în cale de marile imperii.

O situație extrem de grea a apărut în Transilvania, după încheierea, în 1867, a pactului dualist austro-ungar, care desființa orice urmă din multiseculara autonomie a acestei provincii înglobând-o forțat în cadrele statului ungar, ceea ce a avut urmări dintre cele mai dezastruoase pentru existența populației românești de aici.

Reformele adoptate în timpul domniei lui Al. C. Cuza au reprezentat adevărate acte de împotrivire față de pretenția celor șapte puteri de a ține dezvoltarea poporului român sub „garanția” lor fapt ce a determinat repetate încercări din partea acestora de a anula unirea printr-o intervenție directă, luind ca pretext unele nemulțumiri ale unor cercuri ale moșierilor.

4. Afirmarea conștiinței naționale moderne

Atunci când, în procesul destrămării orânduirii feudale, al apariției și dezvoltării relațiilor capitaliste, începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, elementelor de unitate materială și spirituală, de limbă și cultură, de unitate etnică și a conștiinței de neam, aspirațiilor și idealurilor comune li s-au adăugat impulsul dinamic al progresului economic capitalist, nevoia lărgirii și asigurării unei piețe unitare, conștiința unității de neam s-a dezvoltat în conștiința națională, iar năzuința de unitate a devenit țel politic, țelul unirii tuturor forțelor românești într-un stat național unitar.

Un rol important în afirmarea conștiinței naționale, ca fenomen istoric, l-a avut pleiada de renumiți cronicari, ca și reprezentanții de seamă ai culturii românești care au contribuit la dezvoltarea conștiinței unității poporului român, a originii lui comune, prin sublinierea luptelor seculare duse împotriva cîmpitorilor, a momentelor de strălucire ale istoriei sale (Gr. Ureche, M. Costin ș.a.).

În secolele XVII—XVIII, ca urmare și a actului unității naționale din 1600 se afirmă tot mai larg trăsăturile conștiinței de neam și limbă. În această perioadă, sentimentul istoriei naționale era predominant în opinia românească. Programul politic românesc este concretizat în documentul de profundă analiză și sinteză a intereselor națiunii române în ansamblul ei, cunoscut sub numele de *Supplex Libellus Valachorum* (1791). Deși elaborat și adaptat realităților din Transilvania, unde românii — oamenii pămîntului — nu erau recunoscuți ca națiune cu drepturi egale, alături de unguri, sași, secui (naționalități minoritare), acest program-document deschide o etapă nouă în mișcarea națională românească; ideea de națiune română cu drepturi imprescriptibile asupra teritoriului său strămoșesc, cu dreptul de a-și organiza viața în mod liber și nestîngherit, este exprimată clar și devine suportul acțiunilor politice și sociale în etapa următoare. În 1804, noul *Supplex Libellus* românesc spune limpede că românii sînt „moșteni în Dacia (Dachia), care să cuprindă din Ardeal, Valahia, Moldo-Vlahia și Bănatul”, adăugînd apoi: „Neamul acesta s-au despărțit cu stăpînirea, fieștecare țară cu voievodul său, precum Țara Românească și Moldova astăzi se stăpînește”.

În acest cadru, mișcarea pentru emancipare și unitate națională capătă dimensiuni noi prin Școala Ardeleană, ca și prin mișcările și asociațiile culturale și politice din Muntenia și Moldova. Cuvintele Dacia, Daco-România, deveniseră un manifest în publicațiile istorice și literare ale epocii.

Din mijlocul acestor oameni și a acestei atmosfere spirituale, s-au ridicat aceia care vor face să se afirme și mai puternic mișcarea culturală de reînnoire națională, reflex ideologic al prefacerilor economice și sociale din perioada crizei feudalismului și a dezvoltării capitalismului: Samuil Micu — nepotul precursorului Ioan Inochentie Clain, Petru Maior și Gheorghe Șincai. Prin opera lor istorică, filologică și didactică se continuă firul preocupărilor marilor noștri cărturari moldoveni și munteni. Originea istorică comună, continuitatea de viață a poporului român pe pămîntul pe care s-a născut, idei care au călăuzit cu o jumătate de veac mai înainte pe cronicarii precursori, au fost fundamentate cu argumente științifice de către corifeii Școlii Ardelene. Ca și Dimitrie Cantemir, deschizător de drum, acești reprezentanți ai teoriei iluministe au înțeles să facă din scrisul lor armă de luptă și fundament teoretic unui crez multisecular — operă ce trebuie mai bine prezentată de istorici.

Izvorită — și alimentată — din conștiința de neam, cultura a ridicat această conștiință pe o treaptă nouă, pregătind poporul român pentru efortul prin care în noua etapă istorică ce se anunța, va cunoaște încununarea luptei sale : unitatea și independența națională.

5. Unitatea și independența în epoca modernă

Revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, determinată de stările externe și interne de mare complexitate și tensiune în care se găseau țările române, a marcat un moment de cotitură în lupta pentru libertate națională și dreptate socială, pentru scuturarea dominației străine și afirmarea drepturilor legitime ale poporului român, marcind începuturile epocii moderne în istoria României.

Prin amploare și intensitate, prin programul național și social înscris pe steagul său, revoluția de la 1821 reprezintă cea mai mare ridicare la luptă a românilor pentru obținerea drepturilor legitime ale țării lor după încercarea reușită a lui Mihai Viteazul la 1600. Tudor Vladimirescu, aprecia Mihail Kogălniceanu, a ridicat „în Valahia steagul național, vestind românilor că vremea venise pentru ca țara să scuture stăpânirea străinilor, să depărteze abuzurile care o rodeau și să dobândească un guvern național“.

Desfășurările revoluționare de la 1821 au cuprins, într-o formă sau alta, toate teritoriile locuite de români, indiferent de statutul politic și juridic în care se aflau. În timp ce în Țara Românească Tudor Vladimirescu restaura domnia pămînteană după mai mult de un veac de încălcare grosolană de către Poarta otomană a prevederilor cuprinse în tratatele încheiate cu țările române, în Moldova aveau loc puternice frământări și mișcări naționale și sociale, care au dus la înlăturarea cu forța a unor reprezentanți ai administrației impuse de otomani, pas important spre restaurarea și în această țară românească a domniei pămîntene. Dealtfel, în documentul programatic din 5 aprilie 1821, Tudor formula ideea solidarității și a luptei comune a românilor pentru obiectivul național comun : „Ca fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor Principaturi, ajutîndu-ne unii pe alții“. De asemenea, în Transilvania, mișcările și agitațiile românilor care așteptau venirea lui Tudor („crăiuțul Todoraș“), au însoțit evenimentele revoluționare de la sud de Carpați. „Toate împrejurările — se sublinia într-un document de epocă — arată că țărînimea română de aici privește cu simpatie evenimentele din Țara Românească și, în caz că s-ar produce o incursiune din partea aceea, s-ar arăta fără îndoială dispusă să i se alătore“. Aceste mișcări au avut loc pe fundalul accentuării procesului de deznaționalizare forțată a românilor transilvăneni, cărora li se refuza condiția de națiune egală în drepturi cu cele trei naționalități privilegiate din Transilvania. Combătînd tendințele șoviniste maghiare de introducere în administrația provinciei a limbii maghiare în locul celei latine, umanistul transilvănean de origine germană, Stephan Ludwig Roth recunoștea, în 1842, că românii formau populația majoritară a Transilvaniei și pleda pentru folosirea limbii române ca limbă oficială : „Nu văd nevoia de a se impune o limbă oficială a țării. Căci noi avem deja o limbă a țării. Nu este nici limba germană, nici cea maghiară, ci este limba română“²².

În perioada dintre revoluțiile de la 1821 și 1848, emanciparea națională a românilor aflați sub stăpîniri străine, unirea lor într-un singur stat național, obținerea independenței depline față de orice formă de dominație și amestec străin — reforme cu caracter burghezo-democratic — au constituit problemele fundamentale comune ale luptei întregului popor român, afirmate și susținute cu deosebită forță și în revoluția de la 1848. Cea mai clară expresie a acestor deziderate naționale a dat-o Nicolae Bălcescu cînd scria : Vrem să fim o nație — una, puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră și al celorlalte nații căci voim fericirea noastră și avem o misiune a împlini în omenire... Unitatea națională fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari care întrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră“²³.

²² Stephan Ludwig Roth, *Viața și opera*, Editura științifică, București, 1966, p. 101.

²³ Nicolae Bălcescu, *Opere*, tom, I, partea a II-a, 1940, p. 126.

În ceea ce privește revoluția română de la 1848, ea a avut un caracter unitar și a marcat un moment important în trecerea României pe drumul dezvoltării capitaliste, exprimând hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a făuri unitatea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului social.

Subliniind caracterul unitar al revoluției, tovarășul Nicolae Ceaușescu apreciază: „Plămădite în condiții asemănătoare, desfășurându-se în aceeași perioadă, proclamînd țeluri comune, evenimentele revoluționare din 1848 au avut un caracter unitar în toate țările române; în centrul lor se aflau pretutindeni desființarea servituților feudale și eliberarea țărănimii iobage, introducerea libertăților democratice burgheze, scuturarea dominației străine și realizarea unității și independenței naționale — obiective democratice care interesau cele mai largi pături sociale, corespundeau năzuințelor afirmării de-sine-stătătoare a națiunii române”²⁴.

Parte integrantă a revoluției române de la 1848, revoluția românilor din Transilvania a pus pe primul plan emanciparea politică a românilor și Unirea cu Țara.

În unele lucrări ale istoriografiei ungare continuă să se acrediteze teza cu privire la caracterul pretins „contrarevoluționar” al luptei românilor din Transilvania pe baza „colaborării” cu habsburgii, teză care preia idei naționaliste vehiculate de către conducătorii unguri încă de la 1848. După cum se știe, Lajos Kossuth, conducătorul revoluției ungare de la 1848 n-a înțeles necesitatea acordării libertății naționale a popoarelor asuprite de coroana ungară. El spunea că „Integritatea teritorială și unitatea politică a țării (Ungariei feudale — n.n.) reprezintă acel hotar în limitele căruia trebuie să-și găsească rezolvare problema națională... Dezmembrarea țării după limbi, destrămarea unității sale politice conform limbilor, o consider drept crimă împotriva patriei”. Așa se înțelege refuzul principalilor conducători ai revoluției ungare de a recunoaște drepturile poporului român ca națiune politică, precum și hotărîrea de a menține în Transilvania stările feudale retrograde, de a trimite trupe pentru masacrarea populației românești. Toate acestea au culminat cu decizia Dietei reacționare de la Cluj, compusă din reprezentanți ai naționalităților privilegiate, de anexare a Transilvaniei la Ungaria, în pofida protestelor hotărîte ale românilor.

Trebuie însă să arătăm că au fost reprezentanți ai unor curente progresiste din rîndul națiunii maghiare care s-au împotrivit unei asemenea politici sovine. „În Transilvania — scria gazeta ungară „15 martie”, ce apărea la Pesta — două puteri au să hotărască asupra soartei uniunii (Transilvaniei cu Ungaria — n.n.: Dieta și poporul român, Dieta nu reprezintă decît cîteva sute de oameni, românimea înseamnă Transilvania întreagă. Uniunea Transilvaniei cu Ungaria fără consimțămîntul românilor e un lucru de care nici nu ne apucăm”.

Exprimîndu-și vetoul față de hotărîrea aristocrației maghiare din Dieta de la Cluj de anexare a Transilvaniei la Ungaria, fără consimțămîntul românilor care formau majoritatea acestei provincii, țărani care veniseră la Blaj, încă la 18/30 aprilie 1848, declarau: „Nu ne vindem țara, nu vrem să știm nimic despre unirea ce vreau să o facă domnii (nobilii maghiari — n.n.) fără știrea românilor; noi vrem, înainte de toate, să fim liberi în țara noastră, ca serbi nu putem face învoielii cu țări străine; după ce vom fi liberi, națiune liberă, vom vedea apoi cu ce țară ne unim și vom avea de-a face”.

Unii istorici străini trec cu vederea și străduințele unor conducători ai revoluției române de unire a românilor și maghiarilor în lupta împotriva imperiilor absolutiste care amenințau deopotrivă ambele popoare”. „Fîrea ne-a așezat în una și aceeași parte, ca împreună cultivînd-o — se adresa Avram Iancu către Simonffy — ca împreună să asudăm și împreună să gustăm dulceața fructelor ei. Convingeți-vă deplin că între noi și voi armele niciodată nu pot hotărî”. Aceleași idei le exprima luptătorul revoluționar maghiar Josef Simonffy care spunea: „Românii și ungurii au neapărată trebuință de cea mai strînsă frăție. Numai astfel își vor asigura existența. Prin urmare, cine seamănă ură și produce vărsare de sînge între aceste două națiuni surori este trădător al propriei națiuni”. Iar publicația săsească „Satellit” scria: „Peretii despărțitori sînt nu mai izoleze pe sas, pe ungur și pe român. Aceștia trei, într-o strînsă alianță frățască, vor rezista victorioși oricărui dușman sumbru și se vor dezvolta împreună”.

Revoluția română de la 1848 a întîmpinat încă de la începuturile ei împotrivirea înversunată a marilor imperii absolutiste vecine — habsburgic, țarist și otoman — care au cooperat la înăbușirea acesteia. Punînd în lumină cauzele înfrîngerii revolu-

ției române de la 1848, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „Un factor principal care a dus la înfringerea revoluției a fost intervenția brutală a forțelor reacționare din exterior, a marilor imperii vecine profund ostile tendinței de emancipare a poporului român, eliberării sale naționale și sociale, unirii lui într-un singur stat ; revoluția de la 1848 din țările române apărea ca un pericol pentru existența acestor imperii reacționare“²⁵. Cancelariile marilor puteri vecine încercau să prezinte revoluția de la 1848 din țările române ca un fenomen străin spiritelor și intereselor poporului român, ca un curent „importat“ de o mină de răzvrățiți.

6. Formarea statului român modern

Marile idealuri ale revoluției de la 1848 pentru care au luptat masele largi ale poporului român, aveau să rodească la numai un deceniu după desfășurarea acesteia, cînd, la 24 ianuarie 1859, prin unirea Moldovei și Munteniei, „actul energetic al întregirii națiunii române“, s-au pus bazele statului național român modern, deducînd astfel planurile croite de marile puteri împotriva românilor. Este știut că, încă din războiul Crimeii (1853—1856), acțiunile cu caracter național-revoluționar din țările române au determinat ridicarea chestiunii românești la rang de problemă europeană, obligînd marile puteri să o ia în discuție la Conferința de pace de la Paris din 1856. Conferința a înlăturat „protectoratul“ Rusiei țariste asupra Principatelor române (instaurat după pacea de la Adrianopole din 1829), a redat Moldovei cele trei județe din sudul Basarabiei și insula Șerpilor și a trecut Principatele române sub garanția celor șapte mari puteri. De asemenea, Conferința a hotărît consultarea poporului român cu privire la viitorul celor două Principate. Sînt cunoscute, de asemenea, uneltirile unora dintre marile puteri în vederea menținerii separate a Moldovei și Țării Românești, situație care le oferea condiții mai prielnice manevrelor de culise sau imixtiunii în treburile lor interne.

Unirea Principatelor — înfăptuită ca expresie a voinței poporului român de unitate și libertate națională — a pus în evidență, încă o dată, în modul cel mai convingător, unanimitatea în aspirații și acțiunea tuturor claselor și păturilor societății românești atît din Țara Românească cît și din Moldova, în lupta pentru unire, rolul maselor ca făuritoare ale istoriei, precum și contribuția majoră pe care o pot avea personalitățile care se identifică cu aspirațiile maselor largi populare și înțeleg sensul devenirii istorice. Exprimînd cu multă claritate acest mare adevăr istoric, Mihail Kogălniceanu declara în Adunarea ad-hoc a Moldovei : „Unirea Principatelor într-un singur stat, dorința cea mai mare, cea mai generală, hrănită de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este firească, legitimă și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, aceiași nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeuri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri de trecut, același viitor de asigurat și, în sfîrșit, aceeași misie de împlinit“²⁶.

Unirea Principatelor s-a bucurat de un deosebit ecou și în celelalte provincii românești, aflate încă sub stăpînire străină, care dobîndeau noi temeuri pentru speranța lor permanentă de a se uni cu Țara. Alexandru Papiu Ilarian scria în 1860 : „...Românii din Transilvania, în împrejurările de față, numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă semnalul, numai de aici își văd scăparea. Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decît în Principate...“.

Unii istorici din străinătate acreditează ideea că unirea din 1859 a avut un caracter retrograd, prin aceea că a determinat întreruperea procesului de formare și dezvoltare a „națiunii moldovenesti“. După aceștia, procesul legic obiectiv al unirii celor două provincii românești se reduce la „un tîrg“ între virfurile boierimii moldovenesti care trădînd interesele poporului moldovenesc s-au unit cu virfurile burgheziei din Muntenia. În același timp, ei acreditează ideea că pînă la 1859 neexistînd națiunea română, statul român, toate răpirile teritoriale, sînt justificate deoarece ele au fost tratate cu Imperiul otoman. Aceste idei, în contrast evident cu adevărul is-

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 293.

²⁶ Anul 1848 în *Principatele române. Acte și documente*, tom. IV, Institutul de arte grafice „Carol Göbl“, București, 1903, p. 109.

toric, slujesc aserțiunii conform căreia Moldova n-ar fi fost o provincie istorică românească, că moldovenii nu sint români, că ei vorbesc o altă limbă, și, ca atare, ei ar forma o unitate politico-statală și etnică distinctă.

În realitate, unirea din 1859 care a pus bazele statului național român modern, reprezintă un eveniment istoric determinant pentru poporul nostru, care a creat condiții favorabile pentru cucerirea independenței absolute a țării și încheierii procesului de formare a statului național unitar.

Lupta poporului român pentru unitate și neatințare se va dezvolta și mai mult, atît în România unită în 1859, cît și în teritoriile subjugate de puteri străine, cu toate piedicile ridicate de marile imperii.

O situație extrem de grea a apărut în Transilvania, după încheierea, în 1867, a pactului dualist austro-ungar, care desființa orice urmă din multiseculara autonomie a acestei provincii, înglobînd-o forțat în cadrele statului ungar, ceea ce a avut urmări dintre cele mai dezastruoase pentru existența populației românești de aici.

Reformele adoptate în timpul domniei lui A. I. Cuza au reprezentat adevărate acte de împotrivire față de pretenția celor șapte puteri de a ține dezvoltarea poporului român sub „garanția” lor, fapt ce a determinat repetate încercări din partea acestora de a anula unirea printr-o intervenție directă, luînd ca pretext unele nemulțumiri ale unor cercuri ale moșierilor.

După cum se știe, după secole de jertfe și de neîntrerupte eforturi închinete libertății și progresului patriei, s-a ajuns, în mod obiectiv, la actul istoric din 9 mai 1877 — proclamarea independenței absolute a României de către Parlament prin vot unanim în urma refuzului repetat al guvernului otoman de a tranșa pe cale politică recunoașterea neatințării României. Răspunzînd atacurilor armatei otomane de la sud de Dunăre, România și-a mobilizat întregul său potențial economico-militar pentru apărarea țării, consfințind pe cîmpul de luptă hotărîrea de independență a Parlamentului. În războiul declanșat între Turcia și Rusia, în care prima urmărea menținerea stăpînirii nejuste asupra multor țări și popoare din Balcani, iar a doua extinderea dominației ei în această zonă, România a participat pentru cucerirea deplinei independențe, transformîndu-l într-un război popular și național.

În pofida adevărului, unii istorici bulgari și sovietici minimalizează pînă aproape de negare aportul hotărîtor al României la obținerea victoriei, prezentînd-o ca rezultat exclusiv al trupelor țariste. Mai mult, acești istorici susțin împotriva adevărului că obținerea independenței României, a Serbiei și a autonomiei Bulgariei s-ar datora Rusiei țariste. Or, sint cunoscute telegramele principelui Nicolae al Rusiei prin care acesta solicita domnitorului Carol I să intervină urgent cu armata română, „Turcii masînd cele mai mari forțe la Plevna, distrug. Rog faceți fuziune, demonstrație, și dacă este posibil, trecerea Dunării”²⁷. Însuși comandantul trupelor turcești, Osman Pașa, s-a predat trupelor române (generalului Cerchez). Participarea armatei române a schimbat cursul războiului și obținerea victoriei împotriva Turciei.

Cu toată contribuția majoră a României în război, politica de forță și dictat, caracteristică marilor puteri, s-a manifestat din plin. Preliminariile păcii de la San Stefano (3 martie 1878) au fost dictate Porții exclusiv de către Rusia țaristă, fără ca imputernicitul guvernului român să fie acceptat la tratative, fapt ce a determinat ca prevederile Tratatului de pace să conducă la întărirea considerabilă a pozițiilor Rusiei, să fie în detrimentul intereselor României, al integrității sale teritoriale (Rusia a reanexat cele trei județe din sudul Basarabiei). La protestele României, armata țaristă a trecut la organizarea ocupării României, fapt care a determinat retragerea armatei române în Oltenia în vederea organizării rezistenței.

Întărirea pozițiilor Rusiei țariste în Balcani a nemulțumit marile puteri, care au impus mutarea tratativilor de pace la Berlin (1878). La Berlin, reprezentanții guvernului român (primul ministru I. C. Brătianu și ministrul de externe M. Kogălniceanu) n-au fost acceptați la purtarea tratativilor și adoptarea hotărîrilor Congresului, deși România suportase grele pierderi umane și materiale. La Berlin, recunoscîndu-i-se independența de stat și retrocedîndu-i-se vechiul teritoriu Dobrogea, aflat pînă atunci sub dominație otomană, României iau fost smulse județele din sudul Basarabiei, cu toate că Rusia se angajase, prin convenția din 4 aprilie 1877 de la Livadia să garanteze integritatea teritorială de atunci a țării.

Victoria poporului român de la 9 mai 1877 a fost întîmpinată cu satisfacție de forțele progresiste internaționale, de popoarele care se aflau angajate, la rîndul lor, în lupta de eliberare națională. Ea a avut o rezonanță deosebită în spațiul sud-estic

european în care sîrbii, muntenegrenii, croații, bulgarii și alte popoare desfășurau în acea perioadă grele bătălii pentru scuturarea dominației străine.

Independența României a constituit o componentă de seamă a procesului obiectiv de eliberare și de unificare a națiunilor subjugate în cuprinsul unor state proprii neatirnite, proces care se dezvoltă tumultuos în cea de-a doua jumătate a secolului trecut pe continentul european. Pe teritoriul României și-au găsit adăpost o serie de revoluționari din țările vecine oprimate, mai ales din Bulgaria, s-au constituit detașamente care au declanșat lupta de eliberare națională a propriilor popoare.

Cucerirea independenței absolute de stat a deschis calea dezvoltării și afirmării României moderne în conceptul națiunilor europene, a împlinirii altor aspirații vitale ale poporului român

7. Începuturile formării clasei muncitoare

În contextul luptei generale a poporului român pentru unitate și independență, al progreselor înregistrate pe calea dezvoltării economico-sociale, în România au apărut premise ale formării clasei muncitoare, proces început încă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, odată cu apariția primelor întreprinderi de tip capitalist. În condițiile dezvoltării forțelor de producție, a industriei, clasa muncitoare se manifestă ca un puternic factor revoluționar de progres ca forța cea mai înaintată a societății, purtătoare consecventă a idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român.

Apariția și afirmarea pe arena istoriei a clasei muncitoare este legată indisolubil de răspîndirea în țara noastră a ideilor socialismului științific. Ideile socialismului științific au rodit pe temeiul unei bogate tradiții revoluționare, democratice în gîndirea social-politică românească, al răspîndirii socialismului utopic, a cărui expresie practică a constituit-o organizarea, în anii 1835—1836, a falansterului de la Scăieni (jud. Prahova), una dintre primele realizări de acest fel din Europa.

Începînd de la mijlocul secolului trecut s-au constituit diferite organizații muncitorești cum au fost: Asociația muncitorilor tipografi din Brașov (1843), a tipografilor din București (1859), ajungîndu-se în anul 1872 la peste 50 de organizații profesionale și politice muncitorești, fapt ce a impus crearea în 1872 a Asociației generale a lucrătorilor din România, una dintre cele mai vechi organizații muncitorești din Europa.

Dezvoltarea mișcării muncitorești, crearea cercurilor socialiste, muncitorești, a cluburilor socialiste la sate, o bogată presă democratică, socialistă au evoluat către făurirea în 1893 a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.), eveniment care a marcat organizarea politică a clasei muncitoare la scară națională. În programul său, P.S.D.M.R. și-a propus să militeze, în fruntea proletariatului, a maselor largi ale poporului, pentru „prefacerea tuturor instrumentelor de muncă în proprietatea colectivă a societății întregi” și pentru „întemeierea societății socialiste”.

Ancorat în realitățile social-politice ale țării, partidul muncitorilor din România și-a spus cuvîntul față de toate marile probleme care frământau societatea românească, preconizînd soluții, în conformitate cu aspirațiile maselor populare, în chestiuni fundamentale, precum: dezvoltarea industrială a țării, rezolvarea problemei agrare, acordarea de drepturi și libertăți democratice, făurirea statului național unitar.

Este, de asemenea, semnificativă prezența revoluționarilor români pe baricadele Comunei din Paris, participarea lor la activitatea organizațiilor internaționale, a primei Internaționale comuniste, a Internaționalei socialiste — expresie a spiritului revoluționar, a solidarității internaționale a clasei muncitoare din România.

Totodată, trebuie arătat că partidul a avut de înfruntat numeroase greutăți, printre care și unele determinate de existența în conducerea sa a unor elemente inconsecvente din punct de vedere politic și ideologic. Drept urmare, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, în partid au avut loc frîmțări și convulsii, ceea ce a condus la încetarea temporară a activității conducerii centralizate a partidului. Cu toate acestea, lupta revoluționară n-a încetat, diferite organizații muncitorești continuînd să activeze, să concentreze tot mai numeroase forțe muncitorești. Cercurile socialiste „România muncitoare” (1901), Uniunea Socialistă din România (1907), Partidul Social-Democrat din România (1910) s-au aflat în fruntea acțiunilor muncitorești, ca forțe politice de avangardă, la începutul secolului al XX-lea. Ele au continuat și dezvoltat

tradițiile revoluționare ale proletariatului, ale partidului făurit în 1893, într-un firesc proces de continuitate și ascendență, ancorind trainic mișcarea muncitorească în realitățile țării și sporindu-i neconținut forța și înfruntarea asupra societății românești.

8. Stadiul dezvoltării social-economice a României la începutul secolului al XX-lea

Analizând tabloul dezvoltării economice și sociale a României în primele două decenii ale veacului nostru, ajungem lesne la concluzia că România se afla în prima fază a dezvoltării capitaliste, cu o economie agrară, cu o industrie aflată în dezvoltare, pe ansamblul economiei dominând relațiile capitaliste, care se împleteau cu rămășițe feudale, încă puternice în agricultură.

De aici rezultă netemeinicia unor afirmații care au circulat cu mai mulți ani în urmă în literatura istorică și economică din țara noastră și care sînt vehiculate și azi de către istorici din alte țări, mai ales din U.R.S.S., Bulgaria și Ungaria, după care la începutul secolului al XX-lea, România a intrat în stadiul capitalismului monopolist, devenind un stat imperialist. Ignorînd realitățile stadiului dezvoltării economice și social-politice a țării, această apreciere se fundamentează pe un silogism ca acesta: dacă toată lumea a trecut la imperialism la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, atunci și România a trecut la imperialism. De aici strădania lor de a prezenta fenomenele de concentrare a producției și centralizare a capitalului, specifice oricărei țări care trecea spre capitalism, ca și închegarea unor înțelegeri cu caracter de monopol în industria zahărului, cimentului, morăritului, apoi a petrolului etc. ca fiind tipice monopoliste. Se pierde astfel, în mod voit, din vedere, că acestea erau departe de a avea un rol dominant în viața economică și politică a țării, fiind mai mult o expresie a protecționismului vamal și o încercare a capitalului străin de a organiza și industria românească pe baza criteriilor monopoliste. În același timp, se omite faptul că aceste înțelegeri cu caracter de monopol erau efemere (cu excepția citorva ramuri ele se încheiau pe 2—3 ani), aveau o sferă de acțiune foarte redusă, reprezentînd doar 11% din producția industrială totală a țării. De asemenea, sfera lor de activitate nu avea în vedere organizarea producției, ci viza în primul rînd desfacerea produselor pe piața internă. Nici o uniune monopolistă constituită în România nu căpătase importanța internațională și nu trecuse pe piața externă. România nu era o țară exportatoare de capital, ci, dimpotrivă, era o țară importatoare de capital, obiect al luptei puterilor imperialiste pentru împărțirea sferelor de influență.

În același timp, în agricultură se mențineau puternice rămășițe feudale și ea constituia totuși ramura de bază a economiei.

Un aspect foarte important este acela că România încă nu-și desăvîrșise propria ei unitate națională și de stat, că mai mult de jumătate din populația și teritoriul țării se găseau încă sub dominația străină.

Toate acestea arată că sînt absurde afirmațiile care încercau și încearcă să prezinte România ca stat imperialist, scopul fiind, în ultimă instanță, să fundamenteze ideea conform căreia făurirea statului național unitar român, la sfîrșitul anului 1918, s-a realizat de către un stat imperialist, care a promovat o politică imperialistă. Iată de ce trebuie să punem mai bine în evidență stadiul dezvoltării capitaliste a României la începutul secolului al XX-lea.

9. Făurirea statului național unitar român

În prezentarea procesului de realizare a statului național unitar român în anul 1918, pornim în primul rînd de la lupta revoluționară a poporului nostru, a forțelor sale înaintate împotriva dominației străine, pentru dreptate națională și unitate statală.

Primul război mondial, izbucnit în 1914, pregătit de marile puteri, a avut pe ansamblu un caracter imperialist, el urmărind împărțirea și reîmpărțirea de teritorii, de sfere de dominație și influență, între marile puteri imperialiste, pe seama popoarelor mici și mijlocii. La declanșarea războiului, România s-a declarat neutră deoarece nu se simțea obligată să dea curs prevederilor Tratatului din 1883 cu Germania și

Austro-Ungaria, intrucit acest tratat avea un caracter defensiv și stipula acordarea de sprijin reciproc în caz de atac extern împotriva uneia din părți. Mai mult, guvernul român sesizaseră încă cu ani în urmă că obstacolul principal, atunci, în calea înfăptuirii dezideratului fundamental al românilor îl constituia Austro-Ungaria secundată de Germania. La dezbaterile din Consiliul de Coroană din 1914 unii oameni politici s-au pronunțat pentru intrarea în război alături de Puterile Centrale împotriva Rusiei țariste revendicând anularea Tratatului din 1812 referitor la Basarabia (P. Carp, C. Stere, Marghiloman), alții s-au pronunțat pentru intrarea în război alături de puterile Antantei, împotriva Puterilor Centrale, pentru eliberarea teritoriilor românești aflate sub dominația austro-ungară²⁸. Adoptarea poziției de neutralitate a exprimat situația deosebită în care se găsea țara, în efortul său de a desăvârși statul național unitar.

În unele materiale apărute peste hotare se acreditează ideea că neutralitatea a fost folosită de România pentru a se țirgui cu cele două blocuri aflate în conflict pentru obținerea unor avantaje cât mai mari. În realitate, guvernul român a folosit cei doi ani de neutralitate pentru întărirea capacității de apărare a țării și asigurarea sprijinului diplomatic și militar din partea Antantei, pentru recunoașterea drepturilor naționale ale poporului român asupra teritoriilor aflate sub dominația Austro-Ungariei (Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, Bucovina).

Participarea României la război a fost dictată, așadar, de obiective juste, naționale, ea alăturându-se Antantei, care îi promitea satisfacerea dezideratului unității naționale. România a intrat în război după doi ani de neutralitate, în august 1916, conform hotărârii Consiliului de Coroană, după ce puterile Antantei acceptaseră dreptele cereri ale guvernului român privind unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu Țara. În marile bătălii de apărare a pământului străbun de la Mărăști, Mărășești și Oituz, armata română, întregul nostru popor au demonstrat eroism și devotament pentru cauza patriei, a libertății, unității și independenței sale. Ele s-au adăugat lungului sir de lupte și jefite pe care românii le-au dat în marea epopee a unității naționale, prin ele, prin contribuția adusă la înfrângerea Puterilor Centrale, România și-a dobândit și pe plan internațional dreptul legitim la întregirea hotarelor naționale.

Făurirea statului național român unitar în 1918. Lupta pentru desăvârșirea unității naționale și statale a intrat într-o nouă fază spre sfârșitul primului război mondial, finalizându-se în anul 1918.

Prăbușirea țarismului rus, victoria noii revoluții socialiste din octombrie din Rusia au răsunat ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și autodeterminare ale tuturor popoarelor lumii.

În mișcarea popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturarea dominației străine se încadrează și lupta poporului român. Ea a avut un caracter larg, burghez-democratic, antrenând burghezia, clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, celelalte forțe sociale și politice.

După cum se știe, în contextul istoric dat, la 27 martie 1918 Basarabia s-a unit cu România prin hotărârea Sfatului țării, constituit pe bază de alegeri.

În provinciile românești din Austro-Ungaria, vestea victoriei revoluției din Rusia a trezit speranțe și a impulsionat lupta pentru eliberarea națională.

Marile manifestații și demonstrații organizate în tot cursul anului 1918, participarea întregului popor la cauza unirii, acțiunile inițiate de asociațiile și societățile culturale, exprimau actul de voință al întregii națiuni române. Atitudinea națiunii române a contribuit în mod decisiv la grăbirea procesului de lichidare a unui regim despotice și agresiv, la sfărîmarea cătușelor asupririi naționale în tot Imperiul Austro-Ungar. Rînd pe rînd s-au eliberat și s-au constituit în state proprii sîrbii, cehii, polonezii, românii.

La 28 octombrie 1918 s-a creat statul independent al cehilor și slovacilor ; la 28 octombrie 1918 s-au despărțit de Austro-Ungaria ținuturile de sud ale Iugoslaviei, formîndu-se ulterior statul iugoslav ; la 7 noiembrie 1918 și-a dobîndit independența de stat Polonia ; la 9 noiembrie 1918 a fost înlăturată monarhia și proclamată Republica Germană ; la 12 noiembrie 1918 a fost înlăturată monarhia și proclamată Republica Austria ; la 19 noiembrie 1918 s-a proclamat Republica Ungaria, iar la 1 decembrie 1918, Transilvania s-a unit cu România.

Atît mișcarea revoluționară democratică cît și mișcarea pentru unitate națională au acționat în același sens.

Într-un strîns paralelism se desfășoară și evenimentele din Transilvania. La 18/31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, „ca unicul

²⁸ „Adevărul” din 25 decembrie 1932.

for care reprezenta voința poporului român“, format din șase social-democrați și șase reprezentanți ai Partidului Național Român.

Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au format consilii naționale regionale, locale și gărzii naționale, ca organe ale unei largi mișcări burghezo-democratice, care activau sub conducerea Consiliului Național Român Central.

Evenimentele din Transilvania au influențat și au grăbit, la rîndul lor, desfășurarea celor din Bucovina. La 15/28 noiembrie, Congresul reprezentanților populației din Bucovina prin hotărîrea unanimă au decis „unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare cu România“.

La 1 decembrie 1918 s-au strîns la Alba Iulia, pe Cîmpul lui Horia, peste 100 000 de oameni, muncitori, țărani, intelectuali, meseriași veniți să consfințească actul legic, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. La Adunare erau prezenți 1 228 de delegați, aleși prin vot de cercurile electorale sau de organizațiile politice și de instituțiile românești din Transilvania, printre care oameni politici și fruntași ai mișcării naționale. Au fost prezenți 150 de delegați ai social-democrației românești, reprezentînd aproape 70 000 de muncitori organizați, atît români, cît și maghiari, germani și de alte naționalități. Trebuie spus că guvernul de la Budapesta, nu numai că n-a putut împiedica ținerea Adunării Naționale a Românilor la Alba Iulia, dar a fost nevoit să pună trenuri la dispoziția delegaților în vederea deplasării la Alba Iulia.

Adunarea de la 1 decembrie 1918 a adoptat istorica „Declarație de la Alba Iulia“, prin care Marea Adunare Națională a proclamat solemn „Unirea Transilvaniei și Banatului cu România pentru toate veacurile“.

Trebuie să arătăm că istoricul act al Unirii Transilvaniei cu România a găsit sprijin în rîndul reprezentanților progresiști ai poporului maghiar, ca și al oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare din Transilvania, interesați în lichidarea opresiunii naționale și sociale. Astfel, în manifestul din 3 noiembrie 1918, semnat de cei mai de seamă reprezentanți ai vieții culturale și obștești ungare, printre care Ady Endre, Bartok Gyorgy, Kodaly Zoltan, Varga Jenő se spunea: „Față de națiunile surori nu avem nici o pretenție. Și noi ne considerăm o națiune reînnoită, o forță acum eliberată pe ruinele monarhiei. Ne trezim ușurați la conștiința faptului că nu mai sîntem forțați să fim stîlpii asupririi. Să trăim unul lîngă altul în pace, ca națiuni libere cu alte națiuni libere“. La rîndul său, prefectul maghiar al județului Arad, doctor Varjassy Lajos afirma: „Eu găsesc cît se poate de natural ca un popor plin de demnitate să nu mai vrea să tolereze robia — cum nici noi (ungurii — n.n.) — nu am tolerat-o față de Austria“.

În ianuarie 1919, printr-un manifest s-a adus la cunoștință publică hotărîrea populației satești de unire cu România, trimițîndu-se poporului român „salutul frătesc, cu urările cordiale la îndeplinire a idealurilor sale naționale“. Aceeași atitudine au adoptat șvabii din Banat, care întruniți la Congresul de la Timișoara, ale cărui lucrări s-au desfășurat în august 1919, și-au exprimat atașamentul față de România, considerînd că „hotărîrea de la Alba Iulia este o cheazășie pentru dezvoltarea etnică și culturală“. Totodată, în ianuarie 1919, populația evreiască din Transilvania a aderat și ea la hotărîrea de unire a Transilvaniei cu România și făurirea statului național unitar român.

Așadar, trebuie să punem mai bine în evidență în predarea istoriei faptul că formarea statului național unitar român a fost opera întregului popor român, că Unirea, din memorabilul an 1918, a fost încununarea victorioasă a luptei seculare duse de cele mai înaintate forțe ale poporului român. Relevînd împrejurările istorice ale desăvîrșirii acestui proces, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „Făurirea statului român național unitar nu reprezintă un dar, rezultatul unor aranjamente internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare, pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale, naționale a poporului român“²⁹. Tratatul de pace de la Saint Germain (1919), Trianon și Paris (1920) au consfințit pe plan internațional o situație de fapt, creată de lupta maselor populare.

Unirea din 1918 a deschis perspectiva dezvoltării mai rapide a forțelor de producție ale țării, a creat noi condiții pentru intensificarea activității forțelor sociale progresiste, a mișcării muncitorești revoluționare. Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „formarea statului național unitar marchează intrarea României

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 39.

intr-un stadiu nou al evoluției sale economico-sociale, caracterizat prin creșterea rapidă a forțelor de producție și accelerarea dezvoltării capitaliste”³⁰.

După cum este cunoscut, în componența statului național român unitar a intrat și populație de alte naționalități, fără a modifica însă caracterul unitar al României, fapt pe deplin confirmat și de evoluția sa demografică. Conform recensământului din 1930, structura etnică a României, care număra la acea dată 18 057 074 locuitori, era următoarea: români — 73,0%, unguri — 7,1%, evrei — 4,01%, germani 4%, alții 11%. Naționalitățile conlocuitoare reprezentau deci 27% din totalul locuitorilor țării, această populație fiind așezată, în majoritatea ei în teritoriile românești care s-au aflat vreme îndelungată sub stăpânire străină.

În expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român se aduc precizări cu privire la relațiile româno-ungare în anii 1918—1920! În acest document important se arată că „atît revoluția burgheză, cit și puterea sovietică instaurată în Ungaria în 1919, neînțelegînd pe deplin principiile dreptului popoarelor la autodeterminare, nu au recunoscut de la bun început caracterul legic și deci just al unirii Transilvaniei cu România. Abia mai tîrziu, conducătorul guvernului sovietelor maghiare, Bela Kun, a înțeles necesitatea acestui proces obiectiv și a exprimat aprobarea revoluției maghiare față de formarea statului național unitar român”.

În acest context, aprecierea potrivit căreia intervenția militară a Antantei ar fi început la 16 aprilie 1919, prin atacul trupelor române, nu-și găsește corespondent în realitatea istorică, atîta timp cit obiectul central al acțiunii armatei române rămînea eliberarea întregii Transilvanii. Abia după 1 mai 1919, cînd trupele române se aflau pe frontiera româno-ungară și cînd guvernul sovietic maghiar, prin nota înaintată guvernului român, recunoștea în mod oficial unirea Transilvaniei cu România, conducerea mișcării socialiste din România a luat poziție împotriva intervenției în Ungaria. Mișcarea revoluționară din România s-a solidarizat cu revoluția Sfatului din Ungaria.

Din păcate, cercurile conducătoare ale României nu au acționat în direcția stabilirii relațiilor de stat cu guvernul revoluționar al Ungariei, ci, dimpotrivă, răspunzînd chemării reacțiunii din Ungaria, au participat la intervenția puterilor imperialiste împotriva tinerei republici sovietice maghiare.

În literatura istorică ungară se afirmă că regimul horthyst și armata sa s-ar fi organizat la adăpostul regimului român de ocupație. Documentele vremii arată clar că între comandamentul român și viitorul regent maghiar n-au existat nici un fel de relații, dimpotrivă, între ele s-au creat raporturi de ostilități. Într-un discurs din 20 septembrie 1919, Horthy spunea: „Dușmanii noștri sînt în prezent austriecii și românii. Ne vom măsura forțele cu ei și cred că noi vom învinge”.

Horthy a fost adus la putere de către reacțiunea maghiară, împreună cu Consiliul suprem de la Paris. Acesta din urmă a dat mandat reprezentantului său politic de la Budapesta, Clerk, de a încheia un acord cu Horthy privind intrarea trupelor sale în Budapesta, „după plecarea trupelor române”.

La sfîrșitul anului 1919, la Conferința de la Paris au început negocierile în vederea definitivării tratatului de pace cu Ungaria.

Puse în fața unui fapt împlinit, prin lupta maselor populare din fosta monarhie austro-ungară pentru autodeterminare națională, Conferința de pace avea să consfințească, prin tratatul cu Ungaria, o stare de fapt existentă. Așa, de pildă, în serisoarea din 6 mai 1920, înmînată delegației ungare împreună cu proiectul tratatului de pace, A. Millerand, în calitate sa de președinte al Conferinței de pace, a declarat că forumul de la Paris n-a făcut altceva decît să recunoască o situație istorică rezolvată prin lupta popoarelor, așa cum a fost și în cazul României. „Voința popoarelor — se arăta în scrisoare — s-a exprimat în zilele din octombrie și noiembrie 1918, cînd dubla monarhie se prăbușea, în sensul că populațiile, multă vreme obijduite, s-au unească cu frații lor italieni, români, iugoslavi sau cehoslovaci... O stare de lucruri, chiar milenară, nu are temeii să dăinuiească cînd s-a constatat că e contrarie dreptății”.

O lună mai tîrziu, la 4 iunie 1920, reprezentanții României și Ungariei își pun nou semnătura pe Tratatul de pace de la Trianon. Articolul 45 din tratat prevedea: „Ungaria renunță, în ceea ce o privește, în favoarea României, la drepturile și titlurile fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sînt fixate la articolul 27, partea a II-a (Fruntațiile Ungariei) și recunoscute prin prezentul Tratat sau prin orice alte tratate încheiate în acest scop de a regula afacerile actuale, ea făcînd parte din România”.

Unii istorici străini încercau să conteste și acum aceste realități, deplîng des-
trămarea imperiului austro-ungar, prezintă nostalgic acest imperiu, apreciază că
Tratatul a fost un act de politică imperialistă, dar adevărul istoric nu poate fi de-
naturat. Nu servește nimănui cultivarea nostalgiei dominației străine, întreținerea
unui spirit revendicativ, iredentist. Interesele popoarelor care construiesc socialis-
mul cer să cultivăm tradițiile unității și luptei comune, să prezentăm adevărul is-
toric, să tragem concluzii privind lupta unită pentru edificarea noii orînduiri.

10. Caracterul regimului social-politic din România în perioada interbelică

După 1918 au avut loc o serie de modificări structurale în societatea româ-
nească : burghezia, al cărei rol economic și politic crescuse pînă la a deveni clasă
conducătoare în stat, a adoptat o serie de măsuri menite să consolideze statul națio-
nal-unitar și, în cadrul acestuia, propriile sale poziții economice și politice. Înfăp-
tuirea reformei agrare prin care o suprafață de peste șase milioane hectare au fost
expropriate din marea proprietate și redistribuite țăranilor, a contribuit la amelio-
rarea situației țăranilor, la dezvoltarea relațiilor capitaliste în agricultură. Adopta-
rea noii legi electorale, care acorda dreptul de vot universal, egal, direct și secret
(cu excepția militarilor și a femeilor) a lărgit participarea maselor la viața politică.

În martie 1923 a fost adoptată o nouă constituție, cu caracter burghezo-demo-
cratic, care consacra noile realități ale statului național unitar român, în care
burghezia avea rolul conducător, dar fără a exclude total orice influență a
moșierimii.

S-a accentuat rolul industriei în viața economică a țării prin refacerea și
dezvoltarea întreprinderilor existente și construirea de noi întreprinderi. Cu toate
acestea, economia românească prezenta încă caracteristicile unei economii capitaliste
agrar-industriale slab dezvoltate.

Schimbările care au avut loc în România ca urmare, îndeosebi a reformei
agrară și a lărgirii sistemului electoral au produs deplasări importante în baza
socială și de clasă a partidelor politice. Partidul Conservator, exponent politic tra-
dțional al moșierimii, a părăsit scena politică a țării. În contrast, Partidul Național-
Liberal, exponent al burgheziei, fiind favorizat de procesul obiectiv al dezvoltării
capitaliste a țării, domina — cu mici întreruperi — viața politică românească. Un alt
partid politic burghez care a avut o pondere importantă în viața politică a fost Partid-
ul Național Țărănesc, creat în 1926 prin unirea Partidului Național Român (din
Transilvania) cu Partidul Țărănesc.

La stînga vieții politice, în înfruntarea principală cu forțele politice burheze,
s-a situat mișcarea muncitorească și țărănească, reprezentată pe plan politic, de
Partidul Comunist Român, Federația Partidelor Socialiste, alcătuită în 1922 și trans-
formată în Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist al Muncitorilor din România
(desprins din P.S.D. în iunie 1928), Blocul Muncitoresc-Țărănesc, constituit în octom-
brie 1925, Frontul Plugarilor, creat în 1933 și Uniunea oamenilor muncii maghiari
din România (Madosz).

Congresul general al Partidului Socialist din România din mai 1921, reunind
delegați din întreaga țară, a statuat unificarea mișcării muncitorești la nivel națio-
nal, a hotărît transformarea partidului în Partid Comunist și afilierea la Interna-
ționala a III-a. Întreruperea brutală a lucrărilor prin arestarea congresiștilor, la
12 mai 1921, a împiedicat adoptarea statutului partidului și a altor hotărîri și ale-
gerea organelor centrale de conducere și a secretarului general al partidului. Pri-
mul Comitet Central al P.C.R. și primul său secretar general, în persoana lui
Gheorghe Cristescu, au fost aleși de Congresul al II-lea al P.C.R. (octombrie 1922).

Congresele al II-lea (Ploiești 1922), al III-lea (Viena 1924), al IV-lea (Harkov
1928), al V-lea (Moscova 1931), ale P.C.R., oglindesc preocupările din rîndurile parti-
dului pentru cristalizarea liniei generale politice, a tacticii și strategiei sale, efor-
turile în vederea consolidării organizatorice și întăririi legăturilor partidului
cu masele.

Într-o serie de documente, rezoluții, hotărîri ale congreselor al III-lea și al
IV-lea s-au formulat însă aprecieri necorespunzătoare realităților României și s-au
lansat lozinci greșite în probleme fundamentale, cum era lozinka „naționalizării
pămîntului” în problema agrară, lozinka „dreptul la autodeterminare a popoare-
lor asuprite pînă la despărțirea de statul român” etc.

Congresul al V-lea care a stabilit linia generală, strategia și tactica P.C.R., a renunțat la lozincă „naționalizării pământului”, dar a menținut totuși o seamă de lozinci și indicații eronate în problema națională, în problema frontului unic muncitoresc, precum și aprecierea greșită a social-democraților ca social-fasciști.

Tezele și lozincile eronate întâlnite în documentele partidului se datoresc în mare măsură amestecului direct, brutal al Internaționalei a III-a în viața partidului, care a mers până la numirea unor cadre de conducere, inclusiv a secretarului general al partidului, din oameni care nu erau membri ai P.C.R. sau nu trăiau în România și nu cunoșteau condițiile sociale și politice ale țării.

Modificările petrecute în societatea românească în perioada interbelică — creșterea rolului economic și politic al burgheziei, care devine clasă conducătoare în stat, diminuarea esențială a pozițiilor economice și politice ale moșierimii, adîncirea luptei de clasă dintre proletariat și burghezie, ca expresie a contradicției fundamentale a structurii sociale a României — se constituie în trăsături esențiale ale unui regim social-politic burghez, cu păstrarea unor influențe ale moșierimii. Întregul sistem instituțional avea un caracter burghez. Această trăsătură a regimului social-politic se exprimă prin structura de clasă a parlamentului, a sistemului aparatului de stat și electoral, precum și în sistemul judecătoresc.

În relațiile extreme, România a promovat o politică de pace și relații normale cu toate țările, în special cu statele vecine, pe baza egalității, cu respectarea reciprocă a integrității teritoriale și a suveranității naționale, a militat pentru realizarea securității colective, împotriva politicii de revizuire teritoriale și a războaielor revanșarde.

România a fost membru fondator al Societății Națiunilor, în cadrul căreia a depus eforturi susținute pentru apărarea păcii.

11. Pericolul fascismului în România

După cum este cunoscut, fascismul a venit la putere în România în septembrie 1940, la aproape două decenii după instaurarea sa în alte țări. Astfel, în 1920 vine la putere dictatura fascistă horthystă în Ungaria, în 1922 se instaurează fascismul la conducerea Italiei, în 1923 triumfă dictatura fascistă în Bulgaria, iar în 1926 în Portugalia. Urmează apoi, în 1926, instaurarea dictaturii militare în Polonia, a dictaturii militare regale în Iugoslavia în 1929, iar în 1933 a dictaturii fasciste hitleriste în Germania. În anul 1934 se întronează fascismul în Austria, în 1936 vine la putere dictatura militară în Grecia, iar în 1939 se instalează dictatura fascistă în Spania.

Viața politică din România în perioada interbelică este caracterizată de o continuă confruntare între forțele revoluționare, democratice, pe de o parte, și cele reacționare, de dreapta, pe de altă parte. Sînt cunoscute unele manifestări naționaliste, reacționare care au mers pînă la atentate politice (uciderea în 1924 a prefectului Manciuc din Iași, asasinarea primului ministru I. G. Duca în 1933). Pe acest fond, forțele democratice și progresiste românești au dat o hotărîită ripostă recrudescenței mișcării legionare — agentură a hitlerismului în România barînd astfel calea fascismului, întîrziîndu-i ascensiunea și instaurarea la putere.

Fascismul nu era popular în România și nu a avut nici un fel de rădăcini în masele populare, deoarece el s-a izbit tot timpul de o puternică mișcare democratică, progresistă în frunte cu comuniștii, care i-au barat drumul de afirmare pe scena vieții politice românești. În deceniul al 4-lea al secolului nostru organizațiile fasciste din România și în primul rînd Garda de fier au cunoscut o intensificare a activității, fapt ce reprezenta cel mai mare pericol pentru democrație, pentru mișcarea muncitorească, pentru întregul popor. În aceste împrejurări, P.C.R., exprimînd interesele vitale ale maselor largi, ale națiunii române, a militat activ pentru unirea tuturor forțelor democratice și patriotice ale poporului, împotriva pericolului fascismului intern și extern, pentru apărarea independenței și integrității statului român. În acest scop au activat partidele clasei muncitoare, zeci de organizații de masă legale și ilegale, au apărut sute de ziare legale îndrumate de Partidul Comunist. Memorabilă este demonstrația antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939, în organizarea căreia un rol de frunte a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Eroica luptă dusă în acei ani de Partidul Comunist în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste sub steagul democrației și independenței țării, atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare au stăvilit pen-

tru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste.

Instaurarea regimului fascist legionar în septembrie 1940 era consecința răsturnărilor politice produse pe plan extern în perioada martie 1930 — septembrie 1939, în favoarea puterilor fasciste, a izolării României și prăbușirii sistemului său de alianțe, a crizei politice provocate de cedările teritoriale impuse României în vara anului 1940, sub presiunea directă a Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste.

12. Caracterul regimului politic din România în anii 1940—1944

Regimul fascist legionar în România s-a instaurat în septembrie 1940, în condițiile când pe plan internațional raportul de forțe era favorabil statelor fasciste, revizioniste și agresoare, când cel de-al doilea război mondial era în plină desfășurare. Baza politică a noului regim, până la rebeliunea legionară din ianuarie 1941, a constituit-o Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist; libertate de acțiune au avut, de asemenea, Partidul Muncitoresc Național Socialist German și Grupul etnic german din România. Celelalte partide politice au rămas în continuare dizolvate (acțiune decisă de dictatura regală în februarie 1938).

Caracterul fascist al regimului politic din România a fost totodată puternic determinat de dominația Germaniei hitleriste. Regimul politic din perioada 15 septembrie 1940—23 ianuarie 1941 a fost un regim de dictatură fascistă legionară a cărui expresie politică a constituit-o Garda de fier. Referindu-se la aducerea acestei organizații fasciste în rolul de principală forță de guvernământ, Lucrețiu Pătrășcanu arăta: „Nu era opera claselor noastre guvernante. Încredințarea puterii mișcării legionare a avut loc sub controlul Germaniei și din inițiativa conducerii hitleriste în exclusivul folos al mașinii de război naziste, pentru scopurile urmărite în răsăritul și sud-estul Europei de cel de-al III-lea Reich”³¹.

Zdrobirea rebeliunii legionare în ianuarie 1941 și eliminarea lor de la conducerea statului n-a produs schimbări esențiale asupra caracterului regimului și a orientării lui în politica externă. Din ianuarie 1941, România a fost guvernată de Ion Antonescu care purta potrivit prerogativelor din septembrie 1940 — titulatura de conducător al statului. Regimul politic statornicit a fost un regim de dictatură militară-fascistă până la 23 August 1944.

³¹ Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Editura politică, București, 1970, p. 242.

CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI LA RENAȘTEREA BULGARĂ (1762-1878)

NICOLAE CIACHIR

Istoriografia marxistă din țara vecină¹ plasează limitele Renașterii bulgare între 1762, anul când Paisie de la Hilandar și-a elaborat lucrarea *Istoria slaveano-bolgarskaia*, considerată primul manifest de emancipare națională al burgheziei bulgare în formare, și 1878, anul constituirii Principatului autonom al Bulgariei, ca urmare a războiului ruso-româno-turc (1877-1878). Un moment important între aceste limite îl constituie anul 1870, când guvernul otoman este de acord cu înființarea Exarhatului bulgar, punându-se capăt dominației clerului înalt fanariot, eveniment cu profunde semnificații în emanciparea bisericii naționale bulgare. Se cuvine de adăugat că, breșă făcută de domnitorul Al. I. Cuza prin proclamarea bisericii autocefale române și secularizarea averilor mănăstirești (1863) este fructificată după șapte ani și de către patrioții bulgari.

Perioada la care ne referim este perioada de descompunere a relațiilor feudale și de apariție a celor capitaliste, de formare a burgheziilor naționale din sud-estul Europei și de crearea de state naționale. Este perioada deci de formare a națiunii burgheze bulgare, de laicizarea culturii, de intensificarea mișcării naționale ce urmărea înlăturarea în primul rînd a dominației otomane, a clerului fanariot și reforme cu caracter burghez-democratic.

În evul mediu, cînd aproape întreaga Peninsulă Balcanică și o mare parte a Ungariei au fost transformate în pašalic turcesc, Țările Române, îmbinînd rezistența militară cu iscusința diplomatică, și-au păstrat o largă autonomie internă și și-au conservat instituțiile de stat, deși recunoșteau suzeranitatea otomană și au fost nevoite să le cedeze unele teritorii, ca

¹ Vezi, pentru amănunte: V. Anghelov, *Za niakoi momenti iz jivota na Sofronii Vracianski*, Sofia, 1958; M. Ghencev, P. Beron, *Izsledvania i materialii*, Sofia, 1962; Nikolai Ghencev, *La Renaissance bulgare*, Sofia, 1977; N. Mavrodinov, *Bălgarsko vāzrajdane*, Sofia, 1959; M. Stoianov, *Bălgarskata vāzrojdenska knijina*, 2 vol., Sofia, 1957, 1959; Veselin Traikov, *Rakovski i balkanshite narodi*, Sofia, 1971; I. Ungiev, Tv. Ungieva, *Hristo Botev, jivot i delo*, Sofia, 1975.

Dobrogea, cetățile Giurgiu, Turnu, Brăila etc. Plasate în apropierea capitalei Imperiului otoman, dar și în centrul Peninsulei Balcanice, pe unde treceau principalele drumuri ce legau Istanbulul de centrul Europei, autoritatea otomană s-a dovedit deosebit de dură cu teritoriile bulgărești după lichidarea celui de-al doilea Țarat (1396). Astfel, otomanii, în penetrația lor, au transformat în ruine orașe, ȋrguri și sate înfloritoare. Multe biserici au fost prefăcute în geamii, o parte din cetăți au fost distruse iar cele așezate în puncte strategice au fost preluate de ei, încit mulți bulgari au fost nevoiți să se refugieze.

Dacă grecii și albanezii s-au putut dispersa în insulele din bazinul mediteranean, în Italia și Egipt, iar sîrbii pe teritoriile controlate de unguri și habsburgi, elementul bulgăresc s-a așezat cu precădere în nordul Dunării, imigrările spre teritoriile rusești făcîndu-se ulterior, dacă ținem cont că granița Imperiului țarist atinge Nistrul de-abia prin pacea de la Iași (1792). Fie că se stabileau în Țara Românească ori în Moldova, fie în Transilvania ori Banat, boieri sau călugări, ȋrgoveți sau cărturari, oșteni sau meșteșugari, țărani sau intelectuali, ei au găsit la noi azil și condiții de muncă, obținînd uneori poziții economice înfloritoare.

De asemenea, au fost create condiții favorabile în vederea luptei naționale a bulgarilor. Atît istoriografia burgheză cît și cea marxistă bulgară au scos în evidență aportul românesc la renașterea bulgară, atît pe plan cultural, cît și pe cel economic sau politic. Lista este prea lungă, încit ne permitem să facem referiri numai la ultimele lucrări, ai căror autori îmbogățesc cu noi surse și interpretări sprijinul pe care țara noastră l-a oferit constant luptei de emancipare a poporului bulgar ².

În timpul redactării acestui articol ne-a parvenit studiul Rumjanei Radkova despre rolul intelectualității bulgare în ansamblul mișcării naționale de eliberare (deceniul 8 al veacului trecut), care se referă și la periodicele editate în diferite țări europene ce au pregătit opinia publică asupra dreptului ca bulgarii să aibă statul lor propriu. În acest context, în creșterea conștiinței maselor, remarcă autoarea, „un rol deosebit l-au jucat publicațiile apărute pe teritoriul României” ³. Cu atît mai mult ne-a mirat faptul că un studiu foarte recent al profesorului S. Damianov, *Bulgaria și lumea europeană din secolul al XV-lea pînă în zilele noastre*, omite complet

² P. Boiagiev, *La société littéraire bulgare de Brașov*, în „REȘEE”, XVI, București, 1978 ; G. Dancev, *Traduceri ale Alexandriei din limba română în limba bulgară modernă*, în „Romanoslavica”, XV, București, 1967 ; N. Dragova, *Rumânscoe vlianie na razvitie bolgarskogo teatra i bolgarskaia drama do Osvobođenja*, în „Actele I Congres de studii balcanice”, VII, Sofia, 1971 ; T. Ganey, *Bălgaro-rumânschi naucini i kulturni vrăzki. 1869—1944*, Sofia, 1973 ; N. Jecev, *Brăila i bălgarskoto kulturno naționalno vāzrajdanie*, Sofia, 1970 ; Idem, *Despre legăturile bulgaro-române din secolul al XIX-lea în domeniul presei*, în „Romanoslavica”, XVII, București, 1970 ; Hr. Kapitanov, *Novi dannii za Sofronii Vracianski kato emigrant v Rumānia*, în „Ezik i literatura”, Sofia, nr. 3 (1966) ; I. Konev, *Vāprosi i aspekti na bălgaro-rumānschite literaturni vzaimnootnošenja prez Vāzrajdāneto*, în „Ezik i literatura”, Sofia, nr. 3 (1968) ; Idem, *Hristo Botev i rumānskata literaturno-obščestvena misāl ot 70-te godini na minaliie vek*, în „Literaturna misāl”, Sofia, nr. 3 (1970) ; D. Minev, *Bălgaro-rumānschi knižovni vrăzki prez XIX v.*, în „Izvestia na narodna biblioteka”, Sofia, IX (1969) ; B. Nedkov, *Brailskite buntove (1841—1842). Turski dokumenti*, în „V pamet na acad. Mihail Dimitrov”, Sofia, 1974 ; M. Dimitrov, *Bălgarskite citalișcea v Rumānia. Iz revoliūionnoto minalo*, în „Citalișce”, Sofia, nr. 2 (1966) ; V. Traikov, *Obiavavane na nezavisimosta na Rumānia i uceastieto i vāv voinata 1877—1878 g.*, în „Istoričeski pregled”, nr. 5—6 (1977) ; Idem, *Rakovski i balkanskite narodi*, Sofia, 1971.

³ R. Radkova, *Bolgarskaia intellighenția i naționalno-osvoboditelnoe dvijenie (v 70—godah)*, în „Revue bulgare d'histoire”, nr. 4 (1980), p. 25.

din analiza întreprinsă sprijinul României. Autorul arată că, pînă cînd Marele cnezat al Moscovei a reușit să înlătore dominația mongolă și să înceapă să-i ajute pe slavii sudici, singura posibilitate pentru bulgari de a căuta compasiune și, înainte de toate, sprijin militar, era la statele din Europa centrală și occidentală ⁴.

Pentru a ne referi numai la tema enunțată, amintim că pe teritoriul României a apărut *Istoria pe scurt a poporului bulgar* (1792), redactată de călugărul Spiridon de la Mănăstirea Neamț din Moldova; prima carte tipărită în limba bulgară vorbită de popor (*Nedelnikul* din 1806 la Rîmnicu Vîlcea); abecedarul lui Petre Beron (Brașov — 1824), considerat de cercetătorii bulgari „cea mai importantă carte bulgară din prima jumătate a secolului al XIX-lea, depășind ca metodă toate lucrările similare rusești, sîrbești și bulgărești ale timpului” ⁵. Cărțile bulgărești s-au tipărit în peste 40 de tipografii aflate pe teritoriul țării noastre. În perioada 1851—1877, în România au apărut circa 300 de cărți bulgărești, în timp ce în Serbia aproape 100, în Rusia sub 100, pe teritoriul Bulgariei circa 150. În aceeași perioadă, din cele 90 de ziare și reviste bulgare care au fost depistate de specialiști, 56 au apărut pe sol românesc. De asemenea, la noi au funcționat societăți culturale, de binefacere, școli, trupe de teatru, iar pe temelia „Societății cultural-științifice din Brăila” (1869), au fost puse bazele Academiei bulgare de științe (1878) ⁶. Corifeii renașterii bulgare, G. Sava Racovski, Hristo Botev, Vasil Levski, Liuben Karavelov, Ivan Vazov, pe pămînt românesc și-au scris majoritatea operelor, iar din București, Brăila, Galați, Craiova, Giurgiu au dirijat întreaga mișcare din sudul Dunării, pregătind înlăturarea dominației otomane și crearea statului național ⁷.

Arătăm că în secolele XV—XVI aproape unica soluție pentru bulgari în fața presiunii otomane era fuga în Țările Române. Intrînd în secolul al XIX-lea, lucrurile încep să se schimbe. Apare un stat grec independent (1830), un Principat sîrb autonom în urma insurecției din 1804. O emigrație numeroasă bulgară se stabilește în sudul Rusiei și alta chiar la Constantinopol, unde obține puternice poziții economice, ce-i permit să cocheteze chiar cu sultanul. Dar, întrucît biserica bulgară era strivită de clerul înalt grec, o emancipare cu ajutorul grecilor, care încercau să-i domine cultural și economic pe bulgari, nu era posibilă, în ciuda faptului că Racovski vizitează Atena și duce tratative cu guvernul elen. Ezitarea guvernului sîrb de a se angaja într-un război decisiv cu otomanii, i-a făcut pe bulgari să fie sceptici și în această direcție. Un motiv în plus a fost izbucnirea unor serioase divergențe, sîrbii dorind să joace un rol hotărîtor în mișcarea slavilor sudici ⁸. Așa că, revoluționarii bulgari, nedorind să ocupe un loc auxiliar în lumea slavă din Balcani, s-au orientat în continuare spre România. Se cuvine să adăugăm că Rusia țaristă a impulsionat mișcarea de eliberare bulgară, războaiele duse de aceasta slăbind potențialul militar otoman iar prezența trupelor ruse la sud de Dunăre insuflînd noi speranțe. Dar Rusia

⁴ S. Damianov, *La Bulgarie et le monde européen du XVe siècle à nos jours*, în „Revue bulgare d'histoire”, 1—2 (1981), p. 25 (în subsolul paginii amintește că o parte din elita Bulgariei s-a refugiat în țările din Europa răsăriteană, iar alții au căutat azil în Occident).

⁵ C. Velichi, *România și renașterea bulgară*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 132 (autorul ajunge la această concluzie folosind surse și izvoare bulgărești).

⁶ N. Jecev, *Brăila i bălgarskoto kulturno naționalno vǎzrajdanie*, p. 79.

⁷ Veselin Traikov, *Racovski i balkanshite narodi*, p. 185.

⁸ D. Djordjević, *Revolutions nationales des peuples balkaniques 1804—1914*, Belgrad, 1965, p. 98.

înfrintă în timpul războiului Crimeii (1853—1856), nu mai poate duce, pe moment, o politică ofensivă de anvergură, limitându-se la deschiderea de noi consulatate, școli, biserici și acordarea de burse unor tineri. În plus, politica conservatoare țaristă, nu agreea acțiunile revoluționarilor bulgari făcute spontan și fără asentimentul Petersburgului.

104 Iată motivele pentru care România a jucat pentru emigrația bulgară rolul de a doua patrie. Nu întâmplător revoluționarul și publicistul bulgar L. Karavelov scria în ziarul „Svoboda” („Libertatea”), tipărit în România: „Noi trăim într-un stat care se poate numi a doua Elveție. România, potrivit constituției sale liberale, permite tuturor naționalităților, fără deosebire, să se dezvolte în mod liber, să se întărească și să progreseze, să se dedice comerțului și să exercite orice muncă, fără nici un fel de opreliști. Într-un cuvânt, România este o țară care și-a înscris ca deviză cuvintele: «Libertate și cultură». Noi, bulgarii, de asemenea, avem deplina libertate să ne dezvoltăm naționalitatea, să ne îmbogățim literatura, să ne apărăm ființa noastră etnică și să ne ridicăm glasul răspicat în toate problemele majore ce ne privesc”⁹.

Marele nostru istoric, Nicolae Iorga, arăta foarte plastic că în timpul evului mediu și apoi în epoca modernă, în toată evoluția lor, românii și bulgarii au avut un fond și tendințe comune, aceeași religie ortodoxă, aceeași artă populară, numeroase obiceiuri comune¹⁰. Și pentru a cunoaște întregul context al situației vom face o scurtă incursiune în trecutul mai îndepărtat, „pentru a înțelege — după cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — cum s-au dezvoltat de-a lungul timpurilor, relațiile între popoarele noastre în lupta pentru apărarea ființei naționale a fiecăruia, pentru libertate și progres”¹¹.

Încă în secolul al XII-lea, vlahii din sudul Dunării și bulgarii s-au ridicat împreună la luptă împotriva politicii bizantine de dominație în Balcani, ajungându-se ca Asăneștii să pună bazele celui de-al doilea țarat valaho-bulgar. George Murnu a reliefat rolul vlahilor balcanici ca factor militar în crearea statului ale cărui baze au fost puse de frații Petru și Asan (1185), iar Gh. I. Brătianu locul acestui stat în raporturile internaționale din secolele XII și XIII¹². În ultimul timp, Stelian Brezeanu și Nicolae Șerban-Tanașoca au scos în evidență rolul vlahilor balcanici în crearea acestui stat, ca și originea vlahă * a Asăneștilor¹³.

Legăturile stabilite au continuat și s-au întărit. Analizând încercarea de emancipare a Țării Românești de sub tutela coroanei maghiare înainte

⁹ „Svoboda” din 12 decembrie 1869.

¹⁰ N. Iorga, *Istoria statelor balcanice în epoca modernă*, Vălenii de Munte, 1913, p. 11.

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace*, Editura politică, București, 1981, p. 8.

¹² George Murnu, *Românii din Bulgaria medievală*, București, 1939, p. 16; Gheorghe I. Brătianu, *Asăneștii*, în *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București, 1945, p. 53 și urm.

* Într-un foarte recent studiu: *La famille des Asen (1186—1460)*, apărut în „Revue bulgare d'histoire”, nr. 1—2 (1981), istoricul bulgar I. Bojilov neagă originea vlahă a Asăneștilor.

¹³ Stelian Brezeanu, „*Imperator Bulgariae et Vlachiae*”. În jurul genezei și semnificației termenului „vlachia” din titulatura lui Ioniță Asan, în „Revista de istorie”, tom. 33, nr. 4/1980; Nicolae Șerban-Tanașoca, *Din nou despre geneza și caracterul statului Asăneștilor*, în „Revista de istorie”, tom. 34, nr. 7/1981.

de 1330, A.D. Xenopol conchide : „Către slavonii de peste Dunăre îi atrăgea dimpotrivă toate împrejurările : întâi comunitatea de religie și anume nu numai de credință, ci pînă și forma ritului și limba bisericească, aceleași de ambele părți ale fluviului. Apoi nici o piedică fizică nu-i despărțea de celălalt mal al apei peste care se putea pluti. În sfîrșit aici nu-i așteptau relații de supunere și de inferioritate, ci erau priviți ca egali, primindu-le fetele în legături de căsătorie cu domnii slavoni, și aceștia nu erau întru nimic mai jos decît regele Ungariei, întrucît și ei erau de-sine-stătători, ba chiar erau țari, adică împărați, pe cînd capii Ungariei nu erau decît regi ¹⁴.

În timp ce Țările Române, Serbia, Bosnia, țările bulgare își consolidau neatîrnarea prin lupte grele, a apărut, în sec. XIV, o mare primejdie la orizont — pericolul otoman, care amenința deopotrivă toate statele feudale ale Peninsulei Balcanice. „Împărăția bizantină — scrie A.D. Xenopol — era cu totul nedestoinică a susține lupta cu noii năvălitori, și dacă capitala cea puternic întărită din partea uscatului și greu de atacat dinspre mare, putu să se opună un secol întreg eforturilor otomane, aceasta fu datorat mai mult așezării ei decît bărbăției apărătorilor“. În schimb, remarcă just istoricul român, „dacă turcii întîmpinară o împotrivire puternică în cîmpul de luptă europeană, aceasta le veni, nu de la poporul acela ce era pus prin istorie în fruntea neamurilor ei, ci din partea statelor care înconjurau sau se desfăcuseră cu timpul din putredul privaz al Imperiului de Răsărit, și tinere și vînjoase, știau să minuiască tot atît de bine arma, pe cît grecii din Bizanț erau meșteri în învîrtirea limbei și în subțietățile retorice. Aceste popoare erau după rîndul în care înfățișară piepturile lor iataganelor semilunei : albanezii, sîrbii, bulgarii, românii și ungurii. Ele alcătuiau acele ziduri concentrice pe care turcii trebuiră să le spargă spre a pătrunde în cetatea europeană“ ¹⁵.

Turcii au știut pînă la urmă să folosească în mod egal superioritatea lor militară, întemeiată pe disciplina oarbă a ienicerilor și spahiilor, precum și divergențele ivite în cadrul popoarelor balcanice, pentru a le înfrînge și a le supune. În schimb, la nord de Dunăre, Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare * și, apoi, Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu, Dimitrie Cantemir, fie cu arma în mînă, fie pe cale diplomatică, au încercat nu numai să conserve situația existentă și să bareze accentuarea dominației otomane, ci să înlăture definitiv această dominație prin cucerirea independenței de stat, angrenînd într-o serie de cazuri pe balcanici.

Un exemplu strălucit în acest sens ni-l oferă Mihai Viteazul, care a înlăturat pentru scurt timp dominația otomană. Mai mult decît atît, incursiunile făcute de viteazul domnitor pînă în Munții Balcani au însuflețit popoarele grec, bulgar, sîrb, albanez și le-au îndemnat să urmeze lupta po-

¹⁴ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, ed. a III-a, vol. III, Editura „Cartea românească“, București, p. 75.

¹⁵ *Ibidem*, p. 76.

* În acest răstimp, în apusul Europei, Spania de-abia se unifica. Anglia, încurcată în războiul „celor două roze“ privea nepăsătoare la problemele care frământau sud-estul Europei. Franța, ieșită mult sleită din războiul „de 100 de ani“, făcea eforturi de a-și întări puterea centrală. Statele germane erau fărîmițate (după expresia lui Pius al II-lea, „dezbinat nu țin nicăieri împreună“). Ungaria și Polonia cochetau în numeroase cazuri cu otomanii, ca și Veneția, atît de abilă în aranjamentele diplomatice. În această conjunctură europeană, arată H. Inalcik, unul dintre istoricii contemporani turci marcanți, singură Moldova s-a opus, prin strălucitele bătălii duse de Ștefan cel Mare, expansiunii otomane (H. Inalcik, *L'Empire ottoman, în Les peuples de l'Europe du sud-est et leur rôle dans l'histoire, siècle XV—XX*, Sofia, 1966, p. 21.)

porului român. Chiar după primele izbînzii ale lui Mihai Viteazul, „bulgarii îl cercetaseră prin soliile lor, spunîndu-i că mai bine de 30 000 de oameni ar sta gata în păduri așteptîndu-l”¹⁶. Numeroasele incursiuni ale viteazului domnitor la sud de Dunăre, pătrunzînd pînă la Plevna și Munții Balcani, ba ajungînd și dincolo de ei, conjugate în 1598 cu „prima insurecție de mari proporții de la Tirnovă”, au zdruncinat dominația otomană. Deși înăbușită în sînge, insurecția a călît poporul bulgar, care a căpătat experiența cum să lupte, în condiții de guerilă, împotriva otomanilor¹⁷.

În 1614, în Albania de nord, are loc o conferință secretă, la care participă reprezentanți din Albania, Grecia, Bosnia, Serbia, Dalmația, Bulgaria, Herțegovina, Macedonia, avînd ca scop declanșarea unei insurecții generale pentru alungarea otomanilor din Europa și eliberarea Constantinopolului. Acțiunea se baza pe sprijinul voievozilor din Țara Românească și Moldova, care urmau să treacă cu forțele lor la sud de Dunăre și să înainteze spre Adrianopol, unde urmau să facă joncțiunea cu ceilalți insurgenți¹⁸. Chiar dacă proiectata insurecție nu a avut loc, documentele otomane semnalează, în perioada 1618—1630, numeroase grupuri de haiduci ce operau în zonele Kriva Palanka, Sofia, Bitolia, Djuma-Pazar etc., susținute de localnici și mănăstiri, haiduci care provin din Țara Românească, Transilvania și din provinciile sud-dunărene¹⁹.

Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir, în înțelegere cu căpeteniile populațiilor creștine din Balcani, au plănuțit, la rîndul lor, diferite forme de colaborare antiotomană. Se cristalizează astfel o intensă activitate de polarizare a luptei antiotomane pe plan balcanic, care a găsit, mai ales în Țara Românească, condiții pentru a se dezvolta, iar printre unii domnitori, vajnici susținători. În fața domnitorului Matei Basarab, la Tirgoviște, prelatul Petăr Parcevici, ulterior arhiepiscop catolic al Bulgariei prezintă planurile unei cruciade antiotomane, la care să participe Polonia, Austria, Veneția și unde românii să joace un rol important²⁰, proiect de asemenea nerealizat, mai ales din pricina Austriei și Republicii venețiene. Șerban Cantacuzino, ducînd tratative cu habsburgii împotriva otomanilor, făcea precizarea că el vorbea și în numele tuturor popoarelor creștine ale Balcanilor, adică a sîrbilor, bulgarilor, macedonenilor, arnăuților și tuturor celorlalte neamuri elene”²¹. În Bucureștiul domniei lui Constantin Brîncoveanu, se concentrează „cea mai intensă activitate diplomatică din Europa de sud-est”²². Domnitorul român știa că soarta țării sale, înconjurată de dușmani, ca și a popoarelor balcanice de altfel, depindea nu numai de puterea armelor proprii, ci și de aceea a diplomației, informată, prezentă și suplă. În memoriul înaintat Rusiei de

¹⁶ A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. V, p. 194.

¹⁷ B. Cvetkova, *Les Bulgares et la situation politique internationale au XVIIe siècle*, în „Revue bulgare d'histoire”, nr. 2/1978, p. 27.

¹⁸ J. Tomici, *Sastanak i dogovor srpskih glavare u Kucima 1614 godine radi ustanka na Turka*, Beograd, 1901, p. 16 și urm.

¹⁹ *Turski dokumenti za ajdutstvoto i armistvoto vo Makedonija (1620—1650)*, vol. I, Skopje, 1955, doc. 10 și urm.

²⁰ Ivan Duicev, *Politiceskata deinost na Petăr Parcevici za osvobojudenieto ot tursko vladicestveto*, în „Bălgaro-rumănschi vrăzki i otnošenja prez vekovete, I (XII—XIX), Sofia, 1965, p. 157 și urm.

²¹ L.E. Semionova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Țara Românească și Rusia la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica”, nr. 5/1962, p. 37.

²² Virgil Căndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, Editura politică, București, 1966, p. 169.

către domnitorul Constantin Brîncoveanu privind atragerea țarului într-un război cu Poarta, se arăta că împotriva otomanilor vor lupta nu numai trupele muntene și moldovene, ci și trupe recrutate din rîndul popoarelor balcanice, cu ale căror căpetenii avea strînse legături ²³.

Se cunoaște faptul că, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, decăderea Imperiului otoman devenise iremediabilă, atît pe plan social și politic, cît și militar. Profitînd de această slăbire și anarhie, cele două imperii din zonă, austriac și rus, încearcă, printr-o serie de războaie, să-l destrame. Folosind conjunctura creată, popoarele din sud-estul Europei încep să se răscoale în mod organizat împotriva Porții și să participe cu detașamente înarmate, atît în cadrul trupelor rusești, cît și a celor austriace. În acest cadru, în majoritatea războaielor ruso-turce și austro-turce din secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, vor coopera românii cu ceilalți balcanici. Mișcarea insurecțională a popoarelor balcanice remarcă, pe bună dreptate, istoricul iugoslav D. Djordjević, a jucat un rol important în strategia coalițiilor antiotomane, iar burghezia autohtonă care se forma, pregătea revoluții cu caracter național de emancipare ²⁴.

Insurecția sîrbă odată declanșată (1804), s-a bucurat de sprijinul poporului român, domnitorul Constantin Ipsilanti, la început sprijinind-o pe filieră diplomatică, apoi cu provizii, arme și oameni. Cronicarul Naum Rîmniceanu consemna că Ipsilanti, paralel cu strîngerea de oaste din întreaga țară, a înrolat în trupele sale și mulți balcanici, adică sîrbi, bulgari, slavo-niți, creștini din întreaga Peninsulă ²⁵. De asemenea, după ce ajunge domn în ambele Principate (Țara Românească și Moldova), Ipsilanti și începe să adune țărani români pentru armată și să înroleze și mulți balcanici, formînd așa-numitele unități de „dragoni machedoni” ²⁶.

Concomitent cu loviturile pe care cele două imperii, țarist și habsburgic, le dădeau Porții, românii, alături de celelalte popoare balcanice, sîrbi, muntenegreni, greci, albanezi, bulgari, confereau luptei antiotomane un caracter organizat, culminînd cu revoluția română condusă de Tudor Vladimirescu (1821), concomitent cu revoluția greacă declanșată în Peloponez, în Grecia continentală și în insule (organizată de Eterie). În cadrul ostirii lui Tudor — care a antrenat largi pături ale maselor populare și în special țărani — s-au înrolat mulți balcanici, cu precădere bulgari ²⁷.

Ca urmare a revoluției române, cît și a celei grecești (1821—1829), situația politică a zonei balcanice suferă o serie de modificări, înscrise în Tratatul de la Adrianopol (1829), semnat în urma războiului ruso-turc (1828—1829), în care, de asemenea, mii de români, alături de bulgari, sîrbi, greci, muntenegreni, albanezi ortodocși au luptat ca balanța victoriei să

²³ N. Iorga, *Histoire de Roumanie et de la Roumanité orientale*, vol. VI, București, 1940, p. 564.

²⁴ D. Djordjević, *Revolutions nationales des peuples balkaniques, 1804—1914*, p. 12. Vezi și: A. Vacalopoulos, *Histoire de la Grèce moderne*, Salonic, 1975, p. 95—96; D. Kosev, H. Hristov, D. Anghelov, *Précis d'histoire de Bulgarie*, Sofia, 1952, p. 124—125; P. Puto, K. Frasheri, S. Anomali, *Histoire de l'Albanie*, Lion, 1974, p. 103—111; Lucia Taftă, *Mișcarea de eliberare a popoarelor din Imperiul otoman în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Revista de istorie”, tom. 32, nr. 6/1979, p. 1 098 și urm.

²⁵ Naum Rîmniceanu, *Scrisoarea Munteanului ca răspuns la scrisoarea Moldoveanului*, în „Biserica Ortodoxă română”, XXIII, p. 418.

²⁶ *Ispizi iz Pariskih arhiva* (grația za istoriju prvogo srpsoga ustanka), Beograd, 1904, p. 616.

²⁷ Dan Berindei, Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale mișcării revoluționare din 1821*, Editura militară, București, 1972.

încline de partea lor. Prin Tratatul de la Adrianopol a fost confirmată autonomia Serbiei, Greciei și Principatelor Române. Pentru români, pe lângă o administrație independentă internă, se prevedea înlăturarea monopolului otoman și deplină libertate a comerțului. Fostele raiale turcești așezate în stînga Dunării — Giurgiu, Turnu și Brăila — urmau să fie imediat înapoiate Țării Românești, cu toate teritoriile aferente, fortificațiile distruse, iar musulmanii ce posedau bunuri imobile trebuiau să le vîndă în decurs de 18 luni românilor.

În special după 1829 se vor așeza în Principate mulți bulgari, în condiții de securitate aproape deplină; Brăila, Giurgiu și Turnu, fostele raiale turcești, ca și lunca Dunării, vor absorbi acest element balcanic, cunoscut prin hărnicie și sobrietate. Alături de negustorii români, cei bulgari stabiliți la noi în țară, fac un comerț intens cu zonele din sudul Dunării. Numai în acest perimetru erau 14 puncte principale de vamă, împărțite în schele (porturi) de trei categorii: I. Calafat, Giurgiu, Brăila; II. Cerneți (Turnu Severin), așezat în fața Cladovei, Turnu Măgurele în fața Nicopolului, Zimnicea în fața Șistovului și Călărași (Știrbei) în fața Silistrei; III. Vîrciorova, Izvoarele, Celei, Bechet, Slobozia, Oltenița, Piuș Petrii²⁸. Bucurîndu-se și de scutiri fiscale (motivînd că și-au părăsit bunurile de la sud de Dunăre), ei dispun curînd de capitaluri apreciabile, cu care să finanțeze o serie de instituții culturale, să deschidă școli particulare, tipografii, să editeze ziare, să tipărească cărți laice și religioase.

Evenimentele revoluționare care au avut loc în sud-estul Europei în 1848 fac parte integrantă din revoluția care a zguduît din temelii aproape întregul continent. Vorbînd despre extinderea revoluției burgheze în Europa, F. Engels nota: „Începînd din 1789, hotarele revoluției înaintează neîncetat. Ultimele ei avanposturi au fost Varșovia, Debrețin și București”²⁹. Revoluția română s-a remarcat în mod deosebit, iar în cadrul ei au participat efectiv mulți balcanici, în special bulgari. De asemenea, populația bulgară din satele românești a făcut în timpul revoluției front comun cu țărani români împotriva marilor proprietari de pămînt. Toate acestea arată că, idealurile care îi animau pe revoluționarii bulgari stabiliți pe teritoriul țării noastre i-au făcut să se solidarizeze cu mișcarea revoluționară de la noi și să participe efectiv la lupta pentru cauza revoluției. În același timp, revoluționarii bulgari doreau să urmeze exemplul românilor și să declanșeze o insurecție în zona Rahovei și a Vidinului. Istorică bulgară Virginia Pascaleva, folosind materiale din arhiva Ministerului de Externe rus, relatează că autoritățile otomane au arestat 15 fruntași bulgari din Rahova (pașalîcul Vidin), care, sub conducerea unui boier român, urmau să ridice la răscoală întreaga zonă. Documentul invocat — un raport al consulului rus la Adrianopol — este deosebit de interesant, deoarece atestă prezența românilor la pregătirea unei insurecții la Rahova, în corelare cu mișcarea de la nord de Dunăre³⁰.

Criza orientală, reizbucnită în timpul războiului Crimeii, n-a rezolvat nici ea problema eliberării depline a popoarelor din Balcani, în sensul că Tratatul de la Paris (1856) menținea suzeranitatea otomană asupra Principatelor Române, Serbiei și Muntenegrului, iar celelalte teritorii din Pen-

²⁸ Vl. Diculescu, S. Ianovici, C. Danielopolu, M. Popa, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Peninsula Balcanică (1829—1858)*, București, 1970, p. 13—14.

²⁹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 9, Editura politică, București, 1959, p. 35.

³⁰ Virginia Pascaleva, *Otvucăt ot revoluțiata v Evropa prez 1848—1849 v bălgarskite zemi*, în „Părvi kongres na bălgareskoto istoricesko drujestvo”, I, Sofia, 1972, p. 498.

insula Balcanică (cu excepția Greciei, care devenise independentă în 1830), erau încă subordonate Porții otomane. De asemenea, punerea Principatelor Române și a Serbiei sub tutela marilor puteri europene, pe baza aceluiași tratat, va stînji lupta lor în vederea cîștigării independenței de stat.

Teritoriile aflate direct sub dominația Porții, ca Dobrogea *, Macedonia, Bulgaria, Bosnia, Herțegovina, Albania, sangeacul Novi Bazar, părți din Serbia Veche, părți din Epir, Tesalia, Cipru, etc., nevoind să ajungă la decădere odată cu Imperiul otoman — al cărui proces de dezagregare evoluă vertiginos —, împinse de puternice necesități economice și politice, luptă pe diferite căi pentru emanciparea națională. Dacă în evul mediu, Țările Române, prin păstrarea autonomiei interne și conservarea instituțiilor de stat, absorbeau o mare parte din potențialul uman balcanic (greci, sîrbi, bulgari, muntenegreni, albanezi), prin apariția de state balcanice, în sensul modern al cuvîntului, au loc o serie de mutații. Astfel, românii din Dobrogea, aromânii din Macedonia, bulgarii, albanezii ortodocși vor căuta azil în Principatele Române, pe cînd cei din Serbia veche, Bosnia, Herțegovina, sangeacul Novi Bazar, slavii din Macedonia, bulgarii din provinciile vestice, o parte din albanezi, se vor orienta spre Serbia și Muntenegru, acestea fiind așezate geografic mai aproape și cu aspirații specifice comune, după cum cei din Epir, Tesalia, Cipru, Creta se vor orienta spre Grecia. Totodată, mulți balcanici s-au stabilit în Rusia, unde au găsit azil și sprijin, precum și în multe alte centre europene.

Lupta pentru unire a poporului român și succesul repurtat prin dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în pofida voinței unora dintre puterile garante, ca și unificarea administrației statului român, au fost urmărite cu profundă satisfacție de către popoarele balcanice, acestea reprezentînd, de fapt, un imbold în lupta lor generală pentru emanciparea deplină de sub dominația străină. „Îndelungata luptă comună dusă împotriva dominației străine, pentru libertate și independență națională a pus bazele unei prietenii trainice între popoarele din Balcani”³¹.

În planurile guvernului de la Belgrad de a răscula popoarele din Balcani un loc important era rezervat bulgarilor. Începînd din 1862, cînd guvernul sîrb ezită să declare război Turciei, ca urmare a bombardării Belgradului, și în special din 1863, cînd se constată și o ameliorare a raporturilor sîrbo-turce, revoluționarii bulgari se îndreaptă tot mai mult spre România³². De aceea, G.S. Racovski părăsește în 1863 Belgradul și se stabilește la București, unde, cu ajutorul negustorilor bulgari, începe la 8 martie 1864 editarea ziarului „Bădășnost” („Viitorul”), care, printre altele, milita pentru prietenia româno-bulgară. Merită, să fie relevat și faptul că

* După cum remarcă și istoricul bulgar S. Cilinghirov, în secolul al XIX-lea și, mai ales, după 1856, crește numărul bulgarilor stabiliți în această provincie românească. Ei vin fie din sudul Basarabiei (unde fuseseră colonizați masiv de către autoritățile ruse după războiul din 1828—1829), sau din alte părți ale Bulgariei. Ei preferau să vină în Dobrogea, și mai ales la Tulcea, unde numeroase țări aveau consulate (Austria, Franța, Anglia, S.U.A., Italia, Grecia, Olanda) și ființa și o reprezentanță românească, motiv pentru care autoritățile otomane nu-și permiteau să facă abuzuri vizibile. În plus, bulgarii, care pînă în 1877 au fost complet lipsiți de drepturi politice în Imperiul otoman, prin canalul dobrogean aduceau literatură, manifeste cu caracter antiotoman, broșuri, ziare, reviste, tipărite fie la Chișinău și la Belgrad, fie la Ismail, Galați, Brăila (S. Cilinghirov, *Dobruđja i nașeto Văzrdždanie*, Sofia, 1917).

³¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 38.

³² D. Djordjević, *op. cit.*, p. 98.

unul dintre punctele programatice ale ziarului era autonomia bisericii bulgare și introducerea limbii bulgare în biserică. Or cum împlinirea acestor puncte din program nu se putea face decât prin luptă contra patriarhiei și a clerului grec, aceasta convenea și guvernului român, deoarece după secularizarea averilor mănăstirești, patriarhia de la Constantinopol dezlănțuise o companie de calomnii împotriva României.

La București, G. S. Racovski a continuat să organizeze mici cete de voluntari bulgari, care treceau în sudul Dunării, unde aveau ciocniri cu autoritățile turcești. În această acțiune, revoluționarii bulgari s-au bucurat de sprijinul oficialităților române, inclusiv al domnitorului Cuza. Astfel, într-o convorbire pe care G. S. Racovski a avut-o cu Alexandru Ioan Cuza, domnitorul i-a promis că îi va da arme pentru înarmarea a 25 de cete de bulgari, fiecare compusă din 31 oameni ³³.

Sprijinul acordat de statul nostru revoluționarilor bulgari a nemulțumit guvernele marilor puteri, în special pe cel țarist, care nu putea uita faptul că în 1863, când izbucnise răscoala poloneză, guvernul român susținuse pe răsculați. De aceea, la 13 decembrie 1865, N. P. Ignatiev, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, informa pe Naiden Gherov, viceconsulul rus de la Plovdiv, că are știri, prin agenți secreți, că guvernul român încearcă să răscoale pe creștinii din dreapta Dunării împotriva turcilor. Asemenea mișcări, arăta ambasadorul țarist, n-au șanse de izbândă. De aceea i se dau instrucțiuni lui Gherov să apere pe bulgarii din regiunea Plovdiv de „ațișările agenților moldo-valahi” ³⁴. Peste puțin timp, la 7 februarie 1866, contele Ignatiev îi trimitea lui Gherov un ordin secret, pentru a acționa ca bulgarii să fie opriți să se răscoale. După informațiile trimise de consulul general rus din București, arăta Ignatiev, și bulgarii de acolo au ajuns la aceeași concluzie ³⁵. De aici, diplomatul țarist trăgea concluzia că știrea răspândită printre bulgari despre apropiata răscoală „poate fi atribuită intrigilor guvernului Principatelor Unite, care încearcă probabil să îngreueze situația Porții” ³⁶.

În anii 1867—1868, problema cetelor bulgare organizate în România și care treceau apoi în sudul Dunării a provocat o vie agitație internațională, cauzând multe greutăți guvernului de la București. În această epocă, emigrația revoluționară bulgară din România era organizată în două societăți. Prima, „Dobrodetelna drujina”, cuprindea în special marii negustori bulgari din România și avea în frunte pe bogatul negustor Hristo Gheorghiev. Politica ei era inspirată de cercurile conducătoare ale Rusiei țariste, care vrînd să bareze înaintarea Austro-Ungariei în Peninsula Balcanică, urmărea unirea Serbiei cu Bulgaria. Potrivit indicațiilor diplomației țariste, societatea a elaborat chiar un plan pentru crearea unui stat sirbo-bulgar, sub conducerea dinastiei Obrenovici. La o ședință a societății, care a avut loc la București în anul 1867, pentru dezbaterea acestui plan, reprezentanții guvernului sirb s-au abținut să-l iscălească, acceptînd doar să facă pregătiri comune în vederea răscoalei contra Turciei. Un an mai târziu, când în relațiile sirbo-turce intervine o destindere, se observă o răcire a relațiilor dintre Serbia și societatea bulgară. În 1869, urmînd în continuare indicațiile țariste, „Dobrodetelna drujina” a solicitat Conferinței de la

³³ Al. Burmov, *Taen Tentralen bălgarski comitet*, în „Istoriceski pregled”, XVI, (1960), nr. 2, p. 46—47.

³⁴ *Documenti za Bălgarskata istoria* (în continuare D.B.I.), vol. II, p. 327.

³⁵ *Ibidem*, p. 334.

³⁶ *Ibidem*, p. 373.

Paris, convocată pentru aplanarea conflictului cretan, să acorde Bulgariei o autonomie administrativă, declarînd că ea este împotriva mișcării revoluționare.

Această linie politică generală nu a convenit unui grup de membri ai societății („tinerii“), care, în frunte cu G. S. Racovski, înființează în toamna anului 1866 o organizație revoluționară intitulată „Conducerea supremă cetățenească secretă populară bulgară“, care începe organizarea cetelor de revoluționari și trecerea lor în sudul Dunării pentru a lupta contra turcilor. În 1867, primele două cete trimise de Racovski trec Dunărea — cea condusă de Panait Hitov în aprilie, iar cea a lui Filip Totiu în mai — dar ambele au fost împrăștiate de turci și numai cîțiva din răsculați au putut să treacă Dunărea înapoi.

Agitația marilor puteri era evidentă la începutul anului 1867. Într-un raport din 18 ianuarie, agentul austriac din Rusciuk menționa răspîndirea în Bulgaria, venind din țara noastră, a broșurii intitulate *La Bulgarie devant l'Europe* (editată și în limba bulgară), redactată de Comitetul bulgar din București. După informațiile agentului austriac, acest comitet, care fusese creat sub auspiciile și protecția secretă a guvernului din timpul domniei lui Cuza, își continua activitatea și poseda un fond de 12—15 000 de ducăți ³⁷.

Pregătirea cetelor de revoluționari și activitatea Comitetului bulgar de la București au neliniștit Poarta, mai ales că se produceau într-un moment cînd guvernul turc era preocupat de o altă revoltă, cea din insula Creta. Insuși primul ministru, Midhat-pașa, s-a interesat de mișcările de pe cele două maluri ale Dunării ³⁸. El se plîngea Ministerului de Externe român că turcii care trec Dunărea în interese comerciale sînt bătuiți „în văzul poliției“ de către meseriașii bulgari ³⁹. Tot el revenea cu o depeșă, prin care cerea extrădarea unui bulgar, Vasili, din Turnu Măgurele, care „face meseria de a ațîța gloatele în contra turcilor trecători și de a provoca conflicte în urma cărora aceștia sînt arestați și închiși“ ⁴⁰. Dar guvernul român a socotit că nu este cazul să-l extrădeze pe bulgar, ci l-a invitat să se mute în interiorul țării ⁴¹. Este semnificativ și cazul lui Filip Totiu, revoluționar bulgar urmărit cu insistență de autoritățile otomane. Pentru a-l feri, autoritățile românești îl transferă de la Alexandria la Cîmpulung Muscel; de aici este adus din nou la Alexandria și în cele din urmă lăsat să fugă în București ⁴². Mărturiile documentare semnalează numeroase cazuri similare, de intervenție a autorităților românești în salvarea majorității revoluționarilor bulgari ceruți de otomani.

În firmanul de investitură dat prințului Carol de către Poartă s-a prevăzut obligația ca teritoriul românesc să nu servească drept loc de întrunire a celor care ar intenționa să tulbure liniștea Imperiului otoman. Cu toate acestea, comitetele bulgare au continuat totuși să activeze, să organizeze cetele care treceau Dunărea și luptau împotriva turcilor. În această situație, Poarta îl face atent pe A. G. Golescu, agentul român la Constantinopol, că guvernul principelui Carol este dator de a împiedica o asemenea activitate. „Această recomandare — se arată într-un raport

³⁷ *Ibidem*, vol. VI, doc. 409.

³⁸ *Ibidem*, vol. V, doc. 64.

³⁹ Arh. St. București, fond M.A.I., Serv. adm., dosar nr. 2629/1867, f. 209.

⁴⁰ *Loc. cit.*, f. 180.

⁴¹ *Loc. cit.*, dosar nr. 157, f. 120, 129, 138.

⁴² *Loc. cit.*, f. 130.

consular austriac din 5 iulie 1867 — a rămas, dealtfel, fără efect, ca și fără răspuns”⁴³. Totuși, unii membri ai guvernului român au fost îngrijați în 1867 de avîntul mișcării revoluționare bulgare și, în mod special, de faptul că ea atrăsese atenția reprezentanților puterilor garante din București. Totodată, unii prieteni din Franța ai prințului Carol l-au sfătuit pe acesta să ceară demisia lui I. Brătianu, deoarece în Anglia și Franța toți erau împotriva acestuia⁴⁴.

Agenții marilor puteri au început să se intereseze din ce în ce mai intens de evenimentele din Bulgaria sau de agitația pentru Bulgaria în mod deosebit de la începutul anului 1868. Schimbul de note și de rapoarte dintre ambasadorii străini și miniștrii lor de externe a devenit din ce în ce mai viu. Austria, de exemplu, ale cărei interese de a înăbuși orice răscoală a slavilor erau aproape tot atît de arzătoare ca și ale Turciei, a desfășurat o acțiune febrilă pentru a descoperi și a împiedica orice mișcare de acest gen. Ambasadorul ei la Constantinopol raporta zilnic informațiile în legătură cu activitatea comitetelor bulgare din România⁴⁵.

În țara noastră continuau în acest timp pregătirile pentru o răscoală în Bulgaria, pregătiri care au prilejuit conservatorilor argumente împotriva liberalilor. La 30 decembrie 1867/11 ianuarie 1868, ziarul „Trompeta Carpaților” a publicat un lung articol în care arăta că guvernul protejează manifestări contrare politicii românești de neutralitate, pe care o aprecia drept garanția existenței statului. În ședința parlamentului din 1 februarie 1868, deputatul P. P. Carp a interpellat guvernul asupra cetelor de voluntari bulgari ce se organizau în țară. Răspunsul dat de ministrul de interne Ion Brătianu la întrebarea deputatului conservator dacă există sau nu în România cete de bulgari organizați este caracteristic pentru politica guvernului român. Ministrul nici nu confirmă, nici nu dezmente. Dar el se adresează deputaților cu următoarele cuvinte: „Vă-n-treb, d-lor, văzut-ați d-voastră, auzit-ați d-voastră, simțit-ați cea mai mică mișcare în România, auzit-ați de bandele care se formează ca să treacă Dunărea să revolte Orientul?”. În orice caz — arăta ministrul de interne — guvernul nu știe nimic și deci nu poate fi acuzat că n-a luat măsuri. El socotește că toate acestea sînt zvonuri, care au „intențiuni ce nu pot fi favorabile țării”, deoarece „au revoltat astfel contra României întreaga Europă”. Brătianu însă nu se sfiește să-și mărturisească simpatia pentru mișcarea bulgară: „Avem simpatie pentru toți cei care suferă, pentru toți cîți aspiră la libertate, fiindcă și noi avem aceste aspirațiuni... Eu, d-lor am iubire și simpatie pentru toate popoarele nenorocite”⁴⁶.

Formarea cetelor de voluntari bulgari pe pămîntul României continua să neliniștească cercurile politice europene. Într-o telegramă cifrată din 2 februarie 1868 a contelui Prokesch, ambasadorul austro-ungar la Constantinopol, către ministrul afacerilor străine de la Viena, acesta făcea cunoscut că „a ordonat baronului Eder, agentul austriac la București, să-l facă pe principe (Carol — *n.n.*) să înțeleagă răspunderea ce o poartă față de Europa, prin tolerarea unor asemenea preparative”⁴⁷. În această situație, guvernul român a fost obligat să dea o dezmințire oficială relativ la organizarea cetelor de bulgari.

⁴³ D.B.I., vol. V, doc. 67.

⁴⁴ *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. III, p. 130—131.

⁴⁵ D.B.I., vol. V, doc. 70.

⁴⁶ „Monitorul oficial” din 4/16 februarie 1868.

⁴⁷ D.B.I., vol. V, doc. 71.

„Dezmințirile“ guvernului nu au afectat cu nimic activitatea comitetelor bulgare din România, care au continuat să pregătească și să organizeze cete ce treceau Dunărea în Bulgaria. Un raport din 6 februarie 1868 al consulului Franței la Rusciuk, menționa că se inițiau pregătiri intense pentru treceri masive în sudul Dunării, imediat ce se va dezgheța fluviul ⁴⁸. Despre activitatea intensă a comitetelor bulgare din România, ministrul turc, Ali-pașa, cerea explicații ministrului de externe român, dar răspunsul primit „evită să răspundă“ — după cum se scrie într-un raport consular din Constantinopol ⁴⁹. Cîteva zile mai târziu, exasperat de încercările inutile făcute pe lîngă guvernul român, Ali-pașa face demersuri pe lîngă guvernul austriac, cerîndu-i să intervină de urgență pe lîngă principele Carol pentru a-l determina să împiedice formarea cetelor de bulgari. Intervenția ministrului turc era dictată de teama pe care i-o provocau informațiile despre șapte cete insurecționale, compuse fiecare din cîte 450 de voluntari, ce se pregăteau să treacă Dunărea ⁵⁰.

Principele Carol a continuat totuși să nege existența voluntarilor bulgari ori de cîte ori a fost întrebat de agenții străini acreditați la București. Într-o scrisoare din 24 februarie/7 martie 1868 pe care o trimite tatălui său, Carol Anton de Hohenzollern, principele Carol, ridiculizînd teama guvernului turc, arată că „mișcarea bulgărească, în privința căreia s-a înnegrit atîta hirtie, a fost peste măsură exagerată. Cheia unei mișcări eventuale în Bulgaria o avem în mină aici și, prin urmare, știm ce se petrece. Anul acesta, pe cît se pare, nimic nu se va mișca acolo și Serbia de asemenea va fi liniștită“. În continuare, se arată că, în legătură cu pretensele uneltiri bulgare, Poarta a adresat guvernului român o notă jignitoare, „la care acesta a dat un răspuns foarte energic“. Această notă — continua Carol — n-a rămas fără efect, și Fuad chiar a făcut lui Goleescu mărturisirea că atît pentru România, cît și pentru Poartă ar fi poate mai avantajos ca România să fie independentă „căci încurcăturile ne vin întotdeauna de pe țărmul stîng al Dunării“ ⁵¹.

Presa străină insera cu regularitate, în această perioadă, știri și articole privitoare la evenimentele de pe malurile Dunării, comentîndu-le în diverse feluri. Astfel, „L'International“ publica, printre altele, știrea că în Principate s-a redactat o proclamație prin care poporul român își revendică independența deplină și că guvernul austriac a trimis o copie după această proclamație cabinetelor străine, „cu adnotațiuni foarte amănunțite“ ⁵². Ziarul „La Presse“ considera cetele de bulgari trecute peste Dunăre, ca avangarda unei armate regulate românești, pregătită în vederea declarării independenței României ⁵³.

În evenimentele de la Dunăre intervin cîteva luni de liniște. În a doua jumătate a lunii iulie 1868 însă, atît în presă, cît și în rapoartele diplomatice reapare problema mișcării revoluționare bulgare. Situația a fost provocată de trecerea peste Dunăre, pe la Șiştov, a unei noi cete de

⁴⁸ *Ibidem*, vol. VI, doc. 418.

⁴⁹ *Ibidem*, vol. V, doc. 72.

⁵⁰ *Ibidem*, doc. 73.

⁵¹ Carol I, *Articole și cuvîntări*, vol. I, p. 105.

⁵² Apud : „Trompeta Carpaților“ din 8/20 februarie 1868.

⁵³ *Ibidem* din 22 februarie / 5 martie 1868.

revoluționari bulgari plecate din România *. Imediat, marele vizir a trimis o scrisoare-telegramă principelui Carol, în care se plîngea de politica „ne-loială” a guvernului român și acuza pe Ion Brătianu ca fiind „sufletul mișcării bulgărești”⁵⁴. Guvernatorul general a viletului Dunării a trimis și el o telegramă primului ministru român, prin care îl făcea răspunzător de „atentatul” asupra teritoriului otoman, „atentat pregătit sub ochii lui și cu ajutorul lui”⁵⁵. Un raport al agentului Franței la București relatează că în magazinele statului român se găseau depozitate 2 500 uniforme și muniții pentru voluntarii bulgari.⁵⁶

Înfrîngerea cetei lui Hagi Dimităr și Ștefan Caragea a demonstrat revoluționarilor bulgari că pentru eliberarea țării era nevoie de alte metode de luptă, bazate, în primul rînd, pe ridicarea poporului la luptă. De altfel, cu acest episod încetează tactica folosirii ceteilor revoluționare și începe o etapă nouă, a mișcărilor revoluționare de masă, concomitent dîndu-se o mare amploare activității culturale. De pildă, Societatea bulgară din Giurgiu solicita, în 1869, fondarea unui salon de lectură similar cu cel din Capitală⁵⁷. În dosarul respectiv se află și un memoriu întocmit de bulgari, în care se vorbește despre „ginta bulgară ce în liniște respiră aerul libertății, sub streășina înaltului guvern român, ce are pentru bulgari aceeași solicitare de părinte și aceeași providență ca și pentru români”. Ministrul de interne punea următoarea rezoluție semnificativă: „întrunirile literare nu se pot împiedica și nici nu au nevoie de permisiune”⁵⁸.

Și în anii care au urmat, centrul revoluționarilor bulgari a continuat să fie în România. La București are loc în aprilie 1872 o consfătuire a „Comitetului revoluționar bulgar”, creat în 1870, la care participă și reprezentanții comitetelor revoluționare din Bulgaria. Scopul consfătuirii era de a discuta statutul organizării luptei revoluționare, de a elabora un program de luptă adecvat și de a alege un nou comitet central. Programul elaborat de consfătuire reflectă, în general, influența curentului moderat al lui L. Karavelov, dar unele prevederi ale sale arată și influența ideilor revoluționare ale lui V. Levski. Acesta din urmă, din însărcinarea Comitetului Central pleacă în Bulgaria pentru a organiza lupta revoluționară, dar este prins de turci și spînzurat la 15 ianuarie 1873.

Activitatea Comitetului bulgar din București a nemulțumit, cum era de așteptat, guvernul turc. În mod deosebit, atacul organizat de Dimităr Obști asupra poștei turcești care transporta bani pe teritoriul Bulgariei

* Ceata formată din 125 oameni era înarmată cu puști din dotarea gărzii ci-vice române și condusă de Hagi Dimităr și Ștefan Caragea. Ea și-a propus ca obiectiv să formeze un guvern provizoriu în Bulgaria, care urma să declare o răscăleală generală. Ceata a trecut Dunărea la 6 iulie, a pătruns în Balcani și după lupte înverșunate cu armata regulată turcă a fost nimicită în întregime. Cauza eșecului s-a datorat faptului că autoritățile turcești fuseseră informate despre trecerea acestei cete de consulate străine din București. Șefii cetei au dus cu ei și o proclamație către poporul bulgar, pe care o va publica mai tîrziu, fără comentarii, și ziarul „Trompeta Carpaților”. Ceata a fost organizată de o nouă societate revoluționară bulgară care se desprinde în iunie 1868 de „Conducerea supremă cetățenească secretă populară bulgară”, luînd denumirea de „Societatea bulgară”, cu organul de presă „Narodnost” (Națiunea). Societatea era sprijinită în secret de partizanii lui C.A. Rosetti, care sperau că declanșarea revoluției în Imperiul otoman putea ușura proclamarea independenței dîpline a României.

⁵⁴ Arh. st. București, fond Casa regală, dosar nr. 67/1868, f. 4—5.

⁵⁵ D.B.I., vol. V, doc. 82.

⁵⁶ Ibidem, doc. 81.

⁵⁷ Arh. st. București, fond M.A.I., Serv. adm., dosar nr. 132/1869, f. 1.

⁵⁸ Ibidem, f. 2.

a iritat autoritățile otomane, care l-au socotit drept un act de provocare al Comitetului revoluționar bulgar din București, învinuindu-l în special pe Liuben Karavelov. Trimisul guvernului turc s-a prezentat, însoțit de câțiva polițiști, la Lascăr Catargiu, președintele Consiliului de Miniștri al României, și a cerut extrădarea acestuia. Consulul rus Zinoviev a refuzat să intervină în favoarea lui Karavelov, pe motiv că acesta întreține legături cu emigranți revoluționari ruși și aducea prejudicii notabililor bulgari din București care editau ziarul „Patria”, ce făcea apologia țarismului. Guvernul român, la propunerea lui Lascăr Catargiu, a hotărât extrădarea revoluționarului bulgar. Dar sub presiunea opiniei publice, Karavelov nu a fost extrădat, ci lăsat să plece în Serbia. Agentul diplomatic român la Belgrad, Th. Văcărescu, raporta, la 1 februarie 1873, că Liuben Karavelov, sosit aici, „s-a exprimat în câteva rînduri în termeni foarte convenabili pentru țara noastră și a omagiat ospitalitatea țării noastre”⁵⁹.

În martie și mai 1873 au avut loc adunări ale Comitetului Central revoluționar bulgar din București pentru a analiza situația creată. S-a hotărât, în cele din urmă, să se trimită cete în sudul Dunării, care să sondeze dacă spiritele sînt pregătite pentru răscoală. Aceasta înseamnă că se revenea la tactica dinaintea lui V. Levski⁶⁰. Între 20—21 august 1874 a avut loc o nouă adunare la București, care a ales un nou Comitet central, în care, pentru prima dată, a intrat Hristo Botev. „Cine este Botev, dumneavoastră știți foarte bine — spunea tovarășul Todor Jivkov la marele miting al prieteniei româno-bulgare ce a avut loc, la 7 iunie 1880, în București. Aici, pe meleagurile României, Botev a găsit adăpost. Aici, pe pămîntul românesc, el a scris versurile sale înflăcărâte, articolele, foiletoanele, pamfletele sale pasionate. Aici, el a strîns ceata sa de patrioți bulgari și tot de aici, de pe pămîntul românesc, a pornit spre Bulgaria răscolată ca, așa cum sună propriul său vers, «în primul luptei rînd să-și găsească și el mormîntul»”⁶¹.

Războiul din 1877—1878 a reprezentat o etapă importantă în întărirea colaborării dintre popoarele român și bulgar, care au luptat cu arma în mînă împotriva cîmpitorilor otomani. Trupele române au trecut la sud de Dunăre alături de cele rusești, participînd la eliberarea Bulgariei. Efortul statului român⁶² a contribuit la înfrîngerea Imperiului otoman, înfrîngere care a adus independența deplină a României, Serbiei, Munte-

⁵⁹ Arh. M.A.E., vol. 280, dosar nr. 19 (1873).

⁶⁰ *Istoria na Bălgaria*, p. 436—437.

⁶¹ „Scînteia” din 8 iunie 1980.

⁶² Referitor la acest subiect, în istoriografia marxistă bulgară sînt puține lucrări. Este articolul Hristinei Mihova, *Prinosăt na rumănskiia narod za osvobojdenieto na Bălgaria ot tursko igo. 1877—1878*, în *Sbornik statii. Osvobojdenieto na Bălgaria ot tursko igo (1877—1878)*, Sofia, 1958 și lucrarea de popularizare a lui Vasili Hristu, *Rumănskiat narod o osvoboditelnata voia*, Sofia, 1957. Dealtfel, Hristina Mihova arată că, relațiile bulgaro-române, mai ales în perioada războiului din 1877—1878, „sînt slab studiate în literatura noastră istorică” (p. 184). De asemenea, acad. Sava Ganovski, în articolul publicat în „Istorieski pregled”, nr. 2/1958, arată că istoricii trebuie să-și canalizeze eforturile pentru elucidarea tuturor problemelor legate de eliberarea Bulgariei (p. 4—12). Același lucru îl afirmă și acad. D. Kosev, în sensul că, nu s-au arătat toate aspectele contribuției României la ajutorul „dat revoluționarilor bulgari pentru eliberarea națională” (citată după „Romanoslavica”, IV, București, 1960, p. 251). În ediția a II-a a lucrării *Istoria na Bălgaria* (tom. I, 1961) se dau destul de puține referiri la contribuția României la eliberarea Bulgariei în 1877—1878 (p. 486 și 496—497). Lucrările apărute în Bulgaria cu ocazia centenarului războiului din 1877—1878 se limitează doar a pomeni participarea României.

negrului și eliberarea poporului bulgar de sub jugul străin sub care stătuse cinci secole.

Criza orientală a re izbucnit în anul 1875. Semnalul l-au dat răscoalele din Bosnia și Herțegovina (1875). Urmîndu-le exemplul, s-a ridicat la luptă și poporul bulgar în septembrie 1875 și apoi în aprilie 1876.

→ Răscoala din aprilie 1876 a fost punctul culminant la care a ajuns mișcarea revoluționară națională bulgară. Ea a dat o puternică lovitură sistemului feudal turc și a pus problema bulgară în fața conștiinței întregii omeniri progresiste. Ecoul răscoalei și al masacrelor turcești a fost extrem de puternic, fiind reflectat pe larg și de presa română. Ziarul „Românul” a luat atitudine împotriva atrocităților turcești și a atacat în nemăsurate articole politica engleză care sprijinea Turcia⁶³. „Timpul” a relatat cum cercasienii incendiau satele și „în mijlocul flăcărilor au măcelărit și împușcat femei, bătrîni și copii, fără cruțare”⁶⁴. „Telegraful român”, „Vocea Prahovei”, „Gazeta Transilvaniei”, au dat știri despre răscoală, iar „Albina” a descris eroismul bulgarilor, arătînd că „răsculații pe lîngă arme, muniții și bani, au conducători minunați”⁶⁵.

În același timp, bulgarii stabiliți în România, ajutați de populația română au constituit comitete de binefacere pentru familiile care se refugiază în România. În iulie 1876, bulgarii din Ploiești înființează un asemenea comitet⁶⁶. În Oltenița, comitetul întrunit a decis să cumpere postav pentru uniformele luptătorilor⁶⁷. Comitetul din Giurgiu, în frunte cu Hristo Botev, a pregătit voluntari care să vină în ajutorul răscoalei⁶⁸. Mihail Kogălniceanu, în calitate de ministru de externe și unele autorități românești, cu toate dovezile de strictă neutralitate prezentate Porții*, au sprijinit net ceata lui Hristo Botev în timpul trecerii la sudul Dunării⁶⁹.

Evenimentele precipitîndu-se în Peninsula Balcanică, Rusia țaristă epuizînd toate mijloacele pașnice în relațiile cu Poarta, este nevoită să intervină pe calea armelor. Cu cîteva zile înainte de începerea războiului semnează cu România convenția din 4 aprilie 1877, prin care guvernul român asigura armatei ruse „care va fi chemată a merge în Turcia liberă trecere prin teritoriul României și tratamentul rezervat armatelor amice”⁷⁰.

Odată cu intrarea trupelor rusești pe teritoriul țării noastre, vine și nucleul detașamentelor de voluntari bulgari. Hotărîrea organizării detașamentelor de voluntari bulgari a fost adoptată în toamna anului 1876 la Livadia. S-a propus ca aceste detașamente să se organizeze pe teritoriul

⁶³ „Românul” din 8 și 9 ianuarie 1876, 14 septembrie 1876 ș.a.

⁶⁴ „Timpul” din 16 iulie 1876.

⁶⁵ „Albina” din 8/21 mai 1876.

⁶⁶ Arh. st. București, fond M.A.I., Serv. adm., dosar nr. 5094/1876, f. 82.

⁶⁷ Loc. cit., f. 25.

⁶⁸ *Istoria Bulgariei*, tom. I, Moscova, 1954, p. 288.

* Cu mult înainte, masele largi populare și chiar unele autorități, în timp ce sprijineau lupta de eliberare a popoarelor vecine, făceau diferite șicane supușilor turci. Astfel, într-o notă a Turciei, se spunea, între altele: „pe cînd supușii tuturor guvernelor străine se găsesc în condițiuni care le asigură o protecțiune eficace, supușii puterii supreme se vîd adesea reduși la penibilă necesitate de a recurge la o altă naționalitate pentru a pune comerțul și persoana lor în apărare de orice piedici și vexațiuni” (Arh. st. București, fond M.A.I., Serv. adm., dos. 3374/1870, f. 2).

⁶⁹ C. Velichi, *Atitudinea lui Mihail Kogălniceanu, a unor autorități românești din porturile dunărene și a maselor populare în timpul trecerii cetii lui Hristo Botev (27 aprilie — 15 iunie 1876)*, în „Romanoslavica”, IV, 1960, p. 263.

⁷⁰ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. II, p. 112.

României, în următoarele centre : Craiova (pentru detașamentele din vestul Bulgariei), Ploiești (pentru cele din centru), Buzău (pentru cele din Bulgaria răsăriteană). Aceste orașe îndeplineau o serie de condiții : se găseau pe traseul căii ferate, nu erau prea departe de Dunăre, dar nici prea în văzul autorităților turcești. Inițial, aceste detașamente s-au format la Chișinău, sub comanda generalului maior N. G. Stoletov ⁷¹.

La 8 aprilie 1877, detașamentele bulgare au primit ordin să se mute de la Chișinău la Ungheni. Ele trebuiau să fie la Ungheni nu mai târziu de 19 aprilie, căci la 20 sau o zi după aceea trebuiau să plece mai departe ⁷². La 10 aprilie, Stoletov a înaintat un raport șefului statului major al armatei active, în care cerea ca în orașele din România să fie trimiși emisari bulgari care să dirijeze spre Ploiești pe emigranții bulgari care doreau să se înscrie ca voluntari. Stoletov socotea că la Ploiești se vor aduna aproximativ 6 000 de voluntari. La 21 aprilie, căpitanul Raicio Nikolov a fost însărcinat să aducă pînă la Ploiești bagajele voluntarilor și să găsească un loc potrivit în împrejurimile orașului pentru tabăra bulgară ⁷³.

La 25 aprilie, primul eșalon de voluntari a plecat din Chișinău pe calea ferată spre Ploiești, populația primindu-i cu căldură. Cu sprijinul autorităților române, care au creat condiții prielnice, încep să se îndrepte spre Ploiești bulgari din diferite orașe ale României și din Serbia. Tabăra bulgară s-a stabilit la 2 km de Ploiești. În oraș bulgarii au editat și un ziar, intitulat „Sekidnevni novinar” ⁷⁴.

Instrucția detașamentelor de voluntari s-a realizat într-un ritm rapid. La 29 mai, generalul Stoletov a dat ordin ca a doua zi orice activitate să fie terminată, astfel ca la 31 mai să se poată îndrepta spre front. La 18 iunie 1877 se găseau la Zimnicea în bivouac, gata pentru trecerea Dunării. În aceeași zi s-a constituit o avangardă strategică, sub comanda generalului Gurko, din care făceau parte și cele 6 drujine (batalioane) de voluntari bulgari ⁷⁵. La 20 iunie 1877, Stoletov a trimis o scrisoare baronului Stuart, rugîndu-l să-i expedieze imediat la Șistov toate materialele ce se mai găseau în depozitele de la Ploiești și Slatina, precum și echipamentul pregătit pentru înzestrarea a încă 6 drujine bulgărești. Acest bagaj urma să fie considerat ca al statului rus, pentru a se bucura de înlesnirile convenției româno-ruse ⁷⁶.

Populația Bulgariei a primit cu o deosebită bucurie armata rusă, și apoi pe cea română în care vedea pe salvatorii săi. Mai mult, ea va da trupelor eliberatoare un ajutor prețios, procurînd informații asupra inamicului, aprovizionînd armata cu alimente, furaje, dînd voluntari și participînd la organizarea instituțiilor de stat.

Tot pe pămîntul României și-a desfășurat activitatea cîteva luni serviciul privind administrația civilă a viitoarelor teritorii bulgărești eliberate. Acest serviciu a luat ființă la 16 noiembrie 1876 pe lîngă cartierul general al armatei ruse, avînd scopul de a crea în Bulgaria instituții solide și de a recruta în administrație localnici care se bucurau de influență și

⁷¹ *Sbornik ot dokumenti : Bălgarskoto opălcenie*, tom. I (1876—1877), Sofia, 1956, p. 10—14.

⁷² *Ibidem*, p. 170.

⁷³ *Ibidem*, p. 178—179, 234—235.

⁷⁴ Nicolae Ciachir, *Războiul pentru independența României în contextul european (1875—1878)*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 194.

⁷⁵ *Sbornik ot dokumenti : Bălgarskoto opălcenie*, tom. I, p. 415—418, 501—502.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 504—505.

aveau experiență⁷⁷. În fruntea acestui serviciu a fost numit prințul V. Cerkaski, care avea experiență în domeniul administrativ*. Din ordinul acestuia, la 30 aprilie 1877 a plecat din Chișinău spre București o comisie, care avea ca scop să studieze instituțiile din Bulgaria și din Turcia și să facă propuneri în legătură cu viitoarea organizare a Bulgariei. Comisia, formată din ruși și cîțiva bulgari, ce serviseră înainte în Rusia, și avînd ca președinte pe colonelul Sobolev, și-a început lucrările la 5 mai 1877, iar în același an a tipărit la București un prim volum cu rezultatele cercetărilor, intitulat *Materiali dlia izucenia Bolgarii*. Cancelaria prințului Cerkaski și-a stabilit sediul în lunile mai-iunie 1877, mai întîi la Ploiești, apoi la Zimnicea, de unde au fost date o serie de decrete privind administrația teritoriilor din sudul Dunării⁷⁸.

Deși convenția româno-rusă din 4 aprilie 1877 nu prevedea obligații militare pentru România, acestea decurgeau, totuși, din însuși faptul că semnarea convenției constituia un act de ostilitate față de Imperiul otoman. De aici și necesitatea ca armata română să apere linia Dunării împotriva eventualelor încercări ale turcilor de a-și crea capete de pod la nord de fluviu. Iar trecerea trupelor române la sud de Dunăre, în lunile iulie și mai ales august 1877, s-a făcut în asentimentul poporului și al armatei. După expresia unui martor ocular, „entuziasmul era la culme; soldații jucau briul, bătuta și căzăceasca”⁷⁹.

Trupele române, alături de cele ruse au participat la bătălia de la Plevna din 30 august 1877. Plevna n-a fost cucerită, în schimb a fost ocupată marea redută Grivița care domina toate pozițiile fortificate ale turcilor⁸⁰. În urma bătăliei din 30 august, comandamentul ruso-român ia hotărîrea ca Plevna să fie cucerită prin asediu. Datorită acțiunilor trupelor ruse și române, la sfîrșitul lunii octombrie, Osman-pașa este complet izolat și silit să lupte numai cu propriile sale mijloace. Trupele aliate își iau măsuri de precauție, strîngînd tot mai mult cercul în jurul Plevnei.

Pentru a preîntîmpina un atac inamic dinspre Vidin și a împiedica acțiuni de hărțuire care ar fi putut neliniști spatele trupelor de încercuire, s-a hotărît cucerirea cetății Rahova, ce se găsea la jumătatea drumului dintre Plevna și Vidin. Orașul Rahova putea servi drept un punct util pentru concentrarea trupelor turcești, atît din vestul Bulgariei, cît și din punctele ocupate de garnizoanele turcești pe malul drept al Dunării. „Ocuparea Rahovei era necesară pentru asigurarea completă a spatelui trupelor care încercuiau Plevna”⁸¹. La 9 noiembrie, Rahova a fost cucerită. Trupele colonelului Slăniceanu și ale generalului Meyendorf au intrat prin sud. Cu cîteva ore înaintea lor a sosit de la Bachet la Rahova gene-

⁷⁷ *Sbornik oŭiŭialnih rasporiajenii i dokumentov po bolgarskomu kraiu*, Șiștov, 1877, p. 8—14.

* V. Cerkaski a ocupat funcții în Polonia, sub administrația lui efectuîndu-se reforma agrară după răscoala poloneză din anii 1863—1864. În perioada 1863—1867 a fost locțiitorul guvernatorului în Polonia (*Istoria Bolgarii*, vol. I, p. 309).

⁷⁸ Nicolae Ciachir, *România în sud-estul Europei (1848—1886)*, Editura politică, București, 1968, p. 168.

⁷⁹ Șt. Georgescu-Sergent, *Memorii din timpul războiului pentru independență. 1877—1878*, București, 1891, p. 11.

⁸⁰ *Istoria na Bălgaria* (tom. I, p. 496) arată că în zilele de 30—31 august și în următoarele patru zile, în fața Plevnei au murit 3 000 de ostași și ofițeri români.

⁸¹ *Sbornik materialov dokumentov po rusko-tureŭkoi voine ot 1877 na Balkanskom poloustrove*, tom. LV, Petersburg, 1906, p. 2.

ralul Lupu cu un batalion de milițieni, luînd comanda cetății. Oștile eliberatoare ruso-române au fost primite cu aclamații de populația bulgară⁸².

Blocada Plevnei se intensifica pe zi ce trecea. Rezultatul unei munci metodice a făcut să apară în jurul Plevnei un inel de poziții continue, însumînd aproximativ 500 km. Către 1 noiembrie 1877, următoarele trupe și guri de foc ruso-române se găseau în jurul Plevnei⁸³.

	Batalioane	Escadroane și batalioane	Baterii	Ofițeri și trupă	Tunuri	
					de cîmp	de asediu
	125	88	64	122 154	490	24 ruse
	45	38	19	33 606	114	4 române
Total	170	126	83	159 860	604	28

Osman-pașa văzînd că prelungirea rezistenței era fără nădejde, a încercat la 28 noiembrie 1877 să spargă încercuirea, dar eșuînd, către orele 14 a dat ordinul de capitulare pentru întreaga armată. Epopeea singeroasă de la Plevna s-a terminat. Ea a costat pe turci 6 000 morți și răniți, 77 tunuri capturate și 34 000 prizonieri, în frunte cu mușirul (mareșalul) Osman-pașa⁸⁴.

După căderea Plevnei, armata rusă a înaintat pe trei direcții, căutînd să ajungă cît mai repede la Adrianopol. În cadrul acestui plan general, armata română primea o serie de misiuni și anume : să încercuiască cetățile Vidin și Belogradgik : cetăților Nicopole, Rahova, Lom-Palanka și Arced-Palanka să li se asigure numai garnizoane românești, dîndu-se posibilitatea trupelor rusești din aceste cetăți să participe la operațiile din Balcani ; o divizie română și Divizia 9 cavalerie rusă trebuiau să escorteze prizonierii turci peste Dunăre, iar apoi divizia română să ia poziții de luptă pe malul Dunării între Giurgiu și Călărași, pentru a înlocui unele trupe rusești necesare frontului din Balcani⁸⁵.

În vederea îndeplinirii misiunilor ce-i reveneau, armata română a fost regrupată prin ordinul nr. 174 din 5 decembrie 1877. În cadrul noilor misiuni, Corpul de observațiuni și Corpul de operațiuni ale armatei române s-au contopit sub denumirea de Corpul de vest. El se compunea din cinci divizii, puse sub comanda generalului Haralambie. Rezerva generală era compusă dintr-o brigadă de roșiori, o companie de geniu, una de telegrafie și un escadron de jandarmi⁸⁶.

Operațiunile din jurul Vidinului și mai ales asaltul redutelor de la Smîrdan constituie una dintre glorioasele fapte de arme românești din istoria războiului din 1877. Într-o singură zi de ofensivă, armata română a reușit să pună stăpînire pe întreaga centură exterioară a cetății Vidin, constituită din numeroase redute și șanțuri. După încheierea convențiilor

⁸² Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. VII, p. 319.

⁸³ *Opisanie russko-turețkoi voini na Balkanskom poloustrove*, vol. VII, partea I, Petersburg, 1911, p. 494.

⁸⁴ P.K. Fortunatov, *Voina 1877—1878 i osvobojdenie Bolgarii*, Moskva, 1950, p. 131.

⁸⁵ Ștefan Fălcoianu, *Istoria războiului din 1877/1878 (ruso-româno-turc)*, București, 1895, p. 217—219.

⁸⁶ *Istoricul războiului din 1877—1878. Participarea României la acest război. Lucrare făcută de mai mulți ofițeri*, partea a II-a și a III-a, București, 1898, p. 845—846.

pentru predarea Vidinului și Belogradgikului, trupele române au intrat în aceste două cetăți. Populația bulgară a Vidinului a făcut armatei române în ziua de 12 februarie 1878 o primire entuziastă, aruncându-i flori și cununi pe tot parcursul⁸⁷. A doua zi, trupele române au intrat în Belogradgik, fiind întâmpinate la 2 km de intrarea în oraș „de populațiunea bulgară împreună cu preoții, icoanele și drapelele bisericii, care în mijlocul unui mare entuziasm au precedat trupele”⁸⁸.

În acest război, numărul morților și al răniților români s-a ridicat la circa 10 000 de oameni⁸⁹. Vitejia și aportul ostașilor români în luptele de la Plevna au fost reliefate și de F. Engels⁹⁰. Grivița, Plevna, Rahova, localități istorice în care și-au vărsat împreună singele românii și bulgarii, au devenit simboluri ale prieteniei de nezdruncat a popoarelor noastre.

Referitor la acest trecut comun, Gheorghe Dimitrov declara în 1948 : „Cîți bulgari cunosc bine glorioasa epopee de la Grivița ? Ce știu ei de această tradițională prietenie ? Acest trecut, această tradițională prietenie este un enorm capital național pentru popoarele bulgar și român în vederea construirii astăzi a unei baze trainice, solide și sănătoase. Acesta este un tezaur din multe și prețioase briliante și diamante”⁹¹. La 20 iunie 1975, tovarășul Todor Jivkov, referindu-se la același trecut comun și la rolul jucat de România în procesul de emancipare a poporului bulgar declara : „Vorbim pe bună dreptate de tradițiile istorice ale prieteniei româno-bulgare, ale cărei rădăcini istorice își trag seva din luptele din trecut pentru libertate națională și socială. Unul dintre apostolii de seamă ai revoluției de eliberare națională, marele scriitor bulgar Zahari Stoiانov, scria cu un secol în urmă : «Eu, ca și toți tovarășii mei, ne amintim de cuvintele România, București, Giurgiu, Ploiești, Brăila, Galați și altele ca și de cuvinte sfinte»... Nu există bulgar care să nu știe că nepieritoarea cauză a luptătorilor din aprilie (1876) a fost inițiată aici, pe pămîntul României, de către titanii revoluției noastre de eliberare națională — Karavelov, Levski și Botev, de către discipolii și adepții lor”⁹².

Pe acest fundal comun, popoarele român și bulgar desăvîrșesc construirea socialismului, colaborînd în multiple sectoare de activitate și jucînd un rol tot mai pregnant pe arena internațională.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 1 038.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 1 042.

⁸⁹ V. Hristu, *op. cit.*, p. 43 ; H. Mihova, *op. cit.*, p. 217.

⁹⁰ F. Engels, *Correspondance. Annexes*, tom. III, 1891—1895, Paris, 1959, p. 423.

⁹¹ G. Dimitrov, *Săcinenia*, Sofia, 1955, tom. XIII, p. 399.

⁹² *Sub semnul prieteniei frățesti româno-bulgare*, Editura politică, București.

DEZVOLTAREA PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1893 — 1918

Făurirea, la Congresul socialist din 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România — așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la cea de-a 80-a aniversare a acestui eveniment — „a marcat o etapă nouă în desfășurarea procesului revoluționar din țara noastră, în dezvoltarea luptelor sociale. Stat-major marxist al proletariatului, el s-a situat în fruntea maselor populare în bătăliile împotriva exploatării și asupririi, pentru o viață mai bună, pentru libertate socială și națională”¹. Numeroase cluburi, cercuri și grupări muncitorești, socialiste, care acționaseră pînă atunci răsleț și izolat pe toată cuprinderea României, dar care se considerau și se declarau componente de fapt ale Partidei muncitorilor, au fost unite într-un partid politic centralizat, cu un statut și un program unitare, cu o singură conducere la scara întregii țări. Partidul — se arăta în Statutul P.S.D.M.R. votat la Congres — „se compune din cluburile de muncitori, syndicatele de muncitori și toate grupările care vor declara că primesc în întregime programul partidului și hotărârile congreselor”².

Prin partidul ei revoluționar, clasa muncitoare s-a afirmat plener în viața social-politică a țării, formulindu-și, în lumina concepției socialismului științific, poziția față de toate problemele cu care se confrunta poporul român și preconizînd soluțiile cele mai realiste și mai înaintate. Partidul clasei muncitoare a înfățișat pe baze științifice perspectiva înfăptuirii societății socialiste, singura în stare să asigure dezvoltarea multilaterală a societății.

În același timp, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România s-a afirmat ca un detașament revoluționar viguros în mișcarea muncitorească internațională, menținînd și dezvoltînd legături cu Friedrich Engels, cu G. V. Plehanov, Paul Lafargue, Jules Guesde, August Bebel, Karl Kautsky și cu mulți alți militanți ai mișcării muncitorești internaționale, cu partide și organizații socialiste din numeroase țări, aducînd o contribuție activă la dezbaterile și la soluționarea unor probleme care stăteau în fața proletariatului de pe întregul glob.

Pentru a asigura partidului capacitatea de organizator și de conducător al luptei maselor muncitoare, de apărător al intereselor fundamentale ale celor ce muncesc de la orașe și sate, militanții socialiști, atît din conducerea P.S.D.M.R., cît și din cea a organizațiilor locale, și-au îndreptat atenția spre dezvoltarea și întărirea necontenită a acestuia, prin atragerea de noi și noi membri și prin înarmarea lor cu concepția socialismului științific. Este elocvent, de pildă, că, în răstimpul 1893—1900, socia-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 263.

² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 61.

liștii români au editat 29 de gazete, reviste și almanahuri cu caracter politic, profesional și cultural, larg răspindite în mase. Începând cu data de 1 noiembrie 1894, a văzut lumina tiparului organul de presă zilnic al P.S.D.M.R. — „Lumea nouă” —, pus sub direcția Consiliului general al partidului.

Au fost folosite forme și structuri organizatorice care au asigurat conducerea unitară a întregii activități al partidului, exprimarea și manifestarea acestuia ca o unică și impunătoare forță politică revoluționară. Potrivit prevederilor Statutului, organul suprem de conducere a partidului era Congresul, care se întrunea o dată pe an. Dealtfel, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, exceptând anul 1896, P.S.D.M.R. a ținut congrese anuale. Pregătirea lor cădea în preocuparea Consiliului general. Se alegea, de fiecare dată, câte o comisie de organizare, care, sub îndrumarea Consiliului general, întocmea, de obicei, ordinea de zi provizorie. Comisia se adresa tuturor organizațiilor locale, cerindu-le să aleagă delegații pentru respectivul congres potrivit normelor prevăzute în Statutul partidului și să întocmească dările de seamă asupra activității depuse în perioada dintre congrese.

În intervalul dintre două congrese, partidul era condus de Consiliul general, la început alcătuit din cinci membri. Consiliul era însărcinat cu conducerea și cu administrarea partidului, menținea legături cu toate organizațiile politice și profesionale din țară, precum și relațiile P.S.D.M.R. cu partidele muncitorești din alte țări. El a avut o contribuție de prim rang la elaborarea liniei strategice și tactice a partidului, a depus o activitate organizatorică fructuoasă în vederea consolidării partidului, a afirmării sale puternice în societatea românească, a urmărit, de la început, respectarea programului partidului, a normelor de conduită internă și a disciplinei de partid. Se relevă, în acest cadru, rolul însemnat jucat de Ioan Nădejde, unanim considerat conducătorul de fapt al partidului. Militant și doctrinar socialist de renume, personalitate de proeminență a culturii românești, care s-a exercitat cu competență în variate compartimente ale științelor social-umaniste, vădind o vastă pregătire enciclopedică, Ioan Nădejde s-a afirmat puternic în primele șase ani de existență și activitate a partidului centralizat al clasei muncitoare din România, de păreri și indicațiile sale ținând întotdeauna seamă membrii partidului. Stăpânind în adâncime socialismul științific, el a reușit să detașeze, pornind de la realitățile social-economice și politice românești, o seamă de idei și aprecieri care se constituie, alături de altele, în notabile contribuții de originalitate ale mișcării muncitorești de la noi la dezvoltarea și la îmbogățirea gândirii socialist-științifice.

Între Congresul din 1893 și cel din 1894, Consiliul general a ținut șapte ședințe. În prima (4 aprilie 1893), a procedat la repartizarea atribuțiilor * și a dispus publicarea, în gazeta „Munca”, a adreselor membrilor săi, „pentru ca oricine să se poată adresa”, precum și informarea tuturor partidelor muncitorești din străinătate despre constituirea oficială a partidului și despre rezultatele lucrărilor Congresului³. În aceeași ședință, s-a stabilit să se scrie Partidului muncitorilor din Elveția, pentru a-l înștiința despre alegerea delegației române care va participa la Congresul internațional socialist proiectat a se ține la Zürich și pentru a cere „a se pune la ordinea zilei [Congresului] regularea chestiunii agrare”⁴. A fost redactat apoi manifestul pentru sărbătorirea zilei de 1 Mai și s-a decis reorganizarea ziarului „Munca”, discutându-se îmbunătățirile care trebuiau să i se aducă.

În ședința din 2 mai 1893, Consiliul general a examinat cererile de afiliere la partid a Societății internaționale a lucrătorilor pălărieri, cu sediul în București, și a Societății pielărilor și, totodată, a rezolvat corespondența cu organizațiile socialiste din Franța și Germania. De o importanță deosebită a fost hotărârea privind tipărirea, în 3 000 de exemplare, a Programului partidului, cu expunerea lui de motive, așa cum a fost votat de Congresul din 1893⁵. Consiliul a analizat și problemele financiare, aprobând cheltuielile pentru diferite acțiuni desfășurate în întreaga țară, ca și pentru sprijinirea mișcării muncitorești din alte țări. Aniversarea Comunei din Paris, în martie 1894, printr-un banchet, sărbătorirea a cinci ani de existență a ziarului

* Un membru al Consiliului general se ocupa special de problemele activității internaționale a partidului.

³ „Munca”, anul IV, nr. 7 din 11 aprilie 1893. Adresele erau: Ioan Nădejde, profesor și publicist, Iași, str. Sărării, nr. 37; V.G. Morțun, deputat, Roman sau București, str. Carageorgevici, nr. 4; Alexandru Radovici, avocat, Ploiești, str. Științei; Alexandru Ionescu, lucrător tipograf, București, str. Plevnei; Constantin Mille, București, str. Carageorgevici, nr. 4. (*Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 73).

⁴ *Ibid.*

⁵ „Munca”, anul IV, nr. 11 din 9 mai 1893.

„Munca“, precum și organizarea manifestațiilor prilejuite de 1 Mai au fost alte acțiuni concrete de care s-a ocupat nemijlocit Consiliul general.

Tot asemenea, Consiliul general a aprobat, în ședința sa din 6 iunie 1893, editarea Almanahului socialist pe anul 1894, însărcinând pe Zamfir Filotti și pe Alexandru Ionescu cu stringerea materialului și cu tipărirea lui și a hotărât publicarea unei broșuri de propagandă intitulată: Ce este și ce vrea socialismul, „menită a se adresa lucrătorilor industriali“⁶.

Într-o ședință ținută la 3 octombrie 1893, Consiliul general a decis ca „toate broșurile recunoscute de partid și care se vind în folosul partidului, atât cele vechi, cât și cele care se vor tipări de aici înainte, urmează să poarte, pe lângă titlul de «Biblioteca Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România», și ștampila Consiliului general“. Cu același prilej, au fost aprobate cheltuielile pentru tipărirea Manifestului Comunist, de Karl Marx și Friedrich Engels, cu un Adaus de Ioan Nădejde, și a Discursului lui Bebel asupra Statului viitor⁷.

La ședința din 9 ianuarie 1894, Consiliul general al hotărât publicarea, în Biblioteca partidului, a discursului ținut de V.G. Morțun în Camera deputaților cu ocazia răspunsului la mesaj, precum și distribuirea gratuită a ziarului „Munca“ la abonați⁸, iar în ședința din 20 martie 1894 retipărirea lucrării: Socialismul utopic și socialismul științific, de Friedrich Engels, „cu ultima prefață a autorului“⁹, lucrare care se epuizase.

Poziția patriotică a partidului muncitorilor s-a reflectat și în hotărîrea Consiliului general de a răspîndi literatura socialistă și în rîndul maselor din provinciile cوتropite¹⁰.

În ceea ce privește cluburile muncitorilor, ca organizații locale ale partidului, ele erau conduse, potrivit prevederilor Statutului partidului de un comitet executiv, format din trei membri aleși pe timp de un an. La rîndul lor, cluburile își desfășurau activitatea pe baza propriilor lor statute. După cum se știe, Statutul Clubului muncitorilor din București, votat încă în februarie 1890 și îmbunătățit la 1 mai 1896, a fost însoțit de toate cluburile muncitorilor afiliate la partid. El cuprindea însemnate referiri privind sarcinile și activitatea organizațiilor politice muncitorești locale ale P.S.D.M.R. De la început, în Statut se definește scopul Clubului „a) De a statornici frăția și solidaritatea în general între toți muncitorii din țară, fără deosebire de religie, sex sau naționalitate, și, în special, între muncitorii din București; b) A lupta pentru îmbunătățirea stării morale, economice și politice a muncitorilor și a-i organiza în partid aparte; c) A ajuta toate mișcările politice și economice ale Partidului social-democrat, atât în țară, cât și în străinătate; d) A ajuta în caz de boală și înmormîntare pe membrii și membrele ce se vor fi înscris și la secția de ajutor a Clubului, care secție s-a înființat anume pentru acest scop“¹¹.

Prin sarcinile ce-i reveneau, Clubul muncitorilor era menit să sprijine pe plan local lupta muncitorilor pe toate țărmurile: organizatoric — să atragă cît mai mulți muncitori și intelectuali în organizații socialiste; economic — să ajute muncitorii în susținerea revendicărilor lor; politic și ideologic — să desfășoare o largă agitație și propagandă în vederea răspîndirii ideilor socialiste, să organizeze manifestații și demonstrații, precum și întruniri în care să fie dezbătute probleme interesînd muncitorimea din acea localitate.

Mijloacele materiale de care dispuneau cluburile proveneau din modestele cotizații lunare ale muncitorilor și din donații, precum și din organizarea de serbări, tombole etc.

Statutul prevedea că „Se admite ca membru al Clubului orice muncitor onest, manual sau intelectual, fără deosebire de religie, sex sau naționalitate“, pe bază de cerere scrisă. Comitetul executiv al Clubului trebuia să se pronunțe cu majoritate de voturi pentru primirea sau pentru respingerea cererii. Membrii clubului erau datori să plătească în mod curent cotizația, să acționeze în folosul și pentru propășirea partidului, fiindu-i devotați în orice împrejurare, astfel încît „faptele lor să nu fie potrivnice scopului partidei și a nu compromite prin purtarea lor politică sau privată Partidul social-democrat“. Membrii de partid mai erau obligați să se supună hotărîrilor pe care le luau congresele social-democrației române.

⁶ „Munca“, anul IV, nr. 20 din 11 iulie 1893.

⁷ „Munca“, anul IV, nr. 33 din 16 octombrie 1894.

⁸ „Munca“, anul IV, nr. 47 din 16 ianuarie 1894.

⁹ „Munca“, anul V, nr. 5 din 27 martie 1894.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ „Munca“, anul I, nr. 1 din 25 februarie 1890.

În legătură cu drepturile membrilor Clubului, se arăta că cei care erau la curent cu plata cotizației aveau dreptul să ia cuvîntul în adunările Clubului, să asiste la ședințele și la conferințele acestuia și să se înscrie la orice lecție și cursuri organizate la Club în mod gratuit. În capitolul : Despre retragerea și excluderea membrilor din Club, se menționa că „Membrul rămas în restanță cu cotizația mai mult de trei luni se consideră ca retras ; el nu mai are nici un drept la Club pînă cînd va deveni la curent [cu cotizația]“.

Organizațiile sindicale, asociațiile profesionale pe ramuri de producție care acceptau programul Partidului social-democrat și care cereau să se afilieze la el erau statutar considerate ca făcînd parte din P.S.D.M.R. Ele se adresau cluburilor din localitatea respectivă, unde, potrivit regulamentelor în vigoare, vărsau și cotizațiile. În localitățile în care nu existau cluburi ale muncitorilor, asociațiile profesionale afiliate la partid mențineau legătura direct cu Consiliul general al P.S.D.M.R.

Socialiștii din fiecare localitate — muncitori, precum și intelectuali — acționau pentru dezvoltarea și afirmarea puternică a organizației politice locale, Clubul muncitorilor, pentru ca acesta să devină un punct de sprijin în munca de agitație și propagandă, precum și în cea organizatorică desfășurată de partid în rîndurile maselor muncitoare. Ei căutau ca, printr-o activitate susținută, să contribuie la dezvoltarea conștiinței revoluționare a maselor, să lege problema revendicărilor lor de sarcinile imediate și de perspectivă socialiste ale partidului clasei muncitoare, să transforme fiecare inițiativă organizatorică într-o acțiune de unire a muncitorilor pe baza luptei de clasă, să conducă toate formele de luptă și manifestare ale muncitorilor din localitatea respectivă.

Militanții socialiști, atît din conducerea partidului, cît și din conducerea cluburilor, s-au străduit să consolideze organizațiile muncitorești existente, să înființeze noi și noi cluburi ale muncitorilor, să atragă de partea partidului numeroase asociații profesionale pe ramuri de producție, întărind astfel caracterul muncitoresc al P.S.D.M.R. Conducătorul efectiv al partidului, Ioan Nădejde, într-o chemare adresată la 27 iunie 1893 muncitorilor din întreaga țară, îi mobiliza la intensificarea organizării lor în partid. „În Congresul din primăvara trecută — remarcă I. Nădejde —, s-a hotărît programul, tactica și organizația Partidei social-democrate a muncitorilor din România... Muncitorii au de datorie să cunoască bine mai întîi legea ce ne-a dat-o Congresul din urmă, pentru ca să nu rămîie drepturile și datorile înscrise acolo slove negre pe hîrtie albă, după moda atît de cunoscută a legilor făcute de burghezi. Apoi trebuie să silească a ajunge fiecare din ei un propagandist. Și cînd spun aceasta să nu creadă cineva că e un lucru peste putință... În toate locurile unde e mișcare între muncitori s-a arătat o poftă nesăturată de citit și de lumină. Le plac tuturor muncitorilor și întrunirile mari, unde mii sau măcar sute de tovarăși de muncă se simt umăr lîngă umăr ; le place, și e bine că le place, să audă pe un om înzestrat cu talentul de a vorbi, zugrăvind-le starea de azi și arătînd-le că trebuie să se unească pentru a se lupta împotriva asupririi. Dar le place, și trebuie să le placă, a sta de vorbă în liniște cu unul care cunoaște mai bine chestia și să discute spre a se lumina... Gîndiți-vă, muncitori, că pe clasa muncitoare e și sarcina de a schimba societatea de astăzi, robia la capitaliști în care zăceți. Nu vă lăsați pe seama părții culte, căci întemeietorii socialismului științific au spus de mult că mîntuirea nu vă poate veni de la alții. Cînd zic asta nu spun doar că partea cultă trebuie izgonită din partidă ; greșit, partea cultă a făcut foarte mult în țară la noi, mai ales sînt încredințat că va face și de acum înainte mult, dar partea cea mai însemnată, lupta de căpetenie trebuie s-o dea și au dat-o muncitorii chiar la noi în țară... Aștept acum de la muncitorii din țara întreagă, de la partea cultă cu adevărat iubitoare de socialism, și, îndeosebi, de la muncitorii din București, o încordare nouă pentru a ne vedea în curînd cu cel puțin 20 000 de membri organizați, căci neorganizați, slavă domnului, sînt mai mulți...“¹².

În același spirit a fost conceput apelul intitulat Către muncitorimea ieșană, din care rezultă modul cald și prietenesc de atragere a muncitorilor în mișcarea revoluționară organizată : „Către tine, muncitorime, vorbesc aceste rînduri. Să le ascultîi ca vorbe de prieten, care numai binele tău îl vrea... Noi, muncitorii, n-avem decît brațele noastre, cu dinsele în sudori și greutate ne agonisim viața... Toți, fără osebire de neam, de religie, toți să ne stringem, căci toți aceleași dureri avem, și apăsătorii noștri, de toate neamurile, nu caută de ce neam sînt aceia pe care îi jupuiesc, îi nedreptățesc și-i înjosesc ! Muncitori ! Stringeți-vă în Clubul muncitorilor

(Strada Veche) ca să vă luminați asupra stării voastre și a mijloacelor de îndreptare”¹³.

Partidul s-a preocupat, în același timp, asiduu de atragerea în mișcarea socialistă a țăranilor muncitori, precum și a femeilor muncitoare. Apelul Către prietene!, semnat Victoria Fr., după ce prezintă situația grea a femeilor muncitoare și subliniază importanța luptei socialiste pentru dezrobirea și a femeii muncitoare, arată că „ar fi mult mai de merit și mult mai frumos dacă am face o propagandă întinsă printre prietenele și cunoștințele noastre, pentru a le spune vestea cea bună, pentru a le povesti apropierea ceasului în care odată cu dezrobirea muncitorimii în întreaga lume va suna și ceasul dezrobirii femeilor și ridicarea la același nivel moral și material cu bărbații... Acum a sosit momentul în care să arătăm că nici noi, femeile din România, nu ne dăm înapoi în fața greutăților morale ce se pun în calea oricărei femei socialiste! Acum e vremea să arătăm că ne-am înțeles rolul nostru în societate și, minate în lupta sfântă a dezrobirii, cu nestrămutată dorință de a învinge, vom lupta alături cu muncitorimea pentru dezrobirea ei din jugul capitalist!”¹⁴.

Datorită activității susținute desfășurate de conducerea partidului, ca și de comitetele cluburilor muncitorilor din cele opt orașe în care acestea ființau (București, Iași, Ploiești, Galați, Roman, Craiova, Bacău, Botoșani), organizațiile locale ale partidului s-au întărit mereu, înregimentînd noi și noi categorii de muncitori. De exemplu, într-o informare asupra mișcării socialiste din Iași, publicată în „Munca” din 16 mai 1893, se sublinia că „Pe lângă elementul muncitor țărănesc cultivat cu atîta pricepere și stăruință de prietenul Nădejde, un nou element vine să se adauge cu încetul, dar în număr din ce în ce mai mare la mișcarea social-democrată ieșană, elementul muncitor industrial”. Iar într-o rezoluție adoptată de muncitorii din Ploiești la întrunirea din iunie 1893, care a dezbătut necesitatea intensificării acțiunii de întărire a organizației lor politice, se sublinia că ei „își iau angajamentul d-a se înscrie cît mai numeroși la Clubul muncitorilor și, prin luminile dobîndite, să facă cît le stă în putință ca muncitorimea să însemneze și ea ceva în viața publică”¹⁵.

Așa cum se știe, Clubul muncitorilor din Capitală, care, proporțional, reprezenta o mare parte a membrilor partidului, a cunoscut, după făurirea P.S.D.M.R., o asemenea consolidare și dezvoltare încît a constituit un exemplu pentru toate cluburile muncitorilor din țară.

La 27 februarie 1894, Consiliul general al partidului, reunit în ședință, a stabilit, în virtutea prevederilor statutare, ținerea, la București, a Congresului anual al partidului — cel de-al II-lea Congres al P.S.D.M.R. S-a hotărît, cu același prilej, ca lucrările acestui Congres, spre deosebire de cel din 1893, să fie publice. Consiliul a numit o comisie de organizare, compusă din Al. Ionescu, A. Bacalbașa, C. D. Anghel, Al. Georgescu, C. Mille, și a fixat numărul delegaților la Congres. La 10 aprilie 1894, Comisia de organizare publică, în „Munca”, gazeta oficială a partidului, comunicatul cu privire la convocarea celui de al II-lea Congres pentru data de 20 aprilie 1894 și dădea informații privind participarea la lucrările acestuia. Anunțînd ordinea de zi provizorie, Comisia de organizare aducea, totodată, la cunoștință că organizațiile locale care ar avea de propus spre dezbateră noi chestiuni erau invitate să încunoștințeze Comisia cu cel puțin cinci zile înainte de deschiderea lucrărilor Congresului¹⁶.

La 20 aprilie 1894, au început lucrările Congresului al II-lea al P.S.D.M.R., la care au participat 94 de delegați reprezentînd 15 organizații politice și asociații profesionale muncitorești afiliate partidului din 9 localități*.

Lucrările Congresului au fost deschise de C. Mille, care a salutat din partea Comisiei de organizare pe cei prezenți și a urat ca hotăririle celui de al II-lea Congres „să fie rodnice pentru socialismul român”. La propunerea lui, a fost declarat pre-

¹³ Ibidem, p. 167—168.

¹⁴ Ibidem, p. 167.

¹⁵ Ibidem, p. 102.

¹⁶ „Munca”, anul V, nr. 7 din 10 aprilie 1894.

* Din București: Clubul muncitorilor — 30 de delegați; Clubul de lectură german — 1 delegat; Societatea muncitorilor sobari — 1 delegat; Societatea muncitorilor pilari — 1 delegat; Grupul lucrătorilor tipografi socialiști — 1 delegat; Societatea funcționarilor comerciali — 2 delegați; Societatea femeilor „Ajutorul” — 3 delegate. Din Ploiești: Clubul muncitorilor — 10 delegați. Din Craiova: Clubul muncitorilor — 6 delegați. Din Iași: Clubul muncitorilor — 10 delegați. Din Galați: Clubul muncitorilor — 12 delegați. Din Botoșani: Cercul social-democrat — 1 delegat. Din Roman: Clubul muncitorilor — 10 delegați. Din Bacău: Cercul muncitorilor — 4 delegați. Din Paris: Grupul studenților socialiști români — 2 delegați (Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 212).

ședințe provizoriu al Congresului delegatul țăran de la Iași, Gh. Petrovici, iar ca secretar provizoriu F. Gesticone.

După expunerea de către Alexandru Ionescu, din partea Consiliului general, a Dării de seamă privind activitatea partidului în decursul anului 1894 și prezentarea gestiunii financiare de către C. Mille, a fost ales Biroul definitiv al Congresului, format din C. Mille — președinte, F. Gesticone, D. A. Țăranu și D. Bogza, secretari.

În legătură cu definitivarea ordinii de zi, au avut loc o seamă de intervenții din partea lui C. D. Anghel, V. G. Morțun, Al. G. Radovici, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Ionescu, I. Nădejde și Al. Georgescu. Se evidențiază, în aceste intervenții, poziția înaintată a lui Ioan Nădejde, care, la propunerea lui C. D. Anghel de a nu se mai discuta partea teoretică a programului, ci „mijloacele de propagandă la țară“, a subliniat că „se poate admite înfișetarea discuției chestiei propuse de Anghel, dar că nu se poate înlătura partea teoretică, fiind de o mare însemnătate“. O comisie aleasă de Congres, compusă din V. G. Morțun, I. Nădejde, Al. G. Radovici, C. Dobrogeanu-Gherea, D. Voinov, C. Mille, C. D. Anghel, a definitivat ordinea de zi : „1. Votul universal, referendumul, mandatul imperativ și revocabil, agitarea pentru votul universal ; 2. Referendum la comună, legea maximului ; 3. Propaganda la țară, sindicate de țărani ; 4. Organizarea cluburilor din țară ; 5. Societățile de consumație și de producție ; 6. Manifestația zilei de 1 Mai ; 7. Gazeta cotidiană a partidului ; 8. Modificarea alcătuirii Consiliului general (ca număr) ; 9. Alegerea Consiliului general. Locul și data viitorului Congres“¹⁷.

Raportul Consiliului general al P.S.D.M.R., după ce arată că Congresul din 1893 „a pus baza organizării unitare a social-democrației române prin votarea programului și prin alegerea unui Consiliu general al partidei“, aprecia că social-democrația română „a făcut și anul acesta progrese îmbucurătoare“¹⁸. Referindu-se expres la activitatea Consiliului general, care, „credincios principiului de organizare social-democratic, n-a căutat să concentreze mișcarea și s-o facă să atirne numai de el, ci a lăsat deplină libertate organizațiilor locale să lucreze..., supraveghind numai ca organizațiile locale să nu se depărteze de la tactica primită de Congresul partidului... și amestecându-se numai în acele măsuri care priveau interesele partidului întreg“¹⁹. Conchizind asupra desfășurării activității socialiste, Consiliul general sublinia că, acționând prin mijloacele corespunzătoare condițiilor reale ale țării, social-democrația urmărea : „îmbunătățirea stării clasei muncitoare, a stării politice, economice, culturale, pe cât această îmbunătățire e cu putință în societatea de astăzi, și pregătirea poporului muncitor pentru transformarea socialistă a societății“²⁰.

Consiliul general constata că legăturile social-democrației cu țăranimea erau încă slabe, printre altele „și din pricina lipsei de bani și propagandiști și din a păcătoșiei administrației, care, nelegal, ține satele înconjurate într-un cerc de fier, nelăsând să pătrundă acolo un glas liber și binevoitor sătenilor, chiar când acest glas ar chema la respectul legilor ; a chema la respectarea legilor la sate, unde toate legile sînt călcate în picioare de proprietari și arendași înțeleși cu administrația, se cheamă, în starea nelegală în care trăim, a face revoluție“²¹.

În Raport se aprecia că întregul partid a urmat o tactică unitară față de Partidul liberal, hotărînd să nu dea nici un ajutor acestuia în acțiunea pentru răsturnarea cabinetului conservator atîta vreme cît nu va primi în programul lui schimbarea legii electorale prin introducerea votului universal.

Raportul s-a oprit apoi asupra consolidării organizatorice a partidului, reflectată în dezvoltarea organizațiilor sale locale. A fost prezentată pe larg activitatea Clubului muncitorilor din București, a cluburilor din Galați, Ploiești, Craiova, Roman, Bacău, Iași.

Dezbaterile de către Congres a problemelor privind organizarea cluburilor muncitorilor avea menirea de a întări din punctul de vedere organizatoric partidul și de a imprima o mai bună disciplină rîndurilor sale. Delegații gălățeni au propus să fie autorizat Consiliul general de a tipări, pe lingă statute, și cărți de membru pentru toate cluburile din țară, care să fie valabile timp de un an. Delegația gălățeană „constată utilitatea cărților de membru, fiindcă printr-însele s-ar da o mai mare consistență partidului“²². Această propunere importantă, susținută și de alți delegați, printre care și de Ioan Nădejde, a fost adoptată de Congres. Consiliul general a și

¹⁷ „Munca“, anul V, nr. 1 din 24 aprilie 1894.

¹⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900*, p. 214.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibidem*, p. 216.

²¹ *Ibidem*, p. 216—217.

²² *Ibidem*, p. 235.

pus-o în practică, dînd tuturor membrilor partidului cărți de membru, care se schimbau anual.

În scopul întăririi mișcării muncitorești organizate, Congresul a votat o moțiune privind sarcina social-democrației de a întreprinde o campanie energetică pentru organizarea muncitorilor în syndicate.

Congresul a dezbătut și a adoptat importante hotăriri și în celelalte puncte înscrise pe ordinea de zi. Astfel, în problema votului universal, pe care o aprecia ca „o chestie de căpetenie pentru Partidul social-democrat și pentru organizarea lui”²³ a stabilit ca, în cel mult două luni, Consiliul general al partidului să editeze în 20 000 de exemplare o broșură prin care să fie popularizată importanța obținerii votului universal. Totodată, Congresul a hotărît că „nu se va da nici un sprijin electoral nici unui partid de opoziție care nu va face agitație pentru imediata cîpătare a votului universal”²⁴.

Cît privește legea maximului și referendumul la comune, a fost adoptată o moțiune prin care, „Considerînd că o mulțime de dări jignitoare, cum, între altele, este legea maximului, se votează de către comune pentru alcătuirea bugetelor lor în paguba populației sărace sau mai puțin avute și în folosul celor bogați, Congresul propune introducerea prin lege a referendumului la comune”²⁵.

Pe lîngă necesitatea lărgirii propagandei printre muncitorii industriali, la Congres a fost amplu dezbătută intensificarea activității socialiste în rîndul țărănimii muncitoare, precum și al femeilor muncitoare, fiind adoptate în acest sens importante rezoluții. „Congresul — se menționează într-o rezoluție privind activitatea socialiștilor la sate — îndeamnă pe toate grupurile socialiste să înceapă agitarea pentru înființarea la sate de bresle țărănești care să fie alipite pe lîngă cluburile bine organizate din țară și al căror scop să fie, pe lîngă propagarea ideilor socialiste, și ajutorarea reciprocă a membrilor țărani la vreme de nevoie”²⁶. În domeniul propagandei, a fost votată, de asemenea, o moțiune cu următorul conținut: „În vederea unei propagande mai active în țara întreagă pentru răspîndirea ideilor socialiste și activitatea agitației pentru votul universal mai ales, Congresul autoriză pe Consiliul general să nu cruțe nici un sacrificiu ca să înlesnească propagandiștilor mijloacele de propagandă mai ales prin conferințe asupra programei partidului”²⁷.

Congresul declara că va lupta: „1) pentru absoluta egalitate între bărbat și femeie în ceea ce privește exercitarea tuturor profesiunilor, fie intelectuale, fie manuale, precum și în privința instruirii; 2) pentru egalitatea drepturilor politice și civile dintre femeie și bărbat; 3) pentru principiul «la muncă egală, salariu egal»; 4) pentru alcătuirea de legi protectoare a muncii femeii în ateliere și fabrici”²⁸.

A fost adoptată o moțiune și în ceea ce privește gazeta zilnică a partidului. Congresul a subliniat hotărîrea lui privind editarea unui organ de presă zilnic al partidului și a obligat Consiliul general să deschidă liste de subscripții permanente pentru stringerea de fonduri care să acopere cheltuielile ziarului.

Din cauza multelor sarcini care stăteau în fața partidului, Congresul a hotărît ca numărul membrilor Consiliului general să crească de la 5 la 7. Prin vot secret, au fost aleși toți cei cinci membri ai fostului Consiliu general: I. Nădejde, V.G. Morțun, Al. G. Radevici, C. Mille, Al. Ionescu, la care s-au adăugat doi propuși de Ioan Nădejde, respectiv Anton Bacalbașa și Zamfir Filotti.

Într-un articol publicat în organul oficial de presă al partidului, M. Pădurăreanu, remarcînd însemnătatea deosebită a Congresului, conchidea: „Cel de-al doilea Congres al social-democrației române are o importanță colosală pentru noi, mai întîi pentru că, prin numărul mare al delegaților, prin chestiunile mai mari discutate, social-democrația noastră s-a pus în rîndul țărilor din Apus cu organizațiuni socialiste puternice și covârșitoare. Hotărîrile care s-au luat dovedesc că noi cunoaștem bine nevoile țării noastre; mai mult, propunem și mijloace pentru ridicarea nivelului politic și economic al păturilor muncitoare. Al doilea, Congresul din anul acesta a fost public și deci oricine a putut asista la ședințe, a asculta discutîndu-se teoriile socialiste, a se convinge că principiile socialiste la noi, ca și în toată lumea, își au rădăcini adînci în societate, izvorăsc din sinul ei, pentru că vechea organizație socială de astăzi împarte omenirea în clase, din care unele fără muncă grea sînt stăpîne pe toate bogățiile, iar altele — și acestea cele mai numeroase — muncesc toată viața

²³ Ibidem, p. 241.

²⁴ Ibidem, p. 232.

²⁵ Ibidem, p. 234.

²⁶ Ibidem, p. 234—235.

²⁷ Ibidem, p. 235.

²⁸ Ibidem, p. 239.

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

Ioan Nădejde

C. Dobrogeanu-Gherea

Constantin Mille

Alexandru Ionescu

Anton Bacalbașa

G. Diamandy

I.C. Atanasiu

Tache Georgescu

D.A. Țăranu

Iacob Țăranu

ORDINEA DE ZI A CONGRESULUI

1. Dare de seamă a Consiliului General al P.S.D.M.R. cu privire la activitatea Partidului în intervalul dintre congrese (raportor : I. NĂDEJDE).

2. Rapoarte de activitate ale Cluburilor muncitorești din București, Iași, Brăila, Ploiești, Craiova, Galați, ale organizațiilor sindicale din București („Egalitatea”, „Înfrățirea”, „Ajutorul”, „Tinerimea”, Sindicatul lucrărilor brutari, Grupul lucrătorilor tipografi socialiști),

Bacău („Înfrățirea”), Galați („Înfrățirea”), precum și ale Cercului de studii sociale, Societății de ajutor a Clubului muncitorilor și Clubului social-democrat german (toate din București).

3. Ziarul cotidian al Partidului („Lumea nouă”).

4. Tactica electorală a Partidului.

5. Organizarea internă a Partidului.

6. Alegerea noului Consiliu General al P.S.D.M.R.

1895

(4-5 aprilie)

CONGRESUL AL III-LEA AL P.S.D.M.R.

La Congres au luat parte 89 delegați din partea a 18 organizații politice și profesionale ale Partidului, dintre care 74 reprezentanți ai cluburilor muncitorești din București (30), Iași (10), Ploiești (10), Galați (8), Craiova (6), Brăila (5), Bacău (3), Giurgiu (2), 2 delegați ai Cercului de studii sociale și unul al Clubului social-democrat german (ambele din Capitală), precum și 12 reprezentanți ai unor sindicate și societăți profesionale din București — Grupul lucrătorilor tipografi socialiști (2), Societatea „Egalitatea” a lucrătorilor de încălțăminte (2), Societatea „Infrățirea” a lucrătorilor croitori (1), Societatea „Tinerimea” (2), Societatea femeilor „Ajutorul” (2); Ploiești — Societatea constructorilor (1), Societatea brutarilor (1); Galați — Societatea „Infrățirea” (1). S-au identificat, pe baza imputernicirilor primite de la organizațiile locale ale partidului,

lui, a stenogramei lucrărilor Congresului, a unor materiale de presă și a altor documente, numele următorilor 38 delegați la Congres: BUCUREȘTI: I. NÂDEJDE, C. DOBROGEANU-GHEREA, C. MILLE, AL. IONESCU, AL. GEORGESCU, A. BACALBAȘĂ, I. T. BANGHEREANU, I. TABACOVICI, EMIL FAGURE, IACOB ȚĂRANU, TACHE GEORGESCU, D. Z. DULCEANU, G. DIAMANDY, C. D. ANGHEL, AL. RISIDE, L. SAMUIL, C. TEODORU, G. ETENEANU, M. PADURĂREANU, N. IANCU, I. BECK, G. IONESCU, I. CĂRUNTU, S. BLUM. IAȘI: GH. PETROVICI, N. QUINEZ, L. GHELERTER, MAX VECSELER, V. I. SPERANȚĂ. PLOIEȘTI: AL. G. RADOVICI, C. ȘTEFĂNESCU, CAROL KRIVDA. GALAȚI: I. C. ATANASIU, D. A. ȚĂRANU, GH. N. DARIE, NIȚĂ IONESCU. CRAIOVA: G. D. PENCIOIU. BACĂU: A. GROSMA.

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

Alexandru
Georgescu

Al. G.
Radovici

I. T.
Banghereanu

G. D. Pencioiu

I. Tabacovici

Emil Fagure

L. Ghelerter

Max Vecsler

C.D. Anghel

G. Eteneanu

CONDUCEREA LUCRĂRILOR CONGRESULUI

Președinte provizoriu (până la alegerea organelor de conducere): GH. PETROVICI (țăran socialist).

Secretariat provizoriu: C.D. ANGHEL, C. TEODORU.

Președinte ales al Congresului: AL. G. RADOVICI.

Vicepreședinte ales al Congresului: I.C. ATANASIU.

Secretariat ales al Congresului: C.D. ANGHEL, C. TEODORU.

Consiliul General al P.S.D.M.R. ales la Congresul al III-lea: I. NÂDEJDE, I.C. ATANASIU, G.D. PENCIOIU, I.T. BANGHEREANU, V. I. SPERANȚĂ, AL. IONESCU, C.D. ANGHEL, I. TABACOVICI, D.A. ȚĂRANU; membri supleanți: GH. N. DARIE, M. PADURĂREANU, G. ETENEANU, N. QUINEZ; Comitetul permanent al Consiliului General al P.S.D.M.R.: I. NÂDEJDE, C. D. ANGHEL, I. T. BANGHEREANU.

muncă grea și trăiește într-o mizerie cumplită... apoi importanța Congresului nostru este mare prin faptul că s-au luat în discuție și s-au hotărât o mulțime de chestiuni practice, precum : a) scoaterea gazetei zilnice. Prin ea vom putea propaga ideile socialiste în toată țara și pe o scară mult mai întinsă ; b) breslele de muncitori agricoli ; c) regulamentul muncii și a salariilor ; d) sufragiul universal, care, realizându-se, va aduce la viața politică păturile muncitoare și, ca urmare, reformele cele mai mari, politice și economice. Dar cel mai mare și însemnat lucru pentru noi este că, la al doilea Congres național, printre cei 94 de delegați au fost și 6 delegați țărani veniți din județele îndepărtate ale Moldovei”²⁹.

După Congresul al II-lea, socialiștii au desfășurat o intensă muncă de propagandă în vederea atragerii de noi categorii de muncitori neorganizați în partid. Astfel, la puțin timp, numărul membrilor cluburilor muncitorilor a crescut simțitor. Au fost înființate noi cluburi. „Pentru a ne putea îmbunătăți situațiunea — se sublinia într-o gazetă muncitorească a vremii —, trebuie să ne organizăm de luptă, pentru ca prin luptă să smulgem de nevoie din ghearele lacome ale patronilor acele îmbunătățiri”³⁰.

De mare interes pentru înarmarea muncitorilor cu socialismul științific au fost articolele și studiile, precum și numeroasele conferințe ținute de eminenți conducători ai partidului, ai mișcării socialiste, care, cu claritatea ce le era caracteristică, au înfățișat țelurile mișcării socialiste din România. Explicând „Ce e socialismul, ce e apropierea colectivă, ce e societatea socialistă?”, de exemplu, C. Dobrogeanu-Gherea spunea că : „Societatea socialistă e aceea care se va dezvolta din societatea burgheză de azi și care o va înlocui, iar socialismul e acea doctrină care arată, bazată pe știința modernă, cum, de ce și prin ce societatea de azi se va transforma în cea socialistă”³¹. Argumentând necesitatea mișcării socialiste, Gherea arăta, sintetic și convingător, că „socialiștii organizează masele proletare, acele care mai ales au interes și căroră le incumbă istoricește rolul transformării societății ; aceasta e partea militantă a socialismului. Organizând proletariatul, dându-i conștiința de rolul lui istoric, socialiștii se luptă, împreună cu proletariatul, pentru căpătarea puterii politice în stat, ceea ce nu poate să întârzie, având în vedere că proletariatul devine o putere tot mai mult și mai mult precumpănitoare în societate. Odată stăpin pe puterea politică, proletariatul, socialiștii pășesc spre treptata naționalizare sau socializare a tuturor instrumentelor de muncă, ceea ce însemnează începutul erei socialiste”³².

Creșterea rîndurilor membrilor Clubului muncitorilor din București, oraș pe care socialiștii îl considerau „creierul națiunii și centrul de gravitate al țării”³³, precum și sporirea numărului membrilor organizațiilor profesionale afiliate la partid au făcut necesară schimbarea vechiului sediu al Clubului muncitorilor din Capitală. La 1 mai 1894, a fost inaugurat noul local, mai adecvat, în Palatul „Băilor Eforie”³⁴. Aici au fost amenajate sala de conferințe și întruniri, cabinetul de lectură, redacția și administrația gazetei „Munca”, precum și o sală în care își desfășurau activitatea diferitele asociații profesionale afiliate.

Noi cluburi ale muncitorilor au fost înființate după Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. și în alte centre industriale din țară. Gazeta „Munca” relatează, pe baza unei corespondențe primite din Brăila, despre activitatea intensă depusă aici pentru întemeierea unui club al muncitorilor. „Muncitorii din Brăila — se sublinia în corespondență — lucrează cu mare energie pentru fundarea unui club... după sistemul celorlalte cluburi social-democrate din țară”³⁵. În acest scop, o delegație a muncitorilor cizmari și timplari din Brăila a vizitat Clubul muncitorilor din orașul vecin Galați, pentru a cere sfaturi în legătură cu organizarea lor. Muncitorii brăileni s-au adresat, de asemenea, Consiliului general al partidului, cerînd aprobare pentru constituirea noului club³⁶. La începutul anului 1895, la Brăila a luat ființă Clubul muncitorilor³⁷. Adunarea de constituire a avut loc în ziua de 19 martie în Sala „Carpați”, unde se aflau peste 500 de muncitori, și a fost deschisă de V. G. Morțun. Au rostit cuvîntări Dimitrie Mihăileanu și Ion Atanasiu, membri marcanți ai Clubului muncitorilor din Galați, care au evidențiat rolul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Româ-

²⁹ „Munca”, anul IV, nr. 11 din 8 mai 1894.

³⁰ „Tipograful”, anul I, nr. 1 din 26 octombrie 1894.

³¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 289.

³² *Ibidem*, p. 292.

³³ *Ibidem*, p. 271—272.

³⁴ *Ibidem*, p. 271—272.

³⁵ „Munca”, anul V, nr. 19 din 10 iulie 1894.

³⁶ „Munca”, anul V, nr. 17 din 26 iunie 1894.

³⁷ „Lumea nouă”, anul I, nr. 131 din 22 martie 1895.

nia, faptul că el se deosebește fundamental de partidele claselor exploatare. În unanimitate, adunarea a votat următoarea moțiune : „Muncitorii din Brăila, întruniți în Sala «Carpați» azi, duminică, 19 martie 1895, hotărăsc : înființează în orașul Brăila un Club al muncitorilor cu o secție de ajutor pentru toți muncitorii brăileni, fără deosebire de breaslă, sex sau naționalitate. Admite statutele Clubului muncitorilor din Galați și ale Societății de ajutor «Înfrățirea», Declară Clubul muncitorilor din Brăila și secțiunea de ajutor afiliată la Partidul muncitorilor din România, admițând programul social-democrat”³⁸.

Muncitorii socialiști din Giurgiu — așa cum informa Ioan Nădejde — au acționat, la rindul lor, în vederea organizării. În acest scop, „au ales deocamdată pe prietenul Leon Griber care să conducă treburile partidei din Giurgiu”³⁹. Acțiunea de organizare a clubului de aici a continuat, în pofida multor piedici pe care muncitorii a trebuit să le depășească. Curind, ei aveau să ceară Consiliului general al P.S.D.M.R. să trimită delegați la festivitatea de înființare a Clubului muncitorilor din Giurgiu, prevăzută pentru ziua de 4 septembrie 1894⁴⁰. Crearea Clubului muncitorilor din Giurgiu, cu 50 de membri înscriși la prima întrunire, a fost remarcată entuziast în coloanele gazetei oficiale a P.S.D.M.R., care scria : „Actul deșteptării muncitorilor giurgiuveni nu poate decît să ne umple inima de bucurie și nădăjduim că muncitorii din celelalte orașe unde nu există asemenea organizațiuni se vor grăbi să imiteze exemplul muncitorilor din Giurgiu, grăbind astfel întărirea tot mai mult a partidului lor, singurul care luptă pentru emanciparea clasei nevoiaș”⁴¹.

Pe lângă munca de organizare politică și profesională, socialiștii români au acordat, după cel de-al II-lea Congres al P.S.D.M.R., o atenție deosebită înființării organului de presă zilnic al partidului, precum și campaniei electorale. Deși în țară nu se acordase încă dreptul de vot universal, direct și secret, legea electorală existentă permitea multor cetățeni să participe la alegeri, dar din cauza complicatelor formalități juridice mare parte din cei cu drept de vot nu figurau în listele electorale. În articolul : Înscrierile în listele electorale, publicat în noiembrie 1894, Ioan Nădejde explica pe înțelesul maselor întregul mecanism electoral din România. La rindul său, Alexandru Ionescu, într-o cuvîntare rostită la Clubul muncitorilor din Iași, insistă asupra necesității ca muncitorii să lupte pe cale politică pentru îmbunătățirea stării lor și argumenta că numai cucerirea puterii politice e mijlocul pentru curmarea din rădăcini a noianului de suferințe pe care le îndurau masele.

Consiliul general a chemat masele muncitoare, pe toți democrații din țară la lupta pentru modificarea legii electorale existente, pentru democratizarea și universalizarea ei. Într-un manifest lansat în decembrie 1894 și intitulat : Cerem votul universal, conducerea partidului declara : „Provocăm deci pe toți deputații și senatorii democrați și partizani ai lărgirii dreptului de vot de a-și spune cuvîntul lor în Camere cu această ocaziune ; îi provocăm în același timp de a pregăti un proiect de lege al votului universal pentru comună pe care să-l prezinte Camerelor. Invităm întreaga presă democratică ca, în comun, să începem o necontenită propagare a ideilor noastre în această privință. Sfătuim în același timp toate organizațiile de muncitori din țară să se afirme pentru votul universal. Social-democrația română asigură pe toți democrații români partizani ai reformei votului obștească că ea va aduce în această luptă toate puterile, toată energia de care dispune...”⁴². În articolul redacțional : Tactica de luptă, „Lumea nouă” din 1 februarie 1895 argumenta opțiunea prioritară a social-democrației române pentru votul universal : „Programul practic al social-democrației române cuprinde aproape 40 de puncte în care sînt cuprinse cererile realizabile în cadrul societății actuale burgheze capitaliste, cereri menite să ridice întrucîtva starea mizerabilă în care se găsește economicște proletariatul și clasele sărace ale populațiunii, cereri care dacă ar fi împlinite ar grăbi și ajuta transformarea societății actuale în cea viitoare, într-o lume nouă mai fericită și omenească”. Obiectiv de mare importanță în ansamblul tacticii socialiste pe teren politic, votul universal era apreciat ca o uriașă reformă menită să permită accesul maselor de la orașe și sate la o viață politică activă, în perspectiva cuceririi puterii politice. Căci „Cîtă vreme clasa stăpînitoare va poseda puterea politică întreagă în țara românească — arăta „Lumea nouă” —, pe atîta vreme muncitorimea, proletariatul n-au mai nimic de sperat”.

³⁸ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 313.

³⁹ „Munca”, anul V, nr. 24 din 14 august 1894.

⁴⁰ „Munca”, anul V, nr. 28 din 11 septembrie 1894.

⁴¹ Ibid.

⁴² Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 298—

Numeroase articole explicau muncitorimii necesitatea și importanța participării ei la viața politică a țării. „A renunța la lupta politică — scria gazeta „Munca”, în articolul: Muncitorii și viața politică, apărut la 21 august 1894 — înseamnă a renunța la toate drepturile tale, a lăsa ca alții să facă din tine ce voiesc, a te robi singur, a te da legat de miini și picioare, a-ți băga singur în jug capul”.

Se impune a se face precizarea că atât Consiliul general, cât și unele organizații muncitorești locale au fost confruntate cu o seamă de divergențe de păreri și chiar cu neînțelegeri în legătură cu unele probleme. Astfel, în cadrul Consiliului general și în partid s-au aflat o seamă de elemente, ca Anton Bacalbașa și Constantin Mille, care îndemnau partidul să treacă la folosirea de mijloace violente în confruntarea sa de clasă cu burghezia și cu statul acesteia. În acest scop, ei au și organizat o seamă de manifestări turbulente. În câteva ocazii, C. D. Gherea, I. Radovici, I. Nădejde au lămurit lucrurile. „Morțun — după cum relata Ioan Nădejde — credea că fapta celor care au provocat scandal trebuia pedepsită, el credea că trebuie dați în judecată Consiliului general și alungați din partid, fiindcă eu (Nădejde), Gherea și Radovici am fost pentru măsuri mai puțin drastice, mai mult pentru desființarea tacticii demagogice și a frazei goale revoluționare, de aceea Morțun văzînd în această purtare a noastră o dovadă de moliciune și o primejdie pentru mersul normal al social-democrației în România, n-a mai voit să-și ia răspunderea viitorului și a stat deoparte”⁴³. Totodată, Anton Bacalbașa și alți socialiști se împotriveau vehement editării unui organ de presă zilnic al partidului, iar C. Mille, care se simțea oarecum încorsetat de disciplina de partid, încerca să scoată un ziar propriu, ceea ce era în contradicție cu hotărârile partidului. Toate acestea au provocat, mai ales în Consiliul general al partidului, vii discuții și dezaprobări.

Este profund specifică socialiștilor români preocuparea constantă și fructuoasă pentru abordarea, de pe pozițiile socialismului științific, a unui larg evantai de probleme de ordin teoretic, pentru acțiunea ofensivă împotriva concepțiilor și curentelor retrograde, eronate și, în acest cadru, pentru analiza la esență a realităților social-politice ale țării, ca temelii pentru formularea unor aprecieri, idei și teze noi proprii fondului programatic și mișcării de idei generate de partidul clasei muncitoare. Această orientare s-a înrădăcinat în înseși fundamentele gândirii partidului. Este deosebit de ilustrativ că, de pildă, la ședința Clubului muncitorilor din București din 9 septembrie 1895, muncitorul Constantin Săndulescu, vorbind despre tactica partidului, sublinia că „Noi trebuie să ținem seama de împrejurările în care ne aflăm și studiîndu-le să lucrăm așa cum credem că e mai folositor muncitorilor”⁴⁴. Reputat teoretician socialist, Ioan Nădejde a făcut importante considerații privind sarcina socialiștilor de a analiza realitățile social-economice și politice concrete ale țării și de a-și formula pe această bază programul de acțiune: „Sînt naivi — scria el într-un articol redacțional intitulat Lumea nouă — care-și închipuie că socialismul e o sectă care trebuie să se închidă cu zăvoarele cele mai puternice față de fenomenele sociale reale. Aceștia cer să ne adincim în teorii, să dezbatem chestia socialistă în adîncimea ei, să umplem ziarul cu părerile lui Marx și Engels, Kautsky și Gabriel Deville, Lafargue și Jules Guesde etc. etc., și de fenomenele vieții societății actuale să nu luăm nici o cunoștință. Dușmanii de-ai ziarului partidului tocmai la asta se așteptau, crezînd că a fi marxist înseamnă neapărat a fi rectiliniar, a fi condus de formule, ca oricare anarhist ce se respectă. Nu înțelegeau că tocmai marxismului îi sînt cu desăvîrșire străine asemenea exagerări, că în toate fenomenele reale se pot vedea în luptă factorii care lucrează pentru grăbirea societății socialiste și cei care sînt rămășițele menite să piară ale societății capitaliste. Nu înțeleg și nu vor înțelege niciodată aceste capete înguste că muncitorii, care-s meniți a face societatea viitoare și a dărîma pe cea veche trebuie să cunoască luptele zilnice între partide, să vadă ce se petrece în dosul culiselor, să știe cît cîntăresc în adevăr vorbele late și umflate ale politicienilor conducători ai claselor apăsătoare. Nu vor să priceapă că socialiștii au tot interesul de a arăta adevărata stare a societății, a rupe vîlul care acoperă starea reală — sub minciuni convenționale — și a arăta ce e familia, proprietatea, religia, cînstea în această societate. Toate scandalurile care ne fac să pătrundem în adîncurile societății capitaliste, care ne arată adevărul asupra acestei societăți trebuie să fie date pe față și cunoscute de muncitori. Aceste exemple zilnice de putreziune socială trebuie să fie exemple vii, care să dea viață teoriilor noastre științifice. Adevărul arătat în toată goliciunea lui ne aduce mai mulți la socialism decît toate teoriile abstracte și în orice caz teoriile admirabile din Manifestul Comunist vor putea fi pricepute mai

⁴³ „Lumea nouă”, anul I, nr. 287 din 5 septembrie 1895.

⁴⁴ „Lumea nouă”, anul I, nr. 293 din 14 septembrie 1895.

adinc și mai ușor de acei care cunosc lumea așa cum e și nu așa cum se arată. Noi — conchidea Ioan Nădejde — în „Lumea nouă” am făcut teorie, am arătat și exemple și scotim că tot ce am scris noi a lucrat mult la întărirea și răspindirea socialismului”.⁴⁵

Cu o mare virulență au înfierat socialiștii concepția și tactica anarhiștilor. „Lumea nouă” scria că: „Anarhiștii nu vor să țină seama de nimic și, crezând că prin înfricoșări și amenințări pot sucomba o societate, se servesc de dinamită, de pumnal, de omor, de furt. Confundind cu intenție anarhismul cu socialismul, clasele stăpînitoare au putut vota legi excepționale care să se aplice și socialiștilor. Noi, cei din România care vedem cu rău a adus această nenorocită confuzie socialiștilor din țările occidentale, trebuie să nu lăsăm scăpată nici o ocazie fără a lumina pe cititori în această chestie, pentru că se pot prea bine întâmpla și la noi asemenea etichete și atunci lumea să nu mai spună că atentatul a fost socialist”⁴⁶.

Un moment deosebit în întărirea partidului, a organizațiilor sale l-a constituit ședința membrilor Clubului muncitorilor din București, ținută la 8 iulie 1895. La această ședință, Emil D. Fagure a dezvoltat conferința: Propaganda și conduita social-democrației, care, după un succint istoric al mersului partidului muncitorilor, a chemat la acțiune toate forțele sale. „Partidul socialist român... a fost mai norocos decât cele din străinătate, deoarece propagandiștii și întemeietorii unei mișcări socialiste la noi în țară n-au început organizarea lucrătorilor decât după ce ei, ca indivizi, s-au lepădat de utopiile singeroase ale anarhismului, s-au adăpat din izvorul limpede și curat al socialismului științific. Și aceasta a fost un mare folos pentru lucrători, care, din capul locului, din momentul organizării lor serioase, au avut jalonat drumul activității lor, fără să mai aibă vreme, ca în alte țări, să-și piardă energia și vremea în încercări utopice”⁴⁷.

Cei care au considerat socialismul științific ca o metodă, iar nu ca o dogmă, au întreprins o serie de studii, fie asupra situației politice, fie asupra celei economice și, călăuziți de metoda socialismului științific, „au luminat calea pe care muncitorii organizați pe bresle și în cluburi politice trebuie s-o urmeze. Aceste studii, publicate parte în broșuri, parte în reviste, au influențat asupra Congresului al II-lea, care a decis o propagandă mai activă în favoarea votului universal și căutarea mijloacelor celor mai eficiente pentru a favoriza această mișcare”⁴⁸.

Răspunzînd acelor care criticau doar unele lipsuri manifestate în partid, fără a contribui cu nimic la înlăturarea lor, Emil D. Fagure conchidea: „Cei mai bine înzestrați intelectual și fiziologiști dacă vor să facă ceva pentru partid să vie și să lupte, nu să întrebuinteze tot timpul și energia în critici. Cînd cineva a stat mai mult timp în mișcarea socialistă înțelege folosul unei critici sănătoase completate cu un ajutor pozitiv spre îndrumarea în mai bine a partidului. În tot cazul, partidul socialist e cel care se ferește mai puțin de critică, ieșit din luptă, trăind în luptă, va izbindi prin luptă”⁴⁹.

Modul democratic de dezbatere în partid a tuturor problemelor care se iveau a fost apărut și viu afirmat în mișcarea noastră socialistă. Gazeta „Munca” sublinia, de pildă, că: „În sinul unui partid ca al nostru, orice discuție de idei, de tactică trebuie făcută la lumina zilei. Muncitorii nu pricep și nu voiesc să audă de culise. Partidul nostru este azi un partid al muncitorilor în înțelesul cel mai deplin al cuvîntului. Azi, în social-democrația română, personalitățile nu mai pot juca roluri decât atunci cînd se contopesc astfel cu aspirațiile partidului încît personalitatea să apară cu o imagine credincioasă și vie a întregului crez social-democrat. Așa fiind, cînd se nasc discuții în partida noastră, fiecare organizație de muncitori trebuie să știe... să-și dea părerea”⁵⁰.

Cînd C. Mille a devenit proprietarul ziarului democrat-burghez „Adevărul” (ceea ce era interzis prin însuși Statutul P.S.D.M.R.) și a demisionat din calitatea de membru al Consiliului general, faptul a prilejuit o și mai bună clarificare ideologică, eliminarea confuziei care persista la unii socialiști privind așa-zisa identitate de feluri între mișcarea socialistă și cea democrat-burgheză. Ioan Nădejde, în articolul: Democrați și socialiști, scria: „Nu sînt firește dușman al democrației române, ba cu totul, dimpotrivă, socotesc că dezvoltarea democrației este foarte folositoare țării. Sînt pentru alianță, pentru lucrarea în comun cu democrații burghezi, spre a cucerii

⁴⁵ „Lumea nouă”, anul I, nr. 287 din 5 septembrie 1895.

⁴⁶ „Lumea nouă”, anul III, nr. 691 din 1 noiembrie 1896.

⁴⁷ „Lumea nouă”, anul I, nr. 237 din 14 iulie 1895.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ „Munca”, anul V, nr. 25 din 21 august 1894.

votul universal și alte îmbunătățiri pentru clasa muncitoare, dar un social-democrat conștient nu poate permite ca să se facă vreo confuzie între democratism și socialism, pentru că este o deosebire fundamentală prin care democratismul e opus socialismului. Socialiștii au drept scop transformarea societății pe alte baze economice, ei vor o societate în care toate instrumentele de muncă : pământ, fabrici etc. să fie proprietate comună a nației. În acest înțeles sint deci colectiviști, comuniști. Tot ce fac și cer socialiștii, precum votul universal, 8 ore de muncă etc., le cer pentru a ajunge la acest scop. Socialiștii deci înfățișează toate de pe terenul societății viitoare socialiste. Toată activitatea lor e determinată de acest scop final. Democrații însă, începînd cu cei mai moderați pînă la cei mai înaintați, stau pe terenul societății de azi [capitaliste], pe relațiile de proprietate individuală. Democrații de toate nuanțele vor să lecuiască neajunsurile și nedreptățile societății de azi fără însă a o schimba în altă societate, rămînînd organizația economică tot cea individualistă⁵¹.

În două ședințe consecutive ale Clubului muncitorilor din București, a fost dezbătută chestiunea Mille. Discuțiile, deosebit de aprige, au învederat o singură dorință, o singură țintă — întărirea unității partidului⁵². Atît Ioan Nădejde, cît și Alexandru Ionescu au făcut apel la unirea tuturor forțelor socialiste, arătînd că dezbaterea oricăror deosebiri de vederi între socialiști aduce, în final, „un folos pentru propășirea ideilor socialiste“⁵³.

În aceste împrejurări, Consiliul general, reunit în ședința sa din 12 martie 1895, ținută la Ploiești, după ce a rezolvat o serie de sarcini curente, între care aprobarea afilierii la partid a Societății „Tinerimea“ din București, a decis convocarea celui de-al III-lea Congres al partidului și participarea la lucrările acestuia atît a delegaților organizațiilor mai vechi, cît și a delegaților organizațiilor create în perioada dintre ultimele două congrese. În acest scop, Consiliul general a invitat toate cluburile din țară să trimită dările de seamă privind situația și activitatea lor⁵⁴.

În vederea unei mai bune pregătiri a Congresului al III-lea al P.S.D.M.R., la 16 martie 1895 Clubul muncitorilor din Iași a cerut, printr-o rezoluție, Consiliului general al partidului ca „Lumea nouă“ să publice zilnic anunțuri către organizațiile muncitorești din țară privind convocarea Congresului⁵⁵, precum și ordinea de zi pe care Consiliul general o va supune spre discuție Congresului. Se mai cerea ca ziarul partidului să deschidă rubrica intitulată Congresul nostru, în care să fie publicate toate propunerile primite de Consiliul general în legătură cu lucrările Congresului⁵⁶. Motivînd aceste cereri, membrii Clubului muncitorilor din Iași arătau că „delegații la congresele noastre trebuie să prezinte vederile clubului care-i aleg în materie de tactică, organizație, program, precum și în tot ce privește interesele partidei și că, prin urmare, spre a putea fixa o linie de purtare mandatarilor noștri trebuie ca noi înșine să cunoaștem chestiile care se vor discuta și hotări la Congres. Clubul social-democrat din Iași crede că, înainte de a se publica o ordine de zi și înainte de a se da o cit mai mare publicitate propunerilor pentru Congres, nu poate păși la alegerea delegaților săi“⁵⁷.

Membrii Clubului muncitorilor din Capitală erau invitați prin ziarul „Lumea nouă“ să asiste în număr cît mai mare la întrunirea din 18 martie 1895, care avea la ordinea zilei problema pregătirii Congresului al III-lea al partidului, precum și manifestarea de 1 Mai și la care se anunța că vor lua cuvîntul Ioan Nădejde, Alexandru Ionescu și alții⁵⁸. Începînd cu numărul din 25 martie 1895, „Lumea nouă“ insera știri despre întrunirile cluburilor muncitorilor din Brăila, Galați, Craiova ș.a., în cadrul cărora au fost aleși delegații la Congres.

Sub titlul : Congresul nostru, „Lumea nouă“ publica, la 29 martie 1895, înștiințarea despre convocarea celui de-al III-lea Congres al partidului și reproducea ordinea de zi provizorie : 1. Gazeta zilnică ; 2. Tactica electorală a partidului ; 3. Agitația pentru votul universal ; 4. Organizarea internă ; 5. Alegerea Consiliului general. Pe

⁵¹ „Lumea nouă“, anul I, nr. 64 din 12 ianuarie 1895.

⁵² „Lumea nouă“, anul I, nr. 95 din 14 februarie 1895.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ „Lumea nouă“, anul I, nr. 124 din 15 martie 1895.

⁵⁵ „Lumea nouă“, anul I, nr. 132 din 23 martie 1895.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ „Lumea nouă“, anul I, nr. 128 din 19 martie 1895.

parcurs, s-a adăugat un al șaselea punct, propus de delegații din Craiova : Propaganda în orașe și sate⁵⁹.

La 30 martie 1895, Consiliul general, prin Ioan Nădejde, anunța în organul oficial de presă al partidului, sub titlul : Congresul nostru, că delegații din țară sînt rugați să facă tot posibilul pentru a fi în București în ziua de 3 aprilie seara, „ca să putem ține o întrunire intimă înainte de deschiderea Congresului“.

La 4 aprilie 1895, s-au deschis, în Sala Teatrului „Hugo“ din București, lucrările celui de-al III-lea Congres al social-democrației române. Au participat 89 de delegați reprezentînd opt cluburi și zece societăți afiliate la partid⁶⁰.

În prima zi a lucrărilor, Ioan Nădejde a făcut o expunere despre mersul general al partidului. Relevînd situația organizatorică a P.S.D.M.R., el sublinia : „În țară, partidul merge destul de bine : cluburile își susțin cheltuielile lor de întreținere cu propriile lor mijloace ; numărul membrilor crește din ce în ce mai mult ; în orașe în care pînă acum nu erau cluburi, în cursul acestui an s-au înființat, cum a fost la Brăila și la Giurgiu. În fine, în cursul anului trecut, activitatea noastră a fost destul de rodnică și ea va fi și mai cu folos dacă fiecare dintre noi ne vom face datoria“⁶¹.

În a doua zi a Congresului, a fost luată în discuție problema organizării interne a partidului. Proiectul de Statut prezentat de delegații ieșeni urmărea să promoveze în partid o mai bună disciplină, să-i asigure o structură organizatorică mai adecvată cerințelor și sarcinilor care-i stăteau în față, să întărească democrația internă de partid. Dacă în Statutul adoptat la primul Congres se menționa, la art. 1, că „Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România se compune din cluburile de muncitori, syndicatele de muncitori și toate grupările care vor declara că primesc în întregime programul partidului și hotărîrile congreselor“⁶², în proiectul supus spre discuție la Congresul al III-lea se definea, pentru prima oară în mișcarea muncitorească din România, calitatea de membru al partidului : „Orice persoană care recunoaște programul partidului, care lucrează pentru răspîndirea acestuia, care sprijină după putință partidul moralmente și materialmente și care nu s-a făcut vinovat de fapte incorecte poate aparține Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România“⁶³. La art. 4, se prevedea ca, „în orice localitate unde tovarășii vor fi în număr de cel puțin 10 inși, ei se pot alcătui într-un grup“. În proiect, erau stabilite și unele îndatoriri ale organizației locale, printre care aceea „de a alege din sinul său un om de încredere, numit delegat local al grupului“*. Se prevedeau astfel — pe lângă statuarea organizațiilor de partid locale — și împuternicirile speciali ai acestora. Proiectul de Statut stabilea, la art. 5, că „un număr de 50 tovarăși pot constitui un club și alege un comitet executiv din 3 inși“. În articolele 6, 7 și 8 era inscrisă obligația oamenilor de încredere și ale comitetelor executive ale cluburilor de a înainta Consiliului general, cel puțin o dată la trei luni, un raport despre mersul moral și financiar al organizației, precum și o dare de seamă anuală către congresul partidului. Delegații organizațiilor locale și ai comitetelor executive trebuiau să fie aleși în timp de cel mult o lună după congresul anual al partidului, pentru o perioadă de un an. Importante completări erau aduse în proiectul de Statut și în ceea ce privește atribuțiile Congresului. Dacă în Statutul anterior se menționa doar că „Consiliul face lucrările pentru întrunirea anuală a congresului“, în proiectul noului statut se evidenția necesitatea anunțării convocării congresului „cu cel puțin o lună înaintea

⁵⁹ Dare de seamă la Congresul al III-lea al P.S.D.M.R., București, 1895, p. 4. La Congres au fost reprezentate următoarele organizații : din București : Clubul muncitorilor, cu 30 de delegați ; Cercul de studii sociale — 2 delegați ; Lucrătorii tipografi socialiști — 2 delegați ; Societatea „Egalitatea“ a lucrătorilor de încălțăminte — 2 delegați ; Societatea „Înfrățirea“ a lucrătorilor croitori — 1 delegat ; Clubul social-democrat german — 1 delegat ; Societatea „Tinerimea“ — 2 delegați ; Societatea femeilor „Ajutorul“ — 2 delegați. Din Iași : Clubul muncitorilor — 10 delegați. Din Galați : Clubul muncitorilor — 8 delegați și Societatea „Înfrățirea“ — 1 delegat. Din Ploiești : Clubul muncitorilor — 10 delegați ; Societatea constructorilor — 1 delegat ; Societatea brutarilor — 1 delegat. Din Craiova : Clubul muncitorilor — 6 delegați. Din Brăila : Clubul muncitorilor — 5 delegați. Din Bacău : Clubul muncitorilor — 3 delegați. Din Giurgiu : Clubul muncitorilor — 2 delegați.

⁶⁰ „Lumea nouă“, anul I, nr. 141 din 5 aprilie 1895.

⁶¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 318.

⁶² *Ibidem*, p. 61.

* Totodată, se cerea ca, imediat după alegere, delegatul să comunice adresa lui la Consiliul general al P.S.D.M.R.

zilei fixate". Se preciza, totodată, că „convocarea trebuie să conțină ordinea de zi provizorie". Propunerile pentru congres din partea organizațiilor muncitorești sau cele individuale trebuiau trimise — cu cel puțin cinci zile înaintea deschiderii lucrărilor congresului — Consiliului general, care era dator a le aduce la cunoștință partidului prin organul său oficial de presă. Se menționa, de asemenea, că, în cazul în care Consiliul general nu ar fi îndeplinit prevederile statutului, Comitetul executiv al clubului muncitorilor din localitatea unde urma să se țină congresul era obligat să le îndeplinească el.

Proiectul de statut propunea și unele schimbări în privința reprezentării organizațiilor la congres. Deoarece în statutul existent modul de reprezentare a organizațiilor muncitorești era lăsat la aprecierea Consiliului general, care hotăra numărul delegaților în înțelegere cu comitetele organizațiilor locale, în proiectul de statut a fost inclusă prevederea că „Nici un club nu poate fi reprezentat la congres prin mai mult de 20 de delegați. În ceea ce privește grupurile sau societățile afiliate, acestea au dreptul de a fi reprezentate prin 1—3 delegați sau cel mult cîte un delegat la 30 membri înscriși".

Semnificativ pentru întărirea disciplinei de partid este faptul că, în noul proiect de Statut, se sublinia că „nici un social-democrat nu poate face parte din vreun alt partid sau grupare politică" și că „neînțelegerile dintre membrii partidului se vor tranșa pe cale de arbitraj. Nimănui nu-i este permis a-și aduce sfada în afară de partid"⁶³.

Proiectul de Statut propus de delegații ieșeni a dat naștere la vii discuții. Congresul a aprobat propunerea lui I.C. Atanasiu de a însărcina Consiliul general ca, la viitorul congres, să prezinte un proiect de reorganizare interioară a partidului.

În ceea ce privește tactica electorală, Congresul a decis ca aceasta să fie lăsată la latitudinea Consiliului general.

Congresul a discutat și problema raporturilor dintre sindicate și partid. Considerînd lupta economică și cea politică două laturi importante ale aceluiași proces revoluționar, partidul muncitorilor nu putea să se lipsească de forța muncitorească pe care o reprezentau sindicatele. P.S.D.M.R. s-a sprijinit efectiv pe ele, considerîndu-le afiliate la partid. De aceea, în România mișcarea sindicală s-a aflat sub directa orientare politică a partidului clasei muncitoare. Sindicatele aveau organizații proprii, cu statute proprii, în care se recunoștea rolul conducător al partidului muncitorilor. Sintetizînd chestiunea discutată la Congresul al III-lea, Ioan Nădejde avea să conchidă: „Muncitorii se luptă cu burghezimea pe două căi: pe calea economică, prin greve, organizare etc.; pe calea politică — încercînd să cucerească puterea politică în Parlament. În această problemă, organizațiile profesionale pe bresle trebuie să se afilieze la partidul politic ori ba? Dacă da, apoi să se afilieze chiar de la început, ori numai după ce vor fi primit în sinul lor aproape pe cei toți primiți în breasla în chestie. Asta era în discuție! Unii au crezut că breslele, afiliîndu-se chiar de la început la partid, fac să nu se mai voiască a se inserie în ele acei muncitori care nu sînt încă socialiști și deci breslele rămîn slabe pentru lupta economică. Aceștia au propus ca breslele să se organizeze numai pe baza luptei economice, și socialiștii din ele să caute a arăta cu orice prilej potrivit că ideile socialiste sînt singurele în stare a-i călăuzi în această luptă. Firește, asta nu împiedică pe socialiști a avea cea mai mare influență în sindicate. Alții au fost de ideea că afilierea la partidă aduce acestuia foloase bănești și breslelor le dă local, lumină etc., deci posibilitatea de a se organiza fără a-și închiria localuri, mobilă etc." Congresul a aprobat ultimul punct de vedere, anume că toți membrii asociațiilor profesionale afiliate la partid fac parte din P.S.D.M.R.: „Considerînd că aici în țară organizațiile de bresle lasă mult de dorit; Considerînd că marele capital își ia din ce în ce avînt mai mare și că lucrătorii sînt ingenuncheați, atît moralicește, cît și materialicește; Considerînd în urmă că, prin agitațiile din bresle, muncitorii, cîștigînd îmbunătățiri atît morale, cît și materiale, și ideile socialiste răspîndindu-se din ce în ce mai mult, aceasta va fi spre întărirea partidului, Congresul hotărăște începerea unei întinse agitații pentru organizarea în bresle"⁶⁴.

La propunerea lui Ioan Nădejde, delegații au acceptat ținerea unei ședințe în cursul nopții, în care au dezbătut o seamă de probleme legate de cazul Mille, devenit proprietarul unei gazete burghezo-democrate. La propunerea lui N. Chinezu (N. Quinez), Congresul a votat o moțiune cu următorul conținut: „Avînd în vedere necesitatea pentru partid să aibă o direcțiune bine definită și considerînd că unul din

⁶³ „Lumina", anul I, nr. 1 din iulie 1895.

⁶⁴ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 320.

factorii cei mai de seamă în propagandă e presa, Congresul decide : Nu e îngăduit nici unui membru din partid să înființeze un ziar politic socialist personal”⁶⁵.

Ținându-se seama de mulțimea sarcinilor care stăteau în fața partidului muncitorilor, Congresul a hotărât ca noul Consiliu general să fie lărgit de la 7 la 9 membri și 4 supleanți⁶⁶. Prin vot secret, au fost aleși : Ioan Nădejde (66 de voturi), C.D. Pencioiu (65 de voturi), I.C. Atanasiu (65 de voturi), I. Th. Banghereanu (64 de voturi), V.I. Speranță (59 de voturi), Al. Ionescu (57 de voturi), C.D. Anghel (54 de voturi), I. Tabacovici (53 de voturi), D. A. Tăranu (32 de voturi). Ca supleanți au fost aleși : Gh. N. Darie, M. Pădurăreanu, G. Eteneanu, N. Chinezu. În continuare, a fost adoptată următoarea moțiune : „Congresul, luând cunoștință de activitatea depusă de Consiliul general trecut, și în special de I. Nădejde, recunoscător de serviciile ce le-a adus partidului, atît prin organizarea acestuia, cit și în conducerea gazetei zilnice «Lumea nouă», îi aduce mulțumirile sale”⁶⁷. Răspunzînd, Ioan Nădejde arăta că „îi sint scumpe aprecierile date de Congres și va căuta ca, pe viitor, să dezvolt aceași activitate către partid”.

La prima ședință a Consiliului general după cel de-al III-lea Congres al P.S.D.M.R., ținută la 6 aprilie 1895, au fost adoptate o seamă de măsuri menite să asigure o mai bună organizare a activității acestuia. Astfel, din cadrul Consiliului general a fost ales un comitet permanent, cu reședința în București, format din Ioan Nădejde, C.D. Anghel și I. Th. Banghereanu, „cu împuternicirea de a avea suprema conducere a partidei, avînd a se consulta în cazuri mai grave cu restul membrilor rezidenți în București și în cazuri și mai grave cu membrii rezidenți în provincie”⁶⁸.

Congresul al III-lea al P.S.D.M.R. s-a înscris ca un moment important în procesul dezvoltării partidului, al întăririi unității și organizării sale. Așa cum scria Emil D. Fagure (sub pseudonimul M. Dobrin), în articolul După Congres, apărut în „Lumea nouă” din 8 aprilie 1895, Congresul al III-lea al partidului „a făcut operă pur de organizare internă, ale cărei înțelepte hotărîri au fost inspirate numai și numai de dorul unei situațiuni limpezi, care să nu stîngherească activitatea partidului, ci, dimpotrivă, să-i dea unitatea, tăria morală și prestigiul necesar, pentru a putea pași cu încredere și siguranță în lupta politică și economică pe care muncitorimea din România să o ducă neconținut înaintea”.

Răspunzînd guvernanților țării, care n-au văzut cu ochi buni afirmarea și consolidarea mișcării socialiste și au luat o serie de măsuri restrictive împotriva ei, Ioan Nădejde, într-un editorial al „Lumii noi”, declara : „noi, socialiști, sintem singura partidă căreia nu-i e teamă de a merge înainte pe calea curat legală, noi sintem acei care niciodată nu ne-am lăsat ademîniți a părăsi tactica noastră de propagandă și organizare, de luptă necurmată, pentru a ajunge să cucerim votul universal, ca apoi să putem să ne spunem și cuvîntul nostru în Parlament. Noi avem în vedere și țelul final al mișcării noastre : naționalizarea tuturor mijloacelor de muncă, dar, totodată, voim o partidă puternică pentru a sili pe cei îmbuibăți să aducă oareșicare ușurare traiului amar acelora care, prin munca lor, fac toate avuțiile în care o mină de trîntori din ce în ce mai puțin numeroși se răsfată. Noi nu ne temem de prigoniri, aceea nu ne înpăimîntă. Prigonii am fost de la întîia dată cînd am început a lucra în țara românească, că vom fi prigonii am știut, cînd în urma studiilor, ne-am hotărît să lucrăm pentru socialism. Muncitorii știu că se expun la prigoniri, asta însă nu i-a făcut să se dea îndărăt niciodată. Prigonirea ne oțelește în luptă, ne unește mai tare, ne face să aducem și mai multe jertfe pentru organizarea și întărirea partidei... Steagul roșu nu se inclină nimănui, steagul roșu nu se teme de mici înfrîngerii parțiale, noi știm că el are să filfiie odată și odată pe un pămînt liber de tirani, pe un pămînt unde omul nu va mai despoia pe om, deasupra unui popor de frați. Orice va fi de suferit pînă atunci vom suferi. Și dacă ne va fi fost chiar scris să nu vedem cu ochii pămîntul făgăduinței. Fie ! Îl vor vedea copiii noștri măcar”⁶⁹.

Tocmai pentru continua dezvoltare a unei puternice partide socialiste, pentru afirmarea sa puternică în viața politică a țării, Ioan Nădejde se adresa muncitorilor

⁶⁵ *Ibidem*, p. 322.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Ibid.* De menționat că, la 22 aprilie 1895, membrii Clubului muncitorilor din Galați, ascultînd informările delegaților lor la Congres, „convinși că Consiliul general trecut și, în special, prietenul I. Nădejde în ceea ce privește întreaga conducere a mișcării muncitoare au fost de o perfectă corectitudine, le mulțumește pentru activitatea energică și cinstită desfășurată” („Lumea nouă”, anul I, nr. 162 din 26 aprilie 1895).

⁶⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 325.

⁶⁹ „Lumea nouă”, anul I, nr. 161 din 25 aprilie 1895.

organizați : „Muncitori de la orașe care sînteți luminați, organizați-vă ; muncitori socialiști de la orașe, nu pierdeți nici un prilej de a lumina pe muncitorii de la țară și a le arăta că multumirea lor e în formarea unui partid al muncitorilor și în pricuperea ideii socialiste... Deci curaj și pe lucru... De la noi atîrnă să treacă puțin pînă cînd în orice județ organizațiile noastre să fie cele mai puternice”⁷⁰.

Într-un articol retrospectiv intitulat : 1 Mai 1896, C.Z. Buzdugan, după ce aprecia că partidul muncitorilor „s-a ridicat din ce în ce mai puternic, din ce în ce mai conștient, din ce în ce mai hotărît la luptă”, declara : „Și oricît de pesimiști am fi, nu putem să nu constatăm această întărire, această răzlețire în întreaga țară a organizării social-democrate, cînd luăm în seamă atîtea cluburi care s-au întemeiat în orașe și chiar la sate, atîtea societăți de muncitori afiliate la partid”. În pofida tuturor calomniatorilor mișcării socialiste — sublinia C.Z. Buzdugan — „avem bucuria de a constata că, odată cu creșterea puterii sale, partidul muncitorilor s-a cernut, s-a curățat încet încet de toată pleava, de toată neghina netrebuincioasă. Astăzi, muncitorii socialiști cunosc foarte bine cine le sînt adevărații prieteni și cine le sînt dușmani, cine caută să-i ducă pe căi greșite. Sînt șase ani de atunci. Anul acesta, partidul muncitorilor din România, mai întărit, mai puternic decît oricînd, va sărbători pentru a 7-a oară, odată cu frații lui din toată lumea, ziua de 1 Mai”⁷¹.

La rîndul său, Max Vexler, în articolul : Organizarea partidei, evoca progresele însemnate înregistrate de mișcarea socialistă din România și remarcă faptul că în România „e terenul destul de larg pentru împrăștierea ideilor ce le agităm” și că „noi dispunem mult de mai multe forțe vii din partidă decît ne închipuim”. Sînt localități — arăta Max Vexler — care nu au și nici nu ar avea posibilitatea, deocamdată, să constituie cluburi. „În schimb, nu-i oraș, nu-i comună unde să nu avem mulțime de necunoscuți adepți ai ideilor noastre, dintre care mulți gata de a da pe față convingerile lor și, dacă ar exista un secretariat permanent, care ar putea sta în corespundență cu toată țara, ar fi ușor de găsit în fiecare comună, oraș cîte un tovarăș de încredere care să-și ia însărcinarea de a grupa pe tovarășii răzleți. Un grup de 10—15 inși social-democrați s-ar putea constitui oriunde, iar tovarășul de încredere, delegatul acestui grup, după sfaturile secretariatului, ar fi un agitator puternic al partidului în localitatea sa”⁷².

În numeroase localități din țară, acolo unde forțele nu erau suficiente pentru constituirea unui club, s-au și creat, dealtfel, cercuri, grupuri social-democrate, înglobînd pe simpatizanții din respectivele localități. Consiliul general al partidului a hotărît, în ședința sa din 25 februarie 1896, că, „spre a se putea întreține relațiunile continue cu toate organizațiile socialiste și afiliate la partid din țară și spre a se ține în regulă contabilitatea partidului”, instituie funcția de secretar al partidului, cu atribuții organizatorice-administrative⁷³.

Atît Consiliul general al partidului, cît și militanții din organizațiile socialiste locale au desfășurat o largă și intensă acțiune de înregimentare a noi și noi muncitori în rîndurile P.S.D.M.R. Numeroase au fost articolele apărute în presa socialistă care îndemnau muncitorii la unire și organizare. „Să nu se creadă, însă, că prin publicarea (plingerilor) nu se mai poate ajunge la o serioasă îmbunătățire a soartei muncitorilor — scria „Lumea nouă” din 30 mai 1896 —. E de necontestat că «Lumea nouă», dezvăluind abuzurile, nedreptățile și toate nelegiuirile stăpînilor aduce un mare folos, pentru ca să se rărească acele abuzuri, dar atîta nu-i de ajuns..., un singur leac ar putea, în adevăr, să vindece starea bolnavă, și acesta este : unirea, organizarea muncitorilor”.

Clubul muncitorilor din Capitală, cel mai vechi din țară, a depus o activitate viguroasă și multilaterală pentru permanenta sa consolidare și dezvoltare ; numărul membrilor săi a crescut mereu. Dacă, în 1895, Clubul număra 575 de membri, în 1896 și-a sporit rîndurile la 800 de membri, iar în preajma Congresului al IV-lea al partidului la 1.315 membri la curent cu cotizația și cu cartea de membru de partid⁷⁴. Numărul membrilor înscrși la Club era, însă, mult mai mare. Întrucît, însă, în Capitală ființa un singur club al muncitorilor, și acesta în centrul ei, nu putea cuprinde întreaga activitate muncitorească, mereu în creștere, din oraș. Literatura socialistă

⁷⁰ „Lumea nouă”, anul I, nr. 189 din 25 mai 1895.

⁷¹ „Lumea nouă”, anul II, nr. 470 din 20 martie 1896.

⁷² „Lumea nouă”, anul II, nr. 198 din 3 iunie 1895.

⁷³ „Lumea nouă”, anul II, nr. 7 din 7 martie 1896. În această funcție a fost numit C.Z. Buzdugan.

⁷⁴ Al IV-lea Congres al social-democrației din România ținut în București în zilele de 14, 15 și 16 aprilie 1897 (Raportul Consiliului General), București, 1897, Lito-grafia Populăra” nr. 12, p. 3.2081 sîlrlqs

și chiar organul oficial al partidului ajungeau cu greutate în cartierele mărginașe ale orașului, unde locuia marea masă a muncitorimii. De aceea, problema constituirii de cluburi în cartiere, pe sectoare, se pune cu acuitate. „În București, cu toată organizarea noastră — scria „Lumea nouă“ —, sintem prea slabi pentru a putea cu ușurință împănă Capitala și mobiliza oamenii noștri”⁷⁵. Prezintă un interes deosebit a se pune în lumină faptul că amplificarea procesului de organizare însemna, implicit, orientarea spre creșterea rolului elementului muncitoresc în cadrul partidului, căci așa cum scria „Lumea nouă“ în articolul: Unde e mintuirea?, „muncitorii organizați sînt piatra virtuosă care poate fi temelia societății viitoare”⁷⁶. Intellectuali socialiști — observa Ioan Nădejde — au adus o contribuție însemnată la întemeierea de cluburi ale muncitorilor, la desfășurarea propagandei socialiste în țară, „acuma e rîndul proletariatului luminat să ducă și mai departe lumina; folosindu-se de exemplele ce au văzut, trebuie să înceapă cu toată energia cucerirea mahalalelor din orașe... e mare greșeală a socoti că e cu puțință a conduce mișcarea muncitorilor numai făcînd întruniri la Clubul central, pînă la care muncitorii de pe lîngă gară sau de pe Dealul Spirii, sau din Obor trebuie să facă drum de un ceas la-dus și altul la întors... Trebuie deci înființate cluburi în cîteva locuri bine alese, în mahalale mai ales locuite de muncitori. Numai organizarea miilor de proletari din mahalalele Bucureștilor ne-ar face cu puțință și ceva mai puțin anevoioasă propaganda la săteni, care cu miile umblă prin Capitală fără să întilnească propagandiști de-ai noștri”⁷⁷.

Militanți de frunte ai partidului au ținut numeroase cuvîntări la întrunirile muncitorești publice organizate în diferite sectoare ale Capitalei, în care au explicat programul P.S.D.M.R., necesitatea ca muncitorimea să se unească în cadrul partidului „cu totul în afară de actualele partide burgheze, ale căror interese de clasă sînt cu totul potrivnice intereselor clasei muncitoare”⁷⁸. În aceeași idee, în articolul intitulat Să ne folosim, „Lumea nouă” scria că „de la noi atîrnă în cea mai mare parte ca să vedem începîndu-se o mișcare serioasă de reforme”⁷⁹. Pe fondul creat prin „avîntul îmbucurător luat de mișcare, avînt dovedit prin întemeieri de cluburi”⁸⁰, „Lumea nouă” chema toate organizațiile socialiste și pe toți prietenii de idei care stăteau în afară de aceste organizații să ia legătura cu Consiliul general pentru organizarea de acțiuni menite să facă din mișcarea muncitorească o forță de care să se țină seama „în toate chestiunile cu puțință”⁸¹.

Răspunzînd la întrebările primite de la muncitori în legătură cu organizarea lor, Ioan Nădejde îi îndemna să întemeieze în fiecare localitate cîte un club al muncitorilor: „Ce va să zică oare club? — se întreba el —. Celor ce nu știu să le spuneti că înseamnă 10, 20 sau mai mulți, cîți se vor uni în păreri în sate sau în orașe să se adune măcar odată pe săptămînă, să citească scrierile noastre, să dezbată despre păsările ce-i apasă, să ne trimită și noi știri despre tot ce-i doare și-i nemulțumește. Acești oameni, uniți în păreri, care regulat se sfătuiesc și caută mijloace de a scăpa din robie, formează un club și acest club, primind părerile din «Dezrobirea muncitorilor» și din «Lumea nouă», aceste cluburi sînt socialiste, fac parte din partidul socialist”⁸².

În anii 1895—1896, crearea de noi organizații politice muncitorești a cunoscut un remarcabil avînt. În februarie 1896, unii muncitori membri ai Clubului din București au inițiat și au convocat la sediul Clubului două adunări pentru a discuta probleme de organizare, în ideea că: „Dacă voim să nu lincezească mișcarea socialistă în Capitală — așa cum arăta socialistul Iorgu Ionescu —, e imperios cerut ca să luptăm din răputeri pentru înființarea cluburilor pe culori [pe sectoare]”⁸³. Activitatea de constituire a cluburilor pe sectoare a fost continuată cu o mare energie. În acest scop, a fost organizată stringerea de mijloace bănești pentru sediile a două cluburi, unul în Dealul Spirii, și altul la Gara de Nord. Posibilitățile materiale fiind restrînse, a fost înființat numai clubul din sectorul Gării de Nord, în șoseaua

⁷⁵ „Lumea nouă”, anul II, nr. 354 din 16 noiembrie 1895.

⁷⁶ „Lumea nouă”, anul II, nr. 401 din 10 ianuarie 1896.

⁷⁷ „Lumea nouă”, anul II, nr. 401 din 10 ianuarie 1896.

⁷⁸ „Lumea nouă”, anul II, nr. 359 din 21 noiembrie 1895.

⁷⁹ „Lumea nouă”, anul II, nr. 464 din 14 martie 1896.

⁸⁰ „Lumea nouă”, anul I, nr. 320 din 10 octombrie 1895.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² *Ibid.*

⁸³ „Lumea nouă”, anul II, nr. 450 din 29 februarie 1896.

Basarab, nr. 130⁸⁴. Constituirea acestui club, la 1 decembrie 1896, a fost precedată de o vie campanie de agitație revoluționară printre muncitorii din această zonă a orașului.

Alegerea conducerii Clubului muncitorilor din Capitală și a conducerilor cluburilor pe sectoare a prilejuit relevarea de către militanții de seamă ai partidului a marilor sarcini care stăteau în fața celor aleși în fruntea organizațiilor socialiste din Capitală. Ioan Nădejde arăta atunci că: „De cînd se face socialism în țara românească poate niciodată ca acuma conducătorii muncitorimii nu au avut un rol mai frumos, o datorie mai mare de îndeplinit... Armata care e menită să dărîme zăgăzurile ce ne oprește mersul înainte se tot formează și mișcarea ce se observă pretutindenea în masele populare, fierberea aceea mocnită ne arată că sintem în ajunul luptei de la rezultatul căreia depinde viitorul partidului nostru. Ce ne trebuie ca să ieșim învingători? Soldați cîți mai mulți și mai bine pregătiți și ca să-i formați, ca să le insuflați dorul de luptă și încrederea în izbîndă. Muncitorimea socialistă v-a ales pe voi, v-a încredințat vouă steagul, în jurul cărora să se strîngă dezmoșteniții Capitalei. Și ce cîmp larg de activitate în fața voastră! Acolo, în fundul mahalalelor, prin ateliere și fabrici, pe stradă chiar, eroii luptei viitoare ne așteaptă. O! îi veți cunoaște îndată pe copiii suferinței și nu multă trudă veți avea ca să-i converțiți la credințele noastre. Ei vă vor simți, vă vor înțelege pe dată cînd veți deschide gura ca să le cîntați cîntecul mizeriei și refrenul izbînzii voastre, vă vor urma încrezători cu bucurie în suflet, sfioși la început, dar plini de curaj și îndrăzneală mai tîrziu. De la voi atîrnă izbînda, dragi tovarăși. Entuziasmul sufletelor voastre, focul cuvintelor voastre și munca voastră neîntreruptă va fi puterea nemărginită ce va împinge la luptă și va insuflați masele proletare”⁸⁵.

Conducerea partidului clasei muncitoare s-a preocupat, tot asemenea, de înființarea de noi organizații socialiste în diferite orașe ale țării. Constatînd că întemeierea unui club al muncitorilor într-un oraș este fundamentul și resortul unei mișcări socialiste energice, Ioan Nădejde scria că „Numai de la dinsele [de la cluburi] poate pleca organizarea și împuternicirea partidului, de aceea nu putem îndemna cu mai mare energie pe prietenii noștri din țară decît la întemeierea de cluburi, pentru care să facă toate sacrificiile și să le susție. Sîntem siguri că le vor folosi și partidului, și ziarului aducînd celui dintîi o vază cît mai mare, iar celui de al doilea o răspîndire cît mai mare și deci o putere de propagandă tot mai mare”⁸⁶. Lămurind pe aceia care nu înțelegeau rolul Clubului ca organizație politică muncitorească, Ioan Nădejde combatea opinia celor ce voiau să întemeieze cluburi „care să nu se ocupe de politică, să nu atace persoanele cu vază din oraș, ci numai să ajute pe muncitori. Asemenea cluburi — atenționa I. Nădejde — nu ar fi cluburi social-democratice, ci, pur și simplu, societăți de ajutor mutual, care, oricît de folositoare ar fi, mai ales cînd sînt lipsite de organizațiile socialiste, nu vor putea fi niciodată o unealtă de dezrobire... Faceți deci fățiș cluburi social-democratice afiliate la partid.

La Iași, activitatea Clubului muncitorilor, de asemenea unul din cele mai vechi din țară, a înregistrat, în pofida multor greutăți pe care le-a întîmpinat, mai ales după Congresul al III-lea, o intensificare treptată, cu deosebire după întărirea Comitetului executiv al Clubului cu muncitori. „Social democrații ieșeni — se scria în Darea de seamă a Comitetului executiv al Clubului ieșan înaintată Congresului — de la începutul mișcării ieșene și-au găsit numeroși și buni prieteni în mahala. La alegerea lui Nădejde [ca deputat în Parlament] au contribuit mult mahalalele Iașului. Și în prezent mulți muncitori agricoli vin cu o regularitate exemplară la întrunirile duminicale ale Clubului. Adevărata putere și influență morală în mahalalele Iașului o au social-democrații. Clubul din Iași posedă cîțiva agitatori de valoare pe care mahalaua i-a dat. Și, de aceea, social-democrației ieșene îi este rezervat rolul de a deștepta la viața politică conștiință proletariatul agricol și sîrăcimea micilor agricultori ai Iașului”⁸⁷.

La Galați, creșterea relativ rapidă a numărului muncitorilor industriali, ca urmare a înmulțirii fabricilor, și răspîndirea ideilor socialiste printre lucrătorii din port au contribuit la întărirea Clubului muncitorilor din localitate. La începutul anului 1895, numărul celor înscrși în Club era de 258⁸⁸. La sediul Clubului se țineau

⁸⁴ „Lumea nouă”, anul III, nr. 684 din 2 noiembrie și nr. 697 din 16 noiembrie 1896.

⁸⁵ „Lumea nouă”, anul II, nr. 564 din 27 iunie 1896.

⁸⁶ „Lumea nouă”, anul II, nr. 512 din 5 mai 1896.

⁸⁷ *Al IV-lea Congres al social-democrației din România*, p. 12; Creșterea rîndurilor membrilor Clubului a făcut necesar ca, la alegerea Comitetului executiv al Clubului, în iunie 1896, numărul membrilor acestuia să fie sporit de la trei la cinci.

⁸⁸ „Lumea nouă”, anul I, nr. 81 din 29 ianuarie 1895.

săptăminal adunări muncitorești și întruniri publice, în care erau dezbătute diferite probleme ce interesau muncitorimea, punându-se accentul pe necesitatea organizării. „Interesul muncitorilor — se sublinia la o adunare muncitorească — e ca și ei să se unească fără deosebire de naționalitate și de religie, și cu puteri unite să lupte contra asupririi capitaliste”⁸⁹.

În orașul Buzău, răspîndirea ideilor socialiste, creșterea conștiinței de clasă a muncitorilor au determinat intensificarea luptei pentru crearea unei organizații politice muncitorești. În dorința de a avea o organizație puternică, mai mulți muncitori din Buzău au publicat un apel în ziarul „Lumea nouă”, prin care invitau pe toți prietenii de idei „să binevoiască a ne trimite pînă la 20 februarie [1897] adresele lor exacte la Clubul muncitorilor din București, pentru a ne pune în legătură și a ne chibzui ce e de făcut”⁹⁰. În articolul *Veste bună*, apărut în „Lumea nouă” din 16 februarie 1897, se afirma din nou dorința fermă a muncitorilor din Buzău de a pune bazele unui club, ceea ce a făcut ca organul de presă oficial al partidului să scrie: „Îmbucurător, foarte îmbucurător cînd vedem asemenea curente pornind din însăși inițiativa oropsiților muncitori”.

La Tirgu-Frumos, un grup de muncitori înaintați au hotărît, la 15 iulie 1896, să imprime o asemenea orientare politică asociației pentru răspîndirea cunoștințelor printre muncitori, care ființa încă din 1893, încît, așa cum se sublinia în Raportul de activitate expus la cel de-al IV-lea Congres al P.S.D.M.R., aceasta, afiliindu-se la partidul muncitorilor, „se poate considera drept club al muncitorilor”⁹¹. La început, Clubul muncitorilor din localitate număra 45 de membri. La sediul acestuia se organizau întruniri în care se explicau programul și tactica partidului muncitorilor. Clubul desfășura, de asemenea, muncă de propagandă în rîndul lucrătorilor agricoli.

Clubul muncitorilor din Brăila s-a constituit la 19 martie 1895. La prima întrunire, care a avut loc în sala „Carpați”, a discutat statutul și a votat afilierea sa la P.S.D.M.R. De la început, s-a înscris în Club un număr mare de muncitori. Numai în prima ședință și-au exprimat dorința de a face parte din Club 175 de muncitori, iar peste o lună erau deja înscrși 277 de muncitori⁹², pentru ca, în scurt timp, să se ajungă la aproape 1 000⁹³. Cu începere de la 1 septembrie 1895, au fost reluate întrunirile sistematice de sîmbătă seara și duminica organizate la sediul Clubului din strada Mihai Bravu, nr. 135. Membrii Clubului erau îndemnați să fie prezenți la aceste întruniri, unde se desfășura o vie activitate revoluționară și unde se sfătuiau asupra mijloacelor de acțiune în campania pentru alegerile de deputați, „în care muncitorii trebuie să-și pună candidații lor”⁹⁴. Intensitatea activității socialiste la Brăila este reliefată și de faptul că, la 15 decembrie 1895, membrii Clubului muncitorilor din localitate au înființat un cerc de propagandă socialistă și o școală gratuită pentru adulți⁹⁵.

La Tulcea, datorită muncii de agitație și propagandă desfășurate atît în întrunirile muncitorești, cît și prin presa socialistă, la 4 noiembrie 1895 a fost întemeiat aici Clubul muncitorilor⁹⁶. Clubul a înregistrat rezultate remarcabile în activitatea sa, așa cum se sublinia și în corespondențele trimise ziarului „Lumea nouă”. „La noi în oraș, ca și în toată Dobrogea — se arăta într-o corespondență —, e un teren minunat pentru propagandă socialistă. Și aceasta o dovedește creșterea atît de repede a mișcării socialiste din Tulcea, unde s-au găsit cîțiva organizatori entuziaști care au putut grupa într-un club elementele socialiste conștiente din localitate”⁹⁷. La Club, se țineau conferințe, în cadrul cărora erau subliniate importanța cunoașterii și însușirii ideilor socialiste, a unirii muncitorilor în luptă, necesitatea acțiunii lor organizate în cadrul cluburilor. De cele mai multe ori, muncitorii umpleau pînă la refuz sala Clubului⁹⁸, urmărind și participînd cu mult interes la dezbaterile problemelor. Dacă, în primele luni de la înființare, Clubul număra numai 20 de membri cu cotizația la zi, mai tîrziu, ca urmare a muncii de agitație desfășurate, numărul lor a crescut sensibil, ajungînd la începutul anului 1896 la 178 de membri⁹⁹.

⁸⁹ „Lumea nouă”, anul II, nr. 588 din 23 iulie 1896.

⁹⁰ „Lumea nouă”, anul III, nr. 778 din 13 februarie 1897.

⁹¹ *Al IV-lea Congres al social-democrației din România*, p. 16.

⁹² „Lumea nouă”, anul I, nr. 151 din 15 aprilie 1895.

⁹³ *Dare de seamă la Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R.*, p. 18.

⁹⁴ „Lumea nouă”, anul I, nr. 297 din 17 septembrie 1895.

⁹⁵ „Lumea nouă”, anul II, nr. 388 din 22 decembrie 1895.

⁹⁶ „Lumea nouă”, anul II, nr. 580 din 14 iulie 1896.

⁹⁷ „Lumea nouă”, anul II, nr. 434 din 14 februarie 1896.

⁹⁸ „Lumea nouă”, anul I, nr. 464 din 14 martie 1896.

⁹⁹ *Al IV-lea Congres al social-democrației din România*, p. 14.

În Ploiești, Clubul muncitorilor a avut, în acea perioadă, o activitate viguroasă. În afară de numeroasele conferințe organizate la Club, în fiecare simbătă aveau loc întruniri obișnuite, în care se discutau problemele legate de activitatea Clubului.

La Focșani, ființa, încă înainte de 1896, Cercul de propagandă „Unirea”, care ținea întruniri în fiecare miercuri și simbătă, în localul său din fosta stradă a Dogăriei, nr. 35¹⁰⁰. În iulie 1896, acest cerc s-a transformat în Clubul muncitorilor „Unirea”. La început, Clubul muncitorilor a dus o muncă susținută. Cu timpul, însă, din pricina unor elemente dizolvante care au acaparat conducerea, activitatea lui a slăbit¹⁰¹. Sprijinul efectiv dat de Consiliul general al partidului a făcut ca activitatea Clubului să se reînviereze.

La Botoșani, Clubul muncitorilor s-a întemeiat în 1892. La câteva luni după înființare, el s-a dizolvat, în locul lui activând un cerc. La lucrările Congresului al II-lea al P.S.D.M.R. a participat un delegat din partea acestui cerc. În vara anului 1896, mai mulți muncitori și intelectuali socialiști au luat hotărârea de a reanima activitatea revoluționară organizată din Botoșani. Un corespondent al ziarului „Lumea nouă” informa despre eforturile depuse în acest scop. Inițial, a fost format un grup socialist, denumit „Amicul muncitorilor”, iar la 29 septembrie 1896 s-au pus bazele Cercului de propagandă „Dezrobirea”, care, la 2 noiembrie 1896, s-a transformat în Clubul muncitorilor din Botoșani. „Lumea nouă” relatează că, „după o propagandă viguroasă și energică, prietenii din Botoșani au putut, cu toate persecuțiile poliției, să înființeze și acolo un club al muncitorilor. Clubul s-a declarat format și afiliat la partid”. La adunarea de constituire, participanții au votat următoarea moțiune: „Noi, muncitorii botoșeneni, în seara de 2 noiembrie 1896, adunându-ne în localul nostru, am hotărât următoarele: văzînd că răsplata muncii e sărăcia și văzînd că sintem amenințați cu toții să ni se ia și ceea ce ni se pare că avem, prin faptul că prețul muncii tot scade, am început să ne îngrijim serios de soarta noastră. Știînd că numai în unirea și luminarea noastră e mîntuirea, ne-am unit și am întemeiat și în Botoșani un club al muncitorilor, prin mijlocirea căruia, ajutați de ziarul «Lumea nouă» și de prietenii noștri din toată țara, să organizăm temeinic pe muncitorimea din orașul și județul nostru. Totodată, Clubul muncitorilor din Botoșani se declară afiliat la P.S.D.M.R.”¹⁰². Activitatea socialistă în Botoșani și-a vădit curînd eficiența. Muncitorii participau în număr mare la întrunirile Clubului, care, începînd din 1897, organiza întruniri în fiecare vineri, simbătă și duminică. Numărul membrilor Clubului a crescut repede, ajungînd, în aprilie 1897, la aproape o sută.

Și la Birlad s-a inițiat, după Congresul al III-lea al P.S.D.M.R., organizarea unui Club al muncitorilor. Un corespondent din Birlad al ziarului „Lumea nouă” scria că muncitorii de aici „au început a se lumina și a vedea că scăparea lor nu o pot aștepta, și nici nu trebuie să aștepte de la liberali sau de la conservatori, ci numai de la socialiști, care sînt adevărații apărători ai intereselor muncitorilor”. De la început, organizația politică a muncitorilor a prins viață și s-a întărit. La întrunirile care aveau loc, sala era plină de muncitori veniți să asculte cuvîntul socialist. Ceea ce reține cu deosebire atenția este faptul că, la ședințele Clubului muncitorilor vorbitorii erau, în primul rînd, muncitori. De pildă, la ședința ținută la 14 ianuarie 1896, a luat cuvîntul muncitorul cismar Ghiță Grigoriu, la o altă, muncitorul strungar Sapușnic, care a subliniat că „toți muncitorii, fără deosebire de naționalitate sau religie, trebuie să lupte mină în mină pentru dezrobirea lor”¹⁰³. Alți muncitori arătau necesitatea și însemnătatea partidului muncitorilor pentru destinul muncitorimii și al țării¹⁰⁴. În ședința Clubului din 30 martie 1896, socialistul Ion Arghirescu, relevînd însemnătatea înființării Clubului muncitorilor, spunea: „Noi ne-am adunat aici nu pentru a ne face interesele noastre particulare, ci în vederea unui principiu de luptă pentru dezrobirea noastră a tuturor”¹⁰⁴.

La unele ședințe ale Clubului muncitorilor din Birlad au participat și membri ai Consiliului general al P.S.D.M.R. Al. Ioneșcu, de pildă, vorbind despre importanța organizării, a arătat, în cadrul unei întruniri, că „muncitorii, care azi suferă tot răul și amarul, trebuie să se organizeze în societăți politice”. El și-a încheiat cuvîntarea relevînd principiul de însemnătate fundamentală al socialismului științific potrivit căruia „Mîntuirea noastră [a muncitorilor] de la noi trebuie s-o așteptăm” *.

¹⁰⁰ „Lumea nouă”, anul II, nr. 573 din 7 iulie 1896.

¹⁰¹ Al IV-lea Congres al social-democrației din România, p. 15.

¹⁰² „Lumea nouă”, anul III, nr. 690 din 8 noiembrie 1896.

¹⁰³ „Lumea nouă”, anul II, nr. 416 din 25 iunie 1896.

¹⁰⁴ „Lumea nouă”, anul II, nr. 484 din 5 aprilie 1896.

* Continuarea acestui material va fi publicată în nr. 6/1981.

FRANȚA

(Regimul de la Vichy)

Fascismului francez și regimului de la Vichy ca regim totalitar le-au fost consacrate, îndeosebi în ultimul timp, lucrări din ce în ce mai consistente*, detaliindu-se una sau alta din imaginile istorice ale diferitelor lor componente. Cronologic, în Franța fascismul, a luat naștere mai târziu, după consolidarea mișcărilor fasciste din alte țări, cînd în Ungaria, Bulgaria sau Italia acestea preluaseră deja frinele puterii. Subiectul a fost și este incitant, chiar dacă fascismul francez, ca forță politică, n-a căpătat dimensiuni mai deosebite, chiar dacă mulțimea de grupuri relativ mici care au promovat o ideologie și o practică politică de tip fascist n-au putut da naștere unei mișcări cît de cît largi, n-au evoluat pînă la a se constitui într-un partid politic unic în ale cărei mreje politice și ideologice să fie atrase forțe sociale importante. Rațiunile eșecului inițial pe care l-a înregistrat fascismul francez încă la începutul deceniului patru au fost mai multe. Hotărîtoare însă s-a dovedit a fi poziția adop-

* Gilbert Allardyce, *Jacques Doriot et l'esprit fasciste en France*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 97, ianuarie 1975 ; J. P. Azéma, M. Winock, *La Troisième République. 1870—1940*, Paris, 1970 ; Pierre Bolle, *Les protestants français et leurs églises pendant la seconde guerre mondiale*, în „Revue d'histoire moderne et contemporaine”, tome XXVII, aprilie—iunie 1979 ; Leon Blum, *A l'échelle humaine*, Paris, 1945 ; Roger Bourderon, *Nouvelles remarques sur l'état français (1940—1944)*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez”, nr. 20—21, ianuarie—martie 1977 ; Idem, *La politique économique et sociale du gouvernement de Vichy*, în *La politique de l'impérialisme français*, Éditions sociales, Paris, 1974 ; Idem, *Le régime de Vichy était-il fasciste ?*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 91, iulie 1973 ; J. P. Cointet, *Marcel Déat et le parti unique (été 1940)*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 91, iulie 1973 ; J. Delperrie de Bayac, *Le royaume du Maréchal*, Paris, 1975 ; Yves Durand, *Vichy. 1940—1944*, Bordas, 1972 ; Jost Dülffer, *Bonapartism, Fascism and National Socialism*, în „Journal of Contemporary History”, nr. 4, octombrie 1976 ; A. Jacomet, *Les chefs du francisme : Marcel Bucard et Paul Guiraud*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 97, ianuarie 1975 ; Victor Joannes, Victor Michaut, *Les réalisations du front populaires ; ses difficultés, ses leçons*, în „Cahiers de l'Institut Maurice Thorez”, nr. 3—4, octombrie 1966 — martie 1967 ; W. Langer, *Le jeu américain à Vichy*, Paris, 1948 ; Yves-Claude Lequin, *Le taylorisme avant 1914 — réponse technique et idéologique aux exigences du monopolisme*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez” nr. 16, aprilie—iunie 1976 ; Claude Lévy, *Autour d'un hebdomadaire «fasciste» des années 30*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 103, iulie 1976 ; Idem, *La presse de collaboration en France occupée. Conditions d'existence*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 80,

tată de clasa muncitoare, de alte forțe progresiste și democratice¹ care au ajuns să acționeze mai întâi în cadrul unui front unic muncitoresc (comuniștii și socialiștii) iar apoi al unui front popular, astfel că alte explicații ce pot fi adesea întâlnite în istoriografia burgheză, între care cea mai frecventă e aceea că mișcarea fascistă în Franța n-a dispus de o figură politică mai deosebită pentru a îndeplini funcția de conducător², nu rezistă unui examen critic cit de cit riguros. Realitatea istorică arată că fasciștii, în Franța, niciodată, nici chiar în perioada regimului de la Vichy, n-au pătruns în mod organizat dincolo de vestibulul puterii³.

Aceasta nu înseamnă, însă, că forțele fasciste din Franța n-au reprezentat, prin ele însele, dar îndeosebi prin ideologia și practica politică ce le-au promovat începând din a doua jumătate a deceniului trei, un pericol anume pentru soarta democrației și, în ultimă instanță, pentru destinele istorice ale națiunii franceze mai ales că la 6 februarie 1934 au încercat să preia frințele puterii politice, să instaleze un regim de dictatură fascistă. Iar apoi, deși înfrinte, ele nu numai că n-au părăsit scena istoriei, dar au continuat sub alte denumiri să acționeze distructiv, subminând structurile democratice ale Republicii a III-a, să infesteze atmosfera politică a țării cu idei și practici tipice extremei drepte, nerenunțând nici la preocuparea de a se reuni într-o unică forță politică⁴, nici la aceea de a accede pînă la mecanismul puterii. Și aceasta cu atât mai mult, cu cît, după eșecul politicii promovate de guvernul frontului popular, în tendința lor de a atenua măsurile inițiate de acesta din urmă, evident în defavoarea clasei muncitoare, a maselor largi de oameni ai muncii, forțele politice de factură conservatoare aveau să adopte binecunoscuta atitudine de tolerare a extremei drepte, concomitent cu aceea a conciliatorismului care a condus la Acordul de la Munchen și prin aceasta la încurajarea puterilor fasciste, care n-au mai putut fi împiedicate să angajeze popoarele Europei și de pe alte continente în vîltoarea celui de-al doilea război mondial.

octombrie 1970 ; Philippe Machefer, *Ligues et fascismes en France. 1919—1939*, Paris, 1974 ; Michel Margairaz, *La droite et l'état dans les années trente*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, nr. 20—21, ianuarie—martie 1977 ; Jacques Marcellles, *Les aspects de la crise en France*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, nr. 16, aprilie—iunie 1976 ; Charles Maurras, *Viitorul inteligenței*, București [f.a.] ; Henri Michel, *Les Fascismes*, P.U.F., Paris, 1977 ; Idem, *La révolution nationale. Latitudo d'action du gouvernement de Vichy*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 81, ianuarie 1971 ; Idem, *Vichy, année 40*, Paris, 1966 ; Idem, *Sur Pétain et Vichy*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 23 ; J. Miévre, *Les débuts de l'Ostland en Meurthe-et-Moselle*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 79, iulie 1970 ; André Moine, *Un appel historique à l'union : 10 juillet 1940*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, nr. 10, noiembrie-decembrie 1974 ; Klaus-Jürgen Müller, *French fascism and modernization*, în „Journal of contemporary history“, vol. 11, nr. 4, octombrie 1976 ; Ernst Nolte, *L'Action française*, Paris, 1970 ; R. O. Paxton, *La France de Vichy*, Paris, 1973 ; J. Plumyène, R. Lasierra, *Les Fascismes français. 1923—1936*, Paris, 1974 ; Mihail Ralea, *Cele două Franțe*, E.S.P.L.A., București, 1956 ; René Rémond, *La Droite en France de la première Restauration à la V-e République*, vol. 1—2, Paris, 1971 ; Idem, *Y a-t-il un fascisme français ?* în „Terre humaine“, iulie-august 1952 ; *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial 1938—1945*, vol. 2, *Țările din Europa occidentală și nordică*, Editura militară, București, 1976 ; Lionel Richard, *Drieu La Rochelle et la „Nouvelle Revue Française“, des années noires*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 97, ianuarie 1975 ; Zeev Sternhell, *La droite révolutionnaire. 1885—1914. Les origines françaises du fascisme*, Paris, 1978 ; Maurice Thorez, *Oeuvres*, vol. XIX, Éditions sociales, Paris, 1958 ; Claude Willard, *Le Front populaire. La France 1934—1939*, Éditions sociales, Paris, 1973 ; Idem, *Les intellectuels français et le front populaire*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, nr. 3—4/1966 ; Germaine Willard, *Les contradictions de la drôle de guerre*, în *De la guerre à la libération de la France de 1939 à 1945*, Éditions sociales, Paris 1972 ; Idem, *De Munich à Vichy*, Éditions sociales, Paris, 1969.

¹ Claude Willard, *Le Front populaire. La France 1934—1939*, Éditions sociales, Paris, 1973.

² J. P. Azéma, M. Winock, *La Troisième République. 1870—1940*, Paris, 1970, p. 221.

³ Henri Michel, *Les Fascismes*, P.U.F., Paris, 1977, p. 73.

⁴ J. P. Cointet, *Marcel Déat et le parti unique (été 1940)*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, an 23, nr. 91, iulie 1973, p. 1—22.

Încercînd să înfățișăm o imagine cît de cît succintă a ceea ce a reprezentat regimul de la Vichy în istoria modernă a Franței, trebuie fără îndoială să realizăm o trecere în revistă, fie și sumară, a împrejurărilor istorice în care el a luat naștere. Este o chestiune ce se justifică nu numai metodologic dar și prin aceea că în istoriografia burgheză se întîlnesc considerații extreme cu privire la natura propriuzisă a guvernului de la Vichy, pornindu-se de la aprecieri foarte diferite cu privire la locul și rolul fascismului în istoria Franței.

În acest sens trebuie menționat că sînt încercări, ca aceea a istoricului vest-german Ernst Nolte, de a „demonstra” că *L'Action française* este prima grupare fascistă din istorie cu o existență anterioară primului război mondial⁵, în timp ce pentru istoricul francez René Rémond „Franța n-a avut decît broderii ale fascismului”⁶. Sau că fascismul în Franța n-ar fi, după opinia istoricilor J. Plumyène și R. Lasierra, decît un mit al stîngii, ei redînd astfel această teză: „A trata despre fascism în Franța înseamnă a nu emite, de voie, de nevoie, decît paradoxuri... Pare că este, înainte de toate, ideea pe care și-au făcut-o antifasciștii”⁷.

Nu puține sînt opiniile după care ar trebui ca, în analiza regimului de la Vichy, să se ia ca punct de pornire nu atît condițiile istorice specifice epocii interbelice, ci tradiția politică de dictatură începînd cu bonapartismul, acesta fiind, mai ales în viziunea sociologilor americani, strămoșul real al fascismului în Franța⁸. La prima vedere, ideea că bonapartismul trebuie considerat a fi una din rădăcinile istorice ale fascismului frappează, îl tentează a-i conferi credibilitate și pe un Henri Michel, care îi inscrie pe Napoleon I și Napoleon III printre precursori, ca unui care „au deschis calea fascismului prin dictatură, cultul marelui om, căutarea sprijinului popular prin plebiscit, restructurarea corpului social printr-o nobilime nouă sau prin promovarea unei clase a oamenilor de afaceri”⁹. Iar René Rémond susține nici mai mult, nici mai puțin că „mișcarea ligilor nu este decît ultimul avatar al vechiului fond bonapartist, cezarian, autoritar, plebiscitar, naționalismul revăzut în spiritul zilei și ai cărui inițiatori n-au făcut decît să fardeze fațada unei spoiei de fascism roman”¹⁰.

Este limpede însă că și în Franța, ca și în alte țări, fascismul ca mișcare social-politică nu poate fi înțeles și explicat ca atare decît în contextul istoric general dintre cele două războaie mondiale, izvorul genezei sale constituindu-l criza structurală ce a cuprins societatea burgheză, o criză profundă care nu s-a redus doar la structurile economice, ci a afectat ansamblul organismului social, determinînd unele modificări esențiale, îndeosebi pe plan social, iar apoi și politic, ideologic, cultural etc. Faptul că fascismul este unul din produsele tipice ale unei epoci de criză tinde să-l ia în considerație din ce în ce mai mult și istoriografia burgheză, analizînd, adevărat, și nu fără succes, unele din transformările profunde pe care le-a cunoscut societatea burgheză odată cu trecerea în stadiul imperialist al dezvoltării sale. Formarea trusturilor ca urmare a fuziunii dintre capitalul industrial și cel bancar, creșterea sensibilă a producției și a capacităților de asimilare a ei de către piață au făcut necesară atragerea unei forțe de muncă suplimentare, mai ales din rîndurile populației rurale, în condițiile în care orașul n-a fost suficient de pregătit pentru a o primi. Condițiile înseși de folosire a forței de muncă prin generalizarea taylorismului a condus la o dezumanizare și mai accentuată a raporturilor sociale dintre indivizi, dintre aceștia și produsele lor, fenomenul înstrăinării căpătînd accente deosebite ceea ce s-a exprimat, la suprafața societății, printr-o înăsprire continuă a relațiilor de clasă și o multiplicare a formelor de desfășurare a confruntărilor sociale¹¹.

Între efectele frapante pe care le-a generat dezvoltarea într-un ritm mai accelerat a industriei, atît în perioada premergătoare primului război mondial cît și după aceea, a fost pauperizarea rapidă a unei bune părți a micii burghezii, în genere a păturilor mijlocii din societatea franceză, care, văzîndu-se amenințate din cauza marelui capital să ajungă în rîndurile clasei muncitoare, chiar ale lumpenproleta-

⁵ Ernst Nolte, *L'Action française*, Paris, Julliard, 1970, p. 88.

⁶ René Rémond, *Y a-t-il un fascisme français?*, în „Terre humaine”, 1952.

⁷ J. Plumyène, R. Lasierra, *Les Fascismes français. 1923—1963*, Paris, 1974, p. 215—217.

⁸ Jost Duffer, *Bonapartism, Fascism and National Socialism*, în „Journal of Contemporary History”, nr. 4, octombrie 1976, p. 109 și urm.

⁹ Henri Michel, *op. cit.*, p. 74.

¹⁰ René Rémond, *La vie politique en France*, vol. I, A. Colin, Paris, 1968, p. 215.

¹¹ Yves-Claude Lequin, *Le taylorisme avant 1914 — réponse technique et idéologique aux exigences du monopolisme*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez”, nr. 16, aprilie—iunie 1976, p. 14—27.

riatului, au căutat să se apere adoptînd o atitudine ostilă atît față de marea burghezie, cît și față de clasa muncitoare. În fapt, victimele destul de numeroase ale procesului de pauperizare a păturilor mijlocii au adoptat o atitudine de păstrare a ceea ce aveau ori de recîștigare a ceea ce pierduseră deja, promovînd în cîmpul confruntărilor ideologice poziții anticapitaliste de pură esență conservatoare, cum ar fi nostalgia micii proprietăți individuale, condamnarea vehementă a luptei de clasă, visul cu privire la un stat care ar putea să se situeze deasupra claselor. Puținătatea bunurilor ce le mai posedau și pe care nu concepeau să le pîrdă le-a sensibilizat în fața oricărui pericol care ar fi amenințat patria și cu care nu ezitau să se identifice într-o manieră exclusivistă, de unde amprenta naționalistă și nu patriotică a ideologiei pe care au îmbrățișat-o. Accelerarea progreselor realizate atît în domeniul științei cît și al tehnicii a avut darul, cum bine se știe, să genereze speranțe îndreptățite în ceea ce privește posibilitatea ameliorării condițiilor de viață, dar, în același timp, a provocat și nedumerire, teamă și neliniște în fața schimbărilor.

Apariția și apoi ascensiunea ca atare a forțelor de extremă dreaptă în societatea franceză iar apoi instituirea însăși a regimului de la Vichy se leagă strîns și de procesul erodării sistemului democrației burgheze, îndeosebi a unora din instituțiile cheie cum era Parlamentul lăsînd impresia, care, de fapt, nu era doar simplă impresie, a unei eficiențe extrem de reduse, a unei imposibilități cronice de a rezolva nu numai problemele economice și sociale, dar și probleme ale vieții politice atît interne, cît și externe. Apariția unor scandaluri ca „afacerea Oustric” sau „afacerea Stavisky” a întărit și mai mult convingerea că întreg climatul de tensiune și violență care afecta și viața politică a Franței reclama o revedere a structurilor instituționale, făcîndu-se auzită tot mai frecvent opinia după care un regim forte, avînd în frunte un șef „capabil”, ar putea fi soluția politică a momentului. În coloanele cunoscutului „Le Temps”, organ de presă al forțelor de dreapta, se nota încă din octombrie 1934 : „Trebuie ca șeful guvernului să fie un șef. Trebuie ca acest șef, responsabil în fața Camerei, să rămînă independent ca să fie protejat de puteri exterioare, să poată domina tumultul partidelor și, dacă e cazul, trebuie ca el să poată în mod liber restitui țării rolul său de arbitru suveran”. „La journée industrielle”, din septembrie același an, seria într-o formă și mai categorică : „Acestei națiuni bogate, bine echilibrate din punct de vedere moral, politic și economic, nu-i lipsește decît un om. Un om al loviturii de pumn ? Nu. Un om al «loviturii de forță»? Poate-i bine”.

Deși învingătoare în primul război mondial, în fapt principalul beneficiar al „socotelilor”, cu care s-a încheiat prima mare conflagrație a lumii, Franța a avut totuși de suportat unele din urmările negative ale acestei înecăstări de forțe, urmări pe care le-a resimțit acut și dureros societatea. Prin natura lui, prin consecințele ce le-a generat, primul război mondial a bulversat profund societatea, îndeosebi conștiința politică a diverselor forțe social-politice. Aceasta din urmă nu putea să nu înregistreze, între altele, impresia sensibil pusă în evidență de război că știința și tehnica pot fi, în împrejurări determinate, mai distrugătoare decît binefăcătoare ; că violența poate să primeze în fața sentimentului nobil al umanismului ; că mulți dintre cei care au fost în tranșee, odată reveniți acasă s-au văzut în situația grea a pauperilor, a declassaților de vreme ce le era imposibil să se reintegreze societății (ofițerii îndeosebi). Se putea, de asemenea, constata cu ușurință că în timp ce pe front ei înfruntaseră riscul morții, greutățile deosebite ale războiului, în spatele liniilor de bătaie alții au smuls profituri imense, îmbogățindu-se peste noapte, ceea ce a fost de natură să alimenteze copios mai ales în planul conștiinței o revoltă contra oligarhilor, a politicienilor de carieră, în contrast cu fraternitatea specifică frontului, de unde convingerea că o purificare socială se impunea și această misiune le revenea tocmai lor, celor care se luptaseră cu adevărat ¹².

Pe de altă parte, victoria Revoluției Socialiste din Octombrie, dar mai ales creșterea potențialului de luptă al proletariatului francez care viza același scop, o revoluție integrală, o transformare completă a societății prezentau imaginea unui inamic cu totul deosebit pentru sistemul de valori al societății capitaliste. De aceea forțele sociale dominante ca și cele mijlocii au fost sensibilizate deopotrivă căutînd cu febrilitate o armă politică de luptă mai eficientă decît aceea pe care le-o furniza democrația liberală împotriva celor ce întruchipau idealul nobil al libertății sociale, clasa muncitoare și forțele ei politice, partidul comunist în primul rînd.

La rîndul ei, criza îndelungată și extrem de gravă a anilor '30, chiar dacă în Franța a izbucnit mai tîrziu decît în alte țări, fiind mai atenuată dar în același timp

și de mai lungă durată¹³, a generat aceleași fenomene: inflație, șomaj cronic, mizerie cruntă, victimele ei fiind nu numai clasa muncitoare, păturile nevoiașе tradiționale, ci și cele mijlocii. Și dacă clasa muncitoare a găsit calea necesară, obiectiv determinată, de a-și ușura cît de cît situația printr-o confruntare mai acerbă cu burghezia, păturile mijlocii ale societății franceze n-au putut face același lucru. Acestea din urmă cu greu își puteau explica situația deosebită în care se aflau, refuzînd să găsească adevăratele cauze în însăși condiția socială a existenței lor de pînă atunci, astfel încît le-au căutat, ori, mai bine zis, le-au pus, fie pe seama inamicului extern, fie a elementelor „patogene“ de pe corpul național cum erau considerați a fi evreii. De unde incităriile directe de factură rasistă și antisemită care puteau fi remarcate din ce în ce mai des în viața politică a Franței. La 1 aprilie 1934, de exemplu, în paginile cunoscutei publicații „Revue des Deux Mondes“ se puteau citi asemenea îndemnuri adresate atît autorităților cît mai ales celor care ajunseseră să se situeze pe poziții politice și ideologice ultraconservatoare, de extremă dreaptă: „Trebuie să se pună capăt acestor naturalizări scandaloase de care beneficiază foarte des evrei români, polonezi sau germani. Trebuie să închidem poarta acestor indezirabili între care sigur se găsesc cîteva eșantioane în fiecare scandal și care sînt instrumentele celor mai nefaste propagande“.

Criza ideologică de proporții deosebite ce a pus-o în evidență și societatea franceză a întregit climatul general în care au putut apare și înflori mișcările fasciste. Privită global, două ar fi aspectele mai importante pe care aceasta le relevă. Mai întîi multiplicarea constatărilor care puneau la îndoială determinismul ca un concept fundamental al gîndirii raționaliste, pentru a face loc scientismului, incertitudinilor, dubiilor și speranțelor prăbușite. Valori și repere ideologice sigure, unanim admise pînă atunci, cum ar fi încrederea nelimitată în capacitatea omului de a cunoaște lumea, de a acționa pentru triumful progresului au început a fi repuse în discuție atît în anii următori primului război mondial cît mai ales a doua zi după marea criză economică a anilor '30. Omul, în acest cîmp ideologic, este înfățișat ca o ființă condamnată a trăi într-un regat al absurdului, într-un infern al angoasei ca în universul lui Franz Kafka sau Martin Heidegger¹⁴. Cel de-al doilea aspect al crizei, cu repercusiuni directe și foarte grave asupra destinului însuși al culturii, l-a constituit degradarea treptată a muncii intelectuale, ale cărei simptome mai importante erau: devalorizarea a numeroase profesii intelectuale, cu precădere în timpul marii crize economice, ca urmare a scăderii salariilor, insecurității din ce în ce mai pronunțate, șomajul ș.a.

Deși bolnav, organismul societății franceze a fost în posesia unor anticorpi suficienți de puternici pentru a-l face să reziste în fața virusului fascist. Aceștia au fost clasa muncitoare cu partidele ei politice; o parte a bisericii prin slujitorii ei, îndeosebi cea catolică; forțele progresiste rămase fidele democrației, spiritului raționalist în gîndire, umanismului, ideii de progres și emancipare continuă a omului.

Procesul de apariție și evoluție politică a organizațiilor fasciste — desemnate generic cu termenul de ligi și nu acela de partide în literatura istorică din Franța, denumire adoptată ca atare și de istoricii din alte țări —, deși un produs tipic epocii de criză a societății burgheze în perioada interbelică, are rădăcini în însăși evoluția dreptei clasice a vieții politice, istoria Franței în epoca ei modernă înregistrînd nu numai tradițiile luminoase ale forțelor revoluționare, ci și pe acelea cu care acestea din urmă s-au înfruntat în bătălia pentru progres¹⁵. Dreapta, așa cum se remarcă nu numai în istoriografia marxistă, atît cea comunistă¹⁶ cît și cea socialistă, dar și în multe din realizările istoriografiei burgheze¹⁷, deși un fenomen vechi, s-a reactivat sensibil în perioada interbelică, ajungîndu-se ca unele din formele sale de organizare politică să cunoască, pe fondul crizei de care am amintit mai sus, o evoluție spre extrema dreaptă sau în orice caz să faciliteze apariția și dezvoltarea organizațiilor propriu-zis fasciste.

¹³ Jacques Marseille, *Les aspects spécifiques de la crise en France*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, nr. 16, serie nouă (44), aprilie—iunie 1976, p. 86 și urm.

¹⁴ Claude Willard, *Les intellectuels français et le front populaire*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez“, nr. 3—4/1966, p. 117.

¹⁵ Vezi Mihail Ralea, *Cele două Franțe*, E.S.P.L.A., București, 1956.

¹⁶ Vezi, de pildă, „Cahiers de l'Institut Maurice Thorez“, nr. 20—21, ianuarie—martie 1977.

¹⁷ Zeev Sternhell, *La droite révolutionnaire. 1885—1914. Les origines françaises du fascisme*, Paris, 1978; René Rémond, *La Droite en France de la première Restauration à la V-e République*, vol. 1—2, Paris, 1971.

Dintre acestea, fără îndoială că L'Action française se detașează ca prima organizație ale cărei tendințe, atât în planul ideologiei cât și al practicii politice, au ajuns — la mijlocul deceniului trei — să pună în evidență anumite trăsături fasciste ori fascizante. Prin ea s-a exprimat cel mai limpede curentul favorabil autorității, ierarhiei și disciplinei sociale, Charles Maurras, ca principal conducător al acesteia, a făcut frecvent elogiul regalismului, ideii de „ordine” și „rațiune”, concomitent cu o critică generală la adresa libertății ca bază a vieții sociale, o negare a spiritului revoluției franceze, a realizărilor ei de seamă: drepturile și libertățile omului, democrația politică, republica etc. Pentru el, națiunea, încarnată în stat, era principiul suprem și unic, iar monarhia ereditară singura capabilă să refacă autoritatea întemeiată nu pe forța și voința maselor, ci pe tradiție, de unde și atașamentul față de biserică. Și dacă refacerea monarhiei n-ar mai fi fost posibilă, Ch. Maurras admitea posibilitatea unei dictaturi exercitate de o elită a vieții sociale, alcătuită din corpul ofițerilor și intelectualilor naționaliști, care, împreună cu rămășițele detectabile ale vechii aristocrații, să constituie noua aristocrație conducătoare. Din punct de vedere social, Charles Maurras și adepții săi preconizau revenirea la organizarea societății întemeiată pe familie, profesii, provincii care fuseseră distruse în 1789—1794. Corporatismul trebuia, chipurile, să redea echilibrul unei Franțe a cărei vocație națională era agricultura¹⁸.

Întemeiată pe o ideologie evident antipopulară, pentru care poporul nu era altceva decât „masele” care stăpîniseră Parisul în 1793 sau în timpul Comunei din 1871, căutînd sprijin la oamenii bisericii, la ofițeri, proprietari funciari, vechea aristocrație și într-o mai mică măsură printre țărani¹⁹, L'Action française n-a putut căpăta un caracter de masă și practic n-a fost, potrivit părerii lui Henri Michel, decât un palier către fascism, pentru că, după cum scria principalul ei mentor spiritual, „în numele rațiunii și al naturii, conform vechilor legi ale universului, pentru salvarea ordinii, pentru durată și progresul unei civilizații amenințate, toate speranțele plutesc pe nava unei contrarevoluții”²⁰.

Unul din grupurile sociale afectate de nemulțumire, mai mult sau mai puțin pronunțată în anii de după primul război mondial, a fost și în Franța, ca și în multe alte țări, o parte a corpului ofițeresc, care și-a făcut simțită prezența în viața publică printr-o atitudine critică față de partidele politice tradiționale, acuzate de ineficiență în minuirea mecanismului puterii, de incetinală nejustificată în rezolvarea problemelor economice. Din noianul acestor critici n-au lipsit cuvintele grele la adresa mișcării revoluționare, a „subversiunii” căreia trebuia să i se răspundă prin acțiuni menite „a-i grupa pe amicii ordinii” și a restabili astfel eficacitatea actului de conducere socială. Cu o asemenea platformă politică și-a făcut apariția, în 1924, organizația Les Jeunesses patriotes (Tineretul patriot), inițial o ramură a Ligii patrioților prezidată de generalul Castelnau, dar care acționa de fapt ca un modest stat major ce gravita în jurul personalității unui important industriaș Pierre Taittinger. Începînd din 1926 Les Jeunesses patriotes a acționat independent răspîndindu-și ideile prin intermediul ziarului „Le National”. Și-a organizat grupe paramilitare puse sub autoritatea unui general, Desofy. În evoluția ei organizația Les Jeunesses patriotes, care avea strînse legături cu deputați ca Philippe Henriot, n-a atins niciodată mai mult de 300 000 de aderenți, fiind în posesia unor secții mai importante doar în cîteva centre: Nantes, Lille, Bordeaux, Marsilia și Lyon²¹.

Și în Franța, ca și în alte țări, imaginea fascismului italian a provocat atitudini admirative, chiar încercări de imitare a practicilor politice mussoliniene, așa cum a fost cazul organizației create la 1 noiembrie 1925 de Georges Valois, intitulată Le faisceau (Fascia). Le Faisceau a fost prima organizație politică autointitulată fascistă, conștient asemănată cu fascismul italian, ai cărei adepți gindeau că e posibil a reuni „socialismul și naționalismul, statul luptătorilor și al producătorilor”, altfel spus, un stat corporatist, ostil democrației, libertăților individuale. Aceste idei, împrumutate direct din arsenalul ideologic al fascismului italian, au început a fi răspîndite prin periodicul „Le Nouveau Siècle” și să fie susținute, concomitent, cu ajutorul armat al legiunilor de luptători ca organizații paramilitare. Prin „Programul de la Verdun”, publicat în „Le Nouveau Siècle” din 15 iulie 1926, Le Faisceau își propunea „să organizeze rațional producția”, să coordoneze „toate forțele franceze cu ajutorul unui stat unitar, pentru a realiza prosperitatea”, să creeze o ordine eco-

¹⁸ Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 70—80.

¹⁹ Philippe Machefer, *Ligues et fascismes en France. 1919—1939*. Paris, 1974, p. 8—9.

²⁰ Charles Maurras, *Viitorul inteligenței*, București, [f. a.], p. 76.

²¹ Philippe Machefer, *op. cit.*, p. 11.

nomică aptă a garanta bunăstarea generală²². Întreprinderea lui Georges Valois și a colaboratorilor săi apropiați (Jacques Arthuys, Philippe Barrès, Serge André, René de la Porte, Marcel Bucard) s-a soldat cu un rezultat modest, urmare a programului ambiguu și, mai ales, a frământărilor din interiorul însuși al organizației, „Le faisceau” încetându-și existența în 1928. Un eșec imediat a înregistrat și încercarea lor de a întemeia un alt partid, evident pe aceleași baze — Partidul republican sindicalist²³. Valois însuși, în același an, a fost exclus din mișcare de proprii săi aderenți, care au proclamat întemeierea unei noi organizații Partidul socialist revoluționar și a organului de presă „La Revolution fasciste”²⁴.

Criza economică a anilor 1929—1933 a provocat în rindurile diferitelor clase și pături sociale, inclusiv ale intelectualității, nu numai greutatea de ordin material dar și ample bulversări de conștiințe, dovadă preocupările tot mai intense și încercările frecvente de a găsi o a treia cale posibilă între socialism și capitalism, o cale evident utopică, imposibilă din punct de vedere istoric. În presă, mai ales, au fost din ce în ce mai numeroase încercările de a „fundamenta” necesitatea unei asemenea căi de acțiune, care ar fi fost singura în măsură să asigure o reconciliere între capital și muncă, să realizeze treptat o așa-zisă armonie socială în condițiile stratificării capitaliste a societății și o solidaritate națională fără de fisuri. Portdrapelul unor asemenea lozinci s-a făcut organizația fascistă La solidarité française, care a luat naștere în jurul miliardarului François Coty, avind ca principal organ de presă ziarul „L'Ami du peuple”. Natura fascistă a acestei organizații care în 1934 număra peste 300 000 de aderenți, a fost pusă în evidență nu numai de accentele ideologice dar îndeosebi de practica ei politică, definită printr-o atitudine ostilă democrației, ce vestește partidele și instituțiile politice tradiționale. În același sens pledează folosirea unor însemne exterioare: cămașă bleu, cizme și centură, plus existența unor secții de asalt și trupe de protecție (imitație după nazism). Moartea lui François Coty în vara anului 1934 a facilitat apariția unei sciziuni care a afectat organizația, ce a fost apoi desființată, în 1936, de guvernul Frontului popular²⁵.

Le Francisme (Francismul) este considerată a fi una dintre cele mai importante mișcări de extremă dreaptă care au ființat în Franța. A fost o mișcare virulentă, atât ca program de acțiune cât și ca practică politică propriu-zisă, ea însăși revendicându-și în mod constant calificativul de fascism francez autentic. „Le Francisme” este, dintre toate fascismele franceze, „cel mai fascist”, conchide, de pildă, și istoricii francezi J. Plumyène și R. Lasierra²⁶. La originea Francismului s-a aflat un grup mic de antisemiți condus de Henri Coston și Jacques Ploncard d'Assac. A atras atenția opiniei publice mai ales după ce i s-au alăturat și i-a adoptat ca lideri pe Marcel Bucard și Paul Guiraud, primul făcându-se odată mai mult remarcat după apariția în coloanele ziarelor „La Victoire” și „Les Petites Affiches” a unui articol-manifest intitulat „Le Francisme”, în care, printre altele, nota: „Sub foc, în fața morții, recăpătând conștiința calităților rasei lor, francezii vor respinge etichetele imbecile cu care Polichinelii politici s-au împopoțonat și vor șlefui legătura dintre suflute și corpuri pentru a salvarda țara aflată în pericol de moarte... Cu riscul de a face dintr-un cuvânt vechi un neologism, voi spune că la 2 august 1914 s-a născut o formulă politică nouă, specific franțuzească, evasi radicală: francismul... Francismul este un fel de religie politică a adevăratului francez, a celui care pune patria mai presus de orice. Există acolo ideea de rasă a națiunii franceze, cu tot ceea ce ea conține ca respect pentru cei care au făcut-o mare și prosperă în trecut... Această idee de francism este inclusă în socialismul național pe care noi îl opunem socialismului de revoltă și ură al marxismului internațional. Să fim preciși: francismul nostru este în Franța ceea ce fascismul este în Italia. Nu ne displace s-o afirmăm”²⁷.

Momentul întemeierii propriu-zise a organizației a fost marcat, la 29 septembrie 1933, prin Jurământul de la Arcul de Triumf. Organul său de presă purta titlul „Le Franciste”, avind subtitlul — „organ du fascisme français”. Deși ca forță numerică nu s-a impus, partidul francist neavind niciodată mai mult de 8 000 de

²² Klaus-Jürgen Müller, *French fascism and modernization*, în „Journal of Contemporary History”, vol. 11, nr. 4, octombrie 1976, p. 79—80.

²³ Philippe Machefer, *op. cit.*, p. 12—13.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibidem*, p. 14.

²⁶ J. Plumyène, R. Lasierra, *op. cit.*, p. 57.

²⁷ A. Jacomet, *Les chefs du francisme: Marcel Bucard et Paul Guiraud*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 97, ianuarie 1975, p. 49—50.

membri și alte câteva mii de simpatizanți, ca doctrină politică s-a remarcat prin consecvența cu care a popularizat ideea statului totalitar, radical opus celui democratic—constituțional, primul fiind considerat o „încarnare a întregului popor, a poporului în totalitate”, cum scria Paul Guiraud în 8 septembrie 1935, „Statul totalitar — continuă acesta — este statul care admite că există la națiune o credință comună, o voință comună, o gândire și o sensibilitate comune ... Oricine se opune statului totalitar se opune poporului și ... merită pedepsele cele mai exemplare ... Statul totalitar este autoapărarea poporului”²⁸.

Adepții convinși ai terorii ca principală formă de acțiune în viața politică, Marcel Bucard și adepții săi s-au adresat cu precădere forțelor sociale mijlocii din societate, chemându-le la realizarea unei „a doua revoluții franceze”, luind-o în considerare, și nu întâmplător, doar pe cea de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, o revoluție menită a aduce restaurarea ordinii în stat după o nouă ierarhie a puterilor. Ea trebuia să însemne nu o simplă distanțare, ci un „salt” care să echivaleze cu un „nou” tip de organizare a societății fără a pune sub semnul întrebării structurile ei burgheze deși din multe puncte de vedere proiectele politice preconizate de francism însemnau o negare a spiritului burghez, capitalist de emancipare. „Filozofia noastră — scria Marcel Bucard — se opune esențialmente celei a înaintașilor noștri. Părinții noștri au vrut libertatea, noi reclamăm ordinea... Ei au propovăduit fraternitatea, noi cerem disciplina sentimentelor. Ei au profesat egalitatea, noi afirmăm ierarhia valorilor”²⁹. Franciștii s-au erijat în proteguitori ai muncii, propovăduind reabilitarea muncitorului, în cadrul noii ordini sociale corporatiste, singura în măsură, după ei, a aduce ușurarea actului de creație materială cu ajutorul contractelor colective și al magistraturii fără a se afecta jocul concurenței, considerat stimulent necesar pentru creativitatea industrială și regulator economic indispensabil. Anticomunismul grosolan și antisemitismul completau fizionomia politică și ideologică a francismului, accentuând odată mai mult virulența și tenta agresivă așa cum reiese nu numai din conținutul propagandei desfășurate, dar și al proiectelor politice de apărare rasială a Occidentului, care, în ce-i privea pe francezi, trebuia, potrivit celor scrise de René Gontier în lucrarea *Vers un racisme français*, să constea în asigurarea unei selecții etnice, sanitare și sociale a imigranților; fixarea unui statut special pentru evrei; o nouă legislație privind natalitatea; generalizarea sportului de competiție; revizuirea riguroasă a naturalizărilor; interzicerea căsătoriilor interracială sau între elemente degenerate ori purtătoare de grave tare ereditare; eventuala sterilizare; lupta contra avortului etc. Protecția rasei trebuia să fie asigurată și pe planul acțiunii ideologice care trebuia să vizeze redeseptarea conștiinței naționale, redresarea moralității și revenirea la vechile virtuți franceze opuse otrăvii masonice și marxiste³⁰.

Francismul a cunoscut o anumită dezvoltare și o aderență, e drept modestă, în regiunea pariziană și de sud a Franței (Toulon, Marsilia) ca și în estul țării. În 1935 a reușit să-și creeze organizații la Orléans, Tours și chiar la Oran sau Casablanca printre musulmani. A avut aderenți numai în lumea urbană, la sate nereușind să pătrundă. În iunie 1936 a fost dizolvat. După căderea guvernului de Front popular, în 1938, Marcel Bucard a organizat o nouă formațiune politică fascistă — Partidul unitar francez al acțiunii socialiste și naționale³¹, pentru ca, în anii regimului de la Vichy, franciștii să fie colaboratorii activi ai acestuia ori ai Germaniei naziste în zona efectiv ocupată.

Les Croix-de-Feu (Crucile de foc) este apreciată în istoriografie ca fiind gruparea fascistă cea mai puternică din Franța. A fost întemeiată în noiembrie 1927 de către scriitorul Maurice Hanot, zis d'Hartoy, sub președinția de onoare a lui Jacques Péricard. A fost inițial o grupare de foști luptători și ca atare a exprimat elemente specifice falsei conștiințe politice a acestei categorii sociale care exalta fraternitatea tranșelor, reconcilierea națională, purificarea valorilor morale, ordinea socială afectată de așa-zisa subversiune revoluționară, de sterilitatea activității partidelor politice tradiționale etc.³².

Sprijinite financiar de François Coty, Crucile de foc n-au cunoscut totuși un demaraj real decât în anii crizei economice, cînd în rîndurile lor a intrat colonelul Casimir de La Rocque, care luptase în Maroc, apoi pe Somme, ajungînd, după război, membru în Marele Stat Major al generalului Foch. A demisionat din armată în

²⁸ *Ibidem*, p. 56.

²⁹ *Ibidem*, p. 55.

³⁰ *Ibidem*, p. 64.

³¹ Philippe Machefer, *op. cit.*, p. 15—16.

³² Henri Michel, *op. cit.*, p. 77.

1929 și a intrat în organizația Crucilor de foc avînd aprobarea mareșalilor Fayolle și Lyautey. În 1930 colonelul de La Rocque era deja vicepreședinte iar un an mai tîrziu președintele Crucilor de Foc, el fiind cel care le-a imprimat o certă factură politică și ideologică de esență fascistă. Pe fondul crizei economice, o propagandă relativ abilă a făcut să crească efectivele Crucilor de foc de la 10 000 în 1930 la 30 000 în 1933, sporind încă în anii următori, pentru atragerea unui număr cît mai mare de aderenți creîndu-se, în 1932, organizația „Fiii și fiicele Crucilor de foc“, iar în iunie 1933 o altă purtînd numele de „Regruparea națională în jurul Crucilor de foc“.

Programatic, Crucile de foc chemau la acțiune pentru instituirea unui guvern autoritar, pledau pentru un control riguros în sferile activității social-economice, se pronunțau pentru restrîngerea numărului marilor întreprinderi și crearea unui plan național pe întreaga economie ca instrument eficace pentru realizarea unui control direct asupra băncilor și principalelor întreprinderi, mecanizarea producției agricole în strînsă cooperare cu industria națională etc. În același sens erau formulate și alte revendicări demagogice, menite a avea rezonanță în conștiința politică a păturilor sociale mici și mijlocii³³ îndeosebi, care trebuiau apărute împotriva amenințărilor existente sau presupuse, venite atît din partea marelui capital (amenințări reale) cît și a proletariatului (amenințări închipuite). La toate acestea s-a adăugat o coloratură mistică a ideilor programatice lansate de Crucile de foc care se plasau evident într-o prelungire a tradiției creștine, un loc proeminent acordîndu-se valorilor morale ale bisericii³⁴.

În timpul evenimentelor de la 6 februarie 1934, Crucile de foc s-au limitat doar la marșuri demonstrative, pentru a se ralia finalmente guvernului condus de Paul Doumergue, astfel că și-au putut continua acțiunea de sporire a rîndurilor, ajungînd să numere la mijlocul aceluiași an circa 150 000 de aderenți. În plus, organizația colonelului de La Rocque a desfășurat o vie propagandă printre tineri și foști luptători pentru a imprima în conștiința acestora ideea de șef autoritar, organizînd „grupuri de ordine“ speciale, manifestații de mase, manevre și provocări anticomuniste, făurînd astfel un adevărat climat fascizant.

Într-un asemenea context, conducătorii „voluntarilor naționali“ (forțele paramilitare ale Crucilor de foc), îndeosebi Pierre Pucheu și Bertrand de Mandhuy, au reclamat insistent o acțiune care să conducă la preluarea puterii. Au elaborat și un plan concret de acțiune la mijlocul anului 1935, neacceptat însă de colonelul Casimir de La Rocque, adept se pare al preluării puterii pe cale constituțională, fapt pentru care autorii planului au demisionat. Continuînd practica provocărilor, a încăierărilor singeroase cu forțele politice ale clasei muncitoare, ca cele de la Limoges din 16 noiembrie 1935, Crucile de foc s-au angajat, concomitent, într-o și mai susținută propagandă ce avea să atingă o intensitate deosebită în ajunul alegerilor din 1936, cînd au condamnat jocul steril al partidelor politice, preconizînd, în schimb, asocierea așa-zisilor „muncitori de încredere“ la nivelul întreprinderilor, care să poată fi atrași în perspectivă la gestiunea lor economică, concedii plătite etc. O atenție specială se acorda micilor întreprinderi care urmau a fi răspîndite pe întreg teritoriul țării pentru a se putea realiza „reîntoarcerea la pămînt“, se exaltau „cultul patriei“ și atașamentul față de „ordinea franceză“, o politică pronunțat demagogică al cărei efect s-a putut vedea în creșterea numerică a Crucilor de foc ce au atins cifra aproximativă de 400 000 membri³⁵.

În timpul alegerilor, însă, masele au fost cele care au stăpînit strada și au asigurat victoria Frontului popular al cărui guvern a dispus, la 18 iunie 1936, dizolvarea Crucilor de foc. O parte a conducerii acestora în frunte cu Pozzo di Borgo a intenționat să descindă în stradă dar colonelul de La Rocque n-a fost de acord acceptînd dizolvarea și anunțînd că va crea un nou partid — Partidul social francez. Drept urmare, gruparea Crucilor de foc a fost transformată într-un mare partid legalist, gata să accepte jocul instituțiilor republicane. Dovada cea mai clară o conferă înseși progresele rapide pe care le-au înregistrat efectivele „noului“ partid, astfel că, dacă Crucile de foc ajunseseră să grupeze în momentul dizolvării aproape 450 000 de persoane, în regiuni ca cea pariziană, Nord, Normandia sau Alsacia și Lorena, Partidul social francez conta, în septembrie 1936, pe 600 000 aderenți³⁶.

³³ Klaus-Jürgen Müller, *op. cit.*, p. 81.

³⁴ Philippe Machefer, *op. cit.*, p. 23.

³⁵ *Ibidem*, p. 21—24.

³⁶ *Ibidem*, p. 24.

Doctrina Partidului social francez nu diferă de aceea a Crucilor de foc decât prin accentul mai mare acordat intenției de a cîștiga mediul rural, prezentîndu-i pe locuitorii satelor ca principale victime ale războiului și parlamentarismului, un sistem apreciat ca depășit de corupție și demagogie politică. Prin întreaga propagandă, Partidul social francez s-a erijat în apărător al „bunului fiecărei familii”, care trebuia transmis unui singur urmaș prin desemnare testamentară, al atelierului familial, care ar fi fost singurul „conform geniului rasei” franceze, meșteșugarii și negustorii fiind chemați la o alianță îndreptată contra trusturilor și a puterii banului. De asemenea, Partidul social francez a conferit un accent deosebit propagandei anti-comuniste, antimarxiste. După înfrîngerea Franței și instaurarea regimului de la Vichy, deși n-au fost atrași în exercitarea actului puterii în formațiune politică constituită, membrii Partidului social francez în marea lor majoritate s-au identificat cu regimul, pe cînd unii au ajuns în rîndurile rezistenților.

Creșterea efectivelor și, implicit, a influenței mișcării fasciste în Franța, fenomene vizibil conturate mai ales în anii 1936—1937, sînt indisolubil legate de reacția forțelor de dreapta ale societății franceze față de politica în acțiune a Frontului popular; acestea, împreună cu cele de extremă dreapta au avut o contribuție hotărîtoare nu numai în ceea ce privește înregistrarea eșecului guvernării de Front popular, dar, prin ceea ce au întreprins, au făcut să se realizeze treptat dezagregarea structurilor democratice ale Franței mai ales în ultimii ani ai celei de-a III-a Republici. Este, de altfel, de remarcat că în acești ani a fost mai proeminent fascismul verde al lui Henri d'Halluin zis Dorgères, un agitator, nu lipsit de talent, care a reușit să organizeze în lumea satului o adevărată chouannerie antirepublicană. El i-a chemat pe țărani să-l urmeze în acțiunea pentru un regim de dictatură, întrucît „peste tot unde s-a instalat, dictatura a pus țărana în prim plan”. Ca revendicări concrete, evident atrăgătoare pentru țărani înstăriți și loviți de criză, de specula organizată a marelui capital, Dorgères, mare admirator al lui Mussolini și Hitler, a fixat: necesitatea abrogării legii care fixa săptămîna de lucru la 40 de ore, combaterea statului birocratic, a „subversiunii” marxiste, preconizînd în manieră regresiv romantică întoarcerea la pămînt, la ceea ce ar fi fost, chipurile, vocația națiunii franceze, revenirea la votul familial și instituirea unui stat corporatist. A recurs însă nu odată la organizarea de expediții împotriva grevelor agricole. N-a avut o audiență deosebită, numărînd în 1938 circa 200 000 de membri, îndeosebi țărani din rîndurile păturilor mici și mijlocii³⁷.

Dacă fascismul verde al lui Dorgères n-a provocat totuși o agitație deosebită în societatea franceză, în schimb Le Parti populaire français (Partidul popular francez) condus de Jacques Doriot a reprezentat un pericol mult mai mare. El și-a propus a deveni o forță politică „nouă”, dar mai ales aptă a înfrunta forțele stîngii care dăduseră naștere guvernului de Front popular. Acest partid a avut ca punct de pornire Saint-Denis și ca dată noaptea de 26 spre 27 aprilie 1934, cînd cei atrași de ideile extremiste ale drepte au tulburat liniștea angrenîndu-se într-o ciocnire sînge-roasă de stradă cu forțele stîngii, în primul rînd cu comuniștii. Acest grup număra în 1935 circa 850 de aderenți pentru a se fortifica în cursul anului următor, mai ales după victoria stîngii în alegerile din aprilie-mai, fluturînd idei specifice forțelor de extremă dreaptă: corporatismul, apărarea imperiului colonial francez etc., toate acestea fiind frecvent pigmentate cu preaslăvirea „forței spirituale a națiunii” și necesitatea „regenerării” ei morale, plus cultul forței, exaltarea războiului ca principiu al regenerării, elogiul elitelor și ponegrirea maselor, considerate de un Drieu La Rochelle trupe de sclavi, care nu sînt bune decât să servească gîndirea conducătorilor³⁸.

Partidul popular francez a fost singurul partid fascist din Franța ce a atras în rîndurile sale și muncitori, pentru care propunea participarea la beneficii ca un prim pas pe calea revenirii la statutul de mici proprietari, întrucît, în plan social-economic, doriotiștii gîndeau, evident eronat, că sensul dezvoltării istorice tîndea a menține existența claselor mijlocii, a producției artizanale și a comerțului³⁹. Anticomunismul a fost și pentru membrii Partidului popular francez una din trăsăturile foarte pronunțate, ceea ce a determinat obținerea unei susțineri financiare consistente din partea unor grupuri bancare și industriale. Și pentru ca lupta împotriva comuniștilor să fie încununată de succes, Jacques Doriot preconiza, întîi de toate, ideea

³⁷ Henri Michel, *op. cit.*, p. 78.

³⁸ Lionel Richard, *Drieu La Rochelle et la „Nouvelle Revue Française” des années noires*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 97, ianuarie 1975, p. 75—76.

³⁹ Henri Michel, *op. cit.*, p. 79.

făuririi unui partid puternic, omogen, bine sudat. El scria, în 1936, că Partidul comunist „trebuie izbit pe terenul său propriu, cu armele sale proprii, creînd o organizație mai puternică, mai disciplinată, mai coerentă decît a lui. Pentru a atinge acest prim obiectiv, a lavi comunismul, trebuie să ne organizăm“⁴⁰.

În plan extern, Partidul popular francez s-a pronunțat împotriva Tratatului de la Versailles — ca fiind „condamnat de fapte“ —, a criticat propaganda antigermană ca una „care vine de la Moscova“, fără a face însă elogiul lui Hitler sau Mussolini⁴¹. După înfringerea Franței avea să fie principala forță politică a colaboraționismului în zona ocupată, numeroși fiind și cei care au acționat în cadrul regimului de la Vichy.

Deși a legiferat dizolvarea ligilor fasciste prezentate și de noi mai sus, guvernul Frontului popular a avut slăbiciunea de a tolera reconstituirea lor în forme mai mult sau mai puțin camuflete, așa cum a fost Partidul social francez sau Partidul popular francez. Fiind în posesia unor depozite de arme, fasciștii nu s-au sfiit să recurgă la provocări și atentate, ca cele de la Clichy din martie 1937, în timp ce reprezentanții marelui capital, proclamînd în mod cinic că ei „îl preferau mai degrabă pe Hitler decît Frontul popular“, nu s-au dat în lături de la a recurge deschis la ajutorul mișcărilor de extremă dreaptă pentru a distruge Frontul popular⁴².

Frontul popular însuși, neputînd depăși propriile slăbiciuni, între care lipsa mijloacelor adecvate pentru a riposta eficient sabotajului economic și financiar organizat de trusturile bancaro-industriale, n-a putut răspunde în totalitate aspirațiilor de libertate și pace exprimate în programul său și a recurs la măsuri concesive ce au afectat mai întîi politica națională și democratică de apărare a păcii și securității colective iar apoi și componente ale politicii interne. Politica de neintervenție în Spania a fost cea care a inaugurat seria concesiilor făcute tendințelor agresive ale puterilor fasciste și care, implicit, a însemnat un joc făcut forțelor de extremă dreaptă din interior, după care au urmat acceptarea Anschluss-ului și a acordului de la München.

Sigur că vocile care s-au opus acestei politici n-au lipsit, cele ale comuniștilor situîndu-se pe primul plan, dar a putut fi înregistrat și protestul unor cercuri burgheze pentru motivul simplu și practic, acela de a-și vedea amenințate interesele ori de cîte ori Hitler formula în mod deschis, amenințînd și cu forța, revendicări coloniale sau cînd apăreau dovezi convingătoare că cercurile de afaceri germane, sub scutul protector al celui de-al Treilea Reich, se infiltrau în Europa centrală și de sud-est. Timbrul acestor voci realiste a fost pus în surdina de orientarea hotărîtă a cercurilor guvernante de a continua politica müncheneză pe temeiul deosebit de subred al iluziei că astfel puteau conferi o rezolvare reciproc avantajoasă contradicțiilor franco-germane, lăsînd drum liber realizării politicii belicoase a Germaniei hitleriste către est și sud-est, către un prefigurat război germano-sovietic. Deviza miinilor libere spre est a exprimat-o fără dubii anturajul ministrului de externe Georges Bonnet, cînd afirma: „Germania trebuie lăsată să se piardă în nisipurile Dunării, ea va întîlni războiul cu Rusia“⁴³.

Politica müncheneză a consolidat și mai mult forțele fasciste din Franța, concomitent cu o rigidizare a pozițiilor drepte, ca o înclinare și mai pronunțată din partea acestora de a pactiza deschis cu fascismul indiferent de cuantumul notei de plată, această atitudine avîndu-și izvorul, fără îndoială, în repulsia ei față de Frontul popular. De unde indulgența excesivă nu numai față de mișcările fasciste — Partidul social francez continua să existe în vara anului 1939 deși fusese pusă în evidență filiația-i directă din Crucile de foc —, dar și față de actele de spionaj în favoarea Germaniei hitleriste. O vastă rețea de spionaj țesută în jurul lui Otto Abetz a fost descoperită de serviciile secrete ale statului, demnitarul nazist colaborînd în Comitetul Franța-Germania cu personalități politice de dreapta cum era contele de Brinon. Abetz a fost expulzat dar ancheta s-a desfășurat lent. Totul evolua spre un liman dorit doar de forțele extremiste de dreapta atîta vreme cît Georges Bonnet la 1 iulie putea să declare ambasadorului german la Paris, contele Welczeck: „alegerile vor fi

⁴⁰ Gilbert Allardyce, *Jacques Droît et l'esprit fasciste en France*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 97, ianuarie 1975, p. 38.

⁴¹ Henri Michel, *op. cit.*, p. 79.

⁴³ Victor Joannes, Victor Michaut, *Les réalisations du front populaire: ses difficultés, ses leçons*, în „Cahiers de l'Institut Maurice Thorez“ nr. 3—4, octombrie 1966 — martie 1967, p. 159.

suspendate, reuniunile publice interzise, tentativele de propagandă externă, de orice fel, suprimate, comuniștii puși la respect”⁴⁴.

Concomitent, organe de presă ca „Je suis partout” sau „Gringoire” au subminat cu propaganda lor opera Frontului popular mai ales în cursul anului 1939, acreditând perseverent ideea că era încă posibilă o înțelegere cu Hitler și că, dincolo de orice, adversarul cel mai periculos se chema Stalin⁴⁵. În timp ce presa comunistă a fost interzisă treptat după 23 august 1939, cea fascistă și-a continuat apariția. Și aceasta, în ciuda faptului că, prin coloanele ziarului „L’Humanité”, Partidul Comunist Francez a lansat — la 26 august — chemarea pentru „unirea națiunii franceze contra agresorului hitlerist” în care se specifica: „Nu este vorba, pentru toți cei care vor să salvgardeze independența și viitorul națiunii, de a se apleca asupra interpretării diferite a evenimentelor... Momentul solicită unirea francezilor. Dacă Hitler îndrăznește gestul la care se gindește, comuniștii francezi vor fi în primele rânduri ale apărătorilor independenței popoarelor, ai democrației și ai Franței republicane amenințate”⁴⁶. Aceasta nu era o poziție singulară. Ea a fost clar exprimată și la 21 septembrie, de exemplu, printr-unul dintre foarte puținele organe de presă muncitorească rămase nesuprimate, „La Vie ouvrière”, în care Gaston Monmousseau, lider al mișcării sindicale aflate sub influența comuniștilor, scria: „Lupta libertății contra barbariei hitleriste nu comportă pentru combatanții din țările atacate doar noțiunea solului național care trebuie apărat cu orice preț împotriva oprămirii străine; ea comportă în același timp și pe aceea a apărării libertăților publice, a apărării democrației și a tot ceea ce aceasta implică ca posibilități de progres social și libertate umană”. În încheiere, el adăuga această frază profetică: „Un guvern care se teme de popor merge către înfringere”⁴⁷.

E drept că această poziție hotărâtă a comuniștilor francezi, de apărare a patriei, după 1 octombrie 1939 s-a atenuat ca urmare a indicațiilor primite de la conducerea Cominternului. Aceste directive au pus P.C.F., ca de altfel și alte partide comuniste, într-o situație delicată. Definind războiul în ansamblul său ca un război imperialist, punind pe același plan imperialismul german și cel francez, o apreciere care eluda caracterul particular al politicii fasciste, o politică ce viza realizarea cu orice mijloace a dominației mondiale, distrugerea ființei naționale a altor popoare etc.⁴⁸, directivele amintite obligau practic la o ruptură cu practica luptei antifasciste, lăsau impresia că există o contradicție între datoria internaționalistă a comuniștilor — demascarea războiului ca război nedrept — și cea patriotică — de apărare a Franței contra Germaniei hitleriste și Italiei fasciste⁴⁹.

Conformându-se și raliindu-se acestor puncte de vedere, comuniștii n-au putut conferi activității lor politice antifasciste plusul de combativitate necesar, oferind în același timp cercurilor guvernante pretextul mult dorit pentru a putea „justifica” actele represive anticomuniste. Atât împotriva comuniștilor, cât și a altor forțe progresiste și democratice, guvernul a luat o serie întreagă de măsuri represive, inclusiv încarcerarea deputaților comuniști acuzați de a fi reconstituit în Camera partidul sub forma unui „grup muncitoresc-țărănesc”, deși ei votaseră creditele de război solicitate de guvern pentru apărarea Poloniei. La 3 aprilie 1940, 35 deputați comuniști au fost condamnați fiecare la cîte 5 ani închisoare, 5 000 franci amendă și privarea de drepturile civile și politice. Consiliile municipale comuniste au fost suspendate, deputații comuniști prezenți în alte asemenea consilii au fost înlăturați, arestați și condamnați. La 28 martie 1940, ministrul de interne prezenta un raport în care consemna că 2 770 comuniști aleși au fost privați de mandatul de deputat, 161 ziare suprimate, 3 400 militanți arestați; au fost dictate 8 000 sancțiuni contra activiștilor P.C.F., la care s-au adăugat „numeroase internări în lagăre de concentrare”⁵⁰.

În schimb, de la 1 septembrie 1939 și pînă în momentul capitulării Franței, nici o măsură mai deosebită n-a fost întreprinsă contra forțelor fasciste a căror atitu-

⁴⁴ *Livre jaune français*, Paris, 1939, doc. 149.

⁴⁵ Claude Lévy, *Autour l'un hebdomadaire «fasciste» des années 30*, în „Revue d’histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 103, iulie 1976, p. 112.

⁴⁶ Germaine Willard, *De Munich à Vichy*, Editions sociales, Paris, 1969, p. 33.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 44.

⁴⁸ K. Hildebrand, *Le programme de Hitler et sa réalisation, 1939—1942*, în „Revue d’histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 84, octombrie 1971, p. 9 și urm.

⁴⁹ *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial. 1938—1945*, vol. 2: *Țările din Europa occidentală și nordică*, Editura militară, București, 1976, p. 12.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 61.

dine prohibitivistă era binecunoscută. Comitetul Franța—Germania teoretic era dizolvat dar președintele său, contele de Brinon, trăia liniștit la proprietatea sa unde se retrăsese, nefiind nici izolat nici inactiv. Laval și ocupantul hitlerist au făcut imediat după instituirea regimului de la Vichy apel la serviciile lui. Nici Marcel Déat, nici deputații din „Comitetul de legătură pentru pace“ n-au fost în situația de a se neliniști. Ei au redactat și semnat nestingheriți petiții către parlamentari ori și-au multiplicat formele de presiune asupra miniștrilor pentru a determina semnarea păcii cu Germania hitleristă. Nu numai atât, dar înalta administrație a țării era împănată de „complici prealabili ai capitulării“. În special Ministerul Lucrărilor Publice, condus de Raoul Dautry, își câștigase faima de a fi „cartierul general al coloanei a V-a“. Iar membrii cunoscutei „La Cagoule“^{*} au trecut la acțiuni deschise de trădare a patriei, ei fiind puternic implinți în cadrele armatei. Este astfel foarte cunoscut cazul lui Deloncle — unul din șefii Cagoulei, implicat în august 1939 într-un complot care a avut drept scop schimbarea formei de guvern existente — și care, la 5 septembrie 1939, a fost numit într-un post important din Ministerul Armamentului. În fața protestelor lui Daladier ministrul Dautry l-a revocat dar pentru a-l trimite în Ministerul Marinei. Era această atitudine a dreptei expresia cea mai concludentă a fricii pe care i-o provocase politica de front popular. Teamă organică de mase, de clasa muncitoare în primul rând, căpătase în optica dreptei dimensiuni cu totul deosebite, afectându-i grav latura patriotică a conștiinței sale politice. De aceea Maurice Thorez, pe bună dreptate scria într-un număr special al ziarului clandestin „L'Humanité“ : „Ura față de popor și ura față de U.R.S.S. au inspirat guvernărilor francezi politica prin care au condus țara la război și la înfrângere“⁵¹. La rindul său, Leon Blum a vestejit în termeni similari „egoismul“ marii burghezii, notînd că acestea „nu-i era frică de Hitler pentru că întreaga sa teamă era acaparată de Frontul popular și îndeosebi de comunism“⁵².

Preocupată să realizeze o contraofensivă eficace împotriva realizărilor sociale ale guvernului Frontului popular, marea burghezie a putut sabota chiar și transpunerea în fapt a programului industrial de întărire a capacității de apărare națională, ceea ce îl va determina pe Pierre Cot, ministrul aerului în guvernul de Front popular, să declare ulterior : „Unii patroni, ostili naționalizării, și ale căror uzine rămăseseră în afara naționalizării organizau un adevărat sabotaj. Băncile nu ne acordau creditele de care aveau nevoie societățile naționale. Furnizorii de materii prime, în special societățile care controlau producția de aluminiu și fabricanții de accesorii, nu respectau amînările pe care le indicaseră și încetineau astfel întregul proces de producție“⁵³.

Modul cum a condus ostilitățile militare în primele luni de după declanșarea războiului, făcînd ca această perioadă, din septembrie 1939 pînă în mai 1940, să fie sugestiv denumită cu termenul de „război ciudat“ și care a avut darul de a submina moralul trupe, al populației, permițînd în același timp Germaniei nu numai de a-și realiza primele proiecte privind ofensiva spre est dar și de a pregăti minuțios campania militară pe frontul de vest, este o dovadă în plus a pozițiilor defetiste pe care s-au situat forțele de dreapta și de extremă dreaptă ale societății franceze.

Așa cum bine se știe, operațiile pe frontul de vest au fost reluate de Germania hitleristă în zorii zilei de 10 mai 1940, cînd aviația militară a supus unui bombardament necrutător obiective economice și strategice pe o adîncime a frontului de 400 km la vest de granițele Reichului. După pregătirea realizată de forțe ale Luftwaffe, trei grupuri de armate au atacat, în conformitate cu planul Manstein, trupele aliate (franceze, engleze, belgiene și olandeze), realizînd o înaintare rapidă mai ales în condițiile în care celebra linie Maginot, considerată a fi inexpugnabilă de strategii militari francezi, a fost ocolită cu forțe de blindate peste Ardeni, făcînd astfel imposibilă o rezistență în spatele liniei de fortificații menționate. Ruptă în două, apărarea aliaților a fost obligată să cedeze. La 14 iunie trupele naziste au intrat fără luptă în Paris. La 16 iunie Paul Reynaud s-a retras lăsînd locul lui Philippe Pétain care, a doua zi, a anunțat capitularea, semnată la Rethondes în ziua de 22 iunie 1940.

* Denumire dată de către presă și opinia publică franceză organizației fasciste *Comitetul secret de acțiune revoluționară*. Membri ai Cagoulei i-au omorît în 1935 pe frații Roselli, celebri antifasciști italieni, au organizat atentatul provocator de la imobilul Confederației patronatului francez (1937). Membri ai Cagoulei au ajuns în posturi importante ale serviciilor de poliție ale regimului de la Vichy.

⁵¹ M. Thorez, *Oeuvres*, Éditions sociales, Paris, vol. XIX, p. 68—69.

⁵² Léon Blum, *À l'échelle humaine*, Gallimard, Paris, 1945, p. 77.

⁵³ Germaine Willard, *op. cit.*, p. 107.

Părăsind Parisul, guvernul și Adunarea Națională s-au retras mai întâi la Bordeaux apoi, în 2 iulie, s-au mutat la Clermont-Ferrand și de acolo la Vichy. În conformitate cu Convenția de armistițiu, Franța a fost împărțită în două zone: una de nord, reprezentând ceva mai puțin de 2/3 din teritoriu, era ocupată de inamic; cealaltă, „de sud“, era declarată „zonă liberă“, în care guvernul francez își exercita suveranitatea sub controlul comisiilor de armistițiu germană și italiană. Prizonierii, al căror număr se cifra la aproape două milioane, rămăneau în mâinile învingătorului (jumătate din aceștia au fost capturați între 17 iunie, când Pétain a anunțat public cererea de armistițiu, demobilizându-i total pe soldații francezi, și 25 iunie, când Hitler a permis ca armistițiul să intre în vigoare). Ceea ce rămăsese din armata franceză urma să fie demobilizată și în locul ei să se organizeze o forță foarte redusă numită „armata armistițiului“.

În ceea ce privește flota, rămasă intactă, trebuia „cu excepția părții ce este lăsată guvernului francez pentru salvagardarea intereselor franceze în imperiul său colonial, să fie adunată în porturi ce urmau să fie stabilite și să fie demobilizată și dezarmată sub controlul Germaniei sau, respectiv, al Italiei“. În Convenția de armistițiu se mai consemna: „Guvernul german declară solemn în fața guvernului francez că nu are intenția să utilizeze în cursul războiului în propriile sale scopuri flota de război franceză staționată în porturi sub controlul germanilor, cu excepția unităților necesare pentru supravegherea coastelor și pentru dragarea minelor. De asemenea, el declară solemn și categoric că nu intenționează să formuleze revendicări cu privire la flota de război franceză când se va încheia pacea“.

În felul acesta, Franța, dovedind, practic, o pregătire militară precară, atât în ceea ce privea dotarea tehnică, ce n-a ținut pasul cu cele mai noi realizări în domeniu, cât și ca doctrină militară, care era deja depășită, n-a putut ține piept unei armate moderne ca cea nazistă. Asupra capacității de apărare au grevat sensibil miopia politică și șovăielile cercurilor guvernante rămase tributare intereselor lor de clasă și, mai ales, atitudinea cercurilor de extremă dreaptă dispuse a colabora cu hitlerismul. Este semnificativ faptul că, în loc să încerce a mobiliza întreg potențialul de rezistență al națiunii, cercurile guvernante, în frunte cu primul ministru însuși, Paul Reynaud, preferau să apeleze la ajutoare externe, mai concret, la S.U.A. ori să capituleze. Dovadă cuvintele înaltului demnitar adresate ambasadorului S.U.A. la Paris, William Christian Bullitt, în cursul unei întrevederi care a avut loc la 18 mai: „În două luni — spunea cu acel prilej Paul Reynaud — războiul se va termina prin înfringerea totală a Franței și Marii Britanii. Vă rog să-i spuneți președintelui ceea ce urmează: dacă armata franceză este bătută, Anglia va fi strangulată de submarinele germane care vor veni din porturile franceze și de bombardierele germane care-și vor lua zborul de pe aerodromurile franceze. Hitler va putea organiza guverne naziste în America de Sud și Statele Unite vor fi direct amenințate cum este Franța astăzi“⁵⁴.

În același sens pledează și alte fapte, îndeosebi acela că, încă înainte de a se cere armistițiul, atât mareșalul Pétain, cât și generalul Weygand s-au pronunțat în termeni serveri la adresa instituțiilor republicane, subliniind „responsabilitatea“ acestora pentru dezastrul național care se apropia. La 13 iunie, de pildă, Pétain, prezentînd o notă prin care anunța intenția de a cere armistițiu, justifică acțiunea ca fiind „condiția necesară a perenității Franței“ și afirma că redresarea acesteia se va realiza nu printr-o revanșă pe calea armelor, ci prin „suferința care va fi impusă patriei și fiilor ei“. Iar când a anunțat țării semnarea armistițiului, mareșalul Pétain a precizat: „Noi avem de restaurat Franța ... Este o redresare intelectuală și morală la care vă invit... pentru a vedea renăscînd o Franță nouă din fervoarea noastră“⁵⁵. Pe un ton similar, ministrul apărării naționale, generalul Weygand, nota lapidar și categoric: „Franța nu se mai vrea din vechea ordine a lucrurilor. Trebuie să instaurăm un regim social fără luptă de clasă ... Contra valului materialismului trebuie să restructurăm educația tineretului“⁵⁶.

Asemenea idei aveau să se regăsească chiar în expunerea de motive a legii din 8 iulie 1940, care n-a fost altceva decît o sistematizare limpede a necesității unei „revoluții naționale“. Națiunea franceză însăși avea să se resimtă după înfringerea militară grea pe care a suferit-o. O parte a societății a luat de bună propaganda care

⁵⁴ Nerin E. Gun, *Les secrets des archives américaines. Pétain, Laval, De Gaulle*, Albin Michel, Paris, 1979, p. 23.

⁵⁵ Henri Michel, *La révolution nationale. Latitude d'action du gouvernement de Vichy*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, nr. 81, ianuarie 1971, p. 3—4.

⁵⁶ *Ibidem*.

prezența ca inutilă continuarea rezistenței, ba, mai mult, avea să accepte cu recunoștință prezența în fruntea statului a mareșalului Pétain, ale cărui îndemnuri le-a urmat, raliindu-se astfel celor care vor da naștere regimului de la Vichy. Mulți francezi, sub impresia nemijlocită a înfringerii militare, gindeau că Pétain era omul capabil în acele împrejurări să protejeze Franța în fața Germaniei hitleriste; alții își imaginau posibilitatea realizării de către mareșal a unui joc dublu: a trata cu învingătorul pentru a pregăti în taină o revenire de partea aliaților. În sfârșit, faptele arată că alți francezi au fost de-a dreptul sensibili în fața mitului despre „învingătorul de la Verdun”, a mentalității „fostului luptător” și nu puțini au fost cei care din patriotism sau încredere oarbă, fără discernămint, au ajuns să se angajeze în „Légion française des combattants” („Legiunea franceză a luptătorilor”), creată de noul regim la sfârșitul lunii august 1940. Acest fenomen a fost reținut și de un observator străin ca diplomatul american Anthony J. D. Biddle, care avea să scrie ceva mai târziu: „Mareșalul Pétain fusese ales ca șef al guvernului fiindcă era considerat singurul om capabil a convinge poporul să accepte condițiile de armistițiu, care se prevedeau riguroase și care putea, în același timp, să împiedice o revoluție”⁵⁷.

Să mai notăm, în plus, că perioada imediat următoare înfringerii a fost una dominată de confuzie și derută generală, în care întrebările și dubiile dominau conștiința poporului francez. Perspectivile erau greu de întrevăzut iar pericolele ce planau, pe fondul resemnării generale, multiple și diverse. Cele mai mari și mai grele derivau din posibilitatea pervertirii spiritelor, mai ales că germanii, după victoria militară obținută, au continuat ofensiva folosind tactica surisului și a manevrelor abile, prin care au încercat să cîștige inima francezilor chiar dacă deasupra făceau să fluture steagul cu crucea încrîngă. Soldații erau corecți, autoritățile ocupantului au ajutat o parte a populației să se reinstaleze, prizonierii politici au fost eliberați mergînd pînă la a lăsa să se înțeleagă că și partidul comunist ar putea să accepte o asemenea politică.

Aceasta era în linii mari atmosfera din interiorul Franței în vara anului 1940, în contextul căreia a fost posibil ca în câteva zile să fie uzurpate instituțiile republicane, să se accepte semnarea armistițiului ca o condiție necesară, în viziunea lui Weygand și nu numai a lui, pentru „a păstra divizii spre a menține ordinea în țară”. Oricum, în acea vară fierbinte a anului 1940, pentru Franța și națiunea franceză începea o perioadă grea de servitute și umilință din care n-aveau s-o scoată decît clasa muncitoare, masele largi de oameni ai muncii, forțele progresiste și democratice, prin angajarea lor într-un front unic al rezistenței antihitleriste și antivichyste.

Așadar, constituirea regimului de la Vichy, în condițiile înfringerii suferite de Franța și doar pe ceva mai mult de 1/3 din suprafața țării, este nu numai expresia prezenței trupelor naziste pe solul național al Franței, dar, așa cum o demonstrează faptele premergătoare înfringerii, și a evoluției politice pe care au cunoscut-o atît forțele de extremă dreaptă cît și cele de dreapta. De aceea lui Pétain și Laval le-a fost relativ ușor să conducă operațiunea de abolire a instituțiilor republicane și de instaurare a unui regim politic totalitar, în măsură a realiza așa-zisa „revoluție națională”. Parlamentul țării, din care fuseseră excluși deputații comuniști, odată reunit la Vichy, a adoptat, la 10 iulie 1940, cu 569 voturi pentru (din 649 prezente) legea care prevedea abolirea regimului republican, puterile depline fiind încredințate mareșalului Pétain. Două zile mai târziu, Pétain a fost proclamat „șef al statului francez”. Deși au fost 80 de voturi contra jugulării republicii și instituirii unui regim autoritar, nici unul dintre cei care n-au fost de acord cu lichidarea regimului democratic n-a avut tăria necesară să urce la tribună pentru a-și justifica votul, pentru a pleda în favoarea Republicii și, implicit, pentru a înfieră și condamna lovitura de stat care însemna încă un moment greu, ce afecta grav, cel puțin pentru moment, destinul istoric al națiunii, îndeosebi al maselor populare.

De reamarcat că, în desfășurarea politicii sale interne — așa cum arată un foarte bun cunoscător al istoriei regimului de la Vichy, istoricul Henri Michel —, guvernul francez avea întreaga libertate de mișcare. Nimic din prevederile înscrise în Convenția de armistițiu nu-i impunea să urmeze o anumită linie, sau să-l împiedice în a-și trasa el însuși ceea ce îi convenea, ceea ce îi dicta așa-numita „revoluție națională”, un proiect politic și ideologic de certă factură fascistă. Iar cursul evenimentelor a confirmat în cea mai mare parte textul Convenției, fiindcă germanii, de la Berlin sau Paris, militari sau civili, au privit de la distanță, rămînînd indiferenți la schimbările operate în structurile politice ale Franței și în baza cărora a fost edificat regimul vichyst. Ei, de pildă, nu numai că n-au împiedicat Adunarea națională să acorde

⁵⁷ W. Langer, *Le jeu américaine à Vichy*, Paris, 1948, p. 41.

lui Pétain depline puteri, dar nici n-au influențat-o în acest sens, iar o directivă nazistă de stat major din 22 august 1940 preciza că „nu este de resortul administrației militare să se amestece în afacerile politicii interne franceze”⁵⁸. Tot așa cum o notă a lui Darlan din februarie 1941, adevărată cartă a fascismului francez, n-a stîrnit în tabăra hitleristă nici un ecou, favorabil sau nefavorabil. Statutul evreilor adoptat pentru zona sudică în octombrie 1940 sau crearea miliției speciale politice în ianuarie 1943 n-au fost nici impuse, nici solicitate de Germania, de unde observația pe care o face Henri Michel că „ori ocupantul lasă Vichyului o libertate oarecare, ori tăcerea exprimă mulțumirea sa”⁵⁹.

E drept că unele măsuri ale „revoluției naționale”, care păreau a fi inspirate de un naționalism francez germanofob, l-au iritat pe ocupant și mai mult pe italieni decît pe germani. Italienii, de exemplu, au fost cei care au denunțat caracterul paramilitar al mișcărilor de tineret organizate în cadrul regimului de la Vichy sau al „Legiunii foștilor luptători”; tot așa cum Otto Abetz putea crede că accentul pus pe agricultură în cadrul economiei franceze, un accent dorit programatic de Germania nazistă —, reducînd importanța clasei muncitoare, ar conduce la fortificarea „șovinismului”, care ar fi fost mai puternic în lumea satului. Așa a și fost interpretată declarația lui Pétain din 20 aprilie 1941, făcută la Pau, cînd a spus că „țărănul constituie, împreună cu soldatul, garanția esențială a existenței și a salvădării țării”⁶⁰.

Sigur că, în evoluția lor, relațiile dintre Germania hitleristă și Franța lui Pétain a avut un caracter relativ prin raportarea la conținutul Convenției de armistițiu. Și că avea să fie așa au demonstrat-o în mod grăitor faptele. În primul rînd semnarea propriu-zisă a Convenției de armistițiu — la 22 iulie 1940 —, lăsa guvernului de la Vichy unele din atribuțiile principale ale suveranității, cum ar fi: existența unor teritorii supuse doar autorității sale, puteri efective pentru justiție și poliție, libertate de legiferare și administrație, relații directe cu străinătatea, inclusiv cu U.R.S.S., S.U.A., și Vatican, menținerea de forțe armate etc.⁶¹. Multe altele îi erau afectate, începînd cu aplicarea concretă a clauzelor admise și incluse în Convenția de armistițiu, guvernului de la Vichy fiindu-i oferite surprize deosebit de neplăcute. Astfel, anexarea la Reich a Alsaciei și Lorenei a fost făcută cu o brutalitate deosebită și fără ca guvernul francez să fie informat. Pe teritoriul anexat a fost treptat exclusă orice prezență franceză, francofonii fiind evacuați fără ca guvernul de la Vichy să poată protesta. Din teritoriul Franței a fost „decupată” o zonă zisă „rezervată” sau interzisă, alcătuită din departamentele Nord și Pas-de-Calais, care a fost subordonată direct Comandamentului militar german cu sediul la Bruxelles. La 15 septembrie 1940 vama franceză la frontiera cu Belgia a fost suprimată, guvernul vichyst nefiind informat de luarea unei asemenea măsuri⁶².

Fără a lua în administrație proprie zona de nord a Franței, autoritățile hitleriste au procedat totuși ca adevărați stăpîni în plan economic, organizînd rechiziții de materii prime, repunerea în funcțiune a unităților industriale existente și, ca perspectivă imediată, formînd comitete însărcinate cu organizarea sistematică a fiecărei ramuri industriale, începînd cu cele producătoare de materii prime⁶³.

În nord-estul Franței a fost delimitată, tot arbitrar, o altă zonă „specială” cuprinsă între Sômmе-l’Aisne și o linie Saint Dizier—Chaumont-Dôle, o zonă ce nu fusese prevăzută prin Convenția de armistițiu. Ceea ce i-a neliniștit pe francezi, inclusiv pe dirigitorii de la Vichy, a fost faptul că această linie urma îndeaproape limita de vest a Sfîntului Imperiu romano-german, ceea ce punea în evidență existența și a altor pretenții teritoriale din partea Reichului nazist față de națiunea franceză. Că acestea erau gîndurile ascunse ale autorităților hitleriste o dovedește, între altele, hotărîrea lor de a nu-i lăsa pe refugiații originari din zona amintită să revină la locuințele lor (250 000 au rămas blocați în zona administrată de guvernul de la Vichy iar 4-500 000 au fost imobilizați în partea ocupată a Franței). Începînd cu sfîrșitul anului 1940, un organism civil german, Ostland, a recurs la instalarea în fermele

⁵⁸ Henri Michel, *op. cit.*, p. 5—6.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 6.

⁶⁰ André Moine, *Un appel historique a l'Union: 10 juillet 1940*, în „Cahiers d'histoire de l'Institut Maurice Thorez”, nr. 10 (serie nouă), nov.-dec. 1974, p. 67.

⁶¹ *Documents de la délégation française auprès de la Commission allemande d'armistice*, vol. I, Imprimerie Nationale, Paris, 1947—1949, p. 8.

⁶² Henri Michel, *op. cit.*, p. 8.

⁶³ *Ibid.*

părăsite ori rechiziționate din acest teritoriu a unor cultivatori germani, cehi, polonezi etc. ⁶⁴.

Violind Convenția de la Haga, tot în zona ocupată, autoritățile naziste au introdus un „statut al evreilor”, în virtutea căreia au desfășurat binecunoscuta lor politică antisemită. Dealtfel, întreaga conduită hitleristă s-a aflat sub semnul exigențelor războiului. Hermann Göring a ținut să-i declare lui Pierre Laval că „războiul cu Anglia este alfa și omega politicii lui Hitler; toate hotărârile sale sînt dictate de necesități militare”. În virtutea acestei exigențe exploatarea economică a zonei ocupate în folosul celui de-al III-lea Reich s-a realizat fără limite, autoritățile naziste civile sau militare adresindu-se direct producătorilor, în timp ce conducătorii de la Vichy n-au avut cum să protesteze (s-a recrutat forță de muncă pentru obiective economice din Franța iar apoi și din Germania; s-au fixat salarii și prețuri; s-a reținut în folosul propriu cea mai mare parte a producției; tarifele pe căile ferate, schimbul mărcilor etc. au fost fixate tot de autoritățile ocupantului). Pe aceeași linie, a unei exploatare economice cît mai consistente, a unui rapt fără limite au fost operate prelevări de material și demontări de uzine fără nici o autorizație sau încuviințare cît de cît formală. Totul a fost pus sub acoperirea unei fraze din Preambulul Convenției de armistițiu, după care Germania trebuia să-și asigure garanțiile necesare în vederea continuării războiului contra Angliei, aceasta fiind, în fapt, o declarație unilaterală făcută de Keitel, nerecunoscută de partea franceză, dar aplicată de ocupant fără ca guvernul de la Vichy să-l poată împiedica.

În ceea ce privește locul și rolul poliției sau ale justiției, trebuie consemnat că pe teritoriul ocupat tribunalele hitleriste au avut putere de jurisdicție în tot ceea ce privea apărarea trupelor naziste. Autoritățile germane interveneau direct în funcționarea justiției franceze (comunica dosare, sesiza tribunalele în diferite chestiuni, exercita presiuni asupra magistraților, lua partea indivizilor urmăriți de poliția franceză mai ales pentru infracțiuni de speculă la bursa neagră), făceau rechiziții de cadre ale jandarmeriei și poliției franceze pentru a-ș asigura diferite servicii ca: supravegherea de depozite, căi ferate, aeroporturi etc. Regimul de la Vichy nu putea controla poliția din zona de nord decît dacă acționa în sensul dorit de ocupant.

Conducerea propagandei ascăpat și ea guvernului de la Vichy, naștiții fiind cei care controlau direct presa, radioul, cinematograful etc. Un decret al guvernului de la Vichy din 9 iulie 1940, prin care punea sub controlul său imprimarea și distribuirea de ziare și alte tipărituri în zona ocupată, n-a putut fi aplicat întrucît contravenea unei ordonanțe a ocupantului emisă înainte de semnarea armistițiului (la 10 mai 1940) și la care n-a renunțat. Este acesta unul din motivele pentru care guvernul de la Vichy n-a putut răspunde atacurilor la adresa sa datorate atît rezistenței cît și forțelor care au colaborat cu inamicul ⁶⁵.

Așadar, guvernul de la Vichy n-a putut administra zona de nord în ciuda asigurărilor pe care i le-a dat ocupantul și aceasta pentru că, deși avea ascendentul victoriei militare, al dezastrului național pe care-l suferise Franța în vara anului 1940, autoritățile naziste, însuși Otto Abetz și chiar conducătorii celui de-al III-lea Reich se temeau că ar putea să ia naștere chiar în zona ocupată „o mistică națională capabilă a genera o Franță nouă de factură național-socialistă” periculoasă pentru interesele Germaniei. Iată motivul care i-a determinat pe nazisti să nu respecte Convenția de armistițiu, să limiteze puterile Vichyului la o graniță fixată prin același document și să vegheze cu atenție la menținerea și accentuarea divizării fostului inamic.

La accentuarea „separării” celor două zone au contribuit din plin forțele colaboraționiste, în special cele fasciste, care s-au grăbit să accepte supremația Germaniei naziste, așa cum o făcea Drieu la Rochelle cînd scria în „Nouvelle Revue Française”, în decembrie 1942, că: „Singură Germania poate să-și asigure hegemonia în Europa. Ea este în centrul Europei, populația sa e dublă față de cea a oricărei alte națiuni europene, omogenă, ea deține și poate păstra puncte strategice de orice importanță și, pe deasupra, ea posedă cele mai mari resurse de organizare materială și spirituală existente în lume. Are cel mai mare proletariat din Europa care deține cea mai suplă și mai eficace doctrină socialistă din lume. În mîini violente, aceasta e o doctrină moderată, la jumătatea drumului, între capitalism și

⁶⁴ Ibidem, p. 9; A se vedea și J. Mièvre, *Les débuts de l'Ostland en Meurthe-et-Moselle*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 79, iulie, 1970.

⁶⁵ Claude Lévy, *La presse de collaboration en France occupée. Conditions d'existence*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 80, octombrie 1970, p. 91.

socialism, este soluția de astăzi și de mâine”⁶⁶. Aceleași forțe s-au angajat într-o susținută campanie de preamărire a național-socialismului, care ar fi fost „marea invenție a secolului” și care trebuia acceptat ca o fatalitate de toate națiunile. „Noi și alții în zadar ne zbatem — scria același admirator al nazismului care era Drieu La Rochelle —, nu putem scăpa necesității național-socialismului, totalitarismului. Nu se inventează decât un sistem într-un secol și națiunile care nu-l au trebuie, vrînd, nevrînd, să-l primească de la cele care l-au inventat”⁶⁷.

Colaborarea cu ocupantul a luat forme diverse, stimulată atât de către autoritățile naziste cit și de forțe politice franceze, cele fasciste fiind, din acest punct de vedere, cele mai active. Iar una din măturile relevante ale mobilurilor ideologice, nu numai economice, care de fapt erau cele hotărîtoare, aparține tot lui Drieu La Rochelle, cel care, în ianuarie 1943, explicînd pentru ce era partizan al colaborării, nota în coloanele revistei citate: „Sînt fascist pentru că am măsurat progresul decadenței în Europa. Am văzut în fascism singurul mijloc de a stăpîni și a reduce această decadență și, de altfel, nămaicrezînd în resursele politice ale Angliei ca și ale Franței, respingînd amestecul imperiilor străine pe continentul nostru, ca Statele Unite și Rusia, n-am văzut altă soluție decît geniul lui Hitler și al hitlerismului”⁶⁸.

Pentru o zugrăvire veridică a regimului de la Vichy și o înțelegere cit mai exactă a caracterului acestuia ca regim totalitar trebuie, înainte de a discuta pe marginea unuia sau altuia dintre elementele sale componente, să facem remarcă mai generală că, în perioada cînd cel de-al III-lea Reich a obținut succese militare, liderii naștiți au lăsat guvernelor din țările devenite satelit o anumită independență în domeniul politicii interne, firește atît cit permitea cadrul deja trasat al raporturilor de frapantă inegalitate ce fuseseră stabilite, pe o cale sau alta. De aceea, aparent, germanii nu se interesau de conținutul și desfășurarea propriu-zisă a politicii interne a unui stat sau a altuia atît vreme cit aceasta nu tindea să jeneze interesele lor economice și strategice, astfel că, și în cazul de față, instituirea treptată a regimului de la Vichy, începînd cu măsurile din 10 iulie 1940 prin care a fost declanșată „revoluția națională” — fenomen analizat în cele ce urmează —, s-a făcut fără o intervenție directă din partea Reichului, fără să se ceară acestuia din urmă permisiunea în legătură cu o măsură sau alta. A fost cu alte cuvinte, opera nemijlocită a mareșalului Pétain și a colaboratorilor săi, printre care mulți au fost recrutați din rîndurile mișcărilor fasciste. Numai ulterior, după noiembrie 1942, cînd Franța a fost definitiv ocupată, guvernul de la Vichy, deși a fost menținut, a trebuit să suporte intervenția directă a hitleristilor prin „consilierul” Renthe-Fink și care s-a accentuat continuu, aceștia dîndu-și acordul sau impunînd pur și simplu remanierele ministeriale sau conținutul unor măsuri, mai ales a celor care țineau nemijlocit de colaborarea cu Germania în susținerea eforturilor reclamate de desfășurarea războiului. Și în Franța, ca și în alte țări care au colaborat cu Reichul hitlerist, aceste intervenții erau menite a accentua lupta contra mișcărilor de rezistență; a dezvolta și a spori eficiența aparatului represiv; a fortifica legăturile cu Germania pentru a se evita astfel abandonarea de către o țară sau alta a cîmpului de acțiune nazist. Situația regimului de la Vichy din acest punct de vedere s-a agravat continuu, dependența sa de Reich s-a accentuat și a cedat complet presiunilor exercitate de Berlin.

A fost aceasta o situație la care a condus nu numai evoluția celui de-al III-lea Reich în contextul înfrîngerilor militare pe care a început a le înregistra pe un front sau altul, dar și contradicțiile ce au afectat de la început structura și dinamica regimului de la Vichy. Acesta, judecînd după modul cum se exprima Pétain în septembrie 1940 într-un articol din „Revue des Deux Mondes”, pe de o parte tindea să fie el însuși, în sensul că „fiecare popor trebuie să-și conceapă regimul adaptat la climatul și țara sa”, dar, în același timp, trebuiau „articulate gîndirea și acțiunea noastră la cele care vor prezida mișcarea reorganizarea lumii”, așa cum o concepeau naștiții. În această contradicție, greu de surmontat, redusă la două lozinci: „Singură Franța” și „a se integra în noua ordine” se regăsește de fapt întreaga încălcare de ambiguitate a regimului de la Vichy⁶⁹.

O a doua remarcă preliminară are în vedere faptul că prin însăși existența sa în cadrul „noii ordini europene” dictate de Germania nazistă, desigur în condițiile în care a obținut victoriile militare din prima parte a războiului, regimul de

⁶⁶ Lionel Richard, *op. cit.*, p. 76—77.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 77.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Henri Michel, *op. cit.*, p. 6—7.

la Vichy nu s-a putut afirma decât ca un regim autoritar favorabil în perspectivă acestei noi ordini. A realiza actul guvernării în asemenea condiții însemna, implicit, a se angaja într-un proces de fascizare mai mult sau mai puțin rapid. Sigur că, diriguitorii de la Vichy adevesea au evitat folosirea termenului de fascizare, dar în evoluția lui a ajuns să acumuleze suficiente elemente care pot legitima aprecierea de regim fascist. E drept că o asemenea calificare nu trebuie să se facă neapărat prin referire la un model anume, întrucât se poate spune, fără teamă de a greși, că fiecare țară cu trăsăturile specifice pe care le pune în evidență realitatea ei istorică a generat propria sa formă de fascism, ci prin reținerea unui anumit număr de caracteristici comune, care, dincolo de ceea ce este specific național, permit identificarea fenomenului ca atare. Oricum, regimul de la Vichy, al cărui caracter comportă încă în istoriografie o susținută confruntare de păreri, trebuie situat printre regimurile dictatoriale ale Europei naziste⁷⁰.

Ce probleme anume intră în discuție? Întii de toate, istoriografia consacrată regimului de la Vichy, în special cea de factură marxistă, ține să pună în evidență faptul că, raportat la tendințele societății franceze interbelice, a celor ce țineau de criza structurală a capitalismului, Vichyul a marcat pe toate planurile un salt „calitativ” considerabil realizat însă în conjunctura înfringerii militare de către Germania nazistă și care a însemnat o înclinare brutală a raportului de forțe dintre componentele social-politice progresiste, democratice în frunte cu clasa muncitoare și partidele ei politice, pe de o parte, și cele de dreapta și fasciste, pe de altă parte, în favoarea ultimelor. A fost o conjunctură politico-militară favorabilă înscăunării unui regim totalitar dorit de cercurile de dreapta ale burgheziei franceze, prin aceea că s-a obținut o dispariție momentană, dar masivă, a oricărei opinii structurate, apte a se opune eficient tendințelor dictatoriale, precum și o dislocare materială și morală a țării care a făcut posibilă adoptarea structurilor politice preconizate, fără să se poată vorbi de un complot, de o uzurpare prin forță a eșafodajului democratic al țării. A fost o operație atent pregătită și care a început prin a se pune în mișcare mitul Pétain, omul zilei, care, cu aureola lui de mareșal, ar fi fost în măsură a salva ceea ce se mai putea salva.

Operația ca atare s-a făcut invocându-se necesitatea momentului ca unica alternativă la o situație mult mai grea, transformarea întregii țări într-o zonă subordonată direct Germaniei, altfel spus singura ieșire posibilă într-o conjunctură aptă, fără îndoială, a justifica modificări structurale cerute de forțele drepte sau cele fasciste începând încă din deceniul trei. De aci brutalitatea cu care s-a acționat pentru lichidarea celei de-a III-a Republici și rapiditatea adaptării statului la necesitățile resimțite de marea burghezie pentru a-și putea apăra în împrejurările respective interesele economice fundamentale. Și aceasta, desigur, în condiții, în împrejurări excepționale, ceea ce a permis autorilor operației amintite s-o realizeze printr-o lovitură și cu rezultate care au mers în marea lor majoritate până dincolo de ceea ce se putea face să fie suportat de o societate franceză complexă și mai ales foarte sensibilă în ceea ce privește formele democratice de desfășurare a vieții politice.

Ceea ce conferă Vichyului substanță istorică totalitară, fascistă sau fascizantă este tendința manifestă de a opera o reorganizare globală a societății franceze potrivit cu un proiect ideologic numit revoluția națională și care trebuia să aibă ca rezultat o așa-zisă regenerare a Franței. Proclamând sus și tare că în realizarea acestei „revoluții” nu imita pe nimeni, că singura sursă de inspirație o constituia tradiția națională sănătoasă, pură, mareșalul Pétain a refuzat să instituie o forță politică unică după ce a condamnat și a respins existența partidelor politice vinovate în bună măsură de situația grea în care ajunsese țara. Inspirându-se dintr-un amalgam de curente ideologice care au existat ori existau în societatea franceză, de la doctrina socială a bisericii la socialismul mic burghez al lui Proudhon și până la ideile maurassiene care au animat activitatea Acțiunii franceze, ai cărei adepți au jucat un rol important în anturajul mareșalului⁷¹, „revoluția națională” a avut ca obiectiv declarat readucerea Franței la era preindustrială, a unei economii rurale și artisanale. Aceasta însemna restaurarea și consolidarea unor cadre tradiționale ale societății, precum familia, meseriile, provinciile etc., de unde și principala sa lozincă: „Muncă, familie, patrie”.

⁷⁰ R. Bourderon, *Le regime de Vichy était-il fasciste?* în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 91, iulie 1973, p. 31—32; R.O. Paxton, *La France de Vichy*, Éditions Seuil, Paris, 1973; Yves Durand, *Vichy 1940—1944*, Bordas, 1972; Henri Michel, *Vichy, année 40*, Robert Lafont, Paris, 1966.

⁷¹ Henri Michel, *Les fascismes*, p. 87.

În intenția mareșalului, regimul său trebuia să se întemeieze pe o administrație descentralizată, statul să aibă doar rolul de arbitru și de jandarm care să rezolve conflictele dintre muncitori și patroni, pînă la eliminarea lor din societate, printr-o „Cartă a muncii”, pe o organizație corporatistă care în schimbul individualismului să facă loc solidarității de grup ⁷².

Judecând prin prisma acestor obiective, este evident că „revoluția națională” preconizată de Pétain și anturajul său era de fapt o contrarevoluție, un regim de dictatură preocupat a afecta, fără excepție, toate compartimentele vieții sociale, dar care, practic, a însemnat o multiplicare continuă a intervențiilor statului, realizate, ele însele, de o manieră autoritară, ultracentralizată. S-a realizat, astfel, un stat autocratic prin suprimarea oricărui sistem reprezentativ, deci și a instituțiilor prin care se realiza actul conducerii democratice atât la nivel național cît și departamental; fortificarea centralizării și a birocrăției prin crearea prefecturilor regionale autoritare; la aceasta s-au adăugat, ca aspecte imediate și ca trăsături distinctivă, caracterul polițist, delator, xenofob și antisemit ⁷³.

Ce s-a urmărit prin restructurarea preconizată de „revoluția națională” proclamată de mareșalul Pétain? Unul din obiective a fost, fără îndoială, acela de a asigura ordinea interioară. Altfel spus, să împlinească, amplificînd și radicalizînd, o operă începută de guvernele Republicii a III-a ulterioare celui de Front popular, care, printr-o serie de măsuri, așa cum am consemnat mai sus, au acționat pentru a înlătura cuceririle democratice ale maselor ieșite din marea revoluție franceză sau din lupta clasei muncitoare, pentru a facilita o agravare a exploatării. A fost acesta răspunsul violent al cercurilor burgheze ultrareacționare oferit pe cale pașnică, fără teama de a determina izbucnirea unui război civil, instrumentul practic al acțiunii constituindu-l existența unui aparat polițienesc supradzvoltat (poliție oficială, poliție politică, miliție etc.), din care amintim: Grupele de autoapărare, Serviciul de ordine al Legiunii și milițiile ⁷⁴.

În al doilea rînd, regimul de la Vichy a pus în evidență voința cercurilor monopoliste de a face imposibilă apariția unui nou 1936, moment în care marelui capital s-a văzut izolat și în pericol de a i se afecta interesele economice, dominația sa nestîngherită. Pentru aceasta oamenii Vichyului credeau că era posibilă extirparea așa-zisilor paraziți de pe corpul societății franceze: comuniștii, evreii, franemasonii etc. Că, scoțînd masele de sub influența partidelor de stînga, le-ar putea integra într-o ordine socială tradițională, care ar permite regimului să realizeze un control eficient asupra lor și astfel să le pună în imposibilitatea de a mai contesta ordinea socială existentă ⁷⁵.

În al treilea rînd, s-a urmărit instituirea unei dominații directe a marelui capital asupra vieții țării, fără un intermediar — gen instituții parlamentare —, care putea fi o frînă în calea realizării intereselor lor economice și sociale. De altfel, chiar în perioada interbelică apăruseră elemente de practică politică reacționară, de guvernare prin decrete-legi, în special în probleme devenite foarte spinoase ca urmare a crizei: monetare, fiscale, salariale etc. De unde suprimarea oricărui sistem reprezentativ întemeiat pe vot universal care a afectat nu numai clasa muncitoare, dar și păturile mijlocii și aceasta pentru că, odată cu lichidarea parlamentului, a fost înlăturată posibilitatea elaborării democratice a politicii, un atribut pe care păturile mijlocii reușiseră să-l păstreze, exercitîndu-l prin intermediul partidelor lor ⁷⁶.

Absența unei vieți politice publice a fost dorită de burghezia franceză monopolistă și impusă ca atare prin înlăturarea structurilor politice reprezentative, uniformizarea totală a tuturor mijloacelor importante de informare (presă, radio, film, afișe etc.), ceea ce era de natură să permită intervenția masivă a statului fără debateri prealabile în fața opiniei publice, realizînd astfel o osmoză de interese între stat și marile cercuri de afaceri. Iar piesa esențială cu ajutorul căreia s-a acționat în sensul amintit au constituit-o Comitetele de organizare economică create printr-un decret din 16 august 1940 și plasate sub autoritatea lui Lhérieux iar apoi a lui Pucheu și prin intermediul cărora regimul a căutat să protejeze interesele marelui capital cînd păreau a fi amenințate ori să dea ajutorul necesar pentru o nouă expansiune a acestora ⁷⁷. Astfel, sub pretextul selectării întreprinderilor după indicele de rentabi-

⁷² Ibid.

⁷³ Roger Bourderon, *Nouvelles remarques sur l'état français (1940—1944)* în loc. cit., p. 140.

⁷⁴ Henric Michel, op. cit., p. 88.

⁷⁵ Roger Bourderon, op. cit., p. 141.

⁷⁶ Ibidem, p. 142.

⁷⁷ Ibidem, p. 143.

litate și al repartizării materiilor prime, energiei și mîinii de lucru s-a realizat de fapt o accelerare impusă a concentrării financiare în detrimentul întreprinderilor mici și mijlocii, consolidînd tendința existentă de cartelare a industriei și implicit de subordonare a economiei franceze Germaniei naziste. Comitetele de organizare economică au fost, totodată, un instrument de planificare relativă a economiei capitaliste, sub conducere monopolistă, menită a favoriza o dată mai mult concentrarea economiei și integrarea ei într-o economie europeană⁷⁸. Să consemnăm că prin această inițiativa privată, deși limitată uneori, n-a ajuns să fie pusă în cauză; ea a rămas pe mai departe resortul ca atare al sistemului economic, producția capitalistă continuînd să se dezvolte sub protecția atentă a puterii totalitare.

Din punctul de vedere al politicii economice promovate de regim, dincolo de caracterul ei de clasă extrem de pronunțat și care a fost deja subliniat, ar mai trebui amintită preocuparea pentru crearea în acest plan a unui sistem corporatist cu unele elemente distincte în ceea ce privește, pe de o parte agricultura, pe de alta industria. Corporatismul țărănesc era destinat a favoriza atașamentul țărănimii față de regim, în a căru propagandă era exaltată viața cîmpenească, erau preamărite virtuțile pămîntului. În termeni similari erau preamărite mica proprietate, meșteșugurile și comerțul mărunț, concomitent cu afirmații generale de critică anticapitalistă și antisocialistă, de certă factură demagogică, menite a induce în eroare păturile mijlocii și a le fixa, dacă nu ca interese, atunci printr-o legătură efectivă, cu ajutorul falsei conștiințe, în orbita regimului. Corporatismul industrial era destinat să conducă la lichidarea treptată a mișcării muncitorești, la diminuarea dimensiunilor conștiinței de clasă a proletariatului, fortificînd în schimb puterea patronatului. Pentru aceasta a fost interzisă existența legală a partidelor muncitorimii, au fost dizolvate sindicatele iar dreptul la grevă suprimat, încercîndu-se o lichidare prin forță a cadrelor și mijloacelor de acțiune pe care și le făurise clasa muncitoare.

Proclamînd înlăturarea luptei de clasă și extirparea marxismului, se adopta în schimb ca ideologie de substituție necesitatea asocierii dintre capital și muncă, transformarea statului într-un cadru social și național propice colaborării dintre clase. Și toate acestea în condițiile în care prin sollicitudine oficială față de cei mai defavorizați indivizi din societate se atrăgea atenția autorității publice asupra problemelor sociale reale (de o manieră evident demagogică) cu scopul voit de a favoriza realizarea unei unanimități naționale. Acesta era rolul instituției Ajutorul național. De remarcat că prin Carta muncii se prevedea în mod explicit integrarea mișcării sindicale în stat iar organizațiile sindicale erau private de posibilitatea exercitării oricărei funcții revendicative. Cu sindicatul profesional unic și obligatoriu pe categorii sau Comitetele sociale de întreprindere, regimul de la Vichy a dat o formă concret istorică sistemului corporatist, care, atît prin justificarea teoretică sau principiile de organizare, cît și prin funcționalitate ori semnificație socială n-a diferit cu nimic față de corporatismul mussolinian ori nazist⁷⁹.

Pentru coeziunea structurilor adoptate și mai ales pentru făurirea unei conștiințe politice care să ușureze crearea unei aderențe populare față de regim, prin toate formele posibile de realizare a propagandei au fost amplu tratate și răspindite o serie de teme ideologice proprii, în ultimă instanță, unui regim totalitar fascist sau fascizant. Din acest punct de vedere, trebuie remarcată preocuparea insistentă a conducătorilor regimului de la Vichy de a-și legitima opera prin relevarea unei strînse legături cu trecutul sau evidențierea unor rădăcini împlintate adînc în tradițiile naționale, concomitent cu tendința manifestă de exaltare a unui naționalism exacerbant. Iar conștiința acestor fapte a existat, exprimată uneori cu multă claritate, chiar în epocă, de vreme ce într-o carte apărută în 1942, *La France, la guerre et la paix* autorul ei, Thierry Moulmier, putea să scrie: „Noi am fost ultimii din Europa care am făcut revoluția noastră, dar teoreticienii noștri politici, de la Maurras la Sorel, au fost primii maeștri ai revoluțiilor contemporane“. În același sens s-a exprimat și R. Valéry-Radot în lucrarea intitulată semnificativ *Sources d'une doctrine nationale* (1942), scriînd: „În această sinteză a naționalului și socialului, grație căreia Germania și Italia mergeau să-și salveze statul lor de capitalism și marxism, vom găsi toate elementele din dialectica unui Proudhon, a unui La Tour du Pin, a unui Georges Sorel, a unui Charles Péguy. Pe Péguy și Sorel, Mussolini i-a pus totdeauna cu mina sa pe masa de lucru alături de Nietzsche“. Șeful statului însuși, mareșalul Philippe Pétain, declara, la 15 septembrie 1940, că dacă Franța ar examina cu atenție

⁷⁸ Pentru o prezentare mai în detaliu a acestor Comitete de organizare vezi pe larg: R. Bourderon, *La politique économique et sociale du gouvernement de Vichy*, în *La politique de l'imperialisme français*, Editions sociales, Paris, 1974, p. 65—96.

⁷⁹ Roger Bourderon, *Le régime de Vichy était-il fasciste?* p. 40—41.

„principiile care au asigurat victoria adversarilor săi.. va avea surpriza să recunoască peste tot cite ceva din propriul său bun, din tradiția sa cea mai pură și mai autentică”⁸⁰.

Era aceasta și o manieră de a justifica „revoluția națională” ca un ansamblu de măsuri destinate a conduce la reorganizarea, purificarea și revigorarea societății franceze, sub toate aspectele, pentru a-i conferi un curs istoric ce s-ar fi situat între capitalism și socialism, pe de o parte, iar, pe de altă parte, de a prezenta unele măsuri prin conținutul lor impopulare (crearea Șantierelor tineretului sau a Comitetelor de organizare), ca fiind dictate de conjunctura economică și socială de după înfrângerea militară.

Nu este însă mai puțin adevărat că motivele și temele care au dat conținut ideologiei Vichyului, în marea lor majoritate se regăsesc în conținutul de idei al organizațiilor fasciste preexistente regimului, îndeosebi ale Acțiunii franceze, cum ar fi: exaltarea naționalismului exclusivist, concentrat în lozincă maurrasiană „Numai Franța”; misiunea mondială a țării, ceea ce viza aspirația de menținere a rangului de mare putere și îndeosebi păstrarea imperiului colonial; antimarxism virulent; anticapitalism și corporatism; organizarea ierarhică a corpului social; libertăți și drepturi individuale foarte restrinse sau chiar inexistente, întrucât erau definite prin raportare la datoriile către stat; înregimentarea obligatorie a individului prin intermediul comunității familiale, profesionale; denunțarea vehementă a democrației, concomitent cu preamărirea elitelor; stat autoritar (social și național) plus frazeologia revoluționară și ea deosebit de pronunțată prin care se anunța o „ordine nouă”, socotită profund ancorată în trecutul și tradiția națională, deși ziua de 14 iulie 1940 a fost decretată în mod oficial „zi de doliu național”. Din acest arsenal ideologic n-a lipsit, așa cum am menționat deja, preocuparea pentru justificarea greutăților economice, sociale și de altă natură, invocându-se prezența pe corpul națiunii a unor paraziți alojeni, care ar fi fost evreii, ceea ce i-a conferit regimului de la Vichy o coloratură rasistă, xenofobă și antisemită.

În cimpul ideologic făurit de regimul de la Vichy au fost abordate și dezvoltate unele teme specifice izvorite din realitatea istorică nemijlocită, cu amprenta vizibilă imprimată de înfrângere. Ele reflectau pregnant o anumită resemnare în fața înfrângerii, justificată de regim prin multiplele păcate care le-ar fi comis Franța și considerată, în același timp, o etapă necesară pe drumul către înlăptuirea regenerării naționale.

Privită în ansamblul ei, ideologia regimului de la Vichy, deși a pus în evidență multe inconsecvențe, chiar elemente distonante, incoerente, ea și-a exercitat funcția mistificatoare, căutând să justifice o realitate social-politică nedorită de mase, de alte cercuri social-politice progresiste și democratice, mascându-i, în forme mai mult sau mai puțin credibile, tarele și sensul însuși al măsurilor luate sau doar preconizate, manevrând astfel conștiința, în condițiile în care reformele inițiate de Pétain și care au condus atât la constituirea cit și la accentuarea profilului regimului de la Vichy ca regim totalitar, n-au suscitât totdeauna o adevărată opoziție, mai ales în faza inițială a existenței sale. Și aceasta pentru că în societatea franceză se conturase vizibil o dorință generală de schimbare, de „a rupe fără nostalgie cu trecutul”⁸¹. Iar structuri ale celei de-a III-a Republici — partide sau sindicate — au dispărut ele însele ori au fost obligate prin forță să acționeze doar ilegal, cum au făcut-o comuniștii, fără a avea posibilitatea și ei de a schimba, pe moment, cite ceva din atmosfera de indiferență generală cu care au fost primite reformele. De notat că o parte a rezistenței însăși, deși ostilă politicii de colaborare⁸², nu s-a pronunțat contra reformelor. Leon Blum, de pildă, într-o scrisoare către De Gaulle din 1942, constata că „în momentul armistițiului sistemul parlamentar era condamnat de Franța aproape în unanimitate”⁸³. De la Londra, Franța liberă denunța cu vigoare caracterul nelegitim al regimului, dar, totodată, prin vocea generalului De Gaulle, condamna aspru „Abuzurile regimului parlamentar..., neputința politică... decadența... prăbușirea morală... mediocritatea conducătorilor”⁸⁴. Comuniștii au fost cei care, atât prin binecunoscutul lor apel din 10 iulie 1940, semnat de Maurice Thorez și Jacques Duclos, cit și

⁸⁰ „Revue des Deux Mondes” din 15 septembrie 1940.

⁸¹ Henri Michel, *La révolution nationale. Latitude d'action du gouvernement de Vichy*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 81, ianuarie 1971, p. 7.

⁸² Vezi, pe larg, *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 2, p. 9—76.

⁸³ Henri Michel, *op. cit.*

⁸⁴ *Ibid.*

prin presa ilegală sau alte forme de exprimare, la început au chemat la luptă pentru independență, pentru refacerea Franței, pentru înlăturarea dictaturii vichyste. „Franța cunoaște înfringerea, ocuparea, umilirea. Franța încă sîngerîndă vrea să trăiască liberă și independentă... Niciodată un popor mare ca al nostru nu va fi un popor de sclavi... Cei care pot să reînălțe Franța nu sînt nici generalii înfrinți, nici afaceriștii, nici politicienii corupți... În popor stau marile speranțe de libertate națională și socială. Și pentru aceasta numai în jurul clasei muncitoare, ardentă și generoasă, plină de încredere și curaj... se poate constitui frontul libertății, independenței și renașterii Franței”⁸⁵.

Modul de exercitare a puterii și mijloacele de guvernare sînt fără îndoială tipice regimului totalitar cu o pronunțată tentă fascistă, fiindcă pe măsură ce se consolida „revoluția națională” apărea din ce în ce mai limpede ca fiind, așa cum remarcă Henri Michel, „o reacțiune politică și socială... Ea nu este numai reacțiunea triumfătoare, ci contrarevoluția militantă”⁸⁶. Această trăsătură caracteristică a Vichyului reiese nu numai din modul cum s-a realizat actul instituirii puterii și care pune în evidență nu doar o cale bine cunoscută datorită schimbărilor de regim de pînă atunci (prefaceri instituționale, epurări administrative, măsuri represive îndreptate împotriva opozanților), ci din faptul că se voia și se urmărea ca momentul respectiv să fie doar începutul unor prefaceri care să afecteze ansamblul societății franceze. Măsurile adoptate au purtat amprenta intervenției directe și brutale în toate sectoarele: de la organizarea economiei la educația sportivă. Nu numai atît, dar prin asemenea intervenții s-au pus în discuție, de o manieră mai mult sau mai puțin radicală și întotdeauna energetică, toate compartimentele vieții, cu imixțiuni directe din partea statului, care au afectat inclusiv viața particulară a indivizilor. S-a urmărit o remodelare completă a societății ceea ce îi conferă „revoluției naționale” și statului, ca prim produs al ei, un caracter totalitar.

Așa-zisa reconciliere națională din punctul de vedere al exercitării puterii a fost un obiectiv care s-a considerat realizabil prin punerea în practică a sistemului corporatist iar reinserarea păturilor populare, în special a forțelor muncitorești, în corpul național era privită tot prin prisma actului de exercitare totalitară a puterii. Era astfel transpusă în practica politică una din componentele esențiale ale ideologiei fasciste⁸⁷.

Din același unghi de vedere trebuie privită și presiunea propagandistică masivă, dirijată de un Serviciu de propagandă care s-a transformat relativ repede într-unul de supraveghere. Acesta semnală autorităților pe francezii buni și răi, cerînd luarea unor măsuri severe împotriva „nostalgicilor” după regimul republican sau epurarea consilierilor municipali și căuta cu asiduitate să acapareze posturile de răspundere în stat. Astfel a ajuns să se dezvolte o supraveghere politică diferită de cea clasică care se știa că era exercitată de poliție respectînd normele democratice, constituționale impuse de libertatea persoanei. Iar cele mai multe dintre persoanele care au ajuns să fie puse în asemenea posturi de răspundere aparținuseră formațiunilor și partidelor politice de extremă dreaptă, fasciste sau fascizante, îndeosebi Acțiunea franceză și Partidul social francez. Este aceasta o formă originală de activism fascist fără partid de masă.

În plan politic și instituțional, regimul de la Vichy, pentru a-și justifica opera de demolare a structurilor republicane, a criticat sistemul reprezentativ parlamentar și votul universal într-o manieră vehementă dar pe o linie ce continua criticile formulate înainte de izbucnirea războiului de mișcările fasciste sau fascizante iar în exterior de toate partidele fasciste. Au urmat apoi o serie de decrete-legi prin care s-a impus dizolvarea partidelor politice și a sindicatelor, a oricăror organizații care ar fi putut reuni persoane și iniția acțiuni colective „periculoase” într-un fel sau altul pentru „regatul marelui”⁸⁸, cum avea să i se mai spună noului regim. Scopul era în primul rînd de a deposeda clasa muncitoare de principalele instrumente ale luptei sale, pe care într-o formă camuflată mareșalul Pétain l-a și exprimat, în martie 1941, printr-un nou apel la înțelegere și armonie, corporatismul său fiind de natură a face să se restabilească pacea și justiția socială. El spunea: „Muncitori, tehnicieni, patroni, dacă sintem astăzi cufundați în dezastru, este pentru că ieri ați fost atît de furioși și v-ați arătat pumnul. Căutați, dimpotrivă, să vă cunoașteți mai bine. Dacă

⁸⁵ Maurice Thorez, *Oeuvres*, vol. XIX, Editions sociales, Paris, 1959, p. 54—58.

⁸⁶ Henri Michel, *Vichy, année 1940*, p. 149.

⁸⁷ Roger Bourderon, *op. cit.*, p. 37.

⁸⁸ J. Delperrie de Bayac, *Le royaume du Maréchal*, Laffont, Paris, 1975.

mai întâi v-ați aprecia, ați avea încredere unii în alții, ați rezolva împreună marea problemă a muncii și a ordinii sociale”⁸⁹.

Să remarcăm faptul că odată cu organizațiile politice și profesionale ale clasei muncitoare, ale maselor largi de oameni ai muncii au fost desființate și cele burgheze, inclusiv Confederația generală a patronatului francez, dar în timp ce masele au fost supuse unei crunte terori, unei supravegheri atente cu ajutorul forțelor represive, reprezentanții burgheziei, ai marilor monopoluri au fost puși în posturi guvernamentale și în comitetele de organizare economică. Chiar și „Comitetul pentru organizarea profesiunilor”, care trebuia să anihileze conflictele sociale și să organizeze corporațiile, a fost alcătuit din reprezentanți ai industriașilor și înalților funcționari, încît pe bună dreptate Maurice Thorez scria : „Toate proclamațiile relative la abolirea luptei de clasă traduc speranța ce o are burghezia de a duce această luptă de o manieră unilaterală. Burghezia franceză prin clica sa conducătoare, sub cuvîntul de ordine «abolirea luptei de clasă», duce războiul său de clasă contra proletarilor, contra maselor muncitoare”⁹⁰.

Dar monopolizarea puterii și agravarea continuă a reacțiunii politice n-au condus numai la afectarea intereselor maselor, ci și a altor categorii sociale, fiindcă, în mod treptat, ultimele urme de libertate au fost înlăturate prin măsuri succesive, ca suspendarea alegerilor, înlăturarea consiliilor municipale considerate indezirabile, chiar și a celor care au făcut act de loialitate față de noul regim. De altfel, consiliile locale, în virtutea unui decret special, puteau fi dizolvate printr-o simplă hotărîre a ministrului de interne, iar consiliile municipale puteau fi numite de prefect (în orașele cu mai puțin de 10 000 de locuitori) sau de ministrul de interne în orașele mai mari.

Camera deputaților și Senatul au fost prorogate sine die, corpul funcționaresc supus unei epurări consistente, puterea fiind încredințată prefectilor, ale căror atribuții au fost sensibil sporite, și unui Consiliu Național creat prin Legea din 24 ianuarie 1941. Toate acestea au concurat la lichidarea treptată a structurilor politice și administrative specifice sistemului reprezentativ, pentru a face locul unui ierarhic autoritar. „După un an de putere — remarcă Roger Bourderon — statul francez a ajuns acolo unde era statul mussolinian către 1930 în distrugerea sistemului politic anterior... și în instaurarea unui sistem nou”⁹¹.

Acestui sistem i-a lipsit existența unui partid fascist, a unei forțe politice care să se impregneze structurilor totalitare ale statului edificat. Trebuie să consemnăm însă că regimului ca atare nu i-a lipsit tendința de a crea o atare forță politică ce ar fi trebuit să dezvolte o mișcare organizată de mase pentru susținerea mai activă a regimului. Adepții acestei idei se găseau, fără doar și poate, în rândurile celor ce făcuseră parte din diversele ligi fasciste, unii regăsindu-se chiar printre membrii Parlamentului în cadrul căruia au formulat deschis o asemenea opțiune. La 1 iulie 1940, Pierre Laval, de exemplu, spunea : „Nu mai există partide și nici nu va mai fi vreodată loc pentru vreun partid sau, mai degrabă, nu va exista decît un singur partid, cel al tuturor francezilor, un partid național care va furniza cadrele activității naționale”⁹². Cîteva zile mai tîrziu, în coloanele gazetei „L'Oeuvre”, un oficios al „revoluției naționale”, Marcel Déat exprima ideea că „Partidele sînt moarte... Franța nu va mai fi reconstruită pe echivocul unei uniuni naționale... Ne trebuie, ca și altor popoare care au făcut revoluția lor, cum ar fi Italia, Germania... un partid unic care, alături de stat și guvern, încadrează, însuflețește, susține națiunea. Parlamentul odată dispărut, partidul singur va asigura contactul între guvern și opinia publică”⁹³.

La proiectul lui Marcel Déat au aderat mai întîi deputații care au subscris „moțiunea Bergery”, adoptată în Parlament la 10 iulie 1940 și prin care 68 de membri ai Adunării Naționale optaseră pentru o nouă ordine, autoritară, națională și socială, pentru reconstrucția Franței care urma să fie integrată în noua Europă. S-a constituit un „Comitet director” care a făcut eforturi să-l atragă în noul partid și pe mareșalul Pétain, consultat fiind și delegatul Ministerului Afacerilor Străine al Germaniei pe lîngă comandamentul militar german din Franța, dr. Schleier. Motivarea acțiunii de făurire a unui asemenea partid, doctrina și structura organizatorică au fost fixate într-un raport al lui Marcel Déat elaborat între 10 și 25 iulie și predat

⁸⁹ Germaine Willard, *op. cit.*, p. 181—182.

⁹⁰ Maurice Thorez, *Otak nazîvaemoi «nationalnoi revoluții» vo Frantzii*, în „Kommunisteskkii International”, nr. 5 din mai 1941, p. 19.

⁹¹ Roger Bourderon, *op. cit.*, p. 39.

⁹² J.P. Cointet, *op. cit.*, p. 2.

⁹³ *Ibid.*

șefului statului, mareșalul Pétain, la 27 iulie 1940, semnat fiind de secretarul Comitetului de organizare a Partidului național unic⁹⁴.

La începutul anului 1941, acest proiect începuse chiar să capete contur concret, constituindu-se un „Comitet însărcinat de a organiza adunarea pentru revoluția națională”⁹⁵. Încercarea a eșuat însă. Rivalitățile dintre diferitele grupuri — darioțiști, franciști etc. — au împiedicat constituirea efectivă a unui asemenea organism politic, astfel că unele din atribuțiile ce i-ar fi revenit, în special pe linia realizării unui suport de masă pentru regim, le-a exercitat „Legiunea foștilor luptători” sub semnul „fidelității față de mareșal”, dublind în fapt organele represive ale regimului.

Concepția și practica propriu-zisă a organelor de justiție și poliție relevă cu prisosință caracterul totalitar al regimului de la Vichy. Astfel, dacă inițial aceste organe nu includeau în aceeași categorie de criminalitate pe delinvenții de drept comun cu acuzații politici, ulterior, din ce în ce mai frecvent, au fost aduse acuze de apartenență la organizații sau participare la acțiuni antistatale stabilite după criteriul discriminării, politice, ideologice sau rasiale, și care au vizat categorii întregi de francezi. Pe baza acestora, regimul a exclus din comunitatea națională oameni puși în situația de a-și exercita profesiunea în virtutea originii sau a actelor comise și calificate ca incompatibile cu legislația adoptată.

Instalarea de tribunale excepționale, multiplicarea sarcinilor și a serviciilor de poliție au adăugat noi piese în arsenalul forțelor represive specifice unui stat totalitar. Și nu numai forțe de poliție ca organe administrative constituite, ci și formațiuni mai mult sau mai puțin independente, cu un evident caracter politic, așa cum au fost „Grupele de protecție” ale colonelului Groussard — prima miliție a revoluției naționale. Chiar dacă aceste „grupe de protecție” n-au avut o existență îndelungată fiind dizolvate de Pierre Laval, fenomenul ca atare este edificator pentru sesizarea unor tendințe mai profunde ale regimului.

Cu ajutorul forțelor represive, regimul a desfășurat o intensă acțiune de asuprire politică ce i-a afectat, începând mai ales din toamna anului 1940, îndeosebi pe comuniști dar și pe socialiști, pe republicanii spanioli refugiați ca și pe toți aceia, care, într-un fel sau altul, nu împărtășeau punctele de vedere ale regimului. Arestările la domiciliu, detențiunile preventive, internările administrative ordonate de către prefecți, independent și nu de puține ori în pofida hotărârilor exprimate în instanțele judecătorești, deportările în Algeria etc. s-au ținut lanț, oferind un indice în plus, deosebit de revelator, pentru procesul de accentuare continuă a trăsăturilor totalitare caracteristice regimului de la Vichy. Mulți dintre cei arestați au ajuns nu numai în închisori, ca cele de la Montluc și Lyon, dar și în lagăre de concentrare, așa cum a fost lagărul de la Vernet.

Pentru o eficiență sporită a măsurilor represive îndreptate împotriva rezistențelor, în aprilie 1942 s-a recurs la o centralizare a întregului aparat polițienesc german din Franța sub comanda generalului SS Karl Oberg, iar în iulie același an, șeful poliției franceze, Bousquet, a semnat o înțelegere cu Karl Oberg prin care s-au pus de acord formele de acțiune ale celor două organe represive, poliția franceză fiind practic pusă sub supravegherea mai atentă a ocupantului. Nu numai atât, dar Comandamentul jandarmeriei a fost trecut sub ordinele directe ale lui Laval, concomitent cu o fortificare a grupărilor paramilitare denumite „Service d'ordre legionnaire” și a formațiunilor de poliție specializate, așa-numitele „brigăzi speciale”, care, în colaborare cu Gestapoul, acționau pentru identificarea patrioților încadrați în rezistență. Astfel, numai una din aceste „brigăzi speciale”, cea aflată sub conducerea comisarului David, a arestat, între 1941—1944, 2 071 patrioți, dintre care 495 au fost predați naziștilor, iar 125 împușcați⁹⁶. Printre cei arestați, condamnați și închiși de forțele represive ale Vichyului au fost și patrioți români aflați în Franța. Condamnați de către așa-zisele tribunale franceze de la 2 la 4 ani închisoare, compatrioții noștri urmau să-și facă «pedeapsa» lor în diferite închisori din Franța. Aceasta era cel puțin convingerea avocaților francezi, bazată pe legile tradiționale franceze... „Nemții și trădătorii însă, care cunoșteau perfect de bine curajul acestor bărbați și femei și sentimentele populației față de dinșii, pătrunși de o adevărată frică cu ocazia evenimentelor prezente, i-au deportat pe toți în Germania”⁹⁷.

⁹⁴ Ibidem, p. 17—22.

⁹⁵ Germaine Willard, *op. cit.*, p. 184—185.

⁹⁶ Henri Michel, *Histoire de la Résistance en France (1940—1944)*, P.U.F., Paris, 1962, p. 121.

⁹⁷ „România liberă” (Paris) din iunie 1944.

La ordinele ocupantului, regimul de la Vichy a fost în situația umilitoare pentru conștiința politică a francezilor de a-i preda Reich-ului nazist pe toți germanii care-și găsiseră loc de refugiu în Franța după ianuarie 1933. Erau astfel încălcate cu brutalitate legile elementare ale ospitalității din care națiunea franceză își făcuse un renume de-a lungul timpului, prin care își atrăsese simpatia și prețuirea oamenilor cu vederi progresiste, democratice de pe multe meridiane ale lumii.

Dintr-o perspectivă similară poate și trebuie să fie văzută politica antisemită adoptată în mod oficial de regimul vichyst, care la 18 octombrie 1940 a dat publicității un „statut al evreilor“, aceștia fiind excluși din administrație, învățământ și armată, din presă, de la radio ș.a.m.d. În martie 1941 a fost creat un Comisariat general pentru problemele evreiești, care a fost pus sub comanda unui foarte cunoscut antisemit Xavier Vallat. N-au lipsit acțiunile de confiscare a bunurilor aflate în posesia evreilor, internarea lor în lagăre, regimul de la Vichy implicându-se direct, din 1942, în deportările masive de evrei pe care le-au făcut hitleriștii. „Antisemitismul — scrie Jacques Madaule — era un ingredient al «revoluției naționale»“⁹⁸.

Noua ordine politică pe care o voia regimul de la Vichy a încercat să o completeze și cu o nouă „ordine morală“, pentru făurirea căreia a recurs și la serviciile bisericii. În cadrele Vichyului, biserica și-a regăsit un loc oficial, prin proclamarea ei ca instituție de stat, redându-i-se totodată vechi privilegii după înlăturarea legilor laice. Ierarhia catolică, drept răspuns, l-a susținut pe mareșal și regimul care-și propunea resuscitarea „virtuților tradiționale“ ale națiunii și luptei contra materialismului. Pe o poziție similară s-a situat și ierarhia bisericii protestante și una și cealaltă nefiind impresionată doar de „mitul mareșalului“, ci de măsurile favorabile lor pe care le-a luat regimul, cum au fost: susținerea de către stat a școlilor bisericii, modificarea manualelor școlare, în care s-au introdus elemente religioase, iar educatori religioși au fost angajați pe lângă „șantieretele tineretului“. De aceea, la 24 iulie 1941, cardinalii și episcopii Franței au făcut guvernului o declarație de loialitate, iar pastorul protestant Marc Boegnier, la un congres al studenților din septembrie același an, a vorbit de „necesitatea imperioasă de a susține și mai mult pe mareșalul Pétain și pe cei care lucrează pe linia sa. Noi îi datorăm încrederea, atașamentul și rugăciunile noastre“⁹⁹.

O imagine cit de cit completă despre regimul de la Vichy nu poate să nu releve ca element component esențial relațiile sale cu Germania nazistă, relații de „colaborare“, firește în condițiile impunerii și respectiv acceptării (de nevoie) a unui statut întemeiat pe inegalitate între părți. Oricum, colaborarea izvoră din natura însăși a lucrurilor așa cum existau ele după înfringerea Franței, Germania fiind prima interesată în realizarea unei asemenea colaborări, deoarece o exploatare maximă a resurselor economice de care dispunea Franța era mai ușor de realizat dacă exista un intermediar, rezistența poporului francez putând fi sensibil diminuată în condițiile în care exigențele Reichului se exprimau prin intermediul unui canal național oficial. Generalul Doyen, președintele delegației franceze pe lângă Comisia germană de armistițiu, releva, în acest sens: „Germania nu poate suporta povara covârșitoare de a administra și reorganiza Europa decît dacă găsește concursul guvernelor responsabile și al autorităților constituite... Iată de ce colaborarea franceză, care-i permite să folosească un corp de funcționari a cărui valoare o apreciază, îi este o ușurare prețioasă“¹⁰⁰.

Colaborarea cu Germania nazistă a fost stimulată și de partea franceză, atît în zona ocupată cit în și cea „liberă“, regimului de la Vichy fiindu-i necesară această colaborare — așa cum declara generalul Huntziger — în încercarea „de a salva țara de revoluție și de ruină“¹⁰¹. Colaborarea era deci impusă nu numai de învingător dar și de gîndurile, aspirațiile și proiectele politice proprii forțelor franceze de dreapta și de extremă dreaptă, exprimate fără dubii de Pierre Laval la 10 iulie 1940: „Noi trebuie să practicăm o colaborare loială cu Germania și Italia și să ne integrăm, cu sinceritate și bună-credință, într-o Europă continentală reor-

⁹⁸ Jacques Madaule, *Istoria Franței*, vol. 3, Editura politică, București, 1973, p. 235.

⁹⁹ Pierre Bolle, *Les protestants français et leurs églises pendant la seconde guerre mondiale*, în „Revue d'histoire moderne et contemporaine“, tome XXVII, aprilie-iunie 1979, p. 287.

¹⁰⁰ *Documents de Délégation française auprès de la Commission allemande d'armistice*, vol. IV, p. 649.

¹⁰¹ *Ibidem*, vol. I, p. 108.

ganizată”¹⁰². În același sens, la 30 octombrie 1940, după ce colaborarea începuse să devină o realitate, depășind stadiul principiilor și al convenirii asupra formelor concrete de realizare, mareșalul Pétain însuși, referindu-se la întâlnirile de la Montoire din 21 și 24 octombrie (pe 21 octombrie Laval, Hitler și Ribbentrop ; pe 24 octombrie Pétain și Hitler), declara : „O colaborare a fost proiectată între țările noastre. Am acceptat... principiul... în cadrul unei activități constructive a noii ordini europene”¹⁰³.

Domeniul esențial de realizare a unei colaborări cit mai strânse a fost pentru Germania cel economic și în împlinirea dorinței sale au venit fără prea multe insistențe sau presiuni deosebite și reprezentanții marii burghezii franceze, cu atât mai mult cu cât, în mod oficial, intenția Reichului nu era de a afecta interesele de clasă, ci numai de a repara, folosind la nevoie forța, „greșelile” comise de Franța în 1919. Și credem că este ilustrativă în acest sens declarația pe care Hemen, șeful delegației economice germane la Conferința de armistițiu de la Wiesbaden, a făcut-o la 24 noiembrie 1940 lui Duchemin, reprezentantul patronatului francez în legătură cu industria chimică : „Nu vrem să vă facem să pierdeți capitaluri, nici să reduceți muncitorii la șomaj. Nu este vorba pentru noi să vă ruinăm. Voi existați, este un fapt, dar trebuie să continuați a exista în cadrul european”¹⁰⁴.

Cu sau fără asemenea asigurări oficiale, reprezentanți ai diferitelor firme franceze au colaborat cu cele germane, livrând materii prime, inclusiv din cele provenite dintr-o parte sau alta a imperiului colonial francez (fosfați din Tunisia, Algeria și Maroc) sau produse finite ale întreprinderilor industriale. Louis Renault, de pildă, „spontan, fără să fi fost invitat de germani, se oferi să pună la dispoziția lor un atelier de tunuri”, relata după război un martor ocular, în cadrul anchetei oficiale care a investigat fenomenul colaborării cu Germania¹⁰⁵. S-au creat societăți mixte ca Société Francolor (între trustul francez Kuhlmann și I. G. Farben Industrie), servicii speciale pentru a răspunde comenzilor germane ca cel de la Paris, care a început să ființeze la 20 iulie 1940, trecându-se la negocieri de ansamblu, începute la Montoire, prin care Vichyul s-a angajat să livreze Germaniei o serie întreagă de materii prime, unele din zona „liberă” (bauxită, aluminiu), altele aduse din colonii (cauciuc, fosfați, cacao, arahide, banane etc.). Vichyul s-a angajat să favorizeze folosirea de către Germania nazistă a forței de muncă franceze, cerind, de exemplu, prin intermediul Ministerului Muncii, ca serviciile germane de recrutare să fie considerate oficii ordinare (30 noiembrie 1940), ori susținând că „serviciile franceze... să colaboreze larg cu serviciile germane de recrutare” (21 martie 1941). În plus, guvernul de la Vichy a acceptat, în noiembrie 1940, ca, în discordanță cu dreptul internațional, prizonierii de război francezi să fie folosiți la muncă, inclusiv în industria producătoare de armament¹⁰⁶.

Prin politica sa economică, Vichyul a ieșit în împlinirea și a altor exigențe naziste, care vizau, în perspectivă, o înfeudare și mai pronunțată față de Reich. Căci dacă Germania ținea să facă din Franța un simplu apendice al economiei sale, în primul rând o sursă de materii prime și de aprovizionare cu produse agro-alimentare, Pétain ținea să proclame : „Franța va redeveni ceea ce n-a încetat niciodată să fie, o națiune esențialmente agricolă”, astfel că în mod îndreptățit organul ilegal de presă al Partidului comunist scria că, prin acest apel de „revenire la pământ”, mareșalul creditează „pierderea independenței economice și politice a țării”¹⁰⁷. Sesizând adevărata esență a relațiilor de „colaborare” economică între Reich și Franța (zona ocupată și cea „liberă”) patrioții români înrolați în rezistența franceză scriau pe această temă în aprilie 1944 : „Puțin câte puțin nemții au pus mina pe toată organizația economică a țării. Cu ajutorul marilor trusturi, industria franceză a fost pusă în serviciul necesităților Germaniei, agricultura trebuințelor nemțești... Pierzând bogățiile economice ale țărilor ocupate de la est, fiind pe cale de a pierde pe cele ale Europei centrale și balcanice din cauza înaintării armatei roșii, naziiștii sînt nevoiți să stoarcă Franța de toate avuțiile sale. Asistăm astfel la o agravare nemaiauzită a condițiilor de viață.

Mii și mii de vite sînt expediate în fiecare săptămînă spre Germania, pe cînd populația franceză, aceea ce trăiește pe tichete, n-a avut decît 120 grame de carne pe lună. Mii de litri de lapte sînt rechiziționate de nemți, pe cînd copiilor le lip-

¹⁰² Apud : Germaine Willard, *op. cit.*, p. 186—187.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 188.

¹⁰⁴ Apud : Yves Durand, *Vichy, 1940—1944*, Bordas, 1972, p. 42—43.

¹⁰⁵ Germaine Willard, *op. cit.*, p. 188.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 190—191.

¹⁰⁷ Germaine Willard, *op. cit.*, p. 195.

sește și că numai 30 de grame de unt sînt date populației. În curînd chiar și piinea va lipsi, se vîd de acum cozi în fața unor brutării căci în regiunea pariziană I 500 au fost închise. Tot cărbunele pleacă în Germania și un mare număr de meseriași nu mai au posibilitatea de a-și continua munca lor”¹⁰⁸.

O colaborare foarte strînsă a fost realizată în acțiunea împotriva clasei muncitoare, a altor forțe progresiste și democratice, care s-au angajat într-o rezistență din ce în ce mai puternică atît față de forțele ocupantului, cit și față de regimul de la Vichy. Pentru Reich era, fără îndoială, de preferat ca cei care luptau „pentru libertatea și independența Franței” să fie reprimați de forțele franceze înseși. Hitler avea s-o și spună expresis verbis: „În loc de a face poliție cu soldații noștri, s-o facem cu polițiștii și jandarmii lui Pétain... Este o economie de forțe”¹⁰⁹. Prin aceasta, nu numai că autoritățile naziste puteau lăsa impresia unui ocupant „blind”, dar aveau și posibilitatea de a urmări cu mai multă eficiență lovirea inamicului, poliția franceză fiind în posesia unor informații anterioare pe baza cărora se realizează supravegherea și detectarea suspecților.

Pe temeiul colaborării economice și politice, Germania a avut nu numai posibilitatea de a transfera „legal” în Reich o bună parte a bogățiilor materiale și umane de care dispunea națiunea franceză, dar de a folosi acest potențial și în plan militar. Regimul de la Vichy avea în subordine directă nu doar ceva mai mult de 1/3 din Franța dar și imperiul colonial, mai puțin Indochina, liberă de orice ocupație, și o parte din Africa, asupra căreia nu se mai realiza un control efectiv. Ori, Africa de Nord era de o importanță strategică deosebită pentru războiul în Mediterana; Dakarul era una dintre cele mai bune baze aeriene și de submarine; Madagascarul se situa pe ruta Capul Africii—Indii; Siria era o cale accesibilă spre Egipt. În caz de extindere a conflictului în afara Europei, cum avea să se și întîmple, acest imperiu oferea excelente posibilități pentru operații militare împotriva Angliei, a zonelor sale de influență. O posibilitate evocată ca atare în timpul întrevederilor din 10 decembrie 1940, — la care partea franceză a fost reprezentată de Laval, de Brinon, generalul Huntziger și amiralul Darlan, iar cea germană de generalul Warlimont, lt. col. Speidel și Otto Abetz — și în cursul cărora Laval a declarat că „Franța acceptă eventualitatea unui război cu Anglia”¹¹⁰. În mai 1941 s-a ajuns să se încheie, la Berchtesgaden, acorduri militare, semnate din partea franceză de amiralul Darlan, prin care se acordau Germaniei naziste baze militare în Siria și Tunisia.

Colaborarea militară n-a mers însă mai departe cel puțin din două motive. Întîi de toate, Hitler n-a vrut să o adîncească, considerînd Vichyul un „aliat” care în plan militar nu-i putea aduce servicii deosebite, dar care, în caz de victorie, ar fi emis pretenții la împărțirea prăzii. În al doilea rînd, datorită faptului că în sinul guvernului de la Vichy, deși existau veleități antibritanice (Laval declarase la 10 decembrie 1940: „Noi dorim victoria Germaniei”), totuși exista un grup proeminent de politicieni care se pronunțau pentru a se păstra o anumită distanță față de Reichul hitlerist, cerînd ca Franța să nu se transforme în „soldatul Germaniei”, pentru a nu se ajunge la ruptura oricărui punct de legătură cu anglo-saxonii. Sub o asemenea influență s-a ajuns să se angajeze la Madrid negocieri economice cu Anglia iar, în octombrie 1940, „un trimis special” al Vichyului a ajuns la Londra pentru a încheia un „modus-vivendi franco-englez”¹¹¹.

Regimul de la Vichy, prin natura împrejurărilor istorice în care a apărut, dar, mai ales, prin structura sa intimă, a fost de la început un organism minat de grele și insurmontabile contradicții. Aceste contradicții i-au provocat o slăbiciune pe care n-a putut-o depăși, care s-a accentuat odată cu trecerea timpului, fiind vizibilă încă din 1942 cînd și-au făcut apariția primele defecțiuni, colaboratori apropiați ai lui Pétain părăsind scena politică vichystă. Așa a fost cazul armatorului din Marsilia, Jean Fraissinet, al lui Charles Vallin, colaborator apropiat al colonelului de la Rocque, sau al lui Georges Lamarque, unul din șefii organizației „Mouvement Compagnon”. Opoziția față de regim a cuprins treptat funcționari din ierarhia superioară, iar din 1942 neliniștea a cuprins și organele de ordine, poliția și jandarmeria.

Factorul esențial al crizei politice care a cuprins regimul avea să-l constituie însă rezistența populară, care și-a făcut simțită prezența în 1941, s-a amplificat

¹⁰⁸ „România liberă” (Paris) din aprilie 1944.

¹⁰⁹ Germaine Willard, *op. cit.*, p. 196—197.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Henri Michel, *Sur Pétain et Vichy*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 23.

în 1942 și a căpătat proporții de masă în ultima parte a existenței regimului. Ea a cunoscut acest proces continuu de creștere, generată fiind de situația economică grea, de constrangerile antidemocratice ale regimului, de afectarea gravă a sentimentului național sensibil reactivat după revenirea treptată din atmosfera apăsătoare a derutei care a urmat imediat după înfringere. Rezistența a fost fermentul viu care a provocat o schimbare radicală a raportului de forțe în interiorul regimului, derularea acestui proces fiind sensibil ușurată de apariția și desfășurarea concomitentă a unui alt fenomen, și el foarte semnificativ, acela al eroziunii treptate pe care a cunoscut-o baza socială a Vichyului constituită cu precădere de țărănime.

Eroziunea internă a regimului, dezagregarea treptată a structurilor politice și instituționale edificate, incapacitatea tot mai pronunțată de a asigura, chiar și cu ajutorul ocupantului, un minimum de siguranță pentru desfășurarea activității economice și a vieții sociale în general, au condus la subțierea și a sprijinului pe care i l-a acordat marea burghezie, principalul profitor al regimului, de care a căutat să se desolidarizeze înainte de a fi fost prea târziu. Această tendință a devenit realitate cînd inițiativa ducerii războiului a trecut definitiv de partea Națiunilor Unite și, mai ales, cînd Franța însăși cu forțele ei sănătoase, interne și externe, angajate și călitate în focul viu al rezistenței, a făcut front comun cu aliații pentru a-și aduce propria contribuție nu numai la eliberarea teritoriului național dar și la înfringerea definitivă a Germaniei hitleriste.

MARIN BADEA

VOLUM DE DOCUMENTE CONSACRAT POLITICII EXTERNE A ROMÂNIEI *

Institutul Hoover, din cadrul Universității Stanford din California, a fost fondat de fostul președinte al S.U.A. Herbert Hoover. Este un important centru de cercetări interdisciplinare, care are ca scop declarat studiul problematicei războiului, păcii și revoluției în epoca contemporană. Încă de la creare, Institutul a inițiat o activitate vastă de colecționare de fonduri arhivistice privind chestiunile propuse cercetării. În acest cadru, problemele istoriei României s-au aflat în atenția institutului chiar din 1919, cînd profesorul

Ephraim D. Adams, șeful echipei de achiziții, a contactat delegația română la Conferința de pace de la Paris, solicitînd materiale asupra participării țării noastre la primul război mondial. Ulterior, în perioada interbelică, prof. Golder și Gardner Richardson au vizitat România, întîlnindu-l pe Nicolae Iorga și stabilind legături cu principalele edituri în vederea asigurării unei colaborări de durată. Astăzi, fondurile românești aflate în biblioteca și arhiva Institutului Hoover numără circa 12 000 volume, 375 documente guvernamentale, 50 titluri de ziare și periodice, precum și o serie de arhive personale ale unor diplomați și oameni politici români, între care amintim pe I.G. Duca, George I. Duca,

D. Danielopol, Radu Irimescu, N. Titulescu.

Pentru a face cunoscut acest bogat tezaur istoriografic, institutul a inițiat editarea unui corpus de documente — din care au apărut cîteva volume — sub titlul generic de *Hoover Archival Documentaires*. Scopul publicării, mărturisit de editor, „este de a pune într-o nouă lumină unele din evenimentele importante privind Statele Unite sau istoria universală a secolului XX”.

Volumul de față este realizat de profesorul Walter M. Bacon jr., de la Universitatea Nebraska din Omaha, cunoscut specialist în domeniul relațiilor internaționale ale Europei de răsărit și, în special, a politicii externe în perioada interbelică. Dealtfel, el și-a obținut titlul de doctor, în 1975, cu dizertația *Nicolae Titulescu și politica externă a României. 1933—1934*.

* *Behing Closed Doors. Secret Papers on the Failure of Romanian-Soviet Negotiations, 1931—1932*, translated, with an introductory essay, by Walter M. Bacon jr., Hoover Institution Press, Stanford University, California, 1979, 212 p.

Referindu-se la conținutul volumului, W. Bacon scrie, de la bun început, că documentele înfățișează „mijloacele prin care un stat mic, părăsit de prietenii săi și presat de inamicii săi a reușit să apere patrimoniul său național. Documentele vor lămuri de asemenea cititorul despre politica Poloniei și Franței, mai ales cea reprezentată de Josef Beck și Edouard Herriot. Împreună cu documentele franceze, ruse și poloneze publicate, conținutul acestui volum oferă o imagine în cele mai mici amănunte asupra unui important episod diplomatic din perioada interbelică — negocierile româno-sovietice pentru un pact de neagresiune în 1931 și 1932” (p. XV).

Studiul introductiv ce deschide volumul întreprinde un scurt istoric al relațiilor româno-ruse în epoca modernă, punând în lumină principalele manifestări și împliniri — care au culminat cu Marea Unire din 1918 — ale luptei pentru libertate națională și unitate a românilor. Sînt relevante, în acest sens, obstacolele ridicate în fața realizării idealurilor poporului român de politica expansionistă a marilor puteri europene.

În ceea ce privește politica externă a României după 1918, W. Bacon apreciază că statul român a urmărit, pe de o parte, să încheie un sistem de alianțe — Mica Înțelegeră (România, Cehoslovacia, Iugoslavia), alianța româno-polonă și alianța româno-fran-

ceză —, ca o stavilă în fața tendințelor revizioniste, iar pe de altă parte, să rezolve pe calea tratatelor chestiunile litigioase. Un exemplu în această direcție îl oferă Conferința de la Viena din 1924 privind discutarea problemelor româno-sovietice în suspensie (inclusiv cea a Basarabiei) și stabilirea de relații diplomatice. Adeziunea României la Tratatul general de neagresiune Briand-Kellogg — ratificată de parlament la 31 ianuarie 1929 — și semnarea, la 9 februarie 1929, alături de U.R.S.S., Polonia, Estonia și Lituania a Protocolului de la Moscova („protocolul Litvinov”) privind aplicarea prevederilor tratatului Briand-Kellogg au deschis noi punți pe calea normalizării raporturilor româno-sovietice. O etapă a acestui drum ne-o dezvăluie și mărturiile cuprinse în lucrarea de față.

Documentele publicate fac parte din colecția „N. Titulescu” a arhivei Institutului Hoover. Walter M. Bacon jr. a selectat 103 piese documentare, apreciate ca cele mai semnificative, dintr-un total de 440, toate vizînd raporturile româno-sovietice în anii 1931—1932. Majoritatea lor o formează telegrame, depeșe, memorii interdepartamentale etc. — sub formă de copii —, care au fost folosite, inițial, de N. Titulescu. Întregul material este structurat cronologic în cinci secțiuni.

Prima dintre acestea grupează documente ce răspund genericului *Preliminarii la negocieri, mai-decembrie 1931*. După cum se știe, în perioada

posterioră semnării Protocolului de la Moscova, problema încheierii pactelor bilaterale de neagresiune a reținut tot mai insistent atenția cercurilor diplomatice europene. În împrejurările din primăvara anului 1931, ale înrăutățirii situației internaționale, ca urmare a revanșismului german în creștere, a agresiunii japoneze în Manciuria, Polonia a urmărit să semneze un tratat de neagresiune cu Uniunea Sovietică, în cadrul unui sistem care trebuia să cuprindă tratate bilaterale similare încheiate între Franța, țările baltice, România și statul sovietic.

Dealtfel, primul document de la această secțiune prezintă inițiativa poloneză, prin care se sonda opinia guvernului român în legătură cu următoarele chestiuni: „1. Este dispus guvernul român să semneze un tratat bilateral de neagresiune cu Uniunea Sovietică? 2. În caz afirmativ, este dispus guvernul român să se folosească de asistența Poloniei în eventualitatea unor negocieri în legătură cu încheierea acestui tratat? 3. Care este părerea guvernului român în legătură cu finalul proiectului de tratat polono-sovietic; tratatul româno-sovietic să fie similar tratatului polono-sovietic, deoarece prin forța lucrurilor el nu poate fi identic?” (frontiera sovieto-polonă era recunoscută de ambele părți spre deosebire de cea sovieto-română, care nu era recunoscută — n.n.).

Guvernul român nu s-a entuziasmat în legătură cu utilitatea și șansele de reușită ale inițiativei poloneze. A răspuns afirmativ, propunînd și unele

formulări, care urmăreau a întări garanțiile Tratatului Briand-Kellogg și ale Protocolului de la Moscova și a exclude posibilitatea punerii în discuție a integrității teritoriale a României. Diplomația poloneză a acceptat cea mai mare parte a modificărilor, dar a socotit că formularea propusă de România a fi încorporată tratatului preconizat („respectarea integrității teritoriale reale”) ar constitui „un impediment serios la negocieri cu Rusia; că această idee ar trebui exprimată în altă formă” și că textul preambulului polonez în care este exprimată dorința de a consolida situația politică în Europa de răsărit reprezintă „o garanție suficientă în această privință” (doc. 3). La 25 august 1931, s-a înaintat ambasadorului Poloniei la București proiectul român al Tratatului de neagresiune dintre România și Uniunea Sovietică. În concepția românească acest act politic trebuia să extindă și să consolideze tratatele existente, să asigure „integritatea teritorială de fapt și independența politică prezentă a celeilalte părți contractante”, iar „toate problemele și litigiile de orice natură care s-ar ivi între ele... să le supună concilierii și arbitrajului” (doc. 5).

Trecind în revistă inițiativele poloneze și cele sovietice, prin intermediul acestora, de a iniția tratative cu România în vederea încheierii unui tratat de neagresiune, Walter Bacon remarcă lipsa de entuziasm a guvernului român pentru acest proiect, deoarece nu soluționa litigiile existente între statele român și sovietic. „După cât se pare — scrie el — Ghika (Dimitrie Ghika, ministru de externe în guvernul lui N. Iorga — n.n.) nu

intenționa să-i spună lui Szembek (contele Jan Szembek, ministrul Poloniei la București — n.n.) pe față că România nu dorește un tratat neesențial de neagresiune cu Uniunea Sovietică, că nu dorește să negocieze un asemenea tratat și, foarte sigur, nu dorește să inițieze asemenea negocieri. În schimb, el și, potrivit dispozițiilor sale, alți diplomați români au spus reprezentanților francezi că primejdia inițierii de discuții cu sovieticii depășea cu mult orice avantaje care ar fi putut să rezulte. Litvinov, după cum se poate vedea din documente sovietice, nici el nu părea să aibă mai mult entuziasm”. În același timp, Nicolae Titulescu, care a aflat de inițiativa poloneză de la aceștia, a avertizat asupra efectelor posibile asupra integrării teritoriale a României ale unui tratat de neagresiune care ar fi inclus prevederi de arbitraj și conciliere. În formularea textului telegrammei sale, Titulescu a indicat în mod clar refuzul său de a fi lăsat în afara procesului negocierilor româno-sovietice, o notificare pe care el a repetat-o în mod frecvent în lunile următoare.

Franța insistând pe lângă Polonia și România pentru grăbirea încheierii unor tratate concomitente de neagresiune, guvernul român a angajat contacte directe cu guvernul sovietic. Documentele referitoare la acest moment sînt reunite sub titlul *Negocierile de la Riga, ianuarie 1932*. Delegația română a fost condusă de Mihai Sturdza, iar cea sovietică de B. S. Stomoniakov. Pentru a evita divergențele și a netezi calea negocierilor, delegația României a propus reprezentantului sovietic să accepte o redactare a tratatului de neagresiune

care să elimine orice mențiune despre existența vreunui diferend între cele două state. Viziunea românească asupra viitorului tratat de neagresiune era aceea că el trebuia să fie o repetare a stipulațiilor cuprinse în pactul Briand-Kellogg, dublate de angajamentul României de a păstra o neutralitate absolută în cazul cînd U.R.S.S. ar fi fost atacată de un alt stat. Walter Bacon afirmă că fraza cheie a noului proiect românesc de tratat (care se baza pe cel polonez) era cuprinsă în art. I, paragraful 2, ce prevedea că, actele considerate ca fiind contrarii conceptului de neagresiune „sînt orice acte de violență care periclitează integritatea și inviolabilitatea teritoriului care în prezent se găsește sub suveranitatea celeilalte părți contractante, cit și în ceea ce privește independența sa politică” (doc. 23). „Acest pasaj — scrie W. Bacon — implica recunoașterea de facto a sovieticilor că Basarabia se afla sub suveranitatea României și reprezenta prima prioritate negociaabilă a României. Pe de altă parte, preambulul sovietic afirma că, stabilirea unor asemenea relații nu aduce nici un prejudiciu litigiului existent între cele două părți contractante în legătură cu Basarabia”. Faptul că România și Uniunea Sovietică și-au menținut cu intransigență pozițiile pe parcursul celor cinci runde de convorbiri, tratativele s-au suspendat, fără a se preciza termenul reluării lor.

Un alt grup de documente se referă la *Evenimentele din februarie pînă în iunie 1932*, epoca în care lui Nicolae Titulescu i s-a încredințat conducerea tuturor negocierilor româno-sovietice. Eforturile României au

fost orientate spre a dobindi sprijinul aliatelor, Franța și Polonia, pentru a putea să semneze tratatul de neagresiune în condițiile respectării punctului său de vedere. Și acesta consta, întâi de toate, în abținerea lor de la semnarea unor tratate de neagresiune cu statul sovietic pînă în momentul cînd și guvernul român era în măsură să o facă. Diplomația franceză a sprijinit poziția adoptată de România. Astfel, într-o convorbire avută la Geneva, în martie 1932, Tardieu i-a replicat lui Litvinov — care declarase „că sovieticii nu înțeleg să rezolve problema Basarabiei prin forță însă că au cerut (negociatorilor — n.n.) să facă rezerve în această problemă” — că „trebuie găsită o formulă care să înlăture orice cauză de conflict armat cu România dintr-un eventual pact de neagresiune și în acest scop este mai bine ca sovieticii să nu facă nici o rezervă” (doc. 53). Polonezii — după cum se remarcă în studiul introductiv — nu i-au sprijinit pe români tot atît ca francezii. În dorința lor de a încheia un tratat cu Uniunea Sovietică, ei i-au presat pe estonieni să reia negocierile. La presiuni similare a fost supus și guvernul român. În timpul vizitei sale în România, la mijlocul lunii aprilie 1932, mareșalul Pilsudski a afirmat hotărîrea Poloniei de a semna tratatul de neagresiune cu U.R.S.S., chiar și în lipsa unei acțiuni concomitente a României (doc. 54).

În aceste împrejurări, N. Titulescu face o admirabilă analiză a situației create, optînd pentru continuarea politicii demne, de-sine-stătătoare a guvernului român. El scria la 22 aprilie 1932: „Semnarea de către Polonia fără România este echiva-

lentă cu denunțarea tratatului nostru de alianță. Ce trebuie să facă România? Ea trebuie să cercezeze aceste probleme în mod calm. Și pentru nimic în lume ea nu trebuie să ceară Poloniei să nu semneze fără noi. România în primul rînd trebuie să arate Poloniei că ea își sacrifică propriile ei interese dacă semnează fără noi și după aceea să-i spună, fă cum crezi. Dacă Polonia socotește că ea are o explicație rațională atît de puternică încît să o facă să semneze fără noi, ea va face aceasta oricare ar fi cererile noastre. Dacă însă Polonia își va da seama că sacrificînd România pentru blocul țărilor baltice ea de fapt se sacrifică pe ea însăși și dacă noi nu vom împiedica în nici un fel libertatea de acțiune pe care ea socotește că o are, atunci ea va reveni alături de România cum a revenit fiul risipitor. Altfel dacă noi intervenim și Polonia nu semnează, ea va pretinde că a făcut un sacrificiu să apere interesele noastre și va cere prețul acestui sacrificiu. Nu numai că noi nu-i datorăm nimic Poloniei pentru faptul că-și face datoria sa, deoarece Polonia își face datoria sa, însă noi evităm de asemeni să transformăm Polonia în salvatoarea României tocmai în momentul cînd ea era pe punctul să o abandoneze” (doc. 57).

În fața atitudinii hotărîte a guvernului român, diplomația franceză, impresionată probabil și de amenințarea României de a-și căuta aliați leali în altă parte, a acționat în sensul unei acomodări româno-sovietice, dar sfătuind guvernul român să fie mai maleabil (doc. 56, 57, 58, 60). Cu toate acestea guvernul român și-a menținut punctul de vedere.

Documentele de la secțiunea *Pactul polono-sovietic, iunie-iulie 1932* vizează evenimentele care au dus în cele din urmă la semnarea de către Polonia — în ziua de 25 iulie 1932 — a tratatului de neagresiune (Franța o va face și ea, la 29 noiembrie același an).

Faza finală, august-octombrie 1932 cuprinde materiale documentare care relevă că în timpul ultimelor zile din august și în tot cursul lunii septembrie convorbirile româno-sovietice, care treneau, au constituit grija activității diplomatice a Franței și a Poloniei, fiecare țară acționînd pe cont propriu și necoordonîndu-și acțiunile. Cînd colonelul Beck (ministrul de externe al Poloniei) a vizitat România în zilele de 29—31 august, el a fost de acord să dea instrucțiuni lui Stanislas Patek (ministrul Poloniei la Moscova) să prezinte proiectul de tratat al lui N. Titulescu lui Litvinov drept o propunere poloneză. Formula propusă de Titulescu era „un tratat de neagresiune care să nu conțină mai mult decît o reafirmare solemnă a tratatului Kellogg, cu mențiunile adăugate acestui tratat de Liga Națiunilor, întărite printr-un angajament reciproc de neutralitate în caz de agresiune” (doc. 85). Dacă U.R.S.S. l-ar fi acceptat, guvernul român ar fi fost de acord să-l semneze imediat.

O intervenție diplomatică franceză făcută pe lingă guvernul român și care avea aprobarea Uniunii Sovietice a propus o formulă de tratat româno-sovietic în trei puncte, care a dus la complicarea și mai mult a situației, punînd sub semnul eşecului planul româno-polonez. Noua formulă de tratat sugera: să nu se facă nici o mențiune în text în legătură cu pro-

121
blemele teritoriale sau alte litigii; să se menționeze „chestiuni litigioase” în protocolul de semnături; libertatea fiecărei părți să facă interpretări publice unilaterale asupra pactului după ce va fi fost semnat. Aceste propuneri cit și declarația guvernului francez că va grăbi semnarea tratatului franco-sovietic și nu va sprijini tactica de tergiversări a românilor, remarcă W. Bacon, a neliniștit guvernul de la București. În fața acestor presiuni, România, văzându-se izolată, a cerut Franței să sprijine demersul polonez pe lângă sovietici. Ca urmare a demersurilor Poloniei pe lângă U.R.S.S., Victor Cădere, ministrul României la Varșovia, s-a întâlnit cu Maxim Litvinov într-un tren care mergea de la Bialystok la Varșovia, prilej cu care s-a decis reluarea negocierilor la Geneva prin medierea guvernului polonez, deși nu s-a făcut nici un progres în legătură cu diferențele existente.

Consecvent cu demersurile sale anterioare, guvernul francez, prin Edouard Herriot, președintele Consiliului de Miniștri, i-a sfătuit pe români să reia tratativele la Geneva și să fie de acord cu includerea cuvintelor „diferende” și „teritoriale” în protocolul de semnături. De asemenea, el a sugerat ca negociatorul din partea României să fie o altă persoană decât Titulescu, pe care îl considera prea intransigent. Din documente rezultă că România a răspuns că, deși ea nu va recunoaște niciodată existența unor „litigii” sau „diferende” cu Uniunea Sovietică, îl va trimite pe Cădere la Geneva ca să continue negocierile cu Litvinov.

La Bad Gastein, Cădere acceptând varianta fran-

ceză, a cerut un schimb de scrisori franco-sovietice pentru garantarea securității României, așa cum de altfel România dăduse francezilor față de U.R.S.S. la semnarea tratatului de prietenie franco-român din 1926, dar francezii au refuzat (doc. 103). Cu toate eforturile făcute de România tratativele dintre Cădere și Litvinov au ajuns în impas, deoarece acesta din urmă a insistat pentru introducerea în tratat a termenului de „diferende ne-rezolvate” în loc de „diferende”, acceptat, în fața presiunilor, de România.

Venirea lui Nicolae Titulescu la conducerea Ministerului de Externe în a doua jumătate a lunii octombrie 1932 a dat un nou curs evoluției relațiilor româno-sovietice. Walter Bacon afirmă, în acest sens: „Lui Titulescu îi rămăsese să refacă ceea ce fusese stricat. În drumul său la București ca să preia portofoliul afacerilor externe, el a explicat francezilor obiecțiunile pe care le avea față de strategia lui Vaida. El avea intenția să elibereze Polonia și Franța de angajamentele acestora de a nu ratifica și a nu semna tratatele; el nu va fi niciodată de acord cu recunoașterea existenței unor «litigii» sau «diferende» cu Uniunea Sovietică; el nu va permite niciodată ca suveranitatea României în Basarabia să slăbească” (p. 22). Dealtfel, Titulescu însuși și-a definit esența poziției sale față de încheierea acestui act politic. „Din capul locului — a declarat el în Adunarea deputaților — țin să distrug o legendă, și anume aceea că în acțiunea ce am dus așa fi fost inspirat de un sentiment de ostilitate împotriva unui acord cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Îndrăznesc să

afirm că nu este nici un român mai pătruns decât mine de necesitatea pentru țara noastră a unor bune raporturi de vecinătate cu marea Republică de la Răsărit și nu este nimeni mai dornic decât mine de a putea relua, cu respectul intereselor noastre legitime, raporturi normale, spre propășirea și beneficiul ambelor noastre state” („Universul” din 25 noiembrie 1932).

„În timpul celor patru ani cit a fost ministru de externe, el a dovedit pe deplin această afirmație” — scrie W. Bacon —, enumerând în acest sens: semnarea de către România și Uniunea Sovietică a convențiilor privitoare la definirea agresiunii (iulie 1933); stabilirea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S. (iunie 1934); parafarea, în iulie 1936, la Montreux, între Titulescu și Litvinov a proiectului de protocol în care se stabileau principiile unui tratat de asistență mutuală ce urma să se încheie între România și U.R.S.S. pe baza respectării reciproce a independenței și suveranității naționale. „Ultimul act — remarcă W. Bacon — a constituit cauza directă a căderii lui de la putere în luna august 1936. Este într-adevăr o ironie faptul că Titulescu, care ajunsese la putere prin opunerea sa aparentă la relații româno-sovietice mai strinse, a căzut de la putere pentru faptul că le încurajase” (p. 23).

Prin conținutul său, acest volum de documente completează imaginea unor momente de semnificație din istoria diplomației românești. Peste timp se relevă încă o dată importanța deosebită a tratativelor ca autentic mijloc de soluționare a problemelor dintre state.

TEODOR POPESCU

SIMA QIAN :

AUTOR A 130 DE VOLUME DE ISTORIE A CHINEI ELABORATE ÎN SEC. II Î.E.N. (II)

Interesul suscitât în rindurile cititorilor revistei „Anale de istorie” de contactul cu opera marelui istoric chinez Sima Qian ne-a îndemnat să continuăm cu prezentarea — începută în nr. 3/1981 — unor pagini relevante din această creație memorabilă. Reamintim că selecția textelor s-a făcut din lucrarea însemnări istorice. Pagini alese, editată în limba engleză, în 1979, de Yang Xianyi și Gladys Yang.

De această dată ne-am axat mai îndelung atenția asupra unor relatări care, din punct de vedere cronologic, se referă la epoca istorică Zhanguo, cunoscută și sub numele de epoca „Statelor combatante” (475—221 î.e.n.). Sînt vremuri caracterizate de confruntări militare interstatale, de convulsii politice, de schimbări sociale profunde, avînd ca rezultat esențial împămîntenirea sistemului, a rînduieiilor feudale.

Acest capitol important de istorie a Chinei, Sima Qian ni-l restituie sub forma unor biografii consacrate unor anume oameni politici, bogate în date, fapte și, în același timp, pline de învățăminte pentru contemporanii săi, dar și pentru urmași. Cu o mare forță evocatoare, istoricul reînvie viața din acel trecut îndepărtat în multiplele sale fațete. Primul plan e dominat de sfera politică, în care acționează individualități puternice, se desfășoară confruntări militare crude, dar și lupte de idei acerbe.

Remarcăm interesul pe care el îl acordă învățaților, mai ales a acelor care, deși aparținînd unor straturi sociale umile, au ajuns să dețină, prin forța cugetului lor, cele mai înalte pirghii ale puterii. Ei, și nu regii sau prinții pe care-i slujeau, au fost aceia care, prin înțelepciune și fermitate, impunînd legi și reforme favorabile, au contribuit într-o măsură decisivă la întărirea puterii centrale în detrimentul privilegiilor nobilimii, la făurirea armăturii politice pe care s-a fundat statul unitar și centralizat chinez. În tabloul de o policromie luxuriantă, pe care istoricul chinez îl realizează cu un tulburător talent, se mai pot vedea oamenii cei mulți, truditorii de zi cu zi din agricultură, meșteșugarii talentați, neguțătorii întreprinzători. Răzbat, de asemenea, la iveală moravurile, preceptele, mentalitățile epocii.

Cite ceva din toate acestea sperăm că vom oferi și cititorilor în textele ce urmează, a căror subtitluri ne aparțin.

ION MAMINA

INSEMNĂRI ISTORICE

Scene de viață politică

Tian Wen. Numele seniorului Mengchang era Tian Wen. Tatăl său, Tian Ying, devenit seniorul Qing-kuo, era fiul cel mai mic al regelui Wei din Qi și frate vitreg al regelui Xuan. Sub regele Wei [din Qi], Tian Ying a făcut parte din guvern și împreună cu Zou Qi, marchiz de Zheng, și Tian Ji a condus trupele în campania întreprinsă im-

potriva statului Wei pentru a elibera statul Han. Apoi Zou Qi și Tian Ji s-au luptat pentru putere. Primul l-a denunțat pe cel de-al doilea și cuprins de teamă Tian Ji a încercat să asalteze un oraș de graniță din Qi, dar a fost înfrînt și a fugit. După moartea regelui Wei s-a urcat pe tron regele Xuan, care, știind că Tian Ji căzuse victimă pirilor, l-a rechemat și l-a făcut general.

În al doilea an al domniei regelui Xuan*, Tian Ji, Sun Bin și Tian Ying au condus trupele împotriva statului Wei și au câștigat bătălia de la Maling, luându-l prizonier pe prințul moștenitor Shen și ucigându-l pe generalul Pang Juan. În al șaptelea an al domniei regelui Xuan, Tian Ying a fost trimis ca sol în statele Han și Wei pentru a le convinge să se alieze cu statul Qi. El i-a însoțit pe marchizul Zhao din Han și pe regele Hui din Wei la o consfătuire cu Xuan, regele din Qi. Întrevederea a avut loc la sud de Tungguo și cei trei au ajuns la o înțelegere. În anul următor, regele din Qi s-a întâlnit din nou, la Chien, cu Hui, regele din Wei. Spre sfârșitul aceleiași an, regele Hui a murit. În al nouălea an al domniei regelui Xuan, Tian Ying a devenit prim-ministru în Qi... Tian Ying a rămas prim-ministru al statului Qi timp de 11 ani. Apoi, regele Xuan a murit și i-a urmat la tron regele Min. Trei ani mai târziu, Tian Ying a primit Xue ca feudă.

Tian Ying a avut mai mult de 40 de fii. În ziua a cincea a lunii a cincea una din concubinele sale din clasa de jos a dat naștere unui fiu numit Wen, și Tian Ying i-a poruncit să abandoneze copilul. Cu toate acestea, ea l-a ținut în taină și când acesta s-a făcut mare i-a convins pe frații lui să îl prezinte tatălui lor.

Tian Ying s-a miniat pe mamă și a spus :

— Ți-am spus să dai copilul. Cum de ai îndrăznit să-l crești ?

Atunci Wen a făcut o plecăciune și a întrebat :

— Pentru ce motiv ați hotărât, domnule, să abandonați un fiu născut în aceea zi ?

— Copilul născut în a cincea zi a lunii a cincea va face rău părinților lui atunci când va crește cât ușa.

— Oare soarta omului se află sub controlul cerului sau depinde de înălțimea unei uși ? Și când tatăl său nu a fost în stare să răspundă, Wen a continuat. Iar dacă soarta omului se află sub controlul Cerului, la ce bun să-ți mai faci griji ? Iar dacă este determinată de o ușă, de ce n-ai face ușa mai înaltă astfel ca nimeni să nu-i poată atinge înălțimea ?

Auzind aceasta Tian Ying zise :

— Foarte bine, poți să te duci.

Altădată Wen l-a întrebat pe tatăl său:

— Ce este fiul unui fiu ?

— Nepot, fu răspunsul.

— Ce este nepotul unui nepot ?

— Un stră-stră-nepot.

— Ce este nepotul unui stră-stră-nepot ?

— Nu știu.

— Ai slujit ca prim-ministru în Qi sub trei domnii, spuse Wen, dar teritoriul statului Qi nu a crescut. Domeniul tău particular valorează 10 000 de galbeni, dar în suita ta nu poți găsi un om de talent. Am auzit că familia unui general trebuie să producă miniștri. Iată însă că țiitoarele tale sînt înveșmîntate în mătăsuri fine, în vreme ce nobilii care te slujesc poartă haine jerpelite. Sclavii și concubinele tale au grîne și cereale după pofta inimii, în timp ce oaspeții tăi se hrănesc cu țărițe. Și tu îngrămădești într-una la bogății ca să le lași unor urmași necunoscuți și dai din ce în ce mai puțină atenție treburilor publice. Mi se pare destul de ciudat.

După aceasta, Tian Ying l-a tratat cu mai mult respect și i-a încredințat treburile familiei și oaspeții. Treptat s-au adunat la el tot mai mulți oaspeți, astfel că faima lui s-a răspîndit în lung și-n lat în toate statele. Și atunci cînd solii veniți din diferite state i-au cerut lui Tian Ying să-l lase pe Wen moștenitor, el a fost de acord. Lui Tian Ying i s-a conferit postum titlul de senior Qingkuo. Iar Tian Wen i-a moștenit feuda și s-a numit seniorul Mengchang din Xue.

Seniorul Mengchang invita în Xue oameni de căpătîi din diferite state, dar și refugiați și indivizi certați cu legea și își folosea averea ca să-i întrețină cu generozitate. Astfel că veneau la el oameni de ispravă din toată țara. El întreținea cîteva mii de protejați, pe care-i trata ca pe el însuși, fără să țină cont de rang. Cînd se așternea la discuție cu oaspeții săi, în dosul draperiei se afla întotdeauna un scrib care consemna conversația și nota adresa rudelor lor, iar după plecarea musafirilor, le trimitea prin mesageri daruri pentru familiile lor. Într-o seară a dat un banchet și un oaspete care ședea în umbră și-a ieșit din fire închipuindu-și că lui i se dăduse o mîncare mai proastă. A încetat să mai mînce și a cerut permisiunea să plece. Pe dată seniorul Mengchang s-a ridicat și a luat cu el porția ca să o compare cu a comeseanului. Atunci omul s-a omorît de rușine. Pentru motive asemănătoare mulți oameni de condiție se adunau la seniorul Mengchang, care-i trata pe toți bine, fără să facă nici o deosebire, astfel încît fiecare simfea că este prietenul cel mai apropiat al seniorului.

Cînd vestea despre această minunată purtare a ajuns la urechile regelui Zhao din Qin, acesta l-a trimis pe seniorul Jingyang ca ostateg în Qui pentru a putea să-l invite pe seniorul Mengchang să-i facă o vizită. Seniorul ar fi dorit să se

ducă, dar protejații săi s-au împotrivit. Cu toate acestea el s-a arătat surd la avertismentele lor. Atunci Su Tai zise:

— Dimineața asta când veneam aici am auzit discuția dintre o figurină din lemn și una de lut. „Plouă — zicea figurina din lemn. O să te fărâmițezi și o să te năruie“. I-a răspuns figurina de lut: „Sînt făcută din pămînt și dacă mă fărâmițez mă voi reîntoarce pur și simplu în pămînt. Dar pe tine te va lua șuvoiul și nu se știe unde o vei sfîrși“. Iată că statul Qin este aidoma tigrului sau lupului și totuși tu arzi de nerăbdare să te duci acolo. Dacă nu mai izbutești să te întorci, figurina de lut va rîde de tine. Atunci seniorul Mengchang a renunțat la planul său.

Feng Huan. Auzind că seniorul Mengchang se arăta bun cu oaspeții săi, Feng Huan a venit să-l vadă. Feng era încălțat cu o pereche de sandale de paie.

— Veniți de departe, domnule? întrebă seniorul Mengchang. Ce sfaturi puteți să-mi dați?

— Aud că sînteți bun cu oamenii de ispravă, zise Feng Huan, și fiind sărac am venit să mă pun sub ocrotirea voastră.

Seniorul Mengchang l-a instalat într-o casă de oaspeți și după zece zile l-a întrebă pe administratorul acesteia:

— Cu ce se ocupă oaspetele nostru?

I s-a răspuns:

— Maestrul Feng este foarte sărac. Toată averea lui este o sabie, al cărei minier este acoperit cu trestie împletită. El își bate sabia întruna și cîntă: „Hai să ne-ntoarcem, sabie lungă. Aici nu am pește de mincare“.

Atunci seniorul Mengchang l-a mutat pe Feng Huan la o casă de oaspeți mai bună, unde putea să aibă pește la masă. După cinci zile, l-a întrebă din nou pe administrator și acesta i-a spus:

— Oaspetele își bate și acum sabia și cîntă: „Hai să ne întoarcem, sabie lungă. Aici n-am trăsura cu care să ies“. Atunci seniorul Mengchang l-a mutat pe Feng Huan la o casă de oaspeți și mai bună, unde avea la dispoziție și trăsura. După cinci zile și-a întrebă din nou administratorul și i s-a spus: Nobilul om își bate în continuare sabia și cîntă: „Hai să ne-ntoarcem, sabie lungă. Aici nu am casa mea“. Seniorul Mengchang s-a supărat. Și Feng Huan a rămas acolo mai mult de un an fără să i se spună nimic.

În vremea aceea seniorul Mengchang era prim-ministru în Qi și avea o feudă de 10 000 de familii la Xue, dar veniturile nu-i ajungeau să acopere cheltuielile, deoarece întreținea 3 000 de protejați. De aceea obișnuia să dea și bani

cu împrumut. S-a întîmplat odată să vină o foamete mare și el nu a mai putut să-și recapete banii, deoarece majoritatea datornicilor săi nu erau în stare să plătească dobînda. Supărat că nu poate face față cheltuielilor, seniorul Mengchang le-a cerut oamenilor lui să-i recomande pe cineva care să se ducă în Xue și să adune datoriile în numele său. Și atunci, administratorul său i-a zis:

— Maestrul Feng care stă în cea mai bună casă de oaspeți pare un om foarte înțelept și un bărbat chipeș, dar alte dăruri nu are. L-ați putea trimite pe el.

Seniorul Mengchang l-a invitat pe Feng Huan la el și i-a spus:

— Supraapreciîndu-mi posibilitățile, peste 3 000 de oameni de ispravă m-au onorat cu prezența lor. Dar cum veniturile mele sînt insuficiente pentru a face față cheltuielilor, am dat bani cu dobîndă în Xue. Însă recoltele nu s-au făcut și lumea nu a plătit dobînda, astfel că e posibil să nu fiu în stare să-mi plătesc datoriile. V-aș deranja rugîndu-vă să mă ajutați?

Feng Huan a acceptat însărcinarea și a plecat. La sosirea în Xue, i-a convocat pe toți debitorii seniorului Mengchang care datorau dobînzii, ce se ridicau la 100 000 de monede. A pregătit vin din belșug și boi grași și i-a invitat pe toți să poftescă, indiferent dacă puteau sau nu să-și achite datoriile. Le-a mai spus să aducă și hîrțiile în care erau trecute împrumuturile lor. În ziua stabilită a poruncit să fie tăiați boii și a scos vinul, iar în timp ce ei se ospătau, le-a verificat actele. A stabilit un termen pentru acei ce puteau să plătească, iar celor care erau prea săraci le-a ars chitanțele.

— Seniorul Mengchang v-a împrumutat bani ca să vă dea capitalul necesar pentru orice început, le spuse el. El v-a cerut dobîndă fiindcă are nevoie de bani ca să-și întrețină protejații. Așa că acum noi stabilim un termen limită pentru cei ce sînt înstăriți și ardem chitanțele celor prea săraci ca să-și achite datoriile. Mîncăți și beți pe pofa inimii și faceți tot ce vă stă în putință pentru seniorul care vă tratează așa de bine. Atunci toți oamenii s-au ridicat de la locurile lor și au mulțumit înclinîndu-se.

Cînd a auzit că Feng Huan arsesse chitanțele, seniorul Mengchang l-a rechemat plin de mînie:

— Am dat bani cu împrumut în Xue fiindcă am 3 000 de oaspeți care trăiesc de pe urma mea, zise el. Și pentru că feuda mea este prea mică și oamenii mei nu își plătesc totdeauna dobînzile, m-am temut că nu o să am de ajuns pentru

oaspeți și te-am rugat să aduni banii. Dar aflu că ai folosit banii ca să cumperi boi și vin din belșug, după care ai ars acele. De ce toate astea ?

— E adevărat, zise Feng Huan. Însă, dacă n-aș fi pregătit boi și vin din belșug, n-ar fi venit cu toții și n-aș fi știut cine are bani și cine nu. Celor ce puteau plăti le-am stabilit un termen limită. Cît despre cei ce nu au bani, chiar de ar fi fost să stau pe acolo și să aștept 10 ani, dobînda tot n-ar fi plătit-o, ci pur și simplu s-ar fi adunat pînă ce ei ar fi fugit de disperare. În acest caz, în afară de faptul că nu ați fi primit nici o plată, dumneavoastră ați fi dobîndit reputația de om hrăpăreț, căruia puțin îi pasă de oamenii din popor, iar ei s-ar fi făcut vinovați de înșelăciune. În felul acesta nu se îmbunătățește nici starea morală a poporului și nu sporește nici bunul dumneavoastră renume. Faptul că am ars acele înscrisuri inutile și că nu am încercat să-i pisez pe nevoiași îi va face pe oamenii din Xue să vă iubească și mai mult și va răspîndi faima dumneavoastră. De ce să vă îndoiiți de aceasta, alteț ?

Seniorul Mengchang a bătut din palme și și-a cerut scuze.

Într-o vreme, denunțatori din Qin și Chu l-au convins pe regele din Qi că seniorul Mengchang îl întrecea în faimă și că uzurpase puterea statului. Atunci regele l-a scos din slujbă. Și cum a încetat de a mai fi prim-ministru, cei mai mulți dintre protejații săi l-au părăsit.

— Dați-mi un car să mă duc pînă în Qin, spuse Feng Huan, și am să-l fac pe regele din Qi să aibă o părere așa de bună despre dumneavoastră încît o să vă mărească feuda. Ce ziceți de asta ?

Seniorul Mengchang a pregătit un car cu daruri și l-a condus. Feng Huan a călătorit spre apus, ducîndu-se în Qin, unde i-a spus regelui :

— Toți acei înțelepți itineranți care se îndreaptă în carele lor spre apus venind în Qin sînt minăți de dorința de a întări statul Qin și de a slăbi statul Qi, iar cei care se îndreaptă spre răsărit ducîndu-se în Qi sînt minăți de dorința de a întări statul Qi și de a slăbi statul Qin. Aceste două state sînt rivale și nu pot să dețină amîndouă supremația. Cel ce se va dovedi superior va cucerii lumea.

— Regele din Qin s-a ridicat și a întreat :

— Cum pot să fac statul Qin mai puternic ?

— Ați auzit că regele din Qi l-a îndepărtat pe seniorul Mengchang ?

— Da, am aflat de aceasta.

— Ei bine, tocmai seniorul Mengchang este cel care i-a creat statului Qi o po-

ziție aparte în lume. Acum că regele l-a îndepărtat din cauza pirilor, el nu se poate să nu poarte pică statului Qi. Dacă el ar veni aici, ar putea să vă facă o prezentare completă și adevărată a stării statului și a poporului său, și să vă dea astfel posibilitatea de a cucerii statul Qi. Oare aceasta nu v-ar face mai puternic ? Grăbiți-vă. Trimiteți un mesager cu daruri și invitați-l în taină aici. Nu pierdeți ocazia ! Dacă regele din Qi își va da seama de greșeala sa și îl va face pe seniorul Mengchang din nou prim-ministru va fi greu de spus care dintre state o să se dovedească mai tare.

Încîntat de acest sfat, regele din Qin i-a trimis seniorului Mengchang 10 care încărcate cu mult aur și invitația de a veni la el. Feng Huan și-a cerut permisiunea de a se duce înainte și cînd a ajuns în Qi, l-a sfătuit astfel pe rege :

— Toți acei înțelepți itineranți care se îndreaptă în carele lor spre răsărit venind în Qi sînt minăți de dorința de a întări statul Qi și de a slăbi statul Qin, iar cei ce se îndreaptă spre vest ducîndu-se în Qin sînt minăți de dorința de a întări Qin-ul și de a slăbi Qi-ul. Cum aceste state sînt rivale, se înțelege de la sine că dacă Qin se întărește, Qi își va vedea micșorată puterea. Ele nu pot deține amîndouă supremația. Am aflat acum că regele din Qin i-a trimis seniorului Mengchang 10 care încărcate cu aur și invitația de a veni la el. Dacă seniorul rămîne aici, toate-s bune și frumoase. Dar dacă el se va duce în apus să slujească ca prim-ministru în Qin, lumea va urma statul Qin. Și statul acesta se va afla într-o situație de superioritate, iar al dumneavoastră în stare de inferioritate, iar principalele voastre cetăți Linzun și Chimo se vor găsi în pericol. N-ar fi mai bine ca înainte de sosirea trimisului din Qin să-l repuneți pe senior în slujba sa și să-i măriți feuda, arătîndu-vă în felul acesta recunoștința ? Nu se poate ca el să nu se simtă încîntat și să nu accepte, iar statul Qin, oricît de puternic ar fi, cu greu ar mai putea să-l invite pe primul ministru al altui stat. În felul acesta puteți să dejucați planurile statului Qin și să-i zădărniciți proiectele de cucerire.

Regele din Qi a consimțit și a trimis un mesager la frontieră pentru a-l pîndi pe solul din Qin. De îndată ce carele au trecut granița, mesagerul s-a întors în galop ca să-l înștiințeze pe rege și acesta l-a convocat imediat pe seniorul Mengchang și l-a repus în slujba de prim-ministru, dîndu-i înapoi fosta feudă, la care a mai adăugat 1000 de familii. Cînd a aflat de cele întîmplate, trimisul din Qin și-a întors carele și a pornit spre casă.

Atunci cînd regele din Qi l-a îndepărtat pe seniorul Mengchang din cauza pîr-
rilor, toți protejații seniorului s-au îm-
păștiat. Iar acum, cînd a fost convocat
pentru a fi repus în funcție, doar Feng
Huan s-a dus să-l întîmpine. În timp ce
se aflau pe drum, seniorul Mengchang a
suspînat și a spus :

— Am avut obiceiul de a strînge pro-
tejați, pe care i-am tratat cît am putut
de bine. După cum știi, mai mult de
3 000 de oameni de ispravă trăiau pe
seama mea. Dar în ziua cînd au văzut
că am fost scos din slujbă, ei m-au pără-
sît fără să-mi arate nici un fel de con-
siderație. Mulțumită ajutorului tău am
fost repus în funcție, dar cum vor mai
putea acești oameni să dea din nou ochii
cu mine ? Dacă vor veni să mă vadă, va
trebui să-i scuip în față și să-i insult.

Feng Huan a înnodat hățurile, a cobo-
rit din car și a făcut o plecăciune. Se-
niorul Mengchang s-a dat jos ca să-l
ridice și l-a întrebat :

— Ceri scuze pentru acești oaspeți ?

— Absolut deloc, replică Feng Huan.
Nu vă împărtășesc părerea. Oare nu știți
că toate lucrurile trebuie să-și urmeze
cursul lor natural și să asculte de legea
lor proprie ?

— Recunosc că sînt prea neghiob și
nu înțeleg ce vrei să spui.

— Tot ceea ce trăiește, trebuie să
moară. Aceasta este natura lucrurilor.
Cei bogați și nobili au mulți prieteni, pe
cîtă vreme cei săraci au prieteni puțini.
Aceasta este legea generală. N-ai văzut
niciodată oameni ducîndu-se la piață ?
Dimineata ei se îmbulzesc cîndu-și
drum prin poartă, în timp ce după asfin-
tit ei se îndepărtează fără să mai arunce
o privire înapoi. Și nu pentru că dimi-
neata le-ar fi mai plăcută piața, iar
seara nu, ci fiindcă lucrurile de care au
nevoie nu mai sînt acolo. Nimic nu vă
îndreptățește să vă plîngeți pentru că
oaspeții voștri v-au părăsit după ce
v-ați pierdut poziția socială. Dacă o veți
face, îi veți împiedica pur și simplu să
se reîntoarcă. Trag nădejde că îi veți
trata ca și mai înainte.

Seniorul Mengchang s-a înclinat și a
spus :

— Îți voi urma sfatul cu tot respectul
cuvînit.

Fan Sui. Fan Sui, care purta numele
de familie Shu, era originar din Wei.
După ce a pelerinat ca orator prin di-
ferite state, el a vrut să intre în servi-
ciul regelui Zhao din Wei, dar cum era
prea sărac și nu-și putea cumpăra o
slujbă a lucrat mai întîi pentru consilie-
rul palatului, Xu Qia și l-a însoțit pe
acesta cînd s-a dus ca sol al statului Wei

în Qi. Ei au rămas acolo cîteva luni fără
să încheie nici un acord.

Apoi regele Xiang din Qi a aflat că
Fan Sui era orator și i-a trimis 10 catty
de aur*, carne de vită și vin, dar Fan
Sui nu a îndrăznit să le primească. Xu
Qia a aflat și s-a miniat cumplit fiindcă
presupunea că Fan Sui divulgase secrete
de stat. I-a spus să primească carnea de
vită și vinul, dar să refuze aurul. La
înapoierea în Wei, Xu Qia, care era
încă iritat de cele întîmplate, l-a încu-
noștințat pe Wei Qi, primul ministru și
membru al casei regale și acesta furios
i-a pus pe intențenții săi să-l bată pe
Fan Sui**. Și aceștia l-au bătut pînă ce
i-au rupt coastele și i-au scos dinții din
gură. Fan Sui s-a prefăcut mort și atunci
l-au înfășurat într-un covoraș și l-au
aruncat în privată. Iar oaspeții, care se
îmbătaseră, s-au dus pe rînd să urineze
pe el. Voiau ca prin acest tratament
odios să-i avertizeze și pe alții ca să
evite discuțiile ușurate.

Din interiorul covorașului, Fan Sui l-a
implorat pe paznic :

— Scoate-mă de aici și am să-ți dau
o răsplată frumoasă. Paznicul a cerut
voie să arunce cadavrul din covoraș și
Wei Qi a consimțit, căci era beat. Astfel
Fan Sui a scăpat. Gîndindu-se însă mai
bine, Wei Qi a trimis oameni să-l
aresteze din nou. Auzind de asta, Zheng
Anping din Wei l-a scos pe fugăr din
cetate și Fan Sui s-a dus într-un
loc ascuns și și-a schimbat numele în
Zhang Lu.

Tocmai în timpul acela regele Zhao
din Qin l-a trimis în Wei pe Wang Qi,
maestrul său de ceremonii. Deghizat în
soldat, Zheng Anping i-a ținut calea.

— Există oameni de talent în Wei
care ar voi să vină înspre soare apune
cu mine ? se interesă Wang Qi.

— Pe aleea mea locuiește un anume
maestru Zhang Lu, care ar dori să te
întîlnească pentru a discuta treburile lu-
mii, răspunse Zheng. Dar are el un duș-
man și nu îndrăznește să te viziteze în
timpul zilei.

— Adu-l la noapte, zise Wang Qi.

Și așa, în noaptea aceea Zheng
Anping l-a dus pe Fan Sui să-l întîl-
nească pe Wang Qi. N-au discutat prea
mult și Wang Qi s-a convins de valo-
rea lui Fan Sui și au stabilit să se în-
tîlnească la sud de Santing. Cu aceasta
s-au despărțit. Iar cînd a plecat din
Wei, Wang Qi l-a luat pe Fan Sui în tră-
sura sa ducîndu-l în Qin. La Hukuan, ei
au văzut care și călăreți care se apro-
piau venind dinspre vest.

Fan Sui a întrebat :

— Cine e cel ce vine ?

* (1 catty = 0,625 kg).

** Întîmplarea a avut loc pe la 271 î.e.n.

— Marchizul Jang, primul ministru din Qin, zise Wang Qi. Se duce spre răsărit într-o călătorie de control.

— Am auzit că marchizul Jang deține puterea absolută în Qin și că nu-i plac vizitatorii din afară, zise Fan Sui. Nu vreau să fiu insultat, așa că e mai bine să mă ascund în trăsură.

După puțină vreme marchizul a ajuns într-adevăr la ei și s-a oprit să-l salute pe Wang Qi.

— Ce vești ne aduci de la răsărit de Trecătoare? întrebă el.

— Nici una, zise Wang Qi.

— Ai luat cu dumneata pe cineva din statele răsăritene? Oamenii aceștia nu-s buni de nimic. Creează numai încurcături!

— Nici nu mi-a trecut prin gând, răspunse Wang Qi.

A atunci marchizul și-a continuat drumul.

Zise Fan Sui:

— Am auzit că marchizul este iscusit, dar gîndește lent. A bănuț că se află cineva în trăsura dumată, dar nu i-a venit în minte să controleze. Spunînd aceasta Fan Sui a coborît, explicîndu-i: Nu se poate să nu-i vină mai încolo ideea.

Și firește, după ce a mai mers cam vreo 10 li*, marchizul a trimis călăreți înapoi să controleze trăsura. Dar cum ei nu au găsit pe nimeni, incidentul s-a închis. Iar Wang Qi și Fan Sui au purces spre Xianyang...

Fan Sui a fost dăruit cu districtul Ying și a fost înobilat cu titlul de marchizul Ying. Acestea s-au petrecut în al 41-lea an al domniei regelui Zhao din Qin**.

Fan Sui devenise prim-ministru al Qin-ului sub numele de Zhang Lu, dar oamenii din Wei habar nu aveau, fiindcă ei credeau că Fan Sui murise demult. La urechile regelui din Wei a ajuns vestea că statul Qin avea de gînd să atace Hannhi, situat la răsărit, și chiar Wei-ul. Atunci el l-a trimis degrabă pe Xu Qia ca sol în Qin. Aflînd de aceasta Fan Sui s-a dus pe jos, incognit, la casa de oaspeți unde trăsese Xu Qia.

Cînd l-a văzut, Xu Qia a exclamat surprins:

— Ia te uită, Fan Sui trăiește!

— După cum vedeți.

A zîmbit Xu Qia.

— Ești sfetnicul regelui din Qin?

— Nu, am venit aici ca fugăr după ce l-am ofensat pe primul ministru din

Wei. Cum aș mai fi putut să-i ofer regelui sfaturile mele?

— Și atunci cu ce te ocupi?

— Muncesc pentru alții.

Făcîndu-i-se milă de el, Xu Qia l-a invitat la masă:

— Cine ar fi crezut că o să ajungi în așa necaz! zise el și îi dăruì una din pelerinele lui de mătase. Îl cunoașteți pe acest Zhang Lu, primul ministru din Qin? întrebă el. Am aflat că stă bine cu regele și hotărăște în toate treburile statului. Depinde de el dacă voi putea rămîne sau nu. Cunoști pe cineva din apropierea lui?

— Da, stăpînul meu îl cunoaște bine. V-aș putea aranja o întîlnire cu maestrul Zhang.

— Caii mei sînt istoviți, iar roțile trăsuri mele sînt stricate. Ori acolo trebuie să mă duc într-o trăsura mare trasă de patru cai.

— Am să împrumut pentru dumneavoastră trăsura stăpînului meu.

Fan Sui s-a întors să aducă o trăsura și făcînd pe vizitiul lui Xu Qia a mînat spre reședința primului ministru. Iar cînd oamenii de acolo l-au văzut, toți care l-au recunoscut s-au ferit din drumul lui, spre marea uimire a lui Xu Qia. Cînd au ajuns la poarta locuinței primului ministru, Fan Sui i-a spus lui Xu Qia:

— Așteptați aici pînă ce vă anunț.

— După ce a așteptat o vreme la poartă în trăsura, Xu Qia i-a întreat pe slujitori:

— De ce nu se mai întoarce Fan Sui?

— Nu există nici un Fan Sui pe aici, a sunat răspunsul.

— Vreau să zic omul care m-a adus în trăsura aceasta.

— Acesta este primul ministru, Zhang Lu.

Uluit de festa ce i se jucase, Xu Qia și-a dezgolit umărul și s-a aruncat în genunchi, rugîndu-i pe slujitori să-i transmită primului ministru scuzele sale. Apoi a fost primit. Fan Sui ședea între draperii splendide și era înconjurat de mulțime de slujitori. Xu Qia s-a prosternat și a cerut îndurare.

— De unde era să știu că veți urca la asemenea înălțimi. De aci înainte nu mă voi mai încumeta să mai citesc cărți sau să mă mai amestec în treburile lumesti. Merit să fiu aruncat într-un cazan în-cins. Rog să fiu exilat printre barbari. Viața mea se află în mîinile voastre!

— De cite crime te-ai făcut vinovat? întrebă Fan Sui.

— Dacă ar fi să le număr pe toate, nu mi-ar ajunge firele de păr din cap.

— Te-ai făcut vinovat de trei crime, replică Fan Sui. În vremea regelui Zhao

din Chu, Shen Paoux a respins armatele din Wu și regele i-a oferit o feudă cu 5 000 familii în Qing; dar Shen a refuzat, pentru că mormintele strămoșilor lui erau în Qing. Mormintele străbunilor mei se găsesc în Wei, și totuși m-ai bănuțat că lucrez pentru Qi și m-ai acuzat în fața lui Wei Qi. Iată prima crimă. Când Wei Qi m-a insultat aruncându-mă în privată, tu nu l-ai oprit. Iată a doua crimă a ta. Ba încă te-ai coborât atât de mult, încât ai urinat pe mine când erai beat. Iată cea de-a treia crimă a ta. Totuși am să-ți cruț viața, fiindcă dăruindu-mi o pelerină de mătase ai arătat că mai ai unele sentimente pentru un vechi prieten. Cu aceasta întrederea lor s-a încheiat. Și el l-a sfătuit pe regele Zhao să-l expedieze pe Xu Qia din Qin.

Când Xu Qia a venit să-și ia rămas bun, Fan Sui a pregătit un ospăț mare, la care a invitat soții din toate statele. Stăteau și benchetuiu în sala cea mare, în timp ce Xu Qia fusese așezat mai jos de treptă și doi criminali tatuati primiseră poruncă să-l țină și să-l silească să mănince paie și fasole precum caii...

În al 43-lea an al domniei regelui Zhao*, statul Qin a atacat districtul Fenxing din Han și l-a cucerit, iar apoi a construit o fortăreață la Kuangwu, lângă Fluviul Galben. Cinci ani mai târziu, la sfatul lui Fan Sui, regele din Qin a reușit să păcălească statul Zhao răspinzind un zvon care l-a determinat pe regele din Zhao să-l numească comandant în locul lui Lien Po pe Zhao Kuo, fiul lui Zhao She, senior de Mafu. Atunci statul Qin a pus pe fugă la Zhangping armata din Zhao și a început asediul Handanului, capitala lor.

Fan Sui nu-l putea suferi pe Pai Qi, senior Wuan, și de aceea a vorbit împotriva lui și a obținut uciderea lui. Zheng Anping a fost numit comandant al forțelor care atacau statul Zhao, dar a fost încercuit de dușman și silit să se predea cu 20 000 de oameni. Așezat pe un covoraș de paie, Fan Sui a cerut să fie pedepsit. Potrivit legilor din Qin, atunci când un demnitar se dovedea om de nimic, cel care îl recomandase trebuia să primească aceeași pedeapsă și în consecință toată familia lui Fan Sui ar fi trebuit arestată. Dar regele Zhao nu voia să-i facă vreun rău lui Fan Sui, și atunci a interzis în toată țara pomnirea afacerii Zheng Anping. Cei ce nu se conformau poruncii aveau să sufere aceeași pedeapsă. Și ca să-l liniștească pe Fan Sui, regele i-a mărit darurile zilnice de alimente. Dar după doi ani,

Wang Qi, pe atunci guvernator în Hotung, a fost executat pentru afacerile sale necurate cu alte state și împlinirea l-a alarmat și mai mult pe Fan Sui.

Într-una din zile, în timp ce se întrunise Curtea, regele Zhao a oftat. Fan Sui a înaintat un pas și a zis:

— Se spune că atunci când un cirmuitor este îngrijorat ministrul său trebuie să se simtă rușinat. Când cirmuitorul este dezonorat, ministrul său trebuie să moară. Și iată că acum măritul nostru rege își arată neliniștea în fața Curții. Vă rog să mă pedepșiți.

— Am auzit că săbiile de fier din Chu sînt ascuțite, dar că bufonii și cîntăreții lor sînt lipsiți de îndemnare, zise regele Zhao. Asta înseamnă că soldații lor sînt viteji și că ambițiile lor sînt mari. Mă tem ca statul Chu, care are ambiții așa mari și oameni viteji, să nu încerce să ne cucerească. E greu să te descurci în împrejurări critice atunci când nu s-au făcut nici un fel de pregătiri. Sînt îngrijorat acum fiindcă de cînd cu moartea seniorului Wuan și înfrîngerea lui Zheng Anping, noi nu mai avem comandanți pricepuți și sîntem înconjurați de inamici. Mustrarea implicită a regelui l-a tulburat pe Fan Sui în asemenea hal încît nu mai știa ce să facă. Aflînd de situația lui Fan Sui, Cai Ze s-a dus în Qin.

Cai Ze. Cai Ze era originar din Yen. Își încercase norocul ca învățat itinerant în multe state, dar fără succes. Într-o zi l-a consultat pe fizionomistul Tang Chu.

— E adevărat, l-a întrebat el, că i-ai prezis lui Li Tui că în o sută de zile va deține puterea în stat?

— E adevărat, răspunse Tang Chu.

— Poți să-mi ghicești viitorul?

După ce l-a privit atent, Tang Chu a răspuns zîmbind:

— Ai nasul cîrn, ridicat în sus, umeri puternici, o frunte bombată și picioare crăcănate. Zicala „Înțeleptul este dizgrațios de la natură” ți se potrivește.

Conștient că Tang Chu își bătea joc de el, Cai Ze zise:

— Avere și rang pot să dobîndesc și singur. Te-aș ruga doar să-mi spui cît voi trăi.

— Încă 43 de ani, domnule, a sunat răspunsul.

Cai Ze i-a mulțumit zîmbind și a plecat. I-a spus vizitiului său:

— 43 de ani! Timp berechet ca să mă bucur de hrană bună, să călăresc pe cai iuți și să mă plec în fața suveranului meu, cu sigiliul de aur în mînă și cu un ciucure de purpură în jurul mij-

locului, savurind bucuriile rangului și ale bogăției.

S-a dus în Zhao, însă a fost alungat și în timp ce călătorea pe drumul ce duce în Han și Wei i s-au furat vasele de bucătărie. Când a aflat că Zheng Anping și Wang Qi se aflau în incurcătură și că Fan Sui, care-i recomandase, era torturat de o conștiință vinovată, s-a îndreptat spre Qin.

Înainte de a fi primit de regele Zhao, el a trimis pe cineva să-l provoace pe Fan Sui. Omul i-a spus lui Fan Sui:

— Cai Ze din Yen este un om mare, cunoscut pretutindeni pentru înțelepciunea și elocvența sa. După ce o să-l vadă, regele Qin-ului nu va mai avea aceeași bună părere despre tine și te va înlătura din post.

I-a explicat Fan Sui:

— Sînt un bun cunoscător al celor o sută de școli de gândire, precum și al evenimentelor istorice din timpul celor Trei Dinastii* și al domniei celor Cinci Împărați**. Pot să înfrunt orice orator, oricît de elocvent ar fi el. Cum își închipuie el că m-ar putea descumpăni sau că mi-ar putea lua postul? Și așa se face că a trimis după Cai Ze.

Cînd a intrat, acesta de-abia a schitat o plecăciune. Observînd purtarea lui sfidătoare, Fan Sui, care era iritat mai dinainte, a întrebat:

— E adevărat că vrei să-mi iei locul de prim-ministru în Qin?

— Exact.

— Pot să te întreb cum?

— Dar bine, cum puteți fi atît de încet la minte? Așa cum cele patru anotimpuri se schimbă, ceea ce s-a împlinit cedează locul unui lucru nou. E cineva să nu dorească să fie sănătos și activ, clarvăzător, cu auzul ascuțit și cu judecata unui înțelept?

— Nu e nimeni, consimți Fan Sui.

— Țelul omului înțelept și elocvent este de a fi drept, de a face ceea ce este drept și de a-și împlini năzuințele astfel încît toată lumea să-l iubească, să-l respecte, să-l onoreze și să dorească să fie cîrmuită de el. Nu-i așa oare?

Din nou Fan Sui a fost de acord.

Cai Ze a continuat:

— Atunci cînd un om are rang, bogății, faimă și onoare, cînd face ca toate lucrurile să-și urmeze cursul normal și își trăiește pînă la capăt viața, lumea poate duce mai departe tradiția sa. Un

astfel de om trăiește o viață care-i cinstește numele, influența sa binefăcătoare se răspîndește la 1000 de li și generațiile următoare nu vor înceta să-l preaslăvească, pentru că el este nemuritor asemenea Cerului și Pămîntului. Nu-i acesta oare rezultatul virtuții, ceea ce înțelepții au numit generozitatea binefăcătoare?

Din nou Fan Sui a fost de acord.

— Credeți că a năzui să-i ajungi pe seniorul Shang* din Qin, Wu Qi din Chu** sau Wen Zhong***, ministrul Yue-ului este un lucru multumitor?

Conștient de faptul că Cai Ze spera să-l înfrîngă în discuție, Fan Sui l-a contrazis dinadins:

— Și de ce nu? Cînd seniorul Shang l-a slujit pe prințul Xiao, el s-a devotat în întregime statului, fără să se mai gîndească la interesele lui personale. El a pus în funcțiune săbii și fierăstraie ca să scape țara de răufăcători. A făcut sigură acordarea răsplăților și aplicarea pedepselor pentru a realiza o bună cîrmuire. A luat toată răspunderea asupra sa și chiar l-a înșelat pe vechiul său prieten, seniorul Ang, pentru a pune Qin-ul în afara primejdiei și pentru a aduce foloase poporului, luînd prizonier pe generalul dușman, înfrîngîndu-i armata și sporind teritoriul Qin-ului cu sute de li. Cînd l-a slujit pe regele Tao din Chu, Wu Qi nu și-a îngăduit să amestece interesul său personal cu interesul public. Nu a permis celor ce piraui să facă rău supușilor devotați. Nu a făcut compromisuri cu vorba sau cu fapta și nu și-a schimbat purtarea în fața primejdiei. Și-a pus în pericol propria siguranță pentru a face ceea ce era drept și a înfruntat nenorocirea pentru a face statul puternic și pe regele său un cuceritor. Wen Zhong l-a slujit pe regele din Yue cu neostenită credință, suportînd dezonoarea și necazurile, încordîndu-și fiecare nerv și rămînînd alături de regele său cînd situația acestuia era disperată; și nici nu s-a fîlît cu succesul și nici nu și-a precupețit eforturile atunci cînd a ajuns bogat și nobil.

Acești trei bărbați au fost modele de virtute și dreptate. Căci un om cu adevărat excepțional, care-și dă viața pentru dreptate, consideră moartea ca o

* Dinastiile Xia (sec. XXI—XVI î.e.n.) Shang (sec. XVI—1066 î.e.n.) și Zhou de Apus (1066—771 î.e.n.).

** Potrivit legendei, în vremurile anterioare dinastiilor Xia ar fi domnit în China cinci împărați. Tradiția le atribuie primele norme și acte administrative, inventarea științelor și a uneltelor, conferindu-le astfel rolul de eroi mitici civilizatori.

* Shang Yang (390?—338 î.e.n.), reprezentant al școlii legiștilor, a fost inițiatorul unor serii de reforme care au condus la subminarea bazelor economice ale aristocrației și la întărirea puterii centrale în statul Qin.

** Wu Qi (miîl. sec. IV î.e.n.) s-a făcut remarcant nu numai prin activitatea de prim-ministru al statului Chu, avînd ca sens întărirea puterii centrale, ci și prin calitățile deosebite manifestate în domeniul artei militare.

*** Wen Zhong a fost prim-ministru al statului Yue după anul 496 î.e.n.

intoarcere acasă. El preferă moartea decât o viață dezonorantă. Și într-adevăr, unii oameni s-au omorât pentru a dobîndi un renume, deoarece bărbatul cinstit poate muri fără păreri de rău. De ce nu aș năzui să fiu la înălțimea acestor trei bărbați ?

— Cîrmuitorul înțelept și miniștrii destoinici aduc fericire în lume, replică Cai Ze. Cîrmuitorul inteligent și miniștrii cinstiți aduc fericire statului lor. Tatăl binevoitor și fiii cu dragoste de părinți, sotul credincios și soția castă, aduc fericire familiei.

În ciuda devotamentului său, Pi Kan nu a putut să salveze dinastia Shang. În ciuda iscusinței sale, Wu Zixu nu a izbutit să mențină statul Wu. Și în ciuda pioșeniei sale, Shen Sheng nu a reușit să împiedice dezordinile din Jin. Cum se face că miniștrii atît de loiali și un fiu așa de cucernic nu au putut să salveze aceste state ? Simplu. Ei nu au avut suverani inteligenți sau un tată demn de respect care să-i asculte. Și acesta-i motivul pentru care lumea îi condamnă pe aceștia și își arată simpatia pentru Pi Kan, Wu Zixu și Shen Sheng.

Seniorul Shang, Wu Qi și Wen Zhong au fost miniștri pricepuți, dar ai căror cîrmuitori erau induși în eroare. Și astfel oamenii spun că ei au săvîrșit fapte mari, care au rămas nerăsplătite, dar nimeni nu poate să admire moartea lor nefericită. Dacă oamenii ar putea să-și dovedească devotamentul și să-și facă un nume doar prin moarte, Wei Zi n-ar fi cunoscut pentru omenia lui, Confucius n-ar fi preaslăvit ca înțelept, iar Kuan Zhong n-ar fi admirat pentru renumele său. Bărbatul care se distinge trebuie să spere că-și va încheia viața cu bine. Cel mai bun lucru este să-ți câștigi faimă și să mori. Dar cel mai rău și mai rău este să trăiești în-rușine.

Din nou Fan Sui a fost de acord.

Cai Ze a profitat de moment și a adăugat :

— Desigur, putem încerca să-i depășim pe seniorul Shang, pe Wu Qi sau Wen Zhong, care au fost miniștri loiali și au înfăptuit atîtea. Dar și Hong Yao, care l-a slujit pe regele Wen, și prințul din Zhou, care l-a ajutat pe regele Zheng, au fost miniștri credincioși și înțelepți. Cum ți se par primii trei în comparație cu aceștia ?

— Nu se ridică la înălțimea acestora.

— Cum ți se pare regele tău în comparație cu prințul Xiao din Qin, regele Tao din Chu și regele din Yue, dacă-i asemuiești din punctul de vedere al mărinimiei, al respectului pentru cei destoinici, al legăturilor strînse cu cei buni

și al purtării față de supușii plini de merite ?

— E greu de spus.

— Regele tău nu este mai bun decât prințul Xiao, regele Tao din Chu sau regele din Yue, în ce privește raporturile sale cu miniștrii devotați. Grație înțelepciunii tale, ai salvat statul din pericol, ai reformat guvernarea, ai potolit dezordinile, ai întărit armata, ai biruit nenorocirile, ai îndepărtat primejdiiile, ai mărit teritoriul și ai sporit rezervele de grîne. Ai îmbogățit țara și poporul, făcîndu-ți suveranul preaputernic, statul slăvit și casa regală glorioasă, astfel încît nimeni în lume nu cutează să-ți ofenseze regele, căci puterea lui se face simțită pretutindeni, renumele lui răspîndit la mii de li depărtare și faima lui va dăinui peste veacuri. Cum te vezi tu în comparație cu seniorul Shang, cu Wu Qi sau Wen Zhong ?

— Nu mă pot măsura cu ei.

— Așadar regele tău este mai prejos decât prințul Xiao, regele Tao și regele Kouqian în ce privește modul în care-și tratează miniștrii devotați și vechii prieteni, iar realizările tale și încrederea și favoarea de care te bucuri sînt mai prejos de cele ale seniorului Shang, Wu Qi și Wen Zhong, deși tu îi depășești prin rang și bogății. E limpede că, dacă nu te retragi din funcție, vei avea parte de un sfîrșit și mai rău decât acești trei bărbați. Mi se frînge inima cînd mă gîndesc la tine.

Căci spune proverbul : „După ce atinge zenitul, soarele trebuie să coboare. După ce se împlinește, luna trebuie să descrească. Iar ceea ce este copt, trebuie să putrezească“. Este o lege universală. Calea înțeleptului este să înainteze sau să se retragă, să se extindă sau să se restrîngă, potrivit vremurilor. Spunea Confucius : „Cîtă vreme Calea cea Adevărată a predominat în această țară, el a slujit statul ; dar atunci cînd Calea cea Adevărată a încetat să mai domine, el a devenit pustnic“. Căci zice înțeleptul : „Atunci cînd dragonul zboară pe cer, ar fi de folos să întîlnești un om mare.“ Și mai spune : „Averea și rangul fără dreptate nu-s pentru mine decât nori care zboară“. Ei bine, ai răzbunat nedreptățile ce ți s-au făcut și ți-ai plătit datoriile de recunoștință, ți-ai împlinit ambițiile, dar nu te gîndești la nici o schimbare. După mine, lucrul acesta nu este de demnitatea dumitale !

Pescărușul, lebăda, rinocerul și elefantul sînt dornici să ocolească moartea și totuși pier pînă la urmă, pentru că sînt tentați de momeală. Su Qin și seniorul Chi erau destul de pricepuți ca să se ferească de dezonoare și moarte,

și totuși și-au găsit sfârșitul datorită lăcomiei nemăsurate*. Cirmuitoarul înțelept stabilește ritualuri, își ține în friu dorințele și se arată reținut în perceperea impozitelor de la popor, impozite pe care le folosește cu moderație și la momentul potrivit. Ambiția sa are limite și comportamentul său este cumpătat. Întrucât el pășeste pe Calea cea Dreaptă și nu se abate niciodată de la ea, domnia sa continuă fără întrerupere. Prințul Huan din Qi a unit toate statele și a pus ordine în lume, dar datorită trufiei arătate la conferința de la Kuaiqi, nouă state s-au îndepărtat de el. Trupele regelui Fucha din Wu erau invincibile. Bazându-se pe puterea lui, el a disprețuit celelalte state și a amenințat statele Qi și Jin. Și în cele din urmă a fost ucis și statul său nimicit. Strigătele de luptă ale lui Xia Yu și Taishi Chiao puteau să vire groaza într-o armată întreagă, și cu toate acestea amândoi au pierit de mîna unor oameni de rînd. Pentru că toți aceștia au recurs la măsuri extreme în momentul triumfului, s-au îndepărtat de la Calea cea Adevărată și n-au acționat cu modestie, nici nu au mai practicat cumpătarea și moderația.

Cînd l-a slujit pe prințul Xiao din Qin, seniorul Shang a limpezit legile și a stîrpit răul de la rădăcină. Nu a uitat niciodată să răsplătească pe cei merituosi sau să-i pedepsească pe cei vinovați. A unificat măsurile și greutatea și a înlăturat felurilele vămi locale. El a dat poporului mijloace de trai stabile. I-a încurajat pe oameni să cultive pămîntul și să utilizeze complet terenurile, interzicînd orice altă ocupație în afară de munca la cîmp pentru a strînge grîne și pregătirea militară. Și astfel cînd trupele sale mărșăluiau dincolo de granițe, statul Qin își mărea teritoriul; iar cînd se aflau în repaus, țara prospera. În felul acesta Qin-ul a devenit de neînvîns, inspirînd teamă celorlalte state și și-a împlinit misiunea. Dar omul care făptuise toate acestea a fost legat de care și rupt în bucăți! **

Statul Chu dispunea de mii de li de teritoriu și de un milion de halebardieri, și totuși Pai Qi l-a atacat cu cîteva zeci de mii de oameni. În timpul primei sale campanii, el a cucerit Yen și Ying și a ars mormintele regale. În cea de-a doua, după ce a anexat Hangchong și Shu la

sud, el a traversat teritoriul statelor Han și Wei pentru a ataca puternicul Qin. L-a înfrînt în nord pe seniorul de Mafu și a masacrat la Zhangping mai mult de 400 000 de ostași din trupele acestuia. Curgeau riuri de sînge în vreme ce el înainta prin tumultul bătăliei ca să asedieze Handanul și să cucerească prin sabie un imperiu pentru Qin. Chu și Zhao fuseseră state puternice și principalele adversare ale Qin-ului, dar cele două campanii le-au înspăimîntat în asemenea hal, încît nu au mai fost capabile de o contralovitură. Totul i s-a datorat lui Pai Qi, care a cucerit mai mult de 70 de cetăți. Și totuși, în cele din urmă, neluînd în seamă aceste înfăptuiri, i s-a poruncit să se omoare la Tuyu.

Wu Qi a statornicit legi pentru regele Tao din Chu, a îngrădit puterea miniștrilor, i-a îndepărtat din posturi pe funcționarii incapabili sau inutili, a desființat sinecurile, a pus capăt nepotismului, a unificat taxele vămale pe tot teritoriul și i-a controlat pe oratorii itineranți. El i-a instruit pe țărani și pe soldați și i-a cucerit pe cei din tribul Yan gyue, care locuiau în ținuturile din sud și a anexat Chenul și Tesaiul situate în nord. A nimicit alianțele ostile statului Chu, a închis gura oratorilor rătăcitori, a interzis clicile rivale din popor, a reformtat cîrmuirea și a băgat spaima în celelalte state prin forța armatei din Chu. Dar deși a înfăptuit toate acestea, el a fost în cele din urmă rupt în bucăți *.

Wen Zhong a elaborat planuri de mare perspectivă pentru regele din Yue, a salvat statul în momentul acela de mare primejdie de la Kuaizi; nu numai că l-a scăpat de la nimicire, dar a schimbat ocară în triumf. El a realizat cultivarea unor pămînturi aride, a repopulat districte întregi, a făcut accesibile noi teritorii și a început colonizarea lor, adunînd oameni din toate părțile și unindu-i pe cei de sus și pe cei de jos. L-a ajutat pe bunul său rege Kouqian să se răzbune pe regele Fucha, și în cele din urmă să cucerească puternicul Wu, făcînd astfel din Yue un stat puternic. Remarcabile au fost împlinirile sale, dar monarhul nerecunoscător l-a ucis **.

Acești patru bărbați au fost loviți de nenorocire pentru că nu s-au dat la o

* Nobili care au murit de foame după căderea dinastiei Shang.

** După moartea prințului Xiao, tutorele prințului moștenitor l-a acuzat pe Shang Yang de trădare. Shang Yang s-a refugiat la feuda sa, unde a încercat să organizeze o rezistență armată în fața trupelor trimise în urmărire. A a căzut în luptă, iar ca pedeapsă, trupul neînsuflețit a fost legat de carele de război și sfîrtecat.

* Într-un text consacrat special lui Wu Qi, istoricul Sima Qian relatează că, după moartea regelui Tao, nobili s-au revoltat. El l-a atacat pe Wu Qi, reușind să-l ucidă cu mai multe săgeți.

** Deși s-a retras de la Curte pe motiv de boală, Wen Zhong a fost denunțat de nobili că ar uneli o răzvrătire iar regele l-a silit să se sinucidă.

parte de îndată ce-și făptuiseră opera. Au știut cum să înainteze, dar nu și cum să se retragă. Au știut cum să se extindă dar nu și cum să se restrângă. Fan Li, care înțelesese mai bine lucrurile, s-a retras de la Curte și a continuat să trăiască sub numele de seniorul Chu din Tao. Nu se poate să nu fi observat că anumiți jucători riscă totul pe o singură carte, în vreme ce alții își împart miza. O știți prea bine. Acum, ca prim-ministru al statului Qin, elaborați planuri din palatul dumneavoastră și controlați celelalte state fără să părăsiți Curtea. Ați făcut accesibil Sanchuanul și ați întărit Yiyang. Ați tăiat drumul primejdios spre Yangzhang, ați blocat drumul spre Tailang și ați închis marile drumuri din Han, Zhao și Wei, pentru a nu le permite celorlalte șase state să formeze o alianță împotriva Qin-ului. Tot dumneavoastră ați făcut un drum podit cu lemn, lung de 1000 de li, drum care duce prin munți la Shu și Hanchong, astfel încât lumea tremură în fața puterii Qin-ului. Statul Qin și-a împlinit țelurile și dumneavoastră nu mai puteți făptui nimic, pentru că a sosit momentul ca statul Qin să-și împartă miza. Dacă nu vă retrageți acum, veți împărtăși soarta seniorului Shang, a lui Pai Qi, Wu Qi și Zen Zhong.

Căci spune un proverb: „Chipul omului este oglindit de apă, soarta lui de ceilalți oameni”. Și mai scrie undeva: „Norocul are viața scurtă”. De ce să căutați cu tot dinadinsul nenorocirea de care au avut parte acești patru bărbați? Cel mai bine ar fi să cedati pe cetea de prim-ministru unui succesor destoinic, iar dumneavoastră să vă retrageți și să trăiți printre dealuri și piriuri ca un al doilea Po Yi. Și atunci titlul de marchiz Ying se va transmite din generație în generație, iar dumneavoastră veți fi ca Xu Yu și prințul de Yenling, care au renunțat la tronuri. Veți trăi atunci viață îndelungată asemenea prințului Chiao și maestrului Pinului Roșu. Fără îndoială, este de preferat dezonoarei și morții, ce ziceți? Totul depinde de dumneavoastră. Dacă nu puteți suporta să vă retrageți, dacă nu vă puteți hotări, veți avea parte de soarta teribilă a celor patru bărbați. Fiindcă iată ce spune *Cartea Schimbărilor*: „Dragonul se căiește de înălțimea sa”. Aceasta se referă la cei ce urcă sus și nu pot să coboare, cei ce sînt îndărătnici și nu se pot adapta împrejurărilor, cei ce merg înainte dar nu pot să dea înapoi. Trag nădejde că veți cîntări atent cele ce v-am spus.

— Bine ai grăit! încuviință Fan Sui. Am auzit că omul care nu-și poate înfrîna dorințele, pierde ceea ce își do-

rește. Cel nemulțumit de ceea ce are, pierde și ce are. Vă voi urma povața înțeleaptă pe care mi-ați dat-o. Și l-a tratat pe Cai Ze ca pe un oaspete de seamă.

După cîteva zile, pe cînd se afla la Curte, Fan Sui i-a spus regelui Zhao:

— Un anume Cai Ze, care tocmai a sosit dinspre răsărit, este un orator strălucit, care cunoaște așa de profund și complet epoca celor Trei Dinastii și a celor Cinci Cuceritori*, precum și schimbările ce se petrec în treburile omenesti, încît i se poate încredința cîrmuirea statului nostru. Este cel mai iscusit dintre oamenii pe care i-am întîlnit și de aceea fie-mi îngăduit să vă aduc la cunoștință că eu nu mă pot măsura cu el.

Regele Zhao l-a convocat pe Cai Ze și a rămas atît de impresionat de convorbirea pe care au avut-o încît l-a făcut ministru onorific. Fan Sui și-a cerut permisiunea să se retragă pe motiv de boală și cînd regele a insistat să-și continue activitatea, el a susținut că sănătatea îi era prea șubredă pentru asta. După ce Fan Sui s-a retras, regele a aprobat planurile lui Cai Ze și l-a făcut prim-ministru.

Mao Sui. Cînd armata din Qin a atacat Handanul** regele [din Zhao] i-a poruncit seniorului Pingyuan*** să obțină o alianță cu statul Chu. Acesta a hotărît să ia cu el 20 de protejați puternici, neînfricați și iscușiți în artele păcii și războiului.

— Dacă putem izbuti prin mijloace pașnice, toate bune și frumoase, zise el. Dacă nu, să jurăm solemn cu toții, aici, în sala mare a palatului, că nu ne întorcem fără să încheiem un acord. Și voi alege numai oameni din casa mea.

A ales 19 bărbați, dar nu se putea hotări în privința celui de-al 20-lea. Atunci unul din suita lui, Mao Sui, a ieșit în față și s-a recomandat, spunînd:

— Stăpîne, aud că doriți să obțineți alianța statului Chu împotriva Qin-ului și că aveți intenția să alegeți 20 de oameni din cei aflați în suita voastră, dar că vă mai lipsește unul. N-ați vrea să mă luați pe mine ca să completați numărul?

* Prinții Huan din Qi, Wen din Jin, Xiang din Song, Mu din Qin și Zhuang din Chu. Cunoscuți sub numele de hegemoni sau cuceritori, au constituit în epoca Chunqiu („Primăvara și toamna”), mai precis în sec. VII î.e.n., 5 state mari și puternice din cele 140 de stătuțele fărîmîte.

** Pe la mijlocul sec. III î.e.n.

*** Membru al casei regale din Zhao, care a ocupat, în trei rînduri, și funcția de prim-ministru.

— De câți ani te afli aici ? întrebă seniorul Pingyuan.

I-a răspuns Mao Sui :

— De trei ani.

— Pe lumea asta omul destoinic iese repede la iveală, asemenea unei țepi ținută într-o traistă. Dar dacă dumneata stai aici de trei ani și nimeni nu ți-a acordat prețuire, iar eu nici măcar nu te cunosc, e greu de presupus că ai vreun talent. Nu, nu, rămii dumneata mai bine acasă.

— Ce vă cer eu este să mă băgați acum în traistă. Dacă aș fi fost băgat mai înainte, țeapa ar fi străpuns pînza și ar fi ieșit cu totul, în loc să stea și să-și scoată doar virful afară. Așa că, pînă la urmă, seniorul a consimțit să-l ia cu el. Ceilalți 19 au schimbat în tăcere priviri amuzate. Dar pînă să ajungă în Chu, Mao Sui i-a convins pe ceilalți de talentul lui în ducerea unei dispute.

În zori, seniorul Pingyuan și regele din Chu au început să discute avantajele și dezavantajele unei alianțe, dar pînă la amiază nu se ajunsese la nici un acord.

Atunci ceilalți 19 l-au îndemnat pe Mao Sui :

— Du-te și vorbește !

Cu mîna pe sabie, Mao Sui a urcat treptele și i-a spus seniorului Pingyuan :

— Se poate stabili în două cuvinte dacă această alianță este sau nu avantajoasă. Și atunci cum se face că negocierile au început în zori și pînă la amiază nu s-a ajuns la nici o înțelegere ?

— Regele din Chu a întrebat :

— Da' cine-i omul acesta ?

I-a răspuns seniorul Pingyuan :

— Face parte din suita mea.

— Ce neobrăzare ! a strigat regele din Chu. Eu discut probleme importante cu stăpînul tău. Tu ce te bagi ?

Cu mîna pe sabie, Mao Sui înaintă și zise :

— Maiestatea voastră îndrăznește să strige la mine pentru că Chu are forțe puternice. Dar în intervalul acestor zece pași care ne despart, ele nu vă sînt de nici un folos. Viața dumneavoastră se află în mîinile mele. Cum îndrăzniți să strigați la mine în prezența stăpînului meu ? Am auzit că regele Tang a cîrmuit lumea deși pornise doar cu 70 de *li* de pămînt, iar regele Wen cu al său regat de numai 100 *li* a domnit peste toate celelalte state. Regii aceștia nu au dispus de armate mari și totuși au putut să stăpînească evenimentele și să-și exercite puterea. Acum, cu cei 5 000 de *li* cît măsoară teritoriul statului Chu și cu un milion de halebardieri, dumneavoastră aveți tot ce vă trebuie ca să deveniți un mare cuceritor. Lumea în-

treagă nu este în stare să vă stea împotriva. Totuși javra aceea de Pai Qi cu cîteva zeci de mii de oameni a cucerit într-o singură bătălie cetățile Yen și Ying, în cursul alteia a dat foc mormintelor regale de la Yiling și în a treia a izbutit să întineze memoria străbunilor voștri. Roșim noi pentru dumneavoastră din cauza acestei ocări de neșters, dar dumneavoastră nu păreți deloc rușinat. Noi nu vă propunem această alianță în interesul nostru, ci în al dumneavoastră. Și atunci, cum de îndrăzniți să strigați la mine în prezența stăpînului meu ?

— Bine, bine, zise regele din Chu. Să fie cum zici. Statul meu se va alia cu al vostru.

— Atunci, ați căzut de acord ? întrebă Mao Sui.

Și zise regele :

— E hotărît.

Atunci Mao Sui a poruncit slujitorilor regelui să aducă sînge de cocoș, de ciine și de cal. Așezat în genunchi, el i-a prezentat regelui din Chu bolul de bronz plin cu sînge și a zis :

— Pactul trebuie pecetluit cu sînge.

Astfel s-a încheiat alianța la curtea regelui. La urmă, ținînd bolul cu sînge în mîna stînga, Mao Sui le-a făcut semn cu dreapta celorlalți 19 :

— Și voi trebuie să vă legați prin sînge, zise el. Voi, oameni de paie, puteți doar să culegeți ceea ce au semănat alții.

După ce a obținut alianța și s-a reîn-

tors în Zhao, seniorul Pingyuan a spus :

— N-am să mă mai erijez niciodată în judecător al oamenilor. Am judecat probabil o mie de oameni, sau cel puțin cîteva sute și am crezut că nu-mi poate scăpa nici un om de talent. Dar am greșit cînd l-am judecat pe Mao Sui. Călătoria lui în Chu a făcut ca prestigiul nostru să devină mai mare decît cele nouă trepiede din Xia sau decît marele clopot din Zhou. Limba sa cea lungă s-a dovedit mai puternică decît o armată de un milion de oameni !

După această întîmplare, el l-a tratat pe Mao Sui ca pe oaspetele lui cel mai de cinste.

Spiritul întreprinzător

Lao Zi a spus : „În vremea cînd precumpănea buna ocîrmuire, deși cetățenii dintr-un stat se vedeau din pragul casei cu oamenii din statul vecin și auzeau cîntatul cocoșilor și lătratul ciinilor din curțile acelorora, locuitorii din toate statele se bucurau de hrana din țara lor, își admirau veșmintele proprii, erau mulțumiți de datinile și de munca lor, îmbătrîneau și mureau fără a avea

legături comerciale unii cu alții". Totuși, chiar dacă am astupa ochii și urechile oamenilor, ar fi imposibil să readucem lumea în starea de mai înainte*.

Comentează Marele Istoric: Nu știu cum stăteau lucrurile înainte de epoca lui Shun Nong*, dar, judecând după *Cartea Cîntecelor* și *Cartea Documentelor*, de la împăratul Shun și dinastia Xia pînă în zilele noastre oamenii au dorit să-și desfete ochii cu femei frumoase, auzul cu muzică. Gurile lor s-au delectat cu mîncăruri alese, trupurile lor cu plăceri și mîngîieri, iar sufletele lor cu puterea și gloria. Obiceiuri atît de adînc înrădăcinate n-ar putea fi schimbate niciodată, chiar dacă ai merge din ușa în ușa încercînd să-i convingi pe oameni să renunțe la ele. Și-atunci cel mai bine este să lași lucrurile să-și urmeze cursul firesc. După aceea să-i conduci pe oameni astfel încît ei să tragă foloase de pe urma lor. Apoi să folosești povătuirile și, în cele din urmă, restricțiile. Călea cea mai nepotrivită este să lupți împotriva acestor instincte.

În linii generale, regiunea situată la vest de munți are cu prisosință lemn de construcție, bambus, cereale, duzi, cîneapă, piei de iac și jad. Regiunea așezată la est de munți este bogată în pește, sare, lac, mătase, muzicanți și femei frumoase. La sud de Yangzi se găsesc arbori de catalpă, cedru, ghimber, scorțișoară, aur, cositor, plumb, chinovar, coarne de rinocer, carapace de broască țestoasă, perle, fildeș și piei de animale. La nord de Lungmen și Qiexhi există din belșug cai, vite, oi, pîslă, blănuri și coarne. În ce privește cuprul și fierul, munții care se întind pe mii de li sînt presărați cu mine. Iată schița generală. Toate aceste produse sînt puse în valoare de poporul Chinei, care le folosește pentru mîncare și îmbrăcăminte, pentru a-i aproviziona pe cei ce trăiesc și a-i înmormînta pe cei morți.

Trebuie să existe agricultorii pentru a produce alimente, oamenii pentru a extrage bogățiile munților și heleșteielor, meșteșugarii pentru a prelucra aceste lucruri și negustorii pentru a le pune în circulație. Nu-i nici o nevoie să se aștepte poruncile cîrmuirii. Fiecare om își va îndeplini rolul, străduindu-se din răspuț să obțină ceea ce dorește. Astfel bunurile ieftine se vor duce în locurile de unde pot aduce mai mult, în vreme ce bunurile scumpe îi vor face pe oameni să plece în căutarea celor ieftine. Cînd toți lucrează cu trager de inimă la meșteșugurile lor, lucrurile vor apărea fără să fie căutate și oamenii le vor pro-

duce fără să li se ceară, tot așa cum apa curge neîncetat, zi și noapte, la vale. Fiindcă acesta este în acord cu Drumul cel Drept și în armonie cu natura.

Spune *Cartea din Zhou*: „Fără agricultori, hrana va fi puțină. Fără meșteșugari, mărfurile vor fi puține. Fără negustori cele trei lucruri de preț vor dispărea. Fără oameni care să deschidă munții și mlaștinile, ne va lipsi bogăția". Iată, așadar cele patru surse ale hranei și îmbrăcămînții oamenilor. Cînd aceste surse sînt mari vorbim de prosperitate. Cînd sînt mici, de sărăcie. Pe plan general ele îmbogățesc statul. Pe plan individual, ele îmbogățesc familia. Legile care guvernează sărăcia și bogăția sînt imuabile și cei iscusiți au din belșug, pe cîtă vreme cei proști n-au de nici unele.

Cînd patriarhul Lu Shang a primit ca feudă Yingqiu, pămîntul era mocirlos, sărat și puțin locuit. Dar el a îndemnat femeile să lucreze, a dezvoltat meseriile și a început negoțul cu pește și sare, astfel că oamenii și bunurile au început să se adune din toate părțile. Nu după multă vreme statul Qi aproviziona întreaga lume cu pălării, cuiele, veșminte și încălțăminte, iar statele dintre Marea Răsăriteană și Muntele Tai îi arătau cinstirea cuvenită.

Mai tîrziu, puterea statului Qi a decăzut, dar Kuan Chong a restaurat-o prin stabilirea unei noi monede și instituirea a nouă visterii. Și, ca urmare, prințul Huan din Qi a devenit suzeran și i-a convocat de nouă ori la consfătuiri pe ceilalți seniori feudali, punînd ordine în întregul imperiu. Kuan Chong a fost răsplătit cu feuda Sankuei și, cu toate că rangul său era doar acela de slujitor al unui slujitor, el a strîns o avere mai mare decît prinții din alte state. Astfel statul Qi a rămas bogat și puternic în timpul domniilor regilor Wei și Xuan.

Dealtminteri se zice: „Cînd hamba-rele sînt pline, oamenii deprind buna cuviință. Cînd hrana și îmbrăcămîntea se găsesc în cantități mulțumitoare, oamenii capătă simțul onoarei și al rușinii. Ceremonia se naște din îndestulare și dispăre în epocile de lipsuri". De aceea, cînd e bogat, omul de soi se delectează cultivînd virtutea, în vreme ce omul de proastă calitate face paradă de puterea sa. Omenia și dreptatea se țin după bogăție, tot așa cum peștii se înmulțesc în lacurile adînci și fiarele sălbătice se adună pe munții cei falnici. Influența de care se bucură un om avut este mai mare în timpul cînd el deține puterea, dar odată ce pierde puterea,

* Unul dintre împărații legendari ai Chinei antice.

protejații săi nu mai au unde să se ducă și satisfacțiile se curmă. Acesta-i adevărul, un adevăr care poate fi constatat și mai frecvent la barbari.

Căci bine zice proverbul: „Omul care are o mie de galbeni nu moare în piața publică“. Sau cum se spune: „Cît de iute gonește lumea, / Întreaga lume, după cîștig / Ce nebunește vinează cîștigul / Întreaga lume!“

Dacă și regele unei țări cu 1000 care de luptă, prințul cu o feudă de 10 000 de familii, sau seniorul cu 100 de familii se tem de sărăcie, ce să mai spunem de cetățenii de rînd care sînt trecuți în registrele statului.

Cînd se afla la mare strîmtoare pe Muntele Kuaiqi, regele Kouqian din Yue a urmat sfatul lui Fan Li și Qi Jan. Qi Jan spunea: „Cel ce știe să se ia la întrecere se pregătește dinainte. Cel ce înțelege nevoile sezoniere cunoaște mărfurile. Iar înțelegerea acestor două lucruri îi permite să-și dea seama de mecanismul pieții. Fiecare an este dominat de un element. Metalul înseamnă rod bogat, apa înseamnă inundații, lemnul recoltă slabă și focul secetă. În vreme de secetă, investește banii în corăbii. În vreme de inundații, investește în trăsuri. Iată principiul ce trebuie urmat. La fiecare șase ani va fi o recoltă bogată, la fiecare șase ani o secetă, la fiecare 12 ani o mare foamete. Cînd prețul cerealelor este prea scăzut, suferă agricultorii. Cînd este prea ridicat, suferă negustorii și meșteșugarii. Cînd negustorii și meșteșugarii suferă, nu se mai produce bogăție. Cînd suferă agricultorii, ogoarele rămîn neprăsite. Dacă prețul cerealelor nu este nici prea scăzut nici prea ridicat, agricultorii, negustorii și meșteșugarii vor trage cu toții foloase. O bună cîrmuire păstrează neschimbat prețul cerealelor, astfel încît să nu lipsească bunurile și impozitele să fie plătite. Dacă vreți să acumulați avuții, produceți bunuri și nu lăsați banii să zacă fără rost. Lăsați să se facă schimb de bunuri. Să nu strîngeți mărfuri alterabile și să nu vă dați în vînt după cele scumpe. Însemnînd surplusurile și lipsurile veți putea spune ce va fi scump și ce va fi ieftin. După ce cresc foarte mult, prețurile trebuie să scadă din nou. După ce scad foarte mult, prețurile vor crește din nou. Cînd lucrurile sînt scumpe, vindeți-le ca și cum ar fi gunoi, și cumpărați cît mai multe bunuri ieftine, ca și cum ar fi giuvaeruri. Banii trebuie să circule asemenea apei curgătoare“.

Cînd dorea bani mai mulți, Pai Kuei cumpăra grăunțe de calitate inferioară. Cînd dorea să-și sporească rezervele, el cumpăra semințe de calitate superioară. Pai Kuei cheltuia puțin pe mîncare și pe băutură, își strunea poftele și lua parte la greutățile și plăcerile sclavilor săi, dar se repezea la orice ocazie de cîștig așa cum se năpustesc la pradă fiarele sălbatice sau păsările răpitoare.

Zicea el:

— Știți cum își elaborau Yi Yin și Lu Shang politica, cum purta războiul Sun Zi și Wu Qi și cum aplica legea seniorul Shang. Ei bine, tot așa îmi fac și eu afacerile. Dacă oamenii n-au inteligența necesară de a se adapta vremurilor, curajul de a lua repede hotărîri, mîrînimia de a renunța la lucruri și tăria de a păstra ceea ce au, eu nu pot să-i învăț nimic chiar dacă ei ar dori să-mi deprindă arta.

Astfel toată lumea îl consideră pe Pai Kuei drept părintele negoțului. Stabilise un criteriu pentru cei ce doreau să învețe de la el și nu-i primea decît pe aceia care erau la înălțimea acestui criteriu. El nu-și strica învățătura pe oricine.

Yin Tun a prosperat datorită heleșteilor sale sîrate, iar Kuo Zong din Handan a făcut avere cu topitoriile de fier. Amîndoi erau bogați ca niște prinți. A mai existat și Luo din Wuchi care creștea vite. Cînd cireada lui s-a înmulțit, el a vîndut-o pentru a cumpăra obiecte rare și mătase colorată, pe care le-a trimis în dar regelui triburilor din vest, iar acesta l-a răsplătit înzecit, dîndu-i așa de multe cirezi încît el își socotea vitele și caii după numărul de vâi pline de animalele sale. Primul împărat din Qin* l-a făcut egal în statutul social cu un prinț și i-a îngăduit să prezinte omagiul la curte, primăvara și toamna, odată cu miniștrii.

A mai existat și văduva numită Qing din regiunea Pa și Shu. Familia ei stăpînea o mină de cinabru și monopolizase cîștigul timp de cîteva generații, astfel că averea văduvei nici nu se putea socoti. Deși era o biată văduvă, ea a știut să-și păstreze proprietatea și să-și folosească averea pentru a se apăra, astfel că nimeni n-a putut să o jignească vreodată. Primul împărat din Qin a tratat-o ca pe protejata sa și a construit turnul Nuhuaiqing pentru a-i cinsti castitatea.

* Shi Huang Di (221—210 î.e.n.).

СОДЕРЖАНИЕ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУТУРИ: Побуждение к творению (I)	3
ГЕОРГЕ СУРПАТ: Постоянное укрепление морально-политического единства и сплочённости всего народа в процессе построения всесторонне-развитого социалистического общества в Румынии	23
ВИРДЖИЛ СМЫРЧА, ФЛОРИАН ТЭ-НЭСЕСКУ: Историческая роль нашего рабочего движения в укреплении и развитии пополненной Румынии, в защите независимости, суверенитета и территориальной неприкосновенности нашей родины	42
МИРЧА МУШАТ, ИОН АРДЕЛЯНУ: Некоторые основные вопросы истории родины и Румынской Коммунистической Партии	76

★

Вклад Румынии в болгарское возрождение (1762—1878): <i>Николае Чакир</i> . .	101
--	-----

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Развитие партии рабочего класса в Румынии в период 1893—1918	121
--	-----

ПРИЧИНЫ И НЕСЧАСТНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ УСТАНОВЛЕНИЯ РЕАКЦИОННЫХ, ФАШИСТСКИХ РЕЖИМОВ

Франция (Режим Виши): <i>Марин Бадя</i>	143
---	-----

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

SUMMARY

ION POPESCU-PUTURI: Impulsion to the Creation (I)	3
GHEORGHE SURPAT: Continual Consolidation of the Whole People's Moral-Political Unity and Cohesion in the Process of the Multilateral Developed Socialist Society's Edification	23

VIRGIL SMARCEA, FLORIAN TANĂ-SESCU: The Historical Role of Our Working Movement in Consolidation and Development of the Reunite Romania, in the Defense of Homeland's Independence, Sovereignty and Territorial Integrity	42
MIRCEA, MUŞAT, ION ARDELEANU: Some Fundamental Problems of the Homeland's History, of the Romanian Communist Party	76

★

The Contribution of the Romania at the Bulgarian Renaissance (1762—1878): <i>Nicolae Ciachir</i>	101
--	-----

DOCUMENTARY STUDIES

The Development of the Working Class Party in Romania. 1893—1918	121
--	-----

THE ILL-FATED CAUSES AND RESULTS OF THE SETTING UP OF THE REACTIONARY FASCIST SYSTEMS

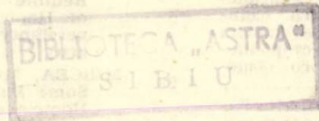
France — Vichy Government: <i>M. Badea</i>	143
--	-----

CRITICISM AND BIBLIOGRAPHY

SOMMAIRE

ION POPESCU-PUTURI: Impulsion à la création (I)	3
GHEORGHE SURPAT: La consolidation ininterrompue de l'unité morale-politique et de la cohésion du peuple entier dans le processus d'édification de la société socialiste multilatéralement développée en Roumanie	23
VIRGIL SMARCEA, FLORIAN TANĂ-SESCU: Le rôle historique de notre mouvement ouvrier, dans le renforcement et le développement de la Roumanie réunie, dans la sauve-	

garde de l'indépendance, la souveraineté et l'intégrité territoriale de la patrie	42	todo el pueblo en el proceso de la edificación de la sociedad socialista multilateralmente desarrollada en Rumania	23
MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU: Quelques problèmes fondamentaux de l'histoire de la patrie, du Parti Communiste Roumain	76	VIRGIL SMARCEA, FLORIN TÂNAȘESCU: El papel histórico del nuestro movimiento obrero en la consolidación y desarrollo de Rumania reintegrada por la defensa de la independencia, soberanía y integración territorial del país	76
★		MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU: Algunos problemas fundamentales de la historia del país del Partido Comunista Rumano	
La contribution de la Roumanie à la renaissance bulgare (1762—1878): Nicolae Ciachir	101	★	
ÉTUDES DOCUMENTAIRES		La contribución al renacimiento bulgare (1762—1878): Nicolae Ciachir	101
Le développement du parti de la classe ouvrière roumaine pendant la période 1893—1918	121	ESTUDIOS DOCUMENTALES	
LES CAUSES ET LES CONSÉQUENCES NÉFASTES DE L'INSTAURATION DE RÉGIMES RÉACTIONNAIRES, FASCISTES		El desarrollo del partido de la clase obrera en Roumania en el período 1893—1918	121
France — le Gouvernement de Vichy: Marin Badea	143	LAS CAUSAS Y LAS CONSECUENCIAS NEFASTOS DE LA INSTAURACIÓN DE LOS REGIMENOS FASCISTOS, REACCIONARIOS	
CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE		Francia. El régimen de la Vichy: Marin Badea	143
SUMARIO		CRITICA Y BIBLIOGRAFIA	
ION POPESCU-PUȚURI: Estimulo por la creación	3		
GHEORGHE SURPAT: El fortalecimiento incesante de la unidad moral-política y de la cohesión de			

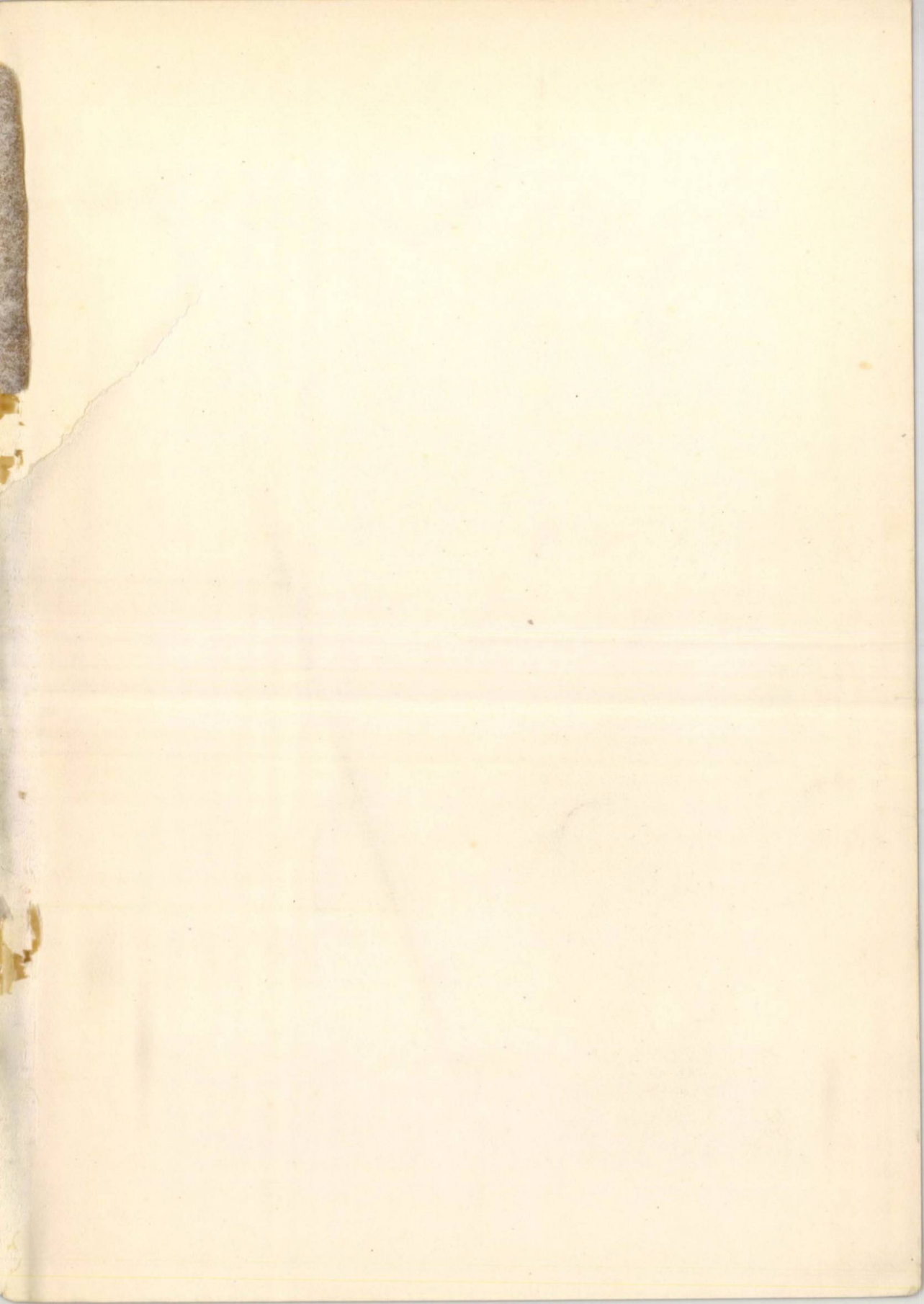

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Raus, Florian Tănăsescu

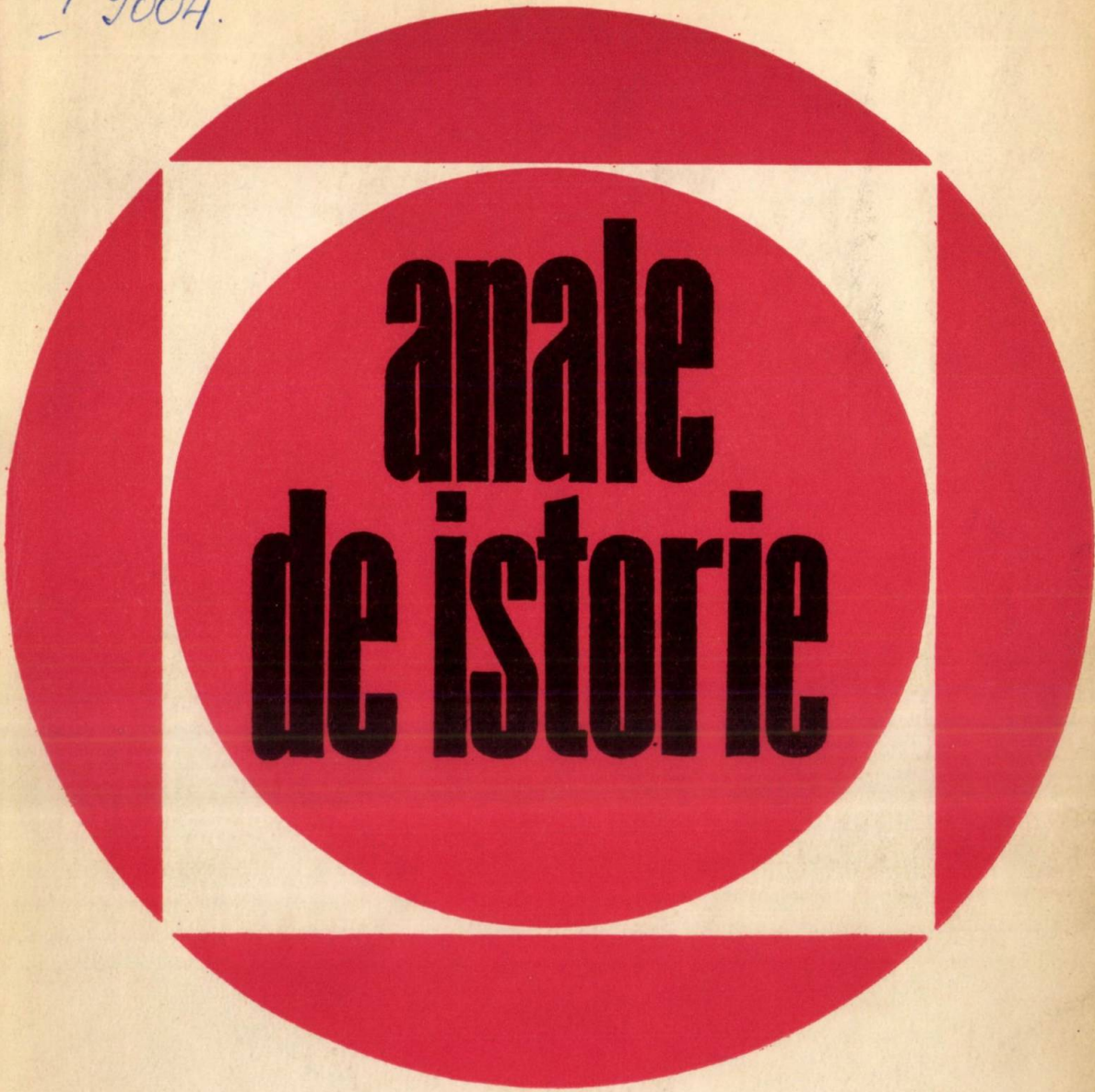
Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.
 Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722, 442.
 Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.
 Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.
 Prețul unui număr — 6 lei; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.
 Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66. P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

I 9004.

anale de istorie

anul XXVII **6** 1981

1999

0 JUL. 2005

79004.

2014
Proletari din toate țările, uniți-vă!

**INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.**

**anale de
istorie**

Anul XXVII

6

1981

S U M A R

**Creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român în toate domeniile
de activitate 3**

ARTICOLE — COMUNICĂRI

ION POPESCU-PUȚURI : Îndemn la creație (II) 13

**DUMITRU MAZILU : Politica de pace, înțelegere și colaborare internațio-
nală a României socialiste 32**

**IOAN ȘT. OPREA : Interdependența dintre dezarmare, înfăptuirea securității
și lichidarea subdezvoltării în concepția României 43**

**ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER : Politica externă a statului român de apă-
rare a păcii și colaborării între popoare (1878—1914) 59**

STUDII DOCUMENTARE

Dezvoltarea partidului clasei muncitoare din România în perioada 1893—1918 77

**MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ, REVOLUȚIONARĂ,
DEMOCRATICĂ ȘI PROGRESISTĂ INTERNAȚIONALĂ**

**Locul și rolul clasei muncitoare din țările africane în lupta pentru eliberare
națională și consolidarea independenței : Constantin Botoran, Silvia
Istrate 114**

32909.

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Simpozion de istorie româno-german (Berlin, 29—30 septembrie 1981) . . .	144
Simpozion de istorie româno-cehoslovac (București, 24—28 noiembrie 1981) .	147

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

„File din istoria militară a poporului român“, vol. 7—9, Editura militară, București, 1980—1981 : <i>Elena Gheorghe</i>	151
FRANTIŠEK MAINUŠ, PAVEL BENEŠ, „În numele prieteniei — Armata română în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei“, Editura Blok, Brno, 1975, 190 p. : <i>Alexandru Ghiță</i>	160
SIMA QIAN, autor a 130 de volume de istorie a Chinei elaborate în sec. II î.e.n. (III) : <i>Ion Mamina</i>	163
Sumarul numerelor 1—6/1981	178

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU,
MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, VASILE
PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, VALTER ROMAN, GHEORGHE SURPAT,
ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA

CREȘTEREA ROLULUI CONDUCĂTOR AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN TOATE DOMENIILE DE ACTIVITATE

Magistrala expunere a secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale din 25—26 noiembrie 1981 se constituie — prin hotărîrea Plenarei — într-un document programatic pentru activitatea întregului partid, a organelor de stat, a tuturor oamenilor muncii în realizarea sarcinilor planului pe 1982, ca și a întregului cincinal.

Subliniind creșterea rolului organelor și organizațiilor de partid, al comuniștilor în înfăptuirea hotărîrilor celui de-al XII-lea Congres al partidului, aplicarea fermă a noului mecanism economico-financiar, întărirea autoconducerii muncitorești, a autogestiei, perfecționarea planificării și conducerii activității economice, dezvoltarea continuă a democrației muncitorești socialiste, expunerea face o profundă analiză problemelor centrale ale vieții economico-sociale, de rezolvarea cărora depinde însăși transpunerea în viață a hotărîrilor Congresului al XII-lea. Ea indică, totodată, modul în care partidul și statul, toți oamenii muncii trebuie să acționeze pentru soluționarea lor optimă, căile și modalitățile de perfecționare continuă a întregii activități economico-sociale a societății noastre.

Așa cum se relevă în expunere, în deceniul 1970—1980, România a cunoscut o puternică dezvoltare economico-socială. Apreciind pozitiv rezultatele obținute în primul an al celui de-al șaptelea cincinal în industrie, agricultură, în celelalte ramuri economice, în accentuarea laturilor calitative ale producției de bunuri materiale, în dezvoltarea științei, învățămîntului, culturii, în ridicarea nivelului de trai material și spiritual al poporului, expunerea relevă că aceasta demonstrează justetea politicii Partidului Comunist Român și a activității practice baze pe aplicarea principiilor socialismului științific și legităților obiective generale la condițiile concrete din România. Realizările remarcabile obținute atestă — în ciuda greutăților și lip-

surilor manifestate, datorate atât unor cauze obiective, generate în special de criza economică mondială cât și subiective — că poporul nostru dispune de tot ce este necesar pentru înfăptuirea hotărârilor Congresului XII, a planului cincinal 1981—1985, pentru progresul socialist neîntrerupt al țării noastre, pentru întărirea bazei tehnico-materiale, creșterea bogăției naționale și ridicarea bunăstării materiale și spirituale a întregului nostru popor.

Abordînd marile obiective și sarcini ale planului pe anul 1982, în expunerea secretarului general al partidului se pune un accent deosebit pe necesitatea creșterii producției de materii prime și materiale, a dezvoltării noilor surse de energie.

În același spirit, expunerea s-a oprit la activitatea din agricultură, la sarcinile de o deosebită importanță pentru înfăptuirea noii revoluții agrare, pentru realizarea în întregime a producției stabilite în planul pe 1982.

Expunerea subliniază că îndeplinirea în bune condițiuni a prevederilor planului pe 1982 și a actualului cincinal necesită creșterea rolului științei și tehnologiei în producția industrială și agricolă, ridicarea nivelului de calificare profesională a întregului personal muncitor, acesta fiind un factor esențial al sporirii productivității muncii în economia noastră națională.

Problemele comerțului exterior, îmbunătățirea radicală a activității din acest domeniu ocupă, de asemenea, un loc important în expunere ; secretarul general al partidului indică necesitatea intensificării eforturilor în acest sector pentru realizarea planului producției de export, precum și pentru dezvoltarea colaborării în cadrul C.A.E.R. și cu alte țări socialiste, în vederea găsirii de noi posibilități de rezolvare a unor probleme economice stringente, pentru dezvoltarea schimburilor și cooperării cu toate statele lumii în cadrul diviziunii internaționale a muncii.

Punînd în lumină obiectivele majore care stau în fața poporului nostru, căile ce se prefigurează pentru realizarea lor, expunerea secretarului general al partidului nostru abordează, totodată, în spirit revoluționar, problematica complexă a creșterii rolului conducător al partidului în toate domeniile de activitate, a perfecționării activității statului nostru socialist, a ridicării la o calitate superioară a activității ideologice și politico-educative.

Expunerea secretarului general al partidului se încheie cu o analiză de mare complexitate și profunzime a problemelor ardente din viața politică internațională, cum este, în primul rînd, agravarea, la proporții fără precedent, a cursei înarmărilor. Așa cum reiese din însăși noua și strălucita inițiativă de pace a președintelui Republicii Socialiste România, inițiativă care a trezit adînci ecouri în rîndurile poporului nostru, cât și în întreaga lume, politica externă a Partidului Comunist Român, a României socialiste este o politică pusă în întregime în slujba progresului popoarelor, a dezarmării și păcii, a înțelegerii și conlucrării pașnice între toate națiunile.

Publicăm textul părților referitoare la creșterea rolului Partidului Comunist Român și la sarcinile activității ideologice din expunerea secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

**CREȘTEREA ROLULUI CONDUCĂTOR AL PARTIDULUI
ÎN TOATE DOMENIILE DE ACTIVITATE,
ÎN UNIREA ȘI MOBILIZAREA LARGĂ A FORTELOR
ȘI ENERGILOR CREATOARE ALE ÎNTREGULUI POPOR
ÎN OPERA DE EDIFICARE A SOCIETĂȚII SOCIALISTE
ȘI COMUNISTE ÎN ROMÂNIA**

Creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile de activitate se reflectă în felul în care se înlăptuiesc Programul partidului, hotărârile Congresului al XII-lea, se reflectă în modul cum se realizează planurile de dezvoltare economico-socială, programul de ridicare a bunăstării materiale și spirituale a poporului.

Este evident că în tot ce am realizat, în tot ceea ce este pozitiv, se reflectă și activitatea partidului, a Comitetului Central, a organelor și organizațiilor de partid, a comuniștilor. Așa cum tot evident este că lipsurile existente, minusurile sînt consecința deficiențelor din activitatea acestor organe, exprimă felul cum ele acționează pentru înlăptuirea rolului conducător al partidului, pentru asigurarea unirii eforturilor tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului popor, în înlăptuirea politicii interne și externe a statului nostru socialist.

În perioada care a trecut de la Congresul al XII-lea al partidului, în cursul acestui an, Comitetul Central, Comitetul Politic Executiv, Biroul Permanent al Comitetului Politic Executiv, Secretariatul Comitetului Central au adoptat o serie de măsuri și au acționat în vederea înlăptuirii neabătute a hotărârilor partidului. Pe ansamblu, putem spune că această activitate corespunde sarcinilor și obiectivelor trasate de Congresul partidului. Nu putem trece însă peste faptul că și în activitatea acestor organe s-au manifestat o serie de minusuri și neajunsuri, că nu toți membrii Comitetului Central, ai conducerii partidului au acționat întotdeauna, cu toată fermitatea și întreaga răspundere, la locul lor de muncă, pentru îndeplinirea răspunderilor ce le revin. Munca Comitetului Central, a Comitetului Politic Executiv și a Biroului său Permanent, a Secretariatului Comitetului Central, ca și a altor organe de partid, nu se reduce numai la adoptarea hotărârilor și programelor de măsuri. Aceasta constituie doar o latură — este drept, foarte importantă, a activității noastre — dar hotărîtoare este munca de organizare a înlăptuirii măsurilor, controlul realizării hotărârilor. Or, tocmai aici s-au manifestat unele neajunsuri foarte serioase. În munca de organizare și control al îndeplinirii hotărârilor se evidențiază, pînă la urmă, capacitatea fiecărui activist de partid de a-și îndeplini sarcinile încredințate de partid.

Ținînd seama de marile răspunderi ce ne revin, de problemele complexe ce trebuie soluționate, este necesar ca atît Comitetul Cen-

tral în mod colectiv, cât și fiecare membru al său în parte să acționeze cu mai multă fermitate pentru realizarea sarcinilor. Să facem astfel încît Comitetul Politic Executiv, Biroul său Permanent, Secretariatul să asigure soluționarea la timp a problemelor, aplicarea măsurilor și controlul îndeplinirii hotărîrilor, acționînd în spiritul prevederilor statutului, al exigenței comuniste, întărind răspunderea, ordinea și disciplina de partid. Trebuie să facem astfel încît Comitetul nostru Central și organele sale să-și îndeplinească rolul de adevărat stat major în organizarea și conducerea întregii noastre activități.

Pornind de la necesitatea dezvoltării democrației interne de partid, a creșterii rolului muncii colective, să acționăm cu toată hotărîrea în direcția creșterii răspunderii, disciplinei și ordinii în toate domeniile de activitate ! Să acordăm o atenție mai mare activității comitetelor județene, orășenești și comunale de partid, organelor și organizațiilor de partid din toate întreprinderile, instituțiile, unitățile social-economice. Fără îndoială că în realizările obținute se reflectă și munca desfășurată de organele și organizațiile de partid, activitatea comuniștilor. Pe ansamblu, această activitate este pozitivă și consider că trebuie să dăm o înaltă apreciere abnegației cu care organele și organizațiile de partid, membrii de partid acționează pentru îndeplinirea hotărîrilor de partid și legilor țării, pentru unirea eforturilor oamenilor muncii în îndeplinirea hotărîrilor Congresului al XII-lea al partidului.

Nu putem însă trece peste unele lipsuri și neajunsuri, peste unele practici inadmisibile, de încălcare a legilor statului și statutului partidului, a normelor de etică și echitate socialistă. Din păcate, avem nu puține cazuri cînd unele organe și organizații de partid nu își îndeplinesc în mod corespunzător rolul în organizarea conducerii activității, cînd — și, mă refer, îndeosebi, la unii activiști și cadre de partid și de stat — fie din necunoaștere, fie pentru a deforma anumite stări de lucruri — prezintă informări și rapoarte nereale, exagerînd realizările sau diminuîndu-le — am în vedere unele cazuri apărute în acest an în unele domenii din industrie, îndeosebi în cărbune și în agricultură. Vom discuta în mod deosebit problemele din domeniul minier, de aceea nu mă refer acum la ele. Unele organe de partid ne-au raportat anumite recolte, iar la controlul realizat, s-a constatat că acestea erau chiar de două ori mai mari. Evident, o asemenea practică este inadmisibilă, incompatibilă cu calitatea de activist de partid, și chiar cu calitatea de membru al partidului.

Este necesar să punem capăt, cu hotărîre, stărilor de lucruri negative manifestate în munca unor organe și organizații de partid,

6 să acționăm cu toată hotărîrea pentru întărirea spiritului partinic,

de răspundere, în întreaga activitate desfășurată în unitatea, localitatea, județul respectiv, în sectorul respectiv de activitate. Să acționăm pentru creșterea spiritului de răspundere în cunoașterea realității și buna organizare a muncii, în îndeplinirea sarcinilor. Se impune creșterea rolului activului de partid, intensificarea participării comuniștilor la dezbateră și soluționarea problemelor. Democrația de partid este o cerință a bunei funcționări a partidului, a întăririi forței și capacității de luptă a partidului, a unității sale, dar constituie totodată și o parte componentă a democrației socialiste, muncitorești în România.

Așa cum am menționat nu o dată, realizarea rolului conducător al partidului se reflectă, pînă la urmă, în felul în care fiecare comunist, fiecare activist își desfășoară activitatea. Cînd vorbim de rolul conducător al partidului nu înțelegem prin aceasta o noțiune abstractă, o lozincă, ci activitatea practică, de zi cu zi, prin care fiecare comunist, fiecare activist, fiecare organizație și fiecare comitet de partid, pînă la Comitetul Central, asigură unirea eforturilor oamenilor muncii, acționează în strînsă legătură cu masele, aflîndu-se permanent în mijlocul acestora, muncind, trăind împreună cu ele, participînd la viața lor zilnică, la activitatea cultural-educativă și distractivă. Nu trebuie să uităm niciodată că forța și tăria partidului nostru constă în unitatea indestructibilă cu clasa muncitoare, cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, cu întregul popor. Trebuie să facem totul pentru a întări continuu această unitate a partidului cu poporul !

Așa cum am menționat nu o dată, comuniștii nu au și nu pot avea drepturi aparte, nu pot avea nici un fel de privilegii ! Ei au însă răspunderi deosebite. Intrînd, în mod conștient, într-un partid revoluționar, cum este partidul nostru, care își propune transformarea revoluționară a lumii, ei trebuie să acționeze, în mod conștient, punîndu-și întreaga capacitate de muncă, voința — și dacă este necesar și viața — în slujba partidului, a socialismului, a poporului, a independenței și suveranității țării.

Este necesar, totodată, să asigurăm ca organizațiile de masă — de sindicat, de tineret, de femei — să desfășoare o activitate mai intensă pentru îndeplinirea răspunderilor ce le revin. Se impune ca toți comuniștii din syndicate, din consiliile de femei, din organizația tineretului comunist să acționeze cu mai multă fermitate pentru realizarea sarcinilor de mare răspundere încredințate de partid, de organizațiile respective. Nu doresc să mă ocup acum de activitatea acestor organizații. Trebuie să declar însă deschis că în activitatea syndicatelor, a Uniunii Tineretului Comunist, a Consiliului de femei sînt o serie de neajunsuri foarte serioase și se impun

măsuri hotărâte pentru lichidarea lor în spiritul celor stabilite cu prilejul congreselor organizațiilor respective. Organele de conducere, activiștii acestor organizații trebuie să acționeze mult mai energic pentru ca organizațiile respective să-și îndeplinească rolul ce le revine în societatea noastră, în mobilizarea oamenilor muncii, în realizarea planului, în asigurarea participării organizate a maselor la conducerea diferitelor sectoare de activitate. Toate aceste organizații au un rol deosebit de important în sistemul organizațiilor noastre democratice și trebuie să și-l îndeplinească în cât mai bune condiții.

Trebuie, de asemenea, să ajutăm la buna desfășurare a activității Organizației Democrației și Unității Socialiste. Se impune să întărim munca Consiliului Național și a consiliilor Frontului Democrației și Unității Socialiste, să ridicăm rolul acestora în coordonarea și unirea eforturilor tuturor organizațiilor componente, în întărirea unității întregului nostru popor în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, sub conducerea Partidului Comunist Român — forța politică conducătoare a societății noastre socialiste.

RIDICAREA LA O CALITATE SUPERIOARĂ A ÎNTREGII ACTIVITĂȚI IDEOLOGICE ȘI POLITICO-EDUCATIVE, DE FORMARE ȘI EDUCARE REVOLUȚIONARĂ A OAMENILOR MUNCII

Comitetul Politic Executiv are în vedere organizarea unei plenare speciale pentru problemele ideologice și politico-educative. În acest an va fi, probabil, greu să mai organizăm o asemenea plenară și va trebui să ne gândim la ținerea ei în primele două-trei luni ale anului 1982.

Doresc, totuși, să mă refer, chiar succint, la unele probleme ale muncii politico-educative, la activitatea ideologică. Trebuie să menționez că rezultatele pe care le avem în dezvoltarea generală a țării demonstrează influența pe care munca politico-educativă, activitatea ideologică o exercită în societatea noastră socialistă. În același timp, însă, lipsurile existente demonstrează și minusurile serioase din activitatea politico-educativă. Slăbirea combativității, a spiritului de răspundere, manifestările de indisciplină, o serie de încălcări ale legilor și statutului, ale normelor de etică și echitate socialistă, alte abateri și manifestări negative sînt nemijlocit legate de lipsurile serioase ale activității ideologice și politico-educative.

Este necesar să luăm măsuri hotărâte pentru lichidarea acestor lipsuri și îmbunătățirea activității ideologice, educative, a muncii politice și culturale de masă, a activității de formare a omului nou,

constructor conștient al socialismului și comunismului. Trebuie să punem, neabătut, la baza întregii noastre activități ideologice și politico-educative, concepția materialist-dialectică despre lume și viață, principiile socialismului științific. Este necesar să desfășurăm o intensă activitate de ridicare a conștiinței politice, pentru înțelegerea sensului dezvoltării societății omenești, a legilor sociale obiective, să înarmăm membrii de partid, oamenii muncii, întregul popor cu spiritul și concepția revoluționară de muncă și luptă pentru învingerea tuturor greutăților, pentru asigurarea mersului ferm înainte al patriei pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism.

O atenție deosebită se impune să acordăm cunoașterii trecutului de luptă revoluționar, democratic al poporului, a istoriei patriei. Să dezvoltăm, de asemenea, mândria pentru minunatele realizări din anii construcției socialismului — rod al muncii eroice noastre clase muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, care înfăptuiesc neabătut politica internă și externă a partidului nostru comunist. Să întărim spiritul și hotărârea de a apăra și dezvolta cuceririle revoluționare, dragostea de patrie, față de popor, față de cauza socialismului. Patriotismul revoluționar socialist trebuie să devină o trăsătură definitorie a comuniștilor, a tuturor oamenilor muncii, a tineretului patriei noastre, a întregului nostru popor.

Este necesar să întărim spiritul de solidaritate și frăție între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate. Să evidențiem cu putere justetea politicii naționale, marxist-leniniste a partidului nostru care a soluționat în mod revoluționar, pentru prima dată în țara noastră, în mod just, problema națională, realizând deplina egalitate în drepturi între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate. Constituie o mândrie pentru partidul și statul nostru socialist felul cum au rezolvat această problemă, ce poate constitui, fără falsă modestie, un exemplu pentru multe state ale lumii.

Să întărim unitatea oamenilor muncii, combătând orice manifestări șoviniste, naționaliste, orice încercări ale dușmanilor socialismului, ale cercurilor reacționare imperialiste din afară, de a lovi în această mare cucerire revoluționară. Nu trebuie să uităm că întotdeauna capitaliștii, imperialiștii au urmărit să dezbine popoarele, să așeze vrajba națională dintre ele, pentru a le putea asupri și subjugă mai ușor. Rezolvarea problemei naționale, întărirea unității tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, constituie o cerință și o parte integrantă a luptei pentru socialism, împotriva imperialismului, împotriva politicii de dominație și asuprire.

În activitatea politico-educativă trebuie să combatem cu hotărâre obscurantismul, orice manifestări retrograde, concepțiile

străine ce pătrund din afară. Să cultivăm ferm spiritul de dreptate și echitate socialistă, de colaborare și întrajutorare tovarășească a tuturor membrilor societății, să promovăm ferm normele de conviețuire socialistă între oameni.

Să dăm un puternic avânt activității culturale de masă, să ridicăm și mai mult rolul Festivalului național „Cîntarea României“, să intensificăm participarea maselor la viața spirituală, la dezvoltarea generală a culturii noi, revoluționare, socialiste.

Este necesar să acordăm atenție corespunzătoare sportului de masă, educației fizice, ca părți ale formării unui om înaintat, sănătos și fizic, și intelectual. Organizațiile de partid, organizațiile sindicale și de tineret trebuie să se ocupe permanent de viața culturală și distractivă a maselor, a tineretului. Să extindem excursiile, drumeția, să organizăm marșuri, prin toate acțiunile să cultivăm un spirit combativ de luptă în masele tinerilor, ale întregului popor.

Este necesar să crească rolul școlii în educația revoluționară a tinerei generații. Să introducem în activitatea școlară, în munca cu pionierii spiritul revoluționar, să îmbogățim și să diversificăm formele muncii educative. Doar cu povești despre „Feți-frumoși“ și „Capra cu trei iezi“ nu vom putea face niciodată o educație revoluționară, comunistă, nu vom crea adevărați revoluționari. Este necesar să găsim noi și noi modalități de a acționa pentru a crea la copii, la tineret o conștiință revoluționară, dragostea de partid, de popor, spiritul de dreptate, hotărîrea de luptă împotriva asupririi de orice fel, împotriva războiului, voința de a se jertfi, dacă va fi nevoie, pentru patrie, pentru socialism, pentru libertatea și fericirea poporului nostru.

Copiii și tineretul, șoimii patriei, pionierii, uteciștii reprezintă garanția dezvoltării națiunii noastre socialiste, viitorul socialist și comunist al României. De felul cum sînt crescuți și educați azi depinde felul cum vor acționa în viitor în viață și muncă. Ei vor fi mîine membrii partidului, ai conducerii partidului și statului, constructorii socialismului și comunismului ! Pentru a avea buni comuniști, buni militanți revoluționari, pentru a asigura creșterea rolului politic conducător al partidului, înaintarea fermă a patriei spre înaltele piscuri ale comunismului, este necesar să asigurăm educarea și formarea copiilor și tineretului în spiritul patriotismului revoluționar. Să sădim în conștiința lor o înaltă răspundere, hotărîrea de a acționa întotdeauna ca revoluționari, de a fi întotdeauna împotriva a ceea ce este vechi și perimat, de a promova întotdeauna noul, de a nu precupeți nimic pentru victoria comunismului, pentru bunăstarea poporului și independența țării, pentru pace în lume !

Umanismul revoluționar, spiritul de omenie al poporului nostru trebuie să se manifeste cu putere în spiritul revoluționar de muncă și luptă, în atitudinea fermă și intransigentă împotriva oricăror încălcări ale normelor socialiste, în apărarea, în orice condiții, a cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității țării.

Sarcini importante revin în această privință Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Ministerul Învățământului, care trebuie să conlucreze strâns în elaborarea unor programe educative pătrunse de spirit revoluționar, patriotic.

O mare răspundere revine, de asemenea, uniunilor de creație. Avem nevoie de poezii revoluționare, patriotice, care să cînte munca eroică, realizările minunate ale constructorilor socialismului din România. Comuniștilor din domeniul creației literar-artistice le revine îndatorirea de a combate părerile ce se aud ici-colo potrivit cărora poezia revoluționară, patriotică nu ar mai corespunde actualei etape de dezvoltare. Dimpotrivă, acum mai mult ca oricînd avem nevoie de o poezie revoluționară, patriotică. Patriotismul a fost, este și va rămîne întotdeauna un bun al națiunii, un bun al poporului nostru — și oricine se abate de la patriotismul revoluționar se îndepărtează de popor și, vrînd-nevrînd, servește interesele dușmanilor poporului. Avem nevoie de o literatură militantă, revoluționară. Avem nevoie de romane, de piese de teatru care să oglindească munca entuziastă, grea, dificultățile ce trebuie depășite, dar și succesele pe care le înregistrează poporul nostru în edificarea celei mai drepte societăți din lume, în urcușul spre înaltele piscuri luminoase ale comunismului. Avem nevoie de marșuri revoluționare, patriotice, care să mobilizeze, să trezească sentimentele nobile ale dragostei față de patrie, de popor, față de socialism, să cultive idealurile înalte de pace și prietenie. Avem nevoie de picturi și sculpturi care să oglindească realitățile vieții, nu doar abstracțiuni. Avem nevoie de un teatru și de o cinematografie cu adevărat revoluționare.

Trebuie să acționăm cu hotărîre pentru a pune toate mijloacele de care dispune societatea noastră socialistă în slujba formării revoluționare a tineretului, a poporului, pentru dinamizarea spiritului viu, creator, înnoitor, de luptă împotriva a tot ce e vechi, pentru afirmarea noului în toate domeniile de activitate. Aceasta constituie o cerință importantă a conducerii politice de către partid a societății noastre, a dezvoltării democrației socialiste, a înaintării ferme pe calea socialismului și comunismului.

Sarcini deosebit de importante în munca educativă revin presei și radioteleviziunii. Să facem în așa fel încît presa, radioteleviziunea să oglindească în paginile lor, în emisiuni și programe

intensa activitate politică internă și externă desfășurată de partidul și statul nostru, eforturile eroice ale poporului. Prin tot ceea ce întreprind, ele trebuie să contribuie la educarea revoluționară a poporului, la formarea omului nou, socialist.

În domeniul activității ideologice și educative avem încă multe de făcut. Să acționăm cu hotărîre ca toate organismele să militeze, sub conducerea nemijlocită a partidului, pentru îndeplinirea neabătută a politicii partidului. În nici un sector de activitate, nimeni nu se poate sustrage îndrumării și controlului partidului. În aceasta constă afirmarea rolului politic conducător al partidului în societatea socialistă.

Clasa muncitoare, oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, întregul popor, recunoscînd rolul conducător al partidului, obligă pe comuniști și necomuniști să acționeze în acest spirit, să lupte neabătut pentru îndeplinirea politicii interne și externe a partidului, să-și desfășoare în orice împrejurare activitatea sub conducerea organelor și organizațiilor de partid.

În domeniul activității ideologice, politico-educative, un rol de mare însemnătate au organizațiile de partid, organele de partid, comitetele județene, organele Comitetului Central, Comitetul nostru Central însuși. Aș dori în mod deosebit să menționez sarcinile mari ce revin Comisiei ideologice, Secției de propagandă, care, îndeplinind orientările Comitetului Central, indicațiile organelor Comitetului nostru Central, trebuie să acționeze cu toată hotărîrea pentru a asigura desfășurarea în cele mai bune condiții a activității în acest domeniu hotărîtor pentru creșterea rolului conducător al partidului — munca ideologică, politico-educativă. Cu cît vom avea rezultate mai bune în creșterea nivelului ideologic al comuniștilor, al cadrelor partidului, a nivelului politico-educativ al maseilor populare, cu atît vor crește forța partidului, rolul său conducător, cu atît se va întări unitatea întregului nostru popor sub conducerea partidului, cu atît vom asigura mersul tot mai hotărît înainte al patriei noastre.

Să facem totul, dragi tovarăși, ca activitatea ideologică și politico-educativă să constituie un factor de mare însemnătate în îndeplinirea Programului partidului, a hotărîrilor Congresului al XII-lea!

Avem un trecut și un prezent luminos. Să facem totul pentru a ne îndeplini răspunderea în fața partidului, a poporului, pentru a asigura viitorul liber și independent al țării, viitorul comunist al României socialiste !

İNDEMN LA CREAȚIE (II)

ION POPESCU-PUȚURI

Așa cum subliniam în prima parte a acestui studiu *, reînnoitul indemn la creație adresat de conducerea partidului nostru este nemijlocit legat de relevarea necesității unor clarificări de ordin teoretic în asemenea probleme centrale, ca : rolul partidului — care dintr-un detașament de avangardă al clasei muncitoare s-a transformat tot mai mult într-o *parte integrantă și integratoare* a societății în ansamblu, a întregului ei mecanism politico-social, îndeplinindu-și cu cinste rolul de *forță politică conducătoare a societății* —, funcțiile, caracterul și perspectivele de dezvoltare ale statului, care au cunoscut și ele însemnate evoluții.

Aceste clarificări privesc transformări, procese și fenomene noi ce s-au petrecut sau se petrec în instituții și funcții de importanță primordială pentru viața societății socialiste. Ele nu pot fi, prin urmare, rupte de analiza teoretică și generalizarea întregii experiențe — extrem de bogate — acumulate, de aprofundarea fenomenelor și aspectelor noi apărute în procesul transformării revoluționare a societății și în viața internațională, a mutațiilor importante care s-au produs sau se conturează în societatea noastră ca rezultat al acumulărilor pe parcursul întregii perioade de construcție socialistă.

Este, aceasta, o importantă premisă metodologică a oricărei analize serioase, așa cum se constituie într-o asemenea premisă și renunțarea de către știința noastră socială la a se limita, în principal, la relevarea unor asemenea transformări radicale și definitorii pentru o fază mai de început a socialismului, cum ar fi cucerirea puterii politice, naționalizarea principalelor mijloace de producție, transformarea socialistă a agriculturii, lichidarea exploatarei omului de către om. Toate acestea sînt, incontestabil, cuceriri istorice și esențiale ale revoluției noastre. Ele definesc, însă, faza de început a noii societăți sub raportul deosebirii ei față de societatea trecută, pe care a înlocuit-o, dar nu sînt decît puncte de plecare pentru pro-

* A se vedea „Anale de istorie“, nr. 5/1981, p. 3—22.

cesele, fenomenele, contradicțiile dezvoltării socialismului pe propria sa bază.

Rămînînd, deocamdată, tot în domeniul unor considerații metodologice și fiind vorba, în această parte a studiului nostru, de transformările produse în caracterul, rolul și funcțiile sociale și istorice ale unor instituții principale ale societății noastre, am dori să remarcăm că o premisă metodologică a analizei lor științifice ar fi și eliberarea gândirii sociale materialist-dialectice de depunerile de natură, în esență, funcționalistă, care s-au produs în perioada cînd, pornind de la sarcina pozitivă, istoricește necesară și justificată, de legitimare ideologică a răsturnării vechii orînduiri și instaurării noii societăți, gîndirea socială socialistă nu a reușit să evite fenomenul negativ ca înfăptuirea acestei sarcini să devină și generatoare a unor cunoscute tendințe dogmatizante.

Influența funcționalistă la care ne referim și-a găsit expresia în faptul că, în abordarea problemelor, instituțiilor, funcțiilor, complexului de interese din sistemul socialist nou constituit se pornea, chiar dacă nemărturisit, de la ideea despre funcția pozitivă privită static, despre faptul că orice formă, orice instituție, odată ce ea există, îndeplinește o anumită funcție pozitivă, este o parte necesară și inevitabilă a întregului, nu poate fi înlocuită. Într-un asemenea înțeles, funcția unei forme sociale are o acțiune care contribuie la menținerea sistemului existent în stare de echilibru, de aceea o formă socială fie contribuie la menținerea a ceea ce există, fie acționează în sens contrar și atunci este disfuncțională. În mod curios, o abordare pe care materialismul dialectic și istoric a respins-o programatic și categoric în analiza societății capitaliste își făcea acum loc — îmbrăcată, se înțelege, pentru a se face acceptată, în veșminte terminologice marxiste — în analiza societății socialiste. Firește, o asemenea abordare era departe de a permite o analiză cu adevărat științifică a realității sociale, decelarea proceselor ce au loc în societatea socialistă, a contradicțiilor și tendințelor de dezvoltare, a ceea ce în cursul acestei dezvoltări devine *vechi* și necesar de depășit și a ceea ce se naște ca *nou*. Cu atît mai mult, cu cît acea abordare cu influențe funcționaliste la care ne referim purta în sine — bineînțeles voalată și exprimată mai sofisticat, dar nu mai puțin idealist și subiectivist — vechea idee de esență rousseau-istă a contractului social, a consensului general care creează societatea, ordinea socială la baza căreia stau interesele, chipurile identice, ale tuturor componentelor comunității sociale.

Eliberarea de influențele la care ne-am referit presupune aplicarea consecventă a metodei materialist-dialectice și istorice de analiză a structurii societății, a raportului dintre structura acesteia și dezvoltarea ei, a grupurilor sociale care există în această structură și a căror situație este diferită, generînd și interese deosebite, concordante în unele privințe, contradictorii în altele. Aceste interese, concordanțele și contradicțiile dintre ele nu sînt întîmplătoare, ci legate de însăși tipul structurii sociale, își au izvoarele lor legice și acționează ca o forță a mișcării și transformării societății; luarea lor în considerare permite analiza forțelor sociale mari și vitale, purtătoare ale dialecticii societății.

Atunci cînd este vorba de societatea socialistă, analiza structurilor și evoluției ei în diferite faze trebuie, se înțelege, să pornească — și acest lucru dorim să-l subliniem — de la realitatea istorică incontestabilă a faptului că însuși începutul construcției socialiste înseamnă, implicit, și începutul procesului de lichidare a bazelor fundamentale ale împărțirii de clasă a societății, că pe baza proprietății socialiste apar și se dezvoltă ele-

mentele unor forme noi de integrare internă a societății, ale unui grad de coeziune socială superior tuturor orînduirilor bazate pe un antagonism de clasă ireductibil, ale structurării sociale pe baza muncii și nu pe cea a proprietății sau monopolului conducerii, toate acestea ducînd la o societate mai omogenă și mai solidară.

Dar aceasta nu înseamnă că gîndirea socială se poate lipsi de conștiința faptului că socialismul, care reprezintă o întreagă epocă istorică de tranziție spre orînduirea fără clase, nu este o societate idilică, așa cum s-a crezut o vreme, ci, din contra, o societate modern structurată, cu procese contradictorii și cu alternative de dezvoltare, care se cer cunoscute în vederea alegerii celei optime, o societate în care, pe lângă interesul ei istoric general, există interese diversificate, interese ale diferitelor grupuri sociale, care, fără a fi opuse, nu sînt identice.

Este, cu alte cuvinte, necesară elaborarea unui concept teoretic dezvoltat și global cu privire la factorii generatori ai diferențierilor, la natura socială a claselor și păturilor principale ale societății, la caracterul relațiilor lor reciproce, la sursele și caracterul contradicțiilor sociale, la fazele legice ale evoluției structurii sociale.

Să facem aici o paranteză, pentru a introduce în discuția noastră o precizare ce ni se pare absolut necesară. Și anume : atunci cînd vorbim de interesele ce se manifestă în societate, nu ne referim — și în orice caz nu ne limităm — la acea categorie, după părerea noastră prea restrînsă, unilaterală și simplistă, a „cointeresării materiale“, care la un moment dat s-a folosit în literatura socială pînă la abuz, ca un fel de leac la toate, de genul acelei „sare amară“ pe care pe timpuri, în armată, felcerii te puneau s-o înghiți de orice te-ai fi plîns. Pe de o parte, ea, această categorie a „cointeresării materiale“, care, în fond, face parte integrantă din ansamblul de măsuri necesare pentru mărirea volumului bunurilor de larg consum, este cu totul și cu totul insuficientă, săracă chiar, nu poate exprima nici toate laturile și aspectele intereselor materiale ale oamenilor muncii, și cu atît mai puțin întreaga varietate și complexitate a intereselor lor sociale, politice, bogăția universului spiritual al omului societății noi, socialiste. Pe de altă parte, această categorie nu este numai insuficientă, ci, prin unilateralitatea și *uni-direcționalitatea* ei poate exercita un efect denaturant asupra exprimării și coordonării democratice a intereselor oamenilor și mediului lor social. Ea poate denatura raportul real dintre interesele oamenilor, grupurilor sociale, societății în ansamblu cu principalele ei instituții și funcțiile acestora, poate frîna acea modalitate de exprimare și rezolvare a acestui raport de interese, care decurge din însăși faptul că oamenii muncii *întrunesc* în societatea socialistă atribuțiile de *producători, proprietari și beneficiari*.

Deficiențele categoriei de „cointeresare materială“ nu sînt înlăturate nici prin completarea ei cu acea a „stimulentelor morale“, indiferent de faptul că în diferite țări socialiste și în diferite perioade autorii studiilor asupra societății pun un accent sau altul asupra raportului dintre cele două categorii. Și aceasta pentru că, fie luate în parte, fie laolaltă, prin ele s-a subînțeles de obicei nu exprimarea, confruntarea și punerea de acord a intereselor — avem prin aceasta în vedere atît confruntarea și punerea de acord a diferitelor interese între ele, cît și confruntarea și punerea lor de acord cu posibilitățile reale existente de satisfacere a lor, decelarea celor ce concordă cu progresul social și respingerea celor ce se constituie într-o frînă a lui etc. —, ci existența unor factori exteriori complexului de interese generate de structurile sociale (la rîndul lor definite și de acestea), factori

care să decidă „cît să-ți dau“, sau „cît să-ți promit“, pentru ca să fii „co-interesat“ sau „stimulat“.

Or, în societatea socialistă există un complex de interese, o structură dată a lor în diferitele ei perioade de dezvoltare — o structură, deci, nu statică, ci istorică, mobilă —, în cadrul căreia se manifestă interese generale și particulare, imediate și de perspectivă, mai largi sau mai restrinse, de grup social sau profesional.

Întregul complex de interese este în conexiune și întrepătrundere organică cu structura socială în dezvoltare a societății. Tocmai de aceea, conceptul teoretic la necesitatea elaborării și dezvoltării căruia ne-am referit presupune depășirea metodei folosite cu predilecție, prin care structura socială de clasă se identifică cu împărțirea statistică a oamenilor muncii pe ramuri ale economiei — industrie, agricultură, transporturi, comerț servicii etc. O asemenea împărțire pe criterii profesionale sau socio-profesionale își are, firește, importanța sa, ca o componentă însemnată a studiului societății, dar a ne rezuma în principal la ea înseamnă a ne limita la o imagine în esență statică a societății. Or, numai cercetarea teoretic fundamentată a grupurilor sociale, care se deosebesc prin locul pe care îl ocupă în diviziunea muncii și prin interese specifice, prin particularități socio-psihologice, prin poziția în raporturile cu instituțiile principale ale societății și printr-un comportament politic specific permite aprofundarea teoretică a răspunsului privind : care sînt principalele grupuri sociale purtătoare ale dialecticii structurii sociale socialiste, care sînt și în ce direcție evoluează raporturile dintre ele, cum acționează forțele motrice ale societății, care sînt în general tendințele fundamentale de dezvoltare ale întregului sistem social, privite din punctul de vedere al intereselor imediate și de perspectivă ale clasei muncitoare.

Cele spuse mai sus cu privire la cercetarea structurii sociale în general sînt pe deplin valabile și atunci cînd ne concentrăm atenția asupra locului și rolului istoric al clasei muncitoare, asupra evoluției ei.

Atunci cînd spunem că această clasă este acum alta avem, firește, în primul rînd în vedere faptul că, clasa noastră muncitoare a parcurs, din punct de vedere cantitativ și calitativ, drumul istoric de la un proletariat relativ redus numeric și constituind obiectul de exploatare al capitalului la *principala clasă de producători, proprietari și beneficiari*, forța socială conducătoare a societății noastre. Dar constatarea acestui adevăr incontestabil nu mai este suficientă pentru cercetarea noastră socială, în fața căreia se ridică tot mai insistent sarcina de a analiza atît procesele din interiorul acestei clase, cît și, mai ales, situația ei reală și istorică în evoluție, fazele pe care le-a parcurs și le mai parcurge, rolul ei conducător în societate — de la preluarea acestui rol în sensul exercitării puterii politice prin reprezentanții săi și al constituirii unui sistem care din punct de vedere istoric corespunde interesului ei global pînă la exercitarea tot mai nemijlocită de către ea a conducerii în sfera economică și în interiorul sistemului politic. O asemenea cercetare presupune și acordarea unei atenții sporite caracteristicilor și trăsăturilor care conferă acestei clase capacitatea de a se manifesta ca forță socială conducătoare a întregii societăți socialiste, precum și caracteristicilor și trăsăturilor pe care ea le dobîndește în cursul exercitării acestui rol, ca și raporturilor ei multiple și complexe cu celelalte grupuri sociale, cu diferitele organisme și instituții principale ale societății.

Se înțelege că o asemenea cercetare trebuie să aibă la bază luarea în considerare în general a fazelor principale ale dezvoltării istorice a clasei

muncitoare. Se știe că încă clasicii socialismului științific au dat o definiție succintă și sugestivă acestor faze istorice. Într-o primă fază proletariatul se constituie ca clasă cu trăsături ce o delimitează de restul masei largi a oamenilor muncii. El este în mod obiectiv opus capitalului ca forță socială, ca clasă, dar nu este încă conștient de rolul său istoric, nu s-a constituit încă din punct de vedere politic și ideologic, nu este organizat, acționează spontan. Este faza în care proletariatul, după definiția lui Marx și Engels, este încă o „clasă în sine“.

În faza următoare are loc creșterea gradului de organizare, coeziune și conștiință a clasei muncitoare. Ea dobândește conștiința de sine, se înțelege pe sine ca o clasă de sine stătătoare în sistemul relațiilor sociale ale orînduirii capitaliste. Se elaborează teoria revoluționară științifică a clasei muncitoare, se creează partidul ei politic, se dezvoltă conștiința misiunii istorice a acestei clase și lupta conștientă și organizată pentru îndeplinirea ei. În această fază, clasa muncitoare devine, tot după definiția lui Marx și Engels, o „clasă pentru sine“.

Experiența istorică ne permite, însă, să completăm acum această idee cu faptul că, într-un grad, firește, deosebit în diferite țări și în diferite momente istorice, în funcție de o serie întreagă de condiții sociale și politice, economice și culturale, interne și externe, clasa muncitoare și-a manifestat, într-o măsură sau alta, încă în capitalism, nu numai calitatea de „clasă pentru sine“, ci și pe aceea de „clasă pentru întreaga societate“. Și aceasta nu numai într-un mod abstract, de perspectivă foarte generală și îndepărtată, în sensul postulatului teoretic că proletariatul este tocmai acea clasă care se poate elibera pe sine numai eliberînd întreaga societate pe calea desființării la început a antagonismului de clasă ireductibil, iar apoi a claselor în general, ci și prin poziții politice concrete adoptate față de unele sau altele dintre problemele majore din viața societăților, națiunilor respective.

Însăși evoluția clasei muncitoare din România stă mărturie valabilității acestei completări. Încă din a doua jumătate a secolului trecut, corespunzător evoluției țării în direcția statornicirii dominației relațiilor de producție capitaliste, această clasă, fără a deveni majoritară în ansamblul populației, era în cadrul societății românești clasa în cea mai rapidă dezvoltare ca pondere numerică și ca creștere a rolului în întreaga viață socială și politică a țării, rol ce îl depășea tot mai mult pe cel rezultat din simplul raport numeric dintre clasa muncitoare și celelalte pături ale populației. Aceasta se datora atât faptului că ea era clasa legată de forma cea mai înaintată de producție, cât și influenței nemijlocite pe care o putea exercita în toate domeniile, datorită tendinței și capacității sale de a se organiza, de a fi conștientă de natura ei de clasă distinctă, de interesele ei și de necesitatea de a lupta pe plan economic și politic pentru aceste interese.

Supusă unei exploatare aspre, dezvoltîndu-se ca produs social al unui capitalism care, încă înainte de a ajunge la stadiile mai avansate, era puternic ros de contradicțiile proprii acestei formațiuni, pe care se suprapuneau, în ansamblul vieții social-economice și politice a țării, cele generate de desăvîrșirea transformării capitaliste, clasa muncitoare a fost de timpuriu receptivă la ideile democratice și socialiste, la cerințele de organizare. În aceste condiții, clasa muncitoare din România a parcurs rapid faza de „clasă în sine“, s-a caracterizat prin spirit revoluționar și, pe măsura dezvoltării ei și a însușirii de către partea sa cea mai înaintată a socialismului științific, și-a manifestat tot mai puternic calitatea de „clasă pentru sine“. De subliniat, în acest context, faptul că acest proces a fost

însoțit de la bun început de o respingere atât de categorică a încercărilor de implantare a anarhismului — fie de factura anarho-comunismului, fie de cea a anarho-sindicalismului —, încât acesta nu a putut juca niciodată un rol în mișcarea noastră muncitorească.

În felul acesta, mișcarea muncitorească din România a depășit într-un timp istoric foarte scurt stadiul răzvrătirilor izolate, al protestelor și grevelor, și a trecut la diferite forme de organizare profesională, care au evoluat rapid spre *organizații de clasă*. S-a intensificat procesul de importanță primordială pentru dezvoltarea și maturizarea ulterioară a mișcării muncitorești conștiente și organizate, ca factor subiectiv principal al revoluției sociale pe care o impuneau necesitățile obiective ale progresului istoric — unirea ei cu socialismul științific, un pas de însemnătate istorică pe această cale și în ansamblul luptelor sociale și politice din țara noastră constituindu-l crearea, în 1893, a partidului politic revoluționar al clasei muncitoare — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, moment din care activitatea politică neîntreruptă a propriului ei partid a devenit o latură inseparabilă, continuă și în multe privințe definitivă a întregii dezvoltări a clasei noastre muncitoare.

Nu ne propunem aici un istoric al dezvoltării clasei muncitoare în întreaga epocă capitalistă a României. Ceea ce dorim însă să relevăm este că, încă de timpuriu, practic aproape concomitent cu transformarea ei în „clasă pentru sine“, clasa muncitoare din România s-a distins nu numai prin dobândirea conștiinței de sine și lupta pentru interesele proprii, specifice, de clasă, ci și prin faptul că s-a manifestat tot mai mult și tot mai puternic ca cea mai înaintată forță socială și politică din România, dezvoltându-și în acest context trăsături ale viitorului ei statut de „clasă pentru întreaga societate“. Stau mărturie acestui fapt pozițiile adoptate de ea încă de la primele programe ale mișcării muncitorești și socialiste în problema necesității unor profunde transformări general-democratice ale întregii societăți românești, lupta consecventă pentru democratizarea întregului sistem politic prin cucerirea votului universal, atenția acordată problemei agrare și solidaritatea combatantă manifestată față de revendicările vitale ale țărănimii. Așa cum stau în cel mai înalt grad mărturie aceluiași fapt poziția înaintată adoptată față de necesitatea istorică a desăvârșirii unității naționale, iar mai târziu, în fața pericolului hitlerist, hotărârea cu care s-a manifestat clasa muncitoare în favoarea apărării integrității teritoriale, a independenței naționale și suveranității de stat a României, rolul de frunte jucat de ea — în special după crearea Frontului Unic Muncitoresc — ca pivot al constituirii marii coaliții de forțe naționale și antihitleriste, rolul ei de hegemon în înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială, antihitleristă și antiimperialistă.

Sigur că, în condițiile orînduirii capitaliste, ale unei societăți, deci, scindate în clase antagoniste, clasa muncitoare nu putea deveni o „clasă pentru întreaga societate“ în înțelesul deplin al cuvîntului, așa cum nu putea îndeplini un asemenea rol în general nici o clasă. Ea era însă singura care, devenind o „clasă pentru sine“, purta în sine în germene și această nouă calitate, faptul găsindu-și o expresie concentrată în aceea că proletariatul a jucat rolul de hegemon al luptei tuturor oamenilor muncii, a tuturor celor exploatați, împotriva asupritorilor și exploataților, al luptei întregului popor pentru progres național și social.

După înlăturarea orînduirii capitaliste, în procesul profund, larg, de durată și complex al dezvoltării noii societăți socialiste, proletariatul din 18 fosta orînduire se transformă, însă, într-o altă clasă de fapt — în clasa

muncitoare socialistă. Aceasta, în primul rînd, pentru că se schimbă radical însuși locul său în modul de producție și în societate în general. Proletariatul ca clasă de producători despărțiți total de proprietatea asupra mijloacelor de producție și care își vînd forța de muncă deținătorilor de capital dispăre în socialism. Clasa muncitoare socialistă păstrează, firește, toate tradițiile proletare revoluționare și calitățile organizatorice și politice acumulate în perioada anterioară, dar, mai matură, mai organizată și mai conștientă acum decît oricînd, ea dobîndește noi atribute și trăsături, noi caracteristici calitative ca clasă conducătoare în cadrul societății socialiste, clasă legată de proprietatea socialistă de stat asupra mijloacelor de producție, cea mai importantă clasă de producători ai bunurilor materiale, cu rol hotărîtor în crearea întregii bogății naționale.

În noile condiții ale socialismului, clasa muncitoare intră, deci, pe deplin, într-o nouă fază a istoriei sale, cea de „clasă pentru întreaga societate”. Ea devine acum principala forță transformatoare și creatoare, clasa care determină în mod decisiv procesele social-politice din interiorul societății socialiste, asigură rezolvarea problemelor fundamentale ale dezvoltării pe calea progresului. Ea reprezintă acea forță socială pe care se sprijină în primul rînd înfăptuirea țelurilor mărețe puse de viață și formulate în documentele Partidului Comunist Român — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerea României spre comunism.

Atunci, însă, cînd spunem — așa cum am mai spus-o în cuprinsul acestui studiu — că acum clasa muncitoare este alta, ne referim nu numai la trecerea în această fază istorică nouă a dezvoltării sale, ci și la mutațiile importante care se produc în interiorul acestei faze, la faptul că clasa muncitoare nu rămîne pe tot parcursul dezvoltării socialiste aceeași nici ca structură internă, nici ca raporturi cu celelalte grupe sociale, cu statul și alte instituții principale ale societății, nu poate fi, cu alte cuvinte, analizată static, ca un cristal cu legături moleculare interne și forme exterioare stabile, fixe, aceleași pentru întreaga clasă respectivă de cristale.

Astfel, dacă la începuturile construcției socialiste, chiar după naționalizarea principalelor mijloace de producție, anumite părți ale clasei muncitoare au continuat să se afle în condiția de a presta muncă salariată în sectoare nesocialiste (salariații unor proprietari particulari de mici întreprinderi sau ateliere meșteșugărești, salariații agricoli și alții), pe parcursul făuririi socialismului, clasa muncitoare a devenit acea clasă a societății care își bazează în întregime activitatea pe proprietatea socialistă și joacă un rol hotărîtor în reproducția ei. În felul acesta, paralel cu o mare diversificare profesională a clasei muncitoare, determinată de procesul de industrializare (apariția unor ramuri și tehnologii noi etc.) a avut loc un proces de *omogenizare socială* a acestei clase. Ca rezultat al aceluiași proces de industrializare socialistă, clasa muncitoare a dobîndit o pondere tot mai mare, absolut preponderentă în producerea întregii avuții naționale și în reproducția ei. Toate acestea au sporit mereu rolul clasei muncitoare în întreaga societate, rolul ei determinant în configurarea întregului sistem de relații sociale, gradul de preluare de către ea a principalei răspunderi istorice pentru viitorul țării, al întregii națiuni socialiste române, ca și pentru aportul acestei națiuni la cauza generală a socialismului.

Mutații importante s-au petrecut în aceste condiții în nivelul și calitatea conștiinței clasei muncitoare. La conștiința ei de clasă revoluționară s-a adăugat în epoca socialistă și se dezvoltă mereu tocmai conștiința înaltei responsabilități pentru viața întregii societăți, pentru întreaga operă de făurire a socialismului, pentru crearea și dezvoltarea unui mod de viață

socialist al tuturor păturilor societății. Pe de altă parte, ideologia revoluționară a clasei muncitoare nu mai este asimilată și însușită în mod conștient doar de o parte, definită în trecut drept cea mai înaintată, a ei. În strînsă legătură și cu faptul că în condițiile socialismului nu numai acea parte reprezintă și factorul organizat al clasei, ci se făurește un înalt grad de organizare al clasei în întregime, această ideologie este în mod conștient însușită de întreaga clasă. Totodată, corespunzător rolului general al clasei muncitoare în societate, ideologia ei revoluționară, bazată pe teoria socialismului științific, pe concepția materialismului dialectic și istoric despre lume și societate, dezvoltată în mod creator în cursul efortului teoretic permanent al Partidului Comunist Român, devine ideologia dominantă a societății, este propagată prin activitatea intensă politică, ideologică și cultural-educativă a partidului în rîndurile tuturor grupurilor sociale.

La sporirea continuă a rolului clasei muncitoare de forță socială conducătoare contribuie într-o măsură însemnată și creșterea permanentă a nivelului ei de cunoaștere, a gradului ei de instruire generală, tehnică și culturală, mărirea ponderii păturilor ei calificate, aportul ei tot mai mare la introducerea cuceririlor revoluției științifico-tehnice în întreaga activitate productivă a societății, legătura și colaborarea strînsă care se creează în acest proces între ea și intelectualitate, apropierea ce se produce între munca fizică și cea intelectuală, amîndouă fiind tot mai mult îmbinate de însăși clasa muncitoare în chiar procesul de producție, în care se introduc într-o măsură mereu crescîndă elementele unei creativități de masă.

În sfîrșit — pe planul expunerii noastre, firește, nu în sensul încheierii vreunei prezentări exhaustive a problemelor ce se cer studiate —, o trăsătură deosebit de importantă, și în dezvoltarea clasei muncitoare socialiste, trăsătură strîns legată tocmai de faza ei de „clasă pentru întreaga societate“, este aceea care derivă din raportul dintre ea și noul tip de națiune neîmpărțită în clase antagoniste, națiunea socialistă, faptul că din întregul complex de interese proprii componentelor națiunii noastre socialiste, interesele istorice autentice ale clasei muncitoare se detașează ca în cel mai înalt grad corespunzătoare și determinante pentru direcțiile și perspectivele de dezvoltare ale națiunii, clasa muncitoare fiind pivotul principal al coeziunii întregii națiuni în jurul Partidului Comunist Român ca forță politică conducătoare a societății. Toate acestea conferă clasei muncitoare și calitatea de principal purtător social al patriotismului socialist și al solidarității internaționale.

Ne-am referit mai pe larg la mutațiile produse în starea clasei muncitoare și în rolul ei în societate, dar analiza generală a societății, la necesitatea căreia ne-am referit, implică, firește, și cercetarea atentă a mutațiilor deosebit de importante produse și în celelalte grupuri sociale.

O primă mutație importantă în ce privește țărănimea, de pildă, s-a petrecut chiar la începuturile revoluției noastre, ca urmare a reformei agrare, care a corespuns în cel mai înalt grad atît intereselor țărănimii, cît și intereselor generale ale societății, ceea ce și explică de ce în acel moment istoric această reformă a devenit un eveniment central al întregii vieți social-politice a țării și a constituit un factor de primă importanță în dezvoltarea alianței muncitorești-țărănești.

Trecerea agriculturii apoi pe baze socialiste a produs o nouă mutație socială istorică. În fond, țărănimea ca clasă numeroasă a micilor producători de marfă din agricultură a dispărut, transformîndu-se într-o clasă de producători agricoli a căror activitate de producție se bazează, ca și cea a clasei muncitoare, pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de produc-

ție, dar care se mai deosebesc de clasa muncitoare prin caracterul cooperatist al acestei proprietăți și prin menținerea în masă și a unor activități productive individuale, ale căror produse sînt destinate atît consumului propriu, cît și pieței.

Transformările din interiorul grupului social din agricultură nu s-au încheiat odată cu reorganizarea socialistă a acesteia. În evoluția care a urmat, un număr tot mai mare de familii din mediul rural — am putea spune chiar un număr preponderent în prezent — au îmbinat activități agricole cu activități industriale, granițele dintre clasa muncitoare și cea a producătorilor agricoli au devenit tot mai mobile, un număr însemnat de persoane făcînd parte în același timp din rîndurile amîndurora, iar o parte însemnată a producției agricole fiind asigurată de personal muncitor retribuit în cadrul Stațiunilor de mecanizare a agriculturii și al I.A.S.-urilor. Se intensifică, totodată, multiplele forme de asociere, colaborare și legătură de producție dintre sectorul de stat din agricultură și cooperativele agricole de producție, se dezvoltă aplicarea metodelor industriale de activitate agricolă. În aceste condiții ni se pare legitim să vorbim mai curînd nu de țărănime, fie ea și cooperatistă, ci de *oameni ai muncii din agricultură*.

Ceea ce considerăm demn de subliniat este necesitatea studierii atente a acestor fenomene, a noilor interese de care este legat acest grup social, a pozițiilor lui în cadrul relațiilor generale din societate, astfel încît să fie posibilă analiza atentă a contradicțiilor care apar, a soluțiilor ce se impun pentru înlăturarea unor frîne, astfel încît noua revoluție agricolă să fie transpusă în viață nu numai pe planul tehnicii și creșterii randamentului, ci și pe cel al relațiilor. Iar întreaga această pătrundere în adîncimea analizei sociale trebuie să ofere concluzii științifice fundamentate, care, transpuse și pe plan normativ general, prin hotărîri ale partidului și prin legislația țării, să contribuie la dezvoltarea noilor atribuții, însușiri și calități, contemporane, ale alianței dintre clasa muncitoare și oamenii muncii din agricultură.

Sigur că s-ar putea spune multe și despre mutațiile petrecute în situația, natura și statutul intelectualității noastre, ca și a altor componente ale societății socialiste. Ceea ce am dori, însă, să relevăm, este faptul că transformarea și dezvoltarea structurilor sociale și, corespunzător, a structurii complexului de interese din societatea noastră cere, pentru ca aceste interese să reprezinte o forță reală a mersului nostru înainte, un proces democratic — iar aceasta înseamnă și organizat și coordonat de partid ca factor politic conducător al societății — de confruntare, coordonare și sinteză a diferitelor interese concrete și aspirații ale oamenilor și grupurilor sociale în cadrul relațiilor socialiste de producție și repartiție. Acest proces implică și asemenea evoluții ale sistemului de instituții și relații politice, care, fără a împiedica dezvoltarea unei activități a persoanelor și grupurilor sociale motivată de interese materiale, sociale și spirituale specifice, să asigure în cadrul confruntării și sintezei acestora preponderența intereselor generale, de durată și perspectivă, ale oamenilor muncii, ale întregii națiuni socialiste.

Printre instituțiile principale ale societății, la care ne-am referit mai sus, un loc primordial îl are, fără nici o îndoială, statul. Aceasta și explică de ce problema definirii lui, a caracterului și funcțiilor sale, a perspectivelor sale a constituit mereu obiectul unor dezbateri aprinse atît între

diferitele curente de gândire socialistă, cât și în însăși interiorul gândirii marxiste ; ea este și astăzi mult discutată și controversată.

La baza dezbatărilor din interiorul marxismului și a dezvoltării ulterioare de către V.I. Lenin a teoriei despre stat s-au situat în special remarcile deosebit de importante făcute în această privință de către K. Marx și F. Engels cu prilejul criticii științifice pe care ei au întreprins-o la adresa programului de la Gotha al social-democrației germane.

O scrisoare a lui F. Engels către A. Bebel, trimisă din Londra și datată 18—28 martie 1875, conținea următorul pasaj despre stat, devenit o piatră unghiulară a întregii dezvoltări ulterioare a teoriei marxiste despre stat : „Ar trebui să fie lăsată la o parte toată flecăreala despre stat, mai ales de la Comună încoace, care nu a mai fost un stat în adevăratul înțeles al cuvîntului. Destul ne-au scos ochii anarhiștii cu «statul popular», deși încă în lucrarea lui Marx împotriva lui Proudhon și apoi în *Manifestul Comunist* se spune de-a dreptul că, odată cu instaurarea orînduirii sociale socialiste, statul se dizolvă de la sine (sich auflöst) și dispăre. Întrucît statul nu este decît o instituție trecătoare, folosită în luptă, în revoluție, pentru a-i reprima prin violență pe adversari, este o curată absurditate să se vorbească despre statul popular liber : atîta timp cît proletariatul mai are nevoie de stat, el are nevoie de acesta nu în interesul libertății, ci în vederea reprimării adversarilor săi, și de îndată ce va putea fi vorba de libertate, statul ca atare va înceta să mai existe. Noi am propune deci ca în loc de «stat» să se pună peste tot «Gemeinwesen», minunat cuvînt german vechi, care corespunde cuvîntului francez «commune»”¹.

Acest pasaj din scrisoarea lui Engels a fost, în genere, considerat drept reprezentînd un punct de vedere comun și absolut identic al lui Marx și Engels în această problemă.

În ce ne privește, să reținem, deocamdată, faptul că, vorbind de dizolvarea de la sine și dispariția statului „odată cu instaurarea orînduirii sociale socialiste“, Engels avea în orice caz în vedere un cu totul alt context general decît cel în care mult mai tîrziu a avut loc în realitate instaurarea acestei noi orînduirii. Ne referim la faptul, amintit de noi și într-un studiu recent *, că în concepția întemeietorilor teoriei socialismului științific noua orînduire avea să învingă mai mult sau mai puțin simultan în toate sau în majoritatea țărilor capitaliste, aceasta antrenînd și trecerea țărilor „semicivilizate“ la socialism.

Și să mai reținem un fapt, numai la prima vedere lipsit de semnificație — scrisoarea lui F. Engels către A. Bebel a fost trimisă cu peste o lună înaintea scrisorii prin care K. Marx îi trimitea lui W. Bracke (la 5 mai 1875) „Notele marginale la programul Partidului muncitoresc german“, cunoscute mai tîrziu, după publicarea lor abia în 1891, drept *Critica programului de la Gotha*.

Asupra punctelor de vedere exprimate în aceste „Note“ intenționăm să revenim pe parcursul demonstrației noastre. Acum dorim să relevăm doar un element esențial pentru evoluția abordării ulterioare a problemei, element ce a stat și în centrul atenției lui Lenin în analiza pe care a întreprins-o în lucrarea *Statul și revoluția* și în materialele pregătitoare pentru această lucrare, și anume, că Marx face aici o distincție foarte clară în ce privește fazele viitoarei societăți și subliniază că „Între societatea capita-

¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 19, Editura politică, București, 1964, p. 7.

22 * *Partidul revoluționar al clasei muncitoare a adus România în pas cu viitorul*, în „Anale de istorie“, nr. 2/1981, p. 3—40.

listă și cea comunistă se află perioada transformării revoluționare a celei dintii în cea de-a doua. Acestei perioade îi corespunde și o perioadă de tranziție politică, al cărei stat nu poate fi altul decât *dictatura revoluționară a proletariatului*².

Lenin s-a ocupat în mod deosebit de problema statului în ajunul și în plină desfășurare a marilor evenimente revoluționare din 1917. Se înțelege că, în asemenea condiții, el a manifestat un interes special, în cadrul problemei generale a statului, pentru cea a folosirii lui în revoluție și imediat după, cit și pentru cea a perspectivelor lui ulterioare, și aceasta atît din punctul de vedere a ceea ce îi distingea pe marxistii revoluționari de anarhiști — „De anarhiști ne deosebește (α) folosirea statului în prezent și (β) în timpul *revoluției* proletariatului („dictatura proletariatului”), puncte extrem de importante pentru practică în momentul de față” —, cit și a ceea ce îi distingea de oportuniști — „De oportuniști ne deosebesc adevăruri mai profunde, «mai eterne» în legătură cu : ($\alpha\alpha$) caracterul «tre-cător» al statului, ($\beta\beta$) caracterul *dăunător* al «flecărelii» despre stat în prezent, ($\gamma\gamma$) caracterul nu întru totul de stat al dictaturii proletariatului, ($\delta\delta$) contradicția dintre stat și libertate, ($\epsilon\epsilon$) ideea (noțiunea, termenul de program) mai justă de «comunitate» în loc de stat, ($\zeta\zeta$) «sfărîmarea» (Zerbrechen) a mișcării birocratice-militare”³.

În analiza sa, V.I. Lenin se bazează în foarte mare măsură pe pasajul pe care l-am citat din scrisoarea lui F. Engels către A. Bebel, pasaj pe care îl apreciază drept „unul din raționamentele cele mai remarcabile, dacă nu chiar cel mai remarcabil, din operele lui Marx și Engels cu privire la problema statului”⁴. Analizînd și *Critica programului de la Gotha*, Lenin remarca că, din compararea celor două texte „s-ar părea că Marx e mult mai «etatist» decât Engels și că deosebirea dintre concepțiile celor doi scriitori cu privire la stat este foarte însemnată”⁵, precum și că, în timp ce Engels îi propunea lui Bebel să elimine complet cuvîntul stat din program, Marx „vorbește chiar de «viitorul stat al societății comuniste», ca și cum ar recunoaște necesitatea statului chiar și în comunism”⁶. Concentrîndu-și atenția asupra ideii lui Marx despre perioada de tranziție politică, al cărei stat nu poate fi decât dictatura proletariatului, precum și asupra problemei dispariției treptate, începînd cu această perioadă, a statului, Lenin ajunge la concluzia că, atunci cînd vorbește despre statul viitor, Marx are în vedere tocmai această perioadă de tranziție și statul în dispariție. Corespunzător, el consideră, în ce privește deosebirea ce ar rezulta din textele lui Marx și Engels, că „o asemenea părere ar fi fundamental greșită” și că „vederile lui Marx și Engels cu privire la stat și cu privire la dispariția lui treptată coincid întru totul”⁷.

După cum se știe, ulterior, în practica construcției socialiste într-o singură țară, în condiții deosebit de dificile, căutîndu-se un răspuns nu propriu-zis științific, ci în aparență teoretic — dar în realitate politico-propagandistic, justificator al practicii — la contradicția care devenea vizibilă între acceptarea în continuare, ca un postulat teoretic, a ideii dispariției statului în viitor și evoluțiile practice, s-a ajuns la formula dubios dialectică după care la dispariția statului se va ajunge prin întărirea sa

² K. Marx, F. Engels, *Op. cit.*, p. 29—30.

³ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 33, Editura politică, București, 1964, p. 171.

⁴ *Ibidem*, p. 63.

⁵ *Ibidem*, p. 83.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

continuă, formulă ce și-a găsit apoi o largă răspîndire în literatura marxistă din diferite țări, inclusiv la noi. Tocmai referindu-se la această situație, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, spunea recent : „în diferite perioade au apărut teze cu privire la faptul că, pe măsură ce se dezvoltă socialismul, se ascute lupta de clasă și trebuie întărite laturile represive ale statului, care au dus — după cum se știe — la multe denaturări și la compromiterea concepției socialiste. Este necesar, realmente, ca oamenii noștri din domeniul științelor sociale să se apuce să studieze aceste probleme...”⁸.

Dacă, urmînd acest îndemn la creație și în acest domeniu, ne vom îndepărta de manuale, vom *reciti* operele clasicilor socialismului științific și le vom și *regîndi* în lumina experienței istorice acumulate, atunci chiar dintru început se vor impune atenției noastre cel puțin cîteva observații.

Una dintre ele ar fi aceea că, atunci cînd vorbeau de stat și de dispariția acestuia, Engels și Lenin, deseori și Marx, aveau în vedere nu statul cu multiplele lui funcții sociale — care, dealtfel, au și evoluat mult de atunci și, în socialism, și-au modificat esențial caracterul și finalitatea istorică —, ci un anumit înțeles al statului, și anume acela de stat ca produs al antagonismului de clasă, ca mașină de dominație, ca mijloc de reprimare de către clasa dominantă a adversarilor săi. Engels, de pildă, în pasajul mare pe care l-am citat, vorbește categoric despre dispariția statului odată cu instaurarea societății socialiste și scrie că acest lucru este afirmat de-a dreptul în lucrarea lui Marx împotriva lui Proudhon și în *Manifestul Partidului Comunist*. Să vedem, însă, la ce se referă Engels. Lucrarea respectivă a lui Marx este *Mizeria filozofiei*, și în ea autorul se referă nu la stat în general și la dispariția oricărei forme ale sale în socialism, ci la faptul că : „Clasa muncitoare va înlocui, în cursul dezvoltării ei, vechea societate burgheză cu o asociație care exclude clasele și antagonismul dintre ele, iar putere politică propriu-zisă nu va mai exista, pentru că puterea politică este tocmai *expresia oficială a antagonismului dintre clase din societatea burgheză*”⁹ (subl. ns.). Iar în *Manifestul Partidului Comunist* se arată : „Cînd, în cursul dezvoltării, vor fi dispărut deosebirile de clasă și întreaga producție va fi fost concentrată în mîinile indivizilor asociați, atunci puterea publică își va pierde caracterul ei politic”¹⁰ (să remarcăm pe loc că nu se vorbește de dispariția *puterii publice* ca atare). Că prin categorii ca „stat”, „putere politică” se avea în vedere, cum am spus mai sus, aspectul lor de instrument al unei dominații de clasă ne-o dovedește și precizarea cum nu se poate mai clară făcută în chiar fraza următoare din *Manifest* : „În sensul propriu al cuvîntului, puterea politică este puterea organizată a unei clase pentru asuprirea alteia”¹¹. Dealtfel, Engels nu lasă nici un dubiu în ce privește înțelesul în care folosește noțiunea de stat, atunci cînd, în scrisoarea citată de noi, afirmă, de fapt, că proletariatul va mai avea nevoie de stat doar în vederea reprimării adversarilor săi. În același înțeles se referă la stat și Lenin, care în lucrarea amintită vorbește de „*aparatură specială de constrîngere care se numește stat*”¹² și arată că „în perioada de *trecere* de la capitalism la comunism, reprimarea mai

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul al II-lea al consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe* — 24 iunie 1981, Editura politică, București, 1981, p. 60.

⁹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1958, p. 178—179.

¹⁰ *Ibidem*, p. 488.

¹¹ *Ibid.*

¹² V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 33, p. 89.

este încă necesară, însă de astă dată este necesară reprimarea minorității exploatatorilor de către majoritatea exploatată. Un aparat special, o mașină specială de reprimare, «statul», mai este încă necesar, dar acesta este acum un stat de tranziție, el nu mai este un stat în adevăratul înțeles al cuvântului...¹³ Și tocmai referindu-se, în fond, la funcția represivă a statului este Lenin atît de categoric în ce privește dispariția lui cînd afirmă că : „În sfîrșit, numai comunismul creează condițiile în care statul devine cu totul inutil, deoarece nu există *nimeni* care să fie reprimat, «nimeni» în înțelesul de *clasă*, în înțelesul de luptă sistematică împotriva unei anumite părți a populației“¹⁴.

Acum să revenim la *Critica programului de la Gotha* și să expunem cititorului argumentele care îndreptățesc o altă observație pe care o aducem în atenția lui și care se referă la faptul că, totuși, între acest text și scrisoarea lui Engels către Bebel există o deosebire importantă, că Marx acordă, cel puțin aici, categoriei de stat o semnificație mai largă și nu este de fel atît de categoric în ce privește dispariția lui în comunism. Astfel, Marx scrie : „Partidul muncitoresc german — cel puțin dacă își însușește programul — arată cît de puțin e pătruns de ideile socialiste ; în loc să considere societatea existentă (și acest lucru este valabil și pentru oricare societate viitoare) drept bază a statului existent (sau a celui viitor, într-o societate viitoare), el, dimpotrivă, consideră că statul are o existență independentă, cu propriile sale «baze spirituale, morale și libertare»“¹⁵. Cu alte cuvinte, Marx vorbește aici și de societatea viitoare ca bază a unui stat viitor. Aceeași idee poate fi decelată și în pasajul în care Marx arată că : „Totuși, în pofida diversității lor ca formă, diferitele state ale diferitelor țări civilizate au toate comun faptul că la baza lor se află societatea burgheză modernă, mai mult sau mai puțin dezvoltată sub raport capitalist. De aceea au anumite caracteristici esențiale comune. În acest sens se poate vorbi de «statul actual» în opoziție cu cel viitor, în care actuala lui rădăcină, societatea burgheză, va fi dispărut“¹⁶. Iată, deci, că pentru Marx dispariția societății burgheze înseamnă și dispariția rădăcinii statului care îi corespundea, nu însă și a rădăcinii sociale a statului în general, sau, mai bine zis, concret a statului rezultat pe baza viitoarei societăți.

Că pentru Marx existența statului în societatea viitoare nu se limita la perioada de tranziție și la statul de dictatură a proletariatului o dovedește faptul că imediat după pasajul privitor la această perioadă de tranziție și la dictatura proletariatului, el scrie : „Dar programul nu se ocupă nici de această dictatură, nici de *viitorul stat al societății comuniste*“¹⁷ (subl. ns.).

Dar întemeietorii socialismului științific nu au încercat niciodată să-și asume rolul și postura de profeți, să încerce a ghici, de pildă, cum va arăta statul în perspectivă îndepărtată, fără a avea elemente de analiză științifică oferite de însăși practica istorică. Tocmai de aceea, Marx lasă problema deschisă : „Se naște atunci întrebarea : ce fel de modificări va suferi statul în societatea comunistă ? Cu alte cuvinte, ce funcții sociale, analoge cu actualele funcții ale statului, vor mai rămîne ? La această întrebare se poate răspunde numai în mod științific, și în oricîte mii de fe-

¹³ *Ibidem*, p. 89—90.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 19, p. 29.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibidem*, p. 30.

luri am îmbina cuvîntul «popor» cu cuvîntul «stat» aceasta nu ne va apropia cituși de puțin de rezolvarea problemei»¹⁸.

Cu atît mai clar pentru noi că pentru abordarea științifică a problemelor statului, multe dintre ele controversate, și pentru formularea unor concluzii bazate pe evoluția statului în perioada făuririi societății socialiste nu este deloc suficientă *recitirea* clasicilor, dacă nu este însoțită și *completată* de un efort propriu de gîndire, de analiză a experienței acumulate și de descifrare a direcțiilor posibile de dezvoltare a statului. Direcția de concentrare a acestui efort de gîndire ne este indicată de Programul partidului, care arată că „În procesul edificării comunismului, statul — înțeles ca instrument de dominație a unei clase asupra alteia — își va înceta existența, transformîndu-se tot mai mult într-un organism de organizare și conducere a întregii activități economico-sociale și de reglementare a relațiilor sociale”¹⁹. Este, deci, necesară studierea fazelor prin care trece statul pe calea dispariției funcției sale de instrument al unei dominații de clasă, analiza căilor, mijloacelor și metodelor de evoluție a organismului despre care este vorba în program.

Bogata experiență istorică acumulată ca urmare a victoriei revoluției socialiste dintr-un șir de țări demonstrează că, în mâinile clasei muncitoare și a aliaților săi, statul a servit drept o armă deosebit de importantă a revoluției însăși, a procesului de „expropriere a expropriatorilor”, iar după ce și-a îndeplinit rolul distructiv — în sensul distrugerii vechii orînduirii sociale — a devenit un important instrument al operei pozitive de construcție socialistă. Totodată, dacă după o perioadă de trecere istoricește relativ scurtă funcția sa de reprimare a împotrivirii fostelor clase exploatare pe plan intern s-a diminuat în mod considerabil — ea reducîndu-se, mai curînd, în condiții normale la reprimarea actelor antisociale ale unor indivizi —, în schimb s-a menținut și s-a dezvoltat funcția de apărare a independenței naționale și suveranității statului socialist, precum și — așa cum ne arată evenimente dintre cele mai recente — aceea de a folosi prerogativele puterii de stat în vederea menținerii ordinii și disciplinei în societate, a rezolvării într-o atmosferă de ordine, disciplină și înaltă responsabilitate a problemelor care apar în momente dificile sau chiar de criză rezultată din acumularea unor contradicții nerezolvate la timp, din erori grave în soluționarea unor probleme economice și sociale.

Dacă cele spuse mai sus au o valabilitate mai generală, în cele ce urmează am dori să ne concentrăm asupra bogatei experiențe acumulate în problema evoluției statului în procesul făuririi societății socialiste în țara noastră.

Și în România, ca și în alte țări socialiste, înlăturarea de la putere a fostelor clase dominante a însemnat nașterea unui stat revoluționar, iar proprietatea de stat, constituită ca urmare a actelor de naționalizare, în special a naționalizării principalelor mijloace de producție în iunie 1948, a reprezentat forma principală de înfăptuire a înlăturării proprietății private. Crearea proprietății de stat și a unei puternice și centralizate puteri de stat, care acționa în numele clasei muncitoare și cu largă participare a

¹⁸ Ibidem, p. 29.

¹⁹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 171—172.

maselor, întreaga activitate fiind orientată de Partidul Comunist Român, a conferit statalității revoluționare un rol deosebit de important în întregul proces care a dus la lichidarea ordinii de clasă burgheze și la schimbarea radicală a întregii situații sociale a maselor populare.

În aceste condiții, crearea unei puteri de stat puternice și centralizate, care să dirijeze nemijlocit procesele sociale și economice a avut caracterul unei arme necesare pentru distrugerea vechii orînduiri și consolidarea noii orînduiri sociale. Crearea statului revoluționar reprezenta o legitate prin care clasa muncitoare își înfăptuia interesul economic, social și politic, statalitatea se identifica, pînă la un punct, cu interesele clasei muncitoare și ale aliaților ei. Exprimarea concentrată a întregii puteri a clasei muncitoare — conduse de partidul ei revoluționar — prin instituțiile statului, prin aparatul politic care exercita puterea în numele său avea o profundă semnificație revoluționară, ca mijloc de înfrîngere a împotrivrării claselor exploatatoare expropriate și înlăturate de la pîrghiile puterii politice și economice. Era, cu alte cuvinte, perioada căreia i s-a dat caracteristica de dictatură a proletariatului, căreia trebuie, însă, să-i înțelegem bine toate laturile și semnificațiile. În această privință, secretarul general al partidului nostru releva recent : „Se poate spune că atunci cînd s-a vorbit de dictatura proletariatului s-a avut în vedere lichidarea de către clasa muncitoare a vechii orînduiri sociale împărțite în clase, a asupririi și inegalităților economice, a claselor exploatatoare. S-a pornit de la necesitatea răsturnării pe cale revoluționară a regimului burghez, a înlăturării exploatatorilor fără a-i consulta, fără a-i întreba dacă sînt sau nu de acord să fie expropriați. Dar întotdeauna s-a avut în vedere că revoluția socialistă este produsul luptei clasei muncitoare în alianță cu țărănimea și alte forțe și categorii sociale interesate în realizarea unei societăți mai drepte și mai bune — deci cu participarea activă a mării majorități a poporului, că puterea politică a clasei muncitoare trebuie să asigure o largă democrație, superioară democrației burgheze“²⁰.

Se înțelege că, nici această primă perioadă de dezvoltare a noului stat revoluționar nu este lipsită de contradicțiile ei specifice. Dacă într-o fază inițială pe prim plan se află contradicția dintre noua putere politică și forțele vechiului, care se împotrivesc înfăptuirii transformărilor social-economice revoluționare, ulterior încep să se manifeste și contradicțiile proprii noii dezvoltări. Acestea nu proveneau, firește, din fenomene înțimplătoare, din voințe subiective, lipsă de experiență, greșeli și erori de calcul. Toate acestea au existat, desigur — căutarea unor soluții pentru problemele unui organism atît de complex, cum este societatea, și încă o societate în plină transformare, nici nu poate fi lipsită de ele, pentru că, o știm, ea nu se poate înfăptui într-un laborator și aplica în viață decît abia după sute de experimente reușite ! Toate acestea, spuneam, au existat deci, dar nu ele au determinat contradicțiile, ci, dimpotrivă, au fost generate ori s-au grefat pe fondul obiectiv al contradicțiilor.

Acest fond obiectiv era dat de însăși situația istorică — cu trecutul și viitorul ei. Revoluția, partidul ca forță conducătoare a ei, instrumentul ei principal după luarea puterii — statul și aparatul lui, aveau de înfăptuit mari sarcini, acestea fiind complementare, dar de natură diferită. Pen-

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul al II-lea al consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*, p. 56—57.

tru că forțele revoluționare s-au aflat în *același* moment istoric în fața sarcinilor a două epoci istorice care s-au întâlnit în același proces — aceea a creării unei înalte civilizații industriale, care a rămas moștenire ca o datorie neîmplinită a capitalismului, și aceea a făuririi bazelor socialismului. Transformările materiale și sociale radicale, care reprezentau deja pași importanți pe calea înlăturării vechii structuri de clasă, trebuiau înfăptuite concomitent și în împletire organică cu sarcini economice și de progres tehnico-material, pe care în țările capitaliste dezvoltate le îndeplinise în cursul unei evoluții de multe secole capitalismul.

Subordonat, în cadrul strategiei de dezvoltare a revoluției și construcției socialiste elaborate de Partidul Comunist Român, țelurilor sociale de clasă ale revoluției, intereselor maselor largi de oameni ai muncii, statul de tip nou se manifestă ca o putere revoluționară care înfăptuiește exproprierea capitalului privat, înfringe împotrivirea adversarilor revoluției, aplică de la bun început însemnate măsuri de introducere a unei noi echități sociale, înfăptuiește în mod centralizat acumularea mijloacelor necesare unei industrializări accelerate, creează astfel și premisele unei dezvoltări rapide a clasei muncitoare, introduce principiul repartiției după cantitatea și calitatea muncii.

În aceste condiții, prin intermediul statului și al aparatului său se produce o concentrare și centralizare a deciziei privind toate laturile vieții sociale, toate activitățile societății. Cu timpul, în cazul prelungirii acestui proces în sine progresist pentru faza respectivă a revoluției, apare riscul unei diminuări a activității și inițiativei maselor de oameni ai muncii. Corelația optimă între stat și celelalte sfere ale vieții sociale nu se poate menține automat, începe să se manifeste tendința statului — cunoscută în toate formațiunile social-economice — spre o anumită independențizare de societate, de însăși clasa al cărei instrument este. Această tendință face loc unor deformări ale democrației socialiste, unei înțelegeri, în fapt, restrinse a însăși scopurilor revoluției și construcției socialiste, cuceririle acestora din urmă fiind privite în principal prin prisma întăririi a doi factori conjugați — statul și dezvoltarea tehnico-materială, economică.

Practica a arătat că numai reluarea permanentă de către factorul politic conducător, conștient, al operei de făurire a socialismului, partidul comunist, a analizei modalităților de stabilire a corelațiilor optime între stat și celelalte sfere ale societății, în funcție de evoluția raporturilor respective, a structurilor sociale și a structurilor de interese din cadrul societății, a relațiilor dintre diferitele ei clase și pături, de faptul că, în fond, întreaga societate devenise alta, putea împiedica ca tendința de care am vorbit să se transforme într-o evoluție de durată.

Și merită să fie subliniat faptul că, tocmai în reluarea de către partid a unei asemenea analize, efectuată global și în profunzime și orientată spre restabilirea primatului sarcinilor complexe și multilaterale ale dezvoltării socialiste a constat una din semnificațiile istorice majore ale perioadei ce a urmat Congresului al IX-lea al P.C.R.

Concret, în ce privește statul, una dintre concluziile importante ale acestei analize și-a găsit o expresie concentrată în cuvintele secretarului general al partidului nostru, care la Congresul al X-lea al P.C.R. spunea : „Lucrurile se prezintă uneori în așa fel încît s-ar putea deduce că în socialism statul ar fi ceva imuabil, neschimbător, veșnic, că în acest dome-

niu, odată cu instaurarea orînduirii noi, ar înceta să mai acționeze legile dialecticii... Caracterul funcțiilor statului, ponderea acestora se schimbă odată cu modificările ce apar în dezvoltarea societății, în opera de edificare a socialismului... Nu putem să nu atragem atenția asupra pericolului pe care îl reprezintă pentru buna funcționare a aparatului de stat, a conducerii economiei, culturii, a întregii vieți obștești tendințele de birocratism care pot duce la ruperea de masele largi populare, la apariția unor contradicții sociale profund dăunătoare intereselor construcției socialiste. Iată de ce este necesar să fie tot mai mult întărit controlul opiniei publice asupra activității organelor de conducere ale statului, la toate nivelurile. Trebuie să veghem ca statul să nu se transforme într-un organism deasupra claselor, a societății, ci să se integreze organic — dacă se poate spune astfel — în societatea socialistă. Aceasta presupune ca toate organele de conducere ale statului să fie emanația maselor, să-și desfășoare activitatea în strînsă unitate cu poporul“²¹.

Se înțelege că cele spuse despre stat nu au reprezentat un element izolat de analiză, ci au constituit o parte organică a acelei largi analize ce a dat naștere conceptului global de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și trecere treptată la comunism. Conținînd un șir de importante principii menite să asigure o puternică și armonioasă creștere a forțelor de producție și construirea unei economii avansate, acest concept depășește definitiv vederile înguste asupra construcției socialiste, pune un puternic accent pe realizarea unei concordanțe cît mai depline între forțele de producție și relațiile de producție, pe perfecționarea acestora din urmă și a ansamblului relațiilor sociale, a organizării și conducerii societății ; pe înfăptuirea repartiției bunurilor produse de societate în spiritul dreptății și echității socialiste ; pe intensificarea și perfecționarea activității politice, ideologice și educative de formare a omului nou, de afirmare în viață a principiilor eticii și echității socialiste ; pe creșterea permanentă a rolului clasei muncitoare în întreaga viață socială, dezvoltarea democrației socialiste și realizarea cadrului organizatoric care să permită participarea efectivă a maselor populare la conducerea tuturor treburilor țării.

Realizarea acestui cadru s-a tradus în introducerea sistemului autoconducerii muncitorești, în înființarea consiliilor oamenilor muncii și instituționalizarea adunărilor generale ale oamenilor muncii ca foruri supreme de conducere în unitățile socialiste, în instituționalizarea, de asemenea, a unor organisme care să asigure dezvoltarea autoconducerii sociale la diferite nivele, cum sînt Congresul consiliilor oamenilor muncii, Consiliul Național al Oamenilor Muncii și consiliile județene ale oamenilor muncii, Congresul oamenilor muncii din agricultură, Congresul culturii și educației socialiste, Frontul Democrației și Unității Socialiste — toate acestea asigurînd, sub conducerea politică a P.C.R., tuturor claselor și categoriilor sociale, tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, participarea la viața politică, la conducerea tuturor sectoarelor de activitate.

Toate acestea, ansamblul transformărilor petrecute în societatea socialistă din România, au determinat încă pe parcurs schimbarea caracterului statului socialist, depășirea de către el a fazei de dictatură a prole-

²¹ *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1969, p. 53—54.

tarului, ceea ce și-a găsit expresia teoretică în aprecierea făcută de tovarășul Nicolae Ceaușescu că „s-ar putea avea în vedere înlocuirea noțiunii de dictatură a proletariatului cu noțiunea de democrație muncitorească sau de stat al democrației muncitorești. O asemenea noțiune corespunde realităților sociale noi și subliniază superioritatea socialismului și comunismului, ca orînduirea cea mai democratică și mai umană, în care poporul își făurește în deplină libertate, în mod conștient, propriul său viitor”²².

Congresele și celelalte organisme democratice la care ne-am referit reprezintă, de fapt, acele forme care se îmbină cu activitatea organismelor statului și asigură preluarea tot mai mult de către clasa muncitoare, de către popor a funcțiilor de conducere, a controlului obștesc, colectiv asupra întregii activități sociale. Tocmai această îmbinare organică stă la baza aprecierii formulate de noi încă în prima parte a acestui studiu — și anume, că trecutul statului nostru socialist este dictatura proletariatului, prezentul — statul de democrație muncitorească, iar perspectiva de dezvoltare — *împletirea și interpătrunderea tot mai organică a funcțiilor sale cu cele ale autoconducerii într-o formă istorică nouă de organizare a societății în calea ei spre comunism.*

Această împletire și interpătrundere reprezintă, firește, un complex proces dialectic, în cadrul căruia autoconducerea nu poate fi privită ca un simplu „opus” al statului, ci doar în strînsă conexiune cu însăși evoluția funcțiilor acestuia pe calea unei tot mai mari socializări a lor. Însăși strategia P.C.R. de dezvoltare a autoconducerii generate de propriile condiții ale țării noastre pornește de la premisa că colectivele de muncă cu drept de autoconducere și autogestiune economico-financiară își desfășoară activitatea productivă în cadrul planului național unic de dezvoltare economică și socială, cu mijloace de producție proprietate de stat, administrează o parte a avuției întregii societăți, că întregul sistem de autoconducere face parte integrantă din sistemul global al societății. În caz contrar, în cadrul autoconducerii ar putea lua naștere tendințe anarhice, o închidere în grupuri restrînse, o parcelare, o „atomizare” a proprietății socialiste în proprietate de grup și, pe această bază, noi inegalități.

Or, înaintarea spre comunism, și cu atît mai mult comunismul ca orînduire, presupun împletirea libertății omului în cadrul unei înalte organizări și armonizări a societății, exclud orice anarhism, se bazează pe o responsabilitate socială înțeleasă și conștient acceptată ca temelie a ordinii și disciplinei fără de care este de neconceput funcționarea complexului organism al societății socialiste multilateral dezvoltate și a celei comuniste. Celor care greșesc amarnic, neînțelegînd că în comunism nu va fi loc pentru libertatea așa cum o înțelegeau anarhiștii, că viața socială va fi guvernată de libertatea ca necesitate înțeleasă, le-am aminti că nici măcar satelitul artificial creat de mîna omului și lansat cu o rachetă fabricată tot de om nu se poate menține pe orbită fără a ține cont de legile care țin de ordinea Universului.

30 ²² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul al II-lea al consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe*, p. 59.

Tocmai de aceea, dezvoltarea autoconducerii, întregul proces de în-
terpătrundere și împletire a funcțiilor statului cu autoconducerea în
forma istorică nouă la care ne-am referit, presupun ca o condiție esențială
creșterea rolului partidului. Odată cu transformarea profundă a întregii
societăți, cu mersul ei mereu înainte — chiar dacă, uneori, cu poticneli —
și trecerea succesivă pe noi trepte, spre o nouă calitate, partidul, în în-
delungata sa dezvoltare, s-a transformat și el, a devenit altul acum. El
nu se mai poate reduce la o avangardă revoluționară conștientă a clasei
muncitoare, joacă un rol mult mai complex ca forță politică conducătoare
a întregii societăți, *integrată* în societate și, totodată, *integratoare* a socie-
tății. În această calitate, partidul reprezintă factorul în măsură să ana-
lizeze societatea în ansamblul ei, corelațiile dintre diferitele ei sfere, căile
optime de coordonare a intereselor tuturor sectoarelor societății în vede-
rea direcționării lor spre îndeplinirea interesului general.

Este, această analiză și luarea deciziilor corespunzătoare, prin sine
însăși o complexă *operă de creație istorică*.

DEPUTATUL

În anul edificării orașului socialiste, România și-a dus
o mare activitate în lupta pentru a deveni un
stat socialist. În acest scop, partidul nostru a avut
în vedere să realizeze o revoluție socială și să
conducă lupta pentru a deveni un stat socialist.
În acest scop, partidul nostru a avut în vedere
să realizeze o revoluție socială și să conducă
lupta pentru a deveni un stat socialist. În acest
scop, partidul nostru a avut în vedere să
realizeze o revoluție socială și să conducă
lupta pentru a deveni un stat socialist.

În anul edificării orașului socialiste, România și-a
dus o mare activitate în lupta pentru a deveni
un stat socialist. În acest scop, partidul nostru
a avut în vedere să realizeze o revoluție socială
și să conducă lupta pentru a deveni un stat
socialist. În acest scop, partidul nostru a avut
în vedere să realizeze o revoluție socială și să
conducă lupta pentru a deveni un stat socialist.
În acest scop, partidul nostru a avut în vedere
să realizeze o revoluție socială și să conducă
lupta pentru a deveni un stat socialist.

În anul edificării orașului socialiste, România și-a
dus o mare activitate în lupta pentru a deveni
un stat socialist. În acest scop, partidul nostru
a avut în vedere să realizeze o revoluție socială
și să conducă lupta pentru a deveni un stat
socialist. În acest scop, partidul nostru a avut
în vedere să realizeze o revoluție socială și să
conducă lupta pentru a deveni un stat socialist.

POLITICA DE PACE, ÎNȚELEGERE ȘI COLABORARE INTERNAȚIONALĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE

DUMITRU MAZILU

În anii edificării orînduirii socialiste, România și-a durat o prezență activă în lume, opțiunea pentru noul drum fundamentînd ireversibil destinul liber și suveran al națiunii noastre, unită și fermă pe făgașul civilizației socialiste și comuniste, unită și fermă în ascensiunea sa prestigioasă în contemporaneitate. Sensurile și semnificațiile politicii noastre interne și externe își au izvorul în înțelegerea lucidă a direcțiilor evoluției poporului român relevate într-o viziune profund științifică în ampla analiză a tovarășului Nicolae Ceaușescu efectuată la Congresul al XII-lea al P.C.R., precum și în expunerile de la Plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a Consiliului suprem al dezvoltării economice și sociale din noiembrie 1981 și de la Adunarea populară consacrată dezarmării și păcii din 5 decembrie 1981, desfășurată în București.

România se prezintă astăzi în fața întregii lumi cu hotărîrea fermă de a face totul pentru înfăptuirea pe pămîntul strămoșesc multimilenar a socialismului și comunismului, de a contribui la edificarea unei lumi mai drepte și mai bune. Această hotărîre izvorăște din justetea politicii promovate de către Partidul Comunist Român, care aplică creator adevărurile generale ale socialismului științific la condițiile concrete ale țării noastre, asigurînd neabătut mersul înainte al patriei noastre pe calea progresului material și spiritual, afirmarea ei pe arena internațională ca militant activ, revoluționar, pentru o nouă ordine economică și politică mondială, pentru pace, colaborare și înțelegere între popoare. Punînd pe primul plan înfăptuirea Programului dezvoltării multilaterale a țării, adoptat de către Congresul al XI-lea, P.C.R. manifestă constant preocuparea și acționează ferm pentru îndeplinirea îndatoririlor internaționale, împletind în mod organic și armonios cele două laturi ale activității sale.

Fundamentîndu-și dinamismul politicii externe pe o concepție realistă asupra evoluției fenomenelor politice contemporane, statul român și forța politică conducătoare a națiunii noastre — Partidul Comunist Român —, dau dovada capacității de înțelegere a învățămintelor și sensului istoriei trecute și prezente. Relevînd aceste orientări, tovarășul Nicolae

Ceaușescu arată că „Partidul Comunist Român, Republica Socialistă România se angajează să acționeze — ca și până acum — cu întreaga forță, împreună cu țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare și nealiniat, cu toate popoarele și forțele progresiste pentru o politică nouă, democratică, pentru soluționarea în interesul progresului și păcii a tuturor problemelor complexe ale vieții internaționale”¹.

În zilele noastre, determinant și pozitiv este faptul că în viața internațională se produc uriașe transformări revoluționare, sociale și naționale, precum și modificări în raportul de forțe pe plan mondial, transformări în favoarea socialismului, progresului social, forțelor ce se pronunță pentru o lume mai dreaptă și mai bună. Întemeiate pe analiza profundă a mersului istoric al lumii contemporane, documentele de stat și de partid ale României socialiste subliniază imperativul unei cotituri istorice în viața internațională, al cărei sens primordial îl reprezintă afirmarea politicii noi, de principialitate, de echitate și dreptate în raporturile dintre state.

România militează neabătut pentru o politică nouă, de pace, înțelegere și colaborare între națiuni, aduce o contribuție importantă la dezbaterea și rezolvarea problemelor de care depinde progresul omenirii, promovind soluții concrete cu privire la edificarea păcii și securității europene, la extinderea cooperării în Europa și în întreaga lume, la lichidarea subdezvoltării și instaurarea unei noi ordini economice internaționale, la dezarmarea generală și, în primul rând, la dezarmarea nucleară, la îmbunătățirea activității O.N.U. și la ridicarea rolului său la înălțimea responsabilităților majore ce-i revin în asigurarea păcii și securității internaționale.

Un efort susținut pentru apărarea păcii, edificarea securității și dezvoltarea cooperării în Europa

În procesul complex al apărării păcii, edificării securității și dezvoltării cooperării europene, reuniunile de la Helsinki, Belgrad și Madrid reprezintă momente deosebit de semnificative. Sintetizând concepția României cu privire la rolul și importanța acțiunilor întreprinse și precizând poziția țării noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă că „După opinia partidului și statului nostru, este necesar să fie intensificate eforturile în direcția dezvoltării unei largi și neîngrădite colaborări între toate țările europene, înlăturându-se barierele discriminatorii care mai afectează cooperarea intereuropeană”². De asemenea, în concepția României, trebuie extinse și „acțiunile pentru lărgirea relațiilor în domeniul învățămîntului și științei, pentru intensificarea schimburilor cultural-artistice”³, care contribuie la mai buna cunoaștere reciprocă, la apropierea între toate popoarele. România a adus contribuții remarcabile la pregătirea reuniunilor care au avut loc până în prezent, a făcut numeroase propuneri concrete, consemnate în documente și hotărâri adoptate de reprezentanții statelor participante. Este cunoscut că la reuniunea de la Madrid, atenția s-a con-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, în *Congresul al XII-lea al P.C.R.*, Editura politică, București, 1981, p. 75.

² Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, p. 80.

³ *Ibid.*

centrat, în principal, asupra aplicării dispozițiilor Actului final și îndeplinirii sarcinilor definite la Conferința de la Helsinki cît și, în contextul problemelor tratate de aceasta, asupra aprofundării relațiilor dintre state, ameliorării securității, extinderii cooperării în Europa și întăririi păcii. Toate aceste probleme s-au discutat într-un spirit cu un pronunțat caracter de lucru, urmărindu-se adoptarea unor măsuri concrete, capabile să asigure continuitatea reală și adîncirea procesului de edificare a securității pe continent, orientare la care a subscris și militat ferm și delegația țării noastre, împreună cu multe alte delegații. Rezultatele obținute nu sînt însă suficiente pentru a putea afirma cu toată răspunderea că obiectivul securității se îndeplinește în mod corespunzător.

În Europa persistă o serie de factori negativi care acționează asupra climatului politic general; sînt forțe care se opun în mod deschis cursului spre destindere; s-au activizat cercuri reacționare, fasciste, revanșarde, naționalist-șovine și iredentiste, care încearcă să învenineze raporturile politice europene. Tocmai, de aceea, în această etapă a reuniunii de la Madrid, este necesar să se acționeze cu și mai multă hotărîre în direcția traducerii în viață a prevederilor și angajamentelor înscrise în Actul final de la Helsinki. După cum se știe, România socialistă a avut un rol activ, larg recunoscut, în pregătirea, buna desfășurare și finalizarea documentelor Conferinței general-europene, s-a preocupat în permanență, în perioada ce a trecut de la adoptarea Actului final de la Helsinki, pentru transpunerea în fapt a conținutului acestuia, desfășurînd în acest sens o largă, activă și diversă activitate, pe plan bi și multilateral. Astfel, s-a acționat constant pentru *respectarea și aplicarea riguroasă* de către toate statele a principiilor consacrate de Actul final, fapt evidențiat cu prilejul tuturor întîlnirilor și convorbirilor președintelui Nicolae Ceaușescu cu înalți reprezentanți ai celorlalte state participante precum și de către documentele încheiate de țara noastră cu alte state în această perioadă de timp.

România militează ferm și consecvent pentru îndeplinirea unor măsuri concrete și energice de dezangajare militară și dezarmare pe continent, a unor măsuri care să determine creșterea încrederii și întărirea stabilității în Europa, sens în care ar fi deosebit de utilă convocarea unei conferințe consacrate încrederii și dezarmării în Europa.

În viziunea României, reuniunea de la Madrid se înscrie într-o suită logică de acțiuni menite să conducă la îndeplinirea de noi progrese pe calea creării unei Europe a păcii, securității și colaborării. Dezvoltarea colaborării multilaterale între statele continentului — obiectiv important al reuniunii de la Madrid — ar trebui să fie examinată, după opinia țării noastre, mai larg, sens în care s-ar putea organiza consfătuiri cu participarea tuturor statelor europene la care să se analizeze proiectele stabilite în documentele de la Helsinki privitoare la realizarea, prin cooperare, a unor ample acțiuni de interes general-european. Pornind de la realitatea că în Europa există atît țări avansate din punct de vedere economic cît și țări în curs de dezvoltare, România apreciază că este necesar să se intensifice schimbul de tehnologie, pentru a se asigura tuturor statelor un acces neîngrădit la *cuceririle științei și tehnicii* contemporane.

Țara noastră se pronunță, totodată, în lumina Actului final de la Helsinki, pentru adoptarea de măsuri de potențare a schimbului de valori spirituale, în vederea promovării apropierii, înțelegerii, prețuirii și respectului reciproc între popoare. Trebuie abordate, în continuare, problemele dezvoltării conlucrării statelor continentului în direcția soluționării problemelor din domeniul umanitar, în sensul asigurării unor condiții demne

de viață și de muncă maselor largi muncitoare, afirmării plenare a personalității umane.

Un alt obiectiv deosebit de important al edificării securității îl constituie *dezangajarea militară și dezarmarea în Europa*. Este neîndoielnic că o reală securitate în Europa, și în lume, impune înfăptuirea unor măsuri ferme de frînare a cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, contribuindu-se — în felul acesta — la eliminarea neîncrederii și suspiciunii, a instabilității existente pe continent, deoarece popoarele europene — indiferent în ce parte a continentului se află — sînt direct vizate de armamentul nuclear existent și de cel ce ar urma să se amplaseze în viitor. Iată de ce aceste popoare se opun cu toată hotărîrea rachetelor cu rază medie de acțiune, bombeii cu neutroni, oricăror armamente nucleare. În concepția României socialiste, a tovarășului Nicolae Ceaușescu „este necesar, totodată, să se acționeze cu fermitate pentru trecerea la reducerea armamentului clasic, a tuturor tipurilor de arme... pentru desființarea concomitentă a celor două blocuri militare”⁴. În acest spirit acționează țara noastră pentru încheierea cu rezultate pozitive a reuniunii de la Madrid. Numai prin realizarea acestor obiective, popoarele Europei ar dispune de condițiile necesare pentru o dezvoltare liberă, conform propriilor aspirații și interese, la adăpost de orice act de forță sau amestec în treburile lor interne.

Pentru soluționarea echitabilă a marilor probleme ale lumii contemporane

Militînd activ pentru democratizarea vieții internaționale, pentru creșterea rolului țărilor mici și mijlocii în lumea de azi, România participă activ la abordarea și soluționarea marilor probleme care confruntă omenirea: dezvoltarea, dezarmarea și democratizarea raporturilor internaționale.

Omenirea este confruntată astăzi cu o serie de probleme complexe, aflate într-o fază acută, *care își așteaptă o abordare urgentă* în vederea unei soluționări eficiente, în interesul tuturor statelor, al progresului general, al păcii și securității mondiale: subdezvoltarea, criza materiilor prime și energiei, criza alimentației, risipa de resurse, fluctuațiile anarhice ale prețurilor pe piețele internaționale, dezorganizarea sistemului valutar, frînarea prin bariere artificiale a colaborării economice internaționale, menținerea unor raporturi inechitabile între state pe plan economic și politic, existența unor zone de conflict și încordare, continuarea cursei înarmărilor. România consideră că pe primul plan în viața internațională trebuie pusă unirea forțelor înaintate, progresiste, a eforturilor popoarelor pentru soluționarea tuturor acestor grave probleme, în interesul înțelegerii și cooperării între națiuni, în vederea realizării progresului și menținerii păcii în lume. În fundamentarea necesității promovării unei politici noi în viața internațională, P.C.R. și statul român au în vedere dialectica raportului dintre nou și vechi pe planul relațiilor dintre state, națiuni și popoare și țin cont de legile obiective ale dezvoltării economico-sociale.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la grandioasa Adunare populară consacrată dezarmării și păcii*, în „Scînteia” din 6 decembrie 1981.

În această viziune, realizarea unei politici noi în viața internațională constituie o componentă a procesului revoluționar de transformare pe baze noi a omenirii.

Mentținerea împărțirii lumii în țări industrializate și slab industrializate restrânge aria de aplicabilitate a cuceririlor științei și tehnicii contemporane, deci, și posibilitățile omenirii, în ansamblu, de a beneficia plenar de aceste cuceriri, ceea ce reprezintă un obstacol pe drumul progresului și mai accentuat al științei și tehnicii; decalajele generează fenomene și manifestări de criză în economia mondială precum și multe alte grave probleme ce confruntă omenirea contemporană. Criza economică a căpătat un caracter atotcuprinzător: milioane de șomeri, o creștere galopantă a prețurilor, un comerț exterior în care excedentele fac loc deficitelor. După cum rezultă din raportul secretarului general al O.N.U. prezentat la sesiunea a XXXVI-a a Adunării generale, multe obiective economice ale țărilor în curs de dezvoltare n-au putut fi atinse. Astfel, producția pe locuitor urma să înregistreze o creștere de 3,5 la sută, dar numai una din cinci țări în curs de dezvoltare a realizat această prevedere. Țările Asiei de Sud au înregistrat un ritm de creștere a productivității pe locuitor de numai 1 la sută, între care Pakistanul, 0,3 la sută, India, 0,9 la sută, Bangladesh, 1,3 la sută. Întregul spor al venitului pe locuitor în țările mai puțin dezvoltate a fost absorbit de creșterea populației. Toate aceste cifre și fapte vădesc, tot mai mult, necesitatea înlăturării vechii politici de dominație și dictat, pe care toate națiunile lumii o resping cu fermitate.

În ultimul timp, mișcarea de eliberare a popoarelor repurtează succese tot mai însemnate; noi state și-au dobândit independența, trecînd pe calea dezvoltării economico-sociale de-sine-stătătoare; dominația colonială se află în ajunul lichidării totale, în locul vechilor colonii constituindu-se și afirmîndu-se cu putere națiuni libere, hotărîte să-și creeze o viață nouă, să participe cu drepturi egale la întreaga viață internațională. Schimbările profunde în dezvoltarea social-politică a lumii își află expresia și în dezeratului ca stările conflictuale existente în diferite zone ale planetei — ca urmare a menținerii politicii de dominație și dictat — să fie soluționate numai prin mijloace politice, pașnice, pe calea tratativelor. În condițiile internaționale actuale încercările de a rezolva aceste probleme pe calea forței nu pot decît să ducă la noi conflicte și stări de încordare, să pună în pericol pacea și securitatea popoarelor. Pentru lichidarea urmărilor vechii politici, pentru reglementarea justă a diferendelor dintre state este necesar să se acționeze într-un spirit de înaltă răspundere, recurgîndu-se la tratative directe între țările interesate, care să aibă la bază respectarea dreptului la autodeterminare al fiecărei națiuni, a libertății și independenței fiecărui popor, deoarece numai pe aceste baze problemele complexe ale vieții internaționale pot fi soluționate în interesul fiecărei țări, al fiecărui popor, al cauzei generale a progresului și păcii. România acționează ferm, prin întreaga sa politică externă, pentru sprijinirea proceselor pozitive care au loc în viața internațională, pentru realizarea aspirațiilor legitime ale popoarelor, de progres, de colaborare și înțelegere. Sînt, fără îndoială, sensuri importante ale schimbărilor profunde survenite în dezvoltarea social-politică a națiunilor, care explică noul curs al politicii internaționale spre o lume mai dreaptă și mai bună, la înfăptuirea căreia România aduce o contribuție remarcabilă, ca membru activ al Națiunilor Unite, ca promotor activ al unei noi ordini economice și politice mondiale, al unor relații bazate pe echitate și justiție, pe respectul suveranității și demnității naționale.

Contribuție activă la promovarea noii ordini economice și politice internaționale

În optica României noua ordine implică : eliminarea decalajelor economice din lumea contemporană ; statornicirea unor relații juste și echitabile între toate statele ; abandonarea definitivă a concepției dreptului celui mai tare ; recunoașterea dreptului egal al tuturor statelor la pace și securitate, indiferent de mărime, forță economică sau militară ; soluționarea pașnică a tuturor litigiilor prin mijloace politice, aplicându-se consecvent, în toate cazurile, principiile justiției și echității *. Nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța — incluzând interzicerea actelor de folosire a forței armate, a presiunilor politice, economice și de altă natură, deci a oricărei forme de forță — reprezintă condiția asigurării păcii și securității internaționale, a dezvoltării și progresului tuturor națiunilor. După cum se subliniază în *Programul P.C.R.*, este necesar să se renunțe la orice forme de ingerințe în treburile interne și la presiune asupra altor popoare, să se recurgă la soluționarea pe cale politică, pașnică, prin tratative a tuturor problemelor litigioase dintre state pentru a se clădi o pace durabilă în viziunea creării unui climat de adevărată securitate internațională.

În zilele noastre, sînt tot mai numeroase luările de poziție, precum și convingerile declarate în forumul mondial și în alte organizații internaționale potrivit cărora noua ordine internațională implică participarea tuturor statelor, cu drepturi egale, la realizarea marilor obiective ale depășirii subdezvoltării, înfăptuirii progresului economic și social. Aceste importante deziderate ale noii ordini economice și politice internaționale își găsesc expresia în teza promovată de România, în conformitate cu care în întreaga lume se amplifică lupta pentru soluționarea problemelor în spirit nou, pentru excluderea vechii politici imperialiste de forță și dictat, a oricărei forme de dominație și asuprire, pentru statornicirea unor relații internaționale noi, cu adevărat democratice, bazate pe egalitate în drepturi și echitate, pe respectul dreptului sacru al fiecărui popor de a se dezvolta liber, corespunzător voinței sale suverane. Se relevă, în acest fel, încă o dată importanța covârșitoare a realizării egalității în drepturi, pentru statornicirea unor noi relații între state din care să fie abolită forța și amenințarea cu forța, vechile metode în care cel mai tare recurge la coerciție și dictat, obligîndu-l pe cel mai slab la supunere și ascultare, practici cu totul improprii unei ordini politice bazate pe echitate. România așează la baza relațiilor dintre state principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțarea la forță și la amenințarea cu forța.

Pornind de la înțelegerea profundă a dezideratelor dezvoltării contemporane, depășirii inechităților și decalajelor existente, rezolvării complexelor probleme generate de foamete, sărăcie, boli și calamități în diverse

* În acest sens edificatoare este : *Poziția României cu privire la instaurarea unei noi ordini economice internaționale*, prezentată la a VII-a sesiune extraordinară a Adunării generale a O.N.U., septembrie 1975. O semnificație deosebită a avut în acest sens Sesiunea specială a Organizației Națiunilor Unite din 1980 consacrată noii ordini economice internaționale. România — împreună cu alte țări — acționează ca măsurile adoptate să se transpună în viață în vederea lichidării subdezvoltării, instaurării unor relații noi între state, a noii ordini economice și politice internaționale.

zone ale lumii, țara noastră a făcut propuneri concrete pentru *instaurarea unei noi ordini economice și politice*, construită în baza recunoașterii dreptului fiecărui popor de a *fi stăpîn deplin pe propriile sale avuții naționale* și a echității în raporturile și schimburile economice ale statelor.

Lumea de mîine, lumea unor noi raporturi între națiuni și popoare la care aspiră forțele progresiste de pretutindeni, întreaga umanitate, nu poate fi edificată, decît prin *democratizarea deplină a vieții și a relațiilor internaționale*, ceea ce înseamnă, în primul rînd, participarea egală a tuturor statelor mari, mici sau mijlocii la viața internațională, la procesele complexe pe care aceasta le traversează, respectul mutual, recunoașterea atît a dreptului, cît și a contribuției pe care fiecare țară poate și trebuie s-o aducă la reglementarea problemelor comune. Este sensul major al tuturor acțiunilor constructive ale României, ale politicii sale externe îndreptate spre promovarea unor relații noi, bazate pe încredere, echitate și justiție în viața internațională.

Măsuri concrete de dezarmare

În condițiile actuale, asigurarea păcii și securității internaționale, obiectiv fundamental al tuturor popoarelor, este indisolubil legată de înfăptuirea dezarmării generale și, în primul rînd, a dezarmării nucleare. România consideră că dezarmarea generală și îndeosebi dezarmarea nucleară constituie una din principalele probleme ale vieții internaționale contemporane, de importanță vitală și de mare actualitate pentru salvarea omenirii de un nou război nimicitor, pentru asigurarea păcii mondiale. Numai cu simple declarații de bune intenții nu se va putea realiza dezarmarea, nu se vor putea asigura pacea și securitatea popoarelor. Trebuie trecut în modul cel mai hotărît la fapte, la acțiuni concrete și eficiente de dezarmare și, în primul rînd, la dezarmarea nucleară. În acest sens este necesar să se acționeze cu mai multă hotărîre spre a se pune capăt cursei înarmărilor, pentru care s-au cheltuit, în 1981, circa 550 de miliarde de dolari. România militează pentru scoaterea în afara legii a armamentului atomic, pentru trecerea la măsuri concrete de dezarmare. „Stă în puterea popoarelor europene, în puterea popoarelor întregii lumi ca, acționînd unite, cu toată hotărîrea, conștiente de primejdia ce planează asupra vieții lor, să determine oprirea cursei înarmărilor“ afirmă cu hotărîre și deplin realism președintele României Socialiste⁵. Această concepție statornică a țării noastre și-a găsit reflectarea în documente, cu valoare programatică, ale Congresului al XII-lea al P.C.R., precum și în numeroase documente politice cu caracter bilateral sau multilateral la care România a devenit parte. Prezentarea oficială, în cadrul sesiunii Adunării generale a Organizației Națiunilor Unite, a documentului intitulat *Poziția României în problemele dezarmării, în primul rînd ale dezarmării nucleare și în instaurarea unei păci trainice în lume*, precum și a *Programului românesc de dezarmare* la Sesiunea specială a Adunării generale a O.N.U., dedicată dezarmării, expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al P.C.R., președintele Republicii Socialiste România la grandioasa Adunare populară consacrată dezarmării și păcii din Capitala țării la 5 decem-

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la grandioasa Adunare populară consacrată dezarmării și păcii*, în „Scînteia“ din 6 decembrie 1981.

brie 1981, reprezintă sinteza concepției țării noastre în acest domeniu de importanță vitală pentru viitorul omenirii. România consideră că trebuie întreprinse *măsuri concrete și efective* privind asumarea de către toate statele a angajamentului solemn de a nu folosi armele nucleare ; interzicerea amplasării de noi arme nucleare pe teritoriul altor state ; retragerea armamentului nuclear de pe teritoriul altor țări ; încetarea perfecționării, experimentării și producției armelor nucleare și a mijloacelor de transportare la țintă ; încetarea producției de materiale fisionabile cu destinație militară, trecerea materialelor existente spre folosirea în scopuri pașnice și transferarea unei cote părți în vederea utilizării acestora de către toate statele, în cadrul unei largi cooperări internaționale ; reducerea și lichidarea completă a tuturor stocurilor de arme nucleare și mijloace de transportare la țintă existente ; interzicerea totală a armelor nucleare ; trecerea treptată la reducerea trupelor și armamentelor aflate în dotarea armatelor naționale.

România apreciază că în prima etapă va fi necesară o reducere de cel puțin 10—15%, reducere mai substanțială în țările mari, cu armate puternice ; crearea unor zone de pace și de bună vecinătate, libere de arme nucleare în diferite părți ale lumii, inclusiv în Balcani, cu acordarea de garanții corespunzătoare și asumarea de către puterile posesoare de arme nucleare a obligației de a nu folosi aceste arme împotriva statelor care fac parte din asemenea zone ; pregătirea condițiilor pentru desființarea blocurilor militare și apoi lichidarea acestora ; acțiuni concrete împotriva propagandei de război, a oricăror altor forme de propagandă împotriva păcii.

În acest context, Adunarea generală a O.N.U. este chemată să organizeze în continuare dezbateri aprofundate în legătură cu situația înarmărilor, formulind recomandări care să servească drept bază nu numai tratatelor, ci și măsurilor practice de dezarmare, sens în care un rol important revine celei de-a II-a sesiuni speciale a Adunării generale a O.N.U. dedicată dezarmării, ca și negocierilor sovieto-americane de la Geneva. Țara noastră consideră necesară organizarea pe baze democratice a lucrărilor tuturor organismelor consacrate dezarmării, asigurarea unor negocieri deschise și supuse controlului opiniei publice internaționale, participarea egală a tuturor statelor la tratativele pentru dezarmare, crearea de subcomitete și grupuri de lucru pentru examinarea diferitelor teme de dezarmare etc.

Avînd în vedere că dezarmarea este o problemă care preocupă toate popoarele, se impune cu necesitate adoptarea de măsuri pentru informarea opiniei publice internaționale asupra situației pe planul înarmărilor și negocierilor din domeniul dezarmării, în vederea mobilizării tuturor popoarelor, a țărilor în curs de dezvoltare, la promovarea unor măsuri concrete de dezarmare ; O.N.U. ar trebui să asigure informarea sistematică a statelor membre și a opiniei publice mondiale.

Poporul român, întreaga opinie publică din România militează hotărît pentru realizarea acestor cerințe fundamentale, avînd ferma convingere că nu forța sau echilibrul bazat pe forță, ci încrederea reciprocă, colaborarea sinceră, reprezintă fundamentul real al securității și cooperării, baza trainică a unor relații cu adevărat noi între statele continentului, între toate statele și popoarele lumii.

Pentru îmbunătățirea activității și democratizarea Organizației Națiunilor Unite

Propunerile României cu privire la îmbunătățirea activității și democratizarea activității O.N.U. dau expresie atenției deosebite pe care țara noastră o acordă celui mai important organism internațional, care trebuie să devină un instrument mai puternic și mai eficace în eforturile depuse pentru depășirea disparităților economice crescînde în lume, pentru înlăturarea ultimelor vestigii ale colonialismului, pentru realizarea unui progres real, efectiv în direcția dezarmării și, în primul rînd, a dezarmării nucleare, astfel încît O.N.U. să răspundă cu adevărat aspirațiilor de pace, colaborare și progres ale tuturor popoarelor. Referindu-se la acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă că „România va participa activ la activitatea Organizației Națiunilor Unite, a organismelor sale, a altor organisme internaționale”⁶, acționînd și în viitor, cu toată fermitatea, pentru sporirea rolului și eficienței acestora. România se pronunță pentru întărirea rolului Organizației Națiunilor Unite, pentru democratizarea acestei organizații în ideea asigurării participării efective a tuturor statelor la activitatea O.N.U., la dezbaterea și rezolvarea problemelor internaționale actuale și de perspectivă.

Propunerile la care ne referim, împreună cu cele privitoare la instaurarea unei noi ordini economice internaționale și, respectiv, cele privind dezarmarea alcătuiesc un tot unitar, avînd la bază liniile directe stabilite la Congresul al XII-lea al partidului, marcînd contribuții substanțiale ale României în abordarea și soluționarea problemelor cardinale ale omenirii, care constituie un imperativ major al contemporaneității.

Elaborîndu-și poziția sa în problemele rolului O.N.U., România pornește de la necesitatea îmbunătățirii activității Organizației Națiunilor Unite, în scopul ca aceasta să aducă o contribuție esențială la transpunerea în viață a dezideratelor popoarelor privind abolirea vechii politici de dominație și asuprire, de ingerințe în treburile interne, de inechitate, la instaurarea unor raporturi internaționale noi, cu adevărat democratice, întemeiate pe principii de egalitate, respect al independenței și suveranității naționale, neamestec în treburile interne și avantaj reciproc, de nerecurgere la forță și la amenințarea cu folosirea ei, la promovarea unei noi ordini economice și politice internaționale, la făurirea unei lumi mai bune și mai drepte.

Lumea s-a schimbat foarte mult din 1945, cînd a luat ființă O.N.U. ; tot astfel s-a schimbat și Organizația Națiunilor Unite. Numărul țărilor membre a crescut de la 51 la 157, pe măsură ce numeroase popoare, aflate odinioară sub dominație colonială, au reușit să se elibereze în decursul primului sfert de secol de existență a Organizației.

Practica internațională a relevat necesitatea îmbunătățirii structurilor și perfecționării activității Organizației mondiale și în direcția soluționării marilor probleme care confruntă lumea contemporană. Militînd pentru realizarea cerințelor democratizării O.N.U., a îmbunătățirii structurilor și principiilor care stau la baza activității Organizației Națiunilor Unite, România consideră că însăși Carta O.N.U. trebuie să reflecte mai bine noile realități în conformitate cu noile relații intervenite în viața internațională, cu alte reglementări în raporturile dintre state.

40 ⁶ Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, în *Congresul al XII-lea al P.C.R.*, Editura politică, București, 1981, p. 88.

România consideră că Organizația mondială își poate realiza atribuțiile ce-i revin în condiții corespunzătoare pe calea îmbunătățirii continue a reglementărilor și structurilor proprii, adaptarea cu mai multă rapiditate la noile cerințe ale activității internaționale prin creșterea eficienței Adunării generale și a tuturor celorlalte organisme și instituții specializate, pe calea perfecționării și democratizării lor, asigurării participării tuturor statelor la elaborarea, adoptarea și realizarea hotărârilor, precum și la activitatea forurilor de conducere ale Națiunilor Unite.

După cum se cunoaște, România a propus să se analizeze modalitățile practice de îmbunătățire a activității Adunării generale, a întregului sistem al O.N.U. România apreciază că O.N.U. va trebui să creeze condițiile necesare participării efective a tuturor statelor membre, pe bază de egalitate, la toate activitățile Adunării generale. În acest scop, ar trebui să se asigure o dezbatere mai aprofundată a problemelor prin raționalizarea repartizării lor pe comisiile principale ale Adunării ; să se discute temeinic raportul Consiliului de securitate în Adunarea generală, care să formuleze concluzii corespunzătoare ; ar trebui, de asemenea, ca o treime din componența tuturor organelor subsidiare ale Adunării generale, a căror activitate se desfășoară pe o perioadă care depășește un an, să se reînnoiască anual, prin alegeri la sesiunile Adunării, respectându-se criteriile originare care au stat la baza alcătuirii lor ; stabilirea compoziției oricărui organism subsidiar nou creat să se facă numai de către Adunarea generală, prin alegeri ; reuniunile tuturor organismelor subsidiare create de Adunarea generală să fie deschise participării tuturor statelor membre ale O.N.U. În felul acesta, O.N.U. se va adapta noilor realități, facilitând efectiv dezvoltarea, progresul popoarelor, evoluția lor în lumina înaltelor deziderate ale civilizației. Sînt sensurile și semnificațiile majore ale propunerilor elaborate de țara noastră cu privire la îmbunătățirea și democratizarea activității Organizației Națiunilor Unite, la întărirea rolului său în realizarea colaborării între toate statele, fără deosebire de orînduire socială, pentru construirea unei lumi mai drepte și mai bune.

Aceasta va răspunde scopurilor fundamentale ale Organizației mondiale, contribuind la asigurarea progresului fiecărei națiuni, în concordanță cu dorința și aspirațiile sale legitime, ale edificării trainice a păcii și securității pe planeta noastră.

Un prestigiu fără precedent

Bilanț bogat în înfăptuiri, o amplă afirmare a tezelor și principiilor românești de politică externă, o confirmare a justetei acestei politici, construită cu conștiința înaltei responsabilități pentru evoluția ascendentă a fiecărui popor, pentru progresul și dezvoltarea întregii umanități — iată cîteva sensuri și semnificații desprinse din ampla analiză efectuată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea din noiembrie 1981 la Plenara comună a Comitetului Central al P.C.R. și a Consiliului suprem al dezvoltării economice și sociale, din cuvîntarea din decembrie 1981 la grandioasa Adunare populară din Capitală consacrată dezarmării și păcii și din alte documente prezentate națiunii noastre, popoarelor lumii, opiniei publice internaționale. Urmînd cu neabătută constanță hotărîrile stabilite de Congresul al XII-lea al partidului, politica externă a țării noastre a consacrat cauzei păcii, înțelegerii și cooperării internaționale o suită

neîntreruptă de acțiuni și inițiative. Adânc încredințată de necesitatea participării tuturor națiunilor la eforturile îndreptate spre reglementarea marilor probleme ce confruntă comunitatea internațională, România socialistă a identificat marile cauze ale umanității cu propria sa cauză și a acționat în consecință cu tenacitate, cu îndrăzneală, cu imaginație.

Avînd drept călăuză documentele Congresului al XII-lea al partidului, activitatea internațională a României socialiste, în totalitatea ei, este orientată consecvent spre o politică de pace, înțelegere și colaborare internațională, de extindere a relațiilor cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu celelalte state ale lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza principiilor egalității depline în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu forța în raporturile dintre state.

România, fiind convinsă de utilitatea negocierilor politice — singura cale în măsură să asigure o reglementare reală a conflictelor — a militat permanent pentru alegerea acestei căi în vederea instaurării unei păci juste și durabile în Orientul Mijlociu și în alte zone ale lumii. Avînd un rol activ în soluționarea pașnică a situațiilor conflictuale, țara noastră și-a însoțit ferma sa poziție de principiu cu acțiuni și propuneri concrete.

Întreaga activitate internațională a României este puternic marcată de contribuția pe care o aduce în elaborarea și înfăptuirea practică a acesteia secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Poporul român dă o înaltă apreciere activității remarcabile desfășurate de tovarășul Nicolae Ceaușescu pentru aplicarea consecventă în viață a politicii interne și externe elaborată de Congresul al XII-lea al partidului, subliniind rolul deosebit pe care l-au avut vizitele președintelui României socialiste în diferite țări, convorbirile sale cu șefi de stat și de guvern, cu diferiți oameni politici pentru dezvoltarea raporturilor externe ale României cu toate statele, pentru soluționarea problemelor majore ale lumii contemporane.

Consecvența și clarviziunea acestei politici — amplă prin dimensiuni și eficiență, prin înțelepciunea soluțiilor — se bucură de un prestigiu fără precedent în întreaga lume, în Europa și în Asia, în Africa și în Australia, în America de Nord și de Sud. Numele României, al președintelui Nicolae Ceaușescu, sînt pronunțate cu stimă și recunoștință, cu căldură și încredere, sincer respect și profundă considerație.

Este aprecierea firească a unei politici de dezvoltare a relațiilor cu toate țările socialiste, cu toate statele, orientată consecvent în direcția dezarmării, păcii și înțelegerii, spre democratizarea relațiilor internaționale și promovarea unei noi ordini economice și politice, pentru o lume mai dreaptă și mai bună, în care fiecare națiune să-și poată făuri viața în mod liber și independent, fără nici un amestec din afară, o lume întemeiată pe echitate și justiție, pe înțelegere reciprocă și respect mutual.

În lumina acestor coordonate, prin ampla activitate desfășurată în anii construcției socialiste, România se înfățișează lumii ca un factor activ, promovînd, pe plan internațional, un dinamism propriu orînduirii pe care o înfăptuiește, aducînd o contribuție originală la înfăptuirea idealurilor de pace și înțelegere internațională. Sînt, fără îndoială, sensurile și semnificațiile unei politici științifice, întemeiate pe justiție și echitate, pace și înțelegere internațională — deziderate nobile, care animă și înaripează conștiințele și speranțele a milioane și milioane de oameni.

INTERDEPENDENȚA DINTRE DEZARMARE, ÎNFĂPTUIREA SECURITĂȚII ȘI LICHIDAREA SUBDEZVOLTĂRII ÎN CONCEPȚIA ROMÂNIEI

IOAN ȘT. OPREA

Poporul român s-a manifestat consecvent pe coordonatele unei politici pașnice, de bună înțelegere cu toți vecinii, de apărare a independenței și integrității teritoriului său, pentru dezvoltare de sine stătătoare. Analiza istoriei demonstrează că românii nu și-au propus niciodată să cucerească teritorii străine, să subjuge alte popoare, că locuitorii de la Carpați, Dunăre și Marea Neagră nu au ridicat arma decât pentru apărarea ființei naționale, pentru dobândirea drepturilor lor fundamentale de dezvoltare liberă și unitară. Lupta pentru progres social și economic în condiții de pace, idee-forță continuu prezentă în documentele și acțiunea practică a partidului clasei noastre muncitoare, de la întemeierea sa și pînă astăzi, pune pregnant în evidență o înaltă responsabilitate pentru prezentul și viitorul patriei, pentru bunăstarea și fericirea poporului. Partidul a luptat consecvent pentru dreptate socială și libertate națională, pentru salvagardarea, în vremuri de restriște, a intereselor supreme ale țării, a muncii pașnice producătoare de valori materiale și spirituale, singura activitate pe deplin creatoare de progres istoric din viața oricărei comunități umane; în acțiunea sa este evident realismul de care dă dovadă în rezolvarea dezideratelor dezvoltării internaționale.

În condițiile contemporane, Republica Socialistă România, Partidul Comunist Român, militează neobosit pentru ca uriașele resurse materiale și umane ce se irosesc pentru mijloacele de distrugere în masă și pentru război să fie puse exclusiv în slujba bunăstării popoarelor, în vederea făuririi unei lumi a securității și colaborării pe întreaga planetă. Țara noastră, președintele Nicolae Ceaușescu se bucură de un binemeritat prestigiu pe arena mondială pentru consecvența și hotărîrea de care dau dovadă în lupta pentru lichidarea factorilor de încordare, tensiune și conflict în viața internațională, pentru soluționarea problemelor complexe ale lumii în concordanță cu interesele și năzuințele vitale ale popoarelor. Aceasta reprezintă singura opțiune de politică externă posibilă pentru România socialistă, angajată cu toate forțele în edificarea unei societăți pătrunse de înalt umanism, de preocuparea pentru a asigura manifestarea

plenară a personalității umane, a celor mai de seamă drepturi ale omului — dreptul la viață, la muncă, la educație și dezvoltare — idealuri cu adânci rădăcini în istoria poporului nostru.

* * *

Lumea de azi se caracterizează prin multitudinea interdependențelor; ea se prezintă ca un sistem de legături de naturi multiple a cărui funcționare este determinată de evoluții și reacții care pot consolida ori dimpotrivă, destabiliza întreaga activitate a organismului sau numai a unor părți componente, dar cu efecte la nivelul relațiilor internaționale în integralitatea lor. Realitățile contemporane sînt grevate de încercări de a se determina, în urma presiunilor ori intervențiilor bazate pe potențialul militar sau economic, noi regroupări ale statelor, stare de fapt ce generează încălcări ale libertății popoarelor, ale demnității lor, nenumărate tentative de menținere a situației moștenite din trecut, perpetuarea relațiilor internaționale care au condus, de-a lungul istoriei omenirii, la izbucnirea unui întreg șir de conflicte, armate sau de altă natură. În ultimă analiză, aceasta înseamnă nesocotirea unor principii pentru care au luptat și s-au jertfit imense forțe și energii umane, ignorarea, în fapt, a obligațiilor consemnate ca norme de drept, care trebuie să guverneze relațiile prietenești dintre state, cuprinse într-un mare număr de documente internaționale cu caracter general.

În statele capitaliste cercuri politice influente se pronunță pentru păstrarea actualei „ordini” mondiale, considerată „echitabilă, liberă și eficace”, și sprijină actele menite să consolideze o situație ale cărei rezultate se dovedesc nesatisfăcătoare: pericolul militar a crescut, în economia mondială se manifestă puternice fenomene de criză, relațiile comerciale dintre state sînt grevate de noi bariere și restricții artificiale etc. De asemenea, există forțe care nu acționează pentru inițierea și adoptarea de măsuri menite să elimine de pe pămînt armele, în primul rînd pe cele nucleare, și care asistă într-o stare de expectativă, chiar de pasivitate, fără inițiative eficace proprii, la creșterea tensiunii și pericolelor, parcă așteptînd — într-un moment cînd se cer acțiuni ferme, energice și perseverente — ca abolirea forței și a amenințării cu forța, eradicarea războaielor să vină de la sine; pe scurt, după al doilea război mondial riscul unei conflagrații nu a fost mai acut decît acum.

În același timp, tot mai multe state, forțe politice democratice largi, opinia publică progresistă, mișcările revoluționare, într-un șuvoi din ce în ce mai puternic, se pronunță și luptă pentru a asigura omenirii un viitor pașnic, fără arme și războaie, pentru a lăsa trecutului inechitățile și inegalitățile și a se întrona o nouă ordine politică și economică internațională. Capătă un nou curs solidaritatea umană, „se maturizează extraordinar sentimentul că viața pe Pămînt reprezintă o unitate, că noi sîntem răspunzători pentru ordinea vieții pe această planetă”¹.

Tabloul deosebit de complex și contradictoriu al lumii de azi își găsește o interpretare limpede, profund științifică în concepția României, a partidului nostru, în gîndirea social-politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, care se întemeiază pe investigarea și studierea atentă a realității, pe aprecierea lucidă și justă a faptelor, pe aplicarea creatoare a socialismului științific. Caracterizarea situației internaționale, susținută

cu argumente de ordin istoric, moral, politic, economic, social și juridic, demonstrează că se impune ca necesitate o atitudine revoluționară, care să schimbe concepții învechite, să restructureze relații, să promoveze valori noi pe arena legăturilor dintre state, să contribuie la depășirea statu-quo-ului cu valențe conservative, să ducă înainte, spre progres, istoria omenirii.

Analiza riguros științifică a profundelor mutații produse în raportul mondial de forțe, întreprinsă de Partidul Comunist Român, fundamentată ferm în lumina concepției materialist-dialectice și istorice, este confirmată pe deplin de fapte, de evenimentele consumate, de fenomenele în curs de desfășurare pe plan internațional. Este de necontestat — se apreciază în Raportul Comitetului Central prezentat Congresului al XII-lea al P.C.R. — că „în viața internațională s-au conturat tot mai puternic două tendințe diametral opuse. Pe de o parte, s-a manifestat tendința spre menținerea sferelor de influență și dominație, spre o nouă reîmpărțire a acestora, iar, pe de altă parte, tendința de a se pune capăt politicii imperialiste de forță și dictat, a sferelor de influență, de a se asigura afirmarea independentă a tuturor națiunilor lumii, destinderea și pacea”². Aprecierea principială este nuanțată și completată prin relevarea amplificării crizei economice, petroliere, financiare și, drept rezultat, a celei sociale a lumii capitaliste, arătându-se deschis că sporirea în proporții uriașe a cheltuielilor militare constituie una din cauzele cele mai importante ale amplificării crizei economice. Intensificarea contradicțiilor între diferite state și grupări de state, ca și apariția altora noi, a determinat agravarea stărilor conflictuale existente, alte înfruntări și momente de încordare în diferite zone ale lumii, accentuarea instabilității în viața internațională.

Examinînd fenomenele în întregul lor, scoțîndu-se încă o dată în evidență optimismul realist al poziției internaționale a României, la congres s-a subliniat „intensificarea luptei maselor populare, a forțelor progresiste împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, realizarea de noi succese în mișcarea de eliberare națională, în apărarea și consolidarea independenței popoarelor. O înrîurire deosebit de pozitivă asupra cursului vieții internaționale exercită țările socialiste, precum și tinerele state independente, țările în curs de dezvoltare care au pășit pe calea afirmării economice și social-politice de-sine-stătătoare”³. Din situația internațională complexă, cu laturi și tendințe contradictorii, se detașează tot mai puternic afirmarea voinței popoarelor de a face să triumfe în lume principiile noi, democratice, de a determina instaurarea unui climat trainic de înțelegere și conlucrare pașnică între state. După cum accentuează Rezoluția Congresului al XII-lea al partidului, „se poate afirma cu deplină răspundere că există forțe care, acționînd unite, pot împiedica agravarea climatului mondial, pot asigura o politică de independență, colaborare și pace în lume”. Forțele revoluționare, democratice și progresiste dispun de capacitatea „de a asigura mersul ferm înainte al ome-

² Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, Editura politică, București, 1979, p. 90—91.

³ Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, p. 92.

nirii pe calea progresului și civilizației, de a promova o politică nouă, de egalitate și respect între națiuni, de pace și securitate internațională”⁴.

Punctul de vedere realist asupra fenomenelor internaționale expus în documentele statului și partidului nostru, în opera secretarului general al P.C.R., acțiunile pe plan internațional promovate de România, în măsură să ducă la diminuarea, la oprirea cursei înarmărilor și a implicațiilor ei, la micșorarea utilizării în scopuri militare a imenselor cantități de resurse și materiale — stări de lucruri generatoare de inechități și nedreptăți, de suferințe grave și teamă permanentă de catastrofă —, la depășirea crizei mondiale și lichidarea subdezvoltării, au rădăcini puternice în însuși caracterul eminentemente pașnic al poporului nostru.

Ceea ce s-a întruchipat în ultimul timp într-un complex de propuneri adresate statelor, menite să se constituie în măsuri de asigurare a securității și dezarmării, de depășire a actualei crize mondiale și a subdezvoltării, are antecedente semnificative, este încununarea unei constante a poziției țării noastre față de problemele majore ale lumii, a acțiunii românești pe plan internațional pentru o evoluție spre o existență constructivă și plină de perspective pentru realizarea împlinirii umane⁵.

România socialistă a relevat cu perseverență că omenirea ar putea să acționeze în scopuri constructive, pașnice cu mult mai mare succes în condiții de dezarmare, care ar elibera importante resurse umane, financiare și materiale. Dezarmarea generală și totală, se specifica într-un document prezentat la O.N.U. de guvernul român, „ar constitui o soluție eficace pentru îmbunătățirea situației economice a țărilor de curînd eliberate de sub jugul colonial”. La resursele interne ale acestor țări, devinite astfel utilizabile pentru lichidarea înapoierii economice și dezvoltarea economiilor lor naționale — sublinia același document — „se vor putea adăuga, fără îndoială, și o parte din resursele eliberate prin dezarmare ale statelor puternic dezvoltate din punct de vedere economic”⁶. Pentru a contribui la construirea păcii în lume, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, „în locul bazelor militare de pe teritoriul altor state — sursă de încordare și neliniște pe planeta noastră — ar trebui create baze de cercetări științifice, de pregătire a cadrelor, de asistență și cooperare tehnică, care să contribuie la propășirea economică și culturală a popoarelor”⁷.

Preocupată de proporțiile și dinamica înarmărilor și ale cheltuielilor militare, cu repercusiuni directe asupra vieții economice și sociale, asupra păcii și securității fiecărui popor, precum și asupra ansamblului relațiilor internaționale, România a acordat și acordă o importanță de prim ordin încetării cursei înarmărilor și realizării unor pași efectivi pe calea dezarmării. Imperativul de a construi o lume în care oamenii să se bucure pe deplin de roadele civilizației moderne, să fie eliberați de perspectivele sumbre pe care le comportă în sine situația actuală de pe glob

⁴ Rezoluția Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român, Editura politică, București, 1979, p. 21.

⁵ Vezi: *România în anii socialismului. 1948—1978*, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Editura politică, București, 1980, subcapitolul „Contribuția activă a României la soluționarea problemelor majore ale lumii contemporane”, de dr. Gh. Surpat, p. 335—346.

⁶ Vezi: *Răspunsul guvernului Republicii Populare Române cu privire la consecințele economice și sociale ale dezarmării*, în „Economic and Social Consequences of Disarmament. Replies of Governments and communications from international organizations”, 1 septembrie 1962, p. 157—162.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 310.

a fost subliniat cu consecvență de România, de cel mai autorizat reprezentant al poporului nostru. „Cursa înarmărilor a luat proporții uriașe — evidenția președintele Republicii Socialiste România în cuvântarea la Sesiunea jubiliară a Adunării Generale a O.N.U., din octombrie 1970 — ceea ce are efecte negative profunde asupra progresului economic și social și a nivelului de trai al multor popoare”⁸.

Țara noastră, aflată în plin proces de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, hotărâtă să-și consacre toate eforturile construcției pașnice, susține ferm adoptarea unor măsuri de oprire a cursei înarmărilor, de înghețare și reducere a bugetelor militare. Disponibilitățile considerabile create, folosirea unei părți din aceste fonduri în vederea sprijinirii eforturilor țărilor angajate în procesul dezvoltării economice și sociale ar contribui, într-o măsură însemnată, la reducerea decalajelor existente în lume⁹. „În contextul mișcării pentru pace — relevă *Programul P.C.R.* — un loc central ocupă lupta pentru dezarmarea generală, care să permită concentrarea mijloacelor materiale și umane în scopul dezvoltării economico-sociale, al ridicării bunăstării poporului”¹⁰.

De asemenea, statul nostru acționează statornic pentru participarea activă, în condiții de deplină egalitate, a tuturor țărilor la soluționarea problemelor majore cu care este confruntată lumea — fără discriminări din motive de mărime a teritoriului sau a populației, de orînduirea lor socială, de apartenență sau neapartenență la un bloc militar sau altul — pentru întărirea conlucrării între națiuni, pentru întronarea unui climat trainic de încredere și colaborare. Este edificator, în acest sens, documentul prezentat de țara noastră la cea de a XXX-a Sesiune ordinară a Organizației Națiunilor Unite¹¹, din 1975, care reflectă modul larg, profund umanist de înțelegere a dreptului inalienabil al tuturor țărilor de a-și aduce contribuția la îndeplinirea dezideratelor vitale ale comunității internaționale, poziția constructivă cu privire la îmbunătățirea activității organizației mondiale, la democratizarea relațiilor dintre state. Devine tot mai evident că găsirea unor soluții acceptabile pentru problemele majore care confruntă azi omenirea este de neconceput fără participarea intensă la viața internațională, la lupta pentru securitate și pace, a tuturor statelor. „Fiecare țară — subliniază președintele Nicolae Ceaușescu — poate și are datoria să-și aducă contribuția la rezolvarea constructivă a tuturor problemelor internaționale. Este evident că, alături de marile puteri, țările mici și mijlocii — care reprezintă marea majoritate a statelor lumii — pot juca astăzi un rol remarcabil pe arena mondială, pot influența într-o măsură considerabilă desfășurarea evenimentelor în spiritul dorinței popoarelor de pace și colaborare”¹².

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Editura politică, București, 1971, p. 163.

⁹ Răspunsul guvernului Republicii Socialiste România la scrisoarea Secretarului general al Organizației Națiunilor Unite privind consecințele cursei înarmărilor, depus la Secretariatul O.N.U., la 25 august 1971.

¹⁰ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 201.

¹¹ *Poziția României cu privire la îmbunătățirea și democratizarea activității Organizației Națiunilor Unite, la întărirea rolului său în realizarea colaborării între toate statele, fără deosebire de orînduire socială, a unei lumi mai bune și mai drepte, a unei păci trainice*, în *Contribuții ale României la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane*, Editura politică, București, 1975, p. 36—60.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, p. 920.

Realizarea unei păci durabile, evitarea stărilor conflictuale și a încordării impun instaurarea unor relații internaționale noi, democratice, abolirea oricăror raporturi inechitabile dintre state, a vechii politici de dominație și dictat. Pe bună dreptate se afirmă că „existența marilor decalaje dintre nivelurile de dezvoltare economico-socială a statelor, perpetuarea stării de subdezvoltare în care se mai află o importantă parte a omenirii duc, inevitabil, la accentuarea fenomenelor de criză și instabilitate economică și politică mondială, generează stări de încordare și conflicte, constituind o permanentă sursă de pericole la adresa păcii și securității întregii omeniri”¹³.

Aprecierea situației mondiale și, pe acest fundament, găsirea și adoptarea căilor de depășire a consecințelor crizei ce se resimt puternic în țările capitaliste dezvoltate, ca și în alte țări ale lumii, care influențează și asupra economiei statelor socialiste, constituie o preocupare de prim ordin a forurilor conducătoare românești. „Asistăm în ultima vreme la o ascuțire a contradicțiilor în viața internațională, la o intensificare a tendințelor de reîmpărțire a zonelor de influență, de întărire a dominației în diferite părți ale lumii, evidențiază secretarul general al P.C.R., președintele Republicii. Se poate spune că aceste contradicții și tendințe sînt strîns legate de criza economică, criza monetară și energetică, care au creat o situație grea într-un șir de state, precum și de faptul că încercările de a ieși din criză nu au dat pînă acum rezultatele așteptate”¹⁴.

Efectele adîncirii crizei economice și sociale — diminuarea ratei investițiilor productive și a alocărilor de mijloace pentru dezvoltarea agriculturii, inflația, înrăutățirea condițiilor de viață ale oamenilor muncii, creșterea șomajului, sporirea într-un ritm extrem de rapid a cheltuielilor militare, soldată în unele țări cu o rată anuală a finanțărilor pentru înarmare superioară creșterii venitului național — sînt suportate, în totalitate ori numai în parte, într-o formă sau alta, de toate țările, ceea ce impune ca popoarele să-și sporească eforturile, să-și unească forțele, să conlucreze cît mai strîns pentru depășirea acestei situații. Este relevant pentru ce înseamnă cursul ascendent al alocățiilor militare faptul că, în intervalul 1960—1978, s-au cheltuit 6 600 de miliarde dolari¹⁵, ajungîndu-se, în anul 1981, la suma incredibilă de peste 500 de miliarde de dolari destinată activității militare, adică mult peste 100 de dolari pentru fiecare om de pe planetă, cînd sînt state cu un venit național pe locuitor în jur de 70 de dolari pe an. Greutatea cheltuielilor militare, care nu grevează numai statele puternic dezvoltate din punctul de vedere economic, împovărează, afectează și bugetele țărilor în curs de dezvoltare. Datorită politicii imperialiste de forță și dictat, de amestec în treburile interne ale altor state, a reminiscentelor trecutului de dominație colonială și tensiunilor existente pe plan global sau regional etc., multe dintre țările lumii a treia „își consacră o proporție crescîndă din resursele lor limitate achiziționării armamentului”¹⁶, un număr crescut posedînd acum propria lor capacitate de a fabrica arme. Partea ce revine acestor state din totalul sumelor folosite în scopuri militare a sporit continuu, în condițiile existenței unei

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, 1976, p. 8—9.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1979, p. 508.

¹⁵ *Anuarul S.I.P.R.I.*, 1979.

¹⁶ *Restructurarea ordinii internaționale. Raport către Clubul de la Roma*, coordonator Jan Tinberger, Editura politică, București, 1978, p. 76.

datorii externe a lumii a treia de peste 500 de miliarde de dolari, la începutul anului 1981. Se poate afirma cu deplin temei că sporirea uriașă a cheltuielilor militare, consumarea irațională de imense cantități de materii prime, deturnarea unui mare număr de oameni de știință de la muncă lor firească — slujirea omului — spre cercetări cu scopuri militare, crearea — din motive, așa-zis, de securitate — de noi bariere în calea comerțului internațional determină recente amplificări ale crizei economice.

Realitatea demonstrează condiționarea complexă a continuării înarmărilor, faptul că „tendența de autonomizare“ — cum numesc unii specialiști în domeniu stadiul actual al competiției armamentelor — poate duce la completa scoatere a acestora de sub incidența strategiei politice. Desfășurarea ei, după ce a atins de pe acum niveluri greu controlabile, reprezintă un obstacol major în calea depășirii subdezvoltării și instaurării unei noi ordini internaționale, adâncește decalajul economic dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, agravează mizeria și sărăcia a sute de milioane de oameni din diferite zone și țări, contribuie la deosebita polarizare a bogăției și sărăciei în lume*.

Analizînd cu clarviziune toate fațetele situației actuale de pe glob, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază cu o deosebită forță de convingere : „Este evident pentru oricine că nu se poate vorbi de stabilitate economică și politică, de pace și progres dacă această problemă (lichidarea subdezvoltării — *n.n.*) nu-și va găsi soluționarea corespunzătoare, care să ducă la un progres mai rapid al tuturor statelor slab dezvoltate“¹⁷. În același sens, în documentul prezentat Sesiunii speciale a Adunării Generale a O.N.U., consacrată noii ordini economice internaționale, convocată la propunerea statelor membre „Grupului celor 77“ între care și România, se atrage atenția cu insistență asupra urgenței excepționale a măsurilor ce trebuie a fi luate pentru lichidarea acestei stări. Tabloul economic și social al lumii contemporane — conturat în raportul intitulat : *Nord-Sud. Un program pentru supraviețuire*** , amplă analiză a fenomenului subdezvoltării — aprecierea relațiilor internaționale au generat un interes de prim ordin în opinia publică mondială, în rîndul conducătorilor de state, al oamenilor politici în general. „La începutul anilor 1980, comunitatea mondială este confruntată cu mult mai multe primejdii decît oricînd de la terminarea celui de al doilea război mondial, reliefează

* Statisticile arată că pe glob sînt un număr de 21 de state cu venit mediu anual pe un locuitor sub 200 de dolari, 39 cu venit între 200 și 499 de dolari, 57 cu venit de la 500 la 1 999 de dolari, 31 de la 2 000 la 4 999 de dolari, în timp ce 29 de state au un venit mediu pe locuitor de 5 000 de dolari sau mult peste această cifră. Din analiza datelor se observă că 60 de state, care cuprindeau, la mijlocul anului 1977, un număr de 2 269 milioane de oameni, peste jumătate din populația lumii, aveau un venit mediu pe locuitor sub 500 de dolari, pe cînd 29 de țări cu numai 572 milioane de oameni beneficiau de un venit mai mare de peste 10 ori (Vezi : *Atlasul Mondial pe 1979*, ediția a 14-a, publicat de Banca Mondială ; după cum arată publicația respectivă din anul 1980, inegalitatea în repartizarea globală a veniturilor în lume nu s-a modificat în mod sensibil).

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 19, Editura politică, București, 1980, p. 378.

** Raportul a fost elaborat de o Comisie independentă pentru problemele dezvoltării internaționale (numită și „Comisia Brandt“, după numele președintelui său, Willy Brandt) constituită în anul 1977, în cadrul Conferinței asupra dezvoltării economice internaționale ; ea a fost formată din 18 personalități proeminente din țări în curs de dezvoltare și industrializate. Documentul, înaintat secretarului general al Organizației Națiunilor Unite, a fost dezbătut, în august 1980, la Sesiunea specială a Adunării Generale a O.N.U.

raportul. Este clar că economia mondială funcționează acum atât de rău încât afectează interesele atât prezente cât și pe termen lung ale tuturor națiunilor“. Documentul mai subliniază problemele sărăciei și foametei, care devin tot mai serioase, subfolosirea capacităților industriale ale statelor dezvoltate — în condițiile când țările subdezvoltate au nevoie urgentă de produsele care s-ar putea fabrica de către aceste capacități neutilizate — fapt ce provoacă un șomaj fără precedent, inflația rapidă, intervențiile neprevizibile (de exemplu, măsurile protecționiste în favoarea țărilor puternic industrializate, politica dobânzilor înalte) ce afectează în mod serios comerțul și investițiile, tensiunile majore între state aflate în concurență pentru energie, alimente și materii prime, afectarea mediului înconjurător și, „umbrind totul, amenințarea cursei înarmărilor“ (s.n.). Relația dintre sărăcie și cursa înarmărilor este, de asemenea, pusă cu pregnanță în evidență în raport: „dacă numai o fracțiune din această sumă (cheltuită pentru înarmare — n.n.), din forța de muncă și din cercetare, alocate în prezent scopurilor militare, ar fi orientată spre dezvoltare, perspectivele de viitor ale lumii a treia ar arăta altfel“.

Pe de altă parte, nu se poate ignora faptul că două treimi din populația lumii sînt vitregite de cele mai elementare drepturi umane, trăind în condiții de mizerie și analfabetism, ca urmare a exploatarei și dominației coloniale la care au fost supuse, a perpetuării, în forme noi, a sistemului de asuprire și spoliere, de inegalitate și inechitate, promovat de marile monopoluri și companii internaționale, cum nu se poate ignora că mai multe arme nu înseamnă securitate mai multă, ci numai sărăcie mai multă. Reducerea cursei înarmărilor, în primul rînd a înarmărilor nucleare *, a sumelor fabuloase pe care le înghit an de an armamentele este o condiție esențială pentru o luptă eficientă împotriva subdezvoltării. Noua interdependență mondială a creat între statele lumii o comunitate de in-

* Problema dezarmării nucleare a constituit o preocupare de seamă a Organizației Națiunilor Unite, de la înființarea sa, încît se poate spune că discuțiile pe tema abolirii armamentului nuclear au avut un caracter permanent pe agenda de lucru a forumului mondial. Amintim că prima rezoluție adoptată la cea dintîi sesiune a Adunării Generale a O.N.U. s-a ocupat de dezarmarea nucleară, iar de atunci, de la Rezoluția numărul 1, din 24 ianuarie 1946, pînă la sfîrșitul nului 1979, reprezentanții statelor membre ale organizației, întruniți în Adunarea Generală, au adoptat un număr de 86 de documente referitoare la dezarmarea nucleară. Tratatul internațional multilateral, globale sau regionale, cum sînt cel privind interzicerea experiențelor cu arme nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă — adoptat în 1963 —, Tratatul cu privire la principiile care guvernează activitățile statelor de explorare și utilizare a spațiului extraatmosferic, inclusiv luna și celelalte corpuri cerești, Tratatul privind interzicerea armelor nucleare în America Latină — adoptate în 1967 —, Tratatul de neproliferare a armelor nucleare, din 1970 și cel de interzicere a amplasării de arme nucleare și alte arme distrugătoare în masă pe fundul mărilor și oceanelor, precum și în subsolul acestora, din 1972, Tratatul privind Antarctica — adoptat în 1973 — sînt acte care, avînd o anumită importanță, nu au reușit să asigure oprirea sau, cel puțin, diminuarea cursei înarmărilor nucleare. Cu atât mai evident, ele nu au avut rezultate reale, nu au dus la dezarmarea nucleară. Aprecierile lui Kurt Waldheim asupra acordurilor internaționale de control al înarmărilor și de dezarmare sînt semnificative; secretarul general al O.N.U. sublinia că ele „nu au condus la înțetarea cursei înarmărilor, nici la realizarea de progrese spre o dezarmare reală, spre un control internațional efectiv“. Rezultatele nu au venit încă, popoarele continuă să suporte greutățile și pericolele care decurg din masiva și mereu crescuta povară a înarmărilor. Deoarece întrecerea în cursa înarmărilor are cauze structurale profunde, este nevoie de a schimba o tendință care, dacă i se permite să continue, poate duce numai la un rezultat inevitabil. În concluzie, rezultatele obținute la negocierile de dezarmare, multilaterale și bilaterale, sînt departe de a fi impresionante (vezi pe larg: Inga Thonson, *Reducerea armamentului, în Restructurarea ordinii internaționale. Raport către Clubul de la Roma, Anexa 9, p. 518—536*).

terese care nu se poate afirma decât dacă este lichidată starea de subdezvoltare. Iar, pe un alt plan, fenomenele de criză din ultimii ani arată, cum nu se poate mai clar, că menținerea decalajelor economice afectează grav evoluția economică generală, constituie un factor de îngustare a pieței mondiale, de reducere a posibilităților de dezvoltare, inclusiv a țărilor industrializate, subliniază studiul *Industria la orizont 2000. Noi perspective*, realizat de Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltarea Industrială, care a fost supus atenției celei de a treia conferințe O.N.U.D.I. din ianuarie-februarie 1980.

Din aprecierea pătrunzătoare, multilaterală a situației existente acum în lume decurg viziunea de ansamblu și soluția, pe deplin realistă, formulată în documentele Partidului Comunist Român : „singura cale de ieșire din marile dificultăți ale crizei economice mondiale este *promovarea fermă a unei politici economice bazate pe schimbarea radicală a raportului dintre cheltuielile pentru dezvoltare și cele pentru înarmare* (s.n.), pe orientarea folosirii preponderente a venitului național în scopul accelerării progresului economico-social al popoarelor, al creșterii nivelului lor de viață material și spiritual“¹⁸. Acționînd temeinic în această direcție, România a hotărît, în trei ani consecutiv — 1979, 1980, 1981 —, reducerea unilaterală a bugetului său militar și folosirea fondurilor devenite disponibile în vederea sporirii alocațiilor pentru copii, a creșterii nivelului de trai al poporului.

Examinarea minuțioasă a ecuațiilor fundamentale : *dezarmare — securitate și dezarmare — dezvoltare*, evidențiază faptul că interesele tuturor popoarelor converg spre asigurarea unei securități reale, scoate în evidență că escaladarea înarmărilor subminează atât securitatea cît și dezvoltarea, că ea agravează criza economică mondială¹⁹. Dacă resursele folosite pentru activități militare sau o parte substanțială a lor ar fi transferate dezvoltării, fără îndoială că s-ar înregistra efecte semnificative în acest domeniu. Sînt relevante, după părerea noastră, opiniile unor reputați specialiști referitoare la această problemă. „Pentru ca în bugete sumele destinate sănătății, educației sau altor servicii sociale să sporească, reliefează Frank Barnaby, directorul Institutului de cercetări asupra păcii din Stockholm (S.I.P.R.I.), singura posibilitate este să fie micșorate, în toate țările, imensele sume cheltuite acum, irațional, pentru înarmare“²⁰.

Numai prin realizarea de pași concreți în domeniul dezarmării și securității, prin reducerea decalajelor și lichidarea subdezvoltării se pot pune bazele unei păci drepte și durabile, unui viitor sigur și prosper pentru toate popoarele lumii. Depășirea actualelor dificultăți din economia mondială se poate realiza nu prin restrîngerea colaborării internaționale, ci, dimpotrivă, prin extinderea cooperării, prin intensificarea eforturilor comune pentru însănătoșirea și normalizarea circuitului economic mondial, menite să contribuie la instaurarea unui climat de înțelegere și concurență pașnică în lume, la promovarea principiilor unei noi ordini economice și politice internaționale.

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, p. 91—92.

¹⁹ Vezi pe larg : Ion Datcu, Sergiu Verona, *Imperative actuale ale dezarmării*, în „Era socialistă“, anul LX, nr. 1 din 5 ianuarie 1980, p. 25—26.

²⁰ „România liberă“, anul XXXVII, nr. 10 922 din 8 decembrie 1979.

România socialistă abordează marile probleme ale contemporaneității dintr-o perspectivă generală, în conexiunea lor dialectică, reliefind, pe lângă dimensiunea militară și politică a dezarmării și securității, pe cea de natură economică și socială. În consecință, depășirea crizei economice, o reală securitate și dezarmare nu se pot obține decât într-o strinsă corelație cu dezvoltarea economică rapidă a țărilor în curs de dezvoltare. a acelor zone de pe planetă care au fost obiect al exploatării coloniale și spoliei bogățiilor lor. „Este în interesul tuturor națiunilor, inclusiv al celor dezvoltate, de a se lichida situația actuală, de a se crea o nouă ordine economică internațională, pentru a asigura stabilitatea și dezvoltarea economiei mondiale, progresul tuturor statelor, în primul rând al celor rămase în urmă”²¹. Această viziune implică întronarea unei noi ordini economice și politice internaționale*, conjugarea eforturilor proprii spre progres ale țărilor în curs de dezvoltare cu un sprijin eficient și substanțial din partea statelor puternic dezvoltate, măsuri ferme și continue de reducere a fondurilor destinate întrebunțării militare, care să conducă la o totală dezarmare, să garanteze securitatea reală a tuturor popoarelor, egalitatea suverană și independentă a statelor.

Este de subliniat că acestea nu sînt doar analize, considerații teoretice, ci reprezintă *atitudinea oficială a statului român, preocupat să-și aducă contribuția la viața comunității mondiale, care supune atenției factorilor de decizie, forurilor politice respective, opiniei publice propuneri de măsuri și militează consecvent pentru ca ele — și altele pe care le consideră constructive, cu șanse de a constitui soluții pentru „marile dileme” ale vremurilor noastre — să-și găsească expresia în realitățile internaționale, să fie transpuse în viață*. Principiile fundamentate în mod strălucit de președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, constituie baza pe care România își promovează politica sa de largi contacte și întâlniri cu șefii de state și guverne, acționează susținut pentru dezvoltarea colaborării și cooperării între state, participă activ la eforturile pentru asigurarea dreptului fundamental al omului, al popoarelor, la pace, la existență liberă și demnă.

Atitudinea țării noastre are rezonanțe întinse pe plan internațional, este scoasă în relief corelația pe care o fac documentele românești între dezarmare și dezvoltare și se accentuează că acest mod de a vedea rezolvarea problemelor lumii de azi constituie o nouă strategie în abordarea reducerii cheltuielilor militare, în vederea călăuzirii fondurilor economisite pentru stimularea progresului social-economic. Apreciind contribuția României socialiste la instaurarea unor relații interstatuale noi, pașnice și democratice, în spiritul aspirațiilor de pace și securitate ale tuturor popoarelor, Stephen Marks, reprezentantul directorului general al U.N.E.S.C.O. la „Masa rotundă internațională asupra dezarmării”, desfășurată la București (3—5 decembrie 1979), a subliniat că „România s-a angajat ferm pe calea unor măsuri concrete, pentru a demonstra voința sa de a găsi mijloacele de realizare a unei securități care să nu se bazeze pe un enorm arsenal militar, ce reprezintă o povară imensă pentru toate

²¹ Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la marea adunare populară din municipiul Baia Mare, 5 noiembrie 1981, în „Scînteia”, anul LI, nr. 12.195 din 6 noiembrie 1981.

* Cu privire la concepția României asupra unei noi ordini economice și politice internaționale, vezi: *Economia României în opera președintelui Nicolae Ceaușescu*, Editura politică, București, 1978, p. 421—431; *Către o nouă ordine internațională*, coordonator Nicolae Ecobescu, Editura politică, București, 1976.

resursele, materiale și umane, răpite marilor obiective de dezvoltare ce și le-a propus societatea noastră”²².

Existența românească în cadrul mării comunități internaționale, interesele fundamentale de dezvoltare ale poporului nostru se întîlnesc și se armonizează cu năzuințele spre propășire ale tuturor națiunilor. În Europa, continentul care a devenit principalul teatru de amplasare a armelor clasice și nucleare operaționale, căruia, din punctul de vedere financiar, la nivelul țărilor participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, îi revine 80% din totalul mondial al cheltuielilor pentru înarmare, zona geografică de unde s-au declanșat cele două conflagrații mondiale, este necesar să se acționeze cu toată fermitatea, demonstrînd lumii posibilitatea de a se ajunge la înțelegeri concrete pentru înfăptuirea aspirațiilor popoarelor de a trăi în pace și securitate.

România a declarat solemn la Reuniunea general-europeană de la Madrid că este profund interesată ca în Europa și în lume să fie instaurat un climat de încredere și largă colaborare care să-i permită să-și concentreze forțele și capacitățile creatoare în direcția dezvoltării sale economice și sociale, să conlucreze fructuos cu celelalte națiuni pentru progres, pentru bunăstare și civilizație. Viziunea cuprinzătoare asupra fenomenelor, conexiunea dintre progresul țării noastre și cel al umanității au determinat angajarea fermă a României pe calea căutării unor soluții viabile, a propunerii de măsuri concrete, care probează voința de a milita în vederea găsirii, acum, în timpul generației noastre, a mijloacelor pentru asigurarea unei lumi pașnice, unica posibilitate pentru folosirea integrală a forțelor și resurselor noastre numai în scopul dezvoltării, al satisfacerii plene a necesităților umane, obiectivul fundamental al societății socialiste românești. Pornind de la situația existentă pe continent, România a formulat propuneri de natură să contribuie la întărirea politicii de destindere, de independență națională și de pace. Dintre acestea se disting : organizarea unei conferințe speciale consacrate întăririi încrederii și dezarmării în Europa ; încheierea unui pact general de renunțare la forță și la amenințarea cu forța, de nefolosire a armamentelor nucleare și clasice ; retragerea trupelor de pe teritorii străine în interiorul granițelor naționale ; reducerea efectivelor armate și a armamentelor fiecărui stat ; înghețarea bugetelor militare și reducerea cheltuielilor pentru înarmare ; asumarea de către toate statele participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa a obligației ferme de a nu admite ca pe teritoriul lor să se desfășoare activități îndreptate împotriva altui stat sau a altor state. Dealtfel, țara noastră a afirmat răspicat că securitatea europeană nu este și nu poate fi concepută ca un gest de bunăvoință al unui stat sau altul, ca un avantaj acordat vreunei țări ori grup de țări. Ea este o necesitate imperioasă, de stringentă urgență pentru absolut toate statele semnatare ale Actului final de la Helsinki²³. Ecoul internațional pe care l-au generat propunerile românești își are sorgintea în faptul că ele provin din partea unei țări care oferă ea însăși un exemplu de acțiune perseverentă pentru promovarea cauzei securității europene.

Pentru realizarea dezarmării generale — proces îndelungat și complex — o importanță însemnată au măsurile parțiale de natură să fortifice procesul de destindere, să sporească încrederea între state. Din analiza realităților lumii de azi, partidul nostru, secretarul său general, au

²² „Lumea” nr. 51 (842) din 13 decembrie 1979, p. 8.

²³ „Scînteia”, anul L, nr. 11893 din 15 noiembrie 1980.

desprins concluzii și soluții care să permită depășirea crizei existente pe plan internațional. După cum s-a subliniat la cel de al XII-lea Congres al P.C.R., instaurarea unei politici internaționale noi, democratice și echitabile, oprirea cursei înarmărilor și orientarea forțelor tuturor popoarelor spre progres economico-social, intensificarea eforturilor pentru destindere, colaborare și pace, constituie singura alternativă la agravarea continuă a crizei mondiale, singura cale ce poate deschide o perspectivă luminoasă de pace viitorului omenirii. Totodată, este necesar ca „uriașele resurse materiale și umane care se irosesc astăzi pentru producerea armelor, pentru înarmări și pentru distrugere să fie puse exclusiv în slujba progresului și bunăstării popoarelor, a dezvoltării civilizației umane”²⁴.

Dezarmarea și dezvoltarea sînt componente esențiale ale oricărui program eficace pentru eliminarea deplină a forței din raporturile dintre state²⁵. În acest moment crucial pentru omenire, România exprimă o poziție fermă în favoarea unei rezolvări care pornește de la adevărul că fondurile destinate înarmărilor diminuează posibilitățile de investiții în sectoarele civile, de satisfacere a unor nevoi presante ale populației, ale națiunilor și, în primul rînd, ale celor în curs de dezvoltare. Se impune, deci, intensificarea și lărgirea acțiunilor pentru stăvilirea cursei către armamente tot mai ucigătoare, mai sofisticate, costisitoare și de necontrolat, care — în timp ce devorează uriașe resurse ce ar putea fi destinate combaterii foametei, sărăciei, bolilor, ignoranței și îmbunătățirii vieții oamenilor — fac să devină tot mai apăsătoare amenințarea unui război distructiv pentru întreaga civilizație umană. Orice diminuare a acestei veritabile deturnări de fonduri și mijloace de la dezvoltare înseamnă micșorarea pericolului de război și, corespunzător, sporirea securității fiecărei națiuni ; *scăderea nivelului înarmărilor reprezintă, în ultimă instanță, pași pe calea dezarmării*.

Concepția și acțiunea României, a președintelui Nicolae Ceaușescu, subliniază revista braziliană „O Espelho”, „propune reducerea cheltuielilor militare și investirea sumelor obținute astfel în proiecte destinate să combată foametea, suferința și neștiința de carte în regiunile cele mai înapoiate”²⁶. Țara noastră se pronunță pentru dezarmare, în primul rînd nucleară, și folosirea fondurilor eliberate, în cadrul unor structuri noi, democratice a relațiilor internaționale, în scopul înlăturării tarelor unui trecut dominat de inechitate și injustiție, de dreptul celui mai puternic de a lua fără a da nimic în schimb. Practic, povara înarmărilor nu mai poate fi suportată de nici un popor, ea devine un obstacol în calea dezvoltării economice și sociale, un pericol continuu pentru pace și civilizație. „În această direcție, reliefează secretarul general al P.C.R., România a prezentat propunerea de a se reduce cu 10 la sută cheltuielile militare actuale — care au depășit 500 miliarde dolari — ceea ce ar face disponibil anual peste 50 miliarde dolari ; o parte din acestea ar putea fi afectate pentru țările în curs de dezvoltare și o parte pentru programe sociale

²⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 20, Editura politică, București, 1980, p. 505.

²⁵ Vezi pe larg : Corneliu Bogdan, *Eliminarea forței din politica mondială, cerință obiectivă a păcii, securității și progresului tuturor popoarelor*, în „Era socialistă”, anul LIX, nr. 24/1979 din 20 decembrie 1979, p. 30—33.

²⁶ *România — model original. Românii sugerează o mai mare cooperare internațională și eliminarea treptată a sărăciei absolute*, în „O Espelho”, Rio de Janeiro, nr. 12/1979.

chiar în țările dezvoltate, ceea ce ar fi în avantajul tuturor cetățenilor, al întregii omeniri”²⁷.

După părerea exprimată în menționatul studiu al O.N.U.D.I., efortul spre industrializarea țărilor în curs de dezvoltare și, pe această bază, creșterea ponderii lor în producția industrială a lumii, reducerea decalajului economic existent între țările puternic dezvoltate și cele aflate în diferite stadii de dezvoltare reclamă resurse financiare mari. Documentul estimează ca necesară alocarea, an de an, până la începutul mileniului al treilea, pentru industria țărilor în curs de dezvoltare a 450—500 de miliarde de dolari, investiții ce le-ar putea ridica contribuția la cel puțin un sfert din producția industrială mondială. Analiza comparativă a costurilor prevăzute pentru respectivul interval de timp în scopul industrializării țărilor în curs de dezvoltare — zonă a lumii ce cuprinde peste 70 la sută din populație — și pentru înarmare arată că primele ar reprezenta doar 25 la sută din cuantumul celor din a doua categorie.

Având în vedere complexitatea problemelor, țara noastră pornește de la premisa că dezarmarea trebuie abordată ca un proces de largă perspectivă, de avansare treptată, dar continuă, prin măsuri parțiale, cu caracter tranzitoriu, care să conveargă spre ținta finală — dezarmarea generală și totală — resursele economiste fiind dedicate lichidării subdezvoltării, eliminării decalajelor dintre state, evoluției economice mai rapide a tuturor țărilor, depășirii crizei mondiale.

Propunerile României privind reducerea fondurilor și mijloacelor destinate înarmării, de mare actualitate și cu profunde semnificații constructive, răspund necesității formulate în documentul final al celei de a X-a Sesiuni speciale a O.N.U., consacrată dezarmării, care prevede că „o reducere treptată a bugetelor militare pe o bază convenită în mod reciproc, în special de către statele posesoare de arme nucleare și de alte state importante din punctul de vedere militar, ar constitui o măsură care ar contribui la frînarea cursei înarmărilor și ar oferi posibilități de realocare a resurselor folosite în prezent în scopuri militare, pentru dezvoltarea economică și socială, în special în folosul țărilor în curs de dezvoltare”. Ele și-au găsit materializarea în *Rezoluția privind înghețarea și reducerea bugetelor militare ale statelor*, inițiată de țara noastră și adoptată prin consens de Adunarea Generală a O.N.U. (11 decembrie 1979), ca și în alte documente ale forumului mondial — propuse sau la care România a avut o contribuție hotărâtoare — și dobîndesc o semnificație și actualitate deosebite pentru dezamorsarea realității alarmante, grevate în plus de intensificarea înarmărilor și creșterea uriașă a cheltuielilor militare, obligație tot mai greu suportată de popoarele lumii. Documentul cristalizează măsuri practice, concrete, de accesibilitate imediată, vizînd deblocarea debaterilor pe problema opririi cursei înarmărilor în sprijinul căreia se pronunță toate forțele iubitoare de pace. Pornind de la faptul că „cheltuielile militare în lume continuă să crească într-un ritm îngrijorător, într-o disproporție flagrantă cu nevoile acute de dezvoltare ale statelor, în special ale țărilor în curs de dezvoltare”, Adunarea Generală a organizației mondiale consideră necesar să dea un nou impuls eforturilor vizînd adoptarea de acorduri de înghețare, reducere sau alte forme de restrîngere a cheltuielilor militare și adresează un apel tuturor statelor, în mod distinct ță-

²⁷ *Interviul acordat de președintele Nicolae Ceaușescu, ziaristului vest-german Christian M. Schöne de la cotidianul „Frankfurter Rundschau”, 22 octombrie 1981, în „Scînteia”, anul LI, nr. 12185 din 27 octombrie 1981.*

rilor cel mai puternic înarmate, ca „pînă la încheierea de acorduri privind reducerea cheltuielilor militare, să manifeste autoreținere în ce privește cheltuielile lor militare, în vederea realocării fondurilor astfel economisite pentru dezvoltarea economică și socială, în special în folosul țărilor în curs de dezvoltare”²⁸. Traducerea în viață a Rezoluției Adunării Generale a O.N.U. ar marca un pas concret, real, pe calea reducerii armamentelor, a creșterii încrederii internaționale, ar răspunde cerințelor destinderii și, în același timp, ar permite alocarea unor importante resurse în scopuri sociale, în interesul prosperității popoarelor, al sprijinirii mai eficiente a eforturilor țărilor în curs de dezvoltare.

Larga adeziune, puternicul sprijin internațional de care se bucură propunerile formulate de România subliniază însemnătatea deosebită, probează caracterul realist și constructiv al soluțiilor preconizate, reflectă contribuția țării noastre, a președintelui Nicolae Ceaușescu la rezolvarea celor mai stringente probleme ale contemporaneității, la promovarea unei politici noi, care să ducă la restructurarea fundamentală a relațiilor dintre state prin edificarea unei noi ordini politice și economice internaționale, confirmă justetea orientărilor stabilite de Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român.

Situația politică internațională deosebit de îngrijorătoare, mai încredată ca oricînd după cel de-al doilea război mondial, pericolul unor confruntări de amploare, ce se conturează pe aerna mondială, demonstrează că nu au nici un temei rațional cei ce susțin, la nivelul de acum al acumulărilor de arme, că echilibrul forțelor mereu în creștere, tot mai greu controlabile și previzibile, urmare a cursei înarmărilor, ar fi de natură să garanteze securitatea și pacea, nici adepții tendinței de a produce orice armă nouă, a cărei fabricare devine posibilă din punctul de vedere tehnic, pentru simplul motiv că adversarii potențiali ar putea proceda în același mod. Problema echilibrului militar, „deși invocată drept condiție necesară pentru asigurarea unei securități egale a statelor, a fost — cel puțin pînă în prezent — folosită drept instrument de sporire a arsenalelor militare”²⁹. În ciuda apelurilor la rațiune, „echilibrul bazat pe forță” a dezvoltat în perioada postbelică cea mai intensă cursă a înarmărilor. Așa numita statornicire a unor forțe egale, care să nu permită declanșarea unui război mondial, s-a dovedit a fi un stimulent, un motor al cursei înarmărilor și, cu precădere, al sporirii arsenalelor nucleare. Actuală situație s-a realizat prin escaladarea înarmărilor, prin alocarea din bugetele anuale ale statelor a unor sume mereu sporite pentru întreținerea și mărirea potențialului militar. Astfel, acest „echilibru” devine o frînă în calea negocierilor de dezarmare, afectînd, în același timp, dezvoltarea și progresul popoarelor, antrenînd în cursa armelor noi și importante fonduri și resurse.

Echilibrul astfel conceput, întemeiat pe continua amenințare nucleară, pe proliferarea armamentelor este atît de fragil și instabil încît orice dereglare a sistemelor de control și comandă, o cît de mică lipsă de informare sau informarea eronată — intenționată sau nu — pot duce la o veritabilă catastrofă, iar toate aspectele insecurității cauzate de cursa înarmărilor nucleare „influențează deopotrivă asupra securității fiecăreia

²⁸ „Lumea”, nr. 52 (843) din 20 decembrie 1979, p. 9.

²⁹ I. Datcu, S. Verona, *Op. cit.*, p. 24.

dintre țările puternic înarmate”³⁰. Timpul și spațiul s-au comprimat într-atîta încît, după stricarea echilibrului, nu mai sînt posibile nici negocieri, nici ajustarea sau concilierea punctelor de vedere. Și nu sînt doar supoziții; evenimente recente sau mai vechi o confirmă. Pe scurt, armele, și în primul rînd cele nucleare, nu sînt și nu pot fi un instrument de pace și securitate internațională.

Este pe deplin adevărat că pînă la înfăptuirea totală a dezarmării, România consideră necesar să se asigure un echilibru al forțelor care să nu pună în pericol securitatea nici unei țări. Dar, așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în interviul acordat cotidianului „Frankfurter Rundschau”, la 22 octombrie 1981, țara noastră pornește de la premisa că „aceasta se poate realiza nu prin producerea de noi armamente, ci prin trecerea la reducerea acestora și asigurarea, pe această bază, a acestui echilibru”³¹. Concept promovat de președintele României, echilibrul generator de pace, obținut prin descreșterea mijloacelor militare, prin trecerea la măsuri efective de dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară, sub un control internațional strict și eficace, este în măsură a amorsa o schimbare de optică în cercurile de decizie, de a impulsiona lupta forțelor progresiste de pretutindeni, a opiniei publice mondiale pentru ca prin măsuri ferme să se asigure transformarea destinderii într-un proces ireversibil, să se poată da securității europene, securității în lume un conținut real. Pentru asigurarea unui echilibru care să nu pună în pericol securitatea nici unei părți, se impune reducerea sistematică a cheltuielilor militare, a efectivelor militare și armamentelor, retragerea trupelor străine în granițele naționale, lichidarea bazelor și a blocurilor militare. Reprezentanții statelor membre ale O.N.U. au validat această viziune cînd au reafirmat, în Rezoluția Adunării Generale privind înghețarea și reducerea bugetelor militare, că „se poate realiza o reducere a bugetelor militare fără a fi afectat echilibrul militar, în detrimentul securității naționale a vreunui stat”³². Nivelul ridicat al acumulării de arme, necesitatea sporirii siguranței popoarelor justifică întru totul chemarea cuprinsă în „Apelul pentru dezarmare și pace” al Frontului Democrației și Unității Socialiste din Republica Socialistă România: „Să acționăm ferm pentru un echilibru militar care să nu pună în pericol securitatea și pacea nici unei țări și care să fie realizat nu pe seama sporirii înarmărilor, ci prin diminuarea și reducerea lor treptată!”³³.

Viața demonstrează că numai dezarmarea, în primul rînd nucleară, reprezintă garanția sigură a realizării unei păci trainice, iar echilibrul necesar securității, pînă la obținerea dezarmării generale, reclamă renunțarea la cursa înarmărilor, diminuarea progresivă și conjugată, într-o manieră proporțională, a arsenalelor, îndeosebi a celor nucleare, a forțelor armate, desființarea bazelor militare străine și retragerea trupelor în granițele naționale, dizolvarea concomitentă a blocurilor militare, neproducerea de noi arme, inclusiv măsuri adecvate de informare, satisfăcătoare pentru

³⁰ Milutin Civić, *Securitatea internațională și armamentul nuclear*, în „Revue de politique internationale”, anul XXX, nr. 708, 5 octombrie 1979, p. 10 (colonelul Milutin Civić este membru al delegației Iugoslaviei la negocierile privind aspectele militare ale securității europene din cadrul reuniunii de la Madrid a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa).

³¹ „Scînteia” din 27 octombrie 1981.

³² „Lumea” din 20 decembrie 1979, p. 9.

³³ „Scînteia”, anul LI, nr. 12190 din 1 noiembrie 1981.

toate statele interesate și altele. Existența armelor nucleare „este o realitate pe care trebuie să o luăm în considerare, se sublinia în studiul citat al lui M. Civić. Totodată, comunitatea internațională nu poate accepta această realitate care trebuie transformată prin reducerea reală și graduală a armamentului nuclear, pînă la lichidarea lui totală”³⁴.

Pe aceste baze se poate realiza și schimbarea destinației fondurilor întrebuințate azi pentru înarmare, asigurîndu-se ieșirea din criza economică mondială, o dezvoltare echitabilă, în spirit umanist, folosindu-le în scopul creșterii bunăstării propriilor popoare și sprijinirii mai substanțiale a țărilor în curs de dezvoltare pentru depășirea respectivei stări și reducerea decalajelor economice existente, pentru diminuarea urmărilor exploatării și spolierii la care au fost supuse în decursul istoriei. În contextul politic actual, este plină de adînci semnificații viguroasa chemare cuprinsă în „Apelul pentru dezarmare și pace” al Frontului Democrației și Unității Socialiste : „Să facem totul pentru ca imensele bugete militare, fondurile cheltuite pentru înarmare să fie folosite pentru înfăptuirea programelor de dezvoltare economică și socială ale fiecărei țări, pentru sprijinirea popoarelor din țările subdezvoltate în eforturile lor de progres, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune ! Să facem ca politica de dezarmare să contribuie la lichidarea decalajelor dintre state, la instaurarea noii ordini economice — condiție esențială a păcii și progresului, a stabilității politice și economice mondiale !”³⁵.

Poporul român, pentru care cauza păcii și a colaborării face parte din însăși concepția sa de viață, este conștient că înfăptuirea marelui său țel de zidire a celei mai drepte și mai umane orînduiri, ca și realizarea năzuințelor tuturor popoarelor spre bunăstare și progres sînt condiționate în mod vital de înlăturarea pericolului de război, de instaurarea unei păci trainice pe întreg pămîntul. *Politica externă a României, consecvent dedicată colaborării cu toate popoarele lumii într-un climat de pace, pătrunsă de spiritul nobilei griji față de om, de răspundere pentru destinul propriei națiuni și al tuturor națiunilor, este expresia elocventă a virtuților constructive, a umanismului societății noastre, a voinței neclintite a poporului român de a trăi în deplină libertate și demnitate, respectînd libertatea și demnitatea celorlalte popoare.*

Recenta inițiativă de pace a României, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, materializată în „Apelul pentru dezarmare și pace” al Frontului Democrației și Unității Socialiste adresat tuturor organizațiilor de masă și obștești, maselor populare de pe toate continentele, forțelor iubitoare de pace, popoarelor lumii, este o nouă dovadă a poziției constructive adoptată de țara noastră pe planul politicii internaționale. În conștiința poporului român, munca în condiții de pace și securitate reprezintă cheazășia mersului său ascendent pe calea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, certitudinea împlinirii aspirațiilor sale cele mai arzătoare.

³⁴ M. Civić, *op. cit.*, p. 13.

³⁵ „Scînteia” din 1 noiembrie 1981.

POLITICA EXTERNĂ A STATULUI ROMÂN DE APĂRARE A PĂCII ȘI COLABORĂRII ÎNTRE POPOARE (1878 — 1914)

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

Prin cucerirea independenței de stat depline a României, proclamate la 9 mai 1877 de către forurile legiuitoare ale țării, apărate și impuse apoi Imperiului otoman prin lupta eroică a poporului, în războiul național și popular victorios din 1877—1878, și recunoscute de puterile europene prin tratatele de la San Stefano și Berlin, din 1878, societății românești i s-au deschis noi orizonturi. „Dobîndirea independenței naționale — se subliniază în *Programul P.C.R.* adoptat de Congresul al XI-lea al partidului — a dat un nou și puternic impuls dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înfrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de-sine-stătătoare”¹.

În noua etapă, marcată de acest moment crucial, a avut loc un puternic avînt al forțelor sociale noi, intensificarea mișcării revoluționare a maselor muncitoare; proletariatul, care se afirma mereu mai impetuos ca cea mai înaintată clasă a societății, începea să joace un rol tot mai prominent pe scena politică a țării, în lupta pentru dreptate socială, pentru libertate și independență națională. Deziderat fundamental al poporului român, încununare a luptelor sale de veacuri — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, neatîrnarea cucerită pe cîmpul de luptă în 1877 „a avut o profundă înfrîurire asupra întregii dezvoltări a societății românești pe calea progresului economic și social, deschizînd largi orizonturi națiunii noastre spre afirmarea liberă, de-sine-stătătoare”².

Istoricul eveniment a determinat o vie efervescență, o nouă amplificare a mișcării naționale a românilor din teritoriile aflate atunci sub

¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 34.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 40—41.

stăpînire străină. Prin conținutul și prin manifestările sale, această mișcare reprezenta o componentă organică a luptei unitare a întregului nostru popor pentru desăvîrșirea unității național-statale, o afirmare manifestă a năzuinței sale de a ajunge cît mai curînd la ceea ce „Gazeta Transilvaniei” denumea „marea sărbătoare a unității sale”³. Așa cum notează un martor al evenimentelor, „gîndul Marii Uniri care va trebui să vină” cuprîndea „întreg neamul românesc”⁴. Țăranii din Transilvania și Bucovina sperau și declarau că, într-un viitor apropiat, oștirea română îi va elibera de sub opresiunea austro-ungară⁵, iar Timotei Cipariu scria că anul 1878 „a semănat mari sperări” în inimile românilor care sufereau sub apăsarea străină⁶.

Mișcarea națională a românilor aflați sub dominația austro-ungară a înregistrat noi pași nu numai sub aspectul manifestărilor de opinie, ci și sub cel organizatoric. Este cunoscut că, la numai trei ani de la evenimentele din 1877—1878, respectiv la 12—14 mai 1881, s-a întrunit, la Sibiu, Conferința națională a românilor din Transilvania și Banat, care a pus bazele unitare ale Partidului Național Român⁷. Această conferință avea să constituie, totodată, punctul de plecare al mișcării memorandiste din cursul ultimului deceniu al veacului trecut, grăitoare manifestare a unității strînse a poporului nostru, a identității idealurilor sale naționale, ca și a aspirațiilor sociale ale maselor, în mersul spre reunirea tuturor românilor în același corp politic național.

Statul național România, care își asigurase, la 1877—1878, neatîrnarea completă, era, deopotrivă, centrul de polarizare și de animare a luptei naționale a românilor aflați sub dominația străină, fundamentul pe care se sprijinea această luptă și temeiul de certitudine al triumfului ei. România independentă reprezenta cadrul de înmănunchere și de manifestare, în cele mai diverse forme, a tuturor aspirațiilor și năzuințelor vizînd desăvîrșirea unității național-statale, factorul primordial de susținere morală și materială a luptei românilor din teritoriile cotoprite pentru reunirea cu Țara, împotriva politicii de deznaționalizare practică de asupritorii străini. Starea de spirit profund favorabilă acțiunii pentru înfăptuirea cît mai grabnică a unității național-statale depline caracteriza mișcarea națională în ansamblul ei. Așa cum informau unele rapoarte confidentiale austro-ungare transmise de la București, această stare de spirit era proprie tuturor straturilor societății, cît și armatei⁸ și se ma-

³ „Gazeta Transilvaniei” din 8 aprilie 1877.

⁴ Vasile Stoica, *Suferințele românilor din Ardeal*, București, 1926, p. 197—198.

⁵ A se vedea: Teodor Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale (1878—1895)*, Editura Facla, Timișoara, 1979, p. 22—23.

⁶ Reprodus după: Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848—1881)*, Editura științifică, București, 1974, p. 411.

⁷ În prealabil, George Barițiu s-a consultat, la București, cu premierul I.C. Brătianu și cu C.A. Rosetti, membru al guvernului (Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 256). Desele vizite ale frunțărilor mișcării naționale a românilor din Transilvania în capitala țării erau urmărite cu mare atenție și neliniște de către diplomația austro-ungară. (A se vedea: E.R. Rutkowski, *Osterreich-Ungarn und Rumänien. 1880—1883*, în „Südost Forschungen”, XXV, 1966, p. 182—183, 193).

⁸ Arhivele Statului, București, microfilme, fondul *xerografii*, Viena, pachetul XLI, rola p. c. 438; pachetul XLIII, rola 9, c. 1005, 1017—1019, 1035—1038). (Lachmann către Informationsbüro și Ministerul de Externe al Austro-Ungariei, 3 aprilie 1880, 27 mai, 6 iunie și 5 iulie 1881, Haus-hof und Staatsarchiv Wien, Informationsbüro, K. 115, 1880 și K. 153, 1881). Referitor la starea de spirit din armata română, a se vedea și: *Documente privind istoria militară a poporului român. 1882—1885*, Editura militară, București, 1975, doc. nr. 111 (Mayr către Kálnoky, 20 februarie 1884).

terializa într-o diversitate de forme : activitatea societăților și asociațiilor cu caracter cultural-politic, a presei, indiferent de coloratura politică, debaterile parlamentare, întrunirile, conferințele și alte manifestări publice largi ⁹.

În perspectiva apropiată a desăvârșirii unității național-statale, apăreau profund necesare, în primul rînd, consolidarea independenței de stat depline a României și menținerea integrității ei teritoriale. Aceste imperative, care corespundeau intereselor întregii națiuni și care își aveau marele suport în masele largi populare, a stat la baza diplomației românești în cursul deceniilor următoare evenimentelor din 1877-1878, în timp ce pe plan intern cercurile conducătoare au promovat o politică favorabilă claselor exploatatoare.

În contextul internațional din ultimul sfert al veacului trecut, interesele contradictorii ale marilor puteri în zona balcanică și a Dunării de Jos, dar, mai ales, politica de presiuni și imixtiuni a imperiilor austro-ungar și țarist în sud-estul Europei creau o insecuritate crescîndă, o primejdie permanentă pentru România. Monarhia austro-ungară nu numai că ducea o politică de expansiune în direcția Salonic, pentru a ajunge astfel la Marea Egee, ci căuta, totodată, să-și asigure controlul navigației pe cursul inferior al Dunării, ceea ce prejudicia suveranitatea, precum și interesele economice ale României ¹⁰, stat riveran în plină dezvoltare. În același timp, autocrația țaristă urmărea consolidarea poziției pe care o dobîndise în Bulgaria după Congresul de la Berlin ¹¹, în scopul stabilirii unui cap de pod spre Bosfor, ceea ce producea o mare îngrijorare în România, căci drumul spre Balcani trecea prin țara noastră ¹².

Tentativele Austro-Ungariei de a impune României, prin intermediul unei preconizate „comisii mixte“, amestecul ei în navigația pe porțiunea românească a fluviului, pînă în punctul Galați (după cum se știe, Dunărea maritimă se afla sub controlul internațional), au eșuat. În calitatea sa de membru al Comisiei Europene a Dunării, căreia îi revenea dreptul de a întocmi regulamentul de navigație și de poliție fluvială pe sectorul danubian dintre Porțile de Fier și Galați, guvernul român s-a împotrivit

⁹ Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 147—152 ; Paraschiva Cincea, *Viata politică din România în primul deceniu al independenței de stat*, Editura științifică, București, 1974, p. 130—136. Privitor la activitatea Societății „Carpați“, printre membrii căreia figurau Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, B.P. Hasdeu, Ioan Slavici și multe alte personalități ale vieții culturale și politice, a se vedea : Teodor Pavel, *Op. cit.*, p. 165 și urm.

¹⁰ *Cestiunea Dunării. Acte și documente. 1879—1883*, București, 1883, p. 40—41 (Memoriul comisarului român la sesiunea Comisiei Europene a Dunării, 8/21 iunie 1880).

¹¹ Numeroși ofițeri și civili, cetățeni ai Imperiului țarist, dețineau funcții cheie în armata și administrația Principatului bulgar, inclusiv în guvernul acestuia. În același timp, diplomația țaristă a întreținut în Bulgaria o continuă instabilitate politică, pe care urmărea s-o folosească în vederea satisfacerii propriilor sale scopuri de dominație. (*Documents secrets de la politique russe en Orient*. D'après le livre russe paru a Sofia sous le titre „Les fonds d'occupation“, publié par R. Leonoff, Berlin, 1893).

¹² A se vedea în acest sens aprecierea lui Friedrich Engels conținută în scrisoarea adresată la 4 ianuarie 1883 socialistilor români și apărută în „Contemporanul“ din același an. Scrisoarea este, de asemenea, reprodusă în : *Presa muncitorească și socialistă din România*, volumul I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 190.

adoptării proiectului inițial, de inspirație austro-ungară (1880)¹³, cît și, ulterior, celui francez (cunoscutul „plan Barrère” din 1882), o formulă așa-zis de compromis, dar care dădea, de fapt, cîștig de cauză punctului de vedere austro-ungar. Dacă primul dintre aceste documente fusese respins de majoritatea statelor reprezentate în Comisia Europeană a Dunării, cel de-al doilea nu a putut fi adoptat de către același for, care lua decizii de fond doar cu unanimitate de voturi, datorită exclusiv opoziției României¹⁴. În aceste condiții, marile puteri ale vremii s-au înțeles, după cum se știe, să „rezolve” întreaga problemă printr-o conferință a semnatarilor Tratatului de la Berlin. Conferința s-a și întrunit, în capitala Marii Britanii, între 8 februarie și 10 martie 1883, și a aprobat, cu mici modificări, proiectul francez de statut al Dunării. Acesta, însă, a rămas inaplicabil, datorită refuzului constant al României de a-l accepta. Țara noastră nu a cedat nici la presiunile exercitate ulterior de către cabinetele de la Viena, Berlin, Paris și Londra și nu a revenit asupra poziției ei profund îndreptățite. „E nevoie ca cei de la Ballplatz [Ministerul Afacerilor Străine al Austro-Ungariei] să cunoască odată pentru totdeauna că știm ceea ce vrem și că voința noastră este fermă” — a declarat P. P. Carp, pe atunci ministru plenipotențiar al României la Viena, baronului de Ring, reprezentantul diplomatic al Franței la București, cu ocazia unei întrevederi care a avut loc în capitala țării noastre¹⁵.

Comportamentul guvernului francez a produs, cu deosebire, o mare decepție în România. Șeful diplomației franceze, Challemel-Lacour, dăduse de înțeles ministrului plenipotențiar român la Paris, chiar în timpul amintitei Conferințe de la Londra pentru reglementarea regimului Dunării, că în cazul în care premierul Brătianu s-ar fi simțit prea angajat pentru a ajunge la o tranzacție în problema danubiană, să se retragă spre „a lăsa această sarcină altora”, respectiv unui nou guvern¹⁶. În cadrul presiunilor exercitate de diplomația franceză pentru a determina țara noastră să nu se mai opună celor preconizate de marile puteri în chestiunea Dunării, ministrul plenipotențiar al Franței la București a pledat chiar în favoarea unei alianțe dintre România și monarhia austro-ungară¹⁷.

¹³ Din cauza problemei danubiene, a șicanelor crescînde ale autorităților monarhiei dualiste făcute exportului de mărfuri românești în Austro-Ungaria și datorită acțiunilor din România independentă pe linia dezvoltării mișcării naționale, a luptei pentru eliberarea românilor transilvăneni și reunirea lor cu patria-mamă, tensiunea în raporturile dintre țara noastră și Imperiul austro-ungar devenise atît de mare încît guvernul român a considerat oportun să ia măsuri militare de securitate pe linia Carpaților (*Documente privind istoria militară a poporului român. Iulie 1878—noiembrie 1882*, Editura militară, București, 1974, doc. nr. 102 și 117).

¹⁴ Cu privire la poziția României față de problema danubiană, a se vedea: Iulian Cîrfină, Ilie Seftiuc, *Dunărea în istoria poporului român*, Editura științifică, București, 1972, p. 64—83, iar referitor la evoluția, în general, a raporturilor dintre România și monarhia austro-ungară, inclusiv a celor economice: Gheorghe N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 70—94.

¹⁵ Arhivele Statului, București, fondul microfilme, Franța, rola 49, c. 74. (Ministère des Affaires Étrangères, Archives Diplomatiques, Paris, *Correspondance politique*, Roumanie, vol. 8, Ring către Challemel — Lacour, 12 mai 1883).

¹⁶ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss., fondul *Correspondență diplomatică austriacă*, mapa XLII, partea a II-a, dosar special, fila 10. (Mayr către Kálnoky, 7 martie 1883).

¹⁷ Șerban Rădulescu-Zoner, *Poziția internațională a României după Congresul de la Berlin — Premise ale unei opțiuni* —, în *Studii și materiale de istorie modernă*, Editura Academiei, București, 1979, p. 16.

Toate acestea se petreceau în aceeași perioadă în care guvernul țarist acționa în Bulgaria împotriva lui Alexandru de Battenberg, vizînd, de fapt, conform deciziei „Consiliului de război” imperial, instituirea unui protectorat al țarului asupra Principatului bulgar¹⁸, cu serioase implicații și complicații internaționale.

România stabilise relații diplomatice cu Bulgaria încă de la mijlocul anului 1879. Acreditarea de către guvernul român a unui agent diplomatic la Sofia (Alexandru Sturdza), ca și acceptarea la București, în aceeași calitate, a unui reprezentant al principelui Alexandru de Battenberg, în persoana lui Evloghie Gheorghiev, fără să se fi primit, în prealabil, confirmarea Porții, deși Principatul bulgar se afla sub suzeranitatea sultanului, constituie o dovadă concludentă despre atitudinea prietenească a României față de Bulgaria și față de efortul acesteia de a se afirma ca stat de-sine-stătător pe arena internațională. Era, de fapt, o continuare a politicii constante a țării noastre de susținere a luptei poporului bulgar pentru independență națională, politică la care principele Alexandru de Battenberg s-a și referit cu prilejul primirii scrisorilor de acreditare ale primului agent diplomatic român la Sofia. „Bulgaria — a declarat el — nu va uita niciodată că, în momente grele, fiii ei au găsit în România ospitalitatea cea mai frățească și că eforturile poporului bulgar pentru libertate și progres au fost totdeauna privite cu o nobilă simpatie de către români”; de asemenea, Bulgaria nu va uita niciodată viteza armată română, care „a făcut atîtea sacrificii pentru cauza sfîntă a libertății Bulgariei”¹⁹. În aceeași atmosferă s-au desfășurat întîlnirile dintre principele Bulgariei și șeful statului român, Carol I, de la București (1879)²⁰, Sinaia (1882) și Rusciuc (1884). Cu prilejul acestor întîlniri, presa din România a ținut să sublinieze dorința țării noastre de a avea cele mai bune relații cu Bulgaria și cu celelalte state balcanice și a făcut, totodată, referire la încercările marilor puteri de a semăna discordie între popoarele din această zonă, pentru a le putea domina²¹.

Politica guvernanților țariști în Bulgaria, politică față de care principele Alexandru de Battenberg și-a arătat nemulțumirea în diverse convorbiri cu diplomații marilor puteri acreditați la Sofia²², era urmărită cu

¹⁸ *Documents secrets de la politique russe en Orient*, doc. nr. 4.

¹⁹ Beatrice Marinescu, *Les événements des Balkans après le Congrès de Berlin reflétés dans la presse de Roumanie (1878—1886)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, anul XX, nr. 2/1981, p. 296.

²⁰ Comentînd această vizită, Alexandru de Battenberg a declarat, în Sobranie, că a constatat : „atît la principe [Carol I], cît și în popor, manifestări de simpatie și prietenie adevărată către mine și Bulgaria, ceea ce reprezintă o garanție trainică pentru conviețuirea frățească a două popoare vecine”. (Elena Statelova, *Bălgaro-românskite otnoşeniia sled sâzdavaneto na Kneajestvo Bălgariia (1879—1886)*, în *Nационалноосвободителни дѳвиения на Балканите в краја на XIX в.*, Sofia, 1976, p. 39).

²¹ Beatrice Marinescu, *Op. cit.*, p. 298 și urm. Ziarul „Pressa”, referindu-se la relațiile României cu Bulgaria și Serbia, scria, în octombrie 1880 : „Am fost și sîntem de ideea că între români, bulgari și sîrbi sînt numeroase interese identice și prea multe schimburi comerciale pentru ca să fie totdeauna de un interes reciproc, ca să fim în cele mai bune raporturi. Se poate ca la unii să nu le placă a vedea aceste popoare ce caută să trăiască în bună înțelegere, căci maxima «divide et impera» servește adesea în politică interese ce nu se pot mărturisi. Pentru noi, însă, ca și pentru bulgari, aceasta ar trebui să fie un cuvînt mai mult ca să lucrăm așa cum la un timp de nevoie să putem opune maxima «viribus uniti», pentru a dovedi că ne înțelegem interesele și că cele trei principate probează că știu că merită a trăi prin o viață proprie a lor, nefîncrustată în alții”.

²² Arhiva M.A.E., fondul istoric, vol. 197, p. 110—113, Ghika (Sofia) către Sturdza, 31 august/12 septembrie 1883.

atenție de către țara noastră, datorită implicațiilor internaționale ale acesteia, ce puteau afecta și suveranitatea României. Rapoartele diplomaților români acreditați la Sofia asupra evoluției situației politice din Bulgaria, odată cu primele încercări ale țarismului, în anul 1883, de a răsturna pe principele Alexandru de Battenberg²³, care intrase în conflict cu țarul Alexandru al III-lea, au provocat o neliniște crescândă în România, cu atât mai mult cu cât un amestec al marilor puteri în aceste evenimente era la ordinea zilei²⁴, iar o eventuală intervenție a trupelor țariste în sudul Dunării ar fi avut loc prin teritoriul țării noastre²⁵. Îngrijorarea poporului român era accentuată și de faptul că țarismul, în speranța de a-și întinde influența și în România, încerca să încurajeze cercurile conservatoare ce vizau detronarea regelui Carol I și, concomitent, își căuta elemente de sprijin pentru o eventuală diversiune menită să ducă la anularea înfăptuirii istorice de la 1859 și la separarea României în cele două foste Principate care se uniseră sub domnia lui Cuza²⁶.

În aceeași perioadă, marile puteri exercitau presiuni concertate pentru a determina România să renunțe la poziția ei intransigentă în problema danubiană și să adere la tratatul de la Londra.

Amintita criză politică din Bulgaria, în plină desfășurare, având, în același timp, serioase implicații internaționale, și poziția dominantă a monarhiei austro-ungare față de Serbia, în urma încheierii tratatului din 16/28 iunie 1881, care limita suveranitatea statului sârb²⁷, au împiedicat o eventuală alianță regională a României cu statele danubiene mici pentru a se face față atât presiunii marilor puteri în chestiunea Dunării, cât și politicii de forță, expansioniste a celor două imperii vecine.

Problema unei opțiuni în politica externă care să ducă la evitarea izolării politice a României și, în același timp, să permită realizarea intereselor sale majore — consolidarea independenței și suveranității naționale — a devenit un imperativ al timpului. Tratatul de alianță dintre Germania și Austro-Ungaria din 7 octombrie 1879, o consecință a deteriorării relațiilor dintre Puterile Centrale și Imperiul țarist în urma Congresului de la Berlin, a fost urmat, datorită acțiunii cancelarului german Otto von Bismarck, de refacerea, la 18 iunie 1881, a celui Dreikaiserbündnis („alianța celor trei împărați”), pact tripartit germano-ruso-austro-ungar prin care părțile semnatare se obligau să se plaseze pe o poziție de neutralitate dacă una dintre ele s-ar afla în stare de război cu o a patra mare putere. Bismarck, care a căutat tot timpul să prevină o eventuală apropiere franco-rusă, reușise din nou să atragă țarismul de partea sa, pe calea unei vremelnice reconcilierii între Austro-Ungaria și Rusia țaristă, acestea din urmă recunoscându-și reciproc zonele de influență în Balcani.

²³ *Loc. cit.*, filele 24—31, 52—59, 87—90, 91—101, 109—120 (Ghika către Sturdza, 28 decembrie 1882/9 ianuarie 1883, 26 martie/7 aprilie, 4/16 iunie, 31 august/12 septembrie 1883, și Spiro Paul către Sturdza, 24 august/5 septembrie 1883).

²⁴ *Loc. cit.* (Ghika către Sturdza, 31 august/12 septembrie 1883).

²⁵ *Documents secrets de la politique russe en Orient*, doc. nr. 17.

²⁶ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss., fondul *Corespondență diplomatică austriacă*, mapa XLII, partea a II-a, dosar special, filele 5—6, 22, 51—52, 71 (Mayr către Kálnoky, 3 ianuarie, 14 martie, 23 mai și 18 iunie 1883). Este edificatoare și convorbirea în legătură cu atitudinea cîrmuirii țariste față de România, convorbire pe care a avut-o mult mai târziu generalul I. Lahovary cu ministrul Franței, A. Henry (*Documents Diplomatiques Français*, 2. e. série, vol. 2, Paris, 1927, doc. nr. 95).

²⁷ Vasa Cubrilović, *Srbija i Austrija u XIX veku*, în *Velike Sile i Srbija pred prvi svetski rat*, Belgrad, 1976, p. 21.

În conjunctura internațională din sud-estul Europei de la începutul penultimului deceniu al secolului al XIX-lea, factorii de răspundere ai diplomației românești s-au decis în favoarea unei alianțe cu Puterile Centrale pentru a putea face astfel față unei activizări a politicii balcanice a țarismului și a evita, totodată, o eventuală înțelegere imperia-listă, pe seama României, între Austro-Ungaria și Rusia țaristă. Inițial, privirile conducătorilor politicii externe românești fuseseră îndreptate spre Germania, interesată în timpul guvernării lui Bismarck de a menține statu-quo-ul teritorial din Balcani, cu scopul păstrării echilibrului între monar-hia austro-ungară și Imperiul țarist. Cum cancelarul Bismarck a decla-rat, însă, fără echivoc, că drumul de la București la Berlin trece neapărat pe la Viena, negocierile în vederea aderării României la Tripla Alianță a trebuit să fie duse cu Austro-Ungaria. Diverși oameni politici ai vremii, dealtfel cu poziții cit se poate de diferite față de problemele interne ale țării, au considerat orientarea politicii externe românești spre Puterile Centrale drept soluția cea mai adecvată în conjunctura internațională de atunci pentru menținerea independenței țării. Promotori și apărători fer-venți ai neatîrnării, socialiștii din țara noastră s-au pronunțat, de ase-menea, pentru această orientare. Într-o minuțioasă analiză a situației in-ternaționale, a raportului de forțe dintre marile puteri după Congresul de la Berlin, militantul socialist C. Dobrogeanu-Gherea sublinia că : „*În starea actuală..., intrarea României în Tripla Alianță e o necesitate*”²⁸.

Aderarea statului român la sistemul de alianțe al Triplicei (stabilit la Viena între Germania, Austro-Ungaria și Italia, în 1882), prin încheierea tratatului secret defensiv cu monarhia austro-ungară din 18/30 octombrie 1883, la care s-a alăturat, în aceeași zi, și guvernul german, iar în 1888 cel italian, a fost determinată — după cum, dealtfel, a relevat într-un larg cadru documentar și analitic istoriografia românească — de imperativul asigurării independenței țării în contextul menționatei evenimente din sud-estul Europei, de necesitatea înlăturării perspectivelor sumbre ale izo-lării României pe arena internațională. La orientarea politicii externe spre Puterile Centrale a contribuit, de asemenea, modul în care fusese tratat statul român suveran și independent de către Imperiul țarist la sfîrșitul războiului din 1877—1878²⁹, și ale cărui urmări Friedrich Engels le con-sidera a fi de lungă durată³⁰. La sus-menționata opțiune a diplomației românești s-au avut, incontestabil, în vedere și anumite interese econo-mice. După cum se cunoaște, în cadrul accentuării procesului de dezvol-tare capitalistă a țării din a doua jumătate a veacului trecut, proces care și-a avut caracteristicile sale, s-a acordat, în cadrul industrializării, o pon-dere deosebită industriei ușoare, ceea ce a necesitat un import continuu și masiv de mașini industriale și agricole și, paralel, un export prioritar de produse agricole românești către statele industrializate. Ca urmare, comerțul exterior al României s-a îndreptat spre statele capitaliste dezvol-tate din centrul și din apusul Europei. Într-o anumită măsură, opțiunea din 1883 a fost influențată și de stadiul în care ajunsese problema Dunării.

²⁸ I. Vasiliu [C. Dobrogeanu-Gherea], *Politica externă*. A se vedea : *Din arhiva istoriei României* (I), în „Anale de istorie”, anul XXII, nr. 1/1976, p. 122.

²⁹ A se vedea : *Independența României*, Editura Academiei, București, 1977, p. 301—311 ; Gheorghe Matei, *Mărturii finlandeze privind războiul din 1877—1878 împotriva Imperiului otoman și România*, în „Anale de istorie”, anul XIV, nr. 4/1968, p. 54.

³⁰ Friedrich Engels, *Politica externă a țarismului rus*, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 22, Editura politică, București, 1965, p. 41 și 43.

Guvernul român fusese informat, înainte de începerea negocierilor pentru încheierea tratatului de alianță cu Puterile Centrale, că în cazul în care se ajungea la un rezultat pozitiv, Austro-Ungaria urma să renunțe a mai pretinde României să accepte tratatul de la Londra în privința Dunării³¹. Astfel s-a ajuns, către sfârșitul anului 1883, la încheierea de facto a chestiunii danubiene printr-o cedare tacită a diplomației de la Ballplatz.

După opinia noastră, în aprecierea poziției României pe arena internațională, în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, trebuie să se țină seama, în primul rând, de faptul binecunoscut, dar nu întotdeauna evocat sau îndeajuns considerat în istoriografia problemei, că amintitul tratat cu Puterile Centrale a avut un caracter defensiv. În al doilea rând, evenimentele ulterioare au demonstrat că România și-a păstrat libertatea de acțiune pe plan extern, nedevenind un pion al politicii austro-ungare de expansiune în Balcani. După cum se știe, țara noastră a adoptat o poziție de neutralitate față de războiul sîrbo-bulgar din noiembrie-decembrie 1885. „Am vrut pace în Peninsula Balcanică, echitabilă și pentru bulgari și pentru sîrbi” — a declarat în parlament prim-ministrul I. C. Brătianu, răspunzînd unei interpelări asupra poziției guvernului român față de conflictul militar sîrbo-bulgar³². Este foarte elocvent, apoi, că pacea între cele două state a fost încheiată la București (19 februarie / 3 martie 1886).

Alianța cu Puterile Centrale, impusă de împrejurări, nu a împiedicat, de asemenea, România să ducă împotriva Austriei-Ungariei cunoscutul război vamal din cursul anilor 1886—1891, al cărui sfîrșit a însemnat, în ultimă instanță, un succes pentru țara noastră, chiar dacă nu deplin³³.

Desigur că, pentru moment, tratatul din 1883 a reprezentat un obstacol în adoptarea de către România a unei politici externe care să aibă ca țel imediat îndeplinirea idealului năzuit de întregul popor român — desăvîrșirea unității național-statale. Dar o asemenea politică nu ar fi avut cîtuși de puțin sorți de izbîndă, ba chiar ar fi devenit aventuroasă într-o perioadă în care, pe de o parte, viața internațională era martora supremației Germaniei, aliata Austro-Ungariei, cînd, potrivit unei caracterizări a istoricului Pierre Renouvin, „problema relațiilor cu Imperiul german stătea în centrul preocupărilor bărbaților de stat din toate țările europene”³⁴, iar, pe de altă parte, Rusia țaristă căuta să-și extindă influența în sud-estul Europei.

Alianța României cu Austro-Ungaria nu a stat, însă, pe plan intern, în calea mișcării naționale a românilor, fapt constatat, printre alții, de către diplomații austro-ungari acreditați la București³⁵. Încă în momentul negocierilor purtate de premierul I. C. Brătianu cu contele Gustav Kálnoky, ministrul de externe al Austro-Ungariei, în vederea încheierii menționatei alianțe din 1883, diplomația de la Ballplatz a suferit un prim eșec. La insistențele prim-ministrului român, a fost scoasă din proiectul de tratat supus discuției clauza care ar fi obligat guvernul de la București

³¹ C. Gane, *P. P. Carp și locul său în viața politică a țării*, vol. 1, București, 1936, p. 293.

³² Nicolae Ciachir, *România în sud-estul Europei. 1848—1886*, Editura politică, București, 1968, p. 212.

³³ A se vedea: Gh. Cristea, *Antecedente și consecințe ale războiului vamal cu Austro-Ungaria*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. 6, Editura Academiei, București, 1979, p. 91—136.

³⁴ Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, vol. 6, Paris, 1955, p. 26.

³⁵ A se vedea în acest sens seria de documente din arhivele de la Viena și Bonn publicate de Teodor Pavel în anexă la lucrarea sa mai înainte citată.

să nu tolereze în țară nici un fel de manifestare a mișcării pentru unitatea națională a românilor. Dealtfel, baronul Ernst von Mayr, ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei la București, și-a manifestat curind totală neîncredere față de aderarea României la Tripla Alianță, apreciind, într-un raport trimis contelui Gustav Kálnoky, la 5 martie 1884, că tratatul semnat cu câteva luni mai înainte își va menține valabilitatea pînă cînd o conjunctură favorabilă va permite statului român să ducă o politică „potrivnică monarhiei habsburgice”³⁶. Nici Bismarck „nu-și făcea vreo iluzie despre adevăratele simțăminte ale României”, căci guvernul român încheiasă tratatul de alianță cu Puterile Centrale numai din convingerea asupra „necesității sale”³⁷.

Intr-adevăr, lupta națională a poporului român s-a intensificat după 1883 atît în Transilvania, unde a atins un moment de mare rezonanță prin mișcarea memorandistă, cît și pe teritoriul statului român independent, încît au continuat să existe pe această temă numeroase fricțiuni în relațiile diplomatice dintre țara noastră și Imperiul austro-ungar. Stau mărturie o serie de documente care confirmă, în același timp, faptul că și majoritatea adeptilor orientării alianțelor României spre Puterile Centrale au susținut de fapt lupta de eliberare și reunire cu Țara a românilor aflați sub stăpînirea Austro-Ungariei, fiind animați de aceleași idealuri naționale. Orice observator atent al evenimentelor din România — remarcă baronul Mayr într-un raport expediat din București, la 6 februarie 1884 — poate constata că mișcarea națională a românilor este în plină ascensiune și că „opозиția și partidul liberal se întîlnesc pe un asemenea teren”³⁸.

Politica guvernărilor la Budapesta de „necruțătoare maghiarizare” — cum se exprima cunoscutul ziarist englez Henri Wickham Steed⁴⁰ — și reacția protestatară a românilor transilvăneni prin mișcarea memorandistă, intens sprijinită de opinia publică din România independentă, au pus la grea încercare raporturile diplomatice dintre București, Viena și Berlin. În acest context, se puneă, totodată, în fața factorilor de decizie din capitala României problema oportunității menținerii alianței cu Puterile Centrale.

Situația politică instabilă din Bulgaria de-a lungul anilor 1885—1887, manevrele diplomației țariste, care au dus la răsturnarea prințului Alexandru de Battenberg, și încercarea țarismului de a numi în locul lui „un om sigur”⁴¹, în persoana generalului Enrenroth sau a contelui Ignatiev, știrile sosite la București despre încordarea relațiilor dintre Imperiul țarist și Puterile Centrale, mai cu seamă după alegerea prințului Ferdinand de Saxa-Coburg ca șef al statului bulgar (pînă atunci ofițer în armata austro-ungară), toate acestea au neliniștit guvernul român, cu atît mai mult cu cît fusese avertizat de ministrul plenipotențiar Mihail Alexandrovici Hitrovo. În mai 1887, asupra unei posibile intervenții a trupelor țariste în

³⁶ Biblioteca Academiei, mss., fondul *Correspondență diplomatică austriacă*, mapa XLII, partea a II-a, 1884, dosar special, f. 28. (Mayr către Kálnoky, 5 martie 1884).

³⁷ Uta Bindreiter, *Die diplomatischen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Österreich-Ungarn und Rumänien. 1875—1888*, Wien-Köln-Graz, 1976, p. 232.

³⁸ Biblioteca Academiei, mss., fondul *Correspondență diplomatică austriacă*, mapa XLII, partea a II-a, 1884, dosar special, filele 5—6.

⁴⁰ Henri Wickham Steed, *La Monarchie des Habsbourg*, Paris, 1917, p. 68. A se vedea și: Pierre du Bois, *Politique étrangère et irrédentisme culturel: le cas de la Roumanie entre 1877 et 1914*, în „Relations internationales”, nr. 25/1981, p. 9.

⁴¹ V. P. Potemkin, *Istoria diplomației* (traducere din limba rusă), vol. 3, București, 1948, p. 95.

sudul Dunării ⁴². Potrivit unui raport diplomatic austro-ungar, conducătorii României nu excludeau o asemenea eventualitate nici la începutul anului 1890 ⁴³. Era perioada când autoritățile românești descoperiseră complotul condus de maiorul bulgar Panița, pus la cale în România, cu sprijinul ministrului imperial de la București, M. A. Hitrovo, împotriva noului principe de la Sofia, și când pe teritoriul statului român acționa un întreg aparat de agenți ai Ohranei, mulți dintre ei operând sub falsa identitate de vânzători ambulani (iconari) și agenți veterinari (jugănari).

În acest climat, factorii de decizie din capitala României înclinau spre menținerea vechii orientări a politicii externe a țării *, dar asuprirea crescândă a românilor din teritoriile ocupate de monarhia austro-ungară, intensificarea împotrivirii lor față de opresiunea străină, a luptei pentru reunirea cu patria-mamă, amplificarea mișcării naționale a tuturor românilor pentru desăvârșirea statului național unitar nu era de natură să favorizeze la București luarea unei decizii de prelungire a alianței cu Austro-Ungaria. Carol I avertizase în acest sens pe reprezentanții Puterilor Centrale din România, în primele luni ale anului 1891, an în care vechiul tratat ar fi urmat să expire. După cum declarase regele ministrului plenipotențiar al Germaniei la București, Bernhard von Bülow, dorința sa de a merge „mână în mână cu Tripla Alianță” ar putea fi paralizată de iritarea crescândă a tuturor straturilor populației din țară datorită persecutării persistente a românilor aflați sub stăpânirea austro-ungară ⁴⁴. În condițiile instabilității guvernamentale din țară, după căderea de la putere a liberalilor, în aprilie 1888, și pînă la constituirea de către Lascăr Catargiu a așa-numitului cabinet conservator unificat, în decembrie 1891, regele Carol I nu a dezvăluit șefilor guvernelor de scurtă durată existența tratatului de alianță cu Puterile Centrale, dar orientarea în linii mari a politicii externe românești devenise evidentă pentru toți oamenii politici din țară.

Odată cu începutul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, menținerea României în cadrul Triplei Alianțe prezenta pentru Puterile Centrale o importanță crescândă, deoarece noii conducători ai politicii externe germane, kaiserul Wilhelm al II-lea și cancelarul Caprivi, renunțaseră să cultive, pe calea tratatelor, bunele raporturi cu Imperiul țarist, cu consecința apariției primelor semne ale viitoarei alianțe franco-ruse, ceea ce, în trecut, Bismarck căutase să evite cu orice preț. În consecință, diplomația germano-austro-ungară a exercitat presiuni la București în vederea reînnoirii tratatului din 1883 ⁴⁵. În același scop, guvernul german a înțreprins o serie de demersuri la Viena pentru a se ajunge la o atenuare a

⁴² Comunicarea secretă din 20 mai/1 iunie 1887 a ministrului imperial rus în România către Ministerul de Externe de la Petersburg, în *Din arhiva istoriei României* (II), „Anale de istorie”, anul XXIII, nr. 2/1976, p. 122. A se vedea și: Arhiva M.A.E., fondul istoric, vol. 198, filele 126—128 (raportul lui A. Beldiman, de la Sofia, din 24 august/5 septembrie 1887).

⁴³ Arhivele Statului, București, fondul Casa regală, dosar 15/1890, fila 12 (Goluchowski către Kálnoky, 15 februarie 1890).

* Conform articolului 5 al tratatului de alianță dintre România și Puterile Centrale, acesta s-a prelungit, în 1888, pe o durată de trei ani, nefiind denunțat de nici una dintre părți în termenul stabilit, adică în 1887, când criza internațională determinată de alegerea lui Ferdinand de Saxa-Coburg ca principe al Bulgariei, ajunsese în stadiul unei maxime tensiuni.

⁴⁴ *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette. 1871—1914*, vol. 7, Berlin, 1924, doc. nr. 1464 (Bülow către Caprivi, 27 februarie 1891). A se vedea și: Biblioteca Academiei, mss., mapa XLIV/1891, filele 4—8 (Goluchowski către Kálnoky, 20 ianuarie 1891).

⁴⁵ Gheorghe N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *Op. cit.*, p. 198—200.

situației încordate din Transilvania⁴⁶ datorate oprimării crescînde a românilor, demersuri care s-au lovit de încăpăținarea guvernanților de la Budapesta.

Dacă noii conducători ai politicii externe românești din cadrul guvernării conservatoare, premierul Lascăr Catargiu și ministrul Afacerilor Străine, Alexandru Lahovary, au ajuns să fie de acord cu regele Carol I asupra reînnoirii tratatului de alianță cu Puterile Centrale, datorită situației internaționale, s-au depus, concomitent, eforturi pe cale diplomatică, la diverse niveluri, pentru a se obține, totodată, o ameliorare a situației românilor aflați sub dominația austro-ungară. Take Ionescu — peste două decenii unul dintre cei mai înfocați adepți ai reorientării politicii externe românești spre Antantă, convins că pe această cale se va ajunge la realizarea idealului național al reunirii tuturor românilor în același corp politic național — lansase, în 1891, luînd în considerare realitățile de atunci din viața internațională, teza alianței condiționate cu Puterile Centrale, în funcție de „un tratament mai bun pentru frații din statele aliate”⁴⁷.

Fără să se fi plasat chiar pe o asemenea poziție, deoarece asigurase în prealabil, pe cancelarul Caprivi, la Berlin (28—29 octombrie 1891), că va face totul pentru a reînnoi tratatul de alianță, Carol I a abordat în cadrul convorbirilor purtate ulterior, la Budapesta, cu premierul Szapáry Gyula (ianuarie 1892) trei probleme, „pentru a deveni posibilă strînsa raliere a României la Tripla Alianță : 1) injusta lege electorală din Transilvania ; 2) încercările iritante — în ultimă instanță inutile — de a se impune limba maghiară românilor ce trăiesc pe teritoriul [sub dominația] coroanei Sf. Ștefan ; 3) șicanele la care ar fi expus clerul și corpul didactic român din partea administrației ungare”⁴⁸. Szapáry a refuzat, însă, orice propunere, iar împăratul Franz Josef, care a avut, de asemenea, o întrevedere cu Carol I pe această temă, a susținut că, chipurile, nu poate influența politica guvernului de la Budapesta. Chiar dacă diriguitorii monarhiei austro-ungare n-ar fi fost, în prealabil, informați despre asigurările primite de cancelarul Germaniei din partea regelui României în legătură cu viitoarea înnoire a alianței, este puțin probabil ca demersul lui Carol I să fi avut succes.

Alte intervenții din partea factorilor de răspundere de la București în favoarea românilor aflați sub stăpînirea austro-ungară au fost făcute atît înainte, cît și după semnarea, la 13/25 iulie 1892, a noului tratat de alianță cu monarhia austro-ungară arătîndu-se că politica de opresiune națională va avea repercursiuni negative asupra alianței dintre România și Puterile Centrale.

Măsurile represive ale guvernanților de la Budapesta împotriva frunțașilor mișcării memorandiste și, mai ales, condamnarea acestora în cadrul cunoscutului proces de la Cluj din 7—25 mai 1894 au determinat o vie reacție de protest a opiniei publice de dincoace de Carpați, manifestată într-o diversitate de forme : mari întruniri publice, luări de atitudine ale organelor de presă, de la cele ale opoziției socialiste și pînă la cele pro-

⁴⁶ A se vedea în această privință documentele de la Politisches Archiv din Bonn publicate de Teodor Pavel în lucrarea citată (doc. nr. LXXXII—CI).

⁴⁷ Take Ionescu, *La politique étrangère de la Roumanie*, București, 1891, p. 49. Această poziție a fost susținută cu noi argumente de I. Slavici și popularizată de „Rumänische Revue” a lui C. Diaconovici (Teodor Pavel, *Op. cit.*, p. 114—115).

⁴⁸ Teodor Pavel, *Op. cit.*, doc. nr. CI (Bülow către Caprivi, 3 februarie 1892).

guvernamentale⁴⁹, fapt consemnat și în diverse rapoarte diplomatice ale miniștrilor plenipotențari de la București ai Puterilor Centrale⁵⁰ și ai altor state. Gustav de Coutouly, șeful misiunii diplomatice franceze de la București, referindu-se la evenimentele din România le aprecia drept „o probă a unanimității sentimentului național în această chestiune transilvăneană care ocupă în fiecare zi un loc tot mai mare în preocupările și sentimentele supușilor regelui Carol”. Diplomatul francez n-a pierdut din vedere să semnaleze premierului Casimir Périer că guvernul de sub președinția lui Lascăr Catargiu „nu face nimic pentru a împiedica aceste manifestații” de pe teritoriul României⁵¹. Acest fapt, constatat cu atât mai mult de diplomații austro-ungari, a iritat Viena și, mai ales Budapesta⁵².

La mijlocul anului 1893, guvernul român intervenise pe cale diplomatică la Viena în vederea stingerii procesului intentat fruntașilor mișcării memorandiste⁵³, iar după amintitul verdict al tribunalului de la Cluj, Carol I a informat pe însărcinatul cu afaceri al Austro-Ungariei la București că dorește să aibă pe această temă o întrevedere cu împăratul Franz Josef, deoarece situația creată îngreuna considerabil îndatoririle de aliat ale României. S-a mai arătat, cu aceeași ocazie, că la „nenumăratele demonstrații naționale” din București și din alte orașe ale țării cauzate de evenimintele petrecute în Transilvania „au participat, cu excepția cercurilor oficiale, tineri și bătrâni, toate partidele în egală măsură”⁵⁴. Punerea sub semnul întrebării a alianței dintre România și Puterile Centrale, datorită asupririi românilor aflați sub ocupația Austro-Ungariei — demonstrată cu date concrete — a făcut apoi obiectul unei ample note trimise la Berlin de către ministrul de externe Alexandru Lahovary, la 2/14 noiembrie 1894⁵⁵.

Într-un memoriu de sinteză, întocmit în cursul lunii iulie 1894, după încheierea misiunii sale în calitate de ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei la București, contele Agenor Goluchowski sublinia că neluarea în considerare de către guvernul de la Budapesta a cererilor românilor

⁴⁹ A se vedea : 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*. Sub redacția Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac. Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978, p. 220—225.

⁵⁰ Goluchowski (25 iunie, 2 și 16 iulie 1892, 17 decembrie 1893, 31 martie, 1 și 7 mai 1894), Sterneck (4 august 1893) și Dumba (29 mai și 15 iunie 1894) către Kálnoky (Biblioteca Academiei, mss., fondul *Correspondență diplomatică austriacă*, mapa XLIV și mapa LVII); de asemenea, Lippert, de la Iași, către Goluchowski la București (8 și 11 mai 1894) și Kálnoky la Viena (2 și 5 iunie 1894). (*Loc. cit.*, mapa LVII); Bülow către Caprivi (24 iunie 1892), Schlözer (21 decembrie 1893) și Leyden (24 și 29 mai, 1 și 12 iunie 1894) către Caprivi (Teodor Pavel, *Op. cit.*, doc. nr. XIV, CXVI, CXIX, CXX, CXXI, CXXII).

⁵¹ Arhivele Statului, București, fondul *microfilme*, Franța, r. 29, c. 131 și 164 (Coutouly către Périer, 9 și 31 mai 1894, Archives Diplomatiques, Paris, *Correspondance politique*, Roumanie, vol. 19).

⁵² Ministrul de externe Kálnoky a fost acuzat de către guvernul de la Budapesta de a nu fi apărut în suficientă măsură „interesele maghiare” și somat să exercite presiuni la București (Ghika, de la Viena, către Lahovary, 16/28 noiembrie 1894). Conflictul pe această temă cu ministrul președinte al Ungariei, Bánffy Dezső, ar fi constituit, după aprecierea istoricului Granfeld Helge, principala cauză a demisiei lui Kálnoky, în mai 1895. *Der Dreibund nach dem Sturz Bismarks, II. Der Kampf um die Weltherrschaft. 1895—1902*, Lund, 1964, p. 135).

⁵³ Arhiva M.A.E., fondul *istoric*, vol. 184, filele 147—150 (Lahovary către Ghika — Viena, 5/17 iunie 1893 și Ghika către Lahovary, 11/23 iunie 1893).

⁵⁴ Biblioteca Academiei, mss., mapa LVII/1894, xerografii nepaginate. (Dumba către Kálnoky, 15 iunie 1894). În urma întrevederii de la Ischl dintre Carol I și împăratul Franz Josef, din august 1895, acesta din urmă a grațiat pe conducătorii P.N.R. condamnați în procesul Memorandului.

⁵⁵ Biblioteca Academiei, mss., Arhiva D.A. Sturdza, XI, varia 23.

transilvăneni va duce la complicații „neplăcute și nedorite“, cu urmări catastrofale pentru monarhia austro-ungară, deoarece „aceste revendicări au pătruns adânc în conștiința poporului“. El mai informa că evenimentele din Transilvania constituie „cauza unor agitații tot mai periculoase“ pe teritoriul statului român, cu consecința afectării raporturilor dintre București și Viena. „Problema românească — susținea, în continuare, același diplomat — nu poate fi ignorată, ci trebuie, din contra, să se facă tot posibilul ca ea să devină nevătămătoare pentru noi, căci România, datorită poziției geografice, este astăzi un factor important pentru a nu fi tratată o «quantité négligeable» și tot ce vom întreprinde sau emite pentru a ne îndepărta acest factor este — nu trebuie să uităm — o lovitură în propria noastră inimă“⁵⁶.

Cunoscuta criză a dualismului austro-ungar, care s-a accentuat în primii ani ai secolului al XX-lea, a fost dublată și, totodată, strâns legată de lupta de emancipare a națiunilor și naționalităților din cadrul monarhiei bicefale. În acest context s-a înscris și intensificarea mișcării politice a românilor, aspect pe care nu întotdeauna istoricii de peste hotare l-au relevat în adâncimea semnificațiilor sale. Or, această mișcare a reprezentat, la rîndul său, alături de acțiunea celorlalte națiuni oprimate, un factor fundamental de dezagregare progresivă și irevocabilă a monarhiei habsburgice⁵⁷. În amintita perioadă se constată nu numai unele succese electorale ale românilor, odată cu reluarea „activismului politic“⁵⁸, succese care au avut ca urmare o viguroasă luptă parlamentară împotriva politicii de asuprire a stăpînitorilor străini, ci și o întărire și o radicalizare a mișcării naționale, marcată de apropierea și colaborarea dintre Partidul Social-Democrat și Partidul Național Român. Această colaborare, care s-a extins la începutul secolului al XX-lea, a avut un cîmp larg de acțiune, în lupta pentru afirmarea obiectivelor naționale, ca și a revendicărilor cu caracter democratic, în rîndul cărora un important loc ocupa votul universal. Socialiștii, promotorii cei mai fervenți ai idealurilor libertății, unității și independenței naționale a poporului român, în conexiunea lor strînsă cu obiectivele sociale, au susținut și au elogiat activitatea deputaților români în parlamentele de la Budapesta și Viena, au relevat elementele puternice care mijlocesc această colaborare. De asemenea, colaborarea a fost facilitată, în mare măsură, de însăși componența P.N.R., din care făceau parte numeroși țărani⁵⁹.

În ansamblul lor, legăturile politice și culturale dintre românii de pe cele două versante ale Carpaților s-au intensificat⁶⁰. Prestigiul crescînd

⁵⁶ Reprodus după: E. Prokopowitsch, *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus*, Graz-Köln, 1963, p. 160—164.

⁵⁷ Unii istorici, precum R.A. Kann (*Das Nationalitäten Problem der Habsburgermonarchie*, I. Band, Graz-Köln, 1964, p. 318—319), ajung să afirme, în mod cu totul eronat, că românii transilvăneni ar fi început să-și pună problema unirii cu România abia după ce-și spulberaseră iluziile legate de introducerea votului universal în Ungaria și în urma „marelui flux de maghiarizare“ din 1907. Keith Hitchins, în *Die Habsburgermonarchie 1848—1918* (hrsg. A. Wandruszka u.P. Urbanitsch, I, Teil, Wien, 1980, p. 599—600), nici nu abordează această problemă fundamentală.

⁵⁸ A se vedea: T.V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele naționale ale românilor sub coroana ungară*, vol. VIII, Sibiu, 1915, p. 184—207, 235—237, 287—367, 423—424, 436, 456—606.

⁵⁹ 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, p. 298 și urm.

⁶⁰ Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 215, 219—223; Vasile Netea, *L'affirmation de l'unité nationale roumaine au début du XX-e siècle*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, anul XVII, nr. 1/1978, p. 93—101.

al statului național independent România a constituit pe un plan mereu mai înalt factorul polarizator și stimulator al luptei naționale a românilor care trăiau însă sub stăpânire străină. Impunătoarea manifestație prilejuită de expoziția de la București din vara anului 1906, cu o largă participare a românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, a fost o elocventă afirmare a dezideratului unanim de făurire a statului național unitar român, determinind, dealtfel, pe contele Bethlen să afirme în parlamentul de la Budapesta că românii aflați sub stăpânirea străină, dacă ar obține autonomia teritoriului pe care locuiesc, nu ar aștepta decât „momentul prielnic pentru a-l uni cu regatul român independent”⁶¹.

Relansarea ofensivei de maghiarizare forțată a românilor, ca și a slovacilor și sîrbilor din teritoriile aflate sub controlul autorităților de la Budapesta⁶², prin adoptarea legii școlilor din 1907 (legea Apponyi), cît și anteproiectul unei arbitrare legi electorale, elaborat de guvernul Wekerle, au prilejuit mari manifestații de protest atît în capitala României, cît și în alte orașe ale țării⁶³. În același timp, în presă au apărut virulente atacuri la adresa politicii de subjugare națională duse de Austro-Ungaria. Erau semnificative, de pildă, unele comentarii și articole din ziarele progubernamentale „Voința națională” și „L'Indépendance Roumaine”, concomitent cu puternicele luări de atitudine ale jurnalelor de opoziție, care cereau, totodată, reorientarea politicii externe a României⁶⁴. Un conținut asemănător au avut și luările de cuvînt ale unor deputați din majoritatea guvernamentală cu prilejul dezbaterilor parlamentare de la sfîrșitul anului 1908.

În ciuda unor semnificative evenimente internaționale desfășurate în cursul primului deceniu al secolului al XX-lea și care au marcat o importantă modificare a raportului de forțe în Europa, prin crearea Antantei (grupare de mari puteri opusă Triplei Alianțe) și prin slăbirea Triplicei, datorită antagonismului crescînd dintre Italia și Austro-Ungaria, antagonism determinat, între altele, de interesele contradictorii ale celor două state în Balcani, orientarea politicii externe a României nu s-a schimbat. Știrile cu privire la încheierea unei convenții militare ruso-bulgare⁶⁵, cît și cele referitoare la activitatea Ohranei, care supraveghea pînă și mișcările șefilor de stat din Bulgaria, Serbia și România⁶⁶, au generat o continuă neîncredere la București față de politica sud-est europeană a țarismu-

⁶¹ „Képviseelőházi Napló”, din 10 aprilie 1907. A se vedea și : Z. Horvath, *The Rise of Nationalism and the Nationality Problems in Hungary in the Last Decades of Dualism*, în „Acta Historika” (Budapest), anul IX, nr. 1—2/1963, p. 25.

⁶² Cu privire la diferitele forme de maghiarizare forțată, a se vedea : Oszkár Jaszi, *The dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago, 1929, p. 327, iar referitor la efectele politicii de maghiarizare : Pierre du Bois, *Op. cit.*, p. 16 și urm.

⁶³ „Voința națională”, anul XXV, nr. 6 996 din 7/20 octombrie, 7 002 din 16/20 octombrie, 7 004 din 18/31 octombrie și 7 029 din 18/31 noiembrie 1908.

⁶⁴ „Voința națională”, anul XXV, nr. 7 009 din 24 octombrie/6 noiembrie 1908 ; „L'Indépendance Roumaine”, anul 32, nr. 9 957 din 30 octombrie/13 noiembrie 1908 ; „Adevărul”, anul XXI, nr. 7 210, 7 211, 7 216 din 1, 2 și 7 octombrie 1908 ; „România muncitoare” din 19 octombrie 1908 și 19 martie 1909.

⁶⁵ În aprilie 1900 se vehicula știrea despre semnarea unei convenții militare între Bulgaria și Rusia țaristă. (Arhiva M.A.E., fondul 21, vol. 101, filele 28—33, N. Mișu către I.M. Lahovary, 22 martie/4 aprilie 1900). De fapt, atunci nu se ajunsese la un acord, numita convenție fiind încheiată de-abia la 31 mai/13 iunie 1902. Știrea a fost transmisă de la Sofia de Filodor guvernului român la 27 iunie/10 iulie 1902. (*Loc cit.*, fila 103).

⁶⁶ „Narodni Prava”, nr. 69 din 27 septembrie/10 octombrie 1902, în anexă la raportul lui Filodor din 27 septembrie/10 octombrie 1902 (*Loc. cit.*, vol. 103, filele 114—122).

lui. Ca atare, diferitele guverne care s-au perindat la conducerea țării au acționat pentru păstrarea statu-quo-ului teritorial din Balcani în condițiile internaționale existente, pentru apărarea suveranității României și menținerea păcii în sud-estul Europei. Aceeași preocupare a stat la baza reînnoirii, în 4/17 aprilie 1902, a tratatului de alianță, în vechea sa formă, dintre România și puterile Triplicei.

Este de subliniat că diplomația românească și-a păstrat poziția de neangajare față de ciocnirile de interese ale diferitelor state în Balcani de-a lungul primului deceniu al secolului al XX-lea. Astfel, de pildă, a fost respinsă încercarea Imperiului otoman de a încheia o alianță împotriva Bulgariei în cursul anului 1907⁶⁷ și în perioada următoare. România nu a subscris nici la politica „aliatului” de la Viena, atunci când, într-o anumită etapă a crizei bosniace, criză internațională (octombrie 1908—martie 1909) provocată de anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria, se pusese în discuția cercurilor politice și militare ale monarhiei bicefale un eventual război și chiar o anexare a Serbiei. Potrivit unor telegrame de la Belgrad, semnate de C. Conțescu, însărcinat cu afaceri ad-interim, atitudinea guvernului român a făcut „o impresie excelentă”, ca și „campania de protestare contra Austro-Ungariei” a presei românești, încât, în fața Legației României din capitala Serbiei, a avut loc un miting de simpatie. Cu aceeași ocazie, au fost trimise telegrame de mulțumire ziarelor „Adevărul”, „Dimineața” și „Țara”, precum și unor deputați, printre care Nicolae Iorga și Take Ionescu⁶⁸. Presa din România a luat o atitudine categorică în apărarea independenței Serbiei și, totodată, a salutat — cum a făcut-o, de fapt, și șeful guvernului în parlament — proclamarea independenței Bulgariei⁶⁹. Atitudinea prietenească a opiniei publice din țara noastră, a autorităților române față de noul statut internațional al Bulgariei a fost, dealtfel, evocată cu deosebită satisfacție în discursul rostit de generalul Paprikov în Sobranie, la 1/13 noiembrie 1908, cât și într-o declarație a regelui Ferdinand de Saxa-Coburg, cu prilejul unei audiențe solemne acordate corpului diplomatic⁷⁰.

Primul deceniu și jumătate al secolului al XX-lea relevă ca preocupare centrală a mediilor politice din România desăvârșirea unității național-statale. Această constatare o făcuse, încă în anii 1904—1906, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la București, marchizul de Pallavicini, care a semnalat superiorilor săi de la Viena că oamenii politici români „au ca obiectiv al năzuințelor lor unirea tuturor românilor”⁷¹. Cîțiva ani mai târziu, cancelarul german Bülow și-a manifestat, din aceleași motive, ne-

⁶⁷ Biblioteca Academiei, mss., fondul *Correspondență diplomatică austriacă*, mapa L/1907, filele 89, 18—21, 55—56, 88 (Schönburg către Aehrenthal, 15 și 20 ianuarie, 25 martie și 3 mai 1907). Teza vehiculată de unii istorici străini privind încheierea unei convenții militare româno-austro-ungare îndreptate împotriva Bulgariei este totalmente eronată. (A se vedea, de pildă, *România și Tripla Alianță*, p. 253—254).

⁶⁸ Arhiva M.A.E., filele 173, 230—231 (C. Conțescu către D.A. Sturdza, 29 septembrie/12 octombrie și 15/28 octombrie 1908).

⁶⁹ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 15/1908, p. 142. Gazeta „România muncitoare” din 28 septembrie 1908, ca și alte publicații, de diverse orientări, au salutat, la rîndul lor, proclamarea independenței Bulgariei.

⁷⁰ Arhiva M.A.E., fondul 71/1900—1919, dosar 7, Bulgaria, filele 279 și 284 (Lacowsky către Sturdza, 6/19 noiembrie 1908 și Brătianu 20 aprilie/3 mai 1909).

⁷¹ Biblioteca Academiei, mss., fondul *Correspondență diplomatică austriacă*, mapa XLIX/1904, filele 99—100 și mapa XLIX/1906, filele 52—53 (Pallavicini către Goluchowski, 6 iunie 1904 și 17 februarie 1906).

încrederea față de noul prim-ministru român I.I.C. Brătianu⁷², iar kronprinz-ul Germaniei, Wilhelm, după o vizită făcută regelui Carol I în aprilie 1909, scria că „în eventualitatea unui război [România] va refuza „n cel mai bun caz să-și îndeplinească obligațiile de aliat, dacă nu se va decide chiar să se alătore părții adverse“⁷³.

Dacă în timpul primului război balcanic, cînd România a fost neutră, diplomația românească se plasase pe o poziție similară cu cea a Triplei Alianțe, în acest context reînnoindu-se și tratatul cu puterile Triplicei (5/18 februarie 1913), atitudinea țării noastre în vara anului 1913 a fost cu totul opusă politicii vieneze, „ce împingea din răspuneri Bulgaria la război“⁷⁴, cu scopul de a destrăma alianța balcanică. În România s-a manifestat atunci cu deosebită tărie adversitatea opiniei publice față de monarhia bicefală. Demonstrațiile populare care au avut loc la începutul lunii iulie 1913 în București și în numeroase alte orașe ale țării, îndreptate împotriva imperiului dualist, și care l-au făcut pe prințul Fürstenberg, ministrul monarhiei austro-ungare în România, să protesteze pe lângă premierul Titu Maiorescu⁷⁵, reflectau năzuința întregului popor român de a vedea cît mai curînd înlăptuită reunirea tuturor românilor cu patria-mamă, „imperativ categoric — potrivit definirii lui Nicolae Iorga — pe care-l simțea oricine avea ochi limpezi și larg deschiși înainte“⁷⁶.

În aprecierea poziției internaționale a României din vara anului 1913, mai trebuie avut în vedere că țara noastră a acționat pentru o cît mai grabnică încetare a ostilităților, urmărind, mai ales, să preîntîmpine amestecul marilor puteri în conflict. În acest sens s-a insistat pe lângă guvernele de la Belgrad, Atena și Cetinge. Totodată, România a cerut sultanului să oprească imediat înaintarea armatei sale în Bulgaria și să respecte hotărîrile conferinței de la Londra⁷⁷, care pusese capăt primului război balcanic.

Tratatul de la București, care a marcat încheierea crizei balcanice, a fost, după cum se știe, o emanație a micilor state din sud-estul Europei, fără vreo intervenție directă a marilor puteri. Este adevărat că mai ales monarhia austro-ungară, dar, pentru o scurtă vreme, și Imperiul țarist și Marea Britanie, au încercat o rediscutare a numitului document de către o conferință a marilor puteri, conform modelului din 1878⁷⁸. Datorită, însă, opoziției ferme a țării noastre, susținute din motive diferite de diplomația germană și de cea franceză, prima urmărind menținerea României în cadrul Triplei Alianțe, cea de-a doua căutînd să îndepărteze statul român de puterile Triplicei, eforturile monarhiei austro-ungare de a se ajunge la cenzurarea tratatului de la București au eșuat.

În contextul ascuțirii contradicțiilor dintre marile puteri imperia-liste, cînd perspectiva unei ciocniri de anvergură între Tripla Alianță și

⁷² *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette, 1871—1914*, vol. 26, partea a II-a, Berlin, 1924, doc. nr. 9302 (Bülow către Aehrenthal, 18 ianuarie 1909).

⁷³ *Errienerungen des Kronprinzen Wilhelm*, Stuttgart-Berlin, 1922, p. 109.

⁷⁴ V.P. Potemkin, *Op. cit.*, p. 270.

⁷⁵ *Österreich-Ungarns Aussenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegausbruch 1914*, Wien-Leipzig, 1930, vol. 6, doc. nr. 7651 (Fürstenberg către Berchtold, 6 iulie 1913).

⁷⁶ Nicolae Iorga, *Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, Vălenii de Munte, 1932, p. 154.

⁷⁷ Nicolae Iorga, *Comment la Roumanie s'est détachée de la Triplice*, în „Revue historique du sud-est européen“, anul IX, nr. 7—9/1932, p. 279.

⁷⁸ *Österreich-Ungarns Aussenpolitik...*, vol. 7, doc. nr. 8176 și 8232. A se vedea și: *British Documents on the Origins of the War. 1898—1914*, Londra, 1927—1936, vol. 9, doc. nr. 1219. (Grey către Bertie, 8 august 1913).

Antantă era la ordinea zilei, diplomația franceză și cea rusă începuseră, încă din cursul anului 1912, să acționeze tot mai insistent pentru desprinderea României din sistemul Triplicei, vehiculând în acest scop problema reunirii Transilvaniei cu Țara. În fața unor demersuri cu un asemenea conținut, „nu va rezista nici un om politic din țară” — raportase alarmat ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la București⁷⁹.

Interesul Antantei în îndepărtarea României de Tripla Alianță era atât de ordin strategic, vizând slăbirea flancului de sud-est al Triplicei, cât și economic, datorită investițiilor crescânde de capital anglo-francez în industria românească, mai ales în cea petrolieră.

În cadrul amintitei campanii politico-diplomatice duse de Franța și Rusia se înscriu cunoscutele vizite întreprinse la București, în primăvara anului 1912, de președintele Camerei Deputaților din Franța, Paul Dechanel, și de primarul orașului Paris, Félix Roussel. În luna noiembrie a aceluiași an, în intenția de a contracara trecerea cu puțin timp înainte prin capitala României a generalului Conrad von Hoetzendorf, care obținuse, până la urmă, semnarea unei convenții militare româno-austro-ungare, a apărut la București marele duce Nicolae Mihailovici, pentru a înmîna regelui Carol I bastonul de feldmareșal al armatei imperiale, în amintirea colaborării militare româno-ruse din 1877—1878. Concomitent, miniștrii plenipotențiar ai Franței și Rusiei din capitala României au desfășurat o febrilă activitate pentru a determina reorientarea politicii externe românești spre Antantă, cu atât mai mult cu cât terenul devenise mai favorabil ca oricînd. Puțin timp după sosirea sa la București, în calitate de ministru plenipotențiar al țarului, A.S. Poklevski-Koziell a semnalat șeful diplomației țariste, S.D. Sazonov, satisfacția produsă în România ca urmare a atitudinii guvernului de la Petersburg față de politica externă a statului român din cursul anului 1913. Potrivit constatărilor diplomatului rus, în România toate privirile erau îndreptate „în mod firesc către Transilvania, cu cele 3 milioane de români”. Poklevski-Koziell a redactat acest raport confidențial, datat 24 ianuarie 1914, într-o perioadă în care manifestările de adversitate ale opiniei publice românești îndreptate împotriva monarhiei austro-ungare crescuseră în intensitate și frecvență, atingînd o eferescență deosebită în lunile martie-aprilie 1914, după eșuarea negocierilor dintre guvernul de la Budapesta și fruntașii Partidului Național Român din Transilvania. Diplomația austro-germană spera să rețină pe această cale România în cadrul Triplei Alianțe⁸⁰. Tratatul fuseseră întrerupte, deoarece românii, hotărîți să nu renunțe la țelurile lor naționale fundamentale, respinseseră concesiile minore, cu caracter diversionist, oferite de către ministrul președinte al guvernului de la Budapesta, contele Tisza. Ele au marcat cu o deosebită forță opoziția ireconciliabilă dintre aspirațiile la autodeterminare și unire cu Țara ale românilor din Transilvania și încercările de a-i menține sub stăpînire străină ale statului dualist opresor.

O altă manevră politică a monarhiei bicefale a constituit-o trimiterea la București, în calitate de ministru plenipotențiar, a contelui Czernin, prieten intim al arhiducelui Franz Ferdinand, persona non grata la Buda-

⁷⁹ *Österreich-Ungarns Aussenpolitik...*, vol. 5, doc. nr. 4418, (Fürstenberg către Berchtold, 14 noiembrie 1912).

⁸⁰ Arhivele Statului, București, fondul Casa regală, dosarul nr. 67/1913 (Beldiman către Carol I, 12/25 noiembrie 1913). În legătură cu desfășurarea tratatelor, a se vedea: L. Boia, *Contribuții privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în anii 1910—1914*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom. 25, nr. 4/1972, p. 798—802.

pesta. De la început, Czernin și-a dat seama că nu va putea schimba evoluția raporturilor dintre România și Imperiul austro-ungar și că tratatul de alianță dintre cele două state — potrivit aprecierii sale dintr-un lung memoriu, redactat la 5 decembrie 1913 — „nu are o valoare mai mare decât a cernelii și a hîrtiei pe care este scris”⁸¹. Dealtfel, regele Carol I l-a și avertizat pe Czernin, ca și pe ministrul plenipotențiar al Germaniei la București, Waldthausen, tot în primele zile ale lunii decembrie 1913, asupra „imposibilității” punerii în aplicare a tratatului, în eventualitatea unui război, datorită opiniei publice din țară⁸². Prin urmare, problema nealinierei României la Tripla Alianță în cazul unei conflagrații a fost pusă deschis încă la sfîrșitul anului 1913, deci într-un moment în care, cel puțin la București, nu se întrevedea un conflict european imediat.

După instalarea la cîrma țării, în primele zile ale anului 1914, a unui guvern prezidat de I.I.C. Brătianu, România a început să se apropie de Antantă. Așa cum se știe, odată cu izbucnirea primului război mondial, doar la o lună și jumătate după amintitele evenimente petrecute la Constanța și Predeal, consiliul de coroană din 21 iulie/3 august 1914, în ciuda presiunilor Vienei și ale Berlinului exercitate mai ales asupra regelui Carol I, care rămăsese un adept al alianței cu Germania, a hotărît ca România să nu se alăture Puterilor Centrale și să rămînă neutră⁸³. Această decizie n-a făcut decât să statueze orientarea politicii externe românești de a nu subordona țelurilor urmărite de Austro-Ungaria interesele majore ale țării — făurirea statului național unitar — și de a nu se amesteca în ciocnirile de interese ale marilor puteri imperialiste. Cum diplomația franceză și cea rusă vehiculau — cu atît mai mult, în acele momente de maximă tensiune — problema Transilvaniei, în vederea intrării României în război, premierul I.I.C. Brătianu a reușit să obțină asigurări din partea oficialităților ruse că neutralitatea statului român va fi considerată de către Antantă „drept un act de amicitie”⁸⁴.

Hotărîrea din 21 iulie/3 august 1914 nu a fost urmarea succesului sau insuccesului uneia sau alteia dintre diplomații, ci a fost determinată de interesele majore ale României, care au impus o asemenea orientare. Se deschidea astfel un nou capitol în istoria politicii externe a României, cel al confruntărilor de opinie cu privire la calea de urmat în vederea îndeplinirii cît mai grabnice a idealului visat de toți fiii străvechilor noastre meleaguri, cel al reunirii tuturor românilor în statul național propriu, unitar și independent.

⁸¹ *Österreich-Ungarns Aussenpolitik...*, vol. 7, doc. nr. 9 052.

⁸² *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette...*, vol. 39, doc. nr. 1580 (Waldthausen către Bethmann-Hollweg, 6 decembrie 1913); *Österreich-Ungarns Aussenpolitik...*, vol. 7, doc. nr. 9062 și 9066 (Czernin către Berchtold, 7 și 8 decembrie 1913).

⁸³ O analiză a versiunii lui A. Marghiloman și a celei a lui I.G. Duca în legătură cu desfășurarea consiliului de coroană, a se vedea în: A. Iordache, *La déclaration de neutralité de la Roumanie au commencement de la première guerre mondiale*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, anul XIII, nr. 1/1974, p. 133—145.

⁸⁴ A se vedea: Gheorghe N. Căzan și Șerban Rădulescu-Zoner, *Op. cit.*, p. 406—418.

DEZVOLTAREA PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1893 — 1918 *

O activitate viguroasă a desfășurat Clubul muncitorilor din Craiova. Așa cum arăta Gh. D. Pencioiu într-o ședință a Clubului muncitorilor din București, ținută la 24 iunie 1895, Craiova „e un element de propagandă pentru toată Oltenia, iar ca măsură a progresului ce facem sint înjurăturile presei burgheze din localitate, cu cât înaintăm mai mult cu atât ni se dau mai multe coloane în ziarele burgheze și cu atita tonul lor devine mai impertinent”. Gh. D. Pencioiu aprecia că „tot progresul din Craiova trebuie să-l privim ca o urmare firească a activității muncitorilor din București, care ca un soare strălucitor au împrăștiat raze de trezire a întregii țări prin munca neobosită ce au pus pentru scoaterea ziarului zilnic”¹⁰⁶. În conferințele organizate la Club era abordată o largă problematică în legătură cu activitatea socialistă, cu organizarea muncitorilor. La începutul anului 1897, Clubul număra 365 de membri înscriși¹⁰⁷, ceea ce dovedea popularitatea de care se bucura partidul în rîndul muncitorilor.

Urmind exemplul altor localități, socialiștii din Turnu-Severin au început activitatea în direcția creării unui club al muncitorilor în cursul anului 1895. Referindu-se la aceasta, un muncitor din Turnu-Severin scria ziarului „Lumea nouă” că socialiștii din oraș năzuiau să facă din acest port „un centru de mișcare social-democratică”¹⁰⁸. În martie 1896, după o muncă asiduă depusă de muncitorii socialiști, a luat ființă și aici Clubul muncitorilor. Despre acest important eveniment, un corespondent al ziarului „Lumea nouă” scria: „Cu ziua de 1 martie 1896, Partidul social-democrat din România mai crește prin afilierea noului Club al muncitorilor întemeiat la Turnu-Severin. În mai puțin de o lună de cînd s-a înființat, Clubul numără 50 de membri, care și-au luat cărțile de membru al Clubului și care, totodată, au și plătit cotizația pe o lună”¹⁰⁹. Același ziar relata adeseori despre entuziasmul ce domnea în rîndurile socialiștilor din Turnu-Severin și despre hotărîrea lor de a-și întări continuu organizația nou creată. „Ni s-a dovedit în luna aceasta celor care am făcut propagandă că sint oameni pe deplin hotărîți să iasă din întunericul de care erau copleșiți și s-aprindă în ei flacăra entuziasmului... Dacă am putut să ne găsim drumul pe care vom merge, să fim tot așa de înțelepți ca să mergem fără șovăială pe acest drum”¹¹⁰. Iar un muncitor din localitate informa deosebit de su-

* Continuare din nr. 5/1981.

¹⁰⁶ „Lumea nouă”, anul I, nr. 222 din 28 iunie 1895.

¹⁰⁷ Al IV-lea Congres al social-democrației din România, p. 15.

¹⁰⁸ „Lumea nouă”, anul I, nr. 189 din 25 mai 1895.

¹⁰⁹ „Lumea nouă”, anul II, nr. 464 din 14 martie 1896.

¹¹⁰ „Lumea nouă”, anul I, nr. 189 din 25 mai 1895.

gestiv Consiliul general al P.S.D.M.R. despre întărirea continuă a Clubului muncitorilor din Turnu-Severin. „Societatea asta [clubul], înființată numai de vreo două luni, se pare că era de multă vreme așteptată de mulțimea muncitoare din Severin. Mereu, mereu, numărul muncitorilor crește — și cu numărul, crește și curajul și dorul de muncă pentru izbînda ideilor scumpe celor asupriți. Ca din pămînt răsăr adepți noi, și sînt numai muncitori, manuali, unul și unul, cuminți și doritori de bine. Privindu-i cum muncesc fiecare pentru împuternicirea Clubului lor, n-ai putea să nu crezi că sînt ziditorii unui templu nou, în care să răsune cu putere în înțelepciunea lor ideile socialiste“¹¹¹. La Club se organizau, în fiecare sîmbătă seara, ședințe în care se discutau probleme privind organizarea și lupta muncitorimii.

În iulie 1896, „Lumea nouă“, aflînd despre intenția muncitorilor din Pitești de a-și organiza un club, le ura „din adîncul sufletului cea mai desăvîrșită izbîndă inițiatorilor“. Ziarul sublinia, totodată, că „muncitorimea din Pitești începe a se lumina și a înțelege că singura cale a dezrobirii ei e organizarea în partid, deosebit de partidele politice burgheze“¹¹². După o activitate propagandistică desfășurată mai multe luni de muncitorii socialiști, la 1 ianuarie 1897 a luat ființă Clubul social-democrat al muncitorilor din Pitești¹¹³. După cum se sublinia în Darea de seamă la cel de-al IV-lea Congres al P.S.D.M.R., acest Club, deși a întîmpinat nenumărate piedici din partea elementelor patronale, a avut o activitate prodigioasă în rîndul muncitorilor. Militanții din conducerea partidului au sprijinit nemijlocit munca de întărire a acestui club, care, în 1897, număra 150 de membri¹¹⁴.

Un club al muncitorilor s-a înființat și la Turnu-Măgurele. Referindu-se la constituirea lui, „Lumea nouă“ relatează că „prieteni de acolo s-au pus pe lucru pentru a se organiza temeinic. Sîmbătă, 7 decembrie 1896, într-o mare întrunire de muncitori, s-a proclamat întemeierea Clubului muncitorilor din Turnu-Măgurele“¹¹⁵. La Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R., se arată că organizația muncitorilor din Turnu-Măgurele număra 41 de membri înscriși¹¹⁶. Cu toate obstacolele puse de patroni, muncitorii din localitate veneau întotdeauna în mare număr la întrunirile convocate de Club¹¹⁷.

La Tirgu-Ocna, Clubul muncitorilor a fost întemeiat în ziua de 4 mai 1896. În moțiunea adresată cu acest prilej Consiliului general al P.S.D.M.R., se arată: „Muncitorii din urbea Tirgu-Ocna, întruniți astăzi, sîmbătă 4 mai 1896, în salonul Hotelului «Dacia», în urma cuvîntărilor rostite de prietenii noștri, am hotărît întemeierea unui club social-democrat al muncitorilor din Tirgu-Ocna, afiliat la partid. Trăiască social-democrația română“¹¹⁸. Evenimentul — scria ziarul oficial al partidului, în articolul Un nou club social-democrat — „a bucurat pe toți social-democrații cinstiți, întrucît dovedește și mai mult împuternicirea crescîndă a Partidului muncitorilor din România și răspîndirea ideilor socialiste în toate părțile țării“¹¹⁹.

La 28 aprilie 1896, a luat ființă în orașul Călărași, prin stăruința unui grup de socialiști, Clubul muncitorilor „Frăția“, care, în scurt timp, și-a lărgit sensibil rîndurile. În Darea de seamă la Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R., se arată că, în ajunul Congresului, aproximativ 200 de membri ai Clubului de aici au hotărît reorganizarea și reactivizarea acestuia¹²⁰.

La Constanța, ideile socialiste au cunoscut, în acea perioadă, o puternică răspîndire. La întrunirea muncitorească ținută în ziua de 4 decembrie 1896, participanții au hotărît să pună bazele Clubului muncitorilor.

Și în alte orașe, muncitorii erau organizați sau dezbăteau în cadrul unor întruniri problemele întemeierii de cluburi afiliate la partid. La Curtea de Argeș, de pildă, activa un grup social-democrat. În localități ca: Tecuci¹²¹, Sinaia¹²², Buș-

¹¹¹ „Lumea nouă“, anul II, nr. 489 din 10 aprilie 1896.

¹¹² „Lumea nouă“, anul II, nr. 583 din 17 iulie 1896.

¹¹³ „Lumea nouă“, anul III, nr. 769 din februarie 1897.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ „Lumea nouă“, anul III, nr. 720 din 10 decembrie 1896.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Dare de seamă la Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R.*, p. 16.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 17.

¹¹⁹ „Lumea nouă“, anul II, nr. 513 din 7 mai 1896.

¹²⁰ *Dare de seamă la Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R.*, p. 22.

¹²¹ „Lumea nouă“, anul III, nr. 724 din 14 decembrie 1896.

¹²² „Lumea nouă“, anul II, nr. 551 din 25 iulie 1896.

teni¹²³, Tirgu-Jiu¹²⁴, Hirleu¹²⁵, Rîmnicu-Sărat¹²⁶, Cîmpina¹²⁷ și altele, își desfășurau activitatea numeroși revoluționari, care au aderat la principiile social-democrației și se considerau membri ai P.S.D.M.R. Ei militau pentru promovarea ideilor socialiste, pentru cuprinderea muncitorilor din localitățile respective în rîndurile organizate ale partidului.

În toate localitățile României, organizațiile muncitorești erau unice, în ele putîndu-se înscrie oameni de diferite naționalități. Acest principiu se reflecta, dealtfel, și în statutele cluburilor muncitorilor. În articolul 2 al Statutului Clubului muncitorilor din București, se arăta că „Scopul Clubului este de a statornici frația și solidaritatea în general între toți muncitorii din țară, fără deosebire de religione, sex sau naționalitate”¹²⁸.

Într-un articol publicat în „Lumea nouă” la 14 decembrie 1896, C.Z. Buzdugan, subliniind avîntul organizării muncitorilor din România în acei ani, constată că „sîntem în drept să ne încredințăm că ideile de dezrobire au pătruns în toate părțile țării, că pretutindeni se simte nevoia de solidaritate și organizare”. El își încheia articolul cu cuvintele mobilizatoare: „Îndemn pe prietenii din orașele în care sînt cluburi și organizații socialiste să nu slăbească un singur moment munca lor pentru creșterea puterii social-democrației, întărind mereu aceste organizații existente, menite a fi aștea redute neclintite în contra exploatării din partea burgheziei internaționale”¹²⁹.

Întărirea mișcării organizate a clasei muncitoare din România a fost semnalată de o serie de ziare de orientare burghezo-democrată. Sub titlul: Societăți și cluburi socialiste, „Gazeta țărănilor” scria: „Pretutindeni la noi, în orașe, socialiștii neîncetat înființează cluburi, înființează societăți, țin conferințe de propagandă și iată-i acum înființînd la Botoșani și o școală de adulți. Pe toată ziua se înscriu noi membri, se strîng fonduri pentru mișcare, se tipăresc și se împart broșuri lucrătorilor de oraș din toată țara... Socialiștii au corespondenți energici pretutindeni, incasatori, organizatori de baluri și de serbări cîmpenești cu care măresc fondul lor de susținere și de prevedere. Socialiștii au un stat-major numeros, care zilnic se înmulțește, care are sucursalele sale prin provincie... Socialiștii au gazetă cotidiană și două foi lunare, au cluburi, au săli de întrunire, trimit delegați la Congresul de la Londra [socialist internațional]”¹³⁰.

Militanții socialiști s-au preocupat îndeaproape atît de extinderea mișcării muncitorești, de creșterea rîndurilor partidului, cît și de întărirea organizațiilor existente. Un rol important în activitatea de educare revoluționară și în cea de organizare a muncitorilor au jucat literatura de partid și presa socialistă. Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R. a pus în fața partidului problema tipăririi unei serii de broșuri cu caracter propagandistic, a căror menire era, pe de o parte, răspîndirea ideilor socialismului, iar pe de altă parte demascarea politicii claselor exploataatoare. În acest scop, P.S.D.M.R. a editat și a difuzat în Capitală și în țară numeroase broșuri, ca: Dezrobirea muncitorilor; Ce este socialismul; Tactica social-democrată; Legea minelor; Ce vor socialiștii; Programul minimal al P.S.D.M.R.; Proprietatea colectivă; Grevele; Armata permanentă; Votul obștesc; Anarhiștii și socialiștii; Săraci în haine negre; Religia și socialismul; Nihilism și socialism etc. Aceste lucrări au contribuit la luminarea maselor de muncitori asupra ideilor socialiste, ceea ce s-a reflectat nemijlocit în creșterea rîndurilor organizațiilor social-democrate.

Activitatea partidului a atras numeroase simpatii din rîndurile chiar ale personalităților democrat-burgheze. La banchetul ziarului „Lumea nouă” organizat la 3 noiembrie 1896 la sediul Clubului muncitorilor, pe lîngă o seamă de militanți de frunte ai partidului a participat și deputatul democrat Vasile Kogălniceanu, care, chemat la tribună prin ropote de aplauze, declara că nu are de fel teamă de steagul roșu, pentru că în pieptul său, ca și în pieptul tuturor luptătorilor pentru libertate,

¹²³ „Lumea nouă”, anul I, nr. 254 din 1 august 1895.

¹²⁴ „Lumea nouă”, anul I, nr. 258 din 5 august 1895.

¹²⁵ „Lumea nouă”, anul I, nr. 438 din 17 februarie 1896.

¹²⁶ „Lumea nouă”, anul II, nr. 416 din 25 ianuarie 1896.

¹²⁷ „Lumea nouă”, anul II, nr. 593 din 28 iulie 1896.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ „Lumea nouă”, anul II, nr. 634 din 10 septembrie 1896.

¹³⁰ *Ibid.*

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

Ioan Nădejde

C. Dobrogeanu-Gherea

Sofia Nădejde

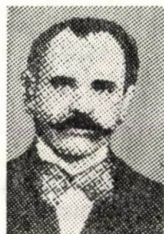
Al. Ionescu

I. T. Banghereanu

Th. V. Ficșinescu

I. Tabacovici

Iacob Țăranu

ORDINEA DE ZI A CONGRESULUI

1. Raportul Consiliului general al P.S.D.M.R. cu privire la activitatea partidului în intervalul dintre congrese (raportor : I. Nădejde).
2. Rapoarte de activitate ale cluburilor muncitorești din București, Galați, Craiova, Iași, Brăila, Ploiești, Birlad, Turnu-Măgurele, Călărași, Botoșani, Focșani, Tulcea, Pitești, Luceni (com. Stinca, jud. Iași), ale organizațiilor sindicale din București (Sindicatul lucrătorilor brutari, Societatea lucrătorilor curelari, Societatea „Nicovala” a lucrătorilor lăcătuși, Societatea „Egalitatea”

a lucrătorilor de încălțăminte, Societatea internațională a lucrătorilor cuferari, Societatea „Dezrobirea” a lucrătorilor croitori, Societatea femeilor „Ajutorul”) și Tg. Frumos (Societatea „Izbînda”), precum și ale Cercului de propagandă al studenților social-democrați și Clubului social-democrat german (ambele din București).

3. Votul universal ; tactica electorală.
4. „Lumea nouă” ; tipografia ziarului.
5. Finanțele partidului ; un nou sistem de percepere a cotizațiilor ; serate și serbări socialiste ; fondul pentru propagandă ; fondul pentru broșuri.

1897
(14 — 16 aprilie)

CONGRESUL AL IV-LEA AL P.S.D.M.R.

La congres au luat parte 75 delegați, din partea a 19 organizații politice și profesionale ale partidului, dintre care 61 reprezentanți ai cluburilor muncitorești : din București (40, plus un delegat al Clubului muncitorilor din sectorul verde al Capitalei), Galați (4), Craiova (3), Iași (3), Ploiești (3), Pitești (1), Birlad (1), Tulcea (1), Bacău (1), satul Luceni, com. Sînca, jud. Iași (1), un delegat al Clubului social-democrat german, unul al Cercului de propagandă al studenților social-democrați (ambele din București), precum și 14 reprezentanți ai unor sindicate muncitorești din Capitală : Societatea lucrătorilor curelari (2), Sindicatul lucrătorilor brutari (2), Societatea „Egalitatea” a lucrătorilor de încălziminte (3), Societatea „Dezrobirea” a lucrătorilor croitori (2), Societatea femeilor „Ajutorul” (3), Societatea internațională a lucrătorilor cuferari (1), Societatea „Nicovala” a lucrătorilor lăcătuși (1). Pe baza împuternicirilor primite de la

organizațiile locale ale partidului, a stenografei lucrărilor congresului și a altor documente s-au identificat numele următorilor 42 delegați :

BUCUREȘTI : I. Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Ionescu, Al. Georgescu, C. Z. Buzdugan, I. T. Banghereanu, I. Tabacovici, Th. V. Ficșinescu, V.G. Morțun, Tache Georgescu, Iacob Țăranu, V.I. Popovici, G. Eteneanu, Em. Fagure, C. Graur, N. Grünberg, S. Edelstein, Cristian Panaiteanu, Carol Schulder, Pascu Carovici, Micu Samuel, D. Florescu, U. Goldman, R. Scorici, C. Abales, Moise Iancu, C. Săndulescu, Albert Weismann, G. Frangopol, Iosif Ladman, C. Niculescu.

GALAȚI : M. Thanu. CRAIOVA : L. Bauch. IAȘI : Gh. Petrovici, V.I. Speranță. PLOIEȘTI : Al. G. Radovici, căpitan I. Botez, Mitică Panaiteanu. PITEȘTI : Achil Ioanide, BIRLAD : G. Florescu. BACĂU : M. Steinberg. LUCENI : Sofia Nădejde.

DELEGAȚI PARTICIPANȚI LA CONGRES

Al. Georgescu

Al. G. Radovici

C. Z. Buzdugan

V. G. Morțun

Emil D. Fagure

G. Eteneanu

Tache Georgescu

Const. Graur

6. Propaganda la orașe ; reorganizarea cluburilor întemeiate ; cluburi noi ; societăți pe bresle ; ziarul breslelor.
7. Chestia țărănească ; propaganda la sate ; sindicate și cluburi de țărani.
8. Broșuri de propagandă.
9. Agitația politică și economică ; reforme la stat și la comună ; legislația muncii ; sârbatorea internațională a muncii.
10. Chestia evreiască ; ziar și broșuri în jargon.
11. Alegerea Consiliului General (al partidului) ; viitorul congres.

CONDUCEREA LUCRĂRILOR CONGRESULUI

Președinte provizoriu (pînă la alegerea organelor de conducere) : Gh. Petrovici (țăran socialist).

Secretariat provizoriu : Achil Ioanide, Const. Graur.

Președinte ales al congresului : Sofia Nădejde.

Vicepreședinți : Iacob Țăranu, G. Eteneanu.

Secretari : Achil Ioanide, V.I. Popovici.

Consiliul General al P.S.D.M.R. ales la Congresul IV : I. Nădejde, V.G. Morțun, I.T. Banghereanu, G. Eteneanu, I.C. Atanasiu ; Comisia de control a partidului : Al. G. Radovici, căpitan I. Botez, I. Tabacovici.

bate secolul XX, pentru că e din viața revoluționarilor de la 1848. „Am ținut să vin în mijlocul dv. — declara el — să vă arăt admirația ce am pentru această mișcare de revendicare a drepturilor celor obijduiți, pentru că nicăieri nu am văzut membri mai fără interes personal, mai fără egoism ca în Partidul social-democrat. Noi, democrații, nu vom triumfa în lupta noastră decât cu sprijinul social-democrației românești. Mișcarea pentru drepturile mulțimii trebuie să se pornească de jos în sus. Clasele superioare [conducătoare] nu vor acorda nici o îmbunătățire dacă însăși clasa muncitoare nu se va mișca“. V. Kogălniceanu a ridicat paharul în sănătatea membrilor P.S.D.M.R., în sănătatea „prietenului meu Nădejde și în a colegului meu în propaganda votului universal, singura armă cu care democrația va învinge“¹³¹. La acest banchet, Cincinat Pavelescu a recitat poezia: Poeților de la „Lumea nouă“, prin care îi îndemna să cînte lupta socialistă pentru dezrobire. Th. V. Ficșinescu a evocat meritele pe care în primul rînd le are „prietenui Nădejde, în ceea ce privește organizarea și întărirea partidului, cum și asigurarea apariției ziarului „Lumea nouă“.

Dezvoltarea mișcării muncitorești din România, crearea de noi organizații ale clasei muncitoare impuneau pregătirea a noi și cît mai numeroase cadre de conducere, capabile să îndrume organizațiile politice și profesionale, masele muncitoare. De aceea, membrii Consiliului general al partidului și, cu deosebire, Ioan Nădejde, C.Z. Buzdugan, în articole publicate, ca și la diferite întruniri, chemau pe muncitori și intelectuali să adîncească permanent pregătirea politică-ideologică și să studieze temeinic și neîncetat învățătura socialismului științific, să cunoască problemele cu care se confruntau muncitorii din localitatea respectivă, pentru a fi buni conducători ai organizațiilor muncitorești, politice și profesionale. La început, după cum se știe, în mișcarea socialistă din România și, mai apoi, în P.S.D.M.R. s-au înrolat numeroși intelectuali (studenți, profesori, învățători, avocați), care au avut aportul lor în opera de propagare a ideilor socialiste. Procesul de creștere și maturizare a mișcării, de consolidare a ei a fost un proces de continuă afirmare a elementului proletar, de accentuare a rolului muncitorimii ca factorul care îi conferă acestuia adevărata sa identitate și fizionomie și care îi asigură înfăptuirea misiunii sale istorice. „Mișcarea socialistă — scria C.Z. Buzdugan în articolul Tactică și tacticianism — care va aduce dezrobirea celor asupriți, nu se poate face decât de cei care au interes s-o facă, adică de muncitori, sprijiniți de acei renegați ai clasei exploatare care nu numai că au recunoscut rațiunea de a fi a socialismului și fatalitatea transformării sociale, dar s-au dezbrăcat cu totul de omul vechi, au zdrobit și călcat în picioare lanțurile trecutului, s-au dezbrăcat de orice ambițiuni și poftă și au ridicat sincer și disciplinați steagul revendicărilor muncitorimii“¹³².

Numeroase au fost îndemnurile și chemările conducerii partidului, ca și ale muncitorilor adresate intelectualilor să i se alăture, să sprijine prin eforturi neîntrerupte mișcarea organizată socialistă, o mișcare ce tindea în mod organic la adîncirea orientării sale muncitorești și argumenta prin proba faptelor avîntul revoluționar al clasei muncitoare, vigoarea organizațiilor care se întemeiau pe elementul proletar. „Vreți o dovadă netăgăduită de trebuința pe care o simt muncitorii de organizatori, de propagandiști, de elemente culte socialiste? Uitați-vă numai la avîntul ce l-a luat organizarea muncitorilor în ultimul timp și, mai ales, de la apariția ziarului „Lumea nouă“ — scria ziarul oficial al partidului —. Uitați-vă la cluburile socialiste din Brăila, Tulcea și Turnu-Severin, întemeiate numai de muncitori, fără nici un concurs al elementelor culte socialiste, decât doar concursul ziarului partidului. Uitați-vă la organizațiile din Galați, Focșani, Iași, Hîrlău, comunele Stîncea (jud. Iași), T. Frumos, T. Ocna, Craiova și altele încă. Toate aceste organizații s-au întemeiat aproape numai de către muncitori și prin muncitori. Cît de curînd și cît de mult s-ar dezvolta aceste frumoase începuturi dacă tinerimea socialistă s-ar avînta în mișcare, dacă ar fi un număr de propagandiști care să împrăstie mereu o agitație vie în țară prin mijloacele întrunirilor, conferințelor, ale tipăririi și răspîndirii de broșuri, ale întemeierii de organizații noi! De la toate organizațiile existente mereu primim cereri de conferențieri, de propagandiști... Haide tinerime socialistă, ia o hotărîre solemnă! Muncitorii te așteaptă ca să-i luminezi și să-i organizezi. Partidul muncitorilor îți deschide brațele, vino, organizează-te însăși într-un

¹³¹ „Lumea nouă“, anul III, nr. 687 din 5 noiembrie 1896.

¹³² „Lumea nouă“, anul II, nr. 609 din 14 august 1896.

mănunchi puternic, determină un curent de cinstă în tinereimea universitară atât de lacomă de demagogism..., formează un cerc puternic de studii sociale, formează cercuri de propagandă, împrăstie-te în întreaga Capitală și formează cluburi și asociațiuni noi, du-te în țară și organizează pe muncitorul de la oraș, du luminile socialismului până la întunecoasele bordeie țărănești. E un cîmp de activitate atât de intens, atât de frumos, de nobil! Să fii sigură că muncitorii socialiști vor ști să te aprecieze, să te respecte, pe cită vreme, bineînțeles, vei lucra cinstit“¹³³.

Adresîndu-se intelectualilor socialiști, Ioan Nădejde îi chema la acțiune revoluționară practică în rîndurile maselor: „Socialiști care ați înțeles idealul și nevoile pentru care vă luptați, socialiști care nu voiți să petreceți numai în ideile socialiste, ci voiți să le faceți cunoscute și muncitorilor care stau, încă, în afară de organizarea noastră, puneți-vă pe muncă, lucrați cu energie, faceți propagandă, întemeiați cluburi în mahalale și în țară. Dacă veți întâmpina nedumeriri, dacă veți da de probleme la care nu v-ați gîndit încă sau care vă vor pune în nedumerire, ziarul și oamenii mai cîțiți ai partidului sînt gata să vă dea toate lămuririle ce le sînt și lor în putință... E nevoie de acțiune, deci la muncă, nu luați vacanță, tovarăși de idei“¹³⁴.

Este mai mult decît semnificativ că peste 200 de membri ai Clubului muncitorilor din București au adresat o scrisoare lui V.G. Morțun, prin care-l invitau să sprijine activ mișcarea muncitorilor. În nenumărate rînduri, „ne-ai spus «Muncitori, căutați să vă luminați și organizați pentru că scăparea e în miinile voastre»“, dar în această lucrare revoluționară e nevoie de multe puteri „care să tragă în aceeași direcție și cum astăzi partidul nostru trece prin niște încercări foarte grele, credem că e de datoria noastră a face apel la cei care au dat dovadă de sinceritate și hotărîre în lupta ce cu toții o ducem. De aceea, noi, membrii Partidului social-democrat (Clubul București), atât în numele nostru, cît și în interesul întregii clase astăzi apăsate, te rugăm și pe d-ta, ca și pe prietenul Diamandi, să lăsați totul la o parte și să veniți pentru ca, încurajați de faptul că vă avem între noi, să luptăm cu mai multă energie pentru desăvîrșita noastră dezrobire“¹³⁵.

Cu toate greutățile întâmpinate, unele inerente procesului de creștere, de maturizare, altele nenumăratelor vexațiuni din partea autorităților, P.S.D.M.R. s-a afirmat ca un partid revoluționar, unitar, cu o influență din ce în ce mai mare asupra muncitorilor și a altor numeroase categorii sociale, ca o reală forță politică ce lupta pentru înnoiri structurale în societatea românească de atunci. În toată perioada analizată, în România a existat un singur partid muncitoresc, revoluționar, retrăgerea unor membri, excluderea altora din organizațiile socialiste neafectînd unitatea lui deplină organizatorică, politică și ideologică.

Perioada de după Congresul al III-lea al partidului din primăvara anului 1895 s-a caracterizat în mișcarea muncitorească din România ca o perioadă în care acțiunea pentru organizarea muncitorilor s-a intensificat, înregistrînd succese remarcabile. Întărirea cluburilor muncitorilor și crearea de noi organizații politice locale ale clasei muncitoare, afirmarea P.S.D.M.R. în viața social-politică a țării au avut loc într-o permanentă și aprigă confruntare cu clasele exploatare, care căutau, sub diferite forme, inclusiv abuzul și represiunea, să împiedice înrolarea muncitorilor în frontul organizat proletar. Demni și încrezători în viitorul mișcării socialiste din România și al partidului clasei muncitoare, socialiștii au stat cu fruntea sus, au înfruntat cu argumente puternice și în mod curajos pe exponenții burgheziei. „Întrucît privește socialismul și viitorul lui în țara românească — declara deputatul socialist V.G. Morțun, de la tribuna Parlamentului — nu ne temem de nici un fel de combatere și, mai ales, de combaterea d-lui Gr. Sturdza. Ba, dimpotrivă, declar că îi sîntem recunoscători și că o luăm de un foarte bun augur. Ea trebuie să ne fie un îndemn la luptă stăruitoare, trebuie să o luăm ca o temeinică nădejde că, după scurtă vreme, și noi, apărătorii ideii socialiste, vom fi pe aceste bănci tot atât de puternici, tot atât de numeroși, cum sînt astăzi apărății ideii liberale, combătuți de dl. Gr. Sturdza la 1848“¹³⁶.

¹³³ „Lumea nouă“, anul II, nr. 543 din 6 iunie 1896.

¹³⁴ „Lumea nouă“, anul II, nr. 524 din 18 mai 1896.

¹³⁵ „Lumea nouă“, anul I, nr. 186 din 21 mai 1895. Clubul muncitorilor din București, precum și cel din Iași au adresat scrisori similare și lui G. Diamandi.

¹³⁶ „Lumea nouă“, anul II, nr. 392 din 29 decembrie 1895.

Atît prin presă, cît și la întruniri, socialiștii au adresat numeroase proteste autorităților burgheze, cerînd suspendarea măsurilor represive împotriva mișcării muncitorești. „Copiii lui Lascăr Catargiu se întrec în a ne persecuta și a ne închide propagandistii — se scria în articolul Goana împotriva socialiștilor, apărut în „Lumea nouă“ —. Zilnic, publicăm în gazetă prigonirile pornite de administrație împotriva prietenilor noștri din provincie”¹³⁷. Într-o corespondență venită la redacția ziarului „Lumea nouă“ referitoare la samavolniciile autorităților, se consemna: „Am ajuns să ne fie teamă să ieșim din casă... Cu toate acestea, noi, socialiștii, nu ne vom da înapoi, în toate părțile vom merge să facem propagandă, învingînd ticăloșia autorităților, pentru cauza noastră”¹³⁸.

Cu o mare furie se năpusteau autoritățile asupra muncitorilor străini care manifestau interes pentru mișcarea socialistă. Folosindu-se de legea expulzării, votată încă în anul 1881, guvernul arunca, uneori, peste graniță nu numai pe străini, ci și pe muncitorii români.

Profund indignată, muncitorimea s-a ridicat împotriva acestor măsuri samavolnice luate de autorități. Membrii Clubului muncitorilor din București, întruniți la 27 ianuarie 1896, au votat o moțiune prin care „protestează cu cea mai mare energie în contra expulzării unuia din tovarășii noștri din Tulcea, care nu avea altă vină decît aceea de a fi frecventat Clubul socialist din Tulcea. Ei își iau angajamentul de a lupta și mai hotărît în contra acestei mizerabile și sălbatice legi, înființată anume în contra socialiștilor și susținută de toate guvernele reacționare”¹³⁹.

Deși în Statutul P.S.D.M.R. se prevedea că fac parte din partid toți acei „care vor declara că primesc în întregime programul partidului și hotărîrile Congresului”, au fost cazuri, cu totul sporadice, cînd unii membri s-au abătut de la această prevedere. Era vorba de elemente neobișnuite cu disciplina de partid, cu morala și etica revoluționară. Muncitorii au demascat acțiunile acestora îndreptate împotriva cauzei clasei muncitoare, cerînd sancționarea și chiar excluderea lor din organizațiile muncitorești, cum a fost cazul la Craiova, Tulcea, Galați și Iași. În 1895, un număr de zece membri ai Clubului muncitorilor din Iași s-au desprins din organizația socialistă și au înjghebat, vremelnice, cercul de disidenți din jurul gazetei „Lumina”, pe motivul, chipurile, că P.S.D.M.R. nu și-ar fi întărit caracterul de clasă. În realitate, componenții acestui grup nu se împăcau cu disciplina de partid și manifestau puternice tendințe anarhiste. Alunecînd pe panta naționalismului burghez, aceștia au intenționat chiar să încropească un partid care să aducă laolaltă atît muncitori, cît și burghezi evrei, fără a înțelege că numai în cadrul partidului revoluționar al întregii muncitorimi din țară, partid întemeiat pe principiile socialismului științific, puteau fi intensificate și acțiunile pentru obținerea de drepturi politice tuturor evreilor. De remarcat că aceste elemente au înaintat Congresului socialist internațional de la Londra din 1896 un material în care-și expuneau ideile anarhiste. Intervenția promptă a lui C. Dobrogeanu-Gherea pe lîngă G. V. Plehanov, care făcea parte din Comitetul de organizare a Congresului, a făcut să nu li se dea ascultare.

În țară, muncitorii au incriminat vehement faptele și declarațiile acestor anarhiști. De pildă, la afirmația nefondată a disidenților, după care ziarul „Lumea nouă” nu ar avea un caracter socialist, un muncitor ieșean scria: „Și apoi bine, onorabililor, dacă vedeți că lipsesc articole socialiste din «Lumea nouă» de ce nu le dați dumneavoastră?”¹⁴⁰. C.D. Popovici, lucrător cizmar din Iași, într-un articol intitulat Jos masca, a denunțat caracterul mic-burghez, îngust, antisocialist al activității disidenților din jurul gazetei „Lumina”¹⁴¹. C. Ghindă din Slănic, asociindu-se poziției lui C.D. Popovici, care arătase că „v-ați mascat scopurile cu tactica pe naționalități”, califica actele disidenților ca profund dăunătoare. „Asta — remarcă el — nu e purtare social-democrată”¹⁴². Într-o moțiune specială, membrii Cercului social-

¹³⁷ „Lumea nouă”, anul I, nr. 268 din 15 august 1895.

¹³⁸ „Lumea nouă”, anul II, nr. 265 din 13 august 1895.

¹³⁹ „Lumea nouă”, anul II, nr. 421 din 30 iunie 1896.

¹⁴⁰ „Lumea nouă”, anul I, nr. 278 din 26 august 1895.

¹⁴¹ „Lumea nouă”, anul I, nr. 264 din 11 august 1895.

¹⁴² „Lumea nouă”, anul I, nr. 270 din 20 august 1895.

democrat „Unirea” din Focșani, întruniți la 13 iulie 1896, „dezaprobă purtarea acelor pretenși socialiști, care, în loc să ajute gazeta și partidul, se țin de calomnii și injurii la adresa acelor care cu adevărat se sacrifică pentru partid”¹⁴³.

În același timp, în numeroase articole publicate de „Lumea nouă”, s-a luat poziție împotriva acelor care nu se împăcau cu disciplina și programul partidului, cerându-se „respectarea hotărîrilor Congresului, care sînt lege pentru noi, altfel sîntem o adunătură de inși, și nu un partid serios”¹⁴⁴. Trebuie „să fim tari în credință și aici în România — se sublinia într-un alt articol —. Vorbele noastre găsesc ascultători tot așa de bine la orașe ca și la sate, tot așa de bine la români ca și la evrei, unguri, greci etc. Să luminăm, să organizăm, să dăm la o parte pe acei care vor să vîre șovinismul național între muncitori, să înlăturăm pe acei rătăciți care, uitînd lupta de clasă, vor să se facă aliați cu burghezimea. Să lăsăm să-și caute unde poftesc norocul acei puțini ambițioși care caută să ridice bisericește alături și în afară de partidă”¹⁴⁵. Iar în ședința ținută de Clubul muncitorilor din București la 2 septembrie 1895, muncitorul Panaiteșcu arăta că „nu trebuie să ne pară rău de cei care ne părăsesc, căci ne bucurăm cînd ne vin și nu-i cunoaștem încă, dar ne putem bucura mai mult cînd au plecat după ce i-am prea cunoscut”¹⁴⁶.

Consiliul general, ca și conducătorul de fapt al partidului, Ioan Nădejde, au chemat pe muncitori să acționeze cu o și mai mare hotărîre pentru respectarea disciplinei de partid, să acționeze în așa fel încît spiritul muncitoresc să triumfe în orice împrejurări. „Muncitorimea — remarcă Ioan Nădejde — are dreptul să ceară ca tocmai cei care au lucrat pentru formarea partidei și au făcut cu putință să se țină acele strălucite parlamente ale partidei care se cheamă congresele noastre naționale să ceară ascultare de la toți membrii partidului de hotărîrile acestor congrese”. El îndemna pe toți membrii partidului să se grăbească „a pune în lucrare hotărîrile Congresului, ca să poată astfel și Consiliul general să facă tot ce i s-a impus. Pe de altă parte, muncitorii, odată ce sînt hotărîți a face să li se respecte voința, să caute a pune cluburile din țară în toate privințele în poziție de a putea controla cu tot dreptul organizarea centrală. Nu sînt multe luni pînă la Congres, deci să fie cu toții în curent pentru a putea lua parte la alegeri de delegați, să dezbată de pe acuma și să comunice Consiliului general dorințele ce le-ar avea...”¹⁴⁷.

La 5 martie 1897, sub titlul Congresul nostru, C. Z. Buzdugan anunța oficial, în „Lumea nouă”, că cel de-al IV-lea Congres al partidului se va ține în București, în zilele de 14, 15 și 16 aprilie. Congresul — sublinia C. Z. Buzdugan — „e de cea mai mare însemnătate pentru bunul mers al mișcării socialiste în țara noastră. Numeroase chestiuni așteaptă să fie dezbătute înaintea lui, chestiuni de cel mai mare interes, între care e deajuns să amintim, deocamdată, chestiunea ziarului zilnic al partidului, chestiunea țărănească, chestia unei organizări serioase a cluburilor și societăților afiliate la partid, chestia lătirii propagandei și organizării socialiste și o sumă de altele tot atît de însemnate. De aceea, facem un călduros apel către toți prietenii care se interesează de propășirea mișcării să înceapă a expune, a discuta prin acest ziar propunerile și părerile lor în diferitele chestiuni ce va trebui să se aducă înaintea Congresului”.

În ziarul oficial al partidului, a fost anunțată ordinea de zi provizorie a Congresului: „Chestiunea țărănească; Chestiunea evreiască; Tactica față de partidele burgheze; Chestia unei organizări mai sistematice a partidului și propagandei; Chestia tipografiei și presei; Organizarea pe bresle; Politica externă a partidului”¹⁴⁸. Este de remarcat că această ordine de zi provizorie a fost anunțată în toate numerele ziarului care au apărut pînă la deschiderea lucrărilor Congresului.

La 15 aprilie 1897, în Sala „Hugo” din Capitală s-au deschis lucrările celui de-al IV-lea Congres al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România,

¹⁴³ „Lumea nouă”, anul I, nr. 282 din 2 septembrie 1895.

¹⁴⁴ „Lumea nouă”, anul II, nr. 584 din 18 iulie 1896.

¹⁴⁵ „Lumea nouă”, anul I, nr. 200 din 8 septembrie 1895.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ „Lumea nouă”, anul II, nr. 745 din 22 septembrie 1896.

¹⁴⁸ „Lumea nouă”, anul III, nr. 805 din 14 martie 1897.

avind o ordine de zi destul de încărcată : 1. Raportul Consiliului general ; 2. Votul universal ; tactica electorală ; 3. „Lumea nouă“ ; tipografia ziarului ; 4. Finanțele partidului ; un nou sistem de percepere a cotizațiilor ; serate și serbări socialiste ; fondul pentru propagandă ; fondul pentru broșuri ; 5. Propaganda la orașe ; reorganizarea cluburilor întemeiate ; cluburi noi ; societăți pe bresle ; sindicatul breslelor ; ziarul breslelor ; 6. Chestia țărănească ; propaganda la sate ; syndicate și cluburi de țărani ; 7. Broșuri de propagandă ; 8. Agitația politică și economică ; reforme la sat și la comună ; legislația muncii ; sărbătoarea internațională a muncii ; 9. Chestia evreiască ; ziar și broșură în jargon ; 10. Alegerea Consiliului general ; viitorul congres ¹⁴⁹.

Pentru prima dată în istoria P.S.D.M.R., tot mai numeroși delegați la Congres erau din rândurile muncitorilor, ceea ce a avut o deosebită importanță. Privitor la aceasta, „Lumea nouă“ scria : „Dacă pînă acuma am avut congrese cu delegați culți și buni pricepători ai socialismului, n-am avut, însă, niciodată un element muncitor atît de numeros și atît de conștient. Faptul că în congrese pătrunde acest element, faptul că prin acest chip participă direct la discutarea chestiilor care-l privesc și că, prin urmare, își poate spune singur durerile și căuta leacurile nu-i lipsit de importanță pentru dezvoltarea socialismului românesc“ ¹⁵⁰.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de Ioan Nădejde. După ce participanții au votat ca președinte provizoriu pe Gh. Petrovici (Iași) și după verificarea mandatelor, a fost ales Biroul definitiv al Congresului, format din : Sofia Nădejde — președinte ; Iacob Țăranu și G. Eteneanu — vicepreședinți ; Achil Ioanide și V. I. Popovici — secretari.

Congresul s-a declarat constituit cu 76 de delegați, reprezentînd 21 de organizații din cele 35 afiliate la partid *. Au luat parte și femei, delegate ale unor organizații muncitorești ¹⁵¹.

Problemele referitoare la situația internă a partidului au fost larg dezbătute la Congres. Subliniindu-se creșterea numărului membrilor P.S.D.M.R., s-a arătat că cele 35 de organizații afiliate la partid numărau aproximativ 6 000 de membri înscrși ¹⁵².

Printre hotărîrile de natură organizatorică adoptate de Congres, s-a aflat și acea referitoare la înființarea unei Comisii de control financiar, alcătuite din trei membri, care să controleze, oricînd va crede de cuviință, veniturile și cheltuielile partidului și ale organizațiilor afiliate la partid ¹⁵³. Crearea, pentru prima oară, a unei comisii de control a P.S.D.M.R. a reprezentat un pas însemnat spre întărirea partidului, dar, așa cum rezulta din rezoluția în problemă, această Comisie își mărginea activitatea la aspecte de ordin financiar.

În problema reorganizării cluburilor muncitorilor, au luat cuvîntul mai mulți delegați. Ioan Nădejde a apreciat că, la Clubul central din Capitală, s-au făcut „diferite experiențe“ și s-a ajuns la convingerea că „e destul de bine organizat“ ¹⁵⁴. El a adus la cunoștință că din Telega au venit țărani care vor să-și întemeieze un club și au cerut lămuriri în problemă. „Dacă vom avea sute de mici organizații socialiste în jurul cărora să se strîngă toți muncitorii din acele locuri — spunea I. Nădejde —, am putea oricînd să depunem la Cameră petițiuni prin care să se ceară repausul de duminică complet, votul universal și alte revendicări social-democratice“ ¹⁵⁵. V. G. Morțun a abordat problema pregătirii cadrelor socialiste, propunînd „să se facă un

¹⁴⁹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 481.

¹⁵⁰ „Lumea nouă“, anul III, nr. 831 din 17 aprilie 1897.

* Au fost reprezentate cluburile muncitorilor din 13 orașe, precum și 10 societăți profesionale afiliate la partid. Au participat delegați din București, Galați, Craiova, Brăila, Iași, Ploiești, Bîrlad, Turnu-Măgurele, Călărași, Focșani, Botoșani, Tulcea, Pitești. Se remarcă, așadar prezența de delegați din cinci cluburi noi, și anume : Turnu Măgurele, Călărași, Focșani, Tulcea, Pitești. Demn de reliefat este faptul că la acest Congres a fost reprezentat și un club țărănesc : Clubul socialist din satul Luceni, comuna Stîncă, județul Iași.

¹⁵¹ „Lumea nouă“, anul III, nr. 833 din 19 aprilie 1897.

¹⁵² „Lumea nouă“, anul III, nr. 832 din 18 aprilie 1897.

¹⁵³ „Lumea nouă“, anul III, nr. 819 din 1 aprilie 1897.

¹⁵⁴ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 507.

¹⁵⁵ Ibidem, p. 508.

curs de economie politică, de istorie și de tot ce se crede că e absolut necesar pentru un bun propagandist, căci numai așa ne vom putea fâli că avem oameni care pricep socialismul, care sînt în stare să conducă orice organizație, oricînd vreo grupare socialistă ar cere”¹⁵⁶.

Congresul a votat o propunere în domeniul organizării de noi cluburi ale muncitorilor. „Toate organizațiile și cluburile ce se vor înființa — se arăta în acest document — numai atunci vor fi recunoscute ca afiliate la partid cînd vor trimite un proces-verbal iscălit de membrii ce îl formează și de delegatul special trimis de Consiliul general al partidului pentru această organizare. Aceste procese să se publice în ziarul oficial al partidului. De asemenea, rapoartele generale ale cluburilor de muncitori din țară să se facă la 1 martie — anul de încheiere al socotelilor, precum și al cărților de membru”¹⁵⁷.

Totodată, Congresul a adoptat o propunere prin care „Societățile afiliate la partid cu sediul în vreun club să fie datoare a vărsa la casa partidului o cotizație de 10% din venitul lor brut, iar societățile afiliate la partid care au sediul deosebit de cluburi vor vărsa cel puțin 5% din venitul lor brut”¹⁵⁸.

C. Z. Buzdugan, ca secretar al Consiliului general al partidului și care, prin legăturile strînse pe care le avea, cunoștea situația organizațiilor locale, a depus spre discutare Congresului un proiect de propuneri privind organizarea interioară a partidului. Din lipsă de timp, după cum relatează „Lumea nouă”, dezbaterile acestor propuneri a fost amînate pentru congresul următor.

Importante hotărîri a luat Congresul și în celelalte probleme aflate pe ordinea de zi: organizarea țărănimii; editarea și difuzarea literaturii socialiste; propaganda socialistă în rîndurile muncitorilor; gazeta partidului; votul universal; problema tipografiei; editarea unui ziar socialist în limba idîș. În ceea ce privește problema votului universal, la propunerea lui Ioan Nădejde Congresul a adoptat modificarea Programului partidului după cum urmează: „1. Votul universal tuturor cetățenilor de la 20 de ani în sus; 2. Drepturi politice pentru toți supușii români de alte naționalități născuți în țară și care au împlinit cererea legii de recrutare; 3. Drepturi politice pentru femei”¹⁵⁹.

Congresul a ales noul Consiliu general și Comisia de control. În Consiliul general au fost aleși V. Gh. Morțun (58 de voturi), Ioan Nădejde (58 de voturi), I. Th. Banghereanu (53 de voturi), G. Eteneanu (43 de voturi), I. C. Atanasiu (33 de voturi). În Comisia de control au fost aleși Al. G. Radovici, Căpitan Botez și I. Tabacovici.

La încheierea lucrărilor, a luat cuvîntul președinta Congresului, Sofia Nădejde, care a îndemnat la sporirea eforturilor tuturor delegaților pentru punerea în practică a celor hotărîte: „Acum, cînd Congresul și-a isprăvit lucrările sale, acum, cînd delegații Congresului al IV-lea pot zice cu fală că lucrările lor au fost spornice și dătătoare de lumină, acum cu toții trebuie să ne hotărîm a lupta cu bărbăție pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrilor acestui Congres, care a încheiat dragostea frățască între toți membrii Partidului social-democrat din România. Să luăm ca pildă dragostea și hărnicia cu care am lucrat în acest Congres și să împrăștiem fără preget adevărurile socialiste între muncitori, să chemăm la o viață nouă, la o lume nouă pe cei dezmoșteniți. Și la viitorul Congres să ne înfățișăm mindri de faptele noastre și mulțumiți că ne-am făcut datoria”¹⁶⁰.

V. I. Popovici, unul dintre cei doi secretari ai Biroului definitiv al Congresului, a citit următoarea moțiune depusă de un grup de delegați la Birou: „Congresul, în unanimitate, mulțumește fostului Consiliu general pentru stăruința, dragostea și devotamentul cu care a răspuns la însărcinarea ce i s-a dat. De asemenea, Congresul se simte dator să mulțumească prietenului V. G. Morțun, reprezentantul nos-

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 508—509.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 509—510.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 510.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 512. În Programul P.S.D.M.R. adoptat la Congresul din 1893 acest punct fusese formulat astfel: „1. Vot universal egal și direct pentru toți supușii României ce au trecut vîrsta de 20 de ani, fără deosebire de sex, de religie și de rasă” (*Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 57).

¹⁶⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 517.

tru în Parlamentul țării, care a apărut cu atîta abnegație, devotament și energie interesele muncitorimii cu ocazia răspunsului la mesajul tronului, cerind introducerea votului universal și cu ocazia răspunsului dat în chestia Casei rurale. Întreg Congresul dăm cu cea mai mare dragoste și bucurie un vot de încredere și strigăm cu convingere și entuziasm : trăiască Morțun, Nădejde, Radovici și toți ceilalți prieteni din fostul și viitorul Consiliu general, care au contribuit și vor contribui la propășirea Partidului social-democrat din România !”¹⁶¹.

După Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R., cluburile muncitorilor s-au întărit, ceea ce s-a vădit și în componența noilor comitete executive alese. Dealtfel, încă de la înființarea lor, cluburile își alegeau, anual, un comitet care conducea acțiunile muncitorilor în lupta lor de zi cu zi, folosind variate metode. Atenția muncitorilor din întreaga țară era îndreptată spre Clubul muncitorilor din București, care ajunsese la 1400 de membri înscriși. În unele localități, au luat ființă noi cluburi ale muncitorilor. Astfel, la sfîrșitul lunii aprilie 1897, a fost constituit Clubul muncitorilor din Sulina. La 1 aprilie 1897, a avut loc aici o întrunire la care a fost prezentat și dezbătut programul socialist și s-a discutat despre solidaritatea revoluționară internațională a clasei muncitoare din țara noastră. La întrunirea care s-a ținut cîteva zile mai tîrziu și la care au participat circa 150 de muncitori, s-a hotărît întemeierea clubului și afilierea lui la partidul muncitorilor. Tot atunci, s-a votat adeziunea la Statutul-model al Clubului muncitorilor și s-a ales Comitetul executiv al Clubului¹⁶². Încercînd să înăbușe organizarea muncitorilor, autoritățile au ordonat ca membrii Comitetului să fie arestați. Totodată, poliția a confiscat documentele Clubului. Cu toate acestea, mișcarea socialistă a continuat să se dezvolte în orașul Sulina.

În Pitești, peste 30 de muncitori s-au întrunit, la 26 octombrie 1897, și au hotărît reorganizarea Clubului lor. În decembrie 1897, s-a reorganizat Clubul muncitorilor din Birlad, al cărui casier a fost ales I. C. Frimu¹⁶³. La 23 noiembrie 1897, s-a înființat Clubul muncitorilor din Constanța¹⁶⁴, iar la 1 ianuarie 1898 s-a reorganizat Clubul din Giurgiu¹⁶⁵. „Lumea nouă” anunța, la 26 iunie 1897, că Clubul muncitorilor din Bacău s-a afiliat la P.S.D.M.R. Un rezultat imediat al înființării Clubului în această localitate a fost și constituirea breslei croitorilor. „Lumea nouă” făcea cunoscut, totodată, că, la Bacău, tăbăcarii acționau pentru organizarea lor profesională¹⁶⁶. Și muncitorii din Tîrgu-Jiu au întreprins o seamă de acțiuni în vederea înființării unui club al muncitorilor. Dintr-o corespondență trimisă ziarului „Lumea nouă” aflăm că adepții ideilor socialiste din oraș erau hotărîți să organizeze acest club cît mai curînd¹⁶⁷. La Galați și Brăila, cluburile muncitorilor au devenit și mai puternice.

Vechiul Club al muncitorilor din București, ca și organul oficial de presă al P.S.D.M.R., „Lumea nouă”, au depus o tot mai viguroasă activitate de unire a rîndurilor muncitorilor în vederea întăririi partidului. Această activitate a cunoscut succese care pun în evidență conștiința de clasă crescîndă a muncitorilor din București și din întreaga țară. În același timp, Darea de seamă asupra activității pe anul 1897—1898 constata că Clubul „n-a făcut atît cît trebuia să facă. Era necesar — o recunoaștem — ca să ne îngrijim de propaganda în afară de sala Clubului, trebuia să continuăm cu ajutorarea și cu crearea de noi cluburi socialiste prin diferite cartiere de muncitori, ar fi trebuit chiar să scoatem pe cheltuiala noastră broșuri de propagandă, de care avem atîta nevoie, dar nu ne-au ajutat în această operă nici mijloacele bănești și nici activitatea propagandiștilor noștri”¹⁶⁸.

În respectiva perioadă, un accent tot mai mare a fost pus pe problemele vizînd întărirea laturii politice a activității partidului. Ioan Nădejde, în articolul : Lupta politică, publicat la sfîrșitul anului 1897, conchidea că, „Alături cu mișcarea de organizare pentru lupta economică, trebuie să urmeze cu cea mai mare energie lupta politică. Numai astfel vom ajunge să fim o putere de care să se țină seama cu tot dinadinsul. Nu numai la ocazii solemne, dar chiar la facerea legilor ocrotitoare

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 518.

¹⁶² „Lumea nouă”, anul III, nr. 840 din 29 aprilie 1897. Comitetul executiv era format din Ionică Secăreanu, Artium Calus și Ivanof Trogim ; casier provizoriu a fost ales Ionică Secăreanu, iar secretar provizoriu Sterian.

¹⁶³ „Lumea nouă”, anul III, nr. 988 din 30 octombrie 1897.

¹⁶⁴ „Lumea nouă”, anul I, nr. 1018 din 6 decembrie 1897.

¹⁶⁵ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1021 din 10 decembrie 1897.

¹⁶⁶ „Lumea nouă”, anul I, nr. 1012 din 29 noiembrie 1897.

¹⁶⁷ „Lumea nouă”, anul III, nr. 912 din 28 iulie 1897.

¹⁶⁸ *Darea de seamă a Clubului muncitorilor din București pe anul 1897—1898*,

pentru muncitori”¹⁶⁹. Iar în articolul : Sfirșit de veac, I. Nădejde cerea „să fim la înălțimea împrejurărilor, să lucrăm fără odihnă pentru a întemeia în țara aceasta un partid social-democrat puternic”¹⁷⁰.

Pentru dezvoltarea activității organizațiilor socialiste, Th. V. Ficșinescu sugera deschiderea în pagina întâi a ziarului „Lumea nouă” a unei rubrici intitulată Organizațiile noastre, în care „să se răspundă la toate întrebările tovarășilor din țară” și să se dea sfaturile și îndrumările necesare. „Orice neînțelegeri între membrii unui club sau ai unei societăți, neînțelegeri de natură a primejdii existenței sau buna stare a organizației, să fie comunicate însărcinatului de la redacție, și el, cu sfatul celor mai bătrâni și mai înțelepți conducători ai noștri, va spune cum e bine de urmat. Orice nepricepere a socialismului, foarte firească la niște tovarăși începători, va fi înlăturată prin acest mijloc. Nici patimi, nici părtiniri, singurul lor interes va fi propășirea organizațiilor, lămurirea muncitorilor, mărirea partidului”¹⁷¹.

Începând cu numărul din 24 martie 1898, în „Lumea nouă” a apărut rubrica propusă, unde, număr de număr, s-au dat răspunsuri și s-au adus clarificări la o seamă de probleme ridicate de muncitori. Astfel, sub titlul : Încredere în sine, se răspundea muncitorilor din Brăila, care erau chemați „să lupte fără sfială, să facă întruniri cât mai multe, să adere cât mai mulți la ideile socialiste...”¹⁷². La aceeași rubrică, „Lumea nouă” îndemna pe muncitorii din Turnu-Severin la întărirea activității socialiste : „Nu, muncitori severineni, n-aveți dreptul să fiți descurajați și nici să priviți cu amărăciune la progresele altor cluburi și societăți... Haideti, tovarăși din Tr. Severin, partidul muncitorilor vă întinde mina. Ridicați-vă și faceți să filfie liber drapelul Clubului vostru”¹⁷³.

În primăvara anului 1897, în viața politică a țării s-a petrecut un eveniment care a atras atenția socialiștilor români. Din vechiul Partid național-liberal s-a desprins o aripă democratică, în frunte cu P. S. Aurelian, P. Grădișteanu ș.a., care s-au constituit într-o grupare politică separată. Ajunsă la guvernarea țării, această grupare a venit cu o seamă de legi care au contribuit la dezvoltarea țării și la o anume ușurare a situației maselor de la orașe și sate. Este vorba de proiectul de lege privind Casa Rurală, de legiferare a repausului duminical (deși un complet), de crearea unei Comisii pentru modificarea legii comunale și județene, prin care se urmărea introducerea Colegiului unic, în locul celor trei existente etc. Afirmarea grupării politice liberal-democrate a fost de natură să contribuie la întărirea curentului general-democratic în țară promovat cu consecvență de Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România. Orientarea spre stînga a unor membri ai Partidului național-liberal a fost sesizată și apreciată cu satisfacție de către fruntașii P.S.D.M.R. Într-un articol intitulat : Lupta democrației, C. Z. Buzdugan sublinia că constituirea democrației liberale românești, care „s-a desprins, în sfîrșit, de reacțiunea liberală”, dovedește că „există în țara aceasta un puternic curent democratic, că noi pături sociale încep să iasă la iveală cu noi revendicări de făcut. Astăzi, socialismul nu mai e o plantă exotică, astăzi reformele începute de noi nu mai sînt utopii. Astăzi, se recunoaște de către toți oamenii politici gînditori existența și dreptul la existență al unui partid care reprezintă interesele și revendicările imensei populațiuni muncitoare : Partidul social-democrat. Un vînt puternic de democrație se ridică, și cu atît mai puternic cu cît noile pături sociale care tind la viața politică sînt mai numeroase. Vremea despotismului, oligarhiilor va ajunge, de sfîrșit”¹⁷⁴.

Reține interesul faptul că, în afară de reformele amintite, liderii noii grupări recunoșteau și afirmau public justiția și necesitatea curentului social-democratic muncitoresc în România, cu care își propuneau să colaboreze strîns. „Noi — declara P. Grădișteanu la o întrunire a liberal-democraților, ținută în Sala „Dacia”, la care a fost invitat și deputatul socialist V. G. Morțun — sîntem partid de progres. Trebuie să ne adresăm și păturilor noi, să le chemăm la viață, nu putem rămîne locului, trebuie să ne adaptăm de ideile noi care azi frămîntă o lume întreagă, trebuie chiar cu riscul de a ne numi cum vor voi, noi să dăm mina de ajutor tineretului, căci entuziasmul lor, ideile lor vor aduce bine clasei muncitoare de la țară și muncitorilor de la orașe. Despre mine, d-lor, nici nu mă tem, chiar de mi s-ar spune că sînt socialist, da, socialist, să recunosc că multe forme, multe din ideile socialiste sînt idei bune, sănătoase,

¹⁶⁹ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 035 din 24 decembrie 1897.

¹⁷⁰ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 054 din 20 ianuarie 1898.

¹⁷¹ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 106 din 24 martie 1898.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 115 din 4 aprilie 1898.

¹⁷⁴ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 101 din 18 martie 1898.

pe care noi ca oameni de progres, care nu trăim în întuneric, trebuie să ni le apropiem și să trăim pentru triumful lor”¹⁷⁵.

Luind cuvîntul, V. G. Morțun a mulțumit pentru aprecierile la adresa social-democrației și a calificat ca pozitive, înaintate orientările politice ale aripii democratice a Partidului național-liberal, criticînd vehement concepțiile retrograde ale celei conservatoare. În încheiere, Morțun a declarat: „Aceasta mă face să-mi dau cuvîntul că voi lupta pînă în pinzele albe alături cu liberalii-democrați, pentru curcerea reformelor trebuitoare poporului nostru. Trebuie să ridicăm țărănimea și muncitorimea orășenească, să-i dăm drepturi politice, să-i dăm votul universal”¹⁷⁶. Firește, o atare colaborare nu era concepută de conducerea P.S.D.M.R. ca o subordonare a partidului muncitorilor grupării democratice liberale. Într-un amplu articol intitulat Conservatorii, liberalii și noi, Ioan Nădejde, analizînd de pe pozițiile intereselor clasei muncitoare raporturile dintre partidul muncitorilor și noua grupare democrat-liberală și, în general, situația politică din țară, arăta că „noi, social-democrații, nu trebuie să ne legănăm cu credința că neapărat liberalii disidenți au să formeze o stîngă liberală și au să ne dea votul universal și alte reforme. Trebuie să ne organizăm noi înșine în partid de luptă economică, în bresle, și în partid de luptă politică, pe secții politice ale cluburilor, pentru aceasta trebuie să avem în vedere că puterea partidului o formează muncitorii conștienți, care citesc și caută să se lumineze”¹⁷⁷.

Amintind că nu peste multă vreme va începe în Capitală Congresul al V-lea al P.S.D.M.R., Ioan Nădejde făcea o serie de considerații în legătură cu problemele mari pe care le va dezbate acesta. În privința tacticii generale a partidului, remarcă Nădejde, „Congresul n-are ce hotări mai nimic, această tactică a fost bine definită de celelalte congrese și experiența de pînă acum ne-a dovedit aceasta”. Dacă congresele anterioare au votat o serie de rezoluții bune, folositoare pentru propășirea ideilor noastre — spunea I. Nădejde —, dacă „am rezolvat pe hîrtie minunat de bine chestia țărănească, chestia evreiască, breslele, chestia gazetei partidului, chestia propășirii cluburilor din țară și altele alte chestiuni, congresele trecute n-au putut să ajungă la conștiința mijloacelor practice și imediate pentru ca toate aceste rezoluțiuni, așa de minunate, să devie realități. Să mergem la țară, spun unii prieteni. Să mergem, dar cum? Să ne interesăm de înflorirea breslelor. Să ne interesăm, dar cum? Să facem din gazeta partidului o gazetă care să fie în mîna fiecărui muncitor! Să facem, dar cum? La acest cum, cheia întregii dezvoltări a partidului nostru, trecutele congrese n-au putut răspunde decît foarte nehotărît, de abia dacă s-au îngăimat cîteva fraze fără temelie practică. De cele mai multe ori, ne-am mărginit la parabola cu grăunțul de muștar și la sentința: Voiește și vei putea! și în vreme ce în alte țări socialiștii se chemau să analizeze împrejurările în care trăiesc, pentru ca din aceste împrejurări să scoată învățături care să le aducă imediate foloase, noi ne-am pierdut în vorbe frumoase cu visuri minunate și ne-am închipuit că dacă vom spune muncitorilor «vroiți și vă veți dezrobi» ei au să și voiască. Am zis că congresele trecute n-au putut să facă mai mult decît au făcut și am zis un adevăr. N-au putut pentru că atît delegații breslelor, cît și delegații cluburilor din țară nu și-au dat osteneala să studieze împrejurările în care trăiesc colegii lor, nu s-au întrebat cum s-ar putea face ca «Lumea nouă» să fie citită de toți tovarășii lor, nu s-au gîndit la un mijloc prin care toți muncitorii cu drepturi politice să fie înscrși în listele electorale, nu s-au întrebat cum s-ar putea răzbi la sate, n-au făcut nimic din toate acestea. Au venit la Congres, și cum au venit așa s-au dus: nelămuriți. Ei bine, Congresul acesta va avea marele rol ca să răspundă la toate nevoile imediate ale organizațiilor de muncitori. Dar pentru aceasta e nevoie ca delegații să vină cu sacul plin și să gîndească de mai înainte la toate și în Congres să nu tacă molcom”¹⁷⁸. Tot asemenea, Th. V. Ficșinescu, în articolul: Pentru Congres, considera că o dezbateră calmă și înțeleaptă, un mod înalt de a trata chestiunile „vor aduce rezultate admirabile pentru propășirea ideilor socialiste”¹⁷⁹. Într-un alt articol, intitulat: Congresul, același autor aprecia că „pe tărîmul propagandei, anul acesta a fost un an bun... am făcut, totuși, destul pentru ca ideile noastre să intereseze aproape întreaga organizație politică și întreg stratul muncitorilor industriali. Dovada cea mai bună despre acest lucru o avem în Capitală, unde aproape că nu există societate de muncitori care să nu aibă în fruntea sa un Comitet format din socialiști și că mai toate societățile

¹⁷⁵ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 100 din 17 martie 1898.

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 109 din 23 martie 1898.

¹⁷⁸ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 107 din 25 martie 1898.

¹⁷⁹ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1 110 din 29 martie 1898.

muncitoare sînt afiliate la partid¹⁸⁰. Intrucît asociațiile profesionale aveau statut de afiliate la partid, raport care nu era înțeles pe deplin, Th. V. Ficșinescu făcea propunerea de a se stringe cit mai mult legăturile dintre breslele afiliate și partidul muncitorilor, sugerînd chiar ideea că „Trebuie să le facem una cu partidul, atît din punct de vedere al propagandei, cit și din punct de vedere al organizării“.

La 29 martie 1898, s-a anunțat că cel de-al V-lea Congres al partidului își va desfășura lucrările în zilele de 7—9 aprilie 1898 și, totodată, a fost publicată ordinea de zi provizorie : „1. Chestia reorganizării electorale a partidului ; 2. Finanțele partidului ; 3. Chestia reorganizării localelor de muncitori ; 4. Chestia propagandei socialiste la sate ; 5. Chestia internaționalismului partidului nostru ; 6. Ziarul, tipografia și broșurile partidului și alte chestiuni care vor veni în discuție“¹⁸¹.

La acest Congres au participat doar 46 de delegați din numai cîteva localități (dintre aceștia, 23 erau din București). Sala era împodobită cu drapele roșii și cu portretele lui Karl Marx, Friedrich Engels, F. Lassalle, A. Bebel, W. Liebknecht, C. Dobrogeanu-Gherea, V. G. Morțun, I. Nădejde. Președinte al Congresului a fost ales I. C. Atanasiu, vicepreședinte Iacob Țăranu, iar secretari V. I. Popovici, Achil Ioanide, Ștefan Petică și V. I. Prenta. Din darea de seamă prezentată de Ioan Nădejde, rezulta că, în anul 1897, partidul a înregistrat unele succese. Membrii Consiliului general aleși la Congresul precedent și-au împărțit misiunile și au hotărît să se întrunească numai atunci cînd se ivea o problemă mai însemnată. Printr-un proces-verbal, s-a încredințat lui V. G. Morțun conducerea politică a partidului, lui I. Nădejde și I. Th. Banghereanu administrația ziarului și a partidului, lui I. C. Atanasiu îndrumarea cluburilor din Brăila, Galați și Tulcea, iar lui G. Eteneanu i s-a dat însărcinarea de a organiza bresle în Capitală. Raportul aducea elogii activității partidului pe linia participării la viața electorală a țării. Pe plan politic, el a prezentat activitatea bogată a deputatului socialist V. G. Morțun, relevînd că dacă în anul 1895 în Parlamentul țării, alături de deputatul socialist erau numai 10 semnaturi pentru votul universal, în 1896 erau 39, iar în 1897 un număr de 45 de deputați au cerut votul universal.

În cuvîntul lor, numeroși delegați au exprimat serioase rezerve față de activitatea politică a deputatului V. G. Morțun și s-au pronunțat ferm pentru discutarea și luarea de măsuri în vederea întăririi organizațiilor muncitorești existente și pentru crearea de noi organizații, care să ducă la consolidarea partidului. Al. Ionescu, de pildă, observa că „procedul întrebuițat de Morțun, de a se pune bine pe lingă deputații burgheziei, nu e decît un platonism. Burghezimea nu e așa de proastă încît să se ademenească lesne în urma unui discurs frumos, căci ea știe să-și apere prerogativele. Prin semnăturile puse pe amendamentele lui Morțun și numai prin petițiuni la Cameră nu se poate căpăta votul universal. Ne trebuie o organizație puternică de muncitori. Burghezia nu ne va da votul universal decît în urma unei organizații puternice muncitoare care să facă presiune asupra clasei stăpînitore“¹⁸².

Congresul a dat la iveală o anumită stare de nemulțumire care domnea în rîndurile muncitorilor față de lipsurile conducerii partidului în munca de organizare și de întărire a cluburilor muncitorilor și a asociațiilor profesionale. Aproape toți reprezentanții cluburilor prezenți la Congres au criticat insuficientul sprijin dat de Consiliul general al partidului organizării și consolidării asociațiilor profesionale și cluburilor muncitorilor. Combătînd orientarea îndreptată cu precădere spre tactica electorală, Al. Ionescu sublinia că se impunea, în primul rînd, organizarea temeinică a muncitorilor, pentru a obține prin lupta organizată satisfacerea cererilor lor economice și politice. El îndemna ca „toate forțele noastre să fie desfășurate pentru organizarea temeinică a clasei muncitoare“¹⁸³.

Discuțiile prelungite care au avut loc la începutul lucrărilor Congresului pe marginea unor chestiuni personale a stîrnit protestul delegaților organizațiilor muncitorești. În intervenția sa, I. C. Frimu declara : „Noi am venit aici ca să ne luminăm și să ducem o veste bună și mintuitoare acelor care ne-au ales delegați la acest Congres“¹⁸⁴. Ca urmare a acestei intervenții, s-a trecut la definitivarea ordinii de zi a lucrărilor Congresului.

¹⁸⁰ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1 116 din 5 aprilie 1898.

¹⁸¹ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1 110 din 29 martie 1898.

¹⁸² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 561.

¹⁸³ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1 117 din 9 aprilie 1898.

¹⁸⁴ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1 118 din 10 aprilie 1898.

Primul punct la ordinea de zi a fost : Organizarea și tactica electorală a Partidului social-democrat. Ioan Nădejde a declarat următoarele în legătură cu aceste probleme : „Sub cuvînt că avem un sistem electoral mizerabil, n-am luat pînă acum parte, pe cît ar fi trebuit, la alegerile de la Colegiul al treilea. Cred, însă, că tactica asta a fost greșită. De ce nu ne-am amesteca în alegeri, de ce n-am face agitații prin delegați, cînd știm bine că, în trecut, am avut o mulțime de inși care au votat pentru noi ? Ar trebui să ne amestecăm în alegeri orișunde, pentru a vedea și cunoaște numărul voturilor noastre și a arăta celorlalte partide că, cu toate birfelile lor, începem să devenim o putere. Astfel numai se va ține socoteală de noi. La sate, în Consiliul comunal, e vot obștesc, și dacă unii din noi ar arăta țăranilor cît folos le poate aduce cucerirea comunei, aceștia ar lua parte la alegeri. Protivnicii noștri ne-au adus de multe ori ca argument faptul că țăranii nu s-au folosit și nu se folosesc de votul universal de la comună. Cu toate acestea, s-au făcut încercări în unele sate din Moldova, și încercările au dat rezultate foarte frumoase. Muncitorii își făceau prin asta un fel de educație politică, care avea să le slujească mult mai tîrziu. Același lucru s-ar putea face și acum ; datoria noastră e să începem cu putere activitatea electorală pentru ca să știm cum să ne folosim de votul universal, cînd îl vom avea. E drept că lupta politică are și părți rele, dar e netăgăduit că are multe părți bune — și de acestea trebuie să ne folosim și să le întrebuițăm pentru triumful cauzei noastre. În privința asta sînt de părere că în anumite împrejurări trebuie să ne unim cu grupurile politice mai înaintate. Mai e altceva : de cîva timp s-au ivit oarecari neînțelegeri în Clubul din Capitală. În urma acestor neînțelegeri și pentru a le înlătura pe viitor, e bine să înființăm pe lîngă fiecare club cîte o secție electorală”¹⁸⁵.

Congresul a votat o moțiune prin care se mulțumea celor 45 de deputați democrați care au votat în Parlament amendamentul lui V. G. Morțun în legătură cu introducerea votului universal.*

La dezbaterile problemei privind Reorganizarea societăților profesionale, Ioan Nădejde a declarat : „Nu eu voi fi acela care să neg importanța organizării pe bresle a muncitorimii. Însă nu se poate despărți lupta economică de lupta politică... Trebuie dusă lupta politică mină în mină cu lupta economică. În București, însă, sînt societăți pe bresle care nu vor să audă de lupta politică. La noi în țară nu putem face nimic fără organizarea muncitorilor pe bresle ; dar trebuie să le spunem muncitorilor și să-i facem să înțeleagă că lupta economică, greva este forma trecătoare, iar lupta politică este cea mai sigură. Trebuie combătută ideea că e necesar să se facă lupta pe cale exclusiv economică... În România, s-a alcătuit un cerc de studenți socialiști pe lîngă Clubul muncitorilor din Capitală. Menirea acestui cerc era ca să recruteze propagandiști. Cînd, însă, s-au constituit bine în cerc, voiau să facă Academie, unde Gherea, eu și alții să ținem conferințe — și apoi ei să le discute. Se înțelege că cercul studenților social-democrați n-a dat nicicum rezultate practice, căci el servea mai mult la instruirea și luminarea lor decît a muncitorilor”¹⁸⁶.

Rezoluția privitoare la reorganizarea asociațiilor profesionale votată de Congres a avut menirea de a impulsiona acțiunile pentru întărirea organizațiilor profesionale muncitorești. „Organizarea muncitorilor fiind îndatorirea principală a socialiștilor și partidului socialist, Congresul invită pe membrii partidului de a întrebuița toate puterile pentru organizarea de bresle de muncitori. Refuzul unei bresle de a se alia la partidul socialist, de a face politică militantă sau de a admite învățăturile socialiste nu constituie încă un argument pentru un socialist de a nu lucra pentru organizarea și prosperarea acelei bresle, lăsînd ca vremea și propaganda socialistă să-i convingă pe muncitori de utilitatea luptei politice și de adevărul învățăturilor socialiste”¹⁸⁷.

În scopul întăririi breslelor și atragerii muncitorilor neorganizați, Congresul a decis alegerea pentru Capitală a unei comisii formate din trei membri care să se ocupe de organizarea breslelor sub controlul Consiliului general al partidului și a cerut cluburilor din țară să conducă această organizare pe plan local în măsura

¹⁸⁵ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 570.

* „Avînd în vedere că unul din mijloacele pentru ridicarea stării morale, materiale și culturale a muncitorimii noastre în general și a țăranimii în special e votul universal ; Avînd în vedere trebuința concentrării tuturor democraților în vederea luptei imediate pentru căpătarea acestei reforme, Al V-lea Congres al social-democrației române mulțumește celor 45 de deputați care au votat amendamentul tovarășului Morțun și-i roagă să lucreze înainte pentru reușita votului universal”. (Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 594).

¹⁸⁶ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 574.

¹⁸⁷ Ibidem, p. 577.

forțelor de care dispun. Atît comisia, cît și cluburile trebuia să raporteze la fiecare două luni despre rezultatul organizării, încît Consiliul general să poată lua măsuri acolo unde se impuneau.

Vii discuții a antrenat problema propagandei socialiste la sate, la care au luat parte I. Nădejde, Al. Ionescu, C. D. Gherea și alții. Congresul a votat în această problemă următoarea moțiune: „Avînd în vedere trebuința imediată de a se începe propaganda socialistă la sate, Congresul decide ca viitorul Consiliu general să însărcineze o comisiune, din care să facă parte și unul din membrii săi, care să se pună în legătură cu diferite elemente socialiste țărănești și să caute mijloace pentru răspîndirea broșurilor și ziarelor socialiste la sate”¹⁸⁸.

Au fost dezbătute și votate rezoluții și în celelalte probleme aflate pe ordinea de zi. S-a hotărît ca „toți membrii secției politice să fie obligați a se abona la ziarul «Lumea nouă» cu 1 leu 60 bani pe lună. Își exprimă, în același timp, dorința ca ziarul «Lumea nouă» să fie scris într-un stil mai popular și să publice în fiecare zi un articol de literatură și știință și un articol despre bresle și propagandă.

Congresul decide ca să se înlocuiască taxele de 5 la sută de afiliere la partid a societăților și cluburilor cu o taxă lunară de 10 bani pentru fiecare membru, aceasta pentru organizațiile care n-au o sută de membri, iar cu o taxă de 5 bani la societățile cu un număr mai mare decît 100 membri. Această taxă se va percepe lunar și luînd de normă pe toți membrii care și-au achitat cotizațiile pe luna respectivă”¹⁸⁹.

Congresul a hotărît noi imputerniciri pentru Consiliul general. Moțiunea în această problemă, votată la sfîrșitul lucrărilor, arăta: „Congresul, în vederea nenumăratelor îndatoriri puse Consiliului general al partidului, decide: Conferă Consiliului general puterile cele mai întinse pentru conducerea politică și economică a partidului, atît în ce privește organizarea sa, cît și administrarea financiară. Consiliul general va putea, prin delegații săi, să supravegheze necontenit mersul moral și material al cluburilor și breslelor din țară, va putea participa la toate întrunirile, chiar intime, ale comitetelor și la adunările generale. În caz de neorînduiri constatate la vreun comitet al unui club sau breslă, Consiliul general are drept să suspende acel comitet, convocînd membrii pentru o nouă alegere, numînd un comitet provizoriu”¹⁹⁰.

Trecînd la alegerea Consiliului general al partidului, Congresul a proclamat aleși pe V. G. Morțun, Ioan Nădejde, I. C. Atanasiu, I. Th. Banghereanu și I. Tabacovici. În Comisia de organizare a breslelor au fost aleși Al. Ionescu, Al. Da Rin și S. Auerbach, iar în comisia de control financiar M. Făgărășanu, Gh. I. Sprangate și S. Auerbach.

În cuvîntul de încheiere a lucrărilor, I. C. Atanasiu a apreciat că „acest Congres a fost rodnic, aceasta o dovedesc propunerile și moțiunile înțelepte, care sînt incredințat că vor fi [cu] sfințenie aduse la îndeplinire și că vor da un nou avînt partidului. Cu bucurie am văzut că anul acesta muncitorii luminați din Congres și-au spus cuvîntul lor în toate chestiunile. Congresul al V-lea n-a pierdut din vedere nici teoria, nici practica și a afirmat mai mult decît oricînd internaționalismul clasei muncitorești în viața social-politică a țării. Militanții revoluționari au trecut la întăfapt nespus de îmbucurător”¹⁹¹.

După Congresul al V-lea, a urmat o perioadă de afirmare sensibilă a mișcării muncitorești în viața social-politică a țării. Militanții revoluționari au trecut la întărirea unor cluburi și asociații profesionale muncitorești și au acționat pentru întemeierea de noi organizații socialiste. Reflectînd acest curs, ziarul „Lumea nouă” scria: „S-a putut vedea adeseori cum din anumite locuri vin la centru știri îmbucurătoare de întemeieri a noi cluburi socialiste și aceste știri sînt însoțite de scrisori mai întotdeauna foarte lungi și pline de entuziasmul cel mai aprins. În ele se vorbește de neclintita hotărîre a membrilor pentru lupta vajnică împotriva asupritorilor, de trăinicia priceperii ideilor socialiste, de dragostea neîfărmurită dintre frații de muncă și de suferinți, ca un semn vădit de internaționalism”. Într-un alt articol, ziarul oficial al partidului sublinia că „a fost de ajuns ca înțeleptele hotărîri ale celui de-al V-lea Congres să fie cunoscute de toți cititorii «Lumii noi» pentru ca din toate părțile să primim știri că muncitorii se mișcă, se sfătuiesc, se organizează. După Zimnicea, Craiova și după aceasta, desigur, Pitești, Severinul și alte centre din provincie. Semne

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibidem, p. 593.

¹⁹⁰ Ibidem, p. 594.

¹⁹¹ Ibidem, p. 595.

încurajatoare pe linia organizării muncitorilor s-au manifestat și la Piatra Neamț și Focșani¹⁹².

Făcînd o privire de ansamblu asupra dezbaterilor Congresului, Ioan Nădejde, în articolul *Cele două lupte*, scria : „Congresul al V-lea al Partidului social-democratic a accentuat, îndeosebi, asupra celor două feluri de luptă (mișcarea politică și cea economică) de care avem a ne folosi pentru întărirea partidului și îmbunătățirea stării muncitoare. Congresul a hotărît ca amîndouă luptele acestea să fie deopotrivă de importante, să nu fie una părăsită pentru cealaltă. Prin urmare, va trebui să ne încordăm puterile și să începem a organiza și mobiliza toate elementele în stare de a da avînt mișcării în toate direcțiile... Să ne unim în aceeași încredere cu toții, muncitori și parte cultă, și încălziți de rezultatul frumos al Congresului, să luptăm cu toată puterea ce ne-o dă entuziasmul și încrederea în marea noastră mișcare, înainte cu toții dacă vom să facem progres”¹⁹³.

Înerezător în cursul mereu ascendent al mișcării socialiste din țară, Th. V. Ficșinescu, în articolul : *Mereu înainte*, arăta că, în drum spre cea mai înaintată civilizație, „muncitorii și țărani români vor trece prin aceleași locuri ca și cei din Apus. Numai că noi vom merge mai iute, împinși de avîntul puternic al necesității progresului”¹⁹⁴. Într-adevăr, în afară de întărirea organizatorică a cluburilor muncitorilor din întreaga țară, a avut loc o dezvoltare de ansamblu a mișcării revoluționare, politice și economice, a maselor pe temeiul și în numele idealului socialist, ceea ce a determinat redacția ziarului „Lumea nouă” să aprecieze că : „Încet, pe nesimțite, mișcarea muncitoare se întinde în țară și îmbracă haină socialistă...”, sămînța împrăștiată începe a încolți și încolțește tocmai în locuri ce pentru mulți păreau sterpe. La sate, în diverse puncte ale țării, vedem răsărind cîte o organizație socialistă, copăcel care își va întinde ramurile mai mult, tot mai mult. Și sînt lucrători, muncitori cu minile acia care îngrijesc de acest copăcel. O mișcare puternică, serioasă a muncitorilor începe să se deseneze la orizontul politic al României. Ațiția ani de propagandă socialistă a avut de rezultat că, în fiecare colț de țară, s-a deșteptat conștiința de clasă a cîte unui muncitor, că simburile de organizare muncitoare a prins și a încolțit. Nu ne hazardăm dacă vom afirma că nu e orașel în țară, nu e comună chiar unde să nu se afle vreo 3—4 prieteni care propovăduiesc și care constituie cîte un mic cerc socialist, ce revarsă lumina deșteptării muncitorilor. Ca și apa care nu stă locului, acțiunea partidului nostru nu pregetează”¹⁹⁵.

Ca urmare a hotărîrilor Congresului al V-lea, socialiștii au acordat și mai multă atenție problemei țărănești, propagandei socialiste la sate, atragerii maselor țărănești în organizații socialiste, prin crearea de cluburi socialiste la sate. De fapt, anul 1898 a marcat orientarea hotărîtă a activității partidului spre sate. „De cînd pentru întia oară pe cîmpul politicii din țara românească a apărut partidul muncitorilor — arăta C.Z. Buzdugan —, n-am încetat o clipă de-a îndemna pe prietenii noștri : să mergem la țară. Să organizăm muncitorimea agricolă... Să nu se creadă că țărănimea este refractară ideilor noastre... numai lipsa de propagandiști, agitatori și organizatori face ca organizarea socialistă la sate să întîmpine greutăți”¹⁹⁶. Începînd cu vara anului 1898, acțiunea de creare a organizațiilor partidului la sate a crescut extrem de repede, ajungîndu-se ca, în primele două luni ale anului 1899, să se constituie peste 300 de cluburi socialiste țărănești. Într-o suită de articole, „Lumea nouă” reflecta această remarcabilă victorie a socialiștilor. Sub titlul : *Mișcarea socialistă la sate*, organul oficial de presă al partidului argumenta astfel orientarea activității socialiste spre sate : „Am pornit la sate pe temeiul hotărîrii Congresului din urmă și nu ne plîngem, deoarece vorbele noastre au rădăcini. Cu fiecare zi, se fac cluburi noi... noi organizăm cluburile de muncitori agricoli, care sînt, totodată, organizații politice și locale... Îndemnăm cu tot dinadinsul pe prietenii de la sate și pe cei din oraș să nu pregete o minută cu răspîndirea broșurii *Primejdia națională* sau *Rusia și România*. Această broșură cuprînde sfaturile cele mai de actualitate”¹⁹⁷.

La sfîrșitul anului 1898 mișcarea de organizare a țăranilor în cluburi socialiste înregistra un mare progres în județul Teleorman și începea a trece și de marginile acestui județ. În Ilfov, ca și în județele Iași, Brăila, Covurlui, țărănimea era pe cale

¹⁹² „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1137 din 3 mai 1898.

¹⁹³ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1118 din 10 aprilie 1898.

¹⁹⁴ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1165 din 7 iunie 1898.

¹⁹⁵ „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1210 din 1 august 1898.

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ „Lumea nouă” anul IV, nr. 1179 din 24 iunie 1898.

de a-și întemeia asemenea cluburi. „Cei care cunosc mișcările țărănești — observa „Lumea nouă“ — știu că mișcarea odată începută se întinde din sat în sat, fără de odihnă și nimic nu o va opri. Ar fi cel mai mare bine și fapta cea mai însemnată din istoria României din acest veac“. Netăgăduit — remarcă „Lumea nouă“ într-un alt articol — „mișcarea aceasta se numește socialistă pentru că e făcută de niște oameni cu convingeri socialiste și pentru că ținta ei îndepărtată e socialismul“.

Ripostind afirmațiilor din ziarele patronate de clasele exploatare, care denaturau activitatea socialistilor la sate, Th. V. Fieșinescu, în articolul: Ce căutăm la sate?, declara: „A pătrunde adine în masele întunecate și nenorocite ale țărănimii, a munci cu răbdare de furnică, cu entuziasm și înțelepciune pentru luminarea și ridicarea acestei țărănimii la cunoștința drepturilor și datorii sale, a face dintr-un popor de deznădăjduiți un zid de cetățeni liberi și bravi, iată, în câteva cuvinte, scopul imediat al P.S.D.M.R., iată pentru ce ne-am dus și ne vom duce la sate“¹⁹⁸.

În preajma alegerilor din noiembrie 1898, conducerea P.S.D.M.R. și-a reafirmat hotărârea de a sprijini dintre două rele pe cel mai mic, adică dintre conservatori și liberali pe cei din urmă. „Cred că este de prisos să mai amintim conducătorilor mai vechi ai organizațiilor noastre — scria Ioan Nădejde în articolul: Alegerile comunale — că neapărat trebuie să dea tuturor lămurirea că ne aliniem și dăm ajutor liberalilor nu pentru că sintem mulțumiți cu purtarea sau cu administrația lor comună, dar pentru că socotim o primejdie nespuse de mare venirea conservatorilor la putere“¹⁹⁹. Într-un alt articol, intitulat: Alianța liberalo-socialistă, „Lumea nouă“ arăta că ceea ce se cere să fie explicat în alianța electorală a socialistilor nu e însăși această alianță, nici motivele care i-au dat naștere, întrucât acestea sînt mai mult decît limpezi. „Altceva se cere să fie explicat, și anume: cum se poate ca lucruri așa de clare să nu fi fost înțelese. Și, într-adevăr, ce zic socialiștii? Ne-am aliat și am dat concursul nostru partidului și guvernului liberal pentru două motive: primo — că acest partid și guvern observă mai corect legile față cu lucrarea noastră pașnică și legală decît conservatorii; secundo — de la liberali putem să ne așteptăm mai curînd la realizarea unei reforme, mici, nu-i vorbă, dar reforme, decît de la conservatori. Ce poate fi mai limpede?“²⁰⁰. „Lumea nouă“ conchidea că social-democrația română, „cu toate defectiile care fatal trebuie să se întîmple în rîndurile ei, cu toate schimbările care necesar se vor întîmpla în procedurile ei de luptă practică și tactica ei“, își va urma drumul, „va rămîne ca un partid deosebit de toate celelalte, pentru că numai el cu adevărat reprezintă interesele celor mici, apăsăți și obijduiți“²⁰¹. Pe aceeași temă, „Lumea nouă“, a publicat articolul: Domnul Vasile Kogălniceanu și socialiștii, în care, răspunzînd la întrebarea: „Și-au trădat socialiștii steagul dînd un ajutor electoral liberalilor guvernamentali?“, scria: „Destul de clar că în fața pericolului ce amenință țara și, în special, pe socialiști, prin venirea conservatorilor la putere, socialiștii au de a lor datorie să ajute pe liberali. S-a mai spus în acele articole că alianța socialistilor cu liberalii niciodată n-are să fie în felul alianței radicalo-conservatoare, adică o contopire“²⁰².

Prin întreaga sa activitate, partidul clasei muncitoare din România a vădit preocuparea apropiată pentru toate marile probleme de ordin politic, economic și social ale țării, față de care a avut o poziție avansată și cărora le-a dat soluție de pe temeiul socialismului științific. Sintetizînd această activitate, succesele însemnate înregistrate de partid, „Lumea nouă“, într-un editorial publicat la 3 ianuarie 1899, aprecia: „pentru partidul muncitorilor a trecut un an de luptă și un alt an începe. E lucru bine înțeles că idealul nostru e întronarea societății socialiste în locul celei de astăzi, nimicirea sărăciei și a altor boli sociale care rezultă din organizația de astăzi, triumful adevărului asupra minciunii, a libertății contra tiraniei, a egalității contra supremației unei clase. Acesta e idealul către care tindem noi împreună cu toate partidele socialiste din toată lumea. Pentru ca să ajungem acolo, se cere, mai întîi, să fim cît mai mulți și cît mai bine organizați. Să luminăm și să organizăm mulțimea muncitoare — iată în ceea ce ne privește primul scop asupra căruia vrem

¹⁹⁸ „Lumea nouă“, anul V, seria a II-a, nr. 5 din 20 decembrie 1898.

¹⁹⁹ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1 267 din 10 octombrie 1898.

²⁰⁰ „Lumea nouă“, anul V, nr. 1 298 din 17 noiembrie 1898.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² „Lumea nouă“, anul V, seria a II-a, nr. 20 din 4 aprilie 1899.

să ne concentrăm aproape întreaga activitate *. Și, în adevăr, vreme de un an de zile partidul socialist a fost nelipsit de la datoria sa. În orașe, ca și la sate, în bresle, ca și în cluburi, mereu și pretutindeni a lămurit în mințile muncitorilor conștiința de clasă, i-a grupat în jurul aceluiași steag și i-a adăugat la armata din ce în ce mai mare a muncitorimii conștiente”.

Apreciind că, în anul 1898, în ceea ce privește organizarea și educarea revoluționară a muncitorilor, mai ales în orașele mari, partidul a făcut tot ce era cu putință de făcut, „pentru organizarea și luminarea sătenilor, însă, anul acesta s-a făcut mult mai mult decât în ceilalți ani. În definitiv, anul 1898 a fost un an rodnic pentru partidul socialist. Constatarea aceasta, însă, e departe de a mulțumi, căci cu cât am lucrat mai mult în păturile poporului, căutînd să le deșteptăm și să le aducem la lumină, cu atât am dat de piedici mai mari și am văzut nevoia unei mai mari activități”.

Deși împrejurările și condițiile erau vitrege, procesul de organizare politică și profesională a muncitorilor, de întărire sub toate aspectele a organizației lor de clasă după Congresul al V-lea s-a manifestat cu putere. Lupta muncitorimii a luat o amploare deosebită, atât în Capitală, cât și pe ansamblul țării. La sate, se desfășura impetuoasa acțiune de creare a organizațiilor socialiste, sub forma cluburilor socialiste. Datorită situației grele a maselor țărănești, în numeroase localități s-au declanșat acțiuni revoluționare.

Mai mult ca oricînd, P.S.D.M.R. se afirmase viguros în viața social-politică a țării, fapt recunoscut de înșiși unii dintre reprezentanții claselor exploatatoare. În aceste condiții s-a dezlănțuit un atac nemaicunoscut pînă atunci împotriva mișcării socialiste. Cluburi muncitorești și țărănești au fost samavolnic desființate, conducătorii acestora arestați, torturați și condamnați, numeroși socialiști expulzați. Împotriva sătenilor răsculați a fost adusă armata și a curs sînge nevinovat. Activitatea P.S.D.M.R., a militanților revoluționari a fost denigrată fără scrupule. S-a mers pînă la emiterea din partea Ministerului de Interne a unui mandat de arestare împotriva lui Ioan Nădejde, în timp ce conducătorii Partidului liberal, renunțînd la acele idei democratice pe care le afirmaseră anterior, s-au unit în același cor cu conservatorii pentru decapitarea mișcării muncitorești. În atare împrejurări, cînd nu era vorba de o criză a mișcării muncitorești, ci de un avînt de luptă nemaiîntîlnit, cînd, datorită acestei situații nou create și represiunilor din partea guvernanților, P.S.D.M.R. trebuia să-și reanalizeze tactica de luptă, Ioan Nădejde, fiind în imposibilitate de a-și mai aduna puterile în respectivele circumstanțe și dezgustat, mai ales, de reacționarismul Partidului liberal, s-a retras de la conducerea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Dealtfel, avîntul înregistrat de mișcarea muncitorească din întreaga țară, luările de poziție potrivnice ale unor grupări și disidențe ale Partidului liberal față de mișcarea socialistă și de procesul de democratizare a țării, intervenite la sfîrșitul anilor 1898 și la începutul celui următor, au pus la grea încercare tactica promovată pînă atunci de conducerea P.S.D.M.R., pe membrii Consiliului general, care au fost depășiți de evenimente, copleșiți de multitudinea problemelor noi ce se ridicau cu acuitate spre rezolvare în noile condiții. Tactica folosită a generat aprinse discuții în organizațiile socialiste din întreaga țară, ca și în cadrul Consiliului general al P.S.D.M.R. În aceste discuții au fost exprimate felurite puncte de vedere, unele contradictorii, care îngreunau aplicarea consecventă a celor hotărîte de congresele anterioare. Astfel, în problema propagandei la sate, unii socialiști afirmau că n-ar fi fost oportună înființarea cluburilor, alții că aceste cluburi n-ar fi trebuit să se denumească socialiste, întrucît nu urmăreau propriu-zis scopurile socialiste, în vreme ce alții susțineau că s-a procedat bine. Apăruse pînă și părerea că „pînă acum n-am făcut — și nu vom putea face multă vreme — nimic pentru adevăratele scopuri so-

* „Desigur — adaugă „Lumea nouă” — nu în toate straturile noastre am reușit. Au fost bresle care s-au născut prin silințele partidului socialist și au dispărut cu toate silințele acestui partid de a le face să trăiască și să se dezvolte. Sînt cluburi și societăți care de ani de zile se trudesesc ca să capete o putere mai mare și, totodată, nu reușesc, asta însă nu ne dă dreptul să fim descurajați, nici să zicem că nu am făcut destul, cel mult asta dovedește că roadele propagandei, din diferite pricini, nu se vădesc imediat. Dar că mai curînd sau mai tîrziu ele vor ieși la lumină”.

²⁰³ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1898—1900,

cial-democratice din programul nostru, cum e colectivizarea proprietății, egalitatea drepturilor femeii cu ale bărbatului și ce a făcut mișcarea socialistă era mai mult liberalism înaintat, radicalism²⁰⁴. Autorii unei astfel de păreri declarau că programul P.S.D.M.R. nu era adecvat etapei și condițiilor specifice ale României. Dacă în urmă cu 20 de ani — spuneau aceștia — ideile socialiste au prins în România, cînd „cu o adevărată lăcomie cei setoși de ideal veneau la socialism, acest lucru s-a întimplat pentru că în acest stadiu programul socialist a trebuit să fie cît se poate de larg, cuprinzînd telurile cele mai îndepărtate socialiste. Și era firesc, pentru că oamenii — vorbind în general — erau sătui de realitate și setoși de ideal. A venit vremea, însă, ca teoriile să se pună în practică, și atunci lucrul s-a complicat. Capetele teoretice fuseseră atît de răpite pe aripile idealului, încît credeau că el se va putea realiza foarte degrabă, mai cu seamă că și Engels susținea așa. Și cu toate că din ce în ce cedau realității, împrejurărilor din această țară, totuși se fereau să-și spună tare bănuiele și îndoielele... Dar cită evoluțiune în timp de 20 de ani ! Putem să ne învinovățim cu drept cuvînt. Am ținut mult la vorbe, la toată frazeologia socialistă. Pe de o parte, preconizăm proprietatea colectivă, pe de altă parte zilnic susținem mica proprietate rurală. În program avem despărțirea bisericii de stat, în acțiunea noastră n-am făcut nimic pentru aceasta, cum n-am făcut nimic nici pentru emanciparea femeii și atîtea și atîtea puncte... «A fi sau a nu fi» — iată întrebarea ce și-o pune astăzi hamletul socialiștilor români. Dacă vrem să fim, atunci trebuie să luăm în mină și să agităm nevoile imediate ale clasei noastre muncitoare. Dar a agita în zadar nu va să zică nimic. Scopul oricărei agitații politice e ca la nevoi să se facă legi noi. Deci necesitatea Parlamentului... Trebuie să facem odată bine deosebirea între ceea ce prietenul Nădejde a numit «Telurile noastre îndepărtate și telurile noastre mai apropiate» și să avem program teoretic, doctrinar și program de acțiune imediată».

Referindu-se la frământările care aveau loc în conducerea partidului, C.Z. Buzdugan arăta că ele „ne-au convins că acțiunea noastră de pînă acum nu era intrutotul potrivită cu împrejurările de la noi, că procedarea în unele privinți a fost cu totul greșită. Negreșit, greșelile au fost neevitabile, deoarece pînă acum țara noastră nu ne-a servit nouă, socialiștilor români, decît ca un cîmp de experiență. Am făcut încercări și la fiecare nouă experiență, plini de încredere și entuziasm, cu ochii veșnic ațintiți spre alte țări, ni se pare că, în sfîrșit am nimerit drumul care ne va duce la ținta noastră. Timpul venea, cam prea repede chiar, să ne arate fiecare că am exagerat fie că încă ne învîrtim prin țara utopiei și rezultatul era că ne convingea că trebuie să mai căutăm un drum, o cale de acțiune mai adaptată împrejurărilor din țara aceasta. Greșeala noastră — dacă poate fi numită greșeală — e că n-am prea făcut deosebire între telurile noastre depărtate și între ceea ce trebuie să facem ori să cucerim astăzi. Partidul muncitorilor, îndată ce se numește partid, și încă politic, încetează de a se ocupa numai cu teoriile, pe dinsele le are în vedere în orice acțiune ca un fir conducător, dar ceea ce își propune imediat e de a lucra astăzi și cu folos pentru ridicarea, pentru îmbunătățirea stării clasei ce reprezintă. Un partid politic este astăzi, mai întîi de toate, practic, ca să trăiască și să-și îndeplinească menirea el însuși are interesul de a chema la sine cît mai mulți partizani, iar pentru a-i avea trebuie să ia în mină și să agite nu numai idealul și teorii, dar chestii care privesc de aproape nevoile, trebuințele zilnice, anuale ale acestei clase²⁰⁵.

Vii discuții au suscitat în partid declarațiile lui Ioan Nădejde, care aduc indicii concludente asupra opticii acestuia și a însuși substratului care a generat momentul 1899 în viața partidului. Aceste declarații sînt sintetizate, de fapt, în articolul: Retragerea mea, publicat în „Lumea nouă“ din 21 februarie 1899, în care Nădejde explică motivele ce l-au determinat să facă acest pas „Aș putea să zic că mă retrag — spunea el — pentru că douăzeci de ani în slujba partidului îmi dau drept să las și altora sarcina grea de a conduce partidul în luptele de toate zilele. Dar cred că e mai bine să lămuresc lucrurile mai adînc și să nu las nicidecum loc la tălmăciri și răstălmăciri. Am spus că mă retrag pentru că între mine și șefii culți ai partidului nu mai este potrivire de idei ; de asemenea, pentru că nu mă impac nici cu muncitorii. În asemenea vremuri de grea cumpănă, trebuie să fie la cîrma partidului un om care să se simtă în desăvîrșită înțelegere atît cu șefii, cît și cu soldații. Numai un conducător în armonie cu ideile și simțirile tuturor poate avea tăria și curajul de a lua hotărîrile cerute de împrejurări, bine încredințat că o să fie sprijinit material și moral și că faptele lui n-or să fie răstălmăcite și judecate cu rea-voință“.

²⁰⁴ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1 109 din 28 martie 1898.

²⁰⁵ Ibid.

Făcînd un succint istoric al activității sale în mișcarea socialistă și al tacticii de luptă a P.S.D.M.R., pe care a considerat-o ca fiind pe deplin izvorită din realitățile țării, I. Nădejde afirma : „Am luptat și am reușit a convinge muncitorimea bucu-reșteană că numai pe calea pașnică și cu desăvîrșire legală se poate aștepta întărirea Partidului social-democrat din România. S-a întemeiat ziarul zilnic și patru ani de zile am luptat că doar am putea avea acea admirabilă unealtă de propagandă care se numește ziar zilnic ; a fost cu neputință, Ziarul acesta, totuși, a reușit să convingă pe cei care nu se fac într-adins surzi și orbi : 1) că social-democrația românească e un partid cu desăvîrșire legalist și pașnic, după cum se și dovedise prin fapte mai înainte, la Iași și chiar în București ; al 2-lea că social-democrația română recunoaște că țara românească nu poate fi republicană și că regele Carol și dinastia lui sînt absolut trebuitori pentru a face din România o țară europeană ; al 3-lea că social-democrația română a înțeles că aducerea la îndeplinire a colectivizării proprietății asupra mijloacelor de producere are a se împlini prin însăși dezvoltarea societății capitaliste și că asemenea prefacere nu se poate aștepta nici în Europa pînă peste o sută sau mai mult de ani și deci că lucrarea noastră aicea trebuie să se mărginească la organizarea muncitorilor pentru a realiza domnia legilor și pentru a spori vaza și puterea politică a claselor de jos, ca pe această cale să se ajungă la legi aplicate pentru protejirea muncitorimii și deci pentru oprirea degenerării poporului ; al 4-lea că transformarea României în stat burghezo-capitalist e neapărat trebuitoare și deci că trebuie să sprijinim acel partid care va fi mai hotărît sau care are mai mult interes a desființa feudalismul (domnia ciocoilor) din țară ; al 5-lea că România nu va putea fi un stat burghezo-capitalist, nu va putea avea repede agricultură științifică și industrie mare dacă nu va da drepturile ce le-au fost răpite israeliților pămînteni prin măsuri nelegale și violente luate de la 1864 încoaice ; al 6-lea că în politica externă socialiștii au cerut alianța cu Puterile Centrale sau ori cu cine altul în contra Rusiei, că în politica internă am mai cerut întinderea Constituției asupra Dobrogei fără ca România ar fi roaba Rusiei“.

Așadar, erau enunțate aici o seamă de principii care, de fapt, au stat la baza activității P.S.D.M.R. Analizînd rezultatele acestei activități și ale tacticii în promovarea căreia el a avut un rol covârșitor, Ioan Nădejde constata : „Acuma, pornind de la faptul absolut legal că am înființat cluburi la sate cu programul de-a realiza domnia legilor, ne-am văzut acuzați c-am îndemnat la răscoale, la luarea moșilor boierești, la trimiteră de petiții țarului... Oamenii noștri au fost aruncați cu sutele în temniți, acuzați de pungășii și de crimă de stat, cluburile au fost desființate cu sila, registrele și cărțile au fost confiscate, iar contra acelor evrei pămînteni care erau înscrși în club sau măcar fuseseră vreodată înscrși s-au dezlănțuit prigonirile cele mai neomenoase și expulzările se țin lanț. În asemenea împrejurări — recunoștea I. Nădejde —, e vădit lucru că politica urmată de partid a fost greșită ; e vădit că liberalii nu sînt în stare a introduce domnia legilor, care ar însemna desființarea feudalismului la sate“. Ținînd seama de toate acestea, Nădejde considera că partidul trebuie să se organizeze din nou și să-și hotărască tactica pe viitor, dar declara : „eu nu mai pot fi omul situației. Trebuie la împrejurări noi și oameni noi ; iață de ce mă retrag și conduc treburile partidului numai pîn-ce se vor lua toate măsurile menite a regula situația. Firește că asta trebuie să se facă fără nici o întîrziere“.

Retragerea a venit ca un trăznit. Nimeni nu s-a încumetat să preia conducerea partidului. Acest fapt l-a determinat pe Ioan Nădejde ca, la 28 februarie 1899, să publice în „Lumea nouă“ următoarea Declarație : „Subsemnatul, avînd în vedere că, deși am declarat că mă retrag de la conducerea partidului și, prin urmare, și de la a ziarului, tot n-am văzut luîndu-se nici o măsură pentru a mă înlocui, declar că de la numărul viitor gazeta «Lumea nouă» va fi condusă de Comitetul executiv al Clubului din București, căruia o încredințez“. Într-adevăr, numărul următor al „Lumii noi“, din 8 martie 1899, are subtitlul : „Organ săptămînal al social-democrației române, sub direcția Comitetului executiv al Clubului muncitorilor din București“. Cu acest prilej, I. C. Frimu, în numele Comitetului executiv, C. Z. Buzdugan, Max Vexler, V. I. Popovici, V. S. Nădejde, Dem. Carpens, V. Coarnă, în numele Comitetului de redacție al „Lumii noi“ invitau printr-o scrisoare pe deputatul socialist V. G. Morțun „să sprijine gazeta prin colaborare“, fapt care a fost acceptat.

În „Lumea nouă“ au fost inserate o seamă de articole, scrise de militanți ai partidului, în care se încerca să se explice situația creată în conducerea P.S.D.M.R.

și să se tragă învățămintele cuvenite. În articolul *Ce ne mină ?*, Petru Miron scria : „Sînt aproape 20 de ani de cînd o mină de tineri s-au hotărît să lucreze pentru răspîndirea ideilor socialiste în România. De la primul lor pas, acei tineri au fost primiți cu insulte și cu zîmbetele răutăcioase, dar minai de convingere ei au făcut din hotărîrea lor o datorie și au pășit neconținut înaintea. Au format cercuri de studii sociale, au fondat reviste, au publicat broșuri și ziare, contribuind astfel la răspîndirea ideilor ce-i însuflețea. Mulțumită acestei activități, numărul lor s-a îmbunătățit și, în curînd, s-au văzut că în preajma lor se adună și se constituie în cluburi muncitori de toate breslele. Asta însemna destul de vădit că vorba propovăduitorului socialismului nu pierise în desert, ci, din contra, aflase răsunset printre aceia pentru care era spusă. De aici încolo munca lor devenea mai ușoară, întrucît era împărțită între mai mulți, dar convingerea devenea tot mai statornică în urma semnelor de aprobare. Și astfel s-a continuat neconținut cu propagarea doctrinei socialiste. Neînțelegerile ivite în diferite vremuri erau naturale să se întîmple, căci oamenii erau aceia care făceau socialism și oricărui om îi e iertat păcatul. Rămîne însă de necontestat adevărul că ceea ce-i ținea uniți era necesitatea convingerilor lor. Printre ei unii au fost spectatori, căci niciodată nu se poate face trafic cu niște idei bazate pe adevărul faptelor și nu pe interese meschine. Cu vremea, unii au părăsit partidul... Acum, de curînd, ne-a fost dat să vedem retrăgîndu-se din lupta militantă pe cel mai statornic dintre statornici credincioși ai ideilor socialiste, pe Ioan Nădejde. El nu s-a retras însă pentru că ar fi ajuns la convingerea că nu poate trăi socialismul în România, ci pentru că s-a scirbit de felul cum adversarii luptă contra socialismului și contra propovăduitorilor lui. Omul cel mai intransigent odinioară, Nădejde ajunsese, în cele din urmă, să creadă că se poate aștepta ceva bun de la partidul care guvernează acum țara (Partidul liberal). Faptele l-au dezmințit, și el a fost nevoit să se convingă că nu e nimic de așteptat de la nimeni decît doar numai de la propaganda noastră unitară”²⁰⁶.

Militantul de seamă al partidului, Ioan Nădejde, care, în adevăr, a muncit și s-a devotat cauzei muncitorilor, a făcut greșeala de a fi luat în spate mai mult decît putea duce și a plătit această greșeală cu toate consecințele ei. În activitatea socialistă, el a ajuns să facă aproape imposibilul, fapt pe care reprezentanții ai mișcării muncitorești internaționale l-au semnalat. Partidul muncitorilor a reușit să trimită deputați în Parlamentul țării, să țină, ani de-a rîndul, o publicație socialistă zilnică, în vremea cînd nici în Anglia și nici în Franța nu se izbutise acest lucru, să abordeze în marea ei adîncime cea mai formidabilă dintre problemele politice-sociale noi : a chemat tărînimea la viața politică, întemeind cluburi socialiste la sate, a luptat pentru democratizarea vieții politice. Activitatea lui Ioan Nădejde și a celorlalți militanți de seamă ai partidului — scria în 1900 un vechi socialist — „a arătat ce poate o mare idee pusă în mișcare de un mare devotament. Dacă vreo doi din ei s-au retras din orice luptă socială istoviți, sfîrșiți de puteri, aceasta arată numai cît de istovitoare a fost munca, arată că ei n-au făcut socialism diletant sau de paradă, ci și-au cheltuit toate puterile pînă la istov în serviciul cauzei. Sînt convins că în istoria socialismului internațional lor le e conservată o pagină frumoasă”²⁰⁷.

Nu este întîmplător că, atunci, la retragerea lui Ioan Nădejde, nu s-a scris în presa socialistă nici un articol defăimător la adresa acestuia. În partid rămăseseră încă mulți din vechii luptători și au venit mulți noi. De fapt, o nouă generație de luptători revoluționari se înrola atunci în mișcarea socialistă. „Mîntea noastră senină, sufletul nostru cald — scria tînărul socialist Petru Miron — cer existența unei pături sociale care, prin ideile sale, să se ridice mai presus de servirea intereselor meschine. Nu vedem unde și pe cine am putea găsi să ne satisfacă această cerință, să îndeplinească această dorință decît pe socialiști și ideile socialiste. Așa fiind, singurul refugiu îl găsim printre socialiști, părerile lor ne pot satisface aspirațiile noastre ideale, deci către ei ne îndreptăm privirile. Și odată convinși de adevărul cauzei, nu vom înceta de a crede în doctrina socialistă și a munci pentru răspîndirea preceptelor ei”²⁰⁸.

De această generație nouă de luptători avea nevoie atît de stringent Partidul muncitorilor în acei ani. „Vremurile sînt grele — spunea V. G. Morfun sesizînd greutatea pe care le întîmpina P.S.D.M.R. —, deci trebuie să avem judecata rece, iar inima tot caldă să rămîie ! N-o să ție cit lumea negura ce ni s-a pus în cale și care ascunde acumă cărările pe care trebuie să apucăm de aci înainte, ca să putem lumina mun-

²⁰⁶ „Lumea nouă“, anul V, seria a II-a, nr. 16 din 8 martie 1899.

²⁰⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900*, p. 825.

²⁰⁸ „Lumea nouă“, anul V, seria a II-a, nr. 16 din 8 martie 1899.

citorimea, ca să o putem organiza și curînd se va ridica și risipi și curînd vom vedea încotro trebuie să o luăm. Să fim cu luare aminte și, mai cu seamă, să fim cuminți”²⁰⁹. Militantul socialist C. Z. Buzdugan, analizînd, la rîndul său, situația din partid, scria, sub titlul: Noi și stînga liberală, că partidul traversa o criză la nivelul conducerii. „Părerii deopotrivă de ciudate frămîntă creierii păturii culte, ca și ai părții muncitoare mai conștiente. Este chestia de tactică, și, nefiind unitate de părerii, unitatea de acțiune, care, de bine de rău, fusese menținută pînă mai deunăzi, s-a sfărîmat deodată, grație și unor mici patimi dezlănțuite. Această babilonie a adus retragerea tot atît de bruscă din politica militantă socialistă a aceluia care avusese pînă acum conducerea mișcării socialiste. Să nu se creadă însă că această criză trecătoare e falimentul socialismului în România, după cum cred unii, dovadă despre aceste e că ea se întîmplă într-un moment cînd propaganda și acțiunea socialistă să resimt pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale țării. Criza se mărginește la aceia care aveau conducerea mișcării și pentru mine ea nu este decît perioada de nedumerire, de răzgîndire, care precedă o schimbare de tactică, atunci cînd noi împrejurări cer noi mijloace de luptă”²¹⁰. C. Z. Buzdugan mai observa că unii socialiști au făcut greșeala de a crede „că partidul care e la guvern nu numai că e de preferat partidului conservator, dar că numai în acest partid — Partidul liberal — e locul unei acțiuni largi, puternice, pentru a se da reformele necesare clasei noastre muncitoare și, în special, țărănimii române. Unii mergeau și mai departe: prin urmare, Partidul liberal, putînd ridica talpa țării din starea în care se află, nu e loc pentru Partidul socialist din România. Deci acei care vor să lucreze pentru ridicarea efectivă și actuală a poporului muncitor, să renunțe chiar la numele lor și să formeze ei o stîngă liberală”. Luînd poziție hotărîtă față de aceste părerii, C. Z. Buzdugan arăta că: „Aceasta a fost o idee nenorocită și multe elemente au fost de bună credință socotind-o adevărată și bătînd în retragere sub diferite pretexte, cînd furia unui guvern de arendași și proprietari s-a dezlănțuit asupra țărănimii organizate în asociațiuni legale și asupra unor oameni nevinovați care au fost, nefiind cetățeni români, aruncați peste graniță — s-au mai găsit încă inși care să ne spună: «Ei, vedeți! nu v-am spus noi că numai lucrînd în sinul Partidului liberal se pot căpăta reforme pentru muncitorime și că orice acțiune chiar excesiv de pașnică și legală — sub firma socialistă este amenințată de a fi înăbușită. Deci jos firma»”. Militantul revoluționar mai preciza că socialiștii nu sînt împotriva formării unei „stîngi liberale”, cu condiția „să se formeze de către liberali! Noi le vom da prin acțiunea noastră pentru muncitorime tot sprijinul și chiar impulsul necesar, le vom da aceasta, fiind constituți într-un partid de clasă, partidul muncitorilor, care, luptînd totdeauna pentru reformele cele mai imediate și cele mai neapărat necesare ale muncitorimii și totdeauna pe calea legilor, nu va renunța niciodată la idealul său, care este idealul de fericire, nu numai al unei clase sociale, dar al întregii omeniri”²¹¹.

I.C. Frimu, în articolul Datoria noastră, luînd poziție față de problemele la ordinea zilei, mobiliza muncitorimea la stringerea rîndurilor în cadrul partidului clasei muncitoare. „Furtuna dezlănțuită de către guvern în timpul din urmă asupra muncitorimii — spunea el — a scos și mai mult în evidență deosebirea ce există între clasa stăpînitoare și clasa muncitoare. De astăzi înainte, mai mult ca întotdeauna, lupta se va da conform cu această deosebire. Acum s-a limpezit bine în mintea fiecărui muncitor că nu poate și că nu trebuie să se aștepte la nimic bun de la clasa stăpînitoare, din propria ei inițiativă. Perdeaua care acoperea pînă acum, în mintea unora, deosebirea ce există și la noi între aceste două clase, între clasa dominantă și cea muncitoare, s-a rupt. Acuma, însă, cînd țărani au cerut numai aplicarea legilor, acum cînd au căutat să se folosească de drepturile date de Constituție, clasa stăpînitoare, în loc să asculte de cererile lor, în loc să le dea drepturile ce li se cuvin, le dă bătăi, schingiuri și judecăți..., muncitorii de la sate, ca și cei de la orașe, astăzi văd bine prăpastia care-i desparte de clasa stăpînitoare. Legile sînt numai pe hîrtie și porecliții liberali s-au transformat în zbiri. Cînd partidele boierești au arătat de ce sînt capabile a face pentru muncitori, datoria noastră este de a deștepta la viața politică marea mulțime de țărani, care astăzi zac în cea mai neagră sărăcie și miserie. Datoria fiecărui muncitor luminat e de a duce mai departe ideea de unire și justiție între muncitori, pentru a putea ieși din starea politică și economică în care stau. Datoria muncitorimii conștiente de la orașe e de a-și stringe rîndurile pentru a putea ține piept furtunii, care vine de sus, și pentru ca la adăpostul acesteia muncitorimea să se poată organiza și lumina muncitorimea de la sate”²¹².

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Ibid.

²¹² „Lumea nouă”, anul V, seria II, nr. 19 din 28 martie 1899.

În memorabilul articol: Sintem și rămînem, un adevărat manifest exprimînd continuarea activității partidului în spiritul ideilor socialismului științific, Alexandru Ionescu făcea, mai întîi, constatarea că „Un curent nenorocit s-a format de cîțiva ani în rîndurile unora din prietenii noștri și, în special, ale aceloră din pătura cultă. Acest curent e ca membrii partidului socialist să treacă în partidul liberal pentru a forma o așa zisă stîngă liberală, care să împingă, zic ei, Partidul liberal pe calea reformelor, cu ajutorul cărora social-democrații să se poată în urmă dezvolta”. El declara rîspicat: „Noi nu putem să renunțăm la partidul și la idealul nostru. Sintem muncitori socialiști și vom să rămînem ca atare, căci interesele noastre, și politice, și economice, nu ne îngăduiesc să facem altfel. Iar dacă multora le pare că idealul nostru e prea îndepărtat, nu pot aștepta să vadă răsărind razele frumoase și strălucitoare ale soarelui-ideal, se pot duce, se pot reîntoarce la matca lor. Noi sintem și rămînem soldați credincioși ai steagului roșu al proletariatului internațional și în această direcție vom lupta pentru ca elementelor care împing pe căi nesănătoase muncitorimea să le arătăm fie naivitatea lor politică, fie reaua lor credință !...”²¹³.

Și alți muncitori și intelectuali din partid s-au arătat, cu acest prilej, conștienți de faptul că: „trebuie dusă înainte mișcarea”²¹⁴, că trebuie să i se imprime un caracter mai revoluționar și, ca urmare, după retragerea lui I. Nădejde, au acționat perseverent pentru ridicarea Clubului muncitorilor din București la nivelul unui adevărat centru al mișcării din întreaga țară. În articolele publicate în acea perioadă în „Lumea nouă”, militanții muncitori, precum și intelectuali care s-au dovedit atașați de mișcarea socialistă, cum au fost C. Z. Buzdugan, Iosif Nădejde-Armașu și alții, au explicat științific starea de lucruri în care ajunsese partidul, indicînd, în același timp, căile viitoare întăriri a partidului, în primul rînd prin îmbunătățirea programului și a tacticii de luptă.

„Lumea nouă” a reflectat pe larg luările de poziție în legătură cu măsurile care trebuiau întreprinse pentru întărirea partidului. Se remarcă în acest sens articolul lui C. Z. Buzdugan intitulat: Partidul muncitorilor²¹⁵, în care militantul socialist se pronunța ferm pentru un partid de clasă, ale cărui acțiuni să urmărească atît lupta politică, cît și cea economică, să aibă o poziție de-sine-stătătoare și să se supună hotărîrilor congreselor. Pronunțîndu-se, de asemenea, pentru transformarea P.S.D.M.R. într-un partid puternic de clasă, Al. Ionescu scria, în articolul Trăiască socialismul: „Partidul socialist este și va trebui să rămînă un partid al clasei muncitoare, luptînd necontenit în contra tuturor partidelor clasei stăpînitore... Muncitorimea conștientă și toți prietenii adevărați socialiști din pătura cultă nu vor putea primi ca partidul socialist să se transforme în partid burghezo-naționalist”²¹⁶.

Cu toate limitele inerente ce s-au manifestat în discuțiile purtate pe tema reorganizării partidului în ajunul Congresului al VI-lea, convocat pentru a imprima întregului partid un suflu nou, revoluționar, categorică și unanimă era hotărîrea militanților socialiști, muncitori sau intelectuali, de a apăra ființa partidului lor de clasă, de a apăra ideile socialismului științific. Această orientare sănătoasă a rămas nestrămutată și în activitatea practică a mișcării muncitorești. În acest scop ei s-au pronunțat pentru convocarea unui congres, „unde să se discute toate părerile ivite, toate întîmplările din urmă, unde să se fixeze calea pe care trebuie să mergem mai departe. Partidul nostru trebuie să se reorganizeze — așa a zis d. Ioan Nădejde în demisiunea d-sale, căci s-a dovedit că tactica urmată pînă acum a fost greșită. Ei bine, nu vom putea reorganiza altfel partidul decît prin congres”²¹⁷. Dealtfel, în acele momente, convocarea congresului partidului, care să dea mișcării socialiste „elemente folositoare și hotărîte de care are nevoie”²¹⁸, a constituit preocuparea principală a militanților revoluționari și a demonstrat, de fapt, tocmai simțul lor de răspundere față de viitorul mișcării socialiste din România.

Problema convocării Congresului al VI-lea al P.S.D.M.R. în scopul dezbaterii problemelor a fost ridicată în fața partidului încă în momentul retragerii lui Ioan Nădejde din conducerea mișcării, cînd, într-un articol publicat în „Lumea nouă” din 28 martie 1899, se spunea: „sfătuiam pe prietenii noștri din provincie, precum și societățile și breslele din Capitală să se grăbească în vederea Congresului, așa încît, cînd vor fi anunțați, să fie gata”. Totodată, se atrăgea atenția asupra importanței

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Clubul muncitorilor din București, *Dare de seamă de veniturile și cheltuielile clubului și secției de ajutor*, București, 1900, p. 30.

²¹⁵ „Lumea nouă”, anul V, seria a II-a, nr. 20 din 4 aprilie 1899.

²¹⁶ „Lumea nouă”, anul V, seria a II-a, nr. 23 din 25 aprilie 1899.

²¹⁷ „Lumea nouă”, anul V, seria a II-a, nr. 19 din 28 martie 1899.

²¹⁸ Ibid.

deosebite pe care o avea acest Congres, intrucit „el se ține în niște împrejurări anormale și va avea de hotărît reorganizarea partidului“.

Clubul muncitorilor din București și organul de presă al social-democrației române, „Lumea nouă“, au dus o intensă activitate de strângere a rindurilor tuturor celor hotărâți să contribuie la întărirea partidului. Această activitate a cunoscut succese ce dovedesc simțul de clasă de care era animată masa muncitorilor din București și din întreaga țară. Unirea, la 30 martie 1899, din proprie inițiativă, a muncitorilor din cele două cluburi muncitorești care acționau în Capitală — deși cu prețul unor concesii de moment făcute noului Club, care, însă, nu au fost transpuse în practică niciodată —, este unul din aceste succese ale mișcării muncitorești. În procesul-verbal de fuzionare a celor două cluburi a fost subliniată importanța acestui act: „Față de împrejurările prin care trece partidul muncitorilor, față de acțiunea neegală a conservatorilor și liberalilor reacționari, avind interesul general al mișcării și organizării muncitorilor, sintem convinși că trebuie să se facă concentrarea tuturor forțelor partidului muncitorilor“²¹⁹. Importanța acestui act era subliniată și în manifestul adresat, cu această ocazie, muncitorilor bucureșteni de către Clubul unificat al muncitorilor din București. „O veste îmbucurătoare pentru toată muncitorimea și, în general, pentru muncitorii din Capitală ni se aduce la cunoștință: muncitorii din București, membri ai partidului, dezbrinați un moment, astăzi și-au strâns din nou rindurile... Unirea puterilor răzlețe ale muncitorimii organizate politicește va fi, desigur, salutată cu bucurie de toată Capitala muncitoare. Această unire va fi semnalul reconstituirii puternice a partidului muncitorilor“²²⁰.

La întrunirea care a avut loc la 30 martie 1899 la Clubul muncitorilor din București, pe lângă hotărârea de unificare a celor două cluburi, s-a trecut și la luarea unor hotărâri privitoare la organizarea Congresului. A fost stabilită întrunirea Congresului pentru data de 20 aprilie 1899 și s-a ales o comisie care să se ocupe de pregătirea și convocarea lui. A fost publicată ordinea de zi provizorie a Congresului, cuprinzând următoarele puncte: 1. Reorganizarea partidului; 2. Acțiunea economică și politică; 3. Organizarea cluburilor la orașe; 4. Propaganda la sate; 5. Programul de luptă; 6. Diverse.

La acțiunea de pregătire a Congresului au participat, de asemenea, mulți muncitori. „Lumea nouă“ publica numeroase luări de poziție ale muncitorilor membri ai partidului în problemele care urmau a fi dezbătute la Congres. Printre alte sfaturi pe care le dădeau muncitorii delegaților ce urmau să-i reprezinte la Congres a fost și acela „de a înlătura... discuțiile seci din alți ani“²²¹.

În articolul Congresul nostru, „Lumea nouă“ scria că de la Congresul anual al partidului „se așteaptă atâtea hotărâri înțelepte pentru reorganizarea, pentru reîmpunerea Partidului Muncitorilor. De datoria tuturor organizațiilor socialiste care țin de Partidul Muncitorilor e să facă a fi reprezentate la acest însemnat Congres. De datoria tuturor prietenilor care au contribuit moralmente și materialmente pentru intruchiparea și ducerea înainte a mișcării muncitorești e să ia parte la congres. Congresul fiind absolut intim, în afară de membrii săi, nimeni nu va putea fi admis să asiste. Ordinea de zi cuprindea cele mai importante chestiuni pentru mișcare. Sperăm deci că nimeni dintre prietenii noștri din țară și din Capitală nu va rămâne indiferent și că delegații se vor pregăti să-și spună limpede cuvântul, părerea lor. E timpul de a porni o acțiune serioasă și puternică. Așteptăm să-i vedem pe toți la lucru pentru binele partidului, pentru mersul înainte al ideii“²²².

După o prealabilă consfătuire a celor 43 de delegați*, Congresul s-a întrunit în zilele de 20—22 aprilie 1899. S-a procedat la verificarea împuternicirilor delegaților și la alegerea Biroului definitiv al Congresului, care a avut următoarea componență:

²¹⁹ „Lumea nouă“, anul V, seria a II-a, nr. 20 din 4 aprilie 1899.

²²⁰ *Ibid.*

²²¹ „Lumea nouă“, anul V, seria a II-a, nr. 21 din 11 aprilie 1899.

²²² *Ibid.*

* Au fost reprezentate următoarele organizații: Clubul muncitorilor din București — 20 de delegați; Societatea lucrătorilor curelari — 2 delegați; Societatea lucrătorilor în fier și metal — 1 delegat; Societatea lucrătorilor olari — 2 delegați; Asociația „Arbeiterbildungsverein“ — 2 delegați; Societatea „Nicovala“ a lucrătorilor lăcătuși — 2 delegați; Societatea lucrătorilor pălării — 2 delegați; Societatea lucrătorilor cizmari „Egalitatea“ — 2 delegați; Clubul muncitorilor din Iași — 1 delegat; Clubul muncitorilor din Tulcea — 1 delegat; Clubul muncitorilor din Galați — 3 delegați; Clubul muncitorilor din Birlad — 2 delegați; Clubul muncitorilor din Ploiești — 1 delegat; Clubul muncitorilor din Alexandria — 1 delegat; Clubul muncitorilor din Luceni (Iași) — 1 delegat.

președinte — V. G. Morțun ; vicepreședinți — G. Diamandi, Gr. Vasiliu ; secretari — C. Z. Buzdugan, Iosif Nădejde-Armașu.

V. G. Morțun a prezentat raportul asupra activității parlamentare. El a arătat că „sesiunea actuală parlamentară a fost foarte puțin rodnică, deoarece au fost numai certuri și învinuiri. «Lumea nouă» a publicat cele 5 discursuri mai mari pe care le-am dezvoltat... În chestiunea alianței cu liberalii, am arătat, că, de fapt, n-a existat alianță de la partid la partid și că alianța a fost numai locală, la Iași, Galați, Birlad, și probă despre aceasta este că la Roman n-am dat sprijin liberalilor și nu ne-am amestecat în alegeri. În chestia răzcoalelor țărănești, am luat cuvântul, dovedind că ele n-au existat, că au fost inventate ca să se pună piedici liberalilor, arătându-se că, din cauza alianței guvernului cu socialiștii, satele sînt în fierbere. În toată activitatea mea parlamentară — a spus Morțun —, mai mare succes l-am avut în această chestie, căci am arătat minciunile conservatorilor, am dovedit legalitatea cluburilor și am făcut pe conservatorii aurelianiști să nu mai poată spera să răstoarne guvernul pe această chestie... Am arătat că noi cu țărani n-am făcut socialism, că nu le propovăduim proprietatea colectivă, ci, dimpotrivă, la 1888 am îndemnat pe țărani să facă petiții pentru cerere de pămînt, iar cu legea Casei rurale am cerut să se împroprietărească țărani individual. Deci am fost socialiști pentru că ne-a plăcut să ne numim așa“ ²²³.

C. Z. Buzdugan a propus următoarea Moțiune, unanim acceptată : „Congresul aduce viile sale mulțumiri deputatului partidului, prietenul V. G. Morțun, pentru harnica sa activitate parlamentară în vremurile cele mai grele pentru partidul muncitorilor și, îndeosebi, pentru activitatea sa în chestia votului universal, a înființării cluburilor țărănești și a grevei lucrătorilor tipografi“ ²²⁴.

Congresul a adoptat și o altă moțiune, prin care „aduce vii mulțumiri d-lui C. Mille pentru apărarea ce a luat-o prietenilor noștri Banghereanu și Fieșcinescu, a sătenilor prigoșiți, atît prin presă, cit și înaintea instanțelor judecătorești“ ²²⁵.

Potrivit ordinei de zi, G. Diamandi a luat cuvîntul asupra situației din partid. Intervenția lui a arătat că se afla printre cei cițiva din conducerea P.S.D.M.R. care, „nevăzînd în tot socialismul decît politica parlamentară“ ²²⁶, n-au întrevăzut altă ieșire decît renunțarea la activitatea socialistă și concentrarea forțelor într-o grupare democrat-burgheză, menită a se pune la adăpost de măsurile represive ale autorităților și care să consolideze curentul general-democratic în țară. După gîndul lor nemărturisit, dar deosebit de clar, aceasta le permitea să se afirme pe mai departe, în noua situație, în viața social-politică, să-și satisfacă orgoliul. Diamandi a recurs, mai întîi, la teza falsă după care în România n-ar fi existat teren pentru activitatea unui partid al clasei muncitoare. Tot astfel, Diamandi spunea că, deoarece în România nu este admisă existența unui partid socialist, „Eu vroi transformarea partidului socialist într-un partid progresist, democratic, atrăgînd în rîndurile noastre tot ce are burghezia mai bun, și mai tîrziu acestui partid i se va opune un partid cu adevărat socialist după ce țara va fi democratizată“ ²²⁷.

Intervenția lui Diamandi a revoltat imensa majoritate a delegaților, care au ripostat. Delegatul muncitor Valerian Prescurea, de exemplu, s-a ridicat împotriva afirmației că partidul socialist nu ar fi avut realizări și amintea impunerea prin agitație socialistă și prin acțiuni hotărîte ale muncitorilor a repausului duminical. El și-a exprimat, de asemenea, totala neîncredere în democratismul burghez. Un alt delegat arăta la Congres că, prin renunțarea la scopurile îndepărtate ale mișcării și prin adoptarea numai a unui program practic imediat, nu ar putea fi atrasă muncitorimea. Referitor la propunerea lui Diamandi de a se constitui un nou partid, așa-zisul partid „progresist“, delegatul Pascu Carovici declara că acesta nu poate fi format din muncitori.

C. Z. Buzdugan, care s-a dovedit în tot cursul lucrărilor Congresului un vajnic apărător al intereselor mișcării socialiste, și-a precizat de la început poziția : „Nu pot să nu dezaproab diplomația ce se face aici de către Diamandi pentru un scop nu tocmai înalt, vorbind din punctul nostru de vedere : nimicirea partidului muncitorilor“ ²²⁸. C. Z. Buzdugan a demascat punct cu punct toate pretinsele argumente pe

²²³ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 680—681.

²²⁴ Ibidem, p. 682.

²²⁵ Ibidem, p. 683.

²²⁶ Ibidem, p. 822.

²²⁷ Ibidem, p. 686.

²²⁸ Ibidem, p. 688.

care le adusesese Diamandi în sprijinul propunerii sale, toate denaturările învățăturii marxiste la care acesta recurse în încercarea de a-și susține punctul de vedere. „Diamandi menține din doctrina lui Marx numai ceea ce-i convine : a ne conforma mediului înconjurător, și reneagă, pentru țara noastră cel puțin, ceea ce nu-i convine și ceea ce ar îndreptăți formarea unui partid al muncitorilor : teoria luptei de clasă, teorie care domină toată doctrina marxistă, care e fundamentul materialismului economic al lui Marx... D-voastră negați că în fabrică și ateliere e deosebire de interese, deci luptă de interese, luptă de clasă, că la țară e deosebire de interese între țăran și arendaș sau proprietar ? Negați că în România sint exploatați și exploatați ? Dar mai e nevoie de demonstrat aceasta ? N-aveți decît să întrebați pe fiecare din delegații lucrători care sint de față dacă sint sau nu exploatați, dacă vor sau nu să smulgă de la patron un salariu mai mare, o zi de muncă mai mică, și răspunsul lor va fi cea mai neîndoieală dovadă”²²⁹.

În ceea ce privește existența proletariatului în România, C. Z. Buzdugan amintea de zecile de mii de proletari „manuali” și „intelectuali” aflați numai în București și de cei 200 000 de săteni care n-aveau pămînt.

Vădind o înțelegere justă, în lumina socialismului științific, a problemelor, C. Z. Buzdugan atrăgea atenția asupra faptului că noțiunea de clase exploatare se referă nu numai la proletariat, ci înglobează și alte categorii sociale, cum ar fi țărănimea săracă, lipsită de pămînt etc. El sublinia cu hotărîre rolul de conducător pe care îl are în lupta revoluționară a maselor partidul clasei muncitoare. „Deosebirea între timpurile vechi și actuale e că de-abia în timpul nostru lupta clasei asuprite devine conștientă, organizată bine, și partidul care reprezintă această conștiință și această organizare e un partid de clasă, partidul muncitorilor”²³⁰. C. Z. Buzdugan a demonstrat cu deosebită claritate necesitatea menținerii partidului muncitorilor. El a combătut și a denunțat substratul propunerii lui G. Diamandi de a se crea un nou partid, burghez, arătînd cit de străină de interesele muncitorilor ar fi înfăptuirea unei alte propuneri. „În acest partid vor lua parte lucrători alături de patronii lor, țărani alături de impilatorii lor arendași și proprietari. Credeți dv. că veți realiza pacea între acestea ? Sau credeți că, dacă veți fi doritori de binele țărănimii și veți lupta, de pildă, pentru domnia legilor și la sate, nu veți stîrni aceleași nemulțumiri ca și noi”. Partidul imaginat de Diamandi — spunea C. Z. Buzdugan — nu va putea realiza nici un fel de reforme, pentru că el s-ar abține de la luarea unor măsuri contrare intereselor unei părți din membrii săi, elementele exploatare. Or, burghezia, aflată în goană după avuție, nu este dispusă să facă concesii maselor exploatare. Timpul „utopiilor și al umanitarismului liberal” a apus de mult. În sfîrșit, C. Z. Buzdugan arăta că situația creată nu putea în nici un caz îndreptăți intrarea muncitorilor în noul partid. Muncitorii nu puteau să se mulțumească nici cu promisiunea lui Diamandi potrivit căreia vremea organizării lor va veni după ce vor întîrzi mai întîi noul partid, care ar fi fost, chipurile, chemat să pregătească terenul. Drumul spre eliberarea muncitorimii de sub jugul exploatarei era altul, era drumul organizării și al luptei. „Noi voim reorganizarea, iar nu nimicirea partidului nostru. Voim, dacă vreți, fără a renega întru nimic idealul socialist, să-i modificăm numele pur și simplu [în] partidul muncitorilor, spre a fi la înțelegerea tuturor, cuvîntul social-democrație nefiind înțeles de o parte mare din muncitorime și, mai ales, de săteni, care au început a veni la noi. Dar nu voim a renega lupta de clasă și solidaritatea internațională a muncitorimii”. În încheierea cuvîntării, C. Z. Buzdugan declara : „Am fost chemați ca să reorganizăm partidul muncitorilor, și aceasta trebuie s-o facem”²³¹.

Cuvîntarea lui C. Z. Buzdugan a produs o puternică impresie în Congres. Rînd pe rînd, delegații care au luat cuvîntul s-au pronunțat pentru menținerea partidului socialist. Astfel, Vecemar, amintind îndelungata activitate desfășurată de mișcarea socialistă, a adus ca dovadă a hotărîrii de luptă a muncitorilor din România sărbătorirea zilei de 1 Mai : „Muncitorii au dat dovadă de persistență, căci au îndrăznit să facă manifestația de 1 Mai în aceste împrejurări critice”²³². Alți vorbitori, susținînd, de asemenea, cu hotărîre menținerea partidului, s-au adresat direct lui Diamandi, cerîndu-i să revină asupra celor propuse anterior.

Scrisoarea adresată Congresului de Alexandru Ionescu, prin care acesta dădea răspuns invitației de a participa la lucrări ca delegat al organizației din Roman,

²²⁹ *Ibidem*, p. 689.

²³⁰ *Ibidem*, p. 690.

²³¹ *Ibidem*, p. 692.

²³² *Ibidem*, p. 693.

a întărit poziția revoluționarilor. Scrisoarea dezvăluia și denunța uneltirile acelor elemente care mizau pe desființarea partidului. Alexandru Ionescu se referea, bunăoară, la modul în care a fost organizat Congresul, arătând, printre altele, că alegerea delegaților nu a fost deloc statutară. Diferitele organizații și, în primul rând, Clubul muncitorilor din București, atunci când și-au desemnat delegații, i-au exclus pe cei „care vor ca partidul socialist să rămână partid internaționalist și cu misiunea de a face educațiunea clasei muncitoare”²³³. Fiind vorba de un Congres a cărui majoritate a făcut declarații în întruniri publice — spunea Al. Ionescu — „că trebuie scoase din program punctele ca: proprietatea colectivă, internaționalismul, care constituie baza fundamentală a programului social-democrat internațional..., că membrii importanți ai Congresului refuză să-și lămurească atitudinea lor și unii pretind formarea unui partid fără etichetă de social-democrat și formarea de stînga liberală, iar alții propun alianța cu junimiștii în scopul de a se putea alege deputați, ignorînd cu totul chestiunea luptei de clasă și producînd în mintea muncitorilor tot soiul de confuziuni, nu mă pot face părtaş cu lucrările unei astfel de organizații, chiar combătînd asemenea tendințe primejdioase intereselor clasei muncitoare”²³⁴.

Răspunsul lui Alexandru Ionescu la marile probleme ridicate în fața mișcării muncitorești din țara noastră în acel moment ni-l arată pe acesta ca pe un militant devotat intereselor clasei muncitoare. Dar hotărîrea lui de a nu participa la lucrările Congresului nu era justă. Dimpotrivă, Alexandru Ionescu ar fi putut aduce, de la început, contribuția sa valoroasă la clarificarea problemelor.

Delegații muncitori la Congres și-au exprimat dezacordul categoric cu propunerile lui G. Diamandi și au scos în evidență, în primul rînd, existența condițiilor favorabile mișcării muncitorești din România, realitatea exploatării capitaliste și a luptei de clasă. Pentru a dovedi absurditatea propunerii lui Diamandi referitoare la „conlucrarea” dintre muncitorime și burghezie, delegații muncitori aduceau, uneori, fapte chiar din propria lor experiență de viață și de luptă.

Atmosfera în Congres devenise din ce în ce mai încordată. La moțiunea propusă de G. Diamandi, susținută și de V. G. Morțun, prin care se afirma că „în locul partidului socialist se întemeiază un partid nou”, delegații revoluționari au răspuns printr-o altă moțiune, în care declarau: „Congresul, fără a renega ca scop punctele înscrise pînă acum în programul partidului, hotărăște ca, pentru a lucra cu folos pentru îmbunătățirea actuală a stării muncitorilor, să se formeze un program de agitație cu reforme practice imediate”²³⁵. Moțiunea a fost semnată de Vecemar, N. I. Acelescu, Al. Constantinescu, C. Z. Buzdugan.

Cît privește moțiunea propusă de Diamandi, după care Congresul „hotărăște alcătuirea unui nou partid”, aceasta a fost aprobată de numai 16 delegați din cei 43, reprezentînd în acea zi majoritatea. În consecință, C. Z. Buzdugan, Al. I. Borlaceff, Iosif Nădejde-Armașu, Vecemar, Valerian Prescurea, I. Tulceanu, au înaintat Congresului următoarea declarație: „Subsemnații membri ai Congresului, considerînd că nu mai avem nici un rost într-un congres care are a se ocupa cu programul unui nou partid care nu reprezintă interesele organizațiilor care ne-au trimis în Congres și avînd în vedere că am fost trimiși în Congres pentru a reorganiza partidul, nu a-l distruge, rugăm să ne considerați ca demisionați din acest Congres”²³⁶. Vecemar, susținîndu-și demisia, arăta că „demisionează pentru motivul că noul partid nu e o urmare a celui de pînă acum, ci vrea să se ridice pe ruinele lui, lăsînd la o parte principiul luptei de clasă”²³⁷. C. Z. Buzdugan își motiva plecarea din Congres astfel: „Dacă pînă acum am luat parte la dezbateri e că consideram încă acest congres ca al partidului muncitorilor. De aci înainte, discutîndu-se despre un alt partid, din care

²³³ „Lumea nouă”, anul V, seria a II-a, nr. 24 din 2 mai 1899.

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 703. Susținînd această moțiune, C. Z. Buzdugan sesiza gravitatea situației: „Pînă acum am discutat reorganizarea partidului și n-am avut în gînd să distrugem partidul pe care l-am avut ca să creăm un partid nou, burghez... Partidul a lucrat ceva în 20 de ani și să nu distrugem ceea ce am clădit cu atîta muncă într-o singură zi”. Protestînd împotriva acelor care au supus spre aprobare o moțiune de înființare a unui alt partid, el a arătat că „s-a venit prin surprindere cu o astfel de propunere; altfel fusese vorba pînă ieri. Noul partid va avea alte categorii sociale decît muncitori, deci muncitorii ca clasă n-au ce căuta în el”. (*Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 703—704).

²³⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 708.

²³⁷ *Ibid.*

eu nu fac parte și în privința căruia n-am nici un mandat să lucrez, îmi dau demisia”²³⁸.

Demisia unui mare număr de delegați ar fi avut, fără îndoială, un mare răsunet în opinia publică. Dându-și seama de acest lucru, V. G. Morțun a determinat pe muncitorii demisionați să-și retragă demisiile. Cu toate acestea, starea de nemulțumire a delegaților care reprezentau interesele clasei muncitoare nu a încetat. În ședința de noapte a celei de-a doua zi a lucrărilor, la Biroul Congresului a fost prezentată o nouă demisie. Era demisia muncitorului I. C. Frimu. Răspunsul său la încercările lui V. G. Morțun de a-l face să-și schimbe punctul de vedere era pătrunzător și clar. Pleca pentru că „nu mai reprezintă nimic în congres, în care a venit ca socialist, nu ca național-democrat.”²³⁹ Până la urmă, Frimu a rămas, totuși, la Congres, dar numai după ce, pusă la vot, demisia lui a fost respinsă. Creșterea nemulțumirilor în rândurile muncitorimii a făcut ca Morțun să vină cu propunerea amânării lucrărilor Congresului. Propunerea a întrunit majoritatea delegaților, fiecare grupare urmărind să-și consolideze pozițiile, pentru a le susține cu succes. Cu acestea, lucrările Congresului al VI-lea al P.S.D.M.R. au fost întrerupte, rămânând stabilit ca, două luni mai târziu, la 27—29 iunie, să-și reia lucrările.

După cum s-a putut vedea, în tot cursul lucrărilor acestui congres, delegații reprezentând muncitorimea organizată au ținut piept cu toată energia loviturilor pe care unele elemente încercaseră să le dea mișcării socialiste. I. C. Frimu, Al. Ionescu, C. Z. Buzdugan, V. Prescurea, ca și ceilalți delegați muncitori au dat dovadă de o înaltă conștiință de clasă, militând pentru apărarea intereselor celor exploatați și asupriți, pentru afirmarea partidului clasei muncitoare și întărirea lui, tocmai cu scopul de a putea răspunde sarcinilor care îi stăteau în față. Acesta era rezultatul îndelungatului proces de maturizare a proletariatului din România, proces care a fost accelerat în ultimii ani ai secolului al XIX-lea ca urmare a împrejurărilor economice, sociale și politice prin care trecea România.

Intr-un impresionant articol, intitulat : Trăiască socialismul, ca răspuns la declarația unora, intitulată Trăiască democrația, Al. Ionescu susținea hotărât : „Partidul socialist nu va putea fi nimicit de câteva individualități cu interese personale și nici de cițiva ademeniți care nu au înțeles primejdia ascunsă în fraze poleite. Partidul socialist va exista, căci el a izvorit din alcătuirea nedreaptă a societății de azi. Cît timp vor exista apăsări și apăsători, jefuiți și jefuitori, partidul socialist va trăi pentru a apăra și lumina pe cei apăsări și jefuiți. Cei care caută azi să îndrumeze pe muncitori pe căi rătăcite, să confunde interesele politice și economice ale clasei muncitoare cu ale clasei stăpînitoare, aceștia nu mai pot fi «prieteni» noștri. A părăsi terenul luptei de clasă, care constituie pedestalul teoriei socialiste, a lăpăda internaționalismul clasei muncitoare pentru a îmbrățișa naționalismul burghezodemagogic, sădind ură de nație și de religie, înseamnă a trăda interesele mari ale clasei muncitoare ! Partidul socialist este și va trebui să rămînă partid al clasei muncitoare, luptînd neconștient în contra tuturor partidelor clasei stăpînitoare pentru a le impune acordarea de reforme necesare ridicării clasei muncitoare din actuala stare de robie politică și economică. Muncitorimea conștientă și toți prietenii adevărați socialiști din pătura cultă nu vor putea primi ca partidul socialist să se transforme în partid burghez-naționalist... În fața acestei primejdii, toate neînțelegerile din trecut trebuie să dispară, toate urile trebuie să amuțească în suferințele noastre și, ca adevărați soldați devotați idealului clasei muncitoare, să facem zid de apărare în jurul steagului roșu, căci el e simbolul suferințelor noastre, el redeșteaptă în noi speranțele unui viitor de dezrobire. Acum s-au limpezit lucrurile ; socialiștii credincioși steagului lor vor rămîne la postul de onoare, iar cei care au încercat să ne dea zestre partidelor burgheze vor trebui să părăsească locul sfînt pe care îl pîngăresc cu nesocotitele lor credinți. Oricîte merite ar avea cei care au căzut în nesocotita credință că vor distruge partidul socialist, oricîtă influență ar avea ei în rândurile mulțimii, noi ne vom face veșnic datorii de a lupta, de a-i demasca, arătînd muncitorimii că adevărata ei mintuire numai socialismul i-o va aduce”²⁴⁰.

Era aceasta o chemare adresată tuturor elementelor hotărîte de a acționa sub faldurile steagului roșu, de a-și întări rîndurile, iar celor care-și pierduseră credința în izbînda socialismului să părăsească partidul clasei muncitoare. Era, dealtfel, o formă a excluderii lor din organizația revoluționară muncitorească. De reținut că 13 delegați la Congresul al VI-lea al P.S.D.M.R. care au votat înlocuirea denumirii partidului cu aceea de Partidul național-democrat, fiind considerați „nesocialiști”, au

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ *Ibid.*

²⁴⁰ „Lumea nouă”, anul V, seria a II-a, nr. 23 din 25 aprilie 1899.

și fost înlăturați din mișcare. Așa cum se arată în Darea de seamă de mersul moral al Clubului muncitorilor din București, pe anul 1899—1900, Comitetul executiv al Clubului muncitorilor din București „în interesul existenței și dezvoltării organizației noastre, hotărî excluderea lor ca nesocialiști”.²⁴¹

Pe baza articolului 14 din Statutul Clubului, care prevedea că „Toți membrii Clubului sînt datori a lucra în folosul și pentru propășirea Partidului social-democrat, ei sînt obligați a rămîne credincioși acestui partid și a face ca faptele lor să nu fie potrivnice scopului partidei și a nu compromite prin purtarea lor politică sau privată Partidul social-democrat. Ei mai sînt obligați a se supune hotărîrilor ce se vor lua de congresele social-democrației române; avînd în vedere că domnii care iscălesc acel articol * sînt membri ai Clubului și, ca atare, calcă statutele Clubului; avînd în vedere că nici o hotărîre a nici unui congres al social-democrației române nu sînt în sensul vederilor lor și deci s-au nesocotit și hotărîrile congreselor partidului; avînd în vedere apoi că și în al VI-lea Congres acești membri delegați la Congres au nesocotit și statutele Clubului, și ideile partidului lor, dînd muncitorilor iluzia înșelătoare a unui partid burghez-democratic care ar aduce numaidecît la îndeplinire reformele necesare muncitorimii și în care patronul ar confraterniza cu lucrătorul, arendașul și proprietarul de pămînt cu țaranul asuprit de dinșii, exploatatorul cu exploatatul; avînd în vedere că deși un asemenea partid democratic este necesar și are rațiunea de a fi în această țară, totuși a căuta să fie format prin distrugerea unei mișcări formate cu atîta muncă, amăgindu-se muncitorul cu iluzia că starea lor se va îmbunătăți și fără organizarea și manifestarea lor politică în partid de clasă, este o nesinceritate politică. Pentru aceste motive decide:

1. Consideră articolul Trăiască democrația! ca o retragere din organizația Clubului muncitorilor din București cu începere de la apariția acestui articol pentru toți cei ce l-au iscălit, și anume: Gh. Ionescu, N. I. Acelenescu, Niță Ionescu, Nae Vasilescu, Al. Constantinescu, I. A. Țăranu, I. Duțulescu, Gh. I. Sprangate, N. Nicolicescu, Tache Georgescu, M. I. Șerban, Pascu Carovici, Petre I. Țancu.

2. Acei din acești membri care nu vor să se retragă se vor înfățișa înaintea Comitetului în ziua de duminică 9 mai, ora 2 p.m., localul Clubului muncitorilor din București (str. Șelari, nr. 7, hotel Fiesky, etajul I), pentru a se apăra de inveniunile ce li se aduc, conform art. 7 din Statut.

3. Acei din acești membri care nu vor să se retragă și, totuși, nu se vor înfățișa la data anunțată se vor cita din nou duminică, 16 mai, conform art 17 din Statut, cînd Comitetul se va pronunța asupra excluderii sau neexcluderii lor din Club.

4. În tot timpul judecății li se ridică numiților membri dreptul de a lua cuvîntul și a vota în chestiile privitoare la Club și la mișcarea muncitorească socialistă.

5. Acei din membri numiți care vor fi admiși să mai rămînă ca membri ai Clubului vor trebui să declare în scris că vor respecta statutele Clubului și programul partidului”²⁴², lucru pe care cei mai mulți l-au făcut.

Întrucît la ultimul Congres al partidului s-au ivit păreri contradictorii în privința tacticii și a programului partidului, Comitetul executiv al Clubului muncitorilor din București, „care, de la retragerea lui I. Nădejde avea conducerea partidului și a gazetei, a fost de părere că, pînă la viitorul congres, gazeta «Lumea nouă» să devină tribuna în care să se poată discuta toate părerile, pentru ca din ele să poată ieși calea cea mai bună ce trebuie de urmat”²⁴³.

Sub titlul Ce-i de făcut, muncitorul T. Scutaru, pornind de la faptul că „faza actuală a partidului nostru e cu totul critică”, își punea întrebarea firească: „Unde ne sînt conducătorii? Unde sînt oamenii care acum vreo 20 de ani au împlîntat cu atîta entuziasm în România steagul mîndru al socialismului, care de atunci au luptat într-una, cu cuvîntul și cu fapta, pentru răspîndirea lui și au reușit să înjghebeze Partidul Socialist Român, pe care l-au condus pînă acum?”. Concluzia sa era că „Acum avem ocazia nimerită de a vedea că scăparea noastră numai prin noi o putem dobîndi”²⁴⁴.

Din situația creată în partid, Alexandru Ionescu trăgea o seamă de concluzii deosebit de importante pentru calea de urmat. În articolul Experiența trecutului, el scria: „După atîția ani de tristă experiență unită cu infamiile din ultimele zile ale

²⁴¹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900, p. 789.

* Este vorba de articolul Trăiască democrația, menționat mai înainte.

²⁴² „Lumea nouă”, anul V, seria a II-a, nr. 23 din 25 aprilie 1899.

²⁴³ „Lumea nouă” anul V, seria a II-a, nr. 24 din 2 mai 1899.

²⁴⁴ Ibid.

regimului liberal reacționar, sint sigur că nimeni nu va mai avea curajul să creadă că clasa muncitoare să poată obține din sentimente de dreptate, reforme politice și economice de la partidele noastre burgheze. Cățiva din prietenii noștri și-au făcut vreme îndelungată iluzii... Ei bine, s-a dovedit că liberalii noștri, afară de câteva excepții, sint o masă tot atât de reacționară ca și cei mai dirzi conservatori; că din punctul de vedere al intereselor economice, cât și al principiului de guvernămint, liberalii nu se deosebesc aproape deloc de conservatori decît printr-o etichetă cu desăvîrșire falsă... Încă de mult am observat lucrul acesta și, de aceea, în Congresul al V-lea m-am ridicat și am căutat să risipesc iluziile unora din prietenii noștri care credeau că prin entuziasm, prin căldură și sinceritate, glasurile lor vor despietri inimile unui parlament reacționar pentru a-l atrage în mod serios în favoarea reformei politice, a votului universal. În acel Congres, însuși prietenul Nădejde s-a ridicat în contra mea și, sub stăpînirea aceluiași iluzii înșelătoare, m-a combătut cu aceleași convingeri în democratismul brutal și nechibzuit. Sint încredințat că azi și prietenul Nădejde recunoaște că credința în democratismul liberalilor a fost greșită, că de la burghezia liberală, ca și de la cea conservatoare, nu se putea aștepta nimic serios pînă cînd social-democrația română nu se va pune serios pe lucru pentru deșteptarea muncitorimii și organizarea ei serioasă — pentru a impune burgheziei reforme, fie politice, fie economice. Astăzi, cînd ne-am deșteptat cu toții dintr-un vis înșelător, cînd ne-am convins de trista realitate, se impune ca din greșelile trecutului să tragem învățăminte în lupta prezentă și viitoare. Avînd croită linia noastră de purtare și, mai presus de toate, călăuziți de un ideal sfînt, nu se va putea fără ca încet, încet să nu ieșim biruitori din lupta pentru triumful clasei muncitoare împotriva asupritorilor de toate culorile politice. Să avem numai credință în idealul nostru, în convingerile noastre“.²⁴⁵

Într-o scrisoare adresată redacției „Lumii noi“, muncitorul gălățean Nicolae F. Ionescu, surprins neplăcut de dezbaterile Congresului al VI-lea și constatînd cauzele care au împins pe unii conducători ai partidului să bată în retragere, afirma: „Greșeala a fost că mulți din prietenii noștri au crezut odinioară că programul socialiste se va realiza numaidecît“. El sublinia convingerea adînc înrădăcinată în muncitorimea din România că în țara noastră există teren favorabil pentru socialism: „Noi muncitorii, dimpotrivă, vedem că ideile socialiste au prins între noi și că solidaritatea muncitorilor devine mereu mai strînsă... Noi nu trebuie să ne schimbăm numele partidului, nici să modificăm radical programul. Cine vrea alt partid să le fie de bine; formeze acel partid din elemente liberale sau din orice elemente vor; însă acei care vor să mai fie de-ai noștri trebuie să rămînem între noi, în Partidul nostru social-democrat, cu scopurile noastre, așa cum sintem, și cu un program de luptă minim, care singur să se poată modifica după împrejurări. Cît despre lipsa unui mediu social și economic prielnic socialismului, asta s-o creadă acei care o spun. Mediul prielnic mișcării muncitoare socialiste e și în Bulgaria, Serbia, dar încă la noi! Deci trăiască Partidul social-democrat, partidul muncitor“.²⁴⁶

Cu toate persecuțiile la care s-a dedat guvernul liberal împotriva organizațiilor socialiste de la orașe și a celor de la sate, persecuții continuate de guvernul conservator, în pofida tuturor greutăților create prin retragerea din mișcare a aceluia care fuseseră însărcinați cu conducerea partidului, Clubul muncitorilor din București, considerat, cu drept cuvînt, centrul de acțiune al întregii mișcări muncitorești din România, și-a înzecit eforturile, conducînd pe mai departe organizațiile socialiste din întreaga țară. „Negreșit, Comitetul executiv își luase o sarcină foarte grea: — se arăta în Darea de seamă de mersul moral al Clubului pe anul 1899—1900 — el trebuia să conducă nu numai Clubul, dar întreaga mișcare... „Trebuia păstrat ziarul partidului, trebuia dusă înainte mișcarea, dîndu-i-se un caracter curat socialist“.²⁴⁷

Partidul muncitorilor și-a continuat acțiunea politică cu ocazia alegerilor comunale la sate din primăvara anului 1899, lămurînd pe săteni despre drepturile lor, ceea ce a făcut ca, în multe localități rurale, să fie alese consilii comunale socialiste, ulterior dizolvate de guvernul liberal. De asemenea, socialiștii au luat parte la alegerile generale, susținînd la Colegiul II din Ilfov candidatura lui Al. Ionescu, care a obținut 127 de voturi, și a lui I. Th. Banghereanu, care a obținut 66 de voturi, iar la Colegiul III candidatura lui C. Mille în Teleorman (485 de voturi), și a lui C.Z. Buzdugan în Vlașca (50 de voturi). În celelalte județe, Clubul muncitorilor a susținut

²⁴⁵ „Lumea nouă“, anul V, seria a II-a, nr. 25 din 9 mai 1899.

²⁴⁶ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 732—733.

²⁴⁷ Ibidem, p. 788.

candidaturile țărănești. Dacă la Colegiul III nu ar fi avut loc acele nemaipomenite ingerințe, candidaturile socialiste erau pretutindeni sigure de izbândă.

După cum se știe, Congresul al VI-lea a aprobat, printr-o moțiune, alcătuirea unei comisii formate din G. Țăranu, V. G. Morțun și Iacob Țăranu care să se îngrijească de convocarea congresului. Au trecut două luni, însă, și comisia n-a făcut nimic. În această situație, Gh. N. Darie din Birlad, venit anume la București pentru congres, deoarece credea că acesta își va relua lucrările, așa cum stabilise de fapt, a propus în ședința Clubului din 26 iunie ținerea, la 29 iunie 1899, a unei consfătuiri a tuturor acelor care nu s-au ridicat împotriva existenței partidului socialist. O comisie compusă din C.Z. Buzdugan, I.C. Frimu și Gh. N. Darie (Birlad) a fost însărcinată cu aceasta. Au fost convocați circa 50 de militanți, în cea mai mare parte membri ai Clubului muncitorilor din București. Din pricina timpului scurt, s-a omis sau a fost cu neputință să fie invitați mulți socialiști dintre cei mai buni din țară. Această consfătuire trebuia să pună în discuție tactica partidului pînă la congresul din anul următor.

Consfătuirea socialistă — continuare de fapt a lucrărilor Congresului al VI-lea al partidului — s-a deschis în ziua de 29 iunie și a fost prezidată de C.Z. Buzdugan, ca delegat al Comisiei de organizare.

La discuția generală, Gh. N. Darie „explică prezența sa, zicînd că venise pentru Congres și regretă foarte multă că comisiunea însărcinată de ultimul Congres nu și-a făcut datoria, neconvocînd membrii cluburilor din provincie și din localitate pentru congresul ce trebuia să se ție acum. Se crede, totuși, fericit de a putea lua parte la dezbaterile de azi. Trecînd la fondul discuției, arată necesitatea existenței unui partid al muncitorilor și zice că cei ce vor să facă un partid național-democrat sînt liberi să-l facă; nu înțelege însă să-l ridice pe ruinele partidului socialist. Noi trebuie să căutăm a rămîne socialiști” — a declarat el²⁴⁴. C.Z. Buzdugan a fost de părere că greșeala cea mai mare a fost practicarea exclusivismului și s-a pronunțat pentru o mai mare elasticitate. „O dată ce chestiunile fundamentale ne unesc, nu trebuie să ne despartă chestiunile de amănunt”²⁴⁹. Alexandru Ionescu a relevat că lipsurile de care suferea P.S.D.M.R. s-au datorat faptului că munca de educație revoluționară în partid a fost deficitară. „Propaganda — considera el — trebuia făcută prin gazetă, broșuri etc. Prin modul acesta se poate face o pleiadă de tineri muncitori socialiști, buni propagandiști, și care, la rîndul lor, să cucerească adepți. Cît privește pătura cultă, cît e tină ră vine și folosește mult de la noi, dar și noi folosim mult de la ei, deci sîntem în strînsă legătură cu ei. Liber să vie oricine pofteste din pătura cultă; noi trebuie să ne folosim de trecerea lui pe la noi și să învățăm. Trebuie să ne organizăm bine politiceste, altfel nu vom ajunge bine la scop”²⁵⁰.

Intervenind din nou, C.Z. Buzdugan a cerut să se procedeze în așa fel încît înșiși muncitorii să ia parte cît mai largă la ducerea înainte a mișcării și fiecare muncitor socialist să devină un centru de acțiune socialistă. „La orase — releva el —, în primul loc trebuie să ne îndreptăm acțiunea noastră către formarea de societăți pe bresle. Nu e nevoie ca aceste societăți să fie prea centralizate, putem fi în legătură cu ele prin oameni de încredere”.

I.C. Frimu a constatat cu satisfacție că curentul general este în favoarea propagandei la sate. Pînă cînd nu vor exista buni propagandiști — a arătat Frimu — sînt de mare trebuință broșurile care să explice în termeni populari maselor țărănești învățătura socialistă. El a cerut să fie editate cît mai multe broșuri, care să se vîndă la un preț mic sau chiar să fie distribuite gratuit.

C.Z. Buzdugan a fost de părere că nu trebuie schimbată denumirea gazetei partidului, deoarece aceasta e cunoscută astfel sătenilor, dar a propus ca în loc de subtitlul „organ al social-democrației din România”, să fie subintitulată — faptul e mai mult decît semnificativ — „organ al partidului muncitorilor”²⁵¹. Este de remarcă că, odată cu aceasta, toate materialele de propagandă apărute purtau semnătura: Partidul Muncitorilor din România.

La terminarea consfătuirii — practic a lucrărilor Congresului al VI-lea al partidului clasei muncitoare — Gh. N. Darie a mulțumit participanților pentru liniștea în care s-au desfășurat dezbaterile și a declarat că se întoarce pe deplin satisfăcut în mijlocul socialiștilor birlădeni, „care l-au trimis din provincie la Centru să vadă ce se va face pentru propășirea ideilor sfinte nouă tuturor. Ceea ce s-a

²⁴⁴ Ibidem, p. 747.

²⁴⁹ Ibidem, p. 748.

²⁵⁰ Ibidem, p. 749.

²⁵¹ Ibidem, p. 755.

făcut e bun și solid“ — a subliniat el, felicitând pe muncitori pentru poziția lor conșcvență și indemnându-i la acțiune.

Așadar, consfătuirea socialistă din 29 iunie 1899 a hotărât schimbarea denumirii partidului în Partidul Muncitorilor. Este a treia denumire dată, în condiții deosebite, partidului clasei muncitoare din România (prima, în 1879, a fost aceea de Partida muncitorilor sau Partida socialistă; a doua, în 1893, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, toate aceste denumiri demonstrând existența și continuitatea pe noi trepte, în procesul maturizării sale, a partidului revoluționar al clasei muncitoare din România.

Ca urmare a schimbării denumirii partidului, și-a schimbat subtitlul și gazeta sa oficială. Reorganizată, „Lumea nouă“ a apărut ca „gazeta săptăminală a Partidului Muncitorilor din România“. Redacția își propunea ca țel să facă din această publicație „o adevărată și demnă tribună socialistă“²⁵². Constatind că pretutindeni clasa muncitoare se organizează, „Lumea nouă“ se angaja să contribuie hotărât „la această nevoie a organizării în partidul puternic al muncitorimii române“. Gazeta considera că, la consfătuirea socialistă de la București, s-a căutat îndreptarea greșelilor comise în trecut și „exclusivismul, lipsa de acțiune, centralizarea excesivă par a fi gonite din mișcarea socialistă“.

Reorganizarea partidului clasei muncitoare și întărirea mișcării socialiste nu au fost pe placul guvernanților. Comitetul executiv al Clubului muncitorilor din București publica în „Lumea nouă“ o chemare, în care arăta că „Dușmanii mișcării socialiste au început din nou a răspîndi știri mincinoase cu privire la situația clasei muncitoare din București. Comitetul executiv face apel la membrii Clubului să nu-și plece urechea la spusele dușmanilor noștri. Atît Clubul, cît și secția sa de ajutor sînt într-o situație înfloritoare“²⁵³.

Procesul de consolidare a mișcării socialiste a fost relevat și de C.Z. Buzdugan, în articolul Semnele luptei: „Cu socialismul se întîmplă și la noi ceea ce s-a întîmplat în Germania pe timpul legii lui Bismarck — remarcă el —; cauți să-l lovești, el se ridică mai amenințător. Iar cînd nu-l lovești, el se dezvoltă normal, se răspîndește rînd pe rînd, cîștigînd pentru sine clasele asuprite“²⁵⁴. Relevînd același aspect, I. Radu, în articolul Frica stăpînilor, scria că: „A fost de ajuns ca pătura noastră conducătoare să afle că socialiștii vor să se organizeze temeinic, pentru ca groaza de a-și vedea micșorat huzurul în care trăiește, fărădelegile pe care le săvîrșesc împiedicate“, pentru a cere numaidecît „legi de represiune“. Autorul pleda pentru o „propagandă neîncetată“ pentru ca „să fim, într-adevăr, un partid politic puternic, care să poată face față împrejurărilor. De altă parte, trebuie să activizăm organizarea pe bresle, să căpătăm în modul acesta încă o armă în contra stăpînilor noștri. În același timp, prin «Lumea nouă», prin broșurile pe care le vom scoate în curînd, vom ridica mentalitatea muncitorilor, vom face în același timp educația minții și inimii lor, vom face, cu un cuvînt: socialism integral“²⁵⁵. În articolul Nu, n-avem teamă, I.C. Frimu releva procesul de întărire continuă a organizațiilor socialiste în întreaga țară. „Văd chiar cu încredere — remarcă el — că acolo unde a fost mai multă represiune, mai multă violență și nelegiuire, mișcarea trăiește și a dat naștere propagandiștilor celor mai aprigi... Scrisorile care ne vin de la țară ne dovedesc că mișcarea se înrădăci-nează și crește“²⁵⁶.

La 9 februarie 1900, cîțiva foști lideri socialiști — V.G. Morțun, Al. G. Radovici, G. Diamandi ș.a. —, arătîndu-și intenția de a intra în Partidul liberal, au participat la banchetul oferit de tineretul liberal în cinstea lui D. A. Sturdza, șeful Partidului liberal, banchet organizat într-un moment defavorabil liberalilor. Fără a afecta mișcarea socialistă organizată, întrucît foștii lideri socialiști nu mai erau încadrați în Partidul muncitorilor, acest prilej a fost de natură să întărească și mai mult încrederea muncitorilor în partidul lor. La întrunirea socialistă organizată la 20 februarie 1900 în Capitală — întrunire pentru continuarea activității mișcării politice și profesionale —, oratorii au fost militanți revoluționari, încrezători în viabilitatea mișcării socialiste din România. „Cînd într-un război cad generalii — arăta în cuvîntarea sa Al. Georgescu —, datorită soldaților credincioși cauzei pentru care au plecat la luptă e de a urma înainte pînă la izbîndă; dacă astăzi generalii noștri nu mai sînt între noi, aceasta nu trebuie să ne descurajeze, căci se vor găsi printre noi alții care să meargă cu bărbăție și convingere înainte, tot înainte. Se zice că prietenii care

²⁵² „Lumea nouă“, anul V, seria a III-a, nr. 1 din 11 iulie 1899.

²⁵³ „Lumea nouă“, anul V, seria a III-a, nr. 4 din 1 august 1899.

²⁵⁴ „Lumea nouă“, anul V, seria a III-a, nr. 5 din 8 august 1899.

²⁵⁵ „Lumea nouă“, anul V, seria a III-a, nr. 6 din 15 august 1899.

²⁵⁶ „Lumea nouă“, anul V, seria a II-a, nr. 8 din 29 august 1899.

ne-au părăsit vor face mai mult în Partidul liberal în care au intrat ; poate, dar practica de până acum dovedește că această teorie e falsă și se înșală amar cei care cred că, trecind în partidele burgheze, le vor democratiza sau face să nu mai voteze legi asupritoare pentru muncitori. Victoria clasei muncitoare va fi numai atunci cînd noi, toți muncitorii, vom fi uniți, fără a ne mai gândi la persoane cu oarecare stare socială, la persoane sus-puse ; numai atunci vom putea opune rezistență celorlalte partide în încercările lor reacționare. Tristul eveniment politic petrecut zilele acestea să nu ne descurajeze, căci a trebuit să trecem și noi prin aceste nenorociri, care trebuie să ne cumințească, căci nenorociri mult mai mari nu au descurajat pe muncitorii din alte țări, unde astăzi proletariatul conștient e atît de puternic organizat. În războaie se întîmplă adesea insuccese din cauza unor greșeli de tactică, datorită sau slăbiciunii armatei, sau conducătorilor ; aceasta nu dă drept conducătorilor să-și părăsească armata, nici acesteia să rupă rîndurile și s-o ia la fugă, ci să se organizeze și să pornească din nou la luptă spre a învinge pe dușmani. Astăzi mai mult ca oricînd se simte necesitatea de organizare a muncitorimii într-un partid al ei, care să fie partidul de control al tuturor celorlalte partide, dușmane conștiente clasei muncitoare. Trăiască deci partidul muncitorilor !”²⁵⁷

La aceeași întrunire, C. Racovski a spus : „Sînt departe de a incrimina personalități, dar însuși mersul mișcării muncitoare în România a fost rău călăuzit. Să nu uităm sacrificiile celor ce au trecut în tabăra liberală, ei le mulțumim, căci nu ne-au făcut nici un rău ; de ne vor face rău de azi înainte, atunci vom ști cum să-i considerăm. Pînă acum am făcut numai o introducere în marea luptă muncitoare și, dacă am făcut-o cu cupoanele capitalului moral burghez, de aci înainte o vom face cu muncitorimea propriu-zisă, căci prin faptul că am venit în contact cu burghezia am pierdut simpatia poporului”. O mare greșală comisă de conducătorii de atunci ai partidului muncitorilor a fost „grija mare ce am avut-o pentru liberali, pentru cele ce se petreceau în partidul lor. Ca concluzie deduc : să se caute ca mișcarea lucrătorilor să fie cît se poate de limitată în clasa muncitoare din orașe și de la sate, și atunci cînd vom pune rădăcini în pămînt, va crește pomul din ale cărui roade vor gusta, dacă nu noi, fiii noștri”²⁵⁸.

Participanții la întrunire au adoptat o moțiune, în care declarau : „Muncitorii din Capitală, întruniți în Sala constructorilor români în ziua de 20 februarie 1900, pătrunși de deosebirea de interese ce are loc între cele două mari clase sociale, burghezia și proletariatul, și deci de deosebirea năzuințelor lor, în legătură cu care afirmarea dreptului la trai al uneia înseamnă, cel puțin în parte, tăgăduirea dreptului la trai al celeilalte, și, ca atare, considerînd partidele burgheze, fie liberal, fie conservator, puțin apte ca în apărarea intereselor lor de clasă să se gîndească cu dinadins și la proletariat, muncitorii nu pot considera decît ca o amară înșelare trecerea unor frunții de ai lor în rîndurile partidelor burgheze, dacă pînă la un punct nu-i chiar o reîntorcere fatală în apele în care s-au scaldat străbunii lor, unii dintre cei trecuți fiind prin naștere legați de partidele și de clasa la care s-au dus. Dar oricare să fie pricina acestui fapt..., muncitorii mai conștienți nu pot uita anii de muncă ce frunții duși i-au dat în sprijinul intereselor clasei apăsate, de multe ori în dauna unei situații alese ce ar fi putut-o avea, care situație pentru o viață scurtă de om e oricum măgulitoare ; și, cu toate că vremea foștilor lor prieteni nu li-i trecut că să trăiască mai după placul inimii lor, muncitorii totuși îi vor ține minte așa cum i-au văzut la lucru pe cei ce i-au văzut, nu pe cei ce se împăunează cu pene străine, căci faptele lor trăiesc prin ceea ce au sădit în minți și în inimi. Și, drept acestea, muncitorii socotesc că aduc chiar un omagiu memoriei lor, afirmîndu-se mai ales cu acest trist prilej, și, totodată, și o mărturie că, oricît de greu și cu puțin folos au lucrat ei, după ducerea lor, tot a mai rămas ceva, dacă nu chiar destul de mult, pentru că proletariatul ține să se manifesteze nu printr-un grupușor de inși mai mult sau mai puțin de bună-credință, cum se manifestează de fapt marile partide istorice, grosul armatei trecînd, după succedarea la guvern, de la un partid la altul, ci ca o masă compactă, cu interesele ei proprii, cu cerințele ei proprii, neascultînd pe cît se poate mai mult decît de glasul conștiinței și al interesului bine priceput și cumpănit. Cu acest prilej, muncitorii bucureșteni fac apel la frații lor de pe loc și din țara întreagă să se reculegă, să reînvie din amorțeala în care în niște împrejurări mai grele ca cele de toate zilele i-au aruncat, să lase la o parte neîncrederea, de-oarece au a se îndrepta nu către alții, străini, care totdeauna i-au purtat cu minciuni, ci către dinșii, și nimeni cată să nu-și fie sieși piedică și trădător ; și prin

²⁵⁷ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900, p. 772—773.

²⁵⁸ Ibidem, p. 775.

voiciunea lor să arate că urgia guvernanților, desfășurată ici prin impuscări, dincolo prin închisori, într-altă parte prin defăimare și cultul minciunii, nu poate să fie stavilă deșteptării lor”²⁵⁹.

Această motiune a fost aprobată și susținută de o seamă de organizații socialiste din țară, ca cele din Galați, Brăila, Ploiești, care s-au solidarizat cu muncitorii din Capitală.

Cercetarea îndeaproape a faptelor învederează că intrarea celor cîțiva foști conducători ai partidului socialist, ca V. G. Morțun, Al. G. Radovici, I. C. Atanasiu, G. Diamandi ș.a., în Partidul liberal a fost determinată de alte mobiluri decît simpla retragere a lui Ioan Nădejde de la conducerea P.S.D.M.R. De aceea, trebuie făcută aici o distincție netă. „Hipnotizați de politică — aprecia un vechi socialist — și confundînd speciala manifestare a socialismului prin un partid politic cu manifestarea lui generală, nevăzînd în tot socialismul decît politica parlamentară” și dîndu-și seama că nu se pot afirma datorită măsurilor represive ale guvernanților împotriva mișcării socialiste, au ajuns la concluzia falsă că „manifestarea socialistă e imposibilă în țară la noi”. Este evident că un socialist convins putea să fie folositor luptînd și pe calea politică parlamentară, chiar intrînd într-un partid politic burghez. Dar în cazul acesta, „După umila mea opinie, acei cîțiva socialiști la intrarea în partidul liberal ar fi trebuit să facă o declarație cam în termenii următori : «Domnilor, noi sintem și vom rămîne pentru totdeauna socialiști. Convicțiile noastre, concepția noastră socialistă, morala socialistă vor rămîne și mai departe ale noastre : ele sînt rezultatul a ani de gîndire, de luptă, și aceasta nu se schimbă, după împrejurări ca o pereche de ghete. La noi însă în țară actualmente nu e și nu poate fi încă un partid politic parlamentar socialist. Pe de altă parte, lupta parlamentară, care ni s-ar impune în țară la noi în condițiile ei speciale, e lupta pentru a preface parlamentarismul fictiv în realitate, pentru realizarea pe cît e cu putință a instituțiilor noastre democratice, care sînt numai pe hîrtie, a domniei legilor, a introducerii corectitudinii în afacerile publice etc. Toate acestea le aveți înscrise în programul d-voastră. De aceea, noi venim între d-voastră nu ca să facem socialism militant — ceea ce ar fi absurd —, ci sincer, fără nici o reservatio mentalis, să lucrăm din toate puterile pentru democratizarea reală a țării în marginile chiar ale programului d-voastră, și, atîta vreme cît veți merge pe acest drum, nu veți avea colaboratori mai sinceri, mai devotați, mai corecți ca noi, pentru că, lucrînd așa, noi rămînem fideli convicțiilor noastre socialiste». Acest limbaj sincer, franc, lipsit de echivoc, pentru moment, ar fi făcut, desigur, mai grea situația lor în Partidul liberal, dar, în schimb, ar fi fost neprețuit pentru viitor, cînd le-ar fi făcut situația cu mult mai ușoară și mai limpede. Așa însă cum s-a întîmplat intrarea în Partidul liberal, fără nici o lămurire și declarație, ea dă loc și va da în viitor și mai mult loc la fel de fel de echivocuri...”²⁶⁰.

Desigur că singura și cea mai bună poziție a lor ar fi trebuit să fie păstrarea identității socialiste, dar, așa cum remarca, pe bună dreptate, C. Dobrogeanu-Gherea, „Foștii socialiști n-au priceput că numai rămînînd socialiști, numai păstrînd o atitudine propriu-socialistă față de realitatea socială a țării și de evoluarea ei, și numai lucrînd în consecință ei, între altele, ar fi ajutat și la dezvoltarea burghezo-democratică a țării”²⁶¹.

Nu-i mai puțin adevărat că ei au avut în Partidul liberal o poziție mai înaintată decît a vechilor lui membri, contribuînd, alături de alte forțe politice, printre care la loc de cînte se afla Partidul Muncitorilor, pe măsura capacităților lor, la înfăptuirea unor mari sarcini în fața cărora se afla poporul român — înfăptuirea statului național unitar, a unor mari reforme democratice — agrară și electorală etc.

În Manifestul de 1 Mai 1900, dat în numele Partidului Muncitorilor, Comitetul executiv al Cercului muncitorilor din București chema proletariatul român la luptă, la acțiuni hotărîte pentru întărirea partidului său : „la 1 Mai, Partidul muncitorilor din România adresează lucrătorilor acest împătrit apel : Înainte pentru ORGANIZAREA MUNCITORILOR ! Înainte pentru ziua de OPT ORE ! Înainte pentru VOTUL UNIVERSAL ! Înainte mereu spre a dovedi că, oricît guvernele claselor stăpînitoare ar prigni și închide pe luptătorii pentru dreptate, oricît unii ar dezerta din mișcarea muncitorilor în tabăra exploatatorilor, mișcarea muncitoare nu pierе, ci din ce în ce devine mai puternică, mai neînvinsă. Manifestația de la 1 Mai anul acesta

²⁵⁹ Ibidem, p. 777—778.

²⁶⁰ Ibidem, p. 828—829.

²⁶¹ C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 4, Editura politică, București, 112 1977, p. 312.

trebuie să fie cea mai energică protestare contra odioasei justiții de clasă, contra condamnării nedrepte a prietenilor noștri Banghereanu, Ficșinescu și a tuturor celor prizoniți în lupta pentru legalitate”²⁶².

Firește că partidul clasei muncitoare, în acea perioadă de sfârșit de secol, cînd a trebuit să se confrunte cu o seamă de probleme izvorite din condițiile unei etape noi, s-a resimțit întrucitva, mai ales la nivelul conducerii, de pe urma acestor convulsii. Ceea ce trebuie, însă, subliniat este faptul că, în timp ce într-o seamă de partide muncitorești din Europa, se manifestau divergențe ideologice, reflectate și pe plan organizatoric, în România tocmai grija permanentă din partea militanților revoluționari de frunte ai partidului pentru întărirea lui organizatorică, politică și ideologică a constituit factorul fundamental care a făcut ca partidul să depășească acea criză de conducere manifestată la sfârșitul veacului trecut și să-și mențină — practic în aceleași forme organizatorice specifice — unitatea pe principiile revoluționare ale socialismului științific. Curățirea partidului de elemente depășite de evenimentele noi, care cereau poziții noi, de cei șovăielnici și neîncrezători, la un moment dat, în necesitatea continuării acțiunii socialiste în România, a înfruntat favorabil dezvoltarea ulterioară a partidului, a facilitat afirmarea lui în viața social-politică a țării, clasa muncitoare demonstrînd în practică înțelegerea rolului ei istoric în societatea românească. În acei ani, întărirea compoziției sociale a organizațiilor muncitorești și a organelor conducătoare a dus la afirmarea unor valoroase cadre din rîndurile muncitorimii : I. C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Dimitrie Marinescu, Gheorghe Cristescu, Constantin Popovici, Aurel Cristea, Ion Flueraș, Ion Crețu și mulți alții. Concomitent, s-au ridicat o seamă de cadre de conducere din rîndurile intelectualilor. Alături de teoreticianul socialist C. Dobrogeanu-Gherea, s-au afirmat eminente personalități de pe întreg pămîntul românesc, ca dr. Nicolae D. Cocea, Mișu Ionescu, dr. Ottoi Călin, dr. Ecaterina Arbore, dr. Eugen Rozvan, George Grigorovici și alții.

Conduc de elemente muncitorești și intelectuale devotate principiilor socialismului științific, proletariatul român, în ultimul an al veacului trecut, și-a apărât organizația politică centralizată la scara întregii țări, dîndu-i o denumire nouă — Partidul muncitorilor —, potrivit compoziției lui sociale specifice.

Lozincile : „Sîntem și rămîinem soldați credincioși ai steagului roșu al proletariatului“ ; „Vom merge înainte, veșnic înainte“ au fost un îndreptar în activitatea partidului clasei muncitoare la începutul secolului al XX-lea. Această orientare clară dată de cadrele de bază revoluționare a îndreptat efortul general al partidului spre noi forme de organizare, adecvate noii etape, într-un proces de neîntreruptă ascensiune.

²⁶² „Lumea nouă“, anul VI, seria a III-a, nr. 40 din 16 aprilie 1900.

Locul și rolul clasei muncitoare din țările africane în lupta pentru eliberarea națională și consolidarea independenței

Ințelegerea procesului de formare și afirmare a clasei muncitoare africane în toată complexitatea și varietatea sa, evaluarea aportului acestei clase la lupta de eliberare națională, precum și definirea rolului ce-i revine în edificarea statelor și a națiunilor din Africa sînt indisolubil legate de dezvoltarea fiecărei țări în parte, de stadiul de dezvoltare a forțelor de producție în diferite etape, de interacțiunea factorilor interni și externi, care au favorizat sau au frînat progresul popoarelor de pe acest continent. Analiza acestor aspecte esențiale ale realității politice africane se impune cu atît mai mult cu cît unele cercetări de specialitate, într-o manieră neștiințifică, încearcă să treacă sub tăcere sau să minimalizeze importanța afirmării clasei muncitoare africane în cadrul procesului revoluționar ce se desfășoară pe acest continent, contribuția sa la lupta de eliberare națională, la procesul de transformări democratice și progresiste în curs de desfășurare în noile state naționale. Evident, în elucidarea acestei probleme trebuie să se țină seama de faptul că muncitorimea din țările africane are o istorie relativ recentă și prezintă o serie de trăsături specifice, atît sub aspectul originilor sale, cît și al caracteristicilor profesionale și al formelor de organizare și acțiune politică. În același timp se impune o prezentare veridică a rolului său în edificarea noilor societăți africane, ținînd seama de limitele și greutățile existente în modul de organizare și manifestare¹.

În mod obiectiv, clasa muncitoare din țările africane poartă amprenta procesului complex și contradictoriu al evoluției istorice a acestui continent. Ea este parte organică și rezultat al structurilor economice, sociale, politice, etnice și culturale formate în urma impactului ce a avut loc, la hotarul dintre secolele XIX și XX, între societățile tradiționale africane, cu structuri medievale sau gentilic-tribale, și societățile capitaliste din țările occidentale. Urmare a revoluției industriale marile puteri colonialiste au abolit vechiul sistem de relații cu Africa, bazat pe comerțul cu sclavi, și l-au înlocuit cu unul nou prin care se urmărea transformarea continentului în sursă de materii prime industriale și agricole și în piață de desfacere pentru produsele finite din metropolă, orientare ce a dus la împărțirea arbitrară între puterile imperialiste a teritoriilor africane, în raport cu ambițiile și forța fiecăreia dintre ele² și a generat situații și structuri deosebit de variate și complexe, care diferă de la regiune la regiune și de la țară la țară. Astfel, în cele

¹ Vezi : „Afrique-Asie“, nr. 168—169, septembrie 1978, p. 58—60 ; Dumitru Constantin, *Formațiuni politice africane. Geneză, opțiuni, programe* în „Lumea“, nr. 41, 4 octombrie 1979, p. 25—26.

² Vezi : Endre Sik, *Histoire de l'Afrique noire*, vol. II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964, p. 12—35.

trei mari zone ale continentului, diferite ca evoluție istorică — Africa de Nord, Africa tropicală și Africa australă — procesul de apariție și de dezvoltare istorică a îmbrăcat forme concrete ce se reflectă în structura, în gradul de dezvoltare și conștientizare, legat direct de participarea, într-o măsură mai mare sau mai mică, a acestor clase, la lupta de eliberare. Cu toată existența diversității de forme concrete, pot fi relevate unele trăsături generale, evidențiate în dezvoltarea acestui proces, care-l deosebesc de evoluțiile desfășurate pe alte continente. În primul rând, formarea și dezvoltarea muncitorimii africane sînt indisolubil legate de dominația colonială, care a cuprins continentul. Apariția și afirmarea relațiilor de producție capitaliste în Africa n-au constituit urmarea legică a dezvoltării forțelor de producție generate de societatea autohtonă, ci au fost rezultatul cuceririi coloniale și transplantării modului de producție capitalist din metropole, care nu corespundea realităților economice și sociale existente la acea dată în Africa. Baza economică internă pentru formarea și întărirea relațiilor capitaliste nu era pe deplin dezvoltată. Relațiile de producție dominante în comunitățile africane se bazau pe munca în comun a pămîntului aflat în proprietatea obștească. Pe cînd producția capitalistă din Europa a fost rodul dezvoltării forțelor de producție și a dispus de forța de muncă liberă din care s-a format proletariatul, în Africa capitalismul a fost impus în condițiile structurilor social-economice precapitaliste, într-o societate nepregătită încă pentru stabilirea relațiilor capitaliste³.

Anii celui de al doilea război mondial și deceniile imediat următoare au marcat schimbări importante în structura economico-socială a țărilor africane. Dezorganizarea comerțului și transportului internațional, întreruperea legăturilor dintre metropole și colonii au avut drept consecință suspendarea provizorie a aprovizionării pieței africane cu produsele industriale străine. Creșterea prețurilor la aceste produse și staționarea, în multe țări africane, a unui mare număr de militari sosiți din metropole, în general, cerințele războiului, au sporit cererea de materii prime strategice, au făcut necesară intensificarea producției extractive miniere și extinderea plantațiilor, au stimulat dezvoltarea unei industrii de prelucrare locale și au dus la intensificarea procesului de urbanizare, sporirea efectivului de muncitori salariați. A grăbit totodată și apariția burgheziei autohtone, care vedea în prezența monopolurilor străine în Africa principalul obstacol în calea consolidării pozițiilor sale. Aici își are sorgintea rolul important ce avea să-l joace burghezia africană din unele țări în lupta de eliberare națională de sub dominația străină.

În primele decenii postbelice valul mișcărilor de eliberare național-revoluționară cuprinsese toate popoarele coloniale și dependente. Dacă pînă atunci popoarele Africii fuseseră nevoite, de cele mai multe ori, să se apere în fața ofensivei colonialiste, după al doilea război mondial, aproape peste tot, ele trec la pregătirea și declanșarea atacului final împotriva asupritorilor străini, mișcările de eliberare căpătînd un caracter conștient și organizat⁴. Simțindu-și pozițiile nesigure și întrezărînd, încă de pe acum, că dominația lor asupra Africii începe să se clatine, puterile coloniale au recurs la intensificarea exploatarea bogățiilor acestui continent într-un ritm și în proporții fără precedent. O parte din aceste bogății era folosită pe scară largă în industriile metropolelor, în timp ce o altă parte era exportată în Statele Unite ale Americii pentru amortizarea datoriilor de război.

În cele două decenii de după război, Africa a constituit principalul rezervor de materii prime minerale și agricole — în special cele care aveau o importanță strategică — pentru piața capitalistă mondială⁵. Cea mai mare parte a valorilor obținute prin exploatarea prădalnică luau drumul metropolelor, în timp ce popoarele continentului african continuau să rămînă în mizerie și subdezvoltare. „Jefuirea bogățiilor naționale de către puterile imperialiste, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, a împiedicat aceste popoare să-și dezvolte forțele de producție, industria, agricultura, știința, să-și asi-

³ Vezi și M.I. Braghinski, *Formirovanie africanskogo proletariata*, Izdatelstvo „Nauka“, Moskva, 1974, p. 20—21.

⁴ Vezi: Endre Sik, *op. cit.*, vol. III, Budapesta, 1977, p. 157—159; Radu Vasiliu, *Decolonizarea și relațiile internaționale*, Editura politică, București, 1972; Gh. Badrus, *Miscarea de eliberare națională, Probleme actuale și perspective*, Editura politică, București, 1962; Henri Grimal, *La décolonisation, 1919—1963*, Librairie Armand Colin, Paris, 1965; *L'Afrique en XX siècle*, sub redacția lui Maurice Baumont, Editions Sirey, Paris, 1966; David W. Wainhouse, *Remnants of Empire: The United Nations and the End of Colonialism*, New York and Evanston, 1964; Peter Worsley, *The Third World*, Weindenfeld and Nicolson, London, 1967 și altele.

⁵ Vezi pe larg: W. Alpheus Hutton, *Destinele Africii*, Editura politică, București, p. 1960, p. 87—91.

gure un nivel de viață material și spiritual ridicat, în timp ce în țările capitaliste avansate avuția națională a crescut continuu”⁶.

Importante investiții de capital au fost efectuate, după al doilea război mondial, în domeniul infrastructurii. Intensificarea exploatării resurselor a fost însoțită de asigurarea mijloacelor moderne corespunzătoare pentru scoaterea mărfurilor de pe continent: șosele și poduri, căi ferate, instalații portuare, aerodromuri și alte lucrări publice. În programul de dezvoltare a Congoului (1949—1959) peste 44 la sută din totalul cheltuielilor de 1 miliard de dolari au fost alocate construirii de căi ferate și amenajarea cursului fluviului Congo; în Africa de vest, 30 la sută din capitalurile investite în țările aflate sub dominație engleză și 50 la sută în cele aflate sub dominație franceză au fost destinate transporturilor⁷. Goana după bogății minerale strategice din perioada postbelică a determinat guvernele țărilor occidentale, în primul rând guvernul nord-american, să afecteze, în perioada 1946—1953, aproximativ, 3,8 miliarde de dolari pentru proiecte și programe economice speciale al căror obiectiv principal consta în prospectări și cercetări geologice pentru descoperirea de noi zăcămintele minerale⁸. Africa continua să rămână furnizoarea de materii prime și piață de desfacere pentru industria țărilor capitaliste. Economia africană era compartimentată, din punctul de vedere geografic, și structurată în funcție de interesele colonialiste de exploatare a bogățiilor acestor țări și de posibilitățile de transportare a lor spre diferite porturi. De obicei, liniile ferate uneau porturile cu regiunile miniere sau cu centrele unde se stocau mărfurile agricole ce urmau să ia drumul metropolei⁹.

Cu aceeași rapacitate colonialistii au acaparat pământurile cele mai fertile pe care au amenajat ferme, plantații și crescătorii de vite, lichidind în mare parte proprietatea tradițională a africanilor și dizlocind comunități întregi de autohtoni din anumite zone ale continentului. Astfel, în Republica Africa de Sud, la începutul anilor '50, 89 la sută din pământul cultivabil al țării era acaparat sau rezervat europenilor; în Rhodesia de Sud proporția era de 49 la sută; în Congo „belgian” de 9 la sută; în Kenya de 7 la sută; în Ghana și Africa de sud-vest de 5 la sută; în Rhodesia de Nord de 3 la sută¹⁰. În țările arabe din Africa de Nord, bogățiile sub-solului și pământurile cele mai fertile au fost acaparate de colonialistii francezi. Chiar acolo unde proporția acaparărilor era mai scăzută, trebuie avut în vedere că și în aceste țări autohtonilor le rămăneau pământurile aride, regiuni lipsite de apă, semideșerturi.

Concomitent cu însușirea pământurilor și a bogățiilor minerale, se intensifică procesul de stabilire în Africa a coloniștilor europeni, al căror număr a crescut, în cele două decenii postbelice, într-un ritm foarte rapid. „În următorii zece ani, declara în 1952 „Federația asociațiilor coloniștilor din Congo”, trebuie să se așeze în Congo 100 000 de coloniști belgieni dacă vrem ca Belgia să nu piardă Congoul”¹¹. În Rhodesia de Sud, Angola, Mozambic, Kenya se intensifică procesul de colonizare a populației din metropole și de izgonire a africanilor de pe pământul lor. Dezvolta-

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîririi construcției socialiste*, vol. 2, Editura politică, București, 1968, p. 242. (Din Congo „belgian”, de pildă, monopolurile străine au scos, în decurs de o jumătate de secol, peste 3 tone de diamante industriale, 5,5 milioane tone de cupru și peste 260 000 kg de aur. Această țară furniza 10% din producția mondială de cupru, 60% din cea de diamante industriale și 60% din cea de cobalt. Principala beneficiară de pe urma exploatărilor minerale din Congo, firma belgiană *Union Minière du Haut Katanga*, creată în 1906, cu un capital de 10 milioane de franci, avea să ajungă, după o jumătate de secol, la un capital de aproape 10 miliarde de franci belgieni, adică de o mie de ori mai mare. Vezi: Viorel Popescu, *Aur și sînge din centura de cupru a Africii, în Imperialismul sistem de jefuire și exploatare a altor popoare*, Editura politică, București, 1981, p. 123.)

⁷ „The African Revolution”, „The Economist” din 13 decembrie 1958, supliment special.

⁸ „The Annals of the American Academy of Political and Social Science”, martie 1955, p. 49, cf. W.A. Hunton, *op. cit.*, p. 98.) În 1959, peste 200 de societăți americane erau interesate în extracția materiilor prime industriale, în primul rând strategice, din Africa, Endre Sik, *op. cit.*, vol. III, p. 154.)

⁹ Vezi: Jean Suret-Canale, *Tribes, classes, nations en Afrique*, în „La nouvelle revue internationale”, nr. 6/1969, p. 115.

¹⁰ Lord Hailey, *An African Survey Revised*, London, 1956, p. 689.

¹¹ „West Africa” din 4 septembrie 1952.

rea sectorului capitalist în agricultura țărilor africane a cuprins numai regiunile unde era concentrată populația europeană. Astfel, la sfârșitul perioadei colonialiste, alături de fermele și plantațiile coloniștilor subzista sectorul agriculturii tradiționale cu relații de producție caracteristice perioadelor precapitaliste. În Algeria, de pildă, țară puternic colonizată, numai 800 de mii din cele 4 milioane de hectare de pământ productiv erau lucrate pe baze capitaliste¹². Exceptând țările din Africa de Nord, în economia țărilor africane predominau relațiile de producție precapitaliste, sectorul modern, capitalist, fiind reprezentat de întreprinderile străine. Capitalismul „de la centru”, în virtutea legilor sale, a împiedicat modulele de producție existente să evolueze în mod firesc, fapt ce a făcut ca, după cîștigarea independenței, tinerele state să moștenească de la colonialiști, de regulă, o economie lipsită de omogenitate, hibridă, extravertită și dezarticulată¹³.

Introducerea din afară a relațiilor capitaliste în Africa a avut importante consecințe atât pe plan economic, cît și în domeniul structurilor sociale din cadrul comunităților autohtone ale continentului. În urma impactului capitalismului colonialist asupra relațiilor de producție africane au apărut numeroase grupuri sociale cu o structură complexă, intermediară, de tranziție. Burghezia băstinașă, în perioada colonială, era din punct de vedere numeric și economic destul de slabă datorită faptului că întreprinderile capitaliste au fost create, de regulă, de către patroni străini și nu de cei locali. Numai în unele țări arabe ale Africii de Nord pozițiile burgheziei naționale au fost mai mult sau mai puțin trainice și aceasta i-a permis să joace un rol mai important în lupta pentru independență.

Structura economico-socială a coloniilor și-a pus puternic amprenta și asupra formării muncitorimii africane. Pentru țările din Africa de Nord, proletariatul provenea în cea mai mare parte din rîndurile felahilor dezrădăcinați prin acaparea pămînturilor de către colonialiști, precum și din rîndurile meșteșugarilor ruinați de concurența produselor fabricate în metropolă. O anchetă făcută în 1948 în Algeria estima la 60 la sută proporția familiilor rurale ai căror membri fuseseră transformați în muncitori agricoli pe fermele coloniilor europeni. O însemnată parte din țărănimea deposedată de pămînt s-a îndreptat spre orașe, angajându-se în mine, în industrie, transporturi. „O mină de lucru liberă de orice obligații, observă Ch.-André Julien, și care nu are de acum înainte nici o altă sursă de trai decît forța sa de muncă pe care o vinde capitalului”¹⁴. Mulți dintre cei care-și părăseau satele în căutare de lucru se stabileau la periferia orașelor formînd acele aglomerări sau bidonvilluri, care înconjurau cartierele europenilor și unde condițiile de viață erau deplorabile: lipseau condițiile elementare de trai, îndeosebi apa, gazul, electricitatea, canalizarea. De aici gradul înalt de mortalitate infantilă (la începutul anilor '50, în Maroc, de exemplu, el atîngea 68 la sută)¹⁵. Datorită situației, mare parte a acestui proletariet înformat aspira să se reîntoarcă în sate pentru a cumpăra sau a recăpăta pămîntul răpit de colonialiști. Sărăcimea orașelor, plasată undeva între oraș și sat, la început lipsită de organizare și conștiință politică, a constituit principalul rezervor din care s-a format clasa muncitoare în țările nord-africane. Ea va lua parte activă la lupta de eliberare națională.

În ceea ce privește unele țări din zona sud-sahariană a Africii, în general, în literatura de specialitate se apreciază că începuturile apariției muncitorimii africane pot fi situate la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, odată cu împlinirea în această parte a continentului african a primelor forme de producție capitalistă.

Pentru a-și procura forța de muncă necesară în mine sau pe plantații, pentru construcțiile de căi ferate, poduri, șosele, și a altor edificii, companiile și fermierii europeni au recurs la brațele africane. „Dar, remarcă Jack Woddis, asigurarea forței de muncă africane pentru întreprinderile europenilor s-a dovedit a fi o sarcină nu tocmai ușoară. A început o ofensivă cu ajutorul a trei mijloace de presiune: controlul asupra pămîntului, munca forțată și impozitele”¹⁶. Satisfacerea nevoilor economice ale fiecărei familii, în cadrul economiei comunitare, determina pe afri-

¹² I. K. Smirnov, *Rabocii klass i rabocee dvijenie v Aljire*, în *Rabocii klass i rabocee dvijenie v Afrike (60—70-e godi XX veka)*, Izdatelstvo „Nauka”, Moskva, 1979, p. 172.

¹³ Elena Voiculescu, Marin Voiculescu, *Renașterea africană*, Editura politică, București, 1979, p. 31.

¹⁴ Ch.-André Julien, *L'Afrique du Nord en marche. Nationalismes musulmans et souveraineté française*, Rene Julliard, Paris, 1953, p. 57.

¹⁵ Datlin, *Narodi Tunisa, Aljira, Marokko v borbe za nazavisimosti*, Moskva, 1953, p. 38.

¹⁶ Jack Woddis, *Leul se trezește*, Editura politică, București, 1963, p. 26.

cani să refuze angajarea în mine sau pe plantații. De aceea, pînă la cel de al doilea război mondial, principalele mijloace folosite de europeni pentru asigurarea forței de muncă au fost exproprierea de pămînt și alungarea africanilor în rezervații, si-lindu-i, astfel, pentru a trăi și a-și întreține familiile, să se angajeze la proprietarii europeni, precum și fixarea unor impozite în bani plătite de fiecare familie africană; pentru a putea achita taxele respective membrii de familie apți de muncă erau nevoiți să se angajeze ca salariați. După al doilea război mondial, aflutul africanilor de la sate spre orașe a luat amploare, fapt ce a determinat pe colonialiști să treacă de la sistemul muncii forțate, prohibit prin convenții internaționale, la sistemul angajării pe bază de contract. Numai în coloniile portugheze din Africa, sistemul muncii forțate s-a menținut pînă la sfîrșitul anilor '60.

Primele grupuri ale muncitorimii africane, recrutate din rîndul țărănimii, nu au fost alcătuite din muncitori stabili, rezidenți în orașe sau pe plantații. Cea mai mare parte a acestor muncitori-țărani făceau naveta între sat și oraș, lucrînd cîteva luni din an în mină, pe plantații sau pe șantierele de construcții după care se întorceau în sat, unde continuau să lucreze pămîntul alături de familiile lor. Era tipul de muncitori care nu se separaseră pe deplin de mijloacele de producție tradiționale pentru a deveni cu adevărat proletari. Procesul de stabilire în orașe a muncitorilor africani, cu toate consecințele ce decurg din aceasta, a început să se producă în anii ce au urmat celui de al doilea război mondial și va lua amploare după obținerea independenței naționale. Pînă la această dată, însă, caracteristica principală a clasei muncitoare africane a constituit-o migrația, fluctuația sa permanentă între sat și oraș, atît în cadrul aceleiași țări cît și între diferite țări de pe continent¹⁷. O anchetă efectuată, în 1935, în rîndul lucrătorilor din orașul kenyan Nairobi, a constatat că 48 la sută dintre angajații întreprinderilor din oraș lucrau de mai puțin de un an și numai 3 la sută aveau o vechime de peste zece ani¹⁸, situație similară în aproape toate orașele din Africa sud-sahariană. Migrația muncitorilor între sat și oraș, datorată în multe cazuri îmbolnăvirilor și griji fața de soarta celor rămași în rezervație, era adesea încurajată de patronii străini, deoarece munca sezonieră, exploatată la maximum, le permitea menținerea unui nivel scăzut al salariilor și realizarea unor profituri ridicate. Această „deplasare” a forței de muncă a constituit un obstacol serios în calificarea muncitorilor africani, a dăunat nivelului productivității muncii și calității produselor. Marii fermieri și plantatori, societățile miniere, de transporturi și de construcții, instituțiile — locurile unde erau angajați majoritatea muncitorilor africani — erau puțin interesate în investirea de fonduri pentru mecanizarea muncii și instruirea muncitorilor atîta vreme cît munca necalificată era ieftină și se putea obține cu multă ușurință. De asemenea, sistemul forței de muncă migratoare, creat și menținut de colonialiști, a constituit multă vreme o frînă în procesul de organizare a muncitorimii africane, de transformare a ei într-un proletariat modern capabil de maturizare politică.

Procesul mai larg de stabilizare a forței de muncă în Africa, trecerea de la munca forțată la munca salariată liberă, bazată pe constrîngerea economică, își are începuturile în perioada ce a urmat celei de a doua conflagrații mondiale și se observă mai ales în industria minieră din Congo, Nigeria, Rhodesia de Nord și de Sud, Kenya, Uganda și Republica Sud Africană. Pe măsura dezvoltării relațiilor capitaliste, fluctuația muncii salariate devenea tot mai evidentă o frînă în dezvoltarea producției. Acest fapt a determinat unele cercuri oficiale din metropole să se pronunțe în favoarea unor măsuri menite să stabilizeze forța de muncă și să permită locuirea la orașe a muncitorilor africani, împreună cu soțiile și cu copiii lor¹⁹. Tot în vederea rentabilizării maxime a muncii în mine sau pe șantierele de construcții, societățile străine au început să fie interesate în folosirea mîinii de lucru semicalificate, cu atît mai mult cu cît cea mai mare parte a angajaților din rîndul coloniștilor europeni, căroră li se încredinșau muncile calificate și de conducere, pe plantații sau în mine, erau în permanentă fluctuație. În plus, oricît de mare ar fi fost aflutul de imigranți din Europa, necesitățile de muncă semicalificată și calificată nu puteau fi satis-

¹⁷ Vezi: C. Florea, *Clasa muncitoare din țărilei Asiei, Africii și Americii Latine*, în *Clasa muncitoare contemporană*, Editura politică, București, 1974, p. 250.

¹⁸ Jack Woddis, *op. cit.*, p. 79.

¹⁹ Analizînd procesul de stabilizare a muncitorilor de la minele din Katanga (Zair), în anii postbelici, africanologul Basil Davidson constata că, în 1925, Societatea „Union Minière” avea 13 849 de muncitori, dintre care 2 507 erau căsătoriti și aveau 779 de copii. În 1940, numărul muncitorilor era de 11 200, dintre care 6 464 cu soții, avînd 6 634 de copii. În 1952 numărul copiilor muncitorilor africani s-a dublat, ceea ce reflectă sporirea gradului de stabilitate. (Basil Davidson, *The African Awakening*, London, 1955, p. 112.)

făcute fără a se apela la muncitorii autohtoni. Acolo unde li s-a permis africanilor să treacă peste bariera rasială și să fie angajați la munci calificate, rasiștii au fost nevoiți să recunoască absurditatea prezumțiilor și teoriilor potrivit cărora negrii nu erau capabili să îndeplinească munci calificate²⁰.

Lipsa materialelor statistice exacte cu privire la populația Africii și structura ei de clasă nu permit o evaluare științifică a efectivelor clasei muncitoare africane în perioada colonială. Într-un studiu se apreciază că, în anii '50, în Africa sud-sahariană existau 7 560 184 de salariați africani²¹, în timp ce în țările din Africa de Nord numărul acestora s-ar fi ridicat la aproximativ 2,5—3 milioane. Structura muncitorimii africane poartă amprenta și caracteristicile ce decurg din tipul de relații economice generate de colonialism. Într-un studiu al O.N.U. din 1957 despre Situația Socială Mondială se arată că, în țările situate la sud de Sahara, repartizarea salariaților africani pe principalele ramuri era următoarea: personal casnic și alte servicii — 1 588 994, industria extractivă — 910 278, industria prelucrătoare — 893 801, construcții — 563 463, administrația publică — 562 465, transporturi — 401 793, comerț — 365 137. Dacă se are în vedere că cea mai mare parte din salariații angajați în industria prelucrătoare proveneau din Africa de Sud (450 000), singura regiune a continentului unde industrializarea a înregistrat un anumit progres, se constată că industria minieră, transporturile, construcțiile și administrația publică (șosele, antrepozite, porturi, aerodromuri, clădiri comerciale etc.) sînt principalele ramuri de producție în care s-au format muncitorii africani. La aceștia trebuie adăugați muncitorii din agricultură. În epoca colonială proletariatul agricol constituia un detașament important al clasei muncitoare în țările cu un număr mare de ferme și plantații. În Nigeria, de pildă, țară cu un proletariat relativ numeros în perioada colonială, se observă că din totalul de 253 000 de muncitori cîți înregistrau statisticile anului 1954, 27 la sută lucrau în agricultură, 19 la sută în industria extractivă, 19 la sută în construcții, 18 la sută în transporturi și 17 la sută în servicii²². În jurul anilor '60, în Algeria, numărul lucrătorilor din agricultură era de 603 900 de salariați; în Rhodesia de Sud de 248 300; în Republica Sud Africană de 700 000; în Tunisia de 180 000; în Maroc de 325 900; în Coasta de Fildeș de 90 000; în Camerun de 45 000²³.

Situația economică și condițiile de muncă ale clasei muncitoare africane în perioada colonialismului erau deosebit de grele, iar salariul muncitorului african, care migra, abia satisfăcea minimum de necesități. Numai după al doilea război mondial, puterile colonialiste, sub presiunea avîntului luptei de eliberare, au fost nevoite să garanteze muncitorilor un salariu minim, care, deși revizuit din timp în timp, a rămas totuși la un nivel foarte scăzut. Acest fapt iese și mai bine în evidență atunci cînd salariul muncitorului african este comparat cu cel al unui european: în 1945—1946, raportul dintre salariul muncitorilor albi și cel al muncitorilor africani era de 100 la 26, iar în 1957 de 100 la 18²⁴. Muncitorilor africani le era, în general, interzis accesul la muncile calificate, iar sub pretextul că munca sezonieră nu poate fi încadrată în legislația muncii, ei erau excluși de la prevederile și asigurările sociale, inclusiv de la pensiile de bătrînețe și ajutorul de șomaj. În anii '50, într-o serie de țări africane, autoritățile coloniale au legiferat durata zilei și a săptămîinii de muncă și au acordat pensii pentru muncitorii africani, fără însă ca prevederile acestor legi să fie respectate în practică. Discriminarea în domeniul învățămîntului și al muncii, lipsa de locuințe, inaniția, bolile, acestea erau prezentate succint, condițiile de muncă și viață oferite de capitaliști-colonialiști primei generații de muncitori africani.

Prin poziția sa în cadrul economiei africane, proletariatul în formare era clasa socială care suferea cel mai mult de pe urma exploatării coloniale. De aceea el era vital interesat nu numai în obținerea unor drepturi și libertăți de care era lipsit, dar și în eliberarea țărilor respective de sub dominația străină. Treptat, muncitorul african ajunge la conștiința de sine, la înțelegerea faptului că salariile mici erau indisolubil legate de colonialism, că întregul sistem legislativ, care introducea

²⁰ „Macaragii noștri africani (de la minele de azbest), scria un patron rhodesian, lucrează tot atît de bine ca orice macaragiu european“; „Africanii învață foarte repede să lucreze la mașinile de confecționat încălțăminte, uneori chiar mai repede și mai bine decît europenii“, scria un altul. (W.A. Hunton, *op. cit.*, p. 217.)

²¹ Lord Hailey, *op. cit.*, p. 1360.

²² T.S. Denisova, *Promîșlenii proletariat i rabocee dvijenie v Nigherii*, în „*Rabocci klass i rabocee dvijenie v Afrike*“ (60—80-e godi XX veka), p. 70.

²³ *Afrika v mirovoi ekonomike i politike*, Moskva, 1965, p. 74—75.

²⁴ M.I. Braghinski, *op. cit.*, p. 147—148.

și întreținerea discriminarea și exploatarea sa, se datora, în primul rînd, prezenței în țară a colonialiștilor străini și subordonării — economice, politice și culturale — față de metropolă, că pentru a pune capăt acestei stări de lucruri trebuie să se înlăture dominația străină. Mișcarea grevistă, începută încă din perioada interbelică și amplificată în deceniile ce au urmat celui de al doilea război mondial, deși viza obiective imediate privind sporirea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ale muncitorimii africane, a căpătat, în mod obiectiv, un caracter anti-imperialist, a constituit premisa creșterii combativității mișcărilor de eliberare națională în ansamblul lor.

De la rezistența opusă de popoarele africane cuceritorilor europeni, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pînă la revoluțiile de eliberare națională din deceniul al șaptelea al secolului nostru, mișcările de eliberare din Africa au cunoscut o evoluție continuă, sub aspectul dezvoltării conștiinței naționale — fapt reflectat de obiectivele programatice — și din punctul de vedere al antrenării unor pături din ce în ce mai largi ale populației la realizarea dezideratului emancipării de sub dominația străină. Principalele etape din evoluția acestui proces, considerate în funcție de interacțiunea unui șir de factori interni și externi, se caracterizează — în primul rînd — prin acumularea elementelor de ordin intern, prin creșterea forței și influenței unor partide și sindicate, prin crearea unor largi alianțe de forțe politice și sociale a căror luptă eliberatoare, stimulată și favorizată de mutațiile intervenite în raportul de forțe pe plan internațional, a dus, în cele din urmă, la prăbușirea sistemului colonial al imperialismului în Africa și la afirmarea, pe ruinele acestuia, a zeci de noi state independente. O succintă analiză a forțelor sociale și politice care au participat la lupta de eliberare, în fiecare din aceste etape, permite definirea locului și rolului clasei muncitoare din țările africane în fronturile de eliberare, aportul său la realizarea acestui obiectiv. Participarea muncitorimii a fost diferită de la țară la țară, în funcție de gradul de dezvoltare a structurilor economice și social-politice, de pondere, nivel de organizare și maturizare politică, precum și de situația sa în fiecare țară în parte. Existența unei mari diversități și varietăți de condiții economice, sociale, politice și naționale a determinat ritmuri și intensități diferite de dezvoltare a mișcărilor de eliberare. „Uneori, într-o țară sau alta, începe să se desfășoare o mișcare amplă, care apoi cunoaște un reflux și este depășită de mișcarea în creștere rapidă dintr-o altă țară. Partidele politice africane, observă Jack Woddis, au apărut în unele țări cu cîteva decenii mai devreme decît în altele; în timp ce în multe țări sindicatele și lupta grevistă au devenit fenomene obișnuite, în altele ele sînt de dată relativ recentă. Chiar și independența politică nu este cucerită simultan peste tot”²⁵. În perioada anilor interbelici (1919—1939), cînd mișcarea de eliberare a popoarelor africane nu căpătase încă un cadru organizatoric bine conturat, cu țeluri și programe clare, orientate spre dobîndirea independenței naționale, lupta împotriva colonialiștilor apare ca o reacție spontană a întregii populații: burghezie, intelectualitatea, muncitorime, țărănime și unele cercuri ale armatei. Cu toate că se află în plin proces de formare, redusă ca număr, slab organizată și instruită, tînăra clasă muncitoare africană, formată în mare parte din prima generație de muncitori, prin însăși situația sa obiectivă supusă exploatării colonialiste, s-a dovedit a fi, încă din această etapă, o forță socială combativă în lupta pentru cucerirea independenței naționale. În acele țări unde muncitorimea constituia o clasă socială bine delimitată, cu organizații politice și profesionale proprii, cum au fost țările din nordul și sudul Africii, mișcarea de eliberare a căpătat accente mai radicale, o mai mare combativitate, atît în formele de luptă, cît și în programul de acțiune. De exemplu, grevele din Egipt, din martie 1919 și noiembrie 1935, împotriva dominației britanice la care proletariatul egiptean organizat în sindicate a luat parte activă, alături de negustori, mesteșugari, funcționari, elevi și studenți²⁶; acțiunile greviste cu caracter anticolonialist ale muncitorilor tunisieni din industria cimentului și ale docherilor din orașele Tunis, Bizerta și Sfax, din 1924, ca și manifestațiile organizate, în 1934, în principalele orașe tunisiene de către Partidul Neo-Destur în colaborare cu Partidul Comunist din Tunisia și organizațiile sindicale²⁷; întrunirile organizate în orașele marocane Fez, Casablanca, Solé și Taza, în cursul anului 1936, de Comitetul Național Marocan de Acțiune, în cursul cărora a fost revendicată libertatea presei, a întrunirilor, a activității sindicale, ca și multe altele, constituie dovada că în țările din nordul conti-

²⁵ Jack Woddis, *op. cit.*, p. 192.

²⁶ J. Marlowe, *Anglo-Egyptian Relations, 1880—1953*, London, 1954, p. 336.

²⁷ Roger le Tourneau, *Evolutions politique de l'Afrique du Nord musulmane. 1920—1961*, Librairie Armand Colin, Paris, 1962, p. 76.

mentului african, unde mișcarea de eliberare devenise mai matură și mai bine organizată, clasa muncitoare, încă din perioada interbelică, își făcea simțită prezența pe scena politică internă, se manifesta ca o forță anticolonialistă.

O situație similară întâlnim și în sudul continentului, unde muncitorimea de culoare era mai numeroasă decât în celelalte țări din Africa neagră. De la începutul perioadei interbelice, muncitorimea africană din această parte a continentului s-a aflat în primele rânduri ale luptei împotriva dominației străine, prin organizarea de greve împotriva discriminărilor privind salarizarea, a angajărilor forțate, a condițiilor grele de muncă, pentru dreptul de vot etc. În Republica Sud Africană a fost organizată, în 1920, prima grevă de masă la care au participat peste 70 000 de mineri africani. În cursul puternicelor mișcări greviste din anii 1913—1920 a fost creat Sindicatul muncitorilor din industrie și comerț (Industrial and Commercial Union), al cărui program de luptă viza desființarea oprămirii naționale și a inegalității în drepturi a africanilor. Doi ani mai târziu, în iulie 1921, a luat ființă, la Capetown, Partidul Comunist din Africa de Sud, cel dintâi partid comunist de pe continentul african, singura forță politică din Africa australă care a urmărit să unească muncitorimea pe baza intereselor de clasă și peste orice alte deosebiri, combătând deopotrivă atât burghezia naționalistă bură, cât și dominația imperialismului britanic.²⁸

În țările situate în zona sud-sahariană a continentului, mișcările de eliberare națională, în perioada la care ne referim, se aflau abia la primele începuturi ale organizării și afirmării, fără a fi reușit să se constituie în organizații politice bine încheiate, cu țeluri și programe clare, orientate spre dobândirea independenței naționale. Dar, chiar și în această parte a Africii, muncitorimea aflată la începutul formării sale, a desfășurat primele acțiuni greviste pentru obținerea unor drepturi economice și politice, îmbunătățirea condițiilor de viață și muncă, dreptul la organizare în sindicate etc. Printre acestea amintim grevele muncitorilor feroviarilor din Sierra Leone (1922 și 1926), greva din Kenya (1921), grevele feroviarilor, meseriașilor și funcționarilor din Ghana (1920, 1921, 1922), ale muncitorilor din Dar-es-Salaam și a docherilor din orașul Tanga — Tanzania (1937, 1939), ale feroviarilor din Lagos (1932) și Senegal (1937), grevele minerilor de la carierele de piatră din unele centre ale Rhodesiei de Nord (1934), ale muncitorilor din Madagascar (1925, 1936—1938) etc.²⁹ Cu toate că în această perioadă clasa muncitoare africană, redusă ca număr și formată în cea mai mare parte din muncitori migranți, necalificați, era departe de a deveni o clasă conștientă de misiunea sa, mișcărilor greviste la care a participat, organizate nu împotriva burgheziei naționale care aproape nu exista, ci împotriva capitaliștilor colonialiști străini, căpătau prin aceasta un profund caracter politic, contribuind la dezvoltarea mișcării de eliberare națională din anii următori.

În perioada care a urmat celui de al doilea război mondial, lupta popoarelor asuprite din Africa a căpătat o amploare fără precedent, ducând, în final, la prăbușirea imperiilor coloniale de pe acest continent și la afirmarea, pe ruinele acestora, a zeci de noi state independente. „Obținerea independenței naționale nu a fost un dar generos și gratuit”³⁰ din partea puterilor coloniale, cum afirmă, interesat, ideologii colonialismului și neocolonialismului, ci rezultatul firesc al luptei dirse și îndelungate, dusă de multe ori cu arma în mână, a popoarelor africane supuse dominației străine. Datele și faptele istorice, care jalonează drumul spre independență parcurs de popoarele africane, atestă că numai datorită creșterii impetuoase a mișcărilor de eliberare națională, a antrenării la luptă, într-o largă alianță, a tuturor forțelor sociale interesate vital în eliberarea țărilor respective de sub dominația străină — muncitori, țărani, intelectualitatea progresistă, păturile micii burghezii orașenești, burghezia națională, cadre ofițerești, în unele cazuri chiar reprezentanți ai aristocrației feudale, șefi de triburi, oameni ai bisericii, prinți etc. — puterile coloniale au fost nevoite să acorde independența țărilor și popoarelor africane pe care le-au exploatat timp de secole. În scopul largirii bazei sociale a luptei de eliberare și a menținerii coeziunii forțelor participante, condiție hotărâtoare pentru obținerea victoriei asupra colonialismului, conducătorii mișcărilor de eliberare din țările africane, proveniți, în cea mai mare parte, din rândurile micii burghezii naționale, de regulă dintre intelectuali sau din armată, au înscris în programele de luptă, alături de obiectivul național prioritar — obținerea independenței politice — o serie de reforme sociale ce au a se înlăptui într-o etapă ulterioară, dar de natură a antrena păturile sărace la lupta antiimperialistă.

²⁸ Camil Mureșan, *Imperiul britanic. Scurtă istorie*, Editura științifică, București, 1967, p. 400.

²⁹ Endre Sik, *op. cit.*, vol. II, p. 206—247.

³⁰ M. Cornevin, *Histoire de l'Afrique contemporaine de la deuxième guerre mondiale à nos jours*, Paris, 1972, p. 127.

După al doilea război mondial, mișcările de eliberare națională s-au desfășurat într-un cadru internațional favorabil creat în urma profundelor mutații intervenite în lume. Victoria revoluției socialiste într-un șir de state din Europa, Asia și America Latină și transformarea socialismului într-o puternică forță mondială, creșterea mișcării muncitorești și comuniste internaționale, activizarea luptei popoarelor pentru pace, democrație și progres social, înfringerea în război a fascismului, detașament de șoc al reacțiunii internaționale, slăbirea în ansamblu a sistemului capitalist și în particular a marilor puteri coloniale, ca rezultat al războiului, prăbușirea, în primul deceniu după război, a sistemului colonialist în Asia — sint tot atîția factori care au stimulat și au favorizat creșterea mișcărilor de eliberare națională a popoarelor africane. Determinant însă în producerea schimbărilor calitative din evoluția mișcărilor de eliberare de pe acest continent a fost puternica ascensiune a forțelor politice interne ce și-a găsit expresia atît pe planul organizării fronturilor naționale largi, antiimperialiste, cît și în desfășurarea unor puternice răscoale anticolonialiste, care au măcinat bazele sistemului colonial, obligînd, în cele din urmă, metropolele să recunoască dreptul popoarelor africane la viață liberă, de sine stătătoare.

✱ Creșterea impetuoasă a conștiinței naționale, generează în multe țări africane, noi partide politice, organizații de masă cu caracter anticolonialist, pe lângă cele care deja existau încă din perioada interbelică³¹, încheierea unor alianțe largi politice avînd la bază platforma luptei antiimperialiste. La 25 august 1946, 300 de tunisieni, reprezentînd toate clasele sociale și partidele din țară, s-au întrunit la Tunis pentru a dezbate problema independenței țării. În Guinea s-a creat, în 1947, Partidul Democrat din Guinea (P.D.G.), care reunea în rîndurile sale pe toți patrioții de bună credință în jurul unei platforme anticoloniale și progresiste; în 1946, lua ființă în fostul „Sudan francez” (astăzi Republica Mali) Uniunea Sudaneză, organizație de masă care și propunea alungarea colonialiștilor din țară; creșterea mișcării de eliberare din Ghana s-a soldat cu constituirea, în 1949, sub conducerea lui Kwame Nkrumah, a Partidului Popular al Convenției, formațiunea politică de masă a tuturor păturilor progresiste din această țară. O evoluție similară s-a desfășurat și în Madagascar unde, în 1958, cele cinci organizații politice existente s-au contopit formînd Partidul Congresului Independenței Madagascarului. În Algeria, în 1954, a luat ființă Frontul de Eliberare Națională care a condus războiul de eliberare națională din anii 1954—1962. În Maroc, după demonstrațiile antiimperialiste de la Casablanca, din decembrie 1952, sub conducerea Partidului Istiqlal (fondat în decembrie 1943), se formează Frontul național de eliberare în care intrau Partidul democratic al independenței și Partidul Comunist Marocan. Organizații politice similare au fost organizate în Senegal, Kenya, Tanganyica, Coasta de Fildeș și alte state. Partidele, fronturile naționale au fost create în scopul grupării tuturor patrioților în lupta antiimperialistă, fără deosebire de clasa căreia aparțineau, de credință, de apartenență etnică și tribală. Aceste partide de masă reprezentau mișcarea națională și exprimau interesele și aspirațiile fundamentale ale popoarelor respective.

Clasa muncitoare din țările africane a participat activ la acțiunile anticolonialiste care au precedat obținerea independenței naționale. Ea s-a încadrat în fluxul general al mișcării de eliberare luînd parte activă, prin organizațiile sale de clasă, sau în afara acestora, la lupta, în cadrul fronturilor de eliberare națională, imprimînd acesteia consecvență și combativitate antiimperialistă. Participarea și aportul clasei muncitoare la lupta de eliberare au fost legate de structura, ponderea, gradul de cultură, și, implicit, de gradul de conștiință și organizare politică. Nu întîmplător mișcarea de eliberare s-a dezvoltat mai rapid, a dovedit mai multă claritate și forță în țările în care existau „centre muncitorești”, un proletariat mai numeros și organizat în sindicate și partide politice. În Nigeria, de pildă, așa cum remarcă James Coleman, muncitorii salariați, în pofida numărului lor redus, raportat la populația totală, erau „principalii sprijinitori activi ai naționaliștilor”³². Aceeași constatare era făcută și de un raport al Departamentului muncii din Kenya, în care se spunea: „Africanul devine conștient din punct de vedere politic și în ceea ce privește relațiile de muncă; astăzi, acest fapt influențează mai

³¹ În anii dinaintea celui de al doilea război mondial în Africa existau o serie de partide politice, printre care amintim: *Congresul Național African* (1912), în Africa de Sud; *Partidul Național Democrat Nigerian* (1922); *Congresul Național Vest African* (1920); *Asociația Est-Africană a Tineretului Kikuiu*; *Partidul Socialist din Senegal* (1935); *Mișcarea Tineretului din Lagos și Nigeria* ș.a.

³² James S. Coleman, *Background to Nationalism*, Cambridge University Press, 1958, p. 70.

mult decît oricare altul oferta de brațe de muncă și relațiile cu muncitorii. Africa-nul năzuiește să-și manifeste personalitatea, și aceasta se manifestă în crearea de asociații politice și sindicate”³³.

Cea mai mare parte dintre organizațiile sindicale africane s-au constituit după cel de al doilea război mondial, în condițiile avîntului mișcării de eliberare națională, în multe țări ele au precedat apariția partidelor politice, avînd nu numai rolul de a apăra interesele economice ale salariaților, ci fiind, în același timp, organizații politice de masă, care exprimau revendicările mișcării de eliberare națională, parte componentă a acestor mișcări. Tocmai această particularitate a sindicalismului african a provocat represiune din partea autorităților coloniale care încereau prin orice mijloace să împiedice activitatea sindicală și să pună capăt, implicit, luptei de eliberare³⁴.

După al doilea război mondial, puterile colonialiste n-au mai putut opune rezistență aspirației muncitorimii africane de a se organiza în sindicate și au fost nevoite să le recunoască legalitatea. În mai 1946 s-a creat Congresul sindicatelor egiptene; în octombrie același an, în Tunisia au fost puse bazele Uniunii Generale a oamenilor muncii (U.S.T.T.). Tot atunci, în Maroc, a fost creată Confederația generală a sindicatelor, iar în Nigeria a luat ființă Congresul Sindicatelor. Organizații sindicale ale muncitorilor africani au fost create și în Coasta de Aur, Coasta de Fildeş, Tanganyika, Camerun, Zambia, Kenya, Senegal și în alte țări africane. Numărul organizațiilor sindicale și ale membrilor lor a crescut considerabil față de perioada interbelică: în Nigeria, de pildă, de la 14 sindicate cu 4 629 de membri, existente în 1940, se ajunge, în 1960, la 360 de organizații sindicale cu un efectiv de 274 126 de membri³⁵; în Kenya, în 1962, activau 45 de organizații cu 45 700 de membri; în Sierra Leone erau 23 de sindicate cu 26 000 de membri, în 1958; în Ghana, în 1960, erau 16 organizații cu 300 000 de membri; în Tanzania, în 1961, ființau 27 de organizații cu 80 500 de membri³⁶; în Zair, în 1966, efectivul muncitorilor și funcționarilor organizați în sindicate era de 152 000, ceea ce reprezenta 20 la sută din totalul salariaților³⁷.

În unele țări arabe din Africa de Nord începe să se afirme rolul partidelor comuniste ca forță politică revoluționară și combativă în cadrul mișcărilor de eliberare. Influența în rîndul maselor muncitoare a acestor partide a sporit pe măsură ce ele s-au ancorat tot mai mult în realitățile existente în țările respective, căpătînd astfel încrederea și adeviziunea unei părți importante a muncitorilor. Partidul Comunist din Maroc aprecia că, în condițiile luptei antiimperialiste, un acord între comuniști și celelalte partide din Maroc era indispensabil. „Noi trebuie să lucrăm mină în mină pentru salvarea poporului marocan”, se arăta într-un apel al partidului comunist către partidele burgheziei marocane, iar în manifestul din august 1946 același partid îndemna deschis la constituirea unui front național „de luptă pentru libertatea și suveranitatea Marocului... pentru abrogarea Tratatului de la Fés și a capitulațiilor din 1836 prin care se acorda Statelor Unite ale Americii o situație privilegiată”. Pe aceeași platformă politică s-a situat și Partidul Comunist din Tunisia. În apelul din 25 ianuarie 1953 adresat partidului Neo-Destur și celorlalte forțe politice tunisiene, comuniștii considerau că a sosit ora „pentru toți muncitorii, pentru toți patrioții, desturieni, comuniști, fără de partid de a ajunge la unitate în cadrul unui larg front național tunisian pentru triumful cauzei sacre a libertății și independenței naționale”³⁸. În Algeria, clasa muncitoare, participantă activă la războiul de eliberare națională, declanșat la 1 noiembrie 1954, sub conducerea Frontului Național de Eliberare (F.L.N.), își făcea cunoscută poziția antiimperialistă în Declarația Uniunii Generale a Muncitorilor Algerieni: „Uniunea Generală a Muncitorilor Algerieni consideră în prezent, pe bună dreptate, că nici o ameliorare a condițiilor sociale nu se poate face fără răsturnarea totală a structurilor actuale... Ea continuă să creadă și aceasta este baza acțiunilor sale, că numai independența Algeriei va antrena un echilibru în raporturile dintre locuitorii ei,

³³ Departament of Labor, Kenya, *Annual Report for 1946*, Nairobi, p. 6, cf. Jack Woddis, *op. cit.*, p. 207.

³⁴ Romain Vilon Gueza, *Trei decenii de lupte și succese*, în „Mișcarea sindicală mondială”, nr. 10/1975, p. 50.

³⁵ T.S. Denisova, *op. cit.*, p. 79.

³⁶ M.I. Braghinski, *op. cit.*, p. 192—196.

³⁷ Iu. I. Komar, *Osobennosti razvitiia rabocego klassa Zaira*, în *Rabocci klass i rabocee dvijenie v Afrike (60-70-e godi XX veka)*, p. 129.

³⁸ Ch.-André Julien, *op. cit.*, p. 135, 229, 366; A.P. Manaserian, *Marokko v borbe za nezavisimosti*, Izdatelstvo „Aistaran”, Erevan, 1969, p. 56—57.

o creștere și o dezvoltare în interesul național, de exploatare a resurselor solului algerian”³⁹.

Purtătorii de cuvânt ai clasei muncitoare din țările Africii de Nord nu s-au limitat numai la declarații de principiu ci au organizat un șir de acțiuni concrete — greve, alte conflicte de muncă, demonstrații, mitinguri, acționind, cel mai adesea, în colaborare cu celelalte forțe patriotice din țările respective — acțiuni care sînt tot atîtea mărturii ale aportului clasei muncitoare la obținerea independenței naționale.

Puternicele mișcări anticolonialiste desfășurate în Egipt, în anii 1946—1952, de Comitetul național al muncitorilor și studenților și alte organizații democratice și sindicale, unite într-un front unic pe platforma luptei comune pentru izgonirea trupelor britanice din țară, la care au participat peste 100 000 de persoane, centrul mișcării fiind zona Canalului de Suez; greva celor 4 000 de muncitori și funcționari din orașul minier Sfax (Tunisia), organizată și condusă de Uniunea Generală a Muncitorilor Tunisieni și soldată, după datele oficiale, cu 29 morți și 57 de răniți; răscoalele împotriva colonialiștilor francezi din orașele marocane Casablanca și Rabat, din anii 1947 și 1952, conduse de Partidul Comunist din Maroc și Partidul Istiqlal; greva generală de la Alger, din 5 iulie 1956, și participarea activă a muncitorimii algeriene la războiul de eliberare națională⁴⁰, sînt numai cîteva exemple din șirul lung al luptelor desfășurate de clasa muncitoare din țările Africii de Nord, acțiuni în urma cărora revendicările de ordin economic s-au împletit strîns cu cele de ordin politic, vizînd eliberarea de sub dominația străină. Revoluția victorioasă din Egipt, din 1952, și proclamarea republicii, în iunie 1953, recunoașterea independenței naționale a Tunisiei și Marocului, în 1956, și a Algeriei, în 1962, erau rezultatul firesc al unui șir neîntrerupt de lupte la finalizarea cărora clasa muncitoare din aceste țări avusese o contribuție importantă.

Anii 1945—1956, cînd în Africa de Nord și în Asia se prăbușeau imperiile coloniale, au fost cruciali și pentru popoarele din Africa sud-sahariană. Și aici se desfășoară o intensă activitate de pregătire politică și organizatorică a maselor în vederea luptelor hotărîtoare cu colonialiștii. Obținerea independenței a fost precedată de un șir neîntrerupt de ciocniri de stradă, greve și demonstrații, cu participarea activă inclusiv a clasei muncitoare, care au pus autoritățile coloniale în imposibilitate de a mai perpetua privarea populației autohtone de libertate națională. În țările care făceau parte din așa zisa Africa occidentală franceză acțiunile greviste au determinat Adunarea Națională a Franței să aprobe, în noiembrie 1952, Codul muncii pentru teritoriile de peste mări, care, cu excepția salariilor, puneau pe picior de egalitate pe muncitorii din colonii cu cei din metropolă⁴¹. Greva generală de 10 zile, din 1950, și greva celor 57 000 de mineri, care a durat peste trei luni (1956), din Ghana; grevele minerilor nigerieni (1957—1959); cele ale muncitorilor din orașele congoleze Lubumbashi, Matadi, Leopoldville, care au culminat cu răscoalele din zilele de 4—7 iunie 1959, denumite „zilele martirilor pentru independență” și care au constituit elementul major în decolonizarea „Africii belgiene”; greva minerilor guineeni, de 64 de zile, din septembrie-noiembrie 1953; greva muncitorilor feroviari de la linia ferată Dakar-Niger, una dintre cele mai lungi din istoria mișcării greviste (10 octombrie 1947 — 19 mai 1948)⁴², reprezintă o parte dintre acțiunile clasei muncitoare din Africa neagră, care atestă rolul pe care ea l-a jucat în obținerea independenței naționale. În Tanzania, între anii 1955—1957, au avut loc 210 greve la care au participat 66 358 de salariați, iar între 1958—1960 — 560 greve cu 239 803 participanți; în Kenya, în 1956—1959, s-au înregistrat 279 greve cu 90 727 de participanți, iar în cei patru ani, care au precedat obținerea independenței (1960—1963), 909 greve cu 286 083 de participanți. Deși aceste greve și conflicte de muncă organizate și conduse de sindicatele africane aveau ca obiective imediate sporirea

³⁹ *La révolution algérienne par les textes*, documente ale F.L.N., prezentate de André Mandouze, François Maspero, Paris, 1961, p. 119. Vezi și: Marcel Egretaud, *Réalité de la nation algérienne*, Editions Sociales, Paris, 1961, p. 216—217. Asupra activității unor partide comuniste în mișcarea de eliberare națională a influențat negativ teza greșită, care circula în mișcarea comunistă internațională, potrivit căreia decolonizarea devenea posibilă numai după triumful revoluției proletare în metropolă.

⁴⁰ Vezi: As-Safi, S.A. *Razvitie natsionalno-osvoboditelnogo dvizhenia v Egipte 1882—1956*, Moskva, 1961, p. 60; Ch.-André Julien, *op. cit.*, p. 184 și 291; Marianne Cornevin, *op. cit.*, p. 146—148; Ives Benot, *Indépendances africaines. Idéologies et réalités*, François Maspero, Paris, 1975, p. 5—6.

⁴¹ „World Trade Union Movement”, din 16 aprilie 1953, p. 21.

⁴² Marianne Cornevin, *op. cit.*, p. 66, 196, 198, 226.

salariilor, reducerea zilei de lucru, concedii plătite, asigurări sociale etc., ele au reprezentat o permanentă presiune împotriva autorităților coloniale, fiind nemijlocit legate de obținerea independenței naționale. James Coleman constata, pe bună dreptate, că greva generală din Nigeria, din 1945, „a inaugurat în mod dramatic o eră nouă, naționalistă“⁴³, iar Jack Woddis apreciază că „Eforturile unite ale muncitorilor și ale sindicatelor din Coasta de Aur și, în special, greva generală din 1950 au avut un rol hotărâtor în deschiderea drumului spre crearea Republicii Ghana, inaugurând astfel un capitol nou nu numai în istoria Ghanei, dar și în istoria întregului continent“⁴⁴.

În Africa australă, unde metropolele au practicat o colonizare sistematică, autoritățile au accentuat politica de discriminare rasială împotriva mării majorități a poporului formată din autohtoni. Coloniile engleze de aici și R.S.A. erau țări mai dezvoltate, comparativ cu restul Africii negre, cu un proletariat mai numeros și mai bine organizat. De aceea și acțiunile muncitorești au cunoscut o mai mare amploare, au fost mai eficiente și, adesea, s-au soldat cu victoria greviștilor. În industria cuprului din Rhodesia de Nord (actuala Republică Zambia), unde, după statisticile anului 1958, un număr de 5 874 de salariați albi primeau aproape 28 milioane dolari, în timp ce 36 147 de muncitori africani primeau numai 10 milioane de dolari⁴⁵, s-a înregistrat, în anul 1952, timp de trei luni, greva celor 29 000 de mineri conduși de Sindicatul minerilor africani (African Staff Association). Greva a demonstrat solidaritatea muncitorilor negri, care nu s-au prezentat la lucru decît atunci cînd autoritățile le-au satisfăcut revendicările privind sporirea salariilor. După un șir de alte acțiuni, muncitorii africani din Rhodesia de Nord au cucerit și dreptul la concedii anuale și pensii pentru muncitorii de peste 50 de ani cu o vechime de 20 de ani de muncă. Totuși, existența sistemului discriminatoriu de salarizare, unul pentru muncitorii albi și altul pentru muncitorii de culoare, a fost menținută în continuare. De aceea lupta nu a încetat. În 1964, anul independenței Zambiei, statistica oficială înregistra 151 de greve care totalizau 125 738 de zile muncă pierdute⁴⁶. În Rhodesia de Sud (actuala Republică Zimbabwe), unde sistemul rasist era mult mai accentuat, forțele patriotice africane au trebuit să ducă o luptă îndelungată pentru eliberare, această țară numărîndu-se printre ultimele colonii africane care au scuturat jugul dominației străine. Numărul proletariatului african din Rhodesia de Sud se ridica, în 1976, la 930 000, în timp ce al muncitorilor europeni, în 1975, era de 120 000⁴⁷, iar un muncitor de culoare primea 460 de dolari rhodesieni pe an, în timp ce un muncitor alb primea, pentru aceeași perioadă, 5 050 de dolari rhodesieni⁴⁸. Sistemul discriminatoriu de salarizare, șomajul, o serie de interdicții și persecuții privind înscrierea în sindicate au făcut ca proletariatul să fie vital interesat în răsturnarea regimului rasist. De aceea, cele două mari formațiuni politice care au organizat și condus lupta împotriva colonialiștilor și rasiștilor — Uniunea Națională Africană a Poporului Zimbabwe (U.A.P.U.) și Uniunea Națională Africană Zimbabwe (U.A.N.U.) — și-au recrutat membrii, cu precădere, din rîndul muncitorilor și țăranilor. Paralel cu lupta armată, muncitorimea zimbabwe a desfășurat puternice acțiuni greviste. În 1965, anul proclamării unilaterale a „independenței“ Rhodesiei de către regimul rasist de la Salisbury, au avut loc 138 de greve la care au participat 18 000 de muncitori⁴⁹. În anii 1971—1976 acțiunile greviste au luat o mare amploare mai ales în rîndul minerilor, muncitorilor constructori și din transporturi, al muncitorilor agricoli, fapt ce a determinat autoritățile rasiste să mobilizeze armata pentru a-și menține pozițiile dominante⁵⁰.

În coloniile portugheze din Africa — Angola, Mozambic, Guineea Bissau și Insulele Capului Verde — organizațiile sindicale s-au constituit și au activat în mod clandestin din cauza represiunilor la care erau supuse de regimul fascist de la Lisabona. Sub direcția conducere a partidelor revoluționare — Partidul African al Independenței Naționale din Guineea-Bissau și Insulele Capului Verde (P.A.I.G.C.), Frontul de eliberare a Mozambicului (FRELIMO) și Mișcarea Populară de Eliberare a Angolei (M.P.L.A.) sindicatele au participat activ, alături de ceilalți patrioți,

⁴³ *Year Book of Labour Statistics*, Geneva, 1967, p. 708.

⁴⁴ Jack Woddis, *op. cit.*, p. 308.

⁴⁵ W.A. Hunton, *op. cit.*, p. 178.

⁴⁶ *Year Book of Labour Statistics*, 1975, Geneva, p. 797.

⁴⁷ Vezi : *Zimbabwe : Réflexions sur le problème rhodésien*, în „Tiers Monde“, vol. XX, nr. 77/1979, p. 98—99.

⁴⁸ „Afrique contemporaine“, nr. 92, iulie-august 1977, p. 2.

⁴⁹ *Mejdunarodnoe robocee dvijenie*, Moskva, 1978, p. 326.

⁵⁰ *Zimbabwe : Réflexions sur le problème rhodésien*, p. 107.

la mișcările de eliberare declanșate la începutul deceniului al 7-lea al acestui secol⁵¹.

În Namibia, teritoriu aflat sub mandat pînă în 1949 cînd Africa de Sud l-a anexat în mod ilegal, autoritățile coloniale de la Pretoria au creat așa numitele „patrii autonome” pentru băștinași, în fond cunoscutele bantustane, structurate în spiritul apartheidului și incluse în practica segregacionistă. Lupta și rezistența muncitorimii namibiene față de un opresor care-i neagă cele mai elementare drepturi și libertăți, a evoluat de la revendicări și apeluri pentru soluții negociabile la luptă armată dusă alături de celelalte forțe patriotice, conduse de Organizația Poporului din Africa de Sud-Vest (South West African People's Organization — S.W.A.P.O.). Lupta pentru eliberarea Namibiei de sub jugul colonial a luat o formă organizată începînd cu anii '60, după ce în 1957 un grup de tineri namibieni, care lucrau în sectoarele industriale și miniere, au creat organizația Congresul Popular din Ovamboland, grup care, începînd din 1959, cînd și-a luat denumirea actuală, cuprindea pe toți luptătorii namibieni pentru libertate și avea secții pe întreg teritoriul țării. Creată inițial ca organizație pentru promovarea și apărarea intereselor economice ale muncitorilor namibieni, S.W.A.P.O. și-a amplificat mai tîrziu platforma de acțiune, transformîndu-se într-o organizație politică de luptă pentru eliberare și independență. Se poate spune că în Namibia clasa muncitoare se numără printre forțele sociale și politice care luptă cu arma în mînă pentru eliberare.

În Republica Africa de Sud (R.S.A.), așa cum am arătat, există o clasă muncitoare relativ dezvoltată și bine organizată. Populația de culoare din această țară număra, la mijlocul anilor '70, 17 703 300 de oameni, din care 6 490 000 muncitori, în timp ce numărul albilor era de 4 236 810, din care muncitori — 1 670 000, al metișilor — 2 373 470, din care muncitori 810 000 și al asiaticilor de 729 740, din care muncitori — 210 000⁵². De la finele anului 1967 pînă în octombrie 1970 numărul muncitorilor africani a sporit cu 264 300 iar al muncitorilor albi cu 32 000⁵³. Politica de segregare rasială în R.S.A. îmbracă forme multiple. În domeniul salarizării, de pildă, potrivit datelor publicate de „Revue des Deux Mondes”, din septembrie 1975, un muncitor alb avea un venit anual de 3 150 de dolari americani, în timp ce muncitorul indian sau metis — 350 de dolari, iar muncitorul negru numai 185 de dolari. Gravitatea situației economice a proletariatului african este demonstrată și de existența șomajului de masă. Revista britanică „The Economist” scria, la 14 august 1976, că în R.S.A. existau 300 000 de șomeri în rîndul muncitorilor de culoare, pe cînd între muncitorii albi rata șomajului este mult mai redusă. Pe de altă parte, an după an au fost promulgate tot mai multe legi care accentuează prăpastia dintre muncitorii albi și muncitorii de culoare.

Istoria R.S.A. în anii postbelici este marcată de un șir neîntrerupt de lupte purtate de clasa muncitoare africană împotriva regimului rasist. În 1950, Congresul Național African (A.N.C.) a organizat o serie de greve politice generale, campanii de nesupunere în masă față de autorități sau de boicot la care au participat milioane de oameni ai muncii. Trecînd la represiuni, autoritățile au întîmpinat cu gloanțe, la 21 iulie 1960, o demonstrație a muncitorilor, elevilor și studenților africani în orașul Sharpeville, soldată cu moartea a 69 de participanți și mai multe sute de răniți. A.N.C. și toate organizațiile politice au fost interzise, mulți dintre membrii acestora cîzînd victimele represiunilor guvernamentale. O notă specifică a activității A.N.C. din anii postbelici o constituie influența în rîndurile sale, precum și în orientarea sa, a Partidului Comunist Sud-African (P.C.S.A.), deși prin legea din 1950 guvernul rasist a interzis activitatea partidului comunist. În condiții de ilegalitate, P.C.S.A., împreună cu A.N.C. și alte organizații grupate în Frontul Unit (Uniunea Congreselor), au condus și conduc lupta clasei muncitoare și a altor patrioți pentru lichidarea sistemului de apartheid, pentru elaborarea și aplicarea Cartei Libertății. Al VI-lea Congres al P.C.S.A. (noiembrie 1962) a adoptat un nou program al partidului — Calea spre libertate a Africii de Sud — în care se definește conținutul revoluției de eliberare națională⁵⁴.

Sub conducerea partidului comunist și a Congresului sindicatelor, clasa muncitoare din R.S.A. s-a ridicat cu hotărîre împotriva regimului rasist, pentru drepturi

economice și libertăți politice. Între anii 1957—1967 în R.S.A. au avut loc 308 greve la care au participat 23 000 de muncitori (în 1976 au izbucnit 76 de greve, în anul

⁵¹ Vezi, pe larg : Constantin Botoran, Gheorghe Dragoș, *Solidaritate militantă. România și mișcările de eliberare națională*, Editura politică, București, 1974, p. 15—25.

⁵² „Afrique contemporaine”, nr. 87, septembrie-octombrie 1976, p. 23.

⁵³ „The African Communist”, nr. 532, 1973, p. 48.

⁵⁴ *The Road to South African Freedom. Programme of the South African Communist Party*, London, p. 7.

1971 — 86, în 1973 — 246, în 1974 — 300). La mijlocul anilor '70 la mișcarea grevistă au participat peste 500 000 de muncitori africani⁵⁵. La mișcarea grevistă de masă au participat muncitorii din industria minieră, cei din industria textilă, feroviară, muncitorii din construcții. Grevele din anii '70 au demonstrat forța mișcărilor organizate și a solidarității de clasă, creșterea conștiinței și activizarea politică a proletariatului din această țară. Cea mai mare parte a mișcărilor greviste au revendicat drepturi politice: egalitatea în drepturi a muncitorilor de culoare cu muncitorii albi, libertatea organizațiilor politice, libertatea grevelor etc.; au fost îndreptate, deci, împotriva rasismului și colonialismului. Sub presiunea mișcărilor greviste autoritățile de la Pretoria au fost nevoite să consimtă o sporire a salariilor muncitorilor de culoare cu 25 la sută și, prin legea din 21 mai 1973, să acorde muncitorilor africani, cu excepția celor din transporturi, servicii și sectorul sanitar, dreptul la grevă.

În R.S.A., lupta muncitorilor negri este parte integrantă a luptei generale împotriva oprămirii rasiale, legătura indisolubilă între asuprașirea de clasă și asuprașirea națională făcând posibilă și necesară unirea în Frontul Național de Eliberare a comunistilor și celorlalți membri în syndicate cu alte forțe patriotice, sub conducerea Congresului Național African. Această unitate poate asigura victoria poporului din R.S.A. împotriva opresiunii rasiste și a colonialismului.

La sfârșitul anilor '50 și în deceniile următoare eforturile făcute de cele mai multe popoare africane pentru cucerirea independenței au fost încununate de victorie. În Africa, considerată drept „rezervație a colonialismului“, numai într-un singur an, 1960, denumit în mod justificat „Anul Africii“ și-au câștigat independența 17 state, dintre care 14 foste colonii franceze⁵⁶. Astăzi, la peste două decenii de la declanșarea luptei de eliberare, pe harta Africii există 50 de state independente⁵⁷. Continentul african își schimbă înfățișarea ca rezultat al transformărilor social-economice și politice pe care le cunoaște, a luptei pentru progres multilateral, pentru lichidarea sechelelor colonialismului și neocolonialismului și afirmarea plenară a noilor state naționale pe arena vieții internaționale.

Analizând schimbările revoluționare, naționale și sociale petrecute în epoca contemporană, în cadrul căreia un loc important îl ocupă destrămarea sistemului colonial, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza: „Una din marile victorii reputate de popoare în această epocă a fost prăbușirea odiosului sistem colonialist, eliberarea a zeci și zeci de popoare care s-au constituit în noi națiuni hotărâte să-și valorifice bogățiile naționale și roadele muncii în interesul propășirii proprii, decise să-și spună cuvântul în viața internațională, să se opună activ politicii imperialiste, colonialiste. Aceste schimbări au dus la slăbirea forței colonialismului și imperialismului, au făcut să incline tot mai mult balanța raportului de forțe de partea socialismului, progresului, democrației și păcii“⁵⁸.

Etapa calitativ nouă a revoluțiilor de eliberare a popoarelor din Africa se evidențiază prin caracterul antiimperialist și conținutul democratic și progresist tot mai pronunțat, prin împletirea luptei de eliberare națională cu lupta socială, prin opțiuni tot mai numeroase pentru o cale socialistă de dezvoltare și sporirea eforturilor în vederea lichidării ultimelor rămășițe ale colonialismului și rasismului⁵⁹.

Acțiunea forțelor muncitorești, democratice și progresiste din Africa pentru progres, prosperitate și unitate națională are loc în condițiile unei vieți politice

⁵⁵ *Mejdunarodnoe rabooce dvijenie (Spravocinik)*, Mokva, 1978, p. 318.

⁵⁶ Ives Benot, *op. cit.*, p. 37.

⁵⁷ Făcînd bilanțul decolonizării, Edem Kodjo, secretarul general al O.U.A., preciza că „pe plan politic tabloul decolonizării este reconfortant. În anul 1963 Africa număra 34 de state independente, astăzi ea are 50... Mai rămîn totuși unele puncte negre; Namibia și Africa de Sud, unde lupta de eliberare continuă“. Vezi Edem Kodjo, *Démocratiser le développement, par la participation*, în „Jeune Afrique“, nr. 1043/1980, p. 43.

⁵⁸ Nicolae Ceaușescu. *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1973, p. 983.

⁵⁹ Constantin Mecu, Constantin Florea, *Lupta popoarelor pentru cîștigarea și consolidarea independenței naționale — componentă esențială a progresului istoric contemporan*, în *Progresul istoric și contemporaneitatea*, Editura politică, București, 1976, p. 293 și urm.

deosebit de complexe și diversificate, caracterizată prin existența, în numeroase state africane, a sistemului partidului unic de guvernământ sau a sistemului pluripartid, în alte state, ori a regimurilor militare, iar în Africa australă a unor regimuri bazate pe politică rasistă și de apartheid. În evoluția politică a continentului african din ultimul deceniu se remarcă preocuparea militarilor de a transmite puterea civililor și revenirea la democrația parlamentară, proces realizat, în decursul anului 1979, în țări ca Mali, Ghana, Nigeria ca și trecerea de la regimuri monarhice sau autoritare la guvernări care-și propun liberalizarea și democratizarea țării, așa cum este cazul în Uganda, Republica Centrafricană și Guinea Ecuatorială. De asemenea, sînt demne de consemnat ca evenimente de semnificație majoră înlăturarea guvernelor neocolonialiste din Madagascar și Benin (1972) și a regimului monarho-feudal din Etiopia (septembrie 1974), evenimente de natură să impulsioneze dezvoltarea unei vieți democratice, să antreneze masele populare la opera de reconstrucție națională⁶⁰.

Pe scena politică africană se înregistrează, totodată, evoluții noi și în ceea ce privește opțiunile de dezvoltare. Într-o serie de țări — Algeria, Tanzania, R.P. Congo, Guinea, Somalia, Madagascar, Benin, Etiopia, Angola, Mozambic, Zimbabwe ș.a. — s-a fixat drept obiectiv dezvoltarea necapitalistă, opțiunea pentru socialism, fapt ce vădește creșterea influenței și prestigiului socialismului în lume⁶¹. Baza ideologică a mutațiilor înnoitoare o constituie, potrivit declarațiilor conducătorilor acestor state și prevederilor constituționale, ideile socialismului științific, influența lor exprimîndu-se și în procesul de transformare a unor fronturi și organizații — apărute în perioada luptei anticolonialiste — în partide politice de guvernământ, care își propun să conducă procesul de transformări democratice și progresiste. Consemnăm, pentru exemplificarea acestor orientări, hotărârile adoptate de Frontul de Eliberare din Mozambic (F.R.E.L.I.M.O.) la cel de-al III-lea congres al său din februarie 1977⁶², constituirea M.P.L.A. — Partidul Muncii la primul congres, din decembrie 1977, al Mișcării Populare pentru Eliberarea Angolei⁶³. Preocuparea pentru formarea unui partid al clasei muncitoare, partid bazat pe socialismul științific, constituie o problemă de actualitate și în viața politică din Etiopia⁶⁴. În Tanzania a avut loc, la 5 februarie 1977, unificarea celor două partide politice existente în Tanganiyika și Zanzibar și crearea partidului revoluționar unic Chama cha Mapinduzi, eveniment cu profunde semnificații pentru unitatea politică a Tanzaniei și realizarea în prac-

⁶⁰ Pentru procesele istorice desfășurate sau în curs de desfășurare pe continentul african vezi: Dumitru Constantin, *Formațiuni politice africane. Geneză, opțiuni, programe* (I, II), în „Lumea” nr. 41/1979, p. 25—26 și nr. 42/1979, p. 25—26; *Dva napravlenia soțialno ekonomicescogo razvitia a Afrike*, Izdatelstvo „Nauka”, Moskva, 1980, p. 124—134; Ives Benot, *Op. cit.*, p. 38; Elena Voiculescu, Marin Voiculescu, *Op. cit.*, p. 70—80; Pierre Boiteau, *Madagascar, les raisons profondes d'un mécontentement*, în „Cahiers du communisme”, nr. 7—8/1972, p. 69—78; Ilie Seftiuc, *Africa în luptă pentru independență deplină și progres social. Rolul armatelor în condițiile actuale ale continentului*, în „Munca politică în armata Republicii Socialiste România”, nr. 7/1979, p. 85—91; Anne-Sophie Arnold, Laus Hutchewenter Renate Richter, *Afrika-nazionale und soziale Revolution*, în „Deutsche Aussenpolitik”, nr. 8/1977, p. 69—84.

⁶¹ Vezi culegerea de studii *Socialism în Sub-Saharian Afrika* editată de Carl G. Rosberg și Thomas M. Callaghy, Institute of International Studies, University of California, Berkeley, 1979, p. 174 și urm.; *Diversitatea condițiilor și opțiunilor economice și social-politice în țările în curs de dezvoltare (dezbatere)*, în „Era socialistă”, nr. 3/1978, p. 22—31, 37—38; Constantin Florea, *Opțiuni africane ale dezvoltării social-economice independente*, în „Era socialistă” nr. 15/1975, p. 40—44; Anatoli Gromiko, *L'orientation socialiste en Afrique*, în „La vie internationale”, nr. 9/1979, p. 108—119; Aurel Zamfirescu, *Partidul Democrat din Guinea, Coordonate ale opțiunii socialiste*, în „Lumea” nr. 33/1977, p. 91; *Opțiunea socialistă în „Marea Insulă”*, în „Lumea” nr. 42/1977, p. 28.

⁶² Machel S.M., *Relatario de Comite Central au III Congresso*, Maputo, 1977, p. 123 și urm.

⁶³ Constantin Vasiliu, *Angola: Moment important în dezvoltarea procesului revoluționar. Constituirea — M.P.L.A. — Partidul Muncii*, în „Era socialistă”, nr. 4/1978, p. 54—56.

⁶⁴ Berhany Bayl, *Zile grele pentru revoluția etiopiană*, în „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 4/1978, p. 38—39; Victor Martalogu, *Etiopia. Ritmuri contemporane*, în „Lumea”, nr. 51 din 13 decembrie 1979, p. 16.

tică a obiectivului propus de forțele democratice și progresiste după obținerea independenței⁶⁵.

Având în vedere opțiunile exprimate de formațiunile politice din unele state africane privind dezvoltarea social-politică de perspectivă pe calea socialismului, precum și unele tendințe de a categorisi țările de pe acest continent în funcție de opțiuni — țări cu regimuri progresiste și țări cu regimuri conservatoare — cu deplin temei, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Statele africane manifestă diferite opțiuni privind căile emancipării lor economico-sociale, unele dintre ele orientându-se ferm spre organizarea societății pe baze socialiste. Trebuie însă să avem în vedere că aproape toate țările africane sînt slab dezvoltate, se află în faza constituirii și consolidării statelor naționale independente, a formării ca națiuni de-sine-stătătoare, care luptă pentru făurirea bazei economice a societății și realizarea de reforme sociale, în interesul propășirii lor libere și independente. De aceea, pe prim plan trebuie pusă acum nu împărțirea acestor țări după opțiunile lor de viitor, ci întărirea solidarității în lichidarea completă a dominației imperialiste și colonialiste, în consolidarea independenței naționale, în dezvoltarea unei economii proprii, de-sine-stătătoare — factori esențiali pentru progresul și propășirea acestor state, pentru pace”⁶⁶.

Pentru cea mai mare parte a țărilor africane lichidarea stăpînirii coloniale directe nu a însemnat că popoarele respective au obținut victoria finală, deoarece se știe că independența politică, premisă de bază a independenței depline, capătă un caracter iluzoriu dacă nu este urmată de schimbări profunde în viața economică și socială. „Decolonizarea, arată sociologul Peter Worsley, nu trebuie să se limiteze la arborarea unui nou drapel național în sunetele unui nou imn național”⁶⁷. Pentru a asigura progresul real al tinerelor state independente ele trebuie să se înscrie pe coordonatele a trei factori esențiali: independență-decolonizare-dezvoltare⁶⁸. Tocmai în vederea atingerii acestui deziderat, conducătorii statelor africane au inițiat programe vizînd consolidarea independenței politice prin: dezvoltarea unei economii proprii moderne; recuperarea bogățiilor naționale; limitarea și lichidarea pozițiilor deținute de monopolurile străine prin sistemul de naționalizări și crearea unui sector de stat în economie; modernizarea agriculturii și înfăptuirea de reforme agrare; realizarea decolonizării spirituale prin dezvoltarea învățămîntului, culturii, eradicarea analfabetismului și pregătirea de cadre naționale; ridicarea nivelului de trai material și cultural al maselor, atragerea lor la viața politică, la procesul de edificare națională etc.

Cu diferențe evidente de la o zonă la alta și de la o țară la alta, în dezvoltarea economică a statelor africane se operează serioase modificări. Valoarea producției industriale și ritmul de industrializare au înregistrat în anii independenței o creștere sensibilă, sporesc investițiile pentru această ramură economică. În țări ca Algeria, Tanzania, R. P. Congo, Guineea-Bissau și altele, sistemul de naționalizări a cuprins domeniile cheie ale economiei: întreprinderi industriale, instituții bancare și de asigurări, transportul și comerțul contribuind la formarea unui sector de stat în economie. În Algeria, de pildă, sectorul de stat furnizează 90 la sută din producția industrială și 50 la sută din producția agrară; în R. P. Congo același sector deține mai mult de jumătate din venitul național, 40 la sută din producția industrială și 20 la sută din cea agrară; în R. D. Madagascar controlul statului se exercită în totalitate asupra activităților bancare și de asigurări, în proporție de 90 la sută în sectorul energetic, 85 la sută la exporturi și asupra a 66 la sută din numărul întreprinderilor. În Tanzania statul controlează sistemul financiar și bancar, aproape întregul comerț intern și extern, serviciile comerciale, 70 la sută din industria extractivă și 40 la sută din industria prelucrătoare. Dacă în anul 1974 în Etiopia ponderea sectorului de stat în industria prelucrătoare era de 20—25 la sută, în 1979 ea a ajuns la

⁶⁵ J. K. Nyerere, *We Must Run while they Walk*, în „Mbioni”, Dar Es Salaam, vol. VIII, nr. 4 și 5 din 1977, p. 10 și urm.

⁶⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1979, p. 526.

⁶⁷ Peter Worsley, *op. cit.*, p. 245.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 84.

80 la sută⁶⁹. Pe linia întăririi suveranității naționale se înscriu și reformele economice înfăptuite în Ghana, Tunisia, Maroc, Nigeria, Zair și alte state.

Una din cele mai importante măsuri, cu adinzi consecințe pe plan economic și social, a fost înfăptuirea reformelor agrare, care au vizat înlăturarea consecințelor nefaste ale colonialismului privind repartitia inechitabilă a pământului, desființarea și limitarea marilor latifundii și a diferitelor forme de exploatare feudală, împroprietărirea țăranilor, crearea de cooperative agricole și ameliorarea condițiilor de viață și muncă a locuitorilor din zonele rurale, care reprezintă majoritatea covârșitoare a populației⁷⁰.

Progrese incontestabile, în raport cu perioada colonială, au fost obținute și în domeniul educației, în lupta împotriva analfabetismului și dezvoltarea învățământului de toate gradele, în activitatea de pregătire a cadrelor naționale, de promovare a culturii și a tradițiilor naționale. În unele studii se apreciază că, în cursul deceniului 1960—1970, nivelul analfabetismului a scăzut în Africa de la 81 la sută la 73,7 la sută, în vreme ce numărul celor instruiți a crescut de la 20 milioane la 51 milioane⁷¹. Din studiul referitor la Africa, efectuat de O.N.U., în 1977, rezultă că efectivul școlar înscris a crescut rapid, o țară din cinci atingând practic generalizarea învățământului primar⁷². Din anul 1960 și pînă în 1972 indicele efectivelor școlare de pe continent (exceptînd Africa de Sud) a crescut de la 100 la 197, pentru învățământul primar, de la 100 la 353, pentru învățământul secundar și de la 100 la 372 pentru învățământul superior⁷³. În cadrul procesului educațional, o atenție deosebită se acordă adaptării învățământului la cerințele și exigențele social-economice și culturale ale noii etape de dezvoltare a statelor africane. S-au făcut începuturi promițătoare în ceea ce privește africanizarea sau arabizarea învățământului, a personalului didactic, legarea învățământului cu munca productivă, introducerea treptată a limbilor naționale în sistemul de predare (Algeria, Guineea, Tanzania, Senegal, Nigeria, Madagascar, Somalia și alte state).

Desigur, procesul de făurire a economiei independente nu evoluează lin, fără obstacole. Statele africane independente au de învins nu numai moștenirea grea a trecutului colonial și uneltirile cercurilor neocolonialiste ci și greutatea ce țin de o serie de factori interni. În multe țări situația politică internă s-a dovedit a fi insuficient de stabilă, disensiunile între diferite partide politice, clase și pături sociale, regionalismul, discordiile de proveniență religioasă, disputele pe probleme teritoriale, precum și unele stări conflictuale sau războaie, numeroasele lovituri de stat de orientări și tendințe diferite, la care se adaugă amestecul imperialist străin sub multiple și variate forme, sînt fenomene ce și-au pus puternic pecetea asupra evoluției statelor africane. În plan prioritar se situează subdezvoltarea cu întregul ei cortegiu de consecințe: insuficiența valorificare a resurselor naturale, lipsa unor ramuri de bază ale industriei, păstrarea în agricultură a puternice rămășițe feudale și semifeudale și a

⁶⁹ *Dva napravlenia soŭialno — ekonomicescogo razvitiia v Afrike*, Izdatelstvo „Nauka“, Moskva, 1980, p. 44—45; *Les difficultes économiques du Madagascar*, în „Problemes économiques“, nr. 1 636/1979, p. 26; Berhany Bayl, *Op. cit.*, p. 37 și urm.; Robert Lambotte, *L'Algerie dix ans apres l'indépendance*, în „Cahiers du communisme“, nr. 10/1972, p. 90 și urm.; *Miedzy narodowy ruch robotniczy*, vol. 2, 1945—1975, p. 731—732; Sabina Diaconu, *Opțiunile dezvoltării independente*, în „Lumea“, nr. 17 din 20 aprilie 1978, p. 22—23.

⁷⁰ Julius K. Nyerere, *Freedom and development. A selection from writings and speeches* (1968—1973), Dar Es Salaam, Oxford University Press, 1973, p. 90—92, 94—95; *Texte de la Charte de la révolution agraire*, Alger, 1971, p. 3—5 și urm.; Gerard de Bernis, *L'Algerie; une volonté antiimperialiste de développement*, în „La Pensée“, nr. 212/1980; *La politique des villages. Ujamaa en Tanzanie: La fin d'un mythe*, în „Tiers Monde“, vol. XX, nr. 77/1979, p. 169 și urm.; Bureau Jacques, *Réforme agraire en Ethiopie*, în „Esprit“, nr. 2/1979, p. 25—26; *Problema agrară și rolul țăranimii în țările în curs de dezvoltare*, în „Probleme ale păcii și socialismului“, nr. 12/1978, p. 40—52.

⁷¹ Ion Roșu Hamzescu, *Formarea cadrelor naționale în țările în curs de dezvoltare*, Editura „Scrisul Românesc“, Craiova, 1979, p. 15.

⁷² Viorel Popescu, *Africa — între „anul eliberării“ și orizonturile anului 2000*, în „Scînteia“ din 28 octombrie 1977; Sabina Diaconu, *Pregătirea cadrelor naționale — rol activ în accelerarea dezvoltării economico-sociale*, în „Lumea“, nr. 13 din 22 martie 1979, p. 24—25.

⁷³ Miche Doo Kinque, *Des progrès impressionnants accomplis avec l'indépendance*, în „Jeune Afrique“, nr. 1043/80, p. 56.

sistemului de monocultură, lipsa de cadre, nivel de viață scăzut, sporirea datoriilor externe etc.

Analizind consecințele nefaste ale politicii coloniale și neocoloniale, Edem Kodjo preciza că Africa, cu toate progresele realizate, rămâne — prin excelență — continentul subdezvoltării, deși dispune de un enorm potențial uman, de fabuloase bogății ale solului și subsolului.⁷⁴ În cele 50 de state membre ale O.U.A., produsul național brut nu reprezintă decât 2,7 la sută din P.N.B. mondial, iar în 25 de state africane venitul pe cap de locuitor este egal sau inferior a 300 dolari; șomajul parțial și total se ridică la peste 60 milioane, analfabetismul cuprinde circa 80 la sută din populație împiedicând progresul științei și tehnicii, iar subalimentația a afectat 60 la sută din populație. În Africa se înregistrează cea mai scurtă medie de viață și cea mai ridicată rată a mortalității.⁷⁵

Greutăților de ordin intern li se adaugă politica reacționară a cercurilor imperialiste, politica neocolonialistă, concretizată într-o suită de metode și procedee utilizate pe tărîm economic, politic, cultural, ideologic și militar, impletită strîns cu acțiunile de forță și dictat ale marilor puteri pentru zone și sfere de influență, în cadrul cărora Africa reprezintă un loc de seamă.

În pofida tuturor greutăților și dificultăților, reformele și măsurile operate de statele africane în anii independenței au un profund caracter progresist, ele vizînd lichidarea consecințelor nefaste ale îndelungatei stăpîniri străine, ieșirea din stadiul de subdezvoltare și racordarea la circuitul progresului economic și social contemporan. Totodată, aceste reforme afectează pozițiile reacțiunii interne și ale puterilor imperialiste pe continentul african, restrîng sfera exploatații monopoliste străine, subminează tentativele de penetrație neocolonialiste din Africa.

Moștenirea lăsată popoarelor africane de colonialism — o industrializare incipientă, marea pondere a agriculturii și a țărănimii în structura social-economică, dispersarea forței de muncă, slaba răspîndire a științei de carte, prezența analfabetismului și șomajului, a regionalismului — a influențat și continuă să influențeze și în etapa postcolonială asupra procesului de dezvoltare și maturizare a clasei muncitoare, asupra organizării sale politice și profesionale.

Amplele transformări ce caracterizează actuala etapă a revoluțiilor de eliberare națională — consolidarea independenței politice și obținerea independenței economice — au sporit efectivul muncii salariate, ponderea clasei muncitoare în rîndul acesteia, rolul său în viața economică și politică a statelor africane.

Pe baza unor date estimative se apreciază că la începutul anilor '70 populația continentului african se ridică la 373 250 000, din care populația activă din punct de vedere economic reprezintă 127 940 000, adică 34,2 la sută. Tot atunci, efectivul muncii salariate se cifra la 26 327 000 (20,70 la sută), iar în cadrul acesteia clasa muncitoare deținea o pondere de 18 430 000, ceea ce însemna 14,5 la sută. Potrivit aceluiași surse, între anii 1960—1973 detașamentele muncitorești, la nivelul continentului, și-au sporit rîndurile cu circa 4 801 000 oameni.⁷⁶

Și în anii independenței muncitorimea africană continuă să rămînă o clasă socială eterogenă, prezentînd o serie de trăsături caracteristice: repartizarea inegală între țări și zone ale continentului, concentrarea muncitorilor mai ales în industria extractivă, prelucrătoare, construcții, transporturi și pe plantații, ponderea însemnată, în unele țări, a muncitorilor agricoli și a muncitorilor necalificați, migrarea forței de muncă, menținerea unor diferențe între salariile muncitorilor europeni și ale celor africani etc.

Cele mai însemnate detașamente ale clasei muncitoare se află în nordul și sudul continentului. În Africa de Nord muncitorii reprezintă 33 la sută.⁷⁷ Transformările

⁷⁴ Continentul african dispune de un enorm potențial: 30 milioane km², aproape 400 milioane locuitori, fabuloase resurse naturale reprezentînd 97 la sută din rezervele mondiale de crom, 85 la sută de platină, 64 la sută aur, 50 la sută mangan, 25 la sută uraniu, 13 la sută cupru, la care se adaugă diamante, bauxită, nichel, plumb, minereuri pentru care continentul a constituit și constituie o rezervă mondială, 20 la sută din potențialul hidroenergetic din univers, 20 la sută din petrolul comercializat în lume. Pe plan agricol asigură 70 la sută din producția mondială de cacao, 1/3 din cea de cafea și 50 la sută din cea de ulei de palmier etc. (Vezi „Jeune Afrique“, nr. 1010/1980, p. 23—26.)

⁷⁵ „Jeune Afrique“, nr. 1007/1980, p. 23.

⁷⁶ M.I. Braghinski, *Novie tendenții v processe formirovania proletariata v Afrike, în Rabocii Klass i rabocee dvijenie v Afrike* (60—70 e godi XX veka), p. 13.

⁷⁷ A.A. Gromîko, *Tendeții razvitia rabocego klassa v stranah Afriki*, în „Rabocii klass i sovremenii mir“, nr. 5/1978, p. 111.

social-economice înfăptuite în anii independenței au modificat structura populației active și implicit, și a clasei muncitoare africane. În acest cadru se remarcă reducerea treptată a numărului persoanelor ocupate în agricultură și creșterea efectivului celor ocupate în sectoarele neagricole ale economiei: industrie, construcții, transporturi, finanțe și servicii. Dacă în 1950 ponderea persoanelor ocupate în agricultura țărilor africane reprezenta 80 la sută din populația activă, spre mijlocul anilor '70 acest procent a scăzut la 60 la sută⁷⁸.

Structura masei de salariați într-o țară sau alta este determinată de caracterul economiei formate în epoca colonială, precum și de măsurile întreprinse în anii independenței pe linia diversificării acesteia, a creării de noi ramuri și obiective industriale. Din cele aproape 27 de milioane de salariați înregistrați la nivelul a 43 de state africane, 35,3 la sută reprezintă muncitorii din industrie, transporturi, întreprinderi de servicii comunale și comunicații, 39,7 la sută din salariați sînt ocupați în agricultură și 34 la sută în sfera serviciilor. Proletariatul industrial este detașamentul muncitoresc care cunoaște un ritm înalt de dezvoltare astfel că, spre mijlocul anilor '70, el reprezenta peste $\frac{1}{3}$ din totalul salariaților. Cîteva exemplificări pe zone și țări sînt edificatoare pentru a demonstra creșterea numerică a proletariatului industrial sub impulsul procesului de industrializare. În Africa de Nord, muncitorii din industrie și transporturi reprezintă 27,7 la sută din totalul salariaților. De asemenea, este evidentă creșterea numărului muncitorilor industriali în Egipt, Algeria, Maroc, Tunisia, Sudan, precum și în unele state din Africa Tropicală, ca Gabon, Ghana, R. P. Congo, Zair, Zambia, Nigeria, Mauritania etc.⁸⁰. Și în țările cu regimuri rasiste și colonialiste, cum sînt Republica Africa de Sud și Namibia, în ultimul deceniu s-a înregistrat o importantă creștere a numărului muncitorilor africani în cadrul sectoarelor productive ale economiei, în strînsă legătură cu tendința generală de încadrare a salariaților proveniți din rîndul populației minoritare în aparatul administrativ, de conducere și sfera serviciilor. Astfel, în Republica Africa de Sud, cotată drept „polul cel mai industrializat și cel mai proletarizat din țările situate la Sud de Sahara”⁸¹, procentul africanilor în rîndul muncitorilor industriali a atins 66,6 la sută, iar cel al muncitorilor albi s-a redus pînă la 19,7 la sută. Tendința de creștere, ce-i drept, în unele țări destul de lentă încă, dar continuă, a efectivului proletariatului industrial are influență asupra stabilității clasei muncitoare africane și creează totodată, condiții prielnice dezvoltării mișcării muncitorești în general.

Tot cu referire la structura clasei muncitoare africane în etapa actuală se impune precizarea că în acele țări unde plantațiile și fermele europenilor au deținut un loc însemnat în economie — Sudan, Algeria, Egipt, Maroc, Kenya, Coasta de Fildeș, Zimbabwe și altele — ponderea proletariatului agricol în cadrul muncii salariate este destul de ridicată. Din sinteza publicată de Centrul de studii africane din Mozambic, „Universitatea Eduardo Mondlane”, rezultă că în 1975 muncitorii africani erau încadrați în diverse sectoare de activitate după cum urmează: agricultură — 38 la sută, mine — 6 la sută, industrie — 14 la sută, construcții — 7 la sută, servicii — 21 la sută, diverse — 14 la sută⁸².

În cadrul proceselor și tendințelor noi din evoluția clasei muncitoare în anii independenței, se constată sporirea preocupării din partea forurilor de decizie pen-

⁷⁸ M.I. Braghinski, *op. cit.*, p. 12.

⁸⁰ În anii independenței, proletariatul industrial a crescut în Egipt de la 400 mii la 2 milioane; în Sudan (1969—1976) de la 280 mii la 560 mii; în Algeria (1966—1976) de la 110 mii la 510 mii. În Maroc, în 1975, s-au înregistrat 700 mii muncitori salariați. (M.I. Braghinski, O. Mustuk, I. Smirnov, I. Ulanovskaia, *Rabocii Klass v Afrike*, în „Azia i Afrika Segodnea”, nr. 8/1979, p. 47.) Între anii 1966—1977, în Algeria numărul salariaților s-a dublat (de la 1 060 000 la 2 210 000), iar ponderea clasei muncitoare ocupată în afara agriculturii a sporit de la 30 la sută la 42,3 la sută, fapt ce atestă că „salariații algerieni constituie o componentă principală a industrializării” (Cristian Palloux, în *Une etude sur la formation de la classe ouvrière algerienne* (1963—1978), în „Tiers-Monde”, vol. XXI, nr. 8/1980, p. 559, 563). Importante date de referință cu privire la evoluția clasei muncitoare în anii independenței cuprinde studiul semnat de René Gallisot, „Classes sociales, état et développement en Algérie depuis l'indépendance”, cuprins în lucrarea *Connaissances du Tiers-Monde. Approche pluridisciplinaire*, Union générale d'Éditions, Paris, 1978, p. 279—306.

⁸¹ Samir Amin, *Les perspectives de l'Afrique Australe*, în „Tiers — Monde”, vol. XX, nr. 77/1979, p. 21.

⁸² Vezi Zimbabwe: *Réflexions sur le problème rhodésien*, în „Tiers — Monde”, vol. XX, nr. 77/1979, p. 99.

tru stabilizarea forței de muncă, alături de creșterea ponderii proletariatului de fabrică — uzinal, a muncitorilor calificați și concentrarea acestuia în mari centre și regiuni industriale, procese cu urmări pozitive asupra creșterii gradului de conștiință, a organizării și afirmării potențialului său revoluționar. Stabilizarea forței de muncă, crearea cadrelor naționale de muncitori calificați sînt dictate de necesitățile actualei etape de dezvoltare economică a statelor africane. Sistemul migrației forței de muncă, practicat pe scară largă în perioada regimului colonial, devine o frînă a progresului economic, o piedică serioasă în creșterea calificării muncitorilor, în dezvoltarea conștiinței și organizarea de clasă. Deși limitat, comparativ cu trecutul colonial, prin măsurile întreprinse de către unele state, acest fenomen nu a fost încă lichidat. O caracteristică a Africii contemporane o constituie migrarea forței de muncă de la sate la orașe în cadrul aceleiași țări, migrarea dintr-o țară în alta și în afara continentului, spre țările producătoare de petrol și fostele metropole⁸³. Pentru reducerea acestui fenomen și pentru asigurarea acoperirii forței de muncă din propria țară, unele guverne africane au introdus o serie de măsuri restrictive cum sînt: înregistrarea muncitorilor străini, eliberarea de permise pentru muncă, încheierea de contracte (Kenya, Senegal, Uganda, Ghana etc.). Între o serie de state, Ciad, Gabon, Congo, Zair, precum și între țările Africii de Vest, au fost semnate acorduri cu privire la mișcarea forței de muncă.

Pe măsura dezvoltării industriei naționale și a înființării de noi întreprinderi și ramuri echipate cu tehnica modernă, sporește și numărul muncitorilor africani calificați și semicalificați, cu pregătire elementară și medie, crește nivelul de cultură generală și tehnică a clasei muncitoare. În acest context se înscrie preocuparea guvernelor africane pentru limitarea și lichidarea analfabetismului, pentru dezvoltarea și îmbunătățirea învățămîntului tehnic profesional și pentru organizarea unor cursuri de calificare la locul de muncă.

Pe lângă proletariatul de tip modern, în statele africane există încă o parte însemnată a populației aflate în curs de proletarizare care nu s-a rupt încă de viața satelor: țărănimia, plebea orașelor, oameni ai muncii ocupați în mica producție, ateliere meșteșugărești, întreprinderi de tip manufacturier, elemente proletare și semiproletare de la orașe și sate etc.⁸⁴.

Înlăturarea dominației coloniale a imperialismului și făurirea noilor state independente, transformările democratice și progresiste înfăptuite în direcția edificării unor noi structuri politice, economice și sociale în concordanță cu năzuințele legitime ale popoarelor de pe acest continent au stimulat și impulsinat creșterea gradului de conștiință a clasei muncitoare, au dus la intensificarea procesului de organizare politică și profesională și de afirmare a sa ca una din forțele cele mai înaintate ale progresului în cadrul procesului revoluționar din continentul african. În anii independenței crește rolul organizațiilor politice și profesionale ale clasei muncitoare, se intensifică și diversifică activitatea acestora de organizare și conducere a muncitorimii în confruntările de clasă din interiorul fiecărui stat.

Partidele comuniste africane, constituite în diferite etape istorice, reunesc în rîndurile lor pături și categorii sociale interesate în lupta împotriva colonialismului și neocolonialismului, pentru deplină independență politică și economică a țărilor și popoarelor respective. După al doilea război mondial în Africa s-au constituit noi partide comuniste, a sporit efectivul celor deja existente, precum și forța și influența lor în rîndul populației. Unele greutăți în creșterea forței și consolidarea pozițiilor partidelor comuniste, în comparație cu structura socială a populației, sînt determinate de gradul de dezvoltare a țărilor africane, de mentalitățile vechi, tradiționaliste, de influența religiei asupra unei însemnate părți a populației, de insuficiența dezvoltare și maturitate politică a clasei muncitoare. La toate acestea trebuie adăugată politica restrictivă promovată de cercurile conducătoare din cea mai mare parte a

⁸³ În 1975 în Franța au lucrat 804 mii de algerieni, 348 mii de marocani, 174 500 de tunisieni; în R.F.G. — 2 mii de algerieni, 18 mii de marocani și 15 mii tunisieni. Zeci de mii de africani din țările mai puțin dezvoltate ale Africii ca Volta Superioară, Togo, Benin, Nigeria, Ruanda, Malawi, Mozambic sînt angajați în Coasta de Fildeș, Ghana, Senegal, Zimbabwe, Zambia, Zair. În R.S.A., conform surselor oficiale de informare, luate în considerare cu toată rezerva necesară, rezultă că în anul 1972 erau folosiți 500 mii de africani proveniți din alte țări africane. Un proces intens de migrare a forței de muncă are loc și între țările arabe. Vezi Traian Caraciu, Constantin Florea, Ion Iuga, Carol Niri, *Op. cit.*, p. 250—251; „Mișcarea sindicală mondială”, nr. 7/1980, p. 21; „Tiers-Monde”, vol. XX, nr. 77/1979, p. 101.

⁸⁴ Proletariatul țărilor în curs de dezvoltare, în „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 7/1976, p. 93.

statelor africane față de activitatea comuniștilor. Așa se explică de ce numai în puține țări africane există astăzi partide comuniste⁸⁵. În unele țări, unde nu există partide comuniste, purtătorii ideologiei socialismului științific sînt membri ai unor cercuri și grupări comuniste, iar în altele partidele democratice revoluționare de guvernămînt au adoptat socialismul științific drept bază a activității lor teoretice și practice⁸⁶.

Majoritatea partidelor comuniste din Africa își desfășoară activitatea în condițiile ilegalității. O astfel de politică față de comuniști, promovată de unele cercuri guvernamentale — așa cum experiența a demonstrat, slăbește frontul de luptă al forțelor democratice și progresiste. Unitatea, colaborarea între toate forțele revoluționare, democratice, naționale, antiimperialiste, inclusiv comuniștii, reprezintă o necesitate obiectivă pentru dezvoltarea economică-socială a fiecărui popor, pentru independența și suveranitatea națională, pentru desfășurarea cu succes a luptei împotriva politicii imperialiste de forță și dictat. Pornind de la acest considerent, comuniștii din Africa, prin diferite mijloace și în repetate rînduri și-au ridicat glasul de protest față de măsurile restrictive, cerînd dreptul la o activitate legală. În documentul final al consfățuirii partidelor comuniste și muncitorești din Africa tropicală și australă din 1978, se arată că „Mișcarea comunistă, apărută în Africa cu peste o jumătate de secol în urmă, n-a putut fi zdrobită nici de abuzurile coloniale, nici de represiunile cele mai barbare” și că viitorul îi aparține⁸⁷.

În raport de condițiile economice, sociale și politice specifice statelor în care acționează, partidele comuniste africane depun eforturi pentru stabilirea corectă a obiectivelor strategice și tactice. Din programele și luările de poziție ale liderilor lor rezultă că în etapa actuală ele, fără a renunța la scopul final — făurirea unei noi orînduiri lipsite de exploatare și inegalitate socială, orînduirea socialistă —, se pronunță pentru realizarea sarcinilor construcției naționale, sarcini cu un pronunțat caracter democratic, progresist, antifeudal și antiimperialist.

Condițiile de acțiune și luptă ale comuniștilor din țările arabe ale Africii de Nord se deosebesc de cele ale comuniștilor din Africa Tropicală, avînd în vedere nivelul mai avansat de dezvoltare economică al acestor țări, ponderea mai mare a clasei muncitoare în structura social-economică și gradul său de maturitate politică. În Algeria, de pildă, începînd din ianuarie 1966, comuniștii activează în cadrul partidului Avangarda Socialistă depunînd eforturi susținute pentru sprijinirea procesului de transformări democratice și progresiste, militînd în vederea unei colaborări cu F.N.L., pentru consolidarea independenței și apărarea suveranității țării. În acest cadru își situează comuniștii sprijinul lor pentru realizarea reformei agrare, industrializarea țării și aplicarea în practică a prevederilor Chartei revoluției algeriene, document-program ce vizează consolidarea independenței statului algerian. Comuniștii algerieni au apreciat reforma agrară drept o mare cucerire pe calea progresului social, intruchiparea în practică a măreței lozinci înscrisă pe stîndardul de luptă al mișcării de eliberare națională: „Revoluția înfăptuită de către popor și pentru popor”⁸⁸.

Aceeași orientare caracterizează și activitatea Partidului Comunist din Tunisia, care în anii independenței a acționat și acționează pentru democratizarea vieții politice, înfăptuirea reformei agrare, limitarea pozițiilor monopolurilor străine în economie, ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii. În documentul publicat în 1974 sub titlul Pentru o nouă alternativă progresistă, democratică, partidul a chemat forțele democratice și patriotice din țară să se unească în lupta pentru dezvoltarea necapitalistă a Tunisiei, menită să consolideze independența țării și să asigure progresul său social-economic și cultural. În luările sale de poziții din ultimii ani a propus forțelor și curenților de diferite orientări din țară să acționeze pe baza unei

⁸⁵ Vezi *Year Book on International Communist Affairs*, Stanford, California, Hoover Institution Press, Stanford University, 1980, editor Richard F. Staar, p. 407—409, 423—435.

⁸⁶ N.D. Kosuhin, *Formirovanie avangardnih partii trudeahscihsea v stranah soŭialisticheskoi orienŭatii*, în „Rabocii Klass i sovremenii mir”, nr. 3/1980, p. 138—143; Dumitru Constantin, *Priorități politice și economico-sociale ale Partidului Socialist Revoluŭionar Somalez*, în „Lumea”, nr. 7/1978, p. 18; Kenneth Yowitt, *Scientific Socialist Regimes in Afrika*, University of California, Berkeley, 1979, p. 133—173.

⁸⁷ *Schimbările revoluționare din Africa*, în „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 9/1978, p. 67.

⁸⁸ „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 1/1973, p. 66.

platforme cu obiective comune cum sînt: lupta pentru liberă democrație, eliberarea deținuților politici, repunerea conducătorilor sindicali în drepturile lor politice, legalizarea mișcării de opoziție, întreprinderea de măsuri menite să ducă la ridicarea nivelului de viață al oamenilor muncii⁸⁹. La rîndul său, Partidul Progresului și Socialismului din Maroc, continuator al P.C. Marocan, „a contribuit — așa cum sublinia secretarul său general Ali Yata — din plin la toate succesele repurtate de poporul marocan pe calea desăvîrșirii eliberării naționale și în lupta pentru democrație”⁹⁰. Primul congres legal al partidului (1975) a elaborat un program orientat spre realizarea revoluției național-democratice ca etapă prealabilă și obligatorie în lupta pentru revoluția socialistă, iar cel de al II-lea Congres (1979) a preconizat un întreg sistem de reforme pe tărîm economic, social și politic, reafirmînd poziția partidului cu privire la necesitatea realizării unui Front național-democratic și a unui guvern de coaliție națională⁹¹.

La sud de Sahara au fost create, în deceniile 6 și 7 ale secolului nostru, partide comuniste în Senegal, Lesotho și Nigeria. După depășirea perioadei de criză din anii 1961—1965, Partidul African al Independenței din Senegal, la cel de-al II-lea Congres ținut în 1979, în condiții de legalitate, pe baza analizei științifice a realităților din țară și a raportului de forțe existent, a elaborat un program în care se apreciază că în actuala etapă Senegalul trebuie să-și consolideze independența politică pe calea folosirii pirghiilor economice. În acest scop, partidul preconizează lichidarea pozițiilor deținute de monopolurile străine prin naționalizarea ramurilor cheie ale economiei (industrie, bănci, comerț exterior), înfăptuirea reformei agrare, măsuri în cadrul sistemului de învățămînt în conformitate cu cerințele dezvoltării independente a țării⁹². P.A.I. se pronunță, de asemenea, pentru crearea unui stat de democrație națională, independent și suveran și pentru înfăptuirea unui întreg program de măsuri economice, sociale și politice menit să ducă poporul senegalez la bunăstare materială și culturală. Realizarea cu succes a acestui program impune cu necesitate, așa cum precizează documentele ultimului congres al P.A.I., constituirea unui Front Unit al tuturor forțelor patriotice ale națiunii senegaleze interesate în lupta împotriva colonialismului și neocolonialismului. Acest front ar constitui primul pas pe calea edificării socialismului în Senegal, scopul final al partidului⁹³.

Pe coordonate asemănătoare se desfășoară și activitatea Partidului Comunist din Lesotho, al cărui program, elaborat în 1962, s-a pronunțat pentru independența politică și economică a Bassoutolandului (actualul stat Lesotho), pentru stabilirea unui regim democratic, ridicarea nivelului de viață al maselor, lichidarea tuturor vestigiilor colonialismului. Apărînd interesele oamenilor muncii din Lesotho, dintre care o mare parte sînt angajați în întreprinderile din R.A.S., partidul militează pentru acordarea unor salarii corespunzătoare și garantarea de către autoritățile de la Pretoria a condițiilor de securitate a muncii și a drepturilor organizațiilor sindicale. În acest scop P.C. din Lesotho a acționat pentru legături strînse între forțele progresiste din Lesotho și R.A.S. și în primul rînd cu Partidul Comunist Sud African și Congresul Național African⁹⁴. În actuala etapă, partidul se pronunță pentru unirea tuturor forțelor progresiste în lupta pentru consolidarea independenței, în care scop desfășoară o susținută activitate în rîndul sindicatelor și al altor organizații de masă⁹⁵.

Într-o situație specială se află Partidul Comunist din Réunion, insulă din Estul Africii, cu statut de „departament de peste mări” al Franței. Constituit ca federație a P. C. Francez, Partidul Comunist Réunionez a devenit, la 18 martie 1959, partid de sine-stătător, care se consideră „conducătorul și organizatorul mișcării revoluționare a proletariatului din Réunion și al luptei anticoloniale a poporului reunionez”. La cel de-al III-lea Congres, din iunie 1972, partidul s-a declarat pentru suveranita-

⁸⁹ „Entwicklung und Kampf der Kommunistischen Bewegung in Asien und Afrika. Dietz Verlag, Berlin, 1980, p. 294; „France Nouvelle”, Paris, 30 octombrie 1978.

⁹⁰ Ali Yata, *Sarcini actuale ale revoluției naționale, democratice în Maroc*, în „Era socialistă”, nr. 7/1979, p. 40.

⁹¹ Aurel Zamfirescu, *Revoluția național-democratică, etapă istorică actuală în dezvoltarea Marocului*, în „Era socialistă”, nr. 6/1975, p. 47.

⁹² A. Dansoko, *Dificultățile Senegalului*, în „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 12/1973, p. 63.

⁹³ *Vezi Programul Partidului African al Independenței din Senegal*, în „Era Socialistă”, nr. 10/1979, p. 31—41.

⁹⁴ Endre Sik, *Op. cit.*, vol. III, p. 276—277.

⁹⁵ Y. Mosotho, *Lesotho luptă pentru consolidarea independenței*, în „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 7/1978, p. 60—63.

tea deplină a țării, cu precizarea că în actuala etapă obiectivul principal îl reprezintă lupta pentru autonomia insulei în cadrul Republicii Franceze. Printre obiectivele înscrise în program figurează: lichidarea dominației imperialiste și cucerirea autonomiei în vederea realizării unor prefaceri social-economice. În scopul realizării acestor deziderate, partidul acționează pentru formarea unui Front național cu participarea clasei muncitoare, a țăranimii și a altor categorii sociale⁹⁶.

Întilnirile zonale ale partidelor comuniste și muncitorești din Africa au pus în lumină unele fenomene și trăsături caracteristice procesului revoluționar din acest continent, prilejuind, totodată, un schimb de experiență și exprimarea solidarității între comuniști. Astfel, consfăturile partidelor comuniste din țările arabe din Africa și Asia, din aprilie 1975 și decembrie 1978, au evidențiat realizările și succesele mișcărilor de eliberare națională din țările respective și din alte zone ale lumii, consolidarea regimurilor naționale progresiste din aceste țări, necesitatea soluționării conflictului din Orientul Mijlociu, restabilirea drepturilor poporului palestinian, condamnând cu fermitate politica desfășurată de imperialism și reacțiunea din zonă⁹⁷. În același context, consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești din Africa tropicală și australă, din anul 1978, în documentul intitulat Pentru libertatea, independența, renașterea națională și progresul social al popoarelor Africii tropicale și australe — subliniază schimbările ce se desfășoară în cadrul procesului revoluționar din zonă, succesele înregistrate, greutățile și dificultățile existente⁹⁸. Abordind problema relațiilor dintre comuniști și ceilalți revoluționari africani, în cadrul consfăturii s-a precizat preocuparea comună pentru realizarea procesului de transformări democratice și progresiste, ridicarea nivelului de trai al maselor, promovarea unei căi socialiste de dezvoltare și a unor relații de strînsă colaborare cu țările socialiste. Concluzia formulată în cadrul consfăturii potrivit căreia — în marea majoritate a statelor africane, dat fiind stadiul lor de dezvoltare — în actuala etapă pe primul plan figurează „revoluția național-democrată, pe care toate forțele progresiste trebuie să-o apere împotriva imperialismului și reacțiunii”⁹⁹, este cit se poate de realistă.

Alături de partidele comuniste și organizațiile sindicale, în mișcarea muncitorească africană acționează un număr de partide socialiste și social-democrate afiliate la Internaționala Socialistă: Partidul Socialist din Madagascar, Partidul Socialist din Senegal, Partidul Laburist din Mauritius și altele.

Este cunoscut faptul că, în ultimul deceniu, Internaționala Socialistă a întreprins o serie de măsuri și inițiative în vederea extinderii influenței și a consolidării pozițiilor sale pe continentul african. Pe această linie sînt de menționat vizitele efectuate în Africa de către liderii socialiști, precum și comisiile de studiu organizate de Internaționala Socialistă privind problemele specifice ale Africii. În același context se înscriu și luările de poziție ale acestui for, consemnate în rezoluțiile și hotărârile adoptate la congresele și consfăturile sale, între care figurează: necesitatea lichidării ultimelor vestigii ale colonialismului, condamnarea regimurilor rasiste și a politicii de apartheid, recunoașterea drepturilor popoarelor la autodeterminare, susținerea dialogului Nord-Sud etc.¹⁰⁰. Congresul al XIV-lea al Internaționalei Socialiste, de la Vancouver, aprecia că: „Menținerea sistemului apartheidului în Africa de Sud și a regimului ilegal din Africa australă constituie o sfidare la adresa comunității de apartheid, recunoașterea drepturilor popoarelor la autodeterminare, susținute, tovarășul Nicolae Ceaușescu aprecia: „Este demn de reținut faptul că pe plan internațional s-a intensificat activitatea unor organizații politice, constituirea de noi centre internaționale. Asistăm astfel la dezvoltarea activității Internaționalei Socialiste, atît în Europa, cit și pe alte continente”¹⁰².

⁹⁶ Jean Baptiste Panama, *Poporul Reunionului aspiră la libertate*, în „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 7/1978, p. 63—65; *Mejdunarodne rabocee dvijenie*, Moskva, 1974, p. 410—411.

⁹⁷ „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 11/1980, p. 98—99.

⁹⁸ *Schimbările revoluționare din Africa*, în „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 9/1978, p. 67.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 68.

¹⁰⁰ Vezi „Socialist Affaires”, nr. 1/1977, p. 33—34; M. Ramură, *Estoril. Internaționala Socialistă un efort de „deschidere”*, în „Lumea”, nr. 46/1978, p. 25; Borut Zupan, *L'Internationale Socialiste et les peys en voie de développement*, în „Revue de politique internationale”, nr. 731/1980, p. 32—33.

¹⁰¹ Eugen Obrea, *Vancouver. Internaționala Socialistă în căutarea unei noi strategii*, în „Lumea”, nr. 47/1978, p. 25—26.

¹⁰² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1979, p. 548.

După o serie de demersuri și acțiuni pregătitoare¹⁰³, în luna februarie 1981 că noul organism va permite o concertare între partidele membre, va constitui un aderat 10 partide politice din 9 state africane. Participanții la congres au subliniat că noul organism va permite o concertare între partidele membre, va constitui un cadru favorabil pentru schimb de experiență și pentru „îmbogățirea conținutului socialismului democratic în Africa”¹⁰⁴.

Politica de deschidere a Internaționalei Socialiste față de țările în curs de dezvoltare din Asia, Africa și America Latină își găsește izvorul în schimbarea raportului de forțe pe arena mondială în favoarea forțelor democratice, progresiste și antiimperialiste a căror expresie o constituie și destrămarea sistemului colonial al imperialismului, în transformările naționale și sociale în curs de realizare din aceste state și sporirea rolului lor în viața internațională.

Obținerea independenței politice a deschis cîmp nou de activitate pentru dezvoltarea și activitatea sindicatelor și cuprinderea în rîndurile lor a noi detașamente ale oamenilor muncii. Schimbările cantitative și calitative produse în ultimul deceniu în structura clasei muncitoare, constituie o nouă bază pentru dezvoltarea mișcării sindicale. Creșterea efectivului muncii salariate în anii independenței a făcut ca sindicatele să reprezinte, în zilele noastre, cele mai largi organizații de masă ale oamenilor muncii din Africa. Mișcarea sindicală în Africa „este în strînsă legătură cu structura populației active, cu repartiția sa pe sectoare economice de activitate. Acolo unde procesul de industrializare este mai avansat, sindicatele se dezvoltă cu mai multă vigoare”¹⁰⁵.

Divizarea mișcării sindicale africane, în perioada regimului colonial și în primul deceniu al independenței, atât la nivel național cît și la nivel continental, reflectată în existența mai multor centrale sindicale cu orientări și tendințe diferite, a frînat în bună măsură creșterea rolului clasei muncitoare în viața economică și politică a statelor de pe acest continent.

Sarcinile de importanță majoră cum sînt: decolonizarea economică și spirituală, realizarea coeziunii naționale, depășirea subdezvoltării, progresul lor general multilateral au făcut necesară înfăptuirea unității mișcării sindicale. Acțiunile întreprinse în această direcție în anii independenței și-au atins în bună măsură scopul, astăzi existînd centrale sindicale naționale unitare în peste 40 de state africane. Fenomenul de divizare mai persistă în mișcarea sindicală din unele țări în care își desfășoară activitatea mai multe centre sindicale, de orientări și tendințe diferite. În acestea problema luptei pentru unitatea mișcării sindicale capătă o semnificație deosebită¹⁰⁶.

Într-o situație grea se află mișcarea sindicală din R. S. Africană și Namibia, unde politica rasistă, de cruntă exploatare a cercurilor conducătoare obligă sindicatele africanilor să activeze în clandestinitate, iar liderii multora dintre ele să fie prizoniți, închiși sau nevoiți să emigreze. În pofida condițiilor de teroare și opresiune, numeroși sindicaliști, membri ai Congresului Sindicatelor din Africa de Sud (S.A.C.T.U.), militează pentru extinderea drepturilor sindicale, îmbinarea, în cadrul luptei, a revendicărilor economice cu cele politice, pentru curmarea politicii de apartheid, pentru drepturi și libertăți democratice. Este semnificativ, în această privință, declarația făcută de S. Dlamini, președintele S.A.C.T.U., care releva: „Fiecare militant al S.A.C.T.U. este angajat în lupta de eliberare națională; numeroși sînt membrii de sindicat care participă la activitatea aripei militare a S.A.C.T.U. Este necesar să subliniem că lupta pentru interesele cotidiene și drepturile oamenilor muncii — care, la prima vedere, pare să aibă un caracter pur sindical — este nu numai lupta contra exploatarii pe care o suferă populația de culoare, adică marea majoritate a poporului, ci o luptă politică împotriva întregului sistem al apartheidului”¹⁰⁷.

În ansamblul profundelor mutații pe care le cunosc statele africane se remarcă prezența activă a maselor populare, a clasei muncitoare în plin proces de formare

¹⁰³ Vezi: J. C. Poulain, G. Streiff, C. Bernas, G. Cornillet, C. Montagny, Nadine Bourdin, *La social-démocratie ou présent*. Edition sociales. Paris, 1979, p. 139—140.

¹⁰⁴ Vezi: *Interafricana Socialistă: opțiuni programatice*, în „Lumea”, nr. 10/1981, p. 14—15.

¹⁰⁵ Maurice Pierre Roy, „*Les régimes politiques du Tiers Monde*”, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1977, p. 360.

¹⁰⁶ În Sudan, Lesotho, Maroc, Sierra-Leone, Mauricius, R.S. Africană există cîte două centrale sindicale; în Gambia — 3, în Volta Superioară — 4 iar în Madagascar — 6. Vezi M. Baglai, *Profsoiuzi afroaziatskih stran po sovremennom etape*. (Statea pervăia), în „Azia i Afrika segodnea”, nr. 5/1979, p. 21.

¹⁰⁷ „Mișcarea sindicală mondială”, nr. 6/1980, p. 5.

și consolidare, a organizațiilor sale politice și profesionale la lupta de eliberare națională, consolidarea independenței politice, obținerea independenței economice și lichidarea tuturor sechelelor colonialismului. Relevând rolul sporit al clasei muncitoare și al sindicatelor în etapa actuală, Ibrahim Zakaria, secretarul general adjunct al F.S.M., preciza: „Clasa muncitoare organizată a jucat un rol de prim rang în toate victoriile dobândite pe pământul african, în lupta contra imperialismului. În luptele actuale și viitoare în favoarea unei autentice eliberări economice și sociale de sub jugul capitalului monopolist internațional și al reacțiunii locale, rolul mișcării sindicale va fi neîndoielnic din ce în ce mai marcant. Aceasta presupune o răspundere și o angajare crescândă din partea sindicatelor africane care, în numeroase țări, sint singura forță organizată a clasei muncitoare”¹⁰⁸. În noua etapă istorică în care au pășit statele africane după obținerea independenței politice, organizațiile sindicale sint confruntate cu sarcini complexe de mobilizare, coordonare și canalizare a energiei revoluționare a oamenilor muncii organizați în direcția obținerii independenței economice, a dezvoltării construcției naționale și emancipării sociale. Transpunerea în viață a acestor obiective se poate realiza pe baza unității mișcării sindicale, prin unirea tuturor forțelor democratice, progresiste și antiimperialiste din fiecare țară și la nivel continental.

În numeroase țări africane, care au pornit pe calea unei dezvoltări independente, progresiste, relațiile dintre sindicate și partidele democratice de guvernământ, dintre sindicate și stat au căpătat un conținut nou, s-a creat un cadru propice pentru dezvoltarea mișcării sindicale. În alte state, relațiile dintre sindicate și forțele de guvernământ au cunoscut o evoluție sinuoasă, marcată în unele cazuri de confruntări, momente de tensiune, interzicerea temporară a activității sindicale, arestarea unor lideri, limitarea dreptului de grevă etc.¹⁰⁹. Cu toate greutățile și dificultățile existente, se evidențiază ca un fapt pozitiv în viața tinerelor națiuni africane contribuția sindicatelor la înfăptuirea procesului de transformări democratice și progresiste, la consolidarea independenței politice și obținerea independenței economice. Astfel de obiective sint cuprinse în programele și preocupările unui număr însemnat de organizații sindicale africane, dovadă în această privință o constituie dezbaterile purtate, rezoluțiile și hotărârile adoptate în cadrul Congreselor și conferințelor naționale.

Uniunea Generală a Muncitorilor Algerieni, de pildă, în programul „Charta sindicală”, adoptat în 1965, stipulează mobilizarea oamenilor muncii la realizarea sarcinilor stabilite de F.N.L., iar rezoluțiile adoptate la ultimele sale congrese (1973 și 1978), privind revoluția agrară și organizarea socialistă a întreprinderilor, cit și dezbaterile purtate, au scos în evidență rolul oamenilor muncii în conducerea întreprinderilor și a sindicatelor, în sporirea producției și productivității muncii, în realizarea transformărilor democratice și progresiste. Astfel, în 830 de întreprinderi de stat în care lucrează 300 mii de persoane, funcționează adunări ale oamenilor muncii, eligibile. Ele au devenit organe eficiente de control muncitoresc, un mijloc important de mobilizare a oamenilor muncii la realizarea sarcinilor economice și de creștere a activismului lor social¹¹⁰.

Din inițiativa Confederației Sindicatelor Congoleze, în 1974, în întreprinderile de stat și mixte, precum și în serviciile publice s-a introdus principiul așa numitei „trilogii determinante” potrivit căruia se practică adoptarea în comun a hotărârilor de către administrație, nucleul de partid și organizația sindicală, precum și responsabilitatea lor față de deciziile luate și realizarea acestora în practică¹¹¹. Aplicarea acestui principiu este apreciată ca o importantă schimbare democratică, ca „o mare victorie a clasei muncitoare congoleze”. „«Trilogia determinantă» este o mare reușită, afirma Marien N'Gouabi, în sensul că ea determină muncitorul, omul muncii să participe la gestiunea și la deciziile întreprinderilor și ale administrației”¹¹².

Centrala sindicală unitară Confederația Națională a Muncitorilor din Guineea (C.N.T.G.) a constituit un nucleu de seamă în lupta pentru eliberarea națională de

¹⁰⁸ Ibrahim Zakaria, *Oameni ai muncii din Africa, lupta continuă*, în „Mișcarea sindicală mondială”, nr. 4/1980, p. 2.

¹⁰⁹ Vezi Maurice Pierre Roy, *Sindicalism et sous — développement*, în Op. cit., p. 360—389.

¹¹⁰ Jaques de Boni, *Introduction à une réflexion sur la révolution algérienne*, în „Cahiers du communisme”, nr. 10/1978, p. 78.

¹¹¹ *Circulaire relative à l'application de la trilogie déterminante (et principes des Trois Co.)*, Brazzaville, 14 martie 1974.

¹¹² Marien N'Gouabi, *Vers la construction à une société socialiste en Afrique*, în „Présence Africaine”, Paris, 1975, p. 210.

sub dominația colonialistă. „Noi afirmăm — preciza Sekou Touré — că istoria mișcării noastre sindicale se confundă întâi cu istoria poporului nostru, cu istoria partidului nostru, istoria unei lupte curajoase dusă împotriva imperialismului, împotriva colonialismului și neocolonialismului, contra tuturor formelor de exploatare și agresiune, pentru asigurarea libertății noastre și a unei reale democrații”¹¹³. Activitatea centralei sindicale în anii independenței se înscrie pe linia consolidării independenței politice și a realizării independenței economice. „Conștientă de faptul că independența politică este o amăgire fără o bază economică solidă, preciza unul din liderii acesteia, Confederația este preocupată în mod constant de creșterea productivității muncii și a producției naționale, prin educația profesională și tehnică, prin întrecerea în muncă în vederea ridicării constante a nivelului de viață al maselor muncitoare”¹¹⁴. Rezoluțiile adoptate la cel de al VIII-lea Congres al C.N.T.G. (1975) subliniau necesitatea apărării, conservării și amplificării cuceririlor revoluționare ale poporului cistigate prin luptă.

După revoluția din 26 octombrie 1972 din Benin, care a dus la înlăturarea forțelor reacționare neocolonialiste și preluarea puterii de către Guvernul militar revoluționar, s-au creat noi condiții pentru dezvoltarea mișcării sindicale, realizarea unității sale și imprimarea unei orientări consecvent antiimperialiste. Rolul sindicatelor a sporit considerabil, fapt constatat și de reprezentarea lor în organele conducătoare pe linie de stat, de sprijinul acordat Partidului Revoluției Populare a Beninului în naționalizarea unor sectoare ale economiei, apărarea cuceririlor revoluției, având ca rezultat îmbunătățirea condițiilor de viață și muncă ale oamenilor muncii și ridicarea nivelului de trai¹¹⁵.

Apreciind formele de cooperare dintre Uniunea Națională a Muncitorilor din Tanzania (NUTA) și partidul de guvernământ, secretarul general al centralei sindicale releva: „De la început, sindicatele au susținut până în cele mai mici amănunte Declarația de la Arusha și au îmbrățișat cu căldură acest ideal, deoarece el este în interesul clasei muncitoare și al țăranilor. Prin intermediul NUTA, muncitorii participă cu toate forțele la organizarea și administrarea organismelor naționalizate”¹¹⁶. Circularea din februarie 1970, cu privire la constituirea comitetelor muncitorești din întreprinderile de stat și mixte, a facilitat antrenarea clasei muncitoare tanzaniene la realizarea sarcinilor economice, exercitarea controlului asupra producției, beneficiilor și cheltuielilor din întreprinderi¹¹⁷.

Federația Generală a Sindicatelor Muncitorilor din Madagascar (FISEMA) a participat la elaborarea Chartei revoluției socialiste malgase, document de mare semnificație istorică pentru destinele țării și ale poporului malgaș¹¹⁸. Consolidarea independenței — se spune în Charta adoptată pe baza referendumului din 21 decembrie 1975 — este indisolubil legată de lupta pentru triumful opțiunii socialiste, iar a le separa implică riscul grav de a favoriza presiunea forțelor ostile revoluției socialiste și de a diminua rolul conducător al maselor muncitoare¹¹⁹. În Chartă se precizează, de asemenea, că „muncitorii reprezintă unul din pilonii revoluției malgase”, iar, în conformitate cu statutul întreprinderilor socialiste, în întreprinderile naționalizate în care statul deține peste 50 la sută, muncitorii beneficiază de importante drepturi în sfera conducerii și controlului¹²⁰.

Confederația Sindicatelor Etiopiene a sprijinit măsurile întreprinse de Consiliul Administrativ Militar în domeniul naționalizării, înfăptuirii reformei agrare și introducerii controlului muncitoresc prin constituirea comitetelor muncitorești, al limitării analfabetismului și elaborării unei noi legislații a muncii, măsuri menite să ducă la îmbunătățirea condițiilor de viață și muncă ale maselor. În statutul adoptat de conferința sindicală, la sfârșitul lunii decembrie 1976 și începutul lunii ianuarie 1977, se precizează sarcinile ce stau în fața sindicatelor etiopiene în noua etapă

¹¹³ VIII-e Congrès national du Parti Démocratique de Guinée (Révolution Démocratique Africaine), Conakry, 25 sept.—2 oct. 1967, p. 289.

¹¹⁴ Kandas Conde, Rolul C.N.T.G. în dezvoltare, în „Mișcarea sindicală mondială”, nr. 5/1981, p. 31—32.

¹¹⁵ Călea luptei pentru independență, libertate și demnitate, în „Scinteia” din 7 septembrie 1977.

¹¹⁶ „Al Bayane”, din 16 noiembrie 1976.

¹¹⁷ Presidential Circular nr. 1 Of. 1970. The Establishment of Workers, Councils Executive Boards and Boards of Directors, Dar Es Salaam, 1970.

¹¹⁸ V.A. Koroceantev, V. Tzetkov, Madagascar, Moskva, Mîsli, 1977, p. 126.

¹¹⁹ La Charte de la Révolution Socialiste Malgasi, Tananarive, 1975, p. 18.

¹²⁰ Les difficultés économiques de Madagascar, în „Problèmes économiques”, nr. 1636/1979, p. 26.

de dezvoltare a țării în vederea traducerii în viață a Programului revoluției național-democratice¹²¹.

Cele 3 centrale sindicale, existente în Zair până la unificarea lor, în 1967, și constituirea Uniunii Naționale a Oamenilor Muncii din Zair, au sprijinit în primii ani ai independenței programul revoluționar-democrat al guvernului Lumumba, iar după asasinarea sa au luptat împotriva forțelor reacționare interne și a politicii desfășurate de cercurile imperialiste de amestec în treburile interne ale Zairului. Cu toate restricțiile impuse de autorități, clasa muncitoare a reușit să-și redobândească dreptul la grevă, iar în august 1967 a fost adoptat Codul muncii. În urma acțiunilor întreprinse de Uniunea Națională a Oamenilor Muncii din Zair, în 1971, au fost mărite salariile muncitorilor și funcționarilor, s-a stabilit controlul asupra prețurilor, s-au introdus asigurările sociale pentru vîrstă și caz de boală, ziua de muncă a fost fixată la 8 ore și săptămîna de lucru la 48 de ore etc.¹²².

În Nigeria, Maroc, Tunisia, Kenya și Senegal, unde organizațiile sindicale dispun de o bogată experiență și tradiții de luptă, sindicatele s-au afirmat ca principale instrumente ale reconstrucției naționale, sprijinind măsurile întreprinse pentru întărirea pîrghiilor naționale în cadrul economiei, limitarea pozițiilor capitalului străin și apărarea intereselor oamenilor muncii. Sindicatele din aceste țări s-au pronunțat cu fermitate pentru extinderea sectorului de stat în economie, pentru apărarea drepturilor sindicale, a drepturilor și libertăților democratice în general, sistîndu-se în fruntea luptelor revendicative ale oamenilor muncii.

Înlăturarea dominației colonialismului portughez, cîștigarea independenței de către fostele colonii portugheze Angola, Mozambic, Guineea-Bissau, Insulele Capului Verde, Sao Tome și Principe au impulsionat și accelerat procesul de organizare în sindicate și de cristalizare a structurilor sindicale, corespunzător schimbărilor survenite în viața politică a acestor țări.

În configurația mișcării sindicale africane, un rol important revine centralei sindicale continentale — Organizația Unității Sindicale Africane (OUSA) — constituită în aprilie 1973 la Addis Abeba. Ea reunește în rîndurile sale un număr însemnat de organizații sindicale cu un efectiv de circa 15 milioane de membri¹²³.

Scopurile și obiectivele OUSA se înscriu pe linia luptei pentru realizarea și consolidarea unității sindicale la nivel național și continental, coordonarea activității sindicatelor africane, apărarea libertăților sindicale și a intereselor naționale, culturale și morale ale clasei muncitoare, sprijinirea acțiunilor în vederea elaborării unei legislații a muncii și folosirea deplină a forței de muncă, lupta împotriva imperialismului, colonialismului, neocolonialismului și a tuturor formelor de opresiune și exploatare din Africa, promovarea unor relații de colaborare și solidaritate cu organizațiile sindicale internaționale pe bază de egalitate¹²⁴. Într-un interviu, A. L. Diallo, secretar general adjunct al acestei organizații, sublinia: „OUSA — prin componența sa numerică cit și prin preocupările care-i determină activitatea — este expresia cea mai elocventă a voinței mișcării sindicale africane de a întări, printr-o organizație de masă puternică, frontul luptei ce se desfășoară pe continentul african pentru afirmarea drepturilor legitime ale popoarelor la independență, suveranitate, autodeterminare, dezvoltare și progres”¹²⁵.

Sub conducerea OUSA s-au desfășurat în ultimii ani o serie de acțiuni care au sporit prestigiul său în mișcarea sindicală africană și internațională. Un loc important în cadrul acestora l-au ocupat manifestările de solidaritate cu lupta popoarelor din Africa australă, pentru libertate, autodeterminare și înlăturarea regimurilor rasiste, cu lupta împotriva consecințelor nefaste ale politicii desfășurate de societățile multinaționale și sporirea eforturilor pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale¹²⁶.

Parte componentă a luptei popoarelor africane pentru eliberare națională și socială, sindicatele — prin întreaga gamă de forme și acțiuni desfășurate — contribuie la educarea și conștientizarea clasei muncitoare, întărirea rolului acesteia în procesul revoluționar, militează pentru făurirea unității tuturor forțelor progresiste,

¹²¹ A.G. Kokiev, *Rabocii Klass i rabocee dvijenie v Etiopii*, în *Rabocii Klass i rabocee dvijenie v Afrike* (60—70-e godi XX veka), p. 226.

¹²² Iu I. Komar, *Osobenosti razvitiia rabocego Klassa Zaira*, în „*Rabocii Klass i rabocee dvijenie v Afrike* (60—70-e godi XX veka)”, p. 132.

¹²³ Bernard Lestioenne, *Le mouvement syndical international*, în „*Problèmes économiques*”, nr. 1631 din 11 iulie 1979, p. 8.

¹²⁴ „*Mișcarea sindicală mondială*”, nr. 8/1976, p. 2—3.

¹²⁵ „*Munca*” din 7 aprilie 1978.

¹²⁶ Conferința sindicală de solidaritate cu popoarele din Sudul Africii, în „*Lumea*”, nr. 6 din 3 februarie 1977, p. 11.

antiimperialiste, din fiecare țară și la nivel continental, în lupta pentru progres și prosperitate. Clasa muncitoare africană alături de alte forțe democratice și progresiste și-a adus o contribuție însemnată la lupta de eliberare națională, la înlăturarea unor guverne neocolonialiste și reacționare, așa cum a fost cazul în Congo (1963), Sudan (1964), Madagascar și Benin (1972) și a regimului monarho-feudal din Etiopia (1974) ¹²⁷. Reliefind contribuția clasei muncitoare congoleze la evenimentele din august 1963, Laurent Mann, membru al C.C. al Partidului Congolez al Muncii, preciza că, deși tânără și în plin proces de formare și maturizare, „Clasa noastră muncitoare a jucat rolul de frunte în abolirea regimului neocolonialist al lui Fulbert Youlou (1963) și și-a exprimat nemulțumirea față de următorul guvern al lui Masemba-Debat, care, în 1963, a fost înlocuit cu tinerii ofițeri, conduși de maiorul Marien N'Gouabi” ¹²⁸.

Sprrijinind măsurile și acțiunile menite să ducă la consolidarea independenței, la progresul general și multilateral al statelor africane, clasa muncitoare se opune, totodată, măsurilor antipopulare, concesiilor făcute forțelor reacționare, încercărilor de a limita drepturile și libertățile democratice, ridicându-se cu hotărâre împotriva exploatării și asupririi exercitate de forțele reacționare interne și străine, acționând pentru apărarea intereselor oamenilor muncii și îmbunătățirea condițiilor de viață și muncă ¹²⁹. Un rol important în cadrul luptelor revendicative desfășurate sub conducerea sindicatelor îl dețin mișcările greviste, manifestațiile și demonstrațiile, forme tradiționale de luptă ale clasei muncitoare.

Starea de înapoiere economică a statelor africane, moștenită din perioada regimului colonial, numeroasele probleme ce confruntă clasele și păturile sociale fac ca situația economică a oamenilor muncii, cu toate îmbunătățirile aduse în anii independenței, să fie deosebit de grea. Salariile, deși au înregistrat unele creșteri, rămân totuși scăzute, mai ales pentru muncitorii necalificați și agricoli. Se mențin, de asemenea, disproporții accentuate între veniturile diferitelor clase și pături sociale, inegalități între salarizarea muncitorilor europeni și africani, a muncitorilor încadrați în sectorul de stat și cel particular, între salariile muncitorilor din mediul urban și rural în defavoarea celor din urmă. Politica inflaționistă, creșterea vertiginoasă a prețurilor la produsele alimentare și servicii, lipsa de locuințe corespunzătoare și chiriile ridicate, asistența medicală limitată și, în aceste condiții, scăderea puterii de cumpărare a maselor condiționează nivelul de viață scăzut al clasei muncitoare africane.

Situația social-economică a oamenilor muncii africani este, în același timp, afectată de existența unui mare număr de șomeri și migrarea forței de muncă, de insuficiența alimentară. Șomajul total și parțial rămâne una din problemele acute ale Africii, reprezentând aproape jumătate din totalul populației active din economie, cu o pondere diferită de la țară la țară și cuprinderea unor importante categorii ale tinereții ¹³⁰. Iată de ce, în mod cu totul justificat, guvernele unor state africane includ în planurile de dezvoltare economică ca obiective prioritare crearea a noi și noi locuri de muncă. Creșterea șomajului în statele africane trebuie corelată cu o multitudine de factori ca: insuficienta dezvoltare economică a acestora, creșterea demografică și procesul intens de urbanizare, scăderea producției agricole, mai ales

¹²⁷ K. Broutentz, *L'étape actuelle de la lutte de libération d'Asie et d'Afrique et la démocratie révolutionnaire*, Editions des Agence de press Novosti, Moscou, 1977, p. 28—30; Maurice Pierre Roy, *Op. cit.*, p. 388; *Linia generală a Partidului revoluției populare a Beninului și etapele revoluției benineze*, în „Era socialistă”, nr. 19/1976, p. 52; Eadl Valdes Vivó, *Ethiopie la révolution méconnue*, Ciudad de la Habana, 1977, p. 64—65.

¹²⁸ *Socialismul — garanția reală a independenței noastre*, în „Lumea”, nr. 12 din 18 martie 1976, p. 27.

¹²⁹ T. Caraciuc, Constantin Florea, I. Iuga, C. Niri, *op. cit.*, p. 288.

¹³⁰ În această problemă, vezi: „Information UNESCO”, nr. 745/1979, p. 5; „Mișcarea sindicală mondială”, nr. 4/1980, p. 10—11; Souhayr Belhassen, *On fait les comptes*, în „Jeune Afrique”, nr. 1026/1980, p. 22 și nr. 986/1979, p. 30; *Mejdunarodnoe rabocee dvijenie (Spravocinik)*, Moskva, 1978, p. 247; *Rabocii Klass i rabocee dvijenie v Afrike (60—70-e godi XX veka)*, p. 60, 143—144; Cristian Palloux, *op. cit.*, p. 561; „Probleme ale păcii și socialismului”, nr. 3/1979, p. 88.

în țările Sahelului, apariția pe piață a forței de muncă feminine, inadaptarea pregătirii profesionale locurilor de muncă disponibile etc.

Evident, toate aceste fenomene, greutăți și dificultăți suportate de clasa muncitoare africană au fost amplificate și de consecințele negative ale crizei economice mondiale, declanșată în anii 1974—1975, care au dus la scăderea ritmului de creștere a producției industriale în statele africane, accentuarea deficitului alimentației, deteriorarea prețurilor la materiile prime, sporirea datoriilor externe, toate acestea influențând în mod negativ asupra situației oamenilor muncii, determinând accentuarea contradicțiilor sociale și declanșarea unor mișcări greviste.

Dinamica generală a mișcărilor greviste desfășurate în anii independenței demonstrează menținerea acestora la un nivel ridicat în unele state, amplificarea lor la începutul anilor '70 și în ultimii 3—4 ani, în strinsă legătură cu înrăutățirea generală a climatului social-economic internațional. Din statisticile oficiale rezultă că, la nivelul continentului african, în anul 1971, s-au înregistrat un număr de 982 greve la care au participat 320 mii oameni, soldate cu pierderea a 1 284 zile om-muncă. În anul 1975 numărul grevelor a fost de 1 280 cu o participare a 449 mii de oameni și 1 281 zile om-muncă pierdute¹³¹. După numărul oficial al participanților la mișcarea grevistă de masă din deceniul al VIII-lea al secolului nostru, după gradul de organizare și revendicările formulate, în primele rinduri se situează statele dezvoltate din punct de vedere economic de pe continent¹³².

Analiza mișcărilor greviste ale oamenilor muncii africani din ultimul deceniu pune în lumină activizarea protestelor sociale nu numai printre muncitorii din diferite ramuri industriale, ci și în rindul funcționarilor, cadrelor didactice, a cadrelor sanitare, și în rindul tineretului studențesc. Experiența arată, totodată, extinderea evantaiului revendicărilor formulate de către participanți. Alături de revendicările tradiționale, cu un pronunțat caracter economic, privind mărirea salariilor, au fost formulate revendicări noi, care vizează îmbunătățirea sistemului de asistență socială, ocrotirea sănătății, probleme de învățămînt, încheierea de noi contracte colective, extinderea drepturilor și libertăților sindicale, eliberarea deținuților politici, democratizarea regimurilor politice etc.

Ca rezultat al transformărilor democratice și progresiste realizate și al luptelor revendicative purtate, în anii independenței s-au obținut unele îmbunătățiri în condițiile de viață și muncă ale clasei muncitoare și, în general, în ridicarea nivelului material și cultural al maselor populare africane. Între realizările de seamă consemnăm legiferarea zilei de muncă de 8 ore în Algeria, R. P. Congo, Angola, Egipt, Zair și alte state, introducerea salariului minim garantat și sporirea salariilor la unele categorii de muncitori și funcționari. Legi cu privire la asigurări sociale au fost adoptate în Algeria, Tunisia, Guineea, Mali, Benin, Etiopia, iar în alte state s-a introdus concediu de odihnă anual plătit, concediu de boală și studiu, concediu de maternitate pentru femeile muncitoare, pensii de bătrînețe și invaliditate etc. În anul 1972, guvernul din Madagascar a hotărît ridicarea salariilor cu 15 la sută pentru muncitorii din sectorul particular, iar între anii 1973—1976 au fost ridicate salariile muncitorilor și funcționarilor din sectorul de stat. La începutul anului 1974 în Algeria s-a trecut la mărirea cu 25 la sută a salariului minim garantat al muncitorilor agricoli și cu 20 la sută al muncitorilor, funcționarilor și altor specialiști, la stabilirea dreptului la pensie și asigurări sociale pentru țărani și scutirea acestora de impozite. O cucerire de seamă a oamenilor muncii algerieni o reprezintă introducerea săptămînii de lucru de 40 de ore pentru muncitorii din industrie și 42 de ore pentru muncitorii salariați din agricultură. Realizări importante în interesul oamenilor muncii au fost obținute, în anii independenței, în R. P. Congo, unde, în 1975, salariul

¹³¹ Precizăm că statisticile oficiale se raportează numai la un număr de 13—17 state africane, neincluzînd astfel numărul total al grevelor desfășurate. (Vezi „Rabocii Klass i Sovremenii mir“, nr. 1/1980, p. 104.)

¹³² *Lupta grevistă în Asia și Africa în deceniul al optulea*, în „Probleme ale păcii și socialismului“, 12/1979, p. 88—91; *Year Book of Labour Statistics*, 1979, Geneva, 1979, p. 590—591; „Jeune Afrique“, nr. 856/1977, p. 22—23.

SIMPOZION DE ISTORIE ROMÂNÓ-GERMAN (Berlin, 29-30 septembrie 1981)

În cadrul acordului de colaborare științifică bilaterală dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G. s-a desfășurat la Berlin, în zilele de 29—30 septembrie 1981, simpozionul cu tema: *Lupta P.S.U.G. și a P.C.R. pentru pace și securitate în Europa între anii 1971—1981*.

Dezbaterile au avut loc pe baza a trei referate: „Lupta P.S.U.G. pentru pace și securitate europeană” (dr. Manfred Teresiak); „Concepția României privind edificarea securității și păcii în Europa și contribuția ei la aplicarea acestui obiectiv major al zilelor noastre” (dr. Cristian Popișteanu); „Colaborarea și solidaritatea P.C.R. cu toate partidele comuniste, cu partidele socialiste și democratice, cu mișcările de eliberare, cu forțele antilimperialiste de pretutindeni în lupta pentru transformări democratice în societate, pentru progres social, securitate și pace în lume” (dr. Gheorghe Surpat). Din partea germană au mai participat la simpozion dr. Günter Benser, adjunct al șefului secției Istoria partidului și a mișcării muncitorești după 1945, a revoluției și construcției socialiste, precum și alți cercetători, reprezentând diferitele sectoare din cadrul acestei secții.

În referatul prezentat, Cristian Popișteanu a relevat faptul că, în direcționarea politicii externe a României socialiste pentru căutarea asiduă și curajoasă a căilor care să ducă la o veritabilă securitate și colaborare între toate statele continentului european, ca și pe plan

mondial, pentru depășirea anacronismelor din viața internațională și o cotitură în climatul politic al lumii contemporane, o importanță decisivă a avut-o cel de al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, din iulie 1965. Orientările principiale, realiste, dinamice stabilite de Congresele și Conferințele naționale ale P.C.R., activitatea tumultuoasă, determinantă, teoretică și practică a președintelui Nicolae Ceaușescu în sfera relațiilor internaționale au adus contribuții de deosebită valoare la stimularea procesului destinderii pe continent, la democratizarea vieții internaționale în ansamblu, la căutarea soluțiilor în toate marile probleme la ordinea zilei.

Sensul cel mai profund al concepției românești cu privire la securitatea europeană este statornicirea unei păci trainice pe continent, eliminarea surselor de tensiune și conflict, a forței și amenințării cu forța, garantarea securității tuturor popoarelor împotriva oricărei agresiuni. S-a subliniat, în această direcție, contribuția de o valoare teoretică și practică majoră la cauza securității europene adusă de România socialistă prin conceptul elaborat de președintele Nicolae Ceaușescu. În această viziune „securitatea europeană reclamă un sistem de angajamente ferme din partea tuturor statelor, precum și de măsuri concrete de natură să ducă la excluderea forței din relațiile interstatale, să ofere tuturor țărilor garanții depline că sînt la adăpost de orice act de agresiune; un asemenea sistem va trebui să asigure dezvoltarea pașnică, nestingherită, a fiecărei națiuni,

în conformitate cu propria voință, într-un climat de respect reciproc al independenței și suveranității naționale, ne-amestec în treburile interne, deplină egalitate în drepturi a tuturor statelor și popoarelor". Valoarea deosebită a acestui concept, care a fost pus la baza activității internaționale a României într-un domeniu vital al politicii noastre externe, încă de la mijlocul deceniului șapte, semnificativă sa istorică, le relevă perfect faptul că el a inspirat Actul final de la Helsinki și că nici azi nu există o definiție mai cuprinzătoare și esențială a noțiunii.

Omenirea, a remarcat Gheorghe Surpat în referatul susținut, parcurge în zilele noastre o etapă de mari transformări revoluționare sociale și naționale, care cuprind, într-un fel sau altul, toate țările și popoarele lumii, atrăgând după sine diversificarea crescândă, fără precedent, a tuturor forțelor interesate în lupta împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru independență, pace și progres social. De aceea, sfera forțelor sociale trebuie mult lărgită. Pentru creșterea influenței lor asupra dezvoltării mondiale, se impune unirea și colaborarea strinsă a tuturor acestor forțe, fără deosebire de naționalitate, rasă, religie, sex etc., atât pe plan național cât și internațional, întărirea continuă a coeziunii întregului front antiimperialist. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, în concepția partidului nostru noțiunea de solidaritate internațională include unitatea, colaborarea și solidaritatea tuturor țărilor socialiste, a partidelor comuniste, cât și unitatea, solidaritatea și colaborarea acestora cu partidele socialiste și social-democrate, cu partidele progresiste de guvernământ din țările în curs de dezvoltare, cu mișcările de eliberare națională, cu alte partide și organizații progresiste, democratice, cu forțele antiimperialiste, ale păcii și progresului de pretutindeni.

Preocuparea constantă a partidului nostru spre întărirea solidarității active cu toate forțele revoluționare și-a găsit și își găsește expresia, în primul rând, în dezvoltarea relațiilor frățești ale Partidului Comunist Român cu partidele comuniste din țările socialiste — de care ne simțim strâns legați prin comunitatea de orînduire și ideologie, prin țelurile comune ale edificării socialismului și comunismului —, aceste relații jucînd un rol determinant în consolidarea prieteniei și amplificarea cooperării multilaterale dintre România și toate statele socialiste, în interesul reciproc, al cauzei generale a socialismului și păcii.

În numele acelorași aspirații, partidul nostru comunist își lărgeste raporturile

de prietenie și colaborare cu partidele comuniste din toate țările lumii, poporul nostru fiind solidar cu lupta lor pentru pace, democrație și progres social.

Așa cum atestă realitățile, în lumea de astăzi partidele comuniste nu sînt singurele forțe politice care militează pentru dezarmare generală, oprirea cursei înarmărilor, pace și progres, pentru destindere și colaborare; acestea sînt obiective pentru care se pronunță și acționează multiple alte forțe ale contemporaneității. Pornind de la o asemenea viziune largă, novatoare asupra solidarității, P.C.R. acționează și acționează pentru dezvoltarea relațiilor și contactelor cu partide, organizații și grupări politice de orientare progresistă. În condițiile în care înseși experiența mondială, marile învățăminte ale istoriei reliefează însemnătatea reconcilierii pe plan național și internațional, între comuniști și socialiști, P.C.R. întreține relații prietenești cu numeroase partide socialiste și social-democrate.

P.C.R. întărește continuu colaborarea și solidaritatea cu partidele și guvernele din țările în curs de dezvoltare, din țările nealiniat, cu alte partide democratice din aceste țări, pornind de la premisa că aceasta reprezintă un factor de mare importanță în lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru consolidarea independenței și suveranității naționale, pentru promovarea unei politici noi, cu adevărat democratice și echitabile, în viața internațională. Între P.C.R. și mișcările de eliberare națională se dezvoltă puternice relații de colaborare și solidaritate, partidul nostru manifestîndu-și încrederea deplină în capacitatea popoarelor de a depăși orice obstacole, de a-și cuceri prin luptă proprie libertatea și independența, de a înfăptui transformările revoluționare la care aspiră.

O mărturie convingătoare a consecvenței cu care a acționat partidul nostru pe tărîmul solidarității militante o constituie faptul că Partidul Comunist Român întreține relații de colaborare cu peste 90 de partide comuniste de pe toate continentele, cu 23 de partide socialiste sau social-democrate, cu 45 de partide de guvernământ și 21 de alte partide și organizații progresiste din țările în curs de dezvoltare, cu 24 de alte partide și formațiuni politice din țările capitaliste dezvoltate. De asemenea, P.C.R. întreține relații de colaborare cu 6 mișcări de eliberare națională.

„Istoria — menționa, în referatul consacrat luptei P.S.U.G. pentru pace și securitate, Manfred Teresiak — a îndreptat țărilor socialiste și mișcării comuniste sarcina istorică de a mobiliza po-

poarele pentru soluționarea acestor probleme extrem de dificile și de complicate, de a da dirigenție politică și organizare năzuinței lor profunde de pace și securitate, pentru un viitor fericit, de a le conferi forță și tăria necesară". De pe aceste temelii, autorul s-a referit la coordonate ale acțiunii P.S.U.G. pentru pace și securitate europeană :

„P.S.U.G. își asumă o obligație deosebită în a face totul pentru ca niciodată să nu mai izbucnească un război de pe pământul german. Stabilirea de relații normale între R.D.G. și R.F.G. depășește cu mult chestiunile bilaterale. Aceasta este, la linia de demarcație între statele Tratatului de la Varșovia și N.A.T.O., de o însemnătate esențială pentru pace și securitate în Europa.

În general, la sfârșitul deceniului al șaptelea și începutul deceniului al optulea s-a făcut simțit faptul că a luat naștere o serie de premise favorabile unor profunde transformări pozitive în Europa și în situația internațională. Socialismul, mișcarea comunistă și muncitorească internațională și mișcarea de eliberare națională și-au putut întări în continuare pozițiile.

La al VIII-lea Congres al partidului, ce a avut loc în iunie 1971, P.S.U.G. a stabilit un concept de pace pentru Europa drept contribuție concretă la realizarea programului de pace al P.C.U.S. El cuprindea următoarele cinci puncte :

1. R.D.G. se pronunță pentru convocarea cât mai curând cu putință a Conferinței pentru securitate europeană ; ea este gata să participe la Conferință pe baza egalității în drepturi și să acționeze în vederea încheierii ei cu succes.

2. R.D.G. își manifestă, din nou, disponibilitatea de a deveni membru al O.N.U. și al organismelor sale speciale.

3. R.D.G. se declară dispusă să încheie cu toate statele relații diplomatice normale.

4. R.D.G. se pronunță, în continuare, pentru stabilirea de relații normale și cu R.F.G., corespunzător normelor dreptului internațional.

5. R.D.G. este dispusă, ca și pînă acum, să-și normalizeze raporturile cu Berlinul Occidental și urează, în acest sens, succes tratativelor celor patru puteri privind Berlinul Occidental.

Au fost necesare mari eforturi, multă răbdare și o acțiune chibzuită pentru a efectua pași importanți pentru asigurarea unor relații pe bază de tratat conform normelor dreptului internațional între R.D.G. și R.F.G., precum și între R.D.G. și Berlinul Occidental. P.S.U.G. și guvernul R.D.G. au luat mereu inițiativa pentru a încheia acorduri potrivit normelor de drept internațional între cele

două state. R.D.G. a făcut propuneri constructive de tratative, a reacționat cu flexibilitate la propunerile celeilalte părți, fără a renunța la poziții principiale.

Un loc excepțional în cadrul activității de politică externă a P.S.U.G. l-au ocupat problemele Conferinței pentru securitate europeană. Împreună cu statele socialiste frățești, R.D.G. s-a manifestat în mod consecvent pentru punerea în discuția Conferinței a problemelor centrale ale securității europene și ale păcii, precum inviolabilitatea frontierelor, respectarea integrității teritoriale, neamestecul în treburile interne, renunțarea la amenințarea sau la folosirea forței etc. și pentru ca aceste probleme să rămână în centrul atenției.

Prin Actul final, a cărui semnare solemnă a avut loc la Helsinki la 1 august 1975 de către cei mai înalți reprezentanți a 33 de țări europene, precum și ai S.U.A. și Canadei, Conferința a confirmat și a fixat rezultatele teritoriale și politice ale celui de-al doilea război mondial și ale evoluției postbelice din Europa. Actul final, în întregime, a fost în același timp ratificat drept codex pentru aplicarea principiilor coexistenței pașnice, iar principiile relațiilor între state au fost general recunoscute ca nucleul Actului.

P.S.U.G. a accentuat în mod deosebit lămurirea și discutarea permanentă în cadrul partidului și în întreaga populație a problemelor fundamentale și actuale ale luptei țărilor socialiste pentru pace și securitate europeană. În acest scop au fost folosite într-un mod mai intens toate formele și mijloacele de muncă politico-ideologică ale partidului și au fost create noi forme. Aceasta a corespuns practicii afirmate a P.S.U.G. de a informa în mod permanent, pe baza centralismului democratic, membrii de partid și mase largi ale populației asupra problemelor fundamentale de politică internă și externă și de a-i integra în procesele de decizie.

În referate, ca și în discuții s-a relevat strînsa colaborare în lupta pentru pace, securitate și cooperare în Europa dintre cele două țări și popoare, faptul că R. S. România și R.D.G. au adus contribuții comune în domeniul procesului asigurării securității și cooperării europene. Deosebit de semnificative sînt din acest punct de vedere convorbirile la cel mai înalt nivel ale conducerii de partid și de stat, documentele adoptate cu aceste prilejuri. Cele două state socialiste sînt decise a acționa, împreună cu toate statele participante la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, pentru stricta respectare și înfăptuirea consecventă a principiilor și recomandărilor

Actului final, care constituie un tot unitar.

Schimbul de păreri deschis, științific, care a avut loc a reliefat, de asemenea, contribuția specifică a fiecărui partid și stat la dezvoltarea evenimentelor internaționale, în sensul asigurării condițiilor pentru a se reveni la cursul de destindere prin lupta împotriva accelerării cursei înarmărilor, a fenomenelor negative din viața internațională, a amplasării armelor rachetă în Europa și a hotărârii S.U.A. de a fabrica bomba cu neutroni. S-a accentuat, în mod deosebit, necesitatea luptei unite a tuturor forțelor antiimperialiste, a promovării ferme

și consecvente a marilor principii ale dreptului internațional.

Reprezentanții Institutului de studii istorice și social-politice au fost primiți de prof. dr. Günter Heyden, directorul Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G., și de prof. dr. Gerhard Rosmann, șef de secție. S-a apreciat că, prin valoarea temei, a referatelor și a schimbului de păreri efectuat, întâlnirea științifică bilaterală se situează la loc de frunte prin rezultatele ei în cadrul cooperării între cele două institute.

**CRISTIAN POPIȘTEANU,
GHEORGHE SURPAT**

SIMPOZION DE ISTORIE ROMÂNŌ-CEHOSLOVAC

(București, 24-28 noiembrie 1981)

În conformitate cu acordul de colaborare științifică bilaterală dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de marxism-leninism al Partidului Comunist Cehoslovac, în zilele de 24—28 noiembrie 1981 a avut loc, la București, un prim simpozion științific, axat pe o tematică privind: *Mișcarea muncitorească și socialistă din România și Cehoslovacia pînă la primul război mondial*. Delegația cehoslovacă a fost formată din cercetătorii științifici Jan Galandauer și Jan Stanek, iar cea română din dr. Ion Iacoș și dr. Vasile Petrișor.

Discuțiile din cadrul simpozionului au avut ca punct de plecare faptele, ideile, concluziile cuprinse în referatele susținute de: V. Petrișor, *Începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România — 1893*; I. Iacoș, *Poziția partidului clasei muncitoare din România față de problemele fundamentale ale evoluției societății românești în a doua jumătate a secolului trecut și la începutul celui următor*; J. Stanek, *Începuturile mișcării muncitorești și formarea primului partid politic al clasei muncitoare pe teritoriul Cehoslovaciei de azi — 1874*; J. Galandauer, *Problema națională în politica Partidului Muncitoresc Social-Democrat Cehoslovac*.

La dezbateri, desfășurate în ședințe de lucru conduse prin rotație, au participat dr. Gheorghe Unc, șeful sectorului de istoria mișcării muncitorești internaționale din Institutul de studii istorice și social-politice, care a rostit cuvîntul de

deschidere, iar ca invitați, cercetători din Institut și redactori de la revistele „Anale de istorie” și „Magazin istoric”.

După ce a menționat aspectele esențiale ale procesului de formare a clasei muncitoare în țara noastră, Vasile Petrișor a relevat faptul că muncitorimea română și-a început acțiunea revoluționară — de luptă, de organizare profesională și politică, de însușire a ideilor socialismului științific — într-un climat de puternice lupte sociale și naționale, marcat de evenimente istorice cruciale: marea ridicare a țărănimii române de sub conducerea lui Horea (1784), revoluțiile din 1821 și 1848, Unirea din 1859, cucerirea independenței de stat depline (1877).

„Mișcarea muncitorească și socialistă cunoaște o etapă superioară de dezvoltare după cucerirea independenței de stat a României — a arătat în continuare autorul. Caracteristica sa esențială a constat în rapida evoluție a organizațiilor socialiste existente spre centralizarea la nivelul întregii țări, în maturizarea mișcării profesionale muncitorești, în apropierea militanților socialiști de proletariat, în care au găsit clasa purtătoare a progresului social și național, al transformărilor revoluționare în societatea românească.

Un moment deosebit în definirea scopurilor programatice ale mișcării socialiste l-a reprezentat Consfătuirea din 25 și 27 februarie 1879, desfășurată la Ploiești și București, care s-a pronunțat pentru unificarea organizațiilor socialiste într-un singur partid cu denumirea de *Internaționala democratică aîn Româ-*

nia. Un alt pas l-a constituit Congresul socialist de la Iași din octombrie 1879, care a dezbătut o serie de măsuri privind întărirea organizatorică a mișcării și trasarea liniilor directoare ale programului său de acțiune, ale cărui obiective au fost sintetizate astfel de gazeta «Besarabia»: «Mintuirea poporului prin el însuși. Emanciparea lui economică... Solidaritatea poporului muncitor din toată lumea, fără deosebire de naționalitate».

Principala rezultată a acestor intense preocupări organizatorice și ideologice a constat în orientarea fermă a organizațiilor socialiste spre o activitate practică unitară, o dovadă elocventă constituind-o programul marxist *Ce vor socialiștii români*.

Referindu-se la procesul de făurire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România în anul 1893, V. Petrișor a remarcat că „a fost o trăsătură specifică a mișcării noastre muncitorești de a constitui mai întâi organizații politice proletare locale, îndrumate de un program unic, după care eforturile s-au îndreptat spre concentrarea lor într-un partid politic unitar și centralizat la scară națională”, reliefind apoi principalele direcții ale acțiunii sale politice, ideologice și organizatorice.

În referatul prezentat, Ion Iacoș a dezvoltat poziția partidului clasei muncitoare față de problemele esențiale vizînd înnoirea societății românești, dezvoltarea ei pe calea progresului și civilizației.

Astfel, pe baza analizei structurii forțelor politice ale vremii, socialiștii și-au elaborat politica de alianțe, inițiind colaborări pe obiective precise cu grupările politice democratice. Constatînd starea de înapoiere economică a țării, rămînerea în urmă a forțelor de producție, reprezentanții de frunte ai partidului proletar au evidențiat importanța și necesitatea dezvoltării industriei naționale, condiție esențială pentru progresul general al societății românești.

Descriind pe larg atitudinea partidului clasei muncitoare în legătură cu chestiunea agrar-țărănească, autorul a arătat că „o latură importantă a preocupărilor partidului muncitoresc față de starea țărănimii, cu largi implicații politice și mare ecou în opinia publică, a constituit-o atragerea maselor țărănești spre organizațiile socialiste, acțiune începută sporadic încă din anii 1887—1888 și dezvoltată prin crearea a peste 300 de cluburi socialiste la sate, la sfîrșitul veacului trecut (1898—1899). Cluburile socialiste la sate, prin tot ce au realizat pînă la interzicerea lor de către autoritățile guvernamentale au jucat un rol important în educarea țărănimii și în afir-

marea partidului politic al clasei muncitoare în viața politică a țării. O vie ilustrare a forței și combativității mișcării revoluționare din țara noastră a constituit-o puternicul sprijin dat de clasa muncitoare, de organizațiile socialiste și muncitorești răscoalelor țărănești din 1888 și 1904 și marii răscoale din 1907. Mărturie în această direcție stau momentele de luptă comună ale țărănimii și populației muncitoare din orașe, grevele izbucnite în diferite localități și întrunirile de solidaritate cu cauza celor răsculați inițiate de organizațiile socialiste și sindicatele muncitorești“.

Unirea românilor într-un unic stat național liber și independent, a arătat I. Iacoș în partea finală a referatului său, a fost susținută cu vigoare de partidul clasei muncitoare.

„Afirmînd dreptul fiecărei națiuni, mari sau mici, la o existență de sine stătătoare, socialiștii români s-au ridicat cu vehemență împotriva aserțiunilor unor ideologi reacționari potrivit cărora socialiștii ar fi pentru desființarea națiunilor. Istoria a demonstrat că socialiștii români au fost apărătorii cei mai consecvenți ai națiunilor, dar în același timp dușmanii cei mai neîmpăcați ai oricărei asupririi și subjugări. Ei au susținut cauza națiunii române, a drepturilor sale istorice asupra teritoriilor românești smulse cu forța armelor de către marile imperii... Socialiștii au cultivat în permanență legăturile firești dintre românii de pe ambele versante ale Carpaților, spiritul de unitate națională, căci aceleași interese și dureri îi legau, același scop le încăleza inimile, același grai le înlesnea înțelegerea, schimbul de idei, de publicații, de scrisori. Intensificarea legăturilor multilaterale între conducătorii mișcării socialiste de pe cele două versante ale Carpaților, participarea reciprocă la congrese și conferințe, schimbul de publicații, ca și o serie de alte manifestări erau și ele forme de afirmare a rolului clasei muncitoare, al partidului acesteia în viața politică a țării.

Făurirea statului național unitar român în anul revoluționar 1918 a constituit un obiectiv major al întregului popor, preocupînd și antrenînd în acțiunea de realizare a acestui deziderat istoric masele largi populare, muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea, cercuri ale burgheziei, a principalelor clase și pături ale societății românești, a întregii națiuni. Prezența masivă a muncitorimii în cadrul tuturor manifestărilor naționale, în Sfatul Țării, Congresul Național, Marea Adunare Națională, în consiliile și gărziile naționale, a imprimat luptei naționale o orientare democratică, urmărind ca, odată cu desăvîrșirea unității de stat, să

fie împlinite o serie de revendicări sociale cu privire la îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ale maselor muncitoare de la orașe și sate, o radicală reformă agrară și introducerea votului universal.

Redăm, în continuare, extrase din cuprinsul referatului susținut de J. Stanek :

„Formarea primului partid politic al clasei muncitoare pe teritoriul Cehoslovaciei de azi s-a produs în perioada în care Boemia, Moravia și Slovacia erau părți componente ale monarhiei habsburgice multinaționale, în perioada capitalismului liberei concurențe a anilor 1867—1875, în care a existat o conjunctură economică cum nu fusese niciodată și industria din ținuturile austriece și cehi mai ales s-a dezvoltat vertiginos iar revoluția industrială a culminat cu prima criză economică generală din anul 1873—1879. Se iveau vremurile în care în politica burgheză de după reformele anului 1867 (anul constituirii statului dualist austro-ungar — *n.n.*), național-liberalii austriece înregistrau cel mai mare avânt al puterii lor, pe cînd, dimpotrivă, politicienii burghezi cehi sufereau o înfrîngere amară. Pentru mișcarea muncitorească aceștia au fost anii creării proletariatului industrial modern, anii depășirii influenței burgheziei și ai începutului cîștigării de teren de către marxism, ceea ce s-a înfăptuit prin Internaționala I și Partidul Social-Democrat din Germania ; au fost ani cînd acest proces și-a atins punctul culminant în 1874, după Comuna din Paris, prin înființarea partidului internaționalist al clasei muncitoare (Partidul Social-Democrat din Austria). A doua jumătate a deceniului 7 s-a caracterizat prin întărirea partidului social-democrat și prin eforturi de răspîndire a ideilor de bază ale marxismului în rîndurile acestuia...

În partea austriacă a monarhiei, în 1867 a fost desființat dreptul de asociere și întrunire și în decembrie același an a fost adoptată Constituția. Nu s-a trecut în Constituție dreptul de coalizare, care să permită greva și organizațiile sindicale ale muncitorimii. Guvernul și-a rezervat dreptul de a interzice orice adunare și asociere, precum și de a confisca ziare dacă fac «agitații dușmănoase statului». Astfel clasei muncitoare i s-a impus drept cea mai urgentă și mai importantă sarcină lupta pentru democrație. Reformele anului 1867 au dus și în ținuturile cehi la învierea vieții politice. Dar, totodată, ele au însemnat o înfrîngere dureroasă a politicii burgheziei cehi, deoarece prin reforme au fost nimicite toate năzuințele politicii sale spre autonomie ținuturilor cehi și pentru alte concesi. Grupul fruntaș al bur-

gheziei cehi era format de cehii-vechi, care își realizau mereu revendicările lor pe calea unui compromis cu cercurile moșierești din opoziție și reacțiunea liberală. După 1867, ei au fost potrivnici luptei populare împotriva asupririi naționale și au refuzat dreptul la vot universal și alte libertăți. Această atitudine antidemocratică a cehilor-vechi a fost unul din motivele rupturii proletariatului cu această parte a burgheziei cehi. Separarea ca atare a fost totuși îngreunată prin faptul că cehii-vechi își mascau conservatorismul lor prin opoziția față de regimul existent și printr-o demagogie naționalistă.

Pe vremea adunărilor populare mereu mai largi pentru realizarea programului burghezo-național ceh s-a format, la sfîrșitul deceniului 6, în lagărul burghez ceh un curent mai democratic, al așa-numiților cehi-tineri, care exprimau aspirațiile micii burghezii și de aceea se sprijineau pe țărănime și, parțial, pe păturile naționaliste ale muncitorimii. În acest curent burghez se manifesta totuși o înclinare spre liberalism, lipsă de consecvență și dependență față de cehii-vechi. Unele trăsături democratice ale politicii cehilor-tineri au exercitat o influență considerabilă asupra muncitorimii“.

În perioada de după Comuna din Paris, a relevat J. Stanek, „s-a ajuns în rîndurile muncitorimii cehi la o neînțelegere cu cehii-tineri. În mișcarea noastră muncitorească a precumpănit curentul care aspira la o acțiune independentă, nedepinzînd de burghezie, precum și la colaborarea internaționalistă cu proletariatul austriac și german din ținuturile cehi. Acesta a fost consolidat de asemenea prin declarația-program a ziarului praghez «*Delnice Listy*» (Foi muncitorești) sub titlul *Ceea ce vrem noi*, în care muncitorii cehi adevărați la socialism și se identificau prin numeroase revendicări parțiale cu programul de la Eisenach (1869)... Reprezentanții aripii radicale a mișcării muncitorești austriece au avut relații întinse cu social-democrații cehi și mai ales o deplină înțelegere față de cererile proletariatului din sinul popoarelor asuprite. La consultările reciproce cu social-democrații cehi, ei au acceptat cerința ca congresul muncitorilor să fie convocat drept congres al întregului proletariat din Austria, prin urmare drept congres internaționalist, care să abordeze și problema naționalităților. În vederea pregătirii congresului s-au alcătuit comitete extraordinare la Graz, Viena și Praga, care urmau să asigure alegerea delegaților, precum și programul bogat în conținut al congresului“.

În legătură cu acest eveniment politic, autorul a arătat: „Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Austria a avut loc, ilegal, la Neudörfl, între 5 și 6 aprilie 1874. Printre cei 74 delegați, organizațiile muncitorești din ținuturile cehe au fost bogat reprezentate. Socialistul german din Liberec, Josef Schiller, a fost ales locțiitor al președintelui congresului. Delegația cehă a fost condusă de J. B. Pecka. La congres au fost prezenți și reprezentanți din Bratislava.

La Congresul de la Neudörfl s-a adoptat programul partidului, care a stabilit drept obiectiv al mișcării muncitorești din Austria, răsturnarea puterii capitalului, înlăturarea dominației de clasă a burgheziei și realizarea colectivizării mijloacelor de producție. Din considerente față de situația naționalităților din monarhie, programul a prevăzut și revendicarea dreptului popoarelor la autodeterminare și a propovăduit colaborarea frățească și egal îndreptățită a celor ce muncesc fără deosebire de naționalitate. În partea a doua a programului au fost stabilite cerințele concrete, adică cele democratice și sociale“.

După congres, social-democrații cehi au hotărât „să creeze, în cadrul Partidului Social-Democrat din Austria, o organizație a muncitorimii cehe, prin urmare pe baza principiului naționalităților, cu denumirea Partidul Social-Democrat Cehoslovac. Conferința de constituire a partidului a avut loc la 7 aprilie 1878 la Praga-Brevnov, în prezența a 15 delegați“.

Din problematica anunțată inițial, Jan Galandauer a extras o serie de aspecte privind pozițiile ideologice și acțiunea politică a lui Bohumir Smeral. După ce a înfățișat elementele nodale, de esență marxistă, dar și cu limite reformiste, ale concepției lui Smeral în ceea ce privește sensul și scopul mișcării muncitorești, esența și funcțiile statului (în mod concret al statului austro-ungar), J. Galandauer s-a oprit asupra „problemei cehe“ în gândirea și activitatea acestui militant de frunte al social-democrației cehoslovace, conducătorul ei de fapt.

„Smeral a fost convins că orice tendință spre destrămarea «marii comunități economice» a Austriei este reacționară și contravine tendințelor de centralizare a dezvoltării economice (și de aici și a celei politice), în care se află lumea. După părerea lui Smeral aceasta era mai aproape de scopul îndepărtat — de realizarea unei federații europene socialiste într-o Austrie mare, decît a unui stat mic

ceh. Proiectul lui de reforme privind Austria, pe care le-a prezentat la Congresul al IX-lea al partidului din anul 1909, a avut ca punct de pornire ideile austro-marxismului. Orice metodă revoluționară-distructivă împotriva organizației de stat existente — cum a fost de exemplu cea formulată de Lenin în teza sa cu privire la dreptul popoarelor la autodeterminare pînă la desprindere de stat — a fost complet străină acestui proiect.

Smeral a fost împotriva creării unui stat ceh și pentru menținerea Austriei nu numai în calitate de social-democrat, dar și în calitate de politician ceh. Eforturile pentru crearea unui stat cehoslovac au fost total respinse de el, considerate ca fiind nerealiste și ca un hazard pentru soarta poporului ceh. El a argumentat acest lucru prin aceea că un stat ceh ar putea fi încercuit din trei părți de o Germanie agresivă și ar putea adăposti și în interiorul granițelor sale o puternică mișcare iredentistă germană. El a avertizat cu privire la unele zguduiri imprevizibile care ar putea să însoțească o dezmembrare a Austro-Ungariei și că noul stat ceh ar putea să devină un «punct de ciocnire» și o «minge de joc» în mâna marilor puteri, care pînă la urmă s-ar putea termina cu o catastrofă națională, cu o nouă «pace de la Westfalia». Smeral a contrapus poziției nerealiste — după părerea lui — și riscante de constituire a unui stat ceh, alternativa unei Austrie democratice și național-federalizate. O concepție dezmințită categoric de evoluția evenimentelor istorice.

Lucrările reuniunii științifice au relevat o serie de probleme asemănătoare privind evoluția mișcării muncitorești din cele două țări, cît și particularitățile determinate de specificul dezvoltării societății românești și a celei cehoslovace. În întregul său, simpozionul dintre cele două institute s-a înscris ca o întîlnire reușită, deosebit de utilă. Participanții la simpozion au fost primiți de tovarășul Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social-politice, care a subliniat semnificația discuțiilor bilaterale, posibilitățile și perspectivele pe care le deschid în fața celor două instituții științifice pentru continuarea, pe noi trepte, a acestor schimburi reciproce de informații privind istoria mișcării muncitorești și a partidelor comuniste din România și Cehoslovacia.

ION MAMINA

FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN

coordonator de ediție :
general-maior dr. Ilie Ceaulescu,

Editura militară, București, volumul 7, 1980,
288 p. ; volumul 8, 1980, 328 p. ;
volumul 9, 1981, 395 p.

Seria *File din istoria militară a poporului român*, tipărită de Editura militară sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, a ajuns la cel de-al 9-lea volum. Ultimele trei, copertate simbolic în culorile roșu, galben și albastru, se constituie practic într-o adevărată istorie a armatei române pe parcursul a trei secole. Volumele, fiecare în parte, abordează o tematică unitară și bine definită : evoluția armatei române începând din perioada fanariotă pînă la primul război mondial (volumul al 7-lea), politica militară promovată de cercurile guvernamentale din România, de unele grupări politice burgheze, precum și

de forțele revoluționare, progresiste, democratice în perioada interbelică (volumul al 8-lea), trăsăturile definitorii ale politicii militare românești în perioada care începe cu insurecția națională din august 1944 — organizată și condusă de Partidul Comunist Român — și pînă la Congresul al XII-lea al P.C.R. (volumul al 9-lea).

Studiul *Premisele formării armatei române moderne (secolul XVIII — începutul secolului XIX)*, semnat de dr. Florin Constantiniu, scoate în relief că anii 1711—1821 — perioada fanariotă din istoria românilor — nu reprezintă o cezură în istoria militară a poporului român, ci este o fază

de tranziție de la structurile organizatorice feudale la cele moderne.

Caracterul feudal-agrar al societății românești făcea cu neputință organizarea unor forțe militare bine înzestrate, iar dominația otomană asupra Moldovei și Țării Românești a stîmjenit dezvoltarea armatei naționale, în timp ce stăpînirea habsburgică în Transilvania a încercat să creeze și să dezvolte unități militare românești în folosul exclusiv al Curții de la Viena. Studiul menționează măsurile luate de Poartă pentru a restrînge, dacă nu putea să lichideze, forțele militare românești, fără de care era imposibilă o acțiune politico-militară proprie. Cu toate acestea, Moldova și Țara Românească n-au fost lipsite niciodată de oști proprii — ce este drept, modeste în efective —, dar care perpetuau instituția armatei. Funcțiile acestor formațiuni militare restrînse erau legate exclusiv de rosturi interne : combaterea contrabandei,

asigurarea ordinii, precum și serviciul la curtea domnească unde prezența unităților trebuia să dea strălucire domnilor fanarioți, care se voiau înconjuțați de un fast vrednic de „Bizanțul după Bizanț” pe care pretindeau că îl reprezintă.

Apărarea neahtării românești în evul mediu se întemeiase pe contribuția întregii populații la lupta împotriva invadatorilor, în forme devenite tradiționale, ale războiului popular. „Oastea cea mare” — ridicare în masă a tuturor bărbaților capabili să lupte — se dovedise un scut puternic, în măsură să protejeze statutul de autonomie al țărilor române. Procesul de aservire a țărilor, cu deosebire în secolul al XVI-lea și evoluția armamentului au subrezit baza de masă și eficacitatea combativă a acestei armate populare care, cu timpul, a dispărut. Dar spiritul antiotoman a continuat firește să existe. Autorul evidențiază luptele desfășurate de cetele de haiduci, de detașamentele de voluntari români care, în cadrul războaielor ruso-turce, au reprezentat manifestarea spontană a unei voințe ferme de luptă pentru libertatea pământului strămoșesc, cu rădăcini atât de adânci în trecut, încât confereau acestei voințe statutul de permanență a istoriei naționale.

Un proces asemănător a avut loc și în Transilvania unde cetele românești haiducești, organizarea militară a răscoalei lui Horea demonstrau continuarea unor numeroase puncte de tangență cu experiența de luptă a secolelor anterioare stăpînirii habsburgice. De asemenea, regimentele de

graniță s-au grefat pe o stare de fapt profundă, cu caracter obiectiv, aceea a afirmării națiunii române.

În ciuda cadrului diferit creat de dominația otomană și stăpînirea habsburgică, cele trei țări românești au cunoscut manifestări militare identice în conținutul lor. Caracterul larg popular, național al formațiunilor militare românești din secolul al XVIII-lea avea să fie adîncit și dezvoltat în revoluția din 1848, ea însăși expresia unității istorice românești.

Renașterea armatei și organizarea ei pe baza principiilor moderne a avut profunde semnificații în procesul istoric de eliberare națională a Principatelor Române de sub dominația străină, în anii 1821—1859, reprezentînd o etapă decisivă în acest sens, demonstrînd că academicianul Ștefan Pascu în studiul *Organizarea armatei române moderne și rolul ei în desfășurarea luptei de emancipare națională (1821—1859)*. Autorul acordă o atenție de prim ordin rolului jucat de armată în timpul revoluției române din 1848 precum și influenței acestui moment revoluționar asupra organizării și doctrinei militare românești; se subliniază că preocuparea pentru formarea și organizarea armatei moderne în Principatele Române a fost nemijlocit determinată de principalele procese social-economice care aveau loc în condițiile adîncirii procesului de criză și destrămare a feudalismului și de formare a noilor relații de producție, capitaliste.

Concomitent cu mișcarea de emancipare socială și națională ce se desfășura

în toate provinciile românești, preocuparea pentru reorganizarea armatei pe principii noi, corespunzătoare cerințelor epocii și idealurilor poporului român, s-a impus ca una din cele mai importante acțiuni, noua oștire constituind cheia realizării celor două idealuri permanente ale românilor: unitatea și independența deplină.

Deși Regulamentul organic hărăzise armatei misiunea internă de a apăra rînduielele feudale devenite anacronice, tînăra instituție militară s-a dovedit receptivă la ideile înnoitoare ce frămîntau societatea românească din acea vreme. Legiferarea reorganizării armatei a avut loc în condiții externe favorabile, determinate atât de slăbirea dominației otomane asupra țărilor române în urma războaielor ruso-turce cît și de preocuparea Rusiei de a crea în Principate o bază solidă împotriva Imperiului otoman. S-au înființat școli militare la București (1847) și Iași (1857), școala de felceri oștășești (1855) strîns legată de serviciul sanitar al armatei, care a cunoscut o puternică dezvoltare prin construirea și dotarea corespunzătoare a unor spitale militare la București, Iași, Craiova, Galați și prin formarea unui corp medical specializat.

Relevînd prezența armatei în momentele hotărîtoare ale istoriei poporului român, studiul subliniază rolul important jucat de tînăra oștire română în pregătirea și desfășurarea revoluției românești din 1848—1849. În concepția revoluționarilor, armata avea un rol principal în menținerea ființei naționale, iar din documentele programa-

tice ale revoluției se contura cu claritate noua concepție relativă la organizarea forței militare românești — principiul națiunii înarmate, urmărindu-se formarea unei oștiri din care să facă parte „toți românii în stare de a purta arme”. Această concepție s-a concretizat în organizarea gărzilor naționale — aproape identice în Țara Românească și Transilvania — constituind, astfel, încă o expresie a unității de acțiune a revoluției române de la 1848. Acțiunile armate desfășurate în Țara Românească (un loc de frunte îl ocupă lupta pompiștilor din Dealul Spirii), ca și cele din Transilvania, împotriva trupelor de intervenție austriece și țariste, au dovedit importanța concepției revoluționare pașoptiste de înarmare a întregului popor.

Politica militară a domnitorului A. I. Cuza, subliniază general-maior dr. Ilie Ceaușescu în studiul său *Armata unirii. Politica militară a domnitorului A. I. Cuza (1859—1866)*, a urmărit îndeplinirea unor obiective majore: consolidarea Unirii, cucerirea independenței de stat a României, apărarea vetrei strămoșești împotriva oricărei agresiuni, realizarea unui organism militar unitar, atotcuprinzător, concordant cu posibilitățile țării și cerințele războiului modern, bazat pe tradiția participării întregului popor la apărarea țării.

Alegerea lui Cuza ca domn al celor două principate românești a creat cadrul favorabil propășirii armatei naționale și a stimulat idealul tuturor pentru ridicarea oștirii la nivelul armatelor națio-

nale cele mai bune din Europa. În condițiile geografice și istorice date, România fiind așezată la confluența intereselor unor imperii vecine, armatei îi revenea rolul de a apăra națiunea, de a cultiva sentimentul național și patriotismul fierbinte al fiecărui cetățean al României. „Dreptul și interesul patriei noastre — spunea M. Kogălniceanu — reclamă dar, să avem o armată în stare de a ne apăra hotarele și autonomia”. Politica militară de unificare, modernizare și întărire a capacității de luptă a armatei române a fost înconunată de instituirea unui sistem național de apărare a țării, care leghiera implicit introducerea principiului revoluționar pașoptist al națiunii înarmate.

Măsurile stabilite și îndeplinite din domeniul militar în această perioadă au înscris un salt calitativ în evoluția armatei române. Caracteristica esențială a sistemului militar de apărare creat în vremea lui Cuza a reprezentat-o instituționalizarea unui cadru funcțional care să permită în timp de pace pregătirea militară a unor largi efective, iar în caz de nevoie să dea posibilitatea mobilizării și angajării în luptă a unor importante forțe dinainte instruite. Datorită activității asidue și a perseverenței s-a reușit ca într-o perioadă de numai 7 ani să se realizeze unificarea celor două oștiri într-o singură entitate perfect sudată și să se creeze în România o armată națională bine instruită, dotată și educată, în măsură să răspundă misiunii ei principale de apărare a statului român modern. Ar-

mata și-a sporit numărul unităților și efectivelor, instrucția a fost așezată pe principii noi, apropiate nivelului atins atunci pe plan european. De remarcat este faptul că în promovarea unei politici militare realiste, cores-punzătoare specificului României, Cuza a plecat de la postulatul că armata țării „este puterea, viitorul națiunii noastre”. În această operă, domnitorul s-a bucurat de sprijinul unor colaboratori loiali și activi, al întregului popor, reușind să realizeze o armată gata la orice sacrificii pentru cucerirea independenței și apărarea pământului țării.

În anii următori, statul român a continuat eforturile pentru crearea unui sistem național de apărare. În studiul: *Un deceniu de realizări militare. 1866—1875*, col. C. Căzănișteanu prezintă evoluția armatei române pe baza legii din 1868, care a avut ca idei fundamentale necesitatea instruirii trupelor teritoriale și îmbunătățirea învățămîntului militar de toate gradele. La sfîrșitul acestei perioade, armata română a atins un nivel care a permis antrenarea ei cu succes în lupta pentru apărarea unității și dobîndirea neatrînrării. Politica militară internă a fost permanent corelată cu cea externă ale cărei obiective au vizat constant slujirea realizării dezideratelor naționale ale poporului român. România a sprijinit mișcările de eliberare națională din sud-estul Europei, a încheiat un tratat de alianță româno-sîrb (1868), a acceptat pregătirea și înarmarea pe teritoriul său a cetelor de luptători bulgari.

Redeschiderea „problemei orientale“, ca urmare a crizei declanșate, în vara anului 1875, prin răscoalele antiotomane izbucnite în Herțegovina și Bosnia, apoi războiul declarat, în 1876, de Serbia și Muntenegru împotriva Imperiului otoman au pus România în fața unei probleme-cheie a viitorului statului național: cucerirea independenței. Analizând condițiile complexe, interne și internaționale din acești ani, general-locotenent dr. Constantin Olteanu prezintă, în studiul *Politica militară a României în ajunul războiului de independență (1875—1877)*, măsurile luate de guvernul român pentru îmbunătățirea pregătirii armatei. Sînt menționate crearea noilor unități de infanterie și artilerie, perfecționarea instrucției teoretice și practice a cadrelor și trupe, achiziționarea armamentului modern, construirea mai multor fortificații (Barboși, Calafat etc.) necesare întăririi securității teritoriului național.

Guvernului otoman, care suspecta atitudinea României și care fusese alarmat de lucrările de fortificații începute pe malul stîng al Dunării, i s-a răspuns cu demnitate: „dreptul de a ridica pe teritoriul nostru oricîte fortărețe și lucrări militare dorim este netăgăduit, în această privință nu depindem decît de noi înșine și nu avem de dat socoteală nimănui“.

Odată cu evoluția evenimentelor din această zonă europeană, poziția României se clarifica tot mai mult. În acest sens, menționăm amplul document intitulat „Memoriu privind problemele

a căror soluționare interesează în cel mai înalt grad România și raporturile sale cu Sublima Poartă“, document prin care ministrul de externe Mihail Kogălniceanu a încercat să obțină acceptarea de facto a unui nou statut internațional al României.

În condițiile în care negocierile întreprinse pentru recunoașterea diplomatică a independenței s-au dovedit ineficiente, România, ținînd seama de evoluția raporturilor internaționale, de inevitabilitatea unui nou război ruso-turc a promovat o deschidere diplomatică progresivă față de Rusia. Conștient de faptul că desfășurarea unui război ruso-turc în Balcani ar fi dus la transformarea teritoriului României fie într-un culoar de trecere, fie în teatru de război, guvernul țării a urmărit încheierea unei convenții militare cu Rusia, prin care să se reglementeze trecerea armatelor țariste prin România, vizînd îndeosebi garantarea integrității teritoriale și a instituțiilor țării. În urma tratativelor s-a semnat la Livadia (4/16 aprilie 1877) Convenția cu Rusia prin care s-a acordat liberă trecere armatelor rusești, iar Rusia s-a obligat să respecte integritatea teritorială a României, precum și drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente.

În articolul *Politică și strategie în timpul războiului de independență*, semnat de col. Constantin Nicolae, este prezentată relația de interdependență între obiectivul politic al acelei perioade — cucerirea independenței de

stat depline, și obiectivul strategic — lupta cu armata otomană, în coope-rare cu trupele ruse.

Acționînd pe cale diplomatică, guvernul român a încheiat cunoscuta convenție militară cu Rusia, act realizat, atît din punct de vedere juridic cît și prin conținutul său, ca între două state suverane și independente. Era de fapt singura soluție de a evita intrarea forțată a trupelor țarului pe teritoriul românesc. Paralel, România a adoptat o strategie militară menită să contribuie la realizarea politicii enunțate avînd caracter atît de parare a unei agresiuni străine, de evitare a transformării țării în teatru de operații cît și de pregătire a unor acțiuni ofensive în cazul cînd posibilul adversar ar fi impus angrenarea României în război. Dez-lănțuirea ostilităților de către Imperiul otoman a determinat, firesc, răspunsul convenit din partea forțelor române; concepția strategică românească începea să-și vădească din plin valabilitatea. Considerîndu-se dezlegat de orice angajament față de Sublima Poartă, prin însăși încălcarea de către aceasta a tratatelor încheiate cu marile puteri și a obligațiilor sale istorice față de România, guvernul român și puterile legiuitoare ale țării au hotărît să proclame independența absolută a României — act solemn efectuat la 9 mai 1877. În felul acesta, țelul politic de bază al României a fost atins.

Dar această independență trebuia consfințită prin lupte și jertfe. Armata a contribuit la aco-perirea strategică a îna-

intării trupelor ruse de-a lungul Dunării. Concomitent, guvernul României a căutat să ajungă la o înțelegere cu comandaamentul rus pentru o cooperare de luptă la sud de Dunăre. În momentul intrării în război, guvernul român a căutat ca să nu se aducă vreo atingere neatrănării țării; ca atare, armata a rămas sub comanda supremă a domnitorului român, iar conform împuternicirilor forurilor legiuitoare ale țării ea avea stat major propriu și un sector de front distinct, care nu se subordona decât principe-lui român. Colaborarea de luptă ruso-română s-a soldat cu cucerirea Plevnei, care constituia pilonul principal strategic al apărării otomane, cădere ce a pus la ordineza zilei problema apropiatei încheieri a războiului. În această bătălie, arată autorul, armata română s-a afirmat ca o forță combatantă modernă, în-suflețită de înalte idealuri patriotice. Prin ea România și-a câpătat un bine-meritat prestigiu pe plan european, care a pus o serioasă stavilă în calea invocării ideii că țările dominate nu ar fi în măsură să se conducă singure. Prin sacrificiile făcute de către popor guvernul român avea un argument puternic în obținerea recunoașterii independenței țării din partea marilor puteri.

După încetarea ostilităților, rolul factorului politic s-a accentuat. Consfințirea independenței pe câmpul de luptă trebuia recunoscută pe plan internațional. Dar dacă în greul luptelor pentru cîștigarea războiului, țarul a considerat România aliată și prietenă și a tra-

tat-o ca atare, imediat după obținerea victoriei și-a schimbat poziția. Rusia nu a îngăduit reprezentanților români să participe la tratativele de încheiere a armistițiului și apoi a păcii preliminare de la San Stefano, unde se discutau probleme de mare importanță, care priveau direct soarta României.

Deteriorarea relațiilor politice dintre cele două țări a dus la adoptarea de către guvernul român a unei strategii militare în concordanță cu noua situație. Armata română a fost așezată într-un dispozitiv care avea spatele spre lanțul Carpaților Meridionali și care, într-un caz de retragere, reprezenta un bun aliniament natural de apărare. Peste acești munți se afla Transilvania unde întreaga românimă ar fi sprijinit cu ardoare armata română într-o situație de mare primejdie. Tensiunea dintre cele două state a fost atenuată de înăsprirea contradicțiilor dintre cele 7 mari puteri europene. Ca urmare, Rusia, ținînd seama de raportul de forțe, de faptul că era slăbită financiar, a căutat grabnic să aplaneze tensiunea diplomatică. România a depus eforturi să-și apere interesele sale naționale, făcînd demersuri pe lângă marile puteri și insistînd să fie primită la Congres pentru a-și expune și susține punctele de vedere legitime. În cele din urmă ea a fost primită pentru a-și prezenta doleanțele: „nici o parte din teritoriul actual, spunea ministrul de externe român, să nu fie dezlipită de la România“. Dar marile puteri hotărîseră altfel.

Elementele cele mai importante în favoarea României consemnate în tratatul de pace au constat în reunirea cu patria mamă a provinciei Dobrogea, străvechi teritoriu românesc și recunoașterea deplină și definitivă a independenței României pe plan internațional. Rezultat al unei politici de stat și strategii militare militante, al susținerii acestora de întregul popor pînă la sacrificii, independența, apreciază autorul, a introdus România în rîndul țărilor libere, a dinamizat dezvoltarea forțelor de producție, a creat premise pentru împlinirea idealului de unitate a poporului român.

În perioada ce a urmat războiului de independență, arată col. dr. V. Alexandrescu, în studiul *Unele aspecte ale pregătirii politico-militare a României în vederea desăvîrșirii unificării statale (1878—1914)*, dezvoltarea economică a țării, favorizată de noul său statut, a oferit și în domeniul militar posibilitatea adop-tării unor măsuri de modernizare, sporire și restructurare a forței armate naționale. Eforturile făcute în această direcție își găseau deplina justificare în necesitatea de a asigura armatei puțința îndeplinirii misiunii sale — apărarea inviolabilității și suveranității statului român, contracararea tendințelor din exterior de a transforma teritoriul României în teatru de confruntări militare între puterile străine sau de a-i anula independența, precum și țelul ce se profila în fața națiunii: eliberarea provinciilor românești care se mai aflau sub domina-

ția străină și constituirea statului național unitar.

Politica militară a statului român și-a atins, într-o măsură însemnată, obiectivele propuse. Armata română prezenta, în preajma primului război mondial, atributele unui instrument de luptă în plin proces de modernizare și de ridicare a potențialului său combativ. Conștiința misiunii ei fundamentale, de apărare a integrității teritoriului patriei, a independenței și suveranității, ca și obiectivul realizării unificării statale depline, în-sufleteau efectele armatei, convinsă de dreptatea cauzei ce era chemată să slujească.

Două studii: *Aspecte politice ale neutralității României* de dr. N. Copoiu și *Aspecte militare ale neutralității României* de lt. major V. Zodian abordează poziția principalelor grupări politice față de posibilitățile de realizare a unității statului în condițiile internaționale ale primului război mondial, subliniind consensul existent asupra problemei fundamentale: necesitatea unirii tuturor românilor într-un singur stat. Rețin atenția, de asemenea, articolele: N. Fotino, A. Cernatoni, *Factor diplomatic și factor militar în prima fază a participării României la primul război mondial* și I. Cupșa, *Efortul militar și economic al poporului român în lupta pentru apărarea integrității teritoriale și a suveranității, pentru desăvârșirea unității naționale (1916—1918)*. Autorii pun în lumină imensul efort al poporului român pentru apărarea entității sale naționale în primul război mondial, contribuția ar-

matei române pe cîmpurile de bătaie ale Transilvaniei, Moldovei, Munteniei și Dobrogei, în cursul anilor 1916—1918, lupta populației civile din teritoriul temporar ocupat de invadatori, efortul gigantic al maselor populare din zona liberă pentru susținerea frontului.

După primul război mondial, în condițiile realizării Marii Uniri, România a promovat o politică externă care să asigure apărarea independenței și integrității țării, o politică de prietenie și colaborare cu toate statele interesate în menținerea păcii și promovării unor relații conforme principiilor și prevederilor pactului Societății Națiunilor.

Cel de al 8-lea volum al seriei dezbate măsurile întreprinse în România pentru întărirea capacității de apărare a țării în perioada interbelică, precum și pentru realizarea unui sistem de alianțe politice și militare care să poată da o ripostă colectivă în cazul unei agresiuni. În studiile: *Măsuri adoptate de statul român pe linia întăririi capacității de apărare (1919—1921)*, de Mihai Retegan și *Politica militară a statului român între anii 1922—1924*, de lt. major Dan C. Rădulescu, se subliniază că politica militară promovată de cercurile conducătoare ale României a vizat crearea unei armate suple, bine înzestrată tehnic, care să aibă o doctrină militară adecvată, chemată să apere frontierele naționale. Cu toate lipsurile înregistrate în aceeași perioadă — slaba înzestrare a unităților de geniu, pontonieri, transmisiuni; o forță aeriană puțin nu-

meroasă; exagerata și nejustificata dezvoltare a serviciilor — în anii 1922—1924 s-au întreprins eforturi serioase pentru îmbunătățirea structurilor organizatorice ale armatei române și a procesului de instruire a trupelor. Totodată, a fost necesară elaborarea unei noi legislații militare care să țină seama de mutațiile intervenite în viața statului nostru, subliniază col. Dumitru Tuțu în studiul *Legea reorganizării armatei române din iunie 1924 și evoluția sistemului defensiv național pînă în anul 1929*. În dorința de a-și apăra integritatea teritorială și independența, România a aderat la toate obligațiile stipulate în Pactul Societății Națiunilor și a încheiat sau a aderat la un mare număr de tratate de neagresiune, conciliere și arbitraj. Autorul prezintă pe larg activitatea politică a României în cadrul Micii Înțelegeri, semnarea unor documente internaționale, precum tratatul de amicitie și colaborare cu Italia (1926), protocolul de la Moscova (1929) și altele. Toate aceste acte de politică externă probează că România n-a urmărit țeluri agresive în exterior, ci consolidarea statului național unitar și apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale.

Criza economică mondială din anii 1929—1933 a avut grele repercusiuni și asupra vieții economice din România, implicit și asupra organizării și înzestrării armatei. În studiul *Direcții de dezvoltare a organismului militar în perioada 1929—1933*, lt. col. Marin Moraru relevă că fenomenul cri-

zei economice a făcut ca armata română să înregistreze serioase rămineri în urmă față de alte armate. Politica militară promovată de România în cursul anilor 1929—1933 a avut un pronunțat caracter defensiv, scopul strategic fundamental fiind apărarea frontierelor de stat. Măsurile de întărire a armatei și, în general, cele care vizau sporirea puterii de apărare a țării au fost sprijinite în mod activ de către forțele sociale și politice înaintate ale României în frunte cu P.C.R. Fidel apărării intereselor României, ale clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, ale întregului popor român, Partidul Comunist Român a militat consecvent, atît în anii crizei economice, cît și în perioada următoare, pentru unirea tuturor forțelor antifasciste, democratice împotriva fascismului și revizionismului, împotriva pregătirii unui nou război mondial, pentru apărarea granițelor țării, a independenței și suveranității patriei noastre.

Un interes aparte în cadrul volumului, justificat de profundele mutații produse în viața politică internă, precum și de presiunile externe asupra statutului politic internațional al României, este acordat anilor premergători celui de-al doilea război mondial. Studiul *Politica militară a României, instrument al apărării independenței teritoriale a țării noastre (1938—1940)*, semnat de general-maior dr. Ilie Ceaușescu, întregeste imaginea asupra politicii militare românești în perioada menționată. În condițiile cînd acțiunile politico-diplomatice și mi-

litare internaționale consemnau importante succese ale statelor fasciste și revizioniste, guvernele României au acționat pe plan intern și extern în vederea sporirii capacității de apărare a țării. România a militat consecvent pentru realizarea unui front larg al statelor interesate în menținerea păcii, pentru apărarea suveranității și independenței popoarelor amenințate sau deja devenite victime ale expansiunii Germaniei naziste, Italiei fasciste și altor state revizioniste. Sînt relevate numeroase dovezi care atestă că, în conformitate cu politica externă promovată în preajma celui de-al II-lea război mondial, toate măsurile adoptate de către cercurile conducătoare românești vizau întărirea mijloacelor de rezistență la granița de vest, majoritatea forțelor militare ale statului român fiind pregătite pentru a face față unei agresiuni hitleristohorthyste. După căderea statului polonez, în condițiile de prăbușire a sistemelor de alianțe și de izolare totală pe plan internațional, România a început să piardă forța de a se opune presiunilor concentrice în urma cărora i s-au impus grave amputări ale teritoriului național.

Un grupaj de studii își propune să definească politica militară a României în perioada 1940—1944 : *Situația politică și militară a României în perioada septembrie 1940—22 iunie 1941* de dr. Gh. Zaharia ; *Lupta forțelor revoluționare și democrat-patriotice, în frunte cu P.C.R., împotriva politicii militare promovate de dictatura antonesciană*

în perioada 22 iunie 1941—23 August 1944 de col. Dumitru Matei ; *Tentative ale cercurilor politice burgheze de scoatere a României din Axă și alăturarea ei Națiunilor Unite* de Col. dr. Vasile Mocanu și *Concepția militară a P.C.R. și a celorlalte forțe politice antihitleriste cu privire la trecerea României de partea Națiunilor Unite și ridicarea întregului popor la luptă armată împotriva Germaniei naziste (1944)* de col. Constantin Nicolae.

Sînt analizate împrejurările istorice concrete care au determinat, întruva voinței poporului român, angajarea României în războiul dezlănțuit de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice. În această situație, cercurile progresiste, masele largi populare în frunte cu comuniștii au luat poziție hotărîră față de acțiunile cotropitoare ale Germaniei lui Hitler, față de agresiunea dezlănțuită de aceasta împotriva Uniunii Sovietice, condamînd cu tărie angajarea României în acest război, contrar intereselor poporului român, profund detestat de întreaga națiune. Partidul Comunist a mobilizat și unit cele mai diverse pături ale populației împotriva războiului hitlerist, organizînd lupta formațiunilor de partizani și a detașamentelor patriotice pentru sabotarea mașinii de război naziste, pentru răsturnarea dictaturii și alăturarea României coaliției antihitleriste. În circulara din 8 iulie 1941 și apoi în Platforma program din 6 septembrie elaborate de C.C. al P.C.R., forțele revoluționare și patriotice, tot poporul a făcut apel la unirea în-

tr-un front unic național de luptă contra ocupanților hitleriști și a războiului împotriva Uniunii Sovietice. Evoluția operațiunilor militare, starea de spirit antihitleristă existentă în rândul maselor populare, precum și atitudinea conducătorilor principalelor partide politice burgheze au dus la realizarea unui front unic al luptei antifasciste pentru care au militat de la început forțele revoluționare și democratice patriotice ale țării în fruntea cărora se găsea P.C.R.

Estimînd lucid evoluția raportului de forțe pe plan intern și internațional, pentru a salva soarta poporului român, forțele revoluționare și democratice patriotice au trecut, la momentul oportun, la pregătirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, singura soluție justă a momentului. Realitatea a demonstrat că concepția militară generală a P.C.R. privind răsturnarea dictaturii antonesciene și eliberarea țării — concepție care a fost desăvîrșită în cadrul coaliției de forțe antihitleriste — a fost pe deplin justă și a constituit o verigă de prim rang a victoriei insurecției din august 1944.

Insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, se arată în studiul *Coordonate ale politicii P.C.R. în pregătirea și desfășurarea insurecției din august 1944*, semnat de col. Petre Ilie, a fost rezultatul voinței întregului popor român, al unui larg consens național bazat pe necesitatea vitală a atingerii unor țeluri de care depindea în suși viitorul țării. P.C.R.

a imprimat insurecției o serie de trăsături care îmbinau armonios sarcini imediate cu cele de largă perspectivă, în așa fel ca actul din august 1944 să fie nu numai încheierea unui proces, ci începutul unor ample prefaceri în cadrul societății românești. În acest sens, partidul a elaborat o concepție încheată, proprie, care în preajma lui august 1944 se concretiza în atragerea întregii armate la insurecția națională și în crearea unor detașamente înarmate de factură populară, precumpănitor proletare — formațiunile de luptă patriotice.

În concepția P.C.R., insurecția trebuia să aibă un dublu caracter — politic și militar. Alături de latura sa militară — începutul războiului antihitlerist de către România — insurecția a constituit și debutul unei vaste mutații a rînduielilor din țară, a căror primă fază a fost revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Desfășurarea luptelor pentru eliberarea întregului teritoriu național precum și în Ungaria, Cehoslovacia și Austria, în strînsă cooperare cu armata sovietică, pînă la victoria finală asupra Germaniei era unul din obiectivele esențiale ale politicii P.C.R. și a statului român. Studiile: *Măsuri politico-militare luate de organele de decizie ale țării pe timpul luptelor pentru eliberarea deplină a teritoriului național (1 septembrie—25 octombrie 1944)*, de col. dr. Leonida Loghin ; *Diracții principale ale politicii militare a României în perioada luptelor duse de armata română în timpul războiului antihit-*

lerist pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, de col. dr. C. Ucrain reflectă angajarea, cu toate forțele, a armatei române susținută de popor, sub semnul chemării lansate de P.C.R. „Totul pentru front, totul pentru victorie!” — în lupta pentru eliberarea întregului teritoriu românesc și participarea la războiul antihitlerist, oglindesc preocupările politice privind reglementarea noilor raporturi dintre România și marile puteri din coaliția antihitleristă în urma semnării convenției de armistițiu.

Una dintre principalele direcții ale politicii P.C.R. în perioada postbelică a fost democratizarea armatei române, activitatea depusă de comuniști pentru intensificarea procesului de clarificare ideologică a soldaților și ofițerilor aflați atît în țară cît și pe front, întărirea legăturilor dintre armată și popor. Consecvent liniei sale politice, P.C.R. urmărea ca armata, concomitent cu participarea activă la războiul antihitlerist, să fie alături de forțele cele mai înaintate ale societății românești în lupta dusă de acestea împotriva forțelor reacționare și retrograde. Democratizarea armatei române a implicat înfăptuirea unor prefaceri atît în ce privește educarea militarilor în spiritul ideilor noi, cît și adoptarea unor măsuri în favoarea lor (excluderea pedepseilor corporale, abrogarea legilor cu caracter reacționar referitoare la sistemul de recrutare a cadrelor, îmbunătățirea situației materiale a familiilor de militari, împrumutarea ostașilor care luptau pe

front sau a celor cu pă-mînt puțin).

Instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului de largă concentrare democratică, cu pronunțat caracter muncitoresc-tărănesc, a creat condiții favorabile atît pentru sporirea efortului românesc în războiul antihitlerist cît și pentru accelerarea procesului de transformare democratică și revoluționară a armatei. Aceste transformări s-au efectuat concomitent cu schimbările ce au avut loc în structura societății românești, încorporînd atît prefaceri social-politice și ideologice cît și organiza-torice.

În studiul *Politica promovată de P.C.R. de restructurare a organismului militar în anii luptei pentru instaurarea Republicii*, semnat de Constantin Olteanu, se arată că, în această perioadă, politica militară românească a fost caracterizată prin confruntarea directă a forțelor progresa, revoluționare, conduse de P.C.R., care doreau transformarea armatei existente într-o armată populară, pe de o parte, și elementele retrograde ale partidelor „istorice” raliat monarhiei, opuse renovărilor democratice. Autorul remarcă linia politică științifică, tactica suplă și atitudinea profund patriotică a politicii militare a comuniștilor români din anii luptei pentru abolirea monarhiei și proclamarea Republicii, modul realist în care partidul a găsit soluția transformării revoluționare a organismului militar existent într-o armată populară.

Armata română, se spune în studiul *Transformările structurilor orga-*

nizatorice ale armatei în primii ani ai revoluției și construcției socialiste și implicațiile lor asupra întăririi capacității de apărare a patriei (1948—1955) de căpitan Alexandru Duțu, urmărind în primii ani ai revoluției și construcției socialiste linia evoluției generale a procesului de dezvoltare socialistă a țării, a cunoscut transformări profunde în activitate, organizare, instrucție, compoziție socială. Datorită justeii politicii a P.C.R. în domeniul militar, organismul militar român s-a dezvoltat constant, în conformitate cu noua organizare socială și de stat, cu necesitățile apărării cuceririlor revoluționare ale poporului, suveranității și independenței naționale.

Congresul al IX-lea al P.C.R., care a inaugurat perioada cea mai fertilă din istoria națională, a marcat deschideri profunde și în domeniul apărării țării. Studiul *Noi deschideri în politica militară a României socialiste promovate de Congresul al IX-lea al P.C.R.*, de col. (r) Iulian Cernat, analizează modul în care au fost aplicate direcțiile trasate de congres cu privire la întărirea capacității de apărare a patriei, ținînd seama de nivelul atins de dezvoltarea țării, precum și de evoluția situației pe plan extern.

Avînd în vedere existența în viața internațională a numeroase surse de tensiune și factori ai agresiunii, partidul și statul român au luat noi măsuri pentru întărirea capacității de apărare a țării. S-a procedat la elaborarea concepției apărării țării printr-un război al întregului popor, a fost creat Consiliul Apă-

rării, au fost promulgate numeroase documente legislative. S-a acordat atenție întăririi armatei, definirii misiunii fundamentale de apărătoare a intereselor naționale, perfecționării procesului de instruire militară, modernizării bazei materiale și, în mod special, a mijloacelor tehnice din dotare. O importantă măsură în politica militară din această perioadă — subliniază autorul — a fost elaborarea directivelor care privesc instruirea populației pentru apărare. Au fost create gărzile patriotice, s-a emis legea pentru pregătirea tinere-tului pentru apărarea patriei și au fost aduse amendamente la organizarea și funcționarea apărării locale antiaeriene.

O serie de studii: *Fundamentarea și dezvoltarea doctrinei militare a luptei întregului popor pentru apărarea patriei la Congresul al X-lea al P.C.R. și în perioada ce a urmat pînă la Congresul al XI-lea al partidului*, de general-maior dr. Ilie Ceaușescu; *Aspecte definitorii privind direcționarea politicii militare a României socialiste jalonate de către cel de-al XI-lea Congres al P.C.R.*, de col. dr. Pavel Ciuhureanu; *Trăsături definitorii ale strategiei militare a României socialiste în lumina documentelor P.C.R.*, de col. dr. Traian Grozea; *Apărarea civilă, componentă a sistemului apărării naționale*, de general-maior Ioan Geoană; *Rolul organelor și organizațiilor de partid din armată în organizarea și desfășurarea procesului pregătirii de luptă și politice în spiritul cerințelor doctrinei militare a României socia-*

liste, de general locotenent Gheorghe Gomoiu ; *Creșterea conștiinței socialiste a militarilor — factor hotărâtor al întăririi capacității combative a armatei, al înfăptuirii cerințelor doctrinei militare a R.S. România*, de general-maior Victor Voichiță ; *Dezvoltarea doctrinei militare românești între Congresele al XI-lea și al XII-lea ale P.C.R.*, de general-colonel Ion Coman marchează modul în care s-a cristalizat noua doctrină militară națională, precizând tezele și soluțiile referitoare la apărarea patriei drept cauză și operă a întregului popor. În perioada dintre Congresele al XI-lea și al XII-lea, România a cunoscut o puternică dezvoltare care a influențat pozitiv capacitatea de apărare a patriei. Fundamentându-și concluziile pe documentele partidului, pornind de la aprecierile și sarcinile

trasate armatei de președintele Nicolae Ceaușescu, comandantul suprem al forțelor armate, studiul subliniază că dobândirea capacității superioare de apărare trebuie să aibă la bază temeiuri calitative. Armata României, relevă autorul, constituie o componentă inseparabilă a societății socialiste românești, un organism a cărei funcție fundamentală o constituie apărarea țării. Totodată, armata participă la dezvoltarea multilaterală a României, având și sarcini economice. Profund devotată poporului, armata sprijină întru totul politica externă a partidului și statului român, întreținând relații de colaborare și prietenie cu armatele țărilor socialiste participante la Tratatul de la Varșovia, cu cele ale celorlalte țări socialiste, cu cele ale țărilor în curs de dezvoltare prietene. În spiritul doctrinei militare a statului

român, armata nu va participa niciodată la vreun război de agresiune împotriva cuiva, ea fiind chemată să apere cuceririle revoluționare ale poporului, independența, suveranitatea și integritatea României.

Cititorul poate să remarce că studiile cuprinse în aceste volume, ca și cele precedente, au la bază o bogată documentație edită și inedită și prezintă fapte, evenimente și concluzii judicioase expuse și temeinic argumentate. Prin noile informații prezentate, seria de volume „File din istoria militară a poporului român“, care și-a câștigat deja un binemeritat prestigiu în istoriografia contemporană, constituie, în același timp, un material util atât specialiștilor, cât și publicului larg cititor, iubitor de istorie și de adevăr.

ELENA GHEORGHE

**František Mainuš, Pavel Beneš,
„ÎN NUMELE PRIETENIEI — ARMATA
ROMÂNĂ ÎN LUPTELE PENTRU
ELIBERAREA CECOSLOVACIEI“.**

Editura Blok, Brno, 1975, 190 p.

Cu prilejul celei de-a 30-a aniversări a eliberării Cehoslovaciei de sub ocupația nazistă, Editura „Blok“ din Brno a publicat lucrarea *În numele prieteniei — Armata română în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei*, realizată de Fr. Mainuš și P. Beneš.

Încă din introducere, autorii își anunță intenția de „...a însoți ostașii români pe drumul lor de

luptă prin Slovacia și Moravia, începând de la jumătatea lunii decembrie 1944, când primele unități române au depășit frontiera cehoslovacă în Slovacia de sud-est, pînă la plecarea lor în România, în vara anului 1945... de a apropia cititorilor atmosfera eliberării... și... de a face cunoscută cititorilor una din paginile glorioase ale luptelor pentru eliberarea

noastră“ (a Cehoslovaciei — n.n.)

Elaborată pe baza unor minuțioase investigații științifice (literatură, izvoare de arhivă, memorialistică cehoslovacă, sovietică și românească), lucrarea cuprinde 14 capitole și anexe, care se constituie într-o oglindă a bucuriei și entuziasmului populației față de eliberatori, a mulțumirii și recunoștinței sale exprimate armatelor eliberatoare, a drumului glorios de luptă parcurs de armata română pe teritoriul cehoslovac pînă în ultima zi de război, care în unele localități nu s-a încheiat pe 9 mai 1945, ziua capitulării Germaniei, ci pe

11 și chiar 12 mai 1945. Pe acest drum, armata română nu a avut de luptat numai cu rezistența îndârjită a dușmanului, ci și cu numeroase și grele obstacole naturale — mari cursuri de apă, lanțuri muntoase, teren accidentat sau împădurit, nămeți de zăpadă și geruri năprasnice, ploi și noroaie — care au solicitat incusună și măiestrie militară, curaj și bărbăție, cât și spirit de sacrificiu. Mărturie în acest sens stau zecile de mii de ostași români care au căzut în luptă pe pământul Cehoslovaciei.

Lucrarea debutează cu capitolul „Marea lovitură” în care autorii prezintă succint situația politică internă și externă a României din perioada 1937—1940. Între altele autorii remarcă faptul că „în perioada hotărâtoare din preajma Dictatului de la München, opinia publică din România a stat pe deplin de partea Cehoslovaciei”. În sprijinul acestei afirmații se menționează că „...prin România a dus drumul multor ostași cehoslovaci fugiți din patrie, din fața naziștilor, pentru a se alătura, în străinătate, luptei împotriva Germaniei hitleriste...” (p. 12). Subliniind că România deși „se găsea într-o situație de neînviat...” „cu toate acestea, a acordat azil politic la zeci de mii de polonezi..., i-a ajutat să-și continue drumul spre Franța și Anglia” (p. 12).

În continuare sînt prezentate condițiile în care a fost instaurată dictatura antonesciană cu toate consecințele sale pentru poporul român. În context, autorii evidențiază activitatea P.C.R. care s-a ridicat cu hotărîre „...în apărarea libertăților

democratice, a independenței naționale...” și a „chemat pe toți patrioții la luptă pentru alungarea ocupanților naziști germani și pentru independența și libertatea României” (p. 14).

Conjugarea activității P.C.R. cu nemulțumirea crescîndă în rîndurile tuturor păturilor sociale a avut ca rezultat creșterea în amploare a rezistenței antihitleriste, ceea ce a condus inevitabil la înfăptuirea actului crucial de la 23 August 1944.

În capitolele „Pe teritoriul Slovaciei”, „Moravia în ajunul eliberării”, „Armata română intră în Moravia”, „Drumul de luptă prin Moravia de sud”, „Spre Kroměříž și Kojetín” și „Direcția Praga” sînt prezentate succint condițiile politice și militare din Slovacia și Moravia, regimul de teroare hitlerist și teama populației slovace și cehă, care aștepta cu nerăbdare armatele eliberatoare. Bucuria, entuziasmul și recunoștința populației, odată eliberată, se transformau în gesturi de caldă ospitalitate, oferindu-le ostașilor tot ce aveau. Mai mult, cetățenii localităților eliberate au dat un ajutor prețios la săpatul tranșeeilor, la transportarea munițiilor, la deplasarea și amplasarea tunurilor, la îngrijirea răniților, ca și la conducerea trupelor pe cărări ferite de cîmpul vizual al inamicului etc.

După ce înfățișează momente din luptele duse de armata română pentru eliberarea celor 1722 localități rurale și 31 orașe, autorii remarcă: „Nu le-a fost ușor ostașilor români să ne elibereze localitățile. Dușmanul se apăra cu încăpăținare.

Luptînd zi și noapte, erau foarte oboșiți, flămînzi, nedormiți, plini de noroi, uzi și răciți. Pe acești ostași, cu proprietățile lor obișnuite, i-au cunoscut oamenii noștri” (p. 120).

Alternînd propria descriere a principalelor momente ale luptelor, cu citate din cronicile locale și declarațiile foștilor combatanți, autorii reușesc să prezinte un tablou veridic al drumului glorios de luptă parcurs de armatele române pe teritoriul Cehoslovaciei.

În completarea acestui minunat tablou al eroismului armatei române, capitolul „Pe tancuri și avioane împotriva dușmanului” prezintă luptele purtate de regimentul român de tancuri pentru eliberarea localităților Beš, Lok, Ivanka, Bratislava și Pasohlevsy.

În capitolul „Împreună în luptă”, după o succintă prezentare a amplei mișcări de partizani din Slovacia și Moravia, autorii se referă la componența detașamentelor de partizani, subliniind că „Între partizanii din Slovacia au fost și cetățeni români. Erau patrioți români care, în Uniunea Sovietică, și-au exprimat dorința de a lupta voluntar împotriva fasciștilor și au fost parașutați pe teritoriul nostru. Un alt grup îl formau românii din Transilvania care fuseseră înrolați în armata ungară sau în detașamentele de muncă, de unde au fugit la partizani” (p. 106). Partizanii români au participat împreună cu detașamentele sau grupele din care făceau parte, la minarea căii ferate Trenčín-Ilava, la distrugerea liniei electrice care alimenta fabrica de armament din Dubnice nad Vanom, la distrugerea

unor transporturi militare și la eliberarea unui lagăr de concentrare cu prizonieri sovietici și de alte naționalități precum și la atacarea unor unități inamice, facilitând înaintarea rapidă a Armatei române care ataca. Ostașii români au fost surprinși, când unii din partizani, vorbind românește, i-au salutat în limba lor maternă, în localitatea Klmovec, eliberată" (p. 109).

Relevînd colaborarea Armatei române cu detașamentele de partizani, ajutorul dat de acestea prin informații privind amplasările inamicului, precum și prin participarea lor la lupte alături de armatele române, autorii subliniază că „Lupta comună a partizanilor cehoslovaci și... a armatei române... a întărit prietenia și respectul care au unit pentru totdeauna oamenii ce au trăit ororile războiului" (p. 115), că „ostașii români — erau primiți ca frați" (p. 117). Capitolul „În numele prieteniei", abundă în asemenea aprecieri extrase din cronică și memorii. Totodată, autorii se fac ecoul recunoștinței populației cehoslovace pentru eroii români căzuți în lupta grea împotriva hitleriștilor pentru eliberarea Cehoslovaciei. După cum se arată în lucrare, „cetățenii noștri au promis să păstreze o vie recunoștință eliberatorilor și să apere prietenia pecetluită cu singele vărsat" (p. 129).

În capitolul „Întoarcerea în patrie", autorii se referă atât la bucuria și entuziasmul populației și ostașilor pentru terminarea războiului, cît mai ales la activitatea unităților române de refacere a căilor ferate, a drumurilor și podurilor, li-

niilor telefonice, de curățire a terenurilor de mine și alte materiale de război, de ajutorul dat la muncile cîmpului. Referindu-se la efectivele Armatei române aflate pe teritoriul cehoslovac autorii fac cunoscut că aceasta a avut 16 divizii, un corp de aviație, o divizie de artilerie antiaeriană și diferite formații specializate, cu un efectiv total de 248 430 de oameni. În luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei, se arată în lucrare, „Armata română a plătit un greu tribut de sînge... în total 66 495 morți și răniți" (p. 135). Subliniind că aportul Armatei române a primit înalte aprecieri din partea comandanților Armatei sovietice, autorii citează din scrisoarea generalului Managarcov în care acesta aprecia: „Unitățile române au dovedit că știu să execute manevra. Prin marșuri forțate, marile unități au fost obligate să se deplaseze de pe o aripă pe alta, și aceste sarcini le-au îndeplinit cu o rapiditate surprinzătoare... Armata I, care a luptat alături de armatele sovietice, și-a adus o importantă contribuție la victoria finală" (p. 134). Iar generalul Jamcenko releva că „...diviziile române au dovedit energie și eroism, făcînd dovada marilor lor calități... au luptat foarte bine și patria se poate mîndri cu ele...".

Printre zecile de monumente ale eroilor români aflate pe teritoriul cehoslovac, sînt și cele ridicate de Armata română înainte de întoarcerea în patrie. Unul dintre acestea se găsește la poalele munților Javorie, la a cărui dezvelire, la data de 2 iulie 1945, reprezentantul localității Modyr

Kamen răspunzînd generalului român Vasile Atanasiu, a spus: „Armata română a vărsat mult sînge pentru eliberarea poporului cehoslovac. Morții care se odihnesc în glia noastră vor rămîne pentru totdeauna în memoria poporului nostru. Poporul cehoslovac a văzut dintotdeauna în românii pe prietenii săi și aceasta, atît în vremuri bune, ca și în vremuri rele" (p. 137).

Ultimele două capitole, „Foștii luptători își amintesc" și „Mărturia cronicilor" conțin extrase din 6 declarații ale foștilor luptători români și 13 extrase din unele cronicile locale — altele decît cele care au fost citate în cadrul altor capitole ale lucrării — care se constituie, odată în plus, în mărturii grăitoare ale marelui efort uman și material făcut de România în luptele purtate pentru eliberarea Cehoslovaciei.

Lucrarea este însoțită de 6 anexe, din care se detașează prin importanță, îndeosebi sub raportul informării publicului cititor cehoslovac, tabelele conținînd datele oficiale privind efectivele inițiale ale Armatei române din Cehoslovacia, pierderile suferite, efectivele rămase precum și cele referitoare la comandanții, unitățile, data și locul desfășurării operațiilor militare în Cehoslovacia.

Lucrarea, care, de altfel nu este singura de acest gen din R.S. Cehoslovacă, are meritul de a fi prima care prezintă un tablou amplu și cuprinzător al participării Armatei române la eliberarea Cehoslovaciei.

ALEXANDRU GHÎȚA

SIMA QIAN,

AUTOR A 130 DE VOLUME DE ISTORIE A CHINEI ELABORATE ÎN SECOLUL II Î.E.N. (III)

În dorința înfățișării, chiar în liniile sale cele mai generale, a operei istoricului chinez Sima Qian, am propus cititorilor un itinerar de lectură ale cărui prime două secvențe pot fi întâlnite în paginile revistei „Anale de istorie” (nr. 3 și 5/1981).

Pentru acest al treilea și ultim episod al prezentării noastre am selectat din lucrarea Însemnări istorice. Pagini alese (editată în limba engleză, în 1979, de Yang Xianyi și Gladys Yang) texte care se referă la căderea dinastiei Qin (206 î.e.n.) și la refacerea unității statului unitar chinez sub reprezentanții dinastiei Han.

Într-un număr restrâns de ani se produc evenimente dramatice. Statul unitar este pus sub semnul întrebării. A concurat la aceasta — așa cum arată cu mare forță evocatoare Sima Qian — politica de asuprire crincenă, de impozite împovăratore în slujba unor construcții grandioase și a unor interese personale dusă de Shi Huang Di, întemeietorul imperiului Qin; incompetența politică crasă a fiului și urmașului său; tendințele centrifuge ale feudalilor. Răscoalele țărănești, de fapt ale întregii populații, s-au declanșat năvalnic, pentru că, scrie istoricul, „poporul a gemut destul sub jugul dinastiei Qin”. Momentul a fost folosit de membrii fostelor case regale, de casta militarilor, care au reușit, pentru scurt timp, să destrame și să-și împartă imperiul.

Ceea ce a urmat a fost o confruntare acerbă, singeroasă între adepții fărîmării statale și cei ai unității. Acesta este sensul conflictului — descris cu lux de amănute de istoricul Sima Qian — între Xiang Yu, cel care s-a aflat în fruntea revoltei nobilimii, și Liu Bang, cel care, deși de o condiție socială umilă, a ieșit în cele din urmă victorios, ajungînd să refacă statul unitar chinez, să se proclame împărat, sub numele de Găozu (202 î.e.n.), întemeind vestita dinastie Han.

Urmașii săi: suveranii Hui (194—180 î.e.n.), Wen (179—157 î.e.n.), Qing (156—141 î.e.n.), Wu (140—86 î.e.n.) i-au continuat și consolidat opera, atît în direcția internă, a dezvoltării generale a țării, cît și în aceea a lichidării pericolelor externe. Ilustrăm aceste aspecte din Însemnări istorice cu file din cronica luptelor cu hunii, încheind cu un tablou al geografiei economice a Chinei așa cum l-a văzut și trăit chiar autorul. Subtitlurile din text ne aparțin.

ION MAMINA

Însemnări istorice

Căderea dinastiei Qin. În luna a șaptea, Primul Împărat* s-a stins la Pingtai în Shaqiu. Dar pentru că împăratul murise departe de capitală**, primul ministru Li Si*** a păstrat totul sub tăcere, temîndu-se că prinții și alții ar putea provoca tulburări în țară și astfel nu s-au făcut nici un fel de pregătiri pentru înmormîntare. Sierul a fost purtat într-o lectică escortată de eunucii favoriți ai împăratului, care, ca de obicei, prezentau mîncarea și rapoartele oficiale și se prefăceau că primeau porunci im-

periale din lectica acoperită. De moartea împăratului știau doar fiul său Huhai, Zhao Kao și cinci sau șase din eunucii de mare încredere.

Zhao Kao deprinsese pe Huhai cu scrierea și îl învățase codurile de legi, iar prințul ținea foarte mult la el. Așa se face că acum Zhao Kao a pus la cale împreună cu Huhai și Li Si să distrugă scrisoarea sigilată a împăratului către prințul Fusu**** și să plăsmuiască un decret, încredințat pasă-mi-te lui Li Si la Shaqiu, prin care Huhai era făcut prinț moștenitor. O altă scrisoare, trimisă prințului Fusu și generalului Meng Tian, îi învinuia de crime și le poruncea să-și

* În limba chineză: Shi Huang Di (221—210 î.e.n.), întemeietorul dinastiei Qin.

** Xianyang.

*** Li Si (?—208 î.e.n.), inspiratorul a numeroase reforme economice, sociale, culturale, care, sprijinite de împărat, au contribuit la întărirea unității statului sub dinastia Qin.

**** Împăratul îi scrisese prințului să participe la înmormîntarea sa, ceea ce semnifică că îl socotea de drept moștenitor al tronului.

curme viața. Și astfel cortegiul a purces de la Qinxing la Jiuyuan. Era vară și litiera a început să miroase urît. Pentru a ascunde duhoarea, escorta a primit poruncă să încarce pește stricat într-o căruță ce urma litiera. Au luat-o pe drumul care ducea direct la Xianyang, apoi au anunțat înmormîntarea.

Prințul moștenitor Huhai a urmat la tron ca Al Doilea Împărat. În luna a noua, Primul Împărat a fost înmormîntat pe Muntele Li. Săpăturile și construcțiile de la Muntele Li începuseră imediat după ce Primul Împărat devenise rege al Qin-ului. Iar după ce el a cucerit imperiul, au lucrat acolo peste 700 000 de oameni aduși la muncă forțată din toate părțile țării. Ei au săpat trei scurgeri subterane, prin care s-a turnat aramă topită pentru sicriul exterior, iar mormîntul a fost umplut cu modele de palate, pavilioane și alte clădiri, precum și cu vase meșteșugit lucrute, pietre prețioase și obiecte rare. Meșteșugarii au primit poruncă să fixeze în diferite puncte arcuri cu săgeți, astfel încît să poată fi ucis orice hoț care ar fi pătruns înăuntru. Toate apele curgătoare ale țării au fost reproduse în argint viu și, printr-un anume mecanism, ele se vărsau într-un ocean miniatural. Deasupra sicriului se puteau vedea înfățișate constelațiile cerești, iar dedesubt ținuturile pămîntului. Luminările au fost făcute din grăsimi de balenă, pentru a arde cît mai mult cu putință.

Al Doilea Împărat a decretat :

— Nu este drept să le îndepărtăm pe acelea dintre doamnele tatălui meu care n-au avut fii. Și, drept urmare, aceste femei au primit poruncă să-l urmeze pe Primul Împărat în mormînt. După înhumare, cineva a atras atenția că meșteșugarii care făcuseră dispozitivele mecanice ar putea să spună ce comori se găseau în mormînt ; de aceea, după înmormîntare și după sigilarea comorilor, poarta mediană a fost blocată, iar poarta exterioară zăvorâtă, pentru a-i închide înăuntru pe toți meșteșugarii și muncitorii, astfel că nici unul nu a mai ieșit de acolo. Peste mausoleu s-a sădit iarbă și arbori pentru a-l face să semene cu un deal.

Al Doilea Împărat avea 21 de ani cînd s-a urcat pe tron. Zhao Kao a devenit șambelan, fiind însărcinat cu treburile statului...

Urmînd sfatul lui Zhao Kao, Al Doilea Împărat a dat o nouă confirmare legilor și decretelor date de Primul Împărat. Apoi s-a consultat în taină cu șambelanelui său :

— Principalii miniștri îmi pun la îndoaială dreptul de a domni, demnitarii dețin încă o mare putere, iar prinții sînt

hotărîți să-mi conteste autoritatea. Ce-ar trebui să fac ?

— Am vrut să ridic această chestiune dar n-am cutezat, zise Zhao Kao. Principalii miniștri ai ultimului împărat se trag din familii nobile, renumite de generații în toată țara și ale căror fapte vitejești s-au transmis pînă în zilele noastre. Eu sînt un om umil și puțin cunoscut și totuși Maiestatea Voastră s-a milostivit de mine și m-a ridicat încredințîndu-mi un post înalt și treburile palatului. De aceea principalii miniștri s-au simțit ofențați și se prefac doar că mă ascultă, dar în sufletele lor mă urăsc. Dacă vă veți folosi de această ocazie și veți da o pildă, pedepsindu-i pe acei guvernatori provinciali și comandanți militari ale căror abuzuri le-ați descoperit în timpul călătoriei voastre de inspecție, atunci veți face țara să tremure și veți termina cu acei ce sînt împotriva noastră. Acum nu-i momentul pentru diplomație — dreptatea este de partea forței. Vă implor să treceți imediat la acțiune, înainte ca acești demnitari să aibă timp să-și urzească uneltirile, pentru ca să cîștigați inimile celorlalți supuși ai voștri, așa cum se cade să o facă un suveran înțelept, înnobilîndu-i pe cei umili, îmbogățindu-i pe săraci și apropiîndu-i pe cei ce se țin deoparte. Atunci bogății și săracii se vor stringe în jurul vostru și imperiul se va afla în siguranță.

Împăratul a fost de acord. El i-a condamnat la moarte pe principalii miniștri și pe prinți și a pus să se aducă învinuirii celor din preajma sa, înălăturînd astfel trei căpitani din garda imperială și omorînd șase prinți la Tu. Prințul Qianglu și cei doi frați ai săi care erau deținuți în palat au fost condamnați ultimii... În felul acesta toți membrii Casei imperiale au fost intimidăți, iar miniștrii care au protestat au fost acuzați de calomnie. Ca urmare, înalții demnitari își încasau lefurile dar nu făceau mai nimic, iar poporul de rînd era înspăimîntat.

În a patra lună*, Al Doilea Împărat, care se reîntorsese la Xianyang, spuse :

— Curtea de la Xianyang i s-a părut tatălui meu prea mică și de aceea a poruncit să se ridice palatul Apang ca să-i slujească de reședință, dar el a murit înainte de terminarea construcțiilor. Apoi lucrarea s-a oprit fiindcă muncitorii au transportat pămînt la Muntele Li. Acum Muntele Li este aproape gata. Dacă noi lăsăm palatul Apang neterminat, aceasta va însemna că ultimul împărat a greșit. Să se reia lucrările la palat, iar barbarii de la frontieră să fie

* Este vorba de cel de-al doilea an al domniei.

supuși, potrivit planului Primului Împărat.

A adus 50 000 de soldați de elită pentru a asigura paza capitalei și le-a dat poruncă să-i instruiască pe ceilalți în arta tragerii cu arcul și a vânătoarei cu șoimul. Cum în capitală erau multe guri de hrănit, dar nu și destule provizii, grânele și nutrețul au fost strinse din provincii, iar muncitorii și funcționarii însărcinați cu transportul au primit poruncă să-și dea propriul tain. Au fost rechiziționate toate cerealele pe o rază de 300 de *li** în jurul Xianyang-ului. Legile au fost aplicate cu și mai multă severitate.

În luna a șaptea, Chen Sheng și alți oameni aduși la muncă forțată s-au răscolat pe teritoriul fostului stat Chu cu gândul să restabilească regatul**. Chen Sheng s-a proclamat rege în Chu, alegându-și orașul Chen drept capitală. Apoi el a trimis cîteva generali să cucerească alte districte. Tinerii din provinciile răsăritene care erau supuși la umilințe de către demnitarii din Qin i-au omorât pe guvernatorii locali, pe tribuni, pe magistrați și pe ajutorii lor și s-au răscolat acționînd în alianță cu Chen Sheng pentru a deveni ei seniori și prinți. Ei și-au unit forțele și s-au îndreptat spre apus ca să atace Qin-ul. Numărul lor era cît frunza și cît iarba.

Atunci cînd un sol din părțile răsăritene i-a adus la cunoștință izbucnirea acestor răscoale, Al Doilea Împărat s-a infuriat și l-a dat în judecată. Așa că al doilea mesager a răspuns astfel la întrebările împăratului :

— A fost vorba numai de cîteva bande de tilhari și aceștia au fost luați prizonieri cu toții de forțele trimise de guvernatorii și magistrații locali. Nu există nici un motiv de neliniște.

Atunci împăratul s-a arătat mulțumit.

Wu Chen s-a proclamat prinț în Zhao, Wei Qiu a devenit prinț în Wei și Tian Tan prinț în Qi. Liu Bang*** s-a răscolat în districtul Pei, iar Xiang Liang s-a răzvrătit în provincia Kuaiqi.

În iarna celui de-al doilea an de domnie, Zhou Zhang, generalul lui Chen Sheng și alții au înaintat în vest, spre Xi, cu cîteva sute de mii de oameni. Cuprins de o mare spaimă, Al Doilea Împărat s-a sfătuit cu miniștrii săi. Zhang Han, funcționarul însărcinat cu veniturile împărăției spuse :

— Armata răsculaților se apropie și reprezintă o oștire de temut. Acum e prea tîrziu ca să chemăm trupe din dis-

trictele vecine, dar la Muntele Li se află mulți oameni condamnați la muncă silnică. Ce-ar fi să acordați iertare acestor sclavi și să-i înarmați pentru a putea rezista ?

După care Al Doilea Împărat a proclamat o amnistie generală și l-a făcut pe Zhang Han comandantul armatei sale. Zhang Han a înfrînt armata lui Zhou Zhang, care a fugit și și-a găsit moartea la Zaoyang. Apoi Al Doilea Împărat i-a trimis în mare grabă pe secretarii ministeriali Sima Xin și Tong Yi să-l ajute pe Zhang Han să înăbușe răscoala. Ei l-au ucis pe Chen Sheng la Chengfu, l-au biruit pe Xiang Liang la Tingtao și l-au nimicit pe Wei Qiu la Linqi. De îndată ce au fost omorîți acești răsculați, Zhang Han a trecut Fluviul Galben pentru a-i ataca pe Xie, prințul din Zhao, și pe ceilalți generali la Chulu, în nord.

Apoi Zhao Kao l-a sfătuit astfel pe Al Doilea Împărat :

— Ultimul împărat a cîrmuit țara ani îndelungați, încît pînă la urmă miniștrii săi nu au cîtezat să mai săvîrșească vreo greșeală sau să formuleze propuneri necorespunzătoare. Maiestatea Voastră e în floarea vîrstei și de curînd urcat pe tron. Ați face mai bine să nu mai luați hotărîrile la Curte în fața miniștrilor, pentru că orice greșeală se răsfrînge în mod defavorabil asupra voastră. Suveranul se referă la sine cu pronumele „noi“, deoarece propriul său glas nu este auzit. Așa se face că, după aceea, Al Doilea Împărat s-a retras în palat, hotărînd problemele doar cu Zhao Kao, în vreme ce pe ceilalți miniștri îi primea foarte rar.

Răscoalele s-au înmulțit astfel că a fost nevoie să se trimită neconținut trupe din interiorul Trecătorii pentru a-i ataca pe rebelii din răsărit. Primul ministru secund Feng Chuzhi, primul ministru titular Li Si și generalul Feng Jie au solicitat o audiență, cu care prilej i-au spus împăratului :

— La răsărit de Trecătoare tilharii sînt foarte numeroși și cu toate că trupele noastre au pedepsit și ucis pe mulți dintre ei, răsculații nu sînt încă nimiciți. Aceste mari nenorociri au fost provocate de poavara grea pe care o reprezintă întreținerea garnizoanei, construcțiile, munca la transporturi și impozitele apăsătoare. Vă propunem să întrerupeți pentru o vreme lucrările la palatul Apang, să reduceți obligațiile de transport și serviciul de garnizoană.

A răspuns Al Doilea Împărat :

— Potrivit lui Han Feizi, Yao și Shun* nu și-au lustruit grinzile lor de stejar și nu și-au împodobit colibele lor acoperite

* (1 *li* = 0,5 km).

** Răscoala a izbucnit în anul 209 î.e.n., fiind condusă de Chen Sheng, un țaran originar din Yangzheng.

*** Un fost mic funcționar în Pei.

*Yao și Shun, doi dintre cei cinci împărați, care potrivit legendei ar fi domnit în vremurile anterioare dinastiei Xia.

cu paie. Ei mâncau și beau din boluri de lut, încît nici un portar nu ar fi putut trăi mai modest. Iar cînd Wen Yu a tăiat un canal prin Longmen pînă la Daxia pentru a permite Fluviului Galben să se verse în ocean, Wen Yu și-a cărat el însuși maiul și hîrlețul și a muncit pînă ce i s-a tocit părul de pe picioare. Sclav să fi fost și nu ar fi trudit mai mult.

Minuat lucru este însă să stăpînești un imperiu. Căci atunci poți să faci așa cum îți place și să-ți împlinești toate dorințele. Punînd accentul pe legi și limpezindu-le, cîrmuitorul își poate opri supușii de la săvîrșirea răului și astfel este în stare să stăpînească țara dintre mări. Dacă domnitorii de felul lui Shun și Yu, glorificați ca Fii ai Cerului, au fost siliți să trăiască în sărăcie și să muncească din greu pentru a da o pildă poporului, atunci la ce bun mai sînt legile? Cu numele sînt stăpînului a 10 000 de care de luptă. Dar în fapt? Așa că doresc un alai de 1 000 ba nu, de 10 000 de care pentru a fi la înălțimea titlului meu.

Tatăl meu a început ca stăpînitor al unui singur stat, dar a cucerit imperiul, astfel că tot ce se găsește sub cer se află în pace. El i-a respins pe barbarii care veneau din toate părțile și liniștea s-a așternut la hotare. Iar pentru a-și arăta izbînda a construit palate. Voi ați văzut șirul întreg al înfăptuirilor sale. Iar acum, în cei doi ani ai domniei mele, tîlharii au ridicat capul pretutindeni, iar voi, în loc să-i nimiciți, mă îndemnați să părăsesc lucrările tatălui meu. Voi nu împliniți nici dorințele Primului Împărat, nici nu munciti cu devotament pentru mine. Nu vă meritați posturile!

Cei trei bărbați au fost trimiși în judecată sub diferite învinuiri. Feng Chuzhi și Feng Jie au spus:

— Generalii și miniștrii nu pot accepta dezoanarea, și s-au omorît.

Li Si a fost aruncat în temniță și a suportat cele Cinci Torturi.

În al treilea an al domniei*, Zhang Han și alții au asediat cetatea Chulu. Xiang Yu**, mareșalul suprem din Chu, a condus trupele pentru a ridica asediul. În iarnă, Zhao Kao a devenit prim-ministru. El l-a osîndit pe Li Si și l-a executat.

Pentru că în vara aceea Zhang Han și ceilalți suferiseră multe eșecuri, Al Doilea Împărat a trimis degrabă un mesager să-l mustre. Neliniștit, Zhang Han l-a însărcinat pe secretarul său Sima Xin să ceară instrucțiuni de la Zhao Kao. Dar Zhao Kao n-a vrut nici să-l primească, nici să dea crezare spuselor lui. Însăpăimîntat,

Sima Xin a fugit, iar oamenii trimiși de Zhao Kao în urmărirea lui n-au izbutit să-l ajungă.

Atunci Sima Xin i-a spus lui Zhang Han:

— Zhao Kao este acum atotputernic la Curte. Fie că vei învinge, fie că vei pierde, tot vei fi condamnat. Așa se face că atunci cînd Xiang Yu a dezlănțuit pe neașteptate un atac împotriva Qin-ului și l-a luat prizonier pe Wang Li, Zhang Han a trecut cu ostașii săi de partea răsculaților.

În luna a opta, Zhao Kao, care era nerăbdător să pună mîna pe putere, a făcut o încercare pentru a vedea dacă demnitarii sînt dispuși să i se supună sau nu. El i-a prezentat împăratului un cerb, susținînd că este cal. Împăratul zise rîzînd:

— Oare nu se înșeală primul ministru? Acesta este cerb, nu cal.

Dar cînd a cerut părerea demnitarilor care erau de față, unii au păstrat tăcerea, alții au spus că este cal ca să-i facă pe plac lui Zhao Kao și, în sfîrșit, cițiva au zis că e cerb. Apoi, pe ascuns, cei ce ziseseră că era cerb au fost puși sub acuzare, după care toți demnitarii au început să se teamă de Zhao Kao.

Zhao Kao susținuse de multe ori că răsculații de la răsărit de Trecătoare nu puteau pricinui prea mari necazuri. Dar după ce Xiang Yu i-a luat prizonieri pe Wang Li și pe alți generali din Qin în fața cetății Chulu și a început să înainteze, Zhang Han și ceilalți comandanți au suferit cîteva înfrîngerii și au cerut în repetate rînduri întăriri. Iar apoi fostele state Yan, Zhao, Qi, Chu, Han și Wei și-au înscăunat principii lor, iar oamenii din cele mai multe regiuni situate la răsărit de Trecătoare s-au ridicat împotriva funcționarilor din Qin, alăturîndu-se răsculaților care înaintau spre apus. Seniorul de Pei*, care comanda cîteva zeci de mii de oameni, a cucerit Trecătoarea Wu, i-a măcelărit pe apărători, după care a trimis în taină un mesager la Zhao Kao. Temîndu-se să nu-și atragă mînia împăratului și să fie pedepsit, Zhao Kao s-a retras de la palat pe motiv de boală.

Al Doilea Împărat a fost tulburat și uimit de un vis în care se făcea că un tigrul îi mușcase și omorise calul din stînga de la trăsura sa. El i-a cerut părerea unui ghicitor, care i-a spus:

— Riul Qin a început să exercite o influență nefastă. Împăratul s-a purificat în palatul Wangyi și s-a pregătit să aducă jertfe zeității riului, înecînd patru cai albi în torent. El a mai trimis un mesager să-l mustre pe Zhao Kao pentru faptul că nu înăbușe revolta. Însăpăimîntat, Zhao Kao a uneltit cu ginerile său, Yan

* 208 î.e.n.

** Xiang Yu, fiul unui general, a devenit, la scurtă vreme după declanșarea războaielor, comandantul forțelor armate din Chu.

* Liu Bang.

Luo, magistrul capitalei, și cu fratele său mai mic Zhao Zheng.

— Împăratul nu ascultă niciodată de povețele bune, zise el. El are de gând să ne scoată pe noi răspunzători de această criză. Aș prefera să-l punem în locul său pe prințul Ziying, pentru că este un principe cumpătat, plin de blîndețe și a făcut o impresie foarte bună asupra poporului.

Ei și-au asigurat sprijinul șambelanului palatului, care a anunțat că răsculații au pătruns în palat și i-a poruncit lui Yan Luo să vină cu ofițeri și soldați ca să pună mîna pe ei. Zhao Kao a ținut-o ostată în casa lui pe mama lui Yan Luo, iar pe acesta l-a trimis cu peste 1000 de oameni la poarta palatului Wangyi. Aici au pus mîna pe căpitanul gărzii și pe ofițerul de arcași întrebîndu-i :

— De ce nu i-ați împiedicat pe răsculați să intre ?

I-a răspuns căpitanul :

— Ce răsculați ? Cum ar fi putut să treacă cineva prin cordonul gărzilor noastre ?

Yan Luo l-a decapitat pe căpitan și, împreună cu oamenii săi, care trăgeau din arcuri săgeți, a pătruns imediat înăuntru. Ostașii din garda palatului și eunucii s-au zăpăcit cu totul. Unii au fugit, alții s-au împotrivit. Cîteva zeci dintre ei au rezistat, dar pînă la urmă au fost doborîți și uciși. Apoi șambelanul și Yan Luo au intrat în sala tronului. Cuprins de minie, împăratul a strigat la slujitorii săi, dar aceștia erau prea înspăimîntați ca să mai lupte. Doar un singur eunuc nu și-a părăsit stăpînul. Intrînd în apartamentul său, împăratul l-a întrebă :

— De ce nu mi-ai spus fără înconjur ce se petrece, înainte de a ajunge în situația asta ?

— Mi-am păstrat viața pentru că nu am cutezat să vorbesc, i-a zis eunucul. De aș fi vorbit mai înainte, acum aș fi fost un om mort și n-aș mai fi apucat să văd ziua aceasta.

Atunci Yan Luo s-a apropiat de împărat și l-a acuzat :

— Tiranule ! Călu nemilos ! Întregul imperiu s-a ridicat împotriva ta. Alegeți felul în care să mori.

A întrebă împăratul :

— Aș putea să-l văd pe primul ministru ?

— Nu, nu se poate.

— Aș consimți să fiu principe al unei provincii.

Rugămintea i-a fost respinsă.

— Atunci, senior cu o feudă de 10 000 de familii.

Și această rugăminte i-a fost respinsă.

— Atunci lăsați-mă să trăiesc cu soția și copiii ca un cetățean obișnuit asemenea celorlalți prinți.

I-a răspuns Yan Luo :

— Sînt însărcinat de primul ministru să te ucid în interesul întregului imperiu. Poți să mă rogi cît vrei, n-ai să mă îndupleci. Spunînd acestea, el și-a chemat înăuntru soldații. Atunci Al Doilea Împărat s-a omorît.

Yan Luo s-a înapoiat să-i aducă la cunoștință lui Zhao Kao cele întîmplate, după care acesta i-a convocat pe toți înalții demnitari și pe prinți și le-a spus că împăratul fusese pedepsit cu moartea.

— Odinioară Qin-ul era un stat princiar, zise el. Iar Primul Împărat nu și-a luat titlul imperial pînă ce nu a ajuns stăpînul întregii țări. Dar acum cînd cele șase state au devenit din nou independente și teritoriul nostru s-a micșorat, titlul de împărat nu mai are nici un sens și ar fi o greșeală să-l mai păstrăm. Mai bine să avem rege ca altădată.

Și astfel Ziying, fiul fratelui mai mare al celui de Al Doilea Împărat a fost făcut rege în Qin. Iar Al Doilea Împărat a fost înmormîntat ca un cetățean de rînd în grădinile Yichun la sud de Tu.

Zhao Kao i-a cerut lui Ziying să țină post înainte de a merge la templul străbun pentru a primi pecetea regală din jad. După ce a postit cinci zile, Ziying le-a spus celor doi fii ai săi :

— Primul ministru Zhao Kao a pus la cale asasinarea celui de Al Doilea Împărat în palatul Wangyi. Dar temîndu-se să nu fie învinuit de ceilalți miniștri, el s-a prefăcut că mă înscăunează pentru că așa ar fi drept. Am auzit că Zhao Kao s-a înțeles cu forțele din Chu să steargă de pe fața pămîntului Casa Qin și să se instaleze el ca prinț în interiorul Trecătorii. Ceremonia pe care a aranjat-o la templu nu poate însemna altceva decît că vrea să mă omoare acolo. Am să mă scuz pe motiv de boală așa că va trebui să vină el aici. Atunci am să-l ucid.

Zhao Kao i-a trimis lui Ziying cîteva invitații, dar el nu le-a luat în seamă. Atunci primul ministru s-a dus personal să-i spună :

— Ceremonia aceasta este de cea mai mare importanță. De ce nu vreți să veniți ?

Din porunca lui Ziying, Zhao Kao a fost omorît în palat iar tot neamul său a fost șters de pe fața pămîntului pentru a servi de pildă cetățenilor din Xianyang.

Ziying era rege în Qin de 46 de zile, cînd Liu Bang, senior de Pei, care comanda forțele din Chu, a înfrînt armata din Qin, a străbătut în marș Trecătoarea Wu, ajungînd la Pashang ; de aici a trimis un sol să-i ceară lui Ziying să se predea. Cu o funie înfășurată în jurul gîtului, cu pecetea imperială și duplicatul ei în mînă, Ziying s-a dus într-o trăsură obișnuită trasă de cai albi să se

predea la cartierul general de la Chitao. Apoi seniorul de Pei a intrat în Xianyang, a zăvorât palatele și tezaurele și din nou și-a instalat trupele la Pashang. După mai bine de o lună au sosit și forțele principilor aliați conduse de Xiang Yu.

Refacerea unității statului unitar chinez sub dinastia Han. Intrând în palatele Qin-ului, Liu Bang a găsit draperii, perdele, ciini de vânătoare, cai, comori și femei cu miile. Și ispitit să rămână acolo nu a luat în seamă sfatul lui Fan Kuai care insistă să-și facă tabăra în afara cetății.

Dar Zhang Liang * zise :

— Vă aflați aici pentru că dinastia Qin nu a cîrmuit bine. Acum, cînd ați scăpat lumea de un tiran, trebuie să trageți profituri de pe urma cumpătării. Dacă în momentul intrării în Qin vă veți deda la plăcerile de aici, nu veți face altceva decît să-l întreceți pe tiran. „Adevărurile simple supără auzul, dar sînt călăuze bune în acțiune. Medicamentele puternice au gust amar, dar ajută la vindecarea bolii“. Trag nădejde că veți urma sfaturile lui Fan Kuai.

Atunci Liu Bang și-a retras trupele la Pashang.

Cînd Xiang Yu a sosit la Hungmen și s-a hotărît să-l atace pe Liu Bang, Xiang Po s-a dus în grabă noaptea în tabăra acestuia din urmă și l-a îndemnat în тайнă pe Zhang Liang să plece cu el.

Dar Zhang Liang a spus :

— Am venit aici să-l ajut pe Liu Bang. N-ar fi drept să-l părăsesc la această oră de primejdie.

El i-a adus la cunoștință lui Liu Bang cum săteau lucrurile și acesta, încremînit, l-a întrebat :

— Ce zici să fac ?

— Aveți de gînd să vă împotriviți cu adevărat lui Xiang Yu ? l-a întrebat Zhang Liang.

— Un nepricopsit m-a sfătuit să apăr Trecătoarea împotriva celorlalți prinți, pentru ca astfel să pot domni peste întregul Qin. Am acționat după sfatul lui.

— Credeți că-l puteți învinge pe Xiang Yu ?

După o tăcere prelungită, Liu Bang răspunse :

— Nu, bineînțeles că nu. Ce zici să fac ?

Atunci Zhang Liang l-a îndemnat pe Xiang Po să poftască imediat înăuntru să-l vadă pe Liu Bang, care a închinat în sănătatea sa, a făgăduit să-și înrudească familiile printr-o căsătorie și l-a rugat să-i explice lui Xiang Yu că nici prin cap nu i-a trecut să-l trădeze și că

blocase Trecătoarea doar ca să o apere de fîlharii...

Xiang Yu dorea să fie rege. Mai întîi însă i-a făcut regi pe generali și pe prinți.

— Cînd a izbucnit răscola, zise el, noi i-am pus pe tron pe urmașii diferitelor case regale ca măsură temporară pentru a ataca Qin-ul. Totuși, noi sîntem cei ce am luat arma în mînă, am dezlănțuit răscola și ne-am primejduit viețile pe cîmpul de luptă timp de trei ani de zile pînă cînd statul Qin a fost nimicit și imperiul pacificat. Împăratul cel Drept* nu a făcut nimic. Eu zic să împărțim țara lui între noi și să ne proclamăm regi. Generalii au fost de acord și și-au împărțit imperiul, proclamîndu-se nobili și regi.

Xiang Yu și Fan Zeng bănuiau că Liu Bang avea de gînd să pună mîna pe tot imperiul. Dar cum cearta dintre ei se încheiase, ei s-au codit să-și calce cuvîntul temîndu-se că s-ar putea să nu fie sprijiniți de ceilalți conducători. Așa că ei au pus la cale împreună un plan. Spuneau :

— Ținuturile Pa și Shu sînt muntoase și impracticabile. Dinastia Qin îi trimetea acolo pe cei surghiuniți.

Apoi au anunțat că Pa și Shu se aflau de asemenea în interiorul Trecătorii. Pe Liu Bang l-au făcut rege al statului Han dîndu-i în stăpînire Pa, Shu și Hanchung și fixîndu-i capitala la Nanzheng. Iar fostul stat Qin a fost împărțit în trei stătuțe, puse sub conducerea generalilor din Qin care se predaseră, și care serveau și ca tampon în fața statului Han...

În prima lună a primului an al statului Han**, Liu Bang a devenit rege în Han... Cînd Liu Bang a pornit spre regatul său, Zhang Liang l-a însoțit pînă la Paochung. El l-a sfătuit astfel pe Liu Bang :

— Ce-ar fi să dați foc drumului podit care străbate munții. Așa veți dovedi lumii că nu aveți nici o intenție de a vă îndrepta din nou spre răsărit și fi veți împrăstia îndoielile lui Xiang Yu. Și Liu Bang și-a continuat drumul, distrugînd și calea podită pe măsură ce înainta spre regatul său...

În luna a patra din primul an al statului Han, regii și-au retras trupele și s-au înapoiat în țările lor. Cînd a ajuns în regatul său, Xiang Yu a poruncit să fie îndepărtat Împăratul cel Drept, pe motiv că împărații de odinioară care stăpîneau o mie de li patrați de pămînt au trăit întotdeauna în ținuturile de pe cursul superior al râurilor. Trimisul său i-a spus împăratului să se mute în districtul Shen din Changsha și a stăruit

atît de mult ca să-l facă să plece încît pînă la urmă miniştrii şi-au părăsit unul cîte unul împăratul. Apoi Xiang Yu le-a poruncit în taină regilor din Hengshan şi Linzhang să-l atace pe împărat şi să-l înecă într-un rîu...

Armata din Han a fost înfrîntă la Peng-zheng şi Liu Bang s-a retras la Xiayi*. Scoţînd şeaua de pe cal şi punînd-o pe pămînt ca să stea pe ea, el zise :

— Am de gînd să cedez tot pămîntul situat la răsărit de Trecătoare unui om care să devină aliatul meu. Pe cine ai putea să-mi propui ?

Zhang Liang a făcut un pas înainte şi i-a spus :

— Ying Pu, regele din Chuqiao este un general destoinic şi îl urăşte pe Xiang Yu. Mai este şi Peng Yue, care s-a răsculat în Liang împreună cu Tian Rong, regele statului Qi. Amîndoi vă pot fi de folos în această împrejurare grea. Iar dintre generalii voştri, Han Xin este singurul în stare de fapte mari şi care poate să joace un rol independent. Dacă aveţi de gînd să renunţaţi la acest teritoriu, atunci daţi-l în stăpînire acestor trei bărbaţi. Iar după aceea îl veţi putea înfrînge pe Xiang Yu.

Liu Bang l-a trimis pe Sui He să-l cîştige de partea sa pe Ying Pu, iar un alt sol a plecat să încheie alianţă cu Peng Yue. Şi cînd regele Pao din Wei s-a răsculat, el l-a trimis degrabă pe Han Xin cu o armată împotriva acestuia, Han Xin cucerind şi statele Yan, Tai, Qi şi Zhao...

În al treilea an al statului Han**, Xiang Yu l-a împresurat pe Liu Bang la Yingyang. Situaţia era atît de grea, încît, neliniştit, Liu Bang l-a întrebat pe Li Yichi cum să slăbească puterea statului Chu.

— Cînd Tang l-a biruit pe regele Jie din dinastia Xia***, spuse Li Yichi, Tang a dat teritoriul statului Qi urmaşilor fostului rege. Cînd l-a biruit pe regele Zhou din dinastia Shang****, regele Wu a dat statul Song urmaşilor fostului monarh. Însă imperiul Qin a renunţat la virtute şi la dreptate, a desfiinţat sacrificiile strămoşeşti ale celor şase principii şi i-a dezmoştenit pe urmaşii lor, căroră nu le-a lăsat nici o palmă de pămînt. Dacă îi veţi repune în scaun pe descendenţii celor şase case regale şi le veţi da-rui peceţile regale, atunci aceştia, miniştrii şi poporul lor vă vor recunoaşte virtutea şi se vor apropia de voi plini de admiraţie, dorind să devină supuşii voş-

tri. De veţi înfăptui asemenea acte de virtute şi de dreptate veţi putea stăpîni ca suzeran, iar Xiang Yu nu va avea încotro şi se va pleca în faţa autorităţii voastre.

— Buuun ! zise Liu Bang. Pune să se facă imediat sigiliile şi apoi mergi de le înmînează.

Din întîmplare, Zhang Liang a intrat la rege înainte ca Li Yichi să plece în misiunea sa.

— Şezi aici, lîngă mine ! îl pofti Liu Bang care tocmai îşi lua masa. Cineva mi-a propus un plan prin care să slăbesc puterea statului Chu. După ce i-a povestit tot ce îi spusese Li Yichi, l-a întrebat pe Zhang Liang :

— Ei, ce zici ?

— Cine a conceput planul ? întrebă Zhang Liang. O să vă ducă de rîpă !

— Cum ? se interesă Liu Bang.

— Daţi-mi beţişoarele şi lăsaţi-mă să vă explic. Cînd i-a biruit pe cei din familia Xia, Tang a dat statul Qi în stăpînire urmaşilor acesteia. Însă Tang avea drept de viaţă şi de moarte asupra lor. Aveţi drept de viaţă şi de moarte asupra lui Xiang Yu ?

— Nu, nu am.

— Prima greşeală. Cînd i-a biruit pe cei din familia Shang, regele Wu a dat statul Song în stăpînire urmaşilor acesteia, fiindcă putea oricînd să taie capul regelui Shang. Puteţi să-i tăiaţi capul lui Xiang Yu ?

— Nu, nu pot.

— A doua greşeală. Cînd a ocupat capitala dinastia Shang, regele Wu a cinstit aleea lui Shang Rong, l-a scos din temniţă pe Qizi şi a mărit mormîntul lui Pi Kan. Sînteţi în situaţia de a mări mormîntul unui înţelept, de a cinsti aleea unui om de bine sau poarta unui înţelept ?

— Nu, nu sînt.

— A treia greşeală. Regele Wu a putut să distribuie la săraci grînele depozitate la Chuqiao şi banii puşi la păstrare în Lutai. Sînteţi în stare să distribuiţi grîne şi bani la săraci ?

— Nu, nu sînt.

— A patra greşeală. După ce a cucerit imperiul Shang, regele Wu şi-a transformat carele de luptă în trăsură, iar scuturile şi lăncile au fost puse deoparte şi acoperite cu piei de tigru pentru a arăta lumii că nu va mai fi război. Sînteţi în situaţia de a pune deoparte armele, de a practica arta păcii şi a pune capăt tuturor războaielor ?

— Nu, nu sînt.

— A cincea greşeală. Regele Wu şi-a trimis caii la păşunat la sud de Muntele Hua pentru a arăta că s-a terminat cu vremurile tulburi. Sînteţi în situaţia de a lăsa caii liberi la păşunat ?

* După ce, mai înainte, cucerise cele trei stătuete în care a fost împărţit fostul stat Qin.

** 204 î.e.n.

*** Dinastia Xia (sec. XXI—XVI î.e.n.)

**** Dinastia Shang (sec. XVI — 1066 î.e.n.)

— Nu, nu sînt.
— A șasea greșeală. Regele Wu și-a trimis la pascut vitele la nord de Taoling pentru a arăta că s-a terminat cu îndatoririle de transport. Sînteți în situația de a face asta ?

— Nu, nu sînt.

— A șaptea greșeală. Cărturarii rățăcitori din întreaga țară și-au părăsit casele, mormintele strămoșești și prietenii pentru a vă urma, în speranța că vor dobîndi ceva pămînt. Dacă restaurați cele șase state și îi puneți pe tron pe urmașii caselor regale din Han, Wei, Yan, Zhao, Qi și Chu, toți acești oameni de ispravă se vor întoarce să-și slujească vechii stăpîni și vor reveni la căminele, prietenii și mormintele lor strămoșești. Și atunci cine vă va mai ajuta să vă cîștigați imperiul ? Această-i a opta greșeală. Acum sarcina voastră cea mai importantă este de a împiedica statul Chu să-și sporească puterea. Dacă cele șase state sînt restaurate și îl urmează pe Xiang Yu, atunci, vă întreb, cum veți putea să supuneți statul Chu ? Dacă adoptați cu adevărat acest plan, atunci vă veți duce de răpă.

Liu Bang s-a oprit din mîncat și a scuipat ce avea în gură.

— Pedantul acela neghiob era gata-gata să mi-o facă ! bombăni el. Și imediat a dat porunci să nu se mai confecționeze pecețile...

Regele i-a spus lui Chen Ping * :

— Țara e pradă unei dezordini de nedescris. Oare nu o să mai avem pace niciodată ?

— Regele Xiang Yu este curtenitor și politician, răspunse Chen Ping. Iată de ce vin la el oamenii de merit care pun preț pe ceremonial. Dar cînd e vorba să răsplătească cu ranguri și feude serviciile deosebite, Xiang Yu se zgîrcește și din această cauză nimeni nu rămîne multă vreme cu el. Majestate, vă purtați atît de jignitor și de brutal încît oamenii de merit nu vin la dumneavoastră, în schimb sînteți așa de generos cu feudele încît se strîng grămadă în jurul vostru tot felul de nemernici care aleargă după profituri. Dacă ați putea să vă debarasați de amîndouă cusururile și să adoptați amîndouă virtuțile, ați putea pacifica imperiul, tot așa de ușor cum ați ridica un deget. Dar aroganța purtării îndepărtează întotdeauna pe oamenii de onoare. Firește că și statul Chu este vulnerabil. Xiang Yu are doar puțini ofițeri așa de loiali ca Fan Zeng, Chongli Mo, Long Chu și Zhou Yin. Majestate, dacă veți cheltui cîteva zeci de mii de galbeni ca să răspîndiți zvonuri și să semănați dihonnia între el

și acești bărbați, Xiang Yu va începe să se îndoiască de credința lor. Dacă adăugăm firea bânuitoare a lui Xiang Yu și înclinația lui de a pleca urechea la piri, nu se poate ca acești oameni să nu se învrăjbească. Apoi, dacă veți strînge o armată și-i veți ataca, veți birui în mod sigur.

Liu Bang a fost de acord cu planul lui Chen Ping, i-a dat 40 000 de galbeni, lăsîndu-i libertatea să-i folosească cum crede el de cuviință, și nu i-a cerut să-i dea nici un fel de socoteală. Chen Ping a folosit cea mai mare parte a banilor pentru a băga zizanie în armata din Chu. S-a răspîndit zvonul că unii generali, cum era de exemplu Chongli Mo, care aduseseră mari servicii lui Xiang Yu, dar nu primiseră feude și nici nu fuseseră făcuți prinți, aveau de gînd să treacă de partea statului Han ca să-l nimicească pe Xiang Yu și să împartă între ei țara. Firește, auzind aceste vorbe, Xiang Yu a început să nu mai aibă încredere în ei...

După ce a izbutit să scape din Yingyang, regele din Han a fugit în sud spre Wan și She. L-a cîștigat de partea sa pe Ying Pu, rege în Chuqiao și a strîns trupe ca să apere Chengkao. În al patrulea an al domniei regelui din Han *, Xiang Yu a asediat cetatea Chengkao. Regele Liu Bang a fugit prin poarta de nord, însoțit doar de seniorul Teng. El a trecut fluviul și s-a dus la Xiuyu, unde i s-a alăturat armata lui Zhang Er și Han Xin. Generalii săi au scăpat unul cîte unul din Chengkao și au venit la el. Cînd armata din Chu a luat Chengkao și s-a îndreptat spre vest, regele din Han a trimis trupe care să apere cetatea Kong și să le stăvilească înaintarea.

În această situație, Peng Yue a trecut fluviul și a atacat orașul Tong din Chu, omorîndu-l pe seniorul Xue, general al statului Chu. Așa că Xiang Yu s-a întors spre răsărit ca să dea lupta cu Peng Yue. Acum cînd dispunea de armata lui Han Xin, regele din Han voia să treacă fluviul Galben și să se îndrepte spre sud, dar, urmînd sfatul lui Zheng Chong, el a rămas pe pozițiile sale de la nord de fluviu și l-a trimis pe Liu Qia cu trupe ca să-l sprijine pe Peng Yue și să dea foc la proviziile armatei din Chu. În răsărit, Xiang Yu l-a învins pe Peng Yue și l-a pus pe fugă.

Regele Liu Bang s-a năpustit atunci peste fluviu și a recucerit cetatea Chengkao, stabilindu-și apoi armata pe Muntele Kuangwu. După ce a cucerit teritoriul de la răsărit, Xiang Yu s-a îndreptat din nou spre vest. Și el și-a cantonat armata lîngă Muntele Kuangwu, față-n

față cu forțele din Han. Și cele două armate au stat așa câteva luni fără să înțreprindă nimic...

Xiang Yu aflând că Han Xin cucerise teritoriul situat la nord de Fluviul Galben, că biruise armatele din Qi și Zhao și se pregătea să invadeze Chu, l-a trimis pe generalul Long Chu ca să-l atace. Han Xin și Kuan Ying, comandantul cavaleriei, i-au ripostat provocând o grea înfrângere armatei din Chu. Long Chu a fost ucis. Atunci Han Xin s-a întronat rege în Qi. Îngrijorat de înfrângerea suferită de generalul Long Chu, Xiang Yu l-a trimis pe Wu She, originar din Suyi, ca să-l cîștige de partea sa pe Han Xin, dar solia sa n-a avut succes.

Între timp, Peng Yue recucerise Liang-ul și tăiașe calea de aprovizionare a armatei din Chu. Xiang Yu le-a spus înaltului mareșal Zao Qu și celorlalți generali :

— Aveți grijă să apărați cum trebuie Chengkao. Chiar dacă armata din Han vă provoacă, să nu acceptați lupta. Opriți-i doar să înainteze spre răsărit. Voi fi înapoi peste 15 zile, după ce-l voi fi ucis pe Peng Yue și voi fi reluat Liang-ul.

El s-a îndreptat în marș spre răsărit și a atacat localitățile Chenliu și Waihuang care se aflau în drum, dar aceasta din urmă a rezistat câteva zile pînă ce s-a predat...

La Chengkao armata din Han a provocat de câteva ori trupele din Chu, dar acestea nu s-au lăsat atrase în luptă. Apoi au fost trimiși oameni să-i insulte și după cinci sau șase zile marele mareșal Zao Qu și-a ieșit din fire și a început să-și treacă oamenii peste riul Si. După ce trecuse jumătate din armată, oamenii din Han au atacat și i-au biruit, punînd mîna pe toate tezaurele regatului Chu. Înaltul mareșal Zao Qu, secretarul Tung Yi și Sima Xin, regele din Sai, s-au omorît în apropierea râului... În acel moment Xiang Yu era la Suiyang. Cînd a aflat de înfrângerea armatei sale, el și-a condus trupele înapoi. Soldații din Han asediau cetatea Chungyi situată la est de Yingyang, dar la apropierea lui Xiang Yu s-au retras înfricoșați pe înălțimi.

Acum armata din Han era puternică și avea provizii din belșug, în vreme ce trupele lui Xiang Yu erau secătuite de puteri și lipsite de hrană. De data aceasta Xiang Yu a consimțit să împartă imperiul în două. Teritoriul situat la vest de Hongkou avea să intre în stăpînirea statului Han, cel de la est de Hongkou trecea la statul Chu...

După ce au încheiat acest acord, Xiang Yu și-a condus armata spre răsărit. Re-

gele din Han se pregătea să plece înspre apus, dar Zhang Liang și Chen Ping s-au împotrivit spunînd:

— Acum aveți în stăpînire partea cea mai mare a imperiului și vă bucurați de sprijinul tuturor statelor, în vreme ce armata din Chu este sleită și lipsită de hrană. Cerul a hotărît căderea lui Xiang Yu. Trebuie să profitați de prilej și să-l zdrobiți. A-l lăsa acum pe Xiang Yu să plece e tot una cu a crește un tigrul — ar însemna pur și simplu să căutați necazuri viitoare. Regele le-a urmat sfatul.

În al cincilea an al statului Han*, regele l-a urmărit pe Xiang Yu pînă la sud de Yangzi și și-a cantonat trupele acolo, fixînd o dată cînd să dea atacul împreună cu Han Xin și cu Peng Yue... Han Xin a înaintat dinspre Qi, în vreme ce Liu Qia și-a adus armata de la Shouchun, a ocupat Chengfu și i-a nimicit pe apărători. Apoi amîndouă forțele au ajuns la Kaixia. Și mareșalul Zhou Yin s-a răscolat împotriva lui Xiang Yu și a venit în marș de la Shu pentru a cuceri Lu și a-i masakra pe apărătorii cetății. În plus, armata lui Ying Pu a venit după cele conduse de Liu Qia și Peng Yue. Aceste forțe s-au îndreptat împotriva lui Xiang Yu care-și avea tabăra la Kaixia.

La Kaixia, armata lui Xiang Yu, din care mai rămăsese doar o mîna de luptători lipsiți de provizii s-a pomenit înconjurată de oamenii din Han și din celelalte state. Xiang Yu îi auzea pe asediați cum cîntau în noapte împrejurul său cîntece din Chu.

— Statul Chu a și fost cucerit de cei din Han? întrebă el abătut. Ce mulți oameni din Chu cîntă cu ei !

Și în noaptea aceea s-a trezit ca să bea în cortul său... Apoi a încălecat pe cal și s-a aruncat în noapte urmat de opt sute și ceva de luptători devotați. Străpungînd liniile dușmane spre sud, ei s-au îndepărtat în galop.

În zori, armata din Han a aflat că el scăpase și ofițerul de cavalerie Kuan Ying a fost trimis în urmărirea lui cu 5 000 de călăreți. În momentul cînd traversa riul Huai mai rămăseseră cu Xiang Yu o sută și ceva de călăreți. La Yinling, el s-a rătăcit și l-a rugat pe un bătrîn care se afla pe cîmp să-i spună pe unde s-o apuce.

— Ia-o la stînga.

Bătrînul l-a înșelat intenționat, căci luînd-o la stînga el s-a înfundat în mlaștini și astfel cavaleria din Han l-a ajuns din urmă...

Apoi Xiang Yu s-a gândit să treacă riul Wuchiang și să se ducă la est de Yangzi. Podarul de acolo ținea o barcă la mal în așteptare :

— Nu-i mult pământ la răsărit de Yangzi, îi spusese el lui Xiang Yu. Dar 1 000 de *li* pătrați și câteva sute de mii de oameni sînt deajuns pentru un regat. Trebuie să treceți repede, înălțimea Voastră ! În afară de barca mea nu mai este nici una. Cînd vor veni ostașii din Han nu vor putea să treacă.

— Cerul e împotriva mea, răspunse rîzînd Xiang Yu. La ce bun să mai trec riul ? Odinioară am traversat fluviul Yangzi și m-am dus în vest cu 8 000 de tineri din ținuturile de răsărit, iar acum m-am întors singur. Chiar dacă bătrîni m-ar face rege de milă, cum aş mai putea eu să-i privesc în faţă ? Deşi n-ar spune nimic, cum aş mai putea să-mi țin fruntea sus ?

S-a întors spre podar ;

— Văd că ești om de ispravă. Am călărit cinci ani pe calul acesta, măturînd totul din fața mea și galopînd adesea cîte 1 000 de *li* într-o singură zi. Nu mă îndur să-l ucid. Ți-l dau ție.

Le-a poruncit oamenilor săi să descălece și să înceapă lupta corp la corp. Xiang Yu a omorît singur cîteva sute de oameni din Han și a primit zeci de răni. Apoi sa întors să-l vadă pe ofițerul de cavalerie Lu Matong și a exclamat :

— Nu este oare vechiul meu prieten Lu ?

Lu Matong l-a privit în față și i-a atras atenția lui Wang Yi :

— Acela e Xiang Yu !

— Știu, a zis Xiang Yu, că regele din Han a promis o răsplată de 1 000 de galbeni și o feudă cu 10 000 de familii pentru capul meu. Hai să-ți fac un serviciu prietenesc ! Spunînd aceasta și-a tăiat beregata.

Luptele cu hunii. În al 14-lea an al domniei împăratului Wen *, o puternică armată a hunilor s-a năpustit prin trecătoarea Xiao. Atunci Li Kuang, fiul unei familii onorabile, s-a înrolat în oastea care se împotriva năvălirii vrăjmașului. S-a dovedit un strălucit arcaș călare, a ucis mulți huni și a fost numit în garda palatului... După urcarea împă-

ratului Qing pe tron **, Li Kuang a fost numit comandant în Longxi și curînd după aceea general al gărzii călare. În timpul campaniei împotriva revoltei principatelor Wu și Chu, el a slujit sub comanda marelui mareșal Zhou Yafu în calitate de comandant al Cavaleriei Brave și s-a distins prin capturarea steagului răsculaților la Changyi. Dar la întoarcerea armatei el nu a primit nici o răsplată deoarece acceptase numirea de general de la principele de Liang fără să aibă aprobarea imperială. A fost făcut, în schimb, guvernator în Shangchun, un district hărțuit în permanență de huni... A mai deținut posturi importante în Longxi, Peiti, Yanmen, Taichun și Yunchong. Și pe oriunde l-a purtat slujba, el și-a cîștigat un mare renume în luptele înverșunate pe care le-a susținut.

Cînd hunii au năvălit cu toate forțele în Shangchun, împăratul Qing i-a poruncit unuia dintre eunucii săi favoriți să i se alăture lui Li Kuang pentru a dobîndi experiență în lupta cu hunii. Într-una din zile, eunucul, care se afla în fruntea cîtorva zeci de călăreți, s-a întîlnit cu trei călăreți huni și a început lupta cu ei. Hunii s-au răsucit în șei și scoțîndu-și arcurile au tras și l-au rănît pe eunuc și i-au ucis aproape toți oamenii. Eunucul a fugit înapoi la Li Kuang.

— Trebuie că făceau parte dintre cei mai buni trăgători. Ei sînt cunoscuți sub numele de „vînători de vulturi“, a zis Li Kuang și a pornit imediat în urmărirea lor însoțit de 100 de călăreți. Cei trei huni, care își pierduseră caii, au mers pe jos cîteva zeci de *li*. Li Kuang le-a poruncit oamenilor săi să se desfășoare în evantai spre dreapta și spre stînga, în vreme ce el a tras în dușmani. A ucis doi dintre ei și pe al treilea l-a prins viu. Atunci a văzut că arcașii huni făceau într-adevăr parte din rîndurile „vînătorilor de vulturi“.

Li Kuang de-abia îl legase pe prizonier de calul său cînd și-au făcut apariția cîteva mii de huni, dar văzînd numărul redus al cavaleriei chineze s-au temut de o cursă și s-au retras în direcția dealurilor în formație de apărare. Cei 100 de călăreți care se aflau cu Li Kuang erau așa de înspăimîntați încît ar fi dorit să o ia la galop înapoi.

— Sîntem la zeci de *li*, de grosul trupelor noastre, zise Li Kuang. Dacă noi ăştia o sută ne năpustim într-acolo, hunii ne vor vîna şi ne vor doborî cît ai clipi din ochi. Pe cîtă vreme dacă noi rămînem aici, ei vor crede că sîntem trimişi ca momeală de o mare armată ce se găseşte în spate şi nu vor cuteza să atace.

A dat porunca „Înainte!”. Cînd se aflau la o distanţă de aproape doi *li* de duşman, el s-a oprit şi a poruncit:

— Descălecaţi şi scoateţi şeile.

— Hoarda aceasta de huni este deasupra noastră, s-au împotrivit oamenii săi. Ce ne facem dacă ne atacă?

— Ei se aşteaptă ca noi să ne retragem, le-a replicat Li Kuang. Dar cînd vor vedea că ne deşeuăm caii şi ne oprim aici, ei vor fi sută-n mie siguri că e vorba de un viclesug.

Hunii nu au cutezat să atace, dar una dintre căpeteniile lor a pornit în recunoaştere spre ei. Hunul călărea pe un cal alb. Li Kuang a încălecat din nou şi a şarjat împreună cu 12 călăreţi ca să-l doboare pe hun. Cînd treaba s-a încheiat, el s-a reîntors la ostaşii săi, a scos şeaua şi le-a poruncit oamenilor să-şi lase caii liberi şi să se culce. Între timp a coborît înserarea iar hunii erau prea nedumeriţi ca să mai poată ataca. Şi cum bănuiau că o armată din Han stătea la pîndă aşteptînd să se întunece bine pentru a se năpusti asupra lor, hunii s-au retras în timpul nopţii. În zori, Li Kuang a ajuns la armata sa, care nu venise să-l salveze pentru că habar nu avea în ce direcţie se dusesese el.

Cînd a murit împăratul Qing şi i-a urmat la tron împăratul Wu*, Li Kuang, care se bucura de o faimă deosebită ca general, a fost înaintat din postul de guvernator la Shangchun în funcţia de comandant al gărzii palatului Weiyang... A mai trecut o vreme şi s-a făcut o încercare de a-i atrage pe huni în oraşul Mayi. O armată puternică din Han a fost ascunsă într-o vale din vecinătate. Li Kuang a primit numirea de şef al Cavaleriei Brave sub comanda lui Han Ankuo, general al Armatei de Protecţie. Însă hanul hunilor a descoperit cursa şi s-a retras, astfel că trupele din Han n-au avut nici un prilej să se distingă.

Peste patru ani, Li Kuang, care era încă în funcţia de comandant al gărzii palatului, a fost făcut general, fiind tri-

mis dincolo de Yenmen ca să-i atace pe huni. Hunii l-au copleşit prin număr şi i-au înfrînt armata, iar el a căzut prizonier, deoarece hanul, care auzise de priceperea lui, dăduse ordine ca Li Kuang să fie prins viu.

Cînd a fost luat prizonier de cavaleria hunilor, el era rănit, aşa că l-au asezat pe o targă între doi cai. Străbătuseră mai bine de 10 *li*, cînd Li Kuang, care zăcea ca mort, a văzut printre pleoapele mijite că lîngă el se afla un hun tînăr călare pe un cal splendid. Deodată, el a ţîşnit spre cal, l-a aruncat din şa pe tînărul călăreţ şi i-a smuls arcul. Apoi a galopat cîteva zeci de *li* spre sud pînă cînd a dat de rămăşiţele trupelor sale, pe care le-a condus înapoi dincolo de frontieră. Cîteva sute de călăreţi huni au pornit în galop după el. Trăgînd din timp în timp cu arcul hunului, Li Kuang a doborât mulţi dintre urmăritorii săi şi a izbutit să scape.

La întoarcerea în capitală, Li Kuang a fost judecat. Deoarece pierduse mulţi oameni şi se lăsase prins de viu de către huni, l-au condamnat la moarte. I s-a îngăduit totuşi să se răscumpere şi să devină simplu cetăţean. A trăit retras vreme de cîteva ani... Mai tîrziu hunii au trecut din nou hotarul, l-au ucis pe guvernatorul din Liaoxi şi l-au înfrînt pe generalul Han Ankuo, care s-a retras la Yupeiping. Atunci împăratul l-a făcut pe Li Kuang guvernator în Yupeiping.

Hunii îl numeau pe Li Kuang „generalul înaripat” din Han şi cîtă vreme acesta a fost guvernator, ei nu au îndrăznit să năvălească în Yupeiping. Odată, pe cînd ieşise la vînătoare, Li Kuang a tras într-un bolovan ascuns în iarbă pe care-l luase drept tigru. Tot vîrful săgeţii a intrat în stîncă. Dar cînd a văzut despre ce este vorba şi a tras din nou, n-a mai putut să străpungă piatra. Dacă auzea de prezenţa unui tigru în provincia în care locuia, el pleca să-l vîneze. În Yupeiping un tigru s-a năpustit asupra lui şi l-a rănit, dar pînă la urmă el a izbutit să ucidă fiara. Era înalt şi avea braţe lungi ca de maimuţă. Măiestria lui în arta de a trage cu arcul poate fi explicată doar prin înzestrarea lui naturală. Nici unul din urmaşii săi ori din cei ce învăţaseră de la el să mînuiască arcul nu s-a ridicat la nivelul lui. Era un prost vorbitor şi avea puţine lucruri de spus. Ca să-şi petreacă timpul, el obiş-

* A domnit între anii 140—86 î.e.n.

nuia să deseneze pe pământ formațiuni militare și să se ia la întrecere cu alții trăgând în figurile desenate. Cei ce pierdeau trebuiau să bea. Într-adevăr, până la sfârșitul vieții singura sa distracție a rămas trasul cu arcul.

Cînd trupele lui duceau lipsă de apă sau alimente, Li Kuang nu bea pînă ce nu băuseră toți ostașii săi, nici nu mîncă pînă cînd ei nu mîncaseră. Și pentru că era blînd și generos cu oștenii, aceștia îl slujeau cu devotament. În timpul luptei nu obișnuia să tragă pînă cînd adversarul nu ajungea la o distanță de cîteva zeci de pași și el putea fi sigur că o să-l nimerească. Atunci, de îndată ce zbîrniia coarda arcului, dușmanul cădea. Din cauza acestei tactici, el și oamenii lui erau deseori loviți, după cum în timpul vîntătorii a fost de multe ori rănit de fiare.

Cînd a murit Shi Qian, comandantul gărzii palatului, împăratul l-a numit pe Li Kuang în locul acestuia. În al șaselea an al perioadei *Yuanshuo* * el a slujit din nou ca general al ariergardei sub comanda marelui mareșal Wei Qing, înaintînd de la Tingxiang pentru a-i ataca pe huni. Cei mai mulți dintre generali au ucis sau au luat prizonieri destui dușmani și au fost înnobiți pentru serviciile aduse, dar armata lui Li Kuang nu a avut nici un succes.

Trei ani mai tîrziu, Li Kuang, care era tot căpitan al gărzii palatului, s-a îndreptat cu 4000 de călăreți din direcția Yupeiping, iar Zhang Qian a condus 10 000 de călăreți pe un drum diferit. Li Kuang înaintase cîteva sute de *li* cînd s-a pomenit înconjurat de 40 000 de călăreți aflați sub comanda Prințului Răsăritean al hunilor. Văzînd că oamenii lui sînt înspăimîntați, Li Kuang i-a poruncit fiului său Li Kan să străpungă liniile dușmane. Li Kan și cîteva zeci de oameni au trecut în galop prin flancul stîng și flancul drept al liniilor vrăjmașe, apoi s-au întors raportînd :

— Hunilor le poți veni ușor de hac !

După aceea, ceilalți soldați au prins din nou curaj.

Li Kuang și-a dispus trupele în cerc, ostașii fiind cu fața spre exterior. Hunii ataca cu toate forțele. Ploua cu săgeți. Curînd mai bine de jumătate din soldații din Han căzuseră și rezervele lor

de săgeți se apropiau de sfîrșit. Atunci Li Kuang le-a poruncit oamenilor săi să potrivească săgeți în arcuri dar să nu tragă. Între timp, el și-a îndreptat marea lui arbaletă galbenă spre căpeteniile hunilor și a ucis cîțiva dintre ei. Apoi hunii au atacat cu mai puțină înverșunare. S-a lăsat noaptea. Ofițerii și soldații erau palizi ca moartea, dar Li Kuang și-a păstrat calmul și încrederea în vreme ce își regrupa forțele. După aceea, el a devenit proverbial în armată pentru curajul său. În ziua următoare ei s-au bătut din nou cu deznădejde pînă cînd Zhang Qian a sosit cu întăririle și hunii s-au retras.

Geografie economică. După ridicarea dinastiei Han țara înconjurată de mări a fost unificată. S-au deschis trecătorile din munți și s-au ridicat barierele de pe poduri. S-au abolit restricțiile asupra exploatării munților și heleșteilor. Ca urmare, angrosiști bogați și negustori influenți au început să străbată în lung și-n lat imperiul. Bunurile de tot felul circulau oriunde erau dorite de oameni, iar cetățenii de vază, nobilii și membrii familiilor puternice au fost mutați în capitală.

În interiorul trecătorii Hangkou, de la rîurile Qian și Yong spre răsărit, pînă la Fluviul Galben și Muntele Hua, se întind mii de *li* de ogoare bogate și mănoase. Calitatea excepțională a pămîntului este cunoscută de pe timpul împăratului Shun și a dinastiei Xia. [Celor de aici] le place agricultura, cultivă cele cinci culturi, își pun în valoare pămîntul și se împotrivesc practicilor necinstite... Capitala dinastiei Han cu mausoleele ei se afla la Changan. De aceea, acolo se adunau bunurile din toate părțile. Deoarece regiunea aceasta este mică dar bine populată, oamenii de aici sînt foarte inventivi cîștigîndu-și existența și cu ajutorul unor ocupații secundare.

Spre sud se află Pa și Shu, o altă regiune fertilă, bogată în șofran, ghimber, cinabru, piatră, aramă, fier și unelte din bambus și lemn. Pa și Shu controlează spre sud districtele Tian și Po, care sînt renumite pentru sclavii lor. La vest de acestea se întind Qiong și Zi, ultimul fiind însemnat pentru caii și iacii săi. Pa și Shu sînt protejate de jur-împrejur de bariere naturale. Drumuri podite se întind pe mii de *li* străbătînd munții, fă-

cînd legătura cu toate părțile țării și reîntîlnindu-se toate în defileul Paoye. Aici oamenii pot face schimburi în natură, dînd bunurile ce le prisosesc pe lucrurile de care duc lipsă.

În provinciile Tianshui, Longxi, Peiti și Shangchun datinile sînt aceleași ca în regiunea din Trecătoare. Aici se întîlnesc mai multe cirezi decît în orice altă parte a imperiului. Zona este muntoasă, înaccesibilă și are legătură numai cu capitala.

Așadar teritoriul din Trecătoare alcătuiește o treime din suprafața imperiului, iar numărul locuitorilor reprezintă trei zecimi din întreaga populație a țării; cu toate acestea avuția sa se ridică la trei cincimi din bogăția țării.

În timpurile de odinioară, împăratul Yao își avea capitala la răsărit de Fluviul Galben. Capitala dinastiei Shang era situată la nord de curbura fluviului, iar cea a dinastiei Zhou se afla la sud de Fluviul Galben. Aceste trei părți ale imperiului sînt asemenea celor trei picioare ale unui trepied. Mulți regi au întemeiat acolo state și capitale care au dăinuit vreme de secole. Aceste mici ținuturi au un număr mare de locuitori și nobilii s-au adunat aici. De aceea, oamenii au vederi rigide, sînt strîngători și rafinați.

Districtele Yang și Pingyang fac negoț cu Qin și Ti în vest și cu Tai și Chong în nord. Acestea sînt situate și mai la nord decît Shin. Ele se învecinează cu hunii, care le atacă adesea. Așa se explică că locuitorii de aici sînt curajoși, încăpățînați, aventuroși, turbulenți și nu se ocupă cu agricultura sau negoțul. Din cauza apropierei lor de barbarii din nord, în aceste districte s-au trimis deseori trupe, precum și mari cantități de bunuri din interiorul țării. Populația este foarte diversă și oamenii s-au făcut cunoscuți prin cutezanța lor încă de pe vremea cînd Jin-ul nu fusese împărțit în trei state. Regele Wuling din Zhao a încurajat această trăsătură de caracter și obiceiurile locului păstrează pînă în ziua de azi amintirea acelor vremuri. Negustorii din Yang și Pingyang fac negoț în aceste părți, obținînd cele mai diverse produse.

Wen și Chi fac negoț cu Shantang-ul în vest și cu Zhao și Chongshan în nord. Chongshan-ul are pămînt sărac și populație numeroasă. Unii dintre locuitorii din Shaqiu descind din familii care se găseau aici încă de pe vremea regelui

Zhou cel rău*. Oamenii sînt iuți la mînie și-și cîștigă existența datorită inteligenței lor. Cete de bărbați voinici chefulesc zgomotos sau cîntă melodii triste, pornind să ucidă fățiș sau jefuind în taină morminte și bătînd monedă falsă. Ei au multe obiecte frumoase. Știu să cînte și să imite. Femeile cîntă la lire cu sunetul limpede, poartă papuci cu virful ascuțit și încearcă să-i seducă pe oamenii bogați și pe nobili, cu speranța că vor fi luate în palatele seniorilor de pe întreg cuprinsul țării.

Orașul Handan, situat între riul Zhang și Fluviul Galben, este un alt centru important, care are căi de comunicație cu zonele Yan și Zhao în nord și cu Zheng și Wei în sud. Obiceiurile din Zhang și Uei se aseamănă celor din Zhao, cu singura deosebire că apropierea lor de Liang și Lu îi face pe oameni mai așezați și mai prudenți. Capitala Wei-ului a fost mutată de la Puyang la Yehwang. Locuitorii sînt îndrăzneți și aventuroși, pe linia tradiției din Uei.

Așezat între Bohai și Qieshi, Yan-ul este o altă zonă importantă. Are legături cu Qi și Zhao în sud și se învecinează cu hunii spre nord-est. Platourile întinse dar slab populate dintre Shangku și Liaodung sînt invadate adesea de diferiți năvălitori. Obiceiurile locului sînt asemănătoare aceluia din Zhao și Tai. Oamenii sînt curajoși și lipsiți de cumpătare. Aici găsim din abundență pește, sare și castani comestibili. Regiunea se învecinează cu triburile Wuhuan și Fuyu. Spre est localnicii fac negoț avantajos cu Huimo, Zhaoxian și Chenpan.

Loyang face comerț în est cu Qi și Lu, iar în sud cu Liang și Chu. Lu este situat la sud de Muntele Tai și Qi la nord. Ținutul Qi e mărginit de munți și de mare. Are cîmpuri mănoase, care se întind pe o mie de li. Aici se cultivă cu succes duzii și cînepa. Se găsește din belșug mătase colorată, pînză, mătase simplă, pește și sare.

Lintzu este un centru important așezat între mare și Muntele Tai. Oamenii sînt prietenoși, lipsiți de prejudecăți și inteligenți, amatori de discuții, statornici și greu de clintit. Cînd luptă în grup se dovedesc mai puțin temerari, dar sînt plini de curaj în lupta în doi și de aceea acolo se întîlnesc mulți tilhari. Datinile lor sînt cele ale unui mare regat.

* Ultimul reprezentant al dinastiei Shang.

Zou și Lu sînt situate pe malurile rîurilor Chu și Xi și au păstrat tradiția din timpul prințului de Zhou. Oamenii dovedesc preferință pentru școala confuciană, au un cod complicat de ceremonial și sînt, deci, extrem de formalisti. Se cultiva mult duzii și cinepa. Nu au păduri sau mlaștini. Pămînt este puțin și populația densă. Cumpătați, prevăzători și temători de necazuri, oamenii ocolesc răul. De cînd statul lor a decăzut, ei s-au apucat de comerț și au devenit mai laconi decît oamenii din Zhou.

Regiunile Liang și Song sînt situate la est de Hongkou și se întind pînă la Chuye, la nord de Munții Mang și Tang. Tao și Suiyang sînt două centre importante. În vremurile de demult, împăratul Shun a pescuit la Leizi și regele Tang s-a oprit la Po. Drept urmare, se menține încă tradiția acestor foști domnitori. Locuitorii sînt generoși iar oamenii cultivați numeroși. Deși sînt lipsiți de munți bogați și de rîuri mari, ei adună averi cheltuiind puțin pentru mîncare și îmbrăcăminte.

În zonele Yue și Chu predomină trei tradiții diferite. De la fluviul Huai pînă la Pei, Chen, Junan și Nachun, în nord, se întinde regiunea Chu de Apus. Aici oamenii sînt impulsivi, se mînie ușor. Pămîntul este sărac, are puține resurse de avuție. Orașul Qiangling, care e situat pe locul cetății Ying, capitala vechiului Chu, are căi de comunicație cu Wu și Po spre vest. La vest de Qiangling se află bogatele heleșteie din Yunmeng. Așezat între Chu și Xia, Chen-ul face comerț cu pește și sare, majoritatea locuitorilor săi fiind negustori. Oamenii din Xu, Tang și Qulu sînt cinstiți și-și respectă cuvîntul dat.

Regiunea Chu de răsărit se întinde de la Pengzheng spre răsărit, pînă la Tonghai, Wu și Kuangling. Datinile de aici se aseamănă cu acelea din Xu și Tang. Populația de la nord de Chu și Zeng urmează obiceiurile din Qi. La sud de rîul Chi obiceiurile sînt asemănătoare cu acelea din străvechiul Yue. Chu de răsărit, unde se obține sare din marea situată la est, unde se găsesc mine de cupru în Munții Zhang, care adună bogățiile din trei rîuri și cinci lacuri, a devenit o regiune deosebită în valea răsăriteană a fluviului Yangzi încă de pe vremea cînd regele Helu, seniorul Chunshen și prințul Pi din Wu au invitat în Wu cărturari pribegi din toate părțile țării.

Regiunea Chu de sud cuprinde centrele Hengshan, Qujiang, Jianghan, Yuchang și Changsha. Se întîlnesc tradiții asemănătoare celor din regiunea Chu de apus. Capitala a fost mutată de la Ying la Shouchun, un oraș de asemenea important. Districtul Hafei are căi navigabile în sud și nord; se remarcă prin exploatarea și transportul pieilor brute sau tăbăcite, a peștelui sărat și a lemnului de construcție. Unele obiceiuri se aseamănă cu cele din Minchong și Yuyue. Locuitorii din aceste părți sînt oratori convingători, însă nu te poți bizui pe ei. Qiangan este un ținut foarte jos și umed, unde oamenii mor de timpuriu. Aici bambusul și lemnul se găsesc din belșug. La Yuchang se produce aur, la Changsha cositor și plumb. Producția este totuși prea mică și nu acoperă costul scoaterii minereului.

De la Qiuyi și Zangwu în sud, pînă la Chaner, obiceiurile sînt asemănătoare celor din Qiangan, în special în ce-i privește pe locuitorii din Yangyue. Panyu are perle, coarne de rinocer, carapace de broască țestoasă, fructe și pînză.

Yingchuan și Nanyang au fost patria dinastiei Xia. Oamenii sînt renumiți pentru onestitatea și simplitatea lor. Este acesta un vestigiu al vechii tradiții Xia. Oamenii din Yingchuan sînt cinstiți și respectă legile. Către sfîrșitul dinastiei Qin răufăcătorii erau trimiși la Nanyang, care se află în legătură cu trecătorile Wu și Yun și cu apele Han, Yangzi și Huai în sud-est. O altă cetate importantă este Wan. Moravurile de aici sînt amestecate. Locuitorii sînt întreprinzători și printre ei se află mulți negustori și oameni curajoși. Există comunicații directe cu Yingchuan. Locuitorii din acest district au fost cunoscuți dintotdeauna sub numele de oameni din Xia.

Am prezentat un tablou general al repartizării produselor și obiceiurilor în diferitele părți ale imperiului. Populația așezată la răsărit de munți folosește sarea extrasă din mare, cea din ținuturile de la vest de munți utilizează sarea bulgări, dar și locuitorii din zonele situate la sud de cele cinci lanțuri de munți și la nord de deșert produc oarecare cantități de sare.

Pe scurt, Chu și Yue formează o regiune foarte întinsă dar are populație rară. Oamenii mănîncă orez și pește, dau foc la miriști ca să pregătească pămîntul pentru arat, cultivă orezul în orezării și au fructe, moluște în cantități îndestulă-

toare, astfel că nu trebuie să recurgă la negoț. Cum alimentele se găseau din belșug și nu există teama de foamete, populația este delăsătoare și nepăsătoare. Nu adună averi și mulți dintre ei sînt săraci. Ca urmare, la sud de fluviile Huai și Yangzi nimeni nu suferă de frig sau de foame, dar nici nu există familii foarte bogate. La nord de râurile Yi și Xi, pămîntul este bun pentru cereale, duzi, cîne-pă și creșterea vitelor. Ținutul nu este prea întins, dar are o populație densă.

Datorită frecvenței inundațiilor și sece-telor, oamenii strîng provizii. În Qin, Xia, Liang și Lu agricultura se bucură de mare atenție și cei mai mulți locui-tori cultivă pămîntul. Tot așa stau lucruri-le și în Sanhe, Wan și Chen, deși aici populația se ocupă și de comerț. Oame-nii din Qi și Zhao sînt ageri la minte, in-ventivi și se descorcă folosindu-și inteli-gența, în vreme ce cei din Yan și Tai își cîștigă existența prin agricultură, creș-terea vitelor și a viermilor de mătase.

SUMARUL NUMERELOR 1-6/1981

101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300

SUMARUL NUMERELOR 1—6/1981

NICOLAE CEAUȘESCU : 60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace. Expunere la adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, 8 mai 1981 III/3*

NICOLAE CEAUȘESCU : Cuvîntare la adunarea festivă consacrată celei de-a 50-a aniversări a „Scintei” și sărbătoririi Zilei presei, 15 august 1981 IV/3

GLORIOASA ANIVERSARE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Mărturii ale trecutului de luptă a partidului clasei muncitoare din România II/36

Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare în opera de transformare revoluționară a societății în România. Sesiune științifică omagială. III/53

ARTICOLE — COMUNICĂRI

Semnificația istorică a noii revoluții agrare în România I/3

MIRCEA MUȘAT : Partidul Comunist Român — stegarul destinului istoric al națiunii noastre I/16

GHEORGHE SURPAT : Experiența P.C.R. în asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare în revoluția și construcția societății socialiste I/33

AUGUSTIN DEAC : Comuniștii — continuatorii pe o treaptă superioară a

celor mai bune tradiții ale mișcării noastre muncitorești I/51

GHEORGHE UNC : Consolidarea statului național unitar român în concepția partidului clasei muncitoare (1918—1921) I/68

AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE BERCAN : Dezvoltarea luptei pentru unirea celor trei țări românești în secolul al XVII-lea. Domnia lui Gabriel Bethlen în Transilvania I/84

ION POPESCU-PUTURI : Partidul revoluționar al clasei muncitoare a adus România în pas cu viitorul II/3

ILIE CEAUȘESCU : Dezvoltarea de către P.C.R. a concepției luptei întregului popor pentru apărarea patriei II/41

CONSTANTIN CORBU : Tărînimea — forță revoluționară determinantă în procesul făuririi României moderne II/53

MIRCEA MUȘAT : Considerații privind urmările dominației și ingerințelor străine asupra evoluției istorice a poporului român II/75

NICOLAE CIACHIR : Rolul României în lupta de eliberare a popoarelor din sud-estul Europei în anii 1875—1878 III/87

ROMUS DIMA : Momente ale luptei revoluționare a maselor populare din Oltenia în perioada august 1944 — noiembrie 1946 III/110

ION CETERCHI : Concepția Partidului Comunist Român cu privire la rolul statului socialist în înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării țării spre comunism IV/16

CONSTANTIN RĂDUCU : Valorificarea tradițiilor progresiste — imperativ major în educarea patriotică, revoluționară a maselor IV/33

VIRGIL SMĂRCEA, FLORIAN TĂNĂSCU : Rolul istoric al mișcării noastre muncitorești în lupta poporului român pentru unitate națională, independență și integritate teritorială, pentru consolidarea statului român unitar IV/51

MIRCEA MUȘAT, VASILE ARIMIA : Mihai Viteazul în conștiința posterității IV/79

GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU : Din cronica relațiilor româno-ungare în anii 1918—1920 IV/105

ION POPESCU-PUȚURI : Indemn la creație (I) V/3

GHEORGHE SURPAT : Întărirea continuă a unității moral-politice și coeziunii întregului popor în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în România V/23

VIRGIL SMĂRCEA, FLORIAN TĂNĂSCU : Rolul istoric al mișcării noastre muncitorești în consolidarea și dezvoltarea României întregite, în apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei V/42

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU : Unele probleme fundamentale ale istoriei patriei, a Partidului Comunist Român V/76

NICOLAE CIACHIR : Contribuția României la renășterea bulgară (1762—1878) VI/101

Creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român în toate domeniile de activitate VI/3

ION POPESCU-PUȚURI : Indemn la creație (II) VI/13

DUMITRU MAZILU : Politica de pace, înțelegere și colaborare internațională a României socialiste VI/32

IOAN ȘT. OPREA : Interdependența dintre dezarmare, înfăptuirea securității și lichidarea subdezvoltării în concepția României VI/43

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER : Politica externă a statului român de apărare a păcii și colaborării între popoare (1878—1914) VI/59

STUDII DOCUMENTARE

Constituirea partidului politic al clasei muncitoare din România — P.S.D.M.R. (1893) I/99

Poziția partidului clasei muncitoare față de problemele fundamentale ale evoluției societății românești în a doua jumătate a secolului trecut III/125

Începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România IV/127

Dezvoltarea partidului clasei muncitoare din România în perioada 1893—1918 (I) V/121

Dezvoltarea partidului clasei muncitoare din România în perioada 1893—1918 (II) VI/77

[CONGRESELE PARTIDULUI POLITIC AL CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA. DELEGAȚII PARTICIPANȚI LA CONGRESE]

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (31 martie — 3 aprilie 1893). [Ordinea de zi a Congresului. Conducerea lucrărilor. Primul Consiliu general al P.S.D.M.R.] III/48

Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. (20—22 aprilie 1894). [Ordinea de zi a Congresului. Conducerea lucrărilor. Consiliul general al P.S.D.M.R. ales la Congresul al II-lea] IV/144

Congresul al III-lea al P.S.D.M.R. (4—5 aprilie 1895). [Ordinea de zi a Congresului. Conducerea lucrărilor. Consiliul general al P.S.D.M.R. ales la Congresul al III-lea] V/128

Congresul al IV-lea al P.S.D.M.R. (14—16 aprilie 1897). [Ordinea de zi a Congresului. Conducerea lucrărilor. Consiliul general al P.S.D.M.R. ales la Congresul al IV-lea] VI/80

DOCUMENTE

Dacia în conștiința lumii moderne : Ana-Maria Coman I/128

Dacia în conștiința lumii moderne : Ana-Maria Coman I/100

Dacia în conștiința lumii moderne : Ana-Maria Coman III/162

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ, REVOLUȚIONARĂ, DEMOCRATICĂ ȘI PROGRESISTĂ INTERNAȚIONALĂ

CONSTANTIN BOTORAN, SILVIA ISTRATE : Locul și rolul clasei muncitoare din țările africane în lupta pentru eliberarea națională și consolidarea independenței VI/114

CAUZELE ȘI CONSECINTELE NEFASTE ALE INSTAURĂRII REGIMURILOR REACȚIONARE, FASCISTE

ELENA MUREȘAN : Neofascismul și acțiunea de destabilizare a regimurilor democratice II/139

MARIN BADEA : Franța (Regimul de la Vichy) V/143

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Activitatea științifică și editorială a Institutului de studii istorice și social-politice în anul 1980 : Gheorghe Unc, Nicolae Rauș I/145

Simpozion consacrat aniversării a 45 de ani de la procesul din Brașov al militanților comuniști și antifasciști în frunte cu tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU : Ion Oprea III/207

Simpozion româno-sovietic pe tema : „Perfecționarea relațiilor din interiorul partidului — condiție a creșterii rolului său conducător în viața societății“ : Nicolae Rauș III/219

* Volumul a apărut sub direcția lui Vitto Grasso și în redacția Teresei Triscari Iardo, în Colecția „Quaderni del Istituto italiana di cultura“.

- Settimana italiana di studi storici in occasione del XV° Congresso Internazionale Scienze Storiche*, Bucurest, 1981, 160 p.: Iulian Postelnicu IV/172
- Simpozion de istorie româno-german (Berlin, 29-30 septembrie 1981); Cristian Popișteanu, Gheorghe Surpat . . VI/144
- Simpozion de istorie româno-ceslovacă (București, 24-28 noiembrie 1981): Ion Mamina VI/147

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- „Social Sciences in China“ („Științele sociale în China“), Beijing, vol. I, nr. 1, martie 1980, 229 p.: Teodor Popescu . . II/168
- Proгноză, anticipație sau opțiune? Pe marginea lucrării The United States in the 1980s, sub redacția lui Peter Dugan și Alvin Rabuskka, Hoover Institution, Stanford University, 1980: Nicolae Minei II/172
- SIMA QIAN — autor a 130 de volume de istorie a Chinei elaborate în sec. II î.e.n.: Ion Mamina III/228
- STELIAN NEAGOE — Viața universitară clujeană interbelică (Triumful rațiunii împotriva violenței), vol. I—II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 264 și 391 p.: Mircea Mușat IV/177
- „România. File de istorie“, nr. 1 și 2/1980: Constantin Gheorghe IV/180
- ION CALAFETEANU — Diplomazia românească în sud-estul Europei (martie 1938-martie 1940), Editura politică, București, 1980, 295 p.: Constantin Botoran . IV/182
- VALTER M. BACON, jr. — În spatele ușilor închise. Documente secrete despre eșecul tratativelor româno-sovietice (1931—1932), Tipografia Institutului Hoover, Stanford University, 1979: Teodor Popescu V/172
- SIMA QIAN — autor a 130 de volume de istorie a Chinei elaborate în secolul II î.e.n. (II): Ion Mamina V/177
- File de istorie militară a poporului român, vol. VII—IX, Editura militară, București, 1980—1981: Elena Gheorghe . . VI/151
- FRANTIŠEK MAINUŠ, PAVEL BENES: — În numele prieteniei — Armata română în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei. Editura Blok, Brno, 1975, 190 p.: Alexandru Ghiță VI/160
- SIMA QIAN — autor a 130 de volume de istorie a Chinei elaborate în sec. II î.e.n. (III): Ion Mamina VI/163

INSEMNAȚII

- ȘERBAN BOBANCU, CORNEL SAMOLĂ, EMIL POENARU: Calendarul de la Sarmizegetusa Regia, Editura Academiei Republicii Socialiste România. București, 1980, 190 p.* I/161

* Prezentările de cărți de la rubrica Insemnări au fost alcătuite de Ion Mamina.

- Constituirea statelor feudale românești. Redactor coordonator Nicolae Stoicescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 328 p. . . . I/161
- Cronici turcești privind țările române. Extrase. Vol. III, sfârșitul sec. XVI — începutul sec. XIX. Volum întocmit de Mustafa A. Mehmet, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 445 p. I/161
- Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 496 p. . . . I/162
- GHEORGHE PLATON — Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a României, Editura Junimea, Iași, 1980, 303 p. I/162
- MIHAIL KOĞANICEANU — Opere. Vol. IV. Oratorie II (1864—1878). Partea a II-a (1863—1870). Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Georgeta Penelea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 497 p. . . . I/163
- C.A. ROSETTI — Corespondență. Ediție îngrijită, prefată, note și comentarii de Marin Bucur, Editura Minerva, București, 1980, 432 p. I/163
- TITU MAIORESCU — Jurnal și epistolar. Vol. III (18 iulie 1860—10 iulie 1862). Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura Minerva, București, 1980, 547 p. . . . I/163
- File din istoria militară a poporului român. Studii. Vol. 7. Coordonator de ediție general-maior dr. Ilie Ceaușescu, Editura militară, București, 1980, 288 p. . I/163
- ANDREI OȚETEĂ — Scrieri istorice alese. Prefată de acad. David Prodan. Ediție și studiu introductiv de Florin Constantiniu și Șerban Papacostea, Indice de Antoaneta Ciociltan, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 274 p. I/164
- GEORGE CIPAIANU — Vincentiu Babeș (1821—1907), Editura Facla, Timișoara, 1980, 235 p. I/164
- ION GRECESCU — Nicolae Titulescu. Gîndire și acțiune, Editura politică, București, 1980, 263 p. I/164
- GHEORGHE GHEORGHE — Tratatate internaționale ale României, 1921—1939. Vol. 2. Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, 575 p. I/164
- Discursuri de recepție la Academia Română. Ediție îngrijită de Octav Păun și Antoaneta Tănăsescu. Prefată de Octav Păun, Documentar de Antoaneta Tănăsescu, Editura Albatros, București, 1980, 397 p. I/164
- NICOLAE ECOBESCU — Dezarmarea. Cronologie. 1945—1978, Editura politică, București, 1980, 568 p. I/165
- *
- Sumarul numerelor 1—6/1980 I/166
- Sumarul numerelor 1—6/1981 VI/178

СОДЕРЖАНИЕ

Рост руководящей роли Румынской Коммунистической Партии во всех областях деятельности 3

СТАТЬИ — ДОКЛАДЫ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: Побуждение к творению (II) 13

ДУМИТРУ МАЗИЛУ: Политика мироплюбия, согласия и международного сотрудничества проводимая социалистической Румынией 32

ИОАН ШТ. ОПРЕА: Румынская концепция о взаимосвязи между разоружением, воплощением безопасности и ликвидации неразвитости. 43

ШЕРБАН РАДУЛЕСКУ-ЗОНЕР: Внешняя политика защиты мира и сотрудничества народов проводимая румынским государством в период 1878—1914 гг. ... 59

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Развитие партии рабочего класса в Румынии в период 1893—1918 гг. 77

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРОГРЕССИВНОЕ, ДЕМОКРАТИЧЕСКОЕ РАБОЧЕЕ И РЕВОЛЮЦИОННОЕ ДВИЖЕНИЕ

Роль и место рабочего класса африканских стран в борьбе для национального освобождения и упрочения независимости: Константин Боторан, Сильвия Истрате. 114

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Румынско-немецкий исторический симпозиум (Берлин, 29—30 сентября 1981 г.) 144

Румынско-чехословацкий исторический симпозиум (Бухарест, 24—28 ноября 1981 г.) 147

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

«Страницы военной истории румынского народа», том VII—IX, Бухарест, Военное издательство, 1980—1981: Елена Георге 151

Франциск Майнуш, Павел Бенеш: «Воямья друзья. Румынская армия в боях за освобождение Чехословакии». Брно, Издательство Блок, 1975, 190 стр.: Александр Гиц 160

Сяма Квиан, автор 130-и томов истории Китая, написанные во втором веке до нашей эры. (III): Ион Мамина. 163

СОДЕРЖАНИЕ НОМЕРОВ ВЫШЕДШИХ В 1981 ГОДУ

SUMMARY

The Growth of the Leading Role of the Romanian Communist Party in all Fields of Activity 3

ARTICLES — ESSAYS

ION POPESCU-PUTURI: Stimulus to Creation (II) 13

DUMITRU MAZILU: Socialist Romania's Policy of Peace, Understanding and International Cooperation 32

IOAN ST. OPREA: Interdependence of Desarmament, Security and Dooing Away with Underdevelopment in Romania's Concept 43

SERBAN RADULESCU-ZONER: Romanian State's Foreign Policy for Defending Peace and Collaboration among Peoples (1878—1914) 59

DOCUMENTARY SURVEY

The Development of the Working Class Party in Romania, 1893—1918 77

REVOLUTIONARY DEMOCRATIC AND INTERNATIONAL PROGRESSIVE WORKING CLASS MOVEMENT

The Place and Role of the Working Class of the African Countries in the Struggle for National Liberation and Strengthening Independence : **Constantin Botoran, Silvia Istrate** 114

SCIENTIFIC LIFE

Romanian-German Symposium on History (Berlin, 29-30 September 1981) . . . 144

Romanian - Czecho-Slovakian Symposium on History (Bucarest, 24-28 November 1981). 147

CRITICISM AND BIBLIOGRAPHY

„Pages of Romanian People's Military History“, vol. VII-IX, Editura militară, București, 1980-1981 : **Elena Gheorghe** . . . 151

FRANTIŠEK MAINUS, PAVEL BENES, „On Behalf of Friendship - Romanian Army in the struggle for Liberring Czech-Slovakia“, Blok Publishing House, Brno, 1975, 190 p. : **Alexandru Ghiță** . . . 160

SIMA QIAN. Author of 130 Volumes of Chinas'History Worked out in the 2nd Century B.C. (III) : **Ion Mamina** . . . 163

Summary of Reviews No. 1-6/1981

SOMMAIRE

Communiste Roumain dans tous les domaines L'élévation du rôle dirigeant du Parti d'activité 3

ION POPESCU-PUȚURI : Impulsion à la creation (II) 13

DUMITRU MAZILU : La politique pour paix, entendement et pour collaboration internationale de Roumanie Socialiste . . . 32

IOAN ȘT. OPREA : L'interdépendance entre désarmement, la réalisation de la sécurité et la liquidation de la sous-développement, dans la conception de Roumanie 43

SERBAN RĂDULESCU-ZONER : La politique extérieure de la Roumanie de défense à la paix et de cooperation entre les peuples (1878-1914). 50

ÉTUDES DOCUMENTAIRE

Le développement du parti de la classe ouvrière roumaine pendant la période 1893-1918 77

LE MOUVEMENT OUVRIER, REVOLUTIONNAIRE, DEMOCRATIQUE ET PROGRESSISTE INTERNATIONALE

La signification et le rôle de la classe ouvrière dans les pays de l'Africa en lutte pour l'eliberation nationale et

pour la consolidation de l'indépendance : **Constantin Botoran, Silvia Istrate** . . . 114

LA VIE SCIENTIFIQUE

Symposium historique roumano-allemand (Berlin, 29-30 sept. 1981) 144

Symposium historique roumano-tchécoslovaque (Bucarest, 24-28 nov. 1981) . . . 147

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

„Pages“ d'histoire militaire de peuple roumain, vol. VII-IX, Ed. Militară, București, 1980-1981 : **Elena Gheorghe** . . . 151

FRANTIŠEK MAINUS, PAVEL BENES, „Pour l'amitié - L'armée roumaine dans les batailles pour la libération de Tchécoslovaquie“, Ed. Blok, Brno, 1975, 190 p. : **Alexandru Ghiță** 160

SIMA QIAN, auteur de 130 volumes d'histoire de Chine élaborés dans le siècle II a.n.e. (III) : **Ion Mamina** 163

Le sommaire de Numéros 1-6/1981

SUMARIO

El crecimiento del papel dirigente del Partido Comunista Rumano en todos los dominios de actividad 3

INFORMES - COMUNICACIONES

ION POPESCU-PUȚURI : Estimulo por la creación (II) 13

DUMITRU MAZILU : Por una politica de paz y colaboración internacional . . . 32

IOAN ȘT. OPREA : La interdependencia entre el desarme, la realización de la seguridad y la liquidación del desarrollo en la concepción rumana 43

SERBAN RĂDULESCU-ZONER : La politica exterior de Rumania en el periodo 1878-1914 de defender la patria y la colaboración entre pueblos 59

ESTUDIOS-DOCUMENTALES

El desarrollo del partido de la clase obrera de Rumania en el periodo 1893-1918 77

EL MOVIMIENTO OBRERO INTERNACIONAL, REVOLUCIONARIO, DEMOCRATICO Y PROGRESISTO

El lugar y el papel obrero den liberacion los paises africanos en la lucha por la internacional nacional y la consolidación de la independencia : **Constantin Botoran, Silvia Istrate** 114

LA VIDA CIENTIFICA

Symposium de historia rumano-alemana, Berlin, (29-30 de setiembre de 1981) . . . 144

Symposium de historia rumano-checoslovaqua. 147

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

- „Paginas de historia militar del pueblo rumano“, vol. IX, Edición militar, Bucarest, 1981, 396 p.: **Elena Gheorghe** . . . 151
- FRANTISEK MAINUS, PAVEL BENES**
„En nombre de la amistad. El ejercito rumano en las luchas por la liberación de Checoslovaquia, Edición Blok, Brno, 1975, 130 p.: **Alexandru Ghiță** . . . 160
- SIMA QIAN**. 130 de volumen de historia de China elaboradas en el siglo II a.n.e. (III): **Ion Mamina** . . . 163
- El sumario de los numeros 1—6/1981.

INHALT

- Die Erhöhung der führenden Rolle der Rumänischen Kommunistischen Partei auf allen Tätigkeitsbereichen . . . 3

ARTIKEL — MITTEILUNGEN

- ION POPESCU PUȚURI**: Anregung zum Schaffen (II) . . . 13
- DUMITRU MAZILU**: Die internationale Friedens —, Beständiguns —, und Zusammen-arbeitspolitik des sozialistischen Rumäniens . . . 32
- IOAN ȘT. OPREA**: Der rumänische Standpunkt über die Interdependenz zwischen Abrüstung, Sicherheit und die Liquidierung der Unterentwicklung . . . 43
- SERBAN RĂDULESCU-ZONER**: Die rumänische Aussenpolitik für Frieden und Zusammenarbeit zwischen Völkern (1878—1914) . . . 59

DOKUMENTARSTUDIEN

- Die Entwicklung der Partei der Arbeit-
erklasse in Rumänien in der Zeitspane
1893—1918. 77
- DIE INTERNATIONALE ARBEITER —,
REVOLUTIONÄR —, DEMOKRAT —
UND FORTSCHRITTSBEWEGUNG**
- Der Platz und die Rolle der Arbeiter-
klasse in afrikanischen Ländern im
Kampf um die nationale Befreiung und
für Konsolidierung der Unabhängigkeit:
Constantin Botoran, Silvia Istrate . . . 114

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

- Das rumänisch-deutsche Kolloquium
(Berlin, den 29—30 September 1981) . . . 144
- Das rumänisch-tschechoslowakische Kol-
loquium (Bukarest, den 24—28 Novem-
ber 1981) 147

KRITIK UND BIBLIOGRAFIE

- „Blätter aus der Militärgeschichte des
rumänischen Volkes“, Bd. VII—IX, Mili-
tärverlag, Bukarest, 1980—1981: **Elena
Gheorghe** 151
- FRANTISEK MAINUS, PAVEL BENES**:
„Im Namen der Freundschaft — Das
rumänische Armee im Kampf um die
Befreiung der Tschechoslowakei“:
Brno, 1975 **Alexandru Ghiță** 160
- SIMA QIAN**: Verfasser der im zwei-
ten Jahrhundert v.u.z. geschriebenen 130-
Bänden über die Geschichte von China
(III): **Ion Mamina** 163
- Der Inhalt von Zeitschriftnummern 1—6/1981

BIBLIOTECA „ASTRA“
SIBIU

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Rauș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722, 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66. P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

